

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIÆ SÆCULA,

JUSTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER GASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITR DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINA-
RUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE
AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET GUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISSE PATER, VERUM ETIAM UNUSUSQUE PATHUM, NE UNO QUIDEM OMITTO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATOR; ALTERO SCRIPTURE SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULARUM LIBRORUM S. SCRIPTURE VFRSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTE SIMILIS, PRETI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQVE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORVM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINE
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXIII.

ENNODIUS, HORMISDA PAPA, TRFIOLIUS PRESBYTER, ELPIS, UXOR BOETII, BOETIUS

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES.

IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM, CHAUSSÉE DU MAINE 127.

Ex typis societatis dictae Societas impressionis et librarie administrationum viarumque ferratarum.
PAULO DUPONT. — Parisiis, in via dicta Jean-Jacques-Rousseau, 41. (CL) 10. 10. 82.

77766

BOETII,
ENNODII FELICIS,
TRIFOLII PRESBYTERI,
HORMISDAE PAPÆ, ELPIDIS UXORIS BOETII
OPERA OMNIA,

AD RECENSIONEM BOETIANARUM LUCUBRATIONUM FACEM PRÆFERENTIBUS EDITIONIBUS VARIIS
QUARUM UNA, LIBRORUM SCILICET DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ, AD USUM
DELPHINI ACCURATISSIME EXCUZA EST; ALTERA, INTER OMNES AMPLITUDINE PRINCIPEM
LOCUM OBTINENS, MÉMORATISSIMO GLAREANI NOMINE PRÆSIGNATUR;
TERTIA; QUÆ EST OPUSCULORUM THEOLOGICORUM, ERUDITISSIMUM VALLINUM
AGNOSCIT AUCTOREM; QUARTA DEMUM, NONNULLA
MONUMENTA INEDITA EXHIBENS, ILLUSTRISSIMO CARDINALI
MAIO DEBETUR;
CETERORUM VERO AUCTORUM EXEMPLAR SUPPEDANTIBUS GALLANDIO, MANSI NECNON
ET BREVIARIO ROMANO.

BOETHII TOMUS PRIOR.
CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PARISIJS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM, CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXIII CONTINETUR.

ENNODIUS.

Epistolarum libri novem	col.	43
Opuscula decem		467
Carminum libri duo		309

HORMISDA PAPA.

Pistolæ et decreta		363
------------------------------	--	-----

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Pistola ad B. Faustum senatorem		533
---	--	-----

ELPIS UXOR BOETHII.

Hymni duo in honorem SS. Petri et Pauli.		537
--	--	-----

BOETHIUS. — OPERA PHILOSOPHICA.

De consolatione Philosophiae libri quinque		547
De unitate et uno		1073
De Arithmetica libri duo		4079
De Musicalibri quinque		4167

MAGNUS FELIX ENNODIUS,

EPISCOPUS TICINENSIS.

PROLEGOMENON.

(Ex Galland.)

I. Magus Felix Ennodius Gallum prosapia (a), et quidem illustri admodum, natumque Arelate se fuisse testatur (b) : quæ est sententia virorum eruditorum, quibus Gallicam historiam litterariam acceptam referimus (c), licet Sirmondus (d), Sollerius (e) aliique hac de re ambigere videantur. Ejus ortus anno Christi 473 illigandus comperitur, quippe qui anno 521, ætatis 48, e vivis excesserit, ut infra manifestum fiet. Litteris primum humanioribus Mediolani a puero exultus (f), deinceps vel ipse studiorum liberalium nomina se fuisse detestatum profitetur (g). Postmodum anno 489, ætatis sue 16, amitæ quæ ipsum aluerat solatio destitutus, nobilissimam ac prædivitem uxorem duxit (h). At paucis post annis saeculo nuntium remittens, ecclesiastice militie nomen dedit : atque ab Epiphanio Ticinensi autistite diaconus ordinatus (i), religiosi propositi consortem quoque habuit uxorem (j). Clero adductus, Servilione magistro usus est, a quo sacris institutis fuit imbutus (k) : ut propterea minus recte censuerit Sollerius (l), Eunodium sub Servilione liberalibus disciplinis operam dedisse. Interea in legatione Burgundica quæ in annum incidit 494 comes additus episcopo suo Epiphanio Ennodius perhibetur (m) ; et quidem dum diaconal munere fungeretur : eo enim in gradu diu ipsum constituisse illud suadet, quod anno 513 egregium Apologeticum pro synodo Palmari adhuc diaconus conscriperit : qua de re Pagium consulas velim (n). Quin etiam forte haud ultra eum gradum processerit usque ad annum 510 aut 511, quo, Epiphiani successore Maximo II vita functo, ad Ecclesiam Ticinensis episcopatum fuit electus. Multa præclare gessit in cathedrali sede constitutus ; ejusque imprimis enituit spectata virtus et doctrina in gemina illa legatione ad Anastasium imperatorem, quam sub Hormisa papa orthodoxæ fidei causa suscepit annis 515 et 517, licet utraque veteratoris principis artibus ad irritum cesseret, ut ex ecclesiasticis Baronii Annalibus constat. Ad Ecclesiam suam reversus beatus antistes, hand multo post su-

A perstes exstitit. Nam ex ejus epitaphio a Sirmondo (o) aliisque relato, ipsum ex hoc vita in coelum emigrasse intelligimus xvi. cal. Augusti Valerio V. C. consule, quo die in Ecclesiae tabulis ejus memoria quotannis recolitur ; adeoque anno Domini 521, annum Iagensem 48. Hujusmodi autem chronicæ notatio ex eo desumitur, quod sanctus præsul annorum ferme 16 esset, ut ipsem testatur (p), quo tempore in Italiam ingressus est Theodericus, anno scilicet 489, qui quidem ætatis annus si cum Valerii consulatu componatur, quo currende depositus fuisse describitur ; annus Ennodii postremus fuerit 48, Christi 521, ut recte arguit Sirmondis (q).

B II. De sancti hujus præsulis Ticinensis litterarum monumentis plura erudite observant accurati Gallice Historiæ litterariae scriptores (r), quos proinde consulere operæ pretium fuerit. Ne vero penitus officio nostro deesse videamur, huc afferre libet de iisdem doctissimi Sirmondi iudicium (s) : « Si quid limi, ait, Eunodio sua ætas aspersit, non idcirco fluentem in ejus scriptis ingenii eloquentiaeque fontem possumus non amare ; aut quia in ejus poematis claudicat interdum versus, rectam ubique sententiam et acumen non amplecti. Quid illa, propter quam infinita quoque notæ auctores expeti solent, temporum notitia et illustratio ? Quis enim est qui in epistolis Ennodii, Symmachos, Hornisdas, Cæsarios, Faustos, Boetios, Liberios, Aratores, Elpidios et reliqua ejus ætatis lumina non libenter recognoscat ? aut quem in uno Theoderici Panegyrico, vel in una Vita Epiphiani Ticinensis, varia rerum illo saeculo in Italia, Gallia, Germania, Græcia gestarum commmemoratio non afficiat ? Dictiones quippe declamationesque prætermitto ; quæ mea quidem sententia sunt ejusmodi, ut cum postremæ omnium apud Latinos natæ videantur, cum primis mediisque conferri possint, et tanquam rosæ alienis mensibus ortæ cariores esse debeant. » Et alibi (t) : « Ennodius ea ingenii fama floruit et doctrinæ, ut non solum in pretio essent quæ sua

- (a) Ennod. lib. 1, epist. 2.
- (b) Id. lib. viii, epist. 8.
- (c) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 96.
- (d) Sirm. Vit. Ennod. opp. ejus præm.
- (e) Soller. Act. SS. tom. IV Aug., pag. 271, num. 5.
- (f) Ennod. Euchar. infra, pag. 159, c.
- (g) Id. lib. ix, epist. t.
- (h) Id. Euchar., pag. 160, e, a.
- (i) Id. Vit. Epiph., pag. 196, b.
- (j) Id. Euchar., pag. 160, d.
- (k) Id. lib. v, epist. 14.
- (l) Soller. l. c., pag. 272, num. 2.
- (m) Ennod. Vit. Epiph., pag. 153, c.
- (n) Pagi ad ann. 502, §§ 3 et 4.
- (o) Sirm. Vit. Ennod.
- (p) Ennod. Euchar., pag. 160, e.
- (q) Sirm. ad Ennod. Euchar., l. c.
- (r) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 100 seqq.
- (s) Sirm. epist. ad opp. Ennod.
- (t) Id. Vit. Ennod.

sponte scriberet, sed amicorum quoque suos impen- A ctenus ille. Hic vero recensitis' obiter a Baunio ver-
sissime coluit, rogatu in dictandis aliorum nomine terum pontificum de Ennodio testimonii Sirmondi
orationibus, epistolis, epitaphiis ac diversarum rerum opera primum collectis, addere libet ex eodem Baunio
epigrammati, assiduum operam dare cogeretur. et istud insigne auctoris, saeculo sexto circiter medio,
Quo in genere multa'sane ad gloriam Ennodio illus- Floriani scilicet ex monasterio Romano in epistola
tria fuerunt; sed nihil illustrius Apologeticu et Pa- ad Nicetum Trevirensim episcopum, quod sic se
negyrico, quorum altero Theodericum regem publice habet. «Vide ergo quantis adiutoribus iteris, cum
laudavit; altero Symmachu pape synodique Romanæ pro me cœperis obsecrare sancta memoriae dominum
causam tanta cum approbatione defendit, ut a synodo universa honorificentissimo elogio decretoque ornatus
sit. » Hactenus V. C.

III. Porro his de opusculorum Ennodii præstantia delibatis, illud potissimum animadvertere prästat, non neminem extitisse qui sauctum Ennodium de gratia et libero arbitrio disserentem Fausto Reensi ac Massiliensisibus accensere ausus fuerit (a). At iniquam criminacionem viri docti solide propulsarunt (b). «Certe quidem, iuquit eruditus Sirmondianorum editor (c), sententia episcopi doctissimi ac sanctissimi, et ingentibus erga Ecclesiam meritis clarissimi, qui fidem orthodoxam tum in Occidente tum in Oriente strenue propugnavit, quem illustri elegio ac decreto Romana synodus ornavit (d), quem pontifices summi, Hormisda (e), Nicolaus I (f), Joannes VIII (g), Gregorius VII (h) magnis präconis extulere, quem Ecclesia sanctis confessoribus ascriptum annuo cultu prosequitur; tanti, inquam, antistitis sententia (de arbitrii libertate) non potest magni apud omnes catholicos ponderis non esse: ut mirum, si in indignum prorsus ac minime ferendum sit, Ennodium ad Semipelagianos atque ad Pelagianos nostro seculo a nonnullis alegari. Quasi vero Pelagiana aut Semipelagiana, ac non potius his plane contraria, sint ista: (i) *Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiæ præstante, et ipse æquitatis hominibus callis aperitur. Dux enim bonorum et præcessor, gratia. Ergo debemus gratiæ quod vocamur, quod occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur.* Quam diserte ibi gratiæ, et quidem interioris, necessitas asseritur!.... Attamen vir maximus a quibusdam velut hereticæ doctrinæ defensor traducitur: cum contra ob illam ipsam causam orthodoxis omnibus debeat esse præcipuo jure commendatus; qui confutaverit pestiferum dogma, quo religionis omnis ac morum disciplinæ fundamenta convelluntur. » Ha-

A etenus ille. Hic vero recensitis' obiter a Baunio ver-
terum pontificum de Ennodio testimonii Sirmondi opera primum collectis, addere libet ex eodem Baunio et istud insigne auctoris, saeculo sexto circiter medio, Floriani scilicet ex monasterio Romano in epistola ad Nicetum Trevirensim episcopum, quod sic se habet. «Vide ergo quantis adiutoribus iteris, cum pro me cœperis obsecrare sancta memoriae dominum Ennodium pontificem Ticinensis Ecclesie, qui generosi sanguinis nobilitatem humilitate präverxit ad gloriam, ut in celestis patriæ senatu fieret et ibi se-
nator; cuius incomparabilem doctrinæ facundiam non solum testatur Occidens, sed et Oriens instructa mi-
rat. Nestorii fulmen, Eutychis extinctor glriosam dominam meam inviolabilemque Mariam Christotocon et Theotocon, apostolica auctoritate perdoxit. Ipse ergo meus est pater ex lavacro, quem credo apud æternum Patrem per Filium intervenire pro filio. »

B IV. Variæ circumferuntur scriptorum Ennodianorum editiones. Earum primam exhibuere anno 1569 Orthodoxographa Basiliensia, qua tamen nihil depravatus, nihil inquinatus in lucem exiisse censem erudit. Porro, ut eas prætermittamus quae deinceps bibliothecis Patrum, Coloniensi, Parisiensi et Lundensi fuerunt intextæ, sub initium saeculi superiores, uno et eodem anno 1611 gemina prodiit Ennodii ἐκδόσις; altera Tornaci curante Andrea Schotto, Lutetiae altera quam Jacobus Sirmondus ad duo spectatae fidei exemplaria, Vaticanum et Nicolai Fabri, diligenter exegit, eorumque ope lacunas quæ multæ et maximæ erant implere, ac prave detorta et trajecta suis locis reponere studuit; omniaque demum opera, ex pristina perturbatione in certos ordines et quasi classes digesta, ut ex ipso intelligimus, exquisitis adnotationibus illustravit. De his autem duabus editionibus adysis viros eruditos subinde laudatos (j). Praclaram itaque hanc Sirmondi editionem prelo committendam consignavimus. Notis V. C. ani-
madversiones Barthii subjecimus quas ex ejusdem D Adversariorum libris excerptas ad calcem voluminis primi Sirmondianorum rejectis Bauniis: atque appendicem adjecimus ex novo Thesauro Anecdotorum Marteniano (k), Ennodii scilicet Dictionem in natali Laurentii Mediolanensis episcopi, una cum ejusdem Epistola Venantio eidam inscripta.

(a) Du Pin Bibl. tom. VI, pag. 27.

(b) Soller. l. c., pag. 275, num. 13, 14.

(c) Baun. præfat. ad tom. I Sirmond., § 12.

(d) Concil. tom. V, pag. 301 edit. Ven-Labb. 1.

(e) Hormisd. epist. ad Anast. imp.

(f) Nicol. I, epist. 8 ad Michael. Aug.

(g) Joan. VIII, epist. ad Bercar. abb.

(h) Greg. VII, in Dictatu.

(i) Ennod. lib. II, epist. 19.

(j) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 401, not. 1.

(k) Marten. Thes. Anecd. tom. V, pag. 61.

MAGNI FELICIS ENNODII EPISTOLARUM LIBRI IX.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS JOANNI.

Dum salutem quæris verbis in statione compositis, et incerta liquentis elementi placida oratione describis : dum sermonum cymbam inter loquela scopulos rector diligens frenas, et cursum artificem fabricatus trutinator expendis, pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquii demonstrasti. Deus bone,^a in quantos se usus dives lingua dispergit! Cum voluerit, sœvit ut bestia, currit ut fluvius, fluctuat ut profundum : et quamecumque fucatis verborum imaginibus pingit speciem, veri astipulatione representant. Timere te scriptioinem, quasi fronte tener, insinuas; dum declamationum pompa refuga laudis depositis assertio; et fit avara glorie, dum pudori parcere se ostendit, peregrinamentita formidinem. Ago atque habeo gratias, quod nobilia rudimenta facundiæ tuæ in amici, ^b quantum aestimas, praconis consecrasti. Et licet non agnoscam mea esse quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratia per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis : ego noctem conscientiæ meæ, etsi non fugi, ^c novi tamen aestimare. Graves hiatus patitur alienæ gratia commissa credulitas : quanquam omne crimen transeat, qui vult decipere confidentem. Gaudia tamen mea de te epistolaris alloquii dotibus adimplesti; dum novitatem sensuum monstras serenitate sermonum, et veteris decora prosapiae novelli vincis nitore colloquii. Sat fuerat parentum tuorum desideriis, seniora te familiæ ornata.

¹ *Magni Felicis Ennodii* Tria hæc nomina Ennodii, quæ in antiquis exemplaribus leguntur, non quidem in fronte operis, neque passim per omnes titulos, sed in eo duntaxat qui præfixus est *Vita beati Antonii*. In ceteris satis habuerunt antiquari priорibus omissionis tertium, quod verum et proprium auctoris nomen erat, adnotare. Proprium inquam. Nam Ennodii adhuc ævo nos durabat, qui apud Latinum quondam oris gentes, atque adeo in Urbe tandem ipsa post eversam remp. obtinuit, ut cum tribus fere quatuor nominibus nobilioribus uterentur, proprium tamen unum cujusque nomen esset, quod postremo semper loco post cætera statuebant, et quo unico, si pluribus abstinerent placuisset, singulos designabant. Verbi gratia, M. JUNIANI JUSTINI (sic enim breviatorem Trogi Pompeii appellat codex Vaticanus) proprium nomen fuit *Justinus*, et *FABII LAURENTII MARII VICTORINI*, quæ integra est nomenclatio clarissimi rhetoris, qui in Ciceronis libros de Arte rhetorica scripsit, proprium item nomen quod postremum. Id ipsum in Avieno, Liberio, Symmacho, et aliis ad quos Ennodius scribit, suis locis ostendemus. Eodemque

A menta æmulari : vincere posse, sicut nemo creditit, ita nullus optavit. Vides quantum ad ungues polita conversatio pretiis bene nascentis adjungat? Quod jubar sanguinis præststit, superavit industria castigantis. Credidi votorum summam fatigari, si te natibus reddidisses; illud non expendens, quid claritati tuae cohabitor infuderet. ^d Sit forte in aestimatione arbitrii mei defraudata cognitione. Neminem credidi ad Olybrium pervenire : quem vicinis calcibus pernox insecuror adjunges ; beatum facturus nempe, si vicevis. Deum precor, ut adolescentia in te, quæ (perfectionem) primordiis monstrant, bonæ frugis germina convalescant. Domi habes, unde exhortationis meæ viva sumas exempla. Te pater morum tranquillitate, sacer eloquentia similem producat. Si me voti reum facere cœlestia regna dignentur, unum precor, ut mei meminisse digneris : ne illius, cuius perfectionem inter dicendi simulacra meditaris, oblivionis quoque par esse contendas. Sed ad epistolæ morem revertar, quam affectio tua in longum produxit. Salve, mi domine, et amantem tui frequentibus cole munis littoralium; ne amoris contestatio sola sicut solet in quibusdam esse, ^e prævii in te putetur extitisse sermonis.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FLORO.

Novi me duram cepisse provinciam, et gravem sarcinam humeris infirmis attollere, qui sublimitatem tuam, quantum ad me, quietam verborum stimulis excitavi. Sic minaces dentes bestias invalida lacescit adolescentia : et dum majora viribus provocat, quod evenire optat, spectaculum putat esse, non prælum.

modo in titulis omnibus librorum, in marmoribus, aliquis illorum temporum monumentis, quando plura unius hominis nomina occurunt, dubium non est quin verum ac proprium id ejus nomensit, quod ultimum collocatur. Que nunc paucis admonuisse sit satis : quia justam huic rei diatribam ^f alio, si Deus volet, loco destinamus.

^a *In quantos se usus*] Leg. *in quantos se visus*. Nam velut ob oculos ponis res ipsas descriptas ait : quod omnino poscunt quæ sequuntur. BARTHII, *Adversari. pag. 945.*

^b *Quantum est.*] QUEM EST. ID., ibid.

^c *Novi tamen aestimare*] Omnino reducendum est, quod in veteri editione est *extinare*, quasi sejungere a nimis præconiis, ne pluris sibi videatur quam sit. ID., ibid.

^d *Sit forte in aestimatione*] Non debuit mutari veterum editionum lectio *extimatione*, hoc est sequestratione. Et puto legi debere : *Sit, fero, in extimatione*, etc. ID., ibid.

^e *Prævii in te putetur*] *Prævii sine re put.* ID., ibid.

^f Habes in edit. Sidonii *post præfat.*

Sic mens congressionis ignara certaminibus ante periculum debet affectum. Leonis rabiem, et quam Libya alit bestiam, quam te, lingua censeo mitiorem. Quae me precipitavit inscitia? qui animi fervor a cognitione tui peregrinantem duxit in devium, ut nescirem quid intentioni lacesitus deberet, qui semper contumelias primus incipit, qui injuriarum gymnasii nunquam meruit posthaberi? Clericorum certe exercitissimum maledictor; qui ad eos semper novelli et scuti dentis morsus exhibuit, quem evadere ad ungues ducta vita non meruit; cui cessit omnis eruditio; et quasi cometem sidus religiosorum fugit universitas. Hunc ergo improbus et fronte debilis excitavi. Hac fiducia provocas ventos ad flaudum, ad cursum flumina, Faustum meum ad facundiam, quae ad garrulitatem loquendi parcus ferratis verborum calcibus animavi. Iagnosce, quæso, et quod in aliis vi-tium putas, taciturnitatem amantis sperne: abstine a responsis, provocante damna contemptu. Tecum deceret de mediis curiae finibus eductus, circa Galum prosapia conticesce, silevit tui, si prevalet, talione mulcemur. Cave, mi domine, ne incipias minorem loquacitatem provocando humiliæ aestimari. Quid enim laboris est, jacentem in ea parte superare, et triumphum de eo ducere, qui se ante conflictum imparem confitetur? Esto mihi tamen apud dominum Faustum amoris mei fibula, si querelas, quamvis angustas, et rusticas, studes evadere.

EPISTOLA III.

ENNODIUS¹ FAUSTO.

Acta est causa desiderii mei beneficio querelarum: meruit impudentia, quod negabat urbanitas. Diligentiam sancti pectoris quam artifex silentium tegebat, elici; taciturnitatem quæ ad fomenta ardoris mei parata fuerat, terminavi: prorogando viles paginas, pretium vincentis accepi. Sic usuram cultori vexatis reddit terra cespibus, et futuram nobilem de singularibus parturitgleba germinibus: sic ad vocem unius hominis montium secreta respondent, et dum angustus clamor vincitur, valitudinem suam elementa manifestant. Evangelicis (*Luc. xi, 9*) tali facto obsecutus oraculis, fructum de precepti sum veritate sortitus; cuius declarat instructio, quod pulsanti sœpe sorgat Deus, et tribuat, si non propter meritum, vel propter importunitatem. Fecessat posthac inidelium male cauta discussio: integratiti sententiae periculis praesentibus idoneus mihi testis astipulor. Frequenti oratione optata promerui: concessum est precum assiduitati quod negabatur examini. Debeo vobis amicitiam, querimonias meæ: quas, dñm votis effectum tribuitis, plus amabo. Fuerit ictus origo vestra a justo dolore veniens; frequenter a vobis, postquam præ-

¹ *Fausto*] Nolius nomen in operibus Ennodii saepius occurrit: quam Fausti: cuius consulatum, quæstram, prefecturam, patriciatum variis locis commemorat. Is est Faustus exconsul, quem pro Symmacho papa in Laurenti schismate stetisse, atque adversus Festum et Albinum item exconsules, qui Laurentio favebant, fortiter pugnasse, auctor est Anastasius. Sed Fausti consulares hoc tempore duo fuerunt. Unus consulatu sine collega functus anno

A stitistis, etiam illæsus incipiam. Delenificam allegationem amplexus epistolari eloquii, ago atque habeo gratias, quod me diu tristium noluitis esse partem: fecistis hoc forsitan voto et studio consulentis. Sed ascribo peccatis meis, quod majoribus, dum temperatis alloquio, sum jactatus angoribus. Mibi uni in adversum provisa contingunt, dum graviora semper in moerore aestimo, que tacentur: quia credo quod de mediocrebus saepè communicentur verba languoribus, cum proximitas funeris imperet silentia cito rumpenda. Deo gratias, qui ea quæ dura aestimantur, clemencia bene vertit, et quæ ex merito nostro ventura collegimus, ex sua facit miseratione transferri. Voluisse tamen, talem circa parvitatem meam dignatio vestra tenuisset affectum, ut quem comitem saepè B gaudiis adhibuisti, cum eo elegisset etiam adversa parti. An putatis tale beneficium in acceptum me esse relatum, si ab æstibus pectoris vestri, tanquam male fidelis excludar? Non est, ut video, apud vos mea ratio dispensata consiliis. Ego mibi perire gratiam puto, nisi eam rerum omnium vobisnum communicatione nutriatis. Desinite, quæso, in hac mihi parte consulere, vestra impendio verba cupienti. Cui si votivi negentur affatus, fatiscam, ut terra cui cœlo nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit, unde innatis alumenta culmis exhibeat, et ad falcam gravidas aristas adducat. Ut piscis aqua abstractus vitalibus indumentis privatus extinguitur, sic ego subductis alloquii vestri fluentis intermor.

C Quærant alii quod delectet: ego res ad animam pertinentes expostulo: mihi non tam delicias verba vestra pariunt, quam salutem. Rem fateor nullis coloratam fucus, nullis nebularum depictam mendaciis, quia non sum simulandi artifex: deceptum aliquid vitæ meæ censui, dum tacetis. Male vos fideles asseritis, si ad aures meas generaliter deflenda per vos deferantur incommoda: quasi nescire alicui Christiano licet² malum, cui Roma succumbit. Barbaras nationes, et a nostro limite tote pene orbe divisas, continuis hæc conjicio lamente ingemiscere, et ad solatium nostrum lacrymas commodare. Hujus rei magnitudo vestra adhibere se indicem fugit, ut in perniciem meam fallacium nuntiorum diabolica cum securitate vota mentiantur: ut non sit, ad cujus veritatem post fabulas redeam, nec qui animum meum veri demonstratione sustentet. Cave faxis, mi domine: vobiscum mihi alia res est: aliud fori jus, aliud triclinii. Audiat te quæ in conversatione publica didiceris, familia domestica retexentem. Subjectorum animos, et fideles, ut putatis, mentes relationum vestiarum cibis alite, ne jejuna amicorum corda talibus ferculis impasta moriantur.

Christi 483. Qui Aginantis Faustus dicitur in tumulo Mandrosæ. Alter Fl. Faustus junior: hic fortasse, de quo agimus, qui septimo post superiori anno consul fuit cum Longino.

² *Malum cui Roma succumbit*] Ob factionem videbile schismatis Laurentiani, gravesque contentiones, pugnas, cædes ex ea natas, de quibus in Symmacho Vita idem Anastasius, et Ennodius ipse in Apologetico.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO.

¹ Anagnostici fidem secutus, et suavis orationis sapore provocatus, pene vitium ² credidi rem esse virtutis; et dum plus sermonum diadema credo valere quam conscientiam, culpam quam mens non agnoscebat, incurri. Non sic ^a servis sibilo artificibus insidiis blandus venator illudit: non ita pinnarum mentita formidinem discoloribus fucis ultiro expetenda retia manus magistra componit: quemadmodum me captum, et sponte capistris ora porrigitent magnitudinis vestra tenuere sermones. Commissi nescius, vobis impugnantibus, diu utrum essem innocens inquisivi. Aliud sentiebam de epistola vestra, aliud de proposito meo. Quis rogo fuit patrandi sceleris tam venustus admissor, qui purgationem crederet, si alieno se fateretur præcepto suo militare flagitio, cum nemo de se confessio juste credere possit crimen alienum? Sed credo juris et legum expertem fuisse personam, et sola calliditate compositam: cui etiam imitandi in scriptione aliena imaginem veritatis (usus) indulget et proprietatis simulacrum lenocinia pudenda concilient. Nolo cujusquam nomen incessere, nec contra conscientiam accusantis subire personam: sufficit pudorem meum in statione constitui: alios jacent incerta ventorum. Ego tamen, et si imperare talia calcaribus armatae lectionis adigeret, patriarcharum me imitatione defendarem. Furto Jacob primogeniti fratris vicit ætatem (*Gen. xxvii*): cuius beneficio principatum obtinuit, quem natura non dederat. David dum lustraret (*I Reg. xxi*, 6) devia studio fugæ et angusta terrarum, propositionis panibus famem depulit; et contra legis vetita quæ minores habet aculeos, esu riem corporis effugavit. Ego inediā quam de divinis Libris anima impastus conceperam, marcentibus diu debui tolerare visceribus, donec concepta lues ad vitalia secreta percurreret. Daniel propheta divina dogmata regi subduxit penetralibus; quæ ad instructionem suam pudicus et imitandus raptor adjunxit. Quid juvat ire per singula, cum ad munimen impugnatæ una sufficiat de numeratis persona conscientiæ? Quæ tamen verecundiae suæ, et naturali ut ita dixerim debilitati, ante necessaria petitione prospexit. Nam et si sum post negationem qui me reum fecerim, æstimate. Doctorem Libicum asseritis sublata a se ⁵ pyri poma flevisse. Merito lamentis expiandum est,

¹ *Anagnostici*] Epistolæ tuæ. Lib. viii. epist. 5, Faust. idem, de *anagnostici* *prolixitate fastidium*. *Ἄναγνωστις*, Græcis id omne est quod legitur aut recitatur; sicut *ἄρπαξ* et *ἀκούτης*, quod auditur. Itaque ut acroama etiam Latini usurparunt pro dicto, seu re alia quæ auribus excipiatur; sic anagnosticum, pro epistola aut scripto quocunque. Dici etiam posset anagnosma.

² *Credidi rem*] Male libri omnes crediderim.

³ *Pyri poma*] Sic restitui pro *peripoma*, quod in antiquis etiam libris legebatur. Emendationis auctor Augustinus ipse de quo hic sermo, quem Libicum doctorem appellat, lib. ii Confessionum, cap. 4: *Arbor erat pirus in vicinia vineæ nostra pomis onusta, nec forma nec sapore illecebrosus*. Ad hanc excutiendam atque asporlandam nequissimi adolescentuli perreximus nocte intempesta.

A quod cum pudoris dispedio venter acquirit. Vilia fuerint forte quæ sustulit, aut negligentia, aut usu, aut tempestate peritura: non fuit culpa vacuus tamen, juxta Apostolum (*Rom. ii, 21*), raptor: carnem quam animam plus amat. Tobias propheta hujusmodi commissoribus occurrit, et divina voce testatur dicens: *Non licet nobis aliquid manducare furtivum* (*Tob. ii, 21*). Cum disisset, maudicare, nou dixit, Non licet nobis aliquid lecticare furtivum. Josiam, ut narrat historia (*IV Reg. xxii, 11*), subrepta papyrus instruxit. Ego homuncio hoc non facerem, quem vos contra ingenii vires ad scientiam diligendam verborum stimulis foditis? Sed revertor ad virum optimum, præfati, quantum scribitis, sceleris admissorem: qui in utraque parte fidem violans, nec vos securitate, nec me facti, si scripsi, perfectione donavit. Contingat mihi, salva magnitudine vestra, coram posito secundum mandata Dei, tanti viri, prout habet animus meus, terga multare.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

⁴ Abundantem Dei misericordiam precatus commando ipsi anni felicis auspicia; et beneficiorum ejus muneribus sublimis jam consularem virum quasi æqualis aggredior. Hactenus trabealis cothurni pompa familie nostræ peregrina ornamenta tribuebant, et pertinere nos ad eum magis affinitate quam genere gaudebamus, qui anno nomen imposuit. Munus erat non debitum, quod inter curulium possessores diligentium fabulis addebamur. Quotiens nos obnoxiosi sibi fecit lingua, quæ apud alios exaltavit, ut commutato conditionis ordine alienis nostræ nobilitatis insignia deberentur stipendiis? At nunc facessat invidia, vetustorum reparator fascium novellus consul illuxit, et dignitatum nostrarum cariosas fores robustus reservat impulsor. Ad redivivam valetudinem tremebunda marcescentium cardinum limina juvenescunt: quæ nullis credo, Deo auspice, quia posthæc obicibus claudenda patuissent. Nam Avieni mei non nous, sed primus est consulatus. Stirpis suæ gestatura aquilas agmina prævius antecessit, et ad principalem militiam iter virtutis ostendit. Si qua est sæcularium reverentia dignitatum, si quis honos est hominem vivere post sepulcra, si quid providit astutia veterum, per quod ab hominibus anni vincantur adulti: jure fastos hujuscemodi putantur invenisse

⁵ *Abundantem*] Et sibi et Fausto gratulatur ob Avieni ejus filii consulatum. Fausto quidem, quod fasces per filium in ejus familia continentur: sibi vero, quod sua per eudem postlimini reddantur. Ennodii enim consanguinea erat mater Avieni: quare ad Ennodii domum pertinere Avienus videbatur. In Fausto ergo familia interpolatus consulum ordo non fuerat. Nam et consulatum Faustus ipse gesserat, ut dictum est, et ante ipsum pater Gennadius Avienus, Valentiniani principis collega anno Christi 450 et ante Avienum alii non intercisa serie. At in familia Ennodii series interpolata et abrupta, nec ipsis fortasse consul fuerat post Magnum Ennodii, ut nostra est conjectura, propatrum; qui collegam habuit Apollonium anno 460.

^a *Servis!* At cervis?

consilia, quorum longævitæ et senectutem refutat et terminum. Deus bone! quantum est, unius vocabulum hominis impensum¹ in dictandis legibus labore vel stabilire posse, vel solvere? Macte insignium adolescens virtutum, qui obliteratum materiæ stemmatis callem vitales honorum secures attulisti, quibus annos, ne posteritatem tuam retinerent, splendidissimi itineris obices amputares. Cedant huic priscorum laudes, quibus nobilitatem doctorum conuentu pererunt, quæ phaleratis verborum superciliis merita a relatore mercantur. Necesse enim est exilitatem thematis narrantis opibus ampliari, ut dos quæ in materia non invenitur, styli processionibus inseratur. Ut taceam Fabios, Torquatos, Camillos, Decios fuisse superatos; te ipsum, mi domine, qui universos vicisti, ejus primordiis existimo votive cessisse. Tu per duratum proavorum avorumque² scipionum trahitem jam grandior, pene præcedentium connexus lateribus ambulasti; ita ut sub conjunctione nunquam interpolatae felicitatis incederes. Ad Avieni mei adhuc teneri virtutes pertinet, et tuo generi continuare fasces, et nostro reddere. Ago gratias intentioni in commune augmentum profutura: per quam cum Dei beneficio natalium honorum claritas hactenus interclusa resplenduit: per quam diem suum lucidus sanguis agnovit. Quam voluissent votorum meorum summam coram positus intueri, si non peccatorum magnitudo munus coeleste, quod non potuit desideriis, denegaret aspectibus, et nefas sit hominem uno eodemque tempore universa optata promereret! Illud tamen inter maximas Redemptoris nostri remunerations credo numerandum, quod limen felicis infan-
tiae consul meus cum honore senis ingressus est. Sed præcipio quid paretur laboribus, cum talia primordiis exhibentur. Inauspicatus successibus illi proiectum incrementa ventura sunt, quem cœpisse videmus a fascibus. Minus est quod sibi de prosperitatis eventu in antiquorum præconis vetus tama blanditur. Quod attrita pulvere canities, quod vita sub fasce acta vix mernit, quod grandævus de impre-
tratione nunquam certus optavit, hoc memoratu saepius adolescenti meo supernum munus ingessit. Ad-
ditur, quod in principio vite disciplinis optimis institutus, videtur meruisse quod adeptus est: nec dignatur totum in se felicitati, in quo possunt etiam dari plura virtuti. Naturæ in decus scholas et literarum studia consecutus, paternæ perfectionis emulat-
tor, tales se industria sua filium reddit, qualem alter vix potuit legisse. Quidquid Attica, quidquid Romana præcipuum habet lingua cognovit: aurum Demosthenis, et ferrum Ciceronis expendit, utramque dicendi seriem Latinus relator implevit. Grammaticæ instructionis repagula, et illas dicendi legales angustias pro libertate complexus est. Oratorium pompa-

¹ *In dictandis legibus]* Quia nimirum edicta et constitutions siue die et consule auctoritate carent, ex lege 1 codicis Theodosiani.

² *Scipionum trahitem]* Sceptrorum, aquilarumque consularium; ut in panegyrico, *Serratum scipionibus aratra pepererunt*: et in Parænesi, *ante scipiones et*

A sectando masculæ dictionis brachiis æquales ad certamen eduxit. Sed quo me rapiat processus affectio-
nis terminum refutantis, agnosco: divisus proposito consulem eruditum ingenio impar appello. Ad vos revertor, cum quibus mihi commune gaudium, par desiderium, æqualis supplicatio est. Oremus Deum, quia vota nostra modum refutant, ut ipse faciat perenne esse quod tribuit: nec unquam circa nos muneribus suis terminum ponat, qui largiendo damna non sentit. Vos gaudete tamen vestro tam excellenti bono, quibus fas est post trabeas suas habere filium in obsequio consulariem. Si tamen in sententia mea coelestis vigor operatur, et tota mens humanis delictis inclinata non subjet, fidelium orationum vestrarum retrubatio est circa soholem dignitas impetrata. Urbis sufficienter quantos habet domus una precatores. Felix mater tot imperatorum domina; vos apud Deum precibus suis matrona fortis attollit: per tantos re-
gnum coeleste vim patitur, quorum meritis a divina clementia quod postulatur, exigitur. Scriptum enim meminimus, dicente Domino discipulis: *Si convenerit duobus aut tribus vestrum quidquid petieritis impetrabitis* (*Matth. xviii, 19*). Credo Redemptorem, justorum raritale prospecta, pro mundi salute petituros duos dixisse sufficere: licet conjectura perpendi, si possit tribus aliiquid denegari pro suoru' utilitate poscentibus. His ergo spebus animatus, et justorum cognatione sublimis, confido de superna benignitate etiam me ad optata copiam gratiae perventurum. Si Abrahæ meritis (*Gen. xi*) Loth sanctorum turbis ascribitur: si hi qui caruere propriis, propinquorum ad celas perduci meruere virtutibus; annus iste familiæ vestrae pariet dignitates. Nam si vobis cordi sum, facile ad coelestem gratiam optata impetratione perducor. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, veniam postulo de prolixitate sermonis; quia difficile est magna gaudentem parva loqui esse contentum.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS FAUSTO.

Deus bone, quam nihil est arduum magna curan-
tibus, et qua quiete divina mentes visa describunt! quibus ornantur dotibus loca, que lingua dives, et dicendi peritus aspexerit, si religioso liceat sine D discriminatione confessionis enarrare proposito! Quasdam mundi artifex Deus provinciis felicitates stupenda secreti sui largitate concessit: alias uberior, melius alias vinum jussit effundere: alii contulit triticæ segetis ope gratuitari: multas pomorum varietate vel utilitate donavit. Quibus hæc tamen ipsius naturæ repugnantis merita non dederunt, fecit eas relatore sublimes. Non est unde jejuna cautibus gleba despe-
ret, nec unde non respondentia cultori arva subje-
cant. Linguarum genio terris merita tribuuntur: et

trabeas pomposa est recitatio. Quo minus de Scipionum familia interpretar, ut magno viro visum est, facit Sidonius, qui Gennadii Avieni quem Fausti patrem fuisse docuimus, originem non ad Scipionum, sed ad Corvinorum familiam referit lib. i, epis. 9.

qualiter quis loqui potuerit, taliter rem de qua fuerit locutus, attollit. Crescitis provinciae cultura seruum : oris est, quidquid in vobis lector stupuit. Über solum, et divitibus quæ te jactas terra palmitibus, quæ per modicos sulcos scalpentem dora pascis agricolam, quæ venas divites in ipso proscissionis pandis exordio, quæ suscepta germina multiplicata messe restitus; nihil tibi commune cum maximis, si ad te domus Faustus Romani status eloquii non serenus accesserit.¹ Ecce Comus pullæ quodam pene in silentium missa conditio, quæ nulla se hactenus comeditate, nulla, ut aint, formositate jactavit, quanto gaudet ingenii privilegio? Quæ per prærupta convalia, et patulos cohærentium hiatus montium æstivis nivibus miseram scit exhibere concordiam: cui per pericula pendulum cum via cultorum ante terram per scopulos opus est seminar, quam germina: cui calamitatis genus est, riparum Larii confinia canis ornasse nemoribus, ut subridens illecebrosa visione dominantibus blanda fecunditatē fronte mentiatur, et in perniciem possessoris pulchritudinem nutrit exsecrandam. Ubi primum fabricis suis per prætoria domini tributa dissolvunt, dum antiquorum lacunas parca nituntur frugalitate reparare, et profligantia patrimonium fulcire culmina. Indigenarum copia ad hoc tantum servata, ut functioni publica² peræquatoris etiam vota transcendens numerus non deesset. Piscium populos non ad delicias, sed ad horrem nutriri: per quos discimus, quid laudis captorum alibi sapor mereatur. Ubi aer pluvius perenniter, et minax cœlum, et quædam vite sine tota luce transactio. Dulcia Larii oculis fluenta trausentibus, et ad natatum quos perdat invitantia. Quis ferat decorum gurgitem sub hac deceptione fallentem? Quid dicam insulam relatione factam habitabilem? quis non hoc miretur? in qua minus amatua vita servata? in qua portio fuit evasisse discriminis? circa quam piscibus hominum ministratur esca cadaveribus? Nulli enim præter aquas Larii defuncti ibidem sepulcrum meruerunt. Maria, fluvium³ Adduamque laudastis, quod per confusos ductus discrimen lacum tumoris ostendit.

^{1.} Ecce Comus⁴] Comus Ennodius, quod aliis Comum, τὸ Κῶμον Græcis, nota planæ Liguriæ civitas ad Larium lacum, per quem delapsus ex Alpibus Addua fluvius ita decurrat, ut aquarum discrimen appearat. Hujus landes scripserset Faustus. Ennodius contra imparem illam suis laudibus affirmat. Sed re vera jocatur. Nam Comensis agri urbisque tanta erat pulchritudo, ut ad delicias instituta videretur: quod de Como inter cætera prædictat Cassiodorus lib. xi. epist. 14. Ubi pluribus eam describit, et nonnulla habet quæ faciunt ad Enochium.

² Peræquatoris] Tributorum moderatoris, ἔξτατον. Nota est Gregorii Theologioratio εἰς Ἰουλιανὸν ἔξτατην, id est peræquatorem: et munus ipsum peræquatio dicitur nov. 46 Theod., de quo genere officii tituli extant in utroque codice. Nam et in aliis etiam rebus fuerunt, ut peræquatores rerum virtutialium apud Cassiod. in Formula magisteria dignitatis.

³ Adduamque laudastis] Hoc Plinii inter aquarum miracula recenset lib. II, cap. 103: *Quedam vero et dulces inter se superneant alias ut in Fucino lacu inventus amnis, in Lario Addua, in Verbanio Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Oltius, in Lemano Rhodanus. Hic trans Alpes, superiores in Italia multorum*

A dit: qui agnoscit in eo nunquam, nisi per turbida fluenta, potuerunt. Tanti fuit divitias facundie in rebus laude parentibus ostentare, quanti non fuerant hæc omnia naturæ beneficia, si dedisset. Cœlorum tamen Dominus qui hoc vobis posse concessit, munera sua sub perennitate tueatur. Quia hæc ego non quasi a vobis diversa sentiens scripsi: sed ut ex istis lector agnoscat, Comum per stylum vestrum melius esse legere quam videre.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantus est fascis invidiæ, quam facilis nocendi via, quotiens precedenti opinione laborat impetus! Nemo quid factum sit, ut video, quidve infectum respicit: ad impugnationis fidem solum advocatur pro teste propositum. Deus omnipotens mutatas ordinum vices vertat in melius, et rerum statum qui labet temporis aut meritorum nostrorum nebulis obsolevit, aurei sæculi candore perfundat. Quando non hominum obscenissima crimina innocentis officiū texit umbraculum, et quidquid a morum nube descendit, celestis militia serenitas excusavit? At nunc in auxipium trahitur male creduli interpretis clericatus, et quod ante religiosam professionem admisisse non decuit, hoc postquam per titulum ecclesiasticum culpis renuntiavimus, sine honesti credimur consideratione peragere. Quia me tempestate procella immatum peccatorum ire ad famosum officium compulisti? In quo omnes errorum rami magistra vivendi C solent falce truncari, in eo de me facinus credi facis omnes fallentibus. Ille mancipia sua a me sublata dellexit, et contra potentiam ecclesiastici militis ad vocandam credit regiam defensionem. Rogo, quis hoc commentator vel in scena proponat? quis poetarum fabellam fucus similibus aut commentatiis personis instrueret? Novit Dominus, qui manu valida in adjutorio vestro mei propugnator assurgat, totius me esse technæ hujusmodi ignarum. Ante aliquid temporis pueri duo, qui sibi a præfato asserebant inferri violentiam⁴ ad opem se Ecclesie sub interpellatione publica contulerunt. Preces adhibuisse memini, ut

millium transitu hospitales suastantum, nec largiores quam intulere, aquas evehentes.

⁴ Ad opem Ecclesie] Hinc liquevit, servos ad ecclesias confugere solitos non solum declinande poene causa, D si quid peccarent, sed juris etiam obtinendi gratia, si vim patenterent. Pro his ergo intercedebat Ecclesia: nec ante abduci illos fas erat, quam de impunitate aut justitia sacramento a dominis cautum esset. Dato sacramento, servi, ne cum dominorum fraude retineri viderentur, ad obsequium, ut est in concilio i. Aurelianensi can. 5, redire jubebantur. Neque hoc remedio servis duntaxat subveniebant, sed misericordia omnibus et afflictis, qui potentiorum injuriis oppressi ad Ecclesie opem refugissent: quod docet Gregorii magni epist. 38, lib. viii, ad Januarium episcopum Calarit. In quo nescias pietatemue cum æquitate veteris Ecclesie mirere magis, ac majorum erga Ecclesiam fidem ac reverentiam. Has intercessiones appellabant. Ennodius in Vita Epiphani: *Intercessione tantam sibi proposuit curam, ut ipsam se misericordia inferre crederet molestiam, quam per negligentiam a quibuscumque permisisset in ferris. De quibus etiam ibidem paulo superius in Epiphani diaconatu.*

circa eos, quod defunctus voluit, servaretur: audi-
turum se deceptiosis et blandis promisit illecebris.
Ut ad obsequium reverterentur ad quod deputati
fuerant, sancto episcopo patre vestro praesente qui
eisdem praebebat auxilium, sub notitia civitatis hor-
tatus sum. Quid postea evenerit, ignoravi, nisi post-
quam male ¹ retentatoris nomen accepi. Hæc men-
tor, nisi impugnatoris mei attestatione constiterint:
cui tamen en gratias refero, quia sub quavis occasione
votivas exegit epistolæ: quæ mihi multum doloris
jussionis vestrae dubitatione pepererunt. De me enim
deliberatum esse video, si vos, utrum audiam quæ
jubetis, in ancipiis esse cognoscere. Nulla me tamen
nec magnitudinem vestram ex ea parte apud Deum
culpa respiciet, quia præfatos mox ad servitium illius
boni viri sine alicujus audientia libra ire compulsi.
Domine mihi, salutationem largissimam dicens,
quam vellem, si istis negotiis paginas non negetis,
aut accusatores meos ipse componere, aut quod
est familiarius frequenter errare!

EPISTOLA VIII.

⁵ FIRMINO ENNODIUS.

Jucunda sunt commercia litterarum docto auctore
concepta: illa, in quibus ad unguem politi sermonis
splendor effulgurat, ubi oratio dives frenis peritiae
continetur. Quando abundantem loquela venam la-
boriosus in lucem scrutator adduxerit, tunc proce-
dunt officia suscipiens desiderii paritura. At ubi
scaber sermo angustiam pauperis signat ingenii, nec
conceptum suum in ordinem digerendo noctem stu-
dio elocutionis interserit, et nebulosæ narrationis
ambiguo quamdam generat de ipsa explanatione cœ-
citatatem; quis non personæ talis in eloquentiæ arce
constitutus spernat affectum? Gravat conscientiam
perfectorum amor indocti. Sed vis caritatis internæ
necessitudinis vinculis adjuta non fertur. Nescit ex-
periri quid possit, quem caritas stimulis suis exagitat.
Solent tamen dignos venia judicare perfecti, quos
inter epistolares vias nutantia deseruere vestigia.
Soletis quid dicere voluimus attendere, quotiens
non eloquuntur vota sermones. Idonea tamen perla-
tricis viaticum prægravavi: et quæ me presentare
vivis potuisset affabibus, ea epistolam comitante per-
dixi: minus nobis periculi esse confidens, sub in-
tercessoris boni me præsentia deliquesce. Vale ergo,
mi domine, et amante vestri peculiaribus fove
beneficiis. Sic apicem vestrum, si est quo crescat
adhuc diviuus favor attollat.

EPISTOLA IX.

³ OLYBRIUS ENNODIUS.

Dum favos loqueris, et per domos cereas eloquentiæ

⁴ Retentatoris] Alienorum scilicet mancipiorum, ut
in lege Valentianini cod. Theod. de annonæ et tribu-
tum, qui vagos servos penes serentant: quanquam et
in omni re aliena dicitur retentator. Cod. eodem leg.
12. Qui bonis ex lege Julia cedere possint, et apud
Ennodium in Vita Epiphaniæ, et in Panegyrico. Item
apud Cassiod. lib. 1, epist. 22.

² Firmino] Lib. 11, epist. 8.

³ Olybrius] Causidico ejus ævi disertissimo, de quo
epist. 1, quæ ad Joannem Olybrii generum scripta est:
Neminem credidi ad Olybrium pervenire. Ejusdem elo-

A lectare liquentis elementi mella componis, peregrini-
num labii meis saporem epuli divitis infudisti, Her-
culci certaminis et triumphalium Antæi casuum fa-
ciens mentionem. Sicsæ equidem exercita litterarum
gymnasiis ⁴ palestra dilucidant, sic madefacta stu-
diorum oleo loquenti artificiis oris membra submit-
tunt. Sed noluisse, fateor, illius, ut ait, pugnæ
commemoratione morderi. Antæum fabula senior, ne
elitus vinceret, matris solatium, postquam cœpit
non cadere, loquitur perdidisse. Qui per callidi hos-
tis fabricam fertur stando esse superatus, et in pectore
animam posuisse certantis. Res scilicet digna
memorari, sed amicitarum indigna proposito. Nos
nempe memini fœderis certamina suscepisse, sed
per quæ mutua vincamus caritatis officiis: ut dum
inter hujusmodi luctamina nitimur, et vinci ambo
optemus et vincere. Nobis per communia peccatorum
secreta vivendum potius, quam obeundum est: ma-
tris Ecclesiæ ope sociata, quæ utrosque, ut vera lo-
quamur, fidei ubere lacte pascit altrici. Cessent ani-
lium commenta poetarum: fabulosa repudietur anti-
quitas: status innocens ruineæ nequaquam misceatur
alterius. Nobis, si placet in novellum usum majo-
rum exempla revocare, potius Pyladis et Orestis,
Nisi et Euryali, Pollucis et Castoris si nihil his clan-
destinorum actuum decerpit obscenitas, convenient
gratia meminisse vel fidei. Quos inter se ita concors
animorum devinxit æqualitas, ut horum duos expe-
titus cum amicis juvaret interitus, alter amico vitam
C pretio suæ mortis afferret. Ista sunt digna memoria,
quotiens inter novos concordiæ nexus, udo, ut ita
dixerim, animorum libro, cespitus validis futura
nobilis juncta maritur. Illæ mentes promittunt
bona concordiæ, quæ quid in cultura sudoris sit opus
agnoscent. Gaudet tamen, quod jam indissolubili so-
ciate moribus jungimur, et ab ostio affectionis per
examinis lancem caritatis incrementa pensamus.

EPISTOLA X.

ENNODIUS JOANNI.

Vicem redderem, nisi oneraret diligentiam amici
pectoris restituta laudatio: ne dum in præconiis mu-
tuum videmur scabere, adulatio[n]is suspicio[n]e polluta-
tur affectio; et amor currat in vitium, dum illud
quod apud alios debemus facere, nobis incompeten-
ter ingerimus. Amantium enim ornamenta inter fa-
miliare paginas retinenda sunt, non loquenda; ne
tantum conscientias nostras vacuis sensibus relatione
laudis honoremus. Sunt ubi bona tua, ut apud te
propter affectum taceam, amice concelebrem. In his
quæ de profectu tuo sentio, religiosam tibi tantum
debeo taciturnitatem. Possem quidem, vitta temporis
quentiam celebrat lib. 11, epist. 9 et 13, et peculiari
opere carm. 8. Cassiodorus vero magnum Olybrium
propterea vocat lib. viii, epist. 49.

⁴ Patæstra dilucidant] Basiliensis editio, dilucidat:
hoc nimur postulabat usus, et origo vocis παλαιστρα.
Sed Ennodius τὰ palestra tanquam plurale usur-
pavit etiam lib. 11, epist. ad Pomerium, et in praſatione
dicta Aratori: et creber est in simili enallage,
ut cum τὸ ἀθέρ dicit, τὸ επιτόμα; et hæc lampada,
thoraca, et alia id genus permulta.

secutus, laudes tuas nunc inexhausta prædicatione reserare, totam paginam fucatis colorare blanditiis. Sed absit hoc a proposito, facessat a moribus, ut quem mente teneo, ista tantum velim esse remuneratione conteutum. Tibi non deleinatam orationem, sed vocem deheo castigantis. Non tibi pictis verborum illudens artificiis, sed totum profunda mente te retinens, possem dicere: Ad arem scientie, sine teneræ ætatis præjudicio, pervenisti: summam perfectionis adeptus es: nulla debes cura distringi, sed bonis tuis tanquam locuples possessor ornari. Sed haec, sicut predixi, a me aliena sunt: ore te parentis stimulo; dico: sint licet grandia, quæ in cano eloquentie flore polliceris, ego tamen nisi de messe non gratulor: ut solet avarus agricola, qui ubertatem anni nisi in horreis non metitur. Jam in te et si non gravidas aristas, multo tamen videmus lacte turgentes. Jam prope ad aream vota pervenient. Sed plus timendum est, quotiens desideria nostra spes vicina succedit. Labora circa studia, lucem in colloquiis dilige, lectioni devotus insiste, ut fructus eloquentiae multiplicium auctorum ventilatione purgetur. Pulchra sunt quæ scribis; sed ego amo plus fortia: redimita sunt floribus; sed poma plus diligo. Salve, mi domine, et haec ea qua insinuavi sinceritate complectore, et amorem meum in admonitionis fide perpende. Scito epistolas tuas nullis doctorum a me esse denegandas, ut quod me per incitiam fugerit, per eos qui ad unguem docti sunt emendetur: et idea scriptiorum culturam multo sudore te prepara: ut vota quæ circa te pro venerandi patris tui meritis amore concepi, ad effectum sub hac claritatis tua intentione perveniant.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS CASTORIO ET FLORO.

Amantem vestri gratia deberetis relevare colloqui, et amicam diligentiam testimonio reserare sermonis: quia muta caritas pene obtinet vices ingrati, et per paginarum abstinentiam intercipitur vis amoris. Absentium animis sola litterarum medetur oblatione, quæ quadam mentis artificio pingit scriptione quod loquitur. Haec apud vos supervacuum putamus asserere, quos instituta nobilia acuant, quibus praestato est sanguis, doctrina, consortium. Nihil est bonarum artium, quod nescire sine negligentiæ culpa positis quos post lucem natalium Romanorum decus Faustus institui. Ergo magis fatendum est, me non mereri quod postulo, quam vos nescire quid debeatis offerre. Domini⁴ mihi, salutationis debita effusissima

¹ In edit. Schotti, *mei*.

² Avieno] Fausti filio, de cuius consulatu vidimus epist. 5. Idem in quarta synodo Romana Symmachus, et in Theodorici regis ad eamdem synodum litteris Rufius Magnus Faustus Avienus omnibus suis nominibus appellatur. Errant enim, qui duorum ibi consulum nomina exponi putant: cum unius sint Avieni: cui a patre Fausti, a materna cognatione Magni cognomen inditum. Ad hunc ipsum, opinor, tum inter senatores priuarium multis post annis scriptas exstat dogmatica Joannis papæ in epistola, cuius haec inscriptio: *Joannes episcopus Romanus illustribus ac magnificis viris Avieno, Senatori, Liberio, Severino,*

A humilitate persolvens, precor, ut tandem aliquando non immemores admonitionis et foederis, rescribas. Circa quæ opera pigros vos esse non convenit, quia nec conversationi vestrae sancta conscientia, nec umer sermo potest deesse colloquiis.

EPISTOLA XII.
ENNODIUS² AVENO.

Si queras, cur a silentio vestro multata non retinet prodiga frons pudoris, et male interpretando impudentia vocetur affectio: si garrulitatem mean fructu dicas cessante debuisse compesci: ego te, illusterrissime hominum, illa que in familia tua domesticata est sinceritate convenio, ego foederatam promissionem quasi obsidem mentis amplector. Doleo quidem procuratas longi causas silentii: dum et caritas et necessitudine negligitur. Sed quia metotum sibi amor tuus vindicat, adhuc credo excusationem posse recipere quod fecisti, et purgationis tuae in hac parte causas aestimo esse, quas invenire non possum. In bona te valetudine degere, voti compos semper audi vi: sudorem tuum circa ornamentum generis saepè epistolaris alloquii luce tersti. Nihil præter contemptum monstrat, quotiens taciturnitas non habet necessitatem. Ego tamen spem de responsu cipiens semper scipisci, et sub quadam claritatis tuae præsentia legenda dictavi: visa est mihi, dum loquer, pagina mea te reddidisse, te sapere, et tuus picta imaginibus verba conferre. Quid esset in epistola tua dulcedinis, si eam daretur accipere, quæso diligenter jexpende quando, licet a nobis procedentia, tamen quæ ad te veniunt, verba complectimur. Jam rogo ad affectum scriptioris erigere, et ariditatem meam colloquii fluentis infunde, ut quid ministerium meum a Deo valeat impetrare, cognoscam, si epistolas tuas æmulas paternæ perfectionis accepero. Nolo metuas, quod illum formidandum doctissimum loquer, et quasi ante oculos tuos in exemplum elocutionis adduco. Peritorum mos est medicorum, in venis deprehendere vires corporum, et de successu hominis digitos interrogare. Nec aliter incipientum possunt ingenia cognosci, nisi ut quinon debent teneræ adhuc ætati robustas declamationes, inquirentes de futura ubertate lætiſcent metsem peritiae in radice manifestent. [Domine ut supra, salutationis honore, reverentia solita, spero, D ut mei te esse memorem si meritum non ostendit, saltem importunitas mea quæ est in defessa significet.

EPISTOLA XIII.
ENNODIUS³ AGAPITO.

Male est animo, postquam magnitudo tua æqui

Fideli, Acilo, Opilioni, Joanni, Silverio, Clementino et Ampelio.

³ Agapito] Viro illustri: cui post palatinum honorem Ravennatem, quem illi hoc loco gratulatur Ennodius et de quo iterum lib. iv, epist. 6, delata est etiam a Theoderico rege præfectura Urbana, ut aliquot ejus epistolæ ostendunt apud Cassiodorum lib. i, tum patriciatus, et legatio in Orientem, sub annum, ut reor, 510, de qua lib. ii, epist. 6 Cassiodori. Denique ordinarius consulatus anno 517, cuius non soluni testes sunt Fausti, sed etiam synodus Epauenensis, quam Agapito consule convocatam fuisse docent vetera exemplaria.

observantissima et amicitiarum tenax, in hanc meæ obliuionis se vertit incuriam, ut diligentia immemor, bona melioris sæculi, que accesserunt de prefectu honorum tuorum, fama potius quam felici epistola nuntiasset. Ubi sunt illa sanctæ conscientiæ tuæ in conversatione veneranda penetralia? Quando inventire potuisset relatu digniora animus de amantis hilariitate sollicitus? Sed quæro, ne malignorum quispiam austrum fontibus, aut petuleum animal rosetis immiserit. Nunquam enim sine offensa amicis prosper eventus absconditur: a commotione evenit longe degentibus tacere quod gaudias. Procul a moribus vestris malitia facessat obscenitas; puto bona vestra me meruisse nescire. Qua sermonis frequentia pensabitur tale silentium? Decedentem a desideriis amicum nulla delinire potest cultura caritatis. Hæc quantavis, mi domine, nobilibus scientiæ tuæ verborum piugas imaginibus, raro curantur malefacta colloquiis, et dolor qui a te descenderit, sanari non poterit per loquaciam. Vix erit, ut scribendo deleas quod scribere contempsisti. Sed revertor ad propositum, a quo nunquam est, si miseretur divinitas, discedendum. Deo debeo, quod prospera tua, te silentium procurante, in Liguria primus agnovi. Perdidisti fructum studiosæ taciturnitatis: bonorum felicitas mundi lingua celebratur. Ignorari non potest quod summis accesserit. In honoribus, illa magis amplectenda sunt quæ redduntur. Male ad fasnes attollitur, cuius mens inter curiæ sidera lucis suffragia non agnoscit in tullis. Venit ad vos cana dignitas sera, sed debita. Vocavit eam lingua, quam sequitur: exegit innocentia, quam habuit quandam ætate conjunctam. Sed jam redeo ad gratiam familiaris alloquii etiam post offensam. Salve, mi domine, et quod in damno promissi fœderis neglexisti, restituere ubertate sermonis.

EPISTOLA XIV.

ENNODII FAUSTO.

Nolle, fateor, morarum causas aperire, ne animus meus sera in pacem cum lætitia reductus, mœsta iterum relatione turbetur, et habeam tristitiae meæ redivivum in narratione principium. Pene enim sibi debet angustias suas, qui earum relegere transacta non refutit. Quis ad calcem perductas anxietatem, suas reparet intempestivi necessitate sermonis? Sed vobiscum mihi et cum proposito rerum fides est, quibus debetur in replicatione ex quacunque causa sinceritas. Patior libens aculeos revocati mœroris, dummodo veritati nil pereat: etne per vitium tenerae mentis paginam falsitate dehonestam, sponte fero quod refero. Sancti episcopi patris vestri prope in dubium salus deducta me tenuit: in cuius ægritudine quamvis cuncta illacrymaret Ecclesia, me tamecum specialis mœror afflxit, qui ejus debeo plus amoris. Vidi pacem civitatis urgente discordia urbis nostra limina transcendentem, et ab oculis nostris quasi incertum aliquid aut vagum numen elapsam. Sed sufficiat tristibus stricta narratio. Jam ad bonam valetudinem sancti Patris salus optanda et diligenda respirat. Nam ubi mens mea ad stationem redit, statim

A jussa respexit. Pueros destinavi, qui fideli me de prosperitate culminis vestri, vel totius sanctæ domus relatione perdoceant. Pendo rursus, et inter spem et metum dubia æstimatione distingor, cui necesse est de alterius parentis esse prosperitate sollicitum. Quis ad curas meas se porrigit? quis æstus æquiparare valeat tali divisione distracti? Sed haec ad Deum justius reportantur; cuius clementia est vota vincere supplicantum, et fluctuantibus portum parare desideriis. Interim ad usum revertor querelarum. Paginas vestras illico me suggero subsequi debuisse, et ad solatium meum, vel propter recentem petitionem, scripta prorogare, ne in incipiunt de profectione vestra animus meus pependisset auditu. Sed hanc credo culpam scriptio nemendari posse frequentia. Superest ut divinitas a vobis ea indicari faciat, que juvat agnoscere. Domine mi, effusam salutem reverentia vestræ dicens, precor, ut quæ mundavi suggerenda adipiscantur effectum.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS¹ FLORIANO.

Idem est, terminum in arrogantia non tenere, quod in humilitate transcendere. Supercilii affectus est, justo amplius esse subjectum. Familiare est graviter hiantibus, novas invenire blauditias, et grandis cothurnus, in eloquentia simulare formidinem, vel examen metuere de laude securum. Ego vero diligentiam proposito impenderem, si sanguini non deberem. Suscepi epistolam tuam Romana dote locupletem, et stylum Latarem in ipsa principiorum luce monstrantem. Cui me respondere, opponente manus inscrita, coegerit affectio: cum diu esset, quod antiquaverat apud me scribendi studium spes tacendi, et in locum gloriae silentium computabat. Sed nisi respondissem, nescires te esse deprehensum, quod minus fabricatis ingenii artifici facundia, et succo Romulea calliditas illuseris. Non aqua ad secundum virtus est politæ laminæ, et ejus quam rubigo possederit: nec param conflictum usus potest et torpor assumere. Nunc epistole brevitatem contentus ad salutationis debitam converto: quod eloquio non potui, gratia pensatus, reddendo amicitiam pro schemate et pompa sermonum. Ecce quantum occupationi subducere potui, celer scripsi. Dabit Deus, ut si responsa desideras D vacuum curis pulsati pectus invenias.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS FLORIANO.

Illud fraternalitas tua amori meo potuisset impendere, quod vera liberalitate cum tribuentis compendio prouiceret et pudori. In ea scilicet parte, ut cum indices studii mei litteras jam teneres, abscriptionis te cura suspenderes. Quisquam ne coloratis frontem pingit illecebribus, et famam valida impugnatione labefactat; nec manifesta excusatione contentus, male credulæ conscientiæ sufficere non æstimat quod probavit? Qui vario sapore colloquii edacium amicorum fauces irritat, ut dum blanda subjicit, definita permuteat. Nam postquam me silentium amare scripse-

¹ Floriano] Viro s. ectabili, si modo is est ad quem Theodericus rex scribit apud Cassiodorum, lib. 1, ep. 5.

ram, quasi pro allegationis responso, prolixiores paginae impetravi, et diu forte repositum post negotiationem meam eloquii uber elicui. Quid faceres, si certainina promisissem, si studiorum tuorum fervorem quoque dente incautus attingerem, nec mei idoneus aëstimator penetralia tua servarem? Adhibita, credo, adversus me fuisse Tulliani profunditas gurgitis, Chrysippi proprietas, Varronis elegantia: nec in ulla invenissem parte subsidium, cui nec illud profuit, quod scribendi contentiones nec, cum reticerem lacessitus, effugi. Me etsi perire conscientia, et dicendi vigor attolleret; post diversa scribentum discrimina, laudem quam multo sudore vos petitis, formidarem. Huc accedit, quod rhetorica in me dixisti esse versutiam: cum diu sit quod oratorium schema affectus a me orationis abscederet, et nequeam occupari verborum floribus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii. Delenifica ergo et malesuada compescere colloquia. Si facta sunt quæ scribis, et peniculo decorata mendacii, muta propositum, vel postea quam vides (mentem) innotuisse quæ feceris. Si vera sunt, et a judicii luce descendunt, profundo ea pectoris include secreto, ut reverentiam diligenter, dum amico res integras servas, exhibeas. Mihi immutabile cor custodiens, alios demulce colloquiis. Ecce epistola modum, dum productæ paginae cupio respondere, transcendendi. Sed non est culpa speciali plectenda suppicio, quæ in erratis habet auctorem. Domine mihi, salutationem debendam restituens, precor, ut si desideriis meis quæ de amore taciturnitatis concepi, pernix te scrutator interseris, saltem occupationibus quibus impeditur, ignoscas.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS FAUSTO.

Si a consuetudine officiorum temperet mens amantis, ipsam cessationem sinistrumesse putat auspicium: mœroris enim ipse sibi causa est, qui non semper in vicinis estimat habitare quod diligit. Quisquam ne digressus ad longinquæ censeat, quem mente continet? Nam si spiritus res est divinitatis in homine, prolixarum sentire usu potest damna terrarum. Dux causam, que me faciat{scripta} porrigit. Reddo salutationis obsequia, propter quæ promulgantur epistolæ: Deo supplicans ut cœlestis dispensatione beneficij, in bona valetudine degenti præsentia magnitudini vestræ verba reddantur. Quod recipiat tamen portitor, qui alloquii occasionem præstitit, ame pro vicissitudine commendatur.

¹ *Avum nomine, patrem doctrina*] Avienus avus fuit Gennadius Avienus, Fausti pater, quem anno 450 consulem fuisse monimus, de quo Sidonius lib. 1, epist. 9. Et patrem et avum nomine referre videbatur Avienus, nam Faustus Avienus vocabatur. Sed quia uouum, ut docuimus, verum cujusque ac proprium nomen erat quod ultimum, idcirco avi tantum Avieni nomen reddebat.

² *Deuterio*] V. S. Grammatico, ut est in epigraphæ carnius 2. Hoc igitur est, quod doctorem optimum.

* Burmannus ad *Henrici Valesii lib. 1 de Critica* pag. 181, admittenda esse arbitratur correctionem Petri Nanni *Miscellan.* lib. x cap. 4, ubi ex vestigiis scripture veteris compendiarie codicis bibliothecæ Egmontianæ, in quo hunc eundem titulum Martiano præfixum se invenisse tradit, legendum conjicit: *Felix Asper, comes Consistorii,*

A

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVENO.

Quam bene quod verecunde renuis, feliciter imitari, et dum difficultibus magnitudinem tuam exemplis queris incitari, narrandi pompan quam assertor idoneus refugis, ostendisti Amplexor amabilem allegationem formidinis, quam in te ingenii divitiae vena commendat. Nolo colendum bonis patrem in adhortationis tuæ positum pavescas exemplis: ab ipso veniunt ista quæ loqueris. Scio quæ aurum pariet terra nobilis: cujus soli nutrita sinibus metalla plus rutilent. Sepe mihi labor efficax inquirenti altaria terga fulvi ostendit elementi. Scio quæ conchæ superbas pretio gemmas includant: unde veniat lapis imperii genium collaturus. Non imperitæ quod feci applices, non errori. Viri fortis progenies armorum faciem inter patris agnoscit amplexus, et dum naturæ obsequitur, discit amare terrorem. Doctorum radix Maro, vestri formator eloquii, sic animatum verbis patris filium memorat, ut dicat: *Disce, puer, virtutem ex me*: et alibi, *Et pater Aeneas*. Nunquid ille jam fortibus, ad certamina brachii assurgehat, aut virili valetudine imminentia putabatur bella gesturus? Sed melius virtus recentibus exemplis animata, quam monitis, profectum corporis expectabat. Scientes rerum aquilas ferunt pullos suos in ipso vitæ limine, quo ovorum tunicis exuuntur, ad solis [ponere radios et lucem] seminis sui immensi splendoris objectione cognoscere. Nunquid est in districta probatio iniquitas, cum recta sit judicij in electione sententia? Nolunt quemquam perire de fetibus, sed suos esse qui cesserint, non agnoscent. Recte enim illa inter aves sublimitas, genitrix putatur esse viatorum. Nunc ergo tu, dulce meum, bene copta persequere; et favente Deo, ut¹ avum nomine, ita [patrem] reddere doctrina. Non aëstimes grave esse quod moneo. Et quia ego te de germine censeo, tu de primordiis non pavescas: fuit[et] ille incipiens qui timeatur: et quotiens scalpente terram digitu ductus aquæ per pulverem trahitur, turbidum fluit omne quod primum est. De reliquo vale, mi domine, et amantem tui frequentibus cole munis litterarum: circa quæ studia, si mei memor es, pigrum te esse non convenit.

D

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS ² DEUTERIO

Quam velim sœpe officium visitationis omittere, si appellat, et in epigrammatis magistrum. Felicis rhetori Romani fuerit auditor. Is enim videtur cuius in Parmensi codice Martiani Capellæ fit mentio his verbis: *SECURUS MEMOR FELIX V. SP. COM. CONSIST.* Rhetor R. ex mendosisimis exemplaribus emendabam, contralegende *DEUTERIO scholastico, discipulomeo, Romæ ad portam Ropenam, cos. Paulini v. c. sub D. non. Martiarum Christo adjuvante.*

rhetor urbis Romanæ, etc., contra legente Eleuterio. Recte etiam eruditissimus Fontanini lib. i de *Antiq. Hortæ*, cap. 3 pag. 231, produxit hunc in modum: *Securus Melior Felix Asper, etc.*, nam perperam Sirmondus exhibet: *Securus Memor Felix V. Sp. quasi Vir spectabilis.*

dulcem tribuit culpa mercedem : et cœlestis mandati sententiam sciens prudensque negligere, si desiderii copiam vindicanda conciliant! Mihi uni contigit de offenditionis merito evenisse quod gaudeam : didici nunc tali remuneratione errata sectari. Non sunt adversa, doctor optime, amicitiarum religioni, quæ profero coactus in medium. Imo propter confessio-nem dignam proposito valetudinistua dubia, nunquam velut ingratius optavi : quin etiam, quantum in me fuit, contra ingruentes tibi inæqualitates precum manus opposui. Sed ecce quam alacer sensus est, non in prospera membrorum salute fundata ostendit pagina, in qua utraque luce falsisti. Tua, quæso, lumina nube doloris hebetantur, cuius tam clara sunt carmina? et qui lucem loqueris, de visione cau-saris? Quam timeo, ne parcus in meritis tuis laudator inveniat. Tibi recte ascribitur, cunctis dare oculos, et obscura mentium peregrino splendore radiare. Ergo putas tibi validum non esse quod tri-buis? Pelle, quæso, animo curas superfluas, forsitan sollicitudine aut cautione conceptas. Dabit Deus, ut quidquid corporalis accessit incommodi, vice animæ tuæ per sudum rutilantem nitore mundetur.

PISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Vere gratias Trinitati quam veneramur et colimus, Deo nostro, quæ sub personarum distinctione et æqualitate mirabili, unam nos pie jussit sentire et adorare substantiam; quæ plancium nostrum vertit in gaudium; quæ dolorum comites ad obsequium lætitiae lacrymas commutavit: ut vere cum Prophetæ dicam: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem fletuum* (*Jerem. ix, 1*)? ut beneficiorum cœlestium magnitudini sub hac devotione respondeam: cui contigit ante accipere cœlestia dona, quam poscere, et prius quid boni evenisset, legere, quam quid mali minarentur peccata sentire. Tuum est, dispen-sator omnipotens, quod de serenis pignoribus, et futuræ innocentiae hereditate, in illa quæ præcessit anxietate non timui: qui reductæ etiam statum valetudinis quasi stupefactus accepi, in confusione similitudine collocatus, quæ supra meritum meum collocata sunt prospera evenisse vix credidi. Vere supernæ remunerationis diuīs humana mens nescit expendere. Sic animo fragiles temperantur, ut prius stationem videant quam pericolorum incerta deprehendaat. Deus bone! in quo abrupto peperdimus tunc, cum potentia cœlestis, ut plenum esset parvulorum in reducta salute testimonium, plus est no-strum labefactata per meritum? Dico integre, et vocem quam proposito debo, nulla mendacij nube concludo (*confundo verba singulibus, ut sub solida gratulatione, uberioribus in fletum oculis*) saepè me respicere quod evasi. Ubinam gentium fuimus? de qua nos ad humanam conversationem ruina clementia superna restituit? Referamus ergo strictioribus verbis hujus boni largitoru prolixis gemitis quod debemus: invitemus ad custodiā munerum suorum,

A quem iu dūbiistulisse probamus auxilium: rogemus eum, qui scit nempe servare quod præstiti, et virtutum suarum viva testimonia in longum producere. Talia sunt mecum circa vos venerandi vota collegii per totam Liguriā consistentium servorum et amicorum Dei. Tali nititur domus sancta suffragio: preces pro serenis pignoribus sine cessatione funduntur. Verum me dicere, testis est divinitas, quæ quod ipsa est, veritatem diligit; omnibus qui de vitæ possunt innocentia et integritate confidere, vestram nimis amaram esse mostitiam. Sed nunc ad epistola usum revertor. Salve, mi domine, et gerulum præsentium Bassum V. C. illa quæ caros meos soletis, dignatione suscipe: quia inter omnes quibus affectus est meam propter vos amicitiam custodire, quamdam prædictus arcem puritatis ascendit. Juvate ergo petitiones ejus, ut fructum de impensis capiens ad potiora præparetur.

PISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Diu super adventu amplitudinis vestræ ancipi mens mea pependit indicio. Sed postquam me divina misericordia ab hujusmodi anxietate laxavit, statim ad consueta officia me contuli: quanquam paginarum obsequia nec digresso ad longinquæ suppresserim. His ergo valetudinem meam indicans, ægritudinem animi refero, quam de mœrore contraxi. De luminum nostrorum salute sollicitor, in eo loci constitutus ad quem difficile nuntius expectatus allabitur. Quod in solatio est, Deum precor, ut nulla servum suum patiatur amplius cura macerari; sed de reducta meorum in solidum prosperitate æstibus meis celeri medela subveniat. Salutans debita servitute, precor, ut cognitis his de quibus animus meus varia æstimatione jactatur, sedulo mihi hilaritatem deferentium litterarum beneficio succurrat.

PISTOLA XXII.

ENNODIUS¹ OPINIONI.

Cœperat parvitatem meam magnitudo vestra spe quæ vota transiret, dignationis attollere, et cœlestis instituti more, clariora facere beneficia sua, dum mea merita nulla judicij lance pensabat; vel censore negligens dare pretium muneribus, quæ esse monstrabat indebita: quoniam affectio quæ circa humiles exhibetur, non habet necessitatem, et speciem suam per sudum rutilanti splendore significat. Diu ergo tali fultus post Deum presumptione, non timui quidquid obloquentium toxicæ promittebant. Ast ubi me ad antiquum pulverem vestri reduxit oblivio quod in solatio debet nudatis defensore contingere, quasi querelarum perlaticres litteras prorogavi, promittens mihi de earum importunitate [responsum]. Sed per occupationum forsitan amplitudo vestra præpedientium incrementa significat ad hæc vos officia non venire. Replicabo, quia idem status fuit culminis vestri dudum paginas destinantis. Ad morem tamen scriptioris epistolarie me reduco, ne addat prolixitas ingesta fastidium, et denegari paginas faciat ma-

¹ *Opilioni* Lib. v epist. 3.

gis allegatio quæ poposcit. Domine mi, salutationis obsequium solvo, et de valetudine vestra ut animo obligatus interrogo, cupiens relationis indicio ad gemina desideria pervenire.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS ¹ SENARIO.

Perdit affectio valetudinem silentii debilitata tempore: nec ad usum suum diligentiae cursus exuberat, si nudetur communione colloquii. Muta caritas pene representat speciem non amantis, et odiorum simulacrum est non aperire quod diligas contestatione sermonis. Ista sublimitati tuae coram positus intimavi, cum ad solatium absentiae meæ litteras promitterebas. At nunc quæ animum vestrum mei invasit oblivio, ut nullas per tanta temporum spatia, quæ bonam valetudinem vestram significant, litteras suscepissim? ne de amoris, credo, testimonio animorum indices epistolas convenientem. Irreligiosum ergo circa amantem tui in meliorem partem verte propositum, et ad memoriam promissa fidei scripta transmite. Domine mi, salutationis debita solvens, precor, ut si vos in antiquæ circa me dignationis statu pagina directa repererit, responsa meareretur: quia puto inter nos gemina vincula disrumpi non posse, caritatis et sanguinis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS ² ASTURIO.

Quæ, malum! ratio est, ut ita sis parcus in gratia, prodigus in querela, et exigas frequentiam litterarum quam ipse non tribuis, viperinis oculis illud quod alter deliquit inspiciens, tuas culpas nulla falce resecando? Anni plures sunt, ex quo Alpibus vicinam habitationem delegisti, senator et doctus. Ubi ibi, dum pruinosa respicis juga, apparuit, inauspicata nix capitio: ubi etiam glande te vesci scripture signasti. Cujus rei fidem litterarum tuarum decora fecerunt, cum sibi bujus significantia in ructu turbidi pectoris, et Alpini sermonis apparuit. Miror

[*Senario*] De quo lib. m, epist. II.

² *Asturio*] Diversus videtur ab Asturio consule collega Praesidi anno 494, cuius antiquæ pietatis monumentum hodieque apud Leodicos servari dicitur in eburneo sacri Evangeliorum libri operculo, cum hac inscriptione: FL. ASTURIUS V. C. ET INL. COM. ET MAG. UTRICUS. MIL. CONS. ORD. Nam Eunodus senatorem hunc tantum vocat, non consularem. Sed non minore, mea quidem sententia, in errore versantur, qui Turcium Rulium Asterium V. C. et ipsum consulem ordinarium atque patricium, qui Sedulii poetæ versus post ejus mortem ex ejus scriniis collectos recensuissent dicitur, cum Asturio Praesidi collega confundantur; cum ad illum Asterium haec pertinere videantur, qui consul fuit cum Protegene anno 449, tum quia haec illi nomina potius congruunt, tum quia id tempus cum Sedulii obitu cohaeret, quem ex integris Geniadis exemplaribus Theodosio Juniore, cui opus suum dedicavit, et Valentiniiano regnantiis vita functum didicimus. Denique omnem dubitationem admit ipsius Asterii epigramma, quod

* *Veracis dicta poete*] Ex scheda vetustissima, *veracis dicta poete* BARTH., *Adversar. pag. 705.*

^{**} *Edita Didita.* Id, ibid.

^{***} *Celebrant per sæcula Fasti* Fasti vero disertissime in nostra scheda editum est. *Fastibus pro fastis dixisse notat*, ut fallor coryphaeus grammaticorum Priscianus. Locus

A tamen quod inter loci illius frenata glacie flumina, et sine successione frigus, tui jecoris flamma plus aestuat, nec aliquam sortitur pectus de mansione temperiem. *Etias* defervescit in senium: est domus quæ lymphas in metalla convertit, et contra naturam gurgitibus sua lege dominatur: tu tamen inter ista sic vivere diceris, quasi ignis tuus algoris pabulis irritetur. Ego te oro parentis stimulo, quia tibi et proposito meo deheo vocem castigantis. *Vestrum* est post hæc, si eligitis litteras meas accipere, [de] admittance gratulari. Ego autem præter ista cum honore salutari, quæ scribere possim illa carnis quam tu diligis, ellubie viventibus, non inveni.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS OLYBRIUS ET EUGENETI.

B Desiderio paginarum vestrarum facta est mihi prodigia fons pudoris; et dum tabula promittit promulgata responsum, intra verecundum penetrale annosam continuere nescitofantiam. Deberem quidem sanguini et proposito silentii venustatem, postquam spei mea fructum prima negare colloquia. Sed nescio utrum male pertinax judicetur intentio, quæ sine alterius dispendiis sollicita per anorem experientiae pericula multiplicat. Valete, ³ mi domini, et ad scriptio[n]is mecum remeate concordiam, ne contra Evangelii faciatis monita, si et importunitati denegetis, quod juste forsan impetrasset affectio.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS FAUSTO.

Votis et desideriis satisfacit pagina, quæ apud amantem vestri necessitatibus alienis præstat obsequium. Quam vellem, si propositum non vetaret, multorum sepe quieta titubare, ut dum dubiis vocem tribuo, debitum obnoxia caritatis exsolvam! Domini mei, patris vestri jussionibus impendo presentis scriptio[n]is officium: cujus animus dum onus securitati providet, suam quietem sub hac intentione contemnit. Qui dum mala Ligurum ⁴ post Mauricelli

in cod. Remensi, post epistolam Sedulii ad eundem Macedonium scriptum legimus his verbis:

Sume, sacer meritis, ^{*} veracis dicta poete,

Quæ sine figuranti condita sunt vito.

Quo caret alia fides, quo sancti gratia Christi,

Per quam justus ait talia. Sedulus.

Asterisque tui semper meminisse jubeto,

Cujus ope et cura ^{**} edita sunt populis,

Quem quamvis summi ^{***} celebrent per sæcula fasti,

Plus tamen ad meritum est, si vigel ore tuo.

Epigrammati vero præmittitur hæc adnotatio: *Hoc opus Sedulius inter chartulas dispersum reliquit. Quod recollectum ador natunque ad omnem elegantiam dignatum est a Turcio Rufo Asterio V. C. consule ordinario atque patricio.*

In edit. Schotti, mei.

⁴ *Post Mauricelli obitum*] Qui advocatione fisci fungens Ligurie provinciam fisci columnis oppresserat: contra officiū videlicet moderationem legibus prescriptam. Qua de re gratissima et elegatissima sunt Theodosiorici regis præcepta ad Marcellum adiunctum fisci, apud Cassiodorum lib. i, epist. 22.

est lib. x, ubi loquitur Cæsar:

Nec meus Eudoxi vineetur fastibus annus

Porro inscriptio Sedulii ita in ms concepta est: *Domina meo sanctissimo ac beatissimo patri Macedonio presyb. Sedulus in Christo salutem.* Id, ibid.

obitum nondum vidit' occidisse, confunditur. Recidi- A evenire posse quod metuit. Hanc a domino meo epi- vis enim provincia nostra, quasi præfatum sepulcra non tenent, laborat insidiis. Advocacionem fisci dum aliqui per iniquos homines nituntur obtinere, ante votorum copiam quid in ea meditentur ostendunt. Ego quidem deliberationem magnitudinis vestrae de bono publico non celavi, asserens vos præfatam dignitatem nulli vobiscum Deo admittente, committere. Sed anxietas provincialium totum credit.

A evenire posse quod metuit. Hanc a domino meo epi- scopo allegationis suscepit provinciam, ut conscientiam vestram obsequio paginae convenirem, ne cuius subreptio ad hujus rei perducatur effectum. Vos fidissimam pollicitationem solliciti custode integritate propositi. Ego salutantis officia dependens quo suscepseram alleganda, testatus sum. Spero tamen ut, quid de ea parte deliberatum sit, instruar officio litterarum.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA PRIMA.

¹ ENNODIUS ARMENIO CONSOLATORIAM.

Diu, frater carissime, festinante voto consolatoria-
riam ad te paginam dum misi, ne putarer vel mibi
subducere fletus, non verbo compono, et in lamenta-
tionis dispendiis facere de geminitibus decora ser-
monum, debitum planetum per loquela schemata
dissipare: cum contra amicitiarum religionem et
consanguinitatis vincula, secretum conscientiae pa-
tescat hostilis, si cum possis dupliciter defunctum
llere, non facias: id est, si oculorum ministerio ne-
quaquam jungas oris officium. Ubi, dum lumina
stimulus acta doloris illacrymant, feriata sunt verba
plangentis? Sed ego, hominum sincerissime, qui
tristitia tua obsequium in omni deheo parte quod
valeo, moerorem meum in quo tibi comes sum, volui
scriptione testari: ne in una ætate effusarum inter-
ciperetur memoria lacrymarum, vel aestimaret po-
steritas me in filii tui morte hoc solum debuisse quod
solvi: habens in hac via venerandorum exempla
pontificum, quorum imitatione nobilitantur, quos in
umbram merita concluserunt. Ambrosius noster
² decedentem germanum teste afflictionis suæ libello
prosecutus est. Quem cum recenset secuta proles,
et scriptoris bene meminit, et si Satyri fratri ejus
obitu lamenta conjungit: quia ejus provisione con-
tigit recentem dolorem ostentare dum loquitur, et
ante legentium oculos semper exhalantia spiritum
jam diu defuncti membra monstrare; nec unquam
pati veterescere relationis fide funus, quod anni po-
tuerunt sepalire transacti. His ita se habentibus,
oculorum flumina refrena, et animum, si placet, ad

ejus verba converte, qui tibi flens consolator occur-
rit. Amisisse te filium pene unicum et bona indolis,
quod patria non minus requirit affectio, provinciae
ululatus ostendit, cum ad solarium gemituum tuorum
suos jungens, quid de eo censeret, testatur universitas.
Tu tamen inter ista quasi specialis mali pressus
nece concluderis, nesciens temperandum quod per
multorum dispersum corda commune est. Quare
ergo propriam aestimes anxietatem, quam suam per
affectum tuum fecere quamplurimi? Tecum, ut de cognata gente taceam, Gothus affligitur; et tu adhuc,
quasi solus propriis astibus subjacentis inclinaris?
Instrumente, quæso, veterum ornamenta majorum:
et a mœroris ad bonam valetudinem intentione resti-
tuant. ³ Abraham unicum filium morti quasipius
pater, quod majus est, lætus exhibuit, et ad necem
filii mucronem genitor misericors præparavit. Tu
translatum cœlesti judicio, quasi orbatus, inquiris:
et quem non obulisse sacrilegium fuit, hunc oneras
letibus evocatum. In qua causa Davidicum tibi o-
currat exemplum, qui feretrum filii ovans, et Deo
referens gratias antecessit, quod dignatio superna
de venerandi prophetæ semine, quem forte munera-
retur, acciverat. Tu si ejus æmulator non prorumpis
in gaudium, certe tempora sub aliqua prædicti imi-
tatione mœstiam. Replicabis forsitan, vix ista ægris
animo posse suaderi, et in gravi tribulatione locum
non habere consilia: orbatum non respicere quidquid
hortatur ad vitam: unicum desolatos habere in evo-
canda morte subsidium. His addas, quod frugi 'sobolem,
et quo teneram ætatem vinceret, morum mo-
destia perdidisti: allegans juvenem tam immatuos
annos, qui peccatis amici sunt, ⁴ gloriose fine clau-
exemplis utitur Commodianus antiquus scriptor,
cujus meminit Gennadius, lib. ii Instructionum, in
ea quæ inscribitur Filios non lugendos.

Non pudet infrenem gentiliter plangere natos?

Os laceras, laudis pectus, vestimenta deducis.

Nec metuis Dominum, cujus optas regnum videre?

Et post alia:

Nec dolore duxit pater filium mactandum ad aram,
Dolore nec vates filium duxit defunctum.

⁴ *Glorioso fine]* Ob actam pœnitentiam, de qua
mox, et in carmine 34, ubi tabula describitur in qua
angeli hunc Armeniū filium qui pœnitentiam egit
Christo offerebant. Nec enim dubitabant quin ad
beatam vitam evolarent qui pœnitentia sacris expiati
excederent. Unde sicut de neophytis recens bapti-
zatis, ita de iis qui post pœnitentiam obihant, hoc
sæpe usurpabant, ut siis aut migrasse ad Dominum

¹ Ennodius Armenio consolatoria] Ita in antiquis
concepitur hic titulus, verbo suppresso. Quimos illum
non infrequens in epistolarum inscriptionibus, in
quibus etiam ipsum argumenti genus indicabant.
Talis est inscriptio carminis Sidoniani ad Thaliam,
quod insertum est epistola II lib. viii.

Dilectus nimis et peculiari
Phœbus communitorum Thalies

Verum in Sidonii vulgatis editionibus hi versus cum
reliquis inepta coherant, cum sejungi debeant, quia
titulum faciunt, similem illius apud Gregorium lib.
iii Dialog., cap. 10: *Sabinus Domini Jesu Christi*
servus communitorum Pado; et hujus Zosimi papæ:
*Zosimus episcopus communitorum presbyteris et dia-
conibus qui Ruennæ sunt.*

² Lib. de obitu Satyri iratris.

³ Abraham unicum] Iisdem Abraham et Davidis

sisse, et in ætatis naufragio ab eo de portu animæ A plum sanctæ conversationis in longum producere, et fuisse tractatum. Quibus ego dolorum tuorum fomentis lieet moestus, opponam. Minus peccavit, quod immaturus abruptus est. Junxit ad vitam perpetuam melioris sæculi quod in ista servavit: pénitentia quam eum egisse loqueris, etiam si in ipso non invenisset quod dilueret, inveneret quod ornaret: quæ quoties innocentibus datur, coronam pro humilitatis affectione conciliat. Ad hæc respondeas: Quo me vertam, frater, qui præter lacrymas in præsenti luce nihil habeo? Adjiciam, Dei proximitatem invenire posse hominem, qui de homine non iactatur. In loco filii succedere posse conscientiam, que sanctos ejus hæredes inveniat. Non unam ergo viam, si audire digneris, vita melioris ostendam: licet tua non egeat monitore perfectio; nec magistro opus sit ei quem fecerunt actuum suorum emendationes et honestamenta conspicuum: nisi tantum ut adhortationis quam consilio tuo et prudentia debes, fidem diligenter expendas; et ad cœlestium munerum affectum te revokes, unde vitalies auras et accipimus et amamus; et gratum nobis sit beneficium, cuius colimus te veneramur auctorem. Ista sunt, quæ brevi sermone dolens magna contexui; ruptam singultibus contestationem pro stylī ubertate dirigens, dum muto lamenta colloquiis.

EPISTOLA II.

ENNODIUS¹ SPECIOSÆ.

Silentium meum dolor exigit, qui passus est crescere, dum de vindicta cogitat, dispendia caritatis. Quid enim fieri potuit, nisi ut tacendo vicem restiterem litteras deneganti; ut contemptus circa me, qui per abstinentiam venerandi sermonis innotuit, dum subduco colloquia, pari murcone feriretur? Dicas forsitan, vindictam inimicam esse proposito. Sed omnia errata ita computo, quasi legis obsequium, in quibus vos esse contingit autores. Quisquamne culpam putet facere quod fecisti, et plectendum iudicio divino censeat, quod a te processisse cognoscat? *Et quo ergo animo sustine quod deliqui: dum ea in re præcedis, lux Ecclesiae, ipsa voluisti. Ego servo apicum, quem promisi, ut in universis, si mereor, æmulator existam. Cujus rei fidem, dum tacentibus vobis taceo, et quod et loquentibus loquor ostendit. Ad scriptioris ergo officium, postquam vi-sus sum, me reduxi; qui hactenus intra verecundum penetrare, quæ non amabantur, verba continuui; simili in paginis pariturus obsequio. Salve, mi domina, bonæ splendor sine nube conscientiæ, et ad exem-*

dicerent. In arca sepulcrali Romæ, JUN. BASSUS V. C. QUI VIXIT ANNIS XL. MENS. II. IN IPSA PREFECTURA URBI NEOPITUS IT AD DEUM VIII KAL. SEPTEMBER. EU-SEBIO ET HYPATIO COSS. Et altera inscriptio Aquis Sextiis: *Heic in pace quiescit Adjutor, qui post acceptam pénitentiam migravit ad Dominum: vixit annos LXV. MENS. VII. DIES XV. Depositus s. d. VIII. KAL. JANUAR. Anastasio V. C. consule. Cæterum D. Augustini sententia fuit, ut Possidius in ejus Vita scribit, etiam laudatos Christianos et sacerdotes absque digna et competenti penitentia exire de corpore non debere.*

¹ *Speciosæ*] Religiosæ feminae Ticinensi, ut docet

A mei, si mereor, meminisse dignare: epistolari dans veniam brevitati, quam in angustum arctavit festinatio portitoris.

EPISTOLA III.

ENNODIUS SPECIOSÆ.

Quanto deprimitur peccatores suorum fasce factorum, quibus ab oculis tollitur quidquid offertur, et ne in oblivionem desideria mittatur, vicinum lit, nec contingi licet, omne quod cupiunt? Ad Ticinensem urbem votivam suscepeream necessitatem, et molesti itineris universa transieram; æstimans hoc sacerdotem credere suis imperiis impendi, quod meo militabat affectui: cum subito contra metas votorum summo labore petitus jam de area fructus effugit.

B Proh dolor! qui me de epistolari alloquio ad tragediam vocas! Muros venerandæ, post religionis loca, propter te civitatis aspiceram: jam grati parabam verba colloquii, vereor dicere, quod remansi; ne loquendo cogar denuo sustinere transacta.

C *• Illustrum virum Erdvici quem me tu, Ecclesia decus, desiderare feceras, improviso oculis casus ingressit: ibi comites mei videre, quid peterem, ibi animi mei æstus innotuit, quem ante sub predicta claudebam umbra personæ. Nescivi occultare per caritatis tormenta quod volui, nec fuis aliquibus colorare conscientiam. Marentem me ad dominum reduxit, qui prolixioris itineris causas incidit. Fati-gationis meæ, fateor, compendia non amavi. Ecce contestationem diligentia meæ et mentis asserui. Vestrum est, si vera dixerim, vos interrogate, et animum meum affectionis vestræ æstimatione cognoscere. Domina mihi, saluto et deprecor, ut libens, per præsentium portitorum suggerenda cognoscas.*

EPISTOLA IV.

ENNODIUS OLYBRIO.

Nulli dubium est inter prudentes sacre fidem promissionis impleri, et amicitiam quæ fertilibus est maritata fomitis, fructum nobilitate gaudere. Ego conscientiam vestram appello jam statutis fidelibus obligatam. Ego tanquam de bonæ arboris reditu, ita de caritate mutua idoneus carpo poma possessor: nulla partium in aucupio discessionis quod fieri volunt neget impletum. Apud Deum votis aut supplicium debetur, aut præmium. Ego in me religiosi, in vobis nobilissimi consideratione propositi, ad effectum inter nos concordia æstimo pervenisse quæ coepit sunt: nec adolescentibus gratia et in novam lucem erumpentibus frugibus verborum potuit negare commercium;

D proxima epistola: cujus ac sororum mentio epist. 12: *Sed quæ injunxistis de religiosis feminis Speciosa et germanis ejus, male est animo meo quod implere non potui.*

E *• Illustrum virum Erdvici*] Nomen restitui ex Vaticano, nisi quod in eo *Erdvici* tantum detracta littera legebatur. Sed Erdvici appellatur, atque inter Gothorum nobilissimos numeratur in panegyrico. Ticinum ergo ab episcopo Medolanensi ad Erdvicium missus Ennodius, gaudebat sibi oblatam occasionem visendæ Speciosæ; sed contra votum accidit, ut Erdvicium in via offenderit, priusquam Ticinum esset ingressus, ac dominum cum eo spe frustratus redire coactus sit.

cum culpa dignus sit, qui in vicinitate positus noluit A tuum saturitate pinguesceret. Taceo summam cœlestis collatam beneficij, et dotibus sine humano adjutorio supernis instructum. Recte enim hoc aestimata venire de superis quod inter homines nullo constat exemplo. Sed haec melius securitis, vita comite, censeo reservanda temporibus: ad illud venio, in quo me sejunctissimus instruxisti. Quantum habui presentium portitoris sancti Felicis assertio, in epistolis meis sine cura dictatis Romanam æqualitatem, et Latariis unde venam alumnus Rhodanum perquiebas. Sollicitus, credo, scrutatur et diligens, quid lima poliret, invenit, dum per infabricata verba discurreret. Nescimus quia quid qua mente homo legerit, quod lac profert deliberatione sententiam? maxime cum scriptum sit :

EPISTOLA V.

ENNODIUS¹ LAONIO.

Nunquam inter amantes silentio bene multatur offensa. Gravius inventorem percutit vindictæ novitas, quam errantem. Nefas est pro emendatione culparum culpas adhiberi; dum studia curationis, qui medetur ægrescit. Volui taciturnitatem quam circa me hactenus, mei immemores servasti, imitari. Sed homo levis animorum fortium non potui æquare contemptum. Victor sum naturæ fragilitate, confiteor; et quod vos credo computare inter vitia plus amando stili abstinentiam effusa loquacitate pensavi, et longi dolorem silentii sermonis ubertate composui. Expectans quidem a vobis præviuum munus in litteris: sed nolui mihi ipse, dum diu taceo, negare responsum; æstimans, quod loquendo, formam dare, nisi loquendo, non possem: proinde, domine mi, salutationis debenda obsequium solvens, perlatorem præsentium ad vos specialiter destinatum solita dignatione suscipe, et sublatum de consuetudine scribendi usum reparate, ne in danium gratiae partitas contingat ista verborum.

[EPISTOLA VI.]

ENNODIUS² POMERIO.

Quousque tantum licebit absentia? quousque fama nobilis epistolaribus destituta commerciis veteraset? Nolo evadere opinionem temerarii, dummodo ad notitiam possim pervenire perfecti. Volo esse paginarum prævious destinator, ut Galliarum bona ad Italiam migrant, sine ullo formæ suæ translata dispendio. An forsitan putabas te in quoconque loci delitescere, quem scientie lux longe positionum monstrabat aspectui? Et nisi me in laudibus tuis, domestica quid relatio, sed per imperitiam sui pauper angustet, et amplissima meritorum tuorum præconia perlatoria arctet exilitas; utriusque bibliothecæ fibula perfectionis ex gemino latere venientis partes maximas momurdisti, procurando ut tali ingenium

¹ Laconio] Lib. III, epist. 16.

² Pomerio] Arelatensi. Cyprianus in vita S. Cæsarii episcopi: Erat autem illis admodum familiaris Pomerius quidam professione rhetor, Afer gener; quem ipsis singulariter carum grammaticæ artis doctrina reddebat. In catalogo seu appendice Gennadii, ubi Pomerius opuscula recensentur, natione Maurus dicitur ac presbyter in Gallia ordinatus. Ennodius Graece Latineque doctum, nec secularibus tantum litteris eruditum, sed sacrarum etiam peritum fuisse significat, Rhodanique alumnus vocat, quia Arelate versatur. Rurici quoque exstant epistolæ due ad Pomerium et ipsum Arelatensem: quandoquidem ad

A tuum saturitate pinguesceret. Taceo summam cœlestis collatam beneficij, et dotibus sine humano adjutorio supernis instructum. Recte enim hoc aestimata venire de superis quod inter homines nullo constat exemplo. Sed haec melius securitis, vita comite, censeo reservanda temporibus: ad illud venio, in quo me sejunctissimus instruxisti. Quantum habui presentium portitoris sancti Felicis assertio, in epistolis meis sine cura dictatis Romanam æqualitatem, et Latariis unde venam alumnus Rhodanum perquiebas. Sollicitus, credo, scrutatur et diligens, quid lima poliret, invenit, dum per infabricata verba discurreret. Nescimus quia quid qua mente homo legerit, quod lac profert deliberatione sententiam? maxime cum scriptum sit :

B Ipse parens vatum, princeps Heliconis Homerus. Judicis exceptit tela severa nota.

Rogo et si indigenas, et si inter studiorum suorum palestra versatos fulget Latinitas, mirum dictu, si amat extraneos. Periculum facere de eloquentia pompa non deboeo, nec presumo, qualiter quis valeat experiri; cum professionem meam simplici sufficiet studere doctrinæ. Si me tamen quandam studiorum liberalium adhuc nobilitate gaudentem aliquis tali dente tetigisset, parasse vel quod ad excusationem esset idoneum, vel quod non puderet objectum. Nunc vale, mi domine, et circa me ecclesiastica magis disciplinæ exerce fautorem. Scribe vel manda, Melchisedech parentes quos habuerit, explanationem C arcæ, circumcisionis secretum, et quæ propheticis mysteriis includuntur. Ista quæ sunt secularium schemata, respuantur, caducis intenta persuasionibus, telæ similia Penelopæ.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS⁴ FIRMINO.

Exigat licet amor, quod non potest implere perfectio et impetrat caritas, ut per loquæ audaciam quæ ornare poterat, pereat spes tacendi: maxime cum sit dicendi, ut Tullius refert⁵, nisi cum necessaria, nimis inepta conditio. Sed inter narrationum vias et itinera aperienda falce doctrinæ, teneri nescius virium consideratione regnat affectus. Imperatoris loco dominatur semel penetrabilibus cordis D in fixa dilectio; credens quod non de verborum pondere vel pompa capiatur, qui de absentis propinqui est salute sollicitus: nec existimat quod nasci possit offensa de gratia: hoe ad laetitiam satis esse conjiciens, si optatam nuntiet epistola sospitatem. Sed

Æonio Arelatensium episcopo petit uti Pomerium ad se venire jubeat, lib. II, epist. 8. Sed abbatem appellat, ut quæri jam possit phires ne hoc nomine fuerint, an unus idem, quod milii facile persuaserim.

³ Claudianus, epig. ad Alethium.

⁴ Firmino] Propinquum suum vocat Ennodius. Itaque Arelatensem illum puto quem laudat Cyprianus idem in Cæsario. Erat tun, inquit, in ea urbe Firminus, vir illustris et timens Deum, ejusque propinqna Gregorio clarissima matresfamilias: quorum studio, cura et benignitate erga clerorum et monachos, erga cives et pauperes ulla illa illustrior reddebatur.

⁵ Lib. I. de Orat.

vos, quos libra peritiae in eloquii lance pensabit, qui-
bus ubertas linguae, castigatus sermo, Latiaris ductus
quadrata constat elocutio; queritis nimurum in aliis
quod exercetis, queritis quod amatis: nos ab scho-
larum gymnasii sequestrati, arentis ingenii guttis
quædam oceani fluenta provocamus, quasi ¹ lycnus
contra solis radios pugnat. Mei macies longe se
monstrat studii; et nisi excusetur pietate garrulitas,
dispendium proprii pudoris est quod amavi. Vena
quidem linguae a generis fonte trahitur; et fervore
genuino solet futura nobilis incitari. Ego mea sum
impar prosapia: me dotibus vestris quasi peregrinum
scientiae plenitudo non tetigit: ego vos tantum lau-
dare magis quam imitari valeo. Et quamvis nondum
in me ad florem venerit matura facundia, et pressus
onere gratie solvendi deserat facultate; committo
tamen cymbam tenuem placido mari; quia parum ab
ingratitudine disert muta gratulatio. Unde nascitur
ut prospera quæ de vobis perlatoris relatione cog-
novi, inter coelestia mihi beneficia computentur. Et
quamvis deberem reddere sermonis officium: sed
quia portitorum negligentia fecit ut directæ a vobis
aut retinerentur aut perderentur epistolæ: ego ta-
men verecundiam meam in statione degentem ad in-
certa deduxi, et totum me legendum saporis vestro
committo. Salve, mi domine, et amantem vestri
frequentibus colite munis litterarum. Circa quæ
studia pigrum esse nec diligentem convenit, nec
facundum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS APOLLINARI.

Pro voto militant desideriis propriis necessitates
alienæ, dum in gaudium nostrum aliquorum precibus
exhibemus obsequium. Quis non pretio propter se
quereret quod alteri sub hac occasione præstatur?
Debet mihi nunc perlatores præsentium debita mea,
et non solum me ad solutionem non pertrahunt, sed
se fatentur ohnios. Non est incuria, quod raro a
me scripta prorrogantur: similia frequenter, ut nunc
reperi, bona substrahunt. Inveniant ergo hujus bene-
ficii fructum, si me diligitis, portatores. Qui sicut a me
ea que erant offerenda, exegerunt; ita ad vos, ut opinor,
salutationis commercio optata perdunt. Domine
mi, salutationis obsequia restituens, Deum precor ut
haec vobis in bona valetudine porrigantur, et reddatur
illuc pagina, quæ meam querat, vestram nuntiet
sopitatem.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS OLYBRIUS.

Vix aliquando mihi ea quæ dñi cupita sunt ex
sentientia successerunt, ut sitim quam ex litterarum
vestrarum ardore conceperam, eloquentiae divitis
unda satiaret, et aestus quos expectatio longa gemi-
naverat, arridentia labiis fluenta restinguarent. Sed
cur me ad votorum asseram summam fuisse perdu-
ctum, cui majus nascitur de impetratione desiderium,
dum de sermonum vestrorum flumine pectus ardescit?

¹ *Lychnis contra solis radios.* Facilis fuit emendatio
pro lignis quod in omnibus exemplaribus vitiōse
legebatur. Apologia pro synodo: *Nescitis stolidi solem*

A Ostenditor mihi liquido, quam sit rerum nescia mens
humana, que, dum pretium propriæ ambitionis in-
telligit, assuescit plus amare ad quod tarde pervenit;
et dum abundant in presentia quo delectetur, magis
superest quod requirat. Nunc confiteor, in litteris
vestris superforaneam cautionem mei estimatori ex-
pavi: ubi dum secundis in altum loquacē vestræ
portarentur vela proventibus, et in obsequio militare
quidquid spirat; remigium vestris dicitis deesse
colloquiis. Non est licita, veri diligentia sequestrata
quam pingunt verba, formido: remis opns est, quo-
tiens nullo flaminum pupes juvantur impulsu: his
non egit, cui secundam navigationem fecit conspi-
ratio devota ventorum. Sol facibus non juvatur;
nec lunaris globi claritudinem minorum siderom
B aliquando illustravere collegis. Domine, ut supra,
honorem salutati exhibens, precor, ut apud magnitudinem
vestram studiorum meorum fructu non ca-
re: postquam vobis quid cuperem non celavi, ut
scriptio operam quam haec tenus protulisti, styli
frequenta vel ubertate pensetis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Meritum meum regnator coelestis si attenderet,
aut exigua bona adipisceret, aut magna supplicia;
et mei idoneus estimatori, quo meritis pervenire
non poteram, voto non tenderem. Sed gratias illi,
qui delicta nostra sic ne extollamur resecat, ut spem
ad latiora perducat. Domini Avieni dictionibus a me
C debentur ista præloquia: qui necdum ad bonam va-
letudinem reductus, animum meum sollicitudinis
catena laxaverat, dum adhuc inter spem et metum
auxii vota penderent, naturam respiciens indicavit
quo tonaret eloquio. Judicio quidem ista præceperam,
et altricem nobilis metalli venam in thesauris quos
pepererat agnoscebam. Sed etiam in hoc peccator
evenire vix credidi, quod assequi non merebar. Ve-
rum dico, teste divina clementia, si sunt aliqui in
Liguria, qui de litterarum possuant genio et splen-
dore judicare: vos crediderunt in illa dictione labo-
rasse, quam ætati præjudicans canus jam in puer
sensus excoluit. Sed ista magis illis cum lacrymoso
gaudio dixi, quos aut effusus sauguis albo curiæ co-
lestis ascrispit, aut clara confessio: qui secundis
confirmant primordia nostra successibus. Vos famuli
humilitate et obsequio salutans, opto inter quævis,
dum istis animum relaxatis, adversariorum mala
gaudere. Nihil est enim in quo possimus inimicorum
damna sentire. Hoc nobis Deus contulit, quod invia
terrena non subtrahat.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Quid faciam, quando rescribenda vos scribitis, et
pro bono præsentiæ cœlo vobis obsequente con-
cessæ, quidquid alienum pectus potuit investigare,
narratis? Liqueat supra hominem esse, duorum sic
implere personas. Sed ad illum referantur ista, qui
facibus non juvari, nec ad præsidium diurnæ lucis
lychnos accendi.

præstitit. Ego tamen remittere me orationem, per A menta sunt maculatae conversationis non sibi credere quam in umbram antiquus Tullius trudetur, non promisi. Quippe qui acceptum quaternionem sub majori, quam ingenio meo commodabat, celeritate reddideram ; dum fidei serviens, quæ ad profectum poterant pertinere contempsi. Nihil apud me de veneranda tunc dictione remanserat, nisi quod ad fructum, quantum aestimo, bonæ opinionis reposcenti memoria furante subduxeram. Nolo dicere, quale fuerit quod invitus restitui, quale etiam quod amavi : ne manifesto creditis vos alleganda sine sui dispendio prædixisse. Curis meis iamen super hac parte, serena lucis mæc domni Avieni miseratione, licet incipientis, tamen jam probata succurrit, quamdam schedulam quæ ipsi remanere potuit, ostrum mihi nobilitatis ingessit : hanc hactenus habui : inde sum et locutus, et sapui. Sed postquam et aliena beneficia jussus sum pendere, perlatore eam sequente destinabo : non eam in me pro peccatis meis intelligens benevolentiam, ut quod externorum moniret ingenia, bene credulus non negarem; sciens me hominibus, quod impugnat propositum, cautione misceri. Verum dico, illo teste cui nota sunt omnia, a me illas mundi ore celebratas dictiones vestras, quod credo inscritia mea fieri, cuiquam dari nec tormenta compellunt. Domine mi, salutationem reverentiae vestræ exhibens, contestor quia negligenter judicium meum, nec adulatio impugnat affectum.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS ASTYRIO.

Propheticas oraculis sublimitas tua præstat obsequium, et ad fidem veterum sanctionum militat novellis excessibus. Providisti ne segnior admitione remaneret valetudine substracta neglectui. Scriptum enim est per Dei cultores, quorum aures prudentium debeat doctrina transire, quos falsi sermonis sapore pertrahere; allegans perire monita, que in alia constitutis deliberatione præstantur. Ego tamen loco humili, lingua mendicus, solis antea necessitudinis stimulis verba concessi, et ad contestationem diligentiæ, prioribus litteris exhibui¹ sub sanguinis libertate responsum. Nunc male est animo, quod injuriarum fructu carens, sumpsisti forsitan mentita apud te urbanitate jactantiam : nesciens quod auctorem repetunt tela, que indocilis adversus alterum manus emiserit. Quis putet contumeliam, que solam conscientiam destinantis affligit? Improborum natura est, hoc sentire de omnibus quod merentur, et in malis solatium nusquam videre innocentiam. Tor-

¹ Sub sanguinis libertate] Quia Ennodius Astyrius consanguineus erat, sive parens, ut scripsit lib. i, epist. 2¹, cuius libertate olsensem illius animum placere haec epistola conatur.

² Ut ait quedam eloquentia] Symmachus. Assentior enim Fr. Jureto, qui alludi censem ad ejus epist. 9, lib. vii, in qua filio de epistolæ stylo præcepit his verbis: *Nam ut in vestitu hominum, cæteroque vita cultu, loco ac tempori apta sumuntur: ita ingeniorum varietas in familiaribus scriptis negligenter quamdam debet imitari; in forensibus vero quatuor arma facundia.* Eadem est Ciceronis sententia lib. ix, epist. 21 ad Pætum, ubi quotidianis a se verbis epistolæ texi

C

B

D

C

D

Ut tradit quedam eloquentia persona sublimis, lex est in epistolis negligentia, et auctorem genii artifex se præbet incuria. In quo opere illud subducit gratia, quod cruci tuum testis sudor invenerit. Caminis excocta fabrilibus verba non flagitat salutis suæ nuntius, et quæsitor alienæ. Melius si in his commerciis pura elocutionum fronte congredium: diademata simplex colloquii cultus abjurat: epistolari communio, si quando affectatum decorem fugit, obtinuit. Sed magnitudinis vestræ dives et elucubrata narratio mendicis limitibus nescit includi; nec oris thesaurum quibuscumque arctare confiniis: magnorum more fluminum riparum frena conteinunt. Non dum compositum velamen occupationis locuples lingua transgreditur, his tantum se studiis militare significat, ad que vel occasione perduta est. Et nisi vobis, quietis nostræ testimonia, reipublicæ gubernacula sentiremus fuisse commissa, et rem laboris vestri esse, quidquid ubique disponitur, vel Italæ curam didicissemus unum pectus ingressam: penes vos sola putaremus paginalis styli eura et assiduitate macerari. Deo debentur haec munera, qui et amorem scientie sensum contulit, et limam studiorum ad oris fabricam non negavit. Non sic pernix² æther acta nervis arundo proscindit: quemadmodum inventus ingenii vestri sermo describit. Nulla languescit obice, nullus tardator obstaculis: fit pervia quæcumque se illi difficultas obtulerit: et mirum in modum

solere scribit: quod de suis quoque affirmat Seneca epist. 73: *Qualis, inquit, sermo meus esset, si una sederemus aut ambularemus, illaboratus et facilis, tales esse epistolas meas volo, quæ nihil habeant accersitum, nihil fictum.* Artemio sane apud Demetrium Phaleureum eodem modo epistolani, quo dialogum scribi oportere ait; at Demetrius paulo magis quam dialogum elaborandum docet.

³ Æther arundo proscindit] Non æthera. Sic enim solet interdum Ennodius, ut æther vacuum lib. vii, epist. 38, et pro synodo, *Videbant æther lantum directis a se jaculis verberari.*

per allegantis peritiam mutatur natura causarum : A Prolixis non est opus fervorem in vobis coelestem animare colloquiis. Habet incrementa sua divinae virtutis incendium. Nec opus est eos in tropæo jam positos attolli laudibus, qui sine monitore vicerunt. Gravat conscientiam Christiani quidquid afferunt blandimenta præconii. Res quidem virtutis est, quam fecisti: sed summi premii restitutione superanda. Quod tamen directis ad filium nostrum ² H. diaconum litteris sperasti, beatorum martyrum Nazarii et Romai benedictionem poscentes, fidelibus nou negamus. Accipite veneranda patrocinia invictorum militum : et quia vestram jam fidem in præliis imperator agnoverit, feliciter confessionis munera consummate. Dabit Deus, cum ipsis placuerit, reducem Ecclesiis quietem : ut mœrorem quem indixit adversitas, pacis dulcedine consoletur.

B EPISTOLA XV.

ENNODIUS ³ EUPREPIS.

PICTA XIV.

⁴ AFRIIS.

Lucrum forsitan putaret inimicus, si inter pericula quæ Christianis indixit, credentium animos subegisset, et per diversa Domini grege disperso, non superasset vel inter paucos, a quibus possit fide perseverante calcari. Regnat adhuc ille in numero vestro, qui sibi non tam in multitudine, quam in devotione complacuit. Scriptum enim est, datam Satanae potestatem, ut servos Christi cribraret : ut quod de tritico inveniri posset, horreis jungeretur; quod de paleis, ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est: *Nolite timere, pusillus grec: complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xii, 32). Venit inter vos gladius perlitorum, qui marciata Ecclesia membra resecaret, et ad coelestem gloriam sana perduceret. Quod habeat Christus milites, certamen ostendit : qui triumphum mereantur, per bella cognoscitur. Nolite metuere, quod pontificalis a vobis apicis infusil abstulerunt. Vobiscum est sacerdos ille, vel hostia, qui non tam honoribus consuevit gaudere, quam mentibus. Majora sunt confessio- nis præmia, quam nominate munera dignitatis. Ad illa plerumque etiam minoris meriti personas favor humanus adducit : ista nisi gratia superna non tribuit. Ipse enim in vobis et pugnavit et vicit, quem fides meretur et inter hominum tormenta sociari.

¹ Afriis] Exsilibus episcopis Africae, quos Trasamundus rex Vandolorum fidei causa in Sardiniam relegarat, numero 220. His quotidiana subsidia ministrare solitus Symmachum papam auctor est Paulus diaconus Historiæ Miscellæ lib. xv. Nunc illos haec epistola consolatur, et sacras martyrum reliquias mittit, quas postularunt. Scripta enim est ab Ennodio quidem, sed pro Symmacho : cuius etiam nomine inter alias ejus epistolas legitur in antiquis collectionibus.

C

Cœlestis dispensatione mysteriæ, uno tempore mili sororis Lupicina refusus est matris affectus, et geminae copula necessitudinis peregrinantem recipere meruit post intervalla pietatem. Revixisti apud nos post dilectionis quem procuraveras obitum, beneficio litterarum : vidimus amorem quasi de quadam sepultura surgentem. Inauspicato nobis incolumentis vestræ nuntius accessit auditu, quam credebamus per contemptum nostrum viventem busta complesse. Credimus te dura perpessam : sed confitemur irrogasse durissima. Quod sustinuisti, commune cum bonis est : cum crudelibus, quod fecisti. Ubinam gentium materna hactenus cura delituit? ubi quod fratri debebat, erravit? ad longiora animus tuus quam corpus abscesserat. Si te ad ultima terrarum confinia peregrinationi socia dispulisset adversitas, illuc sequi debuit germanæ fides, et sollicitudo genitricis. Sed in occasu solis cui proxima fuisse narraris, frigidum pii amoris pectus habuisti. Imitata fuisses ætherei sideris circa debitam diligentiam defectum feliciter renascentem, et feriatum a gratia non perpetuo animum gessisses. Suscepisti mentem provincialium, quos adisti : mutasti regionem, et propositum pietatis abdicasti. Nam abjurans Italiam communionem, non solum circa amicos, sed etiam circa interna pignora repulisti. Postremo animæ tibi mutatio accessit commutatione telluris. Quam timeo quod longis incuriam tuam incessu colloquiis! quid offensa faciet, quæ illæsa contempsit? Dediisti justum dolorem studiis non amantis : quæ te innocentem faciant, causas ingessi. Sed exprobatio ista, si per se respicitur, aspera est ; si origo ejus inquiritur, omni dulcedinis melle condita. Gra-

² H. diaconum] Hormisdam, opinor, qui diaconus erat Ecclesiæ Romanae : qui de Eunodio interpretantur, ut cetera omittant, a monogrammo discentunt.

³ Euprepis] Sorori suæ, matri Lupicini : quæ tum in provincia Narbonensi, patrio nimirum solo, peregrinabatur, id est Arelate, ut docebit epist. 7. fib. vii. Ad Euprepiam sunt epistolæ complures : de Lupicina autem aget tum aliis saepè locis, tum maxime Dictione 2 Scholastica.

viter fert circa caritatem negligentiam, qui parentis A meam litterarii sermonis visitatis affatu : et inter silentium liber accusat. Poteris errata corriger, si praesentia non vales, scriptio multiplici. Salutis ergo gratiam præsentans, queso, ut mei memineris, qui preces tuas circa communem filium et vota præcessi. Ante enim quid debuissem consideravi, quam quid velles agnoscerem. Tu Deum religione placa, et precum circa nos assiduitate compone : qui intentionem meam in ejus profectum et cordis secreta respiciat, ut quod ego labore polliceor, ille præstet auxilio.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS FAUSTO.

Par quidem fuerat sublimi viro Pamfronio comente ministerium paginæ ad vivi sermonis officia transferri : nec illum epistolari fasce onerari, quem non tam verba mea contigit nosse, quam studia. Sed ejus in his officiis manus dantur imperio. Postulat adjutricem paginam latentium scrutator animorum : et ideo ne quid apud eum nostri deesse contingat obsequii, scripta concessi, et si commendationi non necessaria, præceptis ejus accommoda. Quibus enim sermonibus prosequendus est, cui totum magnitudinis vestrae licet sperare de gratia? Ita eveniet, ut angustiora sint supplicantis verba, quam merita perlatoris. Quid enim præstes juvinis illi, pro quo quantumvis poposceris, plus meretur! Ergo ad styli exercitium junguntur hæc, non ad beneficium commensis. Juvat animum sub quavis occasione vestri membris, licet nominato scriptio nihil tribuam. Ecce tamen quia jussus sum, illa quæ præstantur extraneis, insinuationis dicta subjungo. Juvate vos peculiarter expertem, fiduciam ejus dignatione roborantes : quidquid sp̄ præcipit, inveniat: ut si meritorum suorum angustus æstimator est, ad me referat quidquid fuerit consecutus. Obsequium salutationis impendens supplico, ut crebris me relevandum ducatis affatibus; cui inter mœroris sarcinas nullum, præter oris vestri solatia, potest esse subsidium.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS¹ CONSTANTIO.

Nemo peritiam pomposa elocutione condemnat; nec spernendum cum pudore dicit esse quod sequitur. Soli impugnator est, quisquis elucubratis sermonibus linguae cultum prædicat abjurari. Ego tamen in epistolis magnitudinis vestrae diligentiam semper, non verba pensavi : nec adjutricem malitia facundiam majus pretium habere censui quam simplicitatem, quæ infucata fronte secretum mentis enuntiat. Hoc in sanctis hominibus et amavi semper et colui. Ago nunc atque habeo gratias, quod parvitatem

¹ Constantio] Virum illustrem appellat lib. iv, epist. 13. Et patria Mediolanum, et eloquentie pie-tatique laus quæ Constantio huic tribuitur, epitaphii admonent Constantii togati Mediolaneus, quod non abhorret ab ævo, nec a stylo Ennodiano. Quare hoc loco subjiciam, ut legitur in monumentis sacris veterum inscriptionum.

Igenii legumque potens Constantius atra

A meam litterarii sermonis visitatis affatu : et inter occupationes et excubias quibus universos Ravenna distringit, mei cura non ponitur. Reddo ergo effusissimæ salutationis officia, sperans ut præsentiam meam apud dominos meos amantis vestri, pro dignatione qua credentem foveatis, facialis optabilem.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS JOANNI.

Probabiles causas habeo, quibus unanimitatem vestram stili mei morsu, quamvis rubigine sordoris, incessam : quas, cum sis abundans naturæ bonis et ingenii facultatibus locuples, purgare non possis. Ego unquam credidi ad alium reditus vestri citius

B indicia posse perferri? Ego curam mei inter quasvis occupations, illud amicis censui consecratum pectus excedere? Ecce ante oculos meos redduntur aliis pagioæ, et amica expectatio sub omni credulitatis meæ despectione frustratur. Nolo litteras majori ob-jurgationis felle complere. Suffici tristibus stricta narratio. In eo adhuc animus meus, quod magnitudinem tuam discedentem monuit, persistit statu: vestrum est, si temporum mala coetemotis, promissam servare concordiam. Salve, mi domine, et amantem tui releva communione sermonis, ut scribendo deleas dolorem, quem vides amico per scriptio-nis abstinentiam contigisse.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

C Abundo gaudio, nec clauda lætitiae meæ fides est, ideo aliqua per diabolican inspirationem nasci certamina, ut tu, qui te ultra emendationem omnium protulisti, triuophi honore gratuleris. Non est, ut video, effeta Liguria: nobilitatem pariendi nec in temporum extremitate deposituit. Inimicum vitiis adhuc et in cineribus nutrit incendium: in cuius favillis ultrix criminum flamma non moritur, nec hostis errorum ignis operitur. Quam timui ne velut exhausta cessaret, dum epistola vestra frontem alienis fuscatam præstigiis sollicitus trutinatur aspicarem! more parentis attoniti, qui cum carum pignus ad bella transmittit, nec de explorata esse patitur virtute securus. Ad incrementa sollicitudinum triumphos filii numerat, non quietis: plus expectat metuit felicitati, cui formidinem ministrat affectio: quia ignora cautionis est mens instituta victoriis: et in acie amor laudis salutis oblivio; tropæ gustus abdi-car imperat lucis affectum. Sapor vita illos tantum possidet, qui de conflictibus venientia bona nulla didicerunt: semper ad gloriam jungitur, quod de incolumitatis propriæ cura decesserit. Sed mihi in presentiarum supersedendum est hujusmodi scri-

D Mortis sorte jacens conditor his tumulis,
Hinc gemat hunc probitas, tristis suspicet honestas],
Et comitis funus plangat amica fides.
Quis per bella fori totiens de jure triumphum
Retulit, sævos percult ore reos?
Ornavit proprio semper fulgorē togatus
Eloquo mores, moribus eloquio.
Non multum mors dira noxes in fuere justi :
Nil tua tela gravant : possidet astra pius.

ptione. Non sunt militis nostri plus praedicanda, quam asserenda certamina. Ubi jaculis opus est, verba nil confrunt. Licit promulgasse meam sententiam fuerit, dum vestram praedico, et hoc sit respondere, quod responsa laudare: Dei tamen opem precatus, obsecutra fidei verba subjungo; ad illum convertens stili mei cultum, qui quotiens scribenda est infelix curvis terra vomeribus, se famulis suis germina colaturum promittit esse, quae jacent, dicendo: *Ne cogite quid loquamini: Pater enim vester est, qui loquitur in vobis* (*Math. x, 20*). Ipse ergo ad faciendum promissi veritatem veniat: ipse oris mei labantem confirmet infantiam, ut allucionis nostrae concionatio inhumana videatur. Sed quid diu repli-canda circumloquer? unum rogo ut pro modulo meo rescripta taxentur: nec putetur aut legi aut defensioni deesse, quod nescio. Ergo, ut scriptione testamini, inventus est homo, qui servos Christi, quemadmodum ipse promisit esse faciendum, sub hac occasione cibararet, afferens de arbitrii libertate homini in una tantum parte que deterior est, eligendi datam esse licentiam? O schismaticam propositionem, quae justa Apocalypsin scriptas habet in fronte blasphemias (*Apoc. xvii, 5*)! Quae ista libertas est, si valet, edisserat, ubi hoc datur solum velle, quod puniat; aut quare electionem nominet, ubi unam tantum partem asserit fuisse concessam? Quod si veritate subsisteret, locum divina judicia non haberent. Quid enim boni a nobis Deus noster recte quereret, qui appetentiam ejus de voluntate subtraxerat? Sed iuxta Apostolum, *Nunguid iniquus Deus absit* (*Gal. ii, 17*). Inter homines a recti discordat affectu, qui a subjectis exigit, quod in potestate non tribuit: hoc de Deo qua conscientia sentiatur, ad-vertite. Ubi est illud Apostoli clamantis, et pro arbitrii libertate testantis, *Velle adjacet mihi, perficere autem non iavenio* (*Rom. vii, 18*)? quid est aliud, nisi dicere, Novi dextrum iter eligere; sed nisi ingredientem juvent gratia superna, lassabor? Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiae pre-stante et ipse aequitatis hominibus callis aperitur. Dux enim honorum et præcessor est gratia, quando celitus multiplici ad requiem invitamus hortatu: quando nobis dicitur: *Venite, filii, audite me* (*Psal. xxxiii, 11*); *Venite, benedicti Patris mei, possidete pa-ratum vobis regnum* (*Math. xxv, 31*); *Ubi ego sum, ibi erit et minister meus* (*Joan. xii, 26*). Sed nisi talibus moniti, et voluntas nostra quæ libera est, et

A labor prestat obsequium, ad periculum et gehennam non imperio aliquo, sed sponte devolvimur. Itaque aut præmium devotio, aut pœnam contemptus ope-ratur. Aliquin non erit justa retributio, que aut per supplicia refertur necessitate peccantibus, aut bona mercede offert operi, ad quod trahuntur inviti. Ergo debemus gratiae quod vocamur: debe-mus gratiae, quod occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur: nostræ tamen electionis est, quod beneficia demonstrata sectamur. Via enim scelerum non imperatrix nostra esse legitur sed famula, cum de peccatis dicitur: *Sub te erit appetitus eorum* (*Gen. iv, 7*). Quid enim sibi vult universa prophetæ, quasi certis redimita elocutio: *Noli amulari inter malignantes* (*Psal. xxxvi, 1*); *Nolite confidere in principibus* (*Psal. cxlv, 3*); *Nolite fieri sicut equus et mulus* (*Psal. xxxi, 9*); et Apo-stolus: *Nolite fieri servi hominum* (*I Cor. vii, 23*)? Toties *Noli* in superna admonitione, quo respicit, si aliud velle non licuit? Deinde quamvis in persona Christi, tamen pro arbitrii astipulatur ejusdem prophetæ nobis libertate testimonium: *Ut facerem vol-luntatem tuam, Deus meus, volui* (*Psal. xxxix, 9*). Et alibi: *Voluntarie sacrificabo tibi*. Et: *Vota mea Domino reddam*. Et iterum: *Vovete et reddite*. Illud autem beati Apostoli quo se muniri credit, exemplum, nobiscum facit, si quæ sequuntur advertat. cum inimicus arrogantiae dixit: *Gratia Dei sum, quod sum* (*I Cor. xv, 10*). Mox enim, ne sic fugax gloriae crederetur, ut longo intervallo a veritate desisceret, sapiens architectus adjuvit: *Abundantius omnibus laboravi, et gratia Dei in me egena non fuit* (*Ibid.*), quod dixisse est: Christus in me, quem digno aut abundanter muneraretur, invenit. Non enim pauper est divina gratia: sed meritorum no-strorum putatur quadam macie aut exilitate tenuari. Quæ tunc non suis estimatur meatibus fluere, quando de ejus cursibus ariditatis nostræ vena nil recipit. O si epistolaris pateretur angustia sacrorum voluminum arcana reserari! Sed timeo ne qui nullam poterit, Deo inspirante, in fide nostra invenire calum-niam, de paginæ prolixitate causetur. Quid illud, quæ mente suscipit: *Ecce aquam et ignem, ad quod-vis porridge manum* (*Ecli. xv, 17*)? quid alia quæ co-piosus assertor ipse replicasti? Credo more aspidis clausa, ut aiunt, aure transvit. Video quo se toxica Libyæ pestis extendant: arenosus coluber non hæc sola habet pernicioса, quæ reserat: ad aestimatio-
ἀγάθῳ, καὶ δινάμενοι πάλιν ἀποβαῖται αὐτῷ, καὶ μὴ ποιῆσαι, δικυλός καὶ παρὸν ἀνθρωποῖς τοῖς εἰναινομένοις, καὶ πολὺ πρότερον παρὰ θεῶν οἱ μὲν ἑταίρουνται, καὶ ἄξιας τυρχάνονται μαρτυρίας τῆς τοῦ καλοῦ καθόλου ἐλλογῆς καὶ ἐπιμονῆς, οἱ δὲ κατατιθῶνται, καὶ ὑξεῖς τυρχάνονται λόρκες τῆς τοῦ καλοῦ καὶ ἀγάθου ἀποβολῆς Καὶ διὰ τούτο οἱ προσηκτοὶ παρέδουν τοῖς ἀνθρώποις δι-καιοπραγεῖν, καὶ τὸ ἀγάθον ἐξεργάζεσθαι, ὡς ἐπὶ ἥκιν-θτος τοῦ τοιωτού καὶ διὰ τὴν πολὺν ἀμέλειαν εἰς λό-γον ἐκπαπτοκότων, καὶ γράμμας δεσμῶν ἀγάθης, ἦν ὁ ἀγάθος Θεός παρέσχε γηνῶσιν διά τῶν προστάτων. Ταῦτα γαρ πάντα τοῦ αὐτεξόντων ἐπιδείκνυνται τοῦ ανθρώπου, καὶ τὸ συμβούλευτικόν του Θεοῦ ἀποτέποντος μὲν τοῦ ἀπει-θεύντος αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ βιαζομένου.

¹ *De arbitrii libertate*] Tacito nomine quedam refellit, qui liberum arbitrium, quod ut lib. de Corruptione et Gratia docet D. Augustinus, et ad malum et ad bonum faciendum confitendum est nos habere, deteriorem tantum in partem datum affirmabat. Quam haeresis cum aptissime redarguat Eunodus, revincaturque ab universa schola theologorum, tum veterum, tum recentiorum, qui de libero arbitrio disserunt, nihil satis est Graeca Ireneæ verba et lib. iv, cap. 72, quæ Ennodianis argumentis faciunt, et vulgo obvia non sunt, in medium proponere. Ei φύσει οἱ μὲν φύτες ἄγαθοι γέρνασι, οὐδὲ οὔτε ἐπιστενοῦται, δύναται ἄγαθοι τούτοις γάρ κακεπενεσθεῖσιν: οὐτὲ ἔξεινοι μεμπτοί, οὐτεις γεργουστες. 'Αλλ' ἐπειδή οἱ πάντες τῆς αὐτῆς εἰσὶ φύσεως, δινάμενοίτε κατατυχεῖν καὶ πρᾶξαι τῷ

nem occultorum facinorum ferenda sunt quæ fatetur. A Vult enim ad illud pertingere. Neminem suo vitio aut negligentia perire, si homo utriusque rei boni et mali per potestatem concessa electione privatur. Hos tantum jactat potuisse salvare sine labore ullo, sine mandatorum amicitia, quos peregrinantes a merito favor tantum cœlestis eripuit. Proinde, quod in ipsum referatur, illos periisse intelligit, quos gratia noluit divina liberare. Tu mi domine, salve dicto, fac apud te ut sies: et si sanari mancipium mortis non potest, a contentione desiste: ne cum te fidei radice fultus valida niteris, ille sub occasione hujus controversiae, ante editionis tempus, divini se-minis ab aliquorum utero partus executiat.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Dabis veniam quod celer rescripsi, qui ætati ad-huc debeo indocilem festinationem. Vos maturitas et pondus decet. Proinde credentem fovente, et nugas meas a publico rigore subducite: quia si pagina nostra¹ res crepera atque anceps est, jussionis vestrae se tuerit patrocinio, ab hoc quod nemo imperata fastidit. Vale ergo dicens, legenda commendo: fiet etenim ut posthac bene accepti ad parendum dele-nicæ obedientiae stimulis incitemur.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS² ALBINO.

Quater ad magitudinem vestram scripta prorogavi, et adhuc tanquam deses accusor: lingua militavit affectui, assiduitas diligentiam non meretur. Credo portitoris aut negligentia aut invidia, ad hanc me offensam fuisse perductum. Ecce tamen scripta multiplico, et pro voto vestro prosperitatis meæ indicia faciens, de vestra cupio felicitate gaudere. Salve, mi domine, et amantem vestri sub omni dignatione relevate: quia Deo proximam rem facitis, patrocinio vestro credentem plena fide et communione relevare.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Supervacuis ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare: gratia plenitudo ad-jectione non indiget: nec ulla requirit commendationis augmenta, quem ad amicitarum cumulum merita pertulerunt. Illustrum et patricium virum Albinum parentem³ vestrum styli mei cura prosequitur: cui per paginam non impendo necessaria, sed votiva:

¹ Res crepera atque anceps] Symmachus epist. l: *Ita res crepera atque anceps dulium me habet. Vox antiqua, pro dubio et incerto. Itaque Martianus Capella lib. i opponit perspicuo. Ne tu, inquit, desipis, admodumque perspicui operis ἐγουαντιστο, noscens creperum sapis; nec liquet Hymenæo præsullante dispositas nuptias resultare.* Inde et crepusculum dictum volunt, quia in lucis noctisque confinio. Symmachus idem epist. 7 Asunio: *Prius quam manifestus dies creperum absolveret.*

² Albino] V. I. patricio, quod docet non solum proxima epistola Ennodii, verum etiam epistole aliquot Theodoricis apud Cassiodorum. Item consulari. Nam consul fuerat anno 493 hoc est triennio post Faustum. Itaque Albinum consularem vocat Boetius

et quamvis utilitati ejus nihil adjiciam, amorem tamen mereor, quod prædicti jussa complevi. Venerabili ergo domino salutationis obsequium impertiens, precor, ut circa diligentiam suam prædictus vir magnificus recipiat, quod mibi, dum vos colit, exhibuit. Novi enim cito amplissimum virum ad cordis vestri esse penetralia perduendum, quem innocens propositum suis erit apud vos dotibus adjuturum.

EPISTOLA XXIII.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

Sine dispendio tutela orbantur, quos ad vos per-tinere contigerit: non desunt illis paterna subsidia, quos fovetis. Lupicinum⁴ Euprepia nostræ filium loquor: ad ipsum pertinet præfata generalitas: de B cuius substantia sublimis vir, venerator vester⁵ co-mes Tancila dixit milii, a⁶ domino nostro rege, quod referri grave sit, impetratum. Nam universas matris ejus facultatas a Torisa, vel alii asserit fuisse competitas. Aliud quod infelicitati pupilli potuisse prestatre, non habui, nisi ut vestram notitiam instruerem, et veri fungerer relatoris officio. Vestrum est, inspirante Deo, circa miserum providere quod adjuvet: ad me respexit, qua mili resignata sunt, indicare. Domini vere mei salutationis obsequia præ-sentans, de clementia divina postulo, ut laborem ve-strum juvamen cœlestis comitem.

EPISTOLA XXIV.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

C Dispendium credo esse diligentiae, nullas com-meantum manus litterarum dote muneari, quæ solent lectione etiam vultus ad longinqua portare, et eorum imagines officio præsentare sermonis. Ad ista jungitur etiam bene de utriusque merentis sublimissimi Luminosi portitoris occasio, qui ad religionem meritorum vestrorum sue quoque gratiæ fructus ad-jungit. Quis geminus patiatur ut sub quacunque negligint haberetur affectus, si a paginis temperem, quas dignatio vestra exigit, et si illas nominatus non accipiat preferendas? Deo gratias, quod in fronte epistola locandum fuit, quia felicitas vestra votivis erigit aucta successibus; quod tumida inimicorum cervix Christo Deo non gravata succumbit. Spe præ-ceperam quod affectus ostendit. Bene enim sententiae cœlestis finem prænoscit, qui novit qualitatem ejus de actuum humanorum serenitate colligere. Vale ergo longum, mi domine, et amantem vestri

lib. i de Consolatione, de accusatione agens, qua maiestatis apud Theodoricum falso delatus est. Sed ex Ennodii verbis hoc præterea discimus, Albinum Fausti parentem, hoc est propinquum et consanguineum fuisse.

³ Euprepia nostræ] Sororis Ennodii. Supra epist. 15, et lib. iii, epist. 15 ac 28 et aliis.

⁴ Comes Tancila] Locus antea mire depravatus. Tancilæ nomen restituti ex libr. antiquis, et ex Cas-siodoro: is enim est Tancila, vir spectabilis, ad quem de perquirenda ænea statua qua e Comeusi civitate furto sublata fuerat, scribit Theodoricus lib. ii Va-riar., epist. 33.

⁵ Domno nostro rege] Theodoricu: atque ita per-petuo, cum aut regem nominat, aut rerum dominum.

styli usu relevate; ut quidquid subtrahunt intervalla
terrarium, tabellaria compenset oblatio.

EPISTOLA XXV.

FAUSTO QUESTORI ENNODIUS DIACONUS.

Pro coelesti dispositione redditus mei indicia fieri
nullo magis quam amico Ravennam properante con-
venit: enjus fidelis relatio etiam pagina cessante
sufficerat. Sed usu abstinere non potui: quo si sub
quoconque neglectu temperem, videor damnasse
styli frequentiam quam amavi. Jungitur, quod praedicto
obvias in negatione manus exhibere non potui,
qui se sit ab amantibus sui securus exigere, quod eis
pro religione conscientiae novit fideliter exhibere.
² Ravennam ergo digressus, quæ quidquid in præ-
sentia vita habeo dulce complectitur, Mediolanum B
salva corporis valetudine, Christo prosequente, per-
veni; male ferens quam in redeundo, hieme impel-
lente, optavi forsitan contra desideria celeritatem.
Sed ad Deum cuncta referenda sunt, cui adjacet hu-
mana facta componere, et diligentiam corporalem
æterni amoris sapore mutare. Nunc ad scriptiones
causam dicta humili salutatione et commendatione
me confero perlatoris: qui si pro mentis vestrae
serenitate gratuletur beneficiis, agnoscit se aut rece-
pisse quod vestris praestitit, aut qualiter amare de-
beat, incitari. Quem si vel nolit, festinum redire
compellite: quia et affectui meo præsentia ejus est
necessaria; et si Deus promissionem statuerit, cum
ipse jusserit, utilitatem expectatur accommoda.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS ³ LIBERIO.

Aut alitur, aut sustentator scriptione diligentia:
ministra affectionis est epistolaris confabulatio: muta
caritas simulacrum repræsentat ingrat: deprælat
genium suum, quæ in vocem non prorumpit, amicitia.
Bene secretum pectoris reseratur clave sermo-
nis: dignationem vestram jam patior. Hæc pro inge-
nii viribus paginalis commercii libamenta dedicavi,
per quæ usurpo vindicare milii meritum plus aman-
tis. Nemo enim taciturnitatis repagulo ora porrigit,
quam decisi fœderis memorem proditor mentis lo-
qua non deserit. Principem ergo locum in litteraria
communione possideo, et majori cultura dignus sum,
qui prior quid gestirem, patefeci lingue testimoni. Ecce
religionem dirigendæ paginae sine nube disse-

¹ Fausto questori] Summas omnes dignitates
Faustus ordine consecutus est. Nam magister officiorum ante aliquot annos fuerat, Albino consule;
in eoque honore legatus a Theodosio rege missus
al Anastasiom Aug., ut constat ex Gelasii papæ com-
monitorio ad Faustum magistrum legationis officio
Constantinopoli fungentem. Nunc quæstauri sacri pa-
latii fungitur. Post hanc præfecturæ prætorianæ cin-
gulum adeptus est. Epigram. 142 et lib. ix. epist. 18
ad Stephanum Fausti sororem: *Nempe illius domini
Fausti germana es, in cuius præfectura quod monachos
instituit inventur;* et passim in Variis Cassiodori:
etsi in his vitiōse ubique Fausto præposito scriptum
est, pro præfecto prælorio. Denique patriciato orna-
tus est: enjus testis Ennodius ad Agapitum lib. v,
epist. 26. Ante omnia autem consulatum jam gran-
dior gesserat, ut dictum est ad epist. 5, lib. i.

A rni. Vestrum est in me fovere quod recepistis; ne
judicia culminis vestri, me jacente, patientur examen.
Exponit enim censura sententiam suam quisquis
quod elegit non tuetur. Domine mihi, salutationis reverentiam pleno dependens obsequio, Deum rogo, ut
beneficiorum circa vos suorum incrementa multipli-
cat: quia solus census est meorum plenissime com-
modorum, qui celsitudinem vestram ad fastigia que
debetur extulerit.

EPISTOLA

HONORATO ENNODIUS.

In vicinitate vos degere moderna scriptione signa-
stis, jongentes ad dispensis gaudiorum, statuti ves-
træ valetudinis imminutum. Non nego, sic mercor,
ut semper mihi cum dulcibus amara socientur. Hacte-
nus vos Ravennatibus occupatos excubiis adversa te-
nuerunt. Unde quia laxari contigit, corporis in vobis
est labefactata substantia, ne in totum liceret optata
promereri. Quam dura est hominum rerum condi-
tio, que quotiens desideriis aliquo sopore responderit,
mox et in foribus concessa permutat. Expavi tamen
calomniā, quam oratoria et nimis Dædala provi-
sione litteris indidisti, ut injuncta pro utilitate tua
nolle me credas, si efficere non potuisse signavero. O
artificis ingenii secretum, quod plus commoditatè
prospicit, quam de amore confidit! Deus testis est
me tibi non negaturum esse quod valeo. Tu Deum
roga, ut actionem meam infelicum, quas diligit, literarum non patiatur calamitatibus impediri. Nihil
C enim est, quod magis pro obice metuam actionis
impositæ, quam illud quod nevi, accipere scholasti-
cum nil mereri. Confer magis ingenium tuum ad squa-
lentia jura: per quæ quidquid seabrida poposcit lin-
gua, mox meruit; aut si non meruit, mox avulsit.
Domine, salutationis gratiam solvens spero, ut effusis
laborem meum precibus juves: quia cum non habeam
docti aut eruditæ meritum, sœpe in causis sustineo
facta perfecti.

EPISTOLA XXVII.

AVIENO ENNODIUS.

Deo gratias, quod principis loco ponendum est
qui magnitudinem tuam, quæ a me erant offerenda,
fecit exigere. Dedisti pretium garrulitati, quam vix
hactenus intra verecundum penetrare continuui: elici-
tior styli genio, quem duriter ad importuna scrip-
tione revocavi: meritum coactæ vocis inusitata lo-

² In edit. Schotti, *Ravenna*.³ Liberio] De quo ad epist. 1. lib.⁴ Honorato] Fratri Decorati, cui etiam novo exem-
plo in questuræ honore successit, ut est apud Cassiodoru-
m lib. v, epist. 3 et 4, veruo hæc postea. Nunc
exenbiis Ravennatibus, hoc est alio quodam aulico
munere nuper defunctus erat.⁵ Avieno] Multa sunt in hac epistola quæ ostendunt
alium esse hunc Avienum a Fausti filio, de
cujus consulatu actum est lib. 1. epist. 3. Et tamen
hunc etiam consulem appellant. Quo adducor ut credam
ex duobus Avienis, quorum unus anno Christi
501 consul fuit, collega Pompeio; alter anno 502
cum Probo; priore Fausti filium fuisse, posteriore
rem hunc alterum de quo hic seruo, qui Avienus
junior in Fasulis aliisque monumentis dicitur, non æ-
tate, sed ordine consulatus.

quacitate possideo. Nam postquam me jussisti paginas destinare, animo meo, quod tacneram, commendasti. Euge, frons diu prodiga : aliquando mihi contigit ad affectionis copiam sine tui dispendio pervenire. Discamus non odisse quod adjuvat. Silentii gratia fecit, ut te libera loquamur : expectantur a nobis semper fastidita colloquia. Non iho longius : asseritur, ut video, linguae officium raritate sermonum. In qua parte non clauda laetitiae meae fides est : sententia nostra veri astipulatione fulcitur. Ecce ille qui doctorum epistolas grandi dotatas messe colloquii summis labiis vix libabat, tabellae nostrae culmos non dedigna-

A tur accipere. Gemina, pudor, mihi hilaritate profuisti : cum tu in statione certus es, et cum frequenter contempti desiderant affatus, facta est ecce melior ejus sententia quem amamus. Nobis ergo verecundia, consuli nostro emendatione prospexit. Sed ne in longum procedat pagina transcedenter terminos praefinitos, et loquendo multa, quod tacuimus, demonstremus non fuisse consilii ; vale, mi domine, et amantes tui hac communione dignare : quia praeclsi honorum tuorum apices haec sola recipiunt argumenta, quae de humilitate nascentur.

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA.

¹ SENATORI EPISCOPO ENNODIUS.

Prima res est sancto conveniens sine dubitatione proposito, sponte pro justitia facere, quidquid alii solent moniti exhibere : sed honestati proxima vel secunda, rectis suggestionibus non gravari. In qua parte et si principem locum non possidet qui moneatur, habet tamen Dei gratiam, quod veritatis insinuationibus non repugnat. Causam ergo præfationis insinuo, ne et ego uilitatem meam differre videar prolixitate sermonum. Budum per me suppliciter postulavi, ut de mancipiis quæ de casa mea a vestris sollicitata constabat, unum mihi quod remanserat, redderetur. Deditis precibus meis sancta promissione responsum, ut etiam si vobis puer ipse jure competenter, vos tamen gratiam commodis anteferre. Regresso ma de Ravenna (quod dictu nefas est) pro peccatis meis effectum sacerdotalis difinitio habere non potuit. Ascribo meritis meis, quod cuius ore damnatur mendacium, statuta violavit. Ecce iterum me ad conscientiam vestram refero : ecce, quod filium decet, exhibeo, ut per sublimem et magnificum virum dominum Victorem ad humilitatem conferam, quidquid mihi polcerat legum sæcularium auctoritate

B præstari. Videte si reus sum, qui elegi virum anti-stitum moribus congruentem : qui vel contra æquitatem repugnantium indomita posset corda mollire. Effectum mihi negotii jam promisi, qui legati meritum comprobavi. Providete, si religionem deceat, si a pontifice dignum sit, illum qui potest cautibus imperare, contemni. Duo sunt quæ mecum faciunt, negotii sinceritas, et genus supplicantis : quidquid contra hoc obsterit, honorum sententiam mox meretur.

EPISTOLA II.

² EUGENETI ENNODIUS.

Quamvis commercia litterarum magis sunt laetitiae quam mœroris; nec secretum pectoris aut amicitiae diligentiam bene in lucem digerat clauda recenti confusione elocutio : videro tamen, utrum dispensum caritati inferat sermo rarius; monstrat tamen, si nullus prorogetur, infantiam : testem divinitas gratiarum lingue dedit officium. Sed dicas, mi domine, hæc aliena esse ab eo quem noverim maximis doloribus occupatum : pressum pectus angoribus, ad amoris verba non erigi : nec quidquam delenifcum lamenta seotire : res quæ mentem premit, repudiat quod oblectat auditum : qui major animæ fuit portio

¹ Senatori episcopo] Cujus sedis fuerit episcopus, incertum. Neque enim de Senatore Mediolanensi episcopo intelligi potest, in quem scriptum est epigramma 87. Is enim hanc paulo antiquior: cum Mediolanensem cathedralm post Senatorem rexerit Theodorus, post Theodorum Laurentius, qui Ennodio haec scribente borebat. Senatoris sane nomen illo seculo gessere complures. Inter quos notissimum, et scriptis honoribusque clarissimum Variarum auctor, quem Cassiodorus inolito, si decere licet, errore appellamus. Audiendi quippe non sunt, qui Senatorem *zeta* δικτυον putant, quasi proprium ejus nomen fuerit Cassiodorus. Non verum ac proprium ejus nomen fuit Senator; quod ipse suis omnibus episoliis praefixit lib. xi et xii Variarum, et quod unum suis ipse Fastis indidit anno 513, cum de suo ageret consulatu. Tam igitur hoc ei verum nomen fuit, quam verum fuerat alteri Senatori, qui anno 436 consul fuit cum Fl. Anthemio Isidoro. Sed invaluit error ex ea quam dixi opinione natus, quasi Senator epithetum esset, non nomen, ut Cassiodorus tanquam proprio nomine vocaretur, cum id cognomen re vera ficerit, a patris nomine ductum. Patri enim Senatoris nomen

fuit Cassiodorus, a quo filius Cassiodorus Senator et omnibus nominibus Magnus Aurelius Cassiodorus Senator dictus est, sicut a Fausto patre Faustus Avienus. In quo rursum refelluntur sibi, qui Cassiodorum, cui patriciatus post prefecturam a Theoderico rege defertur, et de quo, eiusque avo et patre, multa lib. 1, epist. 3 et 4, ipsius auctorem Variarum esse credunt, cum de ipsis patre accipi omnia debant; ad quem etiam scripta est epist. 28, lib. iii. Senatori signidem filio prefecturam, ac deinde patriciatum detulit non Theodericus, sed Athalaricus ejus nepos lib. ix, epist. 24 et 25, in quibus recte nomine Senator nuncupatur: *Cumularimus*, inquit, *P. C. beneficiis nostris copiosum virtutibus, dixitem noribus, plenum magis honoribus Senatorem.*

² Eugenetij] De quo ad epist. 24 lib. iv. Doctum Eugeneti fratrem cuius obitum hic deplorat, suspicor fuisse magnum Olybrius, de quo dictum est epist. 9 lib. i. Hinc est fortasse quod una junguntur in epist. 23 ejusdem libri Olybrio et Eugeneti: et in epistola Athalarici lib. vii Variarum 19 et quod Olybrii deinceps nulla apud Ennodium mentio.

frater in superis, hanc transtulit ad sepulcrum : quid ad exigendum ab illo sit, enjus dimidium salutis busta clauerunt ? in summis afflictionibus queri non posse vocem, gemitiis subjugatae : lacrymarum tempore dicatur importuna narratio. Respondebo, quod par quoque meum pectus acerbi casus mœror intraverit : nec dividi me posse ab eis tristitia, quem mihi pro voluntatum similitudine nonnunquam lœta junxerunt. Ostendo tamen sœpe gravioris mali in luctibus indicem fuisse sermonem, et intercepia taciturnitas remedia proditore colloquio. Dicam, qui lamentationi sue paginas denegat, in una ætate vult perire quod deflet : non meretur recordatio fratris et docti, ut nobiscum quid de ipso senserimus, occumbat : a ferato ore in planetibus parcus est animus : amati commemoratio que mandatur tabellis, viscera carorum aculeis violenter irrumpt : nunquam patitur obitum veterascere relatio funeris digesta per litteras. Hoc studio magnitudinem tuam flens consolator appello, ut vicari sermonis beneficio, et promissus sub invocatione Dei inter nos nutritiar affectus, et persona facundiæ quæ meritum suis occasum non patitur, nostra quoque confabulatione reviviscat.

PISTOLA III.

DOMINO SUO FAUSTO ENNODIUS.

Cum scribendi occasio, et domestica et amica suppeditet, quare a paginis temperem, tanquam indigus perlatoris : maxime cum sedulitas litterarum responsa mihi solet sœpe prestatre ? Huic se studio comitem dedit honorabilis viri, veneratoris vestri fratris Constantii postulatio, qui industriam suam qua apud vos Domus, ut efficacem decet, innotuit, meis desiderat beneficiis subjugare. Transcrit enim ad aliena jura sudorem suum, qui debere vult commendatiis quod meretur. Dedi tamen manus precibus, et pro ejus desiderio sub occasione exhibendæ humilitatis scripta prorogavi, Deum rogans, ut sub omni celeritate nuntius me vestre valetudinis et prosperitatis attollat. Nominatum tamen pro mei consideratione magnitudo vestra gemino, si indigens precator non sum, favore comitetur.

PISTOLA IV.

ENNODIUS¹ ABBATI STEPHANO.

Litterarum vestrarum quam dulce negotium est, quod mihi spiritale munus exhibuit ! quam votiva perlatorum necessitas, quæ remedii sui studio desideriis medetur alienis ! Confiteor, nisi repugnaret proposito, iunimica pene ad turbandom aliquorum securitatem vota conciperem. Ecce præstanti adversa, quod secunda non tribuunt. Sanctorum litteras tranquillis rebus unde peccator acciperem, quas nunquam meritorum mœror nitor exigit ? Ecce quantum mibi contulerunt suffragium, qui a vobis obtinuisse se confitentur. Divinam astimo providentiam illa tribuere : multum jam credo, quod de male conversationis fasce deposui. Primum est innocen-

A tie, qui sanctorum meretur colloquia. Quaredum me sæcularis licentia immunda possedit, nunquam tanti viri apices merui : post etiam per longa intervalla, nunquam hujusmodi bona suscepit. Deus magne, quam dignitatem servientibus tibi tribuis, ut quos respicere coepis, etiam amicis tuis reddas acceptos ! Vere semper vos singulare cultura suspexi : semper venerandis moribus gravata peccatis colla submisi. Ecce jam quasi aequalis appellor : erexit me diu custodita subiectio. Fove me ergo orationibus tuis : ostendis enim paginis, fragile a vobis non exhiberi patrocinium. Nam et isti suscepti sunt, qui mihi bona de quibus gestio, contulerunt. Ad rem redeo. Perditus ille clericus expavit causam dicere apud episcopum, postquam defendi a me vidit eos quibus meum deputasti obsequium. Suggero, si jubetis, et unus de ipsis Ravennam ambulet cum vestris ad filium vestrum dominum Faustum commendatiis, ne in præjudicio ipsorum venalis judicium qui Mediolanii exuberat, sententia depronatur.

PISTOLA V.

ENNODIUS MAXIMO.

Grandes hiatus pater litterarum vestrarum elevatus alloquio, si non mei conscientia imperitiam pudore comprimerem, et judicium lanceum tenerem, etiam cui laudor immeritus. Vos dignatio censura fecit immemores : me propositum intra verecundum degere penetrale compellit : vos scripta mea tanquam amantes attoffitis : me necesse est illos metuere, qui C rancido despicientes cuncta neglectu, etiam edecimata condemnat. Ago tamen gratias quod apud dominum Patricium talem me judicare scribitis, qualiter vestro testimonio reddidistis. Insinuationi ergo amor debetur iste, non paginæ, quam scaber stylus sine eloquentia dote signavit. Salutationem tamen magnitudini vestre dignam referens, Deo gratias ago, quod votivis vos auctos successibus reduxit ad propria, quos mens mea pro connexione caritatis nunquam sentit absentes.

PISTOLA VI.

ENNODIUS LAURENTIO.

Dandæ sunt manus amoris imperio : vincitum me tenet affectio : cui verba concessi, ut quod ad salve debitum pertinet non tacerem. Domestici perlatoris occasio mihi perire non potuit, nisi ad diligenter testimoniū scripta transmitterem. Salutans ergo reverentia debita, precor ut vicario me relevetis affatu ; quia promitto mihi litterarum prorogatione responsum.

PISTOLA VII.

ENNODIUS² ADEODATO PRESBYTERO.

Quis vestræ affectionis immemor, nisi qui est inhumanus, existat ? quis totius religionis personæ apud Deum nolit habere suffragium ? Ego maxime, qui et gravibus peccatorum sarcinis premor, et vestræ gratiam obtinui : quæ res mihi absoluti-

bit his verbis : *Adeodatus presbyter S. Martini Tit. Equitii.* Ne prorsus affirmem, facit, quod in synodo iv duo ejusdem nominis et gradus Adeodati presbyteri numerantur.

¹ *Abbatu Stephano]* Ad quem iterum epist. 12.

² *Adeodato presbytero]* Ecclesie Romæ, ut declarant quæ ad eumidem scribit lib. vii, epist. 27. Is est fertasse, qui in synodo prima Symmachii subscri-

nem integrum pollicetur. Salutans ergo veneranter A mur. Index merae affectionis voto pectorum lingua et debite, spero, ut pro me per omnia sanctorum loca vota facias : quae consecutus, Dei beneficia sine mora dissolvam ; quia compertum mihi est, quod mereris audiri.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si offensa prestal, ut magnitudinis tuæ scripta geminatur, quam velle illa sereni pectoris tui tranquilla turbari? et nisi adversaretur proposito, causas indignationis ingererem : quando quod amor non meretur obtinui per culpas. Ego tamen errore vacare me nuntio in ea causa in qua, dum accusatis negligientiam, præmium contulisti. Puerum turbatus direxi, per quem nihil aliud, quam quod opus esset ostendi. Libero pectore lingua vacat officiis : mens confusa gratiam salutationis abjurat. Ecce Deo in utroque gratias, quia, nec ego reus sum, et vos me reum esse credidistis. Beneficium mihi commotio vestra contulit, quod vix dedisset affectio. Ego quid tibi debeam, explicare non possum : pauper est caritas in cuius narratione sermo non deficit. Domine mihi salutem debitam dicens, Denm rogo, ut quolibet animo gesseris, semper scribas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Scio magnitudinem tuam grandibus Dei beneficiis abundare, et promissam circa amicos servare constantiam. Nescit animus vester incerta polliceri, amorem sine aliqua immulatione custodiens : et ideo securum me post Deum vestris trado et commando maibus, et Dei beneficia in quibusunque negotiis per vos mihi evenire non ambigo. Domine, ut supra, salutationis honorificentiam solvens, rogo, ut frequenti me epistolaram vestrarum relevetis alloquio : quia summum mihi a Deo munus conceditur, si de vestra meruero sospitate gaudere : quia fides et integritas omnibus qui Deum timent, facit acceptos.

EPISTOLA X.

ENNODIUS¹ LUMINOSO.

Posset amicitiarum religio, et adultæ inter nos planta gracie nulla discretarum sentire damna regionum, si quod negatur aspectui, pensaretur alloquii : et pigro corporum onere divisi, per illam quam e cœlo sumpsimus partem, animis jungere-

¹ *Luminoso*] Veteri amico, et ab ineunte ætate sodali. Sublimissimum superiore libro appellavit, epist. 24 ad Faustum. Quo tempore Symmachus papæ causa adversus schismaticos Ravennæ tractabatur, episcopus Mediolanensis opinor, illius nomine quadringentos solidos sponsore Ennodio, erogarat. Eos cum reposeret episcopus a Luminoso petit Ennodius, ut cum Symmacho agat, ni refundantur. Qua de re iterum eidem Luminoso scribit lib. vi, epist. 16, et epist. 33 ad Hormisdas.

² *Redhibitione pensare*] Restitueretur : ut lib. vi, epist. 16 de hac ipse re, me ei redhibitionem promittente. Hoc enim plerumque est redhibere, reddere quod debeas, quoecunque titulo debebas. Sed latius interdum sumitur, ut in redhibitoris actione apud jurisconsultos, quibus redhibere est, ut Glossæ no-

signaret, si ad desiderii copiam militaret oris officium, et penetrale mentis resignatum teneretur in litteris. Tunc nullo caritas neglectu veterasceret : tunc diligenter mutua devinotionis usu polita fulget, nec scabro memoria vestri torpore laderetur. Sed quid faciam quod mihi meritorum meorum nebulae serenitatem bene amantis obducunt, et oblivionem mei peccata mea conciliant? Faccasset a proposito meo, imitari quod factum doleo, et per silentium sumere de vestra taciturnitate vindictam. Geminis ergo stimulis verba concessi. Negare non potui commercium epistolare, quod et causa poposcit et gratia. Scitis optime quæ a vobis, et per me et ore proprio sanctus pater vester domus episcopus postulavit, ut expensa quæ pro necessitatibus domini papæ Ravenna facta est, ² redhibitione pensaretur. Certis enim potentibus quorum nomina tum non est scripto signari, novit Dominus, quia plus quam quadringentos auri solidos erogavit. Hos me fidem dicente concessit : frons mea apud ipsum libera esse non potest, donec per vos, sicut confido, pollicitatio compleatur. Idcirco direxi præsentium perlatores, hominem religiosum et fidei, nt ab hac me quam prefatis sum, conventione et injuria sublevetis. Unde salutationis honorem tota humilitate persolvens, rogo, per illum contestans qui communia circa sanctum papam vota respexit, ut ordinatis qualiter ab hujusmodi inquietudine relever. Tamen, si verecundum esse non creditis, indicate, et de propria facultate restitu, quidquid me spondente a sancto episcopo constat expensum : quia litteras sancti papæ habebo, quibus jussit, quidquid opus esset fieri, cum mea debere securitate compleri. Si meroe laborare, vestræ erit provisionis expendere.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS³ SENARIO.

Si diligenter memoria circa personam meam animus vester non exueretur, si reverti eum ad judicium sublimitas tua non cogeret post favorem, frequentia scripta prorogares. Sed quid faciam, quia non validis radicibus inititur amor indebitus, et eito ad examen reducitur, quidquid gratiae aura subripuit? Me solum novi prius dehinc dilig quam probari : hunc tantum fractum de caritate possedi quem incognitus provisione substraxi. Sed vos convenerat

stræ interpretantur, τὸ ποιῆται ἔχειν τὸν πράτην ὅπερ σίγε πότερον : et cum redhibere rationem dicit Avitus Viennensis episcopus in epistola ad Apollinarem episcopum fratrem : *Si pro omni verbo otioso, quod locutifuerint homines, rationem redhibere cogentur. Denique redhibere οὐτίος usurparant pro reddere.*

³ *Senario*] Propinquus et amico singulari : unde geminum sibi cum illo, caritatis et sanguinis, vineulum esse dixit lib. i, epist. 27. Comitem patrimonii creatum a Theoderico Senarium anno 511 docent epist. 3 et 4 lib. iv. Variarum : etsi male tertia inscribitur Comiti privatvarum. Antea vero, ut eadem testantur, in ejusdem regis aula diu inter exceptores militarat : quem honorem hoc loco fortasse intelligit Ennodius.

non cito ab eo cui imposuistis amici nomen, abscedere; ne non semper ad meam culpam redeat, quod promissa mihi non tenetum affectio. Solet enim esse ignara distinctionis devincti conscientia, et opus est ut perpetuo teneat quidquid semel fidum pectus accepit. Salutem ergo debitam dicens, spero, ut despicientes rancida potentum fastidia, honorem vestrum, et quam Deus tribuit possibilitatem, ¹ humilitatis fascibus sublimetis. Cujus rei fidem interpres animorum lingua confirmet, et testimonium fidele mentibus deferat caritas monstrata per litteras.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ABBATI STEPHANO.

Geminantur Dei dona sperantibus, et dupli exuberat superna gratia beneficio. Largis meatibus celestium munerum unda procurrit: transeunt haurientis ambitum, quæ a Christo veniunt fluenta donorum. Sola vena est quæ maciem nescit et defectus abjurat, tantum cursibus suis suggestens, quantum meretur pectus sipientis accipere. Cui advertite quid occultus sapor infundat, quando ardorem lympha conciliat, et siccitatem labii aestuante animo irriguitas vivi fluminis gignit. Talis est vestrarum ratio litterarum: que quantam afferunt desideris satietatem, tanta pariunt et augmenta: quarum profunditas et bibitur et optatur: et ita puro ditant gurgite, ut occulto ab eis viscera suffundantur incendio. In quibus cognatas video flamas, et pocula, et diversitatem naturæ in peregrinam coisse concordiam. Domine mihi, longum terris, Deo nostro tribuente, vita beatissimæ exemplum presta, et per religionis sanctæ philosophiam non in ita hac vita tantum sperandum esse, contemptu seculi presentis ostende.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS ² APOLLINARI.

Quaatum cura mea, quæ affectui vestro per necessitudinem militat, in dies suggerit, nulla commeniantur essent dama contemptus, nisi ad unicum illud solamen absentium quod in litteris invenit providentia superna, concurerent. Sed quid faciam, quando tanta est venientium confusio, ut nescias qui potissimum diligendus sit, cui reddenda sanctæ conscientiae vestræ possent scripta committi? Trahant enim in occasionem compendii sui viliores, quidquid nos prestatamus affectui; et grave est, ut serviat cupiditat quod exigit vis amoris. Idcirco animum usque ad domestici perlatoris opportunitatem ab scriptione suspendi: ne diligenter ratio sparsa per immeritos perlatores aliena importunitate ranciscat, et ad me culpa redeat que a me non summis exordium. Necessitatem ergo procurati silentii

¹ *Humilitatis fascibus* } Hæc propria laus Senarii. Cassiodorus epist. 4: *Sed hæc amplius commendabat humilitas, quæ tam clara quam rara est. Novum est enim sub amore principis custodire modestiam.*

² *Apollinarii*] Sex epistolæ sequentes haec numeris *απόλλωνι* nunc primum in lucem dantur ex manuscriptis. Ad Apollinarem jam scripsit lib. 1. epist. 8, scribentque iterum lib. iv, epist. 19, in qua fratrem eum amoris et aetatis causa vocat.

³ *Euprepia*] Expostulat cum sorore, quod ad Lupi-

A breviter explicans, ad usum me paginalem converto, per quod magnitudinis vestrae milii presentiam secretis animorum itineribus exspectata per paginas verba conceduit. Vale ergo, mi domine, et illa quam debes generi, serenitate frequentibus amantem fove colloquiis: quia nullum est tam venerabile munus sollicito, quam si saepè vos agnoscam vestram nuntiare, meam querere sospitatem.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS PROMOTO.

Frequentia et necessitudini et amori exhiberet colloquia pectus obnoxium, nisi desideris remedia subducet discretarum consideratio sine medela terrarum. Quidquid enim caritate junctum est quidquid sanguinis catena sociatur, hoc distractum vix respirat per intervalla regionum. Quæ enim possit habere subsidia, cui frequens denegatur copia et pagialis alloquitur! muta inter absentes diligentia quo teste pandatur? Aut enim opportunitas commantium exspectata subtrahitur, aut inveniuntur tales, quibus non possint reddenda caris scripta committi. Vix tamen usque ad domesticum perlato-rem diu anxia vota suspendi: per quem honorem salutati exhibens, optata vobis patefaciam meæ prosperitatis indicia, et litterarum mihi spondeam promulgatione responsum, quibus, si in portu est sanitas vestra, amplectendis reseretur affalibus.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS ³ EUPREPILÆ.

C Rarum est ut necessitati amor fultus necessitudine colla submittat: vix contingit ut serviat qui imperator est: semper et suo jure dominatus affectos. Quo unquam regium diligentia nomen impeditur obstaculo? cui fibra caritas mancipatur obsequio? Excusationem de aliquo timore non adhibet, nisi qui animum devinctionis abjectit. Mens quæ pietate militat, etsi sint dura principum jussa, non metuit. Nulla sunt tam barbara iussa populorum, quæ non reddi filio debita materna patientur: quidquid in orbe genitum est, ab humanitate non discrepat: quidquid in mundana luce gignitur, fructus uteri requirit et seminis: sola nobis cum cunctis animalibus causa et sollicitudo communis est. Cujus aestimabitur esse mens illa feritatis, quæ erga curam sobolis posterior ab irrationalibus inventur? Germanitatem tuam respicit præfata concinoatio. Tu unici oblita pignoris, et miserationem orbat, et felicitatem ejus cui mater superest, abstulisti. Vere fateor sub libertate propositi, modo maxime quando ei a te et colloquia denegantur, pace Deo propitio inter regionum nostrarum dominos omni radice solidata, tigridem te

cinum filium nihil scribat, tunc maxime, quando pace inter regionum dominos, hoc est inter Italiæ unde scribenthal Ennodius, et provinciæ Arelatensis in qua degebat Euprepia, principes firmata, libera erant et sine suspicione litterarum commercia. Regionum ergo dominos interprætorum Theodericum Italiam et Gundobadum Burgundionem regem, qui Provinciæ magna ex parte domiuabatur, vel Alaricun: cui parebat Arelate.

immanitate superasse. Quando inveniri potuit, aut ut quod plus amare possis a filio, aut propter filium quod timere? facultatum cura debuit posthaberi: quia nunquam bene haereditas quæsita est haerede contempto. Ecce dico, ni Deus per sollicitudinem meam servi sui malivolis obstitisset, omnis generis tui fuerat planta succisa. Legæna catulus tutis silvaram aut eremi commandant penetralibus, ne partus earum preda sit hominum. Dicas forsitan, quod haec exprobatio graviter me ferre impactam de adolescenti sarcinam monstret. Novit Deus hoc solum me acerbe perpeti, quod et præsentia tua careo, et totius te per silentium immemorem affectionis esse cognosco. Beneficio tamen Dei paterna puer nostro non derogatur instantia. Imbuendus liberalibus disciplinis limen nobilitatis ingressus est. Ipsam quoque ad te¹ dictiōnēm qua commendatus est, destinavi: in qua non eloquentiam, sed vota cognoscas. Vale ergo, mi domina, et si fieri potest, nostris te cum Dei ordinatione reddē conspectibus.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS² LACONIO.

Diu est quod animus meus illa quia solebat relevari, expectatione torquetur. In longum traxisti silentia, nulla necessitate compulsi. Non fui hujus imitator negligenter, ut mea ego scripta prorogarem: sed ad dies confici, superventuri spe illusus alloquii. Nunc tamen vicit deliberationem meam jam matura amplitudinis vestrae taciturnitas. Debet evelli silentium, quod duriter in quadam radice convaluit. Geminis ergo prospicunt scripta nostra compendiis: et perlatorem³ Benenatum hominem⁴ propter fugaces suos venientem commendo, et desideriorum bona non differo. Ergo vale, mi domine, et pro voto tuo circa me geri prospera cognoscens, paribus me attolle sermonibus: quatinus et perlator de beneficio gaudeat, et ego sublever de responso.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS⁵ STEPHANO EPISCOPO.

Postquam meritis vestris dignitas vestra restituta est, et honor quem exigit vita, collatus, nulla beatitudinis vestrae pro peccatis meis scripta suscepit. Aliena est a proposito vel a moribus vestris circa supplices, quæ in me servatur oblivia. Temeritatem

¹ *Dictionem qua commendatus]* Præfationem dictam Lupicino, quæ secundum locum obtinet inter dictiones scholasticas.

² *Laconio* Gundobadi regis consiliario, et velut questori, viro nobili ac pio. In Vita Epiphani: *At ille, Gundobadus, vocato Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tuto mandata est: quem et prærogativa natalium, et avorum curules per magistræ probilatis insignia sublimarunt cum quo confert, quoties pia et sicul non est cum virtutis sociata nobilitas, nec astringitur ad illecebras lux naturæ, si quid ille benignè facere valuerit, iste horitur adhibitus.*

³ *Benenatum* De quo et epist. sequenti, et fortasse apud Cassiod. lib. iv epist. 13. Ad eam formam nomen effictum, qua Seronatus apud Sidonium, Citionatus apud Gregorium Magnum, et alia passim. Epitaphium Romæ ἔγχωττος Lupicino et Jovino coss. cuius haec portio:

ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ ΑΝΕΠΑΘ ΒΕΝΕΝΑΤΟC
ΘΕΟΦΙΛΑ * ΕΠΟΙΗΣΑ ΣΥΜΒΙΟ.

A meam pontificalis non accuset auctoritas: vix est, ut diligentia quid juris possit habere respiciat. Numquam se metitur, quem stimulat caritatis imperium. Additur quod perlatori præsentium obvias manus adhibere non potui, nisi ut Benenatum, hominem Gallias pro certis negotiis expertem, ad coronæ vestre notitiam mei perducere sermonis officio: quem tota humilitate commendans, rogo ut per eum vicariis relevare procurer alloquii. Domine mi, salutationis servitatem tota devotione persolvens spero principe loco, ut precum vestrarum serenitas meæ quoque mentionem non omittat facere, cum divinitati supplicat sine intermissione, personæ.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS⁶ EULALIO EPISCOPO.

B Ad quantum me fastigium perduxerit donum spiritalis alloquii, angustia testaretur, si sermone valeret ambiri. Ad quod enarrandum idonea non est mentis exilitas, nec sufficit oris egestas. Vos enim mei memores existisse quid aliud computaboh, quam peccata superari? Memoria vestri omne quod actuuum obscenitas potuit ministrare, jam depulit, et per suum respicere supernum munus indulxit. Domine mi, salutationis obsequia decenter impertiens, Deum rogo, ut circa parvitatem meam illa anima in qua omne quod Deus mandat, exuberat, dignationem pollicitam sine aliqua procuret imminutione servare. Quam rem ex arbitrio mihi contingere, frequentium declarare testimonio litterarum.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Deo gratias, qui juxta desideria, ne aliquando ab scriptione temperem, negotiosa facit esse colloquia: potest enim et utilitati prodesse, quod exigit jus amoris. Proinde, domine, indicia meæ valetudinis faciens, fugacem puerum vestrum, Germanum vocabulo, qui ante trieonium lapsus est, me suspicor inventisse; de quo indiculum destinavi: qui si vere vester est, mature sequenda cognoscam.

EPISTOLA XX.

FAUSTO ENNODIUS.

Multiplicibus veneroris vestri⁷ affinis mei, Juliani negotio Marcellini laborat insidiis: qui ad querelam tantummodo paratus, de judicio integratite

D BENENATO THEOFILA FECIT UXOR EJUS.

⁴ *Propter fugaces suos]* Servos fuga elapsos Epist. 19: *fugacem servum vestrum, qui ante trieonium lapsus est, fugacem servum pro fugito dixit etiam Honorus imp. leg. 8 cod. Theod. de jurisdictione, et Gregor. Turon. lib. vi, cap. 31.*

⁵ *Stephano episcopo]* Haud dubium, quin Ecclesiæ Lugdunensis, ubi et Laconius, ad quem de eadem re scripsit. Hanc igitur gratiam Ennodio Lugdunenses debent, quod episcopi sui memoriam, quæ tenuis apud ipsos et obscura restabat, hac epistola conservatam videunt.

⁶ *Eulalio episcopo]* Vide an Syracusano, qui synodus aliquot Symmachii papæ interfuit: et multis laudibus ornatur in Vita S. Fulgentii. Sed fieri potest, ut alios etiam habuerit etas ita ejusdem nominis episcopos.

⁷ *Affinis mei Juliani]* Ad quem lib. iv, epist. 7 * OEOO] Sic editio Sirm. Forte rescribendum ΟΕΟΦ.

diffidit : vitat quæ opiat examina. Nam postquam nec scio quod preceptuor ad Gevicam exhibuisse perhibetur, prædictus supplex vester ad Mediolanensis fori audientiam mox concurrit, et per tragiunt aut quadraginta dies præsentiam suam publico, sicut oportebat, ingessit judicis. Contestatus est ipsum Gevicam, qui ¹ ordinatus asserebatur impulsor : ut susceptum suum ad judicia destinaret, 'admonuit. Domoum quoque Trasemundum, sicut ex litteris ipsius poteritis agnoscerre, fecit scire. Sed nihil apud eum profuit, cui sola latebra in causa misera possunt esse remedio. Pro quo rogo, quanquam apud vos precibus opus non est, ubiunque veritas innoscet, quia omnia hujus rei instrumenta transmisit, ut ordinatione vestra ab bujusmodi molestiis efficiatur alienus. Domine, salutationis obsequia deferens spero, ut a prædicto inquietudinem removeri, qua soletis cura faciatis, et meam sollicitudinem de prosperitatibus vestris statu litteris sublevetis.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Paucis asserendum est, quem et notitia senior, et opinionis bonæ lingua commendat : non indiget prolixitate sermonum, qui suis apud magnitudinem vestram dotibus adjuvatur. Sublimem virum Vitalem loquitur præfata concinnatio, quem os vestrum fecit sacri consortio gaudere collegii. Ergo extraneis munietur epistolis, qui orationis vestrae beneficio curiam non peregrinus ingreditur ? et cui reserastis libertatis penetralia, illi pectoris arcana claudentur ? Ego autem gande scriptio multiplici : qui etsi parum tribuam perlatori, nulla proprii desiderii damna sustineo. Domine, salutationem restituens, quam debeo, precor, ut et circa præfatum gratia se culminis vestri propius manifestet, et mihi prospiciat restitutione alloqui.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Illudit mihi spes, quæ exigit frequentiam litterarum. Hac enim fretus, inefficacibus animum paseo colloquii. Dia est, quod sine intermissione scripta proroga, silentium quod expugnatum esse credidi, confirmatur. Sed quid faciam, quando vix ad consilium reducitur pio amore pectus obsessum ? putat remedia et que comperit nihil juvisse. Salutati ergo obsequium reverentia exhibebo consueta, commendo præsentium perlatores ipsum Constantinum, cui suffragium honestas et pudor est : cui quamvis plura per affectum debeam, majora tamen coactus solvo per judicium.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Apud amantes et honore pollentes beneficiorum affectus in promptu est : nec illa preces, cui pre-

¹ Ordinalatus asserebatur impulsor] Instigator, qui insisteret ut lis judicio decerneretur; ut contra moratores apud Ciceronem in Divinatione, advocatorum genus, qui ad moram faciendam adhibebantur.

² Ecclesiasticam humilitatem] Cui rhetoricos flores et schemata minime convenire judicabant. Lib. 1,

A standi mos est, tarditate depretiat. Virgilius sublimis vir, tam sanguine quam honestate precipuus, imponi sibi ab illustri viro sacrarum comite Ravennam excurrendi necessitatem plurimum deflet : cujus si hoc haberent desideria, obvias manus artas afferret. Qui apud vos me precatore utitur, ut ab eo hujusmodi sarcina fiat aliena : relationibus frequenter, quid egerit iostuctam prædicti suggerit potestatem. Domine, honorem salutandi exhibens precor, ut consideratione mei in testimonium diligentiae postulatis detur effectus.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS MASCATORI.

Novo me genio infucata pectoris vestri ornavit diligenter : eliciti utor styli testimonio, qui doctis supra inscitiam garrulitate displiceo. Coactus sermo pretium quod non habet ex eloquentia, ab impacta necessitate subripui. Nunquam fuit digna ultione coutumelia, quam jussus exhibuit. Nemo obedientem juste condemnat : sibi debet illatas injurias de eloquio rusticante, qui provocat imperitum. Supercilium est, celsioribus non parere : magus, si quæ noveris descendisse ab obsequente, despicias. Improbi desiderii putatur assertio, non amare quod exigit. Astipulatur judicio suo, qui censuram de obtemperante suspendit. Male pertinax districtio est, quæ meritum in parente considerat. Pudorem ab statione non expulit, qui quod loquitur debet imperio. Itaque iu nobis quod sordet eloquentia, commendatur obsequiis. Vos videritis quale sit quod jussisti offerri : ergo vos sine frontis meæ dispendio meruisse aestimo quod desiderasti accipere. Taceo inter ista quæ principe fuerant loco narranda ; ² ecclesiasticam humilitatem, quod placere poterat, abjurasse ; orationum pompan, qui orationem diligit, nou secutum : propositi consideratione et illud me fugere quod dicit ad gloriam : quasi vitium declinare quidquid attollit : culpam putare, quod erigit aut sublimat : perdere justæ laudationis meritum favoris affectu. Excusationem veritatis coloratam peniticulo non pretendam : dum replico, quod illud, quidquid studiorum dederat cura liberalium, jam reliqui : quod alveo quandam copiosi fluminis vixarentis gutta fundatur eloqui. Taceo, quod linguam quam usus mobilem fecerat, alter usus bebat : esse pro facultu silentium, abjectionem a nobis diligi pro cothurno. Ad illud redeo : quia mihi non licuit intra verecundum penetrale delitescere, nec debilitatem ingenii tegere taciturnitatis indumento ; hoc ad defensionem integrum, quod prætuli, computabam. Sed amore provocatus epistolares terminos inconsiderata loquacitate transcendi. Vale, mi domine : cui honorem exhibens salutantis, probabo quid de epi-

epist. 16 ad Florianum : Rhetoricam in medizisti esse versulam : cum diuisit quod oratorium schema affectus orationis a me abscederit ; et nequeam occupari verborum flatibus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii.

stola mea sentias, aut taciturnitate aut scriptione A tum, ut nec benefacta ipsorum justa interpretatione multiplici.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS EUGENETI.

In statione apud vos non esse gratiam potest, qui fide claudus est, cestimare: volo tamen ad diligenter testimonium prorogari frequentiam litterarum: ne animus de amantis prosperitate sollicitus, dum salus in valetudine est, suspicitionibus ventiletur. Ecce habes, mi domine, unde serenitatem pectoris mei ex desiderii proditione cognoscas. Adesto partibus tuis, et sicut me impetrati munera prærogativa sublimat, ita vos exhibiti gratia sermonis attollat. Ergo salutem debendam restituens, precor ut quid promovat in me desiderium tuum, sub cuiuscunque significacionis nube diluccides. Vale.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVENO.

Adest magnitudo tua partibus suis, et asservit splendorem sanguinis testimonio puritatis. Caritatem nesciunt pia corda deserere; religiosam diligentiam mens generosa custodit, Gemina ergo luce fulgentia scripta suscipi, dum quod pectus sanctum reperit, dextera serena signavit. Deum precor, ut piam in vobis indolem, si Romanum diligit, sub parentate conservet; et hujusmodi circa me studia sub ea qua promisisti cura multipliceat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS AVENO.

Nescio utrum magnitudini vestrae grata sint crebra colloquia: ego tamen semper quod expecto ab amantibus, exhibeo. Patior alii aliud esse propositionem: mihi meo vivendum est more, ut amoris plenitudo reseretur clave sermonis. Ego in affectione cariosam subrepere taciturnitatem usu fogiente non perfero. Nunc si culmini tuo par cura est, monstretur assiduitate colloqui: patescat frequentia litterarum. Sin alii haec tantum praecipuum studiis, in meam modo concesseris diligentia imperante sententiam; quantum de tuo jure submisericordia, tantum de meis obsequiis possideas. Ergo vale, mi domine, et munusculum suscipe, non vilitate sui, sed taxatum pretio destinantis.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS EUPREPIE.

Quamvis caritatis vestrae paginam solemnibus tantum munis accepisset obsecutam, nec affectui, nec necessitudini congruentem: res tamen postulavit, me vicariis per styli similitudinem peregrinante diligentia respondere colloqui: ne subtracti sermonis officium non vestram mihi innotuisse astutiam, sed nostram revelaret infantiam. Nolo, soror Euprepia, quidquam de provinciarum malis, vel sicut dixisti, hominum immisione causeris. Quocunque abscesseris, quantum res docet, mentem male credulam non omittis: vitia nostra regionum mutatione non fugimus. Circa propinquos tibi fuit tale proposi-

penses; nec excessus debita tantum reprehensione coriperes. Sed quid opus est doloris epistolam fieri longiore? ingenium vestrum nulla eloquii poterit mutare affluentia. Quod restat, vale, mi domina, et prout expedit, ordinem vita animique compone. Me tamen Lupicino noveris, non quod tibi debo, sed quod animæ meæ conveniat, impensorum; quia sola est, que majorem a Deo retributionem meretur, affectio, cum nullis hominum dotibus provocata concreditur.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS EUGENETI.

Quotiens sensum pignoribus verba famulantur, quasi in quodam speculo, ita in paginis sermo sibi amicam pingit effigiem, cum qua viva voce colloquuntur, et dulci simulacro desideriis obsequente gratulatur. Nulla quidem conceptum fœderati pectoris eloquitur oris affluentia: et cum sint faciliora verba beneficiis, nec existat quod crescere nequeat ambitione dicendi; ego in explicanda circa vos diligentia arentem testor infantiam. Unanimitatem tamen vestram taciturnitatis incessu, quod gemina scriptio donatus nihil de vicaria relatione cogitasti. Ecce iterum paginas mitto, sciens tribuere, quod exspecto. Vale, mi domine, et amantem tui alloquere nitore quo clarus es, fove integratae qua prævales.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS AVENO.

Miror favis magnitudinis tuae in injuncta copulari, et serenitatem conscientiae verborum austerioritate maculatam, dum scribis imperare me potius paginas, quam diligentia exactrice promereris: putans¹ ullum genus dominandi esse sublimius, quam illud, quod amoris subjicit. Nulla sunt, domine Aviene, culmina a jugo caritatis immunita: quidquid in orbe libertatis est, tali non subtrahitur servituti. Ecce ego loco humiliis, ignotus honoribus, vestris fascibus sic jubebo, parili contentus ordine subjacere. Nunc vale, et quantum tribui tibi senseris, tantum mihi, sicut fidelis restitutor, affectionis impende.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVENO.

Quamvis epistolarum qualitas pro ingenii compositione, et sepe solemnitati militet, nonnunquam affectionis testetur indicia: quas aliquando dictat sinceritas: plerumque fuci similis concinnatio; quæ candore imaginata diligenter, urbanitate qua tegitur innoscit, dum fabricatis nudata tegminibus intra velamen aperitur. Ego tamen in paginis speculum puto esse conscientiae, per quas amicitiam discernere absentia vix præsumit. Clarum est tamen, quid in illis simplex, quid artifex sermo deferat. Scindit nubes eloquii mens dictationis interpres: cito ad intellectum pervenit falcibus suis verborum calle reserato. Ergo his valde delector officiis quibus panditur sinceritas, nec occasio se interserit secura fallendi. Gaudeo tamen mihi vel causas scribendi, vel perlatores accidere: ut sub hac frequentia meo voto satisficiam, et pudorem vestrum onerem nisi a vobis

¹ Ullum] An nullum?

suscepta reddantur. Salve, domine, et in sententiam meam affectu imperante concede. Vale.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS PASSIVO.

Si ad exsequendam sufficeret sermo caritatem, si totum infanta explanaret affectum; cui magis quam vobis paginarum frequentiam prestaremus? et nisi arctaret meritum pectoris, nulli dignus militaret sermonis officium. Alii affectum quem mente nesciunt, ore testantur, et pingunt illecebrosis epistolarum momenta commercii, quando feriatis penetraibus amor lotus in lingua est, nec aliud ad interiora perducitur, nisi quantum in scriptione confertur. At meus erga vos animus, eloquii pressus macie, amicitiae ubertate conticuit. Metuo enim, ne gratiae terminum ponat mendica confabulatio: ne idem modus putetur esse sermonis et foederis. Melius est plus aestimationi per silentium dimittere, quam monstrare, diligentiae damna per litteras. Ecce sarioris colloqui causas asservi, credens apud vos a sinceritate debita facundiam posthaberi. Quod superest, salvete, mi domine, et divinis usi beneficiis, procedente vita in longum, colestia mandata complete. Invenit enim apud vos, cum a cumulo coperit benignitas, incrementum. Vale.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Proposito obsequuntur paginae, quibus commendatio praestatur afflictis. In his enim clara est religionis integritas, quae nullo potentioribus fuso blanditiae as-

serunt lacrymas submissorum. Sed hinc alias: cum perlato videbitis, votum dictantis agnoscatis. Ultimam illo apud magnitudinem vestram supplicationis eventu alleganda conciliet, quo a me litteras impretravit. Mulierem religiosam, pauperem, de bono negotio presumentem sermo praefitus insinuat: aestimate si fragilitati, si justitia oportuit verba subduci: si convenit me vel officio deesse, vel moribus. Ecce ego reverentiam salutis impendens, quid partibus meis deberem contestatus sum: vobis quid remanserit, attendite: quia sicut personam meam pro supra dictae voluntate petitio, ita vestram affectus aspiciet. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS SENARIO.

B Nihil est equidem quod non a veritate in altum ambitioso tollatur eloquio. Sed ego ad diligentiam circa vos patior meam sermonis infantiam. Nunquam par fuit lingua caritati: semper subjacuit oris officium bonar conscientiae. Ob hoc utor securitate motoris. Non credidi, tanto tempore amplitudinem tuam mei immemorem sic futuram, ut etiam solemnibus colloquiis abstineres: nt illae qua solent affectionem imaginata fronte simulare, negarentur inter personas catenis foederis obligatas. Haec si valerem narrare, poteram sustinere. Ecce iterum scribo, et quae verbis assero, sequenda testor exemplis. Vos videritis quale sit posthac desideria honesta negligere: ego dolori patientiam usu institutus adhibeo. Vale.

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ SYMMACHO PAPÆ.

Boni imperatoris est probatum in acie militis animare virtutem; ut fortitudo laudis pabulis invitata, in secundis congressibus dediscat lucis affectum. Cujus robur ducis praeconio non nutritur? quibus se denegent etiam minus valida tironis membra conflictibus, quando rectoris testimonio videt sibi non perire quod gesserit? Sola via est qua ad praeliandum crescat intentio, quoziens bene gesta non delet oblivio. Utinam divinitas vestris mota precibus² diabolicum cerlamen interimat! utinam devotionem meam in pace manifestet! ut cujus studium resignavit adversitas, illius concordia commendet obsequium. Ad

C³ Marcellianum episcopum directa est a fratre vestro instructa legatio: sed quid promoverit ipse rescripsit. Quod restat, porrectis salutationis precor officiis, ut quidquid ægrum est medica oratione curetis: et inter latentum secreta morborum, qui in generalem nec servatur, ferro spirituali resecetis errorem. Vale.

EPISTOLA II.

ENNODIUS ALICONI.

Venerabilis Amantius presbyter, dum ad vos paginas exigit, rem devotionis meæ sui esse fecit imperii. Felix necessitas, quæ votis prestat obsequium: libera præminentis jussio, quæ servit affectui. Debet mihi coactor, quod meæ præstiti voluntati: prospera est scriptio, quæ testimonium tribuit his amori: dum

D et alios aliarum civitatum præsules, non aliter quam episcopos vocat. Neque omnes tamen hoc ita exemplum postea secuti sunt, quin permulti diversarum gentium, presertim extra Italiam, scriptores papæ nomen reliquis item episcopis tribuerint, usque ad tempora Gregorii vii, qui in synodo Romana primus, ut a Baronio cardinale observatum est, edixit, ut papæ nomen unius sit in orbe Christiano.

² Diabolicum certamen] Laurentianæ factionis schismatica, quæ Symmachum variis modis oppugnavit.

³ Marcellinum episcopum] Aquileensem. Ad hunc pro Symmacho scripsérat Laurentius episcopus Mediolanensis, quem ab Ennodio designari puto.

¹ Symmacho papæ] Papæ nomen uni Romano pontifici tanquam proprium et peculiare, primus, ut videtur, asservit Ennodius. Nam cum episcopos omnes papas cæteri fere qui ejus ævo proximi fuerint, appellare solearint, ut Sidoius, Faustus, Ruéricus; ipse perpetuo discrimine antistites reliquarum Ecclesiærum episcopos vocat, papam solum Romanæ sedis pontificem, sive cum illi scribit, ut Symmacho papæ, et domino papæ, sive cum de illo apud alios agit, ut lib. iii, epist. 10, lib. vi, epist. 33 et passim. Paro post Ennodium discriminatione in ejus vocis usurpatiōnem usus est Cassiodorus: qui cum Bonifacium, Agapetum et Joannem Romanæ sedis pontifices papas nominet, Eustorgium et Datium Mediolanensis,

et novum in jus diligentiae attrahit, et amici senioris pectus obligat. Qui dum magnitudinis tuae fidelis praeco est, prius vos per astipulationem suam fecit eligi, quam agnosciri. Raro notitiam praecessit affectio : cui contigit ante placere, quam inspicere? Quantum apud me pondus est perlatoris, advertite, ad cujus nutum iudicia nostra flectuntur : vidimus quem didicimus : quem laudat amplectimur. Sæpe in solido constituta mens propria amico cedit examini. Merito ergo suspicimus, quos probatus extollit. Nunc si ubertatem gratiae ingenii macies explicaret; si ad fontem fœderis aridi sermonis non lassaretur infans; si epistolaris qualitas quæ etiam copiosis eloquentia frenos imponit, prugredi me ad longiora permetteret : assererem quanta nobilitas tua mihi debeat, quod ad epistolare commercium primus accessi, et januam diligentiae reseravi clavis sermonis. Bajulus tamen precor ut pro his quæ tribuit redamet. Ecclesiæ causas insinuo : quia quod spei meæ impenditur, vobis crescit ad meritum. Domine mi, effusissimæ salutationis munus impendens, quæso ut si vobis cordi est oblationem meam de libamine caritatis accipere, religionem amicæ conscientiae reseretis alloquio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EULALIO EPISCOPO.

Trinitati gratias Deo nostro, qui fascem quo deprimor peccatorum, fortis apud se viri alacritate sustentat : qui memoriam mei in illo sancto pectoris tui templo quo gaudet Christus, subtilis fabricator interserit : ut quod propriæ conservationis nube fuscaui, splendida conscientiae serenitate detergeat. Jam novi quia non inefficaciter funduntur lamenta peccantium. Hoc mihi principe loco oratio mea, hoc lacrymæ contulerunt, ut robustus pro me peccator exsureres, ut labantibus humeris cœlesti munitam auxilio dexteram subrogares. Verum est quia sola apud Deum desperatio perdit errantem. Ecce jam loculum nostrum, spineæ vel tribuli, hordea, triticum, vineas pollicentur. Age, electe Dei, pro me humili quod ceperisti; et partibus tuis adesto, dum precum in me assiduitate diluis, quod ego collegi ubertate culparum. Frequentibus etiam susceptum pasce colloquiis : ut insulsum pectus, nec ulla virtutum stabilitate subinxim, admonitionis sale confortes. Ad obsequia salutationis revertor, et epistolorum irangressus terminum, unum velut garrulus, sed pro necessitatibus importunus adjungo, ut me sine cessatione tantum juves precibus, quantum confirmas alloquio. Vale.

EPISTOLA IV.

EXEMPLAR EPISTOLE QUAM IPSE DICTAVIT.
FRATRI SOROR.

Quamvis summatim gratiam aliqui debeant etiam malis in affectione pignoribus, nec illud quod postteriti tribuitur beneficium, putetur esse debitum : cum malignus interpres judicium cordis naturæ subdit imperiis, et tollens saporem diligenter, sola viendum putet objectione pariendi : quando plus creditur filii vocabulum valere quam obsequium, et non

A queritur qui in amoris lance promoveas, sed quale ad prejudicium testimanti nomen opponas : cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibet quod vocatur. Nam qui in prole censuram neglit, conceptum magis designat sibi placere, quam meritum. Fecessat in posteris hoc solum nos cogitare quod libuit. Etenim fructus uteri, nisi honestate respondeat, plus in testimonio lascivie videtur evenisse quam gratia. Fas enim est germanitatis semper fidele consortium etiam partibus anteferriri : datur participantem originis sic haberi, ut nec consideratio sanguinis negligatur, et descendens a merito landetur examen. Et ideo ne sinnosis in longum procedant verba præloquiis, et quod re angustum est, crescat affatu; dono in fraternitatem tuam confero, et juri tuo perpetua liberalitate transfundeo mancipium juris mei illud, et cætera. Vale.

EPISTOLA V.
ENNODIUS FAUSTO.

Sublimis vir Dalmatius, animæ meæ portio non defraudata, sed solida, cui ad prærogativam sanguinis morum splendor accessit, hoc negotio suo credit convenire, si meis apud culmen vestrum juvaretur alloquio. Quod supersedendum ejus conscius non putavi, faciens urbanitatem quadam personæ tribui, quod vos novi debere justitiae. In Sicilia enim prædicti præedium, bono bactenus jure possessum : a consortibus perhibetur invasum. Nunc ad juvenam civilitatis impenditur, quidquid ego promovero supplicando. Domine mi, salutationis obsequia plena humilitate persolvens, deprecor ut circa memorati nobilis viri compendia pudorem, leges, ac reliqua quæ per conscientiam vestram subsistunt, reipublicæ ornamenta muniantur. Vale.

EPISTOLA VI.
ENNODIUS AGAPITO.

Credidi, postquam magnitudo vestra bonis est impensa generalibus, et otium migravit in gloriam; postquam Ravennatibus exentiis occupati, dum quietem vestram negligitis, nostram omni soliditate firmatis; et privatus genius ad regni decora transivit; quando novam lucem, de domesticis abstractam simibus, Palatinus sibi fulgor adjectit; et angustiorem fuisse regni sui pompam rerum dominus cum vos non habuit, recte metitus est, pro vicinitate regionum, crebris me relevandum esse colloquiis. Sed inefficacibus spei meæ luserunt peccata consiliis; nullas paginas ad diligentia testimonium mens serena transmittit. Grave est, si amorem non merui : gravius, si quem exegeram forte turbavi. Scio tamen haec congruentibus veritati excusationum nubibus esse clandestina. In privatis inveniri munera litterarum : non recte ab occupatis ista disquiri. Sed novi firmam in affectione conscientiam inter quævis pondera et adversa districtam debita sua gratia non negare. Nunc nolo esse prodigus in querelis. Salutationis reverentiam solvens, deprecor, ut suggestionem quam apud vos deposuerit præsentium portitor, ad votivum perducatis effectum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS⁴ JULIANO V. I. C. P.

Suscepi litteras gemino splendore radiantes : quibus purpura dictatoris vestræ juncta dignationi crevit in premium : gratias omnipotenti Deo restituens, qui votorum maciem beneficij ubertate transgreditur : ut quando in desideriis, meritorum conscientiæ, sectamur angustiam, divitiae indulgentiæ copias non refrenet. Credidi satis esse, si me feceritis amplissima scriptio sublimem. Sed vos non hoc, tantum contenti præstare, quod habet mendica postulatio, lingue idoneas, et laude locupletes paginas destinatis : magni more fluminis, qui quotiens ab alveis, ut aridatatem linitimam temperet, ad obliqua invitatur, optanti tenue riuum totus illabitur, et marcida profundo squalore terga per ebrietatem undæ salutaris infundit. Fortium tamen servans consuetudinem personarum, magnitudo tua circa exiguitatem meam bene copta non deserat : ut in testimonio diligentiae cura paginalis habeatur, et puri amoris astipulationem deferant blandimenta colloqui. Occasum nesciat caritas, quam ante culmina promisistis : tantum circa me crescat gratia, quantum vobis invicta sunt fastigia dignitatum : ne amicitiam quam fovit mediocritas, videatur abjurasse potentia. Nam qui fastum in sublimitate castigat, docet se meruisse quod adeptus est. Resignate per probitatem conscientiæ, felicitatem submitti posse amoris imperii. Illa libera procerum colla, dum formam tribuitis, subjugate diligentiae. Fas sit de vobis assuisci, ut amplissimus in societate retineat, quem minor acquireat. Ludit de illis casus, quibus oblivionem suorum indicet, quos ad celsa perdutus. Apud scientem rerum relegere bona, non est admonitionis necessitas, sed laudis occasio. Novi fabricatam ad bona studia ingenii vestri tranquillitatem : quam ideo speciatim commemoro, ut ostendam, ubi affectio solida est honoribus nil licere. Sed epistolarem transcendit terminum, dum commendatione meæ multus inhæreo : redeo ad officia paginalis alloquii, et valere me nuntians, prosperitatis vestræ actutum secunda disirop.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SYMMACHO PAPE.

Usque ad temeritatem me apostolica dignatione promovistis : fiducia concessa exstitit mater andacia. Sed qui me humilitatis putat ignarum, obedientem probabit, si jussa consideret. Præsumptio est, si dominorum beneficia famuli non sequantur obsequium æstimandum puto, quod pariturus impendo. Ecce causam scriptio asserui, quia veritus sum ne post imperatam styli curam tacens præcepta respuerem. Huc accessit quod in causa venerabilis memorie Marii, dum apud Urbem essem, spem meis precibus

⁴ Juliano V. I. C. P.] Id est, viro illustri, 'comiti patrimonii. Haec monogramma cum Basilienses non intelligenter, Juliano episcopo inscripserunt. Sed vera lectio, quam reddidi ex Vaticano. Hic enim est Julianus comes patrimonii, ad quem extat Theodorici regis rescriptum lib. i Variarum, epist. 43, eoque alludit Ennodius, cum purpuram ejus nominat. Quodnam autem munus fuerit Comitivæ sacri patrimonii,

A vos dedistis. Cujus negotium cum sancta Ecclesia vestra legitima pactione decisum est; sed hæredes ejus per annos plurimos, debitos sibi fructus deflent fuisse subtractos. Pro quibus vestri conscientis prelator accedo : quia cui mos est pia jugiter facere, justa non despiciet; et qui largitur proprium, aliena non subtrahet. Errat qui Deo proximam conscientiam commodis credit invitari: detrimentum est sanctæ voluntati non exhibere beneficium. Sola putatis lucra, quæ vobis de liberalitate nascuntur; qui divitias dum tribuitis, accipiunt. Avara est dispensatio sanctorum, qua nil reservando, universa proprium reducit ad meritum : nulla sunt potiora, quam quæ vobis eveniunt de largitate compendia. Ergo securus comprehensi superius, hæredibus laboris promisi vestra contemplatione jacturam; vos pollicitationem meam benigna dispositione complete : et illos effectu, me relevate colloquo.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solet epistolaris concinnatio, quando favore rapitur, judicia non amare, et copiosius facere beneficium dum attollit immeritos. Ille enim debet amplius asserenti, qui quod moribus non exigit, gratia scriptoris suffragante consequitur : quia nullis adjutus conscientiæ dotibus, jure ad allegantem reportat, si quid adipiscitur. Aliud est in eo qui commendatur, tanquam nobile germin, ita peregrinantia bona verbis inserere; aliud innata vulgare : quemadmodum si rusticum pecus Tyria confirmes purpura sponte vestiri; et virus generosum, quod vellus aheno inebriante non sorbuit, dicas rora diffundere. Tinguunt alii linguae murice, quæ nullus ad regalem usum fucus exhibuit, et discreti mari ignota cochleis lana solam lucem bibit eloquii : redditur digressum principibus indumentis, quidquid in vili munere relatorum verba coloraverint. Sed ab bujusmodi me inhumanitate vires pariter et vota subducunt. Nulla clarioris fœci flamina per me splendore rutilabunt : nemo dictum de aliquo inveniet, quod in ejus actibus non agnoscat. Hinc pudori meo vel proposito manum porrigo, quod illi præviuum impendo oris officium, qui ad notitiam vestram rebus bene gestis occurrit. Venantium V. C. loquor idcirco a me paginale impetrasse obsequium, ut in se oculos vestræ magnitudinis invitaret; ne eum inter curvarum moles contingeret ignorari. Sunt illi suffragia sua, per quæ inter suspectos vestros mereatur ascribi. Exhibuit vobis modestiam, religionem, innocentiam, quibus penetralia serena mentis comitibus introiret. Exuberant, mihi credite, apud eum insignia quæ foveatis : non laudatorem me continuo in eo probabitis fuisse, sed testem. Vos, mi domine, perlatori dignationem principe loco tribuite, ne vir doceat in ejus formula lib. vi idem Cassiodorus, et Glossæ juris nostræ, quæ primum ejus dignitatis auctorem faciunt Anastasium Aug. Sic enim habent : Ηχτρουονδιας δοτι ἐπεστος βασιλευς ἐπεστο κατατι θηδε βασιλευς Ἀναταξιουσ αὐτος γαρ ἐπει το δ ἐξεργάνων και τὴν προτετραγράφη τετύπη, και τὸν ἀρχήν τοι κόμιτος τοι πατριονιον.

bonus novitatem turbet : liquido aderit partibus suis,
et vita opibus pensabit damna verborum.

EPISTOLA X.

ENNODIUS¹ TRASIMUNDO V. I.

Non temeritas me ad paginale duxit officium, quando ad omnem communionem subditum suum regiae stirpis germen invitat. Est enim haec claritas dominorum inserta natalibus, ut culmina sua dignatione subliment. Vultis quasi aequales tractare famulos, ut ab ipsa vobis per amorem conditione plus debeant. Unde, piissime domine, obsequium exhibens cum generalitate solvendum, sanguifico me ad aliqua suggestenda perlatorem praesentum destinasse : vos effectu donate supplicem, quia spe fultus preceptor accessi.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Qui amicam conscientiam manifestis pandit indiciis, tollit otium, quibus gratia praestiterit dignitatem. Vix enim feriata sint ora ejus, qui consuevit audiri : quia magnum dispendium pudoris est, verborum retinere beneficium, ut dum linguae parcimus, honestatis prodiga frons laboret. Vos me garrulum fecistis, qui preces meas consuestis admittere. Sed ne praestanda circumloquar, et epistolæ prolixitate impetranda suspendam, ad rem redeo. Sublimis vir Laurentius reditus sibi debitos, quos Romana Ecclesia facta cum auctore ejus est pactione pollicita, a domino papa asserit sub nescio qua oppositione denegari. In quo negotio favorem per me vestram defensionis implorat : ut rem quam debetis legibus, videamini exhibere diligentem, et illud crescat affectui, quod denegari non licet æquitati. Vos hanc rem juxta desideria mea tribuite : ut quantum nominato viro commoditatis accesserit, tantum me muneras accepisse confitear. Salutem ergo dicens, spero, ut circa munia literarum, nec sincerus amor vacatiōnem accipiat, nec facundia totius orbis celebrata testimonio conticescat.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS JOANNI.

Natura partum est, ut cura migret in gaudium, et mutetur querela præconis, quotiens cupita tribuuntur. Incertus animi fui quid sibi vellet sublimitatis tam longa cessatio : sed cum potiri datur optato, ipse pro partibus tuis honestum excusationis

¹ Trasimundo V. I.] Regi Vandalarum in Africa. Illustrum virum regem vocat, quia Illustratus titulus in Romano imperio nullus honorificentior : propterea hunc regibus tribuebant. Manent hodie prisci moris vestigia in diplomatis pontificis, in quibus reges viros illustres appellant. Quin et reges ipsi hunc sibi titulum addehant. Nam in antiquis regum nostrorum præceptis et constitutionibus nihil usitatus, quam Childebertus, Clotarius, Pippinus, Carolus rex, vir illustrer. Ceterum Vandalicus hujus regis qui Hunericus fratri successit, nomen varie scribitur a diversis. THRASAMUNDUS dicitur in acrostichide veteris epigrammatis a P. Pitheo editi lib. II, quod quidem eis antiquiorum vitio depravatum subjicere non gravabor, tum ob ejus artilicium lactenius minime depre-

A genus inquirio. Vide quid faciant serena diligentia : quasi totum mihi ex sententiæ fluxerit, ita simplici munere placatus, errata concessi. Habes unde pii amoris formam possis assumere, et circa amicitiam constantiam exempla mutuari. Me si sequeris, nec plura te a conjunctione peccata retrahunt, et unum benefactum sodalis tui culpas absolvet. Me silentii, frater, me oblivionis incessus? Ubi erat iste animus, quando nec promulgata colloquia mercede responsum ; nec ad styli imperandam sollicitudinem prævius existebas? ubi fuit in abstinentia tabellarum non circa omnes in Liguria custodita? Multis a desiderio tuo peregrinantibus, in solatio doloris paginas exhibendo, et militaciturnitatem continuasti, et illis praebuisti contra vota colloquio : quia est ista humana B rum rerum ratio, ut pro magna cognitione par studium semper extat. Cuius ordinis immemor, volunti sociare quædam imperita cum litteris ; putans coire posse in affectum toto calle distantia. Quid promovit suada oratio tua, elucubralis concinnata sermonibus, quando bonarum artium nescios appellabat amante posthabito? Sed hinc alias; nolo excessum multitudinem relegere, qui brevi satisfactione delinitus sum. Nam parcitale in eloquendis illis usus fueram, nisi nosse vos crederem, de offensis illud remanere quod tegitur, et quod in vocem erumpit amoveri. Domine mi, precor, ut posthac ad ea que male haberi didicisti, non tanquam emendationis contemptor aspires, sed crebro mihi dulces paginas dirige, ut crescat dos facundo, dum servat sacramento concordiae.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS CONSTANTIO V. I.

Servat magnitudo tua circa amicos et seculares proprios illud quod sibi jungit ad gloriam. Dum enim nos memoria dignos ducitis, vos probatis. Nam diu in consolatiouem scripta suscipiens, absentie vestra damna suspiro. O artificem scientiam bonis cœlestibus institutam! ne liceat aliquid prolixæ sequestrationide affectu decerpere, præsentantes sacram imaginem litteras promulgatis. Novit Deus discussor sensuum, me culminis vestri recordatione macerari, et nullum invenire de optimi viri peregrinatione subsidium. Reddo tamen epistolari cura salutationis obsequium, et dignationi vestram gratiam referens, fratrem quoque meum Joannem per vos mihi resti-

bensem, tum quia cum ipsis regis nomine scriptum, thermisque ab eo conditis appositum sit, quo modo scribi hoc nomen tum soleret certius indicare videatur. Id vero est hujusmodi :

Tranquillo, nymphæ, decurrere fluminis ortu.

Hic proba flagranti succedit vینne flebo,

Ropibus excelsis ubi nunc fastigia surgunt,

Æquatorique polo tectis præcela lavaera.

Sedibus hic magis exardent marmora signis,

Ardua sublimis prævinctum culmina thermæ.

Muneraria exanimis tantu latuiniis auctor.

Uni continuo prænoscens præmia fanae.

Non hic flamma nocebo tuundem discite carmen,

Discite vel quanta vlvat sub gurgite lympha.

Vandalicum hic renovat clarum de semine nomen

Sub cuius titulo meritis stat gratia factis.

tutum esse confiteor. Cujus hactenus in oblivionem A
mei silentium quid gereret non tacebat : is nunc ve-
stro mihi reformatus affectu ad adjuratam styli curam
revertit. Rogo tamen vos ut maturetis redditum ; aut si
felix mora detinet, dilectionem manifestetis alloquo.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Quæ sepe mediocriter gratis impensa sunt, quo-
tiens exhibentur verba conjunctis, quidquid favori
obsecutum est, sereno mancipetur affectui. Non de-
pictis amorem mentitur alloquis, qui perlatori caro
reddenda dominis scripta committit. In sublimis et
magnifici viri Panfronii mei commendatione, ore fe-
riato mens dictat epistolam. Nescio enim in quale
culmen merita apud me viri, quam sum præfatus,
extollam : in quo linguae macies debitum pectoris
nequit exprimere. Sed abdicandum esset mihi, etiam
si suppetteret, facundiae lenocinium : quia pauper
sermo uberem diligentiam rectius confitetur : et si
elevamus per effusas paginas illos, quos arcana ne-
sciunt, jure tribuenda amantibus in artum tabella
concluditur. Causam ergo modici sermonis elocutus,
federatum fratrem quanquam paucis verbis insinuo :
tamén multis obsequiis : ut jutus magnitudine ve-
stra, in negotio suo circumstrepentum aliquando
videatur superasse commenta. Quod restat, famu-
lantem salutationem exhibens, me valere signilico ;
si tamen prospera vestra certis indicis mihi dispen-
satio superna concedat.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Proclivior ad impetrandum via est, quotiens a re-
ligioso aliquid exigit abjectio deprecantis : coactus
enim præstat affectum, qui miseriis supplicis invi-
tator : non potest afferre obvia manus, cui imperat
propositum afflictos audire. Perlator præsentium
avito se cespite deflet abjectum, qui spei suæ resi-
duum in vestro ponit examine : ne adversarii ejus
potentia de lucro et securitate gratuletur. Vos legum
sacramenta, vos defensio respicit submissorum. Ego
partes meas commendatione munivi. Venerabile
ergo nomen augete beneficiis : quia dum justa tri-
buitis, nec illa quæ ad misericordiam pertinent
posthabetis. Domine mihi, reverentiam salutati acci-
piens, ita precibus meis effectum tribue, ut proprium
desiderium, dum honestas asseritur, possit impleri.

¹ *Decorato*] Major hic natu frater Honorati, ut dictum est ad epist. 28 lib. n. Nobile par fratrū ad-
vocatorum et ex advocatis questorū. De quorū
utriusque laudibus multa Theodericus rex lib. v Variarum epist. 3 et 4 Honorato. Tu inquit, *Decoratus ex illo es*, illle Honoratus ex te est. Item de quaestura Decorati : *Tali igitur omine Decoratus evolutus* : evolutus, inquam, ac se honoribus palatinis iudicio nostro
laudatus immiscuit, dignitatem sumvens, quam soleamus
dearē prudentibus. Sed questor cum ad eum scripsit
ENNODIUS, nondum erat. Humili conditum sepulcro
fuisse testatur ejus epitaphium, quod inter Christiana
monumenta legitur his verbis :

Hanc Decoratus open subducta luce petivit,
Conderet exiguo ut sua membra loco,

EPISTOLA XVI.
ENNODIUS AGAPITO.

Jure responsum multiplicitibus posceretur alloquis,
si non ingratas exstissem paginas meas maguitudinis
tua silentium testaretur. Clama enim taciturnitas ve-
stra, garrulus displicere ; et novum vindictæ genus,
ut opior, inquirit, quando se non videt promovisse
quod siluit. Agitis epistolari abstinentia, ne ab impe-
ritis ad vos scriptamittantur. Ademptus tamen est
effectus : providentia vestra profutura tractate : cre-
brior factus sum, in scriptione contemptus. Sed bre-
vem sermonem decet colibere eum, qui magna doluerit. Cultorem vestrum fratrem meum Panfronium,
epistolaris apud culmen vestrum cura comitatur :
cui quidquid gratia concessum fuerit, me quoque
B impensorum vinculis obligabit : cui etiam aliqua de
vicarie dignitate sugerenda commisi. Vos petitio-
nem meam ad effectum perducite ; quia adsum partibus
meis quotiens apud emendatissimos hominum
cogor subire testimonium, dum certis exhibeo.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS ¹ DECORATO.

Recte creditur enunciatrix lingua esse penetralium,
quam latens secreta anime ad lucem vocat eloquio :
nesciret amor pectorum, nisi illum proditor indi-
caret. Jure veterum sapientia epistolis usa, quasi
clavibus, repositum per eas vulgavit affectum. Tracta
est in testimonium scriptio mens testata diligenti-
am : mutari caritatem non licuit, quam desiderans
C pagina interveniente promisisset. Huic me ego con-
suetudini vel legi potius maicipavi, asserens litterarum
fide, quod de magnitudine tua sensibus inolevit.
Vos si mecum pari cura in devotionem con-
venientes, si fida interpres amicitia se estimans
votum videt alterius, responsum deferens tabella signifi-
cat. Ego munera salutationis impartiens, deliberatio-
nem meam non tanquam verborum avarus occului.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

In asserendis quibus sum non denegat honestas
plena suffragium, multiplicitibus non utor alloquis :
ne prolixus sermo tanquam a negaturo videatur im-
petrasse beneficium : soletis enim que posceda
sunt, precibus anteferre. Ad sublimem et magnificum
virum Opilionem, parentes ejus in Africa consistentes
D direxerunt certam diligentia inspirante personam :
qua ad patrium solum remeante, hoc mihi muneris
præfatus injunxit, ut ad magnificum virum ² Agnel-

Hinc, Spolethane, gemis; pateris hinc damna, viator,
In cassum quarens quis ferat auxilium.
Nam fessis tribuit requiem, miserisque levavit.
Justitiae cuttor, largus et hospes erat.
Fascibus insignis, generis nec stennate pejor.
Hic lunem patriæ, hic decus omne fuit.

Fasces intelligit, quam diximus quæsturam. Spole-
tinorum meminit quia in eorum tribunalī causas
egerat, ut post ipsum Honoratus, auctore ibidem
Cassiiodoro.

² *Agnellum*] Patricium, qui in Africa versabatur.
Theodericus rex Festo patricio : *Idcirco decernimus*
ut domus patricii Agnelli ad Africam discendentis, qui
*regnū petens alterius nosris est utilitatibus servit-
rus, salvis legibus tua tuitione valletur.* Lib. 1 Var. 45.

lum pro commendatione suorum a vobis scripta mereatur. Quam rem emendatissimi hominum non negabitis, non contenti benignitatem vestram solos in Italia positos agnoscere. Nunc obsequia mea litteris reddens, causam scriptoris verborum compendiis indieavi. Vos dicenti pauca praestate precipua.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS APOLLINARI.

Producendo circa amantem vestri silentia ad absentiam corporalem animum transmisisti: retinendo paginas, in immensum crevit, quae bactenus divisio nil valebat. Res eo rediit per abstinentiam tabellarium, ut veteris aëi providentia conferat nil amoris. Recessit caritas, quam verborum avarus despicit ventilare: sine cultura est diligentia in usum non reducta per paginas: styli frequentia vivaci pabulo insitam pectoribus nutrit amicitiam. Facilius, frater, fuerat desiderii meis te nullo tempore cupita tribuisse, quam saepè indulta subtrahere: quia corda nesciunt, quæ cibis dulcibus pastor artifex irritasti. Ali quanto enim tempore continuando scriptiorem, immemorem me sequestratiouis effeceras, dum effigiem venerabilem placido inserbas alloquio: at nunc commenatum vacuas manus nudus inquisitor, inspicio. Ego tamen nolo errore meo alienas culpas asserere, ut quod factum doleo, admisisse convincar. Accipe ergo, emendatissime hominum, desideriorum solatia, per coelestem gratiam absentibus attributa, et perlatores, si mei estis memores, sublevate; ut nesciant peregrinationis incommoda, dum nominatis patriam commendatio amica contulerit. Quibus remeantibus, nuntio me vestræ valetudinis sublevate.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS JULIANO V. I.

Exercetur diligentiae bonum scriptione multiplici: lingue enim indicio animorum secreta panduntur. Assiduis curam impedit eloquii, qui otium amore commutat. Hæc sunt officia, per quæ tacitus innotescit affectus. Familiaris perlator, nisi reddendas culmini vestro paginas accepisset, me oblitum reverentiae vestræ testaretur. Nescio enim caritatis esse negligens, nec partam labore gratiam quieti serviens effugare. Multa debeo verba foderi: sed ad brevitas cogit epistola. Vale, mi domine, honorem salutati accipiens, et circa me adultam serva dignationem. Sic bono in medium ascitus reipublicæ, de felicitatis tuae diuinitudine gratuleris.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS CONSTANTIO EPISCOPO.

Vigilius subdiaconus vester experiri voluit quanta mihi a vobis caritas redderetur; et ad occasionem profectus sui conjunctionem nostram conatus adducere, statum inter nos amicitiae, dum augetur honoriis, vult metiri: quatenus ad ipsum fructus redeat, quem ex diligentiae messe condidimus. Hunc si meior, ad diaconii sacramenta perducere: ut dignitas præfati ad spem mihi proficiat majora possendi. Sed

A ne petitionem negatus frustretur effectus, sic concessum meritis vestris locum per longa temporum intervalla teneatis.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS SYMMACHO PAPE.

Quamvis sublimi viro Laurentio assistat pro pingrorum commendatione probitas sua, et patris prudencia causas sobolis exequatur: attamen sollicitudine genitali ad ampliora procedit, et vix credit pro filiis sufficere quod meretur. Adjutricem in astipulatione germinis paginam querit: et trepidante diligentia patrum ardorem nititur cum universitate partiri. Cogite si viro optimo negari effectus potuit, et pia et justa poscenti. Tribuat divinitas effectum precebus ejus, et hunc beatitudinis vestræ nominatis conciliare dignetur affectum, ut erigat parvulos implorata corona vestræ miseratio: quatenus anxxii circa ipsos genitoris vota superentur. Domine mi, spero ut promissa dudum benignitas in ea parte testimonium ferat, si comprehensis superius geminata impendi gratiam, qui per me precatur, intelligat.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS DOMINATORI.

Oportuerat quidem desideria vestra, quæ fratris Agnelli patefecit allegatio, ut tabella reseraret, et ad elicienda colloquia formam sermo prævious exhiberet: quia potuit tibi restitui quod debebis: nec ullo me colore defendere, te loquente, a paginis abstinentio. In tuo jure fuit, linguae nostræ ferias exercitio commutare, et rubiginem rusticantis eloquii fastidibus studiis amovere: quia sicut damnum caritatis est primum cupienti non dedicare sermonem: ita promulgatae scriptiōne silentium reddere, nec amicitiae suadet memoria nec pudoris. Nunc tamen accessit ad genium meum, quod paginas imperasti; et si subtrahitur testimonio, quod nunquam in amore vires interrogo. Fassessat alii ingenis liberalibus, ut credas fascem esse intolerabilum, quem amicus imponit. Tu tantum exacta complectere, et censuram castigans rancida judicantium depone fastidia. Absit a te eum non fovere qui paruit. In spem altioris meriti trahitur, etiamsi veniat a moneta triviali, qui tibi impotum oris mancipavit obsequium. Ergo vale, mi domine, quia nolo fieri prolixæ, quæ non sunt ad perpendicularium fabricata colloquia. Tu messem gratiarum justa fiduciam meam, tanquam uber solum restitue: quia in tuo posthac erit arbitrio, si crebro epistolæ meas accipere volueris, his me munis invitare.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Eger animus sicut silentia non patitur, ita processum narrationis abjurat: contestationi mœroris nec taciturnitas, nec colloquia prolixæ convenient: arctatur pagina, cui vix inter gemitus verba tribuantur. Sed quid assero lingue ferias plus loquendo, et coactam: necessariis epistolam terminis garrulitate pollicor? Deum quæso, ut anxietati mea de manifesto prosperitatis vestræ succurrat indicio. Ille admittat lacrymas meas, cui clausa ora fabulantur: eni ad plenam legationem sufficit ex compunctione delfuens

imber oculorum. Ego labefactatum non solum quie- A principis desfluat, quod in vobis aeternus imber infuderit. Ecce quæ debui vota rudimentis, licet coactis tem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et in artum sermonibus, enarravi. Vos mementote promissi amoris et foederis, ut siue mutationis dispendio rumorum procellis agnosco. Potens est divinitas im- debitorum mihi quaestura dissolvat. Tenete circa me
mense tempestatis incerta bona serenitatis amovere. Vos, si de Deo mereor, salvete : et amanti in vobis
conscientiam, non Raveuenates excubias, tabellarum
promulgatione consultite.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS¹ BASSO.

Si vetus diligentia quæ a parentibus meis erga amplitudinem tuam fructus uberes de gratiæ messe con- A principis desfluat, quod in vobis aeternus imber infuderit. Ecce quæ debui vota rudimentis, licet coactis debat, circa personam meam pro fidei memoria ser- in artum sermonibus, enarravi. Vos mementote promissi amoris et foederis, ut siue mutationis dispendio
varetur, monstraret frequentia litterarum, et inse- debitorum mihi quaestura dissolvat. Tenete circa me
pultam caritatem testis pectoris sermo recluderet. At nunc oblitum mei te sentio; nec aliquam melioris sa- ‘animum decessoris : dignitatis vestre pollicitatio non
culi retinere concordiam ; quando nulla quæ sollici- frangatur variata personis. Domini mei, salvete pro
tudinem tuam resignet, scripta diriguntur. Sed ego desiderii impatientiam ad verba converti : qui scio
tunc novellam amicitiam habere dulcedinem, si an- desiderio supplicis, et in magna beneficiorum promul-
nossa servetur ; et illud esse in affectione purius, quod gatione suscipe parca colloquia. Talis enim est usus
nostrum examinare majores : sciens quia² si Camil- felicum et natura meliorum, ut lingue copias rebus
lumi mente retines, Ennodium non omittes. Quia de et præstis antecellant.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

Festinatio perlatoris in artum coagit epistolam, dolentem magna fecit pauca dictare. Apud eum tamen ista non gravant, qui inter sermonum angustias B interpres et sensum. Super tarditatem enim domini Fausti et opinionum varietate discrucior. Vos post Deum anxietati meæ celeri rescriptione succurrite : quia deterius est incerta macerari spe, quam mani- festam desperationem indicio amantis agnoscere. Valete, mi domini, et advertentes quid cupiam, votiva vel necessaria promulgat colloquia.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPITO.

Si mihi ex sententia dies fluenter, nou negotiosis operam paginis potius quam obsequentibus exhibem; nec munus caritatis ad officia peregrina transducem. Sed coactus rem diligentia necessariis commutavi. Sublimis enim et magnificus vir pro dolo dis inimicorum laborat insidiis: qui per me æquitas vestra implorat patrocinium; ne prava concinatio opinionem ejus permittatur incessere, et fabricati rumor ferat forte compendium. Domine mi, salutationem largissimam dicens deprecor, ut ille qui

est lib. i Variar., epist. 12 et 13, in quibus Eugeneti doctrina cum eloquentia singulari præconio celebratur. Itemque ab Ennodio ibidem. Etenim principes fori Romani inter advocationes fuerat Olybrius et Eugenes : unde Athalaricus apud Cassiodorum lib. vii, epist. 19 de Felicis ad quaesturam promotione scribens ad Senatum: *Advocationis, inquit, laudem inter primarios eloquentia frequenter meruit inventire. Is contra magnum Olybrium stetit, is palmarum Eugeneti lingue ubertate suffecit; et illis par fuit quos singulare Roma cognovit.* Porro Eugeneti pro Eugenii mutata declinatione eo genere metaplasmi dictum est, quo Eutychetem, Diogenetem, Eusebetem, Niciatorem, pro Eutychetem, Diogenem, Eusebem, Niciam apud inferioris avi scriptores nonnunquam offendimus, et in antiquis inscriptionibus saepissime, ut in hac Romana :

D. M. S.

T. CLAUDI

EUGENETIS

VIX. AN. XI. D. IX.

T. CLAUDIUS

ANICETUS

PATER. FEC.

^{Απλήρωτας} διδοῖ, τι με νήπιον ἔρπετας; ξένω;

Τι σπειδεῖς; οὐ τοι πάντες ὑψειόμεθε;

⁴ *Animum decessoris*] Fausti, opinor : quem supra quaestorem vidimus lib. n, epist. 23.

Vox justi quaestor, legum substantia, nobis
Cœ Phœbus mittet carmina, plectra, lyram.

Fuit etiam postea magister officiorum, ut videre

* Hoc est ad litteram : *Inexplete inferne, quare me ju-*
niorum rapuisti subito? Quid festinas? Non tibi omnes debe-

mur aut forte potius cum puero interroganti, non tibi
omnes debemur? Edit.

in vobis notus est vigor assurgat, et quod a patribus A pudeat. Nefas est enim credentem ad obliqua provocare, et quem affectu obligatis, per incerta deducere. Vale.

EPISTOLA XXIX.

ENNOIUS PAPÆ.

Celestis utilitatem sequacium cura disponit.² Inauspicata bene deo merentibus dona tribuuntur. Ingerit superna dispensatio etiam quod supplicare humanitas non praesumit. Agnoverunt adversarii sedis vestrae, quo propugnante vincantur: quod proxime de Aquileiensi redemptor noster persona reservavit. Et ideo inter excellentia munerum divinorum peto, ut mei corona vestra meminisse non abnuat. Invitat enim ad famulandum plurimos, qui quamvis longe positum diligit obsequentem. Vale.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS EUGENETI V. I.

Postquam priuna spei meæ effectum dedere colloquia, ad usum sermonis ora diu feriata laxavi. Animatur enim successibus, etiam cui per conscientiam non suppetit Latiarie eruditio. Cessantibus studiis sœpe facundum gaudia reddiderunt: merores nubila hilaritas depellit, mox rutilantia per sudum verba discurrunt. Itaque aut perfectos nos lætitia monstrat, aut infantes facit adversitas. Hæc, mi domine, vobis etiam astipulantibus confirmantur. Ergo tempus prosperitatis amplexus, reddo debendæ salutationis affectum; speraus ut circa me nihilis promissio quæ a plenitudine gratia sumpsit exordium, quasi incrementis egena geminetur. Vale.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVITO.

Licet multam nobis per litteras magnitudinis tuæ occasionem gaudi elementa pepererunt, cum ad hilaritatis obsequiorum index funeris sermo militasset, non tamen par lacrymis jucunditas contigit, nec mœroris turbidum ex toto colloqui serena depulerunt. Retinet afflictionem mens de tanti³ decessione pontificis, etiam post desiderata colloquia: ab hoc, quia natura rerum est, ut quælibet lætitia vel modici angoris collatione supereretur. Sed quid nova commemo ratione facimus, quæ animum clandestina hactenus jactatione domuerunt? Votis vestris cum Dei adjutorio comitem me promitto: dummodo salva domini papæ nostri incolumente, talem vos elegisse cognoscam, quem eum cui anime cura est, laudare nou

¹ Ennodius papæ] Symmacho: quem papæ nomine perpetuo significat: omnes siquidem epistolæ aut pene omnes illo superstite scripsit.

² Inauspicata] Nova significatio inauspicatum meliorem in partem posuit pro improvviso et insperato bono, quod præter spem et expectationem eveniat. Sic lib. i, epist. 5: *Inauspicatis successibus illi protectuum incrementa ventura sunt, quem capisse videmus a fascibus.* Item lib. ix ad Cæsarium episcopum: *Unde parentibus meis inauspicata sublimitas?* et alius quoque locis: *cum inauspicatum, contra id dici solet, quod sinistrum et infaustum, ut Plinio lib. xxviii, cap. 2.*

³ Decessione pontificis] Aquileiensis. Ibi enim ver sabatur Avitus lib. v, epist. 20.

⁴ Viros comitatensis exercitiij] Quod manus comitante dicitur leg. 38 cod. Theod. de Decurionibus.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Non aestimo rem obsequii frequenter posse raucescere: nec cultoram diligenter vitio garrulitatis ascribi. Suppetat forte de abstinentia tabellarum excusatio illis, qui publicæ utilitatis munis occupantur: veniam non meretur, si a scriptio assiduitate temperet absolutus. Liquido confitetur amoris negligientiam, qui cum possit, epistolæ in quibus est affectio nis pabulum, non ministrat: error otiosi est, si bene comperta mens per lingue ferias desideratis attenuetur impasta colloquiis. Sed sicut nos religionem gracie favore convenit, curis sœcularibus nil debentes: ita nisi magnitudo vestra partibus suis adfuerit promulgatione responsi, damnatis probe facta reticendo: quia si tollantur virtutibus premia, quem laborasse non pudeat? Ecce quantum, aestimo, brevi elocutus utrorumque propositum; animo meo male esse confiteor, quod remeante Montanario, cum dedisset paginas, non recepi: quod debitum posco lege restituui, pudore geminari. Nunc vale, mi domine, et vestram quærrens, propriam nuntians sospitatem, Deum precor, ut si mei memor est, prospera vestra multiplicet.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS SENARIO.

C Si amor pudori acquiesceret, si caritatis impatiens verecundia lege teneretur, a paginalibus officiis temperarem, et silentii formam vestri imitator assumerem: non improvidus aestimator conjiciens, illa quibus remuneratio a vobis subtrahitur, non amari: nec suaderi facilis tabellarum abstinentiam, quam tacendo: ⁴ viros comitatensis exercitii per liogæ ferias clamare, quid respuant. Sed nou ita est magnitudo tua lineis quadrata fabrilibus, ut quolibet tecta velamine amantis oculos possit effigere quia sine obstaculo vestrum penetralia respicit mens amici. Nemo aestimet, quod latentis interna consilii apud caros aulicis excocta fornicibus celet urbanitas. Sed credo, querelis meis illud ordinis vestri aptum excusatioibus genus opponas: Non recte ab occupatis ofisorum munia postulari; vix ad hæc officia posse descendere obsequiis principalibus adhaerentes. Au-

Comitatenses, sicut Palatini, generaliter interdum vocantur omnes qui in sacro palatio militant in principiis comitatu. Qui sensu comitatensis jure dicitur Senarius, quem in regis obsequio inter exceptores meruisse ostensum est ad epist. ii, lib. iii. Interdum Palatini peculiariter appellati, qui in officio erant utriusque comitis largitionum. Quorum ex numero, ut antiquæ juris glossæ docent, qui in palatio subsistebant, comitatenses nominabantur; qui in provinciis dirigebantur, mittendarunt. Sic enim distinguunt: Παλατῖνοι ὁ παλατῖνος ὁ ὑπηρέτης. Παλατῖνοι γάρ κοινὸν δύναται πάντες ἐκαλοῦσθαι οἱ ἐν τοῖς κατὰ τὸ παλάτιον θησαυροῖς ὑπηρετοῦντες ταξιδεῖται ἀλλ' οἱ μὲν ἀεὶ τῷ παλάτῳ προσδέρεονται, ἔλεγοντο κομιταῖσιον κομιτάτων γάρ ὁ τόπος ἐν φύσισι ὁ βασιλεὺς οἱ δὲ εἰς τὰς ἐπιχειρίας πεμπόμενοι, μιτενδίουσι. Μήτω γάρ τὸ Ἀποστόλων.

divi quidem s^ep^ee talia: sed confiteor, non recepi: quia frequentes necessitates desideria transcendent, et sine intermissione timor cedit affectui. Voluntas in culpa est, quia concinnata excusatione defenditur. Ecce, mi domine, quam magna doleam, cum officio salutationis asserui; perlato rem utrius carum, pro lide sua et nobilitate commendans, ut beneficio culminis vestri inimicorum insolentia technis suis oppressa subjaceat. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS¹ HORMISDE.

Postquam votiva mihi necessitas vestra beneficio proximitatis desiderii cœpit spondere effectum, animo ad longiora transiisti; et cum Liguriam pene manu contingitis, linguam feriis deputasti. Minus licuit absentia dum sanctitatem vestram prolixa viarum intervalla tenuerunt: pensabat confabulatio dispendia visionis, et in remedii provisa diligentiae litterarum commercia præstabantur: per que officia inter habitatione discretos nil peribat affectui. Sed, credo, eligitis amicis difficiliora tribuere: non putantes beneficium, si pascas in tanta vicinitate colloquii. At ergo casum menum versa estimatione suspiro, ne beatitudo tua retulerit ad judicium, quod exhibuit blandimentis; dum quod præcessit, ascribit tempori, non amori. Fecessat a nostro in amicitiis

¹ Hormisdæ] Diacono. Lib. viii, epist. 33.² Apronianus] V. I. comiti rei privatæ. Cassiodorus lib. viii, epist. ultima: Apronianus viro illustri comiti

A frons picta proposito: nos ad hanc fabricam nulla praecedentium studiorum lima composuit: undam scimus ad conjunctionem affere concordiam: urbanitatem inter caros ut venena respuimus. Ergo, mi domine, salutationem accipiens, amantem tui in hac potius parte sectare, et ut culturam fidei per frequentiam sermonis impendas, et ex secreto pectoris infusa expectanti verba concedas. Vale.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS² APRONIANO.

In usu est viris morum claritate fulgentibus religionem amicitiae per culturam nutrire colloquii: ut dum gratiae germina fotu confabulationis animantur, ad messem eum coniunctio foederata perveniat. Per haec enim munia voluit senior providentia absentia nil licere. Merito de vobis emendatissimus hominum dominus Faustus prædicat singulare testimonium. Sine nube datur agnoscet, nihil de eo dubitandum, quem probatus attollit. Sed nunc ad epistolæ angustias me reducens, secretis debitam laudem claudio penetralibus, ne quod apud exteros faciendum est, apud vos importunitate rancescat. Vale, mi domine, salutationem obsequentissimam accipiens: Deum precor, ut prospera vestra in longum producens, mihi quoque secundis amicorum successibus spondeat auctionem. Vale.

privatarum. Sed nondum, opinor, hoc honore fungebatur.

LIBER QUINTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ LIBERIO PATRICIO.

Dum pro veneranda religione conscientiae verba dirigitis in Aquileiensis electione pontificis, et divinis initia lingua cultibus militat consecrando, in ignoti nos diligentia sermonum viacula tenuerunt: quia nihil superat iudiciis, quotiens aliquid probatus extulerit. Quid enim sentientæ sequacium derelinquit, quando justitiae obsequitur, cuius in examen definitio non vocatur? Agitis bono conscientiae quod vestro vix negaretur imperio. Exhibit² inter arbitros Marcellini venerabilis collegam maximus hominum, humilitate sublimior: et ne potestati favor per obliquos ascriberetur interpretes, quod de proprio decerpserit genio, laudati junxit ad pretium. Egistis

¹ Liberio patricio] In synodo Arausiana II omnibus suis nominibus subscripti: PATRUS MARCELLUS FELIX LIBERIUS V. C ET INL PREFECTUS PRÆTORIO GALLIARUM ATQUE PATRICIUS CONSENTIENS SUBSCRIPTI. Nihil habuit ætas illa Liberia nomine illustris. Primum enim pro Odoacre adversus Theodericum fideliter stetit: post illo devicto sub Theoderico, quandiu is regnavit, summis togæ militia:que honoribus perfunctus, multa in Italia et Gallia præclaræ cum laude gessit: itemque sub Athalarico. Theodosi etiam regis legatus ad Justinianum imperat. delectus a Justiniano denique ipso militariibus copiis adversus Gothos in Italia et Sicilia præpositus, ἀνάρ, ut Procopius. testatur, οὐδέ τε καὶ ἀγάθος διερρόπτως, λόγου τε τοῦ ἀγαθοῦ επιστείλατο ἐξπιστεύσαντος. Quorum omnium

C mediocrem, ne præcelsi esset suspecta prædicatio. Clarissimorum testimonia ut vires accipiunt, culmina castigantur. Felix sacerdotium, cui faciem prætulit plena mens luminis. Beata conversatio, quæ idcirco in discussionem deducta est, ut tanto viro astipulante superaret: quæ non didicis et saporem victoriae, nisi subiacuisse certis. Semper innocentibus gloriam adversa pepererunt; providet defensores fortissimos mediocris impugnat. Sed quid epistolæ terminos loquacitate produxi, coactas lege paginas in humana concinnatione transgressus? Jungo et ego, amplissimi, partibus vestris pro modulo exiguitatis propriæ, celo vobis obsequente, consensum: et quod mirabile inter homines habetur, consideratione vestri attrahor ad amorem. Inspirata mihi per alterum placet af-

D autores nobis Cassiodorus lib. II Variar. II et 13; lib. viii, epist. 6, et lib. xi, epist. I. Procopius idem lib. I et II de Bello Gothicō: et Ennodius ipse lib. ix, epist. 23 et 29, ubi plura de Liberia. Hanc porro epistolam taoquam Symmachus nomine scriptam ab Ennodio inter Symmachus epistolas collocarunt.

² Inter arbitros Marcellini] Honoratos videbile, quorum arbitrium in antiquis episcoporum electionibus ac testimonium exquireretur. Leo episcopus provincie Viennensis epistola 89: *Exspectarentur certe vota ciuium, testimonia populorum: quæretur honoratorum arbitrium electio clericorum, quæ in sacerdotum solent ordinationibus ab iis qui norunt Patrum regulas custodiri.*

fectio; dum manet caritas imis inserta visceribus A peregrinante persona. Comitem se tamen colestis gratia desideris jungat: et dum cupitis datur effectus, aut inveniat bonum pontificatus, aut faciat. (¹ Valete, mi domine, et amantem vestri crebris relegate colloquiis: ut si non exigat negotiosas frequenter paginas, prestanter affectui.)

EPISTOLA II.

ENNODIUS ² MARCIANO.

Dum inter spem et metum animus meus de te anxio jactaretur incerto, solida profectus tui indicia colloquii melle reserasti: quia domesticam origini tuae facundiam fidelis doctrinæ haeres insequeris. Non degerat, ut video, vena linguarum; et peritiae successio illo quo patrimonia jure discurrit. Pntabam scientie dotes rem tantum ingeniorum esse, non familiæ, nec duci per stemmata quod labor continuus et indefessus sudor adipiscitur. Sed, quantum appetet, ordines suos servat eloquentia, et oris pompa quæ exundavit in veteribus, migrat ad posteros: concordat scientie cursus et fluminum: per consuetos alveos et dicendi unda prælabitur. Venit ad te cum censu patris eruditio; et bono sobolis Asterium sepultra restituit. Invidi, fateor, hactenus annis senioribus. Et ætatem cui ille concessus fuerat suspiravi. Beneficiorum coelestium negligens estimator, quando potui desperare de toge fructibus, radicis manente substantia? Sed superna dispensatio, ut det genium beneficis, improvismus facit esse quod tribuit: et dum vota transgreditur, potentiam suam liberalitate manifestat. Non est bonis partibus infecunda Liguria: nutrit foro germina, quæ libenter amplectatur et curia, Nota proximitate sociantur ³ causidicus et senator: his qui bene toga usi fuerint, feraseritis susceptura sinibus palma blanditur. Vale dulcissime, et ad hæc decora multus incumbere: totum te studia honesta suscipiant: festina, ut ad messem patriam venias, linguan lectionis sarculo, mores honorum imitatione purgando.

¹ *Valete]* Omissis quæ sequuntur, codices Symmachiani epistolam ita concludunt: *Data xviii calend. Novembr. die, inductione viii, hoc est anno, ut dixi, ccxcix.* Ex quo patet epistolas Ennodii ordinem suum non retinere. Alioquin haec quæ de Marcellini electione agunt, superioribus preponi deberent.

² *Marciano]* Advocato, Asterii filio.

³ *Causidicus et senator]* Ad curiam et senatum aditus per honores patebat: ad honores autem gradus erat advocatione. Unde *Valentinianus* novella de postulando, qua est 34 inter *Theodosianas*, advocationem appellat SEMINARIUM DIGNITATUM. Vel quia ex primis advocationibus plerisque tibiabantur quæstores, consulares, praesides et alii litterati magistratus: quod in *Decorato* et *Honorato* vidimus; passimque extant exempla apud *Marcellinum* et *Cassiodorum*: que quidem sensu locutum hoc loco arbitror Enodium. Vel quia qui prelixum legibus numerum annorum in advocatione compleverant, diversarum deinceps dignitatum privilegiis ornabantur. Quo spectans *Sidonius* lib. i, epist. 11, advocationum dignitates tum incipere dixit, cum actiones finiuntur.

⁴ *Opilioni V. I.]* Sublimem et magnificum virum dixit lib. iv, epist. 18. Illum puto, qui postremis *Theoderici* temporibus consulatum cum *Justino Aug.*

EPISTOLA III.

ENNODIUS ⁴ OPILIONI V. I.

Debeo equidem prioribus responsa colloquiis, et in obsequio propositi vel pudoris, nisi pagina rusticante displiceam, ac epta geminare; ne potioris dignatio ad penitentiam redeat de abjuratione fastidi. Nostro enim vitio in culmine constituti supercilii memoriae non amittunt, si illud male genus sectari et humiles suspicentur. Cum enim eminentissimos attollat castigatio sua, et honorum plenitudo sæcularium hoc solo artificio patiatur augmenta, considerandum est quid abjectis detimenti pariat status angustia non metiti. Ergo sufficiat [magnitudini] vestre quod post duplicom scriptiōnem sentio quid per silentium erroris incurrim. Sed timui, confiteor, ne ad vitium me duceret fuga culparum; et sermo deputatus ad gratiam, dum nulla peritiae lima comeatur, inveniret offensam. Refugi horrorem, qui ignarus de parendi occasione generatur. Ecce asserui habuisse me et animam depositum confidentis, et bene de viribus conscientia in restitutione verecundiam. Restat autem, emendatissimi hominum, et illud placere vobis allegationis meæ inspectione cognoscam, quod hactenus accepta non reddidi. Fida enim index est possibilitatis nostræ consideratio; et sicut in omnibus præcipua, ita fama munies circa linguæ maciem custodita, quasi crescit eloquentiæ dos pudore: facile prudentia nomen adipiscitur, cum per ipsum conticescat infantia. Causæ tamen quam injunxitis, C tacturam frontis exhibeo, et dum imperata exequor, opinionem ad incerta transmitto. Agnellous de casis per varias permissionum mihi illudit effigies, volens a nobis summam pretii designari. Sed mali hominis ardorem insatiabilem esse didicistis, qui nisi contemptu pecunie non sanetur. Domine mihi, saluto et rogo ut religio circa me pia amoris servetur et fœderis.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ⁵ HELISEE.

Diu quæsusitus desideriis meis evenit effectus: ut

gessit auno 524 cojusque nomen concilio Carpentarioensi prefixum est, quod eo anno celebratum constat. Quod eam perperam ibi a scio quodam antiquario Opilioni consuli adiectus est collega *Vincomalus*, quia Opilione alterum quem eudem credebat, D cum Vincomalo consulem anno 463 fuisse meminimat; id mirum videri minime debet: cum pari audacia in epistolas *Hormisdæ* papæ ad Possessorum, quia Rustici consulis, cui collega fuit *Vitalianus* anno 520 subnotatum nomen habet in antiquis exemplaribus; cum Rustico *Olybrium*, qui cum Rustico altero ante annos sex et quinquaginta consul fuerat, in plerisque editionibus suppositum videamus. Sed ut ad Opilionem redeamus, diversus a consulari eadem ætate fuit Opilio Boetii delator, quem prestringit lib. i, de *Consolatione*. Is nimurum, quem *Altalaricus* postea, ut est apud *Cassiod.* lib. viii, epist. 16, comitem sacrarum largitionum fecit indict. vi, hoc est anno 528, triennio postquam a *Theoderico* eadem comitia ornatus fuerat *Cyprianus* ejus frater, delator et ipse, ut scribit *Boetius*, *Albini consularis*. Quin et horum quoque fratrum pater Opilio alias, qui comes item sacrarum largitionum fuerat sub *Odoacre* lib. *Variar.* x, 61.

⁵ *Helisex]* Matri Aviti, Eunodii propinquae, epist. 5.

detur genius beneficiis, transmissa in longum exspectatione tribuantur. Vivit in quacunque terrarum parte proximitas : sequestratione corporum sanguinis catena non rumpitur : per discreta regionum caritas damna non sentit; quando inter eos qui habitatione separantur, praesentiae vice tenetur affectio. Deo omnipotenti gratias refero, quia vos memoris fecit esse pietatis, et prosapia sub religiosa occasione reminisci. Teste Deo, postquam mihi domna Cynegia meritum vestre conversationis exposuit, visionem vestram speciali ardore requisivi, si volis copiam dedisset optata occasio. Domina, salutationis reverentiam dicens, in designato litteris vestris negotio ministerium devotionis spondeo : quia tantum praeatur anima, quantum sanctis exhibetur studiis. Vere dico me nunquam dilexissem quem detestaminis ; et veritum ne ad diri hominis profectum vester quoque inclinaretur assensus. Adsit Deus, ne ad ecclesiasticam dignitatem veniat nulla bona institutionis incude formatus.

EPISTOLA V.

ENNODIUS AVITO.

Velle produci causam, si propositum non gravarem, per quam frequentia amantis scripta¹ promerui. Dum enim negotiosas paginas destinatis, ministerium præbetis affectui. Sed apud prudentes et animorum conscientios sufficiunt parca, colloquia. Urbanus in promissionibus esse non sapio : nec eis quibus animam debo, fucata fronte blandiri. Vos tantum cœptis insistite, et mandatis colestibus obsequentes, malum hominem quem dicitis, a desideriis deducatis. Me convenit plus rebus ostendere, quam sermone polleri: quia quod tribuo, hoc mihi restitu iunctanter exspecto. Domine mi, salutationem plenissimam dicens rogo, ut domine Helisea communi matri pro me gratias agas; quae dignata est litteris suis vincula proximitatis ostendere.

EPISTOLA VI.

1 LEONTIO ABBATI ENNODIUS

Supra meritum meum summa circa me beneficium colestis adolevit, dum qui poena dignus sum, justorum præmia consecutus exulto. Frustra delinquentes periculi mater desperatio ad extrema præcipitat. In errore maximo constituti, meo ad solidam spem reparentur exemplo. Nescio de quo opere mihi, de qua innocentia epistolarum vestrarum fructus accesserit; et animam peccati obterret locupletem colestis boni melle satiarit: nisi quia ille qui vulnera nostra suscepit et pro nobis doluit, mutata meritorum conditione, quos flagellis dignos viderit, castigat muneribus: et versa vice noxiourum animas, dum secundis

¹ Leontio abbat[us] Cujus hortat vitam beati Antonii serp[er]it, quam eidem nuncupavit.

² Cynegia epitaphium Fausti uxoris. Hoc enim docet alterum eius epitaphium, quod subjicitur ep. 29 lib. vii.

³ Mens cui clara Ita libri antiqui. Basilienses mens tua clara, inepit. Sed movebat illos vocula cui diæresis et dimensio: quæ tamen veterum poetarum exemplis initior: et Paulini Nolan in epithalamio Jutiani: Ut si ei vertex vir, cui Christus apex. Nec ignoravit Goteschalcus monachus Orbacensis, cuius sunt versiculi quos subjiciam in proœmio carminis

A replet, pudore meliorat. Supera ergo secreti dignatione confabulationis vestre fruges elicui. Vos de corporis mei sanitatis sollicitos ille reddidit, quia anima mea curam per spiritales medicos ad statum induitæ valetudinis redire compellit. Quæ sit in me substantia membrorum, religiosa sollicitudinis investigatione perquiritis: quorum status animæ partem negligens, toto mundi istius gravatur imperio. Agite me talem oratione fieri, qualem asseritis blandimentis: quia fuci nescia propositi vestri claritudo, quem bonum esse prædicat ante tempus innocentiae, annuntiat mox futurum. Fratribus meis et conservis quos direxisti, quantum exhibere solatii potui, voto potius quam re idoneus, non negavi. Superest ut accipientes obsequia mea cum universo cui præstis B concilio, per Dei omnipotenti misericordiam conjurati, Deo pro parvitate mea precibus insistatis, ut cui deest per actiones suas fiducia, bonorum per suffragia vestra contingat.

EPISTOLA VII.
EUPREPIE ENNODIUS.

Quamvis sœpe ingenii mei maciem cognovisses, pericitari tamen jejunia oris olim probati jussionis celeritate voluisti. Sed ego non abnuo obedire diligenter, ut si facundia deest meritum, gratia veniat obsequendi. Varie sunt donorum coelestium, licet ab uno auctore progrediantur, species. Alium commendat perfectio, alterum insinuat quod sine tarditate aliqua vult parere. Domnæ meæ Cynegia epitaphium vix una hora habens tractandi spatium inelimata velocitate composui. Vido necessitatem, ut illam tantorum meritorum feminam verborum saltibus explicarem. Parcat sterilitati meæ venerabilis anima, suscipiens pro schemate dictionis studium sine nube dictoris. Tu, domina, epistolam præsentiae meæ vice complectens, ora ut spiritus illius scabridis nequam laedatur officiis.

2 EPITAPHIUM CYNEGIE.

Nil sexus, nec busta nocent, nil fila sororum Ultima, fallaci pollice quæ tenuant.

Mixta Deo mulier vivit post funere factis,

Mascula femineo tramite gesta ferens.

Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, vultus.

Vicerunt tautis exitium preliis.

Moribus asseruit magnorum stemma parentum,

Indicium generis⁴ mens cui clara fuit.

Instituit natos vitam servare serenam,

Dum docet exempli semper amare Deum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS⁴ PETRO.

Postquam venerabilis judicium principis, periclitatis moribus magnitudinis tuae, donavit te honorum germine pro messe virtutum, per lingue ferias fons irreligiosa silentia, et in eloquentia tua et in ad Ratramnum:

Age, quæso, perge Clio,

Propera ceter virago,

Repeda sagas propago,

Cui frater est Apollo.

Fer amico ovans Ratramno.

Domino, patri, magistro,

Calamo metrum impolito,

Quod ei libens remitto.

⁴ Petro Illi fortasse qui postea consulatu ordinario functus est anno 316, cui nunc aliam quampliæ dignitatem adepto gratulatur Ennodius.

meo amore peccasti. Quia naturalibus adolescit elo-
cutio munita superciliosum, quotiens prosperum famula-
tur indicio: copiosior facundia honorum militat incre-
mentis: profectus suos non imparibus significant per-
itorum ora successibus. Ecce inamabilis taciturnitas,
et vobis dicendi abstulit genium, et mihi laetitia in-
vidit effectum. Referatis forsitan: Posse me, amice,
de ignorantia culpare. si quid tibi de apice meo pro-
missu dedicata nuntiis fama suppressit. Sed ego
agnoscere carorum culmina rumore non patior: et
manifesta gaudii colligere de opinione inconstanter.
Noveram quam mihi devinctio spem simplex erudi-
ti dudum fecisset allegatio: credebam frustra me
in illa parte serenis animum auribus committere,
unde tu me hilarem esse non jubebas. Illam ipsam
mille alarum fabricatam remigis scriptoris tuae
aestimabam pedibus potuisse superari, ne amanti ex-
spectata bona tibi fructum præripiens alter ingereret.
Ecce, mi domine, honorem salutati accipiens, agnitis
dolorum causis, remedias præparata non deneges:
quia, quantum præsumo, nec fides in diligentia, nec
ad unguem ductus sermo vos deserit in loquela. Non
contentus tamen uno dicendi genere displicere, car-
men adiici: ut post epulas Antenorei gurgitis, quas
¹ lavacula Aponi, coacta in artum, carnis lege, casti-
gant, dum illud quod aquarum fetibus distenditur,
aqua desecat; ego quoque qui Heliconis fluenta non
tetigi, poeta novus admiscear. Accipe ergo risum
motura poemata; et ² Glovidenum tuum te solum
agnovisse contentus, a publico rigore me subtrahe: C
quia si est quod forte placeat, sententia mihi vestra
sufficit: si quod morsu dignum sit, secretum puto
quod de amici culpis agnoveris. Dabis etiam veniam,
quia oculorum pressus angore poemata fortasse clauda
composui. Non enim possunt esse versuum solidata
vestigia, luminis officio destituta. Lege ergo aquas
calidas, quas invises.

VERSUS.

³ Tollitru adelvi tellus subnixa tumore,
Leuiter elato fulta supercilio.
Verticibus nullis caput admovet illa superbium,
Nec similis pressis valibus ima petit.
Fumiger hic patulis Aponus fluit undique venis.
Pacificus mixtis ignis anhelat aquis
Unda focos servat, non sorbet flammam liquorem;
Infuso crepitat fons sacer inde rogo.
Ebruis hic cunctis medicinata suggerit ardor.
Corpora desiccans rore vaporifero.

¹ *Lavacula Aponi*] Corruptum hic nomen erat nobilissimi fontis, qui hodieque propter salutares aquas magna hominum frequentia celebratur in agro Patavino que Apona tellus ab hoc fonte dicta. Martialis, ut Antenore Ennodio et aliis, ab eo quam Trojana colonie auctorem ferunt. In Aponi aquas lusit etiam peculiari carmine Claudiianus: et Cassiodorus suo more in epistola quam Theoderici regis nomine dictavit ad Alysiuum architectum, ut Patavinorum thermarum aedificia instauraret, totam Aponi naturam, vim atque usum scitissime atque ingenuissime describit, lib. ii, epist. 39.

² *Glovidenum tuum*] In præfatione carminis ad Faunum: *Ad Camenalem lamen ignomi*ni*am, quibus nunquam gluridinus deceat, versus adjeci.* Satis appareat glovidenum ab Ennodio seculi sui voce eo fere sensu ponit quo gurdonicum a Sulpicio Severo, pro rudi et imperito. Vereor, inquit, ne offendat restras nimium urbanas aures sernorusticior. Audietis tamen, ut gur-

⁴ *Heic pyra gurgitibus, scintillis fluctuat humor:*
Vivitur alterna mortis amicitia.
Ne pareat, nymphis Vulcanus mergitur illis,
Fædera natura rupit concordia pugnax.

PISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Secundet desideria honesta divinitas: felix auspi-
cium bonis non negetur studiis: ingenuæ intentiones
prosperorum fructibus convalescant. Votorum obsi-
dem tradidit honestati, qui ad liberales aspirat, su-
peris faventibus, disciplinas. Bonarum affectus artium
dirum dignatur ingenium, ad eloquentia ornamenta
non tendunt nisi moribus instituti. His ⁵ Parthenius
noster, germanæ filius, incitatus stimulis Romam in
qua est naturalis eruditio, festinat invis: cui
B magnitudinis vestræ suffragia sum paterna pollicitus.
Datur culmini vestro par supplicantem genius, dum
quod usus exigit, precibus imploramus: ceu si quis
credat se ortum solis, cursum flumicis oratione pro-
mereri. Non est beneficium, ubi ordo servatur: mori
obsequitur, quod obligat universos. Ego tamen supra
cursum a quo nequaquam disceditis, aliquid acceptu-
rus occurro. Direxi personam, in qua meritorum
meorum status aestimetur. Alios forsitan commendatio-
nem juvet indebita: parentibus minus est quidquid
superare non possumus. Domine mi, servita saluta-
tionis representans, portitorum paucis ejusque ne-
gotium elocutus, restat ut agnoscam quid mereatur
persona, causa, proximitas.

PISTOLA X.

SYMMACHO PAPE ENNODIUS.

Dum sedem apostolicam coronæ vestræ cura mo-
deratur, et cœlestis imperii apicem regitis, blanditur
profectibus parentum, quod ⁶ meis promissum tene-
tur officiis. Spem sine labore obtinet apud constantem
virum fideliter obsecutus. Grandis est pompa
præstantis, quotiens quod unus meruit pluribus re-
pensatur. Superiorum instituta sectantur, per quos
generatio recipit quod persona considerit. Sic Israe-
litici delicia populi propter David pœna non tetigit,
dum genti opitulata est præcessoris integritas, et fi-
des hominis aut erupit de errore populum, aut juvit
in gratia. Parthenius igitur presentium portitor, ger-
manæ filius, hac ad coronam vertram fiducia ani-
mante directus est; quem sollicitudo liberalis Romam

¹ *donicum hominem, nihil cum fuso aut colurno loquen-
tem.* Sed gurdonicum a gurdo deduci, hoc est lento
et inutili, ut interpretatur Isidorus, facilis est con-
jectura: glividem quænam sit origo, non item.

² *Tollitru adelvi*] Claudianus de Aponi balneis :

Alto colle minor, parvis erector arvis,
Conspicuo clivus molliter orbe nitet.

Ardentis fecundus aquæ, quicunque cavernas
Perforat, offenso truditur igne latex.

⁴ *Hic pyra gurgitibus*] Sic legendum pro *pera*, quod
est in antiquis, nota litteræ mutatione: ut lib. i,
epist. 4, *peripoma pro pyrroma*. Paribus antitheticis
de eadem describens utitur Cassiodorus: *Juval videre
secretum, latices vapores igneos exhâlantes, amicum
undis indesinenter ardorem, et calorem venire de cursu
rivi, unde usualiter solebat exstingui.*

⁵ *Parthenius noster*] De quo lib. vi, epist. 4.

⁶ *Meis officiis*] Quæ in Symmachus causa presliterat,
tum ceteris in rebus, tum maxime in Apologia pro sy-
nodo, cuius defensione Symmachus innocentia nitebatur,

coegerit expetere. Sancta sunt studia litterarum in quibus ante incrementa peritia vitia dediscuntur. Hoc itinere cana ad annos pueriles solent venire consilia: dum quod etas refugit norunt instituta praestare. Fovete ergo: ¹ veniendi causas patefacta consanguinitate didicistis. Habetis obsidem, in quo dilucide meritorum apud vos meorum qualitas innotescat. Domine, ut supra, salutationis reverentiam obsequiorum devotione restituis, precor ut perlator presentium famulus vester felici sorte peregrini apud vos nomen excipiat: quia quod attributum fuerit precibus meis, vestrum supra dotes suas ornat officium.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Videor apud quos plurimis asserendus est, quem instituti liberalis cura sollicitat: vos patronos meruit causa communis. Non ignari peregrinos suscipitis, nec erudiendos animatis. Expertis manus necessitatibus frequenter adhibetur, dum ad eloquentiae palam feriato ore eos qui titubant invitatis. Exemplis hortatur ex peregrino potens, ex insipiente perfectus. Utraque Parthenio, germana meæ filio, pars convenit: cui ad venerabiles disciplinas Romanæ petenti, pro ferratis calcaribus sufficiet vos vide. Si ab humanitate non discrepat, sublimitatem tuam gerens ante oculos, rebus ad virtutem potius quam monitis excitatur. Magistra laboris est laudis ambitio, præcipue quando in illo exuberat, quem similiis retineas fuisse fortunæ. Sed si vobis cordi sum, circa memoratum patrem reddite, ut amor mutuus de vicaria impensione gratuletur: ut quidquid in magnitudine tua dudum laboris exhibui, mili per alterum reformatur. Domine, ut supra, salutationis obsequia dependens, satis esse ad commendationem credidi, si qui esset portitor non lateret. Precum prolixitate utitur de impetratione diffidens: argumentum est nil merentis, diu rogare. Faccasset a moribus tuis, ut perdas beneficiorum genium, dum longa supplicatione producitur de effectu celeri sublevandus.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FAUSTO JUNIORI.

Deo gratias præfatus, qui oculorum mecum quas inexplicabilis dolor pepererat nobes abstersit: jure ad ipsum beneficia sua referens, quilumen dedit redidit. Vix enim post innumeros dies sanitatis fiducia animante respiro. Et hoc ad sententiam culminis vestri prolixiori respicit, ut quem genius sous de vice uitate deseruit, nil videret: sed potens est ille qui corporis tollit nebulas, rerum serenitate mutare tristitiam. Post elocutionem necessitatis, ad negotium redeo quod coactum impetravit alloquin. Amabitis, ut spero, bajulum quem asserit causa veniendi. Par-

A thenius, sororis meæ filius, per liberalis studii disciplinas ingenuus vult videri: optat, ni fallor, peculia vestri habere testimonium. Magis igitur vestra præteriorum tenax, memor præsentium, prudens futuri, perlatorem pro mea commendatione suscipiat: et qui erit per visionem vestram scribente felicior, peregrinationis non patiatur adversa sentire. Domine mi, debitum servitum reddens precor ut vel per hanc occasionem qua illinc Parthenius susceptus poterit paginas destinare, desiderati multipliciter forma colloqui.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS HORMISDÆ.

Scimus religiosi sacramenta propositi ab obnoxia B peccatis multitudine, innocentia et fide separari, et titulos venerabilis officii mores potius insignire quam corpora. Quis bonum conscientiae inter homines querat, si mundi adhibenda est circa pontificum statuta necessitas, si sacerdotum promissio circumspecta cautione servabitur? Nunquam habuit in affectu constantiam, cui facere aliud de pollicitatione non licuit. Saeculi conversatio legum metu retinetur: Dei famulos quod bonum est exhibere convenit non formidini, sed amori. Dudum dum nobis metus instaret, et de clementia pii regis dubio meritorum aestimatione penderemus incerto, camelos ² domo papæ tali reverentiae vestrae conditione tradidimus, ut si nobis animalia ipsa non essent necessaria, justum pro ipsis pretium mitteretur. Et quia novit optime ³ sanctitas vestra, nos, dum potuimus, per allegationem tuam utilitates sanctæ Romanae Ecclesie sublevasse, nunc pro vicissitudine facite de veritate beneficium. Quesumus etiam, salutatione præfata, ut quid super hac parte deliberatio vestra habeat, indicetis: quia credimus nec præfatum sedis apostolicæ præsalem, nec vos qui mediaiores existitis, aliud cogitare, nisi quod et proposito et iustitiae sine dubitatione conveniat.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ⁴ SERVILONI.

De perfectione confidunt discipuli, quotiens magistrorum præsentiam præstolantur. Spes eruditio manifesta est, ut fruatur genio suo, invitare doctorem: clara sunt ingenia, quæ instrumentum agitantur desideriis: monitorem requirunt, qui felici sorte didicerunt. Sic ergo sanctitatis tuae affectione possessus, quanquam me de peritia jactare non audeam, vultum tamen præceptoris exspecto: ne degeneri te credas ecclesiasticum germen filio commisso: quia quamvis memoria mea ad centenos se non valeat fructus extollere; scit tamen semina multiplicata redhibere cultori. Veni ergo, ut coram positus segetem tuam boni agricolæ vice respicias. Deus procul avertat in-

¹ In edit. Schootti, *cujus veniendi*, etc.
² *Domino papæ*] Symmachus beneficiæ numerandum.

³ *Sanc*tas* vestra*] Ut *Beautudo tua*, supra lib. iv, epist. 34 Hormisdæ eidem. Rata compellatio in allocutione diaconi, cuius ordinis erat Hormisda. Est enim episcoporum potius vel presbyterorum προσ-

φώνηται. Attamen eundem Hormisdam diaconum tacito nomine sanctissimum etiam vocat lib. vi, epist. 28 ad Maximum: *Habes quæ cum diacono sanctissimo de institutis morum nota dicendi ubertate communices*.

⁴ *Serviloni*] Ennodii magistro, a quo ecclesiasticis institutis fuerat imbutus.

vidiam. Ita vomeribus tuis ecclesiasticae fecunditatis A planta convaluit, ut nulla sevientis procellæ possit impulsione subverti. Nolo præjudicio laudi sanctitatis tuæ gravare conscientiam : inspicies quæ litterarum testimonio declarantur. Superest, salutatione prælata, ut ad gaudia tua iam properes : quia divina beneficia gradibus semper accedunt, et quibus bona conferunt, meliora pollicentur.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS SENARIO.

Nunquam apud Deum fusa deprecatio votivo nudatur effectu, apud quem hilaritas lacrymis obtinetur, et moror transit in laetitiam. Adfuit Divinitatis auxilium desiderii meis, et te, animæ meæ major portio,¹ de prolrix gentium finibus gratia ducere revocavit. Vero non possum epistolam in multa verba diffundere, impeditus, fletibus, quos gaudia in cumulum adducta pepererunt. Fac, mi domine, parvitati meæ celestis doni plenitudinem non perire. Unum uterque habeamus hospitium : nec de parietum angustia sollicitudo generetur; quando unum pectus sufficiens animabus nostris præstat habitaculum.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS² PANFRONIO.

Magna sunt gaudiorum imperia : expers est continentiae bilaritas, et in vocem gestit erumpere. Venit optatis desiderii dies, et ille quem nunquam de meritis meis, sed semper de superna pietate postulavi, magnitudini tuae splendor accessit : redditus est generi et moribus tuis apex, per quem conscientia fidelis in lucem prodire non formidet integritas. Deus bone, indulta custodi : augo successibus quod dedisti : fac circa servum tuum primum esse gradum, qui summus est. Præcipio spe futura, quæ deprecor : ne sciunt in foribus hærente, quæ celo auctore tribuuntur. Semper increments ad culmen ascenditur, ubi supernus favor præstat exordium. Quis hoc in vita hominum vel eorum qui conversationem suam nulla custodiunt nube sordentem, accessisse sibi die una gratuletur; te honorum auspicia ingressum, et dulce meum Senarium ab ultimis terrarum partibus restitutum? Brevis horarum cursus interfuit, ut et tu palatio natus, et ille sit redditus. In veritate dico, et de Dei misericordia mihi securus spondeo, fragilitati meæ presidia celo obsequente concedi. Spondetur mihi, quod vobis est præstitum. Domine mi, salutationis obsequia suscipiens, rogo ut si quid amori meo tribuis, dominum animæ meæ Senarium, ut apud me maneat, exorare pleniter non omittas. Quod nisi obtinueris, multum mihi de hilaritatis cumulo decerpisti.

¹ De prolrix gentium finibus] Epist. sequenti : *Senarium ab ultimis terrarum partibus restitutum: ex legatione niuirum aliqua. Frequenter enim delectum in legationis honorem fruiis constat. Cassiodorus lib. iv, epist. 3 Senario : Subiisti sapè ardue legationis officium : restituti regibus non impar assertor, coactus justitiam nostram et illis ostendere, qui rationem vix poterant cruda obstinatione sentire. Non te terrui contentionibus inflammata auctoritas : subjugati quinimo*

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVENO.

Bene magnitudo vestra, dum origini et moribus præstat obsequium, emendationem sine intervallo conjungit errori : et quod peccatum sapienter inteligit, priusquam altero denuntietur, avertit. Quis credit delinquisse in correctione velocissimum? pene non vocandus est sectator excessum, qui obviam manum ponit in subreptione culparum. Hæc, mi domine, ad ea quæ dignatus es scribere, gratia vestra duce respondeo. Cæterum humiliorem me proposito actuum meorum pondera reddiderunt : vix miseria remansi idoneus reformare colloquia. Domine mi, salutationis obsequia presentans, Deum rogo, qui culminibus vestris fructum pro hac qua humilem non spernitis, consideratione restituat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Vix est ut intentus rebus felicibus adversa prænotat : velut sinistrum enim animi omen repudiatur, si quid de austeritate futorum intellectu præcedente resperxit : certe ne et alieno tempore amaræ se miscant, ipsa molestiarum horret agnitus. Nullo credebam intervallo nunc inamabilem Ravennam, dum erat thesauris meis plena, distare : non me sic sitiens fons, æstuante aura, ut illa ad se non lassum requies invitabat. At nunc ipsa Roma puto ad longiora, pro peccatorum meorum fasce, translata est. Ubi est illa, quæ rara putabatur, frequenter litterarum? ubi crebra visio? ubi tot solatia diligentia? Vere pro meis partibus loquor : detestor vitam, que nec in ærurna constitutis est odio. Allegat forsitan culmen suum, sibi pro superna dispensatione cupita contigisse. Non est plena felicitas, quando nostrorum aliquis miseris duræ sequestrationis affligitur. Deo credite, non sunt fucata quæ delleo; nec ad explicandam cordis tragediam, aut epistolari concinnatio sufficit, aut sermonis angustia. Christe, rerum arbiter, propriæ succurre necessitatibus; ne humana fragilitas, ad immensi fascem doloris non sufficiens, pressa succumbat. Domine mi, salutationis servitia dependens, rogo, ut paginalis circa me cura servetur : ut vel hoc remedio inter cœstus mens constituta respiret.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS PARTHENIO.

Non in te admiror sermonis abstinentiam : quia qui exigua considerit, nil producit. Credis sub hac occasione profectus tui latere substantiam? et taciturnitatis imperitiam prodit, et infabricata confabulatio manifestat infantiam. Interea ante inops gratiae

audaciam veritati, et obsecutus ordinationibus nostris in conscientiam suam barbaros cogisti.

² Panfronio] Sublimem et magnificentem virum appellavit lib. ii, epist. 16, et lib. vi, epist. 14, quibus illum Fausto commendat. Pro eodem scribit et Agapito epist. 16, ubi aliquid insinuat de Vicariæ dignitate, quam illi fortasse hoc loco gratulatur. Illustrum virum dicet lib. vii, epist. 1.

non fuisti, sciens quid diligentia, quid amantis sollicitudo flagitaret : factus es bonarum rerum nescius, postquam te ad obtinenda quæ putantur maxima, transmisimus. Quod restat, vale, et accipiens monitoris verba, melioratum te scriptio[n]is assiduate divulga.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AVITO.

Dum remedia sua querit affectio, et aestum sollicitudinis colloquio cupit mediante relevari, ardescit animus provisionis beneficio : unde extingui creditor, genitatum diligentiae surgit incendium. Sæpe mihi bajulorum copiam perquirent inde ægressere contigit, unde opinabar quod prodesset accidere. Ecce medetur desiderii meis, qui suorum ad vos causa properavit: fit adjumentum necessitatibus alienæ, quod propriæ consideratione suscipitur. Videro quid commendatione mea Bonifacius promoveat: interim opitulatur studiis meis, quod prolixis a me precibus impetravit. Hunc bonis ortum natalibus testis sanguinis mens designat. Germanum suum prefatus in vicinitate Aquileiensis civitatis asserit esse captivum: qui ut a vobis juvetur, exposcit, Sanctæ domus vestre consuetudo vulgata est: talem vitam bonorum actuum obsidem jam dedisti, a qua velut debitum poscat, qui calamitate deprimitur. Domine mi, accipientes plenæ salutationis obsequium, facite exorari, quod sponte consuevistis, ut qui vestris supplex est, alteri eum esse non liceat.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS AVITO.

Astipulatorem me opinionis suæ magnitudo vestra ita supplicatione postulat, quasi ad amicitias recenti adhuc sim incude formatus: aut non genio suo defraudet, qui propositum diligentiae sub quacunque occasione commutat. Faccessat a Christianis moribus varia de amante sententia: qui officium oris sui dedicaverit laudibus, liberum non habet inchoata deserere, ne devenust prelati mella p[ro]eonii vilitate sequentium. Videro qui¹ ingenium credit esse sectari novitatem; ego ut tarde amicos eligo, ita in his indemnitabiliter persevero. Mihi adsum, quotiens opinionem vestram astris aquavero: quia apud quos ignoti sumus moribus nostris, de sodalibus aestimamur. Vere fateor splendorem conscientiae vestre, famæ vice, copiosius² effudi. Ante adventum culminis tui, obsequio sermonis mei in Liguria, quanti essetis, innotuit. Deo gratias, qui cum sententia mea generalitatem fecit habere concordiam. Utinam me non humiliaret paupertas eloquii! plus habent vota de meritis tuis, quam proferat lingua de laudibus: inops facundiae per quoscunque strepitus quæ gloriæ tuæ potuerunt convenire, non tacui. Facta est lux genii vestri conscientiae meæ demonstratio. Procul

A avertat divinitas, ne unquam testimonio meo fragilitas claris moribus inimica subripiat. Nulla est, quam opime texuistis, in vobis erroris causa quam recolam: et si pro meritis meis exsistisset, honorum veterum recordatione sopiretur. Quod restat, valete, mi domine, et iter meum votorum benignitate prosecuti, caritatis recordatione absentiae meæ damna pensate.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS³ VENANTIO.

Si proximitas sanguinis ad diligentiam mentes invitat, pii amoris obsecutus imperiis, gestio me præsumit præstissime sermonem, et orditum paginas amplectendis viam reserasse colloquiis. Diu quidem cassa expectatione maceratus, dum operior paginas, non emisi. Sed calcaribus suis animum meum fudit affectio, et ad tabellarum munia priorem fecit accedere. ⁴ Habes prærogativam, si bene conjicio, plus amantis: qui et post productum silentii vestri studium loquor, et deheo verecundia commendare quod tacui. Nunc tamen, ne epistolari concinnatio transgressa terminum devenust auctorem, salutationis servitia deponendo, etsi mereor, dignationi vestræ conciliandus occurro: quia potiorum sublimitas communione geminatur, et facem præfert eminentissimo gratia concessa subjectis.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS CONSTANTIO.

C Si liceret cum magnitudine vestra æqua sorte contendi: si honores, ætas, meritum quod vobis facem prætulit, nos non in umbram cogerer, ego potius culmen vestrum de tabellarum abstinentia jure culparem; qui postquam ad urbem Romam profecti estis, nulla me recordationis fruge sublevasti. Sed vide, per rerum providentiam quam cauta est seniorum dispensatio, et fabricat plena sermonibus: prævenit querelis innocentia: et ne dolorem suum in lucem producat, arguit: fit rea, ne faciat. Ergo haec mihi digrediens promissa contuleras? haec deosculatum fiducia sublevasti, ut crederem mei immemores vos futuros? an ad alius attribute sunt paginae, nisi ut secreta pectorum oris clavis manifestent? Sed abstineo prolixitate paginae, ne grandiori generet confabulatio producta rancorem. Ad salutationis obsequia me reduco, rogans ut pro me apud apostolos D Dei preces effundas, ut eorum beneficis mortalis angustiae supereretur obscenitas, et de puro mandatorum coelestium tramite mens serena grataletur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS LACONIO.

Bene cupitis superna dispensatio dedit effectum, et de negotiosis occasione colloqui fraternam refovens diligentiam, quod putabatur necessarium, fecit optabile. Hinc coelestis cura nepti meæ procul non omnino a sanguine nostro peregrinantem jussit accedere:

fuisse cum Ennodiano nihil vetat. Alterum Liberii filium, virum illustrem, qui comes domesticorum vacans, creatur a Theoderico lib. ii, epist. 15, et Venantius patricius dicitur lib. iv, epist. 36.

⁴ In edit. Schotti, *Habeo*.* *Generalitatem*? An *generalem*? Sed nihil muto.¹ In edit. Schotti, *ingenuum*.² In edit. Schotti, *effundi*.³ *Venantio* Viro clarissimo, lib. iv, epist. 9. Duos hujus avi Venantios commemorationem Cassiodorus. Unum virum spectabilem, correctorem Lucaniae et Brutiorum lib. iii, epist. 8 et 46, quem quidem eundem

ut dum consulendi instat opportunitas, sancto amori pubula præstarentur. Vix sustinebam, fateor, proenati studia longa silentii : sed interpres mitior putabam applicandum timori quod subduebatur affectui. Deo gratias qui ad usum styli fraternitatem vestram reduxit et gratiae.¹ Divinis tamen legibus cognationem indiculo comprehensam in matrimonio licere sociari, sine dubitatione noveritis. Sed continuo ad urbem Romam homines meos dirigo, exacturus a venerabili papa super hac parte responsum, ut animum vestrum potioris præcepti firmet auctoritas. Domine, ut supra, salutationem plenissimam accipientes, sanctum quoque et communem patrem parilis noveritis esse sententiae : eujus ad vos per hominem meum, si divinus favor annuerit, cum sedis apostolicæ apicibus litteras destinabo.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS AVITO.

Quam sæpe aliena peccata nos ingravant, et quod a nobis non oritur, jure nostro imputatur excessui ! Ex me didici fidem veterum non periire, dum per negotia novella cana poetarum reparatur annuntiatio. De me dictum aestimo, *Decidit infelix alieno vulnere (Eneid. x).* Super expectanda memorie viri Sabini² filio exhibetur prefata concinnatio : qui haec tenus ægritudini tentus obstaculis, sine vitio suo constituta violavit. Fateor, pene animum meum remn fecerat magnitudinis vestrae dives assertio, et credebam culpam esse propriam, quam conscientia non habebat. Ecce, ut primum in bonam valetudinem reductus est, Mediolanum cum summa properatione comeavit. Cætera apud vos alleganda esse non credidi : quia qui commendat magnis viris justitiam, oblivionem videtur æquitatis opponere. Domine mihi, salutationis plenissimæ munus exhibeo : et quod superest, quæso ut status circa me gratiae vestrae, quamvis sit plenisimus, adhuc tamen recipere cogatur augmenta.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGAPITO.

Resistunt peccata desideriis, et ut meritorum status delinquentibus innotescat, a labiorum proximitate cupita substrabuntur. Aerius afflぐnt oblate, cum

¹ *Divinis tamen legibus]* Cognati generis matrimonia et divine leges coercerunt et humane, tum civiles tum canonice. Ac sacris quidem Litteris apud Hebreos de paucis iisque proximis eautum fuit : nec longius fere processit interdictum, quam ne cui fratris sororis filia cupularetur.² Imperatores Christiani etiam consobrinas jungi, veterunt, ut Theodosius, *tantum*, ut Sex. Victoris verbis utar, *pudori tribuens et continentia, ut consobinarum nuptias retulerit tanquam sororum.* Quare sine principiis venia duci non liebat : quod declarat Cassiodori *Formula qua consobrina legitima fiat uxor.* Ecclesiastæ vero leges, quæ incestas hodie nuptias quarto gradu definiunt, ad septimum usque gradum aliquando provectæ sunt. At Ennodii seculo mos adhuc indulgentior. Qui enim de ea re canones erant, intra vetitos sacris

A pereunt : potior sitis est, quam undarum gustus exaggerat : non urunt memoriam prima fronte negata beneficia : quis ferat ingestam oculis æquo animo se perdidisse dulcedinem ? Sed recte ista ad supernam remittuntur providentiam : quæ celestis dispensatio mysterii iidereo humanis dispositionibus manus opponit, ut votorum præstet effectum. Sanctus pater vester libenter se paritum jussioni magnitudinis vestrae fuerat de mea occasione pollicitus : sed animum ejus in diversam partem pro utilitate, quantum dicit, Ecclesiæ supervenientia rapuere consilia ; sicut præfati pagina ad vos directa declaravit. Præstolatur tamen super negotio designato magnitudinis vestrae secunda colloquia : quo manifestius in fratribus vestri Fausti patricii utilitate me esse necessarium reseretur : cu-jus gratia nihil sibi æstimat liberum derogare. Quod restat, obsequiū mei humiliante suscepit preor, ut opifex qui culmini³ vestrae parvitatis meæ curam est dignatus infundere, ipse per vos sequenda disponat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS EUGENETI.

Supra modum me sollicitant procurati studia indecessa silentiū : et licet animus in statione sit positus, contristat sermonis abstinentia, quæ vivis imaginibus seeretur pectoris oris clave manifestat. Patior quidem interdum caritatem sub paginarum promulgatione simulari : nunquam tamen credo his muniis abstinere qui diligunt. Referat forte magnitudo vestra publicæ occupationis euram locum scriptis familiaribus non dedisse. Sed idem status erat, cum præcedente tempore colloquia culmen vestrum crebra præstabat : nec⁴ anlieis deputatus ita premebatr exebui, ut promissi amoris memoriam non haberet. Quis favis toxiea, quis cœnū fontibus clandestinus surrator admisicuit ? aut forte quod fuerat de affectione subreptum ad judicium retulisti ? Sed ego occpare vos paginarum promulgatione non differo : ut ad usum veterem, cessantibus promissæ dignationis stimulis, vel garrulitatis meæ provocati fruge redeatis. Domine mihi, salutationis obsequium plena humilitate persolvens, indico me vestris cupidum esse asperibus præsentari ; si tamen faciendum, perpensis que vobis cordi esse non dubito, rescribas.

D Litteris ac principum legibus gradus fere consistebant, ut synodus Agathensis c. 61, Epauensis c. 30, Aurelianensis 111, c. 10. Sive ergo divisiones leges hoc loco interpretere quæ sacris Litteris continentur, sive sacros canones ita vocet, quo modo Graeci θεούς ζωόντας, et divinas regulas passim Latinī ; parvum erat illo tempore discrimen.

² *Sabini filio]* Pro eodem scribit etiam epist. 13 et 14 libri sequentiū ad Avitum eundem.

³ *Aulicis excubiis]* Quæsturæ palatinæ qua fungebatur, ut dictum est ad epist. 26 lib. iv.

⁴ *Culmini vestrae]* Malim equidem, c. vestro. Sed πεπέργω.

^{**} Est in opuseulis Sirmondi, ea de re *quaestio triplex.*

LIBER SEXTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ PARTHENIO.

Nisi te effictum diligenterem, et pii cordis soliditas indemnitatem radice constaret, posset injuriarum dolore provocatus, vel cum pueriliter irasceris, vel cum arroganter supplicas, commoveri. Nihil enim invenio, quod sit fabricata humilitate superbius. Profero contumelias fucatae frontis obsequiis: transit amaritudinem dulcedo simulata. Non opus est depreciationibus, si quæ te cœteua necat intelligis, Poscant pro excessibus veniam, quibus est liberum non parere. Ita famulos nobis cœlestis judicij claritudo deputavit, ut in quaenunque mens parte dellexerit, illorum necessitas inclinetur. Ille exspectat clemens, qui destrictum, si velit, refutare possit imperium. Haud procul te ab hoc ordine evagari potestas mihi a Deo attributa patientur. Optare te convenit ne mansuetudinem quam in me prædictas meritorum tuorum consideratio justa deveneret, et pietas trahit multitudine culparum depretiet. Licet, ni fallor, misericorditer vindicta comitur errantem, nec illa est potior patientia nisi quæ vitiis aditum non recludit, a te tamen facessat indignatio nostra: quia quod deliqueris, non inclusus dolor et gratia fallente servatus, sed verbera castigabunt. Nunc uno modo in cicatricem cogere vulnera intemperatis sermonibus, ingesta prævalebis, si te per culmina liberalis studii ingenuum doctrina monstraverit. Veniam, nisi peritia suffragante, non exiges: mutata, qua notus sum lege parcendi, circa desidem sævitiam sub perennitate servabo. Quod restat, Deum precor, ut valeas, et de versibus tuis, cœlesti favore comitatus, spem augeas quam dedisti.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Summa gaudiorum est opportunitas perlatoris, qui minister diligentia per necessitates suas desideriis obsequium præstat alienis. Hunc quidem honestas commendat, et peregrinus ab officio mercatoris pudor insinuat: jungitur, quod ei notitia culminis vestri ad fidem probitatis accessit. Nam scriptoris venerandæ frugibus ipso commeante satiatus sum. Refundo ergo depositum, officii lege constrictus: et quem in Liguria positum pro virium mediocritate suscepit, ad potissima patrocinia tabella prosequente

A transmittio. Quod superest, reverentiae vestrae quidquid habet humilitas devotionis offerimus, supplicans ut litteras vestras vel pro mearum assiduitate jam merear.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EUPREPIE.

Rerum omnium cursus obsequiis corporis, animarum constat imperio: aliud nobilitat cœlestis affinitas, aliud abjectio terrena submittit. Nec liberum est ut quo mens Deo parente collata deflexerit, quod de ultimis assumptum est non sequatur: nec licet militem obviam manum decretis imperatoris afferre. Illic Crispus asseruit aliud nobis cum diis, aliud cum bellis esse commune.² Iujus secreti ratione cum absentibus peregrinamur, et salva membrorum valetudine, anianum febris astuamus: per haec vincula nulla itinerum interjectione dividimur, et segregati habitaculis, in unum studiis convenimus. Nostri, soror venerabilis, et omnem apud me transgressa dulcedinem, quæ præfationem exegisset occasio. Nunc aperta tecum et prodiga pudoris fronte congregari. Vix quæ ante direxeras blandimenta sustinui: post admonitionem meam duplia in litteris mella fudisti, quæ tota pectoris secreta concurent et ad desiderium tui captivam animam relictam corporis sede transferrent. Quam timeo ne rursus ad incertum remittatur affectio; et cum tota mens diligentia vela laxaverit, subducta periculum statione patiatur! Animus meus quia fuci sit nescius C cognovisti; nec detestabilem inter amantes urbanitatem possit assumere. Tua rursus diversum sexus et natura pollicetur, ut dicit sapientissimus Salomon: *Anima³ quæ in saturitate est, favis illudit* (Prov. xxvii, 7). Scit verborum meorum testis et judex, disponuisse me (nisi forte subdolo gratia sapore decipiat, et degnatae caritatis sicuti pucula oblata subinuoveris) spiritualis conjugii non simulacrum, sed ipsam implere veritatem. Ut dum inter nos unum velle, et unum nolle constiterit, vel quod bonos ad imitationem stimulet, vel quod malos afficiat, omnium oculis et mentibus exhibere. Tu tantum, Deo medio, adversus omnem quæ ex invidia noscitur impugnationem, firmam promitte et indemnitabilem servandam esse constantiam. Quocirca vale, mi domina, et brevi pro maximis admonitione contenta,

D hujus epist. 23. Quibus argumentis ducor, ut de Parthenio filo conjiciam, qui magister officiorum ac patricius tandem fuit: ad quem exstet elegiacum carmen Aratoris, quod lib. ix producemus, in quo singulariter ejus eruditionem cum generis nobilitate conjunctam, ac diversas legationes commemorat.

² Sallust. in Catil.

³ *Anima quæ in saturitate*] Cassianus collat. 44, cap. 13: *Anima quæ in satiætate est, favis illudit*. Ea est lectio interpretum LXX: Υγρὴ ἐπιταπεινησθε. Nec multum discrepat Vulgata, *Anima naturala calcabit favum*.

¹ *Parthenio*] Germanæ Ennodii sororis filium fuisse docuerunt nos aliquot superiori libro epistola, quibus Partherium Romanum studiorum causa proficisciens commendatione sua prosecutus est. Sed sorori nomen quod fuerit, nusquam indicat. Euprepia enim non esse id ostendit, quod Euprepia filius quem unicum habuit, Lupicinus, non Partheus vocabatur. Deinde Euprepia vidua erat: Parthenii vero pater superstes lib. vii, epist. 30 et 31. Parthenii porro nobilitatem et felicia eruditionis auspicia celebrat in Dictione 4 scholastica, qua gratias egit grammatico, quando Parthenius bene recitavit: item libri

quia nec epistolaris concinnatio plura patitur, nec ratio penetralium paginis debere committi, si ad hæc quæ indicata sunt voto et fide respondes, propriae scriptio testimonio pollicere.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO.

Non scripsi, ut amaro incommoditatis mee indicio vos gravarem; sed ut sollicitudinem vestram, quatenus insistat orationibus, convenirem. Mole oculos meos ante receptæ valetudinis substantiam impositus labor accepit, omne a me vobiscom lumen abscessit. Satis sit significasse quod patior. Vestrum est prosperitatem meam a Deo quem precibus placatis exigere, et reseranti litterarum fores crebris opem ferre colloquii. Domine mi, Deum quæso, ut illud a vobis indicari faciat quod me delectet agnoscere.

EPISTOLA V.

ENNODIUS AURELIANO.

Non est fiducia mea præcognitus nudata successibus. Validus in affectione est, quem animo meo diligentie memorem justa sum aestimatione pollicitus. Gratias tibi, superna dispensatio, qua humanis rebus prosperorum fructum de adversitatibus occasione largiris, nec pateris in ordine suo tristia permanere. Nescio quid magnitudini vestrae hostilis malitia de patrimonii ubertate decerpserit; tamen sub hoc titulo invictissimi domini multum locupletem gratiam comparavit. Bona est jactura substantia, si incliti notitia principis dispendii invenitur. Non est facultatum formidanda decessio, si per eum qui omnes vincat divitias, summi Domini amor acquiritur. Huc accedit quod nec illa immunitio, dum facta est lucri mater et honorum via, impactæ humilitatis potuit tenere substantiam. Sic reparata sunt quæ inimicus eripuit, ut adhuc gaudiorum cumulum præstoleris. Supersunt quæ in spe habeantur, cum culanini tuo contigerit maxima jam tenere. Ilis beneficiis, cœlo auctore collatis, notitia et communionis nostra bona jungamus. Quando mihi tantum virum, nisi per illa quæ præfatus sum, contigisset agnoscere? Sed augeant superna quæ tribuunt; et ad quæ desideria porrigitur, divina nos cura perducat. Quod restat, vale, mi domine, et amantem tui crebris fove colloquii; quia nisi epistolaris concinnatio teneret terminum lege prescriptum, gaudia me in multa verba diffunderent.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS¹ BOETIO.

Par quidem fuerat unis litteris magnitudinis tuæ respondisse simpliciter, nec geminare debere colloquia semel obnoxium: sed cautione ad hoc, non inscitia devolutus sum. De utriusque enim epistolis,

¹ *Boetio*] Hæc secunda Ennodii ad Boetium est epistola: et contra prima videtur quæ sequentis libri est duodecima. Adeo verum est quod monimus, epistolarum Ennodii seriem ubique rectam non esse. Jam in nominis scriptura variant codices. Nam alii Boetium scribunt, alii Boethium: quod quidem, si Græcae vocis origo spectetur, rectius erat. Sed usus obtinuit, ut Boetium potius dicamus. Et jam olim va-

A una obsequitur debito, altera præstatur affectui. Credite, nefas putavi non cum fenore suo restituere quod mens venerabilis prima contulerat. Dulciora sunt ante exemplum bona diligenter: nec tantum habet virium aut genii qui amicitarum callem fecundus ingreditur. Summatim sibi gratiam non potest vindicare, cui in amore forma præstatur: impudentia est non respondere caritati, cum manifestet res bene orta virtutem. Hæc in festinatione perlatoris celer scripsi. Latus posthac verba diffundam: nec maciem ingenii mei, dum merita vestra respiciunt, aspiciam: si tamen desideriis meis tabellarum frequentiam commodetis. Domoni mi, salutationis uberrimæ servitia dependens, quæso, ut memoriam proximitatis vos habere signent promulgata sine intermissione colloquia.

B EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Diu est quod desideriis veracibus suspensus solo litterarum pascor officio: dum enim magnitudinem vestram alloquo, votivo me aestimo nou deesse conspectui. Sed remediis suis animus ægressi afflict; et quod diligentiae pabulum invenitur, hoc magis macerat de amoris fruge jejunium. Vere, domine, sic vos lumina mea Deus servet incolumes; quia si aut vires corporis mei sivissent, aut festinatio domni, Ravennam totis intentionis mee viribus expetissim. Sed si Deus voluerit, salva vita domni mei patris vestri, et domæ matris, post Pascha cum adjutorio superno veniam, ut vobis visis ad opem vitae revalescam. Domine mi, salutationem uberrimam dicens precor, ut omnes sanctos orare pro me instantissime procuretis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SENARIO.

Quamvis pro peccatis meis etiam litterarum vestram solatia subduncantur, ego tamen memor debiti quo me per gratiam vestram, ut Dei memores, obligasti, [scribere non omitto: sperans, domne Senari, ut Deum quem in me cogitasti, semper attendas et frequenter mili litterarum vestrarum munus imperias. Domine mi, saluto plurimum reverentia consueta, et imploro ut per omnes sanctorum basilicas pro afflictione mea Deum rogare non desinas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis ad tutelam pontificis innocentia officii ejus comes assistat; nec opus sit humanis solatiis ei qui humanitatem professione superavit, scit tamen omnipotens Deus, me sancti episcopi portitoris præsentium jussioni exactum impendisse colloquium.

riabant sculpti lapides, ut Romanus hic in æde beatæ Agnes suburbana.

VALENS V. D. COMIT. DEPOSITUS

KAL. JUL. CONS. BOETHI V. C.

Et aliter in D. Laurentii tetrastyle extra muros.

GENEROSUS EUNUCHUS DEPOSITUS
IN PACE VII. ID. OCTOB. BOETIO V. C. CONS.

Diu enim renitus som, ne arrogans videretur, ¹ si minister antistitem, et apud sanctissimam conscientiam potissimum vix mediocris assereret. Sed perfecta obedientia est, quidquid summus exigit, non negari. Et ideo prælato debitæ salutationis obsequio, precor, ut ad consolationem multis impugnationibus prægravati subsidium conferatis: quatenus singularis boni rem facientes, non patiamini immeritum sacerdotem diuturnæ subjaceat mœstiae.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Deus, qui bonorum operum animo vestro inseruit affectum, ipse obsequentem sibi longa felicissimum ætate tueatur: quia quamvis innocentia quam foveatis, indesinentes pro vobis ducat excubias; obligati tamen beneficiis vestris non possunt quæ pro vobis Deo debent vota comprimere: quia pro impensis gratias non referre et Deus in carne constitutus exhorruit. Utinam tantum valerem pro rebus verborum tribuere, quantum sentio me debere! His tamen, quod ad aliam mercem vestram pertineat, suggester non omittere, ut chartam quam in causa Laurentii tabulari comensis fecistis, impletam mihi transmitti jubeatis; et pro illa cœca muliere quam Martinus conductor ² de Moditia opprimit, comitis patrimonii litteras tollatis, quibus jubeatur, quod ei abstulit mancipium, sine dilatione reformare: quia quod in praesenti in mandatis acceptum, facere pro rustica temeritate contemnit.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AVIENO.

Digresso de Mediolanensi urbe ³ communi domino, sola in consolatione remanserunt solertia literarum: quia dum sermo ad vos dirigitur, aliqua praesentia vestra desideriis meis imago blanditur. Quod et a vobis dominis meis, ut crebro faciat, exposco; cogitantes absentiam vestram hac sola posse assiduitatem sustineri. Habeant felicissimi votivam praesentiam: mihi delicta mea cogitanti epistolari cura sufficiet. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor, ut per sanctos Domini pro me preces fundere minime desistatis, et Domino gratias referte, cuius circa me beneficia etiam insperata tribuuntur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS LIBERIO, EUGENETI, AGAPITO, SENARIO, ALBINO.

Uberioribus opus est paginis, ubi fides claudicat perlatoris: per amantem mei cultorem vestrum Stephanum diaconum, sufficit parca collocutio: quitrangadiens epistolas in multa verba diffusas, præfert affluentibus necessaria, dum compendio fidelis arcui

¹ Si minister antistitem] Diaconus episcopum. Διάκονος est minister. Quos ergo diaconos Graeca voce in Ecclesia nuncupamus, ministros etiam simpliciter appellabant. Comodianus:

MINISTRIS.

* Ministerium Christi, Zaones, exerceat caste. Idecero ministri facite præcepta magistrorum. Nolite fugere personam iudicis æquum. Integrate locum vestrum, per omnia docti. Sursum intendeentes, semper Deo summo devoti. Tota Deo reddite iulæsa sacra ministeria area. Fortasse mysterium.

PATROL. LXIII.

A alleganda non supprimit. Quod restat, valere me, Deo auspice, nuntians, prosperitatis vestre bona disquirro, et plenum reddo salutationis obsequium, deprecatus, ut fiduciam meam incorrupta dignationis vestre non denudet integritas.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AVITO.

Importunum me facit aliena necessitas, quia debeo pro deprecante sermonem. Lex propositi intercessiois refutat avaritiam. Nam ad conscientiam meæ sarcinam jungitur, si respuum supplicantem. Exspectandæ memorie Sabini filius ad diem constitutum sententiam præstolaturus occurrit: sed agellum suum utilitatis ratione est coactus expetere; quia et fidejussor et executor defunctadie defuerunt. Abjurantem me de præfati negotio ultra vilesce bajulus impulit, ut ad eum nuntios, quatenus rursus occurreret, destinarem: quod me fecisse signilico. Nunc salutationis meæ dicens obsequia, in potestate est culminis vestri, in prædicti causa, quid justitia quam foveatis, quid fiducia quam dedistis mereatur ostendere.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS AVITO.

Scio mea apud vos clamare silentia; nec quidquam fieri, quod non secreta interpretatione teneatur. Ego tamen a scriptione non destiti; nec sublimis memorie viri Sabini filium fabricato ingenio a judicatione subtraxi, qui violentias in agello suo perpessus, hactenus operam dicitur navasse cum barbaris. Credite mihi, aderit secutus examini, et disceptionem vesfram sine aliqua formidine veniet ingressurus. Domine mi, salutati reverentiam dicens, precor ut personam meam tanti habeatis insitæ dudum affectionis recordatione fulcire.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Bene providentia superna disponit, ut dum a me beneficia postulantur, sic sollicitudo mea votivos inventat perlatores. Fassat negare aliis quod mili tribuo: et illud avaritiae sordente continere, quod sublevat largientem. Simplicianus praesentium bajulus, adolescens nobilissimus, natalem scientia sedem Romam conatus expetere, hoc sibi creditit pro singulari evenire compendio, si ad notitiam culminis vestri duce pagina perveniret. Cui ego nequaquam volui cupita subtrahere, sciens consuetudinis vestrae esse quod reliqui faciunt exorati. Nunc, mi domine, servitia salutationis accipientes, facite ut prefatum peregrinationis dura non onerent: meque crebra

¶ Rebus in diversis exemplum date parati.

— Inclinate caput vestrum pastoribus ipsi.

— Sic fiet ut Christi populo sitis probati.

² De moditia] Modoetia: quod notum est Liguria oppidum haud procul Mediolano, ubi Longobardorum et Italia reges olim coronati. Moditia pro Modoetia pari antiquariorum licentia scriptum, ac mira pro mœra, id est ποίησις apud Sidonium, et metici pro metocei μέταποιησι, in vetere Galli auctoris panegyrico.

³ Communi domino] Fausto, patre Avieni.

scriptionis vestra per hanc impetratam frequentiam A dignetur; quatenus sub confabulatione votiva pia revelare munia non desistant.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Non deberent esse negotiosa colloquia quæ pro remedio sibi amor invenit, nec religionis stipendum ad necessaria nos oportet evocare commercia: quia dulce esset epistolaram munia soli militare concordia, nec rem diligentia in aucupia transferre compendi. Sed res ad hoc reedit, ut nisi senior caritas quæ inter nos ab ipso vitæ lumine sumpsit exordium, et per varias profectum vires messem gratiæ perduxit ad aream, compulsa pro meis partibus stimulo scriptioonis assurgat, grandi ingratitudinis et detrimentorum sterilitate percutiar.⁴ Meminit amplitudine vestra, quæ de expensis quæ apud Ravennam episcopus meus fecerat, me ei redhibitionem promittente, pro sedis apostolicæ utilitate, vobiscum fuerit collocutus. De qua restituenda celerem promiseratis effectum: sed pro peccatis meis nescio qui casus opposuit manus. De qua ad me prædicti antistitis se convertit intentio, ut vix inducias ad sacratissimam urbem tribuerit destinandi. Nunc post Deum in vobis causa est; qui potestis et personam meam offensione pontificis mei et detrimentis eripere; ne officium fidei mihi unice peperisse videatur adversa. Domine mi, salutationis munera persolvens, Dominum precor, ut animum vestrum ad utilitatem meæ considerationem incunctanter invitet. Ego quid amplius facerem invenire non potui, nisi ut cum allegatione manifesta fidum mihi dirigerem perlatorem.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS MARCELLINO EPISCOPO.

Magnifici viri domni Stephanioni filii vestri facit dignatio ut beatitudini vestra legendus occurram, cujus beneficio itineris caritas detimenta non patitur, et quod præsentia non valet, sermone compensat. His ergo servitia apostolatui vestro debita representans, quero ut me orationum suffragio sublevetis: quatenus insertus veneribili conscientiæ, de omni merear dignationis vestra fruge gratulari; quia fiducia mea coronam vestram non ambigo responsaram.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS DOMINICÆ.

Fecit magnitudo vestra quod et sanctis moribus suis debet et sanguini, ut propinquitat memoriam silentii non patiatur torpore languescere. In quacumque terrarum parte vivit affinitas, nec separantur regionibus parentelæ catena sociati. Credite mihi, dilectio sancta non deperit, nec ullum patitur per divisionis itinera natura dispendium. Nam generum vestrum tantum mihi noveritis caritatis impendere, quantum ad vicissitudinem nulla satisfactio existat idonea. Quod superest, domina mi, accipientes debita salutationis affectum, Deum precor, ut in bono mutuo felicitatis videndi vos occasionem conferre

A dignetur; quatenus sub confabulatione votiva pia desideria subleventur.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Postquam desiderii meis videndi vos facultas elapsa est, iterum ad litteras mens revertitur: cogit abjuratum poscere paginæ subsidium, et institutam melioribus copiis animam, quasi vilioris cibi atere aut sustentare commercio. O quam grave est, quotiens variis necessitatibus obsequentem fugitiva libertas ad nova instituta transducit! Quæ dura sunt, continuatione franguntur: multum de gravitate oneris usus incidit; flebilis conditio ad optata quæ non sunt mansura perducit; levior sors est curis jugibus occupati. Hoc sum infelicior peccatorum fasce, quod de bonarum rerum sapore gustavi. Sed hinc alias. Deo relinquenda sunt, quæ humano remedium nesciunt habere consilio. Vobis interim reverentiam salutantis impendens, redditus mei facere indicia non omisi, cupiens pari scriptioonis vestra hilaritate relevari.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Ignoratur bonorum sapor in prosperis; vix dignoscitur superni qualitas beneficij, dum tenetur; post migrationem cupita dulcescunt; desiderii pretia in manibus constituta nescimus. Vere fateor, quandiu Ravenna vos habuit, sinistrum omen credidi cogitare quæ patior; nec inter res secundas, quasi malignus proprie felicitatis interpres, quæ per absentiam vestram evenire poterant suspiravi. Non debui merita mea, si ab homine non separarer, agnoscere, nec intelligere fugitivum esse, quod sectanti peccata blanditur. Sed quid epistolaris concinnatio castigate terminum dictionis excedit? Ferat his rebus medelan, cujus imperio universa famulantur. Ego tamen propter quod attributas sunt paginæ, valeo substantia corporali; et per haec munia, sub Dei ope, ut prosperitas vestra nuntietur exspecto. Accipite ergo obsequia mea; et si quid inter hæc quæ mecum geri didicisti, eventus dexter attulerit, sine dissimulationis obstaculo nuntiate.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

In occasione rapui solvendæ humilitatis personam domestici perlatoris. Desiderii meis militabit, quod in aliorum negotiorum efficacia providisti. Fateor, durum credidi vicinior litteras denegare, qui nunquam potui in longinquum constitutæ abstine colloquii. Visum enim mihi sum, Ravennatus occupatus excubii, magnitudinem vestram quadam mentis dextera contigisse. Idcirco ad levamen desiderii scripta prorogavi, ut quod vivis subtrahebatur affatibus, lectione pensarem. Ergo honorem salutati exhibens, rogo, ut me hujusmodi, quotiens opportunitas ingesta fuerit, remedii sublevetis, in quibus absentia unicum habet divina provisione subsidium. Agnovisti quæ sit curatio affectione languenti: vestrum est medelam ægris animis non negare.

⁴ Inf. epist. 33.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Diligentia est multiplicium causa paginarum. Reverentiae vestrae debetur, quod a scriptione non tempore : testis gaudii non patitur vox defectum, quia statum valetudinis vestrae letus excepti. Valete.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS PARTHENIO.

Deo auspice dilectionis tuae primordia convalescant : adsit desideriis communibus, per quem vires studia sortiuntur. Declarasti te scriptoris luce urbem amicam liberalibus studiis jam tenere : præmisisti in foribus quod avara parentum vota superaret. Non sum dictionis tuae rigidus aestimator, nec respuo tenuitatem præsentium, cui secutura blandiuntur. Quotiens vomeribus terram scribimus, animus de spe venturae frugis elevatur : semper de herbis aristarum dicitias amicus¹ rationis intelligit : diligens rusticandi adhuc in cano² flore pomorum populos jam metitur. Fecessat adversitas, et quidquid parvum peccata discedat. Ductus mihi orationcula tuae et si eloquentia nitore non subsistit, Latiaris tamen venæ sapore radiavit. Fluxit sermo non absonus ; lectionis tamen opibus ampliandus. Sed quid ego post tantum judicem, cujus oribus operis tui conciunctionem placare signasti, quasi post olores anser, strepui ? Illi quiunque placuit, examen securus ingreditur, facundia ab illo prædicata prævalet favorem etiam ab inimicis exigere. Labora ergo, ut felix bene copta eventus extollat : honestorum te obsequiis indesinenter impende ; eos qui consortio se suo pollunt, debens monitis nostris reverentiam, velut veneni poculum fuge ; profectum tuum paginis scire cupido semper annuntia. Quod superest, vale, et omnibus superni favoris adjutus auxiliis, familiæ tuae de peritiæ messe responde.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS² ARCHOTAMÆ.

Quamvis jus affectionis, consanguinitatis lege constrictum, regionum prolixitate non paret, nec catena generis, quæ animas necit, terrarum separatione dividatur, attamen pabulum caritatis est, aut videre, aut officio sermonis appellare quem diligas : nescientur secreta mentium, nisi proditione linguarum. Hæc in usu vocavit antiquitas, ut illa quæ pectoribus clausa sunt, non laterent. Ego Gallias quæ totum me propter vos sibi vindicant, si oculis non inspicio, affectione non deserbo. Gratias tamen præsentum perlatori, qui necessitatibus suæ occasione desideriis meis præstet, ut inter aestus animarum quibus bajulus deerat, optatum præberet officium. Salutans ergo servitio debito, præcor ut portior beneficij sui vicem recipiat, et qui in gaudio meo opitulatus est, suis votis restitutum per me credit effectum.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Scit magnitudo vestra quo me honorent præjudicio studiorum liberalium sectatores, tanquam rem sibi debitam commendationis meæ scripta poscentes. In

A usu est, vos beneficia, me verba conferre, et magnitudinem rerum desiderium vincere postulantis. Si ab his muniis temperem, salvo munerum vestrorum genio, ego votum benevoli non habebo. Perlator præsentium Pertinax teste apud vos natalium suorum pudore vulgabitur : qui in astipulatione stemmatis usurus est bono verecundia, per quem, indicis valetudinis meæ pro vestro desiderio factis, præcor ut fiducia sua fructum capiat ex dignationis vestrae messe locupletem : et quotiens votivus commenatum cursus accesserit, ad sublevandum me, quas in amoris solatio accipitis, paginas destinate.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS EUPREPIE.

B Debentur quidem necessitatibus silentia, sed scripta diligentia. Exigit metus abstinentiam tabellarum ; sed interdum cedet affectui. Vix aliquibus acquiescit obstaculis mens amantis, servet ad redhibenda gratia stipendia potius cum vetatur. Ecce prælocutus quæ me causa ab his muniis suspenderet ; relinquo conscientia vestra quæ faciat obsequentem. Deum tamen precatus, in bona me valetudine, vel Lupicinum nostrum esse significo : hoc de vobis cupiens, quæ a me sunt prorogata cognoscere. Nolo tamen curam vestram sequestrati pignoris fasce deprimitis : credite conscientia meæ ; plus illi per studium deboeo, quam ipsa exhibere poteras per naturam. Utinam ingenium illius beneficia superna meliorent ! Vere dico, vobis ad longiora dignarentibus, utriusque parentis sollicitudo me respicit, quam potius in unum positi cum ambitione partiri. Domina mi, salutationem plenissimam dicens, præcor ut tantum mihi caritatis et orationis suffragium concedatis, quantum me ad desiderii vestri effectum tendere comprobastis.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

C Uber conscientiam vestram pro superna dispensatione vicissitudo comitetur ; reddit pro parvitate mea Altissimum quod agnoscit a vobis, qui semper amantibus fideles existitis, fuisse collatum. Certus portus est, pectoris vestri invenisse diligentiam : estis hac conversatione prædicti, ut amicorum spem beneficii collatione vincatis. Secundam admonitionem desidero, ut iunctum iter arripiám. Date felicem dextoram humiliatiæ meæ, et prospera mecum vestra dividite. Domine mi, salutationis obsequia præstantis, quæso, ut si rerum dominus apud Ravennam feliciter commorabitur, indicetis quatenus sine ambiguo præcepta vestra perficiam.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS GUDILEVO.

Solent quibus felicitas et potentia, Deo ordinante, conceditur, humiles consolari officio litterarum, et prospera sua paginarum promulgatione partiri. Ego multo tempore ut his sublevarer muniis, exspectavi. Sed cessantibus vobis necessarium credidi non tacerem, ut quod amor non exigit, juxta evangelicam lectionem mereatur importunitas. Domine mi, salu-

¹ Forte salionis.² Archotamæ] Arelatensi consanguineæ, lib. vii, 14

tationem plenissimam dicens, quæso, ut me antiquum affectum vestrum illo foveatis quo olim promisisti : et prospera vestra paginarum me faciat directione cognoscere.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis sublimi viro et omni integritate prædicto, ¹ Sabino Romam properante, tuto paginarum officia commissem, ut resignanda per litteras fidelis relator assereret, attamen sollicitudini mee debui duplicitibus magnitudinem vestram indicis informare, ut perlator ex litteris secutus principium narrationis assumat. Hæc scripto degustata sufficient : ad illud revertor, propter quod epistola destinatur. Valere me corpore nuntio ; Deo supplicans, ut statum anime de vestra faciat prosperitate reparari.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Non potest doloris magnitudinem eloqui oris infanta, qui mihi de illa re contigit, quod harum perlatoribus ad Liguriam destinatis a scripture temperasti : quorum conneationem vos ignorasse non credidi, et præsentiam magnitudinis vestrae a petitionis qualitate deprehendi : datur enim inveniri a dispositis tractatorem. Me tamen urunt epistolarum feriæ, quas ad Ievamen mœroris mei etiam occupatissimi repulisti. Nunc ad vota redeo. Valete, * mi domini, et coelestem circa vos gratiam multipli ci regnate colloquio. Partum est enim actibus vestris, quietis tempore de ea quæ in laboribus sata est, innocentiae messe gaudere.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS DOMINO PAPÆ.

Pervigil beatitudinis vestra cura, quasi coram positos, in quoque locis int, obsequentes attendit, et sine ulla feriis, dum gratia suffragium præstat expertis, invitati extraneos. Etenim plures de spectaculo fructus capiuntur laboris alieni : quia disicit operam navare in cuius oculis redduntur premia sudoris et fidei. Atque utinam par votis esset effectus ! et quod didici pro religione, cuperem dare tur implere. Domine mi, famulatus mei humilitatem exhibens, parca in maximis elocutione contentus, quid dominus episcopus frater vester super directa legatione senserit, patefaciendum præfati litteris derelinquo.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS AVIENO.

Cum semper sint litterarum inter amantes juicunda commercia, et ex his munis, etiam si spartana adhibetur brevitas, gaudia prolixa nascantur ; sintque hujusmodi officia remedio absentibus, votiva sollicitis : attamen æger animus super eorum de quibus pendet, prosperitate jactatur, et hac tantum curatione respi-

¹ S. V. Sabino] Hujuscem nominis præfectum annone Roma paucis post annis habuit, cuius hoc restat in basilica Ostiensi epitaphium, sed mendozissime exaratum :

HIC REQUIESCIT IN PACE. SABINUS V. S.
PREF. ANN. QUI VINIT ANNOS LIII ET

A rat ; quam cum negat anxiis is qui nullo labascit in certo, resignat se diligentia non teneri. Paverunt diuinum meum a magnitudine vestra destinata colloquia, et hilaritati congrua pabula præstiterunt. Quorum nunc abstinentiam non affert tristitiam, sed cogit ad exitium. Potuit enim saluti opem tribuere, quod ante militavit affectui ; abjurata est caritatis religio, quando profutura meæ valetudini verba de-negantur. Agnovistis quid fecerunt silentia vestra ; quibus emendatione succurrere : nam apud vos si mei non dominatur oblivio, scripture mutantur. Domine mi, salutem largissimam referens, Deum preprecor, ut æstibus meis superni dispositio favoris occurrat, et in solatio mororum meorum illa a vobis indicari faciat, quæ delectet agnoscit.

B

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS HORNISDÆ ET DIOSCORO.

Scio conscientiam religiosam grande aestimare compendium, si præstanti nascatur occasio, his maxime quos devotos existisse meminerint. Ergo quanvis prima reverentia vestre causa sit scripta mittendi, et utilitatis allegatio si subjicienda diligenter, attamen anxius animus sœpe necessaria præponit affectui. Retinet fraternalis vestra dominum papam de expensa, quam episcopus meus apud Ravennam pro ejus utilitate me spondente fecerat, restitutionem fuisse pollicitum. Sed actum est ut vix ad vos dirigendi præstaret inducias, et de mea sibi satisfaciendum esse substantia protestatur. Nunc quia C grandis summa non est quæ repositur, et summum est beneficium me ab ingratitudine ejus quæ videatur justa, subtrahere, ordinate quod vobis retributio superna compenset, Domine mi, salutem abundantissimam reddens, Deum queso, quo animis vestris, quod me sublevare possit, inspireret. Ego autem adfui partibus meis, qui cum contestatione mœroris per paginas indicati direxi fidelissimum perlatorem, qui nobis perforenda sine imminutione suscipiat.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS FAUSTO ALBO.

Quamvis magnitudo vestra per longum silentium oblivionem mei fuerit contestata, et dum ab epistolariis munis temperat, memoriam obsequentiis abjecerit, attamen providentia celestis desideriis meis D prospera vestra non patitur occultari, et variis indicis successum circa vos resignat optatum. Nunc tamen animus meus usque ad hoc devictione productus est, ut proprium ad vos dirigerem perlatorem, qui vivis pastus aspectibus, bona ad me manifesta perducat. Credite, domini, magna me vobis esse obligatione constrictum, nec ulla pectori meo ferias dari, quibus visionem vestram non plena intentione disquiram. Superest ut, ² reducta in Ecclesia Ro-

DIES XXIV. DP. XV. KAL. AUG. SYMM.

ET BOETIO W. CC. CONSS. .

² Reducta Ecclesiæ concordia] Sedatis motibus schismatis Laurentiani.

* Mi domini] Forte, mi domine, ut alibi sœpe.

mana concordia, oecurrenti vobis contingat occasio. A Domine mi, salutationem reverentiae vestrae plenissimam dicens, deprecor ut suggestionem portitoris, hominis mei, grato suscipiatis auditu, et defelicitate vestra vel totius domus stalu recurrenti nos instruatis alloquo.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS DOMININÆ.

Inter euras et molestias quibus pro peccatorum fasce subjicior, elegi singulare subsidium, ut ad vos dominas meas litteras destinarem; quarum precibus omnia mihi secunda contingenterent, et ad serena letitiae, depositis angustiarum nubibus, reformarerent. Prima enim mœroris causa est, quod prospera vestra, dum in longinquio degitis, vix datur agnoscere: ex qua nascitur circa personam meam omnis adversitas. Adest ergo supplici precibus vestris, ut per sanctorum Dei suffragia aegro animo medela tribuitur. Domina mi, servitium salutationis impendens, deprecor, et per Deum vos, quem colitis, obtestor, ut continuis me postulationibus et lacrymis, quibus regnum coeleste vim patitur, Domino commendetis: quia hoc munus speciale computo, et omnibus commodis antepone.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Cœlestis dispensatio religiosis desideriis nunquam negat effectum: nam quod pie cupimus, maturo præstat studio. Desideranti enim mihi per litteras orationum vestrarum postulare suffragia, perlatores domesticum vota pepererunt; ut stimulo scriptio[n]is admoniti, pro suscepti anima supplicetis, quia¹ doctor gentium clamat, *Orate pro invicem* (*Jac.* v, 16). Nihil enim est quod Deum diligens, etiam pro delinquentibus obtinere non possit. Laborate ergo pro missis dudum patrocinii, et gaudia mihi per lacrymas comparete. Veniat ad me fructus inuocantie meritis ignoratus. Haec sunt de quibus sanctum Dei admonere præsumpsi. Timeo enim facere prolixa colloquia, quia res necessaria strictis est postulanda sermonibus. Nunc in Christo valete, mi domine, et sentire me deprecationis vestrae munera prosperis indicate.

¹ *Doctor gentium*] Paulo tribuit, quod est Jacobi apostoli cap. v Epistole catholice.

² *De Alpibus Cottius*] Illoc iter quod describit in iti-

EPISTOLA XXXVII.

ENNODIUS JOANNI.

Ergo falso creditur amorem reddi diligentie, et tacitis animas se interrogare colloquis, fidem mentium sensus asserere, ut quod impendimus vicaria nobis relatione debatur? Vocem montium secreta restituunt, et in obsequio humanitatis mula famulanter: sed magnitudinem tuam in contemptu mei contigit silentium pro scriptio[n]e reddere; et in astigatione artificis genii, temperando a paginis, pertinaciam garrulitatis opprimere, naturæ lege calcata. Faccassat a moribus meis, sequi quod adiuissum doleo, et sublevaré culpas imitando. Ecce iterum appello lingue ferias fovearem, et in longioribus persequor, habeus promissæ caritatis memoriam. Domine, ut supra, salutationem largissimam offeram, queso, ut delitum gratiae vel nunc exigit importunitas, dum providetur quatenus ardorem desiderii prolixis satietis alloqui.

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS FIRMINÆ.

Quotiens volita res repente contigerit, preium de ipsa temporis brevitate sortitur. Cœlestis enim ut crescat beneficii genius, subitum facit esse quod tribuit, ne devenustet sperantum prolixitas misericordiam largitoris; quis enim affectum desiderii repente suscipiens non avidius impetrata veneretur? Sic litteras magnitudinis vestrae sitiens, tempore profectio[n]is accepi. Dolebam, fateor, et vchementer angebar, dum nec obsequiorum meorum perlator existaret, nec sospitatis vestrae digressurus bona cognoscerem. Ecce utrumque frons bona concessit: accepi pariter indicia optata quæ refero, et uno eodemque tempore regressum me² de Alpibus Cottis, et Ravennate significo iter arrepturum. Orate ut variis laborum jactato incommodis patientiam superna benedictionis munus infundat. Me autem quod ad custodiam gratiae culminis vestri splendor horlatur, facilius credo cursus flumium in diversa revocari, et relictis fluentiorum alimonii æther vacuum [pisces expetere, quam tantorum me immemorem] delicta restituant. Quod superest, valete, mi domina, et redemptori nostro pro persona suscepti incessabiliter supplicate.

nerario Brigantionis. De Firmino autem annulo est epigramma 93.

LIBER SEPTIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ JULIANO.

Præceptis magnitudinis vestrae ministerium devotionis exsolvimus; quia fit æquitati proximus, qui justi viri monitis obsecundat. Negotiorum qua-

¹ Juliano] Comiti patrimonii, lib. iv, epist. 7.

² *Regie domus conductorem*] Qui fiscale aliquod præmium conduxerant, hi conductores domus Augusta dicebantur, de quibus est titulus in codice, et lex Valentiniani III, quia illos nullius militie dignitatis privilegiis frui doceat. Domus Augusta, quando

Dilitas quæ ab amico veritatis agnoscenda committitur, cautione instruit animum cognitoris integrum: affectionem infudisset nobis magnitudinis vestrae consideratio, si studia non dedissent. In negotio igitur quod inter Bautonem², regiæ domus conductorem, et imperatores erant, vocabatur; nunc domus regia, regnante Theoderico, et conductores domus regiæ, Cassiodorus lib. v, epist. 39. Eorum cognitio ad comitem patrimonii pertinebat, qua comitiva Julianus fungebatur. Theodericus Juliano eidem C. P. *Conductores Apuli deplorata nobis aditione conquesti sunt*,

¹ Epiphanius chartarium vertitur, dum anceps in dis-ceptione nostra eventus nutarel, et alterna se partes intentione colliderent, asserente Bautone se sexaginta et quatuor solidos publicos, quos de reliqua indictio-nis illius emiso chiographo fuerat debere confessus, idcirco non posse restituere, quia per manus sublimis viri Projecti quadraginta solidos Epiphanius suf-fraggi nomine contulisset, pro quibus nullum beneficium secutum fuisse doceretur; et replicaret ipse Epiphanius, se si quid accepisset, labore meruisse, nec frusta sibi a Bautone quidquam fuisse collatum, vel prolati testis fidem laudibus incessanter attolle-ret; statuimus ut sub jurejurando mihi nominatus superius vir nobilis Projectus et sperati genus decla-ret beneficii, et effectum, si ita esset, assereret non secutum: quod cum fuisse impletum, Epiphanius acceptam pecuniam refunderet quantitatem. Nunc in potestate est culminis vestri decisionem nostram, si placet, auctoritate fulcire.

PISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantum ad faciem moeroris adjungit interrupta tribulatio, quando ut acrius urat adversitas, prosp-erorum mutatione blanditur! Ad cuius unquam onus accessit, quod continuata sarcinam calamitatis abje-cit? Quam bene me ad patientiam absentiae vestrae longus temporum usus aptaverat; dum hoc quod felicitas non habebat, didicerant nec vota præsumere! Ecce iterum de in veteratis doloribus passio novella me lacerat, et obductam cicatricem rescindit ictus acutior. Imploraveram a discidente misericordiam, ut quod de praesenti confabulatione perdebam, litte-ris pensaretur; nec hanc frugem omnibus desideris jejunus emerui. Ego consuetudinis mee non negligens inter laceymas scripta concinno: quibus de afflictione mea credidi nil potius indicandum, illustris viri domini Pamfronii relatione contentus. Nunc, mi domine, obsequia famuli vestri dignanter accipite, et animæ in angustiis constituta remedia consueta pre-state.

PISTOLA III.

ENNODIUS AVENO.

Quibus magnitudinem tuam discedentem precibus imploravi, merito retexerem, nisi memoriae vestre irrogare contumelias devitarem. Nam qui amantem de his quæ recens sunt acta couvenenter, fugiendam bonis oblivionem importunus opponit: cun hoc sit peculiare conjunctis, ut sub quadam præscieutia mutuo sibi cupita sufficient; et ad substantiam cari-tatis efficaci dispensatione, quod votis posseendum est, effectu seniore concilient. Cœlestis dispensatio facienda suggerit, si quid amor optat, inquiras. Ibis jungitur quod æstuant animæ, dum iter ariperes,

frumenti sibi inimicorum subreptionibus concremata: postulantes ne cogantur ad integrum præstationem, quibus commerciorum sunt commoda diminuta, etc.

¹ Epiphanius chartarium [Lapis sepulcralis Romæ, LOCUS VALERIANI CHARTARI]. Sed chartarius hoc loco non chartae opifex, aut negotiator, sed chartularis comitis patrimonii: quomodo accipi etiam videtur

A multis in promissionibus subvenisti; dieudo sus-tandum me esse paginis, qui proprie lucis privarer absentia. Ecce et pollicitate fide claudicat, et spe irritatus ardesco. Egit veniens de remedii præsumptione fiducia, ut difficilis dura tolerentur. Sed nunc, mi domine, honorem salutationis accipiens, post-quam apud vos, quod male est animo, declaravi, cu-ratio properata succurrat: ut qui salutis vestræ status est vel gratia principalis, exspectatis reseretur allo-quii.

PISTOLA IV.

ENNODIUS AGNELLO.

Semper famulantes diligenter paginas nunc in pro-ditione sui dolor exigit, et gaudiorum ministras in vocem reserande taxit injuria; nec contenta fuco dissimulationis urbanæ secreta pectoris aut taciturnitate vestivit, aut in partem aliam transolit bla-dimento. Novi quidem fabricata, sed fugio: et sim-plicitate contentus, cum amantibus sereni animi fronte congregior. Ubi gentium fuit sub obtestatione Dei inter nos promissa devinctio, ut proficiscentes insalutatum me, velut incognitum linqueretis, nec potestatem ramenans sortirer necessaria suggestendi? Credo providistis ut imbecillus oculis totum vobiscum lumen amitteret, nec diem meum sub amici præsen-tia clausis orbibus iotuerer. Hec si per negligentiam contigerunt, estimationi relinquetis quem apud vos locum obtineam: ferenda sunt acerbius, si intelli-guntur accidisse per studium. Nunc vale, mi domine, C et animo meo quem in statione consistere suadet in-nocentia, origo, propositum, potiorem gratiae partem qua vobis sinceritate patuit invitare.

PISTOLA V.

ENNODIUS SENARIO.

Quamvis te dominum meum per intemeratæ docu-menta fidei ² principalis sibi cura conjungat, et morum claritudo ita publicis rebus misceat, ut amabilis a te sapore quietis excludat, credo tamen ita religionem amicitia posthaberi, ut non satisficiens, Deo adjuvante, regnantis imperii debita sua refun-das affectui. Nostis quid poscat aula, quid gratia: uno eodemque tempore nec rerum deestis domino, nec amori, quando Christianæ mentis integritas per has partes divisa solidatur. Ibis ergo sollicitudinem D mean credo relevari, quibus venerabilis consuetudo servatur studiis. Tantum est, tu Dei nostri solatiis magnaudo vestra adjuta gratuletur. Domine mi, salu-tationis obsequia presentans, spero ut de vestro vel amici vestri domini Fausti statu hilarem me fieri vo-tivo litterarum contingat indicio.

PISTOLA VI.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

Permisit haec tenus magnitudinem vestram mobilita-

ab Athalarico lib. viii Variarum, epist. 22, ubi chartarios nominat sedis Burgantini comitis patri-monii.

² *Principatis sibi cura conjungat*] Vel propter le-gationes ad quæ sœpe adhibitus Senarius, vel propter exceptoris officium, quo in regis aula fungebatur, lib. iii, epist. 11, et lib. v, epist. 15.

tem Ligurum urbanæ fuso disputationis incessere, quia et me origo reddebat alienum, et vos ab eorum culpis constantia promissa sejunxerat. Sed cum una sorte ab oculis vestris et mente discessi, praconis voce contestor, neminem damnare posse quod sequitur, nec salvo pudore sententiam excessibus dictare peccantem. Fas est liberos a reatu detestari; quis æquo anima ferat monitorem quod verbis destruit actibus non vitare? Evangelii sententia est, *Qui fecerit et docuerit sic* (*Matth. v. 19*) dignum Dei gratia posse judicari. Vobis copiosus sermo est, quotiens error arguitur, et sub conversationis negligentia puritas amplectenda verborum. Perdidistis lacrymarum mearum memoriam, quam discedentibus gemini doloris ictus effudit. Ecce quanti dies sunt, in quibus sub tanta frequentia commeantum nulla neque domini mei, amici vestri, neque vestra, quæ de illo rem voti indicent, scripta suscipio. Absolvitis imitatione culpabiles: non quod Liguribus evenerit propositum, quantum vos dicitis, infidelitatis amittere, sed quod eos contigerit invenisse in his quæ sunt vianda consortes. Rogo tamen, servitio salutationis exhibito, ut tandem aliquando, tanquam boni domini precum mearum memores, prosperitatem vestram, vel domini mei, amatoris vestri, resergetis munis litterarum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS¹ ELPIDIO DIAONO.

Perfecta caritas corporalis absentiae damna non patitur, nec animorum serena conjunctio itinerum sequestrationis multatur: quorum animæ Christo in caritate sociante convenient, nulla possunt separari interjectione terrarum. Hac ego spe vel securitate, de conscientia vestra securus, amantem mei alloquor, tanquam in amplexibus constitutum. Fove, domne Elpidi, quem Deo medio suscepisti. Habeat suas mundus astutias, et urbanitatem fallendi prudentiam damnandus appellat. Tu illi dulcediem quam probavi, nihil admisceas, nisi quod gradibus ad perfectæ caritatis nos bona perducat. Domine, ut supra, salutationem plenissimam reddens, quæso ut prosperitatem vestram vel eorum qui nos diligunt frequentibus mihi indicetis alloquiis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS EUPREPIE.

Quam bene animum meum ad patientiam sequestrationis absentiae vestræ usus aptaverat, dum prolixa silentia contemptum dulcedinis rerum suarum necessitate pariebant! rescissa est cicatrix quæ ad medicinam pii amoris accesserat. Confiteor, soror venerabilis, ad antiquum me desiderium littera tuae nimis nota conditæ sapore revocarunt. Ecce vide qua

¹ *Helpidio diacono*] Lib. viii, epist. 8. Sic jam olim scribabant, pro Elpidio quod est ἐπίπλος; ut Helpis, Euhelpistus, et alia id genus. Quare ita quoque scriptum ab Eunodio verisimile est.

² *Compulsoris officio*] Fiscalium onerum exactoris, qui publicis functionibus obnoxius ad solutionem compellit. Leg. 7 cod. de Executoribus, et leg. 4.

A arte contendis, cui nec satietatem de præsentia tua, nec oblivionem de silentio pateris subvenire. Scit mentium discorssor altissimus, lectione apicum tuorum animam mean intra penetralia sua non potuisse consistere, et ad præsentiam tuam diligentæ evolasse melle compulsam. Habuit Arelatensis habitatio, cum Mediolanensis muris includeret: et dum ad dulcem sedem libertas mentis excurreret, intra Italiam me corporis captivitas includebat. O si suppetret sermonis abundantia ad ea quæ cupit animus exponenda, aut̄ ad illa ad quæ lingua sufficit, non pudor eriperet! Parvus amor est, qui oris testimonio sufficienter aperitur. Confessio est tepida caritatis, quotiens in ea non cedit eloquium. Quod restat, Deum precor, ut valeas et ad sublevandum mœrem meum quem scritio tua nimis dædala arte geminasti, bone prosperitatis mutuæ reserveris.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS AVENO.

Pompam quam in litteris fugitis obtinetis; nec aliud est loqui vestrum, nisi declamationum insignia custodire: hoc in vobis natura, hoc peritiae mater indeficias lectionis cura concessit. Sed miseriis meis evenire nulla consolatio potest, quando ante oculos sunt locata, quæ merui, et quantum prælatus indignior existiterit, tantum in aperto sunt peccata superati. Quid animum meum, illustrissime hominum, conaris attollere? quid in vita quæ plena mœroris est, reservare? liceat tribulationibus meis? pro bono dispensationis cœlestis finem vel cum vita constitui. Vobis tamen insufficientes refero gratias, qui illam circa me servatis diligentiam, qua potiorem nec dignissimis præstaretis. Domine mihi, salutationis reverentiam solvens, spero ut orare pro me minime desistatis, et ad calamitatum solatia ferentia opem scripta mittatis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

² Compulsoris functus officio, ad redhibitionem præmissionis sua vix advocatum coegi, ut quod ad vocis debebat exsolveret. Genus duræ professionis, a vobis dicenda præveniam, ad verecundiam clericus inclinavi. Quale sit quo molliuntur obstinatissimi, et quid sibi velit qui raptore spoliat, æstimate. Argenti libram quam frater Epiphanius dedit, fratri Gaiano ad vos perferendam tradidi, pactis tamen adhuc apud me quæ suscepit constitutis. Restat ut, si tradere debeat, designetis. Domine mihi, salutationem plenissimam dicens, rogo ut primum pro me sanctos orare dignemini. Deinde dominis amatoribus nostris obsequia mea sub illa quæ me cupere scitis humilitate reddatis.

Ne collationis translatio postuleretur: et apud Cassiodorum lib. vii, 45; lib. ix, 4; lib. xii, 8. Editio Basiliensis hic etiam mutila erat. Priori enim hujus epistolæ membro alterum atteinxit, quod epistolæ 13 debebatur. Tres igitur epistolæ sequentes ad Agnellum, Hormisdam et Boetium ex manuscriptis supplievimus.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AGNELLO.

Male est animo meo, quod de facundiæ suaæ dotibus mihi abundantia vestra nihil tribuit: et ita eloquentiae opibus incubat, ut partem ex eis facere, sacrilegum computetur. Turpis est equidem universarum rerum avaritia: configit tamen, si verba deneges, plus pudenda. Sæpe etiam evenit ut frequenter sribentes minus diligent; nunquam tamen accessit ut aliquid caritati reservet. qui in perpetua taciturnitate perdurat. Potest nasci de epistolaribus blandimentis ambiguitas: certa fides est ab eo qui servat silentium non amari. Hæc sunt quæ in festinatione perlatoris celer scripsi, geminis stimulis incitatus, vel proportionis bajuli vel doloris. Ergo tædio animi mei remedia incunctanter adhibet: ut quamvis defuerit hactenus affectioni pabula sua, in statione esse tamen promissa caritas innotescat. Domine mi, salutem plenissimam dicens, queso ut expectationi mœi quod sufficit loquendi peritissimo non negetur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS HORMISDE DIAONO.

Nullus remaneret imperitis locus veniæ, si plura loquerentur: sola brevitas commendat indoces. Supra errorem est prolixa narratio rusticantis: quando ab ignaro extortum fuerit quod diu legatur, sibi rancorem suum debet exactor. Quisquamne hominum in longum vult fastienda procedere, et nullo sapore condita breves terminos non habere? Romana hoc, frater, et nimium artifici subtilitate flagitasti. Sed nos contra fabricatos munit simplicitas nullis colorata præstigiis. Etenim quamvis me delenifica epistole tuæ oratione produxeris, mei immemorem non fecisti. Scio ariare paginam, cuius pretium promulgator intelligo. Noveris me tamen meis partibus non deesse, quamvis vocet in medium et urbanus et clericus. Sed quid produco paginam, cuius superius angustiam pollicebat? Hæc mihi cum amante concertatio: talis fructus est litterarum. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor ut Dei nostri tribuente misericordia crebro salutem vestram votivis mihi, dum meam quereris, nuntietis affatisbus.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS BOETIO.

Si liberum esset imperata differri, concederetur adhuc mihi ornamenta silentii non peri. Nam taciturnitas munus est, quod non inhumannum loqui me posse credidistis. Videat quantum lingua genium vox pressa contulerit. Sed res est vacui pectoris perilitata remedia non tenere. Agit sermonis cura, ne promulganti celetur inscitia, quando otii labor gloriam intercipit. Ecce ego ille ante probationem laudatus subdor examini, et ferias meas, ne videar prædicacione dignus, irrumpo. Nam dñm humilitas reddit obsequium, impetrata par silentium non habemus. Tu in me, emendatissime hominum, dignaris

¹ *Archotamia*] Nobili viduæ Arelatensi, Ennodii consanguineæ: enjus pietatem tantam esse ostendit, ut filio presbytero, qui religionis studio ad Lirinensem eremum se receperat, exemplo atque incitamento

A prædicare virtutes, quem in annis puerilibus, sine ætatis præjudicio, industria fecit antiquum; qui per diligentiam impletus omne quod cogit; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et deliciæ sudor alienus; in cuius manibus duplicato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quod vix majoribus circa extremitatem vita contigit, hoc tibi abundat in limine. Vere dedisti pretium loquacitati mœæ, dum desiderantem colloquia primus aggrederis. Contigit nova res garrulo, ut usque adeo produceretur, donec exigerent scripta responsum. Deo gratias, qui occultis itineribus de propinquis vos necessaria affectione commovit. Ecce geminae causas injuriæ jam tenetis: nam postquam agrestis innotui, præsumo me dicere parentem. Domine mi, salutis officium dicens, spero ut circa litterarum munis frequentiam commodetis: in quo opere assiduitatem et amans exhibet et facundus.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS¹ ARCHOTAMIAE.

Ita supra claritatem generis morum luce profecisti, ut quos etiam vobis non necit propinquitas, actuum vestrorum bona subjiciant. Qui enim non perfectam reverentiam sit paratus impendere animæ in Dei cultura sublimi? quia peregrinum se facit a Redemptoris gratia, qui Deo non suscipit obsequentes. Indicium enim est conversationis præcipuae, Christi nostri amare cultores, proximus est emanatissimus, qui diligit jam probatos, testimonium dat bonorum sine dubitatione meritorum, si studeas laudibus prosequi sub debita continuo perfec-tos, lit sanctis proximus, qui in illis sine fuso prædicat sanctitatem, quemcunque diligenter hortante prætuleris, dispendium pudoris est, ni sequaris. Qui salva verecundia per spinosa gradiens purgatum iter attollat, et viam salutis aspicens calles eligat noxiorum? professio cœcitatatis est, bona ante oculos in exemplum locata respicere, et unde imitatione præficias non tenere. Hæc, mi domina, de te non incertis fama nuntiavit indicis, non loquax vulgus per ignara judicij ora jactavit; cui mos est de humanis actibus, dum scintillas in rogos animat, amplificatas fidelium flammas extingueat. Hoc nostrorum relatione propinquorum, præcipue tamen domna et sorore Euprepria referente, percrebuit; non solum vos dignas esse præconiis, sed instituisse celebrandum, et venerabilis filio cum prosapia radiis faciem conversationis ingerere. Habet, quantum compéri, Lirinensis habitator quod de sancta matre discat, etiam quæ urbanæ domicilio non reliquit. Si mihi credit pietas tua, plus est in acie viciisse sæculum, quam vitasse; resignat timorem fuga certaminis; nec spes est illa virtutis, quando ante congressionem declinatur adversarius. Conscientia roboris paucis acquiescat ad latebram: hoc est secretum eligere, quod ostendisse formidinem. Hæc ego non dominum meum,

D esse possit. Archotonia mendose scribitur apud Casiodorun lib. iv, 12. Nam de eadem ibi sermo est, ut ostendemus ad epistolam 35 lib. viii.

et familiæ nostræ jubar, presbyterum arguens scribo: cui nec ibi credo impugnationes deesse, quas superer; in quo loci visus est declinasse conflictum. Tunc enim universa sæculi blandimenta calcavit, quando ætatis, opum, natalium professionem ejus retinere catena non valuit. Sed vobis quantum sexus infirmior, tautum debetur potissima de palmæ adiectione laudatio. Prope est ut etiam illius tu sis tutela propositi: quæ mala viduitatis et orbitatis patiens, de venerabilis filii meritis solatii tui occasione pateris nil perire. Ecco ubi femina, fragilitatis obliterata, castelli vice, et virum et juvenem ab hostili impugnatione subducit. Hujus facta dux gloria perdure, et usque ad illud in seculo perseveres, quo illum, si ita res poposcerit, jam maturum mundi istius campus accipiat. [Vellem, confiteor, si epistolari pateretur concinnatio, in longum verba producere, et de actu vestrorum ornamenti pauca sub loquendi libertate narrare. Sed haec ad alios scribenda reserventur. Sufficit vos scire, quia quamvis a me nunquam sis visa, cognosceris, et adorandis inserta monumentis radice animi jam teneris. Scriptum est, meministi: *Laudent le proximi tui* (*Prov. xxvii, 2.*). Vere sola mihi velle causa existaret Gallias extendi, ut cum domino meo presbytero, utrique oculantes manus et oculos tuos, beatam te in quavis afflictione temporis reddiceremus. Dominam mihi, propter quod mittuntur epistole, corpore me valere significans, prosperitatis vestræ statum require: deprecans et per Deum conjurans ne unquam mihi orationum vestrarum adjumenta denegentur.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS AGNELLO.

Dico gratias, qui circa magnitudinem vestram licet protulerit cupita, non repulit. Etenim ne fides claudicet supplicantis desideria differuntur, quia devestus secutus hilaritatis genium velox impetratio. Et vos quidem honores meruisse, non optasse, manifestum est, sed præcedens concinnatio eloquitur vota diligentium. Novit omnipotens, et generis vestri luce permotus, et gratiae quam polliciti estis invitatus fiducia, præcessit in prosperis vestris quidquid vos disciplina aut ratione cohibetis. Sufficient in floribus stricta colloquia: respondente de prosperitate vestra sollicito, quamvis de amore non dubio. Domine mi, salutationis plenissimæ obsequia dependens, litterarum portitorum commendo, quia mihi fide et honestate compertus est, volens universis quid dignationis vestræ habeam non taceri, ut sperantes de communis gratiae messe pascantur.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Solet prosperorum indicia dispergere sermonis jucunda festivitas: dum quidquid boni facundis accesserit, germana gaudiorum per populos voce discurrit. Facilius est ignem in pyras animatum lingua comprimere, quam silentium inter optata servare.

¹ *Simpliciano]* Is est de quo ad Faustum lib. vi, epist. 13: *Simplicianus præsentium bajulus, adolescens nobilissimus, natalem scientiæ sedem Romanam co-*

A Humanitatis lex est et naturæ imperium, hilaritatem mentis opibus scriptioris effluere. Emanant enim vel si arcentur secunda conclavebus. Sed in magnitudine vestra, sicut ætas cana est, pudoris et scientiæ dote maturescens, ita letitiam frenis moderationis astrigitis. Sed nunquid in damnum gratiæ disciplina debet excurrere; et hoc minui amicorum diligentiæ, quod ad morum ornamenta sociatur? Quamvis monetam Latiaris eloquentiæ teneas, non potes tamen invenire quemadmodum jure factum asseras quod exspectanti mihi verba non tribuis. Decet ergo beneficia superna sola amantibus opinione nuntiari, et de solida gratulatione trepidare gaudiis jam potitum? Hac ergo necessitate puerum direxi, qui non reposcat scripta, sed exigat. Nostis que sit fiducia simplicitor amantium, eorum præcipue quorum spem retinetis gratiæ promissione firmatam. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, queso ut frequentes et non in arctum coactas epistolas destinetis. Vide te animi mei securitatem: prolixas posco paginas, qui adhuc nullas accepi.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVIENO.

Si vobis de parvitate mea fuisset ulla curatio, tanti temporis silentium non maneret: maxime cum inæqualitas dommæ meæ, matris vestræ, per varios ruitores sine remedio affligat absentem. Scio enim hoc solo sanctam feminam fasce prægravari, quia immo dicam pietatem exhibet non merent. Sed quid produco verba catenis obligata tristitia? si bonam valitudinem ejus celestis favor refudit, properato litteris nuntiare. Expecto enim ut tunc mecum prospera concilientur, quando cum illa esse comperero. Didicistis causam mœroris indifferenter post Deum date remedii. Domine mi, salutationis obsequia presentans, Domino pro me, supplice vestro, obsequia digna porrigit.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si judex vilium personarum laboret injuriis, necio utrum possit ab hoc onere alios sublevare, cui ipse succumbit. Gravibus medica manus est adhibenda vulneribus, ne impanitate morbus adolescat. Sublimis viriocarius [*sic!*] haec a me, quamvis pro justitiae consideratione deberentur, tamen extorsit alloquia: quid pertulerit, ipse manifestet. Unum scio. quia nisi succurritis, generale futurum malum, cui ipse est disciplina tutor expositus. Hoc non est alienum a Christianitate, cum defero, quia impium est rerum ordinem sub hac permixtione confundi. Domine mi, salutationis honore prælato, vos vocem supplicis grataanter accipite, ut qui tanti fascem laboris arripiuit, convalescat effectu.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS ¹ SIMPLICIANO.

Divini favoris adjumento adolescentiæ tue rudimentum expetere: cui nunc felicia eloquentiæ primordia gratulatur. Fit ejusdem præterea mentio epist. 29 hujus libri.

menta solidentur. Ipse det successum frugibus, qui contulit ornamenta principiis; ut quod in cano flore præmisisti, in pomorum maturitate non subtrahas. Est propositi nostri prima curatio, ut de incipientis laude solliciti ad Deum vota mittamus; quatenus quod in bonæ indolis eruditione præsumptum est, de superna ope maturescat. Ille ingenii segetem perducat ad horrea, qui altricem hominum herbam exegit e cespite; ipse de terreno lacte expressam in triticum formet effigiem, cuius imbre soli facies maritata fecundatur. Tibi autem, eruditæ puer, habeo gratias, quod quævis dicendi splendore nütuisse, et in illa urbe litterarum scientia astipulante laudaris, mei quoque desideras adjumenta præconij. Accessit tibi fructus diligentie meæ, et si nulla tribuuntur rusticantis ornamenta testimonii. Libens dicta tua cum facundissimis prædico, cum quibus sententiam meam, ut bonorum ditescam societate, con-jungo. Proximum est ut non dividantur meritis, qui in qualibet iudicatione consentiunt. Unus est, nec enim procul evagatus ab arce sublimium, qui ad hoc quod illi prænuntiant, non dispari admiratione concordat. Ad epistolæ tuæ tamen dictionisque mellame refero: cui sic est blanda de præsenti et tenera aetate præfatio, ut non subtrahatur virtus et genius de futura.¹ Constitit concavatis Latiaris eloquentia, dum per alveum suum Romanae eloquentiae unda prælabitur. Ad quæ se porrigit, vix comprehendit aestimatio, qui maximus apparescat in foribus. In matutina luce meridiano fulgore rutilasti. Tueatur circa te coelestis gratia munus suum, et ut frequentibus amantem epistolarum colas muniis, salus nostra Christus insipiet.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS ² MAXIMO.

Dum prælorum famuli autumni dotem complerent, et teneras uvarum tunicas properata calce disrumpentes, ego ad summatum virum parentem fratremque meum et oculos et verba revocavi: justum esse conjiciens, dum vineta uberem tribuunt liquorem, me sobriam alloqui cum jucunda hilaritate personam, Solve ergo Pythagoricam taciturnitatem, et mecum peritiae et facundia tuæ bona partire: sit inter nos felicium vindemiarum vice colloquium; currant dulcia musta sermonum. Habes quæ³ cum diacono sanctissimo de institutiis morum nota dicendi libertatem communices. Nam qui ecclesiastica, ut vos, probitate subsistunt, silentii apud illos justa vitatio est. Scribite qua aurea castitas districione teneatur, per quem callem obscena fugiatur avaritia, quibus modis turpis fallendi declinetur obscuritas. In summa, sine dissimulatione docete quæ geritis. Illud præcipue scire cupidum dignanter instruite qua sponse

¹ *Constitit concavatis*] Ita omnes libri antiqui: quid autem sibi velit, sequens alvei commemoratio declarat.

² *Maximo*] Viro spectabili: cuius epithalamium scripsit Ennodius: atque his etiam epistolis ad ejus nuptias alludens subinde jocatur. Postea consul fuit

A vel blandimenta sæculi religionis districione respuantur. Domine, ut supra, salutationis munera præsentans, precor ut gratariter accipias quod inter curarum moles exigit fieri jocorum non responda subreptio.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS MAXIMO.

Ubi est fides splendidis periclitata conscientiæ, quam in annis puerilibus cana reverentia non relinquit, quam per avi præjudicium observantia honestatis irradiat, quæ in tempore juventutis actibus maturescens infantiam ingressa prælabitur? Nunquid æquum fuit amantis paginis tantum mandata restituiri, aut par fides est liberæ scriptio et famuli? Nunquid dignum probatis moribus censuisti provocare B tam ad officia religiosa non subsequi, vel nefas putasti epistolas reddere quas vobis inter excessus contigit non cepisse? Hæc igitur est tua disciplina? Non talem te probitas olim manifestata disseminat. Ego tamen loquacitate qua notus sum indurata nitor mutare silentia. Nunquid impar est tibi lingua natibus? aut non testimonium generis annuntias flore sermonis? nunquid ostrum loquendi deseret pectoris secunda dictatio? Nihil nisi malitiæ designat, qui cum possit, desideranti verba non tribuit. Ecce inter ructationes Lyæ debitas qualia Silenus alter verba compono. Scribendum sciatis nomen vestrum ad genii mei purpuram, et libellis propriis inserendum: ut etiam si nihil tribues de responsa, ego tamen arem teneam, quod ad doctos viros dirigo sine trepidatione aliqua quod legatur. Domine mi, accipe nostræ salutis obsequia, reddens debita litterarum.

Sic tibi virginitas mansuro constet in ævo:

Nec pereat quidquid vita beata dedit.

Sic tua non maculent nigrantes membra puellæ;

Nec propter jaceas Tartaream faciem.

Ut cupidum sanctis releves per scripta loquelis;

Deque tuis fratri fontibus unda fluat.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS MAXIMO.

Fidelius a sublimitate tua vocem suscipiunt aut interrupta montium, aut secreta silvarum. Præbent D hominibus naturæ institutione et muta responsum; reddit ad mortales vicissitudo clamosa solitudinis; non perit quod linguae acceperint vel lustra beneficium: quare istud in magnitudine tua laudis et philosophiæ genus est, nihil dicere, et silentii tenere inter declamantium incerta cautionem? Homo, quem nec infecundum natura protulit, nec infabricatum doctrina dereliquit. Sed, credo, me dignaris affatu; ⁴ opicis nolens pretiosia dare verba judicio. Quid signum est divitias eloquentia viri, nec in-

ordinarius anno 523, hoc est biennio post mortem Ennodii. Ad eum enim consulem scripta exstat epistola Theoderici de Iudorum pompa quam datus erat, lib. v Variarum 42.

³ *Cum diacono sanctissimo*] Hormisda.

⁴ *Opicis nolens*] Veteres omnes obicis mendose.

doctis sermonum cupita subtrahere? mendicus fluminum cursus est, qui tantum nobilissimorum satiare putatur ardorem; ubertas imbrum et nihit paritura saxa perfundit. Liquidæ rationis ordo est, ut paupertatem resignet qui dama formidat; quid non procurrit, exile est. De volueribus tamen munus singula destinavi, quod cepit accipiter. Nam progressi ad Bromium et Bacchi orgia,¹ inter aves bella commisimus: profuit questui nostro certamen sociale pennarum. Memento quod solam anatem direximus: scientes quia *numero Deus impare gaudet*. Dona nostra institutio est: sume, si diligis, pro dogmate quod jocamur. Fac meam frugiferam esse lætitiam. Si tibi perpetuae diligentiam castitatis indixerit, laborabit in laudibus tuis lingua, quæ modo exercetur in monitis. Vale, domine, et amanti, ut doctus, si mereor, sequestrata dissimulatione responde.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MAXIMO.

² Producit magnitudo tua nuptiarum festa temporibus; dum rem ad quam coactus es, sub diurnitate prosequeris, subito necessitas tua facta est desiderium. Aliquis negotio illi perennerit incumbat, ad quod descendit invitus? Sic recessisti a custodite beatitudinis diligentia, quasi prolixis temporibus didicisses qualiter institueretur uxori. Triginta feliciter dies abierunt, et te civitati adhuc meis oculis longa me macerans expectatione subducis. Vere quid vis facias, si vixero, qui tibi dicenda texui, non tacebo: tamen honore salutationis accepto, gustum

Mihi certa visa est castigatio, ut *opici* legamus, hoc est, ut mox declarat, rudit et indocti; quo sensu et opica translatio dicta Sidonio lib. viii, epist. 3, ab Opicorum gente deducta significatio, cuius sermo in cultus et barbarus. ὅπερας φωνή, apud Suidam in voce Γέων.

¹ Inter aves bella commisimus] Sidonius idem in panegyrico Aviti:

Quid volucrum studium, dat quas natura rapaces
In vulgus prope cognatum? quis doctor isto
Instituit varias per nubila jungere lites?
Alite vincit aves, clericere per aethera plauso
Hoc nulli melius pugnator militat unguis.

Aviū igitur venatio illis temporibus frequens, nec clericis ignota: quibus eam tamen postea canones vetuerunt, ut in ilia ipsa Liguria synodus Ticinensis anno 830, can. 4: *Ut episcopus omnes affectiones quæ in sancta conversatione a sacerdotiis abhorrent officio, penitus repudiet, et non canibus aut accipitribus vel capris, quos vulgus falcones vocat, per se ipsum venationes exerceat.*

² Producit magnitudo] Septem quæ sequuntur epistolæ desiderantur in exemplaribus quibus usi sumus.

³ Symmacho] Non papæ, sed patricio, socero Boetii: qui illum hoc ornat elogio lib. ii de Consolatione: *Atqui viget incolumis illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et quod vitæ pretio non segnis emeres, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, suorum securus tuis ingemiscit injuriis.* Item lib. i: *Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus.* Ennodius originariam Symmachorum familiæ eloquentiam, nobilitatemque esse ait: nec frustra, quia docti fere omnes fuerunt, et summis dignitatibus illustres. Quo loco non abs re facturus video si, quoniam Symmachos, qui Ennodii etate et superioriæ sæculo floruerunt, plerique confundunt, suis singu-

A de guttulis ut fratrem decet a fratre, directa suscipite. Erubescet tu, quia nec ægrum requiris, nec de nuptialibus deliciis quæ possent fastidium relevare transmittis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS STEPHANO.

Exigit a me filii communis Marcelli adhortatio, quem natura vobis, mihi dedit affectus, ut ad scriptoris munia prævious aspirarem, et solatiorum litterarum per quod vetustas voluit absentem nil licere, amore victus impenderem. Jam debes mihi duplēcē gratiam, et si responsa restitueris, ob hoc quod primus incepī. Ille dilectionis januam pandit, qui in colloquio quis praestat exemplum: propositam custodiunt formulam, qui scripta restituent. Ergo, auctore Deo, nuntiam prosperitatis nostræ epistolam destinamus. Illud ad gaudium vestrum, quo uberior paterna mens exsultet, adjungimus, filium vestrum in studiis liberalibus ingenuitatis testimonium jam tenere, et latet se in hac cura præstare, ut avara suorum vota transcendent. Spes perfectionis est, honesta in adolescentie inchoatio, nec ab eruditio distat, qui inter exordia boni gloriam occupat instituti. Salutans ergo affectione qua debo, spero ut reparata opportunitate de bono me faciat vestræ prosperitatis attollit.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS ³ SYMMACHO.

Lex desideriis scripta vix creditur. Impatiens rigidiорis præcepti diligentia, non jugiter dignum facit reprehensione quod libera est. Redditur sæpe am-

los notis distinguam ducto a patre Symmacho oratori exordio. Is fuit.

⁴ L. AURELIUS AVIANUS SYMMACHUS prefectus urbi anno 364. Cujus meritorum series auctoritatisque, prudentiae et eloquentiae testimonium in statuæ inscriptione continetur, quam illi duplēcē, Romæ scilicet ac Constantinopoli, principes ponì jusserunt. Virum doctum et modestum appellat Marcellinus Rerum gestarum lib. xxvii. Sed ejus existat unica epistola ad Symmachum filium cum paucis epigrammati, quæ supersunt ex iis quæ in octoginta illustris sui seculi viros conserverat.

⁵ Q. AURELIUS SYMMACHUS L. F. orator; cuius Epistolæ lib. ix ac decimus Relationum quas in præfectura urbana seripserit: in quibus et famosa relatio de ara Victoriae legitur, cui S. Ambrosius et Prudentius responderunt. Proconsul enim Africæ fuit anno 370, prefectus Urbi anno 384, consul deinde ordinarius cum Tatiano anno 391. Uxor illi Rusticiana Orfiti filia: mater Aeyndini consulis, quem avunculum propterea vocat, germana. Is est qui apud Macrobius disputat in Saturnalibus; cui Criphum mittit Ausonius: de quo loquitur Augustinus, cum a Symmacho P. V. Mediolanum ad rhetorican professionem missum se scribit lib. v Confess., cap. 13. De quo item Prosper lib. iii de Promiss. cap. 38, Sidonius epist. 4 et aliis locis; Socrates lib. v, cap. 14; Cassiodorus lib. xi, 2.

⁶ Q. FLAVIANUS MEMMIUS SYMMACHUS, unicus oratoris filius, a quo et patris epistolæ post ejus mortem digestæ et edite. Proconsul itidem Africæ anno 415, prefectus Urbi anno 420. Hujus siquidem sunt Relationes quæ de Eulalii adversus Bonifacium papam contentione ad Honorium Ang. scriptæ Annali bus ecclesiasticis sunt insertæ. Quæstor etiam candidatus, et prætor inuenit etate fuerat. Nam utriusque filii sui honoris crebra mentio in epistolis Symma-

biliar de reatu, cum per effrenationem sortitur genus plus placundi: nam delictum suum quodam ipsius presumptionis melle commendat. Ego a præfatione me tueor, quia ad epistolæ primus aspiro. Restat in potestate celsitudinis vestræ, si sustinere eligitis garruluni, non tacere, et de originario Symmachiani fontis lacte me pascere. Vale in Christo nostro, Romanæ gentis nobilitas, et me jam et clementem et famulum pro morum et naturæ luce dignare.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Pro voto meo produxistis epistolam, dum res nulla fuscatas nube purgatis. Felicissima defensionis sorte adsumus innocentiae, et dextro semper omne per se splendentibus usuram vocis impendimus. Facile ejus lucem qui nitet affirmas: nec deest sermo qui comodetur absolutis. Sic de caballo promisso processisti afflatibus, quasi vobis aliquando obscena mentiendi fuisset affectio. Vere per animam meam faciliter sacros crederem labi in hanc foveam posse pontifices. Vitia maturos nesciunt, nisi quos primæ vos imbuierint. Inflatio in hominibus nova non germinat: quidquid in moribus nostris est, et sequitur et præcessit. Proinde valete, ostrum Latiaris eloqui, et mihi vicissitudinem amando restituere: illud providentes, ut pro compensatione tarditatis dignus mihi munere vestro equus succurrat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS¹ PROBO.

Eligo jacturam pudoris, ne subeam dedecus non amantis, sciens facilius sarciri posse frontis damna quam fidei. Indoctum esse infelicitatis est; virtutes familie vestre odisse, res criminis. Potuimus disciplinis hberalibus defuisse non delinquentes; nulli sufficit, unde mores excessit. Ego in amplitudine vestra tot coacervata epistolari sermone bona non vencer? ego non illud generis lumen amplifica-

chi: et sumptuum ejus præture meminit Olympiodorus Thebeus apud Photium, Symmachos inter Romanæ urbis ditissimos numerans.

⁴ Q. AURELIUS SYMMACHUS. Sic enim appellatur novella⁴ Valentiniani. Consul ordinarius cum Aetio in consule anno 446, avus, opinor, Gallæ viduae in epistola Fulgentii, quia Gallani Symmachii patricii filiam sic affatur: *Et tunc aeo, patre, socero, marito consulibus pridem fueris inter seculares illustris.*

⁵ Symmachus patricius, cui hoc loco scribit Ennodius, cuius meminit lib. viii, epist. 28, hoc est Q. AURELIUS MEMMIUS SYMMACHUS EXCONS. ORD. ET PATRICIUS, ut legere memini in antiquis exemplaribus Boetii generi, qui aliquot ei opuscula sua inscribit, Consul fuit sine collega sub Odoacre, anno 483 a Theodosio rege iudex in causa Basili et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur, inter alios delectus: epist. 29 lib. ii, apud Cassiodorum, apud quem et aliae sunt Theoderici ejusdem ad Symmachum epistole. De eodem Hormisdas pontifer epist. 28 et 66. Ceterum ab eodem Theoderico impensis delatorum criminationibus incitat crudeliter una cum Boetio genero cæsus est, ut narrat Procopius lib. i de Bello Gothicō. Hojus filiae duas memorantur, Rusticiana uxor Boetii et Galla, de qua, præter Fulgentium, Gregorius Magnus IV, dialog. 13. Filium nullum reliquit. Nam qui sequitur.

⁶ SYMMACHUS collega Boetii in consulatu anni 522,

A tum studiis et probitate suspiciam? Videtur mihi non longe ab honestate desciscere, qui colit emendatos, dum creditur quicunque sectari posse quod diligit. Proinde vale per gratiam Dei, et studium meum approbans amantem tui amplifica munis litterarum.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Voto meo obsequitur, que ministra ad vos scriptiorum existit occasio. Nam et præsentie vice blanditur alloquio, et promittit sibi de paginarum promulgatione quod exhibit: quia emendatissimi homines, sicut derogari virtutibus suis aestimant, aliquos in diligentiae testimonio prævios exstitisse; ita ignoraminiam reputant, exempla negligere. Vixit inter sanctos viros ista communio, ut per intimi hominis providentiam mil noceret terrena sequestratio. Par est, domine, ut et votum meum separaris et formam. Ergo salutans principe loco, ut mei memor sis deprecor; ut quod mihi per negligentiam subtrahitur. divinæ gratiae per vos suffragio conferatur. Indico ergo non mentiens nocte tercia² a profectio mea, ingratam mihi dominam meam Cynegiam apparuisse in ipso lucis exordio, et multum ab ea me de itineris proparatione culpatum, quare etiam nullis versibus sepulcrum ejus esset honoratum. Haec quidem ego non ad imaginem propheticæ veritatis accepi; nec nocturnis forte illusionibus operis mei sudore litavi. Sed quia facile suadet amantibus, debitum opus non laboravit exigere qui monebat. Salva est dominæ reverentia. Versus quos direxi, per diem judicite conjuro ut in pariete supra ad pedes scribi mox facias. Gratam noveris et filio tuo futurum, vult enim merita illius multorum ore celebrari, sed in eo modo quo illos hic invenit. Domnam meam Stephaniam et domnam Sabianam, sed et domnam Fadilam pro me saluta. Si scripti fuerint, mox rescribe.

non Symmachi patricii filius, sed nepos fuit, ex filia Rusticiano et Boetio prognatus, ut dicetur ad epist. 4 lib. viii. Ex annis autem quos in singulis descripsimus, facile erit de principum rescriptis ad Symmachos quae in codice atroque leguntur, ad quos referenda sint, judicare.

¹ *Probo.* Viro illustri: quem inter alios proceres urbis laudat in Parenesi. Item lib. viii, epist. 21 ad Beatum: *Tu feceras quod sapiens, qui soli domino Probo, artem (forte arem) tenenti inter doctos, versus meos relegeras.* Et poetice igitur facultatis, et nobilitatis in hac epistola mentio facit, quod inter-Christianiana monumenta editum est his verbis:

Spes generis clari, maguorum gloria patrum,
Sollers ingento, carmine doctiloquus.
Iulustris, sapiens, humilis moderatus, honestus,
Commutis, gratus, plus bonitate pius.
Ante annos animumque gerens atlatis avite,
Clarior in patria nobilitate Probus,
Nil tibi more nocuit: cum heic vivis laude perenni,
Et Christi in regno dum sine fine maues.
Haec tibi que cecidi, non sunt præconia falsa:
Pro meritis fama est testis ubique tua.

² *A profectio mea!* Dum ab urbe rediret. Epitaphium Cynegiae aliud viduimus lib. v, epist. 7. Illud Euprepie sororis rogatu scriptis: hoc a Cynegia ipsa nocturno viso admonitus composuit, et Romam misit, ut parieti ad tumulum inligatur.

Domino papæ dignare dicere ut aliquid ¹ per secundia Hoscorum de mea causa ordinet. Quantum in festinatione veredarii potui, scripsi : dominum et fratrem Hormisdam satis pro me saluta, cui dicitur ut clavem illam mittat.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non ego epistolam meam intra breves terminos, Spartanæ memor concinnationis, includo; nec formam tuam studio coacti sermonis irrideo : abest a me loqui pauca cum modicis. Urbanorum est exiguis producta subtrahere, et sine aliqua necessitate paginas, quales poscit hominum mensura, formare. Quod in me de his quæ præfatus sum subtile putaveris, festinatio non semper amica artis et casus exhibuit. Magnum mihi est, si dederunt fortuita quod mireris. Ergo causam scriptoris insinuo, quam tibi prælata salutatione commendo. Digresso mihi urbe procul domæ meæ Cynegiae occurrit admonitio, quare sepulcrum ejus non honorarem laude ducti in carmen eloquii. Quod, quamvis reverentia viri ipsius ficerem, tractavi, quia quod radiat luce meritorum, styli ubertate celebrandum est. Nam nec Deus officium respuit imperiti, et contentus ipse quod tribuit, a rusticibus verborum diademata non requirit. His ergo versibus scribendum epitaphium destinavi. De quo quid sentiatur, sic pater tuus vivat, et Roma te, quantum ad illa quæ in ipsa reprehenduntur, non suum faciat, ut simpliciter et pure indices; nec auribus meis aut sensu fuco mentilæ gratia blandiaris. Non erubescas, et etiam aliquibus, præcipue famen domine, et merito domine Barbaræ paginam meam recensere; quia tecum locatur. Opto tamen ut tantum tabella mea quantum spes tua sapiat, quæ in cano flore, et mea et parentum suorum, quamvis sint avara, et vota transgreditur. Dominum Cethegom et dominam Blesillam sororem ejus, pro me saluta. ² Fidelem, Marcellum, Georgium, Solatium, Simplicianum pro me saluta : quibus die: Si vobis cordi est disciplina domine Barbaræ, dominum, vel patres, aut fratres ejus, frequentate; quia est casta luxurie carens : qui aliud fecerit, ad me non sperat se esse redditum.

EPITAPHIUM CYNEGÆ.

Otinui pretium votorum munere Christi :
Quæ mihi vita fuit crux, dedit hanc inimicis.
Dissolvens carni solem sine vulnere mentis,
Quod Fausto felix conjugé præmiorum :
Disjecit lacrymas medela cordis.
Quæ servat meritis torum fidem.
Exoptet similem matrona sortem.

¹ Per secundia Hoscorum] Quia deserunt nos hic codices, ut dixi, et conjectura utendum est, non aliena, ut opinor, fuerit emendatio si per sanctum Diocorū legamus. Diocorus enim is est ad quem et Hormisdam de hoc ipso negotio suo cum papa tractando scripsit lib. vi, epist. 33.

² Fidelem] Mediolanensem. Huic inter cæteros senatores scribit Joannes papa, ut observatum est ad epist. 7, lib. i. Sed illo tempore questor Athalarici jam fuerat. Postea vero præfectura etiam prætoriana functus est, ut testatur Procopius lib. i Belli Gothici: a quo præterea Mediolanensem patria Fidelem fuisse

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solida ³ est spes adolescentium, quam magnorum cultura prosequitur: si cessat curatio, ubertas tritici transit in lolium. Parthenium, sororis meæ filium, diu circa diligentiam litterarum, quantum patris ipsius reserbarat allegatio, culminis vestri metus attraxerat. Sed nunc per absentiam vestram venerandæ solutus lege formidinis, molitur obscena: etas illa peccatis amicior multos reperit ad errata ductores. Implorat fidem propositi mei pater, et incolument filium loco deflet extincti. Sic faciunt, quibus de profectu suorum fiducia nulla responderit. Nihil mihi residuum fuit, quod remedii loco precibus victus ingererem; nisi ut eminentiæ vestrae conscientiam de excessibus ante dicti juvenis festinus instruerem. Vos medicam manum, vos opem præstare consuetam, ne vitiorum profectus universa in eo que boni aliquid potuerunt ferre succidat. Commendate amicis quæ agantur; insinuate doctori, et quidquid potest subvenire, concedite: quia haec sunt quæ, præfatis salutationis obsequiis, consanguineo possim, professionis meæ memor, sine dissimulazione præstare.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS PARTHENIO.

Par quidem fuerat silentio degeneri vicem taciturnitatis opponi, ut per ipsum callem vindicta per quem venerat error exiret. Nunquid æquum est nt in excessibus tuis vox, quid deliqueris, et non mutus dolor ostendat? Crede mihi, manifestata indignationi vicina curatio est. Te per longum ferire debuit inclusa commotio, si tamen non ex toto ab humanitate discessisti. Quid deliqueram, postquam ⁴ primoribus litteris veniam fabricata humilitate poposeras,? haec est correctionis fida promissio, ut postquam delenifica oratione conceptam iram extorseris, erubescas te minora peccasse? Quantum video, post contestatam verecundiam, solas errorum vitas angustias, nefas aestimas circa parentem et nutritorem tuum non in tantum extollи supercilium quanta debuisti pro tot beneficiis communione submitti. Aut forte putas quod me puerilis ira sollicitet, aut ulla necessitas maturum expugnare possit affectum? nunquid genitori natorum non grata sunt verbena? aut creatores reptantium parvulorum non et mulcentur injuriis? Nihil amarum putant, quibus inter desideria quod votis pro parte aduersetur effervit. Invenimus inter triticeas segetes spinas et lolium; et dum frugiferam herbam carpimus, infecunda suggesturuntur. Nunquid

didicimus, legatumque a Romanis missum ut Belisarium in Urbem evocaret. Verum haec omnia multo post Ennodium: nunc juvenis erat. Procopii autem de illo verba haec sunt: Φαῦλον τε πέμψατες, ἀδοκητὸν Μεστόλανον ἐρμάρουσιν, ὃ εἰ Αιγαύος οὐκτοῖ (ἢ θεὸς Αιγαρίου παράδοξες πρότερον, — κοινωστοῦ δὲ τὴν ὄργην ταυταὶ μαλούπι Ρομαιοί). —, Βελισάριον εἰς Ρόμαιον, απαγγεῖ τὴν πόλιν παρθένων ὑποτρέψαντι.

³ Primoribus litteris veniam] Ad quas rescripsit Ennodius epist. 2 lib. vi.

* Et vota] Conjunctione hic redundare videtur.

ideo culturae responda diligentia est, aut cessandum est a vomeribus, si non in toto satisficerit terra cultori? Deum precor, ut a te quod detestor excludat: ego tamen nunquam, si credis, deseram monitoris officium. Audivi te, patris cui relatione, circa studia jam remissum, et quasi arcem scientiae adeptus sis, ita nullatenus esse de lectionis instructione sollicitum. Nostri, fili, istius rei summa, nisi assiduitate nimia non teneri. Non profuit in hoc opere laborasse

A aliquando hominem, qui a laboris intentione destitit: perniciibus alis negligentes fugit scientia et quidquid mora et sudore partum est, sub celeritate transferatur. Tu salutatum et vigilem volo, ut prefectus cui messem quotidiana catenis lectionis astringas. Ad me vel nunc, si quid te deceat cogitas, rescribe: quia si credis, nunquam similem dictionum tuarum inveneries in qualibet orbis parte fautorem.

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ BOETIO.

Optimae spei plenus, cui fatum (*an faustum*) cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus haec præfatione delibari; et inter purpas, possessoris luce crescentes, qualicunque non abstinere colloquio. Nunquid solius doctrinæ beneficis amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis? simplicius innocentiant vota nullo peritia velata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore: non amara præcordiorum deleniticiis possimus mutare sermonibus; pudens laudator est, cui in concinnatione blandimenti dicenda mens suggerit. Deo ergo omnipotenti gratias, qui in vobis, dum vetera familia vestra bona custodit, nova multiplicat, et quod plus est apice dignitatis dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestrae gloria ista origini, sed, quod est clarius, merito impetrante persone. Fuerit in morem veteribus curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere; sed aliud genus virtutis queritur, postquam præmium facta est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Judicio exigit laureas, et congregandi necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios

¹ *Boetio*] Consul ordinarius ejus anni, hoc est 310. Hic nimironum **ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETIUS**, philosophus et orator: cuius laus preconio non egit: quod si desideretur, nullum hac Ennodii epistola esse possit illustrius. Onufrius Panvinius iterum consulem cum Symmacho sacerdo fuisse censem anno 522. Sed ut omniam, Boetium, si secundum consul illo anno fuisse, collega Symmacho præponi debuisse, cum in Fastis et antiquis omnibus lapidibus postponatur: mihi certum est Symmachus et Boetium consules anni 522 Boetii ipsius filios fuisse: filios inquam, de quorum ipse copulato consulatu lib. u de Consolatione scribit his verbis: *Cum duos pariter consules liberos tuos domo proverbi sub frequentia patrum, sub plebis alacriate vidisti. Et: Quid dicam liberos consules, quorum jam ut in id atavis pueri vel paterni vel avi specimen eluet ingenui?* Scio alter visum auctori Vita Boetii, qui filios ejus consules facit Patricium et Hypatium, qui anno Christi 300 consultatum una gesserunt. Verum haec profecto nimia est allucinatio. Præterquam enim quod meminisse oportebat Graecos et Orientales illos consules fuisse, et ad Boetii familiam nihil pertinere, revincere poterant quæ modo citata sunt verba Boetii, ex quibus liquet hosce ejus filios consulares aetate adhuc pueros fuisse, cum exsilio sui Consolationem scriberet: quod sane dici non

et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acunna quasi natus in ipsa artium pace collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuat et Romanæ, nec præcipua gentium bona societatem dubitet convenire. Unus es ² qui utrumque complectaris, ei quidquid viritim distributum poterat satis esse, avidus inaximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas, dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestrae, qua hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia! Dicatis forsitan: Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem, quia non est proprium, quod quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curulis. Sed, si mihi creditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scriptiōnem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculio est, Latariis scientia et vena purparum. O si mihi non styli epistolaris consideratio in longum equidem producta manus opponeret! quod alii relatione dictant, ego crudum, et si confusis ordinibus explicarem. Redeo ad tabellarum fidem. Valere me nuntio, et utrum valeatis imploro: ad summam beneficii postulans ut dignatio me recipiat.

poterat, si ante 20 eoque plures annos consules fuisse. Boetii ergo filii fuerunt Symmachus et Boetius; quorum unum nomen a socio, filii avo, alteri suum imposuit. Multa sicut horum consulata notata monumenta: unicum proferam, quod propter ascriptam exequunt iudictionis notam memorabile videtur. Vidi mus id Romæ in æde suburbana S. Pancratii. Sic autem habet:

HIC REQUIESCIT MAXIMUS PARVULUS
QUI VIXIT ANNOS VI. MENS. VII. DIES X.
DEPOSITUS EST SUB D. III. ID. AUGUSTAR.
SYMMACHO ET BOETIO VV. CC. CONS.
IN FINE IND XV.

² *Qui utrumque complectaris*] Græcam simul Latinamque eruditissimum, quod omnia ejus opera testantur, et epitaphium Ticinii.

Meouia et Latia lingua clarissimus et qui Consul eram, heic perii missus id exsilium. Gerbertus item nostras lib. II Epigrammatum Pithœnorum :

Tu pater et patriæ lumen, Severine Boethi,
Consulis officio rerum disponis habenas.
Infundis lumen studiis, et cedere nescis
Græcorum ingenii.

procii sermonis attollat : hoc quoque deprecans,¹ ut A Vale, officio salutationis accepto, et correctum te suggestionibus meis frequentibus resigna munis litterarum.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS⁵ ARATORI.

Ad longinqua digrediens caritatis immemor exististi, non licuit tecum piam diligentiam muros exire. Dum urbis habitator es, fabricatas blanditiias, non sine dædala arte custodis, at ubi rus petendum esse decreveris, quasi graves sarcinas amicorum memoriam derelinquis. Tu villares delicias expetiisti, et nos apud te inter moenia mala remansimus. Non habuit radicem affectio, quam velut curarum tormenta separasti. Dicas, unde tam velox exprobratio? nec aequum esse parari ante delicta tortorem. Scripturam te, mox fuisses ad optata perverctus, sine cunctatione promisisti: quantum pater tuus semper culparum tuarum vulgator exposuit, jam a te pueri paginis vacui commearunt. Timeo ne ista taciturnitas diuturnitate convalescat; et in usum silentii turpis crescat incuria. Domine mi, saluto ego, et promissi te memoria debere esse convenio, quatenus inter cana nemora redimitus hederis efferas.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

Directos a sancto episcopo artifices prosequi commendatione non opus est. Res enim plus suo placitura genio, de devotione laudatoris abjurat injuriam. C Familia est quam, cum videritis, non possitis ambigere ab Ecclesia destinatam, et de ejus thesauris et gremio sub hoc studio processisse, ut tractata liberaliter pariat vobis in illa melioris saeculi commutatione mercedem. In quibus municipiis, juxta annuntiationem beatissimi Laurentii martyris, opes esse maximas quis negabit? Sunt enim feminæ, que quamvis exterioris hominie lumina perdidissent, mentium splendore radiabunt: quidquid enim corporibus de prosperitate subducitur, ad frugem crescit animarum. Nolite male accipere, quod nec videre poterunt, nec videri: prouul s a maturitate vestra illiciens decore formositas. Qui vitam suam, sicut vos in hoc innocentia calle disposuit, si tales pascat, in celis est: crede mihi, quamvis vobis gaudia pariat fusa ad Deum D ubertas illa lacrymarum, contenti eritis possidere sub continuatione plangentes. Inter ista bona que praefatus sum, licet magno vobis labore et pretio constitissent, adjicio que sequuntur. Una inter ipsas, et ingenua, et sine filiis, et puto, quod fit sanctis vicinum desiderii, nec habebit. Est enim in Christianis hominibus secunda sterilitas, et maximum solatum saeculi adjutoria non habere. Sed ne forte ani-

creare mos fuit hoc ævo non infrequens.

³ Philosophiam nil dicendi] Pythagoricam ἐχεπούσιας.

⁴ Disciplinas Atticas] Sacrorum Eleusiniorum, que in Attica religiosissimo silentio colebantur. Unde taciti Cereris mystæ Papinio; et proverbium Ἀττικοὶ θεοτρόποι de iis qui arcana sua sentient tegunt: quia Cereris mysteria non initiatis evulgare nefas erat.

⁵ Aratori] Lib. ix, epist. 4.

EPISTOLA II.

ENNODIUS AVIENO.

Par erat magnitudinem vestram ingenii sui opulentiam, dum sancti patris sectatur instituta, depromere, et multo acquisitam sudore doctrinam pro diligenter testimonio ventilare. Gemina vobis contingit antefata concinnatione laudatio; quando crescente susceptorum devotione fertur in medium palma sermonis, res quæ nobis amorem vestrum reservat, vos extollit. Uno eodemque uso et oris pompa multiplicatur et fidei. In pace constituti illam subjectis affectionem putantur impendere, quam loquuntur. Haec, mi domine, ille occupatissimus pater et in humana locatus arce custodit. Nam contemptum manifestat, qui in otio degens verba non tribuit. Legisse me memini, *Sermonis avari nullus honor*. Nunc ergo servitiis salutationis adhibitis, indico me valere. Superest ut suggestio mea eliciti gaudeat ubertate colloqui.

EPISTOLA III.

ENNODIUS² MESSALE.

Post unam epistolam quam virtus crebris scriptiōibus emisiſt, in continua taciturnitate perduras: et credo necessitate, non studio, servas³ philosophiam nil dicendi; non respiciens veteres, ut loquerentur melius, in præsentia nil locutos, et illam silentii curam nutricem fuisse sermonis. Tu videris mihi⁴ disciplinas Atticas in muta fideliter parte sectari, nolens silentio acquisita vulgate: ostende post oris ferias que tibi per aurium callem divitiae commearunt. Destinasti mihi dictiones tuas; in quibus et si non fuit optanda sublimitas, non tamen deprehensa est quæ sorderet abjectio. Egi Deo gratias, quia jam te de vinculo in quo negligentia constringebaris, exemeras. Promisi sequentibus potiorem successum aestimatione principii. Sed vos inchoationem, quantum ad me cui nihil dirigitis, cum extremitate junxitis. Domine Messala, quotidie cujus sis filius, habere ante oculos cordis Dei nostri dispensatione contingat. Sed nolo prolixa esse, quæ aspera sunt.

¹ Domum in Mediolanensi civitate] De hac rursum epist. 30, 38 et 40 hujus libri.

² Messalæ] Adolescenti, Avieni fratri, Fausti filio: quod docet lib. ix, epist. 12 et 26. Is eloquentiae operam Romæ dabat. Ideo ejus dictiones laudat, ut hoc stimulo incitetur. Aliæ præterea sunt ad eundem epistolæ hoc libro et sequenti. Rursum Messala hic videtur de cujus consulatu, qui incidit in annum 306, epigrammate lusit Ennodius. Ita pueros consules

mus vester in occupationes publicas debeat de ¹ ana- gnosti prolixitate fastidium; quamvis bona in prin- cipiis locata vos animent, et quemlibet rancorem de- tergeat in exordio, juxta orationem disciplinam, lo- cata dulcedo; tamen ne desideria vestra fabricata dissimulatione suspendam, nulla ex illis documenta promerui. Quia commemorationem molarum facerem, episcopo durum videtur: et quamvis famuli vestri fratris Gaiani institisset efficacia, et supra modum nos pressisset importunitas, nihil communi actione pro- fecimus. Hoc tantum volunt inseri, multis sanctum patrem vestrum beneficiis vestris et gratia invitatum, munera vobis vicissitudinem prospexit: quod ge- nus documenti si placet, sine cunctatione rescribite, aut quæ ejus forma esse debeat intime. Nunc ego ille pericitate utilitatis et in obsequiis vestris annis pluribus jam probatus, quantum egerim, quod vix alter per infinita chartæ damna narrasset, pernicibus sum verborum salutibus elocutus.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS AVENIO.

Credo ad justitiam pertinere, ut quod a vobis ex- pecto, primus exhibeam. Decet enim ut qui bona opera præstolatur, invitet exemplo. Expugnat calce- ribus tarditatem, qui formam ministrat officii. His ergo salutationis munus impertiens, sanum me esse, post inæqualitatem quam pro peccatis sum passus, enuntio; et statum vestre prosperitatis inquiero, spe- rans ut in hujus rei solutione multus incumbas.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS SENARIO.

Apud sanctas conscientias non negat caritati debita sua gratiae principialis occupatio, nec eliminat pii amoris aula fervorem. Testimonium dat solidæ affectioni, qui eam inter impedimenta oblivious non obruit. Commendate mihi scriptione culmina vestra, quæ voto importunus emerui: custodia communionis, honor est dignitatum. His ergo obsequentissime salutans, epistolas brevitate constringo, sciens posse productas horre: faciens ut pro me Domino gratias referatis, qui molestiam quam pertuli, antequam ea discere potuisseis, absteris.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS ² ELPIDIO DIACONO.

Quibus modis fraternitatem tuam ad scribendum, quave arte sollicitem, quando homo verborum locu- ples in me silentia peregrina custodis? Elegi ut te

¹ *Anagnostici*] Dictum lib. i, epist. 4.

² *Elpidio diacono*] Medicum fuisse extrema epistola significat. Itaque dubium non est quin hic sit Elpidius medicus Theoderici regis: cuius ad ipsum ex- stat epistola qua Helpidio item diacono inscribitur, lib. iv Variarum: in qua cum impensi ab eo servitiū sedulitatem commendat, hoc ipsum medicinæ obser- quium intelligit. Procopius lib. i Belli Gothicæ: Μετὰ δὲ, ἀπαντά εἰς Ἐλπίδιον τὸν ιατρὸν τὰ ἔμπειρα τὰ ἑξ- ψευδή, τὰν εἰς Σύμμαχον τε καὶ Βοέτιον ἀπαρτέα ἔδωσεν. Postea vero, inquit, *Elpidio cuncta quæ acciderant commemorans, admissum in Symmachum ac Boetium facinus deflere copiit*. Mediolanensem fuisse indicat epist. 21, lib. ix. Sunt qui putent eundem esse cum

A loqui loquendo faciam, et illam Atticam eruditio nem ad epistolas alia garrulitate producam. Justum fuit ut tot diebus a promissione desisteres, et qualiter pervenisses, nulla pagina directione signares? aut forte contra me illam tuam cautelitatem æstimas esse servandam? Dignaris colloquio, quorum gratiam multo sudore quæsisti? Crede mihi, nisi ab hoc te vitio sub ea qua ambulare soles velocitate suspenderis, necesse est ut ad alios nostra patrocinia transfe- ramus, qui memores constituti amorem munerentur obsequiis. His ergo salutans, amico et medico in- dioco me gravi corporis inæqualitate laborare: quam nisi te dictante pagina jocos exhibitura curaverit, distensam per tormenta ranulam longis hominibus coœquabo.

B

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MESSALE.

Si jam te favor divinus a proposito negligentia ad votiva dicit studia, si quo te vena, quo te dominus Faustus vocat, attendis, optata non faceas scriptio. Sed timeo, ne dum officiosum desidero, sustineam rusticanem, et incipiat hoc desideria meis resistere quod cupivi. Cœlestes divitiae illam inertiam stimulo pietatis exsuscitant, et mendicitatem oris tui superna ope locupletent. Ecce injuriis provocatus scribe. Salutem ergo dicens, rogo ut quid circa te agatur tabularum promulgatione cognoscam.

EPISTOLA X.

ENNODIUS MAXIMO V. S.

C Bene disponantur superna vota nostra judicio. Ipse ad nuptias tuas veniat, qui primo parenti, dum adhuc nativa immortalitate gauderet, supernæ benedictionis munus indulxit. Faciat tibi Christus noster nec custodita integratatis fructum perire, nec munera nuptiarum. Sic virginitas prosit ad sobolem, ut casti- tati tuae fecunditas nihil decerpatur: et miro dispensa- tionis arcano, nec sæculo, dum pater es, pereas, nec Dei gratiae, dum pudicus. Veniat super te quod Isaac juniori filio pie inductus optavit (*Gen. xxvii*, 28). Illis domum socrus auspiciis uxor introseat, qui- bus ad Tobiae penetralia nurus accessit (*Tob. vi*). Sit tibi causa perfectæ dilectionis in conjugi, in te vir- ginitas custodita. Solam illam deputatam tibi noveris, cui te quasi non esses, ex mundi fæce servasti. Ecce D quia venire non potui, oratione non desum. Domine mi, spero ut, honore salutationis accepto ³ quæ a me directa sunt, dignanter accipias.

Rustico Helpidio V. et INL. ex quæstore, cuius car- mina leguntur in Collectione sacrorum poetarum. Cæterum vel hoc exemplo patet clericos a medicina usu primis illis seculis non abstinuisse. Quod ipsum etiam testatur Dionysius alterius diaconi et medici, qui Romæ urbe a Gotbis capti floruit, epitaphium in- ter Christiana monumenta, cuius hoc est initium :

Heic Levita jacet Dionysius, artis honestæ Functus et officio, quod medicina dedit.

³ *Quæ a me directa sunt*] Epithalamium, opinor : quod Maximo scriptum in antiquis exemplaribus proximè ad Aratorem epistole qua ilium ad idem argumentum hortatur subjici solet: nos inter cætera Ennodii poemata rejecimus.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS ARATORI.

Miror cur devenutes turpi silentio ad Romanum decorum politi in te bona colloquii, et coactas multo sudore divitias fugiens dispensationem taciturnitate consumas. Quidquid dignis collatum fuerit, dum in usu est, ornat auctorem: ingeniorum elegantiam qui concludit, extenuat, unus error est, prodire rusticantem, et dignum laudis honore delitescere. Numquid non habuisti digna memoratu, aut ego tibi vi-sus sum non colendus eloquio? Fuit aliquando materia, quæ sic omnium linguis et litteris celebranda sit, quando ad nuptialem copulam perductus homo est, cui cum magna sit lux natalium, abundantia facultatum, disciplina et pudor utramque transgreditur? qui vitie carnis abjurans, pro blandimento turpi resuebat quidquid leges dedere pro remedio: et nolens uxoris corpus deputare servitiis, putavit se addicere, si quidquam mundo impenderet liberam castitatem? Haec et si non diligis, debes tamen pro ingenii tui ostentatione laudare. Possumus credere te bonum fieri, si audiamus quæ honesta sunt predicantem. Nunc salutem largissimam dicens, ut rescribas admoneo: et non me de epistola mea aestimes; quam, Deus testis est, dum de basilica remeare, transcurzione dictavi.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FLORO.

Qua de devinzione tencam, qua diligentia complectar, ex animi tui potes qualitate colligere. Vix enim amari continget, nisi quos sinceriter amare constituit. Congreditur inter se celestis vigor animarum, et studia sua mutis sibi pandit affatus. et ideo vicissitudinem mihi reddere disponis.¹ Insiste domino ut suburbanum illud, si dignatur, dato a me pretio comparari jubeat quod dum in Liguria fuero, feliciter habebam, et post obitum meum ipse suique possideant. Mihi tamen post Deum, libertatem, substantiam videtur ipse conferre, si hoc beneficii per ipsum fuero consecutus. Sed sic filia tua vivat; sic de illa quales optas filios teneas; sic Deus animam tuam sanctis suis faciat coæquari, et frater tuus vivat, ut insistas suppliciter, importune, quatenus ad effectum petitionem meam perducas. Cogites Deum, cogites necessitates meas; quia nihil est quod potest ipsius, quod affectus circa me majus possit praestare.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AURELIANO PRESBYTERO.

Affectionem mentior, si² vobiscum digrediens non remansi, et beatitudinem vestram mecum quamvis locatam in statione, non detuli: et quia animus in me, ut in cæteris, imperator est corporis, ipse circa

³ Insiste domino] Fausto præfector prætorio: ad quem epist. 19 ita scribit: *Spero, ut petitionem meam quam per confamilium meum fratrem Florum destinavi, solita benignitate digremini.* Nec spes feffellit: nam obtinuit, ut ostendent epistole 21 et 22 lib. ix.

² Vobiscum digrediens remansi] Ruricius lib. II, epist. I ac 9: *Nam postquam a vestra germanitate discessi, divisum esse me sentio, partemque mei vobiscum*

A diligentiam vestram est tota intentione captivus. Ergo salutationis honorificentiam debita humilitate persolvens, nihil valetudini mea de itineris confractione indicio decesse. Ecce qua sollicitudinem vestram benigni studii cura remuneror: facite quod scriptum est, accepta restituentes, de prosperitatis vestre me significatione gratulari.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Tacerem molestias meas, nisi intellexisset quod sollicitudo vestra me sublevat. Nam dum cognoscitis, quam variis morborum fatigor incommodis, pro peccatis meis febribus frequenter addicor, et vires quæ videbantur restituta, franguntur. Ergo vos remedia consueta præstate, et usum illum sanctæ conversationis impendite: ut quidquid medicina mortalium non valet, fusis ad Deum nostrum precibus impetratis.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS EDASIO.

Ante experimentum amicorum fides occulta est: postquam in lucem processerit, eorum qui aliquid saporis habuerint, sibi mentes obligat. Est tamen minus libera servitus, qua caris exhibetur. Confiteor magnitudini tuae: latebat me ante relationem hominis mei, quid in sublimitate tua, et saporis ei gratiæ, sub nobili humilitate delitesceret: didici hominem, qui canam in fide beatitudinem, dum amicorum absentiam bene tractat, exsuperat. Plura quidem discedens promiseras: sed ad genium conscientiae tuae majora præstasti. Domini fili, salutationis effusissime munus impartiens, ago atque habeo insuffientes gratias de his quæ mihi in prima³ potitiae fronte collata sunt. Quod restat, deprecor ut residua illa mancipia teneri jam facias. Ecce fiduciam de bonis precedentibus descendenter: qui ante ignoto preces metuebat offerre, jam non dubitat imperare.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS⁴ BARBARÆ.

Non ego debiti immemor ab officiis temperavi; nec constituta despicias garrulitatem meam ab obsequi exhibitione suspensi. Sed postquam ab urbe regressus sum, continuo me variæ eruditudines, et quidquid ad mortem vocat, aretavit. Vere domna mea, sic vobis vestrisque leta contingent, quia ad testimonium veteris mysterii Christus noster iterum quamvis peccatorem, nec ut illum qui amicus dici meruit, sed rursus vocavit Lazarum de sepulcro (*Ioan. xi, 44*). Est facti unitas in distantia personarum: et nunc amplior magnitudo divini operis, quia quod ille meruit, mihi cessit indebitæ. Haec causa me ab officiis promulgatione revocavit. Postquam tamen ad vitam redactus sum, continuo me ad servitiam vobis solvenda converti; rogans Deum, ut vos vestrosque superno

resedisse cognosco. *Nec absentibus vobis integer esse mihi video: et cum me in me non inveniam, apud vos me ad vos reversus inquiero: atque ibidem quantum mei vobis reliqueris, tantum vestri mecum abstulisse, conspicio.*

³ Potitiae] Fabri liber, potentia, Basiliensis editio, pueritiae.

⁴ Barbaræ] Cujus cum laude mentio ep. 29, l. vii, ad quam iterum scribet epist. 27.

tueatur auxilio. Promitto mihi etiam et desiderii A penso : tamen pars ista cui impenditur, nisi responderit, ab humanitate se Jungitur. Ergo salutationis officia præfatus, Deo tribuente indico mecum sanctorum suffragis et vestris precibus jam melius agi, et illam desperationis et febrium intepuisse valetudinem. Nunc, quod restat, spero ut petitionem meam quam per confamulum meum fratrem Florum destinavi, suscipere solita benignitate dignemini : quia etsi mihi ad præsens res videtur esse compendii, vobis quibus magis futura cordi sunt, utilitas ex hac parte summa respondebit.

EPISTOLA XVII. *

ENNODIUS¹ STEPHANÆ.

Credo vos et ignorantes meis periculis subvenisse : aut quare confidam nescire quidquam, quos per Deum contingit universa prænoscere? Postquam enim ab urbe redii, reparata sunt in me divina mysteria : et quod seruerat temporibus, novellis resurrexit exemplis. Iterum vocatus est Lazarus de sepulcro : non quidem illius per merito qui amici Redemptoris nomen emeruit, sed in diversitate actuum unius convenit forma mysterii. Deductus per ægritudines multiplices ad sepulcra; sed cœlestis voce revocatus, ad hæc primum quæ vobis solvuntur officia me converti : credens placere Deo, si cultoribus ejus per linguam quam ipse reddidit principe loco exhibeantur obsequia. Ergo reverentia salutationis impensa, deprecor ut pro me, sicut poposci, orare attentius procures, ut per meritum vestrum divina clementia dignetur confirmare quod tribuit: et frequenter me pia litterarum vestrarum promulgatione sublevetis. Rogo ut nullum alium dictare facias, per domini Asterii animam et professionem tuam. Sic ei nitor quem optas, usque ad consummationis tempus assistat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Coegit me ad studia mea portior præsentium litterarum, et quod volebam, prope importunus exigit. Sic contulit beneficium, qui exigebat. Iste in negotio suo probatum mundo justitiae vestre poscit examen: nec ab aliquo veritatibus causa sue discerni estimat, si cesseret. Pro hoc peccator accedo, ut dum adestis mandatis cœlestibus et veritatem tota intentione perquiritis, afflicti hominis necessitatibus succurratis. Spero etiam, salutationis officio impenso, ut indicio me prosperitatis vestre, non neglectis quæ frequenter se ingerunt occasionibus, sublevetis.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis omnis frequentia litterarum videatur rara sollicitis nec sufficiat providentia pro pietate sus-

¹ Stephanix] Supra lib. vii, epist. 29, soror erat Fausti prefecti. Lib. ix, epist. 18, Asterii uxor, ut ad calcem epistolæ innovere videtur : ac proinde Marcianni mater; quia Asterii filius Marciannus, lib. v, epist. 2.

² Si possem delere] In Cynegia epitaphio, quod superiore libro epist. 29 vidimus, primam in MATRONA syllabam extremo verso corriputerat Ennodius. Hac de re admonitus a Probo Beatus, cum aliis indicasset, ad aures pervenit Ennodii : qui Terentiani, ut sibi videbatur, auctoritate nixus, cum nulla in eo versu

A penso : tamen pars ista cui impenditur, nisi responderit, ab humanitate se Jungitur. Ergo salutationis officia præfatus, Deo tribuente indico mecum sanctorum suffragis et vestris precibus jam melius agi, et illam desperationis et febrium intepuisse valetudinem. Nunc, quod restat, spero ut petitionem meam quam per confamulum meum fratrem Florum destinavi, suscipere solita benignitate dignemini : quia etsi mihi ad præsens res videtur esse compendii, vobis quibus magis futura cordi sunt, utilitas ex hac parte summa respondebit.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AGNELLO.

Si valerem corpore prosequi, verbis abstinerem : at cum illa res valetudini deficit, ista succurrit. Scit B secretorum discussor, me et divisum præsentia a vobis abesse non posse. Proinde sollicitudinem vestram nuntio mea prosperitatis relevo : et propter quod concessum est epistolare commercium, vestrum requireo, indicans, honore salutationis impenso, puerum me ad suscipiendum caballum direxisse. Tantum est ut talem mittatis, quem et vos dedisse claret, et ego pro honoris summa me gaudeam suscepisse.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS BEATO.

² Si possem scribendo delere paginam meam, multiplice hoc facere intentione procurarem. Sed quia non est fas hominem non errare; ego ille canus, sed pater tuus, ne unquam prioris epistolæ meæ sis memor, exposco. Sic te pater et patria talem, quam per singulos dies omnibus protestor, excipiat. Alienis scriptis credidi, ut styli mei importuna festinatione morderem. Tu feceras quod sapiens; qui soli domino Probo, a arte tenenti inter doctos, versus meos relegeras : quod facere decuit. Ego importunus, qui alteri credere non debuissem, quantum video, frustra commotus sum. Vade ergo ad dominum Probum (sic pater tuus vivat: sic me, quem semper amasti, viventem audias, quia ista pene mortuus dictavi) et osculare illi genua pro me, et dic illi de extremo versu, Terentianus me induxit in illo exemplo,

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.

Eneid., vi, 1.

D Omnia tamen quæ fuerunt digna correctione, prævidit. Saluto, amore quo debo. Si evaseris, versus ipsos emendo, et sic dirigo. Nam litteras tuas quas per infantem Rulinum direxisti, Julio mense suscepit. Unde me contingit nescire quod actum fuerat, ut taliter moverer.

culpam putaret, ohjurgatorias ad Beatum litteras dedit. Nunc agnito errore Beatum excusat, prioresque illas litteras deletas cupit. Ea est epistola 29 hujus libri. Quare et hic præposterus est ordo, ut de aliis ante monuimus.

³ Artem tenenti inter doctos] Leg. arcem tenentis. Idem Ennodius Parænesi ad Beatum et Ambrosium. Ergo ad disciplinarum arcem properantes. BARTH., *Adversar.* pag. 975.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FLORO.

Qui justius prosperitatis mea cognoscit indicia, nisi qui sinceriter et indesinenter optavit, nec convenit prius alterum desideria aliena cognoscere? Ergo servitio salutationis exhibito, indico me, coelesti beneficio postquam cessavit humana curatio, mox sanatum: revocat ad spem prosperitatis res illa, quia medici desitterunt. Nunc gaudia vestra, sicut de me aestimo, cognoscentes, mecum laudibus prosequimini tanti beneficii largitorem: et si adhuc vos longior mora detineat, quam bene valeatis, litteris intimate.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS FLORO.

Spectabilis vir Eleutherius in negotio suo, quod a domino prefecto audiendum Vicarius suscepserat, ad amplitudinem vestram a me commendatias speravit: credens, salva justitia, opem sibi integrum posse suppeteret, si meis apud vos juvaretur alloquis. Rogo ergo houore salutationis exhibito, ut, ei, si vere contra equitatem laborat, manum medicam porrigit: quia nefas est, ut in prejudicio bona cause prodesse sibi calliditas videat, quod motitur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Usum suum benignitas vestra supra homines locata custodit. Vere medicina est cura sanctissimi; nam venerabilis conscientia Deo semper insinuat quod requirit. Digressis vobis, acrior me calor exusit, et ad omnem desperationem praecipitate diabolo vela patuerunt. Venit ad me medicus, et dixit se quod faceret non habere. Hinc mihi major spes, quando homo cessaverit. Continuo me cum lacrymis ad coelestis medici auxilia converti; et domini Victoris oleo totum corpus, quod jam sepulcro parabatur, contra febres armavi. Scit Deus meus: mox adfuit magni militis imperator, et quod per testem ejus idoneum poposci, incunctanter obtinui. Mox servor ille aeterni frigoris procurator intepuit, et hora nona, sicut legitur, Domino meo mandante discessit (*Joan. iv.*). Scio orationis vestrae tempora; scio lacrymarum copiam in illo quoque momento juuisse laborentem. Ecce indicia votiva non tacui: sed portitorum raritas desiderium commune suspendit. Nam me multum juvat relevatio vestra, quae a vobis minime, qui leta respuistis, optetur.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Mox ubi me gratia superna respexit, et animam de judiciis coelestis vicinitate trepidantem, concessu, ut melioraretur, vivendi laxavit spatio, magnitudini vestre beneficia per litteras divina non tacui. Vere, cessantibus medicis, illius qui innocentia et lacrymis emitur, medicina non defuit. Credite, nisi mihi subvenisset destitutio curantium, nil valerem. Nam quia aegrescebam hominum studiis, cœpi ne-

A gligentia jam sanari. Haec quidem prioribus intimata sunt: sed ne occasio præteriretur, adjeci: sperans, obsequio salutationis oblato, ut me de prosperitatis vestrae de qua pendo, sublevetis alloquis.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVENO.

Necessere est ut qui desiderat scripta vestra non tecat: nec silentii exemplum tribuat, qui cupit alloquium. Juxta orationem vestrarum suffragia, quos innocentia et devotio Deo nostro fecit acceptos, meliorem me esse jam sentio: desiderans honorificentia salutationis impensa, quam bene valeatis agnoscere: quia post receptam salutem, unicum est solatium bono vestrae prosperitatis attollit.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS BARBARÆ.

Quamvis adhuc inter extrema sim positus, et pro peccatorum meorum mole, somni mei beneficia, dum mereor in longum conteri, non sequantur: reverentiam vestrae obsequiis quod debet pendens anima non omisit. Pene jam vocatur ad judicium, et adhuc suspicit in hac luce quos coluit. Quam vera est illa sententia, quod sanctus affectus nec morte pereat! Ergo, domna mea, servitiis vos debitæ salutantis prosequens, rogo ut, agnitis que circa me geruntur, pro illo quo omnibus eminetis et sanguinis nitore et conversationis radiis, domno meo apostolo et cæteris ejus fratribus supplicetis: ut per vos exorata Dei potentia, clementie sue que tarda esse non solet, beneficia non refrenet.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS BEATO.]

Qua mihi vicissitudinis, qua obsequiorum cura pensabitur, quod te et in frequentibus paginis alloquor et officio sermonis tui in lucem exire publicam non detestor? Non me ætas tua, non ingenio meo potest revocare par formula. Eligo benignis plus credere, quam peritis; ut bona originis anteferant studiis: quod fidelis es, divini est muneris: in natura eruditio; per Deum veniet res secunda. Necessere est ut totum tibi amor integratatis exhibeat, primarum partium insignia jam tenenti. Ergo honore salutationis accepto, noveris me, juxta petitionem vestram, epistolam² ad vos admonitionis, quamvis sub festinatione, dictasse: quam ad dominum patricium Symmachum idcirco dirigere procuravi, ut quod in ea emendatione dignum est, corrigatur. Sed propter surreptionem negligenter, te quoque ejus exemplaribus informavi. Quia de re tu apud te esto: et cave ne tibi ad te perlata manifestes comprehenso superiori eminentissimo viro, ceu rem novam postulans: quia si ejus eam magisterio placuisse cognoveris, ad notitiam eorum perferre qui sapiunt non timebis.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non mihi tuus error illusit, nec retroversa decepit

¹ Domni Victoris] Martyris Mediolanensis. [De hac mirabili curatione copiosius aget in Eucharistico vita sua.

² Epistolam ad vos admonitionis] Parænesim didascalicam Beato et Ambrosio scriptam, cui locum dedimus inter opuscula miscella.

affectio : tu ætatis, naturæ, propositi ordinem custo A disti : ergo deliqui aliter de te quam poscebat veritas, judicando. Ad hoc redeunt, quos diligenter insulsa captivat : proinde jam sine circuitione loquendum est. Quo te immemorem tui duxit insana præsumptio, ut ⁴ sancto presbytero dices, in versibus illis, quamvis in temporis momento compositis, aliquibus videri affectum conjugalium gratie non expressum ? Aut ego diffamare volui quod scripseram ? aut epitaphia hoc poscebant, aut ratio ? Quis hoc imperitus, quis tecum sanitate vacuus dixit, ut carnem quod in summam gratiam dominus Faustus exceptit, te et participibus tuis rodentibus læderetur ? Forte ² de tertio Phaleucio, qui Terentianum nesciunt, habuerint, quod de una syllaba querentes occasionem loquerentur. Vere dignus fui ista quæ pertuli, quia scriptum est (*Matth.* vii. 6), margaritas ante immunda animalia non esse mittendas. Quamvis dictiōnum et imperitiæ mee bene sim conscient, te tamen nec scire aliquid, nec sciturum ante didiceram. Vale, et ad alios te quibus debebas loqui, converte.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Acerbo ægritudinis impetu et valida febrium nimietate contritus, cum ut fidem veteris testimonii Christus noster in me, quod in Lazarof fecerat, ostendisset, et Evangelifideum præsentibus declararet exemplis : litteras vestras accepi. Ordinavit ille qui potuit, ut diebus quibus vitam restituerat, amicorum quoque suorum eam et confirmaret et fulciret alloquis. De C versibus unde tibi portentum illud dixit, risum mihi stulta judicia fecerunt. Scias illos in summo pretio apud dominum habitos, quamvis in temporis angustia et viridarii transcurſione conscriptos. Sed si eos non scripsisti, nec facias. Mihi sufficit, dum feci, vota complesse. Nunc ad eam partem me confero, quæ specialiter a sanctis poscenda est; ut pro ægro et amante attentius ores; si mereor, crebra mihi et instructionis et consolationis præstes alloquia.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS BOETIO.

Consideratio magnitudinis vestræ exigit epistolare commercium; sed festinatio portitoris epistolam brevitatem conclusit. Non potui morari properanter : sed nec his vacuum muniis propter res necessarias emisi. D Crebras super domo quam poposci, litteras destinavi. Si possibile est cupita tribui, jam referte, quia omnia ædificia ejus sub negligentia consenescunt. Domine mi, salutationis obsequia dependens, rogo ut vos juvetis sine vestro dispendio supplicantem.

⁴ *Sancto presbytero] Adeodato, epist. seq.*

² *De tertio Phaleucio] Id est, Excepto similem matrona sortem : quo versi clauserat epitaphium Cynegiae lib. vii, epist. 29. Hæc igitur est epistola quam paulo ante retrahavit, epist. 21.*

³ *Hormisdæ diacono] Ejus nomen inter Ecclesiæ Romanae diaconos in synodo Symmachii, quæ Avieni junioris consulatu coacta est. Jamque apud Ennodium sæpius occurrit : nunc illi pontificatum non obscure præsagiat : iterumque epistola 39, *Esto, inquit, specialis tutor ; omnium mox futurus*. Nec vanum fuit au-*

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAPÆ).

Rem necessariam providerit, qui parenti omnium orbatus et peregrinos insinuat : unica via est apostolatus vestri solatium, quæ medetur externis. Absit afflictos dicere, quos ad vos contigerit pervenisse : creatoris patriam, opes alibi non requirunt, quos coronæ vestræ cura suscepit. Præsentum bajulus, ortus nobiliter, profutura ad testimonium ingenuitatis studia Romana requirit. Nunc beatitudini vestra mea supplicis vestri commendat assertio, ut salutationis servitii dignanter acceptis, quod usu facitis, pro mei consideratione gemitur.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ⁵ HORMISDAE DIACONO.

B Et quod es, miseratione ornatur ; et quod futurus es, pietate conqueritur : et diaconum his studiis extulisti, cuius rei promittit cura pontificem. Præsentium bajulus, honestus moribus, natura sublimis, gemini solatii orbatus præsidio, Romam pro honestis artibus, licet peregrinaturus, expetiit. Vide si mereantur a religioso, bene nato, locupleti, juvari ista quæ praetuli. Nunc officio salutationis exhibito, rogo ut si me, si bonam quam coemisti opinionem diligis, impensis portitor adulescat auxiliis.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS ⁴ PORTIANO ABBATI.

Divinis declaratur exemplis, nisi per Dei gratiam visitationem hominum cœlestium non venire. Quæ enim recordatio potest esse peccantium, nisi occultis itineribus favor cœlestis operetur, et per viam mentibus inspiratam quæ propter peccata surrepere poterat, eliminetur oblivio ? Impetratae jam divinæ misericordiæ fiducia est, cultorum Dei animis non desesse. Ergo gratias refero Trinitati Deo nostro, qui ut me reverentia vestra alloquiis visitaret, exegit. Suscipio obedientiam vestram : nec enim exiguis cultus debetur obsequentibus, cum Christi gloria maneat imperantem. Orate pro me, qui humanitatis imbecilla, dum adhuc estis homines, evitastis : quos contigit, necum corpore sequestrato, ponderibus carnis absoluvi ; et servitii salutonis acceptis, frugem circa me gratiae, dum sermonis adolescit cultura, concedite.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS ⁵ AURELIANO PRESBYTERO.

Inamabilis quidem desiderii meis militavit occasio, et votis aditum necessitas vix ferenda patefecit : amplexus paginam præfatione blandientem, sequenti ejus elocutione confusus sum. Nam dulce principium et sereni mella colloquii, relata calamitas, quasi

guriun, quia Symmacho papæ successit.

⁴ *Portiano abbat] Etsi tempore non discrepant, affirmare tamen non ausim, hunc nostrum esse S. Portianum qui Candidobrensis apud Arvernos monasterii abbas fuit, eique et oppido non ignobilis nomen reliquit. SANCTORIUM enim appellamus. Fuit et Porcianus episcopus in provincia qui synodis Carpentorianti et Vasensi interfuit paucis annis post Ennodium.*

⁵ *Aurelianopresbytero] Arelatensi : quod sequentia declarant.*

veste noctis, obnubit. Vere loquentibus vobis ingesta sunt oculis, qua legebam. Nam dum absentia felicitatem pagina sapientis intercepit, coactus sum ¹ illam Aetheriam nimis vidiisse terrenam, et a sublimitate vocabuli in Tartarum duce culpa depositam. Taceo quid debuerit parentibus, quid pudori: ex qua domo infelix processit ad scelus: quod secuta est, relicitis Dei cultoribus, lapanaris vice conjugium. Credite mihi, ultiōne criminis, dum admittit crimen, exsecuta est: et turpi mersa contubernio, et flagitium et penam flagiti reperit in marito. Secum rei personam portavit: et judicis mulier, dum elegit indignum. Producerem litteras, nisi memoriam infausta feminæ desiderarem oblivione sepeliri. Vos, ut Galliæ expulsione illorum subleventur, eligetis: nos, ne Italia coquinetur. Expetant potius Libycas syrtes: et ab humanitatis consortio dividantur: quia si inde dominum Aurelianum fugerint, hinc Ennodium, ad quæ loca declinabunt? ² Domno prefecto quæ jussisti, pressius intimavi: qui ³ præcepta regia mox exigit, per quæ credimus viros bonos et amicos occasionem invenisse præstandi: et vos tamen animum ab anxietate removete: quia celestis sufficiet ad ultiōne malorum vigor examinis. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, precor ut crebro me prosperitatis vestræ, quia comeantum opportunitas ingeritur, relevetis alloquiis.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS BOETIO.

Perdiderat eruditionis pretium lingua, dum retines: quia dum venustatem eloquentie taciturnitas includebat, credebat non esse quod nuper effuberuit. Produxisti in lucem novum jubar eloquii: et dum diem in epistola facis, splendorem recens adeptus crederis jam maturum. Gratias ago, quod me ad amicitiae custodiām paginæ tuæ flore compellis. Sed si fidei meæ esses conscius, dubitationem de rebus constantibus non haberet. Timeo ne ambi-

¹ *Illam Aetheriam*] Nurum Archotamia, de qua lib. vii, epist. 14. Sed tota hujus epistolæ interpretatio ex Cassiodore petenda est, apud quem Theodericus de hac Aetheria Merabando comiti sic scribit lib. iv, epist. 12: *Archotamia itaque illustris femina flebiliter ingenitissimis nepotis sui calamitatem tali conquestratione deploravit, dum semper axia cura tenacior est suorum, asserens Aetheriam nurum suam, mariti postposita dilectione, cuidam se Libero jugali fædere sociasse: et cum ornator cupit novis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates evertere: allegans dictatam filitorum spolis, quibus magis decui congregari.*

² *Domino prefecto*] Fausto.

³ *Præcepta regia*] Illa nimirum quæ proxima quam laudavimus Cassiodori epistola continentur, ubi Archotamia adversus Aetheriam nurum causam Theodericus Merabando committit. *Sublimitatis vestræ iudicio hanc causam legibus committimus audiendam: ut omni incivilitate submota, mediis sacrosanctis Evangelii, cum tribus honoratis quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quidquid prisci juris forma constituit, inter eos considerata disciplina nostri temporis proferatis.* Prolata sententia, cum prægravatam conjugem suam questus esset Liberius, Theodericus epist. 46 iterum rescripsit, ut causa per arbitrios retractaretur.

⁴ *Domine ut supra*] Sic lib. 1, epist. 12, lib. n, ep.

A guitate quam credis exhibeas; et dum amantis tempore metuis, in affectionem frigescas. ⁴ Domine, ut supra, salutationis gratiam persolvens, spero ut crebro ad me epistolarum commercia dirigas, quia in his muniis et diligentia te admonet et perfectio ut multus incumbas.

EPISTOLA XXXVII.

ENNODIUS BOETIO.

Quamvis tenui effectu petitionis surgit eloquium, et conciliant et dotant facundiam res secundæ, in qualibet verborum saturitate paginae si repudientur, ab imprestatione jejonant: plus felicibus epistolis debetur laudatio quam peritius. Jure loquitur verbis nitore sublimibus, qui summates viros dicendi venustate captivat: quodvis oratorium schema sinistra sors dissipat: ditescet enim lingua nutrita beneficis. Dudum ad eminentiam vestram direxi qualicunque audacia producente colloquium; quod ita responsi genio sublevasti, ut crederem me perdidisse digni favoris tempora per quietem, quando modicus sudor judicium arem tenentis illexerat. Promiseratis etiam dominum quam poposceram, non negandam. Geminis elevatus successibus incedebam; si et opinio perfecti astipulatione, et census locupletissimi crevisset impendio. Sed detestor moram, quam sterilia quidem peccata pepererunt. Nam et homo culminis vestri quem prestolabar advenit: et nihil sibi mandatum esse, quod desideriis meis prodesse posset, asseruit. Vide meritorum meorum fusca commercia: quorum contra me nitentia fidem frangere nequeunt, exigunt tarditatem. Absit a conscientia mea, de vestra claritate diffidere: obscenæ mentis est, putare constituti memoriam non manere. Sed rogo ut dum propositi vestri lucem asseritis, eorum quæ mihi debentur, obscura supereritis. Ergo præstationi vestræ genium dono celeritatis infundite. Domine mi, cultum salutationis impertiens, preces adjicio, ut ⁵ consularem sportulam cum responso præfatae petitionis accipiam.

9 et aliis locis. In conscribendis enim epistolis quibus honorum titulis initio epistolæ singulos appellantur, eosdem sub finem iterare mos erat. Verbi gratia, Volusianii ad sanctum Augustinum epistola sic incipit: *Domino vere sancto ac merito venerabili patri Augustino Valusianus.* Eadem sic clauditur: *Incolunem veneratione tuam divinitas summa tueatur, domine vere sancte ac merito venerabilis Pater.* Rursum Augustini epistola quia Volusiano respondet, hoc habet initium: *Domino illustri et merito insigni et præstantissimo filio Volusiano Augustinus.* Sub finem vero: *Incolunem feliciorumque temisericordissima Dei omnipotentia tueatur, domine illustris et merito insignis et præstantissime fili.* Eademque in plerisque Augustini et aliorum epistolis cernitur repetitio. Quam ut vitare librariorum, compendio utebantur, præfixis verbis, ut supra, hoc est, ut initio epistolæ scriptum fuit. Quanquam apud Ennodium titoli omnes epistolarum, nudis tantum nominibus relictis, omisi sunt. Quod item accedit rescriptis Principum in codice ac novellis: eoque factum ut illa: *Habe Tatiane carissime nobis, et Albine Parenz Karissime Augstrom,* ac similia que bis, ex more quem dixi, repeti solebant, semel tantum, quia integra rescripta non sunt, nunc in fronte, nunc ad calcem ascripta videamus.

⁵ *Consularem sportulam*] Quia consul erat Boetius, epist. 1 hujus libri. Sportulae autem amicis novis

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAP.E.).

Non inefficaciter poscit, qui parenti omnium peregrinos insinuat: nobilibus generalis debetur assertio, maxime apud eos qui beneficia tribuunt non rogati. Beatum sublimem adolescentem, praesentium bajulum, si corona vestra dignanter accipiat, praetarum juxta morem pontificis ornat officium. Est enim qui gratiam vestram et natalibus et moribus mereatur: sufficit dignis stricta laudatio. Nunc servitius salutationis exhibitis, rogo, ut me amantem vestri crebri relevetis promulgatione colloquii.

EPISTOLA XXXIX.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Si dignatio circa me promissa duraret, assereretur frequenter litterarum: vix respiciunt humiles, quos ad arcem eventus prosper exeverit: grave est, si spes secundarum rerum caritatis nexus incidat: non debet præjudicare diligentiae, cui secundum vota blan ditur. Si tamen aliquid circa me gratiae custoditis; si vivit amoris polliciti scintilla, Beatum commendo nobilissimum adolescentem praesentium portitorem; cui justum est ut consideratione mei, et parentem beatitudine vestra impendat, et patriam. Esto specialis tutor, omnium mox futurus. Domine frater, salutationis humilitate depensa, rogo ut sub celeritate quam bene valeatis, scriptione signetis.

EPISTOLA XL.

ENNODIUS BOETIO.

Precum iteratio bonam conscientiam oblivionis accusat. Sed facessat stimulare currentem, et constantem virum ad memoriam promissionis impellere. Haec de his quæ a me dudum culmini vestro sunt scripta, perstrixi; ut domum de qua jam paginali judicio voluntas vestra est patefacta, perficiam. Reliqua epistolæ salutationis nuntio mancipavi; ut sicut apud nos valetudo in statione est, ita de culmine vestro coelestis faciat favor agnoscit.

EPISTOLA XLI.

ENNODIUS AGAPITO.

Insolabiliter amantum ferretur absentia, nisi opem darent remedia litterarum, que jejunas desiderant-

honoris causa debebantur. Symmachus epist. ultima lib. ix: *Sportulam consulatus mei et amicitiæ nostræ et honori tuo debeo.*

¹ Vice remedii obitus] Qui dinturno morbo languet, mortem optat, ut remedium. Vetus epitaphium,

Ἡλίας ἐμῆς ζωῆς γλυκερώτερος, ὃς μὲν ἀπέστυτος Νοστόν, καὶ καρπάτον καὶ πορφύρας ποδάρης.

A tum animas pascunt esca colloquii. Bene enim per styrum dilectio amicam sibi pingit effigiem; cum qua sine laboris patientia misceat mella sermonum. Ad hoc magnitudo tua artifex ne impastam gratiam linqueres, scripsisti. Debeo vicissitudinem, quia memoria mei te esse cognovi. Honore ergo salutationis exhibito, rogo ut quod scis apud caros et affectione præditos esse pretiosum sub continuatione facere non omittas.

EPISTOLA XLII.

ENNODIUS AVIENO.

Egritudinis vestrae indicium in meæ contingit incrementum. Nam talis semper et usus et pene natura solliciti, ut vix credit transiisse quod metuit: et quæ fecit Redemptor noster cœlesti benignitate præterita, quasi sint in occultis locata suspira. Vere domine Aviene, jam in me nihil de usura lucis istius, nisi vestra tantum, post amorem Dei, remansit affectio: quando melius tecum agitur, talis sum, qualem me in desperatione dimisisti. Superest ut precibus vestris et peccatorum remissio concedatur, et si ita Deo videtur, pro¹ vice remedii obitus celer eveniat, ne amarus sit morte quod vivo. Domine mi, salutationem debitam tota humilitate solvens, rogo ut per vos, quid in causa vestra de Roma nuntietur, agnoscam.

EPISTOLA XLIII.

ENNODIUS MESSALÆ.

Nunquid aliquando ab effectu destitit, qui Deo cum fiducia supplicavit? Si animus in fide non claudicet, et vota et votorum copia conjunguntur. Ecce egit apud vos silentium meum, quod tanti temporis non valuit obtinere loquacitas. Quantum video, scripta vestra nisi taciturnitas non meretur: quos mutos putatis, alloquimini: ab his quibus lingua esse creditur, abstinetis. Fecistis tamen quod decuit dominum et, ut ipsi dicitis, parentem; ut me gravi ægritudine depresso dignum putetis alloquio. Rogo ut hoc sub continuatione faciatis. Domine mi, salutationis reverentiam solvens posco ut pro me per omnes Dei sanctos supplicare non desinas, quatenus vitæ redditus, de visione vestra gaudeam.

ΑΥΡ. ΑΜΦΙΚΤΥΩΝ

ἄγων ἵτος ο

Venisti tandem vita mihi dulcior, et me
Solvisti morbis tristis, et podagra.

AUR. AMPHICTYO

annum agens LXX.

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ ARATORI.

Velim ita labori meo faveas, ut jejuno veniam

¹ Aratori] Libens accedo ad conjecturam doctissimi cardinalis, Aratorem hunc esse qui apostolorum Actus versibus exposuit. Verum is hoc tempore adolescentis adhuc erat, et Musarum tamen in castris miles

D præstes ingenio, quia nefas est in devotionibus despici amabilem discendi cupiditatem: quando quod gratiosus obtulerit, durus rerum interpres evacuat.

non ignotus, ut præter hanc binæ superioris libri epistolæ ostendunt. Ligarem patria fuisse, facundo patre natum, atque in Liguria ipsa eruditum, et causidici officio functum: legationem etiam pro Dalmat-

Laudandus est in studiis, vel qui facundum æquare non putatur eloquio. Inter benignos et eruditos, quid eligatur incertum est, cum pars utraque dei pretium. Ergo crede diligenti, et amaritudinem temporibus legitimi amoris amollire. Nolo rem voti facias necessitatem : et desideria quibus humanum genus natura peperit, digeras in merorem. Non habiturus continentiam, nisi nuptias optet, in culpa est : conjugalis copulæ vitam remedium, electurus est aut virtutes, aut crimina. Tu te ut metiarius, imploro, ut nec supra hominem plenum casibus iter arripias, nec intra hominem que sunt plectenda mediteris. Vix delinquit, quia a natura et lego non deviat. Ergo post Musarum castra, et inanes ætate nostra cantilenas, ad curam te serendæ solobis muta : vita quod viluit, quia inter imperitorum exercitus furor est nolle rusticari : juvat sapientem, hoc esse quod plurimos. Fecasset philosophia in nostrorum nota conventibus : ego donasse curis cupio, quotiens infelicem inscitiam sequitur qui prædict. Ergo honorem salutati accipiens, rescribe mihi quid cum animo tuo pagina mea egerit. Nam si quæ mihi sit sententia flagites, ego ipsa studiorum liberalium nomina jam detestor.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Stat apud conscientiam culmius vestri quid sublimis viri Faustini voto debeam et generi : et ideo quamvis apud vos credit sufficere quod pro filio pater rogavit, per me tamen quia parum putat ejus sollicitudo quod egerit, preces frequentat, sperans ut noster adolescens ad maturos, Deo auspice, mores erigatur : vos detis præcepta, quid sequi debeat, quid cavere, vos apud quos necessarium credideritis scriptione prosequamini. Hoc scio culmen vestrum, etiam si taceam, esse facturum : sed nec debui tanti viri precibus deesse, nec potui : qua dere permotus lacrymis superius comprehensi, et ego flens supplico per illam quæ vobis a Deo concessa est, conscientiam (sic petitiones vestras pia martyrum Salvatori nostro commendet assertio), ut efficaciter apud vos et creator pro filio et dominus Faustinus pro Ambrosio supplicit : et ordinate prædictum juvenem, et orate pro ipso, ut adolescentem Roma nec vitiis possit, nec moribus extingue. Scio vos plura apud homines, sed majora apud Deum prævalere. Et idoo securus jam effectum illis polliceor quos commando. Ergo reverentiam salutationis exsolvens, paucis multa

tis ad Theodericum regem cum laude obiisse testatur Athalaricus, lib. viii Variar., epist. 12, qua comitiam domesticorum Arator decernit. Postquam co-mitiva etiam rerum privatarum, priusquam aula re-licita Ecclesiæ manciparetur, ornatum fuisse, docet nos vetus adnotatio, quæ in plerisque exemplaribus Aratoris libris præfixa est. Qua ratione Vigilio oblati et suspecti ab eo fuerint. Ejus enim in codice Remensi monachorum S. Remigii hoc est exordium : *Beato domino Petro adjurante, oblatus hic codex ab Aratore industri, ex comite domesticorum, ex comite privatarum, viro religioso, subdiacono S. E. R. sedis apostolicæ, sancto alique apostolico viro papæ Vigilio, susceptus ab eo die viii id. Aprilium : et quæ sequun-*

A contextui. Sufficit Deo placentis viri instructam esse pietatem : et causa et persona, cum Dei solatio, vestro disponatur studio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS MERIBAUDO.

Quasi solem facibus adjuvet, et mare exiguo humore locupletet, ita superfluis laborat impendiis, qui per se placitura commendat. Sed stultum est perire occasionem beneficii, quando auxilium fortis implorat ; opum largus supra copias ditatus est, si credit subsidium quod pauper obtulerit. Regale munus sit, cui insigne pretium præstat accipiens. Dominus Faustinus de prolis sue profectus supra quam poscit paterna cura, sollicitus, Ambrosium nostrum hac apud B vos credit præspectione communiri : aestimans quod sanguis ejus, quod prudentia, quod census, intra Liguriæ angusta delitesceret ; et quod artis fama nobilis arctaretur obstaculis : alieno præsidio claritatem suam in Romanam lucem putat erumpere. Fecasset ab studiis meis negare testimonium quod plus opitulatur auctori : qui enim bonos asserit, approbat. Videat quo de vobis fiducia sit, cui quidquid præcipuum habet nobilis terra commisit. Nolo putet apud nos quod hac sit familia potius inveniri. Sufficit honorum cupidis sic plures vincere, ut potissimum comparentur. Honestatem juvenis vulgatus natalium pudor ostendit : faciat divinitatis dispensatio ut per vos principia ejus hic bene locata solidentur. Ego honorem salutationis accipite, et petitioni meæ paterna, sicut præceptores vocavit antiquitas, pietate respondete.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ¹ PROBINO.

Si apud eminentiam vestram supplicatio mea recordatione subsisteret, crebra scriptio patuisset : nec quos apud Liguriæ vestros dignatione vocabatis, sepeliret oblivio. Sed quia loco et opibus divisi, nec diligentia lege comparantur ; ideo perfectam subiectis caritate, si digni sint allocutione, præstatis : bac in amicitiam discretione coeuentes, ut vos cogamini tantum respicere, nos amare. Erit vilium superba conditio, si plus a potentibus quam verba præstolantur. Ad querelam descendit caritatis imperio : debuisti me post periculum quod videratis, dignum putare colloquio, vel quia recentis mysterii reviviscentem commendabat assertio : puto quod digni sint honorum gratia de sepulcris Redemptoris

tur. Pangendi sacri carminis, hoc est Musæ ad divina convertentæ auctor Aratori olim fuerat Parthenium Ennodianus. Idcirco cum apostolorum Actus cecinisset, opusque suum Vigilio, ut dictum est, obtulisset, id ipsum in Galliam misit ad Parthenium, ut ibi ejus opera ederetur. Quia de re præclaræ in eodem codice Remensi exstat Aratoris ad Parthenium ipsum elegit versibus epistola : quam quia nondum vulgata est, si velut peregrinum emblemæ his notis inseram, neque ingratum, neque inutile πάρεργον fore confido.

¹ *Probino*. Viro illustri, patricio, ut patet ex Theoderici ad illum epist. ii Variar. 11, et Parænesi auctoris ab Beatum et Ambrosium hunc ipsum Faustini filium quem Probino commendat.

nostri potentia restituti. Ego tamen, quamvis sim A vit. Venit ad me sera quidem relatio, sed votiva : prodigus frontis et garrulus, nec dum de me fiduciam gerens, propinquos insinuo. Praesentium portitor, domini Faustini filius, sufficienter bona pollicetur merita de parente : hunc ut vos foveatis, imploro : quia bene noster qua sit creator ejus morum luce conspicuus : nec debet ad alios festinare, nisi ad vos, quemcumque vite auctoritas armat et generis. Ergo, domine mihi obsequio salutationis impenso, rogo ut prosperitatem vestram epistolaris cura manifestet.

EPISTOLA V.

ENNODIUS HORMISDE DIAONO.

Cœlestis dispensatio epistolaribus beneficis junctos caritate consociat : dum quos discernit itinerum prolixitas, in remedio sollicitudinis jungit affectio, si sit cura sermonis. Silentium tamen vestrum nimis admiror, quod post depositæ sarcinas ægritudinis nulla me allocutione sublevasti. Sed quia loquendo opportune cogimus, ut loquaris, vel garruli imitatione responde. Bene enim res desiderii et poscitur, et impetratur exemplis. Ergo honorem salutationis impendens, indico me, Deo propitio, jam valere, supplicans, ut vicaria mihil stili promulgatione benedicas.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS BEATO.

Si proferenda temporibus de eruditionis messe pectoris horreo condidisses, jejuna ab epistolis tuis commicantium dexteræ non venirent. Sed quia negligentiam et sterilitatem tuam sermonis prodit abstinentia, nos necesse est iterum ad culturam admonitionis assurgere, et terga jactis infecunda seminibus recidivis ad ubertatem sulcis urgere. Ubi sunt monita qua apud te asserebas esse victura? ubi studium colloquendi, per quod et scientia patescat et caritas? Clamat silentia tua, te non assecutum quod boni dignum possit esse iudicio. Nam sicut rara doctos, ita continua prodditaciturnitas imperitos. Ergo erubescit, et tandem aliquando rumpe vincula, et impedimenta sermonum. Ostende quid valeas, ostende quid promoveris, si tamen te juxta votum nostrum gratia superna non deserit. Nunc salutationis honorem accipe, et brevi contentus epistola, agnoscere patri tuo quæ longa correptione reseruentur fuisse mandata.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Benedico Dei nostri triplicem in majestatibus unitatem quæ me inter angustias meas, perfectæ sanitatis loco, de coniunctionis vestræ munere subleva-

¹ Domno Liberio] Patricio item : de quo lib. v, epist. 1. Aliud hoc suburbanum ab eo quod a Fausto superiorum per Florum postulabat epist. f2, lib. viii.

² Schot, vestra.

³ Camille] Videæ consanguineæ in Gallia, id est Arelate. Infra epist. 29 : *Camilla parentes mea intra Gallias et viduitatis miseria, et gemina etiam captivitatis succubuisse fertur incommodis.* Parentem dicit, non matrem, sed sanguine conjunctam, militari olim et barbara, sed Ennodii ætate recepta, significacione

A vit. ad me sera quidem relatio, sed votiva : adgit Redemptor noster, et impletat quod inclinatus supplicatione concessit. Domine mihi, salutationis reverentiam solvens, rogo ut actionis vestræ summam de suburbanio illo cum parente vestro¹ domino Libero, Christo vobiscum admidente, compleatis : quantum si evenit commutatio, pretium dignet accipere, ne diutius sub permissionis nutemus ambiguo, quia vos noster nihil plus esse quod in hac supplici vestro mundi conversatione præstetis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS VICTORI.

Dum inscitiam sublimitas tua præloquitur, eruditionis secreta patet fecit : impugnas perfectione quod asseris. Nam dum te salvo pudore illitteratum esse confirmas, quid naturæ vigor, quid studiorum lima contulerit, declarasti. Credat mihil sublimitas tua, imbuendum liberalibus disciplinis jam suis bonis ditavit. Si talis lingua prosequitur fratris Pauli filium, facunda astipulatio et commendat et edocet. Nihil longe degentius magistris opus est, quando digna laude loquitur, qui dirigit ad docentem. Erubesco insinuatum minus invenisse quam detulit : Deum rogans ut quod de me per affectionem præsumitis, ingenii valeam virtute complere. Vos tamen, honore salutationis accepto, quibus libet officium sermonis impendite ; dummodo sollicitudini meae de prosperitate² multiplex scriptio[n]is cura respondeat.

C

EPISTOLA IX.

ENNODIUS³ CAMILLE.

Intercepisti nostrum, nescio quem secuta, consilium. Nam parvulum tum quem studiorum liberalium debuit cura suscipere, ante judicium convenientis tempora, religionis titulus insignisti. Veneranda quidem ecclesiastici forma servitii, sed que ad duas partes animum non relaxet : unum et difficile iter est quo iter ad Christum, nec occupatos multipliciter aliquando vita arcta suscepit. Properantes ad se de disciplinis sæcularibus salutis opifex non refutat ; sed ire ad illas quemquam de suo nitore non patitur. Jam si eum mundo subtraxeras, mundi in eo schemata non requiras : erubesco ecclesiastica profitentem ornamenti sæcularibus expolire. Annueram quod per patricium diaconum, quantum ipse asseruit, postulasti : quid oportuit cum alter ad me, quam diebus ipsis inventus est, destinari? Si judicium meum consulis, volo ad me pertinentes magis merito sanctos esse quam titulo. Vero animum meum de quietis statione ad cogitationum pelagus expulisti. Suscepit tamen, Deo auspice, sanguinis mei⁴ vernulam. Nunc vocabuli. Ideo Patricium diaconum Camille filium, non fratrem, sed sanguinis sui vernulum vocat.

⁴ Vernulam] Nic. Fabri liber, *vernulam*, quod probari posset : quia venam sanguinis recte dicere, ut venam familiæ Symmachus libro nono, epist. 63, nisi vernulam præferant alii codices : quod rectius est ; confirmaturque glossæ Basiliensis editionis, quod expunximus, in quo vernula exponitur servitialis, hoc est servo editus : vernula enim primum dicti, qui ex ancillis domi nati essent.

restat ut conatibus meis favor cœlestis arrideat, et neg- ligentias hominum pœnæ moderationis abertate compo- nat. Domina, ut supra, salutem debitam dicens, pre- cor ut nunc geminam sollicititudinem pro utrisque suscipias, et Deo nostro commendare assiduis preci- bus non omittas.

EPISTOLA X.

ENNODIUS ⁴ CELSO.

Lenocinium est, non gratia sacramentum, quod tantum præsentibus exhibetur: amicitiae sinceritas et longe positos non relinquit. Quid possit vera fides, intelligat qui tunc adipiscitur beneficia, quando desinit supplicare; ego mihi debo quod ad stationem precum trans Gargara positus pervenisti. Tu luce conscientiae amicos et litteras uno a te tempore divisi- sti, sectus non solum longiuqua, sed abdita, ita ut nusquam te sagacis boni persecutor inveniat. Semper et hic quidem latencia inter lepores cubilia diligebas; sed saepè latebram tuam, qui presso ore vestigia rimatus est invenit. Nunc altiori consilio, credo, ut majores ² accenderis, te hominum coetus submovisti. Ergo solam pueritiam debuisti Mediolanensisibus tuis? et virum te tenere debuerant, qui puerum possederunt; et quos latificasti de amplexibus, debuisti juvare consiliis. Sed hinc alias; tu tibi provisionum tuarum aut gaudia debebis aut lacrymas. Ego interim salutationem præfatus, [memor debiti, donationem de pueru destinavi; hoc apud me reputans, ut nec importunus in tempore diffidentiae suæ vinceret, et cessans inter desperationis mala gau- deret.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Suscepi litteras multiplici gaudiis dote locu- plites, et gratiam circa vos Dei quam noveram nuntiantes. Protinus testibus Christi nostri, cum lacrymis quas suggerebat hilaritas, indicata patfeci: et quod per ipsos impetratum fuerat, gratias referens, quasi novus relator asserui. Vere, domne Fauste, simpliciter in hac causa volgatum est, quid haberet meriti, quid virium in precibus illa sancta anima que præcessit. Nam etsi sit spes nostra adhuc cæca mundi luce vestita; sed quod conveniens esse noverat siue nostræ actionis labore promeruit; cum a nobis divideret res in manibus collocatas, obtulit longa statione distantes, felicius tribuens necessaria quam cupita. Ergo mundus iste veri aliquid habet; aut si non habet, non de ejus ditione mox rapitur. Mentiti sunt homines qui se jurabant accipere beneficia, si dedi- sent: etiam superna dispensatione conjuncti sunt, a quibus nec accepimus blandimenta, nec dedi- mus: certa ne desperatione confidentia, et nebu-

A losum de publicata promissione constitutum. Vere dicere, si doleret ista dissicio quod tales homines nec illa quanam dicitis nutricem mendacium esse, Liguria potuisset mittere. Quid arguam prius iniustis? fallacie, aut fatuitalis obscena? perdiderunt duos, qui inter se sanctorum impetratione sociantur, per quos potuisset diu jacentis et in umbram coætæ familie scintilla reparari. Memores estis, dominum Avienum vobis in ecclesia dixisse, Deum se de illa puella specialiter non rogare. Vide progeniem sanctis creatoribus ad usuram vite procedentem. Intelligebat plus se parentum fletibus quam actione promoturum. Gratias tibi, omnipotens Deus, gratias, rector fidelium, qui ancillæ tuae vota respiciens, prophetie in ea pollicitationes implesti, dicens: *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen eius hereditabit terram* (*Psalm. xxiv, 13*). Perfice, pie arbitre, quod remansit, et ³ in alterius servi tui copula serenus aspira. Mihi si haec videnda morbus qui jam vitalem præoccupavit substantiam, non relinquit, videat de illis bona pater, et avi proavique ante transitum suum nomen accipiat. Me tamen, quamvis peccatorem, adhuc grata superna non deserit, qui admonitionem cauteio prævenio. Nam desideria meane ⁴ legati provincialis nomen acciperem, licet cum dolore, suspensi. Timui ne aut rerum dominus, vobis disponentibus, haec a se exigi crederet, quæ cogit necessitas postulari; et ego redderer officiis onerosus et actionibus infundus, quamvis nec excepi nec injunctis par esse sufficerem. Rogo ut supplicies Deo, ut me vel usque ad votorum communium tempora in mundi istius ser- vet incerto.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS MESSALÆ.

Fero vestrarum absentiam litterarum, si sic ad incrementa gaudii mei pertinet quod tacetis. Non est molesta pagina intermissione, si cum splendidis dictionibus junguntur rara colloquia. Quod de gratia circa vos Dei, quod de sanctis parentibus ⁵ præsumatur accipio. Jam suffragiis amicorum Dei qui tibi pater et frater est, agnovisti. Vere dictio nem tuam siue lacrymis quas dabant gaudia, non relegi. Nolo apud te que de te sentio verborum importunitate producere. Labora ut quod suggestente in sensibus vena invenis, componas eloquentia. Nihil tibi a domui Fausti et domine meæ matris tuae filio minus est, nisi quod ⁶ ipse studiose substraxeris. Parcat tibi tamen Deus, ut credas me immemorem esse tui, dum impudentibus morbis frequenti te scriptio non veneror: debes nosse dignum esse veniam quidquid necessitate delinquitur. Domine mi, salutatio nem plenissimam dicens, benedicere me Deum in

non a tota provincia, sed a civitate tantum aliqua mittebantur, ut *Hieropolitanæ civitatis*, cod. eod. lege 8 de Censoribus, et *legatio Alexandria*, leg. 42 de Episcopis, etc. Oblatam sibi ad Theodoricum legationem subire propterea cunctatur Ennodius, ne ob summanum cum Fausto necessitudinem, suspicionem regi moveat, qua Ligurum nomine postulanda erant, ea Fausti suggestione postulari.

⁵ Schot., ista.

¹ Celso] Mediolanensi.

² Schot., accenderes.

³ In alterius servi tui copula] Nuptiis Avieni, de quibus epistola sequenti ad Messalam, et supra epist. 7, itemque ad ipsum Aviensem. Ergo puella cuius obitus hic describitur, Avieni soror, filia Fausti.

⁴ Legati provincialis] Provincia Liguriæ: ut *legatio Proconsularis provinciæ*: lege 186 cod. Theod. de Decurionibus. Nam ali erant legati civitatum, qui

operibus ejus de domni Avieni conjugatione sigui- A
fico ; et de te quod ejus pietas pollicetur, exspecto.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS PANFRONIO.

Peregrinari me in solo patrio vobis absentibus crederes, etiamsi valerem. At cum ægritudo mihi et quorumdam insistat infirmitas, inter utraque quid faciam? quis uno tempore, et morbos ferat, et perfidos? Scias nulla cautione, nulla innocentia, in civitate nostra, quæ Deo medio promissa sunt, custodiri : totum felicitati tribuitur, nil amori : circa humiles rara dignatio; optimus ille, qui celsior. Sed haec ego non pro mei, cui nihil superest quod sperem, consideratione suspiro, dolet mihi illos perire quos diligo. Plenius vobis rem omnem, et quam propter studium vestrum invidiam contraxerim, homo vester insinuabit. Ego honorem salutationis impertiens, rogo ut scripta mea, et domino Avieno, et domino Liberio protinus contradatis; et per ipsum qui vobis Pamfroniā nostram sanam contribuat, conjuro, ut vos me quid responsi dederint instruatis; quia si regius occupatione aliqua negatur adventus, ego ad vos, Deo meo suffragante, sub quavis membrorum meorum fragilitate venire festino.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ELPIDIO DIACONO.

Deus sanctitatem tuam misericordiae suæ et gratiæ prosequatur insignibus; qui de humilitate mea, rem amici faciens, dignaris esse sollicitus, et me meosque promittis peculiari affectione te colere. Scio quia Deus propitiis tibi sic gratiam invicti principis contulit, ut humilitas ecclesiastica non periret. Vere, domine Elpido, si dignatus pius rex de seruo suo esse sollicitus, tu fecisti, eujus animo nullus amicorum vicem poterit repensare. Scias me tamen quotidie diversa affligi qualitate morborum, ita ut de vita desperem. Rogo tamen, honore salutationis accepto, ut dominum Faustum et filios ipsius, memor animæ tue, sinceriter diligas; et pro anima mea, quantum prævaleas, orare non cesses: quia non remansit in luce quod sperem. Rogo etiam ut me frequenti digneras alloquio, et si dominus noster ad Liguriā venturus est, intimare procures.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS STEPHANIE.

Bene est animo meo, quod gravatum peccati fasce meministis; et inter illas secri pectoris curas, quantum epistolæ ad dominum Avienum destinate manifestant, personæ meæ non emergit oblivio. Deo gratias ago, qui per indebitum delinqutibus clementiam solita miseratione succurrit, dum eos sanctarum animarum intercessione sustentat. Non credo quod inter orationes deseratur, quem nobilitate alloquio. Saluto ergo humilitate qua dignum est, et rogo ut illi assidua orationum donetis suffragia, quem commemorationis pascitis obertate.

¹ *Lxnam et racanas*] Ita distincte Vaticanus: reliqui ² *Lxna metra canas*: quod eodem recidit. Racanae autem quod genus vestimenti fuerit, non liquet, ad calceamenta referendæ videntur, ut et rogas et

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ADEODATO.

Olim ad beatitudinis tue scripta responderam, si facile fuisset Romam pergentum itinera deprehendi. Ecclesiastica humilitas a mundi potentibus quasi res peregrina transitur. Ut primum tamen dominus Diocorus Romanum perfunctus pii laboris remeavit officio, ad restitutionem debiti, reverentiam vestram suspiciens, aspiravi. Illos filios vestros, dominum Paulum, vel sanctam progeniem ipsius redire Romanum cupitis, nos manere: dispar sentientia ad unum affectionis callem sine errore revertitur. Deus tamen optimus dispensator, quod felicitati ejus scit convenire, disponat. Mihi domini Fausti, suorumque prosperitas præsentie vice blanditur. Domine mi, salutationis cultum pleno amore dissolvens, codicem quem dedistis, filio vestro domino praefecto remeante, transmitti: vos meum, aut illum quem promisistis, si placuerit, destinate. Illud tamen specialiter conferentes, ut orationum vestrarum nunquam me pro pugnatione nudetis, quia nullus mihi murus potior esse aduersus peccati arietem poterit, quam si illarum me tutela defendenter.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS APODEMIE.

Non clauda fides opinionis antiquæ, quæ perhibet quod propinquitas generis non defraudetur longinquitate regionis. Manent familiarum suis jura cardinibus; nec quæ sunt divisa habitaculis, dissociantur animabus: percurrit ætherius vigor, ubincunque carnis cogitatione producitur; et illa celestis portio unius patriæ non continetur angustiæ. Sic tu, domina mea, longe a corpore degentem Ennodium perquisisti, efferrando desideratis nobile munus aspectibus. Accepi cucullam qualem debuit dirigere, religionem profitenti. Sanctissima, ora, ut dignum me humilium indumentis, et si non invenerunt dona vestra, tamen meriti sui nobilitate perficiant. Domina mi, salutem largissimam dicens, rogo, ut crebro venerandis reveletis alloquii. ⁴ Lænam et racanas, cujus vos vulneris coloris rubei aut fusci, mihi sub celeritate dirigite.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS STEPHANIE.

Sufficeret equidem pro epistolari commercio meritum portitoris, cui et vena sua quod loquendum est et pura circa me ministrat affectio. Sed animus meus ad duplicitum festinat obsequium; nec simplici quæ reverentia vestra exigit humilitate contentus, domino Avieno scripta conjungit, illi quem de stirpe vestra procreat et vita prodit et oratio. Graviter tamen fero quod rusticæ voces nimis urbana et subtili elocutione narratis. Non ita circa familiam vestram gratia celestis innotuit, ut aliquem in ea liceat majoribus suis aut lingua esse aut actione dissimilem, nisi forte quod vos supra clar-

taugæ lege 3 cod. Theod. de Habitu quod uti oporteat intra urbem. *Intra urbem Romanam nemo relrogis, veltzancis ultatur.*

* Videsis le St. Moine Vat. Sacr. tom. II, p. 287.

tatem seniorum sanctæ viduitatis in vobis fulgor irradiat. Nempe illius domini Fausti germana es, in cuius prefectura quod monachos instituat, inventur, quem plus est actione venerabilem esse, quam titulo. Rogo vos, servitio salutationis exhibito, ut nunquam scholasticorum indociles compositiones sanctis dictationibus misceatis: suffici mili quod admirer, quod si mereor sequi debeam, in vestris sensibus invenire.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS AGNELLO.

Longo animus meus peperit incerto, utrum pro diligentia notitiae vestre januam scriptioris amabilis presumptione pulsarem, et excellentissimi hominis per hunc callem pectus ingrederer, an per homines vestros, vaga salutatione contentus, secreta quibus obsidebar irrumperem, quia visum mihi est non esse in hominum numero computandus, quem hominum potissimum ignoraret. Et plane illi nec mores suggerunt fiduciam, nec natura, qui in arce locatis absconditur: vobis præcipue, quos uterque orbis amica et socia diversitate complectitur, quod Dei timor gratiae sua comitate firmatos fecit jam honorum summa largiri, et ad quod vix præcipui perducuntur ad opinionis gloriam dare subjectis. Laudandi sunt apices, sed ad eos sudore maximo vix venitur. Quod tamen feliciter dictum sit, et inter munera vestra sunt culmina. Ergo salutans reverenter, epistolam brevitatem concludo, ne ante dignationem vestram videatur importuna laudatio. Latius post responsum paginale, quod moribus, quod potentiae vestrae convernit, eritis muando mecum attestante lecturi.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS MASCATORI.

Et me sperare quod pius est, et vos decet annuere. Nam disparibus viis ad unum finem remuneranda tendit intentio. Vos solitaria rebus impenditis, a me tenui sermonis præstolatur auxilium. Sic fit ut cui incumbit per officii considerationem præstare potiora, vix possit exigua. Reddat ingenuitatem homo palati, quia Ecclesie nihil amplius sufficit quam precari. Scitis¹ pro ascinis a quo veniat retributio, si juventur. Succurrите his quos et patria terra captivati, quibus et invidia est cum originariis et conditio dolenda cum profugis. Pluribus Christianum et sapientem non decet admoneri, ne longa de-

¹ Pro ascinis] Qui laribus et tecto carent. Ατανατον asceni dicti, qui sine tabernaculis sub dio vivunt. Hos ergo clientes domo sua vi forsas ejectos Mascarori commendat, ut ejus ope postlimino restituantur.

² Exhibuisse documenta] De suburbano Mediolanensi, quod Faustus Ennodio concesserat. Epistola præcedat.

³ Liberio] Certat haec epistola Liberii laudibus cum ejus epitaphio, quod patri olim a filiis Arimio possum est his verbis :

Humano generi legem natura creatrix

Hanc dedit, ut tumuli membra sepulta tangent.

Liberii soboles matrique patrique superstes

Triste ministerium mente dedere pia.

Heic sunt membra quidem, sed famam non tenet urna.

A precatio fructum sibi videatur ascribere laboris alieni. Saluto ergo humilitate qua dignum est, et ut praefatos cum gaudio ad me remittatis, imploro.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS ELPIDIO.

Etsi te immemore mei Pontica facit inhumanitas, me tamen imitari non decet quod accuso. Sic de civitate Mediolanensi quasi Icarus avolasti, et nec mandati me salutatione dignatus es. Sic faciunt quos potentium lateribus jungit inopinata sodalitas. Musca moritura justum est, ut si per naturam non potes, ad effectum meo inviteris exemplo: possunt tibi alii pro abundantia facultatum utiliores existere, esse tamen non valent dulciores. Sed redeo ad considerationem patriæ, cuij debes bonorum oblivionem et miseriam qua laboras. Nunc ergo, honore salutationis impenso, servum tuum ad hoc direxi, ut filio tuo domino præfecto et tibi nuntiare in Christi nomine, me de suburbano illo documenta legitima suscepisse, ut vos cum filio vestro domino Trigguia, quod necessarium videris, agere non omittas [sic].

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Spero in Trinitate Deo nostro, per suffragia veneranda sanctorum, quod servos in quoconque loco positos, quemadmodum muoitor oculi pupilla, custodiat, et ad bonam valetudinem reducat quidquid inimica fregit inæqualitas. Ego tamen, et si corpore nequeo, sequor officiis. Nam imperio sollicitudinis verba congesi, deprecans ut quam sani sitis edocear. Ecce vix fero brevem, absentia longa fatigaudus: sed potentes sunt et amici domini, quibus vos anima sancta commisit. Ego memor, ut depositum servent, sine cessatione convenio: aderunt partibus suis, et quod ab eis susceptum est, sine imminutione servabunt. His addo, præstante omnipotentis Dei misericordia, servos vestros de Venetiis jam regressos² exhibuisse documenta confirmata de legibus, hic introductionem solemnum illico fuisse confectam. Nunc utrum amico a vobis dici aliquid debeat, illa qua soletis maturitate consulite.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS³ LIBERIO.

Datum est mihi, coelestis infusione mysterii, libera habere iudicia, etiam cum sim beneficiis offligatus. Est enim superni munera ut ingenuam sententiam ferat obnoxius, nec delectetur immanitate

Nam durat titulus nescia fama mori.

Rexit Romuleos fasces currentibus annis,

Successu parili Gallica jura tenens.

Hos non imbelli pretio mercatus honores,

Sed pretio magis detulit alma fides.

Ausonius populus gentiles rite cohortes

Dispositus, sauxit foedera, jura dedit.

Cunctis mente pater, toto venerabilis ævo

Ter denis lustris proximus occubuit,

O quantum bene gesta valent! cum membra recedunt,

Nescit fama mori, lucida vita manet.

Hoc epitaphium primum in lucem edidit Pithœus: post illum Baroniū, exemplar nostrum secutus, in quo superstes versus tertio legitur: quod rectius videotur, quod sepulcrum, quod erat in Pithœo: cum unius tantum Liberii sit epitaphium.

gratiae vigor examinis. Divinum est, quando sine corruptione de te loquitur cui mala contuleris, nec iniquum ponit aliquid in lance veritatis douorum tuorum opibus subjugatus. Nam ubi de potissimum sermo est, et in aures mundi itura formantur, publicum testimonium privata actio cur obombret? Debeo quidem celsitudini vestrae plus quam universitas; sed nolo majus aliquid quam universitatis possunt ora depromere: et epistolaris angustiae lege contentus, satis modicum de illa meritorum messe praelibo. Felicissime hominum, hoc totis hostilitas virium suarum laborat impendiis, ut per totum orbem tu solus dissipata componas. Aestimationi remanet qualis sit ille cui militas, quando lapsa, exusta, perdita, cum te asperxerint, convalescunt. ¹ Vix pascebat Italia publici sudore dispendi, quando tua sine intervallo temporis, et ad spem reparatio- nis, et ad praebitionem tributariam commutasti. Leti copimus te moderante inferre aeraris publicis quod cum maximo dolore solebamus accipere. Fuit semper ubertas nostra dispensatio tua. Juverat ve- nerabile superna consilium. Nam vires vectigalium tu vel nutristi pro bono publico, vel dedisti. Culmi- nibus omnibus sublimior, tu primus fecisti regales copias sine malo private coecussionis affluere. Tibi post Deum debetur, quod apud potentissimum domi- num et ubique victorem, securi divitias confitemur: tuta enim est subiectorum opulentia, quando non indiget. ² Quid quod illas innumeratas ³ Gothorum ca- tervas, vix scientibus Romanis, larga praediorum collatione ditasti? nihil enim amplius victores cu- piunt, et nulla senserunt damna superati. Taceo, consideratione paginalis eloquii, communis et blandimentorum tuorum mella praecptis coelestibus instituta, non minus rebus nobilitatem quam verbis: orationem meam ad ea que eminentiae tuae debentur, vota transduco, quia mecum ⁴ Gallie in hac astipula- tione conveniunt, ut, Christo Deo vivo disponente, ordinatis illis quibus civilitatem post multos anno- rum ⁵ curriculos intulisti, quos ante te non contigit saporem de Romana libertate gustare, ad Italianam tuam, et poscentibus nobis, et illis tenentibus, reducaris. Sic utriusque orbis per sanctas actiones indi- gena, venerabilem donum et summates filios cum universis Italianam possidentib[us], felicis praes- sentis tuae dote subnimes. Ego autem servitius salu-

tationis exhibitis, valere me nuntio, et de vobis
quod voto meo satisfacere possit, exspecto.

PISTOLA XXIV.
ENNODIUS AVENIO.

Bene erat animo meo, si vel ad scriptionem fre-
quens portitorum suggereretur occasio, quia in re-
medio desiderii senior providentia munus litterarum
comparavit, in quo ad vicem presentiae formato
æstuantibus blanditio alloquo: et licet de ipsis re-
mediis mens ægrescat absentium, et de medicina
sollicitudinis cura⁶ geminenter, attamen non sunt
deserenda que sola sunt. Ergo infante Valentino
Romam petente, quantum sub celeritate potui, de
his quæ erant loquenda subripui, breviter signifi-
cans valetudinem corporis mei fuisse turbatam. Sa-
tis est tamen, si nuntio prosperitatis vestræ, dum fit
hilaris anima, convalescam. Domine mi, salutationis
muniis, sicut reverentia vestra postulat, exsolutis,
rogo ut jam me de votorum effectu et de bonis ve-
stris epistolari sublevetis promulgatione colloqui.

EPISTOLA XXV.
ENNODIUS AGNELLE.

Gratum mihi est ad magnitudinem vestram litterarum munera promulgare, quia et generi et conscientie vestre, non tam exhibetur honor iste, quam redditus. Justum est ut religiosi homo propositi sanctam viduam et nobilem veneretur ingenuos. Ago Deo meo gratias, quia bonus opinionis vestre, ad nos odor emanavit. Ille usque ad consummationem vita fructus tribuat, qui bonam radicem in hac saeculi conversatione plantavit. Bene fecisti, domna Agnella, mundi istius blandimenta respurre: et dum celsiora sequeris, etiam quae potuerunt venire a legitimis remediosis, non habere: scisti non solum veniam quererere, sed coronam. Gaudeant de medicina languentes: prope est ut proximior sit integratiti, cui conceditur ut feliciter dediscat illecebras. Ergo, domina mi, salutationis gratiam honorificentiamque persolvens, rogo ut pro me amico et parente tuo apostolorum liminibus non desinas supplicare, ut merear servare quod praedico, et quod in aliis extollo ipse non negligam.

EPISTOLA XXVI.
ENNODIUS MESSALE.

Scio equidem vos pro desiderio meo fuisse sub-
D tractos: sed aliud spei de sollicitudine vestra præ-
separam. Nam et qualiter dominus Deo præstante

assignari jussit Theodericus: hoc est τριτημόριον
quod suis antea largitus fuerat Odoacer, ut auctor
est Procopius initio belli Gothicici.

⁴ Gallia] Praefecturam etiam pretorii Galliarum gessit et sub fluem regni Theoderici, sub ejus successore Athalarico : cuius exstat apud Cassiodorum epistola ad Liberium PP. Galliarum lib. viii. Var. 6. Verum hanc Ennodius non vidit. Quare qua hoc loco commemorat ad superiora tempora pertinent, cum primum in Gallia missus est : in qua perdiuit, nec una tantum in administratione versatus est. Nam militares etiam copias duxit : ut auctor est Jornandes in robis Geticis.

⁵ Forte circulas

⁶ Schot... geminetur

⁴ *Vix pascebatur Italia]* Pertinent hæc omnia ad Romuleos fasces epitaphii, hoc est ad præfecturam prætorii Italie, qua functus est Liberini primis annis Theoderici, quem de ea sic loquenter facit Cassiodorus lib. II, epist. 16 : *Sensimus auctas illationes, vos addita tributa nescilis. Ita utrumque sub admiratione perfectum est, ut et fiscus cresceret, et privata utilitas danna non sentiret.*

² Schot., *imperator.*

³ *Gothorum catervas*: Epitaphium, *Ausoniis populis gentilis rite cohortes dispositi*, Cassiodorus ibidem: *Iuxta referre, quemadmodum in tertiarum deputatione Gothorum Romanorumque possessiones junxerit et animos. Nam cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis praediorum communio causam noscitur prae-stitisse concordia.* Tertiā agrorum partem Gothis

valedixerit, et qui vobis itineris ordo fuerit, si mei memor eses, agnoveram. Sed quid facio, qui negligentiam vestram, nec sugerendo formam affectionis expugno? Ergo si te, Christo Deo nostro tribuente, spes nuptialis afflaverit, Ennodii memoriam non fugabis: quando nulla sic cessit major diligentia, et pius amor exclusus est, tantum a pectore tuo,¹ quantum ab oculis submovebor. Sanus esto, salva vita patris et fratri tui, Deus vobis beneficiat: agnoscat quod pascat auditum, quale vultus circa me exhibete propositum. Unum te rogo, honore salutationis exhibito, ut apud dominos apostolos pro me digneris preces offerre; ut ipsi miseras meas medicinaliter curent, nec patientur me quidquam velle quod non decet: castigent præsumptiones mentis et corporis. Quod si facias, credo pro innocentia et puritate tua te melius pro me, quam si essem coram positus, audiendum.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS¹ AURELIANO EPISCOPO.

Debeo quidem dolori meo vocem, sed reverentie taciturnitatem. Et forte melius mœoren de abstinentia sermonis vestri sequeretur muta dissimulatio: urbanum enim et subtile erat ut eisdem lineis quibus in me delinquitur potiorum delicta ferirentur, ut secum haberet culpa vindictam. Sed quo me vertam qui immemorem mei, et humilium notitiam respuenter, pertinacia amoris insequi non desisto? Nunquid non repudiati importunitas mater horroris est, cum placendi per assiduitatem desiderium materialm exigit displicendi? Nam quidquid mente fugimus, ingestum oculis vix videmus. O si mihi licet adhuc æquali cum beatitudine tua sorte contendere! sed dormint apud coronam tuam propinquitatibus privilegia, postquam pater esse meristi. Retinet quisquam hominum perire suis iura necessitudinis incrementis, et accessione pia dignitatis, et generis et diligentiae vincula dissolvit? Ergo decuit evectionem meriti vestri instabili mili esset rumore, compertam, et de communibus gaudiis adhuc pendere opinione contentum? Electus sum cui bonum generale taceatur, ut rem aurei sæculi solus pro conscientiæ meæ obscuritate nescirem. Nobilis vita et genere apicem ecclesiastici honoris ascendit, et me dedicatur alloquo. Vere tale factum, aut studio aut negligientia evenerit, non probatur. Ego tamen servitia salutationis impendo, et Italica simplicitate, unde tristitiam habuerim, sine dissimulatione manifesto.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPIO.

Duriter officium gestientis animi ad memoriam tristium mens recordatione stimulanda revocavit.

¹ Aureliano episcopo.] Cujus cathedræ, libri non indicant. Cave putes Arelatensem. Nam qui hoc nomine episcopus fuit Arelati, 30 ut minus annis post Ennodii obitum eam sedem sortitus est. Hoc vero tempore Arelatensis anistes erat Caesarinus. Non abnuerim tamen, novam hunc cujuscunque civitatis episcopum Aurelianum illum videri presbyterorum Arelatensem, ad quem rescripsit epist. 35 lib. viii.

A Nam semper remedium oblivio doloris est; quia quod ratione non possumus, temporum prolixitate sepelimus. Bene est, quia diurnitate senescit afflictio, et magni doloris consolatio per silentium procuratur. Nam in hujusmodi negotiis plus agitur nil agendo. Sed quid facio, quia epistolæ lectio jam obducta cicatricis penetrans rescindit, et sepultam immaturi funeris recordationem amara sorte vivificat? Ergo ego communi fratri consolationem [dare poteram, cum si quid humanitatis in me esse creditur, sic dolerem? aut unquam flens placuit consolator? ergo exspectatur medicina de morbidis? Non de me, domine Agapi, bene judicas, si et in germani tui mortoribus, et in obitu spiritualis filii, ego quasi opinioni tuae disputator occurro. Sana pectora iter curationis inveniunt, nemo alterum unde ipse laborat absolvit. Sed hinc alias: potens est Deus, qui solus ad ista valet occurrere et communis mali sublevare pressuram. Vos tamen honorificæ cultu salutationis imperiens, rogo, ut crebro mihi epistolaris commercii munera conferatis, ad quæ studia pigrum esse nec amantem convenient, nec facundum.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS LIBERO.

Si poetarum spiritus disciplina paginalis admittaret, centena ora, et vox ferrea vix quod celsitudini vestrae a me debetur verborum ubertate reseraret. Sed quia magnis obnoxius vix ad paucâ suffici, providi post Dei misericordiam vestrae gratiae C repensorem. Nam frater vester dominus Faustus, dum debere se beneficium quod mihi tribuistis elogitur, ab imbecillis cervicibus gravis oneris sarcinas amolitur. Sunt inter duos præcelsos ista communia: vos vobis et dare digna nosteris, et reddere; me sub fasce vestri munera constituta sola manet de obnoxietate confessio, dum preventum gratiae vestrae mole quod voti compotem fecit, hoc imparem. Adsum tamen partibus meis, et inter orandum, quamvis peccator, Deum, ut pro me quoque vobis reddat, imploro. Ecce duoista sufficient: nam et de cœlo pro me exspectatis quod vos exhibuisse minimis: et est æqualis, qui se debere fateatur in terris. Exspecto tamen beneficij vestri celeriter supplementum, ut litteras, quales persublimem virum Tranquillimum D sum precatus, accipiam. His tamen aliam vobis misericordiam bene morum vestrorum conscius exhibeo. Camilla parens mea intra Gallias, et vidutatis miseria et gemina jam captivitatis succubuisse fertur incommodis. Nemo est qui tam multiplices necessitates præter celsitudinem vestram possit avertere, generis mei patronus quod in Italia positis præstet, non neget in Gallia, ut² de casellulis ipsius, or-

² De casellulis] Cassiodorus lib. vii, 45: *Formula qua census relevatur ei qui unam casam possidet præyaratam*. Cui enim gravior aequo canon impositus erat, a peræquatore minuebatur. Id revelationis seu peræquationis beneficium dicebatur. Glossæ nostræ, *Relevatus ager, ἀνακτευομένος, ἐλαρπωθεὶς τοῦ δημοσίου βάρους*.

dinatione vestra, dum ab eis fisci onera derivantur, A exercitus ad triumphum. Quis credat militem ejus ad praefata alimenta sufficient. Domine mi, salutationis servitia dependens, rogo ut portitorem præsentium, hominem meum quem ad hæc exsequenda destinavi, Deo vobis inspirante, meum effectum eminentia vestra jubeat commeare. Nunquid dubitare de postulationibus suis eum convenient, qui senavit et illa quæ non poposcerat, impetrasse?

EPISTOLA XXX.

(¹ SYMMACHO PAPÆ.)

Natura rerum est ut etiam idoneus ore vel pectore possit de præsumptione culpari, quia omnis verborum comoditas humilitatis terminos egressa calcatur : et sicut habenda sunt quæ exiguntur in pretio, ita ingesta vilescent. Importunitas cum facundis opinionis nobilitate dispoliet, dedecore vestit indoctos. Sed lac me ratiocinatione sustento, quia est quidem audax, sed amabile præmium præstisit sermonem : et sicut vicinum temeritatis, ita proximum diligentie ad caritatem pertinens iter aperire. Inter Ecclesiæ homines nunquid reatus est, si pari amori contenderint dispare dignitate ? aut excedunt modici honoris angustiam, qui desiderant suffragio gratia summatibus comparari ? Non habet superbi conscientiam, qui se tantum in affectionis munis non metitur. Præsumo dicere, subditorum error est, qui in hac re præcedentem antevenit. Ecce sic partes meas quasi voluntarie allocationis fuscatas nube purgavi. Sed dico quod ad defensionem spectat uberrimam. Filius vester dominus Rhodanus coegit a me in usum styli præsensis erumpere. Fateor tamen, in studio meo fuisse quod jussit : quia qui volentem coegerit, non laborat. Deo GRATIAS principe loco, et tota epistola concinnatione referamus, quia in societatem capitii sui aliquando Romana membra coerunt. Justum erat ut et beatus Petrus apostolus sedi suæ Ecclesiæ et senatu liberiori per Dominum partes debitas reformaret. Dignus regnator, dignus in quo cum ætate votorum summa contigerit. Nam etsi itura ad posteros felicitas perseveret, litanum illi est laudatione præcipua a quibus sunipsit exordium. Deo efficaciter supplicasti, ut illius vos virtus erueret, cuius potest servare clementia. Didicisti ejus eventus prosperos, quem videtis dum mandat secutam bella victoriæ. Parum superest, ut mansuetudinem mentis illius profundam teneatis, quasi sit ignara procinctum. Deo tribuente, nec pax ejus turbari dubius potest, nec fortitudo qualibet objectione confringi. Nihil apud illum tutius supplicante : solus evasit præliares acies, qui rogavit : vicit armorum impetus qui obtulit devotus obsequium. Quod vix veteres principes presentie suæ sudore potiti sunt, hoc, semper regis nostri brevis procuravit epistola. Per excursus dirigitur felix

A exercitus ad triumphum. Quis credat militem ejus in labore et perfectione habere quidem superantis gloriam, sed continentiam subjugati? Consummatis congressionibus de ire hereditate nil remanet : uno tempore, quos perniciosos adversarii viderint, blandos sentiant tributa pendentis. Et hæc quidem cœlesti preparantur pro hac repensione suffragio : quia fides nostra apud eum, (cum) aliud ipse sectetur, in portu est. Mirabilis patientia, quando tenax propositi sui, claritatem non obumbrat alieni : nam et Ecclesiæ nostrarum patrimonia relabi, nisi aucta fuerint, ingemiscit. Sic factum est, ut et statum suum locupletes pauperum substantias teneant, et mediocres ad supremam opulentiam convalescant. In sacerdotibus virtutes et innatas colit, et non repertas inspirat. Sed cur beatitudinem vestram præjudicio diffusi sermonis articipem? Continuo experientia vestra et spiritualis illa perfectio jejunum me fuisse in filii vestri laudibus accusabit : et cum soleant amplificari facta colloquis, sterilem me relationem de virtutum ejus messe causabitur. Jam sæculares apices, curules et trabeas, patricias etiam dignitates qualiter aut naturæ reddat aut moribus, domestici perlatoris astipulatione vulgetur. Nam et veteres in antiqua generis luce durare fecit, et novos splendore inopinati fulgoris irradiat. Facilius respublica ejus bono dispensationis in privatam migrat opulentiam, quam famulantum census in palatina luera commutetur. Nunc quod superest, mea servitiis salutationis acceptis, prospicite ut Christus Redemptor noster quæ in præfato clementissimo rege servientibus sibi contulit, longa ætate conservet. Det etiam regni de ejus germine successorem : ne bona tanti hominis in una ætate veterescant, et antiquata temporibus pro sola aurei sæculi commemoratione nominentur.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVENO.

Dum iucundis adhuc, Deo dispensante, frueret de præsentia vestre vicinitate conspectibus, et amabilia colloquiorum mella venerabili mendacio retineret auditus, occasio mihi scriptoris oblate est. Fateor, diu nolui medicinam desiderii, dum altera procuratur, irrumpere. Delectabat series animo meo pia Iudificatione blandita, nolebam, conscious deprehendere quæ pascebatur in amore fallaciæ. Bene enim sapit studiis nostris obsecuta seductio, et pro vero libenter admittimus dulciam imagines nuntiorum: grata, somnia quoties fuga tur vigilis, ingemiscimus, et illud mortis simulacrum de placidis deceptionibus plus amatnr. Ergo nunc mihi, quia illud quod præfatus sum stare nou licuit, exsequendum est quod remansit. Aliquis hominum pro peccati sui onere sic laborat? affligerer nisi vos viderem : ad cupita perductus maceror, quia quæ poscebamus, Deo tribuente, con-

schismatis reliquias, membris omnibus, ut Ennodius ipse loquitur, in capitii sui societatem Theoderici regis quem propterea laudat, operare revocatis.

^¹ *Symmacho papæ*] Titulum adjecimus, cuius vice in antiquis exemplaribus scriptum erat *In Christi signo*. Sed perspicuum est epistolam esse ad Symmachum papam, et quidem scriptam post extinctas

cessa sunt. Nunquid alicui accessit de lœtiæ occasione quod torqueat, aut de messe gaudiorum egressa est planta tristitia? Gratias inseparabili Trinitati, Deo vero, qui ut vota impleat, aliquotiens vota contemnit. Ipse ergo conjunctionis tuae copulam respiciat: ipse unum faciat ex duobus, in primi hominis corpore, dum adhuc nativa et intemera immortallitate gauderet, utrosque formavit. Jongatur tibi uxor, ut Abrahe Sarra, ut Isaac Rebecca, ut Jacob Rachel coelesti benedictione sociata est. Habeas continentis præviam frugem, et dulcedinem conjugati: legi Dei pareat solutio virginalis, dum quod in se subtrahit, reddit in sobole. Nesciat externam diligentiam bene in vobis solidata communio: illa matrem tuam moribus et conversatione restinat, tu parentem. Non parcat mundo majorum tuorum, dum in te renascitur, amplectenda formatio. Nequaquam peregrina vitæ exempla, nec non adventitia postulantur: in oculis locata sectamini. Ecce ego, qui hymenæis tuis interesse non potui, hac ite precum mearum prosecutione convenio: vos ad vicissitudinem exhibetis crebra colloquia. Salutationis amorem et reverentiam persolvens, rogo ut si memoriam mei de illa flocupleti recordatione non truditis, et orationibus me et colloquiis sublevetis.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Quantum a me merito, quantum actione sis clarior, orationum tuarum reserabit effectus. Ecce domni Fausti filii tui abstractam de solatio meo partem maximam tu tenebis. Ego quidem sanctis et legalibus desideriis precum impedimenta non attuli: sed tanta me domni Avieni perculit pro ejus caritate discessio, ut lacrymis prosequerer et ad optata tendenter. Patuit humanarum rerum in hac causa de diversitate formatio. Illum evocant, Christo duce, votiva; me feriunt. Illi blanditur de conjunctione vicinitas, me de sequestratione compungit. Ecce de precum mearum fruge sollicitor: et adeptos nos, si quid in hac parte postulatum est, quod cum Christi pace dici liceat, ingemisco. Sed inter hæc tali diligentiæ curatione sustendor, quia dominum Avienum superantem vota reddidimus. Habet de origine ejus Roma jactantiam, Liguria de prefecto: ibi domino Fausto filius naturæ lege concessus est, hic eruditio patefactus. Minus fuit cum generalitate hominem nasci, quam quod inimicitiale videbatur, Fausto sobolem comprobari. Referamus ad Deum: beneficia sua, et ipsi pro illo redhibeamus gratias, a quo poposcimus

¹ *Cæsario episcopo*] Arelatensi. Episcoporum sui sæculi, ut jure vocat Ennodius, nobilissimo, doctrina, eloquentia, vita sanctitate clarissimo. Is ergo conflicta criminazione ad Theodericum delatus, Ravennamque sub custodia pertractus, angelici vultus aspectu, et innocentie securitate regem ita permovit, ut non solum pacate humaniter que illum exceperit, sed oblatiss etiam muneribus honestarit. Nec dispari ante aliquot annos eventu, cum Visigothis adhuc pareret Arelate, falsæque proditiois accusatus apud Alaricū fuisse, cum honore postea dimissus est. Utramque historiam (de priore hic sermo est Ennodio) lib. i Vitæ Cæsarii complexus est Cyprianus. Cujus etiam librum ii qui

A quæ tenemus. Vos salutationis meæ obsequia pro sancti pectoris vestri puritate suscipe; et codicem recipientes meum, cum illo qui a vobis promissus est, destinate.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ¹ CÆSARIO EPISCOPO.

Quod spe præcepérām, litteris indicasti Nam venerandi promulgatione colloquii, quid coelestis imperator dominum regem circa vos facere compulisset, agnōvi: ego sum, cui postquam meritum vestrum patuit, nequaquam se felicitas actionis abscondit. Qui hominum nobilissimo in Christi servitute pontifici terrenas dominationes nesciat esse sujictas, et minacem reis potentiam innocentiae objectione superari, quando principacis purpura aut cilicia dexpexit, aut pallium; quando libertas illa potissima credidit, sibi ante Christianam humilitatem licere quod voluit; aut quando ei licuit velle quod laederet? Quod si inter hæc canæ ætatis exempla recolantur, et saevitiam circa cultores Dei tyrannicam reducas in medium, scimus quia ab illis nostri dogmatis sectatores, ne unquam morerentur, occisi sunt. Tunc militibus suis vitam, æternitatem, obsequente gladio perpetuus ille dux contulit. Illi inimicorum suorum ministerio perderiuerunt originariam vilitatem. Te, mi domine, in orbe jam Christiana diva lex peperit, et apostolici uberis lacte nutritiv: tu cæteros veui solis magnitudo astris minoribus comparata transgrederis: te qui interioris hominis oculis inspexit, instructus est. Nam et cum facie ipsa foveas puritatem, delinquentes feriato ore castigas. Boni de conversatione tua, quoconque processeris, imitanda inveniunt: malis fugienda demonstrantur. Beatus tu, cuia Deo tributum est ut monitis doceas et exemplis: qui ad pii itineris directum semper existens prævius invitasti: quis non optet, te loquente, ut sciat plura, non legere? Tu dum libris genium relatione concilias, et magistros informas: tibi debet quicunque ille scriptorum maximus, quod eum dote elocationis amplificas. In te lux convenit sermonis et operis. Unde hæc prærogativa Transalpinis? unde parentibus meis inauspicata sublimitas, ut talem virum misserint? Sed cur inter terrena queritur res coelestis? Potuit ergo ante te quodlibet palati supercilium non jacere? potuit tibi cupita subtrahere, quem mitiorem ovibus sola faciunt errata pugnacem? Latius me et meritum vestrum vocat et diligenter: sed loquacitatem meam lex epistolaris includit. Quod superest, benigni ssrvitutis meæ munus accipite, et me Deo

in Surii editione desideratur, in S. Martini cœnobio Parisiensi vidimus, de miraculis S. Cæsarii ejusque obitu composite: in quo præter alia Liberum patricium narrat, lethali lanceæ vulnere confossum ac pene examinem, admota Cæsarii ueste curatum fuisse. Variæ præterea extant pontificum Romanorum epistolæ ad Cæsarium. In quibus et illa Felicis, quæ viros doctos frustra exercuit ob depravæ subscriptionis suspicionem, quasi P. C. Boelii scripta dictatur: cum Arelatensis codex ex quo deprompta est, diserte habeat. P. C. MABERTI, seu Mavortii, qui annis erat Christi 528 Felicis IV papæ secundus.

nostro orationum suffragiis intimate, frequenter de his que vobiscum aguntur vel acta sunt, informantes. Deprecor etiam ut quid apud vos promoverit Rustici supplicatio, qui, quantum audio, fornicationes suas nomine vestit uxorum, et vocabulo legis putat excusari posse rem criminis, mihi manifestes ministerio litterarum.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS AVIENO.

Ubi sunt, qui dicunt inter habitatione discretos diligentiam non durare, et affectionis calorem terrarum divisione tepercere, nec longius procedere mentes posse, quam oculos? Ecce amoris mei plenitudo violentia sequestrationis exspectat, et colloquii medicina languidior corporis sedibus non tenetur. Deum tamen qui, circa vos respexit vota nostra, benedico, qui vos non solum nobili, sed, quantum fama nuntiat, sancta moribus uxore donavit. Cultores Christi perfecta omnia promerentur, ipsis solis in conjunctione, opum, mentium et sanguinis claritas non negatur. Ipse præcipiebam quod possit talis effici, qualem ad te audio jam venisse. Transit aestimationem meam quid de ejus hominis profectu sentiam, quem audio ab optimis inchoasse. Domine mi, gratiam salutis impertiens, spero ut petitionem sancti episcopi patris vestri dignemini incunctanter

A efficere, et homini ipsius classici illum de quo securus sum,¹ grata animu condonare.

EPISTOLA XXXV.
ENNODIUS MESSALE.

Solent inanspicata felicitate superbarm mentium colla mollescere, et rigidioris propositi novo gaudio supercilias temperari. Nam benignitatem seminat quid quid votis obsequitur, nec plus aliquid humiliat potissimos quam optata sublimitas. Indicium communionis et obsequii est, ad apicem pervenisse. Tu postquam ad cupita proiectus es, ignorare hactenus tumore me despicias: et quid in melle tuo respicias oblitus, de sola amicos veteres futuræ uxoris opulentia contemnis, nesciens sarcinam venire unde aestimas commere rem præmii: primum quod inobile esse non decet, qui originis sue radios non obumbrat: deinde, quia unde despicio, vindicabor. Ergo ad usum promissionis benignè revertere, ne videar manifesta suspicatus. Ego, quia hactenus ab scriptio munere temperasti, in haec verba proripi: vos aut factum diluere, aut affirmare innocentiam convenit nobilitate sermonis. Domine mi, salutis plenissimæ officia persolvens, spero ut qui diligentem neglexisti, saltem alloquisi facias dignum arguentem.

¹ Schot., *gratiae.*MAGNI FELICIS ENNODII
OPUSCULA MISCELLA X.

OPUSCULUM PRIMUM.

¹ PANEGYRICUS DICTUS CLEMENTISSIMO REGI² THEODERICO.

Illum, princeps venerabilis, in landibns tuis prescribat professio, illum a præconiis propositi repellat consideratio, quem a defensione tua aliquod subtraxit officium. Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum inaequalis vicissitudo compensat laudibus quod adepta est de sudore. Armis tuis libertas obnoxia, quod solum potest, hilaritatem didicit annuntiare præconiis. Tuum est, inlyte, devotioni pretium dare, quam intelligis vires subditorum non

¹ Panegyricus] Panegyricus ubi aut quando dictus sit ab Ennodio, æque incertum est. Hoc constat, Romæ dictum non fuisse, cum Romam ut absentem alloquatur. Mediolani credidicim, aut Ravennæ. Si ergo Mediolani dictum placet, exceptum hac laudatione adventante Theodericum dicendum est, quo more Lugduni a Sidonio exceptus est poetico panegyrico Majorianus. Sin Ravennæ, in legatione aliqua pronuntiatum, qualem his fortasse verbis indicat Ennodius. Nunc ecclesia dirigit laudatorem. De tempore hoc modo affirmare licet, ante Cethegum consulem, hoc est annum Christi 501, dici non potuisse, cum de recepto Sirmio disserat, quod Cethegi receptum est consulatu. Sed et alia sunt quæ posteriorem ostendant. Quod si quis ordo est in serie operum

C posse transcendere: erit dispensationis sacræ de famulis estimare quid exigas, in quibus cognoscis totum tibi militare quod præalent. Propriis maiestas tua oblationem litterariam dignetur altariis: quia ne senescat claritudo operum, advocanda sunt linguarum exercitia: quid egeris, ne vetustas sibi vindicet, obliget catena referentum: disciplinarum enim quietem vos tribuetis, per quas vobis continget æternitas. Nihil amplius coelestis dispensator arcani

Ennodii qua in antiquis exemplaribus digesta sunt, facilis est conjectura panegyricum hunc in annum 507 vel 508 coniici oportere.

² Theoderico] Regi Italiae. Ostrogothorum, dum adhuc in Pannonicis versarentur, reges ex Amala stirpe germani tres fuerunt, Valamer, Theoderem et Widimer. Theoderem ex concubina filius fuit hic Theodericus, consul ordinarius, et magister militum in Thracia sub Zenone, ac tandem rex Italiae: cui Valameris cognomentum tribuit Marcellinus comes in Chronicis. Malchus vero Sophista Philadelphiensis in Historia Byzantina, Valameris filium, sed perpetram, nominat, cum Theodemerem illi patrem multis locis asserat Jornandes in rebus Geticis, Valamerique illius patrum vocet.

ab humeris poscit ingenii, nisi ut intelligent, quo A nemo indignationi tuae nisi humilitate subtractus est; veniat auctore quod sapiunt. Inter Deo proximos agnoscisse qui praestitit, reddidisse est beneficium: quod descendit a superis, sola hymnorum licet mercere taxari: fabricator mundi ad potiora munera modulatis invitatur eloquiis. Dicite, si non praemii loco opifici suo lingua blanditur. Jungitur, quod de sacrario mundi pectoris laudatio debet principalis effluere: nec solum linguæ nitorem postulat commemoratio numinis tui, bono asserenda conscientia. In divinis obsequiis feriata ore peragit mens serena sacrificium: actuum munitus claritate, in ætherio cultu etiam mutus obsequitur. Ergo et me titulus qui obstat putabatur, invitavit; utinam mundior professio habeat concordiam cum secretis, ne dissentiat splendor cordis a corpore.

Salve nunc, regum maxime, in cuius dominio saporem suum ingenuitatis vigor agnoscit. Salve, statutus reipublice: nam nefas est, separatim a te simul collata narrare, et unius bona temporis verborum divisione discernere. Si bella regis mei numerem, tot invenio, quot triumphos: congressui tuo nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit: militavit tropaeis, qui restituti voluntati: nam semper aut pietati tue peperit subjectus gloriam, aut qui praesumpsis tela, virtuti. Qui te in acie conspexit, superatus est; qui in pace, nil timuit: nec promissio venerabilis claudicavit inter prospera; nec passus est moram vigor in præliis. Callis tuis multo vallatus obstaculus, et quotidiana victorias vidit, et profectio- nis detrimenta non attulit: sic inimicorum interclusus agminibus, ut negaret accessum: sic tuo patefactus impulsu, quasi hostium providentia nil noce- ret. Haec si felicitati tuae ascribenda sunt, est plena dos principis: omni honore angustior, si labore. Prima dextris omnibus contra naturam certamina suscipiens, ne resistendi spes relinqueretur inimicis, varias tibi loco principe coli leges, terrarum munifica, fluminum⁴ superbia subdidisti. Mentior, si unquam dispositis tui impedimentum exhibuit ardor, aut frigus: si tumore gurgitum, si bibendi necessitate constrictus es: si Alpium juga,² connexis poli sublimitate sociata, cursibus tuis attulere tarditatem. Nescierunt resistere, quos devictis locorum munitionibus invenisti: quia securos faciunt interrupta, quos protegunt; et laxatis in otio animis vivunt, qui tutiora possederint. Adversus te nec campestris habitationes pares protulit; nec quos amplexa sunt invia, nisi extiterunt supplices, a degradatione subduxit. In possessione tua positus sine formidine divitias indicavit: nec rebellem juvit, si pauper innotuit:

¹ Editiones aliquæ, *superba*.

² Editiones aliquæ, *convexi*.

³ Educavit te *Gracia*] Constantinopolis. Obses enim a patre Leoni Augusto dato, cum annum etatis septuaginta vix excederet, in ejus aula educatus est, principisque, ut Jornandes eodem libro scribit, gratiam meruit: a quo post decem tandem annos ad patrem remissus est.

⁴ Pulta est *principalis urbe*] Zeno Angustus Verinæ scorsus fraude circumventus, Constantinopoli relicta

A nemo indignationi tuae nisi humilitate subtractus est; cum in sociorum profecisset numero, qui rogavit. Non tibi ignotus est algor Scythiae: non Meroen, aut anhelum aesthus Cancrum, ut alterius possessori orbis, ignoras: didicisti universa subigendo, quæ nobis vix auditu patuerunt. Hæc quidem majora sunt homine: sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est ut universis veniat cardinibus institutus. Nimis velociter tempus matura landis arripui: et quasi non in primordiis fluvius etiam torrentis fatiscat ingenii, sic per narrationis famem fruges perfectæ ætatis invasi. Laurearum ordines querit, qui et celeritate earum superatur et numero. Citius a te, invictissime, insignia que reteximus impleta sunt, quam dicantur. Quis ferat in gestorum suorum elocutione torporem, quem in actione non pertulit?

^B *Educavit te in gremio civilitatis Græcia*, presaga venturi: quem ita ingressum vita limen erudit, ut dum adhuc de puer haberet hilaritatem, mox eam sequeretur securitas de tute. Adhuc in cano flore degebas adolescentia, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat: adhuc blanda erat imago pubescens, nec cingens faciem lanugo vestibat: quando avī purpura et flosculus supervenientis imperii promittebat sollicitis de gratia commutatione terrorem, cum in probationem roboris et clementiae tuae ruptis vinculis furor emicuit: et eviseratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subjagavit. ^C *Pulta est exemplo principalis urbe reverentia*, et in vacuam possessionem nullo ascitus sanguine tyrannus accessit: qui aula potitus, definit, postquam metu hostes suos debellaverat, nihil superesse quod gereret: cum animos tuos sine anororum suffragio impulsi lux naturæ, ne ant causa melior te coram posito subjaceret: aut non beneficium necessitatis tempore redderes, quod pacis acceperas. In ipsis congressionis tuae foribus cessit invasor, cum profugo per te sceptra redderentur de salute dubitanti. Ventilemus historias, interrogentur annales: apud quos constitit, refusum exsuli quem crux suo rex genitus emerat, principatum? Castrensis gloria turmarum participatione dispergitur: nec ad unum referri potest quod venerit collatione mulitorum. Singularis boni fructus est ambitionis refrenatio: illo maxime tempore, quo sine opinionis damno possis acquisita retinere. Par te, inclite domine, laus respicit donati diadematis et defensi. Si te illarum rector partium non amavit, perculsus praefuit reipublica: si dilexit, obnoxius: usus es in tuorum fide meritorum teste purpurato.

^D *Jam tunc in jus tuum se palatia ipsa contulerant*. in Isauriam profugit. Vacua aula biennii ferme spatio potitus est Basiliscus, Zenone ipso consule, anno Christi 473. Hic igitur est quem tyrannum vocat. Post hæc Zeno collecte exercitu, cedente Basilisco, imperium recepit. In eaque expeditione Zenoni auxiliatum oportet Theodericum, quando integrum ei laudem restituti Zenonis tribuit Ennodius: etsi nulla ejus hac in parte mentio, neque in excerptis Candidi apud Photium, neque apud alios qui de Zenonis rebus scriptorserunt.

nemo creditit, non te posse ad quem voluisses trans-
ferre, quod reddideras. Sed parcus in exigendis prae-
miis, quasi sufficerent ad vicissitudinem operum
tuorum,¹ fasces accepisti: non quo tibi accederet
genius de curulis, sed ut de te pretium palmata
mereretur. Quis hanc civilitatem credit inter familiares
tibi vivere plena executione virtutis? Ille annus ha-
buit consulem, qui rem publicam non tam sollicitudine,
quam opinione tueretur:² quo in segmentis posito,
quæ ab hostibus sumpta fuerunt arma, tremuerunt.
Quando talis contigit sorte lictoris, qualem dedit ab
ipsa mundi infantia regum examinata claritudo? Nolo
per easus errare dominatum: in tuo stemmate pro-
bati sunt, qui reperti. Serratum scipionibus aratra pe-
pererunt: qui dum grandia sulcis semina commen-
daret, honorum ei messis oborta est. Sed minus
diligo prospera, quæ sumunt a desperatione principi-
um: vix paucos contigit degenerare nobiliter, cum
familiae tuae debebas actus generis nobiliter custodiare.
Quid mihi, vetustas objicias agrestia membra palu-
mentis decorata? Ego tibi, quod admirationem vin-
cat, oppono principem meum, ita ornatum, ut eum
non liecat improbari: ita agere, quasi inter imperato-
res adhuc preceps adjungi.

Sed quid faciam, cui secunda actuuni tuorum seges
occurrit, ubi universa eligentem superant? nescio
quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat
ante oculos meos³ Bulgarum dux⁴ Libertem dextera
tua asserente prostratus; nec extinctus, ne per-
iret monumentis; nec intactus, ne viveret arrogan-
tie: in gente indomita domesticis astipulator super-
futurus roboris tui: qui si sufficiens letho vulnus
excepisset, personam viceras: quod in luce substitit,
submisit originem. Hæc est natio, cuius ante te fuit
omne quod voluit: in qua titulos obtinuit, qui emit
adversariorum sanguine dignitatem: apud quam cam-
pus est vulgator natalium. Nam ejus plus rubuerunt
tela luctamine, ille putatus est sine ambage subli-
mior: quam ante dimicationem tuam non contigit

¹ *Fasces accepisti?*] Consul a Zenone designatus in annum 484 Marcellinus comes. *Theodericus rex Gothorum Zenonis Aug. munificientis pene pacatus, magisterque praesentis militia factus, consul quoque designatus, creditam sub Ripensis Dacia partem, Mæsiæque inerioris cum suis satellitibus pro tempore tenuit.* Consul fuit Orientalis, collega Romæ Venantio. Casiodori Fasti eo anno, *D. N. Theodericus et Venantius.*

² *Quo in segmentis posito?*] Quandiu consul fuit in toga picta seu palmatæ ueste consulari, quæ segmentis aureis ornari solebat, Sidonius de Asterii consula lib. viii epist. 6: *Et illam Sarranis ebriam succis inter crepitaulia segmenta palmatalam plus picta plus aurea oratione conrenustavit.* Hæc igitur certa videtur emenda-
tio, *pro segmentis*, quod in omnibus libris legebatur.

³ *Bulgarum duxor Libertem*] De hoc bello, ni fallor, Athalarius lib. viii Variarum, 21 ad Cyprianum patricium, qui in ea expeditione sub Theoderico meruerat: *Habuisti sub dixæ memorie domino aco nostro in ultraque parte laudatus semper excubias. Vidit te adhuc gentilis Danubius bellatorum: non te terruit Bulgarum globus, qui eliam nostris crat præsumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. Sic vi-*

A agnoscisse resistentem: quæ prolixis temporibus solo
bella consummavit excursu. Hos non montanae strues,
non fluminum objectio, non negati egestas alimenti
in artum necessitatibus lege continuat; dum credunt
satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis
ferat adversarium, qui pernicis jumenti beneficio
currit et pascitur? Quid quod et illis animalibus in-
dicunt studiosæ famis patientiam, per quæ esuriem
vitare didicunt? quemadmodum fit, ut jejuna cor-
nipedis sessor visceribus cibos extrahat, quos illa ne
conderet, diligenter instruente prospexit? His ante
mundus pervius esse credebatur: nunc illam sibi
tantum orbis partem interclusam aestimat, quam
tueris. Cursim multa transcendit; ne pigrorius⁵ stellæ
vitio serus advenias: ne Romanæ fax curia diu in
B umbram coacta tardius elucescat. Inter vite tiroci-
nia et triumphorum maturitatem, pectori sacro affe-
ctum nostri colestis favor infudit. Jam diuturnæ
quietis dispendio, per gubernantium vilitatem potens
terra consenerat: jam attulerat publicis opibus
pax intemerata defectum: cum apud nos quotidiana
deprædationis auctus successibus⁶ intestinus egeret
populator: qui suorum prodigus, incrementa ærarii
non tam poscebat surgere vegetalibus, quam rapinis:
⁷ sevientem ambitu pauper dominum odia effusione
contraxerat: sed nec frudrat viribus, quod mi-
nuebat opulentæ, jungebat affectu. Tunc enim
aule angustia in artum res privatas agitatbat: nec
micare usquam scintillas famulantum extinctus ty-
ranni fomes indulserat. Metuebat parentes exercitus,
quem meminisse originis sua admonebat honor alienus:
nam ire ad nutum suum legiones, et remeare
pavore aligidus imperabat. Suspecta enim est obedien-
tia, quæ famulatur indiguis: et quotiens prælatos
convenit conscientia stirpis ultimæ, et illud metuant,
quod timentur.⁸ Nata est felicis inter vos causa dis-
cordiæ, dum perduelles animos in propinquorum
tuorum necem Romana prosperitas invitavit. Gene-
rata est ab invalidis causa certandi, et ne vel a ne-

cloriam Gothorum non tam numero, quam labore juvisti.
Edim epist. 10 Bulgares toto orbe terribiles fuisse
dicit.

⁴ *Forte libertatem.*

⁵ Schot., styl.

⁶ *Intestinus populator*] Odoacer, qui mox tyrannus. Is Momyllo Augusto ultimo Romanorum imperatori in exsilium pulso regnum eripuit anno 476, jamque annos pene 14 regnarat, cum Italiani sibi a Zenone Aug. concessam, ut Odoacrum debellaret, ingressus est Theodericus. Hiuc omnia in Eunodii verbis perspicua. Potens enim terra, gubernantium, hoc est postremorum principum, vilitate attrita est Italia: cuius affectum desideriumque apud Zenonem profesus est Theodericus. Quod preter ceteros copiose describit Jornandes in Geticis.

⁷ Edit. aliisque, sevientem ambitum pauper dominus
odiosa effusione contraxerat.

⁸ *Nata est causa discordiæ*] Ne injuria bello appetitus videatur Odoacer, lassitudine ab eo dicit Theodericus, stimulatumque cede propinquorum: hoc est, ut concio, Rugorum, quo bello casus affligerat Odoacer, Pheba rege captio Friderico ejus filio cui aperte favebat Theodericus, semel atque iterum acie fugato, ut in S. Severini Vita narrat Eugippius.

gatio perituri veniret fiducia, pars fugacium pœlia concitavit. Tunc a te commonitis longe lateque viribus, innumeros diffusa per populos gens una contrahitur migrante tecum ad Ausoniæ mundo, nullus præter parentem iter arripuit. Sumpta sunt plana vice tectorum, et in domos instabiles confluxerunt omnia servitura necessitatibus. Tunc arua Cereris et solventia frumentum bobus saxa trahebantur: oneratae fetibus matres inter familias tuas oblite sexus et ponderis, parandi virtus cura¹ laborant. Tunc in campo hiems et jugi pruininarum candore velata cæsaries, barbam stiriis implicuit crine possesto. Nam quod diligentius indumentum matrona neverat, durante gelo, ut adhæreret corpori, frangebatur. Pastum agminibus tuis aut indevote nationes, aut educata lustris fera suggestit.

Inter haec, quæ tibi cum glacie aut ardore cesserunt, unam certaminis tui lineam summotenus libet attingere.² Ulca fluvius est tutela Gepidarum, qua vice aggerum munit audaces, et in jugorum morem latus provincia quibusdam muris amplectitur, nullo ariete frustrandis. Ad hunc te callis tui rigor adduxit: nbi pro legatis et gratia postulatione, obsistendi animo gens diu invicta properavit: cum pene cohortes tuas ante inimicos famis necessitas ob sideret. Dic queso, clementissime domine, quid præter te spei erat residuum in populo arenae aut sideribus comparando? Instantibus Gepidis, amne, pestilentia, iter quo declinasset fugiens, contra nudatos vagina gladios transvolasti: nullius inscii mersa cœno haesere vestigia: nullus vitæ prodigus periculum ignarus incurrit. Vincitur humanæ mentis auctoritas prævisione discriminis: labascit fortium conscientia, quotiens formidanda oculis ingeruntur. Stetit ante indomitam juventutem certa de mortibus optio, cum nulla videretur securitas de salute. Quid Catonem extulisti prisca monumenta, quod per Libycas Syrtes duxit exercitum, dum humanas neces ludibria faceret esse serpentum: vel cum sine virtutis pretio educatum cœli vaporibus veneni frigus expertus est? Neminem contigit chelydros ante videre, quam exitium: dum per flamen prodigiosum et corporis fabrica, ut assolent animæ, in auras evolaret. Non cum viri fortis laude perimitur, qui unde venit nescit occasus. Nec illius militis cuneis tuis fortitudi comparanda est; nec par est in duce sapientia. Illum civilis belli furor agitabat; te orbis domina ad status sui reparationem Roma poscebat. Sed quid differo, quod tibi eventus dexter exhibuit? Cesserunt confertissimis hostium-tuorum turmis, quos ulterior ripa suscepserat. Urgebantur telis, quos vorago aut irruptio non tenebat:

¹ Schot., *laborabant.*

² *Ulca fluvius est Gepidarum*] Theoderici regia hoc tempore, ut Eupippius idem et Marcellinus in Chronico docent, Noveus erat civitas in Mœsia inferiore. Νόβας, Novas appellat Ptolemeus. Inde orsus Italicam expeditionem, Sirmium recta contendit. Eo in tractu qui interjectus est, in Dacia Gepidae Gundaritio rege habitabant: quos iter impeditre ausos Theodericus ad Ulcam fluvium profligavit.

³ *Tibi Odovacar occuro]* Prima Theoderici cum

A jejunas pectorum erates acta validioribus lacertis lancea transmeahat: cum inter naufragia terrena, et crux undas, invictissimus ductor apparuit, tali muuiens astantes alloquo: « Qui in hostili acie viam desiderat, me sequatur: non respiciat alterum, qui dimicandi poscit exemplum. Virtus multitudinem non requirit: ad paucos vadunt bella; bellorum fructus ad plurimos. De me æstimabitur exercitus: et in his que gessero, gens triumphat. Attollite signa per quæ lateam, providerit: noverint quem petant aul cuius jugulis acquiescant. Qui congressu meo occurserint, nobilitentur exitio. » His dictis, poculum causa poposicit auspicii, et laxatis in prælium habenis, effusus est. Ut torrentis sata, ut leo armata, vastasti: nec concurrens quisquam substitit, nec evadere potuit B insequentem. Portabaris per universa, jam deficien- tibus telis, adhuc ira crescente. Exemplo Gepidarum versa conditio est: palantes visi sunt mutata sorte victores. Nam tu, venerabilis, qui incomitatus gustum luctaminis arriperas, vallatus milibus incedebas. Cæsa est multitudo adversaria, donec paucos eriperet nos vicina: dum ad vaga horrea copiis urbium referta veniret: qua non solum satisficerent necessitatibus, sed sublevarent inter deliciarum secunda fastidium. Ita prosperis tuis militavit adversitas: et contra famem tuorum esuries pugnavit hostilis: vicit inediā inimica congressio: nec redisses ad valetudinem, si certamina defüssent. Haec in innumeris actibus in ordinem digesta sufficient. Transeo Sarmatas cum statione migrantes, et plebem conflictuum numeratam sileo de tropœis.

C ⁵ Tibi enī rectore meo, Odovacar, occuro qui universas contra eum nationes, quasi orbis conœscor, exciveras. Tot reges tecum ad bella convenierant, quot sustinere generalitas milites vix valeret: deprehensum est varias esse mentes coacervatæ multitudinis, nec spem victoriae venire de numero. Adhuc tuorum dextræ de præcedenti tabe titubant: nec peragebat votivos impetus membrorum imbecillitas: sufficit tamen unum velle pro viribus, et indiscretum consilium de inimicis loco roboris attulit ultionem. Non te castra longo munita tempore: non illuminis profunda tenuerunt: datum est hostibus tuis vallum construere, non tueri. Repente æquora fugacium dis cursus obnublit, per quæ superandam domesticam tempestatem abeuntibus indixisti: interea acies tuæ aspectu consumant pœlia, non labore. Illic tibi fores reseravit felicitas, manifesto detegens, quod qui primore loco cesserant, secunda eos luctamina non manerent. Sed instruxit rursus in deceptione

D Odoacre congressio ad Sontium Venetæ provinciæ fluviū facta, Probindo et Eusebio coss. anno Christi 489, in qua Odoacer, ut Cassiodorus in Chronico notat, cum suis omnibus fugatus est. Flumen ergo, cuius meminiit Ennodius, est Sontius, sive ut in Cassiodori Chronico scriptum est, Isontius. Sed Sontius item est Jornandi, et Cassiodoro ipsi lib. i Variar., 48, veribus Theoderici, *Ex quo, ait, Deo propitiò Sontii fluenta transmisimus, ubi primum Italiz nos suscepit imperium.*

sui mens vaga conflictum :¹ dum apud Veronam tuam apparatum nubeli laxis manibus pugna instruebatur impendiis. Nihil fortius adversariis tuis ante aciem : sed cum belli cecinerunt classica, nihil infirmius : maxima in luctaminis promissione virtus, et si sufficeret lingua pro dexteris, copia summa verborum. Electus est locorum situs, non tam congressu utilis, quam pavori : providentes ne ascriberetur casui prima etiam discessio perfugaram, et tamen reipublicæ candida fortuna perurgebat, ne cepto desisteres. Itineris tui permensus intervalla, conspexit ignes hostium astrorum more rutilantes : nt si aliquando tibi fuissent nota formido, in abruptum te pendere didicisses. Nunquam animi tui status, aut secundarum rerum tumore elatus est, aut dubius acquievit. Instabat certandi dies multis tenebris allatura. Cum primum aurora bigis in croce ortum jubaris indicavit ; cum de oceani lymphis solis flamma surrexit : jam rancum buccinæ concinebant, jam te sui oblitus quærebat exercitus. Qui dum munimentis chalybis pectus includeres, dum ocreis armarere, dum lateri tuo vindex libertatis gladius aptaretur, sanctam matrem et venerabilem sororem, quæ ad te diligenter causa convenerant; dum inter spem et metum feminea sollicitudo penderet, dum de eventu attonita vultus tui sidere pascerentur, talibus alloquiis confirmasti : « Scis, genitrix, partus tui honore universis nota nationibus, quod natalis mei tempore virum fecunda genuisti : dies est, quo filii tui sexum campus annuntiet : tels agendum est, ut avorum per me decora non pereant : sine causa parentum titulis nitimus, nisi propriis adjuvemur. Stat ante oculos meos genitor, de quo nunquam feci in certanime fortuna ludibrium : qui dextros sibi ipse peperit valetudine exigente successus : hoc oportet duce contendi, qui omnia incerta non timuit, sed ipse sibi secunda consivit. Vos tamen elaboratas vestes, et liciorum tormenta devehite : cultiorem me acies suscipiat, quam festa consumerunt : qui me de impetu non cognoverit, aestimet de uitore. Invitet cupidornam oculos honor induimenti : pretiosior species feriendos exhiheat : habeat laboris solatium, cui jugulum meum fortuna præstiterit : inhient jacenti splendori, quos non contigerit videre pugnantem. » His dictis, exceptit te tergo sonipes, lituorum desideris inquietus. Sed dum indulsi affatis, inimica legiones tuæ premebantur instantia. Dedisti inertibus fiduciam, dum moraris : et hoc credo provisoue cœlicolum, ne deberetur multitudini, quod vicisti. Protinus adventum tuum indicavit hostibus populus occisorum : exsecutorem prodidit cœdis enormitas. Sed nec illis remedia defuere consueta. Continuo alas quas tribuit formido, sumperunt: cursu præpeti interitum mortis eligentes. Qui me veritati nescit obsecutum, Athesis undas videat tua vice opulentas extitisse cadaveribus : et

A dum tumefacere gurgites de cruento, in parte alia sistebatur impetus fluentorum. Itaque ne ensibus non sufficeret, pro te et lympha militavit. Salve fluviorum splendidissime, qui ex majore parte sordes Italæ deluisti, mundi fæcem suscipiens sine dispendio puritatis. Ecce ille tectus armatis campus emiuit humorum ossium candore nobilissimus ; habemus, quotiens vetusti doloris urgemur memoria, quod tueri. Scenam pulcherrimam servet terra. Sublimes tandiu maneat quod passi sunt, quandiu delect oblivio quod fecerunt. O utinam voracibus abripere aliquid bestiis non licaret ! Perit desiderabili spectaculo, quod acquisiverint fulta belluarum.

Ilic vellem ut ætatis immemor, Roma, commeares. Si venires lapsantibus tremebunda vestigis, ævum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis ? Hic actum est, ut plures habeas consules, quam ante videris candidatos. Agnosce clementiam domini tui : saporem te voluit haurire triumphorum, quam dubia elegit nescire certaminum.

Ecce iterum ad deditioinem sibi cognitam hostium letho debita pars cucurrit : et cum excessissent occurrentes numeruni, ad servitium tamen armis instructa radiantibus agmina convenerunt. Flexus est animus tuus pronus semper ad veniam. Credidisti quod fidem assuescerent magisteria necessitatibus, quam nunquam exhibuerant studio conciliante principibus. Servavit te, regum præcipue, quod abjecisti sacramenti confidentia cautionem. Peperimus anxi ne mererentur, quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi, mundi arbiter Deus, qui conscientias veterino errore possessas ad ultores gladios impulisti. Puderet me recensere levitatem originariam, nisi eam viderem tuis laudibus obsequenter. Quid dissimulo gesta persequei ? Libuit eos rursus tendenti inermem dexteram² Odovacri regna polliceri. Innotuit illico rebus in luce deprehensis hostiū errorum oriturum. Advocasti providentiam actuū tuorum comitem : et ne impunita esset libido discurrantium, ultiōis vexilla concutiens, fecisti consiliorum participem in secretis populum jam probatum. Neminem adversarium agnoscisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. Mandata est per regiones disjunctissimas nex votiva. Quis haec præter supernam voluntatem præstiterit, et unius ictu temporis effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta ? Hic quo me vertam nescio. Gradum referam, qui suscepit officium laudatoris ; an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar ? Comsumpta res est prospero fatalique bello : succisa est Odovacris præsumptio, postquam eum contigit de fallacia non juvari. Quid Herulorum agmina fusa commemorem ? Qui ideo aduersus te deducti sunt, ut hic agnoscerent, [etiam in propriis sedibus quem timerent : egit causas longæ quietis tuæ furor alienus.

¹ *Dum apud Veronam]. Eodem anno, inquit Cassiodorus, repelito conflictu vincitur Odovacer. Jornandes: Quem ille Odoacrem Theodericus, ad campos Veroneses occurrentes magna strage delevit.*

² *Odovacri regna polliceri]. Tusa duce atque auctore : qui cum deditio exercitu ad Odoacris partes iterum defecit : unde secuta est obsidio Ticinensis, quo se Theodericus receperat : ut est in Vita Epiphani.*

Taceo ubi ¹ tibi injuncta est pax diurna, Burgundio: quando sic federibus obsecutus es, ut deputetur, quod vivis feriatus, constantiae, non pavori. Illud quoque quis patiatur notitiae perire, quod bono felicitatis tuae concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, et iuimicæ acies te occupatum in aliis pia congreessione cecidisse? Quotiens tibi vicit qui contra te sumpserat vota pugnandi? ² Dicat Fridericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interiti comitatus est; contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus; quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se unum velle discordia. Adsit Divinitas, et beneficia sua in ævum producat: qua disponente votiva inter reos evenere litigia. Nam Fridericus, postquam tibi de adversariis tuis peregit triumphum, de se præbuit.

Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritorum. Video inspiratum decorem urbiuum cineribus evenisse, et sub civilitatibz plenitudine ³ palatina ubique tecta rutilare. Video ante perfecta ædificia, quam me contigisset, disposita. Illa ipsa mater civitatum Roma juvenescit, marcida senectutis membra resecando. Date veniam, Lupercalis genii sacra rudimenta: plus est occasum repellere, qnam dedisse principia. Huc accedit, quod coronam curiae in numero flore velasti. Nullum de honoribus tetigit desperatio, quem juverunt deprecantem bona conscientiae: nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritis non rogavit. Aut boni sumus proposito nostro, aut tuo informamur exemplo. Creverunt reipublicæ opes cum privatorum profectibus: nusquam in aula tua ambitus et opum ubique diffusio est: nemo indonatus abscedit, et nullus incommoda proscriptionis ingemiscit. Legationibus tuis inest vigor immortalis; mandatorum ordinem digeris, priusquam legatos aspicias: nec replicationibus tuis periuntur contraria; nec objectionibus facilis occurrit resolutio. Exebat pro armis opinio principalis: otia nostra magni regis sollicitudo custodit: nec tamen quando ab eis prostratus est.

¹ *Tibi paz diurna Burgundio]* Pacem intelligit cum Burgundionum rege Gundobaldo iactam, atque Ostrogothæ Theoderici filiæ cum Sigismundo Gundobadi filio nuptiis copulatam, de qua rex ipse Burgundio ad Epiphanius episcopum Theoderici legatum: *Concedal tamen dixitatis assensum, utsolidatum inler nos fædus longa ætate servetur.*

² *Dicat Fridericus]* Faabani Rugorum regis filius. Is pro Theoderico primum hoc bello militarit: postea fidem fregit, et hostibus sociatus est. Tum orta inter hostes ipsos discordia, collatis signis, Fridericus victus est. Ita qui Theoderico triumphum de adversariis suis ante pepererat, de se ipso iisdem præbuit, quando ab eis prostratus est.

³ *Palatina ubique tecta]* Cassiodorus Patricio et Hypatio coss. de Theoderico: *Sub cuius felici imperio plurimæ renovantur urbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque ejus operibus antiqua miracula superantur.* Idem inter cæteras ejus fabricas formam laudat Ravennatem instauratam.

⁴ *Sirmiensium civitas]* Sirmium caput Pannoniae inferioris, qua proinde Sirmensis Pannonia dicitur lib. in Variar., 23. In ea regnabat hoc tempore Trasarius rex Gepidarum. Quem Theodericus propter

A desistis castella propagare, curas tuas in longum producens: nec viri fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in uno principe virtutum plenitudinem! que Dominum resignat auctorrem: quia non habet inter homines, a quo videatur sumpsisse quod exhibet.

Sed ecce rursus post quietem solidam ad acies verba revocamus: iterum ad se tuba vocat eloquium.

⁴ *Sirmiensium civitas olim limes Italæ fuit:* in qua seniores domini excubabant, ne coacervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrenter. Hæc postea per regentum neglectum in Gepidarum jura concessit: hinc quotidiana insultatio, et incomposita legationum frequentia mittebatur. Urebant animum principis dolosi blandimenta

B commenti; et circa alios Gepidas quorum duxor est Gunderith, intempestiva Trasericæ familiaritas. Credebas in tua injuria perire, quia diu licebat Italæ possessionem te dominante retineri. Nec sufficiebat consolatio, quod eam tu non perdideras: cum immensus esset dolor, cur illam tentator non inter dominationis tuae exordia reddidisset: minui aestimas quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Trasericæ patuere commenta, Gothorum nobilissimos Pitzia, Herduic, et pubem nullis adhuc dedicatam prælîs destinasti: ut si oblatis pactionibus acquiesceret, semel invaso locorum potiretur arbitrio. Sed usus inconstantis felicitatiæ tuae obsecutus est: fugit sponte aliena, et sine impulse exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo Pitzia, qui et de te eventus utiles sumpserat, et consiliorum momenta libravat, non acquisitam esse terram credidit, sed refusam: nec rapinis ut lucrativa populatus est; sed dispensationibus servavit ut propria. Quibus ibi ordinationem moderantibus, ⁵ per federati Mundonis attrectationem Gracia est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo; quibus inter Martios conflictus castelli vice usa minitatur. Tunc Mundo credens ad praesidium sufficere, si cohortes tuae quid

occultam, ut Ennodio placet, cum aliis Gepidis, quibus Gundaritus præferat, conspirationem, per Pitziæ comitem devicit, et Sirmium Italæ regno restituit, Cethego consule, ut Cassiodori notat Chronicum, anno Christi 504. Jornandes de Rebus Geticis: *Suum comitem inter primos electum abdolivendam Sirmensem direxit civitatem. Quam ille expulso rege ejus Trasarico filio Trastilæ, retenta ejus matre oblinuit.* De hac ipsa expeditione et sequenti, Athalaricus lib. vii Variar., 10. Pitzia vero comitis celebrate opinionis viri meminit Theodericus lib. v. epist. 29.

⁵ *Per federati Mundonis attrectationem]* Hoc est, Mundonem aggressa, qui fodere junctus erat Theoderico. Mundoni igitur, qui collecta latronum et abactorum manu, Hertia munitione ad Danubium occupata, illinc agresti ritu circumquaque preudas agens impefitabat, cum illum oppugnare adjunctis sibi Bulgariaibus aggressus esset Sabinianus, militum per Illyricum magister Anastasii Aug. jam pene desperato, ac dedicationem meditanti openi tulit Pitzia, Sabiniiani que copiis ingenti strage ad Margum deletis, Mundonem eripuit, ac Theoderico regi volentem subjicit, Sabiniiano ipso ac Theodoro coss. anno 505, ut fusius narrant Marcellinus comes, et Jornaudes in Rebus Geticis.

pateretur agnoscerent, pernicibus nuntiis periculi fidem commisit: qui ante defensoris iniure pro partibus suis conspexit certamina, quam moliri didicisset: tamen eminus Pitzia indomitam Bulgarum juventutem speculatus est, ardentem adolescentium impetus potioribus verborum armavit incendiis: « Meministis, socii, cuius ad hæc loca commeatis imperio: nemo absentes credat regis nostri oculos, pro cujus fama dñmicanum est: si celum lanceatum imber obtexeret, qui fortius telum jaceret, non lateret. Ferro pectora immergit, ut veniat de horrore vitæ spes manifesta victorie. Credo regii testem roboris jam defunctum; nec superesse qui illis quem habemus dominum, consueverat indicare: aut forte gentem nostram dedignantur estimare de principe. Intelligant ab eo fluxisse quod gerimus: nec licet illis, quod rector noster transmisit ad originem, uni tantum debere personæ. » Ille eloquia lituis commutavit: continuo ut assolet ater nimbus tectis crepitantibus proclolarum mugire discorsum: sic se precipitem plebs Martis immisœuit. Incerta diu conflictus lance titubavit: dum par ex utroque latere pugnandi surrexisset asperitas. Concurribant duæ nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subvenerat: miratae sunt mutuo sui similes inveniri, et in humano genere vel Gothus resistentem audere, vel Bulgares. Interea dum anceps esset fortuna certaminis, et pennatae mortes sibi æthera vindicarent, superavit nostri memoria principis, dum agerent, ut singulorum apud eum merita campus assereret. Versa est in fugam natio puuita gravius, quod evasit: tellus excita tremuit concusione cornipedum: cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute. Cœli arbiter Deus, munera collata multiplica. Illi nunquam dubii de triumphis: illi quos suscepit universitas, perditis bellorum signis, et perculsi incolumente discedunt; terque beatos esse clamitantes, quos oppetere contigisset. Quid strages militum revolvam, et Sabiniani ducis abitionem turpissimam? cum a ratione dividatur, retexere exterminatis patrociniis quid evenerit indefenso. Tunc ne videretur celebrandus sæculis Pitzia non tam militasse gloriae quanæ cupiditatib; liquit feris aut avibus campi laborem, cum jejunum nūlitem opulentis detrahere cadaveribus nihil juberet. Sed hæc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? qua poterunt facundiae dote reserari? Diu tu vicisti in universis congressibus tuis, nunc incipiens in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna

¹ *Castigatas Vandalarum deprædationes]* Cassiodorus Olybrio Jun. cos.: *Tum etiam Vandali, pace suppliciter postulata, a Sicilia deprædatione cessarunt.* Antea euina per Siciliam et Italiam omnes oras, quo ventus impulerat, continuo prædabantur.

² *Affines esse meruerunt]* Per Amalafredam Theoderici sororem, que Thrasamundo regi nupsit. Joruandes: *Et ut ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredum germanam suam, matrem Theodabati qui postea rex fuit, in Africam regi Vandalarum conjugem dirigit Thrasamundo.*

³ *Alamanniæ generalitas intra Italie terminos]* Alamanni Suevi in Germania finitimi, cum a Clodovæo

A remearunt: dicta more veterum præcepta Sirmiensibus: de suis per vicinitatem tuam dubitant, qui haec tenet nos trahebant.

Quid ⁴ castigatas Vandalarum ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia: ⁵ affines esse meruerunt, quia obedire non abnunt.

Hæc de gestorum tuorum cumulis, major voto q; iam eloquentia, strictim digesta replicavi, melioribus intacta derelinquens. Videro quis me vincat facundia, nemo circa te transcendere valebit affectu. Habes hanc, Deo inspirante, mansuetudinem, ut te plus credas posse diligentia quam timore. Excellentia bona sunt gloria tua inserta monumentis, ut cum te reges metuant, famuli ament: nam quæcumque tibi, metitis subjectorum viribus, dari imperas, credis posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui devotioni nostræ imputat, quod impendimus servitu!

B Quid quod a te ⁶ Alamanniæ generalitas intra Italie terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui evenit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam: nam sic adepta est soli nostri opulentiam. Acquisistis quæ noverit ligonibus tellus acquiresce, quamvis non contigerit damna necesse. Sub te vidimus eventus optimos de adversitate generari; et fieri secundorum matrem, occasionem periculi. Ulvis liberata gratulatur, terram incolens quæ haec tenet nos trahebant.

C Par fuit etiam, ut eloquentiam laudis præmiis incitares; ne adreas tuas silentio perderemus. Nullarum artium cessat industria: solers ubique latet inquiritur: magistratum, etiam si longe deguerit, exiget qui meretur: nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia: dum subtilis arbiter non placaris voce, sed actibus. Parentum nostrorum qui occubuerunt, apud te bene acta servantur: cuius mansuetudini tua fides innotuerit, hereditatis jure quod auctori debueris, soboli mox refundes. Habetus de majorum obsequiis fructum; et tamen de excessibus supplicia non timemus. Finitur indignatio moderata cum homine; cum propter retributionem querat tua pietas successorem. Restant adhuc multa quæ dicerem; sed inter plures actum tuorum præcones convenit illibatum aliquid reservari. Debent

D rege nostro subacti fuissent, rege amiso, ad Theodericum configerunt. Sic enim apud Cassiodorum scribit Theodericus ipse Clodovæo lib. II, epist. 41: *Alamannicos populos, causis fortioribus inclinatos, vetrici subdividis. Sed motus vestris in fessas reliquias temperate: quia jure gratie merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus cœlantur exterriti. His ergo profligati Alamannorum exercitus reliquis sedes in Italia datas a Theoderico, docet Ennodius.*

⁴ *Chænicem]* Unus, Scheniem: ex aliorum vestigiis Chænicem collegimus.

tibi veneranda studia, quod loquuntur. Amaverunt precessores tui inscritam, quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra facundissimos, et quod peritia dederat, vis negabat : muto moerent auctore tribunalia; nec ulla concedebatur palma dicensi. In casum negotiorum nutabat eventus, quando litteris genius non dabatur: unus ubique ingenia moror oppresserat; quia atterebant otia eloquentium facultates: pompam seniorum edax negligentia possidebat; nec accendebat tiro emulazione sectanda. Vide divitias saeculi tui: tunc vix fora habuere perfectos: nunc Ecclesia dirigit laudatorem.

Eat nunc, et cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui famae opulentiam peperit dos loquentium; ut per adjutricem faciudiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulant asserentis: minora sunt ejus veris actibus, quamvis aucta sint veterum gesta meniaciis. Simulastis, poetæ, grandia; sed fateri vos convenit præsentem dominum gessisse potiora. Pellexus duxit praeconitorum suorum summam. Chœrili voluit constare beneficio: ne fallendi votum multitudine deprehenderet; et fieret testis impudentia, qui adsciscerbat in astipulatione victorie. Nihil detraho senioribus, quos præcipios habuisset antiquitas, nisi Romani nominis erectio te dedisset. Illum vera religionis ignarum obtinuit erroris mater inscrita: te summi Dei cultorem ab ipso lucis lumen instructio vitalis instituit. Nunquam applicas laboribus tuis, quod eventus dexter obtulerit. Scis in te curam penes Deum perfectionis esse substantiam: agis ut prospera merearis adipisci: sed potius universa ascribis auctori: exhibes robore, vigilancia, prosperitate principem, mansuetudine sacerdotem. Quid frustra majores nostri divos et pontifices vocavunt, quibus sceptra collata sunt? Singulare est, actibus implere sanctissimum, et veneranda nomina non habere. Rex meus sit jure Alamannicus; dicatur alienus. Ut divus vitam agat ex fructu conscientiae: nec requirat pomposæ vocabula nuda jactantiae, in cuius moribus veritatem militant blandimenta majorum.

Vellem, fateor, ad orationis terminum, victus gestorum tuorum enormitate, descendere, et novellas adreas hebetatus priscorum luce transire. Quemadmodum si ætherii axis in numerum redigere ornamenti voluisse, et Trionum fulgere comprehenso, coeli decorum impotentia lingua describerem, cederet divino splendori mortalis obscuritas; jubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum: hæc me conditio resignat imparem, quæ testata est obsequentem.

Nam illud quo ore celebrandum est, quod Getici instrumenta roboris, dum provides ne interpellent otia nostra, custodis; et pubem indomitam sub oculis tuis inter bona tranquillitas facis bella proludere? Adhuc manent in soliditate virium vietricia agmina, et alia jam creverunt: durantur lacerti missilibus,

A et implant actionem fortium, dum jocantur: agitur vice spectaculæ, quod sequenti tempore poterit satis esse virtuti. Dum amentis puerilibus bastilia lenta torquentur: dum arcus quotidiana capitum necesse dirigunt. Urbis omne pomerium simulacro congressionis atterritur: agit figura certaminum, ne cum periculo vero nascantur. Ad hæc quis credit unum perpetuus posse sufficere, ut per procinctus indomitos vincat in præliis, et agat consilium, ne dimicandi causa contingat? Rutilem et Manilium comperimus gladiatorum conflictum magistrante populis providentia contulisse, nt inter theatrales caveas plebs diuturna pace possessa, quid in acie gereretur, agnosceret. Sed tunc feriatis manibus frustra sociæ mortes ingerebantur aspectui. Nunquam bona sunt, quæ a crudelitate B veniunt instituta: ut armarentur contra inimicos animi, prius videre exitia suorum. Interca illa congressio (quod docuit exitus) non tam peperit incrementa robori quam pavori: inter secundas res didicit imbellium animus, quid timeret. Vide adinventionum diversitates pleno calle distantes: illis vera cruaris effusio animos a dimicatione submovit: hic adolescentium vigor de imagine mentita concertationis incanduit: quos præcox ætas tot mortes adversariorum repositas docuit habere, quot spicula: ⁴ non per exoticos discursus assueti pharetrarum dispendia negligenter effundere; nec in auras exitia manifesta torquere, tot exacturi animas, quot tela vibravent.

C Sed inter præliares forte successus, quibus omnes instruis, et concilias omnia secunda vincendi, civilitatis dulcedio nil reservas. Quis credit heroas tuos peregrinam noscere, dum sint tranquilla, formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex coeret: submittunt præceptis colla post laureas; et calcatis hostium cuneis, quibus arma cesserint, decreta dominantur. Solus es meritis et natura compitus, cujus magnaimi jussa sectentur. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus asseruit. Sceptræ tibi conciliavit splendor generis: cujus si decessent insignia, eligi te in principem mens fecisset.

Sed nec formæ tuae decus inter postrema numerandum est, quando regii vultus purpura ostrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, pretioso murice quæ fucatis, et non uno aheo bidentia nobilitatem tegmina prorogate: discoloribus gemmis seruit taxatur; et quem vehementior vipera custodit, lapis adveniat. Quæcumque ornamenta mundo obsequente transmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statuta est, quæ resignet prolixitate regnante: nix genarum habet concordiam cum rubore: vernant lumina serenitate continua: dignæ manus quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subjectis. Nullus intempestive positum jactet: quia quod aguat in aliis dominis diademata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos faciunt tot divitiarum adjumenta con-

⁴ Non per exoticos] Libri omnes, non te rexoticus, ex quo germanam, ut reor, lectionem erimus.

spicuos : sed hunc edidit simplex, et indemutabilis figura meliorem. Quid cultu laborent, qui cupiunt peregrinam obtinere pulchritudinem? Italiæ rector in amicitia colligit duo diversissima; ut sit in ira sine comparatione fulmineus, in fætitia sine nube formosus. Feriato ore legatis gentium, aut pacem blanda promittit effigies, aut bella terribilis. Tantis constans insignibus, quanta facerent viritim distri-

A buta perfectos. Sed utinam aurei bona sæculi purpureum ex te germe amplificet! utinam hæres regni in tuis sinibus ludat! ut hæc quæ tibi offerimus verborum libamina, sacer parvulus a nobis exigat similium attestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito et obsecutus officio, orationem meam oratione conclusi.

OPUSCULUM SECUNDUM.

Libellus adversus eos qui¹ contra synodum scribere præsumperunt.

PRÆFATIO.

Solet dicendi affectum rerum ardor exigere : si avarus laudis est animus et favorem desiderat sudore mercari; et per blandimenta gloriæ crucem narrantis ignorat: aut lucri compedibus, linguae vendit obsequium, ut dum animus habendi cupidine subjugatus præsumptum aestimat jam tenere compendium, sic ingruentia per stylo exercitium nescit timere discrimina: aut necessitate conclusus, profert eloquiom sine quacunque lima captivum, et nesciam pudoris frontem monstrat in medium, ut dum intentioni famulator, diligentiam decoris abjuret : quia dicendi ornamenti non sunt negotii, sed quietis; nec militie sunt picta verba, sed otii : campus fortè postulat, pax profunda redimitum: qui profutura asserit, loquelam qua pennicula artis est colorata, contemnit. His ergo ita se habentibus, causam narrationis insinuo, et coactam vocem pravorum latratu religiosis mentibus commendo: scriptum esse reminiscens, *Tempus tacendi, tempus loquendi* (*Ecli. iii, 8*): vel post fidem prophetici oraevi² cuiusdam oratoris exemplum, qui refert, nisi cum: necessariam, dicendi nimis inepta esse conditionem. Oris ergo ministerium pro ingenii valitudine sacerdotibus dedo, adversus quos sibilantium effusa sunt venena linguarum: licet scuto munita fidei spiculorum imbre patiens religiosa non timeat, et ad auctorem redeant tela quae sine bellandi arte diriguntur. Quibus enim pro lorica Christus est, vim non metuant, et inimicos longa expectatione prosternunt. Quisquam tamen in hac acie prælium putet esse formidini, in qua Deo et pontificibus infertur sine vi- rium estimatione certamen? quisquam fluxum et lacescentem hostem videat, et præliorum causis

¹ *Contra synodum scribere præsumperunt*] Synodus quam hoc libello defendit Ennodius ea est que inter Romanas Symmachii papæ quartæ numerari debet, x cal. Novembris Rulio Magno Fausto Avieno v. c. consule peracta, quæ et palmaris cognominata est. In qua cum absolutus fuisset Symmachus a criminibus quibus impetebatur ab adversariis, reperti sunt inter schismatics, qui contra illam scribere auderent, titulamque operi suo indere, *ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUÆ*. Quibus Ennodius, ex synodi mandato atque autoritate, hoc Apologeticò respondit, et singula eorum argumenta refellens, universam Symmachii synodique eausam diligenter accusaque tutatus est. Quo nomine adeo episcopis omnibus probatus est liber, ut eum synodus altera quæ post

B adversarium debilem expavescat? Invidet sibi ipse victoriam, qui conscientia vulneratum aggredi cessat inimicum. Ad lucrum hostis sui procedit, qui in conflictibus non prius causas, quam aliud expendit : dat vires jaculis innocentia, et mucronem auunt ex æquo ventienta vota bellandi: percutiendi impetum plus justum dolorem scimus dedisse quam brachia. Inde paucorum telis multitudo non substitit. Dicente ergo mecum propheta: *Plures nobiscum sunt, quam cum illis* (*IV Reg. vi, 16*); placitum bonis, quantum testimo, opus incipiam.

Sufficeret quidem schismaticam imperitiam propositione eecidisse : maxime cum secum habeant objecta responsum, et mereatur titulus sine lectionis discussione cum auctore damnari: cum in prænotatione ipsa significantia operis innotescat immundi, dicentium *ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUÆ*. Ego tamen non si agam, quasi opus sit alieno esse perire mala proponenti. Istud præloquium potest, dementissimi hominum, tantum inscientiae ascribi? Estne aliquis præter vos, sic inter oves ulcerosas deputandus et erraticas, qui magnum regem potuisset lacescere pastorum? dicente propheta: *Filios nutriti et exaltari, ipsi autem spreverunt me* (*Isai. i, 2*): et Domino de apostolis, *Quia vos spernisti, me spernit* (*Luc. x, 16*): quos episcopos fuisse propheta testatur, de Juda dicendo: *Et episcopatum ejus accipiat alter* (*Psal. cxviii, 8*). Apostolo quoque Paulo proclamante, *Obedite prepositis vestris, quoniam ipsi exorabunt pro vobis* (*Hebr. xiii, 17*).

C D Sed redeamus ad gravem et venerabilem non solum³ ex ala productam, sed mysticam propositionem. « Non omnes, inquit, sacerdotes regis ad concilium consulatum Avieni habita est, suffragio suo confirmarit, atque inter quartam et quintam synodos Symmachianas colloccari, decretique vim obtinere jusserebunt. Hodie tamen perperam post synodum Avieno juniore coactam ponitur libellus Ennodii, cum alteri quo Fausto Avieno, ut dixi, consule habita est, subiecti debeat. Haec enim, non illa, synodus fuit absolutionis, et quartæ, et palmaris, a Symmachii emulsi oppugnata, ab Ennodio defensa.

² *Cuiusdam oratoris*] Ciceronis dialogo I de Oratione, ubi Crassum sic loquentem inducit: *Nam quid est ineptius quam de dicendo dicere, cum id ipsum dicere nunquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium?*

³ *Ex ala productam*] Sic libri omnes, quo sensu,

lium adscivit auctoritas: ¹ nec omnes in iudicatione senserunt. » Mancipa Tartari, et liquido Satanae ministri, quoscumque non evocavit scriptum principis, novis nexibus, et actuum vestrorum spiris causa pertraxit. Nolo dicere in quo fuerint voto, in qua deliberatione discedentes: quibus tedium illa peperit exspectatio, cum viderent venerabilem papam longas in vita contra fas suum inducias acceperis. Videbant aether tantum directis a se jaculis verberari. Iis ne licet infelicibus in malorum actuum consolatione secreto delitescere, libris vestris nudantur absconditi, et per vos in turpi facto habere solitudinem non sinuntur; dicente Domino in Evangelii: *Omnis malus odit lucem (Joan. iii, 20).*

* Post haec asseritis, ² adversarios papae Romani dici non debuisse, qui praedictum prolati petitionibus accusabant. » ³ Dolose videlicet hoc agentes, eo quod adversarios suspectosque, canonica synodalibus clamante in decretis auctoritate, in suam recipi accusationem episcopos minime oportuisse, vos non lauisset: « ad assertionis fidem jungentes, quod eos isto nomine precepta regia non vocassent. » O homines omni artis lima compositos, et caminis fabrilibus excocatos, qui ad stipulationem dicatorum desudata invenerunt testimonia! Amamus, reverendi viri, sententiam vestram, et ut aiunt, in ipsam pedibus imitus: cognoscimus errata, quae dicitis. Inimicum vocet aliquis accusantem, et tragico nomine appellat contumeliam non merentem? Dehinc subjunctam quaestio-

C nemen rhetorica fibula momordistis, allegando: « Testis est Romana civitas, si omnes episcopi senes et debiles convenerunt. » Ecce orationem viri nervis nitentem, et ⁴ ipsi Cepasio preferendam nitore sermonum. Ergo quia se etate valentes et corpore imbecilles esse dixerunt, ipsi se incepitos iudicio esse testantur, quoniam membrorum se dixerunt iam sustinere dispendia: maxime si hoc ingerere clementissimi domini auribus præsumpserunt. Vos putatis, ab universi Dei conspectibus pulsi, illo vestrorum more congressum ubique narranda confundi, et apud principem de collectione pontificum alios protulisse sermonem, nisi quos etatis maturitas ordindæ loquela fecit auctores; quibus anni veteres re-

Dominus, qui promisit per prophetam (*Isai. n. 12*), A quis alteri, quod ipse jam perdidit. Nunc recte vobis futurum se super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, ut humilietur? Sed feticum opus vestigiis inseparabilem, si valeo, calce contundam. Ut vere dicam, res cum re, causa cum causa, ratio cum ea quam putant, ratione pugnabit. Oblato sacerdotes preceptionibus regis allegatis, et quoddam sacrilegium creditis, mali aliquid, cum cœlestem nesciatis, de terreni domini jussione sentiri: opponendo, quis regi debuit dicere; ¹ papam oportuisse synodum convocare? certe quod in hac parte constat exemplum? Illum præcipue, qui criminosis multorum propositionibus jam jacebat, quem hoc fuerat damnare, quod argui; cui prerogativam cœlitus ascriptam hostium suorum oblocutio jam tulisset? Ad hanc vos dementiam malorum actuum per gradus suos incrementa traxerunt, nt hoc credatis esse lacessere, quod convincere? nec apud vos habent a veritate differentiam odia, quæ plerumque contra meritum impediti, studiis, non rationi obsequientia vota concinnant? Ubi est illud, *Priusquam agnoscas, ne adjudices quemquam* (*Eccli. xi. 7*), sec. LXX? Olim vos accepit grex positus in sinistra collegas: apud quos ex prejudicio exceperat sententiam creditur, qui meruit ad examen adduci, et hoc est reum existere, quod libram disceptationis intrare.

Prælocationi tamen optime divinum subdidistis exemplum: quod ita quadratis constat alloquis, ut ipsum in eo ² Archisippum tenere lineam putes. Pecatori dicit Deus: *Quare tu enarras justias meas* (*Psal. xlii. 16*)? Huic dicto conserentes, quasi ad sacerdotes apostrophem, quia beati Petri apostoli vicarius aëstimator. ³ Prohibet archiatrum ejus corpori afferre medicinam: quomodo vos animæ ejus curationem exhibere renuetis? Magnum per divina ridiculum, an maxima lamenta sint nescio. » Vos alienæ febri curam queritis, vos fatiscenti animæ medelam adliberi cupitis, et in lethi proximitate positi, vestri immemores de alterius salute tractatis. Quid si illud vere vobis a propheta dictum: *Nunquid paron est quod molesti estis hominibus, molesti estis et Deo meo* (*Isai. vii. 13*). Et iterum: *Medice, cura te ipsum* (*Luc. iv. 23*)? Sed hinc alias. Novimus, quia sanari non potest conclamatus, et (*Prov. xviii. 3*) improbus in profundum deveniens mira temeritate contemnit. Sed credo vivit in istis, et in malæ conversationis sue morte, consilium; et potest optare

¹ Papam oportuisse synodum convocare] Hoc Theoderico Ravennæ, non est in actis synodi palmaris, opposuerant episcopi, cum ipsius mandato evocati Roman ad synodum proficerentur. Sed hanc episcoporum libertatem, tanquam regi scilicet contumeliosam, taxarant schismatici. At non iniqua vix est Theoderico, qui non abs re id causari episcopos sentiens, ipsum quoque papam in colligenda synodo voluntatem suam litteris demonstrasse testatus est.

² Archisippum] Colniensis editio, *Chrysippum*.

³ Forte probetis.

⁴ Ille perennem meritorum dotem] Synodus palmaris. Maxime cum illa quæ præmissimis inter alia de auctoritate sedis obstarant, quia quod possessor ejus quondam beatus Petrus meruit, in nobilitatem possessionis

cum propheta dicam: *Omnia quæ loquitur populus iste conjuratio est, et timorem ejus ne timeatis nec formidetis* (*Isai. viii. 12*). Faccusat a nobis, qui in vobis est, pruritus iste linguarum: quos vere idem propheta arguit: *Scribentes injustitiam scripsistis* (*Isai. x. 4*). « Non nos beatum Petrum, sicut dicitis, a Domino cum sedis privilegiis, vel successore ejus, peccandi judicamus licentiam suscepisse. » ⁴ Ille perennem meritorum dotem cum hereditate innocentiae misit ad posteros: quod illi concessum est pro actuum luce, ad illos pertinet quos par conversationis splendor illuminat. Quis enim sanctum esse dubitet, quem aper tantæ dignitatis attollit; in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ a loci decessore præstantur? aut enim claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Prænoscit enim quid Ecclesiæ fundamento sit habile, super quem ipsa moles innitur. « Sed hinc actibus vestris cœlestem potentiam putatis esse suffragio, quod ad praesidium beati apostoli adjutricem, ut dicitis, dexteram commodatis. » Nescitis, stolidi, solem facibus non juvari, nec ad praesidium diurnæ lucis lychnos accendi? Scriptum enim est: *Scrutarunt corda et renes Deus* (*Psal. vii. 10; Jer. xvii. 10*).

Sed in illa parte quis audeat argumentis vestris respondere, nisi quia sine arte dicitur verum, et fides mendacio sermonum technis assuitur? « Cur, inquietum, ad principem convenientis, si audiri non libeat cœpit? » Sie vos in stuporem pecualem peccati nebula aut divinus horror obliimat, ut verecundam excusationem aut fraude mens vestra transeat, aut belluarum pressa hebetudine non agnoscat? An forte aliud putatis fuisse, quod dictum est, ipsum debuisse synodum convocare, cujus opus erat officio? ut vos videlicet per pontificale examen sententia percelleret, quos a capitibz sui compage in salutis detimento insanus fervor abscederat.

Post, Esau mentionem operi vestro, nescio verbis, an latratibus indidistis, ⁵ comparantes ei antistitem nostrum, qui senioris naturæ beneficium unius cibi commutatione perderit, et primogeniti canam dignitatem amiserit fauibus obsequendo (*Gen. xxv*). Ad ista quid referam, qui ex omni objectorum parte D concludor? Quis, rogo, vestrum Symmacho benedictiōnem, dum patri plus deseruit, eripuit? cui tantorum munierum Jacob vice est collata nobilitas? quis ex accessit, et claritatem veterem novis dat de Christi date rectoribus. Sic enim postrema hæc verba legenda sunt. Quod ergo de sedis auctoritate dictum a synodo fuerat, ad sanctimoniam quoque transtulit Ennodius ejus ex hoc loco sententiam laudant Joannes VIII in epistola ad Bercarium abbatem, et Gregorius VII in Dictatu.

⁵ Comparantes ei antistitem nostrum] Plerique vestrum legunt; sed res exigit ut nostrum legamus, quod sequentia declarant. Schismatici enim, cum Esau Symmachum comparabant, cum Jacob Laurentium, per quem Symmacho pontificatum, tanquam benedictiōnem eripere conabantur. Paulo post, in illis verbis, *Præterea tunc Jacob*, Isaac legendum videtur.

vobis cæci parentis desideriis pariturus occurrit? A tibus non credendum; in quibus odio succensa vici-nitas per nutrimenta arida flammam persecutionis exsuscit, et universam doli fabricam sumptu et machinis coherentibus secreta dispositione componit; istos qua domus evomeret, qui scire potuisset nostra collectio, nisi præsentes? et impugnationis qualitatem unde nisi ex scripta propositione didicisset? in quibus sententiam criminum, dum simulato-ferunt persecutionem se debere criminibus, agnoscis?

Sed sequitur vinculum cum ænigmate, quod nescio

qua replicationis arte solvamus. Tullianæ enim pro-funditatis pelagus ingressi cymbalam nostram qua-stionum flatibus per littorum incerta transmittunt. In qua tamen, Christo clavum tenente, portum ingrediar, et sigillatum de turbinibus vestris universa discutiam, habitur us in ductu illorum facultatem non meam. Aiant enim: « Vera est episcoporum assertio, sedis apostolicæ præsulem minorum nunquam subja-cuisse sententiae; cur ad judicium districta conventione productus est? » Multum quidem annosa hic in nobis laborat infanta: cui ille advocandus est, qui ineluctata nobiscum semper pondas propositionis exsuperat: cum manifeste pro sacerdotibus cum pro-pheta clamitem: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam (Isai. x, 15)*? utsi mihi illud suffragio divinum oraculum: *Quomodo si cessavit exactor, tributum quiescit; ita contritil Dominus baculum impiorum (Isai. xiv, 4)*. Tribue, Domine, quod prædictisti in illis: ut sicut errat ebrius et vomens, ita pereat incredulus qui infideliter agit. Propter hoc, propheta vobis insultans vociferat: *Audite verbum Domini, viri illusores (Isai. xxviii, 14)*. Quisquanne causarum ex præcognitione sancti eventum, et rabidis terminum positura conflicibus sic metitur, ut permix decisio, dum inquisitione esse senior innotescit, favorem censentis accuset? Nunc paulisper ore, actibus, annis indignus, pontificali voce vos arguam. Nos, qui statuta nostra non una apud vos volumus lance constare, quibus de impugnatorum qualitate lati sunt canones, apud quos nefas est cana patrum difinita transcendere, quibus scriptum est in Carthaginensi concilio, quod apostolicæ sedis per Faustum episcopum qui tunc ab ea missus interfuit, approbavit auctoritas, Accusatoribus de inimici domo prodeun-

¹ *Carthaginensi concilio* Septimo, quod in secretario basilicæ restitutæ P. C. Honori xii et Theodosii viii celebratum est, cui et Fanstius Potentia in Piceno Ecclesie episcopus, Bonifacii papæ legatus interfuit. Alludit autem ad canonem 4 concilii.

² *Cur personæ jussæ sint?* Symmachii mancipia: infra, *Quero a robis, cujus conditionis fuerint ista mancipia, que postulante scriptis principalibus intimatis.* Item ubi de Visitatore disserit: *Ibique papam ab eo salutatum suo ore jussil' affari, ut traderet coepiscopo mancipia, nullis subdenda tormentis, servanda ad disceptationem synodalim examinis.* De his enim a Theoderico impearatarant adversarii, ut repræsentari, et quod leges et canones vetant, contra dominum in-

B distis: «³ Cur personæ jussæ sint presentari, quas sœpi imperialis flagitasset auctoritas, ad defraudationem genii pertinere ejus, qui nunc in sede apostolica, quasi in quadam arce consistit. » Vere vobis dicit Sapientia; *Homo infirmus et exigui temporis ad intellectum non perveniet, sed labore, ut sciut quid acceptum sit apud Dominum (Sap. ix, 3)*. Et iterum dicunt Proverbia: *Odit⁹ se qui negligit studia, imperitis enim obviat mors (Prov. xv, 32, et x, 21)*. Quid enim illam quæ ex viperina scientia descendit, ignorantium lingitis? quid adhibetis mira latrocinandi arte pre-stigia, simplicitatem fronte monstrando? De vobis vere dictum est: *Qui loquitur mendacium, ex propriis loquitur (Jean. viii, 44)*. Istam letitiam faciem, ex judiciorum censura venientem, vafra provisione sacer-dotis nostri oculis abstulitis; ut eum talibus aduersis acies vestras instructum munitionibus, et innocentia in testimonio orbis tela deferentem, ab ipsis C impugnatione insons viveret, nec haberet solatium de incorrupta iudicium inquisitione pulsatus. Vos præ-fato et dedistis et invidistis examen, cum uno eodemque itinere a vobis disceptationum dubia subiret et prohibetur, et cogitur; et per singularem callem ad causam arcendus evocatur; ne manifestam saltem aut non lacessitus obtineret, aut subriporet absolutus. Adolescentia mea memini me legisse temporibus ⁴ de quodam dictum: *Exsuli exsiliū imperas, nec das. Vos impedit Prophetæ sententia: Iste sunt viri qui conturbaverunt terram, et qui concusserunt regna (Isai. xiv, 16)*. Et iterum: *Exceduntur ramusculi eorum falcibus, et qua dereicta fuerint, absceduntur (Isai. xviii, 5)*. Et rursus: *Dum non speratis, veniet contritio vestra, et communetur multitudine vestra, sicut lagena figuli (Isai. xxx 14)*. Nec non propheta ad hanc causam specialiter locutus intonuit: *Dominus inclinabit manum suam, et corruet qui feri malis auxilium, et cadet cui præstatura auxilium, simulque omnes terrogari juberentur.* Quare et illa tradit per libellum a synodo postularunt.

³ *Odit se qui negligit studia*] Quod in Vulgata nostra scriptum est Prov. xv, 32: *Qui abjecit disciplinam, despiciat animam suam*; apud LXX interpres sic le-gitur: «Οι ἀπωλεῖται παθίσαντες μητέ ἔργον. Qui repellit disciplinam, odit se ipsum. Quod sine dubio prius est comma Ennodii. Posterior ex cx, 21, sumptum videtur: ubi quod Græcis est, Οἱ δὲ ἀρρόνες ἐν παθήσατε, nos legimus. Qui autem indocti sunt, in cordis egestate morientur.

⁴ *De quodam dictum]* Jasone. Medea enim ad Jasonem verba sunt e Senecæ Medea.

consumetur (Isai. xxxi, 3). Redeo tamen, post ve- A muclem etiam prophetam mirificum de conscientia
tusta exemplorum suffugia, ad novellas canonum de- suæ serenitate vulgi dicitis implorasse testimouium.
finitiones. Clamat in alio loco Cartbaginieuse concilium : Quasunque ad accusationem personas leges Quid enim Samuel dixit ? scire Dominum, quos nullius unquam substantiam, nullius pecus abegisset,
publicæ non admittunt, his impugnandi alterum et aduersatum se muneribus, et quod est supra hominem,
nos licentiam submovemus : et, Nullæ accusations sponte venientia dona vitasse : providens sci-
a judicibus audiantur ecclesiasticis, quæ legibus sæculi prohibitent. Quero a vobis, viri quibus indita liet, ne per suspicitionem præjudicia, opinionis damna
est ad ungнем polita perfectio, cuius conditionis pateretur. Postremum sub divina attestatione pate-
fuerunt ista mancipia, quæ postulata scriptis principalibus intimasti? Si ea servilis adhuc in potestate fecerunt, ne humanum subiret examen. Re-
alterius catena retinebat, et nulla ad obscenæ obligatio-
demptor noster judicium, quod inter se et vineam
rum compedibus vestigia in libertatem missa suam optat evenire, dum vestra in præsenti negotio
laxabant, vel vobis disceptantibus fidem aliquam præ-
mala respicit, magis implorat. S. Athanasius Alexan-
dictorum verba portassent. Sed, credo, replicabis : drinæ urbis episcopus, dum participum vestrorum
veritatem quam sponte prolata in illis vox habere non argueret invidia, agnoscens sibi per contumeliam
poterat, hanc diversis cruciatibus e latebris suis re- multitudinem exercitum contingere, non timo-
ligiosus tortor exegerat : ut dum penis corpora rem, vere ad corone pretium junxit, quod de digni-
solvereunt, quæ gesta fuisse noverat anima non celaret. tate submisit : et ante cœlestem de absolutione sen-
Sed quæso, primum ad leges publicas, deinde ad tentiam, personam rei innocentiae bonus estimator
judices ora convertite : qui possunt in defensione sua implevit. Sic enim Christi milites sudore suo hono-
sic eloqui: Nos quos Dei servitum post istarum rum sibi incrementa parturint, dum concessa fastigia celsiore humilitate castigant : inde laudum cumulo-
rum abjectionem fecit ingenuos; qui servolorum in- mercaturi, unde indepta culmina sublimi parcitatem moderantur. Sed quamvis beatum Athanasium
sultantium contumelias aut despiciimus, aut ridemus; Romano antistiti, quantum nosse datur, imparem
quibus scriptum est de famulis per Apostolum : locus ostendat; facto tamen in negotiis comparantur.
Memento quia vester et illorum in cœlis est | Dominus (Ephes. vi, 9), ad hæc sæculi mala revocabimur? Ille præsto fuit judicibus : iste quantum et vos di-
faciendum a nobis est, quod facientem alterum pro- citis, advocavit. Ille intentatam discussionem ut Dei
fanum esse contendimus? quod per ministerium jus- famulus non refut: iste triumphi suis in discus-
sionis ostendat; facto tamen in negotiis comparantur.
C collationibus immoremur? Judicia et iste voluit,
mentis et manus alienæ incertaret aspectum, nostro amavit, attraxit, ingressus est : et quod posset fideli peraget imperio? Nolite hanc ad universas Ecclesias corda doloris justi aculeis excitare, venerando ² con-
mentem rapacium luporum more et natura servare : quia postquam nos maenlasses forte pro desi- cilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, in-
deris vestris cruenta discussio, effectum in his, quo dulsi. Quis in hac allegationis ipsius fronte nesciret
tenditis, non haberet. Sed dicente vobis propheta : fultum ad coepiscopos puritatis testimoniis convenisse,
Ponamus circulum in naribus vestris, et frenum in labiis, et reducamus vos in viam quæ vcnistis (Isai. xxxvii, 29; IV Reg. xix, 28): qui eodem propheta asserente qui hoc quod distinctionem eorum minus licebat, ex-
impugnamini, qui dicit: *Eruunt quasi non sint, et peribunt viri, qui contradicunt vobis (Isai. xli, 11).* horruit, estimans illud magis quolibet modo labefactandum, quod statuisset censor invalidus? Quid præfatum incessisti canina loquacitate? quid laeditis
Hoc etiam novo adversus nos subdidisti invento, non merentem? Votum ejus est quod vestrum putatis ipsum Dominum et Redemptorem nostrum, servorum esse terrorem: sed astutior in vobis, quam in Athana-
subiisse judicia; et cœli operatorem particulae cuidam nasi adversariis novelli virus serpentis insibilis. Illi
sponte subiacuisse terrena: dum testatur, et loquitur, *Homo Juda, et qui habitas Jerusalem, judicate inter me et vincam meam (Isai. v, 3)*: hoc etiam nescierunt quod vos optime calletis, qualiter triumphus tolleretur impedito. Illi provocatum, ne audiendus non occurreret, formidabant: vos moram quam
beatum Petrum; hoc Paulum apostolum non horruisse habeant examina non ferentes, ³ venientem jaculis narratis, et illam vestram elegantiam ad jus pertrahitis exemplorum nexibus præcedentem: quasi vobis repulisti; et tedium vobis de sentientia præparatum in hac parte remanserit cum renitente contentio, et armorum ultricium assumptionem commutasti. O malorum commemoratio, quæ vocem et præstat et sub-
validis facundiæ vestre digitis exigunt oblatia. Sa- ruit; dum illos quos in clamorem coegerit, eorum etiam gravitate facti verba confundit.

⁴ *Ille præsto fuit judicibus]* In synodo quæ contra ipsum Tyri fuerat convocata: ad quam etsi propter apertam vim et conjurationem adversariorum, aliquandiu, ut Sozomenus lib. ii, cap. 24, scribit, an vocatus veniret, cunctatus est, postea tamen innocentia fretus, et ne judicium declinare videretur, profectus est.

² *Concilio auctoritatem]* Synodus ipsa de Symmacho, cum synodum quæ ipsius causa ad basilicam Julii convenerat, esset ingressus: *Auctoritatem, in-*

B A muclem etiam prophetam mirificum de conscientia suæ serenitate vulgi dicitis implorasse testimouium. Quid enim Samuel dixit? scire Dominum, quos nullius unquam substantiam, nullius pecus abegisset, aduersatum se muneribus, et quod est supra hominem, sponte venientia dona vitasse: providens sciœt, ne per suspicitionem præjudicia, opinionis damna pateretur. Postremum sub divina attestatione patefecit innocentiam, ne humanum subiret examen. Redemptor noster judicium, quod inter se et vineam suam optat evenire, dum vestra in præsenti negotio mala respicit, magis implorat. S. Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, dum participum vestrorum argueret invidia, agnoscens sibi per contumeliam multitudinem exercitum contingere, non timorem, vere ad corone pretium junxit, quod de dignitate submisit: et ante cœlestem de absolutione sententiam, personam rei innocentiae bonus estimator implevit. Sic enim Christi milites sudore suo honorum sibi incrementa parturint, dum concessa fastigia celsiore humilitate castigant: inde laudum cumulos mercaturi, unde indepta culmina sublimi parcitatem moderantur. Sed quamvis beatum Athanasium Romano antistiti, quantum nosse datur, imparem locus ostendat; facto tamen in negotiis comparantur.
¹ Ille præsto fuit judicibus: iste quantum et vos dicitis, advocavit. Ille intentatam discussionem ut Dei famulus non refut: iste triumphi suis in discussorum collectione constituit. Sed quid his longius C collationibus immoremur? Judicia et iste voluit, amavit, attraxit, ingressus est: et quod posset fideli corda doloris justi aculeis excitare, venerando ² con- cilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, in- dulsi. Quis in hac allegationis ipsius fronte nesciret fultum ad coepiscopos puritatis testimoniis convenisse, qui hoc quod distinctionem eorum minus licebat, ex- horruit, estimans illud magis quolibet modo labefactandum, quod statuisset censor invalidus? Quid præfatum incessisti canina loquacitate? quid laeditis non merentem? Votum ejus est quod vestrum putatis esse terrorem: sed astutior in vobis, quam in Athana- nasi adversariis novelli virus serpentis insibilis. Illi nescierunt quod vos optime calletis, qualiter triumphus tolleretur impedito. Illi provocatum, ne audiendus non occurreret, formidabant: vos moram quam habeant examina non ferentes, ³ venientem jaculis repulisti; et tedium vobis de sentientia præparatum

quit, ordinis corrigendi, sicut poscebant ecclesiastica statula, in omnium quæ ibidem convenerant episcoporum præsencia se dare professus est.

³ *Venientem jaculis repulisti]* Symmachum papam, cum ad alterum synodi conventum pergeret, qui in basilica Sessoriana coactus erat. Tum enim, ut syndici acta narrant, ab irruentibus amulorum turbis ita tractatus est, ut cæsis qui cum ipso erant presbyteris, ægre ad beati Petri septa, unde egressus fuerat, incolumis a comite Aligerno reductus sit.

Quis patiatur vos æquo animo garrientes? Ergo nos secundum assertionem vestram, novellæ utilitatis commoda non amamus, dum deñitis senioribus prestatamus obsequium? Hic tota ingenii vela suspeditis: hic resupinæ cervicis ex successu pectoris quidquid habuit flaminis ructus emovuit. « Aint enim: Moysi a vobis jejuniæ, et Elisei miracula quæ egit dum mortuum suscitavit, si annosa tantum sectamini, condemnantur. » Quid hic rationis invenit scrutator idoneus? non si auri pallidus inquisitor occurrat, in sensibus vestris latentium venarum motus inveniat, et insuetis lucea latebris sermonum fossor admittat. Idcirco ergo cana miracula non probamus, si juvenilibus consensum non præbemus excessibus? Si servum Domino discipulum magistro Evangelii mores subjungamus (*Math. x. 24; Luc. vi. 40; Joan. vi. 40, et xxv. 20*), quidquid potuit prodesse negligimus? Alia sunt, improbissimi hominum, quæ ad usum recentem sine injurya vetustatis adhibemus.

Novam deinde culpam, et quam investigatio nostra transierat, reclusistis: « Quare papa, sine exempli instituto præcedentis, synodum convocavit, ut de crimine ejus objectione cognosceret? » Post haec nos falsitatis arguitis, cur a principe, qua in præfato negotio scripta sunt, dicimus postulata. « Præsta, Domine, ut labyrinthi hujus sine errore sinnosos superremus anfractus: » dirige semitam, quam flexilis coluber juxta fabricam proprii corporis aut mentis operator, ut vere dicamus: *Dominus virtutum nobiscum, adjutor Deus Jacob* (*Psal. xlvi. 8*). Et cum Salomone exsultemus dicente: *Equis paratur in die belli; apud Dominum est autem omne præsidium* (*Prov. xxi. 31*). Superforaneum quidem est absurdis respondere propositionibus, dicente propheta: *Ne respondeas imprudenti ad imprudentiam ejus* (*Prov. xxvi. 4*). Sed si quid contemptus transierit, vereor ne quasi validum putetur non tetigisse formido. Melius est nobis cum beato Paulo insultationis causas incidere, et plena voce testari: *Factus sum insipiens, vos me coegeritis* (*II Cor. xi. 11*). Hoccine ergo nullo constabat exemplo, ut sacerdotum papa concilium coavocaret, cuius arbitrium est collectio synodal? aut parva erant, quæ de vestris cum hæ multitudine facinoribus damnarentur? Nonne directa verba sunt canonum: ² Quicumque clericorum ab episcopo suo, ante sententiæ tempus, pro dubia suspicione discesserit, manifestam in eum remanere censuram? Ad hujus rei ministerium devotum Deo oportuit agmen occurrere, ut perditæ et profligati gregis ulceribus

¹ Nonne directa verba sunt canonum] Symmachus nomine, non Ennodii citatur hic locus a Gratiano VIII, q. 6, quia cum libellus Ennodii synodis Symmachianis, n^t paulo ante dictum est, cū pari auctoritatis prærogativa insertus esset, quæ in eo erant, pro Symmachi ipsius decretis aut sententiis haberi cœperunt. Percellebant autem canones illi schismaticos, qui criminum obtenuit quibus Symmachum impetrabant, discessionem ab eo ante judicii, nendum sententiæ tempus fecerant.

² Dist. 8, quæst. 4.

³ Didascalici libelli] Ironice. Nam διδασκαλικοὶ λόγοι.

A medicorum exercitus subveniret: quia quotiens morborum violentia celeri gressu ad animæ secreta festinat, obvias manus afferre non potest salutare consilium, nisi ex collatione multorum. Nam et hoc a rege nostra poposicit allegatio, ut abscissis clericorum præjudiciis de accusatorum papæ merito per humandum os supernum judicaret imperium. Videamus tamen si placet, et illas ³ didascalici libelli vestri relegamus argutias: habentibus etiam nobis ante oculos patrum sanctiones, quibus excessum vestrorum sentina ponderetur. Lex ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub lucem objecta constiterint, exigit non relinqui. Vos vero divini, ut puto, juris memores, qui levia errata despiciatis, qui peccati nobilitate gaudetis, ne qua vos ex desertione sacerdotis culpa respiceret, accusatis cum incrementis delictorum. Ad hanc vos valitudinem ille qui est prævious vester, adduxit, ut post desolatum, post impetum pontificem, sine ullius vigore sententiæ, totius pene Italiae improbandam antistitum crederetis esse censuram: quomodo quidam dixit de cohorte vestra: *Festinantem animam morti non creditil uni.* Potestne mens indocilis, criminum jam ditata successibus, a detestabili proposito, velut effeta feriari? Ille vos locupletes malis effect, cui elationum copiae opes angelicas sustulerunt (*Isai. xiv. 12*) et divinum censum nocendi quo exuberat, thesaurus invidit.

Sed promissi memores universa quæ operi ipsorum recolimus inserta, tangamus. « Arguitur stylo splendidissimo pape Symmachus, quare conventionem præveniens, cum populorum cœtibus examen intravit, et postea judicia, ⁴ cum evocatus quater fuisse, sprexit. » Sic a vobis veri discessit affectio, ut mendaciorum nebulis urbis testimonium putetis involvi, et fallacie perniciose depicta verba plus virium credatibus habere, quam veritatem Roma quam retinet? Ergone ille disceptationem vel importunus adiit, vel exspectatus aufugit? Ergone illam multitudinem devote Deo plebis, non pro fidei diligenter Christiana magis expectatio, quam furor evocavit? Quisquamne ad inferendam violentiam currens lacrymas comites habet, et qui studet esse formidini, vultum timentis ostendit? Multitudo illa juncta sacerdotis officiis attulit ad nos lamenta, non jacula: nec venit D telis minax, sed fletibus miserabilis: una tantum intentionem vestram ostentatione gravatura; quia uberribus oculorum fluminibus demonstrabat, quam esset per acerbitudinem vestram conditio dolenda pulsati, et in sobrietate venerandi examinis afflictione propria

didascalice disputaciones dicuntur accurate et ad docendum idoneæ: unde ab Aristotele una copulanter τὸ ἀριθμέτου καὶ διάστατα πάντες.

⁴ Cum evocatus quater fuisse] Ingressus est synodum Symmachus primo conventu, qui in basilica Julii actus est; ad alterum item Sessorianum proficiebatur, cum ab adversariis in via circumventus ac cæsis suis pene oppressus est: quod utrumque jam supra commemoravimus. Post eam cædem communis an rursum ad synodi judicium exire vellet, compelli se jure posse negavit.

commendabat, quem voce non poterat. Sed habetis A dum alimentis distributor egebat, ut fieret in dominum servitus, et in servitute dominatus? Quæ hoc manifestum ex hac re qui bilem furor accendat: quia pene absolutus ad judicium venit, pro quo orbis illacrymat, et dum rebus extraneam in prædictum invidiā sermone colligitur, paulisper reverentia nostræ diu cervix superba submittitur. Sacram enim congregationem tunc vocatis, quando extinctorem nostrum Symmachum vultis asserere: et crudeli pietate honori nostro putatis accrescere, quod residens in Ecclesiærum arce perdiditerit. Nos ista non solum non sensimus, sed diversa sentimus: ad alios magis tutelæ vestræ venena convertite. Non habet testimonium defensoris, qui repugnantiū impeditoris obsequium: perdit quam esse putat beneficii gratiam, qui aliquid præstat in iusto: quianon est munus nisi quod velis accipere.

Nunc longa non opus est admonitione jam perditis; odium debemus operi, de cuius jam non superest quod damnetur auctoribus. « Mulierum turbas asseritis urbanis coloribus cum prefato ad judicia convenisse: et illa subtilitate ostenditur sexus, qui majorem antistiti debuisset affectum. » Profanissimi hominum, scriptum retineo: ¹ *Aliud est male dicere, aliud accusare.* Et prophetam dixisse: *Prophanteres verbum sperasti in calumnia et in tumultu, et estis in eo: propterea erit vobis iniurias hæc sicut interruptio* (*Isai. xxx, 12*). Quia pro nobis dicit Dominus: *Eos qui judicant vos, ego judicabo* (*Isai. xlvi, 23*). Et iterum ad servos suos dicit: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis* (*Isai. li, 7*). Rursus etiam vobis clamat: *Accedite hoc semen adulteri et forniciarii: super quem lusitatis, super quem dilatasti os et ejecisti linguan?* nunquid non vos filii scelesti estis, semen mendax (*Isai. lvii, 3*)?

Quæ quibus copulatis advertite, dicentes: Indicta causa, derelictis defensoribus, papa decessit: fori nobis in negotio præsentí, et platearum quarum estis hypocritæ, exempla proponentes: Nobis scriptum est per Paulum apostolum (*Gal. i, 14*): quibus crucifixus est mundus, quid illis cum foro? sed ista nescitis, eut quod est gravius, nota contemnitis. ² Peregrinum credo aliquid, et a ratione separatum postulans papa discessit. Nonne hoc speravit pro statu labentis Ecclesiæ pastorali cura constrictus, quod et religiosa providentia, et cause ipsius ordo flagitabat? Quæ enim judiciorum forma præcesserat, ut vobis hostiliter disrupti, etiam per suggestionem vestram sublati Ecclesiæ opibus, qui diu fuerat cibus esurientium, famis mancipium videretur effectus:

¹ *Aliud est male dicere, aliud accusare]* Verba sunt, Ciceronis in oratione pro M. Cælio cum ea refellit quæ adversus Cælii pudicitiam sine probatione obligeabantur. Quare aptissime ab Ennodio in re simili usurpantur, ut tacitum schismaticorum convicium retundat, quod ex mulierum Symmachum officii causa prosequendum turba captabant.

² *Peregrinum credo aliquid]* Duo, ut ex actis patet, a synodo postularat Symmachus: unum ut cederet visitator, de quo postea; alterum ut omnia quæ per suggestionem inimicorum suorum amiserat, ante judicium ipsi redintegraretur. Quod etsi neque alienum neque iniquum videri poterat, cum spoliatis ante omnia restituī, ecclesiastica leges jubeant;

A dum alimentis distributor egebat, ut fieret in dominum servitus, et in servitute dominatus? Quæ hoc qualitas præcedebat ævi per memoriam in medium transacta reddebat? Qualis habuit offici ex censura convictus, in quo causam adjudicatio præcedebat? Non fuit privilegium, quo spoliari potuit jam nudatus. Unum vobis putatis residere in sacra collectione subsidium: ut ad tuendorum immanitatem criminum sacerdotes vobis comites jungeretis, et fieret impunitum facinus pollutione multorum. Nunquam convenienti tempore censor adsciscitur, qui ad decussum pena negotium convocatur; criminosis etsi est meritum, tollit accusator, qui eo plus furori suo vult licere, quam judici. Dicit enim vos impetus propheta: *Hæc est pars eorum, qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos. Ite, angeli veloces, ad gregem convulsum et dilaceratum, et populum terribilem* (*Isai. xvii, 14, et xvm, 2*). Ad vos angelus missus est, scilicet per sacerdotes, quorum voce alique merito perferenda Christo dona suscipiunt, et placata dominante impetrata mortalibus vota concedunt, per quos vobis oblata sunt munera repudiata concordie: qui pœnam merentibus dilectionis premia detulerunt, qui dum se considerant, in nullo quod merebantur, resperxerunt.

Quis eum, inquit, vidit cum accusatoribus suis aperta, ut aiunt, pugna configlere? Impudentissimi hominum, quem cum quibus vultis decertare, respicie: et utriusque partis, si quid salutis in vobis resedit, loca, tempora, personas attendite: et si vos nefarie congesta cordis adhuc pravi non subegit opulentia, oculos ad Deum paulisper attollite, et vel brevi tempore sinistri monitoris jussa contemnite. Agnosciatis summi ³ regis præceptionibus vos in his quæ merito plectenda sunt, non muniri. Quia quamvis responsi qualitatem dicunt dogmata postulati, et petitio dum existit prævia quæ sint secutura, describat: nunquam tamen casibus vestris libera regnantis verba cepitis: nunquam desideris per auncia calliditatis imperialia vobis scripta militarunt. Quotiens vanis biatibus nocendi inefficax morsus increpuit? quotiens de accusato quidquid spe tenuistis, effugit, et vacuos imago presumptione occupata deseruit? Deo gratias, qui hanc providentiam indidit ei, cui rerum humanarum summa commisit. Spes certa quietis est, et salutis perfecta in gubernatore sapientia. Puppis cuius magister ad clavi regimen intellectus dote præparatur, ubique stationem, ubique

regi tamen, cum synodus ad eum retulisset, placuit ut Symmachus ante restitutionem judicium subiret. Quod ille pro modestia sua minime detrectavit.

³ *Regis præceptionibus vos non muniri* Etsi multa quæ Symmacho adversari videbantur, a Theoderico præcepta ac rescripta expresserant schismatici, ut de visitatore, et quod modo de intercepta redintegratione recitatum est, atque alia id genus: irrita tamen omnia et inania fuerunt. Neque unquam his præsidiis asseque potuerunt, quod molebatur, ut Symmachus damnaretur. Nam ubi synodo tandem a rege integra permitta res est, illum protinus absolvit.

portum habet in fluctibus. Certa est generalitatis securitas, quando rempublicam nobilibus regit artibus institutus. Scit imperatoris nostri coelo intusa dispensatio obviam manum famosis in fallendum ingeniis exhibere. Labore apud eum non opus est, quem sortita est olim nuda veritas defensorem. Cessent impii commentari apud illum simplicitatem fraudare mentiri : quidquid se adversus justitiam moverit, mox tenetur : nihil apud prædictum tutius innocentia est : legatione valida utitur, qui æquitati res congruentes insinuat : quæ gravis est plerumque principibus impugnatio, minus fidelium blanditis non legatur. Sed hæc Deo minus narrantur, a quo frugis hujus planta descendit.

Ad vos me reduxit propositi operis non amica conditio, qui melioribus, hactenus operam volui navenare sermonibus, dum captivam orationem exigit imperiosa necessitas. Dixistis enim : « Quomodo de causa vel qualitate ejus primitus tractabatis, cum ¹ necdum haberet synodus firmatatem ? » O frontem dictio nimis immunda, et faciem libelli, quam non sola maculavit imperitia. Tractatus nostri provinciam et narratis et quæreritis. Hinc eramus nempe dubii, quia quemadmodum loquimini non habebat synodus firmatatem : transibat negotiis qualitas audituros, et plus adhuc remanserat in reverentia pulsati, quam esset in nostri integritate collegi.

« Deinde pro quæstionem tormentis venerabilem ² Laurentium et Petrum episcopos, a communione papæ se suspendisse replicatis, et quidquid providit cautio convocatorum, ducitis ad crimen impetiti. » Ullone ergo tempore, dum celebrarentur ab his sacra missarum, a nominis ejus commemoratione cessatum est? Unquam pro desideriis vestris sine ritu catholico et cano more, semiplenas nominati antistites hostias obtulerunt? Aliq[ua]ndo, quod capitii vestro ascribatur, facta est apud Deum offensa per gratiam, et exsita nutrix venie, peccati mater oblationis? Fuerunt quidem corporis tantum conventione separati, quos loqueris; animarum tamen præsentiam non vitarunt. Si eos putas a consortio mutuo dissociatos quos fibula religionis pio mordens dente coniungit, procul te ab aestimatione catholica culparum duxit affectus. Mandati celestis habitatio nos aut miscet, aut separat: non interest quæ intervalla nos

¹ Necdum haberet synodus firmatatem] Cum adhuc incerti penderent episcopi an Symmachus illam approbasset. Quod ubi coram ab eo confirmatum fuit, Tum, ut est in actis synodi, *causa de sacerdotum animis que de concilio nondum firmato tristitiam ministrabat, absissa est*. Sentiebant nimurum episcopi concilium hoc sine pontificis assensu ratum esse non posse. Quod ipsum tamen, sed frustra, improbabant schismatici.

² Laurentium et Petrum episcopos] Quorum hic Ravennas, ille Mediolaneus, synodi ambo moderatores ac presides: quod declarant synodi ipsius subscriptiones, et Theoderici regis ad synodum præceptio quæ Laurentio, Marcelliano, Petro ac reliquis episcopis inscripta est. Sed Marcellianus Palmari conventui non interfuit. Quod vero studio egerant Laurentius et Petrus, ut a Symmacho consuetudine ante iudicij disceptationem abstinerent, ne præjudici-

A segregent, si uno in supera mansione conclave retinemur. Vere hinc conjicimus esse vos servos ventris et corporis, et per hanc seuentiae vestrae vilitatem declaratis mancipia vos esse terrena. Scriptum est enim : *Animatis homo non percipit ea quæ sunt spiritus* (*I Cor. ii, 14*).

B Post³ hæc, versis in fugam ordiobus, lymphatici more sermonis addidisti: « Ergo concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quo anuis decreta per provincias, quia præsentiam papæ non habent, valitudinem perdiderunt? » Legite, iusanissimi, aliquando in illis præter apostolicæ apicis sanctionem aliquid constitutum, et noue de majoribus negotiis, ad collationem si quid occurrit, præfatae sedis arbitrio fuisse servatum. Sic enim habet ⁴: *Si quis episcoporum judicio provinciali depositus fuerit, Romanum papam, si placet, rursus appellit; et ipse, si videtur, reparet judicia in opitulatione damnati. Ecce enode est, quod ad laqueum preparasti: nisi forte arctissimis in illa parte nexibus astringamur, et replicationum nobis itinera non patescant; dum callis ante pervius dumetis novella interclusione vestitur.*

C *His enim nos eloqui vepribus, dum gradimur per plana, retinetis, cum dicitis, læsum principem, quare attributum visitatorem, contra ecclesiasticas regulas, prima voluimus fronte discedere: et nihil amplius liceret hunc vitiis, ne duresceret lolium, ne profana messis, nulla disciplina ante maturitatem succisa falce decumberet, et putaretur licere quod judices non vetabant. Unde ex aperto constat, nulla vos, extra præstantiam piissimi regis, quam frustra desideratis, noxa copulari, exemplorum auctoritate fulciri. Superest, ut et ipsum doceam in his excessibus, quod bono universitatis contingit non teneri: quia directum non occasionem litis, nec fomentum jurgii, sed causam voluit esse concordiae: prævidens scilicet, quos nisi simplicem jussionum suarum tutela vallaret, cito in escam dissidii toxica vestra subrepent.* Scriptum est enim : *Vir simplex credit omni verbo* (*Prov. xiv, 13*). Idcirco mandati limitem fixit, quem nulla liceret transgressione violari. Præfatum ad beati Petri basilicam, mox Romam perductus fuisset, mandavit occurrere, faciens de sacerdotis voto regis imperium. Quis enim non putaret pontili- D cem sponte pariturum in ea parte quam licere sibi

cium aliquod facere viderentur, id adversarii alias in partem rapiebant, quasi de objectis Symmacho criminibus compertum ipsis exploratumque jam esset.

³ Syn. Sardic. cap. 3.

⁴ *Attributum visitatorem*] Petrum episcopum Altinatem qui a Theoderico rege, flagitantibus schismaticis Ecclesie Romanæ præter fas moremque datus fuerat visitator, quem propterea submoveri, ut ante dictum est, postulabat Symmachus. Acta synodi: *Sperans ut visitator qui contra religionem, contra statutum veterum, contra regulas majorum, a parte clericorum atque laicis fuerat postulatus, ex ordinatione annullatum, sicut decebat sanctum propositum, prima fronte cederet.* At Ennodius non solum Symmachii desiderium, ut æquissimum defendit: sed Theoderici etiam factum, quasi Symmacho ipsi visitatoris præsencia consulere voluerit, excusare conatur.

princeps non creditit, etiam si vetaret? Ibique papam A errorum vestrorum sectator esse desisteret, si reve- ab eo salutatum suo ore jussit affari, ut traderet co- rende passionis penetralia contigisset. Ecce non episcopo mancipia, ¹ nullis subdenda tormentis; habetis [in regia auctoritate subsidium: ecce post servanda profecto ad disceptationem synodalibus celestem commotionem juste vos et principalis examinis. O castitatem præcepti, quæ dum facem præ- quam sperni fecistis, censura percellit.

Videamus si superest aliqua de regulari proposi- tione defensio. « Visitatores, inquiunt, et aliis epi- scopis ipse dedit, et justum est, ut facti sui lege te- neatur. » Non vos in hoc titulo falsatis incesso : diu mendaciis adhaerentia verba non arguo. Dico tamen, latorem juris definitionis sua, nisi velit, terminis non includi; et nisi princeps fastigii summa modere- tur, frustra ad illud quod dederit, ius vocatur. Lex proibitatis et mentis est, qua hominem viventem sine lege castigat : proprie moribus impendit, qui neces- sati non debet disciplinam. ² Aliorum forte homi- num causas Deus voluerit per homines terminare : sed istius præsumel suo, sine quæstione, reservavit arbitrio. Voluit beati Petri apostoli successores celo tantum debere innocentiam, et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam. Nolite æstimare eas animas de inquisitoribus non habere formidinem, quas Deus præ cæteris suo reservavit examini. Non habet apud illum reus de allegationis nitorе subsidium, quando ipso factorum nititur teste, quo judice. Dicas forsitan, omnium animarum talis erit in illa disceptatione conditio. Replicabo uni dictum : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædi- cabo Ecclesiam meam (Matth. xvi, 18)*; et, *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in celo (Ibid., 19)*; et rursus sanctorum voce pontificum dignitatem sedis ejus factam toto orbe venerabilem, dum illi quidquid fidelium est, ubique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur: de qua mihi videtur dictum per prophetam : *Si hæc humiliatur, ad cuius fugietis auxilium, et ubi relinquetis gloriam vestram (Isai. x., 3)*?

Videamus tamen ista si facta sunt : si Dei inimici, etiam terreni domini non fuistis, dum Christum et regem parili temeritate despicitis, et unus vobis ad utramque contumeliam ductus est criminum. Desti- natus antistes ab ipso complenda jussionis confinio oris vestri spiris adripitur, et ad incentivam confus- sionis aptatur, qui paci militaturus'advenerat. Invisi beati Apostoli limibus ad usum furoris vestri jam nesciis sui advocatur; et illud quod ex omnibus or- bis cardinibus devotos attrahit, positum in vicinitate transitur. Ecclesiarum fundamentum adire non per- mittitur structura mediocris: tunc spem bonorum fructuum perdidit a radice separatus. ³ Dicatis forsitan, Apostoli genio decerpit, si putatur cœli civis terrarum locis includi. Tamen quamvis beneficio poscentibus ubique prestetur, et exigat presentiam martyris fides et devotione supplicantis: negari non postest, diligentiae natali solo plus tribui, et majorem affectum loca impetrare, de quibus ad superna transi- tur. Quam fidem allegatiou curationum multitudine jam præstet? et utimur post obsidionem diabolicam testibus jam sanatis. Hæc licet per Redemptorem nostrum in toto orbe celebrentur: est tamen non modica monumenti illius per frequentiam comparata nobilitas: quia per eum qui hominem mutavit in angelum, illustrari potuit natura telluris. Ilane visi- tori vestro invidis gratiam, æstimantes quia

Quid si immunda mihi labia habenti, et nullis suc- censi carbonis, ut Isaiae concessum est, undis abluta, ipsum ad possessionis sua tuenda privilegia Petrum apostolum licet evocare, et quod agit precibus, humana voce loqueretur? quem si audiretis, hoc dicere: *Fili hominum, usquequo graves corde? ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium? Scitole quo- niam mirificavit Dominus sanctum suum (Psal. iv, 3)*. Quid stabilita Christi manibus cupitis fundamenta subruere? quid canum possessionis genium illius qua per culpas juvenescit, ariete pulsatis, et divisione ecclesiastici gregis novis me et post carnem passionibus subjugatis? Inauditum sacrilegii genus est, quod mentitæ religionis honore coloratis: de honestat venerandi reverentiam nominis, qui adjutorem se in his quæ in Deum jactat commissa, pollicetur. Con-

¹ Nullis tormentis subdenda] Ac proinde Symma- cho, et si contra ipsum testarentur, nihil obfutura: quia non ignorabat, ut mox dicet, Theodericus, ser- vilem assertionem innocentie examine non probandam. Ita regii præcepti invidiam hac etiam in parte amo- lilitur.

² Dicatis forsitan] Locus insignis ad eos revincen- dos quibus sacrorum hodie locorum, neque ad vota et preces concipiendas, neque ad cœlestia beneficia consequenda, nullum est discrimen.

³ Aliorum forte hominum causas] Ethic quoque illustris est locus de primatu summi pontificis, et prærogativa sedis apostolice.

tumelius genus est, quasi in solatio adesse sublimi, Iuxta Apostolum : *Tu quis es, qui judicas alienum servum* (Rom. xiv, 4)? Quid auribus imperitis illuditis, et graviorem vindictam speciem facitis esse, quam culpæ? Si odium debetis excessibus, vos mundate: cur liberius condemnatis sceleram quam vitatis? Sui impugnator est, qui fornicationis officiis urget adulteria, et per animalium stupra carnis accusat. Scriptum nempe retinetis: *Maledicti omnes qui fornicantr abs te* (Psal. lxxii, 27). Fœdera ergo a nitora Domini sui obligatione dissolvitur, qui status coelestibus minus mera fide dependit officia. Possessionis nostre vobis, ut video, claritas movit invidiam; quam simulata in malo possessoris indignatione transfertis, dum desudatis impendiis. Arcem qua fuitis consipicui, crebris labefactam itibus, nisi obseritem, propinquistis obruere; et celo stabilitatem machinam, quanta sit, ostendere per ruinam. Nolite præstolari de clade vestra victoriam: nolite triumphum superando perdere, meis laboribus, meo sudore quesumtum. Quidquid ad tropæum ducit, obtinui: quidquid vos illustres faceret, in sede congessti: vobis tribuit claritatem fax ista quam viperino liquore putatis extingui. In pernicie propriam accenditur, qui sic saevit in gratiæ suæ germina, ut plantas abscidat: liberior justo iracundia plus quam alios lacescit auctorem. Symmachi quos vocatis excessus, si sunt illa qua et vos, exspectatione sustineo: nefas est, peccantem patientiam judicis non amare. Quid nisi ultiōne flagitat, qui dum reus et ipse sit, vindictae in altero moras accusat? Hæc illis a me vox debetur studiis: quia Deum dixisse teneo, primum esse hominem in malitia, et omnem carnem amicam esse peccatis. Nolo occasione personæ innumeris daturam dignitatem, fiat in aljectione possesso: ne dum homo incessitur, lex divina frangatur. Mihi credite, si sunt ista quæ dicitis, respicio: quia et in illis quibus nihil tale dicebatur, quid fuisset inspexi. Errat, qui falli Deo proximum credit: *Mihi vindictam, et ego retrubam, dicit Dominus* (Deut. xxxi, 35; Eccl. xxviii, 1; Rom. xi, 19; Hebr. x, 30). Vos potius olim filii, de quibus spiritualis ventrem partus onerabat, ad abjurata redite concordiam: pio vos sinu, sicut habuit hactenus, Ecclesia mater accipiat. Nunquam est sera correctio: scit diu exspectare immodico labore quæsitos: nescit pro vilibus despicere magno pretio comparatos. Multis gradibus recursus est ad salutem: præter desperantem nullus excluditur: fructus veniae proximus est coronæ. Nolite Symmachum papam pressuris vestris juvare: si reus est, mihi credite, cum cessaverit humanae impugnationis ministerium, divinum mox succedit arbitrium. Nonne in splendidissimi cognitoris lance prædicto aut poena debetur, aut premium? Syllogismos a me sermonum, et schemata non queratis. Antiquo adhuc utor reti

A post hominem; et irrigam a sapientibus sæculi cymbalam non reliqui. Illa me per mundi freta sustentat: ditat probatum in captione hominum rete, quod cernitis. Redite ergo, quia fuga vos nec dum essetis agrestes eripuit: currite ad ovile, ne luporum vos exponatis insidiis: ne per moram amittatis gratiam sponte venientem: quia contemplam invitationem gehenna subsequitur. Ego, si quid dulcedinis ut pater debui; si quid distinctionis, ut attributus a Deo magister, implevi. Providete ne diutius qualemconque crucis meæ angulum rara Levitarum corona circumdet: ne dolenda etiam extraneis in longum solitudo dominetur: ne labor uteri mei sterilitatis vice hostiliter peperisse familiam, et numerosa proles per sinistros actus infecunditatem parentis ostendat. Paucam quæ asserui, sed quanta ex his pendeant, astimate. *Venite, filii, audite me: timorem Domini docui vos* (Psal. xxxiii, 12). Romam respicite, quam ab idolorum servitu sine auri, sine argenti pretio libram sanguinis Christi fecit effusio: cui etiam meam servuli sui mortem jussit impendi. Quæ per multa tempora famosis cultum delubris exhibuit: quæ diu venerata est in imaginibus daemonum, quem labrante censu indiderat manus magistra terorem: quæ suscepit potestatem numinum emptam pretio metalorum: cui sublimiores deos peperit exercitatio manus artificis: et divinitatem quam homo per fabricam contulit, apud homines Dei habuit forma maiorem. Ecce jam, Christo propitio, ad novas fornaces simulaera redierunt: ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod latetur: dum de veteri Tonante nova merito vascula preparantur. Quid hanc admittimini interrumpere quietem? quid ludere vanis intentionibus felicitatem? excusationem non habet furor iste, si creditis: non interest quibus itineribus ad mundi principem currat, qui a sancta unitate desciscit: pingues hostias litat diabolo, qui constristat Ecclesiam. Vanas ergo repudiate tendiculas: simplicem habet defensionem pacis affectus: nimis armatus est, qui illa quæ adversarii concordiae ministrat, tela contemnit: sufficit contra omnia jacula jungiorum fidei nuda oppositio.¹ Quid Eulalii et Bonifaci tempora, dum malorum solatium quæreris, revocatis in medium? quid increments excessum D presentatis vetusta contagia, et per iniquam voluntatem senectuti in operiendis delictis facitis nil licere? Alia tunc fuit causa discordiae: et nisi narrando cogerer sustinere transacta, ostenderem vobis nullum evenire solatium de comparatione factorum: quia illos quos ad pontificale fastigium intentioni obsequens fervor evixerat, utrosque repuli; hunc elegi: quia de illis, teste exitu, nemo mihi placuit: de istis, contra regulas nitentem profugum feci; provectum legitime mundo impugnante servavi. Scitis ista, non nova sunt: quia dum ille truditur, iste firmatur;

¹ *Quid Eulalii et Bonifaci?* In schismate quod post Zosimi papæ mortem inter hos duos diviso in partes clero exortum est, cum propter factiōnum studia, utrius legitima fuisset electio, decerni vix posset, longiusque protraheretur disceptatio, Honorius

vester mihi militavit assensus. Deinde cur in perniciem vestram laeditis sacerdotale concilium? cur laceratis sententiam in qua inspirante Christo oracula superna patuerunt, et inter Deum atque homines interpres exstitit lingua pontificum? quid generalis Ecclesiae dolorem facitis, quamvis in principali, tamen in una commissum? Illa enim cœli curia, variarum dotibus aucta curulium, et multo Redemptoris nostri auro ostroque decorata, nihil in illa discussione auctore se protulit: sed per humanæ linguae ministerium divino militavit imperio. Intellexit non esse suum, quidquid impulsa constituit: nihil habet in illa sententia, nisi unde de sola devotione gratulator: peregrinum stylus sensit cloquim, inde sumens solam gloriam, quod infusa sibi servavit et coluit. Quid his de exemplis evangelicis preparasti calumniam? sicut de vobis scriptum est: *Erraverunt in ebrietate, nescierunt ridentem, ignoraverunt judicium (Isai. xxvii, 7).* Nam dum profanis memoratos verbis cœdit, et inscitiam proditis et livorem. Isti ergo resurrectionem corporis quam prædicant, non credentes, hæreticis se miscere contagiis? Isti quo abjurant linguis, corde sectatur? Ergo quia dixerunt, eum timendum esse qui potest corpus occidere et animam mittere in gehennam; ideo a fide aliena texuerunt? ecce profundam imperitiam. En beatum Lucanum cuius potestis assertione convinci, qui clamat: *Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestam animam mittere in gehennam (Luc. ii, 5).* Quis hic locus erroris, ubi congruentia pari ductu exempli et historie verba concurrunt; nec diversum est ab intellectu catholico, et lectionibus quod profertur? Nunquam bene nodus in scirpo queritur: non involvit nebula prædictæ lucis autores. Resurrectionem ergo carnis non credunt, quia posse corpus confitentur occidi? quia peccatricem animam gehennæ mancipari? Densis cor vestrum vepribus suffocatur, et interna vitia altis certat ascribere. ² Joannis etiam apostoli jactatis scripta violari, quia ex verbis ejus dictum est: *Si dicamus quia peccatum non habemus, mendaces sumus, et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8).* De codicem diversitate nil queror. Ideo ergo corrupta sunt apostoli monita, quia non junxerunt. *Nos ipsos decipimus, et quis junxerunt mendaces sumus?* Non solum divinæ, sed etiam humanæ rationis ignari, qui veritatem non habet, mendax recte censem: nec alia re nisi falsitate plenus est, qui integratæ vacuus innotescit. Sed hæc in vobis non curanda sunt linguae oratione, sed gemitu: nec magis sunt vobis exhibenda verba, quam lacrymæ: quia liquido nocens est, qui insolitus aut meritus culpabilis, aut nomen opponit. Reliqua objectionum vestrarum capita non revolvam: præstat silentio damnanda sepeliri. Nobilitatem dat facinori-

A bus, qui ventilationem ipsorum multiplici ad aures posteras relatione transmittit. Beati Pauli est sequenda sententia, qui monet per discipulum cunctos et clamat: *Inanes quæstiones evita (II Tim. n, 23).* Multa enim sunt in propositionibus vestris, quæ ita feculentis ulnis peccandi amor amplectitur, ut fiant indigna memoratu: plura levitas de honestat, dum subductis eviscerant verba vestra ponderibus, et de religionis causis elocutio ventosa componitur, auris congruam sortita gravitatem: quæ in palearum abundantia nihil est horreis illatura de tritico, dum infecundam frugibus culmorum parturit ubertatem, et spem de herba luxuria mentitur agricolis: de quibus nihil lucri ventilabrum reperiunt, igni debita, incendioque peritura: de his scriptum est: *Dormierunt viri somnum suum, et nihil invenerunt (Psal. lxxv, 6).* Nihil est, carissimi, pace dulcior, si tamen saporem ejus non plenum amaritudine pectus excludat. Breviore quidem admonitionem debueram, quam prolixam non parva vestri consideratio, et diu in vobis iuris exercitata frons protulit. Usus est multa peccantium, stricta allocutione non corrigi: et effusionem plurimi, quam in delictis habuerunt, in monitoris sermonibus hanc requirunt. Me satis est et diligentiae vestræ, et jussis coelestibus obsecutum. In his quæ secutura sunt, locum sermonibus non relinquam: quia hæc refero; mundi caput Romam per vestras intentiones esse prostratam, et nutricem pontificii cathedram, quasi ultimum videre sedile despectam.

Cujus vocem beatus Paulus exceptit, et illa qua semper usus est eloquii intonuit libertate: apostolorum principem lenitatis incessens, quod fluxis et profligatis mentibus parentis adhuc servaret affectum: *nec in profundum ductis ulceribus ferro medicante succurseret rescindenda docens lanienis secreta morborum, et manifestæ desperationi salutiferum esse vulnus adhibendum: ne dum manus medici per Pietatem a sectione carnis corruptæ suspenditur, de abstinentia teli invitetur exitium: quia dum parcit ægris dextera, curandos interficit; nec grandis est differentia, utrum lethum inferas, admittas: mortem languentibus, qui cum possit non excludit, inflixit. His ergo adversus eos oris januam patefecit D alloquiis.*

Omnis qui judicas, in quo alium judicas, te ipsum condemnas: eadem enim agis quæ judicas. Scimus autem quia judicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt (Rom. ii, 1). Et iterum: Beatus qui non judicial, in quo probat seipsum (Rom. xv, 22). Quæ malum ratio est, ut prædicet non furandum, qui fatur: et prodigum verecundia frontem nube vestiat impugnationis alienæ? Nemo recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata con-

impia erant.

² *Joannis apostoli scripta violari]* Non tam verba ipsa Joannis citarat synodus, quam ex verbis sententiam. Sic enim habet: *Quamvis nullus est, qui dilectio careat, sicut Joannes testatur apostolus, Si dicam, quia peccatum non habeo, mendax sum.*

¹ *Ergo quia dixerunt]* Verba synodi: *Senatum amplissimum monentes et instrumentis causas Dei ipsius judicio esse commitendas, qui valeat corpus occidere et animam mittere in gehennam.* Qui in his verbis hæresin astruebant, non in beatum Lucanum injuri, sed in Christum ipsum qui apud Lucam loquitur,

demnat, et amorem innocentiae conversatione demonstrat. Nam adjacet etiam publicanis, amica moribus vitia damnare sermonem, et sceleratioribus lingua officiis punire quod diligent. Quasi non quoddam genus sit majorum excessum, dare rei affectum labii, quam mente despicias, et ingenii virus colloqui melle vestire. Hæc sic ago, quasi si vobis esset pudor, pudicitia, venustas affectui; licet accusare doctorem, et adversus electum oris lividi morsus aptare: cum ante futuri præscius per epistolam ad vos datam plena voce monuissem: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: quis est qui condemnnet?* (Rom. viii, 33)? Et iterum: *O homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis illa, putas quoniam effugies judicium Dei? An divitias bonitatis ejus, et patientiae, et longanimitatis contemnis?* (Rom. ii, 3)? Accusat malitiam *reptili iniquitate, fornicatione, avaritia, nequitia, invidia, homicidii, condemnatione, dolo, malignitate, superbi, elati, inventores malorum, parenti non obedientes, insipientes, incompositi, sine misericordia* (Rom. i, 29). Docetis fornicantibus neminem esse miscendum, adulteri Laurentii aut sequaces, aut prævii: per quos ille aut exseruit quæ habebat torixa, aut quæ effundens monstravit, accepit. Post illam illecebrosæ communionis maculam, et pestem toto orbe exsecrabilem, sacerdotes Dei, quasi obsoleta comparatos communione, culpati: reos putatis esse, qui subiere consortium nullo teste convicti: et sectamini hominem toto ecclesiastice inscriptionis, non dicam stylo, sed ense perfossum. Quod licet, non licet; et quod non licet, licet. *Quemadmodum Jamnes et Mambres restiterunt veritati; sic et vos mente reprobri, circa fidem prodiotores, protervi, inflati, amantes voluptatem magis quam Deum; habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ipsius abnegantes?* (II Tim. iii, 8, et iv). O vim doloris interni! qui nequit expedire quod concepit; qui profundis ingestum visceribus loquendi affectum quem imperavit, irrumpt. Nihil vobis ultra plus eloquar: quod de oratione remanet, lamenta supplebunt.

Post hæc si inter manus medicorum curatione ægrescitis, nec aliqua a cœpto salutis consideratio vos reduci; saitem orbis parentem urbem vestram respicite: ipsa vos post defensores suos apostolos mores aggreditur, ipsa compellat; et si quid est pietatis in reliquum, orditur impetratura sermonem.

Me, quam Dei summi templa, repudiatis fanorum cultibus, et novæ lucis nitore gaudentem, fecerunt esse conspicuum: quam post sacella sordentia, et multo pecudum tabo polluta, ab hostiarum cruento, dominici et apostolici sanguinis effusio purgavit: quam reducta post longum sanitas februm fecit delubra contempnere; quam a victimis liberavit oblatio; quæ pacem Christi per idolorum inimicitias acquisivi; cui non fuerunt pene numerosiora dona, quam nu-

mina; quam religiosus reddebat varia devotione mendicam, quam egestas oppresserat frequentia a diis suis beneficia postulantem: quæ Curios, Torquatos, Camillos, quos Ecclesia non regeneravit, et reliquos misi plurimæ prolixi infecunda mater ad Tartarum, dum exhaustis emarcui male feta visceribus: quia Fabios servata patria non redemit, Deciius multo sudore gloria parta nil præstit: profligata est operum sine fide iuuentia: criminosis junctus est æqui observantissimus, quia Christum ignoravit, Scipio. Per totam vellem stylum ducere, si orbate pectus pateretur, infinitam. Sed quisquis lamentationis transacta relegit, lacrymarum tempora videtur optare. Nemo creditur non odisse, quorum relatione non laeditur: qui siccum faciem de filiorum funeribus referens servat, certo teste crudelitatis arguitur. Illa posteritas puls meoris attulit perdita, quam jucunditatis acquisita. Relegamus tamen quibus mutata sint ista successibus. Ecce jam in illo sacrario libertatis nihil servile de idolorum cultibus invenitur: ecce honorum corona, orbis genius flos Romanus, quæ diu venerata est plena sanctitate calcat altaria. Ecce jam curia mea ad cœlum vocatur, laudatur, accipitur: nec possum dicere, perdidisse me sobolem post gratiam baptismi, quam vel repentina mors abstulit. Multos trabearum vel curvilium possessores supremus regnator sine dispendio cultus, aut dignitatis amplectitur. Pene jam terreni munificentia triumphi divium mercatur affectum; et hoc ad Christi gloriam proficit, quod mundo studet esse venerabiles. Mentior, nisi egena agmina consulatus vestri in subdio miseriarum præstolantur adventum. Etenim purpura vestra qua anni vocabulum nobilitatis, subripiemt miseris' vestimentorum largitatepellit algorem.¹ Prope jam iterum necessitatibus fuerunt auxilium decora fastorum; et veteri infidelitate deposita, in tali preparacione census dispendia efficiuntur luera animarum. Ecce nunc ad gestatoria sellam apostolicæ confessionis uda mitunt limina candidatos, et uberibus gaudio exactore flletibus collata Dei beneficio dona geminantur. Quis tempore quo pretiosissimam sicciam ubera partibus, quo prolem nostram eterna genitrix rursus paritura nunc suscipit, cuius post primam nativitatem grandævis fetibus alvus impletur, quæ mihi prolem regenerando dulcem facit esse, quam peperi, quæ ad se venientes senium facit exuere, et ad vite principia redire contractos, quis hanc felicitatem, rogo, interpellatione commutat? Quis per discordiam viperina mente compositam aurei mihi sæculi jubet perire beneficia? quis in renovatione mea occasum clandestinus inspirat, et per blandæ frontis speciem inimicitius vires acquirit? Generosam in tali negotio prospaciem non agnosco. Si qui sunt tamen summorum, quos vilibus tempestatis hujus procella sociavit, aliis auctoribus facino-

¹ *Prope jam iterum]* Consulum olim mos fuerat pecunias in populum spargere, cum procedebant: eum morem abrogarat Marcianus, lege 2 cod. de Consulibus. Itaque Ennodii tempore non spargebantur.

rum participatione maculantur. Splendor sanguinis, et si communionem criminis incurrit, nescit tamen ducem se præbere peccantibus. Habet forsitan reatum de neglecta cautione, non habet dignum suppli-
cium de scelerum principatu. Sub quadam verecundia jungitur delinquentibus, qui ad adulta jurgia convocatur: non meretur desperationem perdit, in quo facilis tantum crudelitas improbat. Vos potius video, triviorum germina, vos agnosco: in quibus naturæ vilitas convenientes sibi mores peperit; quos degenerasse claritas fuerat: qui per mentitæ titulum reli-

Agionis gaudetis impunitate viliorum: quorum labia nunquam aut honorum sapor tetigit, aut quietis: qui fas omne origini parendo violatis, quos de latebris et specubus productos præsens causa monstravit. Quis ante concinnationem mali hujus, qui essetis, agnovid? diu foivistis secreta, quibus vos nox generationis abdiderat. Redite potius ad amicam cæcitatem: nobis serenam et diuturnam lucem relinquit: concordiam Ecclesiæ, aut absentia, aut correctione præstate. Si tamen vultis vos numerari inter splendidas prosapies, actuum emendatione cognoscam.

OPUSCULUM TERTIUM.

¶ Vita beatissimi viri epiphani episcopi ticinensis ecclesiæ.

Quamvis me urgeat suscipiendo operis ances-
cessitas, et e regione impositus sit, nec meo labore vacuus, nec maleficorum disceptatione tractatus; in quo gemina cauto dictio, hinc ubertatem exspectet ingenii, inde etiam lingua divitibus narrandi frenos imponat; cum ipsas eminentissimas, ut putentur, in sæculo vana inflatione personas si quis ventoso nimium studuerit elevere præconio, aut intra gestorum terminum inopia eloquii continere, utrumque apud eas judicetur ingratum. In laudibus enim ipsis parte est illa euadere, quæ nec illæ de quo narrantur, agnoscat: sic injuriosum et dolore dignum putatur, illud præterire silentio, quod relatio vera possit attolere. Etenim res bene gestæ veterum nostrorum pro referentis apud nos accipiunt facultate virtutem. Nam veræ aut perit notiæ, aut attenuatum transit ad posteros quod ad explicandum pauper verborum vena suscepit: et illa haud justo ² liberior laudatio tan-
tum decerpit gloriæ, quantum falsitatis adjecerit. Fit vero plerumque, ut fide carent cumulus miuuat probe facta multorum, et sit vana narratio quæ cre-
scit ex mendaciis: infestativa et mendica nimium, quæ non pertransit ad terminum. Quocirca vitam beatissimi Epiphani Ticinensis antistitis narraturus, invito Spiritum sanctum testem factum ejus et comitem, ut ipsius auxilio gloriam conscientie serenis-
simæ quam eidem concessit, tradam chartis victuris in sæculo; ut exemplum præbitura virtutum nun-
quam fama moriatur. In quo tamen opere, si me angustia non coactaverit eloquentia sub certa lege currentis, ut saltæ cruda per ordinem digeram facta meritorum: nihil tamen de laboribus ejus tam me-
diocre vel humile inveniam, ut necessariis illud bullis,

B ut plerique solent, vividi sermonis amplificem. Testes etenim calentum citabo negotiorum, et tropæ illius adhuc fumania, et exornata de manubiis diabolice nuditatis ostendam. Nemo enim sub oculis præsentia pene et nimium nota commemorat, nisi qui de veritate confidit: ut quos forsitan ficta dicturus, velut impudentiae meæ conscius, evitarem, corum auribus relegam illa quæ cognovit aspectus.

Igitur præfatus vir insignis Epiphanius oriundo Ticinensis oppidi indigena fuit, patre Mauro genera-
tus et matre Focaria editus, quæ ³ sancti etiam Mi-
rocletis confessoris et episcopi tangebat prosapiem hominibus ex liquido ingenuitatis fonte venientibus. Sed quid illorum retexam sanguinis prærogativam,

C quorum familie et nobilitatis caput est filius? Qui sub decessore suo viro integerrimo ⁴ Crispino pontifice celestis militie tirocinium sortitus, annorum ferme octo lectoris ecclesiastici suscepit officium, signo ante coelitus demonstrato. Nam dum esset in crepidulis lactentis infantiae, fulsisse ejus cunabula superno lumine videre complurimi: ut futuram mentis clari-
tatem lustrans eum et præcedens fulgor ostenderet,

D secuturumque splendoam in moribus jam tunc typica luce signaret. Notarum in scribendo compendia, et figuræ varias verborum multitudinem comprehen-
dentes brevi assecutus, in Exceptorum numero dedi-
catus eniuit, cœpitque jam talis excipere, qualis possit sine bonorum oblocutione dictare. Igitur pro-
cessu temporis et laboris ad sextum et decimum annis puerilibus meditabatur. Vernabat in illo præ-
ceteris mater bonorum operum verecundia. Ita famu-
labatur antistiti libens, ut si quid operis gereretur ab

in epigrammate, quod beato Anatholoni episcopo prædecessori suo posuit, clausitque hoc disticho:

Hic titulum, et picto venerandos pariete vultus
Miroclis reddit. Præstis alma fides.
MIROCLES EPISCOPUS.

⁴ *Crispino pontifice* Ticinensi, cuius nomen exstat inter cæteros illius provinciæ episcopos, qui synodice Eusebii episcopi Mediolanensis ad Leonem Magnum epistolæ subscripserunt. Meminit eiusdem Ennodius carmine 9, eique acceptum fert quidquid laudis fuit in ejus discipulo et successore Epiphanio.

¹ *Vita beatissimi Epiphani*] Hujus Vitæ vix tertia pars erat in editione Basiliensi: nos reliqua supple-
vimus ex manuscriptis. Ac sane intererat publici juris fieri totum hoc opusculum, quod inter Enno-
dianam, ut maximum, ita optimum videtur, et variam ac multiplicem illorum temporum historiam comple-
ctitur.

² In edit. Schotti, *liberalior*, Bollandus, *illa justo liberalior*.

³ *S. Miroclis*] Episcopi Mediolanensis, qui judex inter alios sedit in causa Cecilianæ, temporibus Constantini, ut narrat Optatus lib. i. Miroclis sæculi vii dictum, pro Miroclis, quo usus est Mirocles ipse

altero, graviter ferret subreptum sibi fuisse servitium. Accipiebat senes graviter, juvenes comiter, et coercedat jam tunc facinorosos audacter: erat primis subjectus, prioribus sancta injungentibus obsecundans, æqualibus blandus atque officiosus, sequentibus mera caritate communis: nulli se præferens, cum religioso cursu per coelestem tramitem omnibus anteiret, laudationis amore vacuos, cum quotidie in eo laudanda adolescenter: cumque res gloriae dignas per horarum momenta consummaret, perire fructum gloriae opinabatur atque mercedem, si prætulissent homines, quod soli Deo exhibebat abscondite. In summa, apostolici memor oraculi, assentationes respuens, in semetipso, teste conscientia, pro boni operis recognitione plaudebat.

Illiud vero libandum esse non abnuo, quod formositas in illo lucis corporeæ index animæ fuit, et tantum contra studium illius formæ deus enituit, ut nec forti viro posset oppugnante subverti. Ridebant gene, etiam cum animus moestitudine torpuisset: nitida simul labia commendabant dupliciter mella sermonum: necnon quoconque vertisset oculos, serenitatem mentis nuntiabat aspectus: frons cereæ pulchritudinis, et candoris illius quæ solis passa radios colorem traxit ab æthere: nares in tanto naturaliter splendore formatae, ut illas nequirit imaginibus corpora representans pictor æmulari: manus teretes, prolixii digiti, de quibus aliquid et alienigena gauderet accipere. Staturæ proceritas decens, quæ eminentiam secuturæ dignitatis præfiguraret in membris; nec tamen modum ornatissimæ prolixitatis excederet.

Sed ne quis forsitan malitiosus interpres intempestive pösitum jactet, in viro tantarum virtutum de lepore carnis factam esse mentionem, cum in illa veteri mandatorum cœlestium radice sit insitum, sacerdotum corpora sagaci debere insinuatione lustrari: ne quid debile, vel de forme, ne quid plus minusve esse contingat, neve incolitam maculis cutem superficies foeda dedecoret (*Lev. xviii, 21 seq.*); ne fractura manus, aut fractura pedis aut gibbus indignum alteribus reddat antistitem: et clamet doctor gentium et electionis vas (*Rom. xiv, 2*), hominem mundum ad ejusmodi debere officium pervenire: quod non solum de animæ, sed etiam de corporis creditur nitore dixisse. Qui deformem ac debilem a libaminiibus suis mandat arceri, inventur eos qui multipliciter grati sunt, admittere libenter: præsertim in quo lucem membrorum animæ fulgor exsuperat; nec naturaliter illud terrenum deus aliquibus artificiis adulatur.

Præstrictis ergo his quæ oportuit non omitti, ut cui innotesceret opere vir immensus, præsentaretur et vultu: transeam ad illa quæ de cultoribus Dei non mediocriter laudanda fronte narrantur. Erat in eodem sermo ad doctrinam congruus, fabricatus ad blanditias, ¹ ad intercessiones jam tunc artifex, ad

¹ Ad intercessiones jam artifex] Ad deprecationes quas pro miseriis et oppressis apud potentiores adhibere solebat Ecclesia, ut dictum est lib. 1, epist. 7, de quibus semel atque iterum paulo inferius.

² Summi ager] Ticine vicinus. Padi alluviones

A corripiendos singulos auctoritate plenus, ad exhortandos quosque necessario lepore dulcissimus: vox sonora, suco virilis elegantiæ condita, nec tamen agrestis ac rustica, nec infracta gradatimque a mascula soliditate deposita. Illum quicunque vidit, cum needum dignitatum aliquod limen intrasset, ounia cum transisse creditit, quæ sequebantur insignia.

Talis jam ad decimum octavum aetatis suæ pervenit annum. In quo, secunda a levitis numero dedicatus, senum coëtibus puer adjunctus est. Stupuerunt plurimi, sed externi, qui mores illius cum aetatis immaturitate jungabant: seram credebat dignitatem hanc redditam esse; qui noverant. At ille venerabilis Crispinus episcopus, favoris nescius, pertinaci tenens districione censuram, et quem nunquam nisi bona B conscientia duxit ad gratiam, sic eum mulcebat sensibus, ut morderet obtutu; et sub specie frontis rigidae clandestinum circa discipulum nutriebat affectum. Pascebatur alumni sui optabili conversatione pater, et omnibus ejus actibus oculos amoenabat. In quo tamen ille subdiaconi ordine nihil amplius quam biennio commoratus, meritorum suorum saltibus evectus exsiluit, nec se diu intra angustias modici honoris anima est dives passa refrenari. Festinabat ad leviticem dignitatem conscientia, quam nunquam vota præsumperaser: exigithebat conversatio, quod desideria penitus ignorabant.

Circum metas tamen præfati honoris et terminum, unum ejus opusculum summo tenus libet attingere.

C² : Summi vocatur ager, qui in eo loci situs est, in quo terrenum marginem gulosus Padæi gurgitis morsus arrodt, et flexuose serpentes fluvius largitur in compendio alterius, quod furatur ab altero; simulque fit lucrum finitimi aliena calamitas. De hujus prædi finibus antiqua cum clericis Burco quidam lite certabat: ad quod jurgium dirimendum senile nimis, et præter quam conjici possit annosum, adhuc puer iste dirigitur. Electus est enim, qui et fortiter illas intentiones exciperet, et maturitate consilii inferendas temperaret. Attulit tamen, quod solet omnium mater intentio. Nam processu sermonis, et scandali, ipse Burco qui malitiæ suæ sordido lenocinaretur assensu, summum facinus sine aliquo timore commisit: nam sanctum virum ita fuste percussit, ut sanguis protinus ebulliret. At illi paratissimum iram repressit, nec vindictæ spe provocatus effrèbuit: turbatimque potius et attonitum percussorem blandissimo delinibat affatu. Illico miseram se clamans, et orbatam filio ob atrocitatem facti, Capraria Burconis mater occurrit. Credere eam circa funus pignoris sui illa qua fugatur omne consilium in carorum mortibus, lamentatione jactari. Lambebat vestigia sanctissimi juvenis ejulans mater, et, Parce, clamabat, illi, quem nunquam ad indignationem vis ulla compulerat. At ille supplicantem prohibebat, ne sibi invidiam roscite describit: de quibus et Lucanus :

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

³ Schottus et Bollandus, illatas.

gando concitaret, ne se non merentem delati honoris sarcinis impeditret. Turbata est repente civitas: omnium Christianorum in furorem verserentur. Burco ad exilium poscebatur, et in tanta hominum multitudo nemo placidus, nisi qui injuriam fuerat passus, inventus est. Flebat egregius pontifex, de infirmitibus suis et molestiis gaudente discipulo. Nam ita satisfaciebat pro eo qui putabatur inimicus, singulis, ut nec gloriam parendo jactanter querareret, nec vindicando manda coelestia præteriret.

Brevi post ad diaconii euctus infulas, vicesimum annum ætatis ascendit, facie nec dum bene barbata. Turbabatur suscepti honoris tirocinio homo, qui jam ducem poterat implere Christianum: singularum pro pudore declinabat aspectus, quem universa civitas, quasi salutis signum aliquod attendebat. Interea supra dictus antistes omnem ecclesiastice conversationis substantiam et divitias pauperum suorum in ejus potestate committit, volens ante episcopatum cognoscere, qualem futuris temporibus præpararet episcopum. Et cum vix sit, ut ab eorum personis, de quibus successionis seritur quantulacunque suspicio, invidia temperetur; in istius gratia sibi credebat perire ¹ sanctus pater, quidquid fuisset minus exhibitum: quædam in illo sua, quædam volebat esse majora. At iste quotidianis prefectibus, etiam cupidissimi in oratione genitoris voto transcenderat. Erat enim genitor, cuius eum per Evangelium conceptum verbi coelestis semine feta alvus effuderat. Nam de pudicitia juvenis mei quid loquar? in quo domum sibi statuerat castitas, et continentia radices fixerat in profundum? Virum se esse, nisi per laboris patientiam, ignorabat: carneon habere, nisi cum moriturum se esse meminerat, nesciebat. Quoties tamquam corpus eius appetitus, sicut ab ipso didici, indebat imaginibus somniornm, illico ad vigilias sanctas, continua jejunia, standi diutissime necessitatem plena aviditate currebat; talemque bellatrix dextera animæ suis certaminibus reddebat carnem, ut illi opus esset postea pro necessitate succurri. Nec tamen refecto corpusculo indulgebat otio: utebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumentis suspiciens: memoriter semel transversa reddebat: et ne crederetur Scripturarum divinarum tramitem verborum tantummodo celeritate transvolasse, pingebat actibus suis paginam quam legisset. Si propheta fuisset in manibus, prophetantem videres codice amissi lectorem: si Testamenti Veteris recensuisset volumina, Moysi dignus æmulator incedebat: taliter ac si illum Israelitica per desertum agmina sequerentur. Si apostolicum lac verborum et mel dominicæ passionis severitatem legis condiens

¹ Sanctus pater] Basilienses *sanctus papa*, quod etsi in aliis ferri posset, quia papæ nomen quibusvis episcopis plerique tribuebant, Ennodio tamen non convenit, qui ut ad epistolæ docuimus, unicum Romanæ sedis pontificem papam vocat. Nam quod objici posset, Epiphanius quoque papam infra in hoc opusculo appellari, id nihil efficit, quia Eurici verbo sunt quæ eo loco recitantur, non Eanodii. Idemque judicium de Vitæ titulo, ubi papa dicitur Epiphanius: nam ascitum videtur. Itaque patris

A Scriptura index revelasset, continuo ex ore ipsius dulciora favis verba fluxerunt. Postremo quid libri docuissent, vita signabatur.

Domum taliter regebat Ecclesiae, ut nec profusione immoderata commissam penum exhaustaret, nec odia sordenti parcitate contraheret. Intercessionum etiam tunc certamina proludebat. Nam ubiunque pro remedii miserorum episcopi mittebat imperio, tanta exigebat beneficium arte supplicandi, ut sentirent sibi in causis profuisse complurimi, ipsum per se episcopum non venisse. Augebatur circa eum per dies singulos popularis affectus et magnis successibus cumulabatur amor, qui ex judicio descendebat. Desiderabatur in eo sacerdotium, cum nemo nutritoris sui optaret interitum. Ipsum tamen ne odor quidem hujus opinione afflaverat: arbitrabatur ad prefectum snum sufficere, si cum bona semper estimatione serviret. Postquam tamen invalida senectus, et semper de infirmitibus querula venerabilem virum Crispinum pontificem occupavit, istius sustentabatur manibus, in hujus nitens erigebatur amplexus, pes illius erat, oculus, dextera; cujus ministerio, quidquid optasset fieri, ante iussionem suam videbat impletum. Presentiunt enim bonæ mentes eorum desideria, quibus cum' integritate famulantur. Talis in diaconatu, a vigesimo incipiens, octo annos explevit: et quidem tune status Ecclesie Ticinensis bona clericorum fruge pollebat. Erant colestes viri, quos iste a perfectione incipiens ² amat: fuit Silvester archidiaconus ea tempestate, homo in vetusta disciplinarum instructione probatissimus; Bonosus presbyter, tam nobilis sanctitate quam sanguine; Gallus quidem prosapia, sed colestis indigena: fuere alii et numero plures et virtute præstantes, quorū idcirco facio mentionem, quia parva laude dignus est, qui tantum misericordia anteferuntur.

Circa finem tamen vite quem spiritu prævidebat sanctus antistes, Mediolanum vicinam expedit civitatem, ubi nobilium germina messe quadam mundæ ingenuitatis exreverant. Quos visitationis gratia requisitos, talibus vir Dei sermonibus appellavit. • Ecce, filii, jam me ætas compellit ad transitum. Jam originariam ad jus suum revocat terra particulam. Commendo civitatem, commendabo Ecclesiam, commendabo hunc, cuius labore et gratia debedo, quod usque ad hoc tempus vixi, et grandævus et debilis. ³ Corpore soliditas et virtus animæ imbecillitatem meam portavit sine fastidio: cuius ambulavi pedibus, tenui aliquid manibus, vidi oculis, ordinavi sermone: duo videbamur intuentibus, cum unus per concordiam fieret ex dnobus. • Hec, ⁴ Rustico illustri viro dicta penitus insederunt, qui in omni dicendi genere exer-

nomen hoc loco reddidimus: quod asserunt vetera exemplaria, et quæ mox sequuntur, satis confirmant, ubi genitor nuncupatur.

² Bollandus, *antebat*.

³ Schott. et Bol., *cujus corporea*.

⁴ Rustico I. V.] illi, opinor, qui paucis ante annis consul fuerat cum Olybrio, anno scilicet 462. Hic Rusticus Mediolanensis, alter eodem tempore in Gallia Rusticus Burdigaleensis, ad quem scribit Sidonius lib. n, et de quod item lib. viii, epist. 11: *Satis*

citatissimus, tali est orsus eloquio. « Scimus, sancte Pater, scimus, et profunda consideratione perspeximus, juvenem istum non oportere pro etatis immaturitate censeri, nec debere gravis conciliis hominibus teneros pro quadam obice annos afferri: vir namque cana morum integritate probabilis geminata laude dignus est, si illi ad venerabile mentis imperium puerile corpus obtemperet. Vive tu tamen, vive, exemplum et forma bonorum operum, et ubiores in eo, si adhuc possunt crescere, lucidae conversationis fructus adjunge. » His dictis conticuit. At ille piissimus pontifex benevolentiae ejus impendens gratias, quod secum pari de discipulo extimatione sentiret, dicto vale, discessit; atque Ticinum quasi ad sepulcrum festinans regressus est: qui aliquantis diebus emensis morbo regio perfusus, lucem saeculi nostri superna habitatione commutavit.

Exemplo in istum bonorum omnium consensum adducitur: magnus illico in tota urbe concursus: rapitur a lamentatione funebri in gaudium populi consecrandus antistes. Flebat iste intemperanter dolore mortis paternae, cui reddi debitas aliquas lacrymas promiscuae multitudinis latitudo non sinebat. Resistebat in quantum poterat, et indignum se jam apostolica imitatione clamitabat: sed tantum magis surgebat in eo dilectio cunctorum, quantum in multitudine magna solus erat, qui se vocitaret indignum. Nunc quid pluribus utar, qui omnia explicare non valedo? Finitimur civitatum junguntur studia, et attrahitur tanta collectio, ac si initiandus esset totius orbis episcopus. Dicitur Mediolanum adhuc reluctans, et magna si dimitteretur munera promittens, qui ut fieret, noluit spondere vel minima. Consecratur cum omni celebritate cunctorum. Exsultabat mundus de tam sanctae ordinationis insignibus. Extranearum habitatores urbium tanto se tripudio jactabant, quasi ipsis proprie profuturus inflas sacerdotales experit. Aliquis tamen magnarum urbium incolas edax consumebat invidia, quod tantum oppidi Ticinensis angustia habere meruisset antistitem, cum apud ipsos sola pontifices metropolitanæ jactantiae vocabula tuerentur.

Exacto ergo dedicationis suæ die, Ticinum rediit, convocatisque universis presbyteris ac ministris, talibus eos instruxit et confortavit alloquiis. « Quamvis me, fratres carissimi, inter primordia immatura titubantem judicii vestri et susceptae dignitatis pondus oppresserit, memini tamen quid gratiae vestrae debeam, cui maxima contulisti. Et licet parendi vobis magis quam jubendi habuerim voluntatem, mutavi tamen per officium personam serviendi, animum non amisi. Estote pacifici, estote unanimes; onus meum mecum dividite: fit enim ad portandum facilis sarcina, quam multorum colla sustentant: meam

facetum, Solo et nomine Rusticum videto. Verum præcipue notæ codices hoc loco Rusticum legunt.

¹ *Ad aures Ricimeris* [Ricimerus] Anthemii Aug. filiam uxorem duxit anno 467, ut docet non Sidomius, qui sub ejus anni finem Romam ingressus nuptiis intervenit, lib. i, epist. 5. Idem Anthemium sacerdotum ci-

A vobis communionem servandam cum omni humilitate pollicetur; neque futurum esse quemquam, qui me, nisi cum Deo nostro, possit offendere: auctorem honorum omnium servate pudicitiam, et ne injuriosum putetis quod grandævos et presbyteros de continentia et integritate servanda puer appellat: conversatio, non anni, aut adolescentiam aperit, aut senectam. Speculamini mee conversationis interna, et si indignum aliquid agnosceris, coercete. Nemo ut Ecclesiae principem admonere timeat, si probat errantem. » His ita dictis, conticuit. Surrexerunt omnes, et consona, quasi ex pristina meditatione, sub momentanea tamen voce dixerunt: « Ave, Pater probatissime, ave pontifex singularis: bonum te quidem universorum sensit electio; sed optimum etiam tua B testantur alloquia. Crescis sanctis meritis apud conscientiam nostram, et aperiris luce operum, supra quem porrigebarit opinio. » Quibus breviter perstrictis, suscepimus omnes munere discesserunt.

Mox sibi beatus antistes proprio ore leges quibus se posset tenere, dictavit. Primum statuit non lavandum, ne nitorem animæ et interioris hominis fortitudinem balnea magis sordibus amica confringenter. Deinde decreverat nunquam esse prandendum; sed ne propositi sententiam supervenientium vis ulla temeraret, et aut jactantiæ nebulis, aut avaritiæ fama læderetur, diffinivit nunquam sibi coenandum; ut commutatio horarum, ac per hoc semel in die reficiendi tempus afferret. Cibos jussit sibi placere viiores, nihilque in apparitione ferculorum nares C saporemque suum posse offendere, nisi quod aromatibus condiretur. Olerum et leguminis pascebatur epulis; sed neutrum horum usque ad satietatem capiens: vini quiddam parum, quam tamen exiguitatem apostolicae admonitionis memor sumebat ob stomachi cavendam debilitatem. Procedendum censuit omnibus in quolibet aeris terrore matuirius: ita ut vigilarum formam lectoribus antecedens ad ecclesiam præberet episcopus. Postquam vero ad altaris confinia pervenisset, nullam deliberavit futuram esse necessitatem, qua inde nisi impletis solemnis posset abduci. Junctis pedibus usque ad consummationem mystici operis stare se debere constituit: ita ut humore vestigiorum locum suum depingeret, et longe D aspicientibus indicaret. Intercessionum tantam sibi proposuit curam, ut ipsum se miseris inferre crederet molestiam, quam per negligientiam a quibuscumque permisisset inferri. Ad patientiam laboris tempore otii, necessitatibus ut sufficeret, corpus aptavit. Hoc sibi vivendi pragmaticum vel discipline dogma præposuit, aggressus est, servavit, implevit.

Mox vero per universum mundum sanctam illius conversationem illa, quæ licet in gloriis actibus tardior esse solet, fama non tacuit. Sed ¹ ad aures

vili bello adortus interermit anno 472. Nec posterior igitur hoc anno, nec prior illo potuit esse legatio, qua Ricimeris nomine functus est ad Anthemium. Sigonius, et abi partim ad annum 471 referunt, partim ad sequentem, perspicuo anachronismo. Novus enim adhuc episcopus erat Epiphanius, ad Ticinensis urbis

Ricemeris, qui tunc secundis ab Anthemio principe A parcus, ad Ricencrem patricium perrexit: a quo simul visus et electus est.

Mandato ergo sibi legationis ordine, Romam petit. In quo itinere quid molestiarum sustinuerit, quidve virtutum gesserit, festinans ad majora praeterere. Nox tamen ut supra dictæ urbis portas ingressus est, fama quæ absentem illum notum fecerat, digito cepit ostendere. Conversi illico omnium oculi, stupuerunt mentes attonitæ, quod tantam sibi exhiberi reverentiam imago ejus index sanctitatis requireret. ³ Inexplicabilis se culpæ reum fatebatur quilibet potentum, si tantum genua ejus amplexus est: tollebatur clamor in colum: nemo illum in mortalium numero computabat, cui omnia cœlestis gratia videbant bona constare. Perfertur ad principem Anthemium, studio legationis episcopum venisse Liguriæ, hominem quem nullus possit etiam dives eloquio sufficienter expondere. At ille, « Callida mecum Ricemer et in legationibus suis arte decerat: tales dirigit, qui supplicatione expugnat, quos ille lacerat in juris: perducite tamen ad me hominem Dei: qui si possibilia precatur, admittam; si difficilia, supplicabo ne excusationem meam gravetur accipere. Dubito tamen an Ricemer apud me, quod poscit, obtineat: cuius scio votorum intemperantem esse personam, et in conditionibus proponendis rationis terminum non tenere. Sed veniat directus autistes, et laudatam jampridem præsentet effigiem. » Ereditur autem audiebat episopus.

C

At venerabilis et sæculis omnibus probatus pontifex, poste aquam introgressus est, et proferendi sermons donatus licentia, quamvis fugitivæ potestatis insignia, ostrum gemmasque rutilantes reverenda imaginis fulgore compresserit (etcuim quasi absente imperatore, ita in se oculos traxerat singulorum) tali narratione incipiens, januam oris reservavit: « Summa cœlestis Domini, venerande princeps, est ordinatione dispositum, ut cui tantæ reipublicæ cura mandabatur, per catholicæ fidei dogma Deum et auctorem et amatorem pietatis agnosceret; per quem bellorum fuorem pacis arma confringunt, et calcans colla superbiæ concordia superat, quod fortitudo non prævalet. Sic namque David prædicabilem parcondi magis inimicio animus reddidit, quam intentio vindicandi. Sic perfecti sæculorum reges et domini, supplicantibus indulgere cœlesti arte didicérunt. Supernæ namque dominationis instar possidet, qui imperium suum pietate sublimat. Hoc ergo Italia vestra freta judicio, vel Ricemer patricius, parvitatem meam ⁴ oratu direxit: indubitanter conjicimus, quod Romanus ⁵ Deo munus tribuat, quam precatur et barbarus. Erit enim triumphus vestris proprie profuturus

Græco imperatore dissuadens. Græcum namque imperatore appellat, non Leonem principem Orientis, cui rei nihil erat cum Eurico, sed Anthemium qui e Græcio nuper exortus Romæ regnabat.

² Bolland., *submittant.*

³ Schot. et Bolland., *Inexplicabilis.*

⁴ Schot. et Boll., *oratum.*

⁵ Idem. *Dominus.*

cathedram nuper adscitus. Quare cum octavus ejus annus, ut postea dicetur, incidenter in tempora Nepotis, primam hanc legationem sub annum 468 contigisse necesse est.

¹ *Galatam concitatum]* Anthemium quem Græcolum mox vocat. Sidonius item de Arvando scribens, ejusque litteris ad Euricum lib. i, epist. 7: *Hec ad regem Gothorum charta videbatur emitti, pacem cum*

annalibus, si sine sanguine viceritis. Simul nescio quæ species fortior possit esse bellorum, quam dicimare contra iracundiam, et ferocissimi Getæ pudorem onerare beneficiis. Gravius enim percillitur, si postulata impetrat, quem puduit hactenus supplicare. Tractandus deinde anceps bellandi eventus: in quo tamen si ita prævaluuerint peccata certamine, vestro regno defraudabitur, quod partes ultræque perdidissent. Nam quæcumque apud Ricimerem, si amicus est, salva sunt, cum ipso a vobis Patricio possidentur. Cogitate pariter, quia bene cause suæ ordinem dirigit, qui pacem primus obtulerit.

Hactenus admirandus pontifex prosecutus, loquendi linem fecit. Tunc princeps erigens oculos, desertum se omnium vidit aspectibus, atque in eum invitatos vultus esse cunctorum: quem admirari nec ipse desinebat. Tunc alto trahens verba suspirio, ita orsus est: « Quamvis inexplicabilis mihi, sancte antistes, adversus Ricimerem causa doloris sit, et nihil proferit maximis eum a nobis donatum fuisse beneficiis, quem etiam (quod nou sine pudore et regni et sanguinis nostri dicendum est) in familiae stemma copulavimus, dum indulsimus amori reipublicæ quod videretur ad nostrorum odium pertinere: quis hoc namque veterum retro principum fecit unquam, ut inter munera quæ¹ pellito Getæ dare necesse erat, pro quiete communi filia poneretur? Nescivimus parere sanguini nostro, dum servamus alienum. Nemo tamen hoc credit proprie causa factum esse formidinis; nam in tanta circumspectione salutis omnium, solum pro nobis timere non novimus. Bene enim apud nos compertum est, perire imperatori laudem sue virtutis, qui pro aliorum cautela non meruit. Sed ut tuae venerationi ad liquidum conatus illius aperiamus; quotiens a nobis majoribus donis cumulatus est Ricimer, totiens gravior inimicus apparuit. Quanta contra rempublicam bella præparavit? quantas externarum gentium per illum vires furor accepit? Postremo etiam, ubi nocere non potuit, nocendi tamen fomenta suggestit. Illic nos pacem dabimus? hunc intestinum sub indumento amicitiarum inimicum sustinebimus, quem ad fœdus concordiae nec affinitatis vincula tenerunt? Grandis cautio est, adversarii animum cognovisse: etenim hostem protinus sensisse, superasse est; perduti semper deprehensa odia stimulus, quos occultata conceperant. Sed si in his omnibus reverentia tua, et vadis et mediator accedit, qui potes spirituali indagine consilia nefanda invenire, et inventa corrigerre; pacem quam et tu poscis, negare non audeo. Postremo si solita calliditatis astutia etiam te feffellerit, certamen jam vulnerata assumat: me tamen, statimque reipublicæ tuis committo et commiendo manibus, et gratiam quam supplicant et profuso per se Ricimeri negare

¹ *Pellito Getæ filia*] Filia Anthemii, quæ Ricimeri nupsit, nomine incertum. Nam quod Ascilam nonnulli dictam putarunt, error est. Scriperat et consularibus antiquis Gregorius Turonensis lib. II Hist. ex Ricimere et Asciila natum Theodemerem regem Francorum. Hi unum eundemque Ricimerem nati sunt, cum

A disposueram, per te primus exhibeo. Profunda enim deliberatione compendiis nostris in hac parte consumimus, si in incertis procellarum erroribus navem ex veri gubernatoris ordinatione flectamus. Quis enim tibi excusare præsumat beneficium postulanti, cui oportuerat ante preces offerri? Hæc imperator. At venerabilis sacerdos: « Gratias, inquit, omnipotenti Deo, qui pacem suam principis menti inseruit: quem ad instar superni dominatus vicarium sue protestatis voluit esse mortalibus. »

Quibus breviter narratis, accepto etiam pro concordia firmitate ab Anthemio sacramento, discessit, festinans ad Liguriam reverti, quando resurrectionis dominiæ tempus instabat: per quod maceratis jejuniorum cruce corporibus, carne frigida spiritus hilaris recalesceret; dum a Redemptore nostro moriendo mors vincitur, et fidelis spei cibis anima saginatur. Vicesimo a se, cum Romani egressus est, futurum Pascha dies promittebat: tanta tamen iter celeritate confecit, ut quarto decimo die improviso et famam præveniens, Ticinum ingredieretur, comitibus sane plurimi in via derelictis, quia nec abstinentiam ejus sustinere poterant, nec laborem. Ecce concursus præstolantium tanti antistitis adventum, domi positum videre, quem nondum Romanum egressum fuisse cognoverant. Lætæ urbis tripudia attonito Ricimeri indicantur: pacem factam consono omnes ore clamitabant. Exsultatio infinita provinciarum: et sicut hominum mos est, gratius habere quod redit, quam si omnino non pereat; dulcior erat concordia quæ post litem revocabatur, et pax quæ jam pene desperata contigerat. Et vocabatur reverendus pontifex, ut diu expectatum Mediolanensibus præsentaret aspectum. At ille, ne velut debitas gratiarum actiones præsens videtur exigere, visitationes eorum sub colorata specie declinabat. Igitur processu temporis et laboris, quotidiane successibus vitæ in eum meritum geminabatur. Erat illi germana natura minor, religione non impar, ² Honorata nomine cuius vitam per singula virtutum genera longum est eloqui. Sufficit tamen ad laudum ejus cumulum, dignam tanti viri sororem dixisse. Hanc in ipso quo de legatione rediit, consecravit anno quam tamen imbuendam disciplinis colestibus, quasi sancta illi

B natura non sufficeret, Luminosa^{*} cuidam feminae stupenda sanctitatis et singularis exempli commisit: cuius oportenter fortassis natalium culmina relegi, nisi insignior fuisset vita quam sanguine. Hæc enim fuit talis, de qua se crederet habere et ipse quod discedet, qui erudiendam consortem uteri committebat. Nam hrevi apud hanc depositum antistitis pignus effloruit, et ad maturitatem bone frugis plantaria onusta perduxit. Interea per propositum sibi callem vitæ cursu præpeti sacerdos venerabilis incidebat,

D eos et temporum intervalla distinguant, et patriæ. Gregorianus enim Francus fuit; hic noster Suevo patre, Getica matre natus, teste Sidonio.

² *Honorata*] Hujus Deo devote virginis Ticinenses memoriam quotannis agunt in idus Januarias.

eleemosynis sine retractatione operam dans: quod A tatesque non valeam per ordinem digerer; nec si munus accipientibus vultu et animo blandissimo commendabat: ita ut quicunque sermonis solius gratiam præstisset, nequaquam se indonatum putaret abscedere: erat enim summum præmium, talem saltem vidisse pontificem. Crescebat in dies singulos fama gloriosis successibus, et totum pene mundum illius prædicatione complebat.

¹ Defuncto tunc Ricemere vel Anthemio, successit Olybrius: qui in ipsis exordiis diem clausit extremum. Post hunc Glycerius ad regimen accitus est: apud quem quanta pro salute multorum gesserit, studio brevitatis incido. Nam sancto viro, inlatam matris ditionis sua hominibus concessit injuriam: cum apud illum reverentia præfati sacerdotis esset etiam decessore sublimior. Post quem ad regnum Nepos accessit. Tunc inter eum et ² Tolosa alumnos Getas quos ferrea Euricus rex dominatione gubernabat, orta dissensio est: dum illi Italici fines imperii quos trans Gallicanas Alpes porrexerat, novitatem spennentes non desinerat incessere: e diverso Nepos, ne in usum præsumptio malesuada duceretur, disstrictius cuperat commissum sibi a Deo regnandi terminum vindicare. Hinc utrinque litium cœperunt fomenta consurgere. Et dum neutrae partes conceputum tumorem vincendi studio deponunt, sic exsperabat causa discordiae.

Attigerat jam beatissimus vir octavum in sacerdotio annum, cum repente Nepotis animum summvendae dissensionis amor infudit: ut repulso simulatis veneno servaret inter reges caritas, quod tueri arma vix poterant. Evocantur ad consilium Liguriæ lumina, viri maturitatis, qñorum possit deliberatione labans reipublica status reviviscere, et in antiquum columnen soliditas desperata restitui: tantique ad tractatum colere ex jussu principis, quanti poterant esse rectores. Scrutur de ordinanda legatione sermo: in beatissimum virum Epiphanius mentes omnium et oculi diriguntur: fiunt cunctorum sententiae, quasi unius et ore proferrentur et pectore. Quid plura? cum lætitia Christi miles occasionem laboris amplexitur, et spe effectum præcipit; de negotiis aestimatione confidens, agendi speciem melioraturus inquirit: actionem pene conclamatam et valde difficilem cœlestis potentiae præsidio percunctatus est, suscepit, implevit. Cujus itineris molestias necessi-

¹ Defuncto Ricemere vel Anthemio] Anno 472. Ricimer enim Anthemium, creato jam in ejus locum Olybrio, interemit: ipse 40 post dies, ut Cassiodorus in Fastis notat, defunctus est, xv cal. Septembbris. Post hæc Olybrius septimo imperii mense decessit Romæ x cal. Novemb. Sequenti anno 473 vacuam aulam Ravennæ occupavit Glycerius iii nonas Martias. Idem proximo debinc anno imperio dejectus est, levatusque imperator Julius Nepos viii cal. Julias.

² Tolosæ alumnos Getas] Vesogothos, quorum rex hoc tempore fuit Euricus, Alarici pater: qui ex crebris principiis Romanorum mutationibus occasionem nactus, ut Jornandes quoque in Rebus Geticis notat, Arvernos oppugnabat, et regni sui limitem per Romanum imperii fines promovebat. Sidonius lib. vii, epist. 6: *Evarix rex Gothorum, quod limitem regni sui, rupto dissolutoque federe antiquo, vel tutulatur*

A tatesque non valeam per ordinem digerer; nec si mihi centum linguarum fluminibus per meatus irriguos verba fundantur. Nam egressus Ticinensi opido, donec ad destinata loca pertingeret, tali viae sue fatigationem arte geminavit, ut si temperius, jumentorum defectum considerantes, in future mansionis diversoria successerunt, præter psalmorum continuationem, præter lectionis perseverantiam, quorum nihil nisi stando faciebat, eligebat secessum nemorosa fronde conclusum, ubi connexis arborum brachiis nox domestica texeretur: quod solum refugis per umbracula opaca sol nesciret, et torum viridanti cespite gratia naturalis sterneret. Ibi profusis in oratione continua fletibus exortem pluviarum terram oculorum imbris irrigabat. Reddebar D tor arva illa secunda orationum copia, quæ frugum esse non poterant.

Tali exercitio se macerans, Tolosanam in qua Euricus tunc rex degebat, urbem ingressus est, quem jam prævia opinio Gallorum auribus, qualis eset, intimaverat: sacerdotibus præcipue ejusdem regionis, quos attontos de advententibus inquisito profunda sollicitat. Erat præterea ea tempestate consiliorum principis et moderator et arbiter ³ Leo nomine, quem per eloquentiae meritum non una jam declamationum palma suscepserat: qui cum summo gaudio adventum pontificis indicavit notitiae publicæ. Evcatur ex tempore regi præsentandus antistes, ad quem illico ut ingressus vidi, salutavit, aggressus est.

C ⁴ Quamviste, stupende terrarum princeps, multorum auribus reddat virtutis fama terribilem, et gladii quibus fuitimos continua vastitate premis, segetem quamdam inimici germinis metant: nullam tibi tamen superni gratia numinis dira bellandi præstat ambitione: nec ferrum fines tuerit imperii, si cœlestis Dominus offendatur. Regem te habere memento, cui oportet considerare quid placeat: qui cum susceptum hominem portaret ad eccliam, pro immensa hæreditatis munere pacem discipulis iterata sèpius admonitione commendat. Cujus nos præcepti necesse est esse custodes: præcipue cum noverimus virum fortis dici non posse quem vicerit indignatio. Deinde perpendere nos convenit, quod nemo diligentius propria tuerit, quam qui aliena non appetit. Quocirea Nepos, cui regimen Italæ ordinatio divina commisit, D ad hæc nos impetranda destinavit; ut reductis ad

armorum jure vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discultere permisum est. Hæc igitur Nepoti Aug. causa eur Epiphanius legatum mitteret ad Euricum, ut antiqui feoderis iura renoverant.

⁵ Leo nomine] Ad quem Sidonius idem lib. viii, ep. 3. his verbis: *Sepone paucillulum conclamatissimas declamationes, quas oris regii vice conficis.* Erat enim velut quæstor Eurici. Sed aliis etiam locis doctrinæ nomine laudatur a Sidonio, ut lib. iv, ep. 22, et in Narbone.

Sive ad doctiloqui Leonis ædes
Quo bis sex tabulis docente juris
Ultrò Claudio Appius lateret
Claro obscurior iù decemviratu,
At si dicat eos, metrumque rhythmis
Flectat commaticis tonante plectro
Mordacem faciat silere Flaccum.

fidem mentibus, terræ sibi convenæ dilectionis jure A comulo, humilitas in eo pariter sentiebat augmentum. Qui licet certamina non formidet, concordiam prius exoptat. Nostis in communi, quo sit dominorum antiquitas limitata confinio : qua sustinebunt partes istæ illarum rectores famulandi patientia. Sufficiat quod elegit, aut certe¹ patitur amicus dicit, qui meruit dominus appellari. » Hæc vir insignissimus Epiphanius.

At Eurius, gentile nescio quod murmur infringens, mollitum se adhortationibus ejus vultus sui serenitate significat. Leo vero nominatus superioris tanto allocutionis ipsius tenebatur miraculo, ut credere verbis hujusmodi expugnari posse mentes, si fas est dici, etiam si contra justitiam postularet. Taliiter tamen fertur ad interpretem rex locutus : « Licet pectus meum lorica vix deserat, et assidue manum orbis æratus includat, neconon et latus muniat ferri præsidium, inveni tamen hominem, qui me armatum possit expugnare sermonibus. Fallunt qui dicunt Romanos in linguis scutum vel spicula non habere. Norunt enim et illa quæ nosmiserimus verba repellere ; et quæ a se diriguntur, ad² cædis penetralia destinare. Facio ergo, venerande papa, quæ posci : quia grandior est apud me legati persona, quam potentia destinatis. Accipe nunc fidem et pro Nepote pollicere, quod servet intermeratam concordiam, quando te promisso, jurasse est. » His dictis, initio etiam pactionis vinculo, verendus pontifex vale dicto discessit. Ad quem statim precatorum turba dirigitur, ut secuturo die regis epulis interesset ; quem ille jam compererat jugiter per sacerdotes suos polluta habere convivia : cui excusavit, dixitque sibi non esse in more positum alienis aliquando prandii vesci : perinde se magis velle proficisci ; quod constitutum maturavit implere, et Tolosam tautis comitantibus egressus est, ut pene deserta urbs discendentis nostro pontifice cerneretur. Tantos enim in brevi devinxerat sibi caritate sincera, ut captivitatem fherent, quod apud patriam remanere necessitas constringebat. Inde tamen regrediens singula sanctuarum habitacionum loca visitavit. Medianas³ insulas, Stœchadas, Lerum, ipsamque nutricem summorum montium planam Lerinum adiit. Unde singulos vita flosculos decerpit ex omnibus, quos in se boni germinis famæ insereret, et ad maturitatis tempus gravida pomis cœlestibus arbor adduceret. Inter ea exspectatum Italæ lumen redditur, et revertente singulari sacerdote per sudum rutilans jubar aperitur. Ticinum diu desideratus ingreditur : Nepoti effectum peractæ legationis insinuat : et crescente laudum

¹ Schot. patiatur.

² Schot. et Bolland., cordis.

³ Insulas Stœchadas] Sic legendum censui, non Cycladas ; quod habent manuscripti. Stœchada Plinius lib. iii, cap. 4, et geographi in ora Massiliensi locant, docentque proper ordinem quo sitæ sunt id nomen esse sortitus. Στρογγός Ptolemæo. Qui Stœchadas insulas ignorabat antiquarius, Cycladas scripsit, quia notiores erant : quemadmodum in panegyrico Cyrillico item scripserunt pro Cochrilo, et Cylindros pro Chelydris. Sunt autem, ut dixi, Stœchades in ora Massiliensi : at Lerum et Lerinum e regione Anti-

Igitur dum talibus se disciplinis et laboribus Christi et Dei nostri operarius exercet, ecce ille quietis nescius et sclerorum patrator inimicus, magna dolorum incrementa conglutinat, et inquirit quibus virum integerrimum passionibus lacesseret. Exercitum adversus⁴ Orestem patricium erigit, et discordiæ crima clandestinus supplantator interserit. Spe novarum rerum perditorum animos inquietat : Odovacrem ad regnandi ambitum extollit. Et ut hæc pernicies in Ticinensi civitate contingenteret, Orestem ad eam fiducia munitionis invitat. Episcopus cum omnibus ad se pertinentibus præsens invenitur : fit maximus in urbe concursus, prædandi rabies inardescit : ubique, luctus, pavor ubique, et mortis imago plurima discurrebat. Ille sollicitus poscebatur ad pœnam, cuius substantiam notorem fecerat amictiarum fides antiquior. Alii flammæ ruituris ædibus supponebant : alii ad exitium poscebant dominum, pro cujus convenerat salute pugnari. Currunt ad ecclesiæ domum, totis direptionis incendiis astuentes, dum quem videbant erogare plurima, perimessa suspicabatur abscondere. Proh nefas ! thesauros cruda barbaries querebat in terra, quos ille ad coelestia secreta transmisserat. Diripiunt etiam saucta ejus germana, et seorsum ab eo captivitatis sorte deducitur : omnes nobilium a suis familie sequestrantur : Luminosa, glorioissima femina parili necessitatibus conditione constringitur. Odolor ! utraque ecclesiæ flammis hostilibus concremantur : tota ciuitas, quasi unus rugos, effulgorat. Cunctorum voces sacerdotem requirentium audiuntur : nemo periculi sui meminerat, dum major ab illis salutis portio divideretur. Cui quamvis confusa in singulorum exitium turba fremeret, honor tamen et inter gladios impendebatur. Nam illico non fuerunt, quos potuit videre captivos :⁵ venerabilem germanam suam, priusquam in vesperam diei illius lux funesta laberetur, eripuit. Plurimos etiam civium absolvit precatu suo, antequam durissimæ conditionis vincula sentirent : matres familias præcipue, quas immanior in hac necessitate poterat manere commoratio. Postremo status ciuitatis quem multitudine barbarica succidebat, unius fortissimæ columnæ sustentatus resorgebat auxilio : nec tantum ad delendum sufficiebat exercitus, quantum ad reparandum unius persona pontificis. Sublato tamen Oreste et propter Placentiæ urbem extincto, deprædationis impetus conquevit.

polis. Omnes olim referatæ cœnobios ac cellulis monachorum, quod Cassiani collationes testantur : ex quibus septem postremæ ad sanctos qui in Stœchadiis erant insulis, emissæ sunt, totidem ad Honoratum et Eucherium, quorum alter auctor, alter alumnu monasterii Lerinensis.

⁴ Orestem patricium] Anno 476. Hiesuperiore anno Augustulo filio imperium, fugato Nepote, dederat. Hoc anno arma in illos movit Odoacer et Orestem, quod Eudoxius docet, Ticini obsedit, captumque cum oppido Placentiæ tandem occidit.

Post quem⁴ adscitus in regnum Odovacris tanto A cultu insignem virum cœpit honorare, ut omnium decessorum suorum circa eum officia præcederet. Interea ne diu favillis domicilia divina premerentur, ante gloriosus antistes rædificandi sumpsitānum, quam expensas aut substantiam præparandi. Ingentis pretii fabricas sine nummorum attoilere condito non expavit, apostolicæ admonitionis haud inscius, quod cœlestia regna quærantibus indeficiens jugiter census exuberet, et de pleno semper impertiat quem non opprimit in largiendi voluntate paupertas. Dicebat enim : Vix est ut animum divitem possibilitas deserat, et difficillimum ut sequatur abundantia hominem mente mendicum. Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris ecclesiæ opus attigerat, ædificio et dedicationis insignibus adornato. Extemplo alterius ecclesiæ tum columnatus repente paries impulsu cattidi serpentis ejectus est. Voluit experiri si multiplici ejus possit vexatione subverti. At ille violentior, ne malis ejus cederet, assurgebat, et continuo, sine alicujus passionis indicio, ad reparationem ipsius plena se aviditate succinxit. Nimio tamen universitas tenebatur miraculo; quod ab ipso templi tholo artifices cum ingenti machine correrunt: nullus tamen eorum aut cruce debilis factus fuit, aut aliqua membrorum parte truncatus. Quod orationibus episcopi contigisse cunctorum sensibus patuit; ut molem propriam ruina sustineret, et a casu suo lapides suspenderentur. Stupendo tamen ordinationis ejus cursu, supra dicti operis perfectionem labor accepit. Jam consummato majoris ecclesiæ² præparationem orditus, raptim ad fastigia priscae incolumitatis surrexisse conspexit domum Dei, qui needum competerat inchoatam. Quibus tamen ab eo celeriter exactis, mox se in illum divinus favor ostendit. Nam in ejusdem anni curriculo summa dæmonum turba de ob sessis cœperunt clamare corporibus, flagris se et cruciatibus nimis, ut fugerent, sacerdote Epiphanius imperante compelli. Quos ille modica cum fletu oratione profusa, ad extima terrarum confinia transmettebat, ac diversi vocibus ejulantes meritorum suorum urgebat imperio. Sed cum talia per Christi gratiam jugiter faceret, nihil sibi de presumptionum flatibus assumebat. Tollit enim illis boni meriti potentiam, quibus supercilium fiducia benignitatis D attulerit.

¹ *Adscitus in regnum Odovacer]* Regnum ait, non imperium: quia Odoacer ejecto in exsiliū Augusto, deletoque Romanorum imperio, regis tantum sine purpa et insignibus, non Augusti nomen assumpit, eoque contentus Italie præfuit annos ferme 14. *Vetus Chronicum* consulare levatum regem prodit x cal. Septembri, et quinto post die Orestem interfuctum.

² Schott. et Boll., *reparationem*.

³ *Quinquennii vacationem]* Bonorum principium mos est, attritus bello vel alia calamitate civitatibus ac provinciis, onerum fiscalium vacatione aut indulgentia subvenire. Sic olim Constantinus Æduæ civitati graviter afflita quinqueunii reliqua remisit. Eumenius rhetor: *Quinqueannorum nobis retinua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicis!* Et Theodericus

A Interea ne solis civitatem templorum ædibus vi deretur ornasse, fessis ejusdem urbis habitatoribus remediorum utilitate prospexit. Nam directa legatione ad Odovacrem, ³ quinquennii vacationem fiscalium tributorum impetravit: ad quæ beneficia per singulos discripti, tanta se castitate continuit, ut nemo ex his minus acciperet, quam is quo fuerant impetrante concessa. Dum hæc tamen gererentur, in pernicie Liguriae possessorum ⁴ Pelagii qui ea tempestate prætorio præfectorus erat, repositus malitiæ ardor effebuit. Nam coemptiūnū enor mitate gravissima tributa duplicabat, reddebatque onus geminum, quod simplex sustinere non poterat. Unde mox ad sanctum virum oppressorum turba confluxit; qui lætus succurrēdi occasione amplectitur, et pro cunctorum necessitate alacer ambulavit, poposcit, obtinuit. Sed quid frustra gestio singulorum species laborum ejus vel formas eloqui, dum quod non explicat possibilitas, præsumit affectus, datque terminum latiora opinantibus sermonis angustia? Fuerunt tamen ista sacratissimi vatis desideria, ut cum innumerabilia faceret, optaret de laudibus suis aut nulla aut pauca perstringi. Unde si quid minus lingua pauper aperui, audientium et legentium sensibus derelinquo.

C Post multas tamen quas apud Odovacrem regem legationes violentia supplicationis exegit, dispositione cœlestis imperij ad Italiam⁵ Theodericus rex cum immensa roboris sui multitudine commeavit, ad quem vir integerimus, dum Mediolani jam positus esset, excurrit. Quem cum ille regum præstantissimus cordis oculis inspexisset, et solita judicis sui sacerdotem nostrum libra pensaret, invenit in eo pondus omnium constare virtutum, cuius integritatem velut fabrilibus lineis ad perpendicularum mentis emensus est: qui tali apud suos de illo sermone usus est: « Ecce hominem, cui totus Oriens simile non habet: quem vidisse, præmium est; cum quo habere, securitas. Fortissimo muro Ticinensis civitas incolumi isto vallatur, quos impugnantur nulla vis possit obruere, quos nequaquam Balearis, fundæ transcendent excursus. Si qua necessitas inter undas certaminum accesserit, tutum est apud istum matrem familias deponere, et expeditum excursibus militare bellorum. »

Interea perduelles animos deditiū exercitus mu

provinciæ Alpium Cottiarum, quia exercitus per illam transierat, tertia indictionis tributa relaxavit. Cassiod. lib. iv. epist. 36.

⁴ *Pelagii qui prætorio præfectorus]* Prælectorum enim prætoriorum erat tributa exigere, τοὺς ἀπανταχοῦ φόρους διὰ ὑπερτομένων αὐτοῖς εἰσπάται ut loquitur Zozimus lib. iv. Cæterum Pelagio huic ætate suppar Pelagius alter patricius, vir eximius et poetica laude clarus, quem Zeno Augustus anno 490 necavit. Marcellinus comes, Longino II et Fausto coss., Zeno imp. Pelagii gulam in insula quæ Panormum dicitur, frangit precipit.

⁵ *Theodericus rex]* Anno 489 Cassiodorus, Probino et Eusebio coss. felicissimus atque fortissimus D. N. rex Theodericus intravit Italiam.

tationum incedit ambitio: quorum caput¹ Tufa fuit, homo in perfugaram infamio notitia veteri pollutus: qui concepit mente, ut se desperatis partibus cum ingenti multitudine reddebat: quod dum Theodericus rex principali sollicitudine cognovisset, continuo omnem illam quam totus Oriens vix sustinuit, contraxit manum, atque ad Ticineus civitatis angustiam contulit. Videres urbem familiarum cœtibus scatentem: domorum immanium culmina in angustissimis resecata teguriis: cerneret a fundamentis ædificia immensa migrare; nec ad recipiendam habitantium densitatem solum ipsum posse sufficeret.

Inter haec ille in bonis vir exercitatissimus, in quo animorum amplitudo cunctis pandebat accessum, opportunum sibi conjiciens tempus offerri, quo benignitatis sue pleno austro vela laxaret, et portum gloriae per variarum notitiam gentium et actuum celebritatem secunda navigatione pertingeret: primore in loco, quod nullæ chartæ veterum, nulli librorum de quoconque loquuntur annales, quod cum stupore relator affirmet, vel cum admiratione lector admittat, ut cum sagacissima gente habitans, et quam nulla suspicionum aura prætervolat, in rebus dubiis, quando metus periculi etiam mitia contra quoslibet corda sollicita, sic illis fidelissimus exstitit, ut inimicos eorum toto devictos teneret affectu, et² inter dissidentes principes solus esset qui pace frueretur amborum. Applicabat enim ad compendium unius, quidquid præstabatur ab altero: et reverentia personæ sue atque dulcedine sic largientis temperabat animum, ut nullatenus accenderetur, si aliquid a se beneficii per episcopum et iuemicus acciperet. Ille fuit, circa quem concordiam et pugnantes servarent, et cuius quietem bella non laderent. Jam si ad illud veniamus, quod quotidiana et ipsos pascebat humilitate raptores, et illis intra civitatem sumptuum necessaria ministrabat, qui foris prædia illius continua vastitate deleverant. Nam tot millia hominum uno eodemque tempore, cum diversa poscerent, reficiebat blanditiis, humiliabat alloquo, pascebat muneribus. Si cuius liberi uxorque, inimicis a qualibet parte fuissent intercipientibus occupati, illico supplicationis illius pretio reddebantr suis, quos auri redimere non potuisset effusio. Regi aptissimus, et præ sanctis omnibus venerabilis existebat, ut quoconque Romanorum bellandi licentia hominum ejus fecisset esse captivos, mox illi restitueret, quem sola intelligebat aliorum libertate ditari. Deinde enumerare nequeam quanta ille subjugatorum agmina solo proprio redditit; quanta, ne vexarentur, impousuit. Jam si illa retexam, quas inimicorum sustinuit insolentias, quibus laboravit immissionibus, quali procellas pessimorum virtute contempsit, ad hæc

A enarranda lingua non sufficiet. Juvat enim certa quæque decerpere, ubi sunt omnia admiranda quæ referas. Sub tali cruce triennium duxit, soli Deo dolorum suorum secreta manifestans, a quo ministri strati sibi clandestinum poscebat auxilium.

Post hinc digressis Gothis,³ civitas Ticinensis Rugsis est tradita, hominibus omni feritate immanibus, quos atrox et acerba vis animorum ad quotidiana sceleris sollicitabat: diem putabant perisse, qui illos sine facinore casu aliquo interveniente fugisset. Quos tamen beatissimus antistes sermonum suorum melle delinibat, ut effera corda auctoritati submitterent sacerdos, et amare discerent quorum pectora odiis semper fuisse dedicata cognovimus. Mutata est per meritum illius perversitas naturalis, dum in honoris mentibus radix peregrinæ apud illos affectionis inseritur. Quis sine grandi stupore credat dilexisse et timuisse Rigos episcopum, et catholicum et Romanum, qui parcere regibus vix dignantur? Cum quibus tamen integrum pene biennium exigit taliter, ut ab eo flentes discederent, etiam ad parentes et familias regressuri.

Postquam vero perfuncta res est misero extitiale bello, et vicit is cujus post triumphum spoliatum vagina gladium nullus aspicit; qui presumptionem exercitus sui cum prælio terminavit: illico aggressus est venerandus pontifex de urbis sue reparatione tractare: quam ut primum dignis completeret habitatoribus, spiritualis prospexit deliberatione consilii. Et licet eam, precatu illius faciente, nullus in vastitatem temporalis procellæ turbo dispulerat; parum tamen credebat posse sufficere, si post ruinam omnium Liguriæ civitatum Ticinus suis tantum contenta indigenis exsultaret. Cœpit vicinarum urbium finitos quoisque de civibus flosculos legere, atque ad suos hortos cultor⁴ diligenter plantaria jam probata portare, de quibus frugi et idoneus aptissima caperet poma possessor.

D Interea subita animum præstantissimi regis Theoderici deliberatio occupavit, ut illis tantum Romanæ libertatis jus tribueret, quos partibus ipsius fides examinata junxit: illos vero quos aliqua necessitas diviserat, ab omni jussit et testandi et ordinatum suarum ac voluntatum licentia submoveri. Qua sententia promulgata, et legibus circa plurimos tali lege calcatis, universa Italia lamentabili justitia subjacebat.⁵ Itur rursus ad illum qui manu medica publicis consueverat subvenire vulneribus: cujus fonte ærumnarum sæpe fuerat ardor extinctus. Qui dum se diceret solum ad tantam sarcinam sustinendum non posse sufficere, rogatur pariter venerabilis Laurentius Mediolanensis episcopus: qui profecti una Ravennam etiam pariter pervenerant, suscepti reverenter. Postquam illis agendi aditus reclusus est,

¹ *Tufa*] Liguriæ atque Aemiliae consularis, ut nonnulli tradunt. Incidit ejus defectio in annum 490.

² *Inter dissidentes principes*] Odoacrem et Theodericum.

³ *Civitas Ticinensis Rugsis est tradita*] Anno 493.

⁴ Schott, et Bolland., diligens.

⁵ *Itur rursus ad illum*] Tertia hæc Epiphanius legatio, in qua collegam habuit Laurentium episcopum Mediolanensem, ad Theodericum, de abroganda lege quam adversus eos tulerat qui steterant a partibus Odoacris.

beatus Laurentius necessarium duxit illi potissimum perorandi copiam dari, cuius vestigia frequentium legationum laboriosus callis attriverat, et per tramitem hujuscenodi itineris cursitatem non semel hispidum castrensis pulvis effecerat: qui tali publicas petitiones est orditus eloquio. « Quantus, invictissime princeps, per innumerabiles successus felicitatem tuam favor divinus exerit, si per ordinem relegam,¹ agnosces te votorum parcum, majora semper a Deo nostro beneficia acceperis quam optasse memineris. Sufficit tamen hoc unum narrare, sed maximum, quod apud te principem ibi servorum tuorum causas agimus, ubi solebat inimicus tuus hujus solii possessione gaudere. Habet plurimum Christo Redemptori nostro quod debebas: pro quibus rogamus, ipse largitus est. Cavendum nobis est, ne offendatur auctor munerus, si quod prestatum non amemus. Diu suspendo fiduciam meam: placet ire per singula, quae fando cumperi, quæque perspexi accessisse tibi Divinitatis² auxilia. Scis que te policebaris acturum, quando confortissimis inimicorum cuneis urgebaris. et circa muros Ticinensis civitatis³ hostis tuis clangor streperet, quando armis numero adversarii praestantiores subsistere, sola tecum dimicante cœlito, invisibili virtute, non poterant. Audebat te aggredi, qui exercitus tuos nuda aestimatione pensabat; solitorum tuorum pondus omnis bellandi apparatus sustinere non valuit: Quoties utilitatibus tuis aer ipse servierit, si recenses, tibi cœli serena militaverunt, tibi convexa pluvias pro voto fuderunt. Quis resistere dextræ tuae ausus fuit, et cum gratia superna pugnanti? quoties imimici tui ceciderunt mucronibus sodalium suorum? quoties tibi vicit, qui pro hostium tuorum utilitate certabat? His ergo donis celestibus vicissitudinem impensa circa homines pietate restitue. Mysticæ oblationis holocausta sunt supplicantum lacrymas non sperni. Illud certe perpende, qualibus in regno successeris: quos si, ut liquet, malitia expulit, casus illorum necesse est, ut sequentes informet. Ruina praecedentum posteros docet: cautio est semper in reliquum lapsus anterior. Non sine exemplo militat, qui respicit qua causa decessor ejectus est. His freta Liguria vestra nobiscum profusa supplicat, ut legum vestrarum beneficia sic tribuat innocentibus, ut noxios absolvatis. Exigua est apud Deum nostrum misericordia, si illos tantum læsio non sequatur, qui reatu carent: culpas dimittere cœlestis est; vindicare terrenum. » Post hæc siluit.

At eminentissimus rex infit: quo loquente, attonita de voluntate ejus corda pavor arctabat. « Quamvis te, venerabilis episcope, pro meritorum tuorum luce suspiciam, et multa apud me confusionis tempore reposuisse beneficia, quibus frui te convenit tranquillitate revocata; regnandi tamen necessitas qua concludimur, misericordiae quam suades, non ubique pandit

¹ Bolland., agnosces.

² Schot. et Bolland., auxilio.

³ Idem, hostilius litui.

⁴ Schot. et Boll.. duras.

A accessum: et inter res⁴ duas nascentis imperii, pietatis dulcedinem censuræ pellit utilitas. Exemplorum cœlestium testimonio⁵ affectio mea nititur. Offendisse legimus principem, qui cœlitus destinatum nec inimicum subduxit exitio: penam meruit lenitas, quam potuit intulisse districtio: ultionem suscepit, qui detrectat inferre. Vim divini iudicij aut attenuat aut contemnit, qui hosti suo, cum potitur, indulget. Justitia coercendis sunt, quos constat gratiam non secutos. Vitia transmittit ad posteros, qui præsentibus culpis ignoscit. Nam quod de Redemptoris nostri patientia loqueris, illos vere amplectitur lac gratiae, quos austeritas legis informat. Nunquam a medico ad plenissimam curationem æger adductus est, nisi ab illo qui primum putria ferro membra desecuit, et latenter penitus e sine viscerum produxit illuvium. Qui criminosos patitur impunitè transire, ad crimina hortatur insoltes. Tamen quia precibus vestris quibus superna assentiantur, obsistere terrena non possunt, omnibus generaliter errorem dimittimus. Nullius caput noxa prosternet, quoniam potestis et apud Deum nostrum agere, ut scelerata mentes a propensiis sui perversitate discedant. Paucos tamen quos malorum incentores fuisse cognovi, locorum suorum tantum habitatione privabo; ne forte exsurgens necessitas vicinos inveniat nutritores, et malorum adiuta successibus bella consurgent. » His præcellentissimus rex dictis,⁶ virum illustrissimum Urbicum acciri jubet, qui universa palatii ejus onera sustentans, Ciceronem eloquentia, Catonem equitatem præcesserat: cui præcepit ut generaliter indulgentiam pragmaticum promulgaret: quod ille ad omnem benignitatem paratissimus illico tanta brevitate et luce contexit, ut et illa culparum genera cognoscerentur abolita, que putabantur fuisse reservata.

Interea secretus rex præstantissimus sacerdotem venerandum Epiphanium imperat evocari: quem tali compellat afflatus. Judicij nostri ex ipsa sententia, gloriose antistes, pondus intellige, ut cum tot in regni circulo pontifices esse videantur, tu potissimum in tanta re quasi unicus eligaris: nec enervata per meritum tuum hujusmodi aestimatores illudit opinio. Solus esse juste crederis, cuius splendore, tanquam globis lunaribus minorum siderum lumen obtunditur, et medicæ lucis radii præfulgida conscientia tuae luce fuscantur. Quis querat noctis lampadam, ubi solis jubar effulgorat? quis candela præsidium, ubi caminis indesinenter fidei pyra succeditur? Postremo talem a me oportet dirigi, qualem suscipiens libenter auscultet. Vides universa Italie loca originarii viduata cultoribus. In tristitiam meam segetum ferax spinas alque injussa plantaria campus appetat: et illa mater humanæ messis Liguria, cui numerosa agricolarum solebat constare progenies, orbata atque sterilis jejunum cespitem nostris monstrat obtutibus. Interpellat me terra quoquaque respicio ubi-

⁵ Idem, assertio.

⁶ V. I. Urbicum] Quæstorem sacri palati, aut instar quæstoris. Quod Eurico erat Leo: quod Gundobado Laconius, hoc Urbicus Theoderico.

rem vinetis faciem, cum aratis impexa contristat. O dolor! nullus humor illorum labris infunditur, quos a vini copia *Oenotrios* vocavit antiquitas. Hæc quamvis¹ Burgundio immitis exercuit, nos tamen, si non emeudamus, admisisimus. Populatae patriæ cessamus succurrere, et aurum apud nos habetur in conditis? Quid interest, pecuniis an ferro adversariorum animos inclinemus? obtulisse quod mentes capiat hosti, viciisse est: occuluisse, superari. Suscipe ergo, Christo adjuvante, hujus laboris sarcinam, ex qua communem habeamus in cœlesti reprobmissione mercedem: quia novus iste propriis insignibus titulus laudis accrescit, per manus tuas de² oppugnationibus nostris sine sanguine triumphare. Princeps eorum Gundobadus est, cui reverentiam tui vetustas inseruit, quem videndi te nimis cupido stimulat. Mihi crede, pretium captivitatis Italicae erit vester aspectus: redemptos esse putabo quos cupio, si ad terras illas talis redemptor accesserit. Quam magno suffragio vincuntur oculi quibus te offerimus! Sed quid demoror manus arva poscentia? polliceor tibi redivivum statum Liguriae: polliceor soli lætitiam, et post Transalpiaam peregrinationem reducem secunditatem: ex accidenti aurum tibi commodatur, pro qua talis legatus auctor est. »

Ad hæc episcoporum lux Epiphanius: « Quanto, venerabilis princeps, pectus meum tripudio repleveris, si sermone posset ambiri pro divitiis meritorum tuorum immediata et continua verba profunderem. Sed quam sermoni meo interceptus denegetur successus, monstrant lacrymæ gaudiorum, quas dolorum alumnas nunc parturiunt exsultatio. Proinde intellige, ad referendas regi tam pro nobis, quam pro se ipso gratias, plus me sentire posse quam eloqui. Justitia prius an bellorum exercitatione, an quod his præstantiis est, omnes retro imperatores te pietate superasse commemorem? Habes unde gentis nostræ rectores accuses: tu redimis, quos illi persæpe aut permiserunt fieri, aut fecerunt ipsi captivos. David legimus, pro singularis laudationis exemplo, idcirco maxime celorum proximitates indeptum, quod oblati manibus suis Sauli pepercit inimico, et in testem concessæ potestatis exuviarum ejus particulam rapuit: per quam et licentiam probaret et votum. Deus bone! in quanta remuneratione hujus factum suscipis, pro tot millibus oppressorum libertate tractantis, qui illum pro unius servati hominis sanguine sublimasti. Perage ergo copta festinus, et felicitatis tuae oblationem letus apporta, meque, quamvis sim paratus, stimula, ne in offrendo tam odorato sacrificio tarditatis obice refrenaris. Christi Redemptoris nostri erit concedere, sicut ex operibus futurum conjicimus, ut vere holocausta tua per manus meas possis offerre.

¹ *Burgundio immitis*] Gundobadus Burgundionum rex Ligurian hostiliter populatus, multa captivorum millia Lugdunum abduxerat, agrosque colonis pene vacuum reliquerat. Ad hos redimendos quarta legatio imponitur Epiphanio, adjecto ipsius rogatu collega Victore episcopo Taurinate anno 494.

² Schot. et Boll., *oppugnatoribus*.

A Precor tamen, ut indultu clementiae tuæ Victor, Taurinatis urbis episcopus, comes mihi et particeps hujus itineris adjungatur, in quo clarum est epitoma omnium virtutum: quo socio adhibito, de Deo nostro securus respondeo, nullum effectum propriis petitib[us] abnegandum. » Quibus auditis, rex eminentissimus annuit. At tremendus pontifex, dicto vale, discessit.

Ex tempore portandæ pro redemptione pecuniæ destinantur, suscipiuntur: egreditur, Ticinum impiger venit. Et quamvis adhuc hiemali tempore Martius mensis glaciales fluminibus frenos imponeret, et cana nivibus juga Alpium transituris minarentur exitum: sed mortiferum frigus et concretas algore glebas fidei ardor exsuperat: nunquam in gelu labitur, cujus fundamentum petra solidavit. Ordinato ergo itineris sui viatico, profectus est: dices quod universa impelleret, quæ poterat retinere necessitas: nec cibi ipsius capiendo mora sustinebatur: et cum singulos cum ipso positos ille plenus discriminibus callis turbaret, solus inter pericula timere non noverat; quem spes vite certa comitabatur. Interea illa quæ itineris ejus fuit semper prævia, et in apparatu diligens, præcessit fama; et tanta Gallos insignium ejus relatione complevit, ut quasi superni nominis adventu præsentia turbarentur. Concurrebat omnis ætas et sexus; et quos a vicinitate viæ ipsius longa intervalla se junxerant, ardor animi proximabat. Quidquid habuit quisque pretiosum obtulit; et si non habuit, aliunde

^C ³ mercatus est: « patria ubique opulenta diffusio. Inemptis dapibus mensæ cumulabantur peregrinorum: et illis quis nisi comparatas incolæ habere non poterant, escis sine pretio utebantur externi. Tunc quoscumque indigentium reperit, illis quæ erant donata dispersit. Domi, forisque pascebat miseros: neque fieri potuit, ut quod ad ipsum delatum est pauperum usibus subtraheretur.

Hoc ordine mira celeritate Lugdunum ingressus est, ubi ⁵ Rusticus tunc episcopalem cathedram possebat, homo qui et in sæcularis tituli præfiguratione sacerdotem semper exhibuit, et sub prætexta fori gubernatorem gessit Ecclesie: qui trans Rhodanum fluvium adventui ipsius spiritualis lætitiae copia repletus occurrit, causam communionis inquirit, quæ D essent astutie regis, edocuit. Quem ne inopinantem objectionum aut responsionis calliditas inveniret, intra penetrale pectoris certaminum se prolusione formabat. Quem postquam Gundobadus terræ illius dominus venisse cognovit, « Ite, inquit ad suos, et videte hominem quem et meritis et vultu semper ego Laurentii martyris personæ conjunxi: qui quando nos velit videre inquirite, et cum jusserit invitare. » Mox ad eum omnis Christianorum principis assisten-

³ Bolland., *mercatus est patri*.

⁴ Schot., *patria ubique, ubique, etc.*

⁵ ^{* Rusticus tunc episcopalem}] Successor Patientis ad quem existat epistola Sidonii, decessor Stephanii cui scripsit Ennodius lib. iii, epist. 17.

* Vide Sirmonti adnotationem primam in Aviti epist. 24.

tiuum turba confluxit : qui affatim admiratione capiebantur, quod illa tot linguarum fama tam minorem se in isto, quamvis esset ampla, monstraret : cui nunquam sufficeret paupertate sermonum, quamvis ditior justo esset in reliquis. Constitutus ergo videndi regem dies : ad quem cum ingressus est, salutavit, et sua uterque visione laetati sunt. Dedit summo viro Victori licentiam, si juberet ipse, principium legationis ordiri : qui ad illum omne pondus retulit, ut fuit ad cunctam humilitatem paratissimus.

E vestigio decus Italiæ antistes noster talibus verbis regem cœpit assari : « Inexplicabilis mihi jam dum, probatissime princeps, vestri amor imposuit, per iter istud contra naturam et tempus bella suscipere, et crustati montis pericula non timere : quibus dum in metallum aquas arctaverit, coagulatum ex liquore minatur exitum. Transcendi alienis mensibus ninguidos saltus : posui gressus quos in suis locis vis frigoris obligabat. Postremo mortem non timui, ut tibi celer præmium æternæ lucis afferrem. Inter duos optimos reges testimonium in cœlestibus dicturis adhibeo, si quod ille misericorditer postulat, tu clementer commodes. Munus reprobmissionis dominice aqua lance dividite : et cum ambo amplius habueritis, damna nemo lugebit. Certate, duces invictissimi, et alterutrum vos exsequendo præcepta mystica superare. In qua conflicitatione sic bravium vitor accipiet, ut virtus præmium non amittat. Sequimini consilium meum, et ambo superiores, ambo pares existabitis. Redimere cupit ille captivos : tu sine pretio reddre genitalibus glebis. Mihi credite, nemo uberior in hac causa, nemo majus accipiet, quam qui nihil acceperit : defraudabitur præmium partis illius, atque ad tua compendia lucrum transit alterius, si quos et vendere gloriosum est, donare disponas. Pro quantum dispendit de pollicitatione divina offerenti aurum in hoc negotio, si remittatur, infliget; vel quantam pauperiem, si suscipiat, apportat ! Divites exercitus tuos faciet contempta pecunia, acquisita mendicos. Audi Italorum supplicium voces, et de te præsumendum preces serenus admittit. Audi Italiam nunquam a te divisam, et multum de animi tui clementia confidentem : quæ si una voce uteretur, bæc dicaret. Quoties pro me, si reminisceris, ferratum pectus hostibus obtulisti ? quoties pugnasti consilio, ne bella subriperent ? ne aliquis eorum duceretur in quacunque orbis parte captivus ? Quos nunc detines, tu nutristi : dolose mihi virtus tua beneficium prestitit, si quos ab extraneis tutatus est custos, invasit. Quis catenarum nexibus impeditus dura sorti non uberiores lacrymas exhiberet, cum se ad conditionem liberator impelleret ? quis se subduceret, cum armorum tuorum crepitus audiretur, in quo in necessitatibus tutissimum habuere presidium ? Elis collo manibus matrona sublimis, cum traheatur ad vincula, promisit sibi vindicem te futurum. Virgo ad stupratoris insidiis pudorem suum tibi cre-

A debat displicere posse, si perderet. In summam capti sunt, quos nemo fugientes invenit. Agricolarum labiorum stirpes, et duris exercitatae ligonibus soboles, quos per terram suam pascit infabricata simplicitas, cum loris colla necterentur, et palmas vinceret arcta connexio, nihil pro defensione sua aliud clamitabant : Scimus, et evidenter agnoscamus : nonne vos estis Burgundiones nostri ? Videste, ne ante pium regem quæ facitis, excusetis; et illa urbanorum consuetudine crimina suppressatis. Quoties quas ligare præsumitis, manus domino communis tributa solverunt ? Novimus quia ille fieri ista non jussit. Hac auctoritate miseri pro solatiis utebantur. Multos tamen integritatis tuae fiducia fecit interimi, dum capti superbii responderunt. Redde ergo residuos patriæ ; B redde origini, redde gloria tue. Antiquus dominus provinciam diligit, quam et modernus amplectitur. Remitte quamvis ad alienam ditionem, qui se et ibi positi tuos esse cognoscant. Parum enim gratiae impedimus illius imperio, cujus misericordia nihil debemus. Vacua sentibus illam quam bene nosti Liguriā, et reple culturis. Quantum obnoxia sit muneribus tuis intelligit, si faciem suam aliquando cognoverit. Domesticū tibi semper est indulgere suppliis, sicut superhos opprimere. Sic in utroque fortissimos, ibi per gladium, hic per temperantiam triumphos acquires. Nostris ² nostrorum commovere fleetibus. Sie in successione regni istius legitimus tibi hæres accrescat, et per spem adultæ ³ progenies ad Burgundionum gubernacula reviviscas : et licet hoc Deo tribuas, adjice et illud; quod nec hominibus externis istud impendis. Jam tibi Italia dominus ⁴ et necessitudinis affinitate conjungitur : sit filii tui sponsa Latia largitas, absolutio captivorum : offerat pactæ sue munus, quod et Christus accipiat. » Hæc cum dixisset, commonito sancto collega Victore surrexit, et usque ad pectus regium lacrymantes, et cum omnibus propter astantibus capita submisserunt.

Tunc rex probatissimus, ut erat fando locuples, et ex eloquentia dives opibus, et facundus assertor, verbis taliter verba reposuit : « Belli jura pacis suæ ignoras, et conditions gladio decisas concordiaæ auctor evisceras : lex est certantum quem putas errorem : frenum nesciunt inimicitia, quem tu, Christianæ lucis jubar, ostendis. Præiis temperantiam nullus annectit, quæ oris tui nitore, egregie moderator, attollitur. Statuta sunt dimicantium, quidquid non licet, tunc licere. Ista forte quies vindicet, quæ narrasti : hostem suum qui non lacit, adjuvat. Pau latim adversarius a regni sui mole succiditur, cuius imperii radices ⁵ viribus amputantur. Reponsi regi partium illarum contumeliam, quam putas illatam. Ludificatus specie federis nihil egi studiosius, nisi ut quod est cautelæ, apertos inimicos agnoscerem. Concedat tamen divinitatis assensus, ut solidatum inter nos fœdus longa ætate servetur : invenient partes illæ constantem in amicitia, quem senserunt sibi

¹ Bolland., subreperent.

² Schot. et Boll., nostrorumque movere.

³ Idem, progenie.

⁴ Idem, eliam.

⁵ Bolland., vicibus.

perniciosum fuisse dum litigatur. Vos tamen, sancti A viri, ad domos in quibus manet sine tribulatione discedite; dum ego animæ meæ et regni utilitate discussa, que me conveniat præstare pronuntiem. » His auditis pontifices abscesserunt.

At ille vocato ¹ Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tute mandata est, quem et prærogativa natalium, et avorum curules per magistræ probitatis insignia sublimavere, cum quo confert quoties et pia et religiosa meditatur; et sicut non est cum vitiis sociata nobilitas, nec astringitur ad illecebras lux naturæ; si quid ille benigne facere voluerit, duplicari iste hortatur adhibitus. « Cui princeps, Vade, inquit, Laconi, et tota votorum tuorum vela suspende. Et sacerdos a nobis et beatus Epiphanius libenter auditus est: ejus te precibus fuisse permotum, cum apud nos verba faceret, animorum indices lacrymæ testabantur. Vade, pleno pectore dicta sententias, per quas pactionis illius durissime nexus irrumpas. Liceat Italis omnibus, quoscunque Burgundionum nostrorum metus captivitatis fecit esse captivos, quos famis necessitas, quos periculorum timor advexit, postremo quoescunque concessit aut addixit consensus principis sui, noster absolutus: at paucos, quos quasi ardore prælandi tunc ab adversariorum suorum dominatione raperunt, pro illis pretii quantulumeunque percipient, ne detestabiles apud illos fiant certaminum casus, quorum cum discrimina sustinuerint, lucra non sentiant. »

¹ *Laconio]* Ad quem ternas vidimus epistolas Endi.

² *Singulas urbes Sapaudiz]* Sapaudia jam dudum Burgundionibus concessa fuerat, post memorabilem illorum cladem, et victoriæ Aeti. Tiro Prosper in Chronico, *Sapaudi Burgundionum reliquias datum cum indigenis dividenda*. Quæ hodie Sapaudia dicitur, veteris Sapaudie partem tantum retinet. Nam longius olim porrigebatur, cum in Notitia imperii occidentalis Ebredunum Alpium maritimorum caput in Sapaudia collocetur, itemque Cularo Allobrogum, quæ est Gratianopolis.

³ *Avitus Viennensis episcopus]* Doctrina et pietate clarissimus, Alcius Edicetus Avitus omnibus nominibus appellatur in sua ipsius epistola, qua poemata sua quibus in codice S. Victoris præfigitur, Apollinari fratri suo, Valentia episcopo dedicat his verbis:

* Domino sancto in Christo piissimo ac beatissimo Apollinari episcopo Alcineus Edicetus Atitus frater.

Nuper quidem paucis homiliarum mearum in unum corpus redactis, hortata amicorum discrimen editionis intravi. Sed adhuc te majora suadente, in cothurnum petulantioris audacia edurata fronte procedo. Injungis namque, ut si quidquam de quibusque causis metri lege conscriptum est, sub professione opusculi vestronomi dedicetur. Recolo equidem nonnulla me versu dixisse, adeo ut si ordinatur non minima volumine stringi potuerit epigrammatum multitudine. Quidcum facere, servato caesarum et temporum ordine, meditarer, omnia pene in illa notissimæ perturbatione necessitate dispersa sunt. Quæ quondam signillatim aut requiri difficile, aut inventari impossibile fore, abjecti ea de animo meo, quorum nihi vel ordinatio salvorum, vel dispersorum reparatio dura videretur. Aliquis sane libellos apud quemdam familiarem meum postea reperi: qui licet nominibus propriis titulisque respondeant, et alias tamencas inventa materie opportunitate perstringunt. Hier-

Post præceptum venerandi regis impiger ille verborum saltibus indulgentiae species aut formas exposuit, et chartas ad insignem antistitem detulit: quas ille cum expectatissima devotione suscepit, et portitorem tanti doni ambienter amplexus est. Qui postquam rumor innotuit, tanta istius jam liberæ multitudinis frequentis subito astitit, ut desolata crederes esse etiam incolis rura Gallorum: nam testis hujus rei ego sum, per ejus manus pictacia ad clausuras jussio sacerdotis elicuit, quadrangulos homines die una de sola Lugdunensi civitate reddituros ad Italiam fuisse dimisso. Identidem per ² singulas urbes Sapaudiae, vel aliarum provinciarum factum indubitanter agnovimus. Ita ut istorum quos sole preces beatissimi viriliberarunt, plus quam sex millia animarum terris propriis redderentur. Eorum vero qui redempti auro sunt, numerum ad liquidum agnovisse non potui: quia inter eos etiam multos fuga eripuit. Sic factum est, ut tune ad liberationem omnium subjugarum transeundi occasio concessa sufficeret. Postquam tamen pecuniarum ille cumulus effusus est, continua ad expensas redemptionis suggestit necessaria illa, quæ ibi est thesaurus Ecclesie, Syagria: cuius prolixam querit vita narrationem: sufficit tamen ut ex operibus agnoscatur, quam verba transcendunt. Dedit etiam præstantissimus inter Gallos ³ Avitus Viennensis episcopus, in quo se petitia, velut in diversorio lucidæ domus inclusit. Quid pluribus? auro illorum ex maxima parte actum est, ne Gallis

Cgo, quia iubes, etsi obscuri sunt, tuo salutis nomine illustrabuntur: quanquam quilibet acer ille doctusque sit, si religionis proposito stylum non minus fidei quam metri lege scraverit, vix aptus esse poetam queat. Quippe cum licentiam mentiendi, quæ pictoribus ac poëtis æquic conceditur, satis procudile causarum serialiter pellenda sit. In sæculari namque versuum opere condendo tanto quis peritior appellatur, quanto elegans, imo, ut vere dicamus, ineptius falsa texuerit. Taceo jam verba illa vel nomina, quæ nobis nec in alienis quidem operibus frequentre, ne dicam in nostris conscribere licet: quæ ad compendia poetarum aliud ex alio significantia plurimum valent. Quocircum sæcularium iudicio, qui aui imperitis aut ignavis dabunt non uti nos lentiæ poetarum, plus arduum quam fructuosum opus aggressi, divinam longe discrevimus ab humana existimatione censuram: quoniam in asserendis quibusque rebus, vel etiam prout suppetit explicandis, si quacunque ex parte peccandum est, salubrissime dicente clerico non impletur pompa quam regula, et talius artis pede quam veritatis vestigio claudicatur. Non enim est excusata perpetratione peccati libertas eloqui. Nam si pro omni verbo otioso quod locuti fuerint homines rationem redhibere cogentur, agnoscit in promptu est, illud periculosus lèdere, quod tractatum aliquę meditatum et anteponitum vicendi legibus loquendi lege præsumitur.

Ex hac epistola docemur, homilias etiam ab Avito editas fuisse. Et quidem sola una restat de Rogatiobus a Mamerto ejus prædecessore institutis. Sed plurimarum fragmenta in antiquissimi libri reliquiis V. I. Jac. Augusti Thuani amplissimi senatus prædis vidimus: unam in conversione dictam domini Segisirici Lugduni, postridie quam soror ipsius ex Ariana haerese est recepta; alteram in basilica sanctorum Agaunensium, in innovatione monasterii ip-

* Hanc epistolam Sirmondus postea edidit inter opera S. Aviti aliquanto emendationem.

diutius servitium pubes Ligurum duceretur. Nec in uno loco summus vir in illa regione se continebat, ne forsitan in longinquο degentes dominorum feritas impeditret. Fuit Genavæ, ubi¹ Godigisclus germanus regis larem statuerat: qui² famam fraternalē deliberationis secutus, bonis operibus ejus se socium dedit. Brevi tamen tantæ liberatorum phalanges emissæ sunt, ut videres longe lateque agminibus ferventia itinera cum laude Dei, tum etiam splendidissimi sacerdotis Epiphanii, cuius ministerio atque labore electi fuerant, reueuntionem. Et ne tanti lux nostra tropæo muneric privaretur, atque ab oculis ipsorum pulcherrimum spectaculum tolleretur, ipse cum his remeavit. Videres duci in triumphis coelestibus vulgus liberum, et pro mactandorum sanguine terram madeficeri lacrymis exsultantium: cum Eliae currunt istarum cohortium duxor scanderet, et quadrijugum ad coelestia pro merito suo raperebatur excursu. Non sic Pelæus princeps Alexander, quem pacatorem orbis vocavit vana laudatio, captum gentium duxit examen, ut iste revocavit. Ecce hinc comperimus armatorum mentes sanctitate superatas, et cessisse precibus electi principem, qui obvium semper lanceis pectus ingessit. Quantum fuit acutior verborum, quam ferri lamina, hinc lector agnosce: expugnavit sermo, cui se gladii subduxerant. Dum ergo tertio mense cum tali tropæo Ticinum remearet antistes, ut³ Tarantasiæ venit (sic enim vocatitur oppidum Alpibus vicinum), ibi quedam mulier gravi immundi spiritus vexatione laborabat: quæ continuo percepta benedictione absoluta discessit. Ipse tamen suis inopinatus nec suspicantium oculis astitit. Visus est subito, de quo vix credebatur aliquis posse rumor audiri.

Mox tamen ut rediit, curis ex more animum fatigat, ne forte quibus absolutionem Deus per illum dederat, proprii census possessione turbarentur; præcipue ob nobilium considerationem personarum; quibus immanior apud suos poterat constare calamitas, si vitam inopem reduces sustinerent, et de peregrinationis incommodis sola misericordia solatia perdidissent. Ad regem invictissimum Theodericum per se mox ire noluit: ne forte laboris sui vi cissitudinem in relatione gratiarum, aut in exhibitione numerui coram positus videtur exigere: flagitat enim quasi debitam retributionem, qui profligatis principum jussionibus, ipse quid actum sit auctor annuntiat. Hoc ergo ille totius acuminis vir proposcens declinare gestiebat. Scriptis tamen, et quæ gesta sunt, loqui commisit epistolis; ne aut tacendo contemptor, aut occurrendo per arrogantiam pronuntiaretur intemperans. Quantum tunc admirande pon-

suis; tertiam in restauratione baptisterii in civitate sua Vienna; quartam in basilica S. Petri, quam sanctus episcopus Tarantasia condidit; quintam in dedicatione basilicae Geneve, quam hostes incenderant; et alias quæ vel inscriptionibus ipsis nimium quantum sui desiderium excitant, reliquorumque beati Aviti operum quæ recensent Isidorus et Ado Viennensis.

¹ *Godigisclus*] Ita scribunt libri omnes, non Godigisolum, ut vulgate habent editiones Gregorii Turicensis aliorumque.

² Schot. et Bolland., *formam*.

A tifex, tua plus egit absentia, quantum⁴ imperavit humilitas deprehensa; dicant illi, quos de exsilibus ditissimos reddidisti. Igitur omnia quæ a piissimo rege pro miseris per paginam petiū singularis antistes, incunctanter obtinuit. Serenus præstūt copiam supplicant, cui pro compensatione laboris sui hoc credebat posse sufficere, quidquid per illum beneficii redemptus et pauper acciperet.

Postquam tamen omnes qui revocati fuerant, indultu præferendi principis jure suo donati sunt, perfunctam molestiarum suarum molem admirabilis censebat episcopus: cum necdum biennio exacto, a deliberata quietis gremio, tanquam a portu cymbalis inflata tempestate propellitur. Nam infirmis Ligurum et labantibus humeris vix ferenda tributorum sarcina mandabatur. Rursus ad te, afflitorum consolator, accurritur.⁵ Doceres frustra reddidisse patria cives, si illis in solo avito perlicitatibus non adesses. Et quia apud te nunquam fatigatus est qui rogarvit, suscepisti causas infelium, et te protinus ad recidiva onera præparasti. Raveunam pro nobis regem rogaturus excurris; quam ne te ibi quisquam post Gallicana insignia laudaret, effugerat. Minas cœli, procellarumque discrimina, adhuc quasi ævi integer, aut valentia corporis munitus, exsuperas. Nunquam tibi ad officium animorum se membra quamvis invalida subduxerunt: frigus, pluviae, Padus, jejunia, navigatio, periculum, tonitrua, sine tecto mansio in ripis fluminis, incerti pene sine terra portus, virtuti tuæ dulcia fuerunt, et grata successui.

⁶ Contristatus est de presentia tui et ille eminentissimus rex, qui te videre ambienter optabat. Exposuisti necessitates nostras adventu tuo, antequam diceres, et quales tecum habitantium lacrymæ te compulerint, docuerunt superata discrimina.

Ast ubi ad principem tamen ingressus est, ita loqui cepit. « Solita, rex venerabilis, mentis tranquillitate famulorum preces intellige: et me ad postulanda necessaria, et vos ad tribuenda usus informat. Lex tua est, duxor invicta, misereri jugiter: tu semper nutriti spem intercessionis in posterum, dum præsentibus non resistis: viam supplicationi nostræ patet fecit ad reliqua, semper apud vos beneficii fides im petrati. Liguribus tuis largire quod proferas: tribue

D quod repodas: futurorum quæstus est, temporalis indulgentia. Boni principis mos est, cum virtutibus amare famam; et regnum ita ordinare, tanquam ad stirpis sue posteros transiit. Nutatae domini hec tantum quæ accipiunt, diligunt: firmissimi illa potius, quæ dimittunt. Sic terris semina parva committimus, ut multiplicata capiamus: fenus sine cri-

³ *Tarantasiæ*] Tarantasia olim oppidi nomen, Alpium Graiarum caput. Sic enim et in veteri Itinerario Æthiopico, et in Aviti homilia quam modo commemoravimus. Hodie Tarantasia vocant non oppidum, sed pagum ipsum, tractumque totius Centronum civitatis. Itaque contra illi accidit quam plerisque alii Gallici locis, ut principes oppidum regioni nomen daret, non regio seu civitas oppido.

⁴ Bolland., *impetravit*.

⁵ Idem, *dokeris*.

⁶ Baronius ex Vat. cod. *consolatus*.

mine fit triplicatum: boni imperatoris est possessoris opulentia. Concede immunitatem anni præsentis Liguriæ, qui eos externis qui supplicant, reduxisti. Quam uberem præsentem nativitatem habuerimus, clementia vestra astantes interroget. Nemo illi mentitur, cui servium qui convincant. » Ad hæc princeps: « Licit nos immanium expensarum pondus illicet, et pro ipsorum quiete legatis indesinenter munere largiamur, tamen vis meritorum tuorum tractatibus nostris reverenter intervenit. Opus est fieri quidquid injunxeris: juvat omne quod præcipit: testimanius enim compendiis nostris adjici, quod ipse decerpseris. Nihil tu quasi ex accidenti depreceris, qui habes a nobis plurima quæ reposcas. Duas tamen præsentes inductionis fiscalis calculi partes cedemus; tertiam tantummodo suscepturi, ne aut ærariorum nostri angustia Romanis pariat majora dispendia, aut supplicatio tua exspectata patriæ gaudia non reportet. » Taliter præfato regi egit gratias summus antistes: a quo vale dicens abscessit. Heu dolor atque gemitus? omnibus quasi supremi offici vel ultimæ visitationis studio impiger occurrebat. Et cum domus ipsius Christianæ multitudinis turbas evomeret, ipse tamen omnium penetralia adibat: nullum humanæ mentis crassitudine hebetatum tangebat tam funesta suspicio, quod instaret transitus ejus quem ille spiritus revelatione cernebat. Ningido aere, et quali solent homines ad tecta confugere, Ravennam egressus est, et per omnes Æmiliae civitates celer venit, tanquam ad sepolcri receptaculum properans: omnibus sacerdotibus in itinere positis munificis, communis, affabili, et quasi¹ exagellam relinquens, se ipso prestantior. Ut Parmam tamen, ejusdem viæ ingressus est civitatem, continuo eum coagulatus in vitalibus humor infudit, quem catharrum medici vocant: qui se medullosus inserens in ruinam publicam serviebat. Sed quid formidas oratio? quid velut² navis fragos scupulos perhorrescis? Velis, nolis, et si strictim, cuius vita dicta est, narrandus est obitus: quoniam nulla pretensione libelli, nullis dilatationibus promulgatae laudis, transitus ipsius poterit occultari. Et quamvis velut Scyllæos canes et patulas Charybdis fauces, fragosa discrimina murmure minitantes velificans carina disfigiat, obitus ejus naufragium non omittit. Quid fletus narrare metuo, quos continua semper necesse est ut monstrer effusio? Ergo dum se oppido Ticinensi, nunc misero, propinquavit quasi alacer et sanus apparuit: quod licet cum³ omnibus exsultationibus ob redditum suum introisset, illico gaudia vertit in lacrymas, ægrum se esse ipsa die significans, altera graviorem. Et cum grandior per dies singulos appareret infirmitas, adjuta est imperitia me-

A dicorm. Stabaut mussitantes et attoniti populi, casum in uno homine totius provinciæ considerantes, et funus mundi metuentes. Septimo tamen die inopinatum scelus, ineffabilis calamitas, inexplicabilis luctus accessit. Sed cum beatissimus cerneret pontifex, sarcina carnis abjecta maturius se ad purum ætheris evolare fulgorem: cujus vox illa semper fuit, *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip. 1, 21*), leto animo ac vulta sereno illos versiculos Davídicos saepius repetebat: *Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. In generatione et progenie proununtiabo veritatem tuam in ore meo* (*Psal. lxxxviii, 4*). Et illud: *In manus tuas, Domine, commendabo spiritum meum* (*Psal. xxx, 6*). Nec non adjiciebat de perfectione securus: *Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo* (*I Reg. ii, 1*): ut hymnis et cantis et in morte resonans ad sedem suam celestis anima remearet: quæ quinquagesimum⁴ octavum etatis annum duxit ad tumulum: triginta in hac sacerdotali, qualem, et si excerptum lector attendis scalptam, conversatione exemit.

B Illud namque silentio præterire non debeo, quod ejus sanctæ reliquiæ usque in diem tertium, quo cum summa veneratione recondite dinoscuntur, tanto lumine ac decorè vestitæ cunctorum visæ sunt oculis ut splendorem vitæ vultus signaret defuncti, et depositam gloriam jam nunc perceperisse gloriosum vas crederetur, in quo vere fuit thesaurus magni regis inclusus. Quæ tibi fuerunt fluminalia lacrymarum, quanti planetus, silebo, ne post annos ac curricula novellum dolorem scriptor incutiam. Quæcumque ibi mater venit, liberatum clamavit ab illo filium; quæcumque uxor, maritum; quæcumque soror, fratrem; qui cœlebs, se ipsum. Postremo in illa tanta hominum multitudine et convenitu, ut audenter dicam, totius orbis nemo fuit qui beneficiis illius aliquid non dereret.

C Sed queso jam temperemus a luctibus: contractam tristitia resolvamus frontem. Excelsa cum Deo possidet, ob cuius obitum mœremus in terris. Sed quid faciam, quod remediatoris vestri singultus verba difficiunt? lacrymæ ora profundunt? mugitus resonat omne quod eloquor? et intelligo quod nunquam ad flentem flens bene veniat consolator. Hæc sancto Patri et doctori peritissimo idoneus affectu non scientia impendi, ut aliquis de conversatione illius floscules relegarem; ut est longum iter agentibus in usu positionum, qui non omnes obvios consulent. Tu mihi, anima apud Redemptorem nostrum præpotens, tribue, ut cura vacuis et pectore liber, munda tibi sicut debentur præconia mundus exsolvas. De cætero ha-

D gium facere est ponderare: trulina qua ponderamus, exagella.

² Alii, *navifragos*.

³ Alii, *omnium*.

⁴ *Quinquagesimum octavum*] Decessit beatus Epiphanius xii cal. Februar. anni 497, anno etatis duodesagesimo nondum expleto. Quare natus videtur an. 439, creatus episcopo pus anno 467.

¹ *Exagellam relinquens*] Hoc est, ut interpreter, normam et exemplum. Exagellam enim appellasse videntur libram seu trutinanam, ab eo scilicet fonte a quo et aginam et exagium. In antiqua inscriptione quæ continet edictum Apronian. P. V. sub exagio pecora vendere, est appensa vendere. Zeno item sermone 6 ad neophytes, *Habetis, inquit, aginam: exagium facile, quemadmodum vallis ponderate. Exa-*

bentem in te post Deum fiduciam non reliquas, et A vinam repromotionem redde participem, quem religionis titulis insignisti, religiosorum in di-

OPUSCULUM QUARTUM.

*** De vita Beati Antonii monachi Lerinencis ***

PRÆFATIO.

Ut præliaentes assurgunt buccinis; utequorum celeritas ad potiorem cursum ferrata calce provocatur: ita dum majorum virtus sollicitat, ingenia novella confortat. Qui cana exercitia et veterum gesta relegit, ad disciplinarum frugem propositis laudum præmii inardescit. Imago præcedentis gloriæ, ut ad posteros veniat, linguarum catena retinetur: non licet per ætas perire, si quid lectio serenis actibus amica suscepit. Itaque eloquentia diuturnitas, mortalis naturæ sine congressionis periculo vincit angustiam, per quam optimorum conversatio, ipsis decadentibus, noscit occasum. Restituetur quidem corpus origini, et destinatus a superis spiritus ad proprium recurrit auctorem: quorum tamen probitas libris mandata fuerit, eorum vitalis est obitus. Dicat forsitan interpres auctor: Abjurat prædicationis dulcedinem perfuncta mens sæculo, et carnis vinculis absolutus non desiderat quæ inter incerta mundi gessit, agnoscit: sed illos humanus cancer, sine libertatis dispendio, refudit opifici: dum inter polluta gradiens, nitorem suum anima Deo nostro intenta geminavit; et per mandatorum coelestium lineas lenocinantem hujus lucis non sensit errorem. Nobis vero ista reviviscant, nobis profutura serventur; quibus si a studio deest sectari meliora, de illorum qui facem conversationis suæ preferunt, venire debet exemplo. Tu autem, venerabilis abbas Leonti, quid mihi operis injunxit, adjuva oratione titubantem, et siccitatem styli sanctarum precum imbre locupleta: facies enim, ut confido, meritis præcipuum, quod aggredi me ipse jussisti. Pronum est, beatitudini tuæ jejunam eloquentiam fecundis innocentiae ferculis ampliare: credite mihi, vos respiciet extorte aut culpa, aut genius dictioñis: cuius nisi substantiam religiosa auctoritate firmaveris, videbitur judicis tui clauda fides delegisse minus idoneum, cui venerandi laboris provinciam commisisti.

Igitur beati Antonii narraturus insignia, primum Spiritus sancti mihi majestas invocanda est, ut qui illum rebus divitem facit, me in his explicandis per linguæ frexa moderetur, et labiorum sordes propheticæ carbonis diluere maturet incendio, ne conscientiæ nebulis lucem conversationis illius, aut amplissimis pauperem faciam laudibus, aut infantia arente deve-nustum. Benedicatur indivisa Trinitas Deus noster,

¹ *De vita beati Antonii*] Beatum hunc virum, quem paucis post obitum annis primus omnium celebravit Ennodius, jure quodam sibi vindicant tres provincie: ortum Pannonia, potiorem vitæ partem Italia, obitum et sacras corporis exuvias Gallia. Natus quippe in Valeria Pannonia, atque a beato Severino primum abbate, deinde a Constantio episcopo Laureacensi patruo suo institutus, inde in Italiam profectus est: atque iu valle Tellina, qua Abdua fluvius, priusquam

qui servum suum Antonium, tanta virtutum dote sublimem, circa Danobii fluminis ripas in civitate Valeria, Secundino patre lucis hujus januam jussit intrare. Qui quamvis de splendore natalium conscientie jubar hauserit, tamen fulgore stirpis præcipue morum radiis obumbravit, vincens decorum sanguinis ingenii claritate; dum coruscantem germinis sui lampadam actuum serenitate transcendit; et factus est vicit stellmati sui, per quod universo nascendo superavit. Qui dum adhuc de matris penderet ubribus, quem præscivit Dei gratia, non reliquit: nec passa est inopem favoris existere dispensatio celestis, quem remunerandi plenum studiis approbat. Qui ne sancti instituta propositi per parentum blamamento frangeret, annorum ferme octo genitoris tutela nudatus est: mox tamen ad illustrissimum virum Severinum ignara fuci ætas evolavit: qui dum eum mulceret osculis, futura in pueri bona quasi transacta relegebat. Fuit enim, cuius meritis nihil esset absconditum. Ille hunc sibi futurum participem, pia ubique voce prædicabat: credo, ut incipientis tirocinia spes annuntiata solidaret.

Sed postquam beatus vir humani rebus exemptus est, Constantii antistitis ea tempestate florentissimi, junctus obsequiis, gloriiosis operibus vite rudimenta dedicavit: qui eum inter ecclesiasticos exceptores coelestes militiam jussit ordiri: erat enim venerabilis sacerdos Antonii nostri patruo. Sed nunquam ille magisterii rigorem consanguinitatis lege mollivit: nec fecit securum de necessitudine discipulum non timere, cui gratiam doctoris nisi censura non præstit. Tantus fuit circa sectatorem diligentie modus, quantum iudicia contulerunt: meritum suum in facie monitoris agnovit. Sed jam peccatorum consumatio Pannoniis minabatur excidium. Nam succisa radice substantia regios illius status in pronum deflexerat. Per incursus enim variarum gentium quotidiana gladiorum seges messem nobilitatis abscederat, et fecundas humani generis terras ira populante desolabat. Jam Franci, Heruli, Saxones, multipliæ cruentatium species belluarum more paragebant: que nationum diversitas superstitionis manipulata culturis, deos suos humanæ credebant cæde mulceri: nec unquam propitia se habere numina, nisi cum ea æqualium cruce placassent: cessare confidebant

Lartum subeat, decurrit, cum Mario presbytero aliquandiu versatus, inde rursus emigrans, ad Larium lacum, haud procul a sancti Felicis Comensis martyris sepulcro sedem fixit, clarissimamque nominis famam adeptus est. Quam ut declinaret, Lerinensem denique maris nostri insulam petiit, in eaque vite cursum inter sanctissimos ejus ævi monachos biennio peregit.

² In martyrologio Romano die 28 Decembris.

iram cœlicolum innocentis effusione sanguinis, qui ut in gratiam redirent cum superis suis, propinquorum consumerant mortes offerre: quoscumque tamen religiosi titulus declarabat officii, hos quasi sereniores hostias immolabant, aestimantes, quod piorum jugulis divinitatis cessaret indignatio, et fieret materia gratiae locus offendæ. Inter quas temporum procellas Constantius pontifex, ne quid in mundo haberet subsidii, terra¹ hostilibus deputata, humana lege liberatus est.

Post ejus resolutionem, Antonium nostrum famuli ad Italæ partes quibus cœlitus fuerat deputatus, Christo duce perdueunt. Principe loco Tellinæ vallis, quæ id sortita est vocabuli, limen ingreditur: quam montium ex utroque latere brachii fabricata naturæ ditat amoenitas, et de verticibus fecundis amnum plebe locupletat uber solum: quod avaris respondet juxta desideria immoderata cultoribus, non tamen ita aristis prægravidum aut dotatum pascuis, aut arbustis compositum, aut fluminibus lætum, ut non plus supervenientis personæ gratia præstaret, quam ipsius originis variata et distincta formositas. Illic Mario presbytero qui spiritibus immundis dominabatur, adjunctus est: quia hec est rerum conditio, ut novi hominis mores divulget inventa sodalitas: et qui ignoratur per originem, similium clarescat affectu. Deprehenditur mens secreta per socios, et cui non licet ad liquidum supervenientis aestimare conscientiam, conceditur ut de suis deprehendat externos. Nam cum eum beatus Marius illis oculis quibus mentes videntur, inspicret, et interioris decorum hominis absconditis percontaretur ohtutibus, voluit eum clericorum sociare collegio, et inter ecclesiasticos cœtus præstantem meritis dedicare personam. Sed fugit honorem, velut veneni poculum, qui semper potentiam credidit subjacere, et servire patienter prætulit regali dominatu.

Ne tamen diu humanæ conversationis mixtus illecebris, societatem contagionis hauriet, elegit secessum haud procul a beati martyris Felicis sepulcro, ubi Larius Jonii marmoris minas deponit; quando ne evagetur longius, objectis ripis resistunt frena telluris. Illic insertio nubibus vertice mons coruscat, qui sublimitate sua vincit aspectum. Sed quam superbus est magnitudine, tam difficilis ascensu. Nam nullis ante monachum nostrum patuit gressibus; nec per prærupta saxorum humani generis admisit, formidine repugnante, vestigium. In præcisis cautibus tuta feris longum præbuit nullo exterrente cubilia: eo bestiis blandior, quo terribilis agricolarum minatur excursui. In hoc Dei famulus sedem diligit, in quo sola fuit placendi causa, quia nequaquam lenocinabatur aspectibus. Nihil secum amplius, nisi parum leguminis et lignem quo terram sollicitaret, de mundi beneficiis assumens: dedicavit callem subjecta asperitate nescitum. Juga illa indomitam nature legem Antonio congremente perdiderunt: reserata itinera post ingressum ejus patuere cupientibus. In-

A venit illic tamen duos senes, quos jam ita inter lustra belluarum habitat longa miscuerat, ut nihil de illis mundo fama nuntiaret: quorum vitam scientiamque plene videor elocutus, cum expetitam pro Dei timore habitationem sine nubre vulgavi. Brevi post, horum unus assumptus est, et terreni carceris mole deposita, ætheriam valetudinem felix anima resumpsit: nam absolutionis ejus tempore columna ignea beati Antonii oculis est ingesta, ad cœlum usque pertingens: credo, ut venerabilis viri fides, et ardor ille vitorum decolor typico monstraret incendio. Tunc dum ibi Deo cultor tota disciplinis colestibus virium suarum vela laxaret, et per sinus animæ corporisque extrudentia paleas flabram susciperet: cuius vigiliis, jejunia, lectionis assiduitatem jure replicarem, nisi haberem digniora memoratu. Nunquam ille cibum sumpsit, nisi fatiscente corpusculo, nunquam nisi exemptis officiis munii, sollicitudinem quiete laxavit. Sed quid retexam, quæ perfectionis habuerit instrumenta perfectus, aut per quos gradus ad celsa concenderit, quem liquido declaratum est obtinere sublimia? Scivit ille sic per labores varios disciplinarum lineaamenta sectari, ut nunquam assumeret arrogantium de labore: et cum omnia essent digna præconiis que gerebat, dispendium virtutis credidit fuisse laudatum. Sic totum de ejus actibus opinionis luce radiabat, ut nihil præberetur ostentui: præminentia censura mentis in corpore, et iracundiam quam contra culpas anima ejus suscepserat, facies infucata C piuebat. Videres adversus flagitia mundana torvos oculos, et indefessa contra sæculi blanditias Christi militem bella tractare. Quando illa imago statum suum resolvit in risum, et ab ordinis proprii rigore lætitiae debilitate confracta est? Interea dum velut obsignatum monachi in universis implet officium, vir quidam quem sponsæ suæ amor in facinus impulerat, et ad effusionem humani sanguinis affectu et indignatione provocarat; dum conscientiam se creddidit fugere mutatione terrarum, et in aliis provinciæ partibus innocentiam reperiri quam furore duce perdidera, velatum simplicitate ad secreta eremi portavit homicidam, putans in Dei obsequio constitutis de actibus suis præter effigiem nil patere. Artifici hñmilem simulavit obtutu; et per dolosi commenta consilii, fabricata subjectione compositus, cautoribus scelerum sordes texit obstaculis. Difficile est præter Deum deprehendere, quidquid obsequendi argumentis involvit: proinde flagitium celat abjectio: raro in lucem erumpunt criminia, quæ auctor obtemperandi scierit fuco sepelire. Protinus tamen adfuit ille index consuetus, et latentis secreta conscientiae divinæ vocis clave reseravit; in his sermonibus adorsus Antonium, quando eum plus quam homo possit docuit cognovisse, illum denudans, qui crasso indumento latronem tegebatur: «Cave, inquiens, ne tanti criminis reum sancto velis miscere collegio: ne lupum ovibus, agnis viperam negligens aestimator adjungas. Iste animam Dei manibus con-

¹ Schot., hostibus.

cessam per ensi fragmenta gutturus effugavit, et internevo fratri furore constricti vitam e sedibus suis, dum infert faucibus vineula, dissolvit: hunc debitum exitim sequitur, nec a jugo supplicii erit alienus qui humano sanguini non pepercit: misericordia est, circa facinorosos servata districtio. Ergo sopori terminum ponens, mandatorum cœlestium hostem depelle, ne candida conversatio tecum habitantum fusca supervenientis contagione violetur. » Illico divinis obsecutus imperiis hominem vocat, mentientem convincit, feriato ore male consciū omnia ejus gesta persequitur. Expavit deprehensus, cum flagitia sua recenseret videret ab homine, quæ sine teste humani generis commiserat: viaticum poposcit, fumgam tremens apparavit: continuo tamen pedissequa reum ultio comprehendit, et expiatum scelus patratoris morte nuntiavit. Ita sermo justi viribus carere non potuit. Interea sanctus vir pro regiones finitimas insidiatrixis famæ linguis innotuit: quæ ne pareret de celebritate jactantiam, ante provisa sunt remedia, quam morbus adolesceret. Qui enim grandævus aut debilis, duce diligentia, non itineris illius transmebat abrupta, cum dantibus valetudineo desideriis etiam ægritudines corpora non teneret? Hac perterritus frequentia; ad secretiora eremi beatus Antonius creditit evolandum, ne singulorum devotioni inamabilis arrogantiæ mater existeret, et de multi-formi gratia rigidioris propositi ruina nasceretur. Mox tamen secessus quem pendula rupes commendabat, electus est: in quo annis pluribus solus, et vere monachus vitam sine humani generis consorte transgit. Dabat feras pro sodalibus montana solitudo: mugitus ursi aliarumque belluarum minax immurmuratio, pro blandæ confabulationis communione ponebatur. Denique ea tempestate ursus petulantior, gloria plus daturus, cales ipsius puberibus foliis lætiores, et quadam domino hilaritate gestientes, immani ingrediens contritione vastavit, ita ut nusquam de simplici fruge spes residua lingueretur: quem ille baculo mulcatum districtius abire præcipiens, testem virtutis suæ, et nuntium passionis ad alias ire bestias mox coegit: ut impleretur Domini fidelis pollicitatio, qua sectoribus suis totius veneni et omnium ferarum promisit obsequium. Rursus tamen gradienti ei per destinatum callem rugiense fera suggestit: quam ille sola jussioe turbatum iter fecit aperire; et occupata viæ claustra deserere. Sed ecce iterum alis perniciibus, per prodigionis suæ ordinem, Dei servum in quo loco degeret fama vulgavit; aliud de ipso, pro sententiarum varietate, diversis opinantibus. Tunc liquido patuit per occursum multiplices nihil obstare cupientibus; planari ardua, solidari scissa, pendentia non timeri. Sed potioribus insidiis, ne per arrogantiæ hostis subriperet, fortiori consilio manus opposuit, ne jam grandævus perderet, quod inter tirocinia virtute servasset: acrius enim circa robustos diaboli certamen est, et majoribus copiis illos aggreditur, qui conflictus ejus experti roboris sñdore domuerunt. Universa tamen secum

A ipse pertractans, brevi animum suum allocutione firmitav. « Quid agimus, mens adhuc mundani oneris fasce depressa, quam nondum ad auctorem suum corporeus cancer evomuit? non tibi certa est de perfectione fiducia, dum adhuc includeris fragilitate carnali: periculis plena sunt, quæ videntur esse tutissima: lenocinia hostis tui intelligis, dum universorum voce laudaris. Vide quantis labores insidiis: absconditum esse non licet, quod adimis: latebram nostram persecutio manifestat hostilis. Sanctorum petamus exercitum, et illam Lirinensis insulæ cohortem irriguo inquiramus ardore: quem solum haecenus pulsavit adversarius, timebit inter inimicam siki multitudinem constitutum. Instructa prælliis acies illa semper invigilat, et variis perfossum ictibus abigit infestantem: quot bella illis diabolus intulit, numerant tot triumphos: non metuunt quotiens adesse Satanam, ut dimicantes accant, classico fuerit striidente nuntiatum: semper eruditos et fortes reddidit quotidiana decertatio, quomodo prolixior pax solutos. » His dictis, dimissa fratribus cellula, quos ibidem prædicti amor congregaverat, apud Lirinum improvisus apparet. Nuntiavit virum insignium meritorum facies jejunii pallore decorata. Num dum secreti nitorem hominis splendidissima macies indicaret non definit actuum ejus præco consuetus: immaculatam conversationis ipsius speciem sub verborum abundantia et relationis libertate describens. Mixtas grandævis et præcipuis gestorum suorum lampadam non minori intellexit igna rutilare: metitus est fomitis sui lucem, dum vidit alieni. Quasi inter ornamenta cœli et sidera pleno fulgere micanitia, supervenientis astri claritudo societur: certant sine invidia: geminare radios, et per augmenta luminiæ speciem superare novitatis. Alia prolixiori crine faciem suam stella commendat: alia priuore; unam ditat potior flamma, nobilitat alteram per spatia nocturna sinceror. Sic Antonium nostrum per universas locorum mutationes a Christo veniens disciplina comitata est. Providit tamen, ne cui in illa nutrice sanctorum insula, cum præstaret meritis præferri videretur honoribus: sciens in humilitatis radice plantatum ad centenos fructus assurgere. Blandus juvenibus, gravis maturis, doctus peritis, submissus existendo simplicibus, totam illam dominici gregis legionem distinctam actu, variatam gentibus, quasi unam animam in sua affectione collegit, Ibi biennio, se ipso potior, mundi istius sarcinam deponens, victor insidiarum quas antiqui serpentis parat astutia, diem nostrum et lucem praesentis saeculi perpetui luminis adeptione commutavit. Taceo qualiter vitam ipsius mortis claritudo signaverit, ne universa digerens, non tam veritatem narrasse, quam prædicti laudibus videar immoratus. Veluti si quis consitum lucum frondium densitate repererit; ex quo coronam ferro stringente subripiens, genium silvae, dum præsumit parva, non amovet; melioribus equidem de Antonii nostri factis, que stylo non attigi, narranda servavi. Vincar forte eloquentiae flu-

mine : nemo me circa illum superabit affectu. Habeat A gratiam beati hominis nemo praeripiet, qui ad expli-
qui secutus fuerit, de peritia messe jactantiam : mihi canda ejus bona primus accessi.

OPUSCULUM QUINTUM.

Eucharisticum de vita sua.

In nomine Patri et Filii et Spiritus sancti.

Oraculum est scientissimi doctoris gentium (*II Cor. xii, 9*) quod pariat iofirmitas nostra potentiam, et quod terrena contritione anima convalescat : cum virtus quæ de substantia carnis fluxerit, currat ad spiritum; et dum labefactatio nostra cœlestem hominem, et in divina locandum arce componit ad frumentum spiritus; si quando sine cultura aut messe sunt corpora, dulce est, et cum accesserit propter augmenta diminutio : ad divitem Dei gratiam pervenientur jejuna et sterili paupertate membrorum. Ergo tibi debetur post Deum, imbecillitas nostra, quod de rerum sublimium affectione surreximus. Votiva febris meæ necessitas, et exstio amplectenda medullarum, deruderunt mihi et timere Deum de abitione sospitatis, et in ipso gaudere de reditu. Lætatur nunc iu auctore nostro mentis sanitas procurata languoribus. Ubi est superbia divinæ salutis quæsita ludibrio? ubi supercilium, per quod omnium munus credebas esse rem propriam? Repente descriuit te constantia roboris tui, et ægritudinis subjecta ponderibus elisa cervice jacuisti : postquam fugit prosperitas tua, seram meditata penitentiam, quod prævalueras, Dei nostri fuisse cognoscis. Gratas tibi, coeli moderator et conditor, qui dispensatione subtili, et occultis miserendi itineribus, vias nostras et de afflictione componis, et ad virtutem perfectam pia laceratione nos reparas. Ad medicinam tuam venire, nisi suffragio vulneris, non valemus : cum duritiam cordis assuecimus te percutiente mollire, et suggestionem terrenæ vilitatis nobilis et dulcissima molestiarum nostrarum passione comprimere. Ecce ego ille, qui in longum ducta mihi alacritate plaudebam; qua dum perpeti fruerer, quasi nulla intermissione solveretur, quærebam qualiter peccati stipendum: mors veniret. Nam elevatus insaniis successibus, poetarum me gregi, ignarus venerandæ professionis, indideram : delectabant carmina quadratis fabricata particulis, et ordinata pedum varietate solidata. Angelorum choris me fluxum aut tenerum poema miscebant : et si evenisset, ut essem clarorum versuum servata lege formam, sub pedibus meis subjectum, quidquid coeli tegitur axe, cernerem. Ineptum diu volutavit vita mortalibus, et certa miseriarum cæcitas de falsa dicendi felicitate pereculit. Quotiens acclamantium flatibus propter religionem vertex nudatus intumuit, et mendacibus laboriorum Iusus illecebribus, creditit amorem sui habentium pectoribus imperari? Tu autem qui in celis habitas, irridebas me (*Psal. n, 4*) : tu quem non

¹ *Eucharisticum*] Liberatus gravi morbo Ennodius, gratias Deo, tum de redditâ salute, tum de cœteris quæ in reliqua vita accepérat beneficiis, hoc egit opusculo : cui cum anepigraphum esset, nisi quod

deliniunt verba, sed puritas : tu apud quem sæpe muti loquimur, et clamantes tacemus. Sic dum me concinnationis superflue in rhetorics et poeticis campis lepos agitaret, a vera sapientia mentiam secutus abscesseram, nihil aliud cupiens, nisi auris vanæ laudationes aucepari. Erat orandi fastidium, dum perorandi tenebar cupiditate mercari. Infelix ego homo! quis me separaret de corpore mortis hujus (*Rom. vii, 24*)? gratia Dei, medicabilis morbi concessa ministerio. Nam ecce repente ad sedem animæ formidantis dolor ingressus, et secreta cordis hostili pavit incendio : tunc quidquid homo est jugi consenseret ardore, et per aditus naturales coctio se interna reserbat. Nam dum e latebris suis pellebatur arrogantia, quamvis adhuc aliqua de superstitionis, tamen jam de superstite nihil habebam. Illoc solum remanserat de conscientia viventis, quod a te, Deus mens, sanari me posse confidebam, quem ad commotionem errore perduxeram. Nec tamen vastatrix illa et magistra pestis latebat, viscerum immissa conclavibus : nec contenta velamine, totum me luridi coloris nube vestierat; ut quidquid in cœteris passionibus medicorum queritur digitis, hoc propositum pro correptione sui vulgus videret. Urebat amantes mei longa calamitas; urebat inimicos: alios desratio obitus mei, alios angebat instantia, concors erat civitatis in studii divisione sententia. Interea me edax ignis interno vastabant officio, et continuo curantium nutriebatur studiis. Nam quasi morbos aleret, ita quidquid contra ipsos providebatur, accessit. Tunc illa sæcularis pompa philosophia, Hippocratis et Galeni contrita subsidiis, ad adjutorium fidele se transtulit, aliquando sentiens mundi blandimenta vanescere, et humanis bominem præsidii non juvari. Jam duorum ferme mensium curriculis cladis hujus me sibi pressura submisera. Jam remedii vice transitum præstolabar, et nihil suave de usura lucis istius recolens, abrumpere moras, et si cum peccati iterus fasce cupiebam. Expendite legentes quæ hic flagella, quæ tormenta me manserint : ut suppliæ præsentium metu gehennæ pœnas expetarem, et ut ad illa immortalis camini et dirum anhelantis piacula festinarem. Sed non defuit mihi Dominus, qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit (*I Reg. ii, 5*), majestate sua ille, cuius est promissio. Adhuc verba in ore tuo, *Et ecce adsum, dicit Dominus (Isai. lii, 6, et lviii, 9)*. Nam cum unus se ex his qui assidebant mihi, et per singulos dies dabant inæqualitatem meam dispendio facultatum, lassatum

in uno codice *Relatio cursus vitæ sua* inscribebatur, Eucharistici nomen indidimus, Paulini Burdegalensis exemplo, qui ejusdem argumenti ac tituli carmen compositus.

se fuisse testaretur, nec aliquid remansisse quod A dendi aditus pateret. Deus meus, redemptio mea, fieret; illico mihi spem vita detulit desperatio curatoris. Nam illie promptiora sunt celestis bona juvaminis, ubi se subtraxerint obsequia infesta languentibus. Continuo me ad ¹ beati Victoris martyris prasidia sepe experta transvexi, et opem fortissimi precatus, Deo per ipsum cum lacrymis alleganda commisi. Satis esse ad promerendam clementiam ejus, si semper ante oculos suos statuat, unde nos sumpserit; nec facile ad sublimitatem mandatorum illius cum velocitate extremam migrare posse materiam. Quamvis per secundam pii natum baptismatis ablutum sit quidquid de limo parente sorduum: tamen quia dum inimicus salutis nostrae inclusum blandimentis fucat interitum, dulci vitia sapore condidit; et dum pruritu aurium, dum gustandi oblatione producimur, mors per fenestras ingreditur (*Jer. ix. 21*); quo fugiendum est ab ira ipsius, nisi ad misericordiam ejus, qui reducem filium et concessæ prodigum portionis, quem postquam cum porcis per obscenum siliquarum cibum addixit immunda communio, ad stolam candidam, ad annulum pretiosum, ad divitias illas patroæ possessionis, quasi semper servasset jussa, revocavit (*Luc. xv. 12*)? Precatus sum per electum ejus, ut debita mihi plura dimitteret, ut plus diligenter absolutus exhiberem. Et hoc eum promissionis sua chirographo et casta sponsione conveniens, poposci, ut daret etiam per præcepta sua amibili devotione me currere: quia cum sit illius, quod vocamur, illius quod vocati acquiescimus, a nobis tanquam sint orta munerantur: et velle recta, et perficere ipse suggesterit: tamen ceu pro nostra obnoxia devotione dat præmissum. Promisi etiam, si clarioris studii me per gratiam suam donaret affectum, de manu linguae meæ confessio ista procederet, de muneribus ipsius ingeniali mei eidem adipem litarem; ut nunquam styli cura de secularium rerum ventosa executione lassaretur: reliquias etiam quibus suggillabar fœditates abnue; si tamen ipse, quod loqui inspiravit, velle me faciat. Supplicavi ut adasset in me beneficiis suis, nec averteret se ab eo, quem genuini præsidii tutela destitutum fosset misericorditer, et illis qui parentum letabantur defensione, prætulisset: et ut hec tribuerentur non vicem innocentiae meæ reddidit, sed quantum gratiæ ejus deberet felix et eruditus peccator, ostendit. Nam si recti custodiā pietatem secutus non linqueret, et nos terroreret ut arbiter, et non ut pater foveret; nusquam via salutis, nusquam eva-

¹ Beati Victoris] Martyris Mediolanensis, ubi domus et sedes Ennodio. De hac ipsa curatione sua quam infuso beati Victoris oleo consequens est, vidimus lib. viii, epist. 24. Alterum ejusdem martyris, etsi re ac modo dispar, in Apollinarem nostratem præter usitatorem morem collatum beneficium narrat Gregorius Turon. lib. i Mirac., c. 45.

² Ego annorum ferme sedecim] Hinc petenda epocha annorum Ennodii. Nam si sedecim annorum erat, cum Theodericus Italiam ingressus est, nempe anno 489, consequens est ut, Valerio consule, qui fuit annus Christi 521 et Ennodio postremus, annorum fuerit non amplius 48. Itaque hunc numerum non

A dendi aditus pateret. Deus meus, redemptio mea, qua mihi occurrunt de his que fecisti mecum: quæ de illis que gessi adversum me: quæ si conferantur, nullum tempus aut ope tua, aut delicto meo sit vacuum. Libet ex innumeris in me collationibus tuis unam libare, et prætereundo populos largitionum tuarum, singularem summo tenus attingere. Tempore quo Italiam optatissimus Theoderici regis resuscitavit ingressus, cum omnia ab inimicis ejus inexplicabili clade vastarentur, et quod supererset gladii, famæ necaret: cum excelsa montium castorumque arcis penuria perrumperet; et in culminibus locatos armis sævior egestas obsideret: ² ego annorum ferme sedecim, amitæ quæ me aluerat, ea tempestate solatio privatus sum: remansi B solus, inops re et consilio destitutus, cui sola remedium tribuere possit adversitas. Ne inter parentes, quod est captivitatis sorte amarius, subsidia vivendi liber poscerem, extemplo porrexisti consuetam dexteram, defensio mea; et domum censu et religione prædivitem, ut solatium meum non resperueret, compulisti. Poposci in matrimonium cujusdam nobilissimæ et tibi bene compertæ parvulam filiolam: protinus, te ut ad te veniret procurante, quasi hoc a me sperari debuisset, exceptus: contulit mihi placentum tibi consortium, et ut alimentis affluerem, et ad culturam tuam fugiens intidelitatis obscura commearem, pene ante agnitionem desolationis meæ, coperunt mihi largienda suppeditere. C Tunc primum ex mendico in regem mutatus, affectorum orditus sum mala deridere, et quasi debita mihi fuisset prosperitas, sic illorum negligere auctorem. Non tamen perduellis animus et duræ cervicis continuo a te tumor etisus est: produxisti ultioris tempora, ne forte compungerer, et hoc tantum, quis esset præstor, sanatus sentirem. Sed quia homo non corrigit ex injusto, nec facile ad candidum post maculas sedetur; steti in sententia mea illa qua eaderem, vici patientiam tuam continuatione peccati. Et quia, cum sis clementissimus, non semper justitiam reponis, nudatus præsidio tuo, vocem illam quæ directa est ad annes primi parentis, accepi, Adam ubi es (*Gen. iii. 9*)? In confusione mea, quantos amiserim clementiae tuae thesauros, et qua nudatus sim dote, numeravi: rerum a te collatarum estimatio tunc concessa est, cum mihi periret: redii D ad me atque ad ærumnas meas, et propter gaudia producta lacrymavi. Statim quidem alio itinere, non tamen impare, subvenisti. Ordinasti, ut per officium

excessit. Nam dissimili arguento ætatem suam, et quo anno suos libros ederet, prodidit Prudentius, consulem indicans quo natus erat, in Cathemerinon præfatione, quam vetera exemplaria, ut totius operis Prudentiani præcium, in prima ejus fronte merito locant.

Irrepsit subito canities seni,
Oblitum veteris me Saliae arguenus,
Sub quo prima dies mihi.

Salia consul cum Philippo fuit anno 348. His adde annos 57 quos egerat Prudentius: reliquum est ut hæc scripserit anno 405.

levitatum coactus sanares, et impacti honoris sarcina quod premebat a me pondus amoveret. Sed postquam venerande me pressura dignitatis absolvit, habui de titulo genium, non de actionis nitore conscientiam. O mens rigore inebriata venefico, nec exemplis instructa, nec monitis! Si desunt tibi venerabilium magisteria librorum ad profectum, informare suppliciis: et nisi te cœno perditionis immergis, habere potes de pœna doctrinam. Sed haec faciat in nobis ille qui præcepit, et ut pares ejus existamus imperiis, ipse nobiscum quod injungit, operetur. Haec et alia plura, sicut præfatus sum, per testem probatissimum beatum Victorem intimanda suggesti: nec requies, nec mora procuranda lentavit: petitionem meam suscepit, replicavit, obtinuit. Hoc amplius suffragator meus emeruit, quam poposici, ut [illa quæ] cum matrimoniis habuit pa-

A rilitatem, religiosæ mecum habitudinis decora patiretur, et fieret præclarus dux femina tituli. Sed utinam sexum fragilem in animi virtute sequeremur, et actione nobili non tantum excelleret merito, quantum feminæ imbecillitatis sequi videtur obtentu. Illa pretiosæ vigore constantiae mala carnis vota perdomuit, et affectiosam servavit pudicitiam, non coactam. Illa recti observantiam, dum obstinate diligit, ire compulit in naturam. Utinam non mihi in illa districti proponatur hora judicii; et dum in infirmitate sua fortis apparuerit, ego in naturali virtute sim fragilis! Ecce, Domine, recensui ipsa quæ noveras, et in ea taotum fui fidelis parte, ut non raperem quod tenebas. Adesto, rex gloriae, adesto supplicantibus, et secundum benignitatis tuæ consuetudinem, seculatura dispone. GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITU SANCTO.

fidelissima Sarra, id est conjux sua, sub uno Christi jugo ad communem tenderet coronam.

OPUSCULUM SEXTUM.

Parænesis didascalica ad Ambrosium et Beatum.

Deo obsequimur, dum ejus convenientia monitis imperamus: nam quod petitioni vestræ studio caritatis acquiescimus, mystica sunt præcepta. Multis etenim supplicationibus exegistis, ut pagina vobis concinnationis didascalica fingeretur. Volens me in C multorum jura submisi: quia videbo, quid in verbis adhibeatur examinis; sufficiit si me in voto prædicetis. Ego tamen in foribus scriptio[n]is quod vivificat non tacebo. Deum tota mentis intentione mundis tene te visceribus, et circa vos precum frequentatione mulcete, nullis ab eo animarum fornicationibus, nulla transactione deducti. Fovete etiam proximos, quos facit naturale collegium; et ne quod vobis factum dolori esset, vos fecisse gaudeatis. Hujus boni fructus est, quidquid optatur. Me tamen diu tenerunt anxiū deliberationis incerta, utrum ad vos per carmen, an epistolari lege verba promulgarem. Elegi affectionem meam circa vos utroque dicendi calle patefacere: quia et præcipientem decet fortis elocutio, et pressis admonitione mentibus molitoris stylis cura subvenitur. Ergo benigne exacta suscipite.

LAUS VERSUUM.

Quamvis sit tenerum madore mellis,
Quodcumque strepuit parens Camena,
Et fictum lepido nitore carmen
Caplivet docilis momenta cordis:
Nec semper deceat poema virtus,
Quod lex præcipiens tenere fluxum

Resolvat studio jubente fortis:
At nos Pieria modum luquelæ
In tantum sequimur, monente cora,
Quantum dat genius, vigorque veri
Christi militis insitum rigorem
Elumbem palmarum cavere ductum.
Ergo dictorum aliquotiens amœna fugientes, materiam solidam suo ore celebremus, ne sentiat virilitas operis enervati damna sermonis. Non refutit professionem mean monitoris officium, quia decet præcedentes emendatio: et sicut post tergum relictis par est faciem de innocentia proferri; ita ratio flagitat, ut etiam verbis iter quod sequatur ostendas: cum divini voce constet hortamitius, Argue sapientem et amabit te (Prov. ix, 8): et non reticeat seculularis assertor. Qui præceptorem sancti voluere parentis esse loco. Jure enim in affectionis supercilie collocatur, quem benignitas corrigendi promptius asserit quam ipsa natura generis. Genuisse etenim libidinis testimonium D est eruditissima pietatis. Ergo ad disciplinarum arcem properantes, matrem bonorum operum amate vereundiam: quæ ita ex se variarum species virtutum fecunda et virgo parturit, ut impudentia procax et corrupta vitiorum. Haec vos hac voce, ut ad eam tendatis, hortetur.

VERECUNDIA.

Tinguite candentes roseo de murice vultus,
Atque fidem morum pandite de facie.
In niveo spargens maculas sis pulchrior ore,

¹ Parænesis didascalica] Auctor ipse sub initium concinnationem diadascalicam vocat, et lib. viii, epist. 28, epistolam admonitionis: dignam sane quæ adolescentibus omnibus, qui ad virtutem et litteras informantur, legenda ac pædagogî loco sectanda proponatur. Beatus et Ambrosius ad quos ea missa est, ex epistolis noti sunt. Ambrosius enim Faustini filium nuisse docuit lib. ix, epist. 2 et 3. Bea-

tum, etsi patris ejus nomen non prodit, nobilissimum et sublimem adolescentem appellat lib. viii, epist. 38 et 39. Ad eumdem etiam aliquot sunt epistola Eanodii, et Ambrosii nomine controversia ⁶ in aleatorem. Ambrosius vero is videtur qui postea quæstor fuit Athalarici regis, apud Cassiodorum lib. viii, epist. 13 et 14.

Cum sudans tenerum roscida colla feras. A
Nil tibi plus lingua tribuas, quam schemate
[frontis.

Quidquid amare libet, hinc tibi concilia.

Nefas est huic tam sacro manus negare consilio, quando et ipsa quæ loquitur, quæstuois decoris dote redimita, nobilitatis vel amplificat bona vel suggestit. Pudori ergo cogaatam semper sociate pudicitiam : quæ ætatis præjudicium cana moderatione temperans, annis fervore tumentibus peregrina frigus dispensationis admisceat : et edomita erroris appetentia, carnem sapore sanctæ conversationis illiciens, recti diligentiam studiosam in vobis videri faciat, non coactam. Hæc tamen ventris castigatione procuretur, nec inimica ejus ferculorum populosis nutritiatur erroribus. Exigit enim comessatio, magno quæsita dispendio, etiam bonorum damna meritorum, et uno calle morum venient detrimens vel censum. Hæc si ad vos gressum protenderit, his eam tonare oportet eloqui.

CASTITAS.

Nil moror afflictos constanter prodere vultus,
Dum mihi præniente casti monumenta decoris.
Pinguis nam tenue suffocant corpora sensum,
Et male farta suas conculcent viscera mentes.
At mihi crux cuspis, crux scutum, ¹ cruxque
[thoraca:
Hac tegar, hac feriam, hac pacis fœdora fir-
[mem.
Hæc mihi dux belli est, quo victrix lubrica
[calcans,

Dira cupidinei detestor mella veneni.
Ad me currentes puerum seponite factis,
Deque meo juvenes canam præsumite vitam.

Hanc admittentes fidei ornata consortio : quia sit in emendatis moribus principem locum obtinet, ita suis spoliata dotibus non tenetur : nec fas est quasi singulare occupari ; quod constat ex pluribus. Nobilia certa nisi multiplicibus pratorum non compoununtur spoliis : ex variis gemmis una diadematis solet constare formatio. Semper admirabilis electri corpus numerosa metallorum membra pepererunt. Proinde, quia nihil est quod fidem possit anteire, foveatur, et ita in diligentiaq; ipesse coalescat, ne lacteus alimenti deditis calvus importuna demessus D falce moriatur. Ergo recessat ab instituto vestro clauda pollicitatio, et per usum in naturam transeat res sequenda. Hæc tamen his vos convenire putetur affectibus.

FIDES

Qui cupit cœlo sociare terram,
Linquere et luxæ vitium parentis,
Me petat, certum decus, et coronam
Muneris alti.
Ille nec dirum metuit tribunal,

¹ Cruxque thoraca] Pro thoraca, hoc est lorica, Basilienses ut labant metro subvenirent, ediderant corona. Sed nos fidem veterum librorum sequi maluumus, quam seduli nimium emendatores videri : præsertim cum hujus generis exemplis abundet En-

Nec per urbanos volitat potentes :

Conscius recti tenet inter undas
Stagna salutis.

Barbarum quamvis tumeat Gelonus,
Parthica et latret Morinus figura,
Omne quod mundi rabies susurrat
Despicit, arctet.

Intrat excelsi penetrale regis,
Divitum tutis manet in ruinis.
Ille nec legem patitur sepulcri,
Nec mala vitæ.

De præfatis virtutibus facessat studiorum liberalium deesse diligentiam, perquam divinarum bona rerum quasi pretiosi monilis luce sublimentur : quia non multum a fœditate se Jungitur imperfecta formositas : et qui non sufficienter magnorum tetendit ad culmina, miserorum infirma vix reliquit. Ista tamen præ foribus quasi nutricem cæterarum anteponunt grammaticam, que adolescentium mentes sapore artificis et planæ locutionis illiciat, et ad Tullianum calorem scintillas præfigurati vaporis adducat. Fabricatum Martius campus militem suscipit, quem simulacrum mentitæ dimications animavit : nec pedem retorquet a classicis, cui buccinum clangor et ministeria belli inter pacis blandimenta creperunt. Usu enim virtus nutrita grandescit, et de institutione nascitur periculorum tolerantia : consummati roboris viros principia viderunt timentes. Bene est, si rhetorum dextera, et libertas illa linguarum

B formatos grammaticorum fornace enses accipiat : qui ne manifestis cedant ictibus, frequens contulit imago feriendi. In hac cautione opus est, ut supra ætatis immaturæ naturalem pene licentiam artis crescat affectio : et de continua per paedagogos, et indicta necessitate clari operis spontanea cura prosiliat : ostendit tamen ad bonam voluntatem se tendere, qui ut cogatur acquiescit. Jam pene in studio habet honestatem, quem non offendit sollicitudo monitoris. Tamen sectatoribus ista sic loquitur :

GRAMMATICA.

Mentibus damus saporem, dum polimus fa-
[bulas.

Judicem tenemus æquum, si quid errat par-
[vulus.

Abstinens manu, pudorem aure et ore verbero.
Quidquid ars habet pavendum, ars loquendi
[temperat.

Cum pusillis' et jocamus inter ipsa dogmata.
Nam jubet rigor magister, ne per omne terreas.

Nos parentes dixit ætas illa major optimos.
Quod favore computamus esse nostra pignora,

Quæ dedit venter tumescens litterati seminis,
Nec libido subjugavit iura clari pectoris.

Hoc vos digredientes jam instituto, rhetoricis lituis

nodiis, thoraca igitur, pro eo quod est thorax : ut lampada passim pro eo quod lampas. Sed primam præterea syllabam corripuit, cum in *θαράς* producatur.

evocat Mavors eloquentiae; et quasi loricam hamis, ita componit variis et connexis causarum munitiona particulis. Nam nodosus orationis artibus in solidam et simplicem formam coactis, unam sermonum pingit effigiem: in qua ita quadratis sociantur diversa mensuris, ut nec divisio deroget conjunctioni, nec virilis aggreganda valeat, cum opus est, segregare partitio. Vos premisso laudis sapore mascula dictio et humani saporis Latiare supercilium sic adhortatur: « Post apicem divinitatis ego illa sum quæ vel communio si sint facta, vel facio? quantisvis actionum tenebris involuto lux sufficit, quam loquendo contulero. Ego sum per quam exspectant homines reatum de turbida et innocentiam de serena: per me fusca splendore conscientia, per me luce sua radians adventitia nocte tegitur: vel si sit ignara tenebrarum, est quod nec confidit puritas, nec culpa suspirat. Ad meum compendium ubique est Romanus invigilat: fasces, divitias, honores, si non ornaveris, abjecta sunt: nos regna regimus, et imperantes salubria jubemus. Quid quod declamationum nostrarum oblectatio vincit universa que sapiunt, et opinionem quam conciliamus æterna est? Aute scipiones et trabeas est pomposa recitatio: de virorum fortium factis quod volumus creditur: actum nemo cœstimat quod silemus: nobilia germina, ex nobis fusa, orbem totum sole clara perfectionis irradient. Poetica, juris peritia, dialectica, arithmeticæ, cum me utantur quasi genitrix, me tamen asserente sunt pretio. » Audite tamen et carmen, alieni quod nobis suggerit Iudus officii.

RHETORICA.

Sit noster tantum, non stringunt carmina quemque
[quam.

Nos vitæ maculas tergimus artis ope.
Si niveo constet merito quis, teste senatu,
Cogimus hunc omnes dicere nocte satum.
Et reus, et sanctus de nostro nascitur ore:
Dum loquimur, captum ducitur arbitrium.
Lana Tarentina laus urbis, gemma, potestas,
Quid sunt ad nostrum juncta supercilium?
Qui nostris servit studiis, mox imperat orbi.
Nil dubium metuens ars mihi regna dedit.

Hæc ergo, dulcissimi, et assequi contendite, et adopta custodite. Sed replicetis, quibus ad ista magistris, quibus utamur institutoribus, quorum erigamus exemplis; cum Faustum et Avienum, sæculi nostri beatitudinem, et Latianis flumen eloquii, aulicis districturn teneat sors secunda consilii? quos dum manel cura, a generalitate nescitur: quorum tentare præconia idem est ac si lucem solis et potentiam velis divinitatis asserere. Sed istis in bono publico desudantibus, patricii¹ Festus et Symmachus, omnium disciplinarum materias et constantes forma sapientiae,

¹ Festus et Symmachus] In hoc illustrium virorum catalogo dignitatum ordinem secutus est. Festus enim hoc tempore, ut Anastasius in Symmacho nota, caput senatus erat, consularium antiquissimus: ex anno videlicet 472. Symmachus eumdem hono-

A ab urbe sacratissima non recessunt. In ipsis est nobilis curiae principatus: quos vidisse, eruditus est. Non apud eos sermo de ludicris, nec pantomimorum vix ignoscenda cummemoratio. Illi auram popularem per pudoris detimenta non capiunt: contenti rectis magis placere quam plurimis, sortiuntur de innocentia actione testimonium. Istorum quamvis in omnibus jussa sequenda sint, est tamen in illis et magistra tacitura, et eruditus forma silentii. Est etiam Probinus patricius, placidi germinis examinata claritudo: quem eruditiorum familiis mores ad unguem ducti contulerunt: qui et de patris et de socii hauis fonte, quod mundus est. Est patricius Cethagus, ejus filius vir consularis, qui canam prudentiam minor transgrediens, sine ætatis præjudicio habet et prosectorum soporem et mella pueritiae. Est Boetius patricius, in quo vix discendi annos respicis, et intelligis pueritiam sufficere jam docendi: de quo emendatorum judicavit electio. Est Agapitus patricius, et honestate dives et scientia. Est probus V. I. quem si sequamini, illum Faustum et Avienum quos prædictis præsentes, etiam cum desunt habebitis. Ceterosclaros viros quos tantum ad me opinio detulit, silentio relinquo: per vos, si vobis jam cordi est maturitas, aut per eos quos sum præfatus, agnoscile: manifestis enim patet indecius amicus bonorum: nec in altero mores quisquam hominum, nisi quos in se formavit, amplectitur. Jam si matronarum delectat aditio, habetis dominam Barbaram, Romani flos genii, quæ testimonio vultus patefaciat lucem sanguinis et saporis: in qua invenietis et reverendam securitatem, et de bono actionis confidentem verecundiam: sermonem naturali et artifici simplicitate conditum, ut nec lepos devenustet alloquii, nec duris splendor feminarum rigescat affabibus, in qua sic in naturam transiit honestatis diligentia, ut si vel mentiri velit, non possit errorem. Sonat pudicam lingua dulcedinem, nec mentis nubilum tecto sereni sermonis operari: hoc est pectoris, quod loquela. Det veniam feminarum diadema præsumenti, quod ejus invideo quieti: velim illam omnibus Italiae partibus imitationem præferri, ut que non acquiescent monitis, formarentur exemplis. D Est illic etiam Stephanus, splendidissimum catholicæ lumen Ecclesiæ, cuius natales ita majore luce fuscantur, si mores intelligas, ac si faciem mundi oculus sol obumbrat: si ingenitæ conversationis radios seponas, plus ejus sanguine nil lucebit. Istorum, quoscumque præfatus sum, celestis vos dispensatio jungat obsequiis. Ecce habetis gratiae meæ obsidem paginam, quam velut paedagogum sectamini. Det autem vobis Deus quod decet et velle semper et facere. Ergo si pomposa oratione non valui, oratione vos, memor professionis, adjuvi.

rem adeptus anno 375. Probinus anno 489. Cethagus Probinus filius anno 504. Boetius anno, ut monuimus, 510. Agapitus nondum quidem consul, cum scriberet Ennodius, sed postea futurus anno 517. Probus fortas anno 525.

Per te, ¹ per qui te talem genuere parentes,
Symmache, ne nostram maneat sors dura ta-
[bellam,
Da dextram tenui, et tecum me tolle per undas.
Non facit ad mores credentem fallere sanctos.
Nihil moror, en supplex venio : miserere pre-
[canti,

A Vilia divitibus commendans dicta patronis.
Germina clara
Sumite siccii
Verba parentis.
Nobile dictum est,
Quod bona monstrat.

¹ Per te, per qui te] Miserat Ennodius Parænesis exemplum ad Symmachum patricium, ut eam corri- geret, lib. viii, epist. 28. Propterea hi versus paræ-

nesi subjiciuntur. Adonii vero ad Ambrosium et Beatum referendi.

OPUSCULUM SEPTIMUM.

Præceptum, quando jussi sunt omnes episcopi ¹ cellularanos habere.

Nulli dubium est, hominem qui carnis concipi-
scientia illecebras sacri amator instituti, magis-
trivendi arte domuerit, et præceptorum falce ecclœ-
stum erraticos palmites de conversationis sua radice
sustulerit, vitali traditurus incendio, fructuosa] plan-
taria ad supernum fovere valitura compendium, unde
annas divina jussa capiunt pensiones, et eum sicut
sinceritate innocentiae, ita opinionis luce gratulari,
Nec bonorum facem meritorum maledicentis creden-
dum est extingui posse conflatu : quomodo et si
dente tangatur invidi splendor vita, umbram vene-
nate oblectureonis excludit. Auctorem repeatunt tene-
bra, quæ ad involvendum jubar aptantur : nitorem
siderum nox infusa non obruit : ad genium claritatis
proficit cum obscuritate conflietus : lunaris globi
ministerium die recessente plus rutilat, et placet suo
lumine, dum fugat alienum. Sub externum füs non
mittitur, qui lucem facere, ut auctor, assumit. Sed
quomodo noxia mentes definitis se æstimant senio-
ribus non teneri, putantes prophetarum præcepta
dicentium : Os detrahentis eradicabitur, cum ætate
veterescere; et valetudinem non habere per tem-
pora? quasi novellis tantum timor debeatur statutis,
etad poenam reos lex annos non teneat : cum tem-
porum operator Deus, prophetæ usus officio, et
antiqua jussiterit, et moderna disponat; et unus atque
idem boni fabricator instituti, circa homines quod
præmisit in parentibus, servet in posteris. Sed ad
propositum revertamur. Exercentur quidem sanctæ
animæ sermonibus æmulorum, et ad gloriæaugmenta
deputant, quidquid contra earam meritum accusator
ingesserit : sicut doctor gentium clamat, homines
obluctioinibus exerceri. Ut solent arbores quæ ad
terra penetralia validis radicibus pervenerunt, des-
picere flabra ventorum, et certaminis procellarum
stabilitate propria animante contemnere : sic illi
repudiantes superstitionis quæ impacta fuerit caligo
figimenti, per sudum radios boneæ conversationis
ostendunt. Nam dum quis illorum objectis, con-
scientia teste, congregatur, ad triumphi spem interna

B æstimatione percurrit. Nos tamen quos pastoralis
cura constringit, quibus tuendarum commissa est
animatorum diligentia, ne summorum quispiam mini-
morumque disperreat; maxime cum malo ipsius
recens oculus offeratur exemplum, cum apostolicæ
sedis præsulem, et omnium pene Ecclesiæ gubernacula
tractantem, per proximi tumultus incen-
dium inimicorum rabies tali ore momordisset, et in
ruinam suam aliquorum furor sine justa indignatione
surrexerint. Hanc ergo volentes mörborum desecare
perniciem, ne in locum iniquæ assertionis nostrorum
aliquis negligenter aucupetur, et similitudine veri-
tatis ad impugnationem fultus occurrat : qui, ut
aiunt, viva hominum testimonia non formidant, dum
quod nefas dictu est, convicti loco deputatur incau-
tus, et fecisse scelus creditur, qui potuisse facere
perhibetur. Nemo Dei oculos, quam hominis, judi-
cat plus timeri: errorem creditur fovere solido,
et profundam nequitiam incomitatus admittere :
quasi coelo facinora penitralibus inclusa non pa-
teant, et vindicari malum non queat, quod homo non
respicit : credentes quod rem studii possint depu-
tare necessitatib[us] : et dum homo homini custos est,
alio maledicendi ordine, pudicitiam valeant accom-
modare formidini. Nos quidem vel ex una parte car-
pendi occasiones incidimus : nos superne memores
disciplinæ, qualecumque sacerdotalem dexteram
voletibus perire porrigitur; et a ruinæ præcipitio
diaboliceis actos stimulis retardamus : ut discant
D loquaces, vel post decreta præsentia religiosum
am silentium.

Nulum ergo sacerdotum, antiquis et modernis
legibus obsequentem, nullumque levitarum, sine
bene probata volumus in quoconque loci manere
persona : vel quem substantia exilitas non permi-
serit habere consortem, ipse concellaneus fiat alterius.
Publicum sit apud religiosos omne quod geritur;
clandestina repudietur obscuritas; multos ha-
beat actuum conscos, qui Deo debet innocentiam.
Videant æmuli, quia qui testes adhibet, vult probari :
veritus nuper fuerat Symmachus : episcopi, ut par-
erat, exemplum secuti, presbyteris item ac diaconi
suarum diœcesum id ipsum præcepérunt, ut ipsi
queque sine aliorum contubernio non essent. Cellu-
lanos itaque interpretatur concellaneos, συγχέλους.

¹ Cellularanos habere] Scriptam est ab Ennodio epi-
scopi sui nomine. Cum enim jussit essent a papa aut
synodo (neque enim proditionem est), episcopi omnes,
contubernales clericos habere vitaæ sua actuumque
testes, ad amoliendas maledicorum columnias quibus

male deprehensa judicetur conversatio, quæ non a Petri, vel præsulis ejus auctoritate papæ subnixi, optat agnoscere. Certe vel si mens sit recti conscientia, viudicta dignus est, qui alii existit causa periculi: dum enim suspicionibus patefacit accessum, fit fraternali origo discriminis: et qui peccandi fomenta tribuit, ipse jugulum mortis impingit, ut ait divinus et beatus praecor: *Noli detrahere ne eradiceris Confessor Ambrosius: Multi non dederunt errori locum, et dederunt suspicioni. Suspicio ista est interitus suspicantis, et quam non caret peccato qui dederit. Unde mansuro cum Dei et Redemptoris nostri ordinatione constituto sancimus, apostolica sedis beati*

¹ *Mulieres canonibus designatas]* Gregorius Magnus lib. vii, epist. 39: *Si qui episcoporum cum mulieribus degunt, nullo modo patiaris, exceptis eis quas*

que vitia desiderat radicitus amputari, ut nullus religiosorum de memoratis ordinibus, aliter quam præfati sumus, audeat conversari; vel quicunque præsumpserint, cum amissione pudoris honorum damna sustineant Quomodo grande malum est; dicatam Deo personam salutaribus monitis non parere. Nullus secum extraneas habeat¹ mulieres, præter personas canonibus designatas; ne agendo taliter, etiam si vita sit innocens, damnum opinionis incurrat.

sacrorum canonum censura permittit: id est matre, amita, germana et aliis hujusmodi, de quibus pravanan possit esse suspicio.

OPUSCULUM OCTAVUM.

¹ **Petitorium quo absolutus est Gerontius puer Agapiti.**

Deus arbiter universitatis et conditor illa res humanas lance dispensat, ut et fidèles præmium et poenam rebelles accipiant. Lassis enim devotorum obsequiis valetudinem tribuit: dum muneris oblatione succurrit: perdit laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus, quotiens illi vicisstudine subvenitur: in antiquum sudoris juvenescit affectum, qui necessitatem gratiae melle commutat. Sauctorum pœnae, dum corona queritur, abjurantur. Cui dubium est, quod nec ad cœlum sine fiducia remunerationis acceditur? Imitanda sunt mortalibus duce sapientia illa, quibus æternus ordo componitur: securus est animus actibus, unde sumpsit originem, dum Deo devote familiantes quod præstolamur, offerimus. A superna enim conversatione non discrepat, qui talem obsequentibus impendit dominium, qualem sibi vult esse salutis auctorem. Gerontium itaque, cuius a me comperta fides, pudor, integritas, et exigit libertatem, et suis dotibus innotescit, per presens petitorium a beatitudine vestra Romæ deprecor

¹ *Petitorium quo absolutus est Gerontius]* Missiones olim in Ecclesia fiebant, beneficio Constantini Magni, cuius extat lex ad Protogenem episcopum Sardicensem, que formulam declarat, cod. De his qui in Ecclesia manumittuntur. *Jam dudum placuit ut in Ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis assistentibus Christianorum antistitibus faciant ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualisque scriptura, in qua ipsi vice testimoni signent Augustinus in sermone uoudum edito, sed qui a Nic. Fabro brevi lucem cum aliis exspectat: Servum tuum manumittent-*

B civitatis gaudere consortio: cuius ego absolutionia non tam largitor, quam testis existo: abjecta enim esset natura designati, nisi moribus vulgaretur. Hunc quidem sum dudum interveniente commutatione mercatus: sed quia nullum est majus commodum quam illud quod serenum examen assequitur; elegi palmam judicii, quam de acquisito habere compendium: ostendit mihi justa prædicti servitus personam non esse servilem. Ergo nominato non tam cupio ingenuitatem tribui, quam refundi: scio quod recte vile nomen expulerit, qui ante ingenuus credi meruit, quam vocari. Remiso ergo ab eo, quod mihi debebatur, obsequio, quam suam esse conversatione docuit, eidem restituo libertatem: supplicans coronæ vestre, ut gestis ecclesiasticis ex omni obnoxietate solvatur; ut perpetuo Romane urbis possit exultare collegio, omni peculio suo sine aliqua imminutione concesso: nec fas est enim de acquisitis quidquam miani, quem polliceor donis etiam potioribus subsequendum.

dum ducis in ecclesiam: recitatur libellus, aut fit desiderii tui prosecutio. Diciste servum tuum manumittere, qui tibi in omnibus servaverit fidem. Ejus antiqui moris præclarum hic exemplum in Geronto servo, quem dominus apud episcopum manumittit. Alterius ergo nomine scriptum hoc etiam opusculum ab Ennodio, Agapiti nimirum, cuius nomen titulo apposui: quia in veteribus libris GERONTIUS PUER ss. dicitur, hoc est superscripti. Subjicitur autem epistole ad Agapitum, quæ est 6 lib. iv.

Editus postea cum aliis 39 ab ipso Sirmondo.

OPUSCULUM NONUM.

¹ **Benedictio cerei.**

I. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, ut quod a te, Domine, accepimus, prece saltem

¹ *Benedictio cerei]* Harum alteram, quæ posteriori loco posita est, nunc primum edimus. Pertinent au-

et voce solvamus. Et licet nostra lingua auctoris sui beneficiis digno nequaquam respondere possit affatu: tem ad priscam et solemnem in ecclesia cerei pa-schalis consuetudinem, cuius auctorem Zosimum pa-

vult tamen divino mysterio profecisse, quod facta est. Nam cum cæteris animalibus hebetata caligantium crassitudo sit sensuum, veruat in hoc dispositione dominica hominum factura præstantior, qnod sola uberior potest sentire factorem: quæ tamen cernuis est socianda recte pecudibus, si celestis ignara muneris, velut elinguis, beneficia divinitus concessa concluðat. Nam ut absolvit a crimine in holocaustis mysticis, non habere quod offeras: ita digna piaculo res est, offerenda substrahere. Parili namque judicio censendus est, et qui nunquam loquitur per naturam, et qui quod loquitur, non reddit auctori. Idcirco, Domine, stupendi luxus opifex elementi, aliquam tibi a nobis reddi credimus humili satisfactione particulam, quod totum cognoscimus non debere. Quis enim alias preter te mundi fabricam perpendiculari repente jussionis exactam bifida auctoritate solidavit; cum primum præcepti tui miraculo terra coagularetur in pelagus, et deductis deinde aquarum impressionibus illa naufragia post sitiret? Cujus etiam, nisi tuæ investigabilis fotu jussionis suscepta germina nutritiuntur? qui calorem dignit infusis, qui humorem stillat arientibus? qui, nisi Deus noster, succidua jungit temporibus tempora, quorum fetus nunc igne fervescant, nunc glacie temperentur, nunc tempore animentur, nunc bibulo liquore conspergantur? Quis haec omnia et fecit ex nihilo, et per lucis januam a perpetuæ noctis furva densitate discrevit, fecitque parenniter laudanda dispositione piissimum, post lucis claritatem non horri tenebras revertentes per dierum dies? Quis te vel dignus aut facundus laudator eloquitur, cujus terminata distributio succedente varietate fit gravior: que jubente dulcior lux est, que aliquando desinit, quam si jugiter permaneret? Ecce illa nox, quæ mundum hactenus jugo crudelissimæ deditioñis oppresserat, populos a nexibus violentia conditionis absolvit, et fit libertatis altrix, quæ mater fuerat servitutis. In hujus tibi, Domine, sanctissimæ nuctis ministerio hoc cercum lumen offerimus, per quod caligo vetusta pellatur: in quo species trino compaginata consortio, societas propemodum mysticæ glutino conjungatur; quarum ceram paravit necareis partibus feta virginitas papyrum ad alimenta ignium lympha transmisit, lumen adhibetur e cœlo. Nihil hic habet vox humana quod consecret, ubi totum dirigit superna cognitio.

pam faciunt ritualium librorum scriptores Alciinus, et Amalarius, non episcopus Trevirensis, ut vulgo nuncupatur, sed diaconus, qui episcopo ætate suppar Ludovici imperatoris jussu id opus contexit.

⁴ Si quis hinc sumpserit] Mos enim erat quem iidem auctores tradunt, ut ex cereo paschalii qui sabbato sancto conceptis precibus sacratius fuerat, particulæ decerpentur, ac populo die dominica in Albis, post sacram communionem distribuerentur, unde suffitum in ædibus suis facerent, vel agros vineasque munirent adversus dæmonum præstigias, aut contra fulgura et tonitrua, Quo etiam spectant illa Ennodii Bened. II : Sumpiam ex hoc contra procel-

A Agnoscit hic odorem suum salutiferæ virginis filius, ubi sine coitu nascitur quidquid offertur. Non enim hic turicremis Panchæus adoletur ignis altaribus: non ad triste ministerium extremum mugiens bos percussa litatur: non bidentum fetus carnificis potius, quam sacerdotis mucro desecuit. Sufficit ad reparationem æternitatis perdita, quod non a nobis, sed pro nobis, Agnus occisus est. Procul hinc aberit lanista Judaicus, qui per cicatrices inguinum animas sibi acquisitas tot solet numerare quot vulnerat. Christi nostri libamina infucata simplicitate complentur. Peragit dedicationem corporis nostri, crux, unda, confessio. Te ergo quæsumus, Domine, ut si-
B cut typico prisca mysterio, ita renovanda agmina ducat hac columna trans gurgites: æstuet nobis semita præparata per maria, et sitiat callis pulverulentus in fluctibus. Nihil hic est in quo discrepent antiqua novis aut moderna veteribus. Tu semper idem Dominus et sacerdos memoratus per prophetas. Hic est ad cuius precatum fluenta siccentur, ut Hebreus transeat, Ægyptius deprimatur, et mersis in aqua corporibus, sola sentiat culpa naufragium. Hoc autem tibi, Domine, castæ operatricis munus, et hanc intactæ matris sobolem commendamus; per quam meretur habere terra quod cœli est: que per domos cereas divino stipant mellia compendio: quibus causa est numerosæ progenie nescisse conjugium: ne dum copularum nexibus occupantur, labrandi tempus effugiant, et exspectent ut prolem suam
C turgida alvus effundat, quam herbarum lucro diligenter possunt ore profligare quam semine. In hujus autem cerei luminis corpore te, Domine, postulamus ut supernæ benedictionis munus accommodes: et
⁴ si quis hinc sumpserit, adversus flabra ventorum, adversus spiritus procellarum, tua jussa faciens, siti illi singulare profugum: sit murus ab hoste fideli- bus. Simul etiam quæsumus te ut quia ad vernantis anni faciem passionis ac resurrectionis tuæ tempus aptasti, cum post concretas hiemali torpore glebas et infrenata glacie illumina, novellas frondium tunicas gemma concendit, et cum auctore germinum Domino nobis omnia reviviscunt: da multiplices fructus in terris, nostrum efficie quod ostendis, et sacerdotis nostri, vel totius cleri incolumitate servata, ubertatem temporum sine adversa tempestate concede.

D las vel omnes incursus fac dimicare particulam. Cæterum hic mos olim extra urbem duntaxat. Romæ enim cerei paschalialis vice ceram oleo perfusam benedicbat archidiaconus: inde particulas in agnorum effigiem expressas asservabat, populo similiter die qua dictum est, dividendas. Quæ res nimurum originem dediti cerei agni celestis imaginibus, quæ a pontificibus ipsis augustiore postea ritu consecrari coeperunt.

* Vide inter Sirmondi ipsius opuscula, deduobus Amalariis epistolam ad Constantinum Cajetanum abbatem Sancti Baronti.

OPUSCULUM DECIMUM.

Benedictio cerei.

II. Dignum et justum est. Vere dignum et justum A duce culpa revocatus exsilium flevit. Hunc nisi omnipotentia tua, Domine, regeneraret perditum, parum posset prodesse quod feceras; et nisi opem ferret et numero et prosperitate fecunda nativitas, prima in qua mortem error peperit, non juvaret. Postremo, nihil esset quod ad fabricam nostram materiam humus praebuit, nisi unda succurseret: unicum nobis sacramenti hujus solatium contulisti, quod aquæ diluunt peccata telluris. Ergo jam typus recebat; et qui imaginibus annuntiaverunt sequentia, conticescant. In veritate tenemus quidquid colorata legis umbra promiserat. Tempus est quo corpora nostra, vel animæ Redemptori Christo feriato mucrone dedicentur; quo salus per vulnera non queratur: quo sacerdotis dextera lanistæ opus abjuret: quo consecrationem impletat fides, lympha, signaculum: quo humanum genus unde decidit, fons reddit. In hujus ergo suspiciendæ noctis officio, venerandis compactam elementis facem tibi, Domine, mancipamus: in qua trium copula munerum primum de impari numero complacet: quæ quod gratis Deo veniat auctoribus, non habetur incertum: uuum, quod de fetibus fluminum accedunt nutrimenta flammarum: aliud quod apum tribuit interemerat fecunditas, in quarum partibus nulla patitur damna virginitas: ignis etiam celo infusus adhibetur. Redemptor enim proprio aquas dedicavit baptismate: integritatem diligit quam et nascendo in matre servavit: ut a propheta nosset inspici, innocui corpus suscepit incendi, cum frondibus in rubo crepitantibus nulla frutex detrimenta sentiret: cum arida pabulum flammis, dum lamberentur, ligna non fierent. Ergo proprium tibi est, Domine, quidquid in hoc cereo servorum tuorum preparavit obsequium. Serenis in isto respice oculis, quod contulit celum, fluenta, pudicitia. Tu ad tribuendam benedictionem evocatus ministerio humani sermonis, inlabere. Tu resurrectionis tuæ tempore, quo vernat anni reviviscens infantia, sumptam ex hoc contra procellas vel omnes incursum, fac dimicare particulam: ut sacerdotis nostri votiva omnibus, vel totius cleri ejus incolumitate concessa, ubertatem terrarum cum actuum innocentia et prosperitate concedas.

MAGNI FELICIS ENNODII

DICTIONES.

DICTIO PRIMA.

2 In natali Laurentii Mediolanensis episcopi.

SACRA PRIMA.

Quousque me iuers diffidentia intra angustum patuit penetrale delitescere ? quousque nimia cautio : terminos honesti pudoris exsuperans, dispendia opinionis que evitat, incurrit ? Usu enim rerum venit inter homines, ut quantum fame decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Non enim debet notari velut avara laudis assumpcio, non ei ascribi cupidio affectata devotionis ostentio : apud quem res obnoxia pudoris stimulis adacta compleatur : quia sicut in umbram cogit gloriae appetitus, oratione dum queritur ; ita non reddere quod deberi noveris, proximitatem noctis indicit. Superflua scribere, res jactantiæ est : necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis nostræ mater est doctoris occultata laudatio. Dicat forsitan aliquis animo consulendi, quod operis pressa magnitudine exhausti macies arescantigenii, et destituta dicendi valetudine garrulitas defectum mercetur ex copia : ceu si in alvem magni fluminis stillantis guttam fundas eloquii, nequaquam ad cursum proficiis liquoris impendio, et vix humorem parturit, quod ad undas aptatur. Sed æstimanus animo quæ dicantur ad pretium meritum dictionis : et venia quæ est per naturam torrida, frequenter currit a theatru : eloquentiæ exilita propositione pinguescit. Sæpe pro eorum meritis quibus se mancipaverit oratio, dicenda tribuuntur ; maxime si mera affectione laudando militet narraturus : tunc verborum abundantiam transmittit affectio : tunc amor suggerit, quod negat ingenium. Sancti Laurentii aliquatenus pro mea mediocritate bona dicturus, plenum quidem laboris opus aggredior, sed plenum caritatis. Fassett ergo formido venerando inimica proposito : fugitiva est gloriæ mens subjecta terrori, clamante Paulo apostolo : *Perfecta caritas foras mittit timorem* (*I Joan. iv, 18*) ;

[*Dictiones*] Dictio interdum est cuiusvis generis oratio seu vera seu ficta. Itaque Cicero pro vera usurpat cum scribit in *Bruto* male se unam L. Crassi pro M. Curio dictionem quam castellanos triumphos duos. Ennodiis pro dicta in epistolis passim, cum Avieni, Messale, Parthenii adolescentum declamatiunculas dictiones vocat : suis etiam tum veris tum fictis idem nomen imponit. Quas quidem in unum collectas quatuor in classes digessimus. Duo priuæ veras laudationes continent, pertinentque aut ad res personasque ecclesiasticas, aut ad scholam et auditorium : unde illas ab argumento sacras diximus, has scholasticas. In tertio ordine sunt controversiae : in postremo quas Graci ἀποτιναζεῖ ταῖς ἔργον τοῖς νυνεῦντα, quæ alienos mores et verba imitantur, nos ethicas dictiones appellavimus, Sidonium nostrum secuti, qui de Lampadio rhetore Burdigalensi lib.

A hoc est dicere et indicio certo monstrare, quia non diligit, qui pavescit. Sino culpa vincitur oneris immissitate, qui ad portandum sarcinam et si impar, tamen devotus occurrit. Illis ita se habentibus, festa nascientis anni cur non votivo sermone concelebrem ? cur lucidi natalis exordia silentii fealdite dehonestem ? Manca est sine sermone hilaritas, et simulacrum mœroris est, occultare quod gaudeas ; et afflictionis imitatio, vocem in lætitia non habere. Ergo tibi, sancte pater, officii conscius verba non tribuam ? Libet tamen dicendi principia consecrationis tuæ derivare de tempore, et cum anni renascentis infantia, florulenta, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terræ succus per venas arentium virgultorum currit in germina, et alvus sicci fomitis humore maritata turgescit : cum in blandam lucem novelli præsegninis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectra diffunditur, vel quæ intrat tunicam natura arctaverat frondium decora solvuntur : cum avium cantilena comitur sapore modulato : cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus, quasi algoris repagulo emissa et tepore fota concipiatur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutuis palmatum brachiis vinearum texitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus vultum frugiferum cultura componit, dans venustatem falce domitrice, et luxuriam infecundam ferro fructificante compescens. Cum profundi gurgitiæ rabies blandum transit in sibilum, et enervata tepore ventorum ferocitas migrat in delicias navigantis ; dum tutum est cymbam salo laxare, et anchorarum morsus absolvere : dum fractura procellarum quæ nautes haec tentus terrebant, invitat, et per uda æquoris spatia somnum gubernantis admittit, cum colore distincta geminato verni opibus prata ditescent ; et in ordinatione summi pontificis

viii, epist. II, inter alia sic scribit : *Hic, ut arreptum suaserat opus, ethicam dictionem pro persona, tempore et loci qualitate variabat; vulgo male, et hic additio-nem: nam certa esse emendatio.*

[*In natali Laurentii Mediolanensis episcopi*] Natem intellige non vitæ, sed cathedræ et episcopatus. Hunc enim festum quotannis agebant episcopi, sicut imperatores natalem seu ortum imperii sui, lege 2 cod. Theod. de Feris, et quod vel ex hac Ennodi dictione discimus, quemadmodum principes natali suo panegyrici orationibus laudari mos erat : ut testantur panegyrici dicti in quinquennialibus, decennialibus et aliis : ita etiam episcopos anniversario die suscepti episcopatus : quod confirmat altera Ennodi dictio, quæ dicta in natali Epiphaniæ episcopi tricesimo, et sermo in Petrum episcopum, qui est 107 inter Chrysologianos.

naturæ gandium elementa testantur. Tibi ergo, aristes, nunc non reddam quod aliis præstare jam didici; quem ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustas adduxit; qui tot dotibus velut in acervum coactis, canam dignitatem presentis officii suscepisti, habens tantarum honestamenta virtutum, quantarum singulæ probatum facerent species sacerdotem? Taceo universitatē in electione tua consonantiam, et discretarum nationum concordem sententiam non revolo: statuat ista loco laudis, cui non suppetit quod possit prædicare de moribus. Momentis enim plenimque incerti favoris aura popularis impellitur, et nescia examinis turba Quiritum, dum studiis rapitur, amat incognitos. Iu te libram tenuit, qui petitionis tuae aut socium se præstitit aut auctorem. Imperitæ cœtus multitudinis meritum tuum expendit lance perfecti: et dum in te ornamentorum varietas placet, quasi unus heres diversissimi fueris instituti; sic singuli hoc de claritate tua censebant sufficere quod probabant: quia bona omnia nequam omnibus nota esse potuerunt: et speciatim ad favorem sideris tui universos illexeras, alteri ostendendo quod pius es, alteri quod severus, alteri quod bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod scires recte parta servare. Id studii sumpsit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vicearet, collatione tamen in præeonialis tuis melioris tituli ab altero vinceretur. Nolo istis diutius immorari. Veniendum est ad laboris tui exercitia; quia ego, qui non sum in laudatione tua idoneus maximis, nescio esse ¹ parva contentus. ² Novellis te adhuc impositæ dignitatis labentem vestigiis ineluctati temporis suscepit adversitas, et tironem pontificii exercitissimum militem adversus libertatem impacta bella reddiderunt. Tu prædonis nescisti timere sævitiam; tu blanditorum quod in malitiosis nocentius tellum est, scuto constantie venena respusti. Quotiens te qui certamine non potuit, insidiosa honorificentia lacescivit? Quotiens in damno bonæ opinionis servitii sui te crediti figura suscipere, hoc a te postulans, ut adhibito hostem colludio intra urbis muros concluderes, et ovium tuarum dissipanda lupis membra præstares? paris facti, quod dictu nefas est multorum exempla sugerens. Quæ quidem tu vitanda despiciens, et ad vindictam sereni temporis servans memorie commissisti, detestabilia retinens, ne per oblivionem impune transirent, et majorem horrorem excessibus debens, dum ruinam metuis aliorum. Sed remotis dicendi obstaculis, veniamus ad illa quæ religioso sunt digna memoratu. Cum hostilis irruptio more pecorum Christianum populum per diversa distraheret, ut variorum generibus cruciatuum capiebaris in omnibus, tu paterna conventus pietate

¹ Schot, parvo.

² *Novellis te adhuc*] Successit Laurentius in cathedra Mediolanensi Theodoro episcopo, in quem extat Ennodii epigramma 88. Paulo post secula est dixit urbis Mediolanensis et exsiliū Laurentii, per Odacrem opinor, quando Tufa dux, ut in Epiphani Vita dictum est, adversus Theodericum rebellavit. Theoderico Victoria potito Laurentius Mediolanum

A sustinebas tormenta multorum, ut ait Apostolus: *Quis vestrum cruciatitur, et non ego (II Cor. xi, 19)?* Inter ista tamen fractum te non vidit adversitas: hoc triumphis suis decerpit sensit inimicus, quod capti sacerdotis animum non subget. Pugnabas adhuc pro absolitione plurimorum, et tibi nihil metuens, de plebis tuae anxiate pendebas. Nolo diutius tristibus immorari; nolo tragediam maligni temporis aperire, libens de illustri conservatione tua aliquanta prætervolo, ne te narrando cogam denuo sustinere quæ passus es: quanquam doctor gentium in tribulatione exercitum se fuisse commemoret vociferans: *Cum infirmor, tum potens sum (II Cor. xi, 10).* Taceo inediā, frigus, et injurias, et illa quæ tibi inimici animus providit augmenta morborum. Sed, credo, hæc puerilia, et succo antique valetudinis robusta membra tolerabant. Nonne emortuis per compages artubus, et a possibilitate propria longa jam ætate distractis, sola anima flecti nescia sustinebat, et imitanda intentione adversus impungantes muro constantiae stabilita certabat? Post hæc ad rediuvum statum libertatis optatae nunquam pia vota despiciens Christus Redemptor noster occurrit, et fractas Romani nominis vires artifici medela solidata in vigorem salutiferum res contrita remeavit. Cum ex alto benignis oculis cœlestis dominator aspexit, Mediolanensis urbi lux est proprii redditia sacerdotis. Tunc eum rarus habitator, tunc cum error in dominibus, et per dulcia cubiculorum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei tempora ferarum habitationi deputata sordebat: cum marcescens incuria splendidissima dudum atria situ vetusti humoris obnuberat, lætitiam cæteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas. Tunc more avium, quibus, dum terra nivibus vestitur, et alienus loci in spem cibi spoliatur angustia, videres quæ remanere potuerunt plebis reliquias confluxisse, et ad boni pastoris præsentiam undique fatigatis halatu nemoribus greges accurrere. Alios tunc, multiplici sustentandi genere, mulcebas affatu; alios reficiebas impendio; alios hortaharis exemplo. Brevi post in antiquum statum qui tibi post Deum debetur, urbs jam sepulta revaluit; et quæ non credebat in se reparari posse quod fuerat, cepit jam meliora emulari. Tunc qui vita usus est jam cernere erat omnia ad latiorem profectum bonis successibus invitari. Curro per singula, strictim referendo quibus opus est larga narratio; ad agonem vitæ tuæ, ad summi celebritatem propositi per venturus. ³ Secunda post dubium temporis nata est in Ecclesia Romana captivitas, quæ te quasi jam diu desiderem, et laboris fugacem de longæ sinu quietis abstraheret; cum vix spe pacis laboris tui arma deposita resumuntur. Deberetur quidem,

redit, urhemque ex pristinis ærumnis recreavit.

³ *Secunda in Ecclesia Romana captivitas*] Obschismaticorum machinationes adversus Symmachum; quæ de causa Romæ diu versatus est Laurentius, et synodo absolucionis præfuit, quam senatum curiæ cœlestis nominat, impugnantiomque odiois et furori constanti animo restitit.

nisi me laudis tue censura pertraheret, in lugenda causa silentium; ut in una ætate memorie pereat res nefanda. Senatus ille curiae celestis accitus est: ubi ex variis provinciis episcoporum turba confluxit: ubi eostus ille, quot hominum genera, tot sententiарum varietates advenit. Sed quibus inerat spiritualis sapor intelligentiae, quasi ducem te priacipalis deliberationis caritate tenuerunt. Tunc quo minantium impetus blandimentorum melle domuisti, qua superbaram corda veneranda humilitatis erectione fregisti, qua labantum animos consilii radice fundasti, explicare non valeo. Rei gestae notitiam seire cupidum ex facti contemplatione compello. Unum te secuti sunt tot electi, et in sententiam tuam reciderunt tantarum principes civitatum. Coquitur lamentationis æstibus, qui a te cruda obstinatione descivit; et nihil habet in solatium preter calamitatis lacrymas, qui divisus est. Dicat aliquis forsitan, rerum gestarum malignus interpres, quam sortita est de hujusmodi constantia præsens causa decisionem: querat, qui fines de laudato sudore contigerunt. Huic ego fidens replicabo; te præsule factum, ne sacerdotes ministros acciperet furor alienus: ne cruentæ indignationi pontificum sententia militaret; ne in usum male commoti traherent evenire posse quod vellent. Postremo improborum loquacitas obmutescat, hujus saltem æstimatione secreti; quia odiorum incendia quæ non ex impugnali merito, sed ex studiorum fomentis arserunt, nec sanctæ deliberationis potuerunt fonte restinguiri. Tibi ergo debetur venerabilium custodia canonum. Tibi quod sine episcopali nota contigerit, quidquid in præsentia sœvit improbitas. Tibi patuit quod alii accusantes clandestinae fraude texerunt: apud te contemptum fuit, non satisfaciendum odiis, quotiens fide deseritur qui lacessit. Sed melius aliis servantur narranda temporibus. Salve, [Ecclesiarum] sidus, et ad senectutem bonam Abrahae æmulator accede; quia testimonium prohbitatis est, diu hominem in ecclesiastica arce servari, ut scriptum est: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (Psal. LXIV, 24)*. Tu ævo maturus, et ad religiosum sudorem primævus exsuperata. Tu pietate laudabili bonis disciplinis exempla suggerere; malos severitate compesce; et boni ntriusque fibula operis in testimonio summae gloria sine labe perdura.

DICTIO II.

¹ *Missa Honoro episcopo Novariensi, in dedicatione basilicæ Apostolorum, ubi templum fuit idolorum.*

SACRA SECUNDA.

Credo ego vos, fratres earissimi, tota mentis cura venerari, quod in loco hoc, manente templi nomine, vetus perierit pro religione cultura: quod dclubri re-

¹ *Dictio missa Honoro]* Scripta haec quidem ab Ennodio, sed in gratiam Honori Novariæ Insubrum episcopi, qui eam recitavit, ut suam. Sic etiam quæ proxime sequitur ab Ennodio composita est, a Stephano virario pronuntiata. Sunt et aliae id genus nullæ, quas pro diversis compositis: quo more Salvianum Massiliensem presbyterum homiliae episopis fecisse multas auctor est Gennadius in catalogo.

² *Victor antistes]* Episcopus Novariensis, decessor

A venerant fugatis instituatur libaminibus; quod sacra rium apelletur merito, postquam seniores hostias aljuravit, et in adolendi mutatione sacrificii divineæ aedis nomen assumpserit: postremo quod in alium statum inconcussis migraverunt fundamenta culminibus: et cum ad structuram parum humanus sudor adjecit, quæcumque fuerunt innovata sint, dum persistunt. In summa, cuius æstimandum est miraculi, ubi dum modum teneat machina, adhuc non desistit ascendere, et in antiquis constituta vestigis attollitur incremento? Requirendum sane quis hujus operis, quis innovationis auctor exstiterit: prædecessor nempe parvitas meæ ² Victor antistes. ³ Future annuntiatrix innocentia divinitas nomen imposuit: nam qui de his quæ suscipiuntur aduersus vitia mundana, certaminibus prædicto eventus accesserit, cum vocabulum didiceris, gesta cogoscos. Iste per spiritalem dimicationem, ut victorem decuit, de crimibus triumphavit: et quidquid portio sinistra mortali bus ingerit, de eo casum non requiras, cum nominatum intelligas fuisse quod dictus est. Cujus merita orationis campum postulant, si me ad latiora progredi aut ingenii macies pateretur, aut meriti: quædam enim actuum nobilitas est, dignum inveniri laude magnorum. Hunc mediocritas nostra in ædificationis cura dum sequitur, ad consummationem, Deo auspice, vota perduxit. Nemo æstimes arrogantiæ esse quod dixi: fas est cum eo vota conjungere, cui par esse nequeas actione: quia assertio consentiæ est meliorem in quacunque parte sectari: nunquam tenebrosum callem, sicut æstimamus, incurrit, qui eum quem novit prætendere vita lumen insequitur. Lumentius tamen gestarum fidem rerum sermonis pandamus officio. Hic ante fallaciebus dedicata præstigiis, et turpi peccatum cruore perlusa veteres simulacra coluerunt: hic in divinitatis injurya, per altare infiustis cumulatum muneribus, res cœlo debitas dæmonis obtulerunt: hic junicum exta semivis palpitantia motibus misero inquisitori futura cecinerunt: hinc fumus sordidis aerem ipsum polluit sparsus per multa contagiis. Ad ultima, hinc mactata per lanistas hostiarum multitudo, quidquid Deus est effugavit, dum farra, sanguis, lura, verviae idolis exhibentur: dum simplicem ritum ætas Christo inimica non recipit, et multifarii ⁴ censura laborante oblationibus supernam mercatur offensam. Liberet ire per singula, et funestorum secreta lingue clave reserare, ni merito æstimemus oris injuriam narrare sordentia, et quod illos actione perculit, nos loquela contaminaret. Explicemus interim, quibus sint ista mutata successibus, quanto præventa nox splendore figerit. Ubi sunt sigilla numinum votis imaginata facientum?

Honorati, cuius epitaphium scriptis Ennodius epigram. 93. At epigrammate 11 de hac eadem re:

Di, quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.

Quod fecit Victor, victor ubique tenet.

Addidit ad cultum merito successor et actis

Quid morum nomen hinc Honorate geris.

³ Schot., *Cui futuræ.*

⁴ Schot., *censu.*

quorum facies in potestate pependit artificis? quibus pretium aut sollicitudo peperit operantis, aut metallum? Ubi sunt dii quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum? En video, omnia ista, ut credo, fugerant: Christus ingressus est: respiciamus quibus fultus auxiliis. Venerant cum eo celorum radii, apostolorum diademata. Petrus et Paulus. Qui enim in restauracione ædis essent necessarii, nisi architectus et petra? nisi lapis et superedificans? nisi fundamentum et opifex? Quid trepidatis pericula mortalium? quid anxi fugam paratis excursu? ille est, cui nullus versutiam vestram lapsus abscondit: qui cum loco non moveatur, quocunque abieritis inseguitur. Veni ergo, piissime Domine, et ad consecrationem operis tui plenus illabre; vice humani per baptismum pectoris purgantur haec tempa turpi haec tenus dedicata patrocinio. Institue, Domine, verendo sacrificia; et dum puris cumulanus altaria sancta donari is, presentiam tuæ majestatis intersere, evocatus sanctorum merito sacerdotum, electi seorsum præsentis¹ Patris nostri Laurentii conscientia: qui tot plenus dotibus ad Ecclesiam fastigia crevit, duot fecissent summum singula quæque pontificem. In quo vernal princeps boni operis et mater honestatis verecundia, religionis sanctæ nutrix patientia, Deum semper placatura pietas, qui ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuit, sed exemplis: qui omnem callem quo ad Denm itur, dum prævius iocedit ostendit: adjuvante se Domino nostro Iesu Christo, cum Patre regnante in sæcula sæculorum. Amen.

DICTIO III.

² Data Stephano ³ V. S. vicario dicenda Maximo episcopo

SACRA TERTIA.

Prodit religiosæ votum conscientiæ mens laudibus devota pontificis: assertio ingenii est, Deo obsequentiibus mancipare quod loquimur. In quorum preconis forte augustus sermo vulget imperitiam: manifestat tamen, si abstineatur, infantiam. Quis mendicant narrationem estimet, quam vota locupletant? Sæpe in facundiæ dotibus pauper inventur venerantur, et a diverso thesaurus cordis irradiat in egestate verborum. Qui vice Dei iudicat, non desiderat picta colloquia, sed quæ infuscatus commendat

¹ *Patris nostri Laurentij* Episcopi Mediolanensis, quem proinde ut metropolitanum suum patris loco habebant Novarienses. Quod vero in ejus laudes dignetur, specimen habet præsece episcoporum inter se observantie: quorum concionibus si quando aderant aliarum sedium antistites, aliquam eorum laudationem intexere solebant. Cujus rei obvia sunt apud Græcos et Latinos exempla. Sed illustrè Peuri Chrysologi sermone 136 in Aeliphum episcopum.

² *Dicitio data Stephano*] Dictionem hanc Cresconius et aliae quædam antiquæ collectiones inter Symmachii papæ epistolas numerant, cum inscriptione, tanquam ad Laurentum episcopum Mediolanensem scriptasit: quo etiam factum, ut in nouera editione Conciliorum ceteris Symmachii epistolis inserta sit, errore manifesto: cum Symmacho minime congruat, et epistola non sit, sed oratio: quam quidam ad Laurentium referri non patitur allusio ad Maximi vocabulum, quam

A nitor ingenii: quia in his etiam sine amore blanditur eloquentia, in illis splendorem suum veritas nuda commendat. Sine phaleris est omne quod dictat affectio: ad unguem fabricantur illa, quæ volumus non tam speciem recti habere, quam similitudinem. Ad te, venerabilis mihi antistes Maxime, sermo est: cui in meritorum testimonio virtus cœpit a vocabulo, in quo actus eloquitur, "qui nomen appellat: provida parentum tuorum diligentia prius te eligi voluit quam probari. Te olim sacerularibus inhaerentem titulus castrensis sudor excolavit, et ad Ecclesiam gubernacula pars adversa solidavit: sicut Deus loquitur per prophetam, *Qui in modico fidelis, et in magno fidelis est* (*Luc. xvi. 10*). ^B Te sacrarum iudicium et consilii comitem meruit et laboris. Bene venerabilis initandus altaribus, et in laica conversatione quod sacram esset elegisti. Tu pudicitie in illa ætate custos inventus es, in qua et lex obsequitur desideriis. Satis enim est pueritiae ambitum quem licentia fulcit, horri. Christus milites suos quos in persouam ducis attollat, inter acies querit hostiles. Adscitus Ecclesie, pontificem actibus implesti ante tempora dignitatis. Non fuit advena benignitas, quæ naturæ innixa radicibus, de cano flore germen ostendit. Temporale est omne quod fingitur: perpetuum quod cum ætate maturescit. Non tibi sacerdotium rem doni credimus evenisse, sed præmii. Alius volgi aura, gratia lenocinante, commendatur: tibi rigida circa culpabiles districtio dedit affectum. Manet te singularis sapientia: quæ licet generaliter optanda est, tamen existit in magistro necessaria. Fustra monitoris personam suscipit, qui impacti non prævalet æstimare pondus officii: vilissimus comparandus est, nisi præcellat scientia, qui est honore præstantior. Dedit tibi apicem res iudicii, non favoris; dignus pontifice amor est, quem censura conciliat: devenustat institutionis genium, qui per solam gratiam vult placere. Tu his conditus et formatus cœli beneficiis, plus agendo populum instituis, quam loquendo. Illa monita discipulorum conscientiam eruderant, quæ præbentur exemplo: sine pudore invitat ad innocentiam, qui illam non fuerit ipse sectatus. Te inter secreta penetralium quasi testem metuunt, qui peccare disponunt: nascentibus culpis metus, et reverentia tua negat effectum. Qui inter exordia occurrunt vitiis, et occasio-

D continent. Dicta igitur est Maximo episcopo Ticinensi, Epiphanius in ea sede successori, cui postea successit noster Eunodius.

³ *V. S. vicario*] Viri spectabilis notasadjeci ex manuscriptis. Hinc enim vicarianæ præfecture et jam olim proprius fuerat titulus, et adhuc erat aeo Ennodii. Cassiodorus lib. iii, epist. 17: *Spectabilem virum Genellum, vicarium præfectorum, fide nobis et industria compertum.*

⁴ *Te sacrarum iudex*] Comes sacrarum largitionum. Hujus assessor fuerat Maximus, ut olim Alypius item ante episcopatum. Sic enim de Alypiio scribit D. Augustinus lib. vi Confessionum, cap. 40: *Roma assidebat comiti largitionum Italicarum; et lib. viii, cap. 6: Mecumerat Alypius otiosus ab opere juris peritorum post assessmentem lerliam, exspectans quibus iterum consilia renderet.*

nem lapsus adimit, et concupiscentias purgat auctorem. Haec beatitudini tuae quasi strictim pro lingue meae commendatione dedicavi. Si precibus tuis vitae successus arriserit, gestorum tuorum plena me relatione consecrabo: ut quae universis nota sunt, manus in posterum litteris, quatenus gaudeat etas secutura, serventur.

DICTIO IV.

1 In dedicatione missa Maximo episcopo.

SACRA QUARTA.

Nunquam pauper vena timeatur ingenii, ubi dives est causa dicendi. Transit hominem, quotiens coelestibus militat mens nostra culturis; nec in angustum redigitur narrationis exilitas, si opifici suo obsequium referat narraturus. Potest enim lingua facundie dotibus ornare qui contulit, et dare verbis genium quem fatemur dedisse sermonem. Nam prophetici dudum maciem juvit eloquii, dum ad perfectam magistrorum eloquentiam et fortissimi monitoris tubam imbecilla Moysi erigeretur infantia: qui nullis gradibus dom peritiam meditatur effloruit, nec per etatis alienus scientiam ad messem perfectionis ascendit: qui diu militem infabricato portavit ingenio: officium ducis iussus arripere, quia verecunde renuit, constanter implevit. Sic nos dedicationis festa celebrantes, inter spiritualis laetitia bona praestolamus gratiam, dum paramus. Absit formido debilis: removeatur fiducia inaniter concepta per studium. Nos de humanae perfectionis schemate nec presumimus aliquid, nec timemus. Deinde quis in beati Joannis prophetæ cuius templum hoc sanctificavit ingressus, vel muta dubitet ora laxari? cuius senior gratia, quam natura, dum ante lucis ingressum pii vatis implesset officium, lumen vitae hujus virtute signavit. Nam uno eodemque tempore, et matrem fecunditate nobilem fecit et in officiosa genitoris labia in loquelam pristinam usum remeante commovit. Nemo Joannem nominans, post exempli praecedentis miracula, pristinam lingue habitum se suspicetur imperitiam. Post sacratissimum Zachariam cuius fauibus eliminata per istud vocabulum remeavit humanitas, ab universis jure creditur Joannes apostolus clavis esse verborum. In hujus comitatu Antoninus, vetusti heros saeculi, et beatissimi Cassiani juncta claritudo, faciunt de ade sacramentum, de terrena habitatione coeleste colle-

Dictio in dedicatione missa Maximo] Eadem episcopo Ticinensi, qui synodo absolutionis Symmacbi cum ceteris interfuit et subscripsit. Superior oratio Maximo dicta fuit: haec a Maximo, cum dedicatur basilica S. Joannis Baptiste, quem novo exemplo apostolum quoque nominat: ut prodromum nempe, missumque ante Christi Domini adventum: quo modo et prophetas in Apologetico dixit, quia et ipsi missi sunt, apostolos posse nuncupari. Verum aedes illa non solum Joannis Baptiste, sed Antonini etiam et Cassiani titulo dedicata.

2 Dictio incipientis episcopi] Incertum est an conacione hac usus sit Ennodius ipse, cum episcopus creatus est, an, quod potius reor, formulan alias scriperit qua in episcopatus auspiciis uteretur. Ceterum de Ennodio cathedra longa refutatione non egit, quod a Bernardo Sacco in Historia Ticinensi

Agiū, de manu factis quod nulla possit senectute violari. Occasum enim Deo oblata non sentiunt: nee ad vetustatem tremulam pietate fulta mittuntur: stat soliditas machinae, quam Christus ingreditur: et originaria oblita fragilitatis, adipiscitor de possessore virtutem. Tecta vilia de consecrantis nobilitate decorantur, dum rei caducæ pretium tribuitur habere de Domino. Tu autem, frater sanctissime, hujus oblatae ædifici, de mercede retributione gratulare. Nescit spes titubare, eui bone fructus promittitur actionis: ab exercitio descendit retributionum fiducia, nec ullo nutat incerto qui laudanda meditatur.

DICTIO V.

2 Incipientis episcopi.

SACRA QUINTA.

B Par quidem discipulis incipiens magister est, et inter exordia doctor nulla est ab auditoribus sorte sublimior: expertis honor debetur ingenii: vix mediocrem cultum exigunt non probati. Illa sunt vera præconia, quæ longus sudor elicuit: blandimentum est, non judicium, quotiens laborem gloria ingesta præcesserit. Inter maculas numeret, quoscumque triumphos ante discussionem campi miles acquireret. Qui properat subeunt Olympiaca bella vestigiis. Nunquid eis ante consummationem certaminis suppetit spes coronæ? dicente Apostolo: *Non coronatur, nisi qui legitime certaverit* (II Tim. 11, 5). Ecce nec illos decet ante meritum prædicatio, a quibus justè possit post laborem. Nostra è diverso prolixo distat calle conditio: quibus tantum decerpitur de fruge innocentiae, quantum accesserit de favore. Nam sicut positi in tirocinii estimamus, plenum necessitatibus et periculi iter est, in quo et sectanda est vita laudabilis, et fit probris uberrima, si desideret ab humanitate laudari. Actio nostra, si de bouis suis fuerit elata, sordes cet, protestantibus divinis eloquiis: *Qui vos laudant, seducunt vos, et subvertunt semitas pedum vestrorum* (Isai. 11, 12). Splendorem pontificis res, non lingua testetur: plus lucet claritas hujus officii veritatis indicio quam loquelæ. Ecce cernitis quam tuta sit causa subjecti, et quamvis discriminibus sociata præpositi. Munia mea plus poteritis fulcire genitibus, quam clamore. Nemo quod auribus lenocinatur, credat eximium: sermo noster, nisi anima medetur, abjectus est. Illum præferte, qui spirituali

D lib. viii, cap. 1, scriptum est, Ennodium anno Christi 490 sedere cepisse. Qui enim potuit illo anno episcopum creari, qui anno proxime antecedente quo Italam ingressus est Theodericus, sedecim tantum erat annorum? aut quomodo impóni tum potuit cathedra Ticinensi, quam adhuc regebat aliquot post annis rexit Epiphanius, ac post Epiphanius Maximus quem synodo palmarum interfuisse monuimus? Certe et in Apologia pro synodo, et in omnibus epistolis quas tuto Symmachi pontificatus scriptis, non amplius se quam diaconum appellat Ennodius. Quare ceterus videtur, quod alii censem, Horvitis temporibus ad eam dignitatem elevatum fuisse. Sed cum de anno initii episcopatus non liqueat, de fine constat ex consule qui Ennodii epitaphio ascriptus est, incidisse in annum 521.

falce sentibus purgat interna. Tunc pretiosum pastoris diadema est, quando suasioni ejus grex ecclesiasticus, dum ad probitatem graditur, non repugnat. Ille sine fuso monitorem et feriato ore diligit, qui ejus instituta sectatur. Additur quod imperitia nostra justam sustinet de ipsa novitate formidinem: qui nuper de ovilibus ad custodiam præparati, assuescimus de universorum fieri necessitate suspecti; et cui vix fuit pro se fida cautio, suscipit officium cuncta metuentis. Scimus quantum erit humilior famulantibus, qui ad religiosum vocatur imperium. Necesse est ut etiam extreme conditionis personis obtemperet, cui imminet sic jubere. Ait enim doctor gentium: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes acquirerem (I Cor. ix, 22).* Modo Divinitatis operatio adsit muneri suo, et quem dignum apice tanto non invenit, efficiat.

PRECATIO MISSARUM.

Dignum et justum est. Vere dignum est, ut inter exordia dignitatis tibi principiorum Domino supplicias, qui mundi ipsius in novam lucem prodeuntis infantiam, quanto honorum tuorum secreto orditus es, tanta potentiae virtute solidasti. Stabat in admiratione sui tenera orbis inchoatio, et pene decoris proprii concussa stupore titubabat; ante agnitionem ordinis solam sortita de auctore substantiam; requiriens quo esset rotanda lux attributa moderamine; quam leuem diei tempus exciperet, si per assiduos semper renasceretur occasus: si non mundum fuscis ambitura complexibus, quasi rem originariam perenniter non teneret. In hoc ambiguo, ut certis famularientur per longum confusa temporibus, Dei nostri existit lex voluntas. Omnis dispensatio statutis præfixa limitibus tantum potuit, quantum præstítit qui creavit. Sic nos, pie opifex, inter sacerdotalis tituli auspicia, sole conversatiois irradia: per sudum de meritis nostris fulgeat dies officii: nulla subreptione, nullis diaboli blandimentis pereat quod vocamur: non licet admisso, quod non decet: recti studium, temperante, transeat in naturam: adsit munii nostris æqualis operatio: composita servitute beatum crescat imperium, nec subjaceat moribus, qui præminent dignitate: per Dominum nostrum Jesum Christum.

ORATIO ANTE MISSAM.

Collator bonorum Deus, cui effectus in voto est: qui de medio populi Moysen in prophetæ persona dedicasti: nam dum queritur de imbecillitate, te auctore convaluit: sumpsit meritum pontificis, dum justus sui arbitre se vociferat nil mereri, cui apicem actione sublimem conciliavit humilitas: da parem nostris exordiis gratiam, quia propensiorem deberi actibus declaramus offensam. Non sunt inusitata quæ poscimus: beuignitas tua testimonio tenetur exem-

¹ *Dictio de hæresibus Orientalium*] Lemma dictionis non est Ennodii: nam in veteribus libris est anepigrapha, præfixis tantum his verbis, IN CHRISTI NOMINE. In ea porro nihil apparet unde ab Ennodio potius quam ab alio quopiam episcopo dicta suspicimur. Sed digna est prorsus optimi enjusque antistitius studio, ut suos ab hæresum contagione avocet, atque in orthodoxa et Petro seu sedi apostolica adhærente doctrina contineat.

A pli; eo circa nos eris bonorum largitione clementior, quo substautia nostra facta est de peccati fasce prociliior. Da, bone imperator, dignam tua electione virtutem: quia sub pio principe nulla militem decolorat abiectione: per Dominum nostrum Jesum Christum.

DICTIO VI.

¹ *De hæreticis et synodo.*

SACRA SEXTA.

Pro ratione solventudin est quod pro ratione tacuimus: nam ut pateat et linguae nostræ officia et silentium ordinatis servisse temporibus, fide hortante in officium sermonis erumpimus. Idem enim est supervacue loqui quod necessarie non locutum, dicente enim Apostolo: *Væ mihi est, si non evangelizavero (I Cor. xi, 16);* et alibi: *Tempus lacendi (Ecole. iii, 7);* nos præcipue quos prælati ceteris hortatur pondus obsequii, decet aut bona facientes elevare, aut mala comprimere. Et quidem vos docere non aliud est quam stimulos admovisse calcaribus: nam quod ex proposito facilis, superbi sumus, si nostris debendum credimus instituti: sed qui bona studia probat, amplificat. Stal apud conscientias vestras quanta Nestorius et Eutyches, gemina diabolicae informationis ostenta, diu castam Ecclesiarum Orientalium disciplinam perfidiæ fornicatione corruperint, qui juxta Apostoli sententiam: *Dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent et ideo misit illis Deus operationem erroris, ut crederent mendacio (I Thess. ii, 10);* C dum per subripientem scandali occasionem Christi milites ille contentionum campus examinat: sicut scriptum est: *Oportet esse certamina ut probati manifestifiant (I Cor. ix, 19).* Apud quem [Chalcedonensis] non vivit commemoratio veneranda concilii, in quo Dioscorus cum seclatoribus suis stylo piaë distinctionis adductus est, et sanctæ memoria Flaviani adoranda monumenta exsultans Constantinopolitana civitas recepit, cuius jam pridem firmaverant cœlestia decreta sententiam? ² Ubi gentium Timotheus ignoratur, qui propter suscipiendæ (an suspiciendæ) recordationis Proterii cœdem fieri plus quam patricida non horruit? Nam sacri persecutione pontificis, et genera criminum vicit et nomina. ³ Scitur Petrus, et Cyrus, et Timotheus, qui dum jacenti manum Dioscoro porrigit, corruerunt: hi de præcessore suo et studiorum hereditatem adepti sunt et ruinæ. Proinde, fratres, manentem in supernis patrum, et adhaerentem beato Petro tenete sententiam: quia nos mundæ Ecclesiæ et non habentis maculam optamus unitatem (*Ephes. v, 27*). Patienter sufferre non possumus vana in Christum nostrum et blasphemæ ructantes: scimus qui in putribus membris non utitur

² *Ubi gentium Timotheus?* Elurus cognomento, Alexandriae sedis, cesso Proterio qui in Dioscori locum suffectus fuerat, insessor: de quo Liberatus diac. cap. 13 Breviarium.

³ *Scitur Petrus?* Petrus Moggus Eluri successor, et Dioscorianæ factionis præcipius inventor ac signifer: qui expuncto ex diptychis nomine Proteri et Timothei catholici, Dioscori et Eluri nomen inscripsit, ut narrat idem Liberatus cap. 18.

ferri medicina, serpentibus morbis præstat obsequia: A go, nutritor profectuum, fax et splendor ingenuitatis: qui nobilia germina laboriosis purgando sarcutis in fructibus facis agnosc: qui in cano flore novellæ posteritatis, quantum horreis paretur, ostendis: qui de ferarum cubilibus et bubonum habitaculis ad foras nos revocas, unde majores pene jam longa ætate discesserant. Non enim patent eruditis loca ista, quibus scientiam non primoribus labris ipsa contulerint. Cujus enim tuba cognoscitur eloquii, nisi cujus puerilia innoverint rudimenta sermonum? Tibi ergo debentur hæc beneficia, quod citaturs reum causidicus inter atria jam probata dictio-
nem metuendus incipiet. Tibi spes unica honestæ professionis ascribenda, quod nobilitas recursis brevi temporibus liberali sudore placitura est. Sed

B quo me ignarum virium tui rapit affectio, narrationis pelagrus non pendente? sufficit in loci amici et diei celebritate vota testatum. Ad vos revertor, quibus paterna conventus affectione vocem debo commonen-
tis. Reddite vos studendo origini, reddite natalibus lectione: naturæ lucem jubar dictionis ostendat: multiplicate suffectu scientiæ parentum titulos: or-
nate eruditione decora majorum. Fulvi nobilitatem metalli nisi ad ungues manus ducat artificis, mater-
nis pene hebetatur tenebris: et si non magistra poli-
tione venustetur, nihil ei prodest sublimitas quam
vena concesserit. Adujatur quidem doctoris instan-
tia dotibus sanguinis mundioris; sed nisi limata von-
rutilant illa quæ se erigunt prærogativa nascendi.

DICTIO VII.

In dedicatione auditorii quando ad forum translatio facta est.

SCHOLASTICA PRIMA.

Ut campus militem, mare navitas, fora causidicu-
m, sollicitant incerta raptorem, ita auditoria lin-
guas exercent. Nam quæ malum ratio suadebit silentiu-
m in loco in quo sunt premia constituta verborum? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis? Bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt tempora victoriæ: bene effugatur servitus inter atria libertatis. Vincta hic ora teneat mens captiva: non agnoscit forum Romanorum populi, non liberalis eruditio gymnasium, qui adhuc quasi in successibus conticescit. Sunt muta forte diversoria: hic nihil est tam familiare quam pompa dicendi. Fescenninos sales hymenæi dare genium consuetæ professionis plausus hortatur: eriguntur lituis bellatores: virtute debiles gravis buccinarum cantus attollit: data sunt universis amica incitamenta propositis. Quid ego faciam, docto-
rum optime, te loquente? si infabricata verba intra verecundum penetrale contineam, instituti me esse similis non agnoscas. Amicitiarum religionem in gratia parcus offendam, si nec translationis festa, nec debita tibi laudis munus exsolvero. Salve er-

C incrementum rusticum matris mammas inter sulcos evacuat; et per pascua pecus agere, dum ab uberi-
bus pendet, assuescit: patris brachii, dum juven-
cos fatigat, adjungit: prensat dexteram grandia terris semina committentem; et sudorem originis sua in ipso lucis limine meditatur. Quid vos faciatis quos liberalibus pepererunt matres optimæ discipli-
ni? peregrinandum vobis est a germine ditiori, nisi vos nobiles instituta monstraverint. Habetis præviū eloquentiae morumque doctorem: currite prosapiaz stimulis incitati, et cum vos ad agenom præmia pro-
missa perduxerit, mei meminisse dignamini: quia sunt quæ a vobis post cœlestem retributionem suf-
fragia hortator accipiat. Hæc sunt, quæ vos nostris licuit vocibus admoueri. Vos diligentiam pectoris
D mei expedite consideratione verborum: non phale-
ratus sermo, non illecebrosa tantum et depicta fncis narratio delectet: quærile apud me non blanda, sed necessaria; non deliciosa, sed fortia. Nunquid juvat pompanum texere precepta daturum? qui probari non magis sensibus quam sermone disponit, affectum monitoris evacuat. Ponderibus ornetur dictio casti-

* *Acacius]* Episcopus Constantinopolitanus, qui pri-
mum quidem pro synodi defensione adversus Petrum Mognum stetit, anchoræ Basilisco fuit, ut edictum quod adversus illam scripserat, revocaret, ut ex Zepharia rhetore tradit Evagrius lib. in Hist. ecclesiasti-
cae, cap. 7. Post bæc, mitalo levissima, ut Libera-
tus cap. 17 notat, ex causa consilio, Petro Moggo,
quem antea daunarat, favere cœpit, gravissimæque et molestissimæ in Ecclesia perturbationis auctor fuit,
quæ post ipsius etiam mortem diutissime desæviiit.

* *In dedicatione auditorii]* De Romanæ scholæ au-
ditorio sermo est. Translationis festa vocal, cum ex
pristinis sedibus ad forum schola migravit, ut ibi
tudicæ exercitationes fierent, ubi seriæ cause age-
bantur. Sed quodnam in forum fuerit non explicat,
cum in diversi olim declamassem rhetores legantur.
De Trajanô licet conjicere ex iis quæ Fortinatus
scribit de poematis illic ipsius ætate recitatis lib. ii,
epist. 21.

gantis: lancem in exhortatione teneat, qui gestit audiur. Instittuor virtutis plausus excludat: bene morata oratio imperat quod suadet. Haec si explicare nequeo facultate dicendi, amare tamen didici consideratione propositi et lectione consilii. Para quadam probitatis est, si implere nequeas, nosse meliora. Sequitur examinatam intentionem effectus operis: proximus magistro est, qui diligit ornamenta doctrinae. Deus tamen voti se comitem jungat: et quod novellis praceptor commendo cespitibus, in pomis tanquam de hereditaria possessione decerpam.

DICTIO VIII.

Præfatio¹ dicta Lupicino, quando in auditorio traditus est Deuterio V. S.

SCHOLASTICA SECUNDA.

Quotiens amomi flosculus, aut messis cassiae per depradationem lascivi pollicis viduantur, et ad domum manuum humanarum nobile germen adjungitur, meritum cespitis odore significat, et naturæ genium prima visione testatur: occultari se non patitur fertura sublimis: decus clari sanguinis non tenetur abscondito: vox mundæ originis licet in recessibus, semper auditur. Sed quoniam ita se res habeant, humanitatis interest, non tacere quod gestias: parum suscipit oneris, qui quod scit amore dignum esse, commendat: feritatis maculam non evitat, qui non festinat asserere, quod meritis novit esse placitum. Diem laudare abnuat? attollere solis radios quis metuat qualibet nocte sermonum? si themati obsequium præstat oratio, ab ipso suscipit dignitatem. Proprii ergo macie non turberis ingenii, quando eloquii vilitas pretio susceptæ dictionis elevatur: erigerè meus fasce depressi imperitiæ: dextera impacti oneris sublevaris. Sed cur longis involvimus? Præsenti adolescentulo militant præfata narratio, quem reditum ad proavos, non denuntiatione augurum, sed post Deum fultus spe mihi vestræ perfectionis spondeo: nec futurum ambigo, splendorem te iste suorum posse reddere, quem atius contulisti. Potest enim facile veterum decora suscitare, cui fas est nova construere. Non credas haec esse solius incitamenta facundia. Tibi uni concessum est, claritatem aut dare, aut reparare majorum. Stant ante oculos tuos non annosa pueri monumenta, sed recentia. Peritiam tuam Firminus et Licerius, aetatis sue sidera, hac voce convenient. Suscipe, doctissime hominum, utriusque plantam familie, et culmum in quo gravidas aristas parias secundus attende. Scalpe sarculis ubeream terram, qua si nostri est germinis fibula, fit tuis profecto laboribus responsura. Docendo libro adolescere maritata planta: novelli dentibus virgulti fructum surculi melioris accommoda: veniat pomorum successus, dum ore tenero sublimior ab illo te docente planta mordetur: quia nisi edomitam terram terque et quater

A agricolæ ligonibus scripserint, triticeam messem palliurus superabit et lolium. Munus Palladium et cana nemora baccis plurimis cultura locupletat. India multo sudore quo se jactat hebenum nutrit. Sabæi virga cespitis manu cessante non proficit. Industria fecit, quod Præstaneis rosas dumeta pepererunt; quas de spinis, ceu terraë sidera, labor exigit. Felix est operantis instantia, quotiens glebis überibus manus adhibetur. Tuuc fessa brachia succo effusæ valitudinis intunescant, quando integrum fenus furicolis arva dissolvunt: nascitur exerciti desiderium de fertilitate telluris: vomeribus agendum est, ut per palmites exuberet dos autumni. Nunquam spumanteria labris musta meruit, nisi qui vitium luxuriem curva falce resecavat: et in diversis cultibus plus quam vini acciperet, liquoris effudit. Talis est natura mortalium: rite comparantur arbustis rudimenta parvulorum. Quos postquam parentum sollicitudo a matris radice decerpit, providendum est cui solo juxta vota commendet. Post deliberationem doctoribus jura nostra transcribimus. Tunc fiunt institutione vestri, quos nobis natura concederet: tunc incipit sibi tantum studiorum lima vindicare: quantum origo vix prævalet. Pene enim non injurium est, vinci prosapiem collatione doctrinæ; quia patris officium habet luxuriem comitem; præceptoris, sollicitudinem: genitor fit deliciis, institutor laboribus: libertatem origo tribuit, dignum libertate monitor facit. Ergo magis vestrum est, quod laudatur in homine: nemo enim, si desit testimonium facundia, poterit prædicare quod nascimur. Splendorem familie prodit lingua, quam tribuitis: fit præco generis, magistri beneficium: ineruditata nobilitas cœlestè munus abjurat. Adstringite ergo arcitoribus vinculis per ætatem erratici palmitis lapsus: sine sobole ramos ferro castiga: novellum cespitem fotu quo cuncta fructificare soles, attolle. Habet adolescentis noster, quodeunque de suis respexit, quod sequatur: nobis crede, actus toti stimulis per volat, quolibet scientiæ fuerit æquor ingressus: fodietur prosapiæ sua calcaribus: per tot ordines nihil nisi quod ad litteras invitat, invenit. Stat ecce ante te parvulus noster felicibus initiandus auspiciis: et sicut justi hostia devotionem sacerdotis excusat. Paternam convenit ore pietatem, ut qualibet oratione constitutam in vita limine commendet infantiam, quam de parentibus non sermone exigit, sed quid desideret error ostendit; cogimur subvenire in necessitate parvuli, quam formido manifestat. Sponde tuis adolescentule² digne primordiis: spem solidam de tua perfectione concipimus: bonum ingenium doctori optime mancipamus. Sacri jam rudimenta venerare collegii: ad Latiaris curiae proficiunt sidera, quos vides sciillitis modicis futurum lumen ostendere. Hoc avos dixisse sufficiat: mihi

quod quidem ex Vaticano codice Commentariorum Iulii Cæsaris didicimus, in quo ad libri calcem ascriptum erat: *Julius Celsus Constantinus legi. Flavius Licerius Firminus Lupicinus legi.*

¹ Forte digna.

² *Præfatio dicta Lupicino]* Lupicinum Euprepiæ sororis Ennodii filium fuisse nos epistolæ docuerunt: hic utrumque ejus avum prodit, Firminum et Licerium a quibus et cognomina de more sumpsit: nam Flavius Licerius Firminus Lupicinus appellatus est:

remanet stricta insinatio. Propinquum ad te consanguineus, orbum parentibus religiosus exhibui. Quae res mihi affectum pueri faciant, jam tenetis. Si necessitudo respicitur, liber ab amore esse non possum: si pietas amica proposito, nostri flunt filii qui parentum suorum praesidio denudantur. Unum ergo vinculum, venit a prosopie: alio nos adstringit officium. Respice, venerabilis magister, tot pro isto supplices manus, et in spe parvuli maiores ejus, me teque considera. Genus est singulare laudis in doctoribus, discipuli eruditio. Achilitis lingua Chiron innotuit; fecit sequacis meritum opinionem illius plus amari, cuius per se forte facundia in lucem non potuissest exire. Maro vester tantis institutores suos commendavit, quantis ipse notus est: et certe illos per merita sua fama non prodidit. Hieronymus noster, nisi praecoptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur: sed illi applicanda sunt bona nominati, a qua sumpsisse videntur originem. In summa, ut dixi, celum pulsat magistri opinio perfectione discipuli. Apud scientem rerum non objicio oblivionem, quia nota commemoro: avara sunt vota diligentum. Deum precor, ut studiis vestris gratiam suam comitem jungat, et quos a me limandos acceptisti, doctissimos reddas: et illorum eruditio vestra quidem gloria, sed meum efficiatur obsequium,

DICTIONARY.

¹Præfatio quando Arator auditorium ingressus est.
SCHOLASTICA TERTIA.

Notum cunctis bene mortalibus, quod dicendi laborem negotiorum fere pariant, et eliminatis curarum procellis orationum serena plus rutilent. Diem suum ingenia, nisi occupationem nebulos fuscata, non perdunt: sententiaron jubar cura vacuos respicit, et expeditus animus declamationum pompam commendat. Qui ex ea remis temerarius freta proscindit, nudum sollicitudine gubernaculis pectus accommodat: et clavi regimen sola qua magistrum navis convenit, inquisitione perpendit. Tunc stupea in ventos ex voto frena laxantur: tunc rudentum vinculis diu libera maria vincintur, et imperiosis undarum cumulis homo dominaturus ingreditur, viarum incerta astris recludentibus agnitus. Tunc Phosphorum, Pleiadas, Cynosuram, et quidquid iter monstrat inspiciens, ad eacti ductum callis hominis ordinatur; si tamen mens nullo extranea occupatio- nis mordeatur ambiguo; nec peregrinantem notitia magister inertiae mœrū affligat. Quod si aut pigro torpore hebetatus animus dormiat, aut diversis excitans stimulis per devia distrahatur, nescit ad propositum suum totus occurrere, cuius membra prudentiae lauista animalium cura discerpit. Inefficax semper est, et a molis sua valetudine dissociatus ostenditur, qui non potest, quantus est, una tractatum forma monstrare. Est tamen boni doctoris

⁴ *Præfatio quando Arator auditorium] Ilæc tota nunc primum in lucem eruta ex manuscriptis: scripta in gratiam Aratoris, cum Deuterii grammatici Mediolani disciplinæ tradiceretur. Mediolani inquam.*

erpendere origine serpentis rivuli, qui scalpente ad ipsam terram ungue perducitur, quid sit ejus in unum collectus alveus, quid si ubi nascitur aestimare, et vires fluminis non de his quae accepit. sed de illis que potuit acceperisse, colligere. Quorsum, venerabilis magister, libertatis index, boni testimonium sanguinis, ingeniorum lima, fabricator sensuum, hæc verba præmiserim, si requiras; me ne locutus sum, fateor, me digessi: quem inter inscitæ dormientis infantiam occupationes variae et tristitia fortis impeditæ mater oppressit: cui non datur duris solvere cotta taboribus, ut studiorum lupatis ora decorentur. Meus sermo quod scaber est, et nullo splendescens dictionis atritu, intelligentia est et exercitii quod dedisco. Te inter palæstra tua originaria linguae palma sollicitat: teinter cives, mei immemor, superba Delus annumerat. Tu Castalii gurgitis laetus possessor incedis; et ego vix arentibus tabiis stilantem guttam marcidì liquoris infundo. Te sudore continuo, nulla diversitate interpellante, utpote colonum suum, doctrine messis amplificat. At mibi vix de magnorum horreis pauper faseli esca porrigitur. Tu in sustentationem ruiture libertatis felix dextera subrogaris: me Ecclesiæ angulus etiam bona metuenter sœculi præsentis includit. Quid, rogo, visum est dudum insignia eloquentiæ tuæ in me tam longe positum oculos destinare? Fuerunt magis alii, quos dictionis tuæ ornamenta comparent, quibus verborum phaleræ per Latiales elegantiæ acquisite victuram et apud posteros nomen offerrent. Me tacito teneri tantum convenit affectu dictis imparem et officiis sequestratum. Quid erigeris animos quos alter jam sibi vitæ ordo subdiderat? Quid ad te revocaris per longa iterum intervalla distantem hominem, apud quem sicut nefas est non meruisse laudari, ita crimen fuisse laudatum? Tua sunt, tua, ne dubita, aut eorum, si tamen inveniri potuerint qui sequuntur. Ad adolescentulum tamen, quem præsentis diei auditoriis tuis auspicia dedicarunt, cum quo mihi parili infantia convenit, si venia mea donatis, verba converto. Cujus primordia quamvis infabricato sermone commendem, imperiis amoris excusor. Sub jugum mittitur dilectionis necessitate constricti: et dum caris prospicimus, quid nos deceat non videmus. Hunc licet paterna debuisset oratio prosequi: non est tamen a patre aliena quam porrigo. Debuti tibi, macte, orationem professio et mea. Felix istud nominis apud doctos auspicium, ditando scientiæ frugibus labore circa studia necessarium promittit et nomine. Finde, adolescens egregie, pinguium dorsa terrarum: imprime dentem vomeris novella adhuc incude formatum: exerce in studiorum solo quidquid optimum convenient aratorem. Si scrutatus penitus fueris latentium secreta camporum, invenies illic Deuterium, qui ubertate

quia ut ad epistolas observatum est, Arator extra Liguriam non studiat: et quæ de Deuterio passim scribuntur, ad Mediolanum, ubi scholam habebat, referenda sunt.

linguarum germina tibi multiplicatis seminibus, et A quem non juvet amisisse patrem, sub lucrosa commutatione si talem conceditur invenisse? Tanti viri insigni, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est, cuius est duleis auctoritas, aut horrida dulcedo qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis : qui nunquam facit quod sequentes nolit imitari. Cuius ad unguem polita conversatio cœleste iter discipulis, dum incedit, ostendit : minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Hujus viri suscepto adolescenti quid mea præstisset oratio ; quem eventus dexter de institoris meritis manet, et de orbitatis prosperitate perfectio? Huic sufficiunt patroni preces : per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.

DICTIO X.

² *Gratiarum actio grammatico, quando Parthenius bene recitavit.*

SCHOLASTICA QUARTA.

Prosecutionem mean quam vere rusticam in Aratoris commendatione contexui, felici tantum dicunt aliqui personæ blanditam; cui favorem de patris ipotestate conciliet dilectionem mentita necessitas. In cuius laudis ministerio vivis et præsentibus tantum serviens, tempore exhibet lingua famulatum. Quæ quoties in aliquorum præconio fucatis verborum imaginibus ludit, fortiori studio conceptum mentis abscondit. Nonnunquam enim doctis tribuit stylus profundiorum cogitationum latebram, si dulcibus aures non bene merentis fomentis illexerit. Sed sequestrantur a nostro talia instituta proposito. Nos et seire haec convenient, et odisse. Cautius enim a prudentibus nota quam inopinata fugiuntur. Mihil ad laudationes amicorum nisi amor verbo transmiserit quæ in penitralibus conscientia caritatem magistra dictantur, inter relationum vias sub fasce suscepti oneris palpitaro. Ergo¹ classico meo, cui proprium sine fraude servit ingenium, indices animi mei dictiones attuli; quia sine adulacionis suspicione est inter æquales amicitia personas ; et tunc fida diligentum sinceritas approbatur, quotiens non venit a potestate quod metuas. Mihil classicus non meretur imperii, quidquid non imponit obsèquio. Ferunt tamen aliqui, orbo parentibus fidelis, auspicato gymnasia litterarum, personam religiosam debuisse magis verba præsentare. Orbum parentibus dixi, cui per felicia nature damna communis pater et episcopus factus est proprius. Ille afflictorum consolatio, jejunorum cibis, cæcorum oculis, pes claudorum, tot pietatis sua species, tot misericordiarum gradus ad hujus convertit personæ profectum. Et illud domini Laurentii, quid mundi necessitatibus sucurrit, ingenium, in ministerio hujus exercetur infantuli. Cui talis non sit, ut vere dixerim, gratiosa calamitas?

¹ *Classico meo]* Mox infra, *classicus non meretur imperii*, nempe Arator. Nova significazione classicum dixit auditorem scholasticum, quasi jam tum scholarum ordines in quos scholastici distinguuntur, classes appellarent: usus porro eadem est voce lib. ix, epistola penultima.

² *Gratiarum actio grammatico, quando Parthenius]*

A quem non juvet amisisse patrem, sub lucrosa commutatione si talem conceditur invenisse? Tanti viri insigni, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est, cuius est duleis auctoritas, aut horrida dulcedo qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis : qui nunquam facit quod sequentes nolit imitari. Cuius ad unguem polita conversatio cœleste iter discipulis, dum incedit, ostendit : minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Hujus viri suscepto adolescenti quid mea præstisset oratio ; quem eventus dexter de institoris meritis manet, et de orbitatis prosperitate perfectio? Huic sufficiunt patroni preces : per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.

B

Quando debitas beneficiis reddimus gratias, credo quod abjuramus jactantiam necessariis obsequendo : nullo enim arrogantiae tumor honestatis velut in dumento, cum non gloriæ militant verba, sed sanguini. Aliud est enim ut laudaris dicere, aliud dicere ne carparis. Ibi mens avara famæ est subjecta jactantia, hic servata ratione jure in locum gloriæ redigit, quod ex dictioris sudore contigerit. Justis namque et superfluis declamationibus, et si pari favor C sermone, discretis tamen mentibus exhibetur: uno quidem tyranni laudationes, et bonorum principum ore celebrantur, nec est aliqua inter ejus qui meretur præconia, diversitas, et illius qui usurpat. Quod nisi gravia judicantur ingenia dicendi causas' experderent, nullum daret haec quæ etiam indigenis contingit, acclamantium aura disserim. Susceptarum secreta dictiorum ab audientibus non examinantur lingua, sed pectore. In summa, aliud est recitantem blande et libenter audire, aliud affectum quo recites approbare. Sed jam omissis thematis commendationibus, rem potius mediocriter nostra eloquatur. Parthenium quandam ad studia tua properantem, optime magister, sub oratione mea insinuatione perduxii, tunc cum liberalium disciplinarum limen intraret, tunc cum incertum esset, utrum prosapiae nitorem eruditio loqueretur ; nullo enim teste nobilitatis uitur, cuius sanguinem non prodit instrucio. Tunc ergo prædictum prosecuti sumus eloquio, quando fas non erat sermoni nostro, qualis esset natus, ostendi : quia bonorum semper meritorum labes est habere lucem sanguinis, et nocte rusticatis includi: prodi stemmatum vocibus, et imperiis fuscante delitescere. Aurum nihil fest, nisi manu

De Parthenio alterius Ennodii sororis filio dictum est suo loco in epistolis. Nunc olim, cum studia auspicarentur, alia dictio prosecutus fuerat Ennodius quæ non exstat: nunc ejus doctri, Deuterio, ut opinor, gratias agit, cum specimen profectus sui declamando dedisset. Sic pro Aratore due sunt dictiones, una cum ad scholam deductus est, altera cum ad laudem proiectus.

componatur artificis, et fulvo pretium metallo lima A
fabricante jungatur: cessante industria, exigua est
claritas quæ venerit a natura. Fabrilibus debet stu-
diis, quod in partu suo terra laudatur: fornacis be-
neficio et latentium fæcibus venarum quod in solidi
traxit speciem ferro¹ dominatur; et effera hominum
corda, domitricæ affectione captiva, victimum, nisi
exercerentur, mortalibus non præberent. Artis est,
quod liquidum maris elementum homo securus in-
greditur; et parvo discrimine per ingenia iter mor-
tis exsuperat. Magistra agricolarum simplicitas tel-
luris faciem dum brachii distinguit, vineta compo-
nit, et de prole arborum liquorem quo salus nutriatur,
extorquet. Multis manifestatur indiciis, operan-
tium diligentia, aut infundi quod origo non tribuit,
aut quod bona tribuit custodiri. Et si talis est rerum
universa conditio, quanto, doctor eruditissime, sol-
licitudo tua est elevanda præcouio, per cuius dextera-
ram libertas jamjamque ruitura relevatur? per cuius
peritiam aut instituuntur novella, aut servantur de-
cora majorum? Vere fateor, nisi essem, brevi suc-
camberet, quidquid monstrat ingenium. Sed quid
obligor maximis, qui sustinere parva non valeo, et
generalem facio gratiarum relationem, qui vix pro
persona sufficio? Uberes tibi coram multis, emen-
datissime hominum, grates refero, quia agnoscet a me
Parthenium institutione fecisci. Tu de ejus pectori
scientiae sareculo palirum et lolum submovisti: tu
triticæ messem qua propinquos pascat, elevasti,
felici in eo eventu per familiarum dissonantiam, unum
quod sequeretur, et aliud quod fugeret, demonstran-
do! O laudanda supra hominem tui virtus ingenii! In
una eademque persona, qua arte, quod utrumque
descendebat a sanguine, quid disseret, et quid dedi-
ceret, indicasti. Læto Deus gaudia nostra disponat
eventu: prœcul sit quodcumque minatur adversitas:
plus in te laudandum est, quia discipulus tuus scit
prosapiem vitare, quam quod prosapiem certat imi-
tari. Ecce Parthenium propinquitas sua ex utroque
geueris calle descendens, alia agnoscit feliciter, alia
feliciter non agnoscit. Quam timui ne præfata permis-
tio dum ipsa diversitate discordat, in deterioris jura
meliora vita concederet, et pro vilitate temporum fa-
cilius in ipso pars indocta reguaret! Sed ostendisti
mihi, etatis tuæ ornamentum, quia plus in consan-
guineo obtinui quam poposci. Cœlestia imitatus es
ubertate beneficij, quando impensione multiplici com-
mendauit vota vicisti. Ecce jam hiemali pectoro et
corde algido dictiouni floscui vernant, et ridentia
verborum germina depingunt calathos exhibentis:
ecce post gentile murmur de ore ejus, quæ humani-
tatem significant, verba funduntur. His ergo muneri-
bus tuis nisi reddam vicissitudinem, prestitisse te
estimes non merenti. Quisquis enim ferista liuua
successus meliores suscepere, ostendit se quod attu-
lit prosperitas non amare.

DICTIO XI.

*Quæ dicta est, quando Eusebii filius traditus
est ad studia.*

SCHOLASTICA QUINTA.

Licet sicut novitas, ita habeant intermissa formi-
dinem, et hoc sit cum de¹ attrito favoris publici
frons refugit, quod fuit ante quam disseret; dum ad
eluctatam reducitur usu dicendi pereunte senectus
infantiam. Exercitus Olympicis certaminibus de
palma confidit eculeus; et si non otio debilitetur,
in suo jure credit esse victoriā: semper ei coro-
nam blandimenti efficacibus spes promittit, nisi
velocitati præmium desidiæ languor executiat. Artifex
jaculandi de triumphis securus optat iuventa: et cui
occurrit semper in acie gloria, longa pace superatur:
poetarum hederas nobilioribus corymbis et viridaoti
specie nutrix ingenii comit assiduitas: cessante fre-
quenti probatione mutescut ora causidici: educa-
tus in pupibus æquor liquidum sine terrore nauta
perlustrat: qui si ad terrenam vitam ducat officia,
nec itinera astris, nec eventus deprehendit auspi-
ciis. Agricola si aliquando vomerem illectus urbani-
tate contemnat, in devium bobus dum scribit terga,
rapietur. Ergo sicut artium in suo quæque opere iu-
venitur mater instantia; ita noverca eruditio*nis* est
negligentia. Talis est nostræ, quam post temporum
intervalla producimus, conditio dictionis: non no-
tum schema deferens, non pompam quam ætate
mercari debuisse ostendit: totam fiduciam de audi-
torum benignitate concipiens, sufficere credit veniam
pro favore; satis esse pia vota pro merito. Absiste
procui, debilis timor: insinuandum orbitatis mise-
ratio, orationem religiosum commendat officium.
Quid faciat sermo peritiae splendore dotatus, ubi
causa etiam sine insiuatricis lingue placet officio?
res impetravit gratiam: sufficit ut verba mereantur
affectum: utraque secundis ad audientiam vestram
omnibus conuenient. Dicam sane quod restat, quia
tantum defrufo laudibus meis, quantum remanserit
in presenti causa silentiis. Illic Eusebius nobilissi-
mus genitor, par moribus quam natura, dum extre-
mis pressus, humanitatis sortem profuturo in longum
velit superare consilio: dum vitalis animæ vigore
terreni carceris angusia calcaret, ac se spiritalibus
habitaculis, cum a Deo vocaretur, refundere; ni-
hilque in mente ejus esset de homine residuum,
nisi immaculata filii diligentia, illud, quod nec in-
ter cœlestia ultra delet oblivio: huic mihi quasi bene
conscius foreudum, prout vires tribuunt, dereliquit:
confusa sunt supremis deponentis verba suspiriis.
Videro quid aliis reliquerit, mihi sub Dei obtestatione
dimisit hæredem. Cui saporem vite labris pri-
moribus contingenti gustum deprecor ubertatis in-
fundit: ut provocatus disciplinarum melle et favis
scientiæ, de domibus cereis ipse sibi liquefiantis ele-
menti nectar assumat. Habet, doctor venerabilis,
laus tua per hunc ad cumulum perdulta, quod ca-
piat: ex talium profeatu, meritorum tuorum pleni-

¹ Schot., donatur.

² Forte attritu.

tudo non refutat augmenta : quia discipuli elegantia assertio est sine labe doctoris ; ejus maxime, cuius prosapiem splendidam tempus postulat scientiae radii adornare, ut decus originis in diem serenissimum procedat, quando oris in ipso jubar effusserit.

DICTIO XII.

Data Aratori quando ad laudem provectus est.

SCHOLASTICA SEXTA.

Thema, laus litterarum.

PREFATIO.

Littera de proprio laudetur splendida censu,

Advena nam cultus nil tribuet genii.

Ebria vestito plus lucent vellera Sere :

Persica candentes colla decent lapides.

Nil juvat externo componere membra nitore :

Lux naturalis sidera nobilitat.

NARRATIO.

Omnibus rebus que æstmantur præconiis, exhibenda est pro dicendi facultate laudatio : ab eloquentiæ dote radiantibus reddenda sunt litteris que debentur : quia sicut gratuitum munus, et opes et animum indicat largitoris ; ita accepta denegari, avaritiam et impudentiam reserat supprimentiis. Libemus litterarum numini quod de ipsarum fluxit altaris : quantis enim materia ista copias prædications honoretur, qualibet effluat ubertate dictorum, de possessionis sue frugibus pasta satiatur: quia dum inter vireta que disposuit, propria oculos amoenitate captivat, habet quidem ipsa jucunditatem de graminibus suis, sed majora capiunt messes ingeniorum incrementa per dominam. Itaque qui feous litteris solverit, plus dièscit: dum per secretiores meatus, quasi per magnos alveos, que ad illas directa sunt fluenta, reducuntur: nec quod per guttas amiseris, aliter quam si relabentis Jooii jus bæbeas, possidebis. Quis peritiae depositum neget, nisi qui desiderat mendicus effici dum reservat? Istius rei fructus (quod mirum dictu est) in abundantiam refusus exstetut, dum jejunos faciat incubantes. Ergo post opem coelestem, post superni favoris auxilium, ministra quibus utaris, ars veneranda, præconiis; et inventionis tuae bono de his que a te fuerint directa, gratulare. A te orta in usu laudis amplectere : nos nihil manet in hac parte, quod dignum sit ultione vel præmio. Fideli oris nostris famulatu si parum in elevatione meritorum tuorum suggestimus, hoc dedisti : nos horum amnum fistulæ sumus, nec quidquam de copiis commissi liquoris ehibimus : tu ut per nos meritis tuis satisfacas, quasi Ægeum pelagus, ut Pegasus gurges illabere. Ante oculos vestros sunt morum vestrorum, si bene exempla retinetis. Salvæ sunt quascunque de censu vestro ad usuram gemmas admovemus. Ecce verticem meum coruscans luce vestra diadema nobilitat, et pretiosorum lapidum fulgore variato, crescit ex genio, dum competenter ostenditur. A vobis radicem sumunt instituta sapientiae ; per vos informata proferuntur. Nullus sine vobis pectori sapor est, nec libertas eloquio : vos ingenui testimonium sanguinis, vos materia pudoris,

A per vos, quod cor bene dictaverit, lingua proloquitur: ad investigandam inter justitiam vos præhetis, dum oppressum callem dumetis quo expetuntur superna, purgasti: vos triticeam de lolis segetem, vos fecundas de sterilitate ingeniorum glebas efficitis, et gravidas aristas ad scientiae horrea, ne famae infan-
tiae possit prævalere, portatis. Mundas nitorem familiæ servando, obscenam prosapiem peregrina luce perfunditis. Deo proxima res est vero infusa beneficio, dum per cursus elucubrationis traditæ, ne optimi degenerent, et ut mali degenerent, salva stemmatum veritate præstatur. Per vos de innocentum actibus, que ad instructionem sequentium pertinebat, gesta non pereunt: vestris in medium catenis transacta reducuntur, et sepulta reviviscunt: vos instrumenta

B memorie, vos causa pietatis: vestris vomeribus humani pectoris tellus ad fecunditatem preparata describitur : vos religionis auctores, vos hostes criminum : vobis ducibus que per usum subripiunt, dedicuntur sceleræ, per quas bona discuntur: aut ad directum homines augentis propositum, aut mutatis obliquum. Vestro exsules ornantur indicio, et a mundi culminibus sejunctos vos celo sociatis: malas conscientias aut intrare conuenit, aut in sacrarium ingressæ dedicatis. Faccasset a litteris vel mutare quod dignum est, vel non mutare quod noxiun: vestris vulneribus nulla per chalybem vestitos subducit instructio : ad penetralia illorum, et quos ferrum texerit, pervernit, vestris umbonibus directa ab adversariis tela repelluntur : nec speculis peritiae vestræ ulla clypeorum crates opponitur. Vos in afflictione constitutos erigitis : vos positos in corporum cruce amnletis : sic gaudis augmenta tribuentes, ut modum hilaritas et producta custodiat: si a vobis veniant blandimenta, dulcescunt. Non licet contra imperium vestrum vel defunctum flere quem diligas : vos nuptiis, vos aptæ funeribus: scientiæ istius studium diversissima in concordiam tenet, et utramque partem amplexa gratulatur: utinam vos longioribus coli licet affatibus, et non vestris legibus deberetur brevitas, a quibus copia votiva suggestitur! Per litterarum species in longum itura vox toto committitur, et sine imminutione sui relegate solidatur. Ante vos ignara ordinis vixit humanitas, et ructantia glandem pectora sine modis verba vomerunt: vos inter unius naturæ homines distantiam facitis, dum coelestibus notitia vestri, pecudibus similes reddit ignoratio. In propatulo est, qualis ante hanc frugem fuerit mortalium deserta prosapies: cum illic enim quibus nobiscum par adventus in luce est, per discretionem vestram non est conditio una sapiendi. Valete, ornamenta melioris sæculi, et mundum quem eruderastis concessæ a Deo, in temporum remedio possidete.

DICTIO XIII.

Quando Paterius et Severus traditi sunt ad studia.

SCHOLASTICA SEPTIMA.

Si nauta secundis flatibus feliciter humidi directum transit itineris : si bellatorem dicit successus melior ad triumphum : si per rhetoricos campos litterarum

miles judicis fit favore sublimior: nostrum est hōdierno die momentis paribus gaudere de themate. Quid mihi est cum ingenii mei publicata et degeneri paupertate? ecce de suscepta dictionis messe distincsum jucunda sorte, quando relatorum meritum relationis amplificat, et actorem causa commendat. Ubi est pavor, qui nos sibi propter imperitiae conscientiam subjugabat? ubi frontis trepidatio, usu et exercitatione fragilior? obliviscimur meriti nostri, dum claritatem loquimur alieni. Nunc discimus potentes et alios esse, vos facere, quando tantum et fama nobilis dat praeconi. Nihil mihi cum dubiis: splendor laudantes illuminat: et immersos tenebris, si ejus meninerint, sol recludit. Sed rursus hilaritas jungitur cum pavore, et fit socia exultationis trepidatio. Quando impar in modicis, sufficit in supremis? Nam qui claritudinem non styli luce commendat, obnubilat: et sic ut ingenio facundorum crescunt modica, ita siccitate devenustantur amplissima; et nisi aestimatis viribus aggrediaris sarcinam, subjacebis. Ecce Paterius et Severus ornamenta curulum, et parentiva vocabula purpurarum, eruditionem originariam in ipsis vite præstolantur exordiis: dignantes non studiorum diligentiam cum sapore haurire lucis, quos indiscretis temporibus Dei natura donavit et litteris. Pro quibus, quid parentum decora, quid insignia vetusta novo mentibus relator iusinuem? Levabor hoc onere, si fastos pro me, auditor, interroges: mecum campi solemnis illa vociferatio, mecum Severum et Paterium et aula veneratur et curia: quorum quamvis familia meruit scipiones et trabeas; seposita tamen ad tempus dote sanguinis, quod occasum per dignitates et post sepulcra nesciunt, moribus exegerunt. Mentior, nisi vivit¹ Paterius in opinione doctorum, et perenni ære formatus, illam eloquentiæ palmis nobilem inter peritos presentat effigiem. Horum prosapies adhuc quidem parva, jam maxima, gemmata pubescens flosculi ora preferens, vocis præsidium quod exhibet, implorat, hoc taciti poscens allegatione colloqui. Juvate parvulos, quos habebitis patria mox parentes: impendite præsidia defensoribus, et pugnate pro teneris, ne matuiores ayo succumbamus pro universitate bellantes. Scitis quæ domus pro generali calamitate desudet, cui debeatur pro communi securitate litatio: a qua fluxerit quod inter adversa inter vos civilitas non vacillat. Debet vobis origo nostra hanc tributariam functionem, ut semper nutriat patriæ suæ sine intermissione custodes. Ergo si nota sunt vobis bona germinis nostri, inserenda suggerit: ut quod nitet in semine, cultura melior: habeat cespes radici obsecundans poma, quæ tribuat. Non sunt peregrina, non fugitiva quæ poscimus. Si Eleis et Olympicis conflictibus nutritur eucleus de parentibus aestimatus, nos adhuc proficientium creatorum muniamur exemplis. Vobis tantum præbuerunt obsequii

Vivil Paterius] Petronii Maximi u consulis collega anno 442 et ante consulatum prefectus prætorio, ut testatur Valentiniani Aug. novelia ad eum missa. Ennodius æream quoque statuam doctrinæ nomine

A res secundæ, quando propugnatorum vestrorum et adolecit posteritas, et adhuc patris avique tutela non deficit. Ergo his stimulis incitatum, doctor venerabilis, suscite universorum voces afferentem, et elevatus consideratione meriti parem te multorum forma sententiae: labora ut munitio nostra te sustinente solidetur, et ne inimica arietum vincat impugnatio, tu muris patriæ studiorum arma conjunge. Scimus quorum tibi soboles committatur, ut quod natura validum peperit, confortet industria. Ducas erit, non originis, si de viri fortis stirpe editus habeat inter bella formidinem. Sufficit te sic instructio- nis tuae sudore crescere, ut præsentes pueros formam veterum facias obtinere. Sed dicas forsitan: licet te professio sanctior urgeat, me in istis non habet cura postremum. Ego sum cui Paterium filium mater et virgo sacri fontis alvus effudit: ego in animæ ejus secunda nativitate aut recreatione sum genitor: ergo peculiaris eruditionis ejus me provisio respicit, cujus pater et inter coelestia sum vocatus.

DICTIO XIV.

In legatum, qui patriam hostibus prodidit.

CONTROVERSIA PRIMA.

Si excellentius crimen est, quod digna veneratione persona commiserit, habetis, judices, in uno homine duo diversissima, et proditoris meritum, et sacramentum legati. Sed vincitur in ipsis vox superata primordiis: facinus vix credo, quod arguo: quis astinet in vocabulo integratam consummatam cecidisse perfidiam. Cogimur dicere, quia nil mali aut proditor metuat, aut verus legatus admittat. Quid accusationi meæ pro innocentia nomen opponis? in sequentem posses effugere, si eses meritus quod vocaris. Nemo cautius malus est quam qui absconditur sub appellatione pietatis: tutum est iniuritatis exercitium, quod honestatis tegitur indumento. Falescasat propositum præstigiis potius quam mente constare: enervata defensio est, quæ nudi honoris nititur nihil valitura testimonio. Ut nocentior contra patriam existeres, viam tibi consilia nostra pepere- runt: nos egimus, ut fortior hostis, dum propugnato- rem querimus, appareres: non sentiremus quæ irrogasti patriæ inimicitarum pondera, nisi sump- sissemus ab amicitiarum religione principium. Externis adversariis sine labore congredimur: inerme petitus inventi, qui de gratiæ fruge in affectum prou- pit inimici: egimus fœderis tempore, ut generalem adversarium, quid gravaret patriam, non lateret. Iste enim, cognitorum splendidissimi, si negligentius in suscepto functus officio, per animi tedium socio- rum commodis institisset, capitale mereretur exti- tum: quale est enuntiasse hostibus interna patriæ, pro quibus certasse sacrilegium fuit? quibus sunt expianda tortoribus, quando illud perdidis, quod nefas est non juuisse? quantis colorum varietatibus et urbanitate lethali ad hoc perductus aestimatur, ut

Paterio positam fuisse significat, in foro nimirum Trajano, ubi mos erat, Sidonius:

Ulpia quod rutilat porticus ære meo

legati personam putaretur implere? Solet virtus quæ A pos affixit: postrema est in novercali indignatione innata non fuerit, cura et nutrimentis institui, et transire in affectum, quod feceris studio falsitatis: usu honestatis robur adipiscitor, qui bonum sub diuturnitate mentitur. Servasse adhuc benevolentiam captiosam, nisi inspexisses ledendi callem legationis clave reseratum. Tale est, ac si ægris sub febrium jactatione languentibus allaturus salutem curator adveniat, et animam in penetralibus suis sub medicinali specie exclusurus inquirat: quis, rogo, huic non pandat secreta vitalium, et in quibus adhuc locis vigor subsistat, annuntiet? facilis extingendi ministratur occasio illi a quo sanitas postulatur. Sic te, impurissime hominum, adversus nos intimorum reseratione munivimus. Ex vestro nunc, cognitores, pendet arbitrio, si qui peccatis vicit universos, non debet omnes reos superare suppliciis. Nascituras in posterum culpas incidite: eveniet ex unius cruciatio generalitatis emendatio. Genus pietatis est, circa hostem patriæ esse districtum, ne dñm personæ parcitis, ad incrementum vitia provocetis.

DICTIO XV.

In novercam, quæ cum marilo privigni odia suadere non posset, ultrisque venena porrexil.

CONTROVERSIA SECUNDA.

Adest, judices, noverca, quæ ut satisfaciat odiis, non parcat affectibus: quam ne privignus evaderet, elegit misere ejus casibus, quem dilexit: qua se-vissimarum more bellarum, de confusis mortibus tesseram fecit, dignos lethi forte estimans, quenque cum inimico illius potuere trucidari. Ruptis repagulis acceptip furore ejus exercitium, quasi neci deputatum perimens quidquid occurrit. Generalitat perniciose esse desiderans, nisi defecissent toxica, adhuc ira crescebat: hausta sunt'a duobus venena, quæ reperit: quod in aliorum servaretur exitio, non remansit. Heu! quemadmodum gemuit defectum poculi, cum cadavera pauca conspiceret, indignata sibi quod de funesto liquore plus defonctis, quam quod occideret, dedit. Quæsivit de extinctorum visceribus pretium mortis alienæ, si licuisset, abstrahere: ut plurimi per guttas fata dispergeret, ut animarum penitralia virus nobile possideret. Ante: experimentum perniciosus effundebator humor in poculum: fecit eam quid perdidisset, agnosceré, postquam de succis abundantibus panoz extinxit. Ubinam gentium fuit animus conjugalis diligentiae? ubi maritalis sacramentum copulæ? Plus egit privigii, quam tori recordatio: dum immanitatem obsequitur, effugatus est viri praesentis affectus: credidit in quocunque vivente privigni remanere posse substantiam. Lucem voluit profana confundere, et humani generis messem mundo labente succidi: quidqoid in occasum potuit ire præcipitans veteris Erebæ legibus diem nostrum cupiens scelerata submittere: ne illam vel post inferna odiosus inspiceret. Quantis gradibus et profectu scelerum ad venena descendit? Dñ exiitum distulit, quod aliquando in tormentis constituto ingessit vice beneficij. Ante flagris, fame, frigore inimicum cor-

A necis exscentio. Velle in accusatione, judices, dñtius immorari, nisi facinorose pena prolixior lingua differret. Nolumus quas peroranti conceditis, ut addicenda in luce mereatur inducias. Quotiens, scelestissima feminarum, subdolis privignum fovisti complexibus matrem mentita? quotiens innoxii potionibus egisti, ut de manu tua mortem securus acciperet? Captata sitis, tempus et bibendi necessitatem forte ut citius lethum porrigeres, exorabat: habuisti misericordis opinionem privigni desideriis obsequendo: quotiens matrum loca tenuisti, ut novercam totius exhiberes? Solet, libertatis præsules, in conjugali consortio unius sobolis ut commune pignus attendi, dum affectio quam pater obtinuit B transit ad filium: decedentibus matronis, viorom providentia, dum ad educandam posteritatem curarum participes querunt, sic novercas inveniunt. Sæpe tamen sub hoc vocabulo mater accedit, eo ea tantum circa gerumen alienum, quo sollicitius nomen tragicum vult vincere. Genitricem munit securitas, ei sacramentum nominis sui: quæ etiam misericorditer creduntur irasci. Vestras, infanta, blanditiae jure respuius, quibus per fucum malitia interua vestitis. Erubesco, cognitores sanctissimi, damnata meritis suis diurna impugnatione sustentare: non est anceps sententia, quam labore suspendo. Utinam exquisitis effugetur de luce cruciatibus, et lentis secta vulneribus existat superstes corpori suo! C non uno tempore de propriis sedibus noceus anima vellatur. In affectum reducitur puritas, quotiens generalitatis oculos expiaveris cruce noxiiorum.

DICTIO XVI.

In eum qui præmii nomine vestalis virginis nuplias postularit.

CONTROVERSIA TERTIA.

Creditis, judices, per hunc victoriis lamenta miseri et trinmphorum saporem displiceret de præmio? æstimatis offendi deos in effectu rerum, et deduci ad pœnitentiam numina, que vota juverunt? Adest homo nequissimus, qui genere nos imperat, quod patriæ nostræ vicit inimicos: qui consummati præliis, dum laboris pretium flagitat, et hostes et bella commendat: qui exhausta putal laboris esse suffragia, nisi quæratis cœlicolis conferuntur: ut possit civitas ejus perdere, quod per ipsum creditor acquisisse. Confidit genium bellatoris pictis tabulis et imaginibus non teneri; nec requirit ut servetur sæculis ære formatus: sola opinatur esse gaudia, quibus evenit manus adulterii. Si ad hoc te casibus obtulisti, ut pro sudore tuo nominari pudeat quod requiris, nos non possumus scortis debere quod vicimus. Non pro amore bella gessisti, qui post adversarios in civitatis medio cum pudore congrederis: sine causa ho-tes depulisti, qui eorum vicibus fungeris in triumpho. Habuimus statum honestatis liberum, dum casibus subjacemus: fugienda est viorom fortiorum felicitas, per quam jungimur miseriis subditorum. Etenim, curiae lumina, per minutias scelerum hunc opinamur

ad immania vota perductum? quantis gradibus exercitatum facinus pervenit ad hoc ut vitia laudibus mercaretur? Credebamus eum, dum vitam in tentoriis ageret, et ad insignia roboris duris corpus successibus invitaret, civico amore constringi; ut per militiam ejus, nec incendium urbis, nec sacras corruptela virgines possideret. Iste enim emit tot vulneribus, ne alter facinorum fruge potiretur. Quid tibi debeam, crudelissime hominum, datur intelligi, per cuius beneficia superati exitum victor ingemisco. Dicite, praesules libertatis, quem potius habuimus qui animos nostros possedit, in tubarum clangore terorem, dum ferri seges equorum fremitu minaretur exitum? Credo, ne libera patrum colla catenarum rigor, astringeret: ne inviolabilis matribus pudor civitatis excidio deperiret: ne votiva virginitas sacris mancipata culturis prædonis igne raperetur: ne famula castitas hosti præmium fieret insultanti: ne corporibus ex humana conditione liberatis, vis inimica subrieret, et adversariæ pudicitia libidini ad ultimum deducta serviret. Quero a te¹ heros magnanime, quid de patria tua malis depuleris, si haec que timui victor optasti, dum mortes hostium iictibus tuis numinum favor addiceret. Percunctator utrum poposceris superos in illa necessitate fautores? Si fecisti, perfunctus periculis sacerdolibus eorum pro debita oblatione minitaris? si non adhibuisti pia vota certamini, quid tibi debeo, quem sine precibus suis generalis prosperitas comitaliberavit? Si intellegis, multum est quod debes numinibus, si studuerunt supplici: majus, si dederunt victoriam non petenti. Credo, digressus e prælio, loco principi delubra veneratus es, et ibi gratiam retulisti, unde prædam ferriatis manibus certas abripere. Vereor ne templis nulla face consumptis, ducat vestalem virginem sors secunda captivam.

DICTIO XVII.

In eum qui seni patri cibos substraxit.

Data Aratori.

CONTROVERSIA QUARTA.²

Nescio, judices, utrum inventiatur poena, quæ criminibus satisfaciat impetui. Interim deest lingue copia, quando facinoris novitas superat arguentem. Iste est filius qui grandævo patri, cum posset præbere alimenta, denegavit: id genii sceleribus suis associans, ut esset patre incolumi parricida. Putas evassisse te debitum de nou illata genitori morte suppliū? ut esses³ innocentior, pepercisti. Potuisse cruciatus quos intuleras, ultimo, patris fine concludere, si manum jugulo medicam præstilisses: prima est malorum tuorum adinventio, creatoris proprii exitium nec removere ut pium filium, nec ut crudelem decele, inferre. Quid est quod inter utramque viam, exquisiti inventio periculi, neutram sectatus pasceris promulgata tabe genitoris? vixit, te procurante, eo infelior pater, quod mori te procurante non meruit. Nemo, sanctissimi, dubiata mundi istius mala advoca ta nece sepeliri; et communem sortem votum esse

A inter adversa constitutis: necesse est optari, quod modum ponit amaritudinis. Rogo, quibus est bellus comparandus, qui procreatione sua infert dura sine termino? cuius doli, dum manus abstinet ab auctore lucis, letho commutanda pepererunt? Jam erat genitor istius annorum fasce contritus: jam per tremenda senis membra avi depopulatio vestigia olim robusta subverterat: jam diuturatis morsibus in rugas quæ declarabat hominem, forma vergebatur: non tamen sine spe subsidii ad maturitatem pervenerat, cui jam major soboles arridebat. Potiori fiducia ad victimum congregata dispersit, quem semper scimus horrea sua in pignoris alacritate posuisse. Omen putavimus cogitare de substantia, cui existebat natus incolimus: ad gelidam canitatem hoc putans posse sufficere, quod reparatus in prosapie annis viridioribus non peribat: cum repente egregius juvenis tali patrem securitate nudavit. Vellem paulisper, venerandi coquatores, ad hanc verba convertere: sed reor perire monita, quæ profugis moribus exhibentur. Putamus, venerandi hominum, ad hos usus prolem cuiuspiam magisterio pervenire; sufficit germini institutio naturæ; quando quod solent facere doctores, infundit eorum pectoribus lex humana. Non est exaccidenti bonum, debita completere: nec deesse potest ratione præditis, quod avibus probamus insertum. Versa vice, aquilas legimus fetuum ministerio pasci: et beneficium parentum, quod implumes natū, quando ovorum tunicis exuntur, indepi sunt, quædam districti æquitate restituunt. Non putant volucres esse liberum accepta denegare: quale est ingenium quod circa diligeutiam suorum alites nescit imitari? Transeo multiplicibus exemplis luporum rapacitates, jejuno escas parentibus ore deferunt, et impasta visceribus fera ad creatores suos currunt ore locupleti. Vos perpendite conscientiam rei, quali poena digna sit, qua inusitata commisit: quia propagantur impunitate vitia, et nisi judicantium censura succurret, peccandi vis per generale corpus exiret.

DICTIO XVIII.

In tyrannum, qui præmii nomine parricidæ statuam inter viros fortes dedit.

Data Aratori V. C.

CONTROVERSIA QUINTA.

Quamvis, judices, virorum fortium effigies manus perenniter ære serventur, et per haec simulaera nesciant obitum vel sepultu: quamvis in æternitatem migret per has artes imago mortalium, et angustum humanae nature legem vivat industria: tamen virtutis præmium nec parricida aliquando meruit, nec tyrannus exsolvit. Quando munus innocentum aut sceleratus eliciuit, aut oppressor libertatis ingessit? Statua, venerandi praesules, sudoris fructus est, judicio reddenda purissimi: ut in utroque congruus nitor nec suspicientem devenust, si indigno auctorij provocerit, nec, si conferatur inimerito, macule largientem. Si libera adversus tyrannum vox est vitia detestantis, silicet sub tutore criminum culpas urgeri,

¹ *Heros* vet. cod. apud Schot.

² Schot., *nocentior*.

dicam quod sentio. Inter duos nefarios res honesta A si qui animabus reliquus vigor est, deflent præmii sua, que annisu roboris exegerunt. Uhi honestas, ubi studii liberalis efficacia, obi munus pro patria dimicantis, si æreas formas artis possessor exhibet, et qui genitoris funus procurat, obtineat? Vos tantum digna meritis exhibete tormenta: ne si imparsa impeditos addixerit, nec vobis deheatur laudatio directa censendi. Uno itinere vita pellantur, quibus pene par exstitit sors delicti.

DICTIO XIX.

Dala Ambrosio, in aleatorem qui agrum in quo parentes ejus erant positi, pro ludi pretio dedit.

CONTROVERSIA SEXTA.

Postquam, judices, deforme aleatoris studium deductus ad exilitatem ceusus evaserat, et crescentem certandi curam facultatum defectus addixit, cœperunt a turpi præmio nec parentum sepulera subducunt cœperunt expectari dubia casum de favillis, et ridenda proponi contentionum momenta de lacrymis. Ubi sunt, qui dicunt perfectas luce animas nihil cum hujs mundi cultoribus habere commune, et post sæculi segregatioem diem suum habere translatos? Ecce jam majores istius prope que obtinuerant sepnlera sennerunt, et de ipsis per diuturnitatem fiunt busta jam tumulis: et tamen apud commissatorem improbissimum adhuc creduntur in illis intentionis pretia non perisse. Post longi vitæ curricula fortuito nil debentes, eventum manes jubentur exspectare de tesseris: post profligatas, quas parentes tui per longam parcimoniam opes collegerant: post multa argenti arrique pondera, que jutura hæredem parcitas sub dimensione servavit: ornas veterum, ut essent in præmio tabulæ, sterilitate deterior proles honorasti. Si mausolea precedentium minor posteri cultus ordaeret, esset plectenda negligentia, et spectaret de illis poenam judicibus, qui filiorum suorum mores in alienis cupinut emendare commisis. Pro festivitate certa temporum lego redeunte, pro tertis, et quibus animæ pascuntur muneribus, credidisti nefas si genitorum tuorum sepultra dominos non mutarent. Non tibi licuisse domos ultimas pro abducta ab hostibus pignoris tui redemptione distrahere: quero que sit necessitas quod alienam video in parentum tuorum cineribus possessorem: et nihil mihi aliud nisi iudicis opponitur. O misera mortalis conditio, et cum dengantur desideria, et cum infelicius conceduntur! Quotiens creatoris tui sollicitis Deum movere suspiris, ne de hujus usra lucis, quod infastissimum creditur, et sine legitimo hærcde transirent? Editus, institutus, eruditus, ad hanc messem, judices, jejuna pudoris mente peruenit, ne in iure suo patiatur esse, postquam universa perdidit, patrimonii largitores. Damnamus in scelerato voluntatem turpissimam: nam contigit forsitan, ut ad probos dominos priorum tuorum ossa beneficio levitatis emiseris. Communis est universis defunctorum reverentia, et circa religionem sorte ultima conditorum dignam poscit humanitas universa culturam: excellentius tamen

B C D

¹ Schot., *litteraria*.

majoribus nostris debita suprema redduntur, quos A in utroque deprehensi, nulli exhibent stabilem conscientiam. Pollicentur enim pœnitentiae tempore honestatis affectum, quos fidem videris exhibere peccatis. Si te, scelerissime hominum ante Veneris delubra positum stimulasset Minervæ recordatio, utramque potestatem male diligens ingenii tui memoria læsisset? fugisses illius domicilium, cuius adversariam mente retinebas: qui honor est ibi ejus statuam collocasse, nbi dea pudicitie potuisse commemoratione violari? Nesciendo, infastissime, gradibus ad fastigia exsecrandi erroris accedere, pene postliminio bellum inter coelicias excitasti. Vident illi oculi semper turpia, detestati junctos quadam obscenitatis lege complexus. Dum procurante te interest lupanaribus captivum numen; solus es qui ostendisti servire humane libidini superiorum potentiam: et illis eos constringi locis, quibus fuerint a mortalibus deputati. Quam dissona erit inadolentis impensa sacrificiis? unius oblatio numinis alteri dabit injuriam. Nam dum per providentiam tuam simplex pulvinar gemina superiorum potestas obtinuit, et in una æde pudor et luxuria convenit, neuter devotionem nostram favor aspicet: quas tu habitatione misericisti, nos propriis habebimus offensas sacrificiis: qualia erunt munera quæ gregatim portanda sunt per incestas et virgines? una offendenda est hilaritate, et lascivia placanda altera. Inter verbenas et thura hostiarum erit causa certamen, et inde efficienda irata numina, unde mulcentur¹. Submovere sacrilegis

C prolixam narrationem: moras quas in luce reus accipiet, inter supplicia consumat: quia devenust referentem et alienorum actuum turpitudo.

DICTIO XXI.

In patrem quemdam, qui cum filium a pirata captum redimere non dignatus esset, ab eo tamen ali petebat.

CONTROVERSIA OCTAVA.

Thema. Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur: euidam duo filii, frugi et luxuriosus: pirtaas utrique incidere: scripserunt patri de redemptione. Pater vero venditis facultibus piratas expetiit: cui opilio data est, quem vellet, redimeret, quia parum pretii detulisset. Ille elegit luxuriosum, quia æger erat, redimere: qui cum reverteret in via mortuus D est: frugi piratas evasit: pater petit utalat: ille contradicit. Actio contra Quintilianum suscepta. Ille enim patrem tuerit, nos filium. Rogo ne arrogantium putes, qui legeris.

*Praefatio.*² Nunquid fas est aduersus Quintilianum nisi pro veritate dicere? aut immemorem sui loquendi facit aviditas, qui tribuit verba justitiae? Fallentes decet urbanitas, dum peniculo fucata mendacii peregrinorum decorum laudanda verbo tenus summit eloctio. Sane solatio oratoria artis æquitas asse-

DICTIO XX.

In eum qui 'in lupanari statuam Minervæ locavit.

CONTROVERSIA SEPTIMA

Semper venerandorum iudicium ancipitem credimus fuisse sententiam de confusione peccati. Ibi cognitoris, quo potissimum vergeret, hæsit deliberatio, ubi dubia exstittit sors delicti: nam definitiōnem æQUITATI congruam sicut vitia manifesta exigunt ita obscura suspendunt. Quando in luce est facinus, quid spei remanet addicendo? Percipite, queso, amici, et interna aestimatione tractate, qualis sit, qui et virginitatis oculos, et lupanaris secreta violavit: et in utroque sacrilegiis, nec flagitia veneratur quibus inimicam testem adhibuit, et castitatis profligat ruborem quam indignus associat. Expostulo a te, humani generis ostentum, qui levitatem tuam ad erigendum Minervæ simulacrum religionis cultus adduxerit, dum integratissimam hostem illata de loci fœditate monstrat injurya: nec reverentiam te exhibere Veneriae pollutioni clamat publicata corruptio. Nesciunt peccandi terminos, qui ad transgressionem seeliris excessum amore provocantur: modum in erroribus ignorant, qui crimina excelsa moliti sunt. Dum Dionem et Palladem, diversissima numina, peregrinantibus mancipata sententiis, in unum fabricata deridens arte conjungis, fecisti religione tua acerbius quod delinquis. Res summo digna piacula, miscere discordantiam, et in unum colligere, quibus nisi secretum præstiteris, contumelias irrogasti. Creditis inventiri hominem de hac mundi gemina conversatione neutruum tenensem, et nec amicum virtutibus existere, nec fidum vitiis inveniri? Solent aliquos erigere ad despectum boni operis patrocinia culparum, et qui de sapore landis alieni sunt, de licentia frage gratulari. At te quæ istarum rerum invenit sectatorem? meliori ordini contrarias manus attulisti: nec improbis sinceriter obsecutus colla submitteris. Odi, principes viri, morum suorum remissos judices: condemo, qui per negligentiam serenorum actuum in dubium trahuntur: exsecrabilius tamen detestor qui

¹ Schot., *Submovere*.

² Nunquid fas est aduersus Quintilianum] Quem aentius Romanus generis declamatorem appellat Trebellius Pollio in Postumio juniore. Ausonius de Professoribus

Seu libeat fictis ludorum evolvere, lites,

Ancipitem palmarum Quintilianus habet.

Quintia est Quintiliiani declamatio *ÆGER REDEMPTUS*, cui contradicit Ennodius. Thæma autem controversia, quod apud Quintilianum iisdem pene verbis legitur, et principium, quorum utrumque in vulgatis libris desiderabatur, ex antiquis adjecimus.

ratur : eligo pompam, quam probitas defensa partu-
riet. Procedat contra eloquentissimum virum cœle-
stium favore munita simplicitas : de fiducia partium
nostrarum oritur quod audemus. Vos tantum,
principes viri, benignitatem vestram, salva au-
riuum animorumque cautione præstate : ne cothurnus
ille sublimior, oris facultate qua prævalet, in pos-
sessione sua credat esse victoram. Quid est aliud
adversus ejus impetus nos juvare, nisi peregrinantem
reducere post intervalla justitia?

Principium. Gauderem, cognitores amplissimi, evasisse me pedorem carceris, vincla piratarum, nisi regresso mihi myoparonum loco pater existet. Quærit a me alimenta, quem nec auro ab hostibus, nec lacrymis liberavit. Putat quod illi de-
beat regressus ejus proficere, quem cum potuit non redemit. Frustra pastum beneficio legis imploras, qui factis tuis naturæ jura solvisti. Exhiberi victum patribus jus decernit : non est tantummodo sacramentum istud in nomine. Dicat vel pirata, si pater es. Meliorem me fuisse mortuo sæpe cum loqueris, nunquam ostendis esse, cum judicas. Viam culparum germani decederitis attendite : ipse magis geitoris moribus parvit, qui prælatus est; ego quo omniæ vitam meam per extraneos ab istis actus exegerim, declaratum est cum me pater prædonibus sponte dereliquit. Valida sibi videtur adversusso bolem argumenta proponere, cum propensiore gratiam meruisse jaectet culpabilem filium, et proximum sepulturæ. Quæso, judices, pronuntiate quid debeam. Interim clarum est me et cineribus vitiosi fuisse postpositum. Non erubescit quidquam ab eo auctoritate parentis exigere, in quo esse noluit quod vocatur. Utinam mihi ad hos usus valetudinem piratarum catena reservasset ! facerem præbitione indebiti alimenti patrem meum pudore captivum, ut injustus arbiter de proprie gemitum iniquitatent sententiæ. Cibus enim qui ab illo præstatur, cui nihil boni mereris, exhaustus : jejuna sunt saturatae sua viscera, quæ non habent conscientiam beneficii ante collati. Nescio quid de duobus filiis homo ille spei sue residuum putet, qui unum terræ reddidit, alterum passus est in perpetua rapto-
ram dominationem servari. Accipiat, nisi confunditur, quidquid exhausta suppliciis membra genuerunt. Non novi quid senex a debilitate flagitet : interea quod adverto, sumus ambo pascendi. Quid mihi rationem modicae facultatis adducis in medium : qui unum redimere voluit, sic substantiam suam vendidit, ne pretium pro ulroque sufficeret: quis infelicitatem meam, quis miseras possit expondere? cui post Cilicas et ipsa quam resumpxit esse fertur libertas obnoxia? Dicte quæsumus, judices, si et in patria mea debitores pronuntiabimus, quid evasi? Addidit creator sanctissimus dolere oie quod emisissent vincla germanum. Quasi vero tantum a nobis exigat natura servitum, ut compenset erepti fratris hilaritas quod remansi. Amorem debemus carnis sociis absoluti : crediti dicenti manifesta : nesciunt intrare de altero gaudia hominem pro se timentem. Illud enim improbat more

A clamat examinis, ditiorem esse quodammodo a quo aliquid poscitur. Talem technam in supplicationibus fucata servat urbanitas, ut utatur composita hu-
militate pro jaculis : quatenus commando superbæ abjectionis nihil ei relinquit liberum, qui rogatur. Licitatum pro ambobus censum testatur, quem pro uno constat expensum; exspectat geminam gratiam de beneficio singulari. Nescio utrum querendum sit quid cogitaverit, cum apud universos liqueat quid fecerit. Exhausit partium tuarum defensiones pirata, qui de nobis præstít optionem : teneat quæ sola desiderat sepulcrum de filio pater, qui tantum moriturum redemit; nam qui sauo languentem præpo suit, denuntiavit se horruisse victurum : quid de superstite poscas, nescio, habens in consolatione lacrymas quas emisti.

Narratio. Perpetuo, judices, honestatis culturam et in estate peccatis amica servavi : subtrahens impensis desiderii puerilibus, unde posset ævi gaudere maturitas. Hujus rei frugalitate fecimus ut remaneret patri quod pro luxurioso filio posset of-
ferre. Quid de patrimonii exilitate causaris? si par moribus exstitissem, usque eo perducta res fuerat, ut neuter potuisset absolviri. Inæqualis est arbiter, qui proficere voluit alteri quod nostro pudore condidimus. Quantum asserit paterna districtio, causa nobis diutornæ captivitatis probitas fuit. Sanus diligens, patri fratrique sedulus, talis reduci non meretur in patriam : et nisi exstitissemus una sorte captivi, sorduisset suspicione nostra regressio : æquales calamitatem fuiimus ; sed patris amore distantes. Felix luxuria suffragio juvenis, et ante magnam partem communis exhaustus substantiae, et ipsi profuit quod remansit. Me miserum, et semper paterna judicatione captivum! Prolusi in pace ante quod pertuli; et dum recti iter teneo, indicio parcimoniae, qualiter inter hostes viveretur, agnovi! Hinc est quod, cibo quem ministravit feritas illa contentus, vixi inter ultima solatio consuetudinis, non humanitate raptoris. Quæro qui me servavit usus ille frugalior, si æqui observantia patrum meretur offensas?

Objectio. Quid quod barbarus dixisse se perhibet, Unius pretium pertulisti? debitum semper accipiunt objecta responsum. De nulla peperdisti auctione sollicitus : aurum quod exhibueras ante preces inimicorum oculis obtulisti. Dum sic tibi universa procederent, a nullo potuit ambigi quo sufficeret desideris tuis unius liberatio. Mox tamen ut illa intra repleta squalore mortis intrasti, quid esses electurus, antequam optionem tribueret pirata, cognovit: non descendit ista de amore trepidatio; nihil ostendit ambiguum, qui de duobus filiis per omnia signa diligenter, quasi ad unum venisset, annuntiat. Post egressum tuum fortiores me arctavere custodie: di-
vinitati gratias, si libertatem meam et hic tutaverit, quod evasi. Tua interim ad inimicos vocem videtur emisse sententia, nisi studiose quem relinquo ser-
vetur, elapsurus est. Diis ducibus fuga nostra ante oculos hostium locata efficax fuit.

Excessus. Præterea, ut est fandi locuples pater, A macem. Miror tamen, nisi quod effugi de barbaris et vivendi diuturnitate didicit præsentare quod loquitur, callens impenere necessitatem mentibus per auditum, dicit omnibus in humanitate degentibus cibum esse communem, et ab uno flagitat quod non licet quemquam negare, generaliter allegans deberi universi quidquid terra produixerit. Sed quando in communem usum seges triticeam sobolem et liquorem vineta fundebant, nec viritim tellus erat distributa cultoribus : nullus inter hostes filium sic reliquit, ut crederetur gemitus præstulisse servitiis. gnoro, judices, postquam elegerit lacrymas, de superstite quid requirat. Sed metum nobis legis objectat, et quod inter parentes et liberos scriptum est, sibi deberi vult, qui nihil exhibuit de parente. Voluntatem nostram, dum cogimur, querit; et desiderat hoc nos exhibere pietati, quod ipse professus est excusantem non posse negare formidini. Nunquid misericordia locus est ubi instat imperium? quod non licet subtrahi, non possumus dicere liberalitate conferri; clementia nisi ingenua non vocatur : quidquid non dare prevales, ceterum internum computa, si dedisti. At frequens nobis naturæ iteratio et sanctum creatoris nomen obsistet, quasi usura lucis, dono parta colestium, inter illa quæ ab hominibus tribuntur possit ascribi : sacrilegium est superorum indulgentiam semen dixisse mortalium, de sola habet libidine testimonium pater crudelis. Jungit etiam oneribus meis, dum reposcit solatia destituti, dicens sibi civitatem potuisse succurrere, ni redissim. Quid aliud voluntas ista manifestat, nisi ut rursus me pirata suscipiat : si gravis est inempta visio prolis tuæ; certe, vel quod soles magno compare, meum bustum sine pretio possidobis : atas quidem pollicetur vitam, sed tormentorum magnitudo, quam acerbiorum te digresso pertuli, promittit exitium.

Exempla. Deinde protulisti exempla paterno digna proposito : sed interpretatione viluerunt : quasi setas cana desideris tuis formam, et non imitationem sanctis præstiterit institutis. Quid magni Æneac humeri ponderis de creatoris fasce senserunt? aut pressit filium corpore, cuius ipse fuit sœpe bajulus actione? Vis scire quia eripi de hostibus meruit? ante oculos locatum est quod noluit, ne gravaret, credens sibi sepulturam procumbentis lili ruina præstari : et ne procedentem natum vita digniorem senilia membra retinerent, occasum civitatis dixit satis esse pro tumulo. Ille prædonibus evadente filio remanere voluit : remeasti ad paliam tu relato. Quid nobilia Scipionis pro genitore suo facta commemo ras? cum ille pro auctore sedulo dum se obtulit, totum dedit, sed non consumpsit universa quæ debuit. Semper votorum bonorum est causa consimilis, nec discreta sunt studia benignitatis. Pronuntiat quid de filio mereatur, qui eum ad officia naturæ, nisi coactum, estimat non venire. Vincula, nisi paream, lex minatur : quid refert? Ad hanc me consuetudinem suppliciorum a te procurata formavit diuturnitas, quamvis longa pœnarum tolerantia non faciat contu-

B pater intulerit : nihil est unde declinentur prædones, si sors ipsa sequatur in patriam, una est, quantum video, genitali soli et peregrinationis adversitas, nec dispar amaritudo redeuntibus et captivis. Nequaquam tamen quid intersit invenio, nec quæ potissimum cervices meas catena nectat inquirio: regentis ferri nexus incurram, aut gulæ vestigia exhibeam, una conditio est. Jejunus epulas portabo satiato, et, quod est deterius, non amanti. Quantis oblatæ a me projiciet alimento? fastidiis? quo devotionem meam rancore calcabit? homo quem misericordem habere, et dum essem inter extrema, non potui. Ex aequo me et germanum meum redemptione litteris poposcisse denuntiat, paribus absolutionem implorasse lacrymis, in simili epistolas constitutos sorte dictasse. Non renuo, non refuto, habeat de hac objectione victoram. Illud tamen flagito, que causa fecerit ut quod duo poposcerunt, duobus est debitum, unus accepit? Pro utrisque maria intrasti, et liquentis elementis miuas, quantum asseris, pietate duce transisti. Quis de gemina caritate credit homini cum uno redeunti? Nunquam misericordia nisi periclitata laudatur; quo pudore cessante effectu prædicatur affectio? Nunquid semper secretum pectoris innotescit veraciter clave sermonis? pietas quæ non etiam muta rebus tenetur, ostentum est. Inter omnes homines inconvulsæ amor radice subsistet, si valet ista jactatio. Lex dicit: *Aul alat, aut vinciat.* Clamat pater: *Pastus iste parenti, vel si non redimat, jam debetur.* Ad has te equidem partes, cum ab officio cui eras per naturam obnoxius cessaris, armasti; proficit ventoso munimini, quod genuina negatum est turpiter puritati. Crede mihi, lex cum parentem locuta est, non tacuit redemptorem: hortata est, jussit, extorsit universa sufficienter impleri religiosi operis sacramenta per nomina. Calamitas mea sensus tuos ad hujus rei intellectus obnubit: redemptio filii qua est in diligentia necessitudinis, esse non potuit in præceptis. Impietatem meam, et in liberazione fratris invidiam, dum Ledæa pignora laudas, accusas. Nescis quia si inter illos tuæ distributionis processisset æquatio, generasset errorem: nam unum in perpetuo decore lucis, alterum in jugi noctis possessione damnasset. Mentior, si alia judicia tua extulere de filiis. Quidnam esse censiusti, cum unum nunquam habiturus pirata dimitteret, alium nunquam reliturus quasi patre tradente retineret? quidquid post oculos tuos in illaferali terra sustinui, a te processisse non dubito. Spes mihi universa consumpta est, postquam inerme de solo barbarico redemptor abscessit. Quas naves ad littora inhumana tendentes non primus inspexi, et quidquid vanescenti visione non sequebantur oculi, mente comprehendendi? quia sagacius inscipti aliquid, qui promptius præstolantur. Quotiens ante adventum tuum, si quando nos lustrare aerem pirata permisit, in extraneis milii personis pater occurrit, et vidi has quas sibi amor sine mentiendi dedecore pingit effigies? His imaginis

bus diu sollicitata corda feriuntur. Heu! quotiens A
renuenti mihi cibos quos pirata prestat, hac bar-
barus consolatione subvenit. Nil metuas, nil de hac
afflictione suspires: si creator tuus superest, parum
a libertatis statione sejuneris. Ecce aliquando adfuit
sors cupilis, alacer milii adventui istius et præd
nuntiavit. Non longe fuit ab integræ amore clemen-
tiae, qui redemptorem lætus exceptit. Non habuimus,
judices, dominos inhumanos: fuerunt qui potuissent
et prece molliri: si auri inopiam compensassent lac-
rymæ, uno tempore utrosque reduxerat; testatus
est noluisse fieri, quod non est magno precatus im-
pendio. Expendite, quæso, quid a me jure postulet,
qui mihi in ultimis nec supplicatione subvenit. Ad-
jecisti quod privilegiis naturæ munitus sis, et quod
in me deliquisti non licet vindicari. Sed non habet
innocentia prærogativam, qui defensionem suam locat
in apice. Insens actionis luce niteat: citra dissimu-
lationem crimina confitetur, qui in hoc tutelam suam
æstimat quod præcedit: reos nulla defendit auctoritas;
in facinorosis sacramenta nominis evanescunt.

Epilogus. Et hoc, sanctissimi cognitores, ita post
custodias latronum alio labore pectoris allegavi,
quasi, etsi essem debitor, valerem exhibere quod
poscitur. Non considerat spoliata carnibus ossa, do-
minorum inhumanitate sordentia, et patefacta per
carnifices naturæ secreta non respicit. In corpore
meo in lucem quidquid homo est protulerunt tor-
menta, et penetralia viscerum instantे cruciatibus
barbaro, cum pater mihi designaret adesse, vul-
gata sunt. Modum transit atrocitas, quæ vel in debi-
tis exigendis non principi loco vires interrogat. Tu
cum videas ætatis in me valetudinem miseriarum
fascæ mollitam, cum ævi robur multiplicium calamiti-
tatum varietate contritum, cum et necessitate se-
nectæ habeam et invidiam juventutis, non a me de-
sistis poscere quod et hostis remisisset exhausto.
Tu accipies tributariam functionem, et adhuc me
magnitudine nominis, et genio parentis incessis, cum
miserationem quam debes cuicunque homini, despi-
cias exhibere vel pignori. Superna dispensatio hac
intentionem tuam mercede locupletet, ut rursus prolis
tue funera votiva respicias; et qui gravaris de vi-
vaci presentia, desideriorum summam capias de se-
pulcris.

DICTIO XXII.

CONTROVERSIA NONA.

Præfatio.

Copiose quidem egregius adolescens inventorum
snorum divitias in ordinem digerens, verborum quo-
que ubertate ditavit, et qua pro religione esse credi-
dit, digno reverentia ore deprompsit. Sed procul opini-
onis insidias cesserent malignorum commenta tra-
ctatum. Nos contra Araiorem dictionis pectus op-
ponimus. Sed nec erumpentem in lucem laudis
palmitem inimica falce truncamus: sed quem ver-
borum callem sequi debeat demonstrantes, scimus
in illo nobis clarus, si eum preferri contigerit,
triumphantum quia de nostris hausit quidquid Deo
amplificante de scientia opum largius effuderit.

*De capta civitate hostium sacerdoles et Vestales
virgines liberi dimittantur.*

Post secundos bellici certaminis eventus, inter
triumphos et laureas vires habere non potest lex ad
resistendum recitata victoribus. Quid gladiis per af-
fectionem mortis egimus, si erit quod post prælia
formidemus? Jacet ante oculos meos quidquid haec
nus minabatur exanimum, et postquam fusa est ini-
mica confringens, nescio quid nobis afferunt defuncto-
rum principum decreta terroris. Nescit probata
qualitatem virtutis expendere, qui de chartarum freno
superbit armatis. Acquiescant istis inertia corda re-
pagulis; ego quidquid mihi licentiam tollehat, ense
dispersi. Illud tantum potest nobis quisque negare,
quod nolumus. Illud contentus sum habere terminum,
ad cuius me transgressionem desideria non
vocarunt. Mihi quidquid prævaluero habere lex tri-
buit. Otiuum et togæ denegnantes aliiquid ferant: mihi
totum natura peperit, quidquid in procinctu consti-
tutus extorsero. Sola nobis scripta jura sunt, nil ti-
mere. Et hæc quidem auribus vestris, quasi bona
esset formula quæ objectabatur, asserui. Nutrix tam-
en virorum fortium lex, vindex libertatis, patriæ
munimentum, jubet post certamen heros suos reci-
divam intentionem habere de præmio; et gestis non
contenta felicibus, dum tollitsudoris pretium, frangit
studia dimicandi. Ergo ne bona sunt præcepta quæ
ne boni efficiamur occurrunt? Quaecunque fructum
adimunt laborum, censores prudentissimi, de aliena
non faculte castigant. Nunquid æquum est habere
valetudinem sanctiones de externo jure conscriptas?
aut videtur rationi vicinum spem de futura posses-
sione præcidere? Quid nobis religionis in sacerdotum
personis opponitis? Deo duce, quem in illis veneraris,
obtinui. Cujus intuitu desideras eos de jugo nostræ
servitutis evadere, ipsos noveris teneri illo impe-
rante captivos. Contra superos nititur qui quoscun-
que illorum sententia prosternit extulerit: quos fe-
stinas eripere, nequaquam fuerant effecti hominum,
si meruissem ministri esse coelestium. Ecce tecum
de sapore legis, quasi non habeam quæ responsi loco
objiciam tela, contendeo. Quam justitiam putas in
illa iussione, que ut hostem fulciat socio imperia
propagantes addicit? Tolle spem prædæ, tulisti vota
certaminis; et si defrudatur genius laureati, ad po-
nitentiam rediet quidquid contemptu lucis expetiit.
Facessat a prudentibus æquitatem hujusmodi non
dico lege, sed tyrannica inscriptione requirere, quæ
ingrata numinibus, inimica virtuti, contra fas et ju-
stitiam pugnat mentito colore pietatis. Nescis, loqua-
cissime hominum, quam justus dolor de amissa labo-
ris fruge nascatur. Hoc est dicere, quidquid diis du-
cibus acquisistis, eripimus. Vidi urbem inimicam
quasi uno incendio senescentem, et illas coliculum
sedes desertas, et spoliatas divinitate prosterni: et
putas remansisse quidquam quod non debeat esse
victoris? Quid quod ipse frivola et iuanis constitutio
obscuritate confunditur? Dicit enim, sacerdotes vel
Vestales virgines debere libertate gaudere. Credo

illos nominat in quibus domicilium suum esse cœli A perditus filius, postquam necavit patrem, opinionem matris contendit extingue: doleus quod evasimus pugionem, telo famam insequitur, cui pro sexus reverentiam quos agnoscit volunt divina pontifices. Vidimus miseros quos tuetur iste inter favillas lapsæ urbis de sola exspectantes lamentatione præsidium, et, nihil habentes fiducia de proposito, inter turbas captivitate pressas errare. Non illis erat divinus splendor in vultibus, non quæ officium nuntiaret hilaritas. Nesciunt inter adversa turbari, quibus in sæculi tempestatibus de innocentia conscientia portus occurrit. Vidimus afflictiores ceteris trepidantibus, quibus nuda nomina lex ridenda concedit. Quis remansit locus in meritis, si sacramentum istud solo restat in titulo? Dici credo aliud esse pontificem. Vidi sepe ante confectas jejuniis facies directa in jugulum tela cecidisse, et retusos ab inermibus gladiis rigentem perdidisse naturam. Si creditis religiosa dicturo, non fuit templorum minister, qui inter quælibet discrimina humanae eget auxilio. Scit supremus arbiter possessionem suam nova luce vestire. Non latet coelestis illa permisio; et quamvis humanæ fragilitatis tunica vestiatur, efulgorat. Quid quod ipsi parati ad famulandum veniunt, qui trahi ad servitia non merentur? Hac extremitate qui indignus est, non rebellat. Occurrunt ad obsequia, quorum mens est digna culminibus; et pervicaciam mortali-tatis eliminant, quos nefas est ad inhonesta constringi. Isti tui pericula, si nequaquam absolviri meantur, intendunt. Non possunt subrahi hominibus, quos non intelligimus quidquam amplius habere de hominibus. Juvate me, socii, juvate consortes: et garrulitatem impugnatoris mei auxiliante veritate comprimite. Agitur res de qua quid senserit superorum sententia jam tenemus. Addicantur immeriti, ut bonos possimus habere antistes. Instituantur per istos quos suos esse non conciliatrix fabula, non incerta defensio, sed ipse summi Dei fulgor enuntiet.

DICTIO XXIII.

¹ In abdicatum, qui, patre necato, matri quoque insidiabatur.

CONTROVERSA DECIMA.

Postquam, judices, abdicatus filius, in justi executionem doloris, patris factum, matris consensum, gladio vindicavit, turbare se aestimat innocentiam cognitorum, et aliquid de manifesti facinoris absolutione subripere. Nescimus que in defensione sui verba commentitia sceleratus inveniat, ad cujus nos confirmationem vulnus ostendimus. Malo perseverantiae

¹ In abdicatum] Titulo caret in duobus antiquis: in tertio, qui recentior est, inscribitur: *Iulectiva in Orestem qui occidit Clytemnestram matrem*. Sed deceptus est quisquis hujus inscriptionis auctor fuit, argumenti similitudine. Nam Orestes matrem occidit, non patrem: hic autem patrem necavit, matrem non potuit. Quare indefinite scripta est in filium abdicatum: eiusmodi aliae complures sunt apud Senecam, Libanum et alios in abdicantes vel abdicatos, ἀποκρύπτοντας ή ἀποκρυπτομένους.

² Allocutio] Quam ethopoeiam a Græcis dicimonui-

habitor ostenderit, quos majores esse hominibus ætherius favor sua luce signaverit. Indicit eorum reverentiam quos agnoscit volunt divina pontifices. Vidimus miseros quos tuetur iste inter favillas lapsæ urbis de sola exspectantes lamentatione præsidium, et, nihil habentes fiducia de proposito, inter turbas captivitate pressas errare. Non illis erat divinus splendor in vultibus, non quæ officium nuntiaret hilaritas. Nesciunt inter adversa turbari, quibus in sæculi tempestatibus de innocentia conscientia portus occurrit. Vidimus afflictiores ceteris trepidantibus, quibus nuda nomina lex ridenda concedit. Quis remansit locus in meritis, si sacramentum istud solo restat in titulo? Dici credo aliud esse pontificem. B inspicienda oculos non habemus.

DICTIO XXIV.

Ex tempore, quam ipse Deuterius injunxit.

ETHICA PRIMA.

THEMATA.

Perfunctus pelago Diomedes, tutus et arvis

Naufragium deflet, quod sine lympha fuit.

Quam propter varios contendens vicera aëstus,
Uxor ad alterius transierat copulam.

Causa querelarum simulata nomine vera est.

Hujus verba, precor, comite vos placidi.

2 ALLOCUTIO.

O numina, si vobis non eveniunt cuncta disponentibus, divisa potestas est, aut et malorum estis auctores. Quod si humanarum rerum quemquam ex numero vestro cura sollicitat, felicitatem mihi redeuntis tribuite, aut errorem quem finistis ingrati. Si celum vocanda piorum possessio, si propter momenta lætitiae mortalibus orata tribuuntur, nolite beneficis vestris sociare vindictam. Cur taliter ad effectum vota tetendimus, ut pararetur coelum suffragio de occasione prosperitatis adversitas? Reddite, quæso, propitiis incommoda quæ tulistis; restituatur pelagus, ne terreno pereat fama naufragio. Secundis rebus proximum est quæcunque accesserint mala nesciri. Ignominia que me in facie perculit, non tetigisset absentem. Uxorem, pro nefas! nisi ad eam rediisse, amissis non crederet: inflex statim meum abjurata calamitas. Stationi proprior fuit liquefus error Dilementi: portum in genitali solo perdi, quem sepe in vasti gurgitis sinibus acquisivi. Hæc cine est domus optata, cuius desiderio periculorum promittebatur oblivio, cum spe sequenti gaudii presens malorum poterat forma nesciri? Cui unquam de miserarium termiuis sunt nata principia, aut de perfun-

mus, eam Latinæ saeculo Ennodii allocutionem vocarunt. Sic enim et Priscianus in Praeexcercitamentis rhetorice: *Allocutio est initatio sermonis ad mores et suppositiones personas accomodata, ut, Quibus verbis illi potuisset Andromache Hector mortuo: quod est apud Libanum, τίνας ἀν σίκαι λόγους Αὐδονιάζειν οὐτε Έπειτη*. Hoc enim modo Græci ethnicarum dictionum themata proponebant. Latinæ in hunc fere nodum, Verba Dionedis, cum Ægiales uxoris adulteria cognovit.

ctis casibus evenit exordium? Aliquando optata contigit non amari? aut accessit ut hominem laderet fuga discriminis? Me novis semper pessima ictibus fortuna perculit: cuius si in deterius vergit mutatio, simplicem nocendi fervet speciem, ne successionibus insolecat. Uxorcum, malorum comites, habui ad pudicitiam naturae luce transmissam, cui splendor oriundi creverat institutis, ut gemino defensa propugnaculo nullatenus facinorum crederetur ictibus subjacere, nec dura castimoniae obseenitatis evisceratione mollire. Illa nunquam fulvum metalli quæsivit ornatum, nec pretiosorum candore lapidum nivem corporis initata est, non ulla habuit decoris adjumenta, dum placuit, scivit conjugalis iura sacramenti fucatis studiis non juvari, nec obligatum tenuisse conjugem, quando alium præter eum qui descendit a moribus quæsivit nupta fulgorem. Mansit illa educandorum pignorum servitus libera, dum talem se præbuit, qua et desiderari meruerit, et virum nunquam putaret absentem. Illa sexum mentis firmitate duraverat, dum illa muliebris imbecilla consili de virili ceperant auctoritate substantiam. Jam lapsibus ordinis sui doctrina medicante repugnabat, et translata in usus alteros feminarum ridebat excessus. In summa, talis perii, quales solent a meritis lacrymas impetrare. Circeo, ut aint, poculo a se translata est, et in votum migravit adulteri. Sed quid agamus inter anxia et incertadprehensi? Recipiat nos pro remediis exosa navigatio, lassatæ manus rudentibus stupea rursus vincula meditentur; haereat clavis dextera, ut frenatae puppis per gubernaculum jura moderetur; depictus sideribus axis reddatur aspectui; dispositio-
nis nostræ itineraria noctium dirigantur indiciis. Sit solatium luminibus meis, si profanati non videatur terra conjugii: fugiamus patriam, ix qua tale effectum est matrimonium nostrum, quod et amississe pudeat, nec audeant vota recipere.

DICTIO XXV.

Verba Thetidis, cum Achillem videret extinctum.

ETHICA SECUNDA.

Intercepta est pio quesita fraus materna consilio. Invenerunt Achillem nostrum fata et ab alia natura subreptum, nec profuit quod sexum quem ei origo dederat astutia commutavit; feminam diurnitate non didicit, et viri fortis animum mollis consuetudo servavit. Quis credit inefficacem fuisse provisionem, quam et dea et mater invenit? Non est præmium immortalitas, quam nec genitrix transmittit ad sobolem, nec per eam quod filium casibus furetur occurrit. Ut nunquam doloribus subducamur, numina sumus. Quae est ista conditio, quando de penetralibus viscerum nostrorum quod letho serviat exhibemus? Cœlicolum potentiam aut liceter posteritati conferre quod possidet, aut caris descendantibus pro lamentationis termino daretur occumbere. Inferiores hominibus sumus quibus similes paremus: in hoc deterius Parcarum ludibrio subjacentes, quia nescimus exitia pignoribus obligatae. Superiorum maxime, aut prospiciam nostram subduc fortuitis, aut nos pro beneficio collatione submitte. Liceat pro caro, si non

A vincimus interitum, vel subire. Stat ante oculos meos orbitas, idcirco deterior, quia illam pro aeternitatis meæ sublimitate præscivi. O lugendam numinum felicitatem, cum illud quod de adversis ignorari non licet, non donatur avertere! Recordor præteriti sollicitudinem temporis, et curas m^{er}itæ quibus nequit quā invigilavi reminiscor. Quid profuit Stygia palidis auxilio nati corpus armatum, dum illud quod a nobis sumere debuit quereremus a gurgite? In membris prolis nostræ, quem dea tenuit, locus est vulneris. Cur non laxioribus digitis lympha se miscuit, ut ex toto exclusisset ictus superis unda sublimior? quid etiam juvit Chironis elegisse magisterium, qui etatis lubricum doctrina solidaret? Credo diversi institutionum callibus, ut bellum filio placebet, invenimus: apud monitorem fortissimum actum est ut vires que sequebantur consilia non haberent. Quis miscendum feminarum latebris virum saporem vellet haurire certaminis, et inde provideat pignori, unde facit perire quod providet? Jam duratas spiculis manus ad calathos frangebamus, et illos humeros quos spoliati leonis terga calefecerant, auro distincta vel murice palla claudebat. Non facilis transitus fuit, juvenem nostrum puellam post gustum laudis imitari: nec astute componitur, quod non in teneris etatis primordiis imperavi. Sed quid transacta recolo, cum animum futuræ calamitatis pulset immanitas? Video Trojæ fumantis excidia, et statu eam manente subversam; video Hectoris prælia herba Grajungenis, qui idcirco crevit opinionibus, ut soboli meæ, dum occumberet, triumphi crescat; ad preium; raptatum quadrigis adhuc bellatur corpus agnosco, et Achillis mei minui commodis, quod de pondere decrescit extincti; video, quod iræ proficit, perire compendio. Sed quid his laudibus pascor orbanda? reliqua silentio tegam, ne ante doloris tempus narratione conficiar. Habeat consolationem de taciturnitate aeternitas nostra, quam non habet de natura.

DICTIO XXVI.

Verba Menelai cum Trojan videret exstam.

ETHICA TERTIA.

Etsi gravibus dolorem meum raptor inflammavit incendiis, etsi pertulimus faces injuriæ, debito tamen rogo immensi auctor sceleris cum conjuncta sibi universitate consenit. Pene felix contumelia est que talem meretur, etsi cum maximo sudore, vindictam. Quis respuat suspicere necessitatem triumphi termino concludendam? sa_{tor} sequentium amaritudinem rei præcedentis excludit: dulce fit quod dolimus, quia doloris nostri penitet provocantes. Abductæ mulieris turpiter occasio nostri exstitit mater augmenti; peperit a nobis sequestra uxor imperium, et de adulteri complexibus nobis edidit patriam quam tenemus; qui riserunt cœlibem, videant superba hostium colla calcantem. Habuimus conjugem honestis per longum moribus institutam, alieni ignaram contubernii, que non optaret desiderare quod non licet. Non illam usus precipitavit in vita; sed scelerati prædonis impulsu secuta est Paridem voluntate ca-

ptiva. Nunquam ad hoc illam erexit forma conscientia, ut se crederet adamari : quia, ut confidimus, turpissimis sunt moribus quæ pulchras se esse meminereunt. Talis ultius deinceps magna peccantem ; funditus procubuit, qui sibi veneraudæ sumpsit culmen uxoris. Talibus utere, adulter, hymenæis. His te Alecto pronubum sectatur insignibus ; et placari nos sic convenit, et Paridem sic perire. Dictavimus matrimoniorum jura non sermone, sed gladiis, præsumptionum segetem ultrici falce vastantes. Multis ad conservationem proderit, nos perdidisse conjugium. Dicite, quæ ubicunque accepistis nomen uxoris, si non, quotiens vitia subripuerint, Menelai et nomen et virtus occurret. Quibus non est in studio pudicitia, erit, ni fallimur, in necessitate ; et par per omnes disciplina servabitur, ubi unam formam et volentes custodiunt et coactae.

DICTIO XXVII.

*Verba Junonis cum Antæum videret parem viribus
Herculis exstisit.*

ETHICA QUARTA.

Tandem aliquando qui iudicio nostro responderet inventus est, qui de inimico nostro, et dum vincitur, triumpharet. Herculeæ vires, nisi eliserint, non jacent : quem providimus, et de casibus est superbus. Stat proprius magnus viribus, sed erit maximus per ruinam. Nescio utrum Hercules valeat par esse, vel si Antæum non liceat ulla ratione prosterni : at si hosti nostro blanditur adversitas, nos ad laureas pervenimus. Scimus futura, sed convenit superos loqui quasi humana mortalibus. Provideat Hercules quid eligat esse faciendum. Vincendus est congremente inimico, vincendus est et jacente. Qui venena lusit in cunis, qui pacavit Erimanhi nemora, qui cervam velocitate præcessit, optionem habeat quid sequatur : aut hostem periturus dejiciet, aut si certamen metuerit, cum suis cautibus jam sepultus. Lernæum periculum, nisi fallor, orietur de consummatione certaminis. Quis non credit nihil superesse quod peragat, cum humifusus aspicitur ? At nostræ partis intentio de oppressione suscitabitur, et augmentandi roboris causam feliciter pro inimico perfuncta res suggesterat.

DICTIO XXVIII.

Verba Didonis cum abeuntem videret ænem.

¹ Nec tibi diva parens generis.

ETHICA QUINTA.

Quantum docet inclemencia, perdidisti testimonium

¹ *Nec tibi diva parens*] Hos locos Virgilianos appellabant, cum Virgilii versus pro declamationum themate sumebantur. Talis est metrica exercitatio quam in vetusto codice Pithœano vidimus, Coronati V. C. hoc titulo et principio :

THEMA, LOCUS VIRGILIANUS.

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco ;

V. C. CORONATI.

Aspera diverso taxatur vita dolore,
Et morti vicinus eo, vivitque dolori.
Ægra salus : nostras cruciant dum flamina mentes,
Vita flatus abit : quantos post Pergama casus

A generis, quod opinione mentiris. Constat Veneris non esse filium nil amantem : ordo rerum est ut prosapiem mores annuntient, et quo quis auctore in lucem venerit, ejus facta sectetur. Diva Idaliæ nescientem respondere beneficio non agnoscit. Non fama filios, sed conversationis monstrat æqualitas ; si diversa sit conscientia, vix credenda est esse soboles quæ vocatur. Te potius Caucasei rigoris prærupta genuerunt, aut conceptum in recessibus montium saxæ alvus effudit : et ne dira nutrimenti natura mollesceret, ^B et eripientes² salutem Cytheris Hyrcæae tigrides alimenta præbuerunt : nutritiv te illa feritas quæ trucidat. Nam quid mihi dissimulatione pollicitor ? aut quid sperando meliora sustentor ? Non reddit fletibus lacrymas, quas ejus amore torta fundebam : non gemitus meos propriis mens cruenta est consolata suspiriis. In doloribus meis, quod unicum est remedium, non exhibuit pari dolore collegam, quia pene solus est in ætate terminus invenisse participem. Sed quæ eloquar nescio, quæ relinquam. Hæc nec dexter Junonis oculus, nec summi Tonantis patiuntur aspectus, ut pro tot impensis sequestratione consumar, nec aliud pietate promoverim, nisi ut merear non amari. Heu fides ab universis proturbata mortalibus, et quod hactenus numinibus homines jungebat, expulsum ! Suscepit miseranda naufragium, et ejus ditioni reginam subdidi manente felicitatis sorte captivam : feci ut ageret dominum profugus imperator. Nunc furore succensa discrucior, quare possessor me deserat, ingemisco. Ergo Apollinis vocatus anguriis abseedis, et sortis Lycae casum certis et apud te jam manentis præponis imperias ? Scilicet celestibus crudelitas ista procuratur auctoribus, et interpres superorum ad hos hominem compellit excessus, ut diligentis littora quasi solum hos ile difficiat; ut per tempestates salutem prodat, qui solum fugit affectum. Vade, ulterius non morabor. Habet vindictam mei via qua deseror, habebit pelagus in furore judicium ; raucos tumentum procellarum aestus exandiam ; vocabis inter pericula Didonis nomen, quæ et fuit portus, et præbuit : aut certe, quod timeo, ne dum vindicor nevivente moriaris, eventum expetite, navigationis post usuram lucis agnoscam. Vide sceleribus indebitam mercedem : perire innocens ante cupio quam merentem.

Durus et indomitus Veneris se semine cretum
Jactat, et abjurans collaudat stemmata divæ.
Edidit ergo Venus fugientem nomen amoris,
Pectoris et rabidi fudit clementia virus.

Vidit item prædata manus : quos sæpe dolores
Perfut, atque iterum, quas sensit Troja ruinas ?
et quæ sequuntur. Nam vitiosi codicis mendæ progedi vetant.

² *Salutem Cytheris*] Fortasse, cæteris.
^a *Eripientes salutem CYTHERIS*] Veram esse lectio-
nen cæteris sequentia docent : Nutritiv te illa feritas
quæ trucidat. BARTH. *Adversar.* pag 932.

^b *Solus est in ætate terminus*] Rectissime V. C.
Schottius, *in anxietate.* ID., ibid.

^c *Suscepit miseranda naufragium*] Leg. *naufragum.*
ID., ibidem.

CARMINA.

LIBER PRIMUS.

I.

¹ ITINERARIUM BRIGANTIONIS CASTELLI.
 Celsior astrigerum Titan concenderat axem,
 Lampade cum plena totus in orbe patet.
 Flammiger ardent sorbetat flumina Cancro,
 Cum segetem messor falce domat propriam.
 Siccatur dum fonte bibens, dum mundus anhelat:
 Jussus in occursum Gallica lustra sequi,
 Torrida non timui quae vinctum arva Syenem.
 Pulvis, flamma, sitis, dos fuit obsequio.
 Quid jubar, et validos renovas milii, Musa, vapores?

Plus erit algentes me superasse vias.
 Quidquid plana calent; quidquid sublimia rigent
 Frigoribus, passum dic sine lege poli,
 Bellum naturæ, quod discors fecerat annus,
 Æstatem atque hiemem detulit una dies,
 Indutus nebulis canas superare pruinias
 Edocuit ² Vates fervidus imperio.
 Presserat æstivo corpus sub fasce lacerna,
 Vestitus tenui tegmine nudus eram.
 Cum fugit ex oculis constanti tempore tempus.
 Lampada nam Phœbi dux fuit ad glaciem.
 Optant brumam devoto contigit horror,
 Quæsusitus calor nil dedit indicii.
 Matronas ³ taceo, scopulos atque invia dictas,
 In foribus blandas, cætera difficiles.
 Illexit miseros facies depicta viantes,
 Calcatæ diras mox peperere neces.
 Nominibus propriis nil fallit sacra vetustas,

¹ *Itinerarium Brigantionis*] Brigantio Delphinatus nostri oppidum est in fauibus Alpium Cottiarum. Briansonem hodie vocant, quod Βριγάντιον, Brigantium Straboni et Ptolemæo: quo modo etiam scripserat Ammianus Marcellinus, ubi Virgantiam legimus lib. xv Rerum gestarum. Eo igitur episcopi sui jussu tendebat Ennodius Mediolano digressus. Mediolanum Brigantionem petentibus occurruunt fluvii et alia, quæ describit.

² *Edocuit Vates*] Episcopus. Familiare est Ennodi vatem ponere pro episcopo, ut vatis Cypriani, Ambrosii, Laurentii, Eustorgii vatis, passim. Sic in epitaphio ipsius Ennodii: item Petri episcopi Ticicensis:

Hic vates Domini, mundo quia corpore vixit.
 Admixtus gaudet cotibus angelicis.

³ *Matronas taceo*] Præcelsi verticis nomen haud procul Brigantione: qua parte Galliam spectat qui hodie mons Geneva nuncupatur. Itinerarium Hierosol: *Mansio Ebreduno. Inde incipiunt Alpes Cottiae; in�utatis Rame, M. xvi, mancio Brigantium. M. xvii. Inde ascendis Matronam.* Ammianus Marcellinus: *In Alpibus Cottis, quarum initium a Segusione est, præcessum erigunt jugum. A summitate hujus Italici clivi planities ad usque stationem nomine Martis per septem extenditur milia: et hinc alia celsitudine erectior aggre-gue superabilis ad Matronas porrigitur verticem: cuius*

A

Tot leti formas sic vocitare volens.
 Scrupea descissis pendebat semita plantis,
 Nec visu facilis, credite, callis erat.
 Quid labyrintheos priscorum fama recessus
 Involvit linguis, quod timeat relegens?
 Illic artificis laudandus constituit error,
 Cum torsi rectum Dædalus ingenio.
 Hic natura homines per summum portat Olympi,
 Quo liquidum tranans ire columba valet.
 Parcite, Pierides, pelagus fluviale silendo,
 Ne reparet sermo, fors bona quod pepulit.
 Duria ⁴ nam Sessis, torrens vel Stura, vel Orgus
 Marmoris Ioniæ sævitium superant.
 Dulcia cum variis succedunt læta periclis,
 Effectus rerum cor solidare solet.
 Nil mihi cum dubiis prosunt oblivia tristi:
 Ebria lethæo pectora fonte fero.
 Limina sanctorum præstat lustrasse trementem,
 Martyribus lacrymas exhibuisse meas.
 Ecce Saturnius, Crispinus, Daria, Maurus,
 Eusebius, Quintus gaudia magna parant.
 Octavi meritis da, Adventor; ⁵ redde, Soltor,
 Candida ne pullis vita cadat maculis.
 Hostiles laqueos scindat mens conscientia recti:
 Hoc semper placeat quod deceat, hoc liceat.

II.

DICTIO ⁶ DATA DEUTERIO V. S.GRAMMATICO, NOMINE
 IPSIUS EUGENETI V. I. MITTENDA.

Gaudia transcendunt vires, vox læta superbit,
 Ingenii maciem prospera non metuunt.

C

vocabulum casus feminæ nobilis dedit: unde declive guidem iter, sed expeditius ad usque castellum Virgantiam patet. Matronam Marcellinum cis Brigantium cum Ennodi locat. Itinerarii auctor, quia iter orditur e Galliis, post Brigantium Genevæ montis pars est, ut dixi.

⁴ *Duria nam Sessis*] Hunc versum ex conjectura restituimus, nam in antiquis etiam codicibus depravissimum erat. Staram, Orgum, Durias duas, Sessem Plinius lib. iii, cap. 16, in fluvii numerat, qui ex Alpibus in Padum lævo latere decurrunt. Et vero priscis adhuc vocabulis nuncupantur, nisi quod Sessem Sessiam vocant, et Orgum Orcam: ex quo patet non recte apud Plinius Morgum legi.

⁵ *Redde Soltor*] Octavius, Soltor et Adventor martyres tres in legione Thebaea: quorum sacræ reliquiae in honore sunt Augustæ Taurinorum: exstatue in eos sermo Maximi episcopi Taurinensis.

⁶ *Dictio data Deuterio mittenda Eugeneti*] Uterque ex epistolis notus est. Nam de Deuterio grammatico dictum est ad epist. 19 lib. 1; de Eugenete quæstorie lib. iv, epist. 26. Ab Eugenete igitur hortuli partem petit Deuterius, cuius nomine carmen hoc scriptum ab Ennadio.

⁷ *Quid jubar, et calidos*] Sic legit Barthius Aniadv. ad Papini Statii i, Thebaid. pag. 414, aitque his verbis ab Ennadio exprimi serenitatem, lucem, diem, solem.

Dulcia temporibus famulantur fila secundis : A
 Quod felix meruit, nobile carmen erit.
 Vox justi quæstor, legum substantia, nobis
 Ceu Phœbus mittet tympana, plectra, lyram.
 Docta Camœnorum coeat pia turba sororum,
 Offerat arguto pollice quod loquitur.
 Turgida fatidici vix possint pectora vatis
 Virtutum species enumerare tuas.
 Tu deus Italia, spes tu fidissima recti,
 Fax, tuba causarum, purpura nostra, vale.
 Luminibus locuples solem to Roma vocavit
 Celsa, Quirinali suscipiens gremio.
 Eloquo lynxem, tu subdes voce leonem,
 Melle tuo serpens gutturalis arma premet.
 Fetibus orbatae ferrent tibi munera tigres,
 Quæ dolor effriteras aure pavento daret.
 Te pene demessum eum florem dextera fati
 Dum lacerat, Christus perculit exitium.
 Reddita se melius nunc vincit vita beati,
 Actibus asseritur quod venit a superis.
 Hic fretus, non legatos, nec verba precantum,
 Callida fucatis artibus elicui.
 Ipse ego, mendica transmittens verba Thaliæ,
 Donum more Dei te precor ut tribuas.
 Hortulus exigua sociatus parte retardat
 Spem solidam, fieri ne merear dominus.
 Hanc mihi largiri non spernas, lumen honorum,
 Sie voti compos sœcula nostra colas,
 Sic¹ te regnantis sublimet celsa potestas :
 Sic currant meritis aurea fata tuis. C

Amphion Dirceus tetigit quod pectine, vixit ;
 Nulla mori rerum tunc animata potest.
 Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis ;
 Affectu pretii quis mihi concilia.

III.

PRÆFATIO² NEPOTIBUS PROCULI DICTA SUB DIE XV
CAL. MAI.

Exprimit in spicam tellus jam feta papillas,
 Lacte maritatis turgida cespitus.
 Stringitur in prolem sparsus per gramina succus.
 De guttis faciens progeniem solidam.
 Vestitus gemmis protendit brachia palmes,
 De gremio ligni pampinus ecce viret.
 Jussa per augmentum nunc silvam perdere vites
 Frugibus ut crescat, vulnera conciliant.
 D

Evocat, inquinat gaudens infantia mundi
 Nutricem, tepidi quam dedit aura poli.

¹ Sic te regnantis] Theoderici regis, cuius quæstor erat.

² Nepotibus Proculi] Liguris poetae: quem Sidonius inter eximios, et ultraque lingua præstantes ætatis suæ poetas numerat lib. ix epist. 13 :

Potuissest ista semper efficacius
 Humo atque gente cretus in Ligustide
 PROCULUS melodis insonare pulsibus,
 Limana faceta quæque sic poemata,
 Venetam lassat ut favore Mantuanum.
 Homericaque par et ipse gloriae
 Rotas Maronis arte sectans comparari.

³ Marsya si veniat] Hoc est, si Phœbo iterum cum Marsya subeundum sit certamen, Proculum adjutorum ac socium habere velit.

Ludit per faciem camporum rustica pubes,
 Respicens duri dulce laboris onus.
 Annus reptat ovans tractus per murmura veris,
 Fracta locutaria mella ferens labiis.
 Cum rebus noster balbutit carmina sensus,
 Aurea principiis dextera portet opem.
 Blandior ad falcam messor perducit aristas,
 Si rastris segetem pectere continuet.
 Nunc stirpem Proculi dans vernum suscipe, doctor:
 Ne fervor teneros decoquat immodicus.
 Serventur leges; ceu census littera currat.
 Horum Pindareus flumina vicit avus.
 Docta Camœnali cecinit qui carmina plectro :
 Cujus Apollinei nil tacuere chori.
 Phœbus in auxilio repetat mox fortior illum,
 Artis nobilitas³ Marsya si veniat.

IV.

* EPITHALAMIUM DICTUM MAXIMO V. S.
Præfatio.

Annus sole novo teneras dum format aristas,
 a Natura in thalamis, orbe tepente, sedet.
 Pingitur et vario mundus discriminare florum;
 Una soli facies, gratia, cultus, amor,
 Arbuta vitali coalescent uida vapore;
 Ignea concretus semina succus alit.
 Erigitur genio tellus tunefacta marito;
 Terrida lascivis silva viret spoliis.
 Lactans cespitibus in nodum truditur herba,
 Vitea gemmatos brachia dant digitos.
 In rerum cultu lex jungit pronuba tredas;
 Aura poli ut sponsum germina cuncta facit.
 Ergo pari voto lux, cœsum, flumina, Nereus,
 Montes, prata, fere gaudia concipiunt.
 De te quod vernali sortitur, Maxime, mundus,
 Et naturalem dos tua comit opem.
 Cui sanguis, census, genius, mens, vota superstans.
 Musarum primo fulta supercilium.
 Sœcula te fidei monumentum nostra dederunt,
 Corporis et cordis virginitate parem.
 Vincentem meritis sponsam dat candida vita :
 Quæ cum te superat, sic tibi palnia venit.
 Huic niveis concors arridet flamma labellis,
 Alba verecundas spargit in ora notas.
 Adsit oro fons loquela, voce, mente, pectine;
 Ars, natura, Musa, Phœbus qua tunet facundia.
 Vile nil decet sonare in Maximorum laudibus :
 Conterunt Phœbeia celsum sæpe dicta verticem.

¹ Epithalamium Marini] Ad Maximum aliquot vidimus epistolæ lib. vii et VIII, atque in iis nuptiarum mentionem in quibus dictum est hoc epithalamium: quod fedis haec tenus, ut cetera fere poemata Eunodii, versu[m] trajectoribus interpolatum, ordinis nitorique suo reddidimus. Vario metrorum genere constat exemplo Claudiiani, qui diversis numeris insit in nuptias Honorii et Marie. Nam Sidonius in epithalamio Polemii et Araneolæ berico tantum usus est, Paulinus elegiaco in epithalamio Juliani Memoris episcopi F. et Ie clarissima femina.

² Natura in thal.] Id est, prægnans est, mox supervenituræ partioni infanta. Admodum eleganter, Barto. Animade. ad Papinii Statii i Achilleid., pag. 1682.

Orbe captivo Venus alma fusis
Dotibus florum per amoena ludens,
Dum facit vernum pretio et micantis
    Sidere formæ ;
Sprevit aurati decus omne peppli,
Advenæ pompa noluit metalli
Ditior culta steti effugato,
    Sparsa capillos.
Nobilis si quod babit arte virus
Lana, mentito potior colore,
Dic a et algentis pelagi lapilos,
    Nuda superstat.
Fulserant raro sub hiante filo
Pectoris gemmæ in roseis papillis.
Invidum membris abigens amictum
    Altera lux est.
Proditum risit sine nube corpus,
b Carcere irrupto nituit serenum :
Quodque servabat male tuta vestis,
    Proditum arte.
Aiger laxo remeabat arcu,
Mareidam damnans otii pharetram,
c Sanguine in nullo madefacta lœtus
    Spicula gestans.
Tunc sic alloquitur matrem fluitantibus armis :
Perdidimus, genitrix, virtutis præmia nostræ.
Jam nusquam Cytherea sonat, rideatur Amorum
Fabula, nec proles nascenti sufficit ævo.
Frigida consumens multorum possidet artus
Virginitas fervore novo : sublimia carnem
Vota domaut : mundus tenui vix nomine constat,
Primæ tremulos fractis imitantur ephæbis.
Rara per immensos sacerdotum, respice, campos
Conjugii messis : per flores sola vetustas
Exserit albentes jejuna et pallida canos,
Una fides rerum nulla dulcedine flecti,
Et si quid teneros potuit transducere mores,
Præceptis calcare malis : servatur ubique
Justitium ; culpa est thalamos nominasse pudico :
Tu remissa jaces, et tanti nescia juris
Nuda per effusos respectas membra capillos.
Surge, age, et obstantem properanter discute som-
[num.
Nec te, quod turpe est, captivum numen ḥabere
Jura pudicitiae, vel lex malesuada putetur.
    Talibus arsiscent dictis et viscera ponto.
Colligit in nodum passos lux aurea crines,
Et naturalem concludens veste deorem,
Mutavit formam. Tunc quidquid fulget iaspis.

¹ *Pasturæ facta smaragdus*] Pastura est νομή. Ut ergo νομή dicitur interdum depascuis ipsis, ut quando νομή καὶ λευκῶν copulantur, sic pastura hoc loco pro pascuis virentibus : et epigrammate 10 : *Heribida pasturam superantia suæ virentem*. Jam smaragdi laus et pretium est viror. Plinius lib. XXXVIII, cap. 5 : *Herbas virentes frondesque avide spectamus : smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis virerit*. Tertullianus de Judicio : *Herbosaque vire prægrandis luce smaragdus*. Martian. Capella lib. de Jove : *Calceos autem smaragdineas fluctu viriditatis herbosæ vestigiis ejus tellus innexuit*.
a Dic et algentis, pelagi lapilos] Cedit algentis, etc.

A Quæ viret in pretio ¹ pasturæ facta smaragdus,
Et latet in conchis melior custode veneno
Alba venit, niveum sumptura ex corpore lumen.
Palla per accinctos decrescit splendida lumbos,
Et zona teneras compressit dura papillas.
Afflatur natum, Quem, spes mea, figere tentas ?
Quem sequimur? quoire ire jubes ? post otia major
Flamma decet : discant populi tunc crescere divani,
Cum neglecta jacet. Superos nil perdere somno
Ostendant geminis reparata incendia curis.
Maximus ecce, vides, generis spes unica summi,
Dulcibus illudit per longa oblia tædis.
Sectatur matrem, quæ cœlo prior ipso est
Femina, quam scimus mulierem vincere mente.
Hic domuit puerum, mores sortitur avorum,
B Quod pudet heu, longo nobis nescitus in ævo est.
Hujus ad abstrusas veniat mea lampada fibras :
Suspirat, cupiat, discurrat, ferreat, ore.
    Hæc ait : et sobolem fotu complexa benigno,
Mollia mellitis arcavit ad oscula labris.
Ille volat celeri tranans per nubila vento,
Omnia lascivo socians elementa furore.
Ut stetit, et juvenem formæ conspergit in ostro,
Tunc Dionæum tumefactus despicis? inquit.
Huc Venerem culture veni : qui tardius arsit,
In multum calet ille rogus, celeresque favillas
Restituet quæcumque pyræ subducitur arbor.
Deprompsit jaculum, quo divos fixerat onnes.
Tum pulcher teretem flexuram percult arcus :
Singula diverso traxerunt brachia calle.
Penigeri vultus præsentet dextera fatum.
Moxque ferit, læto factum clamore salutans.
Ille ego, qui trepida semper contemptus adhæsi
Visceribus fugitive tuis, hac victimæ matri
Litamus, multis quam tu non suspicis afñis.
Ecce iterum magno riñatus sanguine cretam
Quam thalamis jungat, cernit sublime 'puellæ
Sidus, et attonitus ad matrem lumina flexit,
Germanam credens collaudat nobile furtum.
Sed teneram levioire ferit puer illi sagitta,
Inque virum totos contorsit fortior ictus.
Post hæc digrediens permulcat pectora dictis.
Nostra tuas, juvenis, confortent vulnera vires.
Nam quicunque mea est percussus cuspidè, crescit.
Haec faciunt multos, si credis, bella nepotes.
Sis felix, semperque feras mea vulnra tecum.
    Nunc me Pierio favore jutum
    In laeta, proceres, locate fronte.
    Sustentent gracilem per omne carmen.

Totidem litteræ sunt transpositæ solnm. Sed rectius fortasse, Sic et algentis, etc. BARTH. *Adversar.* pag. 479.

^b *Carcere irrupto nituit*] In veteribus scriptis et editis *carcere irrupto*. Optime : non enim rupti tegmen quod cohibebat, etc. Id., ibid.

^c *Sanguine in nullo madefacta lœtus Spicula gestans*] Minime lœtus videtur Cupido adesse : id quod arguit etiam allocutus Veneris. Legendum igitur *lœtus* : ut, velut tristi, lentum gradum ascribat. In editionibus priscis vox illa plane omissa est, et versus ultimus velut in hexametrum formatus : quod auget nobis de vitio suspicionem. Id., ibid.

Qui doctum faciunt benignitate.
Quod nunc ingenium premunt pruinæ.
Distendat refovens decore vernum.

V.

ITINERARIUM PADI!

Ingenii cultor, fons oris, copia linguae,
Humor Castalius veniat, quo Thracius Orpheus
Naufraga diffuso succendat pectora fluxu.
Adsit, et arentis conjungat cordis hiatus.
Eridani dicturus aquas, nisi flumine largo
Sicca Pegaseo perfundam membra liquore,
Torrida jejuno vix stillant verba relatu.
Undarum eumulos ut narrem, suggere lympha.
Quam bene pandit aquas, cui blandus murmurat

[amnis?

Anni tempus erat, quo vernal mitibus uvis
Palmes, et autumni proponit dotes in orbe.
Imbris externis madida cum veste Lyaeus
Distendit tunicas uvarum carcere musti.
Uberibus pluvii ² petrarum lege subacta
Tunc sibi forte Padus captivos texerat agros,
Canebant spumis et turgida dora minaci.
Currebant stantes per fluctus culmina villa.
Servavit rapium pelagus tunc littore tectum,
Et mutans terras mansit fortuna casarum.
Respiceres silvas stationem perdere jussas
Ad flammas properare Pado ducente voraces.
Tunc ego ferventi germanæ tractus amore,
Cui natum Parcae demessum pollice diro
Sustulerant, viduamque domum constante marito
Reddebat, ³ urbis peperit quæ semper Averni.
Hanc ut solarer vel vitam prodere legi.
Regnator Ligurum fluviorum maximus ille
Sub juga transmissus gemuit sub pondere cymbæ.
Intumuit, rursusque minas flatusque remisit,
Quique polos vicit, soli mihi cedere jussus.
Sic pietas elementa domat, sic cuncta coercet
Cujus grata Deo tenuit miseratio mentem.
Ecce iterum madidis contextus nubibus æther
Hausit aquas, quibus onne ruens submergeter arvum.
Non coeli faciem conspexit naufraga tellus,
Et stellis viduæ micuerunt dira tenebrae.
Erravit piscis sed non captivus in aedes,
Et populus fluvii per mensas lambuit escam.
Evomuit pelagus hominum penetrale profundum,
Humida pulveribus clauserunt aequora campos.
Perfunctus primis recidiva pericula vidi.
Ille triumphator tiro ad certamina Nerei
Frigida per liquidas gestabam pectora lymphas,

¹ Itinerarium Padi] Padi nomen argumenti vice adjectum est. Navigationem enim describit, qua restante Pado iactatus est, cum sororem suam unico filio nuper orbatam officia causa inviseret.

² Petrarum lege subacta] Ruptis aggeribus. Variant codices: unus parcarum legit, alter parumper: tertius parum. Sed nihil mutandum censeo, aut si quid mutandum, riparum ex tertii, hoc est Vaticani exemplaris vestigiis legendum: ut epigr. 133. Hoe enim vult quod Virgilius lib. II Aeneidos:

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles.

A Nec siccis oculis respxi marmoris iras.

Cum subito absorptum vidit vetus accola pontum,
Risit et objecti restantia signa pavoris.
Ditia permixto fulgebant arva metallo:
Eridanus claris radiabat comptus arenis.
Navita me latus suscepit protinus alno,
Sarcina cui felix dudum concesserat omen.
Indoctus clavum rexit de pondere tutus.
Et me festivis, Christo duce, pertulit oris.

VI.

4 DICTIO ENNODII DIACONI QUANDO ROMA REDIIT.

Amica est homini ad genitale solum revertenti semper hilaritas, dum metus quoscunque ei peregit inanti mens anxia peperit, quasi præfinitos et cœlo gravante dispositos se evasisse confidit. Debetur ergo vox serena lætitiae, ne muta gaudia mœroris imaginem sortiantur. Cui enim pateat exsultantis animi secretum, nisi oris clave reseratum? Reduces etiam cynos alis ludere Mantuanus asseruit. Quid ego faciam in medio deprehensus abrupto, qui et regressui meo deheo dicendi fidem, et proposito tacendi necessitatem? Secede, quæso, ad tempus officii censura gravioris, nunquam te opportune gaudiis miscuisti. Prophetarum insignissimi sub legem versuum verba redigentes carmine desideria sua et vota' cincerint: divino pectora dedicata colloquio plectris ecclesiastica per populos jura divisorum. Cur ego in ordinis et meriti constitutus infantia æmulari summorum facta non studeam, maxime cum narrandi simulacrum altaris militem ad excipienda quæ contra fidem evenient bella corroboret? Nec dubitabo dicere quod præsenti constat exemplo. Didicimus jam quo turbine pro amore fidei hasta jacenda sit, neque nos virtutis pretio vel titulis mediocris conflictus elevavit. Diccam ergo libens musico stylo gaudia mea: quorum perfectionem maximis promitto me, Deo admidente, eloquii litteris nuntiaturum. Pulsabunt me oblatrantum venena linguarum, sed professionis et ingenii exercitiis aggregabo quidquid contra accusati meritum maledictor ingesserit. Usus iste est bene nitentis conscientiae, opinionis lucro jungere morsus æmulorum, et famæ compendia de invidia aucupari. Male pertinax dens livoris infringere; et qui oblocutionis fomitem de loco gloriæ quærunt, obmutescet. Dic unde D fructus eveniat meritis, si jactantiae deputas quod sudori nostro placemus. Labor est disciplina amicus, et religioni quadam cognitione sociatus. Velut uña præsegrima peregrinis maritata fomitibus nobilitatem fructuum ramis tribuant, quam parturientia diu

³ Urbs Averni] Ita omnes, fortasse urnis, ut urnas Averni dicat urnas sepulcrales, sororem significans alios quidem ante liberos sustulisse, sed vita brevis omnes atque immatura et acerba morte rapitos.

⁴ Dictio in redditum ex Urbe] Huius poematio, et aliis nonnullis prefationes soluta oratione præfiguntur: quæ licet interdum longiores sint, quia tamen ad poemata referuntur in eorum potius classem coniendi das duximus. Redditum autem ex urbe describit, quando post synodus palmarum et Apologeticum regressus est.

nesciere plantaria : ita dotatus liberalibus institutis A bona mentem cura gravidam ad spem germinis melioris attollit. Pelluntur animo consiliorum toxicæ humanis præparata necibus, humor succid lethalis aboletur, quotiens hujusmodi occupationibus ingenia se submittit. Hinc ad clariora digredientibus divinorum patescunt secreta librorum : quorum januam sensu pulsant dum reserat, populis se duce pervium facit iter ignoratum, dum fastidiosos eloquii splendore, parum doctos fabricata Latinitate, et, ut aiunt, artifici rusticitate perducit. Quis talem salutis non diligit indicem, non sequatur, qui necessariis dulcia dulcibus severa miscendo amare vitæ dogmata, et velle cogit invitòs? Sed istinc alias cœpti compleantur honesta vota propositi. Apud scientes rerum lo- B quimur : res virtutis est, gaudium continere; secundæ diligentiae per elaboratum tramitem luculentæ dictionis ostendere : hodie maxime, cum mei portio limen ingressa facundiæ dat parenti exultatione eloquentiam quam negat ingenium, cum donat causa quod natura non præstít. Macte insignium adolescens virtutum, qui in cano flore pomorum numerum monstras. Das pellere afflictionis glaciem, et ad vernum me dictionis invitā. Nam dum quod tu debes studiis, ego impendo lætitiae, puto ambo proficimus. Simile est enim, rudem instituere, et ad declamationis affectum revocare jam desiderem.

Post canas hiemes, gelidi post damna profundi,
Tranquillum quotiens navita carpit iter,
Moeret, et infidi desperat prospera ponti,
Quamque videt faciem non putat esse salis.
Sibilat aura levis, validas timet ille procellas
Fluctibus et blandis estimat esse minas.
Linteas si crispant Zephyri pendentia malo,
Et dulci ludit spiritus obsequio;
Confusam ventis naturam perdere leges
Jurat, et antiquum credit adresse chaos.
Gaudia sic tollunt placidis discrimina rebus;
Nulla fides letis integra, nec dubius.
Non aliter variis tenuit quos Roma periclis,
Litoris optati reddidit ad gremium.
Permulseat pelagi numen venerabile cantu,
Auctoræ quo proprium mordet obuncæ solum.
Flamina sed lassis tenerum factura soporem
Perturbant meutem militis æquorei.
Arma ratis subigit, remos et linteas vibrat:
Sic mens naufragium suspicionis habet,
Adveniat siccis qui pressit cærula plantis:
Nam portus felix ille salutis erit.
Qui latices vinxit fundens in pocula saxum,
Qui lapides solvit, qui solidavit aquas.
Quem genitrix fudit seclis sine semine feta,

¹ *Tristia nil capiunt pectora versiloqui*] Sidonius Lampridio *Nostri probe latitudinem poetarum, quorum sic ingenia mæroribus, ut pisciculi retibus amiciuntur.* Versiloquio itaque vocat non vafrum aut versutiloquum, sed poëtam qui versus pangit.

² *Ad Faustum]* Occasione carminis cuiusdam quod a Fausto acceperat, poeticam ejus facultatem miris laudibus extollit. Quo scilicet Ennodius præconio per-

Ad matrem jungens virginitatis onus.
Qui mortem propria superavit munere mortis,
Dans vitam mundo, funere quem peperit.
Ille per excelsum videat me dexter Olympum.
Tunc patriam teneam, tunc stationis opeam.
Nubila laxati verrant licet æquaora venti,
Rimosam puppim nil nocitura petunt.
Dulice compositis quatiat tunc tympana chordis:
Floribus et pingam carmina nostra novis.
Ut fatear, dictis constat bene dicere lætum;
¹ *Tristia nil capiunt pectora versiloqui.*
Sed redeat vernum, ccesset jam bruma timoris:
Stringite que netant frondea serta comas.
Cantem que solitus, dum plebem pasceret ore,
Ambrosius vates carmina pulchra loqui.

VII.

AD ² FAUSTUM DE CARMINIBUS EJUS.*Præfatio.*

Nisi didicissem quod serenitas conscientiae vestræ hujus mali scabiei abjuraret, invisum mihi eloquii uber astrarerem. Fassessat a bonis actibus res amica perfidia. Me tamen nocitum cautela vestra denuntio. Suspendistis hactenus ab ingeniali mei ariditate imbre fructuum nutritorem. Deus bone! quam peregrinas in me et ex vestri oris divitiis acquisitas dicens opes intelligo! Adjacet dictis locupletibus, quantum sentio, rubiginosus lingua et sensu hebetes peritiae lima compondere. Est vobis quoddam cum hominum factore collegium. Ille fixit ex nihilo, vos reparatis in melius. Gratias ego refero de suscepto carmine, cum de dilato meream beneficio. Ad Camœnalem ignominiam, quibus nunquam ³ Gluvidenus deest, versus adjeci; et perituræ, ut dictum est, chartæ prodigus non pepercit. Legite jocunditatem motura poemata, et familiari stupenda, ut aiunt, decora comprimitæ.

D Fluminis in medio succendis viscera, Fauste,
Cujus alit magnam carminis unda sitim.
Quis ferat ardorem laticum, flammæque fluentis
Cognatas sicco sorheat ore potans?
Fonte vaporiferum pariunt tua verba calorem:
Æstuat unde jecur, pocula prospiciunt.
Ingenii quisquis festinus tendit ad amnem,
Non putet ambiguum, sic bibit, ut sibi sit,
Nobilis occultum condivit lympha saporem.
Computat et damnum, si minus inde feram.
Lubrica Cecropio confidens lingua cothurno
Ni jactet priscos nobilitate senes.
In veterum morem pangit nova carmina Faustus,
Qui per membra suum desecat arte melos.
Coctus ad incudem verba infabricata referre;
Quosque facit versus, terque quaterque probat.

moti Petrus Crinitus, et Lilius Geraldus Faustum hunc inter illustres hujus seculi poetas collocarunt. Neque enim ulla, opinor, ejus carmina viderant, quæ nulla existant preter distichum quod Ennodius epigrammatis suis ioseruit de vino Ligustico :

In Ligurum terris potorem qui vocat, errat.
Nunquid vina bibit vina bibens Ligurum?

³ *Gluvidenus]* Lib. v., epist. 8.

Ætas cana refert digitis animasse Maronem
 Quod fingebat opus vivificantे manu,
 Tu verbis faciem tribuis, modulamine membra.
 Quod natura Deo, hoc tibi dant studia.
 In vetulum dexter si vertas plectra cadaver,
 Primævum facias ædificante lyra.
 Si flores simules gelidi per plaustra Bootis,
 Mox Helicem vernis sibilat aura modis.
 Ninguida lustra rosas, fundant tibi frigora mustum,
 Ferventi Pallas sidere dona ferat.
 Piscis in æthereo quem portas vertice tranet:
 Si jubeas versu, marmora cervus amat.
 Faucibus e mediis impasto viscere prædam
 Ore potens tollas, quam tenet ore leo.
 Jam scio Castalii quo me traxistis amores;
 Accedunt culpis munera vestra meis.   B
 Stilis ad tumidas rapitur mea cymba procellas,
 Hibernali passura Notos: quam navita pauper
 Rimosam tenui flugens de cortice puppim
 Compositus, nomenque dedit sine laude phaselii.
 Illa nec Ægeum pelagus, nec littora Phryxi,
 Nec quæcumque valet trux æquaora verrere fundo.
 Æolus, agnovit: placidos sed gurgitis alti
 Praelegit bene cauta sinus, ubi serviat Auster,
 Non ubi regna petat: quotiens ibi remige lento
 Sibilat in tremula discursus aura carina.
 Linnea nam summis dum crispant¹ nexo ceruchis,
 Quæ portant mortes, præstant mihi flaminas omnibus.
 Huc vertam puppim, certis mea carbasa ventis
 Commandans, cursus artis opisque mee.
 Flecte viam velis, clavumque ad littora, Phœbe.
 Anchora proscissum mordeat unca solum.
 Musa dictorum caput optimorum.
 Heribidam fingens hederis coronam,
 Quam per exectos numeres poetas,
 Necte capillos.
 Sulcat immensus pelagus carina,
 Nescit ad clavum manus apta ferri.
 Quo vocat dextrum regimen per undas
 Artis amicus.
 Pergis ad Faustum trutinam loquela,
 Ore qui vastum valet ut profundum.

¹ *Nexa ceruchis*] Antennis. Κέρουζος Græcis est carniger. Inde in navibus antennas, quia cornuum instar habent, unde et ζερούται dicuntur, cerachos appellantur Lucanus, Flaccus, Apuleius et alii. Sunt qui antennarum funes interpretentur. Isidorus in Glossis, *Ceruchi narium funes*.

² *Meos thyrambos*] Meos versus, Duplex in una voce licentia. Nam simplex pro composito, vel anciam potius dictiōnem pro integra, thyrambos pro dithyrambis, et speciem pro genere: dithyrambos pro quovis genere carminum. Sic rursum epigrammate 108:

Nunquam frugiferis per sæcula longa thyrambis
 In me fluxerunt commoda Castalii.

Id est, nullum unquam ex versibus meis quæstum feci: ut supra carm. 2:

Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis.

³ *Ad Olybrium*] De Olybri eloquentia dictum ad epistolam 9 lib. i. Nunc auctari loco, alterius Romanī causidici qui eadem ætate vixit, memoriam

A   Luce quem mundus veneratur ipsa
 Dexteriorem.
 Aurum libram tenet in Camœnis:
 Illius ferrum secat omne vulnus,
 Quodquod internis latet in medullis
 Carminis ægri.
 Si ² meos vellet modicos thyrambos
 Mente qua cunctum moderatur orbem,
 Inter infantum triviale mormur
 Pendere, laus est.
 Lux mea, Fauste,
 Spesque salusque,
 Litterularum
 Munera parva
 Suscipe lætus.
 Sic tua summus
 Germinal Christus
 Lucida servet.
 Porridge dextram
 Nominis almi.
 Grata Tonanti
 Farra piorum.

VIII.

AD ³ OLYBRIUM, DE EJUS ELOQUENTIA.

Præfatio.

Non canit fistula, quotiens rusticum pecus agrestis pastor inspexerit. Mutuæ membra formidolosam solitudinem pariunt; et ubique metus est, quando nullus in solatium deserti sonus auditor. Sed si avariarum similis arborum comæ linguae speciem mentiantur, et ridente frondis motu appetet hominem juonda concussio, putabitur ambientibus latera cōstibus interesse: nec aliquam ærumnam gemit, quem inter secreta sua ipsa natura quibuslibet alloquitur. Juvat tunc exsultationis comitem fistulam Iabiis admoveare, et flatibus per testudinis rimosa dispersis quamdam de spiritu et aura componere rationem. Tunc Palæmonem suum rudit et infabricata lingua compellat, tunc numerat quantis servare caulas sit opus excavabis, tunc multiplices luporum insidias quas acuit famæ magistra suspirat, tunc in sermonem cadit quidquid efflaverit; hujus se solari, hujus nititur

vindicabimus. Is est Petilius Processius V. S. sedis pratorianæ togatus, quem Probo juniore consulte, hoc est anno 513, diem clausisse docet elegans ejus epitaphium, quod in beati Pauli basilica marmoreo tumulo incisum legimus his verbis :

Post mortem si vivit amor, si gratia prisca
 Durat in arecanum mentis adacta bonum :
 Quamvis luctum, fratris tamen accipe carmen,
 Ne mala sit tumulis extera lingua tuis.
 Te natura parens omni depinxerat arte,
 Moribus, ingenio, corpore, mente, fide.
 Purus amictus cultor, servator honesti,
 Eloquo miseros vel pietate fovenas.
 Hic est quod toto semper te flebimus ævo.
 Quod fuerit juveni vis tibi multa sensis.
 Te genitrix, fratresque simul, te compare luctu
 Perpetuis lacrymis plangit amata domus.

HIC REQUIESCIT IN PACE B. M. PETILIUS
 PROCESSIUS V. S. TOGATUS INL. P. P. QVI VIXIT
 PL. M. ANN. XXXVIII. DEP. E. SUB DIE KAL. JUL.
 PROBO JUN. V. C. COS.

mulcere collegio. Cui talia agenti si quis sermocinat, tem fidibus citharam doctus admovet, et loquacia filii irrisor urbaus apportet, in aincipiti est quid eligat nuda simplicitas, dum lyræ tactus, licet errantibus digitis, dulcem et qui animam frangat crepitum reddit: nefas tamen putat, si alieni tractus amore propositi, avitam discat scientiam non amare; ut dum infrenis ambitus rusticantis doctrinæ terminum non metitur, superiorum affectu, et ipsa se possibilia intelligat perditurum: cum nescientem quid valeat mapalium alumnus ipsa paternæ institutionis mediocritas quasi externa contemnat. Non aliter me, vir amplissime, inter maxima curia sidera computande, jubar facundiae, ingeniorum flamma, splendor eloquentiae, dictionum census, per nemorum invia ad instar pastoralis fistulae quæ viliter narrantur, oblectant, metuentem citharam tuam, laudantem plectra, quæ, ut superius texui, agrestibus digitis meis urbanus adjungis. Amove, quæso, quam adhibes ad invitandum me, elucubrati sermonis illecebram. Absint quibus etiam apud peritos uteris vincula colloqui. Compesce verborum digitos, quibus soletis renientium animas ad desideria vestra compellere. Liceat me aut silentio inscitiam tegere, aut per stridentem stipulam aliis triviale carmen afferre; vobiscum fabulari, res est meriti veteris, et novæ felicitatis. Quod si me immemor ego tentavero, adeptus contra utilitatem propriam solis currus, juste subeo Phaethontis exemplum. De quo quia sermo contingit, et forma cautionis accessit, quid facto opus sit, subjectum carmen ostendit.

Fama refert, veterum quæ nescit perdere gesta,
Quæ loquitur semper quidquid in orbe fuit.
Germina dum lucis Titan dispergit in axem,
Et ditat mundum nobilibus radiis:
Uda vaporiferas cohibeat dum lora quadrigas,
Et nitidum gurges mittit ubique diem.
Undantes doctis manibus sol flexit habenas,
Artificem dominum lux bene nota tulit.
Sed Phaethontæo postquam dare regna precatu
Non exploratis viribus instituit:
Degenerem primis rectorem motibus astrum
Sensit, et excussis currere coepit equis.
Tunc totam sonipes lucem de naribus efflans
Non tenuit legis tempora certa sua.
In flammam cessit splendor, quod luminat ussit,
Quodque animat terras exitium peperit.
Tunc et Hyperboreas dum frangit lampade crustas
Epotis Tanais siccusabat aquis.
Crystallum fluixit, sed cursus fluminis arsit:
Quod lapides solvit, nexuit Eridanum.
Sic ego rhetoricum tentans trausurrere callem,
Aggregdior currus solis et imperium.
Nescio quid variis impendam sideris oris,
Nescio quid teneam, cuncta calor superat.
Curia te pollens teretem formavit ad unguem,
Et patribus jussit lumina ferretuis.

¹ In natali Epiphaniï] Cum tricesimum annum ini-
ret cathedralë seu episcopatus Ticinensis. Inciderunt

A Tu Phœbum reddis : fumat tibi victimæ pinguis,
Pro qua cessissent fulmine cœlicolæ.
At mihi vix illud transmittant pauperes horti,
Rubra quod acceptum testa refutat olus.
Sum, fateor, cuius distillent verba relatu,
Quæ maciem monstrent pauperis ingenii.
Carmina nulla cano, nec me modulante Camœnas
Mansurum dabitus pollicis ore sophos.
Quidquid Apollineo loquebamur pectine, cessi
Oblitus lingue, quam mihi filia dabant.
Rustica per teneras errat mihi dextera chordas,
Confringunt dulces barbara plectra modos.
Ah quotiens vitreis Helicon mihi fluxit in herbis,
Arridens labiis quæ facit unda sitim !
Ah quotiens hedeler redimitus tempora duxi,
Aonium mulcens carmine concilium !
At nunc per silvas, inter spelæa ferarum,
Agrestem certus ducere militiam,
Grandia per validos commendo semina sulcos,
Ut germea vita destituant lolia.
Lactea ne mentem denudent verba solutam,
Et dictis mollis dicar et ingenio,
Non mihi per campos discurrat lingua patentes,
Mascula nec litus dicta feram gravibus.
Ne mea grandisono flammentur corda cothurno;
Et tumidus scriptis moribus esse puter.
Qui mihi tunc portus famam petit undique' lector.
Sed stabilis pudor est, si taceam, proprius.
Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,
Qui solum novi, quod bene nil didici.

IX.

DICTIO QUÆ RABITA EST ¹ IN NATALI SANCTI AC BEATISSIMI PAPÆ EPIPHANII, IN ANNUM XXX SACERDOTII.

Præfatio.

Sentio quid plerique faciti loquantur in sensibus, et apposita cordis aure vocem cordis intelligo. Clamanter enim ista silentia quid sibi alienæ professionis homo querat ex themate, quid insignitus humilitatis titulis per crepantes ex more vulgi cuneos vocem plausus exspectat, quos tumescientibus fautorum bullis aura popularis exsuscit. Olim talia dicunt debuisse componi, cum adulantibus adolescentiæ floribus et pueritiæ adhuc in illo, et sæcularis licentia verna riderent, cum reboantibus efferri decuit D acclamationibus, tunc cum capi potuit etiam fucatae voluptatis specie: nunc cur recitet publice, quem laus nec decet publica, nec delectat? Hi meminerint quod ego rem nostri munieris ago, quem in sacerdotis preconis constat sentire quæ debeam. Cui quavis nunc intempestivis laudibus reddam modica, tamen maxima post debebo, in ejus ministerio quidquid valeo præstat impendi. Simul etiam percepit animo quod si reddenda est de otioso sermone ratio, non minus de otioso silentio. Erant enim otiosa silentia, si lætantibus circumfusis omnigenum mentibus solus, cum dare possem, verba subtraherem. Quippe cum etiam in obsequiis cœlestibus hymnos deceat autem Epiphanii tricennalia in annum 496. Illo igitur anno dictus est panegyricus ab Ennodio.

adhiberi, et credamus exsortem humanitatis Domini num hominum meris laudibus demulceri, et hoc ab his speciali quadam jure quos donavit lingua repescere. Quid antistes faciat, qui propriis orationibus egit ut possim? Scriptum est enim: *Dominus dedit mihi linguam eruditionis, quando oporteat sermonem dicere (Isai. 1. 4).* Oportet nunc, ut censeo; et ad loquendi tempus ostium cordis aperitur. Sed nunc non ego in poetis laudibus ora laxabo. Absit a me sentina carminum, quae sicut vera non laudat, sic nec vere laudatur. Nunc favete mentibus certa dicturo. In quo opere si minora pro ingenii exiguitate non dixerim, pro jactantia majora non fingam.

Vatibus antiquis dicendi maxima virtus Illa fuit, doctis si scirent fallere verbis. Laus erat in laudem mentitum pangere carmen. Tunc operi fraus apta fuit: nam more poetae Servantes quod crimen habet, vetuere pudore Vera loqui, carmenque fides despecti ubique. Ars placuit, quam culpa decet: nam doctior error Extorsit certis metnenda poemata linguis. Lex docuit sine lege loqui, cum vindicat arte Quidquid iura negat fandum: retinacula morum Numina fallaci finxerunt sordida cantu. Phœbum, et ter tornas dixerunt esse sorores, Castalium latice, varias quoque Palladis artes. Tum laurus, tripodas, cortinam, tympana, plectrum Narrabant: illos a veri tramite fugit Sensus, et errantes visus delusus imago.

Nunc linguam citharæ, qua cantat pollicis ore, Sperne fides: magis ille veni nunc Spiritus, oro, Cujus inexhausto reviviscit semper in anno Quidquid terra creat, gignit mare, parturit æther. Qui freta diffundit, solidum dat corpus in arvis, Saxa ciet jussu, metuit quem cautibus horrens Caucasus, aurito famuli cum fortia sensu Corda domat: qui cuncta videt, quem cuncta tre-

[miserit;

Fons, via, dextra, lapis, vitulus, leo, lucifer, agnus, Janua, spes, virtus, verbum, sapientia, vates, Hostia, virgultum, pastor, mons, rete, columba, Flamma, gigas, aquila, sponsus, patientia, vermis, Filius excelsus, Dominus, Deus, omnia Christus. Nunc precor ut dictis adsit: qui pectora prisci Vatis ut ingressus, Pharaonis tempore regis, Adjuvit gracili locuturum voce prophetam. Se stupuit tunc ipse, reor, bene concius oris. Murmuri et soliti, completem principis aures Pondere, voce, sono, sensu, probitate, pudore. Tu famulum, tu, sancte, mone: da solvere grates, Quas debere juvat: sanctum complectimur omnes Ecce diem, voluit quo se jubar indere terris, Promptius et radiis animas animare propinquis. Quo gaudet mundus, cum non sint gaudia mundi: Cernis adorantem pavidos submittere vultus

A Vatis in obsequium? Natalis tempora sentit Festa, nec admisisse contemnit tristis alumnis.

Iste dies cunctis vitæ, cunctisque salutis Causa fuit, veteris dissolvens vincula noxae. Christus in hoc tribuit deus et tamen in arvis Ausoniis, parili populos qui mente gubernet, Et gentes pietate regat: quibus auctor Olympi Pollicitus simili regem probitate paravit, Dexter et ipse Deus solo dat jura coruscó.

Proximus hic cœlo, cui recti conscientia mens est, Semper erit, quem justa probant, quem judice mundo Publica vota legunt: fateor, suffragia magna Contulit, ut sedis gremio frueretur inemptæ. Libera te dominum posnit sibi turba perennem, Servitio laudanda suo. Proh quantus oblique

B Fervor erat! sancto mundi plaudente tumultu, Omnibus idem animus, turbis vox omnibus una. Sic tamen alternum certabant vincere votis, Cœu sibi cum diro bellaundi cominus hoste Causa foret: vulgus proprio tunc sanguine vicit, Pollicitum quotiens fuerit sufferre pericla. Caspia non aliter cum tigris feta Niphatem Circuit, aut catulos rapiendi format ad usus, Ardet in absentes, sævis mortalia mandat Membra animis, hominumque necem petit ore [cruento.

Alter in hoc senium teneris miratus in annis, Alter in antiqua jactabat stirpe parentes:

Alterius contenta parum de sanguine mens est,

C Digna referre viri virtutum stemmata mille Commemorat: quanta tituli tunc clade superstant, Vincuntur quotiens, et morum gloria victis Parturit insignem per saecula longa triumphum? Ille pudicitiam, qua pulchro in corpore vernal Pulchrior, et casta ridentem luce figuram Laudibus ad cœlum portat: deus illa profecto Attulit huic facies, qua multis causa pericli Sæpe fuit: pulchrum satis est mansisse pudicum. Haec nisi de summo non dantur culmine Olympi. Sie ubi contingaut, vel formæ commoda sanctis Mentibus accrescant, bello se vincere certant Tunc homines, funditque deus vel munera terra Dextra animæ, vivitque sibi, dum deperit illi.

Hæc cum multiplici populus narraret ab ore,

D Una fuit cunctis sententia fixa catervis. Turba sacerdotum, venerandaque curia sæclis Elegit, voluit, meruit, suscepit, amavit.

Ecce aliud dictaque novum, mirabile cunctis Transieram, quod quisque pavet, quod suspicis orbis. Vix primævus erat, tremulis cum limina lucis Calcantur plantis, enm matris ab ubere raptis Blaudior a teoro succus subducitur haustu: Callida mentitum genitrix cum forte saporem Herbarum querulis infundit dura labellis, Nesciat ut natus gusto cognoscere matrem.

proferre sermonem. Item adversus Praxeam cap. 22: *Dominus dat mihi linguam disciplinæ ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonem.* Nam vulgata lectio nostra in posteriore membro diversa est.

¹ *Scriptum est enim*] Isaiae cap. 1, juxta editionem LXX interpretum: Κύριος διέσωσ την γηνόταν την πατέρας, τον γνῶναι τὴν οὐδὲ εἶπεν λόγον, quos etiam seculis est Tertullianus lib. iv adversus Marcionem, 29: *Dominus mihi dat linguam disciplinæ, quando debeam*

Uude subornatum sorbetur, lacte negato,
Faucibus insuetis ridenda fraude venenum.
Istius illa fuit, cum siguum contigit, ætas.
Nam fulsisse ferunt hujus cunabula magno
Lumine, cum tantus niciusset splendor in illo,
Quantus in obsequium potuit tum fugier æther :
Cum jussus servire viro, mortalia raptim
Membra levat lapsu gradiens celer ignis Olympi,
Cornipedum pernix cursus imitatus equorum.
Prospera non aliter puerum tunc flamma pererrans
Circuit, illustrat, veneratur, suspicit, ambit.

Tum pavidus genitor submisso lumine fatur :
Summe Deum, sancti custos qui culmine cœli
Omina dextra facis, quæ cernis lumine dextro :
Hunc tibi de primis et adhuc reptantibus annis, B
Sancte pater, voveo, quem necdum cassibus artis
Lubrica terrenis innectunt sæcula culpis,
Nec faciant : sit, summe Deus, tibi munus opimum.
Haec ait, et lacrymas quas promunt grandia fudit.

Crispinum petit inde libens, queui dicere digno
Non datur eloquio, nec si modo surgat Averno,
Qui potuit rigidas de rupibus Apennini,
Flumina cum stareut, ad plectrum ducere silvas.
Heliæ fuit hic mage: nam quis Heliæum
Linqueret in terris, duplicato munere palmæ.
Nutrivit quem lacte pio, quod ab ubere Paulus
Pressit, evangelicis plena est cui dextra papillæ.
Salve, sancte parens, semper salvete, recepti
Crispini cineres, ad cujus jura redundat
Quidquid in hoc Christi miramur dogmate dignum. C

Tubene transmissum tibi censem possides haeres.
Res non parva docet triplicatis juncta talentis.
Monstrat ab occidu revocatum partibus orbis
Quod supplex captum transmisit Gallia vulgus.
Effer te viso didicerunt pectora flecti,
Armatum precibus superasti, maxime, regem.
Sic pugnax gladios obtundit verbere lingua,
Sic ferrum expugnat verborum lamina fortis.
Nam si fanda ferunt, sociant qui maxima parvis,
Sic Dominum expectat domitatis villicus arvis.
Cum bene mollitos incurvi dente ligonis
Seribit agros, faciemque soli sic pectit aratris,
Ut spumet plenis currrens vindemia labris.
Inserit externas peregrino in cespite plantas,
Advena conjunctis sociatur neixibus arbor,
Truncantur stirpes, demessum falce maritat
Virgultum, tenero lignum mordetur hiatu,
Germinæ nobilitas consurgit non sua parvo,
Surculus ignoto coalescit munere dives,

A Dum madefacta novo jungit plantaria libro.
Pestanis pariter depingit terga rosetis,
Regius agresti vestitur murice campus.
Lilia ¹ pro nitide funduntur lumine calcis :
Tunc pingit violas, cythisos, colocasia, calthas.
Giunama, serpillum, narcissos, balsama, costos.
Tunc rediviva serit quæ portat germina phoenix.
Iunc jubet adveniens dominus discumbere servum:
Surgit, et ipse suis manibus dat fercula mensæ.

Sic tua ter denis, animarum cultor, in annis
Halant rura rosas, interpellata nec ullis
Frigoribus marcescit humus, quam vere perenni
Servat odorato meritorum cespite doctor.
Arbuta siccant quoties tua rore negato,
Infundis lacrymis, cophitum quoque congeris illic
Stercoris immundi : tunc ramis surgit opimis,
Tum fecunda Deo nascendi jura superstarat.

Suscipe nunc dexter, vite lux aurea nostræ,
Gaudia qua faciunt modicum tibi promere carmen.
Cum mea vota Deus produxerit ordine cepto,
Fulserit et docilis quem plantat dextera palmes ;
Debita post centum reddam tibi fortius annos.
En statui quodcumque tibi nunc scalpere carmen ;
Nodoso sub jure, pater, quod nexuit arctis
Diversa sub fronte modis lex proxima poenæ,
Usquam ne fallax mutaret syllaba. Duxi.

X.

2 HYMNUS VESPERTINUS.

Nigrante tectam pallio
Jam terra noctem suscipit.
Ut viva dulci funere
Reconvalescant corpora.
Mortis figura blandior
Bustum soporis admovet,
Anhela lucis æstibus
Dum mens tepescit otio.
Lux, Christe, vita, veritas,
Ne fusca somni tempora.
Tetris parata umbraculis,
Nos ad tenebras evocent.
Nox nulla nos subdat sibi,
In noctis atrae tegmine,
Sed nec caloris ebrii
Mentita pingat corpora,
Verum reatum nesciis
Falsi ministrans criminis.
Tu per quietis munera
Assiste custos pervigil.
Hostis procul sit callidus :

¹ *Lilia pro nitide funduntur lumine calcis*] Pictores tabulis quas picturæ aptant, colorem primo aliquem illinunt, quem campum vocant. In rusticani vero picturis quæ parietibus inducuntur, calx ipsa et tectorium est pro campo. Illoc igitur est quod in horto suo fingit Ennodius, pro tectorie et picturæ campo fuisse lilia; pro colorum pigmentis reliquos diversorum generum colorumque flores.

² *Hymnus vespertinus*] Qui Prudentio est ad incensum lucernæ. Sic enim in optimis exemplaribus inscribitur hymnus 6 Cathemerinon, qui ejusdem est argumenti: non ut vulgatum est, Ad incensum cerei paschalisi. Unde et Lucernarium dicebant vespertina-

rum precum officium, quod vespere et quando lucernas accendi mos est, occaso nimirum sole, peragi soleret. HORAM INCENSI appellat S. Ambrosius lib. iii de Virginibus: *Certe solemnes orationes cum gratiarum actione sunt deferenda, cum e somno surgimus, cum prodimus, cum cibum sumimus, cum sumpersumus, et hora incensi: cum denique cubitum pergimus.* De hymnis porro qui seqnuntur, etsi stylo et genio auctorem satis produnt Ennodiani, aberant tamen a manuscriptis, quorum ope nixi sumos. Quare cum reliqua esset conjecturæ divinatio, qui parcius uti libuit, pauca eaque aperta et obvia mutavimus.

Quod laedit, illud dormiat.
Qui dente sævo mandere
Certat cubantes lectulis,
Hic membra vinctus lugeat
Pulsare sese quos foves.
Madente carne spiritus
Non enecetur naufragus.
Osnet cubile castitas,
Quæ prima virtutum micat:
Vivat fides in pectore,
Quæ luce vernal perpeti.

XI.

HYMNUS II. IN TEMPORE TRISTITIAE.

Deus perenne gaudium,
Pax, Christe, cordis anxi,
Portusque fluctuantium.
Quem nec procella, turbidis
Si verrat ima motibus,
Potest fugare a pectore.
Qui mersa ponto sublevas,
Qui subjugata sarcinis,
Qui dux prophete naufragi,
Dum vivit esca bellue,
Dum nescit æquor quod tenet,
Tutum ferino gutture
Exactor abrumpe cibum.
Diro reductus remige,
Custode salvus pessimo,
Vates locutus ie Deum
Tunc jussa gessit fortior.
Immuuda lymphis sobriam
Per busta terris xixerat
Vivens sepulcra pertulit,
Viventis ornet prandium.
Secreta ceti prodidit
Testis verendus intimi.
Sic nos precamur, rex Deus,
Mœrere fractos ut cibum
De ventre curarum rape.
Vivit medullis quod necat,
Turbantur atta viscerum,
In fonte carnis ardor est,
Qui mergit, urit, afficit:
Sed si serenus aspicis,
Pressura gignet gaudium.

XII.

HYMNUS III. DE S. CYPRIANO.

Vatis Cypriani et martyris
Cor, lingua, sensus, dignitas.
Morteum ferendo proferant.
Vitalis ictum nox dedit,
Mucrone parta lux micat,
Dictis fuit præfulgidus,

A

Et ore dives unico,
Torrentis unda gurgitis,
Impacta cornu spicula
Sermone vincens promulo.
Opes verendi pectoris
Qui jure Christo reddidit.
Nunc munus implet pristinum,
Orator orat, obtinet,
Et dura causis temperat.
Facit beatos ex reis,
Peccata rumpens carmine.
Non flamma, cancer, vinculum
Potest nocere quos juvat,
Mactare jussos hostias,
Legenda risit numina.
Instante mox periculo,
Fugit pericula funere.
Parvas loquendi schemate
Moras remisit ictibus,
Accivit enses letior,
Currente letho plus celer.
Proconsul ¹ esse saevior
Nequivit ille Maximus.
Dum quod minatur munus est:
Nec tardat ira lenior
Christum volentes visere.

XIII.

HYMNUS IV. DE PENTECOSTE.

C

Et hoc supernum munus est,
Quod linguis lingua militat.
Quis nou tonantis præmia
Per dona ejusdem proferat?
Facit loquendo qui sapit,
Dignum loquatur ut Deo.
Infundit ecce Spiritus,
Et ora rursos instruit.
Intrat ² veterno pectora
Eviscerata nubilo.
In hoc apostolis die
Dum verba Verbum dividit,
Sermone mundi præpotens
Et corda mundi contulit.
Summi feratur laudibus
Homo, habet ora gentium.
Thrax, Gallus, Indus unus est.
Quod blanda ludit Græcia,
Quod sævit atrox barbarum
Stridor Canopi murmuris,
Quod ³ lingua latrat Parthica,
Pectus replevit hospitum,
Mundi ad salutem corritur
Nolente mundo tot viis.
Quod sacra nunc remissio
Paschalis instar gratia

ramque loquendo minimam attulisse.

² *Velutero nubilo*] Veternos adjective, pro veternos et vetusto: ut in panegyrico, *conscientias veterno errore possessas*, et dictione in Novercam, *veterni Ebrei legibus*.

³ *Lingua latrat Parthica*] In Parænesi, *Parthica et latret Morinus figura*.

¹ *Procul Maximus*] Galerius Maximus, qui Aspasio Paterno in proconsulatu Africæ successerat: cuius auditu Cypriani sententia qua morti addicebatur, hoc solum respondit: *DEO GRATIAS*; quin et ligatis per manus suas oculis, ut Poutius diaconus scribit, moram carnificis urgere tentabat, Eo spectat Ennodius cum ait Cyprianum enses accivisse, mo-

Dum mysticam septemplici
Ornat coronam munere.
Augmenta plenitudinis
Opes ministrant diviti.
Nunc mente, voce psallite,
Hoc nostra vox ei mens Deo.
XIV.

HYMNUS V. DE S. STEPHANO.

Quid Stephano potentius
Dicas corona, martyr est.
Hoc est homo, quod præmium.
Fructus laboris nomen est.
Laus hæc brevis prolixa sit.
Sic evocantur incliti.
Necis minister, aspice,
De morte vitam conferens.
Iloc dat salutem, quod necat.
Felix sub istis ictibus
Fit sempiternus exiit.
Cruore lucem præparat,
Cœlum sepulcri munere,
Hostem ut triumphus effugat

Cœu palma sic congreditur.
Hic primus intravit viam
Nullis subactam gressibus.
Secreta lustravit poli,
In ueste carnis abditus
Clamat, Ecce Filius
Consistit in dextra Patris.
Dum saxa ferrent impii,
Dum ille lethi machinas,
Solus honorum conscius,
Orabat ex fide loquens,
Ne nescientes noxiōs
Cœlestis ira perderet.
Insonis erat vesania,
Reum furor provexerat,
Per voia currebat labor :
Crucem gemebat carnifex,
Crescente quem subegerat.

XV.

HYMNUS VI. DE S. AMBROSI.

Cœlo feruunt Ambrosium
Nomen, honor, vel actio.
Nil debet hic facundiae,
Dos omnis est a moribus.
Fortis juvantem non cupit
Umbone munitus suo.
In carne carnis nil agit
Regina mens in corpore.
Confregit omne lubricum.
Sic vixit ille non sibi,
Sed totus auctori Deo.

¹ *Justina vires perdidit*] Mater Valentiani junioris Augusti, quæ Ambrosium Ecclesiamque Mediolanensem, utpote Ariana, diris modis vexavit. Itaque de loquitur Gaudentius in præfatione ad Benivolum ex magistrina memoriae : *Nostri namque temporis regina Jesabel. Arianæ perfidie patrona simul ac socia, cum beatissimum persequeretur Ambrosium, Ecclesiam*

A Adjectus hinc apostolis,
Reduxit expulsam fidem,
Dixit triumphos martyrum
Linguæ virentis laureis.
Hic ore prædam sustulit
De fauce serpentis feri.
Qui bella Christi militat,
Nudus timetur ensibus.
Vivit sepultus et juvat,
Clavum tenens Ecclesiae.
Justina ¹ vires perdidit,
Dat poena Vati præmium.
Sedis memento lux tuæ,
Exorna, sancte, posteros.
Auctore fultus nobili
Ne dux sereni culminis
In nube tectus horreat.
Qui ² pastor est antistitum,
Quod fucat, omne submovet :
Gregem guhernat principum,
Magister est docentium.

XVI.

HYMNUS VII. DE ASCENSIONE DOMINI.

Jam Christus ascendit polum
Necavit ante funera,
Lethum sepultus expulit,
Mors mortis impulsu ruit.
Cantate factum sœcula,
Funus subegit Tartarum,
Vicit peremptus exitum :
Mors inde luget pallida,
Præsumpsit unde gaudium.
Escis vorator captus est.
Est præda raptor omnium.
Jam rete vinctum ducitur,
Jacet catena in nexibus.
Serpens venena protulit,
Mitis terit superbiam,
Agnus leonem evicerat.
Plus istud est potentiæ,

Quod nostra, Christe, suscipis,
Et ueste servi absconditus
Nos ad triumphum provehis :
Quam si e coruscis sedibus
Fulgore terrenes reos.
Deus patet per omnia,
Nullo remouit tegmine :
Sed ut jacentes erigat
Dignatus esse quod sumus,
Redemit ipse jus suum.
Ovem revexit perditam
Pastoris ad custodiam.
Levate portas, angeli,

D

Mediolanensis antistitem, tē quoque ea lempeslate magistrum memoriv, oblitum salutaris fidei arbitrata, contra catholicas dictore Ecclesiæ compellebat.

² *Pastor est antistitum*] Mediolanensis antistes : qui metropolitani jure multis hodieque praest episopis, sed multo pluribus olim præsidebat. Orat ergo pro Laurentio episcopo Mediolanensi.

Intrat tremendus arbiter,
Major tropaeis hostium.

XVII.

HYMNUS VIII. DE S. EUPHEMIA.

Quæ lingna possit, quis valeat stylns,
Tantæ triumphos virginis eloqui ?
Nunc mente molles discite masculi :
Exempla præstat, sumite desides,
Puerilla fortis cum superat viros.
Virtus teneri nescia semper est,
Nec jura sexus, fractaque mens ei,
Quæ corde Christum conciperet semel.

Solvunt caducis pectora vinculis,
Quibus repotus mentibus est Deus.
Tormenta tortis fortia corpore :
Lassante poena crevit amor crucis.

Si scire posses vincere martyrem,
Vesane tortor, parcere disceres.
Flammas, flagellum, carnifices, rotas,
Cui crux sequenda est, non metuit nimis.
Hanc cum caminis igne crepantibus
Jussisse fertur præcipitem dari
Priscus¹, veneni fonte nocentior
(Nam sic feralem tempore sordido
Dixere sanctæ virginis arbitrum)
Hujus ministri dum cuperent nimis
Fornacis escæ tradere martyram,
Lux tunc Olympi luce serenior
Opus removit seva volentium ;
Cum voce monstrant qui gladium simul.
Nos hinc precamur dirige Tartaro,
Nam nostra sanctam non violat manus.
Turgescit illi felle jecur calens :
Mox saxa, fossas, verbera, bestias;
Majus venenum blanditiæ parat,
Quibus virago fortiter obstitit.

XVIII.

HYMNUS IX. ² DE S. NAZARIO.

Angusta vita tempora,
Parvis coacta terminis,
Mors sancta donat crescere,
Æterna fines preparat.
De fruge casuum venit,
Quo surgat humanum genus :
In stirpe Nazarius bona

¹ Priscus] Asiae proconsul : quo judice S. Euphemio martyr Chalcedone atrocissimis suppliciis excruciatæ est.

² De S. Nazario] Martyre Mediolanensi, de quo existat sermo S. Ambrosii, multa iis quæ hoc hymno scribuntur, simillima confineus. Sed quod Nerone imperatore passus dicitur S. Nazarius, id post Ambrosii mortem compertum est, quia sino tempore ignoratum adhuc fuisse, auctor est Paulinus presbyter in Vita S. Ambrosii.

³ Vatem monet] Ambrosium episcopum, qui, ut Paulinus idem narrat, inventas in horto S. Nazarii reliquias transtulit in basilicam Apostolorum. Quia de re Ambrosii ipsius versus leguntur in monumentis Christianis, quos titulum apposuit :

Condidit Ambrosius templum, Dominoque sacravit
Nomine apostolico, munere, reliquis.
Forma crucis templum est, templum victoria Christi.

A

De morte lumen addidit.
Nerone felix principe
Diversa perpessu[m] mala,
Lustravit orbem non gravi
Pavore cordis algidus :
Sed ut profanis inderet
Quo calle descendant polos,
Verus magister actibus
Exempla, non verbis dedit.
Nam ductor ille fortis est,
Qui bella viribus docet.
Quem dicta militem trahunt,
Si dux gerendis abstinet?
Ventosa lingua hortatio,
Quod forma præstat, non habet.
Sed magna postquam semina,
Scribente terram sareculo,
Glebis refudit optimis,
Mediolanum mox petit,
In qua triumpho nobili
Carnis ruinam reppoit.
Qui cæde non digna jacens,
Vatem⁵ tremendus mox monet,
Ut clara rursus mutera
Mundo refusus adderet.

XIX.

HYMNUS X. DE S. MARIA.

Ut virgineam fetam loqbar
Quid laude dignum Mariæ ?
Det partus, ornet, exigit
Quod clausa porta, quod patens
Exposcit, ipsa suggerat.
Sint verba eeu miraculum.
Quid mens requiras ordinem ?
Natura totum perdidit.
Hoc est salus, quod viuimus.
Cum sola virgo degeret,
Concepit aure filium :
Stupente factum corpore,
Turgescit alvus spiritu.
Quod lingua jecit semen est.
In carne Verbum stringitur.
De matre cunctus noster est,
De Patre nil distans Deus :
Utrisque partus integer,

Sacra triambalis signat imago focum.
In capite est templi vita Nazarius atnae,
Et sublinea solium martyris exuvia.

Crux ubi sacratum caput extulit orbe reflexo,
Hoc caput est templo Nazarioque domus.
Qui fovet æternam victor pietate quietem,
Crux cui palma fuit, crux etiam sius est.

Sunt et alii versus, qui indicant eam basilicæ parten,
qua Nazarius conditæ sunt reliquiae, a Serena Stiliconis conjugi, Libycis marmoribus ornata ex voto
fuisse.

Quæ siunata cavo consurgunt tecta regressu,
Sacratæque crucis flectitur orbe caput,
Nazarius vita immaculabilis, integer artus
Conditur, exultans hunc tumuli esse locum.
Quem plus Ambrosius signavit imagine Christi,
Marmoribus Libycis Ida Serena polit.
Conjugis ut redditu Stilonis leta fruatur,
Germanisque suis pugnoribus propriis.

Quæ gignit et qui præcipit.
Nil major ille servulis,
Sed nec minor creante fit.
Fons dicta clausus accipit.
Fons membra clausus accipit.
Nec rima cessit arctior,
Et vera proles emicat.
Dic, mater et virgo, precor,
Quisquamne claudit exiens
Arctantur exta fetibus,
Vinclum pudoris natus est.

XX.

HYMNUS XI. DE S. MARTINO.
Cum gesta Martini loquor,
Nil laude dignum transeo :
Divisa virtus omnibus
Unum coacta prætulit.
Labore magno martyr est,
Victore caruis spiritu :
Hoc est triumphis proximum,
Si bella calcent intima.
Perdente vires corpore,
Res fixa constat laureis.
Sublimat hostem mentium,
Qui vota membrorum fecit.
Ilic fontis ignem nesciens,
Calore ferrebat Dei :
Undis vapore junctus est,
Christo dicatus actibus.
Qua veste ludum texerat ;
Iiac rex nitiebat ætheris :
Sordente panno acquiritur,
Quo fulget astrorum globus.
Quam justa commutatio !
Astrum rependit indigens :
Et regna mendicus parat,
Mox sacra vita contigit,
De plebe lusit dæmonum.
Jussit favillis surgere :
Vixere tactu funera,

⁴ *De S. Dionysio]* Episcopo Mediolanensi, viro sanctissimo, qui pro fide orthoxa in exsilium a

A Flagella passus est libeus.
Quibus coronam nexuit.
Compulsus ad autistitem
Votum repugnans induit,
Quod sancta complevit fides.

XXI.

HYMNUS XII. ¹ DE S. DIONYSIO.

Dionysio Christus dedit
Quot bella, tot victorias.
Exsul piorum civis est,
Urbis supernæ particeps.
Constantius vatem loco
Qnondam tyrannus expulit.
Non cessit iste turbido,
Crevit periculis fides.
Hoc sancta dic professio :
Te poena tradit prosperis.
Optata mercaris malo.
Persiste tortor adjuvans,
Lux hæc negando ceditur.
O quam beata adversitas,
Si sic triumphant exsules !
Nihil verendo martyre
Confessor ille destitit.
Dispersa mors quos afficit,
Ad vota mortis evolant.
Nil lenta perdit coctio :
Inrat latenter abdita.
Vitale funus mœror est,
Velox medela transitus.
Risit furorem principis,
Fide manente cursians :
Fixus per orbem ducitur,
Qua sol coruscat acrior,
Negans bibendi copiam,
A te, tremende, sumimus
Ceu nostra, quæ remuneras
Tu mitte sanctum poscere,
Quod ipse nobis conferas.

C

Constantio Aug. relatus in eo vitam posuit, ut docet S. Ambrosius epist. 23 ad Vercellenses.

LIBER SECUNDUS**EPIGRAMMATA.****I.****EPITAPHIUM NOMINIS BONI.**

Mente bonus, probitate nitens, et ¹ nominis auctor
Sic jacet angusto die dolor in tumulo?
Spes domus immensa nomico confecta sepulcro est
Artantur parvis culmina cespitibus.
Quid decus in pueris, quid præstant limina vitæ?

¹ *Nominis auctor]* Φερόνυμος, vere homo bonus, et nomini respondens. Creber est his allusionibus, ut epigr. II de Honorato, et dictione 3 de Maximo. Athalaricus Felici quæstori lib. VIII Variarum, 18: *Sumpsisti nomen ex moribus: cuspidiut semper latetis*

D

Non exspectatis mors venit ordinibus.
Quidjuvathonc, teneris senium quod prætolitannis
Funeribus junxit funera multa suis.
Occidit, heu, juvenis, qui texit crimina vitæ
Tempore culpapur vivificante Deo.
Aspicie, primevos metus qui forsitan annos,
Ætas vincentem non tenuit puerum.

veritate vocabuli. Nam cum omnis appellatio ad declarandus res videatur imposita, nimis absurdum est portare nomen alienum, et aliud dici quam possit in moribus inveniri.

Exemplum terris linquens, ad sidera raptus
Confessis rectum quam bene monstrat iter!
Bis denas hiemes, totidem transcendent aristas,
Quem subito ex oculis sors inimica tulit.

II.

EPITAPHIUM HABUNDANTII V. I.

Nunquam morte perit meritis post busta superstes,
Funera sublimem non capiunt animam.
Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, census
Interimunt multis dotibus exitium.
In commune bonus non sentit damna sepulcri:
Fila legunt Parcae qua dederant miseris.
Pendula lassantur quæ plebem stamina portant,
Fortia contingunt licet nobilibus.
Cana venerandi renovabant sæcula mores:
Inque vicem templi pectora munda tulit.

III.

DE EPIGRAMMATICIS PER ARMARIAM DOMINI FAUSTI FACTIS.
Consona diversis finxisti carmina libris,
Suscipiat gaudens littera quod tribuit
Nescio qui tantum non laudet, Fauste, pudorem,
Cum reddis si quid lecta dedere tibi.
Depositum perdit mens recti nescia semper,
Ad mores redeant hec documenta probos.
Si tamets admittis dexter mea verba, fatebor,
Qui pollet magnis parvula jure fugat.
Laudentur tereti quos pingis carmine vates,
Mascula ¹ rhetorico schemate lingua tonet.
Ceu Paulus Christum docuit hominumque Deumque,
Quo prestat cunctis gaudeat eloquio.

Attica per Graios ditentur dogmata sensus,
Et nostrum stupeat Græcia docta decus.
Moralis strictis, narretur physica certis,
Historiam monstrans indicet historia.
Comica per limam numerentur, fortia plausi,
Conveniunt operi lucida dicta tuo.
Non valet hæc alter: sed Faustum dicere summa
Ludus erit semper, si hene nota loquor.

IV.

DE PLAUSTRO QUOD EPISCOPUS DONARAT.
Antistes summus Plaustro te nobile donat.
Pandit iter magnis, omnia dextra facit.

V.

EPITAPHIUM RUSTICE.

Rustica, perpetuae non te sors pallida vita
Sustulit, interitum nec tibi morte dedit.
Purior ætherias graderis sine carne per arcis:
Sic vitam castæ funera nobilitant.

¹ Rhetorico schemate] Schema, σχέμα, est figura, cultus, habitus. Schemata igitur rhetorico dicere, est ornare et qua pompa rhetores solent, dicere. Schema oratorium, et schema ac pompa sermonum lib. i, epist. 15 et 16. Sic mundi schemata sunt ornamenta sæculi lib. ix, epist. 9, et humanæ perfectionis schema dictione 4. At pro schemate perperant hoc loco antiquarii stemmate scriperant, itemque in hymno in Cyprianum. et epigram. 87.

² Epitaphium Rustice] Superest adhuc Mediolani hoc epitaphium insculptum in lapide, qui nunc in secessus est ecclesiæ S. Francisci.

³ Serpens venena fugal] Prudentius in Enchiridio.
sed prudens ære politum
Dux cruce suspedit qui virus temperet anguem.

A Quid mirum, viduata tibi sat constitutæ aetas,
Conjugis ad natum cum bene ductus amor.

VI.

EPITAPHIUM MELISSÆ.

Corpore devicto moritur quicunque, superstat:
• Douat leti legem crimina sola homini.
Nil tibi, virgo, perit: carnem mens pura refudit
Quæ nunquam mundi vixit in obsequiis.
Funera, busta, rogi, scelerum stipendia cesserent:
De vita ad vitam transitus iste placet.

VII.

(SERPENS ÆNEUS IN CRUCE.)

Occisor mortis, dux vitae, planta salutis,
Aspice, nunc ² serpens ecce venena fugat.
Et quod supplicii species et mortis imago
Jam fuerat miseris, est mihi certa salus.

VIII.

VERSUS IN BASILICA SANCTI XYSTI EPISCOPI FACTI ET
SCRIPTI, QUAM ⁴ LAURENTIUS EPISCOPUS FECIT.
Antistes genio pollens, probitate, pudore,
Ornavit donum meritis, et lumina vite
Ad pretium jungens operis, hæc templa locavit.
Lapsa per incertos non spargit fama recessus;
Sed veteris facti vivit lex aucta per ævum,
Quam dexter capiat Laurenti munera Xystus.
Sic manet officium, quod sanctis contigit olim,
Oblitul hic templum, veniens quod consecrat ille.

IX.

G ITEM IN BASILICA SS. QUILA ARSERANT AEDIFICIA QUE
PRIUS IBI FUERANT, ET SIC FACTA EST.

Vita tecta prius facibus cessere beatis.
Sic splendor per damna venit, sic culmina flammis,
Consurgunt habitura Deum. Si perdita crescunt
Ignibus innocui, si dant dispensa cultum;
Qualis erit reparans crepitantibus aucta ruinis?
Laurenti tua bella gerens incendia vince.
Sordida marcenti latuisset terra recessu,
Si status faciem tenuissent antra vetusta.
Sed postquam superi flamas misere secundas,
Ad lumen cineres traxerunt ista colendum.
Huc oculos converte pios, qui cuncta vapore
Prædictis mundanda, pater, rebusque docendos
Instrue, ne verbis titubet mens nescia recti.

X.

5 IN DOMO MEDOLANI.

D Edibus ad genium duo sunt concessa per ævum,
Si niteant crustis, aut domini merito.

Pari elegantia et antithesi Severianus Gabalorum episcopus serpente illo, quia symbolum erat crucis Christi, salutem, ζει ἄπο τοῦ ἐπικυρώσαντος σύνορια, a maledicto benedictionem, fluxisse ait in oratione 2 e decem quas Chrysostomi nomine in lucem dedit card. Sирлот. Sed Severiano hanc assertur, quam dixi, Damascenus et Hadrianus papa cum synodo Parisiensi.

⁴ Laurentius episcopus] Mediolanensis: ab eo Mediolani extacta basilica S. Xysti: Ennodius parientes prisca Ecclesie more versibus inscriptis.

⁵ In domo Mediolani] Domo ecclesie seu basilice episcopalis: quam Laurentius idem variis rebus exornarat.

* Dant lege dum videtur juxta leges metri. EDIT.

Herbida¹ pastoram simulantia saxa virentem
Illioculos nobiliore dolo.
Pellat opus tamen arte, regat natura figuras,
Viscera dum lapidum flingit imaginibus.
Candorem roseo perfundat doctor ab ore,
Depingat sparsis congrua membra notis.
Aurum, culmen, ebur, tabulas, laquearia, gemmas
Non datur humanis plus rutilare bonis.
In pretio cautis fors et siue lege jocatur.
Moribus ut constes, crede, laboris erit.

XI.

(IN² BASILICA APOSTOLORUM NOVARIE.)

Antiquum ecce nitet templum, quod sorduit ante,
Cui faciem veterum lux nova composuit.
Perdidit antiquum quis relligione sacellum,
Numinibus pulsis quod bene numen habes?
Di quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
Addidit ad cultum merito successor et actis,
Qui morum nomen hinc, Honorate, geris.
Nubila viperei qui gestat corda veneni,
Non datur ut faciat culmina pulchra Deo.

XII.

(ITEM IN DOMO MEDIOLANI.)

Aspice de cuius biberit domus arcta fluentis,
Atria quod superat porticibus modicis,
Pontificis summi studio constructa renidet,
Laureuti proprium possidet ista diem.
Splendida per census consurgunt tecta ruinam,
Occasum nescit quod venit a Domino.
Vix caries senium comitata hoc derit unquam,
Gloria factoris quod bene condiderit.
Fabula de magnis nunquam tacitura reservat,
Quod vincens ævum nomen ad astra ferat.

XIII.

Ille fuit rigidi semper servator honesti,
Terribilis culpis, supplicibusque pius.
Quem nunquam flexit vitium, miseratio semper,
Judicium facie certus ubique dedit.
Crimina corripuit vultu, compuneta refovit,
Conscia secreti detulit ora tui.
Hunc utero genitrix coelestem fudit in aulam,
Ubera subducens tradidit überibus.
Cana venerandum stupuerunt sœcula vatem:
Moribus ante fuit, quod gerit officio.

XIV.

Qui possessa diu felix habitacula liquit,
Quæ crevit Domino sic viduata domus.

¹ *Herbida saxa*] Marmor Lacedæmonium, viridi colore. Prudentius: *Qua viridis Lacedemon habet. Sidenius in Burgo:*

Herbosis quæ vernant marmora venis.

² *In basilica Apostolorum*] In omnibus libris titulus hic erat, VERSUS IDEM, quod falsum est. Itaque alium fecimus ex Dictione 2, quæ ejusdem est argumenti. Rursum in codice Vaticano primus versus quinum tantum est pedum: abest enim τὸ antiquum: pro quo in Fabri libro scriptum est in fine τὸ lavacrum, hoc modo: *Ecce nitet templum, quod sorduit ante lavacrum; in tertio, ante velutum.*

³ *Super regiam Triclinii*] Portam maximam, medianam, θυσιαζεῖν, ideo postes et valvas interpretatur. Sic fores et regias in basilicis appellantur. Gre-

A Anlica suscipiens moderamina raptus inemptum
Quod pretio mentis queritur, obtinuit.
Nunc locus irriguo retinet quod sorbuit haustu,
Prospera custodiens faucibus acta semel.
Extemplo quisquis successit mansor et hæres,
Ingresso dextrum contulit ista pedem.
Quid præstet censors ad sanctam discite vitam,
Si reddunt mundos tecta dicata viros.

XV.

Da, Pater omnipotens, per sœcula longa, precamur,
Spes et certa piis hospitibus venia.
Candida ne meritis fuscentur stamina nostris,
Neu metis sistat palma parata meis.
Surgit qui proprie genitricis fatus in alvo
B Ad gustum vita per tua dona venit.
Tu mea vel tenui perfundis corda sapore,
Tu testem lingua sanguinis esse facis.
Celsa tenebroso frondescunt arbuta luxu,
Quæ nullis strinxit falcibus agricola.

XVI.

Eloquium certus nature constitutus index,
Perfecti fontem querere qui sitiatis.
Libertas semper studiis reseratur honestis,
Infabricata latet nobilitas studiis.
Captivum venis servasset terra metallum,
Ni daret inventor quod vocat in medium.
Scrutator fulvum concessit pallidus aurum,
Qui polit, ingenium sic facit esse suum.
Haecenus Jonium periustrans remige paucis
C Ad portum cymbam flecte, Thalia, meam.

XVII.

SUPER³ REGIAM TRICLINII IN DOMO.
Navita per postes suspendit munera ponti,
In foribus propriis flumine parta gerens.
Venator portis opponit missile ferrum,
Vestibulum galea comitor armigeri.
Discitur in valvis ars, virtus, nomen, origo.
Nos frontis signo credimur esse Dei.
Sic nostrum pande studium dux littera recti,
Ut domus ingeniū non taceat Domini.
Qui gestas Latium satiatis pectora rorem,
Aspice serpentes hic Heliconis aquas.

XVIII.

IN⁴ MISSORIO, QUOD HABET LORICATUM JUVENEM SUPER
EQUUM, TENENTEM VICTORIAM IN MANU.
D Ecce tenet victrix pennatum dextera numen:
Venenit, et ad redditum non habet arma viæ.

gorius Turon. lib. iv, cap. 12: *Dum deambulabant per ecclesiam, ad regias adis sacrae quæ tunc resel rata fuerant, appropinquant.* Anastasius Biblioth. in Honorio. *Investitū regias in ingressu ecclesiæ majoris, quæ appellantur mediana, ex argento.* Item in Conone: *Qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias basilicæ clausas observabant.* Graeci βασιλικάς vocant.

⁴ *In missorio*] In lance seu disco: ut epigram. 92. Missorium inter vasa escaria numerat fssorum Originum xx, dictumque a mensa pītāt, quasi mensarium: ego a missi ductum malim, ut gustatorium a gustatione. Glossæ Isidori, *lancibus missorium*. Vetus adhuc Glossarium, *discum missorium*. Graeci μυστήριον Atque ut missorium hoc equitem habet cum Victoria, et alterum infra imaginem ipsius Ennodii: sic Anthologæ lib. iv μυστήριον duplex describitur, unum

Pugnacem gestans sonipes per terga minatur,

Advena cui terror ridet in arte bonus..

Discat Hyperboreis famosum germen in arvis

Natura genium, cum simulaca videt.

XIX.

DE LEONE MAMMOREO, QUI AQUAM MITTIT IN DOMO.

Aspice deposita blandum feritate leonem :

Ore vomit lymphas pectoris obsequio.

Unda fluit rostro, dens mortis pocula mandit,

Naturam perdens bellua nos satiat.

Efferia dum vitreos effundunt guttura fontes,

Dira salutiferis corda lavantur aquis.

XX.

[IN BAPTISTERIO AGELLO UBI PICTI SUNT MARTYRES,
QUORUM RELIQUE CONDITA SUNT IBI.]

Conditor¹ Armenius, supero qui dignus honore est

Hic peperit fontem vivificantis aquae.

Plena salutiferis gestemus viscera lymphis.

Ne sitiat potans contulit unda semel.

Rapta sepulturis animavit corpora pictor :

Fuenera viva vident mors eat in tumulos.

Illorum tamen iste locus complectitur artus,

Quos paries facie, mens tenet alma fide.

XXI.

DE² SCUTELLIS SEPTEM HABENTIDUS FERAS VEL
DIANAM.

Delia, cervus, aper, tigris, leo, bucula, pardus

Apportat mensis ferula, docte, tuis.

XXII.

DE³ COMPOSTILE HABENTE SETTEM GAVATAS.

Diversis dapibus confinia proxima servat,

Dum claudit variis ferula multa viis.

in quo τὰ δώδεκα γράμματα, alterum ἔχον ἀγροδίτην καὶ ἄρνας. Idacus orbiculus vocat, cuius de aureo quingentiarum librarum missorio scribit, quod Aetius patricius Thorismundo Gothorum regi ob navatam aduersus Attilam operam dedit : pro quo numerata a Sisenando, quia directum a Gothis fuerat, cum ad Dagobertum regem immitteret, solidorum millia ducenta, tradit vetos auctor Vita Dagoberti cap. 29. De altero item aureo Chilperici regis missorio meminit Gregorius Turon. lib. vi, cap. 3. De utroque Aimoinus lib. iii et iv. De aliis duabus, sed argenteis, Flodoardus presbyter in testamento S. Remigii et Sonnati, presulum Remensem.

¹ Conditor Armenius] Ad quem epist. I lib. II.

² De scutellis septem] Ut in repositorio Petronii Arbitrii duodecim signa zodiaci pro scutulis sunt et lancibus, ita hic septem scutella in Dianam et sex feras effictæ, aut illas certe insculptas habent.

³ De compostile habente septem gavatas] Quod alius repositorum dicitur, id Ennodio est compostile a compositis in eo lancibus obsoniorum. Gavata, ut Martialis et Fortunatus docent, lancia est genus. Isidorus lib. xx : Lancia gavata, quasi cavata. Et in Glossario : Paropsis gavata vel cutinus : sic enim utroque legendum. Compostile ergo Ennodii septem gavatas habebat, id est septem lances, vel quasi lances inter se distinctas, diversisque dapibus accommodas. In repositorio enim missis unios eupule diversis lancibus a structore compositæ (quas struices patinarius Plautus vocat) mensa inferabantur. Et quidem Petronio repositorum id proprie, cui gravior coena, ut gustatorium Martiali ac Plinio Cæcilio, cui gustatio imponebatur. Ita nimis rufus, ut non singularis lances apponenter, sed multis simul in uno compostile seu repositorio congestas. Atque hinc

A Limitibus certis quod junctus dividit ordo,

Unus in argento quam bene venter habet?

XXIII.

DE⁴ EO QUI UT FILIUM MATRI RECONCILIARET, FURTUM FECIT.

Quis rogo per facinus crimen compescuit unquam?

Amplexor sanctas, que dant bona semina, fraudes,

Augmento rumpunt dum iurgia seva perito.

Qui natum matris per culpam reddit amori,

Hunc odiis constat missurum semina pacis.

Ordine perverso fallax concordia pugna est,

Cum belli facies tribuat mentita quietem.

XXIV.

DE EO QUI DICEBATUR MERETRICIS FILIUS ET ASELLIONIS
ESSE.

B Di, prohibete minas, quas partus nuntiat horrens.

Quem lupa sordenti conceptum fudit asello,

Conjugis illicibus saliavit viscera prole,

Edidit et pecori sobolem fera prodiga legis.

Quid faciat rumpens naturam convena discors?

Unde sequenda petat natus, quis dicere possit?

Quem stultum genitor, forem dedit improba mater,

Nobile degenerans tenuisset colmen ab istis.

Sed vitiis proprium te norunt, crede, parentes,

Elinguem, trepidum, jacantem, fraudibus aptum,

Gotturis immensi, sorbentem quidquid ubique est.

Qui semel assuelas humano sanguine fauces

Pandit, et ad viles non vertit terga juvencos.

XXV.

C DE⁵ CAUCO CUJUSDAM HABENTE PASIPHÆN ET TAURUM.
EX TEMPORE.

Pasiphæa niveum linques nec in arte juvencum,

fortasse labor ille gestantium ministrorum quem antiqui scriptores significant. Sidonius lib. I, epist. 2 : Non ibi impolitanus congeriem levantis argenti mensis cedentibus suspiciosus minister imponit; et lib. ix, epist. 10 : Geruli caput plicantes Anaglypticō metallo Epulas superbiores Numeris ferunt onustas. Interdum etiam Compostilis sen repositorii non unica facies erat, sed multiplex, alia alii imposita : quod videre est in Petroniano : Repositum, inquit, rotundum 12 habebat signa in orbem disposita, superque proprium convenientemque materiae structor imposuerat eum : super arietem cicer arietinum, super laurum, bubale frustum : et post alia : Ad symphoniam quatuor triplidianes procuraverunt, superiorenamque partem repositorii abstulerunt : quo facto evidenter infra, in altero scilicet ferculo, atilia et sumina, leporenque in medio penitus subornatum, ut Pegusus videretur.

⁴ De eo quā ut filium] Sex quæ sequuntur epigrammata in lucem nūne primum exēunt.

⁵ De cauco] Caucus poculi genus. Hieronymus lib. II in Jovinianum de Biogene : Quodam tempore habens ad polandum cacum ligneum, videt pierum manu concava bibere, et elisisse fertur ad terram dicens, Nesciebam quod natura haberet poculum. Spartianus in Peccatu : Tanta fuit severitas, ut cum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jusserit omne argentum submoveti de usu expeditionali, addito eo ut lignis vasis uerentur. Apud Trebellium quoque Pollionem in epistola Valeriaui cavei et cypri unajunguntur. Sed fecit insolentia vocabuli, ut passim corraperetur. Nam apud Spartianum et Pollionem caro editum est, carum apud Hieronymum : apud Ennodium epigrammate 29, DE GLAUCO. At veteres libri recte ibidem et hoc loco, DE CAUCO.

Diffusis collo manibus petis oscula supplex.
Pulchrior et certis illudis sieta puerilis :
Candidus argentum superat bos luce coloris,
Vivit amor, taurus, mulier, sine corpore vero.

XXVI.

DE EO QUI NUNQUAM NISI IN DEPOSITIONE FILII PAVIT.
Præparat in fletu qui fercula lauta vocatis,
Annua per lacrymas celebret sollemniz magnas.

XXVII.

ALITER.

Nunquam stante domo pascit, mihi credite, tantos,
Qui tumulos natis, et mensas complect amicis.

XXVIII.

ALITER.

Convivæ miseri luctus deposite multos :
Prandia tot venient, funera quot fuerint.

XXIX.

ALITER.

Blanditur mulier, sentit bos, membra moventur.
Attulit ars formas : quis dedit hic animas ?

XXX.

ALITER.

Et fictus rigidam servat, Venus improba, mentem
Taurus, ut admotis suspendat rostra labellis.

XXXI.

ALITER.

Si tibi sunt animæ, pictor, quibus inseris artem,
Mollior in tauri claudatur spiritus ore,

Fortia si miseræ non dantur corda pueræ. C
XXXII.

DE EO QUOD MESSALA CONSUL ENNODIUS IN COGNOMINE
DICTUS EST.

Consulis ad genium nomen pro stemmate junxit :
Dans lucem fastis, sum trabeis potior,

Quid palmata tuo tantum de murice vernalis ?
Plus fucante dedit ^a purpura nostra tibi.

XXXIII.

DE OBLOQUENTE SIBI ADVOCATO.

Improbæ, quid fractis confundis singula verbis ?
Depingit mores obrutis lingua tuos.

Accipis, exposcis, præsumis, renuis, ardes.
Tristio, blanda simul, fortia, fluxa facis.

^b *Habente Pasiphaen* Cælatam anti insculptam. Hoc
nimurum est quod singillat Plinius in protœmio lib,
xxxiii : *In poculis libidines cælare juvat, ac per obs-*
nitates bibere.

^c *De eo quod Messala consul* Messala consul fuit
anno Christi 503. In eo consulatu novum sibi cognome
Eunodi fastis ascripsit, ut Eunodius Messala
diceretur. Cognome ergo illis sacerdos appellabatur,
quod vero nominis, hoc est ultimo, preponebatur.
Ita enim Cœcilius Cypriani Hieronymus, et Sulpicii
Sæveri Genadæus, cognomina fuisse scribunt, quæ
priori loco ponuntur. Alta mens fuit doctissimo Pan-
vinio, qui priscum Romanorum morem jam diu exo-
letum secutus in fastis scriptum fuisse putat MESSALA
ENNODIUS. Sed hoc modo Eunodius Messalæ proprium
nomen fuisse, non cognomen. De Messala Fausti filio
Avieni fratre, dictum est in epistola.

^d *Purpura nostra* Nomen nostrum minio fastis in-
scriptum : ab hoc enim scripturæ colore purpurei

A Ira, pavor, rabies, patientia tempore in uno,
Tot facies gestas pectoribus vacuis.

XXXIV.

VERSUS ^eSCRIPTI AGELLO UBI ^f FILIUM ARMENI ANGELI
CHRISTO OFFERUNT, QUI POENITENTIAM EGIT.

Suscipit oblatum veniam cui contulit Iesus.

Post culpas animæ sunt holocausta Dei.

Perge, puer, teneros superans bene consensu an-
[nos.

Victores juvi candida vita pios.

XXXV.

DE ^g EO QUI GALLIS IPSO PRÆSENTE OBLOCUTUS EST,
CUM ESSET DETRCTOR VENETUS.

Illudis Gallis, Veneti male tintæ propago.

Nil candoris habes, mens tibi quod genus est
Despicis insones maculatæ vernula terræ :

Sed natos Rhodani nix probitatis habet.

XXXVI.

EPIGRAMMA ^h IN SUBSCRIPTO.

Quod tibi naturæ dederit lex germe amice,

Hoc mihi fons tradat vivificantis aquæ.

XXXVII.

IN DOMO ANTE ORATORIUM.

Commoda de damnis mercaris, gaudia planctu,
Si tibi de Christo est indubitate fides.

XXXVIII.

ANTE OLEARIUM.

Hoc est quod nitido membrorum compleetur olivo :

Nil potius sanctas convenit ante fores.

XXXIX.

ANTE HORREUM.

Horrea parva licet, sed mens est largior illis.

Non parcens opibus divitias merui.

XL.

ANTE SCALAS.

Adveniant animum reserante teste figura,

Quo semper votum proditur indicio.

XLI.

ANTE CELLARIUM.

Nulla penum laxat mentis pressura sinistræ :

Effluit expensis quod spatii latitat.

^D fasti Martiali, et purpurassati Sidonio. Non minus,
inquit, Messalam consulem ornat nomen meum,
quam ipsa palmata.

^e *Filium Armeni* Lib. ii, epist. 1.

^f *De eo qui Gallis* Transalpinis scilicet, unde ipsi
origo. Nam et Veneti quoque Cisalpini sunt Galli.
Veneti præterea coloris genus est. Hinc Venetos
male tintos, et maculatae terre vernulas vocat, vel
quia fusione sunt ore, quam Galli.

^g *In subscripto* De competente, baptismi candidato.
Qui baptismum postulabant, subscripto nomen edere ju-
bebantur. Concil. iv Carthag., can. 25. Ferrandus
diac. in epist. nondum edita ad Fulgentium de quo-
dam Athio baptizando : *Propinquante solemnitate paschali inter competentes offeruntur, scribitur, eruditur.*
Cyrillus in protog. Catechesec, εἰσῆλθεν, κατεξό-
ρεψεν, ὅποια τοι ἐπερράψεν. Inde eo tempore competentes
et subscripti dicebantur.

XLIL.

ANTE COQUINAM.

Non mihi diffusæ dant prandia celsa coquinæ :
Nec plures venter conculit artifices.
Fercula pauca damus numerum vincentia cultu,
Gloria nec mensæ damna salutis habet.
XLIL.

¹ ANTE CANAVAM.

Sobria cella cadiis vinum quod servat onustis,
Corpora confirmat gressibus acta suis.
Infundunt multis irarum pocula flammæ:
Mitescunt nostro bellica corda mero.
XLIV.

IN INGRESSU HORTI.

Respic, qui gressum sinuas per amoena vireta, B
Ut diseas cultis lucem præferre diserti,
Arridet germen, quod linguae piugitur ostro,
Ver habet in bruma, qui flores carmine gignit,
Per glaciem zephyros exhalant verba tepentes,
Ebria fulgenti maduerunt murice dicta,
Omnibus in rebus sermonum purpura regnat,
Oris ad imperium submittunt colla chelydri.
Algida cum roseo juvenescunt sanguine corda,
Primævos gelidis ostendit littera membris.
Vertit ad obsequium naturæ munera doctus,
Ætates, species, mensuras, tempora, formas.
XLV.

INTRÆ HORTUM SUPRA LIMEN.

Collaudet spatiis hortorum commoda lautis,
Plurima cui satiant jugera culta famem.
Ditor extensos superat dos larga minorum :
Nobilitas vera est, quæ uitel in modicis,
Venit ad inclusum postponens gratia campos,
Prodidit angustis quid faciat studium.
Vernat in ingressu viridanti porticus umbra,
Qui fudit genium vitifer ipse Deus.
Exornans maguis foliorum texta racemis
Estivis junget cominoda frigoribus.
Lilia nam, laurus, oleas, commista rosetis
De cultu proprium fecit avere diem.
Serta triumphantis frondeum quæ moustreret ami-
[cun.].

Contulit affectus aurea terra suos.

Largus opum poscat majoris præmia voti :
Hoc satis est nobis, quod sine fraude libet.

XLVI.

² DE MURENA INL. F. QUÆ ³ IN SEPTICIO CLAUDITUR.

ITA TENUIS EST.

Spiritus exhausto volitat prælubricus auro.

¹ Ante canavam] Cellam vineariam, S. Augustinus sermone 61 de Tempore: *Multa sunt quæ de horreo, canava, vel cellario alijs quolies proferre non possumus, Isidorus in Glossis, Cariava, camera post canaculum. Guevaros hodieque Itali vocant pincernas vel canavæ præpositos.*

² De Murena inl. f.] Ille est *inlustris feminæ*: forfæce Firminae: in ejus aurulum lusit epigræm. 97, nunc in ejus murenum, hoc est etenim auream, cui similitudo pisces nomen fecit: eam describit Hieronymus ad Marcellum epist. 15. Murenas pro murenum frequenter iterat Anastasius in Gregorio iv: *Murenam in qua pendet gemmæ hyacinthæ* 13; item murenas *prasinales*, et murenam *triplem*, murenam

A

Candida lassatum vix tangit membra metallum.
Afflxit pondus pretium fornacis anhelæ.

XLVII.

ALITER.

Aurea per nebulas dissolvit fila magister :
Luserunt dociles flamina fulva manus.

XLVIII.

ALITER.

Contulit hic ventus pretiosi membra metalli.
Quod fixæ timent, nec capiunt oculi.

XLIX.

ALITER.

Est nihil, et teneo, convincit dextera visum.
Stringitur arctatis digitorum nexibus aura.

L.

DE EO QUI FIGUS MUNERE ET TESSERAM SIMUL MISIT.

Damnati ⁴ fructus mittit tua dextera ligni.

Hæc hominem ⁵ dira spoliarunt pabula primi.

Et nudis, serpens, post fraudem sorte minaris.

Parce, precor, donis: casus et damna reserua.

Quid nocturna putas insontis poma saluti ?

Ante ferox lethi tunc mortem depulit ardor,

Fixa triumphigeris cum ramis vita peperdit.

LI.

DE ADULTERO ET MOLLE.

Omnia memphis retinentur sœcula textis.

Servivit nunquam Laurentius ante Neroni,

Nec timuit validas vicit qui corpore flammas.

LII.

ALITER.

Vir facie, mulier gestu, sed crure quod ambo,
Jurgia naturæ nullo discrimine solvens,
Es lepus, et tanti conculcas colla leonis.

LIII.

ALITER.

Exige mendaces poeniorum uxorecula barbas,
Ne minuant quæstum mæscula labra tuum.

LIV.

ALITER.

Respic portentum permixto jure creatum,
Communis generis, satius sed dicitur omnis.

LV.

ALITER.

Ludit in anticipi constans fallacia sexu :
Femina eum patitur, peragit cum turpia, mas-

LVI.

IN BAPTISTERIO MEDIOLANENSIS.

Mundior exculti fulgescat luce metalli,

Munera disponit qui dare digna Deo.

Ante vaporatis Laurenti vita caminis.

litalam.

³ In septicio] Basilienses, septacia.

⁴ Damnati fructus ligni] Ex eorum sententia qui arborem A tam vetitam ficum fuisse existimat: in quibus Theodoretus quæst. 28 in Genesim, Tesseram autem cum ficibus missam, hospitalem dicit.

⁵ Dira spoliarum] Hie nulla est in meo licenti: quia veteres grammatici docent brevem natura syllaba autem fieri, quam in sequenti dictione due consonantes excipiunt, quarum prior sit S. Ita epigr. 17, *Pande studium*; et Virgilius, *date tela, scandite muros*. Martialis lib. viii, epigr. Pauca Jovis, *Nondum taxata stulte, negati putas?* Sic enim eum versum legunt probatissimæ fidei exemplaria.

Constitit, ut blandum nobilitaret opus.
 Marmora, picturas, tabulas, sublime lacunar
 Ipse dedit templo, qui probitate nitet.
 Edibus ad pretium sic mores conditor addit,
 Vellera ceu Serum mutrice tinteta feras.
 Qualiter inclusus comit lux hospita gemmas.
 Nix lapidis quotiens pulchrior arte rubet.

LVII.

DE JOVINIANO, QUI CUM HABERET BARBAM GOTHICAM LA-
 CERNA VESTITUS PROCESSIT EX TEMPORE.
 Barbaricam faciem Romanos sumere cultus
 Miror, et in modico distinctas corpore gentes.

LVIII.

ALITER.

Romuleam tegelem nox oris nubila fuscat :
 Oppressit vestes tenebroso tegmine vultus.

LIX.

ALITER.

Nobilibus tollis genium, male compte, lacernis,
 Discordes miscens inimico fædere proles.

LX.

IN BASILICA ¹ S. CALEMERI QUANDO REPARATA EST.

Libera captivum meruerunt culmina lumen;
 Arridet facies nubila nulla gerens.
 Hie nuper astrigeri dos proxima venit Olympi,
 Laurenti vatis ducta ministerio.

Aedibus et vitæ cuius nunc una figura est;
 Ceu solis radiis forma, color similis.

Euge velutorum reparator, perge novorum
 Conditor, et vultu clarus et ingenio.

Abjurant priscaam, te præsule, tecta figuram,
 Advena easuris porrigitur genius.

LXI.

DE QUODAM VETERI INIMICO STULTO ET BENE PASCENTE.
 Prandia lauta paras, sed lingua sordibus horres.

Si desis pastor, fercula concilias.

Ambitiosa fames, lassato prodiga censu,
 Cornibus insultat, si taceat dominus.

LXII.

DE EO QUA PAUPERUM OPES VORABAT.
 Visceribus miserorum et sanguine pauperis auete,
 Tantorum mortes cur tibi sunt epulæ?

Tubera, perdices, grus, turdus, turtur, echinus,
 Non expletu uterum corpora mille tuum.

Infaustus multis, tibi felix diceris uni,
 Hæres quod misero venter erit proprius.

LXIII.

DE EODEM.

Artibus humanis Polyphemus vixit, et atro

¹ S. Calemerij Episcopi et martyris Mediolanensis, cuius Natalem agunt prid. cal. Augusti. Calemerus ut Eumenius rectum est Καλέμερος Εὐμένερος. Usus illexit ut Calimerus dicatur, sicut Calocerus pro Calocero, quod Gracis est Καλόκερος.

² De defensore callido] Epigrammate 76, *Decallido*, qui Defensor dicebatur. Defensor itaque hoc loco non est ἔδιξες, ut cum dicitur defensor civitatis, sed nomen proprium viri, ut apud Sulpicium Severum Defensor, qui obstitit S. Martino, et in antiquis Notitiis Defensor primus episcopus Andegavensem.

³ Niliacis biblis] Chartis e libro seu papyro. Aldel-

A Sanguine distentos delicias habuit.

Tu reddis similem, scena redeunte, furorem ;
 Cui pastum tribuant agmina debilium.

LXIV.

DE EO QUI UT AMICOS EIUS AD SE TOLLERET, PASCEMA.

Mergeret ut divos in mortem, pabula serpens
 Contulit, et vitam munere dira tulit.

Sic quicunque meos paradisi vere labores

Demulcet, casses convivii patitur,

Ilic discedit quem pectore gessit amicus :

Fit dominum cari gutturis hospitium.

LXV.

DE DEFENSORE CALLIDO.

Nesciris votis, et cordis nube recedens,
 Ex oculis præsens quereris in facie.

Tuque per ambages nulli spectabilis esse
 Calles, mellifluis toxicæ dans labii.

Hoc volo quod non vis jurans, te nolle quod optas,
 Concritis et variis pectora sœva modis.

Hydræ verticibus, formis superare Prometheus
 Doctus, ut ad priscos fabula non redeat :

Bella cies, spoliis crescis, defensor, adempis.
 Ad nomen currit præda superba tuum.

LXVI.

PRÆFATIO TOTIUS OPERIS POETICI QUOD FECIT.

Dum mea multiplices mens anxia sustinet æstus
 Et reddor vitrei mancipium pelagi.

Cumque procellosus refluentis portitor undæ
 Africus ut capias me rotat exuvias.

Pierius menti calor incidit : indigæ ferti
 Tempora mox cinxit laurus Apollinea.

Tunc hederæ viridis rubuerunt fronte corymbi,
 Castalii mellis murmuræ blanda bibi.

Continuo ponens marcentes pectora curas
 Complector landem, carmina, lætitiam.

LXVII.

DE EO QUOD VINDEMARIUM TEMPORE SCRIPSIT.

Musta cadis famuli dum condunt nostra fideles,
 Et ludunt prelo calcibus intrepidis;

Dum tingunt rosei plantas de sanguine Bacchi,
 Scinditur et teneras uva gerens iuncas;

D¹ Otia ² Niliacis non passus carmina biblis

Sulcavi, tumulo ne teneat moriens.

Ebris lapsantis confessus verba Thaliæ,

Sum vacuus culpa, si pedibus titubet.

Jejunos deceat lex artis, ⁴ syllaba rhythmus :

Nulla Camoenarum jungitur ad Bromium.

mus de Nycticorace, *Romuleis scriboribolis*, sed voce Pelasgu. Unde et Biulinas epistola: Isaiae xviii apud interpres LXX quod noster ait: *In vasis papyri*. Niliacæ autem, quia papyrus in Aegypto nascitur in Nili palustribus. Plinius lib. xiiii, c. 11. Cassiodorus lib. xi, epist. 38. Iude et Capella chartas Nilotica fruticis collemata vocat lib. iii.

³ Syllaba, rhythmus]. Male in vulgatis et antiquis remous. Simili joco ænigmata sua claudit Symposium :

Insanos inter sanum non esse necesse est.

Da veniam, lector, quod non sapit ebria Musa.

LXVIII.

DE QUODAM GLUTONE, QUI OPUS EJUS IMPERITUS CARPEBAT.

Nescio cur sancto non parcas, stulte, labori,
Dum morem servas dentibus insiliens.
Mandere nos pergis : sed venter coquenda nescit.
Flamina nam vacuis stringis imaginibus.
Escarum gurges nil ruptis murmure buccis
Suscepit, aut castis motibus exuberat.
Phasiacam volucrem, pisces vel sumina captans,
Uda vaporatis guttura pasce cibis,
Me jejuna juval sine ructu pangere dicta :
Regifico luxu fereula te satient.

LXIX.

DE EUNUCHO TRIBUNO, NOMINE, PEREGRINO, OMNIA PERAMBULANTE.

Testibus asseritur gens, census, vita, Tribune,
Antiquum quotiens linquimus hospitium.
Tu, quem lustratis transmisit gentibus error,
Nulla domus pleno nec tenet ampla die :
Vis dici locuples, sublimis, pulcher, amicus,
Estibus ignoti missus ab Oceani.
Irrita dicta volant, assertor non venit ullus,
Nulla fides sexum detegit, aut patriam.
Mendicus, vetulus, timidus, confusus, anhelus,
His, verum perdens, utere nominibus.

LXX.

DE EODEM.

Tutus falsa loqui poteris sine teste, Tribune :
Ventus habet lingua ponderibus vacui.
LXXI.

ALITER DE IPSO, QUA NUSQUAM STAT.

Instabilem faciunt naturae damna Tribunum :
Avolat hinc rursus, vineula ni teneant.
Tolle miser modicam zephyro veniente saburram :
Radix nulla tuo est utilis auxilio.

LXXII.

ALITER DE IPSO.

Eunuchus turpem poscit per compila victum :
Seminata telluri non habet unde ferat.
Graudia proscissis rus servai germina membris,
Fetibus et messis multiplicata reddit.
In cassum sectus proscindit vomere terga,
Ni findens spargat triticeam sobolem.

LXXIII.

DE EO QUOD CUM IPSE GALLOS PARENTES HABERET,
ANSERES AMABAT COMEDERE.

Hic volucrum pugna est, ubi Gallo cæditur anser :
Dat poenam veteris traditioñis avis.
Mactatus quondam vocis capis, improbe, quæstum.
Romanis vitam qui dederit, moritur.

LXXIV.

DE VARIETATE CLERICORUM

Qui ponti facies, numerum qui novit arenæ,

¹*Veteris prodigionis]* Cum anseres Gallos Capitolum obidentes, Romanis voce sua excitatis, prodiderunt.

²*Umbris lacessitas]* SENECA lib. III de Ira, cap. 3 : Tauros color rubicundus excitat, ad umbram aspis exsurgit : ursos leonesque mappa proritat : omnia quæ

A Femina quem jurans fallere nulla potest;
Astrorum plebem, qui calles spectat amantum,
Cynthia cui certis cornibus innotuit ;
Non valet hic vultus retinere, et nomina, mores,
Quos mutat clerustempus in exiguum.

LXXV.

DE MALO HOMINE, QUI EQUOS AMABAT.

Gaudet equis receti dissuasor, et indignus æqui,
Nomina qui dignis studio superante caballis
Subtrahit, opponens ad sancta vocabula cluem.
Sed procul est pecudis quod censem mentis iniquæ,
Propositum perstat generis, quod stemmate fun-

dunt.

LXXVI.

B DE CALLIDO, QUI DEFENSOR DICEBATUR.

Aspidas ut capiat testis fraus hospita technis,
Sub lidi specie mortis imago latet.
Umbra ² lacessitas producit callida pestes,
Et bellum blandis principiis geritur.
Credite, non aliter defensor prelia tractat,
Qui accusat ridens, qui perimit placidus.

LXXVII.

DE ³ VITA ET ACTIBUS S. AMBROSI EPISCOPI.

Egit quod docuit meritis et honore superstes
Ambrosius vates moribus, ingenio.
Roseda regifico cui fulsit murice lingua,
Vero suo piugens germina quæ voluit.
Serta redimitus gestabat lucida fronte,
C Distinctum gemnis ore parabat opus.
Instituit populos gestu, probitate, pudore,
Fovit respiciens, perculit, admouuit.
Vocis ut officium postrema pericula poseunt,
Sic teneras culpas qui tacet insequitur.
Succinctus gladiis, clypei de pondere tutus,
Pectora claudiæbat textilibus chalybis.
Ensis habet vires vitiorum sector et hostis :
Vipera non tangit squamea terga viri.

LXXVIII.

DE S. SIMPLICIANO EPISCOPO SUCCESSORE EJUS.

Ambrosius linquens viduatæ munia plebis
Transtulit ad curam, Simpliciane, tuam.
Successoris opes spoliati viscera regni
Creverunt merito temporis alterius.
D Ac velut annosam zephyris parentibus ornatum,
Ne metuat bellum, longa quies solidat.
Tunc tamen felix cana ad rudimenta vocatus
Non flexit prisum degenerans apicem.
Nil timuit gelidis auima fervente medullis.
Ponilicis virtus floris habet senium.
Æqua ora qui teeto pressit terrena patenti,
Moribus et cultu sidera cum tetigit.

natura fera ac rabida sunt, consternantur ad rana.

²*De vita S. Ambrosii]* Quæ sequuntur duodecim epigrammata laudes continent duodecim antistitum Mediolanensem, quo ordine sedem episcopalem tenerunt ab Ambrosio ad Laurentium.

LXXIX.

DE B. VENERIO SEQUENTE.

Forma pudicitiae juvenis sectanda Veneri
Venit,¹ nonimibus nil famulata suis.
Fortia marcebant vetulo sub judice membra,
Aetas præsentem perdidera puerum.
Sublimis postquam concendit fulcra cathedrae,
Cana tener populis dogmata disseruit.
Aurea fluxerunt locupletis schemata linguae,
Sol vitæ nitidum redditus eloquium.
Alvus ut Ecclesiæ tumuisset semine verbi,
Non deerat pastus lactis apostolici.

LXXX.

DE VENERABILIS MAROLI SUCCESSIONE.
Marolus extremæ potator Tigridis ore,
Qui jubar in madidis viderat hospitiis.
Quem labor in proprio Syriæ solidaverat axe,
Orditur vatem dotibus innumeris.
Pervigil, intentus, jejunus, providus, ardens :
Quod morem tenuit sat fuit officio.
Os tenerum quotiens gustus contingit honesti,
Transit ad affectum quod fuit imperii.
Terra potens olim Patribus fundata beatis,
Nobilibus mundum portibus irradiat.

LXXXI.

DE CULTORE DEI MARTINIANO EPISCOPO.
Mens nivei lactis, species manifesta columbae,
Astutia serpens, Martiniane, vale.
Lubrica te dubi' dum poscut flamina vulgi,
Inveniunt pavidum ne mereare legi.
Unus erat mundo contraria judice narrans,
Qui ut caperet regnum vincere non meruit.
Protinus ad magni perductus limen honoris
Exsul colorum civibus inseritur.
Post geminas sanctis construxit mundior aedes,
Lumine quas clauso jussit habere diem.

LXXXII.

DE VENERABILI GLYCERIO EPISCOPO.
Suffusus minio, perque optima facta rubescens
Virginei vultus Glycerius sequitur.
Puram sanguineo maculat dum rore figuram,
Picta genas facies simpliciter placuit.
Candentem crocea gestans aspergine frontem
Laeta verecundis tinxerat ora notis.

¹ *Nominibus nil famulata suis]* Quia pudicus erat, cum Venerius vocaretur. Simile est quod Archontæ puellæ nomen, quia militare quoddam imperium sapere videbatur, non satis aptum virginis fuisse dicitur in ejus epitaphio : quod quidem etiam Ennodium parum facit, propter elegantiam tamén, et quia ad Gallios pertinet, huic loco intexi placuit, ut a nobis ex mareo tabula paucos ante annos ad Urben haud proucul a Constantianæ mausoleo effossa descriptum est. Sic igitur habet :

EPITAFIUM REMO ET ARCONTLE,
Qui natione Galla germani fratres adulti una die
mortui et pariter tumulati sunt.
Haec tenet urna duos sexu sed dispares fratres,
Quos uno Lachesis mersit acerba die.
Ora puer dubiis signans lauginae vestis,
Vix biemes lieuit cui geminasse novem.
Nec thalamis longinquâ soror trieteride quinta
Tanarias redo funere vidi aquas.

A Indeptus sceptrum, tribuit quod testis imago,

Purpura quem mentis prodidit imperio.

Hunc² habuit et populus parvo vix tempore felix,
Sed rursus magui missus ad obsequium.

LXXXIII.

DE S. LAZARO ANTISTITE.

Lazarus ut diri premeret pede culmina mundi,
Vocibus accitus trax venit in medium.
Quem frons leta parum vitiis depinxerat hostem,
Mulcanteum culpas lumenib[us] tacitis.
Respicens lapsus detersit nubila vita :
Curam s[ecundu]m dedit vulneris obsequio.
Non latuit tectis facinus qui gessit in antris,
Absens criminibus tortor ubique fuit.
B Innocuus placida vernabat luce cereuus,
Ceu speculum noxis injiciens faciem.

LXXXIV.

DE AMICO³ DEI EUSEBIO PONTIFICE.

Eusebius Ligurum successit finibus hospes,
Ignotæ tractus plebis amicitia.
Grajus erat, socio Titan quos respicit ortu
Flammigero lymphas vertice decutiens.
Mitis, compositus, largus, pius, integer, audax,
Credererat ut damnum non dare, perpetuum.
Flevit pauperiem miserans, arrisit habentis,
Gaudia cum cunctis tristitiamque gerens,
Hunc index operis locuturo nuntiat orbi
Fama virum, gentes de statione trahens.

LXXXV.

C DE GERONTO DEI EPISCOPO.
Ecclesiæ postquam parta est tibi sella, Geronti,
Funera decessor non timuit moriens.
Te reparante redit, patitur sors pallida lethum,
Vivit post obitum discipuli pretio.
Agricolis junctus coluisti germina vitæ,
Nec serpeos lolium papula lata tulit.
Qui deditiu medium quem lex jubet optima victum
Emit terrenis fructibus illo polum.
Errorem mentis pressisti lege laborum :
Otia non passus virtutibus veheris.

LXXXVI.

DE VENERABILI BENIGNO EPISCOPO.

Exsere quæ posuit mens nomina certa, Benigne,
Quem quisquis vocatit testis erit meriti.

D Itte Remi Latio fictum de sanguine nomen,
Sed Gallos claro germine traxit avos.
Ast bæc Grajungenam resonans Arcontia linguan
Nomina virgineo non tulit apta choro.

DEPOSITI Nonis Novemb. consul. Dioscori V. C.

² In edit. Schot., *Hinc ayo et populus*. Forte hunc habuit populus, absque et.

³ *De Eusebio pontifice]* Hujus exstat synodica ad Leonem Magnum epistola, cuius ante facta est mentio, cum de Crispino Ticinensi episcopo ageretur. Exstant et versus, qui ecclesiam beate Thecla Mediolani ab Eusebio post incendium renovatam testantur : nam in illa olim ecclesia inscripti visebantur.

Prisca redivivis consurgunt culmina templis,
In formam rediere suam quæ flamma crearat,
Reddit hæc votis Christi qui templum novavit,
Eusebii meritis noxia flamma perit.

Causa fides hominem dum narrat, detegit actus,
Nil loquitur casu pignoris attonitus.
Præscia venturi non errant vota parentum,
In veram vertunt blanditiæ sôbolem.
Ante patres censens sedit plaudente senatu,
Pralatum sanctis extulit ille caput.
Police sed diro ceu flos suciosus arato est.
Spes, decus, et genius de foribus cecidit.

LXXXVII.

DE BEATISSIMO VIRO SENATORE EPISCOPO.
Qui vincit trabeas, solum, cinctumque Gabinum
Consulibus præstans ecce senator adest.
Ingenium velox, sermonis cura rotundi,
Virtutum pretium, forma pudicitiae.
Abdita librorum mysteria clausa prophetæ
Qui dedit in lucem schemate quo voluit.
Orbis ad extremi missus secreta verendis
Curavit studiis quod fuerat lacerum.
Tunc oriens victimum peregrino lumine fassus,
Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

LXXXVIII.

DE DOMNO THEODORO VIRTUTUM OMNIVM EPISCOPO.
Tu lux certa tuis, spes tu fidissima rerum,
Vatis apostolici tu, Theodore, vigor.
Virtutum cumulus, substantia lucida veri,
Monstrat acervatis quam labor in studiis.
Præscia, accinctus, fortis, tranquillus, amicus,
Compositus, simplex, tu bonus et sapiens.
Fatidicus semper tu conscientia corda futuri.
Deprensum fluxit te reserante malum.
Quem timuere feri calcantes culmina mundi,
Dilexit spernens dura supercilii.

LXXXIX.

Restat¹, quem longo servet rex inclitus ævo...
XC.

(AD DEUTERIUM.)

Imperi custos² vocali police chords
Per numeros animans, tibi fila loquentia carmen
Verberibus plectri, doctor, servire coegi.
Cyrrha potens Phœbo, laticis pia turba sereni
Tu mihi semper eris, qui pectora clausa remotis
Inseris officiis, et dextro numine compleas.
Deprecor, exactam fauturus suscipe vocem,
Extorsis pretium donans te judice dictis.

¹ Restat quem longo] Laurentius episcopus adhuc superstes, cum haec scriberet Ennodius.

² Imperii custos] Ad Deuterium scriptum conjeci, tum quia doctorem appellare solet Deuterium, tum maxime quia in antiquis libris subditur allocutioni Biomedis, quam Deuterio petente scripsit.

³ De marmoribus opere sarsorio] Gregorius Turonensis lib. n. Historie, cap. 16, de ecclesia quam Namatius episcopus Arvernorum in civitate sua aedificavit: Parvites, inquit, ad altarium opere sarsorio ex multo marmorum genere exornatos habet. Ex Ennodii verbis satis patet sarsorium opus dici, cum varie discolorum marmororum crustæ committuntur, ut unum corpus et unum quasi picturam efficiant, quod genus scite Cassiodoro describitur lib. 1, epist. 6: De urbe nobis marmorarios perillissimos destinatis, qui eximie divisa conjugant, et evenis colludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter mentiantur: de arte ve-

A

DE³ MARMORIBUS OPERE SARSORIO.
Visceribus lapidum permixta lege coactis
Naturam faciunt artificum studia.
In solidum fractis riguerunt marmora membris,
Partibus in crustam colligiturgenius.
Unam de variis speciem componere frustis
Qui potuit, saxum duxit in obsequium.

XCI.

DE MISSORIO UBI IMAGO IPSIUS EST.

Divitibus pretium est Ennodi forma metallis.

XCHI.

IN CONCHA IPSIUS.

Parturit unda sitim, quam splendens concha mini-
[strat.]

B

DE⁴ EQUO QUEM ACCEPIT HUNISCO.

Belliger algenti sonipes nutritे sub axe,
Per Tanais medium pectora sicca ferens.
Cana pruinosus mandentem gramina lustris
Virtus lege poli quem sibi percoluit.
Post domitas gentes, post flumina tanta crux,
Alter te dominus, sed manet ipse labor.
Linque precor lituum, cantus passure beatos,
Captivus pacis mitteris obsequios.
Nil tibi cum bellis: commendat buccina lethum:
Quid juvat expertas semper amare neces?

XCV.

EPIPHANIUS S. VICTORIS EPISCOPI NOVARIENSIS.

C Nomine, proposito, meritis, certamine Victor,
Despicis oppressas maculato semine terras.
Tu carnis vitiis possessor corporis expers,
Lubrica subjectis domuisti sœcula membris,
Tranquillus, patiens, correptor, providus, acer.
Hic reddens tumulis cineres, ad celsa vocalatus
Spiritus ætherea congandet lucibus arce.
Busta supercilio miseratus cernit Olympi.
Unde triumphali respectans funera mondi,
Cassibus exutis concedes præmia membris.

XCVI.

DE QUODAM ROMANO QUI VOLUIT MAGISTER ESSE.

Index naturæ studium tibi non venit ullum,
Littera nulla colit brutæ commercia linguae,
Nunquam discipulus valeas, die unde magister?

D

nial, quod vincat naturam: discolor a crusta marmorum gratus picturarum varietate texantur. Inde et sarsor, ejus opificiis artifex marmorarius. In actis Cir-tensibus Numati Felicis, cum sacri codices sub Dio-cletiano quererentur: Et dum ventum esset ad domum Felicis sarsoris, profulit codices quinque.

⁴ De quo quem accepit Hunisco] Huniscum dixit qua forma Daciscum Aureliannus in epist. apud Vo-piscum. Hunnorum gens semper in armis, et nunquam sine equis. Inde Sidonius argute, ut solet, cæ-teras gentes equorum tergo ferri, Hunnos habitare ait in panegyrico Anthemii.

Ita semper equo ceu fixus adhæret
Rector, Cornupedium tergo gena altera fertur,
Haec habitat: teretes arcus et spicula cordi.

Locum ut emendari debet exscripti, quia ut editus est multipli menda scatet.

XCVII.

A

DE ANU QUADAM.

Algidus in vivo moritur dum corpore sanguis,
 Annorum glacies cum siccat pabula vulva,
 Seminis et custos refugit eror utilis inguen,
 Marcida cur juveni sociaris, Galla, marito?
 Pignoris in thalamis pariet fiducia juncto.
 Nani sobolem laxis mendacem vivere rugis
 Iusimulans, epulis das prolem feta cloacæ.
 Attulit hoc venter, quod conjunx jungat ad ora.

XCVIII.

DE ANULO FIRMINÆ INL. FEMINÆ.

Nil fallit simulans, quod fixit dextera verum est.
 Immobilis stantem fugit lupus arte molossum,
 Insertus rabidis ridet furor aureus ursis,
 Gestandus manibus sevit leo blandior ira.
 Cognoscit dominam genius famulante metallo.
 Mitigat illa feras, dum plebem pascit egentum.

XCIX.

(DE ALBINO.)

Aspicis Albinum titulos post busta dedisse,
 Funera qui meritis vivacibus jugulat.
 Inclite cui princeps dum subdis iura magistri,
 Vere sepulturae contigit ille locus.

C.

(DE CANE VENATICO ET AGNA.)

Cretius hic sollers quidam vocitatur homullus,
 Naribus argutus, gressus celer, ore timendus,
 Impavidus presso signans vestigia rostro,
 Quo cervus, capreæ, leporis, lupus, ursa vagatur, C
 Iuvenit, et tepido capitur fera provida lecto.
 Luditur agnellæ post prælia tanta volatu,
 Molle pecus volucrem prævertit fraude molossum.

CI.

DE 1 SCUTELLIS.

Tot Jovis illecebras, tot crinuia viva figuris
 Dum bene depingit, vitiosa est dextera fabri.
 Argenti pretium est facinus retinere vetustum,
 Ne purum superet quod furtis Juppiter egit.
 Nil licet etati, scelerum monimenta resurgent.
 Admunet exemplis, qui culpas format avitas.

CII.

AIUD.

Si tantas facies tunc sumpsit divus adulter,
 Se primum falsis lusit imaginibus.
 Quid non mentito violasset corpore numen,
 Cujus forma suo gaudet adulterio?

CHI.

(DE PASIPHAE ET MINOTAURO.)

Læsa Vénus non est: naturæ viacula constant:
 Bucula Dædælei cessat mentita laboris.
 Ingenio vivens nil mugit vacca biforis.
 Fictaque nec veruni coitum dant ligna juvencæ.
 Ecce iterum tauri mulier submittitur uxor,
 Humauas pecudum suspirant pectora flammæ.
 Vasta jugum cervix, cursus capit area colli,
 Qualiter astricto sudavit marcida loro.

CIV.

(DE DEUTERIO GRAMMATICO.)

Forma, caput, facies, deuteri cuncta magister,
 Innumeris doctor Dotibus ille cleit.
 Excessit linguam genius perfectus ubique.
 Quod fari nescit, displicet inde malis.
 Grammaticam jactant artem nescire magistrum:
 Hoc melius simplex moribus instituit.
 Oratoris opus, lapidosaque culmina Tulli
 Non tetigit: celsum rhetora nullus amat.
 Discipulus satis est vultus, tacitique verenda
 Calvities, Phœbe lumina plena vident.

CV.

IN NATALEM INFANTIS ARATORIS.

Ex tempore.

B Jure colis proprium natalem pulcher Arator.
 Qui si non coleres, ² nunquam Arator eras.

CVI.

DE QUODAM INCERTI PROPOSITI VITÆ TURPIS.

Tot rebus fallax quid garris pica biforis,
 Semivir et tremulo qui vevas turpia lumbô?
 Qnod tibi propositum, qui sexus contigit unquam?
 Quid non mentiris, vir, femina, sancte, profane?

CVII.

VERSUS MISSI AGNELLO VIRO SUBLIMI.

Ex tempore.

Lucidum tiuxit maculante fuco
 Quisquis affectum, ferat inde linguam
 Judieis Christi facibus perustam

Ore sepultus.

Scindit urgens foedus omne fraude vivax perpeti,
 Ægre portans quidquid ordo flagitat serenior.
 Linque, quæso, amice, mores plebe dignos ultima,
 Sanguinis callem secutus serva quod depectus es.

ENNOIUS AGNELLO.

Ante imperium diligentiæ vestræ valetudinem suam
 injuncta tenerunt. Nam ne cui hæc darentur vel le-
 genda vel transcribenda præmonitus, obvias poscen-
 tibus manus opposui. Nunc victus tui caritate trans-
 misi. Facies meum pudorem in statione esse si rele-
 gas, in profligatione maxima, si transcribas.

CVIII.

Vicuela solvit amor, quæ quondam nexuit alter:
 Non nisi per legem cedit lex prisca sequentem.

D

CIX.

(DE VERSIRUS SUIS.)

Nunquam frugiferis per secula longa tyrambis
 In me fluxerunt commoda Castalii.
 Tristia jejunis spargentem carmina labris
 Spes nova quid stimulas gurgitis Aonii?
 Sed si mutato Parcarum stamine gaudes,
 Exhibe cornipedem nunc Pegasæ mihi.
 Qui ferat aligerua per gramina roscida corpus,
 Nec teneras flectat vestigis segetes.
 Sublimem, validum, formosum, passibus aptum-
 Qui si contingat, mox mihi, Musa, places.

et morem pudori noxiū merito castigat.

¹ De scu/ellis] Ut caucum supra fabula Pasiphaes,

² in nunc scutellas Jovis adulteriis celatas describit,

Schot. legit numquid.

Mitteris ad largum locupletem poscere parva :

Ni gaudens redeas, dic mihi, Musa, vale.

CX.

DE ¹ CASTELLO HONORATI EPISCOPI.

Pontificis castrum spes est fidissima vitæ.

Cui tutor sanctus, quæ nocitura petant ?

Hic clypeus votum est, procul hinc Bellona recede

Quod meritis constat, prælia nulla gravant.

Conditor hic muros solidat, munimina factor.

Nil metuat quisquis hue properat metuens.

CXI.

DE ² HORTO REGIS.

Dextera bellipotens vulgatis plena triumphis,

Qua cecidit quidquid fugit ab obsequio :

Disperso celsam solidas qui sanguine famam,

Cui peperit laudem mitis et arma tenens.

Postquam prælargo rubuisti scammate campi,

Arva colis pingens germe purpureo.

Virgoltis proprio dispensas murice poma,

Das plantis fructum nobilitate tua.

Vilior en cespes jactat se divate ramo,

Dum ligni morsus semina clara fovet.

Demessus ferro floret tibi surculus alter :

Nuda maritatis dos nitet arboribus.

Gramina cultorem prænoscent, muta loquuntur :

Quod tetigit princeps, ver habet in glacie.

Gestu terra potens, monstrat cui creverit arbor

Fetibus et genio panditur hic dominus.

Pervigil Ihesperidum quæ servas jugera serpens,

Aurea Jejunis munera ³ dans epulis.

Quis silvæ sobolem carpat custode veneno ?

Morte nemus tutum, credite, nullus adit.

Hic commune facis, pietas quod sola parasti.

Visceribus plenis nescit abire fames.

CXII.

DE CÆCO QUODAM LUXURIOSO.

Orbe perefoso fluidum de lumine vuluus

Pestifer ostentans ora sepulta geris.

Cæca per innumeros facies portatur amicos,

Qui te conspiciunt jure dolent oculis.

Ebria marcenti locupletas flumine menta,

Circumfers crasso sordida labra fino.

Osula nulla petas, madidam suspende Mephitum :

Te propter cupiam perdere quod video,

Quis putet ex oculis flammas coalescere turpes ?

Nil videt, et rectum servat iter scelerum.

CXIII.

DE EQUO SUO SENE.

Flexior aunoso sonipes moderamine noster

¹ De castello Honorati] Episcopi Novariensis, ut docuit nos Dictio 2. Jam tum igitur ob militum prædonumque infestationes castella ædilicare cogebantur episcopi. Tale euimus fuit Nicetii episcopi Trevrensis castellum supra Mosellam, quod suis versibus ornat Fortunatus lib. m. et quo ab episopis Remensis condita multis locis narrat Flodoardus.

² De horto regis] Theoderici ; nam hic unus Italie rex tempore Eunodii. In quinto verso pro *stemmate*, *scammale* reponus ex vestigiis manuscripti.

³ Schot., dant.

^a Captivo stultus congaudet stemmate vates] Scriben-dum arbitrer raptivo. BARTH. Adversar. pag. 1335.

A

Nunc juvenem blando sustinet obsequio.

Mollia grandævus summittit terga sedent :
Ætas constantem gressibus esse facit.

CXIV.

DE FLAGELLO INFANTIS ARATORIS.

Quæ capiunt mundum junxit mens docta flagello,

Exornans censu nobilitante plagas.

CXV.

ALITER.

Argenti atque auri vapulat quicunque metallis,

Gaudia cum fletu miscet avara suo.

CXVI.

ALITER.

Dentibus argenti fulvum concluditur aurum,

Contemnat nullus verbera pulchra pati.

CXVII.

EPITAPHIUM DOMNÆ MELISSÆ INL. FEMINÆ.

Sanguine, mente, opibus, facie, virtute, pudore,

Optatur qualis femina, sola fui.

Hoc tantum mundi quod lex est corpore gessi,

Exornans casta prole pudicitiam.

Quæ victrix fortem tenui per blanda maritum,

Melle meo vertens jura, Severe, tua.

Quos genui, celsa conjunctos stirpe reliqui,

Quod votum est sanctis, conjugé præmoriæ.

Nil mihi decessit, maneo post busta superstes :

Felices nunquam mors nocitura petit.

Et nomen dulce est, de factis Melissa dico.

Moribus hoc fluxit jure datuin propriis.

CXVIII.

D E Q U O D A M S T U L T O , Q U I V I R G I L I U S D I C E B A T U R .

In tantum prisci defluxit fama Maronis,

Ut te Virgilium sæcula nostra darent.

CXIX.

ALITER.

Si fatuo dabitus tam sanctum nomen homullo,

Gloria majorum curret in opprobrium.

CXX.

ALITER.

Captivo a stultus congaudet stemmate vates.

Non est Virgilius, dicitur iste tamen.

CXXI.

ALITER.

Extero quotiens vocitaris nomine demens,

Si tibi sunt sensus, ^b prospice ne venias.

CXXII.

ALITER.

Cur te Virgilium mentiris, pessime, nostram ?

^a Non potes esse Maro, sed potes esse moro.

^b Prospice ne venias] Magis est ut legas, *ne veneas*, hoc est, ne vendaris et ducaris in servitatem. Alluditur vero mos veterum, qui mancipiis emptis pro luctu suo nomina imponebant. Non obest huic lectioni syllaba natura longa, correpta: cum eum Ennodius morem notaverit jam ante multa sæcula Arnulfus Lexoviensis; et demonstrant scripta Felicis nostri, hac in parte perquam infelicia. Ib., ibid.

^a Non potes esse Maro, sed potes esse moro] Vitiros illæ moro exigendum videtur, et substituendus *baro*, qui sonum prioris magis æmulatur, nec contractione ulla conturbatus, hominem sonat stupidum, bardum, etc. Ib., ibid., pag. 1336.

CXXIII.

IN CUBICULO SUPER CODICES IN ORDINE POSITOS.

Iste callis esf, supernam qui parat potentiam,
Lux pudoris, esca mentis, fax, medela, claritas,
Mundi facie qui fucantur hunc tenere nesciunt.
Liber exstat, hoc quicunque colla loro vinxerit.
Sangainis venam nitentis comit iste sarculus.

CXXIV.

ADVERSUS⁴ CLAUDIANUM DE MULABUS.

Hic voluerem Rhodani torrentis respice natam
Sermonum frenis subdere colla tuis.
Jussa volat verbis, et verbis jussa quiescit,
Cujus captivum est auribus arbitrium.
Viacula nesciret, ni vocis stricta luptatis
Perderet auditu luxuriam generis.
Cum stimulos clamor mentitur, clamor habenas,
Obsequium lingue libera membra ferunt.
Non opus est loris, sed nexus certa loquendi
Dura catenati rostra ligat pecudis.

CXXV.

DE ASINO ET EQUA.

Visceribus propriis externos fundere partus
Cogitur, et generis sobolem lactare ferini.
Jurgia naturae magno distanta calle.

CXXVI.

ALITER.

Edidit ignotum genitrix male conscientia partum,
Naturae fraudes, nobiliore dolo.

CXXVII.

ALITER.

Discrimen generis junxerunt foedera partus,
Ingenii stirpem permixta lege coacti.
Hic mulus geminum pecus est, sed corpore simplex.

CXXVIII.

DE VECTATIONE SUA NOCTE IN AESTATE.

Astrorum² populus needum de lumine solis
Perdiderat lucem : gremio sed noctis adultæ
Fundebat rutilos madefacta aspergine crines.
Cynthia per croceas fulgebat lactea bigas,
Rescindens quidquid descriperat orbita fratris.
Vernabat tacitus splendor de munere noctis,
Torrida frigoribus confringens tempora Canceris :
Cum me curarum eupientem spernere fasces,
Ruris amenatae facies depicta vocavit.

¹ *Adversus Claudianum*] Exstat Claudiani epigramma de mulibus Gallicis duplo longius quam Ennodianum, sed utriusque eadem sententia. Quare *adversus* hoc loco non oppositionem, sed imitationem significat.

² *Astrorum populus*] Phrasis Ennodii, cum magnum copiam et numerum dicere vult, populum aut plebem appellare. Sic *populus piscium* dicit lib. 1, epist. 6; *populum occisorum* in panegyrico. Item alibi, *populos largitionum, et populos ferculorum errores*. Rursus plebem amicum in Vita S. Antonii, *plebem conflictuum in panegyrico, plebem astrorum* in epigr. 74.

³ *De spatha in fuste*] Cui fustis pro vagina : quo genere utuntur etiam nunc in Gallia pedites nonnulli, dum iter faciunt. In proximo epigrammate titulum correxiimus, ubi *spathacinetus* legebatur. Est autem spatha ciuctus, qui barbaris una voce spathatus, *σπαθάτος*.

A Cornipedem scandi, qualem vix Cyllarus æquat,
Mollibus æthereas qui vincit cursibus aras.
Immobilis currit cajus per devia sessor,
In statione volans pedibus constanter adactis.

CXXIX.

IN BASTERNA UXORIS BASSI VIOLE.

Quam vaga constante retinent hæc tecta decorum !
Mittitur a domina quidquid habent pretii.
Nam rutilat fulvum Violæ de luce metallum :
Possessor radios spargit ubique suos.

CXXX.

EPITAPHIUM EUPHEMIE.

Obruit hæc tumulos, vivit post funera factis,
Quæ mortale nihil moribus inseruit.
Euphemia tuos tellus complectitur artus,
^B Sed mens est niveis quam bene juncta choris !
Occidit exitium : sors tunc durissima servit !
Cum superat fatum nescia vita mali.
Haec thalamis secunda fuit, viduata pudori
Exemplis natam fecit amare Deum.

CXXXI.

DE³ SPATHA IN FUSTE.

Utinam inclusu per fraudes ense bacillo,
Mors ligni tunicis quam bene tecta latet !
Subsidium portas ; quod cunctis terror haberis
Pacificum est nobis quod necat obsequium.

CXXXII.

DE BOETIO SPATHA CINCTO.

Langescit rigidi tecum substantia ferri,
^C Solvit atque chalybs more fluentis aquæ.
Emolit gladios imbellis dextra Boeti :
Ensis erat dudum, credite, nunc colus est
In thyrsu migrat quod gestas, improbe, pilum.
In Venerem constantis linque Mavortis ope.

CXXXIII.

DE⁴ STOMATIO EBURNEO.

Sollicitata levi marcescent corda virorum
Tortomento : fas est ludere virginibus.
Frangunt Marmaricis elephas quod misit ab arvis,
Per micas sparsum mos solidator opus.
De pena teneræ discunt cum fraude jocari.
Nam ridere necis munere, femineum est.
Angusta norunt res mille includere capsæ,
Omne ebur hic, mulier, pectoris arcata est.

D

⁴ *De stomatio eburneo*] Oscillo. Glosserium vetus Oscillum, στομάτων. Ludicri genus, quod graphice ab Ausonio describitur in prefatione Centonis nuptialis. Simile ut dicas tudrico, quod Graci στομάτων vocare : oscilla ea sunt, ad summum quatuor derim. Harum verticularum variis coagmentis simulantes species milie formarum : Elephanthus bellua, aut aper bestia, anser volans, et mirmillo in armis, subsidens venator et latrus canis : quin et turris et cantharus, et alia hujusmodi mirabilium figurarum, quæ alius alio scientia variegant. Sed peritorum concinnatio miraculum est : imperitorum junctura ridiculum. Hæc arte pueræ res milie, ut ait Ennodius, angusta capsæ includebant, quia paucis oscillis quæ ex capsula promebant, res innuneras concinnabant. Eodem spectat larva argentea Petronii Arbitri, cuius catenatio mobilis diversas figuræ exprimebat.

CXXXIV.

**D E A V E P E R P A D U M S U P E R S P U M A S S E D E N T E E T
T R A N S E U N T E .**

Riparum frenos naturae vincula surgens
Forte Padus tumido gurgite transierat.
In spumam fluxas cogens durescere lymphas,
Squamea prævalidis dorsa ferebat aquis.
Ales ut in tenero fidem tunc constituit orbe,
Otia dans pennis, tuta premebat aquas.
De proprio pelagus calcanti snggerit alnum,
Humida cum siecam cymbula portat avem.

CXXXV.

D E S E P U L C R O M A J O R I A N I I M P E R A T O R I S .
Cum perstat gravior, bustum fortuna petitum
Contulit exuvias, Majoriane, tuis.
Nunc indignis pyramidum (fors) prospice moles,
Vilia principibus linque sepulera piis.

CXXXVI.

D E E Q U O P A D A N O .

Cornipedes cuncti quos gignunt bellica rura,
Quosque cruentatis diluit unda toris;
Algida qui Tanais domus tis dora profundi
Quorum prævalidas ungula calcataquas :
Ecce Padanus adest sonipes, cui judice recto
Cedant æmonii quos fovet aura poli.
Hic pruinosis qui mandat grama lustris,
Et merito et forma dispar utroque venit.
Molliter incedit membris formosus honestis,
Oblectat visum dulcis in obsequio.
Nil jam Phasiacam collaudet fabula prolem :
Nec peregrina ferant nomina celsa caput.

CXXXVII.

D E ¹ P R I N C I P E P. P. E B R I O S O , Q U I V I T E M T E N E B A T .
Verus honor vitem tribut, sed munera vitis
Jejuno non dant ligna ministerio.

CXXXVIII.

A L I T E R .

Ut sceptrum princeps, sic gestat dextera vitem,
Utribus exornet diva corona caput.

CXXXIX.

A L I T E R .

Vitifer hic siccus matrem complector herilis
Überibus pressis quæ mihi vina negat.

CXL.

A L I T E R .

Hoc quotiens calidis vites sine fruge labellis
Illusit nudo nomine me refovens !

¹ *De principe P. P.]* Id est præfecti pretorio, prænceps P. P. erat prinius inter officiales sedis prætorianæ. Notitia imperii: *Officium V. I. præfecti prætorio, prænceps, cornicularius, adjutor, etc.* Eodemque modo in officio præfecti urbis, et magistrorum utriusque militiae, et aliarum dignitatum principes erant: qui omnes et schola agentionis in rebus ad gubernanda officia mittebantur. Leg. 6, cod. Theod. de Principibus agentione in rebus. Glossa juris, Προΐγραφε ὁ πρίντεπος τῶν πολιτειῶν ταξιδεων. Erat et prænceps offici imper. Theodericus rex Variarum lib. II, epist. 28, Stephano V. S. comiti primi ordinis, ex principe offici nostri. Et in lapide Romano: *Neritus princeps offici imp. Claudi.* Horum ergo insigne fuit vitis seu

A

CXL.

E N N O D I U S H O N O R A T O P R I N C I P I .

Terrarum culpis vitium potator obumbras,
Ebrius esse nequis vina vemens Ligurum.
Dum replet madidus ferventia pectora Bacchus,
Indicunt validam pocula nostra sitim.

CXLI.

**D E ² E P I S T O L A D O M N I A M B R O S I I C O N T R A S Y M M A C H U M D E
A R A V I C T O R I E , Q U A N D O P E T E N S C U L T U M I P S I U S V I C T U S
E S T S Y M M A C H U S : F A C T U M S U B I T O , E T M I S S U M
D O M N O F A U S T O P R A E F . P R A E T .**

Dicendi palmam Victoria tollit amico.

Transit ad Ambrosium: plus favet ira Deæ.

CXLII.

V E R S U S D O M N I F A U S T I .

B In Ligurum terris potorem qui vocat, errat :
Nunquid vina bibit, vina bibens Ligurum ?

CXLIV.

V E R S U S M E S S A L E .

Suscipe versiculos, Ennodi proxime, nostros,
Ut librum nobis reddere non desinas.
Ne foedes cultum, dum reddere maxime non vis,
Quæ pridem nobis es quoque pollicitus.

CXLV.

D O M N I E N N O D I I .

Si te Messalam studiis milii pandere velles,
Non deerant libri, quos tibi dulce darem.
Mens injusta nimis quod spernat tollit amanti.
Nec gratum est munus, quod fugit ingenium.

C

CXLVI.

D O M N I E N N O D I I .

Artis Grammaticæ librum ^a de carmine facto
Qui poscit, ^b solidos certat habere pedes.
O utinam Musis contingent munere nostro
^c De te quandoque gaudia certa puer!
Vitant loripedem, nisi fallor, pangere versum,
Vel quos in somnis respiciunt studia.

CXLVII.

D E H O N O R A T O .

Uxor Flasconis cupis dotata Falerni,
Semper inexhausto pectus repleta Lyæo,
Quæ Bacchum madidis colui venerata labellis,
Turgida ructato permulcens numina musto,
Concludor siccii bene conscientia tegmine busti,
D Est tamen ad superos conjunx milii nobilis eue.
Pocula quem nunquam possint transire beata.
Quem si fata virum servant, tibi vivimus ambo.

virga, ut centurionum: unde jocum captat Ennodius in temulum principem Honoratum: de quo iterum epigrammate sequenti, et l'AI.

² *De epistola domini Ambrosij]* Ea est 42 lib. II epistolarm S. Ambrosii, cui preposita est Symmachus præfecti urbis relatio quam refelli.

³ *De quandoque gaudia certa puer]* Lego quandoque neque gaudia certa, etc. In., ibid.

^a *De carnine facto]* Veteres editiones melius fracto referre puto. BARTH. *Adversari.* pag. 405.

^b *Solidos certat habere pedes]* Legitur in prisca certat cavere pedes. Scribendum puto certat avere, hoc est, solidos firmosque carminum pedes valere vult. In., ibid.

CXLVIII.

EPITAPHIUM DOMNE DALMATIE.

Funus obit virgo quotiens in busta referatur.

Unum iter est mortis criminis obsequium.

Dalmatiae meritis victa est natura rebellis,

Degeneri cœlum nobilitate tenet.

Hoc satis est mundum calcasse in corpore mundi,

De vitio sumptam cedere nil vitiis.

Stemmatis hæc lucem transcendent sole pudoris,

Mens cum proposito consociata fuit.

CXLIX.

DE FONTE BAPTISTÆ S. STEPHANI, ET AQUA QUA
PER COLUMNAS VENIT.Eu sine nube pluit sub tectis imbre sereno,
Et cœli facies pura ministrat aquas.

Prolflu marmoribus decurrent flumina sacris,

Atque iterum rorem parturit eccœ lapis.

Arida nam liquidos effundit pergula fontes,

Et rursus natis unda superna venit.

Sancta per æthereos emanat lympha recessus,

Eustorgi vatis ducta ministerio.

CL.

EXCUSATIO ENNODII DE LAUDIBUS.

Qui miratur officii terminos in amicorum me lau-

Eustorgi valisj Episcopi Mediolanensis, qui Laurentio successit : ad quem exstat epistola Theoderici regis, hoc titulo: Eustorgio viro venerabili Mediolanensi episcopo. Nunc ut umbilicum notis aliena potius manu quam meis verbis addam, epigrammati Ennodii consimilis argumenti octastichum apponam de fonte quem Leo Magnus ante Ostiensem D. Pauli basilicam condidit :

A dibus egressum recolat quam imperiosa est semper affectio, nec parens propositi legibus vis amoris. Et profecto si facti mei rationem quærat, religionem vocat quod mentiebatur excessum.

Ut valeant aquilæ formatos prodere fetus,
Vitalis tenerum frangit tepor insitus ovum.
Tunc pius artatum lacerat pater impiger ædem,
Ut pariat rursus studio, quos edidit alvo.
Mox generis testem Phœbum ciet arbitriter idem,
Invenit internam rimatus lumine lucem.
Nox aliter celso pueros de stemmate cretos
Doctrinæ radiis opponit cura parentis.
Quæ hene flammam constanter, respice, bella
Excipiunt teneri, vincentes fulgura visu.

B

CLI.

(DE DUABUS NOMIBUS CONJUNCTIS.)

In geminis simplex radiat pia gloria tectis,
Et dedivis consociatur honos.

Ne procul, aut ibidem sacros confunderet usus,

Constanti numerum sors dedit ampla loco.

Una domus duplice, discreta jungitur æde,

Partiturque suum quod bene necit opus.

Unda lavat carnis maculas, sed crimina purgat,
Purificatque animas mundior annæ fides.

Quisque suis meritis veneranda sacraria Pauli

Ingrideris complex, abie fonte manus.

Perdidera laticum longæva incurva cursus,

Quos tibi nunc pleno cantharus ore vomit.

Provida pastoris per totum cura Leonis,

Haec ovibus Christi larga fluenta dedit.

APPENDIX

EX NOVO THESAURO ANECDOTORUM

P. EDMUNDI MARTENE

TOM. V, PAG. 61.

DICTIO ENNODII

IN NATALI LAURENTII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

(Ex ms. S. Remigii Rhemens.)

Usu rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Superflua scribere, res jactantia est ; necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis mater est, doctoris occulti laudatio. Verborum abundantiam transmitit affectio, amor suggerit quod negat ingenium. Fecessat formido venerando proposito inimica. Fugitiva gloria est mens subjecta errori. Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandum sarcinam etsi impar, tamen devotus occurrit. Marcida est sine sermone hilaritas et simulacrum mœroris occultare quod gaudeas, et afflictionis imitatio vocem in lætitia non habere.

Liber dicendi principia derivare de tempore, cum anni renascentis infans florulenta, si valeo, dictione vernare. Nuæcum terre succus per venas arentium

virgultorum currit in gramina, et alvus sicci fomitis humori maritus turgescit, cum in blandam lucem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectra diffunditur, vel quæ intrunicam natura frondium decora solvantur. Cum avium cantilena comitit sapore modulato, cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus quasi algoris repagulo emissâ et tempore feta concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutuis palmitum brachis vinearum texitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus frugiferum vultum cultura componit, dans venustatem falce domitrix, et luxuriam infecundam ferro fructificantem compescens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervata tempore ventorum ferocitas migrat in delicias navigantis. Cum tutum est cym-

bam salo laxare et anchoram in morsus absolvere. A Tu prædonis nescisti timere sævitiam, tu blanditorum quod in malitiosis nocentius telum est, scuto constantiae venena respisti.

VENANTIO ENNODIUS.

Ted ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustas adduxit, statutu ista loco laudes, cui nunc suppetit, quod possit prædicare de moribus. Momentis enim aura popularis impellitur, et nescia examinis turba dum studiis rapitur amat incognitos. Alteri quod pius es ostendit, alteri quod severus, alteri quod bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod scis recte parta servare. Id studii sumit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vinceret, vel collatione, vel colloquione, tamen in præconiis tuis melioris tituli ab altero vinceretur.

¹ *Venantio*] Idem fortasse cum Venantio cui Ennodius inscribit epistolam 22 lib. v, ad quem locum vide notam Sirmondi. Venantii quoque meminit

Domine, admiror sermonis abstinentiam quia qui exigua considerit, nihil producit. Credis sub hac occasione prefectus tui latere scientiam, et taciturnitas imperitiam prodit, et infabricata confabulatio manifestat infantiam. Interea ante inops gratia non fuisti, sciens quid diligentia, quid amantis sollicitudo flagaret. Factus es bonarum rerum conscientia, postquam te ad obtinenda quea putantur maxima transmisimus. Quod restat vale, accipiens monitoris verba, et melioratus in te scriptioris assiduitate diligula.

B idem Ennodius epist. 9 lib. iv, eumque appellat *virm clari*.

ANNO DOMINI DXXIV-DXXXIII.

* HORMISDAS PAPA.

NOTITIA.

(Ex Libro pontificali.)

^a Hormisda natione Campanus, ex patre Justo de

^b Variantes sive notas quea ad utramque paginæ oram post Labbeum Mansi exscripterat, nos plerum-

^a Symmacho ex hac vita ad semipaternam gloriam perduto, summa totius Romani cleri concordia, schismate subtato, post dies septem ab ejus obitu vii calendas Augusti, anno Christi 514, Anastasiim imperatoris 24, et Theodorici regis Italiae 22. Hormisda S. R. E. diaconus, pontifex est creatus. Quod cum toti orbi innotuisset, Clodoveus^{*} rex Christianissimus cunctorum obsequium prævenit, et officia superavit. Nam suggerente Remigio, coronam auream cum gemmis, que regnum appellarunt solet, B. Petro donavit: quia re a Deo consecutus est mercedem eam, ut Francorum regni corona hactenus perseveret. Hujus temporibus Anastasius imperator Eutychianus multa ad oprimendum Chaledonense concilium molitus fuit. Bina legatione a pontifice monitus, ut ad uniuersam Orientalem cum Occidentali Ecclesiæ nomen Acacii curare expungi; non modo non obtemperavit, sed potius majore cum furore eamdem persequi cœpit; maxime tunc, quando per fidem orthodoxæ simulationem favorem populi Constantinopolitanum consecutus esset, Vitalianique præsertim rebellantis metum excussisset. Post multa sclera in Ecclesiæ Dei patrata, apparuit ei per visum viri candidi species in haec verba ipsum compellantis: *Ecce propter perfidiam tuam deleo tibi quatuordecim*: quibus in illo codice expunctis, tertio post die tonitru fragore exanimatus est. Justinus ex armario et subulco imperator catholicus, fideique orthodoxæ singularis patronus, Anastasio Acephalorum defensori a senatu simul et exercitu universo subrogatus est: tunc in omnes hereticos anathema est proclamatum; tunc quatuorœcumenica concilia approbata, eaque omnia gesta fuerunt quia in actis concilii Constantinopoli-

citate Frusinona (Frusione),^b sedit annos (a) 8 C que intrâ parentheses in textu posimus, aliquoties ad calcem paginarum, asterisco præfixo. Eorū tani sub Hormisda celebrati infra describuntur. Rogatus Hormisda ut decretum concilii confirmet, previa synodali consultatione respondit, petitam ab Orientali Ecclesia pacem, et communionem ita esse concedendam, si nomina Acacii, Euphemii et Macedonii, quos sacræ tabulis restituerant, penitus deferent et expungerent. Quam ut et cito et facilius obtineret, legationem quandam ad Justium et Constantinopolitanum episcopum ablegavit, que magna cura et industria singulare efficeret, ut Zenonis et Anastasiis hæreticorum imperatorum memoria damnaretur, fidei formula subscriptione episcoporum firmaretur, ac denique ut nomen Acacii aliorumque quos sacræ diplychiis restituerant plane delerent et omnino extinguerent. Successit res pro votu sanctissimi pontificis. Ad communionem Occidentalis Ecclesiæ recepti fuerunt hoc tempore Orientales, qui annis plus minus octoginta ab Ecclesia unitate per schisma sese divisorient, idque accidit sanctissimo festo Resurrectionis dominice absque ulla seditiose et tumultu: tantaque cum admiratione, gratiarum actione et letitia, quantum vix lingua illa explicare valet. Ille ex epistolis Hormisda Baronius: *ex notis epistolarum et conciliorum infra subsequentium plura rerum sub Hormisda gestarum cognoscere.*

Restituta fides catholica, nexibusque schismatis liberata, hoc bonum secum attulit, ut Lazorum regem et populum, haec tenus veræ religionis divinæque legis expertem, ad Christianam fidem amplectendam induxit. Auctor Miscell. lib. xv. SEV. BINIUS.

^b Annis novem, diebus decem, a consulatu Cassiodori ad Maximum sedisse, Marcellinus in Chron. et Vaticani indices attestantur: imo ipse Anastasius

(a) Cod. Luc. 490, 9.

* *Childerbertus Clodoveus rex donat B. Petro coronam auream.*

17. Fuit autem temporibus Theodorici regis et A Quibus hoc dedit in mandatis imperialor Anaslaus, ut nullam civitatem ingredorentur. Legali vero sedis apostolicæ secretius suprascriptas epistolas fidei 19 per manus monachorum et orthodoxorum exposuerunt per omnes civitates. Quas tamen episcopi civitatum, qui erant complices Anastasi Augusti, omnes eas epistolas timore pro crimine Constantinopolim direxerunt. Tunc furore repletus Anastasius Augustus contra papam Hormisdam inter alia sacra sua hoc scripsit, dicens: Nos jubere volumus, non nobis juberi. Eodem tempore nuto divinitatis percussus est fulmine (ictu) divino imperator Anastasius, et obiit. Sumpsit itaque imperium ^f Justinus orthodoxus, et direxit auctoritatem suam ad papam Hormisdam sedis apostolice per Gratum, Illustrum nomine: (*f*) petens a sede apostolica ut redintegraretur pax ecclesiæ. Tunc Hormisda episcopus cum consilio regis Theodorici direxit a sede apostolica Germanum (*h*) Capuanum episcopum, et Joannem (episcopum) et Blandom presbyteros, et Felicem et Dioscorum diaconos sedis apostolice, et Petrum notarium, munitos ex omni parte fide et textu libelli pœnitentiae (una eum libello quomodo redirent Graeci ad communionem sedis apostolice). Qui venientes juxta Constantinopolim, tanta gratia fidei (*h*) illis refulsi; ut multitudo monachorum orthodoxorum et illustrum virorum maxima multitudine occurreret: in quibus et Justinus imperator et Vitalianus consul (magister militum) simul occurrerunt ad castellum rotundum, quod dicit (dicitur) usque in civitatem Constantinopolim, qui ingressi una cum Grato Illustri, suscepti sunt a Justino orthodoxo Augusto cum gloria. Omnis itaque clerus una cum episcopo Joanne Constantinopolitanus, (*i*) sensit, quod gratanter suscepti sunt.

sibi ipsi contrarius hic in fine obitum et sepulturam Hormisda, ingressumque Joannis successoris Hormisda sub Maximi consulatu colloca. Quare erroreum est quod hoc loco de tempore pontificatus Hormisda scribit Anastasius, SEV. BINIUS.

^a Errat Anastasius ut ex præcedentibus patet supra. SEV. BINIUS.

^b Prima legatio pontificis ad imperatorem, de qua plura vide apud Baron. anno 513, Item notas epistolam Hormisda infra. SEV. BINIUS.

^c Secunda legatio, quam anno Christi 517, pontificatus sui 4, misit ad imperatorem. De qua plura in notis epistolam, SEV. BINIUS.

^d Exstat infra inter epistolas Hormisda, cuius initium tale est: *Prima satus est*, etc.

Inter alia sacra sua hoc scripsit: *Nos jubere volumus, non nobis juberi*. Exstat epistola hæc inter epistolas Hormisda post epist. 22, infra, cuius initium tale est: *Etsi magnum atque*. Circum linem hujus epistolas ait: *Injuriari et annulari sustinere possumus, juberi non possumus*. Hæc imperator hæreticus Pharaoni simillimus, qui ut exertum contra se Vitaliani gladium vitaret, et instantia Dei flagella subterfugeret, astute simulaverat se velle Romano pontifici parere, atque adeo non nisi per speciem ferream cervicem inclinavit: quando vero hæc pericula amota vidit, Moysen cum Deo, pontificem cum Christo oblitterata obstinatione contempsit. Quid post hæc acci-

B

^e Hac legatione Orientales ad unionem et communionem Ecclesiæ Romanae recepti fuerunt, postquam jussu Romani pontificis obtinperantes, nomina Acaei, Euphemii et Macedonii et dptychis saeris expulsissent, fidem catholicam integre professi fuissent, et memoriam Zenonis atque Anastasi hæreticorum e numero imperatorum abstulissent. Horum nomina in codice Justiniano diversis legibus alibi præfixa adhuc inveniuntur, ideo quod Tribonianus homo gentilis et impius eudem codicem compilavit, ut dieamus infra in notis ad Vitam Felicis IV. Contigit hæc conciliatio Orientalis Ecclesiæ cum Romana sub eonsolatu Justini anno Domini 519, Hormisda pontificatus anno sexto.

(a) Idem cod., *Mefonlis*.

(b) Idem cod., *Catinensem*.

(c) Idem cod., *Hilarum*.

(d) Item cod., *ipsum*.

(e) In ms. additur sed non potuit.

(f) Cod. Luc 490, *sperans*.

(g) Deest in ms. *Capuanum*.

(h) In eod. Luc. 490 deest *illis*.

(i) Cod. Luc. 490, *sensiens*.

tientes quoque hoc, qui erant complices Acacii, in- cluserunt se in ecclesia majori, quæ vocatur Sancta Sophia, et consilio facto, mandaverunt imperatori, dicentes: Nisi nobis redditæ fuerit ratio, quare damnatus est episcopus noster (civitatis nostræ) Acacius, nullatenus consentimus sedi apostolice. Hic papa Hormisdæ perrexit ad regem Theodosium Ravennam, et cum ejus consilio misit auctoritatem ad Justinum, et cum vinculo chirographi, et textum libelli redintegravit ad unitatem sedis apostolice, damna Petrum et Acacium, vel omnes hæreses. Hic invenit Manichæos, quos etiam discussos cum examinatione plagarum exilio deportavit. Quorum codices ante fores basilicae Constantinae incendio concremavit. ^a Hujus temporibus episcopatus in Africa post annos 74 revocatus est, qui (reordinatur, quod) ab hæreticis fuerat exterminatus. Eodem tempore venit regium donum cum gemmis pretiosis a rege Francorum * Clodoveo Christiano B. Petro apostolo. Sub hujus episcopatu multa vasa aurea vel argentea venerunt de Græcia, et evangelia cum tabulis aureis, cum gemmis pretiosis pensantibus lib. 15; patena aurea cum hyacinthis, quæ pensantibus 20; patene argenteæ duæ, pensantes singulæ libras 23: scyphus aureus cum genimis, pensans lib. 8; scyphus aureus circumdatus regno, pensans libras 8; scyphi argentei deaurati 2, pensantes siuguli libr. 5; gabata (a) electrina, pensans lib. 2: thecae cereæ aureæ 2, pensantes lib. 6; palliolum (b) oloforum blateum cum tabulis auro testis de chlamyde vel de stola imperiali, (c) succinctorium super confessionem beati Petri apostoli. Hæc omnia a Justino Augusto (d) orthodoxa votorum gratia oblata

^a Auctoritate quorundam regum Vandalorum constitutum fuerat, ut supra vidimus, ne catholici in Africa iu locum defunctorum alios episcopos ordinarent: verum Hilarius Hunerici filius, post obitum Trasamundi regis regno potitus anno nono Hormisdæ pontificis, qui est Christi 522, præcepit (teste Isidoro in Chron.) ut sacerdotes catholici ab exilio reducentur, et ecclesiæ aperirentur: idque priusquam regnaret, ne violaret religionem juramenti, quo Trasamundo prædecessori jam morituro promiserat, se catholici in sue regna nullas ecclesias aperturum, nullaque privilegia restituturum esse. Voluit Deus beatissimum pontificem etiam hac benedictione au-

- (a) Cod. Luc. 490, *ylietina*.
- (b) Idem cod., *olobyra blattea*.
- (c) Idem cod., *suffectorium*.
- (d) Idem cod., *orthodoxo*.
- (e) In ms. additur *singula*.

(f) Cod. Luc. 490, *CXXXL*.

(g) In eodem cod., *Item ad B, Paulum..... libras 6, desunt omnia.*

A sunt. Eodem tempore Taeudoricus rex obtulit heato Petro apostolo cerostrota argentea duo, pensantia (e) libras 70. Eodem tempore fecit papa Hormisdæ apud B. Petrum apostolum trahem, quam ex argento cooperuit, pensantem libras (f) mille et 40. Hic fecit in basilica Constantiniana arcum argenteum ante altare, qui pensat libras 20; canthara argentea 16, quæ pensant singula libras 12. (g) Item ad beatum Paulum fecit arcus argenteos duos pensantes singulos libras 20; canthara argentea 16, pensantia singula libras 15; amas argenteas 3, pensantes libras 3; scyphos argenteos stationales 6 cum ducibus, pensantes singulos libras 6. (h) Hic fecit ordinationes in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros 21, episcopos per diversa loca numero 55. Qui etiam sepultus est in basilica B. Petri apostoli, VIII idus Augusti, "consulatu Maximi. Et cessavit episcopatus dies 7 (i).

Ex cod. Hardyo. Et facto simul concilio cum Justinino agitatum in conspectu omnium illustrum. Tunc legati sedis apostolice elegerunt ex suis Dioscorum diaconum ad reddendam rationem, qui tunc exposuit eis culpas Acacii, ut etiam omnes simul cum Justino agitantes acclamarent dicentes, et hic et in ævum damnatur Acacius. Eodem tempore jussit Justinus rex accepta veritate ut sine aliqua dilatione facerent libellos omnes episcopi qui in regno Justini erant, et rediret ad communionem sedis apostolice: quod etiam factum est et concordaverunt ab Oriente usque ad Occidentem, et cœcurrit pax Ecclesiæ. Qui textus libelli hodie in archivo Ecclesiæ reconditus tenetur.

gera, ut post restitutam Orientalem Ecclesiam catholicæ communioni, Africanam quoque longa persecutio vexatam, atque novissime a Trasamundo rege omnibus ejectis episcopis proculatam, pristino splendori restitutam videret. His itaque aliquæ muneribus a Deo locupletatus, tandem victoriae coronam accepturus, sequenti anno ad superna est evocatus; quasi sensi Simeonis instar jam responsum a Domino accipisset, non visurum se mortiem, nisi videret Christum dominum; nempe dissoluto schismate Orientalem Ecclesiam Occidentali unitam, et Occidentalem in Africa, sublato persecutore tyranno, in integrum restitutam. Sev. BINUS.

(h) Idem cod., *quatuor*.

D (i) Idem cod., 6.

Hoc nomen abest a c. II in quo hæc leguntur: Eodem et tempore venit corona aurea cum gemmis pretiosissimis donum a rege Francorum, *Recte.*

"Abest a v. c. manusc. v. c. Hardyi, quo hactenus usi sumus in recensendis Vitis pontificum Romanorum.

HORMISDÆ PAPÆ EPISTOLÆ ET DECRETA.

EPISTOLA PRIMA

HORMISDÆ PAPÆ AD S. REMIGIUM REMENSEM EPISCOPUM.
Post acceptas ab eo gratulatorius litteras, eidem, ob præclaram meritorum excellentiam, et nobilissimæ sedis prærogativam, vicariam sedis apostolice præfecturam in Gallia delegavit.

Dilectissimo fratri Remigio Hormisda.

Suscipientes plena fraternitatis tuae congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuae lætilicavit indicio corporali cum spiritualibus officiis incolumentis subnixa; congruum esse perspeximus

hanc ipsam, quam mente gerimus, verbis aperire A tor, semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo et patriarchæ.

Agis enim summi documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs. Prærogativam igitur de nostri sumpsimus electione judicii quando id operatum te esse didicimus, quod ceteris agendum obnixius imperamus; ut in provinciis tanta longinquitate disjunctis, et apostolice sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per omne regnum dilecti et spiritualis filii nostri Ludovici (Jam ab anno 311 obierat), quem nuper, adminiculante superna gratia, plurimis et apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis predicationem salutiferam comitantibus, cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitanis dcrevit antiquitas, praesenti auctoritate commitimus: augentes studii hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius universe servari; gratius tamen esse solet, si itur trames ostenditur, et laboraturis injuncti operis forma monstrarunt.

Paternas igitur regulas et decreta sanctissimis definita conciliis ab omnibus servanda mandamus. In iis vigilantiam tuam, in his curam et fraternæ monita exhortationis ostendimus. His ea (quantum dignum est) reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ observationis obstaculum; ibi fas nefasque præscriptum est: ibi prohibitum, ad C quod nullus audeat aspirare: ibi concessum, quod debeat mens Deo placitura presumere. Quoties universale poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres evocante conveniant: et si quis eorum specialis negotii pulsat intentio, jurgia inter eos oporta compescere, discussa sacra lege determinando certamina. Quidquid autem illuc pro tide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam nostram instructa relationis attestatione perveniat. Eo fit ut et noster animus officii caritate dati et tuis securitate perfruatur accepti. Deus te incolamem custodiat, frater carissime (anno Domini 314).

a EPISTOLA

ANASTASII AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Pontificem precarit, ut ad componenda in Scythia partibus orla dissidia concilium congregari velit.

Victor Anastasius, pius, felix, inclitus, triumpha-

^a Adversus Anastasium imperatorem, exturbatorem orthodoxorum episcoporum, excitavit Deus Vitalianum Scythan magistrum equum, qui occupatis aliquot provinciis, prædando Constantinopolim usque processit, proflorens, teste Marcellino in Ciron., se pro orthodoxorum fide et revocando Macedonia episcopo Constantinopolitano (quem relegaverat imperator) omnia agere. Res suas deploratas esse videns Anastasius, pacem petit, jurans cum senatu se legatos revocaturum: Macedonia et Flaviano suos episcopatus redditurum, concilium Heracleæ acturum, et ad illud Romanum pontificem evocaturum. Indicto igitur Heracleæ concilio, 23 Decembris anno Domini

B 314 A tor, semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo et patriarchæ.

Beatus in vestre non putamus ignotum, quod pro temporis qualitate loquendum atque tacendum, etiam divinæ Scripturæ provida est admonitione dispositum. Exactum proinde silentii tempus incitamenta nobis loquendi concessit. Atque ideo opportunum esse perspeximus, quæ apud nos sub religionis specie commoventur, auditu vestro committere. Ante hoc si quidem duritia eorum quibus episcopatus, quem nunc geritis, erat sollicitudo commissa, temperare nos a transmittendis faciebat epistolis. Nunc autem currens de vobis suavis opinio, ad memoriam nostram bonitatem paternæ affectionis adduxit, ut illa requiramus quæ Deus et Salvator noster sanctos apostolos divino sermone docuit, ac maxime beatum Petrum, in quo fortitudinem Ecclesiæ suæ constituit. His igitur præfatis initiis, hortamur ut ad ea quæ de Scythiae partibus mota sunt, unde et concilium fieri convenire perspeximus, mediatorem se apostolatus vester faciat, ut contentionibus amputatis, unitas sanctæ restituantur Ecclesie. Nobis autem omnia optata præstantur, si orationibus vestris et frequenti paginarum allocutione nostri memores fueritis. Data pridie idus Januarii Constantinopoli, et accepta Anthemio et Florentio VV. CC. consulibus v. cal. Aprilis per Patricium (Data et accepta anno Domini 315).

B EPISTOLA II.

RESPONSORIA AD ANASTASIUM IMPERATOREM.

Laudat eum quod Ecclesiæ paci studeat, et cum causam cur concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum daturum.

Hormisda episcopus Anastasio Augusto.

Gratias supernae virtutis, quæ per vestram pietatis afflatus diuturnum dignata est terminare silentium, tale præstans colloctionis exordium, ut et de vestrae clementiæ prosperitate laetemur, et ad unitatem, Deo donante, reverti posse sanctam confidamus Ecclesiam. Hoc opus supernæ clementiæ, hæc et descessorum nostrorum fuit semper oratio; quos etiam rerum actus paternæ traditionis ministros, et rectæ fidei declarant fuisse custodes. Pax est enim totius bonitatis initium, qua nihil, quantum ad catholicæ fidei D cultum, validius, nihil aestimari oportet excelsius: pro hac scilicet facere et cuncta sustinere convenient, qui sanctorum Scripturarum probabilis cupit esse discipulus. Hanc omnium bonorum matrem et nutricem Christum Dominum nostrum suis constat prædicasse

514 ad Romanum pontificem dat epistolam infra post tertiam Hormisdæ extantem, de futura synodo eum certiorem reñens, ac rogans ut ad conciliandas Ecclesiæ suum exhiberet adventum. Ut id facilis impetraret, cum rei præstande summam potestatem apud Romanum pontificem esse scirent, Vitalianus et Anastasius Patricium virum clarissimum cum hac epistola legatum miserunt ad Hormisdam papam; cui Dorotheus Thessalonicensis episcopus suas infra existentes adjunxit, ejusdem fere argumentum. Quid ponitifex responderit, ex tribus sequentibus epistoli constat. SEV. BINIUS.

discipulis, dicentem : *Pacem meam do vobis, pacem A relinquo vobis* (*Joan. xiv.*). Quam vos religiosi cura propositi, Domino aspirante, providentes, de orthodoxæ concordia cogitatis Ecclesiæ in beati apostoli Petri reverentia, divina specialiter præcepta servantes. Quæ res majorem superni favoris defensionem vestro procurat imperio. Recte enim oblate Deo veneratio inexpugnabilem devotis mentibus murum defensionis indulget. Proinde omnipotentem Deum fusis precibus exoramus, ut qui vobis studium quærendæ Ecclesiæ pacis induxit, ipse quoque sub conservatione catholice fidei, desiderio vestro super hac parte præstet effectum. Præterea directis ad nos sacris affatibus commemorationem sancti conciliæ facere pietas vestra dignata est. De qua re tunc plenissimum poterimus præbere responsum, cum causam congregationis nos voluerit evidenter agnoscere. Nunc vero quia, præstante Domino nostro, data est facultas alloquio, congrua veneratione debiti præbemus sermonis officia. Data pridie nonas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA

DOROTHEI THESSALONICENSES EPISCOPI AD HORMISDAM
PONTIFICEM.

Pontificem laudat, quod Ecclesia curet unitatem, sequere cupere ait, ut haereticis damnatis, Romanæ Ecclesiæ debitis honor præstetur.

Sacro, beatissimo et communiistro papæ Hormisdæ Dorotheus episcopus Thessalonicensis in Domino salutem.

Ait quadam loco cuncta beatissimus divinorum præceptorum promens miracula Salomon : *Sicut aqua frigida anima sipienti suavis est, sic benignum nuntium longinquus ex terris* (*Prov. xxv.*) Et sacer David spiritualem pulsans lyram psallit : *Quam speciosi pedes eorum qui evangelizant bona* (*Rom. x.*) sic equidem et nos cunctos docens. Quidquid autem est ita anima hominis suave, aut ita impinguat ossa, quam specioso nuntio cognoscere verae pacis nuntiatorem ; et rectæ nunquam errantes propugnatores fidei ad Ecclesiæ sanctorum transire gubernacula ; et tanquam ex arce quadam ad consensum Dei congregare dispersa, et continuo quidem ad principatum tuæ sedis festinantes, venerandi fratris supplicationibus annuentes, et membra Ecclesiæ, quæ vobis Christus et Deus noster creditit, contemnentia prius concordiam, adnuntiatatem venire; et præcedentem (precedentem) divisionem, atque invidiam vestram tantum ordinacionis perimere calculo (clanculo), et nunc in concordiam atque societatem confluere (conflare, vel constare) omnem terminum sanctæ illius Ecclesiæ?

Hæc didicimus, non ante multa spatia temporis : sperabamus autem et antiquam consuetudinem cognoscentes Ecclesiæ, et vestrum audientes socialem et irreprehensibilem morem, ex vestris litteris firmiora atque manifestiora cognoscere. Sed quia tempus hie mis ad hæc vos implenda retinuisse consideratur, et aptum, et debitum fuit, plenam et Dei amatricem aritatem etiam scabra (scrupulosa) transire : scribo

A et alloquor beatum vestræ sanctitatis caput, significans collætari nos beatæ sedi sacratissimi Petri apostoli, quod tali regitur manu quæ suscepit non qui honorem raperet, sed qui raperetur ab eo, et (sicut sermo multiplex tradit, et nos ita se habere credimus) nutritorem pacis, et rectæ fidæ certatorem, et humilitate (humanitate) mentis et caritate quæ circa cunctos est tanquam pretiosissimis lapidibus coronatum.

Etenim cuncta te volo, venerande pater, agnoscere, quod ex antiquis sanctis et venerandis Patribus suscipiens illius beatæ sedis affectum : (*al. add. et*) ad hanc tanquam paternam sortem custodiens, addere hoc opto atque festino: nt veniat in hoc studio terminus utilis humanitate, quidem Domini et Dei nostri Jesu Christi, intercessionibus autem in cunctis beatissimi apostoli Petri, et in omnibus sapientissimi Pauli; ut venerandæ eorum sedi et tuæ beatitudini juste debitus honos custodiatur atque reddatur (ad datur), ut nostris temporibus, velut secundum principatum sedis apostolicae honorem congruentem suscipiat, omnis discordia recedat, et Ecclesiæ omnium vestrum catholica voluntate, Domini etiam et Dei nostri Jesu Christi, et Nestorium et Eutychetum impios, et horum servantes dogmata, et qui istorum fuere sectatores aut exstant, et omnem heresim anathematizent semper, et rectam atque incontaminabilem fidem inconcussum, tanquam anchoram certam atque firmam teneant, et parent jam pacem, nullo (quod absit) impediante; præsertim venerando capite vestro (sicut didicimus) homines contentious horrente, quibus et vita et esca est sacerdotum Dei inter se altercantum separatio : qui non ab omnibus velociter cogniti, tanquam lupi in vestimentis ovium, facile ab apostolica Ecclesia repellantur.

Ista nunc scripsi beato capituli vestro per Patricium virum spectabilem, communem filium, et consuetudinis affectu superius rationem, et circa illam beatam sedem caritate devinctus, et omni die videre desiderans congruentem atque debitam venerationem ci servari. Scribe igitur, in cunctis heate, tanquam unanimi et optanti animam quoque offerre pro fide orthodoxa et Ecclesiæ pacem sanctorum, et ut custodian tur venerandæ sedi in omnibus beati Petri convenientia : quod facile fiet, ordinata unitate cunctorum, et omnium ad vos tanquam ad firmum festinantium portum. Divisiones etenim contra contempnere conseruerunt, et ordini decentia non servant. Omnen fraternalitatem que est vestræ sanctitati conjuncta, et ego, et qui mecum sunt, multum in Domino salutamus. *Et alia manu :* Salvare me in Domino orate, sanctissimi et beatissimi Patres. Accepta epistola Dorothei episcopi Thessalonicensis Ecclesiæ missa per Patricium V. C. sub data (die) quinto calendas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA III.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM
Lælat ejus pietatem et studium in Romanam sedem.

Dilectissimo fratri Dorotheo episcopo Hormisda episcopus.

Ubi caritatis interest servare præcepta, etiamsi aliquid tale eveniat quod cuiuslibet possit animos commovere, tamen ut ea que concordiae conversatione prædictimus debeat custodiri, oportet aequaliter prætermitti, quia utique si quid ignorantia tale proveniat, excusationem potest de ipsa simplicitate recipere. Suam Deus noster Ecclesiam propria ordinatione constituit, quod divinis præceptis noscitur esse dispositum, nullatenus poterit præteriri, cuius notitiam, vel scientiam, te non convenit ignorare. In faciendo namque bona laudamur, et tunc verborum cultus ornatur, quando sibi convenientia rite conjungit. Litteras siquidem per Patricium filium nostrum spectabilem virum tuæ suscepimus caritatis, in quibus speramus opus plenum et probable reperiire, ut nihil esset quod ab integritate unitatis secereret. Sed quia in his ipsis hunc promittis affectum, qui nos ad hoc quod prædictimus possit specialiter provocare, Domino nostro preces effundimus, ut ipse cuius et causa tractatur, abstersis vel amputatis universis scandalis, et Ecclesia sua sub uno consensu et parili faciat conexos : nec in sacerdotibus suis quidquam reperiri patiatur, quod cuiuslibet aut odiis propriis, aut inanibus intentionibus, aut hominibus in injuriam Dei, quod nefas est, velle placere ; et non magis universa, secundum beatum apostolum, sacerdotalia contemnentem a spe non possit exorbitare futura. Itor propter commune remedium, invito pro salute fidelium, propter generalem suadeo medicinam. Quis namque contentus est hos videre divisos, quorum potest unitate gloriari ! Unde opus est labore communi, ut hoc quod a Patribus nostris acceperimus, conservantes secunde nisi in illo, possimus divino astare judicio.

EPISTOLA

ANASTASII AUGUSTI AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Concilium Heracleæ ad componendas in Scythia de fide ortas quæstiones esse congregandum, ipsumque pontificem, ut ad illud accedat, precatur.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Omnibus negotiis divinae res preponende sunt : Deo eterne omnipotente, proprio, rempublicam et conservandam et meliorandam esse confidimus. Quia igitur dubitationes quædam de orthodoxa religione in Scythia partibus videntur esse commota, id specialiter clementiae nostræ placuisse, ut venerabis synodus in Heracleotana civitate provinciæ Europæ celebretur, qualenam concordantibus animis, et omni veritate discussa vera fides nostra omni orbi terrarum manifestius innotescat, ut deinceps nulla possit esse dubitatio, vel discordia. Quapropter sanctitas tua cum quibus sibi placeruit reverendissimis episcopis, quod de Ecclesiis sub sui sacerdotii cura constitutis idoneos et instructos erga orthodoxam reli-

^a Quatuor legatos in sequentiis indiculi inscriptione nominatos misit, non ad concilium celebrandum, sed tantum ad explorandum qua intentione synodus fieri postulasset; an fidem catholicam, prout promiserat, proficeri, epistolam sancti Leonis recipere, et haereticos anathematizare paratus esset; ne scilicet

A gionem esse probaverit, ad prefatam Heracleotanam civitatem intra diem calendarum Julianum venire dignetur. Data v. cal. Januarii Constantinopoli, Senatore V. C. consule. Accepta pridie idus Maii, Florentio V. C. consule (Data anno Domini 514, accepta sequeuti).

EPISTOLA IV.

AE ANASTASIU IMPERATOREM AUGUSTUM.

Imperatoris zelum commendat : quoad concilium, per legatos se responsurum pollicetur.

Hormisda Anastasio Augusto per Severianum.

Bene clementia vestra confidit, sicut datis ad me gloriosis designavit affabibus, quod reipublicæ vestræ specialiter proficit, si negotiis omnibus orthodoxæ fidei causa præponatur. Hæc est enim, venerabilis imperator, de suscepto moderamine rectoris cura sublubrior, ut ejus sibi favorem per opera bona conciliet, qui universum et tribuit, et regit imperium. Prinde me quoque et Domino nostro Iesu Christo convenient supplicare, ut qui de Ecclesia snæ concordia vestram pietatem cogitare voluit, hunc super hac parte concedere dignetur effectum; quatenus temporibus vestris orthodoxa fide prædictus universus terrarum orbis exsultet. De his vero quæ pro synodali congregatiōne præcepistis, quid fieri oporteat, a per fratres et coepiscopos meos, qui propere subsequentur, gloriæ vestræ insinuanda mandavi : quorum suggestione, si divinus favor mea vota prosequitur, competentius poteritis universa cognoscere. Data vii idus Julii (anno Domini 515), Florentio consule.

INDICULUS

QUI DATUS EST ENODIO ET FORTUNATO EPISCOPIS, VENANTIO PRESBYTERO, VITALI DIAONO, ET BILARIO NOTARIO, LEGATIS APOSTOLICÆ SEDIS CONSTANTINOPOLIM, AB HORMISDA PAPA.

Cum Dei adjutorio et orationibus apostolorum venientes in partes Græciarum, si episcopi voluerint occurtere, in qua deceteos veneratione suscipite. Et si voluerint secessionem parare, nolite spernere, ne iudicetur a laicis nullam vos cum illis velle habere concordiam. Si vero vos ad conuvium rogare voluerint, blanda excusatione eos declinate, dicentes : Orate, ut primus mysticam illam mensam mereamur habere communem, et tunc erit nobis ista jucundior. Virtuallia vero et quæ alia offerre voluerint, excepta tamen subvectione, si causa poposcit, nolite suspicere : sed taliter excusat, nihil deesse dicentes, sperantes etiam ut animos suos vobis accommodent, ubi sunt dona et dvitiae, et caritas et unitas, et quidquid ad gaudium religiosum certum est pertinet.

Cum ista ordinatione, Deo propitio, Constantiopolim pervenientes, ibi secedite, ubi ordinaverit Clementissimus imperator : et antequam ipsum vide-

majestas sedis apostolicæ eluderebet ab ipso, dum nou ad fidem catholicam stabiendi, sed ad regnum confirmandum, Vitalianumque avertendum pontificia auctoritate abuteretur. Quonam modo apud imperatorem se gerere deberent, sequens indiculus et comonitorium referit. SEV. BINIUS.

tis, nulli detis ad vos veniendi licentiam, præter A spondete : Ut synodus Chalcedonensis et epistole sancti Leonis papæ quæ scriptæ sunt contra hæreticos Nestorium et Eutychetem et Dioscorum, nullatenus corrumpantur. Si dixerit: Nos synodum Chalcedonensem et epistolas papæ Leonis et recepimus et tenemus. Vos mox gratias agite, et pectus ejus osculamini, dicentes : Modo cognovimus Deum esse vobis propitium, quando facere talia festinatis : quia ista est fides catholica, ista est quam prædicaverunt apostoli, sine qua nullus potest esse orthodoxus : istam debet sacerdotum generalitas tenere, et prædicando servare.

Si dixerit : Orthodoxyi sunt episcopi : de constitutis

Patrum non recedunt. Respondebitis : Ergo si con-

stituta Patrum servantur, et in nullo corrumpitur

B quod in sancta Chalcedonensi synodo firmatum est ; quæ causa est, tantum inter Ecclesias partium istarum esse discordia? Vel que causa facit, in uno Orientis episcopos non consentire? Si dixerit: Quieti erant episcopi, nulla inter ipsos discordia versabatur : prædecessor sancti papa animos eorum missis litteris excitavit, et ad confusionem excitandam perduxit. Respondendum : Litteras quas sanctæ memoriae Symmachus destinavit, præ manibus habemus. Si extra hæc quæ pietas vestra dixit, hoc est, Chalcedonense concilium sequor, epistolas papæ Leonis admitto, aliud nequidquam continent nisi exhortationem ut ista serventur; quomodo verum est quod per ipsum est generata confusio? At si hoc contineatur in litteris, quod et pater vester sperat, et pietas vestra consentit; quid ille fecit? quid enim in eo videatur esse culpabile? His adjicite preces et lacrymas : rogantes : Domine imperator, considera Deum : ponite ante oculos vestros futuram ejus judicium. Sancti Patres, qui ista constituerunt, beati apostoli fidem seculi sunt, per quam ædificata est Ecclesia Christi.

Si imperator dixerit : Quod me vultis (*a*) per locutionem (prosecutionem, per solutionem) facere, habete : Ecce mihi communicate, qui synodum Chalcedonensem recipio, et epistolas papæ Leonis ampleretur : Nunc communicate mihi. Respondendum est : Quo ordine pietas vestra communicari sibi desiderat? Nec nos prædicantem ista pietatem vestram vitamus, quod scimus Deum timere, et gaudemus

D quia gratum vobis est Patrum constituta servare. Fiducialiter ergo rogamus, ut per vos in unitatem revertatur Ecclesia. Sciant omnes episcoli voluntate vestram, et quia synodum Chalcedonensem et epistolas papæ Leonis servatis, vel apostolica constituta. Si dixerit : Quo ordine facienda sunt haec ostendere oportere : Iterum preces adhibete cum humiliitate, dicentes : Pater vester scripsit episcopis generaliter. Jungite his litteris sacras vestras, significantes hoc vos vindicare (indicare vel judicare) quod sedes apostolica prædicat : et tunc qui sunt orthodoxi, de unitate sedis apostolice minime separantur, et qui his sunt contrarii cognoscantur. Quibus ordi-

Et si voluerit, antequam chartas suscipiat, ordinem legationis agnosceré, his verbis otimini : Jubete scripta suscipere. Si dixerit : Quid habent chariae? Respondete : Salutes ad pietatem vestram continent, et Deo gratias agunt, quod vos sollicitos de unitate cognoscunt Ecclesiæ : legite, et agnoscetis. Et nullius causa mentionem penitus faciatis, nisi prius acceptæ litteræ relegantur. Et post susceptas litteras, et relectas, adjicite : Nam et ad Vitalianum famulum veslrum misit litteras qui accepta a pietate vestra (sicut ipse scripsit) licentia, suos ad patrem vestrum sanctum papam homines destinavit. Sed quia justum erat ut prius ad clementiam vestram dirigeret, hoc fecit, ut vobis jubentibus atque ordinantibus, ad eum scripta, quæ detulimus, Deo proprio perforamus.

Si imperator petierit epistolas a nobis ad Vitalianum directas, sic respondendum est : Non hoc nobis pater vester sanctus papa præcepit : nec sine iustitione illius aliquid possumus facere. Tamen ut sciatis simplicitatem litterarum, quia nihil aliud habent nisi preces ad pietatem vestram directas, ut accommodetis animum vestrum pro unitate Ecclesiæ ; juncte nobiscum personam, qua præsente tradite a nobis litteræ relegantur. Si vero dixerit imperator eas se debere legere, respondebitis : jam vos suggestisse, jussum non fuisse a sancto papa. Si dixerit : Hoc tantum est quod in litteris continetur : possunt enim et mandatis alia mutari. Tunc respondebitis : Absit a conscientia nostra : Nobis non est consuetudo : Nos pro Dei causa venimus, et in Deum commissuri sumus? Simplex est sancti papæ egatio, et omnibus nota ipsa ejus petitio, ipsæ preces : ut constituta Patrum non corrumpantur : ut hæretici de Ecclesiæ removeantur : præter ista, legatio nostra nihil continet.

Si dixerit : Inde et ad synodum invitavi sanctum papam, ut si quid est ambiguum, tollatur de medio. Respondendum est : Agimus Deo gratias, et petitioni (*al. pietati*) vestræ, quia hunc vos affectum et animum habere cognoscimus, ut ea quæ a Patribus constituta sunt generalitas servet : quia tunc vera et sancta unitas potest esse inter Ecclesias Christi, si Deo adjuvante, hoc quod prædecessores vestri Marciianus et Leo custodierunt, elegeritis esse servandum. Si ille dixerit : Quæ sunt ista quæ dicitis? Re-

(a) Edit. Rom., *persequitionem facere ab eo?*

natis, paratus est pater vester etiam, si opus fuerit, A de vestris perferante per provincias, una cum personis quas imperator deputaverit destinatae : ut sic eum servare Chalcedonense concilium et epistolæ S. Leonis papæ omnibus innotescat. Quibus ita procedentibus, ad nos in Christi signo, nt adventum procurremus, scripta dirigite.

Si dixerit imperator : Bene ista, suscipite interim nostræ civitatis episcopum. Iterum preces jungite, humiliiter dicentes : Domine imperator, pacem venimus cum Dei adjutorio, vobis admittentibus et praestantibus, facere, et contentionem (intentionem) sopire in civitate vestra. De duabus est personis intentio : ista causa proprium cursum habet : Generallitas episcoporum prius ordinetur : fiat una communio catholica : et sequenti loco de istis, vel si qui sunt alii extra Ecclesias suas, tunc diligentius potest causa cognosci. Si dixerit imperator : De Macedonio dicitis : intelligo subtilitatem vestram : hæreticus est : nulla ratione revocari potest. Respondetis : Nos, domine imperator, nullum personaliter indicamus. Et si pietas vestra consideret, magis pro anima vestra et opinione loquimur, ut sit discussio, et si hæreticus est, judicio cognoscatur, ut non sub opinione orthodoxi injuste dicatur oppressus.

Si dixerit imperator : Quid vultis ? modo dicte de synodo Chalcedonensi, dicetis et de epistolis papæ Leonis : Ecce qui ille est istius civitatis episcopus ad ista consentit. Respondendum est : Si ita custodit, in examinatione cause eum juvare plus poterunt : et quia servo vestro Vitaliano magistro militum talem dedistis licentiam, ut si speraret a beatissimo papa, ut pro causis talibus apud eum discussione cause his personis, quibus de loco potest esse intentio, integra universa serventur. Si imperator dixerit : Sine episcopo debet esse civitas mea ? Hoc vobis placet, ut ubi ego maneo, episcopus non sit ? Respondendum : Prædictum duarum personarum intentionem esse in ista civitate. Quod ad canones pertinet, jam ante suggestissimus : canones solvere, irreligionem committere est. Multa suut remedia, multa inventa, per quæ pietas vestra sine communione esse non possit, et integra judiciorum forma servetur. Si dixerit : Quæ sunt ista remedia ? Respondetis : Non a nobis noviter inventa : Suspensa causa de aliis episcopis, persona qua consentit confessioni pietatis vestre et constitutis sedis apostolicæ, interim usque ad eventum cognitionis, teneat locum Constantinopolitani sacerdotis, si cum Dei adjutorio episcopi voluerint se accommodare sedi apostolicæ. Habetis textum libelli in scriniis Ecclesie editum, juxta quem debeat profiteri.

Si tamen contra alios episcopos catholicos fuerint data petitiones, magnopere contra illos, qui sine verecundia Chalcedonensem synodum anathematizant, et epistolæ non recipiunt sancti Leonis papæ, petitiones suscipite, cansam tamen in sedis apostolicæ reservate judicio ; ut et spem de audiencia detis, et tamen nobis debita reservetur auctoritas. Si tamen imperator serenissimus totum se promiserit esse facturum, tantum ut nostram præsentiam accommodemus, modis omnibus prius sacram ipsius per episcopos et per (Ed. Rom. vel per) epistolam vestram, uno

A de vestris perferante per provincias, una cum personis quas imperator deputaverit destinatae : ut sic eum servare Chalcedonense concilium et epistolæ S. Leonis papæ omnibus innotescat. Quibus ita procedentibus, ad nos in Christi signo, nt adventum procurremus, scripta dirigite.

Præterea est consuetudo per episcopum Constantinopolitanum omnes imperatori episcopos præseotari : si hoc illorum callidus tractatus invenierit, volentium formam legationis agnoscere, ut cum Timotheo, qui modo videtur Constantinopolitanum gubernare Ecclesiam, imperatore videatis ; sic facite, ut si ante agnoveritis, quam ad imperatorem ingredianuini, ista disponi per aliquos, ne cum præsentati, dicte : Mandata talia nobis dedit et præcepta pater pietatis vestrae, ut sine aliquo episcoporum vestram clementiam videamus. Ergo agite, donec se ab hac consuetudine ipse removerit.

Quod si omnino noluerit, aut si capiose contigerit ut ante imperatorem inopinat Timotheum videatis, ita suggerite : Præcipiat pietas vestra nobis dare secretum, ut causas pro quibus missi sumus, expomamus. Si dixerit : Dicite, ecce ante ipsum, respondetis : Non injuriam facimus : sed quod ad causas pertinet, etiam ipsius continet legatio nostra personam, et suggestionibus nostris præsens esse non potest. Et nulla ratione eo præsente aliquid allegetis, sed egresso, delegationis textum exerte. *Hacenus indiculus, sive quod dicunt commonitorum : sequuntur post eum assertiones singularum, in hunc modum.*

Capitula singularum causarum.

Ut synodus Chalcedonensis et epistolæ S. Leonis papæ serventur. Utque clementissimus imperator consentiens debeat pietatis suæ sacra generalia ad univeros episcopos destinare, in quibus significet prædicta se et credere et vindicare.

Consentientes etiam 'episcopi, in Ecclesia, præsente plebe Christiana, hæc prædicare 'debeant : Amplexi se sanctam fidem Chalcedonensem, et epistolæ S. Leonis papæ, quas scripsit contra hæreticos Nestorium et Eutychetem et Diöscorum, sed et contra sequaces eorum, Timotheum Ælurum, Petrum, vel contra eos qui in ipsa causa tenentur obnoxii, simul etiam et Acacium, qui quandam Constantinopolitanæ Ecclesie fuit episcopus, sed et Petrum etiam Antiochenum anathematizantes cum sociis eorum. Hæc manu propria, præsentibus electis venerabilibus viris, sribentes, faciant secundum textum libelli quem per notarium nostrum edidimus.

In exsilium deportatos pro causa ecclesiastica ad audiendam sedis apostolicae revocandos, ut judicium et vera examinatio de his possit haberi : ita ut causa eorum inquisitione integre reservetur,

Si qui vero sacræ sedi apostolicae communicantes, catholicam fidem prædicantes atque sequentes fugati sunt, vel in exsilio detinentur, hos justum est ante omnia revocari.

Præterea quæ legatis inter reliqua injunximus, ut si contigerit libellos porrigi adversus episcopos qui persecuti sunt catholicos, de his judicium sedi apo-

stolicæ reservatur, ut circa eos venerandorum Patrum possint constituta servari, per quæ ædificatio generalitatì proveniat.

EPISTOLA V.

AD ANASTASIAM IMPERATOREM AUGUSTUM.

Norūm esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari, selamen iturum, si Chalcedonensis concilii decreta non revocentur in dubium.

Hormisda episcopus Anastasio Augusto.

Bene atque utiliter serenitas vestra curam principalis acuminis, non tantum in administrando reipublicæ exercet officio, sed melioribus eam nobilitat institutis, et per curam redintegranda unitatis auctorem venerandi placat imperii. Certi sunt enim de tutela regnante, si ulla iisdem præsidentibus Ecclesiæ castitas importuna diaboli commixtione maculetur. Unde enim potest fieri, ut nitidas pro principibus ad Deum nostrum preces dirigat, si sit lethaler populus perfidia corruptus? Nam sicut ante bona omnia est perfecta iuxta Deum in imperatoribus sapientia, ita de sacramento mundorum pectorum pro his supplicatio debet et fideli animarum ubertate procedere. Nulla vobis, sublimissime domiae, triumphorum materia poterit esse jucundior, quam de subjugatione perfidie.

Hoc etiam fiducialiter, et pro commissi nobis officii prærogativa suggerimus; quia prope est ut suum splendorem aliena patiatur nube fuscari, qui cum Deo tribuente amovere possit, in subditis tenebras manere permittit errorum. Ergo quia mansuetudo vestra futurum synodum scriptis sacratissimis indixit, cui nos interesse debere iisdem paginis Deo, ut eredimus, sibi imperante communim, gaudemus, scientes quoniam directarum mentina est, venerabilis Ecclesiæ magistros expetere. Soli enim declinant examen conscientiæ, qui vitæ sunt non continentis. Nam et seriat ore splendorem bona voluntatis enuntiat, qui per apostolicam immaculatamque fidem et per competentes prædicatores aut confirmari se optat, aut corrigi. Verumtamen licet in his nullum sæculi præcedentis existat exemplum, neque senioris facti qualitas aut commissa libris, aut memoris inserta teneatur; nihil ad nos, quibus dulce est beneficio Dei, pietate vestra invitante, inchoare meliora, et hoc quod non accepimus a parentibus tam clari operis institutum nobis ipsi simponere; quia totum pro redintegratione fidei et Ecclesiarum pace facere, libenter amplectimur: si tamen majorum nostrorum diffinitio, et sanctorum Patrum in suis radicibus inconcussa permaneat: si anathematizetur Nestorius cum participibus suis, qui evançians divinæ sacramenta naturæ, beatam virginem Mariam nudihominis meutitur esse genitricem; oblitus angelicæ annuntiationis, per quam mundo innotuit, quia quod ex ea nascetur vocandum esset sanctum, Filius Dei. Facessat impiorum tam contumeliosa in Deo honorificentia: quoniam sic est in utero virginis operata divinitas, ut ex ea unita ibi procederet carnis, animaque humanæ; increata quidem, sed non confusa

A connexione substantiæ; et si in utrisque naturis pro nostra redemptionis dilectione Christi Jesu Domini nostri persona una est, ædificante mysterio..... restitutione mortem subire potuisset naturæ..... frumentitatem cœlestis imperii valuerit virtute reparare, vel ita pro unitate persone et Dominus majestati crucifixus, et Filius hominis credatur descendisse de cœlo. Eutychetis quoque ignorantia divinorum bonorum omnium, et ipso cum sociis detestando jam nomine abdicetur hebetudo, qui Deum et Dominum nostrum Jesum Christum figuram tantum carnis habuisse testatus est, et nostræ veritatem non habuisse substantiæ, nesciens de quo promissum sit: quia videbunt persecutores ejus in quem pugnaverunt.

B Ita enim in una eademque persona persistit utraque natura, ut Deus atque homo unus Dei Filius Jesus Christus fidelium cordibus appareat. Quid enim quadraginta dierum post resurrectionem Domini cum hominibus convivens et convescentis egit praesentia? Nisi in istis negotiis illorum, qui veritatem carnis negaturi erant, seniorem faceret etatem curationis esse quam vulneris. Sic enim dixit ad discipulos: *Quid cogitatis in cordibus vestris? Palpate et videle quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, Joan. xx). Neque fuisset mysterium, quod ostiis ad eos clausis ingressus est, si integratatem humani corporis non habebat. Possumus ex hoc dono verbi præcedentem longius proferre sermonem: sed satis esse credimus per Dominum nostrum eruditæ clementiæ vestrae strictis supplicare suggestionibus, sperantes ut laborem curamque pastoralis officii, venerabilium prædecessorum vestrorum Mariani et Leonis formam secuti, etiam principali potentia participatione fulciatis. Habetis Deo propria spem de victoriis non jacentem, si pontificali contra diaboli subreptiones congressione pacifica ad decerfaudum instructionem muniat. Nunquam in sanctarum Ecclesiarum memoria Dioscori participis Eutychetis, Timothei et Petri, parcidarum commemorationi reviviscat: servetur ab omnibus suscipienda Chalcedonensis synodus, Deo per vos operante, diffinitio. Acacius Petri tenebrarum filii communione pollutus habeat participes, quos delegit: qui etiam inter suos excessus, nec de Petro Antiocheno, et complicibus ejus nitidum se esse perpessus est. Cessent maledicta piis sanctæ recordationis papæ Leonis ingesta dogmatibus, que solos quidem illo in suis manente puniunt irrogantes. In his quæ prefati sumus, sollicitudinem vestri advocabamus imperii: poterit enim pietas vestra, hoc custodiens, apices et secptra sua post multos annos ad aliud sæculum possidere translata. Suseipite preces nostras per Ennodium atque Fortunatum fratres et coepiscopos nostros, nec non Venantium presbyterum, atque Vitalem diaconum, vel Hilarium notarium, filios nostros, quorum apud nos fides in Dei timore studiumque perclaruit, pro vestro amore transmissas, et placidam vice nostra supplicationibus conscientiam accommodate. Speraramus enim, et de Deo habentes fiduciam, pollicemur

studia, quæ a vobis veræ religioni impensa fuerint, sine retributione et premio non futura. Data nî idus Augusti, Florentio V. D. consule.

^a EPISTOLA

ANASTASI IMPERATORIS AD HORMISDAM PER LEGATOS
SEDIS APOSTOLICE MISSA.

Catholicam fidem profitetur: Chalcedonensis concilii deicta servanda: Acacium ad tollenda scandala non dannandum, et de pace cogitandum.

Exemplum sacræ Anastasii Augusti Hormisdæ papæ per Ennodium et Fortunatum episcopos, Venantium presbyterum, Vitalem diaconum et Hilarum nota- rium.

Gratias omnipotenti Deo referimus, quod sanctitas vestra disciplinis coelestibus instituta, sicut poposcimus, legatos fidei, Ennodium et Fortunatum venerabiles episcopos, sed etiam viros religiosos Venantium presbyterum, Vitalem diaconum, et Hilarum nota- rium, quales poscebat cause sublimitas, destinavit; qui negoti magnitudinem implere possent, ecclesia- stici luce sermonis, quique operante Deo omnia subtiliter requirentes quæ ad rectam et veram Christianorum pertinent fidem, et ipsi, sicut decuit, declararunt, et a nobis, sicut oportuit, agnoverunt: quia una est Ecclesia Dei, apostolicis ubique firmata doctrinis. Unde quis audeat de Domini nostri Iesu Christi incarnatione aliter quam habet veritas ipsa sentire, nisi ut confiteatur æqualem et consubstan- tialiem Patris Filium, salutis nostræ causa, juxta annuntiationem archangeli, in utero virginis, carnem ex eadem assumendo, hominem factum? et sicut ait Apostolus, in servili forma, ut crucem pro nobis carné suscepiter. De quo beatus Petrus apostolus Ju- dœi dicit: *Vos petistis robis dimitti virum homicidum, auctorem vero vitæ interfecisti.* De quo etiam legitur in Paulo apostolo: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Confitemur enim quod genitrix Dei beata virgo Maria in vera carne et anima rationabili et iotelligibili nobis Deum peperit salvatorem, quem homousion Deo Patri et Spiritui sancto, ante sæcula eundem nobis quoque homousion, propter peccata nostra in fine temporum credimus et probamus fuisse progenitum, sicut propheta David dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu* (*Psalmi*, xxi). Quæ tamen ita sine defectu vel confusione nostri corporis est assumpta nostra substantia, ut in eadem carne Dei Filius mundum examinaturus adveniat, oculis omnium vulnerum et clavorum indicia repre- sentans, sicut scriptum est: *Et videbunt in quem pu- pugerunt* (*Apoc. i*). Cum omnibus etiam orthodoxis

^a Hæc epistola cum quibusdam sequentibus scripta est ab Anastasio imperatore anno Domini 516, quando edita catholicæ fidei professione se catholicum esse simulavit, ut scilicet hac arte, populi favore capitulo, metum Vitaliani excuteret. Addidit reverentibus sedis apostolica legatis Theopompum et Severianum, homines laicos, quibuscum de rebus ecclesiasticis age- retur. Anastasius his litteris catholicam fidem veteratorum et per summam calliditatem professum esse, eademque fallendi arte Chacedonense concilium approbase, ex his quæ superius de ipso scripta ha-

A impiissimos Nestorium atque Eutychetem vitamus pariter et horremus. Eorum condemnantes et anathematizantes et personas et dogmata, detestabilibus sacrilegiis comparanda, qui dispensationem divinam et humanæ remedia infirmitatibus, similiter aut nescire voluerunt, aut cognita blasphemare. Tale igitur circa fidem clementia nostræ propositum summus Deus ab exordio vitæ sensibus nostris immisit: unde et imperium nostrum credimus custodiri. Miramur autem quamobrem de beatissimis Patribus, qui in Chalcedone convenerunt, aliqua nobis scribere voluistis, dum ea quæ ab his fuerant constituta prædecessorū nostrorum multiplicibus decretis confirmata monstrantur. Et cum nec alia synodus facta fuerit, per quam quæ ab illa disposita sunt redderentur infirma, nec lex a nobis processerit, cuius novitate statuta præfati episcopalii concilii solverentur, maxime cum ipsa synodus dixerit anathema esse debere, quicunque aliam fidem quam apud Nicæam trecenti decem et octo venerabiles Patres constituerunt docere vel immutare voluerit, ad hoc etiam eos, quos superius comprehendimus, id est Nestorium et Eutychetem damnaverunt, quos nos quoque damnamus. Nam pro hac causa attestantur nobis etiam divinas litteræ ad Alexandriam, non semel, sed multoties destinatae. Per quas objurgavimus, cur sibi non arbitrentur posse sufficere directam fidei doctrinam, recedentes ab anathemate Chaledonensis synodi vel venerandæ memorie Leonis episcopi. Unde non parvum studium C apud nos, et intentio in præsenti quoque perdurat, quatenus a superfluo anathemate eosdem possimus abstrahere, et sanctæ Ecclesie universali conjungere. De capitulo vero quod solum videtur esse residuum, nostra voluntas petitioni vestræ fortasse propter unitatem Ecclesiarum convenerat, nisi alia venerabilibus Ecclesiis ex hoc removeri scandala crederemus. Nunc universa quæ sint facienda perpendite, quia grave esse clementia nostra judicat de Ecclesia ve- nerabili propter mortuos vivos expelli, nec sine multa effusione humani sanguinis scimus posse ea quæ super hoc scribitis ordinari: omnia tamen a Deo sperantes, per concilium melius agere poteritis, quam ab his hominibus, qui propter errores suos provincias percurrentes, inimicam Evangelii sanctis et Ecclesiis volunt esse discordiam. Ergo ut sit placens supernæ majestati Ecclesiarum unitas, provide: quia quid nobis in eis quæ præfati sumus obsistit, ignoramus, si bene nos arguit. Per omnia tamen voluntatis nostræ puritatem legatorum nostrorum poteritis narratione cognoscere. Petimus autem ut

bentur, et quæ de eodem scribentur infra manifeste demonstratur. Legati quos misit fuerunt atieni a catholicæ religione, defensoresque hæresis Eutychianæ; ideoque præcipue Romanum venerant, ut (si fieri potuisset) ipsum Hormisdam ad suas ipsorum partes adducerent. At ubi haec adeo inexpectata Hormisda comperit, legatos re iofecta ad imperatorem redire jussit; jam de Anastasiï perlidia, diu piorum verborum involucro velata, certior factus. Hæc constant infra ex epistola Hormisda ad Avitum, Sev. Binus,

pro nobis apostolatus vester orare dignetur: quod vos libenti animo facere, hac poterimus maxime ratione cognoscere, si perfectam nobis unitatem Ecclesiarum dignata fuerit Deus, vobis disponentibus, condonare: illam enim vox Dei magnam benedictionem diligentibus se mandavit atque donavit, qua declaravit: *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis* (*Joan. xv.*).

EPISTOLA

ANASTASII IMPERATORIS AD HORMISDAM PAPAM.
Theopompum et Severianum homines laicos, legatos pontifici ad salutationis officium, et pacem conciliandam mittit.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ per Theopompum et Severianum viros clarissimos.

Omnia quæ benignitas conceperit animorum, dulci ambitu et festinatione laudabilis propagantur; nec sibi requiem putant posse præstari, donec ad affectum saluberrimum desiderata perduixerint. Et tunc quedam ipsius festinationis fit requies, dum contigerit spes votorum. Quod in præsenti nos certa ratione pertulimus, donec cœlestis favor et nostræ petitioni auditum, et vestræ promissionis serenum donet effectum. Ergo quia vel maxima itineris longitudo, et ultra solitum morem biennalis asperitas, quod optabamus, nobis fecit incertum, interim intra animos desiderata compressimus, beneficia divina captantes, quæ bonæ exitus rei sua interpositione decidunt. Agnoscentes igitur quod ejus primam nobis gratiam condonavit, ut missa ad nos legatio ad beatitudinem tuam feliciter remearet, ad secundam processimus, ut dirigeretur a nobis promissa legatio, per quam et commemoratio fieret eorum quæ cum sanctissimis viris longa deliberatione contulimus, et inde, Deo auspice, tam nostræ petitionis, quam vestræ gratiæ, ad integrum lux serena resplendeat, et toti orbi gaudia exspectata donentur. Commemorationis itaque loco, et salutationis honorem reddendo, Theopompum virum illustrem, comitem domesticorum, agentem sacri nostri palatii scholam, fidelem nobis vel pro suis moribus, vel pro ipsa affectione genitali nostræ provinciæ, sed et Severianum virum clarissimum comitem sacri nostri consistorii ad vestram direximus sanctitatem, qui ordinem literarum propria voce testantes, ad celeritatem exspectata provocent, quæ etiam cœlesti misericordiæ credimus placuisse. Data xvii cal. Augustus Constantinopolitano, Petro viro clarissimo consule (anno Domini 516).

EPISTOLA VI.

AD ANASTASIUM AUGUSTUM.

Fraude Anastasi imperatoris nondum detecta, laudat ejus studium de pace consilianda, monet que ut tandem damnatis hæresibus Ecclesia unitas sortiatur effectum.

Hormisa Anastasio Augusto per Theopompum et Severianum.

Sollicitari animum tuum, clementissime imperator ambitionis aviditate commemoras, donec speratae unitatis redintegratio optata contingat. Bona sunt desideria salutis, et laudabilis quæ se hujusmodi Deo

A commendat intentio. Prudentiae siquidem speciale documentum est, cum id quod sibi utile credit, impatiens inquirit. Nam si in corporum morbis noxia est tarda curatio, quanto magis in salute animæ gravius est ferendus remediorum fidelium senior appetitus? cum moneamus spiritualibus institutis, ne quæ prodesse possunt in diem posterum differantur, clamante sapientissimo Salomone: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (*Ecclesiastes v.*): quia sicut in incerto vita tempora, ita in tuto animæ convenit esse remedia, ut intret in gaudium domini sui, quem veniens dominus ea quæ sibi placent invenerit operari. Unde et fateor me fuisse miratum, cur tandi legatio promissa tardaverit, cum facienda ista sint, ut regna coelestia rapiantur. Verumtamen instinctus ipse, quem mansuetudinis vestræ declarat alloquium, spem supernæ misericordiæ pollicetur. Desuper est enim et ipsum velle quod bonum est. Confido autem quoniam qui cepit in vobis opus bonum perficiet usque in finem. Ergo viæ cui cœpistis insistite, et spretis errantium lubricis, nobiscum supra petram solidam tenete vestigia. Tali crevit Ecclesia sancta consensu, quod his verbis apostolicorum actuum testatur historia: *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* (*Act. iv.*) Nam quemadmodum connecti poterunt gratiæ vinculis, quorum distant corda sententis? Fac, domine imperator, effectum rerum fidem probare verborum. Non enim sermonibus cognoscuntur hominum corda, sed effectibus. Cum et Abraham pater noster non nuda Deo fide, sed opere fidem commendante placuerit. Unde vel pro dispensatione mihi credita, vel pietatis vestræ circa me benignitate perpensa, domine fili, hortor et supplico, ut studium pacis, quod per scripta præfertis, ad componenda nobiscum, adjutorio Deo, ea in his, quibus laborant Ecclesiæ, dirigatis, quia secundum prophetam: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scandalum* (*Psal. cxviii.*). Non sunt incognita apud mansuetudinem vestram quæ nos ab ea, quam redintegrare cupimus, unitate discernant. Date operam, ut laudando quæ profitemini, compleantur effectus. Et apostoli, cuius communione creditis expetendam, totis viribus sequimini disciplinam. In totum perdita noxiorum declinate D contagia; scientes non habere cum religiosis impios portionem, nec ullum fidei cum perfidia esse consortium. Consequens est ut qui errorum detestatur principes, oderit sectatores. Exsecrabilis habeatur in flore, quod dannatur in semine. Offerte hoc munus Deo, pro vestris, precor, offerte temporibus: jam diu hanc a vobis hostiam pro tantis quæ vobis contulit Christus beneficiis exspectat. Quid opus est apud illum preces adhibere, qui supplicat? Vos senatai urbis Romæ, ut me ad pacem hortaretur, injungitis. Ego non solum cum his ad vos supplicationis verba converto, sed vestigiis vestris pro universali advolvor Ecclesia. Audite me pro Christo legatione fungentem: non patiamini ab improbis canibus Christi membra discerpi: quæ insanabilia videtis, abscon-

dite, et quæ ægra, curate. Cur quæ sana sunt inva- A
lidi conjuncta quatiuntur? Servate ordinem quem
unitas ipsa præfinit, et pacem mundo, quam poscitis,
reddite. Hæc et sub præsenti occasione deposco, et
rursum ac sæpius supplicare curabo, sperans impor-
tunitatem hanc meam et Deo esse placitaram, et apud
vos quoque per assiduas petitiones, quoniam id nos
Dominus docuit, vacuam non futuram. Data Romæ
(anno Domini 516).

EPISTOLA

ANASTASII AD SENATUM URBIS ROMÆ, PER THEOPOMPUM
ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.

Pontificem et regem ad pacem hortandos.

a Imperator Cæsar Flavius Anastasius pius, felix,
victor, semper augustus, Germanus inclitus, Fran-
cicus inclitus, Sarmaticus inclitus, pater patriæ,
proconsulibus, consulibus, prætoribus, tribunis ple-
bis, senatusque suo salutem dicit.

Si vos liberique vestri valeatis, bene est: ego
exercitusque meus valemus. Quotiens utrisque
publicis rebus prospera voluntate consultitur, non
solum exhortatio, sed postulatio quoque creditur
conveniens, ut duabus in unum concurrentibus cau-
sis animus incitatus, quod felix et bonum partibus
sit, valeat adipisci. Si etenim Christus Deus et Do-
minus noster, et per mitissimam voluntatem, et
quamdam dispensationis petitionem nos revocavit ad
se, et redemptos proprio sanguine libertati restituit,
ut salutem mortalitati præstaret, non videtur absurdum,
tam apud glorioissimum regem, quam apud
beatissimum papam almae urbis Romæ, patres con-
scriptos imperiali petitioni conjunctos, ea sperare,
quæ et nobis et sibi Deo annuente in commune pro-
ficiant; hoc est, ne fugitivorum audiant concinnatos
sermones, mendacio solo compositos, sed satisfac-
tione suscepta, quam et veritas et legatorum qui
directi sunt inquisitio patefecit, ad desideratam pa-
cem acceptabili Deo voluptate concurrat. Indubitatum
siquidem est ex longa annorum serie, multam par-
tem reipublicæ vestram vindicare constantiam.
Proinde oportet sanctissimum cœtum vestrum solerti
studio ac provido labore contendere; tam apud ex-
celsum regem, cui regendi vos potestes et sollicitudo
commissa est, quam apud venerabilem papam, cui
intercedendi apud Deum facultas est præsta, ut in
ea parte animi sui bonitatem dignentur impendere,
in qua utriusque reipublicæ membra sperata sanitate
salventur. Implebitis enim veterem consuetudinem,
et nimis consilio vestro notissimam, si ea quæ publi-
cæ utilitati convenient, tractando, sperando, postu-
lando, effectum adipisci Deo auspice feceritis. Data
V calendas Augusti (anno Domini 516), Chalcedone,
Petro viro clarissimo consule.

RESCRIPTUM

SENATUS URBIS ROMÆ AD ANASTASIUM AUGUSTUM PER
THEOPOMPUM ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.
*Pontificem semper pacis fuisse studiosum, quam
pendere ab Acacii damnatione falentur.*

Si prima semper est, imperator invictæ, a regen-
tibus supplicium spectata devotio, si sola gratia domi-
norum conciliatur obsequio; indubitate agnosces
sacræ jussionis oracula quanta senatus vestri fuerint
gratulatione suscepta, maxime cum ad hos et animus
domini nostri invictissimi regis Theodorici filii vestri
mandatorum vestrorum obedientiam præcipientis
accederet, et sciamus super omnia beneficia vestra
tunc magis nos erigi, cum dignos creditis, quibus
debeat imperari. Mox igitur sacre studio jussionis
implendæ, beatissimum papam Hornisdam credimus
deprecandum: de quo parum est dicere, quia
vota supplicantum benignitate præcessit; sed et
nobiscum suas preces, ut quod hortamini fiat, adjunxit,
evangelicis voluntatem suam testimoniis
assercendo, ostendens mundum supra multitudinem
peccatorum suorum scandalis plus gravatum, dum
vox sit ista dominica: *Væ mundo a scandalis (Matth. xviii).* Et idem, oportere homines scandalizantium
partes membrorum absindere, quam ut in ignem,
non renuntiando scandalis, mittantur æternum. Sed
et post hæc divinae lectionis exemplis, quam boni
sint fructus pacis, ostendit cum diceret: *Et apostolus Paulum gratia Dei plenum, nihil tamen quibus
bene cupiebat, quod optaret melius, invenisse; nisi
ut pax Dei, quæ est supra omnem excellentiam, in
eorum sensibus abundaret; quodque in Evangelio
Domini sit vox ista dicentis: Quoniam pacifici filii Dei
vocabantur (Matth. v): et iterum ad ipsum Scriptura-
rum omnium revertendo doctorem, quanto ipsa vel
fide, qua et cœlestia regna præsumimus, a peccato-
rum cruciatis credendo salvamur, caritas sit major,
ostendit, testimonium tale subjiciens: *Spes, fides,
caritas, major autem omnium caritas (I Cor. xiii):* id
est Spiritus, gratia donante divina, caritatib[us] virtuti-
bus omnibus exaltat. Non habentes ergo, si et propter
pœnam scandalū declinamus, et pacem propter
pacis bona sectamur, et ad caritatem nos qui est
caritas Christus hortatur; quid est enim quod retinet
catholicō ardore festinos? quid est quod delinquentis
Acacii impedit volentes Christum videre persona?
quid est quod a suo liberi, alieno graventur errore?
Hæc cum venerabilis papæ latius fuerint expedita
rescriptis pro nostræ tamen obsequio credidimus
devotionis indenda, ne non rogasse putaramur re-
condendo responsum, quod accepimus deprecantes.
Proinde, piissime imperator, hæc suo nomine sena-
tus serenitatem tuæ clementiae provocatus adjunxit,
ut qui animo quambenigo in utraque republica
concordanda fuisti, tam esse pio in Ecclesie redi-
tegranda unitate noscaris. Nam ut pax illa regnorum
tantum scitur prodesse subjectis, sic hæc religionis*

* In editione Rom. epist. Pontif. Romanorum hi
tituli ita enuntiantur: *Imperial Cæsar Flavius An-
astasius pontifex inclitus, Germanicus inclitus, Alama-*

*nicus inclitus, Francicus inclitus Tribunic. Pot. XXV
cos. iii pius, felix, victor, ac b'umphor semper augu-
tus, pater patriæ, cons ulibus, etc.*

cum populo suo proficit imperant. Etenim quis non A a vero præsule Romanæ Ecclesiæ Leone. Rogo autem plenius atque perfectius, quæ servari oportet, commonet, et a quibus abstinere debeam, vestris custodibus litteris intimate : ut si fortassis adhuc inexcitatus ordini deputor lectionum, seu dixi, sive egi apostolicis doctrinis vestris incongruum, vestris imbutis sermonibus possim hæreticorum obseruire machinis. Hoc enim faciente, sanctissime, firmiores nostrae sanctæ synodi invenietis episcopos, et honorum actuum clerum ac populum confirmabitis, tanquam familiarem vobis reddentes sanctam Nicopolitanorum Ecclesiam. Venerabilem vero diaconum Rufinum ad tam necessariam causam directum, pacifice, sicut vos decet, rogati suscipe; et fiduciam tribuentes, celerem ejus recursum ad nos praestare dignemini, portantem spiritualia atque apostolica consilia. Cunctam, sanctissime, omnem in Christo frateruitatem vestræ beatitudinis ego et qui mecum sunt plurimum salutamus in Domino.

PISTOLA

SIVE EXEMPLUM RELATIONIS JOANNIS EPISCOPI NICOPOLITANI, PER RUFINUM DIACONUM EJUSDEM, AD HORMISDAM.

Catholicam fidem profletur et, quæ ritanda, quæ servanda, moneri cupit.

Domino meo per cuncta sanctissimo ac beatissimo patri patrum, communistro ac principi episcoporum Hormisdæ, Joannes in Domino salutem.

Cura mihi exstitit semper nihil amplius querere, nisi agere propriam et familiarem conversationem vacuam sollicitudinis et anxietatis mundanæ : sed quia *Dei iudicia abyssus multa est* (*Psal. xxxv*), sicut et vestram cognoisco docere beatitudinem, patre nostro quondam atque archiepiscopo Alcysonæ a Christo ad supernas mansiones evocato, ea ratione quæ ipse cognoscit, qui est possibilium dominus, in me sancta synodus bonorum actuum, ac clerus pastorum translitit sortem. Ego autem cuncta referens Deo, qui balbutientium linguas liberas facit, decenter ad vestras orationes concurro; ut juxta consuetudinem apostolicæ sedis vestræ, quæ cunctarum Ecclesiarum curam habet, et Nicopolitanorum habere dignemini, secundum antiquam spirituale dispositionem vestram. Petenti etenim mihi dari spiritum ad apertitionemoris, sicut docuit Apostolus (*Ephes. vi*), atque ipse etiam Dominus præcepit, mecum petite horum datorem, et cum quereinte pariter quærite, et pulsantem spirituali manu vestra suscipite. Hoc enim vobis facientibus, potero, sanctissime, et accipere, et invenire, et aperiente Christo recta per verbum veritatis incendere. Quoniam vero quidam dissimilantes nobiscum credere, atque sectari sanctas synodos quæ Nicæa, Constantinopolitana atque Ephesi congregatae sunt, in qua principes extiterunt sanctissimæ memoriae episcopi Coelestinus apostolicæ sedis vestræ, et Cyrillus Alexandrinæ; insuper etiam quæ Chalcedone adversus Eutycheton impium congregata est, quæ omnes prædictas veritates orthodoxæ in se ratione firmavit. Tamen audent nos impugnare, tanquam vinculum concordie sine ratione vitantes. Votum autem mihi, est vestram sequi doctrinam sicut inter sanctos prædecessor meus Alcyson exstiterat, et anathematizo Diocorum, Timotheum appellatione Ælurum et Petrum horum successorem; et Petri communione cum his permixtum Acacium, et Petrum qui Antiochenam perturbavit Ecclesiam, sequens in omnibus synodicas et apostolicas epistolas scriptas

A a vero præsule Romanæ Ecclesiæ Leone. Rogo autem plenius atque perfectius, quæ servari oportet, commonet, et a quibus abstinere debeam, vestris custodibus litteris intimate : ut si fortassis adhuc inexcitatus ordini deputor lectionum, seu dixi, sive egi apostolicis doctrinis vestris incongruum, vestris imbutis sermonibus possim hæreticorum obseruire machinis. Hoc enim faciente, sanctissime, firmiores nostrae sanctæ synodi invenietis episcopos, et honorum actuum clerum ac populum confirmabitis, tanquam familiarem vobis reddentes sanctam Nicopolitanorum Ecclesiam. Venerabilem vero diaconum Rufinum ad tam necessariam causam directum, pacifice, sicut vos decet, rogati suscipe; et fiduciam tribuentes, celerem ejus recursum ad nos praestare dignemini, portantem spiritualia atque apostolica consilia. Cunctam, sanctissime, omnem in Christo frateruitatem vestræ beatitudinis ego et qui mecum sunt plurimum salutamus in Domino.

PISTOLA VII.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Commendat illius religionem : Nestorium et Eutychen damnum, et quomodo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per indiculum se significaturum scribit.

Hormisa Joanni episcopo Nicopolitano per Rufinum diaconum.

Gavisi sumus in Domino valde, frater carissime, acceptis litteris tuis, in quibus te profiteris sacerdotium Dei gratia suscepisse. Haec est fides certa, haec spes sine ambiguitate secura, qua creditur totius boni causa in superna dispensatione consistere. Cujus rei scientiam habens, frater carissime, beneficiorum quæ a Deo nostro consecutus es, religioso animo gratiam confiteris; licet hoc quoque de eodem clementiae fonte descendat, ut se auctori suo humana submittat humilitas Aitienio: *Super quem requiescat spiritus meus, nisi super hunilem, et quietum, et tremensem sermones meos* (*Num. xi*)? In his ergo, in quibus hujusmodi probaris, clarus elucescat alii etiam virtutis hujus futurum exemplum; quando ad hoc etiam Deo instituente perductus es, ut et de te catholicorum glorieatur Ecclesia. Nam sicut divinis testimoniis eruditus, et juxta Apostolum sacrarum Litterarum institutione formatus, hoc auspicium tue ordinations edidisti, ut aduersus deviantes cum sedis apostolicæ sententiis convenires. Neque enim remunerare aliter tantorum beneficiorum poteras largitorem, nisi aduersus inimicos ejus evidentem zelum apostolicæ confessionis ostenderes.

Notum est enim eos extra religiosa septa consistere, qui et ipsi profitentur conscientiam fidei atque fiduciam, sed infructuosa est apud eos, quamvis cum religiosis congrua sanctæ communionis aequalitas, quia procul dubio qui ea quam meruit libertate non utilitur, subiectum se iniquitatibus constitetur. Quid gloriemur his quas non sequimur disciplinis? Falso appellat magistrum, qui se institutionibus ejus non

^a In edit. Romana est *Hilarianum*.

probat esse discipulum. Sed quia nobis nunc omnia A que ex nobis in regnante fuere Constantinopolis; cum io confessione similia, et libertatis propria resump- vestri sanctissimi vicarii Ennodios et Fortunatus epis- sistis affectum; paternæ rursus hæreditatis cupientes copi, Venantius presbyter, Vitalis diaconus, et esse consortes, ampleximini gratiam traditiois antiquæ; et in illius inconvulsi fundamenti stabilitate Hilarus notarius degeren, pietatis agonein susceptum persistile, non cum temporibus corda mutantes; in tenentes. Nobiscum autem fuit, inter sanctos factus, constantis enim mutabilitas ista solet esse propositi: pater atque archiepiscopus noster Alcyson, qui cum atque ideo bene fundatis oportet inhærente; quando omni præsumptione supplicibus utens libellis, apud hujosmodi studia clementia scit foreve divini, ut vestram beatitudinem dignus effectus est apostolicæ fidei firmitas vobis de aliorum salute fructificet, et fervore vestre studii aliorum quoque animus sedi vestræ commuoicare nobiscum. Sed quia re- ad resumptionem bonorum suorum possit accendi; quatenus et de vobis quoque sanctus apostolus di- peple que cunctorum retinet potestatem hunc ad se xisse credatur: *Emulatio vestra provocarit plurimos*

(II Cor. ix). Ergo Nestorii et Eutychetis impietatibus justa synodalia constituta damnatis, sectatores quoque eorum similiter execrantes, cum exultatione dicamus: *Exite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis, dicit Dominus (Levit. xv).* Quemadmodum enim quis malarum inventionum detestabitur principes, si non declinat sequaces? aut quemadmodum odit originem, qui non exsecratur et sobolem? Iu discipulis prædicatur fama docentium, et donec male jactorum seminum radix per succeden- tes culta floruerit, tandem auctorum memoria non peribit. Addatur perditio Eutycheti et Acacius disci- pulus sub communione Petri, omniumque damnatorum mixtus errori: quos vestra dilectio litteris suis, dum fidem suam asserit, evidenter expressit. Ad instructionem vestrae fidei plenioram, quo ordine ad communionem nostram suscipi deceat revertentes, indiculum subter adjecimus, sperantes in Deum bonorum omnium largitorem, quod laudabili circa fidem vestrae devotionis instantia, non solum hoc eorum qui vobis vicinitate junguntur saluti prosit, sed eorum quoque, ad quos fidei vestrae et religiosæ voluntatis velox fama perveruerit. Rufinum siquidem diaconum, qui nobis litteras vestras obtulit, in Christi caritate suscepimus, quem apostolorum orationibus commendantes cum pace remittimus, hortantes litteras, a nobis tam ad caritatem tuam quam ad synodum directas populo relegatis, quod et nos pro fidei vestrae commendatione fecisse cognoscere. Data xvii calendas Decembris, Petro v. c. consule.

EPISTOLA SYNODICA,

SIVE EXEMPLAR RELATIONIS SYNODI EPIRI VETERIS AD
HORMISDAM PAPAM.

*Joannis in Nicopolitanum episcopum electi postulant confirmationem, et in fide catholica instrui cu-
piunt.*

Domino nostro per cuncta sanctissimo ac beatissimo patri patrum, communistro ac principi episcoporum Horonisæ, synodus veteris Epiri, Joannes, Matthæus, Constantinus, Christodorus (Christophorus), Hilarus, Philippus, Julianus et Chrysippus.

Si dignis præmiis uti temtemus, necesse est multis flletibus horum depromotions efficere. Plurimi nam-

A que ex nobis in regnante fuere Constantinopolis; cum vestri sanctissimi vicarii Ennodios et Fortunatus epis- copi, Venantius presbyter, Vitalis diaconus, et Hilarus notarius degeren, pietatis agonein susceptum tenentes. Nobiscum autem fuit, inter sanctos factus, pater atque archiepiscopus noster Alcyson, qui cum omni præsumptione supplicibus utens libellis, apud vestram beatitudinem dignus effectus est apostolicæ sedi vestræ commuoicare nobiscum. Sed quia re- peple que cunctorum retinet potestatem hunc ad se evocavit; nos irrefrenabili fletu detenti pervenimus tamen ad patriam, nullo modo errorem propter Dei gratiam sustinentes, sed ubique vestra decreta sectantes.

B Flentibus autem nobis atque lamentantibus cum his qui nobiscum relecti sunt in paroecia communi- stris, quis possit de orthodoxis recte Christi oves trausigere; qui consolator humiles, consolatus est etiam nos per vestras orationes, demonstrans metropolitanae civitati in cunctis sanctissimum Joannem, qui a pueritia in Ecclesia sine culpa nutritus imo laudabiliter in ea degens; ita ut neque eum in his quisquam temporibus antecellat; zelo autem circa orthodoxa, juxta apostolicas admonitiones vestras, nulli omnino cedens. Hunc ergo Dei providentia ordinavimus præsulem Nicopolitanorum sanctissimam Ecclesiam: et rogamus ut juxta antiquam consuetudinem hunc quoque complectamini paternis visceribus vestris, nobisque aut ipsi, Dei gratia, efficiamini arma inexpugnabilia commonitionibus vestris atque doctrinis: et deprecantibus nobis inclinetis aurem, et pietatem concordia reperiatis, juxta inspiratam vobis divinitus apostolicam providentiam, ut in pace, quæ est ei amabilis, cunctæ sanctissimæ Ecclesiam cooptatae immarcescibilem vobis coronam necentes, in omni pietate atque humiliitate comprehendatur in Christo. Venerabilem vero diaconum Rofinum, propter hanc tam necessariam causam directum, libenter rogati respicie, et ad nos sub velocitate remittite portantem doctrinas vestras apostolicas. *Et alia manu:* Incolumem me ora, sanctissime pater patrum.

C A Ego Joannes episcopus rursus retuli: Incolumem me ora in Domino, sanctissime ac beatissime pater patrum.

Ego Maithæus episcopus Butroti retuli.

Ego Constantinus episcopus Haeananopoleos (Ha- drianopoleos) retuli: Incolumem in Domino me ora, sanctissime ac beatissime pater patrum.

Ego Christodorus (Christophorus) episcopus Anchiasmi retuli.

Ego Hilarius episcopus Photices retuli.

Ego Philippus episcopus Phœnices retuli.

Ego Julianus episcopus Dodones retuli.

Ego Chrysippus episcopus Congrä retuli.

^a Eadem hic nomina sedium atque in epistola 59, 3 part. Concil. Chalced., unde nonnulla emendavimus. HARDUINUS.

EPISTOLA VIII.

AD SYNODEM EPIRI VETERIS.

Eutychetis errorum sectatores damnat: episcopos Epiri veteris, ut nominatim hæreticos analhematizent, hor-tatur.

Hormisda synodo Epiri veteris.

Benedictus Deus Ecclesiae suæ membra consocians. Benedictus Deus, qui maligio instigante divisos, sub eadem qua olim fuerunt, facit soliditatē conjunctos. Etsi enim diu perdiscis modo vociferavit inimicus, et eos quos non genuit, sicut asseruit propheta, collegit: tamen abyssina ambiguitate desolabitur. Neque enim oves dominice sequuntur alienum, aut alterius vocem pastoris exaudiunt. Unde nec vos ad salutis iter rediisse miramur, cum tarditatē magis in hac redintegratione culpemus. Debemus, carissimi frātres, domesticis uti ad hanc quam querimus stabilitatē documentis; siquidem tunc Timotheus Chersonensis gravis cum disceret, gravior cum doceret. Nam Dioscori sektor, et idem Petri nihilominus institutor, adversus beatæ recordationis Proterium sævitiam suæ temeritatis exeruit, et totius finem crudelitatis excessit, religiosi viri cedem inter ipsa operatus altaria, vix faucibus suis ab illo pio cruento suspensis. Tunc excitata universalis Ecclesia, in odium parricidæ, auctorem facinoris tanti non solum communione, verum etiam ipso quoque Christiano nomine spoliavit, et omnium mentes nova quadam admiratione stupuerunt tantæ præsumptionis audaciam. Tunc beatus Eugenius parœciae vestræ obtinens principatum, cum subjecta sibi sancta synodo, zelum quemdam, quali fide esse, Deo commendatus ostendit. Cujus rei memoriam non solum non potest tempus abscondere, verum etiam de die in diem magna apud orthodoxos fama multiplicat. Horum studia sic probata negligere, et sententias non amare idem est in ipsa Domini nostri confessione delin-quere. Et nobis quidem nunc post professionem ac litteras vestras, omnia fidei dogmata, Deo suos con-jungente, similia orandum est, ut in ea voluntas vestra, qua nostros animos relevavit, confessione permaneat. Sed opus est citra respectum timoris inse-ctari eorum rabiem qui fide diversa nituntur. Quanto enim infidelium error exæstuant, tanto magis se, si resistat, securitas nostra commendat. Neque enim hæc sunt per patientiam negligenda; quando malum hoc vitio prævæ consuetudinis animatum apud plures sub quadam colore legis inolevit, dum aut prava stu-dia in unum congruunt, aut recta se subtrahunt. Nam ut eam quæ imminet rem loquamur, Eutyches ut ne-fandæ hæresis inventor excluditur etiam ab his a quibus ejus dogmata diliguntur, apud eos ipsos ita exosus atque fugiendus, ut nominis quoque ipsius oderint mentionem. Sed perversi religiosarum insti-tutionum ministri, quem sicut verum detestantur hæreticum, hunc alia via tanquam verum amplexan-tur orthodoxum. Siquidem in sancta Chalcedoneusi synodo Dioscorus eadem sentiens pari ratione dam-natus est: et cum una persecuta (al. prosecuta. HARD.)

A sit utrumque sententia, horum riterum si quis se-quatur et diligit, dicat aliquis quemadmodum se ea sententia, quæ designatos damnavit, excipiat; cum eos, quos transgressionis aut impietatis con-nectit æqualitas, sine dubio unum quoque vinculum damnationis astringat. Timotheus et Petrus horum sequaces, homines mente corrupti, et pestis quædam nominis detestanda catholici, quorum communione in Petro complexus Acacius, similiter (al. *similem*. HARD.) quoque meruit subire sententiam, qui tantum malum quasi parvi aestimans, et propositum nun-quam ad meliora convertens, ne ab illis quidem se quæ in Antiochia detestamus abstinuit; ibi quoque transgressor Petro communione connexus in Apameam nihilominus hostiliter versatus, Ecclesiam Tyram quoque non ea qua decuit integritate dispo-nens. Propter quæ, dilectissimi fratres, ab eorum innodatione solentes, velut religionem quamdam pestiferam relinquentes, servemus apostolicam disciplinam, salutis nostræ omni diligentia et solli-citudine providentes, ea cura nefandi Nestorii decli-nemus errores, qua Eutychetis impia inventa perse-quimur.

B Maxime enim nunc religiosa fidei dogmata diverso incursu horum qui prædicti sunt incursantur insidiis, scelestis pro ratione temporis sua argumenta nectantibus, quomodo possint innocentium viis fraudem sue impietatis inserere. Atque ideo sicut docti numularii, et prudenter instructi, ab improbandis laudanda separantes, talenti vobis crediti poteritis multiplicare substantiam. Hæc, dilectissimi fratres, scripsimus plene caritatis impulsu, quia spem fidei vestræ primum Dei dono, deinde et fratrī nostri Joannis, qui vobis præsedit, professione præsumpsi-mus; qua nominatim omnes, quos apostolica ac ge-neralis catholicorum condemnat Ecclesia, execrables sibi esse declaravit; quos vos quoque in litteris vestris oportuit evidenter exprimere, nec arbitrari posse sufficere sibi, tantis præsertim insidiis callidorum, quos viritim et singulos insectari convenit, atque damnare, sub quadam eos generali damnatione con-cludere. Diligenter quærunt vulnera antiqua medi-cinam; nec abundans esse creditur quidquid pro in-tegritate fidei et stabilitate religionis adhibetur. Unde libellum cum litteris misimus, cui vos subscriptiones proprias inserite, ut fides vestra, quam directa per Rufinum disconum scripta testantur, apud nos fiat huius quoque repetitionis adjectio manifestior. Dat. xiii cal. Dec. (anno Domini 516) Petro v. c. consule.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Cum per litteras Epiri veteris episcopi nominatim hæ-reliccsnon dannassent, mittitur libellus, cui debeat subscribere.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano per Pu-lionem.

Litterarum quas direxisti series, et expositio tuæ fidei conveniens sedis apostolice judiciis, nostros

animos relevavit. Tot incitati gaudiis contenti non fuimus, nisi per Pulionem (Polionem), subdiaconum Ecclesiæ Romanæ, quid plenius circa vos ageretur cuperemus agnoscere; magnopere quia in relatione episcoporum sub ordinatione caritatis tue degentium, non universa qua ad ecclesiastica constituta pertinent, sicut in vestra, leguntur evidenter expressa. Unde et pro nostra sollicitudine, et illorum integra nobiscum coniunctione, a libellum direximus, in quo eos oportet dehinc subscribere, quia et omnes sacerdotes vestrarum partium, qui ad sedis apostolice communionem reversi sunt, in eadem professione subscripterunt. Ista caritas, ista communis satutis excitavit ambitio, quod credo et fraternitatem vestram gratauerit accipere, quia ubi de animarum salute res agitur, studii tui vel intentionis debes operam commodare, ut antecedendo fructum de tali possis laude percipere. Pulionem prædictum cum rescriptis caritatis vestrae ad nos, juvante Deo, sub ceteritate remittite, quatenus desideria nostra diu suspensa esse non possint. Data xiii cal. Decemb. (anno Domini 516), Petro viro clarissimo consule.

REGULA FIDEI.

Prima salus est regulam rectæ fidei custodire, et a constitutis Patrum nultatenus deviare. Et quia non potest Domini, nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, etc., haec que dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica immaculata est semper servata religio. Ab hac ergo spe et fide separari minime cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes haereticos, præcipue Nestorium haereticum, qui quondam Constantinopolitanus fuit orbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a Coelestino papa urbis Romæ, et a sancto Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite. Una cum ipso anathematizantes Eutychem et Diocorum Alexandrinum, in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, Chalcedonensi damnatos. His Timotheum adjacentes parcidam, *Ælrum cognomento*, et disciputum quoque ejus atque sequacem Petrum, vel Acacium, qui in eorum communionis societate permanxit; quia quorum se communioni miscuit, illorum similem meruit in damnatione sententiam. Petrum nihilominus Antiochenum dannantes cum sequacibus suis, et omnium superscriptorum.

Quapropter suscipimus et approbamus omnes epistles Leonis papæ, universas quas' de religione Christiana conscripsit. Unde, sicut prædictimus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et prædicantes ejus omnia constituta, spero ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et verax Christianæ religionis soliditas. Promittens etiam sequestratos a communione Ecclesiae catholice, id est, non consen-

^a Hunc libellum qui his litteris^z jungebatur, eumdem esse putamus quem xv calendas Aprilis datum

A tientes sedi apostolico, eorum nomina inter sacra non esse recitanda mysteria, Hanc autem professio nem meamanu propria subscripsi, et tibi Hormisdæ sancto et venerabili papæ urbis Romæ obtuli. Data xv cal. Aprilis (anno Domini 517), Agapito viro clarissimo consule.

INDICULUS

PER PULIONEM SUBDIACONUM.

Quid in Nicopolitana Ecclesia sit agendum.

Cum Dei adjutorio et orationibus sanctorum apostolorum Petri et Pauli veniens Nicopolim, sic debes agere, ut postquam episcopus Nicopolitanus accepit litteras nostras, episcopos, quos in sua parœcia habet, colligat, et faciat subscribere libellum quem B in epistolis suis habet annexum. Si tamen dixerit prædictus episcopus esse laboriosum episcopos colligere, dirigat tecum personas per singulos episcopos, ut te præsente subscriptant prædictum libellum. Sic tamen cum Dei misericordia facere debes, ut epistole quæ a nobis missæ sunt publice legantur; aut si vis deris præ timore hoc episcopos facere nolle, saltem clericis suis haec relegant: quæ tamen in ipsorum dimitte potestatem, et scripta episcoporum, et iktius episcopi, hoc est Joannis metropolitani, ad nos cum Dei misericordia reporta. Post hac factum nullas moras te volumus ibidem facere, propter insidias et calliditates inimicorum. *Per Joannem diaconum ejus.*

EPISTOLA

C AVITI EPISCOPI VIENNENSIS AD HORMISDA PAPAM.
Gratulatur de conversione provinciarum Dardanix et Illyrici, petitque ut certior fiat de successu legationis Constantinopolim missæ.

Domino sanctis meritis præcellentissimo, in Christo glorioissimo et apostolica sede dignissimo papæ Hormisdæ Avitus.

D Dum religionis (Habetur ord. 87 in edit. Sirm. anno 1613) statu et plenis catholicae fidei regulis perspicitis convenire, ut gregem per tota vobis universalis Ecclesiæ membra commissum pervigil cura vestrae adhortationis informet, etc. (Hanc epistolam legere est tomo LIX, col. 288, nostræ Patrologiæ, inter opera Aviti episcopi Viennensis.)

EPISTOLA X.

AD AVITUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesie Orientalis, a legatis autem ob perfidiam Græcorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare.

Hormida episcopus Avito episcopo et universis episcopis provincie Viennensis, vel sub tua diœcesi consistentibus.

Qui de his quæ ad disciplinam catholicam pertinent maxime sciens instrui cupit, quid studii circa mandata divina habeat evidenter ostendit. Non enim potest esse hujusmodi cura, nisi ubi fides fuerit in ex codice Vaticano hic tibi exhibemus. SEV. BINUS

fucata. Atque ideo exsultamus in Domino de sinceritate propositi tui, dilectissime frater, dum te secundum directas per Alexium presbyterum atque Venantium diaconum litteras intuemur, et de impiis transgressoribus Eutychete atque Nestorio sedis apostolice constituta recolere, et si quid adversus eos admonitio nostra promoverit, per quos Orientales Ecclesiae confunduntur, inquirere. Digna plane sollicitudo fidelibus, ut de miserorum lapsibus ingemiscant, et ipsi ne aliena polluant contagione provideant. Sed ne nos quidem hoc supersedisse credatis, ut ad notitiam vestram, si quid actum fuisset, competens perforret instructio. Verum breviter silentium nostrum, quod dilectio mordet vestra, purgamus. Nam quod non sœpius nostra admonitio vos frequenter, de conscientia vestra et fidei stabilitate confidimus. Sollicitudo impendenda fortasse sit dubiis; satis est vitanda indicasse perfectis. Legationis vero nostræ, quam semel, non secundo, sicut scribitis, misimus, si votivus contigisset eventus, alares illico vobis cum fueramus desiderata partituri; scientes hoc rationi, hoc nostro proposito convenire, ut quos participes sollicitudinis fecimus, cum his de integritate unitatis gaudia jungeremus. Sed quantum ad Graecos, ore potius præferunt pacis vota, quam pectore, et loquuntur magis justa, quam faciunt: verbis velle se jactant, quod operibus nolle declarant: quæ fuerint profesi, negligunt; et quæ damnaverint, haec sequuntur. Nam unde est quod, cum per Ennodium fratrem et coepiscopum nostrum sacerdotaes viros ad confirmando ea quæ sedes apostolica poposcerat directuros se esse promisissent, multa quoque quæ ad correctionem pravitatis suæ a nobis quæsita fuerant pollicentes, non solum non religiosos viros, penes quos cause illius plena esse posset instructio, secundum constituta propria non miserunt; verum etiam, quasi res parva gereretur, laicos et alienos ab ecclesiastico corpore destinantes (Theopompum comitem domesticorum et Severianum comitem sacri consistorii) non se studuerunt de cœno, quo immerserentur, evolvere, verum etiam catholicæ fidei claritatem fulgentem sua, quod absit, se posse crediderunt obseruitate fuscare? Haec fuit nostri causa silentii, quam vos quoque spiritali vobis prudentia revelante vidistis. Quid enim de hac causa poteram directis litteris indicare, quam in statu suo videbam duram pertinaciter custodiare perfidiam? Novi exitus sollicitate diligentiam relationis inquirunt. Qui de rebus cognitis nihil indicat, abunde in statu suo manere priora declarat. Quapropter, dilectissime frater, et vos præsentibus hortamur aliquiis, et per vos quoque, quia occasio data est, alias per Gallias, quos fides eadem nobiscum amplectitur, admonemus, promissam et amabilem Deo fidei servare constantiam, et transgressorum societate declinata, constantiam vestram uni viro virginem castam, sicut sposondistis, exhibere Christo. Et cavete ne, sicut serpens Eevam seduxit astutia sua, ita sensu aliquorum corrumpantura simplicitate et casti-

A tate quæ est in Christo Jesu. Perniciosa sunt blandimenta nocentium, atque ideo vigilare vos convenit, quia adversarius salutis humanæ, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide: quia hoc speciale habent patris sui de cœli arce dejecti, qui vestigia ejus sequuntur et diligunt, ut illa veritatis luce privati, et alios gaudentia sua obscuritate fuscari; et cum perversitatibus sue pœnas luituros esse se sciant, exsultent si miseros cum sua damnatione conjungant. Nam unde est quod cum pro magna parte a conterminis suis Thracibus, Dardanis, Illyricis, cognita eorum persistente deserantur, procul positos ignorantie spe, fraudibus et variis artibus nituntur alicere, nisi ut lucem, quam ipsi non habent, in aliis quoque impia contagione commaculent? Ut autem quæ sint partium earum studia possitis agnoscere; plures Thracum, licet consequentium incursibus attenerantur, in nostra tamen communione persistunt, scientes fieri fidem per adversa clariorem. Dardania et Illyricus vicina Pannoniae a nobis, quod jam fecimus ubi necessarium fuit, ut sibi episcopi ordinarentur expediti; in tantum se a communione perditorum separare gaudentes, ut remedia quererent, dummodo commune cum transgressoribus nihil haberent. Epiri metropolitanus, hoc est Nicopolitanus episcopus, cum synodo sua nuper segregatus ab impiis, ad apostolicam communionem de prompta quæ efficeret professione se contulit. Quæ ideo scriptis astimavimus indenda præsentibus, ut sicut sortem nos convenit dolere pereuntium, ita laetemur pariter de salute remeantium; et ut fideles constituti ab eis longius instruantur, qua virus corum sollicitudine debeat effugi, quos et a suis videant tam justa detestatione vitari. Et nos quidem dispensatio[n]is nostræ memores, necesse est eos repetitæ legationis officio convenire: quo affectu salvationis sua, si respectu Dei, si rationis intuitu non moventur, saltem pulsantibus importune et pertinaciter acquiescant; et aut ad rectam viam declinatis erroribus revertantur, aut propter impenitens cor ab omnibus inexcusabiles judicentur, qui et moniti toties in perfidia obstinatione persistunt. Vos orate, et nobiscum ad Deum preces et vota conjungete, ut per opem misericordiae, ejus nostra actio laborans pro catholicæ tidei stabilitate promoveat, immaculatos vos et integros ab omni transgressorum societate servantes; ut aut cum correctis sensus et corda jungamus, aut ab eorum venenis intacti esse mereamur. Nam qui, sicut vos quoque conscientiam vestram non latere testamini, novimus Eutychetem atque Nestorium apostolicæ, id est catholicæ sententiae auctoritate damnatos; quemadmodum salvi esse poterimus, si eorum sectatoribus ac posteris qualibet parte communionis hæreamus, cum Belial cum Christo nostro portionem habere non possit? Instructionis autem vestræ interesse credimus, ut ea quæ apud nos Nicopolitanis vel Dardanis acta sunt, vel quo in communionem ordine sunt recepti, vobis

nota faceremus ipsarum lectione chartarum. Data A Acacius, qui ceno Petri, Bioscori et Eutychetis
xv calendas Martias, Agapito consule.

EPISTOLA XI.

AD ANASTASIUM AUGUSTUM, PER ENNODIUM TICINENSEM, ET
PEREGRINUM MISENATIS ECCLESIE IN CAMPANIA EPISCO-
POS, SECUNDÆ LEGATIONIS AD ANASTASIUM DESTINATE
MUNERE FUNGENTES, TRANSMISSA.

*Pacem Ecclesie non nisi damnato Acacio posse
restituti.*

Hormisda Anastasio Augusto per Ennodium et Pe-
regrinum episcopos.

Dum legatis mansuetudinis vestrae remeantibus, ad litteras vestras et mandata respondi, non quidem universa plene, sicut magnitudo rei postulabat, expediens, et tamen pro tempore certa perstringens. Verum etsi sufficienter me allegare omnia contigisset; nunquid agens apud clementiam vestram causam fidei, poteram repetitis precibus importunitatis incessi? Timeant notam hujus ingratitudinis, quibus cura est studium negotiis navare mundanis. Opus non implet Evangelii, qui a prædicatione ejus venialiter punit posse cessari. Pervigilem pastorum oportet esse custodiā, et lumbos sine relaxatione præcinctos. Bonæ admonitionis sicut constat dulcem fructum, ita ejus non decet esse fastidium. Et alias, cur postulationis mæ molestan masuetudini vestrae quisquam dicat esse frequentiam, cum per ea quæ flunt ex officio meo, per remedia fidei vestro consulatur imperio? Eteum quæ me onerat, cura, vos relevat: mihi incumbit, sed vobis proficiet; licet ex diverso semine unus fructus amborum est. Nam si-
cut poena est nec dicere Deo accepta, nec facere, ita certa remuneratio vel illi qui spiritali prædicaverit, vel illi qui audita non spreverit. Dedit quidem clementia vestra veluti obſidē propositi sui sub testi-
monio imperiali alloquii, et se quasi pignore quodam bona voluntatis astrinxit? sed opus est coptis adjicere firmitatem: sumant plenum decorem jacta fundamina: non remittantur propugnantes pro Dei Ecclesiis manus. Toties Israeliticus hostis intercedit, quoties Moyses brachia non remisit. Effectus opera, hiis commendat initia. Non prodest cœpisse des-
centem, quia sola perseverantia fidei dat salutem. Benedicimus Deum, cuius zelo pietas vestra trans-
gressores impios Nestorium et Eutychetum, vel eos persequitur, qui cum nefandis et sacrilegis dogma-
tibus profitentur. Probat odisse se vitia, qui con-
demnat errantes, nec relinquit sibi locum deviandi, qui non pepercit excedenti. Primus innocentiae gradus est, odisse culpanda: sed veritatis interest, domine fili, et catholice disciplinae, ut sectatores etiam eorum atque participes oderitis, quorum exse-
crandos principes judicatis. Non in damnandis sola, id est certa nomina, sed in his etiam qui damnatos sequuntur, sunt crimina persequenda. Frustra aver-
sari se plures asserit, qui unum de his qui detesta-
tione digni judicantur exceperit: non enim numerus errantium hominum, sed meritum consideratur er-
rorum. Illoc ideo, ne facile putet vestra clementia Acacii prætereundam esse personam. Nonne ille est

qui ceno Petri, Bioscori et Eutychetis degmate et communione pollutus, dum copulatur, immersus est? Illius sustinet in condemnatione sup-
plicum, cuius elegit in communione consortium? Qui viritim propter impietas suas horum singulos odit, et in illis Acacium necesse est oderit, et omnes in Acacio non amarit. Ab illo per Orientales Ecclesias fermentum nefandi erroris inolevit. Inde Alexandrinae perfidiæ eousque nutrita superbia, ut non acquiescat, sicut scripsistis, mandatis salutari-
bus, cuius famulatur imperii; et in errore declinando, non sequatur admonitionem, cuius in agendis rebus experitur sibi utilem potestatem. Unde et ma-
jore hujusmodi homines convenient detestatione vitari, quia que docere debuerunt, nec dum ab aliis instruantur, assumunt; spenentes in his imperantis monita, in quibus tantum non timeri jubentur imperia; et immemores devotionis contra salutem animæ, quos contumaces esse oportuit pro salute. Hos mentibus perditis ausus nutritiv Acacii cum perfidiis juncta communio: atque ideo aestimandus est auctoris loco, cuius gravius peccatur exemplo. Nihil enim vitia magis quam imitatio fovet, dum creduntur non improbanda esse; ad quæ alii quoque videntur accedere. Fragilis est et caduca mortalitas: vix nefariæ cogitationes dum comprimuntur inter-
reunt. Jacet semen noxiū sub errore, nec deficit: latum pandit dereliquentibus aditum qui jungit cum improbitate consensem. Utinam, invictissime impe-
rator, inter ipsa apostolicae distinctionis initia Orientales Ecclesiæ Acacii contagia nefanda vitassent: non per multos error ille noxia venena diffunderet; ipsa quoque erecta tunc fortassis Alexandrinae Ecclesiæ tunc colla cecidissent, dum percussum perfidi-
am suam in damnatione imitatoris agnoscerent, et displicerent in complicibus se viderent. Sed dum male nutriti foventur errores, et pravorum consensus inutilis æquitate corrígenda dissimulatur, per impunitatem sequacium mala dogmata multiplicavit aucto-
rum. Et vos quidem, si placet, a Deo (adeo) efica-
citer impetratis, ut condemnatis vestrum de alieno errore propositum. Sed cogitandum est, clementissime imperator, si ei apud Deum sufficiat errata cul-
pas, cui dedit posse corrigere: non est differenda curatio: admoveantur medicæ profundis vulneribus manu. Sola ante Acacium Alexandria perfidiæ sue foeditate sordebat. Respice quantas jam partes emendatio neglecta polluerit. Quousque peteris, domine illi, Ecclesiam Dei divisionem suorum mœ-
rere membrorum? anticipent beneficia tua ad Deum per ventura suspiria: assume fidei curam: et vexillum salutis attollens, ad errores ab Israel removendos velut Ezechias alter exsurge: fas tibi laude novorum operum titulos æquare prisorum. Ille dissi-
pavit excelsa, tu superbiā erecte impietatis inclina: ille simulacra contrivit, tu dura infidelium corda confringe: ille memoriam serpentis ænei sustulit, tu virus præsentis effunde. Offer Deo recta quæ fecit; et spera dona quæ meruit. *Fidelis est enim Dominus, qui reddit singulis secundum opera eorum (Matth. xvi).*

In aperto est quanta sit exspectatio fidelium, quanta A acti temporis rectæ tegat sedulitas actionis. Præstat trepidatio perfidorum. Illi ambiant gaudere cum angelis de receptis : isti metuntur, ne ab his quos deceperant destituti, pœnus remaneant præparatis. Pendunt anxia corda cunctorum. Ab ultimis ad nos Galliis directa legatio, si quid de unitate redintegrationis sollicitudo nostra promovisset, fama secuta, consuluit. Nec difficile opus clementiae tuæ. Scit Deus suorum laboribus subvenire. In usu est ad principes suos convertere colla subjectos. Dat specie maximum signum recens religiosæ memoriam Marciani imperatoris exemplum. Quid egit tunc vulgus, aut populus? Non opus nota revolvere. Adulta est perfidia ista per devios, sopita per justos. Imitare religiosi integritatem propositi, quam studio civilitatis æquasti. [Ad hæc nostris lacrymis, nostris precibus alleganda, Ennodium atque Peregrinum fratres et coepiscopos nostros vice nostra pro exhibenda etiam honorifica salutatione direximus; ideo maxime designato viro fasce secundas legationis imposito, ut qui nobis spei bona detulit initium, nunc adjutore Deo plenum reportet effectum. Acquiescite, precamur, fidelibus monitis, cujus vos delectatos dudum legimus institutis. Data in nomas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).]

PISTOLA XII.

AD TIMOTHEUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM HÆRETICUM COMMONITORIA PER SUPRADICTOS LEGATOS.

Pro unitate Ecclesiæ laborandum.

Hormisda Timotheo episcopo Constantinopolitano.

Non mirabitur dilectio tua rationem praeteriti silentii mei, si quæ precesserint universa consideret: non mirabitur presens alloquium, si quæ sit vis caritatis expendat. Sustinere enim omnia caritatem, magistro gentium docente (*I Cor. xiii*), cognovimus; quæ si sua, sicut confinet doctrina ipsa, non querit, an incongrue abusus privilegio meo, quod tibi potius prodesse possit, exhibeo? Exspectare enim me decuit ab errantium coniunctione te liberum, et sic amare correctum: videre ab improbandis dividi, atque ita litterario sermone complecti. Sed quem optem reducem, eur differam vocare tardantem? Cur non detur locus moderationi, cum nihil detrahitur aequitati? Impendenda sunt qua laborantibus prosunt, si nos societas contagione non polluant. Haec causa mihi fuit præsentium litterarum, ut horter, ut moneam, ne terram nostram iacere patiamur negligenter infecundam. Non diu infructuosam arborem occupare sotum diligens permittit agricola: patienter exspectat; sed nunquid sub contiunctione perdurat? Vocatus ad salutaria, non moreris. Prope ab innocentia non recedit, qui ad eam sine tarditate revertit. Movere Patrum monitis, et insistens fidelibus sine lapsu aut errore vestigiis, præcedentia dilue per futura. Adjacet tibi modo ad justa populos incitando, modo pro fide principalibus vestigiis supplicando, dirigere quod devium est, solidare quod dubium: magno te convenit labore providere, ut causas trans-

A acti temporis rectæ tegat sedulitas actionis. Præstat quidem anime suæ, per quem universalis aliquid confert Ecclesiæ. Et ita se res habet, ut si studiosus, si indefessus institeris, sicut tibi utilis causa communis. Data ut supra (anno Domini 517).

PISTOLA XIII.

COMMOMITORIA AD UNIVERSOS HÆRETICOS EPISCOPOS ORIENTIS PER SECUNDAM LEGATIONEM TRANSMISSA.

Unitas catholicæ fidei custodienda.

Hormisda universis episcopis in Orientis partibus constitutis.

Etsi admonitionis meæ cura desideret, vos tamen proprii memores convenienter officii, non negligenter omittere que enixe omnes decet pro animæ suæ salute servare, ut mandatorum cœlestium disciplina,

B non alieno studio, sed ipso vobis clareret inesse proposito. Nam licet laude non careat qui bonis consiliis obsecundat, tanto est tamen potior in honore sapientiae qui prævenit recta, quam qui sequitur instituta, quanto est illustrius docere quam discere. Recordetur unusquisque in qua vocatione a Domino sit vocatus, et quid ab eo exspectetur advertat. Misericordia est intra meritum jacere propositi, cum id quod præfertur nomine, non ostenditur actione. Magna meruimus, si quod inducta (indicta) postulant implamus. Qui se ad pascendas dominici gregis oves gaudent adscitum, cogitet de commissa sibi gubernatione judicium. Pervigil adhibenda tutela est, continuanda custodia: non dandus lupis rapacibus locus, non

C nullius casibus relinquendus: quia neglectus error ovium, culpa pastorum est. Veniet qui rationes creditæ dispensationis examinet. Omnia quidem constat esse justitiam, nec ulli impunitam licentiam patere peccandi. Sed qui gradus nesciat esse meritorum, et sicut non æque præmia, ita diversa esse supplicia? Multiplicantur scientibus plagæ: pauca flagella leguntur inscitiae. Quod si ita est, sicuti esse non dubium est, existimandum quid in eo deceat esse propositi, cui alienos quoque errores necesse est imputari. Clamat sanctus Spiritus per prophetam:

D *O pastores Israel: nunquid semetipsos pascunt pastores (Ezech. xxxiii)?* Certum est plus ab eo, cui plus creditur, exigendum; et tanto magis nos obnoxios fieri, quanto effusiore gratia contingit honorari. Magister bonus, et docens per obscuræ lucem, per similitudinem ænigmata veritatem, servum talenti a se traditi, præter augmenta, custodem non arguit infidelem, sed condemnavit inutilem (*Matt. xxv*). Unde in aperto est in quo metu esse deceat eum qui dominicum numisma perdidit, si culpatus est ille qui acceptum sine imminutione servavit (*Luc. xix*). Nullus contentus sit innocentia sua, quia Deo nostro universa cernenti, per predicationis assiduitatem, rationem quoque propositi debemus alieni. Largam scientiam decet esse doctorum. Non amat fides Christiana secretum; quam quisquis in aure tantum effundit, abscondit. Per universas gentes verbi prædicatione mandatur apostolis, et quam inexcusabiliter hoc quisquam potest sibi tacere commissum. Quid

prodest cuilibet paternarum reverentiam servare regula, si concuti haec ab aliis, si sine honore tractari patienter accipiat? Infirmum ostendit affectum, qui quod diligit non tuerit. Incursantur passim sancta a perfidis constituta, et rediviva subinde de compressis excessibus resurgit improbitas. Quemadmodum, rogo, pietatem in Deum probat, qui nefanda dissimulat? Recordemur qua catholicorum frequentia sacerdotum illa quibus nitimus celebrata didicerimus esse concilia: quantos nec debilitas impeditivit, nec senectus onerosa tardavit. Exigua visa sunt spatiisarum intervalla regionum, et labores ipsi pro quadam consolatione jucundi, dum spiritu sanctarum congregationum regente sapientiam, sera etas quod servaret acciperet. Et haec insectantibus impiis post damnatam in radice perfidiam, tacet, qui scit sibi esse mandatum: *Exalta vocem tuam qui evangelizas Jerusalem: exalta, noli timere (Psal. xl).* Nonne hoc ante oculos habens, discipulum ita gentium doctor instituit, ut opportune evangelizare non cesseret? admonens: *Attende tibi et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt (II Thess. iv).* Ergo, vel propheticis stimulis excitati, vel normis apostolicæ institutionis instructi, curam salutariæ prædicationis assumite. Diligite et vindicate sententias probatas pii, infligebitis inimicas. Et ad petram, supra quam est fundata Ecclesia, revertentes, apud illorum etiam vos Patrum spiritus, quorum veneranda constituta improbe labefactantur, absolvite; aestimantes, cum Dominus ad illud quod exspectatur examen advenerit; qualis apostolis creditus, qualis aliquorum tentantium dubitatione compertus, qualis angelo prænuntiante promissus: utrum ab illis melius sit argui, an cum eorum cohorte conjungi? utrum talis qualis videbitur, aut qualis ab impiis negatur, Dominum confiteri? Nil vos retrahat a salute: velocibus ad viam redite vestigiis. Lapsus ruuentem non gravat, si resurgat, Larga est dominicæ doctrina clementia: noxia sunt erroris vincula, dum retinent. Odit justitia pertinaces, foveat clementia corrigentes. Data iii nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (anno Domini 317).

EPISTOLA XIV.

AD EPISCOPOS ORIENTALES ORTHODOXOS EADEM
SECUNDA LEGATIONE TRANSMISSA.

Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denuo Constantinopolim missos esse scribit.

Hormisa episcopis orthodoxis.

Est quidem fidelium speciale solatium Deus, nec unquam inter quælibet dura deficiunt, qui se ad eum toto studio contulerunt. Verumtamen hoc votum proposito vestro debere me fateor, ut sicut exsuto de sinceritate fidei vestræ, ita de firmitate merear gaudere constantiæ. Unde et aspectu interiori vos intuens, ad desiderium colloquendi vobiscum promptus assurgo, ut et dilectionem circa Deum vestram litterario sermone remuneret. et spem pagi-

A nali adhortatione confirmem; atque ita his cum quibus mihi est consortium sanctæ communionis, jucundum reddam testimonium caritatis. Non enim sufficit animo meo de nobis esse securum, nisi ostendero illum quoque, quo vos complector, affectum. Siquidem declarat se non ex judicio odisse a Dei dilectione divisos, qui potest non amare conjunctos. Benedico igitur Deum, dum fervorem fidei vestræ inter procellas varias, tempestatum adversa considero. Vos quoque, ut super his pietatem ejus glorificetis, uberiore exultatione suadeo; quielectorum suorum mentes quo acceptiores sibi reddat, examinat; et licet cognitos sibi, quibusdam tamen difficultatibus probat, ut justitiam quoque inesse dono quod largitur ostendat. Atque ideo pertinaciter bono vos convenit imminere proposito, nec in via qua ducit ad coeli regna deficere. Qui intuetur dominica munera non restimanda promissa, nullius potest respectum habere periculi. Non enim frangit consideratio praesentium malorum, nisi futurorum bonorum vincat oblivio: quando omnem amaritudinem laboris excludit, qui dulcedineam spei, quæ exspectatur, amiserit. Quæ enim difficultas beatitudini par est? aut quæ condignæ præmiis passiones ad futuram scilicet gloriam, quæ in nobis Apostolo annuntiatae revelabitur (*Rom. viii*)? Absit ne quidquam a Christi caritate nos separat. Quanta est tribulatio, si gloriam parit? Materia prosperorum est quæ putatur adversitas. Dum inclinamur, erigimur. Nemo haberet futuram remunerationem, nisi necessitates praesentium sustineret. Videat quanto opere hominum terrena messis assurgat. Quanto est igitur labore procurandum, ut coelestia dona non pereant? Quieta est negligenter vita, sed non voti opulenta substantia: *Signus est operarius, ut fructum mercedis accipiat (Luc. x).* Indiscrete passim pietas cum impietate languesceret, si examinatio bonos a malis divisura cessaret. Gratum admodum spectaculum Domino in agone justorum: nec quidquam ita supernam gratiam conciliat homini, sicut aduersorum impetus patienter excepti. Quis milites sub pacis securitate miretur (a)? Non est arduum in sicco secura fixisse vestigia; nec artem gubernatoris ostendit marina tranquillitas. Satis est intrepidum inter bella procedere, inter lubrica non labare, fluctus in tempestate contemnere. Sœviat, et motus suos exerceat mundana tentatio, dum manifesti appareant qui probantur. Hæc scientes, carissimi fratres, fidei vestras tenete constantiam, et ipsa etiam, si inciderint, militantia meritis vestris amate pericula. Annuntiate quæ colitis, et participate etiam per universum orbem mandata evangelica quæ tenetis: supra stipendia vestra, correctio quoque vobis ascribatur aliena: inter cæterorum enumerationem, quibus sibi divinam gratiam plenus spiritu Dei propheta conciliat (*Psal. l.*), inter ea quibus misericordiam, qua conservetur, exorat: docere si iniquas vias Domini, et conversionem per se fieri prædicat impiorum. Beati quibus vita innoocenter

(a) Edit. Rom. habet: *Quis miles sub pacis securitate meretur.*

acta dat præmium. Beati per quos alii quoque præstatur exemplum. Et nos quidem, quantum in nobis est, nec sollicitudine, nec labore cessamus, ut humilitatem, quam nos Dominus noster docuit, imitati, quæ saluti eorum convenient postulemus: ut dispensationis mihi creditæ, dum agnoscitur cura, probentur officia. Nam repetita vice Ennodium atque Peregrinum fratres et coepiscopos nostros, mandata fægatione, direximus, rationem, adhortationes, preces, lacrymas ingerentes, ut ab impiorum contagione separati, ad veram fidem iisdem quibus vos modis, et apostolica scit sedes, se conferant, aut certe non nos defuisse prædicationi, sed illos propriæ saluti mundus agnoscat (*a*). Data Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XV.

AD POSSESSOREM EPISCOPUM.
In fide catholica perseverandum.

Hormisda Possessori episcopo.

Optimam vestræ caritatis audientes instantiam, et cognoscentes rectæ (*b*) vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus: ut et in ea dispositione persistas, et caeteris quod sequuntur tribuere possis exemplum. Ista sunt dona coelestia: ista sunt divinæ retributionis indicia: ista sunt Dei iudicia, quæ te a catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, præsentibus hortamur alloquiis, ut in ea constantia, qua electus es, perseveres, et augmenta probabilibus initiis subministres: quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur immixtus. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros, futura præmia ponentes, apostolica vos admonitione consulimus, dicentes: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis II Cor. x.* Meliora tamen speramus, quia Deus, qui per beatum Apostolum dixit: *Qui vos non dimisit tentari super quod potestis* (*Rom. viii*); ipse pro sua pietate, quos suos elegit esse, et de laqueis adversariorum, sicut semper, eripiet. Libellum dilectionis tuæ de confessione recte fidei per legatos nostros remeantes accepimus, et in eos sinceritatem tuæ fraternitatis agnoscimus: quia quod recte credit, sub attestatione publica prædicare non distulit. Data III nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

b EPISTOLA XVI.

AD POPULUM ET MONACHOS CONSTANTINOPOLITANOS, PER
EOSDEM LEGATOS DIRECTA.*Abstinendum a consortio hereticorum, et in catholica
fide perseverandum.*

Hormisda clero, populo et monachis orthodoxis Constantinopoli consistentibus.

a Possessor episcopus Africanus pro fide catholica Constantinopoli exsulabat, fidei catholice professionem ibidem edidit coram prima legatione. Magno cum fructu et commodo omnium catholicorum Constantinopoli hoc tempore morabatur. Baronius anno 517, num. 26. SEV. BINIUS.

(a) Deest data in edit. Rom.

A Si is qui calicem aquæ frigidæ, mandata evangeliæ secutus, obtulerit, mercedem boni propositi, ipso Domino, qui hoc docuit, restituente, consequitur; nonne qui tanto populo fidei veritatem annuntiare distulerit, juste poenam damnationis incurrit? Hinc est quod intermissionem mandati coelestis effugiens, (quod decet loquendum est in his quæ ad Deum pertinent, nec tacendum) habens quoque vestræ salutis affectum, admonitionem eorum quæ presens necessitas poscit assumpsi; omnes, quibus curæ est fide integræ Christianam religionem servare, contestans, ut eos qui sanctam Chalcedonensem synodum et beati Leonis de fide catholica conscriptas epistolæ declinant, quibus possunt viribus aversentur et fugient; quando ipsi sunt, qui Eutychetus et Dioscori Alexandrini, vel potius nefanda Manichæorum contagione polluti, verbo quidem adversus constituta Patrum videntur habere certamen, rebus autem contra incarnationem Domini nostri Jesu Christi evidenter insurgunt. Recordamini, carissimi, quæ fuerunt Basilisco palatina aulae incubante tentata; et temporum illorum acta vel visa vel auditæ recolite. Quam scelestæ tue fuerit Timothei cognomento *Æluri*, quam impudens et monstruosa præsumptio: quantus etiam per universum orbem fidei se vestræ fervor ostendebit. Probavit tunc Constantinopolitanus populus, quam pure deceat credentes Christiana servare mysteria. Sed transacta utinam studia fuissent, et non nunc similia tempus expeteret.. Rursum enim iidem

B C haeretici caput improbum de profundo, quo immersi tenebantur, attollunt. Atque ideo rogo, hortor, admoneo dilectionem vestram, ab eorum vos concilios et communione secernite. Recordamini zeli prioris, et vivere in vobis lucem, scintillam ignis spiritualis ostendite, ne simplicem in vobis veritatis affectum perditorum astutia expugnasse se gaudeat. Et hæc quidem, quantum ad presentem necessitatem, et assumendum contra impios cautionem, dixisse sufficiat. Spero tamen quod si admonitio ista promoverit, et mihi et vobis utilis erit; quando et Deus in vestra salute glorificabitur, et fructus nostræ sollicitudinis apparebit. Data III nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XVII.

AD ENNODIUM ET PEREGRINUM EPISCOPOS.
Joanne Nicopolitano, quæ contra eum Thessalonicensis tentaverit, se cognovisse scribit, novanque causam sedis apostolice ingestam, iisdem cognoscendam per litteras hasce commisit.

Hormisda Eunodio et Peregrino episcopis.

Posteaquam profecta est caritas vestra, Nicopolitanus diaconus, qui vobis etiam occurrit in itinere, Romanum venit; quem præter moram vidimus, cogitantes

" His omnibus litteris datis adjecit pontifex libellum confessionis catholicae, quem supra recitavimus, cui subscribendo, quisque se vere catholicum esse probare, Romanæque Ecclesie catholicam communionem consequi posset. SEV. BINIUS.

(b) Ibid., fidei.

ne forte esset quod ad instructionem mandatae vobis A et prædecessoris sui bonum exemplum sequens, condemnat hæreticis vel transgressoribus ad sedem B. Petri apostoli misit, et suspectus est : huic nunc Thessalonicensis episcopus insidiatur, et eum concutit; contraria his quæ fecit ab eo exigere volens. Hinc pater vester, et omnes orthodoxi rogant ut jussionibus vestris removeatur ab eo ista molestia; ne videatur hominibus propter hoc illum persecutionem pati, quia ad communionem sedis apostolicae rediit; et qui exspectant per vos unitatem fieri, aliud incipiunt credere, si piatatem vestram viderint hoc dissimilare, hoc negligenter accipere. Visum est nobis expedire, ut litteras quas ad Thessalonicensem in causa Nicopolitana direximus, quolibet ordine prudentia vestra diversis in locis faciat publicari, magnopere tamen in civitate Thessalonicensium, quia hoc facto, et a persecutione nostrorum potest cessari, et ad ipsius, si se correxit, credimus pertinere salutem.

B EPISTOLA XVIII.

AD EOSDEM.

Quid in causa Nicopolitana cum Thessalonicensi agendum sit præscribit.

Hormisa Ennodio et Peregrino episcopis.

Iu nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, intercedentibus et adjuvantibus sanctis, quid agendum sit de causa Nicopolitana Ecclesiæ. Primum ubi Thessalonicanam, Deo juvante, veneritis, epistolas nostras, quas in hac cause misimus, episcopo Thessalonicensi tradite, illum quidem ordinem in ejus salutatione servantes, quem scitis a nobis esse mandatum circa eos qui cum sede apostolica, hoc est Ecclesia catholica non communicant. Traditis autem epistolis, instaurare agere debetis ut se ab ejus Ecclesia concusione suspendat: rationem reddentes, quia non potuit reversus ad communionem et ad corpus Ecclesiæ cum illis qui needum reversi sunt quidquam habere conjunctum, nos non solvere a prædecessoribus nostris concessa privilegia, si ipse ecclesiastica instituta non deserat. Certe redeat ad unitatem, et nos cum eo insistemus, ut omnia privilegia quæcumque consequata est a sede apostolica Ecclesia ejus, inviolata serventur. Dicite etiam aperte illum ostendere iniuriam se esse fidei, si insequitor quos viderit ad catholicam communionem reverti. Quod poteritis causam ibi Deo proprio componere, scriptis ad episcopum Nicopolitanum litteris, quid vestra promoverit opera nuntiate. Si vero obstinatus fuerit, nec ab insecuritate ejus cessare voluerit, secundum litteras quas ad Clementissimum imperatorem misimus, apud principem causam Ecclesiæ Nicopolitanæ sic agite, ut dicatis : Alecyson episcopus Nicopolitanus satisfecit Ecclesiæ catholicæ, suspectus est, et ad communionem reductus: hujus successor Joannes episcopus et Deum ante oculos habens, et de salute sua cogitans,

(a) Edit Rom. addit, cuusa.

A et prædecessoris sui bonum exemplum sequens, condemnat hæreticis vel transgressoribus ad sedem B. Petri apostoli misit, et suspectus est : huic nunc Thessalonicensis episcopus insidiatur, et eum concutit; contraria his quæ fecit ab eo exigere volens. Hinc pater vester, et omnes orthodoxi rogant ut jussionibus vestris removeatur ab eo ista molestia; ne videatur hominibus propter hoc illum persecutionem pati, quia ad communionem sedis apostolicae rediit; et qui exspectant per vos unitatem fieri, aliud incipiunt credere, si piatatem vestram viderint hoc dissimilare, hoc negligenter accipere. Visum est nobis expedire, ut litteras quas ad Thessalonicensem in causa Nicopolitana direximus, quolibet ordine prudentia vestra diversis in locis faciat publicari, magnopere tamen in civitate Thessalonicensium, quia hoc facto, et a persecutione nostrorum potest cessari, et ad ipsius, si se correxit, credimus pertinere salutem.

C EPISTOLA XIX.

AD ANASTASIUM AUGUSTUM.

Joannem Nicopolitanum ei commendat.

Hormisa Anatasio Augusto, per Ennodium et Peregrinum episcopos.

Dum sapientiae vestræ, clementissime imperator, profunda considero, providentes saluti propriæ, vobis displicere non aestimo. Neque enim aut divina monita, aut humana continent instituta, ut qui consulti bona spei, qualibet debeat reprehensione culpari: cum maxime pietas quoque vestra affectu se unitatis et pacis flagrare fateatur. Quæ res me quoque vel pro fiducia conscientiae vestræ, vel pro creditæ quoque mihi dispensationis officio, emergente compulit non supersedere negotio. Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitanæ civitatis antistes, prædecessoris sui sanctæ recordationis Alecyson secutus exemplum, beati Petri apostoli communionem cum synodo sua, damnatis his quos Ecclesia detestatur, expetiit. Is nunc gravibus fatigatur insidiis. Precor mansuetudinem vestram, iniqua molientibus obviare, et removete molestias, et correctum fovete, cui, ut corrigetur, debuisset insisti. Scient enim qui tardaverint, se reos futuros, cum a vobis foveri viderint jam reversos. Fateor, clementissime imperator, miror insidiantium pertinaciam neque Dei neque vestro intuito permoveri. Nam qui oderunt in homine studium desiderii boni, quod de se aestimant judicari, insequuntur, ad recta reduces; jure culpandi, si nouo converterint deviantes. Date fidei vestras clara documenta, si adfore cunctis ad unitatem reductis et officio omni et adhortatione cogitetis.

D EPISTOLA XX.

AD JOANNEM EPISCOPUM NICOPOLITANUM.

Æquo animo ærumnas pro fide sustinendas, et ideo provinciales episcopos ad fidei unitatem ab eo confirmandos.

Hormisa Joanni episcopo Nicopolitanano.

Remeante Pulione subdiacono nostro, litteras caritatis vestræ suscepimus, de constantia fidei, vel de

intentione, quam circa communionem sedis apostolæ geritis, gratulantes : sed contrastati sumus, quod vos aliquas sustinere molestias perhisheris. Ista tamen diuturnam non possunt habere substantiam ; quia ubi Deus pure colitur, etsi adversa contigerint, in prospera commutantur, secundum Apostolum dicentem : *Spes non decipit* (*Rom. v.*). Dubitans apostolorum princeps incendens per pelagus laboravit (*Matth. xiv.*) : mox tamen invocato Domino suo, paratum habuit qui eum correcta manu non pateretur sustinere discrimen. Ergo auctorum nostrorum sequentes exempla, et in ipsorum fide permanentes, illius poscamus auxilium, de quo scriptum est : *Qui nos non dimitit tentari supra quæ possumus* (*I Cor. x.*). Igitur salutantes caritatem tuam hortamur ut, quemadmodum prædiximus, in his quæ bene inchoata sunt perseveres : *quia qui persisterit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth. x.*). Frequenter alloquis tuis nostram sollicitudinem relevare non desinas. Parcialeas quoque sacerdotes tuos competenti adhortatione confirma, quia ista faciendo, talentum tibi creditum poteris multiplicare quotidie. De illa quoque parte, quam dilectio tua postulat, cogitamus, ut ad imperatorem clementissimum pro generalitatibus quiete preces nostræ perveniant. Tantum est ut votum studiumque nostrum congruis orationibus juvare non cesses, quia nos in his Deo auctore perficiendis vacare minime potuerimus. Data v. nonas Martias, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXI.

AD EUMDEM JOANNEM.

Hormisa Joanni episcopo Nicopolitano cum synodo.

Optaremus, dilectissimi fratres, ab omnibus vos molestiarum fluctibus alienos, vitam sub tranquillitate serenitate transigere, et Deo nostro, remota mundanarum tempestatum mentis perturbatione..... moverunt : quia quæ fieri nolumus, necesse est, ut facta doleamus. Sed abundat mundus incommodis et temptationibus : sæculum istud, in quo peregrinamur, expositum est passim, veluti magna moles, ventorum procellis. Ita tidelium mentes diabolicis pulsantur insidiis, et, sicut dictum est, *qui volunt pie vivere in Christo, persecutiones patiuntur* (*II Tim. iii.*). Sed consolatur spes a justo retributore promissa : *quia beatus est qui non fuerit scandalizatus in Domino* (*Matth. xi.*). Non dejicant milites Dei impetus fragiles et caduci. Qui assistit strenuis, non delectatur ignavis. Facile contemnuntur ista quæ transeunt, si illa quæ sunt mansura cogitentur. Amplectenda est probationis occasio : quia licet sint dura onera laborum, præmia tamen majora virtutum. Quemadmodum par erit ei remuneratio, qui se imparem monstrat examini ?

Non simus segnes ad fortia, si pervenire cupimus ad promissa. Quis super hoc exspectet vocem hominis, cum quotidie nobis insonet sententia veritatis : *Beati qui passiones patiuntur propter justitiam* (*Matth. v.*) ? Sed ne me, fratres carissimi, (licet apud fideles magna sint) spiritualia tantum vestræ exhibere crederatis confirmationis solatia; providendis enim pro

A vestra tribulatione remedii, quantum in homine esse potuit, non quievit. Nam per legatos ad Orientis principem destinatos, et Thessalonicensem episcopum, ut ab infestatione vestra cessaret, admonui; et prorogatis paginis, ut imperatori supplicaretur, ad junxi.

Hæc quantum ad presentis sunt provisa : sed illa quæ ad spem futuram pertinent, hæc sunt potius mentibus intuenda. Sane hoc me fateor fuisse miratum, quod inter allegationes angustiarum religiosæ prudentiæ vestræ haec potuit cura subrepere, ut a me sub consolationis colore dirigendi ad Thessalonicensem episcopum solidas litteras licentia posceretur. Egone hujus rei auctor existerem, quam si in scio me cognoscere factam esse, culparem ? Absit ista perversitas. Audite apostolicam vocem, sed personæ meæ convenienter aptandam. *Si quis destruxi hæc iterum reedifico, pravaricatorem me constituo* (*Gal. ii.*). Nolite, obsecro, ad evitata vix redire contagia ; nec pedes luto, quo tenebantur, avulsos, patiātmini male rursus immergi. Sinite obliterata esse transacta. *Nemo mittens manum suam in aratum, et aspiciens retro aptus est regno Dei* (*Luc. ix.*). Impediuntur a processu propositi itineris, qui reflexis oculis respiciunt quod relinquunt. Non amant ecclesiastice discipline eos in quibus remanet memoria illa perfidiae : totos ab errantibus oportet abscondi : quia in tantum detestabiles existimantur ad spreta redeuntes, ut B. apostolus Petrus (*II Petr. ii.*) melius illis

B esse predicaverit, ut non cognoscerent viam justitiae, quam cognoscentes retrorsum reflecti in tradito sibi sancto mandato. In aperto est qua pertinacia traditæ fidei debeat constantia custodiri, si tolerabilius est in errore persistere, quam coquinatioibus rursum, quas quis fugerit, implicari. Data pridie idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

EPISTOLA XXII.

AD DOROTHEUM EPISCOPUM THESSALONICENSEM.

Hormisa episcopus Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitanæ urbis antistes cum synodo sua variis se concussionibus atque dispendiis graviter causatur affligi ; quod a transgressorum sociate divisus, postquam communionem sedis apostolæ emeruit, ad Thessalonicensium Ecclesiam ordinationis sue initia non direxit. Potuisset neglectus esse culpabilis, si unum esset inter omnes mysterium caritatis. At cum multi se a petræ illius, quæ Christus est, soliditate divisorint ; quis non velit ab errantium conjunctione dirimi, numeretur cum his qui consistunt in veritate conungi ? Non igitur consuetudo est neglecta, sed vita contagia. Ergo objicere quis possit errorem, ubi cogitatam salubriter intelligit cautionem ? At nos, quod debueras primus assumere, credebamus te sequi saltem post aliena exempla potuisse. Non sufficit in lapsibus mora, nisi ad reprehensionis cumulum, circ. eos quoque qui ad viam redeunt accedat invidia : Quid aliud, quam beati Petri (quod sine impietate dici non potest) ipsum quod a Domino datum est nomen

oderunt, qui eos qui ad sedis ipsius altaria configuiunt A nam per inobedientiam implere dissimulant; ignoramus ubi magisterium misericordis Domini et magni Dei nobis possit occurrere. Nos autem non ea credimus ratione, fut̄ imisericordes esse putemus, qui misericordiam didicerunt: sed postulationem nostram a praesenti tempore taciturnitate comprimimus, irrationabile judicantes illis precum adhibere bonitatem, qui rogari se nolint, contumaciter respuentes: injuriari enim et annullari sustinere possumus, juberi non possumus. Data v̄ idus Julii Constantinopoli, Anastasio Augusto iv et Agapito viro clarissimo consulibus (anno Domini 517)

EXEMPLUM RELATIONIS

MINORUM ARCHIMANDRITARUM ET CÆTERORUM MONACHORUM SECUNDÆ SYRIÆ

B Scribunt quæ pro fide catholica ab Eutychianistis, quos imperator minime coercendos curáverat, patiantur, et quod ab imperatore non audit, Romanum pontificem tanquam communem patrem interpellent.

Sanctissimo et beatissimo universæ orbis terræ patriarchæ Hormisdæ, continent; sedem principis apostolorum Petri, deprecatio et supplicatio minorum archimandritarum et cæterorum monachorum secundæ Syriæ provinciæ.

Gratia Salvatoris omnium nostrum Christi nos ad vestram beatitudinem refugere velut de hieme et tempestate ad portum tranquillitatis admoniti, minime circumvallantibus (e) teneri jam credimus. Nam etsi patimur, gaudentes sustinemus scientes,

C quia non sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii). Quoniam vero Christus Deus noster principem pastorum et doctorem et medicum animarum constituit vos et vestrum sanctum angelum, dignum est passiones, que nobis contigerunt, exponere, et immisericordes ostendere lupos, qui dissipant gregem Christi: ut auctoritatis baculo eos expellat de medio ovium, verbo autem doctrinae animam sanet, et orationis medicamentis mitiget. Qui autem sint isti, et qui hos adversum nos armaverint, auditis utique, beatissime: Severus ille et Petrus, qui nunquam in Christiano numero reputati sunt, qui per singulos dies sanctam Chalcedonensem synodum, sanctissimum patrem nostrum Leonem publico anathemate

D impetrantes, qui judicium Dei nihil aestimantes, et colendo canones sanctorum Patrum conculcantes, episcopos quidem principali potentia facientes exhiberi, et nos cogentes illudere prædictam sanctam synodum, supplicis inæstimabilibus affligentes. Unde et quidam eorum injectas plagas minime sustinentes, de hoc sæculo trausierunt, et in nostrorum vero non exigua multitudo perempta est. Euntibus namque nobis ad mandram domini Simeonis pro causa Ecclesiæ, insidiati sunt nobis in itinere pre-

quas cædes quasve injurias orthodoxis Severus Antiochenus, cæterique Acephali intulerint in Syria, sequens epistola indicat. SEV. BINIUS.

(d) Al. firmata.

(e) Al. ad nos calamitatibus.

Quo pudore, rogo, privilegia circa te illorum manæ desideras, quorum mandata non servas? et reverentiam quam nou exhibes fidei, cupis tibi ecclesiastica potestate deferr? Si in iisdem vestigiis, quibus catholici nituntur, insisteres, insectationem tamè proximi vitare deberes; sciens secundum Domini nostri et Salvatoris, quem colimus, instituta, eum qui scandalizaverit unum de minimis, obnoxium magnis esse peccatis (*Marc. ix.*). Ubi est, Domine, humilitas, quam sub occasione discipulorum tuorum certantium de loci qualitate docuisti? Tu ostendis illum esse maximum, qui exhibere studuerit se pulsuum, *Respic e cœlo, vide: visita vineam istam te cultore plantatam (Psal. lxxxix)*: intende circa mandata tua minimos, et circa ambitum honoris elatos.

Cur recentia cupitis, et prisca deseritis, circa summa desides et parva curantes? Nonne hoc est rerum vilia decimare; et legis precepta contemnere? Serva illa que Deo congruunt; et facile ea quæ sunt ab hominibus subsequentur. Quin potius curam salutis assume: et cur te alius prævenitur in veritate, suspira: ue si insectari eos qui ad Ecclesiæ revertuntur membra persisteris, tu quoque cum his quos nominatim condemnat apostolica sententia, copuleris. Data pridie idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

^a EPISTOLA

ANASTASIUS AD HORMISDAM.

Suggillat Hormisdæ nimiam duicitam.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Etsi magnum aliquid taciturnitas judicatur, tamen necessarium est admirare Dei misericordiam assidue frequentare sermonem. Et quia initium fidei, quam nos Dominus et Deus Salvator noster Jesus Christus docuit, in remissione peccatorum præcellit, nulli habetur ignotum. Ipse enim per propriam passionem omnia Adam peccata mundavit: et haec fuit negotiatio humiliatis ipsius, ut et prefatum et omnes fratres liberaret ex servitute peccati, voluntarie personam servi suscipiens. Nam beatus Paulus apostolus docuit nos scribebas ad Romanos: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et in eos qui non peccaverunt (Rom. v.)*: ex quo est universitati quodammodo declaratum ex generali dispositione, sive mirabilibus, specialia quæque exempla debere (a) semel (b) tam magnæ legis (c) jussiones, et tam pia bonitate (d) firmatæ, ut omnis doctrina, quam discipulis suis tradidit, in hoc firmamento consistit. Fugavit ægritudines, sive multifaria genera passionum: nodum peccati propria, sicut dictum est, passione resolvit; et agens, ad implenda similia discipulos facti et sermonibus instruebat. Verum, si sicut aliqui nituntur ostendere, certi ex ipsius apostolis tam plam doctrinæ

^a Hoc tempore contigerunt ea quæ scribit Anastasius Bibliothecarius in Vita Hormisdæ, his verbis: *Item secundo misit Eunodium, etc. Quibus peractis,*

(a) Edit. Rom. addit suspicere.

(b) Al. tanta.

(c) Al. jussione.

dicti coquinati, et supervenientes occiderunt ex A nobis trecentos quinquaginta viros, quosdam autem vulneraverunt; alios vero, qui potuerunt ad colenda altaria configere, ibidem peremerunt et monasteria incenderunt, per noctem mittentes multitudinem inquietorum hominum redemptorumque omnem pauperatatem ecclesiasticam hujusmodi pestiferi homines consumentes. Ad singula autem delatae ad vestram beatitudinem instruent chartæ a venerabilibus fratribus Joanne et Sergio, quos miseramus Constantiopolim, sperantes vindictam fieri de his quæ commissa sunt. Sed eos nec verbo dignatus est imperator, sed etiam cum grandi contumelia expulit, comminatus eis qui ista porrigerent. Unde hinc est nos vel sero cognoscere, quoniam tanta parvitas et audacia talium malorum aduersus Ecclesias facta, ipsius immissione composita est. Deprecamur ergo, beatissime pater, supplicantes et rogantes, ut exsurgatis, cum fervore et zelo, et condoleatis juste pro corpore laniato (nam caput estis omnium) et vindicetis fidem contemptam, canones conculeatos, Patres blasphematos, et tales synodus anathemate impetratam. Vobis a Deo data est potestas et auctoritas ligare et solvere. *Non opus habent qui sani sunt medici, sed male habentes (Math. xvi).* Exsurgite, Patres sancti, venientes ad salvandos nos; imitatores estote Domini nostri, qui de cœlo super terram advenit querere errantem ovem: Petrum illum respicite principem apostolorum, cuius sedem ornatis, et Paulum qui est vas electionis, qui circumeuntes, C orbem terrarum illuminaverint: nam magna vulnera in aioribus indigent adjumentis. Mercenarii videntes lupos venientes adversus oves dimittunt eas dissipari ab illis: vobis autem veris pastoribus et doctoribus, quibus cura pro salute ovium commissa est, occurrit ipse grex cognoscere suum pastorem, ab immixtissimis bestiis liberatus, et vocem sequens pastoris, sicut Dominus ait: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me (Joan. x).* Non ergo despiciatis nos, sanctissime, qui a bestiis ferociis quotidie vulneramur. Ad perfectam autem notitiam vestri sancti angeli, anathematizamus in eadem nostra depreciation virtutem habente libelli omnes projectos et excommunicatos a vestra apostolica sede. Dicimus autem Nestorium, qui fuit Constantiopolitanus episcopus, Eutychetem, Dioscorum, et Petrum Alexandrinum, qui coguominatus est Balbus, et Petrum, qui dicebatur Fulio, Antiochenum nihilominus et Acacium, qui fuit Constantiopolitanus episcopus, eorum communicatorem, et omnes qui unum illorum hereticorum defendunt.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Alexander misericordia Dei presbyter et archimandrita sancti Maronis deprecatus sum.

Simeon misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Joannes misericordia Dei diaconus et dispensator ut supra.

Procopius misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Petrus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Eugenius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Geladius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Bassus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Romulus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Euselius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Malchus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Leontius misericordia Deidiaconus ut supra.
 Stephanus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Carufas diaconus ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Samuel diaconus ut supra.
 Theodorus presbyter ut supra.
 Joannes misericordia Dei presbyter ut supra.
 Joarnes presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra,
 Joannes diaconus ut supra.
 Simeonius diaconus ut supra.
 Salinus archimandrita ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Mucymus presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Paulus presbyter ut supra.
 Priscus presbyter ut supra.
 Antonius presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Julianus presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Zachæus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra,
 Thomas presbyter ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Paulus presbyter ut supra,
 Joannes presbyter ut supra.
 Sergius diaconus ut supra.
 Item Sergius diaconus ut supra.
 Julianus presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Ammonius diaconus ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Lucas presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Flavianus archimandrita ut supra.
 Monimus diaconus ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Antonius diaconus ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.

Eliseus presbyter ut supra.
 Sergius diaconus ut supra.
 Isaacius presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Philippus diaconus ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Zenobius presbyter ut supra.
 Moras diaconus ut supra.
 Isacius presbyter ut supra.
 Ananias presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 David thos diaconus ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Lamues presbyter ut supra.
 Daniel archimandrita ut supra.
 Simeon archimandrita ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 David presbyter ut supra.
 Dorotheus presbyter ut supra.
 Antoninus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Darsumas (Forte *Barsumas*. HARO.) presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Marcellus presbyter ut supra.
 Priscus presbyter ut supra.
 Maras presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Item Thomas presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Salinus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Varasaldas presbyter ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Marcellus diaconus ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Gennadius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Isidorus archimandrita.

A Julianus presbyter ut supra.
 Joannes et Romanus et Thomas presbyteri ut supra.
 Antoninus diaconus ut supra.
 Abraham presbyter, Maras diaconus et Abraham presbyter ut supra.
 Zenobius et Stephanus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Demetrius presbyteri ut supra.
 Thomas et Dominus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Elias presbyteri ut supra.
 Abramius et Pelagianus presbyteri ut supra.
 Romanus et Abram presbyteri ut supra.
 Simeonius presbyter et Carufas diaconus ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Simeonius et Julianus presbyteri ut supra.
 Eutychianus et Joannes diaconus ut supra.
 B Thonias et item Thomas presbyteri ut supra.
 Romaus diaconus et Joannes presbyter ut supra.
 Eusebius archimandrita et Eustasius presbyteri ut supra.
 Jacobus et Eusebius presbyteri ut supra.
 Sergius et Maras presbyteri ut supra.
 Joannes et Julianus presbyteri ut supra.
 Paulus et Isacius presbyteri ut supra.
 Thomas et Dasianus presbyteri ut supra.
 Joannes et Daniel presbyteri ut supra.
 Jevenas presbyter et Azizos diaconus et archimandrita ut supra.
 Antonius diaconus et archimandrita et Cyrillus presbyter ut supra.
 C Job presbyter et Stephanus diaconus et archimandrita ut supra.
 Bassus diaconus et Basilius presbyter ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Jacobus presbyter et Julianus diaconus et archimandrita ut supra.
 Simeonius et Alpheus presbyteri ut supra.
 Joanes presbyter et Petrus diaconus ut supra.
 Daniel diaconus et Eunus diaconus archimandrita ut supra.
 Alexander et Epiphanius presbyteri ut supra.
 Zoilus et Abramius presbyteri ut supra.
 Julianus presbyter et Joannes diaconus et archimandrita ut supra.
 Carufas et Simeonius presbyteri ut supra.
 D Timotheus diaconus et Petrus presbyteri ut supra.
 Macdonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Dionysius archimandrita ut supra.
 Joannes archimandrita ut supra.
 Simeonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Menas diaconus et archimandrita et Darabsabas presbyter ut supra.
 Sergius presbyter et Theodorus archimandrita ut supra.
 Benjamin archimandrita et Isacius presbyteri ut supra.
 Daniel presbyter et archimandrita et Abraham archimandrita ut supra.
 Simeonius archimandrita ut supra.

EPISTOLA XXIII.

AD ARCHIMANDRITAS SYRIÆ.

Illos solatur hortaturque ut in fide catholica perseverent.

Ορμίσδας ἐπίσκοπος, πρεσβυτέροις, καὶ ἀρχιμανδρί-
ταις τοῖς ἐν δευτέρᾳ Συρίᾳ οὖσι, καὶ λοιποῖς ὁρθοδόξοις
ἐν οἰστήποτε ἀνατολικῶν κλίμαστι διάγνωστος, καὶ ἐν τῇ τῆς
Ἀποκαλυψης καθέδρας ποινινὴ διαμένουσιν.

Ἄναγνωσθέντων γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης δι'
ῶν τῶν ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ ἀφροσύνη ἐφανερώθη, καὶ τῶν
ἀπίστων ἡ ἐπίκυρος μακία λυπηρᾶς δῆλη γέγονε, οἵτινες
ἐπειδὴ τῷ κακῷ λόγῳ πνεύματι ἐμίστησαν τὸν Κύριον,
τὰ μὲλη ἐκείνου ἀσέβως διώκουσσεν, σοσσον ἀπὸ τῆς ὑμετέρας
ρεβεκάστητός ἐστι γρῦναι, ηὐλόγησαν τὸν Κύριον, τὸν
τὴν πίστιν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν μεταξὺ τῶν ἑαυτῶν
φυλάκτων. Καὶ πάλιν τῶν ἐκκλησίων τῶν σάλων, καὶ τῶν
δούλων τοῦ Θεοῦ τὰς ἐπαγγείλεις, καὶ τοὺς κόπους κατα-
νοήσας στενάζουσα κατά τὸν προρήτην, ἐκέραζεν· Ἀνάστα,
Κύριε, δίκαιαστον τὴν δίκην σου, μνήσθητο τῶν ὀνειρισμῶν
σου, τῶν ὑπὸ ἄφρονος δῆλην τὴν ἡμέραν. » Ἰδέως καὶ τὰ
εἴης ὄμοιως ἐπάγω, « Μὴ ἐπιλάθῃ τῆς φωνῆς τῶν ζητούν-
των σε, ἡ ὑπερφάνεια τῶν μετονόμων σε ἀνέβη δικαστὸς
πρὸς σέ. » Καὶ γάρ ἀσπερ ἡμᾶς τὸ ἔδραστο τῆς
πίστεως φυλάττει, οὐτως οὐχ ἀρμόζει περὶ τῆς δικαιο-
σύνης τῆς θείας κρίσεως ἀποτελεῖ. Οὐκ ἔτι νέος, ἀδελφοί,
τῆς ἐκκλησίας οὐτος ὁ κόπος ὅμως ἐν αὐτῷ τῷ τακτευο-
σμοι, ὑμῶντας, καὶ δὲ ἐκείνων, δὲ διὰ πτωχεύεν δοκεῖ,
πλουτίζεται. Ἐν πειρᾷ ἐστὶ τοῖς πιστοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ διά-
τον θανάτου τῶν σωμάτων τὴν ζωὴν περιδινεύειν τῶν ψυ-
χῶν ἀποβιλλοντα μὲν τὰ ύπεροντα, ἀλλὰ ἐμπορεύεται τὰ
αἰώνια, καὶ ἐν τῷ τὸν διωγμὸν ὀδοποιεῖν τὴν δοκιμήν, αἵτινα
γίνεται τῆς ἀξίας ἡ δοκιμή ἀνθητος καὶ ἐν τῇ τυφλάσσει
μανύσσουν ἀγρούσσουν, διτε οὖς ἐν τῆς τῶν ἀνθρώπων
ἀναστροφῇς χωρίζειν δύνασθαι νομίζουσι, τούτους εἰς
τὴν βασιλείαν ἀγονούσι τοῦ Θεοῦ· ἐντεῦθεν ἐν αὐτοῖς τοῖς
κινδύνοις αἱ εὐφρόσυναι, καὶ ἡ περὶ τὸ πάσχειν σπουδὴ·
ἐποδέχεται γάρ τὸν ἀγώνας τῶν ἰδίων, ὃ τῶν μεγάλων
διωργῶν ἀνταποδότης. Τίς γάρ οὖν ἀν δύλασσες ἐν τοῖς
κακοῖς, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐπάθων παραμυθίστε τὰ ἑνωτικά;
ἐκείνην ἐστὶν ἡ ἐπίπεδη ἡ μὴ συγχωρούστη ἐν τῇ ἀνεπιστήκ
ἡμᾶς ἀπονεῦν ἀποκλείει τῶν θλίψεων τὸ περιθόνη ἡ γλυκεῖα
γεῦσις τῶν ἀρετῶν. Τίς γάρ ἀν οἰσθεῖν τὰ παρόντα με-
γάλα, ἔνοντα τὰ μέλλοντα; τίς τὸν θάνατον ἀπαρεῖται,
εἰ τῶν μελλόντων τὴν ἀπόδοσιν κατανοήσειν; Ἐντοτε,
ἀγαπητοῦ μου, καὶ ἀστάλευτον τὴν πίστιν Βεστίου λογισμῷ
φυλάττουτες, τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐπιστενούν, ἐς ᾧ ἐστιν ἡ
σωτηρία, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργον τὸ βραβεῖον, καρπο-
στε. Μεγάλα εἰσὶν εἰς ἡ καλούμενα οἱ ἀνάξιοι. Μὴ βρα-
δυνάτω ἡ ἀσθένεια, διτε ὁ καλῶν ἀνταποδότης πιστός,
καὶ δυνατὸς βοηθός ἐστι μηδ τῷ τῶν καταθυμίων ἐπιτίθ
ἀπατοθῶμεν, μήτε τῶν ἡδέων, μήτε προτρέψωμεν τὰ
εὐχερῆ· οὐ τρυφηλὰ ἥμιν ὁ Κύριος ἡμῶν, οὐ κοιλανευτὰ
ἐπιτρηψιλοτο· ἐπεῖνος ἐπαθεὶ λέπτεσθο, οὐκ ἀργίας. Οὐ
συμβαίνουσι ἐπάκινος καὶ βαθύμια. Τίς τῆς ἀνταπείθεως
ἔστει τόπος, εἰ οὐδεμία ἐστὶ φροντὶς τῆς ἀρετῆς; στενὴ
ἡ πύλη, ἀλλὰ πλάτει τὰ βασιλεῖα· ὀλγίοις ἡ εἰσόδος,
ἄλλα τοῖς δοκίμοις. Οὐχ οὖτοι εἰστοι οἱ πρῶτοι λόγοι πρὸς
ἐκείνους οὓς ἐδίδαξε, οἱ δεώξουσι, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς

¹ Ex alia Latinitate legitur apud Harduinum.

Ex veteri codice Vaticano, expressa in editione

Hormisdas • episcopus presbyteris, diaconis et ar-
chimandritis secundæ Syriæ, et reliquis orthodoxis
in quoconque Orientali climate degentibus, et in
apostolicas sedis communione permanentibus.

¹ Lectis litteris dilectionis vestræ, quibus inimi-
corum Dei patefacta vesania est, et infidelium per-
tinax furor dolenter expositus, qui dum redivivo
spiritu oderunt Dominum, membra illius impie per-
sequuntur, quantum ad constantiæ vestre agnitio-
nem benedixi Deum, fidem militum suorum inter
adversa servantem. Sed rursus Ecclesiarum concus-
sionem et servorum Dei molestias, laboresque
considerans, propheta gemitus meos adjuvante clama-
vici: *Exsurge, Domine, judica causam tuam, me-*
*B mor esto impropteriorum tuorum, eorum quæ ab insi-
piente sunt tota die (Psal. lxxii): libenter ea quoque
quæ sequuntur adjungens: Ne oblîscaris vocem
quærentium te: superbia eorum, qui te oderunt, ascen-
dit semper ad te. Nam siue oportet nos stabilitatem
fidei custodire, ita non convenit de divini iudicij
aequitate diffidere. Non novus hic, fratres, Ecclesiae
labor, et tamen dum humiliatur, erigitur, ac per ea
quibus atteri creditur, dama vitantur. Ex usu est
fidelibus Dei, ut per mortes corporum vivas lucen-
tur animarum: amittunt quidem caduca, sed mer-
cantur æternæ, et dum persecutio viam facit probati-
onem, probatio causa fit meriti: stultis et in cæcitate
sævientes nesciunt, quia quos conversationi homi-
num subtrahere se posse credunt, ad Dei regna per-
ducunt: hinc in ipsis periculis gaudia, et ambitus
passionum: expectat enim agones suorum qui ma-
gnorum retributor est munerum. Nam quis non
frangeretur malis, nisi consolarentur adversa de
præmiis? Spes illa est, quæ non sinit in despera-
tione desistere: excludit siquidem amaritudinem tri-
bulationum dulcis sapor virtutum. Quis enim magni
habeat (magna ducat) præsentia, sciens æstimare
ventura? Quis dispendia vitæ renuat, si quæ suni
recipienda considerat? Persistite, carissimi mibi, et
inconcussam fidem fixa animi virtute servantæ, per-
severantiae laudem, in qua est salus et bonorum homi-
num palma, presumite. Magna sunt ad quæ vocamur
indigni: non retardet infirmitas, quia qui vocat retri-
butor fidelis, et fortis adjutor est. Non prosperorum
spe decipiamur aut mollium: nec facilia propona-
mus: non deliciosa nobis Dominus noster non est
blanda pollicitus: præmia promisit ille, non otia.
Non bene laudi diffusa: paucis aditus sed probatis.
Nonne haec sunt ad eos prævia verba, quos docuit:
Persequentur, et in synagogis flagellabunt vos (Matth.
xv)? Per patientiam, sicut scriptum est, posside-
mus animas nostras, ne eas per impatientiam dole-
Roman. 1591, epist. 21, ac deinceps in aliis.*

μαστήγωσουσιν ὑμᾶς; οἱ Διὰ τῆς ὑπομονῆς, καθόδις γέ-
ρωπται, κτηνώμεθα τάς ἔαυτῶν ψυχάς, μήποτε ταῦτας
διὰ τῆς σύν^τ’ ὑπομονῆς ἀγλάσωμεν ἀπόλεσματες. Πρῶτος
εἰς τὸν σταυρὸν ὁ Κύριος ὑμῶν, καὶ τῆς ὑπομονῆς ἔαυτοῦ
θιδάτουλος, ἀνὴρθεν ἐν τῷ ἴδιῳ τυπων ὑποδέιματι ἔστι-
νος, οἵς ἔμελλε βοηθεῖν. Αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, καὶ
τῶν κόπων, τὸν ἔνυδον κατέχει, ἵσταμενος μετά τῶν ὀλ-
ηπτηρίων τῶν μεμφότων, ἵνα κατὰ τὸν ὄργανον τὸν διηγη-
μοῦ, αὐτὸς, καὶ τῆς αἰώνιον βασιλείας τοὺς στεφάνους
παράτηῃ. Ἀναλογίσασθε, ποιὰ τῶν Μακαβαίων ἡ ἔσσοδος,
τοῖς καρτεροῖς ἡ πάλη, ἱστορία τῶν ἐπιώνων ἐφίππεις,
ποιὰ Ἰούδας, πάκινη τῶν ἀδελφῶν ἡ φάλαξ, θυνάτου
τιμῆς ἀναγρύπτεις; ἐν ποιοῖς ἐστὶ στόματα ὡς λάσις ὃ ἐν
τῷ ὅρε ἀνιλωθεῖς; καὶ αὗται πάπιαι αἱ δυνάμεις ὑπὲρ
τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς, ὄμοιώματα, καὶ σκιαὶ τῶν μελ-
λοντῶν οὔσται, ἥξιωθεσταν παραδειγμάτων τοσούτων, ὡμεῖς
ἐν τοῖς πατράσιν ἐνόρακαμεν, ἐψήλαφράσαμεν, ἐδοκιμάσα-
μεν ἐν τίνι ἀνοιλουθίσαμεν. Τι οὐκ ἔφαρμόις τῇ ὑποθέσει;
τί ἀπάδει τῆς ἀληθείας; τί οὐκ ὀφέλειται τῷ λυτρῷ;
καταθυμίας κοινωνούμεν ἐν τούτοις ὑμῖν τοῖς δόγμασι.
Δέγει γάρ ὁ πορώτας Σολομὼν, «Μικαήρος ὁ κη-
ρύστου λόγον εἰς ἄκοντα ὑπακούοντος» ἐνδροστήτη μὲν
οὖν ἐστι τὸ διαλέγεσθαι τοῖς θεοῦσιν, καὶ πρὸς τὸν ὄρθρον
ἰδίᾳ τοὺς μὴ ἀντιπαλαιότας προτρέπεσθαι. Κατέχομεν
γάρ ἐνεγκους τῆς πίστεως τῆς ὑμετέρας, τὴν ἀπὸ τῶν
γραμμάτων ἀνολαγθεῖσαν ἔντασιν, καὶ πρὸς τὸν ὄρθρον
παραβατῶν λόγους χωρισθεῖσες εἰς τὰ τῆς Ἀποστολῆς
καθόδρους δόγματα, καὶ ἐντὸς ἐπανέρχεσθαι, ὅφε μὲν
οὖν ἐπιθύμεις τῆς ὁδοῦ τῇ ἀληθείᾳ ὅλλ' εὐλογητός ὁ
Θεός οὐκ εἰς τέλος ἐπικαθίσται, ὃς πιστεύει, καὶ λέπαι,
καὶ οὐδὲ τῆς ἕνωμένης αὐτοῦ ποίμνης τὰ πρόβατα καρτε-
ρεῖ τὴν ἐπιθυμεύονταν λύκων τῇ ἀρπαγῇ διασπασθαι,
οἵς διὰ τῆς κεκραμένης αὐτοτροπίας οὐδὲ τῆς ἀσφαλείας τῶν
ἰδίων ὑπερορῷ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας. Ἄλλα τὶ θαυμαστόν,
εἰ τὰ πρόβατα καταλεψθέντος ἔστιν τοῦ ἑνὸς καὶ ἀλη-
θινοῦ ποιμένος διασκορπισθέντα ὁ πανοῦργος, ὁ αἴμασι
πεφυρμένος, καὶ ἀρπαξ, ταῖς ἐνέδραις ἐτέραζεν; Οἱ τὴν
ἀσφαλείαν τὴν ιδίαν καταλυμάνοντες, αὐτοὶ ἔντοντος τοῖς
κενδύνοις ύψος ὃν σπαράσσονται ἐμβλάστουσιν. «Οὐτε καὶ
γάν γοὺς στέρποις βύδασιν ἐν τῷ ὅδῳ τῶν πατέρων πρὸς
ἥν ἀνεῳράμετε, ἔντητες ὀνύκται γάρ τὸ τοῦ Θεοῦ θέος
καὶ τὴν τῶν ἀλλων ὄμοιος διάρθρους τῷ ὑμετέρῳ μισθῷ,
εἰ παρ’ ὑμῶν πρὸς τὸ εὐθεῖς ὁδηγηθεῖν, λογίσασθε. Ἄλλ'
ἔαυτοῦς καθόλου, ἀπὸ τοῦ βορβόρου, ἐν ᾧ οἱ αἴρετοι
καταποθέντες κεκράγτησαν, ἀποστάταις, καὶ ἐνταξάκτες
τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ κοινοροῦ τοῦ κολληθέντος, γένεικας
ἀπαντας τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀποστολῶν δογμάτων ἀποκλι-
ναντας, εὐσεβεῖς ἀποκρημένες κατακρίνατε. «Οὐδέποτε τῷ
σκότει πρὸς τὸ φῶς κοινωνία, οὔτε οἱ διὰ τῶν εὐθείων
օδῶν βαθεῖστες τὰ ἔαυτῶν ἔγχη μετά τῶν ἀποκλινόντων
πλάνης συνάπτουσι. Κατασχετός ἐστι τῆς πίστεως σύν-
θετος, καὶ παραιτητέας ἡ ἐκ τῆς ἀπίστους κοινωνίας
λύμη, ὅτι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «οὐ τρόπον ὁ ἔαυτὸν
προσκολλῶν τῷ Κύρῳ ἐν πνεῦμα ἐστιν, οὐτας ὡς καλλώ-
μενος τῇ πόρῳ ἐν γίνεσται σῶμα» ἀγαπῶσιν αἱ ἀρεταὶ
τάς ἀλλών κοινωνίας, καὶ τοὺς κολλωμένους αὐτῇ μεθ’
ἔαυτῆς ἡ ἀσθίεια ἐν τῷ βυθῷ καταποτεῖται. Εν ὄρθραμοις,
ἐν τῷ στόματι, ἐν αὐταῖς ταῖς χερσὶν εἰσὶ τῶν πατέρων
τὰ δόγματα, ἡ φυλάκτειν ἐντελλόμενα καθ’ ἔκστην πρὸς

A mus amissas. Primus crux Dominus noster et pa-
tientie ipsius magister ascendit, suo informatus
exemplo, quos erat adjuturus auxilio. Ipse inter vir-
tutes lancem retinet et labores, stans contra venena
furentium, ut secundum persecutionis iras, illis
aeterni imperii det coronas. Revolvite, quas Macha-
baorum exitus pertinaces vetus historia landes per-
sequitur: quo Judas et illa suprema fidelium pha-
lanx mortis honore referatur: in quanto ore sit
constans populus in monte consumptus: et hæc om-
nes pro custodienda lege virtutis species et umbra
futurorum tanta exempla meruerunt: nos in Patri-
bus vidimus, palpavimus, probavimus quem sequa-
mur. Quid non referendum est rei, quod denegandum est veritati: quid non debitum Redemptoris?
B libenter communicavimus dogmata ista vobiscum.
Dicit enim sapientissimus Salomon, *Beatus qui prædi-
cal verbum in aurem obedientis (Eccli. xxv)*: gau-
dium est siquidem volentes alloqui, et ad rectam
viam eos, qui non reluctantur, hortari. Tenemus
enim obsidem fidei vestræ, sub litterarum profes-
sione constantiam, qua a transgressorum contagione
divisi, ad apostolicæ sedis dogmata et mandata re-
curritis, sero quidem viam veritatis ingressi; sed
benedictus Deus, qui non in finem oblitus, qui
corripit, et medetur, nec continue gregis sui oves
patitur insidiantium luporum rapacitate discerpi,
qui per distinctionis temperantiam, neccoercitionem
suorum negligit, nec salutem. Sed quid mirum si
oves relicto illi uno, et vero pastore dispersas, cal-
lidus, cruentus et rapax turbavit insidiis? Qui tute-
lam suam deserunt, ipsi se periculis, quibus lanien-
tur, exponunt. Ergo nunc saltim solidis passibus in
viam Patrum, ad quam recurristis, insistite: potens
erit misericordia Dei, aliorum quoque correctio-
nem mercedi vestræ, si a vobis ad rectum deduc-
cantur, ascribere. Sed in totum vos a cœno, quo
immersi hæretici tenentur, avellite, et excutientes
immunditiam pulveris inhaerentis, generaliter univer-
sos ab apostolicis dogmatibus declinantes religiosa
detestatione damnate. *Nulla tenebris cum luce com-
munio (I Cor. vi)*; nec qui per recta itinera gradiuntur,
vestigia sua cum deviantium errore conjungunt.
Tenendum est fidei vinculum, et vitandum de per-
fidia societate contagium: quia secundum Apostolum,
quemadmodum qui adhæret Domino unus spiritus est:
ita quia adhæret meretrici, unum corpus efficitur (*Ibid.*):
amant virtutes collegia sua: at adhærentes sibi se-
cum impietas in profunda demergit: iu conspectu,
in oculis, in ore, in ipsis manibus sunt Patrum do-
gmata quæ custodienda mandamus: quotidie nos ad
conservationem sui concilia veneranda constrin-
gunt. Longum est sigillatum universa retexere: Chal-
cedonensem syudom, in qua omnium reverentia
continetur, seu et venerandi Leonis prolata de ipsis
apostolorum præcordiis instituta et nosse nos con-
venit, et tueri: in his vexillum fidei, in his propu-
gaculum veritatis: in his Christus agnoscitur; in
his redemptionis nostræ spes et causa servatur. Hoc

τὴν φυλακὴν ἑαυτῶν αἱ σεβάσμιαι σύνοδοι περιστρέψουσι. Μακρηγορίᾳ ἐστὶ καθ' ἑκαστον πάντα φανεροῦν τὰ τῆς Χαλκηδόνι μυστήρια, ἐν ᾧ πασῶν τὸ σῖνα περιέχεται, ἀλλὰ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου Λέοντός προενέχεντα ἐξ αὐτῆς τῶν Ἀποστόλων τῆς καρδίας ὄρισματα, καὶ γινώνταις ὑμᾶς προστάσιες, καὶ τηρεῖν. Ἐν τούτοις τὸ σεβάσμιον τῆς πίστεως, ἐν τούτοις οἱ προμαχῶντες τῆς ἀληθείας, ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς γινώνται, ἐν τούτοις τῆς λυτρώσεως τῆς ἡμετέρας ἡ Ἐπίσκηψις, καὶ Νεστορίου ταῖς συνδομαῖς ὀφελητήρια, οἰνεῖς ἐξ ἑναντίας τῆς δεσποτικῆς τοῦ σωτηρῶδον μυστηρίου οἰκόνωμις, ἐν ὅσῳ ἑναντίᾳ μεταξὺ ἑαυτῶν συλλογισμῷ φιλονοικούσιν, ὑπὸ τινι τῆς ἱεροσυλίᾳ ἰστότητι συμφωνοῦσιν, ἀντοι ταῖς γράμμαις, καὶ ὄμβρυσι τῇ ἀτεβεῖσῃ ὃν ὁ ἔτερος μὴ θέλων παρέλειν Μαρίκιον Θεοῦ εἶναι γεννήτην, ἀπερ ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν εἰς τὴν θνητάν διαιρεῖ, ὃ δὲ ἔτερος, ἐν ὅσῳ ἴδιᾳ τῶν συνέθουσῶν φύσεων, καὶ τῷ ἀληθῆ συγχέει, τὸ μυστήριον τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως σθέννυσιν. Ἄλλος Φωτεινοῦ τὴν θρησκείαν, ἔτερος τοῦ Μάνεντος τὴν ἀγροτικὴν ἀτεβεῖσι συγγενεῖς συνάπτων. Κατὰ τούτων, ἀδελφοὶ ἀγαπητοῖ, προενόθησαν ιατρεῖαι, ἐκεῖνας τῇ τοῦ λογισμοῦ δυνάμει διεκδικήσατε, ἐπειδὴ εἰς ἀναρτοῦντα μάντον ὥρατον αἰρετικούς διὰ τὰς ἀστεβάλιας μαχομένους. Μὴ ἔστω ἐν δικῷ τῆς διεκδικήσεως ἡ ἀλλοίων ποιὰ χρῆσται σπουδῆ τὴν σωτηρίαν ἀγαπᾶσσιν, ὅπότε ὄρατε τὴν θάνατοφόρου ἀπώλειαν οὕτω στεργομένουν; Λιδεσθόμενοι νοσηλεῖς σαρπιζεῖσθαι τῆς ἀληθείας τοὺς νόμους, ὅπότε ἐπικούρους διεκδικούντας αἱ πλάνα. Καὶ τοὺς ἀρχηγούς μὲν τῶν κακῶν ἐρέυνετον, ἢ προεπομεν συνοδικὸν θεσπισματα, δικαιαὶ κατακρίσεως μετρεχούσαντες· ἀλλὰ ἡμεῖς καὶ τούτων τοὺς ἀκολούθους δότος ἐκκλίνετε, ὅριος ὑπομιμάντομεν, οὐδὲ Ἀποστολικὴ καθίδρα, καὶ κατέλαβε παραπλησίους ὃντας τοῖς ἑντὸν διεκδικάλοις, καὶ τοῖς κατακριθεῖσι συνέζευξε Τιμόθεον τὸν πατριαρκὸν, καὶ Διότικον, καὶ Πέτρον, τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, Ἀδάκιον τὸν Κωνσταντινουπολίτην, πετὰ τῶν ἑντὸν ἀκολούθων, ἀπότων, Πέτρον τὸν Ἀντιοχεῖας, τῷ προλεχέντι ὀμοιοῖ τῇ τε πλάνῃ, καὶ τῷ δόμῳ μαρτι, ἀλλὰ καὶ Σενῆρον τοῦ ἀντοῦ τόπου οὐδὲν ἔττον καὶ τοῦ ιοῦ, Ξενέων τὸν Ἱεραπολίτην, Κύρον τὸν Ἐδίστης, Πέτρον τὸν Ἀπαμείας, οὐδὲν ὑπέρ τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄπλωτος δικαιοίας ἀπώλειας, κατακριτούς, οἱ τινες ἐν δικῷ ἑαυτοῦ τοῖς βύνοις τῆς ιδίας διξήσεις ἀπάντως ἐγκυλιστούν, ἀλλοίς ὅμοιοις ἐν τῷ διεκδικεῖν, τοὺς κακῶς ἀντοῖς ἀκολούθουσαντας ἐμόλυνον, διὰ γενικῆς σωτηρίωδοντος ἐντολῆς ὑμῖν παρανῶ. Πᾶν ὅτι οὐν ἔξενατικά τῶν πατρικῶν κανόνων, ἐξ οἰωνῆποτε ὑποπνημάτων προενέχθεια, ἀπώλειτε. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπροσφόρος προτάγμαντο, η νεωτεροῖς ὄρισματος κακοτάτω, εἰ μὲν γάρ εἰσι κοσμοί, καὶ οὐ δύνανται τὰς ἐκκλησίας κατέχειν, ἐπειδὴ τούτοις ἀρρέσται τὸ διεκδικεῖν, μᾶλλον ἡ διεκδικεῖν ἀδέμιτον γάρ τοῖς σεβασμιοῖς θυσιαστήροις ξένις προσφέρειν σπουδῆς, ἐπειδεὶς σαρεῖς εὐσέβεσι ἐπιτήμαις ὅρους ἐν αὐτοῖς ὄμοιοις τῆς λότης τηρεῖς προσομοίους

¹ Facundus, pag. 103, meminit hujus Cyri, et Nestorianum facit. Meminit et Ennodius distinct. 6

A est illud quod in Apostolo (*I Cor. v*) legimus fundatum, in quo seipsum decipit, quisquis ligna, fenum, stipulas consumendas ignibus superaedificare tentaverit. His imperfecta sunt Eutychetis et Nestorii venene conciliis: quia adversum dominica dispensationis salubre mysterium, dum contraria inter se disputatione nituntur, sub quadam sacrilegii aequalitate consentiunt, sententiis dispares, et impietate concordes: quorum alter nolens beatam Mariam virginem Dei esse genitricem, in Domino nostro quae unita sunt, dividit, alter dum convenientium naturarum propria et certa confundit, mysterium nostræ redemptionis extinguit: alter Photini sectam, alter Manetis insaniam impia contagione contingens. Adversum hos, dilectissimi fratres, provisa remedia illa animi virtute defendite, qua in labefactionem eorum videtis haereticos impietate pugnare. Non sit pigra veritatis assertio. Quo studio oportet salutem diligi, cum videatis perditionem mortiferam sic amari? pudeat segniter asseri veritatis leges: cum tam pertinaciter defendantur errores. Et autores quidem inventionum malarum, quæ prædiximus synodica constituta justis condemnationibus insequuntur: sed vos etiam sequaces eorum ut declinetis, pariter admonemus, quos apostolica sedes et comprehendit pares auctoribus suis, et conjunxit addicatis (damnatis) Timotheum paricidam, et Dioscorum et Petrum Alexandrinos, Acacium Constantinopolitanum, cum sequacibus suis. Antiochenum quoque Petrum prædicto similem sicut errore sic nomine: sed et Severum ejusdem loci, nihilominus jet veneni, Xenaiam (Xeniam) item Hieropolitem, ¹ Cyrum Eladensem (Edessenum), Petrum Apameæ, non jam pro sua tantum, sed pro aliorum quoque damnatione damnando: qui cum se opinionum suarum sordibus indesinenter involvunt, alios quoque docendo, quæ male assecuti sunt, polluerunt, generalis mandati salubritate vos moneo: Quidquid adversus regulas Patrum de quibuslibet commentariis profert, abjecte. Nullus vos incongruentibus præceptis, aut novis moveat institutis. Si enim mundani sunt, et Ecclesiæ tenere non possunt: quia eis convenit magis discere, quam docere. Nefas est enim altaribus piiis peregrina inferre libamina: quia certos religiosis disciplinis terminos Deus inter ipsa quoque cultus sui præscripsit initia; inter levitas et populum suum divisit officium. Alia est potestas hominum, alia ministeria sacerdotum (*Luc. x*): incitavit potius Dominum, quam placavit, qui externum ignem divinis adytis sacrorum temerator invexit. Quis est qui sibi in alienis institutis jubendi auctoritatem possit assumere, cum non sit ambiguum offerentis honorem debitum pro sola officiis præsumptione punitum? In regia Oziasreverentia et administratione permansisset (*II Par. xxvi*), si monitus tantæ destructionis exemplo ac religiosis institutis, timendo quam hæc assumendo meliora temperasset (*melius imperasset*):

Victor Tun. et Evagr. lib. iii, cap. 31.

προέγραψε, μεταξὺ Λευκάνων, καὶ τοῦ ἴδιου λαονὸς διεῖλε τὴν λεπτουργίαν. Ἀλλὰ ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἔξουσια, ἀλλὰ οἱ τῶν ιερῶν ὑπηρετοῦντο παράβολοι μᾶλλον τὸν Κύριον, ἥπερ ἔξιλεστο, ὃς ἀλλότριον πύρ ἐν τοῖς θείοις ἀδύτοις τὰ ιερά μολύνας ἐπεισῆγεν· Τίς ἐστιν, ὃς ἔωντῷ ἐν ἀλλοτρίοις θεοπίσματι τοῦ κελεύεντος τὴν κύθεντιαν δύναται προσολεῖν; καὶ γάρ οὐκ ἔστιν ἀμφιβολὸν τι προστέροντα τιμῆν περιεργοτέμνενον ἕπερ μάκτης τῆς ἐγγρήσης τῶν λειτουργίας τεττυμωρῆσθαι ἐν τῷ ναῷ. Ὁξεῖς ἐν τῇ εὐλαβείᾳ, καὶ τῇ ὑπηρετῷ διέμενεν, εἰ δὲ νοοῦσθε τὶς τὸν οἰδεῖσθαι τῆς τοσαύτης ἐπιπλάξεως ἀπὸ τῶν ιερῶν διατάξεων ἐρθόθη μᾶλλον ἡ κατεύθυνση τούτων, ἀμενον ἀνέβασθεν ἄλλῃ ἐπειδὴ μῆρος καλύπτοντα τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ νοοῦ ὁ ἐπίκοινος παραβάτης ἀπέστη. Ἐν αὐτοῖς βδελύγματι λέπραις πληγεὶς τοῖς θυσιαστηρίοις τὴν λειτουργίαν τῆς βασιλεᾶς ἀπέλασται, τῇ ὑπηρετῇ τοῦ ιερῶν ἐπέβαθρῳ. Γινωσκέτωσαν τοιχαροῦ μὴ εἶναι Θεῷ φροντεῖται, ἀπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐντολῶν παρὰ τῶν τολμηρῶν ὑφραπέσται, ὅπότε ἐναὶ προς ἐπιτελεῖν τῆς ἀποράστεως τῇ τῆς μεγάλης ἀνομίας τιμωρίᾳ ἐρυπλάξειν, ἀλλὰς ταχεῖν φρόδος κατηνάλωσε. Διὸ δὴ ἡπερ τενά εἰσὶ τοις στρατιτεῦσις δεδημένα, ἵσχυν ἔχειν οὐδὲντας τοσαύτης αὐθεντίας καταπαλιόμενα. Βοζὶ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος· «κῆρνημει, ἡ ἀγρελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζεται ὑμας, παρ' ὁ εὐαγγελιστάμεθα, ὑσκεύειν ἔστω τοις θυσιαστηρίοις τὴν ληρεῖσθαι ἐπανέλασθαι δὲ την̄ ηγεταίνονταν ἐντολὴν, «Ἄς προειπομένει, καὶ ἀρτὶ πάλιν δέλων, εἴ τις ὑρμές εἰσεγρέλεσται, παρ' ὁ παρελθεῖται, οὐκέτι εἴτε.» Φύλαττε γάρ τὴν προενεγκέστων ὑπὸ τῆς ρυμακῆς τῆς πτώσεως ἀπίστειν, εἰ τις τῇ Ἀποστολικῇ ἀκολουθεῖ διδάσκαλοι· καὶ ήμεν μὲν οὖν φροντὶς ἐνέδειψε. Καὶ γὰρ τῇ τᾶς δὲ διπλᾶς ὑπηρεσίας ὑκατολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης; ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθήματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες. Καὶ ἑτέρᾳ χειρὶ· «Ο Θεὸς ὑμᾶς ὑγιαντος ταχαριάδην, τέκνα ἀγαπητά.»

Ἐδόθη προτεστάρων εἰδῶν Φευρουρούπολις μετά τῶν ὑπατείων Ἀγαπητοῦ τοῦ λαμπροτάτου.

▲ EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM TARRACONENSEM EPISCOPUM.

Libenter de ejus in Italianam adventu audivisse, litteras ad Hispanienses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, eique vices suas committit.

Dilectissimo fratri Joanni Hormisda.

Fecit dilectionis tua rem caritati et fidei congruentem, ut adventum tuum ad Italiam nobis directis litteris indicaret, et quae in te sit summa religiosæ voluntatis ostenderet. Atque utinam ad plenioris affectus satietatem præsentia tua gaudia contigissent, ut gratulemur nos et colloquio et præsentia frui, quam sumus ante per scripta complexi. Verumtamen probasti, dilectissime frater, quo Christianam fidem veneraris affectu, dum ea quæ ad regulas Pa-

^a Has sequentes epistolas collector decretalium epistolarum, Surium imitatus, retulit ad consultatum Agapiti secundum, et ad annum Domini 521. Quod si verum esset, oportere Hormisdam viginti et pluribus annis pontificatum administrasse, qui communis omnium scriptorum sententia, non ultra novem annos sedem apostolicam tenuit. Quamobrem lectori pergratulum me facturum judicavi, si hasce epistolas Hormisdæ, consulatu Agapiti consignatas, precedentibus eadem nota consulari insignitis subjunge-

A sed dum nec prohibeuntibus cultoribus templi pertinentem temerator absistit, inter ipsam lepræ abominationem percussus, altaria et officia regni perdidit. Sciant ergo non esse accepta a Deo, quæ de mandatis ejus a presumptoribus assumuntur, quando unam ad ostensionem sententiæ vivacis dedecoris (magnæ deformitatis) prena servavit, alios velox flamma consumpsit. Quod si sunt, quæ religionis aliquo colore contecta sint, vires habere nequeunt, quæ tantis auctoribus reluctantur. Clamat Paulus apostolus, *Licet nos, aut angelus de cælo evangelizel vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (*Gal. 1*). Nec semel hoc dixisse sufficit, repetit salubre mandatum: *Sicut prædiximus et nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepisti, anathema sit.* Servet ergo latam pro fidei conservatione sententiam, quisquis apostolicam sequitur disciplinam: et quidem nobis cura non defuit; nam gemino legationis officio quidquid in precibus humile, quidquid in allegationibus rationabile, quidquid in mandatis salubre detulimus. Sed nunquid ideo negligenda est justitia via? Qui errores suos diligunt (quoniam infidelitas suos errores amat, etc.) cum obstinatione perfidiæ, non sunt jungendi cum cadentibus lapsus. Sine nostra contagione pereant, qui ab impietatibus suis nec castigato errore declinant. Et alia manu: *Deus vos sanos custodiat, filii dilectissimi.* Data iv Idus Feb. (anno Christi 518) post consultatum Agapeti V. C.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

ἐπειδὴ τὰς ἴδιας πλάκαις ἀγρεπτὶ μετά ἀπονοίας ἡ ἀποτία, οὐδὲ ἐστὶ συναπτεσθαι μετὰ τοῦ τῶν πιπτόντων ὀλισθή-

ματος, ἀνεκ τῆς ημέτερας λύμης ἀπολλύθωσαν οἱ ἄποταν οἰκεῖων ὑστερεῖν.

μηδὲ ματτεγομένες τῆς πλάνης ἐκκλινοντες.

προσθεῖσας, εἴ τι ἐν ταῖς διήσεσι ταπεινὸν, εἴ τι ἐν ταῖς δι-

καυσολογίαις εἰδόγον, εἴ τεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηρέγκαμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειληταί ἐστιν ἡ ὅδὸς τῆς ὁμοιοτύπης;

abunde decretis ecclesiasticis vos docebunt, ut agnoscentes et impiorum transgressionem, et apostolicae sedis curam, pro Patrum regulis excubantem, ostendatis vos perosos (perosa habere) damnatorum consortia, et amare fidelium. Et quia per insinuationem dilectionis tuae hujus nobis est via patefacta providentia (*al. prudentia.* HARD.), remuneramus sollicitudinem tuam, et servatis privilegiis metropolitanorum vices vobis apostolicæ sedis eatenus delegamus, ut inspectis istis, sive ea que ad canones pertinent, sive ea quæ a nobis sunt nuper mandata, serventur, sive ea quæ de ecclesiasticis causis tuae revelationi contigerint, sub tua nobis insinuatione pendantur. Erit hoc studii ac sollicitudinis tuae, ut talem te in his quæ injunguntur exhibeas, ut fidem integratatemque ejus, cuius curam suscipis, imiteris. Data iv^o nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (Æra dlv. Anno Chr. 517 in ms. codice).

EPISTOLA XXV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS HISPANIAE.

I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis.

II. Ut pro episcopatu præmium non accipiatur.

III. De concilio per annos singulos celebrando.

Dilectissimi fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisda.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui per misericordiam suam Romanæ reipublice per universas partes sue pacis tranquillitate diffusa, nobis quoque viam demonstrandæ circa nos invicem caritatis indulxit, ut qui cohereremus firmitate fidei, jungamur quoque votiva jucunditate colloquii, quo facilius, dum per litterarum ministeria ad vos usque pertendimus, etiam corda vestra ad religiosum cultum apostolicis admonitionibus incitemus : et dum dilectionis nostræ pignus reddimus velut quoddam debitum, plenum circa Deum monstremus affectum. Jungamus igitur, dilectissimi fratres, continuas et humiles preces, et Dominum nostrum oris et cordis lacrymis supplicantes jugi deprecatione poscamus, et institutione et opere illi cuius esse membra cupimus haerreamus : nec unquam ab illa via quæ Christus est devio tramite declinemus, ne ab eo juste quem nos impie relinquimus deseramur. Quod cum superni favoris auxilio ea nobis potest ratione contingere, si apostolica dogmata, si Patrum mandata servemus. Dicit enim Dominus noster : *Qui diligit me, seru-nem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum, faciemus (Joan. xiv).* Et licet haec possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica constituta, tamen quia Joannis fratris et coepiscopi nostri nobis insinuatione vulgatum est, contra canonum reverentiam nonnulla presumi, periculum, quod doctoribus imminet de faciuntate delinans, et prophetica voce compunctus, qua dicitur : *Loquere ne laceas (Isai. xviii), generalibus edicendum credidi constitutis.*

I.

Ut in sacerdotibus ordinandis, quæ sunt a Patribus præscripta et definita cogitetis : quia sicut est ca-

A put Ecclesiæ Christus, Christi autem vicarii sacerdotes, sic et in eligendis his curam oportet esse perspicuam. Irreprehensibiles enim esse convenit, quos præesse necesse est corrigendis : nec quidquid illi deesse personæ, penes quam est religioni summa et substantia disciplinae. Æstimet quis pretium dominici gregis, ut sciat quod meritum constituendi debeat esse pastoris. Hoc ita fieri, si non sacerdotii gradus saltu quadam passim laicis transferantur. Longa debet vita sua probatione monstrare, cui gubernacula committuntur Ecclesiæ. Non negamus esse in laicis Deo placitos mores, sed milites suos probatos sibi querunt instituta fidelia. Discreto prius quisque debet antequam doceat; et exemplum religiosæ conversationis de se potius alii præstare, quam sumere. B Emendationem esse convenit populo, quam necesse est orare pro populo. Longa observatione religiosus cultus tradatur, ut luceat, et clericalibus obsequiis erudiendus inservial, ut ad venerandi gradus summa perductus, qui sit fructus humilitatis ostendat. Nec leve nec vacuum fuit, quod nec apud veteres quidem, nisi Leviticus generis viri, ad sancta admittebantur altaria, ne pessime, meritis contemptis, aut pretio, aut presumptione ad sacros cultus impar accederet. Tunc migrabant per illam prærogativam familiarum ad instituta cultorum : nunc est doctrina pro genere. Quod illis fuit nasci, hoc nobis imbuī. Illos tabernaculo dabat natura, nos altaribus partur disciplina. Nec tantum de laicis consecrari inhibemus, C sed nec de pœnitentibus quidem quisquam ad hujusmodi gradum profanus temerator aspiret. Satis illi postulanti sit venia. Quia conscientia absolvat reum, qui se peccata sua populo scit teste confessum? Quis (cum) enim, quem paulo ante vidit jacentem, venetur antistitem? Præferens (perferens) miserandi criminis labem, non habet lucidam sacerdotii dignitatem.

II.

Hoc quoque ad præmissa adjungimus, ne benedictionem, quæ divina esse creditur per impositionem manus, quis pretio comparet : quoniam ante oculos esse convenient, quod Simon Spiritum sanctum volens redemptio mercari, apostoli fuerit detestatione percussus (*Act. viii*). Tunc deinde quis non vile putat esse quod venditur? Istam sacerdotibus ordinandis reverentiam servet electio, ut in gravi murmure popularum divinum credatur esse judicium. Ibi enim Deus, ubi simplex sine pravitate consensus. Verum nec hanc quidem partem sollicitudinis et admonitionis omnimittimus, ne vel ille se a culpa æstimet alienum, qui, etsi ipse quidem a redemptione liber, initiative benectione mystica sacerdotem, et tamen ad alterius redempti voluntatem vel sponte in hoc vel necessitate consenserit. Quid prodest illi suo errore non pollui, qui consensum præstat erranti? Procul dubio contra mandata committit et qui habet peccatum proprium, et qui peccatum sequitur alienum. Incassum animus resistit cupiditati, si non resistit et timori. Adversus haec facilius, Deo adjuvante, providebitur, si circa metropolitanos privilegia a

sanctis Patribus constituta permaneant: si metropolitani circa parochias suas ordinem suum ea qua decet veneratione custodian, ut nec electio presulius empta detur pretiis, et nec obsequentis sit quæsita operibus, sed ita fixa habeantur in cordibus, quemadmodum releguntur in Scripturis. Si nulla sint in templis emptionum semina, nulla erunt fomenta discordie; sed, regnante caritate, sub illa quam nobis promisit Deus et retribuit pace vivatur.

III.

Ob hoc Patres Providentia qua Spiritus sanctus cultores suos compungere dignatus est incitati, bis in anno per parochias singulas concilia haberi debere docuerunt, ut in unum juxta salubris institutionis dogmata congregati, pro ecclesiasticis causis tractandis libere convenient, ut si juxta votum universa consistunt, Deum junctis vocibus, qui præstet desiderata, collaudent. Difficile est enim ut enijs quam cor pravis sic cogitationibus induretur, ut a se patiantur culpanda fieri, cum noverat (sibi subeundum) se judicium subitum esse concilii. Preæcinctos ad hanc viam semper lumbos habeant, scientes rationem actuum suorum esse reddendam. Suspendantur ab illicitis per formidinem, et qui nequierint per pudorem. De conveniendo bis in anno notum est canones sanctos constituisse; et prælinnitum quidem, si possibile est, inviolabiliter convenient custodiri. Sed si aut temporum necessitates, aut emergentes cause hoc non patiuntur impleri, semel saitem (quamvis non licuerit) sine ulla excusatione præcipimus convenire. Haec, fratres carissimi, et alia quæ Patrum regulis continentur, in labiis et in cordibus nostris invisa retractatione meditemur; et, sicut scriptum est, narremus ea filiis nostris, ut ea meditentur in cordibus suis, sedentes in domo, ambulantes in itinere, dormientes atque surgentes (*Deut. vi*): *quia beatus in Domino, qui in lege ejus meditabitur die ac nocte* (*Psal. i*). Hoc et magister gentium, discipulum suum seculos instituit, admonens: *Hæc meditare, in his esto* (*I Thess. iii*) : et subjiciens plenitudinem, *Attende tibi et doctrinæ*, inquit, quia si fidelibus sine intermissione incumbimus institutis, separamur a vitiis dum impensa cura divino operi humano locum non relinquimus errori. Dat iv nomas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXVI.

AD SALLUSTIUM *.

Sallustius apostolicæ sedis vicarius constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias).

Carissimo (Dilectissimo) fratri Sallustio Hormisdæ. Suscipientes plena fraternitatis tuæ votiva gratulatione colloquia, que nos gemina salutis tuae lætitiaeaverunt indicio (siquidem retulerunt te corporali cum spiritualibus officiis incolumente subnixum), congruum esse perspeximus hanc ipsam quam mente gerimus (a) expedire (aperire) lætitiam. Edi-

(a) Edit. Romana, *verbis expedire*.

(b) Edit. Rom. addit *sacras*.

* Spalensem episc.: ita ms. c. Just.

PATROL. LXIII.

A disti enim boni documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea suadere non differs. Prærogativam de nostri sumpsimus electione judicii, quando id te sponte amplecti (operari) didicimus quod ceteris imperamus. Oramus siquidem divinam clementiam (divina beneficia), cunctos et haec ad studia ecclesiastica pacis instrumenta transmisimus. Tu vota nostra et fideli intelligentia percepisti, et offici protinus devotione complesti, cunctis fratribus innotescens quæ per celestem gratiam cunctis profutura cognoveras. Suffragantibus igitur tibi tot meritis piæ sollicitudinis et laboris, certe jam delectat injungere quæ ad nostri curam constat officii pertinere, ut provinciis tanta longinquitate disjunctis, et nostram possis exhibere personam, et Patrum regulis adhibere custodiæ. Vices itaque nostras per Bæticam Lusitaniamque provincias, salvis privilegiis quæ metropolitanis episcopis decrevit antiquitas, præsenti tibi auctoritate committimus, augentes tuam hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, quem jam probavimus cautius universa servare, gratius tamen esse solet, si iterum trames ostendatur, et laboris injunctio superius formata monstretur. Paternas igitur regulas et decreta a sanctis definita conciliis omnibus servanda mandamus. In hic diligantiam tuam, in his curam fraternæ monitu exhortationis extendimus. Hic ea qua dignum est reverentia custoditis, nullum relinquimus culpæ locum, nec sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quid debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universalis poscit religionis causa, ad concilium te cuncti fratres evocante convenient: et si quos eorum specialis negotii pulsat contentio (intentio), jurgia inter eos oborta compesce, discussa sacris legibus determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veteribus constitutis vel providâ dispositione præcipies, vel personæ nostræ auctoritate formabis (firmabis), totum ad scientiam nostram instructæ relationis attestatione perveniat, ut ** noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruatur accepti. Deus te in columem custodiat, D frater carissime.

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDA.

Se imperatore electum esse significat.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Dei beneficia licet multis, maxime tamen summis pontificibus convenient indicari. Proinde sanctitati vestra per has (b) declaramus epistolæ quod primum quidem, inseparabilis Trinitatis favore, deinde amplissimorum procerum sacri nostri palati et sanctis simi senatus, nec non electione firmissimi exercitus, ad imperium nos, licet noleutes ac recusantes, ele-

** Voluntarie tuus animus officiis caritate datis et ex hujus decreti securitate perfruatur acceptis.

tos fuisse atque firmatos. Precamur proinde ut A colementum, proque unitate venerabilium ejus Ecclesiarum litteras tuæ sanctitati offerendas confecisse, ac magnopere postularunt, nostras etiam epistolares paginas super hoc ad eam emanare. Quorum petitiones, utpote semper unitatis amatores, libenter amplexi, hos divinos apices ad tuam beatitudinem censuimus prorogandos. Quibus scriptis, desideriis supradictorum reverendissimorum antistitum subvenire, proque nobis et republica, cuius gubernatio nostræ pietati cœlitus credita est, supernam maiestatem suis orationibus placare dignetur. Ut autem tuæ sanctitatis pacis et unitatis atque concordiae jura plenius patefiant, quosdam religiosissimos sacerdos tes pacem amplectentes et desiderantes ad sacratissimum nostrum pervenire disponat comitatum. Ob

PISTOLA XXVII.

AD JUSTINUM.

Itlo imperante sperat fore ut Ecclesiæ pax restituatur.

Hormisda Justino Augusto.

Venerabilis regni vestri primitiis, fili gloriostissime, loco muneri gratulationem suam catholica transmittit Ecclesia, per quas se post tantam discordiae fatigationem requiem pacis invenire confidit. Nec est dubium ideo ad rerum summam coelesti vos providentia pervenisse, ut vestris temporibus impacta religioni in Orientis partibus aboleatur injuria. ^a Debitas beato Petro apostolo imperii vestri primicias reddidistis, quas hac ratione devoti suscepimus, quia Ecclesiarum per vos proxime futuram credimus sine dubitatione concordiam. Deus qui pietatis vestrae sensibus alloquendi nos vota concessit, ipse circa sincerum religionis sue cultum prestat, sicut optamus, effectum. Significastis nolentibus et recusantibus vobis imperii pondus impositum, qua ratione electos vos coelesti constat esse judicio, secundum Apostolum dicentem: *Non est potestas nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt* (Rom. xiii). Superest ut a Deo electi, sicut et credimus, Ecclesia, quam laborare cernitis, manus vestrae sollatia porrigitis. Cessent qui paci ejus obsistunt, obmutescant qui in forma pastorum conantr gregem Christi disperdere. Istorum correctio vires vestri firmat imperii; quia ubi Dens recolitur, adversitas non habet effectum. Hanc gratulationis paginam per Alexandrum virum clarissimum non omisimus destinare, sperantes cum Dei nostri adjutorio per (Ed. Rom. ad Gratum) virum clarissimum filium nostrum de singulis quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinent nos clementia vestra prebituros esse responsum (anno Domini 518).

PISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Ad petiti nem concilii Constantinopolitani Justinus per Gratium comitem petit, ut pontifex ad pacem Orientali Ecclesiæ reconciliandum, et ad lapsos recipiendos legatos Constantinopolim mittere dignetur.

Justinus Augustus Hormisda papæ.

Joannes vir beatissimus, hujus regie nrbis antistes, et caeteri viri religiosi episcopi de diversis locis et civitatibus hic reperti, nostram serenitatem dauerunt pro concordia veram et orthodoxam fidem

^a Postquam precedente epistola Justinus imperator, antiquum morem orthodoxorum imperatorum imitatus, de sui electione ad Romanum pontificem, quem ut parentem venerabatur, litteras dedit, ea intentione, ut aperte profiteretur nulla fortiore potentia, quam communione cum totius Ecclesiæ primario antistite, populorum fidelium voluntatem con-

proque unite venerabilium ejus Ecclesiarum litteras tuæ sanctitati offerendas confecisse, ac magnopere postularunt, nostras etiam epistolares paginas super hoc ad eam emanare. Quorum petitiones, utpote semper unitatis amatores, libenter amplexi, hos divinos apices ad tuam beatitudinem censuimus prorogandos. Quibus scriptis, desideriis supradictorum reverendissimorum antistitum subvenire, proque nobis et republica, cuius gubernatio nostræ pietati cœlitus credita est, supernam maiestatem suis orationibus placare dignetur. Ut autem tuæ sanctitatis pacis et unitatis atque concordiae jura plenius patefiant, quosdam religiosissimos sacerdotes pacem amplectentes et desiderantes ad sacratissimum nostrum pervenire disponat comitatum. Ob hanc enim causam Gratium virum clarissimum sacri nostri consistorii comitem, et magistrum scrinii et memorie direximus, enjus præclaram opinionem multis antea notam habemus temporibus. Data vii idus Septembri, Constantinopoli, Magno viro clarissimo consule (anno Domini 518).

PISTOLA XXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM RESPONSORIA.

Comendat ejus de concilianda pace sollicitudinem, et cœptis monet insistendum, nomenque Acacii abolidendum esse.

Hormisda Justino Augusto.

Sumptam de imperii vestri ortu lætitiam, quamvis apud nos pollentem merito precedentem, quoque geminasti alloquio, reciproca devotione testati. Jam tunc secura prævidimus, quæ nunc de ecclesiastica unitatis affectu coelestis gratiae inspiratione significasti. Habet ergo, clementissime imperator, presentem de tali voto jam gloriam, sed exspectatur de perfectione perpetua. Ille sunt validissima imperii vestri fundamenta, quæ in ipso nascenti regni principio divinam universi præferunt sancta dispositione culturam. Tenete itaque hanc piæ sollicitudinis curram, et pro catholicorum pace, sicut coepistis, insistite; quia Deus noster, qui vobis hunc tribuit animum, elegit etiam per quos præstet effectum. Nam et episcoporum vota precesque nobis effusas gratarer amplectimur: qui tamen loci sui consideratione commoniti, et desiderant quæ dudum ut sequivellent sedis apostolicae exhortatio crebra non defuit. Et quoniam clementiam vestram id cupere, illos etiam haec didicimus postulare, quæ res hactenus Ecclesiarum pacem sub contentiosa obstinatione divisserit, nec pietatis vestrae, nec illorum refut, velut latenti causa, notitiam. Quid igitur facere debeant, et litteris nostris, et libelli, quem direximus, serie continetur. Ille si, Deo nostro et clementia vestra adjuvante, suscipiunt et sequuntur, poterit ad eam quam maxi-

ciliari posse, respondit illi Hormisda pontifex præstitum esse id ad quod omnes orthodoxi imperatores jure sunt obligati. Unde vides antiquitus observatum fuisse ut de electo imperatore Romanus pontifex certior reddatur, electique consecratio et confirmatio petatur. Sev. BINIUS.

mo desideramus ardore perveniri concordiam. Filii præterea noster vir clarissimus Gratus sacri consistorii comes et magister scrinii memoria ostendit in se vestrum allegationis sua maturitate judicium: cuius mora sensibus vestris, eo referente, melius asseretur (anno Domini 518).

EXEMPLUM RELATIONIS

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLI PER GRATUM
MISSÆ.

Ut communionem Romanæ Ecclesiæ impetrat mittit libellum quo fidem catholicam profitelur; et ipsius pontificis a se nomen in diptychis descriptum esse; legatos per quos pax constituantur destinando.

Domino et per omnia Dei amatori sanctissimo fratri et communiistro Hormisdæ Joannes in Domino salutem.

Saluto vestram sanctitatem, carissime in Christo frater, et salutans prædicto, quoniam recta fides salva est, caritas fraternalis firmata est. Hoc Deus solus potens per studium Christianorum et piissimorum imperatorum fieri voluit. Scribere igitur apostolice et rescripta suscipere fraterne Dei amore dignemini. Ego enim inquisibili ratione doctrinam sanctissimum apostolorum secundum traditionem sanctorum Patrum tenens, similiter honorem consubstantiali et per omnia sanctæ Trinitati offero, sicut in Nicaea ccccxxv cœtus promulgavit, et in Constantinopoli cl. conventus firmavit, et in Ephesina cc firmavit, et in Chalcedone conventus xcxxx Patrum firmavit. Hanc ergo fidem usque ad ultimum anhelitum per gratiam Dei custodiens, spiritualibus amplexibus, tam vestram sanctitatem quam etiam orthodoxas Ecclesias ex animo amplector, una tecum in veritate sentiens, et una tecum sperans illo die per hanc fidem salvari bona voluntate Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Consubstantiali enim Trinitati omnis gloria debetur nunc et in sæcula sæculorum. Omnen in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego et qui mecum plurimum in Domino salutamus. Tantum ad satisfaciendum scripsimus, ut et venerabile nomen sanctæ recordationis Leonis, quondam urbis Romæ archiepiscopi, in sacris diptychis tempore consecrationis propter concordiam affigeretur, et vestrum benedictum nomen similiiter in diptychis prædicetur. Ut de omnibus autem satifiat vestræ sanctitati (quoniam pacem vestram amplectimur, et de unitate sanctarum Dei Ecclesiarum curamus), rogamus vos pacificos viros destinare, et vestræ dignos apostolicæ sedis, qui debeat satisfacere, et satisfactionem nostram suscipere, ut et in hac parte Christus Deus noster glorificetur, qui per vos pacem hanc mundo servavit. Accepta xiii calendas Januarii (anno Domini 518), post consulatum Agapiti.

EPISTOLA XXIX.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM
RESPONSORIA.

Commendat Joannem episcopum, et gaudet concilium Chalcedonense et divi Leonis epistolas ab eo complexas. Ad Ecclesiæ communionem admittendum pol-

lletur, si nomen Acacii in diptychis sacræ expunxerit.
Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Spirituale gaudium directis caritas tua significavit assatisbus, docendo ut catholicae religionis disciplinam ordine suo vestri pastores, Deo nostro juvante, reperient. Haec esse beneficia misericordia superne quis dubitet? Haec quis dubitet venerabilis principis tropaeis adjungi? Qui ambigat quia major ei de hac pace quam de quibuslibet præliis triumphus acquiritur? Istius laboris gloria nescit occasum: quia ubi Deus recte colitur, nunquam adversariorum crescit iniquitas. Dilectionis tuæ confessionem grater accepimus, per quam sanctæ synodi comprobantur, inter quas instauratio constitutorum omniu[m] Chalcedonense concilium prædicatis, et catholicorum numero adjungi desiderans sancti papæ Leonis in diptychis nomen asseverans scriptum. Ista laudanda sunt, si perfectionis subsequatur effectus: qui recipere Chalcedonense concilium, et sequi sancti Leonis epistolas, et adhuc nomen Acacii defendere, hoc est inter se discrepantia vindicare. Quis Diocorū et Eutychetem condemnans, innocentem ostendere possit Acacium? Quis Timotheum et Petrum Alexandrinum, et alium Petrum Antiochenum, et sequaces eorum declinans, sicut diximus, non abominetur Acacium, qui eorum communionem sequutus est? De caritate siquidem tua meliora Dei omnipotentis exspectamus auxilio, habentes optimæ promissionis spem, sicut ad nos quæ direxisti tua scripta ostendunt, tecum in veritate sentiens, et ipsa defendens, sperans in illo iudicio per ipsa te posse salvari. Post haec quid restat, nisi ut sedis apostolicæ, cuius fidem te dicis amplecti, securis etiam sine trepidatione iudicia? Igitur partibus Orientalibus ostende per te quod sequantur exemplum, ut omnium lans, qui correcti fuerint, tuis laboribus applicetur. Ergo cum magna denunties, et fidem beati apostoli Petri te amplecti signifies, recte credens in ea salutem nostram posse subsistere, libellum, cuius continentia subter annexa est, a caritate tua subscriptum ad nos dirigat, ut sine conscientiae formidine unam communionem, sicut oramus, habere possimus. Pro persona quoque filii nostri Grati viri clarissimi Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus, cuius fides et recta credulitas nostrum circa se excitavit affectum; dignus re vera qui tanta curam susciperet actionis, et maximi principis ad nos mandata perficeret.

EPISTOLA

JUSTINIANI AD HORMISDAM MISSA PER EUMDEM GRATUM
IMPERATORIS LEGATUM.

Pro pace et unitate Orientalis Ecclesiæ pontificem rogal, ut si minus se Constantinopolim velit conferre, legatos mittat.

Justinianus comes Hormisdæ papæ.

Desiderabile tempus, quod summis votis optavimus, divina clementia, dolores generis humani respiciens, largiri dignata est, quo omnes catholici et Deo perfecti fideles majestati ejus se valent commendare. Idcirco has ad apostolatum vestrum, libera licentia jam mihi

beneficio cœlesti indulta, direxi. Dominus etenim noster invictissimus imperator orthodoxam religionem semper amplectens ardentissima fide, cupiensque sacrosanctas Ecclesias ad concordiam revocare; mox ut adeptus est cœlesti judicio infulas principales, sacerdotibus hic positis denuntiavit ut pro regulis apostolicis unirentur Ecclesiæ : et magna quidem pars fidei est composita Deo auctore. De nomine tantummodo Acacii vestræ beatitudinis convenient audire consensum. Quam ob causam dominus noster serenissimus princeps Gratum virum sublimem, unanimem mihi amicum, cum paginis Augustis ad sanctitatem tuam transmisit, ut modis omnibus dignetur Constantinopolim ad reliqua concordiae compendenda venire : sed absque quadam dilatione vestrum exspectamus adventum, quem si qua tarditas, quod fieri non debet, forsitan retinuerit, interim vel sacerdotes idoneos destinare festinet; quia totus mundus partium nostrarum conversus ad unitatem moras non patitur. Accelerate ergo, domine sanctissime, ne vobis absentibus, quæ debent præsidentibus, ordinari... Scimus etenim litteras vestræ beatitudinis et antecessorum vestrorum ad Orientem directas quid super hac eadem causa contineant. Ut autem nihil prætermittatur, propter causam sæpius memoratam, ab invictissimo rege religionis quoque negotium filio vestro viro suhlimi Grato est injunctum, favente Domino nostro Jesu Christo.

EPISTOLA XXX.

AD CÆSARIUM ARELATENSEM.

Docet Dardaniæ et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem, Eutychiana hæresi damnata, rediisse, et de legatione in Orientem missa.

Dilectissimo fratri Cæsario, vel his qui sub dilectionis tue ordinatione consistunt, Hormisda.

Justum est ut qui catholica communione lætamini, nobiscum de Ecclesiæ, si qua provenit, concordia gaudetis; ut quemadmodum unus nobis consensus est fidei, ita sit individua gratulatio prosperorum. Nostis qualiter detestabilis Eutychiana hæresis per Orientales serpat Ecclesias, et quoties præfatae superstitionis virus synodus generalis extinxerit, vel quoties ejus sequaces salubria monita apostolicæ sedis spreverint, et, quasi erubentes manus dare veritati, aut apostolice sedis predicationibus obediens, in hac tamen obstinatione perstiterunt. Elatio enim semper afferit saluti periculum, per quam ipsius inventor diaholus angelica potestate privatus est. Pro his nobiscum sæpissime fraternitas vestra condoluit, apostolicae non immemor lectionis, qua monstratur: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra (I Cor. xii).* Sed Dominus, qui vult omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire, nunc multorum sensus illuminans, eis desiderium apostolicæ communionis infundit, ut quod dudum intentione prædicabant, hoc nunc correctionis professione condemnent. Quorum redditum ideo ahsque suspicionis morsu recipimus, quia dum peccatum sine aliquo excusationis velamine confitentur,

A manifestum desiderium correctionis ostendunt. Ergo episcopi tam Dardani, quam Illyrici pene omnes, ne sint errore condemnandi præterito, petentes beati Petri apostolorum principis communionem, et scriptis et legationibus destinatis se apostolicæ sedis regulis obediens confirmant. Pro quibus quantum nos oporteat gratulari, soli quorum fides fervet intelligunt. Sciendum vobis est igitur anathematizari nunc ab ipsis quoque Nestorium, qui dividit incarnationem Domini nostri Jesu Christi, et per hoc duos filios conatur asserere. Eutyches, earnis negans veritatem, et duas naturas in una persona non prædicans, ut Manichæam phantasiam Ecclesiæ Christi quemadmodum putavit insereret, simili ratione damnatur. His adjungitur Dioscorus Alexandrinus, qui malitia præfatae consentiens, in sancto Chalcedonensi concilio particeps damnationis effectus, et malorum seminum æquales fructus inveniens, in eam cecidit foveam quam fidelibus parabat. Facti sunt istorum successores Timotheus Ælurus et Petrus: quorum sibi ubique consensit iniquitas, et mentientes magistros in nullo deserunt, sed in omnibus pravitibus antecedunt. Hui approbat sunt generalis materia læsionis, quorum et manus sacerdotalis sanguinis maculavit effusio, et vitam innocentium peremit interitus. Habent per universum mundum a catholicis infixæ aeternæ damnationis stigmata, quos orthodoxi non solum fecerunt communionis expertes, verum etiam eos Christianorum spoliavere vocabulo. Pe-

ctrum Antiochenum cum suis, sicuti ab his de quibus ne sermonum polixitas nasceretur hoc tantum dixisse sufficiat, Petrum et ejus socios in nullo ab eorum qui damnati sunt dogmate discrepere. Quos Acacius aliquando condemnans, in laudes suas omnium Christianorum ora converterat, et eos impugnans qui Eutychianam hæresim vindicabant, fidem coletibus gratis apparuerat. Sed huic solitis insidiator fraudibus quod fraudabatur invidit. Nam postea hos suos complices habere desiderans, et in catholicos arma convertens, cum ipsis invenit sortem quos optavit habere participes. Longum est epistole brevitatem per universa discurrere. Unde ex totis summa negotii partem aliquam pro instructione direximus, judicantes quod tanta res vestram non possit latere notitiam; præcipue cum hoc per prædecessorum nostrorum litteras vestrls fuerit regionibus nuntiatum. Quod et nos pro his quæ nuper acciderunt fraternitatem vestram curavimus instruendam, ne alicubi per ignorantiam fidelium locum invenire possit subreptio prædictorum (perditorum); sed qui nituntur talia vindicare sacre consortio communionis arcendi evidenter innotescant. Igitur ubi interest fidei, quidquid ad gratiam hujus pertinet sæculi respuit: cum nec naturalis affectio rebus deheat cœlestibus anteponi, ut illud præceptum Domini compleat: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus (Matth. x).* De cæteris quæ in religionis causa, confidentes divinis beneficiis, præsenti tempore iterum de Orientis partibus

speramus, et legatos direximus Domino Iesu Christo supplicate [F. supplicato], ut ipse qui pro pictate sua prosperum donavit initium, similem concedere dignetur effectum, Urbanum sedis apostolicæ defensorem, etiam huic aptum negotio, ad caritatem tuam direximus; per quem de universarum effectuum causarum responsu congruo cupimus que sunt votiva cognoscere. Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi. Data vi idus Septembres, Florentio viro clarissimo consule.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD ANNUM CHRISTI 315, n. 3.

Ad annum Christi 315 revocanda litteræ Hormisdas ad Cesarium Arelatensem episcopum scriptæ, in quibus docet Hormisda Dardania et Ilyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem rediisse, significatque se legatos in Orientem misisse. Ea enim epistola dicitur *data vi idus Septembres, Florentio V. C. cos. Baronius* et collectores conciliorum autem annus Christi 318 Magni et Florentii consulatu notatum fuisse, easdem retulere ad eum Christi annum. Verum eo anno Magnus solus consul processit, ideoque ea litteræ, cum quibus aliquæ annis sequentibus date connexionem habent, ad annum 315 omnino retrahenda, et in nova Conciliorum editione in suum ordinem restituenda erunt.

a EPISTOLA XXXI.

AU JUSTINIANUM AUGUSTUM.

Ad pacem assequendam Acacium, damnandum, legatos mitti significat.

Hormisda episcopus Justiniano Augusto.

Litterarum vestrarum serie religionis ope pollente, devotionis optatissima gratulatione suscepta, gratias divinitati retulimus, quia dedistis indicium facile a vobis fieri quod potuissimus portari. Hinc est quod quia sponte laudabilia cupitis, digne ad principatus apicem generis vestri stemmata pervenerunt. Quapropter insistite et religiosæ vivacitatis animis imminete, ut quemadmodum pro bona voluntatis initio genus vestrum meruit culmen imperii, in aeterna vobis de perfectione gloria sint triumphi. Videte quo desiderio ad pacis gaudia ludificatus diu mundus exhortet (exsultet). Respicite generalitatis animos, vestri præsumptione beneficii, certa spe quietis attollit; non est quod se dubietas inserat, non est quod aliquid ambiguitatis accedit, cum testamini, quod et nos quidem bene novimus, accedere ad Ecclesiarum concordiam religionis (religiosi) principis vota. Quapropter tantæ magnanimitati gratias agentes, quanta possumus petitione deprecamur ut Acacii nomen cum sequacibus suis, quod plene unitatis Ecclesiarum impedit gaudium, damnationis ordine sit remotum. Nos enim convenientes causa qualitatibz direximus legatos, quibus præsentibus initiam quod dedisti gaudi possit secundum que mandatis continetur impleri (anno Domini 517).

INDICULUS

QUEM ACCEPERUNT LEGATI APOSTOLICE SEDIS.

Legatos instruit.

Cum Deo propitio partes Orientales fueritis ingressi,

^a Hanc epistolam cum novem sequentibus de pace et unitate Orientalis Ecclesie scripsit Hormisda pontifex anno Domini 519. Curavit eas deferri per legationem sedi apostolicæ, qua Germanus et Joannes

A si qui episcopi vobis occurrerint, et libellum, cuius continentiam perceptistis, a se subscriptum offerre voluerint, suscipe, eisque præbete sanctæ communionis consortium. Si vero occurrentes ipsi eo quo superius diximus ordine profiteri noluerint, a vobis equidem sub sacerdotali affectione tracentur: sed neque vobis sit cum his mensa communis, neque ab his vel victualia præsumatis accipere, nisi tantum subvectionem, si cause poposcerit, et hospitalitatem, ne credant se omnino fastidiose despectos. Cum autem Constantinopolim Deo adjuvante veneritis, in eam secedite quam imperator præbuerit mansionem; et nullum ad salutationem vestram prius permittatis accedere, exceptis his quos ipse miserit imperator, aut quos nostra communionis esse cognoscitis, donec ipsum principem videatis; cui præsentati, salutantes, litteras nostras offerte, suggestentes magnum nos de ejus imperio gaudium perceperisse, et nimium gratulari quod eum Deus omnipotens ad hoc evexit, iuxta ejus sacras litteras, ut secundum ea quæ sunt ab apostolicæ sedis constituta præsilibus, Deo auctore et regno ejus admidente, Ecclesiarum et pax et unitas his temporibus desiderata proveniat. Qui si vos hortatus fuerit ut Constantinopolitanum videatis episcopum, intimate vos præfinita habere, que etiam ab eis saepe sunt cognita, quæ ab universis episcopis catholicam communionem amplectentibus professio debeat celebrari. Hæc si episcopus Constantinopolitanus implere paratus est, ei gratariter occurrimus; si vero sedis apostolicæ adhortationem sequi contemnit, quid necesse est ut ad occasionem contentions salutatio nostra proficiat, quibus non est disputationis aut certaminis causa in mandatis? Si vero imperator sibi aperiri voluerit quid sit quod ab episcopo fieri postuletis, formam libelli quam portatis ostendite. Quod si de anathemate Acacii consentiens, successores ejus dixerit recitandos, ob hoc quod propter defensionem Chalcedonensis synodi aliqui eorum (nempe Euphemius et Macedonius) fuerint exsilie denortati, insinuabitis nihil vos de libelli posse forma decerpere, in qua sequaces dominatorum pariter continetur. Sed si eos ab hac non potueritis intentione defletere; saltem hoc acquiescite, ut anathematizato specialiter per libellum, quem vobis dedimus, Acacio, de prædecessorum ejus nominibus taceatur, abrasis eorum de diptychorum inscriptione vocabulis. Quo facto episcopum Constantinopolitanum in vestram communionem accipite. Libellum vero vel episcopi Constantino politani, vel aliorum, quos vos suscipere Deo volente contigerit, primo agite, ut præsente populo recitetur. Quod si hoc fieri non potuerit, saltem in secretario præsentibus clericis et archimandritis relegatur. Hæc omnia si Deo fuerint volente completa, imperatore rogatu [F. imperator rogatur], ut desinatis sacris per metropolitanos episcopos, adjunctis ipsius episcopi Constantinopolitanilitteris, in episcopi, Blandus presbyter, Felix et Dioscorus diaconi fungebantur, quique sequentem indiculum rerum agendarum a pontifice acceperunt. SEV. BINIUS.

notescat episcopum Constantinopolitanum, suo quoque consensu celebrata professione quam sedes apostolica destinavit, in unitatem communionis fuisse susceptum, quibus litteris etiam ipsos hortetur similia profiteri, Quod si in hac parte imperator aliquid difficultatis attulerit, episcopus Constantinopolitanus, directis præceptionibus episcopis suis paroecialibus, vel ceteris metropolitanis, eis præsentibus qui a vobis pariter directi fuerint, quid ipse fecerit, innotescat: quod ab eo modis omnibus vos oportet exigere, ut facti hujus testimonio peragrante, etiam universos, vel qui longe sunt positi, latere non possit.

EPISTOLA XXXII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ab iis qui, admissis Chalcedonensis concilii decretis Acacium damnare recusabant, cavendum; legatosque ob pacem et unionem Orientalis Ecclesiæ missos commendat.

Hormisa Justino Augusto.

In tantum pro gratia Divinitatis gloriæ vestræ famam constat extensam, et ita vos suffragante vitæ merito laudabiliter mundo contigit innotescere, probatissimorum hominum opinione vulgante, ut super vos potius credatur delatum culmen imperii, quam per imperium vos aliquis dicat agnoscí. Certum est quidem hujusmodi provectione vestra pristino splendori accessisse decoris cumulum; sed sicut tenuistis olim moribus principatum, sic cum vos per ora gentium impatiens secreti magnitudo detulerit, ad nos quoque, sicut mystice loquuntur Scriptura, testimoniis suavitatis vestræ odor advenit. Et certe cum late prudentium hominum sententia religiosæ vitæ vestræ fuerint instituta dispersa, habere non potuimus incognitum quidquid de vobis fuerat mundi attestatio vulgatum: quia sicut mediocri laude digna in immensus sibi nequeunt vindicare præconia, ita sine fine prædicandam rapitur in populum quidquid bono fuerit admirationis ornatum. Vindicat enim sibi quantitatis sue jure magnitudo fame testima, quia nesciunt latere miranda. Hinc est quod principatus vobis ac honores (*Ed. Rom. adores*) publica jura commiserunt: nam quod meritorum insignia generalitatis facta sunt vota, nemo ita rerum arbiter iniquus existit, qui passim vos aestimet arches inclytæ accepisse titulos, cum negari nequeat digne vos meruisse imperii culmen, quorum probitatem mundus agnovit. Sed parum est, quamvis judicio universitatis, suscipe loco præmii jura regnandi. Illud magis est admirabile quod ita vos hominum laudabilitate firmatos suscipiunt imperia, ut judicia sint divina. Non est dubium electos suos venerabili prædestinatione Divinitatis ad tantæ potestatis ornamenta venire, quos sinceræ fidei documenta circumvallant. Vere vobis prophetici spiritus convenire verba dixerimus: *Priusquam te formarem in utero, novi te* (*Jer. 1*). Ad hanc vos gloriam, incomprehensibili supernæ majestatis dispositione procurante, obsequium natura mundo protulit, sub custodia fidei transactæ vitæ probitas instituit, atque ad imperia

A clementia divina provexit; ob hoc scilicet ut tandem aliquando divisores dominicicorporis fidei vestrae exsecutione compressi, Ecclesiarum concordia diabolica impedimenta succideret, et universitas de adunatione gauderet. Hoc religioni, hoc fidei, hoc serenitati vestrae specialiter cœlitus mandatur officium, quibus et posse omnia, et perficere videmus indulitum. Itaque sicut instituisti facere, navate suscepti operis munus quod superna vobis Providentia videtis injunctum. Et vere sic decuit ut per principem pax debeat fieri, quam reverentia Divinitatis exposcit. Date has assumpti Deo nostro vestri oblationes imperii, ut per vos possit pacis fructus impleri. Sine dubio quidquid tali facto animæ vestræ fuerit præstatum, a vobis mundo judicatur impensum. Magnum et inestimabile est. venerabile imperator, propter quod ascisti estis judicio Divinitatis: extenduntur ecce vota pacem desiderantium; diuturni temporis traetu moret Ecclesiarum indivisibilis discessa communio; est in genitu discrepta fraternitas, cum circa Patrum dogmata varia sit voluntas. Accingite ergo lumbos viribus fidei, videta cui vos regi Divinitas velit obsequi, quantum sit quod per vos procurat impleri. Ecclesie venerandæ corpus, quod propria Christi nostri passione fundavit, gloriæ vestrae adunare factis instituit. Non est quo magis circa vos gratia supernæ majestatis eluceat, quam si Ecclesie corpus per vestrum reparetur officium, sanguinis Domini redemptione formatum. Est quidem cause hujus vetustissima calmitas, sed pro immunitate sui recentissimus dolor, et tanto Christianis animis fortior gemitus, quanto temporibus est dilatus. Videndum vobis est in quantum quotidie antiqui hostis fervescat insania, et, cum olim causa sit decisa fine sententiæ, pacis faciat tarditatem: et cum Chalcedonensis synodus, et B. papæ Leonis constituta placeant, quo ad caritatem reverti volumus a certamine non desistas. Sequuntur quæ dogmatibus prædictis ascripta sunt, et eorum sequacibus, quos prædicta auctoritate damnatos intelligunt, non recedunt. D Tenent adhuc in complexibus nomen Acacii, quem vident judicio sedis apostolice merito pœnam subiectisse damnari. Quis non intelligat simulare dici: Sanctorum Patrum sequimur dogmata, sed non diligimus facta? Quæ a sancta synodo Chalcedonensi constituta sunt, et quæ beati Leonis epistola continet, foremus, veneramur, amplectimur, sed Acacio, qui damnatorum communionem seculus est, impendimus vota. Sed quid opus est de judicatis rebus verba facere, eum nos hortari tantummodo deceat ut, expressa superius simulatione submota, sub omni puritate pacem debeant a quibus hæc dicuntur optare. Apud vos mihi est omnis depreciationis causa, imperator egregie: vos hic ac talibus religiosi operis resistite viva caritate; vobis imminet, ut qui ecclesiasticæ concordie labuistis sub privata vita desiderium, sub principatu detis effectum. Nou fuit quo magis gratiae vestræ cumulus accederet, quam quod vobis divinitus datum est, ut quod semper voluistis fieri, per vos ad terminum possit adduci. Nec breve specimen circa

vos gratiae Divinitatis effusit, quibus datur posse facere quod semper optastis. Quapropter quoniam vobis tantæ cause titulum videtis esse servatum, removete quidquid ambiguum remansisse creditur ad plenitudinem gaudiorum. Nos enim qua deinceps affectione per Gratium virum clarissimum, cui pro moderatione sui congrue sensimus officium legationis injunctum, litteris vestri principatus acceptis, causæ magoitudinib[us] convenientes, ^a destinavimus viros Germanum et Joannem episcopos, et Blandum presbyterum, nec non et Felicem diaconum, per quos si, quemadmodum presumimus, serenitatis vestre favor arriserit, secundum quæ mandata sunt, Ecclesiaroni adunatione generalitatis possit vota firmari (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIII.

^b AD EUPHEMIAM AUGUSTAM.*Augustum ad pacem Ecclesiaz restituendam cohortandum.*

Hormisda Euphemia Augustæ.

Ecclesiaronum Pax jam cœlesti ordinatione componitur, cum vos ad imperium Deus elegit, apud quos esse integrum semper religionis sua cognovit affectum. Nam sicut in privata vita Deum semper recto dogmate coluistis, ut de religionis concordia cogitaretis, et multa quidem inter ipsa imperii vestri primordia facta sunt, quæ spem nobis correctionis integræ pollicentur. Unde quia in vobis amorem fervore fidei gratulamur, agentes Deo gratias, quotidie pro vobis beato Petro apostolo supplicamus, ut votis vestris apud Dominum suffragetur, et cursum bonæ voluntatis adimpleat. Nec dubium est divinis vos auxiliis adjuvar, quia tanto religionis studio mandatis cœlestibus obeditis. Hinc est quod quia sanctum conjugij vestri constat esse propositum, has fiducialiter ad vestram clementiam litteras destinamus, ut per vos ad perficiendam Ecclesiaz pacem mariti vestri pietas amplius incitetur. Magnum opus arripiuntis, magna vobis causa commissa est. Per vos etiam populos Christus vult ad Ecclesiaz foedera revocare, quos per se voluit a morte redimere. Magno etiam vestro sexui parata est laudis occasio, si vobis instantibus Ecclesiaz sue Christus quæ divisa fuerant membra conjungat. Nec ejus major est gloria, quæ humanae salutis lignum scrutata est, et solam erucem quam omnis veneratur mundus invenit ^c. Superabit quinquo illius merita, quia Ecclesiaz unitas per illum sum invenit signum, per vos est habitura remedium. Agat igitur jugalis vestri religiosa clementia, ut fratres et coepiscopi nostri sub eo libelli tenore, quem dudum misimus, fidem suam dignentur asserere; quatenus perfecta possit esse quæ est inchoata cor-

^a Hoc loco desideratur nomen Dioseori diaconi, quod in epistolis sequentibus expressum invenitur, licet non hoc ordine. Nam in ipsis post nomina episcoporum legatorum mox nominati reperiantur ambo legati diaconi et novissime Blandus presbyter. Sed hujus epistolæ auctoritate dici potest errore librariorum accidisse quod ibi series nominum sit inversa, et diaconi ante presbyterum positi reperiantur.

SEV. BINIUS.

A rectio: quia irrita est quelibet in cultura Dei confessio, cui deest fidei plenitudo. Hoc enim quod a reliquis fieri poposcimus, a multis jam sacerdotibus constat effectum: et unitas esse justa in communione non poterit, si non fuerit in reversione servata (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Acacium damnandum, et in legatorum manibus fidei professionem emittendam.

Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Reddi limus quidem, frater, congregum litteris tuis sub ecclesiastica libertate responsum; et quid in his congratulati fuerimus insertum, qui taciturnitate præteritum, evidenter expressimus. Ac licet cuncta

^B sensibus tuis nunc cerebra legatio, nunc usu in Ecclesia diuturnæ conversationis tuae vetustas infuderit, jnvat tamen adhuc latius aperire nostrum repetita ratione consilium: quia tune bene de fidei firmitate disseritur, quando simplicibus verbis conciliandæ pacis cupiditas explicatur. Desideria quippe tua, quibus te ad ecclesiasticam testarisi festinare concordiam, ut haberent partes illas semper optavimus; nec sola votorum ambitione contenti, usi etiam precibus sumus. Vestro sunt haec et mundi testimonio rorobata quæ loquimur: quia ut catholicæ unitatis reparatio fit, auctoritatem nostram integritate submittimus. Inclinet orationibus nostris aurem suam divina miseratione, ut quod creditis postulandum, sequamini, et ametis oblatum. Nobis una eausæ sollicitudo, una custodia est, ita pacem eupere, ut sic religionis, sic venerabilium Patrum constituta serventur: quoniam quæ inter se consona credulitate non discrepant, æquum est ut simili observatione subsistant. Sed cur diutius immorarum? Scis ipse unitatis causa quid exigit, scis ipse qua via ad beati Petri apostoli debas venire consortium. Habes itineris tui ducem, quem te jam sequi asseris, Chalcedone habitum pro religione conventum. Jam te quoque, quod idem amplecti testatus es, beati Leonis redeuntem dogma comitabitur. Haec si placent, Acacii defensio damnati non placeat: hoc est quod boni studii perfectione vota suspendit. Si sunt enim illa adversum Dei et legis ejus inimicos venerabilium Patrum congregatione disposita, ut quisquis eos in communione sequeretur, jam tunc latau subiret in sua damnatione sentientiam; non sunt igitur nova quæ constanter exequimur, sed temporibus illis facta iudicia justa Patrum constitutione servamus. Ihortamur itaque, frater, mentem tuam Dei nostri misericordia adjuvante pulsamus, ut ab omni te hereticorum contagione, Acacium cum sequacibus suis condemnando,

^c Euphemia, coniux Justini imperatoris, insignis pietate femina, antea Lupieina nominata fuit. Quando vero Justinus imperator factus est, nomine Euphemia illustris martyris, in ejus basilica Chalcedonense concilium celebratum fuerat, conjugem suam pietatis ergo appellari voluit, antequam illam Auguste titulo decoraret. Zonaras et Cedrenus in Justinino. SEV. BINIUS.

* Helena, Constantini mater, Christi crucem invenit,

disjungens, una nobiscum dominici corporis participatione pascari. Si nobiscum universa prædictas, cur nobiscum non universa condemnas? Tunc enim nobiscum quæ veneramur amplecteris, si nobiscum quæ detestamur horrueris. Pax integra nescit aliquam habere distantiam, et unius Dei vera esse non potest nisi in confessionis unitate cultura. Quapropter salutantes te fraternali caritatis affectu, petitonio tuam, missis, sicut sperasti, religiosissimis viris Germano ac Joanne episcopis, a Felice diacono, Dioscoro diacono, atque Blando presbytero, significamus esse completam. Hi vero quibus fuerint mandatis instructi ante allegationes eorum, si cogites, evidenter agnosces. Hi pacem tuam sub ea qua sepe scripsimus professione suscipient. Imple ergo, frater carissime, gaudium nostrum, et tunc ad nos per eos recte fidei tuae remitte præconium, ut per te universis detur exemplum (anno Domini 519).

PISTOLA XXXV.

AD EUMDEM.

Cum jam fidem catholicam profiteatur illi potissimum de stabilienda pace cogitandum, pro qua ipse legatos destinavi.

Hormisa Joanni episcopo Constantinopolitano. Ea quæ caritas tua destinatis litteris significavit agnoscimus, et gratulamur ad conscientiam nostram fidei tuae indicia pervenisse: optantes ut intentioni tuae, quam rectam esse cupimus, plenum Deus noster circa ecclesiasticam pacem concedere dignetur effectum, cuius spem animo supernæ majestatis assumptimus: quia imperatorem serenissimum ad hoc prudenter divina judicamus electum, ut per eum Ecclesiarum redintegratio tantis temporibus desiderata proveniat. Quapropter licet que pro fidei unitate facienda sunt tuae caritatis notitiam latere non possit, legatos tamen direximus, quos ratio cause poscebat: quibus hortantibus, et quæ jam pridem a nobis significata, et quæ nuper iterata sunt, ad effectum, Domino nostro auctore, perveniant.

PISTOLA XXXVI.

AD ARCHIDIAGONUM ET CLERUM CONSTANTINOPOLITANUM. *Catholicis hereticorum molestia liberatis legati ad pacem confirmandam mittuntur.*

Hormisa Theodosio archidiacono Constantinopolitano, et universis catholicis a pari.

Gratias misericordiae divine competenter exsolvimus, quæ fidem vestram diu laborare non passa est: et nam tempus oblatum est, quo fidos militis suos catholica recuperare possit Ecclesia. Quæ enim major animum vestræ potest obtinere jucunditas, quam malorum commemorata depulsio? Gaudiis praesentibus compensate afflictionis incommodo: quia Deus noster, qui remedio fuit, adversis opprimi caritatem vestram noluit, sed probari. Nam si transacti temporis mala cum praesenti, quæ divina esse non ambigitur, retributione compensetis, quis dubitat ampliora vos præmia consecuturos quam nocere potuissest adversitas? Et quamvis pro statu fidei catholicæ nun-

^a Ex epistola trigesima secunda precedente patet quod hoc loco nomina legatorum diaconorum ante

A quam sollicitudo nostra cessaverit, tam serenissimi principis sacris affatibus incitati, legatos destinare curavimus, quorum officio, Deo auctore, in his quæ saepe mandavimus subsequi non dubitamus effectum. Et ideo competenter emitere, ut Ecclesie catholicae hos præcipuum vestre liberationis munus possitis offerre, quatenus, repulsis omnibus quæ hactenus nuerunt, in una quam semper optavimus communione gratulantes, Deo nostro laudes referre sine cessatione possimus.

PISTOLA XXXVII.

AD JUSTINIANUM DOMESTICORUM COMITEM POSTEA

JUSTINI SUCCESSOREM.

Sperat fore ut ejus opera pacem Ecclesia adipiscatur, et missa ab eo munera se accepisse nuntial.

B Hormisa Justiniano viro illustri.

Magnitudinis vestra litteras sancte fidei plenas amore suscepimus, quibus, ad exercendam apud vos prædicationis apostolicae firmitatem, opportunitatem nobis provenisse divinitus nuntiastis. Unde indesinenter Domino nostro agimus gratias, qui ad tam præclara remedia et tempus vobis et animum dedit. Et nos quidem desuper ista agnoscimus ordinari, postquam ei detulit divina maiestas imperium, qui se ad componendam Ecclesiarum pacem indicat ordinatum. Ergo restat ut universi episcopi partis Orientalis, juxta libelli seriem, ad correctionis pervenisse se testentur effectum. Patet veneranda via concordia: nota (notata) sunt optata remedia sanitatis. Saccerdos qui catholicam pacem desiderant, professionem catholicam non recusent; non enim opus est partibus errorem corrigi, sed radicitus amputari. Insistite igitur, sicut cœpistis, ut merces apud Deum vestra, quæ de boni operis inchoatione habet initium, de perfectione consequatur effectum. Animum quidem vestrum talem missa ad nos testantur allogua, ut ad plenitudinem boni propositi non multum indigeatis hortatu: nostri tamen desiderii ea quæ spem dedit ratio (oratio) amplius accendit ardorem; et avidius gaudia impleri cupimus, quæ instare jam divinitus arbitramur. Hinc est quod beatum Petrum apostolum quotidie suppliciter obsecramus, ut vobis, per quos integrari membra sua sancta jam sperat Ecclesia, et effectum Deus celarem, et salutem tribuat longiorem. Nos quidem vestris animis obsequentes viros direximus, ad solidandam sub apostolicæ dispositionis ordinatione concordiam. Vestrum est, ut sicut nos bona intentione deeseris noluimus, ita eos apud nos optatum referre faciatis effectum. Munus vestrum veneranda sacraria suscepit; quod amplius beato Petro apostolo facietis acceptius, si per vos optatam Ecclesie receperint unitatem (anno Domini 519).

PISTOLA XXXVIII.

AD CELEREM ET PATRICIUM CLARISSIMOS AULICOS.

Legatos in causa pacis coadjuvando.

B Hormisa Celeri et Patricio a pari.

Quamvis pro loci nostri consideratione de causa

presbyteri nomen posita reperiantur, ut dixi supra in notis ejusdem epistolæ. SEV. BINIUS.

fidei catholicae minime tacere possimus, tamen ad hanc partem serenissimus princeps magnopere directis affatis nostrum incitavit studium, pro ejus legatos voluntate direximus. Et quia hujusmodi causa filiorum Ecclesiam sublevari debeat auxilio, salutantes vos cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut pro ecclesiastica pace allegationes eorum qui dicti sunt apud animos serenissimorum principis adjuvetis: siquidem vestrae celsitudinibus labore non parva retributio subsequitur, cum omnipotenti Deo nos gratias persolvere de vestris operibus feceritis (anno Domini 519).

PISTOLA XXXIX.

AD PRECEPTUM PRÆTORIO THESSALONICENSEM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisa præfecto prætorio Thessalonicensi et ceteris illustribus a pari.

Licit pro causa ecclesiastica nunquam sollicitudo nostra cessaverit, tamen imperatoris serenissimi sacris affatis promptius incitati, legatos cum cœlestis misericordia favore direximus; quorum officio bona, que de principiis mente presunimus, impleantur. Et ideo salutantes amplitudinem vestram, cultu et honore quo dignum est, poscimus ut pro redintegratione fidei vestrum commodetis studium, nec tantis fidelium tardari vota temporibus permittatis: quia non est dubium celsitudinem vestram fructum tante laudis acquirere, si per eam que ab omnibus bonis optantur, Dei nostri misericordia operante, proveniant (anno Domini 519).

PISTOLA XL.

AD ANASTASIUM ET PALMATIAM CLARISSIMAS FEMINAS SENATORIAS, QUÆ TEMPORE PERSECUTIONIS ANASTASI PRO FIDE CATHOLICA INCONCUSSÆ STETERANT.

Eadem quæ in superiori.

Hormisa Anastasiæ et Palmatiae a pari.

Bonæ voluntatis studium divinæ semper comitatur prosperitatis effectus. Dei nostri providentia temporis facultas oblata est, in qua pro fidei vestrae præmio debeatis anniti. De superna primitus misericordia, deinceps de conscientia clementissimi principis præsumentes, legatos pro religionis catholicae causa direximus, per quos amplitudinem vestram debitæ venerationis salutamus officio; postulantes ut pro ecclesiastica redintegratione concordiæ vestrum laborem atque operam non negetis, quatenns cum, repulsis remotisque iis quos apostolicas sedis damnavit auctoritas, ad unam, quæ recta est, communionem plebs Christiana redierit, beatum Petrum apostolum, pro cuius fide nitimus, in vestris possitis habere actibus adjutorem (anno Domini 519).

EXEMPLUM SUGGESTIONIS SECUNDÆ

GERMANI ET JOANNIS, EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.

Quanto cum honore Scampi fuerint accepti.

In civitate Aulonitana quo ordine cum Dei adjutorio pervenimus, et quomodo sumus suscepti ab episcopo civitatis ipsius, et quid est actum, vel quale responsum dederunt, et quia haec promisit, ut cum metropolitano suo faceret libellum, in alia epistola

A beatitudini vestrae significavimus: quod in Scampina civitate factum est vestris orationibus tacere non permisimus. Antequam nos ingredieremur in civitatem ipsam, venerabilis Trojus (Troilus) episcopus cum suo clero vel plebe in occursum nobis egressus est. Et quomodo Deus in ipsa die benedictus est, et quæ festivitas per ipsius pietatem est subsecuta, ad notitiam apostolatus vestri referimus. Nobis praesentibus, vel suo clero et nobilibus viris ipsius civitatis, libellum subscriptis, porrexit: suscepimus, et præsente omni clero vel plebe, in gradu suo a servo vestro Petro notario sancte Ecclesie Romane est reiectus. Erat conventus in basilica Sancti Petri. Confitemur beatitudini vestrae, lantam devotionem, tantas Deo laudes, tantas lacrymas, tanta gaudia difficile in alio populo vidimus. Prope omnes cum cereis, viri cum mulieribus, milites cum crucibus in civitate nos suscepérunt. Celebratae sunt missæ, nullius nomen obnoxium religionis est recitatum, nisi tantum beatitudinis vestrae. Noster episcopus venerabilis Germanus missam celebravit. Et promiserunt nec postea recitari, nisi quos sedes apostolica suscepit. Quanta a nobis operata sunt, Deus propitius in vobis conservet. Istam epistolam ante triginta millaria a Lignido fecimus, sperantes ipsa die in eadem civitate cum Dei adjutorio pervenire. Et quomodo ad nos pervenit Scampinus episcopus, speramus et ipsius civitatis Lignidi episcopum similia facere. Quod si factum fuerit, data occasione rescribemus. Scampis nobis positis, post missas, hora cœnatoria, Stephanus et Leontius vv. cc. ab imperatore missi in occursum nobis venerant, adhuc nescientes nos in partibus Græciarum positos, quia talia mandata fuerunt comiti Stephano data, ut ad partes Italie transirent in occursum nostrum. Est Stephanus iste, qui modo dicitur, de parentela filii vestri magistri militum Vitaliani. Hi nobis nuntiaverunt Patrium senatorem proscriptum et in exiliu missum. Pro qua tamen causa, nisi quomodo ad nos pervenerit, non possumus dicere, quia non est de talibus rebus facile deliberare. Dicitur tamen et apocrisiarios Thessalonicensis Ecclesiae teneri, apud quos dicunt epistolas inventas; pro qua causa, nescimus: cum ipsis et Philumenum, Demetrium, Magistrinum, et alias personas, quarum nomina ignoramus. Ista sunt, quomodo prædictimus, quæ andivimus. De causa tamen ecclesiastica cum Dei misericordia prospera nuntiantur. Cosmatem tamen medicum pro qua causa in Italia venit, penitus intelligere non potuimus, nisi hoc, quia fortiter queritur, de quo debetis esse solliciti, ut sciatis, pro qua causa ibidem venit.

ITEM TERTIA SUGGESTIO

LEGATORUM SUPRANOMINATORUM.

Ligidum pervenisse, et juxta ejus mandata omnia peracta.

In alia epistola significavimus beatitudini vestrae de Scampina civitate de venerabili Trojo episcopo, quo ordine libellum dedit, et qualis festivitas est celebrata in ipsa civitate. Cum Dei misericordia venimus Li-

gnidum, Theodoritus episcopus venerabilis vir ipsius civitatis similiter libellum dedit, qui libellus in Ecclesia est relectus, et omnia secundum constitutio-nem vestram sunt facta. Rogate Deum; sperate ab apostolis ejus beatissimo Petro et Paulo, ut Deus, qui initia talia donavit orationibus vestris, similiter sequantur [sic] et prospera, ut tempora coronæ vestre in correctione Ecclesiarum semper prædicentur. Quam epistolam ad apostolatum vestrum direximus die no-narum Martiarum.

EXEMPLUM RELATIONIS

ANDREÆ EPISCOPI PRÆVALITANI.

*Continet simulationem episcoporum in synodo Epi-
novi, et quæ Scampis et Lignidi in adventu legato-
rum acta sunt.*

Domino semper meo beatissimo, et apostolica sede intima veneratione præferendo, atque angelicis meritis coequando patri patrum papæ Hormisdæ Andreas.

Commendans me humillime vestigiis vestris piissimis, indico propter synodum Epi novi, quoniam fixerunt anathematizare intra semetipsos aliquas personas. Illoc tantummodo ingenio usi sunt, ut os in sua malitia caperent: quibus restitit divina Trinitas per vestras sanctas preces; et cum deprehensi fuisserint in sua malitia, nunquam potuimus archiepiscopo snadere ut ad viam veritatis et ad vestra precepta verteretur. Sed modo cum advenerunt beatissimi atque sanctissimi domini episcopi vel diaconi directi a sancta corona vestras, occurserunt illa Scampus episcopus vir beatissimus Trojus cum omni gaudio et luminaribus: et, porrecto libello secundum vestram præceptionem, statim recepti sunt in pace Christi, et missas celebravere cum episcopo in Scampina ci-vitate. Et videntes Lignidoenses quod fecit Scampus, simili modo et ipsis secuti sunt. Nunc dum istas litteras ordinaremus, supervenit Magistranus de urbe Constantinopolitana, qui nuntiavit quia Deo propitio precibus sanctis vestris et Constantinopolitani miserunt anathema Acacio, et cum pace Pascha celebraverunt. Jam quod sequatur, vestra intercessio apud Deum laboret, ut ad perfectum servi sedis apostolicæ inveniamur. Epistolas vero quas destinaverunt ad meam humilitatem supra memorati viri beatissimi episcopi pietati vestræ juntas transmisi. Accepta die quo supra.

* EXEMPLUM LIBELLI

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

*Catholicam fidem proficitur. Hæreticos omnes et præ-
cipue Acacium detestatur.*

Domino meo per omnia sanctissimo et beatissimo fratri et comministro Hormisdæ Joannes episcopus in Domino salutem.

Redditis mihi litteris vestræ sanctitatis, in Christo frater carissime, per Gratum clarissimum comitem, et nunc per Germanum et Joannem reverendissimos episcopos, Felicem et Dioscorum sanctissimos diaconos, et Blandum presbyterum, lætatus sum de spi-

A rituali caritate vestræ sanctitatis, quod unitatem sanctissimarum Dei Ecclesiarum secundum veterem Patrum requiris traditionem, et laceratores rationabilis gregis Christi animo repulsare (amore pulsare) festinas. Certus igitur scito, per omnia sanctissime, quia, secundum quod vobis scripsi, una tecum cum veritate sentiens, omnes a te repudiatos hæreticos renno et ego, pacem diligens. Sanctissimas enim Dei Ecclesias, id est superioris vestre et novelle istius Romæ unam esse accipio illam sedem apostoli Petri, et istius Augustæ civitatis unam esse definiō. Omnis- bus actis a sanctis illis quatuor synodis, id est Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, et Chalcedoniensi, et de confirmatione fidei et statu Ecclesiæ as-sentior, et nihil titubare de bene iudicatis patior:

B sed et conantes aut ** enixos (scissois) usque ad unum apicem placitorum perturbare, lapsos esse a sancta Dei generali et apostolica Ecclesia scio, et tuis verbis recte dictis evidenter utens, per præsentia scripta hæc dico: Prima salus est, rectæ fidei regulam cu-stodiare, et a Patrum traditione nullatenus deviare; quia non potest Domini nostri Iesu Christi prætermitti sententia, dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xxvi).* Hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus: quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custo-ditur religio. De hac igitur fide non cadere cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes hæreses, præcipue vero Nestorium C hæreticum, qui, quandam Constantinopolitanae urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Cœlestino papa urbis Romæ, et a venerabili viro Cy- rillo episcopo Alexandrinæ civitatis: et una cum illo anathematizamus Eutychetem et Dioscorum Alexandrinæ civitatis episcopum, damnatos in sancta synodo Chalcedonensi, quam venerantes sequimur et am- plectimur, quæ sequens sanctam synodum Nicænam, apostolicam fidem prædicavit: his conjungentes Ti-motheum parricidam, Ælurum cognominatum, ana-thematizamus, et hujus discipulum et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum similiter condemnantes. Anathematizamus similiiter Acacium quandam Constantinopolitanae urbis episcopum complicem eorum, et sequacem factum, nec non et perseverantes D eorum communioni et participationi: quorum enim quis communionem complectitur, eorum et similem adjudicationem in condemnatione consequitur. Si-nili modo et Petrum Antiochenum condemnantes, anathematizamus cum sequacibus suis, et in omnibus suis (omnibus supradictis). Unde probamus et am- plectimur epistolas omnes B. Leonis papæ urbis Romæ, quas conscripsit de recta fide. Quapropter, sicut prædictum, sequentes in omnibus sedem apo-stolicam, et prædicamus omnia quæ ab ipsa decreta sunt, et propterea spero in una communione vo-biscum, quæ apostolica sedes prædicat, me futu-rum, iu qua est integra Christianæ religionis et per-fecta soliditas. Promittentes in sequenti tempore se-

* Epistola sive libellus.

** Al. nisos HARD.

questratos a communione Ecclesiæ catholice, id est in omnibus non consentientes sedis apostolicae, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a professione mea dubitare tentavero, his quos condemnavi, per condemnationem propriam consortem me esse profiteor. Huic vero professioni subscripti mea manu, et direxi per scripta tibi Hormisdæ sancto et beatissimo fratri et papæ magnæ Romæ, per suprascriptos Germanum et Joannem venerabiles episcopos, et Felicem et Dioscorum diaconos, et Blandum presbyterum. *Et alia manu*: Joannes misericordia Dei episcopus Constantinopolitanæ novellæ Romæ hac mea professione consentiens, omnibus supradictis subscripti sanus in Domino, Data mense Martio die 27 (28), inductione duodecima, (consulibus domino Justino imperatore Augusto et Eraelio [Eutharico] v. c. æra DLVI), consensu domini Justini imperatoris Augusti, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

ITEM SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI,
DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.

Quanto cum honore ab imperatore sint accepti: a Joanne episcopo fidei (Ed. Rom. addit libellum) *subscriptum, et Acacio catérisque seclatoribus damnatis pacem Ecclesiae redditam.*

Non miramur apostolatus vestri precibus cuncta nobis prospera successisse, scientes quod amplius nostro ministerio vestra pro nobis elaboret oratio. Ita enim totus se ecclesiastici negotii tulit eventus, ut dubitari non possit beati Petri per singula proveuisse miraculum; primum quod tantum in ipsis qui dignitate funguntur invenimus religionis ardorem, ut Vitalianus, Pompeius et Justinianus nobis occurrerent in decem milibus, et de adventu nostro cum vestra gratiarum actione gloriari non arbitrarentur indignum. Deinde quod tanta fuit etiam in plebe de-
votio, ut pars maxima populorum cum cereis simul et laudibus vestris nostrum præstolarent adventum. Sub haec itaque celebritate secunda feria hebdomadæ majoris Constantinopolim sospites hilaresque convenimus: posteroque die pessimo principi præsentati, tanto ejus relevati sumus affectu, ut si alia minime præcederent, sola nobis ad solatium piissimi principis gratia sufficeret: sed orationibus vestris majora secuta sunt. Nam eo die sub senatus cuncti præsen-
tia episcopi quoque quatuor adfuerunt, quos Joannes Constantinopolitanus autistes pro parti sue defensione transmiserat, quibus apostolice sedis libellum ostendimus, omniaque in eo recta canonicaque esse probavimus. Postremo quinta feria, hoc est, in cœna Domini ad palatium in generali conventu venit episcopus, et perfecito libello consentiens, cum summa devotione subscripti. Quis explicit quanta illuc principis pariter ac senatus lætitia fuerit, quas ibi lacrymas gaudia pepererint, quas voces vel in laudem principis, vel in sedis vestrae, totius cœtus et cleri favor emisit? Explicari hæc relatione non possunt, sed

(a) Edit. Rom. addit *communionis*.

A considerationi vestre portitorique reliquimus quod eloqui non valemus. A palatio in ecclesiam summa cum celebritate pervenimus, ut lidei animorumque concordiam (a) solemnis quoque celebritas roboret. Vix credi potest quis fletus lætantum, quæ immensitas fuerit exundatioque populorum: ipsa suam lætitiam turba mirabitur: nec dubitari poterat manum adfuisse coelestem, quæ taliem mundo contulit unitatem. Acacii prævaricatoris anathematizati nomen de diptychis ecclesiasticis, sed et cæterorum episcoporum, qui eum in communione secuti sunt, sub nostro conspectu significamus erasos. Anastasi quoque ac Zenonis nomina similiter ab altaris recitatione submota: pax est orationibus vestris Christianorum mentibus reddita: una totius et Ecclesiæ anima, una lætitia: solus luget humani generis inimicus, vestre precis expugnatione collisus. Orate ut Antiochenam quoque similis felicitas illustret Ecclesiam, de cuius antistite adhuc tractatus nutare conspicitur; quoniam inter diversa vota populorum de personæ electione non constat. Credimus tamen quod precibus beatitudinis vestrae de ipsa quoque velociter ordinatio digna proveniat, ut cepta pax temporibus vestris per omnem mundum pariter dirigatur, et cunctis in apostolicam partibus communionem fidemque convenientibus perfecte, sicut pridem fuerat, omnibus membris capiti suo connectatur Ecclesia.

SUGGESTIO.

DIOSCORI DIACONI PER PULIONEM (Pollianem) SUBDIACONUM.

C Nuntiat quæ Thessalonicæ et Constantinopoli acta fuerant.

Ineffabilis Dei omnipotentis misericordia, et pietas ejus, quam super humanum genus clementer effundit, humanis viribus aestimari non potest, nec sermonibus explicari; sed sufficiebitur tantum consilia devotis sensibus admirari, et scire omnia bona de ejus tantum gratiae pendere remedii. Est ista quotidiana probatio: audacter tamen præsumo dicere, domine meus beatissime papa, quia præsens causa præterita cuncta transcendit, quam Deus vestris temporibus et meritis reservavit. Quid in Aulone sit actum, quid Scampis, quid Lignidi fuerit subsecutum. anteriore significazione suggesti. Ad Thessalonicanam pervenimus; quas intentiones (contentiones) habuerimus cum episcopo Thessalicensi, et quæ dicta fuerint vel etiam constituta, harum portitoris viva insinuatione discessit. Quod tamen non oportet præterire silentio, insinuare non differo. Post multa certamina præfatus episcopus ratione convictus libellum subscribere voluit: sed quia episcopi qui sub ejus sunt ordinatione constituti omnes non aderant, in præsenti hoc convenit, hoc promisit, ut post dies sanctos, uno ex nobis a sede Constantinopolitanæ urbis directo, episcopis congregatis, qui in ejus sunt dioecesi constituti, libellum subscriberent: quod cum Dei adjutorio credimus esse complendum. Hæc sunt Thessalonicae constituta. Vestris orationibus commendati ad Constantiopolitanam pervenimus civitatem feria secunda hebdomadis authenticæ. Decimo ab urbe prædicta

milliariorum sublimes et magnifici viri nobis occurrerunt, inter quos sunt magister militum Vitalianus, Pompeius et Justinianus, et alii senatores, cunctique (multique) catholicæ fidei ardore ac desiderio redintegrante pacis ardebant. Quid plura? Cum summis pene omnium gaudiis ingredimur civitatem. Alia die, quæ est tertia feria, piissimi principis præsentamur aspectibus: cunctus illic aderat senatus, in quo conventu erant et episcopi quatuor, quos episcopus Constantinopolitanus pro sua persona direxerat. Obtulimus beatitudinis vestræ litteras, quas clementissimus princeps cum grandi reverentia suscepit. Dicta sunt quæ ante examinationem causæ oportuit intimare: mox causa copta est. Hortabatur nos clementissimus imperator, hoc dicens: Videte civitatis hujus episcopum, et invicem vobis pacifico ordine redite rationem. Nos e contra respondimus: Quid imus ad episcopum certamina facere? dominus noster beatissimus papa Hormisda, qui nos direxit, non nobis præcepit certare: sed præ manibus habemus libellum quem omnes episcopi volentes sedi apostolice reconciliari fecerunt; si præcipit pietas vestra, legatur; et si est in ipso quod ignoretur, aut verum esse non credatur, dicant, et tunc ostendemus nihil extra judicium ecclesiasticum in eidem libello esse conscriptum; aut si illi possunt docere quia non convenit religione catholice, tunc nobis incumbit probare. Relectus est libellus sub conspectu principis et senatus. Nos statim subjunximus: Dicant præsentes quatuor episcopi qui adsunt pro persona Constantinopolitani episcopi si hæc quæ in libello leguntur gestis ecclesiasticis minime continentur? Respondent omnia vera esse. Post quæ nos subjunximus: Domine imperator, et nobis grandem laborem episcopi abstulerunt, et sibi convenientem rem fecerunt dicere veritatem. Mox clementissimus imperator his qui aderant dixit episcopis: Et si vera sunt, quare non facitis? Similiter et aliquanti de ordine senatorio dixerunt: Nos laici sumus; dicitis hæc vera esse: facite, et nos sequemur. Intermissa quarta feria episcopus Constantinopolitanus in palatio suscepit a nobis libellum, et imprimis quasi tentavit epistolam potius facere quam libellum. Sed non post multa certamina hoc convenit, proemium modicum facere, et subjugere mox libellum, quemadmodum vestra beatitudo dictavit. Subscriptio ab eodem facta est, libello conveniens, similiter et datarum, [eius] exemplaria et Graece et Latine apostolati vestro direximus. Post factum libellum nomen Acacii de diptychis est deletum, similiter et Phravite, Euphemii, Macedonii et Timothei: et non solum hoc in ipsa sola ecclesia, in qua episcopus manet, verum etiam per omnes ecclesias cum grandi diligentia, Deo adjutore, suggestimus fuisse factum. Similiter deleta sunt de diptychis Zenonis et Anastasii nomina. Episcopi diversarum civitatum, quanti inventi sunt, libellum similiter obtulerunt: et cum grandi cautela suggestimus custoditum, ne quis nobiscum communi-

A nicaret episcopus, qui libellum primitus non dedit. Pari modo et omnes archimandritæ fecerunt: apud quos archimandritas et certamina nos habuisse suggestimus, dicentibus illis: Sufficit quia archiepiscopus noster fecit; nos factum ejus sequimur. Quid amplius? Post multa certamina, ipsi quoque ratione convicti, libellos modis omnibus obtulerunt. Post hæc omnia, Deo juvante, in ecclesiam processimus: et qualia gaudia facta sint unitatis, et quemadmodum Deus benedictus sit, que laudes quoque beato Petro apostolo, et vobis relatae sunt, ipsius actionis consideratione perspicitis, quod mea lingua non vallet explicare. Nihil est subsecutum secundum vota inimicorum, non seditione, non effusio sanguinis, non tumultus, quod veluti terrentes inimici antea prædicabant. Ipsi quoque ecclesiastici Constantinopolitani admirantes, et Deo gratias referentes, dicunt nunquam se meminisse ullis temporibus tantam populi multititudinem communicasse. His adimplitis etiam clementissimus imperator ad beatitudinem vestram sua scripta subjunxit, ordinem rei gestar significans, similiter et vir reverendissimus Joannes Constantinopolitanae civitatis antistes. Noveris etiam et sacra generalia esse edita, atque credimus Deo proprio et vestris sanctis orationibus per universas provincias quantocius destinari. Hæc Constantinopoli gesta sunt, et nunc de Antiochena Ecclesia tractatur; et ideo adhuc laboratur, quia nondum persona congrua est electa. Oret ergo beatitudo vestra intentius, ut Deus, C qui vestris precibus exoratus Constantinopolitanam Ecclesiam apostolicæ sedi restituit, ipse et dignam personam donet in Antiochia ordinandam, et assiduas adunet Ecclesias. Rescribite episcopo Constantinopolitano. Si videtur beatitudini vestræ facite mentionem damnationum Severi et illorum quos nominastis in epistola illa quam scrupulis ad secundam Syriam per Joannem et Sergium monachos, hoc ipsum det ad imperatorem rescriptentes. Si feceritis, videtur mihi necessarium esse.

• EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Joannem episcopum catholicum fidem amplexum hæreticos anathematizasse, atque nomen Acacii, cum aliorum schismaticorum nominibus, e sacrâ tabulis expunctum esse.

Victor Justinus, pius, felix, inclitus, triumphator semper Augustus, Hormisdae sanctissimo (sacratisimo) ac beatissimo archiepiscopo et patriarchæ (almae urbis Romæ).

Sciæ effectum nobis, pater religiosissime, et quod diu summis studiis quærebatur, noveris, patefactum, et antequam advenerint qui a vobis destinati sunt: quod Joannes vir beatissimus antistes novæ vestræ (nostræ) Romæ una cum clero ejus vobiscum sentiunt, nullis variantes ambiguitatibus, nullis divisi discordiis; sciæ libellū ab eo subscriptum, quem offerendum indicaveras, sanctissimorum Patrum concilio congruentem. Omnes concurrunt alaci opere ad suscipienda vota tam vestra quam Constantino-

* Sacra imperatoris.

politanæ sedis, quos veritatis coruscus fulgor illuminat; omnes accelerant libentissime, quos oblectat via dilucida; sequuntur scita Patrum sanctissima, leges probatissimas: et conciliis quorundam firmatis qui rectum tenebant tramitem, aliorum correctis qui vagabantur incerti, in eo res colligitur, ut unitatem individuæ Trinitatis ipsi quoque unitate colant mentium. Negatum est inter divina mysteria memoriam in posterum fieri (pro tenore libelli quem diximus) Acacii prævaricatoris quondam hujus (regie) urbis episcopi, nec non aliorum sacerdotum, qui vel primi contra constituta venerunt apostolica, vel successores erroris facti sunt, nulla usque ad ultimum diem suum penitentia correcti. Et quoniam omnes nostræ regiones admonendæ (religionis admonendi) sunt, ut exemplum imitentur civitatis regiæ, destinanda ubique principalia præcepta duximus, tanto flagramus religionis officio, tanto affectamus studio pacem catholice fidei pro remuneranda cœlitus pace nostræ reipublicæ, pro conciliando subjectis meis superno præsidio. Quid autem (enim) gratius repeiri potest? quid justius? quid illustrius? quam quos idem regnum continet, ejusdemque fidei cultus irradiat, eos non diversa contendere, sed collectis in eodem sensibus, instituta venerari non humana mente lata, sed divini prudentia Spiritus? Oret igitur vestrae religionis sanctitas, ut quod pervigili studio pro concordia Ecclesiarum catholicae fidei procuratur divini muneric opitulatio, jugi perpetuitate servari annuat.

Datum x cal. Maii Constantinopoli *.

EXEMPLUM RELATIONIS

EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD HORMISDAM.

Ecclesiae pacem initam esse nuntiat, ideoque plurimum eum gaudere monet.

Domino meo per omnia sancto et Deo amabili fratri et comministro Hormisdæ Joannes in Domino salutem.

Quando Deus propria mirabilia in suis operatur, tunc oportet ea quæ divinis litteris continentur ipsius Scripturæ vocibus fiducialiter exclamare: *Quis loquetur potentias Domini aut auditas faciet omnes laudes ejus in omni tempore?* (Psal. cv.) Ecce enim talem pium principem Romanæ reipublicæ suscitavit, quali mundo ante et catholica indigebat Ecclesia, et omne genus hominum videre cupiebat. Ideoque ita etiam cornu (coronam) gratiæ super eum collitus declinavit, ut affluenter in sacrum ejus caput misericordia funderetur: omnique annuntiationis ejus tempore cum magna voce Deum omnium principem glorificaverunt, quoniam talem verticem meis manibus tali corona decoravit. Is vero maximus imperator primam suorum certaminum palmarum, devicto inimico, evidenter ostendit; secundum virtutis ejus meritum, adunationem sanctissimis Ecclesiis sapientissime comparavit: regnum ejus tertium bonum, dissipata conjunxit, et pacem mundi sapientissime

A procuravit. Idcireo in omnibus Deo magno gratias referens cuncta sapientissime gubernanti, annuntiare tibi pacem pacis filio nuntiavi, in omnibus Deo amantissime; ut illud gaudium safias, quo David quidem secundum legem in arcæ Dei revocatione figuraliter exultabat (*II Reg. viii*), apostoli vero per gratiam veraciter lætabantur. Gaudie itaque in Domino gaudium tuæ conveniens sanctitati, et scribe ea quæ vestrum benignum animum decent, homo Dei: nam quæ fuerant divisa conjuncta sunt, et dispersa collecta sunt; et quæ longe erant sibi invicem adunata sunt; et, sicut oportet dicere et olim scripsi, utrasque Ecclesias, tam senioris quam nova Romæ, unam esse evidenter intelligens, et utriusque earum unam sedem recte esse diffiniens, indivisibilem adunationem, et utriusque nostrorum consonam confirmationem cum judicij integritate cognosco. Unde rogo Deum semper eam inseparabilem permanere orationibus sanctorum apostolorum et tuæ precibus sanctitatis, per quas donari nobis et universo mundo clementissimum et Christianissimum principem Justinum, et piissimam ejus conjugem, nostram autem filiam Euphemiam, in pace multis temporibus comprecatur, per omnia beatissime frater. Gavisi igitur de praesentia reverendissimorum episcoporum, nec non et clericorum vestrorum, gratias agimus, quoniam secundum petitionem nostram tales pacificos viros et vestrae dignos sedis apostolicae destinatis, regulam Patrum sine confusione servantes, fidemque C indivisam custodientes. Quorum amplectentes in omnibus mentem, cuncta per eos ad satisfactionem vestrae egimus sanctitatis. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego quoque et mei plurimum salutamus **.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM, CUI DE PROSTRATA PERFIDIA ET INITA PACE CONGRATULATUR.

Cum jam Ecclesia pace fruatur, pro imperatore ad Deum preces fundendæ.

Domino meo sanctissimo Hormisdæ primo archipontifici et papæ urbis Romæ Justinianus comes salutem.

Venerandas sanctitatis vestre predicatione regularum, quæ Christo Deo pro Ecclesiarum pace et pro plebis concordia jugiter supplicat, quidquid nunc per beatissimos suos sacerdotes annuit peragendum, propitia divinitate cuncta effectui sociata sunt, nulla prorsus quorundam valente discordia. Igitur vestris sacris orationibus ac præceptionibus orthodoxorum fide muniti, supplices petimus ut hie pro sanctissimo Augusto nostro, totius fidei fautor, proque ejus reipublica, pro nobis quoque mandatorum vestrorum custodibus, æterno Regi consueti impetrabiles preces offerre dignemini, nosque vobis fideliter supplices vestris salutiferis rescriptionibus visitare (anno Domini 519).

** Anno Domini 519. Huc refer relationem Joannis supra recensitam.

* Anno Domini 519, cum legati essent adhuc Constantinopoli.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

POMPEII AD HORMISDAM.

*De prostrata perfida, et pace Orientalis Ecclesia inita,
pontifici congratulatur.*

Domino meo beatissimo et apostolico patri Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiae Pompeius.

Sanctis beatitudinis vestrae precibus omnipotens Dei pietas exorata tantæ nobis fidei principem condonare dignata est, ut religiosissimæ clementiæ ejus meritis redintegratio pacis ecclesiastica, quæ votis omnium fidelium poscebatur, jure videatur esse collata; in cuius regis proventu solidissima principatus sui fundamenta sancti Spiritus operatione constituit, quæ tantum robur obtinet stabilitatis invictæ, quantum actionis excellentia unica et admirabilis testatur. Et ideo reverendam vestri pontificatus beatitudinem cultu reciprocantis alloquii salutantes, que sumus ut magis magisque pro clementissimi atque invictissimi domini nostri principis prosperitate orare dignemini, quatenus ineffabilis omnipotens Dei pietas sua dona, in quibus etiam fructus vestrae agricultoriae exuberat, justis gratiæ opitulatione custodiat: nobis quoque filiis vestris spirituali vobis conglutinatis affectu, quos hojus operis maxime semper sollicitudo perstrinxit, suffragatrix intercessio sanctimonie pontificalis assistat (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JULIANÆ ANICIE HORMISDAM.

Præsentia legatorum omnes Ecclesie dissensiones compositas esse nuntiat; hos non nisi firmata pace discere permittendum.

Domino beatissimo patri Hormisdæ Julianæ Anicia. Precibus vestrae beatitudinis, adventu legatorum principalis sedis apostolice elisis erroribus hæreticorum, in unitatem fidei catholicæ convenimus congregati simul ad ubera materna Ecclesiae in die sanctæ resurrectionis. Quapropter stylo venerationis alloquentes sanctitatem vestram, admonemus ut intimetis, destinatis a vobis reverendissimis viris, nullo modo abscedere, antequam sicut prævideritis, ut oportet, firmentur ea quæ bene disposita sunt ab eis: ut, amputatis omnibus reliquis transacti erroris, impendiis vestrae beatitudini roborata unitas ad effectum perpetuum deducatur (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

ANASTASIE AD HORMISDAM

Ut pro piissimi imperatoris salute preces ad Deum fundat, precatur.

Domino sancto et beatissimo patri patrum Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiae Anastasia.

Divini luminis illusio nobis gratiam merito profitemur, apostolatus vestri reverentiam in sancto corde nostri tenere memoriam paginali assertione noscentes; veraci namque spe confidimus supernæ misericordiæ propitiationem de pontificali intercessione subsistere, domine beatissime et apostolico honore suscipiente pater. Pervigiles vestrarum orationum excubiae, et miranda victoriosissimi principis fides splendore catholico semper irradians, diu

A expectata sacrosanctis Ecclesiis concordiam pacis restituit, quam omnibus triumphis suis solidissime firmatis invictum jure exsultat præcoluisse vexillum. Ideoque illibata vestra paternitalis sanctimonia præincolumitate atque prosperitate prædicti domini nostri Augusti vota precesque omnipotenti Deo offerre indesinenter continuatione persistat, ut ineffabilem tantorum bonorum gratiam, quam ipse püs ejus sensibus inspiravit, ad futuræ quoque beatitudinis profectum conservare dignetur. Domino etiam jugali filio vestro, et mihi peculiari cultrici vestra, cum sobole, quam nobis Dominus donare dignatus est, a vestro pontificatu oratio benigniter impendatur, cuius suffragio divini favoris protectio nobis clementer asperret (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

THEODORITI EPISCOPI LIGNIDENSIS AD HORMISDAM PAPAM.

Gratulatur pontifici de unione Ecclesiarum.

Domino sancto beato prædicabili et adorando apostolico patri Hormisdæ papæ urbis Romæ humilis famulus tuus Theodoritus.

Mæs quidem exiguitatis non esse tam magna præsumere, et ad vestrum pium sanctum apostolatum pusilli sermone presentes parvulas destinare paginas. Sed quia, pro insita vobis humanitate, pio propitiationis animo omnia nutu Divinitatis protegere consuevistis, lucidum diem et totius festivitatis repletum omni reddidistis mundo, et vestris prædicandis precibus ad pristinum veritatis (unitatis) revocatis statum, et in unum concordare vel subjugare vestris prædicabilibus et adorandis meritis annuistis. Ideoque etsi meis obrutus iniquitatibus, et ab eis undique oppressus, ex ipsius [F. ipsis] recreatus infernis, recurrente ad religiosa vestigia vestra famulo tuo viro religioso Pulione (Pollione), usurpavi me tam per eum, quam etiam bis parvulis et exiguis chartis vestris prædicandis et adorandis præsentare vestigiis, divinum omnibus viribus exhortans favorem, et clara voce cum omnibus omnino canens: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis* (Luc. ii), qui pro sua incomprehensibili pietate vestris mirificis operibus omnia illuminavit et liberavit, et lucidum et totius festivitatis repletum diem in toto orbe vestris Deo dignis precibus præstitum, et ab

D omni iniquitate eripuit, et omnem nodum colligationis absolvit, et omnem semitam aperuit. Hanc itaque gratulationis repletam pio vestro pronius offerens apostolatui, deprecor uti pro mæs flebilatibus exiguitate vestris piis precibus memores esse dignemini, domine sancte beate apostolice pater. Accepta xiii calendas Julii, domino Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

PISTOLA XLI.

AD GERMANUM CETEROSQUE LEGATOS.

Deorum in columitate et rebus gestis certior fieri cupit.

Hormisda Germano et (ad. Joanni) episcopis, Felici et Diocoro diaconis, et Blando presbytero.

Opinionum diversitas diu nos facit de prosperitate vestra vel de susceptæ actionis qualitate sollicitos:

præcipue cum nihil certum tam diuturno tempore vestræ dilectionis potuisse rescriptione cognoscere. Nos tamen reperta latoris occasione hæc ipsa significare maluimus. Quapropter salutantes cum Dei omnipotentis auxilio incolumes nos esse cognoscite, quod et de vobis audire desideramus. Sed ut de omnibus quæ gesta sunt nostram plenius possitis instruere notionem, a quibus personis, vel in quibus locis bene, sicut credimus, suscepti fueritis, vel ubi, aut sub qua festivitate resurrectionis dominicæ caritas vestra tenuerit diem. Et quid deinceps egeritis, per omnia rescriptis currentibus declarate, quatenus vestram [F. nostram] cogitationem de vestra et actuum prosperitate relevare possitis, et si quid instructioni quam suscepistis causa defuerit, subiungere cum Dei nostri solatio valeamus. Data vii calendas Maias Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLII.

AD EOSDEM LEGATOS.

Dolet illos non scribere; se Paulinum ad imperatorem missis ait.

Hormisda quibus supra.

Animus noster diuturna redditur expectatione sollicitus: præcipue ad tantum principem destinati, sub celeritate non certiores debuissetis efficere. Nam ante diem Ascensionis dominicas litteras vestras credebamus nos posse suscipere. Idcirco tam vestræ sospitatis indicia, quam profectum causæ, quam peragendam cum Dei nostri juvamine suscepistis, desideramus agnoscerre. Paulinum Ecclesia Romanae defensorem cum scriptis præsentibus destinare curavimus, tam principi litteras, quam singulis, quibus oportuit, dirigentes. Quapropter Deum nostrum congruis precibus oramus, ut ipse salutem vestram sua propitiacione custodiat, et cause qualem desideramus concedere dignetur effectum. Qui [F. quia] nihil majus inter titulos optimi imperatoris ascribitur, quam si eum Ecclesia Græca, praesens et futura, prædicare mereatur pacis auctorem. Data iii calendas Maias, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIII.

AD EOSDEM LEGATOS

De his quæ agant vult se moneri: Stephanum commendat.

Hormisda legatis nostris quibus supra.

Necesse est ut vel de injunctæ actionis statu vel de vestra dilectionis cogitationis absentia, et pro his rebus sollicitudo nostra non patitur scribendi quasiabet occasiones omittere. Antehac per Magistrianum, qui in Symmachii patricii remeavit obsequium, litteras caritati vestræ direximus, hortantes ut nos de universis quæ in causa ecclesiastica gesta sunt vel geruntur non omitteretis instruere, quod et facere pro nostræ cogitationis revelatione deletis. Nostrí enim voti est ut labori vestro Deus omnipotens desideratum concedere dignetur effectum. Stephanum negotiatorem per quem volhis nostra contradentur

A alloquia, in quo ratio poposcerit, competentibus solatis adjuvate, quia hunc semper nostram fuisse recolitis. Data eodem die (anno Domini 519).

* EPISTOLA XLIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Gratulatur cum ejus opera Constantinopoli pax vigeat, hoc ipsum Antiochiae et Alexandriæ facientem curat.

Hormisda episcopus Justino Augusto.

Lectis clementiæ vestra paginis, quæ restitutam fidei concordiam nuntiabant, in divina laudis cantuum mens totius Ecclesiæ leta prorupit, quo canitur: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. n.*). Hujus igitur fiducia hymni B dignum fidelibus meritis glorian felicitatemque præsumite. Neque enim te ita Deo placitum principem ad imperii verticem humanus tantum consensus evenit, te sibi divinus favor ante formaverat. Tradidit enim tibi Orientis imperium ut ejus operum heres instrumentum; atque ideo ut hoc in te propheticum dictum jure conveniat efficiatis: *Constitues eos principes super omnem terram; memores erunt nominis tui, Domine, in omni progenie et generatione* (*Psal. xliv.*). Etenim cum tibi sit Christianam pacem servare propositum, quis te dubitet a Christo esse dilectum (*delectum*)? Hæc prima sunt vestri fundamenta principatus, Deum placasse justitia, et ascivisse vobis excellentissimæ majestatis auxilia, dum adversarios ejus velut proprios comprimitis inimicos. Hæc nimirum maxima reipublicæ fundamenta sunt, 'hoc solidum invictumque robur. Neque enim humanis ictibus potest esse pervium quod est divine gratia firmitate vallatum. Testis est huic propheticæ Scripturæ; ait enim: *Elegi David servum meum, oleo sancto meo unxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum* (*Psal. lxxxviii.*). Contra autem frustra arma, frustra sibi copias querit, quem gratia superna destituit. Etenim veracriter scriptum est: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* (*Psal. cxvi.*). Bellabis tu quidem divino tutus auxilio, excellentissime princeps, et tua reipublicæ jugo ferocissimarum gentium colla submittes; sed nulla victoria potest esse præstantior, quam quod humani generis hostem post quæsita tam longi temporis firmamenta subvertis. *Enimvero cæterorum natura præriorum distincta gentibus, regionibus terminata, cruento polluta; haec omne genus humanum palma complectitur, hunc omnibus regionibus imputabitis (importabis) triumphum;* et quod divinæ proximum pietati est, qui paulo ante ducti diabolî grassabantur, nunc ad propriæ salutis effectum sine sanguinis effusione vincuntur. Durabit igitur hujus Christianæ victoriae per ævum triumphus. Neque enim poterunt labore temporis aboliri, quæ in sempiterna fidei stabilitate fundata sunt. Permanebit longe lateque vestrorum fama factorum, et sicut divinis designatur eloquii, *in omnem terram exi vilsonus eorum, et in fines*.

* Hæc epistola cum quinque sequentibus scripta est post pacem nuntiatam, anno Domini 519.

terræ verba eorum (Psal. xviii). Et cæteris quidem bellis agros, urbes, oppida et, quod supremum est, subiectorum libertatem tueris, que, mortalium usibus comparata, simili quadam mortalitate solvenda sunt. In hoc certamine vita ipsa defenditur, et quodammodo pro sempiternæ beatitudinis arce pugnatur. Quocirca continuam tanti operis apparatus clementiae vestræ intentionem requirit. Facite ut nullum prorsus receptaculum eo quo rursus immanissimus hostis emergat inveniat; cunctis eum nudate præsidii, et si quid usquam vestigiorum ejus reliquum est, id omne elementi remedio purgate: omne nequitius germen funditus eruat: adversa Deo stirps ad vivum usque resecetur, ne minus compressa (quod absit) iocunditatis radix venenata latius iterum virgulta diffundat. Quorsum hæc? Quia superest adhuc vobis Alexandrinæ atque Antiochenæ et aliarum Ecclesiarum nullo modo negligendæ correctio, in qua si suam curam clementia vestra immiserit, spes est quo auctore bona cuncta credimus incipi, eodem celeriter auxiliatore compleri. Commandamus præterea legatos ab apostolica sede directos, et apud vestram fidem religionemque deponimus; quos ita perfectis omnibus pietas vestra dimittat, ut divinis vestrisque beneficiis ad apostolicam sedem plenam referant de Ecclesiarum omnium pace letitiam. Quæ scripta per Paulinum Romanæ Ecclesiæ defensorem famulum vestræ pietatis ingrenda transmisimus. Data vii idus Julii, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Laudat Joannem ad unitatem Ecclesiæ redisse; hortatur ut Alexandrinæ et Antiochenæ Ecclesiæ unionem procuret, legatosque ei commendat.

Hormisa Jonnni episcopo Constantinopolitano.

Consideranti mihi tuae, scripta caritatis, in quibus cum sede beati apostoli Petri unam tibi esse fidem professus es; prophetica libet exclamare licentia: *Ecce quam bonum et quam jucundum habilare fratres in unum (Psal. xxxii).* Neque enim refert quam longinquis locorum spatis dividamur, quando jam Deo auctore una fidei cohabitatione conjungimur; nunc enim misericordia procurante divina in unius corporis vultum dissipata olim Christi membra conveniunt, et ab iniquissimis direpta latronibus annuntiata a propheticis vocibus Domini nostri redintegratur hereditas, et vere in hujus petrae fide, id est apostolorum principis firmitate, Orientalis Ecclesiæ fundamenta solidantur, quæ, cum facta tuis litteris indicentur, tempestiva exsultatione dicendum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Rom. x).* Gratias igitur excellentissimæ Trinitati, quæ consentientia in Christum Ecclesiæ ac reipublicæ dedit esse rectores: enim vero rerum salus est, quotiens in fidei catholicae veritate sacerdotes ac principes mens una connectit. Hoc firmum pacis vinculum est, hæc cœlitus dimissa societas; neque fas est enim in quo vident concordari præpositos, aliud sentire subjectos. An dubium est

A cuncta hæc providentiam disposuisse divinam? Primum eum principem esse delectum, qui cum se hominum suscepisse videret imperium, non se oblitus est Deo esse subiectum. Dehinc quod talem fraternitatem tuam Ecclesiæ sua præsulm dedit, quem non esset ambiguum cum sede nostra, id est apostolica, certam mansuramque fidei subitum esse concordiam. Etenim libello a nobis fidei libenter accepto, cum redintegrationis in Christo fueris avidus, nunquam in prædestinatione divina fuisse a nobis cognosceris alienus. Itaque, dilectissime frater, Dei nostri sponte currentibus instate beneficiis, sparsi olim gregis plenus membra colligite, et custodile collecta. Memento nunc clementer assignata a Christo navis esse te rectorem: fac cogites diabolica contumacie spiritus, quietem itineris et curam turbantes; nec te latent iluctus tempestatis incertæ, quos evigili mente propicias, et jerecta in Deum ratione compenses. Nulla tibi commissi negotii negligentia clavum dominice refis extorqueat. Illud unicum recti itineris signum fixis semper obtutibus intuere, quo certius perlantis diaboli turbata contemnas, et ad promissi portus tranquilla pervenias. Hæc est Christiani palestra certaminis, tali Christi militiæ semperiternæ vita palma proponitur. Hæc tibi rectissime cogitanti non deerit suo militi præsidium ducis; et quantum hostium multiplicantur insidiæ, tanto summi gratia rectoris adversantis venena misericordiæ sue facit esse materiam, sicut sermo apostolice veritatis asseruit, dicens: *Ubi abundavit iniquitas, superabundavit et gratia (Rom. v).* Tu tantum divinis rectissimisque inhærens institutis, ecclesiasticam foventem concordiam, veluti quodam pacifice voluntatis signatus indicio, illius esse discipulus approheris qui ait: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv).* Hortare etiam, quanquam sponte ad recta tendentem, filium nostrum clementissimum principem Justinum, Christiano seculo divinitus comparatum, ea perficere que regalibus litteris dignatus est polliceri, ut missis ad eos edictis quos ab Ecclesiæ matris ubebris etiam nunc devius error abducit, diabolicalm fraudem et auctoritate religionis et moderata potestate compescat imperii, eamque sibi contra communem totius humanitatis hostem maximam ducatesse victoriæ, si supernæ auxilio Divinitatis vetusti serpentis venena compresserit. De Aotiochenæ quoque atque Alexandrinæ Ecclesiarum statu non supersedeas esse sollicitus, et clementissimo subinde supplicate ut in his quoque pacem religiosa ordinatione restituat, quatenus bonis cœptis plenæ cumulum perfectionis adjungat. Frustra enim bouum opus incipitur, si non in totum perfectio subsequatur. Commandamus præterea legatos a sede apostolica destinatos, quos ita faciat ad nos tua dilectio remeare, ut nobis plenam referre queant de restituta universis Ecclesiæ pace letitiam. Data vii idus Judii (anno Domini 519), Euthayrico v. c. consule.

EPISTOLA XLVI.

AD JUSTINIANUM.

Commendat eum, quod Justino adjumento fuerit in pace Ecclesiae reddenda ad quam perfecte ineundam hortatur.

Hormisda illustri viro Justiniano.

Benedicimus ineffabile Divinitatis auxilium, quia de Ecclesiæ pace universitatis desiderium sub tranquillitate agnovimus fuisse completum. Quod quidem non preter opinionem nostram contigit fieri: quia religiosissimi Augusti præsumpti genere spem semper gessimus de quiete, et quod credimus faciebat sub principe Christiano de adunatione, erat in votum. Quare habebit gloriosus imperator de hac causa triumphorum titulos, non quibus se oblitio mortalitatis interserat, sed quos Divinitatis gratia super perpetuitate confirmet: et vobis quoque cœlestis remuneratio non deerit præmium, qui adiuvatis boni principis institutum, atque obsequio convenienti desiderio horrorem segregationis fecistis excludi. *Benedictus Dominus Deus noster, qui visitavit et fecit redémptionem plebis sua* (*Luc. i.*) Superest nunc ut, quia vobis hujusmodi officium certum est providentia Divinitatis iojunctum, accingatis, ut ait, lumbos, et pacifice adhortationis viribus persequamini, a quibus pacem non videtis agnoscit, maxime quia gratia glorie vestre detrahitur, si quid in hac causa fuerit minus impletum. Circumspicite omnia fide qua vivitis, et diligentia qua vigetis occurrite omniaibus incurribus quibus religiois Christianæ reverentiam videtis esse vexatam, ut instantie vestrae bene possimus cum exsultatione dicere: *Reminiscentur, et convertentur ad Dominum omnes fines terræ* (*Psal. xxi.*) Quæcum ita sint, vos qui Ecclesia catholicae tranquillitati fecistis initium, procurare decet effectum: non deerit Salvatoris nostri favor in perfectione, qui vobis hoc opus inspiravit incipere. Data consule suprascripto (anno Domini 519.)

(Post hanc epistolam in collectione Avellana altera haec succedit quam ex eadem collectione vulgariter Ballerini oper. S. Leonis, tom. III, pag. 166).

Hormisda.

Cum necesse fuerit scripta domino filio nostro clementissimo principi destinari, amplitudinem vestram silentio præterire nequivimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes eos qui in rem destinati sunt commendamus, postulantes ut domino nostro auctore sub vestra dispositione celeriter ut (*leg. ad*) destinata perveniant, ut sacratissimus et religiosissimus imperator meritorum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.

EPISTOLA XLVII.

AD POMPEIUM.

Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit: hortatur ad operam navandom, ut perfecta Ecclesia tranquillitas reddatur.

Hormisda Pompeio.

Ita devotionis nostræ animum gaudio concordiae fatemur impletum, ut nulla credamus verba sufficeremus quibus fidei vestre puritatem valeamus expiere.

PATROL. LXIII.

A Magna profecto memoria felicitatis transibitis ad posteros, quia vos in fienda pace sollicitudine certum est fuisse constrictos. Habetis apud Divinitatem meritum, cuius religioni persolvitis affectum. Operati quidem estis generalitatis desideria, sed et vestra pariter completa sunt vota; et cum anime vestre paraveritis præmium, universitas sibi gaudent beneficium impensum. Quapropter debita honorificentia salutantes hortamur, et petimus, ut vivacitate qua quietis ecclesiasticae cœpistis initium, procuratis effectum; et quoconque contentionis alicojus videritis remansisse vestigia, curetis modis omnibus insequenda. Adeste Ecclesiæ Dei plenissimæ tranquillitati, insistite labori, quem fidei vestra munere Domino curastis offerre. Facitis enim, ut majore a vobis fiducia exigamus plenitudinem, quos gratulamur desideratae dulcissimæ adunationis initia votiva fundasse. Data consule suprascripto (anno Domini 519).

EPISTOLA XLVIII.

AD JULIANAM ANICIAM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Julianæ Aniciæ.

Litteris amplitudinis vestre perceptis, gratias Deo nostro de catholice fidei redintegratione persolvimus; optantes ut ipse vestris sensibus, pro religione sua, quod concessit longa etate conservare dignetur studium: ut sicut personam vestram imperialis sanguinis vena nobilitat, ita conscientiæ bonorum meritorum luce præfulgeat. Unde salutantes cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut in eo quo cœpistis permanenter proposito debeatis, et dare operam, ut ad effectum conatus tantæ causæ perveniat, ne aliquod in posterum semen hujus mali remaneat, unde posthac sub qualibet occasione inimicus quilibet fidei revirescat (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIAM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Anastasiæ.

Postquam Deus noster Ecclesiæ sue membra in pacem pristinam redemit, diu vos desiderasse certamina... Quod provenisse gaudentes, et nos quidem indesinenter divinam clementiam deprecamur ut, sicut has regni primicias grataanter accepit, ita fidem boni principis omni semper adjuvet prosperitatis affectu, et tam ipsum quam vos omnes in sacrosanto religionis amore custodiat, ut quorum fides errorem pessimæ dissensionis abjecit, et tu ita in terris floreas, ut æternæ salutis remuneratio subsequatur. Nunc igitur vos quoque vota nobis conjungite, et omnibus a Deo viribus implorate: ut hujus correctionis exemplum omnes sequantur Ecclesiæ, ut nihil sibi diabolus remansisse gaudeat, quem in totum pene nostra concordia gratulatur exclusum (anno Domini 519).

EPISTOLA L.

AD GRATUM.

Gratum salutat, ab eoque certior fieri de ejus salute postulat.

(a) Hormisda Grato viro sublimi.

Contristavit nos amplitudinis vestrae silentium, quia inter quaslibet occupationes nostri esse non debuitis immemores. Et ideo ne quod in vobis reprehendimus incurrire videamur, necesse fuit operam styli praesentis assumere, per quam nobilitatem tuam honorifice salutamus, postulantes ut sollicitudinem nostram de hono vestre prosperitatis non desinatis efficere certiore, quia incolumitatis vestrae bona quibuslibet iudiciis Deo nostro cupimus propitiante cognoscere.

EPISTOLA LI.

AD OMNES HISPANIE EPISCOPOS.

Joannis Constantinopolitanus episcopi professionem dirigit, propter orientales episcopos (clericos), quie- run communione poposcerim.

Dilectissimi fratibus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisda.

Inter ea quæ notitiae nostræ Joannes frater et coepiscopus noster studio ecclesiastice utilitatis ingressit, hoc quoque pro affectu catholicae fidei et apostolicae sedis veneratione consuluit, quo ordine ex clero Graecorum venientibus tribui deberet sancta communio, propter causam scilicet Acaci, a prædecessoribus nostris pro haereticorum communione damnati, in qua, qui se ab ejus contagione non dividunt, a nostra communione habeantur excepti. Lando propositum viri hoc zelo circa fidem et apostolica instituta ferventis, ut nec per ignorantiam quidem quemquam ceno erroris alieni pateretur immergi. Digna hæc cura fidelibus, ut sollicito studio semper invigilet, et inculpatos se ab omni perversitate conservent. Ipsa est enim fidei innocentia, ut prævideat, ne vel casu possit errare (prævidere vel cavere possit errores). Satisfacientes igitur et laudabilibus desideriis memorali viri, et memores nostri (sicut oportet) officii, documenta quæque de Ecclesiæ scriuiis assumentes, ad concilium vestrum pro generalitatibus instructione direximus, ut ex illis plenius quæ sunt acta discentes, ab omni vos errantium communione (contagione) separatis. Neque enim est personalis odii causa in impios transgressores dicta (Deo inspirante) sententia, in qua quidem causa nequaquam (neque) a predicatione cessavimus, et principi supplicando, et sacerdotes et populos admonendo, ut transgressores absoluti, ad rectam se fidem et affectu Dei et judicij timore converterent. Sed obstinatio miseranda eo perduxerat illos, ut nullis modis mortifera venena vincantur, sed mala semina fixis in derius pullulent radicibus. Ergo, dilectissimi fratres, ad omnia competenter instructi, servate vos et Ecclesiæ Dei apostoli exhortatione compuncti (*Act. xx.*) Nos autem libellum misimus, sub quo si quis communionem vestram de Orientalibus clericis po-

A poscerit, ad eam possit admitti, secundum quam et de Thraciæ et Scythiæ, Illyricique partibus, vel Epiri veteris, sed et secundum quod (quam) de Syria multos jam constat esse susceptos, gaudentes ad recta confluere, et devia declinasse. Unde pro subversione mandamus, ut omnis cura et sollicitudo omnis invigilet, et nt jam nullus sit ignorantie locus, nullus utatur simplicitatis excusatione præterita (præteritis). Scienti peccare necessaria confessio est. Necessus (Et necesse) est nt errorem sibi scribat, qui monstratur instituisse pravo itineri. Bonifacius notarius sanctæ Ecclesie Romanæ ex scrinio editi exemplaria libelli exsequitur.

Prima salus est, rectæ fidei regulam custodire et a constitutis Patrum nullatenus deviare. Et quia non

R potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis : *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (*Math. xvi.*, etc., hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholicæ servata religio. De qua-spe et fide minime separari cūpientes, et Patrum sequentes constituta, anathematizamus omnes hæreses, et præcipue Nestorium hæreticum, qui quondam Constantinopolitanæ fuit nrbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Coelestino papa urbis Romæ, et a venerabili viro Cyrillo Alexandrinæ civitatis aristite. Similiter et anathematizamus Eutychen et Dioscorum Alexaudrinum in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, C Chalcedonensi damnatos, quæ secuta sanctum concilium Nicænum fidem apostolicam prædicavit. Testamur et Timotheum parricidam, Allorum cognomento, discipulum quoque ipsius, et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum condemnamus. Et etiam anathematizamus Acacium Constantinopolitanum quondam episcopum ab apostolica sede damnatum, eorum complicem et sequacem, vel qui in eorum communione aut societate permanserint. Qui Acacius quorum se communioni miscuit, ipsorum similem habere meruit in damnatione sententiam. Petrum nihilominus Antiochenum damnamus cum sequacibus suis et omniibus suprascriptis. Suscipimus autem et probamus epistolas beati Leonis papæ universas, quas de religione Christiana conscripsit,

D sicut prædictimus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et prædicantes ejus omnia constituta. Et per omnia spero, ut in una communione vobiscum, quam denses apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et vera Christianæ religionis et perfecta soliditas : promittens in sequenti tempore sequestratos a communione Ecclesiæ catholicæ, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a mea professione deviare tentavero, his quos damnavi completem mea (hac) sententia esse profiteor. Hanc autem professionem meam ego manu mea subscrivi, et tibi Hormisda sancto ac venerabili papæ urbis Romæ direxi.

EPISTOLA LII.

AD GERMANUM CETEROSQUE LEGATOS.

Monet ut cum imperatore ejusque conjugi agant, ut omnes Ecclesias, præcipue vero Alexandrina et Antiochena, ad apostolicas sedis communionem revocentur.

Hormilda Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

De his quæ acta caritatis vestre relatio comprehendit, gratias Deo nostro referimus, qui laborem vestrum juvare dignatus est, et hortamus ut clementissimo principi et piissimæ Augustæ conjugi ejus officiis imminere competentibus debeat, et agere, auxiliante Christo nostro universis sub ecclesiastica observatione dispositis, ut omnes Ecclesiae, quæ in qualibet mundi parte sunt positæ, ad communionem sedis apostolice revocentur. De Alexandrina vero atque Antiochena Ecclesias labore ut nostra fidei sub observatione rationabili connectantur, quia tantæ rei perfectio, tam clementissimo principi, quam vobis, gratiam divine propitiationis acquirit. Data Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 319).

EPISTOLA LIII.

AD DIOSCORUM DIACONUM.

Ut cogitel quomodo ii qui Chalcedonense concilium scripto damnaverunt, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thomam, Nicostratum et Joannem episcopos ei commendat.

Hormilda Dioscoro diacono.

De laboris tui, quem cum Dei omnipotentis juvamine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectu; et indicamus ut quemadmodum revocandi sunt hi qui ex scripto Chalcedonensis concilii constituta damnaverunt debeas cogitare. Forsitan tales non schismatici, sed magis haeretici videantur. An certe una sit causa tam eorum qui sermonibus quam corum qui convincuntur scriptio damnasse, quia per hanc distantiam filius noster vir illustris Albinus religiosus videatur facere quæstionem, et cogita utrum et sribentes contra Chalcedonense concilium, per illum generalem libellum tantum suscipi debeat, an certe aliquid amplius addicere. De Alexandrina et Antiochena Ecclesiis solatio Dei nostri adjutus entit, ut omnibus recte dispositis communioni catholicæ socientur. Thomæ quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio nos longa contristat; et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debet caritas sublevare, agendo quatenus optata consequendo mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem nituntur generare calumniam: quem dilectioni tuae commendamus, hortantes, ut labores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolice noluimus communione suspicere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit quereremus; et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quo libello solemniter oblato nostræ offerentem communione significamus adjunctum. Paulinum Ecclesiæ Romane defensorem commendamus et hortamus, ut nihil indispositum pro festinatione vestri reditus relinquatis: quia melius cuncta sub proximitate temporis cum Dei nostri juvamine disponuntur, et gratius est, ut sub mera omnium Ecclesiæ-

A quaereremus, et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quem libellum solemniter oblato, et nostræ offerentem communioni significamus adjunctum. Data consule supra scripto (anno Domini 319).

EPISTOLA LIV.

AD EUMDEM.

Laudat ejus de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturum, ut eum Alexandrinæ Ecclesiaz præficiendum curet. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro reditus festinatione quidquam indispositum relinquit.

Hormilda Dioscoro diacono.

B De laboris tui quidem, quem Dei omnipotentis juvamine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectu; indicantes omnibus Italiæ populis quæ auctore Deo * (per te acta sunt placuisse; et gratias Deo) nostro sine cessatione persolvimus, qui te fecit agnoscere, quia non pro odio, sed pro cause magis fueris amplitudine destinatus. Unde quoniama suppliæ et puram cogitationem nostram per te misericordia divine propitiationis adjuvit, necesse est ut de industrie vel fatigacione tuae premio et vicissitudine cogitamus. Nam sequenti tempore scribere domino et filio nostro imperatori disponimus ut te Alexandrinum episcopum debeat ordinaare. Justum est enim ut ea doctrina et moderatione tua corrigit Ecclesia, in qua præcipue ab ipsis aetatis tuae principiis militasti; nam displicuit nobis quod caritatem tuam amplissimus imperator Antiochenæ preponere nitebatur Ecclesiæ. Melius enim in solo patriæ tanti accipies sacerdotii dignitatem, ut Ægyptios populos doceas, quam inter Syros, novos et incognitos homines, in alia orbis parte progenitos errare videaris. Thome quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio longa nos contristat, et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debet caritas sublevare, agendo quatenus optata consequendo mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem nituntur generare calumniam:

C quem dilectioni tuae commendamus, hortantes, ut labores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolice noluimus communione suspicere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit quereremus; et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quo libello solemniter oblato nostræ offerentem communione significamus adjunctum. Paulinum Ecclesiæ Romane defensorem commendamus et hortamus, ut nihil indispositum pro festinatione vestri reditus relinquatis: quia melius cuncta sub proximitate temporis cum Dei nostri juvamine disponuntur, et gratius est, ut sub mera omnium Ecclesiæ-

* Ansulis inclusa supplevimus ex editione Romana per incuriam in Labbeo omissa.

rum ordinetur status, quam cum per festinationem A aliquid imperfectum remaneat, unde iterum et labor nobis generetur et nostris afferatur ordinationibus difficultas. Data supradicto consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LV.

AD THOMAM ET NICOSTRATUM.

Se de eorum salute esse sollicitum. Joanni et Dioscoro per litteras eos commendasse.

Hormisda Thomam et Nicostrato episcopis.

Animum nostrum pro negotio vestro otiosum aut desidem non putetis, nam non alter de vestra fatigacione quam de propria cogitamus. Mena siquidem Ecclesie nostre notario insinuante, cognovimus caritatem vestram adhuc observationum molestias sustinere : et ideo in istis adversitatibus Deus omnipotens dignetur praestare remedium, tam ad Joannem fratrem et coepiscopum nostrum scripta direximus, quam dilectissimo filio nostro Dioscoro diacono per litteras nostras injunximus, ut domino et filio nostro Justino principi necessitatem et causam nostræ dilectionis insinuet, et instanter agat, quatenus desideriis vestris dominus noster congruum dignetur praestare effectum : cum quo Dioscoro diacono debet loqui vestra fraternitas, quia necesse est ut intentioni vestra, vel intuitu catholice communio vel consideratione nostræ adhortationis, studeat. Data quo supra consule (anno Domini 519.)

EPISTOLA LVI.

AD JOANNEM ET DIOSCORUM LEGATOS.

Thomam et Nicostratum Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos.

Hormisda Joanni episcopo et Dioscoro diacono.

Reperimus Thomatem et Nicostratum fratres et coepiscopos nostros Constantinopolim non ita suscep-
tos sicuti nostra fuere desideria, et ipsi semper optabant : non solum enim loca eis debita dicuntur ablata, sed a communione quoque eos cognovimus fuisse suspensos. Quod quam accrbe ferat animus noster, etiam fraternitatem et dilectionem tuam credimus astimare : et ideo quantam diligentiam cause videtis magnitudinem poscere, tantum vos efficaciam debetis sine mora praestare; et agere, ne nos magis, apud quos fuerunt, videamur esse contempti, cum illis, contra quam desiderium commune habuit, sollicitudinis molestia fuerit indecenter injecta, in tantum ut nec de facultibus eorum (quæ eis dicuntur invase a fratre et coepiscopo nostro Joanne) dicatur aliquod ordinatum, nec litteras nostras, quas per eos misimus, fuisse susceptas. De quibus omnibus ita vos agere desideramus instanter, ut ad nos caritas vestra de effectu hujus cause valeat sub celeritate describere. Data quo supra consule. (anno Domini 519).

EPISTOLA LVII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ut suis sedibus Heliā, Thomatē et Nicostratū restituendos curet.

Hormisda Justo Augusto.

Gloriosis clementiae vestra laboribus ecclesiasticæ palma concordie et orbis pacati votiva tranquillitas generali prædicatione respondent. Quæ res nostrum parcum reddit ac retinet ad agendas gratias sermonis officium. Illud tamen, quod pro vobis indesinenter Domino nostro preces effundimus, non taceamus, quia in votis infinitus affectus est, finitum esse protest in prædicatione judicium. Verum inter haec pietatis vestrae beneficia, uno [F. una] nos quæ etiam vehementer afficit, cura non deserit, quod Heliam, Thomatem, atque Nicostratum fratres et coepiscopos meos, qui primi ecclesiasticam festina securi sunt devotione concordiam, non solum magni frustratur palma principii, verum etiam mali miseria comitatur exempli. Quare clementiam vestram, mixto etiam precibus fletu, deposcimus, ne gaudia nostra, quæ de haereticorum quotidie conversione præstatis, præfatorum abjectio intoleranda conturbet, quia non sola personarum nos causa sollicitat, quibus et boni facti simul sufficere gloria posset et meriti : sed quod venerabilium constituta canonum contemnuntur, et quod non parvam eorum abjectio apostolicæ sedis tangit injuriam, nec Christianitatis vestrae sinceritas, quia et magnum patrocinium veteribus constitutis impenditis, et sedis apostolicæ principatum acta noviter veneratione sanctis, uno inexpugnabilem relinquit posteris negotio quæstionem.

EPISTOLA LVIII.

AD EUPHEMIAM AUGUSTAM

Perpetuas pro Euphemia et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat.

Hormisda Euphemie Augustæ.

Orare nos et pro vestra incolumitate Deo nostro vota persolvere, cum catholicorum etiam cœtu sine cessatione pontificum, non vestra studium exortationis invitat, sed devotum atque persistens in ecclesiastica stimulat reconciliatione propositum. Quis enim ab haeretica segregatae conspiratione se teneat, quis aliis in sua utatur depreciatione principiis, nisi ut vobis serenissimoque principi jugali vestro et vita sit longior, et ad prosperitatis augmentum gratia divina proximior, qui initia felicis imperii plectendi execrationibus consecrasti erroris, et amicam diabolo pacifica expulisti intentione discordiam? Unde nunc decet vos laudabilibus cœptis insistere, et per totum orbem perfectam spargere medicinam; quia Christo major numerus gregis oblatus mercedem confidenter exigit largiorem; inter quæ curæ vestre sit ut nullum Satanas jamjudum prostrat vulnus efficiat, sed communio unitas magnum sit justitiae imprestandæ suffragium. Quæsumus namque ut tandem de venerabilibus fratribus et coepiscopis nostris, Helia, Thomate atque Nicostrato, quod sacratissimorum canonum dictat autoritas vobis decernentibus impleatur, ne videantur, ut auctores alicujus mali, quod primi ad unitatem sedis apostolicæ festinarent, in communi omnium gadio soli meruisse percelli, et in facto landibili victimam personali odio cessisse justitiam. Nostris ergo precibus apud clementissi-

mem Augustum vestras adjungite, ut fructum, quem illis Patrum regulæ tribui et conservari præcipiunt, iuimica tergiversatio auferre non possit.

EPISTOLA LIX.

AD JUSTINIANUM.

Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomatem et Nicostratum episcopos commendat.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Studium vestrum erga ecclesiasticam pacem et damuatos hæreticæ contentionis errores, ipsis rerum effectibus approbamus; cuius vos operis magna immensaque sine dubio merces expectat. Hinc est quod quidquid pro canonum firmitate et pro apostolicae sedis reverentia necessarium duxerimus, magnitudini vestræ secura peragendum protinus præsumptione mandamus, quia cum magno vos gaudio pro causis talibus sperata suspicere, multiplicia hujusmodi exempla testantur. Quare omissis in longa circuitione principiis, ad rem ipsam præsentis paginae verba convertimus. Meret Ecclesia, et magno votivæ unitatis exordio frui præstata non potest pro unius cause afflictione lætitia: hanc ut nobis sollicitudinem beneficia vestra submoveant, non parvis precibus exoramus. Angit nos enim et præsens dolor, et futurorum occasio procurata certaminum, per quam et venerabilium Patrum regule negliguntur, et apostolice sedis putatur auctoritas posse contémni. Nam cum divino clementissimum principis beneficio, sed et vestro simul adinxu hi soli credantur esse pontifices, et jure Ecclesias continere, qui ad communione nostram damnatis erroribus redire consentiunt; Heliæ, Thomati atque Nicostrato fratribus et coepiscopis nostris, qui bonum causæ etiam sub adverso imperatore dedere præcipuum non solum nihil ad provectum bona studia profuerunt, verum etiam collatæ sibi a domino obtainere nequeunt officia dignitatis, et extores a commissis sibi gregibus subire coguntur miseras danatorum. Quapropter quæsumus et per divinam vos misericordiam obtestamur ut eorum cause (que justa est) summum patrociniū et probatae vivacitatis, impendatis affectum, piissimi principis hærendo vestigiis, quatenus eos tandem suis Ecclesiis et pietatis intuitu et justitiae contemplatione restituat; quia in illorum contumeliam ab inimicis asseritur optatum nostræ communionis displicuisse consortium.

EPISTOLA LX.

AD GERMANUM VIRUM ILLUSTREM.

Eadem que in superiori.

Hormisda Germano viro illustrissimo.

Exenbantibus vobis probabili pro ecclesiastica pace proposito, et tanto fidei calore ferventibus gratiarum actio sola non sufficit; quia nec vos humanæ laudis prærogativa sollicitat, sed divinæ expectatio retributionis inflammat. Quod igitur maxime debemus exsolvimus, et Deum nostrum, cuius vos causis impeditis, pro incolumitate vestra quotidie deprecamur, rogantes ut studium vestrum in omni pro ec-

A clesiastice unitatis affectu parte sic ferreat, ut nullus boni relinquatur locus officii, ubi non paternis regulis vestræ patrociniū defensionis assistat. Præcipue tamen Heliæ, Thomæ atque Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum causa nos commovet, qui primo mundo [sic] necessariam securiæ concordiam, Ecclesiarum suarum privatione perculti, cum venerabilium quoque canonum contumelia deprimituntur, fitque illis propriæ reconciliationis gloria causa difficultis, quasi ipsi magis pertinaci mente resistenter, et aliis ad sedis apostolicæ redeuntibus unitatem ipsi Ecclesiæ magis membra discepserint; quod quam nobis durum sit, quamque clementissimi temporibus imperatoris indignum, prudentiam vestram convenit astimare, et tandem præstare remedium, quo et illorum labores, et nostram grato possit solamine auferre mœstitudinem.

(In collectione Avellana post hanc epistolam subditur et alia primo vulgata a Ballerinis oper. S. Leonis, tom. III, pag. 167).

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus animo non pro honore tantum qui debetur sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestræ sanctitudinis. Nam quicunque tuo comprobatus judicio fuerit est apud nos etiam judicatus probatissimus. De opera tameu et favore qui sacrosanctis iuf erendus est Ecclesiis tunc demum opportuni statuet cum legati quos nuper ad regem magnificum Trasamundum destinasse noscimur reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supremum nobis præsidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data xv cal. Decembris Constantinopolii domino Justiō perpetuo Augusto. Accepta xi cal. Junii Rustico cos.

EPISTOLA LXI.

AD HELIAM, THOMAM ET NICOSTRATUM.

Ad imperatorem et alios se pro illorum causa scriptisse significat.

Hormisda Heliæ, Thomæ et Nicostrato episcopis.

Quanto mens nostra doloris vestri participatione fatigetur supervacuum est apud probantes mutuam caritatem verbis astruere: sed ille qui et nostrum animum et vestros labores scrutator præscius intuetur, mœrem nostrum vestra in gaudium prosperitate convertat. Verum ne unquam pro vestro negotio sub allegatione justissima et blanda intercessione cessemus, noveritis nos tam ad clementissimum principem, quam ad præcellentissimam Augustam, nec non ad illustres et magnificos viros Justinianum atque Germanum filios nostros litteras destinasse, vestrum specialiter negotium continentis, quas viros sublimi Eulogio ita tradidimus, ut in vestro primum ponat arbitrio utrum per vos eas eligatis offerre, an per ipsum potius perlatoarem tam principi porrigitur quam cæteris, quas designavimus supra, personis.

EPISTOLA LXII.

AD LEGATOS.

De iis quæ Thessalonici ab Eutychianis gesta per fa-

mam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romanam A ascribi. Data iii idus Octobris, Eutharico viro claris venire compellendos.

Hormisa Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

Cum nos ecclesiasticæ prosperitatis gaudia sublarent, et prope plenum laboris vestri fructum quotidie carperemus, repente nos inimica universi, quæ repente successerat, fama confundit: cuius opinionis ordinem, etsi vobis needum referentibus suspicamur incertum, pro ipsius rei tamen magnitudine credimus non tacendum. Itaque perlatum est fratrem et coepiscopum nostrum Joannem, dum ad Thessaloniam pro suscipienda tantum libellis qui promittebantur accederet, ita plebis irrationalib[us] seditione concussum, ut extincto primum eo qui hospitium venienti præbuerat, ipse quoque non dissimili cæde mactatus, et vix sacrosancti fontis reverentia vindicatus evaserit: cuius seditionis initium, sub interrogationis dolosæ commento ab Aristide presbytero narratur exortum. Verum nos, si hæc manifesta sunt, adeo de plebe non querimur. Erit in potestate venerandi priuipis, temporis sui et catholici sacerdotis injuriam, qua jubeat resecare censura. Sed quod ad nos attinet, cura pervigili per vos (Deo propitio) desideramus impleri, quia nullum volumus, aut non redditia ratione converti, aut sic rectam viam fidei profiteri, ut sibi a principe aliiquid sine doctrinae remedio causeatur imponi. Hæc igitur suggestione vestræ /supPLICATIONIS peragite, ut Thessalonicensis episcopus, qui sub interrogationis obtentu ecclesiasticam pacem protracto in longum nititur dissipare negotio, quoniam a vobis suspicere noluit a principe ad urbem directus, ab apostolica percipiat sede doctrinam, et quidquid sibi dubium putet, huc veniens præsenti a nobis inquisitione condiscat: sic enim probare potest se catholicæ professionis servare cautelam, non malitiose concepta vindicare certamina. Sciat nos paratos esse, et bene inquirentes instruere, et errantes ad fidem rectum tramitem scientia duce revocare: quia si dubitans paratam non vult experiri doctrinam, nec rursus in simplicitate cordis quæ pacis et religionis causa jubentur admittere, in aperto est qua mente vel Dei nostri præceptis obsistat, vel orthodoxi principiis exempla contemnat. In hac ergo parte totus suggestionis vestræ actus immineat, quia nec illi alia possunt ratione salvari, et incitatæ plebis sub hoc melius moderamine causa sedatur; cum quo etiam Aristidem presbyterum elementissimus princeps ad nos venire præcipiat, quia, sicuti prefati sumus, omnes quorum pax ecclesiastica ambiguitate dividitur, simul ad communionem nostram, depulsa mali erroris ægritudine, catholicæ scientiæ cupimus sentire medicinam. Præterea mox ut præsentia vos contigerit scripta suscipere, debebitis ad nos de vestris aliquem destinare cum relatione quæ universa contineat, unde his quæ gesta sunt vel geruntur sollicitudinem nostram relevare debeatis. Datarium quoque litteris vestris adjungite, ne vobis portitoris tarditas possit

A scribi. Data iii idus Octobris, Eutharico viro claris simo consule (anno Domini 519).

SUGGESTIO

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET
BLANDI PRESBYTERI.

Qux Thessalonicea Dorotheo contra Joannem episcopum ucta fuerint.

Magna misericordia Dei est, et inæstimabilia ejus judicia, qui nihil occultum dimittit, ut probetur uniuscujusque conscientia. Dorotheus Thessalonicensis episcopus non novus apparuit, nec ad præsens factus, sed se demonstravit quem olim vera prædictab opinio. Iste semper in malis desideris suis involutus, data occasione exercuit, quod contra fidem catholicam semper parturiebat scelus. In aliis litteris significavimus beatitudini vestræ quo ordine transentes Thessalonica libellos non potuimus suscipere. Erat tamen constitutum post ordinationem sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ unum ex nobis ad ipsum dirigere, quia hoc sperabat prædictus, ut unus ex nobis post susceptos libellos cum ipso missas celebraret, quasi testimonio habens in generalitate se ad unitatem sedis apostolice esse conjunctum. Etsi tarde, factum est tamen: et venerabilem Joannem episcopum ad ipsum dirigentes, directus est cum ipso ex communi electione Epiphanius presbyter. Germanus venerabilis, et illustris episcopus erat cum eis, et Licinius comes scholæ ex ordinatione clementissimi imperatoris. Qui Licinius tamen cum prius pro alia causa esset Thessalonicam directus, congregata synodo de paroecia Ecclesiæ Thessalonicensis, ibi est inventus, exspectans secundum promissionem unum ex-nobis. Voluerunt ipso præsente libellos facere et subscribere: quod factum est; signavit ipsos libellos prædictus vir, et veniens Constantinopolim, factum nuntiavit. Dicebatur nobis ab apocrisiario Dorothei: Jubete dirigere qui libellos suscipiat. Deliberatum est, sicut prædictum, venerabilem Joannem episcopum ambulare, ut haberet testimonium subscriptionis illorum. Rogavimus pissimum imperatorem ut comes Licinius ambularet cum eo: quod et factum est. Et quia pervenerunt in civitatem, nuntiatum est Dorotheo per comitem Licinium præsentiam adesse nostrorum. Qui direxit Aristidem presbyterum cum aliis duabus episcopis, quos solos sciebat adversarios esse negotii, ut nostros videret: cum quibus voluerunt facere primum certamen de libellis, dicentes: Sunt capitula quæ debent emendari. Dixerunt nostri non esse in potestate ipsorum hoc facere, venimus, salutavimus vos, perambulavimus. Discesserunt post ista verba. Ad aliam dictum convernerunt, iterum ista loquentes; et antequam propositionem verborum fecissent, ibi non est intentio generata, noui injurya secuta est: subito populus insanus irruit super ipsum, et duos pueros occiderunt episcopi, caput etiam fregerunt episcopo in duabus partibus, et renes ejus dissipaverunt, et nisi misericordia Dei, et defensio Sancti Marci basilicæ eruisset

eos de maibus eorum, ibi perierant: liberati sunt tamen, quomodo dicitur, quia manus publica supervenit, que eos eruere potuit. Ista et istorum concinna namenta Dorothei malitia fabricavit, qui ante huidum quam pervenirent nostri Thessaloniam super duo millia baptizavit: * sacramenta tanta erogavit in populo, quæ possint ipsis ad tempora sufficere, significatos plebi quia fides recta mutatur. Ista quomodo non habuerant excitare populum? Ista quem non invitabant ad seditionem? Post hoc ipsum libellum quem fecerat cum episcopis ante populum scidit, dicens: Ego istud usque ad mortem meam nunquam facio, nec facientibus consentio. Occiderunt et hominem (Joannem) venerabilem catholicum, qui nos venientes suscepérat in domo sua, qui semper separatas fuit a communione Dorothei propter synodum Chalcedonensem: in quo talem mortem exercuerunt, qualem illi qui sanctum Proterium occiderunt. Ista ad clementissimum imperatorem pervenerunt, et prope in tota civitate catholicis luctus est propter talia quæ contigerunt sceleris. Promittiit sancta clementia viudicare et citare Dorothem, quia nos contestati sumus pietatem ejus, dicentes: Nulla ratione Dorothem inter episcopos aut in communione sedis apostolicae potest beatissimus papa recipere, et contra qui voluerint eum in sua communione recipere, scire se esse reos auctoritate ecclesiastica. Ista ad notitiam beatitudinis vestre festinavimus referre, ut nihil vos lateat, quod in istis partibus agitur. Accepta iv calendaras Decembribus, Eutharico consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LXIII.

AD LEGATOS,

Dolet Joannem occisum: et Dorotheo ab episcopatu remoto, alium, Aristide excepto, in eis locum substitutu precipit. Thomam et Nicostratum suis Ecclesiis restituendos. Monachos Seythias Romæ usque ad legatorum adventum detineri.

Hormida Germano et Joanni episcopis et Blando presbytero.

Graviter nos Joannis catholici afflxit interitus, quem haeretici Dorothei vasania perhibetis extinctum. Nam eamdem Dorotheum Constantinopolim iussu principis didicimus evocatum. Adversus quem domino et filio nostro clementissimo principi debetis insistere, ne in eamdem civitatem denuo revertatur: sed, episcopatus, quem nunquam bene gessit, honore deposito, ab eodem loco ac Ecclesia longius relegetur, vel certe hoc ad urbem sub prosecutione congrua dirigatur. Ad hanc etiam partem evigilare debetis, ne in locum ejus Aristides totius mali inceptor et conscius quibuslibet subreptionibus ordinetur: nam nulli prodest mutari personam, si ejusdem forma nequitie perseveret: sed talem virum debetis eligere, ut de judicio vestro cuncta catholicorum congregatio gratuletur. Iis igitur observatis, pro Thoma et Nicostrati fratrum et coepiscoporum [nostrorum] per-

* Forte *Malacitano*, in Hispania. Nam et sequens epistola est ad Hispanos episcopos. HARDUINUS.

* *Frumenta*, minus bene, ut ex seq. indiculo patet.

A sonis intentio dilectionis vestrae vehementer debet incumbere. Nam quid prodest Ecclesiam redintegrasse, si ab ejus corpore sacerdotes videamus extraneos, quos in nostram communionem vos caute aut rationabiliter non ignorastis esse susceptos? Unde non leviter nos res ista contristat, si ab his qui sedis apostolice prædicationem sequuntur, negligantur qui in ejus fide et consensu recepti sunt. Idecirco, sicut hortati sumus, pro eorum communione atque loco, serenissimo principi vehementer insistere: nam in eadem causa domino et filio nostro clementissimo principi et viro illustri Justiniano filio nostro scripta direximus, hortantes eum ut cum vestra, quantum ad Ecclesiarum suarum receptionem pertinet, debeant caritatem tractare. De eo vos articulo nostræ admonitionis suspicamur non immemores. Diximus enim quemadmodum, exclusis occupatoribus, hi, de quibus loquimur, ad proprias revertantur Ecclesias, ut illi alibi (si tamen recte sunt fidei) ordinentur. De personis Scytharum monachorum Justinianus vir illustris nobis scripsit, quarum exemplaria litterarum fraternitati vestre direximus, qui cum nolent sustinere vestre dilectionis adventum, et observationum moras se dicterent ferre non posse, tentaverunt clam de urbe discedere; quos tum nos faciemus sollicitius custodiri, ea quæ de vobis contraria dixerunt volentes agnosceré, ut cum reversi, Deo propitio, fueritis, eorum errorratio adhibilibus adhortationibus corrigatur. Data iii nonas Decembribus, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

B

EPISTOLA LXIV.

AD JOANNEM MELICITANUM (MILITANÆ ECCLESIAE)
EPISCOPUM.

** *Constantinopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolice communionem rediisse.*

Hormisa Joanni episcopo Melicitano ¹ (Nilecopitanu).

Vota nostra caritatem tuam lateare nolumus, ne qui participes fuit sollicitudinis, gaudiiorum fructu reddatur extorris. Et ideo Constantinopolitanam Ecclesiam ad communionem nostram rediisse, Domino propitiante, tradentibus significamus alloquiis; et mandatorum, quæ legis nostris dedimus, in omnibus seriem fuisse completam. De qua parte, ut ad dilectionem tuam plenus perfectum gaudium perveniret, libelli Joannis fratris et consacerdotis nostri episcopi Constantinopolitan, et Justini clementissimi principis Orientis sacrarum litterarum exemplaria pariter credidimus destinanda; indicantes nihilominus per Orientis partes plurimos episcopos sic fecisse. Superest ut a nobis competentibus precibus Divinitas exorata concedat quatenus de aliarum quoque Ecclesiarum redintegratione gratilemur. Ea vero quæ significare curavimus in eorum sacerdotum qui fraternitati tuae vicini sunt curabis perferre notitiam, ut et ipsi de effectu tanta rei gratias nobiscum celestis

* Ubi communioni Constantinopolitanæ Ecclesiae subscribens ei gratulatur.

misericordiaæ beneficiis referre non cessent. Deus te in colummam custodiat, frater carissime.

EPISTOLA LXV.

AD EPISCOPOS HISPANIAE (BÆTICÆ PROVINCLÆ).

Gratulatur de pace Orientalis Ecclesie.

Fratribus dilectissimis universis episcopis per Bæticam provinciam constitutis Hormisda episcopus.

* Quid tam dulce sollicito quam quod (quum) mihi de vobis innescuant illa quæ cupio? Quid tam religiosis conveniens institutis quam ut inter sacerdotes pacem, quam eos necesse est aliis pro officio annuntiare, conservent? Plena, fateor, gratulatione suscepit, quod votiva mihi caritate (quæ inter vos est) Ecclesiæ et pace litteris indicastis. Sponte mihi, quidquid hortari poteram, quidquid monere, delatum est. *Confirmet hoc Deus, quod operatus est in nobis (Psal. LXVI): et quæ præcepit pro animarum salute facienda, hæc ipse qui præcepit, pro ea qua nos redemit pietate faciat.* Et his tam bonis nuntiis nos quoque religiosorum vicem reddimus nuntiorum. Quidquid cum Orientalibus, quos ad Ecclesia corpus unitatemque revocatos dudum Dei nostri ope litteris significavimus destinatis, denuo, cum aptum fuerit, repetitis vobis cum participabimus indicis. Mox post nostrorum redditum (pro nostro edicto) ab Orientalibus missa legatio est. Certa speravit, certa consuluit. Sed facimus de his quæ fuerant dicenda compendium, ipsi potius, ad instruendam notitiam vestram, quæ a nobis sunt responsa dirigentes, ne quid sibi sub spatio prolixiore terrarum aut opinio vindicet, aut error assumat, cum ad rerum fidem ipsam teneri sufficit veritatem. Quod autem ad continentiam vestrarum pertinet litterarum, oportuit quidem desideria plenius expedire, ut æstimatis omnibus responsum rationi congruum reddetur. Sed quia privilegiorum veterum et statutorum paternorum indidistis iisdem litteris mentionem, ad Sallustium fratrem et coepiscopum nostrum sub hac parte rescriptsimus, vobis quoque strictum quæ dicta sunt illis latius indicantes, ne privilegia nobis (a nobis) indulta convellerent, et nihil tam conveniens fidei judicare, quam ut in honore suo a Patribus decreta serventur. Deus autem vos incolumes custodiat, fratres carissimi (anno Domini 519).

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI.

Paulum Antiochiaz episcopum ordinatum. Scythes monachos tumultus excilasse, dicentes unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Verum est nulla esse gaudia magnopere spiritualia, quibus ex toto tribulatio possit esse separata. Gaudemus de unitate Constantinopolitanæ Ecclesie, quæ facta est cum sede apostolica: lætamur quotidie diversorum episcoporum libellos nobis satisfactionis offerri. Modicum in Ephesina civitate contigit scandalum, ubi contempla est et injuriata synodus Chaledonensis. Est invocatus clementissimus imperator hoc corrigeret, quod et sperat cum Dei adjutorio

A fieri. Nunc, etsi post labores, etsi post intentiones plures, Antiochena Ecclesia ordinata est: electus est quidam Paulus nomine presbyter Constantinopolitanæ Ecclesie, quem huic honori aptissimum imperatoris testimonio comprobatum voluerunt et tentaverunt hic ordinare. Ego jussionis vestræ non immemor contradixi, dicens: *Jussit dominus noster beatissimus papa, secundum antiquam consuetudinem, ibi eum episcopum ordinari.* Hoc obtinuit quod præcepistis. Orate ut Deus precibus apostoli Petri et ipsam civitatem cum pace facial electum suspicere sacerdotem. Et quia ista aguntur, et in his quotidie proficit Ecclesia, insidiator antiquus suscitavit monachos de Scythia, qui de domo magistri militum Vitaliani sunt, omnium Christianorum votis adversarii, quorum inquietudo non parvas moras generavit unitati Ecclesiæ, et magnopere de prædictæ Ecclesie Antiochenæ ordinatione. Iste monachi, inter quos est Leontius, qui se dicit esse parentem magistri militum, Romanum festinat, sperantes aliqua capitula a beatitudine vestra confirmari. Est in ipsis inter cetera ubi volunt dicere unum de Trinitate crucifixum: quod est nec in sanctis synodis dictum, nec in epistolis sancti papæ Leonis, nec in consuetudine ecclesiastica. Quod si permittuntur fieri, mihi videtur dissensiones et scandala non mediocria nasci inter Ecclesias. Istud Anastasius imperator magnopere catholicis imponere festinavit: istud et Eutychetus discipuli in synodo Chaledonensi proposuerunt. Quia quoiescunque Patres de Dei Filio Domino nostro Jesu Christo disputavérunt, Filium Dei Verbum, consubstantialem Patris, homousion Patri dixerunt. Iste autem sermo ideo nunquam est in synodis a Patribus introductus, quia procul dubio catholice lidei minime poterat convenire. Cujus sermonis si subtiliter attendatur intentio, ad quantas hæreses pateat, et quæ mala per eum possint disputationibus ecclesiasticis introducitur, quoniam longum est per præsentes insinuare, præterimus. Unde sanum mihi videtur et utile, et ad pacem Ecclesiæ conveniens, nihil alius responsum dari, nisi: Sufficit sanctum Chaledonense concilium, in quo et aliae synodi continentur: sufficient epistole papæ Leonis, quas synodus confirmavit: novitatem in Ecclesia introducere nec volumus, nec debemus. Est in propositione eorum callida D et hæc dicere. Nos synodum Chaledonensem suscipimus: hoc speramus, ut jubemus nobis eam expovere, quia non sufficit sic quomodo est exposita contra hæresim Nestorianam: non quasi non intelligentes, nisi conantes per subtilitatem ad hoc nos adducere, ut disputetur de synodo Chaledonensi. Quod si factum fuerit, dubia et infirma ostenditur, et hæreticorum omnium patuit error. Inter alia si post synodum Chaledonensem, si post epistolas papæ Leonis, si post libellos quos dederunt et dant episcopi, et per ipsos satisficerunt sedi apostolice, iterum aliquid novum addatur, sic nihil videtur, quia quidquid factum est destruitur. Data in calendas Junias, Constantinopoli.

* Eadem fere est Marcellini papæ epistola.

SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI
DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.

Eadem quæ in superiori.

Cum Dei misericordia, quo ordine et qua cautela communicavimus in Ecclesia Constantinopolitana, jam aliis litteris per servum vestrum Pollionem directis vestra beatitudi cognovit. Et similiter in aliis litteris non semel, sed secundo, qualia æmuli homines religionis tentant significare curavimus : ut nihil sit actum, aut cogitatione faciendum, quod lateat beatitudinem vestram. Stat nobiscum cum Dei adjutorio quidquid in Constantinopolitana Ecclesia est ordinatum. Non titubant gaudia spiritualia, quæ celebrarunt et celebrant catholici. Causa Antiochenæ Ecclesie ordinacionis non solum nobis labores fecit, sed grandes tribulationes : quia homines festinantes impedimentum facere generali unitati, diversis modis diversa impedimenta fecerunt. Nostra erat propositio de his qui se suspenderant de anathemate in prædicta Ecclesia ordinare sacerdotem. Nou proposuerunt ante oculos suos futurum judicium palam dientes : Omnes qui sedi apostolicae communicabant Nestoriani sunt. et magis illis non dehinc credere, qui modo vindicentur ad communionem sedis apostolicae revocati. Post multas afflictiones, et penit in tres menses a Patribus protracta certamina, piissimus imperator sua auctoritate Paulum nomine presbyterum de Ecclesia Constantinopolitana elegit episcopum fieri in Ecclesia Antiochenæ, dicens inter alia et hoc testimonium de ipso, quia duobus annis in Antiochia positus non mediocriter resistebat Severo hæretico : similia et omnes catholici consonabant. Et omnia ista de persona prædicti imperator se promisit ad vestram beatitudinem relatarum. Harum tamen tribulationum provisores et socii et unitati Ecclesiarum impedimento monachi de Scythia fuerunt, qui postea hic defecerunt (hinc discesserunt), assignati ab omnibus nihil pacilem cogitare, ad beatitudinem vestram cucurrerunt, sperantes subrepere, et per litteras vestrae sedis suas intentiones confirmare. Iсти de sua provincia episcopos accusant, inter quos est Paternus Tomitanæ civitatis antistes. Petitiones obtulerunt, et coacti piissimi principis et domini Vitaliani magistri militum jussione, frequenter ad audienciam cause convenimus, non quasi volentes nos in his negotiis occupare : quia nobis sunt ante oculos beatitudinis vestre præcepta, quibus præcepisti ut cause tantum cui veneramus intenti nullis aliis negotiis misceremur, sed sperantes posse intentione eorum pacari, ad hoc descendimus. Et quia nobis diu laborantibus, et illis nullam suspicentibus rationem, nihil proficiebat in eo quo tenebamus, clementissimus imperator in conventu publico, ubi et nos interfuimus, Paterum, prædictum episcopum, et magnificum virum Vitalianum reduxit ad gratiam : accusatores quoque ejus suo præcepit episcopo supplicare. Monachi vero cum similiter ad concordiam quererentur, fuga lapsi maluerunt de civitate disce-

A dere, quam ad concordiam pervenire. Prædicti monachi ad Italiam venientes, aliquanta capitula proponere habent, inter quæ et nuum de Trinitate crucifixum continetur, sperantes ita confirmari ex auctoritate beatitudinis vestrae, sicut et in aliis litteris sigilicavimus, et modo hoc dicimus, ut nulla uovitas a sede apostolica scribatur : quia et nos ante imperatorem, et ante senatum hæc indicavimus, diceutes : Extra synodos quatuor, extra epistolæ papæ Leonis, nec dicimus nec admittimus quidquid non continetur in prædictis synodis, aut quod non est scriptum a papa Leone non suscipimus : quia si voluerit dominus noster qualemvis novitatem scribere, pejus erit istud initium (vitium) quam illud quod factum est per Eutychetem. Sufficere debet Ecclesiæ quod per sexaginta annos ab Eutychete usque modo sustinuit. Nobis quod visum est scripsimus : in vestra potestate est deliberare quod vobis Deus imperaverit : quoniam hæc illi nituntur asserere, eo modo sibi satisfacere cupientes, ita ut profitaneur et dicamus unum de Trinitate passum esse; quod nec Patres nec synodi dixerunt. Ista ideo per singula exposuimus, ne illorum subtilitas glorietur in nostra simplicitate propter istas novas suas intentiones. Vitaliano magnifico viro subrepserunt, ut et talia vindicare pro talibus rebus, et contra nos quæcumque potuit impedimenta afferret: cuius immutationem omnis nobiscum deflect Ecclesia. Quapropter rogamus, ut consueta cautela, et qua solet dominus noster C vigilantia, cogitatis, et quomodo suspendendi sunt, qui a nobis taliter recesserunt, et a nostra communiione fuerunt sejuncti; et quid eis respondeatur, vel quomodo eorum capitula repellantur; quia eos omnes Constantinopolitana catholica exhorbit Ecclesia. Data in calendas Julias, Constantinopoli.

SUGGESTIO

LEGATORUM AD HORNISDAM PAPAM.

Reliquias S. Laurentii et sanctuaria apostolorum Justiniano concedi petui, qui illa in basilica Apostolorum collocare cupiebat.

Filius vester magnificus vir Justinianus, res convenientes fidei sue faciens, basilicam sanctorum Apostolorum, in qua desiderat et beati Laurentii martyris reliquias esse, constituit, sperat per parvitatatem nostram, ut prædictorum sanctorum reliquias celeriter concedatis. Habuit quidem petitio prædicti viri secundum morem Græcorum, et nos^{contra} con-suetudinem sedis apostolicae exposuimus. Accepit rationem. Et quia talis est fervor fidei ejus, qui meretur quidquid de apostolica sede deposcerit, et talis est qui sperat unde et salus animæ et fidei effectus accrescat, talibus desideriis postulata competit non negare. Unde si et beatitudini vestrae vide-retur, sanctuaria beatorum apostolorum Petri et Pauli, secundum morem, ei largiri præcipite; et si fieri potest, ad secundam cataractam ipsa sanctuaria deponere, vestrum est deliberare. Petit et de catenis sanctorum apostolorum, si possibile est, et de craticula beati Laurentii martyris. Ista sunt desideria

prædicti viri: in hoc fides ipsius est incitata. Propter A prædicto agente in rebus, etiam duo pallia serica ad hoc in urbem vestram virum spectabilem Eulogium magistrianum direxit, hoc sibi satisfacere judicans, si de ipso fonte, quo per omnem terram sanctuaria apostolorum sunt data, inde et ipse reliquias suscipere mereatur. Et bene facitis consam ecclesiasticam magnopere in contestatione Dei tali homini commendare, cuius sinceritas et integritas circa religionem catholicam nota est omnibus hominibus. Hic voluerunt capsellas argenteas facere et dirigere; sed postea cogitaverunt ut et hoc quoque a vestra sede pro benedictione suscipiat. Singulas tamen capsellas per singulorum apostolorum reliquias fieri debere suggerimus. Data in calendas Julias, Constantinopoli.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Dissensiones a monachis Scythis excitatas ab eo compescendas. Apostolorum reliquias se cupere.

Domino sancto meritis beatissimo et apostolico domino patri papæ Hormisdæ Justinianus vir clarissimus.

Propitia Divinitate, quæ semper Ecclesiam catholicam per incrementa fidei instituit, unitas sanctorum Ecclesiarum per doctrinam et auctoritatem apostolatus vestri provenit. Sed quoniam comperimus quosdam nomine monachos, quibus magis discordia in studio est quam caritas et pax Dei, cupientes quædam perturbare, ad angelum vestrum hinc discedentes iter arripuisse: quos beatitudine vestra, præsentibus scriptis causam livoris eorum cognoscens, ita ut merentur, suscipere et a se longe pellere dignetur: quoniam vaniloquia ipsorum festinantium novitates introducere in Ecclesia, quod neque quatuor synodi venerabiles, neque sancti Leonis papæ epistolæ continere noscuntur, in omni loco turbas excitare videntur. Quamobrem etiam et a viris reverendissimis episcopis et diaconibus directis al apostolatu vestro ad nos angelus vester destinare dignetur, et ipsos digna correctione percuslos, ut superius dictum est, pellere jubeat. Ergo haec petimus ut (sicut supradictum est) ipsas hujusmodi litteras per eundem portitorum ad nos dirigere magnopere festinet. Sunt autem nomine eorum, Achilles, Joannes, Leontius et Mauritius (Maxentius). Haec nostra est maxims sollicitudinis causa, ne unitas, quam vester labor oratione perficit, per inquietos homines dissipetur, speantes in Domino Deo, quia si quid est quod adhuc a totius orbis pace dissentiat, hoc quoque orationibus vestris apostolicæ sedis communioni societur. Præsumentes autem de beatitudinis vestrae benevolentia, paternam dilectionem nimium petimus, quatenus reliquias sanctorum apostolorum tam nos quam basilicam eorum hic in domo nostra sub nomine prædictorum venerabilium constructam illustrare et illuminare large dignemini; cognoscentes quod nullum nobis majus beneficium nec munus praestare potestis, domine beatissime pater, quam si hanc nostram petitionem adimpleveritis. Subito autem iter arripiente

A prædicto agente in rebus, etiam duo pallia serica ad ornamentum altaris sanctorum apostolorum direximus, quæ suscipientes, efficacissimis precibus vestris, nostri jubete jugiter facere memoriam.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI PER FRATREM PROEMPTORIS AD HORMISDAM
PAPAM.

Petit ut expedito monachorum negotio Joannem et Leontium ad se remittat.

Quidquid est cautius, quidquid firmius, ut pro sancta fide et concordia sacrarum Ecclesiarum geratur, optamus. Unde ad beatitudinem vestram et frater noster gloriissimus Vitalianus per Paulinum virum sublimem defensorem vestram Ecclesiae rescripsit, et nos per eundem significare curavimus illa

B debere beatitudinem vestram perticare, quæ pacem et concordiam sanctis concedant Ecclesias. Subinde tamen, qui certius responsum ad sanctitatem vestram referat, cum literis piissimi nostri imperatoris destinavimus. Nam quanta quæstio in partibus nostris orta est, potest etiam antelatus vir religiosus defensor sanctitatem vestram instruere. Unde petimus ut, si est possibile, celerrimo dato responso et satisfactis religiosis monachis, Joannem et Leontium ad nos remittatis: nisi enim precibus et diligentia vestra ista quæstio soluta fuerit, veremur ne non possit Ecclesiarum sanctorum pax provenire. Ergo cognoscentes quia et merces et periculum hujus rei vobis servatur, diligenter tractate, et firmissimum respon-

C sum per antelatos religiosos monachos, si est possibile, antequam legatus noster ad beatitudinem vestram perveniat, nobis remittite; in hoc enim solo omnis pendet intentio.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Ad dicendum sit unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Ut plenissima fidei perfectio doctrina beatitudinis vestrae nobis proveniat, iterum Eulogium virum strenuum agentem in rebus justa alias causas, etiam hanc propter direximus, per quem valde petimus ut per omnia responso apostolatus vestri circumspecto et cautissimo in confessione catholicæ fidei confirmetur. Post semel enim divina misericordia donatam

D Ecclesie catholicæ unitatem, quidam assurunt Christum Filium Dei Dominum nostrum pro nostra salute carne crucifixum unum de Trinitate debere prædicari: quod si suscipiendum sit, paterna provisione reverentia vestra cautissima suo rescripto, quid sequi, quidve super hoc evitare debeamus, nos certiorare dignetur: quoniam verba videntur facere dissensionem: nam seusus inter catholicos omnes unus esse probatur. Imponeamus igitur vobis semel susceptum laborem, sancte ac venerabilis Pater, etiam in hoc prædecessores vestros sequentes, quorun memoriam et amplectimini, et consortio pontificatus ornatis, et de hac intentione liberos nos properate reddere et seuros. Hoc enim erediumus esse catholicum, quod vestro religioso responso nobis fuerit intimatum. Quia vero dictum est Scythicos monachos hac ratione

ad sedem vestram accessisse pro traditione Patrum A rum allegationibus cum legatis remeantibus competenter fuerimus instructi, si quid reprehensione dignum cognitio nostra repererit, necesse est ut circa eos teneamus ecclesiasticam disciplinam. Victorem præterea, qui diaconi hahere perhibetur officium, enjus fidem hi ipsi monachi vehementer accusant, vel alios qui perversas forsitan ohjiciunt quæstiones, ordinatione domini filii nostri clementissimi imperatoris ad urbem vobis suggesterentibus dirigantur [sic], ut universas allegationes de quibus contendunt nos possumus agnoscere.

EPISTOLA LXVI.

AD JUSTINIANUM.

Monachos Scytha ante legatorum adventum Romanon discessuros. Apostolorum sanctuaria transmittit.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Ita magnificentiae vestrae animum vigere novimus religionis affectu, ut beneficium a vobis in perfectione pacis Ecclesiæ velitis magis exigi quam rogari, judicantes meritis excellentiae vestre prolicere, quod vos generalitatæ desiderio contingit offerre. Unde et nos a vobis præsumpte quærimus tanquam debitum quod meritis vestris novimus esse profuturum : et ideo, domine fili, sub omni caritate salutante, speramus ut immineatis operi quod Domino adjuvante fundastis, memores divini testimonii : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x).* Præterea monachos, qnos venisse Romam significasti litteris vestris, ad propria mox volumus reverti. Sed quia sub testificatione potentiae divinæ dicebant per insidias in itinere paratas vita sustinere se posse discrimen, volentes redire Constantinopolim, passi non sunius violenter expelli. Quapropter necesse habuimus venientibus legatis nostris inquirere qua revera faciente causa inter eos fuerit commotus discordia. Beatissimorum vero apostolorum Petri et Pauli sanctuaria, sicut religiosissimo quæsistis affectu, per harum portitorem sub omni veneratione transmisimus; optantes orationibus eorum ut mentis vestra oblatio et desideria gratia sint Divinitatis accepta. Petimus itaque ut tam de his quæ geruntur pro concordia quam etiam de incolumitatis vestra hono nuntietis sollicitudini nostræ gaudium, currente pagina litterarum. Data iv nonas Septembbris, Eutharico viro clarissimo (anno Domini 120).

EPISTOLA LXVII.

AD EUDEM.

Scytha monachos ante legatorum adventum Roma non discessuros.

Hormisda Justiniano illustri.

Eulogio viro clarissimo filio nostro deferente, litteras celsitudinis vestrae suscepimus, eoque remeante, debitum persolventes salutationis officium, significamus Scytha monachos allegasse plurima quæ nos relinqueremus indiscussa non possumus : sed legatorum nostrorum Deo juvante festinemus adventum : pro qua re eos in Urbe credimus retinendos, a qua nec ipsi ordinatione dissentient. Amplitudinem vestram tamen retinere confidimus, quod de ipsis nobis præterito tempore litteris destinatis scriperint. In quo-

(a) V. C. Ita legit Collectio Avellana ms.

A rum allegationibus cum legatis remeantibus competenter fuerimus instructi, si quid reprehensione dignum cognitio nostra repererit, necesse est ut circa eos teneamus ecclesiasticam disciplinam. Victorem præterea, qui diaconi hahere perhibetur officium, enjus fidem hi ipsi monachi vehementer accusant, vel alios qui perversas forsitan ohjiciunt quæstiones, ordinatione domini filii nostri clementissimi imperatoris ad urbem vobis suggesterentibus dirigantur [sic], ut universas allegationes de quibus contendunt nos possumus agnoscere.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORMISDAM PAPAM.

Ab hereticorum se consortio cavere. I'ictorem diaconum catholicam fidem professum. Scytha monachos Chalcedonense concilium damnasse. Suam fidem exponit, quam pontificis iudicio submittit.

B Per Eulogium (a) virum sublimem litteras beatitu. dinis vestrae suscepimus, in quibus significasti intentionem monachorum Scytharum, et quomodo visum fuerit apostolatui vestro episcopo Constantino-politano causam delegare, ut ipse inter eos, et qui ab ei impetrunt audiret : mihi quidem non displicuerat, quia ubi conscientia cum Dei adjutorio nulla formidine terretur, a nullo debet declinare; imo magis festinare, ut per examen quod verum est omnibus manifestetur. Significasti mihi ab illis contestationem datam, ut non mihi haeretici jungenerentur. Quos dicunt haereticos ego ignoro, nisi illos forte qui synodus Chalcedonensem suspicunt, quos ego catholicos dico. Victor diaconus dicitur : quidam cum isto, antequam nos Constantinopolim ingredieremur, habuerunt intentionem (contentionem) de uno de Trinitate crucifixo, et de Christo composito, et de aliis capitulis (b) nobis hic positis : obtulerunt contra ipsum libellum tam nobis quam episcopo Constantino-politano. Convenimus in dominum episcopi, ut inter eos intentionem, quæ vertebarunt, agnosceremus. Predictus episcopus synodum Chalcedonensem protulit : legit ante omnes omnia quæ sunt in eodem concilio constituta, dicens : Præter ista nihil mihi aliud dicatur. Qui sequitur ista potest inter catholicos esse. Victor respondit : Suscipio similiter et epistolas papæ Leonis, et sancti Cyrilli epistolas syn-

D dales, quæ sunt in Chalcedonensi concilio allegatae : et manu subscribo, et sacramentis confirmo ista me suscipere, et præter ista nihil aliud prædicare : etsi inventis fuero aliquando extra ista aliud prædictans, nullam circa me peti misericordiam. Scytha e contra inchoaverunt dicere : Addator et unus de Trinitate. Nos e contra diximus : Quod non est in quatuor concilii definitum, nec in epistolis beati pape Leonis, nos nec dicere possumus nec addere. Displuit hoc dictum. Victor autem utrum sincero animo haec dicaret an dolose, quis nosse potest nisi qui corda cognoscit? Verba ista nos audivimus ; Dei est animus judicare. Postea sine nobis, magnificus vir Vitalianus magister militum inter se et episcopum Constantino-

(b) Edit. Rom., nobis hinc positis.

politanum vocaverunt prædictum Victorem, locuti sunt cum eo : quid definierint inter se, nescimus. Postea nec Victor ad nos venit, nec est causa dicta. Isti tamen Seythæ (sciat beatitudine vestra) omnes qui accipiunt synodum Chalcedonensem Nestorianos dicunt, dicentes : Non sufficit synodus contra Nestorium, et sic delere synodum suspicere quo modo ipsi exposuerint : qui homines quales sunt, et quales intentiones habent, et quid volunt in fide catholica introducere, cum Dei adjutorio manifestatum est omnibus catholicis : nec indiget causa meo labore, quam pro sua misericordia Deus produxit ad lucem. Ego quod a Patribus didici, quod semper Ecclesia catholica servavit, non tacui, non abscondi. Unus est Deus, de quo Moyses loquitur, dicens : *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi)*; et in alio loco ait : *Dominus solus docebat eos*. Unius substantiae credimus Trinitatem, quomodo prædixi unam deitatem ; tres personas, quia nec plures deos dicimus, credentes unum Deum esse, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nec tres personas negamus, ne Sabellii dogma videamur sequi. Verum est personam Filii, id est Verbi Dei, consubstantiam Patri, et ipsa caro facta est ; ipsa in utero Mariæ habitavit ; ipsa naturam humanam suscepit sine peccato ; ipse Filius Dei homo factus natus est de virginе Maria : propter quod eam Dei genitricem dicimus et credimus, quia unitas divinitatis et humanitatis, quæ fieri coepit est ex quo Mariæ angelus Gabriel annuntiavit dicens : *Ave, Maria, gratia plena, Spiritus sanctus superueniet in te (Luc 1)*, etc., non tantum in utero non est divisa, sed nec in parte, nec in nutrimentis, nec in passione, nec in sepulcro, nec in resurrectione, nec in celo separata est : quia unus est Filius Dei Dominus noster Jesus Christus, non in personis divisus, non in naturis separatus, neque in potentia diversus. Idem est namque et sustinens passionem, quia omnes homines, aut dividens quemadmodum Nestorius, aut negans quomodo Eutyches, aut minus incarnationem credens quomodo Apollinaris, aut phantasiam introducens quomodo Manes, a fide catholica sunt incisi, homines operarii iniquitatis, et hostes doctrinæ apostolorum. Ista dico, ista audivi a majoribus nostris : et si forte extra ista quid debeamus sequi ignoro, exponente beatitudine vestre necesse est me sequi. Maxentius tamen, qui sub abbatis vocabulo dixit se congregationem habere, si interrogetur, aut cum quibus monachis vixit, aut in quo monasterio, aut sub quo abbate monachus factus est, dicere non potest. Similiter et si de Achille dicere voluero, rem facio supervacuum : cui sufficit semper latere propter conscientiam suam ab omnibus catholicis damnatam. Data idibus Octobris Eutharico consule (anno Domini 519). Accepta xv calendas Decembbris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Preces de fide quæstiones continentæ sibi oblatas, eas

Dioscorum non probasse. Se aliquem ad pontificem destinaturum ut quæstiones terminet.

Justinus Augustus Hormisdæ papa.

Quanto flagramus studio pro colligendis concordia sacratissimis Ecclesiis, jamdudum nos palam fecisse dignoscitur : qui et ineunte nostro imperio sanctitudinem vestram admonendam duximus, quo certos dirigeret, ut interventu eorum remedium aliquod his rebus inveniri possit. Et antequam advenerint qui destinati sunt, cuncta præparavimus, quo facilius transigerentur quæ per hanc florentissimam urbem disponenda fuerant. Verum quoniam preces nostro numini porrecte sunt ex diversis Eois provinciis, certa quedam disserentibus pro fide catholica, secretaque suæ mentis declarantibus, quæ apud se pro B individua Trinitate constituta testantur, quæque firmiter sese recepturos ostendit (ostendunt) : hisque electis, Dioscorus aliqua assenit non convenienti ordine inserta fuisse : merito duximus aperienda vobis ea quæ sumus edociti. Non multo itaque post a nobis quidam destinabitus ad certiorem faciendam beatitudinem tuam super omnibus, et insinuandas vobis supplicationes quæ nobis oblatæ sunt, et responsum pietatis vestras referendum, quo possint resecari tandem dubitationes incongrue. Securi igitur de nostro concilio, sollicitis orationibus placare nobis Divinitatem summam dignemini. Data xiv calendas Februarii, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno Domini 520).

C

RELATIO

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

*Instantem dominice passionis diem recte celebrari
xiii calendas Maias.*

Domini per omnia amabili Deo, sanctissimoque fratri comministratori Hormisdæ, in Domino salutem.

Quemadmodum puro corde et caritate spirituali apud nosmetipso habemus te, frater carissime, et quemadmodum te per omnia ducimus venerandum, ex operibus his satisfactum esse vestre reverentie judicamus, dominica obsequentes voci manifeste clamanti : *Quæ vultis ut faciant vobis homines : sic et vos facite eis (Matth. vii)*, et apostolicam doctrinam amplectentes docentem : *Vos invicem honore prævenientes (Rom. xii)*. Ilæc operibus ostendere festinamus, vinculum insolubile spirituali caritate ad unionem (adunationem) sanctarum Ecclesiarum continentem,

D quo nec contraria spirituum ictibus, nec fluctuationibus malorum principis, vel veritatis inimici titubare possimus, auxiliante nobis sancta et consubstantiali Trinitate, iuxtacessione gloriose et veræ Dei genitricis Marie : per quæ præcipue nobis, domine atque sanctissime, immobilem permanere oramus nostrarum vestrarumque sanctarum Ecclesiarum statum, nihilominus et inseparabilem custodire fidei unionem : potens est enī Deus victoriæ palmam sperantibus in eum sine certamine condonare. Instantis autem dominice passionis numerum, qui vestris continetur litteris, ex repositis apud nos diei pascha-

lis annalibus recte habere significamus * (et ante A fuerint, tanta falsa per nostram absentiam dicturi sunt, quanta potest diabolus invenire. Nam si hic in conspectu nostro plura tentaverunt, et domino nobiscum stante confusi sunt, quanta facient per absentiam nostri? Ut ergo eorum possit dispari malignitas, jubete nobis præsentibus, si ad audiencem pro peccatis ventum fuerit, ut constet apud homines nos immerito mortuos esse, et illos patrocinio pecunia laborare. Nos enim eos in omnibus in conspectu senatus convincere possumus, quod haeretici perfecti sunt; tunc denum eorum potest monstrari fallacia. Item dicendum: Si haeretici non sunt, quomodo ante duas hebdomadas quam nos venissemus statuerunt omnes in unum episcopi ne quis missas foras civitatem teneret. Sed hinc omnes, ut et multitudine esset futura seditioni congregata, et doceri possit secundum errores eorum. Qui postquam senserunt nos venisse publicaverunt, festinandum esse cum parvulis, ne persecutione veniente pagani morerentur infantes: et tunc velut ad alterum Pascha tantos baptizaverunt, ut consuetam festivitatem superarent. Item dicendum: Si haeretici non sunt, quomodo tanta sacramenta conferunt, ut canistra plena omnibus erogarent, ne imminente (sicut dicebant) persecutione communicare non possent? Item si haeretici non sunt, postea quare accusati sunt gestis a Candido, viro sublimi, vicario magistri militum prætorianorum in judicio præfectorum? Et si matrum periculum cognoscant adfuturum, quare denuo, C tanquam damnandi, velint subveio iterum parvulis cupientes; tanta rursum et confutati exercuerunt baptismata, ut vere cunctis se haereticos ostendissent: ad quam rem satis et magnifica potestas præfectorum gravissime indignata est. Item si haeretici non sunt, quomodo cum in baptisterio absconditi essemus, consilium inter se habitum per noctem, veluti de periculo liberare nos volentes, in navi mittere voluerunt, ut hac occasione mari præcipites darentur? Cumque nos repondissemus per Demetrium et Andream diaconos: Omnes nos apud vos esse cognoscunt; quomodo per noctem navigare possumus; sed si vos vere pro nostra salute consuluitis, crastina die secrete quinque vel sex senatores, qui periculum substantia vel salutis suas metuunt, una cum D magistris militum et vicario Candido comite jubete advolare; cognoscant et ipsi ubi transferimur, et facimus quod jubent; sin autem soli secretum, hoc non facimus; tunc illi non invenientes effectum, ad horam tacuerunt, et alia die iterum seditionem populi commoverunt: unde vix, Deo volente evasimus.

SUGGESTIO

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET
BLANDI PRESBYTERI.

Dorotheum Heracleam fuisse perduclum, nec imperatorem permisisse ut Romanum duceretur: inde autem a quibus fuerit dimissus ignorari. De paschali die Orientalem Ecclesiam cum Romana concire.

Reverenda vestri apostolatas alloquia per filios vestros Leonem atque Eulogium desiderabiliter hilaritate suscepimus; quorum prius præceptum, cur quæ Thessalonica contigerunt non insinuavimus, arguebat. Sed ante ejus adventum, occasione comparata, curavimus significare quæcumque rumore venientium, vel eorum qui pertulerant scriptis, quorum exempla subter adjunximus, vel piissimi principis narratione comperimus. Secuta est vindictæ promissio: adeo ut Dorotheus Thessalonicensis episcopus ad Heracleam deduceretur civitatem, donec causa terminum reperiret. Inter hæc, secundum ea quæ præcepistis, fautoritatem apostolatus vestri principi insinuare curavimus, ut ad percipiendam doctrinam catholicæ puritatis Romam præfatus Dorotheus una cum Aristide mitteretur. Qui respondit causam non esse pro qua Romam delegarentur audiendi, ubi sine accusatorum controversia se possent liberius excusare. Sed repente, dum hæc geruntur, ab Heraclensi, quantum agnoscimus, in qua tenebatur, dimissus est civitate: quam ob causam, vel quæ ratione, aut conditione, vel quibus agentibus ignoramus. De paschali die vestra beatitudo cognoscat concordare Orientalium cum apostolica sede sententiam, ut xii calendarum Maiarum die festivitas celebranda sperretur, sicut Joannis quoque Constantopolitanæ antistitis relationeclarebit. Superest ut orationis beatitudinis vestrae adminiculo celeriter sicut cupimus, vestris mereamur præsentari vestigiis.

INDICULUS

QUI DIRECTUS EST A JOANNE, EPISCOPO, VEL AB EPIPHANIO
PRESBYTERO DE THESSALONICA.

Thessalonicensium crimina narrantur.

Si pro peccatis nostris isti qui hinc adducti sunt episcopi Constantinopolim fuerint ingressi, non dicamus quod imperatorem visuri sunt modis omnibus, sed quod et suis locis restituentur. Tantas enim pecunias secum detulerunt, ut non homines, sed possint angelos excæcare. Si ergo (quod absit) ingressi

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORMISDAE PAPAM.

Epiphanium in locum Joannis Constantinopolitani suffectum.

Erat optabile et voto nostro conveniens consonantia præteritis annuntiare, scilicet pontificem Constantinopolitanæ Ecclesie Joannem esse superstitem, et confessionem libello editam; cuius merita non est dubium Deo placere, qui inter catholicos et

* Ansulis inclusa in Labbeo omissa supplevimus ex edit. Rom.

communicatores sedis apostolicæ meruit ad aliam ex A dicam? omnem præconiorum fontem transcendentera vita discedere. In cuius locum Epiphanius quidam presbyter quondam syncellus ejus successit, cuius initia bona videntur: nam rationabilia loquitur, et promittit Patrum se regulas servaturum, pacem unitatemque ordinatum non dissipare, sed magis augere. Ista sunt quæ promittit. Quid tamen opere possit implere, adhuc ignoramus. Has siquidem litteras, quarta post ordinationem ejusdem die, reperta occasione transmisimus: necdum cum eo communicavimus; non quasi resistentes, sed quiaadhuc ab eo non sumus invitati. Superest ut beatitudinis vestrae iostat oratio, quatenus divinæ gratiæ adjutorio talis erumpat, per quem de perfecta possimus unitate gaudere. Accepta vii idus Aprilis, Rustico viro clavigerissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

SYNODI CONSTANTINOPOLITANÆ DE ORDINATIONE EPIPHANII EPISCOPI.

Epiphanium episcopum electum significat.

Domino nostro sancto ac beatissimo patri patrum archiepiscopo et patriarchæ Hormisdæ Theophilus, Basiliscus, Isaías, Anastasius, Paternus, Martianus et cetera, sancta synodus quæ in Constantinopolitana est civitate congregata.

Innumerabilem et ininvestigatam magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi sapientiam, quantum hominibus datur iotelligi, considerantes, caritatem ejus immensam juste miramur, et cum magna clamamus voce: *Quis loquetur potentias Domini, auditæ faciet omnes laudes ejus (Psal. cv)?* Ecce enim per bonam voluntatem sanctæ et unius essentiae Trinitatis, et intercessione gloriose Marie virginis, studio quoque et vigilante Christianissimi et fidelissimi imperatoris et piissimæ reginæ, olim quæ fuerant membra divisa, per Spiritus sancti gratiam ad unitatem et caritatem perfectam sunt redacta: et sicut Moyses et Aaron duces Dei vere culturæ Israelitice nominati, nunc ita et nos gaudentes clamamus: *Cantemus Domino: gloriose enim honorificabis est. Adjutor et protector factus est mihi in salutem (Exod. xv).* Et hæc sentire et prædicare cum fiducia sumus edocti. Considerantes autem caritatem et Deo amabilem vestræ beatitudinis vitam etiam ex his qui a vobis sunt destinati reverendissimi legati, similiter et pacem sanctarum Dei Ecclesiarum tam senioris quam novellæ Romæ, cui nos ipsi participes fuisse monstramur, hono pastori et priuicii omnium Christo Deo nostro consue gratias referimus. Nam post obitum sanctæ recordationis quondam archiepiscopi et patriarchæ Joannis Constantinopolitanæ civitatis, Deus, qui propriam sanctam Ecclesiam in petra rectæ fidei incorrupta fundavit, et portas inferni non prævalere ei decrevit (*Math. xvi.*), dedit nobis sanctum pastorem et patriarcham Epiphanium, virtutibus, et correctiōibus, et meditatione divinarum florentem Scripturarum, rectam quoque tenentem fidem, et orbatorum paternam regentem sollicitudinem: et, quid amplius

A dicam? omnem præconiorum fontem transcendentera vita discedere. In cuius locum Epiphanius quidam presbyter quondam syncellus ejus successit, cuius initia bona videntur: nam rationabilia loquitur, et promittit Patrum se regulas servaturum, pacem unitatemque ordinatum non dissipare, sed magis augere. Ista sunt quæ promittit. Quid tamen opere possit implere, adhuc ignoramus. Has siquidem litteras, quarta post ordinationem ejusdem die, reperta occasione transmisimus: necdum cum eo communicavimus; non quasi resistentes, sed quiaadhuc ab eo non sumus invitati. Superest ut beatitudinis vestrae iostat oratio, quatenus divinæ gratiæ adjutorio talis erumpat, per quem de perfecta possimus unitate gaudere. Accepta vii idus Aprilis, Rustico viro clavigerissimo consule (anno Domini 520).

B undique coronatum esse videmus. Igitur ecclesiasticam legem implentes, apostolatui vestro salutationis debitum persolentes officium, speramus ut amplius caritatis vinculum et paternum affectum circa nos caritas vestra custodire dignetur, et sapienti gubernatione et humilitate, quæ Christianum decet, et mansuetudine, quæ ad rationabilis traditi vobis ovilis salutem pertinet, peragatis, commune lucrum existimantes, quo per vos et vestrum germanum et comministratorem, nostrum autem dominum et patiarcham, pacem totius orbis Ecclesiarum esse provisam. *Frater enim a fratre adjuvari spiritualiter, murus est inexpugnabilis, et civitas munita, ex divinis est accipere Scripturis.* Nam (a) in intercessionibus vestræ beatitudinis generalis tranquillitas Ecclesias orthodorum fuerit redonata, gloria quidem in excelsis Deo omnium Salvatori per angelos cum lætitia referetur, pax vero in terra confirmabitur: bona autem voluntas fidelibus (in fidelibus) communis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi servis fundetur. Adjacent igitur nostris supplicationibus, quod minus dictum est Joannes, sanctissimus episcopus Claudiopolitanæ civitatis noster comministrator; et Heraclianus reverendissimus presbyter Sanctæ Majoris ecclesia et cohabitator prædicti sanctissimi archiepiscopi et patriarchæ Epiphani, et Constantinus vir reverendissimus diaconus ejusdem sanctæ ecclesie, qui probationem suæ rectæ fidei, et bonæ voluntatis olim his, quæ a vestra apostolica sede fuerant directi, dedisse cognoscuntur: digni autem et vestræ sanctitatis, et administratione [F. administrationis pacis, et gratiæ Domini nostri Jesu Christi Dei nostri, et unionis sanctarum Ecclesiarum monstrabuntur. Quos speramus lætantes in Domino, et pacem desideratam nuntiantes, ad nos citius vestris Deo amabilibus correctionibus eductos remeare dignemini. Omnem in Christo fraternitatem nos quoque et qui nobiscum sunt plurimum salutamus (anno Domini 519).

SUBSCRIPTIONIS.

Theophilus misericordia Dei episcopus Heraclien sis civitatis, metropolitanus subscribens in synodali bus, saluto vos in Domino, domine.

(a) Edit. Rom., si quæ intercess.

Basiliscus misericordia Dei episcopus, qui¹ Zici nentium metropolitanus ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus Nicomedieniū metropolitanus ut supra.

Isaias misericordia Dei episcopus Rhodiae civitatis metropolitanus ut supra.

Anastasius misericordia Dei episcopus Nicæensis metropolitanus ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Claudiopolitanae civitatis provincie Isanriæ ut supra.

Paternus misericordia Dei episcopus provincie Scythiae metropolitanus ut supra.

Martianus misericordia Dei episcopus Chaleedonensis civitatis metropolitanus ut supra.

Patricius misericordia Dei episcopus Eudoxiopolitanæ civitatis metropolitanus ut supra.

Polydeucius misericordia Dei episcopus Antiochenæ civitatis metropolitanus ut supra.

Eulogius misericordia Dei episcopus Melitenæ civitatis metropolitanus ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus (a) Philomediensis civitatis provincie Pisidiæ ut supra.

Christodorus misericordia Dei episcopus Methymnensis civitatis ut supra.

Palmantius minimus episcopus Oenandæ civitatis provincie Lycie ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Attaliensis civitatis ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Olympinæ civitatis provincie Lycie ut supra.

Martianus minimus episcopus Martiana civitatis provincie Lycie ut supra.

Phocas minimus episcopus Dardanae civitatis provincie Hellesponti ut supra.

Zoticus misericordia Dei episcopus Carpatiensis civitatis provincie Insularum ut supra.

Sabbatius misericordia Dei episcopus Stratonicæ civitatis provincie Lycie ut supra.

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Eliam Ecclesiæ suæ non posse restitutum vivente eo qui in illius locum suffectus fuerat. Thomam; et Nicostratum pace firmata suis sedibus se restituturum.

Justinianus Augustus Hormisdæ papæ.

Cum in animo nobis sit, pater religiosissime, ut in omni re nostra inter se concurrant consilia, tum et in Elii viro reverendissimo episcopo id constitendum credimus, legatis admonentibus vestris, quod inter varias utrasque rationes expeditius esse perspectum est. Nam et in presenti pontificem Cæsariensem urbis favor tutatur omnium, quem ob instituta pulcherrima non solum incolæ validissime retinendum arbitrantur, sed prope cunctus Oriens sine dubio venerantur, et qui prior in eodem fuit sacerdotio, injuria esse remotum queritur. Visum est itaque convenire ut nec faciamus impetum contra infinitum voto multitudinum, aut homo integritate nobilis

A sede dejiciatur, qua se dignum exhibet, nec anteriori spem prorsus adimi patiamur, repetendi locum denu, quo se spoliatum sine causa confirmat; sed in re dubia temperantius versemur, ita ut interim quidem hic idcm Elias vir reverendissimus episcopus in quiete permaneat; verum postquam successor ejus vitam deposuerit, tum demum ad sedem revertatur, quia destitutus adhibendis prius omnibus que ad impetrandam renditionis licentiam sacratissimarum regularum postulant definita, interponeo etiam consensu tam tuæ sedis apostolice, quam florentissimæ hujus urbis, nec non altiarum quarum hoc interest. De Thoma etiam et Nicostrato viris religiosissimis episcopis omnia mancipabuntur effectui. Postquam cetera etiam vobis copulata fuerint; sed et ad unitatem venerabiles Ecclesiæ, quæ precedente superno præsidio statuenda duxerimus pro sacratissimarum regularum itidem ordine. Quoniam itaque vestre quoque sanctitudini deliberationem nostram oportuerat declarare, ut ex hac etiam patesiat desiderium in quo omnem operam intendimus ad compescendas atque temperandas controversias, et optatam inter omnes concordiam prorogandam, praesentes quoque litteras duximus destinandas, moventes præcipue ut pro incolumi statu reipublice numen supernum vestris exoretur precibus. Data vn idus Junias, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno Domini 319).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Diligentia legatorum Constantinopoli et aliis civitatibus pacem restitutam. In damnamis episcoporum nominibus mitius agendum.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ per legatos Germanum et Joannem episcopos, Felicem et Dioscورum diaconos, et Blandum presbyterum.

Summa quidem habenda vobis est gratia, quod alacrem operam non dubitatis impendere ad colligendas adunandasque venerabiles ecclesiæ, verum in ea prælucet maxime perfecta solertia, quod homines adoptatis qui voto benevolo tuæ sanctitudinis sincero et integro possint animo deservire. Germanus siquidem reverendissimus episcopus, nec non Felix, et Dioscorus, et Blandus viri religiosissimi tanta semet præbuerunt attentos industria, ac in tanta sapientia versati sunt, ut quantum ad officium eorum pertinet, transactis in plenum et elaboratis omnibus, nihil altercationis supererset ulterius; sed cum ea conditione sit mortalis fragilitas, ut remissius circa se agi desideret, et interrogationibus suis planum præberi responsum, maxime cum aliqua causa in immensa hominum fuerit multitudine devoluta, factum est ut in hac quidem urbe florentissima quidquid ordinatum est de causa religionis, deque unitate celebranda cum apostolica sede sub temporibus Joannis religiosissime memorie, cum in sacerdotio regie esset hujus urbis, id favente Deo servetur immobile; quin et in aliis compluribus civitatibus probata sit vestra

¹ Lege Cizicensium. Sic in mss. saepè Quiriacus pro Cyriacus. HARD.

ordinatio atque suscepita. Cætera vero clementiore A unitate recepta jungatur. Specialiter autem deprecamur pontificium vestrum ut pro nobis benigno patris animo orare jubeatis.

PISTOLA

JULIANÆ AD HORMISDAM.

Pontificem salutat.

Domino beatissimo atque apostolicæ sedis probatissimo pontifici Hormisdæ papæ patri Julianæ Anicia.

Quæ prima sunt tuæ beatitudinis salutatione obsequia persolvimus, optantes ut hanc paginam tuis venerandis obtutibus Divinitas faciat recenseri, et prosuæ Ecclesiæ vigore augmenta salutaria vestræ vite suffragari dignetur, quatenus te pervigili possit contra adversos et rabidos canes status Ecclesiæ vindicari. Etenim, venerabilis pater, quod de nostræ fidei integritate curam geris, vicariis gloriosi Petri apostoli ista conveniunt, cui Dominus pascendarum ovium injunxit officium. Cognoscat ergo tua pro nobis sancta sollicitudo, nos firmius tenere recta fidei firmitatem immobilem: pro qua ne ejus violaretur sanctimonia hactenus repugnavimus. Quod vero tuus apostolatus pro tante pietatis causa curam ferre præcepit, in quantum potuimus pro nostris viribus non desivimus spiritu lenitatis adversos admonere, et Dei nobis gratia cooperante..... *deest reliquum.*

PISTOLA**EUPHEMIÆ AUGUSTÆ AD HORMISDAM.**

Sanctissimi pontificis orationibus se et virum suum commendat.

Euphemia Augusta Hormisdæ papæ.

Beatitudinis vestræ litteras grato jucuandoque suscepimus animo: quem etenim non solum apostolicæ sedis auctoritas celebrat, sed vita quoque commendat integritas, et studiosa recta fidei solertia, hujus verba quis non libentissimis suscipiet auribus? Igitur poscimus ac monemus ut orationibus vestris nunquam excedat nomen meum, ac præcipue serenissimi conjugis nostri, sed tam utrique nostrorum, quam reipublicæ supererum precibus vestris placetur præsidium.

PISTOLA**Celeris ad Hormisdam.**

Legatorum opera Constantinopoli omnes pacifice vivere, quod et in aliis civitatibus brevi futurum sperat.

Domino beatissimo et apostolico patri Hormisdæ Celer vir illustris.

Maxima nobis gratulationis causa præstatur, quotiens ad apostolatum vestrum scribendi tempus emerget. Nunc igitur remeante beatissimo Germano episcopo, vel reverendissimis viris, qui a vobis proconjugendis sanctis Ecclesiis fuerunt destinati, necessarium duximus sanctitatem vestram debere venerari, iudicantes antedictos babuisse quidem studium ut voluntatem vestram plenus sequeretur effectus; sed quia totum corpus erat infirmum, interim caput, quod prius necessarium judicatur, adhibito medicamine vestro sanatum est, et dissensio que erat inter venerabiles Ecclesiæ Romanam et Constantinopolitanam unitate interveniente sepulta est, et alia non parva membra similis Divinitatis gratia purgata atque conjuncta. Hanc etiam spem gerimus universi, quod gratia Dei, que semper sedi vestræ permansit et permanet, hujusmodi vobis inspirationem bonitatis præbeat, et mansuetudine et dispensatione vestra reliquum adhuc corpus, quod habetur infirmum (sic ut superius, a nobis dictum), vestro medicamine

A unitate recepta jungatur. Specialiter autem deprecamur pontificium vestrum ut pro nobis benigno patris animo orare jubeatis.

PISTOLA**JULIANÆ AD HORMISDAM.***Pontificem salutat.*

Domino beatissimo atque apostolicæ sedis probatissimo pontifici Hormisdæ papæ patri Julianæ Anicia.

B contra adversos et rabidos canes status Ecclesiæ vindicari. Etenim, venerabilis pater, quod de nostræ fidei integritate curam geris, vicariis gloriosi Petri apostoli ista conveniunt, cui Dominus pascendarum ovium injunxit officium. Cognoscat ergo tua pro nobis sancta sollicitudo, nos firmius tenere recta fidei firmitatem immobilem: pro qua ne ejus violaretur sanctimonia hactenus repugnavimus. Quod vero tuus apostolatus pro tante pietatis causa curam ferre præcepit, in quantum potuimus pro nostris viribus non desivimus spiritu lenitatis adversos admonere, et Dei nobis gratia cooperante..... *deest reliquum.*

PISTOLA LXVIII.**AD LEGATOS SUOS.**

De eorum salute et rebus gestis certior fieri cupit.

C Hormisda legatis suis.

Itanos incolumitatis et actuum vestrorum cura sollicitat, ut quamvis frequentibus occasionibus non prætermittamus hortari, certiores nos de his quæ circa vos aguntur fieri litteris destinatis. Nam et cum per hominem illustris viri atque magnifici patricii filii nostri Agapiti desideriis vestris congruos miserimus affatus, et nunc quoque anxietatis vestræ credimus solatium, si ad vos praesentia scripta mitteremus: tantum est ut de actibus atque sospitate vestra, ne non et de mora per quam vos detineri plurimum dolemus, relevetis nos alloquissub occasione idonea portioris. Data iv idus Julias, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

PISTOLA LXIX.**AD EOSDEM.**

Cum eorum litteras non acceperit, monet ut scribant.

Hormisda Germano episcopo, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

Animos nostros tam diuturnum dilectionis vestræ silentium, ut tantorum temporum contristat absentia, præcipue cum vir magnificus patricius Symmachus, et vir illustris Romanus magister militum filii nostri reditum apud nos caritatis vestræ sine dilatione promiserint, et ignoramus utrum illic causarum qualitas, an certe fraus aliquis simulata sub necessitate detineat; quia nobis sollicitudinem sine cessatione gerentibus, et pene universos homines illarum partium percunctantibus, diversa et dissimilia nuntiantur: et ideo, quoniam vos causas tanta tarditatis

melius deprehendere et intelligere potestis atque cognoscere, significare nobis ista, de quibus noster cruciatum animus, debuitis; vel si est causa dilatationis idonea, sicut constitutum est, aliquem de vestris ad nos oportuerit destinari, unde ne forsitan per versutias, aut aliquam concinnationem vobis dilatio et impedimenta generentur, sub celeritate nobis scribite, ut sub rationabili ordinatione pro vestra repetitione ad filium nostrum clementissimum imperatorem dirigamus. Ergo tam circa personas quam de causa fidei, pro qua diu moramini, quid geratur instruite, atque plenissime nobis universa describите, ut omnibus cognitis, Deo nostro favente, tractemus quemadmodum personis vestris et causæ ipsius cuius res agitur possit misericordia subvenire. Data idibus Julii, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

POSSESSORIS EPISCOPI AFRICÆ PER JUSTINUM DIACONUM EJUS.

Consulit pontificem de Fausti episcopi libro.

Domino beatissimo et ineffabiliter mirabili, et in Christi gratia præferendo papæ Hormisdæ Possessor episcopus in Domino æternam salutem.

Decet et expedit ad capitis recurrere medicamentum, quoties agitur de sanitate membrorum. Qui enim majorem circa subjectos sollicitudinem gerit, aut a quo magis est utautus fidei stabilitas expectanda, quam ab ejus sedis preside, cuius primus a Christo rector audivit: *Tu es Petrus, et super hanc petram adjicabo Ecclesiam meam (Matth. xvi)*? Arbitror vestram beatitudinem non latere quantis in Constantinopolitana urbe Ecclesia laboret insidiis, et ad morem veteris morbi in saniem vulnus iterum querat erumpere, quod obductum creditur cicatrice. Unde cum quorundam fratum animus de codice Fausti cujusdam natione^{*} Galli^{**} Reginæ civitatis episcopi, qui de diversis rebus et frequentius de gratia Dei diserte visus est disputare, in scandalum moveretur,

a Joannes Maxentius haereticus et mendax scriptor primus est qui hac epistolam Hormisdæ esse negavit; quam ipsa tamen connexio rerum gestarum, sententiariam atque verborum proprietas, ipse denique stylus Hormisdæ manifeste adjudicant. Joannem Cochleum, virum fama celebrem, et haereticorum nostri temporis acerrimum impugnatorem, idem cum Maxentio sensisse fatemur, sed errore et boni opinione lapsus fuit. Apologiam enim Maxentii in quam inciderat, a catholico scriptam esse putavit, quam haereticus pestilentissimus ediderat. Caruit vir doctus harum epistolarum Hormisdæ nunc recens editarum subsidio. Quo si instructus fuisset, fraudem et dolum haereticorum animadvertere potuisset. Vide Baronium anno 520, numero vigesimo secundo et sequentibus; Possevinum in Apparatu sacro, verbo *Joannes Maxentius. SEV. BINIUS*. — Vaferrim hujuscemodi haereticus, atque ut minimum loquar, Eutychiana fuligine tincti, patricium super suscepentes procaces quidam atque infrunti novatores Jansenii assecæ, sed infelici plane atque irrito successu, ut pluribus alias docebimus. Neque enim in questionem vocatur, utrum tolerari possit hæc assertio, *Urus de Trinitate passus est*, sed quo sensu, quibusve abdulantientis vulpecula subdolis artibus subtiliorum haereticorum more eam protulerit defendenterique cum suis Seythis monachis Joannes Maxentius, hoc uno patrocinium Jansenianum-

A aliis (ut se habent humana studia) in contrarium remittentibus, me crediderunt de hoc ambiguo consulendum. Dixi quidem ea quæ a tractatoribus pro captu proprii ingenii disputantur, non ut canonica recipi, aut ad synodalium vicem pro lege servari; sed habere nos certa scilicet, quæ veteri lege vel nova conscripta, et generalibus Patrum sunt decreta iudicij ad fundamentum fidei, ac religionis integrum firmitatem; hec autem, quæ antistites diversi conscripserunt, pro qualitate sui sine præjudicio fidei sole re censer. Sed cum hæc (quantum in eorum frequenti postulatione perseusimus) magis eis excusatio videretur: vel pro eorum prece, vel pro obsequi occidente reddendi apostolatu vestro, per Justinum diaconum meum præsumpsi apices parvitas meæ ingenerere; quibus principaliter orationum vestrarum munimen exposcens, quæso ut consulentis quid de præfati auctoris dictis videatur, auctoritate apostolicæ responsionis agnoscant: maxime quod filii quoque vestri magistri militum Vitalianus et Justinianus præcipue super hac re rescripto beatitudinis vestræ similiter informari desiderant. Codicem quoque tractandum (tractatum) antehac direxisse memini, continentem heati Pauli apostoli epistolarum explanationes; pro quo rescripto gratulari non merui. Unde simili prece deposco ut prærogativam benedictionis vestræ competenti responsione merear adisci. Accepta xv calendas Augusti, Rustico viro clarissimo consule.

a EPISTOLA LXX.

AD POSSESSOREM EPISCOPUM.

Scythes monachos, suos errores damnare nolentes, ut haereticos ab urbe expulso. Fausti librum a Romana Ecclesia non recipi.

Hormisdæ Possessori episcopo.

Sicut rationi congruit ut consultant ambigentes, ita par est respondere consultos, quia ipse impellit in errorem qui non instruit ignorantem; nec quidquam rite promeritus, quod, in apostolicam sedem injurias, et in Hormisdam Romanum pontificem impudentissimum calumniator, illorum in eamdem sedem convicis et in summos Ecclesie antistes calumniis præluserit. Hæremus en calumniis Joannis Maxentii ac ne evagemur latius, uam ex omnibus seligamus: Dixerat Hormisdas: *Proficiemus inter adversantes propriis bonis, si erroribus non involvamus alienis*: quo nihil sanius, nihil verius dici potuit. Quid ad hæc perditissimum sycophanta? *Callide*, inquit, *tum niterris occultare perfidiam*, etc. *Pelagiane perfidia involutum erroribus cunctorum oculis anteponit*, qui inter adversantes non *Dei munere, sed propriis bonis proficie te posse tumida elatione confundit*, etc. Calumniariis, impudens nebulo, dum Christi vicarium haereticum et inimicum veritatis blasphemio ore deblateras, et egregii defensoribus tuis magnifice prælues. Propria bona, non Dei donis, sanctissimus pontifex Hormisdas, sed bonis opponit alienis. Cætera non patiuntur hujus observationis angustiae: recte enim monuit vir eruditus, suspenso pede et acri judicio haereticorum hujus, eo perniciosioris quo cultioris, legenda esse tiribonibus scripta, ne impingant. PHILIP. LABBE, S. J.

* Errat: commoratione quidem Gallus, at natione Britonius fuit, ut vel ipsem testatur pluribus locis.

** Reiensi in Narbonensi II.

aptius est studioso religionis, quam imposito (*Edit. A disciplinæ, obstinationem pertinacis amare superbiam.* Rom., inquisitio) veritatis; quando facilius devium vitat, qui iter per quod graditur rogat. Sed priusquam respondendi curam de his quæ dilectio tua percutatur aggrediar, libenter in litteris tuis fidei tuæ me fateor invenisse fervorem, cuius calore succensus, redivivam in illis partibus infidelium perversitatem vigere suspiras. Dignissimus dolor, qui dedita Deo corda contristet: nec enim est apud eos lapsus inlamentabilis, quibus est igniculus caritatis; quia unum spiritualium votum est salus inconcussa cunctorum. Sed non est ignota Ecclesiæ Dei de hujusmodi processus aut insueta tempestas: et quamvis rectoris sui gubernaculo inconcussa persistat, variis tamen insurgentium fluctuum laborat vexata turbinibus. Nam unde est psalmidici vox prophetæ, qui ipsius Ecclesiæ personam spiritu quo impellebatur assumens: *Sæpe, inquit, expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi?* Conculcavit, sed in nihilo prævalebunt: adhuc in area sumus, mixta sunt frumenta cum paleis, gemunt boni consortia malorum, sed superest flamma non necessariis, et parata sunt horrea jam probatis. Ubi terrarum non est ista permixtio? Nos fixis decet instare (insistere) vestigiis: proficiemus inter adversantes* propriis bonis, si erroribus non involvamur alienis. Probat enim virtutis sua validum robur, qui cum impellitur non moveretur.

Ubi non variae tentationis aculei? Quales per hunc fere jugem annum quorundam Scytharum, qui monachos præ se ferebant specie, non veritate; professione, non opere, subtili tectas calliditate versutias, et sub religionis obtentu famulantia odiis suis venena pertulimus, studentes eos ab interno vulnere medicabilis patientia moderamine sanare, beati Pauli monitæ non tacentes: *Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium (II Tim. ii).* Sed quando virus quod viscera penetravit evellitur? Quando corda male sibi credula veritatis obtemperant instituti? Quando induit obedientia humilitatem opinionibus suis vallata superbiam? Quando acquiescent paci contentionum studiis assueti, sola certamina amantes de religione captare, et mandata negligere? Nunquam apud eos caritas novo commendata præcepto, nunquam pax dominico relicta discessu; una pertinacis cura propositi, rationi velle imperare, non credere; contemptores auctoritatum veterum, novarum cupidæ quæstionum; solam putant scientias rectam viam, qualibet concepta facilitate sententiam: eousque tumoris elati, ut arbitrium suum utriusque orbis potent inclinandum esse judicium: nec in numero fidelium deputantes sequaces traditionis paternæ, si sue viderint edere nolle sententiae: docti crimina serere, obtrecentiorum venena componere, integrum Ecclesiæ corpus odisse, seditiones instruere, invidiam concitare, et pro obedientia, quæ in cœnobiosis principatum regularis obtinet

Non illos potuimus monitis, non mansuetudine, non auctoritate comprimerem. In publicum usque prodire conventum, ad concursionem quietis circa regum etiam status inclamantes: et nisi fidelis populi constantia restitisset, per diabolicæ semina nefanda zizaniæ apud illos dissensionem et discordiam commovissent (*I Tim. iii*), per quos adjutorio Dei de religione eorum est pulsa dissensio. De eis sero probavimus prophætica apostolum voce dixisse, in novissimis diebus instare tempora periculosa, et fore homines sui tantum amatores, habentes formam pietas, virtutem autem ejus abnegantes; itaque esse vitandos. Haec ideo dilectionis vestra indicanda sub occasione credidimus, ne, si illue fuerint forte delati, ignorantes quemadmodum se in urbe Romana trætaverint, sub aliqua verborum simulatione deciperent.

Huius vero, quos vos de Fausti cujusdam** Galli anti-stitūs, dictis consoluisse, litteris indicasti, id sibi responsum habeant. Neque illum (*a*) recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen catholica fidei, aut ecclesiastice disciplinæ ambiguitatem posse gignere, aut religiosis praejudicium comparare. Fixa sunt a Patribus quæ fideles sectari debeant instituta: sive interpretatio, sive prædicatio, seu verbum populi ædificatione compositum, si cum fide recta et doctrina sana concordat, admittitur, si discordat, aboletur.

C Unum est fundamentum extra quod quælibet fabrica si consurgit, inlirma est, super illud quisquis ædificare, sive vilia, sive pretiosa, consideret. Errat autem a via, qui ab eo quod Patrum electio monstravit exorbitat, nec tamen improbatum diligentia per multa discurrens, sed animus a veritate declinans. Sæpe de his necessaria providetur, de quibus ipsi æmuli convincantur, instructio. Nec virtus dari potest nosse quod fugias, atque ideo non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes. Quod si ita non esset, nunquam doctor ille gentium acquievit nuntiare fidelibus: *Omnia probate; quod bonum est tenete (I Thess. v)*. Non abs re est, et si mundanum, non tamen a ratione discretum miscere sermonem. Fertur quidam nobilis arte pingendi, cum equum penicillo vellet explicare perfectum, asellum sibi (*b*) proposuisse pingenti, assenseris non ut jumentum imitaretur informe, sed ne in alicuius informis lineamentis similitudinem lapsus incideret.

D Non improvide veneranda Patrum sapientia fideli potestati quæ essent catholica dogmata definiit; certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda, sancto Spiritu instruente, præfigens: ne opinioni suæ lector indulgens, non quod ædificationi ecclesiastice convenirent, sed quod voluptas sua concepisset, assereret. Quid ergo calumniantibus opus erat extra constitutos Ecclesiæ terminos porrigerre quæstiones, et

(a) Deest recipi in edit. Rom.

(b) Al. profuisse.

* Super haec verba columniam struxit Hormisdæ

Joan. Maxentius.

** In Gallia Reiensis episc.

de his quæ habentur dicta, quasi dicta non sint, more certamina, cum Christiana fides canoniciis libris, et synodalibus præceptis, et Patrum regularibus constitutis stabili et inconcuso termino (tramite) limitetur?

De arbitrio tamen libero, et gratia Dei, quod Romana (hoc est catholica) sequatur et asseveret Ecclesia, licet in variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, possit cognosci, tamen in scriniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ si tibi desunt, et necessaria creditis, destinabimus, quanquam qui diligenter apostoli dicta considerat, quid sequi debeat evidenter cognoscat. Data idibus Augusti.

EPISTOLA LXXI.

AD EPIPHANIUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.
Epiphanius episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat.

Hormisdæ Epiphanio Constantinopolitano episcopo. Diu nos non nuntiata tuæ primordia dignitatis tenuere suspensos, et in ipsa communis gratulatione lætitiae, mirati admodum sumus morem pristinum fuisse neglectum; quia reparata Ecclesiarum, Deo annuente, concordia, plenum fraternæ pacis id flagitabat officium: præsertim quod illud sibi non arrogantia personalis, sed regularum observantia vindicabat. Decuerat siquidem, frater carissime, te legatos ad apostolicam sedem inter ipsa tui pontificatus initia destinasse*, ut et quem tibi debeamus affectum bene cognosceres, et vetustæ consuetudinis formam rite compleres. Sed licet his omissis, pagina tan-
tum sufficeret judicasses ex occasione colloquia: nos tamen gratia stipulante (stimulante) compulsi, interim juste constantiam expectationis abrumpimus, reciproca mutua caritatis verba reddentes; quia et no-
ster animus amoris impatiens, et legatorum nostros-
rum votiva relatio exclusum quod imperabat causa silentium ad officia benigna traxerunt, quibus ad præ-
sens gaudii nostri signa monstramus, et privatae quodammodo amicitiae votiva persolvimus. Legationem autem tuam et ea qua dudum gratia sustinemus, et fulti veteribus constitutis exigimus, ut quantum gandii fructum, vel de tui pontificatus honore capiamus, vel quas tibi gratias referri conveniat pro im-
pensis in negotio propaganda unitatis officiis (sicut nostrorum multipliciter astruxit legatorum narratio)
evidentius exprimamus.

EPISTOLA LXXII.

AD EUDEM.

Queritur Eliam, Thomam et Nicostratum suis sedibus non restitutos: ad Epiphanium spectare ut hæc executioni mandentur.

Hormisdæ Epiphanio episcopo Constantinopolitano. Oportuerat quidem fraternitatem tuam divini contemplatione judicari, atque caritatis nostræ respectu, Eliam, Thomam atque Nicostratum fratres et coepiscopos nostros, postquam in consortium communionis

(a) Edit. Rom. addit tecum.

(b) Al. deest *divulgata*.

(c) Al. *inserere*.

A nostræ recepimus, ad divina (a) mysteria incunctanter admittere, atque ad Ecclesias suas, a quibus eos discordiæ error excluderat, pro pacis nostræ plenitudine revocare; ut unitas, quam post annorum multa curricula per totum orbem suis Deus restauravit Ecclesiis, nulla voluntatum nostrarum distantia iedetur. Sed quia rem tam gratam, et Patrum statutis venerabilibus congruentem quibusdam tarditatibus contigit nunc usque differri, unde etiam ad decessorem fraternalitatis tuæ nos scripsisse meminimus; hor tamur ut letitiam, quam de damnato præteritè dissensionis errore percipimus: in nullo iterum discrepantium animorum causa contristet. Etenim nulli videtur vos nobiscum pleno communicare mentis affectu, si eos qui nobiscum communicant a vestro consortio segregatis. Incassum certe videntur pacem recipere qui pacis differunt præcepta complere. Quidquid enim in illorum suscipienda communione moramini, quodammodo de nostra reconciliatione detrahitis. Et providendum est, frater carissime, ne si Ecclesiarum nostrarum tandem desuper indulta cordia ab his exordium sumat exemplis, et religionis veneranda regula, et apostolice sedis auctoritas immunita (quod absit) per Orientem potius (b) divulgata quam restituta videatur.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

De sua electione. Fidem catholicam profitetur, et de omnibus cum Ecclesia Romana sentit.

C Sanctissimo ac heatissimo domino fratri et commi-
nistratori Hormisdæ Epiphanius episcopus in Domino
salutem.

D *Deus qui in alto habitat, et humilia respicit (Psal. cxii), et omnia pro salute hominum affluenter pro-
videt, pro sua bonitate et misericordia meam respexit
parvitatem, et post obitum sanctæ memorie quoniam
archiepiscopi et patriarchæ Joannis sedem sacer-
dotalem sanctæ Ecclesiæ catholicae regia urbis mihi
conferre dignatus est, sententia, et electione Christianissimi et justissimi principis nostri Justini, et
piissimæ reginæ, quæ ei ad omne studium communi-
cat divinum, sequentiumque eorum his quibus est
bona conversatio, et qui regis honoribus sunt subli-
miores, simul et sacerdotum, et monachorum, et
fidelissimæ plebis consensus accessit. Quapropter
necessarium duxi hoc primum indicium meis (c) in-
ferre litteris, ut ostendam quam circa vestram aposto-
licam sedem habeo voluntatem. Est mihi oratio
(ratio) magnopere, beatissime, uniri me vobis, et
divina amplecti dogmata quæ ex beatis et sanctis dis-
cipulis et apostolis Dei præcipue summi Petri aposto-
lorum sedi sanctæ vestræ sunt tradita, et nihil eis pre-
tiosius existimare. Neque enim extra aliunde veniens
sanctæ Ecclesiæ constituta ignoro, sed nutritus per
Dei voluntatem ex teneris unguibus in sancta catho-
lica Ecclesia, parui per tempora sanctissimis sacer-*

* Episcopus Constantinopolitanus initio sui episcopatus legatos Romam mittebat.

dotibus et patriarchis. Nam saepius præpositus his A stico viro clarissimo consule (anno Domini 520). qui per sacratissimum et ineffabile baptisma sua exuunt peccata, et veram unius essentiae Trinitatis doeni fidem, quam (sicut præfatus sum) ex discipulis Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi procedent omnium sacerdotum et omnium laicorum amplectitur cœtus. Divinum enim revera sanctum et a Deo datum symbolum trecentorum decem et octo sanctorum Patrum in Nicæa congregatorum adoro et prædico, et Christiani splendoris manifestum judicium esse annuntio : et quinquaginta et centum sanctorum sacerdotum in hac urbe regia factam venerabilem synodum : similiter et ducentorum Dei amatorum Patrum conventum in Ephesina factum : triginta et sexcentorum reverendissimorum Patrum et sacerdotum synodum faetam Chalcedone unam (veram) esse et convenientem, et compaginalam predictis sanctis conciliis, ipse ego didici, aliosque docere eognovi. In his ergo quatuor synodis sanctis et sacris magnum pietatis predicatum mysterium, et omnium hominum est reposita salus. Eos enim qui fuerunt vel sunt ejusdem sententiæ et suscipio et amplector, et unire me eis diligo. E contra autem eos qui præter istas quid sentiunt aut prædicant, præterito tempore aliquid conati sunt, a costu orthodoxorum extiores esse existimo. Similiter rectas et revera religiosissimas epistolas venerabilis papæ Leonis pro recta fide eonscriptas circumamplector et suscipio. Habeat igitur hanc sententiam circa me vestræ beatitudinis sancta fraternitas. Vobis enim manifestum feci, et sub me Ecclesiis hæc prædicto, festinans per omnia eas mihique et vestræ beatitudini vinculo caritatis adunari, quas omnino oportet esse unitas et inviolabiles, et corpus unum communis apostolicae Ecclesie idemque perpetuo custodiare. Quantus enim circa vestram venerabilem fraternitatem in omnibus sit amor jubete perpendere; quia quos vestra apostolica sedes condemnans in sacris diptychis non recitat jussit, eos nee ego inter sacra facio nominari mysteria. Illoc autem et bis notum est qui a nobis sunt directi viri reverendissimi, id est Germano sanctissimo et (a) Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconibus, et Blando presbytero, qui efficaciter seuti sunt ea quæ eis sunt a vobis injuncta. Oret igitur vestra sanctitas tam pro me quam pro subjectis meis sacerdotibus ut perpetue eustodiamur, rectam Dei tenentes confessionem; similiter et pro serenissimo principe nostro, et pro Christianissima Augusta, quia eorum salus communis sanctorum ubique est Ecclesiarum profuturum firmamentum. Istam igitur vobis habentibus intentionem nullo modo jam licebit sanctam Dei dilacerari Ecclesiam, per gratiam sancti Spiritus, et intercessiones sancte gloriose Dei genitricis virginis Mariæ. Omnem quamecumque vestram fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus. *Alia manu:* Incolumis in Domino ora pro nobis, Dei amator sanctissime frater. Accepta xv calendas Octobris, Ru-

(a) In edit. Rom. deest *Joanni*, et pro *episcopis* est *episcopo*.

HORMISDÆ PAPÆ

EXEMPLUM EPISTOLE

JUSTINIANI VIRI ILLUSTRIS AD HORMISDAM PAPAM.

Acacio damnatio Constantinopoli pacem vigere : cum Orientalibus pacem quoquo modo ineundam : et de sanctissima Trinitate.

Domino N. Jesu Christo favente regnat in sæculo qui sacra religione suum fundat imperium; quoniam bene gubernat humana, cui prius divina placuerint: quod præsentibus evenisse temporibus gratulamur. Filius etenim vester clementissimus imperator æternitatis beneficio sceptra sortitus, fidei causas arripuit explicandas, et ad tuam sanctitatem missa legatione sedis apostolice promeruimus sacerdotes, quorum adventu non mediocriter adolevit Ecclesiarum cordia sacrosanctorum, vobis instantibus, ut decebat. Acacii namque, quod dissidium gerebat, nomine stirpis amputato, pro tenore libellorum quos direxisti, in hac urbe regia multisque evitabibus unitas optata provenit, quam summis inventam laboribus venerari convenit: in perpetuumque eustodiri necesse est. Hæc quibuslibet argumentis retractari quispiam patietur, quæ sempiterna majestas rite composit? Sed quia prosperos cursus frequenter impedit festinat humani generis inimicus, pars Orientalium non (b) exilis, nec ferro flammisque compelli potest, ut episcoporum nomina post Acacium defunctorum condemnet: quæ difficultas generali eoneordiæ moras neicit. Sanctitas itaque vestra cœlitus inspirata, temporum rerumque qualitatem consideret, et condemnatis hujus erroris anctoribus, id est Acacio Constantinopolitano, Petro, et Timotheo Aluro, et Diodoro Alexandrinis, Petroke Antiocheno, finire dignetur inveteratum certamen, de cæterorum nominibus quæstione sopita: ut redimatis plebem de sanguine, quam Deus noster regendam commisit, ac nou persecutionibus ac cruento, sed patientia sacerdotali populum Domino nostro conciliets: nec, dum volumus animas lucrari, et corpora multorum perdamus et animas. Errores etenim diuturnos lenitate clementiaque couenit emendari, præcipue quia vestræ beatitudinis prædecessores sapissime voluerunt reipublica nostræ antistites ad suam revocare communionem, si tantummodo taceretur Acacius cæterique prædicti. Non est ergo grave quod suasit vestra sedes ut præstet: illud etiam magis magisque depositimus, ut tua sanctitas concepta gratia coelesti quæ prætendunt Orientales episcopi tractare dignetur, eorumque fidei competentem præbere consensum. Nobis etenim videtur, quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virgine Maria natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spirituque sancto regnare: sicut enim videtur ambiguum dicere simpliciter unum de Trinitate, non præmisso nomine Domini nostri Jesu Christi; sic ejus personam in Trinitate cum Patris Spiritusqne sancti personis non dubitamus esse: sine Christi namque persona nec

(b) Al. *exiliis*.

credi Trinitas religiose potest, nec adorari fideliter, A communis unitas pervenire videatur. Diligentius autem de his fidelissimi et piissimi nostri principes de sanctarum Dei Ecclesiarum unitate et concordia gaudentes, ad vestram mandaverunt beatitudinem supplicationes a plurimis sanctis sacerdotibus suscipientes, tam Ponti quam Asiae provincia, et maxime Orientis, apud quos nomina quondam sacerdotum suorum tacere difficile et impossibile esse videtur, tantaque eorum obstinatio est, ut omnes periculum pro tali facto parati sint sustinere. Igitur praecedentes omnes circa pacis studium necessarium causas considerant, quia per solam istam humilitatis viam communem omnibus unionem et salutem invenimus interrogantes sicut dictum est, et satisfacientes

B vobis ab illis qui a nobis in hoc negotio sunt destinati, causam cum pacifica, qua vos decet, gubernatione dispensem: nam dum una utraque sit Ecclesia, procul dubio et bona, quae per vigilantiam eveniunt, communis exinde laudis gloria utriusque patriarchalibus sedibus rimatur, ut consuete omnium

EPIPHANIUS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Imperatoris ejusque conjugis, suamque de Ecclesiarum unione animi alacritatem demonstrat. Ponti et Asiae, et maxime Orientis sacerdotes suorum episcoporum nomina dannare volentes in unionem admittendos. Calicem et alia pontifici munera mittit.

Domino per omnia sancto ac beatissimo fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus in Domino salutem.

Quantam habuimus alacritatem nos quoque et piissimum et Christianissimum imperator una cum fidelissima et in omnibus bonis florente conjugé sua circa reclam et puram sauctuarum Ecclesiarum unitiōem, et quemadmodum cum caritate Dei qua nos decebat destinatos a vobis sanctos episcopos et religiosos suscepimus, et venerandos habuimus clericos, existimamus quidem et ante ex his quae acta sunt satisfactum vestræ beatitudini: credidimus tamen quod si Dominus Salvator Jesus Christus Deus noster idem ipsos reverendissimos comministratores nostro incolumes vestris obtutibus presentavit, omnia que excitata sunt vobis sanctissimis manifesta fieri, et laborem, quem potiuimus sustinere, per hos ipsos manifestius cognoscetis. Quemadmodum per Dei gratiam et fidelissimorum principum nostrorum, Constantinopolitanæ civitatis nostra Ecclesia pacifice est gubernata: et nomina eorum inter sacra non sunt recitata mysteria, quae sedi vestræ profana cognovimus, sed quatuor conciliorum pro recta fide consonantia prædicatur et hoc ipsum omnibus sacrorum diptychorum recitatione manifestum est. Annuntient igitur vobis quia non pauci nobis subjecti sacerdotes, nec rursus sub eorum ordinatione episcoporum parva est subdita multitudo, quae bonum hujus cœptæ unitiōnis amplectitur: vestra etiam sanctitas cognoscat istius se generalis boni et principem et inceptorem nihilominus constitutum. Unde fortiter ad vigilandum beatitudine vestra laudum est stimulis excitanda, ne id quod divina in honorem vestri cœperat ordinare misericordia, non ad plenum ita ut condebet

C B vobis ab illis qui a nobis in hoc negotio sunt destinati, causam cum pacifica, qua vos decet, gubernatione dispensem: nam dum una utraque sit Ecclesia, procul dubio et bona, quae per vigilantiam eveniunt, communis exinde laudis gloria utriusque patriarchalibus sedibus rimatur, ut consuete omnium Dominus et conditor Christus verus Deus noster magnificetur. De his autem omnibus summo vobis supplicantur affectu Joannes sanctissimus episcopus, multis nobiscum sudore in praesenti deponens certamine, et Heraclianus reverendissimus presbyter sanctæ nostræ majoris ecclesie, et cohabitor noster, et Constantinus reverendissimus diaconus ejusdem majoris ecclesie, per quos et nostra synodalia secundum ecclesiasticas vestræ beatitudinis destinavimus leges. Nunc igitur piissimi nostri imperatoris studium circa sanctarum Ecclesiarum unitiōem ostendit, pacificis ad vestram beatitudinem de his causis utendo litteris, et oblatas sibi metu Hierosolymitanis et Orientalibus petitiones destinavit. Nos ergo occasionem salutationis invenire volentes, hanc ad vos facimus epistolam, per quam supplicamus, proponentes vobis sanctissimis hanc vocem divinam:

Ecce tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi). Ecce credit nobis omnium Dominus talentum, quod augmentatum possit restituī boni operis fructu, et salvari per laudabilem vestram dispensationem tantas quidem sanctas Ecclesias, tantosque eorum sacerdotes, et multititudinem innumerabilem, D nunc quidem unitam sanctas Ecclesias, periclitante autem et errante: si vestra beatitudinis gubernaculum commoretur (commemoretur), et maxime his, qui in sanctis locis habitant Christi Dei nostri, ita ubique sanctis adhaerentes ecclesiis, ut eorum respui non debeat multitudo. Nam omnes per suggestionem eorum ita in obstinationis sue malo perdurant, ut velint ante e vita recedere, quam exocigata relinquare: ut si Deus hos, per vestram beatitudinem adunari præceperit, vestræ laudis meritum, et praesentibus, et futuris ascribatur temporibus. Oret igitur vestra sanctitas tam pro piissimis et Christianissimis principibus, quam pro nostra parvitate et universalis unione, ut gratia sanctæ et unius essentiæ Trinitatis, et intercessionibus dominæ nostræ sanctæ et gloriosæ virginis et Dei genitricis Mariæ, omnia

ad unitatem indivisam conveniat, et fundamentum inconcussum catholicæ fidei confirmetur, per omnia, sanctissime frater. Iudicia autem nostræ secundum Christum Dominum nostrum caritatis per viros reverendissimos destinavimus, ad administrationem divinæ culturæ, et sanctæ apostolicæ vestre Ecclesiæ, calicem autem gemmis circumdatum, patenam auream, et alium calicem argenteum, vela serica duo; quæ suscipere vestram beatitudinem supplicamus cum illa caritate quam vos habere secundum Deum non dubitamus. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate nos quoque et qui nobiscum sunt plurimum salutamus. Accepta pridie calendas Decembbris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

SACRA

JUSTINI AUGUSTI.

Joannem episcopum ad tractandam Ecclesiarum pacem destinatum, quamprimum convenerit, profectum.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Dum beatissimum Germanum episcopum, vel eos qui cum eo a vobis fuerant destinati, de hac dimitteremus regia civitate, hujusmodi illis mandata tradidimus, quod capitula quæ ad perfectam unitatem Ecclesiæ pertinebant apostolatui vestro per reverendissimum Joannem episcopum sequenter manifesta faceremus; quæ tamen ipsis hic presentibus fuerant declarata. Sed evenit præfatum Joannem antistitem longæ ægritudine detineri. Ne qua igitur vestram reverentiam ingrediantur adversa sententia, quasi vobis promissa nostra desidia quadam nitronea minus ad effectum perducentibus, necessarium esse perspeximus dilationis causam vobis exponere per Eulogium V. S., tribunum et notarium, quem ad precepsum regem Theodoricum super negotiis quibusdam transmisimus: hoc quoque adjientes quod dum propria Domini et Dei nostri majestas eundem virum religiosissimum Joannem pristinæ voluerit reddere sanitati, sicut semel promiseramus, statim illum ad tuam sanctitatem transmittemus. Superest ut sanctitudo tua divinum nobis præsidium orationibus suis dignetur acquirere. Data pridie calendas Septembbris, Constantinopoli. Accepta Romæ calendas Octobris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

DOROTHEI EPISCOPI THESSALONICENSES.

Objectum sibi crimen refellit.

Sanctissimo ac beatissimo patri ac comministratori Hormisdae Dorotheus in Domino salutem.

Propositi nostri et orationis est suumum studium, per omnia beatissime et ter beate Pater, et scribere frequenter ad vos sanctissimos, et mutua mereri colloquia: et nullo tempore extorrem me ab hujusmodi lœtitia esse concedet. Quoniam igitur manifeste conguvi quosdam sanctas aures vestras perturbare, et scio procul dubio vos in omnibus esse perfectos, et quia nihil sine iudicio audire possitis, nec ulti penitus vestrum animum commodare, et ut non amplius

A per taciturnitatem largiri tempus videar illis qui nihil quidem a nobis læsi sunt, sed sine causa et superflue adversus nos armati sunt: Deo tamen et vestra satisfacio sanctitati, quia pro Joanne viro reverendissimo episcopo, qui paulo ante a vestra venerabilis corona directus est, prædestinavi me periculis, et mortem sustinui, et meam pro ejus scio me objecisse animam: et hoc ostenditur gestis: et ex his, qui quanquam per meam absentiam acerime videantur esse discussi. Et quid longo sermone opus est uti? cum vobis omnia Dominus Deus noster Jesus Christus patefacere et satisfacere possit; quia et quando cognovi vos ad apostolicæ sedis præsulatum advocari, commune gaudium totius mundi esse judicavi. Ab illo enim tempore, hoc ipsum scribens

B ad vos, quantum ad me, quidquid ad honorem et satisfactionem vobis et apostolicæ sedi pertinet, nihil prætermisi, sed nec prætermitto. Paulo post autem scietis per venerabiles, annuente Domino Jesu Christo, quia hæc ab exordio mihi sunt excogitata, et quando Dominus Deus tempus dedit ad effectum haec sunt perducta. Omnem cum vestra sanctitate in Christo fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus.

EPISTOLA LXXXIII.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM
Romam ei veniendum, ut catholicam doctrinam percipiat, et objectum crimen punget.

Hormisda Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

C Considerantes tuae fraternitatis Ecclesiam ante prætereauntis mala discordia olim cum sede apostolica præcipua fuisse caritate conjunctam, te nuper pacis redditæ esse credebas anctorem, sed quia quos prævenire debueras, sequi etiam remoraris, non leviter pro fraternitatis tuae dilata correctionis ingemiscimus tarditate; scribis enim aures nostras cuiusdam sceleris atrocitatibus turbatas. Utinam usque ad nos tantum detestabilis fama percurreret, et non toto orbe Christianis mentibus tam doleardum, tam execrabilis facinus nuntiaret? ut qui te innocentem nesciunt, a Christianitatis simul credant tramite deviasse. In qua enim mundi parte immanifatis hujus invidia non et catholicas contristat Ecclesias, et haereticorum prava vota latificat? quæ nos a dilectionis tuae conscientia, sicut litteris intimas, ostendimus, aliena: quid enim votis nostris magis convenit, nisi ut redire ad pacem catholicam volentes episopos, a crudelitete et criminibus contingat semper innoxios comprobari. Exspectamus igitur, si non desunt fraternitati tuae veritatis Deo nota præsidia, ut et tanti sceleris a te repellas invidiam, et in reconciliatione fidei tandem eorum qui reversi sunt sequareis exempla. Data iv calendas Novembbris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

D EPISTOLA LXXIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Acceptisse ejus litteras, et de ejus fide et pietate nunquam dubitatum.

Hormisda Justino Augusto.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui vobis guber-

nacula commisit mundani imperii, quibus non solum pro jure regni veneratio deberetur, verum etiam pro gloriōsi modestia et integritate propositi. Vere enim glorificanus Deum, lectis vestræ pietatis epistolis, quibus promissæ legationis moram pro infirmitate ejus, qui dirigidū fuerat excusando, luce clarior reddidisti quam curam fidei et pudoris habebetis, ostendentes rerum summam regentibus non sufficere ad dominationis apicem quam obtinent potestatem, nisi ornamenta morum pretiosiorem faciant principatum. Servet circa vos, clementissime imperator, Deus noster beneficia sua, et respiciens bona vestra, largiatur æterna. Nec nos tamen mordit illa suspicio aut implendi tarditatem promissi; nec mutatione credimus evenisse consilii. Nefas enim erat de ejus verbis qualibet sollicitudine dubitari; cuius fidem in magnis rebus datum est tam evidenter agnoscere. Redeunte igitur filio nostro spectabili viro Eulogio tribuno et notario cultum debite salutacionis exsolvimus, Deo magno continuis precibus supplicantes, ut qui vestro studio per infideles vulnera impacta curavit, ævo vobis per longiora tempora propagato, unitatem Ecclesie redditam ex omni quoque faciat parte securam. Data iv kalendas Novembri, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Gratum ad pontificem mittit, suadetque ut Asianis et præcipue Orientalibus suorum episcoporum nomina damnaverolentibus Anastasiis exemplo indulget: ab ipsisdem preces pro Ecclesiarum unione oblatas transmittit.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ (a).

Quo fuimus semper, et quo sumus studio pro conciliandis sententiis catholicam fidem coletium, ut eodem animo cuncti venerentur numen individuum Trinitatis, palam fecisse dignoscimur: nunc legatum ad vestram beatitudinem ultra hoc ipsoum dirigen-tes Gratium virum (b) sublimem magistrum scrinii, quo remedium tandem reperiatur discordia varia (c) cunctantium, nunc prono libentique suscipientes affectu viros religiosissimos, quos interventores unitatis vestra sedes apostolica credidit destinandos. Profecto enim tanquam ipsam pacem, et iucundis eos oculis asperximus, et extensis manibus duximus amplectendos. Quin etiam omni intentione ordinavimus, ut venerabilis Ecclesia Constantinopolitana, nec non complices aliae vota suscipiant, vestra, non solum in cæstis, sed in auferendis etiam nominibus ex sacris diptychis, quæ removenda maxime postulastis. Verum nonnullæ fuerunt urbes et Ecclesiæ tum Ponticæ, tum Asiane, præcipue Orientales, quarum clerici vel populi omnibus pertentati minis-

(a) Cod. Luc. 123, *Sacratissimo ac beatissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ ac patriarchæ Hormisdæ*. Haec tamen inscriptio apposita est ab altera manu fere ejusdem antiquitatis, cum prius esset ut hic in textu.

(b) Idem cod., *exspectabilem*.

(c) Idem cod., *certantium*.

A et persuasionibus, tamen nequaquam flexi sunt ut tollant antistitum et repellant nomina quorum apud eos opinio floruit, sed morte vitam duriorem aestimant, si mortuos condemnaverint, quorum gloriabantur vita superstitionis. Quid igitur faciamus hujusmodi pertinacia, quæ nec dicto audiens existit, et tormenta in tantum despicit, ut amplius sibi ac festivum judicet, si corpore prius quam religioso desistat consilio? Nobis quidem videtur opus esse mollius agendi et clementius: quæ si uno in tua (d) sanctitate, jam nec in alio poterunt inveniri, nam neque sanguinis et suppliciorum cupidi (quod dictum etiam grave est) libellum suscepimus, neque ut pravo discrimine remaneant imperfecta concordia desideria, sed ad propagandam quo possumus ordine conjunctionem membrorum Ecclesie. Utrum itaque præstantius erit minorum gratia in totum esse nobis (e) adjectas tantas multitudines, an, concessis exiguis et remissis, majora et omni ratione querenda corrigi, ut quæ non licuit (f) per omnia, saltem ex necessariis partibus allegentur? Veniam itaque nominum postulamus, non Acacii, non utriusque Petri, non Diocorsi, vel Timothei, quorum vocabula ad nos date tue sanctitatis epistolæ continebant, sed quos in aliis celebravit civitatis episcopalies reverentia, et hoc exceptis urbibus, ubi vestra beatitudinis libellus jam in plenum admissus est, nisi haec quoque partem benevolentia statuerit vestra mitius corrigendam. Verum nec judicio (g) caret sedis apostolicæ, ut non magis venia dicenda sit

B quam deliberata jam ac perspecta diffinitio. Anastasius quidem religiosissimæ memorie vestræ culmen Ecclesie palam aperteque constituit, cum hoc idem scriberet negotium prædecessori nostro, satis esse pacem affectantibus, si nomen tantum reticeatur Acacii. Ergo priora vestrae sedis constituta sequitur qui non omnes memorias mortuorum judicat contempnendas, ut indignum habeatur et incongruum, si non placidior omnibus non solum defunctis, sed etiam supersitibus vestra divulgetur in omni fine terrarum lenitas. Et hoc quidem non dubitaverimus ita gratiosum vobis futurum, ut pacifico statim responso lætior mundus reddatur. Retinet autem vestra sanctitas, quod dudum scripsimus, ex Oriente supplications nobis esse destinatas, voluntatem ipsorum continentis et arbitrium, in quo sese duraturos ostendunt firmiter, et quo nulla ratione desistendum existimat. Hanc itaque chartulam secundum nostra promissa per Joannem virum reverendissimum episcopum dirigendam vobis in praesenti merito credidimus, ut a vestrasede etiam teuor ejus admissus ad colligendas proficiat et adunandas ubique venerabiles Ecclesias, et Hierosolymitanam

(d) Idem cod., *sancitudine*.

(e) Idem cod., *absceptas*.

(f) In eodem cod. ita primaeva manus; sed altera fere ejusdem antiquitatis ita emendat: *ut quæ non licuit missis, majora per omnia saltet*, etc.

(g) Idem cod., *res caret et sedis, etc.*

præcipue; cui tamen omnes favorem impendunt A tionem a sancta Chalcedonensi synodo promulgatam quasi matri Christiani nominis, ut nemo audeat ab ea sese discernere: consensum itaque propter tuam sanctitudinem epistolari quoque pagina convenit declarare; ut, cognito omnibus atque patefacto, tenorem ejusdem chartula a vobis etiam laudari, et tenaciter custodiri latior mundus existat. Data (a) idibus Sept. Chalcedone, Rustico viro clarissimo consule. Accepta pridie calendas Decembbris, consule suprascripto (anno Domini 520).

EXEMPLUM PRECUM.

Eius opera ad Ecclesias unitatem admitti rogan. Catholicam fidem profidentur.

Deo amabili ac piissimo imperatori ex Deo Augusto et principi Justino Christianissimo deprecatio et supplicatio ab Hierosolymitanis, et Antiochenis, et secundæ Syriæ clericis et abbatibus et possessoriibus Syriæ provinciæ.

Haurite aquam cum lætitia ex fontibus salutis (Isai. xii), vociferator (b) Isaías propheta exclamat, fontes salutis (c) evangelicas veritatis prædicationes manifester ostendens, ex quibus beati Apostoli et eorum qui per ordinem fuerunt discipuli et sapientes Ecclesiæ doctores, salutarem aquam fidei haurientes, omnem sanctam Dei Ecclesiam irrigaverunt, que in petra summi apostolorum subnixa rectam et inflexibilem confessionem custodiens, fiducialiter [cum eo ad unigenitum Filium Dei exclamat omni tempore, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi). Hanc salutarem confessionem (d) a sanctis quatuor synodis, que evangelicis præceptis sunt honoratae, suscipientes, nunquam per Christi gratiam a traditis nobis rectis dogmatibus deviavimus, sicut rerum testatur probatio, et tempore necessitatibus fidei constantia demonstrat. Si igitur ut Christiani rationis fidei sumus participes, domine piissime, et ad communem pacem et unitatem festinamus, nostram fidem, quam ab initio suscepimus, per hanc satisfactionem nostram manifestam vestræ facimus pietati; ut notum sit quia et paci concurrimus, et [a recta cum Dei juvamine non divertimus fide, sed omnem ex aequo haeresim exsecramur, non solum Eutychianistas et Acephalos, sed et Nestorianos, et hominem colentes toto animo (e) audentes anathematizamus. Nos autem, domine (f) carissime imperator, sicut supra dictum est, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ab initio baptizati quoque et credentes (g) essentiam Dei in tribus (h) subsistentiis, adoramus: secundum sanctorum Patrum symbolum credentes in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum (i) Deum Verbum, similiter et in unum Spiritum sanctum; et secundum hoc divinum *mathema, defini-

intelligimus quoque et suscipimus, confidentes et credentes, quia unam substantiam vel personam, quod idem est, ipsa sancta synodus in duabus naturis, id est in deitate et humanitate indivise et inconfuse prediavit Deum Verbum. Dominus noster Jesus Christus unus est ex sancta et unius essentia Trinitate; si enim unum Deum in tribus subsistentiis, sicut dictum est, accipimus, Pater autem non est incarnatus, nec Spiritus sanctus; Deus Verbum incarnatus est, et homo factus est unus ex sancta et unius essentiæ Trinitate, secundum filiationem proprietatem. Sic ita secundum prædictas quatuor synodos credentes, (j) et secundam Dei Verbi nativitatem secundum carnem confiteri non renuiimus. Unde proprie Dei (k) virgo genitrix esse creditur, tanquam quæ natura et veritate unius essentiae Patri Filium Deum Verbum, natura immutabilem, ex ipsa factum hominem, enixa est, et duas naturas in Christo per essentiam vel substantiam unitas confitentes sicut in unius persona, vel substantia. Neque harum diversitatem vel proprietatem post unionem auferimus, nec eas dividere iu duabus personis et substantiis per unionem sumus edocti; eumque scimus unigenitum Filium Dei, et ante incarnationem ejus, et post: eumdem Deum quidem simul et hominem; impassibilem carne, impassibilem deitate; circumscriptum corpore, non circumscriptum spiritu, eumdem terrenum et cœlestem, quem mundus ut hominem cepit, et ut Deum continere non potuit, mortalem et immortalem, nusquam naturarum diversitate ejus ablata, neque dividentes per essentiam unionem. Hoc enim vere magnum pietatis mysterium, quia unus ex sancta unius essentia Trinitatis incarnatus, et homo factus Deus Verbum in utraque natura deitatis et humanitatis indivise et inconfuse cognoscitur et adoratur, non conversionem vel mutationem sustiens, sed proprietatem utriusque nature in una persona in semetipsa conservans. Ob hanc igitur fidem prædictas sanctas synodos suscipientes et custodientes anathematizamus omnes qui adversus eas quocunque tempore vel modo aliquid conscriperunt, præcipue Joannem Aegeotam, qui adversus memoratam sanctam Chalcedonensem syndicatum multas ut Nestorianus blasphemias evomuit; similiter et condemnantes Timotheum, Elurum cognominatum, sicut Eutychianistam, adversus eam cum suis latrantem sequacibus. Ita ergo cum Dei juvamine semper sensimus, et jam nunc sentimus. Quapropter hanc satisfactionem vestræ obtulimus pietati: et ut jubere dignata est, nos proprium intellectum, et quemadmodum de sana fide sentimus exponere: quia quidam haereticci, dum suam malam

(a) Idem cod., quinto iduum.

(b) Idem cod., Isaïæ prophetæ.

(c) Idem cod., evangelicas veritates.

(d) Idem cod., inserit custodiens fiducialiter.

(e) Idem cod., odientes.

(f) Idem cod., christianissime.

(g) Idem cod., unam essentiam.

(h) In eodem cod. ita emendat manus antiqua; sed prior posuerat substantiis.

(i) Idem cod., Dei.

(j) In eodem cod. deest et secundam.

(k) Idem cod., genitrix sancta Virgo, etc.

* Hoc est symbolum, vel doctrinam. HARD.

fidem occultare festinant, nostram in Christo libertatem et rectam fidem detrectare conantur. Supplcamus igitur vestram clementiam, sollicitudinem perfectam in Ecclesiarum unitione sanctorum habere debere; ut unitas quæ cum Dei fuerit juvamine, nec ulla deinceps rationabili aut irrationabili occasionis fomite inquietari pax possit. Deus autem omnium vestrum pñm adimpleat desiderium in gloriam sui et reipublia disciplinam.

EPISTOLA LXXV.

AD SYNODUM CONSTANTINOPOLITANAM. .
Gratulatur Epiphanius pontificem electum.

Hormisda synodo Constantinopolitanæ.

Fratrem et coepiscopum nostrum Epiphanium, apud felicissimam (Deo favente) Constantinopolim ad officium munera sacerdotalia assumptum pervenisse ad nos, fraternitate vestra referente, gaudemus, quia gratius quodammodo suscipiuntur indicia, quæ significaverit amata persona, et tanto majus pro auctoritate nuntii nascitur gaudium, quanto non est quod de testimonio disputetur. Sic erat congruum, carissimi nobis, sic se circa proximum patefacere decebat affectum, ut per vos sedi apostolicae innotescat quod moribus et sanctitate fulgeret; quod usque adeo se omnium bonis (sicut et vos asseritis) imbuīt institutis, ut non sit fortius meritis testimonium, quam in honorem sacerdotis adscitum. Quid est enim quod de eo habeatur ambiguum, in quo de bonis moribus sub probatione factæ concordiae præsuscepta sunt divina. Quapropter facitis sancte, facitis religiose, facitis pie, quod veritati testimonium libenter impenditis, quod præmium bene meritis non negatis. Quia idem error est lacere veritatem, qui est falsis assistere; et eadem iniquitatem est si negetur honor moribus placitis, quæ est si concedatur indignis. Certum est, amantissimi, participari vos cum sacerdotis laudibus intimatis, quia omni fraternitatis vestrae ordini transcribitur, quod in uno, quem ex vobis elegitis, esse laudatur. Deus omnipotens fidei sue pacem sub perpetuitate conservans electionem ordinationemque vestram, quam insinuandam sedi apostolicae per Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, nec non et Heraclianum presbyterum, atque Constantimum diaconum filios nostros religiose credidistis, tanta firmitate confortet, ita et omnium discordantium luctamina disjiciat, ita dissidentium corda compescat; et quemadmodum sub fratre et coepiscopo nostro Epiphanio pacificationis datum est indicium, gratulemur effectum. Data vii calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

Gesta in causa Abundantii episcopi Trajanopolitani in serinio habemus.

EPISTOLA LXXVI

AD EPIPHANIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod qua decuit via ad sacerdotium pervenerit. In unione Ecclesiæ perseverandum. Et de acceptis munieribus.

Hormisda Epiphanio episcopo Constantinopolitano.

A Benedicimus Dominum fratrem caritatis affectu, quia non solum synodica relatione ad sacerdotium digne pervenisse cognovimus, sed factis atque moribus comprobamus: et ita se meriti sui gradus patefecit affectibus, ut ante fratrum et coepiscoporum nostrorum testimonium cuncta crederemus. Quod enim illi te promittunt posse omnia agere, nos videmus implesse; et tanquam fidei tuæ servata pacis fuerit gratia, sic unitatis hactenus dilata sunt vota divina. Eorum prædestinationi caritatis tuæ vocabulum quo nuncuparis accessit, sub quo spiritu apparente concordia, factum est ut dicamus: *Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum* (Psal. cxxxii). Quapropter in Christo Domino nostro reddentes officia salutationis, hortamur ut boni operis initium laudabile continuet institutum, secundum sanctum Evangelium, quo monemur: *Qui perseveraverit in fine, hic salvis erit* (Math. x). Adhortamini igitur reliquos, invitare monitis, colligite blandimenti: quia talenti crediti multiplicata compendia sacrificia sunt divina. Præterea gratissime tulimus quod Joanni fratri et coepiscopo nostro, neconon Heracliano presbytero, atque Constantino filiis nostris internuntiis promotionem caritatis tuæ cognovimus, qua esse aliquid dulcius non putamus. Et cum te prædicti viri, etsi pro obsequio suscepto facerent, non tamtan ratione laudentur, beati omnium sumns, quod dignæ rei nuntius relator dignus extabat, ut tibi absolutissime de legatorum meritis probatio sit honoris. *Manupapæ*: Suscepimus calicem aureum gemmatum, patenam argenteam, et alium calicem argenteum, et vela duo ministerio basilicae beati Petri apostoli profutura, a caritate tua directa. Data vii calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

EPISTOLA

AD EPIPHANII AD HORMISDAM.

Ab Orientalibus imperatori preces oblatas se ad eum misisse.

Dominō meo per omnia amabilē Deo sanctissimōque fratri et comministratori Hormisda Epiphanius episcopus in Domino salutem.

Quantam alacritatem aut quale desiderium piissimus et Christianissimus imperator caram perfectam unionem universarum Ecclesiarum habeat, nou voluntate tantum, sed operibus ipsi habitantibus, in hac regia urbe, et antequam ad regnum a Deo sibi datum perveniret, ostendit. Sanctitati vestre ex correctis ab initio regni ejus, et usque nunc laboribus maxime manifestavit, per quos omnia catholicæ Ecclesiæ membra in unum Domini et Salvatoris nostri Iesu Christi corpus cum prompto nititur animo conjungere: et quid opus est verbis uti prolixis, qui rebus ipsis, quanquam nos veri testes, existere valeamus. Habet tamen et vestra sanctitas experimentum quod et per scripta cognovit: confirmat quidem haec quod nunc additur. Nam quidam qui sub potentissima ejus manu sunt, religiosissimorum sacerdotum ex Orientalium partium regionibus, preces porrexerunt, docentes de his quæ voluerunt. Nec hoc

latere vestram volens sanctitatem, bene deliberavit A filius vester regnavit, cognoscitis. In praesenti quoque ut quod iam factum est in praesenti nuntiare vestram sanctitati. Paulo post de ea his manifestius significare; ut, communis concilio precedente omnium, Domino et Salvatori nostro Iesu Christo ea quæ ad utilitatem communem convenient, et undique sunt irreprehensibilia, catholicæ fidei correctionibus, clarent. Opportune igitur existimantes fraternalis litteris vestram sanctitatem et carissimis alloquis rogamus ut majus et iustius pro piissimo principe nostro omnia Domiuum Deum orare dignemini. Omnum in Christo fraternitatem quæ cum vestra est sanctitate ego quoque et mei plurimum salutamus *Alia manu*. Incolumis in Domino orapro nobis, amabilis Deo et sanctissime pater.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Paulini sollicitudinem laudat.

Domino meo per omnia amabili Deo sanctissimam que fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius in Domino salutem.

Paulinus vestram sedis defensor, qui vestram refutat epistolam, vestraeque sanctitatis virtutem in se ostendens, cum gaudio nobiscum conversatus, suam sollicitudinem communibus consilio acibusque consultit. Sed quoniam ad vos festinante non oportebat eum prolixiore tempore remorari, ideoque reciprocis alloquentes vestram sanctitatem, protegi præfatum virum et nostri dignum amoris fidelem servum sub-sistentem commendamus. Erit autem de his quæ a nobis gesta sunt pro vestro animo, et circa sanctas Ecclesias sollicitudinem quam gerimus, vigilare nobis dignus fide enarrator. Nam nos orationibus vestram sanctitatis, ut naturalem bonitatem hujus rei respicientes, vigilansimum habemus studium, et Deo cooperante in plurimis verbum gratia decurrens sine aliqua obscientia ad effectum nostrum ducit et intentionem. Sed quia difficultates aliquæ accesserunt, gubernatione utique et inniti dispositione ea quæ hic movet oportet, et competenter exponi, sicut et vestra cognoscit super omnia sanctitas. Et quemadmodum oportet eos qui Dei greges pascerem sortiti sunt universa ad gloriam Dei et agere et moliri, spem salutis in eum habentes: et sicut scriptum est: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii).* Ea enim quæ vobis placeant, sicut dictum est, sentire quoque et agere nitimur, sanctissime. Omnum in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego quoque et mei plurimum salutamus.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI VIRI CLARISSIMI AD HORMISDAM.

Petit ut pro Ecclesiis unione labore, et sibi ad ea respondeat quæ per legatos scripsera.

Domino beatissimo atque apostolico patri Hormisdæ papæ urbis Romæ Justinianus.

Quanta reverentia vestram beatitudinem veneremur, multis epistolis, ex quo serenissimus imperator

debito pudore salutantes tuam sanctitatem, postulamus enixius ut assiduis precibus et frequentissimis orationibus pro concordia labores Ecclesiarum (*a*) vestrarum, nobisque (sicut per legatos etiam vestros post omnia scripsimus) tam de sermone de quo veritatem controversia, quam de nominibus episcoporum sub Acacio defunctorum, per Eulogium virum sublimem tribunum et notarium dignetur apostolatus vester integrum indubitatumque destinare responsum; omnibus videlicet quæ presentibus legatis vestris ordinata sunt in perpetuo firmiter duraturis. Vir namque religiosus Joannes episcopus, qui venturus est Romam, determinat ægritudine corporali: nihil enim prohibet ante ejus quoque adventum concordiam prævenire, sublata dubitatione religionis, et eum tamen mox dimittimus favente divinitate, quia jam melius habet: quoniam nec difficultia sunt quæ ceciderunt in ambiguitatem; nec expedit diutius causam vitæ protrahi semperne, ne dilatis temporibus aliquid nascatur incertius. Eternitatis igitur supernæ tremendique judicii non immemor sanctitatis vestra, quæ sibi commissa sunt efficaciter tradi deproperet, (*b*) ut intelligent cuncti recte vos apostolicæ sedis esse primatum sortitos. Hæc igitur quæ scribuntur a nobis affectu paterno jubete quantocius adimpleri. Scitis namque quam sit admirabilis gloriae tantorum errores annorum vestri pontificatus tempore stirpitus aboleri.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI COS. AD HORMISDAM

Confitemur Christum Dominum recte unum in Trinitate dico, secus unum ex Trinitate. In nominibus episcoporum damnandis non ita severe agendum.

Domino viro beatissimo sanctoque patri Hormisdæ urbis Romæ pontifici Justinianus cos.

Quantam venerationem religionis habeamus, quamque solliceti semper fuerimus propter uniuersas sanctas Ecclesias, testis est quoque vestra beatitudo. Postquam regnavit enim dominus noster inclitus imperator per omnes ad Italiam venientes direxit litteras, apostolatam tuum rogantes sicut decebat. Nunc etiam ne quid eorum quæ fieri convenit prætermittatur, Joannes vir reverendissimus antistes, D Herachianus presbyter, et Constantius diaconus sacro-sanctæ Ecclesie hujus inclita civitatis destinati sunt ad urbem feliciter, ut super omnibus quæ scripsit filius vester serenissimus imperator integrum responsum accipiant. Dignetur ergo sanctitas tua suspicere memoratus viros religiosissimos libenter, et habitis orationibus, placataque Divinitate, sic omnia debeat ordinare venerabiliter, ut nihil ultra remaneat in ambiguum. Nobis etenim videtur quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virgine Maria natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spiritu sancto regnare, majestatisque ejus personam in Trinitate, et ex Trinitate non infideliter credimus.

* Ita legitur in collect. Avellana, cum antea in editis haberetur, *vir clarissimus*.

(a) Edit. Rom., *venerandarum*.

(b) *Al. filius.*

De nominibus autem defunctorum episcoporum ele-
menter, et ut deceat pacificum patrem disponite : quia
vester quoque predecessor beatæ recordationis ad
memoriae principalis Anastasium scripsit, ut si nomen
Acacii tantummodo tolleretur, una nobis esset com-
munio. Nonne igitur suasit vestra sedes, ut pretest
imitari beatissimum et sanctissimum Leonem Roma-
num pontificem, ac sicut ille scripsit Leoni, ita et vos
omnibus amputatis dubitationibus perfectas pacificas-
que paginas ad invictissimum principem filium ve-
strum describere Ecclesiæ, ut ante tribunal venturi
judicis participes eorum sitis quorum sedem jure sa-
cerdotali tenetis. Ostendat ergo tuus apostolatus quod
Petru successit apostolo ; quoniam Dominus a vobis
ut pote summis pastoribus exacturus est universorum
salutem, qui poterunt esse salvi firmata concordia.
Nos etenim finitis capitulis, de quibus scripta suscep-
tis, ultra non patiemur a quoquam controversiam
religionis in republica nostra moveri, nec vestram
sanctitatem convenit audire superflua concertantes.

EPISTOLA LXXVII.

AD JUSTINIANUM.

*Commenda Justinianum de reverentia sibi exhibita.
Promissa legationem se exspectare. Sanctissimæ
Trinitatis mysteria explicat.*

Hormisa Justiniano viro illustri.

Quod celsitudo vestra animi circa me sui benevolen-
tia dignatur ostendere, facitis rem Deo placitam,
et rectæ conscientiæ congruentem; sed non parva
sunt nobis hujus emolumenta propositi. Major in vos
fructus de tali honestate revertitur, nequæ enim vacua
honorificentia est quæ defertur antistiti. Indubitatum
siquidem est quia honor ministri cultus est domini,
et qui personam sacerdotis magni habet, majorem
remunerationem ab eo cui sacerdos famulatur accipiet,
dicente Domino Iesu iis qui prophetas in honore suscipiunt, suam mercedem esse reddendam;
et apud me quidem magni est gratia vestra momenti,
eo tamen pretiosior, quia quidquid mihi gratiæ
dignanter impendiūs, in Ecclesiarum defensione
monstratis. Sed ut ad id quod celsitudo vestra desiderat
noster sermo dirigatur, quanquam et clementissimus imperator, et vos promittatis legationem
esse venturam, et id cum ratione convenerit, ut eo
rum qui dirigendi sunt super omnibus nos decuerit
exspectare præsentiam; tamen quia gratum nobis
est studium quod circa religionem vos habere declarasti, non gravat prælibare, dicendo non opus ut
stabilitatem fidei vestræ intentionis (contentionis)
potius quam rationis sequaces proaci verborum no-
vitate confundant. Sancta Trinitas Pater, et Filius,
et Spiritus sanctus unus est Deus; hanc Israel jussus
adorare, cuius inseparabilis et indiscreta substantia
non potest dividiri, non potest sacrilega distinctione
separari, servata tamen proprietate sua unicuique
personæ. Hæc interim commendanda fidei vestræ,
epistolaris styli terminum cogitantes, congrua credi-

A mus brevitate sufficere, plenus disserenda cum flo-
rente imperio clementissimi principis, si promissam
legationem et nos suscipere Deo propitiante, conti-
gerit, et cognitis omnibus cum adjutorio Dei nostri
responso redditio pro universitatis informatione re-
mittere.

EPISTOLA

JUSTINIANI VIRI ILLISTRIS AD NORMISDAM.

*Petit ut legatos rebus bene gestis redire quamprimum
curet (a).*

Diligenter apostolatus vester cognovit quanto fidei
calore filius vester serenissimus imperator nosque
fumos ab initio. Nunquam cessavimus agere quæ
pertinebant ad firmamentum religionis divinae. Pro
qua re nuper etiam reverendissimos sacerdotes Ro-
manum direximus, ut integrum componeretur de capi-
tulis, quibus ad ea dubietas vertebar. Sed ignora-
mus quæ difficultas provenerit ut minime soiprentur
hactenus ea quæ videntur esse levissima. Salutantes
ergo vestram reverentiam petimus ut nulla præbeatur
occasio, qua de tua quisquam possit ambigere voluntate;
sed habentes præ oculis judicium majestatis
super næ, modis omnibus festinare dignemini.

EPISTOLA LXXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

*Ad evitandam discordiam nihil innovandum : et de his
qui ad communionem admitti possunt Epiphanius
scriptum.*

Hormisa Justino Augusto.

Scio quidem, venerabilis imperator, elementiam
tuam conscientia boni operis tantum esse conten-
tam; nec in his quæ pro catholicæ Ecclesiæ unitate
disponitis, humanis laudibus indigere, et (ne) magni
studii gloria non digna remuneratione vilescat.
Quanta est enim circa eum humani summa præconii,
cui contigit terrarum regna committi? Cum eo noxia
sint blandimenta adulatio[n]is suspicioni, quæ humili-
tas detulerit imperanti. Et alias secundum evange-
licam traditionem necesse est ut fructu supernæ re-
munerationis careat, qui retributionis lumen ex-
spectat. Hinc mansuetudinem vestram omni bonitatis
perfectione pollentem, ad Deum universa quæ me-
morabiliter faciis referre non ambigo, nec caduca
cogitantes, ab illo expectatis pro actuum vestrorum
retributione mercedem, quam honorum omnium con-
stat auctorem. Et tamen ego divinis, quibus obse-
cundo, convenio instituis, ne religiosæ conscientiæ
vestræ beneficia conferta dissimulem, ne taciturnitas
mea, quæ vobis crescit ad gloriam, mihi, quod absit,
verlatur in culpam. Novi enim de illis decem Domini
et Salvatoris nostri pietate muudatis, quia et novem
sunt nota ingratitudinis improbat, et unus testimoni-
um fidei et merita receptæ salutis retulit, qui gra-
tiarum actionem sanatus exsolvit. Exsequor exempla
quæ didici, et quod per officii mihi erediti materiam
prædicto, sub occasione litterarii sermonis exhibeo.
Ago gratias quanto (a) amplius possum, et si quantas
debeo non possum : sed solatium mihi est quod de

ego istud substituerem : *Quod capitulis propositis non
dum eongruo responso satisficeril, modeste queritur.*

(a) Hoc epistolæ argumentum ex editione Romana
desumptum eidem epistolæ plane non respondet;

beneficiis mecum vestris mundus exsultat, et lace-
ratæ haec tenus Ecclesiæ membra ad compagem suam
revocata gloriantur. Reduxisti populis fidem, perse-
cutes errorem, incluata est superbia inimicorum Ec-
clesiæ Dei, et humilitas erecta fidelium. Magna res
tibi contigit, imperator: magna in te emolumenta
eum potestate coierunt, quæ merearis intellige. Non
exiguam in te partem boni operis illius quod vadens
ad cœlos Dominus noster Jesus Christus couluit
transtulisti: nam pacem quam ille discipulis dedit
per te mundus invenit: non dubium congratulari
tibi angelos cœli: nam si juxta assertionem evange-
lam lætitia est eis super uno peccatore salvato,
quæ potest esse populo? Salve Ezechias præsentis
ætatis. Nam et si fuerint ante eum reges Juda (b) bo-
num qui facerent, nullus tamen eorum dissipavit
excelsa; tu quoque schismatum et superbie dissipator,
et cultus veteris restitutor, præsume tibi simili-
tudine illius annorum augenda curricula, qui operum
ejus imitari exempla. Haec omnia, quæ ad prius
gloriæ tuæ spectant augmentum, nou stimulo adhortationis alienæ, non ullis precibus excitatus aggredie-
ris: solus tibi in consilio Deus: non est qui se ad
participationem tanti operis tentet inserere: tibi de-
bes actionis hujus studium, tibi bone actionis effe-
ctum. Tu me venerabilis imperator, Ecclesiæ vul-
nera tam longa uiorentem ad spem reddende salutis
animasti. Tu me post tam continuos turbines jam
pene desperatione cessantem ad novam tranquillita-
tem directis ultra "piis litteris excitasti: hoc quoque
procul dubio divina intelligentia confereute, ut ioter
ipsa tui principatus exordia fidei ejus dicares obse-
quium, cui acceptum debebas imperium, sed qui te
ad incipienda haec non potui primus impellere; nunc
majore fiducia tantis beneficiis compellor provocatus
orare, ne patiaris in re tam boni operis esse defectum;
ne manus, quas ad Deum erigis, accepti operis per-
fectione suspendas. Negare non possum pro domini
nostrí haec me affectu et unitatis exposcere: sed
fateor et salutem tuæ pro tanta mansuetudinis gratia
haec studia me debere. Scriptum est enim *quia qui*
perseveraverit usque ad finem salvis erit (*Matth. x.*).
Nec vos aliquorum obstinatio reddit a proposito
pigriores. Durum est, ut efficacior sit eorum pertinacia
qui dividunt pacem, quam eorum qui assurunt
unitatem. Amentur vulnera cum provideantur pro
salute remedia, et præoptabile.... putetur se.... mor-
tuis quam inhærente cum vivis. An uox æquum est,
ut religiosi principis subdantur imperio qui non mo-
ventur exemplo? Non omnis æger remedii salubri-
bus acquiescit, et medendi studium sepe ipsis quibus
adhibetur ingratus est: et tamen grata est pro salute
necessitas, nec ipsi post respirationem non sunt
beneficiis obnoxii qui curantur invititi. Cavenda est sub-
tilium magna circumspectione calliditas, qui ingerunt
difficilia, dum nituntur labefactare composita. Et quis

(a) Al. *humilius*.(b) Al. *deest bonum*.

A hoc possit admittere, ut ad illa per pacem credamus
adduci, ad quæ non potimus discordie necessitate
compelli? Et putetur æquum, ut contra salutem princeps
subjectorum voluntatem sequatur, quam pro sua
salute subjecti, principis non famulentur imperio?
Ipsam tibi mecum, venerabilis fili, crede Ecclesiæ
Dei supplicare, ut eam sine macula et ruga, sicut scis
Domino placere, custodias; nec in eam oculus ille
qui pervigilat nœvum aliquem quem aversetur aspi-
ciat. Ama quod a Deo compunctus elegisti, et inter-
meratum serva illud cujus pars esse voluisti. Fuerit
ante sollicitudo tanum mea, nunc unam nobis cau-
sam tua fecit esse clementia. Nec austriorem me
quisquam dicat esse prioribus, nec adhortatio alicuius
pro sententiæ auctoritate teneat. Diligentiores
me nou pertinacie stadium, sed scandala secuta fe-
cerunt. Forte inler initia locus esse potuit lenitati:
male (sicut notum est) per accessus præcedentium
temporum errorum augmenta creverunt. Non parvi
habetas, fili sanctissime, quod curasti, ubi sancta
Chalcedonensis synodus, et inter sanctos venerandi
papæ Leonis religiosissima constituta locum alicius
honoris habuerunt? Ubi non adversum tanta fidei
fundamenta quasi quodam bellicum hostium Dei in-
sonuit excreitus? Quanto acrioribus haec impetitia
sunt jaculis, tanto validioribus sunt munienda subsidiis.
Rogo, clementissime imperator, ne me aut ad
delenda (*Edit. Rom. deserenda*) haec quæ dudum be-
neplacita sunt, aut mutanda compellas. Vox enim illa
auribus meis indesinenter immurmurata: *Quia nemo*
manum ad aratrum mittens, et post se respiciens aptus
est regno (*Dei Luc. ix*), cum in evidenti sit, quia poenitentia
malorum est operum, non bonorum. Sed
quaquam his urgemi angustiis, tamen propter man-
suetudinis tuæ considerationem, et venerabilium le-
gatorum Joannis episcopi, Heracliani presbyteri, et
Constantiæ diaconi allegatio nos non inhumana per-
movit, qui innocentibus aut ignarlis causæ remedia
credidit esse possenda: ad fratrem et coepiscopum
nostrum Epiphanium scripta transmisimus, ut memor
fidei, menor religionis, quos dignos susceptione esse
crederit, et alienos a communione quam respuimus,
sicut assuritur, innocentes eos ad societatem sua
communionis admittat, libelli tamen qui a nobis in-
terpositus est tenore servato. Melius est enim et magis
Deo placitum, si salva fide ecclesiastico corpori
jungantur abscessi, quam in abscessos transeant, qui
in beati Petri immaculata communione manserunt.
Data septimo calendas Aprilis, Valerio viro claris-
simó consule (anno Domini 521).

EPISTOLA LXXIX.

AD JUSTINUM AUGUSTINUM.

Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur.

(c) Hormisda Justino Augusto.

Inter ea quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinentia
(pertinent), propter quam Deus clementia vestra(c) Cod. Luc. 123, *Gloriosissimo atque clementissimo filio Justino Augusto.*

elegit imperium, in litteras contulisti: hæc quoque, venerabilis imperator, cura fidei, cuimultipliciter vos studere declaratis, adjecit, ut aliquorum preces preferendie ad humilitatis (a) notitiam jungerentur, quibus vel quid questionis oriretur agnoscerem; vel ad submovendam proprie consultationis ambiguum responsum a me religiose (b) scientie conveniens redderetur. Legi omnia sollicitudine qua decebat: et licet ad responsi plenitudinem sufficere potuisset si illa tantum quæ a veteribus (ab auctoribus) sunt diffinita rescriberem, tamen ut religiosi propositi vestri remunerarem affectum, non subtrahendum credidi mei quoque sermonis obsequium. Quid enim est quod emergentibus Nestorii et Eutychetis venenis paterna omisit instructio? Pene omnes impietas cum invenitoribus tam nefandorum dogmatum convenientia in unum synodica decreta presserunt: nec ulterius remansit locus ullus tam diris perfidiae semi-nibus amputatis, aut Christum Dominum nostrum credere sine carnis foisse veritate, aut eundem non Deum et hominem de materio ulti intemerata fecunditate produisse, cum alter eorum dispensationem, qua salvati sumus negando, quantum in se est, irritam faceret; alter opinione contraria, sed impietate consimili, in eodem Domino nostro Iesu Christo protestatam divinam a vera humanitate secluderet: neque ille recordatus quia palpandam carnem suam Christus ostendit nec ille Evangelii memor Verbum carnem factum esse dicens (Joan.) cui vox Domini indeficienter insonare debuerat, qua dixit et docuit: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis qui est in cælo* (Joan. iii). Sæpe hæc et multis præcedentibus sunt comprehensa sententias; sed nec clementia vestra (licet jam dicta sint, fastidiose poterit repetita cognoscere: nec nobis pudor est ea quæ sunt a decessoribus nostris predicta prædicata) revolvere. Neque enim possibile est ut sit diversitas prædicationis, ubi una est forma veritatis; nec abire judicabitur alienum, si cum bis, cum quibus convenientius fidei, congruamus et dogmate. Revolvantur piis mansuetudinis vestrae auribus decreta synodica, et beati papæ Leonis convenientia sacre lidei constituta: eadem invenietis in illis que recensueritis (inveneritis) in nostris. Quid ergo est post illum fontem fidelium statutorum (statutum)? quid amplius (si tamen fidei terminum servat) quamlibet curiosus scrutator inquirat, (c) aut opere aut institutione perfectius (non opus aut adjectione plenius aut institutione perfectius)? nisi forte mavult quisquam dubitare quam credere, certare quam nosse, sequi dubia quam servare decreta. Nam si Trinitas Deus, hoc est Pater et Filius et Spiritus sanctus, Deus autem unus specialiter legislatore dicente: *Audi, Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi), qui aliter

(a) Idem cod., mez.

(b) Idem cod., sententia.

(c) Idem cod., *Nonopus aut adjectione plebis, aut institutione perfectius nisi, etc.*

(d) In eodem cod. primigenia manus ita hunc textum ferebat: *Notum etiam quod sit proprium Spiritus S. proprium autem Filii Dei ut juxta id, etc.;*

A habet, necesse est aut divinitatem in multa dividere (dividat), aut specialiter passionem ipsi essentia Trinitatis impingat, et (quod absit a fidelium mentibus) hoc est, aut plures deos more profano gentilitatis inducere, aut sensibilem penam ad eam naturam quæ aliena est ab omni passione transferre. Urum est, sancta Trinitas non multiplicatur numero, non crescit augmento; nec potest aut intelligentia comprehendendi, aut hoc quod Deus est discretione sejungi. Quis ergo illi secreto æternæ impenetrabilis substantia, quod nulla vel (neque olla visibilium, vel) invisibilium naturarum potuit investigare natura, profanam divisionem tentet ingerere, et divini arcana mysterii (arcani ministerium) revocare ad calculum moris humani? Adoremus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, indistinctam (indivisam) distincte (Dionys. *indistincta*. HARD.), incomprehensibilem et inenarrabilem substantiam Trinitatis, ubi etsi admittit numerum ratio personarum, unitas tamen non admittit essentiæ separationem, ita tamen ut servemus divinæ propria naturæ, servemus propria unicuique personæ, nec personis divinitatis singularitas deneretur nec ad essentiam hoc quod est proprium nomen transferatur. Magnum est sanctæ et incomprehensibile mysterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, Trinitas indivisa: et tamen notum est quia proprium est Patris ut generaret Filium, proprium Filii Dei ut ex Patre Patri nasceretur aequalis, (d) proprium Spiritus sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii Dei, ut juxta id quod scriptum est: *In novissimis temporibus Verbum caro fieret, et habitat in nobis* (Joan. i): ita intra viscera sanctæ Mariæ Virginis genitricis Dei unitis utriusque sine aliqua confusione naturis, ut qui ante tempora erat Filius Dei, fieret filius hominis; et nasceretur ex (in) tempore hominis more, matris vulvam natus non aperiens, et virginitatem matris deitatis virtute non solvens. Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine, servans quod ex Patre erat, et repræsentans quod ex matre suscepit. Nam jacens in præsepio videbatur in cælo, involutus pannis adorabatur a magis, inter animalia editus ab angelis (e) nuntiabatur, vix egressus infantiam, et annuntians mysticam sine institente doctrinam, inter rudimenta anorum puerilium edens cœlestia signa virtutum. Idem enim Deus et homo, non (ut ab infidelibus dicitur) sub quarta introductione personæ: sed ipse Dei Filius Deus et homo, (f) id est virtus et infirmitas, humilitas et majestas, redimens et venditus, in cruce positus et cœli regna largitus; ita nostræ infirmitatis particeps, ut posset interimi, ita ingenitæ potentia dominus, ne posset morte consumi: sepultus est juxta id quod homo voluit nasci, et juxta id

quam lectionem ita reformat manus antiqua et fere aequalis: *notum etiam quod sit proprium Spiritus S. ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii, etc.*

(e) Idem cod., *nuntiatus.*

(f) Idem cod., *idem.*

quod Patri erat similis resurrexit, patiens vulnerum, et salvator aegrorum, unus defectorum, et vivificator, obeuntium; ad inferna descendens et a Patris gremio non recedens: unde et animam, quam pro communi conditione posuit, pro singulari virtute et admirabili (a) patientia mox resumpsit. Hæc ita esse, nec ullam dubitationem oportere recipere, (b) idem Dominus noster Jesus Christus ne inter corporis passiones Deus non esse crederetur, aut ne Deus tantum, et non homo inter opera mirabilium stupenda virtutum, proposito nos duorum apostolorum informavit exemplo, Deum esse Christum Dominum nostrum Petri fide; hominem Thomæ dubitatione declarans. Quid enim intererat, ut quem se homines dicent, discipulos suos vellet inquirere, nisi ut respondente Petro: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth. xvi.*), notum faceret hoc non de carne et sanguine proditum, sed a Patre Deo inspirante revelatum, et per testimonium laudatae responsionis fides patefactæ fieret veritatis? Quid intererat, ut apparente post resurrectionem Domino, Thomas tamen aut desset ceteris aut solus ambigeret, nisi ut mundus crederet, quod ambigens discipulus exploraret (*explorasset*), ut dum unius manibus se pateretur tangi, ad universitatem (ab universitate) fidelium quid esset, possit (posset) agnosciri? Non ergo ad (c) improbandum discipulum interposita est dubitatio, sed quasita posteritatis instrucio. Anne ad aliud spectat (aliud expectat), quod se idem Dominus Cleophae cum alio discipulo, cum ad Emmaus tendentes de se loquerentur, inse- ruit; et quanquam de resurrectione Domini per mulieres, que primæ ad monumentum convenerant, agnivissent; tamen ut per eorum dubitationem daret credenti futuri sœculis firmitatem, incipiens a Moyse

EPISTOLA LXXX.

HORMISDAE AD EPIPHANIUM.

*Ipsi vicariam sedis apostolicae præfecturam in recipien-
dis lapsis delegat.*

Hormisda Epiphanio episcopo Constantinopolitano.

Multo gaudio sum repletus, quod circa Ecclesiæ pacem, et sanctissimi imperatoris, et dilectionis tuæ tale studium, quale litteris indicasti, legatorum quoque meorum assertione cognovi. Manifesta enim hinc supernæ misericordie documenta produuntur, quando et humani principes causam fidei cum reipublicæ ordinatione conjungunt, Ecclesiarum præsules, quod ad dispensationem suam pertinet, officii memores exsequuntur. Talibus indigebat post discordia procellas religio Christiana rectoribus, qui compressis provida dispensatione turbinibus, diu peregrinatam pacem, depulsa tempestate reducerent, et in futura sœcula propositi sui exempla tendentes, sibi ascribendum indubitanter ostenderent, quidquid Deo

A et omnibus prophetis, oportuisse pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, interpretatus Scripturas ostendit, et per passionem humanam nataram, et divinam in eo esse per gloriam, (d) multipliciter hæc sanctorum Scripturarum testificatus exemplis. Hæc apud religiosam conscientiam tuam, venerabilis imperator, tanquam ignota dicitur. Fides enim ipsa, qua a te constanter asseritur, tibi reddit hoc munerus, ut sensibus tuis et affectum sui (e) miserat, et scientiam, per quam diligenter asseratur, infundat. Et tantum interest dispensationis mihi creditæ, ut ego quoque vel apud scientes nota non taceam; ut succedente sibi per vices temporum catholicorum prædicatione sensuum quod indeficienter asseritur sine fide credatur. Latius hæc quæ ad deitatem humanitatemque Domini nostri Jesu Christi pertinent, et in eo unitas duas sine confusione naturas potui secundum veterum definita disserere, si esset adversum eos qui his dissentient disputandum; sed cum in manibus omnium sint et synodica constituta et beati papæ Leonis dogmata, perstrinxisse potius pauca quam evolvere credidi convenientius universa. Nunc vero agnoscere satis est, et cavere proprietatem, et essentiali cogitandam, ut sciatur quid personæ, quid nos oporteat deferre substantia: quæ qui indecenter (indigenter) ignorant, aut callida impietate dissimulant; dum omittunt quid sit proprium filii, trinæ (al. in Trinitate. *Hæc.*) tendunt insidias unitati (divinitati). Sed si quæ prædicta sunt, validis C tenent fixa radicibus, nec a paterna traditione recessit, et constanter questionibus obviatur. Data (f) vii calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo con-sule (anno Domini 521).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

'Ορμισδας Ἐπιφανιος ἐπιστόλη Κωνσταντινουπόλεως.

Πολλὰς ἐπιλάθειν χαρᾶς, ὅτι περὶ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκ-
κλησίας, καὶ τοῦ ἀγαπητῶν βασιλέως, καὶ τῆς σῆς ἀγά-
πης τουτῆς σπουδὴν, οἷαν δὲ τὸν γραμμάτων ἔμμήνυσας,
καὶ διὰ τῆς τῶν ἑμῶν πρεσβεῶν καταβόσσεως ἥρων. Σαρῆς
γάρ ἐντεύθειν τῆς οὐρανού εὐσπλαχνίκας ἀπόδειξις πρόσ-
τιν, ὅταν καὶ οἱ τοῦ κόστρου βασιλεῖς τὰς ὑπόσεις τὰς
περὶ τῆς πίστεως μετὰ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας συ-
ζητεύωσατ, καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἄγρούμενοι τὰ συντείνοντα
εἰς τὴν ιδίαν οἰκονομίαν μεμημένοι τοῦ καθήκοντος ἐκτε-
λώσατο. Τοιούτων ἔχοντος μετά τὰς τῆς διοικονοίς καταγί-
δας ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία θευτάρων, οἱ τινες κατεν-
τυσθεῖσιν προνοτεικωτάτη διατυπώσεις τῶν θυελλῶν, τὴν
ἐπιπολὴν ξενωθεῖσαν εἰρήνην, ξενωθεῖστος τοῦ χαιμῶνος
ἐπανάξωσι, καὶ εἰς τοὺς μελλοντας μετὰ ταῦτα αἰῶνας τῆς
ιδίᾳς προβέσσως τὰ ὑπόδειγματα ἐπεκτείνοντες, ἔκποτες
ἐπιγεγάρθιοι ἀναμφισθῶς ἐποδείχουσιν, εἴ τι τῷ Θεῷ
ἀρέσκοντο οἱ μεταγενέστεροι ἀπὸ τῆς αὐτῶν μιμήσεως

plurarum insinuantur, etc. Nec...

(e) Idem cod., *inferat.*(f) Idem cod., *viii.*Ex vet. cod. Vatic. in editione Rom. an. 1491,
epist. 77.(a) Idem cod., *potentia.*(b) Idem cod., *id est ne Dominus noster Jesus Christus aut inter, etc.*(c) Idem cod., *explorandum.*(b) Idem cod., *Multiplicibus hæc sanctorum Scri-*

placitum posteri pro sua imitatione fecissent. Beuedicamus Deum, frater carissime, nostris hoc diebus fuisse concessum, et totis orationum et curarum viribus annuitamur, ut quæ per Dei nostri opem bene correcta sunt, ipso adjuvante per omnia compleantur. Sperandum enim est ut ad compagem corporis sui reliqua quoque que adhuc divisa sunt membra festinent, et a potioribus minora non discrepent: ad quod cum dilectio tua Christianæ studio caritatis hortetur, debet id ad quod incitat sequi, et quod amandum suadet amplecti. Similem enim jam fidei curam gerentes, per religiosam patientiam, par etiam præmium de boni operis speramus effectu: neque enim difficultatibus est cedendum. Non fatigatur asperis fides: nec ad cœlorum ardua per prole contenditur: nec remunerationem circa laboris exercitia quis meretur. Unde ne facientes bona, deficitiamus, specialiter admonemur: *Beati etiam, teste Psalmista, qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (Psal. cx)*: quia non initium laboris remunerationem premii consuevit invenire, sed terminus. Ergo par studium sollicitudinis assumentes, quibus est una in communione et credulitate societas, quemadmodum de adunata sedi apostolicæ Constantinopolitana Ecclesia pariter exultamus in Domino: ita de reliquarum quoque (sicut affectuose admones) reintegratione euremus primum, ut fidem integratemque nostram immaculatam ab omni contagione servemus. Nostri enim, frater sanctissime, qua ecclesiasticam servent vincula concordiam, quæ nos ab hereticorum tueantur insidiis, per quæ etiam canonum custodiatur auctoritas. Ibis in robore suo omni circumspectione servatis, remedia sperantibus conferentur. Habet enim et ecclesiasticarum ordo regularum, et ipsius forma justitiae, ut medicina rationabilis benigne et fideliter sperantibus non negetur: nec quisquam ita est ab humanitate discretus, quem non a rigore discretionis inclinet incauta simplicitas. Sed ut caute hoc circa querelam, aut erroris alicuius naevum valeat expediti, dilectissime frater, personam meam te in hoc oportet induere, scientem in hujusmodi causis, sicut prædictum est, quid faciendum sit, quid cavendum: ita omnia providenda, ut non ambigas rationem dispensationis hujus Deo esse reddendam: ita tamen ut eos qui vobis fuerunt communione sociati, vel per vos sedi apostolice vestra nobis scripta declarent, quibus etiam continentia libellorum, quos obtulerint, inseratur. Sic enim et Severi, ¹ et compli- cum ejos, aut similium absolvemus errores, nec eorum qui sanari potuerint, dispendia patiemur. Quod ideo vobis specialiter credimus imponendum, ad diligentiam vestram nostra onera transferentes, quia non prava jam documenta resistentes hereticis edidistis, nec debet de eo ambigi quem bene contingit explorari. Simul assume remedia medicinæ, simul accingere auctoritate justitiae, et sic circa supplices

A ποιήσουσιν. Εὐλογήσαμεν τὸν Θεόν, ἀδελφοί, ταῖς ἡμέναις τοῦτο ἡμέραις συνεργωρημένον γεγονόνει, καὶ πάσις εὐχῶν καὶ μερικῶν δύναμεστον ἐπεριεθῶμεν, ἵνα ἀπερ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργείας καπλοῦ ἄρχον, ἀντοῦ βοηθοῦντος ἐν πάσῃ πληρωθῆσιν. Ἐλπίς γάρ ἔστιν, ὅτι περ εἰς τὴν ἀρμονίαν τοῦ οἰκείου σώματος καὶ τὰ λοιπὰ καὶ ἔτι νῦν διηρημένα μελλοῦσαντοσι: καὶ ἀπὸ τῶν χρειστῶν τὰ ἥπτονα σὺ διαφωνήσουσιν: εἰς ὃ ἐπειπερ με στὸ δικέντες τῇ σπουδῇ τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης προτρέπεται, ὁρεῖσθαι εἰς ὃ διεγέρει ἀκολούθους, καὶ ὑπερ ἀγαπᾶσθαι συμβούλους, περιπτύξεσθαι. Ὁμοίαν γάρ λοιπὸν τῆς πιστῶν φροντίδα χειρίζοντες, διὰ τῆς εὐεργείου ὑπομονῆς, ἵστον καὶ τὸ ἐπιθέλον τοῦ ἀνθρακοῦ ἔργου ἐκβάσεις ἐλπίζουσιν. Οὕτω γάρ ταῖς δυναγέσιαις ἔστι παραχωρητέον· οὐ κακταπονεῖται τοῖς τραχέσιν ἢ πίστις, οὐδὲ εἰς τὰ τῶν οὐρανῶν ὑψώματα διὰ πατερῷσθεν τις ἐπεκτείνεται, οὔτε τῆς ἀντικείμενως, ἀλλεν τῆς τοῦ καράτου γυμνασίας τις ἀξιοῦσται. Διὸ ἵνα μὴ ἐκκακήσουεν τὸ ἀγαθὸν ποιῶντες, ἴστικας ὑπομεμνηστρόμενα. Καὶ γάρ μακάριοι, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ψαλμοῦδος, οἱ φιλάστοτες κρίται· καὶ πασῶντες ὀντασθέντων ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι οὐχὶ ἀρχὴ τοῦ καράτου τὴν ἀντικείμενην τοῦ ἐπιθέλου εἴλεθεν εὐρίσκειν, ἀλλὰ τὸ τελοῦ. Ταυγαροῦν ἵστον σπουδὴν τῆς μεριμνῆς ἀναλαθόμενον, οἷς ἔστι μία ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πίστις ἢ ἐπιτρίπτει· ὃν τρόπον περὶ τῆς ἁνθείσης περὶ τῷ Ἀποστολικῷ θρόνῳ τῆς Κονσταντινουπόλεως ἐκκλησίας, ἐπίστες ἀγαλλιώμενοι ἐν κυρίῳ· οὕτω καὶ περὶ τῆς τῶν λοιπῶν, καθὼς ἐνδικέθεταις παρανεῖται, ἀποκαταστάστες φροντίσωμεν πρότον, ἵνα τὸν πίστιν καὶ τὸν τελεότητα ἡμῶν, ^B οὕτων ἀπὸ παντὸς μιλάσματος φυλάξουμεν. Καὶ γάρ οἵσθια, ἀδελφὲ τιμιώτατε, πάποι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὅμοιοντο φυλάσσοντο σύνδεσμοι, τίνα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν φυλάσσοντο ἐπιβολῶν, καὶ διὰ ποιῶν ἡ τῶν κανόνων φυλάττειν αὐθεντικά. Τούτων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἴσχυί πάσῃ προσοχῇ φυλαττούμενον, ἵστοι τοῖς ἐλπίζουσι προστεχόντεσσι. Ἔγειρ γάρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἢ τάξις, καὶ ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ τύπος, ὅπως εἴδογος θεραπεια τοῖς καλοθελῶσι καὶ πιστῶς ἐλπίζουσι, μη ἀρνηθεῖν. Οὐδὲ τίς ἔστιν οὐτως ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας διπλανός, ὃν οὐχὶ ἀπὸ τῆς σολιγρητοῦ τοῦ δεσμοῦ ἐπικυρεῖ ἡ ἀπάντυρος, ἀπλότοις ἀλλὰ ἵνα ἀσφαλῶς τοῦτο καὶ χωρὶς μέριμνας, ἡ τυδος νεφάδων πλάνης ἱγκύσσει προσέθει, ἀγαπητὲς ἀδελφὲ, τὸ ἐμὸν πρόσωπον σε ἐν τούτῳ ^C χρὴ ὑπελθεῖν ἐπιστάμενον ἐν τοῖς τοιωτάς ὑποθέσεις, καθὼς προσίρπται, τὶ ποιεῖσθαι εἴη, τὶ φυλακτέον, οὕτω πάπτων προσούμενον, ὃς μὴ ἀμφιβάλλοντα λόγου τούτης τῆς δικαιοπάτεσσος τῷ θεῷ ἀποδούστα, σύντο μέντοι, ἵνα τούτους οἱ τούτης ὑπὸ τῇ κοινωνίᾳ συναρθίσειν, καὶ δι’ ὑμῶν τῷ Ἀποστολικῷ θρόνῳ, τὰ ὑμέτερα γόδματα ἡμῖν δηλώσουσιν, οἷς καὶ τὰ περιεχόμενα τοῖς λιθέλοις, οὓς ἂν προστεχόντει, ἐμφρέσθω. Οὕτω γάρ τον Σευθρόν, καὶ τὸν τούτης συμπλεκόμενον, καὶ τὸν ὄμοιων ἀπολυθόστοτες πλάνης, καὶ οὐδὲ τούτων, οἱ τις τινές ιαθῆσαι δινηστοῦτε τὸν ζημίαν ὑπομενούμενον. Οπερ διὰ τοῦτο ὑμῖν δέσμοις ὠδημονεῖσθαι πρότερον πάρος τὸν ὑμετέρων ἐπιμέσιων, τὰ ἡμέτερα μεταφέροντες βάρον, ἐπείτε οὐ μικρὸς οὐδη ἀποδείξεις τοῖς αἰρετοῖς ἀνθεστάμενοι δεδώκατε, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτου διετάξειν, ὃν καλῶς συνέθη δόκιμον

¹Hic ms. addit vel *Supplicii* pro *Sulpicii* Sorensis: sed utrumlibet ridiculo errore. HARD.

humanitate mollire, ut in hæreticorum contagione perdurantes, aut eos qui innocentiam simulant, et cum nostris sola voce consentiunt, ab his quibus pro Ecclesiæ redintegratione consultur et provideatur, exclusas : nec enim expedit circa hos ecclesiasticam temperare censuram. Non enim erunt miserationis bona pro eorum, quibus consuli oportet, necessitate collata, si indiscretè fuerint bonis malisque communia. Et quia Hierosolymitanorum quoque faciebat in tuis litteris tua dilectio mentionem, quorum etiam ad nos quædam delata professio, necessarium duximus vel recensere quæ scripta sunt, vel respondere quæ congrua. Qui si sanctorum Patrum constituta custodiunt, si illa fidei fundamenta venerantur ab his quæ per eos sancto Spiritu compungente definita sunt, non recedent. Aut enim perfecta sunt, ita ut sunt, et adjectio non indigent : aut bene valida, et ideo non mutanda : quando per ea omnia hæreticorum venena compressa sunt. Nec quidquam Chalcedonensis synodus, quod utile quamlibet diligentia potuisse excoigitare præterit : que præcedentium quoque dogmata vel clarius maoifestavit, vel repetita anuctoritate firmavit, speciale quoddam adversus Nestorium et Eutychem aggressa certamen, alterum deitatem Dei nostri Jesu Christi a carne separantem, et ideo sanctam Mariam Dei genitricem pronuntiare vitam : alterum veritatem carnis in Domino rennentem. Quando Dominus noster Jesus Christus idem Filius Dei, idem filius hominis, una in duabus persona naturis divinitatis et humanitatis carnis, nec naturis adunatione confusis, non velut quarta persona addita Trinitati, sed ipse Filius Dei *exinanient semel ipsum, et formam servi accipiens* (*Philip.* i). propter quod et unam nec divisibilem profitemur essentiam Trinitatis, et proprietatem tamen suam scimus inesse personis, unam Filii Dei cum assumpta carne, unam Spiritus sancti : et personas proprietatibus designantes, et per unitatem essentie inseparabile Trinitatis mysterium confirmantes. Neque enim ambigi potest Verbum Dei intra matris viscera per carnem, humanam assumpsisse naturam, nec post a se factam intra vulvam naturalium unionem divisum. Nam ut humanitas sine Deo non est edita, sic in cruce non est impassibilis divinitas a carnis passione divisa : quod virginis partus et intemerata fecunditas, et singularis a mortuis resurrecio, et ad cœlos declarat ascensio. Hæc si quemadmodum a Patribus constituta sunt servant, credant, nec definita transcendent : a quo tramite qui declinant, ipsi sibi nebula dubitationis offundunt. Nobis autem illud apostolicum contentiosis respondere necesse est, *nos hanc consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei* (*I Cor.* ii). Hæc ideo breviter, quia nec ambigi convenit de rebus juxta fidem saepius definitis : et pene supervacua est allegatio, quæ adhibetur instructis, cum super hac re et ad clementissimum principem filium nostrum non pauca perstrinxerim. Et quia de Hierosolymitanorum propositione respondimus, hoc quoque aestimavimus,

A ἀποδειχθῆναι. "Αμα προσδαΐσθαι τὰς θεραπείας τῆς ιάτεως, ἀναζώσασθαι τὴν αἰθεντὸν τῆς δύσαιτοσύνης, καὶ οὕτω περὶ τοὺς ιάτεις τῇ φιλανθρωπίᾳ ἀπαλήνεσθαι, ἵνα τοὺς ἐν τῷ τῶν αἱρετικῶν μάστιψι ἐπιμένοντας, ἢ τούτους, οἱ τὸ ἀνεύνων ἀποκρινονται, καὶ μετὰ τῶν ὑμετέρων μόνῳ τῇ φωνῇ συμφωνοῦσιν ἀπὸ τούτων, ὃν ὑπέρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησίας φρουτὶς καὶ προπούληστον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Οὐδέποτε οὐστεῖτε περὶ τούτους ἐκκλησιαστικὴν περάσαις αὐτορίαν. Οὐ γάρ ξεποιεῖται λοιπὸν τοῦ ἐλέους τῇ ἀγάπῃ διὰ τὴν τῶν προνοηθῆναι ὀρειλόντων ἄναγκην συναγένεται, ἵνα διακρίτως καὶ ποιηταὶ καὶ πατέρες καὶ οἱ πατέρες τούτων τοῦ ἀγίου πεντάκοτος καταναστοτος ὁρισθέντων, οὐκ ἀναγροφῆσονται. Εἰ γάρ εἴη τέλεια, ὥσπερ εἰσὶ, καὶ προσθήσασθαι ὅτι τούτων οὐδὲν τὸ καλὸν βέβαιο, καὶ οὐδὲ τοῦτο οὐκ ἀνταπειπτεῖ, ὅπότε δὲ αὐτῶν πάντα τὰ τῶν αἱρετικῶν ὀντοτάπειρα καταπειθθῆ, οὐδέ τι ἡ ἐν Χαλκηδόνι τύνοδος, ὅπερ χράσιμον, οἰσιόποτε ἐπιμέλεια ἡδύνατο ἐπινοσται, παρέρριμεν, ἢ τις τῶν προλαβούσων ὄμοιως τὰ δόγματα, ἢ τηλιγρέστερον ἐφενέρωσεν, ἢ ἐπαναληφθῆται τῇ αὐθεντικῇ ἔβεβαστεν ιδιούν τινα κατὰ Νεστορίου, καὶ Εὐτυχοῦς ἀνοδεξαμένη ἀγάπην, τοῦ μέν ἔτέρου τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεότατος ἀπὸ τῆς σαρκὸς χωρίζονταις, καὶ διὰ C τούτο τὴν ἀγίαν Μαρίαν Θεοτόκουν ἔξαγγελεῖν ἐκαλεοντος, τοῦ δὲ ἔτέρου τὴν ἀλλήθευτα τῆς σαρκὸς ἐν τῷ κυρίῳ ἀπαντινομένου, ὅπότε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός οὗτος νῦν Θεού, ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος, ἐν πρόσωπον ἐν δύο φύσεσι, καὶ θεότατος, καὶ σαρκὸς, οὐδὲ τῶν φύσεων ἐν τῇ ἑνώσει συγχρυσθεῖσιν, οὐχί ὡς τετάρτου προσώπου προστέθεντος τῇ τριάδι, ἀλλὶ αὐτὸς ὁ νῦν τοῦ Θεοῦ ἑνώσαστεν ἑαυτὸν καὶ μορφὴν δούλου θλίβει. Διὸ καὶ μίαν καὶ οὐδὲ διαιρέτην ὄμοιογούμεν οὐσίαν τῆς τριάδος, καὶ τὴν ιδίαν ὄμοιως ιδεῖται ἵσμεν ἐν εἴναι τοῖς προσώποις. Ἐν γάρ τοῦ πυτρὸς ὄμοιογούμεν εἴναι πρόσωπον, ἐν τοῦ νῦν τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς προστηρόθεισης σαρκὸς, ἐν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγίου, καὶ τὰ πρόσωπα ταῖς ιδιότητας σημαίνονταις, καὶ οὐδὲ τῆς ἑνότητος τῆς οὐσίας, τὸ ἀγάπωτον τῆς τριάδος μυστήριον ὄμοιογούμεν. Οὔτε γάρ δύνατὸν ἀμφιβάλλεσθαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς τῆς μητρὸς σπλάγχνοις δύν τῆς σαρκὸς, τὸν ἀνθρωπίων προτελέθρων φύσιν. Καὶ μή μετὰ τὸν παρ' αὐτῷ γενομένην ἐν τῇ μητρὶ τῶν φύσεων ἑωνίσιν διηρημένον. Καθάπερ γάρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπότατη ἀνεύ Θεού γεννηθεῖσι, οὐτας ἐν τῷ σταυρῷ ἢ ἀπαλής θεότης, οὐδὲ ἔστιν ἀπὸ τοῦ τῆς σαρκὸς πάθους διηρημένη, ὅπερ ὁ τῆς παρθένου τόκος, καὶ ἡ ἀχριτος γονιμότης, καὶ ἡ ἔξαρτος ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἡ εἰς οὐρανούς διελευσιν ἀνοδος, ταῦτα εἰ καθώς παρὰ τῶν πατέρων ὠρίσθη, φυλακτούσι, πιστεύετωσι, καὶ μηδὲ τὰ ὥρισμένα παραβανέτωσι, ἀρ' ἡς τρίθου οἱ ἐκκλησίοντες, οὓτοι ἔστοις νέφος ἀμφιθόλιον περιχέοντον. Ἡμῖν δὲ ἔστιν τὸ Ἀποστολικόν, τοῖς φιλοτεῖσοις, ἀποκρινασθαι ἀνάγκη ἔστιν. « Πημεῖς τοιαύτην συνήθεων οὐκ ἔχομεν, οὐδέ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτα διὰ τοῦτο διὰ βραχέων, ἐπειδὴ οὔτε ἀμφιβάλλεσθαι προσήκει περὶ πραγμάτων

salutis eorum causa competenter addendum, ut si A τῶν περὶ τῆς πίστεως πολλάκις ὄρισθέντων, καὶ παντελῆς περιττῆς ἔστιν ἡ δικαιολογία ἡ προτρέπομένη τοῖς παρασκευατέοις, ὅπότε περὶ τούτου τοῦ πράγματος, καὶ πρὸς τὸν ἐνδέχετον, καὶ φιλανθρωπότατον βασιλέα τὸν ἡμέτερον μὲν, οὐκ ὅλην ἔστημάναιμεν. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τῆς Ἱεροτολυματῶν ὄμολογίας ἀπειρινάμεθα, καὶ τοῦτο ὑπελθομέν τῆς τούτων σωτηρίας χάριν ἀρμοδίως προσθεῖναι, ἵνα ἔτι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπιποθῶν τὸν ἔνωσιν, τῆς ἴδιας ὄμολογίας τὸ ὑψος ἐγγάρφων μητροῖσιν, ἢν τοῖς ἡμετέραις ποεσθεῖται ἐν Κωνσταντινούπολει διάργουσι προστάγματα, διὰ τῶν ἴδιων πρὸς ἡμᾶς ἀποτελώντων, ἢ τῇ ὑμετέρᾳ ἀδελφήται τὸ δάσσονται, τῇ ἀντῆ μέντοι, καθὼς εἴπον, δύναμει συγγραμμάτων, ἢ τις πρὸς ἡμᾶς πάσι τοῖς τρόποις δὲ ὑμετέρας διατυπώσαντος, κομισθήσεται. Παῖς γάρ Θεοτατονικέναν, ὃς πρὸς ἡμᾶς οἱ πρέσβεις διὰ τῆς τοῦ πιστοτάτου, καὶ ἐνδέξετάν τους βασιλέας τοῦ ἡμετέρου νιῶν διατυπώσαντος ἥδην, ἵνα μήτι παραλείπονται δηξαρι, γνώσκων ὑμᾶς βουλόμενοι κατὰ τὰυτά, ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμπιέντος ἡρεσιας, τὴν ὑπόθεσιν πάσαν τῇ ὑμετέρᾳ διεκτίψει ψηλαφητίαν, καὶ εἰ ὅπερ χρὴ πληρώσουσι διατυπωτέαν. Ταῦτα διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν τοῦ σεβασματάκου ἀνδρὸς Ιωάννου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν νιῶν ἡμῶν, Ἡραλειανοῦ τοῦ προσθετούρου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ διάκονου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ἀξίων, τὰ προς τὴν ὑπόθεσιν ἀντικοντα ἀριστερέντες ἀντιτράψαντο, ἡσθημεν ἐν ἀνδρὶ τῆς ὑμετέρας τάξεως ἱερῶν ἀξίων καὶ εὐλαβῆ πρόθεσιν ἡμᾶς εὐρηκαντο, καὶ μετὰ τῶν τῆς πρεσβείας ἐνόδων, τῇ φροντὶ καὶ τοῖς τρόποις συγάδοντα. Εὐκτάσιον γάρ πρᾶγμα, καὶ πλῆρες γραπτός, ἵνα δοῖ τοις κεραμέων δόμῳ, οὐδὲ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς τάξεως συνέδῃ εἶναι συγκλήρους. Καὶ ἄλλῃ ζεῦρι, «Ο Θεός σε ὑγιη διαφυλάττε, ἀδελφὲ τιμώτατε.»

Sanctissimus archiepiscopus dixit: Nunc venerabilissimi notarii sanctissimae Ecclesiae nostræ, si quæ sunt chartæ apud eos presentem causam concernentes, ipsas nobis manifestas faciant. Et productis chartis per venerabilem Cosmam diaconum, notarium et chartophylacem, Macarius venerabilis diaconus et notarius, libellum ex persona clericorum Theopolis, et relationem synodi ibidem in regia urbe congregata, utrumque ad Joannem inter sanctos archiepiscopum ipsius regiae urbis, legit. Et Callonymus, venerabilis diaconus et notarius, ex codice epistolam ad Joannem sanctæ memoriae archiepiscopum Hierosolymorum, et ad Epiphanium piae memoriae Tyriorum episcopum, legit. Insuper etiam epistolam missam ab ipso Joanne Hierosolymorum episcopo et synodo sua ad sauctum Joannem legit. Et Stephanus, venerabilis notarius et diaconus, relationem missam ab Epiphanio Tyrio et synodo sub eo congregata legit. Et paulus venerabilis notarius et diaconus relationem cum gestis destinatam ab episcopis secundæ Syriae ad sanctissimum Joannem archiepiscopum regiae urbis; quæ omnia inserta fuere.

νοτάρος, καὶ διάκονος, τὴν σταλεῖται ἀναφορὰν παρὰ Ἐπικράντων ἐπιστολὴν, τὴν συνάδον ἀνέγνω, καὶ Παῦλος ὁ θεοσεβίστατος νοτάρος καὶ διάκονος, τὴν σταλεῖται ἀναφορὰν σὺν τοῖς πεπραγμένοις ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Συρίας διετέρας, πρὸς τὸν ἀγίον Ιωάννην τὸν τῆς ἁδίας μηδημονούσιον ἀρχιεπίσκοπον γενόμενον Ἱεροσολύμων ἐπιστολὴν, καὶ τῆς ὑπὸ αὐτῶν συνάδου, πρὸς τὸν ἀγίον Ιωάννην ἐπιστολὴν ἀνέγνω, καὶ Στέφανος ὁ θεοσεβίστατος

Ut quod in Paulo viro reverendissimo contigit apostolatu vestro patefiat; qui sacerdotio prædictus Antiochenæ civitatis, ita versatus esse dicitur in multis causis quæ religiosis alienæ sunt episopis, ut clericorum suorum proditione, habitatorum eiusam

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDAM.

Paulum Antiochenum de quibusdam accusatum episcopatu se abdicasse significat.

Justinus Augustinus Hormisdae papæ.

PATROL. LXIII.

dictæ civitatis, aliorum insuper frequentium incusa-
retur, non tantum legatis vestræ sanctitudinis in hac
regia positis urbe (ut ipsos quoque retinere censemus), verum post eorum recessum; qui malæ con-
scientiæ suæ testimonio veritus insuper ne, quæ-
stione habita, graviorem formam exitus rei posceret
recusatores libellos obtulit, ut liceret ei secedere a
suscepto (sicut dictum est) episcopatus officio; quo-
niam igitur cordi nobis est et fuit ut semper civita-
tum antistites in amore sint omnium communis, quo-
rum regendas acceperunt animas, Paulus autem
reverendissimus ultra se de suo (prout memoravimus) abdicavit sacerdotio, præsentem epistolam duxi-
mus dirigendam, ut vobis aperiatur, et orationibus
propriis cœleste nobis præsidium dignetur acquirere
Data calendis Maiis, Constantinopoli, Justiniano et
Valerio viris clarissimis consulibus (anno Domini 521).

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Eadem quæ in superiori epistola..

Per omnia sanctissimo ac beatissimo domino fratri
et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus.

Frequentiores quidem litteras facere ad vestram
beatitudinem et frui affectu fraternæ caritatis opta-
mus. Nunc autem ea quæ evenerunt epiuentes vestram
sanctionem non latere, presentibus usi sumus
scriptis. Moltis enim et non paro spatio temporis
perturbationibus Antiochiae maximam civitatem, quæ
est in diecesi Orientali prima, circumstantibus, sub
occasione quia Paulus amabilis Deo episcopatum me-
moratæ habuit civitatis, et multis urbis ipsius habi-
toribus, sicut dixerunt aliqui, a catholica sese se-
parantibus, et assiduas interpellationes tranquillissimo
et fidelissimo principi nostro ingerentibus, et
eorum quæ in accusationem ducebantur inquisitionem
supplicantibus fieri manifestam. Quæ quidem
initium olim sumpserunt, sicut nec directos a vestra
sanctitate Deo amabiles legatos latuit, cum in regia
degerent civitate, agnoscentes super his omnia, Me-
moratus ergo amabilis Deo Paulus prodesse sibi hoc
existimans per libellos proprios designate civitatis
desertionem et episcopatus Elegit, et universalem
quietem, et a causis alienationem se præferie mon-
stravit. Quæ omnia et amabilem Christo principem
nostrum manifesta reverentia vestræ fecisse novi-
mus: sed nunc omnibus nosbis pretiosius, et de quo
maxime noctibus et diebus bonum nuntium de his
qui ab amantissimo priuice et a nobis directi sunt
ad vestram beatitudinem Deo amabiles legati, ami-
cam Deo pacem nuntiantes, et omnia pulchritudine,
decora unitatem sanctorum Ecclesiarum aannuntian-

a OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD ANN. CHRISTI 514,
NUM. 5.

Hincmarus in Vita sancti Remigii episcopi Remen-
sis, postquam bellum Visigothicum, missamque ab
Anastasio Augusto legationem in Franciam enarravit,
agit de vicariatu seu de Primatu hujus presulnis
per universum regnum Clodovei Francorum regis,
quem ipsem primus ex archivis Ecclesiæ sue eruit,
illiusque originem Hormisdæ, qui hoc anno pontifi-

A tes, quam cito ad nos destinare dignemini, ut præ-
sentis cause (sicut sæpe scripsimus) sit cœleste
lucrum his qui in celerritate sunt bona correctionis
auctores, beatissime et sanctissime frater. Omnem
quæ est cum tua beatitudine in Christo fraternitatem
nos et qui nobiscum suot multis salutamus annis.

* EPISTOLA LXXXI.

AD * REMIGIUM REMORUM EPISCOPUM.

Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum
regis nuper ad fidem conversi

Dilectissimo fratri Remigio, Hormisdæ.

Suscipientes plena fraternitas tue congratula-
tiones colloquia, quibus nos germanæ salutis tue
laetificavit indicio, corporali cum spiritualibus officiis
incolumitate subnoxia, congruum esse perspeximus
B hanc ipsam quam mente gerimus verbis aperire
laetitiam. Agis enim summi documenta pontificis,
dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs.
Prærogativam igitur de nostri sumpsimus electione
judici, quando id operatum te esse didicimus, quod
cæteris agendum obnoxius imperamus, ut in provin-
ciis tanta longinquitate disjunctis, et apostolica
sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere
custodiam. Vices itaque nostras per regnum dilecti
et spiritualis filii nostri Clodovei, quem nuper, ad
miniculante superna gratia, plurimis et apostolorum
temporibus æquiparandis signorum miraculis prædi-
cationem salutiferam concomitantibus, ad fidem cum
gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis
consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitanis
decrevit antiquitas, præsenti auctoritate committi-
mus: augeutes studii hujus participatione ministerii
dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dis-
pensationis excubias. Et licet de singulis non indi-
geas edoceri, a quo jam probavimus acutius universa
servari, gratius tamen esse solet, si ituris trames
ostenditur, et laboraturis injuncti operis forma mon-
stratur. Paternas igitur regulas et decreta sanctissi-
mis diffinita concilis ab omnibus servanda manda-
mus. In his vigilantium tuam, in his curam et fraternæ
monita exhortationis ostendimus. His ea quæna
dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit
culpæ locum sanctæ observationis obstaculum. Ibi
fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad
quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quod
dicitur Deo placitura præsumere. Quotiens universæ
poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres
evocante, convenient, et si quos corrum specialis
negotii pulsat intentio, jurgia inter eos oborta com-
pesce, discussa sacra lege determinando certamina.
Quidquid autem illic pro fide et veritate constitutum,
vel provida dispensatione præceptum, vel personæ
catum Romanum suscepit, acceptam refert. At cum
certum sit *Clodoveum* ad Hormisdæ tempora non
pervenisse, sumpta inde ab aliquibus viris doctis
ansa existimandi eam historiam commentitiam esse,
iudeque varia scripta hinc inde prodire. Sirmundus
epistolam illam Hormisdæ ad Remigium a concilis
Galicianis rejecit, nullamque ejus rationem habuit.

Ex Labbei Append., tom. IV.

nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam nostram instructa relationis attestatione perveniat. Eo fieri ut et noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruator accepti. Deus te incolumem custodiat, frater carissime.

(Geminas sequentes epistolas nondum editas in collectione Avellana quæ continentur in codice Vaticano 4961 nacti Ballerini eas derunt in dissertatione præmissa tom. III operum sancti Leonis Magni, pag. clxvi, etc. Ex his ergo hoc transferuntur.)

Hormisdæ.

Cum necesse fuerit scripta domino filio clementissimo principi destinari, amplitudinem vestram silentio præterire nequimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes eos qui in rem destinati sunt, commendamus, postulantes ut, domino nostro auctore, sub vestra dispositione celeriter ut (*tog. ad*) destinata perveniant, ut sacratissimus et

A religiosissimus imperator meritorum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus animo non pro honore tantum qui debetur sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestræ sanctitudinis. Nam quicunque tuo comprobatus judicio fuerit, est apud nos etiam judicatus probatissimus. De opera tamen et favore, qui sacrosanctis inferendus est ecclesiis, tunc demum opportunius statuerit, cum legati, quos nuper ad regem magnificum Trasandum destinasse noscimur, reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supernum nobis præsidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data xv cal. Decembris, Constantinopoli, dominó Justino perpetuo Augusto (*supple cos.*, id est anno 219), accepta xi cal. Junii Rustica cos., id est an. 520.

DECRETA HORMISDÆ PAPÆ

EX GRATIANO DESUMPTA.

DECRETUM PRIMUM

Qui ad pœnitentiam agendam in monasterio recluditur, presbyter non ordinetur.

Si ille qui ulti petit pœnitentiam, quamvis eam perfecte agat, non potest episcopus aut presbyter ordinari, ita ut etiam per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea convincitur pœnitentiam acceperisse, dejiciatur : ille ergo qui invitus ad pœnitentiam agendam mittitur in monasterium (qui utique nihil aliud quam pœnitens dicendus est), qua conscientia ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi talia quælibet contra auctoritatem sedis apostolice, vel contra trecentorum decem et octo episcoporum et reliquorum canonum constituta objiciat : quia quidquid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum credimus locutum, dictum fuerit, recipere, non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito (*Dist. 50, Si ille qui*).

DECRETUM II.

Nuptias occultas celebrare non licet.

Nullus fidelis, cujuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote, publice nubat in Domino (30, *quæst 5, Nullus fidelis*).

DECRETUM III.

Palea. Idem Eusebio episcopo.

Tua sanctitas requisivit a nobis, frater venerande, de filio adultero [F. adulto] quem pater matrimonium contrahere vult, sisine voluntate filii adulti facere potest; ad quod dicimus : Si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse. Potest autem de filio nondum adulto, voluntas cuius nondum discerni potest, pater eum cui vult in matrimonium tradere, et postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare et adimplere debet. Hoc ab omnibus orthodoxæ fidei

cultoribus, sanctum a nobis, tenendum mandamus (31, *quæst. 2, Tua sanctitas*).

DECRETUM IV.

Absque episcopi permisso in ecclesia consecrata non erigatur altare.

Nullus presbyter in ecclesia consecrata faliud altare erigat, nisi quod ab episcopo loci fuerit sanctificatum (a) vel permisum, ut sit discretio inter sacram et non sacram; nec dedicationem singlat, nisi sit. Quod si fecerit, degradetur, si clericus est; si vero laicus, anathematizetur.

EX DOCTRINA HORMISDÆ PAPÆ

CAP. IV.

Burch. lib. iv, cap. 57.

Si quis baptizat, aut aliquod divinum officium exercuerit per temeritatem, non ordinatur [F. ordinatus], abjiciatur ab Ecclesia, et nunquam ordinetur.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Certo certius visum semper fuit viris hactenus eruditis a Gelasio summo pontifice in synodo Romana 70 episcoporum scriptum fuisse decretum sive notitiam de libris sacris et apocryphis : cuius, ut omittam innumerabiles codices manuscriptorum vetustissimos ac præcipuae dignationis, et ipse Nicolaus I papa meminit epistola 42 ad omnes Galliæ episcopos missa, his verbis : *Consonat autem huic beatissimo papæ Leoni sanctus et facundissimus in decretis suis papa Gelasius ita iniquius : Decretales epistolæ, quas beatissimi papæ diversis temporibus de urbe Roma pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter suspiciendas docernimus, etc.* Multisque post illum annis Gratianus retulit in suam discordantum canonum Concordiam parte prima, distinctione 15, cap. *Sancta Romana Ecclesia*. Verum non defuerunt qui ex codicibus aliquot manuscriptis: præsertim Jurensi ex monasterio S. Eugenii, sive, ut cum vulgo loquar, S. Claudi et antiquissimo optimæ note Urgelessensi, ut qui vidit Stephanus Baluzius mili testis est, tribuere voluerint Hormisdæ papæ, qui a Gelasio tertius Romanam rexit Ecclesiam. Vide quæ

(a) Burchardus, lib. iii, cap. 48, in meo cod. ms. sic legit, et quantum arbitror, melius : *vel illius permisso sanctificatum est. MANSI.*

Chiffletius noster (cum sub prelo properaret ad A II. *De numero apostolicarum sedium.*) metam tomus hic noster quartus) Divinæ emisit in lucem, pag. 449 notarum in Vigilium Tapsensem episcopum, hoc initio :

Incipit decretale in urbe Roma ab Hormisa papa editum.

De Scripturis divinis quid universaliter catholica recipiat Ecclesia, vel post hæc quid vitare debeat.

TITULI.

I. *De ordine librorum canoniconum Veteris et Novi Testamenti.*

APPENDIX AD EPISTOLAS HORMISDÆ.

ADMONITIO COLLECTORIS.

Cum laudabili consilio ad genuinas pontificum epistolas spurias etiam illis affictas vir cl. Labbeus in sua collectione adjiciendas censuerit, ego pariter ejus exemplo spuriis, si quas forte offendit pontificum litteras dandas proposui. Equi igitur bonique facient lectores, si hoc loco epistolam Hormisdæ papæ legerint, quam suppositionis suæ expressos characteres præferre constat, cum Joannem papam laudem, qui sane pontificis Hormisdæ posterior fuit. Desumpta est ex Pœnitentiali Halitgarii episcopi Cameracensis ante annos 900 collecta, vulgoaque a Canisio Veter. Lect. tom. II, part. 2, pag. 143 edit. Busnag. (a).

INCIPIT EPISTOLA

HORMISDÆ PAPÆ PER UNIVERSAS PROVINCIAS.

Ecce manifestissime constat, quia secundum titulos antiquorum Patrum a sancto Joanne papa transmissons, et trecentorum decem et octo episcoporum sententias, sed et canones Gallicani concilii continere videntur.

Clerici in adulterio deprehensi, et aut ipsi confessi, aut ab iis convicti, ad honorem redire non possunt. Et quia forte non desunt, quibus vel proximia pietate suprascripta sanctorum Patrum severitas minime placet, sciant se trecentorum decem et octo episcoporum, et qui reliquos canones statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed forte maior est in illis pietas, quam in supradictis 318 episcopis, major in illis misericordia quam in sancto Joanne apostolico papa, major caritas quam in reliquis sacerdotibus, qui hoc per exempla vel remedia Ecclesiarum suis diffinitionibus deliberaverunt. Et ideo aut per promptam voluntatem praeciptis illorum consentiant; aut si non fecerint, omnibus contrarios se, et inimicos esse cognoscant. Quæ est ista inimica benignitas, palpare criminosa, et vulnera corum usque ad diem iudicij incurata servare? Quod si etiam eos durissima poenitentia per plures annos agere viderint, sic idipsum et salutem eorum consulere, et canonomus debemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctio humiliatis, nec instantia vel plangendi appareat, nec beatum David imitetur, qui dixit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrynis stratum meum rigabo (Psal. vi);* et illud: *Cinervem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (Ps. x),* nec eos jejuniis vel lectioνi vacare videmus, possi-

(a) Hanc ipsam epistolam iidem fere verbis descriptam, si pauculas quasdam variantes excepteris, vulgatij Jacobus Petit in tom. I Pœnitential. Theodori Cantuar. inter excerpta canonum ex antiqua collectione cod. Herovalhani desumpta. Ibi vero inscriptionem hanc ferre testatur Petit : *Epistola Hormisdæ papæ in universas provincias, quam tamen inscriptionem posteriori manu additam idem Petit*

Bmus agnoscere si ad honorem pristinum redirent, cum quanta negligentia, et cum quanto tempore, et inimica animæ securitate permaneant, credentes quod sic eis non acta poenitentia digna dimiserit Deus, quomodo sacerdotes indulssisse vident. Vero dico, quia illi ipsi, quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi advenirent, contra nos ipsas causas dicturi sunt, dicentes: quod dum aut asperitatem linguae eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosa adulaciones ipsorum libenter accepimus, nos eos dum illis iniungimus indulgemus in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus: nec recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est: *Quia per unum peccantem contra omnes ira Dei deservit. O pietas! O misericordia! Uni parcere, et omnes per exemplum malum in discrimen adducere!* Non ita svadet sanctus et beatissimus Cyprianus martyr dicens: *Qui peccantem verbis adulantibus paipat, peccaudi formitem subministrat.* Nec perimit delicta illi, sed fovet iterum, imperitus medicus, qui tumentes vulnerum simus manu parcente contrectat; et absconditum in profundis recessibus virus, dum servat, exagerat. Unde et sanctus Joannes Constantinopolitanus episcopus arguit dicens: *Imperitus medicus est qui indigesta putredine superducit vulnera ciatricem.*

Et ideo diligenter perpendite, si aut potest, aut debet fieri, aut tantorum, aut talium, quod supra memoravimus, sacerdotum canones contemnentes, alter quod illa statuerunt observare vel agere præsumamus: præcipue tum illorum trecentorum decem et octo episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri præcepert, tam sancta decreta negleximus, non illos solos despiciimus, sed et, sicut supra dictum est, et Africanos, et omnes reliquos qui ipsis ordinabantur per totum mundum per ecclesiasticam disciplinam aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnimus. Ego me in hoc pericule immittere non audeo, quia nec talia sunt merita mea, ut aliorum peccata in me excipere præsumam. Nec tantum eloquentia habeo, ut ante tribunal Christi contra tantos ac tales sanctos sacerdotes, qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque qualiter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die iudicij reddere rationem. Ego in quantum vires Deus dignatur dare, studere volo eorum

fatur. Animadvertisse etiam juvat Graianos canones 29 et 39, dist. 50, ex hac apocrypha epistola desumptis fuisse. Porro epistola apud Petit legenda nonnulla in exordio prefert, quæ in Canisiana desiderantur; incipit enim: *Si quis diaconus vel presbyter post acceptam benedictionem leviticam cum uxore sua incontinentis inveniatur, incontinentis abficiatur.* Ecce manifestissime,

præceptionibus et obaudire: quia cum talibus non rixas, sed pacem ex qualicunque parte habere desidero. Et hoc diligenter attendendum est. Quid si secundum quod scriptum est, illi clerici qui ad uxores proprias redeunt, ab integro ab officio suspendantur. Quod si etiam dicam et interumptiarum mariti; qui utique rem licetam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt: aut si ordinari fuerint, dejiciantur. De quibus sanctus Faustus episcopus in epistola sua dixit: *Perdit gratiam consecrati, qui ad officium vult exercitari mariti. Cum haec ita sint, qua conscientia quisque dicere poterit quod ille qui adulterium commiserit iterum ad honorem venire poterit?* Hoc loco, si aliquis fuerit qui dicat: Ergo negas misericordiam Dei, qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat;* et illud: *Nunquid qui cedit, non adjicit ut resurgat;* et illud: *Peculator in quaenam die conversus fuerit, omnes iniugitates ejus oblivioni tradentur?* Sed ad hæc voce libera respondere, et possumus, et debemus. Absit nobis ut de ipsis sententiis videamur vel leviter dubitare. Diffinitissime enim credimus quod quisque ad hiemem vitam suæ penitentiam egerit, non solum indulgentiam accipiet, sed etiam ad præmia æternâ perveniet. Propter regulam tamen ecclesiasticam et propter antiquorum Patrum instituta, quod absit a nobis, aut reprehendere, aut discutere audiamus. Cumque credimus ad vitam æternam post beatam penitentiam venire, ad honorem clericatus secundum tantorum Patrum præcepta novimus non debere reverti, in tantum, ut in canonibus scriptum est, ne nullus unquam penitens clericus ordinetur. Et si ille qui ultra petit penitentiam, quamvis eam perfecte egit, non potest episcopus aut presbyter ordiari, ita ut etiam si per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea convincitur penitentiam accepisse, dejicitur ille: qui invitus ad penitentiam agendum in monasterium mittitur, et utique quid aliud quam penitentes dicendus est, qua conscientia ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi alia quamlibet contra auctoritatem sedis apostolice, vel contra trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat: quia quidquid contra illorum distinctionem in quibus Spirituum sanctum locatum esse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse, non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem quam ille sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit, qui pro eo quod filios suos nec negligenter castigavit, et eos nec cedere [F. cedere], excommunicare voluerit, ipsi filii una die occisi sunt, et xxx millia de populo interficti sunt, et arca testamenti capta est, et ipse retro cadens fractis cervicibus mortuus est, et nomine ipsius de libro vita deletum est, etc. Contra Phinees, qui, pro eo quod, zelo Dei commotus, duos adulteros pariter interfecit, totum populum de Dei iracundia liberavit. Nec hoc ideo dico, ut, sicut ille fecit, etiam nunc per mortem corporum sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est unusquisque parvo tempore, donec vivit in hoc mundo, vereundam vel confosionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat. Et multum ei utilius est propter aliorum exemplum, quia nescit vivit, remota ab honore penitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quienque parvitati meæ in hac causa voluerit onerosus existere, aliud responsum dare non delibero, nisi quod supradicti canones continere videntur.

* EPISTOLA PRIMA

JOANNIS PAPE I AD ZACHARIAM ARCHIEPISCOPUM.

Denon accusantis episcopis.

Joannes urbis Romæ episcopus, Zachariae archiepiscopo salutem.

* Hanc cum sequenti supposititiam multa evincent.

A Exigit dilectio tua, frater carissime, præceptum (*Zachar. epist. 1*) apostolicae sedis, in qua Patrum decreta consilientum, quod nec tibi, nec ulli recte viventium et creditum sacerdotum, negare fas esse credimus. Et licet tibi pro merito (*Ianuc. epist. 2*) et honore sacerdotii, quo plurimum polles, vivendi et docendi ecclesiastice regulae nota sint omnia (notæ sint per omnia), tamen quia Romana Ecclesiæ normam atque auctoritatem magnopere postulasti, scriptis tuis breviter respondere curavimus (non denegavimus). De occultis (*Prosp. sent. 21*) enim cordis alieni temere judicare iniquum est, et cum, cuius non videntur opera nisi bona, peccatum est ex suspicione reprehendere. Oves ergo, quæ pastorii suo commissa fierint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, et nullatenus accusare possunt: quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur. Ideo ista dicimus, quia in scriptis vestris reperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, et alios ex certa ratione, et idcirco quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos. Quos scias nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem, posse convocari, nec in aliquo dijudicari, antequam cuncta quæ eis ablata sunt legibus potestati eorum redintegrantur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et Ecclesiæ quæ eis sublatæ sunt cum omni privilegio suo restituiri, et postmodum non sub angusti (angusto) temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum expoliati vel expulsi esse vindicantur, antequam ad synodum convocentur, et ab omnibus quisque sue provinciae episopis audiatur.

Nam nec convocari ad causam, nec dijudicari potest expoliatos vel expulsi (*In decr. Ivo. lib. iv*), quia non est privilegium quo expoliari possit jam annūdis. Unde et antiquitus decretum est: *Omnies possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos ante item contestatam (constitutam),** perceptor vel primas possessori restituant. Et alibi scriptum habetur: Ille qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et quæ possidet (possedit), securus teneat. Et alibi in synodalibus Patrum decretis, et regum edictis legitur statutum: Redintegranda sunt omnia expoliatis vel ejectis episcopis præsentialiter ordinatione pontificum, et in eorum, unde abscesserunt, potestatem (dominium) funditus revocanda, quoacunque conditione temporis, aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum, aut per quacunque injustas causas, res Ecclesiæ vel proprias, aut substantias suas perdidisse noscuntur ante accusationem, aut regularem ad synodum vocationem (convocationem) eorum, et reliqua. Est etiam in antiquis Ecclesiæ statutis decretum (*In decr. Ivo. lib. iv*): ut qui aheu invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituantur. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplam* (*Luc. xix*). Et in legibus sæculi cautum habetur: *Qui rem subripit alienam, illi cujus res dirupta est in undecuplum, quae sublata sunt restituantur.* Et in lege divina legitur: *Maledictus onniscius qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus, Amen* (*Deut. xxvi*).*

Talia ergo non præsumuntur absque ultione, nec exercentur absque sua damnatione. Tu vero, frater carissime, hæc vide ne transgrediaris, et reliquos episcopos tamen tuas curas commissos quam et alios firmiter tenere doceto, quia transgredi apostolica statuta absque transgressoris gradus periculo nullatenus possunt. Inimici vero (*Verba concil. v sub Symmacho*) accusatoribus, vel de inimicis dono (*F. domo*) prodeuntibus, s u qui cum inimicis morantur, non credatur:

** Perceptos legendum arbitror, non vero, ut habet e. Just., *præceptor.*

nece irati nocere cupiant, ne læsi se velint ulcisci. Hi quoque rejiciendi sunt, non approbandi. Haec, carissime, tene, et prohibita semper cave. Illud adimplere stude, quod bene ad Jesum filium Sirach dictum est: *Usque ad mortem certa pro veritate, et semper Dominus Deus tuus pugnabit pro te* (*Eccles. iv.*). Ilujus ergo rei gratia vobis et nobis sancta commissa est Ecclesia, ut pro omnibus laboribus (laboribus) et cunctis opem ferre non negligamus: quoniam dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet (*Luc. x.*). Ideoque tanta urgente necessitate, summopere vestra apostolicaque auctoritate, et reliquo episcopos oportet reprimere infestos, relevare oppresos, ut absque gravi (Dominio auxiliante) difficultate ipsi grata ter omni tempore sacrificare mereamur (mereantur) illæsi. Ad vos (*Ennodius in apol. pro eodem Symmacho*) quoque me reveri cogit propositi operis amica conditio, qui melioribus hactenus operam volui navare (opera volui narrare) sermonibus, B dum talem rationem exigit toxicata necessitas. Mandati celestis habitatio nos aut miscet, aut separat. Nec interest quæ intervalla nos segregent, si una in superna mansionis (superna mansione) clave retineantur. Nec vobis tales nocere valeant, si invicem adjutorum ferre non distuleritis. Inauditum autem genus sacrilegii est, quod mentitur religiosum honorem (honore) præfixi æmuli colorat. De honestat enim venerandi reverentiam nominis, qui adjutorem se in his quæ in Deum jactat commissum pollicetur. Contumelie genus est, quasi in solatio adesse sublimi (sublimis), juxta Apostolum: *Tu qui es, qui judicas dilectum servum* (*Rom. xiv.*)? Quid auribus imperitis illuminant, et graviorem vindictas speciem faciunt esse quam culpæ? Si odiorum habent, excessibus emendent (emundent). Cur ergo liberius condemnant sclera quam vitant? Sui profecto impugnator est omnis qui Patres insequitur, aut detrahere non formidat. Nihil est enim in quo inimicorum tela, Domino opem ferente, superare non valeatis, si juxta veritatis vocem, *talem qualēm Dominus precepit habueritis dilectionem ad invicem* (*Ioan. xiii.*). Data xv calendaras Novembri,^a Maximo (anno Domini 523) et Olybrio (526) viris clarissimis consilibus.

b EPISTOLA II.

AD EPISCOPOS ITALIÆ.

De Theodoro rege, atque de fide catholica adversus Arianos defendenda, deque ecclesiis eorum sacro ritu consecrandis, et divino cultui reconciliandis.
Joannes episcopus omnibus per provincias Italæ constitutis episcopis in Domino salutem.

Sæpissime multo (S. Leo, epist. 70) jam experimento didici sanctum pictatis vestre studium circa religionem Christianam gloriis crescere et dilatari augmentis, et lides recta, que non solum me, sed omnes Domini sacerdotes consolatur et roboret, vestris in mentibus et operibus per sacerdotale agnoscitur opus et dilatatur.

Quapropter, fratres, hortor vos et moevo, contra Arianam perfidiam, quæ olim non semel, sed saepè dannata est, et modo in quibusdam revivisicit, armari gladio Spiritus sancti, ut eam ita (adminiculante divina gratia) opprimere et extirpare valeamus, ut nec radix ejus in posterum inventiarur. Ecclesiæ vero Arianorum ubique invenieritis, catholicas eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate: quia et nos, quando fuimus Constantinopolitani per religionem catholica, quam et pro regis Theodorici causa et negotiis, suadente atque hortante, Arianosque extirpante piissimo atque Christianissimo

^a Hæc consolaris nota mendosa est, ut patet ex iis qua infra dicimus. Puto hanc referendam esse ad consultatum Maximi sine collega, qui incidit in annu. Domini 523. SEV. BINIUS.

^b Hanc epistolam Joannes pontifex, jussu Theodorici ab Urbe relegatus, scripsit ex carcere illo, in

A Justino orthodoxo imperatore, quascunque illis in partibus eorum Ecclesiæ reperire potuimus catholicas eas Domino opem ferente consecravimus. Et quanquam predictus Theodosius rex, eorum peste tacitus intrinsecus, et obvolutus extrinsecus, nos et omnem regionem nostram (vestrum) perdere, et gladio et igne consumere minetur, nolite tamen propterea deficere, sed viriliter in agro dominico elaborare stude, et (juxta Veritatis vocem) Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest et animam et corpus mittere in gehennam (*Matth. x.*, 28). Et egregius gentium apostolus inquit: *Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Jesum: quoniam Deus, qui dixit de tenebris lunen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex vobis. In omnibus tribulationis patimur, sed non angustianur: aporanur, sed non desituanur: persecutionis patimur, et non derelinquincur: dejicimur, et (sed) non perimus: semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem trudimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habemus autem eundem spiritum filiei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur: scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et non cum Jesu suscitabit et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multis gratiarum actiones (multos in gratiarum actione), abundet in gloriam Dei. Propter quod non deficimus. Sed licet is qui foris est noster homo corrumperat, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim, quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate aeternum glorie pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ videntur enim, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æternæ sunt (*II Cor. iv.*, 5-18).* Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitacionis dissolubatur, quod ex Deo ædificationem habemus, domum non manufactam, æternam in celis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitacionem nostram, quæ de celo est, superiordi cupientes, si tomen vestiti, et non nudii inveniamur. Nam et qui sunus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, et quod nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbatur quod mortale est a vita. Quæ autem efficiet nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur semper, et scientes quoniam dum sunus in hoc corpore, peregrinari a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem): audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Deum: et ideo contendimus, sive absentes, sive praesentes, placere ei. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus, spero autem et conscientiæ vestris manifestos nos esse. Non iterum nos commendamus vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente excidimus, Deo; sive sobrium sunus, vobis. Caritas enim Christi urget nos: astimantes hoc, quoniam si unus pro omni-

quo non multo post haec tempora pædore fameque consumptus expiravit. Hortatur episcopos Italæ ut fidem catholicam contra Arianos defendant, ecclesiæisque ab iis usurpatas sacro ritu catholicas reddant.

* Gregor. Turonensis eadem ferme habet c. 40 libri de Gloria martyrum.

bus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem jam novimus secundum carnem: et si agnoscimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetere transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Omnia autem ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliacionis, quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delictis ipsorum, et posuit in nobis, verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhorteante per nos. Observamus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso (II Cor. v, 1-21). Adujantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiamus. Ait enim: Tempore accepto exaudiavi te, et in die salutis adjungi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam

^a Erroneum est hoc et mendosum. Si enim vigesima septima Maii, at habet Martyrol. Romanum, idem Joannes anno Domini 526, sub consulatu Olybrii mortuus esse ponitur, nequaquam sustineri potest, eundem tertio idus Junii, eodem anno et sub eodem consulatu Olybrii, hanc epistolam scrisseps.

^b Consulatus Maximi hoc loco superadditus est, adeoque expungendus: uteque enim diversis annis consulatum gesserunt: ille anno Christi 523, hic 526. Accedit quod neque in idus Junii sub consulatu

Affessionem, ut non viluperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmctipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagiis, in carceribus, in scditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non facta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iustitiae a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores et veraces, sicut qui, ignoti et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. vi, 1-10). De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, pacem habete, ut Deus pacis et dilectionis sit semper vobiscum. Amen (II Cor. xiii, 11, 13).

^a Data iii idus Junii, b Maximo ^a et Olybrio viris clarrisimis consulibus.

Maximi hanc epistolam datam esse concedi possit. Nam eo tempore Joannes nondum erat pontifex, qui mense Augusti ejusdem anni sedere coepit. Dicendum ergo hanc epistolam scriptam esse tempore consulatus Olybrii absque collega anno Domini 526. Hinc patet cur supra dixerim epistolam praecedentem referendam esse ad consulatum ^b Maximi sine collega.

Mendoza haec quoque temporis annotatio, cum anno 526 die 27 Maii obierit Joannes.

EODEM TEMPORE.

TRIFOLIUS PRESBYTER.

NOTITIA.

(Ex Cave.)

Trifolius, dignitate presbyter, cuiusnam vero loci quis nobis divinabit? Clariut anno 320. Quæsiverat ab eo Faustus, senator Romanus et prætorio præfectus, si quid in scriptis Patrum de doctrina Scytharum monachorum reperiri posset. Fausto respondit per epistolam Trifolius, qua ex quatuor concilio-

Crum generalium decretis contra Joannem Scytham, ejusque monachos qui Romam nuper advenerant, agit. Hanc epistolam in fine quidem mutilam, ex schedis Sirmondianis eruit Labbeus, et in lucem emisit Concil. tom. IV, pag. 1340.

TRIFOLII PRESBYTERI EPISTOLA AD BEATUM FAUSTUM^{*} SENATOREM

CONTRA JOHANNEM SCYTHAM MONACHUM.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Qui Dioscori diaconi missam ad Romanum papam Hormisdam ab urbe CP. relationem de monachis Scythis, qui unum de Trinitate passum et crucifixum affirmabant, itemque Germani et Joannis episcoporum sequentes suggestionem, tum Horsmidae p̄p̄ 66 aliasque multis deinceps ejusdem eam in rem epistolæ attente perpenderit, ita hanc dubie non invitus leget iueditam hactenus Trifolii presbyteri de eodem argumento epistolam ad Faustum senatorem, quam inter schedas Sirmondi nostri delitescentem

D reperi, tibique nuuc, lector, repræsento, ut de tota hac controversia certius judicium feras.

Mandare mihi dignatus es monachos Scythas a Constantinopoli advenisse, qui unum de Trinitate prædicant crucifixum, sperans a parvitate mea, si tale aliiquid in doctrina Patrum repererim. Ista doctrina de fonte Arii prodit, et est conveniens omnibus hæresib. Vita quidem quatuor synodi in definitione fidei non posuerunt, id est Nicæna, Con-

^{*} Is videtur Faustus ad quem præf. prætorio exstant plures epistolæ apud Cassiodorum, lib. vi Variarum.

stantinopolitana, Ephesina prima, et Chalcedonensis A de hoc quomodo confitemini? Dorotheus archimandrita dixit, in nomine Patris et Spiritus sancti baptizati sumus, confitentes Salvatorem nostrum Iesum Christum, qui descendit et incarnatus est a sancta Virgine Maria et hominem induitus est, et crucifixus, unum de Trinitate esse passum. Talia dicentes suprascripti archimandritae acceperunt damnationem cum Eutychete, et omnes haereticci. In epistola, inquit, Procli scriptum est, unus de Trinitate passus est. Si epistolas Patrum Athanasii, Cyrilli, et Leonis, que per universales sanctas synodos relectae et confirmatae sunt, haeretici fraudaverunt, quia magis epistolas Procli quae nec in synodi definitione posita est? Semper haeretici male interpretando dicta Patrum haereses suas confirmare conantur, sicut dicit S. Cyrilus episcopus Alexandrinus ad Joannem Antiochenum inter alia: Quando autem quidam eorum qui recta perversitate solent, meas voces in sibimet placitum mutant, non admiretur hoe tua sanctitas, sciens quoniam omnes haeretici de Scripturis divinitus inspiratis sui cogitant erroris occasiones. Et post pauca: Quoniam vero adjicimus quod epistolam opinabilis patris nostri Athanasii, ad beatissimum Epictetum destinatam, recte habentem corruptentes quidam ediderunt, ut per hoc plurimi nocerentur. Item papa Leo ad Marcianum imperatorem (Epist. 73), inter alia: Quia vero quorundam haereticorum versus tua nequitia, ad conturbandum nostrorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatam memoriam Flavianum dedi, falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam verbis vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret. Si quid tale in dictis sanctorum Patrum invenitur, quod non convenit sanctis epistolis, aut definitioni synodi Chalcedonensis, appare illud ab haereticis fraudatum esse. Iniquitas semper dicitur, et nunquam cedit. Quid est dicere unum de Trinitate passum, nisi ostendere et alterum de Trinitate impassibilem, sicut Arius? aut quid est dicere unum de Trinitate passum carne, nisi ostendere et alterum impassibilem, sicut Nestorius? Sedes vero apostolic Romana super fidem synodi Chalcedonensis nunquam permisit unam syllabam aut unum apicem addi aut minui. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam. Suprascripta fides synodi ipsa est que convenit Evangelio et apostolis, dicente Salvatore: Sic oportebat Christum pati et resurgere secundum Scripturas (Luc. xxiv, 46). Ait Petrus apostolus: Christo igitur passo carne, et vos igitur ead cogitatione armamini (I Pet. iv, 1). Paulus apostolus dicit: Nos Christum prædicamus et hunc crucifixum (I Cor. i, 19). Et iterum dicit: Quicunque vobis aliud prædicaverit præter quod a nobis prædicatum est, apostolus sit..... Cetera videntur in ms. desiderari.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI

AD ANN. CHRISTI 533, NUM. 4.

Cum propositione haec, Unus de Trinitate passus carne, in variis sensus distracti possit, de quibusc agit Lupus in notis ad synodum Ephesinam, inde eamdem totum tragœdiæ excitat. Trifolius presbyter in epistola ad Faustum senatorem, eam simili propositus interpretatione ex epis. atque: *Ista doctrina de fonte Arii prodicil, et est concvens omnibus habebus, etc.* Verum si error presbytero isti condonan-

dus, qui a Fausto senatore de hac propositione interrogatus per epistolam, nec certior factus de fide et doctrina Scytharum monachorum : sed de turbis duntaxat ab ipsis Constantinopoli et Romæ excitatibus, facile sibi persuasit eos propositionem illam heretico sensu asservare, maxime cum et legatos Hormisdæ pontificis Romani adversarios haberent, et ipsūmet pontificem. Præterea nec ipsa propositio Scytharum

A fideliter ad Trifolium relata est, ut liquet ex epistola ejus initio. Quæsivit enim ab eo Faustus senator, quid de illa propositione sentiret : *Unus de Trinitate crucifixus est* : et tamen propositio monachorum Scytharum hæc erat : *Unus de Trinitate crucifixus est carne*. Omnia Trifolii dubia resoluta Natalis Alex. in Diss. scænli sexti Ecclesie, diss. 1.

ANNO DOMINI DXXV.

ELPIS UXOR BOETII.

HYMNI

IN HONOREM SS. APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

HYMNUS I.

Decora lux æternitatis auream
Diem beatis irrigavit ignibus,
Apostolorum quæ coronat Principes,
Reisque in astra liberam pandit viam.
Mundi magister, atque coæli Janitor,
Romæ Parentes, Arbitrique Gentium,
Per ensis Ille, hic per Crucis vicer necem
Vitæ Senatum laureati possident.
O Roma felix, quæ duorum Principum
Es consecrata gloriose sanguine :
Horum crux purpurata, ceteras
Excellis orbis uua pulchritudines.
Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,

In unitate, quæ gubernat omnia,
Per universa sæculorum sæcula. Amen.

HYMNUS II.

Beate Pastor Petre, clemens accipe
Voces precantum, criminumque vincula
Verbo resolve, cui potestas tradita
Aperire terris cœlum, apertum claudere.
Egregie doctor, Paule, mores instrue,
Et nostra tecum pectora in cœlum trahe :
Velata dum meridiem cernat Fides,
Et solis instar sola regnet Charitas.
Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In unitate, quæ gubernat omnia
Per universa æternitatis sæcula. Amen.

ANNIS DOMINI CCCCLXXXV-DXXV.

A. M. SEV. BOETIUS

SENATOR.

PROLEGOMENA GENERALIA.

IN DIVI ANICII MANLII SEVERINI BOETII OPERA,
AD MAGNIFICUM VIRUM D. ANTONIUM FUGGERUM,
INVICTISSIMORUM IMP. CAROLI ET CÆSAR. FERDINANDI FRATRUM A CONSILIO,
HENRICI LORITI GLAREANI.

PRÆFATIO.

Cum in celeberrimum ac eruditissimum hunc auctorem præfari vellem, generose D. Antoni, multa sane mihi velantequam in manus ipsum desumpsisse, perpendenda, ac lynceis (ut dicitur) oculis conspicienda occurrabant, quippe quem sciam ab aliquot jam annis a multis male audire, nec dignum quin inter classicos numeretur scriptores. Alii scilicet dictio non placet, phrasin aiunt duram, stylum diversum. Alii eruditio nemis proletariam culpent, quædam etiam ambigua, ac vix doctis auribus digna. Quibus omnibus respondere, certe difficile videtur. Porro quoties adocitissimis nonnunquam de eo iudicium inquireremus, dii boni quam saxe in mentem venit illud Flacci:

Tres mihi conviva prope dissertere videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.

Laurentius Valla, arguissimus linguae Latinae judex, Boetium eruditorum ultimum nominare non dubitavit, nimis, quantum ego iudico, propensus in ejus viri reprehensionem. Vallam quidem exagitatum eo quo vixit tempore existimo ab iniquis iuriis iudicibus, qui Boetium nulla alia ratione magnum judicabant, quam quod proximc

ad sophisticen, qua illi excellebant, accedebat. Ut verum sit, quod vulgo dicitur, Tantum quisque probat, quantum se assequiputat. Accedit etiam hoc cur magis hic auctor, alii eximiis auctoriibus prope exsultantibus, in barbarorum manibus haserit, quod tanta docet diligentia, ut nimia ejus in docendo sedulitas propemodum lectori, paululum fastidiosus, sit tedium. Idque in philosophicis potissimum, et in mathematicis. Eam lamen sedulitatem in musicis rei difficultas ita vicit, ut ibi intactus multis annis fuerit, donec veniret nunquam satis laudatus vir Franchinus Lauden., qui in eo illustrando magnum opera pretium fecit. Fuit hercle ante annos aliquot ut multi, qui Musican profiterentur, non dubiarent palam dicere impossibile esse quemquam Boetii Musicen intelligere, quod insignis quidam Phorascus Coloniæ Agrippinæ ante annos 30, cum ibi philosophia operam navarem, mihi obiecit. Quod ei ita visum, quoniam præter cantum usum, nihil alioqui, quod ad ejus disciplinæ majestatem attinet, habebat. Et quitales sunt, majore per Jovem supercilium nonnunquam de auctoriibus judicant, quam qui sunt eximie docti, quod proh dolor! non in hac tantum contingit scientia, sed passim in aliis, maxime hac nostra temestate. Sed ad auctorem ipsum redeo. Scriptis multa hic quorun copiose meminit Thremius abbas. Quæ hodie quidem existant logica et mathematica, ea præcipua puto, nec pharsi diversa, nec stylo dissidentia, ut liceat haud obscurè videre ea omnia ex una exisse officina, utraque docta, eruditæ, ac doctrinæ fidelissimæ. De quibus logica, quod multi de iis varia prodiderint, indicia ac intacta relinquentur. Mathematica vero, qua ille nobis reliquit, omni encomio celebranda videntur, sunt enim multo dignissima. E quibus duo illius eruditissimi de Arithmeticis libri principem locum merito tenent, absolutum omnino opus, quantum ad theoreticen attinet, cui nihil demi, nihil addi potest, omni parteteres ac rotundum. Quamquam Georgius Valla in portentoso illo volumine de rebus fugiendis et expetendis, ex Martiano Capella, memorabile quiddam (si diu placet) adjicere visus sit. Sed ille idem Georgius cum reconditiona omnia in arithmeticis ex hoc auctore habuisse, ne semel quidem eum cum dignitate nominare voluit. De musicis idem dico. Ibi enimvero habuit Guillielmos, Bryennios, et nescio quas alios auctores, non admodum celebres, Boetius in merita nomenclatura locum apud eum non habuit, cum quidquid solidæ eruditio eius in musicis Geor. Valla prodit, acceptum Boetio debuit, reliqua collectanea sunt inania, nec cælum, nec terram attingentia, in utroque tamen quæsita, jucunda magis quam necessaria subtilitate, ut Flinius de siderum musica prodidit. Quidquid hic noster auctor in arithmeticis ac musicis protulit, id in totum solidum est, ac discussum, fundatumque ex intimis maltheoseos principiis, inconcussumque in scula manebit,

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Quintus lamen liber de Musicis mihi quidem non videtur absolutus, tametsi scio aliter visum eximio viro Julio Martiano Rotæ, qui nuper in hunc auctorem præfatus est. Quicum mili pleraque de hoc auctore conveniunt. De duobus tunc modo voluminibus magna dubitatio videtur, nec adhuc plane apud me discussa, quantumvis mecum luctet, omnem moveam lapidem, rationes omnes mecum mutem, versem, volvam, ignorans

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo.

Ut est apud eumdem Flaccum. Nam si id opus de duabus Christi Servatoris nostri naturis, ac idem de sanctissima Trinitate ejus sunt, ut titulus præfert, nec stylus repugnat, qui factum est ut in opere illo de philosophiae Consolatione, quod ultimum ejus existimat, cum toties occasio esset, ne semel quidem Christi mentio fiat? Erat incarcere optimus ille vir, dubius de vita. Tyrannus truculentus imminebat, tractabat de divina providentia negotium arduum. Ibi de hisceculi malitia, defortunæ instabilitate, de malorum hominum in hoc mundo imperio, per totum opus conquestus. Et scilicet, non erat in his Christus, homini tam docto, viro tam honorato ac pio vel semel nominandus? Christus, inquam, omnis patientia exemplum, longe maiores injurias ab inimicis passus. Deus, Dominus, Creator a creatura cruci affixus, non erat ille, inquam, in hoc tam splendido, ut videri volunt, opere nominandus? Ego igitur, ut ingenue fatear il quod res est (etsi scio quam magnam mihi moveam hac opinione invidiam, et plus quam Camararam, dicendum tamen est, quod animo sedet meo), mihi quidem magis philosophicum opus videtur quam Christianum, nec tamen indignum quod a Christiano homine legatur, sed indignum ut ab eo scriptum credatur, qui ipsi Christo dato in sacro baptismate nomine, ipsum antescrittis professus. Nec ob ipsius professionem (non licet numerantur captivitatis causa) in carcere detrusus, ne semel quidem Christi facial mentionem. Non exaggerabo pro dignitate negotium, satis est lectori indicasse quid me polissimum moveat. Sed enim de stylo, quam is quadrum cum aliis Boetii prefationibus, judicium aliorum esto. Multis sane (e quorum numero me facile dixerim) prosa illa cum carmine non unius hominis esse evidetur, longe majorem gratiam habet carmen quam jejuna illa prosa. Quod simul atque quis secum diligenter perpendit, videbit me non temere opinatum esse. At quid dicemus de tot ante nos doctorum virorum judicio? Quis unquam ea de re dubitavit? omnes ne excludierunt? Non aio. Quid tum? Non cogitarunt, inquam. Si cogitassent, si judicassent, si discussissent, melius nobis ea aestimare potuissent: sed non venit in mentem, aliis occupatis cogitatibus. Quemadmodum et nostra aitale, nemo paulo eruditioris judicium homo, eruditissimos absolutissimosque illos Rhetorices ad Hierennium libros Ciceronis existimabit, sed alterius cuiuspiam docti viri ea temestate, quæ maxime tunc magnis ingenis floruit. Atqui Laurentius Valla, Angelusque Politianus, eloquentia Romanæ lumina, ac exactissimi judicij duo viri ubique, ut Ciceronis, allegant. Non erat, inquis, illis nasus? erat utique, sed non cogitarunt, alioqui ex styli diversitate, ac ex multis aliis argumentis colligere facile poterant non esse ea Ciceronis, quamvis et docta et pura et elaborata, quamvis inveterata hominum opinio reclamat, denique quantumvis et Georgius Valla et Antonius Mancinellus et quidam alii luctati sint, ut id hominibus persuaderent, omnes id lucrati, ut apud cruditiiores vel stupidi vel per-

tinaces dicimere anlur. Sed ad philosophie consolationem illam redeundun. Si Musas recole mereeticulas vocal philosophia, ut sophistæ garrisunt, quod nihil solle consolationis, nihil medicinæ afflito afferant animo, sed ipsa sit vera ejus medela, quidni et nos, quibus Christus veram fidem fecit, ridebinus vicissim jejunam illam philosophiam, zzi si; Kópzus; hinc facere jubeimus, quæ in hoc mundo felicitatem tot philosophis mentita, tanto fortius deceptis hominibus, quanto matrona alullera fortius mereeticula fallit, infirmo Boetio adesse ab nescio quo facta initio hujus operis. Nihil enim plus firmatatis habet philosophia, quam Musæ, ut criticis placet, mereeticula, gentili homini elegans, Christianoridiculum inventum. Atqui si queras quem auctorem ejus operis puem, haud facile dixerim; conjectura tamen haud exigua colligimus, fuisse aliquem non indoctum, aut aliquos potius doctos, qui in gratiam optimi iri hujusmodi lamentationem instituerint, velut funebre solatium injuste exso. Nam Boetium huiusquam tam stupidum fuisse putandum est, cum in carcere detineretur, ut tyranicus injuria meminisse tam impotuerit. Verum de hoc opere plus quam satis. Egregie vero impudens fuisse videtur, quisquis de disciplina scholastica sub hujus auctoris titulo librum emisit, stultiores autem qui Boetii opus credidere. Geometriam incepertine cum juvenis esset, ut quibusdam visum est, ac omiserit, alio detentus studio, an senex post Arithmeticas ac Musicos libros non perfecerit, haud equidem scire possum. Certum est eam ad nos absolutam non pervenisse. Sed nunc de typographo ac operis castigatione dicendum.

Joannes Waldner Tigurinus, vir de optimis auctoribus cum Latinis, tum Gracis, cum rei etiam familiaris facula summe meritus. Boetii opera ante aliquot annos excudere prelo suo orsus, morte præventus tam pium opus perficer nequivit, idem tamen occasione dedi Henrico Petri, summo amico nostro, et de bonis litteris non minus merito, ac quotidie benemerenti: qui omissum, Parcaram invidia, opus feliciter perficit, adjutores nactus tum vivos doctores, tum mutos, hoc est et eximii iudicii viros, et veteres codices. Adfuit enim huic editioni D. Seb. Munsterus ad hujusmodi honesta negotia natus, infatigabiliter ac diligentia. Codex etiam peretus ex Dei Opt. Max. munere obtigit nobis, quem habuit reverendus in Christo pater ac dominus D. Jcannes Kern abbas cœnobio Dici Georgii in Hercynia sylva. Qui pro suo in sacras litteras et optimos auctores amore, hunc codicem mittere per multa milliaria non dubitavil. Ex quo codice multa in Musicis restituta sunt. Adfuit et D. D. Bonifacii Amorbachii codex ex bibliotheca ipsius, qua vix est in tota Germania instructior altera. Nec defuit meus codex, multis notatus locis. Hoc lectorem scire volui, ne temere præcipitatum opus crederet, quemadmodum nostra ætate fieri solet ab pecunia potius saucupibus quam solidæ gloriæ pelitoribus. Hocce igitur opus, magnifice D. Antonii, sub nominis tui patrocinio in lucem ire voluimus, quem constat de honestis disciplinis, nec minus de disciplinarum professoribus ita meritum, ut vix alium hac ætate liceat justius, et suo merito, sœculi hujus Mœcianatem vocare. Quod testimonium præter exteros multis eximios viros locupletissimum duo mihi eruditissimi ac nobis amicissimi viri dedere, D. Otmarus Luceinius, jam fato feliciter functus, et D. Christophorus Seld. reip. Augustanæ advocatus, uterque a te amatus, adjutus, evectus. Tua benignitas audaciam meam boni consulat. Friburgi Brisgov anno a Jesu Christi natali 1546 calendis Martiis.

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Jul. Martianus Rota Georgio Cornelio pontifici Tarvisino designato, salutem.

Primum rebus in omnibus semper fuit novi aliquid promere, secundum, ubi consequi illud nequeas, ab aliis de prompta meliora reddere, utrumque tibi præstare, pontifex Cornelii, cum vellem, diversas bibliothecas excutere corpori, sperans me et hoc et illud effecturum. Sed alterum quidem assequi nimine potui, libros enim quos in physicas auscultationes Severius emisit, quamvis eos existare non pauci sciunt, reprehendere tamen adhuc non valui. Alterum autem abunde, puto, consecutus sum, nam meliora quam fuerant hactenus impressa multo reddidimus ejus commentaria, quæ parlim varia transcriptione labefacta stabiliri, partim longa vestutate collapsa reparari multis in locis desiderabant. Neque vero quisquam a nobis hanc provinciam frustra susceptam opinetur, fuit enim Boetius non solum magna facundia vir et eruditione singulari, verum etiam juvandi plurimos incredibili studio tenebatur, atque ideo cum Barbaros armis ab Italia prohibere consul non posset, barbarum ab Europa disciplinis ejicere doctus non dubitavil. Aristotelem enim dialecticæ et utriusque philosophia, hoc est humanæ felicitatis, magistrum, primus et Latinitate donavit et exposuit, id quod Lucii Sylla dignitatem non exquirat modo, sed plurimum etiam excelluit, opibus enim et potentia fretus Cornelius Sylla, inventos Athenis Aristotelis libros Romanum portavit. Eloquentia et eruditioni fidens Marcius Severinus eosdem et Græco sermone in Romanam linguan translatulit, et ex obscuris adeo ut vix a paucis intelligenter, cuivis mediocriter eruditio pervios luculentis expositionibus efficit. Quæ utilitas non tantum illius etatis homines plurimum juvit, sed ad posteros quoque redundans in nos usque peruenit. Hanc ejus egregiam animi voluntatem cum interlegendum animadvertem, libuit mihi quedam ad ipsius cognitionem pertinentia in unum colligere, ut et illi quamvis mortuo gratiam, si possem, aliquam referrem, et tibi sapientiae callem acrius insistenti, multis et floribus coronam darem, neque enim arbitror ingratum tibi fuerit eum tanquam de facie noscere, per quem in dies magis ac magis profici, et ejus opera legendu mirum in modum delectaris. Quod tamen dum facio, me velim nullus existimet complures nostri temporis hominum imitaturum, qui partim omnia in majus tollunt, partim quedam, ac si redargui nequeant, communiscuntur: horum neutrum in præventione facturum me recipio, quamvis probe intelligam non esse facile suæ quoque tempestatis facta

describere, nedum ullius qui mille abhinc annis vita decesserit, in tanto præsertim scriptorum illius et succendentis æx silentio, qui ne publica quidem litteris commiserunt. Quamobrem a nobis plura nullus exspectet quam ex ejus aliorum vel libris cognosci potuerunt, aut evidenti conjectura saltem comprehendi. Ex tu, Georgi nobilissime, qualia cuncta in unum opus redacta, libenti, sicut omnia mea soles, animo percurre, et quam pridem nondum satis expolitam asportaras, nunc denique perfectam Boetii historiam accipe.

Anicius Severinus Boetius, Romanus, et nobilitate majorum et animi dotibus clarus, in ea tempora incidil quibus Italia a barbaris oppressa tenebalur. Natus est enim non ita multis post annis quam ab Alarico Roma caperetur. Floruitque Theodorici regis tempestate. Theodoricus hic a Zenone cum ingentibus copiis missus, ereptam Odavacri Italiam sibi vindicaverat, Ravennæque regni sede locata, cuncta pro libidine administrabat; quod videns Boetius honestis disciplinis animum applicuit, id sibi tantum superesse intelligens quod homine libero dignum foret. Eruditus itaque Græcis et Lalinis litteris ab adolescentia cum esset, quædam primun ex Euclide transtulit, atque ita transtulit, ut et dimitiendi rationes, et alia quædam de suo aljungeret, ac quod nondum Aristotelis extate repertum fuerat æquale circulo quadralum astruere docuerit. Arithmetican postea, Nicomachum, non ul interpres, seculus, sed suo usus iudicio, Latinis verbis reddidit. Et inde musicam perplexam et involutam disciplinam ex optimis quibusque collegit, qua in re Aristoteles copiam, et Pythagoræ judicium expressit. Exstat Theodorici regis ad Boetium epistola, quæ et Ptolemei Syntaxin, et Archimedis Mechanicen ab eo Latinitate donatalem affrat. Verum præludia hæc fuisse crediderint eorum quæ vir tanlus mente agitabat. Philosophiam enim Latinis litteris illustrare constituerat, non ut Varro stoicam, nec ut Tullius academicam, sed eam qua catervas obscuravit ab Aristotele inventam, et a tot præstantibus ingenio viris, extate tam longra celebratam. Id ipse his verbis significat: Ego omne Aristotelis opus quodcumque in manus venerit, in Romanum stylum vertens, eorum omnium commenta Latina oratione prescribam, ut si quid ex logicæ artis subtilitate, et ex moralis gravitate peritie, et ex naturalis acumine veritatis ab Aristotele perscriptum est, ad omne ordinatum transferam, atque id quodam lumine commentatoris illustrem. Igitur Porphyrium, quem Victorinus Afer compendio transtulerat, explanavit, et eundem a se mox interpretatum novis rursus expositionibus illustravit. Predicantis manum admoverat, cum ecce consul Romæ creatur, hoc ipse suis verbis significat: Etsi nos curæ officiæ consularis impediunt, quo minus in his studiis omne otium plenamque operam consumimus pertinere tamen videtur ad aliquam reipublicæ curam, elucubratae rei doctrina cives instruere. Nec male de civibus meis merear, si, cum prisca hominum virtus urbium catrarum ad hanc uonam rempublicam imperium transtulerit, ego ad id saltem quod reliquum est, Græcæ sapientiæ artibus mores nostræ civilitatis instruxero. Quare ne hoc quidem ipsum consulis vocalis officio, cum Romani moris semper fuerit, quod ubinque gentium pulcherrimum esset atque laudabile, id magis ac magis imitatione honestare. Hæc ille: ex quibus illud etiam falsum esse convincitur quod aliqui memoriae proddiderunt, Boelium omnia, non pleraque, relegatum scripsisse. Ad consulatum autem juuenis peruenit favore principum civilitatis. Puerum enim a patre relictum curandum suscepserant, quod et antiquæ Manlii Torquatij familia prognatum scirent, et novam Anicii proavi indolem perspectam in ipso haberent. Primo ejus consulatu rex Hunnorum et Italij Odoacer Phæba, Rugorum duce victo captioque, potitus est, sicuti Cassiodorus tradit, quibis solum, cum Symmacho semel, ipsum in consulibus nominal. Non solum autem dignitatem hanc ipse adeptus est, sed duos etiam filios suos, quod nunquam antea contigerat, consules eodem tempore vidit, Patricium et Hypatium. Anno illo Boetius in curia Theodoricum tum primum Romam accersilum, S. P. Q. R. nomine, magna facundia laudavit et in circa duorum consulum medius triumphale convivium multitudini exhibuit. Collegam in ultimo consulatu Symmachum sacerorum habuit, cum quo magistratum ita gessit, ut commune bonum privatis amicitiis præferret. Accidit ut Paulini consularis opes regi satellites appeterent. Hominem ingenuæ tutatus est. Albinum falso Cyprianus accusavit, innocentem consularem virum ostendit. Acerba famæ Campaniam urgebat, et acerbiorum coemptionem tyranni procuratores indizerant, eam exigi consul non sustinuit. Triguum quoque regis domus præpositum multoties ab injuria dejecti, et Conigastum fortunas optimi cuiusque insectantem compescuit. Hisce rebus factum est ut regis indignationem incurrerat, perditorumque delationibus in exsilium pelleretur. Accusacionis summa hæc fuit: quod senatum lexe majestatis accusaturum prohibuerit; quod ad Anastasium imperatorem litteras miserit de recuperanda libertate. Delatores perditis moribus homines tres extilerunt, Gauuentius et Opilio tunc ob innumeris fraudes exilio damnati, Basiliusque pridem a procuratione domus regis dejectus obseratusque plurimum. Purgasset facile Severinus objecta crimina, si coram delatores arguendi facultas sibi a Theodoricu data fuisset. Sed vel iratus oblatam sibi ultiōnis occasionem amillere, vel improbus a se excitata calumniam dissolvere noluit. Absens itaque vir et innocens et grandis natu Boetius malorum conspiratione relegatus est, nec a bonis in patria retentus, Ticinum secessit, urbem in Insurbibus positam, et sibi a tyranno præscriptam, in quam simul atque venit, quoposteris etiam innocentiam suan cognitam faceret, pulcherrimum illud de Consolidatione volumen, Ciceronem imitatus, conscrispsit. Nam sicut ille quo filiis desiderium levaret, de animorum immortalitate disceptans Tulliam supervivere monstrat, ita Severinus de falso et vero bono, deque providentia disputat, et omnia voluntate divina mortalibus evenire declarat. Verum in eo opere Cicero carmen non attigit. Boetius utramque orationem admiscet atque ita admiscet ut facile unicuique ostendat ingenium sibi quidquid tenasset nunquam defuisse. Sed quid naturali philosophia difficultius? quid dialectica spinosius? At utrumque disciplinam sic orationes sua pervagatus est, ut abdi-

tissima quæque cuivis prompta reddiderit. Neque vero selectum unum aliquod argumentum oratione consecutus est, sed philosophie penetralia ingressus, ea Latinis hominibus primus reseravit, que princeps Aristoteles de industria pluribus occultaverat. Quia in re optimos quoque consuluit, Theophrastum dico, Eudemum, Andronicum, Aspasium, Herminum, Alexandrum, Syrianum, Porphyrium, Themistium, de quorum sententiis, tanquam honorarii arbitri, dijudicat. Attestatur hoc expositio in librum Aristotelis de Enuntiatione tam prima duobus quam secundas sex libris absoluta, in quorum tertio cum de tribus contingentium modis se melius scripsisse dicat in libris physicis, suspicandum reliquit se naturalem quoque philosophiam enucleasse, verum hactenus tam hi desiderantur commentarii, licet fuerint Tarvisium hinc nuper asportati, quam illi quos in Analyticen et Topicen emisi. Si quidem et hos ipse citat, et in topicam Ciceronis septem libros a se confessos proficitur, opus varium, difficile, eruditum, nec a quoquam antea quam a Victorino frustra tentatum. Platonis dialogos ipse Latinos facturum se recepit, factos Cassiodorus asseverat, mirarer quomodo tanta præstare potuerit, nisi divina illa in librum Aristotelis de Interpretatione commentaria biennio scirem ab eo confecta, quod tempus via evolvendis tot expositoribus satis fuisse videtur, nedum eorum sententiis plerumque controversis et dijudicandis, et eligendis, et accommodandis. Inter Peripateticos enim celebris est ferme nullus qui in hunc librum non scripserit, quod et magnopere quidem necessarius sit, et multa doctrina refertur, sed acumine sententiarum et verborum brevitate perobscurus; commentabatur autem hec quo tempore Theodosius superalis Alpibus Clodoveum sociorem Francorum regem ingenti prælio profligavit. Cæterus Severinus non tantum in interpretando et exponendo Aristotele versatus est, sed pleraque etiam ipse veluti procreavit, horum in numero, sunt pulcherrimi illi quatuor de Differentiis topicis libri quibus dialecticos locos a rhetoriciis dirimit, et totidem alii de utroque syllogismo, item de divisione et definitione singuli. Nam qui ad syllogismos categoricos introductory inscribitur, titulum subornatum habet, cum libri Aristotelis de Enuntiatione, vel breviarium sit, ut ipse appellat, vel certe idem quod primus de categoricis syllogismis. Opus quoque de scholastica disciplina, non titulum modo, sed et elocutionem et inventionem mentitur, alter enim Boetius scripsisset, si ea de re scribere voluisset. Sed ipsun mittamus, ac de hebdomadibus aliiquid potius in medium afferamus. Sunt autem hebdomades opera septem partibus distributa, sicuti decem libris decades, et novem enneades, Hebdomades Varro primus inscrisit, deinde hic ipse, ex quibus libellus de substantia bono, et alias de unitate et uno sumptus est, retqua aut edita non sunt, quod ea sibi, ut significare videtur, commentatus esset, aut ad nos usque non pervenerunt. Hebdomades juventis composuit, velut et de duabus naturis et una persona Christi, hoc utilia existimemus verba faciunt. Episcopus, inquit scriptor epistolæ, tanquam valde necessarium cum præterire noluisse, et duabus naturis Christum consistere, et in duabus a qualiter catholicos credere, novitate dicti percussus. meditabar omnes animo questiones. Decretum hoc fuerat concilio Chalcedone celebrato, illucque Leo Romanus episcopus generalis, cuius epistola Romanam missa cum postea, nilentibus Acephalis condemnatum jam dogma revocare, pluribus convocatis Roma legerent, nec satis jam quid decerneret intelligerent, ansam Boetio dedil eum librum componendum contra Nestorium, qui duabus naturis personas totidem adjungebat, et Euthylen, qui unicam naturam et personam tuebatur. Ergo si quis ab imperatore Leone, qui rejectam sub Martiano Nestori et Euthylen opinionem focebat, ad Justinum usque suppuleret annos, paulo minus quinquaginta deprendet, quibus de Boetii cita detractis, prima juventutis tempora relinquentur. Verum hoc ut libuerit quisque accipiat, illud certo non admittendum contenterim, Boetium morte preventum Musicam non absolvisse. Nam quod objiciunt aliqui titulos eorum quae desunt adhuc superesse, id nos in contrariam sententiam potius trahit, absurdum esse existimantes nondum conscriptis rebus velle nomen imponere. Quod si quid imperfectum Severinum reliquit, id ipse theologiam fuisse censuerim. Satis enim superque Philosophiam illustraverat, itaque divina restabant, et jam multum processerat Augustinum secutus, ut ipse de Trinitate ad Symmachum sribens affirmat: Vobis, inquit, inspiciendo est an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus aliquos intulerit. Ex quibus illud etiam conigere possumus, cur nono denum anno Theodosius Severinum et Symmachum necarit, an quia senex inopinione Arius defecit, et inimicus adeo catholicis erat, ut eorum templum diruere in Italia voluerit, si Justinus Arius in Asia non restitueret. Propugnatores autem sani dogmatis cum alias semper, tum præcipue eo tempore Boetius et Symmachus extiterunt. Quamobrem tyrannus conjectos in carcerem obruncari jussit. Ticini incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius spiculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsum caput sustinuisse, interrogatumque a quoniam se percussum existimaret, ab impiis respondisse, atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra perceperisset, post paullum expirasse. Extinctus divinos honores a nostris consecutus est, quod pro catholicis contra perfidiam Arii mortem sustinuerit. Sunt qui sribant ipsum ante Ravennam occersitum, prætorioque regis præpositum, mox cum aliquot senatoribus occisum, quod Symmacho potius convenire videtur. Turris enim lateritio lapide fabrefacta etiamnum Ticini monstratur, Boetii carcer sepulcrumque ejus in æde beati Augustini visitur, qua parte in adyllum templi ascensus incipit, hoc epitaphio incisum:

Mæonia et in Lata lingua clarissimus, et qui
Consul eram hic, perii missus in exsiliu.
Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
En nunc fama viget maxima, vivit opus.

Circumferunt et aliud elogium quo sepulcrum ejus exornabatur anteaquam illic a Luithprando Longobardorum lege collocaretur. Ipsum quia paucis multa continet ad ejus vitam facientia subjunxit :

Ecce Boethus adest in celo magnus, et omni
Perspectus mundo, mirus habendus homo.
Qui Theodorico regi delatus iniquo
Ticini senium duxit in exsilio.
In qua se mestum solans dedit urbe libellum,
Post ictus gladio, exit et medio.

Hic finis viri clarissimi fuit qui facundia, probitate, doctrina, plurimum excelluit, ultimus omnium qui ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecrarint, primus omnium qui Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare experint, tanta apud posteros auctoritatis, ut ab ejus sententiis nulla ferme sit provocatio. Hujus morte magnam rem amisimus, et frustra a multis postea tentatum, Platonis et Aristotelis concordiam, quam utriusque philosophiae peritissimus et pollicitus fuerat, et nisi vitam eripuerint improbi, prastare solus potuisset. Ultio tamen paulo post insecura est divinitus: cœnanti Theodorico cum piscis caput illatum esset, visus est sibi rex in eo videre Symmachi faciem inferius labrum mordicus apprehendentem, torvisque oculis subinde minitatem, eo spectaculo consternatus tyrannus in morbum incidit, et simul atque quod viderat id se vidisse confessus est, expiravit. Ictu sanguinis mortuum sui divulgarunt, verum Amalasiuntia rei conscientia cum in regno successisset, patris acta contra ius et fas decreta rescidit, et Severini ac Symmachi bona in fiscum redacta eorum liberis restituit, paucis annis antea quam Belisarius a Justiniano missus Italia Gothos omnes expulit. Porro Boetii multi fuerunt: primus Stoicus, de quo mentionem facil Diogenes in Zenonis Vita; secundus Epicureus, quem Plutarchus in Conviviis introducit; tertius Cretensis Aristotelis studiosus et vir consularis a Galeno celebratus. Præter hos alii fuerunt et philosophi ambo et Peripatetici, unus hic ipse de quo satis jam dictum est, Patricius Romanus, alter Graecus et antiquior, quem et hic ipse in Porphyrio et Ammonius atque Simplicius ut Aristotelis interpretem agnoscurunt. Fuerunt itidem et duo Symmachi magnæ in litteris existimationis uterque: primus Gratiani et Valentiniiani temporibus; secundus Zenonis et Anastasii: illius epistolæ circumferuntur crebraque de eo in Macrobiis Saturnalibus mentio habetur. Hujus nihil quidem exstat; sed, ut Boetii testimonium præteream, Priscianus Casariensis de ponderibus scribens, sic eum laudat, ut omnes omnium disciplinarum apices consecutus videretur.

OPERUM PARS PRIMA. OPERA PHILOSOPHICA.

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LIBRI V.

(Ex editione ad usum Delphini.)

PROLEGOMENA.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Serenissimo Delphino Petrus Callyus.

Quidquid Ludovicus Magnus, augustus parens tuus molitur, SERENISSIME DELPHINE, id omne magnum est; seu populos regit; seu hostes expugnat; seu utrisque concessa pace gratificatur. Sed indoles et institutio tua regiorum operum opera sunt maxima. Tu quidem, velut nobile speculum, regales cum animi, tum corporis dotes ab ipso acceptas sic reddis, nihil ut in te desideretur quod imperatoriæ majestatis esse possit: tuam vero institutionem, quam rex ille sapientissimus suis consiliis exorsus est, selectissimisque viris corroboravit, magnificentissimo librorum apparatu ita perficit, ut ineffabili quadam necessitudine, quantum filius parente, tantum parens filio regum omnium præstantiam vincat. Ecce, continuato illius jussu, inter anticos auctores emicat SEVERINUS BOETIUS, seque tibi sistit, ut meliori quodam jure, sic majori spe fructuum uberrimorum.

*Omnium certe ejusmodi auctorum meritissimo BOETIUS tibi se sistit. Illi enim advenæ Galli-
corumque institutorum penitus ignari, præcone indigebant, qui, prædicata eorum dignitate,
aliquam in aula iisdem compararet existimationem: hic pridem a Philippo Pulchro Galliarum
rege, litterarum litteratorumque amantissimo principe, honorificentissime exceptus, prope*

domesticus est, aulicorumque morum tam gnarus, quam ab aulicis notus. Illi profani, nulli, nisi quam forte a novis interpretibus acceperunt, pietate commendantur; hic sacer, Christiana martyris splendidius quam Romana patricii micat purpura. Illi in uno duntaxat dicendi genere versati, aut solutam sine stricta, aut strictam sine soluta orationem habent: hic utriusque sermonis scientissimus, ut persuadet orator eloquens, sic poeta suavis delectat. Illi Musis mollioribus inspirati, suis sententiis si non laudent, laesam ostendunt mentem, quam sanare nequeunt; hic, docente severiori philosophia, perturbationes, errorum vitiorumque causas, ita dectigit, ut ad mentis salutem multum conferre posse videatur.

Si vero auctor ille faciles ad te habuerit aditus, SERENISSIME DELPHINE, majorem doctrinæ virtutisque accessionem se sperabit facturum, non solum in te; sed in omnibus etiam adolescentibus, ad quos, velut a capite ad membra, regiae tuæ institutionis forma derivatur.

Magnum quidem est, te geographiam, chronologiam, historiam tam profanam quam sacram, eximia Latinitate cumulatus, perfectissime callere; sed longe magis, illius, quam insitam habes cum de te, tum de Deo, notitiae philosophicum, quod BOETIUS hic suggerit, accipere incrementum: illæ etenim priores disciplinæ huic posteriori, non secus ac mancipia dominæ, famulantur. Hac informatione princeps tanto altius populos supererinet, quanto sui conscius. Conditorisque intelligens, divitiis, honoribus, voluptatumque illecebris, quibus regale solium circumfundì solet, contemptis, et humiliore de semetipso et sublimiore de divina majestate concipit sensus. Non omittendæ erant eæ quæ animo tuo vere regio impressæ sunt, artes ingenuæ; sed illa quam BOETIUS inspirat, humanae divinæque naturæ notitia tibi omnino necessaria videtur; suis etiam sceptra non carent miseriis, quibus philosophicum illud consulis Romani remedium utiliter potest adhiberi.

Quamvis autem augustum tuum genus et præstantissima tua eruditio te adeo evexissent, ut aureus hic liber magno tibi deinceps usui esse non posset, grande tamen tuum DELPHINI decus id a te videtur postulare, illum ut librum tibi legi cures, cum alias ob causas, tum maxime ut BOETIUS Gallicis academiis, a quibus pari qua olim a Romanis mænibus injustitia dudum exsulavit, tuo regali exemplo restituatur; turpe nimirum regno Christianissimo sacrum hunc doctorem Virgilio, Ciceroni, Aristoteli, cæterisque religionis Christianæ hostibus postponi, eoque magis quod, ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister nostras Christianorum scholas affluentibus doctrinarum omnium copiis ditaverit, Grammaticam, fugata barbarie, sanctos fabularum usus docuit; rhetoricae lectissimis verbis verissimisque sententiis ornavit, philosophiam obscuritatem liberatam ita excoluit, ut quicunque huic parere voluerit, is omne atq[ue] tempus possit sine molestia transigere.

Patere ergo, SERENISSIME DELPHINE, virum pariter nobilem, doctum et sanctum, regiam ingredi, cæteris auctoribus tuis annumerari, et inter illas, quas in litteris feliciter consumis, operas tibi audiendum proponi; sanctitatem hic cum doctrina, utramque cum nobilitate sic animadvertes conjunctam, ut quidquid ibidem erit obvium, id augusta tua haud indignum origine, et ad tuam scientiam augendam et ad coronam æternam, cui reges omnes studere debent, consequendam conducere plurimum possit. Cadomi cal. Novemb. anno Domini 1679.

PRÆFATIO.

Inter plurima Boetii nostri opera, præstantissimum celeberrimumque est illud quod inscribitur *Consolatio philosophie*. Sed quæ hactenus edita sunt hujus operis commentaria, hæc tam imperfecta fuerunt, ut non immerito ad usum Serenissimi Delphini nova institui mandentur. De antiquis novisque pauca præloquar.

I.

Antiqua, inquam, consolationis philosophice, aut potius minus recentia commentaria sunt imperfecta: quæ enim commendes? eane quæ S. Thomæ tribuuntur? an ea quæ sunt Raymundi Palasini Albiensis dicti Valderici? an quæ Jodoci Badii Ascensi? an quæ Joannis Bernartii Belgæ? an quæ Theodori Sitz-

Amani Thuringi? an quæ Renati Vallini Nannetensis? Plura, etiam diligentissime conquisita, videre non potui. Sed hæc omnia aut ridicula sunt, aut ad patefaciendas Boetii cogitationes minime idonea.

Primum enim quæ S. Thomæ tribuuntur in hanc Consolationem philosophie commentaria, hec ridicula sunt: nam, ut infinita omittam, quis temperet a risu, legendo hæc lib. I, pros. I: *Eleys, inquit, est civitas Græcia, in qua studuit Aristoteles: unde studia sua dicuntur Eleatica. Academia autem fuit civitas vel villa, in qua studuit Plato; unde studia sua dicuntur Academica; aut hæc lib. II, met. 5, ad ista verba, Tyrio miscere veneno: Thirus, ait, est vermis venenosus, in cuius sanguine intingitur purpura; aut hæc*

lib. iii, pros. 8: *Alcibiades*, inquit, *mulier fuit pulcherrima, quam videntes quidam discipuli Aristotelis duixerunt eam ad Aristotelem, ut ipsam videret; qua visa dixit: Si homines lynceos oculos haberent, ut quæque obstantia penetrarent, introspectis visceribus, corpus quod apparebat pulcherrimum, turpissimum videretur; aut hæc ejusdem lib., met. 8. ad hæc, Asperis echinis: echinus, inquit, est piscis parvus semipedalis, qui adhærendo videretur retinere navem: ubi ἔγεντο, Latinis remora, cum echinis confunditur. Infinitus sim, si omnes hujus commenti potius quam commentatori in grammaticam, poesim, historiam, et mentem ipsius Boetii errores contendam enumerare. Quare hoc opus non crediderim esse S. Thomæ.*

Videtur autem hoc opus esse Thomæ enjusdam, natione Angli, patria Walensis, ordine Dominicani cui etiam tribuitur Summa logicæ, que vulgo S. Thomæ Aquinatis nomine impressa legitur: quod enim Thomas ille diceretur *Anglicus*, et Dominicanus esset, propter euendum ordinem et quamdam appellationis similitudinem, errore typographorum dici potuit primum *Angelicus*, postea S. Thomas. Hinc ab isto commentore lib. ii, met. 1, citatur Alanus, qui non floruit nisi sæculo decimo quarto, cum tamen S. Thomas vixerit anno 1274. Hinc puto hunc Thomam Anglice locutum lib. i, pros. 5, ubi, *Coemptio*, inquit, *est institutio super aliqua portione dauda de remenda vel vendenda, et vocatur vulgariter UNGELT*, quanquam forte, errante typographo, sermo fuit depravatus. Gallice dicimus *monopole*. Nescio etiam quomodo a S. Thoma dici potuisse ad finem 2 metri lib. i, *hæc Marquardus*.

Ac ne putas me hæc temere fingere, consulere poteris cum Vallinum, tom etiam Ascensium, qui pariter negant S. Thomam esse horum commentariorum auctorem. Non tamen continuo sancti Thomæ crediderim, inquit Ascensius præfatione in hos Boetii libros, *cum neque phrasim ejus redoleant, neque fecunditatem illam mirabilem, quæ in cæteris doctrinis ejus est, assequantur, neque tempori congruant; nam Alani opuscula, quem plusculos annos post ipsum sanctum Thomam obiisse tradunt carum rerum periti, nonnunquam allegant*.

Deinde commentaria Raymundi Polasmi Albensis dicti Valderici in tribus præsentim versantur: 1º in brevissimis quibusdam nominum aliquot obscuriorum interpretationibus, margine libri inscriptis: 2º in longiori quadam lectione astronomica, ad exponendas vices Hesperi occidentem modo sequentis, modo orientem præeuentis sole: *Pro quorum intellectu*, inquit ad metr. 5 lib. i, *est opus archimedare, id est confovere figuræ, quarum inventor Archimedes fuit. Notetur quid circulus, quid centrum, quid area, quid circumferentia? Egregia adnotationes!* 3º in quæstionibus, quas vocat *Cratonicas* circa quintum librum: *Quarum, inquit, hæc principialis voluntat quæstio, videbit utrum, divina providentia existente, liberum arbitrium sit hominibus. Ubi interpres ille videtur sententias Boetii animo non comprehendisse.*

A Quamobrem ex his tribus primum nobis videtur non sufficere, secundum redundare, tertium impedimento esse ad mentem Boetii hic percipiendam.

Postea Ascensius, ut ipse jactitat prædicta præfatione, docuit *carminum leges, et veritates; fabellas quoque et historias diligentius recitavit; et Latinitatis aut servatae aut neglectæ virtutem aperuit, dolens quod Graeca verba subinde incerta reperire nusquam potuit*.

At interpres iste, quanquam sibi magnopere placent, apud alios tamem male audit: *Ascensius Badius*, inquit Theodorus Sitzmanus, de quo statim dicetur, *hunc aliasque optimos auctores quisquiliis merisque affariis inquinare, impudenter dicam, an imprudenter, non abstinuit. Quid Asceasii vitium quamvis non constaret, idem nihilominus Ascensius ipsos non excessit grammaticæ limites, ultra quos ad accuratam horum librorum intelligentiam aliquid majus desideratur.*

Subit Joannes Bernartius, qui, pancis in solutam, paucioribusque in strictam hanc Boetii orationem notatis, seipsum videtur illustrandum ornandumque ita suscepisse, ut ubi primum vel minimam nanciscitur occasionem eorum quorum recordatur dicendorum, hæc sive ad institutum conducant, sive non, congerat, suam potius eruditioem quam auctoris mentem expositurus. Hic, inquit prædictus Sitzmannus, *librum hunc nobis tradidisset multo teriore, si licuisset: sed immatura morte sublatus in rationem Libitinæ venit, telamque, quam erat exorsus, imperfectam C reliquit*.

Succedit ipse Theodorus Sitzmanus, qui totus est in componendis variis lectionibus, ut quam melius expondere sensa Boetii existimaverit, hanc expunctis ceteris moneat retinendam. « Quibus tamen, ut ipse de semetipso ait, non raro inspergit alia quædam, vel ex philologia, cui unice hæc teus fuerat addictus: vel ex jurisprudentia politicese peu; vel ex orbe illo disciplinarum, quæ studio sapientiae famulantur, petita. *Quod profecto, addit, non aliam ob causam feci, quam ut grata vice nunc prodessem, nunc delectarem, hoc est, utile dulce miscerem.* »

Fidemne liberaverit suam hic interpres, æquus lector judicet. Ego vero existimo, primum quidem ipsum orationis Boetiane contextum, quem recensuit, D aliis perspicacioribus oculis indiguisse; deinde hunc interpretem alios veterum librorum interpretes imitatum, non tam aliorum quam sui gratia scripsisse: unde ita citavit alios sive oratores sive poetas, qui more Boetii locuti fuerant, ut cum unum auctorem suscepisset explicandum, plures, nullo exposito, nobis proponat interpretandos, homo felicis memoriae.

Denique Vallinus, nostro judicio, omnium optime de Boetio meritus est: contextum enim særissime corruptum emendavit: quamobrem, ut ipse de se ait, *optimos quosque codices consulimus contextumque ex eorum plerumque consensu recensuimus. Ii autem fuere duo manu exarati Sancti Victoris; duo ex bibliotheca Thuana iidemque vetustissimi; ex regia unus; itemque duo mei, sed recentiores. Græcus quoque eorumdem*

librorum codex, quos Grace interpretatus est Maximus Planudes ex eadem bibliotheca regia. Ex editis vero Florentinus anni 1513 et alius quiris optimus. Quinetiam idem Vallinus quosdam hujus opusculi locos, quos obscuriores putavit, suis notis illustrare conatus est. Propterea quæ Lugduni Batavorum, novem abhinc annis, typis mandata sunt, Variorum in hanc philosophicæ Consolationem commentaria, hæc Joannis Bernartii, Theodori Sitzmani, et Renati Vallini notis, velut clementum sine calce, constant.

Ipse tamen Vallinus, omissa omni verborum interpretatione, tacitaque Beotiana disputandi ratione, notas adhibuit tam raras tamque breves, ejus ut labor, alioqui utilis, ad perfectam hujus operis cognitionem habendam sufficere non possit. Et bœc antiqua sunt, sive potius minus recentia Consolationis philosophicæ commentaria.

H.

Prædicta commentariorum in Consolationem philosophicam vitia optime animadvertis vir ut gente, sic doctrina omniq[ue] virtutum genere prestantissimus, Carolus Sancta-Mauræus, Montauserii dux, Serenissimi Delphini moderator, et pro singulari sua in rebus principum consulendis prudentia, ægre tuti, facta prudentissimi illius Aufici, cuius consiliis quādiu usus est rex Theodericus, tandem vitam optimo imperatore dignam egit, obscurioribus verbis velata latere. Idipsum etiam novit illustrissimus Ecclesia princeps Jacobus Benignus Bossuetius. Condomensis episcopus, ejusdem Serenissimi Delphini præceptor, et pro eximia sua in divinis mysteriis sapientia doluit, cogitata sapientissimi illius theologi, quo docente humana libertas cum divina providentia conciliatur, compressiori quadam disserendi modo occultata ignorari. Id quoque vidit clarissimus vir Petrus Daniel Huetius, nostræ quondam Cadomensis academiæ alumnus; cuius etiam opera idem Serenissimus princeps ad litterarum et sapientie studia utitur, et pro incredibili sua in omnibus disciplinis eruditio ingemuit, elegantia excellentissimi hujus cum oratoris, tum poete, in quo tanquam in ultimo Romanorum hærede dites purioris Latinitatis reliquiae servabantur reconditæ, dicta inter obscuros barbari sui sæculi auctores permista contemni. Ila, inquam, præclara Galliæ nostræ lumen improbam hoc querebantur Boetii, hujusque Consolationis philosophicæ sortem, cum jussi sumus hos Boetii libros ad usum Serenissimi Delphini interpretatione et notis adornare. Meliorne, an deterior præteritis videbitur noster hic labor non possumus divinare: sed præscriptas nobis has, quæ sequuntur, leges ea qua potius diligentia observare studuimus, ad perpetuum singularium in Deum pietatis; in regem observantia; et in litteras amoris monumentum.

1. Usi sumus lectione quam, consultis sanioribus libris, recensuit Renatus Vallinus, exceptis paucis vocibus quas, ut ibidem monuimus, validissimis conjecturis convicti mutandas existimavimus. Quoniam vero parum interest, lectorem veterum errores

nosse, ideo proposita nova lectione vera, arbitrii sumus omitti posse veterem falsam, et quidem eo Lubentius, quod cum nullus fero fuerit hujus operis locus, qui aliquando non fuerit corruptus, ad fastidium usque repetendæ fuissent variæ lectiones. Quanquam ne huic etiam officio decessemus, ad finem nostri operis varias lectiones Vallini retulimus ad numeros hujus libri accommodatas.

2. Propositum duplex genus argumentorum, ut una veluti cogitatione lector animadverte posset, quid in toto illo opere et qualibet ejus parte continetur. Primum est idea totius operis: ubi formatis quibusdam argumentationibus, mentem lectoris efficacius commovendo, Boetii sensa magis demonstrare sumus conati. Alterum est summarium uniuscunusque capitum; in quo non solum dicenda, sed dicendorum ordinem breviter complexi sumus.

B 3. Quamvis hi tituli, *Metrum, Prosa*, a recentioribus horum librorum interpolatoribus fuerint inventi, et juvandæ duntaxat memoriae causa adpositi, hisque omnes veteres libri, et optimæ editio Florentina careant, ut advertit predictus Vallinus, hos tamen non omittendos esse duximus: quoniam nunc ita in usu sunt, ut quoties laudatur Boetius de Consolatione philosophie (laudatur autem sæpissime), toties hi tituli nominentur. Quid vero has notas neglexisse noceat, expertus est ipse Vallinus: cum hujus editione non sine magno temporis dispendio, ad fidem auctoris Boetium appellantis probandam uti valeamus: unde contemnitur.

4. Genera versuum, quibus hic usus est Boetius, propositis eorum legibus, ante nominavimus, quam eorumdem interpretationem et notas aggrederemur: quod ex his plura sint minus usitata, tyronibus præsentim, quorum gratia Græcas quoque dictiones, quibus hi versus significari solent utpote obscurores, vitavimus. Versus hi multiplicis sunt generis, nec interest numerari; sed carmina, quæ ex his versibus constant, ad sex et viginti genera revocantur.

D 5. Subjecimus interpretationem, strictæ quidem orationis continuatam, solutæ vero interruptam; eorum more, qui ante nos jussu Ludovici Magni, ad usum Serenissimi Delphini in poetas scriperunt, aut oratores Latinos; ut qui adolescentes litteris operam navant, his nihil desideretur eorum, quæ ad majorem in artibus ingenuis profectum possint conferre.

6. Notas nostras addidimus; non illas quidem longiores, ne inanem eruditioñ viderentur ostentare; neque etiam breviores, ne nostrorum commentariorum alia quærenda essent commentaria: sed ad juvenitum usum aptatas: id quippe unum optarunt viri sapientissimi, quorum curis commissa fuit regia Serenissimi Delphini institutio. Sic principi instituendo studentes, reliqua juventuti informandæ laboraverunt, ad summum reipublicæ litterariae comodum, regnique Gallici decus.

7. Operæ pretium existimavimus, integrum hoc

opus interpretatione et notis illustratum duobus hinc A meritatis præmium. Non omnia novimus, doceri inde interponi indicibus; quorum prior est rerum præcipuarum, quæ in toto hoc opere explicato occurunt; posterior vocabulorum, quæ in his quinque Consolationis philosophicæ libris leguntur: ubi curavimus vocabula quæ nobis visa sunt barbara, aut saltem minus Latia, diversis characteribus formari: ut lector id Latinitatis vitium moneretur, nec nostra tamen commentaria frequentioribus ejusmodi notis turgerent. Si nostrum hoc ausum doctiores excitaverit ad absolvendum, prolatæ auctoritate, aliquod ex ejusmodi vocabulis, id non ingratum erit nostræ te-

Nihil denique istorum omnium prius attingendum arbitrii sumus, quam instar aliorum Serenissimi Delphini scriptorum proposuerimus, 1° Vitam Boetii: 2° testimonia variorum cum de Boetio tum de ejusdem scriptis; 3° generalem librorum Consolationis philosophicæ ideam; 4° aliquam ejusmodi librorum censuram: hæc enim quilibet horum scriptorum de suo auctore præfari consuevit; si exceptis generalem operis ideam, cuius exemplum etsi non habeamus, ex ipsa tamen, uti speramus, non mediocris utilitas erit.

AN. MANL. SEVERINI BOETII VITA.

I.

Boetius natus est Romæ (a), circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum quintum, æquævus Joanni summo pontifici; Justino imperatori; Fulgentio, Ennodio et Cassiodoro doctoribus ecclesiasticis. Nomen genusque matris non scimus; sed pater ejus fuit Anicius Manlius Flavius Boetius, vir ipse consularis, filius Bortii illius, qui (b) praefecturam prætoriæ gerens, imperante Valentinianno tum intemperatus fuit, cum Aetius patricius, dux fortissimus, cujus ut laboram sic victoriarum ille semper fuerat particeps, ejusdem imperatoris manu interfactus est.

II.

Hic antem, de quo nunc agimus, auctor vocatur (c) *Anicius Manlius Severinus Boetius*, prænomen scilicet nomini cognominique postposito. Nimurum hoc erat in usu apud antiquiores Romanos, ut idem homo tribus aliquando donaretur appellationum generibus, quæ dicebantur (d) prænomen, nomen et cognomen. Prænomen, ut vox ipsa sonat, est appellatio, quæ appellationi gentis præponi solet: qualia sunt nomina quæ apud nos vocantur propria, ut *Ludovicus*; nomen, appellatio gentis, ut *Hectorides*; cognomen, appellatio familie ejusdem gentis, ut *Borbonides*. Ut autem sæpe prænomen nomini, et nomen cognomini olim anteponebatur, sic non raro, (e) inverso ordine, ut nunc positis nomine et cognomine, prænomen subjiciebatur. Sic ergo auctor noster nomine gentis dicitur *Anicius*; quod ex (f) antiquissima nobilissima Aniciorum gente esset prognatus. Sic nomine familiæ dicitur *Manlius Severinus*, quia ex Manliis Severinis ortus erat: sive fuerint dueæ fami-

Bliæ, quarum alteram, nimurum Manliorum per patrem, alteram videlicet Severinorum per matrem attigerit: sive eadem fuerit familia cognomine altero dicta Severinorum, propter illam severitatem, qua T. Manlius, qui ob detractum Gallorum duci a se occiso *Torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit, filius (g) securi cædi jussit, quod contra edictum, ductorem Tusculanorum singulari certamine provocatum interficeret. Sic proprio nomine dicitur *Boetius*, sive ut quibusdam scribitur *Boethius*, aut aliis *Boethus*, ab auxilio, quod primus, cui istud prænomen fuit impositum, tulit: βοηθός quippe Græcis est *adjutor*: propterea plures olim, ut apud (h) Laertium, Plutarchum (i), ipsum nostrum (j) auctorem hoc prænominis donati sunt.

C

III.

Cum vero noster Boetius (k) duodecim saltem annis natus amississet patrem, hic (l) amicorum propinquorumque curis commissus, Romæ primum, postea (m) Athenis studuit: ubi in grammatica, philosophia, mathematicisque disciplinis tantum profecit, ut plura non solum Euclidis, Nicomachi, Pythagoræ, Ptolemaei et Archimedis, verum etiam ipsius Aristotelis (n) Græca opera Latine reddiderit, reliqua ejusdem philosophi opera similiter redditurus, ipsumque cum magistro suo Platone conciliaturus, si fata tulissent.

Neque vero vir ille doctissimus in exponentibus modo auctorum operibus versatus est, sed plura ipse excogitavit, excogitataque ad felicem exitum perduxit. Testis est admirabile hoc philosophicæ Consolationis opus: ubi Ciceronem de animalium immortalitate, quo filiæ desiderium levaret, dispartantem imitatus, in hoc Ciceronem superavit, quod, cum Cicero

(g) Virgil. vi .Eneidos, v. 824: *Sævumque securi Aspicè Torquatum.*

(h) In Vita Zenonis.

(i) In Symposiacis.

(j) Comment. in Porphyri.

(k) Elapsò, scilicet anno Christi 487; siquidem ejus pater consul fuit hoc ipso anno.

(l) Consol. philos. I. II, Pros. 3: *Desolatum parente summorum te virorum cura suspectum.*

(m) Cassiodor. I. I. Var., ep. 45: *Atheniensium scholas longe positus introisti.*

(n) S. Antoninus citans Siegbertum, 2 part. Hi t. tit. II, cap. 15.

(a) Consol. Philos. I. I, p. 5: *Tux civilatis antiquissimam legem.*

(b) Cassiodorus in Chronico ad consulatum Aetii et Studii anno Christi 454.

(c) Sic inscribuntur libri Consolationis Philosophiae.

(d) Valerius Maximus sive probus libello de prænomine.

(e) Ut Flavius Vespasianus, et Flavius Sabinus fratres, apud Suctonium.

(f) S. Hieron. ep. ad Demetriadem: *Illustris sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus est qui non meruerit consulatum.*

carmine tunc non utatur, Boetius utramque oratio-
nem ita permiscet, ut quidquid eruditiois, aut a
grammatica, aut a rhetorica exspectari potest, illud
ibidem mirum in modum eluceat. Testis illa Boetii
Logica, ubi præter antiquas Porphyrii, Aristotelisque
opiniones, suam ipse propositus de *Categorias*, *di-*
visione, *definitione* et *syllogismis* doctrinam, qua ratio
bene disserendi plurimum promoveri potest. Testis
opus illud in septem partes distributum, quod pro-
pterea, Varronis exemplo, *Hebdomades* inscribitur,
in quo, quod superest, mathematicorum more pro-
positis quibusdam effatis, multa docet de eo quod
bonum est, et unum. Testes libri quinque de Mu-
sica, cuius ita peritus fuit, ut instrumenti musici,
vulgo (a) *chilerini* inventor habeatur. Testis singu-
lare illud (b) externis etiam regibus notum expeti-
tumque inventum duorum horologiorum; quorum alterum
(c) *aquis sub modulo fluentibus temperabatur*;
alterum *solis immensi comprehensa illuminatione distinguebatur*.

Quin etiam Boetius de theologia optime meritus,
scripsit cum de mysterio sanctissimæ *Trinitatis* ad
Symmachum, et ad Joannem Ecclesiae Romane dia-
conum; tum de *Incarnatione*. De (d) *Trinitate* qui-
dem, ne suspectus foret Christianis, quod ex synodo
contra haereticos congregata sese subduxisset, veri-
tus ne sibi propter suam eloquentiam causa commit-
teretur agenda: de (e) *Incarnatione* vero, ut *extremi*
sibique contrarii Nestorii atque Eulychis submoveren-
tur errores.

IV.

Sed quanto doctior Boetius, tanto majori studio
coluit virtutem, suo erga Deum et homines officio
diligentissime functus. Quales fuerint illius in divi-
nana maiestatem cogitationes vel ex eis patet, que
inspirante philosophia in aureo illo philosophice
Consolationis opusculo (f) protulit: nihil enim tum
docuit, nisi quod ipse (g) fecerit, nec tanta facilitate
tunc præstare potuit, nisi quod a teneris annis con-
tinuata pietate exercuerit. At singularis benevolentia
Boetii in omnes homines, miseros præsertim, ex hoc
etiam est manifesta, quod cum (h) ingenti salutis sue
periculo senatum populosque omnes cum gravissima
oratione, tum etiam objecta periculis auctoritate
protexerit: quodque (i) fuerit in pauperes liberalis.

(a) In suppl. Chronic.
(b) Cassiodor. l. i Var., ep. 45.

(c) Ibid.

(d) Madgeburgenses centuria 6, c. 10, et ante hos
S. Antonius 2 part. Hist., tit. 11, cap 15, ex Vin-
centio.

(e) Sic loquitur ipse Boetius l. de Duab. Natur.
et una persona Christi.

(f) Præsertim ab initio libri tertii.

(g) Ennodius episcop. Ticinensis, l. vii, ep. 13,
Boetio.

(h) Consol. Phil. l. i, pros. 4: *Inde cum improbis*
graves, etc.

(i) Magdeburgenses ex Procopio l. i de Bello Goth.,
etc., cent. 6, c. 10.

(j) Consol. philos. lib. ii, pros. 3: *Cum tanto*
splendore sacerorum.

B

V.

Atque propter has præclaras animi dotes factum,
ut Festus (j) senatus princeps filiam suam Helpen
Siciliae alumnam Boetio propriam dicaverit, stabili-
que junxit connubio. *Ea autem Helps*, inquit
Vallinus (k), *datibus animi longe corporis fortunæque*
bona superavit: scripsit enim versus emendatissimos,
scribentique marito suavissimus genius adsedit. Desideravit
autem ex ea liberos: quanquam nonnulli dicant,
Boetium ex ea duos filios Patritium et Hypatium
suscepisse. Addunt eundem Boetium amatam hanc
suam uxorem hoc ultimo carmine prosecutum fuisse:

Helpes dicta fui, Siculæ regionis alumna,
Quam procil a patria conjugis egit amor:
Quo sine inesta dies, nox anxia, flebilis hora,
Nec solum caro, sed spiritus unus erat.
Lux mea non clausa est, tali remanente marito,
Majoriisque animæ parte superest ero.
Porticibus sacris jam nunc peregrina quiesco
Judicis æterni testificata thronum.
Ne qua manus bustum violet, nisi forte jugalis
Hæc iterum cupiat jungere membra suis,
Ut thalamum tumulique comes nec morte revellar,
Et socios vitæ nectat uterque cinis.

Sed hæc venustam Boetii poesim non redolent: saltem
maximam partem.

Propter eadem doctrinæ virtutisque ornamenta (l)
Symmachus, princeps quoque senatus, defuncta Hel-
pe, Rusticianam filiam suam eidem Boetio dedit
uxorem, ex qua, inter alios liberos, duos suscepit fi-
lios, quorum alter avito nomine Symmachus, alter
paterno Boetius dictus fuit; quique adhuc pueri (m)
consules facti sunt: ideo enim hi filii a suo patre
dicuntur (n) *viri consulares, quorum jam in idætatis*
pueris vel paterni vel aviti specimen eluet ingenii.

VI.

At vero singulare cum doctrinæ, tum etiam virtuti
Boetii referri debet acceptum, quod ille vel ab adoles-
centia summis dignitatibus ornatus fuerit. Primum
quidem adhuc juvenis (o) in patrum senatorumque
ordine positus, patricius fuit. Deinde anno sue æta-
tis circiter trigesimo quinto fuit (p) consul. Postremo
ætate proiectior magister fuit (q) officiorum: quas
quidem dignitates ut non suscepit, sic non gessit,
nisi (r) communis bonorum omnium studio: hinc
iniquis improborum omnium consiliis sese semper
opposuit: hinc (s) Conigastum exactorem, misero-
rum civium fortunas invadentem, sepius repressit:

(k) In Vita Boetii. Eadem dicit Lilius Gregorius
Gyraldus de Poetar. Hist. dial. 5.

(l) Consol. phil. l. i, pro. 4: *Socer etiam Sym-*
machus sanctus.

(m) Ibid., lib. ii, pros. 3: *Dois pariter consules*
liberos tuos domo provehis sub frequentia patrum, sub
plebis alacritate vidisti.

(n) Ibid., pros. 4.

(o) Consol. philos. l. ii, pros. 3: *Prætero sum-*
plas in adolescentia negatis senibus dignitates.

(p) Ennodius l. viii, epist. 1.

(q) Consol. philos. l. iii, pros. 4: *Cum Decorato*
gerere magistratum.

(r) Ibid., lib. i, pros. 4: *Nullum me ad magistra-*
tum, nisi commune bonorum omnium studium, delu-
lissee.

(s) Ibid.

hinc (a) Triguillam regiae domus praefectam, ab incepcta jamque perpetrata prorsus injuria revocavit : hinc pro (b) Campania contendens, ne injusta coemptio exigeretur, effecit : hinc (c) Paulinum consularem virum, Albinum, pluresque alios cum plebeios, tum etiam patricios viros non sine magno sui periculo protexit.

VII.

Quamobrem Boetius tantas, improborum praecipue, in se concitavit inimicitias, ut, unde laudandus erat, inde accusatus fuerit apud Theodericum, qui immoderata tam supremae anctoritatis, quam Arianæ religionis amore Boetium perdere statuit.

Boetius quidem propter (d) praedictas animi dotes, gravissimas in se concitavit, improborum presertim, inimicitias : quidam enim (e) Aulici, qui quo majori pollerent auctoritate, eo majori sess credebant injuria laedi a Boetio, quem (f) sibi injusta molientibus semper experiebant adversari, summo eundem Boetium odio prosequerentur : hinc tres improbi delatores (g) Gaudentius, Opilio, et Basilius, quorum duo priores (h) ob fraudes innumeras exsilio destinati; tertius regio ministerio depulsus, oberratusque plurimum, sive sue sive perditorum pariter hominum consilio (i), Boetium apud regem Theodericem accusarunt.

Verum idem Boetius, unde laudandus erat, inde accusatur : quod enim non plebeios solum, sed patricios quoque viros tueri studiisset, hinc inferabant ipsum laesæ majestatis renm, (j) pro senatu contra regem stetisse. Sed quod idem in omni doctrinarum omnium, mathematicarum praecipue genere praestaret, inde (quæ saeculorum ignorariorum sors fuit) (k) magicis artibus sive, ut nostri loquuntur, sortilegio mentem polluisse mentiebantur.

Denique Theodericus sua partim, partim religionis Arianæ causa, ex praedictis delatoribus oblatam pendi Boetii occasione multo accepit. Audivit nimurum ille Arianus princeps, Justinum imperatorem optimum non solum (l) subjectos sibi populos paterno amore prosequi; sed haereticos omnes Ariana luc pollutos, exceptis saltu Gothis, Constantinopoli totoque Oriente egredi jussisse. Illic veritus ne, asserta reli-

A gione catholica, Romani Justino addictiores cum populum tum semetipsum Arianum expellerent, ad reliquorum terrorem, Boetium sibi suspectum puniri curavit. Propterea (m) quo die ipse rex Theodericus edixerat, ut Opilio, et Gaudentius, ni intra praescriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigniti frontibus pellerentur ni exsilium ; hoc ipso iidem improbi delatores, in gratiam regiam revocati, Roman ab ipso rege missi sunt, absentem Boetium delaturi. Delationi injusta acquevit senatus, suoque (n) decreto innocentem, nescientem, indefensumque suum patronum (o) et morti damnavit et proscriptioni, quas Theodericus, sibi metuens ab imperatore Justino, bonisque omnibus, exilio, saltem per aliquod tempus, permundandas putavit.

VIII.

Boetius ergo, anno reparatae salutis circiter quingentesimo vigesimo secundo, adeoque ætatis suæ circiter quadragesimo septimo, (p) imperante Theoderico, in exsilium missus, iu agrum Mediolanensem, sive, ut alii volunt, Ticinum relegatus est : quod quidem exsilii tempus videtur posse colligi ex primo Consolationis philosophica carmine (q) : ibi enim ipse Boetius ait suam senectutem, quam vocat inopinam, venisse molis properatam, canitiemque intempestivam suo capite diffundi : sed inopina senectus canitiesque intempestiva homini non accident, nisi ante annum ætatis suæ quinquagesimum. Quocunqae tandem, et quando exsulaverit Boetius, hujus exsilium non proflugum portusque supplicii, sed supplicium (r) fuit : huic etenim circumscriptus fuit brevis (s) habitandi locus : ubi nefas illi erat, propinquos, amicos, familiares (t), libros ipsos videre. Hic autem Boetius suam vitæ morumque integratatem posteris demonstraturus (u), tristemque suam cogitationem grata cum sue mentis, tum etiam ipsius Dei cogitatione fugaturus, admirabile hoc philosophica consolationis opus cogitavit, cogitationque scriptis mandavit. Sed dum sanctissima illa distinetur occupatione vir illustrissimus, alterum prodit Justinus imperatoris edictum, quo Arianos omnes, ne exceptis quidem Gothis, aggressus, jubet episcopos omnes haereticos a suis sedibus dimoveri, eorumque Eccles-

(a) Consol. philos. l. 1, pros. 4.
(b) Ibid.
(c) Ibid.
(d) Ibid.: *Inde cum improbis graves inexorabilesque discordie.*

(e) Ibid.: *Palatini canes.*
(f) Ibid.: *Nihil apud aulicos reservari.*
(g) Ibid.
(h) Ibid.
(i) Ibid.: *Quibus deferentibus perculti sumus.*
(j) Ibid.: *Senatum dicimus alvum esse voluisse.*
(k) Ibid.: *Sacra legio me conscientiam polluisse mentionem sunt.*

(l) Sabellicus, lib. II, ennead. 8.
(m) Consol. phil., lib. I, pros. 4.: *Opilionem atque Gaudentium cum ob innumeris multiplicibusque fraudes in exsilium regia censura decrevisset, cumque illipare nolentes sacrarum scse adiuvum defensione fuerentur, conperirentque id regi foret, edixit ut ni intra praescriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigniti*

D frontibus pellerentur.... Atqui eodem die deferentibus eiusdem, nominis nostri delatio suscepta est.

(n) Ibid.: *An optasse illius ordinis salutem nefas vocabo? Ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, efficerat.*

(o) Ibid.: *Ob studium propensius in senatum mortis prescriptione damnamur.*

(p) Id inferri potest ex veteri Boetii statua marmorea, de qua infra.

(q) Consol. philos. l. 1, metro. 4, v. 9: *Venit enim properata malis inopina senectus, Et dolor ætatem jussit inesse suam:* Intempestivi funduntur vertice cani.

(r) Ibid., pros. 4: *Per se satis eminent fortunæ in nos saxonis asperitas.*

(s) Ibid.: *Nihil ne le ipsa loci facies movebit.*

(t) Ibid.: *Hæc cine est bibliotheca.*

(u) Ibid.: *Cujus rei seriem atque veritatem, ne latere posteros queat stylo eliam memoriaque mandavi.*

sias Romanæ religionis ritu consecrari. Theodericus Arianus ad se confugientibus id novit: quare missis Constantinopolim (*a*) legatis, Joanne nempe Thusco episcopo Romano, et episcopo Ravennatensi; Agapeto et Patricio consulibus Romanis; atque Theodoro et Importuno senatoribus, viris præstantissimis, postulare ab Justinio jussit, ut Ariani episcopi et sacerdotes loco suo moti restituerentur: quod ni fieret, fore ut brevi Roma et tota Italia cædibus et incendiis quoque adversum orthodoxos repleatur. (*b*) Cum autem legati in itinere opinione diutius morarentur, Theodericus rabie iniquitatibus sua stimulatus, Symmachum et Boetium exconsules, viros catholicos gladio trucidavit. (*c*) Deinde Joannem papam ex legatione reversuoi, eo quod honorifice ab orthodoxo imperatore exceptus, et muneribus donatus fuisse, cum sociis, Ravennæ in vincula conjectum pedore. siti et inedia necavit: sed (*d*) rex impius dignum quoque factis suis inventit vitæ exitum: nam ex eo tempore, quo Symmachum, Boetium, Joannem Thessicum episcopum Romanum, et alios injuste interfecit, in summum animi moerorem incidit, ita ut oblatos in mensa pisces imaginaretur intersectorum capita esse. Tandem vero nonagesimo die a morte Joannis papæ subitanæ morte perit.

IX.

Modus porro quo Boetius interfactus est non ita constat: sed (*e*) Ticini monstratur turris lateritia, Boetii carcer, quo Ticini incolæ a majoribus suis docti assenser missos a Theoderico tribunum et satellitem; illum, ad monendum Boetium, ut, si salvus esse vellet, quidquid erat conjurationis aperire; hunc ad ioterlicendum, si renueret aperire. Addunt satellitem, ubi Boetius se nullius in regem facti concusse dixisset, ejusdem Boetii cervicem ita detracasse, hanc ut ipse Boetius otraque manu divulsa sustinuerit; deinde interrogatus a quoniam se percussum existimaret, responderit ab impiis; tum profectus in vicinum templum, flexis ad aras genibus, sacra perceperit; tandemque æternam gloriam consecuturus expiraverit.

Hinc Boetius (*f*) in numero sanctorum martyrum habitus, ejusque memoria Ticini decimo calendas Novemboris quotannis celebratur: non secus ac Ra-

A vennæ memoria Symmachi quinto calendas Junii; quod uteisque pro fide contra Arianos mortem oppotierit.

Hinc etiam (*g*) ejusdem Boetii sepulchrum, quod Ticini in æde S. Augustino sacra, etiamnam visitur, pluribus elogii decoratum fuit: olim quidem sic:

Ecce Boethius adest in celo magnus, et omni Perspectus mundo, mirus habendus homo.

Qui Theodorico regi delatus iniquo

Ticini senium duxit in exilio.

In qua se mortum solans dedit urbe libellum;

Post ictus gladio, exiit e medio.

Nunc vero sic:

Mæonia et Latia lingua clarissimus, et qui Consul eram, hic perii missus in exsuum,

Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,

En nunc fama viget maxima, vivit opus.

B Suis igitur Boetius notabilis est majoribus, eruditione, virtutibus, uxoribus, liberis, dignitatibus, inimicis et morte. ¹ Majores ejus, Anitii fuerunt, et Manlii, viri inter antiquos nobilesque Romanos tanti, panoz ut habuerint pares, superiores certe nullos. ² Eruditio ejusdem singularis, qua ut ultimus omnium ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecravit, sic primus omnium Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare coepit: tantæ cæterum apud posteros auctoritatis, ut ab ejusdem sententia nulla ferme sit provocatio.

³ Virtus illius in tempestate quieta fuit: luxit in tenebris; pulsa loco mansit tamen atque hæsit in patria; splenduit per sese semper, nec alienis unquam sordibus obsoletit. ⁴ Uxores, socios Festo et Symmacho, patricios omni laude majoribus, similes; quarum altera versificando imitata est; altera pulchra prole parentem fecit maritum. ⁵ Duo filii, paternæ avitæque virtutis hæredes, frequente senatu, populisque lœtantibus, proiecti sunt pariter consules ex aedibus paternis in curiam, ubi pater, iisdem curules insidentibus, regiæ laudis orator, ingenii gloriam facundique meruit. ⁶ Dignitates hinc familiæ credideris innatas: has quippe, etiam senibus negatas, Boetius ipse habuit ab adolescentia. ⁷ Nec inimici fuerunt nisi improbi, magnum eximiæ virtutis argumentum. ⁸ Denique Boetius Deum unice diligens, pro avita religione sanguinem fudit; circa annum Christi 525, ætatis sua 50.

D

(*d*) Paulus diaconus l. xv; Procopius lib. i de Bello Gothicò; Pomponius Lætus, etc.

(*e*) Julius Martianus Rota, in Vita Boetii.

(*f*) Ibid.

(*g*) Ibid.

TESTIMONIA VARIORUM

DE BOETIO ET EJUS SCRIPTIS

AB IPSA BOETII ÆTATE AD NOSTRA USQUE TEMPORA, NON INTERRUPTA SÆCULORUM SERIE,
CONTINUATA.

Quamvis non idem fuerit sæculorum, quæ a Boetio ad nos usque fluxerunt, in litteras amor, sæpiusque idcirco interrupta fuerit virorum: litteratorum memo-

ria, singuli tamen Dei privilegio factum, ut sua sint quibuslibet his sæculis de meritis Boetii testimonia. Præcipua seligemus.

QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM A NATO NOTOQUE BOETIO AD ANNUM CHRISTI 500.

Priscianus Grammaticus, patria Cæsariensis, vir non solum in grammaticis et rhetorics, verum etiam in philosophicis mathematicisque versatissimus, libro de Ponderibus et Mensuris, *Boetius*, inquit, *probatis et omnium scientiarum verticem attigit.*

SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 500 AD AN. 600.

Ennodius, sive ut quibusdam legitur, Evodius, episcopus Ticinensis, vir cum stricta tum etiam soluta oratione sua clarissimus, libro septimo epistolarum, epistola decima tertia Boetio. *Tu*, inquit, *in me emendatissime hominum, dignaris prædicare virtutes, quem in annis puerilibus sine ætatis præjudicio, industria fecit antiquum: qui per diligentiam imples omne quod cogitur; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et deliciae sudor alienus. In cujus manibus dupliceato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quod via majoribus circa extremitatem vite contigit, hoc tibi abundat in limine.*

Ejusdem episcopi, libro octavo epistolarum, epistola prima eidem Boetio consuli facta. *Optimæ spei plenus, inquit, cui fautum cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus hac præfatione delibari; et inter purpuras possessoris luce crescentes, qualicunque non abstinere coltoquio. Nunquid solius doctrinæ beneficii amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis? Simplicius innescunt vota nullo peritis vetata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore. Non amara præcordiorum delenitcias possumus mutare sermonibus. Pudens laudator est, cui in concinnatione blandimenti dicenda mens suggestit. Deo ergo omnipotenti gratias, cui in vobis, dum vetera familie vestræ bona custodit, nova multiplicat; et quod plus est apice dignitatis, dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestra gloria ista origini, sed quod est clarius, merito impetrante personæ. Fuerit in morem veteribus, curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere: sed aliud genus virtutis queritur, postquam præmium factu est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem, debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Judicio exigit laureas, et congredi non necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acumina, quasi natus in ipsa artium pace, collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuat et Romanæ; nec præcipua gentium bona in societatem dubitet convenire. Unus es qui utrumque complecteris, et quidquid viritim distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas. Dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia! Dicaris forsitan, Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem: quia non est proprium, quod*

A quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli; sed si mihi conceditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scipionem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculio est, Latiaris scientia, et vena purpurarum.

II.

Cassiodorus, qui intelligentiam sacrorum cum notione profanorum, utramque cum summa sanctitate conjunxit, nomine regis Theoderici, ejus cancellaria erat, plures ad Boetium misit epistolæ. Una est quadragesima quinta libri primi epistolarum Cassiodori, sicut effertur:

B *Boetio viro illustri Patricio Theodericus rex:*

Spernenda non sunt, quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulantur: dum plurimique res parvæ plus prævalent præstare, quam magnæ possunt obtineri divitiæ. Frequenter enim quod arma explore nequeunt, oblectamina suavitatis imponunt. Sit ergo pro republica et cum ludere videmur. Nam ideo voluptuosa quærimus, ut per ipsa, seria compleamus. Burgundiorum itaque dominus a nobis magnopere postulavit, ut horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod sotis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum, ei transmittere debemus. Quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis est quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito si quidem respicere cupiunt, quod C legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te, multa eruditio saginatum, illa nosse didicimus, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes, in ipso discipularum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti; sic palliaturorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim, qua profunditate cum suis partibus speculativa cogitetur: qua ratione activa cum sua divisione discatur; deducens ad Romuleos seatores, quicquid Cecropidæ mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ptolomeus astronomus leguntur Italis. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audiuntur Ausionis. Plato theologus, Aristoteles logicus Quirinali voce disceptans: mechanicum etiam Archimedem Latialem Siculis reddisti. Et quoscunque disciplinas vel artes secunda Graecia per singulos viros edidit, te uno auctore patro sermone Roma suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanto linguae proprietate conspicuus, ut potuissent et illi opus tuum præferre, si utrumque didicissent. Tu artem prædictam, ex disciplinis nobilibus natam, per quadripartias Mathesis januas introisti. Tu illam in naturæ penetralibus consistenter, auctorum libris invitantibus cordis lumine cognovisti: cui ardua nosse usus miracula, monstrare propositum est, molitur ostendere, quod obstupescant homines evenisse: miroque modo naturis conversis facti detrahit fidem, cum ostentet ex oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes, præcipites cadere, ignem ponderibus currere, organa ex raneis vocibus insonare; et peregrinis flatibus

calamos complet, ut musica possint arte cantare. Vide-mus per eam defensiones jam nutantum civitatum, subita tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus inventur. Madentes fabricæ in aqua marina siccanuntur: dura cum fuerint ingeniosa dispositione solvuntur; metalla mugunt: Diomedis in ære grues buccinanti: æneus anguis insibilis: aves simulatae frumentantur; et quæ propriam vocem nesciunt, ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Parva de illa referimus, cui oculum imitari fas est: hæc enim fecit secundum solem in Archimedis sphæra decurrere: hæc alterum zodiacum circum humano constitutio fabrieavit. Hæc lunam defecu suo reparabilem artis illuminatione monstravat: parvamque machinam, gravidam mundo, oculum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ, ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate volutavit. Sie astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tanen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis transitus est: et quæ velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicias. Quale est, hoc homini etiam facere, quod vel intellectu potest esse mirabile? Quare cum vos ornaret talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis, publicis expensis, sine vestro dispendio, destinata. Primum sit, ubi stylus diei index per umbram exiguum horas consuevit ostendere. Radius itaque immobilis et parvus, peragens quod tam miranda magnitudine solis discutrit, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et meatum suum fortasse deflecterent, ne tali ludibrio subjaucerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium, singulare miraculum, si has et unbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc et metta peragunt, quæ situ perpetua continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil debetur astris, rationem oculi ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit, quod celo volvitur: et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit, universa disciplinæ cunctas prudentium labor naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirit. Mechanismus solum est, quod illum ex contrariis appetit imitari: et si fas est dicere in quibusdam etiam nititur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoe ferreum Cupidinem in Diana templo sine aliqua alligatione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata vivere, immobilia moveri. Mechanicus, si fas est dicere, pene socius est naturæ: occulta reserans, manifesta convertens, miraculis ludens; ita pulchre simulans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Hæc quia studiosius te legimus compérimus, prædicta nobis horologia quantocius transmittere maturabis. Ut te notum in illa parte mundi facias, ubi aliter pervenire non poteras. Agno-scant per te exteræ gentes; tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri qui viderint? quoties hanc veritatem lusoria somnia pu-

A tabunt? et quando fuerint a stupore conversi, non audiunt se æquales nobis dicere, apud quos sciunt sapientes talia cogitasse.

Altera epistola ejusdem Cassiodori est quadragesimo libri secundi, quæ sic se habet:

Boetio patrício Theodericus rev.

Cum rix Franorum, convivii nostri fama pellectus, a nobis eitharædum magnis preciis expetisset, sola ratione complendum esse promisimus, quod te eruditio-nis musicæ veritum esse noveramus. Adjacet enim vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo colloquiam, potius attingere. Quid enim illa prestantis, quæ coeli machinam sonora dulcedine modulatur, et naturæ convenientiam ubique dispersans virtutis suæ gratia comprehendit. Et paulo post: Sed quantum nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) eitharædum, quem a nobis diximus postulatum sapientia vestra eligat praesenti tempore meliorem, facturus aliquid Orphei, cum dulci sono gentilium fera corda domuerit. Et quantæ nobis gratae fuerint actæ, tanta vobis ex nostra æquabili compensatione referentur, qui et imperio nostro patretis, et quod vos clarificare possit, efficitis.

Idem Cassiodorus ad finem libri Dialetice de eodem Boetio ita loquitur: Illud, inquit, competens judicavimus recapitulare breviter, quorum labore in Latinum eloquium res istæ pervenerint: ut ne auctori bus gloria sua pereat: nobis plenissime rei veritus innotescat. Isagogen transtulit patricius Boetius, commentaque ejus gemina derelinquens. Categorias idem translatis patricius Boetius, ejus commenta tribus libris ipse quoque formavit: Perihermenias supra memoratus patricius Boetius translatis in Latinum, ejus commenta ipse duplicita minutissima disputatione tractavit... Supra memoratus patricius Boetius de syllogismis hypotheticis lucidissime pertractavit, etc.

III.

Procopius, Cæsariensis ex Palæstina, rhetor et sophista inter varias suas historias scripsit de Bello Gothorum libros tres, in quorum primo quod Graece dixit de Boetio, sic Latine redditur :

Symmachus et ejus gener Boetius patricii, alto majorum sanguine, principes vero senatus Romani, et consules fuere, philosophiae et æQUITATI supra cæsteros mortales studuerant, multisque egenis tum Romanorum, tum externorum opibus suis subvenere. Ili ad ingentem gloriam evecti, deterrimos quosque in sui invidiam contigerunt: quibus delatoribus Theodericus res persuasus, viros clarissimos perinde ac res novas molientes occidit, eorumque bona omnia publicavit. Sed paucis post diebus canunt illi cum ingentis pisces caput ministri apposuerint, illud Theoderico visum est caput esse Symmachii nuper occisi, dentibus quidem in inferius labrum impactis, oculis vero torve et furibunde intuentibus minari sibi plurimum videbatur. Unde prodigiis novitate perterritus, membrisque præter modum tremebundus et horrens, in lectum citato gradu se recepit identidemque sibi togarum vim magnam ingeri jubendo paulum quievit. Elpedio deinde medico omnibus, quem-

admodum accidissent, explicatis, in Symmachum Boetiumque patrum a se scelus defebat: quo denique deplorato ex accepta calamitate dolore ingenti affectus, haud longe post moritur: cum primum hoc et ultimum injuria exemplum in sibi subjectos idcirco exercuisse, quia non, uti consueverat, diligenter pervestigata causa, in tantos viros animaverterat.

Idem auctor libro tertio praedictæ historiæ de uxore Boetii superstite locutus hæc ait. *Unde vel Rusticiane Boetii quondam uxori et Symmachi filiæ, id reliquum fuit ad vitam et ad misericordiarum cumulum ut servi ci rustico habitu induita, quæ egenitibus facultates suas erogaverunt, panem ceteraque ad victimum necessarium ab hostibus mendicaret: domos enim circumdeundo fortesque oppulsando, cibum dari sibi suppliciter precebatur nil pro rorsus huic ignominiae ea re afferente. Et certe Gothi in Rusticianæ mortem conspiraverant, illi objicientes quod exercitus Romani dueibus pecunias largiens, Theodericus statuas disturbasset, cædem Symmachus patris Boetiique mariti ulta. Totilas tamen nulla hanc affai injuria permisit, sed eam aliasque omnes ab contumelia immunes conservavit.*

SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 600 AD AN. 700.

Beda, venerabilis dictus propter virtutem sanctitatem morumque gravitatem, tanti fecit Boetium ejusque doctrinam, ut commentarios scripsisset in Boetii librum de Trinitate. De codem Boetio honorate et honorifice multa passim hic auctor predicit.

OCTAVUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 700 AD AN. 800

Paulus diaconus, qui rogatu Adelburgæ filiae Desiderii regis multa ad Eutropiæ historiam addidit, libro septimo hujus appendicis, postquam dixisset Joannem papam, Theodorum, Imperiunum et Agapitum consulares viros, aliumque Agapitum patricium ad Justinum legatos in itinere demoratos fuisse, addit: *Theodericus rabie suæ iniquitatis stimulatus, Symmachum exconsulem ac patricium, et Boetium seniorem et exconsulem catholicos viros gladio trucidavit.*

NONUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 800 AD AN. 900.

I.

Ado, Viennensis archiepiscopus, qui breviarium achronicorum ab origine mundi ad sua usque tempora productum composuit, loquens de Joanne summo pontifice ait: *Cum rediens Ravennam venisset, Theodericus cum cum comitibus ceteris carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia catholice pietatis defensor Justinus cum honorifice suscipisset. Quo tempore Symmachum atque Boetium consulares viros pro catholicæ pietate idem Theodericus occidit.*

II.

Anastasius apostolicas bibliothecæ custos et instaurator, qui propterea dicitur Bibliothecarius, in sua pontificum Historia ad Joannem I haec de Boetio scribit: *Eodem, inquit, tempore, cum hi suprascripti, id est papu Joannes cum senioribus Theodoro exconsule, Importuno exconsule, Agapito exconsule (Agapito patricio defuncto*

A Thessaloniciæ positi essent Constantinopoli, Theodoricus rex hæreticus tenuit duos senatores præclaros et exconsules, Symmachum et Boetium, et occidit interficiens gladio.

DECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 900 ad AN. 1000.

Cum ossa Boetii multis abhinc saeculis jacerent negligenti temporum minus honorata, Otho tertius imperator eadem marmore includi jussit: inscripto elogio, quod composuit Gerbertus Ravennæ archiepiscopus, magister olim Augusti, is qui summus pontifex creatus, Sylvester secundus dictus est, quique non secus ac Boetius ob exquisitam reconditarum rerum scientiam magus falso est habitus ab imperitis. Elogium autem illud his versibus expressum:

*Roma potens dum jura sua declarat in orbe,
Tu pater et patræ lumen, Severine Boetii,
Consulis officio rerum disponis habenas,
Infundis lumene studiis et cedere nescis
Græcorum ingenii, sed mens divina coeret
Imperium mundi. Gladio bacchante Gothorum
Libertas Romana perit: tu consul et exsul
Insignes titulos præclaræ morte relinquis.
Nunc deus imperii, summas qui pragrat artes
Tertius Otto sua dignum te judicat aula;
Æternumque tui statuit monumenta laboris,
Et bene promeritum meritum exornat honestis.*

UNDECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1000 AD AN 1100.

Sigebertus monachus Gemblacensis, ordinis S. Benedicti, qui inter historicos non ultimum locum C habet in suo de scriptoribus illustribus opere, dubitat num Boetius conferendus, au præferendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis. *Boetius, inquit cap. 37, vir consularis confundens, vel præfrendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis; quia nos ambiguos esse facit, an inter sæcularibus, an inter ecclesiasticos scriptores furit illustrior? Laudent eum sæculares, quod Isagogas, quod Perihermenias, quod Catygorias transtulerit de Græco in Latinum, et exposuerit; quod Topica Ciceronis exposuirit, quod Anteprædicamenta, quod libro de Topicis Differentiis, de Cognitione dialecticæ et rhetoricae, et Distinctione rhetororum locorum, de Communis Prædicatione potestatis et possibilis, de Categoricis et Hypotheticis Syllogismis libros et alia multa scripsisset, quod Arithmeticam et Musicam Latinis scripsisset. Nos ecclesiastici laudamus cum quod librum de Sancta Trinitate scripsisset, quod exsiliatus a Theodorico Gothorum et Italorum rege, pro eo quod tueri volbat libertatem Romane urbis, scripsit librum de Consolatione philosophiæ. Hic ab eodem rege Theodorico occisus est.*

H.

Honorius Augustodunensis Ecclesiæ presbyter in Chron.: *Boetius, ait, patricius vel consul scripsit librum de Sancta Trinitate, et aliud de Consolatione, et quadrivium de Græco transtulit, id est Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam. Dialecticam vero explanavit. A Theodorico Gothorum rege Mediolani interfecit.*

DUODECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1100 AD AN. 1200.

I.

Joannes Saresberiensis natione Anglus, episcopus Carnotensis, qui inter alia opera scripsit Polferaticum sive de Nugis curialium et Vestigiis philosophorum, in hoe codem opere, libro septimo, capite quinto, hunc Boetii librum de Consolatione philosophiae plurimum commendat. *Si inquit, mihi non credis, liber de Consolatione philosophiae revolvatur attenuatus, et planum erit haec in contrarium cedere. Et licet liber ille Verbum non exprimat incarnatum, lumen apud eos qui ratione nituntur, non mediocris auctoritatis est; cum ad reprimendum quemlibet exulceratatem mentis dolorum, congrua cuique medicamenta conficiat.* Nec Judæus quidem nec Græcus sub prætextu religiosis medicinæ declinet usum, cum sapientibus in fide et in perspicie desipientibus sic vividæ rationis confessio proficiat artificeo, ut nulla religio quod miscet abominari audeat, nisi quis rationis expers est. *Sine difficultate profundus est in sententiis, in verbis sine levitate conspicuus, orator vehemens, efficeax demonstrator. Ad id quod sequendum est, nunc prolabitur suadens, nunc quasi stimulo necessitatibus impellens.*

II.

Huic addi potest auctor libri de Spiritu et Anima, qui inter opera S. Augustini refertur: si tamen vera est conjectura Viuentium in Speculo historiali, et abbatis Tribheimi, qui asserunt hunc auctorem esse Hugonem a sancto Victore, quippe qui florebat anno Christi 1130: hic enim auctor, quisquis sit, non solum dicit honori referre cogitationes et verba Boetii capite undecimo dicens: *Mens nunc caput summis inscrit, nunc desidit in infima, et cætera quæ habentur metro 4 libri quinti Consolationis philosophiae; sed capite trigesimo septimo ejusdem Boetii auctoritate utitur: Boetius, inquit dicit intelligentiam solius Dei esse admodum paucorum hominum.*

DECIMUM TERTIUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1200 AD AN. 1300.

Sanctus Thomas omni nostra prædicatione major, mirum in modum commendat merita Boetii, non quidem suis in libros de Consolatione philosophica commentariis: siquidem haec, ut probavimus, germana non sunt sancti Thomæ opera, sed sua potius frequenti hujus auctoris laudatione, qua Boetium æquans summis Ecclesiæ doctoribus, ejusdem auctoritate utitur ad faciendam fidem. Sic I p. q. 10, a. 1, aeternitatis definitionem, quam ipse dicit a Boetio positam, cæteris posthabitis, particulatim explicat: *Eternitas, inquit, est interminabilis vita tota simul et perfecta possessio, ut habetur in de Consol., prosa 2, circa principium. Sie q. 29 ejusdem partis in argumento Sed contra, afferti persone definitionem quam dicit esse Boetii lib. de Duab. Nat., hancque particulatim exponit: Persona, inquit, est rationalis naturæ individua substantia. Et sic de cæteris.*

DECIMUM QUARTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1300 AD AN. 1400.

I.

Philippus Puleher, Francorum rex, ut refert Petrus Beritus præfatio in libros Boetii de Consol., tanti fecit hos Consolationis philosophicæ libros, ut quamvis ipse Latine intelligeret, tamen pro beneficio haberet, quod ipsi Joannes Magdunensis, poeta, ut tune ferebant tempora, eruditus eos Gallie a se redditos inscripsisset: asservatur ejus operis exemplar adhuc hodie Lutetie in bibliotheca Augustinianorum.

II.

Maximus Planudes, monachus Constantinopolitanus, nihil moratus superbam Græcorum consuetudinem, qui Latinos libros Græco reddere non solent, tanti habuit libros Boetii de Consolatione philosophiae, illos ut Græco sermone fuerit interpretatus. Et hoc exemplar servatur in bibliotheca regis.

DECIMUM QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1400 AD AN. 1500.

I.

Laurentius Valla, patricius Romanus, vir ipse eruditissimus, non modo ait Boetium Latine loqui, quemadmodum refert Julius Scaliger, verum eundem Boetium vocat eruditorum ultimum, præfatione in libros suos Dialecticos. Nec, inquit, aliter sentit eruditorum ultimus Boetius, magis, ut mihi videtur, Platonicus quam Aristotelicus: quos auctores parum inter se distare docturum se quodcum loco promisit.

C II.

Sanctus Antonius archiepiscopus Florentinus, ordinis Prædicatorum 2 parte Histor., titul. II, cap. 2, § 4, de Boetio honorificentissime scripsit. Cum, inquit, Theodoricus rex Gothorum rempublicam in Italia opprimeret temporibus prioribus, Boetius senator clarissimus, ut infra dicitur de sapientia ejus, amatorem reipublicæ in multis regi se pro justitia opponebat, cumque et proprie generis nobilitatem et eloquentiam apud omnes de eo magna esset opinio, etiam ab ipso rege timebatur: quare ut creditur subornatis quibusdam ut ipsum criminis læsæ majestatis accusarent, dixerunt quod ipse prodita civitate Romana Anastasium principem in Italiæ evocaverat, ut rempublicam de manu Theodoricæ liberaret: quanobrem sumpta occasione ipsum cum quibusdam aliis Romanis nobilibus apud Papiam exsilio relegavit, ubi in carcere positus librum de philosophiae Consolatione scripsit: ubi denum ab eo interficitur.

D Et capite 13, citans Sigebertui: *Eo tempore, inquit, Symmachus patricius rempublicam Romanam illustravit, et cum eo gener ejus Boetius vir consularis, conspicuus in utraque lingua, eruditione omnium artium liberalium, quas pene omnes e Græco in Latinum translati eloquuntur.*

III.

Jacobus Philippus Bergomensis ordinis Eremitarum S. Augustini in suppl. Chronie, ad ann. Christi 500. *Boetius, inquit, Anitius Manilius Severinus Christianissimus vir et consulari dignitate insignitus, poetaque ac philosophus celeberrimus, Symmachique*

patricii gener iisdem temporibus Romæ clarissimus fuit. Hunc quidam Manilius vocant, eo quod a Manilio Torquato originem duxisse tradant. Qui cum vere catholicus esset, nec Arianis etiam persæpe rogatus obtemperare vellet, et ipse a Theoderico rege sub velamento affectate libertatis post socerum suum Ticini exsulare jubetur, et postmodum instigantibus hereticis perpetuo carceri damnatur: in qua quidem calamitate constitutus ad recreandum animum suum, cum in mathematicis doctissimus esset, chiterinum e nervo primus excogitavit et excidit, quod quidem modernis temporibus, musicis celebre instrumentum habetur. Ibidem quoque constitutus ad multorum utilitatem præclarissima atque innumerabilia quasi edidit opuscula, et quæ ad manus devencere hæc ipsa sunt. Et postea: Hunc deinde virum optimum et sanctum Theodosius rex cum in sententiam suam omnino flecti non posset, Arianorum rabie concitatus, post longum carceris squalorem, imperante Justino seniore Augusto, anno scilicet Domini nostri 520 apud Papiam pro catholicâ fide occidi justit: cuius corpus ibidem in divi Augustini templo adhuc habetur conditum. Et sunt qui dicant cum in catalogo sanctorum eam ob rem fuisse relatum, et sanctum Severinum vocitatum.

IV.

Hermolaus Barbarus, patricius Venetus, archiepiscopus et patriarcha Aquileiensis, in sua præfatione quam habuit, cum libros Aristotelis domi cœpit prælegere. Qui, inquit, putant, hunc aditum patere nemini qui scholas illas philosophiæ nunquam intraverit, in magno versantur errore: quandoquidem tales scholas nec Marcus Varro, nec Brutus, nec Plantius, nec Chalcidius, nec Boetius ingressi: non Alexander, non Themistius, non Porphyrius, non Jamblichus, non Simplicius, philosophi tamen eminentissimi, et Aristotelis interpres juratissimi fuere.

V.

Angelus Politianus, qui excellens cum poeta, tum orator, multa tam Graece quam Latine edidit opera, in suis Miscellaneis, cap. 1, de Boetio sic loquitur: *Quis Boetius vel in dialectic acutior? vel subtler in mathematicis? vel in philosophia locupletior? vel in theologia sublimior?* Quam tanti juniores etiam philosophi longe (arbitror) omnium perspicassimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam, divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorem (*Deus bone, quos viros!*) habere meruerit enarratores: nimurum in his, inquit Vallinus, quæ sanctus Thomas in Boetii libros de Trinitate etde Hebdomadiibus scriptis; quod commentaria in libros Boetii de Consolatione philosophiae, quæ vulgo sancto Thomæ tribuuntur, hujus sanctissimi doctoris non sint.

DECIMUM SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1500 AD AN. 1600.

1.

Joannes Tritenhemius abbas Spanheimensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Boetius, inquit, Manlius Severinus, consul ordinarius Roma, philosophus, orator, et poeta insignis, in divinis Scripturis

A doctus, et in saecularibus litteris omnium suo tempore eruditissimus, gener Symmachi patricii fuit. Vir Graeco et Latino copiosissime imbutus eloquio, quippe qui multa volumina tam Aristotelis quam aliorum philosophorum de Attica lingue transtulerit in Latinam: ingenio subtilis, sensu promptus, atque catholicus; sermone nec Tullio inferior, quem sancti Benedicti constat amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertullio Placidi monachi patre senatore in ejus mensa comedisse. Scripsit multa præclara volumina, de quibus ego reperi subjecta.

Ad Symmachum socerum suum Romanæ urbis patricium de Sancta Trinitate lib. 1, incipit: Investigatam diutiss., etc.

A De Unitate Trinitatis lib. 1, incipit: Quæro au Pater et Filius, etc.

De Duabus Naturis in Christo lib. 1, Anxie te quidem, etc.

De Fide ad Joan. diaconum lib. 1, Christianam fidem novi.

De Unitate et Uno lib. 1, Unitas est qua, etc.

De Eisagogis Porphyrii lib. 11, Hiemantis anni temp.

In secundam ejusdem editionem lib. 1, Secundus hic.

In Categorias Aristotelis lib. 11, Expeditis his, etc.

C In Periphermenias ejusdem lib. 1, Magna quidem libri.

In editionem ejusdem secundam lib. vi, Alexander in.

De Divisionibus lib. 1, Quam magnos studiosos.

De Definitionibus lib. 1, Dicendi ac disputandi.

Ad Categoricos Syllogismos introduct. lib. 1, Multa veteres philosophi.

In Topica Cicronis lib. vi, Exhortatione tua, etc.

De Differentiis topicis lib. iv, Omnis ratio disseundi.

D De Syllogismo categorico lib. 11, Multa Graeci veteres.

De Syllogismo hypothetico lib. 11, Cum in omnibus.

De Hebdomadiibus lib. 1, Postulas ex hebdom.

De Arithmeticâ lib. n, Inter omnes priscae.

De Musica lib. v, Omnia quidem perceptio.

De Philosophica Consolatione lib. v, Carmina qui quondam.

In Geometricam Euclidis lib. m, Qui vero, mi Patrioti.

De disciplina scholarium, ut aliqui volunt, lib. 1. Vestra. Indignus est ille liber, qui tanto viro tribuatur, nec etiam docti hunc Boetio tribuunt.

De Locis rhetoriciis lib. 1.

De Prædicatione potestatis lib. 1.

Epistolarum ad diversos lib. 1.

Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur: sed ad notitiam mean non venerunt. Moritur codem anno quo Symmachus patricius, et Joannes papa sub Anastasio imperatore, jussu Theodorici regis ad Ravennam post diuturnum exsilium in carcere jugulatus, anno Domini 524, indict. 2, et sub nomine Severini catalogo sanctorum insertus dicitur.

II.

Julius Cæsar Scaliger, vir in republica litteraria celeberrimus, Boetium sèpissime laudat: ut in Hypocrítico. *Boetii Severini*, inquit *ingenium, eruditio, ars, sapientia facile provocat omnes auctores, sive illi Græci sint, sive Latini.* Saculi barbarie ejus oratio soluta deterior inventur: at quæ libuit luâere in poesi, divina sane sunt, nihil illis cultius, nihil gravius: neque densitas sententiarum rencrem, neque acumen abstulit candorem. Evidem censeo paucos cum illo comparari posse. Valla docet illum Latine loqui: at Vallam Boetius bene sapere. Illic idem Scaliger de eodem Boetio canit in Divis:

Divinæ enumeres ingentia semina mentis:

Dotibus accedant Curia, lingua, lares.

Haut satis est: adpone polum, pars esse Boeti

Cæperit: at nondum munera tota capis.

III.

Lilius Gregorius Gyraldus etiam inter doctos notissimum Boetium pariter summis laudibus extollit, de Poetar. Histor. dial. 5. Sed, inquit, hujus ætatis alios afferamus, quos inter Boetius Anicius Manlius Severinus, Romanus patricius et exconsul, qui a nostris plerisque in martyrum catalogo ascribitur. Hic cum Symmacho et ipso patricio, Boetii, ut plerique omnes tradunt, socero a Theodorico Gotorum rege primum Ticinum relegati, deinde necati sunt, quod in libertatem populum Romanum viderentur velle vindicare. Fuit Boetius, ut scitis, in omni disciplina egregie doctus, quod vobis liquido ex ejus monumentis constare potest. Sed quod ad præsentem materiam attinet, in pangendis versibus mira usus est facilitate. De illo plura colligere. supervacaneum, quando ejus volumina nota sunt omnibus. Ejus certe ingenium ad eas artes, quæ supra litteras sunt, mirum in modum celebratur ab ejus occisore Theodorico rege.

IV.

Magdeburgenses, centuria 6, cap. 10 de Episcopis et Doctoribus, Boetius, inquit, Anius Manlius Severinus, patricius et consul, vir Græcæ et Latine doctissimus fuit, et multo in philosophia aliisque disciplinis, tum soluta tum ligata oratione conscriptos libros postris reliquit.

A

Justus Lipsius, qui cum ob eximiam suam doctrinam, tum maxime ob ingenuum animi candorem doctis pariter ac probis omnibus colitur, non solu laudat Boetium in civili sua doctrina aliquæ suis operibus, sed scribens ad Janum Bernartium cognatum suum, de Consolatione ab hoc illustrata et emendata, hos protulit Phaleucos:

En Boetius ille, qui sophorum

In primis sophus esse gloriatur:

Qui doctum nimis, et salis disertum

Scriptum hoc edidit, omnium bonorum

Bonum judicio. Sed id tenebras

Evo aut ingenio suopte, habebat;

Quas Bernartius ille, flos meorum

Belygarum pepulit, facemque claram

A se prætulit: hanc sequere, quisquis

Doctrinæ sapientiæque cultor

Non audire, sed esse, concupiscis.

DECIMUM SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1600 AD HANC NOSTRAM ETATEM 1770.

Infinitior sim, si qua hoc nostro sæculo in laudem Boetii dicta sunt, hæc omnia recensendo enumerate velim; nullus enim est aut historiographus, aut theologus, qui de illustrissimo illo auctore non fuerit ornatus et honorifice locutus. Consule si placet Baronium, Annal. ecclesiast. tom. VII, ad an. 522; D. Petrum a Sancto Romualdo in Thesauro chronologico, tom. II, ad an. 510; aliasque omnes historiographos; vide reverendum Patrem Caussinianum in libro quem inscripsit *la Cour sainte*, ubi proponendo ideam viri quem vocat *homme d'Etat*, pluribus agit de nobilitate, de doctrina, de consiliis, de morte Boetii. Lege etiam, si lubet, Gerardum Joannem Vossium de Poetis Latinis cap. 5: *Quibus, inquit, temporibus in Oriente Zeno posteaque Anastasius, in Italia Odoacer, et exinde Theodericus rexuit, clarus Anius Manlius Boetius Severinus, vir Latine et Græce doctissimus, in omni disciplinarum genere excellens quoque Roma a Varronis temporibus non habuerit undecunque doctiorem. Quantum idem carmine valuerit, ostendunt libri quinque de Consolatione philosophiæ, quos exsul Ticini scripsit. Omnino nihil in poesi venustius habuit illud ævum, vel*

D etiam quod proxime antecessit.

IDEA LIBRORUM BOETII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Opus hoc, mole parvum, doctrina maximum, est series argumentorum naturali lumine cognitorum, quibus mens humana adversis casibus suscitata, ad primam causam ultimumque finem attentione sic erigitur, ut haec exitus præjudicis veritati assequenda virtutique colendæ aptior efficiatur. Propterea hoc opus incrititur Consolatio philosophiæ, distribuiturque in tres partes, quarum prima complectitur afflictionem Boetii: secunda Consolationem philosophiæ; tercia contraria, quæ illius consolationis vim minuere videntur, argumenta cum responsonibus.

AFFLICTIO BOETII.

LIB. I.— Boetius suarum miseriaram (Metro 1) ut conscient, sicut impatiens, contrarias undique exquirit cogitationes, quibus mœror possit si non fugari, salem minui: hinc animum convertit (Prosa 1) ad præsidies carminum musas sibi quondam familiares: sed harum remedia, ceu' nova tristitia irritamenta, excipit fugaque cogitatio philosophica; cuius ope Boetius animadvertisit se in summa rerum omnium, non (Metro 2) ignoratione modo, sed etiam (Prosa 2) inertia versari. [Tum aucto sensim Philosophiæ (Me-

tro 3) lumine, recognoscit primum quidem ipsam (Prosa 3) Philosophiam; deinde cum antiquos, tom recentiores philosophos similibus miseriis impugnatos quidem, sed non (Metro 4) expugnatos: ita ut iam veteri praejudicio ductus, non desistat enim Philosophia (Prosa 4) de suo exsilio conqueri, causatus solum (Metro 5) hominem videri divinis legibus solutum, et praepostero veluti ordine poenas premiaque accipere.

CONSOLATIO PHILOSOPHIÆ

Postquam Philosophia premonuit, 1º (Prosa 5) exsilium adversaque fortunam Boetii male sic vocari; 2º (Metro 6) mentem Boetii nondum posse validioribus remedii curari: 3º (Prosa 6) se deinceps usuram illa, quæ est in Boetio, cum sui tam Dei notione, quanquam (Metro 7) perturbationibus obscurata; eadem Philosophia tria proponit, ad consolandum Boetion, argumentorum genera; quorum primum minoris; secundum majoris; tertium maximis dicit esse ponderis.

Primo, inquit, qui sese commisit arbitrio dominæ, quam novil tau inconsistentem, quam allicientem, et mali non rarius quam boni parentem, is cum ea non debet conqueri de malo sibi illato, præsentim si plus boni quam mali ab eadem acceperit: dominus enim et domina absque ulla mancipiij injuria suo jure uti possunt: nec mancipium, quod male excipi poterat, conqueri tnm potest, cum bene excipitur.

Liber. II. — Atqui tu, o Boeti, te commisisti arbitrio (Prosa 1) fortunæ quam nosti (Metro 1) naturaliter tam (Prosa 2) inconstantem, quam (Metro 2) allicientem boni malique dominam, et a qua plus boni (Prosa 3 et Metro 3) acceperisti quam mali: cum, eadem fortuna duce, acceperis, puer optimam educationem, adolescentes summos honores, vir optimum socerum, optimam uxorem, optimos liberos, et, quod præstantissimum est, optimum semper animum, quibus discere potuisti, pari prudentia et summas et infimas conditiones homini esse fugiendas.

Secundo, inquit, nec est justa conquerendiratio de amissis iis, quæ tantum abest, ut bona sint, ut potius sint mala humanae mentis: bonum quippe est, adeoque gratiae potius, quam querelæ causa, privari malis.

Atqui quæ amisisti, o Severine, divitias nimurum, et cetera id genus quæ vocas bona, hæc (Prosa 5) mala potius sunt animi, quam bona; miseriae potius quam felicitatis causa: propterea enim (Metro 5) ætas majorum nostra fuit felicior; quod illi minori, quam nos, horum cupiditate tenerentur: propterea (Prosa 6) potentia in improbo magistratu sedem naacta plurimas edit strages quod nimis patet exemplo (Metro 6) Nerouis: propterea (Prosa 7) fama ipsa, qua optimis quisque videtur duci, tanquam altera vita, (Metro 7) mortem geminat tandem aliquando fatiscens: propterea (Prosa 8) fortuna, quæ vulgo dicitur prospera, mente involvens tenebris, eamdem inducit cum in errorem, tum in vitium, a quibus fortuna, quæ vulgo habetur adversa, sic liberat, hæc

A ut ad veritatem et virtutem, adeoque (Metro 8) amorem divinum excitet.

Ibid. III. — At nisi haec concesseris esse mala, fatearis necesse est, in his non esse nisi falsam felicitatem (Prosa 1 et Metro 1), quæ ante pellenda est, quam vera felicitate fruari: unde.

Tertio, inquit, non etiam juste conqueritur ille, qui amissis iis duntaxat, in quibus falsa assumptione felicitas versari creditur, tanto aptior est ad assequendum veram felicitatem: hic euim tanto liberior est a miseriis, quæ unica conquestionis causa.

Atqui tu, o Manli, amissis iis duntaxat, in quibus falsa assumptione felicitas versari creditur, tanto aptior es ad assequendum veram felicitatem.

Primum quidem ea duntaxat amisisti, in quibus falsa assumptione creditur esse felicitas: tale enim est generativum (Prosa 2) omne bonum creatum, ad quod male applicatur (Metro 2) ingenita nobis summi boni cogitatione. Tales sunt (Prosa et Metro 3) divitiae. Tales (Prosa 4 et Metro 4) magistratus. Talis (Prosa 5 et Metro 5) potestas. Talis (Prosa 6 et Metro 6) gloria. Talis (Prosa 7 et Metro 7) voluptas corporis. Talia (Prosa 8 et Metro 8) omnia bona ceduca.

Deinde aptior (Prosa 9) es propterea ad assequendum veram felicitatem, nimurum veram summi boni cogitationem, aspirante tamen Deo, qui idcirco (Metro 9) [invocandus] est: aliquod enim est (Prosa 10) summum bonum, videlicet Deus, cui cogitatio omnis homo (Metro 10) vacare debet, tanquam (Prosa 11) ultimo rerum omnium fini: quod ut doceatur homo (Metro 11), suam mentem attentius meditetur: bac (Prosa 12) quippe meditatione disset, omnia esse facta a Deo regi, et ad Deum esse referenda: hac cogitatione (Metro 12) felices sumus, nec infelices, nisi inspectis rebus caducis eadem cogitatio aut delectatur, aut sallem obsecratur.

ARGUMENTA CONSOLATIONI PHILOSOPHICÆ CONTRARIA CUM RESPONSIONIBUS.

Quo antiquiora sunt præjudicia, eo difficultas hæc exsuntur; propterea Boetio predictis commoto plura suppetunt, quæ aduersus illam philosophiae doctrinam opponat; sed suæ non desunt Philosophiae responsiones.

D Lib. IV. — I. Si (Prosa 1) Deus, inquit Boetius, mundum regeret, nec virtus præmio, nec vitium sua careret præmia: cum tamen contrarium experiamur.

Nec (Ibid.) virtus præmii, inquit Philosophia, nec misericordia suppliciis. 1º Enim (Metro 1) probi Deo adhaerentes cogitatione, humana sunt in patria, a qua improbi exsulant. 2º (Prosa 2) Probi sunt potentes, improbi impotentes, ex eo (Metro 2) præsentim, quod illi moderentur, hi suis obsequantur perturbationibus. 3º (Prosa 3) Præbti in deos, improbi in (Metro 3) bestias mente convertuntur: binc improbi (Prosa 4) miserrimi sunt, quorum idcirco (Metro 4) præstat miserari.

II. Sua sit probis felicitas, sua improbis miseria, dicit Boetius, cur præterea, Deo mundum regente

(*Prosa 5*), et probi incommodis, et commodis impro- A *tro 2*) Deus, cuius est omnia cernere, novit modum, bi afficiantur?

Plura, dicit *Philosophia*, responderi possunt. Primum enim quamvis (*Ibid.*) germana tantæ dispositio- nis causa ab homine ignoraretur, eidem tamen homini non propterea dubitandum, quin omnia recte fierent (*Metro 5*): admirari id homo potest, ut vulgus miratur effecta cœlestia. Deinde hæ (*Prosa 6*) vices non minus providentia divinæ sunt, quamfati; quare ut (*Metro 6*) cetera in quodam circuitu versantur: sic (*Prosa 7*) fortuna, etiam adversa, utpote quæ a Deo oritur, ad Deum referenda, ut (*Metro 7*) homo non nisi post susceptos labores fruatur optatis.

LIB. V — III. Quod (*Prosa 1*) omnia providentia, inquit *Boetius*, nihil possit esse inopinatum, nullus, Deo mundum regente, in mundo erit casus: quidquid in contrarium doceat experientia.

Nullus, reponit *Philosophia* (*Ibid.*), erit casus Deo: sed casus erit hominibus: sicut duæ (*Metro 1*) naves constanti duorum fluminum cursu abreptæ, suo quælibet casu sibi invicem occurrere possunt.

IV. Posita (*Prosa 2*) divina providentia, instat *Boetius*, non stabit humana libertas, cuius tamen unusquisque homo conscientis est.

Ut sua (*Ibid.*) cuilibet menti stat libertas, respondet *Philosophia*, sic sua humanæ stabit: saltemque (*Me-*

A tro 2) Deus, cuius est omnia cernere, novit modum, quo humana libertas cum divina providentia possit conciliari.

V. (*Prosa 3*) Quomodo, querit *Boetius*, providentia divina, utpote certissima, conciliari poterit cum humana libertate. quippe quæ est expers necessitatis? (*Metro 3*) an quia ut in cœteris, sic in hoc mens humana nec omnia nescit, nec omnia novit, ut a notis prefigri nitatur ad ignota?

Hæc (*Prosa 4*) concordia, *Philosophia* refert, idcirco videtur difficilis, quis divina prænōtio humanam infinite superans, mente humana non capit. Sic quidquid Stoici (*Metro 4*) putent, plures sunt in eodem homine cognoscendi modi, quorum alii alios ita transcendunt, ut quod intelligere possumus, illud non propterea possimus imaginari. Sicut (*Prosa 5*) ergo ex imbecillitate nostræ imaginationis non debet negari nostra intelligentia, sic ex imbecillitate intelligentiæ humanæ, divina futurorum liberorum prænōtio neganda non est. Non, inquam, propterea negari, debet intelligentia humana, que idcirco data videtur homini, (*Metro 5*) præ cœteris animalibus, hic ut ad cœliconspicuum excitetur. (*Prosa 6*) Deus igitur utpote æternus, futura libera, cœu præsentia, illæsa hominis libertate, novit.

CENSURA LIBROSUM BOETHI DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Suos hi libri habuerunt adversarios, quorum alii adjunctione esse, alii omissa hoc in opere quedam conqueruntur. Utrisque respondere jam conabimur.

1.

Henricus Glareanus, cui nonnulli astipulantur, existimat, *Præfatione in opera Boetii*, solutam hujus operis orationem, quod hæc barbarior sit, a Boetio non fuisse scriptam: ex quo non solum dubitat, sed insiciatur, quidquam hujus operis germanum esse Boetii futum.

Ad quod respondeo, primum solutam strictamque hujus operis orationem ejusdem esse auctoris; deinde auctorem hunc esse Boetium; postremo Boetium non abs re gemino philosophici oratoris, et poetæ officio functum, modo barbare, modo Latine locutum fuisse.

Primum quidem stricta solutaque Consolationis philosophica oratio ejusdem auctoris est: quandoquidem, dempta alterutra hac oratione, nullus est superstitionis nexus: vide enim (ne plura hic describamus) quomodo sine prosa primi carminis ultimus hic versus,

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu
cohæreat cum hoc secundi carminis primo versu,

Heu quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet!

Vide etiam quantum disjungantur sine versibus interjectis postrema primæ, et prima secundæ prosæ hæc verba: *Philosophia his versibus de nostræ mentis*

C perturbatione conquesta est: sed medicinæ, inquit, tempus est, non querela, etc.

Deinde auctor ille est Boetius: cum omnes scriptores, quorum supra mentionem fecimus, quinque libros Consolationis philosophiae inter germana Boetii opera recenseant: nullo enim alio argumen- to convinceiris, *Aeneida* legitimum esse Virgilii opus.

Postremo non abs re Boetius in toto hoc opere barbara verba miscent Latinis. Voluit quippe philosophica oratoris officio functus, verbis ad sensum vulgi tunc barbari accommodatis uti, ut philosophica ejus cogitatio facilius auditorum animis comprehenderetur: in philosophia enim, quod optime notat Tullius, *res spectantur non verba penduntur*. Voluit vero poete personam sustinens lingua, ut aiunt, deorum loqui: non solum ut eorumdem auditorum animi gravioribus sententiis lassati recrearentur: hanc etenim ob causam idem Boetius, Platonem pluresque alios veteres imitatus, suos libros in disputatione et dialogo scripsit: verum etiam ut Latinitatem rudiori suo sæculo jam senescentem et ad interpretum properantem veluti e faucibus mortis eriperet; ut cum barbaros armis ab Italia prohibere consul non posset, barbariem ab Europa suis saltē versibus dōctor ejicere conaretur. Propterea in aliis ejus operibus cum philosophicis, tum etiam theologicis predicta barbaries aliquando occurrit: at ejusdem versus terci sunt, elegantes et prope divini ut fa- tetur ipse Glareanus.

II.

Petrus Bertius, cui etiam video plures assentiri, arbitratur, *Præfatione in hos Boetii libros*, Boetium totum hoc Consolationis philosophicæ opus, prout instituerat, non absolvisse, eidemque fuisse propositum ex doctrina quoque Christiana, ea superioribus addere, quibus ad considerationem æternæ vitæ animus humanus attollî possit: *tum quia Non est verisimile*, inquit partem illam a Christiano homine mortem ob oculos habente fuisse præteritam eumque, qui de sancta Trinitate in carcere scripsit, consolacionem in adversis non petuisse ex disciplina Christi et doctrina rerum credendarum ac sperandarum Libris sacris explicata. *Tum etiam quia idem Boetius passim promisit, incœpit, festinavit absolvere majora, viamque qua mens in patriam evehatur, aperire.*

At tanta quidem fuit Boetii pietas, ut nemini dubium esse possit, quin vir ille sanctissimus, sicut in prosperis, sic [in] adversis Christum cogitaverit. Sed quicunque animo complexus fuerit eam, quam proposuimus, hujus operis ideam, hic certe opus hoc absolutum esse fatebitur: *huc enim deductum est, quo lumen naturale sive philosophia, quæ, ut cum Tertulliano loquar, mens est naturaliter Christiana, poterat tendere. Propterea quamvis in toto opere multiplex sese obtulerit sacri textus citandi occasio, id non fecit Boetius nisi semel, usus his sapientiae verbis: Disponit omnia suaviter.*

Potuisse ergo Boetius de sua Consolatione philosophica locutus dicere, quod Justus Lipsius postmodum de sua *Constantia* dixit. *Si mihi, inquit, Theologum agere propositum, aberravi; si philosophum, cur culpant? Haurimus enim et lacunis, inquit, que licet e purissimo divinarum Litterarum fonte. Huene me vocant? At ego ex animo testor et respondeo non aliam me viam salutis nosse, quam hanc, quæ per unum illum et directum limitem ducat: ad quem tamen percurrentem humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censem, imo adjumenti. Augustini consilium esse scio quæ a philosophis scripta sunt, colligere, et in usum nostrum vindicare, possessoris illis injustis erupta. Hoc sequi volui, et peccavi. Peccassem, fateor, si purum hunc et mysticum religionis nostræ liquorem corrupisset veteri aliqua etolenti face. At contra institi: et sordentem per se parumque mundam doctrinam depurgare atque illustrare aggressus sum novo isto sole. Cui bono autem id non bonum sit? In pugna, equitum aut statarii militis præcipuum operam essescimus:*

A spernis ideo sagittarios et funditores? In domo extruenda architecti maximam laudem et usum: tollesne operas igitur et administros? Idem hic cense. Divinæ illæ Litteræ veri roboris, veræ virtutis et constantiæ solidæ effectrices: nec temen humanum prorsus sapientiam sperne. Eam dico, quæ non se effert, sed servit placide et ancillatur. Lapidei, camenta, calcem ex veteri et diu lapsi ædificio illo philosophia comportamus: ne invide lucellum hoc architecto, et patiare materiam hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis abstinentum fuit? Meliora fateor: sed adde etiam graviora. Lacertos meos expendo et artus artesque libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo? Theologis, id est magnis altisque viris (et eximos multos hæc atas tulit) magna ista et alta relinquo: mea cymba leget littus. Philosophum ego agam, sed Christianum.

Quidquid vero Lipsius intenderit, noster Boetius hac sua philosophia Consolatione, suis non solum, sed alienis etiam cæterorū hominum morbis, perturbationibus nimirum, apta querit remedia. Quæ autem duci potuissent argumenta ex sacra doctrina, et exemplis cum Christi, tum sanctorum Patrum, hæc Christianis quidem, aut forte etiam Judæis, nequaquam vero paganis prodesse potuissent: cum philosophica quibus utitur, argumenta utpote naturali lumine omnibus hominibus insito fundata, omnibus omnino hominib[us] ad curandos perturbationum morbos maximo usui esse possint.

C Neminem porro movere debet, quod Boetius *passim promiserit, incœperit, festinaverit absolvere majora*: cum enim predictum lumen naturale nihil aliud sit quam notio menti humanæ divinitus impressa, sive cogitatio, qua Deus utpote magister non minus quam principium et finis humanæ mentis, eamdem mentem docet viam salutis æternæ; cumque ipsa ejusdem mentis attentio, quedam sit interrogatio sive precatio, qua ipsa mens Dei discipula majorem eruditio poscit rogatque suum præceptorem Deum, magis illustrare paratissimum; propterea aucta nostra ad hanc primam veritatem attentione, predictum lumen ita crescere potest, ut viam quam mens in patriam revehatur, aliquo modo possit aprire: quanquam, ut religio christiana docet, hanc viam feliciter obire non possimus, nisi monstrante, præeunte et adjuvante Christo, qui est via, veritas, et vita.

A. M. SEV. BOETII DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ LIBER PRIMUS.

I METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — Boetius observato discrimine, 1° inter

* Quod vocatur elegiacum. Est autem elegia carmen

priores et præsentes suos versus; 2° inter prosperam et adversam suam fortunam; 3° inter florentem et cunctans ex duplice genere versuum alternorum, quo-

caducam suam ætatem : 4o inter accessum et recessum sue mortis ; ex inconstancia suis amicis probat non fuisse felicem rerum suarum statum.

2 Carmina qui quondam studio florente peregi,
Flebilis, heu ! mœstos cogor inire modos.

INTERPRETATIO.

Ego, qui olim perfeci poemata, dum studia mea florarent. Heu ipse afflictus compellor aggredi versus tri-

rum prior hexameter heroicus, sexto loco spondeum, quanto dactylum, quatuor reliquias indiscriminatum spondeum vel dactylum habet; posterior pentameter elegiacus quanto quarto loco anapaestos; tertio spondeum; duobus primis promiscue spondeum aut dactylum obtinet.

1. *Carmina.*] Carmen a canendo dictum, ut sicut, auctore Vossio, *genimen est germen*; sic a *canimen* sit *carmen*, *n* in *r* conuerso, quemadmodum in pluribus versibus composita, quam poeta canere dicuntur: sicut Virgilius *Aeneida* incipiens ait, *Arma virumque cano*: carmen enim vocatur longius quoddam vatis opus: ut epigramma; sic Catulli epigrammatum inscribuntur *carmina*; ut *ode*; sic odie Horatii appellantur *carminum libri*: quodlibet *poema*; sic liber primus Lucretii ab eodem dicitur *carmen*, l. vi :

Commemorate quod in primo quoque carmine claret.

At unicus versus non solet appellari *carmen*: nisi forte hoc, sententia inclusa. poemati non impar videatur: sicut Virgilius, in *Aen.*, v. 287, canit :

Postibus adversis figo et rem carmine signo:
Aeneas haec de Danais victoribus arma.

2. *Modos.*] *Versus.* Modus enim generatim est mediocritas, quam ultra citraque non est rectum: quemadmodum docet Horatius, lib. i serm., sat. 1:

Est modus in rebus: sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Hinc moderatus idem quod *temperatus*; *modestus*, quasi *modum servans*; *commodum*, quasi *cum modo*. Si autem alicui, maxime in sensu, mediocritas servanda, præsertim vero in eo qui fit auribus, quarum iudicium, auctore Tullio, est superbissimum: ex quo fit, ut musica et poesis, que in hoc saltem cognatae dicuntur, quod eodem auditu percipiuntur, in quibusdam *modis* versentur: *In Musicis*, inquit Tullius id Or., numeri, et voices, et modi; Horatius vero carm. l. n. od. 1, v. ult.: *Quere modos leviore plectro*: od. 12, v. 4: *Aptari cithara modis*; l. nr. od. 3. v. ult.: *Magna modis tenuare parvis*: od. 9, v. 40: *Dulces docta modos et cithara sciens*: et de Arte poet.

Accessit numerisque modisque licentia major.

Propterea qui versus conponit, hic Virgilio, Ovidio, Horatio, et ceteris dicunt *modulari*; sicut Ciceroni in de Nat., *Tibiae* dicuntur *modulate canentes et fiducite numerosè sonantes*.

Sicut autem carmen non dicitur, nisi in integro quodam poemate, ita *modus* non videtur dici nisi de versibus, hujus operis partibus: unde Boetius, qui verba haec inter se opposuerat in duobus his primis versibus: *peregi*, et *cogor inire*; *studio florente*, et *flebilis*, *ærtibet* continuans nunc opponit etiam *carmina et modos mœstos*; sive lectorum docet, qualis erat afflictus, quantumque mutatus a Boetio sive seipso florente.

3. *Carmen.*] *Musæ*, que dicuntur *Carmenæ*, non a cantu ameno, ut quidam aiunt, sed non secus ac carmen, a canendo, ita ut prius dicentur *Cameæ*: quod nimirum, Musis veluti inspirantibus, fiant carmina sive cantus; aut quod, inquit Festus, canant Muse antiquorum laudes: quamobrem scribendum *Camenæ*, non *Camænæ*. Hæ autem *Musæ* nunc perhibentur *laceræ*, quod sortis Boetianæ participes, illo florente florere, eodemque afflito affligi, pannosæ et

A Ecce mihi lacere dictant scribenda *Camenæ*,

3 Et veris elegi fletibus ora rigant.

Has saltem nullus potuit pervincere terror,

Ne nostrum comites prosequerentur iter.

NOTÆ.

laceris similes viderentur: antiquus enim erat affictorum mos, vestes scindere: unde lib. Job. cap. 1, v. 20, *Tunc surrexit Job et scidit vestimenta sua*; et lib. I Reg., cap. iv, v. 12, *Vir de Benjamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa ueste et conspersus pulvere caput*. Ipse Virgil. *Aen.* xi, v. 609 :

Demittunt mentes: it scissa ueste Latinus,
Conjugis attonitus fauit irlbisque ruina.

B Hæc taedium Musæ dictare dicuntur Boetio scribenda: quod poëta fingant, nihil a se sive ore sive scriptura amitti, nisi quod sibi fuerit, inspirantibus Musis, cognitum: quare hi magnum quoddam carmen non solent aggredi, nisi iisdem Musis invocatis: sic Homerus ita β : *Dicitu nunc, inquit, mithi, Musæ, que domos celestes incolitis: vos enim Deæ estis, et adestis, et omnia novistis. Nos autem famam dunlataz accipimus; neque quidquam scimus*; sic Horatius, l. 1, sat. 5, *Musa velim memores*; sic Virg. *Aen.* vii, v. 641 :

Pandite nunc Helicona, deæ, cantusque movebatur.
Et meministis enim, divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlubitat aura.

4. *Elegi.*] *Versus flebiles* sive *miserabiles*: elegus enim, unde elegia, est carmen versuum hexametrorum pentametrorumque alternis dispositorum ad tristitiam præserium significandam: hinc Horatius, l. de Arte poet. :

C Versibus impariter junctis querimonia primum;
Post etiam inclusa est voti sententia compos
Quis tamen exiguo elegos emiserit auctor
Grammatici certant et adhuc sub judice lis est:

Idem carm. l. i, od. 33 :

Albi ne doleas plus nimio memor
Immitis Glyceræ, neu miserabiles
Decantes elegos.

Unde Ovidius l. ii Fast., in initio :

Nunc primum velis elegi majoribus itis:
Exiguum, memini, nuper eratis opus.

Scilicet versus illi idcirco vocantur elegi, quod iidem in funeribus præsertim adhiberentur: $\delta\lambda\gamma\sigma\varsigma$ enim *fletus* dicitur $\alpha\pi\tau\theta\tau\tau\omega\varsigma$ $\epsilon\epsilon\lambda\gamma\sigma\varsigma$, que flentium vox est apud Aristophanem: quamobrem Ovidius in de Arie, eleg. 4, ait,

Flebilis indignos elegeria solve capillos,
Heu nimis ex vero nunc tibi nomen inest.

D Quantadmodum fletus elegorum nunc a Boetio vocantur *veri*; quod nimirum ex tristitia, que solita est elegorum materia, orientur, hisque elegi dicuntur *ora rigare*, sicut a Virgilio vi, *Aeneid.*, v. 699 :

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

5. *Has saltem.*] *Musæ*: nam ex omnibus bonis, quibus homo offici potest, queque sunt vel exteriora, ut divitiae, honor, amici, liberi et parentes; vel interiora, sive corporis, ut robur, pulchritudo et sanitas; sive mentis, ut scientia, et virtus; sola mentis bona hostium incurvisbus non sunt obnoxia: quare Ovid in Trist., el. 7:

Nempe dat et quodcumque libet fortuna rapitur,
Iris et est subito, qui modo Cresus erat.

Si quis quid referat? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenique bonis.

En ego cum patria caream, vobisque domoque
Raptaque sint, ad'mi que potuere mihi:

Ingenio tamen ipsa meo comitorque fruorique:
Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.

- 4 Gloria felicis olim viridisque juventæ,
Solantur moesti nunc mea fata senis.
5 Venit enim properata malis inopina senectus,

INTERPRETATIO.

lacrymis sinceris. Nullus metus potuit adducere has saltem musas, ut non comitaretur meum viam. Eadem Musa, que fuerunt gloria meæ juveniæ quondam fortunatae et vividae, solantur nunc adversam fortunam sens tristis. Num senectus festinata ærumnis accessit in mihi improvisa, et mœror efficit, ut ætas sua esset in

NOTEÆ.

Id expertius est Boetius, qui agente Theodorico, non solum opes, dignitates, bonorumque valetudinem amisit, sed a suis etiam desertus amicis, quippe qui terrore imperatoris, qui Romam quoque non dubitavit evertire, vici fugerunt: quamobrem Boetius solis animi honis in suo exsilio comitus est, scientia videlicet et virtute, sed cum de sua virtute aperte loqui non ita deceret virum modestissimum, nominatus Musis, scientiae saitem comitis meminit. Sic Ovid. iv Trist., el. 1:

*Me quoque Musa levat, Ponti loca jussa petentem:
Sola comes nostræ persistit illi figura.
Sola nec insidias inter nec militisensem,
Nec mare nec ventos, barbariaque tinet.*

Non omittam quod grammatici docent, saltem natum esse a captivis, qui nihil aliud prætersalutem a victore petunt.

*7. Gloria.] Honos, bona fama et gloria ita inter se differunt, ut honos quoddam sit genus, cui subjiciatur primum quidem bona fama; deinde gloria: quare sicut honos, sic gloria generatim est bona virtutis aliena existimatio, signo aliquo manifestata: sed honos potest esse unius; bona fama, non nisi multitudinis; et gloria, etiam optimatum bene de te existimantium: hinc, auctore Scaligero, gloria dicitur quasi *glosia*: quomodo ara, lares, arena, quasi *asa*, lases, *asena*: *glosia* antem oritur ex *γλῶσσα*, id est lingua, quod gloria sit fama ingens de alicujus virtute ac meritis. Hinc de se Ennius,*

Voltio vivu' per ora virum.

*Quod imitatur Virgil. Aeneid. xii, v. 233:
Succedit fama, vivusque per ora feretur.*

*Fama autem non alia de causa habetur ingens, nisi quod hæc per mentes et per ora quoque optimatum vagatur: hoc respiciens Tullius pro Mar. : *Gloria, inquit, est illustris et peragata nullorum et magnorum vel in suis cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* At quaritur hic scientiæ, an virtus fuerit ingens illa Boetii fama? qui pro virtute Boetii sentiunt, hi legendum putant solutar, quod syntaxis aliqui non staret: quasi Boetius laudator temporis acti se puer, dixerat se senem ea consolatione sustentari, quod per juvenat, et virtute et gloria virtutis præmio, affectus fuerit. Nos autem, pro scientia pugnantes arbitramur gloriam hanc fuisse Musarum, de quibus in verso ultimo agitnr: unde legendum putamus, sicut in omnibus antiquis codicibus legitur *solantur*: quasi ab eodem Boetio dicatur: *Musa ob quas dum juvenis florarem, gloriam consecutus sum, nunc afflictum senem me consolantur.* Et certe cum mens humana pluribus simul cogitationibus vehementer affici nequeat, propterea dum in juncundam cogitationem sedulo incumbit, saepius tristi cogitatione, veluti hujus immemor, non videtur affici: sic qui perfecto scelere conscientia stimulis vexantur, inde ludo, colloquii aut qualibet alia exercitatione, tanquam consolatione tristem hanc cogitationem permolcent: sic pater iuopinata filii dilectissimi morte afflictus, diligenter venationis labore tanquam consolatione locutum ita abstergit, ut hujus immemor videatur. Ovidius iv Trist., el. 1, canit:*

*Exsli eram, requiesque mihi, non fama petita est:
Mens intenta suis ne foret usque malis,
Hoc est cur cantet vincetus quoque compede fossor,*

- A   Et dolor etatem jussit inesse suam.
Iatempstivi funduntur vertice cani,
Et tremit effeto corpore laxa cutis.

me. Canities præmatura spargitur per meum caput, et mea pellis, confectis membris, rugosa contremiscit. Illa mors hominum est fortuata, quæ non sese immittit floribus temporibus, et adest, afflictæ frequenter implorata. Heu quantum inexorabilis mors recedit ab hominibus calamitosis, et quantum crudelis recusat

*Indocili numero cum grave mollit opus.
Cantat et innitens limosæ pronus arena,
Adverso tardau qui trahit annæ ratem.
Quique referit pariter lentos ad pectora remos
In numerum pulsæ brachia versat aqua.
Fessus ut incubuit baculo saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oves.
Cantatibus pariter, pariter data pensa trahentis.
Fallitur ancillæ decipiturque labor.
Fertri et abducta Lyrae side tristis Achilles
Hæmonia curas atlevasse lyra.
Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
Saxa bis amissa conjugæ mœstus erat.*

*Sic ergo Musa levat Boetium: Verum tria hic suscipiunt observanda. Primum quidem observanda vis cæsura in his verbis, *felicis olim*: cæsura enim, quæ nihil aliud est in versu, quam residua prioris *scansionis* syllaba, qua posterior *scansio* incipitur, syllabam alias brevem producere potest; quod nimis, veluti initium sequentis vocabuli, ita elevari debet pronuntiando, ut reliquias ejusdem vocabuli syllphas sustinere possit: exempla sunt cuique obvia: Virg. Æn. iv, v. 64:*

Pectoribus inhiens spirantia consult exta.

*Deinde observandum discrimen, quod nonnulli ponunt inter *juventus*, *juventas*, et *juventa*: nam *juventus*, inquit, est multitudo juvenum, *juventas* est dea, et *juventa* ætas: sed haec non constant: nam Salustius juventutem vocavit etatem. Postremo observanda ætas Boetii, qui quamvis hic seipsum dicat senem, tum tamen, cum haec scriberit, nondum attingat quinquagesimum ætatis sue annum: propterea addit se non tam annorum, quam ærumnarum serie sensisse sic.*

*9. Venit enim senectus.] Rationem afferit Boetius cur se dixerit senem. Senectus quippe, quæ, auctore Tullio, definiti potest *occasus vitæ*, ex eo contingit quod fibris, ex quibus solida corporis animati partes constant, retardatis, eadem partes solidæ ad tantam duritatem perveniant, ut non modo non crescant, sed nec nutritri possint. Hinc canities, rugæ et tremor oriuntur. Canities quidem a senectute oritur quod succus ex que flunt capilli, minus actus corpusculorum rotundorum figuram induit: propterea enim albescunt nix, ova, charta, ipsum etiam atramentum in spumam conversum: propterea candescunt linea rori solique exposita: hinc si eadem capillorum materia, recuperato suo pristino motu, haue figuram mutet, canities exiutur: ut in iis aliquando contigit qui valetudinis vitio cannerant. Rugæ etiam a senectute orientur: quod fibrae cutis, quæ ante motu distendebatur, moratæ aliae alii sic incumbant, ut sulum mente, vultum arare videantur. Denique senes tremere solent, propter inopiam spirituum a cerebro per nervos diffusorum.*

Duplex autem est senectus, nempe naturalis et violenta: prior aurorum, posterior ærumnarum longa serie accidit: unde Ovid. l. i de Pont., el. 3:

*Jam mihi deterior canis aspergitur ætas,
Jamque meos vultus ruga senilis arat...
Confiteor facere hoc annos: sed et altera causa est,
Anxietas animi continuusque labor...
Me quoque debilitas series immensa laborum :
Ante meum tempus cogor et esse senex.
Atqui Boetius non de annosa sua senectute conque-*

6 Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis A
Iuserit, et moestis sape vocata venit.
7 Eheu ! quam surda miseros avertitur aure,
Et lentes oculos claudere seva negat!
Dum levibus malefida bonis fortuna faveret,

Pene caput tristis merserat hora meum.
Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,
Protrahit ingratis impia vita moras.
8 Quid me felicem toties jactasti, amici?
Qui eccecidit, stabili non erat ille gradu.

INTERPRETATIO.

obstruere oculos lacrymantes ! Cum fortuna ob inconstantem gratiam temere credita, mihi aspiraret, non multum abfuit, quin dies mœsta terminauerit meam vitam : jam vero, quoniam fortuna adversa convertit

aspectum mendacem, anima mea improba producit meos dies injucundos. O amici, quare dixistis tam sape, me esse beatum ? qui lapsus est, ille non stabat vestigio firmo.

NOTE.

ritur: si quidem haec non incipit ante annum vite quinquagesimum, quem nondum attigerat Boetius, quando haec scripsit; sed de æruminosa solum sua senectute hic loquitur, quam idcirco dicit, 1º proferat malis, quod ærumnæ fuerint illius senectutis cause ; 2º inopinam, quod haec ante tempus adfuerit; 3º atatem doloris, quod cum ætas senilis dolorem affere soleat, dolor Boetii attulit atatem senilem : hinc canities Boetii vocatur *intemperista*, quod exsilio carcere, castorisque calamitatibus acciderit: quemadmodum Scaliger, Excrit. 312 in Cardan., narrat quendam subito mortis terrore corruptum unius noctis spatio canuisse.

Cum porro canities, rugæ et tremor senectutis non minus ærumnosæ quam annosæ sint comites, propterea horum fit mentio versibus 11 et 12 quasi inerint effeti corporis effecta. Nempe effeta vocatur primum quidem parens quæcumque, quæ fetum edidit, deinde parens, quæ frequenter partu lassata parere tandem desiit, denique res quævis, quæ exhaustis viribus ita languet, nihil ut possit producere. Sic Virgil. i Geor., v. 81 :

Effetas cinerem immundum jactare per agros.

13. Mors hominum felix.] Cum locutio sit cogitationis interpres, qualis est cogitatio, talis esse debet hominis locutio : vere enim Christus Matth. xii, 34, ait: *Ex abundantia cordis os loquitur*. Sic Dido, Æneid. iv, pro diversis, quibus in Aeneas afflictur, cogitationibus diversa loquitur, ut bunc modo a diis, modo a feris genitum dicit :

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum... Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor Perfidæ : sed duris genitū te cautibus horrees Caucasus, Hyrcanæque admirant ubera tigres:

Cum igitur Boetius nondum consuluerit Philosophiam non intelligentia sed prejudicio ductus loquitur. Non, inquam, loquitur duce intelligentia : diceret enim in prospera fortuna cum Tullio mortem propter incertos casus quotidie imminere, et propter vitæ brevitatem nunquam longe abesse : in adversa vero eamdem mortem moras compensare aternitate melioris vitæ, in quam introducit. At idem Boetius loquitur suadente prejudicio, voluptate nimorum et ægritudine, quibus mens humana in prospera adversa fortuna afflictur : quenam voluptate afflictur, huic mors illa videtur *felix*, quæ se dulcibus annis non inserit : qui vero ægritudine animi laborat, eidem mors, quæ sape vocata venit, ita felix videtur, ut eo crudelior sit, quo veluti surda, vitam sinit duci longiore. Atque inde Boetius colligit, ne quidem his legibus mortem sibi fuisse felicem : cum mors in prospera precepit voluerit, in adversa autem fortuna tarda nolebat vitam auferre : quod satis manifestum erit observatis quibusdam quæ sequuntur vocabulis.

13. Surda aure.] Surdus dicitur homo, qui aure impedita non audit : quare cum auris insitis prætermis sordibus impediatur, propterea *surdus* sive, ut veteres loquebantur, *sordus* videtur dici per contradictionem quasi *sordidus*. Sed, nomine hinc ad solam mentem translato, ille etiam dicitur mente surdus, qui quodam affectu contrario impeditus orantem non audit: unde Stat. ii. Silv. :

Odistique chelyn surdaque averteris aure.

Mors autem a poetis fingitur veluti quedam persona, quæ, pro diversis suis affectibus, invocantes possit exaudire, vel non exaudire.

B **16. Claudiere oculos.**] Tantum est oculorum in vita hominis servanda momentum, ut vita in motu, mors in quiete oculorum versari vulgo dicatur: propterea censemur vivere qui fruitor, mori vero qui carat luce, quæ oculis percipitur. Hinc Æneid. iv, vers. 450 :

Tuæ vero infelix, fatig exterrita Dido
Mortem oral : hadet cœli convexa tueri :
Quo magis inceptum peragat lucemque refui puat...

17. Fortuna malofida.] *Cui male credatur* : cum enim fortunæ insana sit, cæca, bruta, globosique saxi instar volubilis, sicut perlubent philosophi, propterea quos attulit, eosdem statim deprimit. Unde Horatio, Carm. 1. i, od. 35, fortunæ est

Præsens vel ima tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos.

18. Hora merserat caput.] Tempus poetis dicitur C causa rerum : unde aliud prosperum quod favet, aliud adversum quod nocet. Hora autem quedam est temporis pars, quæ quod fere mergat Boetium, idcirco vocatur *tristis*.

20. Impia vita.] Impius est, qui de Deo, parentibus aut sis qui parentum vices gerunt, male meretur: unde herba quedam, quæ quod nata parentes surculos suffocet, *impia* appellatur. Vita autem, quam haec Boetius instar cujusdam parentis, fovere studuerat, de eodem videatur male mereri in hoc, quod recessum suum procastinans, ejusdem Boetii ærumnas producat. Sic Quintilianus in Proem. l. vi Inst. , *impianam* vocat *vivacitatem*.

D **21. Amici.**] Boetius alloquitur suos amicos, utpote qui cum antea Boetium felicem dixissent, ipso exitu nunc sui erroris convinci possant. Scilicet hominum animis insita est felicitatis et miseria notio : unde miseriam fugimus, felicitatem prosequimur naturaliter. Cum autem ot illa notio, sic hac propensio sit Dei illustrantis moventisque munus, propterea utram illa cogitatio ratione sui ita recta est et unusmodi in omnibus hominibus, ut non nisi propter versam hominis male applicantis voluntatem iniqua sit et multiplex. Hinc, pro vario perturbationum impetu, alias divites, alias potentes, alias alias bonis creatis affectos putat esse felices. Sic ergo ex amicis Boetii, dum hic floreret, nonnulli ipsum dixerant beatum, quod opibus abundaret; ceteri, quod magistratum gereret; sed omnes nunc exitu convincuntur, Boetium non propterea dici debuisse felicem : lapsus quippe certum est instabilitatis argumentum, et miseria præsens probat nullam fuisse præteritam felicitatem : si quidem cum metus amittenda prosperitatis quedam sit miseria, idcirco nulla hominis prosperitas haberet potest felicitas, nisi bæc fuerit particeps constantiæ, cuius ille sit conscius ; jactata autem illa Boetii prosperitas constans non fuit : quandoquidem ille de gradu dejectus est : hincque manifestum est aliquem potuisse cadere, quod idem occidet.

PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Describitur Philosophia, quæ fugatis poetis Musis, ad Boetium in lectulo jacentem accedit, magnam mentis ejus perturbationem deploratura.*

Hæc dom tacitus mecum ipse ^a reputarem, querimoniamque lacrymabilem ^b styli officio designarem, ² astitisse mihi supra ^c verticem visa est mulier reverendi admodum vultus, ^d oculis ardentibus, et ultra ^e communem hominum valentiam perspicaci-

INTERPRETATIO.

^a *Recogitarem.*

^b *Calami ope notarem.*

^c *Caput meum.*

^d *Communes hominum vires videndi.*

^e *Antiqua.*

A bus, colore vivo, atque inexhausti vigoris, quamvis ita ^f axi plena foret, ut nullo modo nostræ crederetur ætatis. ^g Statura discretionis ambiguæ. Nam nunc quidem communem sese ^h (5) hominum mensuram ⁱ cohibebat; nunc vero pulsare cœlum summi verticis acumine videbatur: quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cœlum penetrabat, respiciens tamenque hominum ^j frustabatur intuitum. ^k ^l Ventes erant tenuissimis filiis, subili artificio, ⁱ indisso-

^f *Altitudo ejus erat varix differentiaz.*

^g *Continebatur.*

^h *Fugiebat aspectum.*

ⁱ *Individua.*

NOTE.

¹ *Styli officio.]* Stylus est graphium quo veteres in cera exarabant: hoc autem veluti calamo se usum dicit Boetius ad scribendos versus predictos, quos vocat *querimoniam lacrymabilem*, quod sint elegi: elegi enim sunt versus miserabiles.

² *Astitisse.]* Est hoc in more positum, non modo apud poetas, verum etiam apud oratores, ut quod sensu percipi non potest, id objecta quadam re sensili, sibi primum, deinde auditoribus suis cogitandum proponant: ut quæ veritas primum hic latere videatur, haec difficultate inveniendi magis arrideat inventa. Hinc *familare* est *Syris* et maxime *Palestinis*, inquit S. Hieron. in cap. xviii Matth.. ad omnem sermonem suum *parabolus jungere, ut quod per simplex preceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur.* Hinc vulgata apud autores *symbols* quo vel rebus, vel verbis, vel picturis sive rerum imaginibus fiunt. Qua de re doctis nihil dici potest quod a nobilissimo Huetio, conquisitis undique exemplis, dicitur in opusculo de *Origine Romanensium*, quod, si placet, consulte. Atqui philosophia, utpote quæ in quadam mentis cogitatione versatur, sensu percipi non potest: quoniam hinc, objecta quadam re sensili, Boetius arbitratu*s* est sibi primum, deinde nobis esse proponendam. Philosophia autem hic proponuntur, ¹ origo, ² natura, ³ subjecta materies, ⁴ voces, ⁵ species, ⁶ usus.

I. Igitur origo philosophiae in hoc proponitur, quod mulier visa sit Boetii *astitisse supra verticem*: cum enim philosophia nihil aliud sit quam lumen naturale paulo longius diffusum, hæc a Deo, a quo lumen naturale est, oritur: unde Tullius i Tuscul.: *Philosophia, inquit, omnium mater artium, donum et inventum decorum.* Quare hæc philosophia nonnisi in sublimi loco et supra caput videri debuit, tanquam de cœlo lapsa. Hinc autem philosophia videatur reverendum vultus sive honorandi: id quippe reverendum sive honorandum putamus, quod aut origine, aut aetate, aut sapientia, aut virtute, aut quacunque dignitate cæteris præstare judicamus. *Philosophia*, inquit Cicerio, *virtutis contint, et offici, et bene vivendi disciplinam, quoniam qui profitetur, gravissimum sustinere personam videtur.*

³ *Oculis ardentibus.]* II. Natura philosophiae hic proponitur: nam in eo versatur ipsa philosophiae natura, quod sit cognitio clara et distincta, qua mens humana, vitatis precipitatio et prejudicio, quibus homines vulgo falluntur, veram certaque de rebus subjectis ferat sententiam: *omnis enim, inquit Tullius ut de Or., optimarum rerum cognitio atque in iis exercitatio philosophi nominatur.* Atqui quod philosophia nunc dicatur *oculis ardentibus et perspicacibus*. inde intelligitur cognitio esse clara et distincta: quod dicatur *ultra communem hominum valentiam*, intelligitur hæc vitari precipitatio et prejudicium, quibus

B homines in errorem indui consueverunt; quod dicitur *colore vivo et inexhausti vigoris, intelligitur philosophia esse veri certique judicij procreatrix et quasi parens; sed quod, quamvis axi plena, inexhausti vigoris dicatur esse, intelligitur eadem philosophia continua meditatione ita firmari, vires ut acquirat eundem.*

Quædam hic observare poterit grammaticus: primi quidem hanc verborum constructionem, *reverendi vultus, oculis ardentibus*: quamvis enim Valla dicat rarum esse in una locutione utrumque hunc casum reperi, id tamen vitiostum non est: quandoquidem Plinius, teste eodem Valla, ita loquitur: et Cicero dicit *Lentulum eximia spe, summa virtutis adolescentem.* Vid. Nov. Meth. Deinde nomen hoc *valentiam*, quo Boetius citatur quoque l. m, pros. 9, et l. IV, pros. 2, non videri ita usitatissimum apud Latinos. Idem valet quod potentia *Pœnæ*: hinc Romanæ urbis interpretatione nonnulli inferunt, auctore Sotino, c. 2: *Sunt, inquit, qui videri vult Roma vocabulum ab Evandro primum natum, cum oppidum ibi offendisset quod exstructum ante Valentium dixerat juventus Latina: servataque significatio impositi prius nominis Pœnæ Græce, Valentiam Latine nominatam.*

⁴ *Statura discretionis ambiguæ.]* III. Proponitur subiecta philosophiae materies: philosophia enim primum versatur circa ipsum hominem, considerando mentem et corpus, ex quibus homo constat: notio quippe hominis omnium videtur prima: propterea predicta mulier nunc ad communem sese *hominum mensuram colibebat.* Deinde philosophia, cognite humano corpore, versatur circa reliqua corpora, etiam circa cœlum: quatenus horum corporum cognitio ad vitam hominis conservandam conducere potest: unde eadem mulier nunc *pulsare colum summi verticis cum acumine videbatur.* Postremo philosophia, cognite præsertim mente humana, versatur circa mentem omnium perfectissimam Deum: a quo ita docemur intrinsecus, ut quandiu non cognoscitur summe verax, tandem ignoretur prima veritatis regula: hinc ista mulier, *cum caput altius extulisset, ipsum etiam cœlum penetrabat.* Verum quod Deus percipi nequeat sensu quo homines vulgo percipere dicuntur, idcirco eadem mulier cogitando Deum *respiciens hominum frustabatur intuitum.*

⁵ *Vestes erant.]* IV. Voces philosophiae mira hic arte proponuntur: nam ¹ voces philosophiae sunt ipsius philosophiae *vestes*: quia voces sunt integrum et involucra cogitationum: philosophia autem, utpote cognitio, quoddam est cogitationis genus. ² Voces philosophiae sunt *tenuissimis filiis, subili artificio, indissolubilique materia perfectæ*: quoniam haec dictiones sunt humiles, ad intelligentiam potius, quam ad pompana accommodata, et individua inter se necessitudine conjunctæ; quas cum philosophi ipsi

* Numeri intra parentheses inclusi lineas editionis ad usum Delphini repræsentant, quo facilius utiliusque index alphabeticus consulatur. Edit.

lubilique materia perfectæ; quas, uti post eadem prodente, cognovi, suis manibus ipsa texuerat. Quarum speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxerat.¹ Harum in extremo (5) margine n^o, in supremo vero Θ legebatur in extuni. Atque inter utrasque litteras, in scalarum modum, gratus quidam b^{is} insigniti videbantur, quibus ab inferiore ad superius elementum esset ascensus. Eamdem tamen vestem violentorum quorundam sciderant manus, et particulæ, quas quisque potuit, abs-

A tulerant. ² Et dextera quidem ejus libellos, scriptum vero sinistra gestabat.³ Quæ ubi d^{icitur} poeticas Musas vidi, nostro assistentes c^{on} toro, flentibusque meis verba dictantes, commota paulisper, ac torvis initiamata⁴ luminibus: Quis, inquit, has s^{unt} scenicas meretriculas ad hunc (5) ægrum permisit accedere? quæ dolores ejus non modo nullis remedis foventur, verum dulcibus insuper alerent venenis? Itæ sunt enim quæ h^{abent} infreuctosis affectuum spinis, ⁵ uberem fructibus rationis segetem necant, hominumque men-

INTERPRETATIO.

^a Formam.^b Inscripti.^c Ab ima ad summam litteram.^d Praesides carminum.^e Lecto.^f Oculis.^g Theatrales.^h Sterilibus.ⁱ Fecundum.

NOTÆ.

maximam partem invenierint, ideo philosophia has suis manibus texuisse ipsa perhibetur, earumque propterea speciem veluti famosas imagines solet, caligo quædam neglectæ vetustatis obduxisse. Quæ sit ut Boetius, cuius eximia Latinitas in versibus emicat, barbaras quasdam dictiones, nonnisi apud philosophos usitatas, in soluta sua oratione usurpare non dubitaverit.

¹ *Harum in extremo margine.*] V. Species philosophie nunc propountrunt. Est enim, inquit noster Boetius præfat in Porphyri, philosophia genus : species vero ejus duæ una, quæ *speculativa* et *activa*. Prior illa species, quæ littera Θ significatur, in mera veritatis contemplatione ; posterior autem, quæ littera Η, in exercitatione virtutis versatur, ut docet S. Aug. l. viii de Civ. Dei, cap. 4 ubi Socrates, inquit, in activa excelluisse memoratur. Pythagoras vero magis contemplativa quibus potuit intelligentia viribus instituisse. Prinde Plato utrumque jungendo philosophiam perficisse laudatur.

Theoria quidem in supremo, praxis in extremo marginie legebatur, quod iudice ipso Aristotele, contemplativa præstet actus: gradus tamen sunt, quibus ab una ad alteram ascensus fiat et descensus: quia nec exercitatio virtutis sine veritatis contemplatione potest, nec contemplatio veritatis sine exercitatione virtutis debet esse. Tandem manus hominum violentorum, qui scilicet præcipitatione aut præjudicio philosophati, neque veritati considerante, neque virtuti exercendas studiorunt, voces philosophicas partite sunt, et particulæ, quas quisque potuit, abstulerunt. Rom. i: Qui, cum cognovissent Deum non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerebant, sed evanescerunt in cogitationibus suis et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

² Dextera... libellos... sceptrum sinistra gestabat.] VI. Denique philosophia usus proponitur: nam philosophia utitis est ad cæteras disciplinas capessendas et ad regendos animos, quod libellis sceptroque significatur. Primum quidem philosophia utitis est ad cæteras disciplinas capessendas: quatenus hinc erroris vitandi, inde vero veritatis inveniendæ leges præscribit: unde Tullius s^{æpe}, *Philosophia*, inquit, omnia mater artium: *laudandorum omnium artium procreatrix* et quasi pars: nec vero sine philosophorum disciplina genus ut speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare nec tribuere in partes possumus, nec judicare que vera quæ falsa sunt, neque cernere consequentia repugnantia videre, ambigua distinguere: quod philosophia officium libellis significatur: libellus enim dicitur a liber: liber autem, antore isidoro, lib. vi, c. 12, est interior tunica corticis, quæ ligno cohæret in qua antiqui scribabant: unde Plin. l. xiii, c. 11, *In palmarum*, inquit, foliis primo scriptitum, deinde quorundam arborum libris; quod et Cassiodorus indicat l. xi, Var., ep. 38, ubi de charta:

B ex quo factum est ut liber et libellus ea significantur quæ in iis scripta continerentur. Deinde eadem philosophia utitis est ad regendos animos: animi quippe reguntur, cum sedatis perturbationes, tum veritate detecta, quibus philosophia vacat: hinc, ut postea dicetur, Plato docuit tum beatas fore res publicas cum aut philosophi regenter, aut reges philosopharentur: quod alterum philosophiae officium sceptro significatur: sceptrum enim imperii signum est; unde Lucretius l. v :

Ergo regibus occisis subversa jacebat
Pristina majestas soliorum, et sceptra superba.

Quod porro dextera sit sinistra agilior, ut philosophia ad docendum paratior quam ad regendum, propterea dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero sinistra gestabat.

³ Quæ ubi poeticas Musas.] Musæ feruntur esse virginem quædam, quæ Phœbo præside, carminibus operantur. Itæ Boetio sunt duplices generis nempe poetæ, et philosophæ; illæ perturbatione, ha^{bitus} notione clara et distincta ducuntur iudicant.

Poetica musæ dicuntur, quæ perturbationibus obceatae quidquid perturbationis est, illud probant et loquuntur: unde pro diverso genere aut perturbationi, aut eorum quibus perturbationes excitari possunt, ha^{bitus} vulgo novem numerantur. Hinc eas Plato, l. x de Rep., putat e sua civitate esse expellendas. *Recte*, inquit Tullius u. Tusc., a Platone eduntur poetae ex ea civitate quam fixit illi eum mores optimos et optimum reipublice statum exquireret: cui consentiens S. Aug. l. ii de Civ. Dei, c. 14, Platoni, inquit, potius palma danda est, qui cum ratione formaret qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios civitatis poetas censuit urbe pellendos. Homo quippe seu veritati seu virtuti studeat, exure potius debet veteres quam novas induere perturbationes. Hinc Musæ istæ nunc dicuntur assistentes toro Boetii, illiusque *petitus verba dictantes*: quia nunc Boetius videtur perturbatione obrui, nihilque aliud quam quod perturbatio dictat, proferre. Hinc eodem Musæ torvis philosophiae *luminibus* aspici feruntur: quoniam veritas, cui invenienda philosophia stinet, perturbationibus, quibus ha^{bitus} indulgent Musæ impeditur. *Vetus* est, at Plato l. x de Repub., *philosophia et poetæ dissensio*. Hinc ipsæ Musæ nunc vocantur meretricula scenice et Seirenes usque in exitium dulces, quod blanditus, rebus fictis et cantibus suis in errorem vitiumque inducent: Seirenes enim quibusdam sunt meretrices, quæ deceptos navigantes ad summandam egestatem redigunt: alis sunt monstra marinæ mulieribus partim similia, quæ vocis suavitate prætereunte nautas sopiant, sopitosque foventur: unde Ovid. in de Art. :

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinere rates.
Propterea eadem Musæ dicuntur dolores Boetii

tes assuefaciunt morbo, non liberant. ^{¶¶}¹ At si quem profanum, ^a uti vulgo solitum vobis, blanditiæ vestrae detrahent, minus moleste ferendum putarem, nihil quippe in eo nostræ ^b operæ laderentur. ^{¶¶}² Hunc vero^c Eleaticis atque Academicis studiis innutritum? Sed abite potius^d Seirenes usque in exitium dulces, meisque cum Musis curandum sanandumque relinquit. His ille ^d chorus increpitus, dejecti humi meiori vultum, confessusque rubore verecundiam, limen (5) tristis excessit. At ego, cuius acies lacrymis mersa caligarat, ne dignoscere possem quænam hæc

A esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupui, visuque in terram delixo, quidnam deinceps esset actura, exspectare tacitus coepi. Tum illa propius accedeas, in extrema lectuli mei parte consedit, meumque intuens vultum luctu gravem, (10) atque in humum moerore dejectum, his versibus de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

¶ METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia mentis Boetianæ perturbationem descriptura, veterem ejus de cœlo, et de omni natura scientiam cum ea confert, quæ nunc videtur ejusdem de rebus omnibus ignoratione.*

INTERPRETATIO.

^a Extraneum et vulgarem.

^b Labores.

^c Dialecticis et Platonicis.

^d Turba objurgata.

NOTE.

*dulcibus insuper alere venenis; affectuum spinis ratio-
nis segtem necare; mentes assuefacere morbo, non li-
berare.*

Philosophicæ autem Musæ dicuntur, que perturbationibus exuteæ, ut clare distinetque cognoscent, sic judicant: unde nunquam falluntur: has Plato, I. x de Rep., landans vocat *divinum genus*, easque in sua civitate admittit. Ille, fugatis Musis poeticis, Boetium deinceps duebat.

¹ At si quem profanum.] Profanus dicitur et locus et homo; ^{1o} locus profanus is vocatur qui quasi procul a fano positus, sacer non est: quo modo *Æn.* xii, v. 778 :

Tuque optima ferrum

Terra tene : colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

^{2o} Homo profanus ille habetur qui quasi etiam a fano procul, sacer non est initiatus: quemadmodum *Eneid.* vi, v. 258 :

Procul, o procul' este profani,
Conelamat vates, totoque absistite luco.

Philosophia ergo nunc eum hominem vocat profanum, qui præceptis philosophicis non imbutus, ab ipsa philosophia alienus est: sic Horatius imperilos homines et a Musis alienos, a suis carminibus, tanquam profanos a sacris, arcens, canit I. iii *Carm.* od. 1:

Odi profanum vulgus, et areeo :
Favete linguis : carmine non prius.
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus puerisque cauto.

Quare philosophia, que nunc uitum hac loquendi forma, qua Græcis ἀποστολησι, Ciceron reticentia dicitur, qua videlicet oratio sic contrahitur, ut vix appareat quid dicturus fuerit orator, ita videtur loqui: Si, o Musæ poetice, aliquem philosophie ignarum, ut vester mos est, a ratione ad perturbationis obsequium detrahenterit, id minus molestum mihi videatur: sed Boetium in omni philosophie genere versatissimum... cetera reticentur. Sic Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit aut illud quod dicere nolo.

Sic Virgilii versus notissimo :

Quos ego... sed motos præstat componere fluctus.

² Hunc vero Eleaticis atque Academicis.] *Dialecticis et Platonicis*: studia enim dialectica vocantur *Eleatica*: quia dialectica fertur inventa a Zenone, qui, quod ortus sit ex Elea, vocatur Eleates. Est vero Elea, auctore Strabone I. vi, civitas Lucaniae a Phocensis condita, Parmenidis et Zenonis Pythagororum patria. Studia autem Platonica appellantur *Academica*, quod Plato primus in Academia philosophiam professus sit. Est vero Academia nemorosus extra et prope Athenas locus, qui prius dictus fuit

B ἐνοδεῖαι ab Ecademo Heroe: unde Horat. Epist. I. ii, epist. 2 :

Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Ecademi quærere verum.

Atqui Boetius in *dialecticis et Platonicis* doctrinis exercitatiissimum fuit: in *dialecticis* quidem: quia dialecticos libros Aristotelis (qui, iudicio Ciceronis, I. i de Orat., de ratione disserendi multo plura quam omnes magistri multoque meliora dixit) traustulit et commentariis illustravit. In *Platonicis* vero: progressu enim patebit Boetium Platonicorum opiniones recte intellexisse, isque fuisse addictissimum.

³ *Seirenes usque in exitium dulces.*] Seirenes, Græce, Σειρῆνες unde et per ei et per i longum scribitur, duplicitis sunt generis, nempe terrestres, et marinae. Terrestres, fucorum genus, nostris physicis dicuntur ἄπω τοῦ σιρπετοῦ, quod bestiolæ illæ contracta membrana curvata jaceant: de his loquitur Plinius I. vi, cap. 16; séd de his nunc non agitur. Marinae sic dictæ vel ἄπω τῆς σιρπᾶς, a vinculo, vel ἄπω τοῦ σύρπων, a decipiendo, quod cantu suo imprudentes advenias devinciant decipientaque, feruntur Acheloi fluvii et Calliope filiae; superne virginibus, inferne piscibus similes. Tres numerantur, Parthenope, Leucosia, Ligea, quarum una voce, altera tibis, tertia lyra canat, omnes tanta cantus duleidine, ut nautas sotipos naufragio perdant. Ovid. in de Art. :

Monstra mari Seirenes erant, quæ voce canora
    ¶ Quaslibet admissas detinere rates.

Ex quo factum est ut quidquid animos hominum corrumpit, illud Siren vocetur, sicut Horatio, Serm. I. ii, sat. 3, *vitanda est improba Siren desidia*. Sic igitur Musæ poetice perturbationum parentes, aut sollem nutrices nunc vocantur *Seirenes ad exitium* sive ad perniciem usque dulces: hinc eadem Musæ jubentur abire subeuntibusque Musis philosophicis locum cedere, non ante tamen quam ab ipsa philosophia pergraviter reprehensa, suamque tristitiam testata: unde chorus ille dicitur *increpitus* (increpari idem quod verbis aliis signis gravibus reprehendi) et *de-
jicisse humi mastoris vultum*. Abiit tandem chorus ille et limen tristis excessit; optimis enim philosophiaæ institutis non prius imbuī possumus, quam Musas illas, similesque perturbationum veritati inventiæ contrariarum causas valere jusserimus. Quoniamque illæ perturbationsæ sapientis remotis his causis adhuc perseverant: unde philosophia de mentis Boetiane perturbatione sic conquesta est.

* Quod generatim *lyricum* a lyra, utpote lyra sive fidibus apflatum, speciatim *Alcmanium* ab inventore dicitur. Est autem carnem constans ex uno genere versus, quorum quilibet componitur ex quatuor ultimis versus heroi pedibus, ita ut post secundum peditum syllaba supersit.

Heu, quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet, et, propria luce relieta,
Teudit in externas ire tenebras;
Terreris quoties flatibus aucta,
5 Crescit in immensum noxia cura !

A Hic quondam cœlo liber aperto
18 Suetos in ætherios ire meatus,
Cernebat rosei lumina solis,
Visebat gelidæ sidera lunæ,
10 Et quæcumque vagos stella recursus.

INTERPRETATIO.

Heu quantum mens humana immersa perturbationum mari rapido altoque obtunditur, suoque lumine posthabito, nititur ruere in caliginem extiorem, cum sollicitudo nocens, aspirationibus terrastribus turgida, augetur summo-

inaremento ! Hic Boetius olim non impeditus cœlo patente, solitus sua cogitatione ascendere ad regiones caelestes, aspiebat radios solis purpurei, intuebatur formam lunæ frigidae, et quotquot stellæ habent reversiones errantes

NOTE.

1. *Præcipiti mersa profundo mens.]* Quæ mens suis perturbationibus, præsertim vero nimia rerum caducarum sollicitudine afficitur, hæc ab iis immergitur, veluti quodam mari, quod sit et profundum et preceps. Profundum quidem; quod illa affectio menti sit altissimis radiebus infixa: præcepit vero, quod eadem affectio, instar ejusdam furiae concitata, præcipitementem in errorem vitiumque abripiat.

2. *Hebet.]* Hebere proprio dicitur gladius, cuius acies retusa est, translatione vero illud omne, cuius motus languet. Sic Virgil. Æn. v. vers. 395:

Sed eum gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigidaque effeta in corpore vires.

Sic Tullius t., Tuscul., *Quemadmodum* inquit, qui acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectum omnino amittunt, sive mentis acies seipsum intuens non nunquam hebescit. Atqui mens humana quanto magis perturbationibus obruitur, tanto minus veritatem contemplari potest: adeoque hebet. Hinc S. Gregor., prol. 2, part. in Ezechiele, *mens*, inquit, quanto circa terrena plus satagit, tanto in his quæ sunt caelestia minus videt.

2. *Propria luce relieta.]* Menti nostra insitum est ab ipso nostra mentis auctore Deo quoddam lumen, quo ipsa se mens erroribus vitioso exutam cognoscere conjunctamque cum divina mente sentire possit: sed hoc lumine frui nolunt ii qui suis obsequuntur perturbationibus.

3. *In externas ire tenebras.]* Licit quædam menti nostra insita vel potius innata sit cognitio, quod tamens mens eadem finita sit suisque perturbationibus obnoxia, propterea dupli subjacet tenebrarum generi, domestico videlicet et externo. Domesticae tenebrae versantur in ignorantia eorum quæ nec possumus nec debemus cognoscere: de his tenebris vulgo dicitur,

Nescire quædam magna pars sapientia.

Externæ vero tenebrae sunt ignorantia eorum quæ cum possimus debeamus cognoscere, perturbationibus obsecrati nescimus: sic quidam in summa sui Deique ignoratione versantes, quis cogitatione in solum Deum conferre deberent, has in res creatas conferunt. Ut autem cæteris perturbationibus, sic nimia præsertim rerum caducarum sollicitudine obsecramur: unde nunc mens humana dicitur *in externas ire tenebras, quoties in immensum ejusmodi cura crescit*. Cum porro eadem mens humana ex ignorantia illa in errorem, ex errore in vitium, ex vitio in poenæ æternas lapsa cadat, propterea auctor noster hæc scribens posuit ea cogitare que referuntur Matthæi xxii. *Liquis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores: ubi S. Gregor., Interiores tenebrae, ait, sunt excitas cordis; exteriores tenebrae cæteræ damnationis nox.*

4. *Aucta terrenis flatibus.]* Voluptate nimirum et hominum, quibuscum vivimus, existimatione, quibus, utignis illatibus, nostra perturbatione alitur. Nimircum mens humanae conjugatur primum quidem cum corpore, deinde cum illis sive rebus, sive personis, quibus prima illa coniunctio videtur servari, propterea haec rerum caducarum cura, agente corpore, nascitur, agentibusque cum rebus tum personis corroborata crescit: res quidem agunt suo contactu: persona vero sua de rebus istis existimatione, quam exemplo demons-

trant: sed hac crescente cura minuitur virtus mentis: unde divinus preeceptor Christus, Matth. vi hanc, sollicitudinem pluribus confutis argumentis, summam Dei providentiam commendaturus unde S. Paul. ad Philip. iv, Nihil, inquit, *solliciti sitis*; unde S. Petrus ep. I. c. v, *Omnem, ait, sollicitudinem vestram projectiæ in Deum: quoniam ipsi cura est de vobis; quibus positus, nihil mirum si haec cura hic dicatur noxia.*

6. *Hic quondam.]* *Boetius.* Nimirum a quæstione infinita, quam Graeci θετον appellant, ad definitam controversiam, quam idem dicunt ὑπόθεσιν, progressa philosophia, commendat eam, quæ quondam fuit in Boetio, rerum naturalium notitiam, præsentem ejusdem ignorationem statim dictura. Præterita autem Boetii notitia, ut nunc dicitur, magna fuit tam de cœlo quam de terra. Primum enim Boetius cœli sciens, cognovit, 1° solem, lunam et stellas; 2° ventos, qui a sideribus velut affectus a causis oriuntur; 3° Spiritum Universi, a quo, velut a causa ipsa sidera moventur. Deinde vero idem Boetius terræ sciens, cognovit varias anni tempesates, 1° vernam, 2° autunmalem variasque naturæ causas. Hinc idem Boetius nunc dicitur *liber cœlo aperto*; quatenus ejus mens, veluti excuso corporis jugo factaque sibi per arduitas ipsius aetheris plagas itinere, cogitatione non modo attingit, sed etiam pervadit cœlum: quare aditum, *Suetos in ætherios ire meatus*. Quæ omnia seorsum exponenda.

8. *Cernebat rosei lumina solis.]* I. Boetius cognovit solem: cuius doctrine, ut et sequentium melior testis esse non potest, quam ipse Boetius de se sub persona philosophiae locutus. Sol autem, inquit Tullius, in de Nat. deor., *dicitur est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum exortus est obscuratis cæteris sideribus solus appetat*: quare qui hujus sideris naturam perspectam habuerit, hic in cogitatione rerum celestium versatissimus haberipotest.

9. *Visebat gelida sidera lunæ.]* II. Boetius cognovit lunam: siec ipse etiam testatur. Luna autem, inquit Tullius in de Nat. deor., *a lucendo nominata: ea est enim Lucina: itaque ut apud Graecos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Lucinam in pariendo invocant, quæ eadem Diana*. Scilicet ut sol per diem solus, sic luna per noctem sola lucere videtur, unde vocatur noctiluca: unde etiam ejus notitia magnam astrologia Boetii affect accessionem. Sed cur Philosophia hic vocat sidera lunæ? cum luna unica sit, sidus autem videatur signum ex pluribus stellis compositum, ut Aries, Andromeda, etc., quia, inquam, sidus dicitur corpus omne, quod splendida sua forma a communi cæterorum turba distinguitur: sic enim eleganter dicitur: *et habet sua sidera tellus*: sidus quippe dicitur ab *sideris*, *forma* sive *species*, Spiritu, in mutato, quod raro non est. Cur vero luna vocatur *gelida?* nisi quod luna preest nocti, que, absente sole, vicino die est frigidior.

10. *Et quæcumque vagos stella recursus.]* III. Boetius se etiam teste, cognovit pariter stellas: non solum quod spectat earum qualitatem, quod magnum esset verum etiam, quod majus est quod attinet ad earumdem quantitatem. Stellæ autem duplices sunt generis, nempe inerrantes et vagæ. Stellæ inerrantes,

Exereet, varios flexa per orbes,
Comprehensam in numeris victor habebat.
¶ Quin etiam causas, unde sonora
Flamina sollicitent æqua ponti;

A   Quis volvat stabilem spiritus orbem,
      20 Vel cur Hesperias sidus in undas
Casurum, rutilo surget ab ortu :
      Quid veris placidas temperet horas,

INTERPRETATIO.

conversæ per circuitus diversos, has summa collectas peritus tenebat. Præterea consueverat inquirere causas quibus venti frementes turbent planitiem maris æquatan, easque reddere: non secus ac quisnam spi-

ritus convertat cœlum constans, aut quare astrum in aquas vespertinas lapsuram emineat ab oriente purpureo; quid moderetur dies tranquillos veris, ut decoreret terras floribus purpureis: quid fecit, ut autumnus abun-

NOTE.

quæ vulgo dicuntur *fixæ*, sunt sidera lucida, quæ eamdem inter se distantiæ, sensu arbitrio, semper servare videntur: hæc autem stelle innumerabiles sunt: unde Genes. xv, *Numeras stellas, si potes: et S. Aug. xvi de Civ. Dei, c. 23, Nec inquit, omnes casu videri posse credendum est: nam quanto quisque acutius intuetur, tantoplures videt: quin onus philosophi fatentur in lactea via innumeram esse ejusmodi stellarum multitudinem: quare hanc multitudinem perspectam habere non potuit Boetius. Stelle autem vagæ, quæ vulgo dicuntur *planetæ*, sunt sidera opaca, quæ invicem modo accedunt, modo recedunt: quare inter illa sol, ut pote sidus lucidum, a recentioribus philosophis non recensetur. Illi vero planetæ alii sunt majores, qui palam ante oculos omnium versantur, nempe Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Luna: et hos *numero comprehendere* potuit Boetius: alii sunt minores, qui non nisi summo cum labore animadvertisuntur: quales sunt prope Saturum, Jovem et Martem, qui proprieatem dicuntur satellites Saturi, Jovis et Martis. Imo, ut cum Seneca loquar, multi præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis euntis: neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quod tandem Philosophia hic non loquatur nisi de planetis, iisque majoribus vel ex eo patet quod dicat *has stellas vagos recursus exercere*; quatenus recurrendo ab eo quod primum tenerunt iter, recedunt, et *varios per orbæ flecti*, quatenus sui sunt singulis, quos animadvertisimus, planetis circuitus. Denique *victor idem est quod voti compos: sic enim, auctore Servio, intelligendus est Virgil.* In Geogr., v. 8:*

Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorique virum volitare per ora.

13. *Unde sonora flamina.*] IV. Boetius se quoque fateatur cognovisse ventorum causas. Ventus enim generatim est motus aeris hue et illuc effluentis: hinc *ventus* Scaligero de Caus. l. 1, c. 67, pluribusque aliis dicitur *a veniendo*: quod *venire* sit *moveri*, *ventus* autem aeris motus. At *ventus* duplicitis est generis pro duplice modo, quo aer hue illucque effluere potest. Alter *ventus* fit nube corrente, non secus ac videmus casu arboris, turris, aut cuiusdam alterius ingentis corporis *ventus* excitat, nimis, propter illum corporum motorum circuitum, sine quo nullus in mundo fieri potest motus. Hoc modo oriuntur tempestates sæpe quidem in terris, sed sepius in mari. Alter *ventus* fit vaporibus a sole per aera rarescentibus, quemadmodum videmus *ventum hieri* in pomo, ligno viridi et vulgato vase, quod *Æolipilam* vocant, dum hæc igni admoveantur. Atqui Boetius cognitis sideribus præsentim vero sole, ejusmodi ventorum causas cognovit: quandoquidem sole moveant aliquando lit, ut aut nubes corrut, aut vapor rareseat per aera, quod cum frequentius contingat in mari quam in terris propter maiorem aut nubium imminentium aut vaporum exsurgentium copiam, idcirco *sonora flamina* nunc peribentur *æqua ponti sollicitare*: mare enim appellatur et *æquor* et *pontus*: *æquor* quidem, quoadquæ superficies æquatis undique ponderibus, planissima sit: unde Tullius, *Hæcad q̄. Quid tam planum videtur, inquit, quam mare? ex quo etiam æquor illud poete vocavit. Pontus vero, si quibusdam eredamus, ab Euxino: nisi tamen ipse Euxinus di-*

catur Pontus, ex eo quod mare omne nominatur pontus, forte a πόντος, *labor*, quoniam plenum est laboris. Virgil, ecl. IX, v. 57:

Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes, Aspice, veutos ceciderunt murmuris aurae.

Ecl. 6, v. 35:

Tum durare sotum et discludere Nerea ponto.

Ex quibus patet quam ingeniose venti dicuntur *sollicitare* sive *turbare æqua ponti*: cum sequor proprie non tam mare notet, quam ejus planitem, quæ flantibus ventis turbatur.

13. *Quis volvat stabilem spiritus orbem.*] V. Boetius addit se cognovisse illum Universi spiritum, quem Plato, Aristoteles, Cicero, Virgilius pluresque ex antiquis actoribus agnoverunt: qui quidem spiritus nihil est aliud quam corpus quoddam subtilius, quod per cetera corpora diffusum hæc juxta leges motus a Deo ipso statutas movet. Virgil. Æn. vi, v. 724:

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes, Luceutem que globum lunæ, Titaniaque astra. Spiritus intus alti: totumque infusa per artus Meus agitat molem, et mague se corpore miscet. Inde hominum pecudumque genus, vitaque voluntum Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Igneus est ollis vigor, et celestis origo. Seminibus: quantum non noxia corpora tardant Terrenique hebetant artus, moribundaque membra. Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: nec

[auras

Respicunt, clausæ tenebris et carcere caeo.

Hinc Philosophia nunc docet spiritum illum volvere stabilem orbem et causam esse non solum cur sidera oriantur et occidunt, verum etiam cur rutulis sit eorumdem ortus. Primum quidem volvit stabilem orbem: quia convertit cœlum, quod cum eadem semper magnitudine, figura, et emotione, sensu judice, afficiatur, idcirco dicitur *stabile*: propterea enim terra ipsa, mare et aer, in quibus tamen magna est formarum vicissitudo, *stabilia* corpora vocantur. Deinde causa est cur sidera oriantur et occidunt: sicut enim navis ab ea qua circumfunditur aqua abruptitur, ita sidera, præsertim opaca, cujusmodi sunt planetæ, et cometæ ab eo quo circumfunduntur, spiritu converti possunt. Poeta autem ortum obitumque astrorum describentes, hæc et ab aquis emergere, et in aquas peracto cursu reverti fingunt: sic aiunt: *Eois qua sol exsurgit ab undis. Sesc alto qua gurgite tollunt solis equi. Croccum linquens Aurora cubile. Ruit Oceano nox. Sol quoque et exoriens et cum se condet in undas, etc.* Idemque aquas illas in quas sidera se condunt, vocalit *Hesperias* ab ea stella quæ vocatur *Hesperus*: *In fina enim, inquit Tulli. II de Nat. deorum, quinque errantia terraque proxima stella Veneris quæ Φωστήρας Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antograditur solem: cum subsequitur autem, Hesperus. Unde Virgil., ecl. x,* v. 77:

It domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Deinde idem spiritus efficere potest cur *ortus* sidem sit *rutulus*, densando scilicet vel relaxando nubes, quibus, lumine varie modificato, variis exhiberi possunt colores.

14. *Quid veris.*] VI. Boetius subjungit se tempestate vernam cognovisse. Ver, ut ait Varro, I. iv de l. 1, sic dicitur, quod *tum vircre incipiunt virgulta ac*

Ut terram roseis floribus ornet :
21 Quid dedit ut pleno fertilis anno
 Autumnus gravidis influat uvis,
 Rimari solitus, atque latentis
 Naturæ varias reddere causas.
22 Nunc jacet effeto lumine mentis,
 Et pressus gravibus colla catenæ,
 Declivemque gerens pondere vultum,

A Cogitur, heu, stolidam cernere terram.

23 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia medici personam suscipiens, Boetio attentius considerat, cumdem interrogat; sed codem laetente, conjicit ipsum laborare lethargo, quem ut curet, illius oculos mortalium rerum nube caligantes sua veste detergit.*

Sed ¹ medicina, inquit a, tempus est, non quarelle. ² Tum vero totis in me intenta ^c luminibus :

INTERPRETATIO.

*danter fecundus instillet vinum racemis tumidis, suctus
 scrutari et occulte naturæ causas diversas referr. Ille,
 inquam, Bœtius cœli quandam terramque peritus,
 Nunc lucis mentis debilitata jacet stupidus, et veluti con-*

^a Philosophia.

^b Tempus est sanandi, non invehendi.

*strictus vinculis ponderosis circa collum, habensque
 faciem depressam propter gravitatem vincularum proh
 dolor! cogitum spectare terram parentem tanti stuporis.*

^c Oculis.

NOTE.

*vertere se tempus anni, nisi quod Iones dicunt βῆτη
 Tempus omnibus notum, quod hic commendatur
 cum a propria ratione, tom ab affectibus suis. A pro-
 pria quidem ratione, qua in hoc versatur quod ver-
 sit placida tempestas, sole nimirum tunc dies nocti-
 bus æquante : unde dicitur: *Quid veris placidas tem-
 perat horas:* ali effectibus vero nempe a floribus,
 quibus moderata illa anni tempestas *terram ornat*,
 qui que, quod rosarum colores referant, vocantur
 roses ut eleganter explicat Virgil. ii Georg., v. 123:*

*Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis :
 Vere tument terra, et genitalia semina poscunt.*

20. Quid dedit... autumnus. VII. Bœtius concludit
 se pariter cognovisse autumnum. *Autumnus* autem
 sive, ut nonnulli scribere malunt, *Auctumnus*, qui-
 busdam, referente Festo, sic appellatur, quod tunc
 maxime augeantur hominum opes, coactis agrorum
 fructibus : unde Virgil. ii Georg., v. 520 :

Glande suæ leti redeunt : dant arbuta silvæ
 Et variò puto fetus autumnus : et alte
 Mitis in apriis coquitor vindemia saxis.

*Unde etiam autumnus nunc a Philosophia dicitur
 pleno fertili anno gravidis influere uis: plenus enim
 hic idem quod refertus : sicut Virgil. ii Georg., v. 4 :*

Huc pater, o Leuæ: tuis hic omnia plena
 Muneribus, tibi pampino gravidus autumno
 Floret ager, spumat plenis viuendia labris.

*Influere vero idem quod abundare : sicut Seneca ait
 fortunæ influentis dona.*

*22. Rimari.] Perscrutari, penitus inquirere : qui enim
 naturæ causas penitus inquirit, is instar canis venati-
 ci omnia debet lustrare : unde Physicus, inquit
 Orator. i de Nat. deorum, est spectator venatoraque
 naturæ.*

*23. Naturæ varias reddere causas.] Naturæ a nō cor-
 dicitur, ut φύσις a φύσει : quare naturæ, in genere
 cause efficientis, est causa, à qua res, præserit sensi-
 lis, nascitur : in genere vero formæ, naturæ dicitur
 insitæ cuiuslibet corporis forma, qua illud a ceteris
 distinguitur. Sic conciliari possunt discrepantes philo-
 sophorum opiniones : *Namque*, inquit Tullius n de
 Nat. deorum, *aliū naturam censem esse vim quandam
 sine ratione clementem motus in corporibus necessarios :
 aliū autem vim participem rationis atque ordinis...*
*Sunt autem qui omnia naturæ nomine appellant, ut
 Epicurus, qui ita dieuidit omnium, quæ sint, naturam
 esse corpora et inane, quaque his accident. Scilicet na-
 tura in genere cause, duplex est, nimirum prima, ne-
 mpe Deus, cuius soleritatem, inquit idem orator ihid.,
 nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit
 imitando : et secunda, videlicet quoddam corpus di-
 vinitus motum : hoc enim vis est sine ratione cens
 motus in reliquo corporibus necessarios. At natura in
 genere formæ est unumquodque corpus, et si ita pla-
 cet Epicuro, atomi et inane. Quidquid sit, non agitur
 hic nisi de natura, in genere formæ. Ille autem na-
 tura obscura quidem est, sed suas habet causas.**

B quibus ut physici student inquirendis, sic inquisivit
 eas, inventique Bœtius. Haec, inquam, natura ob-
 scura est: quia non generali duntaxat, sed singulari
 debet percipi cogitatione, quæ utpote ab infinitis pro-
 priedum adjunctis pendens, difficillime obtiniri
 potest. Suas tamen naturæ, haec habet causas: ni-
 hil enim fit sine sua causa. His causis inquirendis
 student physici, ut quamdam, qua a cœlēris homi-
 nibus secernantur, felicitatem sibi possint comparare:
 nam

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Has denique causas perspectas habuit Bœtius,
 quæ qui *rimari solitus colum terramque, conse-
 verat latentis naturæ varias reddere causas.* Sed heu!

*24. Nunc jacet.] Mens humana sic media est inter
 Deum, a quo condita conservatur, et corpus, cuius
 est forma, ut quo magis Deo, aut corpori moventi
 obsequitur, eo magis guarda fit, aut ignara: Corpus
 C enim, ut dicitur Sap. ix, quod corruptitur, aggravat
 animal, et terrena habitat deprimit sensum multa
 cogitantem. Deus vero, Joan. i, illuminat omnem homi-
 nem venientem in hunc mundum. Hinc perturbatio
 recte nunc perhibetur reddere effectum lunæ mentis
 et instar *gravium catenarum vultum ad terram deprimere*: sed Bœtius dicitur *catenæ pressus colla, supple
 secundum*: Sicut Virgil. Os humerosque Deo similis.*

*1 Medicina tempus est.] Ut corporis sic mentis
 sue sunt regititudines, quanobrem sua est utriusque
 medicina: unde Cic. in Tusc. qq., *Medicina animi*,
 inquit, *eu non tam desiderata, tam culta, tam grata,
 et probata quam corporis?* Philosophia autem, utpote
 quæ in cogitatione versatur, mentis exercet medicinam;
 observatis tamen iis quæ a medicis corporum
 observari solent: hi enim, ¹º agros attentius considerant: nam medico diligenter, inquit Tullius n de Or.,
 priusquam conetur xero adhibere medicinam, non so-
 lum morbus ejus, cui mederi voluit, sed etiam consuetudo
 D valentis et natura corporis cognoscenda est; ²º agros alloquantur, ut quod sua meditatione cognoscere non potuerunt tam de morbo quam de consuetudine
 valentis et natura corporis, id percutentendo et interrogando eliciant: ³º agros presertim silentibus manum admovent, ut tactu judice, praedicta eviden-
 tius cognoscantur: inventa enim morbi causa cura-
 tionem esse inventam medici potunt; ⁴º agros consolantur, causati aut nullum esse morbum, aut cu-
 ratione eis esse facilem: *Medici enim* inquit Orator. n de Div., *quaquam sapienter intelligent, tamen
 nunquam agri dicunt, co morbo eos esse morituros.* Atqui ita Philosophia nunc se gerit erga Bœtiem.*

*2 Tum vero totis in me intenta luminibus.] I. Phi-
 losophia Bœtius attentius considerat: ut facta at-
 tentior et non solum morbum Bœtii, cui mederi vult,
 sed etiam consuetudinem valentis, et naturam men-
 tis cognoscat: attentio quippe animi ita propria est
 philosophiae, ut haec precipitatio et præjudicium,
 infensissimi veritatis inveniendæ hostes, vitentur:*

²¹ ¹ Tone ille es, ait, qui nostro quandam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? Atqui talia contuleramus arma quae nisi prius abjecisses, invicta te firmate tuerentur. Agnoscisne me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? (3) Malem pudore; sed te, ut video, stupor oppressit. Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, admovevit

^a Puer primum; deinde adolescens; postea vir philosophus.

^b Tibi dederamus.

^c Lethargia sopitus est.

INTERPRETATIO.

^d Dummodo.

^e Oculos.

^f Caducarum.

NOTÆ.

Mens porro dicitur *totis in aliquid intenta luminibus*, cum aliquid ita cogitat, nihil ut ei supersit virium ad aliud cogitandum. Sic Virg. iv Aen., v 100:

Habes tota quod mente petisti.

¹ *Tone ille es?* II. Philosophia Boetium alloquitur, ut quod attenta meditatione de statu mentis Boetii videtur non potuisse cognoscere, illud ab eodem Boetio percunctando et interrogando eliciat. Ac primum quidem philosophia Boetium interrogat de praeterito mentis Philosophiam docta statu, cuius initium, progressum et perfectionem optimè comparat cum homine, qui virilem etatem adepturus lacte primum, postea cibo graviore alitur: *Nostro quandam lacte nutritus, nostris educatis alimentis, in virilis animi robur evaseras*, Sic S. Paulus similes Christianæ vita periodos describens, I Cor. iiiii ait: *Tanquam parvulus in Christo lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis; et Hebr. v: Facti estis, quibus lacte opus sit, non solidò cibo;* ad quod respiciens S. Petrus ep. I, cap. ii: *Sicut modo geniti infantes, inquit, rationabile sine dolo lac concupiscere, ut in eo crescat in salutem*. Lac autem Philosophie sunt principia, quæ sola quimi attentione innotescunt: cibis autem gravior, sunt conclusiones, quæ ex ejusmodi principiis majori quodam labore inferantur. Deinde eadem Philosophia Boetium interrogat de praesenti statu illius mentis, quæ non ob aliam causam dicuntur cecidisse, perturbationibus victa, quam quod abjectis armis philosophicis, his noluerit uti. Arma autem illa sunt præcepta philosophica.

Sed Philosophiae interroganti non respondet Boetius, non *pudore* quidem, qui teste Horatio aliquando *infans prohibet profari sed stupore*, qui quod sit veluti durities mentis, quæ etiam sollicitata non sentit, propterea et cogitationem et locutionem, cogitationis signum, impedit: hinc Boetius *stupore oppressus dicitur non modo tacitus, sed elinguens prorsus, et mutus: quasi tacitus intelligatur qui lingua habens lingua non uititur; elinguens, qui lingua captus saltem balbutire potest; mutus denique qui nullatenus potest loqui*. Sic Tullius dixit *mutum forum, clinguem curiam et tacitam civitatem*. De stupore locutus Virgilius, in Georg., v. 520, canit de tauris:

Non umbra altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animalia, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera atque oculos stupor urget inertes.

² *Admove pectori meo manum.* III. Philosophia Boetio admoveat manum, ut evidenter percipiat morbi illius causam. Sic autem medici cogitatio corde, bonam vel malam corporis valetudinem cognoscant, quod cordis motus causa sit reliquarum corporis affectionem: ita Philosophia, cognita hominis voluntate, rectam aut pravam mentis cogitationem percipit, quod voluntas cause sit reliquarum cogitationum tam landabilium quam vituperabilium, ita ut non ante in errorem aut vitium labi possimus, quam voluerimus: propterea Philosophia nunc manum dicitur *admove pectori*: pectus enim significat volunt-

A pectori meo leniter manum, et, ²⁵ ³ nihil, inquit, periculi est, lethargum patitur, communem illas mentium morbum. Sui paulisper oblitus est, recordabitur facile, si quidem nos ante cognoverit. ⁴ Quod ut possit, paulisper lumina ejus, mortalium rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus undantes, contracta in rugam ueste siccavit.

INTERPRETATIO.

^d Dummodo.

^e Oculos.

^f Caducarum.

NOTÆ.

tatem: quemadmodum apud Ciceronem: *Amicus per se amatur toto pectore.*

³ *Nihil periculi est.*] IV. Philosophia consolatur

Boetium, ut ipse Boetius, spe salutis concepta, quæ illi deinceps proponentur remedia, his utat lobentius: propterea Philosophia ait ¹ *nihil esse periculum: quia cum mens nostra sit immortalis, haec nullis nisi errorum vitiorumque est obnoxia periculis: hic autem nihil advertitur nisi oblivio quadam, quæ imminentis erroris aut vitii nota non est; 2° mentem Boetii generatim pati lethargum: nam lethargus est violenta cerebri compressio, unde torpor et inexpugnabilis fere somni necessitas, rerum omnium oblivio, et mentis defectio nascitur: hinc qui hoc morbo afficiuntur, hos medicis tandem curant percuti, pnnigi, uri, aliisque modis cruciari, donec, relaxato cerebro, vigilia, attentio et memoria in iisdem renovata nascatur: mens igitur propter quandam similitudinem tum dicitur pati lethargum, cum rerum ante cognitum immemor hebere videatur: quod communis dicitur illusarum mentium morbus, quatenus mentes nonquam errant, nisi immemores primorum veritatis principiorum, precipitatio et præjudicio judicent; 3° mentem Boetii speciatim esse oblitam sui: est enim vel maximum, inquit Tullius i Tusc., *animo ipso animum videre: et nimis hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut staturam figurare noscamus, neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hor corpori tuo dico: cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hinc igitur nosse nisi divinum cset, non esset hoc aceroris cuiusdam animi præceptum, sic, ut tribulum Deo sit, hoc est seipsum posse cognoscere. Ex quibus sequitur mentem humananum non prius posse philosophari quam seipsum noscat, ut quæ oblitera sui est, haec speciatim lethargo labore merito dicatur; 4° mentem Boetii paulisper tantum esse oblitam sui, quod antecpera animo notio sui sit innata: unde ad primam Philosophiæ admonitionem eadem mens recordabitur sui.**

⁴ *Quod ut possit.*] Denique Philosophia Boetium deinceps curatura, ejusdem oculos, mortalium rerum nube caligantibus, fletibusque undantes contracta in rugam ueste abstersit, et siccavit: quæ continuo prædicto Philosophiæ symbolo, non tam de corpore, quam de mente intelligenda sunt.

Primum igitur oculi Boetii mortalium rerum nube caligabant, quod ejus mens caducarum rerum perturbationibus, amore, v. g., aut desiderio obscurata videbatur.

Deinde iidem oculi fletibus undabant; quod ejusdem mens propter amissas res caducas afficeretur tristitia, cujus signa sunt fletus.

Praeterea Philosophia oculos Boetii contracta in rugam ueste abstersit, siccavitque. Abstersit quidem et siccavit, quia mentem exuit perturbationibus præcipuis, unde prædictæ tenebræ et tristitia: contracta

26 METRUM * III.

A

ARGUMENTUM. — *Boetius canit se, aspirante Philosophia, sic illustratum fuisse sicut nubibus vento fatus, terra pristinam recuperat lucem.*

Tunc me discussa liquerant nocte tenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor :

INTERPRETATIO.

Tunc, inquit Boetius tenebræ discesserunt a me, caligine dissipata et lux pristina revertit oculis meis : quemadmodum quando stellæ involvuntur a Coro rati-

vero in rugam veste, hoc est, verbis philosophicis oratione conjunctis : usu quippe cogitationes cum verbis, quibus significari solent, ita conjuncte sunt, ut sepiissime has cogitationes, non, nisi verbis in memoriam revocatis, recordemur : supra autem dictum est vestes Philosophiae esse voces philosophicas.

* Carnem constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter heroicus; posterior tetrameter, cuius quatuor pedes imitantur quatuor primos heroicis versus pedes, frequentiore tamen dactylo.

1. *Tunc me.] Mens Boetii perturbationibus obscurata suum prius lumen amisera : non secus ac oculi corporis, accende nocte, tenebris involvuntur. Sed vix Philosophia, ceu novum sidus, emicuit, cum ejudem Boetii mens, perturbationibus sedatis, suo priori lumine recreata cœpit, ut ante conseruerat, vide.*

3. *Ut cum.] Eximia similitudo, sive oratio traducens ad mentem ex corpore dispari simile : hic autem terra refert mentem ; sol, philosophiam ; nubes, perturbationes ; venti, spiritus perturbationum parentes ; nox et dies alterni alternas ignoracionem et intelligentiam referunt.*

3. *Glomerant sidera.] Glomero dicitur a glomus, un peloton de fil, quare cum glomus ex eo fiat, quod filum filo circumactio involvatur, sidera nunc dicuntur glomerari, quod haec nubibus circumfundentibus involvantur : neque enim putandum est, Boetium existimasse stellas posse ventis ita moveri, ut isdem ad se invicem accidentibus quoddam fiat stellarum agmen. Hoc fere modo Virgil. Georg., v. 323, canit :*

*Et feedam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes.*

3. *Coro.] Corus sive Caurus ventus est flans ab occasu æstivo : unde hic ventus sic contrarius est motui, quo aer ab ortu in occasum cietur, ut nubes contrarias hinc et inde motibus compressæ cogantur copiosum imbrum, nisi aliter dissolvantur, emissuræ. Virg. v. En., v. 123 :*

*Quo tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condut ubi sidera Cori.*

4. *Nimbosisque imbribus.] Imbres nimboi dicuntur, quod bi nube tanquam sua materia inclusi continentur : nimbus enim non secus ac nubes generaliter illud dicitur quod nubis sive operit : unde nubis, inquit Isidorus I. xix, c. 31, est fasciola transverso ex auro assuta linteo, quod est in fronte feminarum. Ex quo Plantus nimbatam meretricem dixit. Scilicet nubes, quæ nihil est aliud quam vapor caliginosus, in sublimi aeri circumfundens pondere liberatus, deorsum ferri potest duobus modis, et pro diverso descensus sui modo, diversos habere effectus : vel enim nubes integra descendit, vel frustatim ; si integra descendat, fulgoris, fulminis, tonitrii, praesertim vero tempestatis parens esse potest. Si autem frustatim descendat, hujus tres esse solent formæ : nimirum nix, pluvia, et grando ; nam villosi nubis globuli cadendo vel servant vel mutant suam formam : si servant, ningit : si vero mutant, hi aut liquescunt tantum, tumque pluit; aut durescunt liquati, tumque cadit grando.*

Ut cum præcipiti glomerant sidera Coro,

27 Nimbosisque polus stetit imbribus,

5 Sol latet, ac nondum cœlo venientibus astris,

Desuper in terram nos funditur.

Hanc si Threicio Boreas emissus ab antro
Verberet, et clausum reseret diem,

pido vento occiduo, et cœlum velatur nubibus pluviorum fecundis, sol absconditur, et nox irruit ex sublimi in humum. Si Boreas ventus ex spelunca Thracia ornato.

NOTE.

4. *Polus stetit.] Cœlum obductum fuit. Sic enim Virgilii. ecl. 7, v. 54 :*

Stant et juniperi et castaneæ hissutæ.

Eneid. vi, v. 300, de Charonte, cujus oculi A flamma tegi videbantur.

Canities inculta jacent, stant lumina flamma.

Eneid. XII, v. 407, de cœlo quod pulvere obductum erat.

Jam pulvere cœlum

Stare vident.

Hinc additur vers. 5. *Sol latet.*

3. *Nondum cœlo venientibus astris.] Nox enim poetis præsertim, duplicitis est generis. Altera nascitur occidente sole, emicantibusque cæteris astris, quæ propterea oriri dicuntur : de hac nocte loquitur Virg. n. En., v. 250 :*

*Vertitur interea cœlum et ruvit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque.*

Altera oritur, etiam ante solis occasum, ipso cæterisque astris latentibus, de qua loquitur idem Virg. i. En., v. 94 :

*Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Tenerorum ex oculis: ponto nox incubat atra*

*Et de hac nocte nunc agitur : unde dicitur *fundi* in terram desuper nondum cœlo venientibus astris, quæ scilicet occidente sole emicare solent.*

7. *Boreas.] Boreas est ventus flans ab ortu æstivo : quamobrem simili motu, quo aer ab ortu ad occasum circumactus, cietur. Hinc autem omnia quæ de isto vento dici solent possunt inferri. Primo enim ventus hice regione Cori spirat : quia Corus flat ab occasu æstivo : unde utriusque hujus venti noster auctor nunc meminit. Secundo idem ventus vehemens est : quoniam una cum aere fertur ad occasum : cum autem omnis ventus vehemens sit frigidus, propter ea Virgilii, ecl. 7, v. 51, canit :*

*Hic tantum Boreas curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*

*Atque hiuc forte nominis istius interpretatio :
Bōrēs enim videtur dici a βόρει, clamo, et πέρι, de-
currō, quod ventus ille, ut pote vehementior, cum
sonu currat. Tertio ille ventus serenus est, quod
cum aere concurrens nubes coactas, materiam im-
brum, dissipet. Unde Ovid. vi Metam. :*

*Apta mihi vis est, qua tristia umbra pello,
Et fratre concutio, vodusaque robora verto.*

*Unde etiam nunc dicitur *cluusum reserare diem*,
hoc est fugare nubes, quibus, etiam ante solis occa-
sum, nox facta est.*

7. *Emissus ab antro.] Optime Boreas, aut quilibet alius mundi ventus, a tempestate diversus, ab antro emitti dicitur, ut i. En., v. 64 :*

Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.

*Quemadmodum enim ventus pomorum, castanea-
rum, ligni viridis, imo et globi ænei, quem *Eolipī-
lam* vocant, moveat igne, ex quibusdam veluti an-
tris, vaporibus scilicet, qua data porta, rarescendo
rarentibus oritur : sic prædictus mundi ventus ex cir-
cumstantibus terra, montibus et nubibus, veluti ex
magnis quibusdam speluncis, agente sole, vaporibus*

28 Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus. A
29 Mirantes oculos radiis ferit.

30 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Boetius, recognita tandem parente Philosophia, ab eadem percunctando accipit, ut antiquos siē recentiores philosophos ab ignaris improbus vexatos fuisse.*

INTERPRETATIO.

tus flagellat hanc terram et aperial lucem absconditam, sol apparet, et emissus luce repentina, perstringit splendore suo oculos stupentes.

^a Simil modo.

nimirum, qua minus resistitur, rarescendo currentibus lare consuevit : unde Virgil. i En., v. 55 :

Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris
Æoliam venit. Ille vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantis magno cum murmure moutis
Circum claustra frenunt.

7. *Threoo*] Sive *Thracio* : quod Boreas quidam codem, quo ventus hic, nomine donatus, fuerit Thrax : vel quod ventus hic comparatione loci ubi scribebat Boetius, ex Thracia videtur flare :

Sic Virg. xii Æncid., v. 365 :

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægeo, sequiturque ad littora fluctus
Qua veuti incubuerit, fugam dant nubita cœlo.

Edoni enim Græcæ θύεοντες, Straboni gens est Thracica. Porro reserant idem est quod aprire : reserare enim contrarium est seris : sicut clauso et recluso, velo et revolo, tego et retego, sunt contraria : serae autem sunt, quibus remotis fores panduntur, ut ait Varro, velut ait Festus, fustes, qui opponuntur foribus : Ovid. l. vi Amor., *Excuse poste seram*. Hinc Virg. xu En. 584 :

Urbeum allii reserare jubent, et pandere portas.

9. *Phœbus*.] Phœbus sive Apollo fertur Jovis et Latone filius, eodem parte cum Diana editus in insula Delo. Medicinae inventor, divinandi, cantandi et versificandi adeo peritus, ut harum artium Deus habitus sit. Poetis, ut nunc, saepius solem significat, ut ipsis nominis interpretatione probat : φοῖος enim Græcæ, Latine est *splendidus*, hinc dicitur *emicare* et *subito vibratus lumine* : *emicere* quidem dicitur, quantum fulget : *mico enim* est a *nico*, quatenus haec dicitur de aenulis fulgentibus : at dicitur *subito vibratus lumine*, quatenus sol continuato lumine ad terras usque emittitur. Sic Virgil. En. viii, v. 524 :

Namque improviso vibratus eb æthere fulgor.

10. *Mirantes oculos*.] Admiratio non nisi mentis est : quandoquidem admiratio in quadam mentis cogitatione versatur : sed hac mente affectione fixi oculi etiam mirari dicuntur. Scilicet arguti nimis oculi, inquit Tullius, quemadmodum animo affecti sumus, loquantur. Claudio. carm. 24, v. 69 :

Quantum proficeris, quantum servaveris urbem
Attolitis metire oculos.

¹ *Haud aliter*.] Non secus ac nubibus, afflato Boreæ dissolutis, sol emicat, quoque lumine oculos spectantium in sui admirationem convertit, ego Boetius aenibus perturbationum, præsertim vero tristitia mea instinctu Philosophiae, fugatis, copi paululum respirare, animumque erigere ad contemplandam eam, quæ quod extrahat errores et vitia radicibus, medici officiæ exercere videtur, Philosophiam. Sua autem haec verba Boetius videtur mutuatus a Virgil. En. x, v. 898 :

Coutra Tyrrenus ut auras

Suscipiens hausit cœlum, mentemque recepit.

Ubi haurire cœlum idem quod respirare; mentem

¹ Haud aliter tristitia nebulis dissolutis, b hausi cœlum, et ad cognoscendam medicantis faciem c mentem recepi. Itaque, ubi in eam deduxi oculos ² intuitumque defixi, respicio ³ nutricem meam, ² in enjus ab adolescentia ⁴ Laribus observatus fueram, Philosophiam. Et quid, inquam, ⁴ tu ⁵ in has exsili nostri solidudines, o ⁶ omnium magistra vir-

^b Respiravi.

^c Animum erexit.

^d Domesticis penetralibus.

^e Ego Boetius.

NOTE.

vero recipere idem quod *animum erigere* : respirare enim propriæ corporis est, quatenus hoc pulmonum B ope per asperam arteriarum spiritum alterius excipit ac reddit : sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus notionum, quas a rebus cognoscendis accipit, conscientia assensionem et quoddam votum emittere videtur : sic Tullius pro Sest. : *Respirasse homines videbantur, nondum re, sed spiracula recuperandæ.*

² *Intuitum defixi.*] Attenta cogitatione consideravi : ut enim cognitione clara et distincta quedam est veritatis, cui inveniendæ vacat philosophia, norma; ita nec philosophicas res nec ipsam philosophiam cognoscendo assequi possumus, nisi attentiōri eaque frequenti mentis meditatione : qui secus fecerit, hic in precipitationem et præjudicium, præcipua erroren vitiorumque capita, labatur necesse est.

³ *Respicio nutricem meam*] Mea nimirum mentis : cum enim vita humana mentis, sit cogitatio; propterea philosophia, cuius ope cogitatio fovetur autisque viribus adolescit, non immerit mentis humanæ nutria vocatur : sic Ovidio nox dicitur *curarum nutritæ*.

⁴ *In cuius... laribus.*] Id est, *scholis* : lar enim focus est : hinc Lares poetis sunt dei patrii sive domestici, et, si credamus Apuleio, mentes parentum, qui quod olim domi humarentur, suam putabantur semper curare familiae : unde Tullius, Diū, inquit, *quos Græci διώκουσι, appellant, nostri, opinor Laros*. Atqui seyolæ philosophice, non abs r̄ dicuntur ejusdem philosophiae focus : quandoquidem ubi lumen naturale, quod potest dici quedam mentis humanae vita ab ipsis precipitationis præjudicique incursibus totum, curantibus optimis præceptoribus, foveatur. Quare cum Boetius infans missus fuerit Athenas, ubi annos decem et octo cum aliorum philosophorum, tum Platonis præserium et Aristotelis lectioni vacavit, recte dicitur *Laribus philosophie ab adolescentia observatus* : propterea Philosophia supra ægre ferebat *Musas poeticas* eidem Boetio assidere.

D ⁵ *In exsili nostri solidudines.*] Theodericus Ostrogothorum rex, cui Boetium anteua fuerat dilectissimus, tantam impis quibusdam, Boetius falso accusantibus, adhibuit fidem, ut ille hunc Ticinum vulgo *Papiam* relegarit, tanquam in exsilium : quam in solidudinem idcirco accedit Philosophia, quod in solidudine præserium mens ab omni hominatu commercio liberata, suis cogitationibus formandis unice vacare possit : sic Plato philosophatus non Athenas, sed Academiam, suburbannum Gymnasium, elegit : Sic Musæ desertissimos montes incolere finguntur.

⁶ *Omnium magistra virtutum.*] Philosophia enim auctore Tullio, *virtutis continet et officiæ et bene vivendi disciplinam*, quam qui profetetur gravissimum sustinere personam videtur. Et certe virtus generatim, juxta ipsius Aristotelis mentem, definiri potest affectio mentis ut voluntaria sic recta. Duplius est generis, nempe *divinoœtica et moralis*. Prior est affectio mentis notioni claræ et distinctæ consentientis. Posterior affectio ejusdem mentis mediocritatem laudabilem in humanis cogitationibus, locutionibus

tutum.¹ a supero cardine delapsa venisti? an ut tu A rer, et, quasi novum aliquid acciderit, per horrescerem?² Nunc enim g primum censes apud improbos mores lacescit periculis sapientiam?⁴ Nonne apud veteres quoque, ³ ante nostri Platonis etatem, magnum sœpe certamen cum stultitiae temeritate certavimus h?⁵ eodemque superstite ⁶ præceptor ejus Socrates injustæ victoriam mortis, me astante ⁱ, promete-

INTERPRETATIO.

^a A caelo.^b Philosophia.^c Onus.^d Non licet.^e Solum.^f Accusationem.^g Putasne nondum.^h Nos Philosophia.ⁱ Philosophia.

NOTE.

operibusque constituentis : quare prior *prudentia*; posterior *temperantia* a Cicerone vocatur : utriusque autem præcepta prescribit Philosophia adeoque omniū est *magistrā virtutum*.

¹ *Supero cardine delapsa.] Divinitus data* : lumen enim naturale, ut pote, quod ab ipso mentis humanae conditore ortum est, divinitus est datum. Philosophia autem nihil est aliud quam lumen naturale modificatum : *lumen* quidem, hoc est notio, quae sola est mentis lumen : *naturale* vero, id est ab ortu divinitus datum sive a natura insitum ingenitumque : *modificatum* denique, quatenus est primum clarum et distinctum; deinde paulo longius diffusum; postrem veri certiæ judicii norma. Sic Socrates, referente Themistio orat. I, philosophiam in *hominum genus divina duntaxat sorte delapsam fuisse testatus est*. Sic Cicero passim : *Philosophia*, inquit, *donum et inventum deorum*; *quo bono nullum optabilius, nullum præstantius, neque datum est mortaliū generi deorum concessu atque munere, neque dabitur*.

² *Mecum rea falsis criminationibus.] Gaudentius, Opilio et Basilus apud Theodericum regem falso accusarunt Rætium,* ¹ quod hic impeditisset, quominus senatus læse majestatis convinceretur; ² quod de vindicando in libertatem Italia scriptisset; ³ quod ad obtinendas dignitates suffragia corrupisset, quod crimen Latinis *ambitus*, Græcis *διαπονία* vocabatur, latisque legibus puniebatur; aut saltē quod ad hunc finem impiis artibus usus fuisse.

Atque hæc, teste ipsa Philosophia, sunt *sarcina*, quani Boetus *nominis philosophici inuidia sustulit*, quamque propterea eadem Philosophia communicato cum Boetio *laborē partiri* cupit, ejusmodi *criminationibus* assueta. Sunt, inquam, hæc criminationes *sarcina* : nam *sarcina onus* est quod hominem ad vestem victimumque secum solet deferre profecturus : ex quo factum est, ut quodlibet onus inuitile molestem *sarcina* diceretur : unde Ovid. ep. 3 :

Non ego sum classi sarcina magna tuu.

At easdem criminationes Boetius philosophici *nominis inuidia sustulit* : quod philosophicis præceptis addictissimus, talis esset, qualis ab Horatio describitur Carm. I. iii, od. 3 :

Justum et tenacem propositi virum
Non civium ordo prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Meute quatin solidia : neque Auster.

Quare, continuatis ejusdem Philosophiæ præceptis, eo majori cum patientia Boetio haec criminationes ferendæ sunt, quo antiquior est illa philosophia et philosophorum sors.

³ *Nunc enim primum censes.] Interrogatio, quasi dicat, Censesne? modus loquendi Latinis non insustans. Notandum non extinctam, sed lacescit duntaxat dici *sapientiam* : extinctis enim sapientibus non propterea extinguitur sapientia, quippe quæ versatur in cogitatione, cui vel tyrannorum furor nocere non potest : in hoc similis virtuti, quæ, ut ait Claudian., carm. 47, v. 1 :*

B Fortunæ secura nitet.
Lacescit tamē : quoniam dictis factisve improbis provocatur : quod lacescitur est : unde Virgil., ecl. 3. v. 51 :

Efficiam posthac ne quemquam voce lacescas.

Sieque lacescita fuit primum quidem apud veteres, deinde apud recentiores philosophos.

⁴ *Nonne apud veteres.] I. Sapientia, quæ ab ipsis Pythagoræ temporibus, dici cepit Philosophia, apud veteres sapientes et philosophos ex eo lacescita fuit, quod præstantissimi inter illos exsilio et morte ipsa a stultis improbus hominibus affecti fuerint. Notari potest hic loquendi modus : certamen certavimus : non enim id Græcis duntaxat familiare est, ut nonnulli aiunt, sed etiam Latinis : sic Terentius disxit vivere vitam ; gaudere gaudium ; Cicero servire servitum ; Horatius ludere ludum : ut noster auctor infra dicet ludere ludum, ornare ornamenti.*

⁵ *Ante nostri Platonis etatem.] Plato natus est Athenis circa annum munō 3626. Ille in omni doctrinarum genere, sed in philosophia præsentim excelluit : unde Philosophia nunc vocat suam, itumque statuit tanquam notissimum philosophum, in quo, ante quem, et post quem sapientia sive philosophia male excepta fuit. In ipso quidem Platone sapientia male excepta fuit : nam ipse Plato iniquitate Dionysii Siciliae tyrranni, cui se ille commiserat, inquit Cicero, in maximis periculis insidiisque versatus est. Ante eundem Platonom sapientia male etiam excepta fuit : si quidem Solo Atheniensis, Anaxagoras et Pythagoras in exsilium acti fuerant : Zeno vero Eleates aliquique optimi viri morte damnati : sed eisdem Platoni præceptor Socrates : ut statim dicetur, eodem supplicio affectus fuit. Denique post eundem Platonom sapientia male excepta fuit in Canis, in Senecis, in Soranis, in ipso Boetio : que omnia seorsum probanda sunt.*

⁶ *Præceptor ejus Socrates.] In Socrate, inquam, ante Platonis etatem sapientia male excepta fuit : nam Socrates, cuius tanta sapientia fuit, ut hinc præceptor Platoni fuerit, inde vero Epicurei ac Stoici ab illius partibus stare gloriarentur, ob suam sapientiam morte damnatus est. Primum quidem Socrates circa annum mundi 3600 natus adeoque ante Platonis etatem florens, fuit sapientissimus : nam a rebus occultis et ab ipsa natura involutis avocavit philosophiam, ut de virtutibus et vitiis quereret, causatus que supra nos, nihil ad nos pertinere : is non solum verbo, sed exemplo etiam ad honeste vivendum suos auditoreshortabatur : tantam quippe in omni vita servavit aequalitatem, ut sive in prosperis sive in adversis rebus, cumdeum semper vulum, nec hilarem magis, nec magis turbatum ostenderit. Deinde idem Socrates præceptor fuit Platonis : unde Tullius, in de Orat., Socrates, inquit, cuius ingenium variosque sermones immortaliter scripti suis Plato tradidit, litteram nullam reliquit. Postea idem Socrates accusatus, quod de diis male sentiret, capite damnatus est ; sed in justissime : si quidem, auctor*

ruit? Cujus ^a hæreditatem cum deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, cæterique pro ⁽⁵⁾ sua quisque parte raptum ire molirentur, meque reclamantem, renitentemque, velut in partem prædæ, traherent, vestem, quam meis texueram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abidere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse ^b familiares imprudentia rata, ⁽¹⁰⁾ nonnullos

INTERPRETATIO.

^a Doctrinam.^b Domesticos.^c Alienæ.^d Remota loco et tempore.

A eorum ^c profanæ multitudinis errore pervertit. ³³
Quod si nec ¹ Anaxagoræ fugam, nec ² Socratis venenum, nec ³ Zenonis tormenta, quoniam sunt d ^d peregrina, novisti; at ⁴ Canios, ³⁵ ^b at ^e Senecas, ^f at Soranos, quorum nec pervetusta, nec ^f incelebris memoria est, scire potuisti. Quos nihil aliud in cladem detraxit, nisi quod nostris moribus ^g instituti, ⁷ studiis improborum dissimillimi videbantur. Itaque

NOTE.

ipso Tullio, ¹ de Or., omnium sapientissimus sanctissimeque vixit: properea populus mortem ejus ita doluit, ut ejusdem accusatores partim morte, partim exilio punierit, ipsique Socrati statuam æream posuerit: obiit tamen astante philosophia: nam, ut ait Tullius, ibid., elegantissimam Lysiae orationem, qua pro se in judicio uteretur, respuit, et ita in judicio capitii pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus videretur esse judicium. In quo victoriam mortis promeruit: quod, judicio ipsius Ciceronis, mors illa, quæ natura debita, non solum pro patria, sed etiam pro veritate est polissimum redditum, aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deteriore afferat statim. Denique ipsius Socratis doctrinam, quæ quoniam instar pecunia ejus morte ad aliquos pervenit, idcirco vocatur ejusdem hæreditas, partiti sunt Epicurii ac Stoici, quorum illi Epicuro, hi Zenone duce philosophantur. Nam duas principue sunt philosophorum antiquorum sectæ, a quibus cætere promanarunt: nempe Ionica, cuius auctor dicitur Thales Milesius; et Italica, cuius caput fuit Pythagoras. Ionicas duas celeberrimas extiterunt familiæ, nempe Academicorum et Peripateticorum; Italicas pariter duas, nimirum Stoicorum et Epicureorum, quæ, ut loquitur S. August. l. viii, de Civ. Dei, c. 7, posuerunt judicium veritatis in sensibus corporis, corumque infusis et fallaciis regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censorunt; quique propterea reclamantem renitentemque philosophiam experti philosophicam vestem, id est dictiones, quibus tegerentur, disciderunt verosque philosophos mentiti sunt.

⁴ Anaxagoræ fugam.] In Anaxagora etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Anaxagoras enim ipso Socrate antiquior, docente Tullio, dixit materiam infinitam, sed ejus particulas similes inter se minutæ, eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente divina. Ex quo confecit, solem non esse Deum, sed lampadem ardente: ac propterea in exsilium pulsus, aut potius liberum profectus est: fertur quippe agros et patrimonia sua reliquisse, ut discendi quærendique divine delectationi toto se animo dederet. Consule Diogenem Laertium.

² Socratis venenum.] De Socrate jam dictum est: superest genus mortis illius: decessit autem hausto succo cicutæ venenato, quo Athenienses ad publicum mortis supplicium utebantur: hinc Socrates, inquit Cicero, cum pene jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere: et Seneca, epist. 67, Calix, inquit, venenatus, quæ Socratem transtuli te carevere in cælum.

³ Zenonis tormenta.] In Zenone etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Zeno enim ipso quoque Socrate antiquior multa propter suam sapientiam tormenta passus est: sed quænam illa fuerit, quisve illorum auctor non constat. Probabilius est Zenonem, dum hic Eleam patriam in liber-

tatem vindicare conaretur, Nearchi tyranni jussu cruciatum, inter tormenta linguam dentibus præcidiisse et in Cyprī regis interrogantis faciem expusisse. Anaxarchum, Democritum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus, inquit Tullius, Zenonem Eleatē in tormentis necatum, nempe a Nearcho tyranno. Sicque apud veteres philosophos lacessita est sapientia.

⁴ At Canios.] II. Eadem sapientia etiam apud recentiores philosophos lacessita fuit: nam Julius Camius sive, ut vult Lipsius, Canus eodem quo Seneca saeculo natus, præstantissimus philosophus, a Caio, cum quo die altercatus fuerat, morte damnatus, banc cum incredibili animi constantia subiit, ut refert ipse Seneca l. de Tranq., c. 14.

⁵ At Senecas.] Seneca philosophus, S. Paulo æquævæsus, primo a Christi nativitate saeculo floruit, præceptor Neronis, a quo cum ingentibus divitiis cumulatus fuisset, morte damnatus est: Quamvis, ut ait Suetonius in Vita Neroris, sape conmeatum petenti, bonisque cedenti persante jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nocturum ei. Ille philosophus sibi venas præsecans, inquit vetus interpres Juvenalis, sat. 5, crurunque venas abrumptus, et durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, et postremo calida aque stagnum introiens, examinatus est. Nimirum, ut ipse Seneca amicos admirabili constantia, antequam moreretur, allocutus ait: Neroni sacerdenti nihil aliud supererat, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.

⁶ At Soranos.] Barcas Soranus, præstantissimus item philosophus, Senecæ aequalis, justitia atque industria offensiones ejusdem Neronis ita auxit, ut ad mortem actus fuerit ab eodem tyranu, qui magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinori ostentare videbatur, ut ait Cornelius Tacit. Annal. l. xvi.

Ne putas hic Canios, Senecas, et Soranos significare imitatores et sequaces ejusmodi philosophorum, quemadmodum arbitratur Thomas Anglicus: ipsi sunt philosophi, qui propter majorem ^{εὐπάτων} numeri plurali exprimuntur: Sic dicimus Alexandros, Augustinos, etc.

⁷ Studiis impiorum dissimillimi.] Idcirco enim improbi odio habent probos, eisque nocent, quia horum illorumque cogitationes, locutiones et opera inter se sunt contraria: quemadmodum docemur Sapientiae, n: Circumveniamus ergo justum, quoniam iniurias est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffusat in nos peccata disciplina nostra. Promittit se scientiam Dic habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alius vita illius, et immutata sunt viæ ejus. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo: et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et prefert se novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.

nihil est quod admirere, si in hoc ¹ vita (5) ^a salo, circumflantibus agitetur procellis, quibus hoc maxime propositum est, ² pessimis displicere. **36** Quorum quidem tametsi ³ numerosus exercitus, spernendus tamen est, quoniam nullo duce regitur, sed errore tanquam temere ac passim ^b lymphante raptatur. Qui si quando contra nos ^c aciem struens valentior incubuerit, nostra quidem dux ^d copias suas in arcem contrabit; (5) illi vera circa diripiendas inutiles ^e sarcinulas occupantur. At nos desuper irridemus,

- ^a Mari.
- ^b Bacchante.
- ^c Militans.
- ^d Ratio.

¹ Vita salo.] Salum est mare, sic dictum a salis sapore: hinc *Salacia* poetis, quod salum ciet, et *insula*, quasi in *salo*, dicitur. Cæsar., l. in Bell. civ., *Multitudine*, inquit, *navigium perterriti et salo naufragique confecti*. Vita autem hominis quoddam mare est, quod ut hoc, sic illa *circumflantibus agitetur procellis*, Propterea Cicerio, orat. in Pisonem, *Alios*, inquit, *ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas: alias impudentibus tempestatis non cessi*.

² Pessimis displicere.] Philosophorum enim propositum sive votum in hoc versatur, quod virtuti studeant: virtus autem, ut pote qua improborum vita damnavi videtur, pessimis displicet.

³ Numerosus exercitus.] Stultorum major est, quam philosophorum numerus, juxta illud Eccl. i, *Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus*. Numirum philosophorum est vitare præcipitationem et præjudicium ad inventandam veritatem, quod ut difficile, sic paucorum est. Stultorum vero præcipitationem et præjudicium in errorem primum, deinde in vitia labi, quod ut infinitis fere modis fieri potest, sic et facillimum et plurimorum est. Sed multitudo non absolvit stultitiam, nec minus sunt vituperabiles, quod plures sint stulti.

Hinc illa stultorum turba spernenda est; nullo duce regitur, sed errore temere lymphante, adeoque circa diripiendas inutiles sarcinulas occupatur. ¹ Spernenda est: nam virtus veræ sapientiae comes individua et semper et sola libera est, quæ, etiam si corpora capta sunt armis et vinculis constricta, jus tamen suum atque omnium rerum impunitam libertatem tenet. ² Nullo duce regitur: in hoc enim vitii et virtutis assecræ differant, quod hi certis, illi nullis teneantur legibus, quod virtus uno modo, vitium infinitis haberi possit: norma enim unica sit, necesse est. ³ Errore lymphante raptatur: hoc est errore in furorem agente: *lymphatus enim dicitur*, qui, ceu a Nymphis lympharum praesidibus actus, in furorem abreptus est: ita Virgil. in *Aen.*, v. 377:

Immensa sine more fuerit lymphata per urbem.

⁴ Circa inutiles sarcinulas occupatur: suis quippe obsecuta perurbationibus, omnes suas curas cogitationesque ponit in caducis rebus, que velut pondus inutile mentem ita opprimunt, hanc ut non sinant veritatem virtutemque colere. Contra vero sapientia, quæ ratione tanquam due regitur, spretri caducis rebus, veritati virtutique sic vacat, ut non modo instar sideris eminet, sed turris instar inexpugnabilis ab omnibus stultitiae telis sit tuta.

* Quod vocatur *phalæcum* a poeta qui dicebatur φάλαιξ. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet *endeccasyllabus* constat spondeo, dactylo et tribus trocheis.

¹. Serenus.] Serenus dicitur a Graeco Σερός, quod est *siccus*. Hinc a *serum* est *sereo*; a quo *serescere*, quod est *siccari*: unde Lucretius l. i. :

A vilissima rerum quæque rapientes, securi lotius furiosi tumultus, eaque vallo muniti, quo grassanti stultitia aspirare fas non sit.

37 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Homo metus specie liber, inquit Philosophia, non movetur; aut periculis maris, terre et cœli; aut tyrannorum furoribus; quibus specie metusque servus, oppressus jacet.*

Quisquis composito serenus aeo,

38 Fatum sub pedibus dedit superbum,
Fortunamque tuens utramque rectus,

INTERPRETATIO.

^c Onera.

Quicunque, composita sua vita, tranquillus contempsit mortem imperiosam, et inspiciens constanter fortunam prosperam adversamque, valuit, servare faciem

NOTE.

B Denique fluctifrago suspensa in littore vestes Uvescunt, eadem dispansæ in sole serescunt.

Propterea quæ nubes in aura vanescentes terram siccari sinunt, hæ vocantur serena Virgilio, i Georg., serena *ventus agit nubes*. Ex quo factum est, ut frons excussa rugis serena diceretur Martiali et alii. A fronte denique vox illa transtulata est ad ipsam mentem, quatenus hæc libera est a perturbationibus, quibus turbari solet. Sic nunc accipiatur: siueque a Latinis auctoribus accipi solet. Lucret. lib. ii. :

Quæ placidum ducunt ævum, vitamque serenam.

4. Aeo.] Id est, *vita*. *Ævum enim dicitur a Greco ævum*, hoc autem quasi *ævi* *sempiter existens*: sed res vivens non censetur existere, nisi quatenus vita sua aificitur: hinc pro diverso genere *vita*, *ævum* aliud est perpetuum, quod mentium est: aliud certo definitum tempore. Hic agitur de *aeo* sive *vita hominis*: quemadmodum ab Horatio dicitur homo *ævi brevis*: C et a Virgilio de apibus, iv Georg., vers. 206 :

Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi

Excipiat: neque enim plus septima ducitur æstas.

Ævum autem sive vita hominis tum dicitur componi, cum secundum ipsam Dei voluntatem, quæ prima est morum regula, regitur: ex quo summa oritur animi tranquillitas.

2. Fatum.] Id est *mortem*: *fatum enim a fundo videtur dici, quasi voluntas, decreta, jussum et dictum Dei*: nam *quid aliud est fatum*, inquit Minutius Felix in Octavio, *quam quod de unoquoque nostrum Deus fatuus est?* quamobrem cum divina voluntate sit *statulum omnibus hominibus mori*, Hebr. ix; idcirco mors etiam Christianis vocari potest *fatum*: ut nunc vocatur: *fatum autem sive mortem sub pedibus dare videtur*, qui commissus Dei arbitrio, nec petit vivere nec metuit mori: *Libera te*, inquit Seneca, ep. 80, *primum metu mortis; illa nobis primum jugum impunit; deinde metu paupertatis*. Sic Virgil. ii Georg., D v. 490:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes et inexorabile fatum

Subiectus pedibus strepitunque Acheronis avari.

3. Fortunamque tuens utramque rectus.] Fortuna ethnicis erat numen, a quo illud omnino putabant procedere, cuius causam ignorabant: nam *Fortuna*, inquit Tullius i Acad., *efficit multa improvisa nobis propter obscuritatem ignorantemque causarum*. Hinc illam saxy instar globosi prædicabant volubilis, quod globosi circuitus non citius quam eventus, quorum causas ignoramus, sese exipient. Hinc illam fecere duplice, secundam scilicet, a qua bona saltem exteriora; et adversari, a qua mala contraria proficiuntur: quod ignorante causa saepius ab uno ad alterum statum transeamus. Rejected autem falso illo nomine, hic intelliguntur res prosperæ et adversæ, quas qui virtutem colit, sic intuetur *rectus* ut neque deprimator afflictarum pondere, neque vento prospere-

Invictum potuit tenere vultum;
5 Non illum rabies minaeque ponti
Versum funditus excitantis aestum,
Nec ruptis quoties vagus caminis
20 Torquet fumisicos Vesuvus ignes,

*indomitam; hunc non sollicitabit aut furor terrorque
maris agitantis summos imosque fluctus suos aut mons
Vesuvius, cum inconstans emitit flammam fumantes fa-
cto exitu, aut iter fulminis accensi, quod consuet*

*rarum erigatur: legitur ex vultu, qui cum nec tri-
stior adversis, nec hilarior secundis fiat, invictus ma-
net. Non possum tacere verba Horatii, in Carm.,*
od. 3, quamvis omnibus nota,

Justum et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus iustantis tyranni
Mente quatit solidia, neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminans magna Jovis manus:
Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruiuæ.

5 *Non illum rabies minaeque ponti.] I. Mare ven-
tis praesertim agitatum turbatumque adeo terribile
est, ut viris etiam fortissimis metum incutere posse
videatur: unde Horatius, Carm. I. 1, od. 3:*

Hil robur et aës triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus, nec timuit præcipitem Africanus
Decertantem aquilonibus
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.

*Hinc dicuntur rabies minaeque maris: rabies qui-
dem, quod more rabidi furentis canis hoc et illuc
rapiatur: minæ vero, quod sublimes fluctus mortem
intentant. Sic enim Virgil. i Æn., v. 166 :*

Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minuantur
In coelum scopuli.

*Atqui quisquis pedibus subjicit fatum, ille his maris
periculis non moverat: quod hæc nihil aliud sint,
quam præsagia mortis, quam ille contemnit. Mare
autem vocari pontum jam diximus met. 2, v. 44*

8. *Vesuvius.] II. Terra etiam, ea praesertim que
e suo sinu emittit ignes, terribilis est: neque tanim
hanc, propter prædictam rationem, metuit qui sub
pedibus dedit fatum. Hujusmodi est Vesuvius. Vese-
vus autem qui et Vesuvius, mons est Campanie pro-
pe Nolam, ex cuius caecumine saepius erumpunt ignes,
morte praesertim Plinius infames: aiunt enim celeberrimum
hunc auctorem, qui cognoscendi hujus ignis
studio eo se contulerat, fumo flammisque inde emis-
sis extinctum fuisse. Hujus montis meminit Virgil.
ii Georg., v. 224, ubi ejus fertilitatem com-
mendat.*

Talem dives arat Capua et vicina Veseva
Ora jugo.

*Ignes quidem Vesevi sunt fumisci: quia oriuntur
ex terrestri exhalatione, que quandiu terris inclusa
constringitur, fumus est, at liberius per aera iter
nacta flamman concipit, statim propter majorem partium
concretionem pristinam suu formam resumpta:
propterea ex eo monte, ut aiunt Conimbricæ,
Meteor. tract. 12, cap. 3, aliquando nubes ascendere
visa est, quæ pini similitudinem et fornorum referebat.
At ignes hi non emicant, nisi ruptis caminis, sive
exitu sibi facto: quoniam si exhalatio, predicta ignis
subterranei materia, viam invenisset factam; in au-
ras potius abiisset, quem in ignem: quod cum fiat,
interruptis vicibus, propterea mons ille nunc vocatur
vagus.*

10. *Via fulminis.] III. Coelum, praesertim fulmi-
nans, adeoque fulgorans, et tonans maxime terrible
est; quod praesentem intentare mortem videatur.*

A Aut celsas soliti ferire turreis
10 Ardentis via fulminis movebit.
¶ Quid tantum miseri feros tyrannos
Mirantur sine viribus furenteis?

INTERPRETATIO.

*percutere alta ædifica. Cur infelices ita stupent tyran-
nos crudeles, accensos furore inani. Nihil optes, nihil
que metuas, tumque exarmabis furorem effrenati in-
fir-*

NOTE.

*Hinc qui malæ conscientiæ stimulis sive potius furiis
agitantur, hi fulmina præcipue, adeoque fulminum
præsagia, fulgura et tonitrua metunt: sicut C. Cæ-
sar Caligula, qui, ut loquitur Suetonius, deos tanto-
pore contemneret, ad minima tonitrua et fulgura conni-
bere, caput obvolvere: ad vero majora proriper se e-
strato, sub lecumque condere solebat: sicut etiam
quilibet impius, iudicio Juvenalis I. v, sat. 13, ful-
mine terretur :*

*Hil sunt qui trepidant et ad omnia fulgura pallent
Cum tonat: exauimes primo quoque murmuræ cœli :
Non quasi fortuitus nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras et judicet iguas.*

*Fulmen autem et fulgur non solum origine, verum
etiam natura convenient. Convenient quidem origi-
ne, quod utrumque, Varrois arbitrio in iv de l. I., a fulgere dicatur. Convenient etiam natura, quod
utrumque sit exhalatio accensa. At differunt, quod
fulgur vix natum, perit: fulmen non prius extin-
gitur, quam ad terras usque pervenierit. simile his
stellis, quas inquit Virgil. i Georg., v. 363 :*

Vento impendente videbis

Præcipites cœlo labi notisque per umbras

Flammarum longos a tergo albescere tractus.

C Propterea nominatur hic via fulminis ardenti, di-
citurque fulmen solutum celsas ferire turre. Nimurum
accensa illa exhalatio nubibus excessa, aut per nu-
bium latera emititur, aut per inferiorem nubis sub-
jectæ partem. Si primum: fulminis via sic obliqua
est, illud ut sublima potius quam humilia sibi ob-
viam habeat. Si vero alterum: quemadmodum mensa
corio supposita, corium reddit perforatu facilias,
sic corpus sublinea nubi subjectum, nubem, qua il-
lud huic respondet, reddit fragiliorem, adeoque viam
sibi parat, qua fulmine ruente percutiatur. Veram
nec fulmen illud potest malum inferre gravius morte,
quam cum non metuat ille, de quo nunc agitur; id-
circo nec fulmine moveretur. Senec. in Thyst. v. 347:

Rex est qui posuit metus...

Quem non concutiet cadiens.

Obliqui via fulminis..

Qui tuto positus loco,

Infra se videt omnia,

Occurruntque suo libens

Fato: nec queritur mori.

D 11. *Quid feros tyrannos.] Denique qui neque flu-
ctuum marinorum furoribus, neque ignium subterra-
neorum incendiis, neque Jovis fulminantis icibus ter-
retur, hic multo minus metuit tyrannos, quorum mi-
nor esse videtur nocendi potestas. Tyrannus apud
veteres idem erat quod rex sive princeps: atque ita
forte vocatus a turribus sive sublimibus edificiis, in
quibus manere solent reges: unde Horatius pauperum
tabernas regnumque turrem opponit I. i Carm.,
od. 4 :*

Pallida mors æquo pulsat pede panperum tabernas

Regumque turres; o beate Sexti.

Sic Virgilius de tyranno loquitur vii Æn., v. 206 :

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Sed apud recentiores auctores tyrannus ille solum
dicitur princeps qui supra sua potestate abutitur:
quo modo idem Virgil. ix Æn., v. 365.

Nec spes aliquid nec extimescas,
Exarmaveris impotens iram :
¶ At quisquis trepidus pavet, vel optat,
Quod non sit stabilis, siveque juris,
Abjecit clypeum, locoque motus
Nectit, qua valeat trahi, catenam.

¶ PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Boetius de intelligentia prædictorum suorum vulnere a Philosophia interrogatus, memoratis primum quidem loco, habitu et vultu, quibus non ita pridem excipere solebat Philosophiam, deinde vero*

INTERPRETATIO.

*mique tyranni : sed quicunque metuit tremens, aut sperat, is, quoniam non est constans et compos sui, depo-
suit scutum, et sua sede disjectus componit vincula,
quibus rapi possit.*

¶ Philosophia.

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni.

Aut metus acer erat.

Neque vero ejusmodi tyranos timet, qui magnitudine et fortitudine animi præditus, nihil a rebus creatis aut sperat aut metuit : *Harum enim virtutum, inquit Cic. iur. de Offic., est proprium nūl extimescere, omnia humana despicer nūl quod homini accilere possit intollerandum putare.* Ex quo idem orator conficit fortitudinem esse *dolorum laborumque contemptio-
nem. Quare magnanimitis viris feri tyranni habentur sine viribus furentes.* Igitur

13. *Nec spes aliquid nec extimescas.]* Hæc est sententia Platonis, quam sibi deinceps usurpaverunt Stoici, unanimique consensu approbarunt omnes cum oratores tum poeta. Plato enim in Philebo ait *opere-
tare cum qui intelligendi sapiendique vitam elegit, nul-
latenus gaudere vel dolere.* Seneca ille Stoicus, de Bea-
ta Vita c. 5 potest, inquit, *beatus dici qui nec cupit
ne timet, beneficio rationis.* Cicero, versus 41, et Vir-
gilius, versus 2, hujus metri citatus : quibus addi pot-
est Martialis l. x, ep. 47 :

Quod sis, esse velis, nihilque malis :
Summum nec metuas diem, nec optes.

Scilicet mens caducarum rerum spei metusque libera, hinc a corpore errorum vitorumque fonte liberatur, indevero Deo veritatis virtutisque principio conjungitur : quare exarmatiram, cuius est duntaxat aut auferre bonum quod optes, aut inferre malum quod timeas; quique tibi irascitur, hic impotens est : sive quia quo ira libidoque rapiunt, sequitur, talis enim homo, etiam Ciceroni impotens dicitur; sive quia nocere non potest.

15. *Quisquis... pavet vel optat.]* E contrario quicunque metu aut spe caducarum rerum affectu, is, 1º non est stabilis, quod vel supplicio vel præmio mens eius a prima veritatis virtutisque norma recedere sit parata; 2º sui juris non est, quod mancipia non tam servi dominorum, quam illæ cupiditatum vel timorum; 3º abjecit clypeum, quod magnitudo fortitudine animi, quam abjecit, si ipsius animi robur et tutela; 4º loco motus, ut miles extra suum agmen; quod tranquillitas animi, a qua recessit, propria sit ejusdem animi sedes; 5º nectit catenam qua valeat trahi; quod spem metumque, quibus ut ceteris perturbationibus mens humana rapitur, concepit conceptusque forev studierit.

Neque aliud nobis hic videtur annotatione dignum, nisi forte interpretatio, et usus hujus vocis clypeus, v. 17. *Clypeus autem, clupeus clypeus, clypeum, clupeum, et clipeum, neque origine neque usu nobis differre videntur.* Origine quidem clypeum (idem dicas de ceteris), judice Salmasio, dicitur *τάρα περιθέσιν εξ ρύζικον in orbem actum sive ovatum;* quod ea sit figura hujus corporis. Usu vero clypeus sive clipeum est *textum rotundum,* quodad pomparam,

*A præceptis, quæ et a Philosophia accepérat, et diligen-
tior executus fuerat, injustas refert sui exsilia
causas.*

¶ Sentisne, inquit, hæc, atque animo illabuntur tuo? Esneb ὅντες λύρας? Quid flēs? Quid lacrymis manus? *Ἐξαύδα μὴ κεῦθε νόῳ:* Si operam medicantis exspectas, oportet vulnus detegas. ¶ Tum à ego collecto in vires animo : Anne adhuc eget admonitione, nec per se satis eminent fortunæ in nos sœvientis asperitas? Nihilne te ^f ipsa ^a loci facies movet?

b Asinus lyra.

c Dic, neque mente tegas.

d Boetius.

e Respondeo.

f O Philosophia.

NOTÆ.

B insculptis cælatur imaginibus, et ad pugnam, levam militis partem tegit : unde a corpore ad mentem translatum id nomen, nunc magnitudinem fortitudinemque animi, ut dictum est, significat.

¶ *Sentisne hæc.]* I. Boetius interrogatur a Philosophia de intelligentia predictorum : cum enim auctore Tullio, i Acad., neque hoc quidquam sit turpis quam cognitioni assertione approbationemque præcurvere; propterea Boetius non ante debuit de predictis ferre judicium, quam illa animo illapsa suo percepit : hinc Philosophia rogat Boetium, sitne istorum, sicut asinus est lyra, auditor tantum, ὅντες λύρας? Nimurum tanta est tamque nota asini stupiditas, hic ut Grecis Latinisque hominibus in proverbio sœpius fuerit ad significandum hominis ignorationem. Sic dicitur ὅντες ἐπιτίκαιοι, asinus inter simias; ὅντες ἐπιδίταις, asinus inter apes, dum stultus inter callidos, aut piger inter sedulos occurrit. Sic ὅντος κεραῖην μη πλάνουν νίτρο, asini caput ne laves nitro, dum prohibiter operam perdere in docendis rudibus : quemadmodum Horatius ait I. 1 Sat., sat. 1 :

In felix operam perdas : ut si quis asellum
In campo docent parentem currere frenis.

Sic ὅντες πρός οὐλὸν, asinus ad tibiam; ὅντες λύρας, asinus lyra, suppl. auditor; sive ut alii legunt, ὅντες πρός λύρας, asinus ad lyram : prior lectio non solum est nostri auctoris, sed ipsius etiam Varronis iu-
satrya que testamentum inscribitur apud Agellium, l. iii, c. 46 : *Liberi, inquit, si erunt ὄντες λύρας, ex-
ceredes sunto.* Alterutrum autem ex his dicitur ad significandum hominem, qui quamvis voces patulis auribus excipiatur, verborum tamen significationem non percipit.

Præterea idem Boetius interrogatur de causa suorum fleetum, surarum lacrymarum : *Quid flēs? Quid lacrymis manus?* quod vocatur ejus vulnus, quodque medicanti philosophia oportet detegere; morbus enim non sanatur indica ignorataque ejus causa. Hinc Philosophia Boetium ad loquendum torturavit his Homeri verbis, *Ἐξαύδα μὴ κεῦθε νόῳ, Fare nec occutes animo.*

¶ *Loci facies.]* II. Boetius meminit adjunctorum, quibuscum ante et tunc excepti philosophian; ut ex utriusque status discrimine fortunæ in ipsum sœvientis asperitas cognoscatur ab ipsa philosophia, cuius natura et species, quibus Boetius instructus fuerat, proponuntur. Primum quidem, adjuncta hæc, sunt locus, habitat et vultus Boetii. Locus ante fuit bibliotheca sive locus librorum cuius parietes, ut infra dicitur, erant ebore ac vitro compiti : quales esse conseruerant aedes divitium, teste Horatio l. in Carm. od. 18. Locus tunc est sordidus et obscurus carcer. Habitat ante bona; tunc mala corporis animique affectio. Vultus qui ut mentis sic reliqui corporis sermo quidam tacitus est, ante hilaris, tunc tristis.

Hæccine est bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in Laribus ipsa delegeras? in qua (3) mecum sepe residens, de divinarum humanarumque rerum scientia disserebas? ^b Talis^c habitus, talisque vultus erat, cum tecum a naturæ secreta rimarer, cum mihi siderum vias radio describeres, cum ^d mores nostros totiusque vitæ rationem ad celestis ordinis exemplar formares? ^e Hæccine præmia referimus tibi obsequentes? Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti, beatas fore respubicas,

INTERPRETATIO.

^a *Domo nostra.*^b *An.*^c *Habitudo.*^d *Physicam.*^e *Astronomiam.*

^f *Moralem.*
^g *Philosophi regerent aut reges philosopharentur.*
^h *Administrandæ.*
ⁱ *Studendo.*

NOTÆ.

Deinde natura philosophiae aperitur, antiqua hac philosophiae definitione, *divinarum humanarumque rerum scientia*: *Philosophus enim, inquit Tullius, i de Orat., is est qui omnium rerum divinarum atque humanaum naturam causasque noscet.* Sed non una est apud autores horum vocabulorum interpretatione: nostro iudicio hæc res divine sunt mentes: *res vero humanae sunt corpora: cum enim mens omnis sit aut Deus aut Deo similis, non abs re vocabitur res divina: similiter cum corpus omne sit aut humanum aut humano simile, poterit etiam dici res humana.* Omnis autem philosophia versatur in scientia mentis et corporis, eorumque, quibus duas illas res affici possunt, modorum. Denique philosophia species, quibus Boetius instructus dicitur, hic numerantur tres, nempe *physica*, quæ *naturæ secreta rimatur*, hoc est *valde querit vel in rimis quoque*: sicut hoc verbum interpretatur Festus; *astronomia*, quæ *siderum vias radio describit*; hoc est *virga*, quæ *descriptis quibusdam figuris varie terrarum cœlique partes ob oculos ponuntur*; et *ethica* sive *moralis*, quæ *mores nostros totiusque vitæ rationem ad celestis ordinis exemplar format*; hoc est ad voluntatem divinam, quæ *sicut est prima omnium causa, si prima est actionum humanaum regula.* Hinc propheta rex psal. cxlii, *Doce me facere voluntatem tuam quia Deus meus es tu.* Hinc S. Paulus Act. ix: *Domine quid me vis facere?* Hinc etiam noster ancoril. n. met. ultimo: *O felix homo! non genus, si vestros animos amor, quo cœlum regitur, regat.*

⁴ *Hæccine præmia.*] III. Boetius meminit preceptorum philosophicorum, quorum tanta est ad rempublicam optime administrandam utilitas, ut idem Boetius cum ipsa Philosophia merito conqueri videatur de suis calamitatibus: *hæccine, inquit, præmia referimus tibi obsequentes?* Summa, inquam, est preceptorum philosophicorum ad rempublicam optime regendam utilitas, quod his veluti principiis natatur virtus, ut praesentis sic futura felicitatis semen. Huc Plato, l. v de Repub., suggesteret ipsa philosophia, ait, *beatas fore respubicas; si eas vel studiosi sapientiae regerent; quatenus philosophi in magistratum veniunt, vel carum rectores studere sapientiae contigisset:* quatenus qui in magistratum venerunt, philosophi sunt. Hinc ejusdem viri, nimurum Platonis dialogo 6 de Repub., *ore hanc sapientibus capessendæ ripublica necessariam causam esse monuit philosophia, ne improbis flagitiisque civibus urbium relata gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent: ut enim optimi moderatores suis preceptis exemplisque subditos ad virtutem ducent; sic malo suo saltem exemplo ad vitium.* Nam ita profecto est, inquit Lipsius in præfatione Politicorum, *arcta quadam catena devincti sumus qui imperamus cum imperante.* Et ut in corpore mens sana aut insana non esse posset, nisi ut pariter vigeant

Baut *langueant ejus functiones: non item in hac societate præcepit. Ad virtutem ille præxit!* Sequimur: *ad vitia? inclinamus. Bene beateque agit? floremus improspera? labitur aut ruinas cum illo. Atque uta sole in subiecto hoc orbe lux aut tenebra: sic a principe apud subditos præva pleraque autrecta. Cæsar illenor animose magis quam vere dixit:*

*Procerum motus hæc cuncta sequuntur.
Humanum paucis vivit genus.*

Hinc ipse Boetius *hanc auctoritatem secutus quod a philosophia inter secreta oia, sive cœterorum hominum colloquiis et interpellationibus non impeditus, didicerat, tranferre in actum publicæ administrationis optavit, a theoria, uti loquuntur, ad praxim progressus.*

² *Tu mihi.*] IV. Boetius addit se præcepta philosophia diligenter executum fuisse, seque eo duxant finē ad magistratum accessisse. Vallinus monet scri-

bendum hic esse magisteriatum; quod Boetius fuerit magister officiorum, quæ dignitas passim magisteria appellatur, quodque ea, quæ Boetius præcire a se facta mox recenset, in ea dignitate constitutus fecerit. Sed hæc ita fuerint, nihil hic mutandum arbitramur, quod generalis hic loquendi modus aptior sit ad probandum Boetium præceptis philosophicis semper fuisse addictissimum, ita ut ad unam quidem dignitatem, nisi communis honorum omnium studio impulsus pervenerit: qua de re ut nullus supererset dubitandi locus, iurisprudens, affirmationem religiosam adhibet: *Tu mihi et Deus conscius.* Sic S. Paulus Rom. 1, et ad Philipp. 1, jurat: *Testis mihi est Deus.* Sic jurat Nitus Æneid. ix, v. 428:

*O Rutili, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cœlum hoc ei conscia sidera testor.*

Optime tandem Deus dicitur *philosophiam sapientium mentibus inseruisse*: nam philosophia cogitatione et amore optimarum rerum continetur: sicut antem Deus creando materiam, eidem figuram et motum sic impressit, ut quidquid subhinc huic materiæ accedit figuræ et motus, id nihil aliud sit quam quidam prioris figuræ et motus modus, sive ut loquuntur determinatio: haud aliter Deus creando mentem humanam, eidem notionem et inclinationem de eo quod est sive de ipso Deo ita impressit, ut quidquid postea in eadem mente oritur notionis et inclinationis, saltem optimarum rerum, id nihil aliud sit quam quidam prioris notionis et inclinationibus modus sive, ut aiunt, determinatio. Hinc Lucretius lib. v:

*Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, inclite Memmi
Qui princeps vita rationem inventit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia: quique per artem
Fluctibus et tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo et tam clara luce locavit.*

inseruit Deus, a conciis, nullum me (10) ad ^b magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse. ¹⁵ Inde cum improbis graves ^c inexorabilesque discordiae, et quod conscientiae libertas habet, pro tuendo jure, spreta potentiorum semper ^d offendit. ² Quoties ego Conigastum in imbecillis cu-jusque fortunas impetum facientem ^e obvius excepti!

³ Quoties Triguillam ^f regia (5) præpositum domus, ab incepta perpetrataque jam prorsus injuria dejecti!

⁴ Quoties miseros, quos infinitis calumniis ^g impunissemus.

^a Testes estis.

^b Procurationem muneris publici.

^c Implacabiles.

^d Inimicitia.

^e Occurrent.

^f Vulgo intendant de la maison royale.

A nita ^g barbarorum semper avaritia vexabat, objecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab iure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunas tum privatis rapinis, tum publicis ^h vectigalibus pessumdarci, non aliter (5) quam qui patiebantur, indolui. ¹⁷ Cum, acerbæ famis tempore, gravis atque inexplicabilis ⁱ indicta ^j coemptio ^k profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum ^l prefectum prætorii, communis commodi ratione suscepit, rege ^m cognoscente contendit, et ne

INTERPRETATIO.

^g Gothorum.

^h Tributis iniquis.

ⁱ Vulgo monopole.

^j Vulgo capitaine des gardes.

^k Theoderico.

B

NOTÆ.

¹ *Inde cum improbis.*] Quod videlicet præceptis philosophicis addictus non nisi *communi bonorum omnium studio* ad magistratum accesserit Boetius, eidem fuerunt *cum improbis* graves, *inxorabilesque discordiae*: hinc enim diversæ Boetii et improborum cogitationes: *hinc ex tuendo jure spreta potentiorum semper offendit*: quæ est *conscientiae libertas*: conscientia enim hic nihil est aliud quam mens veri bo-nique ut *conscia sic convicta*: tanta est autem hujus conscientiae libertas, ut ab omnibus hominum injuriis sit tuta. Hinc plurima fuerunt Boetii in suis cives beneficiæ, de quibus seorsum dicendum est.

² *Quoties ego Conigastum.*] Primum Boetii in suis cives meritum. *Conigastus*, sive ut scribit Cassiodorus *Cunigastus*, vir fuit potens apud regem Theodericum, quod vel ex eo pater, quod, referente Cassiodoro, l. viii, ep. 28, Athalaricus rex ad eum scripsit, eundemque illustrum appellari. Hic autem *Conigastus* ea qua apud Theodericum pollebat, auctoritateabusus, in imbecillis cujusque fortunas faciebat impetum, quem Boetius pro sua virtute sepius repressit magister officiorum *obvius*: hujus quippe magistratus erat prefectos provinciarum judicare, et querelis provincialium acceptis, de iis ad principem, cuius in aula versabantur, referre.

³ *Quoties Triguillam.*] Secundum Boetii meritum, primo tanto majus, quanto Triguilla Conigasto non impar improbitate, eodem erat Conigasto potentior: Triguilla enim erat regia Theoderici domus præfetus.

⁴ *Impunita barbarorum avaritia.*] Tertium Boetii meritum prioribus eo majus, quod plus si turbæ, quam unius improbi malis consilis resistere. *Barbarus* autem antiquitus ille quilibet genti dicebatur qui, quod extraneus, vulgare loquendi modum non tam pronuntiare quam murmurando confundere videbatur: hinc nonnulli conjuncti vocem hanc, *barbarus*, esse de numero eorum vocabulorum quæ quod rem a se significatam emulari videantur, πεπονιά sive *factitia* vocari solent, ut *balare*, *boare*, *huncare*: alii, ejus originem inferunt ex Arabicō *barbar* murmuro. Hinc Græcis quicunque Græci non erant, *barbari* dicebantur: sicut Latinis, quicunque non erant Latinis. Unde Horatius Epop. ix:

Sonante mistum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum?

Quod autem extranei illi, ut pote moribus dissimiles, in cives suam crudelitatem exercere consueverant, fieri potuit us, ut *barbarus* idem esset quod *crudelis*: hic autem *barbari* et extranei et crudeles sunt: si quidem intelliguntur *Gothi*, quorum *impunita avaritia* cives *semper* *vezebat*, nisi haec Boetii curis reprimeretur: cives autem illi dicuntur *provinciales*, quia alienis vivebant legibus ac insuper *vectigales* erant sive sti-

pendarii. Nimirum cum provincia proprie sit regio a populo Romano ut distans sic armis devicta aut quomodounque in potestatem adducta quam magistratus suo administrandam subjecerat (provincia enim sic dicitur quasi regio procul vincenda aut potius victa), propter Romanis atii erant *socii*, alii *provinciales*; *socii* suis, *provinciales* alienis vivebant legibus: inde Cicero, Verr. 6 et in Manitiana, hos merito distinguit: *Bellum*, inquit, *grave et periculosum vestris vectigalibus atque sociis*. Atque hos *provinciales* Boetius tanta animi magnitudine protestit, ut nemini ullam passus fuerit inferri injuriam: *Nunquam me, inquit, ab iure ad injuriam quisquam detraxit*; aut si, non obstante ejus diligentia, contigerit, *provincialium fortunas tum privatis rapinis* (ut *Conigastus* et *Triguilla*), *tum publicis vectigalibus* (ut ab ipso Theoderico, qui apud Cassiodorum, Var. v, ep. 39, *ad suum commodum amplius festinat exigere*) *pessumdarci*, non aliter quam qui patiebantur, *indolueri*: velut Job, qui, cap. xxix, pater fuit pauperum et causam quam nesciebat, diligissime investigabat: *conterebat molas iniqui et de dentibus illius auferebat prædam*. Denique *vectigal* sic dictum quo de vectura pendatur, tributum erat quod provinciales Romanis solvebant pro commercio, pro agris, pro silvis, nec non etiam pro sale: unde quantu[m] erant *vectigalia* genera; nempe portorium, *decumæ*, *scriptura* et *salinarum redditus*.

⁵ *Indicta coemptio.*] Quartum Boetii meritum prædictis idcirco majus, quod Boetio tunc pugnandum fuit, non solum adversus quosdam privatos, verum etiam *adversus præfectum prætorii*, et adversus ipsum principem; sine cuius auctoritate hac *coemptio* non fiebat. *Coemptio* autem Romanis certa erat connubii forma, qua uterque conjugi alterius bona ita emebat, ut alter alterius haeres fieret: *Jurisconsultorum inge-nio*, inquit Cicero pro Mur., *senes ad coemptiones fa-cientes interimendorum sacrorum causa reperti sunt*. Hinc *coemptio* dicitur etiam illud commercium quo provinciales etiam inviti urbi vel exercitui annonam parvo nullo pretio snpperedita coguntur. Sic, auctore Suida,onus illud quod Justinianus Bithyniæ, *Phrygiæ* et *Thraciæ* incolis frumenti *Byzantium* per-fenderi conditione durissima *imposuit*, *coemptio*, Græcis συνονθι vocatum fuit. Ex quo rursus fieri potuit ut commercium illud, quo omnibus speciebus ab uno coemptio omnes species non nisi ab uno vendi pos-sunt, *coemptio* diceretur, vulgo *monopolium*. Constat hic non intelligi *coemptionem* conjugum: sed non æque constat, inquit Sitzmannus, *ultrum provinciales a fisco species annontarias emere cogentur?* an eas fisco vendere forensibus pretiis compellerentur? Verum cum *coemptio* haec *indicta* fuerit acerbæ famis tempore; cum diecatur gravis atque *inexplicabilis*; cum *profligatura inopia* Campaniam provinciam videretur; cum *commune commodum* hac laderetur; propterea arbi-

coemptio exigeretur, evici. **1** Paullum^a consularum virum, cuius opes b Palatini canes jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis c hiantium faucibus traxi. Ne Albinum consularum virum d prædicante accusationis poena corriperet, odiis me Cypriani delatoris opposui. Satisne in me magnas

^a Qui alias consul fuit.

^b Aulici canibus impudentiores.

^c Virorum cupidius optantium.

^d Falsæ.

^e Excessisse.

INTERPRETATIO.

^f Eos presertim quibus opem tuleram.

^g Exsulavimus.

^h Viris scilicet inquis, inter quos.

ⁱ Vulgo accablé de dettes.

NOTEÆ.

tramur hac coemptione utrumque significari, et provinciales praedictas species tisco vendere minori pretio, et ab ipso easdem majori pretio emere cogendos: hinc Boetius adversus præfectum prætorii certamen suscepit, rege Theoderico cognoscente contendit, et ne coemptio exigeretur, evicit. Sed quid Campania? quid præfectus prætorii? Campania regio Italie fertilissima: hanc post Plinium describit Florus l. i. c. 16: *Omnium, inquit, non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campania plaga est. Nihil mollius calo: denique bis floribus vernal. Nihil uberior solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicuntur. Nihil hospitallius mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenum et teptes fontibus Baia: Lucrinus, et Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius ætnæ ignis imitor. Urbes ad mare, Formiae, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanum, Pompeii, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Roman Carthaginemque numerata.* Praefectus autem prætorii ut ait Rosinus, dicitur, qui militibus iis præter, quos imperatores in sui custodiam allegarent. Nimurum apud Romanos, regibus exactis, iidem qui quod consulebant senatum, consules; quod iudicarent judices, sunt appellati; prætores quoque sunt dicti, quod populo præirent: sed crescente populi Romani imperio, magistratus ita multiplicati sunt, ut qui in urbe præcessent, consules, qui vero in exercitu, prætores dicerentur: *prætore autem est prætorum.*

1 *Paulinum consularē.*] Quintum Boetii meritum omnibus praeditis tanto præferendum, quanto apud Romanos socii præstabilit provincialibus: non enim hic de provincialibus tantum, sed de sociis, imo et de consularibus viris *Paulino* et *Albino*, quos *Palatini canes* et *Cyprianus delator* impugnabant, bene meritus est Boetius. Primum quidem *Paulinus*, qui quod ex Deciorum familia fuerit, vocatus est Decius, consul fuit anno Christi 498, unde nunc appellatur *consularis*: consularis enim vir est qui aliquando consul fuit, apud Tullium. Deinde *Albinus*, qui quod ex eadem Deciorum familia fuerit, etiam dictus est Decius, consul fuit anno Christi 493, quare nunc quoque dicitur *vir consularis*: hunc *Albinum* oderat *Cyprianus* frater Opilionis, de quo statim dicitur: quamobrem ipsum accusavit, diciisque propterera *delator*: deferre quippe in foro, accusare est. At *Paulinum* insectabantur quidam aulici, qui nunc vocantur *Palatini canes*: *Palatini* quidem, quod palatum sive domum principis habent aut saltem frequentent: dominus autem principis ex eo dicta fuit *palatum*, quod ab Octayii Augusti temporibus imperatores omnes Romanii habitarint in monte *Palatino*. *Canes* vero vocantur, sive quia praefecti custodie, instar canum, ad fores assistunt: sive quia, canibus impudentiores, eos a quibus lesi non sunt, mordent, eorumque opes, si non reipsa, saltem spc atque ambitione devorant hiantes. Postremo utrumque hunc consularum virum

Betus a tanti periculis liberavit, in quo presertim præcepta philosophica executus est: quamobrem merito nunc suas exaggerat discordias hac interro-

A videor (5) exacerbasse discordias? Sed esse apud ceteros^f tutior debui, qui mihi amore justitiae nihil apud aulicos, quo^g magis essem tutior, reservavi. **49** Quibus autem deferentibus^h perculti sumus? h quorumⁱ Basilios, olim regio ministerio depulsus. in delationem nostri nominis,^j alieni æris necessitate.

^f Eos presertim quibus opem tuleram.

^g Exsulavimus.

^h Viris scilicet inquis, inter quos.

ⁱ Vulgo accablé de dettes.

gatione: *Satisne in me magnas videor exacerbasse discordias?* ubi non legendum, ut plures legunt, *exacerbasse*: quandoquidem verbum hoc (quod sciām) Latinum non est: sed potius *exacerbasse*, ut legunt Valdecius, Bernartius, Sitzmanus, qui ait, in manuscriptis Rittershusii legi *exacuisse*: quod verbum idem est quod *exacerbasse*.

^j *Magis essem tutior.*] Pleonasmus, quo usus est Plautus cum dixit: *Magis maiores nugas agere: hoc magis est dulcior;* Valerius Maximus: *Magis invidia quam pecunia locupletior;* Cicero: *se ab omnibus desertos potius quam abs te defensos esse malunt:* et auctor cuiuscum apud Virgilium,

Quis magis optato queat esse beatior ævo.

Nisi tamen *magis* constratur cum *optato* potius quam cum *beatior*. Ex his omnibus constat quanta diligentia Boetius executus fuerit præcepta philosophica.

5 *Quibus autem deferentibus.*] V. Boetius injustas referret sui exsili causas. Exsili quidem sui meminit his verbis, *perculti sumus neque enim legendum, ut quidam recentiores legunt, percussi: sed potius, ut veteres, perculti: sic autem Cornelius Tacitus, Annal. l. xiv, n. 57: Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium inminuere.* At injustas memorat ejusdem exsili causas; primum quidem ex parte accusantium, quos nunc vocat *deferentes*: *defero* quippe in foro idem est quod *accuso*, in causa capitali, iudice Tullio: deinde ex parte criminis, quod non aut allegatur, aut allegatum nullatenus probatur: sicut deinceps probabuntur.

4 *Quorum Basilius.*] Primum igitur delator sive accusator in causa capitali, ipsius Ciceronis iudicio, verus esse debet: quamobrem si aliquo præjudicio actus videatur, omnino audiendum non est: hinc Tullius pro Mur., Nolo, inquit, *accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: cum igitur iudicium ex ipsa perturbatione ante capture sit præjudicium veritati maxime contrarium, quicumque non nisi quadam perturbatione actus videbitur defere sive accusare, ille, ut pote falsus delator accusatore, ita rejici debet, ut que inde sequeretur poena, hæc iniqua habenda esset.* Atqui delatores Boetii ita se habuerunt: *Hi enim tres dunaxat numerantur, nimurum Basilius, Opilio, et Gaudentius, quorum Basilius alieni æris necessitatibus: Opilio et Gaudentius fraudibus, ob quas in exsiliū ire jussi sacrarum sese adiūcū defensione tuebantur, Boetium detulerunt.*

Basilios apud Cassiodorum modo laudatur, modo vituperatur. Laudatur quidem l. ii. Variar. et epistola decima, in qua de ejus uxore Agapita, quæ dicitur *spectabilis femina*, agitur, et epistola undecima, in qua legitur: *Basilius vir spectabilis datis precibus intimavit Agapitam conjugem suam de propriis penatibus a quibusdam, vitio sollicitonis, abductum. Et certe in his versata rebus firmum docetur perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probum, quæ nullis culpis eastantibus reliquit maritum?* Vituperatur vero Variar. l. iv, tum epist. 122, ubi ipse Theodericus di-

tate compulsus est.¹ Opilionem vero, atque **50** A pellerentur. Quid huic severitati posse astrui videatur? Atqui eodem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est. Quid igitur? nostræ artes ita meruerunt? an illos accusatores justos fecit premissa damnatio? Itane nihil fortunam puduit, si minus accusatæ innocentia, at accusantum vilitatis?² **51** ³ At cujus criminis ⁴ arguimur summam

INTERPRETATIO.

^a *Edictum principis.*^b *Temporis velut asylis.*^c *Theodoricus.*^d *Statut.*^e *Stigmatici.*^f *Infamia.*^g *Accusamus.*

NOTÆ.

cit Basiliūm et Prætextalūm artis sinistræ jam diu contagione pollutos, tum. ep. 23, ubi idem princeps Præfectūrū urbū declarasse Basiliūm atque Prætextalūm magiæ artib[us] involutos scribit. Si autem Basiliūs hic idem fuerit qui nunc a Boetio nominatur, potuit propter magiæ crimen regio ministerio depelli: unde alieni aris necessitas, qua Boetium injuria detulit.

¹ *Opilionem.*] Fuit Opilio pater, et Opilio filius. Prior, ut ait Sirmundus, comes sacrarum largitionum fuerit sub Odoacre, quod indicare videtur Theodericus apud Cassiodorum Variar. I. v. ep. 41: *Gloriat*ur, inquit, Cyprianus etiam non extrema luce natum: nam pater huic, sicut meministis, Opilio fuit, vir quidem abjectus temporibus ad excubias tamen Palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remuneratio[n]e sterilitate jacuisse. Posterior vero, frater hujus Cypriani non secus ac pater fraterque ad idem sacrarum largitionum culmen elevatus est; sed post mortem Boetii, nimur sub Athalarico anno Christi 528. Unde idem Athalaricus apud Cassiodorum, Var. I. viii, ep. 16, quæ inscribitur *Opilioni comiti sacrarum, si loquitor: Secure* tibi credimus quod toties tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater his fascibus præfuit, sed et frater eu-dem resplenduit claritate: quod non obstat quin hic Opilio filius, a Theoderico, ob innumeræ multiplices-fraudes ad exsilium damnatus fuerit, una cum Gaudentio.

² *Gaudentium.*] Gaudentius homo vix notus nisi suis fraudibus, suaque hac iniqua Boetii delatione.

³ *Sacrarium axiūm defensione.*] Ut quedam apud ethnicos, sic omnia apud Christianos tempora semper fuerunt asyla; loca scilicet aede sacra, ut nemo, qui ad ea configisset, inde ad supplicium trahi posset: Αὐτοὺς quippe dicitur quasi, ubi spoliare nefas. Nonnulla, inquam, templo apud ethnicos asyla fuerunt: Nam Virgilius canit in Æn., v. 761 :

Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,
Custodes lecti Phoenix et durus Ulysses
Prædam asservabant.

Similiter Æn. viii, v. 342 :

Hinc lucum ingentem quem Romulus acer asyllum
Restituit et gelida monstrat sub rupe Luperca.

At omnia apud Christianos tempora asyla semper fuerunt, ut constat ex codice Theod. I. ix, tit. 47, De his qui ad ecclesiæ configiunt, et consilio Toletano i. can. 12. Hinc Cassiodorus, Var. I. ii, ep. 41, et lib. iii, ep. 47, eorum meminit qui consciæ facti sui intra ecclesiæ septa refugientes declinare se crediderunt præscriptam legibus ultionem: non secus ac Opilio atque Gaudentius, de quibus nunc agitur.

⁴ *Id regi foret.*] Theoderico regi Italiae postquam enim hic Odoacre Italorum regem vicisset interfecissetque, Italiae rex factus est, anno Christi 409.

⁵ *Ravenna urbe.*] Ravenna urbs est Italiae: in ora littoris Adriatici, quæ exundante mari non mediocrem accipit coenæ palustris partem. Unde Silius I. viii:

Lenta paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.

Hinc orti feruntur plures illustres viri, ut Cassiodorus senator; sancti Apollinaris, Vitalis, Gervasius et Protasius, nec non Petrus ille Ravennæ in sacra theologia celebrerimus. In hac autem urbe regni sui sedem Theodericus post Odoacrem constituit, eamdemque successores quoque reges Gothi incoluerunt: sed in eadem urbe Opilio et Gaudentius manere sic constituerant, ut hinc notarum, quas Threicias vocat Cic., poena excedere jussi fuerint.

⁶ *Notas insigniti frontibus.*] Supplicium hoc primum quidem fuit servorum; deinde quorūlibet reorum infamum vilimque. Supplicium fuit servorum: cum enim Domini in servos tanquam in homines, quos occidere potuerint, servatos jus vitæ necisque habere se putarent, propterea in eodem servos quod placuisse supplicium exercere se posse arbitrabantur. Unde Juvenalis I. v, sat. 44, v. 24 :

Tum felix, quoties aliquis, tortore vocato,
Urit ardenti duo propter linea ferro.

C Et Martialis I. ii, epig. 29 :

Et numerosa linunt stellantem splenia frontem:
Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

At supplicium idem reorum postea infamum vilimque fuit; Seneca enim, I. m. de Ira, cap. 3, *Varia*, inquit, *vinculorum genera, varia paenarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, et bestiarum immanum caveæ: inter hos Cujacius Observ.* I. vii, cap. 43, recenset *calumniatores*. Hi porro dicuntur *notas insigniti*: sicut Horatio, *Quodlibet indutus*; et Virgil, *Flores inscripti nomina regum, more Graecorum intelligendo xæzæ, secundum, per, etc.*

Ex his autem omnibus patet delatores Boetii injustos audiendos non fuisse: unde addit: *Quid huic severitati posse astrui videtur?* quasi dicat: Cum in ejusmodi homines tam severe actum fuerit, cognitis eorumdem vitiis, iisdem deferentibus fides non debuit adhiberi, et tamen quo die nos detulerunt, inquit Boetius, *eodem nostri nominis delatio, veluti justissima, suscepta est.* Nostræ artes ita meruerunt? non certe, cum veritatem virtutemque semper colere studierimus. *An illos accusatores justos fecit premissa damnatio?* Nullatenus: uno vero damnati, sive crimine id saltem meruerunt, ut ipsis, etiam verum dicentibus, fides nulla adhiberetur: quare si fortuna cœca non foret, hanc puduissest si minus accusatæ innocentia, at accusantium vilitatis. Injusta ergo hæc exsilii causa ex parte accusantium.

⁷ *At cuius criminis arguimur?*] Deinde injusta est prædicti exsilii causa ex parte criminis; quippe quod aut allegatum non est, aut non probatum: *Summa enim sive numerus criminum quæ Boetio objiciebantur, in his versatur: 1º quod senatum voluerit esse salvum; 2º quod ejusdem senatus delatorem impeditiverit; 3º quod ad restituendum rempublicam Romanam litteras composuerit; 4º quod sacrilegio conscientiam polluerit.* Sed haec omnia aut crimina non sunt, aut a Boetio aliena: sicut deinceps demonstrabitur.

quæris? ¹ Senatum dicimus salvum esse voluisse. A tem, vel concessisse mendacium. ⁵³ Verum id quoquo modo sit, tuo sapientiumque judicio aestimandum relinquo. Cujus rei seriem atque veritatem ne latere posteros queat ² stylo etiam memoriae mandavi. Nam de ³ compositis falso litteris, quibus libertatem arguor sperasse Romanam, quid attinet (⁵) dicere? Quarum fraus aperta patuisset, si nobis ipsorum confessione delatorum, quod in omnibus negotiis maximas vires habet, uti licuisset. Nam quae sperari reliqua libertas potest? Atque utinam posset ulla! Respondissem Canii verbo, qui cum a

⁴ C. Cæsare Germanici filio conscius contra se factæ

^a Philosophia.

^b Negabimusne.

^c Cura objecta.

INTERPRETATIO.

^d Senatus.

^e Calamo.

NOTÆ.

¹ *Senatum dicimus salvum esse voluisse.]* Primum Boetii crimen. Senatus apud Romanos erat consilium constans ex senioribus : unde Tullius in Catone : *Consilium et ratio et sententia nisi essent in senibus, non sumnum consilium majores nostri senatum appellassent.* Apud Lacedæmonios quidem ⁱⁱ, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur *senes* : quare Ovid. v Fastorum :

Magna fuit quondam capitinis reverentia cani
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus juvenes, animosaque bella gerabant.
Et pro diis aderant in statione suis.
Viribus ille senex, nec habendis utilis armis,
Consilio patrie sæpe ferebat opem.
Nec nisi post annos patut tunc curia seros,
Nomen et etatis mite senatus habet.
Jura dabit populo senior finitique certis
Legibus est etas, unde petatur honor.

Scribit autem Plutarchus Romulum ex optimatibus centum creasse senatores, eorumque collegium ex ætate senatum appellasse : quod, forma salem continuata, usque ad ipsa Boetii tempora perseveravit : primumque Boetii crimen dictur, quod voluerit amplissimum hunc ordinem esse salvum, tunc scilicet, cum innocentem senatum *majestatis criminis accusatum* defendit ac liberavit : quod non negat Boetius a se factum : *Volui*, inquit, *nec unquam velle desistam*, sed negat esse crimen : *an optasse illius ordinis salutem nefas vocabo?* quamquam enim ipse senatus *suis de Boetio decretis effecrit* ut qui perturbatione judicaret, *ne nefas putaret optasse illius ordinis salutem* : Boetius tamen, ratus aliorum in se peccatum sibi non dare peccandi licentiam, *ne nefas putavit sibi, vel oculuisse veritatem*, silendo bona quæ in senatu noverat, vel concessisse mendacium, loquendo mala quæ de senatu lingebantur. Optime Socrates apud Platonem l. vi de Repub., oportet odisse mendacium, diligere veritatem.

² *Delatorem ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum, etc.]* Secundum Boetii crimen, quod tamen cum primo ita conjunctum est, ut si illud crimen non fuerit, quemadmodum crimen non fuisse dictum est, hoc etiam crimen esse non possit : quare si fatebimur, inquit Boetius, *nos voluisse senatum esse salvum, impediendi delatoris opera cessabit*. Sed ut hoc percipiatur, dicendum quid majestas, et quid majestatis crimen.

Majestas est supremus honos, quo populus tenetur afficere principem, velut spiranteo Dei imaginem : *Subiecti estote*, inquit S. Petrus epist. I, cap. n, *omni humana creaturae propter Deum : sive regi quasi præcellentem*; *sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum : quia sic est voluntas Dei...* Deum timete, regem honorificate.

B Quod autem honos, cuius majestas est quædam pars sive species, sit honorantis, reverentia vero circa quam eadem majestas versatur, honorati principis; propterea poete fixerunt Majestatem filiam esse Honoris et Reverentie : andi Ovidium, l. v Fast. :

Donec Honor, placido decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.

Hinc sata Majestas, qua mundum temperat omnem,
Quaque die pars est edita, magna fuit.

Nec mora, conserdit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Crimen ergo majestatis illud dicitur, quod est adversus honorem principibus debitum : quare cum forma imperii Romani aliquando fuerit *populi status*, ideo crimen majestatis apud jurisconsultos est quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur : et rei majestatis d. i. f. ff. ad leg. Jul. maj. dicuntur qui ejusmodi crimen committunt : C quanquam enim honor sit genus majestatis, sermone tamen communis, ut loquitur Vives, honor et majestas ita distinguuntur, ut majestas dicatur persona ipsa quam supremo honore afflicimus : sicut Cicero in de Natura deorum, *Sustinendi*, inquit, *muneris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in majestatem deorum* : sicut etiam nos Galli loquendo de rege dicimus : *Sic Majesté.* Senatus porro Romanus temporibus Boetii accusatus fuit, quod adversus Theodericum Italie regem, honoremque illi debitum aliquid molitus fuerit : sed hunc innocentem defendit liberavitque Boetius, quod criminis eidem vertitur : *Delatorem, inquit, ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impediisse criminatur.*

³ *De compositis falso litteris.]* Tertium Boetii crimen in hoc versatur, quod feratur compositus litteras quibus Romanam libertatem sperasset : sed litteras istas non a Boetio, sed ab ejus iuniori scripsit probasset vel ipsa delatorum confessio, si eidem Boetio data fuisset delatorum interrogandorum facultas.

⁴ *C. Cæsare Germanici filio.]* Germanicus, ex Suetonio in Galigula, *Drusi et minoris Antoniae filius, omnes corporis omniq[ue] virtutes habuit, et quantas nemini cuiquam contigisse satis constat.* A Tiberio patruo adoptatus, questuram quingenio antequam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. Habet in matrimonio *Agrippinam*, ex qua novem liberos tulit, inter quos fuit *Caius Cæsar*, qui quia manipulari habitu inter milites educabatur, *Caligula* nomen castrensi loco traxit. Hic autem non minore livore ad malignitatem, quam superbis sevitiisque pene adversus omnis avi homines grassatus est : sed cumdem bacchanalem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri : una vero alteraque conspiratione detecta, aliis per ino-

probantis conscientiae secretum, quoties ostentando quis factum, recipit famae pretium. Sed innocentiam nostram a quis¹ exceperit eventus, vides. Pro vera virtutis premiis falsi sceleris poenas subimus. **55** Et cuius unquam² facinoris manifesta confessio ita judices habuit³ in severitate concordes,⁴ ut^c non aliquos vel ipse humani error ingenii, vel fortunae conditio cunctis mortalibus incerta submittet?⁵ Si inflammare sacras ædes voluisse; si sa-

^a *Quisnam fuerit exitus et finis nostræ integratilis.*
^b *Gravioris alicujus sceleris.*

^c *Ut ne unus quidem iudex a communi reliquorum sententia, aut humano errore, aut misericordia discederet.*

INTERPRETATIO.

^d Ab iis judicibus, a quibus damnamur.

^e *O nostri iudices: nullus vestrum potest convinci simili criminis: quod nimur ipsis etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut factio sacrilegii scelere larvatum proponere studuerint.*

NOTÆ.

sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Sed divine magis Spiritus sanctus, cum Proverb. xxvi: *Laudet te alicius, et non os tuum; extraneus et non labia tua: tum etiam Matthæi vi: Cum facis elemosynam, noli tuba cancre ante te, sicut hypocrita faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus.* Conscientia vero mala, malefactorum convincimur: unde recordatio tristis: *Suum enim quemque scelus agitat amentiaque afficit, inquit Tullius pro Sext. Ros., suæ malæ cogitationes conscientiae animi terrent.*

¹ *Excepit eventus.] Intercepit exitus: nam excipere inter plures alias significaciones idem est atque incautum comprehendere; ut apud Ciceronem ad Att., Adnotiori sunus, inquit, ut caveremus ne excoiperemur a Cæsare, quod is in eadem loca quo nos petebamus, celerius etiam, quam nos possemus, eo quo intenderat venturus esset. Et apud Virgil. Æn. x. v. 386:*

Nam Pallas ante ruenterum,
Dum furit, incautum, crudeli morte sodalis
Excipit: atque euseum tumido in pulmone recondit.

Eventus autem Ciceroni i de Juv. est alicujus exitus negotii: unde n. de Orat., *Consilia*, inquit, *primum, deinde acta, postea eventus: propterea quidquid sive boni sive mali casu accidit, id eventus solet dici: quare idem orator: Qui sciunt, ait, quid alius acciderit, facile ex aliorum eventibus, suis rationibus possunt providerere: Virgil. Æn. x. v. 159 :*

Hic magnus sedet Æneas, secumque voluntat
Eventus bellii varios.

Et Ovid. n de Ponto:

Nam timor eventus deterioris abest.

² *Facinoris. Grandioris alicujus criminis: facinus enim a verbo facio deducitur: quamobrem est insigne aliquid factum sive bonum sive malum: in hominem quidem partem accipitur a Sallustio in Bello Jugur. Multa, inquit, et præclaræ rei militaris facinora fecerat: in malam vero a Tullio in Offic. Ab hoc, ait, nulla fraud, nullum facinus aberit: atque hoc ultimo modo nunc accipitur.*

³ *In severitate concordes.] Severitas propriæ judicis est, quatenus hic nihil de supplicio, aut levitate aut affectu animi remittit: propterea severitati, et facilitas et misericordia opponuntur: propterea etiam qui in sua sententia permanet, is perseverare dicitur. At concordes¹ habentur qui inter se consentes unius videntur esse animi: quod enim, iudice Tullio i Tusc., quibusdam cor ipsum animus videatur, ex hoc excoordes, verordes, concordesque dicuntur. Sic Virg. ecl. iv, v. 46 :*

Talia sæcla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcae.

⁴ *Ut non aliquos.] Voluit auctor hic notare et fa-*

A cerdotes impio jugulare (5) gladio; si bonis omnibus necem struxisse dicemur: ⁶ præsentem tamen sententia confessum convictumve punisset. **57** Nunc⁷ quingentis fere passuum milibus procul moti, ^d atque indefensi, ob studium propensius in senatum⁸ morti proscriptionique damnamur. ^e ⁹ O meritos de simili crimine neminem posse convinci! cuius dignitatem reatus ipsis etiam, qui detulerunt, viderunt: quam (6) ut alicujus sceleris admis-

INTERPRETATIO.

^d Ab iis judicibus, a quibus damnamur.
^e *O nostri iudices: nullus vestrum potest convinci simili criminis: quod nimur ipsis etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut factio sacrilegii scelere larvatum proponere studuerint.*

NOTÆ.

B cilitatem et misericordiam quibus severitas judicis mutari potest. Facilitas quidem notatur *humani errore in genii*, quod innata sua infirmitate, errantis instar, modo hue, modo illuc inclinatur: error enim propriæ eorum est qui viae ignari extra institutum iter deflecent: unde Virgil. v. Æn., v. 590:

Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprensus et irremeabilis error.

Misericordia vero notatur *fortunæ conditione cunctis mortalibus incerta*: nam misericordia est affectio hominis adversas alterius res, seu causas, quibus propter maximam fortunæ inconstantiam ipse obnoxius sit, dolentis.

⁵ *Si inflammare, etc.] In enumerandis sceleribus haec crescit oratio: nam grave scelus, *inflammare sacras ædes*; gravius, sacerdotes impio jugulare gladio; gravissimum, *bonis omnibus necem struuisse*.*

C ⁶ *Præsentem tamen sententia confessum convictumve punisset.] Homo iudex sententiam non fert, nisi auctoritate Dei, cuius vices agit: quamobrem ille sententiam Deo dignam ferat necesse est: sicut ergo Deus neminem nisi convictum damnat: sic homo patriter neminem nisi convictum damnare debet. Convincitur autem reus vel sua confessione, vel alius testimoniis, quibus satisfacere nequit: quod cum non possit fieri, nisi reo presente, propterea reus imprimitur, deinde interrogandus, audiendumque, quod tamen Boetio negatur: usque adeo injusta est ea, qua afficitur, pena.*

⁷ *Quingentis fere passuum milibus.] Tantum ab urbe in qua damnatus est Boetius, distabat Ticinum, ubi idem Boetius inclusus detinebatur. Est autem Ticinum Insibriæ civitas, quam recentiores Papiam vocant, a Ticino fluvio præterlabente nomen habens.*

⁸ *Morti, proscriptionisque.] Proscriptio duplicitis generis etiam apud Ciceronem. Alia est proscriptio rerum, quatenus haec, inscriptis quibusdam tabulis, venales significantur. Sic Tullius pro Flacco dixit prædiorum proscriptiones. Alia proscriptio personarum, quatenus haec scriptura in exsilium ita relegantur, ut hic tuta non sit earum salus: sic idem Tull., pro Rosc., *Cavete, inquit, per deos immortales, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur*. Cum autem hic Boetius mortis proscriptio meminerit, idcirco locutus videtur de ultimo hoc proscriptiōis genere. Ex quo patet Eunodium in Panegyrico regis Theoderici, oratione magis haec quam vere dixisse: *Nullus incommoda proscriptiōis ingemiscit.**

⁹ *O meritos, de simili crimine neminem posse convinci.] Quasi dicat: O senatores hujus in nos latæ sententiae consicos (vos enim jam nostra compellat oratio), o meritos neminem vestrum posse convinci simili criminis; quod nimur ipsis propensius habuerit*

stione fuscarent, ¹ ob ambitum dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt. ⁵⁸ Atqui et ² tu ^a insita nobis, omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellebas, et sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat: instillabas enim auribus cogitationibusque quotidie meis Pythagoricum illud ^b ἐπον Θεῷ. Nec conveniebat vilissimo-

^a O philosophia
^b Sequere Deum.

INTERPRETATIO.

^c Locus interior secretiorque.
^d Societas.

NOTEÆ.

studium in scutum: quo nihil elegantius esse possit ad exaggerandam hinc magnanimitatem Boetii, inde omniū senatorum ignaviam.

² Ob ambitum dignitatis sacrilegio.] Quartum Boetii crimen est sacrilegium; sed in quo versetur hoc sacrilegium, non ita manifestum est. Gallicus Boetii interpres de la Boucherie id vitii in hoc versari arbitratur, quod Boetius suffragia ad magistratum consequendum necessaria dolo sibi conciliaverit; quod Latini *crimen ambitus*, a circumeundo supplicandoque, Graeci ὀχυρωτικαί vocant, quodque lati legibus puniebantur. Alii vero, ut Thomas et Ascensionis, id vitium putant fuisse, quod vulgo dicimus *sortilegium*, quo nomine videtur uti ipse Plinius l. xxviii, c. 4, ad significandas quadam magicas superstitiones: unde forte pro *sacrilegio* legendum *sortilegio*: quæ quidem opinio his rationibus confirmari potest: 1º euim ipsi Boetii temporibus, qui arte quadam, ut præstabat Boetius, ceteris præstare videbantur, hi non raro artis magice accusabantur, testis Cassiodorus l. iv Var., ep. 22 et 23, ubi Basillii et Prætextati hujus criminis accusatorum causa quinque senatorum judicio committitur, ut nec opprimantur innoxii, nec leges evadant criminis; 2º quibus argumentis se Boetius de ejusmodi crimine purgat, hec tantum non habent pro *democopia*, quantum pro *sortilegio* virtutem, ut statim videbatur; 3º non tam *ambitus* quam *sortilegium* crimen in philosophiam refundi potest: quandoquidem prius etiam ignarorum, posterius non nisi doctorum dicebatur esse. Atqui *hoc ipso*, inquit Boetius postea, *videbimus affias fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus*.

Verum, inquis, crimen *ambitus* recte dicitur *sacrilegium*: quod hoc violentiar leges, et sacramentum, sine quo ad magistratus antiqui non pervenire solebant. Crimen vero *magia* non ita bene dicitur *sacrilegium*. At, inquam, primum si legendum fuerit pro *sacrilegio sortilegium*, ut forte legendum, hæc difficultas nulla est. Deinde *sortilegium* non minus quam *ambitus* crimen violentiar leges et sacramentum, quo nimur aquis lustralibus initiati malos genios ejuravimus: hinc Cassiodorus, predicta epist. 22, *Versari*, inquit non licet in *magicis artibus*, temporibus *Christianis*. Postremo *sacrilegum*, unde *sacrilegium*, dicitur quasi sacra legens sine furvus: legere enim etiam furari est: unde Virg. ed. 9, v. 21:

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper.

Sed qui prædictæ superstitioni vacat, is cultum Deo debitum furatur. Nunc videnda argumenta quibus illud crimen Boetius purgat.

² Tu insita nobis.] Primum argumentum quo Boetius se a prædicto purgat crimine, desumitur ex parte ipsius philosophiae quæ menti humanae insita, hanc ita sejngit a rebus caducis, ut eamdem conjungat cum rebus perpetuis, nouis quidem *vilissimis*, sed earum uni et primæ, nimirum Deo, cuius similitudinem habet. Est quidem philosophia menti humanae, id est *nobis insita*, quia tota versatur in cogitatione, cognitione scilicet clara et distincta, et judicio quod hoc cognitione fundatur: cogitatio autem optime dicitur qualitas mentis humanæ, sive

A rum me spirituum (5) præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo faceres. ⁵⁹ ³ Præterea ^c penetral innocent domus, honestissimorum ^d cœtus amicorum, sacer etiam Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus, ab omni nos hujus criminis suspicione defendant.

INTERPRETATIO.

^c Locus interior secretiorque.
^d Societas.

NOTEÆ.

nobis insila. Eadem philosophia mentem humanam sejngit a rebus caducis, hoc est *omnem rerum mortaliū cupidinem de nostri animi sede pelit*: quoniam omnibus moderatur mentis affectibus, adeoque huic præsertim rerum caducarum cupiditate, que et *homines reddit* ex eos apud Ciceronem, et *radix omnium malorum est* apud Apostolum, I Tim. vi. Ipsa philosophia mentem humanam conjungit cum rebus perpetuis: ut videlicet parte illa cum qua mens humana, instinctu philosophiae, societatem init, æternum perseverante, æternus esse possit amor, æternaque idcirco illa, quæ illius amoris comes est individua, voluptas. At philosophia non sinit mentem humanam sic adhærere rebus perpetuis creatis, quas malos genios vocamus, ut *sub ejus oculis sacrilegio locus sit*: *instillat enim auribus cogitationibusque quotidie nostris Pythagoricum illud ἐπον Θεῷ*, sequere Deum, quod etiam habetur Deuteronom. XIII: *Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum timete, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi servietis, et ipsi adhæribitis*. Denique cum philosophia hominem faciat Deo consimilem, non quidem corpore, quemadmodum expressit Virgilus: *Os humerosque deo similes*. Deus quippe est corporis expers, sed mente, efficiens scilicet ut mens nostra instar Dei cogitans, nec erroribus nec vitiis indulget, propterea eadem philosophia mentem nostram ita conjungit cum Deo tanquam cum primo veritatis virtutisque magistro, ut non conveniat vilissimorum nos spirituum præsidia captare. Vilissimi autem illi spiritus sunt mali genii, quorum ope homines quidam perditæ mira præstare creduntur, non solum a Christianis, docente saepius sacro texu; sed etiam ab ipsis pagani. Unde Virg. ecl. 8, v. 69:

Carmina vel celo possunt deducere lunam:
Carminibus Circæ socios mutavit Ulyssæ:
Frigidus in pratâ cantando rumpitur anguis.

Horat. Epod. od. 17 :

An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et Polo
Deripere lunam vocibus possim meis.
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare poculum.

D Ovid. et alii.

³ Præterea penetral.] Alterum argumentum quo Boetius se purgat a prædicto crimine, accipitur ex virtute præstanti domesticorum, amicorum et affinium, cum quibus idem Boetius antiquam habuit necessitudinem. Cum enim virtus et vitium ita sint contraria, ut nulla esse possit virtutis vitiose societas, si arcta fuerit inter quendam virum, et probos domesticos, amicos, affinesque societas, certe vir ille non debet esse suspectus illius præsertim criminis quod illis familiaribus nec ignotum esse potuit nec irreprehensum. Cum ergo crimen *sortilegium*, ut pote quod ut gravius, sic et frequentius et manifestius est crimen *ambitus*, non possit non cognosci et non reprehendi a sanctissimis familiaribus, si Boetius arcissimam habuerit familiaritatem cum probis domesticis, amicis et affinibus, is certe reus esse nequit criminis *sortilegium*: habuit autem Boetius hanc familiaritatem: 1º quidem cum probis domesticis:

60 Sed o nefas! illi vero ^a de te ^a tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipso videbimus affines fuisse maleficio, ² quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Ita non est satis nihil mibi profusse tuam reverentiam, nisi ultro tu mea potius offensione lacereris. (3) At vero hic etiame nostris malis cumulus accedit, ³ quod ^b existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunae spectat eventum, eaque tantum judicat ^c esse provisa, quae felicitas comendaverit. Quo fit, ut existimatio bona

A prima omnium deserat infelices. **61** Qui nunc populi rumores, ^c quam dissonae ^d multiplicesque sententiae, piget reminisci. Hoc tantum dixerim, ultimam esse adversae fortunae ^e sarcinam, quod dum miseri aliquod crimen affingitur, quae ^f perferunt, meruisse creduntur: et ego si quidem bonis omnibus (5) pulsus, dignitatibus exutus, existimatione foedatus, ob beneficium, supplicium tuli. Videre autem videor nefarias ^g sceleratorum ^h officinas ⁱ gaudio letitiae fluitanteis: ^j perditissimum quemque

INTERPRETATIO.

^a Tu, o Philosophia, nostræ es criminationis occasio.

^b Plures fortunæ veluti assentientes, non ut judicandum, sed ut a fortuna judicari videtur, judicant de merito.

^c De Boetio.

^d Aliis damnantibus defendantibus aliis de plebe viris.

^e Onus.

^f Domos.

NOTE.

nam, ut dicitur prosa 3, lib. II, felicissimus fuit cum conjugis pudore tum masculæ prolis opportunitate, ita ut duos pariter consules liberos suos domo proverbi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate viderit: hinc nunc dicitur penetral innocentia domus: penetral quippe est locus interior, dictus a *pena*: *penus* autem, inquit Festus, vocatur *locus intimus in æde Vestæ, tegubus septus*: unde Virgil. i Georg., v. 379:

Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica tereus iter.

² Cum probis amicis: adfuit enim semper illi honestissimorum catus amicorum: ³ cum probis affinis: nam sozer ejus Symmachus sanctus, et *æque ac ipsa Philosophia reverendus fuit*. Quantus autem fuerit ille socer Symmachus, colligi potest tum ex Cassiodoro, qui ait Var. I. IV, ep. 6. Theodosiorum regem ad ipsum ut viram patricium scripsisse, petenti non concedatur licentio recedendi de urbe, et ep. 22, eundem regem voluisse ut idem Symmachus cum quantu alii senatoribus de causa prædictorum Basili et Prætextati judicium ferret; et ep. 31, eundem regem Symmacho iterum scribentem dixisse *Symmachum Romanum decorasse domum pulchritudine*; tum etiam ex Prisciano Cesariensi, I. de Ponderibus et Mensuris, et Ennodio, quibus dicitur ille *Symmachus omni virtutis luce fulgere, et ceteris tanquam virtutum exemplarum proponi posse*. Propterea Philosophia, infra I. II, pros. 4, *viget, inquit, incolumis pretiosissimum generis humani deus, Symmachus socer*.

⁴ De te criminis fidem capiunt. [Id est, propter te, o Philosophia, tantum illud crimen de me credunt: sic euim Seneca: *Majora monstra veris viae capiunt fidem*; sic ipse Virgil. En. v. v. 604:

Hic primum fortuna fidem mutata novavit.

⁵ Quod tuis imbuti disciplinis.] Solent nimurum ii qui aut præcipitantes aut præjudicio judicant, temerarium de iis, que ipsi ignorant, proferre judicium: quemadmodum S. Judas in sua Epist. his expressit verbis: *Quaecunque ignorant, blasphemant*. Sic ignara plebecula insolitos motus eorum quoas aut *sorarios* aut *lycanthropos* vocat, qui sæpius perturbati cerebri aut lese imaginatio sunt, malis geniis refert acceptos. Sic nonnulli existimarent artem contiendi auri a dæmonibus esse, ut ait Delrio Disquis. mag. I. I. Sic Galenus, II de Diff. feb. c. 7, et cap. 10 de Simpl. med. fac., de semipeto locutus ait se propter singularem suam eruditioinem positum fuisse in numero eorum qui malorum genitorum artibus adjuti morbos depellant. Sic ergo Boetius, qui, ut loquitur Theodericus rex apud Cassiodorum I. Var., ep. 45, *multa cruditoine saginatus fuit, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes in ipso disciplinarum fonte potaverit*, propter summam suam eruditioinem visus est huic affinis fuisse maleficio. Quare cum

B nemo dici possit ex eo esse affinis crimi *ambitus*, quod sit eruditissimus, sicut de criminis *sorilegi* dicitur: inde concluditur Boetius non *ambitus*, sed *sorilegi* criminis accusatus fuisse; sed immerto, sicut ex prædictis demonstratur: hinc tamen non desinit ipsa Boetii existimatio apud plurimos minimi.

³ Quod existimatio plurimorum, etc.] Scilicet pluri existimando, non cognitione clara et distincta, que in nobis est prima veri judicium regula, sed præcipitatio et præjudicio feruntur: sic quod amore divitias, odio paupertatem prosequantur, de divitibus bonam, de pauperibus vero malam habent existimationem: sic amici Job, quod hunc videnter calamitatibus oppressum, eundem judicarunt improbum: *quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices*: hinc vulnus, quæ felicitas commen-daverit, ea tantum judicat esse prudentis.

⁴ Esse provisa.] Ab homine: Solet quippe vulnus C a eventu prudentiam hominis ita inferre, ut cuius videt exitum infelicem, hunc male adeoque imprudenter incepisse negotium concludat: id quidem sibi objicit Ovidius, sed id ipsum statim refutat.

Exitus acta probat: caret successibus, opto
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

⁵ Quæ perferunt, meruisse creduntur.] Quod nimis prædicti homines viderint quosdam propter sua scelerata justæ punios fuisse, idcirco hoc præjudicio ducti, quoscumque vident propter delatum crimen affligi, hos judicant quæ perferunt, meruisse. Sed id temeritatis est: cum enim homo judex tam injustitia quam justitia possit esse particeps, idcirco sustinenda assensio de causis miseriarum, ne præcipitetur judicaturus.

⁶ Sceleratorum officinas.] Officina, sic dicta quasi officina, quædam est domus pars, in qua opus fit: unde differt ab apotheca, in qua servatur, et a taberna, in qua venditur opus jam factum. Domus igitur vel etiam mentes impiorum hominum, in quibus causa adversus Boetium per summam malitiam licta est, non abs re vocantur officinae.

⁷ Gaudio letitiae frumentis.] Sicut enim vas præ liquoris copia effluere: sive exundare dicitur, sic mens præ gaudi copia fluitare dici potest: nam animus, inquit Terentius, *luxuria et lascivia diffundit*; quodque latius atque uberior exrescit, id effluere dicitur Virgilio, II Georg., v. 367:

Inde ubi iam validis amplexæ stirpibus ulmos Exierint, tunc strige comas, tunc brachia tondæ; Ante reformidant ferrum: tunc denique dura Exerce imperia et ramos compesce fluentes

⁸ Perditissimum fraudibus imminentem.] Impunitas enim perditorum, similium hominum fraudes parit.

novis delationum fraudibus^a imminentem : ¹ jacere bonos, nostri^b discriminis terrore prostratos :лагитiosum quemque ad (10) audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis invitari : ^b insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare

63 METRUM V.

ARGUMENTUM. — Boetius, considerata lege constantissima, qua Deus alternas lunæ, Veneris, dierum tempesstatumque vices regit, miratur solum hominem

A ita videri legibus solutum, ut præpostero veluti ordinne et impis prospera, et piis adversa contingat. tum rogit Deum ut his tandem dare velit finem.

O stelliferi conditor orbis,

Qui perpetuo nixus solio,

62 Rapido cœlum turbine versas

Legemque pati sidera cogis,

3 Ut nunc pleno lucida cornu,

Totis fratribus et obvia flammis,

Coudat stellas luna minores :

INTERPRETATIO.

^a Intentum.

^b Innocentes.

O Deus, creator cœli stellati, qui considens in solo

sempiterno, convertis ipsum cœlum vertigine celeri et adiis astra subire tuum imperium, gita ut luna modo integræ orbe illuminata cunctisque ignibus fratris sui

NOTE.

¹ Jacere bonos.] Quia, ut dicitur Lucae xxiii, si in viridi ligno hac faciunt, in arido quid fieri? si tantus tanta virtute preditus Boetius tam male excipiatur, quid sperare possint ceteri virtutum cultores?

² Discriminis terrore.] Discrimen idem est quod periculum : sicut enim crinis est a Græco κρίσις, quod proprie est dirimere; sic discrimen est a διάζησις, quod etiam dirimere est sive **62** separare : unde capillos se invicem distinctos vocamus discriminatos. Claudian. de Nupt. Hon. :

Hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat.

Atqui quo periculo aliquis jactatur, hoc a cæterorum hominum cœtu videtur sejungi.

Cæterum Boetius paucis hic resumit suas calamitates, earum causam, et que ex his consequuntur mala. Calamitates sunt, ¹ quod bonis omnibus sit pulsus; ² quod dignitatibus exitus; quod existimatione fædatus. Causa calamitatum est multiplex ejusdem Boetii, in senatum præcipue beneficium, pro quo supplicium tulit. Mala quæ ex his consequuntur, sunt primum quod santes impunitate, non modo ad male deferendum, sed etiam ad audiendum imo ad efficiendum quolibet facinus ferantur: insontes vero et severitate et defensione priventur. Itaque libet exclamare.

Quod a Pindaro vocatur *Pindaricum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter, sœpius spondeum anapestum, dactylum et spondeum habet: sed his legibus negligit, id unum enrat Boetius, ut sint quatuor pedes.

1. Stelliferi orbis.] Cœli : cœlum enim, etiam judice Tullio, duplice est generis : alterum aerium, in quo nubes, imbres, ventique coguntur; alterum stelliferum, quod, a dominiis nostris aliissimum, omnia cingit et coerct, extrema ora et determinatio mundi. De hoc autem secundo cœli genere ideo nunc loquitur Boetius, quod dicturus sit de legibus quæ cum in inferioribus corporibus, tum etiam in astris observantur, quas quidem Deus ipse statuit a primo momento, quo hæc corpora condidit: propterea Deus nunc cogitur, ut conditor.

2. Qui perpetuo nivis solio.] Solium generatum est sedes, in qua plures simul considerare nequeunt: Solia, enim, inquit Festus, appellantur sedilia in quibus non plures singuli possunt sedere: quasi solium dicatur quod solum unum capit. Speciatim vero solium est sedes regia, vulgo un trône; sic accipitur a Virgil, saepius, ut vii Eœuid., v. 109:

Imperat et solio mediis consedit avito.

Deus autem nunc spectatur quatenus est rex: unde versu 27 dicitur merito rector cohibere modo; et vers. 46, Rapido rector comprise fluctus; in hoc autem regnum Dei differt a cæteris, quod hæc mutationi sint obnoxia, illud vero aeternum sit et immuta-

Bile: quare nunc dicitur perpetuum: cui faveat illa voceis interpretatio, qua solium dicunt sedes solida; ut terra, quod solida sit, appellatur solium.

3. Rapido turbine.] Turbo, Gallice un tourbillon, a turbando dicitur, q̄ ad factu quodam circuitu materia sic turbetur, ut summa imis, anteriora posterioribus, dextra sinistris succedant. Sic ventus quidam, qui Lucretio vocatur versabundus, quicque corpora obvia circumagit, vocatur turbo: unde Virgil. n. En., v. 446:

Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confidunt.

Sic trochus, vulgatum puerorum ludibrium, appellatur turbo. Virg. Sic fusi pensilis circuitu Catullo dicitur turbo. Sive autem cœlum credatur solidum, sive liquidum, ibi perennis est materiæ motæ circuitio, adeoque turbo.

4. Legemque pati sidera cogis.] Ut corpus primum non moveatur, nisi ab ipso Deo, a quo conditum est; sic idem corpus non moveatur nisi secundum eas quas ipse Deus statuit immotusque servat motus leges: optimè enim Ovidius,

Nil ita sublime est supraque pericula tendit;
Non sit ut inferius suppositumque Deo.

Sic corpus quod móvetur, ab aliquo alio moveatur, necesse est: sic corpus immotum non moveat, etc., ejusmodi de quibus, in philos. Hinc Sapientia æterna Proverb. viii: Quando Deus, inquit, præparabat cœlos, aderam: quando certa lege et gyro valibus abyssos, quando æthera firmuhatis sursum, et librabit fontes aquarum: quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transiret fines suos, etc.

Cum igitur sidera corpora sint, haec non solum a Deo sunt, sed legibus ab ipso Deo constitutis servatisque moventur, adeoque Deus cogit sidera pati: propterea Deus nunc dicitur regere aeternas Lunæ, D. Veneris, Dierum, Tempesstatumque annuarum vices, scit deinceps explicandum.

5. Ut nunc pleno lucida cornu.] I. Quidem agitur de luna, cuius vices in hoc versantur, quod modo sit plena, modo curvata in cornua. Plena, est luna, sive pleno lucida cornu, cum soli, interjecta terra, et diametro opposita lumen solare media sui parte ad nos remittit: hoc est totis fratribus obviu flammis: poetis enim Diana, quæ alio nomine dicitur Luna, et Apollo, qui alio quoque nomine dicitur Sol, sunt soror fraterque ab Iove ex Letona eodem partu progeniti. Tun autem una condit stellas minores: quia minus lumen obscuratur offunditurque majori lumine: quamvis autem stellæ, maximam partem, magnitudine lunam superent, stellæ tamen, ut pote magis dissitæ, minus luminis quam luna ad nos diffundunt: hinc luna ut ait Varro iv de L. l., dicitur quasi lucina, quod sola nocti lucet: hinc etiam luna vocatur majus sidus, et stellæ minora sidera, non solum in sacro textu, sed

Nunc obscuro pallida cornu,
Phebo propior lumina perdat.
¶ 65 Et qui primæ tempore noctis
Agit algentes Hesperus ortus,
Solitas iterum mutet habenas,
Phebi pallens Lucifer ortu.

A 66 Tu frondifluæ frigore brumæ
Stringis lucem breviore mora :
Tu, cum fervida venerit æstas,
Agileis noctis dividis horas.
67 Tua vis varium temperat annum,
Ut quas Boreæ spiritus auferat,

INTERPRETATIO.

solis oppositu occultet parva sidera; modo obducto orbe pallenſ amittat lucem vicinior soli. Ut etiam Hesperus, qui ortus primo noctis spatio ducere videtur agmen stellarum frigidarum, idem lucifer mutet rursus frenu

consueta in ortu solis pallidus. Tu contrahis diem in minus spatum frigore brumæ detondentis frondes : tu distinguis horas noctis promptas tum cum æstas calida accessit. Virtus tua sic moderatur annum diversum ut

NOTE.

etiam vulgo, et apud Latinos auctores. Horat. Carm. I. 1, od. 42.

Crescit occulto velut arbor ævo.
Fama Marcelli : micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Eadem vero luna curvatur in cornua, sive *obscuro* est *pallida cornu*, cum a prædicto plenilunii loco recedens, ad solem ita accedit, ut hinc decrescendo ad interlunium, inde crescendo ad plenilunium redeat : propterea *Phebo propior lumina perdit* : non omnino si quidem semper media lunæ pars a sole illuminatur, sed qua nos respicit : unde melius homo quam luna diceretur lumen solare perdere.

40. *Et qui primæ tempore noctis.]* II. Agitur de Veneri, cuius vices in eo consistunt, quod modo sussequantur solem occidentem, *Hesperus*, modo eundem solem orientem antegrediatur, *Lucifer*, sed ad clariorum hujus sideris intelligentiam sua ad grammaticos, historicos, poetas et philosophos de hac stella referenda est doctrina.

Grammaticis *Hesperus*, *Hesperugo*; *Vesper* *Vesperugo*; *Lucifer*, *Φωτόρος*; stella tam serotina quam matutina, idem sunt *Veneris sidus* : nam Cicero, in de Nat. deor., *Infinia est*, inquit, *quinque errantum terraque proxima stella Veneris, quæ Φωτόρος, Lutine Lucifer dicitur, cum antegreditur solem cum subsequitur autem, Hesperus* : unde *Martialis Epig. I. viii. ep. 21, Phosphore, reddet diem*. Et Virgil. ecl. 10, v. 77 :

Ita domum saturæ, venit *Hesperus*, ita capellæ.

Historicus *Hesperus*, *Atlantis* peritissimi astronomi frater, astronomia pariter studiosissimus, qui cum altissimum montem, eum forte quem a fratre *Atlantis* nominaverunt, condescendit, ut inde sidera diligenter contemplaretur, seu morte, seu morbo, seu quodam alio easu impeditus, in patriam nunquam redit : unde plebecula, superstitione dedita, ipsum inter astra in celo collocatum fuisse existimavit, ipsique propterea divinos honores exhibuit : hinc duæ *Hesperie*, altera Hispania, altera Italia. Prior *Hesperia* dicuntur a sidere cognomine, quod regnum hoc Græcis, instar hujus sideris, sit occidentale : de hac loquitur Horatius i Carm., od. 36 :

Qui nunc *Hesperia* sospes ab ultima.

Posterior *Hesperia* vocatur a prædicto *Hespéro* *Atlantis* fratre, qui a germano pulsus, Italianam tenuit, eique nomen sive a se sive a sua patria desumptum imposuit. De hac Virg. En. I, v. 534 :

Est locus, *Hesperiam Græci cognomine dicunt.*

Poëtis *Hesperus* in stellam conversus, quæ quibusdam *Venus*, aliis *Auroræ filius*. Cum autem iisdem poëtis Sol quadrigit, Luna bigis vehatur, *Hesperus* uno seorsum equo uitetur, sed hunc ita alternat, ut mane album, sero fuscum ascendas: propterea *Hesperus* nunc dicuntur *solitas iterum mutare habenas*.

Philosophis denique *Hesperus* sive *Venus* est planeta, qui per eolum liquidum, ut paleæ per aquas abripi solent, raptus modo supra, modo infra solem sic mouetur, ut, emendicato solis lumine, relucens easdem fere quas luna luminis vicissitudines subeat.

Fatentur autem hanc stellam modo antegredi orientem, modo subsequi occidentem solem : sed id diverso modo explicant, pro diverso mundi systemate, B de quo dicere non vacat.

Constat ergo apud omnes *Hesperum* subsequi occidentem solem : unde nunc merito dicitur *primæ tempore noctis agere algentes ortus*; sive ducere nocturna sidera, quibus regnabitus terra frigescit. Constat pariter *Luciferum*, idem sidus est quod *Hesperus*, antegredi orientem solem : unde nunc optime dicitur *solitas iterum mutare habenas in ortu phœbi* sive solis. Pallet tamen propter magus solis orientis lumen.

14. *Tu frondifluæ frigore brumæ.]* III. Agitur de diebus, quorum precipuae vices in hoc versantur, quod hieme breviiores, aestate longiores sint. Nimirus dies hic est mora solis supra nostrum horizontem ab ortu ad occasum progradientis : quare nox huic diei opposita est mora ejusdem solis infra nostrum horizontem ab occasu in ortum regredientis. Cum igitur sol non equali semper intervallo a duabus polis distans terram circumeat, sed nonnunquam ad austrum magis aliquando magis ad aquilonem accedit, secutus orbem, qui zodiacus dicitur, propterea dies modo brevior est, modo longior. Brevior est sole accidente ad austrum, quod fit ab æquinoctio autumnali ad solstitium hibernum, scilicet vigesimo tertio Septembribus ad vigesimum secundum Decembribus : quo tempus vulgo appellatur *bruma*, a brevitate dierum, ut at Vossius post Varro nem et Festum, que propter recessum solis et frigida est, et arbores frondibus exuit. Hinc dicitur, *Tu frondifluæ frigore brumæ Stringis lucem breviore mora*. Longior autem est sole accidente ad aquilonem, quod fit ab æquinoctio verano ad solstitium æstivum, videlicet a vigesimo primo Martii ad vigesimum secundum Junii, quo tempore incipit æstas calida, adeoque noctes brevissime sunt : propterea nunc dicitur : *Tu cum fervida venerit æstas, Agiles noctis dividis horas*. Sic Ovidius Trist. I. v. el. 11 :

Nec mihi solstitium quidquam de noctibus auferat,
Efficit angustos nec mihi bruma dies.

D Hic duo observari poterunt. Primum quidem vocem hanc, *frondifluæ*, quamvis non ita fuerit in usu apud antiquos auctores, aptissimam tamen esse ad significandum id quod pluribus expressit Virgil. Eneid. vi, v. 309 :

Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia

Deinde horas, ex quibus sive dies sive nox brevior componitur, vocari *agiles* sive *promptas* : quia horæ duplices sunt generis : aliae æquales, aliae inæquales inter se. *Æquales* dicuntur illæ quæ sive hieme sive aestate sexaginta semper, ut aiunt, *minutis* equalibus constant : qua ratione dicimus solem per viginti quatuor horas ab uno coeli puncto ad idem regressum totam circuivisse terram. Inæquales vero dicuntur quæ, cum sint duodecima tantum sive diei sive noctis pars, crescentibus decessentibusque sive diebus sive noctibus crescere debent et decessere.

18. *Tua vis varium temperat annum.]* IV. Agitur de

Revehat mitis zephyrus, frondeis;
Quæque Arcturus semina vidit,
Seirus altas urat segetes.
¶ Nihil antiqua lege solutum
Linquit propriæ stationis opus
25 Omnia certo fine gubernans,

A Hominum solos respuis actus
Merito, rector, cohære modo.
Nam cur tantas lubrica versat
Fortuna vices? premit insontes
Debita sceleri noxia pena.
¶ At perversi resident celso

INTERPRETATIO.

quæ folia flatus boreæ tollit, hæc zephyrus lenis reddat,
et quas segetes Arcturus sidus, inspicit satas, casdem
canicula sidus alterum conburat menses astutas. Ni-
hil liberum a veteri lege omittit operam sua conditionis.
Tu moderator omnia stabili modo, dedianaris tantum
continere actiones hominum: ut decet, instar sapientis-

NOTÆ.

ipsi anni tempestatis, quarum vices in hoc ver-
santur, quod ut ver reddit frondes, quas autumnus
abstulerat, sic aestas maturet, quas hiems vidit seri,
segetes; due priores tempestates, significantur ventis,
qui tunc temporis regnare solent, autumnus quidem
boreæ, ver vero zephyro: due autem aliae tempestati-
tes signis exhibentur coelestibus; hiems Arcturo,
aestas Seirio.

Boreas ἀπὸ τῆς βορᾶς dictus, quod sit turbulentus
ac sonorus, ventus est (apud eos quidem qui octo
duntaxat ventos agnoscebant, quorum unus a meridi-
die, alter a septentrione, tres ab ortu totidemque ab
occasu fluent) ab ortu spirans; sed (apud eos qui
duodecim vel plures ventos posuerunt) septentriona-
lis: quare propter accessum sofiis ad septentrionem
per aestatem, quam excipit autumnus, ventus ille per
autumnum hanc consuevit, adeo ut illi referri possit
acceptum, quod arbores frondibus exantrant, quodque
tunc orientur procellæ: unde Virg. i Georg., v. 311:

Quid tempestates autumni et sidera dicam?

Zephyrus sic dictus quasi ζεφύριος sive τὸ ζέφυρον,
vitam ferens; quod eo plante rediviva germinent pul-
lentique: unde Plinius dicitur genitatis mundi spiritus;
est ventus ab occasu aquinoctiali flans. *Hic*, in-
quit Plinius l. xviii, c. 34, *ver inchoat aperitque terras,*
tenui frigore saluber. *Hic* vites putundi, frugesque cu-
randi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi
jus dabit, afflatusque nutritum exercabit: propterea
Latinis vocatur favonius, a favendo, quia faveat geni-
turæ: Lucretius l. iii:

Viget genitabilis aura favoni.

Et Catullus carm. de Nupt. Pelei et Thet.:

Quos propter fluminis nudas.

Aura parit flores fæpida secunda favoui.

Arcturus quasi ἄρκτον ὥρη, ursæ cauda, est stella
in signo Boötis prope caudam majoris Ursæ. Obser-
vant autem sidus illud ortu suo comitari solem orientem
a mense Octobri, quo tempore terra semina suo
sinu infusa forev soleat: propterea nunc dicitur:
quæque Arcturus semina vidit. Sic Virgilus i Georg.,
v. 67:

At si non fuerit tellus secunda sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco.

Et versus 204:

Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Haedorumque dies servandi.

Seirus denique sive, ut alii scribunt, *Sirius*, sic
dictus a τίτω, εσσιοῦ: unde et sol, teste Suða, τίτη
vocatur, est stella fulgentissima in ore majoris Canis,
que ortu suo solem orientem comitatur a mense Ju-
lio, quo tempore seges matura aescere videtur. Quod
autem stella hæc in ore majoris Canis appareat, id-
circo vulgo appellatur *Canicula*: sed quod tunc sol,
eius orientis comes est, majori suo æstu, terras urat,
propterea sidus hoc tanti caloris accusatur ita ut Se-
irus a poetis dicatur *Æstifer*. Sic noster auctor: *Sei-*

simi moderatoris: quare enim fortuna instabilis alter-
nat tam magnus varietas? suppliciumerintini debitum
vexat innocentes. Sed mores improbi sedent in summa
tribuuli, et sones iniqua vicissitudine protervent capita
pia. Virtus splendida delitescit abscondita caligine opa-
ca, et pius habet infamiam impio debitam. Perjuria non

NOTÆ.

*B*ius altas urat segetes. Sic Virgilus iv Georg., v.
425:

Jam rapidus torrens sitientes Seirus Iudos
Ardebat coto, et medium sol igneus orbem
Hauserat: arebat herbae, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant.

Et Eneid. iii, v. 14:

Tum steriles exurere Seirus agros:
Arebant herbe et victimæ seges ægra negabat.

Optime autem notat Gassendus *caniculum* falso ac-
cusari ejusmodi æstus: quemadmodum canities falso
accusaret mortis quam obierunt senes castæ Su-
saunæ delatores. Scilicet tantum abest ut canicula
causa sit hujus æstus, ut potius apud populos quibus
per nostram æstatem imminet, frigus magis vigeat:
quare, ait idem philosophus, meliori jure populi illi
caniculum accusare possent sui frigoris, quam nos
nostræ caloris: si virtus de celo lapsa, quam barbari
influentiam vocant, id effecti, ut vulgo præstare cre-
ditur, re ipsa præstaret.

23. *Nihil antiqua lege solutum.*] Prædicta corpora,
ad quorum exemplum de ceteris judicandum est,
certis ita continentur legibus, ut quo modo legimus
sese habuisse apud majores nostros, eodem hæc nonne
videamus se habere: Deus quippe omniæ haec certo
fine gubernat: sive, ut dicitur Sap. viii attingit a fine
ad finem fortiter et disponit omnia suavitate.

26. *Hominum solos respuis actus.*] Quasi dicat:
Cum cetera divina providentia ita administrantur,
ut suæ singulis vicibus respondeant vices, unus tamen
homo ita videtur a Deo derelictus, ut res humanae
temere ac fortuito agi videantur, si quidem cum bonis
prospera, malis adversa debeantur, contra bonis
adversa, malis prospera accidunt: unde nonnulli de
divina providentia dubitant: Claudianus lib. i in Ru-
finum, v. 1:

Sepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, au nullus inesset
Rector, et inserto fluenter mortalia casu.

Hinc noster auctor: *Nam cur tantas lubrica versat,*
fortuna vices. De fortuna dictum est metro 1.

29. *Premit insontes debita sceleri noxia pena.*] Ut
supremus omnium moderator Deus inhiuite justus est,
sic sua quibuslibet vitiis, Deo ita statuente, debentur
supplicia, quæ quia nocent seu corpori seu menti,
propterea vocantur *pena noxia*. At pena hæc insontes
premit, quatenus hi nocentium imperio subdit, ab hisdem inusta patiuntur, ita ut eorum virtus pena
vitiis debita veluti involuta lateat. Sic Clodianus loco
cit.:

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Aspicere, tætosque diu florere nocte
Vexarique piis: rursus fabefacta cedebat
Relligio.

31. *Perversi mores.*] Modus hic nominatur pro re
modificata: non enim tam mores perversi, quam qui
moribus perversi afficiuntur homines in celo solo
resident, ornati nimurum primis dignitatibus,

Mores solio, sanctaque calcant
Injusta vice colla nocentes.
Latet obscuris condita virtus
Clara tenebris, justusque tulit
Crimen iniqui.
Nil perjuria, nil nocet ipsis
Fraus, mendaci compta colore.
70 Sed cum libuit viribus uti,
40 Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet subdere reges.
O jam miseras respice terras,
Quisquis rerum fœdera nectis.

nocent ipsis nocentibus; *fraus velata specie fallaci non nocet iisdem. At ubi plenius ipsis, uti stis viribus, tum gestiunt subjicere sibi principes magnos quos gentes innumerabiles timent.* O Deus, qui moderaris necessitudines rerum, nunc intuere terras calamitosas. Nos homines, portio non abjecta operis tui tam magni, ja-

A Operistanti pars non vilis
45 Homines, quatimur fortunæ salo.
Rapidos, rector, comprime fluctus,
Et, quo cœlum regis immensum,
Firma stabiles fœdere terras.

71 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia cum Boetio partim dissidentis, consentientes partim, hunc arguit, quod et secundum dixerit, et fortunam adversam fuerit conquerens: laudat vero, quod ut locutus est, sic bene egredit, remedium interim ad perturbationes sedandas quæsitura.*

Hæc ubi continuato dolore ¹ deblateravi, ² illa ^b

INTERPRETATIO.

etiamur æstu fortunæ: compescere, moderator, procellas violentias fortunæ, et qua lege gubernas ingens cœlum, eadem confirmare firmatas terras.

^a *Stulte locutus sum.*

^b *Philosophia.*

NOTÆ.

32. *Sanctaque colla.]* Similiter pars hic ponitur pro toto: si quidem sanctos potius homines quam illorum colla calcant nocentes. Sed ut posterior hic, sic ille prior loquendi modus poetis præsertim usitatissimus est.

33. *Injusta vice.]* Quod injustum videatur probos ab improbis premi: vicem enim dicimus quod alternatis facimus patinum: hinc *viciuum*, et *vicarius*.

34. *Latet obscuris condita virtus clara tenebris.]* Paradoxum videtur virtutem clarum obscuris conditum tenebris latere: hæc tamen ex eo possunt conciliari, quod virtus obscura sit aliis hominibus; clara vero cum menti ejus qui virtutem colit, tum Deo qui virtutem ipsi mente infudit. Sic virtus, ait Tullius pro Sest., in tempestate quieta est, et lucet in tenebris, et pulsa loeo manet tamen atque hæret in patria splendore per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolet.

35. *Justusque tulit crimen iniqui.]* Crimen hic non significat culpam, quippe quæ solis inest nocentibus; sed potius infamiam, quæ culpam sequi debet, ut honos virtutem. Sic Tullius in Verrem ait *laudem imperatoriam criminibus avaritiae obteri*. Nimirum crimen generatum id omne est, quo aliquis cæteris distinguunt separatur: unde *discrimen*. Cum autem infamia haec improborum esse deberet, hæc proborum nunc esse dicitur, additurque modos quibus nocentes cæteros affligere solent, videlicet *perjurium, fraudem et vim, nihil ipsis nocentibus nocere*.

36. *Nil perjuria.]* I. Perjurium est, aut falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraveris, id non facere: hinc in perjurio, auctore Tullio, lides iusjurandum ne negligitur: hinc sua est, eodem auctore, ut de Leg., perjurio poena, divina quidem, exitium; humana vero, dedecus. Nocentibus tamen, inquit Boetius, *nil nocent perjuria; usque adeo injustæ sunt vices*.

37. *Nil nocet ipsis fraus.]* II. Fraus dicitur adulatio dolosa: propriea nunc dicitur *mendaci compta colore*. Scilicet homo, vulpeculam imitatus, quod vi obtinere nequit, id mendacibus factis dictisve assequi conatur: quod, inquietabat veteres, odio dignum maiore: adeoque suo afficiendum supplicio: nihilot minus, ait Boetius, ordo rerum ita præposterus videtur, ut ipsis fraudulentis *fraus nil nocet*.

38. *Cum libuit viribus uti.]* III. Vis, inquit Romanus orator, pro Cec., est que pericula, aut decidere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere: et hoc a ratione eo magis alienum est, quod, mutatis rerum vicibus, etiam illi, quibus debetur obsequium, vis subjiciantur, ut nunc dicitur: *Quos innumeri metuunt*

populi, summos gaudent subdere reges: quamobrem neque id crimen impunitum esse debeat: cum tamen prædictis nocentibus nihil videatur nocere.

42. *O jam miseras respice terras.]* Ad Deum, a quo carmen incœperat, revertitur poeta, ipsumque rogat, ut miseras respiciat terras, quas nimirum incolunt homines, indigna ferentes.

43. *Quisquis rerum fœdera nectis.]* Prædictas scilicet causarum effectorumque naturalum vicissitudines.

44. *Operis tanti pars non vilis homines.]* Homo quidem pars est rerum a Deo conditarum, si quidem neque a semetipso, neque a nihilo fieri potuit: sed enim homo pars est non vilis, quod ea etiam a quibus cogitari non potest, ipse cogite.

45. *Quatimur fortunæ salo.]* Ut poetis sic oratoribus salum est mare, quod nimirum in mari multus sit salis sapor; hinc *salacia* et *venilia* apud poetas usitantur ad significanda ea maris decrementa et incrementa, quibus bis in die detumere et tumere solet Oceanus. *Salacia* quippe sunt fluctus maris a littore ad salum redeuntis; *venilia* autem fluctus ejusdem maris ab alto salo ad littus venientis. Non immerito autem dicitur *fortunæ salum* cum ab aliis auctoribus, quod sicut mari sic a fortuna plura sunt bona et mala, sed inconstantissime: tum præsertim a nostro auctore, quod hic amaro experiat fortunæ casus.

46. *Rapidos, rector, comprime fluctus.]* Id est violentos motus fortunæ, quæ est velati insanum mare.

47. *Quo cœlum regis federe, firma terras.]* Homines sic moderare, ut quemadmodum non solum in cœlo, sed in reliquis operibus suis, sua suis respondent vicibus vices, sic apud homines, et virtutibus præmia et vitiis supplicia reddantur.

^D 1. *Deblateravi.]* Alii legunt *detatravi*, sive *dilatravi*; sed vox qua utinam tam apta est ad significandam eam quam nunc Boetius habet de prædictis cogitationem, tamque facile potuit propter similem pronuntiationem in vulgaribus voces mutari, ut hæc illam obliterasse videantur, quod attendenti patebit. Nimirum *deblaterare*, inquit Festus, est *stulta loqua*, nam βλαττάς stultos vocant Græci: hinc blaterones suat homines in verba projecti, inquit Agelius l. 1, c. 15, importuni locutores, qui nullo rerum pondere innisi verbis humidis et lapsuntibus diffundunt. Normani vocant bavarus; nec ita inpe: qui enim præcipites sic loquantur, hi infantum instar, saliva effluente buccas et vestes aspergere solent!

2. *Illa vultu placido.]* *Philosophia* scilicet; quippe quæ omnium rerum moderatrix est. Hinc *sapiens* sive *philosophus*, Ciceroni iv Tusc., *is est qui moderatione et constantia quietus animo, est sibi ipse placatus,*

vultu placido, nihilque meis questibus mota : ¹ Cum A existimari mavis, te potius ipse pepulisti. Nam id e te, inquit, ^a mœstum lacrymantemque vidisset, illico ^b miserum, ^c exsulemque cognovi. Sed ^b quam id longinquum esset exsilium, nisi tua prodidisset oratio, nesciebam. Sed tu procul a patria non quidem pulsus es, sed aberrasti. At si te pulsum

INTERPRETATIO,

^a O Boeti.^b Quantum hoc exsilium distaret.^c Nemo potuisset te pellere.^d Tua patria non regitur imperio multitudinis; olim Athenæ regabantur: sed hujus.^e Unus est dominus, unus rex.

NOTE.

ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sittenter quid appetens ardeat desiderio nec alacritate fulti gestiens deliquescat.

¹ *Cum te mestum lacrymantemque vidisset.]* Inquit Philosophia. Lacrymæ quidem seipsas produnt: tristitia autem et lacrymis et oculorum situ noscitur: *Oculi enim sunt*, inquit Orator in de Or., *quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significamus.*

² *Miserum cognovi.]* Miser, ut Cujacio pluribusque aliis placet, dicitur a μισθοῦ, οδί, quod misera conditio omnibus sit exosa. Misera autem illam Boetii conditionem Philosophia cognovisse potuit ex lacrymis et tristitia predictis: haec enim sunt miseriae comites.

³ *Exsulemque.]* Exsul sive, ut veteres legebant, exsol ille dicitur qui ex solo deturbatus abest: hinc aiunt scribendum easul, non exsol: sed id tanti non est, cum littera x ex litteris c et s componatur. Cognovit autem Philosophia hoc Boetii exsilium non ex tristitia et lacrymis tantum: his quippe non exsilium potius quam quilibet alia miseria significatur; sed ex ipso, in quo Boetius lacrymatur, loco, qui, ut pote Boetio conjunctus, potuit et ab auctore reticeri et a lectore facile intelligi.

Verum cum exsilium dicatur patriæ privatio, cumque hominis patria alia dicatur corporis, alia mentis, propterea exsilium non solum de corporibus a nativo solo expulsi, sed etiam de mentibus a celo sive potius a Deo remotis intelligi potest: unde quamvis Boetius in predictis suis carminibus de priori duntaxat exsilio locutus fuerit, Philosophia tamen, occasione accepta, de posteriori exilio loquitur, simulataque sua ignorantia, innuit exsilium non adeo longinquum esse; quod nimirum mens hominis, quamcumque is incolat terrarum regionem, nec longiori propriecea, nec breviori intervallo a celesti patria distet: bene quippe Anaxagoras querenti nullane patriæ ipsi esset cura: Mihi, inquit, patriæ cura et quidem summa est, digitum in celum intendens. Optime S. Paulus, II Cor. v, monet nos habere domum æternam in celis: quod apud Christianos est vulgassimum. Propterea ab hac patria nemo pellitur: tu procul a patria non quidem pulsus es: nam hoc est discripsum inter patriam corporis et patriam mentis, quod etiam inviti possimus a patria corporis expelli: a patria vero mentis, nimirum a celo sive puluis ab ipso Deo, non nisi volentes recedamus: huc enim tendimus, hic commorarum affectibus mentis, quorum sumus domini. A patria tamen celesti aberramus aliquando, sed aberrasti: quatenus libere voluntas nostra deficit a divina voluntate, quæ ut est prima rerum omnium: causa, sic prima est actuum humanorum regula: quamobrem si te pulsum existimari mavis, te potius ipse pepulisti, tua scilicet voluntate, tuo consensu ejus ita dominus es, ut id de te nunquam cuiquam fas fuisset. Tanta quippe est mentis humana libertas, ipsa ut nec errore nec vitio, quibus a celesti patria arecum, nisi eadem libere voluerit, contaminari possit.

⁴ *Cujus oriundus sis patriæ reminiscaris.]* Incœptus

de patria celesti sermo continuatur: hujus autem patriæ reminisci duntaxat Boetium oportet: quia Boetius sive a Deo, sive suo Marte, sive etiam magistrorum adminiculis instructus, multis abhinc annis noverat celum suum esse patriam: sed notio hæc affectibus forte obscurata: hinc illud non tam scire primum quam reminisci debebat.

⁵ *Non uti Atheniensium.]* Triplex est patriæ regendæ modus, sive triplex imperii forma, videlicet principatus, status optimatum, et status populi: nam cunctas nationes et urbes, ait Cornel. Tacit. l. xi, populus, aut primores, aut singuli regunt. Athenienses quidem ab optimatibus primum, a populo deinde leges acceperunt, unde non solum depulsione civium bene meritorum letoti, sed mori eos aliquando coegerisse feruntur. At celestis nostra patria neque populo, neque optimatibus, sed uno duntaxat principe regitur: ut enim ait Homerus Iliad. b :

εἰς νοτίωνος ἔστω

εἰς βασιλεὺς.

Herus unicus est

Unicus et princeps.

Scilicet ut solus Deus est mentis humanæ conditor, sic solus Deus est ejusdem mentis moderator: propterea Deus, I Timoth. vi et alibi, dicitur *Rex regum et Dominus dominantium*. Rex autem ille supremus latatur frequentia civium; propterea enim humanum genus condidit, perditumque Unigeniti Filii morte reparavit: hinc Christus, Joan. x, *Alius*, inquit, oves habeo, que non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere; et vocem meam audient et flet unum ovile et unus pastor. Idem Rex supremus non letatur depulsione civium: nam I Timoth. ii, *Salvator noster Deus omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Vivo ergo, dicit Dominus Deus, Ezechielis xxxiii, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini, convertimini a vita vestris pessimis, et quare morienti, domus Israel. Hujus demique summi Regis voluntate regi, summa libertas est: sed id longiori quadam interpretatione videtur indigere.*

⁶ *Cujus agi frenis atque obtemperare justitia, summa libertas est.]* Libertas, inquit Tullius i de Off. et P. Rad., 3, est potestas vivendi ut velis; non solum extrinsecus, inquam, motibus scilicet corporis; sed etiam intrinsecus, nimirum cogitationibus mentis, Dubius autem modis homo potest vele, adeoque vivere. Primum quidem sequendo divinam voluntatem, que ut prima causa, sic prima est nostre voluntatis regula: et hac est summa libertas, quæ est in nobis, dum volumus esse felices, quæ fuit in Christo, cum eterni Patris mandata viator implievit, quæ erit in omnibus beatis Deum æterna felicique necessitate amaturis. Deinde deflectendo a divina voluntate sive peccando: ethæc est ultima libertas, quam optaremus felici quadam necessitate Dei semper amandi permutteri. Quoniam autem divinam voluntatem sequi possumus et vitando malum et faciendo bonum, juxta illud psal. xxxvi, *Declina a malo et fac bonum, hinc summa libertas hominis est non solum in hoc quod declinet a malo, sive Dei frenis agatur, sed in hoc*

agi a frenis, atque obtemperare ^b justitiae, summa libertas est. An ignoras illam ^c tue civitatis antiquissimam legem, qua sancitum est, ei jus exsulare non esse, quisquis in ea sedem fundare maluerit? ^d Nam ^e qui ^f vallo ejus ac munimine continetur, nullus metus est, ne exsul esse mereatur. At ^g quisquis inhabitare eam velle desierit, pariter desinet etiam mereri. ^h Itaque non ⁱ tam me loci hujus quam tua facies movet. ^j Nec bibliothecæ potius comptos ebore ac vitro (^k) parietes, quam tuae men-

A tis sedem requiro. In qua non libros, sed id quodlibet pretium facit, librorum quondam f meorum sententias collocavi. ^l Et tu quidem ^m de tuis in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum ⁿ tibi pauca dixisti. ^o De objectorum ^p tibi vel honestate velfalsitate, cunctis nota memorasti.

De sceleribus fraudibusque delatorum recte tu quidem ^q strictim attingendum putasti, (^r) quod ea melius uberiorusque; recognoscens omnia vulgi ore

INTERPRETATIO.

^a Habenis, id est imperio.

^b Legibus.

^c Romæ et cœli.

^d Præsidio.

^e Tivini, ubi te dicis exsulare.

^f Philosophicorum.

^g A te.

^h Eorum que vitio vertebantur.

ⁱ Compressius.

^j Considerantis.

NOTÆ.

etiam quod faciat bonum sive divinæ justitiae obtinet, servans nimurum legem Dei honesta imperantibus et prohibentibus contraria. *Lex Domini, psal. xviii, immaculata convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis; justitia Domini rectæ.*

¹ *Tuus civitatis antiquissimam legem.*] Philosophia duplice significacione hujus vocis civitas utens, id notat quod et Romæ et cœlo, unde oriundus Boetius, possit convenire. Scilicet antiquissima Romæ leges neminem exsili dampnabant: unde Tullius pro Cæcina: *Exsilium, inquit, non supplicium est sed, perfugium, portusque supplicii: nam qui volunt pounam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt; hoc est sedem et locum mutant: itaque nulla in lege nostra reperiatur, ut apud exteriores civitates maleficium ultum exsilio esse multatum.* At celestis patriæ leges multo minus quemque exsiliu dampnant: quicunque enim intra regni celestis limites voluerit permaneant, C summo illius Regi obsecuturus, hic nunquam exsulabit: siquidem nemo ab illo regno nisi voluntaria rerum eadearum contrariarumque affectione arctetur. Porro de civitate celesti passim loquitur S. Augustinus in libro quem inscripsit de *Civitate Dei*.

² *Qui vallo ejus ac munimine continetur.*] Vallum est murus e terra, ad fossæ oram aggestus, crebris sudibus sive palis munitus. Munimen vero generatim illud omne castrorum præsidium quo hosti aditus præcludatur: hec autem nunc accipiuntur non solum propriæ, quatenus intelliguntur de patria corporis; sed etiam quadam loquendi translatione, quatenus de celesti mentis patria intelligi possunt. Cum autem Boetius Christianissimus fuerit, is nominato civitatis celestis vallo Christum crucis affixum, munimen vero gratiam quam Christus sua morte nobis promeruit, potuit intelligere: quicunque enim hoc præsidio munitur, huic non est metuendum ne patria celestis exsul esse mereatur. Hac fere ratione locutus S. Paulus ad Ephes. vi: *Confortamini, inquit, in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis sture adversus insidias diaboli.*

³ *Quisquis inhabitare eam velle desierit, desinet etiam mereri.*] Non enim patriam celestem inhabitus mereverur nisi bona voluntate: totum habet, inquit S. Aug. I. l. Homil. homil. 8, qui bonam voluntatem habet. *Ipsa est quæ potest sufficere, si cetera non sunt.* Si autem sola desit, nihil prodest quidquid habitum fuerit. *Sola sufficit, si adsit: cetera omnia nihil prosunt, si sola charitas desit.*

⁴ *Itaque.*] Facta mentione duplicitis patriæ, duplique propterea exsiliu, positoque horum omnium discrimine, Philosophia iis omnibus, de quibus Boetius prosa ⁴ hujus lib conquestus fuerat, responsura, optimas quasdam inferit conclusiones.

⁵ *Non tam me loci hujus quam tua facies movet.*] B

I. Boetius quæsierat: *Nihilne te ipsa loci facies movet?* respondet Philosophia: *Non tam, inquit, quam tua facies, in qua, velut in speculo, mentis tuae dejectio videtur: quod tanta Philosophia non sit cura terrena, quanta celestis patriæ; nec tanta corporis, quanta mentis a natali solo exsulantis.*

⁶ *Nec bibliotheca potius.*] II. Boetius quæsierat: *Hæcne est bibliotheca quam certissimam tibi sedem nostris in Libris ipsa delegeras?* Reponit Philosophia: *Non tam, ait, bibliotheca, quam mentis tuae ornamenta, sententias scilicet philosophicas requiro.* Consueverant autem olim potentes ornare suas domos auro, ebore, aut saltem vitro, eo scilicet fine quo nunc plures magnificas habere aedes, sumptuosa parare convivia, numerosa satellitum turba comitari student, ut in cæstis hominibus admirationem, honorem, timorem et cæstas ejusmodi cogitationes excitent. Sic Virg. Æn. v. 729:

Fit strepitus tecis, vocemque per ampla voluntant
Atria: dependent lychini laquearibus aureis
Incessi: et noctem flammis funalia vincent.

Sic Horatius, Carm. I. ii, od. 18, seipsum a Potentibus secernit,

*Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.*

⁷ *De tuis in commune bonum meritis.*] III. Boetius dixerat nullum se ad magistratum nisi commune bonorum omnium studium impulisse. *Tu mih, inquit, et qui te sapientium mentibus inseruit Deus, concisi, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse:* respondens Philosophia id non fatetur modo, sed etiam exaggerat: *De tuis, ait, in commune bonum meritis verâ quidem, sed pro multitudine gestorum tibi pauca dixisti.*

⁸ *De objectorū tibi vel honestate, vel falsitate.*] IV. Boetius addiderat sibi objecta fuisse cum honesta, tum falsa: honesta quidem, ut quod innocentem se natum majestatis crimen postulatum defendenter ac liberaverit: *Senatus, inquit, dicimus salvum esse voluisse: falsa vero, ut quod magicis artibus studeret: Ob ambitum, ait, dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiri sunt: quibus respondebat Philosophia asserit neminem latere illa et honesta et falsa: Cunctis, inquit, nota memorasti.*

⁹ *De sceleribus fraudibusque delatorum.*] V. Boetius dixerat se injuste delatum a Basilio, Opilione et Gaudentio, quorum primus in delationem alieni æris necessitate compulsa est: duo alii ob innumeris fraudes ad exsiliu damnati sacrarum sese ædium defensione tuerantur: respondet Philosophia recte hæc strictim attingi, quod ea melius uberiorusque recognoscens omnia vulgi ore celebrantur. Scilicet cum loquamus non solum verbis, sed et nutu et gestu, et ceteris ejusmodi vocis humanae adjunctis, ipsum etiam vulgi silentium aliquando eloquens plura significat, quam

celebrentur. ^a Increpuit etiam vehementer ¹ injusti factum senatus. ² De nostra etiam ^b criminatione doluisti. ³ Læsa quoque ^c opinionis damna flevisti. ⁴ Postremus adversus fortunam dolor ^d incanduit, conquestusque ea non æqua meritis præmia pensari. ^e In extremo Musa sevientis, uti quæ cœlum, terras quoque pax regeret, vota posuisti. Sed quoniam plurimus tibi affectuum tumultus (5) incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahit, uli nunc mentis es, nondum te validiora remedia ^f contingunt. Itaque ⁵ lenioribus paulisper uteatur, ut quæ in tumorem perturbationibus influentibus indu-

A ruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendam, tactu blandoire mollescant.

77 METRUM VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia incæptum sermonem continens, ex eo probat mentem Boetii nondum posse validioribus remedius curari, quod sua sint singulis rebus, ut messi, floribus et vindemias divinitus prescripta tempora.*

Cum Phœbi radiis grave

Cancri sidus inæstuat,

⁷⁸ Tum qui larga negantibus

Sulcis semina creditit,

INTERPRETATIO.

^a Redarguisti.

^b Accusatione nostri.

^c Existimationis.

^d Efferuit.

^e Denique.

^f Commovent.

B Quando signum cœleste Cancri inædescit pernicio-sun lumine solari, tunc qui mandavit terris sterilibus se-

NOTÆ.

multa loquacitas, quæ tamen his de rebus vulgo non defuit.

¹ *Injusti factum senatus.*] VI. Boetius meminat senatum usque adeo ingratu animi fuisse, ut sua in ipsum Boetium decreta emiserit. *Suis*, inquit, *de me decretis, uti hoc nefas esset, efficerat;* respondet Philosophia probatque Boetium inrepuisse etiam vehementer *injusti factum senatus.*

² *De nostra etiam criminatione.*] VII. Boetius conquestus fuerat quod cuius maleficij ipse accusaretur, idem in ipsam Philosophiam refunderetur: *De te, inquit, tanti criminis fidem capiunt, atque hoc ipsis videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus;* Philosophia autem, veluti memor hujus Boetii in seipsum affectus, questum probat: *De nostra, ait, etiam criminatione doluisti.*

³ *Læsa quoque opinionis damna flevisti.*] VIII. Boetius subjunxit se iumerito bonam apud multos existimationem amisisse: *Quod, inquit, existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat cœnatum.* Et hoc immerito fieri aannuit Philosophia.

⁴ *Postremus adversus fortunam dolor.*] IX. Boetius praesertim conquestus fuerat de injustinitia fortunæ, non æqua meritis præmia repentinis: *Videre, inquit, videor nefarias sclerorum officinas gaudio latitiaeque fluitantes; insontes autem non modo securitatis, verum ipsa etiam defensione privatos.* Hinc idem Boetius Deum compositis versibus rogavit, ut qua pace cœlum regit, eadem terras regere dignaretur: *Musa autem hæc nunc dicitur sevientis, quod ne ipsis quidem Deo videatur parcere, dicens metro 5 hujus libri,*

Omnia certo fine gubernans

Hominum solos respuit actus

Merito, rector, cohære modo.

Quibus querelis deinceps respondebit Philosophia; sed antea ipsius Boetii mens quibusdam præjudiciis exnatur necesse est. Prajudicia autem illa nascuntur ex affectibus, v. g., dolore, ira, mœrore et ceteris, quibus idcirco remedium aliquod adhibendum est: *Quoniam, inquit Philosophia, plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diversumque te dolor, ira, mœror distrahit, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.*

⁵ *Lenioribus uteatur.*] Egregia comparatio ex corporibus desumpta: quemadmodum enim corporis tumor ex eo accidit, quod humoribus alicubi quiescentibus corpus illic durescendo infletur, eoque magis quo major humorum copia illic affluens motum quiete permulaverit: sic tumor mentis ex eo contingit, quod perturbationibus illic insitis mens veluti durescendo infletur, eoque magis, quo major perturbatio-

num copia eodem affluxerit ibidem permanstra. Quare siue tumor corporis noui auferitur quam, hoc in mollietatem quamdam blandioribus remedis redacto, prædicti humores majori corporum subeuntium motu abripiantur: ita mens tanto perturbationum agmine non prius liberatur, quam, ipsa crescentibus paulatim argumentis veluti mollitia, prædictæ affectiones majori cogitationem sautacrum virtute procul pellantur: hoc et illud prudentis est medici.

* Quod ab inventore dici solet *Glyconicum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter unum spondeum et duos dactylos pedes habet.

² *Cancri sidus.*] I. Exemplo messis probatur suum culibet rei tempus convenire: ut negatis segetibus ad glandes configrias. Cœterus igitur hic est unum e duodecim signis zodiaci, quæ exprimi solent his versibus

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo; Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

Quaque sol, annum cursorum conficiens, unum quoilibet mense percurrere dicitur. Cœterus autem in ea est cœli parte quam ubi sol versus septentrionem profectus attigit exente Junio, tum nobis diem aestatis longissimum ita efficit, ut non ulterius versus septentrionem progrediens, ad meridiem deflectere incipiat: hinc circulus, quem astronomi ponunt per primum hujus signi gradum transire, vocatur *tropeus Cancri*, ubi solstitium aestivum: unde Manil. l. II. :

Cancri cum sidere Phœbus

Solstitium fuit, et summo versaturs Olympo.

Atqui hoc *Canceri sidus* nunc dicitur inæstuar, quod terra tunc maximo ignis cœlestis motu sive aestu commoveantur: Sic Horat. Epod. od. 11:

Quod si meis inæstuant præcordis
Libera bilis.

Dicitur etiam grave radiis Phœbi, quod sole illud ingresso vix ferri possit cum corpore propter nimium aestum; tum etiam mente propter eam quam urendo segetes statim perhibebitur afferre sterilitatem. Silius l. I. :

Ästifero Libye torquetur subdita Canero.

Grave enim generatim illud habetur quod geri vix potest, sive corpore, sive etiam mente: exempla sunt cuique obvia.

⁴ *Sulcis semina creditit.*] Sulcus, un sillon, judicio Varronis, dicitur a sustollo, quod aratri vomer terram sustollat: siue arvum et arationes ab arando; et porca, le rayon sur lequel on sème, quod terra por-

5 Elusus Cereris fide,
Quernas pergit ad arbores.
Nunquam purpureum nemus
29 Lecturns violas petas,
Cum sœvis aquilonibus

A 40 Stridens campus inhorruit.
Nec quæras avida manu
Vernos stringere palmites,
Uvis si libeat frui;
Autumno potius sua

INTERPRETATIO.

mentem copiosam, deceptus promisso Cereris numinis frugum, is tendat ad quercus glandiferas. Nunquam adeas silvam pulchram ad colligendas violas, ubi ager

recta sive jacta utrinque. Quidquid autem sit de interpretationibus nominum istorum, poetis agriculta qui serit dicitur semina sive anni spem sulcis vel terræ credere: adeo ut, si semina, injuria temporum, ante messem evanuerint, dici possit *elusus Cereris fide* sive promisso. Sic Virg., n. Georg., v. 221:

Ante tibi Eœ Atlantides abscondantur
Guosaque ardeutis decedat stella corona,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Iuvite properes anni spem credere terra.
Multi autem occasum Maize corpere: sed illos
Exspectata seges vanis elusit avenis.

Sic Tibullus l. n. eleg. ult.

Spes sulcis credit aratis
Semina que magno fecone reddit ager.

Sic ergo propter nimium *Cancri inæstuantis* ardorem qui larga negantibus sulcis semina credidit, hic.

5. *Elusus Cereris fide.*] Ceres poetis est Saturni et Opis filia, ex qua Jupiter Proserpinam suscepisse fertur: sed hanc Cereris filiam Pluto postea rapuit: unde Ceres accessis in Ætna moute tædis totum orbem peragravit filiam quæsiitura: in laborioso autem illo itinere Triptolemum Eleusii regis filium serendorum seminum rationem docuit: hic vero orben pariter peragrans, eamdem artem ceteris hominibus communicavit. Philosophus autem, si Tullio n. de Nat. deor. Credamus, Ceres nihil est aliud quam ipsa terra, sic dicta vel a gerendo quasi *Geres immutata littera*, a gerendis frugibus; vel a *creando*, quasi frugum creatrix. Qui porro id voluerit attentius considerare, is causam inveniet cur terra dicatur Saturni et Opis filia, et cur Jove fecundata genetrix Proserpinam, a Plutone postea raptam. Sed haec nostri non sunt instituti.

6. *Quernas pergit ad arbores.*] Hoc est *ad quercus glandiferas*, tanquam ad primas hominum altrices confingit. Quercus arboris cuique nota. Hæc ante inventas fruges populis quibusdam dicitur victimum supeditasse: unde Virgil., i. Georg., v. 159:

Concessaque famæ in silvis solabere queru.

Quare cum glans, hujus arboris fructus, non nisi post segetum messem adolescat, hæc diversi temporibus ita astricta sunt, ut si te seges expectata ferellit, a quernis arboribus olim glandiferis fruges sperare possis. Sic ergo exemplo messis probatur, sua esse singulis rebus tempora, divinitus præscripta.

7. *Nunquam purpureum nemus.*] II. Exemplo florum probatur etiam, suum cuique rei convenire tempus: significatur enim, flores, qui sponte nasci consueverunt, quique nunc nominatis *violis* intelliguntur, nou esse querendos tempore hiemali, quo savient *aquilonibus*, per *purpureum nemus*: quare aliquid dicendum de purpureo nemore, de violis et de aquilonibus.

Purpureum dicitur a purpura. Est vero purpura conchæ genus, cuius liquore olim vestes tingebantur. Quod autem jam a longo tempore veterum purpura desierit, propterea inducta hujus vocis ambiguate, purpureus vocatur nunc quidem *nigror*, ut apud Ciceronem mare *nigricans purpureum*; apud Ovidium

turbatus fuerit crepitans aquilonibus crudelibus. Neque tentes verno tempore vincere aut putare vites manu veleti cupida, si possis potiri racemis: nam Bacchus dedit

NOTÆ.

uve nigrae, purpureæ; et apud Homerum mors atra dicitur purpurea: nunc *candor*, sicut Horatio olores purpurei, et Ovidio *nix* vocatur purpurea: nunc *B rubor*, ut omnibus poetis gena purpureæ, et sanguis purpureus: nunc *color cœruleus*, ut apud Virgilium *viola subiecte purpurea nigra*: nunc *color quilibet*, quique ex illo nasci solet *deor*: *pulchritudo enim, judice Tullio iv Tusc.*, est *quedam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate*. Sic Virgil. ecl. 9, v. 40.

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum Fundit homus flores: hic candida populus antro Iminet, et lenta texunt umbracula vites.

Atque hoc ultimo modo credimus, *nemus nunc vocari purpureum.*

Violarum duo sunt genera, ut colligitur ex Plinio, l. xxi, cap. 6. Aliæ natura, aliæ arte nascuntur: posteriores in hortis; priores etiam in silvis: de his autem agitur quæ, ut ait idem Plinius, *sponde apricis et macris locis proveniunt purpureæ latiore folio.*

Aquilo denique est ventus qui, teste Plinio, l. n. c. 47, inter septentrionem et ortum solstitialem e C regione Cauri flat. Ventus autem ille frequens est hieme: quare hiems Plinio dicitur *aquilonia*, et poetis, *rigidis aquilonibus horrens*: unde *savias aquilonibus* nunc significatur, violas in silvis non esse quærendas hieme: usque adeo exemplo florum probatur, sum cuique rei convenire tempus.

41. *Nec quæras avida manu.*] III. Exemplo vindemia probatur, sua singulis rebus tempora convenire: cum enim vindemia autumno fiat, frustra hoc tempore *quæras vernos stringere palmites*: quibus verbis distincta veris et autumni officiis proponuntur. Primum quidem verno tempore alii palmites amputantur, ali vincidunt tautum: *quod utrumque dum præstat agriculta, stringere dicitur: stringit enim et frondes quos colligit, ut i. Georg., v. 303 :*

Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrtæ.

Et ramos quos ligat, ut ibid., v. 317 :

Agricola et fragili jam stringeret hordea culmo.

D Atque idipsum dicitur fieri *avida manu*: cum enim homo aliquid valde appetit quadam sui corporis pars exequi, tum translatâ quadam significatiōne pars illa dici solet *avida*. Sic aures Ciceroni dicuntur *avidae*: *Demosthenes*, inquit de Orat., non semper impedit aures meas: ita sunt *avidae et capaces, et semper aliquid immensus infinitumque desiderant*. Sic manus ipsas Horatio dicuntur *avidae*, Carm. l. iv, od. 7:

Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico Quæ dederis animo.

Quicunque autem vernos palmites stringit, hic ita appetit stringere, ut videatur timere ne desinat stringere. Deinde autumnus sic uis colligendis accommodatur, his ut ille a poetis soleat describi, quod vulgatissimum est, Lucret. l. i :

Præterea cur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi sudante videmus,
Si non certa suo quia tempore semina rerum,

Cum confluxerunt, patefit quodecumque cresatur.

Hinc autumno sua *Bacchus munera contulisse dici-*

- 15 Bacchus munera contulit.
SS Signat tempora propriis
 Aptans officiis Deus,
 Nec quas ipse coercuit,
 Misceri patitur vices.
 20 Sic quod præcipiti via
 Certum deserit ordinem,
 Lætos non habet exitus.

SS PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia Boetium interrogans,*

INTERPRETATIO.

*sua hæc dona autumno potius quam verno tempore.
 Deus notat momenta omnia, sua singulis munieribus
 accommodans, neque sinit ordinem, quem ipse instituit,
 turbari. Propterea quidquid inconsiderata ratione
 linquit ordinem præscriptum, id non obtinet jucundos
 eventus.*

^a *Quibusdam questiunculis.*

^b *Inquit Philosophia.*

^c *Quare quod placuerit, inquit Boetius, tibi respondebo.*

^d *Tunc Philosophia ait.*

B

NOTE.

tur, potius quam verno tempore : quod enim Bacchus inventor vini habeatur, munus Bacchi est vinum, vinum autem non vere, sed autumno compressis uvis effluere consuevit : usque adeo messe, floribus, et epidemia constat, sua singulis rebus prescripta esse divinitus tempora.

16. Signat tempora propriis aptans officiis Deus.]
*Dens eum est prima causa non solum rerum cæterarum sed modorum etiam omnium quibus res illæ recte se habent, adeo ut nihil eorum contingat, nisi secundum leges divina voluntate statutas : propterea Ecclesiastæ in : *Omnia tempus habent et suis spatius transirent universa sub celo. Tempus nasendi et tempus moriendi. Tempus plantandi et tempus evellendi quod plantatum est*, etc. Hinc quas vices Deus coercuit sua minirum constantissima voluntate, has non patitur misceri sive turbari : Sic Phædrus l. 1, fab. 2, loquitur :*

*Athenæ cum florerent æquis legibus,
 Procæs libertas civitatem miscuit*

Hinc philosophi eruere poterunt quædam principia quibus innitantur demonstrationes quas de uatearia philosophiæ subjœcta confiant.

20. Sic quod præcipiti via, etc.] Præcipitatio alia est corporis, alia mentis. Præcipitatio corporis, inquit S. Thomas, 2-2, q. 53, a. 3, in hoc versatur, quod corpus a superiori in iama peruenit secundum impetum quendam proprii motus aliquius impellentis non ordinate descendendo per gradus. Præcipitatio vero mentis est inconsideratum de ignoto judicium : interior quippe veri certique judicij regula, est evidencia : siue ^{SS} qua si sententiam feral, ant errabit aut errandi periculum subiicit philosophus adeoque præcipiti via certum deservens ordinem latoꝝ non habebit exitus. Hic porro agitur non de priori sed posteriori duntaxat præcipitatione : querit enim philosophia remedium quibus haec mederi possit menti Boetii laboranti : laborat autem errore, qui sanari non potest, nisi veritate contraria. Cum igitur primum veritatis inveniendæ impedimentum, adeoque prima erroris causa sit præcipitatio, optime monet Philosophia non esse præcipitandum, sed a levioribus priuatum remedii incipiendum.

⁴ *Rogationibus.]* l. Philosophia interrogat Boetium : quia homo interrogans (nisi hic fuerit præcepit et ametissimus, quemadmodum loquitur Cicero) animo attendit ad eam, quam habet de materia proposita, notionem, suamque, cuius ipse conscius est, hac de re sententiam profert : unde auditor potest quædam alia confidere. Sic Socrates, qui parens philosophiæ jure dici potest, ut loquitur Tullius II de Fin., percontando atque interrogando elicere soletbat eorum opiniones quibuscum disserebat, ut ad ea quæ ii respons-

dissent, si quid videretur, diceret; qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit ; instituitque, ut ii qui se audire vellent, non de se quærerent, sed ipsi dicenter quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra. Hac arte nunc Philosophia statutum mentis Boetii attingit et tentat, ipsum videlicet revocando ad primas, quas in se experiri possit, notiones ; quarum beneficio et ab errore veteri libertari et in novam veritatem introduci queat : qui modus est curationis : sed huic arti consentit ipse Boetius : arbitratu, inquit, tuo quæ voles, ut responsurum rotago.

^a *Huncine mundum temeraris.]* II. Philosophia cogit Boetium fateri, se Deum partim cognoscere, viso saltem ordine quo hic mundus regitur. Scilicet quemadmodum amici alias cogniti recordarunt, aux dita ejus voce, vel visa ejus scriptura : non quod vox vel scriptura, hujus amici notionem inferat, sed potius quod adjineta hec veterem amici ideam veluti sopitam excitando renovent : ita Dei naturali lumine jam cogniti reminiscimur viso *hoc mundo spectato* que ordine quo universa etiam corpora reguntur : hinc *nullo existimaverim*, inquit Boetius, *modo ut fortuita temeritate tam certa moveantur : verum operi suo conditore præsidere Deum scio* : hinc quod evidens ejusmodi notio optima sit veritatis sive judicij veri certique norma, propterea nec unquam fuerit dies, addit Boetius, *qui me ab hac sententia veritate depellit* : hinc paulo ante, metro scil. 5, v. 25, cecinit Boetius :

*Omnia crlo fine gubernans
 Hominum solos respuis actus
 Merito rector cohære modo*

Hinc Philosophia, prolata hominis mira subito accipiens *interjectione*, vehementer admiratur, cur positis ejusmodi principiis Boetius in erroris tenebras præcipitat, aut instar languentis in veram sententiam ire dubitet de Deo rebus, etiam humanis, providente : *Papa*, hæc est *interjection* hominis mira subito accipiens, vehementer admiratur, cur in tam sublaci sententia locatus, de Deo res cæteras regente, ægrotet, aut negando, aut saltem dubitando circa ipsum Deum rerum humanas summa sua providentia administrantem. Nimurum cum duas aut plures sententie arcta quadam necessitudine conjuguntur cum priori quadam sententia, qua propterea habere possit rationem principi, mirum est, hominem præstanti ingenio præditum, eajusmodi erat Boetius, concessa priori illa sententia, posteriores in dubium revocare.

Qui enim convenit, inquit Tullius II de Nat. deor., signum aut tabulam pictam cum aspercris, scire adhibitum esse artem, cumque procul cursum navigii videris, non dubitare quin id ratione atque arte moveatur : aut

credis ei regimen inesse ^a rationis? Atqui, inquam ^b, nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verum operi suo conditum præsidere Deum scio, nec unquam fuerit (^c) dies, qui me ab hac sententia veritate depellat. Ita est, inquit ^e, nam id etiam paulo ante cecipiisti ^d, hominesque tantum divinae exsortes curæ esse deplorasti. Nam de ceteris, quin ratione regerentur, nihil movebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam ^e salubri sententia locatus ægrotos. ^{ss} Verum f altius perscrutemur; ^f nescio quid abesse conjecto. Sed dic mihi, quoniam a Deo mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur, advertis? ^g Vix, inquam, rogationis tuae sententiam nosco, ne dum ad

A inquisita respondere queam. Num me, inquit ^h, (ⁱ) felicit ^j abesse aliquid, per quod velut j hiante valli robore, in animum tuum perturbationum morbus ^k irrepserit? Sed dic mihi, meministine quis sit rerum finis? quoque totius naturæ tendat intentio? Audieram, inquam ^l, sed memoriam mœror hebetavit. At ^m qui scis, unde cuncta processerint ⁿ? Novi, inquam ^o, Deumque (¹⁰) esse respondi. Et qui fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis, ignore ^p? Verum hi perturbationum mores sunt, ea q valentia est, ut movere quidem loco hominem possint: convellere autem, sibiique totum extirpare non possint. ^{ss} Sed hoc quoque respondeas velim, ^q ho-

INTERPRETATIO.

^a *Mentis ratione præditæ.*

^b *Ipse Boetius.*

^c *Philosophia.*

^d *Lib. i, met. 5, v. 23.*

^e *Sane opinione versatus.*

^f *Penitus inspicianus.*

^g *Tantum abest ut tuæ quæstionis respondere possim, ut quæstionem vix intelligam, inquit Boetius.*

^h *Philosophia.*

ⁱ *Nonne recte judicavi.*

^j *Rimas agente.*

^k *Error.*

^l *Ego Boetius.*

^m *Quomodo*

ⁿ *Inquit Philosophia.*

^o *Ego Boetius.*

^p *Inquit Philosophia.*

^q *Virtus.*

NOTÆ.

cum solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplere, intelligere declarari horas, arte non casu: mundum autem, qui et has ipsas artes, et eorum artifices, et cuncta complectatur, consilii et rationis esse expertem putare. Quod si in Scythiam, aut in Britanniam sphæram aliquis tulerit hanc, quam super familiars noster efficit Possidoni, cuius singula conversiones idem efficiunt in sole et luna et in quinque stellis errantibus quod efficitur in calo singulis diabolus et noctibus: quis in illa Barbiturie dubitet quin ea sphæra sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, et sunt omnia, causam ipse sit effectus an necessitate aliqua, an ratione, an mente divina: et Archimedem arbitramur plius valuisse in imitandis sphæræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præscriptum cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertia, etc.

Quid tam furiosum est, ait Salvianus l. iv de Guberni. Dei, quam ut aliquis, cum Deum creatorem omnium non neget, gubernatorem neget, et cum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit?

¹ *Nescio quid abesse conjecto.]* III. Philosophia cogit eundem Boetium fateri se Deum partim ignorare. Nimirum mens nostra Deum inter corpus nostrum media, et a Deo et a corpore nostro quibusdam cogitationibus informatur. A Deo quidem accipit primam notionem veritatis, primumque felicitatis appetitum, ita ut Deus primus sit mentis humanae magister et moderator. A corpore vero accipit cum sensu, tum perturbationes; quibus mens ipsa ita aliquando obsecatur, hæc ut illis in errore et vita, quæ voluntarii sunt mentis humanae morbi, deducatur. Propterea hi perturbationum, ut nunc dicitur, mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loca hominem possint, obscurando prædictas cogitationes, convellere autem sibiique totum hominem extirpare non possint, extinguendo omnino prædictas cogitationes: quandiu enim mens humana a Deo, a quo priuum condita informataque fuit, conservabitur, tandem naturali et lumine et appetitu afficietur. Hinc Boetius a Deo mundum regi, ut etiam dicitur, non ambigit, vi gente adiungit illo lumine; non adserit vero quibus gubernaculis mundus regatur, perturbationibus tenebras inducentibus: idem scit unde cuncta processerint, Deumque esserem respondit: affulgentia prædicto naturali lumine: non

meminit quis sit rerum finis, quoque totius naturæ tendat intentio, perturbatione, præsertim vero mœror memoriam hebetante. Propterea nescio quid abest clara scilicet et distincta cognitio Dei, quatenus Deus ultimus est ut ceterarum sic humanarum rerum finis, cuius quidem finis maximum est in moribus momentum: quod quidquid est virtus aut virtutis in nobis, illud a bono vel malo fine cuius gratia agimus oritur: atque per hoc quodabest, veluti hiante vali robore, ut etiam dicuntur, in animum Boetii, perturbationum morbus irrepserit. Ille enim animi morbus nihil est aliud quam error et vitium, quæ ex his tenebris sive ignorantie nascuntur. — De hoc nomine, valentia, dictum et prosa 1, not. 3 (col. 387).

² *Hominemne te esse meministi.]* IV. Philosophia addit Boetium semetipsum partim cognoscere, ipsumque ac hauc sui ipsius memoriam revocat, quod homo imprimis de semetipso convinci debeat: hinc praecipuum Apollinis, quo monet, *ut se quisque noscat*. Verum id ultra præstat Boetius, non dubitan se esse rationale animal atque mortale: quæ quidem hominis definitio et veterum et recentiorum philosophorum est: nihilominus ut animadverti potest, sic a nostro auctore videtur rejici. Animadverti quidem potest illa hominis definitio non solum quod obscurissima sit, ut attendenti patet: sed etiam quia si bestie cogitare dicantur, quemadmodum dicuntur ab ipsis hujus definitionis patronis, quippe qui putant bestias non *inadequate*, solum s: d *adæqua* uti loquuntur, sentire adeoque cognoscere, ejusmodi definitio etiam bestiæ conveniet: canis enim, v. g., fatentibus istis philosophis est *animal mortale*: si vero, ut volunt, idem canis sentiendo cognoscatur, negari non potest, quia rationis sit participes proinde vocandus *rationalis*: siquidem ratiocinari quidam est cognoscendi modus, et quidem minus perfectus, quam clare et distincte percipere: propterea enim Deus, qui clare et distincte percipit, negatur ratiocinari: quoniam hanc cognitionem canis, ut pote quæ divine similius erit, humana erit perfectior, si propugnande definitionis causa, dicatur canis cognoscere quidem, nec tamen ratiocinari. At vero eadem hominis definitio a nostro auctore videtur rejici: aut potius ab ipsa Philosophia, quæ Boetium nunc alloquitur: postquam enim Philosophia

minemne te esse meministi? Quidni, inquam ^a, meminerim? Quid igitur homo sit, poteris proferre ^b? Hucce interrogas ^c, an esse me sciam rationale animal atque mortale? Scio, et id me esse confiteor. Et illa ^d: Nihilne te (3) aliud esse novisti? Nihil ^e. Jam scio, inquit ^f, morbi tui, aliam vel maximam causam, ^g quid ipse sis nosse desisti. ^g Quare ^h plenissime vel ægritudinis tuae rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis inveni. Nam ⁱ quoniā tui oblivione confunderis, et excusum te, et expoliatum propriis bonis esse doluisti. ^j Quoniā vero, quis sit rerum finis, ignoras, nequam homines atque nefarios, (5) potentes felicesque arbitrari.

INTERPRETATIO.

- ^a Ego Boetius.
- ^b Inquit Philosophia.
- ^c Inquam ego Boetius.
- ^d Ait.
- ^e Inquam ego Boetius.
- ^f Philosophia.
- ^g Salutis.

- ^h Fortunæ prosperæ et adversæ.
- ⁱ Salutis.
- ^j Habenda sunt.
- ^k Auctor naturæ Deus.
- ^l Rudimentum.
- ^m Exorietur.
- ⁿ Imbuantur.

NOTE.

a Boetio quæsivisset: *Nihilne te aliud esse novisti?* et Boetius respondisset: *Nihil: jam scio, inquit, morbi tui aliam vel maximam causam, quid ipse sis, nosse desisti.* Igitur

¹ *Quia ipse sis, nosse desisti.*] V. Philosophia cogit Boetium fateri se semetipsum partim ignorare: nam, ut eleganter ait Tullius i. Tusc., *Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: it nimurum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut statuorum figurarum noscamus: neque nos corpora sunus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit; hoc dicit, Nosce animum tuum: num corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum; ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nesse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere.* Atqui Boetius, quod quibusdam prejudicis occupatus sese a bestiarum conditione non sat satis secernebat, animum sive mentem suam non satis videbatur cognoscere: hinc in variis lapsus est errores, quos Philosophus hic suscipit enumerando.

² *Plenissime vel ægritudinis tuae rationem, vel aditum reconciliande sospitatis inveni.*] VI. Philosophia ex eo, quod Boetius Deum et semetipsum partim cognoverit partimque ignoraverit colligit, primum quidem causas ægritudinis Boetii, deinde modum recuperandæ sanitatis ejusdem: causa morbi sunt ignorantia; modus vero recuperandæ salutis, notio cum Dei tum sui ipsius: sicut iam dicendum.

³ *Quoniā tui oblivione confunderis.*] Primum enim quod Boetius suam mentem partim ignorans, hujus sua mentis veluti oblitus fuerit, propterea se et excusum et expoliatum propriis bonis esse doluit, prosa 4, qui enim mentem suam optime novit, hic et membris patriam cœlum, a quo nemo excusat nisi volens, et ejusdem mentis bona, scientiam et virtutem, hostibus inaccessa esse cognoscit.

⁴ *Quoniā quis sit rerum finis, ignoras.*] Deinde quod idem Boetius Deum partim ignorans, Deum non cogitet ultimum rerum omnium fidem; idcirco nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitratur: qui enim sui finis memor, Deum justum cogitat, hic prosperam impiorum fortunam miseriacæternæ potius, quam ullius felicitatis argumentum esse non dubitet. Ignorato autem ultimo rerum omnium fine, ignorantur necesse est modi, quibus Deus res omnes

A Quoniā vero quibus gubernacnis mundus regatur, oblitus es, has ^h fortunarum vices existimas sine rectore fluitare. Magne non ad morbum modo, verum ad interitum quoque cause. Sed ⁱ sospitatis auctori grates, quod te nondum totum ^k natura destituit. ⁵ Habemus maximum tuae ^l fomitem (10) salutis, veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinae rationi subditam credis. ⁶ Nihil igitur pertimescas. Jam tibi ⁶ ex hac minima scintilla vitalis calor ^m illuxerit. Sed quoniā firmioribus remediis nondum tempus est, et ⁷ eam mentium constat esse naturam, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus ⁿ induan-

- ^h Fortunæ prosperæ et adversæ.
- ⁱ Salutis.
- ^j Habenda sunt.
- ^k Auctor naturæ Deus.
- ^l Rudimentum.
- ^m Exorietur.
- ⁿ Imbuantur.

NOTE.

ad suos fines destinat: qui vero modos illos ignorat, hic perspicua negans quod obscura animo nou comprehendat, ipsum mundi rectorem negat: propterea nunc additur: *Quoniā vero, quibus gubernacnis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare.*

Verum illa cum mentis humanæ, tum etiam Dei ignoratio principium est erroris et vitii: non secus ac clara distinctaque mentis humanae et Dei cognitione principium veritatis et virtutis: unde tenebre illæ nunc dicuntur magna non ad morbum modo, videlicet errorem, verum ad interitum, nimurum vitium, quoque cause.

⁵ *Habemus maximum tuae fomitem salutis.*] Postremo quod Boetius mente suam præsertimque Deum supremum mundi moderatorem agnoscat, ideo modum recuperandæ salutis, sive ut minus Latine dicitur, sospitatis obtinet: quod optime explicatur exemplo fomitis: nam fomes est materia ignescere sic apta, et una ejus parte ignita cætera facillime ignescunt: sicut expressit Virgil. i. Æn., v. 178 :

As primum silicis scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenti dedit, rapuitque in fomite flammam.

Cum igitur mens humana aliqua notione sive lumine affecta, facillime possit perceire non solum ad perfectiorem scientiam, quæ nihil est aliud quam lumen naturale paulo longius diffusum, verum etiam ad veritatem, virtutemque excolendam, in quo tota ejusdem mentis humanæ salus versatur idcirco vera de mundi gubernatione sententia naturali lumine fundata maximus est salutis humanæ fomes.

⁶ *Ex hac minima scintilla vitalis calor.*] Ex hoc minimo mentis tuae lumine veritas virtusque, quæ prima sunt æternæ vita semina.

⁷ *Eam mentium constat esse naturam, etc.*] Modus enim sive corporis sive etiam mentis non nisi contrario modo fugatus obliteratur: quamobrem ut vera opinio a mente nostra non recedit, nisi sala accedente, sic falsa opinione recedente, vera mentem subit. Ea autem est inter perturbationes et falsas opiniones necessitudo, ut sicut falsæ opiniones ex perturbationibus, ita perturbationes ex falsis opinionibus oriuntur: propterea nunc dicitur ea mentium natura, ut quoties abjecerint veras, falsas opinionibus induantur, aut, ut alii legunt, imbuantur: ex quibus orta perturbationum caligo. Quocunque autem modo oriuntur perturbationes, his mens humana offunditur: ita ut recte nunc

tur, ex quibus orta perturbationum caligo (5) verum A illum confundit intuitum ^a, ¹ hanc paulisper lenibus, medioeribusque ^b fomentis attenuare tentabo, ut dimotis fallaciam affectionum tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

SS METRUM VII.

ARGUMENTUM. — Ut lumen siderum, nubibus; perspicuitas aquæ, ceno; et cursus fluminis, rupe opposita: sic cognitio veritatis impeditur perturbationibus, que idcirco pellendæ.

Nubibus atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.

5   SS Si mare volvens
Turbidus auster

Misceat æstum,

Vitreæ dudum,

Parque serenis

10 Una diebus,

Mox resoluto

Sordida ceno

Visibus obstat.

Quique vagatur

13 Montibus altis

Defluus amnis,

Sæpe resistit

Rupe soluti

Objice saxi.

20   SS Tu quoque si vis

Lumine claro

INTERPRETATIO.

^a Mentis.

^b Remediis.

Astra involuta caligine nigra nequeunt mittere ullam lucem. Si auster turbulentus, versans aquora, turbet

B fluctum, aqua prius perspicua, et similis luci claræ, statim disperso luto impura, impedit aspectum. Et qui fluvius discurrat et locis sublimibus fluens; hic non raro sistitur scopulo opposito montis fracti. Similiter si tu

NOTE.

dicatur perturbationum caligo verum mentis intuitum confundere.

¹ Hanc paulisper lenibus.] Evanescente quidem perturbationum caligine, vera lux menti affluit: sed ut in corporibus, sic in mentibus mediocria primum, deinde firmiora remedia adhibenda sunt: sicut dictum est.

* Quod ab Adone filio regis Cypriorum vocatur *Adonium*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet dimeter componitur ex dactylo et spondeo.

Mens nostra veritatem assecutura, primum ab aliquo veluti sole informetur, necesse est, quod ipsa sui luminis orgo esse nequeat: deinde hujus informationis eadem sit proxime conscientia; quod auctor hujus informationis non informet nisi monendo; postremo ipsa informationis evidenter convicta, quo auctor hujus luminis ducit, eo proprio nata feratur conscientia: quod in hoc consensu versetur ipsius veritatis forma. Atque perturbationes hec omnia impediunt; sicut tripli exemplo deinceps demonstrabit: quamobrem recte concludit Philosophia, veritatis assequendæ causa, mentem exuendam esse ejusmodi perturbationibus.

1. *Nubibus atris.*] I. Igitur sicut nubes atræ cœlum inter et terras interjectæ impediunt, quominus sidera suos radios ad terras usque emittant: quod nimur nubes illæ corpora sint opaca, quorum est lumen remittere: ita perturbationes Deum inter et mentem humanam veluti interjectæ impediunt, quominus Pater ille luminum Deus suis radios ad mentem usque humanam emittat: quod prædictæ perturbationes, cœli opaca quædam corpora, lumen cœlestem remittant. Huc referri potest quod dicitur Sap. ix: *Etsi quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo absurit sapientia tua, in nihilum computabitur... Mittit illum de cœlis sancti tuis et a sede magnitudinis tue, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit opus te...* Quis enim hominum poterit scire consilium Dei; aut quis poterit cogitare quid velit Deus? cogitationes enim mortalium timide et incertæ prævidentiae nostræ: corpus enim quod corruptitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multæ cogitationis.

5. *Si mare volvens.*] II. Sicut aqua marina, prius instar vitri pellucida, ceno postea ventis resoluto ita sordescit, ut lumini sit impervia, proindeque immista corpora occultet: non aliter mens humana ce-

lesti prius lumini penetrabilis, commotis postmodum perturbationibus ita obscuratur, ut nullo se lumine videat perfundi, et familiaria proinde ignoret.

Neque vero abræ et aqua marina ceteris aquis, et auster, reliquis ventis hic præferitur; nam aqua marina ut pote quæ salsa, rectam luminis trajectiōnem magis quam dulcis aqua juyat, ceteris paribus, est quacunque alia aqua pellucidior. Auster vero ventus a meridie flans, quod calidior, sit, aquam marinam, commoto ceno, magis videtur perturbare.

14. *Quique vagatur.*] III. Quemadmodum flumen e montibus altis præcipitans, opposita montis soluti rupe sistitur: ita mens humana magno quodam naturæ impetu ad assensionem veritatis propensa, operata perturbatione retardatur.

Hic autem grammaticis observari possunt haec voces, *annus deflusus, obex, et saxum.* 1° Enim *annus*, teste Varrone iv de l. I., est flumen, quod circuit aliquid; quasi dicatur ex ἄρχει et ρίζῃ, vel potius ex am, circum, et no, hoc est nato: quam forte ob causam Oceanus, quod orhem ambiat iniversum, poetis vocatur *annus*. Sic Tibull. I. iii, el. 4:

Jam nos æthereum nigis emensa quadrigis
Mundum cœruleo laverat amne rotas.

2° *Deflusus* idem quod *labens*: antiquiore tamen annectore, qui haec voce, *deflusus*, usus fuerit, invenire non potui: hanc excitare potuit Virgil. in Georg., v. 446:

Udisque aries gargite villis
Mersatur, missusque secundo defluit anni.

3° *Obex* dicitur ab *objiciendo* quia foribus objiciatur: hinc apud poetas sæpius scribitur *objice*, et, mutata etiam hac scriptura, prima syllaba producitur, ut apud Virgil. iv Georg., v. 422:

Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Et Claudian. I. i de Raptu Proserpinæ:

Sive quod obicibus discurrens ventus opertis.

4° *Saxum* hic montem significat: ut u. Æneid., v. 307:

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

20. *Tu quoque si vis.*] Cum ergo predictæ perturbationes tantum sint impedimentum ut claræ distinctione cognitionis, sic etiam veræ sententiae habendæ, si copias et evidenti cognitionis veritatem percipere, quod ea evidenter illa recta ducere potest, judicando sequi, tu mentem prejudicis sic exue, ut neque gaudio, neque timore, neque spe, neque dolore,

Cernere verum,
Tramite recto
Carpere callem :
25 Gaudia pelle,
Pelle timorem,

A Spemque fugato,
Nec dolor adsit,
Nubila mens est,
Vinctaque frenis,
Hec ubi regnant.

INTERPRETATIO.

cupis intueri veritatem notionem evidenti, et tenere iudicando iter tritum semitarecta, remove latitudinem, renove metum, expelle spem, neque ægritudo pertineat ad tuam

mentem : *cum enim hæc perturbationes dominantur menti, tum eadem mens obscuratur, et detinetur, veluti totidem vinculis.*

NOTE.

neque qualibet alia perturbatione ductus sententiam feras : ut enim his affectionibus, veluti quisbusdam nebulis, mens perceptua obscuratur, sic iisdem tanquam frenis recte iudicatura cohibetur. Propterea Virgilius significaturus animum his affectibus obscuratum sua etiam originis obliisci, canit vi *An.*, v. 833 :

Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque : nec [auras

Respicunt clausæ tenebris et carcere cœco.

23. *Gaudia pelle.*] Perturbatio versatur in quadam commotione mentis a corpore orta : quamobrem cum commotio illa infinitus prope modis fieri possit, definitus esse non potest perturbationum numerus. Hic tamen numerantur quatuor perturbationum genera, quod novum non est : nam Cicero passim docet perturbationes esse quatuor, nempe *letitiam, libidinem, metum et ægritudinem* : ex quibus duas priores ait usci ex duabus opinatis bonis, letitiam quidem ex praesentibus, libidinem ex futuris; duas vero posteriores ex duabus malis opinatis, metum quidem

futuris, ægritudinem præsentibus. Sic Horatius Epist. l. 1, epist. 6 :

Gaudet, an doleat, cupiat, metuat : quid ad rem ?

Ejusdem numeri meminit S. Augustinus. S. Hieronymus, pluresque alii post Virgilium loco mox citato. Et certe quemadmodum quatuor principalibus ventis, reliqui venti ; sic quatuor principalibus perturbationibus reliqua perturbationes possunt significari ; quod non nemo, testimonio Conimbricensium, sie expressum :

Spes levat arrectos metus alto a vertice fluctus
Dejevit in hinc animum pulsat furibunda voluptas :
Inde dolor : fluctus seu fracti fluctibus altum
Clamorem ingeminant : piecis abscondita nimbis
Nec radios fundit ratio nec vela gubernat.

29. *Nubia mens est.*] Mens enim humana prædictis perturbationibus commota aut veritate non percipit ; aut si illam percipiat, ab assensione veritatis perceptæ danda prohibetur : quamobrem, veritatis ejusdem gratia, mens humana ejusmodi perturbationibus, ut reliquis præjudiciis liberetur necesse est.

LIBER SECUNDUS.

¶ PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, præfata causam ægritudinis Boetianæ esse fortunæ prioris affectum, rhetorico more Boetium persuadere conatur, ipsum non debere affligi de inconstantia fortunæ quam noverat naturaliter inconstantem quamque uero dominum sibi proposuerat, quo ipsa ducere vellet secundum.*

Posthac paulisper obtinuit, atque ubi attentio-

C nem meam modesta taciturnitate collegit, sic exorsa est : ¶ Si penitus ægritudinis tua causas habitumque cognovi, fortunæ prioris affectu, desiderioque habescis ; ea tantum animi tui statum, sicuti tubi fuginis, mutata pervertit. Intelligo e multiformes illius prodigii fucos, a et eo usque cum iis, quos eludere nititur, (5) blandissimam familiaritatem, dum

INTERPRETATIO.

a *Philosophia.*

b *Fortuna.*

c *Varias hujus monstri præstigias.*

d *Novi fortunam eo usque blandiri familiariter.*

NOTE.

¹ *Attentionem meam coligit.*] Quicunque enim voluerit mentem non solum præjudicis exire, sed etiam veris informare disciplinis, in animo attendat necesse est : primum quidem ad causas præjudiciorum : deinde ad viam veritatis inveniendam : hac enim attentione, veluti prece quadam, Auctorem luminis veritatisque Deum rogamus, ut mentem nostram, qua in nos propendet, benevolentia instrual. Hæc autem mentis attitudo non auditoris solum, sed ipsius etiam loquenter silento excitari solet : modesta, ut nunc dicitur, taciturnitate.

² *Ægritudinis causas habituunque.*] Hoc est, id a quo sit, idque in quo versetur illa ægritudo, qua mens Boetii afflita jacet.

³ *Fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis.*] Cum jam constet ex prædictis causam hujus ægritudinis esse perturbationem, superest duxata dicendum quenam sit illa perturbatio. Optime autem profert fortunæ prioris affectus et desiderium. Boetius enim videtur, hactenus fortunam prosperam expertus, hanc temere credidisse inumulabilem : unde tanto nunc illius desiderio tenetur, ut dissipatis solidioris ejus corporis partibus, ut metalum igne solet, liquefieri et solvi videatur, quod tabescere est.

D ⁴ *Prodigiū fucos.*] Prodigiū si credamus Ciceroni id vocatur quod prædictifuturum : prædictiones enim inquit in de Nat. deor., et præsensiones rerum futura rum quid aliud nomen hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædicti : ex quo illa ostendit, monstra, portenta, prodigia dicuntur. Cum igitur fortuna ita sit inconstans ut prospera adversam, adversa prosperam veluti prædicere videatur, idcirco fortuna potuit hic vocari prodigium. Fucus vero herbe marinæ genus, quo vestes tinguntur : unde Horatius Carm. l. iii, od. 5 :

Neque amissos colores
Lana refert me dicata fuco.

Quod antem mulieres præserit illius herbe colore uti soleant ad mentiendum oris colorem, inde fieri potuit, ut quodcumque mendacium vocaretur fucus : sicut simulata apis fucus appellatur. Varia autem sunt mendacia fortunæ, quippe quæ, hominis fallendi causa instar Protei, formas se vertit in omnes : quo circice Philosophia dicere merito potest hic multiformes fortunæ fucos.

⁵ *Et eo usque, etc.*] Locus hic nonnullis ita videtur obscurus, ut grata hujus intelligenti, putaverint addendum esse, exercet, aut saltem exercere. Sed nihil

intolerabili dolore confundat, quos a insperata reliquerit. Cujus si^t naturam, mores, ac meritum remnisca, nec habuisse te in ea^b pulchrum aliquid, nec amisisse cognoscet. Sed, nt arbitror, hand multum tibi haec in memoriam revocare laboraverim.

Solebas enim præsentem quoque, blandientemque ^c **virilibus** ^d **incessere verbis, eamque** ^e **de nostro adyto prolatis insectabare sententias.** Verum ^f omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi fluctu contingit animorum. Sic factum est, ut

A tu quoque paulisper (5) a tua tranquillitate discesseris. Sed ^g tempus est, haurire ^h te aliquid ac degustare molle, atque jucundum, quod ad interiora s transmissum, validioribus haustibus ⁱ viam fecerit. Adsit igitur rhetoricae suadela dulcedinis, quæ tum tantum ^j recto calle procedit, cum nostra instituta j non deserit; cumque hac^k musica^l, ^m Laris nostri vernula, (10) nunc leviores, nunc graviores ⁿ modos succinat. ^o Quid est igitur ^s O homo, quod te in mœstiam luctumque deject? ^o novum ^p credo ali-

INTERPRETATIO.

^a Ex inopinato.^b Grande.^c Generosis.^d Reprehendere.^e Philosophicis.^f Animo.^g Mentis.^h Remediis.ⁱ Recte dissert.^j Philosophica.^k Rhetorica.^l Ars componendi canendique carminis.^m Mancipium philosophie.ⁿ A Carmina cantet.^o Forte.

NOTÆ.

addendum putamus: sic enim reddi potest: *Intelligo* B *fortune fucos, et familiaritatem cum iis quos eludere* nititur eo usque blandissimum, dum, etc. Blandus autem ille dicitur qui suavibus, sed fallacibus, uititur verbis: quo nomine nullum aptius imponi potuit fortunæ, quippe quæ si non verbis, saltem factis non minus fallacibus quam suavibus uti consuevit: *ut intolerabili dolore confundat, quos insperata reliquerit.*

¹ *Naturam, mores ac meritum.*] *Philosophia* adhuc loquitur de fortuna, ethniorum more, velnti de quodam numine: unde quemadmodum de quadam mente dicetur, sic de fortuna nunc dicit *naturam, mores et meritum.* *Natura* hujus falsi numinis esset res cogitationis particeps: *mores ejusdem, modus cogitandi; meritum denique, bonum vel malum quod ab hoc nomine sit: quem enim fortuna erigit prospera, emdem adversa deprimit.*

² *De nostro adyto prolatis.*] Id est *philosophicis.* *Adyutum enim est sacer locus quo nulli, præterquam sacerdoti, adire fas est: adyutum quippe nomen Graecum ab a quod vocant *privaticum* et ἀδυτον, quod est *ingredior, ortum: quoniam ethni locum ex quo oracula reddebantur, vocabant ἀδυτον:* *Aen.* II, v. 114:*

Suspensi Erypium scitatum oracula Phœbi.

Mittimus: isque adyti, hæc tristia dicta reportat

Cum igitur suum dicatur esse *Philosophiae templum,* sua oracula: suum etiam erit *Philosophia adyutum,* ex quo suas sententias proferat: quibus sententiis Boetius, dum prosperitatem haberet, ceterorum oratorum more, uti sollebat ad incessandam præsentem blandientemque fortunam.

³ *Omnis subita mutatio, etc.*] Mens humana tanta necessitudine conjuncta est, primum quidem cum humano corpore, deinde cum rebus externis, his ut mutatis illa mutetur cogitando: sic corpore male affecto mens dolet; sic non sine quadam animi ægritudine avellimur a patria, ab amicis, ab opibus; atque haec mutatio tanto magis sentitur, quanto magis subita: nam, ut ait S. Gregor. homil. 35, *minus jacula feriunt quæ præudentur: gravius nocet quodcumque inexpertum accidit.*

⁴ *Tempus est.*] Continuata ea, quam *Philosophia* supra adhibuit, comparatione, a corporibus notis ad mentes cognoscendas eadem *Philosophia* nunc prædicitur. Scilicet quemadmodum gustus organa, haustis primum tenuioribus mollioribusque cibis, ipso usu ita disponuntur, ut gravioribus posterius sustinendis fiant apta, juxta illud *Martialis, Epigram.* I. v. epigr. 77:

Profecit polo Mithridates sæpe veneno,

Toxica ne possent sæva nocere sibi.

Tu quoque cavisti conendo tam male semper,

Né posses unquam, Cinua, perire faune.

Sic mens humana auditis primum levioribus argumentis, aptior redditur ad percipienda graviora argumenta, quibus ab erroribus suis posit liberari. Propterea *Philosophia* firmiora deinceps argumenta propositura nunc incipit a levioribus, quæ soluta partim, partimque stricta oratione exponit. Leviora autem hæc argumenta dicit esse et suadela ei *rhetorice dulcedinis: suadela* quidem: *suadela* enim sive suada est virtus persuasionalis, que antiquis dicitur Dea: hinc Gracis vocatur πειθη, id est persuasio: *rhetorice vero dulcedinis:* quia rhetores, ut pote qui latius loquuntur ad discrimen dialecticorum, qui compressius, præseriūm placere student: nec persuadent, nisi clara distinctaque notione, quam philosophicis præceptis acceptam referimus, ut tantum *Hinc Tūlus ait sine philosophia non posse fieri eum, quem querimus, eloquentem:* hinc ipsa *Philosophia* nunc asserit, suadetum tum tantum recto calle procedere cum *philosophica instituta non deserit.* Denique quod *Philosophia* rhetorica hæc argumenta propositura sit stricta oratione, idcirco *musica Laris philosophici vernula modos succinat*, necesse est. *Musica* enim est ars non solum canendi, sed etiam compendi carminis: *musica* quippe non secus ac *museum* dicitur a musis; at *musica* est *Laris philosophici vernula*: quoniam *vernula sive verna* est *mancipium ex mancipio natum*; in quo differt a servo, qui non nascitur, sed fit alterius juris: *musica* autem dici potest *mancipium ex mancipio philosophia natum*: si quidem *musica* orta est a *Musis*, que *philosophie*, veluti ancillæ quedam famulantur. *De Laribus* vide I. i, prof. 3, not. 4.

⁵ *O homo.*] Modus iste loquendī est superioris, aut ejus saltē qui significat, se nullam cum eo, quem alioquin, familiaritatem habere. Sic Terentius: *Proh jupiter, inquit, tu homo adigis me ad insaniam.* Sic Petrus Luce xxxii: *O homo non sum, Mon ami, je n'en suis point.* Hinc autem *Philosophia* incipit suas ratiunculas rhetorice proponere, quas si ad dialecticam formam revocare conatus fueris, nonnullas animadvertebas poteris repetitiones; nec mirum: notum quippe, quod Zeno dixit, rhetorican palmæ, dialecticam pugno similem esse, quod latius loquenter rhetores, dialectici autem compressius: sic loquitur Seneca. Quidquid sit, duas præsertim hic advertulas ejusmodi ratiunculas.

⁶ *Novum credo.*] Prima rhetoricae ratiuncula, quæ sic videtur posse contrahi. Cum mens humana, quemadmodum et corpus veteribus usitatissime non commoveatur, tua mens, o Boeti, non debuit fortuna

quid, inusitatumque vidisti. Tu, fortunam putas erga te esse mutatam? erras. Huius semper ejus mores sunt, ista natura. Servavit circa te propriam potius in ipsa sui mutabilitate constantiam (5). Talis erat cum blandiebatur, cum tibi falsae illecebris felicitatis alludere. Deprehendisti a cœci numinis ambiguos vultus. Quæ sese adhuc aliis velat, tota tibi prorsus innuit. Si probas ^b, utere moribus ^c, ne queraris. Si perfidam perhorrescis, sperne atque abjice perniciosa ludentem. Nam quæ nunc tibi est tanti causa mororis, (10) hæc eadem tranquillitatis esse debuisset. Reliquum enim te, quam non relietur nemo unquam poterit esse securus. An vero tu pretiosam æstimas abituram felicitatem? et cara tibi est fortuna præsens nec manendi fida, et cum discesserit, allatura mœmorem? Quod si nec ex arbitrio retineri potes, et calamitosos fugiens facit, quid est (15) aliud fugax, quam futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, sufficerit intueri. Rerum exitus prudentia metitur: eademque in alter-

A utro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditias. ⁹⁵ Postremo æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ a aream geritur, cum semel jugo ejus colla submiseris. Quod si manendi abeundi scribere legem velis ei, quam tu dominam sponte elegisti, nomine ^d injurii fueris, et impatiens sortem exacerbes, (5) quam permutare non possis? Si f' ventis vela committeres, non quo voluntas peteret, sed quo flatus impellerent, promovereris. Si arvis semina crederes, feraces inter se annos, sterilesque pensares. Fortune te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obteneres. ⁹⁶ Tu vero ^e volventis rote impetu retinere conaris? At omnium mortalium stolidissime: si manere incipit, g' fors esse desistit.

B

97 METRUM • PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Fortuna instar Euripi instabilis, non solum plures, sed eundem hominem unius horæ spatio erigit deprimitque.*

Hæc cum superba verterit vices dextra,
Exæstuantis more fertur Euripi;

INTERPRETATIO.

- ^a *Fortunæ variæ formas.*
- ^b *Fortunam.*
- ^c *Ejusdem fortunæ.*
- ^d *Regnum.*
- ^e *Injuriosus.*

^f *Navigares.*

^g *Fortuna.*

Ubi hæc fortuna alternaverit vices manu imperiosa eadem rapitur instar Euripi exundantis; fortuna crudelis conculcat subito principes metuendos, et statim

NOTÆ.

eventu commoverit, nisi hic novus fuerit et inusitatus. Atqui nihil hic novi, nihil inusitati: cum semper et ubique fortuna fuerit in sua mutabilitate constans, ut nunc experiris. Quare tantum abest, ut fortuna hæc debuerit tibi esse tanti causa mœroris, ut potius eadem tranquillitatis causa esse debuisset: *reliquum enim te, quam non relietur nemo unquam poterit esse securus*: immo quam esse abituram certus esse debet prudens, quippe qui etiam futura propicit. Hic porro addendum duntaxat, cur Philosophia nunc dicat *ceci numinis ambiguos vultus?*

Fortuna nimurum antiquis erat. ¹º quidem numen, quod ignoratis plurium effectorum causis, hæc non nisi a fortuna, quam propterea numen vocabant, oriri posse arbitrabantur. ²º Numen cæcum, sive quod temere nunc probos malis, nunc improbos bonis afficeret; sive etiam quod eos plerumque efficeret cæcos quos complecteretur. ³º Numen gerens ambiguos vultus, quod saxi instar globosi, cui idcirco insistere fingebatur, volubilis quos paulo ante benigno vultu exeret ad gloriam, eosdem severo ad infamiam traduceret. Sic Horat. de Gyge eecinit Carm. I. ii, od. 5:

Quem si puellarum insereres chorus
Mire sagaces falleret hospites,
Disciriens obscurum solitus
Crinibus ambiguoque vultu.

¹ Postremo æquo animo, etc.] Altera rhetorica ratiuncula, quæ sic videtur possè exprimi. Quicunque sese alterius *jugo sponte submisit*, si mores ejus patienter ferat, necesse est: *injuriis alioquin fuerit cum sibi, tum suo principi: principi quidem, si eidem manendi abundique legem velit scribere*: sibi vero, si impatiens sortem exacerbat, quam permutare non possit. Sic navigantes et seminatores, quod se suaque elementis commiserint, ad nutum non appellunt, metuuntque. Cum igitur, o Boeti, *te fortuna jugo sponte submisoris; cum tu fortunam dominam sponte elegieris; cum fortunæ te regendum deridis, æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur; dominæ moribus oportet obteneres.*

Area autem dicitur locu vacuus: quasi exaruerit nec possit quidquam generare. Sic vicinias ædium sedibus vacans dicitur area. Sic etiam locus frumentis terendis destinatus vocatur area. Potuit autem Philosophia propter hujus ultimi loci similitudinem, mundum hunc appellare fortunæ aream quod sicut in area frumentum a trito, sic in mundo homines a fortuna nunc hue illuc prosperitate vel adversitate versentur.

² *Volventis rotæ.] Fortunæ:* Veteres quippe fortunam, non modo cœcam et furenti similem, verum etiam volubili saxo pendente effinxere, quod fortuna iisdem videtur omnia non solum temere et cœco impetu administrare bonis adversa, malis hominibus prospera, sed instar globi vaga, necessitate quadam naturæ volvi; adeo ut non minoris esset stultitiae, fortunæ, quam siderum reluctari conversionibus. Propterea Baptista Mantuan.:

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis
Non manet.

³ Quod vocant iambicum *Hypponactum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedibus constans, paribus quidem iam-bum, imparibus vero spondeum sèpius habet.

⁴ *Verterit vices.] Quæ alternis fieri solent, hec appellantur vices: hinc vicissim idem quod alternis.* Fortuna autem propter nativam suam inconstantiam omnia alternis mutat, modo pluribus, modo uni prospera et adversa: quod ita frequens et notum, ut Latini *fortunam* appellant *vicem*: ita Cicero passim, *nihil, inquit, necesse est et meam et aliorum vicem pertimescere: valde et me m' e. vestrum vicem doleo.*

⁵ *Dextra superba.] Pars pro toto: fortuna autem Horatio et alii dicitur superba; quod hominibus altior, hos ad nutum videatur regere. Sic Seneca in Med., v. 203 :*

Sceptris superbæ quisquis admovit manus.

⁶ *Exæstuantis Euripi.] Euripus vox Graeca significans fretum. Duplicit est generis: alius arte, alius natura factus. ¹º Euripus artificiosus, alveus est ma-*

38 *Dudum tremendos sœva proterit reges,*
Humilemque victi sublevat fallax vultum;
3 *Non illa miseros audit; haud curat fletus,*
Ulroque gemitus, dura quos fecit, ridet.
Sic illa ludit, sic suas probat vires,
39 *Stiique magnum monstrat ostentum, si quis*
Visatur una stratus ac felix hora.

mendax erigit 'caput abjectum hominis subacti. Hoc non audit affictos: non flectitur lacrymis, et ridet sponte questus, quorum ipsa crudelis est causa. Sic

gnifico opere aquas in morem fluvii deducens, qui in hoc distert a Nilo pariter artificioso, quod Nilus hic sit major, Euripus vero minor: de utroque loquitur Tullius n° 11 de Leg. *Ductus, inquit aquarum, quos isti Nilos et Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit?* 2° *Euripus naturalis est pars maris inter Aulidem Beotiae portum, et Euboam insulam, cuius meminit Strabo l. ix, et Plin. l. n. Hoc mare non instat Oceani austral, sed septies sepiusque, unius diei et noctis spatio, tanto impetu recurrit, ut entos etiam ac plenis velis navigia frustretur: quod nimur aqua huc præcipites objicibus insulis undique remittantur: præpterea nunc dicitur exæstuans. Atque inde factum est ut fortuna, cogitatio humana, aut qualibet alia res mutationi valde obnoxia, diceretur instar Euripi inconstans.*

Philosophia demum eam, quam soluta oratione incepérat, fortunæ inconstans probationem versibus continuans, ejusdem inconstantiam ostendit etiam in regibus.

3. *Proteril reges.*] Fortuna aliquando ipsos etiam reges et imperatores imperio et potestate exuit. Sic *Lacedæmoniū*, ut ait *Aelianus*, cum *Thelanor domini essent*, adeo rursus ab illis fuerunt subacti, ut *Thebani* non solum *Peloponnesum* pervenirent, verum etiam *Eurotam* transirent, et *Lacedæmoniorum terram* devastarent. Sic, referente Ammiano Marcellino, Dionysius gentium quandam terror, Corinthi litterario ludo praefectus fuit.

4. *Victi sublevat vultum.*] Eadem fortuna victos nonnquam erigit. Sic *Amyntas Macedo*, ex predicto *Aeliano*, cum ab accolis finitimisque barbaris *victus regnum perdidisset*, statuebat apud anum suum regionem etiam in universum relinqueret, tantum ut vitam salvam et incolument servare posset. *Dum in his anxius ageret*, quidam ad eum dictum *Hellopidae* protulit. *Itaque occupato illo loco collectisque militibus, recuperavit imperium.* Sic ex eodem auctore, *Dion Hipparrini filius in exsilium missus a Dionysio cum bis mille milibus eum rursus expugnavit.* Ita effect, ut in quo statu ipse fuisset ante, in eum janus calamitatis auctorum detruderet. Atque haec fortunæ vicissitudine tautum malum videtur, hanc ut inter cæstas calamitates imprecetur Megæra apud Senecam in *Thyeste*, v. 33 :

Dubia violenta dominus
Fortuna reges incertos labet.
Miser ex potente fiat, ex misero potens,
Fluctuque regnum casus assiduo ferat.

5. *Non illa miseros audit.*] Fortunam quippe insanam esse et cæcam et brutam perhibent philosophi, ex Cicerone.

6. *Ulroque gemitus, dura quos fecit, ridet.*] Dudum est te ridere eum præsertim qui ex beato factus est miser: tuam enim misericordiam potius quam risum ille deberet provocare: durius eum, cuius misericordia injustus auctor fueris: tanti enim criminis te potius oportet paenitere: sed durissimum id sponte exsequi: necessitas enim qua aliquando etiam inviti ridemus, posset ejusmodi risus atrocitate inminuere:

A

100 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia introducit fortunam, quæ opes dignitatemque sui juris esse causata, exemplo cœli, terræ et maris probat, se potuisse hæc, absque ullius injuria, ad arbitrium ut Cræso, cæterisque, sic Boetio et dare et auferre.*

Vellem autem pauca tecum¹ fortunæ ipsius verbis

INTERPRETATIO.

fortuna ludit, sic probat vires suas, et ostentat ingens miraculum sue virtutis quando hac agente, idem homo videtur simul miser et beatus eadem hora.

NOTÆ.

cum igitur fortuna ultro rideat miseros, quos ipsa facit inique, merito nunc vocatur *dura*.

7. *Sic illa ludit.*] Ludere ille dicitur, qui temere B huic illucque discurrat: verbum enim a *Lydis*, qui ex Asia, Tyrrenho duce, in Hebræum concessere, ibique extraordinarii illos motus, quos postea ludos sive circenses, ejus theatrales vocaverunt, invexere. *Hinc ludiones* sive *ludi*, nimis pueri puberes, elegantibus tunicis induiti, galea insuper, ense, et parma armati, qui circensibus et theatralibus pompis incedere solebant, veluti pompa duces, Salii similes: quorum meminit Ovid. i de Art :

Dumque rudem præbente modum tibicine Thusco
Ludius aquatam ter pede polsat humum.

Propterea Horatius bellum vocat ludum Martis l. Carm., od. 2 :

Heu nimis longo satiate Iudo,
Quem juvat clamor, gæcque læves,
Acer et Mauri peditis cruentum
Vultus in hostem.

Quamobrem cum fortuna non solum rideat, ut jam dictum est, sed etiam temere nunc hue, nunc illuc discurrat, instar Martis, prospera modo, modo adversa optime perhibetur ludere. Sic fortunæ accessum recessumque idem Horatius vocavit ludum Carm. l. ii, od. 4 :

Motum ex Metello consule civicum
Bellique causas, et vitia, et modos
Ludumque fortunæ gravesque
Principium amicitias et alma.

Sicut Virgil. En. xi, v. 426, cecinet :

Multos alterna reviseus
Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.

Sic suas probat vires.] Continuatur prædicta similitudo : qui euim ludunt, hi suas certando experientur vires.

8. *Ostentum.*] Opus tantum ut dignum videatur, quod veluti ad mirabile digitu ostendatur.

9. *Ura stratus ac felix hora.*] Maximum sane levis inconstantisque fortunæ argumentum. Putant non nulli horum hic significare diem; sed quo brevius temporis spatium hora notabit, eo magis mente loquuntis Philosophie manifestabit.

1. *Fortuna verbis.*] I. Philosophia loquentem fortunam introducit: nam in omnibus rebus, inquit Cicero i de Inv., *similitudo est satietatis mater*: quam Philosophia varietate occurrens satietati, deinceps uitur illo loquendi modo quem rhetores vocant *conformatio-* *nem*, que tune est, cum aliqua, quæ non adest persona, conligatur quasi adsit. Et certe cum injustum videatur, quæcumpli damnari inauditum, non immerita fortuna nunc introiicitur, suam in Boetium de ipsa fortuna graviter conquestum causam defensura : at Philosophia vult, se præside, verba fortunæ a Boetio attentiū considerari, ne hic aut præcipitatione aut prejudicio actus sententiam iniquam de ipsa fortuna ferat. Potest autem hic fortunæ sermo sic contrahi. Si iniquum est, inquit, te de eo conqueri numine, a quo non modo nullam injuriam, sed

agitare. Tu igitur an^a jus postulet, animadverte. Quid o homo^b, ream me^c cotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus injuriam? Quae tua tibi detraхimus bona? 102^d Quovis judice de opum, dignitatumque mecum^e possessione contendere. Et, ^f si eujusquam mortalium proprium quid horum esse monstraveris, ego jam tua fuisse, quae repetis, sponte concedam. Cum te matris ex utero natura produxit, ^g nudum rebus omnibus, inopemque (^h) suscepit, meis opibus fovi, et, quod te nunc impatiens nostri facit, ⁱ favore prona indulgentius educavi, et omnium, quae mei sunt juris, ^j affluentia et splendore circummedi. Nunc mihi retrahere manum^k libet, ^l hahe gratiam, ^m velut usus alienis: non habes jus querelæ, tanquam prouersus tua perdideris. Quid igitur ingemiscis? nulla (10) tibi a nobis est allata violentia. ⁿ Opes, honores.

^a *Æquum sit.*

^b Dicet fortuna.

^c *Officiosissima.*

^d *Abundantia.*

quocunque habueris bonum, accepisti, injustæ sunt prouersus et iniquæ illæ, quibus me quotidie afficias, querela: si quidem non modo nullam tibi iniuriam; opes et dignitates, ut pote meas, auferendo: verum etiam quidquid habueris boni, opim videlicet et dignitatum, illud totum mihi, tanquam illarum dominæ debes: quemadmodum cœlo, unde nocte, debetur dies; terræ, unde sterilitas, debetur fertilitas; mari, unde tempestates, tranquillitas; Jovi ipsi, unde mala, bona debentur. Sic Cræsum, sic regem Persarum, absque ullâ eorum injuria, excepi. Tu igitur an^a jus postulet, animadverte.

¹ *O homo.* Jam monuitus, nos sic compellare eos cum quibus volumus videri nullam nos habere familiaritatem. Pros. 1 hujus libri.

² *Cotidianis.*] Alii scribunt *quotidianis*: pro diversa scilicet hujus vocis interpretatione: si enim *quotidianum* dicatur a *quot sive singulis diebus*, ut placet Cornutus apud Cassiodorum; *quemadmodum* dicitur *quot calendis*, *quot mensibus*, *quot annis*, optime scribitur *quotidianum*: si vero dicatur a *continenti die*, sicut dici putat Marius Victorius l. 1, scribendum erit *cotidianum*.

³ *Quovis judice.*] Cum nemo judex fuerit in sua causa, bene fortuna ad judicem provocat: sed ad quemlibet melius, ne ulla sit anteoccupationis suspicio.

⁴ *Possessione.*] Possessio hic jus est possidendi. Sicut Tull. pro Quin. *bonorum possessio spectatur*, inquit, non in aliqua parte, sed universis que teneri et possidiere possunt.

⁵ Si eujusquam mortalium.] Fieri posset ut que Boetii non sunt bona, hec quorundam aliorum hominum essent; tamen ne ulla supersit conquerendi locus, fortuam ponit nullius hominis propria esse, que deinceps enumerabit hora.

⁶ *Nudum rebus omnis.*] II. Fortuam causatur, sua esse bona, que Boetius conqueritur se amisisse. Cum homo ex duplice parte constet, mente nimis et corpore, propterea bonum hominis, quod vulgo definitur id *quod homini est conveniens*, duplicit est generis: alterum mentis, alterum corporis. Bonum mentis versatur in cogitatione, ea præsertim cuius homo dominus est: atque in ejusmodi bonum fortuna nihil potest. Bonum vero corporis in hoc præsertim consistit, quod homo ex ictu suscipiat: susceptus foveatur; fatus educetur; educatus opibus et dignitatibus cumuletur; que omnia fortunæ esse dicunt-

A ceteraque talia mei sunt juris. Dominam famulæ cognoscunt; mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. 102¹⁰ An ego sola meum jus exercere prohibehor? ¹¹ Licet cœlo, proferre lucidos dies, eosdemque tenebrosis noctibus condere. ¹² Licet anno, terræ vultum nunc illoribus frugibus redimire, nunc nimbis frigoribusque confundere. ¹³ Jus est mari, nunc ¹⁴ strato æquore blandiri, (⁵) nunc procellis ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam, ¹⁵ inexpleta hominum cupiditas alligabit? Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, intima summis, summa intims mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, uti ne, B cum h^o ludici mei ratio posset, descendere (10) inju-

INTERPRETATIO.

^e *Placet.*

^f *Placido.*

^g *Insatiabilis.*

^h *Ludi.*

NOTÆ.

tur: unde fortuna hic. *Cum te, inquit, matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepit, meis opibus fovi, indulgentius educavi, et omnia quae mei juris sunt, affluentia et splendore circumdedi.*

⁷ *Habe gratiam.*] Habere, agere, et referre gratiam scepis si different, ut habere sit cogitationis, agere sit verbis, et referre sit operis boni in eum a quo beneficium accipimus. Proptereo Tullius, pro *Corn.*, *Onibus*, inquit, *amicis salutem meæ, si minus ad referendam gratiam satisfacere potui, ad prædicandam certe et habendum satis sum facturus*, et aliib passim.

⁸ *Velut usus alieni.*] Boua enim animi, ut jam diximus, nostra sunt; cetera aliena, et ipsis, si placet, fortunæ notibus subjecta.

⁹ *Opes, honores, ceteraque talia mei sunt juris.*] Jam fortuna probat, predicta corporis bona sua esse: id autem probat arguento vulgaris: effectum censemur illius cause, qua accedente aut recedente, effectum illud adest aut abest: propterea dies censemur effectus solis, quod presente aut absente sole, dies est aut non est: sed illa est, inquit fortuna, inter me et predicta bona necessitudo: si quidem *me cum veniunt, me abeunte discedunt*. Adde quod hæc bona aut tua sunt, inquit, aut mea: sed tua non esse ex hoc est evidens, quod si tua forent, eadem nullo modo perdisces: quandoquidem bonorum, que tua sunt, ita dominus es, hæc ut, nisi prius volueris perdere, non perdas: hæc autem bona, que amissa conquereris, nunquam voluisti amittere.

¹⁰ *An ego sola.*] III. Fortuna probat exemplis, se predicta corporis bona jure posse dare et auferre: quod deterior esse non debeat fortuna, quam ceterarum causarum conditio. Exempla autem ista sunt quatuor.

¹¹ *Licet cœlo.*] Primum fortunæ exemplum. Cœlum sole, quem continet, presente diem lucidum facit; sed idem cœlum, sole absente, noctem facit tenebrosam: de die gratulantur, de nocte non queruntur homines.

¹² *Licet anno terræ vultum.*] Secundum fortunæ exemplum. Terræ vultus, juvantibus astris, nunc floribus frugibus redimitur; nunc nimbis frigoribusque confunditur: de floribus frugibusque gratias homines habent: de nimbis et frigoribus querelas non profertur.

¹³ *Jus est mari.*] Tertium fortunæ exemplum. Mare nunc strato æquore blanditur: nunc procellis ac fluctibus inhorrescit, tranquillitatem homines arbitrantur

riam putes. An tu ^a mores ignorabas meos? ¹ Nesciebas Crosem regem Lydiorum Cyro paulo ante formidabilem, mox deinde miserandum rogi flammis traditum, missò cœlitus imbre defensum? **103**
^b Num te præterit Paulum Perses regis a se capti calamitatibus pias impendisse lacrymas? ^c Quid tragediarum clamor aliud deflet, nisi indiscreto iuctu fortunam felicia regna vertentem? Nonne adolescentulus ^d ὅνος τοὺς πίθους, τὸν μὲν ἔνα κακὸν, τὸν δὲ ἔτερον καλῶν, in Jovis (5) limine jacere didicisti? Quid si uberior de bonorum parte sumpsisti? Quid si

A te ne tota discessi? Quid si hæc ipsa mei mutabilitas justa tibi causa est sperandi meliora? Tamen ne animo contabescas, et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere desideres.

METRUM II.

105 ARGUMENTUM.—*Quæ major, inquit fortuna, opum honorumque accessio, eo magis, crescente eorumdem cupiditate, homo videtur egere.*

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus versat arenas,

INTERPRETATIO.

^a Meam ludendi consuetudinem.

^b Miseras flevisse non sine pietate.

^c Duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem B manu nunquam cessante fundere, quam multas arenas mare commotum vehementibus ventis volvit; aut quam

NOTÆ.

favorem: sed procellam non putant injuriam: quare ergo, inquit fortuna, nos ad constantiam nostris mortibus alienam, inexpelta hominum cupiditas alligabit? De ludo et de rota fortunæ jam dictum est hoc libro. Hic autem fortuna dicitur *ludum ludere*; sicut Terentius dixit *gaudere gaudium*, Cicero *servire servitatem*; vulgus *vivere vitam*.

^d *Nesciébas Crœsum.*] Crœsus ultimus rex Lydiæ, ditissimus, a Cyro rege Persarum victus fuit; cumque iterum rebellasset, iterumque victus esset, ignibus adductus, de pyra clamavit, o Solon, Solon, Solon; interrogante Cyro, quis ille Solon esset, ait Crœsus: Solon vir sapientissimus olim me monuit neminem esse in hac vita felicem, quod nunc exprior. Tunc Cyrus varietatem fortunæ cogitans, ignem quem jusserat extingui, vidi cœlo famularite reprimi: quod Ausonius sic expressit lib. de Ludo septem sap.

Clamore magno ter Solonem nuncupat.
Qua voce Cyrus motus extingui jubet
Gyrum per omneum, et destrui ardente pyramidum:
Et communè profusus imber nubibus
Repressit ignem.

² *Num te præterit Paulum Perses regis.*] Perse Philippi filius, ultimus Macedonum rex, victus fuit apud Samothracas a Paulo Æmilio, Romano consule, et cum filii in triumphum ductus: hunc ut captum ad se rapi vidisset Paulus, ejus fortunam miseratus flevit, et assidere sibi jussit. Plutarchus in vita Æmilia addit, victimum Persen inedia se confecisse, aut certe ob eruptum somnum interierisse.

³ *Quid tragediarum elamor.*] Tragedia est carmen gravissimum, quo principum virorum calamitates luctu quodam exitu terminatae depinguntur: quomobrem tragedia differt a commedia, quæ tranquillo latoque exitu continetur: unde Horat. in Carm., od. I:

Paulum severa Musa tragediæ
Desit theatris.

Hinc tragedias movere dienunt illi qui tumultus quosdam excitant: cui favet nominis interpretatio: aiunt enim nonnulli tragediam dici quasi τραγῳδία a τραγῳδεῖς asper, quod agat de rebus duris atque asperis, uti de cædibus ac mortibus heroum. Propterea nunc merito dicitur tragediarum elamor nihil aliud defere, nisi indiscreto iuctu fortunam felicia regna vertentem.

⁴ Δύο τοὺς πίθους, etc., duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum. Nimirus Platonicus videntes hominum mentes, quas conditas longe prius, quam corporibus conjunctas arbitrabantur, miscram unam, alias felicem vitam agere, fixerant, duo ante foras Jovis esse vasa plena, unum quidem bonorum, alterum malorum, quorum alterutrum poterat mentes in corpora infunderentur, felicem propterea aut mise-

^a *Quidquid sit.*

^b *Quanvis maxima ubertas afferat tam multas divitias, B manu nunquam cessante fundere, quam multas arenas mare commotum vehementibus ventis volvit; aut quam*

NOTÆ.

ram in terris sortem habituræ: quod Homerus Iliad. sic expressit:

Præterea posuisse Jovem duo vasa loquuntur Ante foras primoque domus in limine colli. Quæ sint munieribus dandis mortalibus ægris Plena, bonis aliud, pejoribus illud abundet E quibus, ut voluit, Deus, omnia sortibus æquis Distribuit generi humano, simul omnia miseros, Nuic bona, nunc mala; nunc leva, nunc lance secundum Cui mala contingit, curse hunc exponit iniquæ: (da; Tristibus æruminis, miseriisque laboribus ævi:

^c **104** Vivet enim neque dies gratius, neque gentibus (ullis.

Doctrinam hanc didiebat Boetius adolescentulus: sive quia Athenis, ubi ab adolescentia studuerat, vasa hæc in templo Jovis descripta proponebantur: sive quia placita Platonitorum doctus fuerat.

Quartum porro illud est exemplum, quo fortuna uitum ad probandum se merito potuisse Boetio prospera et adversa inferre: ex quo concludit, se propter bona, gracia potius quam propter mala, injurias debere affici. Præsertim cum nullum sit tempus, quo fortuna non videatur Boetio magis favere quam nocere: præterito enim, quo opibus et dignitatibus donatus fuit, plus boni accepit quam mali: *Ubi*, inquit fortuna, *de bonorum parte sumpsisti*: presenti, quo constantes saltem amicos habet, etiam aliquid boni obtinet: *A te*, inquit eadem fortuna, *non tota discessi*: futuro denique, quo pristinas suas opes dignitates recuperare potest; felicior forte erit: *Hæc ipsa mei mutabilitas, inquit fortuna, justa tibi causa est sperandi meliora*. Quanquam autem nihil horum esset durandum: quilibet enim societas alicuius pars communibus tenetur sua societas legibus: ne igitur animo contabescas et intra communem omnibus regnum locatus, proprio jure vivere non desideres.

* Carmen constans duplice genere versuum alternorum, quorum prior *Aselepiadeus* spondeo, dactylo cum syllaba, et duobus dactylis constat, posterior *Pherecratus* spondeo, dactylo, et spondeo. Excipitur tamen versus decimus octavus, cuius primus pes est anapæstus: *sitis ardescit habendi*; nisi, ut conjicit Ascensius, legi debeat, *vis ardescit habendi*.

¹ *Pontus.*] Speciatum Euxinus est, generatim mare, quod frequentissimum est apud poetas: vide metr. 2 lib. 1, v. 14.

² *Arenas.*] Quid sit arena, nemo nescit: sed alii arenam, alii harenam, pro duplice nominis hujus interpretatione, scribunt: vel enim vox ista oritur ab arendo, quod arida bibulaque sit: sicut Horatius arenas sæpius vocat arenas; tumque scribitur arena; vel oritur ab hærendo, quod aquas hauriens hæreat, fu-

- Aut quot stelliferis edita noctibus
Cælo sidera fulgent;
- 5 Tantas fundat opes, nec retrahat manum
Pleno copia cornu :
- 106** Humanum miseras haud ideo genus
Gesset flere querelas.
- Quamvis votalibens excipiat Deus
- 10 Multi prodigus auri,
Et claris avidos ornet honoribus,
Nil jam parta videntur :
Sed quæsita vorans sæva rapacitas
Altos pandit hiatus.
- 15 Quæ jam præcipitem frena cupidinem
Certo fine retentent,
Largis cum potius muneribus fluens.

multa astra, producta noctibus stellatis, in cælo nicanter : Homines tamen non propterea desistent queri misericordiam. Etiamsi Deus plurimæ pecunias largus, annual liberetur hominum precibus, decoreret homines cupidos honoribus illustribus ; bona nihilominus ante acquisita floccii penduntur. Quin cupiditus crudelis, absumentis parta, aperit profundas voragini. Quales nunc habent con-

gato nimurum liquido alio corpore, quo insito mollescebat : et tunc scribitur harena : quemadmodum in veteribus libris legitur.

3. *Stelliferis edita noctibus.] Nox poetis mater siderum habetur : sicut Tibullo lib. II, el. I :*

Ludite : jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Mairis lascivo sidera fulva choro,

Propterea sidera nunc dicuntur *edita* sive *producta noctibus stelliferis*, id est *stellaribus*.

6. *Pleno copia cornu.] Cornu copiæ ζερπς ἀπαθίτης, est summa ubertas. Nimirus Diodorus scribit, Hammomen perambularem juxta Ceraunios montes conspectam a se virginem forma pulcherrimam, Amaltheam nomine, adamassae, filiamque ex ea genuisse, specie ac robore corporis insignem, Amaltheam vero propinquæ præfeciisse ore, quæ, quia referebat cornu bovis, occiduum cornu nominata fuit. Quoniam vero regio illa vineis ceterisque fructiferis arboribus referta erat, factum est ut ager omnis frugum abundans, mensa varijs cupidis instructa, liber multo doctrina genere refertus, epistola plurimi commodi parens, homo ipse multiplici virtute præauditus dicitur cornu copia. Horatius passim, ut Carm. I. I, od. 17 :*

Di me tueatur : dis pietas mea
El musæ cordi est. Hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

8. *Flere querelas.] Nova phrasis, inquit Sitzmanus, quam non facile apul alios invenias auctores. Neutrū active ponitur, addito nomine cognatæ significatio[n]is. Sed nihil hic novi : neutrū enim semper regere potest accusativum nominis cognatæ significatio[n]is : quemadmodum dicitur, vivere vitam, gaudere gaudium; ludere ludum; servire servitutem; peccare peccata. Quin etiam nomina hæc quoties supprimuntur, toties debent veluti expressa intelligi.*

12. *Nil jam parta videntur.] Tantus est mentis humanae in consors corpus amor, ut divitias et dignitates, quibus veluti totidem propugnaculis mutua corporis mentisque conjunctio videtur servari posse, mens ipsa cupiat non modo, sed verbis cogitationem referentibus Deum sapientius roget : quare virtutis fuit, et quidem Deo gratissimæ ; quod Salomon, optione ejusmodi bonorum sibi delata, iisdem contemptis sapientiam a Deo petierit. Ill Reg. cap. III, quare*

- A Sitis ardescit habendi?
- 107** Nunquam dives agit qui trepidus gemens
- 20 Sese credit egentem.

108 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quidquid hacdenus sive soluta, sive stricta oratione dictum, illud leve quodam esse doloris remedium confessa, bona commemorat, quæ, duce fortuna, Boetius a curitoribus, populo, uxore, et liberis, puer, adolescentis, maritatu[m], et pater accepit, queque propter fortunæ varietatem, quod abierint, abituræ pariter hujus misericordia argumentum esse possunt.*

His igitur si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profecto contra hisceres non haberet. Aut si quid est, quo querelam tuam jure tuearis, proferas oportet; dabimus dicendi locum. Tum ego; Spe-

INTERPRETATIO.

B *tineant stabili termino, avaritiam inconsideratam : quandoquidem ardor habendi amplis donis cumulatus crescit magis ac magis. Quicunque pavidis et suspirans sese existimat pauperem hic nunquam vivit dives.*

^a Verbis.

^b Repones.

^c Boetius.

NOTE.

C etiam Christus Dominus pluribus argumentis illud desiderium reprimit Math. vi. In toto Evangelio, inquietum interpres, nullus animi affectus tanto studio ac tot argumentorum machinis a Christo oppugnat et evellitur. At amor ille, adeoque bona existimatatio hominis in divitias et dignitates non versatur nisi circa ejusmodi bona, quæ nondum habentur : postquam enim homo, facto experimento, novit, hac bona augere potius, quam minorem miserias, habita temnit, mutataque subiecta sue existimationis suique amoris materia, nondum habita simili desiderio prosecutus : nil jam parta videntur. Juvenalis :

Interea pleno dum crescit sacculus ære,
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Propterea avaritia, quæ nunc dicitur sæva rapacitas, instar cuiusdam monstri insatiabilis, perlibet quæsitione vorare et altos hiatus pandere. Propterea etiam nulla frena possunt præcipitem cupidinem certo fine retinere ; quod nimurum sitis habendi, acceptis munribus crescens ardescat.

19. *Nunquam dives agit.] Fortuna ex dictis infert, eos, qui haberi solent divites, revera divites non vivere (agere enim hic, ut apud Terentium, idem est quod vivere), quod, inquit, ejusmodi dives, præterquam quod sese credit egentem, et gemit amissas opes, et timet, ne praesentes amittat : trepidus gemens. Id prius exposuerat Claudianus libro I in Ruff., v. 196 :*

D Quo vesane ruit? teueas utrumque libet
Oceanum, laxed rutilos tibi Lydia fontes,
Jungantur solium Cresci Cyriæ tiara;
Nunquam dives eris, nunquam satiabere questu :
Semper inops quicunque cupit.

Scilicet cum dives, ut ait Varro IV de L. I., a divo dicatur, ille tantum dives, qui, tanquam Deus, et aliis et sibi nibil indigere videtur.

¹ *Hisceris.] Hiscere dicitur ab hiare : hiare autem proprie est spiritum aperto ore emittere : quare hiscere is proprie dicitur, qui loquendi gratia, didicet labbris, os aperit. Hinc Tullius v. Philip., Responde re ad hæc aut omnino hiscere audebis? et Virgil. in Æn., v. 313 :*

Implevit clamore locum; vix pauca furenti Subjicio, et raris turbatus vocibus hisco.

² *Speciosa.] Quæ scilicet a fortuna introducta, sive soluta sive stricta oratione dicta sunt, hæc si non vera*

ciosa quidem ista sunt, inquam, ^a oblitaque rhetoricae (5) ac b musicæ melle dulcedinis; tum tantum, cum audiuntur, oblectant. Sed miseri malorum altior sensus est. Itaque cum haec auribus insonare desierint, insitus animorum moror prægravat. ¹⁰⁹ Et illa ^c, ita est, inquit. Haec enim nondum morbi tui remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta quedam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrent, cum tempestivum fuerit, admovebo. Verumtamen ne te existimari miseram velis, ^d an numerum (5) modumque tua felicitatis oblitus es? Taceo quod d³ desolatum parente, sumorum te virorum cura suscepit; ^e delectusque in

^a Et illita.

^b Poeseos.

^c Philosophia.

sunt, saltem quamdam veri speciem habent. Sic Horatius de Arte :

Interdum speciosa locis, morataque recte
Fabula.

Et Ovid. :

Speciosaque nomina culpæ
Imponit Medea tua, quin aspice quantum
Aggregare nefas.

Speciosus enim est a *specie* : *species* ab antiquo verbo *specio video* : unde *aspicio*, *inspicio*, etc., quamobrem species Latinis, Græcis idem, nihil est aliud quam notio. Hinc quod obscura confusave alterius notione proponitur, id aliena specie proponi dicitur: sicut philosophi aiunt, malum specie boni amari: sicut etiam dicta fortuna nunc dicitur *oblita rhetoricae ac musicae melle dulcedinis*: ita ut, ut pote voce, nutu, gestu ceterisque adjunctis grata, *tum tantum, cum audiuntur, oblectent*, statim propter graviorem morborum sensum e memoria pellenda: *nam malorum altior sensus est: insitus animorum moror prægravat.*

¹ *Ita est inquit.]* I. Philosophia fatetur, quidquid hactenus sive soluta sive stricta oratione dictum est, illud nullum, aut leve quoddam esse doloris remedium: *Nondum*, inquit, *morbi remedia, sed adhuc contumacis adversus curationem doloris fomenta*. Ubi, ¹? *Remedium est corpus, quod morbo contrarium, morbum expellit*: propterea *remedium* dicitur a re quod est *contra et mederi*: propterea etiam Ciceroni *nulla remedia que vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam que sunt salutaria*. At *remedium a corporibus transferunt etiam ad mentes, quæ contrariais quoque sanantur*. ² *Contumax* dicitur, quod contracto quadam sive animi sive corporis tumore, et difficilius disjicitur, et majori impetu incurrit commotum: sicut enim ab *audio*, *audax*; *a teneo, tenax*; sic a *contumeo*, *contumax*: hinc etiam oritur *contumelia*, quod haec sit *injuria ab animo, qui fastu tumeat ac turgeat, profecta*. ³ *fomentum* illud appellatur, quod doloris causam leviter movendo, tumorem videtur fore ac mollire. Hic autem Philosophia fidem suam liberat: promiserat enim fore ut Boetio curando leviora primum, deinde graviora adhiberet. Propterea, *que in profundum sese penetrent, inquit, cum tempestivum fuerit, admovebo*.

² *An numerum modumque tuæ felicitatis.]* II. Philosophia enumerat bona quæ Boetius, veluti duce fortuna, videtur, accepisse, afferens eorum *numerum et modum*; sive ut loquuntur, *quantitatem et qualitatem*: *nimirum quot, et qualia fuerint*.

³ *Desolatum parente.]* Primum quidem Boetius puer perhibetur felix fuisse curatoribus. Nimirum Boetius hujus nostri Boetii alias fuit avus, pater. Avus, cum praefectum prætorii gereret, a Valentianino imperatore una cum Actio patricio innocens in Palatio interfectus est anno Christi 455: ait enim Cassiodo-

A affinitatem principum civitatis, quod pretiosissimum propinquitatis genus est, prius carus, quam proximus esse cœpisti. ¹¹⁰ Quis non te felicissimum cum tanto splendore sociorum, ⁵ cum conjugis pudore tum ⁶ masculæ quoque prolis opportunitate prædicavit? Prætero (libet enim præterire communia) ⁷ sumptus in adolescentia negatas senibus dignitates: ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire (5) delectat. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria ⁸ lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cum duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia ^f patrum, sub plebis alaci-

INTERPRETATIO.

^a *Defuncto patre.*

^b ^c *Duci.*

^d *Senatorum.*

NOTE.

^e *rus in Chōnico : Actio et Studio consulibus, Aetius patricius in Palatio manu Valentianī imperatoris extinctus est: Boetius vero praefectus prætorii amicis ejus circumstantibus interemptus. Pater vero eodem Boetio puer, obiit. Hinc noster Boetius dicitur desolatus parente : at ejusmodi amicorum cura puer Boetius educatus, et Athenas, disciplinarum omnium notitiam adepturus, missus est.*

⁴ *Delectus in affinitatem principum civitatis.]* Deinde Boetius dicitur felix sociis, Festo nimirum, et Symmacho, principibus civitatis. Festus quidem, et Symmachus fuerunt principes civitatis Romane: nam *Putricii Festus et Symmachus*, inquit Ennodius Parenesi didascalica, omnium discipularum materia et constantes *forma sapientia*, ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curia principatus, quos vidisse, eruditus est. Idem fuerunt socii Boetii, quippe qui duxerat Elpidem filium Festi, et hac defuncta Rusticiam, Symmachi filiam; quarum uxorum prior dicitur non probitatis tantum, sed etiam litterarum laude celebris, imprimis Musarum amans. Tantis demum socius Boetius fuit felix: siquidem felicitatis est honorari ab honoratissimis viris: *maxima jucundissimaque laus est*, inquit Tullius pro Mur., quæ ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Boetius autem ex eo honoratus fuit præsertim ab his honestissimis viris, quod ab iisdem primi in fuit delectus, deinde delectus in affinitatem: *prius carus, quam proximus*: quis ergo Boetium non prædicet felicissimum cum tanto splendore sociorum.

⁵ *Cum conjugis pudore.]* Præterea Boetius dicitur felix conjugi: quod utraque ejus conjux, Elpis videbile, et Rusticiam, summa fuerit virtute prædicta: quod pudore optime significatur: *pudor enim, ait Tullius si de Fin., est moderator cupiditatis*. Cum autem Philosophia, quæ numero plurali dixerat vocata, nunc singulari tantum dicat *conjugen*, idcirco crediderim, non fieri hic mentionem, nisi unius ex uxoribus Boetii, nempe Rusticiane, quæ sola tunc superstes erat, cum haec scriberentur.

⁶ *Masculæ prolis opportunitate.]* Insuper Boetius commemoratur felix liberis; *mascula præsertim prole*. Filii enim Boetii, si non Patritius et Hypatius, saltem Symmachus et Boetius consules facti sunt: propterea hic *consules*, et infra *consulares liberos* vocat Philosophia: propterea eadem Philosophia nunc addit, *Memorian hujus dici*, quo nimirum Boetius vidit duos pariter consules liberos domo proechi sub frequentia patrum, sub plbis alacritate, quo idem regia laudis orator, *ingenii gloriæ facundiæque meritum*, quo circumfusa multitudo cœspectationem triumphali largitione satiavit, non possit quantalibet ingruentium malorum mole deleri.

⁷ *Sumptus in adolescentia dignitates.]* Boetius, ante quam videret suos liberos consules, ipse, adhuc ado-

tate vidisti; cum eisdem in cura^a curules^b insidentibus tu regiae laudis orator, ingenii⁽¹⁰⁾ gloriam, facundiæque meruisti: **¶¶¶** cum^c in circa^d duorum medius consulsum circumfusæ multititudinis expectationem, triumphalib[us] largitione satiasti. Deditis b, ut opinor, verba fortunæ, dum te illa demulcit, dum te, ut delicias suas, foveat. **Munus**, quod nulli unquam privato commodaverat, abstulisti. (5) Visne igitur cum fortuna^e calculum^f ponere? Nunc d te primum liventi oculo perstrinxit. Si numerum modumque latorum tristium consideres, adhuc te felicem negare non possis. Quod si idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc lata videbantur, abierunt; non est quod te miserum putas, quoniam, quæ⁽¹⁰⁾ nunc creduntur mœsta, præter-

^a *Sellas, supra quas in curru insiderent.*
^b *Fortunam tum tibi faventem laudavisti.*
^c *Repeter rationes a fortuna, compter avec la fortune.*

¹ *Incipit te iniquo oculo intueri.*

lescens, fuit patricius, et forte etiam consul: quæ dignitas raro ante annum trigesimum conferebatur: quamobrem populi etiam sufragiis felix nunc significatur.

¹ *Curules insidentibus.] Curules vocantur non solum homines, qui jus habebant ponendæ imaginis; sed etiam sellæ, supra quas illi in curru insiderent, quæ sellæ propterea videntur a curru dictæ curules; sicut ab ebore exaltæ vocantur aliquando ebur: unde Horat. l. 1 Epist., ep. 6:*

*Cuilibet hic fasces dabit: eripietaque curule,
Cui volet, importunus ebur.*

Et Ovid. iv de Pont., el. 9:

*Sigia quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.*

² *In circa.] Circus Graecæ κύκλος generatim est omnis anibus, gyrus, orbis, circulus: unde Cicero in Arat. :*

*Vidisti magnum cudentem serpere circum
Lacteus hic nimio serpens candore notatur.*

Hic autem circus est locus ovatus, in quo, auctore Tarquinio prisco, Romani ludos faciebant: quamobrem ludi illi a loco dicti sunt circenses. Usu vero receptum erat, ut quicumque consul creatus fuisset, hic profusis opibus ejusmodi ludos institueret: aliqui nec populo gratis nec amplissimi magistratus personam, ut par est, sustinere videbatur.

³ *Duorum medius consulsum.] Nempe filiorum. Primus apud Romanos locus, inquit Lipsius, est medius; proximus, dexter. Inter consulares vero non qui sepius, sed qui prius fuerat consul, alteri præferabatur: quare Boetius non solum ut pater, sed etiam ut consul medius sedere debuit.*

⁴ *Munus quod nulli privato.] Nullus enim, etiam princeps, eo felicitatis pervenit, ut eodem anno duos filios, atque solita nondum proiectos, consulum dignitatibus ornatos videret: quemadmodum vidit Boetius. Vidi quidem Roma eodem anno, videlicet 395, Olybrium et Probinum, duos Probi filios, in consulari collegas: sed hi puerum exuerant: unde postsumus exclamare cum Claudio carm. i, v. 72:*

Quis Deus ambobus tanti sit munera auctor?

⁵ *Calculum ponere.] Calculus generatim lapillus est: speciatum vero signum notissimum, que computantes uitum: hinc Plinius Jun. l. ii Ep., epist. 14, In conditionibus, inquit, diligendis ponendum est calculus: Juvenalis sat. 9:*

A eunt. **¶¶¶** An tu in hanc^g vitae^h scenam nunc primum subitus, hospesque venisti? ullamne humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum saepè hominemⁱ velox hora dissolvat? Nam etsi rara est fortuitis manendi fides, ultimus tamen vite dies mors quadam fortunæ est etiam^j manentis. Quid igitur referre putas? Tune illam moriendo deseras, an te illa fugiendo?

¶¶¶ METRUM III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, alternantibus die et nocte; zephyro et austro; tranquillitate et tempestate maris, probat nihil genitum esse constans.*

Cum polo Phœbus roseis quadrigis

Lucem spargere cooperit,

Pallet albenteis hebetata vultus.

INTERPREATIO.

B ^g *Theatrum.*

^f *Brevissimum tempus.*

^g *Constantis.*

Ubi primum sol rubeo curru quadrijugo vectus incepti diffundere diem per cælum, nocturna sidera re-

NOTE.

Ponatur calculus, adsint

Cum tabula pueri

Cum fortuna igitur calculus dicitur ponere, qui facta bonorum malorumque a fortuna acceptorum compariatione, digitis, articulis, lapillis, aut quibuslibet aliis notis computat, utrumq[ue] major sit summa.

⁶ *Nunc te primum liventi oculo perstrinxit.] Innuit Philosophia, adversitatem præsentem Boetii louge minorem esse præterita ejusdem prosperitate: quasi dicat: fortuna teneris annis prospera, nunc adversa esse incipit, eaque non factis, sed oculo tantum invidente, nec graviter quidem, sed perstringendo leviter; quin si quid intolerabile videatur, illo citius evanescet: quare si numerum modumque latorum tristium consideres, adhuc te felicem negare non possis.*

⁷ *Vita scenam.] Scena, Græcis στρῶν, umbraculum, primum fuit camera ex arborum in se cubantium ramis ac frondibus sive natura sive arte composta, in qua verno præsertim tempore a pastoribus carmina diversis souis cantabantur: unde Virgil. i En., v. 166.*

Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique missantur In costume scopuli: quorum sub vertice late ēquora tuta silent: tum silvia scena corsicus Desuper, horrentique atrui nemus imminet umbra.

Deinde scena fuit occultus theatri locus, in quo actores sive auleis sive aliis quibusdam velis tecti latere solebant: postremo brevis sed integra theatri actio, in qua sœpius idem homo diversas personas, tristes modo, modo latas agit: qua ratione vita hominum dici potest scena: cum ipsum saepè hominem velox hora dissolvat, et in vita humana latet succedant tristia; ut in mundo, diel nox, zephyro austro, tranquillati tempestas succedit: qua de re sequitur carmen.

* Carmen constans dupli generi versuum alternum, quorum prior *Sapphic* ex coreo, spondeo, dactylo, et duobus coreis: posterior *Glyconicus* ex spondeo sepius, et duabus dactylis componitur.

¹. *Polo.] Polus, Græci πόλος, generatim est omnis circuitus: nam dicitur ἀρχή τοῦ πόλεων, quod est vertere: speciatum vero est cælum, quod cælum vertatur; quare immota axis extremitas, non nisi οὐρανοῖς αὐτοῖς astronomicis vocari potuit potus.*

¹. *Phœbus.] Sol: de Phœbo l. I, met. 3, v. 9. Sic Lucretius lib. v:*

Dum rosea face sol inferret lumina cælo.

¹. *Roseis quadrigis.] Sol a poetis fingitur curru*

- Flammis stella prementibus :
 5 **¶¶¶** Cum nemus flatu zephyri tepentis
 Vernis irrubuit rosis,
 Spiret insanum nebulosus austus,
 Jam spinis abeat decus :
 Sæpe tranquillo radiat sereno
 10 Immotis mare fluctibus;
¶¶¶ Sæpe ferventeis aquilo procellas

- A Verso concitat æquore.
 • Rara si constat sua forma mundo,
 Si tantas variat vices,
 15 Crede fortunis hominum caducis,
 Bonis crede fugacibus.
 Constat, æterna positumque lege est
 Ut constet genitum nihil.

INTERPRETATIO.

tusa ignibus intantibus solis, contracto candore, pal-
 lant : Ubi silva spiritu zephyri placide calantis purpu-
 ravit rosis vernæ tempestatis; si austus caliginosus flet
 petulanter, statim ornancementum a rosariis recedat, ne-
 cessere est. Non raro pelagus quiescentibus undis splen-
 det serenitate tranquilla; nec raro aquilo excitat tem-

pestes vehementes, turbato mari. Si ergo in universo
 terrarum orbe eadem forma est infrequens, si mundus
 mutat tantas vicissitudines, ito nunc, confide divitii
 fragilibus mortalium; confide bonis fluxis. Statutum
 est, et semperno Dei decreto stabilitum, ut nihil, quod
 genitum fuerit, constanter perseveret.

NOTE.

vehi quadrijugo, sive quem rapiant quatuor equi : B
 nempe Pyrois, Eous, Æthon et Phlegon, quibus ignis, lux, ardor et flamma, quatuor præcipua solis effектa; nec non etiam quatuor præcipua diei horæ significantur. Ovidius in Metam., v. 153 :

Interea volucres Pyroeis, Eous, et Æthon
 Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
 Flamiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Sol autem oriens majori lumine suo dicitur hinc
 diem spargere, inde vero stellas minores, quæ per
 noctem regnabunt, fugare: propterea sol nunc prohibetur
 lucem spargere; et stella secundum alientes
 suos *vultus hebetata prementibus* solis ipsius *flamnis*
pallere: quæ est vicissitudo noctis et diei; de qua
 hic primum agitur.

5. *Zephyri.*] Secunda vicissitudo, de qua hic agitur, est ventorum, zephyri nimirum et austri, quo-
 rum hic illum ita excipit, ut quod prioris flatu oritur,
 hoc spirante posteriore intereat.

Zephyrus ergo est ventus flans ab occasu aquino-
 ctiali : unde lenis est et tepens, terrasque propte-
 rea dicitur secundare: Hinc Græcis dicitur ζέψος
 quasi ζωνόπος vitam ferens; Latinis vero favonius,
 quasi genitalis mundi spiritus, a favendo, inquit Plinius
 l. xvi, c. 23. Virgil. in Georg., v. 330 :

Partitur almus ager zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva siuus.

Propterea *nemus* nunc dicitur *vernus* *rosis* *irrubuisse*,
flatu zephyri *tepentis*.

Auster vero est ventus a meridie flans: unde quibus populis mare est ad meridiem, his auster vocatur transmarinus. Hic autem ventus et humidus et calidus habetur. 1º Humidus habetur, quod humores, quos septentrio disicit, colligat: Sic Virgilio *humidas*; Horatio *udus*; Ovidio *aquaticus*; Claudio *madidus*; S. Augustino *pincerna pluviorum*, et Boetio *nebulosus* est. 2º Calidus habetur, quod a meridie flet. Sive autem humore suo, sive calore, sive utroque ventus hic animalibus, plantis, præsertimque floribus dicitur nocere: unde Virgil. in Georg., v. 444:

Arboribus satisque notus pecoriisque sinister.

Et Ecl. ii, v. 38 :

Eheu quid volui miscro mihi; floribus austrum
 Perditus et liquidis immisi fontibus apros.

Præsertim vero rosis austus noxius: hinc Statius in, sylv. 3 :

Pubentesque rosæ primos moriuntur ad austros.

Propterea austus hic dicitur *spirare insanum*, hoc est, insan modo; et hoc eodem vento spirante perhibetur *decus abire spinis*: hoc est rosa interire: rosa enim, florum regina, spinarum ut progenies sic decus est: quamobrem Antonius Hallæus nostra universitatis Normanae quandam decus in carmine de rosa cecinit, ut solebat, elegantissime!

B Ortus tamen ipsa memento
 O rosa pulchra tui : informis te spina creavit

9. *Sæpe tranquillo.*] Tertia vicissitudo, quæ hic adducitur in exemplum, est tranquillitas tempestatis maris. Primum quidem tranquillitas maris describitur, 1º *serenitate tranquilla* sive *tranquillitate serena* (*tranquillum enim est serenum* grammaticis sunt nomina substantiva) quod mare tranquillum sit ventorum expers; 2º *immotis fluctibus*: quod absensibus ventis mare solito duntaxat motu actum non turbetur; 3º *radis*, quos mare tranquillum remittat: mare enim pro diverso modo, quo radios præsentim solares remittit, nunc luminis, nunc coloris et quidem varii videtur participes: unde Tullius Acad., Mare, inquit, illud quod nunc favonio nascente, *purpureum* videtur, *nobismetipsis cæruleum* videbatur, mane *flavum*, quodque nunc, quæ a sole collocet, *albescit*, et *vibrat*, dissimileque est proximo ei continent. Iumentum igitur incurrens in fluctus tranquillos sive quietos, ab his eo fere modo, quo a speculo reunitur: quare sicut speculum, ita aqua placida potest et oculos præstringere et adversis oribus ora referre pro diversa ratione, qua lumen his corporibus remissum oculos afficit: hic autem non agitur nisi de radiatione: quippe quæ longius quam alter effectus speculi diffundi potest. Ita describitur tranquillitas maris.

C 11. *Sæpe ferventeis.*] Deinde ejusdem maris tempestas versatur in vehementi motu, quo mare a ventis, præsertim ab aquilone, cietur. Aquilo autem, Græcis horæs, ventus est ab ortu levito spirans. Hic ventus vehementior est: forte quod eodem quo aer ob ortu in occasum ferri solet, motu feratur: hinc, auctore Festo, Aquilo vocatur, quod *instar aquila vehementissimo volatu feratur*: hinc judic S. Augustinus, *terrarum scopæ est*. Notari potest hæc antithesis marinæ tranquillitatis et tempestatis: iterata enim hac voce, *sæpe aquilo opponitur tranquillo*; ferventes procœllæ, sereno; versus æquor, *immotis fluctibus*.

D 12. *Constat mundo.*] Sic Plinius Jun., *Constat magistratus reverentia*. Et Virgil. Aen. v, v. 748 :

Quæ nunc animo sententia constet.

13. *Crede fortunis.*] Faceta et elegans dissimulatio, quam Græci *ερωτίκα* vocant, qua Philosophia, aliud quām sentiat dicens, eo magis de bonis caducis detrahit, que magis eisdem videtur tribuere fidei: Sic Seneca in Medea v. 221 :

Confide regnus, cum levis magnas opes
 Huic feral et illuc casus.

17. *Constat, æterna positumque lege est.*] Lex est voluntas principis honesta imperantibus et prohibentibus contraria: quamobrem quot voluntatum principum, tot legum genera esse possunt. Duplex autem est ejusmodi voluntas, divina scilicet, et humana; quare etiam duplex est lex, nimirum divina, et humana. De humana hic non agitur. At lex divina pro triplici

117 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia rursus propositis sacro, uxore, liberis; animo quoque, quorum Boetius est compos, probat eumdem felicem magis quam infelicem esse habendum.*

Tum ego^a, vera, inquam, commemoras o¹ virtutum omnium nutrix, nec^b infitari possum prosperitatis meæ velocissimum cursum. Sed hoc est quod^c recolentem vehementius coquit. Nam in omni adversitate fortunæ infelicissimum. **168** ^dgenus est infortunii, fuisse felicem. Sed quod tu, inquit^e, falsæ

INTERPRETATIO.

- ^a Boetius.
- ^b Memorem.
- ^c Affigit.
- ^d Philosophia.

^e *Inter omnia fortunæ tuæ bona.*

^f *Accusare calamitatem.*

^g *Lubens.*

B ^h *Nihil injuriarum sibi timens.*

NOTÆ.

modo, quo considerari potest, triplicis rursus est generis, videlicet aeterna, naturalis, quæque vulgo vocatur *positiva*. Lex aeterna, est divina voluntas, quatenus haec non secus ac Deus, cuius est ex omni aeternitate fuit: de hac lege locutus Cicero in de Legibus: *Hanc video, inquit, sapientissimum fuisse sententiam, legemque neque hominum ingenii excoigitatam, nec scitum aliquod esse populorum, sed aeternum quodam, quod universum mundum regret, imperandi prohibendique sapientia.* **116** Lex naturalis, est eadem divina voluntas, quatenus, insita atque innata specie, hominibus innoscit: de hac loquitur idem Tullius in de Leg. *Lex, inquit, est ratio insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda, prohibetque contraria.* Lex quæ vulgo dicitur *positiva*, est eadem Dei voluntas, quatenus haec signo manifestata innoscit: sed haec Christianis alia est vetus, alia nova. Cum igitur nihil fiat, nisi illa Dei aeterni voluntate, nihil etiam fit, nisi aeterna lege. Sed apud philosophos eorum que sunt quædam dicuntur *creari*, quædam *generari*. *Creatura ea, quorum nulla est, nisi exterior causa; nimirum res. Generantur vero ea quorum præter exteriorem causam, quædam est materia; nempe modi. Res perseverant, sed modi mutantur: aeterna positumque lege est, ut constet genitum nihil.* Unde Seneca in Hercule OEtæo, v. 4099:

Quod natum est poterit mori.

¹ *Virtutum omnium nutrix.*] *Philosophia:* cum enim philosophia sit cognitio clara distinctaque eorum, quæ ad optimam vite morumque rationem pertinent, cumque evidenter sit veri et certi iudicii norma, propriea eadem philosophia instar prudentissimæ matris ad bene judicandum primo, deinde ad honeste vivendum auditores alumnos inducit. Hinc, judge Tullio philosophia est mater omnium benefactorum et benedictorum; est cultura animi quæ extrahit vitia radicibus: virtutis continet et officiis et bene vivendi disciplinam.

² *Infitari.*] Vel ut alii malunt, *inficiari*, pro diversa nimirum nominis interpretatione, idem est quod negare. *Inficior enim oritur ab in et facio*, quasi fecisse negem: tuneque scribendum per c^o *inficior*: aut potius oritur ab in et fateor, quasi non fateor: Latinis enim dixerunt aliquando, *infiteor*, sicut etiam hodie dicunt, *confiteor*: tuneque scribendum per t^o *infitor*: mallem hoc ultimum.

³ *Recolentem vehementius coquit.*] *Memorem magis affigit:* recolere enim dicitur a *colere*: colere autem proprie est dare: sed quod terra arando versetur, factum est, ut verbum illud translatum fuerit ad significandam eam, qua mens nostra veluti commovetur, cogitationem: hinc cultus parentum, qui in cogitatione præsertim versatur: hos quippe ex eo dicimus colere, quod eosdem mente præsertim veneramur: hinc etiam recolere idem est, quod iterata

A opinionis supplicium luis, id rebus jure imputare non possis. Nam si te hoc « inane nomen fortuitæ felicitatis moveat, quam plurimis maximisque abundes, mecum reputes licet. Igitur si quod^c in omni fortunæ (3) tuæ censu pretiosissimum possidebas, id tibi divinitus illæsum adhuc, inviolatumque servatur, ⁷ poteris meliora quæque retinens, de infortunio jure^d caussari? Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, ⁸ Symmachus sacer, et, quod vita pretio^g non segnis emeres, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, ^h (10) suarum se-

INTERPRETATIO.

^e *Inter omnia fortunæ tuæ bona.*

^f *Accusare calamitatem.*

^g *Lubens.*

B ^h *Nihil injuriarum sibi timens.*

NOTÆ.

meditatione cogitare, in memoriam revocare, reminisci. Exempla passim occurunt. *Coquere* vero idem quod *angere* sive etiam *cogere*: similitudo sumitur a corporibus; quod quemadmodum corpora, quæ coquuntur coguntur, partibus ad sese invicem acceditibus, magis comprimi aedeoque ad minores loci angustias redigi soleant, ita mens tristi sua cogitatione ita constringi videtur, ut cæteris rebus cogitandis minus apta, ulterius diffundi nequeat cogitando.

⁴ *Genus infortunii fuisse felicem.*] Non quidem re (quod enim præteriit, id non est amplius, aedeoque, ceu nihilum, te non potest re ipsa affligere), sed cogitatione: sicut enim memoria malorum præteriorum recreamur: *Hæc olim meminisse juvabit*, Virg., quod bac de quadam nostra potestate, industria aut quadam alia bona qualitate admonemur: sic bonorum præriorum memoria affligimur, quod hac nostra infirmitatis convincamur: quemadmodum enim placet potuisse, sic displicet homini gloriæ avido non posse.

⁵ *Falsæ opinionis supplicium.*] Est quidem supplicium sive pena mentis, memoria præsterite prospexit: siquidem, ut dictum est, mens hac memoria affligitur: sed supplicium illud falsæ opinionis est: cum ex hoc oriatur, quod mens præcipitatione et præjudicio acta falso judicaverit præteritam illam prosperitatem constantis aliquid boni rationem obtinere. Quamobrem id supplicium *rebus jure imputare non possis*: nemo quippe errat nisi volens.

⁶ *Inane nomen fortuitæ felicitatis.*] Cura metus amittenda ejus, quæ inconstans fore, felicitatis fit vera miseria, idcirco nulla re ipsa est felicitas, nisi constans: quod igitur fortuita felicitas instar fortuna, a qua oriū dicitur, sit inconstans, propriea hæc nihil habet felicitatis nisi *inane nomen*.

⁷ *Poteris meliora retinens de infortunio jure caussari.*] Sed esto, inquit *Philosophia*, quæ fortuita, sit vera felicitas: cum maximam partem honorum, quæ fortunæ accepta referri debere arbitraris, retineas, felix potius quam infelix de infortunio jure non potes caussari. *Caussari*, vel ut nunc a pluribus scribitur, *causari*, propriè nihil est aliud quam causam aliquid effecti quærrere aut afferre: Sic Virgil. eclog. 9. v. 56:

Caussando nostros in longum ducis amores.

Quare Boetius, qui hactenus de adversa fortuna conquesus, ab ea videtur tante inconstante causas quævisivisse, non male nunc dicitur *caussari*: quamvis immunito *caussetur*; ut jam *Philosophia* demonstrabit, enumerando bona meliora, quæ Boetio super sunt, nempe socerum, uxorem, liberos, ipsum quoque animum.

⁸ *Symmachus sacer.*] I. *Philosophia* commendat Symmachum socerum Boetii. Plures fuerunt Symma-

curus, tuis ingemiscit injuriis. ¶19 ¹ Vivit uxor A fortuna, ¶20 nec tibi nimium valida ⁴ tempestas ingenio modesta, pudicitiae pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, ^b patri similis. Vivit, inquam, tibique tantum, vita hujus exosa, spiritum servat, quoque uno felicitatem minui tuam, vel ipsa concesserim, tui desiderio lacrymis ac dolore (⁵) tabescit. ² Quid dicam liberos ^c consulares, quorum jam, ut in id ætatis pueris, vel ^d paterni, vel ^e aviti specimen eluet ingenii? ³ Cum igitur præcipua sit mortalibus vitæ cura retinendæ, o te si tua bona cognoscas, felicem, cui suppetunt etiam nunc quæ vita nemo dubitat esse cariora? Quare sicta jam lacrymas. Nondum est (¹⁰) ad unum omnes ^f exosa

^a Rusticana.

^b Symmacho.

^c Qui jam consules fuerunt.

^d Boetii.

^e Symmachi.

^f Ancoras.

chi, quorum stemma, si placet, legere poteris apud Jacob. Sirmundum ad vii lib. epist. Ennodii. Hic autem agitur de Symmacho qui consul fuit sine collega sub Odoacre anno Christi 483, quinque a Theoderico rege inter alios delectus est judex in causa Basili et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur: ut refert Cassiodor. l. iv, Var., ep. 22. Hujus enim Symmachus duas fuerunt filiae, nempe Gallia, de qua præter Fulgentium loquitur Gregor. Magnus iv, dial. 13, et Rusticana Boetii uxor, ex qua alter Symmachus natus est. Boetii parentis collegia in consulari, et prædicti Symmachii nepos. Neque vero præstantissimas ille vir suarum injuriarum securus ita erat, ut videbatur Boetio proper eam, qua apud Theodericum valere videbatur, gratiam et auctoritatem: inconstans enim ille rex impiis delatorum erminationibus incitatus, Symmachum sacerum una cum Boetio genero occidi jussit, auctore Procopio l. i, de Bello Goth.

¹ *Vivit uxor.* ¶11 Philosophia laudat uxorem Boetii, eam scilicet, quæ vocabatur Rusticana, Symmachii filia. Duæ quippe fuerunt alternis Boetii uxores: prima Festi filia, dicta Elpis; mulier doctissima, quæ absque liberis decessit: altera filia Symmachii, vocata Rusticana: *ingenio modesta, pudicitiae pudore præcellens, uno verbo patri Symmacho similis.*

² *Quid dicam liberos.* ¶111 Philosophia celebrat liberos Boetii, memor cum dignitatis, tum etiam ingenii, quo prædicti fuerunt. Meminit quidem dignitatis, qua instructi fuere; nimirum consulatus: nam consularis apud Latinos dicitur vir qui aliquando consul fuit: hos autem Boetii liberos nunc Philosophia vocat consulares. Meminit etiam ingenii, quod in his etiam pueris, tantum erat, ut in his vel paterni videficeret ipsius Boetii, *vel aviti nimirum Symmachii specimen eluceret ingenii.* Quod demum dicitur, *in id ætatis pueris, modus est loquendi Tullio etiam familiaris:* Ita vivimus, inquit l. vi Epist., ep. 20, *et id ætatis jam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa nobis accidunt, fortiter ferrē debamus.*

³ *Cum igitur, etc.* Ex prædictis Philosophia concludit Boetium adhuc esse felicem; quasi dicat: cuiusque suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora, ille felix haberi potest: felix enim qui summo fruunt bono; quale esse videtur illud quod est ipsa vita cariora: si quidem vita retinendæ, ut pote præstantissimo bono præcipua est mortalibus cura. Atqui tibi Boetio suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora; sacer videlicet, uxor et liberi

incubuit, quando tenaces hærent ancoræ, quæ nec præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse patientur. Et hærent, inquam, precor: illis namque manentibus, utrumque res se habeant, ^h enatabimus. Sed ⁱ quantum decus (⁵) ornamens nostris decesserit, vides. Et illa, ^g promovimus, inquit, aliquantum j. ⁷ si te nondum totius tuæ sortis piget. Sed ⁸ delicias ^k tuas ferre non possum, qui abesse aliquid tuæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueraris. Quis est enim tam ^l composita felicitatis, ut non aliena ex parte cum status sui qualitate

INTERPREATIO

B ^g Ego Boetius.

^h Evadens.

ⁱ Philosophia. -

^j Aliquem fecimus progressum.

^k Mollitatem tuæ animi.

^l Perfectæ.

NOTÆ.

omni virtutum genere præstantissimi. Crediderim hæc verba, o te si tua bona cognoscas, non fuisse dicta sine memoria istorum Virgilii, *ut Æneid.*, v. 458:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas!

⁴ *Tempestas.*] Allegoria ipsi Ciceroni usitatissima: ubi nominata tempestale intelligi debet fortunæ sœuentis impetus, quod utroque homines videantur obrui: nominatis ancoris tenacibus, familiares constans, quod utrisque et præsens solamen, et futuri spes temporis adesse possit. Quamobrem sicut, manentibus ancoris, nautis remanet spes eternandi; sic, remanentibus prædictis familiaribus, Boetius meliorem sperare potest fortunam.

⁵ *Quantum decus ornamenti nostris decesserit.]* Amisso videlicet opibus dignitatibusque nostris.

⁶ *Promovimus aliquantum.*] Aliquem in tui consolatione profectum fecimus, inquit Philosophia: promovere enim aliquando idem quod proficere: ut apud Terent. in Hecyr., ab ibo hinc; præsens quando promovo parum.

⁷ *Si te mondum totius tuæ sortis piget.]* Si nondum te omnino infelicem putas: differant pudet et piget; quod prius turpitudinem, posterius noxam rei videatur potius significare: unde Cicero pro Dom., *me non solam piget stultitiae meæ, sed etiam pudet.*

⁸ *Delicias.*] Hoc est, animi mollitatem. Deliciae enim ab eo videntur dictæ, quod animus his alliciatur, di- cuntur enim ab de et lacio, traho: inde lactat, ille- cat, delectat, oblectat, allicit, illicit, elicit. Sic Lucret. lib. v:

Quæ lacere in fraudem possent vinctosque tenerent.

Unde forte nostrum Gallicum lacer, un lacet. Hinc quod. animus qualibet perturbatione, sed amore præserit et volupite alliciatur, propterea qualibet perturbatio, sed ancor præserit et voluptas deliciae vocantur: quo fit ut deliciae modo in bonam, modo in malam partem accipiuntur: sicut ergo mollities corporis in hoc versatur, quod illud facile possit in quemque locum versari; sic delicatus dicitur ille animus, qui contrariae affectioni obnoxius undique potest facile flecti: qualis Philosophia videtur Boetius, utpote qui abesse aliquid suæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueratur.

^{1 a} rixetur? ^{2 b} Anxia (10) enim res est humanorum conditio bonorum, et quæ vel nunquam tota proveniat, vel nunquam perpetua subsistat. ^{3 c} Huic census exuberat, sed est pudor degener sanguis. ^{4 d} Hunc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus, esse mallet ignotus. ^{5 e} Ille ^f otroque circumfluus, vitam cælibem deflet. ^{6 g} Ille nuptis

INTERPRETATIO.

^a Disceptet.^b Acerba.^c Unus opibus abundat, sed eum pudet suæ ignobilis.A felix; orbus liberis, alieno ^f censum nutrit heredi.¹²² ⁷ Alius prole letatus, filii, filiæve ^g delictis moestus illacrymat. Idicirco nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat; in est enim singulis, quod inexpertus ignoret, expertus exhorreat: Adde quod felicissimi cuiusqne delicatissimus sensus est, et, nisi ⁸ ad^d Alter nobilis est, sed paupertate premitur.^e Tertius et dives et nobilis se conjugé carere dolet.^f Opes parat.^g Virtutis.

NOTE.

¹ Rixetur.] *Disceptet.* Rixa, lis est sive contentio inter duos plures homines, quorum alter repetit quod alter reddere renuit: quare nisi lux divina affulget, in omni hominum genere perpetuae sunt rixa: quod homo et status ejus cen quadam partes ita opponantur, ut ille homo quedam videatur a suo statu reperire, quæ status hic renuit reddere: nemo hic ex omni parte beatus.

² Anxia res est humanorum conditio bonorum.] Anxiaria dicitur illud quo sollicitudine moesta premit: anxiū enim dicitur ab *ango*: hoc a Græco ἔγχοι *suffoco*, *constringo*, primum quidem fauces, deinde mentem: hinc *angustus* et *angustia*, cum quis tautis difficultatibus premitur, ut quo se vertere debeat, ignoret. Atqui humonorum conditio bonorum sollicitudine moesta anxiū premit: quod enim humana hec conditio aut nunquam absoluta fuerit, aut nunquam perennis, semper locum relinquit aut appetendæ absentium honorum adiectionis, aut timenda præsentium jacturæ: unde animi anxietas: ut pluribus exemplis deinceps confirmabat Philosophia.

³ Huic census exuberat.] Primum exemplum est de dvitibus, iis scilicet, quibus, quod hi opibus abundant, *census* dicitur *exuberare*. *Census* enim a censendo dictas opes significat: unde Claudio. carm. 17, v. 231:

Addictoque hominum cumentararia censu

Exuberare autem abundare est, quasi extra ubera profluere. Sic Virgil. i Georg., v. 191:

At si luxuria foliorum exuberat umbræ.

Et Georg. ii, v. 316 :

Nec requies quin aut pomis exuberet annus,
Aut feta pecorum.

Atqui ejusmodi divites in hoc sibi videntur infelices, quod quibus sanguine conjuncti sunt, hi nobiles non sunt: *sed est pudor degener sanguis*.

⁴ Hunc nobilitas notum facit.] Secundum exemplum est de nobilibus viris: hic autem Philosophia videtur vim facere in verbo, dum dicit, *nobilitas notum facit*; *nobilis* enim a *notum*, sicut a *motum* *mobilis* dicitur, ut nobilis sit, quasi nominis claritate notus. Atqui et his nobilibus sua esse potest paupertas supplicium: *angustia rei familiaris inclusus, esse mallet nobilis quidam ignotus*: optime autem paupertas vocatur *angustia rei familiaris*: Nam sicut dives suis palatiis, agris, vitibus, nummis, armentis hominibusque subdiuis, quibus veluti circumfunditur, eo auctoritatis potestatisque videtur dilatatus, ut se facile credat inexpugnabilem, juxta illud Proverb. viii: *Substantia dvitis urbs roboris ejus*; sic pauper sua taberna, agelio, viticula, et puerorum sarcina veluti obrutus coangustatur: hinc Horatius carm. i. iii, od. 2, pauperiem vocat *angustum*:

Augustam, amici, pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat.

⁵ Ille utroque circumfluus.] Tertium exemplum est de iis qui pariter divites sunt et nobiles; sed qui in

hoc se putant infelices, quod vitam ducant conjugii expertem: *vitam cælibem deflent*: vita enim conjugii expers vocatur *celestis*: forte quia celesti similis.

⁶ Ille nuptis felix.] Quartum exemplum est de eo qui uxore felix est: quod prædictis *nuptiis* optimè significatur: quamvis enim *nuptiae* non sint sine utroque conjugi, melius tamen *nuptiae* dicuntur de uxori quam de marito: quod cum illa sposa deduceretur ad maritum, faciem flameo nubaret sive veleret: hinc *nuptia*, *connubium*, etc. Magna porro felicitas mariti, cuius est optima uxor: donum celeste est. Proverb. xix: *Domus et dvitix dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens*. At felicitas haec sèpius orbitate turbatur: *orbis liberis, atioco censum nutrit heredi*: Seneca in *Hippolyto*, v. 1248:

O triste fractis orbitas anuis malum!

Heres ab *hero* dictus, quasi si sit bonorum dominus, apud jurisperitos duplicitis est generis: nempe suus et externus. *Sui heredes*, ut dicitor Inst. l. ii, tit. C 19, § 2, *ideo appellantur quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quoddammodo domini existimantur, veluti filius, filia, nepos, neptive et filio, et deinceps ceteri liberi*. Extranei vero, qui hic vocantur alieni heredes dicuntur *ceteri*, ait Vinnius, *qui non sunt sui et domestici*. At quantum homo se suosque amans suis heredibus latetur, tantumdem de *extraneis* sive alienis afflictatur. Ecclesiaste iv: *Considerans reperi et aliarn vanitatem sub sole. Unus est et secundum non habet, non filium, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiatur oculi ejus dvitiiis, nec recognit dicens: cui labore et fraudo animam meam bonis: in hoc quoque vanitas est et afflictio pessima*.

⁷ Alius prole letatus.] Quintum exemplum est de eo qui prole nata lætatur. Quod homo ad Dei imaginem conditus aeternitatem appetat, quodque banc in terris assequi non valeat, hinc fit ut parentes uteisque orta prole, veluti magna sui parenti olim successura lætetur: Joan. xvi: *Mulier non meminit pressuræ proper gaudium, quia natus est homo in mundum*. At quanta letitia parentes perfunduntur natis liberis iisdemque virtutem colentibus, tanta iidem afficiuntur tristitia, si hos liberos videntur vitis indolore: parentis *filius filiæve delictis mastus illacrymat*: ut nunc dicitur: Proverb. x: *Filius sapiens testificat patrem: filius vero stultus mæstia est matris suæ*. Nimurum quod liberi videantur sanior perenniorque parentum pars, hos parentes optant semetipsis meliores.

⁸ Ad nutum.] *Ad voluntatem*. Nutus a nuendo sive movendo dictus proprie motum corporis significat: sic movendo caput oculosve dicimus *annuere* et *abnuere* vel *renuere*. Quoniam vero ille corporis nostri motus nostram voluntatem consuevit indicare; hinc factum est, ut signo pro re significata accepto, nutus non modo humanam, sed divinam quoque voluntatem significaverit: ex quo etiam *numen ipsam Dei voluntatem notat*, ut apud Virg. xi Aen., v. 336:

Nomine divum
In flamas et in arma feror.

^a nutum cuncta (5) ¹ suppetant, ² b omissis ad- versitatis insolens, minimi quibusque proster- nitur, ^c adeo peregrina sunt, quae fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. **123** ³ Quam multos esse ^d conjectas, qui sese ^e celo proximos arbitrentur, si de fortunæ tuae reliquiis pars eis minima contingat? Hic ipse locus, quem tu exsilio vocas, incolentibus patria est. Adeo nihil est miserum, nisi cum putes ^f: contraque ⁴ beata g sors omnis est æquanimitate (5) tolerantis. Quis est illus tam felix, qui cum ⁵ h dederit impatiens?

^a Ad arbitrium omnia adsint.

^b Nulli adversitati assuetus.

^c Usque adeo parva.

^d Non dubitas.

^e Beatos.

^f Aliquid in eo esse miseriæ.

et versu 777:

Non haec sine numine divum
Eveniunt.

¹ *Suppetant.] Adsint*: quia enim quod petitur, id saepius imperatur, usus obtinuit, ut *suppetere* idem ait quod *adesse*, quasi petendo imperatum. *Hinc suppetiae*, quas sibi suppetere rebus adversis perlicitantes expectunt.

² *Omnis adversitatis insolens.] Nulli adversitati assuetus. Insolens enim quasi non solens*: solens autem est dicitur qui id in quo totas est facit, quasi in solo unoque hoc negotio versatus: quare *insolens adversitatis* is est qui adversitati non est assuefactus. Atque hic, ut nunc additur *minimi quibusque prosternitur* adversitatibus; quod mens ejus his motibus non assueta, minimo turbetur: ut enim ab *assuetis* non sit, sic ab *insuetis fit passio*: quemadmodum loquantur philosophi: *usque adeo peregrina sunt quae fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt*. Summa arithmetica est universitas quedam quae ex pluribus minoribus addendo conlicetur, aut ex qua minorum subtrahendo quedam restat: quamobrem *summa beatitudinis* hic nihil est aliud quam beatitudinis fastigium, *le comble du bonheur*.

³ *Quam multos.] Sextum exemplum est de ipso Boetio, de cuius fortuæ reliquiis si pars minima pluribus aliis hominibus continget, hi felices, sese celo proximos arbitrentur: cum tamen ipse Boetius sese putet infelicem.*

⁴ *Beatus homo cuius mens cogitando ita constans est, ut instar libræ aequalis ponderibus firmata nec ergutur prosperis, nec adversis deprimitur. Sed homo ille rarus est in terris: nam quis est ille tam felix, qui cum*

⁵ *Dederit impatiens manus.] Impatiens vincit se passus fuerit: si loquitur Tullius de Amic. : Atque, inquit, ad extremum dat manus, vincit se patitur: nimurum cum manibus præserum homo sese tueri soleat, ubi primum intelligitur victas manus dedisse, hic intelligitur victus.*

⁶ *Statum suum mutare non optet.] Instar hominis agri, qui cujuslibet situs impatiens, partes se vertit in omnes.*

⁷ *Quam multis amaritudinibus, etc.] Jam monui- mus, mentem humanam veluti medianam inter Deum humanumque corpus, quatenus est opus Dei et forma hujus corporis, et a Deo et a corpore humano commoveri: hinc autem putamus oriri amaritudinem et dulcedinem humanæ felicitatis; dulcedinem quidem a Deo commovente, amaritudinem vero a corpore: quare cum homo quandiu perseverat, ab ultraque hac causa afficiatur: idecirco nihil homini dulce est nisi*

A statum suum mutare non optet?⁷ Quam multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est! quo si etiam fruenti jucunda esse videatur, tamen, quo minus, cum velit, abeat, retineri non possit. **124** ⁸ Liquet igitur quam sit mortalium rerum misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat. ⁹ Quid igitur, o mortales, extra petitis intra¹ vos positam felicitatem? Error vos insciaque confundit. Ostendam breviter tibi^j summae cardinem felicitatis. (5) ¹⁰ Estne aliquid tibi^k te ipso pretiosius? ¹¹ Nihil, inquires. ¹² Igitur si

INTERPRETATIO.

^g *Felix quælibet conditio, si æquo animo feratur.*

^h *Putaverit impatibilem.*

ⁱ *Vestram mentem.*

B ^j O Boeti.

^k *Tua mente.*

NOTÆ.

cum amaro conjunctum: quamobrem de quacunque corporis voluptate dici potest quod Lucretius de amore dixit l. iv :

Eximia veste, et victu, convivia, iudi.

Pocula crebra, unguenta, corona, serta parantur:

Nequidquam: quoniam medio de fonte leporum

Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Quis ipsa etiama dulcedo in hoc amara, quod invito ipso homine, qui illa affici videtur, abeat irrevocabilis; nec retineri possit ad nutum, quo minus abeat: ut hic dicatur.

⁸ *Liquet igitur, etc.] Philosophia ex prædictis exemplis concludit, quod probandum suscepatur a nota f8, felicitatem hominum praesentem nec adeo absolutam esse, ut non anxios tota delectet, nec adeo perennem, ut apud æquanimos perpetua perdure. Jam ipsa Philosophia ad id, unde digressa fuerat, reversa ipsum Boetii animum considerabit.*

⁹ *Quid igitur, etc.] IV. Philosophia commendat animum Boetii, atque primum mortalia frustra extra se petere, ut in amicis, uxore, liberis, uno verbo in corpore quam habent intra se, videlicet in mente, positum felicitatem: deinde addit eosdem mortales error insciaque confundi: quod nimurum extra se querant, quam intra se habent, felicitatem: ubi notandum errorem et insciatum differre cum in aliis, tum in hoc quod error omnis ab insciata oriatur, ita ut possit esse insciata sine errore, sed non error sine insciata: postea promittit se ostensurum Boetio summae cardinem felicitatis; sive id in quo præcipue versetur summa felicitas: quod enim cardo sit, in quo janua veritur, in nro est, ut id in quo negotium aliquod vertitur, vocetur cardo. Virgil. i Aeneid., v. 676:*

Haud tanto cessabit cardine rerum.

^D ¹⁰ *Estne aliquid tibi teipso pretiosius?] Quanquam Boetius, ut quilibet aliis homo, corpore constet et mente conjunctis, nihilominus relicto corpore Philosophia Boetium ad unam mentis sue considerationem revocat, quasi ad primum beatitudinis, quam querit, fontem: idque vocat totum Boetium: *Tibi teipso*: sicut Apostolus Roman. vii: *Infelix homo*, inquit, *quis me liberabit de corpore mortis hujus?* *Estne igitur*, inquit Philosophia Boetio, *aliquid tibi teipso pretiosius?**

¹¹ *Nihil.] Inquit Boetius: quidquid enim divinitus factum naturali lumine novi, id aut mea mens est, aut corpus quod vulgo dicitur materia: sed mea mens vel ex ipso, est corpore sive materia pretiosior, quod materiam hanc, a qua ipsa cogitari nequit, cogitet ipsamque ad arbitrium huc illucque, sapientius cogitando, verset.*

¹² *Igitur si tui compos fueris.] Si tuae mentis tantam*

^a tui compos fueris, ¹ possidebis ² quod nec tu amittere unquam velis, ¹²⁵ ³ nec fortuna possit auferre. ⁴ Atque ut agnoscas in his fortuitis rebus beatitudinem constare non posse, sic collige: ⁵ Si beatitudo est summum naturæ bonum ^b a ratione degentis, nec illud est summum bonum, quod eripi ullo modo potest; quoniam præcellit id quod (3) nequeat auferri: manifestum est quod ^c ad beatitudinem percipiendam fortunæ instabilitas aspirare non possit. ^d Ad hæc, ^e quem caduca ista felicitalia vehit, vel scit eam, vel nescit esse mutabilem. Si nescit, quænam beata sors esse potest ignorantiae cœcitate? Si scit, metuat necessitate est, ne amittat quod amitti posse non dubitat: quare continuus (10) timor non sinit esse felicem. An ^f vel si amiserit, negligendum putat? sic quoque pereire bonum est, quod sequo animo feratur amissum. ¹²⁶ ⁷ Et quoniam

A tu idem es, cui persuasum atque insitum permultis demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales: cumque clarum sit, fortuitam felicitatem corporis morte finiri: dubitari nequit, ^g si hæc auferre beatitudinem potest, quin omne mortalium (5) genus in miseriam, mortis fine, labatur. Quod si multos scimus beatitudinis fructum non morte solum, verum etiam doloribus supplicisque quæsisse, quoniam modo præsens vita facere beatos potest, quæ miseros transacta non efficit?

127 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, exemplo ædium, quæ perennes non sunt, si aut sublimiores, ventis percutiantur, aut depressiores, arenis immergantur, docet pari prudentia et summas et infimas conditiones homini esse fugiendas, ut quietus tutusque vival.*

Quisquis volet perennem

INTERPRETATIO,

^f Etiamsi.

^g Mors.

Quicunque optat tutus locare domum perpetuam, quicunque studet constans, et non disjici flaminibus stre-

NOTE.

de priori, sed tantum do posteriori summo bono, quippe quod dicitur *naturæ ratione degentis*, hoc est mentis humanae modus.

⁵ Si beatitudo, etc.] Primum argumentum, quod potest sic proponi. Quod bonum eripi potest, hoc est, invito eo cuius est, amitti, illud non est summum bonum; ne quidem in genere modi: quandoquidem in hoc ipso genere melius est illud quod eripi non potest. Atqui omne fortunæ bonum eripi potest: propterea evim fortuna instabilis est. Contra vero bonum mentis cuiusmodi est virtus, non potest eripi, hoc est, invito eo cuius est, amitti.

⁶ Ad hæc.] Secundum argumentum, quod potest sic insitum. Quicunque, fortuna dante, felix habetur, hic vel scit vel nescit, se invito, hanc fortunæ felicitatem esse mutabilem; sed quovis modo se habeat, revera felix non erit: si enim nescit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, hic versabitur in ignorantia cœcitate, qua stante nulla *beata sors* esse potest. At si scit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, idem hanc felicitatem aut timebit amittendam, aut dolebit; aut saltē neglet amissam, sed ut timor, sic dolor non sinit esse felicem, nec magni faciendum, quod a quo animo feratur amissum.

⁷ Et quoniam, etc.] Tertium argumentum quod sic dispōni potest. Quæcumque felicitas morte finiri potest, hæc non nisi nomine tenus felicitas est: si quidem felicitas vera, non secus ac ipsa mens humana, cuius est, quamque ut *insitum* sic *multis demonstrationibus persuasum est esse immortalem*, immortalis esse debet. Atqui felicitas fortuna, ut pote quæ corporis est, morte finiri potest: unde plures alterius beatitudinis *fūctum*, non morte solum, verum etiam doloribus supplicieisque quererunt; idque eo potius quod vita hæc felicitas vera fuerit, necesse est, ut mors, quæ est hujus felicitis vita privatio, vera miseria habeatur.

* Carmen constans dupli genere versuum alterorum, quorum prior *Anacreontius* post primum pedem, qui potest esse vel iambus, vel spondeus, vel etiam anapæstus, duos iambos habet cum syllaba superstite; posterior *Pherecratius* spondeum, dactylum, et spondeum: exigitur tamen versus octavus, cuius primus pes est anapæstus.

1. Perennem sedem.] *Domum per annos plures du-*

^a Tuæ mentis.

^b Mentis ratione præditæ.

^c Fortuna inconstans esse non possit beatitudo.

^d Præterea.

^e Qui hac felicitate mortali afficitur, hic.

habueris et notionem et potestatem, ut illa notione ductus haec potestate nunquam abutaris: *compos* enim et *impot*s dicuntur *a potis*: unde dicimus *compotem* et *impotem*: sicut ratiocinatur Varro: *potis* autem dicitur vel a *patoe* quod pateat illi quidquid velit, vel a Dorica prepositione *pro*: *juxta*, *quod* quæ *juxta* nos sunt, in nostra censemur potestate, ut placet Vossio: nam, inquit Servius ad ecl. 9 Virg., *Quomodo victores dicimus voti compotes, qui quod volunt faciant; sic victos e contrario vocamus impotes, qui non possunt facere quod volunt.*

¹ Possidebis.] In tua potestate erit.

² Quod nec tu amittere unquam velis.] Crescente enim tuae mentis adeoque tuae originis notione, crescit et tuus in tuam mentem tuamque originem amor: cum exteriora bona tanto minus amentur, quanto magis cognoscuntur.

³ Nec fortuna possit auferre.] Mens enim tua tuaque proinde cogitatio ita sunt tui juris, nihil ut in cas inconstans fortuna possit. Potest quidem fortuna quam jactat suam felicitatem tibi optandum proponere: sed persuadendo te fallere non potest nisi volenter: non prius autem id volueris, quam inmemor tuae mentis ejusque originis, specie caducorum bonorum veluti obsecratus fueris.

⁴ Atque ut agnoscas, etc.] Philosophia tandem, proposita mente humana bonisque externis, quibusdam argumentis probat veram felicitatem in mente potius quam in cæteris bonis versari: quæ quidem argumenta ut percipiuntur, notandum apud philosophos morales summum bonum duplices esse generis: aliud quidem in genere rei: aliud in genere modi. Prius est res summe perfecta: unde nihil est aliud quam Deus: quare propheta rex psal. cxliii descriptione facta potentum, quorum filii, inquit, *sicut novelle plantationes in juventute sua; filii compositæ, circumornatae sicut similitudo templi: promptuaria plena eructantia ex hoc in illud; oves fetosæ abundantes in egressis suis; boves crassæ; in quorum plateis non est ruina maceria, neque transitus neque clamor; quos denique beatos dixerunt, addit: Beatus populus cuius Dominus Deus ejus.* Posterior vero, quod aliter vocatur *felicitas* sive *beatitudo*, nobis videtur posse diligiri cogitatio mentis Deo constantier adhaerentis: quod huic solum cogitationi convenire possit, quidquid naturali lumine cognoscitur convenire felicitati: sicut fusius alibi probavimus. Hic autem non agitur

Cautus ponere sedem,
128 Stabilisque, nec sonori
 Sterni flatibus euri,
 5 Et fluctibus minantem
 Curat spernere pontum;
 Montis cacumen alti,
 Bibulas vitet arenas.
 Illud protervus austus.

A 10 Totius viribus urget;
129 Haec pendulum solutæ
 Pondus ferre recusant.
 Fugiens periculosam
 Sortem sedis amœnæ,
 15 Humili domum memento
 Certus figere saxo.
 Quamvis tonet ruinis

INTERPRETATIO.

pentis euri, et temnere mare exundans veluti intentans ruinam suis astibus, ille pariter fugiat verticem montis elati, et arenas bibaces. Auster impetus omni contatu vexat illum verticem: haec vero arenæ disjunctæ

renunt portare onus suspensum. Sic tu vitans even-tum incertum conditionis, ut videtur, grata, recognita stabili fundare ædem petra depressa. Tum licet ventus reboet, turbans maria naufragias, tu abditus mun-

raturam: sedes enim apud Latinos auctores, præser-tini poetas, significat domum: perenne vero a plurimis annis, per quos durat, dicitur: hinc perennare idem quod diu perseverare: hinc Anna Perenna, cui veteres tunc faciebant, ut annare perennareque com-mode liceret, auctore Ovidio in Fast.

2. Cautus.] Tatus: nam cautus a cavere: cavere au-tem judicio Varronis a cavo; quod prisci illi, inquit Pontanus, qui Lutium etiam ante Aborigines tenuere plerique in cavernis habitabant, quæ a cavando essent dictæ; iis autem et astus cavebant et frigora, plerique etiam alia incommoda, in illisque se et sua cautius tubabantur: hinc cavere, cautio, cautus a jurisconsultis diciuntur de iis, quibus divitiae tutæ flunt et securæ. Quoniam vero vir prudens, cogitationibus suis veluti prospiciens, se suaque tuerit, idcirco cautus, catus-que vocari solet. Horat. de Arte:

An omnes

Visuros peccata puem mea, tutus et extra
 Spem venia caurus? Vitavi denique culpam.

Et lib. I carm., od. 10 :

Mercuri facuade nepos Atlantis,
 Qui feros cultus bonum recentum
 Voce formasti catus, et decoræ
 More palæstra.

3. Stabilisque.] Immotus et constans, suis videlicet, sedibus. Cum autem corpus quiete semel donatum æternum quiescat, donec ab alio de sua quiete dimoveat, ideo duobus duxat modis dominus fundata potest ruere: primum quidem motu sensili corporum incurrentium v. g. vento: deinde proprio pondere, fluentibus scilicet nisi quibus domus niti videbatur, fundamentis: Hinc nunc fit mentio ventorum, fluctuum marinorum, cacuminis montis, et bibularum arenarum.

4. Flatibus euri.] Eurus, inquit Agellius, ventus est ab oriente verno, id est æquinoctiali veniens. Latinis dicitur subsolanus. Hic non abs re dicitur sonorus: quod enim vehementiori impetu feratur, solutum aeris ab ortu ad occasum fluentis cursum secutus, propterea sunum ingentem edit. Unde Virgil. II Georg., v. 44 :

Quos animosi euri assidue franguntque feruntque.

6. Pontum.] Pontus generatim quodlibet mare, speciatim Euxinum: forte quia utrumque plenum laboris: πόνος enim labor potuit esse origo τοῦ πόνου: quidquid sit.

7. Montis cacumen alti.] Cacumen, vertex est cum arborum tum montium: quod plures ejusmodi corporum partes surgendo in unum cacumen coeant: cacumen autem nunc dicitur montis alti: quia quo mons altior est, eo predictis ventorum flatibus magis impellitur, adeoque domus hic fundata ruine magis foret obnoxia.

8. Bibulas vitet arenas.] Quæ videlicet aquas sorbere possint: quod enim his arenis intercipiatur aer vel

NOTÆ.

C quodlibet aliud corpus quod aquæ subeunt, ut pote graviori, locum cedat, propterea si arenis istis implicantur aedificia ipsis aquis longe graviora, eadem aedificia fatiscentibus fundamentis statim corrident. Lucretius, I. ii, arenam dixit *bibulam*,

Littoris incurvi bibulam lavit æquor arenam.

9. *Illud protervus austus urget.* Illud montis cacumen austus impedit. Austus est ventus ex plaga coeli meridianæ flans. Quod autem austus ex terris in sublimè sæpius flet, quemadmodum boreas oppositus e contrario ex sublimi in terras; idcirco austus rectum iter, quoad potest, insistens in summis montium verticibus sæpius videtur incurrire: et propterea nunc appellatur *protervus* a *proterendo*, quia altiora corpora sibi objecta solet proterere. Séneca in Agam., V. 90 :

Nubibus ipsis
 Inserta caput turris pluvio
 Vapulat austro: densasque nemus
 Spargens umbras annosa videt
 Robora frangi.

11. *Haec pendulum solutæ pondus ferre recusant.* Haec arenæ a se invicem disjunctæ impositum pondus non possunt sustinere. Nimirum sicut libra, duæ sunt lance alterius sic mobiles, ut si altera graviori pondere onusta deorsum deprimitur: altera sursum attollatur necesse sit: ita in terra, aqua et aere quem spiramus, corpora adeo sese sustinent æquatis ponderebus, ut si alterum fuerit gravius, id propendeat, altero depressu: sicut infiniti exemplis demonstrari posset. Ades autem arenis impositæ longe graviores sunt eo liquore, quo interposito arena mollescit.

Hoc eodem exemplo usus est Christus Dominus Math. vii; Omnis, inquit, qui audit verba mea haec et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: et descendit pluvia et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit rima illius magna.

13. *Fugiens periculosam sortem sedis amœnæ.* Haud aliter qui vitare cupit eventum incertum conditionis, quæ videtur jucunda: Sors quippe, inquit Tulius I. ii de Divin., idem propendebat quid micare, quod talos jaceret, quod tesseras: in quibus temeritas et casus, non ratio et consilium valet. Hinc sortilegi dicebantur, qui ductis, pueri manibus, sortibus praedicerent futura. Hinc etiam quod in unam vel oppositam partem flecti potest incertum, illud sors dici consuevit: hujusmodi autem est sedes amœna, quam idcirco Philosophia hic vocat *periculosam*.

15. *Humili domum memento certus figere saxo.* Loca domum in sazo humili: in sazo quidem, ut firmo domus nitatur fundamento. humili vero, ut tempore statibus minus sit obnoxia.

17. *Quamvis tonet ruinis miscens æquora ventus.* Ventus tonat, cum tonitruo simili magnum excitat somitum. Miscet autem æquora ruinis, cum naufragus naves cæteraque corpora mari imposita prosternit.

Miscens aequora ventus,
Tu conditus quieti
20 Felix robore valli,
¶30 Duces serenus ævum,
Ridens aetheris iras.

¶31 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia jam validioribus utens argumentis probat, generatim dvitias, speciatim pecuniam, gemmas, agros, vestes, famulos cæteraque id genus, quamvis constarent, mentis humana bona non esse, sed potius mala, quibus quanto cupidius eadem mens fruatur, tanto minus felix est.*

Sed quoniam rationum jam in te mearum fomenta^a descendunt, paulo validioribus utendum puto. ¹ Age enim, si jam ² caduca et ³ b momentaria fortunæ dona non essent, quid in eis est, quod aut vestrum

A unquam fieri queat, aut non perspectum consideratumque (⁵) e vilescat? ⁴ Divitiae vel vestri ^d, vel sui natura pretiosæ sunt? **¶32** Quid eorum ^e potius, ⁵ aurumne, an vis congestæ pecuniae? Atqui hæc effundendo magis, quam coacervando melius nient: siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas facit. Quod si manere apud quemquam non potest, quod transfertur in alterum: tunc est pretiosa (⁵) pecunia, cum translatâ in alios, largiendi usu desinit possideri. At eadem si ^f apud unum, quanta est ubique gentium, congeratur, cæteros sui inopes fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum; vestra vero dvitiae, nisi commixtæ, in plurimis transire non possunt. Quod cum factum est, pauperes necesse est faciant (¹⁰), quos reliquunt. O

INTERPRETATIO.

mine constantis aggeris, cris beatus, contemptisque cali furoribus, ages vitam tranquillam.

B ^c Sordescat.
^d O homines.
^e Pretiosas.
^f Tanta.

^a Menter subeunt.

^b Fluxa.

NOTÆ.

19. *Conditus.*] *Absconditus*: quemadmodum Virgil. i Georg., v. 441:

Ita ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem.

20. *Felix robore.*] Robur quamcumque corporis fortitudinem significat: unde quod quercus silvestris inter cæteras arbores fortissima videatur, idcirco haec robur appellatur.

20. *Valli quieti.*] Vallum murus est e terra ad fossas oram agrestis, crebris sudibus sive palis munitus: quamobrem duas sunt valli partes, nempe agger sive terra, et palii sive sudes, quare vallum quietum est.

21. *Duces serenus ævum ridens aetheris iras.*] Vitam ducas tranquillam contempto cœli impetu. Ævum enim significat vitam, nt apud Virg. iv Georg., v. 206:

Ergo ipsas quamvis angustos terminos ævi

Exciptat.

Et ira, quippe quam insolitus corporis motus comitari solet, non raro violentos non solum hominis, sed et bestiarum, imo etiam inanimatorum corporum motus significat.

Et hoc etiam exemplo usus est Christus, prædicto cap. vii Matth... Omnis, inquit, qui audit verba mea et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui adificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt fluminī, et flaverunt venti, et irrurunt in dominum illam, et non ceculit: fundata enim erat supra petram.

¹ *Age.*] Age adverbium dici solet: sed nobis videatur imperativum verbi ago: non secus atque *fuc* verbi facio: propterea si omni tantum loquamur, dicimus, age; si pluribus, agite: hicce vox hac exhortamur auditorem ad cogitandum, loquendum, aut faciendum. Ad cogitandum quidem ut apud Virgil. Georg. iii, v. 24:

Te sine uif altum mens inchoat; en age segnes
Runpe moras.

Ad loquendum: ut Æneid. vi, v. 343:

Die age: namque mihi faltax hand ante repertus.

Ad faciendum: ut Georg. i, v. 63:

Ergo age terræ

Pingue sotum primis exemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri.

² *Caduca.*] *Caducum a cadendo dictum*: unde id significat, quod aut lapsum est, aut labitur, aut lapsurum est. Sic Virgil. Æn. vi, v. 481, de lapsu,

Belloque caduci

Dardanidæ.

Georg. i, v. 368, de labente,

Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas.

Et Æn. x, v. 622, de lapsuro,

Si more præsentis leti tempusque caduco

Oratur juveni.

³ *Momentaria.*] *Fluxa*: hac voce utitur S. Ambrosius: sed eadem non potui invenire apud Latinos auctores, quos vocant *classicos*.

⁴ *Divitiae vel vestri. vel sui natura pretiosæ?*] I.

C *Philosophia probat generatim dvitias non esse aliqdum mentis humanae bonum, non solum quod omne fortuorū bonum, cuiusmodi sunt dvitiae, extra mentem est attentiusque consideratum sordescit, ut jam dicit; sed etiam quod nullæ dvitiae pretiosæ sunt. Pretiosas ergo nobis id dicitur; quod in nostra existimatione versatur: hac enim nostra existimatione fit, ut illius comparandi causa, quod a nobis poscitur, premium solvamus: unde pretiosum dictum est. Duoibus autem modis aliquid versari potest in nostra existimatione, pro duplici modo, quo sese habere possunt idæ, ex quibus veluti ex quadam materia illa existimatio, ut pote judicium, constat. Primum quidem propter *sui naturam*: quando scilicet prædictæ idæ ita clarae sunt et distinctæ, nihil ut involvant præter id quod a rebus cogitationi subjectis, ut pote earundem causis, accepnerunt. Deinde vero propter *vestri*, o hoc ines, *naturam*: cum videlicet illæ idæ, præter id quod a rebus cogitationi objectis habent, ipsum judicantis præjudicium involvunt. Optime igitur Philosophia querit an dvitiae pretiosæ sint *vestri*, *vel sui natura*; tum pro comperto ponens dvitias *sui natura pretiosas* in numero honorum non esse, sequenti pecunioæ, gemmarum, agrorum, vestimentum, et famulorum enumeratione probat easdem dvitias nequidem *vestri natura pretiosas* inter bona esse recensendas.*

⁵ *Aurumne, an vis congestæ pecuniae?*] II. *Philosophia speciatim dictura, de quibusdam dvitiarum generibus, minime de pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, incipit a pecunia: quam idcirco dicit non haberis posse pretiosam, quod nec diffundi possit, juxta ejus institutum, quin largiendi usu desinet possideri ipsum dantem panperet: nec congeri avaritia, quin cæteros sui inopes faciat, in hoc ipsa voce, rerum omnium tenacissima, tenuior, cum vox tota pariter multorum replet auditum; nec mirum: quandoqui-*

igitur angustas, inopesque divitias, qua nec habere totas pluribus licet, et ad quemlibet sine cæterorum paupertate non veniunt! **I.33.**¹ An gemmarum fulgor oculos trahit? Sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum: quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu atque membrorum compage, quod animatæ rationabilique (**5**) naturæ pulchrum esse jure videatur? quæ tametsi conditoris opera, suique distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatae, admirationem vestram nullo modo merebantur.² An vos agrorum pulchritudo delectat? Quid ni?³ Est enim pulcherrimi operis pulchra portio. Sie quandam sereni maris facie (**10**) gaudemus: sic cœlum, sidera, solem, lunamque miramur. Num te horum aliquid attingit?⁴ num audes alienus talium splendore gloriari? An vernis floribus ipse distinguueris! aut tua in æstivis fructus intumescit ubertas? Quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona pro tui amplexaris? Nunquam tua faciet esse

A fortuna, quæ a te (**15**) natura rerum fecit aliena. Terrarum quidem fructus, animantium procul dubio dehentur alimentis. Sed si, quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ affluentiam petis. Paucis enim minimisque natura contenta est: cuius satietatem si superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiet, aut noxiū. **I.34.** Jam vero⁵ pulchrum variis fulgere vestibus putas? quarum si grata intuitu⁶ species est, aut materiæ naturam, aut ingenium mirabor artificis.⁷ Au vero to longus ordo famulorum facit esse felicem? Qui si vitiōsi moribus sunt, perniciosa domus⁸ sarcina, et ipsi domino vehementer (**3**) inimica: si vero probi, quoniam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum, quæ in tui computas bonis, tuum esse bonum liquidio monstratur. Quibus si nihil inest appetendæ pulchritudinis, quid est, quod vel amissis doleas, vel læteris retentis? Quod si natura pulchra sunt, quid id tua refert (**10**)? Nam hæc per se a tuis quoque

INTERPRETATIO.

^a Dicit Boetius.^b Ait Philosophia.^c Forma.^d Onus.

NOTE.

dem vox, ut pote sonus, versatur in quodam tremore aeris, qui quod liquidis sit, ab uno homine loquente undique commoveri potest: pecunia autem est numerus ex ære primum, deinde ex auro argento confectus, quo statutus legibus res propter facilius commercium permuti possunt: licet autem plura corpora simul moveri possint, idem tamen corpus non potest pluribus simul locis circumscribi.

¹ An gemmarum fulgor oculos trahit?] III. Philosophia gemmas dicit menti humanae non debere esse pretiosas, quod lumen, quo gemmæ splendent, non sit hominum, sed illorum duntaxat affectio corporum, que cum inaniam sint, sic infra mentis humanae excellentiam collocata sunt, ut hominis admirationem nullo modo merebantur. Nimirum gemma est lapis qui, instar vitri pellucens, lumen ideo transmittit, quod ante liquatus fuerit, quam lapidesceret. Hinc si aliquid metalli, alterius corporis opaci, gemma adhuc liquefiantur infundatur, gemma pellucere minus apta coloratur: hinc suus est gemmarum sive pelluentium, sive reliquentium fulgor, quo oculi ita moventur, ut mens ipsa ad gemmas primum spectandas, deinde admirandas, et aliquando etiam amandas excitetur, donec exuta omni prejudicio, advertat hic nihil aliud esse quam motum, non solum ipsa mente, a qua cogitatur, inferiore: sed ipsi etiam corporum vita, quæ in perenni continuaaque motione versatur, longe postponendum.

² An vos agrorum pulchritudo delectat?] IV. Philosophia addit, neque etiam agros predictæ menti esse debere pretiosos: quia cum ager dicatur territorium, quod diligenter cultum fruges affert, ager pretiosus menti haberi nequit, nisi aut sua magnitudine, quatenus terminis longissimus circumscribitur; aut sua figura, quatenus tumoris expers, seu cylindro æquatus fuerit; aut suo motu, quatenus non modo fertilis, sed etiam fructuosus fuerit: *Agro bene culto,* inquit Tullius, *nil potest esse nec usu uberior,* nec specie ornatus. Atqui nullo ex his modis ager menti humanae pretiosus esse potest. Non sua magnitudine: nam *luna, sol, sidera, cœlum,* quæ tamen ipsi menti pretiosa non videntur, pulcherrimi operis portio sunt quolibet agro major. Non etiam sua figura plana:

siquidem mare: quod nihilominus tanto in pretio non est, dum tranquillum est et serenum, aquis æquali pondere libratis, non solum agro, sed quilibet alio corpore plano planius est: *quid enim tam planum videtur,* ait Tullius *ii Acad., quam mare?* ex quo etiam æquor illud poeta vocant. Non denique suo motu, sive florens, sive etiam fructuosus: quoniam flores fructusque agrorum extra hominem sunt; aut si horum pars quedam ipsum hominis corpus instar alimenti subeat, hæc tam parva esse debet, ut si naturæ satietatem superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiat, aut noxiū. Lucretius l. v:

Quod si quis vera vitam ratione gubernet
Divitiae grandes homini sunt, vivere parce,

Æquo aucto: neque enim est unquam peuria parvi.

³ Pulchrum variis fulgere vestibus.] V. Philosophia probat, neque etiam vestes menti nostræ habendas esse pretiosas; quod que vestum grata intuitu species est, hæc non ad nostram mentem, sed aut ad materiæ naturam, aut ad ingenium spectat artificis. Imo pulcherrima vestis ne a minima quidem febre te poterit liberare. Lucretius l. ii :

Nec calidæ cibis decadunt corpore febres,
Textilibus si in picturis, ostroque rubenti

Jactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.

⁴ An te longus ordo famulorum.] VI. Philosophia pariter demonstrat famulorum turbam prædictæ menti non esse pretiosam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretiosi sint, ut potius perniciosa domus sarcina, et domino vehementer inimica, quippe qui lege divina tenetur famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promovere. Hebr. xiii : *Ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animalibus reddituri.* Si vero probi: *Quoniam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur?* Quare Philosophia merito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis abundet. Horat. Carm. iv, od. 9 :

Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque calct paupcriem pati

opibus⁴ sequestrata placuissent. Neque enim id cireo sunt pretiosa, quod in tuas venere divitias: sed quoniam pretiosa videbantur, tuis ea divitiis anumerare maluisti. ¹³⁵ Quid autem^b tanto fortunae strepitu desideratis? ² Fugare, credo, indigentiam copia queritis. Atqui hoc vobis in contrarium cedit. ³ Pluribus quippe adminiculis opus est ad tuendam pretiosae^c supellectilis varietatem: verumque illud est, permultis eos indigere, qui (5) permulta possideant; contraque minimo^c, qui abundantiam suam naturae necessitate, ⁵ non amittat superfluitate metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis, atque insitum bonum, ut in externo, ac sepositis rebus bona vestra quereratis? ⁶ Sic rerum versa conditio

A est, ut^d divinum^d merito rationis animal, non aliter sibi splendere (¹⁰), nisi inanimatae supellectilis, possessione videatur? ¹³⁶ Et^e alia quidem suis contenta sunt: vos antem^e Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturae ornamenta captatis; nec intelligitis, quantum conditori vestro faciat injuriam.^f Ille genus humanum terrenis omnibus praestare voluit: vos dignitatem vestram (⁵) infra infima queque detruditis. Nam si omne cuiusque bonum, eo cuius est, constat esse pretiosum, cum vilissima rerum vestra bona esse judicatis, eisdem metiis posse vestra existimatione submittitis¹⁰ quod quidem haud immerito^f cadit. ¹¹ Humanæ quippe naturae ista conditio est, ut tum tantum cæteris re-

INTERPRETATIO.

^a Sejuncta.^b Fortunam tuam frequenter appellando tantoque concursu querendo.^c Indigere eos.^d Titulo.^e Homines.^f Contingit.

NOTÆ.

Pejusque leto flagitium timet,
Non ille pro caris amicis.

Aut patria timidus perire.

¹Sequestrato] *Sejuncta.* *Sequestratus* autem dicitur a *sequestro*, hoc a *sequester*, qui est arbiter inter utramque partem sic medius, ut neutrius præjudicio actus judicet: quemadmodum *Æn.* xi. v. 133:

Bis seruos pepigere dies et pace sequestra.

Sed vox ista, *sequestratus*, qua Arnobius, l. v. Adv. gent., et Cassiodorus, l. I Var., cap. 3, utuntur, purioris Latinitatis non videtur.

² *Fugare indigentiam copia queritis.*] Id unum prætexunt quicunque vehementiori prædictorum studio afficiuntur. Scilicet unusquisque homo sua tenitutis conscientia, pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, veluti totidem satellitibus circumdatus, his putat se posse ab omni hostium injurya liberari: sed fallitur:

³ *Pluribus quippe adminiculis opus est.* Adminiculum est auxilium, quod ad manum, sive præsto est: quod autem prædicta bona perpetuae sint corruptioni obnoxia, ideo quo plura possidemus, eo ad illa conservanda plura nobis ad manum esse debent auxilia.

⁴ *Supellectilis.*] Supellex proprie est ornamentum aulae, cuiusmodi sunt aulae, sedilia, linteae, vasa, exteraque domus utensilia, quod nimurum hæc pelliibus involuta, a militibus et forte etiam a legatis ad suos usus portarentur: hic autem supellectilis varietas est prædictorum honorum exterorum multitudine nomine partis ad totum translato.

⁵ *Non ambitus superfluitate.*] Non solum præsidii causa, ut dictum est, sed ambitu etiam prædictis divitiis studemus comparando, rati nimurum nos eo majorem de nobis existimationem in mente cæterorum hominum excitatueros, quo pluribus majoribus que ejusmodi bonis fruemur: atque id ex eo evidens est, quod, si arbitraremur fore ut a nullo unquam hominem videremur, nec gemmis, nec vestibus, nec utilis ejusmodi bonis ita inhibaremus.

⁶ *Sic rerum versa conditio.*] Mens quippe mea mihi corporis forma est, sed a Deo et propter ipsum Deum creata: quamobrem veluti media inter Deum conditorem, corpusque consors, ab utroque sic informatus, ut ab utroque in suas trahatur partes: sed heu! cum Deo unice diligendo vacare deberet, iufelici cum propriæ infirmitatis, tum perturbationis pondere ad corpus primum, deinde ad cætera corpori familiantia traditur, qua quidem in re homo, *divinum merito rationis animal*, cæteris rebus creatis insipientior, injuriam facere videtur et Deo et sibi.

Primum quidem homo est.

⁷ *Divinum merito rationis animal.*] Homo enim ut nemo nescit, constat ex mente et corpore] mutuo conjunctis: mens *ratio*; corpus *animal* non raro appellatur; sed mente homo similis est Deo: sicut statuit Genes. i. *Faciamus inquit Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: quatenus videlicet mens nostra res est, instar Dei, cogitans: unde homines, *Il Petri*, *divina consortes naturæ dicuntur*: propterea nunc homo vocatur *animal meritis* sive *titulus rationis divinum*. *Homines*, inquit Tullios de *Deorum immortalium quasi gentiles sunt, et divini generis appellantur et omnium animantium tenent principatum*. Deinde idem homo est cæteris rebus creatis insipientior: quodquidem.

⁸ *Alia quidem suis contenta sunt.*] Nam corpora inanimata, planta, bestia ipsa finibus sibi divinitus prescriptis ita continentur, ut nec pecunia, nec gemmarum nec agrorum, nec vestium, nec famulorum desiderio teneantur. Præterea idem homo injuria videtur facere Deo :

⁹ *Ille genus humanum, etc.*] Cum enim Deus, ut pote cuius sapientia infinita est, quolibet homine etiam sapientissimo sit sapientior, propterea ille homo injuriam facit Deo, qui ausus suum judicium divino anteponere, quam dignitatem Deus terrenis omnibus præstare voluit, hanc infra infima queque detrudit. Atqui homo prædictis bonis inhians ita se habet. Bonum enim ita in perfectione versatur, ut quod crieque bonum, illud eidem, semetipsode videatur perfectius, ut pote a quo perfici possit: neque etenim perfici potest, nisi a perfectiori. Quamobrem cum pretiosum, ut supra dictum est, illud habeatur, quod in nostra est existimatione, cumque hæc existimatio non, nisi crescente rei subjecta perfectione, crescere debeat, idcirco quidquid alicui bonum videtur, illud eidem pretiosius videatur, necesse est: quare homo summum famulorum, vestium, agrorum, gemmarum, pecuniae et cæterarum ejusmodi rerum abjectissimarum desiderio occupatus, res istas sua etiam mente pretiosiores, perfectioresque esse existimat, adeoque suo conditori facit injuriam suo illo falso judicio.

¹⁰ *Quod quidem haud immerito cadit.*] Quod quidem falsum judicium nec sine aliqua causa est, nec sine aliquo effectu: oritur quippe ex voluntaria humanæ mentis ignoratione, quæ ignoratio, crescente illo judicio, crescentibusque adjunctis illi perturbationibus erescit.

¹¹ *Humanæ quippe naturæ, etc.*] Homo in hoc differt a cæteris animantibus, quod ille possit, cæteræ

bus, cum se cognoscit, excellat : eadem (10) tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare, natura est : hominibus vero, vitio venit. **137** Quam vero late patet vester hic error, qui ornari posse aliquid ornamentis existimat alienis. At id fieri nequit. Nam si quid ex appositis luceat, ipsa quidem, quæ sunt apposita, laudantur : illud vero his tectum, atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat (5). **2** Ego vero nego illud esse bonum, quod noceat habenti. Num id mentior? Minime, inquies. Atqui divitiae possidentibus persæpe nocuerunt, cum pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam, gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum

A putat. Tu igitur, **3** qui nunc **a** contum gladiumque sollicitus pertimescis (10), si vitæ hujus **b** callem vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis!

138 METRUM* V.

ARGUMETUM. — *Philosophia, positio discrimine inter vetera novaque tempora, ait, idcirco ætatem majorum nostra fuisse feliciorem, quod illi minori, quam nos, victus, vestitus, auri et regni cupiditate tenebantur.*

Felix nimium prior ætas,
Contenta fidelibus arvis,
139 Nec inertis perdita luxu :
Facili quæ sera solebat

INTERPRETATIO.

a *Longum fustem.*

b *Semitam*

Ætas prima hominum priscorum erat nimis beata,

NOTE.

vero animantes non possint cogitare : quare quod cæteræ animantes *sese ignoreat*, hoc illarum *natura*, est : quod vero homo *se ignoret*, id ejus *vitium* est quatenus precipitationi et præjudici obsecutus, ad suam mentem animo non vult attendere : unde justo Dei judicio fit ut *infra bestias redigatur* : *Nolite fieri*, inquit David psal. **xxxii**, *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* : ut nimirum sui immemor, instar bestie, *huc feratur*, *quod corpus rapit*.

1 *Quem late patet vester hic error.*] Est quidem hic error sive falsum judicium, quatenus homo arbitratur, mentem suam ornari posse ornamentis alienis, videlicet pecunia, agris, geminis, etc., *ipsa enim quæ sunt apposita laudantur quod vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat* : cadavera putes pulchris condita sepulcris : stercora nivibus obducta. At ille *error late patet*, non solum ratione multorum hominum, qui illo inficiuntur verum etiam ratione diversorum motuum cum animi corporis, quorum error ille est causa : quamobrem homo hoc ipso errore non modo Deo, ut probatum est, sed et sibi ipsi facit injuriam.

2 *Ego vero nigo illud esse bonum, quod noccat habenti.*] Hæc Philosophia ratiocinatio interpretatione non indiget. Qued, inquit, nocet habenti, illud habentibus bonum esse non potest : bonum quippe favere debet, non nocere. Atqui prædictæ divitiae nocent habentibus, cum in aliis, tum in hoc præsentim, quod *pessimus quisque eoque alieni magis avidus quidquid auri usquam gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum putat*; sua videlicet perturbatione præsumtive avaritia obsecutus : unde per fas et nefas opibus studet acquirendis. Plautus in *Captiv.*, act. D II, scen. 2 :

Odi ego aurum : multa multis suasit perperam.

3 *Qui nunc contum, etc.*] Philosophia alludit ad hos versus Juvenal. sat. 18. l. iv, v. 19 :

Panca licet portes argenti vascula puri
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidas arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Latro autem nunc ille dicitur qui, vias obsidens, viatoribus auferit opes, saepè etiam vitam. Nimirum latro olim erat miles conductus sive satelles, sic dictus quasi *latro*, quod stiparet principis sui latus. Quoniam vero ejusmodi homines sua apud reges auctoritate abusi, viatores aggredi pecuniamque auferre non dubitabant, factum est, ut quicunque viarum obsecutores, dicti fuerint latrones.

B *contenta suis arvis fertilibus, neque dissoluta intemperie ignava quæ consuverat post longa jejunia pasci glande expedita.* Hi nesciebant vina, Liberi sive Bucchi

c *NOTA.* quilibet tribus constat pedibus cum syllaba superstite : tertius pes semper anapæstus : primus et secundus indiscriminatim spondeus, aut anapæstus.

1. Prior ætas.] I. *Philosophia ponit discrimen inter vetera et nova tempora.* Poëtis quippe quatuor sunt mundi ætates, nempe aurea, argentea, ærea et ferrea, quod quemadmodum ferrum ab ære, æs, ab argento, argentum ab auro, sic nepotes a virtute majorum degenerant : unde Horat. l. iii Carm. od. 6 :

Damnosa quid non imminuit dies?

Ætas parentum pejor avis tulit

Nos nequiores mox datus

Progeniem vitiosiorem.

C

Hic autem agitur de ætate aurea, quæ idcirco vocatur *prior* : de qua ætate que nunc dicuntur, hæc maximum partem dicta fuerunt a Virgil. i et in Georg., Tibullo l. i, el. 3, Lucretio l. v, Horatio Epod. od. 16. Ovid. i Metam., Juvenali sat. 6, etc.

2. Contenta fidelibus arvis.] II. *Philosophia tractatura de victu, nimisrum cibo potuque aureæ illius sive prioris ætatis, incipit ab ipsa ejusmodi victus causa, nempe ab arvis fidelibus, quibus veteres illi contenti erant. Arvum autem, inquit Festus, ager est neicum satus : fidele vero id dicitur, quod votis respondens, expectationem possessoris non frustratur : atqui aera illa ætate agri nec arati nec sati id ipsum prestat.* *Lucret. l. v :*

Nec robustus erat curvi moderator aratri

Quisquam : nec scibat ferro moliriæ arva,

Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis,

Arboribus veteres decidere falcib'ramos :

Quod sol atque imbre, dederat, quod terra crearat

Spoutæ sua, satis id placabat pectora donum.

Ovid. i Metam., v. 109 :

Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

3. Nec inertis perdita luxu.] Luxus hic vitium est dissoluti animi, quod hic variis suis cogitationibus, in contraria veluti partes distractus, instar liquoris motu evanescens dilui videatur : ut enim a fluo est *fluxus*, sic a tuo est *luxus* : unde *luxuries* : sic Terentio adolescens dicitur *luxu perditus*. Ille autem *luxus* non abs re vocatur *iners* : nam *iners* quasi sine arte generatim significat rem omnem quæ est motus expers : sicut Ovidio, *neq; quidnam nisi pondus iners*. Atqui ille animi luxus priuoci quidem cogitationes, deinde corporis ipsius humani motus rectos impedit.

* Carmen constans uno generè versuum, quorum

- 5 Jejunia solvere glande.
Non Bacchica munera norant
Liquido confundere melle,
~~I~~
Nec lucida vellera Serum
Tyro miscere veneno.

- A 10 Somnos dabit herba salubreis,
Potum quoque lubricus annis,
Umbras altissima pinus.
~~I~~
Nondum maris alta secabat,
Nec mercibus undique lectis,

INTERPRETATIO.

dona, permiscere cum melle fluido; neque inficere lunas candidas Serum populum succo purpureo Tyri. Gramen iisdem tribuebat soporem saluiferum; fluvius liquidus tribuebat potionem; pinus procula tribuebat umbras. Nondum ullus homo scindebat navi mare pro-

fundum, neque peregrinus, opibus undequeque quesiatis, consuecerat oras ante ignatas. Tunc cornua belli crudelia stabant, nec sanguis gravibus inimicitii effusus, consperserat arma horrenda: quare etenim ira hostilis tentasset a primis illis temporibus tractare ultum fer-

NOTE.

5. *Jejunia solvere glande.*] III. Philosophia comendans cibum prioris illius etatis, breviter nota ea quae nostram inter et priscam victus rationem animadverteri possunt discrimina, quorum alia ad ipsa cibaria; alia ad horum modum pertinent. Primum enim nostra cibaria exquisita esse solent et arte parata; prisa erant cibilia et ab ipsa natura expeditata. Deinde nostra cibaria frequenter sumuntur, et saepius nulla instigante fame: prisa non nisi post *jejunia* eaque sera sive ad ultimum usque diem servata. Postremo nostra cibaria esse solent carnes, pisces et optimum quodque fructuum terrestrium genus: prisa erant *glandes*, ignobile frugum vulgus; quod pluribus aliis cum oratorum, tum poetarum testimoniorum confirmari potest. Virgil. i Georg., v. 8:

Chaoiam pingui glandem mutavi arista.

Et v. 159:
Concussaque famem in silvis solabere queru.

Lucretius l. v.

Glandiferas inter curabant corpora querens...
Ast odium cepit glandis.

Ovidius i Metam., fab. 3, v. 103 :

Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus montanaque fraga legebant,
Cornaque, et in duris haerentia mura rubetis,
Et quea deciderant patula Jovis arbore glandes.

Hinc primi homines vocabantur βαλανωράγιαι καὶ ὄδηποτε, *glandis edaces et aque potores*: hinc etiam communis adagio antiquitus dicebatur θάλις δρύός, *satis queru*.

6. *Non Bacchica munera.*] IV. Philosophia meminit potus aureæ illius etatis, quem dicet versus undecimo fuisse aquam, *Potum quoque lubricus annis*: unde præmitit hos veteres nec vinum *Bacchica munera*, nec mulsum *vinum melle mistum* novisse. Vinum enim dicitur munus Bacchi, quod Dionysius vii inventor dictus fuerit Bacchus sive ιαξος; ab ιαξο, quod clamorem notat; quia forte vinum at loquendum primum, deinde etiam ad clamandum potores excitat. Horat. Epist. i, 1, ep. 5:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes juhet esse ratas: in prælia trudit inermum:
Sollitici animis onus eximit: addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere dissipunt?

Mulsum autem est potio ex vino et melle permixtis facta: unde Græcis οἰνοψέλι et μελικρότον appellatur. Nimurum quemadmodum vino reccens invento aqua, prior hominum potio, infusa fuit, juxta illud Virg. i Georg., v. 9:

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.

Sic crescente gulonum libidine, eidem vino mel fuit immixtum, sive ad voluptatem, sive etiam ad producendam vitam: potus quippe ille venas vacuas sua lenitate mulcere fertur: ex quo forte a mulcendo dicitur *mulsum*. Hinc Catius apud Horatium reprehendit Aulidium, non quod mel Falerno misceret, sed quod Falero austero,

Aulidius fortis miscebat mella Falerno
Mendose, quoniam vacuis committere venis

Nil nisi lene decet, leni præcordia mulso
Prolucris melius.

Hinc etiam Asinius Pollio centesimum excedens etatis annum, cum ab Augusto hospite rogaretur quam maxime ratione illum corporis animique vigorem servasset, respondit, *Intus mulso, foris oleo*.

8. *Nec lucida vellera Serum.*] V. Philosophia transit ad primas majorum vestes, quas designavit nominiatis illorum toris et tentorius: tori, erant herbe; somnos dabat herba salubres; tentoria, arbore, umbra altissima pinus: quamobrem prius dixit, hos veteres non novisse vestes sericas, aut purpuram, qua tingentur. Seres ergo sunt populi, quos inter duos amnes Hydaspem et Indum constitutos Orosius scribit l. m. c. 23. Apud hos quædam sunt arbore tenuissima quadam lana onustæ: sicut plurimis gravissimum auctorum testimonios probatur: ut Virgilii u Georg., v. 121:

Velleraque ut foliis depestant tenuia Seres.

Seneccia in Oct., v. 667:

Nec Maenaria distinguit acu
Quæ Phœbeis subditus euris

C Legit eois ser Arboribus.

Claudiani carm. I, v. 179:

Stamine quod molli tendunt de stipe Seres.

Sed gravis est disputatio de origine ejusmodi lanæ, an bacæ ab Arboribus, an polius a vermiculis illic degentibus? hoc ultimum videtur probabilius, ut bombyces apud istos populos, veluti apud nos stamen ab alvo gravida ducant. Eleganter rugosum ac sordidum illum vermen descripsit grande nostræ universitatis decus Antonius Hallæus, his versibus:

Est olli mater sanies, dat frondea nutritrix
Pabula, Thysbeo Morus pollata cruce.
Quæsis avidam ut clausa latebroso in carcere pavit
Inglivium, toteque satur iam corpore target,
Viscera tum vacuas paulatim hinc molle figurat
Lanicium; illuviemque modis in tenua miris
Net filia, et terete glomerans convolvit in orbem.
Ut vero emeritis perfecti nobile pensum
Examini similis, preliosa ut conditus urna
Hic jacet: at luci mox redditur; induit alas,
Jamque avis, et vermis, neutrumque, et denique

[monstrum est]

Purpura autem, qua vestes sericea tinguntur, vocatur *venerum Tyrium*: *venenum* quidem, quia liquor est e concha eductus, qui lanas, instar veneni viscera et venas subunit, ingressus has iuicit: *Tyrium* vero, quod Tyrus urbs Phoenicæ, muricis, predictæ conchæ, piscatu fuerit celebris. Virg. ii Georg., v. 463:

Alba nec Assyrio fucatur lana veneo.

13. *Nondum maris alta secabat.*] VI. Philosophia commemorat, aurum, quod commercio præserit comparatur: commercium autem fit præcipue ope famulantis maris, de quo nunc agitur. Sic Lucretius l. v:

At non multa virum sub signis nullia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Equora lædebant uaves ad saxa virosque.

Sic Tibullus l. 1, el. 5:

- 15 Nova littora viderat hospes.
Tunc classica sœva facebant,
¶¶¶ Odiis neque fusus acerbis
Cruor horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hostius nulla
20 Veltet prior arma movere,
Cum vulnera sœva viderent,

- A Nec præmia sanguinis ulla ?
Utinam modo nostra redirent
In mores tempora priscos !
25 Sed sævior ignibus *Ætnæ*
Fervens amor ardet habendi.
¶¶¶ Heu, primus quis fuit ille,
Auri qui pondera tecti

INTERPRETATIO.

rum? quandoquidem primi illi homines animadvertebant fore ut infigerent plagaæ crueles, absque mercede ulla crux effusi. Utinam nostra ætas nunc revertatur ad antiquum illum modum vivendi. Verum

Nondum cœruleas pinus contempserat undas
Effusum ventis prebueratque sinum.
Nec vagus ignotus repetens compendia terris
Presserat extera navita merce ratem.

Sic Ovidius i Metam.

Nondum cesa suis peregrinum ut viseret orbem
Montibus in liquidas pinus descenderat undas :
Nullaque mortales præter sua littora norant.

Triâ supersunt hic notanda vocabula, videlicet *alta*, *mercibus*, et *hospes*. Alta maris significant mare profundum et a terris remotius. Sic Virgil. i En., v. 38 :

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant lati.

Et En. n. v. 203 :

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.

Mercis, ut antiqui loquebantur, *mercis a mercendo* dicuntur: unde rem venalem significat eamque præsertim quam nostri mobilem, *du meble*, vocant, qualis vendi emique solet in nondinis hinc et inde lecta. Propterea numen, quod veteri superstitione credebatur lucro rebusque istis emendis vendendisque præesse, dicebatur *Mercarius*, nec aliam forte ob causam hic pin-gebatur in sinistra virgulam, dextra sacculum numariorum tenens, nisi quod mercatores his instructi, proficiunt solent. *Hospes* denique sive ut primi Latinitatis autores dicebant, *hostis* is est quem nunc peregrinum dicimus, Gallice un *hôte*.

16. *Tunc classica sœva facebant.*] VII. Philosophia agit de regno, cuius obtinendi vel amplificandi causa buccini inflantur, arma sumuntur, multusque sanguis funditur. *Classica* igitur quasi *calassica* ab antiquo *cale*, *voco*, inquit Isidorus l. xviii, c. 4, sunt cornua que convocandi causa erant facta: quemadmodum classis ab origine eadem dicta, eam significat hominum multitudinem, que sive mari, sive terra, sive domi, sive militia signo aliquo solet convocari: sic nostræ etiam scholæ, quod sint cœtus discipulorum convocati, vulgo *classes* appellantur. Hic autem *classica* sunt signa militiae, ut apud Virgil. ii Georg., v. 538 :

Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat,
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incubibus enses.

Cruor vero sanguis est non solum qui corde ruit, sed quibusdam placet (quandoquidem sanguis omnis e corde egressus ruit), sed qui extra venas effusus ut quiescit sic friget: *cruor* quippe dicitur a *κρύψει*, *frigus*: unde *κρύψεις*, *frigidus*. Quod cum horrorem intutere soleat, sanguis propterea et acerbis duntaxat *odiis fundi*, et *fusus arma qua tingit, facere horrora* nunc prohibetur: propterea etiam nemo, sanguinis fundenti gratia, *arma primum* movere, nisi aliquod videatur sanguinis fundenti *præmium*; ut non dicitur, non fuisse in illa priori ætate aurea. Ovid. i Metam. :

Non galeæ, non ensis erat: sine militis usu
Mollia securæ peragabant otia gentes.

estuans libido bonorum caducorum, asperior flammis Ætnæ ferret apud nos. Heu, quisnam ille fuit omnium primus, qui eruit pondera auri absconditi, et

NOTÆ.

Scilicet ut canit Lucretius l. v :

Sic alia ex alio peperit discordia tristis,

B Horribile humanis quod gentibus esset in armis :
Inque dies belli terroribus addidit augmen.

23. *Utinam nostra redirent*, etc.] Ita quidem prior ætas moderata fuit circa victimum, vestitum, aurum et regnum, sed nostra in his omnibus cupiendi nullum videtur modum tenere: hinc minus felicem vitam ducimus, justissimumque est illud Philosophiae votum.

23. *Sævior ignibus Ætnæ amor ardet habendi.*] Mens quippe humana, hinc sui suæque perfectionis amans; inde vero suæ tenuitatis conscientia naturaliter, non modo suum corpus, sed externas etiam res amore prosequitur, adeo ut ex se cæterisque ejusmodi rebus quædam sibi videatur fieri societas, cuius ipsa sit pars non ultima. Hinc cæteris hisce rebus studet aut conservandis, si habeat; aut comparandis, si iisdem caret, ita ut si contingat, hinc aliqua ejusmodi rerum aut possessione aut spe spoliari, veluti de parte sue societatis detracta doleafit, magis aut minus, prout pars illa pluris aut minoris habebatur. Nec immerito amor ille nunc dicitur *ignibus Ætnæ sævior*: nam Ætna mons Siciliæ, vulgo *mont Gébel* perpetuo clarus incendio, frequente strage a poëcis celebratur. Virgil. i Georg., v. 472 :

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa.

Illa autem perturbatio, que non minus perennis est, quam ignis Ætnæ, longe plures gravioresque inducit calamitates. Virgil. viii En., v. 324 :

Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
Secula: sic placida populus in pace regebat:
Pterior donec paulatim ac decolor ætas
Et bellis rabies, et amor successit habendi.

Ovid. i Metam., v. 128 :

Protinus erupit venæ pejoris in ævum
Omne nefas: fugere pudor, vernuque, fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidiæque et vis et amor scelerum habendi.

27. *Primus quis fuit ille.*] Elegans locutio ad significandum vim prædictæ perturbationis. Sic Tibullus l. i. el. 10 :

Quis fuit horrendos primus qui protulit eunes?

Sic Horatius l. i Carm., od. 3 :

Ifi robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratum
Primus nec timuit præcipitem Africum
Decertantem aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem noti.

28. *Auri qui pondera tecti.*] Recte aurum suo notatur pondere, non solum quia aurum omnium metallorum est gravissimum: sed etiam quia est omnium præstantissimum, recte quoque aurum dicitur *tectum*, præsertim inventori, de quo nunc agitur; siquidem aurum intra viscera terræ inclusum formatur.

Gemmasque latere volentes,
38 **I. I. I.** Pretiosa pericula fodit?

I. I. S. PROSA VI.

ARGUMENTUM. - *Philosophia spectatura potentiam ex parte potentis, subditu et ejusdem proprietatis, videt potentiam, 1° in improbo magistratu vituperii, in probo non laudis majoris esse causum; 2° in sola corpora sic valere, ut potens non minus ledi possit quam ledere; 3° nec vita fugare posse nec infirmatatem: ex quibus concludit potentium, nonnisi abuso nominis, in numero bonorum ponit.*

Quid autem ¹ de dignitatibus potentiaque disseram, quae vos, veræ dignitatis ac potestatis inseci, a cœlo

INTERPRETATIO.

gemmas abscondi natas; quæ ambo sunt pericula cara?

^a Ad calum usque laudando attollitis.

A exæquatris? **I. I. S. 2** Quæ si in improbissimum quemque cederint, quæ ^b flammis Ætnæ eructantibus, quod ^c diluvium tantas strages dederint? Certe, uti meminisse te arbitror, consulare imperium, quod libertatis principium fuerat, ob superbiam consulum vestri veteres abolere cupierunt, ⁽⁵⁾ qui ob eamdem superbiam prius regnum de civitate nomen abstulerant. At si quando, quod perrarum est probis honores deferantur, quid in eis aliud quam probitas utensilium placet? Ita fit ut non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedat. **I. I. S. 3** Quæ

^b Igne voraciores.
^c Aqua rapidiores.

B

NOTE.

29. *Gemmasque latere volentes.]* In gemmis, ut pote quæ cogitationis sunt expertes, neque voluntas est, neque ullus appetitus: Sed si gemmarum originem naturamque advertas attentius, hac credideris *velle latere*. Primo quidem gemmae sua origine videntur *velle latere*: haec enim orinuntur in locis abditis, in aquis scilicet et in terra, ubi instar vitri liquecunt primum, deinde in fragilitatem durata perlucunt. Secundo eadem gemmae sua natura videntur *velle latere*: haec enim aut transmisso lumine perlucunt, aut remisso eodem lumine reluent. Si pelluceant, haereta, quem spiramus, referentes, minus sunt aspectabiles. Si vero reluceant, eadem oculorum aciem ita perstringunt, ut fixis oculis undique non possunt aspici.

30. *Pretiosa pericula.]* Autem et gemmae *pretiosa* quidem sunt, saltem propter illud, quod homo de his habet præjudicium. At sunt *pericula*, non modo quodam inclusa latent in natali sede, ex qua non sine magnis fodientis periculo possunt erui: sed etiam postquam effossa ab hominibus aut tenentur, aut queruntur: quippe quæ ut corpori sic menti mortem sepius afflent. Virg. in Æn., v. 57:

Quid non mortalia pectora cogis,

Auri sacra fames?

⁴ *De dignitatibus potentiaque.]* *Dignitates et potentia sive potestas hic conjunguntur: quoniam non differunt nisi nomine: Dignitas autem, inquit Tullius de Inv., est alicujus honesta auctoritas qua cultu, honore et veneratione digna est. Nimirus dignitas dicitur a digno: dignus sive, ut veteres scribabant, dicnus a nomine Graeco δίκη jus, ut dignus sit ille, cui æquum est obsequi: cum autem homo homini sit par, æquum non potest esse hominem homini obsequi, nisi Deo, omnium hominum conditore et rege, iubente: hinc omnis dignitas ita a Deo est, ut regi magistratibusque imperantibus, tanquam personis vices Dei gerentibus teneantur obsequi: Joannis xix: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Omnis anima, inquit Apostolus ad Rom. xiii, potestibus sublimioribus subita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quia autem sunt a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinatione resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, etc.*

Dignitas ergo sive potestas est quædam veluti forma, que propterea spectari potest ex parte potentis, ex parte subditu, et ex parte proprietatis, quæ philosophis minus Latine loquentibus dicitur *effectus formalis*: atque ex triplici hoc capite philosophia deinceps probabit non solum divitias, de quibus jam egit, sed ipsam etiam *potentiam* non ita habere rationem boni, ut quæ his caruerit, ille propterea habendum sit infelix.

⁵ *Quæ si in improbissimum.]* I. Philosophia agit de

viro potente, sive, ut aiunt philosophi, *de subiecto potestatis*. Potens autem ille recens factus vel improbus est, vel probus. Si improbus fuerit, tantum abest ut hic accidente potestate melior fiat ut potius, instar ignis vehementissimi et aquæ rapidissimæ, idem magnas strages edat, abusus nimis sua auctoritate: testes sunt reges consulesque Romani. Si autem fuerit probus, non propter potestatem probitas hujus; sed propter probitatem potestas laudatur: verum ad intelligendum id quod nunc dicitur de *regibus et consilibus Romanis*, aliquid diendum de imperio et de varia eius forma apud Romanos.

Imperium, Graecis πόλεσι, auctore Lipsio I. II Polit., cap. I, est certus ordo in jubendo et parendo, *Triplex* est, inquit, *principatus, optimatum et populi status. Miscentur inter se, fateor, et remittuntur aut intenduntur: sed sic ut propendeat et preponderet semper aliqua pars, a qua jure ei nomen. Principatus est imperium unius, qui propterea vocatur rex aut princeps. Status optimatum est imperium plurium, qui quod viuitæ cæteris videntur præstare, electione adipiscuntur magistratus. Status denique populi est imperium plurium, qui sorte solum magistratus obtinet.*

Has omnes imperii formas experti sunt Romani. Primum enim habuerunt reges, quorum postremus, inquit Florus I. I, c. 7, fuit Tarquinus, cui cognomen Superbo ex moribus datum. *Hic regnum avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit quam cspectare, immisso: quæ i eum percussoribus, scelere parlam potestaten non melius eum quam acquisierat. Deinde habuerunt consules: nam, inquit idem cap, 9 Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, quibus ultiōne sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pugnacij decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripiit, agrum Marti suo consecrat, imperium in cosdem libertatis suæ vindices transfert, mulato tamen et jure et nomine. Quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mors corrumperetur: consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Denique ut imperii Romani forma ab regibus ante ad consules venerat, sic, auctore Licio, iterum mutatur ab consilibus ad decemviro. Scilicet crescente predictorum consulibus superbia, aut potius nondum domita illa populi Romani, quæ ex pastoribus originem duxerat, feritate, tandem aliquando consilibus successerent decemviri, qui, quod multa tyrannice agerent, damnati sunt, eorumque potestas, tertio, ex quo in rem publicam introducta foisset, anno sublata est.*

⁶ *Quæ vero est ista præclara potentia?] II. Philosophia tractat de subditu, sive de materia circa quam prædicta potestas exerceri potest: quod philosophis vocari solet *objectum potentiae*. Subjecta autem illa*

vero est ista vestra ^a expetibilis ac præclara potentia? Nonne o _b terrena animalia consideratis, quibus qui præsidere videamini? Nam si inter mures videres unum aliquem jus sibi ac potestatem præ cæteris vindicantem, ^c quanto movereris cachinno! ^d Quid vero si (5) corpus species, imbecillus homine reperiire queas, quos sepe ^d muscularum quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introtus? Quo vero quisquam jus aliquod in quæpiam, nisi iasolum corpus, et quod infra corpus est, fortunam loqnor, possit exercere? Num quidquam unquam libero imperabis animo? Num (10) mentem firma sibi ratione coherentem de statu propriæ quietis amovebis? ^e ^f Cum liberum quemdam ^g virum supplicis se tyrannus adacturum putaret, ut adversus se factæ conjurations conscos proderet, linguam ille momordit atque abscidit, et in ostynanni sœvientis abjecit: ita cruciatus, quos putabat tyran-

A ^h nus materiam crudelitatis (5), vir sapiens fecit esse virtutis. ⁱ Quid autem est, quod in aliū facere quisquam potest, quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accipimus necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regnus plures f Pœnorum bello captos in vincula conjecterat: sed mox ipse g victorum catenis manus præbuit. Ullamque igitur (10) ejus hominis potentiam putas, qui, quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficerre non possit? ^j Ad hæc, si ipsis dignitatibus ac potestatibus inesset, aliquid naturalis ac proprii boni, ⁱ nunquam pessimis provenirent. Neque enim sibi solent adversa sociari. Natura respuit ut contraria quæque jungantur. Ita cum pessimos plerumque dignitatibus fungi dubium non (5) sit, illud etiam liquet, j natura sui bona non esse, quæ se pessimis hærente patientur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignius existimari potest, quæ ad impro-

INTERPRETATIO.

^a desiderabilis.^b Homines.^c Quantum rideres.^d Muscularum vel minimarum.^e Zenonem, ut quidam aiunt; Anaxarchum, ut alii.^f Carthaginensium.^g Ab ipsis victimis in vincula conjectus est.^h Præterea.ⁱ Hæ.^j Secundum suam naturam.

NOTÆ.

potentia materia neque absolute subest potenti, neque tanta est, ut propteræ potentiæ sit maximi facienda. Non, inquam, materia illa absolute subest potenti; quandoquidem omnes homines, utpote ab eadem causa et propter eudem finem conditi, ita sunt paræ, ut seclusa divina voluntate, qua alii alii præsunt, non minus sit ridiculum hominem sibi arrogare auctoritatem in alios, quam si *mus in murum* suum videres exercere imperium: quod hic dicitur. At hæc subjecta materies tanta non est: licet enim subditus ex mente et corpore constet, non secus ac vir potens, tamen sicut potens suam non exercet potentiam, nisi corpore, verbo nimis aut facto; sic homo viro potenti non subest nisi corpore: quemadmodum Christus docuit Lucæ xii: *Nè terremani ab his qui occidunt corpus, et post hec non habent amplius quid faciant*: posse autem in corpore humanum tantum non est: partim quia corpore humano nihil imbecillus; partim etiam quia quod superior potest in corpore inferioris, idipsum in inferiori esse potest materia virtutis; aut *injuria* tamen potest inferior in ipsum superioris corpus exercere.

¹ *Quid, si corpus species, imbecillus homine?*] Primum enim corpore humano imbecillus nihil reperi potest: quandoquidem musca, exiguum animal, humano corpori mortem afferre potest, sive pungendo: sicut apes, præsertim vero crabroures, vulgo *frelos*. Virg. iv Geor., v. 236 :

Illi ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquent
Affixæ venis, animasque in vulnera ponunt.

Sive etiam viscera subeundo, ut cantharides, de quibus Cicero, Epist. I. ix, ep. 21, *Caius*, inquit, accusante L. Crasso *cantharidum sumpsisse* dicitur.

Notari possunt hic duo hæc notitia: expetibilis et muscularum, quorum te-tem Latinum non novi: mihi dicerebatur desulnerabilis et muscularum. Tu videris.

² *Cum liberum quemdam virum etc.*] Deinde cruciatus, quos superior in corpore inferioris exercet, quædam esse possunt materia virtutis: sicut contigit Anaxarcho philosopho, Democriti sectatori, de quo nunc philosophia mentionem facit. Anaxarchus enim ille, ut ait Cicero in Tuscul., cum in manus Cyprii

Nycareontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Hic autem in pilam saxænum conjectus, ibique ferreis maleis contusus: Tunde, inquit, tunde Anaxarchi follem: Anaxarchum enim non tundis: tyranno porro amputatiouem linguæ minitante, linguam denibus abscissam in tyrannum expoit.

³ *Quid autem est quod in aliū, etc.*] Postremo quod superior potest in corpus inferioris, idipsum non raro inferior in corpus superioris potest: cuius rei multa sunt exempla; meminit Philosophia Busiridis et Reguli.

Busiris Neptuni ex Libya Epaphi filia natus, crudelissimus fuit Egyptiorum tyrannus: hic enim hostipes suos Jovi immolabat, ne illiquidem vati, a quo id consilii acceperat, parcens: sed cum easdem insidias Herculi pararet, ab eodem Hercule, una cum Amphidamante filio, præcone Chalbe, et ministris ad ipsas aras interfactus est. Virg. in Georg., v. 5 :

Quis aut Eurystea durum

Aut iltaudati nesci Busiridis aras?

Claudian. carb. 3, v. 254 :

O mites Diomedis equi! Busiridis aræ
Clementes!

D Idem, carb. 18, v. 159 :

Sic multos fluvio vates arente per annos.
Hospiti qui cæso monuit placare touantem,
Inventus primus Busiridis imbuit aras
Et incedit sevi, quod dixerat, hostia sacri.

Regulus vero consul, qui, ut ait Plinius, fusis Salentini triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, ab ipsis Carthaginibus (quos hic Philosophia vocat Poënos), quas vicebat, resecatis palpebris interfactus est.

⁴ *Ad hæc, etc.*] III. Philosophia, consideratis subiecto et objecto, transit ad effectum formalem potentiae, quemadmodum loquuntur philosophi. Sic autem contrahi potest hæc ipsis Philosophiæ ratioinatio. Quidquid natura sua bonum est, illud habentem facit bonum, atque adeo ab eodem contrarium malum fugat: agit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrarium rerum miscetur effectibus, et ultra, quæ sunt adversa, depellit: sic fortudo fortem, velo-

bissimum quemque uberiora proveniunt. De quibus illud etiam considerandum puto, quod nemo dubitat esse fortem, cui fortitudinem inesse coepixerit: et cuicunque (10) velocitas adest, manifestum est esse velocem. Sic musica quidem musicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim ejusque rei natura quod proprium est, nec contrarium rerum miscet effectibus, et ultra, que sunt adversa, depellit.¹ Atqui nec opes inexploram restinguere avaritiam queunt, nec potestas sui compotem (15) fecerit, quem vitiosae libidines insolubilibus astrictum retinent catenis; et collata improbis dignitas non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos.² ^a Cur ita provenit? Gaudetis enim res sese aliter habentes falsis compellare nominibus, quæ

A facile ipsarum rerum redarguntur effectu: ¹⁵⁰ itaque³ nec illæ divitiae, nec illa potentia, nec hæc dignitas jure appellari potest. Postremo idem de tota concludere fortuna licet, in qua⁴ nihil expetendum, nihil^b native bonitatis inesse manifestum est, quæ nec se bonis semper adjungit, et bonos, quibus fuerit adjuncta, non efficit.

151 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — Nero, inquit Philosophia, cuius potestas tanta fuit, ut populas ab ortu ad occasum, a septentrione ad austrum diffusos regereret, eo devenit improbitas, ut Roma inflammatæ, plures senatorres, fratrem, matremque ipsam interficeret: usque adeo exitiosum est improbum fieri potenter.

Novimus quantas dederit ruinas,

¹⁵² Urbe flammata patribusque cæsis,

INTERPRETATIO.

^a Cur res ita se habet?

^b Propriæ.

Scimus quam maiores strages Nero fecerit, qui Roma accensa, senatoribus interficiens, et fratre occiso, olim

B immanis, fuit tintus sanguine sue matris quam ipse occidit; et lustrans oculis cadaver frigidum matris, non rigavit genas ullis fletibus; at non erubuit esse censor majestatis interemptæ. Nihilominus hic tyranus mo-

NOTÆ.

citas velocem, musica musicum, medicina medicum, rhetorica rhetorem facit. Atqui nou solum potentia, de qua nunc agitur, sed etiam cuncta fortuna munera, habentem non faciunt bonum, nec ab eo contrarium malum fugant: cum pessimos plerunque dignitatibus fungi dubium non sit, et cuncta fortuna munera ad improbissimum quemque uberiora prove- niunt.

¹ Atqui nec opes, etc.] Quin etiam prædicta fortuna bona nequidem illud cujus speciem nomenque imprimit gerunt, præstare videntur: cum neque divitiae divitem, neque potestas potentem, neque dignitas dignum faciat. Non quidem divitiae faciunt divitem: quia haec inexploram restinguere avaritiam nequeunt: quippe quæ avaritia crescentibus divitis crescit: ita ut copia faciat inopem. Non etiam potestas potentem facit: quoniam haec cum quem potenter dicunt, utpote quem sapienter vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis, sui compotem non facit. Non denique dignitas dignum facit: siquidem dignitas improbis collata non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. Juvenal. sat. 8, v. 140.

Omne animi vitium tanto conspicuus in se
Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.

² Cur ita provenit?] IV. Philosophia ex dictis concludit, prædicta male cum peculiari, tum etiam generali nomine ab hominibus donari: Gaudetis, inquit, o homines, res sese alter habentes, falsis compellare nominibus, quæ facile ipsorum rerum redarguntur ef- fectu.

³ Nec illæ divitiae, etc.] Primum enim prædicta male peculiari suo nomine donantur: quandoquidem quæ vocantur divitiae, potentia et dignitas, contraria potius nominibus, ut dictum est, notari deberent.

⁴ Nihil expetendum, nihil nativæ bonitatis, etc.] Deinde vero prædicta male quoque generali nomine vocantur bona: cum nec se bonis semper adjungant, nec eos, quibus fuerint adjuncta, bonos efficiant, sicut etiam dictum est.

* Quod vocatur Sapphicum a muliere quæ illud invenit. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quinque pedes habens, coreum, spondeum, dactylum et duos coreos obtinet.

¹ Novimus.] Neminem quippe latet, et ut ait Horat. 1, sern. 7:

Opinor

Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

1. Quantas dederil ruinas.] Nero. Hic Romanis imperaverit anno a nativitate Christi circiter quinque-simo septimo. Quamdiu Seneca, cuius preceptis instrutus fuerat, consilii usus est, tamdiu optimus habitus est imperator. At præceptore remoto, in omnia probra ac dedecora lapsus est: sua quippe dignitatis immemor, inanida dedit infamia, luxus, avaritiae et crudelitatis argumenta. Primum enim in scenam non tragedus modo, verum etiam ethiæ prodit. Deinde nullam vestem bis induit; nunquam crucis minus mille iter fecisse traditur, soleis quidem mulorum argenteis; aureo rete, purpura cocoque funibus nexis piscabatur. Præterea omnium opibus inhiens, solus optabat videri dives. Postremo Romæ, quam incendi jusserat, culpam pœnamque transtulit in Christianos, quorum principes Petrum et Paulum apostolos morte multavit: quia Senecam magistrum, Antonium amitam, Britannicum fratrem, Octaviam conjugem, Agrippinam matrem, seipsum tandem, dignum tantæ crudelitatis facinus, interfecit. Vide Suetonium l. vi. Præcipua hujus tyranni facinora deinceps exponentur.

2. Urbe] Urbe est oppidum muru cinctum. Sic vocatur, inquit, ab orbe, quod urbem conditior, taurum et vaccam futuræ fecunditatis spe jungere solebant, et aratro circumducto designare sulcum, intra quem urbem sedificarent. Sed quod inter omnia oppida mœnibus cincta, Roma quandam principem locum obtinuerit, idecirco Roma *zxt' ἔπειτα* urbs dicta fuit, iudice Quintiliano. Virg. ecl. 1, v. 20 :

Urbem quam dicunt Romanam, Metibœ, putavi
Stultus ego huic nostræ similitudinæ quo saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere fetus...
Vetus haec tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum leuta solent inter viburna enpresso.

2. Flammata] Pars accipitur pro toto: non enim integræ Roma flammis absumpta fuit, sed ea tantum urbis istius pars quæ obscenis ædibus videbatur informis; quam per ludum accidens Nero, ut Trojæ repræsentaret incendium. Per sex dies, inquit Suetonius l. vi, septemque noctes ea clade sævium est ad monumentorum bistorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus autem spoliis adornatae; deorumque aedes ab regibus ac deinde Punicis ac Gallicis belis vota dedicataque, et quicquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.

2. Patribusque cæsis.] Stella enim crinita, inquit

Fratre qui quondam ferus interempto,
Matri effuso maduit crux.

5   **153** Corpus et visu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lacrymis, sed esse
Censor extinxi potuit decoris.
Hic tamen sceptro populos regebat,
Quos videt condens radios sub undas

10 Phoebus, extremo veniens ab ortu :
Quos premunt septem gelidi triones :
Quos notus sicco violentus aestu
Torret, ardentes recoquens arenas.
154 Celsa num tandem valuit potestas

derabatur imperio gentes quas sol oriens occidensque
cernit, quos septem triones urgent suo frigore, quasque
auster calor arido vehemens urit, magis ac magis co-
quens arenas ferventes. An porro potentia sublimis po-

Suetonius, quæ summis potestatibus exitium portendere
vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. An-
xius ea de re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges
tulua ostenta eadé aliqui illustrè expiare atque a semet
in capita proceram depellere, nobilissimo cuique exitum
destinavit. Constat quosdam cum pugnagis et capsariis
uno prandio pariter necatos : alios diurnum victimum pro-
hibitos querere. Nullus posthac adhibitus delectus aut
modus interimendi quoscunque libuisse, quacumque de
causa, etc.

3. Fratre interempto.] Britannico scilicet, quem
Claudius ex Messalina, ut Neronem ex Agrippina sus-
cepserat, quemque, ut ait Suetonius, nou minus æmula-
tione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu,
ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria
prævalcre, venenæ agressus est. Et cum ad primum
gustum concidisset, comitital morbo ex consuetudine
corruptum apud convivis ementitus, postero die raptim
inter maximos imbes translaticuli extulit funere.

4. Matri effuso crux.] Matrem dicta factaque sua
exquarentem acerbias et corrigentem, ait idem Suetonius, ita gravabatur ut mox ejus ac violentus terribus
hunc perdere statuerit. Et cum vixno pertinasset sen-
tireque antidotis præmunitum, lacuaria, quæ noctu
super dormientem, luxato macr'na, decidenter, parv'is,
quod plurague alias cum videlicet rotis non responderet,
pugione matrem occidit : unde illi versus :

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

5. Corpus et visu gelidum pererrans.] Adduntur præ-
dictis atrociora, inquit Suetonius, nec incertis auctoribus,
Neronem scilicet ad viscendum interfecit matris ca-
daver accuvisse, contrectasse membra, alia vituperasse,
alia laudasse, sitque interim oborta belliisse. Hinc nunc
dicitur censor extinxi decoris, quod quemadmodum
censor de unnescusque facultatibus facere solebat,
Nero singulas materni corporis partes lustrare, et de
singulis sententias ferre non dubitaverit; non lacry-
matus, quod mirum : conscientia enim illa, qua con-
fessus est exagitari se veluti verberibus furiarum ac
tredis ardentiis, quoque agente sitiis prædicta oborta
fuit, eundem ad lacrymas fundendas cogere debui-
set : sed vox conscientie tunc propter majorem per-
turbationis impetum, credo, ab ipso vix audiebatur.

8. Hic tamen, etc.] Sceleratissimum tamen ille Nero,
utpote Romanorum imperator, populos ab ortu ad
occasum, et a septentrione ad austrum regebat. Ni-
mirum Romanum imperium longe lateque diffusum
ad quatuor præcipuas mundi partes, ortum, occasum,
septentrionem, et meridiem pervenerat : unde Virg.
Æn. vi. v. 781 :

En hujus, Nata, auspiciis illa inclita Roma
Imperium terris, autinos æquabit Olympo...

A 15 Vertere insanii rabiem Neronis?
Heu gravem sortem, quoties iniquus
Additur sevo gladius veneno!

155 PROSA VII.

ARGUMENTUM. — *Boetii Philosophiam testanti de modo quo ad dignitates ipse pervenerat, respondet Philosophia, famam, qua optimus quisque magistratus videatur duci, quod hæc brevioribus cum loci, tum temporis angustis contentare, floeci esse faciendam, animum præsertim hujus sui exsilit, suæque immortalitatis conscio.*

Tom ego ^a, ¹ scis, inquam, ipsa minimum nobis amitem mortalium rerum fuisse dominatum : Sed

INTERPRETATIO.

tuit mulare furorem Neronis amentis? o miseram ho-
c minum conditionem, quando auctoritas injusta conjun-
gitur cum crudelitate fera!

^a Boetins.

NOTE.

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Caesar, divina genüs : aurea conde
Secula qui rursus Latio, reguata per arva
Saturno quondam : super et Garamautas et Indos
Proferet imperium : jacet extra sidera tellus, ^b
Extra anni sołisque vias, ubi coeliber Atlas
Axem humero torquet stellis ardentiis aptum.

Hæ autem quatuor mundi partes hic optime notan-
tur : ortus quidem et occasus, Phœbo qui veniens ab
extremo ortu, condit radios sub undas. Sic Virgil. i
Georg., v. 438 :

Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas
Signa dabat : solem certissima signa sequentur.

Septentrio vero et meridies, Septem trionibus et no-
tori torque ariens : nam Septem triones sunt constellatio
borealis, quæ vulgo Major Ursæ dicuntur, quæque ex
septem præcipuis stellis constans, referre videtur
pastrum, boves trahentes, et bubileum ducentem ;
boves quippe ab officio olim dicebantur teriones, quia
solum terunt, aut teriones, quia terram arant, aut
striones, quia striam faciunt. Notus autem ventus est
a meridie flans, qui ideo cum magno calore conju-
ctus dicitur.

14. Celsa num tandem valuit potestas?] Hoc præ-
sertim Neronis exemplo probatur potestas habentem
non efficeri meliorem, quod præsens est philosophie
institutum : si quia enim magna unquam fuerit inter
homines potestas, quæque adeo poterit potenter
reddere meliorem, hæc fuit potestas Neronis, quippe
qui universum terrarum orbem imperio suo regebat;
hæc tamen potestas, quanta quanta fuit, insanii Neronis
rabiem non potuit vertere. Rabies proprie morsus
caninus, quo scilicet canis buc illueque raptus obvia
quæque aggreditur : sic Nero omnium tyrannorum
crudelissimus,

D 16. Heu gravem sortem] Sic Virgil. Æneid. vii. v.
293, dixit :

Heu stirpem invisam et fatis contraria nostris
Fata Plrygum!

Sic optime dicitur : O me perditum! Proh deum atque
hominum fidem!

16. Quoties iniquus additur sevo gladius veneno!] Quoties potestas iniqua cum crudeli voluntate reperitur
conjuncta : nam signum hic accipitur pro re significata.
Sic proverbi instar dici solet : Gladium acutum
avertas : Ne puero gladium, ut ostendatur potestas iis
quibus noeact non esse committenda.

^a Scis, inquam, ipsa.] I. Quidem Boetius testatur
Philosophiam, ut pote conscientiam omnium cogitationum,
quas Boetius habuerit, de modo quo Boetius
ipse ad dignitates pervenerit, atque se optasse mate-
riam gencridis rebus, non ambitione, sed ne virtus tacita
consenscoret.

materiam gerendis rebus optavimus, quo a ne virtus tacita consenseret. Et illa b : 55 Atqui ¹ hoc unum est ^c, quod præstantes quidem natura mentes, sed nondum ^d ad extremam manum virtutum perfectione perductas allicere possit, gloria scilicet cupidio, et optimorum in rem publicam fama meritorum : quæ quam sit exilis, et totius vacua ponderis, sic considera : (5) ^e Omne terræ ^f ambitum, sicuti astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli spatiū, puncti constat obtinere rationem : id est, ut si g ad coelestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere judicetur. 55 Hujus^g igitur tam exiguae in mundo regionis quarta fere portio est,

INTERPRETATIO.

^a Ut non.^b Philosophia,^c Inquit.^d Perfecta virtute prædicta.^e Circumscriptionem.^f M̄gnitudinem.^g Terra.^h Quæ habitetur ab iis animalibus, quæ a nobis cognoscantur.ⁱ Portioni.^j Loca desertu patent.

NOTÆ.

Ambitus et ambitus ab eadem origine prodeunt, nimurum ambe circum, et itio itusque a verbo eo : quoniam de corporibus primum, postea de membris propter quamdam similitudinem dicuntur : *ambitus* sive *ambitio* in corporibus est locos diuorum pedum et semipedis, quo interjecto vicina edificia ad circumeundi facultatem inter se distant : in membris vero est circumducta quedam cogitationum primum, deinde verborum, factoriisque series ad consequendum honorem. Haec erit *ambitus*, inquit Tertullianus de Hab. mnl. c. 4, unde et nomen ejus interpretandum, quod conscientia apud animali ambientे, nascatur, ad gloriarum votum. Haec ambitionem Boetius ait sibi nonquam fuisse dominatam.

Verum cum virtus in bona præsensit versetur cogitatione, quam cæteri homines non vident, quamque tamen aliquando deceat cæteros homines cognoscere; Matth. v : Sicut lucet lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificant Patrem vestrum, qui in celis est; propterea putavit Boetius sibi optundam materiam gerendis rebus, ne virtus tacita consenseret.

¹ Hoc unum est, etc.] II. Philosophia respondet hæc fama docit mentes, quæ natura videntur præstare, sed que perfecta virtute nondum prædicta sunt. Præstant quidem natura ille mentes : quoniam corporum, quibus conjungontur, motibus, instar voluntariarum, non subsequuntur. At eadem mentes nondum perfecta virtute sunt prædicta, nam Matth. vi : Attulite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in celis est; unde Apostolus ad Gal. i : Si adhuc hominibus placarem, Christi servus non essem.

² Omne terræ ambitus, etc.] III. Philosophia adit famam hanc flocci faciendam esse propter breviores loci, quo contineri possit, angustias. Nimirum cum fama hæc nihil sit aliud quam optima alterius hominis in tua merita cogitatio, dictio aut actio, propterea fama hæc latius diffundi non potest, quam hominum sic cogitantum, loquentium et agentium genus. Atqui illud hominum genus angustissimis coactatur loci limitibus : non enim diffunditur ultra terram, que collata cum cœlo instar puncti est : non ultra terram habitabilem, quæ est quarta duntaxat pars illius puncti : non ultra eam hujus quarte partem, in qua mores nostri vigent : non denique ultra eam morum nostrorum portionem, ad quam tuum nomen tuaque merita pervenerint, que quam sit exigua ex eo poteris conjectare, quod ipsum Romanum no-

men, quod tamen longe tuo celebrius est, pluribus ignotum sit, quam motu ejusmodi terra portionibus : quæ quidem omnia seorsum probanda sunt.

³ Astrologicis demonstrationibus accepisti.] Primum quidem globus ex terra et aqua constans, non modo cum extrema ora ac determinatione cœli, sed etiam cum illo cœlesti, cui stellæ fixæ inherere vulgo cogitantur, orbe collatus instar puncti ad sensum se habet : quia cum punctum, auctore Euclide, dicatur illud, cujus pars nulla est, ideo ille orbis instar puncti se habebit, cujus diametri immota ultraque extremitas, et medium ab uno extraneo alterius globi puncto aequaliter distabunt : iste quippe globus simplex videbitur et cujuscunque partis expers. Atqui prædictus terra et aquæ globus cum prædicto stellarum fixarum orbe comparatus ita se habebit : cogita enim diametrum hujus terrestris globi, quæ a nostris pedibus ad antipodas per centrum ducatur, quo spatio observabimus a nostris, eodem observabant antipodes a suis pedibus distare stellas fixas, et utrique videbimus hujus cœli medietatem, non secus ac si in centro orbis terrarum versaremur. Propterea Cicero, lib. i Tusc., Persuadent, inquit, mathematici terram in medio mundi sitam ad universi cœli complexum, quasi puncti instar obtinere, quod zirklos illi vocant.

⁴ Hujus regionis quarta fere portio.] Deinde quavis iste terræ et aquæ globus ita exiguis sit, ut puncti rationem habeat, integrum tamen fama non potest occupare : siquidem non major quam quarta ejus portio, Ptolemaeo probante, ab iis, quæ a nobis cognoscantur, animalibus terrestribus, hominibus videbilem et bestiis incolitur. Aut si major quam quarta pars hujus orbis incolatur, ut nantis longius in dies progredituribus novæ terræ habitabilis deprehenduntur ; hec tamen portio non definit minima haberi : nam

⁵ Huius, si quantum maria, etc.] Præterea pars illa non potest integra ab hominibus incoli : sunt enim ibi maria plura; sunt plures paludes; sunt plura loca deserta.

⁶ Hoc septum plures incolunt nationes, etc.] Adde quod brevissimum illud, terra habitabile punctum, tantum est, ut ad illud, ne urbium quidem celeberrimarum, fama perveniri queat. Nam ex his ipsis cultis notisque terris, inquit Tollus in Somnio Scipionis, num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen ultra Caucasum hume, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? Est autem Caucasus mons Asie, inter mare Euxinum et Caspium, vulgo mont de Circassie.

commercii insolentia, non modo fama hominum singulorum, sed ne urbium quidem pervenire queat. Aetate denique Marci Tullii, sicut ipse quodam loco significat, nondum Caucasum montem Romanæ reipublice fama (15) transcendebat, et erat tunc adulta ^b, Parthis etiam ceterisque id locorum gentibus formidolosa. Videsne igitur quam sit angusta quam compressa gloria, quam ^c propagare ac dilatare laboratis? Quid, quod diversarum gentium mores inter se, atque instituta discordant, ut quod apud alios laude, apud alios suppicio dignum judicetur. Quo fit, ut (20) si quem famæ prædicatio delectat, huic, in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conduceat. Erit igitur pervagata inter suos gloria quisque contentus, et intra unius gentis terminos præclara illa famæ immortalitas coarctabitur.

155 Sed ^a quam multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops delevit oblitio! Quanquam quid ipsa scripta proficiant, quæ ^d cum suis aucto-ribus premit longior atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famam temporis (5) cogitat. Quod si ad æternitatis infinita spacia ^e pertractes, quid habes, quod de tui nominis diuturnitate lœteris? Unius et-

A nim mora momenti, si decem millibus conferatur annis, quoniam utrumque spatium definitum est, minimam licet, habet tamen aliquam ^f portionem. At hic ipse numerus annorum, ejusque quantumlibet multiplex, (10) ad g interminabilem diuturnitatem ne comparari quidem potest. Etenim finitis ad se invicem fuerit quadam, infiniti vero atque finiti, nulla unquam poterit esse collatio. Ita fit, ut h ^g quamlibet prolixi temporis fama, si cum inexhausta æternitate cogitetur, non parva, sed plane nulla esse videatur. Vos autem, nisi ad populares auras, inanesque (15) rumores i, recte facere nescitis, et relicta conscientia virtutisque præstantia de alienis præmia sermunculis postulatis. Accipe in hujusmodi arrogantiæ levitate quam festive aliquis illusert. Nam cum quidam j adoptus esset hominem contumelias, qui non ad veræ virtutis usum, sed ad superbam gloriam falsum sibi philosophi nomen induerat, (20) adje- cissetque jam se sciturum, an ille philosophus esset, siquidem illatas injurias leniter patienterque tolerasset. Ille patientiam paulisper assumpsit, acceptaque contumelia velut insultans, jam tandem, inquit, intelligis me esse philosophum?

156 Tum ille nimium mordaciter, intellexeram, inquit, ^h si tacuisses

INTERPRETATIO.

- ^a In somnio Scipionis
- ^b Romana respublica.
- ^c Vos homines.
- ^d Non secus ac suos auctores.
- ^e Proferas conferendo.

- ^f Proportionem.
- ^g Infinitam.
- ^h Quantumlibet longi.
- ⁱ Concitandos.
- ^j Affecisset.

NOTE.

¹ *Quid quod diversarum gentium mores, etc.]* Denique quamvis tantum foret alicuius nomen, hoc ut pervenire posset ad omnes mundi populos, non propterea ejusdem gloria tanta esset: quoniam quod apud alios laude, id apud alios suppicio dignum judicatur: quod nimurum populi præjudicis potius et præcipitatione, quam evidenti ratione ducti judicent: sic quæ nobis placent vestes, epulae, ceteræve agendi patientie formæ, hæ exteris nationibus displiceunt sepius.

² *Quam multos, etc.]* IV. Philosophia subjungit, prædictam famam nihil putandum esse propter breviores temporis, quo durare possit, limites. Cum enim fama haec ab aliena de tuis meritis existimatione pendeat, tandiunt taxat ista fama durabit, quando in aliis hominibus vigebit meritorum tuorum memoria: atqui hæc memoria perennis esse nequit: nam vel deerunt scriptores, quibus cerebrum non temque hominum identem conuocentibus, impressa tuorum meritorum vestigia renoverunt: veladerunt.

Si defuerint scriptores, te, non secus ac plures suis temporibus clarissimos viros delevit, oblitio delebit. Sic Romanorum merita veloti sepulta jacenerunt, auctore Sallustio in bello Catilinariorum, quod prudentissimum quisque marime negotiosus erat: ingenium nemo sine corpore exercet: optimus quisque fuerit quam dicere, et sua ab aliis benefacta laudari quam ipse aliorum narrare malebat. Sic virorum fortium, qui ante Agamemnona vixerunt, quod hi caruerint scriptoribus poetis, virtus celata latet, iudicio Horatii lib. iv Carm., od. 9:

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi : sed omnes illacrymabiles
Urgentur; ignotique lugunt
Nocte : carent quia valo sacro.

Si vero adfuerint scriptores, quod eorum libri aut injuria temporum, aut hominum ipsorum negligentia sèpius pereant, nondum constare poterit tibi, tuam famam horum beneficio fore perpetuam. Sed maneat libri, maneatque scriptorum memoria, ita ut de tuis meritis dicere possis, quod Ovidius cecinit de suis carminibus xv Metam. :

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Tua nihilominus fama, ipsi etiam mundo æquaeva, brevior esset, quam ut propter eam obtinendum agere possis: præsertim si illa famæ diuturnitas conferatur cum æternitate, quam mens humana duratura est. Nam si brevissima unius momenti mora cum decem millibus annis collata, parva est diuturnitas, certe integra non modo vite hominis senioris, sed ipsius quoque mundi diuturnitas cum æternitate comparata, minima, imo nulla est diuturnitas: quandoquidem inter priores diuturnitates, ut pote ambas finitas, est aliqua; sed inter posteriores, quarum altera infinita, nulla est proportio; sive ut nunc dicitur *portio*: sie enim loquitur Curtius: Præmium, inquit, erit ei qui primus occupari verticem, talenta decem. Una minus accipiet qui proximus ei venerit, eademque ad decem homines servabitur portio. Vox interminabilis, quam non semel adhibet Boetius, minus Latina videtur: Cicero diceret interminatum; sicut i de Nat. deor.: Si immensam, inquit, et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum vidoretis.

³ *Si tacuisses.]* Simile est illud Ciceronis pro Arch. Philosophi, inquit, in libros, de contemnda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, et in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.

159 Quid autem est, quod ad ^a præcipios viros (de A his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt; quid, inquam, est, quod ad hos de fama post resolutum morte supra corpus attineat? Nam si, quod ¹ nostra rationes (5) credi vetant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria, cum is, cuius ea esse dicitur, non exstet omnino. Sin vero bene mens sibi conscientia ^b, terreno carcere resoluta, cœlum libera petit, nonne omne terrenum negotium spernet, quæ se, cœlo fruens, terrenis gaudet exemptam.

160 METRUM * VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia stricta oratione quod statim dixerat soluta repetens, exemplis probat famam, quæ per vitam non nisi exigua esse potest, morte finiri: ita ut quibus fauna hæc videatur altera vita, his gemina mors subeunda sit.*

^a Præstantes.

^b Suarum cogitationum.

Quicunque solam mente præcipiti petit
Summumque credit gloriam,
Late patentes ætheris cernat plagas,

162 Arctumque terrarum situm :

3 Breven replere non valentis ambitum
Pudebit aucti nominis.

Quid o superbi colla mortali jugo
Frustra levare gestiunt?

Licet remotos fama per populos means

10 Diffusa, linguis explicet,
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam,
Involvit humile pariter, et celsum caput,
Æquatque summis inflata.

INTERPRETATIO.

Quisquis inconsiderato animo tendit tantum ad gloriam, et illam putat esse summum bonum; is considerat.

NOTE.

¹ *Nostræ nationes credi vetant.*] Plures enim sunt rationes, quibus Philosophia probat mentem humanam esse immortalem, adeoque hominem totum non mori unicam proferimus ex ipsa mentis natura desumptam. Omnis res sive substantia, cuius nulla est nisi exterior causa, est perennis et perpetua, Deo nimirus, a quo est, suum agendi modum, quo illa substantia condita est, continuante: sic genios tam malos quam bonos perpetuos fore credimus: sic ipsa *materia*, quæ vulgo dicitur *prima*, ab omnibus habetur perpetua. Atqui mens humana ita se habet. Est quidem substantia, quia altero non **160** inhærens, suis subjacet qualitatibus: at ejusdem nulle est nisi exterior causa, efficiens et finis, quandoquidem ex materia non pendet. Atqui hujussæ immortalitatis mens humana ita *conscia* est, hanc ut semper appetat, quamque sibi tantum deberet attribuere, hanc temeraria quadam assumptione caducis etiam rebus, cum quibus se quædam putat habere necessitudinem, tribuat: sic parentes in liberis, auctores in scriptis, omnes in superbioribus sepulcris immortalem quædam vitam habituros sperant; quare Tullius, de Senect., *Optimi*, inquit, *cujusque animus maxime ad immortalem gloriam nilitur*.

* Carmen constans duplici genere versuum alternorum, quorum prior iambicus sex, posterior pariter iambicus quatuor habet pedes, sæpius locis imparibus spondeos, paribus iambos.

1. *Mente præcipiti.*] Sive *præcipitatione*. Est autem præcipitatio inconsideratum de ignoto judicium: prima erroris adeoque vitii origo.

1. *Petit.*] Petere aliquo, proprie corporis est ab una in alteram viciniam translati: sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de meule, quatenus hæc voluntate sua aliquo inclinat.

2. *Summumque credit gloriam.*] *Summum scilicet bonum*: cum enim omne quod expeditur, id quædam habeat boni speciem, propterea necesse est, ut quod præ omnibus expeditur, illud summi boni speciem habeat: fieri autem non potest ut gloria mortalis videatur summum bonum, nisiis qui præcipites, notione obscura aut confusa ad judicandum ducuntur: iis nimirus, qui innata notione, qua omnes volumus esse felices, inducti, falsa assumptione homini potius quam Deo unice adhaerent.

3. *Late patentes ætheris cernat plagas.*] Tanta est ætheris sive coeli undique diffusi magnitudo, hanc ut imaginatione assequi non possimus, quo fit ut eodem a quibusdam philosophis non *infinitum* quidem, sed *indefinitum* vocetur: hoc est, latius diffusum, quam

ut mens nostra imaginando illud possit definire. Hinc cœlo attentius considerato, homo poterit sue inlirmitatis convinciri, maxime si cum cœlo veluti immenso conferat exiguam, cuius ille sit minima portio, terram, sive

4. *Arctum terrarum situm.*] Ut enim integer terræ et aquæ globus eum cœlo collatus rationem puncti habet, quemadmodum diximus; sic terra habitabilis portio, in qua privati alieni hominis merita cognoscantur laudenturque ab hominibus, comparata cum reliquo terrarum orbe, in quo idem homo nec cognosci nec laudari potest, exiguum est puncti illius punctum: quare hunc hominem tum *pudebit aucti nominis*, quod tamen non valet *replere breven ambitum*. Sic Alexandrum magnum puduit ex mundi, quos putavit innumerabiles, ne unicum quidem subegisset.

5. *Superbi colla mortali jugo levare.*] *Immortalitatem sùi nominis sibi in terris comparare*; hoc enim desiderio, ut dictum est, tenentur illi qui famæ apud posteros acquirendæ student.

9. *Fama per populos means tingulas explicet.*] Fama poetis singulæ habere rationem personæ, quæ pennis instrueta per loca etiam remotissima citissime feratur, et solitus ore linguaue populi, hunc ad loquendum excitet. Virg. i. Æneid., v. 461 :

Bellaque jam fama totum vulgata per orbem.

11. *Titulis fulgeat.*] Titulus idem quod honor: oritur enim a Graeco τίτλος, hoc ἄντερ τοῦ τίτλου, honorare: unde τίτλος, honor. Hinc stemmata, imagines, aut quecumque alia honorum signa *tituli* solet appellari. Claudian. carn. 26, v. 144 :

Et duplices signat lititos communne tropæum.

12. *Mors spernit altam gloriam*, etc. Nam *statutum est hominibus semel mori*, ad Hebr. ix. Horatius l. t Carm., od. 28 :

Sed omnes una manet nox,

Et calcanda semel via lethi.

Dant alios furia torvo spectacula Marti:

Exitio est avilis mare nautis.

Mista senum ac juvenum densantur funera: nullum

Sæva caput Proserpina fugit.

Et eodem lib., od. 4 :

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tarbenas

Regumque turres, o beate Sexti;

Quod feliciter verit noster Malherbaeus, lib. vi :

La mort a des rigueurs à uelle autre pareilles :

On a beau la prier,

La cruelle qu'elle est se bouche les oreilles,

Et nous laisse crier.

Le pauvre en sa cabane, où le chaume le couvre

- 15 **163** Ubi nunc fidelis ossa Fabricii jacent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
- 164** Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.
Sed quod decora novimus vocabula
- 20 Num scire consumptos datur?
Jacetis ergo prorsus ignorabiles,
Nec fama notos efficit.
Quod si putatis longius vilam trahi
Mortalis aura nominis,
- 25 Cum sera vobis rapiet hoc etiam dies,
Jam vos secunda mors manet.

165 PROSA VIII.
ARGUMENTUM. — *Adversa fortuna, inquit Philosophia, in hoe prospera prestat, quod prospera mentem involvens tenebris, eamdem inducat eum ad errorem, tum ad vitium; adversa vero mentem exuens praedictius, hanc veluti manu ducat et ad veritatem et ad virtutem.*

Sed ne me & inexorabile contra fortunam gerere bellum putas, est aliquando cum de hominibus fallax illa nonnihil bene mereatur, tum scilicet, cum se aperit, cum frontem detegit moresque profitetur. Nondum forte quid loquar intelligis. Mirum est, quod dicere gestio, (3) & eoque sententiam verbis explicare vix queo. Etenim plus hominibus & reor ad-

INTERPRETATIO.

ret hinc quidem *spatia cali ingentia*, inde vero *positionem terrae angustam*, certe eudem pudebit rumor dispersi, qui non potest occupare parvam *circumscriptionem terrarum*. Proh! quare homines arrogantes amittunt *incassum liberarum corporissimum a servitute mortis*? Quamvis *fama undique dispersa per gentes dissipata explicit linguis omnium istarum gentium*; *grandisque familia splendens illustribus honoribus*, mors tamen temnit hanc *summam gloriam*, includit eodem similiter tumulo abjectas *sublimesque cervices et aquatima supremis*. Ubi ossa Fabricii fidi nunc jacent? Quid nunc est Brutus, aut Cato severus? Levis eorum memo-

Bria nota vanum nomen paucis litteris. At quia cognoscimus nomina haec pulchra, nonne ex eo fas est nobis nosse homines, quorum sunt ista nomina, extintos? Ergo, homines, jacetis omnino ineogniti, nec fama reddit vos cognitos. Quod si existimat vitam vestram magis produci favore humana existimationis; quandoguidem etas tandem aliquando ventura abripiet vobis *hanc quoque existimationem*, nunc altera mors vobis est expectanda.

a *Implacabile.*

b *Ideoque.*

c *Puto.*

NOTÆ.

Est sujet à ses lois;
Et la garde qui veille aux barrières du Louvre,
N'en défend pas nos rois.

15. Fidelis Fabricii.] Fabricius consul Romanus apud plurimos, cum oratores, tum poetas, suam praesertim ab fidem celeberrimus, merito nunc vocatur fidelis. Primum quia a Pyrrho Epirotarum rege magnis munieribus, etiam quarta regni parte promissa tentatus, adduci non potuit ut patriam desereret. Deinde quia medicum Timocharem contra ejusdem Pyrrhi regis sui caput spe præmii venenum deferenter ad dominum suum reduci curavit, quod admiratus rex ait Fabricium difficilis ab honestate quam solem a suo cursu averti. Unde Claudian. carm. 26, v. 130 :

Et nulli pervia culpa

Pectora Fabricii donis invicta vel armis.

16. Quid Brutus.] L. Brutus, sic dictus propter stupiditatem, quam metu Tarquinii simulabat. Ille Tarquinii ob violatam Lucretiam expulsi, libertatem Romanis assurserunt, una cum Collatino : unde populus Romanus imperium in eosdem libertatis sue vindices transtulit, mutato tamen et iure et nomine : quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur, consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. De hoc Bruto saepissime loquitur Claudianus, ut carm. 22, v. 322 :

Sit trabeis utor Stilelio, Brutusque repertor.
Libertas populi primo tunc consule Bruto
Redita per fasces : hic fascibus expulit ipsis
Servitium; instituit sublimem Brutus honorem.

19. Rigidus Cato.] Sicut Brutus a simulata stultitia, sic Cato a vera prudentia cognomentum est : *catus* quippe, unde *Cato*, est sapiens. Ausonius in Mosella *legumque catos fundique potentes*. Propterea plures a sua sapientia dicti sunt *Catones*. Juvenal. sat. 2, v. 40:

Tertius e celo cecidit Cato.

Duo tamen sunt præstantissimi viri, qui hoc cognomine donati fuerint, quosque Philosophia hic potuit intelligere; Major videlicet, et Minor; ambo, sed diversis temporibus, e Portia, gente Tusculi obscura orti. Cato Major, qui Censorius dictus est, florebat

anno Urbis conditæ 370 et ad extremam usque senectutem pervenit. Cato autem Minor, qui vocatus est Praetorius, vivebat ipso belli Cæsariani tempore : de hoc Lucanus impudenter cecinit,

C Victoria causa dii placuit, sed victa Catoni.

Et Horatius l. in Carm., od. 1 :

Audire magnos jam videor duces

Non indecoro pulvere sordidos

Et cuncta terrarum subacta

Prater atrocem animum Catonis,

17. Signat superstes, etc.] Mortuo homine superest hojus cadaver; quo corrupto nomen superstes, paucis litteris comprehensum scribitur ab his saltem qui memoria præstant, sed absque ulla defunctorum sensu aut commodo: quare hoc non immerto *inane* vocatur.

19. Sed quod decora, etc.] Quod nomina haec superbè sepulcris inscripta videamus, argumenta sunt non esse amplius eos, quorum sunt nomina : prescriptum quippe legitur : **HIC JACET.** Unus est Christi tumulus, cui fas fuerit inscribere : **NON JACET HIC :** Matth. xxviii.

23. Quod si putatis, etc.] Si in superstite illo nomine vitam aliquam versari existimat, cum illud etiam nomen tandem aliquando, inducta oblitione, perire debeat, secunda morte afficiemini. Sic Sulpicius Carthaginensis de Virgili. Eneide, que ab auctore flammis destinata fuisse fertur :

Inflam gemino cecidit prope Pergamon igni,
Et peue est alio Troja cremata rogo.

1. Gerere bellum.] Declamando in fortunam.

2. Bene mereatur.] Mereri est id agere propter quod premium aut pena rependi debet : hinc cibus prandio posterior, coena autem prior, quod hic debeatur mercenariorum laboribus, *merenda* appellatur : hinc etiam qui propter crimen aliquod punitur, penas dicitur dare, quasi debitum reddens. Sic Cic., in de Leg., *Perniciose*, inquit, *merentur de republica vitiiosi principes*.

3. Plus hominibus ror adversam quam prosperam prodesse fortunam.] Homo, ut sepius dictum est, constat ex mente et corpore, quorum illa hoc longe nobilior est : quare quod menti prodest, illud præstat

versam quam prosperam prodesse fortunam.¹ Illa enim semper specie felicitatis, cum videtur blanda, mentitur; **¶ 66**² haec semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat. Illa failit, haec d' instruit; illa mendacium specie honorum mentes frumentum ligat, haec cognitio fragiliis felicitatis absolvit. Itaque illam s' videoas ventosam, fluentem, suique semper ignaram; hanc h' sobriam, (5) succinctamque, et ipsius adversitatis exercitatione prudentem. Postremo³ felix, a vero bono devios blanditiis trahit; adversa plerumque ad vera bona j' reduces k' noco retrahit.⁴ An hoc inter minima estimandum putas, quod amicorum tibi fidelium mentes haec aspera, haec horribilis fortuna detexit, haec tibi certos sodalium vultus, l' ambiguosque (10) secrevit; B discedens, suos abstulit, tuos reliquit^m? Quantu hoc a integer, et, ut videbaris tibi, fortunatus emisces? Desine nunc et amissas opes querere, quod pretiosissimum divitiarum genus est, amicos invenisti.

¶ 67 METRUM * VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia a simulacro amoris ad verum amorem, humanaum primum, deinde divinum, progressa, ostendit mundum, elementa, culum, mare,*

A populos, conjuges et sodales amore contineri: unde concludit felices fore homines, si amore divino regantur.

Quod mundus stabili fide

Concordes variat vices,

168 Quod pugnantia semina

Fedus perpetuum tenent,

5 Quod Phoebus roseum diem

Curru provehit aureo,

Ut quas duxerit Hesperus

Phoebe noctibus imperet,

Ut fluctus avidum mare

10 Certo fine coereat,

Ne terris liceat vagis

Latos tendere terminos,

Hanc rerum seriem ligat

Terras ac pelagus regens,

15 Et cœlo imperitans amor.

Hic si frena remiserit,

Quidquid nunc amat invicem

Bellum continuo geret,

Et quam nunc socia fide

Pulchris motibus incitant

INTERPRETATIO.

¹ *Incertosque.*

^m *Familiares.*

ⁿ *Incolamis.*

Amori debetur quod mundus constanter mutat vices concordes; quod elementa contraria habent inter se pacem eternam; quod sol desert lucem splendidam curru auro; quod luna dominatur tenebris, quas Hesperus egit; quod mare cupidum aquarum continet fluctus limite prescripto: ne iidem diffusus liceat per terras latius extendi. Amor imperans cœlo, mari et terræ,

NOTÆ.

alteri, quod alterum si menti non noceat, soli duntaxat corpori prodest. Atqui fortuna adversa menti prodest; prospera vero, si menti non noceat, ipsi tantum corpori prodest: quod deinceps probandum.

[Illa enim specie felicitatis.] Prospera enim fortuna notio obscura confusaqua, qua mentem informat, eamdem mentem inducit, primum quidem ad errorem, quo judicet bona caduca summi boni rationem habere, deinde ad vitium, quo eadem mens, contemptu Deo, iisdem bonis unice adhæreat.

[Haec semper vera.] Adversa autem fortuna notio, quam aut inventit, aut facit evidenter, mentem ipsam inducit, primum quidem ad veritatem, qua iudicet solum Deum habere rationem summi boni; deinde ad virtutem, qua, ceteris postibat, Deum unice diligit. Sic dicitur Proverb. xxix: *Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati sue, confundit matrem suam.*

[An hoc inter minima, etc.] Quemadmodum inter bona exteriora amici præcipuum locum obtinent, sic quod amicorum mentes, alias tibi occultas, detegit, id bonorum saltem exteriorum pretiosissimum potest haberit; hoc quippe veri a falsis amicis seceruntur. Atqui fortuna adversa id præstat: quandoquidem, fortuna favente, falsi una cum veris amicis adsunt; sed eadem fortuna indignante, amicis veris remanentibus, falsi recedunt. Notissimum illud Ovid.:

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

* Quod vocatur *Glyconicum*. Est autem carmen constant ex uno genere versuum, quorum quilibet ex uno spondeo et duobus dactylis componitur.

Occasione accepta ex ultimis verbis prosæ superiores, quibus Philosophia significavit, amicos Boetii fortuna adversa prolatos, ipsi Boetii adresse, euudem Boetium excitat ad spectandum amorem, ejusque effecta. Amor autem non secus ac qualibet hominis affectio spectari potest duobus modis. Primo quidem, ut loquuntur philosophi, *inadequata*, quatenus quidam corporis modus est, v. g. commotio sanguinis, spirituum, ceterarumque corporis humani partium ad conservandam societatem naturaliter instituta. Secundo, ut aiunt iidem philosophi, *adæquate*, quatenus preter predictum corporis modum, versatur in voluntate hominis adhærentis rei, velut alteri societatis, cuius ipse homo reliqua pars sit, parti. Hinc pro tripli genere opinionis, quam homo habere potest de parte illa (pluris scilicet, tanti, vel minoris, quam seipsum, faciendo hanc partem), amor triplicis est generis, videlicet pietas, amicitia et amor simpliciter dictus. In corporibus non est amor, nisi quatenus hic est modus corporis. In Deo non est amor, nisi quatenus est modus mentis. In homine est amor, quatenus est modus et corporis et mentis. Agitur hic primo de amore corporis, qui non tam amor, quam amor simulacrum; secundo de amore hominis; tertio de amore Dei.

[Quod mundus stabili fide, etc.] I. Agitur de simulacro amoris, quod in corporibus animadverti potest: huicque refertur acceptum, ^to quod mundus, qui nihil est aliud quam universitas corporum materia quidem convenientium, forma autem discrepantium, in sua varietate concors perseveret; ²o quod elementa, que nihil sunt aliud quam corpora primo formata, ex quibus cetera constant, fœdus perpetuum

Certent solvere machinam.
Hic sancto populos quoque
Junctos foedere continet;
Hic et conjugii sacrum
25 Castis nectit amoribus;

*nectit hanc seriem rerum: hoc cessante, quae consen-
tiant nunc, statim dissentient, et tentabunt destruere
machinam, quam nunc constanter carent praelaris moti-
bus. Amor continet populos inter se conjunctos pace*

teneant, sive intra sive extra corpora, quae quod ex elementis constant, vocantur *mista*; 3º quod cœlum sidera suis temporibus, et mare fluctus suis locis continet. De *Phabo* et *Hespero* jam diximus.

22. *Hic sancto populos.*] II. Agitur de amore humano. Hic multiplicis est generis: triplicis duntaxat nunc meminit Philosophia, nempe, 1º amoris, qui est inter populos, quo populi aeterna in pace continentur; 2º amoris, qui est inter conjuges, quo sacram sive sacramentum conjugiale confirmatur; 3º amoris, qui est inter amicos, quo amicus, *amicus tuncquam alter idem*, inducitur ad benefaciendum amico, cogitatione, verbo et opere: haec quippe sunt *sodalium jura*.

A Hic fidis etiam sua
Dictat jura sodalibus.
¶ 69 O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
30 Quo cœlum regitur, regat!

INTERPRETATIO.

*incorrupta, amor confirmat sacramentum conjugiale
flamnis pudieis: amor denique reddit fidelibus amicis
quod suum est. O vos beatos homines, si idem amor
Dei, quo cœlum gubernatur, gubernet vestras mentes.*

NOTE.

28. *O felix hominum genus, etc.*] III. Agitur de amore divino, quo non modo cœlum, sed omnia etiam corpora sic reguntur, ut haec a divina voluntate ne latum quidem unguum discedant. Una est mens humana quæ, quod ab ipso Deo sic fuerit dilecta ut libertatis sit particeps, a prima volendi amandique norma, voluntate divina, recedat. Quare id unum esse debet Philosophiae votum, ut eadem mens humana, contempta propria voluntate, proprioque amore, ad voluntatem amoremque Dei sese accommodet, ut sanctos viros imitata, voce cogitationeque submissa, dicat cum propheta rege: *Doce me facere voluntatem tuam*, et cum Apostolo: *Domine, quid meis facere?*

LIBER TERTIUS.

¶ PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. -- *Philosophia rursus a levioribus ad va-*
lidiora argumenta progredivi Boetium prædictis
rationibus ad majora percipienda commotum paratu-
rumque monet, fore ut ipsum, initio a notioribus
sumpto, ad veram felicitatem ducat.

Jam ^a cantum illa finierat, cum ^b me audiendi avidum, stupentemque arrectis adhuc auribus carminis mulcedo defixerat. Itaque paulo post: O, inquam ^c, summum lassorum solamen animorum ^d, quantum me vel sententiarum pondere, vel canendi etiam jucunditate refovisti! (3) adeo ut jam me posthac ^e imparem fortunæ ieiibus non arbitrer. Itaque remedia,

quæ paulo acriora esse dicebas, non modo non perhorresco, sed audiendi avidus vehementer efflagito. ¶ 72 Tom illa e, Sensi, inquit, cum verba nostra tacitus attenusque rapiebas, ^f eumque tuae mentis C habitum vel expectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interior autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum (5) dicis, quanto ardore flagrares, si quoniam te ducere aggredimur agnosceres. Quoniam, inquam, ^g Ad veram, inquit g, felicitatem, ^h quam tuus quoque somniat animus, sed, occupato ad imagines visu, ipsam illam non potest

INTERPRETATIO.

^a Carmen.

^b Ego Boetius.

^c Philosophia.

^d Vincit posse.

^e Philosophia.

^f Ego Boetius.

^g Philosophia.

NOTE.

¹ Me audiendi avidum, etc.] I. Boetius prædictis rationibus philosophicarum momentis commotus dicitur cum corpore, tum etiam mente. Corpore quidem: quod carmen instar nulsi suave eum deflexat studentem arrectis adhuc auribus, hoc est immotis et reliquo corpore et auribus, ad facilium audiendum; qui loquendi modus a canibus, leporibus, aliisque bestiis, quarum aures sponte moventur, translatus est ad hominem, cuius aures non ita moventur: prædicta enim bestia ad sonum melius excipendum et sistere et aures erigere conseruerunt. Mente etiam: quod haec vel sententiarum pondere vel canendi etiam jucunditate ita recreata sit, ut jam se posthac imparem fortunæ ieiibus non arbitretur: quo fit ut remedia quæ Philosophia supra dixit esse acriora, non modo non perhorrescat, sed audiendi avida vehementer efflagitet.

² Eum tuae mentis habitum, etc.] II. Idem Boetius prædictis rationibus paratus dicitur, ab ipsa Philosophia. Paratus quidem prædictis rationibus, quibus

D sensim tolluntur præjudicia, propter quæ, dicenda ingrata displicerent, non secus ac palatio male affecto cibis etiam suavissimus displicet: *talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interior autem recepta dulcescant*. At ab ipsa Philosophia paratus est: cognitio enim philosophica, utpote quæ clara et distincta, principium est, a quo omne non modo judicium, sed etiam desiderium legitimum oritur: *eumque tuae mentis habitum vel expectavi, vel, quod est verius, ipsa perfeci*, inquit Philosophia.

³ Ad veram felicitatem.] III. Philosophia promittit fore ut Boetium ducat ad felicitatem, cum enim hic agatur de moribus instituendis; cumque optimæ morum iustitio a fine presertim pendeat, propterea Philosophia tractationem suscepit de felicitate, quæ morum recte formandorum finis est: hujus autem felicitatis notio animis hominum insita est: idcirco eadem Philosophia addit

⁴ Quam tuus quoque somniat animus.] Mens enim dum dicitur somniare, cum sopitis exterioribus orga-

intueri. Tum ego ^a : Fac, obsecro, et que illa vera A sit, sine ^b cunctatione demonstra. Faciam, inquit illa ^c, (10) cui causa libenter : ^d sed ^e quæ tibi causa notior est, eam prius designare verbis, atque informare conabor: ut ea perspecta, cum in contraria partem flexeris oculos ^f, veræ specimen beatitudinis possis agnoscere.

173 METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplo corporum; nimirum agri, palati, nec non acris, mala et bene alterius affectorum, probat, mentem humanam prius exuen-*

INTERPRETATIO.

^a Boetius repono

^b Mora.

^c Philosophia.

^d Mentis.

Quicunque cupid seminare campum liberum, ille im-
primis purgat fundum arbustis, rescinditque falcē B cōm,

nis sensuum, spiritibus impressa cerebro vestigia
relegentibus commovet, iuxta illud Claudian. carm.
27, v. 1 :

Omnia quæ sensu volvuntur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quiete.
Venator defessa toro cum membra reponit,
Mens tameu ad silvas et sua lustra tedit.

Quare in somniis hominum, ut sœpe est aliquid falsi, ita semper est aliquid veri. In his, inquam, sœpe est aliquid falsi; quod sœpe mens somniata exterioribus corporibus tribuat quod illis non convenit. At in iisdem semper aliquid veri est, v. g. somniantem cogitare: sicut ergo homo non somnial nisi ante captus ab ipso corpore speciebus, sic mens que nullum peculiare bonum appetit, nisi duce felicitatis notione, ab ortu divinitus insita, non male dicitur hanc felicitatem somniare: quamobrem, sicut per somnum contingit, illa insita felicitatis notio alienis imaginibus ita obscuratur, ut ipsa felicitas ab ipse mente, cui est insita, clare et distincte non percipiatur: hinc falsa assumptione in divitias, aut quolibet aliud a Deo diversum, velut in summum bonum suumque ultimum finem, inclinata tendit. Propterea querenda.

¹ *Quæ tibi causa notior est?* IV. Eadem Philosophia monet sibi initium sumendum esse a notioribus: in omni quippe methodo semper fit progressus a notioribus ad minus nota: ut nimirum hac evidenter notio ducantur et ad investigandum, et ad discernendum id quod queritur, ab eo de quo non est quæstio.

* Quod vocatur *Phaliscum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex tribus dactylis et uno pyrrhico componitur. Quare observari poterit quartus, versus, in quo contra communem usum ultima syllaba hujus nominis *Ceres* contrahitur, ut horum *miles, seges, pedes*.

1. *Serere volet agrum.*] I. Philosophia utilur exemplo agri, qui non prius potest esse ferax, quam extremitate virgultis cultus fuerit.

1. *Ingenuum.*] *Ingenius* fit ex præpositione *in* et verbo *geno*, quo usi sunt Varro, Lucretius, pluresque alii pro *gigno*: quare *ingenius* idem videtur esse quod *ingenitus*: quemadmodum *ingenium* sœpius usurpat pro natura cuiusque rei: sicut Virg. n. Georg., v. 177: *Nuno locus árvorum ingenius.* Sic fontes dicuntur *ingenius* sive nativi a Lucretio l. 1. Sic homo dicitur *ingenius*, cum a primo ortu, nullo servitus jugo pressus liber est. Similiter ergo *ager* ille dici potest *ingenius* qui nullis plantis consitus sic liber est, ut ad quolibet semen concepientum videatur aptus; quemadmodum a primo ortu fuisse crediderim. Sic gula, quam nulli sapores præoccupaverunt, *ingenua* vocatur Martiali Epigr. l. vi, ep. 11.

dam esse falsa, quam induatur vera opinione bonorum.

Qui serere ingenuum volet agrum,

Liberat arva prius fruticibus,

Falce rubos, filicemque resecat,

Ut nova fruge gravis Ceres eat.

^b 57. Dulcior est apium mage labor,

Si malus ora prius sapor edat.

Gratius astra nitent, ubi notus

Desinit imbriferos dare sonos.

Lucifer nt tenebras pepnleri,

NOTÆ.

Non minus iugentia est et mihi, Marce, gula.

2. *Liberat arva.] Arvum*, inquit Festus, *dicimus agrum nondum satum*: in agro autem nondum sato nasci solent filix, rubi et frutices, *de la fougeré, des ronces et toutes sortes de broussailles;* quæ propterea resercentia sunt.

4. *Ut nova fruge gravis Ceres eat. Ut terra sit fœcunda.* Ceres enim terra est, quod, ut omnes sciunt, frugum inventrix habetur et nutrix. Virg. i Georg., v. 147:

*Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacrae
Deficerent silva, et victimum Dodona negaret.*

5. *Duleor est apium mage labor.] II. Philosophia utitur exemplo palati, aut cuiuslibet alterius gustus organi, cui dulce eo magis arridet, quod amarum gustaverit: ut nimirum significet, veritatem fugato errore fieri gratiorem. Hic autem *labor apium* est mel: apes enim liquentia mellia stipant, ancore Virgilio. Non modo dicitur *apum*; sed etiam *apium* quandoquidem illud est ex hoc contractum: si dicitur *Quirium et Quiritum; loquentum et loquenter.* Sed *labor mage duleor* modus est loquendi, quem grammatici vocant *pleonasmum*: sic Plautus dixit *magis majores nugas agere.**

6. *Si malus ora prius sapor edat.] Forma elocutionis, quæ Græcis ἔτσιλλη vocatur: qua propter mutuan partium necessitudinem, quod de una dici solet, id aliquando de altera quoque dicitur. Sic Virgilus dicit dare classibus austros: alius dicere potuisset dare classes austri. Ea autem est intersaporem et ora necessitudo, ut, sicut sapor partes oris penetrans, has veluti partitur, ita eadem oris partes saporem admittentes D hunc dividant: vel (ut cum philosophis loquar), si organa gustus modificentur ab escis, sic esca ab organis gustus modificentur. Optime tandem post amara mel dicitur duleius: quemadmodum in musica concordia brevem discordiam excipiens videtur suavior: quod nimiram ingrato illo motu quoddam organo sensifero infligatur vulnus, quod excipiente gratio alio motu reparatur.*

7. *Gratius astra nitent, etc.] III. Philosophia utitur exemplo aeris, quatenus hic contrarias vices duplicitis generis alternabitur. Primum quidem quatenus pluviam exicit tempus serenum: ubi notus, idem qui auster, ventus est a meridie flans, qui quod cogitat nubes in aquam abiuturas, idcirco imbriferos sive pluvios sonos dicitur emittere. Atqui quod cadente pluvia lumen impeditum, sit minus idque interruptis vicibus oculis feriens, nativam oculorum temperiem turbet; idcirco lumen cessantem notam excipiens turbatam oculorum complexionem sic reparat, ut idem lumen gratius videatur. Deinde quatenus dies succedit nocti: ubi Lucifer est stella matutina, quæ vocatur Venus.*

10 Pulchra dies roseos agit equos.

11 Tu quoque falsa tuens bona prius,
Incipe colla jugo retrahere;
Vera dehinc animum subierint.

176 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, proposita summi boni notione, ostendit generatim homines cuilibet bono creato unice studentes falsa assumptione decipi.*

Tum¹ defixo paululum visu, et velut² in^a aug-
ustam suae mentis sedem recepta, sic coepit: **Omnis mortalium cura quam multiplicium studiorum labor exerceat, diverso quidem^b calle procedit, sed ad unum*

INTERPRETATIO.

o Boetii qui antea animo altendebas ad bona ementita, incipias tandem subducere animum ab eorum tyrannie, tum vera bona intrabunt saltem notionem mentem tuam. B

^a Regiam.

^b Diversa quidem via.

Intima est quinque errantium, inquit Cie. ii de Nat. deor.. terræ proxima stella Veneris, quæ Φωστρός Græce, Lucifer Latine dicitur cum antegrediatur solem, cum autem subsequitur, Hesperus. Virgil. ecl. viii, v. 17: Nascere, præque diem veniens age Lucifer ultum. Sol porro dici parens, poetis fingitur vehi quadrigis equis, quos dies, utpote sole antecedentes, nunc finguntur ducere.

11. *Tu quoque.* Quæ cum ila se habeant, cum arva non seruant uberes fructus allatura, nisi prius fructibus avulsi; cum mel post saporem amarum sit dulcius; cum sidera cessantibus ventis pluviosisque jucundius fulgeant; cum denique dies non oriarunt, nisi fugatis tenebris; propterea tu, o Boetii, non nisi depositis præjudiciis assequi poteris de bono veritatem: sed hæc eo tibi gratior erit, quod errorem exceptias: ergo

12. *Incipe colla jugo retrahere.*] Ut corporis, sic etiam mentis quænam est captivitas: sed in hoc mens differt a corpore, quod corpus possit, mens vero non possit, invito homine, cuius est, quibusdam vinculis detineri: propterea non abs te Philosophia hortatur Boetium, ut *incipiat colla jugo retrahere:* Jugum enim illud mentis est.

Verum duobus modis mens humana intelligi potest vinculis detineri. Primum quidem ratione notionis, quatenus hæc obscura est, aut confusa; deinde ratione sua voluntatis, quatenus ignorante ducta in errorem aut vitium labitur. Nondum agitur de posteriori hoc vinculorum genere, sed tantum de priori. Cum autem eadem mens ita sit particeps cogitationis, hæc ut nequeat exui obscura, quin clara notione induatur, propterea Philosophia nunc ait fore ut mens Boetii, si hæc bona falsa desinuat intueri, vera inspiciat.

*Tu quoque falsa tuens bona prius,
Vera dehinc animum subierint.*

¹ *Defixo visu.*] Sicut oculi huc illucque voluti inconstanter, sic fixi constantem mentis ad aliquid attentis cogitationem significant.

² *In augustam sedem.*] Quod enim Philosophia sit quædam regina, idcirco hanc decet *augusta* sive regia sedes. Verum Philosophia instar philosophi sive, ut loquuntur, *in concreto* considerata et corpore et mente videtur constare. Quandiu autem mens corpore abrepta, pro hujus susitione, cogitat, tandiu errat, aut saltem errandi periculo subest, quod præcipitatione aut præjudicio ducatur. Quamobrem si mens philosophica voluerit optime cogitare, necesse est in ipsa, corpore veluti valere jussu, ad se redeat, suasque cogitationes attentius meditetur.

A tamen beatitudinis finem nititur pervenire. ⁴ Id autem⁽⁵⁾ est bonum quo quis adepto nihil ulterius desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se bona continens: cui si quid c abforet, summum esse non posset, quoniam relinquenter extrinsecus quod posset optari. Li-
quet^a igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium congregatione perfectum. ¹⁷⁷ ⁵ Hunc, uti diximus, ^b diverso tramite mortales omnes con-
nuntur adipisci. ^c Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter ^d inserta cupiditas, sed ^e ad falsa ^f devius error abducit. ^g Quorum quidem ali summmum

^a Abesset.

^b Patet.

^c Variis modis.

^d Insita.

^e Aberrans.

NOTÆ.

⁵ *Omnis mortalium cura, etc.*] Haec est propositio quam Philosophia nunc suscipit probandum, videlicet omnes homines ad beatitudinem tendere sed diversa via, quod ut exequatur, primum proponit summi boni notionem.

⁴ *Id autem est bonum.*] Bonum generatim vocatur illud quod beare videtur: bonum quippe ut censem Ulpianus, a beando dicitur: unde antiqui pro *bonus* dixerunt *benus*; ex quo in usu remansit *bene* et *bellus*. Sed quod beare videtur, philosophi duplicitis est generis: unum dicitur *res*, alterum vocatur *modus*: prius *beatitudine obiectiva*, posterius *beatitudo forma*lis iisdem appellatur: utrumque hic definit Philosophia. Prius sic; *bonum, qui quis adepto, nihil ulterius desiderare queat*; atque hoc dicit *summum bonum*; nimur in genere rei. Posterius vero sic: *statum bonorum omnium congregatione perfectum*: ethoc vocat *beatitudinem*. Prius, uobis dicitur Deus; posterius, cogitatio mentis Deo constanter adhaerentis. Sed de his postea.

⁵ *Hinc diverso tramite mortales.*] Deinde Philosophia probat homines diversa via tendere ad beatitudinem: quod innatam summi boni notionem male applicent.

⁶ *Est enim mentibus hominum, etc.*] Ut enim Deus mentem humanam propter semetipsum condidit; sic eidem menti statim ab ortu indidit non solum notionem, sed etiam voluntatem summi boni, quod nihil est aliud quam ipse Deus.

⁷ *Ad falsa devius error abducit.*] Quandiu mens humana Deum et magistrum audit, et ducem sequitur, tandiu et erroris et vitii est expers: sed vix eadem mens divina illa lege soluta est, cum consors corpus, imperati impatiens, in ipsa mente plures excitat perturbationes, quibus obscuritas primum et confusio; deinde multiplex error ejusdem mentis oritur. Ille autem error dicitur *devius*: non solum quod ille sit cogitatio mentis a vera judicandi norma aberrantis: sed etiam quod idem causa sit, cur appetitio, iudicij antecedentis comes, a sua etiam lege aberret: hinc dicitur *abducere ad falsa*; falsa scilicet assumptione ut jam probandum est de divitiis, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus, primum quidem seorsum, postea comparate spectatis.

⁸ *Quorum quidem ali, etc.*] 1. Agitur de divitiis: qui his inhiant, sic argumentari videntur: summum bonum est *nihil indigere*: qua propositio est verissima: sed qui divitiis afflunt, hi nihil indigent quæ est assumptio falsissima: imo quo ditior est homo, eo pluribus indiget.

esse bonum nihilo indigere credentes, ut divitiis affluent, (5) elaborant: ^a alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione, judicantes, adep̄is honoribus, ^b reverendi civibus suis esse nituntur. ^c Sunt qui summum bonum in summa potentia esse constituent: hi vel regnare ipsi volunt, vel regnantibus adh̄erere conantur. ^d At quibus optimum quiddam claritas videtur; hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. ^e Plurimi vero boni fructum gaudio, laetitia metuntur: hi felicissimum putant voluptate disfluere, ^f Sunt etiam, qui horum fineis, causasque alterutro (5) ^g permuntant: ut, qui divitias ob potentiam, voluptatesque desiderant; vel qui potentiam seu pecuniae causa, seu preferendi nominis petunt. ^h In his igitur ceterisque talibus humanorum actuum, votorumque versatur intentio; veluti nobilitas, favore popularis, quāevidetur quamdam claritudinem comparare; uxor ac liberi, qui (10) jucunditatis gratia petuntur. Amicorum vero, quod ⁱ sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute

INTERPRETATIO.

^a Honorabiles.^b Ex predictis bonis.^c Summa.^d Bonorum.^e Omnibus patet.^f Efficere ut valeas.^g Mentis.^h Obscurata.

NOTÆ.

ⁱ Alii bonum quod sit dignissimum veneratione, etc. II. Agitur de dignitatis sive honoribus, quibus qui student sic videntur ratiocinari: summum bonum est *veneratione dignissimum*: vera propositio: sed *veneratione dignissimus homo non est, nisi is magistratus decoretur: falsa assumption: si quidem ipse magistratus non colitur, nisi fuerit cum virtute conjunctus*

^j Sunt qui summum bonum in summa potentia, etc.] II. Agitur de potentia, quam qui appetit, sic videtur argumentari: summa potentia est individua comes summi boni: vera propositio: sed homo non habet summam potentiam nisi regnando, aut regnantibus adh̄erendo: falsa assumption: quandoquidem ipsi reges non sunt potentes, nisi suis imperent perturbationibus.

^k At quibus optimum quiddam claritas, etc.] IV. Agitur de fama, quam qui desiderant, sic videntur ratiocinari. Summi boni est esse clarum; quod verum est: sed clarus homo esse nequit nisi vel belli vel pacis artibus; quod falsum est: cum haec artes saepius sint vitorum materies.

^l Plurimi boni fructum gaudio, etc.] V. Agitur de voluptatibus, quibus qui indulgent, hi vere propoununt summum bonum non esse sine laetitia: sed falsa assumunt haec laetitiam accipi posse a rebus caducis. Sicque actum est seorsum de bonis caducis.

^m Sunt etiam qui horum fineis, etc.] VI. Agitur de predictis omnibus inter se comparatis: quibus modo pluribus, modo paucioribus; modo his, modo illis homo adh̄eret, pro diversa assumptione quam facit: quod ex solo orationis contextu videtur nobis notissimum.

ⁿ In his humanorum actuum votorumque versatur intentio.] Summa sive quicquid est desiderii operisque humani: sicut enim opus humanum sequitur humanaum desiderium; sic desiderium humanum sequitur predictam mentis assumptionem propositionemque: siquidem non agimus extrinsecus, nisi quod intrinsecus volumus, nec volumus, nisi quod judicamus praestare; nec judicamus nisi quod sic visum est sive

A numeratur. Reliquum vero vel potentiae causa, vel delectationis assumitur. Jam vero corporis bona promptum est, ut ad superiora referantur. Robur enim magnitudoque videntur ^o præstare valentiam: pulchritudo atque (15) velocitas celebratatem: salubritas, voluptatem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderari liquet. Nam quod quisque præ ceteris petit, id summum esse judicat bonum. Sed summum bonum beatitudinem esse definitivus. Quare beatum esse judicat statum, quem præ ceteris quisque desiderat. Habes igitur ante oculos ^p propositionem fere (20) formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. ^q Quæ quidem sola considerans Epicurus, consequenter sibi summum bonum voluptatem esse constituit; quod cetera omnia jucunditatem animo videantur afferre. Sed ad hominum studia revertor: quorum animus, et si ^q caligante memoria, tamen bonum summum (5) repetit, sed ^r velut ebris, domum quo tramite revertatur, ignorat. ^s Num enim videntur errare hi qui nihilo indigere nituntur? Atque non est aliud,

obscure, sive evidenter: quod Philosophia confirmat exemplis primum quidem quotidianis; deinde antiquioribus, ut Epicuri.

C ^t Quæ quidem sola considerans Epicurus, etc.] Epicurus, philosophus satis notus. Ille in Physica quidem docuit, corpora ex atomis et inani componi: ita Ethica vero, summum bonum in voluptate versari statuit, quasi sic argumentatus: cum nulla alia sint bona præter opes, honores, potentiam, gloriam et voluptates, quod bonum inter haec omnia ceteris præstat, illud summum censeri debet. Atqui voluptas inter haec omnia ceteris præstat: quod haec omnia non querantur, nisi quia jucunditatem animo videantur afferre. Hinc homines voluptarii dici consueverunt Epicurei.

^u Velut ebris.] Optima similitudo ad exponderam predictam uniuscujusque hominis bono caduco adh̄erentis ratiocinationem. Sicut enim ebris homo, ¹ quidam habet sua domus ideam, quam, antequam egressus fuisse vinum bibitur, ab ipsa domo acceperat; ² hujus idea semper memor domum suam ceteris præferit, etiam sepultus vino: uide camdem repetere studet; ³ vino turbante memoriam, viam sollemnem, qua revertatur, ignorat; ⁴ tenebris sensim crescentibus, alienis adib⁹, ut suis, adh̄eret immotus: ita mens humana, ¹ quidam habet sui principiū suique finis, nimirus Dei ideam, quam, antequam ab eo recessisset, corporeas voluptates haustura, ab ipso suo Auctore acceperat; ² hujus idea nunquam omnino immemor, Auctore suum ceteris rebus preferendum putat, etiam voluptatibus corporis indulgens: unde ad eundem reverti cupit; ³ corpore impeditae notionem offici, viam, qua ad Deum redeat, nescit; ⁴ caligine sensim acta externis caducisque rebus, ut suo principio suoque proinde fini adh̄eret immota: quamobrem ut ebris, sic mens humana non errat nisi assumptione præcipiti.

^z Num enim videntur errare hi, etc.] Philosophia denique seorsum expendit predictas propositiones de opibus, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus,

quod æque perficere beatitudinem possit, quam copiosus bonorum omnium status, nec alieni egens, sed sibi ipse sufficiens. Num vero labuntur hi qui quod sit optimum, id etiam reverentiae (10) cultu dignissimum putant? minime. Neque enim vile quidam, contemnendumque est, quod adipisci omnium fere mortalium laboral intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum ac sine viribus estimandum est, quod omnibus rebus constat esse præstantius? An claritudo nihil pendenda est? Sed b (15) sequestrari nequit, quin omne quod excellentissimum sit, id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiā tristemque beatitudinem, nec doloribus molestiisque subjectam quid attinet dicere, quando in minimis quoque rebus dicitur appetitus, quod habere fruique delectet? 180 Atqui haec sunt, quæ adipisci homines volunt, eaque de causa divitias, dignitates, regna, gloriam voluptatesque desiderant, quod per haec sibi sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiamque

A credunt esse venturam. Bonum est igitur quod tam diversis (5) studiis homines petunt: in quo quanta sit¹ naturæ vis, ² facile monstratur, cum ³ licet varie dissidentesque sententiae, tamen ⁴ in deligen- do ⁵ boni fine consentiunt.

¶ METRUM * II.

ARGUMENTUM. — *Quamvis naturalem leonum, avium, plantarumque indolem expellas, hæc, instar solis ab occasu ad ortum remeantis, recurrit, finem principiò juncta.*

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immensum
Legibus orbem provida servet
Stringatque ligans irresoluto
Singula nexu, placet arguto
Fidibus lenti promere cantu.
¶ Quamvis Pæni pulchra leones
Vincula gestent, manibusque datas
Captent escas, metuantque trucem,
Soliti verbera ferre, magistrum,

INTERPRETATIO.

a *Judicando, idest errant.*

b *Negari.*

c *Affectionibus.*

d *Summo bono.*

Volo argute canere chordis tardis, quantas inclina-

B 5

10

tiones rerum natura potens vertat, et quibus legibus eadem natura prospiciens tutetur mundum ingentem, continentque omnia connectens vinculo indissolubili. Licet leones Africani gerant catenas splendidas, et capiant cibos porrectos manibus domini, et timeant ipsum do-

NOTE.

hasque probat esse veras: ex quo conficit homines hic non errare, nisi assumptione. De verbo *sequestrari* supra dictum est.

¹ *Vis naturæ.*] Nempe idex naturaliter insitentibus humanis: in qua unusquisque videt comprehendens, quod prædictis propositionibus asseritur.

² *Facile monstratur.*] Sattem a consequentibus, sive, ut philosophi loquuntur, *a posteriori.*

³ *Licit varie dissidentesque sententiaz.*] Prædictæ nimirum assumptions.

⁴ *In diligendo boni fine consentiunt.*] Propter prædictam summi boni idem unicuique insitam, ratione cuius prædictæ propositiones sunt: ut sepius dictum est: usque adeo ut in ceteris, sic in homine finis ad orum debet recurrere.

* *Quod dicitur Pindaricum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quartuor pedes habet, sed tanta libertate dispositos, ut unusquisque nunc spondeus, nunc dactylus, nunc anapestus, nunc trochæus esse possit.

1. *Habenas.*] Habenæ proprie dicuntur de equis, quippe quos his instrumentis ad nutum habemus tractamusque. Quod autem equi habenis huc illucque flectantur, factum est ut habenas dicantur modo de legibus, quibus res cætera reguntur: modo de ipsis rerum inclinationibus, quibus tanquam frenis, res ipsæ flectuntur. Sic Tullius, de Amic., *commodissimum est*, inquit, *quam laxissimas habenas habere amicitias, quas vel adducas cum velis, vel remittas.* Sic etiam Virg. Aeneid. xii, v. 498:

Terribilis sævam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.

2. *Natura potens.*] Natuua, quod dicatur a nasci idem est quod principium: quare ut principium sic natura multiplicies generis. Hic Deus est, a quo primæ rerum omnium inclinations, ut a primo principio oriuntur. Sic Tullius n. de Nat. deor: *Natura, inquit, est quæ continet mundum omnem eumque tueatur.* Sic Lucret. I. i:

Denique ni minimas iu partes cuincta resolvi

Cogere consuisset rerum natura creatrix.

2. *Quibus legibus.*] Ut enim corporibus ad movendum, sic mentibus ad cogitationem suæ sunt leges, C ab eo, a quo res istæ habeant primum ut moveantur et cogitent, Conditore constitutæ: quare ut Deus est immutabilis, sic leges istæ firmæ sunt, dignæ propterea, quæ tanquam propria philosophicæ meditationis materies, ab ipsis Philosophia considerentur, suisque auditoribus seu stricta seu etiam soluta oratione proponantur. Arguto autem hoc cantu Philosophia, ad probandum id quod sibi proposuit, quatuor adhibet argumentorum genera: primum a leonibus, secundum a volucribus, tertium a plantis, quartum ab ipsis sole desumitur.

7. *Pæni leones.*] I. Philosophia probatura, perpetuum esse cujuslibet rei ad suum principium remeantur circuitum, arguuntur a leonibus, quos vocat Pænos sive Africanos, quod ut populi, sic leones Africae ferociores esse soleant. Virg. i Aeneid. v. 306:

D Et jam jussa facit, pouuntque ferocia Pæni
Corda, volente Deo.

Seneca in Hippol. v. 347:

Pæni quatunt colla leoues,
Com movit amor; tum Silva gemit
Murmure saeo.

Quasi dicat: quemadmodum leones ferociæ, vinculis, escis et verberibus mansueti statim atque saigninem missui, oculis, presertim naribus, percepunt, veluti immemores, sue captivitatis, prioris vero sua indolis memores, fremunt, vincula rumpunt, et ipsum domitorem lacerant: sic homo sua originis memor ad suum principium coadatur regredi. Sic Martial. epigram, 75, lib. ii, ait, leonem cœcum sanguine ferarum gladiatorumque in arena amphitheatri effuso commotum pueros invasisse et miserabiliter in conspectu omnium laceravisse.

Verbera securi solitus leo ferre magistri
Inseruantque pati blandus in ora manum.
Dedidicit pacem, subito feritate reversa.

Si crux horrifica tinxit ora,
Resides olim redenit animi,
Fremitque gravi meminere sui,
Laxant nodis colla solutis,
15 Primusque lacer dente cruento
Domitor rabidas imbuit iras.
183 Quæ canit alius garrula ramis
Ales, cavae clauditur antro :
Huic licet illita pocula melle,
20 Largasque dapes dulci studio
Ludens hominum cura ministret,
Si tamen, arcto saliens tecto,

A Nemorum gratas viderit umbras,
Sparsas pedibus proterit escas,
25 Silvas tantum moesta requirit,
Silvas dulce voce susurrat.
184 Validis quandam viribus acta
Pronum flectit virga cacum :
Hanc si curvans dextra remisit,
30 Recto spectat vertice cœlum.
Cadit Hesperias Phœbus in undas ;
Sed secreto tramite rursus
Currum solitos vertit ad ortus.

INTERPRETATIO.

minum terribilem, soliti ab eodem vapulare : si tamen sanguis, verberibus præsertim fusus, imbuavit vultus, cornum horrendos, spiritus jam pridem otiosi recurrunt, et leones memores sui, marmure ingenti, liberant sua colla, vinculus ruptus, et ipse dominus, primus discrētus ore crudeli, satiat furores savios eorumdem. Si volueris, quæ loquax cantare solet in summis arboribus, includitur cavae, veluti carcere : quamvis homo diligens illie suppeditet eidem potum melle conditum et

escas copiosas, animi causa; eadem nibilominus volucris, si angusta in domo sua saltans, conspergit umbras jucundas silvarum, concubat dapes dispersas, tristis repetit solum silvas, et suavi garrulitate murmurat silvas easdem. Qui ramus olim coactus fortis robore, demittit ad terras verticem curvatum, hic, statim atque manus flectens laxavit illum, respicit calum cacumine erecto. Sol labitur in aquas respirinas : at iterum detorquet plaustrum ad orientem consuetum occulta via.

NOTÆ.

Quanta nec in Libycis debuit esse jugis :
Nam duo de tenera puerilia corpora turba
Sanguineam rastris quæ reuocabat humum,
Sævus et infelix furiali dente peremit :
Martia non vidit majus arena nefas.

t2. *Resides olim redenit animi.*] Illa scilicet corpuscula, qua sunt pars sanguinis subtilior, quæque cerebrum ingressa nervos hinc exortos subenit, ut ventus organa musica : haec quippe corpusecula propter quamdam similitudinem, quam habent cum vento ejusque motu, *animi* vocantur et *spiritus*. Virgil. i Georg., v. 415 :

Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major :
Verum ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutavere vias : id Juppiter humidi austri
Denat, erant quæ rara modo; et quæ densa, relaxat
Vertuntur species animalium, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concepunt: hinc ille avitus concentus in agris,
Et læte pecudes, et ovantes gutture corvi.

Similiter ergo illi spiritus in leonibus ciceribus propter vincula, escas et verbera a solito itinere ita delectuntur, ut otiosi et quasi resides videantur. At novo sanguinis fusi seu colore, seu odore, seu utroque via hactenus obstructa aperiuntur : unde hi spiritus, qua data porta ruentis iter a natura sibi præscriptum tenent, leoninemque insolito quidem, sed non minus naturali motu commovent : hinc leones fremunt, rumpunt vincula, et ipsum domitorem laceant : ita ut hic dicatur illorum iras imbuere : Sicut Virgil. uit vii Aeneid., v. 541 :

Promissi dea facta potes, nbi sanguine bellum
Iubuit et primæ commisit funera pugnae.

17. *Quæ canit . . . ales.*] II. Philosophia propter prædictum finem argumentatur a volucribus, quæ cavae inclusæ, quamvis ibi summa hominum cura nutritur, omni quo possunt modo silvas requirunt. Ales ergo hic, ut potè quæ ab aliis vocatur, est avis alis utens; quippe quæ ad altissima usque loca ascendere solita, difficilius ceteris mores alienos induit.

18. *Caveæ clauditur antro.*] Cavae generatiæ est quilibet locus cavaus obscurusque, hic autem cavae sunt carceres, quibus aves præsertim includere solamus, vulgo *des cages*: voluit vero Philosophia *ratis altis*, in quibus ales *garrire* solet, oppondere cavae antrum, quo ales includitur, ut magis denotaret, quantum hic alitis status a naturali distet.

22. *Arcto saliens tecto.*] In tecto, inquam, non e teclo saliens : aliquin nec sparsas pedibus proterere escas, nec masta, nec silvas voce susurrare, sed potius deseruisse escas, læta, et silvis adesse diceretur. Nimisnam cavae cæteræ corpora, quibus ales inclusa circumdatur, sic mutant vias, quibus animi sive spiritus diffundi solent, ut hi spiritus otiosi videantur. At ubi recens aut color, aut sonus, aut odor umbrosi nemoris ad cerebum usque diffusus aut rarus densavit, aut relaxavit densum, tunc mutatis ueatibus vertuntur cursus animalium, ita ut his et alæ ad saltandum, et pedes ad proterendas escas, et famæ ad susurrandas silvas commoveantur. Ovid. i. ii de Ponto, eleg. 4 :

Cum bene sit clausæ cavae Pandione natæ,
Nittitur in silvas quæque redire suas.

27. *Validis viribus acta virga.*] III. Philosophia prædictum ob finem argumentatur a plantis, quibus inest vis illa, quam philosophi *elasticam* vocant, *vertu de ressort*; quæque in hoc versatur, quod corpus compressum tensumve ultro citroque qua minus resistitur, facta libertate resiliat. Haec virtus occurrit non solum in quibusdam metallis, verum etiam in pluribus plantis : quare si virga hujus generis *recto spectans vertice colum*, ad terram majori *dexteræ* virtute curvetur, eadem, facta redeundi facultate, ad colum recurrit.

31. *Cadit hesperias Phœbus in undas, etc.*] IV. Philosophia hanc ob causam argumentatur a sole, quem poete fabulantur occidentem sese in undas æquoreas condere, ut pulvere cæterisque soribus, quas per diem contraxerit, purgatus, mane purior oratur. Hesperia unde sive vespertinae dicuntur ab Hespero, sive stella, quæ prima post occasum solis nobis appetit. Phœbus vero, sol dicitur a Græco φωτος, *splendidus*, ut saepius diximus.

32. *Secreto tramite.*] Via quippe, qua sol ab occasu ad ortum remeat, ignota est, omnibus quidem hominibus, quos sibi ex adverso stantes antipodas cæteri homines habent : quod sol his illis hominibus simul non appareat, sed præsertim poetis, qui et occidentem solem in aquas præcipitare, et orientem ab iisdem aquis coussurgere mentiuntur.

33. *Currum solitos vertit ad ortus.*] Nam sol ab iisdem poetis vehi fingitur curru, cujus sint axis, rotæ, equi. Ovid. ii Metam., v. 63 :

35 Repetunt proprios quæque recursus,
Reditusque suo singula gaudent.

Nec manet ulli traditus ordo,
Nisi quod fini junxerit ortum,
Stabilemque sui fecerit orbem.

186 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quod hactenus generatim probavat, id deinceps speciatim probatura de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluntatibus, tam soluta quam stricta oratione, de his scilicet, veram propositionem, at falsam assumptionem fieri, incipit a divitiis, quas demonstrat non esse summum bonum, propter anxietatem, timorem, ceteraque perturbationes quibus comituntur.*

Vos quoque ^a a terrena animalia, ^b tenio licet imagine, ^c vestrum [tamen principiū] somniatis, ^d verumque illum beatitudinis finem, ^e licet minime perspicaci, qualicunque tamen cogitatione prospicitis, eoque vos, et ^f ad verum bonum naturalis ducit intentio, ¹⁸⁷ et ^g ab eodem multiplex error abducit. Considera namque an per ea quibus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant

A pervenire? Si enim vel pecunia, vel honores, cæteraque tale quid afferunt, cui nihil bonorum abesse videatur, nos quoque (^h) fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quod si neque id valent efficere quod promittunt, bonisque pluribus carent, nonne ⁱ liquido falsa in eis beatitudinis species deprehendit? ^j Primum igitur te ipsum, qui paulo ante divitiis affluebas, interrogo. ^k Inter illas abundantissimas opes numquam animum tuum concepta ex quilibet (¹⁰) injuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper e angeret, reminisci nequeo. Nonne quia vel aberat, quod abesse non velles; vel aderat, quod adesse non posse? Ita est, inquam. Illius igitur praesentiam, hujus absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. Eget vero, inquit, eo quod quisque (¹⁵) desiderat. Eget, inquam. Qui vero eget aliquo, num est usquequaque sibi ipse sufficiens? Minime, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? Quid ni? inquam. Opes igitur nihilo in-

INTERPRETATIO.

Omnia requirunt regressus suos, et cuncta delectantur recursu suo. Ordo unicuique rei prescriptus non servatur, nisi hac conjunxit suum finem cum suo principio et fecerit circulum sui constantem.

^a *Homines.*

^b *Obscura quanvis cogitatione.*

^c *Cogitatis.*

^d *Evidenter.*

^e *Cruciaret.*

NOTE.

Ardua prima via est, et qua vix mane recentes
Emituntur equi; medio est altissima celo...
Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
Tunc etiam que me subjectis excipit undis.
Ne ferar in preceps Tethys solet ipsa vereri.

34. *Repetunt proprios quæque recursus, etc.]* Singula conantur ad eum, unde dgressa sunt, statum recurrere, hocque statu recuperato veluti gaudent: sic bestiae priores mores, plantæ priores situs, sol ipse priorem locum appetere et quantum in se est repetere videtur. Horatius Epist. l. i, ep. 10:

Naturam expellas furca, tameu usque recurret.

38. *Stabilemque sui fecerit orbem.]* Ut unus sit cuiuslibet rei in suum principium remaneant circuitus. Sic Ecclesiastæ i: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens gyrat per meridiem, et fluctuat ad aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur. Omnia flumina intrant in mare et mare non reddit, ad locum, unde exiunt, flumina revertuntur, ut iterum fluant.*

Atque ex his omnibus Philosophia concludendum relinquimus homines a Deo tanquam a principio ortos, quemdam sui orbem factorios, instar ceterorum, ad Deum tanquam ad suum finem recurrere.

¹ *Terræ animalia.] Hominis rebus terrenis ad-dicti.*

² *Tenui imagine.] Specie sive idea ingenita, quæ corporis consortis impressionibus obscuratur.*

³ *Vestrum principium somniatis.] Deum obscuræ, instar somniantium, percipiatis, sicut jam explicuimus.*

⁴ *Verumque finem.]* Ut homo instar cæterarum rerum stabilem sui faciat orbem, necesse est ut quod fuit illi principium, item sit tunc cogitandi: quamobrem si homo, obscure saltem, suum agnoscat principium, idem homo, obscure pariter, suum finem cognoscat necesse est.

⁵ *Licet minime prespicaci, qualicunque tamen cognitione.]* Praedicta scilicet obscuraque specie sive idea,

quæ quod sit in nobis et hujus proxime conceii sumus, merito vocatur *cogitatio*.

C ⁶ *Ad verum bonum naturalis duecit intentio.]* Quod enim mens nostra divinitus informetur praedicta specie, in qua quedam attributa naturaliter videt comprehendere, propterea eadem nostra mens judicando veras naturaliter format de summo bono propositiones, quas propter necessitudinem, quæ est inter judicium appetitumque boni, *naturalis intentio* sequitur.

⁷ *Ab eodem multiplex error abducit.]* Nimurum dum eadem mens praedictis propositionibus convicta, præjudicis ita deflectitur, ut falsis assumptionibus judicium intentionemque habeat de eo cui ante capite summi boni proprietates non convenient: sicut de unoquoque seorsum probandum est, videlicet de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluntatibus; ac primo quidem de divitiis.

⁸ *Primum te ipsum qui paulo ante divitiis affluebas, interrogo.]* Boetius quippe, priusquam apud Theudericum male audiret, ditissimus fuit: unde expertus novit, quomodo homo afficiatur erga amissas, amittendas et præsentes quoque divitiias, potestque propterea interroganti Philosophiæ respondere, divites nec anxietate animi, nec metu, nec pluribus aliis affectibus vacare.

⁹ *Inter illas, etc.]* I. Ergo argumentatur Philosophia ab anxietate animi. *Anxietas quasi anxietas a supino anctum;* hoc autem a *ango*, quod est *constringo*. Quamobrem *anxietas* hic idem quod *animi angor*: sed *angor*, teste Tullio, est ægritudo premens: ita ut animus, instar partium corporis compresi, videatur confundi propter *aliquam injuriam*: unde sic argumentari videtur philosophia. Ubi est animi anxietas, ibi felicitas non est: anxietas enim illa, ut pote animi ægritudo, est felicitati contraria. Atqui in divitiis semper quedam est animi anxietas: quod his vel absit, quod abesse non vellent, vel adsit quod adesse nolent: sicut Boetius expertus fatetur. *In sufficientia vox Latina non videtur.*

digentem, sufficientemque sibi facere nequeant, et hoc erat quod promittere videbantur. ¶ Atqui hoc quoque maxime considerandum puto, quod nihil habeat suapte natura pecunia, ut his, a quibus possidetur, invitis nequeat auferri. Fateor inquam. Quidni fateare, cum eam quotidie valentior aliquis eripiat invito? Unde enim a forenses querimoniæ, nisi quod (5) vel vi, vel fraude a nolentibus pecunia repetuntur eripit? Ita est, inquam. Egebit igitur, inquit, extrinsecus, petito præsidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis, inquam, neget? Atqui non egret eo, nisi possiderat pecuniam, quam posset amittere. Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est: nam quæ sufficiens (10) sibi facere putabantur opes, alieno potius præsidio faciunt indigentes. ¶ Quis autem modus est, quo pellatur divitiis indigentia? Num enim divites esurire nequeunt? Num sitire non possunt? num frigus hibernum pecunio-

A sorum membra non sentiunt? sed adest, inquies, opulentis, quo famem patient; quo sitim frigusque depellant. Sed (15) hoc modo consolari quidem divitiis indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si haec vihians semper, atque aliquid possens, opibus non expletur, maneat necesse est, que possit expleri. Taceo quod nature minimum, quod avaritiae nihil satis est. ¶ Quare si opes nec submovere indigentiam possunt, et ipse suam faciunt, quid est quod eas sufficientiam prestare credatis?

¶ METRUM. III.

ARGUMENTUM. — *Copia pecunia, gemmarum et agrorum, inquit Philosophia, homines nec superstites curvis, ex defunctos solatur.*

B Quamvis fluente dives auri gurgite
Non expleturas cogat avarus opes,
Oneretque baccis colla Rubri littoris,
¶ Ruraque centeno scindat opima bove,

INTERPRETATIO

^a *Lites.*

^b *Hominibus.*

^c *Indigentia.*

Etiamsi dives auri flumine manante avidus congreget

NOTÆ.

¹ *Hoc quoque maxime considerandum puto.]* II. Eadem philosophia argumentatur a timore, cuius divites nunquam sunt expertes, hac fere ratione. Ubique est timor, ibi non est felicitas quod timere sit malum; felicitas autem omne malum expellat. Atqui in divitiis semper est timor; saltem ne ipsi a potentioribus spolientur inviti: cum pecunia vel iu vel fraude invito domini quotidie eripiantur, ut forenses querimonia probant, et ipse Boetius expertus est: quare tantum abest, ut divitiæ satisfacere possint, ut alievo potius præsidio faciant indigentes.

² *Quis autem modus, etc.]* III. Philosophia argumentatur a pluribus aliis affectibus, quos opes impedit nequeant, immo saepius excitant, augentque: quod potest sic contrahi. Ubi est famæ, sitis, frigus, cæteraque ejusmodi affectiones menti incommodæ, ibi non est felicitas: quod bonum his malis contrarium absit. Atqui in divitiis, non secus ac in pauperibus, est famæ, sitis, frigus, et cetera bujusmodi, quæ quamvis opibus possint differri, opibus tamen omnino auferri non possunt.

³ *Consolari.]* Verbum hoc saepius actionem significat: sed in contrarium etiam partem dictum inveneris apud optimos auctores. Asinus in epist. Cic., *Consolabar ob ea quæ timui.*

⁴ *Nature minimum, avaritia nihil satis.]* Natura hic corpus est, avaritia est mens appetens: corpori autem minimum sufficere potest: sicut minimum cibis famem, minimus potus sitim; minimus calor frigus expellere potest: at menti appetenti nihil satis est: nam, ut ait Juvenalis,

Crescit amor nomini, quantum ipsa pecunia crescit.

⁵ *Quid est, quod eas, etc.]* Quare, o homines, arbitramini divitiæ instar summi boni vobis posse sufficere: vere quidem proponitis, illud esse summum bonum quod sufficere potest: sed falso assumitis divitiæ posse sufficere.

⁶ *Carmen constans ex duplice genere versuum alternum, quorum prior iambicus senis pedibus, dominante tamen iambo, constat: posterior est pentamer elegiacus.*

⁷ *Fluente dives auri gurgite.]* I. Agitur de pecunia. Hic autem primus versus tanta industria compositus

divitiæ non satiaras ipsum: etiamsi idem gravet suum collum unionibus maris Rubri; etiam siecat agros pingues bobus innumeris; haec divitiæ ut mordaces an-

C est: ut duplex esse possit legitima illius significatio. Primum, enim recte intelligitur *dives auri*: sicut apud Virgilium dicitur *dives pecoris*, et apud Horatium, rerum multarum *dives*. Deinde non male intelligitur *fluente auri gurgite*, cogitato quodam auri flumine, quemadmodum Pactolus et Tagus dicuntur auro fluere: gurges enim a sono sic dictus, significat profundorem quandam locum, in quem aqua, alliusve similius liquor astutus volvendo murmurat. Sic suprae maius extremitas vacari solet *gurgitum*: unde qui abdomini natus helluationibus indulget, hie *gurses* et *vagore* patrimonii dicitur ipsi Tullio. Sic etiam mare et flumen apud poetas nomine gurgitis significatur. Virgil. i Aeneid., v. 122 :

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

^D 2. *Avarus.]* Avarus quasi avidus æris; ex quo antiquitus pecunia fiebat, non satiarus opibus: quod expertus presentes parvi faciat; inexpertus vero absentes magni ducat.

3. *Oncretæ baccis colla.]* II. Agitur de gemmis: bacca enim prima est minutus rotundusque arboris fructus, ejusmodi sunt olive, ut baccae distinguantur a pomis, quæ majores sunt arborum fructus. Virg. eclog. 10, v. 27 :

Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.

Deinde bacca est gemma rotunda, sive unio, sic vocata quod instar baccae arboreæ rotunda aut saltæ ovata, figura sit uniusmodi: propterea enim cepa galilis vocatur *ognon*. Horatius Epod. od. 8 :

Nec sit marita que rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

Mare autem Rubrum, quod Græcis dicitur *Ἐρυθρός*, ejusmodi uniones magnitudine, figura et colore præstantissimos ferre asserunt inter alios Plinius l. ix, cap. 35, et Tibullus l. iv, carm. 2 :

Quasquenque niger Rubro de littore conchas
Proximus Eois colligit Indus aquis.

4. *Ruraque centeno.]* III. Agitur de agris, quorum eximia tum *quantitas*, tum etiam *qualitas* exprimitur: *quantitas* quidem centeno numero boum quibus agri colantur: centum enim apud auctores numerus magnus est. Horat. l. ii Carm., od. 16 :

5 Nec cura mordax deserit superstitem,
Defunctumque leves non comitantur opes.

¶ PROSA IV

ARGUMENTUM. — *Honor dignitates consequens, inquit Philosophia, sic ab opinione vulgi pendet, ut nec ubique nec semper magistratibus exhibeatur: unde falsa pariter assumptione credideris, summum, quod naturaliter cognoscis et amas, bonum in dignitatibus versari.*

Sed ^a dignitates ^b honorabilem, reverendumque, cui provenerint, reddant. ^c Num vis ea magistratibus ^b ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? Atqui non fugare, sed illustrare potius nequitiam solent, quo sit, ut indignemur eas sæpe

INTERPRETATIO.

gunt viventem, sic constantes non comitantur mortuum.

^a Objicit Boetius.
^b Reponit Philosophia.

Te greges centum Siculeque circum
Mugunt vacce.

Qualitas vero agris opinis.

5. *Nec cura mordax, etc.*] Quamvis, inquit Philosophia, dives abundet pecunia, gemmis et agris opinis, non propterea felix erit: nam vel superstes vitam ager, vel vita defunctus morietur. Si vivat, anxiferis cruciabitur curis, sive ad conservandas veteres, sive ad comparandas novas opes. Si vero moriatur, quidquid ex suis opibus sperare poterat consolationis, illud ipsum non comitabitur: opes enim, ut pote caducæ vitæ famulantes, hac recedente redundūt, transituræ ad hæredem, quem similibus curis ita afficiunt, ut si te tangat illius amor, opes novum tibi esse debeat doloris argumentum: falso igitur assumes eam, quam naturaliter cognoscis appetisque felicitatem, in dñitiis reperiiri. Videamus dignates.

^a *Dignitates honorabilem reverendumque reddunt.*] Id quidem objicit Boetius Philosophia: sed hære repunit, has dignitates non tam ratione sui, quam opinione vulgi honorabilem reverendumque magistratum reddere; ex quo sit, ut nec ubique nec semper magistratus honore afficiantur.

^b *Num vis ea magistratibus, etc.*] I. Philosophia reponit dignitates ratione sui non redâre hominem honorabilem et reverendum. Cum enim honor et reverentia sit intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meritii alieni, idcirco honor et reverentia ita comitantur virtutem, ut quidquid ratione sui hominem reddit honorabilem et reverendum illud si virtus ipsa non sit, virtutem mentibus inserere debeat adeo que vita depellere. Atqui dignates sive magistratus non ita se habent: quandoquidem illustrare potius nequitiam solent quam fugare, quo sit ut indignemur eas sæpe nequissimis contigisse: sicut Catullus Nonium, et ipse Boetius Decoratum agre tuli magistratum gerere.

^c *Unde Catullus.*] Poeta notissimus, qui, quod in versibus ita fuerit mordax, ut ne Cesari quidem perciperit, non dubitavit Nonium magistratum, sive, ut nunc dicunt, in curulis sedentem, ejusdem cognomini alludens, convicio consecrari. Carm. 53:

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Sella in curulis struma Nonius sedet:
Per consultum pejerat Vatinus.
Quid est, Catulle, quid moraris emori?

^d *Licet in curulis Nonium sedentem, strumam tamen appellat.*] Plures hic putant Boetium ignorasse sumani esse cognomini Nonii: Boetius allucinatur, inquit Josephus Scaliger ad predictos versus Catulli,

A nequissimis hominibus ⁽⁵⁾ contigisse: ^e unde Catullus ^f licet ^d in curulis Nonium sedentem, strumam tamen appellat. Videsne quantum malis dedecus adjiciant dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas, si nullis honoribus inclarescant. Tu quoque num tandem tot periculis adduci potuisti, ut ^g cum Decorato gerere ⁽⁵⁾ magistratum putas, cum in eo mentem nequissimi ^e securæ, delatorisque respiceres? Non enim possumus ob honores reverentia dignos judicare, quos ipsis honoribus judieamus indigos. At si quem sapientia præditum videres, num posses cum reverentia, vel ea, qua prædictus est, sapientia, non dignum putare? Minime. Inest ⁽¹⁰⁾

^e Non certe.

^f Magistratum.

^g ^h *Sannionis, qui videlicet omnibus modis risum movere nititur.*

NOTÆ.

qui strumam non cognomen Nonii putat, sed convicium. Unde Sitzmannus hic: *Notanda, ait, hoc loco *strumam* nostri Boeti, in eo quod strumam non cognomen Nonii putat.* Et Bernardus hic quoque: *vidamus, inquit, ne guttulam hauserit et flumine lethe vir maximus.* Ideam putat Murmelius. At Boetius, pace tantorum virorum, accensandus non est hic aut ignorantiae aut erroris: quamvis enim *struma cognomen fuerit Nonii, Nonius tamen a Catullo instar convicium struma vocari potuit.* Scilicet quod cognomen ab aliquo sive corporis sive mentis vitio desumitur, illud potest veluti convicium proponi, iis presertim quibus primo impositum: ut ei qui primum dictus est Servius a servo, *un esclave;* Spurius a spurio, *un bâtarde;* Brutus a brato, *un stupide;* cognomen tanquam convicium officij potest. Imo id cognominis nunquam repterias apud veteres Romanos cum nomine eorum in quos invehuntur conjunctum, nisi convicium causa. Sic *Marrucinus* quo cognomine donator Asinius Asinius Pollio natus frater, judice prædicto Scaligero, ut convicium eidem Asinio objicitur a Catullo Carm. 42:

Marrucine, Asini manu sinistra

Non belta uteris in joco atque viuo,

Sic Superbus, cognomen Tarquinii, ut convicium ipsi Tarquinio proponitur a Propertio l. m. eleg. 10 :

Quid nunc Tarquinii fractas juvat esse secures,

Nomine quem simili vita superba not at?

Alqui *struma cognomen* est Nonii, et quidem ipsi primo datum, quod cognomen ex vitio corporis, strumam videlicet, Gallice *des écroquelles*, desumitur. Addo quod ad strumas, hujus cognominis originem, eo potius alludere visus est Catullus, quod Nonio prætori in predicto carmine Catullus conjungat Vatinum consulem, qui, quod strumis laboraret, ab ejus inimico Cicerone sæpius *strumæ* aut *strunosi tumoris* nomine denotatur. Pro Sestio: *Medentur civitati, qui evescent pestem aliquam tanquam strumam: in Vatin, strumæ denique ebore improbo demigrarunt;* et alibi: *Tumidum habemus oratorem.* Ille de Nonio.

ⁱ *Cum Decorato.*] Decoratus hic est ille ad quem Theodericus apud Cassiodorum Var. l. v. ep. 31, scribit, ut compellat quosdam pecuniam solvere postulatam, si revera eos forte constiterit debitores: quod adjutor magistro officiorum judicanti adesset: et propterea, solito offici nomine, ibidem vocatur *devotus, devotio tua:* quod non obstat quia vere nunc dicatur nequissimus securæ et delator. (*Secura* quidem quod potentes securas, dieteris sibi victum aut aliud coenammodum anciparetur.) Juvenal.

Minum agit ille,
Urbani qualem facundus securæ Catulli.

enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos A eas esse (15) non aestimant. Sed hoc apud exteris quibus fuerit adjuncta, transfundit. **¶¶¶** ¹ Quod quia ^a populares facere nequeunt honores, liqueat eos propriam dignitatem pulchritudinem non habere. In quo illud est animadvertisendum magis : nam si eo abjectior est, quo magis a pluribus quisque contemnitur, cum ^b reverendos facere nequeat, quos pluribus ostentat (5), ^c despiciunt potius improbos ^e dignitas facit. Verum non ^d impune : redundat namque improbi poterit dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. ³ Atque ut agnoscas veram illam reverentiam per has umbratiles dignitates non posse contingere ; si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, venerandumne (10) barbaris honor faciet ^e? Atqui si hoc naturale munus dignitatibus foret, ab officio suo, ^f quoquo gentium, nullo modo cesserant : sicut ignis ubique terrarum, nunquam tamen calore desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax adnectit opinio, vanescunt illico, cum ad eos venerint, qui dignitates

^a Exhibiti a populo.^b Dignitas.^c Eadem.^d Sine pœna.^e Non sane.^f Ubique.

delator vero, quod aliquos calumnias occulere accusat, ejusmodi enim homines puniri jussit Domitianus. Princeps, inquietabat hic imperator apud Suetonium, qui delatores non castigat, irritat. Propterea Boetus convictus magistratum non efficeret meliores, adduci, etiam periculis, non potuit, ut cum illo Decrato magistratum gereret.

¹ *Quod quia populares facere nequeunt honores.]* II. Eadem Philosophia innuit, honorem dignitatum ab opinione vulgi pendere : unde nunc vocatur *populare* sive a populo exhibitus. Scilicet honor et reverentia, ut jam monuimus, nihil est aliud quam intrinsecus quidem cogitatio ; extrinsecus vero nota optima meriti alieni : unde sive illa cogitatio, sive haec nota ita honorantis est, ut honoratum nequeat reddere *honorablem et reverendum* : solius virtutis est honoratum reddere *honorablem* : unde sola virtus est *propria dignitatis pulchritudo*.

² *Despiciunt improbos dignitas facit.]* Contemptus enim, ut poto honori contrarius, intrinsecus quidem est cogitatio, extrinsecus vero nota pessima meriti alieni : quare cum improbus eo vitiosior videatur quo sublimior dignitate affectus est, sicut dictum est pros. 6, ii lib. : propterea *dignitas improbos facit abjectiores despicientesque*.

³ *Atque ut agnoscas, etc.]* III. Inquit Philosophia, si dignitates ratione sui potius quam vulgi opinione hominem reddenter *honorablem* et *venerandum*, sicut *ignis semper et ubique terrarum calet*, sic quicunque dignitatibus afficerentur, hi semper et ubique essent *honorabiles*. Sed res non ita se habet : primum enim qui dignitatibus afficiuntur, hi non sunt ubique *honorable* : nam si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, non propterea his videbitur *honorable* : sed iis solum qui quodam praeditio *consulatum honore dignum existimat*. Beinde qui dignitatibus *decorantur*, hi non semper videbuntur *honorable* : si quidem apud easdem gentes que uno tempore magni, haec alio parvi penduntur dignitates : nam

(15) non aestimant. Sed hoc apud exteris nations : inter eos vero, apud quos ortae sunt, num perpetuo perdurat ^g? **¶¶¶** Atqui ⁴ ^h *prætura*, magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatorii census gravis ⁱ sarcina. ⁵ Si quis quondam i populi curasset annonam, magnus haebatur, nunc ea *præfectura* quid abjectius? Ut enim paulo ante diximus, quod nihil habet proprii decoris, opinione (5) uterum nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reverendos facere nequeunt dignitates, si ultra improborum contagione sordescunt, si mutatione temporum splendore desinunt, si gentium aestimatione vilescent, quid est quod in se expetendae pulchritudinis habeant, nedum aliis præstent?

B

¶¶¶ METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — Philosophia exemplo miseri Neronis dignitates conferentis, confirmat dignitates neminem posse beare.

Quamvis se Tyro superbus ostro,

INTERPRETATIO.

^g Minime vero.^h Dignitas prætoris.ⁱ Onus.^j Præfectorus annonæ.*Etiamsi Nero se adornaret, insignis purpura Tyria, gemmisque candidis, idem nihilominus imperator luxus*

NOTE.

¹ *Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen.* Pretores Romani, ut docent jurisprudentia, ab initio, jure magistratus edicta tantum proponebant, de quibus rebus, et quomodo jus dicturi essent : progressu autem temporis, non obnubile populo, hoc simul usurparunt, ut edicendo etiam jus constituerent : sed tandem suis sumptibus circenses et scenicos duxatax ludos exhibebant : unde *inane nomen et gravis sarcina* tunc erat illa prætoris dignitas. Similiter

² *Si quis populi curasset annonam, etc.]* Praefectus annonæ tantus olim erat apud Romanos, ut Augustus ipse acceptam a populo annonæ præfecturam, quod ad vixit, tenuerit, aut certe paulo ante mortem substituerit sibi C. Turrianum, qui inter primos in verba Tiberii juravit, quasi inter præcipuos magistratus : sed Boetii temporibus præfectorus annonæ nullam nisi in pistores urbis negotiatoresque suarios censuram et animadversionem haebat : ut colligatur ex formula hujus præfecturæ quam refert Cassiodorus l. vi Variar., form. 18.

D Falluntur ergo sua assumptione qui summum bonum putant versari in dignitatibus sive magistratibus.

* Carmen constans ex duplice genere versuum alternorum, quorum prior *Phaleucus* quinque pedes habet, nempe spondeum, dactylum et tres trocheæos : posterior *Archilochius* duos dactylos totidemque trocheæos.

I. *Tyro superbus ostro.]* Ostrum ab *ostreo*, dicitur. Ostrum autem, Græcis ὄστρα, generatim illud omne animalis genus significat quod testa inclusum latet. At inter ista conchylia unum est, inquit Plinius, ex cuius concha incisa colligitur succus tingendis vestibus expeditus; et hoc proprie dicitur *ostrum*. Hinc *ostrum* accipitur non solum pro concha, sed etiam pro colore purpureo, qui ex conchæ istius sanie conficitur, imo pro vestibus, quæ hoc colore imbuntur. Tyrus autem urbs Phoenicie ejusmodi conchylii pisatu celeberrima fuit : quare *ostrum* dicitur *Tyrium*

Comeret et niveis lapillis,
197 Iuvisus tamen omnibus vigebat
 Luxuriæ Nero sœvientis.
 Sed quandam dabat improbus verendis
 Patribus indecoris curules.
 Quis illos igitur putet beatos,
 Quos miseri tribuunt, honores?

198 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Regna, inquit Philosophia, regumque familiaritas, ut pote quæ nec perpetua, nec immensa,*

furentis, vivebat odiosus cunctis. At idem imperator scleratus olim tribebat fasces infames senatoribus venerandis. Quis ergo credit, dignitates illas quas homines infelices dant, offerre felicitatem?

ab urbe, et Phœnieceum a provincia. Est porro pura alia rubra, alia violacea. Virgil. Georg. II, v. 506 :

Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.

Et in Georg., v. 17 :

Illi vitor ego et Tyrio conspectus in ostro.

Et Aeneid. I, v. 643 :

Arte laborata vestes ostroque superbo.

2. *Comeret Comere ornare est, generatim quidem corpus; speciatim vero capillos : dicitur enim a Græco νοτύεις unde contus, ornatus, et coma, capilli studio exculti. Id autem merito dicitur de Neronе, quippe qui, ut ait Suetonius, circa cultum habitumque ad eos pudendum, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem submisserit : ac plurimque synthesisam induit, ligato circa collum sudario prodierit in publicum sine cinctu, et discalceatus.*

2. *Niveis lapillis.]* Hoc est, *geminis pretiosissimis*. Si enim, ut de eo loquitur Suetonius, *nullum vestem bis induit*; si *piscatus est rete aurato purpura cocoque funibus nexis*; si *nunquam carucis minus mille fécisse iter tradidit, soleis mularum argenteis*; si *divitiarum et pecuniae fructum non alium putabat, quam profusionem*; certe credibile est, ipsum oneratum fuisse *geminis et margaritis quarum, auctore eodem Suetonio, per omnes dies singula quotidie milia populo spargebat.*

3. *Iuvisus tamen omnibus vigebat.]* Id patet non solum ex maledictis conviciisque, que dum vivet, patientis tulit, sed etiam ex eo quod mors illius tantum gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.

4. *Luxuriæ Nero sœvientis.]* Summa fuit Neronis luxuria, ut iam diximus : sed non minor ejus crudelitas : nam parricidia et cædes a Claudio exorsus est. Britannicum non minus æmulatione vocis, que illi jugendor suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna menoria prævaleret, veneno aggressus est : matrem, amitam, uxores, et conjungitissimos occidit.

5 et 6. *Dabat patribus curules.]* Curulis erat sella eburnea cælataque, curru, quo præstantiores magistratus in curiâ vehi solebant, imposita, supra quam iidem magistratus considerant. Hinc *ebur curule, sella curulis, et curulis, substantiae sæpe, ut nunc, majorum senoris dignitatem significant.* Horatius epist. I, i, ep. 6 :

Cuilibet hic fasces dabit : eripietaque curule,
 Cui volet, importunus ebur, frater, pater, adde.

Ovid. I. iv de Pont., el. 9 :

Signa quoque in sella nossem formata curuli
 Et totum Numidae sculptile dentis opus.

Lucanus I. iii.

Prætor adest vacuaque loco cessere curules.

A *nec secura, potentiam, quam naturali notione ductus naturaliter appetis, præstori non possunt.*

¹ Au vero regna regumque familiaritas ² efficere potenter valent? Quidni ^a, quando eorum felicitas perpetuo perdurat. Atqui ^b plena est exemplorum vetustas ^b; plena etiam præsens etas ^c, qui reges felicitatem calamitate mutaverint. O præclara potentia, que ne (3) ad conservationem quidem sui satis efficax invenitur! **199** Quod si hæc regnorum

^d potestas beatitudinis ^d auctor est, nonne si qua parte defuerit, felicitatem minuat, miseriam importet? Sed

INTERPRETATIO.

^a Dicit aliquis.

^b Inquit Philosophia.

^c Eorum hominum.

^d Causa.

NOTE.

B Has autem senatorum dignitates Nero iis qui magis placerent, patribus conferebat, causatus quemquam principum non scisse quid sibi liceret: sed hæc dignitates nequissimi imperatoris arbitrio potius quam meritis delatae ipsis magistratibus erant indecora.

7 et 8. *Quis putet beatos, quos miseri tribuant, honores?] Beatum nunc dicitur quod beatitudinem alferre potest : quemadmodum rus et arva beata ab Horatio; commoda beata a Catullo; terra beata ab Ovidio; et opes beatæ a Statio vocantur. Atqui tales non sunt magistratus, quos Philosophia nunc appellat honores; præsertim si hos miseri tribuant : causa enim nou dat, nisi quod ipsa aliqua ratione in se contineat : fallitur ergo quisquis temeraria assumptione, quam naturaliter sibi proponit amatque summi boni proprietatem, hanc magistratibus sive dignitatibus attribuit. Videamus utrum melius judicetur de regno?*

¹ *An regna regumque familiaritas.]* Inter omnes C imperii formas præstantissima et potentissima ea est quæ principatus sive regnum appellatur: quandoquidem cæteræ plurim, hæc unius duntaxat est: et vis collecta seipsa dispersa major est: quare si quæ naturaliter cognoscitur appetiturque summi boni potentia cuiquam hominum imperio merito attribui possit, maxime regno atque iis qui regni aliquatenus sunt participes. Sed neque regno neque regni participibus id convenit: quia nullatenus

² *Efficere potenter valent.]* Eo scilicet modo, quo naturali summi boni notione et jucdicamus et appetimus potentiam: hæc enim potestas et perpetua, et immensa, et secura esse debet: perpetua quidem, ne aliquando faticens infirmitate mutetur: immensa, ne finibus circumscripta majoribus vincatur, aut impediatur aequalibus; secura denique, ne quibus praest, mutatis vicibus, metuat subesse. Atqui neque regno neque regni participibus id convenit: ut seorsum probandum est.

³ *Plena est exemplorum vetustas, plena præsens etas.]* I. Regnum perpetuum non esse et antiquioribus et recentioribus demonstratur exempli. Antiquioribus quidem: nam Diomedes rex Thracie, dum equos suos humanæ carne aleret in Tyrida oppido truculentus, ab Hercule equis ipsis ad devorandum objectus est. Agis Lacedæmoniorum rex, qui cum Atheniensibus cruentissima bella gessit, a suis tandem civibus in carcere necatus est. Perse Macedonum rex ab Æmilia victus Romamque ductus periret in carcere. Crœsus Lydorum rex a Cyro in servitatem redactus est, etc. Recentioribus vero quæ nimurum circa tempora Boeti continguntur. Alarius Tolosensis rex a Francis: Syagrius Romanorum rex a Clodowælo: aliisque ab aliis occisi sunt. Sic nimurum, inquit Vallinus hic, mortales agi sicut Deus, et moribus principum populorumque offensus urbes affigit, provincias pessundat, regna evertit.

⁴ *Potestas beatitudinis auctor.]* Id est, causa. Sie

¹ quamvis late humana ^a tantundur imperia, plures necesse est gentes relinquunt, quibus regum quisque non imperet. Qua vero parte beatos (5) faciens desinit potestas, hac impotentia subintrat, que miseris facit: hoc igitur modo majorem regibus inesse necesse est miseriae portionem. ² Expertus sortis suae periculorum tyranus ^b, regni metus pendens supra verticem ^c gladii terro simulavit. Quae est igitur haec potestas, que sollicitudinum morsus expellere, que formidinum (10) aculeos vitare nequit? Atqui vellet ipsi vixisse securi, sed nequeunt: deinceps de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem videoas velle, quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellite latus ambit; qui quo ter-

^a Preferantur.

^b Dionysius Siciliæ rex.

^c Damocles ex ejus assentatorum numero.

Plantus dixit auctorem habere rem: quamvis Servius malit dicere auctriem. Hanc controversiam videtur dirimere Valerius Probus: Auctor, inquit, si sit tractum a verbo augeo, auctrix facit: si non venit a verbo, sed significat principem, quod nomen non venit a verbo. etium feminino genere auctor facit: sicut Virgilius ex persona Junonis. Auctor ego audiendus princeps: non quod augeat, nam auctrix diceret. Scilicet triplex est sententia de origine hujus vocis, auctor. Alii putant hanc oriri a Graco *avto*, ut *auctor* idem sit quod *avto*: ali ab inusitato supino verbi *aveo*; ut ab autum dicatur *auctor*; sicut a *cautum*, *cautor*, et a *fau-tum*, *fautor*: quomodo *auctor* es erit qui aet ac cupit aliquid fieri sive a se sive ab alio: alii denique arbitrantur oriri ab *augendo*: ita ut primum *auctor* dictus fuerit ille qui rem ab alio coepit promovere, deinde ille etiam qui inciperet ac suaderet: cui ultimæ sententiae favent antiquiores inscriptio-nes, in quibus non *auctor*, sed *auctor* scribitur. Quidquid sit: potestas regia non potest esse beatitudinis auctor sive efficax: quoniam haec certis continetur finibus: nam

¹ *Quamvis late, etc.*] II. Regnum hominis immensus non est, quod, quamvis rex vel inaximus multis gentibus imperet, pluribus tamen non imperat: quare si felicitatem imperio melioris, plus in hoc rege miseriae inest, quam felicitatis.

² *Expertus sortis suæ.]* III. Regnum hominis secundum non esse satis evincit notissima Dionysii Tyranni historia: Nam, inquit Cicero v Tusc., cum quidam ex ejus assentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, maiestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificientiam adium regiarum, negaretque unquam beatiore quemquam fuisse: Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam haec te vita delectat, ipse eandem degustare, et fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset, collovari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnifice operibus pio: abacosque complices ornavit argento auroque calato. Tum ad mensam extinxit pueros detectos jussit consistere eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Adcavit unguentia, corone: incendebantur odores: mensa conquistissimis epulis extrahabantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatus fulgentem gladium et lacunari seta equina appensum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defluabant coronæ: denique exaravit tyrannum, ut abire licet, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beau-

A ret, ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur, in servientium manu situm est? ²⁰⁴ Nam ³ quid ego de regum familiaribus disseram cum regna ipsa tantæ imbecillitatis plena demonstrem? quos quidem regia potestas sepe incolunt, saepe autem lapsa prosternit? ⁴ Nero Senecam familiarem, præceptoremque suum ad eligendæ mortis coagit arbitrium. ⁵ Papiniandum (5) diu inter aulicos potentem, militum gladiis Antoninus objicit. Atqui eterque potentiae suæ renuntiare voluerunt, ^d quorum Seneca opes etiam suas tradere Neroni, seque in otium conferre conatus est. ²⁰⁵ Sed dum ruituros ^e moles ^f ipsa trahit, neuter, quod voluit, efficit. Quae est igitur ista potentia quam pertimescent habentes, quam, nec,

INTERPRETATIO.

^d Inter quos aulicos.

^e Divitiarum et potestatis.

NOTE.

B tum, cui semper aliquis terror impendeat? Id respi-cientes Horatius l. in Carm., od. 4, canit:

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Sicula dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium citharaeque cantus
Somnum reducent.

Falsa igitur illa assumptio, qua judicas summum bonum versari in regno. Sed felicior non est regum familiaritas.

³ *Quid de regum familiaribus disseram, etc.]* Regum familiares majorem habere non possunt potestam adeoque felicitatem quam ii quorum familiares sunt, reges, quorum tamen, ut probavimus, potestas infirma est. Imo multo minorem habent: vel enim regia potestas incolunt perseverat, vel labitur, si labatur, haec regum familiares sua secum ruina involvit. Si vero stet, eadem predictos familiares saepe prosternit. Testis Seneca, testis Papiniandum: nam

⁴ *Nero Senecum familiarem.]* Nero, inquit Suetonius, Senecam præceptorem ad necem compulit: quamvis sepe commenatum petenti bonisque cedenti persuente jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nocturnum ei. Postquam enim uetus ex centurionibus, ait Tacitus, necessitatem ultimam Senecæ deriu-tisset: neque aliud inquit superesse post matrem fratremque imperfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adiiceret, post quæ Seneca, et uxor ejus eodem iictu brachia ferro exsolvent: Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum, lento effusione sanguini præcepit, curvum quoque et poplitum venas abruptum.

⁵ *Papiniandum Antoninum.]* Papiniandum legum ita peritus, ut omnes ante pariter et post se Romanos jurisconsultos superasse dicatur. Illic præterquam quod Scævola, cuius discipulus fuerat, in advocacyo fisci successit, Severo imperatori per secundam uxorem affinis, et eidem adeo familiaris et amicus, ut Severus moriens huic suis filios commendaverit. At Antoninus cognomine Caracalla, qui post Severum tenuit imperium Romanum, occiso Geta fratre, prædicto Papiniiano mandavisse fertur, ut in senatu et apud populum facinus dilueret: Papiniandum renuit, causans parricidium facilius fieri, quam velari, aliisque esse parridii genus, accusare innocentum occisi: quod Antoninum Papiniiano infestum adeo irritavit, huic ut ille a militibus occidi imperaverit: gladiione an securi, cujus pena gravior ignominiosa censetur, peractum facinus, incertum. Non dicitur hic interficius, sed tautum ab Antonino obiectus militum gladiis.

⁶ *Moles.]* Hoc est ingens cum divitiarum tum potestatis sarcina, quæ ruentis sua ruina Senecam et Papiniandum prostraverunt.

cum habere velis, tutus sis, et eum deponere cupias, A
vitare non possis? An præsidio sunt amici^a, quos
non virtus, sed fortuna conciliat? (5) Sed quem felicitas amicum fecit^b, infortunium faciet inimicum.
Quæ vero pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

202 METRUM · V.

ARGUMENTUM. — *Domitor mundi, inquit Philosophia, nisi suis dominetur perturbationibus, potens non est.*

Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feros,
Nec victa libidine colla
Fœdis submittat habenis.

5 203 Etenim liet India longe
Tellus tua jura tremiscat,
Et serviat ultima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
10 Non posse, potentia non est.

INTERPRETATIO.

^a Nomine tenus.

^b Tibi.

Quicunque cupit haberi potens, hic subigit suos
spiritus contumaces, neque subjiciat se voluptati super-
ratum imperii turpibus. Nam quamvis India procul

dissita metuat tuam ditionem, et Thule ultima imperii
Romani insula pareat tibi; nihilominus non eris potens,
quandiu non poteris removere libidinem funestam
et repellere querimonius miseras.

NOTE.

¹ An præsidio sunt amici, etc.] Amicorum duplex genus hic notatur, pro duplifici nimirum modo, quo alius et aliena aestimari amarique possunt, amicus scilicet virtutis, et amicus fortunæ. Prior cetera bona flocci faciens solam virtutem alterius aestimat et amat: unde hic æquo semper animo est erga famicum virtutis præditem. Posterior virtutem parvi ducent cetera qua vulgo habentur bona aestimat et amat: quamobrem hic inconstantis instar fortunæ est volubilis: adeo ut quem felicitas amicum fecit, eidem infortunium faciat inimicum: eoque magis noceat.

² Quæ pestis efficacior ad nocendum.] Quod enim familiaris sit, hinc novit modum, quo tibi nocere possit, inde vero tu non cogitas, quomodo ejusdem insidias vitare possis. Usque adeo falsa est assumptio, quia putas, regnum regumque familiaritatem habere rationem summi boni.

Quod dicitur Parthenicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem anapæstum, quem sequitur syllaba superstes, primum et secundum pedem habet spondeum vel anapæstum indiscriminatum.

¹ Qui se volet esse potentem.] Præcipua sui parte, nimirum mente, haberi potenter.

² Animos domet ille feros.] Animus prima significatio ventus est, non secus ac Graeca vox ἄερος, unde videtur oriri. Quare quemadmodum ventus, quatenus hic a tempestate differt, nihil aliud est quam tenuis aquæ vapor hue illueque, qua minus resistitur, discurrens; ita animus prima significatio nihil est aliud quam subtilius sanguinis vapor e cerebro per nervos, qua data porta, egressurus. Sic Virg. i Georg., v. 420:

Vertulunt species animalium, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt.

Et Georg. iv, v. 86 :

Hi motus animalium atque haec certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Sic etiam nunc potentia dicitur versari in animis mandatis: quod nimirum mens nostra nihil possit in nostrum corpus, nisi ope spirituum illorum: at quod idem spiritus iterum tritum facto agmine subire contendentes, instar ferarum difficilius regi et veluti manusueri possint, idcirco nunc dicuntur *ferocias*, ita ut ipsorum moderaramen maius sit fortitudinis et potentie argumentum.

³ Nec victa libidine colla.] Similitudo desumpta ex captivis, qui colla catenis vinceta solent gerere: quamobrem colla hic intelliguntur et de mente et de

B corpore, libidine, sive mala voluntate victis: libido quippe generatim est mala voluntas, quasi mens malo libitu a recta via deflectens labatur. *Omne, quod male libet, libido est*, inquit S. August. lib. iv Hypogn.

⁵ Indica tellus.] India ab Indo flumine sic dicta. Est autem vasta terrarum regio Asiam ad ortum terminans: quamobrem hic accipitur pro ortu.

⁶ Tua jura tremiscat.] *Jus*, sicut docet Sanctius, prima sua significatio signat olera aut pultem: sed quia in conviviis pares unicuique partes dabantur, ideo *jus* translatum ad significandum quod cuique suum est: ex quo societas hominum instituta ad reddendum unicuique quod suum est, *ius* forense dicitur: ita ut homo dicatur vocari in *ius*. Quoniam vero principes presertim a Deo constituti sunt, ut populi suum quique haberent, propterea principium voluntas et editcum appellatur *jus* et ad hujus similitudinem aliae leges *jura* dicuntur: hinc *jura* hic cuiuslibet potentiis jussa sunt.

⁷ Serviat ultima Thule.] Thule insula terrarum, quas Romani olim neverint, ultima, et maxime septentrionalis versus occidentem: unde hic nota oceano. Vulgo dicitur *Icelandia*. De hac regione loquitur Virgil. i Georg., v. 29.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.

⁸ Atras pellere euras.] *Cura atra* nunc vocatur prædicta libido. Est quidem libido *cura*, quod mens libidine presertim saucia uratur; unde Virg. iv Aeneid., vers. 1 :

At regina gravi jam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.

D At eadem libido est *cura atra* sive damnosa: nam apud antiquos candor boni, nigror mali ominis est: unde *Aethiopis* occursum infortunium credebatur portendere: hinc melancholia, quæ pluribus malis effectibus infamis est, *atrabilis* appellatur: prædicta autem libido non solum corpori, sed etiam menti est damnosa.

⁹ Miserasque fugare querelas.] Querelæ nunc dicuntur miseræ et a causa et ab effectu, quod a miseriis orte producant novas miserias.

¹⁰ Non posse potentia non est.] Mens enim ex eo solum potens est, quod sui domina perturbationibus moderetur: quod nisi prætent reges regumque familiares, falso assumunt se esse felices. Sequitur gloria.

204 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit, nec falsam, nec verum gloriam, propriis alienis meritis fundatam, habendum esse summum bonum.*

¹ Gloria vero ² quam fallax sœpe, quam turpis est! Unde non *injuria tragicus* ^a exclamat ^b: “Ω δέξα, δέξα, προσιετού δὴ βροτῶν, οὐδὲν γεῖσται, βέτον ὥγωντας μέγας. Plures enim magoum sœpe nomen falsi vulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? (5) Nam qui falso prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. ^c 205 ³ Quae si eliam meritis conquisitæ sint, quid tamen sapientis adjecerint conscientiae, qui bonum suum non ^e populari rumore, sed conscientiae veritate metitur? ^d Quod si hoc ipsum propagasse nomen, pulchrum videtur; consequens est, ut foedum non extendisse judicetur. (5) Sed cum, uti paulo ante disseverui, plures gentes esse necesse sit, ad quas unius fama hominis nequeat pervenire, fit, ut quem tu aestimas gloriosum, pro maxima parte terrarum vi-

A deatur ^d inglorius. Inter hæc vero ^e popularem gratiam, ne commemoratione quidem dignam puto, quæ nec judicio provenit, nec unquam firma perdurat. Jam vero (10) quam sit inane, quam ^f futile nobilitatis nomen, quis non videat? quæ ^g si ad claritudinem refertur, aliena est. Videatur namque esse nobilitas, quædam de meritis veniens laus parentum. Quod si claritudinem prædicatio facit, illi sint clari necesse est, qui prædicantur. Quare splendidum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. (15) Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbitrator solum, ut imposita nobilibus necessitudo videatur, ne a majorum virtute degenerent.

206 METRUM • VI.

B ARGUMENTUM. — *Quicunque virtutem colit, inquit Philosophia, is Dei nobilissimi parentis proles non dener, revera nobilis est.*

Omne hominum genus in terris

Simili surgit ab ortu :

INTERPRETATIO.

^a Euripides in *Andromacha*.

^b O gloria, gloria, fecisti millibus mortalium, nullius meritum magnam vitam.

^c Vulgi.

^d Inhonorus.

^e Vulgi.

^f Love.

^g Nobilitas.

Universum genus humanum in terris oritur ab eodem principio : nam unus est parens rerum omnium

NOTE.

¹ *Gloria.*] Gloria est honos cum laude pervagatus alienorum meritorum. Primum quidem gloria est honos: videlicet judicium significatum de excellentia alterius: *Summa enim et perfecta gloria, inquit Tullius in Offic., constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat : quamobrem metro 1, v. 7, primi libri, diximus honorem esse genus gloriae : videsis. Deinde eadem gloria est honos cum laude conjunctus : nam gloria, inquit Cic. in Tusc., est consentiens laus honorum incorrupta vox bene judicantium de excellente virtute.* Atque in hoc gloria differt ab honore simpliciter dicto, qui non est semper cum ista laude conjunctus. Postremo honor ille qui dicitur gloria, debet esse cum laude pervagatus ita ut etiam ad optimates per venerit: in quo gloria differt a fama, quæ vulgi solius esse potest. Hinc gloria alia est falsa, quæ est dissentanea, alia vera, quæ consentanea est meritis sive propriis sive externis ejus, qui prædicatur. Atque neque falsa neque vera gloria, sive hæc propriis sive externis tuis meritis fundetur, rationem habet summi boni: sicut seorsum probandum est.

² *Quam fallax sœpe.*] I. Agitur de gloria falsa: hec autem, quod meritis sit dissentanea, tantum abest ut habeat rationem summi boni, ut potius sit error adeoque malum: unde non *injuria* poeta *trayicus*, scilicet Euripides ab Archelao Macedonum rege summo in honore habitus in *Andromacha* cecinit: Ω δέξα, δέξα, etc., hoc est, o gloria, gloria, fecisti millibus mortalium nullius meriti, magnam vitam.

³ *Quæ si etiam meritis.*] II. Agitur de gloria vera meritis propriis fundata, quæ idcirco non habet rationem summi boni, quod hæc, ut pote extra eum qui honoratur, nihil boni adjiciat menti sive conscientiae sapientis; qui tamen, utpote peritus sua mentis, nihil sibi esse bonum existimat, nisi quod in sua mente fuerit, et cuius eadem mens sit conscientia,

⁴ *Quod si propagasse nomen, pulchrum videtur.*] At demus, quod tamen non est, inquit *Philosophia*, ipsi etiam sapienti videri bonum, et extrinsecus laudari et intrinsecus magni fieri a populis, necesse erit secundum legem contrariorum, non laudari et

non magni fieri a populis, eidem sapienti esse malum: quare cum ex dictis longe plures sint homines, a quibus ille sapiens ignoratur, quam a quibus cognoscatur laudabilis honorabilisque, idem sapiens plus habebit mali quam summi boni.

⁵ *Futilis nobilitatis nomen.*] III. Agitur de gloria vera meritis alienis, nempe genere fundata: quæ vulgo dicuntur nobilitas; queque nunc definitur *quædam de meritis veniente laus parentum*; sed haec inane et futile nomen est, nisi quorū sanguinem participas, horum imiteris virtutem. Juvenal. sat. 8, v. 19:

Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica, virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:
Hos autem effigies majorum pone tuorum :
Praeedant ipsas illi te consule virgas :
Prima mihi debes animi bona : sanctus haberis
Justitiae tenax factis dietisque mereris?

* Carmen constans ex duplice genere versuum alternorum, quorum prior *Alemanicus* habet tres pedes versus heroici cum ultima syllaba superstite, ita D tamen ut non fiat ex meris spondeis: posterior *Phercreatus* habet etiam tres pedes, nempe spondeum vel anapæstum, dactylym et spondeum.

¹ *Omne hominum genus.*] Homo non est corporeus solum, ut bestia, neque solum incorporeus, ut bonus malus genus; sed admirabilis quædam est animi corporisque conjunctorum compositus, quæ in terris surgit, ubi cum corpore instar ejusdem hospitiū parato mens divinitus infusa jungitur, et quidem *simili ab ortu*: cum idem sit principium non solum mentis et corporis istius, verum etiam motus utriusque conjunctionis. Idem, inquam, est principium corporis et mentis hominis, videlicet Deus: cum enim tam hæc, quam illud res sit; cumque res non possit nisi a Deo creari; propterea idem Deus mentis corporisque hominis principium sit, necesse est. At Deus etiam est principium mutuæ mentis corporisque illius conjunctionis: quod neque corpus et mentem, neque mens in corpus, nisi Deo dante, agat. Atque hæc omnia speciatim nunc dicit *Philosophia*, postquam generatim dixerit omnia esse a Deo.

Unus enim rerum pater est,
Unus cuncta ministrat.
5 **Ille dedit Phœbo radios,**
Dedit et cornua lunæ.
Ille homines etiam terris
Dedit, et sidera cœlo.
Hic clausit membris animos
10 Celsa sede petitos.

Deus, unus gubernat omnia. *Hic dedit splendorem soli, et lux vultum crescentis decrescentisque. Hic quoque dedit homines terris, et astra cœlo. Hic inclusit corporibus humanis mentes ortas ex loco sublimi. Nobile ergo semen emittit omnes homines. Quare jactatis ori-*

A **208 Mortales igitur cunctos**
Edit nobile germen.
Quid genus, et proavos strepitis?
Si primordia vestra,
15 **Auctoremque Deum spectes,**
Nullus degener exstat,
Ni vitiis pejora fovens
Proprium deserat ortum.

INTERPRETATIO.

ginem majoresque vestros mortales si consideretis vestrum principium et vestrum conditorem Deum, nemo ante degeneral, quam peccando recedat a Deo suo principio.

NOTÆ.

3. *Unus rerum pater est.] I.* Generatim omnia ita sunt a Deo, ut Deus sit omnium pater: pater quippe idem est quod causa non solum producens, sed etiam conservans: Deus vero est omnium causa producens et conservans. Hinc Deus vocatur *Pater* a Christianis, Judæis, et ipsis etiama ethnici: Christiani enim orando dicunt, *Pater nosler qui es in celis*, Matth. vi. Judæis dicitur Deuteronom. xxxii: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te.* Deinde Horatius ait: *Gentis humanæ pater atque custos: et Virg., Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit.*

5. *Ille dedit Phœbo radios.]* Sol poetis vocatur *Phœbus* a specie et nitore: *quiōs enim adjectivum est splendidus, lucidus, purus.* Soli autem Deus dedit radios: quamvis enim corporibus obviis sol videatur habere, quod hoc vel illo modo luceat, idem tamen a solo Deo habet, quod luceat. Scilicet duo observari possunt in mundo effectorum genera: generalia quædam; alia, ut barbare loquuntur philosophi, *particularia*: priorum generalis, posteriorum vero peculiaris causa querenda est. Sic querenti cur me loquente auditor moveatur, non generalis, sed peculiaris causa afferenda, it quod aer a meo ore ad illius aures continuatus meis pulmonibus, lingua, dentibus, et labris sic moveatur, ut eodem aures auditoris commoveantur. At querenti cur commoto auditoris cerebro cogitationes in ejusdem auditoris mente excitentur: non peculiaris, sed generalis causa responderi debet. Similiter querenti cur iris mille trahat varios adverso sole colores, causa peculiaris, nempe pluvia cadens respondetur: sed querenti cur sol radios mittat, causa generalis, nimirus Deus opere redditur. Sis Deus

6. *Dedit et cornua lunæ.]* Luna, quod hæc sit corpus opacum, lumen a sole acceptum ita remittit, ut modo crescens, modo decrescens, modo silens, modo plena videatur: sive ut ait Plinius, *modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosa eademque subito prænitens immensa orbis pleno ac recente nulla.* Virg. in Aen. v. 645:

Tertia jam luna se cornua lumine complevit.

Verum quod corporis illud opacum lumen sic remittat hoc ut pote effectum generale Deo tanquam causæ generali acceptum referri debet.

7. *Ille homines terris dedit.] II.* Speciatim homo a Deo tanquam a patre oritur, primum quidem ratione corporis, quod ex terra formatum in terris collocavit Deus (Genes. i: *Formavit Dominus Deus hominem de limo terra*), nou secus ac sidera ex cœlo formata in cœlo posuit: Genes. i: *Fecit Deus duo luminaria magna, luminare majus, ut præcesset diei, et luminare minus, ut præcesset nocti, et stellas.* Hinc psal. cxix: *Celum cali Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Quin ipse Tullius, ii de Nat. deorum, *Homines, inquit, humo excitati quasi cultores terre constituti sunt.*

B 9. *Hic clausit memoris animos.] III.* Idem homo a Deo tanquam a patre oritur etiam ratione mentis, quippe que, cum hujus nulla sit, nisi exterior causa, judicio philosophorum *creatur*: solius autem Dei est *creare*: hinc philosophia nunc dicit *animos celsa sede petitos.* Neque vero corpus et mens humana a Deo solum creatur, sed a Deo veluti a causa generali mutuo conjunguntur: querenti enim cur mens humana aliquando et aliquando cum corpore humano conjungatur, nulla alia generalis afferri potest causa, nisi voluntas Dei, qui *omnia quæcumque voluit, fecit in celo et in terra*, psal. cxiii. Hinc Deus, judicio philosophiæ, *clausit membris animos.* Lactantius, i. Div. Instit. cap. 21: *Corpusculum hoc, inquit, quo indui sumus, hominis receptaculum est. Nam ipse homo neque tangi, neque aspici, neque comprehendere potest, quia lutet intra hoc quod videtur.* Claudian. i. de Raptu Proserp., v. 53, inducit Lachesim sic loquentem:

O maxime noctis
Arbitrè, umbrarumque potens, cui nostra laborant
Stamina; qui finem cutictis et semina præbès,
Nascendique vices alterna morte rependis;
Qui vitam lethumque regis: nam quidquid ubique
Gignit matries, hòc te donante creatur;
Debeturque tibi, certisque ambagibus ævi
Rursus corporeos animæmittuntur in artus.

11. *Mortales cunctos edit nobile germen.]* Quod germen sit et preeuntis effectum, et subeuntis causa corporis, idcirco video duplicum esse hujus textus interpretationem. Prima est Theodori Sitzmanni, qui arbitratus germen hoc significare sobolem, at nobile germen esse apositionem, ut significetur Deus, de quo in superioribus versibus agitur, edere *cunctos mortales*, qui mortales sunt *nobile germen*, quod potest confirmari ex eo quod germen quasi *genimen*, dicatur id quod semine *genitum*. Altera est aliorum, D qui putantes germen hic significare principium dicunt esse *syntaxim*, quam grammatici dicunt *nominativi et verbis*, ut significetur nobilis origo mortaliū: quod potest confirmari etiam ex eo quod germen quasi *gerimen* dicatur quod sobolem gerit: sed quidquid sit de utraque haec nominis hujus interpretatione, posterior sententia nobis videtur rectius et conciliari ex dictis, et statui pro principio statim dicens. Quasi dixerit Philosophia: Cum homines omnes cum ratione corporis mentisque, tum etiam ratione mutuæ harum partium conjunctionis a Deo orientur, propterea homines omnes a nobilissimo parente orientur: quare idem homines contemptus generi et proavos terrestribus, nobilissimi sunt, nisi vitiis proprium deserant ortum. Falsa ergo assumptione falluntur, qui quam summi boni naturaliter norunt appetuntque, nobilitatem, hanc in sola majorum mortalium nobilium serie versari putant; super sunt voluptates corporis.

209 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Voluptates corporis, inquit Philosophia, quod effectus habeant pánitentias, idcirco ratione summi boni habere non possunt.*

¹ Quid autem de corporis voluptatibus loquar, ² qnarum ^a appetentia quidem plena est ^b anxietatis, ^c satietas vero pánitentia? Quantos illa ^d morbos, quam intolerabiles dolores, quasi quedam fructum nequitiae frumentum solent referre corporibus! qnarum motus (^e) qnid habeat jucunditatis, ignoro. Tristes vero esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. **210** Quæ si beatos ^f explicare possunt, ^g nihil causæ est quin pecudes quoque beatæ esse dicantur, qnarum omnis ad excludendam corporalem lacunam festinat intentio. ^h Honestissima quidem conjugis foret, liberorum-

A que jucunditas, sed ⁱ nimis e natura dictum est, nescio quem filios (^j) invenisse tortores: qnorum ^k quam sit mordax quæcumque conditio, neque alias expertum te, neque nunc anxiu necesse est admovere. In quo ^l Euripides ^m mei sententiam probo, qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem.

211 METRUM VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptas omnis, inquit Philosophia, api simili: quos melle pavit, hos aculeo pungit.*

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit frnenteis,
Apinnque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
⁵ Fugit, et nimis tenaci
Ferit ita corda morsn.

INTERPRETATIO.

^a Appetitio.

^b Angoris.

^c Usus.

^d Voluptates.

^e Demonstrare.

^f Indigentiam.

^g Experientia rerum naturalium nimis probat.

^h Quorum liberorum conditio quantas excite in parentibus curas.

ⁱ Philosophi.

Voluptas omnis id obtinet, quod pungit aculeis eos, qui huic indulgent, et similis apibus abeuntibus, postquam emisit mella jucunda, evolut, et dente tenaciori lacerat pectora, quæ tetigit.

NOTE.

launa quia, quemadmodum laenna aquam continet, sic corpus nihil aliud sit qnam plurimum vas suum quodlibet liquorem continens. Nisi dicas lacuum hic esse indigentiam, ut apud Tullium 4 in *Verr.*, ut il-lam lacunam rei familiaris explerent.

¹ *Quid de corporis voluptatibus.*] Voluptas est cogitatio, cuius mens conscientia, jucunditate quadam perfunditur: *In eo enim, inquit Tullius 11 de Fin., voluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipit ea, quæ sensum [aliquem] moveat jucunditas.* Quare quod mens nostra et effectum Dei, et forma nostri corporis, jucundam cogitationem habere posset dupliciter, primum quidem ab ipso Deo, a quo et propter quem condita est; deinde a corpore, cum quo conjungitur, propterea voluptas duplicitis est generis. Una animi, de qua hic non agitur; altera corporis, in qua rationem summi boni non versari sic Philosophia videtur probare. Hec corporis voluptas vel lege prohibetur, vel non. Si lege prohibeat, et desiderii antecedentibus, et doloribus consequentibus ita circumfunditur, ut plus amari quam jucundi admistum habeat. Si vero lege permittatur, hujus fructus liberis parentibus saepè adeo sunt infensi, ut carens liberis suo videatur infortunio felix: que omnia seorsum nunc exponentur.

² *Quarum appetentia.*] I. Agitur de illicita corporis voluptate, enjus futuræ concepitur appetitus: *Duplex enim, inquit Tullius 1 Offic., est animalium vis atque natura. Una pars in appetitu positiva est, quæ est ^b apud Græcos, que hominem hue atque illuc rapit. Altera in ratione quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque.* Illa autem voluntatis illicitæ appetentie plus malis admistum habet quam boni: quoniam plena est anxietatis, illius nimirum cogitationis, quæ mens veluti compressa angit: sicut ejusdem satietas pánitentia. Pánitentia enim a pánitentia dicta, est cogitatio mentis, ea que suo consilio et voluptate facta sunt, dolens: quæ quidem tristis cogitationis individua est voluntatis illicitæ comes, quod Deus tum hominem de peccato commisso moneat. Neque vero in sola mente versantur pánitentia hujus voluntatis fructus; sed in corpus etiam diffunduntur: hinc morbi, dolores, mortes, et cætera id genus.

³ *Nihil causæ est quin pecudes.*] Præterea beari ita videtur proprium hominis, ut nemo putet beatitudinem versari in eo quod bestiæ etiam convenire potest: vacare autem iis unde voluntates corporis nascentur, homini et pecudibus commune est, quandoquidem huc omnes pecudum motus videntur tendere, ut satisfaciant corpori; quod idecirco nunc appellatur

C ^h *Agitur de licita corporis voluptate, nimirum conjugii: hæc autem honestissima dicitur quatenus voluntate divina, quæ est prima morum regula, capitul: Pertinet quippe ad virtutis officium, inquit S. Aug. 1. xix de Civ. Dei, cap. 1, et vivere patria et propter patriam filios procreare; quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate. Illa tamen voluntas saepius etiam tristifica est: quandoquidem liberi non raro sunt parentum tortores; si non quod spectat corpus, quemadmodum aiunt OEdipum orta inter Phocenses seditione ignarum occidisse patrem Laium Thebanorum regem, qui tumultu conabantur reprimere; saltem quoad mentem attinet, quatenus parentes propter liberos perpetuis cruciantur curis, quibus ceu quibusdam canibus videntur morderi: unde mordax conditio nunc appellatur: Hinc apud Plutarchem:*

Tristitia ex nato tempus in omne patr.

³ *Euripidis mei sententiam probo.*] Euripides, poeta licet, finit tamen philosophus, teste Tullio, Anaxagoræ discipulus: *unde non immerito Philosophia nunc suum vocat, ejusque probat sententiam qnam in Andromacha exponit, scilicet carentem liberis infortunio esse felicem:* quia, inquit, habere liberos dulce inexpertis, expertis triste.

⁴ *Quod dicitur Anacreontium.* Est carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem iambum, quem sequitur syllaba redundans, primo anapæstum, deinde iambum habet.

Pulcherrima hæc allegoria, in qua similitudinem habes cum translatione conjunctam: nam et voluptates apibus similes perhibentur, et voces apibus proprie transferuntur ad voluntates: quemadmodum Ciceroni pro Mur. major dicitur comitium quam Euripi inconstantia. Voluptates, inquam, apibus dicuntur similes in hoc, quod sicut apes sic voluntates jucunditatē et tristitiam eidem homini afferant. Voces vero apibus proprie, videlicet *stimulis*, *volan-*

212 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia predictam de divitiis, dignitatibus, potestate, gloria, et voluptate doctrinam summatum repetens, hæc ait malis adeo implicita, ad versiorumque telis adeo exposita, ut rationem summi boni habere non possint.*

Nihil igitur dubium est quin hæc ad beatitudinem viæ^a deviæ quadam sint, nec perducere quemquam eo valeant ad quod se perdirent esse prouint. Quantis vero implicitæ malis sint, brevissime monstrabo, Quid enim? pecuniamne congregare conaberis? (5) Sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis; et qui præire ceteros honore cupis, poscendi humilitate vilesces. Potentiamne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subjacebis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desistas. Voluptariam vitam degas. Sed quis non spernat, atque (10) abjectat vilissimæ fragilissimæque rei^b corporis, servum? Jam vero qui bona præ se corporis ferunt, quam exigua, quam fragili possessione nituntur! Num enim elephantos mole, tauros robore superare poteritis? num tigres velocitate præibitis? Respice cœli spatiū, firmitudinem, celeritatem, et aliquando desinite vilia mirari. Quod (15) quidem cœlum noui his potius est quam sua qua regitur^c ratione mirandum. Formæ

A vero nitor ut rapidus est, ut velox, et ^d vernalium horum mutabilitate fugacior! Quod si, ut Aristoteles^e ait, ^f lynceis oculis homines uterentur, ut eorum visus obstantia penetraret, nonne introspectis visceribus, ^g illud^h Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videbatur? Igitarⁱ te pulchrum videri, non tua natura, sed^j oculorum spectantium reddit infirmitas. Sed æstimate, quam vultis nimio corporis bona, dum sciatis hoc quodcumque miramini, ^k triduanæ febris igniculo (5) posse dissolvi. Ex quibus omnibus illud redigere in summam licet: quod hæc; que nec præstare, que pollicetur, bona possunt, nec omnium honorum congregatio perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam^l calles, ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

B 213 METRUM^m VIII.

ARGUMENTUM. — *Errant homines, canit Philosophia, qui cum terrena in terris, aquatilia in aquis, volatilia in aere, suo quæque loco reposita, querant, proprium summi boni sedem veluti ignorantes, felicitatem inde exspectant, unde oriri non possit.*

Eheu, quæ miseros traunite devios
Abducit ignorantia!
Non aurum in viridi queritis arbore,
Nec vite gemmas carpitis,
Non altis laqueos montibus abditis,

INTERPRETATIO.

^f Quod pulcher videaris, id.

^g Vix.

Heu qualis ignoratio avertit vos infelices a via recta aberrantes! Non queritis aurum in arbore viridi, neque accipitis uniones ex vinea. Non absconditis retia in

- ^a Aberrantes.
- ^b Cujusmodi est corpus.
- ^c Arte.
- ^d Vernorum.
- ^e Liber ille Aristotelis nunc videtur desiderari.

tum, grata mella tenaci morsu, transferuntur ad voluptates: præsertim vero observabili hæc verba: ferit icta corda: his quippe et modus, quo aculeus corpora, et modus, quo voluptas corporea mentem pungit, optime videtur significari: sicut enim illuc continuato moto apis carnem; ita hic continua cogitatione voluptas menteu, repetitus veluti ictibus, videtur lancinare: unde ut prior motus corporis, sic posterior cogitatio mentis haberi potest. Quamobrem fallitur quisquis præcipitatione et præjudicio assumens, putat sumnum bonum versari in voluptate corporis.

⁴ *Lynceis oculis.] Lynceis oculis videre, Lynceo perspicaciō: proverbium est ex eo, ut arbitramur, ortum, quod lynceus primus feratur reperiisse fodinas metallorum, æris, argenti, et auri: hinc enim fabulati sunt lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pereverideat. [Quis est tam lynceus, inquit Tullius, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrit. Horatius Epist. I, 1, ep. 1:*

Non possis oculo quantum contendere lynceus
Non tameu idcirco contemnas lippus iuungi.

⁵ *Alcibiadis pulcherrimum corpus.] Alcibiades non fuit mulier pulcherrima, quemadmodum ait Thomas Anglicus, auctor commentariorum Boetii, sed imperator Atheniensium, ingenio præstans, et corpore pulcherrimus, qui virtutis primum, deinde, docente Socrate, virtutibus studuit.*

⁶ *Oculorum infirmitas.] Si enim tanta esset oculorum perspicacitas, ut etiam viscera iisdem patarent, corpus propter maiorem deformum, quam formosum partium multititudinem, deformè potius, quam formosum haberetur: et eo quidem certius, quod*

pulchritudo non nisi integra perfectione, deformitas vel minimo defectu oriatur.

^f *Triduanæ febris igniculo.] Quaecunque enim fuerit corporis amplitudo, quocunque robur, quæcumque agilitas, quæcumque pulchritudo, hæc corpore per triduum est: febrisque jactante evanescent. Usque adeo verum est rationem summi boni, quod homo naturaliter cognoscit appetitque, non versari in ullo ex predictis bonis, quibus homines falsa assumptione ducti adhaerent.*

⁷ *Carmen constans ex doplici genere versuum alternorum, quorum prior Asclepiadus spondeum, dactylium cum syllaba, et duos alios dactylos habet: posterior iambeus quatuor pedes, sponpius locis impribus spondeos, paribus iambo.*

¹ et 2. *Tramite devios abducit ignorantiu.] Errant quidem homines precipiti assumptione putantes sumnum bonum versari in divitiis, voluptatibus corporis, et ceteris ejusmodi, ut sponpius dictum est: sed causa istius erroris ignorantia est: ut enim, præsentione in Philosophia, cognitio clara et distincta ita est veritatis regula, ut si hanc sequatur, nunquam erreremus; sic ignorantia ita est erroris principium, ut nunquam erreremus, nisi quia ignoramus.*

³ *Non aurum in viridi queritis arbore.] Aurum in visceribus terra, non in arboribus, præsertim virentibus, generari solet, quod nec semen auri huc adducatur, nec adductum formari possit.*

⁴ *Nec vite gemmas carpitis.] Uniones in terris aut in aquis, non in plantis conseruerunt reperiri, propter predictam de auro rationem.*

⁵ *Non altis laqueos, etc.] Homines non piscantur in aere, nec apros venantur in mari. Hæc ab omnibus hominum cogitatione adeo aliena sunt, ut adagii loco usurpentur ad significandos eos, inquit Erasmus, qui*

Ut pisce ditetis dapes.

215 Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrhena captatis vada.

Ipsos quin etiam fluctibus abditos

10 Norunt recessus æquoris,
Quæ gemmis niveis unda feracior,
Vel quæ rubentis purpura,

Nee non quæ tenero pisce, vel asperis
Præstent echinis littora.

15 **216** Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent,

Et, quod stelliferum trans abiit polum,
Tellare demersi petunt.

Quid dignum stolidis mentibus imprecet?

montibus altis, ut addatis piscem epulis. Neque ingrediuntur mare Tyrrenum, si vultis venari capreas. In quo vero homines cognoscunt ipsos recessus maris absconditos aquis: cognoscunt quoniam aqua abundantior sit unionum candidorum, aut quoniam abundantior purpura rubra, cognoscunt quoniam maria antecellant piscibus mollibus, aut echinus crustatis. At cæci homini-

præpostere ibi querunt aliquid, ubi ne sperari quidem possit: ut si quis in magistratibus vitam tranquillam, in voluptatibus beatam, in opibus felicem querat. Itaque Libanus servus (apud Plautum in Asinaria) ab hero suo Demæneto jussus, ut uxorem ipsius argento defraudaret, significans nulla ratione fieri posse, ut a muliere tenacissima quidquam auferretur: Jube, inquit, una me opera piscari in aere, venari autem jaculo in mediis mari.

8. *Tyrrhena vada.*] Mare Tyrrhenum: est autem illa maris Mediterranei pars, quæ meridionale Italia latitudinem, sicut sinus Adriaticus septentrionalis alluit: unde hoc Superum, illud Inferum mare vocatur. De hoc loquitur Virgil. i En., v. 71:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

11 et 12. *Gemmis feracior vel rubentis purpura.*] Valla quidem ait rarum esse duos casus, licet ab eodem seorsum regi possint, cum eodem simul conjungi: ut hic conjuguntur, *gemmae et purpura feracior*: id tamen vitiosum non est; quod in syntaxi, quam figuratam vocant, non tam voces conjugantur, quam earum sensus. Sic Tullio dicitur: *emi centum aureis et pluris.* Est vero purpura proprie conchæ genus, cuius liquore vestes olim tingebantur: hunc liquorem migrantis rosæ colore sublucere docet Plinius i. ix, c. 36, unde nunc vocatur *rubens*: caruleus tamen, violaceus, et quicunque formosus color non raro dicuntur purpureus: sic *fluctus*, *viola*, et generatim flores omnes vocantur purpurei: sicut jam dictum est.

13 et 14. *Quæ tenero pisce vel asperis præstent echinis.*] Quemadmodum canente Virgilio, *nun omnis fert omnia tellus*, sic non omnia littora omnes ferunt pisces; illuc molles, hic felicies veniunt crustatae pisces. Echinus generatim est bestia asperis undique capillis armata: hinc propter quondam similitudinem spinosum castaneæ operculum, nec non etiam asperum quoddam architecturæ opus appellatur *echinus*. Sed bestia, quæ vocatur *echinus*, alia est terrestris, alia marina. Echinus terrestris capite pedibusque implexis globi speciem ita induit aliquando, ut anteriores posterioresque ejus partes distinguuntur non possint. Marinus autem *echinus*, judicis ipsius Aristotelis, in cibum apponi solet: Thomas Angelicus hic pisces hunc male vocat *remoram*, quæ dicitur *echeneis*, deceptus videelicet similitudine vocabulorum: melius Ioratius Satir. l. ii, sat. 4:

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.

A 10. Opes, honores ambiant,

Et cum falsa gravi mole paraverint,
Tum vera cognoscant bona.

217 PROSA IX.

ARGUMENTUM. — Philosophia nunc utens transitione, qua et dicta recordari, et dicenda prævidere videtur, addit, copiam, potentiam, reverentiam, celebritatem, et iucunditatem summi boni proprietates esse adeo individuas, ut pote plures unius ejusdemque rei modos, ut quicunque assumendo has illas rebus diversis attribuit, hic præcipitatione vel præjudicio delusus fallatur.

¹ Hactenus mendacis formam felicitatis ostendisse sufficerit, quam si ² perspicaciter intueris, ordo est deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, in-

INTERPRETATIO.

Benes non indignantur se ignorare, ubinam occultetur bonum, quod desiderant; quodque transcenlit olympum stellanteum, illud in terris involuti querunt. Quid infausti petam, dignum stultis mentibus? Utinam querant undique divitias et honores, cumque accumulaverint bona falsa magno labore, tum agnoscent bona vera.

NOTÆ.

Murice Bajano melior Luerina Peloris:
Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

17. *Stelliferum trans abiit polum.*] Est enim Deus. 18. *Tellare demersi petunt.*] In rebus caducus animus ex altissimo domicilio depresso et quasi demersus in terram, ut loquitur Fulvius, falsa assumptione putat versari summum bonum.

19. *Quid imprecet?*] Imprecari est aliquid mali in caput alicuius precari. Sic Virgil. iv Aeneid., v. 628.

Littora littoribus contraria, fluctibus undas imprecari, arma armis: pugnant ipsique nepotes.

20. *Opes, honores ambiant.*] Circumeundo supplimentum: ambo enim dicitur ab ambe circum, et eo, quod Romani undique irent populum, aut etiam judicium captaturi suffragia: et hoc est malum, quod Philosophia in caput hominum stolidorum precatur: sed quia non decet Philosophiam, magistrum illam virtutum, imprecari malum, nisi propter bonum, quod ex hoc ori possit, addit.

21. *Et cum falsa paraverint, tum vera cognoscant bona.*] Exemplio scilicet Salomonis, qui postquam omnibus predictis bonis impianam operam dedisset, tandem aliquando ad Deum reddit, exclamans, *Vanitas vanitatum et omnia vanitas.* Gravi mole interpretamur magno labore: nam, ut puto me iam monitus, moles primum dicitur de corporibus, quæ ob insitam plurimarum partium quietem difficulter moveri possunt: unde non inepte moles derivatur a Graeco ὁρίζων, vectibus submoveo: hinc lapis ingens dici solet motrus: hinc etiam moliri idem est quod viribus collectis aliiquid movere. Deinde moles propter quamdam similitudinem dicitur de omni negotio difficulti: sicut Virg. i En., v. 37:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

¹ Hactenus.] I. Quidem Philosophia nunc utitur transitione, cuius frequens est et utilis usus apud oratores et poetas. Sic Tullius: *Quoniam, inquit, de genere bellii dixit, nunc de magnitudine pauca dicam.* Sic Virgil. ii Geor., v. 1:

Hactenus arvorum cultus et sidera coeli,
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta et prolem tardie crescentis olive.

² Perspicaciter.] An vox ista Latina est? dicerem, perspicue, evidenter.

quam ^a, nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiā, nec reverentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, (5) nec lātitudinem voluptatibus posse continere. An etiam causas, cur id ita sit, deprehendisti ^b? Tenui quidem veluti rimula ^c mihi videor intueri, sed ex te ^d cognoscere malum apertius. Atqui promptissima ratio est ^e. ^f Quod enim simplex est, indivisumque natura, id error humannus separat, et a vero atque perfecto ad falsum imperfectumque (10) traducit. An tu arbitraris, quod nihilo indigeat, egere potentia? Minime, inquam ^g. ^h Recte tu quidem ⁱ: nam si quid est, quod in ulla re imbecillioris ^j valentiæ sit, in hac præsidio necesse est egeat alieno. Ita est, inquam ^k. Igitur sufficientiæ potentiaæ una est eademque natura. Sic videtur. Quod vero hujusmodi sit, spernendumne esse censes, an contra (5) rerum omnium veneratione dignissimum? At hoc, inquam, ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiæ potentiaæ reverentiam, ut haec tria unum esse judicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid igitur? inquit, obscurumne hoc atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum? Considera vero, (10) ne, quod nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, egere claritudine, quam sibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abjectius. Non possum, inquam, quin hoc uti est, ita etiam celeberrimum esse coniatur. Consequens igitur est, ut claritudinem superioribus tribus nihil differre (5) fateamur. Consequitur, inquam. Quod igitur nullius egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum, atque reverendum, nonne hoc etiam constat esse lātissimum? Sed unde huic, inquam, tali mēror nullus obrepat, ne cogitare quidem possim. Quare plenū esse lātitia, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Atqui (20) illud quoque per eadem necessarium est ^k, sufficientiæ, potentie, claritudinis, reverentia, jucunditatis nomina quidem esse diversa, nullo vero modo discrepare substantiam. Necesse est, inquam. Hoc

A igitur, quod est unum, simplexque natura, ^l pravitas humana dispergit, et, dum rei, qua partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, (25) qua nulla est, nec ipsam, quam minime affectat, assequitur. Quoniam, inquam, modo? Qui dīvitias, inquit, petit, penuria fuga, de potentia nihil laborat: vilis, obscurusque esse mavult, multas etiam sibi naturales quoque subtrahit voluptates, ne pecuniam, quam paravit, amittat. Sed hoc modo ne sufficientia quidem contingit ei, quem (30) ^m valentia deserit, quem molestia pungit, quem vilitas abjicit, quem recondit obscuritas. Qui vero solum posse desiderat; profligat opes, despicit voluptates, honoremque potentia carentem, gloriam quoque ⁿ nihil pendit. Sed huic quoque quam multa deficiant, vides. Fit enim ut aliquando necessariis egeat, ut anxietibus mordeatur; cumque hæc depellere nequeat, etiam id quod maxime petebat, potens esse desistit. Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. (5) Nam cum unumquodque horum idem, quod cætera, ^o sit, quisquis horum aliquid sine ceteris petit, ne illud quidem, quod desiderat, apprehendit. Quid igitur? inquam, si quis cuncta simul cupiat adipisci? summanum quidem ille beatitudinis velit: sed num in his eam reperiet, quæ demonstravimus, id, quod pollicentur, non posse conferre? (10) Minime, inquam. In his igitur, quæ singula quæque expetendorum præstrare creduntur, beatitudo nullo modo investiganda est. Fateor, inquam, et hoc nihil dici verius potest. C Habes igitur, inquit, et formam falsæ felicitatis, et causas: deflecte nunc in ^p adversum mentis intuitum; ibi enim veram, quam promisimus, statim videbis. Atqui (15) hæc, inquam, vel cæco perspicua est, eamque tu paulo ante monstrasti, dum falsæ beatitudinis causas aperire conabar. Nam, ni fallor, ea vera est, et perfecta felicitas, quæ sufficientem, potentem, reverendum, celebrem, lātumque perficiat. Atque ut me interius ^p animadvertisse cognoscas, quæ unum horum, quoniam idem cuncta sunt, (20) veraciter præstare potest, hanc esse plenam beatitudinem.

INTERPRETATIO.

- ^a Ego Boetius.
- ^b Inquit Philosophia.
- ^c Inquit Boetius.
- ^d O Philosophia.
- ^e Inquit Philosophia.
- ^f Ego Boetius.
- ^g Inquit Philosophia.
- ^h Virtutis.
- ⁱ Ego Boetius.

- ^j Nulla tristitia videtur inesse posse rei, quæ ejusmodi est.
- ^k Ista omnia esse unicam rem pluribus affectant modis.
- ^l Male judicando.
- ^m Vis.
- ⁿ Unica res pluribus modis se habens.
- ^o Cogita contrarium.
- ^p Ipsa mentis attentione.

NOTÆ.

¹ Quod simplex est, etc.] II. Philosophia proponit, copiam, potentiam, et cætera ejusmodi esse modos summi boni, non partes, ut vulgo putantur: quare ut haec et sequentia intelligentur, animadvertisendum discrimen quod occurrit inter partem et modum. In hoc autem differunt, quod pars possit, modus non possit sua seorsum idea clare et distincte cogitari. Sic mens et corpus sunt partes hominis, quod mens sine corpore, et corpus sine mente, sua quolibet idea clare et distincte cogitari possit. Sic figura, quies, et motus sunt modi corporis, quod neque

figura, neque quies, neque motus possit clare et distincte cogitari, non cogitato corpore. Sic etiam notio et voluntas, quarum neutra potest, non cogitata mente, clare et distincte cogitari, sunt modi mentis. Atqui prædicta bona, quæ homines falsa assumptione tribuunt rebus creatis non possunt clare et distincte cogitari non cogitata aliqua re superiori, videlicet Deo, ut seorsum Philosophia probat et quidem ita evidenter, ut nulla alia interpretatione videatur indigere.

tudinem sine ambiguitate cognosco. O te, alumne, A præ-hac opinione felicem, siquidem hoc, inquit, adjeceris. Quidnam? inquam. Essene aliquid in his mortalibus caducisque rebus putas, quod hujusmodi statum possit afferre? Minime, inquam, puto; idque a te, nihil ut amplius desideretur, (25) ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni, vel imperfecta quedam dare bona mortalibus videntur: verum autem, atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnoscisti, qua vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest, ut unde veram hanc petere possis, agnoscas. (30) Id quidem, inquam, jam dudum vehementer exspecto. Sed cum, ^B ut in Timæo Platoni, inquit, nostro placet, in minimis quoque rebus divinum præsidium debeat implorari, quid nunc faciendum censes, ut illius summi boni sedem reperire mereamur? Invo-

O creator cœli et terræ, qui regis mundum lege immutabili, qui imperas tempus fluere a prima ætate mundi, et

⁴ *Uti in Timæo, Platoni nostro placet.] Timæus inter sua carmina hoc retulit Pythagoræ præceptum,*

*Fineum dein ante precatus
Numina, opus facito.*

Ex quo Plato ait in libro qui inscribitur *Timæus: Omnes qui vel minimum sanx mentis particulum habent, cum aliquid sive parvum, sive magnum aggreditur, semper solent Deum invocare: quo nihil melius dici, cogitari potest.*

Quod dicitur *Heroicum*. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet hexameter sexto loco spondeone, quinto dactylum, quatuor reliquias spondeum, vel dactylum indiscriminatum habet.

1. O.] Est hæc præatio et Philosophie et materiæ tractandæ dignissima. Est quidem præatio; cogitatio scilicet mentis aliquid recte desideratum petentis a Deo: hinc quæ a S. Thoma, 1-2, q. 83, art. 17, probantur esse precatiois partes, videlicet *ascensus intellectus in Deum, gratiarum actio, et petitio*, haec hie animadvertuntur: O enim interjectio ut admirantis sic invocantis, notat primum: enumeratio rerum conditarum, et modorum quibus reguntur, secundum; lux rogata, tertium. Est etiam præatio hæc Philosophiae dignissima: cum enim Philosophia sit naturale lumen, tenebris sensim recedentibus, elucens, nihil aliud nunc petitur, quam aliquod Philosophiae incrementum. Est denique eadem præatio materia nunc tractandæ dignissima: ut enim decet mentem sui finis notionem iugare, sic decet hanc notionem rogare mundi. Conditem, quippe qui et prima causa et primus doctor ejusdem mentis est. Nolite putare, inquit S. August. in Joann., *quemquam hominem aliquid disere ab hominice; admonere possumus per strepitum vocis nostræ: si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster.*

2. *Terrarum exige sator.*] Philosophia precatur Creatorem mundi. Sator enim sive seminarior primus est ille qui parato effecti semine sive materia ejusdem effecti auctor est; qua ratione mundus ipse, judice Tullio ⁿ de Nat., *omnium rerum sator et seminarior est*, deinde est quicunque auctor: Deus autem est primus auctor cœli et terræ. Virg. 1 Æn., v. 258:

Olli subridens hominum sator atque deorum.

Seb quod Deus sit mundi creator, propterea mundus legibus a Deo constitutus regitur: unde nunc dicitur: *perpetua mundum ratione gubernas.*

2 et 3. *Tempus ab ævo ire jubes.*] Differunt apud philosophos aëternitas, ævum, et tempus, quæ dicuntur quedam genera diuturnitatis, sive ut loquuntur dura-

A candum, inquam, rerum omnium patrem, quo prætermisso, nullum rite fundatur (35) exordium. Recte, inquit; ac simul ita modulata est.

220 METRUM * IX.

ARGUMENTUM. — *Philosophia precatur Creatorem mundi ut sicut immotus movere corpus omne generatim primum, deinde speciatim, ita mentem humanam disiectis tenebris dignetur illustrare, cunctaque clara sunni boni notione informare.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas

Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo

⁵ 221 ire jubes, stabilisque manens das cuncta [moveri;

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ

Materiæ fluitantis opus, verum insita summi

Forma boni, livre carens: tu cuncta superno

Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse

INTERPRETATIO.

constanter immotus facis omnia moveri, quem causæ exteriōres non induxerunt ad formandam machinam materiæ.

NOTÆ.

tionis, Gallice dureé, quæ nihil est aliud quam perseverantia rei existentis. Aëternitas est rei sine principio et sine fine existentis, nimirum Dei. Ævum est rei sine fine quidem, sed non sine principio existentis: nimirum rei creatæ, qualis est mens et corpus, quorum nulla est nisi exterior causa: hoc enim et illa a Deo aliquando creata æternum perseverabunt. Tempus est rei est sine principio, nec sine fine existentis: forme videlicet corporeæ, qualis est forma bestiæ, forma plantæ, et forma corporum inanimatorum: haec enim forme ut fugatis contrariis aliquando incepunt, ita aliquando a contrariis formis fugate evanescent. Atqui vis materia mundi facta est ævum habitura, cum hæc quibusdam formis per aliquod tempus duraturis juxta leges divine voluntate sanctitas, affecta fuit: quonamobrem Deus tempus ab ævo ire jubes.

*3. Stabilisque manens das cuncta moveri.] Deus eternum immotus omnia movet. Primum quidem omnia quæ moventur, a Deo moveantur necesse est: cum enim motus nihil sit aliud quam corpus quod sua extremitatibus extremitatibus tangit majorem, ah eo habent omnia ut moveantur, a quo habent quod et extremitatibus circumscribantur, et extremitatibus suis majoribus tangent extremitates: sed id non possunt habere nisi ab eo a quo ut creatur sic conservantur, cuiusmodi est solus Deus. Deinde Deus movendo omnia immotus manet: siquidem Deus est mens perfectissima. Malachia iii: *Égo Dominus et non mutor*; Jacobi 1: *Apud quen non est transmutatio, nec vicissitudinis olubrariatio.**

4. Non externæ pepulerunt causæ.] Philosophis vulgo quatuor sunt cause, nimirum finis, efficiens, materia, et forma, quarum duæ priores, exteriōres; duæ vero posteriores, interiores appellantur. Corpora quæ vocantur physica, cujusmodi est cœlum et terra, et interiores et exteriōres habent causas; mentes creatæ non habent quidem interiores, sed habent exteriōres. Deus vero neque interiores neque exteriōres habet: unde neque fine neque efficiente pelli potuit ad creandum mundum; sive

*5. Materiæ fluitantis opus.] Mundus quippe recte dicitur *materiæ fluitans*. Materiæ quidem, cum mundus sit res quoquo versus extensa, cujusmodi est materia. *Fluitans* vero, quandoquidem cœlum, terra, et cætera corpora, ex quibus constat mundus, perpetuis motibus cœntur, si non ratione omnium, saltem ratione plurimi suarum partium.*

5 et 6. Verum insita summi forma boni.] Licit Dei natura simplex sit et uniusmodi, non solum quatenus

Mundum mente gerens, similique imagine for- A
mans,

222 Perfectasque jubens perfectum absolvere
partes.

10 Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,
Arida convenient liquidis : ne purior ignis

Evolet, aut mersas deducant pondera terras.

223 Tu triplicis medium naturæ cuncta moven- tem

Connectens animam per consona membra resolvit;

15 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes,
In semet redditura meat, mentemque profundam

INTERPRETATIO.

riæ motæ, sed potius species tibi insita summi boni, expers invidit: tu producis omnia ab exemplari summo, habens in mente mundum præclarum ipse præclarissimus, quoꝝ mundum simili imagine formas, et præcipuis eumdem perfectum perficere suas partes. Tu concilias ele- mента talibus modis, ut frigida cum calidis, et siccâ

cum liquidis convenient, ne ignis purior sursum abeat, aut gravitas ferat deorsum terram depressam. Tu con- jungens animam inter mentes insensiles et corpora sensilia medium, moventemque omnia, distribuis eamdem per membra consentanea, que anima instar corporis liquidi divisa in minutæ partes, postquam perficit

NOTE.

est expers partium, instar cuiuslibet alterius mentis, sed etiam quatenus ne pluribus quidem cogitationibus sibi succendentibus afficitur, mens tamen humana, ut pote Deo comprehendendo impar, Deum veluti quibusdam affectum cogitationibus adeoque formis, idea nimirum et voluntate cogitat: adeo ut nulla alia sit causa materia fluitantis, præter ideam et voluntatem Dei: haec rationem habent non solum finis, et efficiens, verum etiam exemplaris cause. S. Thomas, 1 q. p. 45, a. 4, Mundus, inquit, non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, unde necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cuius mundus est factus, et in hoc consistit ratio ideæ... Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum: unde idea in Deo nihil est aliud quam Dei essentia. Quod autem Deum, ad creandum mundum, externe non perulerunt causæ, sed insita sunni bona forma, sive infinita Dei sapientia et voluntas, propterea recte Deus dicitur livore carens: cum enim effectu pro causa posito, livor hi nihil sit alind quam invidia, ille recte dicitur livore carere, qui non habet, cui invidere possit: Deus autem (ut pote summum bonum), a quo et proper quæ mundus factus est, non habet, cui invidere possit: quandoquidem summo bono melius nihil exogitari potest. Hinc etiam Deus cunctu superno ducit ab exemplo videlicet a divina idea et voluntate, que cum sit Deus, hac nihil superioris esse potest. Hinc Deus mundum mente gerit, similique imagine format. S. August. lib. lxxxiii Quest., q. 46: Singula propriis sunt creatæ rationibus. Has autem rationes, ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente creatoris. Non enim extra se quidquam positum intuebatur, ut secundum illi constitueret quod constituebat, nam hoc opinari sacrilegium est. Nonnulli putant hic legendum similique in imagine propter versum. Sed a pluribus omititur vox illa in, qua sublata rectius significabitur, ideam esse modum, quo Deus mundum format, et stabit versus, ut apud Virgil. i Georg., v. 281 :

Ter sunt conati imponere Petio Ossam.

9. *Perfectasque jubens perfectum absolvere partes.*] Ut enim divina sapientia, divinaque voluntate mundus primo formatus est; sic eadem divina sapientia, et voluntate mundus perfectus, suas partes perfectas vindetur absolvere, servatis scilicet quibusdam legibus corporum divinitus constitutis. Sic ex eo, quod materia, ratione quarundam parvum, ab initio fuerit in orbem mota, servatis quibusdam legibus motus, orihi potuerunt primum quidem elementa, deinde generalis quædam anima universi, postea peculiares quædam animæ corporæ, de quibus omnibus deinceps tractabitur.

10. *Tu numeris elementa ligas.*] Agitur de elementis: quæ enim corpora ex materia fluitante primum orientur, hec vocantur elementa, quoniam ex his insitæ reliqua corpora, que propter ea dicuntur mixta, componuntur: hec autem elementa cum multitudine, tum etiam qualitatibus sive modis ita inter se aptantur, ut et frigida cum calidis, et dura cum liquidis inveniantur, nec levia a gravibus inani quodam hiato

separentur: ubi Philosophia videtur facere mentionem qualitatum, quas philosophi vulgo agnoscunt in elementis, quasque minus Latine vocant alterativas et motrices. Alterativas, inquit, sunt calor et frigus, siccitas et humiditas, que significantur his verbis, ut frigida flammis, arida convenient liquidis. Motrices vero sunt levitas et gravitas, quarum effecta merito hic time-rentur, nisi elementa mira quodam modo a Deo certis locis continenterit; præsertim juxta vulgatum Peripateticorum opinionem. Si enim, ut Peripatetici op-tant, quatuor haec elementa, nimilum ignis, aer, aqua, et terra, sive appetitu, sive inclinatione, sive qualitate naturali ita afficiantur, ut aer et ignis sursum sua levitate: aqua et terra deorsum sua gravitate tendant, quid obstat, nisi Deus perpetuo quodam miraculo, quiu quatuor haec elementa, quantumlibet permista, tandem aliquando a se invicem liberata, si non intercepto quodam inani hiato, saltem suis queaque locis contineantur: quemadmodum aqua et oleum, quantumlibet permista ita a se invicem liberantur, ut aqua deorsum subjiciatur, oleum vero sursum eminet: quamobrem recte Philosophia addit: Ne purior evolut, aut mersas deducant pondera terras.

13. *Tu triplicis medium naturæ, etc.*] II. Agitur de spiritu Universi, qui positus ipsis naturæ legibus, statim post producta mundi elementa nasci debet. Hic autem spiritus, de quo plura diximus in physica, merito hic dicitur, lo anima 2o triplicis naturæ medium, 3o cuncta movere, 4o a Deo connecti, 5o per consona membra resolvit, 6o secta circuire, primum quidem per majores, deinde per minores mundi vortices, et tandem ad suum reverti principium, ut hoc exemplo demonstretr, hominem, qui a Deo tanquam à principio processit, ad Deum tanquam ad finem, facto quodam circuitu, revocandum esse: que omnia postquam exposita fuerint, illa suscepit operis pars, non erit, sicut Vallinus videtur, difficultata.

Primum quidem spiritus de Universi agnoscebitur non solum a sacris auctoribus Ecclesiastæ 1, Lustrans universa in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur; sed etiam a profanis, ut Platone, Aristotele, pluribusque aliis. Citabo unum Virgilium, qui vi Eneid., v. 724, canit :

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes, Lucentque globum luna, Titanaque astra
Spiritus intus alt: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, viteque voluntum,
Et que marmoreo fert monstra sub æquore pontus
Igneus est ollis vigor et coelestis origo
Seminibus: quantum non noxii corpora tardant

224 Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.

Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque: nec auras

Respicunt, clause tenebris et carcere cæco.
Deinde idem spiritus recte dicitur anima: cum enim anima dicitur ab animo, hic ab ἀνεμος, ventus; cum que ventus quedam sit occulta plurium motuum causa, propterea usus obtinuit, ut insitum occultumque pe-

Circuit, et simili convertit imagine cœlum.

225 Tu causis animas paribus, vitasque minores
[res]

INTERPRETATIO.

duplice circuitum, per suum corpus iterum moveruntur, reversura in semetipsam, et circuit animam infinitam, et circumagit cœlum forma uniusmodi. Tu producis animas et vitas minores simili modo, accommodansque altas corporibus levibus, easdem disseminas per cœlum et

NOTA.

rennis et continuata motionis principium vocaretur anima: praedictus autem spiritus ita se habet, non solum in plantis et bestiis, sed in ipso quoque homine, in quo niens sine illo spiritu famulante, manus et pedes ad nutum movere non potest.

Praterea haec anima dicitur triplicis naturæ media: non quod ex insitis tribus elementis constet, quemadmodum putare possent illi philosophi, quos ex arte vocant Chymicos, aut alii quos propter ducem appellant Cartesianos, quibus tria sunt mundi elementa, sed potius quod ex tribus rebus, quas naturali lumine cognoscere possumus, haec anima una sit, et quadam media: quandoquidem haec media est inter mentem insensibilem, et corpus sensibile, ut et instar corporis sensibilis, sit res quoque versus extensis, capax figure, quietis, et motus, et instar mentis insensibilis, sensum fugiens plurimum effectorum principium: propterea a Virgilio supra vocatur spiritus et mens. Hic enim dici potuit anima media triplicis naturæ, sicut lib. II, prosa 3, dicitur duorum mediis consulum et a Cicerone, duorum fratrum mediis; et ab Horatio bellī pacisque mediis; potuitque anima illa hanc triplicis naturæ enumerationem instar partis subire, quemadmodum Capua subivit ternum maximarum urbium numerum, cuius tamen numeri ipsa fuerit pars: Capua, inquit Florus supra citatus pag. 47, quondam inter tres maioribus Roman Carthaginemque numerata.

Iussero ista anima perhibetur cuncta movere: non quod cuncta corpora ab hac anima moveantur: plura enim solida sunt, quorum idcirco partes quiescent: sed quod nulla corpora, nisi hac anima moveantur, moveantur: sic Joan. I, omnia per Deum facta dicuntur, non quod omnia simul facta fuerint a Deo, sed quod quaecunque facta sunt, haec non nisi ab ipso Deo facta sint. Scilicet ut videmus quedam corpora sensilia moveri ab aliis corporibus sensilibus, v. g. baculum a manu, sic haec sensilia ab insensilibus, v. g. manum a spiritibus commoveri conjicimus, a notis ad minus nota progressi: donec aliquod primum invenierimus corpus quod ab ipso Deo moveatur, juxta illud philosophorum effatum: corpus quod moveretur, ab alio moveatur necesse est.

Addo quod eadem anima dicitur a Deo connecti: cum enim corpus non moveat nisi contactu, hac anima non posset moveare, nisi cum corpore movendo connecteretur: connectitur autem a Deo, a quo primum facta movetur, iis, quas ipse Deus constituit, natura: legibus.

Quia etiam haec anima divinitus per consona membra resolutior; resolutur, inquam, per membra: anima enim illa corpus est liquidissimum, cuius partes ut moveruntur, sic in varia loca resolutæ varia subeunt corporis informati membra. Sed membra haec sunt consona, sive convenientia cum inter se, tum cum ipsa anima, a qua movenda sunt: ut scilicet minorum primum ab anima, deinde majora et a minoribus et ab ipsa quoque anima moveantur: sic sal a mari, natis ab utroque contrita fatiscit.

Imo predicta anima secta circuit, ita ut finem jungen principio sua motionis, motum videatur glomeraire in orbem, en faire comme un peloton de fil. Est quidem illa anima secta: quia instar aquæ, aeris, et ipsius ignis liquida, est congeries plurium corpusculorum, quæ ut

A Provehis, et levibus sublimis curribus aptans
20 In cœlum, terramque seris: quas lege benigna
Ad te conversas reduci facis igne reverti.

terram; quas animas blanda lege facis ad te conversas redire, instar ignis, ad locum unde venerat, regredientis. Da, pater, da menti nostræ assurgere in solium tuum regale; da querere originem boni; da, lumine detecto, defigere in te claros conceptus mentis. Expelle

moventur, sic separantur a sese invicem. At ipsa anima circuit per corpus, in quo reperitur: quoniam generatum corpus omnne, qua minus resistitur, suum continuat motum: si succus arboris ad summum potius arboris verticem ascendit, quam per tenuiorem corticem exeat: sed eidem animæ corporibus diversis undique resistantibus, facilius est intra suum corpus circuire; quam extra idem corpus egredi: Eccl. I, Lustrans universa, inquit Spiritus sanctus, in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur: quare ut nunc dicitur, haec anima in semet redditura meat. Verum haec anima, habita ratione machine, quam informat, duplicit est generis: major una, quæ per majorem mundi vorticem; altera minor, quæ per minorem ejusdem mundi vorticem diffusa circuit, atque inter minores una est, circa quam cœlum, veluti rotâ circa axem convertitur, quamque nunc Philosophia mentem profundam vocat; mentem guidem, sicut ipse Virgilii mentem nominavit, quoniam haec, instar mentis, insensibile est motus principium: profundam vero, quia centri locum habet: in globo autem nulla pars est centro profundior. Forte haec machina, quæ profunda illa mente omne significatur informari, terra est: quamvis enim nulla demonstratione probari possit terra esse mundi centrum, terra tamen dici potest centrum illius vorticis, quem incolimus: ita ut major

C anima circa terram simili imagine convertat cœlum: nam aer saltem, qui sepius tam apud sacros quam apud profanos auctores vocatur cœlum, terram circuit, nec ab alio corpore quam ab isto spiritu aere circumagi, satis probabile est: sicut simili semper imagine converti videtur: licet enim in isto aere sive celo nubes, imbre, ventique cogantur, constans tandem est et uniusmodi hujus celi circa terram circuitus, constansque ejusdem circuleus color, qui nihil est aliud quam lumen obvius vaporibus exhalationibusque modificatum. At nisi profunda illa anima fuerit terra, alia erit ex minoribus animabus, de quibus jam locutuia est ipsa Philosophia.

18. *Causis animas paribus vitasque minores.*] III. Philosophia agit seorsum de animabus corporeis, quas dicit, 1° animas vitasque minores; 2° causis paribus a Deo proiectas; 3° levibus curribus aptatas; 4° per cœlum terramque dispersas; 5° ad cœlum conversas revertentes.

Primum agitur hic duntaxat de animabus corporeis, ut pote quæ similes sunt spiritui, de quo statim agebatur, aut quedam illius portio: ut enim spiritus Universi, sic animæ bæ adducuntur in exemplum, ut his cognitis mens humana suis cogitationibus ad Deum, unde egressa est, revertatur.

Deinde haec vocantur animæ vitæque minores; quod minoribus machinis inclusæ, minores circuitus absolvant, ut in plantis, in bestiis, et in ipso homine: cum hoc tamen discrimine, quod in homine præter hunc spiritum corporeum, sit mens sive res cogitans, cui spiritus ille famulatur: quo fit ut spiritus ite corporeus, ut pote forme principalis famulatus, in homine nomen dignitatemque animæ amittat, dicaturque propriae in homine una duntaxat esse anima, et ratione predita. Virgil. iv Georg., v. 220.

Esse aphus partem divinae mentis et austus Etherios dixerit: Deum namque ire per omnes Terrasque tractusque maris cœlumque profundum,

- 226** Da, Pater, angustam menti descendere se-
[dem,
Da fontem lustrare boni, da luce reperta
In te conspicuas animi desigere visus.
23 Disjice terrene nebulas et pondera molis,
Atque tuo splendore mica : tu namque serenum,
Tu requies tranquilla piis ; te cernere finis,
227 Principium, vector, dux, semita, terminus
[idem.

228 PROSA X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia demonstrat, aliquid esse sumnum bonum, et hanc qualitatem ita solius Dei esse, hanc ut a se indistinctam nec ab ulla accepterit, nec cum ulla communicit : ea quo colligit eum qui summo bono fruitur hinc Deum esse participationem,*

INTERPRETATIO.

nubem et gravitatem machinae terrestris : et coruscum tuo fulgore : nam tu serenitas es, tu quies tranquilla probis ; et nostra de te notio finis ; quod sis principium, vec- tor, dux, via, et terminus.

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Postea haec minores animae iisdem causis, quibus praedictus spiritus Universi, sunt, videlicet ex eadem materia fluidante, et ab ipso Deo, servatis iisdem natura legibus.

Præterea eadem anime dicuntur aptatae levibus curribus, hoc est corporibus, quibus includuntur, quæque ipsæ mouere et regere videntur, ut vector mouere et regere currum solet : anima enim plantæ v. g. diversa est ab anima bestiæ : et anima bestiæ pro diversis bestiarum generibus iterum diversa est. Sic animæ apum, de quibus jam loquebatur Virgiliius, dici possunt levibus curribus aptatae.

Insuper his, predictæ animæ per cælum terramque dispersæ sunt : nam præterquam quod etiam in cœlo stellifero forte occurrere potest similis quidam spiritus, qui per corpus in quo includitur, praedictos circuitus agat; minores ille animæ sunt in bestiis, quorum aliae in terris, aliae in cœlo aërio vivunt.

Tandem has animæ ad cœlum conversa revertuntur : haec enim animæ, ut pote quæ generali corporum motorum lege, quæ nunc vocatur benigna, quæ minus resistunt, tendunt, in cœlum, quia minus resistunt iisdem, nituntur : veluti igne reduci : maxima quippe est similitudo inter has animas et ignem : unde Virgilio praedictus spiritus appellatur igneus vigor. Quoniam vero cœlum habetur altissimum Dei domicilium : Matth. v. Non jurandum per cœlum, quia thronus Dei est ; propterea Deus nunc dicitur facere, has animas ad se conversas reverti : et propterea nunc in exemplum dicuntur.

22. Da Pater.] Sic vocatur Deus non solum a Christianis, sed etiam ab ethniciis, ut jam notavimus. Haec est autem petitio Philosophie, cuius gratia praedicta præmisit. Rogat vero Deum, ut hic liberet mentem tenebris ab ipso corpore ortis : *Copus enim, Sap. ix, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatione deprimit sensum multa cogitationem*: inde vero informet cognitione summi boni, ejusque amore.

26. Tu namque serenum.] Serenans mentes : ut quemadmodum tempus serenum fingit fugare nubes: sic Deus mentis tenebras pellat.

27. Tu requies tranquilla piis.] Dans cogitationes tranquillas; iis nempe, qui, dante Deo, suo erga Deum officio funguntur.

27. Te cernere finis.] Mens humana eo fine a Deo creata est, ut cogite, adeoque ut cognoscat Deum. Joan. xvii. *Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum,*

28. Principium.] Non minus necessarium est, mentem nostram sūmum principium, quam semetipsam cognoscere : ut videlicet primi beneficij a suo con-

inde participem potentiae, reverentiae, claritatis et voluptatis.

a Quoniam igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam perfecti boni forma, vidisti : nunc demonstrandum reor, quoniam haec felicitatis perfectio constituta sit. In quo illud primum arbitror inquirendum an aliquod hujusmodi bonum, quale paulo ante definiti, in (5) rerum natura possit existere, ne nos præter rei subjectæ veritatem b cassa cogitationis imago decipiatur.

4 Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium fons bonorum, negari nequit. Omne enim quod imperfectum esse dicitur, id imminutio perfecti imperfectum esse perhibetur. Quo fit, ut si in quolibet genere imperfectum quid (10) esse videatur, in eo

INTERPRETATIO.

^ Cognito modo tam imperfecti, quam perfecti boni, B demonstranda est res illa quæ sit summe bona.

b Inanis.

NOTÆ.

ditore accepti non immemor, se suaque eidem suo conditori devovat. Deus autem ita mentis nostræ principium est, ut quamvis mens posset dubitare, utrum Deus foret principium corporum, eadem tamen sue tenuitatis conscientia, semper convincatur, se non ab alio quam ab ipso Deo fuisse creatam. Hinc Deus dixit Apocal. i. *Ego sum et principio et finis.*

Vector.] Quia Deus conservat nostram mentem : cum enim conservatio nihil sit aliud quam continuata productio, Deus conservando nostram mentem, hanc videtur portare sive vehere. Ad Hebr. i. Deus dicitur portans omnia verbo virtutis sue.

Dux.] Deus enim mentem humanam non tantum creat conservaque, sed eamdem, etiam ab ortu, quibusdam informat cogitationibus, nimis ratione intelligentia et inclinatione, quas si, neglecto corporis imperio, mens ipsa sequatur, nunquam aberrabit.

Semita.] Nam semita mentis alia in genere formæ, alia in genere cause efficientis. Prior est cogitatio qua mens a rebus caducis recedens ad Deum accedit : Sic Proverb. iv: *Pistorum semita, quasi lux splendens, procedit, et crescit usque ad perfectum diem.* Posterior est ipse Deus rectæ cogitationis auctor. Sic Christus Joan. xiv: *Ego, inquit, sum via, et veritas, et vita.*

Terminus.] Id vocatur terminus, ultra quod res, eodem finita, non diffunditur : sicut cœcis nationibus, rudiis informisque lapisi, ultra quem ager, hoc lapide finitus, non diffunditur, vocabatur deus Terminus. Atque Deus est id ad quod mens humana cogitando diffundi debet; sed ultra quod eadem mens cogitando versari non potest. Joan. vi: *Domine, ad quem ibimus? verba vita æterna habes.*

Sicut autem omnia haec recte dicuntur de Deo, ut jam expositum est, ita non male dicerentur de ipsa cognitione Dei, menti nostræ insita, quæ notatur his verbis, *Te cernere.* Primo enim illa de Deo insita cognitione recte dicuntur *finis* : quoniam eo fine facti sumus a Deo, ut Deum ipsum cogitemus. Secundo eadem cognitione recte dicuntur *principium*; quia ut omne nostrum bonum opus bona nostra cognitione ; sic omnis nostra bona cognitione ab ipsa Dei cognitione, velut a principio oritur : *Ignoti nulla cupido*, quod vulgo dicunt. Tertio eadem Dei cognitione recte dicuntur *vector, dux, et semita* ; quod haec nostras cogitationes, nostraque omnia tam dicta, quam facta ad Deum videatur ferre, mouere, et duocere. Denique haec Dei nostra cognitione recte dicuntur *terminus* : siquidem comparata ea, qua defuncti frui speramus, perfecta Dei cognitione, velut comparato viâ nostra termino quiescemos. Joan. xvii: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.*

1 Quin existat, negari nequit.] **I.** *Philosophia demon-*

perfectum quoque aliquod esse, necesse sit. Etenim perfectione sublata, unde illud, quod imperfectum perhibetur, extiterit, ne fangi quidem potest. Neque enim ab diminotis, ^a incomsummatisque natura rerum [cepit exordium, sed ab integris, absolutisque procedens, in hæc extrema atque ^b effeta dilabitur. Quod si, uti (15) paulo ante monstravimus, est quædam boni fragilis imperfecta felicitas : esse aliquam solidam perfectamque ^c non potest dubitari. Firmissime, inquam ^d, verissimeque conclusum est.

229 ^e Quo vero, inquit, ^f habitet, ita considera. Deum rerum omnium principem, bonum esse, communis humanorum ^g conceptio probat animorum. Nam cum nihil Deo melius excogitari queat, id, quo melius nihil est, bonum esse quis dubitet? ita vero bonum esse Deum ratio (5) demonstrat, ut perfectum quoque bonum in eo esse convincat. Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit : erit enim eo præstantius aliquid, perfectum possidens bonum, quod hoc prius, atque antiquius esse videatur : omnia namque perfecta ^h minus integris priora esse claruerunt, quare ne in infinitum ratio prodeat, confitendum (10) est summum Deum, summi, perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constitutus. Veram igitur beatitudinem in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio, inquam ⁱ, nec est quod contradicili modo queat. Sed quæso, inquit ^j, te, vide quam id sancte

A alque inviolabiliter probes, (15) j quod boni summi sumnum Deum diximus esse plenissimum. Quoniam, inquam ^k, modo? ^l Ne ^m hunc rerum omnium patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi, habentis Dei, habitæque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum (20) putas, præstantius id quod dederit, eo quod acceperit, existimare possis.

230 Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum, dignissime confitemur. Quod si natura quidem inest, sed est ratione diversum, cum de rerum principe loquamus Deo, fingat qui potest, ⁿ quis hæc diversa conjunxerit? Postremo quod a qualibet re diversum est, id non est (3) illud, a quo intelligitur esse diversum. Quare quod a summo bono diversum est sui natura, id summum bonum non est : quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere, quare quod omnium principium sit, id etiam^m sui substantia summum esse bonum (10) verissima ratione concluserim. Rectissime, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur, inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam, prioribus ⁿ refragari queo, et ab illis hoc illatum consequens esse perspicio.

^o Responce, inquit, an hinc quoque idem (15) firmius

INTERPRETATIO.

^a Imperfectis.^b Deltia.^c Felicitatem.^d Ego Boetius.^e Cuianam rei insit illa felicitas, ait Philosophia.^f Notio Dei omnibus humanis mentibus insita.^g Imperfectis.^h Ego Boetius.ⁱ Philosophia.^j Deum habere rationem summi boni.^k Ego Boetius.^l Inquit Philosophia.^m Ratione sui.ⁿ Adversari.

NOTÆ.

strat, aliquod esse summum bonum : quia cum ex dictis constet summum bonum idem esse quod perfectum, si existat aliquod perfectum, necesse est, et aliquod summum bonum existat : existere autem aliquod perfectum hac probatur demonstratione. Imperfectum in aliquo genere existere nequit, nisi in eodem genere aliquod perfectum existat : quandoquidem illud imperfectum nec dicitur, nec cogitatur, nec est nisi facta comparatione cum hoc perfecto, cuius illud dicatur cogitaretur *imminutio* et a quo *cepitur exordium*. Atqui in genere boni existit aliquod imperfectum : illud scilicet quod fragile est et caducum, de quo haec tenus disputatum est.

¹ Quo vero habet.] II. Philosophia demonstrat, hanc summi boni qualitatem, Dei esse : quoniam rerum omnium præsolationem sive qualitatem summum boni habeat necesse est : alioquin erit aliquid eo melius, perfectius, prius, atque antiquius, adeoque ille non erit princeps. Atqui Deus est rerum omnium principes : ut communis humanorum conceptio probat animorum : cum enim hæc conceptio nec de nihilo, nec a nihilo esse possit, si conceptio illa fuerit in omnibus mentibus humanis (ut revera esse unusquisque hujus conscientia experitur), necesse est ut existat Deus, ille rerum omnium princeps, de quo et a qua sit illa *communis animorum humanorum conceptio*.

² Ne hunc rerum omnium patrem.] III. Philosophia demonstrat, hanc summi boni rationem sive qualitatem esse ab ipso Deo indistinctam : quia cum philo-

sophie nefassit judicare nisi præeontibus notionibus, quas judicando inter se jungat aut separat, hæc non potest judicare rationem summi boni esse a Deo distinctam, nisi et summum bonum, et Deum, soa quælibet seorsum notione, clare et distincte cogitare possit : ita ut vere cogitare possit summum bonum non esse Deum, et Deum non esse summum bonum; propterea enim eadem philosophia judicat mentem nostram esse distinctam a nostro corpore : ex quo queretur rationem summum boni, quam Deus haberet, esse extrinsecus acceptam, adeoque esse aliquam Dei causam, qua Deum et summum boni rationem inter se conjunxerit : non secus ac mens humana, quia corpus informatur, est extrinsecus accepta, agnoscitur aliquam sui causam, quæ mente ipsam et corpus inter se conjunxerit. Atqui philosophia non potest summum bonum, et Deum sua quælibet seorsum notione clare et distincte cogitare : quandoquidem ut Deus, sic summum bonum cogitatur, quo nihil constat esse præstantius, melius, prius.

³ Responce an hinc quoque.] IV. Philosophia demonstrat, aliquid non posse cum Deo communicare predicantem summum boni rationem sive, quod idem est, non posse esse duo summa bona : quia ex iam dictis quod habet rationem summum boni, sive quod est summum bonum, illud perfectum sit, necesse est. Atqui fieri non potest ut sint duo absolute perfecta : cum perfectum absolute nec dici nec cogitari nec esse possit, nisi illud cui nihil deest : eumque ex duobus

approbetur, quod duo summa bona, quae a se diversa sunt, esse non possunt. Etenim quae discrepant bona, non esse alterum, quod sit alterum, liquet : quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterum alterum deest. Sed quod perfectum non sit, id summum non esse manifestum est : nullo modo igitur quae summa sunt bona, ea possunt (20) esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum honum esse collegimus : quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quae sit summa Divinitas. Nihil, inquam, nec re hac verius, nec ratiocinatio; firmis, nec Deo dignius concludi potest. **231** Super haec, inquit, igitur veluti geometrae solent, demonstratis propositis, aliquid inferre, ¹ quae ^{a περίσπατα} ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo.

² Nam quoniam beatitudinis adeptio flunt homines beati, beatitudo vero est ipsa Divinitas, Divinitatis (3) adeptio fieri beatos, manifestum est. Sed uti justitiae adeptio justi, sapientiae sapientes flunt, ita Divinitatem adeptos, deos fieri simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus, Deus; sed natura quidem unus, participatione vero nihil prohibet esse quam plurimos. Et pulchrum, inquam, hoc, atque pretiosum, sive ^{b περίσπατα}, sive corollarium (10) vocari mavis. ³ Atqui hoc quoque pulchritus nihil est, quod his annexendum esse ratio persuadet. Quid? inquam. Cum multa, inquit, beatitudo continere videatur, utrumne haec ^c omnia unum veluti corpus beatitudinis quadam partium varietate conjungant, an sit eorum aliquid, quod beatitudinis substantiam compleat, ad hoc vero (15) cetera referantur? Velle, inquam, id ipsarum rerum commemoratione pateres. Nonne, inquit, beatitudinem bonum esse cen-

A semus? Ac summum quidem, inquam. Addas, inquit hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reverentia quoque, claritas, et voluntas beatitudine esse judicatur. Quid (20) igitur? Hæcce omnia, bonum, sufficientia, potentia, ceteraque veluti quedam beatitudinis membra sunt, an ad bonum, veluti ad verticem cuncta referuntur? Intelligo, inquam, quid investigandum proponas : sed quid constitutas, audire desidero. Hujus rei discretionem sic accipe. Si hæc omnia beatitudinis membra forent, a se quoque invicem (25) discrepant. Hæc est enim partium natura, ut unum corpus diversa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. **232** Minime igitur membra sunt : alioquin ex uno membro beatitudo videbitur esse conjuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, dubium non est : sed id, quod restat, exspecto. Ad bonum vero cetera referri palam est. Idcirco enim sufficientia petitur, quoniam bonum esse (3) judicatur ; idcirco potentia quoniam id quoque esse creditur bonum. Idem de reverentia, claritudine, jucunditate, conjectare licet. Omnia igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine ullum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam, ^d quæ natura bona non (10) sunt, tamen si esse videantur, quasi vera bona sint, appetuntur. Quo fit, uti summa, cardo, atque causa expetendorum omnium, bonitas esse jure credatur.

^e Cuius vera causa quid expetitur, id maxime videtur optari. Velioti si salutis causa quispiam velit equitare, non tam equitandi motum desiderat, quam salutis effectum. Cum igitur omnia (15) boni gratia petantur non illa potius quam bonum ipsum desideratur ab

INTERPRETATIO

^a Consectaria.^b Consectarium.^c An hæc omnia sint unum et unum ; an potius unum pluribus modis se habens.

NOTE.

summis bonis, si adessent alterutrum alteri deesset.

¹ Quæ περίσπατα.] V. Philosophia more geometriae ex demonstratis quedam inferit, quæ Græcis περίσπατα Latinis consecatoria vocantur, sive etiam corollaria, quænam scilicet preter debitum data, Normanis le repigunt.

² Nam quoniam, etc.] Primum consectarium est, homines adeptio beatitudinis fieri deos : quod quidem sic infertur. Est Deus *natura*; est Deus *participatione*. Deus *natura*, est res summe perfecta : unde cum ex dictis non possit esse multiplex res summe perfecta, idcirco Deus *natura* ita unicus est, ut non possit esse multiplex. Deus vero *participatione* dicunt illa mens, quæ cogitatione divina simillima praedita est : sic ps. LXXXI : *Ego Dixi : dii estis et filii excelsi omnes*. Sic II Petr. 1 : *Utpirhæc efficiamini divina consortes naturæ*. Atque hoc modo beati fiunt dī : quoniam cogitatione divina simillima afficiuntur ; qua quidem cogitatione diūliunt *participatione* : sicut *justus, justitia, et sapiens, sapientia adeptio fit*.

³ Atqui hoc quoque, etc.] Secundum consectarium est, hominem qui Dei adeptio beatus, adeoque Deus *participatione* est, divitiae, potentia, claritate et voluntate cumulari : quod sic infertur. Si divitiae, potentia, et cetera id genus quedam essent summi boni membra, hæc possent ita a summo bono separari, ut summum bonum esse posset sine illis ; utenim partes

sive membra, sua quælibet seorsum idea cogitari possunt, sic a se invicem separari et separatis conservari possunt : quer'admodum constat de mente et corpore, quæ sunt hominis partes : quin si hæc praedicta essent de genere modorum, sine quibus res, cuius sunt, potest existere : sicut corpus potest existere sine quiete ; potest etiam summum bonum existere sine prædictis, adeoque non sequeretur eum qui frueretur summo bono, frui propterea prædictis : sed prædicta neque sunt membra summi boni ; neque etiam modi, sine quibus esse possit summum bonum ; quandoquidem summum bonum ex dictis nec partes habet, nec modo afficitur, quo possit carere ; alioquin non esset absolute perfectum : quare necesse est, ut qui summo bono fruatur, hic et voluntate, et claritate, et ceteris ejusmodi fruatur. Imo neque divitias neque alia ejusmodi expetimus nisi qua videntur habere rationem summi boni, sive beatitudinis.

⁴ Quæ natura bona non sunt.] Quidquid ab homine expetitur, id aut re ipsa aut specie saltē bonum est : unde aīnī philosophi *ne bonum quo bonum est, odio haberi, nec malum, qui malum amari*.

⁵ Cuius causa quid expetitur, etc.] Hoc est axioma, quod a philosophis solet sic exprimi : *Propter quod unumquodque tale, illud magis tali est* ; quod etiam si in aliis forte causarum generibus fallere possit ; in genere tamen finis, in quo genere nunc adhibetur. constat.

omnibus. Sed propter quod cætera optantur, beatitu- A
dinem esse concessimus : quare sic quoque sola que-
ritur beatitudo. Ex quo ^a liquido appetet ipsius boni
et beatitudinis unam atque eamdem esse substantiam.
Nihil video cur dissentire quispiam possit. Sed Deum
(20) veramque beatitudinem unum atque idem esse
monstravimus. Ita, inquam. ^b Secure igitur concludere licet, Dei quoque in ipso bono, nec usquam alio,
sitam esse substantiam,

233 METRUM * X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia invitat homines perturbationibus obsecatos ad prædictam summi boni notionem, quod hæc non solum sit tenebrarum expers, sed ipsa solis luce præstantior, et placide quietis parens.*

Huc omnes pariter venite capti,

INTERPRETATIO.

^a Evidenter.

^b Certo.

Convenite huc omnes decepti, quos libido mendax,
occupans mentes terrestres, constringit vinculis crude-
libus. Hic quies laborum erit vobis: hic statio fruens
tranquillitate perpetua: hoc unum refugium apertum

Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas habitans libido mentes.

²³³ **I** Hic erit vobis requies laborum,

- 5 Hic portus placida manens quiete,
Hoc patens unum misericors asylum.
Non quidquid Tagus aureis arenis
Donat, aut Hermus rutilante ripa,
Aut Indus calido propinquus orbi,
- 10 Candidis miscens virides lapillos,
Illustrant aciem, magisque cæcos
In suas condunt animos tenebras.
Hoc quidquid placet, excitatque mentes,
Infirmis tellus aluit cavernis.
- 15 ²³⁵ Splendor, quo regitur vigetque cœlum,
Vitat obscuras animæ ruinas.

NOTE.

B miscris. Nec Tagus suis arenis aureis, nec Hermus suo littore rutilo, nec Indus, vicinus regioni calidæ: suis gemmis candidis viridibusque illuminant mentes, quin eas magis obsecatos involvunt in suam caliginem. Terra nutrit in suis autris inferioribus hæc corpora, que delectant commoventque animos. At vero lumen,

* Carmen constans ex dupli genere versuum alternum, quorum prior *Phaleucus* spondeum, dactylium, et tres coreos habet, posterior *Sapphicus* coreum, spondeum, dactylium, et duos coreos: nisi quod pro *Sapphico*, cuius erat alternare in secundo versu, repetitur *Phaleucus*. Corrigere fuisse facillimum, sed id forte neglexit auctor, quod auterque versus endecasyllabus est.

1. *Huc* Ad prædictam summi boni notionem:

1. *Omnis pariter venite capti.*] Pariter intelligi potest jungi vel cum verbo *venite*, ut significetur, *convenite*; vel cum participio *capti*, ut significetur, *similiter decepti*: *captus enim generatim* est dicitur, qui in alterius potestate est: unde *captivus*: speciatim vero est *qui corpori suo morem gerens suis ductur perturbationibus*. Virg. in *Aeneid.*, v. 194: —

Regnorum immemores turpique cupidine captos.

Hinc *libido*, quæ merito dicitur *fultax*, perhibetur ligare mentes terrenas improbis catenis. *Libido*, iuquam, quæ nihil est aliud quam cogitationis motus corporis obsequentis, merito dicitur *fultax*, quia mentem a Deo, qui est prima veritas primaque bonitas, abducens in errorem vitiumque ducit. Eadem libido ligat mentes improbis catenis; quia mentem impedit, quoniam hæc ad summi boni, quod naturaliter cognoscit appetitum, adpectionem perveniat. At mentes, quas *libido* habitat, sive ut sepius auctor noster loquitur, *hebetat*, sunt *terrenæ*; quod terreno corpori obsequantur. I. Cor. xv: *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de calo, caelstis. Qualis terrenus tales et terreni: et qualis caelstis, tales et calestes.*

4. *Hic erit vobis etc.*] Evidens enim summi boni notio, utpote principium cum veritatis tum virtutis, mente liberat a procelsis errorum, vitorumque: unde erit *requies, partus, et asylum*.

7. *Tagus aureis arenis.*] Tagus est fluvius Lusitanie qui, in Celtiberis ortus, Lusitaniam dividit, et ultra Ulyssiponem, *Lisbonne*, in Oceanum prorumpit. Hic non secus ac Pactolus et Hermus aureas arenas fertur volvere: unde hic versus :

Aufier est annis Tagus, et Pactolus et Hermus.

Juvenal. :

Quod Tagus et rutila Pactolus volvit arena.

8. *Aut Hermus.*] Hermus est fluvius Minoris Asiæ,

qui juxta Dorylaum Phrygiæ civitatem ortus, Pactolus junctus Smyrnæ campos irrigat, tandemque in Phœaciæ sinum illabatur. Hic etiam aureis arenas trahere fertur: unde Virg. in *Georg.*, v. 137:

Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus.

9. *Aut Indus.*] Indus fluvius Orientis, qui Indianam ab occasu definiens, ei nomen dedit: hic autem fluvius, aut saltum tellus, cui nomen dedit, gemmis abundant: quamobrem Claudianus significatus verstem gemmis contextam carm. 8, v. 584, canit:

Asperat Indus
Velementa lapis.

Gemmæ porro aliæ sunt candidæ, aliæ virides, aliæ cœruleæ, aliæ alterius coloris, pro varia lumini modicata ratione: unde *Indus* sic dicitur *miscere virides lapilos candidis*: et Lucret. l. ii:

Interdum quodam seu fit, uti videatur
Inter cœlum virides miscere smaragdos.

11. *Illustrant aciem.*] Nempe mentis.

11. *Magisque cæcos.*] Alludere videtur ad oculos, qui nimio auri, gemmæ, alterius corporis lucentis relucentsive splendore offenduntur, nec non inducta caligine aliquando excæcantur: anrum enim et gemmæ, quamvis multo splendore oculis videantur splendere, mentis nihilominus aciem non illustrant, imo potius inducta perturbationum caligine mentem ita excæcant, ut hanc in obscura terræ, unde hæc corpora eruta sunt, viscera condere videantur; quantum mens horum amore capta nil nisi terram cogitat.

13. *Splendor.*] Summum bonum, sive Deus, qui ad Heb. i dicitur *Splendor gloriae*, et Sap. viii, *candor lucis eternæ*.

15. *Quo regitur vigetque cœlum.*] Deus enim non solum corpora, sed mentes omnes creat, conservat et regit. Speciatim vero cœlum viget regiturque motu, cuius Deus ita auctor est, ut hic non incipiat continueturque nisi statutis ab ipso Deo legibus.

16. *Vital obscurus animæ ruinas.*] Mentiis utpote immortalis nulla est ruina, quoad rem spectat, sed duntaxat quoad modum, nimisq; cogitationem. Est autem cogitatio mentis ruina tum, cum mens a recta judicandi et eligendi norma recedens, in errore et vitium labitur. Vitium mentis nullum sine errore, error nullus siue obscuritate; quamobrem ruina men-

Hanc quisquis poterit notare lucem,
Candidos Phœbi radios negabit.

236 PROSA XI.

ARGUMENTUM. — *Postquam Philosophia proposuit bonum esse unum, quod omnia, suo queque modo appetunt, cadem concludit rerum omnium finem esse bonum.*

Assentior, inquam. Cuncta enim firmissimis nexa rationibus constant. Tum illa : Quanti, inquit, estimabis, si ^a bonum ipsum quid sit, agnoveris? Infiniti, inquam : si quidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est, continget agnoscere. Atqui hoc verissima, (5) inquit, ratione patefaciam, ^a maneant modo quæ paulo ante conclusa sunt. ^b Manebunt, inquam. Nonne, inquit, ^a monstravimus ea quæ appetuntur a pluribus, idcirco vera perfectaque ^a bona non esse, B quoniam a se invicem discrepant, cumque alteri abesse alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse? tum autem verum (10) bonum fieri, cum in unum veluti formam, atque efficientiam colliguntur, ut quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reverentia, claritas, atque jucunditas : nisi vero unum, atque idem omnia sint, nihil habere, quo inter ex-

INTERPRETATIO.

quo cælum gubernatur et vigeat, cavit tarsus caliginosus mentis : quare : quicunque valebit animadvertere hoc tamen, ille negabit radios solis esse æque puros.

NOTÆ.

tis ita obscura est, ut ab hac Lnx æterna Deus longius distare, hancque propterea vitare dicatur: unde Deus efficit, ut quos illuminat, hi ejusmodi ruinam etiam vident.

17. *Hunc quisquis poterit notare lucem.]* Deum qui est sumnum bonum;

18. *Candidos Phœbi radios negabit.]* Candor, color est omnium luci simillimus : hinc sive corpora sive mentes eo majori candore affici dicuntur, quo majori profunduntur luce : sicut stella, scriptio, ipsa cogitatio, Horatio, Ciceroni, Ovidio dicitur modo magis, modo minus candida. Radia autem solares, quantumvis incidi videantur; tantum nihilominus non lucent, quantum Deus, qui, Inde Tim. vi, lucem inhabitat inaccessiblem.

1 Bonum ipsum quid sit.] Bonum simpliciter, de quo nunc agitur, est sumnum: id sufficiat idixisse semel pro toto isto capite.

² *Monstravimus.]* Prosa 9 hujus libri.

³ *Bona non esse quoniam a se invicem discrepant.]*

I. Philosophia proponit, bonum (quo nomine intelligit sumnum) esse unum hoc fere modo. Cum inter unum et multa nullum excogitari possit medium, necesse est ut sumnum bonum sit unum aut multiplex. Atqui sumnum bonum non potest, esse multiplex: idcirco enim probatum est divitias, potestatem et cetera ejusmodi non habere rationem summi boni, quia sunt multa.

⁴ *Eadem substantia est quorum naturaliter non est diversus effectus.]* Non judicamus de causa nisi per ejusdem effectus: unde quorum non videmus diversos effectus, nullum argumentum habemus, quo jucidemus haec esse res diversas.

⁵ *Nostine igitur, omne quod est.]* II. Philosophia proponit, omnia, suo queque modo, sumnum bonum appetere, sic. Cum unum et bonum sint eadem substantia, quidquid appetit unum, illud etiam appetit bonum necesse est. Atqui omnia appetunt unum: siquidem appetunt esse; ut videre est in animalibus, in plantis, in corporibus inanimatis. Quæ omnia tam

A petenda numerentur? Demonstratum est, inquam, nec dubitari ullo modo potest. Quæ igitur, cum discrepant (5) minime bona sunt; cum vero unum esse cœperint, bona sunt: nonne hæc ut bona sint, unitatis fieri adiectione contingit? Ita, inquam, videatur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an minime? Ita est^c. Oportet igitur idem esse unum, atque bonum simili ratione concedas. ²³⁷ ^d Eadem namque substantia est eorum, quorum naturaliter non est diversus effectus. Negare, inquam, nequeo. ^e Nostine igitur, inquit, omne quod est, tam diu manere atque subsistere, quam diu sit unum; sed interire atque dissolvi patiter, atque unum esse desiderit? (5) Quonam modo? Ut in animalibus, inquit, cum in unum coeunt, ac permanent anima corpusque, id animal vocatur. Cum vero hæc unitas utriusque separatione dissolvit, interire, nec jam esse animal liquet. Ipsum quoque corpus cum in una forma, membrorum conjunctione, permanet, humana visitur species. At si distributa, segregataque (10) partes corporis distracterint unitatem, desinit esse quod fuerat. Eoque modo percur-

^a Si memor præteriorum, hæc concesseris.

^b Hec ita erunt.

^c Quod bonum est, id bonitate affectur.

clara proponuntur, ut explicatione nostra non indigant. Moneo solum duplicitum hic distinguendum esse appetitum, voluntarium unum, alterum naturale.

Appetitus voluntarius est ipsa mentis cognoscens voluntas, cuius ita sumus consciæ, docente ipso nostræ mentis voluntatisque auctore, majorem ut hujus intelligentiam a nullo homine accipere possumus. Talis est ille appetitus, quo volumus esse beati: talis est iste appetitus, quo, inquit nunc Philosophia, *sæpe mortali cogitationis causis quam natura reformidat, mens humana amplectatur; aut gignendi opus interdum coeret.* Sed ait Philosophia, se nunc non de his voluntariis animæ cognoscens motibus tractare.

Appetitus autem naturalis, est instinctus rei etiam inscie ad ipsius conservationem divinitus impressus. Primum quidem hic appetitus dicitur instinctus: est enim impulsio; et quilibet impulsio recte dicitur instinctus: cum instinctus dicatur ab instigando, hoc ab instando; quod qui instigat, hic instat et urget. Deinde idem appetitus est rei etiam inscie; quandoquidem in corporibus inanimatis, in quibus nulla potest esse cognitione, locum habet. Prieterea hic appetitus divinitus impressus est; non secus voluntarius: Deus enim movet omnia. Denique idem appetitus est ad rei conservationem: *Dedit enim divina providentia, ut hic dicitur, creatio a se rebus hanc vel maximam manendam causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desiderent.* Hoc appetitu, ut quedam naturæ principio animalia manere amant. Eodem semper appetunt gignendi opus, quo solo mortuum rerum durat diuturnitas. Hoc appetitu acceptas sine cogitatione transigimus. Eodem, in somno spiritum ducimus nescientes. Hoc denique appetitu cuncta quæ sunt, appetunt naturaliter constantiam permanendi, devitent perniciem. Sic in ovo, viso lupo, spiritus a cerebro per nervos fluere solitus ad eas declinat ovis partes quæ ad fugam destinantur: in formica vero, viso frumento, idem spiritus deturbantur ad eas formicæ partes, quæ ad capiendam dispositæ sunt.

renti cætera procul dubio patebit subsistere unum-
quodque, dum unum est: cum vero unum esse desi-
nit, interire. Consideranti, inquam mihi plura,
minime aliud videtur. Est ne igitur, inquit, quod in
quantum naturaliter agat^a, relicta subsistendi appeti-
tia, (15) venire ad interitum, corruptionemque
desideret? Si animalia, inquam, considerem, que
habent aliquam volendi nolendique naturam, nihil
invenio, quod b, nullis extra cogentibus, adjiciat ma-
nendi intentionem, et ad interitum sponte festinet.
Omne namque animal tueri salutem laborat: mor-
tem vero pernicieque devitat. Sed 238 quid de
herbis, arboribusque, quid de inanimatis omnino
consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est quod
de hoc possis^c ambigere, cum herbas atque arbores
intuearis primum sibi convenientibus innasci locis,
ubi quantum earam natura queat, cito exarescere.
Atque (3) interire non possint. Nam aliae quidem cam-
pis, aliae montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliae
saxis hærent, aliarum fecundæ sunt steriles arenæ,
quas si in alia quispiam loca transferre conetur,
arescant. Sed dat^d cuique natura quod convenit, et,
ne, dum manere possunt, intereant, elaborat. Quid
dicam, quod omnes, velut in terras ore (10) demerso,
trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur,
corticemque diffundunt? Quid, quod mollissimum
quodque, sicuti medulla est, interiore semper sede
reconditur, extra vero quadam ligni firmitate tegi-
tur: ultimus autem cortex adversum cœli intempe-
riem, quasi d malis patiens defensor opponitur? Jam
vero quanta est naturæ diligentia, (15) ut cuncta se-
mine multiplicato propagentur, quæ omnia non modo
ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi
in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas
esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse cre-
duntur, nonne quod suum est, quæque simili ratione
desiderant? Cur enim flamas quidem sursum levitas
(20) vehit, terras vero deorsum pondus deprimit,
nisi quod hæc singulis loca, motionesque convenient?
Porro autem quod cuique consentaneum est, id
unumquodque conservat: sicuti ea que sunt inimica
corrumpunt. Jam vero quæ dura sint, ut lapides,
adhærent tenacissime partibus suis, et, ne facile

A dissolvantur, resistunt. Quæ vero liquentia 239 ut
aer atque aqua, facile quidem dividentibus cedunt,
sed cito in ea rursus a quibus sunt absissa relabun-
tur. Ignis vero omnem refugit sectionem. Neque
nuuc nos de voluntariis animæ cognoscentis motibus,
sed de naturali intentione tractamus. Sicuti iesit, quod
exceptas (3) escas sine cogitatione transigimus, quod
in sommo ^e spiritum ducimus nescientes. Nam ne in
animalibus quidem manendi amor ex animæ voluntatibus,
verum ex naturæ principiis venit. Nam sepe
mortem cogentibus causis, quam natura reformat, voluntas amplectitur: contraque illud quo solo mortalium rerum durat diurnitas, (10) gignendi opus,
quod natura semper appetit, interdum coeret voluntas. Adeo hec sui ^f caritas non ex animali motione,
sed ex naturali intentione procedit. Dedit enim Pro-
videntia creatis a se rebus hanc vel maximam ma-
nendi causam, ut quad possunt, naturaliter manere
desiderent: quare nihil est quod ullo modo queas
dubitare, cuncta, (15) qua sunt, appetere naturaliter
constantiam permanendi, devitare perniciem. Confeor,
inquam, ^g nunc me indubitate cernere, quæ dudum incerta videbantur. Quod autem, inquit,
subsistere ac permanenre appetit, id unum esse desi-
derat, hoc enim ^h sublatu, ne esse quidem cuiquam
pemanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, in-
quit, (20) unum desiderant. Consensi. Sed unum
id ipsum monstravimus esse, quod bonum est. Ita qui-
dem. Cuncta igitur bonum petunt: quod quidem ita
describas licet, ipsum bonum esse, quod desiderare
ab omnibus. ⁱ Nihil, inquam, verius exocgitari
potest. Nam vel ad nihilum ^j cuncta referuntur, et
uno, veluti vertice destituta, (25) sine rectore, fluita-
bunt, aut si quid est, ad quod universa festinent, id erit
omnium summum bonorum. Et illa, Nimirum inquit, o-
alumne, lætor: ipsam enim ^k media ^l veritatis no-
tamm menti fixisti: sed in hoc patuit tibi, quod igno-
rare te paulo ante dicebas. Quid? inquam. 240 Quis
esset, inquit, ^m rerum omnium finis? Id est enim
profecto, quod desideratur ab omnibus: quod quia
bonum esse collegimus, oportet, rerum omnium li-
nem bonum esse fateamur.

INTERPRETATIO.

^a Fugata suæ conservationis appetitione.^b Absque ultra causarum exteriorum vi atque violen-
tia.^c Dabitare.^d Validus resists.^e Respiramus.^f Amor erga semetipsum.^g Me jam animadvertere tam evidentur, ea de quibus
antea dubitabam, ut de his non possim amplius dubi-
tare.^h Manifestæ.

NOTE.

ⁱ Nihil verius.] Nam predictus naturalis appetitus
vel est a nihilo, vel est ab aliquo summo rectore, ad
quem propteret veluti ad primum principium et ultimum
finem revocandus est. Atqui fieri non potest
ut iste appetitus sit a nihilo: siquidem nihilum non
potest esse ullius rei causa.

^k Media veritatis.] Manifeste: sic enim, interprete

Servio. Virgil. II Aeneid., v. 533:

Hic Priamus quanquam in media jam morte tenetur.

^l Rerum omnium finis.] III. Philosophia concludit
rerum omnium linem esse bonum et quidem sum-
mum: quia quod ab omnibus rebus desideratur id
rerum omnium finis est. Atqui ex dictis sumnum bo-
num ab omnibus rebus desideratur.

211 METRUM * XI.

ARGUMENTUM. — *Philosophus, inquit Philosophia, unam attentius, consideret mentem : huic quippe lumen ingenitum, quod, magistro docente, summæ etiam veritatis possit esse principium.*

Quisquis profunda mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille deviis falli,
In se revolat intimi lucem visus,

Qui inquirit veritatem alto animo, idemque optat nullis decipi erroribus, hic revocet lumen interioris aspectus ad suam mentem, et convertens cogitationum longam seriem disponat in circuitum, et instruat mentem habere reconditum in suis thesauris id omne, quod

INTERPRETATIO.

extra se querit : tum quod jam pridem caligo nigra erroris clavavit, id clarus ipso sole fulgebit. Nam corpus, quamvis machinae oblivionis pars, non fugavit ex animo omnem lucem. Certe semen veritatis intus manet, quod diffunditur, agente magistro. Quomodo enim in-

NOTE.

* *Quod dicitur iambicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedes habet, sepe imparibus locis spondeum, paribus iambum.*

4. *Quisquis.] Philosophus :* nam philosophus, spectata nomini interpretatione, is appellatur qui tota mente vestigat verum, sapientiae studiosus. *Nimirum inquit Tullius v. Tusc., Phythagore ingenuum et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quesiuit ex eo, qua maxime arte confidetur? Ille artem quidem se scire nullam respondit, sed esse platosophum... raros esse quosdam, qui exteris omnibus pro nihil habitis, rerum naturam studiis intuerentur, hos se appellare sapientiae studiosos id est enim, philosophos.*

1. *Profunda mente.] Profundum dicitur primum quidem de corpore cuius porro fundus dimensionem terminat : sic profundum pelagus dicimus. Deinde vero propter quamdam similitudinem de ipsa mente, cuius cogitatio penetrans est : sic consilium vocatur profundum a Quintilio, decl. 2.*

1. *Vestigat verum]. Verum sive veritas duplicitis est generis, nempe res, et modus. Res vera est extra, modus verus est intra mentem : unde posterius hoc verum sive veritas definiri potest, cogitatio mentis recte percipientis aut judicantis. Agitur autem hic de hoc posteriori vero; unde statim dicitur vers. 6 Animus id suis retrusum possidere thesauris.*

3. *In se revolat, etc.] Suam mentem inspiciat : mens enim humana in his que naturali lumine cognoscenda sunt, nullum potest habere judicium verum certumque (quod nunc dicitur verum investigandum) nisi praecunte et regente evidenter que nihil est aliud quam cogitio clara et distincta : evidenter autem haec non ante haberri potest, quam mens seipsam cognoverit : unde illud, nosce te ipsum, de quo jam locuti sumus.*

4. *Longosque in orbem, etc.] Habeat cogitationem cognitionis, ipsiusque secunda cognitionis tertiam cognitionem, et sic deinceps, ita ut fiat veluti circuitus cognitionum : hac enim solum ratione precipitatio et praedictio, duo veritatis inveniende impedimenta, vitari possunt.*

5. *Animumque doceat.] Animus docere proprie solius Dei est, a quo animus conditus conservatusque primum informatur : frequenti tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentius cogitans, ipsum etiam animum eo patitur docere, quod, mente veluti Deum interrogante, Deoque eidem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod ante latebat, id fugata caligine animadvertisatur. Inter alia autem mens nostra, attenta hac suarum cognitionum meditatione, doceatur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat : unde additur*

5 et 6. *Quidquid extra molitur suis retrusum possidere thesauris.] Molitor dicitur a mole : moles forte a μολδεῖν, vectibus submovere : quare quidquid majori sive corporis sive mentis virtute agitum, illud diciatur moliri : sic corpore iter, mente insidias ; utroque aream dicimur moliri. Mens ergo extra se tum*

A 212 Longosque in orbem cogat inflectens motus, Animumque doceat, quidquid extra molitur, Suis retrusum possidere thesauris : Dudum quod atra texit erroris nubes, Lucebit ipso perspicacius Phœbo. Non omne namque mente depulit lumen. 213 Obliviosam corpus invehens molem. Hæret profecto semen introrsum veri,

B intelligitur moliri verum, cum spretis suis cogitationibus, subjectam ipsis cogitationibus materiam considerat attentius : quod quidem vitium non est : cum nostra cogitatio, ut pote que non est nihil, a rebus exterioribus pendeat, velut effectus a causa, nec viros sit, cognoscendi effecti gratia, causam considerare. Verum cum plura esse possint in causa, quam in effecto, nihil vero in effecto, quod non sit in causa, propterea mens humana, inveniente veritatem, melius suas cogitationes, quam subjectam cogitationum materiam primum contemplabit : siue in se, siue suis in thesauris cognoscet, se possidere, quod extra se reperire tentabat : sic inventen evidentiā sive claram distinctam cogitationem, qua inventa non solum atram nubem, hoc est ignorautiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum.

C 9. *Non omne mente depulit lumen corpus.] Homo non est sola mens, neque solum corpus ; sed composite mentis et corporis in se invicem agentium . hinc corpus sua in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non extinguit quidem sed offundit. Non extinguit, inquam : ut enim Deus, hujus luminis naturalis auctor, constantissimus est, sic lumen illud tardi, quandiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit : Corpus enim quod corrumperit Sapientia ix, aggravat animam, et terrena inhabitatione deprimit sensum multa cogitantem : hinc corpus nunc dicitur.*

D 10. *Obliviosam invehens molem.] Cujus propositiones explicandas duplex est modus : alter Platonicus et falsus : alter philosophicus et verus. Platonici quidem existimarent, omnes hominum mentes, antequam haec cum corporibus congererentur, conditas fuissent, omnique doctrinarum genere instructas : sed propter aliquod suum crimen in corpora immissas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivious poculo, oblitas fuisse, ita ut et corpus oblivious causa, et mens ipsa deinceps addiscens reminisci datur : sed sententia haec falsa est cum mens humana non prius creata, quam ipsius corporis forma fuerit. Philosophi vero, saltem ii qui prejudicis non ducuntur, putant, mentem humanam inter Deum, cuius ipsa est effectus, et corpus, cuius eadem est forma, medium a Deo quidem statim ab ortu optimis informari cognitionibus affectibusque desummo bono, sed a corpore adversis cognitionibus ita turbari, his ut ille aut pellantur aut saltē obscurentur : tamen.*

E 11. *Hæret semen introrsum veri.] Semen, illud dicitur ex quo insito aliquid fit : quare semen veri, introrsum sive intro nostram mentem existens, nihil est aliud quam cogitatio, ex qua insita sit verum judicium : cogitatio autem illa est notio ; siquidem judicium verum non fit nisi ex preactibus notionibus : quamobrem si non obstante impetu corporis, in mente nostra supersit semper aliqua notio sive idea, hæret profecto semen introrsum veri : at ejusmodi notio semper superest, ea saltem quam ab ortu divi-*

Quod excitatur ventilante doctrina,
Nam cur rogati sponte recta censemis,
Ni mersus alto viveret fomes corde?
13 214 Quod si Platonis Musa personat verum
Quod quisque discit, immemor recordatur.

215 PROSA XII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prænotione Boetii utens, Boetium veluti memorem docet, Deum tanta bonitate et potentia mundum regere, ut omnia, dempto peccato, quod nihil est, ad Deum, facto quodam circuitu, sponte convertantur, nec sit aliquid quod summo huic bono vel velut vel possit ob sistere.*

Tum ego,⁴ Platouī^a, inquam, vehementer assentior: nam me^b horum^c jam secundo commemoras. Primum, quod memoriam corpore a contagione, dehinc cum mœroris mole pressus, amisi. Tum illa, Si superiōra, inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius⁽⁵⁾ aberit, quin recorderis, quod te dūdum nescire confessus es. Quid? inquam. Quibus ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, 216 inquam, me inscitiam meam fusse confessum; sed quid afferas, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit, a Deo regi paulo

A ante minime dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitror, inquam; nec unquam dubitandum putabo, (5) quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam.³ Mundus hic ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minime convenisset, nisi unus esset qui tam diversa conjungeret; conjuncta vero naturarum ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret atque divelleret; nisi unus esset qui quod nexxit, contineret. Non tam vero (10) certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret, nisi unus esset qui has mutationum varietates manens ipse disponeret. Hoc quidquid est, quo condita manent atque agitantur, usitato cunctis vocabulo Deum nomino. Tum illa, Cum haec, inquit, ita senties, parvam (15) tibi restaret operam puto, ut felicitatis compos, patriam & sospes revisas: sed quæ proposuimus, intueamur.⁴ Nonne in beatitudine sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam (20) sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est necess-

INTERPRETATIO.

a Citato versu 15 metri superioris.

b Hæc iterum in meam memoriam revocas.

c Incolimus.

NOTÆ.

nitus accepimus, ab eo et de eo quod est; nimurum Deo: hinc verum judicium excitatur ventilante doctrina, quatenus, Magistro monente, naturale illud lumen instar ignis aura commoti, paulo longius diffunditur. Seneca ep. 94: *Omnium enim honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjuta ignem suum explicat.*

13. *Cur rogati, etc.*] Cur quicunque litteris operam non dedistis, interrogat de iis quæ vulgo vocantur axioma, ut an totum sit sua parte magis: an alteri faciendum quod tibi fieri non vis? recte responderetis? sic Socrates et Plato feruntur, pueros de mathematicis interrogasse, quibus pueri, eum periti, responderint.

14. *Ni mersus, etc.*] Nisi in mente ipsa quædam præcesset notio, quæ sit veluti fomes et materia hujus veri rectique judicis: quod enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla præstalit colorum notio sive idea, idecirco frustra ejusmodi cœcum docebis frustraque interrogabis de coloribus, nunquam verum rectumque de his feret judicium. Propterea logici docent, in omni methodo semper fieri progressionum a notioribus ad minus nota.

15. *Platonis musa.*] Non approbat quidem Philosophia sentientiam Platonis, in hoc quoq; docuerit, mentes humanas conditas fuisse, antequam haec conjunctæ fuerint cum corporibus: siquidem id naturali lumine cognosci non posse videtur: sed in hoc quod putaverit, cognitionem philosophicam ita ab iuncta ori, ut philosophica nihil aliud sit quam modus innatae, sive innatae modificata: quemadmodum appetitus liber divitiarum, nihil aliud est quam modus necessariae appetitionis circa bonum generativum. Propterea

⁴ *Platoni vehementer assentior.*] Predicta Platonis sententia de recordatione in duobus versat. Alterum est mentes humanas, antequam haec corporibus jungentur, fuisse conditas et rerum omnium doctrina prædictas: sicut Aristoteles ait in de Gen. Alterum,

C esdem mentes propter suum cum corpori commercium præterite sue doctrinæ oblitas fuisse, donec suo magistrorumque labore discentes antique sue eruditio veluti memores recordarentur. Primum quibusdam etiam Christianis placuit, ut Origeni: sed refutatur cum epist. Leonis i ad Turibium Asturensem episcopum, tum concil. Bracharensi i, c. 6. Alterum vero a Boetio potuit approbari, quatenus mens humana in omni methodo semper a notioribus ad minus nota progreditur, ita ut quæcumque notio recens habeatur, illa sit alius quæ prænotio modus: quemadmodum quilibet nova appetitus prioris semper est appetitionis modus. Et certe cum cogitatio sit ipsa mentis humana vita, cumque meus eadem non potuerit creari nisi vita particeps, consequens videatur mentem humanam a primo suo ortu prædictis cogitationibus, generali scilicet notione et appetitione summi boni, affectum fuisse.

² *Horum commemoras.*] Quasi dicat; *horum memoriam commemoras:* has enim duxit atque legi verba recordationis grammaticis dicuntur *genitivum* regere.

³ *Mundus hic.*] I. Boetius probat mundum a Deo regi hoc argumento. Cum contrariorum aut nullus, aut brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æquabilisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur a Deo, a quo illa contraria conjugantur, conjuncta contineantur, contentaque suis quilibet officiis donentur.

⁴ *Nonne in beatitudine.*] II. Philosophia etens prænotio Boetii ipsum Boetium docet, *bonitatem esse veluti clavum atque gubernaculum quo mundana machina regatur:* sic autem videtur argumentari. Cum summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno praesidio non indigeat ad aliquid molendum, cumque Deus sit summum bonum, Deus alienæ opis non indigus, per se solum adeoque per suam bonitatem faciat necesse est, quod ab ipso sit. Si ergo mundus a Deo regatur, ut regi fateris, mundus divina bonitate regatur necesse est.

sarium. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: si quidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; et hic est veluti quidem clavis atque gubernaculum, (23) quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, et id te paulo ante dicturam, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitror, vigilantius ad cernenda vera oculos^a deducis: sed quod dicam non minus ad b contundendum patet. Quid? inquam. **¶¶¶** Cum Deus, inquit, omnia bonitatis clavo gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntarie regantur, seque ad disponentis autum, veluti convenientia, contemporataque rectori, sponte (5) convertant? Ita, inquam, necesse est: nec beatum regimen esse videretur; siquidem detrectantium jugum fore, non obtemperantium salus. Nihil est igitur, quod naturam servans, Deo d contraire conetur. Nihil, inquam. **¶** Quid si conetur, ait, num tandem proficiet quidquam adversus eum, quem c jure beatitudinis potentissimam esse concessimus? (10) Prorsus, inquam, nihil valeret. Non est igitur aliquid

A quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere. Non, inquam, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit f. Tum ego, Quam, inquam, me non modo ea, quae conclusa est, summa rationum, verum multo magis haec (15) ipsa verba g, quibus utsris, delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrarentem sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis lacescenteis colum^a Gigantes: sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo h depositit. Sed visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex bujusmodi conflicitatione i pulchra quedam veritatis scintilla **¶¶¶** dissiliat. j Tu, inquam, arbitratus. Deum, inquit, esse k omnium potenter nemo dubitaverit. Qui quidem, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat. Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere (3) malum potest? Minime, inquam. **¶** Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, ^b inextricabilem labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, qua egrediaris, introeas; nunc vero qua introieris, egrediare: an mirabilem quendam divine simplicitatis orbem complicas? (10) Etenim paulo ante a beatitudine incipiens, eam

INTERPRETATIO.

^a Mentis.^b Prospici potest.^c Voluntatem.^d Adversari.^e Quia beatitudine est.^f Ut dicitur Sapientiae viii.^g Utpote sacri textus.^h Deturbavit.ⁱ Velut ex mutuo corporum duriorum attritu.^j Ut volueris.^k Omnipotentem.^l Hac de re nemo mente praeditus dubitabit.

NOTE.

¹ Cum Deus omnia bonitatis clavo.] Ex praedicta propositione infert Philosophia, omnia voluntarie et sponte regi: quia quæcumque summo bono sive honestate reguntur, haec voluntarie et sponte reguntur: cum omnia ad bonum naturali intentione festinent. Sed omnia summo bono sive honestitate reguntur: siquidem Deus, a quo omnia reguntur, et sumnum bonum sunt una eademque res.

² Quid si conetur.] Quin etiam quod sumnum bonum sit potentissimum, quodque omnia summo bono regantur, propterea omnia etiam summa potestate reguntur: adeoque, ut nihil est quod velit, nihil etiam est quod possit obsistere Deo rectori, sive summo huic bono. Hinc illud Sapientiae viii: Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter: quæ verba nunc retulit Philosophia, estque unica sacri textus auctoritas, quam in toto opere adhuc hiberit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia, eni m lumen duntat naturali nititur: quanquam Boetium haec Sapientia, Verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrarentem sui pudeat: stultitia enim non instar sapientiae, quidquid illa jactitet, attingitat fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter:

³ Gigantes] Fabulantur Gigantes homines fuisse ab irata tellure, procreatos in deorum perniciem; hinc eo usque crevissu feruntur, ut congestis montibus colosum armis invadere tentaverint, Jovemque et superos de suis sedibus deturbare. Sed addunt hos in campis Phlegreis cum diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis et Diana telis confixos cecidisse, atiosque sub Aetna monte, alios sub Mycone et Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartaram detrusos impietas sue pœnas luere. Ovid. i Metam.:

Neve foret terris securior arduus æther Afflactasse ferunt regnum coeleste Gigantes Atque congestos struxisse ad sidera montes.

Vide si placet Claudiiani Gigantomachiam cum notis doctissimi Pyrrhonis, qui ut in omnibus ingenuis arbitribus, sic in Poetica ita versantis est, ut de quacunque re nata tam stricta quam soluta oratione dicere semper sit paratisissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiiani fuerit commissa.

⁴ Malum nihil est.] III. Philosophia addit, malum nihil esse quod Deus, qui hic dicitur mens omnipotens, malum facere non possit. Scilicet philosophis distinguitur materia et forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, qua certe aliiquid est: forma vero, uti loquuntur, est privatio sive negatio: hoc est ipsa voluntas quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. Nemo ergo, inquit S. Aug. l. xii de Civ. Dei, cap. 7, querat efficiendum causum malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est sed dfectio, deficere namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incepere habere voluntatem malam. Causus porro defectionum istarum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quispiam velit videre tenebras vel audiare silentium.

⁵ Inextricabilem labyrinthum.] Labyrinthus locus est tantis viarum ambagibus influxus, ut altera alteram excipiente, ingressus egredi nescias: unde vocatur inextricabilis, quod in eum si quis impropperet, sine glomerare lini exitum invenire nequeat. Similitudine autem hinc accepta, oratio aut qualibet alia res, unde sese expedire sit difficillimum, vocari solet, ut nunc oratio philosophica vocatur, labyrinthus inextricabilis.

summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo A loquimur, rebus oportere (10) esse sermones. sitam loquebare : ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem disserebas : ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi munuscum dabas. Rursus ipsam boni formam, Dei ac beatitudinis (13) loquebaris esse substantiam : ipsumque unum id ipsum esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur : Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta parere, nec ullam mali esse naturam : atque haec nullis extrinsecus sumptis, sed altero b ex altero fidem trahente, insitis, domesticisque probationibus 249 explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus; remque omnium maximam Dei munere, quem dudum deprecabamur, B exigimus. Ea est enim divina forma substantiae, ut neque in externa dilabatur, nec in se externum aliquid ipsa suscipiat; sed, sicut de ea Parmenides (5) ait : Ἡτοθεν ε τὸν λόγον σφίρας ἐνάλιγνος ὄχη, rerum orbem immobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat. Quodsi rationes quoque non extra petitas, sed intra rei, quam tractabamus, ambitum collocatas agitavimus, nihil est quod admirare, cum Platone a sanciente didiceris, cognatos, de quibus

INTERPRETATIO.

^a Obedire.^b Alterum probante.^c Divinum numen est simile moli sphæræ undique rotundæ.^d In Timæo, ubi sermones, inquit, iis rebus, quorum nuntii et interpretes sunt, cognitione atque affinitate quadam convenientia.

NOTE.

¹ Ηέντοθεν, etc.] Hoc est, *divinum numen est simile molis sphæræ undique rotundæ*; ut sicut huic sphæræ, sic Deo nihil possit addi vel detrahi, illæsa ejus natura, et idea.

* Quod dicitur *Glyconium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet spondeum et duos dactylos habet.

1 et 2. *Felix qui potuit boni fontem visere lucidum.*] Id est, *Deum*. Primum enim Deus est *fons boni*: quandoquidem ex dictis Deus est summum bonum. Deinde *fons* ille boni Deus, est *lucidus* sive *lumen emittens*: Deus enim non cognoscitur nisi lumine, quod Deus ipse menti cognoscenti dederit. Postremo *felix* est, qui notio Dei prædictus est: quia notio illa Dei aut felicitas est aut saitem origo eujusque cogitationis, in qua felicitas versari possit: cum felicitas sit cogitatio mentis Deo sive summo bono constanter adhaerens: unde

3 et 4. *Felix qui potuit gravis terræ solvere vincula.*] Id est *corporis humani*. Primum enim corpus humana *terra* est, quod ex terra tanquam ex sua materia factum fuerit, Eccl. x. Quid superbit terra et cînis? Deinde idem corpus est *grave*, quod suo pondere mentem ad ima deprimit, Sapientia ix, *Corpus quod corruptitur, aggravat animam*. Prætere *sua sunt corporis istius vineula*, quibus mentem constringat, videbile perturbationes, ad Röman. vii, *In felix homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Denique nemo ante *felix*, quam haec *vincula solverit*: siquidem predicta Dei cogitatio, in qua felicitas versatur, his *vinculis veluti totidem contraria impeditur*, Sapientia ix: *Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*.

6. *Vates Threicius.*] *Orpheus Thraz*. Hic Apollinis et Calliopes filius, lyram a patre Apolline, aut a Mer-

ARGUMENTUM. — *Quam primum habes summi boni noctitiam felix, inquit Philosophia, hanc infelix amittis, inspecta terra : sicut Orpheus, conversis ad inferos luminibus, conjugem carmine emptam perdidit.*

Felix, qui potuit boni

Fontem visere lucidum :

Felix, qui potuit gravis

Terræ solvere vincula.

5 251 Quondam funera conjugis

Vates Threicius gemens,

Postquam flebilibus modis

Silvas currere mobiles,

Amnes stare coegerat,

10 Junxitque intrepidum latus

Sævis cerva leonibus,

Nec visum timuit lepus

Jam cantu placidum canem,

Cum flagrantior intima

15 Fervor pectoris ureret,

Nec qui cuncta subegerant,

Mulcerent dominum modi,

Ille est *felix qui potuit videre fontem luminosum boni, felix item qui potuit se expedire a laqueis corporis ponderosi*. Olim *Orpheus, poeta Thracius, deflens mortem suæ uxoris, postquam carmine tristi cogit arbores motas currere, et fluminis stare immota; postquam eodem carmine cerva sociavit leonibus diris latus C suum impavidum, neque lepus metuit canem aspectum*,

curio acceptam ita suaviter impellebat, illius ut cantus silvas et saxa movere; fluminis cursum inhibere; ferasque reddere mitiores dictus fuerit. Euridice habuit uxorem, quæ cum Aristeeum illius amore caput per avia fugeret, serpentes morsu lessa interiit, quod maritus ægerme ferens inferos adiit, inferosque tyrannos suo carmine ita demulxit, ut illi uxorem reddiderint, ea tamen lege, ut *Orpheus non prius intueretur uxorem, quam ad superos rediissent*: quam legem cum *Orpheus nimio amore corruptus non observasset*, Euride iterum mortua ad inferos rediit. Haec fabula nunc eleganter describitur: sed a Virgilio prius descripta fuerat iv Georg., v. 454 et seqq. His *Orpheus dicitur suis carminibus viciisse primum corpora, deinde mentes: corpora quidem tam inanimata, quorum quietem motu, et motum quiete mutavit, quam animata, nimurum bestias, quibus ut crudelius mansuetudinem, sic timidis insipravit generositatem; mentes vero infernas*.

16. *Nec qui cuncta subegerant, mulcerent dominum modi.*] Hoc est: carmina quæ omnia vicieran, non vicebant ipsum *Orpheum* horum carminum autorem: sive quia major erat illius dolor, sive etiam quia, ut loquuntur philosophi: *Ab assuetis non fit passio*. Scilicet nullum corpus sentimus, nisi quatenus hoc, organum sensiferum, vel potius quasdam hujus organi particulas mouet. Corpora autem, quæ rarius sensi objiciuntur, hanc praedicto organo mutationem inferre possunt: quæ vero sensu sunt obvia, hæc organi ejusdem particulas a primo concurso, eo omni quo potuerunt, modo ita mutavere, ut solas resistentes, quarum ope nequaquam sentimus, particulas reliquerint: hinc nativum cordis nostri calorem, nostrisque corporis, imo et vestis consuetæ pondus sensu non percipimus.

- 252** Immiteis superos querens,
Infernus adiit domos.
20 Illic blanda sonantibus
Chordis carmina temperans,
Quidquid præcipuis deæ
Matris fontibus hauserat,
Quod luctus dabat impotens,
25 Quod luctum geminans amor,
Deflet, Tænara commovens,
Et dulci veniam prece
253 Umbrarum dominos rogat.
Stupet tergeminus novo

- A 30 Captus carmine janitor.
Que sonentes agitant metu
Ultrices scelerum deæ
Jam mœstæ lacrymis madent.
Non Ixionum caput
35 Velox præcipitat rota,
Et longa site perditus
Spernit flumina; Tantalus,
Vultur dum satur est modis,
Non traxit Tityi jecur.
40 **254** Tandem, vincimur, arbiter
Umbrarum miserans ait :

INTERPRETATIO.

tunc placatum eodem carmine, cum flamma amoris ardentior consumeret interiora præcordia, hujus vatis, nec carmina, quæ vicerant omnia, pacarent auctorem suum hic, questus superos crudelis, penetravit ædes infernas. Illic compenens cantus suos cum fidibus citharae blandaæ sonantibus promit gemens quidquid hauserat ex fontibus præstantibus divinis Calliope sue matris, et quidquid dolor effrenatus amoreque dolorem duplicans suppeditabat, excitans aditum inferorum, oratique sua-

B vi poscit veniam a principibus tenebrarum. Tum Cerberus ostiarius triceps, captus canto inaudito admiratur. Deæ vindices criminum, quæ timore concutunt nocentes, tristes huncunt stetibus. Rota præcepis non rapit caput Ixionis, Tantalusque siti longa conjectus temnit aquas. Vultur carmine satiatus non lanavit jecur Tityi. Denique tyrannus inferorum misertus dixit: superamus damus marito sociam uxorem acquisitam suo cantu: at conditio restringat munera; ne scilicet ticeat illi con-

NOTÆ.

18 et 19. *Immites superos querens infernas adit domos.* Poetae ponunt duplex genus deorum, superos celicet et inferos, quorum si priores videant inexorabilis, ad posteriores confugiant. Virg. vii Aeneid. v. 312 :

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

ita finxit hic vates : sed ad majorem sequentium intelligentiam, necesse est novisse quomodo inferi describantur a poetis: sic autem describuntur a Virgilio, vi Aen., v. 273, 1° ante ipsum inferorum vestibulum et in primo aditu luctus et curse vindices jacent, habitanque morbi, senectus, metus, fames, egestas, mors, labor, somnus frater mortis, mala mentis gaudia, bellum, furiae et discordia; 2° in medio eorumdem vestibili oculus magna et umbrosa explicat ramos et frondes, sub quibus inauia sunt somnia; 3° ad portas eorumdem stabulant Centauri, Scyllæ bifomes, Briareus centum manibus instructus, Hydra Lernæ bellua, Chimera ignivoma, Gorgones, Harpyæ, et umbra tricorporis Geryonis; 4° inde incipit iter ad Acherontem tluvium, qui in Cocytum arenas exonerat: has fluminum aquas servat vector Charon, senex quidem, sed crudus adhuc, qui relictis inhumatis, sepultos transportat; 5° trans fluvium canis est triceps, dictus Cerberus quasi κερβηρος, carnivorus; 6° undique occurrunt qui dignas criminibus penas luunt: ut Tityus, qui quod Latone vim parasset, ab Apolline sagittis interfectus, et ab vultore, renatis fibris, æternum correditur: Ixion, qui ob tentat Junonis pudicitiam, rotæ alligatus perpetuo convertitur: Pirithous, qui quod Proserpinam ex inferis rapere voluerit, tum timore saxi imminentis, cum fame mediis in epulis conficitur: Sisyphus, qui latrociniis infamis saxum ingens volvit, etc.

20. *Blanda sonantibus.*] *Blanda sonans* dicitur; sicut a Virgil. ix Aen., v. 125, dicitur rauca sonans, intelligendo *negotia*, modo loquendi auctoribus, sed præsertim poetis usitato; vocatur *ellipsis*.

21. *Præcipuis deæ matris fontibus.*] *Calliope*, quæ habetur, 1° dea, 2° mater Orphei, 3° regina musarum quibus fontes Castalii sunt sacri.

22. *Luctus impotens.*] Quod mentem impotentem reddit: sic lætitia a Cicerone, v. Tusc., vocatur impotens.

23. *Tænara commovens.*] *Aditum inferorum*: nam *Tænarus*, vel *Tænarum*, unde plural. *Tænara*, quod-

dam est Peloponnesi promontorium, quo Messeniacus a Laconico sine dividitur. Hic non solum urbs et si- nus, sed antrum etiam, quod aditum inferorum fabulan- tur, hoc eodem nomine donantur. Unde Virg. iv Georg., v. 467, de ipso Orpheo locutus canit :

Tænaras eiam fauces, alta ostia Ditis,
C Et caligante nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adit, regemque tremendum
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

28. *Umbrarum dominos.*] *Principes inferorum*: sive quia hic nihil est luminis, sive etiam quia dominatur mentibus defunctis, quæ non raro dicuntur *um- bræ*.

29. *Tergeminus janitor.*] *Cerberus canis*, qui, inquit Apuleius, l. vi Metam., prægrandis trijugo et satis amplio capite præditus, et ante ipsum limen et atra atria Proserpinæ semper excubans servat vacuam Ditis domum.

30. *Ultrices scelerum deæ.*] Vulgo *Eumenides*, ζεύς τιτανεύς, quod minime benevolæ sint: τιτανεύς enim benvolum significat: sic *Parcas* vocantur, quod minime parcent.

33. *Jam mœstæ lacrymis madent.*] Usque adeo magna est vis carminum Orphei; utpote quibus Eumenides fleti nesciæ, tanta commiseratione commoventur, ut illis plurimæ lacrymæ manare videantur: sic sistitur Ixionis rota: sic Tantalus famis sitisque oblitus nec poma carpere, nec aquas potare curat: sic vultur non velicit jecur Tityi.

34. *Non Ixionum caput.*] De Ixionis supplicio jam diuimus. Ovidius :

Volvitur Ixion et se sequiturque fugitque.

36. *Site.*] Pro siti: sicut dicitur mare pro mari: ait mare vates: dubito utrum alins Latine sciens dixerit site: quanquam legatur vespere et vesperi; tempore et temporis; luce et luci: igne et igni in ablative.

37. *Tantalus.*] *Tantalus* Agamemonis et Menelai, qui propterea *Tantalida* dicuntur, avus, quod inquietum, ilium membratim disseriptum dis mandandum apposuerit, propositis pomis aquisque sibi inaccessis, fame sitique perpetuis cruciatum.

40. *Arbiter umbrarum.*] *Pluto*. *Saturnus* enim ex Ope conjugie tres habuit filios, nempe *Jovem*, *Neptunum* et *Plutonem*, qui mundi imperium partiti sunt, *Jovi* caeli, *Neptuno* maris, *Plutoni* inferorum impe- riuum obtigit.

Donamus comitem viro
Emptam carmine conjugem :
Sed lex dona coerceat,
43 Ne, dum Tartara liquerit,
Fas sit lumina flectere.
Quis legem det amantibus?
Major lex amor est sibi.
Heu! noctis prope terminos
50 Orphens Euridicen suam

A Vedit, perdidit, occidit.
Vos hæc fabula respicit,
Quienque in superum diem
Mentem ducere queritis.
53 Nam qui tartareum in specus
Victus lumina flexerit,
Quidquid præcipuum trahit,
Perdit, dum videt inferos.

INTERPRETATIO.

vertere oculos, postquam egressus fuerit ex inferis. quis imponat legem anuntibus? amor ipse sibi est major lex. Heu! non procul a finibus umbrarum Orpheus vix respicit suam uxorem Euridicen, cum illam amitis extinctam. Hæc fabula spectat vos, quicunque vulpis

attollere animum ad Deum supremum lumen: quicunque enim fatiscens converterit oculos ad infernas cavernas, hic dum respicit loca inferna, amittit quidquid habet præcipuum cogitationis.

NOTE.

44. *Lex dona coerceat.*] Princeps tenebrarum nihil voluntatis concedit, nisi sub conditionibus, quæ aut non possunt, aut non debent impleri. Sic Matth. iv Christi ostendit omnia regne mundi et gloriam eorum, et dicit: *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris, me.*

52. *Vos hæc fabula respicit.*] Fabula est exemplum fictionis ad persuadendam veritatem: propterea, auctore Varrone, theologia antiquis, alia erat physica, alia fabulosa: illa naturalibus, hæc commentariis effectis, quod de diis credendum videbatur, persuadebat. Nimirum quanto obscurior et inventu difficultior veritas his velata, tanto magis inventa placet, huicque

B propterea ardentius mens adhaeret: 53 hinc in sacro textu frequentes sunt *parabolas* apologis similes: hinc Horatius I. 1 Satyr., sat. 1:

Tautalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? imutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis iubians, et tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Ut ergo Orpheus, dum inferos respicit, perdit coniugem, qua empta videbatur felix; sic præcipiū rerum cœdicularum cogitatione, ipsa summi boni cogitatio aut extinguitur, aut extinctæ similis obscuratur.

LIBER QUARTUS.

556 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Boetium mirantem, quod Deo mundum regente non solum mala sint et impunita sed virtus et præmiis caret, et sceleratorum pedibus subiecta calcetur, docet Philosophia, nec virtus sine pænis, nec virtutem sine præmio esse.*

Hæc cum Philosophia, ^a dignitate vultus, et oris gravitate servata, leniter suavitè Cecinisset, tum ego, nondum ^b penitus insiti mœroribus oblitus, intentionem dicere adhuc aliquid parantis ^c abrupi. 57 Et o, inquam, ^d veri prævia luminis ^e, quæ usque adhuc tua fudit oratio, ^d cum sui ^f speculatione

C divina, tum tuis rationibus invicta patuerunt; eaque mihi, et si ob injuriæ dolorem nuper oblita, non tam antehac prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est vel maxima ^g nostri (⁵) causa mœroris, quod cum rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereant. Quod solum quanta dignum sit admiratione, profecto consideras. At huic aliud majus adjungitur: nam imperante florenteque nequitia, virtus non solum præmiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subiecta calcatur, et in locum (¹⁰) facinorum supplicia luit. Quæ fieri ^h in

INTERPRETATIO.

^a Interius.
^b Interpellavi.

^c Philosophia.
^d Et clara et certa.

NOTE.

¹ *Dignitate vultus et oris gravitate servata.*] Cum enim homo suas significaturus cogitationes, non modo lingua, sed etiam oculis, fronte, nutu, gestu, catenisque ejusmodi sic loquatur, ut pro diversis horum omnium modis diversas et loquentis sui significet, et audiens alterius excite cogitationes: propterea Philosophia humanam formam inducta aptis illis signis veritatem feliciter persuadet, in quo differt a musis poetis, quas supra vocavit *meretriculas usque in exitium dulces*, quæque quod alio vultu loquantur, alias etiam commovent in auditoribus cogitationes.

² *Veri prævia luminis.*] *Philosophia*, quæ quod sit cognitione clara et distincta adeoque errori non obnoxia, ipsa verum lumen est; sed quod attendenti lumen luminissimæ origo, propterea eadem Philosophia dicitur *veri luminis prævia*. Nisi dicas, verum lumen

D hic appellari illud, quo mens sperat, ruptis ipsius corporis nexibus, aliquando frui: hoc enim lumen lumine philosophico prævenitur.

³ *Speculatione.*] *Speculatio*, vox minus Latina videtur.

⁴ *Nostræ causa mœroris.*] Ut summa auimi letitia perfunditur ille, qui ex quibusdam principiis positis, conclusiones, quas aliunde scit esse verissimas, improviso colligit; sic tristitia afficitur, quid quod experientia probatur, cum suis non potest conciliare principiis: ut enim prius a lumine, quod amamus; sic posterius a tenebris, quas odio habemus, oritur.

⁵ *In regno scientis.*] Si Deus non sciret omnia; aut si sciens, non posset omnia; aut si sciens et potens, sola bona non vellet, nihil mirum, quod mala essent: hæc enim aut scientiam præterire, aut potentiam su-

regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tan- tummodo volentis Dei, nemo satis potest nec admirari, nec conqueri. Tum illa^a, Et^b eset, inquit, infiniti stuporis, omnibusque horribilis monstris, si, uti tu existimas, in tanti veluti patrisfamilias dispositissima domo, vilia vasa colerentur, (15) pretiosas sordescere: sed non ita est. 258 Nam si ea quæ paulo ante conclusa sunt, e^c involuta servantur, ipso, de cuius nunc regno loquimur, auctore cognoscere, semper quidem potentes homines esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles; nec sine pena unquam esse virtus, nec sine præmio virtutes; (5) bonis felicia, malis semper infortunata contingere, multaque id genus, quæ soplitis querelis firma te soliditate corroborent. Et quoniam veræ formam beatitudinis corroborant.

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.^b Summa admirationis.^c Conseruare.^d Jam.^e In patriam cœlestem.

A tudinis me^d dudum monstrante vidisti, quo etiam sit agnoscisti, decursis omnibus, quæ prämettere necessarium puto, viam tibi, quæ te^e domum revehat, ostendam.^f Pennas (10) etiam tuae menti, quibus se in altum tollere possit, affigam, ut perturbatione depulsa, ^g sospes in patriam, ^h meo ductu, mea semita, meis vehiculis revertaris.

259 METRUM PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Me juvante, inquit Philosophia, mens humana res omnes creatas transcendent p[ro]cerunt ad Deum; quo cognito, conversa ad terras hic videt etiam principes exsulare.*

Sunt etenim pennae volucres mihi,

Quæ celsa condescendant poli:

Quas sibi cum velox mens induit,

260 Terras perosa despiciit,

B Nam ego habeo alas celeres, quæ ascendunt loca sublimia cœli, quas ubi mens prompta sociavit sibi, hæc odio habens terras, eas contemnit; transcendit orbem acris vasti; cernit nubes post se; et transgreditur fastigium ignis, qui calet motu rapido ætheris; quoadusque

NOTÆ.

perare, at voluntatem divinam consequi viderentur; sed quod Deus nec ignorans, nec impotens mala, quæ odio habet, permittat, hoc mirum.

^a *Esset infiniti stuporis.* Stupor est vehemens admirationis, qua^b qui affectur, hic spiritibus cohibitis, voce motuque omni, instar stiptis vel trunci privatur. Virgil. II Aen., v. 774:

Obstupui steterantque comæ et vox fauibus haesit.

Cui favet interpretatione nominis: *stupor enim et stupore a stipes videtur dici: unde in antiquis Virgilii Floratii, Terentii, aliorumque libris legebatur stipes, et obstipuit.*

^b *Sed non ita est.*] Nam virtus nunquam est sine suo præmio, nec vitium sine suo supplicio, sicut ex dictis manifestum est.

^c *Ipsa, de cuius regno loquimur, auctore.] Deo docente:* tum autem Deus hominem docet, cum mente præjudicis exuta ipsæ duntaxat mentis cogitationes attentius considerantur; quod ut solus Deus tunc interrogatur, sic solus menti interroganti respondet.

^d *Viam tibi quæ te domum revehat ostendam.]* Homini cognoscenti suum ultimum finem, nihil superest quam ut cognoscat modum, quo ad ejusmodi finem pervenire possit: Matth. vi: *Querite primum regnum Dei et justitiam ejus.* Quare cum Philosophia jam docuerit ultimum hominis finem, instituti ejus ratio postulat, ut de modo hujus finis consequendi tractet: quod nunc vocatur *via, quæ domum revehat:* propterea promittit pennas.

^e *Pennas affigam.]* Cogitationes videlicet, quibus si mens bene utatur, eadem his veluti pennis, hinc quidem præjudicia veritati contraria fugare, inde vero ad veritatem ipsam pervenire poterit.

^f *Sospes.] Salvus et incolomis:* Sospes enim dicitur, cui vires sint qualibet uenandi et remeandi.

^g *Meo ductu, mea semita, meis vehiculis.]* Philosophica cognitione recte dicitur dux, semita et vehiculum, quibus homo sospes ad Deum, unde egressus fuit, regrediatur. Est quidem dux, quia haec upote ingenita præeunte mens ad judicandum ducitur. Est semita, quia sicut in ea clare et distincte comprehensum, sic judicandum. Est vehiculum, quia hac mens veluti constricta ita rapitur, ut peues eam non sit contrarium sentire. Propterea eadem Philosophia nunc canit.

^h ** Carmen constans ex duplice genere versuum alternorum, quorum prior dactylicus quatuor primos*

versus heroici pedes habet; posterior iambicus quatuor pariter veluti sœpe locis imparibus spondeos, paribus iambos.

ⁱ *Sunt pennæ mihi.]* Pennæ, sunt avium partes, quibus aves in aera subiecta sua repetunt loca: unde propter quamdam similitudinem pennæ tribuantur sagittis, navibus, et cæteris ejusmodi corporibus, quæ aquatio veluti ponderibus rectius moventur. Sic ergo clarae distinctione notiones, dicuntur philosophice pennæ, quod his veluti librata Philosophia rectius a terris ad cœlum, ex quo orta est, regreditur.

^j *1. Volucres.] Volucr[er] a volatu dicitur: quare ut volatus motus est velox, sic volucr[er] idem est, quod velox sive celor[er]: quomodo Tullius pro Plancio; nihil tam volucr[er], inquit, quam maledictum: nihil facilius emittitur; nihil certius excipitur; nihil latius dissipatur.* Virg. Aen., v. 242:

Illo noto citius volucr[er]e sagitta
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Cum igitur prædictæ Philosophie cogitationes tam celeres sint, ut vel celerrimus corporis motus cum illis collatus, tardissimus sit, propterea non immrito dicuntur pennæ volucres.

^k *2. Celsa poli.] Celsa poli* nunc dicuntur, sicut a Virgilio *concreta cæli;* ab Horatio *acuta bellū;* a Lucretio *aperta cæli, serena cæli, abdita terra,* intelligendo loca sive spatia. Pennæ autem philosophice, in hoc omnibus avium pennis fortiores, ad summum usque cœli verticem, quatenus hic a Philosophia cognoscitur, pertingunt.

^l *3. Velox mens induit.]* Mens quidem humana velox est: quia quo momento veluti extra se rapta ad terras, ad maria, ad cœlum ipsum dissitissimum pervenit, eodem ad se regressa cogitationem sibi insitam contemplatur, ita ut hujus sue circuitus ne menti quidem ipsi licet initium, progressum et finem distinguere. In quo mens humana ita divinam videtur exprimere, ut inde veteres collegint mentem humanam et a Deo ortam, et instar Dei immortalem esse. At eadem mens induit pennas philosophicas, et distincte cognoscendo.

^m *4. Terras perosa despicit.]* Continuatur translata loquendatio: ut sicut aves volando a terris recedunt; sic mens pennis philosophicis instructa intelligatur terras exosa despicer. Nec abs re: nam quo magis mens terris adhæret, eo crassioribus involuta tene-

5 Aeris immensi superat globum,
Nubesque post tergum videt:
Quique agili motu calet ætheris,
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
10 **¶¶¶** Phœboque conjugat vias,
Aut comitetur iter gelidi senis,
Miles corusci sideris,

A Vel quoquaque micans nox pingitur,
Recurrat astri circulum.
45 Atqne ubi jam exhausti fuerit satis,
Polum relinquit extimum,
Dorsaque velocis prenat ætheris
Compos verendi luminis.
¶¶¶ Hic regum septrum dominus tenet,

INTERPRETATIO.

ascendat ad orbes stellatos, et jungat suum iter cum sole eunte, aut comitetur viam Saturui senis frigidi, aut fiat veluti miles Martis astri splenduli, aut perficit orbem cuiuscunq; stellæ, qua nox coruseans distinguuntur; ac postquam sufficerit vidisse corpora inferiora, deserat supremum hoc cœlum, conculetque loca

NOTE.

bris minus apta est, quæ Deum anctorem suum contempletur.

5. *Aeris immensi superat globum.*] Aer quidem suis definitur limitibus: sed quoniam ita diffunditur, ejus ut dimensio in nostro cerebro non distinctius, quam quælibet alia longe etiam majoris corporis amplitudo exprimatur, propterea nobis imaginantibus aer immensus habetur: at mens nostra, quæ plura concepero potest quam imaginari, aerem, quo terra undeq; circumfunditur, in orbem diffusum sic cogitat, ut aliud ultra considerandum sibi proponat: unde fit ut eadem mens veluti *post tergum* relinquit *nubes*; quæ in aere, non secus ac naves in aquis, libratis hinc et inde ponderibus, sustinentur.

8. *Transcendit ignis verticem.*] Si Philosophia hic agnoscat ignem, hic certe ignis multum differt ab eo quem Peripatetici vulgo aint *existere in concavo luna propter ordinem et bonum Universi*: nam hoc Peripateticorum elementum calore non afficitur, quod rarius sit: aut si incæscat, id motu non habet; aut si motu calefiat, id a se potius, quam ab alio corpore moto obtinet. Cum tamen ille Philosophia ignis agili mota ætheris calorem concipiatur. Quare hic ignis nihil forte altud est quam pars ætheris, qui Ciceroni in I. de Nat. deor. nominatur: *ardor ultimus, estque tenuis, ac perlucens, et æquabilis colore suffusus*: quo ætheris vertice considerato, prædicta meus aliis evecta contemplatur primum quidem planetas sole inferiores, postea ipsum solem, deinde planetas sole superiores; tum stellas fixas et tandem ipsum Deum, ut deinceps dicitur.

9. *Donec in astriferas surgat domos.*] I. Mens humana contemplatur planetas Sole inferiores, cuiusmodi sunt Luna, Venus, Mercurius, et si qui alii, illis fuerint plauete: qui cum partes cœli stellariferi infimas, terræque viciniores teneant, potuerunt significari per nominatas astriferas domos. Nemo nescit, astrorum situs ab astronomis vocari domos.

Quid tibi prodest
Aeris tentasse domos animoque rotundum
Percurrisse polum?

40. *Phœboque conjugat vias.*] II. Eadem mens contemplatur solem: sol enim, ut saepius diximus, propter speciem nitoremque vocatur Phœbus: nam φωτός, *albeit*, idem quod *splendulus*. Via autem solis duplex, diurna una, quæ ab ortu ad occasum spatio vi-ginti quatuor horarum absolvitur: altera annua, quæ auctore Tullio inde Nat. quinque diebus et quinquaginta et trecentis, quarta fere diei parte addita: quam utramque solis viam mens contemplata suas dicitur vias cum viis solaribus conjugere.

41. *Comitetur iter gelidi senis.*] III. Mens contemplatura planetas sole superiores, insipit primo Saturnum, usque iter comitator. Saturnus astronomis omnium planetarum altissimus, poetis vocatur *senex gelidus*: *senex* quidem, quod fingatur antiquissimus

convexa ætheris celerrimi, particeps lucis augustæ collendeque. Hic rex regum tenet sceptrum, et moderatur regiam mundi, immotusque gubernat currum mobilis, moderator præclarus rerum. Si tuum iter reportet te huc reversum, quam patriam nunc oblitus queris, hæc, dices, recordor, est mea patria: hinc ortus hic

B deorum, et seni similis lento gradu feratur: *gelidus* vero, quod, utpote omnium planetarum altissimus, terras minimo calore afficiat: unde Cic. Summa, inquit, *Saturni stella refrigerat*. Iter denique Saturni in hoc versatur, quod suum circuitum absolvat triginta anni.

42. *Miles corusci sideris.*] Deinde ipsa mens Martem, alterum planetum sole superiorem contemplatur, ipsiusque propterea *miles* nunc vocatur: Mars quippe, antiquis deus belli, quos habet comites, hi ejus milites appellantur. Mars porro dicitur *coruscum sidus*, quod Saturno magis splendeat: unde Tull. ii de Nat.: Summa, inquit, *Saturni stellæ refrigerat, media Martis incendis*.

43. *Vel quoquaque, etc.*] IV. Mens contemplatur stellas fixas, quibus scilicet *nox* micans pingitur, earumque circuitus, sua pariter cogitatione circum-eundo, absolvit.

C 45. *Exhausti fuerit satis.*] Id est: ubi predicta satis cogitata fuerint: Sic enim Cicero ad Qn. frat., *Exhaustus est*, inquit, *sermo horinum*: quasi dicat: ea de re jam loqui est desitum: sic etiam Virgil. ii Georg., v. 397:

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est.

46. *Polum relinquit extimum, etc.*] V. Mens considerat omnibus sideribus, et ipso etiam æthere veloci, quo sidera circumfusa, ut naves aquis, deferruntur, ascendit ad considerandum cœlum quod vocant *empyreum*, quod precipua sedes Dei vocatur. quodque ceteris commotis vulgo dicitur immotum: unde doctissimus noster Antonius Hallæus in epigrammate, cuius illud est argumentum:

At sola empriæ moles altissima cœli,
Sanctæ Dei diuinanque domus, vertiginis expers
Stat firma, et motu nunquam turbante cœtior;
Congrua nam ratio vult, alta ut pace fruentum,
Atque quiescentum, sedes immota quiescat.

Deus, qui nunc appellatur *regum Dominus*, juxta illud Apoc. xix: *Rex regum et Dominus regnum*; et *coruscus rerum arbitrus*, ut a Seneca in Hercule fur., v. 20⁴, vocatur *magnus Olympi rector et mundi arbitrus*, hic perhibetur sceptrum tenere, orbis habens *temperare*, et volucrem currum stabilis regere: quia quanvis Deus ubique sit, ubique agenda: Deus tamen, utpote qui peculiari modo agit in hoc cœlo, peculiari etiam modo in hoc cœlo videtur existere. Psal. cxlviii, *Confessio et gloria ejus super cœlum et terram*. Quin etiam ipse Aristoteles I. de Mondo: *Summa*, inquit, et primam sedem mundi sortitus est Deus. Hæc est nostræ mentis patria, adeo ut ipsi reges, quatenus lu in terris habitant, exsules haberi possint: sicut hic dicitur.

49. *Sceptrum.*] Sceptrum, ipsa nominis origine, est baculus sive virga regalis; unde signo pro re significata posito, sceptrum idem est quod imperium homi-

- 20 Orbisque habendas temperat,
Et volucrem currum stabilis regit,
Rerum coruscus arbiter.
Huc te si reducem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
25 Hæc dices, memini, patriæ est mili,
Hinc ortus, hic sistam gradum.
Quod si terrarum placeat tibi
Noctem relictam visere,
26 Quos miseri torvos populi timent,
30 Cernes tyrannus exsules.

26. PROSA II.

ARGUMENTUM. — Ex predictis *Philosophia demonstrat, et probos potentes, et improbos impotentes esse.*

Tum ego, ^a papa, inquam, ^a ut magna promittis! nec dubito quin possis efficere: tu modo quem excitaveris, ne ^b moreris. ² Primum igitur, inquit, houis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos, agnoscas licet: quorum alterum demonstratur ⁽⁵⁾ ex altero. Nam cum bonum malumque contraria sint, si bonum potens esse constiterit, liquet imbecillitas mali: at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed uti nostræ sententia, fides abundantior sit, alterutro calle procedam, nunc hinc, nunc inde proposita confirmans. ³ Duo sunt, quibus omnis humanae (10) actuum constat effectus; voluntas scilicet, ac potestas: quorum si alterutrum desit, nihil ost quod explicari queat. Deficiente etenim voluntate, ne aggreditur quidem quisque quod non vult: at si potestas absit, voluntas

A frustra sit. Quo fit; ut si quem video adipisci velle, quod minimè adipiscatur, huic obtinendi quod voluerit, defuisse ^c valentiam (15) dubitare non possis. Perspicuum est, inquam, nec ulio modo negari potest. Quem vero effecisse quod voluerit, video, nuntiatum potuisse dubitabis? Minime. Quod vero quisque potest, in eo validus; quod vero non potest, in hoc imbecillis esse censendum est. ^{26.5} Fateor, inquam. Meministim igitur, inquit, superioribus rationibus esse collectum, intentionem omnem voluntatis humanae, quæ diversis studiis agitur, ad beatitudinem festinare? Memini, inquam, id quoque esse demonstratum. Num recordacis beatitudinem ipsum esse bonum, (5) coquendo cum beatitudo petitur, al omnibus desiderari bonum? Minime, inquam, recordor, quoniam id memorie fixum teneo. Omnes igitur homines boni pariter, ac mali, indiscreta intentione ad bonum pervenire nituntur? Ita, inquam, consequens est. Sed certum est, adeptione boni, bonos fieri. Certum. Adipiscuntur (10) igitur boui, quod appetunt? Sic videntur. Mali vero si adipiscerentur, quod appetunt bonum, mali esse non possent. Ita est. Cum igitur utriusque bonum petant, sed hi quidem adipiscuntur illi vero minino; non dubium est bonos quidem potentes esse, qui vero mali sunt, imbecilles. Quisquis, inquam, dubitat, nec rerum (15) naturam, nec consequentiam potest considerare rationum. ⁴ Rursus inquit: Si duo sint quibus idem secundum naturam propositum sit, corumque unus naturali officio idipsum agat atque perficiat; alter

INTERPRETATIO.

quiesscam. Ex qua sede si volucris convertere oculos ad C tenebras terrarum, quas deseruisti, videbis tyrannos, quos gentes afflcta metuam sibi infensos, ex hac patria ejectos easulare.

^a Quanta.

^b Retardes.

^c Potestutem.

^d Ex instinctu naturæ.

NOTÆ.

nis, a quo etiam ad Deum propter quamdam impe- randi similitudinem transfertur.

20. *Orbis habenus.*] Similitudine sumpta ab equis, quos habent huc illucque ad nutum fluctuans: Deus quippe omnia sic regit, ut omnia, quocunque volunt, moveantur.

21. *Volucrem currum,*] Auctor videtur speciatim intelligere omnem mobilis cœli erbem, generatum tam universus mundus corporeus dici potest *volute currus*: quia cum mundus ille sit moles adeo confusa; nihil ut sit illic vacui, propterea nullus fit in mundo motus, quin inhibi fiat materia mole circumstans.

29 et 30. *Torvos tyrannos.*] *Torvus*, a torquendo dictus, ille est qui vult vel potius oculis torvis interiore furoris motum ita significat, ut tenuibus sit terribilis: hinc taurus præsentem torvus habetur, quod animal illud sepius hanc formam induit. Virg. Georg. m: *Opitno torve forma torvis.*] Porro cum exsul, sive ut nonnulli scribunt, *exsul* dicatur quasi ex solo sive patria pulsus, cumque tyranni in terris habitantes ex solo sive potius cœlo, patria sua veluti expulsi sint, ideo videri possunt exsules. Ad Hebr. xii: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.*

^a *Papa.* ^b *Papæ*, sive ut loquitur Plautus *batæ*, est interjectio hominis mira subito accipientis; quod, ut dicimus, haec voces primæ sint, quas pueri omnia ut ignorantes sic admirantes proferre soleant.

² *Primum igitur*, etc.] *Philosophia* proponit quod sibi in hac oratione probandum incumbit, videlicet et probos potentes et improbos impotentes: id autem probat triplex argumentorum genere, que contrahere conabimur.

³ *Duo sunt*, etc.] I. Argumenti genus. Quicunque homo id adipiscitur quod vult, is potens est: quicunque vero vult aliquid, quod non adipiscitur, is est impotens: quod effectus humanus, unde quis judicatur esse vel non esse potens, necestitudinem habeat cum voluntate et potestate, quarum utraque est in primo, et altera tantum in secundo illo homine. Aliquid homo probus id adipiscitur quod vult: improbas vero quod vult non adipiscitur: cum ultiro quod voluntate beatitudinem, quata probas, non improbus adipiscitur: signum ut bonus non dicitur nisi adeptio boni summa, ita malus non dicitur nisi privatio ejusdem boni.

⁴ *Rursus si duo sint*, etc.] II. Argumenti genus. Ex duobus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est aliquo tendere, si alterum officio parens, ille tendat; alterum ab officio decedens aut moretur, aut certa aia deflectat: prius potens, posterius impotens habet debet: cum enim potentia nihil sit aliud, quam instinctus ille ab auctore nature acceptus, potentia est pervenire, imbecillitas non pervenire quo Deus vocat: sic ex duobus hominibus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est pedibus ambulare, si alter officio functus ambulet, alter

vero naturale illud officium minime administrare queat, alio vero modo, quam natura conuenit, non quidem implat propositum suum, (20) sed imitetur implantem; quemnam horum ^a valentiorem esse decernis? ^b Eisi conjecto, inquam, quid velis, e planis tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus, num negabis? Minime, inquam. Ejusque rei pedum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus (25) incedere valens ambulet, aliisque, eni hoc naturale pedum desi officium manus intens, ambulare conetur, quis horum iure valentior existimari potest? Contexi, inquam, cetera: nam quin naturalis officii potens, eo, qui idem nequeat, valentior sit, nullus ^d ambigit. ^c Sed sumnum, inquit, bonum, quod aequi malis bonisque prepositum, boni ^e quidem naturali officio virtutem petunt: mali vero variam per cupiditatem, quod adipiscendi boni naturale officium non est, idem ipsum conantur adipisci. An tu aliter existimas? Minime, (5) inquam ^f nam etiam, quod est consequens, patet. Ex his enim quae concederam, bonus quidem potentes, malos vero esse necesse est imbecilles. Recte, inquit, praecurris, idque, uti medici sperare solent, indicium est erectora jam, resistenterque natura. ^g Sed quoniam te ad intelligendum promptissimum esse conspicio, cerebras coacervabo rationes. (10) Vide enim quanta vitiisorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem pervenire posseunt, ad quod eos naturalis dñeit, ac pene com-

A pellit intentio. Et quid? si hoc tam magno ac pene invicto praeventis natura desererentur auxilio? Considera vero quanti sceleratos homines habeat impotentia. Neque enim levia, aut ludiera (15) premunt, quae consequit atque obtinere non possunt: sed circa ipsam rerum sumnum, verticemque deliciunt, nec in eo miseric contingit effectus, quod soli dies, noctesque molintur: in qua re honorum vires eminent. Sicut enim eum qui pedibus incedens, ad eum locum usque pervenire potuisse, quo nihil ulterius pervium jaceret incessu, (20) ambulandi potentissimum esse censeret: ita eum, qui expetendorum finem, quo nihil ultra est, apprehendit, potentissimum necesse est judicet. Ex quo fit, ^g quod huic objacet, ut idem scelesti, tamen viribus omnibus videantur esse deserti. ^g Cur eum relicta virtute vitia sectantur? ^h Inscitiae honorum? sed quid haenervatus ignorantes cecidit? An seclanda neverunt? sed ⁱ transversos eos libido praecepit, sic quoque intemperantia fragiles, qui ^j obnublari vitio nequeunt. ^k An scientes, volentesque bonum (3) deserunt, ad vitia deflectuntur? Sed hoc modo non solum potenteis esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium, quae sunt, finem reliquunt, pariter quoque esso desistunt. Quod quidem enipiam mirum forte videatur, ut malos, qui plures hominum sunt, eosdem non esse dicamus: sed ita sese res habet. Nam qui mali sunt, (10) eos malos esse non abuso: sed, eosdem esse, puro atque simpliciter nego. Nam uti cadaver hominem mortuum

INTERPRETATIO.

^a Potentiorem.^b Quamvis conjectura assequor.^c Clarius.^d Dubitatum.^e Quin.^f Frecuentes.^g Econtrario.^h Infirmius.ⁱ Resistere

NOTÆ.

ab officio discedens aut quiescat aut manibus tantum nitens ambulet; prior potens, posterior imbecillis habendus est. Atqui ex bono et malo homine, qui bus ab ipso natura anclore constitutum est ad summum honum ea, quam Deus utriusque ab orto impressit, propensione tendere; bonus officio suo functus ad summum bonum tendit, malus vero a suo officio decadens aut gradum sistit, aut variis cupiditatibus abrepens ad bona caducis defecit. Igitur bonus potens, malus vero imbecillus habeatur, necesse est.

¹ Sed quoniam te, etc.] III. Argumenti genus. Si quo spectet intentio, consideraveris, hinc quedam tui bonorum, quam malorum patet infirmitas; sed malorum major. Utrorumque, inquam, patet infirmitas: quoniam cum utriusque ad summum homum aspirent, haec neutri pervenire possunt, nisi praecente, ducente, aut fere compellente intentione, magno illo ac pene invicto praeventis natura vel potius Dei auxilio, quam intentionem a Deo ad Deum ipsum adipiscendum accepissent: quo autem majori opus est auxilio ad progrediendum, eo minores videtur progrediendi vires. At major malorum patet infirmitas: sicut enim ex duabus profligientibus ille potentior, qui incendens ad eum usque pervenit tecum, ultra quem progredi non licet, ille vero infirmitior, qui ab eo, ad quem pervenire intendit, loco deflectens ne illum quidem attingit locum ad quem errore suo videbatur duci: ita boni, utpote qui ad

ultimum finem, compellente tamen Deo, accedunt, potentiores; mali vero, utpote qui, nihil obstante insita propensione, ab ultimo fine aberrantes ne haec quidem attingunt bona, quibus noctes diesque inhiant, infirmiores sunt: quod attendentis ad causas hujusmodi erroris magis ac magis patebit: nam vel mali recessunt ab eo, quo insita illorum inclinatio ferre videtur, ignoratione, vel perturbatione, vel scientia voluntateque.

¹ ² Inscitiae?] Seu boni veri, a quo recessunt; seu boni eminenti ad quod accedunt; sed ignoratione, ut pote quo nihil est, nihil infirmius. An.

³ Transversos eos libido praecepit?] Hoc est, an perturbatione? at hoc magnum est argumentum infirmitatis mentis, quippe quae principi corporis motibus via obsequitur.

⁴ An scientes volentesque bonum deserunt, ad vitia deflectuntur?] Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt, non quidem quoad rem spectat: improbi enim illi semper ex mente et corpore, duabus rebus inter se conjunctis, constant: sed quoad modum attingit: enim enim Deus non minus sit hinc ultimus mentis humanae, quam ejusdem est prima causa; ut mens humana dicatur esse secundummodum, haec ad Deum debet tendere ut notione, sic voluntaria propensione, quo modo improbi ad Deum non tendunt.

dixeris, simpliciter vero hominem appellare non A omnis potentia expetenda est. Liquet igitur malorum possibilitatem non esse potentiam. Ex quibus omnibus bonorum quidem potentia, malorum vero (15) minime dubitabilis appetit infirmitas. Veramente illam e Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes: improbos vero exercere quidem quod libeat, quod vero desiderant, explere non posse. Faciunt enim quilibet dum per ea, quibus delectantur, id bonum, quod desiderant, se adepturos putant; sed minime (20) adipiscuntur, quoniam ad beatitudinem & prebra non venient.

269 METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia predictam improborum infirmitatem exemplo confirmans, ostendit tyrannos sede, veste, armis, vultu, affectuque terribiles, quot perturbationibus, totidem dominis subditos opprimi.*

Quos vides sedere celos	Selii culmine reges,
Purpura claros nitente,	Septos tristibus armis,
5 Ore torvo comminantes	Rabie cordis anhelos;
Detrahant si quis superbis	Vanitatem cultus,
Jam videbit intus arcas	10 Dominae ferre catenas.
	270 Hinc enim libido versat

INTERPRETATIO.

Quos principes cernis sedere sublimes in fastigio sedis regiae, splendidos ostro fulgente, stipatos armis crudelibus, minaces vultu aspero, percitos furore cordis, ab his arrogantibus si quis auferat velamina ornamenti inanis, statim animadverlet hos principes intrinsecus

NOTÆ.

^a *Quoad potest.*
^b *Potentia peccandi.*
^c In Gorgia et Alcibiade primo; unde Boelius videtur sua haec rationum momenta hausisse.
^d Quam tamen improbi, etiam peccando, expelunt.

¹ *Nam si malum nihil est, etc.]* Prædicta improborum infirmitas confirmari potest ex natura ipsius mali, ex potestate Dei, et ex appetitu ipsius hominis: 1º quidem ex natura ipsius mali: nam qui nihil potest, ille non potens sed potius impotens haberi debet: sed improbus nihil potest: quandoquidem malum, quod posse dicitur, ex dictis nihil est; 2º ex potestate Dei: quia quidquid est potentia, illud Deo convenit siquidem Deus est summum bonum, quod supra probatum est esse omnipotens. Sed Deo non convenit, quod improborum est, posse malum: alioquin non esset summum bonum: igitur nihil est potentia in malo adeoque nec in improbo homine, quantum hic improbus est; 3º ex appetitu ipsius hominis: nam quidquid habet rationem potentiae, illud habet rationem boni adeoque expeti potest, et ad summum bonum, cuius gratia expetuntur omnia, potest referri. Atqui patrandi sceleris facultas, qua sola gloriari potest improbus, nullam habet rationem boni, adeoque expeti non potest, nec ad summum bonum referri: ut cuicunque attendenti patet.

Quæ omnia confirmantur auctoritate Platonis, qui in Gorgia et Alcibiade maximam partem eorum, quæ in hac oratione dicta sunt, docuisse videtur.

* Carmen constans ex duplice genere versuum alternum, quorum prior ex quatuor trochæis, spondeo aliquando permutatis; posterior ex tribus pedibus, nempe spondeo vel anapæsto, dactylo et spondeo consitat.

1 et 2. *Quos vides reges.]* Philosophia amplius probatura malos esse infirmos, ostendit etiam principes qui vulgo habentur fortissimi, in hoc impotentes,

C quod perturbationibus suis victi his subjiciantur: propriea eorumdem principum potestatem primum commendat; deinde enumerat eorumdem perturbationes.

2. *Soli culmine.]* Primum regum potestas commendatur, 1º ab eorum sede, *culmine soli*; 2º a vestibus, *purpura claros*; 3º ab armis sive satellitibus, *septos tristibus armis*; 4º a vultu, *ore torvo comminantes*; 5º a affectu mentis, *rabie cordis anhelos*. Ubi nihil videtur notandum; cum jam explicuerimus *solum, purpuram, os torcum*.

11. *Hinc enim libido versat.]* Deinde enumerantur perturbationes præcipue, quibus reges vici obsequuntur; nimislibido, ira, tristitia et spes, ab undécimo verso, ad decimum septimum.

1º Quidem nominatur *libido*, sive effrenata epiditas: cum enim *sola auctoritate nutuque legum teste*, Tullio 1 de Orat., *doceamus domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates*: princeps, qui nullis credit se teneri legibus, libidini maxime obnoxius est. Hæc autem cupiditas nunc dicitur *avidis venenis corda versare*: quoniam sicut venenum corpus est, quod venas ingressum et circumfuso sanguine delatum ita discurrat, ut anitrum extinguat, sic predicta perturbatione menti infusa tandem aliquando bouam voluntatem, præcipuum ejusdem mentis vitam, fugat.

2º Nominatur *ira*, sive ut loquitur Tullius, *libido, puniendo ejus*, qui videatur *læsisse injuriis*, quia cum ejusmodi perturbatione ex opinione contemptus oritur, cumque princeps, quanto major est, tanto facilius opinari possit se contemni, idcirco *ira* sepius ob-

Avidis corda venenis,
Hinc flagellat ira mentem
Fluctibus turbida tollens,
15 Mœror aut captos fatigat,
Aut spes lubrica torquet.
Ergo, cum caput tot unum
Cernas ferre tyrannos,
Non facit, quod optat, ipse
20 Dominus pressus iniquis.

271 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophus addit probos præmiis, improbos supplicis ita affici intrinsecus, ut et probi in deos et improbi in bestias convertantur.*

Videsne igitur ^a quanto in ^b cœno probra volvantur, que probitas luce resplendeat? in quo perspicuum est, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia.¹ Rerum etenim quæ geruntur, illud propter quod unaquæque res geritur ejusdem rei, (5) præmium esse ^c non injuria videri potest: uti currenti in stadio, propter quam curritur, jacet præmium corona. Sed beatitudinem esse idem ipsum bonum, propter quod omnia geruntur, ostendimus. Est igitur humanis actibus ipsum bo-

A num, veluti præmium commune propositum.² Atqui hoc a bonis non potest separari. Neque enim bonus (10) ultra iure vocabitur, qui caret bono; quare probos mores sua præmia non relinquunt. Quantum libet igitur seviant ^d mali, sapienti tamen corona non decidet, non arescit. Neque enim probis auimis proprium decus, aliena decerpit improbitas. Quod si extrinsecus acceptio latetetur, poterat hoc vel alius quispiam, vel ipse etiam, qui contulisset, 272 auferre. Sed quoniam id sua cuique probitas conferit, tum suo præmio carebit, cum probus esse desierit. Postremo ^e cum ^f omne præmium idcirco appetatur, quoniam bonum esse creditur, quis boni ^g compotem, præmii judicet expertem?³ At cujus præmii? omnium (5) pulcherrimi, maximique. Memento etenim corollarii illius⁴, quod paulo ante præcipuum dedi, ac sic collige. Cum ipsum bonum beatitudine sit, bonos omnes eo ipso quod boni sint, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, deos esse convenit. Est igitur præmium bonorum, quod nullus deterat dies, nullius⁵ minuat potestas, nullius⁶ fuscet (10) improbitas, deos fieri. Quæ cum ita sint, ⁷ de malorum quoque inseparabili pœna dubitare sa-

INTERPRÆTATIO.

^a O Boeti.^b Luto.^c Merito.^d Participem.^e Consecutarii.^f Obscurabit.

C

NOTÆ.

^a Atqui hoc a bonis, [etc.] II. Præmium, quo probi afficiuntur, est illis insitum: quia quod præmium versatur in cogitatione hominis, illud homi insitum credi potest: siquidem cogitatio est qualitas menti insita. Sed illud, quo probi afficiuntur, præmium versatur in cogitatione: alias præmium bonum non crederetur: cum nemo boni compotem, præmii judicet expertem: hinc quatuorlibet seviant mali, ut non contulerant, sic auferre nequeunt, illud proborum præmium, quod, non nisi mala ipsius possidentis voluntate, amitti potest.

^b At cujus præmii, etc.] III. Probi in deos ^f converuntur: quicunque enim beatи sunt, his deos esse convenient: non quidem natura, sed necessitudine, qua nimirum eorum mens, non cognoscendo solum sed etiam volendo fit unum aliquid cum Deo: sicut corollariorum ex predictis supra illatum est. Atqui boni omnes, quatenus hi, ut probavimus, præmio afficiuntur intrinsecus, sunt beatи sive cum summo bono sua cogitatione conjuncti.

^c De malorum quoque inseparabili pœna, etc.] IV. Improbi e contrario suppliciis ita afficiuntur intrinsecus, ut in bestias convertantur: nam contrariorum, inquit Tullius, contraria sunt consequentia: atqui bonum et malum sunt contraria antecedentia, præmium vero et supplicium contraria consequentia, sive, quod idem est adversa fronte dissident. Igitur ut bonis præmium, sic malis suum est supplicium. Quin sicut bonorum præmium, bonis mentibus insitum, versatur in eorum cogitatione, ita malorum supplicium, malis mentibus insitum, versatur pariter in eorum cogitatione: nimirum in conscientia: magna enim conscientiae vis est in utramque partem, inquit Cicero pro Milone: ut neque timeant ii qui nihil ad miserunt, et panem semper ante oculos versari putent, qui peccaverunt. S. Ambros., i Offic., Impius, inquit,

premi vinculis tenacibus: nam hinc cupiditus agitur illorum pectora morbis insatiabilibus, inde ira turbata verberat eorum mentem, excitans tumultus; nunc tristitia frangit victos, nunc spes incerta cruciat eosdem. Cum igitur, ut vides, unus princeps subjiciatur tot tyrannis affectibus, ipse vexatus dominis injustis, non agit quod vult.

noxius est. Atque bæc regis ira tanto maiores fluctus tollet turbida; quanto major est irati auctoritas.

³ Nominatur *tristitia*se mœror: quoniam perturbatio haec est flebilis quædam ægritudo, orta ex malis quæ nequeant repelliri; unde eo major videtur esse in principe, quod sine auctoritatis conscius facile credat sibi nulla accidere debere mala, quæ non possint fugare

⁴ Nominatur *spes*, sive expectatio boni: quod enim rex divitiis subditisque stipatus, omnia se posse putet, spe facile afficitur.

17 et 18. *Cum caput tot unum cernas ferre tyrannos.*] Cum videas, unum principem tot perturbatio- nibus, velut totidem tyrannos, subjici.

19. *Ipse.*] Cuidam videbitur dicendum ipsum; nempe quia videtur referri ad prædictum, *caput*: sed haec est *syllepsis*, sive compositio sensus, potius quam verborum: sicut dicitur Terentio: ubi est scelus qui me perdidit? Ciceroni: duo importuna prodigia, quos egestas: Horatio: daret ut catenis fatali monstrum, quæ generosius perire querens, etc.

¹ Rerum etenim quæ geruntur, etc.] I. Probi afficiuntur præmiis: quia cum præmium id dicatur honorarium, quo afficiebantur ii qui primi ac principes aliqui præclaris gesserant (unde Scaliger pluribusque aliis præmium dicunt quasi præmium a præ et em capio), idcirco illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei præmium esse, non injuria, videri potest: siquidem est honorarium quo actor victorque afficitur: sic currenti in stadio illa, propter quam curritur corona est præmium, quemadmodum S. Paulus I Cor. ix ait: *Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt sed unus accipit bravium.* Atqui viri probi idassequuntur, propter quod omnes homines tam probi quam improbi agunt: nimirum beatitudinem sive summum bonum: alioquin boni non es- sent: cum bonus non sit, qui caret bono.

piens nequeat. Nam cum bonum malumque, item pœna atque præmium adversa fronte dissideant, quæ in boni præmio videmus accidere, eadem necesse est in mali pœna contraria parte respondeant. Sicut igitur probis probitas ipsa fit præmium; (15) ita improbis nequitia supplicium est. Jam vero quisquis afficitur pœna, malo se affectum esse non dubitat. Si igitur sese ipsiæ aestimare velint, possunt ne sibi supplicii expertes videri, quos omnium malorum extrema nequitia non afficit modo, verum etiam vehementer inficit? Vide autem ex adversa parte bonorum, que improbos (20) pœna comitetur. Omne namque, quod sit, unum esse, ipsumque unum bonum esse paulo ante didicisti. Qui consequens est, ut omne quod sit, id etiam bonum esse videatur. Hoc igitur modo quidquid a bono deficit, esse desistit: quo fit, ut mali desinat esse quod fuerat. Sed fuisse homines, adhuc ipsa humani corporis reliqua species (25) ostentat. Quare versi in malitiam, humanam quoque amiserunt naturam. Sed cum ultra homines

^a *Judicare.*

^b *Avarus lupo.*

^c *Litigiosus cani.*

^d *Insidiator vulpi.*

^e *Iracundus leoni.*

^f *Ignarus cervo.*

^g *Piger asino.*

^h *Volaticus avi.*

¹ *Voluptarius porco similis.*

A quemque provehere sola probitas possit, necesse est, ut quos ab humana conditione dejicit, infra hominis meritum detrudat improbitas. Evenit igitur, ut quem transformatum vitii videas, hominem aestimare non possis. ^{273¹} b Avaritia ferret alienarum opum violentus erector? lupi similem dixeris. c Ferox, atque inquietus, lingnam litigii exerceat? cani comparabis. d Insidiator occultis surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exequetur. e Iræ intemperans fremit? leonis animum gestare credatur. (5) f Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervis similis haheatur. g Segnis, ac stupidus torpet? ² asinus vivit. h Lewis atque inconstans studia permutat? nihil ab avibus differt. i Fœdis immundisque libidinibus immigratur? sordidae suis voluptate detinetur. Ita fit, B ut qui, probitate deserta, homo esse desierit, cum in divinam conditionem (10) transire non possint, vertatur in belluam.

27. METRUM III.

ARGUMENTUM. — *Quin mali mores, inquit Philosophia, Circæs carnalibus potenter non instar horum,*

INTERPRETATIO.

Navis, qua *duo Ulysses* cum sociis ferebatur, post variis erroribus in mari, ventis adducta est ad insulam in qua Circe, dea pulchra, a Sole nata, habitans propinat calices incantatos advenis novis. Quos ubi Circe, potens herbis, mutavit in formas diversas, unus induit vultum apri; alter factus leo Africanus crescit dentibus unguibusque: hic annumeratus lupis ululat, cum conatur lugere; ille velut tigris India circuit domos, clemens

C

NOTE.

uno genere versuum, quorum quilibet ex trochæo et duobus dactylis componitur: in quo hoc genus differt ab alio carmine Glyconico, de quo jam locuti sumus, in quo spondeus præcedit duos dactylos.

Carmen hoc non ante intelliges quam in menoriam revocaris ea que a poetis dici solent cum de Circe, tum etiam de Ulyssse. Circe, inquiunt, Solis et Perses Nympha filia, beneficiorum peritissima fuit. Hæc Samatarum regi nupsit, quo venenis occiso in Italiam fugit ad montem, qui quoniam quibusdam cingitur paludibus, ideo insulae formam habere videtur, quique a sua hospite postea dictus est Circaus. Hic saga crudelis homines in bestias, oblatis quibusdam poculis, verbisque quibusdam prolatis, convertere ferebatur; alios quidem in leones, alios in lupos, alios in tigres, alios in sues, alios in alias bestias: quod eleganter sic expressit clarissimus noster Antonius Hallæus ex Homero:

Quies hominum abstulerat faciem dederatque ferarum Diva satax. Hic namque lupi curvatus in artus, Est qui ululat, seseque pavet; qui deute sed insons Crescit et ungue leo, aut vittis nigrantibus ursus, Quique amplias tigris maculosa perambulat ædes.

Ulysses vero ortus est ex Nerito monte Ithace, patre Laeria, vel, ut alii volunt, Sisypho, matre vero Anticlea: singitur ab Homero vir multa prædictus facundia nec minore experientia, vafer consilio, egregius bello, laborum patientissimus. Hic, capta Troja, navem concendit, in patriam redditurus, sed post variis erroribus, de quibus hic non agitur, ventis adductus est ad montem Circæum, ubi Circe ejus exploratores in sues metavit, ipse vero, sumpta ea, quam Mercurius docuit, herba, Moly vocata, illæsam servavit suam formam, quod sic descripsit prædictus Hallæus continuans:

Quas simut intravit nova turba, haud immemor artis Colchiaca, attollitus undicatos Saga propinat Hostipibus calices; vèrteudisque apta figuris Carmina Titanis demurmurat. Ordine et omnes

ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia, ut utrisque aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso salvatur. Denique sicut bonus sua bona cogitatione fit deus; sic malus sua mala cogitatione fit bestia. Nimirum mens humana ita media est inter Deum auctorem, et corpus censors, ut pro varia sua cogitatione, bona scilicet vel mala, vel cum Deo, vel cum corpore, contracta quadam necessitudine, fiat aliquid unum. Quamobrem cum tanta sit similitudo inter corpus hominis et corpus bestie, ut prius a posteriori non differat, nisi penes mentem, qua informatur idcirco homo ratione malæ sua cogitationis fit bestia: quod prohibens propheta rex, psal. xxxi: *Nolite, inquit, fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

¹ *Avaritia ferret, etc.]* Sic avarus similius est lupo: quia lupus est animal voracissimum: unde inmeritales, quod luporum instar, sicut rapaces, teste Isidorum, dicitur sunt lupæ: ferox atque inquietus sive inquietus, cani, quo nihil impudentius est: insidiator, vulpecula, quæ est bestia callidissima, tuis conservandæ causa: iræ obnoxius, leoni, qui Ovidio vocatur iracundus, quod, ut at Lucretius, l. iii, *Calidi plus est illi*: pavidus, cervis, quibus nullum animal est timidius: propterea *cervus* vir olim dicebatur formidolosus et fuga magis, quam viribus fidens: quod, auctore Lucretio l. iii, *cervis plus sit frigidi*: segnis ac stupidus, asino, qui est animal tardissimum: levius atque inconstans, avibus, quæ huc illucque discurrent: libidinosus, subibus, qui, inquit Festus, *ex omni mansueto pecore immundissimi sunt, et ardentissime libidinis*; ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare et surire dicuntur.

² *Asinus vivit.*] Modus loquendi satis usitatus, dicitur *ellipsis*: ubi intelligi debet particula quedam tacita: hic autem intelligitur secundam: ut cuius dicitur: *mugnæ partem mentitur*: cætera prudens: et sic de aliis.

* Quod dicitur *Glyconicum*, carmen constans ex

*corpora convertunt in apros, leones, lupos, tigres, A
sues, sed in ipsam mentem senviant.*

- 275 Vela Neritii ducis,
Et vagas pelago rates
Eurus appulit insulae.
Pulchra qua residens dea
5 Solis edita semine
Miscet hospitiis novis
Tacta carmine pocula.
276 Quos ut in variis modos
Vertit herbipotens manus :
10 Hunc apri facies tegit,

- Ille Marmaricus leo
Dente crescit et unguibus ;
Hic lupis super additus
Flere dum parat, ululat :
15 Ille, tigris ut India,
Tecta mitis obambulat,
Sed licet variis malis
Numen Arcadis alitis
Obsitum miserans ducem
20 Peste solverit hospitis :
277 Jam tamen mala remiges
Ore pocula traxerant :

INTERPRETATIO.

tamen. At quamvis Mercurius, Deus aliger arcadiæ, miseratus liberaverit a veneno sue hospitis Ulyssem jactatum diversis casibus, Nihilominus remiges ejusdem ducis jam ore hauserant potionem malas; jam facti suas mutaverant glande panem, Cirris manus, amissisque loquela et forma corporis nihil supererat

NOTE.

Ut portentificæ percussit cuspide virgæ,
Haud mera, procubueri solo, et lugere parantes
Se raucum porcos grannire, et tergora densis
Jam setis horrere vident; subque ilice proni
Excusas mandant, Cerei pro munere glandes.
Unicus humana sub imagine restat Ulysses...
Carminalia obtundit rara vis abdita plantæ,
Numina Moty vocant: artes tutanam ad istas
Donarat Deus heroi, Deus aera plantis
Qui transt, super quoque Jovi famulatorem et imo.

1. *Vela Neritii ducis.*] Naves Ulyssis, qui dicitur Noritius a monte Nerito, unde ortus; et dux, quod eo nomine ad bellum Trojaum profectus, utilissimam Graecis operam navaverat; quoniam si eredamus Ajaci apud Ovid. xiiii Metam., v. 23:

Hæc sine teste gerit, quorum nox conscientia sola est.

2. *Vagas pelago rates.*] Ulysses decem annis erravit in mari.

3. *Eurus appulit.*] Eurus speciatim ventus est ab ortu verno sive æquinoctiali spirans: sed hic videtur accipi pro quoconque vento validiori. Nisi dicas Ulysses ab ortu ad occasum navigasse prefecturum ad littus infandum Circes; quod a Laestrigonibus immanissimus ad Circæum montem accedens solvit a Formis: Formæ autem supra Cajetanum vetus promontorium sunt magis ad orientem quam vetus Circæ promontorium, quod est infra Tarracinam.

3. *Insulae.*] Monti Circæ, qui insulae quoniam formam habet. Virgil. in Æneid., v. 386: *Exaque insula Circæ.* Et Æn. vii. v. 10.

Proxima Circæ raduntur littora terræ.

5. *Solis edita scmine.*] Circe, filia Solis, Ovid. xiv Metam., v. 10: *Sole satæ Circæ;* et versu 33:

En ego cum dea sim, nitidi cum filia Solis,
Carmine cum tantum, tantum quoque gramine possim,
Ut tua sum vovo.

Virgil. vir. Æneid., v. 11:

Dives inaccessos ubi solis filia lucos
Assiduo resonat cautu.

7. *Tacta carmine pocula.*] Brevisime significantur virga, carmen, et gramen, quibus Circe homines in bestias mutare solebat. Virgil. eclog. 8:
Carmenibus Circe socios mutavit Ulyssei.

Et Æneid. vii. v. 19:

Quos hominum ex facie dea seva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

10. *Hunc apri, etc.*] Ex hospitiis novis hic convertitur in aprum, ille in leonem, hic in lupum, ille in tigrim; sed leo Marmaricus, tigris India vocatur, quod Marmarica Africæ regio versus Ægyptum for-

B integrum. Una mens superstes dolet prodigia quæ ipsa subit O dexterum Circes imbecilliorum, o herbas sagæ invalidas, quæ quamvis possint mutare corpus, non tamen possunt mutare mentem: id virtutis est hominibus insita, quæ in mente velut in arce occulta includitur, merum videlicet perversorum: hæc venena seva ab-

tes leones, India vero tigres ferre consuevit. Hanc etiam formarum meminit Ovid. l. xiv Metam., v. 260:

Mille lupi, mistique lupis ursique leæque
Ocursu fecere metum: sed nulla timenda
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus:
Quin etiam blandas movere per aera canudas
Nostraque adulantes comitant vestigia donec
Exciplunt fauula.

18. *Numen Arcadis alitis.*] Mercurius, sic dictus a mercibus, quod feratur præesse lucro, rebusque emendis, ac vendendis: unde pingi solet, sinistra virgulam, dextra sacculum nommarium tenens. Mercurius autem nunc vocatur *numen*, quia Jovis et Maiæ filius, instar cuiusdam numinis, præsidere credebatur non solum lucro tam injusto quam justo, sed etiam facundie: unde deorum nuntius habetur: quateuous mentes facundo sermone innotescunt. Sed dicitur numen *alitis*; quoniam alas ut in pedibus, sic in capite gerere ex eo fingitur, quod sermo, cui presidet, per aera velociter feratur. Dicitur etiam numen alitis *Areadis*; quia ab Arcado Jovis et Calistus filio Arcades originem nomenque duxerunt: Mercurius autem natus est in Arcadia: unde Virgilius Arcades allocutus VIII Æn., v. 130:

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cylenes gelido conceptum vertice fudit.

Denique Mercurius Ulyssi variis casibus jactato herban dederat, cuius opè liberatus est ab insidiosis poculis Circæ. Ovid. xiv Metam., v. 296:

Pacifer huic dederat florem Cylenes album,
Moty vocant superi nigra radice tenetur.
Totus eo, monitusque simul colestibus intrat.
Ille domum Circæ, et insidiosum vocatus
Pocula conantem virga mulcere capillos
Reppulit, et stricto pavidam deterruit ense.

24. *Jam tamen mala remiges, etc.*] Remex a remo dictus, ille est qui remo per aquas promovet navim: cuiusmodi erant illi Ulysses milites, quippe qui eadem qua Ulysses nave vecti, hanc movebant (nam hæc seruata manebat Sola ipsum, sociisque ferens.) Hic autem Ulysses milites sive socii a suo ductore præmissi fuerant ad Circæ explorandi causa, a qua antequam ipse Ulysses advenisset, jam hausto poculo in sus conversi fuerant, et panem sive pabula Ceræalis glande verterant. Ovid. xiv Metam., v. 284.

Accipimus sacra data pocula dextra
Quæ simili aurent sittientes habuisse ore,
Et tetigit virga suminos Dea dira capillos.
Et pudet et referat, satis horrescere coipi
Nec jam posse queri, pro verbis edere ranem

Jam sues Cerealia

Glande pabula verterant.

23 Et nihil manet integrum
Voce, corpore, perditis,
Sola mens stabilis, super
Monstra, que patitur, gemit.
O levem nimium manum,

30 Nec potentia gramina,
Membra que valeant licet,
Corda vertere non valent,
Intus est hominum vigor
Arce conditus abdita.

35 Hæc venena potentius
Detrahunt hominem sibi
Dira, que penitus meant,
Nec nocentia corpori
Mentis ulcere saeviunt.

229 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia improborum miseriam amplius confirmatura, hoc eos esse miseriores ostendit, quod cupita perficiant diutius: impuniti vivunt; exterisque inferant injuriam.*

Tum ego ^a Fateor, inquam, nec ^b injuria dici video vitiosos, tametsi humani corporis speciem servent, in bellas tamen animorum qualitate mutari. Sed quorum atrox scelerataque mens bonorum pernicie scivit, id ipsum eis licere noluisse. Nec licet, inquit, (5) uti convenienti monstrahibit loco: sed tamen si id ipsum quod eis licere creditur, auferatur, magna ex parte sceleratorum hominum poena ^c elevatur. ^d Etenim quod incredibile cuiquam forte

ducunt hominem efficacius a semetipso, quippe que penetrant in membra, et dum parcunt corpori afflぐnt mentem gravi vulnere.

^a Boetius.

^b Immerito.

^c Minuitur.

INTERPRETATIO.

^d Peccare nescii.

^e Citius.

^f Tardum.

^g Finem imponit.

^h Consequentia.

ⁱ Consecutione conquerarur,

NOTE.

Murmur, et in terram toto procumbere vultu Osque meum sensi pando occasescere rostro, Colla innere toris, et qua modo poenula parte Sumpta mihi fuerunt, illa vestigia feci.

27 Sola mens, etc.] Circe instar Solis, ejus erat filia, vi herbarum, verborum, ²²⁸ et virga, quibus utebatur, corpora quidem intare poterat, non mentes, quippe que ut a solo Deo creare conservantur, sic a solo Deo mutari possunt; nisi quod eidem menti quedam virtus divinitus insita est; voluntas scilicet sui domina, que perturbationibus obsecuta corpori quidem parceret videtur, sed mentem, a Deo sic retribuit, ut eandem ad infirmam bestiarum conditionem deprimere videatur.

¹ *Etenim quod incredibile, etc.*] I. Philosophia probat improbos hoc esse miseriores, quod cupita perficiant: nam vello scelus, magna miseria est, posse, major, perficere, maxima: quia quodquidem defectio-nes sunt, que tanto crescunt, quanto a Deo sive summo bono magis ac magis recedunt: quonobrem si improbi non solum velint, et possint, sed etiam perficiant scelus, hi eo ipso erunt miseriiores: atqui improbi cupita perficiendo, perficiunt scelus: cum enim improbi sint, hi nihil nisi malum adeoque scelus perficere conantur.

² *Nam si nequilla miseros facit, etc.*] II. Eadem

A videatur, infeliores esse necesse est malos, cum cupita perficerint, quam si ea, que cupiunt, im- plere non possint. Nam si miserum est voluisse pra-va, (10) potuisse miserius est, sine quo voluntatis miserae langueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, tripli infortunio necesse est urgeantur, quos videoas scelus velle, posse, perficere. Accedo, inquam: sed uti hoc infortunio cito careant, ^d pa- trandi sceleris possibilitate deserti, vebementer exopto. Carebunt, inquit, ^e ocyus, quam (15) vel tu forsitan velis, vel illi sese existiment esse carituros. Neque enim est aliquid in tam brevibus vitæ metis ita ^f serum, quod exspectare longum immortalis præsentim animus putet: quorum magna spes et excelsa facinorum machina repentina atque inspe- rato saepè tue destruitur: quod quidem illis miseriae ^g modum statuit. ²²⁹ ² Nam si nequitia miseros facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam: quos infelicissimos esse judicarem, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret. Etenim si de pravitatis infortunio vera conclusimus, infinitam li- quet esse miseriam, quam esse constat aeternam. (5) Tum ego, Mira quidem, inquam, et concessu diffi- cilis ^h illatio; sed his eam, que prius concessa sunt, nimium convenire cognosco. Recite, inquit, existi- mas: sed qui conclusioni accedere durum putat, aequum est vel falsum aliquid præcessisse demon- strat, vel collationem propositionum non esse effica- cem necessariae conclusionis ostendat: (10) alioquin C concessis præcedentibus, nihil prorsus est, quod de ⁱ illatione causetur. ³ Eam hoc quoque quod dicam,

philosophia probat improbos hoc esse miseriores, quod diuturniore vitam agentes cupita perficiant diutius: quia cum miseria sic miserum faciat, ut felicitas felicem, quemadmodum eo aliquis felicior est, quo ejus felicitas est diuturnior; sic eu aliquis est miserior, quo ejus miseria diuturnior est: ultraque enim tantas vices acquirit eundo, ut quo antiquior, eo difficilis alterutra suodenestratur contrario. Atqui quo diutius improbi, diuturniore vitam agentes, cupita perficiunt, eo diuturnior est eorum miseria: cum, ut diximus, miserrimum sit scelus perficere: quare ^{infelicissimi essent, si non corum malitiam saltem mors extrema finiret:} quod mors, licet non sit enjus- libet illorum miseria meta, est tamen sceleris ab iisdem perficiendi linis.

³ *Nam hoc quoque quod dieam, etc.*] III. Philo- sophia probat improbos hoc esse miseriores, quod im- plere non possint: non solum quia poenis et santes de- serunt et insolentes vitant criminis, verum etiam quia cum miseria crescat accessione mali, non secus ac felicitas accessione boni (quod ut bonum felicitas sic malum miseria sit ex dictis), propterea cuiunque misero accidit aliquid mali, ille hoc ipso miserior est: quemadmodum cuiunque felici accidit aliquid boni, ille eo ipso est felicior. Atqui improbo, ex eo quod hic impunitus vivat, accidit aliquid mali: cum

non minus mirum videatur, sed ex his quæ sumpta sunt aequæ est necessarium. Quidnam? inquam. Feliciores, inquit, esso improbos supplicia fuentes, quam si eos nulla justitia poena coercet. Nequo id nunc^a motior, quod cuivis (15) veniat in mentem, corrigi ultione pravos mores, et ad rectum supplicii terrorre deduci, ceteris quoque exemplum esse culpanda fugiendi: sed alio quodam modo infeliores esse improbos arbitror impunitos, tametsi nulla ratio correctionis, nullus respectus habeatur exempli. Et quis erit, inquam, præter hos alias modus? Et illa, Bonos, (20) inquit, esse felices, malos vero miseros nonne concessimus? Ita est, inquam. Si igitur, inquit, miseriae eujuspiam bonum aliquid addatur, non felicior est eo, cuius para ac solitaria sine eujusquam boni admistione miseria est? Sic, inquam, videtur. Quid si eidem ²⁸¹ misero, qui euntes careat bonis, præter ea, quibus miser est, malum aliud fuerit annexum, nonne multo infelior eo censendum est, cuius infortium boni participatione^b elevaratur? Quid ni? inquam. Habent igitur improbi, cum pnniantur, boni quidem aliquid annexum, (5) ponam ipsam scilicet, quæ ratione justitiae bona est: iidemque cum suppicio earent, inest eis aliquid ulterius mali, ipsa impunitas, quam iniuritatis merito malum esse confessus es. Negare non possum. Multo igitur infeliores improbi sunt injusta impunitate donati, quam justa ultione puniti. Sed poniri improbos, justum; impunitos vero^c clা-

A hi, (10) iniunum esse manifestum est. Quis id neget? Sed ne illud quidem, ait, quisquam negabit bonum esse omne quod justum est: contraque quod injustum est malum liquero esse. Tum ergo: Ista quidem consequentia sunt eis quæ paulo ante conclusa sunt. Sed queso, inquam, te, nullane animarum supplicia post defunctum morte corpus (15) relinquis? Et magna quidem, inquit: ¹ quorum Galia penali acerbitate, alia vero purgatoria clementia exerceri puto. Sed nunc de his disserere consilium non est. Id vero haec tenus egimns, ut, quæ indignissima tibi videbatur, malorum potestas, eam nullam esse cognosceres: quosque impunitos querebare, videres nunquam improbitatis snae (20) carero suppliciis: licetiam quam cito finiri precebaris, nec longam esse disceres: infelicioremque fore, si diuturnior; infelicissimam vero, si esset æterna: post hæc miseriiores esse improbos, injusta impunitate dimissos, quam justa ultione punitos. Cui sententia consequens est, ut tum demum gravioribus suppliciis urgeantur, cum impuniti esse (25) creduntur. Tum ego, Cun tuas, inquam, rationes considero, nihil dici verius puto. ²⁸² At si ad hominum judicia revertar, quis est ille est, cui hæc non credenda modo, sed saltem non audienda videantur? Ita est, inquit illa. Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucem perspicere veritatis attollere, ^d similesque avibus sunt, quarum intuitum nox illuminat, (5) dies exeat: dum enim non rerem ordinem, sed

INTERPRETATIO.

G   ^e Abire.
b Minuitur.

NOTE.

enim puniri et non puniri sint contraria, cumque puniri sit aliquid boni etiam improbo, necesse est ut non puniri eidem improbo sit aliquid mali, quamvis magna animarum supplicia post defunctum morte corpus supersint.

¹ Quorum alia penali acerbilat, alia vero purgatoria clementia.] Malos, inquit Vallinus, hic agnoscit non Christianus modo, sed et catholicus Boctius, alios quidem aeternis penit damnum; alios vero propiceatis longe dolore crucifixum emundari et purgari diu igne. Quod agnoscunt ipsi Magdeburgenses, cent. 6, cap. 4, cogitatione a Boctio. Nisi tamen Philosophia, quæ nunc loquitur, voluerit hic exprimere sensa Platonieorum, vel etiam Pythagoraeorum, quibus quedam mentes, quod earum sclera nulla purgatione elui possent, aeternis affiebantur suppliciis: alia vero, quarum minora erant crimina, aut aeternis Elysi voluntatibus fruebantur, omni purgatione perfundit, aut partim purgata ex Elyso in nova etiam bestiarum corpora detrucebantur. Virgil. vi Æn., v. 739:

Ergo exerceuntur penes veterum malorum Supplicia expendunt: alie panduntur inanæ Suspensiæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto Infecti elutur scelsus, aut exuritur igni. Quisque suos patimur manus. Exinde per amplum Mittuntur Elysim, et pauci lata arva tenemus.

² At si ad hominum iudicia, etc.] Mens nostra Deum inter et corpus humanum media; utroque Dei effectus, et corporis humani forma, ab utroque patitur, a Deo illuminanda, a corpore obscuranda: quamobrem eadem mens non ante apta est verum

certumque de rebus propositis ferro iudicium, quam spreitis ipsius corporis motibus, solum præcepit Deum interrogaverit, intusque respondentem intellexerit attentus: optimo enim S. August. i de Genes. ad lit. c. 5: Principium, ait, creatura intellectualis est aeterna sapientia, quod principium manens in se incommutabiliter, nullo modo cessat occulta inspiratione vocatio loqui ei creature, eus principium est, ut convertatur ad id ea quo est: quod altera formula ac perfecta esse non posset. Ubique, inquit idem sanctus doctor I. x Conf., c. 26, Veritas presides omnibus consentientibus te simulque respondes omnibus etiam diversa consentientibus. Lippade tu respondes, sed non liquida omnes audiunt: quis enī, ait idem sanctissimus pater, de lumine. animæ, c. 10, bene se insipiens non expertus est tanto se aliisque intellectu scelerius, quando removere atque subducere intentionem mentis a corporis sensibus potuit. Atque maxima pars hominum præcipitatione et præjudicio potius quam his legibus iudicant: unde

³ Similes avibus sunt, etc.] Vespertilionibus scilicet et noctuis, que quod mobilioribus afficiant oculorum fibris lunieisque, idecirco minimo noctis lumine illuminari, majori vero diei splendore ostendit possunt: unde non nisi vespere et nocte, a quibus noctem habent, volitare conusuerunt, Ovid. I. iv Metam., fab. 12:

Jamque dies exactus erat, tempusque subibat
Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem,
Sed cum tunc tamen dubia confusa noctis...
Tectaque non silvas celebrant lucenque perosa
Nocte volant, sero que teneat a vespere nomen.

suos intuentur affectus, vel licentiam, vel impuni- A nunc, ait, contra faciunt ^d oratores. Pro his enim tatem scelerum putant esse felicem. Vide autem quid aeterna lex sanciat? Melioribus animum confor- maveris; nihil opus est judice premium deferente : tu te ipse excellentioribus addidisti. Studium ad pe- jora deflexeris; extra ne quæsieris nitorum; (10) tu te ipse in deteriora defrussisti ^b veluti si ^a viciibus sordidam humum, cœlumque respicias, cunctis ex- tra cessantibus, ipsa cernendi ratione nunc coeno, nunc sideribus interesse videaris. At vulgus ista non respicit. Quid igitur? his ne accedamus, quos belluis similes esse monstravimus? Quid, si quis amissio penitus visu, ipsum etiam se habuisse (15) obli- sceretur intuitum, nihilque sibi ad humanam perfectionem deesse arbitraretur, non videntes eadem cœcos putaremus? ~~¶¶¶~~^c Nam ne illud quidem acquiescent, quod æque validis rationum nititur firmamentis, infeliores eos esse, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriā. Velle, inquam, has ipsas audire rationes. Omnem, inquit, improbum num supplicio dignum negas? Minime. Infelices (3) vero esse, qui sint improbi, multipliciter liquet. Ita est inquam. Qui igitur supplicio digni sunt, miseros esse non dubitas? Convenit, inquam. Si igitur ^b cognitor, ait, residere, cui supplicium inferendum putares, eine qui fecisset, an qui pertulisset injuriā? Nec ^c ambigo, inquam, quin perpresso salis- facrem dolore facientis. (10) Miserior igitur tibi injuriæ illator, quam acceptor esse videretur. Con- sequitur, inquam. Ilac igitur aliisque de causis ea radice nitentibus, quod turpitudo suæ natura mi- seros faciat, appareat, illatam evilbet injuriari non accipientis, sed inferentis esse miseriam. Atqui

A nunc, ait, contra faciunt ^d oratores. Pro his enim qui grave quid, acerbumque (15) perpessi sunt, miserationem judicum excitare conantur, cum magis admittentibus justior miseratione debeat: quos non ab iratis, sed a propitiis potius, miserantibusque accusatoribus ad judicium, veluti agros ad medicum duci oportebat, ut culpæ morbos supplicio resecarent: quo pacto defensorum opera, vel tota frigeret, vel si prodesse (20) hominibus mallet, in accusationis habitum verteretur. Ipsi quoque improbi, si eis ^e aliqua rimula virtutem relictas fas esset aspicere, viatorumque sordes poenarum cruciatibus se deposituros viderent, compensatione adipiscendæ probitatis, nec hos cruciatus esse dicent, defensorumque operam repudiarent, ac se totos accusatoribus (25) judicibusque permitterent. Quo fit, ut apud sapientes nullus prorsus odio locus relinquantur. Nam bonos qui nisi stultissimus oderit? malos vero odisse ratione caret. Nam si, uti corporum languor, ita vi- tiositas quidam est quasi morbus animalium; cum agros corpore minime dignos odio, sed potius miseratione judicemus, multo magis (30) non inse- quendi, sed miserandi sunt, quorum mentes omni languore atrociori urgunt improbitas.

¶¶¶ METRUM IV.

ARGUMENTUM.— Cum mors immineat, aut sponte ve- nient, aut a feris aliisque hominibus accelerata, in- quia Philosophia, præstat te diligere probos et mi- sereri improborum, quam ullos odisse et armis la- ccessere.

Quid tantos juvat excitare motus

Et propria fatum sollicitare manu?

Si mortem petitis, propinquat ipsa

Sponte sua, volucres nec remoratur equos,

INTERPRETATIO.

gere mortem vestris manibus? Si queritis mortem, haec appropinquat ultra neque tardat equos suos præcipites: Scilicet homines scse perimunt gladio, quos serpens, leo, tigris, ursus, et apri perimunt, dentibus. Num idcirco instruunt exercitus iniquos, parant arma crudelia cupiuntque occubere telis reciprocis, quod

NOTÆ.

poris concipiuntur: sic eisdem conceptæ diversos producunt ejusdem corporis motus. Sed nulla per- turbatio tantos motus, quantos odium parit: qui enim odio commovet, hi in amicos, fortunas, fa- num, vitam denique ipsam adversariorum crum- punt.

2. Fatum sollicitare manu.] Sollicitare proprie dicitur ille qui corpus de suo loco movet, quasi hoc de suo solo movendo, vicinum a quo recedit, relin- quat solam, ut ipsum solum abit. Hinc propter quamdam similitudinem sollicitare dicimus meutem, cum eam spe, metu, aut qualibet alia ratione de sua sententia movere tentamus. Sic ergo qui dueilio pugnant, quod mortem veluti de suis sedibus pulsanti ad se- metipso movere videantur, hi mortem dicuntur pro- priæ manu sollicitare, quemadmodum Seneca in Her- cul. far., v. 867, canit:

Quid juvat durum properare fatum,
Omnis hæc maguis vaga turba terris
Ibit ad manus facietque inerti
Vela Cocylo.

3. Si mortem petitis, etc.] Philosophia videtur deinceps afflere causas mortis. Causa autem mortis duplex. Una interior, sive naturalis elementorum,

^a Alternis.

^b Judez.

^c Dubito.

^d Advocati.

^e Aliquo modo.

Quid prodest vobis excitare motus tantos odii et ur-

¹ Nam ne illud quidem acquiescent, etc.] IV Philosophia probat improbos eo esse miseriores, quod injuriam cæteris inferunt: quia cum improbus ~~¶¶¶~~^a omnis sit miser, eumque improbus sit quicunque supplicio dignus est, propterea quo aliquis supplicio est magis dignus, eo magis improbus adeoque magis miser haberi debet: sic cognitor existimans esse deterius inferre quam pati injuriam, statuit supplicium inferendum non ei qui pertulit, sed ei qui fecit injuriam. Unde Christus, Matth. v, Beati, inquit qui persecutorum patiuntur; quo respiciens S. Chrysost. ait neminem ladi nisi a seipso. Atqui improbus eo magis dignus est supplicio, quod alteri intulerit injuriam: reipublicæ quippe interest, ut improbi puniantur.

Atque ex his omnibus sequitur, improbos sive agros animo, non secus ac agros corpore non odio, sed miseratione potius dignos esse: quare

* Carmen constans ex dupli generi versuum alternorum, quorum prior phaleucus, spondeum, dactylum, et duos trocheos habet, unde quinto versu legi debet apri non aper; posterior est pentamenter ele- giacus, de quo supra.

1. Tantos motus.] Ut perturbationes motibus cor-

5 **286** Quos serpens, leo, tigris, ursus, apri
Dente petunt, iidem se tamen euse petunt.
An distant quia, dissidentque mores,
Injustas acies, et fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non est justa satis saevitiae ratio.
Vis aptam meritis vicem referre?
Dilige jure bonos, et miserescere malis.

287 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Boetium, ut sibi videbatur, more sapientis mirantem, Deo mundum regente, bonis adversa, malis prospera accidere, Philosophia monet, non ideo homini dubitandum, cuncta recte fieri, quod causam tantæ dispositionis illæ ignoret.*

Hic ego, Video, inquam, quæ sit vel felicitas, vel miseria in ipsis proborum atque improborum meritis constituta. Sed in hac ipsa fortuna^a populari, non nihil bono, malive inesse perpendo.¹ Neque enim sapientum quisquam exsul, inops, ignominiosusque (5) esse malit potius, quam pollens opibus, honore reverendus, potentia validus, in sua permanens urbe florere. Sic enim clarius, b testatusque sapientie

eorum mores inter se differunt ac dissident? hæc causa saeviendi non est satis æqua. Optusne repudere meritum simile merito simili? ama, ut æquum est, bonos, et miserere improborum.

INTERPRETATIO.^a Vulgari.^b Apertiusque.^c Vincula.^d Auget.**NOTE.**

C est, quod populi sapientibus ducibus credentes, eorumdemque præcepta observarent religiosi, si sapientum duocum felicitatem una cum sapientia populi infundi viderent. Altera quod supplicia non nisi improbis videantur constituta. Supplicia autem hic dicuntur *cancer* et *nexus*. *Nexus* quidem sive, ut alii legunt *lex*, quoniam vinculis premi supplicium est. *Cancer* vero etiam a Lucretio inter alia suppliciorum genera numeratur lib. iii:

Sed metus in vita ponarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela,
Cancer et horribilis de saxo jactu deorsum,
Verbera, caruclæs, robur, pix, lamina, tæde.

² Minus etenim mirarer, etc.] II. Boetius eo magis miratur bonis adversa, malis prospera accidere, quod Deus infinite sapiens, bonus et potens, mundum regat: Deus enim accusari non potest aut ignorantia, qua nesciathas vices; aut malitia, qua velit; aut impotentia, qua sciens volensque has vices nequeat mutare. Id miratur etiam David psal. LXXII: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniulos pacem peccatorum videns.* Id etiam mirabatur Jeremias cap. XII: *Quare via impiorum prospera, bene est omnibus qui prævaricant et inique agant?*

³ Nec mirum, etc.] III. Philosophia respondet hanc admirationem, ut cæteras, oriri ex ignoratione cause; sed ignorationem hanc non esse legitimum argumentum ex quo concludi possit, Deum non esse bonum mundi rectorem, aut omnia non recte fieri: sicut deinceps eadem Philosophia probabit.

* Carmen, quod dici potest constare duplice genere versuum tetrametrorum alternorum, quorum prior trochæo, posterior spondeo incipit: uterque autem post primum pedem, spondeum, vel iambum, vel dacylum habens cum syllaba superstite, quam vocant cœsum, dactylo et spondeo finitur. Excipiunt tamen vigesimus versus, cuius primus pes est iambus et secundus tribrachus.

10. Non est justa satis saevitiae ratio.] Alterius cogitationis tuis cogitationibus contraria nullum tibi dare possunt jus necis in alterum hominem: cum vita humana ita in summa solius Dei potestate versetur, ut neque judici, neque ipsi regi, nisi quatenus hic vice Dei gerit, fas sit hominem interficere: *Ad imaginem quippe Dei*, inquit Deus Genes. ix, *factus est homo.*

11. Vis aptam meritis vicem referre.] Par pari cogitando referre, sive cogitationes cogitationibus compensare.

12. Dilige jure bonos.] Quod enim amor nequeat nisi amore compensari, justitiae est bonos, a quibus diligimur, a nobis diligi. Neque tamen sequitur odium odio compensandum: sed

12. Miserescere malis.] Nihil quippe rationi magis consentaneum quam miserorum misereri: malo autem omnes miseruntur, cum propter rationes prædictas, tum maxime quia peccando deficiunt: miser quippe, si credamus Varroni l. vi de l. l., dicitur a minus, ut pote cui cum opus est, minus nullo est, vel, ut placet Cujacio, a Græco γῆτος scelus.

¹ Neque enim sapientum quisquam, etc.] I. Boetius, ut sibi videatur, more sapientis miratur, bonis adversa, malis prospera accidere, dupli de causa. Prima

miratur effecta cælestia, terrestria autem non miratur quod horum noscat, illorum ignoret causas.

Si quis Arcturi sidera nescit
Propinquæ summo cardine labi,
Cur regat tardus plaustra Bootes,
Mergatque seras æquore flamas,
Cum nimis celeres explicet ortus,
Legem stupebit ætheris alti.
290 Pallearunt plenæ cornua lunæ
Infeta metis noctis opacæ,
Quæque fulgenti texerat ore
Confusa Phœbe, detegat astra :

Commovet gentes publicus error,
Lassantque crebris pulsibus æra.
Nemo miratur flamingo cori
Littus frementi tundera luctu,
15 **291** Nec nivis duram frigore molem
Fervente Phœbi solvier æstu.
Hic enim causas cernere promptum est
Illic latentes pectora turbant
Cuncta; quæ rara provehit ætas
20 Stupetque subitis mobile vulgus.
Cedat insciti nubilus error,
Cessent profecto mira videri.

INTERPRETATIO.

Si quis ignoret, stellas Ursæ verti prope supremum polum, hic admiratur vehementer legem celi sublimis, qua Bootes, qui habet ortum velocorem, lentus agat currum suum et nunquam demittat ignes suos tardos in mare. Si orbita luna plenæ paleat, fadata terminis noctis obscuræ, et quæ luna velaverat vultu splendido stellas minoræ, hæc obscurata reveret eisdem stellis, hinc error communis turbat populos, qui propterea re-

1. Arcturi.] Arcturus dicitur ab ἄρκτος ursa, et ὄψη cauda, quasi ursæ cauda, est stella omnium, ex quibus major Ursa constat, maxime polo vicina : unde dici solet stella polaris : quare cum polus arcticus ab hac Ursa sic vocatus nobis semper appareat, ut pote nostro horizonte sublimior, ideoceo stella hæc, seu antipodas horreat, nunquam occidit : hinc Virgil. i Georg., v. 246 :

Arctos oceanii metuentes æquore tingi.

Scilicet propter odium Junonis, ut fingunt poetæ, quæ quo majorem Ursam in celum admissam ægre ferret, Tethyn rogavit, ne suis hanc pellicem sineret aquis lavari. Idem Arcturus vocatur etiam *Aretophylax et Bootes*, de quo fit sermo in 3 versu. *Aretophylax* quidem sive *custos Ursæ*, sive, ut loquitur Ovidius, *custos Erimanthidos ursæ*, quod videatur ursam, quam semper comitatorem, custodem. *Bootes* vero sive bubulus, quia stellis formam boum currusque referentibus instar ejusdem bubulci adhæret: hinc Propertio dicitur *versare boves et plausta Bootes*. Juvenal. sat. 3, v. 22 :

Aut illo tempore, quo se

Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.

Illud porro sidus triplici hoc nomine donatum, recte dicitur *summo cardine*, cui *propinquum* est, *labi* : adeoque hinc *tardum seras flamingas in æquore mergere*, inde vero *celeres explicare ortus*. Primum quidem sidus illud summo cardine labitur : quia vertitur ad polum septentrionalem, qui nobis semper appetet et in quo tanquam in altero mundi cardine orbis celestis verti tangitur. Deinde ideo sidus tardum seras in mari mergit flamas, quoniam nunquam infra nostrum horizontem descendens, nunquam occidit. Denique idem sidus celeres explicat ortus, quod majori duntaxat solis lumine occultatum statim atque lumen solare, objecta terra, minutum est, emicat. Ille autem qui hanc causam ignorat prædicta miratur.

*7. Pallearunt plenæ cornua lunæ.] Luna, quæ etiam dicitur *Phœbe*, quod per noctem splendeat, est corpus celeste opacum, quod solari lumine ita reluet, ut modo angulatam, modo rotundam splendoris formam exhibeat. Contingit autem aliquando ut inter solem et lunam plenam sive rotundo splendore reluentem, terra ita interjaceat ut luna umbris terribus obscurata rotundum suum splendorem statim amittat, et stellæ, quæ majori lunæ lumine offusæ ante latebant, incipiunt emicare. Tum veteres, qui falsa superstitione existimabant hinc quidem lu-*

petitis ictibus fatigant cymbala. Nemo miratur, ventos cori ferire oras marinas undis tumultuantibus, neque cunabum nivis frigore induratum liquari calore vehe- menti solis : nam hic facile est cognoscere causas : illic causæ occulta perturbant admiratione omnes mentes. Plebecula inconstans miratur ea quæ raro et subito eveniuntur. Error obscurus ignari vulgi facessat; hæc certe desinent videri admirabilia.

NOTÆ.

nam carminibus pati hoc deliquium, inde vero tinnitu aeris vel cymbalorum liberari, ad æra luna auxiliaria, ut vocat Tibullus, configuebant : idem Tibullus,

*Cantus et e curru lunam deducere tentat
Et faceret si non æra repusa sonent,*

Juvenalis sat. 6, l. ii, v. 440 :

*Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari : jam nemo tubas, nemo æra fatiget
Una laboranti poterit succurrere luna.*

*Nemo nescit vulgatum illud Virgilii ecl. 8, v. 69 :
Carmina vel celo possunt deducere lunam.*

Illa autem omnia, quæ sex prædictis versibus ele- ganter describuntur a Philosophia, ideo miratur vul- gus, quia horum causam nescit.

*13. Nemo miratur, etc.] Postquam Philosophia quædam protulit quæ homines propter ignorantiam causarum mirari solent, contraria refert quæ iidem homines non mirantur, quod illorum causas norint. Primum quidem homines non mirantur *corum* sive *caurium*, ventum ab occasu astivo spirantem *fluctu frementi* tundere oras marinas, quod iidem notum sit ventum hunc esse corpus commotum, corpusque commotum naturaliter tundere corpora obvia. Deinde iidem homines non mirantur molem nivis frigore induratam fervente solis æstu liquefieri, quod sciant quietas nivis durae partes moveri posse a commotis solari æstus particulis.*

*19 et 20. Quæ rara provehit ætas stupetque subitis.] Ignara plebecula admiratur quæcumque et raro et subito contingunt. Nimurum admiratio est subita commotio mentis attentius spectantis ea quæ nova videntur et magna : unde causa hujus perturbationis est res et rara et subita. Rara quidem : nam, ut barbari loquantur, *ab assutis non fit passio*. Subita vero : quoniam, ut recte ait S. Gregorius, *jacuta quæ prævi- dentur minus ferunt*. Verum, inquit grammaticus, quo jure hic variatis casibus dicitur vulgus stupere rara et subitis? num conjunctio pares optat casus? Optat, inquam, pares casus : sed non raro, posthabita verborum constructione, sensa duntaxat junguntur : sic Cicero dixit: *Emi centum aureis et pluris*: quoniam hic constructio solita non mutatur, sed verbum quoddam tacitum debet intelligi; quasi diceretur *stupet quæ rara sunt et stupet subitis*: sicut enim Tullius dixit, *li de Fin* : *Nos Varrones stupe- mus*; sic Horatius *l. i Satyr.*, sat. 4, cecinit,*

Huic capit argenti splendor : stupet Albius ære.

21. Cedat insciti.] Ignari : quanquam omnes hic le-

292 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, indicata materia deinceps tractanda, et modo quæ disputabitur, ponit cum providentia divinæ, tum fati definitionem: unde hoc illi ita subjici demonstrat, ut non minus providentia divinæ, quam fati sit, et probos tristibus et improbos optatis nunc affici.*

Ita est, inquam. Sed cum tui muneric sit latentium rerum causas evolvere, velatasque caligine explicare rationes, queso^a uti hinc decernas et, quoniam hoc me miraculum maxime perturbat, ^b edisseras. Tum illa paulisper arridens: Ad rem me, inquit, omnium quesitu⁽⁵⁾ maximam vocas, cui vix^c exhausti quidquam satis sit. Talis namque materia est, ut, una dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, velut^d hydrae capita, succrescant: nec ullus fuerit modus, nisi quis eas vivacissimo mentis igne coercat.¹ In hac enim de Providentia simplicitate, de fati serie, de repentinis casibus, de cognitione, ac prædestinatione⁽¹⁰⁾ divina, de arbitrii libertate

A queri solet: quæ quanti oneris sint ipse perpendis. Sed quoniam hæc quoque te nosse, quedam medicina tua portio est, quanquam angusto limite temporis septi, tamen aliquid^e delibare conabimur. Quod si te musici carminis oblectamenta delectant, hanc oportet paulisper differas voluptatem, dum⁽¹⁵⁾ nexus sibi ordine contexo rationes. Ut libet, inquam.

293^f Tum velut ab alio orsa principio, ita disseruit. Omnium generatio rerum, cunctusque mutabilium naturarum progressus, et quidquid aliquo moverat modo, causas, ordinem, formas ex divinae mentis^g stabilitate sortitur. Hæc in sua simplicitatis arce^h composita, multiplicem⁽⁵⁾ rebus gerendis modum statuit. Qui modus cum in ipsa divinae intelligentiae puritate conspicitur, Providentia nominatur: cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatum est. Quæ diversa esse facile liquebit, si quis utriusque vim mente conspererit. ⁱ Nam Providentia est illa ipsa divina ratio⁽¹⁰⁾ in

INTERPRETATIO.

^a Ut hac de re dicas tuam sententiam.

^b Exponas.

^c Dici potest aliquid satis accuratum.

^d Serpentis plurium capitum.

^e Leviter attingere.

^f Constantia.

NOTÆ.

gnant, *inscritæ*; existimavimus tamen, deleta ultima syllaba, quæ scriptorum inscrita facile introduci potuit, legendum esse *inscriti*, hoc est *ignari vulgi*: leges enim hujus carminis ferre non possunt *inscritiæ*, ^B secunda syllaba producetur Horatio Satyr. l. n. sat. 2:

Illiū aut nequities aut vafri inscritia juris.

¹ In hac enim de Providentia simplicitate, etc.] I. Philosophia indicat materiam deinceps sibi tractandum, in qua, una dubitatione succisa, innumeræ aliæ oriuntur: hujusmodi sunt divina Providentia, fatum, concordia libertatis humanae cum divina prænotione. *Hydra* autem, ejus similitudine nunc utitur Philosophia, quinquaginta vel, ut alii volunt, centum habebat capita, quorum, uno absciso, duo renascebantur, donec Ilercules, amputata unoquoque capite, vulneri ignem admoverit. De Lernæa hac bestia infra dicetur metro 7 hujus lib., v. 22.

² Tum velut ab alio orsa principio] II. Philosophia indicat modum quo deinceps disputabitur. Nimirum cum Deus non minus sit causa prima, quam finis ultimus rerum omnium, Philosophia ad suum institutum prohandom argumenta desumere potest a Deo in utroque hoc genere cause: quæ autem haec tenus expositoræ sunt rationes, hæc a Deo velut fine acceptæ sunt, quare quæ deinceps afferentur, ipsæ a Deo velut a causa efficiēte prima accipientur; hinc Philosophia incipit: Quidquid, inquit, creatur, conservatur et aliquo modo afficitur, illud a Deo velut a prima causa creator, conservatur, et modificatur: quod enim in eodem coequi simplici semper modo hat, propterea ab una eaque simplici mente, nimirum Deo fiat, necesse est. Sic divina mens multiplicem rebus gerendis modum statuit, qui modus, cum in ipsa divinae intelligentiae puritate conspicitur, Providentia nominatur; cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatur.

Sitne puritas vox Latina, dubitatur. Alii aiunt, alii negant. Scippius in animadversionibus in Vossium, sum hunc dictio: ius Latinatis restituere conatus, ait: *Sin autem impuritatem Vossius Latinum esse assentitur propter Ciceronis auctoritatem, ipsius quoque judicio duritas minima barbarum videri debet.... Meo ergo judicio potest jam Vossius securu esse animo, et*

quamvis in veterum auctorum libris qui sunt reliqui (cum maximam eorum partem interiisse, coequi innundarum vocem Latinarum jactaram factum esse constet) puritatis vocabulum non invenerit: quia tamen impuritatem in Cicerone legitimus, non habet cur seipsum unaque secum aliis doctissimis homines in vulgi barbari C turbam conjicat.

At quamvis Cicero dixerit infinitatem, infirmationem, Terentiusque infortunium, non inde sequitur, infirmitatem, firmationem, fortunam voces esse Latinas.

³ Nam Providentia, etc.] III. Philosophia aferit definitionem divinae Providentiae: Est, inquit, illa ipsa divina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Quæ quidem definitio, quia ab omnibus theologiis propugnatur, ideo diligentius videtur exponentia. Igitur

Dicitur, 1° ratio: cum enim ratio dicatur a reor, cumque reor idem sit quod puto sive cogito, propterea cogitatio omnis recte dicetur ratio: hinc autem factum arbitror, ut ratio etiam Tullio sit mens, intelligentia, consilium, iudicium, argumentatio, institutum et cætera id genus. Omnis autem providentia quedam est cogitatio; quandoquidem quedam est qualitas menti insita, eniūs mens ipsa proxime conscientia est. Igitur Providentia est ratio.

Verum cum cogitatio duplicitis sit generis, nimirum notio et voluntas, quæstio est ioter theologos, utrum Providentia sit notio tantum, utrum voluntas tantum; utrum notio simul et voluntas: quod ultimum video pluribus probari, quanquam idem intet se disputent, ultra ex his duabus cogitationibus præcipua sit in ipsa Providentia? Hinc providentia divina a Ludovico Vives definitur, voluntas Dei consilio universa gubernantis.

Dicitur 2° divina: nam providentia dici potest de omni mente, sive divina, sive etiam crea: imo cum Providentia, auctore Tullio, sit per quam futurum aliquid videntur aequaliter factum sit: cumque menti divinae nihil futurum sit, contra vero mentibus creatis plura sint futura, idcirco Providentia melius rectiusque dicitur de ceteris mentibus, quam de divina. Hic tamen non agitur nisi de Providentia divina, quæ propterea debuit dici ratio divina, sive cogitatio divinae mentis.

summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit : **294**¹ fatum vero inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam Providentia suis quæque necit ordinibus. Providentia namque cuncta pariter, quamvis diversa, quamvis infinita, complectitur : fatum vero singula digerit in motum locis, formis, ac temporibus distributa : ut (3) hæc temporalis ordinis explicatio, in divinæ mentis adunata prospectu, Providentia sit : eadem vero adunatio digesta atque explicata temporibus fatum vocetur. Quæ, licet diversa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo namque fatalis ex Providentia simplicitate procedit. Sicut enim artifex faciendæ rei formam mente percipiens, (10) movet operis effectum, et quod simpliciter, ^b præsentarieque prospexerat, per temporales ordines ducit; ita Deus Providentia quidem singulariter, stabiliterque facienda disponit : fatum vero hæc ipsa, quæ dispositus, multipliciter ac temporaliter administrat. **295**² Sive igitur, famulantibus quibusdam Providentia divinis spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inserviente natura, seu coelestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu dæmonum varia solertia, seu aliquibus horum,

A seu omnibus fatalis series texitur; illud certe (3) manifestum est, immobilem, simplicemque gerendarum formam rerum esse providentiam : fatum vero eorum quæ divina simplicitas gerenda dispositus, mobilem nexum, atque ordinem temporalem. ³ Quo fit, ut omnia quæ fatu subsunt, Providentia quoque subjæcta sunt; cui ipsum etiam subjacet fatum. Quædam vero, quæ sub Providentia (10) locata sunt, fati seriem superent. Ea vera sunt, quæ primæ propinquæ divinitati stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Nam ut orbium circum eundem cardinem sese vertentium, qui est intimus, ad simplicitatem mediatissimam accedit, cæterorumque extra locatarum veluti cardo quidam, circa quem versentur, existit: B (15) extimus vero majore ambitu rotatus, quanto a puncti media individuitate discedit, tanto amplioribus spatiis explicatur : si quid vero illi se medio connectat et societ, in simplicitatem cogitur, diffundique ac diffluere cessat. Simili ratione quod longius a ^c prima mente discedit, majoribus fati nexibus implicatur, ac tanto aliiquid fati liberum est (20), quanto illum rerum cardinem vicinus petit. Quod si supernæ **296** mentis hæserit firmitati, motu carens,

INTERPRETATIO.

^a Notione.^b Et imaginando.^c Deo.

NOTÆ.

Dicitur 3° in summo omnium principe constituta: quia Providentia divina est attributum Dei, quatenus Deus est summus omnium princeps: summi quippe principis est, providere omnibus. Sapientia vi: *Äqualiter cura est illi de omnibus*; et cap. viii: *Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*.

Dicitur 4° quæ cuncta disponit: quoniam providens est, pro eo quem sibi proponit fine materiam sibi subjectam suo quamque ordine et loco ponere. Hinc Providentia divina definitur a S. Thoma *ratio ordinis rerum in finem*.

¹ *Fatum vero inhærens, etc.]* IV. Philosophia subiect definitionem fati: *fatum, inquit, est inhærens rebus mobilibus dispositio per quam Providentia suis quæque necit ordinibus: quod etiam clarius interpretari conabimur.*

Primum igitur fatum, interpretatione nominis, nihil est aliud quam divinæ voluntatis signum, sive dictum divinum; nam iudicio Varronis, quod Parcae constituerunt nascenti, a fundo fatum est dictum: atque hoc modo S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, ait, apud Christianos esse fatum: *Non enim, inquit, abnuere possumus esse scriptum in Litteris sanetis: semel locutus est Deus . . . quod enim dictum est, semel locutus est; intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, et quæ ipse facturus est.* Lucas in nono:

Non vocibus ultis

Numen eget, dixit semel nascentibus auctor,
Quidquid scire licet.

Deinde fatum est *dispositio*: quia est ipsa res creatæ, corpus nimirum, aut mens suo tempore, loco, aut quocunque alio modo affecta: id quippe est Dei voluntatis jussum dictumque.

Præterea dispositio hæc *inhæret rebus mobilibus*: est enim fatum, modus rei dyntaxatæ creatæ: ut potè quæ nec fieri nec conservari, nec quocunque modo affici, nisi divina voluntate, cuius illa dispositio est signum, potest.

C Insuper per hanc dispositionem rebus mobilibus inhærentem divina Providentia suis quæque necit ordinibus: uam equidem, inquit Q. Curtius, æternæ constitutione crediderim neque causarum latentum et multo ante destinatarum suum quæque ordinem immutabili lege percurvere. Uno verbo fatum est ipse patiens agentia modus, quo res mobilis ab immobili Deo sapientissime afficitur: quod evidenter patet consideranti sequentia Providentia et fati discrimina, quæ deinceps a Philosophia proponentur veluti quædam prædictas utriusque definitionis consecratio.

² *Sive igitur famulantibus, etc.]* Etiamsi constet, fatum quædam esse rei mobilis modum, constetque præterea, modum hunc esse a Deo, tanquam a prima causa, dubitari tamen potest, utrum fatum sit a Deo proxime, an famulantibus quibusdam aliis rebus: hinc Philosophia quasdam philosophorum hac de re perstringit opiniones, quarum nullam ceteris anteponit, quod quamvis Deus utatur geniis cum bonis tum malis; spiritu universi; elementis; corporibus coelestibus; et aliis ejusmodi rebus ad fatum aliquod exercendum, nulla tamen est ex his rebus qua Deus utatur generatim ad movendas reliquas res creatas, sive ad omne fatum.

³ *Quo fit, etc.]* Ex dictis Philosophia conficit, providentiam divinam latius patere fato, quatenus quæcumque fatu subsunt, hæc etiam Providentia subjiciuntur, sed quæcumque subjiciuntur Providentia, hec non ita fatu subsint; non quod res nulla creata possit, Deo non modificante, modificari; sed quod non omnis res creata æque sit mutabilis: cum enim fatum sit *dispositio rebus mobilibus inhærens*, ex rebus creatis quædam magis, quædam minus fatu subjici dicuntur, prout magis aut minus a prima mente dedecentes magis aut minus obnoxiae sunt mutationi: quod Philosophia exponit exemplo plurium orbium circa immotum eundem axem ita actorum, ut quo ad axem magis aut minus accedunt eo minori aut majori motu cieantur.

fati quoque a supergreditur necessitatem.¹ Igitur uti est ad intellectum ratiocinatio; ad id quod est, id quod giguitur, ad aternitatem tempus, ad puncti medium circulus; ita est fati series mobilis ad Providentiae stabilem simplicitatem.⁽⁵⁾ Ea series cœlum ac sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alterna commutatione transformat. Eadem^e na-scentia, occidentiaque omnia persimiles fetum, seminumque renovat progressus Hæc actus etiam, fortunasque hominum indissolubili causarum con-nexione constringit: quæ cum ab immobilis Providentiae proflicscantur exordiis,⁽¹⁰⁾ ipsas quoque immutabiles esse necesse est. Ita enim res optime reguntur, si manens in divina mente simplicitas, in-declinabilem causarum ordinem promat; hic vero ordo res mutabiles, et alioquin temere fluituras pro-pria^c incommutabilitate coercent. Quo fit, ut tametsi vobis hunc ordinem minime considerare valen-tibus, confusa omnia⁽¹⁵⁾ perturbataque videantur, nihilominus tamen suus modus ad bonum dirigens cuncta disponat. Nihil est enim quod malo causa ne ab ipsis quidem improbis fiat: quos, ut^f uberrime demonstratum est, bonum querentes pravus error avertit, & ne dum ordo de summi boni cardine profiscens, a suo quemquam deflectat exordio.² Quæ vero⁽²⁰⁾ inquies, potest ulla iniquior esse confusio, quam ut bonis tum²⁹⁷ adversa, tum prospera, malis etiam tum optata, tum odiosa contingent? Num igitur ea mentis integritate homines degunt, ut quos probos improbos censuerit, eos quoque, uti existi-mant, esse necesse sit? Atqui qui in hoc hominum judicia b^g depugnant et quos alii præmio, alii⁽³⁾ suppicio dignos arbitrantur. Sed concedamus, ut aliquis possit bonos malosve discernere; num igitur poterit

A intueri illam intimam temperiem, veluti in corpori-bus dici solet, animorum? Non enim dissimile est mi-raculum nescienti cur sanis corporibus, his quidem dulcia, illis vero amara convenient. Cur ægri etiam quidam lenibus,⁽¹⁰⁾ quidam vero acerbis adjuvan-tur. At hoc medicus, qui sanitatis ipsius, atque ægritudinis modum temperamentumque digneat, minime miratur. Quid vero aliud animorum salus videtur esse, quam probitas? quid ægritudine, quam vita? Quis autem alias vel servator bonorum, vel malorum depulsor, quam rector ac medicator men-tium⁽¹⁵⁾ Deus? Qui, cum ex alta providentiaⁱ spe-cula respicit, quid unicuique conveniat agnoscat, et, quod convenire novit, accommodat. Hinc jam sit illud fatalis ordinis insigne miraculum, cum ab sci-ente geritur, quod stupeant ignorantes. Nam ut pauca, quæ ratio valet humana, j de divina profunditate perstringam, k de hoc, quem tu justissimum⁽²⁰⁾ et æqui servantisimum putas, omnia scienti Providentiae diversum videtur. Et victricem quidem cau-sam diis, victimam vero Catoni placuisse¹ familiaris noster Lucanus admonuit. Hic igitur m quidquid citra spem videoles geri, rebus quidem rectus ordo est, opinioni vero tuae perversa confusio. Sed sit aliquis ita bene moratus,⁽²⁵⁾ ut de eo divinum judicium pariter, humanumque consentiat; sed est animi virtus infirmus: cui, si quid eveniat adversi, desinet colere forsitan innocentiam per quam non potuit retinere fortunam. Parcit itaque sapiens dispensatio C ei quem deteriorem facere possit adversitas, ne cui non convenit laborare patiatur. Est alius cunctis virtutibus⁽³⁰⁾ absolutus, sanctusque ac Deo proximus: hinc contingi quibuslibet adversis nefas Providentia judicat, adeo, ut ne corporeis quidem morbis

INTERPRETATIO.

^a Transcedit.^b Intelligentiam.^c Series.^d Fortunas.^e Constantia.^f Abundantissime.^g Tantum absit ut.^h Inter se opponuntur.ⁱ Vigilia hoc est loco; unde vigiles longius prospiciunt.^j De Deo incomprehenso.^k Quod tu putas æquum, id ipsum Deus scientissimus iniquum videt.^l Philosophiz peritus.^m Omnia quidem recte fiunt, sed de eorum eventu male judicas.

NOTÆ.

¹ Igitur uti est ad intellectum, etc.] Nimirum ut ex intellectu sive intelligentia (qua nūl est aliud quam cognitio clara et distincta, quæque est norma ut sententiæ sic ratiocinationis veræ certæque) constante et veluti immota ortur ratiocinatio, quæ est veluti progressus mentis unum judicium, ex pluribus aliis probantibus vel improbantibus: ut ex materia eadem ma-nente, diversa generantur corpora, v. g. seges, triticum, panis, sanguis, caro: ut ab aternitate, quæ est diuturnitas rei sine principio et sine fine existen-tis, procedit tempus quod est diuturnitas rei cum principio et fine existentis ut centro immoto movetur circulus, ita providentia Dei immotæ subjicitur fati series mobilis.

² Quæ vero, inquies, potest ulla, etc.] IV. Philoso-phia ex prædictis principiis infert, non minus Providentia quam fati esse quod bonis etiam adversa, et malis etiam prospera contingent, sive quia quos probos improbosque homines censem, hi tales non sunt, Dei judice, sive etiam quia ut corporum sic mentium

diversa est temperies.

D Primum quidem quod homines ignorant, Deus vero perfectissime noscat omnium hominum cogitationes fieri potest ut humanum divinumque judicium de bonis perversisque hominibus differat: ut quos Deus probat, hos homines improbat, quosque homines probant, hos Deus improbat: sic quo tempore amici Jobi ipsum damnabant, eodem Jobum Deus absolvebat. Quin etiam hac in re contraria sunt hominum judicia, et quos alii præmio, alii suppicio dignos ar-bitrantur.

Deinde mentium sic diversa est temperies, saltem habitatione corporis, cum quo junguntur, ut quædam ipso corpore sint infirmiores, quædam fortiores, quædam veluti libratis viribus æquales: quibus om-nibus, Deo providente, modo prospera, modo ad-versa contingunt, prout haec conducunt ad vitia removenda, vel ad virtutes promovendas: quod tam ignotum est hominibus, quam illa intima temperies animorum.

agitari sinat. 298¹ Nam ut quidam a me quoque excellentior ait, ^b Ἀνδρὸς ἵσπον στῆμα δυνάμεις οὐ προδομῶντι Fit autem sæpe, ut bonis summa rerum gerenda deferatur, ut ^c exuberans retardatur improbitas. Ahius mista quadam, pro animorum qualitate, distribuit: quosdam d remordet, ne longa (5) felicitate luxurient: alios duris agitari sinit, ut virtutes animi, patientiae usu atque exercitatione, confirmant. Alii plus aequo metunt, quod ferre possunt: alii plus aequo despiciunt quod ferre non possunt. Hos, in experimentum sui, tristibus ducit. Nonnulli ^e venerandum sœculi nomen, gloriose pretio mortis, emerunt. Quidam (10) suppliciis inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt invictam malis esse virtutem. Quæ quam recte atque disposite et ex eorum bono, quibus accidere videntur, fiant, nulla dubitatio est. Nam illud quoque, quod improbis nunc tristia, nunc optata proveniunt, ex eisdem ducitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur quod (15) eos male meritos omnes existimant. Quorum quidem supplicia, tum cæteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus invechuantur, emendat: lata vero magnum houis argumentum loquuntur, quid de hujusmodi felicitate debeat judicare, quam famulari sæpe improbis cernant. In qua re illud etiam ^f dispensari credo, quod est forsitan alieujus (20) tam præceps atque importuna natura, ut euminiscelerapotius ^g exacerbare possit rei familiaris inopia: hujus morbo Providentia collata pecuniae remedio medetur. Hic foedatam probis conscientiam spectans, et cum fortuna sua comparans, forsitan pertimescit, ne cuius ei jucundus usus est, sit tristis amissio. Mutabit igitur (25) mores, ac, dum fortunam metuit amittere, nequitiam derelinquit. 299 Alios in cladem meritam præcipitavit indigne acta felicitas. Quibusdam permisum puniendi jus, ut exerciti bonis, et malis esset causa supplicii. Nam ut probis

A atque improbis nullum foedus est, ita ipsi inter se improbi nequeunt convenire. Quidni? cum a semet (5) ipsi disceptibus conscientiam vitiiis quique dissentiant, faciantque sæpe, que cum gesserint, non fuisse gerenda decernant? Ex quo sæpe summa illa Providentia protulit insigne miraculum, ut malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi a pessimis quidam perpeti videntur, noxiiorum odio flagrantes ad virtutis frugem rediere, dum se eis (10) dissimiles student esse, quos oderant. Sola est enim divina vis, cui mala quoque bona sint, cum eis competenter intendo, alicuius boni elicit effectum.² Ordo enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc licet in aliud, tamen in ordinem relabatur, ne quid in regno Providentiae licet temeritati. (15)^b Ἡγαλέων δὲ μὲν τὰῦτα θεὸν ὡς πάντες ἀγοράνειν. Neque enim fas est homini cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, vel explicare sermon. Hoc tantum pessimum sufficiat, quod naturarum omnium i proditor Deus, idem ad bonum dirigens cuncta disponit: dumque ea quæ protulit, in sui similitudinem retinere festinal, (20) malum omne de reipublica sua terminis per fatalis seriem necessitatibus eliminat. Quo fit, ut quæ in terris abundare creduntur, si disponentem Providentiam species, nihil usquam esse perpendas. Sed video jam dudum te et pondere quæstionis oneratum, et rationis prolixitate fatigatum, aliquam carminis expectare dulcedinem. Accipe (25) igitur ^k haustum, C quo refectus, firmiter in ulteriori contendas.

300 METRUM VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplis confirmatura divinam Providentiam, hæc est, inquit, lex divinitus constituta, ut pace inita inter sidera, elementa, anni tempestates, omniaque corpora videntia, hæc perpetuus repeatant circuitus ad illud a quo prodierunt, reditura boni cuiuslibet principium.*

Si vis celsi jura tonantis

INTERPRETATIO.

^a Forte Hermes Trismegistus.

^b Viri sacri corpus virtutes adificant.

^c Grassata.

^d Affigit.

^e Posterioris famam illustri morte consecuti sunt.

^f Ideo fieri.

^g Commovere.

^h Difficile autem est me hæc omnia velut deum eloqui.

ⁱ Creator.

^j Expellit.

^k Poculum.

^l Si desideras advertere providentiam Dei sumini, mente diligenter et pura, considera vertices cæli sublimis

NOTE.

¹ Nam ut quidam me quoque excellentior ait.] Creditur Hermes Trismegistus, inquit Ascensus, quem Deum effectum fabulatur gentilitas. Græca autem illa verba κύρῳδις ἵσπον, etc., sic reddi debent: *viri sacri corpus virtutes adificant*: quanquam enim, teste Apostolo, Il Cor. xi. Virtus, in infirmitate perficiatur, salus tamen corporis, divitiae, et cætera ejusmodi prosperitatis non raro conducant ad virtutem colendum: sic Deo dicenti Jobum esse virum justum et colementem Deum, respondit malus genius non esse mirum, cum omnia illi prospera essent. Lib. Job.

² Ordo enim quidam, etc.] Ut enim rerum omnium creaturalium unum est principium unusquis finis, sic necesse est unus sit earumdem rerum ordo, una Providentia, quam ut pote infinitam neque animo comprehendere, neque verbis explicare possumus: optimè enim Homerus, Iliad. M. Ἀργαλέων δὲ ἐψε,

D etc., hoc est: *difficile autem hæc omnia me tanquam deum eloqui.*

* Quod quibusdam vocatur spondacum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter tertio loco dactylum et quarto spondeum sapientis habet: aliis vero locis, praeter hos pedes, etiam anapæstum.

† Jura tonantis.] Providentiam Dei: nam cum haec Providentia ex dictis sit divina ratio in summo omnium principe constituta quæ cuncta disponit, hæc non immixta vocatur jus divinum, sive lex divina. Deinde vero tonans est Deus: cum enim causa pecuniarum fulgoris, tonitrus, et fulminis vulgo non innotescat, hæc effecta ita soli Deo tribui consueverunt, ut poetæ presertim nominando *fulgurantem*, *tonantem*, et *fulminantem*, Deum intelligi velint.

- Pura solers cernere mente,
Aspice summi culmina cœli.
301 Illic justo feedere rerum
5 Veterem servant sidera pacem.
Non sol rutilo concitus igne
Gelidum Phœbes impedit axem.
Nec quæ summo vertice mundi
Flectit rapidos Ursa meatus,
10 Nunquam occiduo lata profundo,
Cætera cernens sidera mergi.
Cupit Oceano tingere llammas.
Semper vicibus temporis aequis
Vesper seras nuntiat umbras,
15 Revehitque diem Lucifer alnum.
Sic æternos reficit cursus
Alterius amor : sic astrigeris
Bellum discors exsulat oris.

- A   Hæc concordia temperat aequis
20 Elementa modis, ut pugnantia
Vicibus cedant humida siccis,
Jungantque fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surget in altum.
Terræque graves pondere sidant.
25   **302** Iisdem causis vere tepenti
Spirat florifer annus odores,
Æstas Cererem fervida siccata,
Remeat pomis gravis autumnus,
Hiemem defluens irrigat imber.
30   Hæc temperies alit, ac profert
Quidquid vitam spirat in orbe :
Eadem rapiens condit, et aufert,
Obitu mergens orta supremo.

- B   Sedet interea conditor altus,
35 Rerumque regens flectit habenas,

INTERPRETATIO.

Hic astra retinent concordiam antiquam rerum, certo fadere. Sol rupitus flamma splendida non impedit currum frigidum lunæ. Neque Ursa, quæ vertitur circa summum polum mundi, licet hinc nunquam abluta fuerit oceano occiduo, inde vero videat cetera astra ablui, studet abluere suos ignes hoc eodem mari. Semper alterna sed justa successione temporis stella vespertina indicat tenebras nocturnas, eademque stella matutina referat lucem secundam. Sic amor reciprocus reparat motus perpetuos; sic bellum discors ejectum est et regio-

nibus stelliferis. Concordia ista moderatur elementa justis legibus, ut humida contraria alternis cedant siccis, et frigida ineant pacem cum calidis ; ignis suspensus evolutus sursum et terra ponderosa subsistat deorsum sua gravitate. Hic legibus annus florum parens emitit odores tempestate tepida veris, æstas calida coquit messem, autumnus revertitur onustus pomis, pluvia cades aspergit hiemem. Hæc temperies nutrit producitque corpus omne quod agit vitam in mundo ; sed eadem temperies tollit et occultat idem corpus vivens,

NOTÆ.

2. *Pura solers cernere mente.*] Mente omnibus præjudiciis exuta clave et distincte cognoscere, divinam nimirum Providentiam, hujus autem Providentiam, iudice Philosophia, argumenta sunt ipsæ naturæ leges, quas videmus observari, primum quidem in sideribus, deinde in elementis, postea in ipsis anni tempestatis, denique in omnibus corporibus viventibus; de quibus seorsum Philosophia dictura est.

5. *Servant sidera pacem.*] I. Prædictæ Providentiae leges observantur in sideribus, nimirum in sole, luna, Ursa, Lucifero et ceteris stellis. Nam, quamvis sol ita sit corpus lucidum, ut ignis haberi possit, juxta illud Eccl. XLIIII: *Sol exurens mones, radios ignes exsuffflans*; luna vero ita corpus opacum ut nisialeno lumine reluceat, frigida potius quam calida haberi debeat, sol tamen ita movetur, ut lunæ circuitum non impedit. Similiter *Ursa* polo, cui nomen dedit, vicina ita movetur circa eundem polum, ut occidentibus ceteris sideribus nunquam occidat. Nec secus *Venus*, quæ alternis noctem diemque preannuntiat mane Lucifer, sero *Vesper*, nihil obstantibus ceteris astris constantissime suas alternat vices. Usque adeo verum est sidera præscriptas Providentiae leges observare. Sed de *Lucifero* metro 5 lib. 1, de *Ursa* metro 5 lib. IV, et de sideribus, que cum occidunt, poetis dicuntur oceano mergi, passim dictum est.

49. *Hæc concordia*, etc.] II. Eadem leges Providentiae servantur in elementis. Elementum dicitur corpus dividuum, quod ita formatum est, ut ex ipso cetera componantur. Vulgo quatuor admittuntur elementa, nempe ignis, aer, aqua et terra ; quæ tum qualitatibus, quas vocant *alteratrices*, cum qualitatibus, quas dicunt *motrices* inter se pugnare perhibentur. Qualitates *alteratrices*, inquit, sunt *color, frigus, humor et siccitas*. Qualitates autem *motrices* sunt *levitas et gravitas*. Non agitur hic nisi de concordia ejusmodi elementorum, sive ratione qualitatum *alteratricium*, quæ sic exprimitur (*cedant humida siccis, jungantque fidem frigora flammis*) sive ratione quali-

tatum *motricium*, quæ ita notatur (*Pendulus ignis surget in altum, Terræque graves pondere sidant*).
24. *Iisdem causis*, etc.] III. Iisdem Providentiae legibus quatuor anni tempesates, nimirum ver, æstas, autumnus et hiems sibi invicem succedunt. Ver suo tempore flores odoresque emittit. Æstas suo fervore messes sicut. Autumnus pomis onustus subit; tandemque hiems ab imbris, sive *ætò rōv Íav, pluere, dicta, pluviis agros irrigat*: quæ omnia evinditius hic propounderunt.

30. *Hæc temperies*, etc.] IV. His etiam divinæ Providentiae legibus corpora viventia primum quidem in utero formata aluntur, deinde in auras prodeunt, tandemque peracto vita cursu moriuntur : quod admirabile quidem est generatim, sed longe admirabilius speciatim spectatum.

34. *Sedet interea*, etc.] V. Philosophia docet, illas corpora vicissitudines oriri a Deo providente. Hinc Deus ab eadem Philosophia vocatur *conditor, moderator, rex, dominus, fons, origo, lex et sapiens arbitrator* : ut scilicet his nominibus eam quam insitan habemus Dei ideam notionemve, sed perturbationibus obscuratam, et veluti soritam illustrat, suscitetque : hac quippe idea seu potius Deo ipso docente, tandem aliquando cognoscemus solum Deum esse propriam causam predictorum motuum quos miramur, sive in sideribus, sive in elementis, sive in aliis ejusmodi corporibus: sicut non minus pie quam docte demonstravit auctor libri de Inquisitione veritatis. Hinc eadem Philosophia nunc docet, non solum quietem, sed etiam motum corporum, imo et modos quibus corpora moventur, esse ab ipso Deo providente. *Sistit retrahens ac vaga firmat*: ecce quietem, motu concitat ire: ecce motum ipsum; *rectos revocans itus, flexos iterum cogat in orbes*: ecce modos motus. Atque ne putares Deum id officii commissione *natura* cuidam, *formæ, qualitatibus, accidentibus et ceteris ejusmodi*, Philosophia addit, fore ut, nisi Deus ipse hec præstaret, quæ nunc stabilis continet ordo, dispergit suo fonte fatiscant.

Rex et dominus, fons et origo,
Lex et sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.
48   **¶¶¶** Nam nisi rectos revocatis itus,
Flexos iterum cogat in orbes,
Quæ nunc stabilis continet ordo,
Dissepta suo fonte faticant:
Hic est cunctis communis amor,
43   Repetuntque boni fine teneri.
Qua non aliter durare queunt,
Nisi converso rursus amore
Refluent causæ, quæ dedit esse.

¶¶¶ PROSA VII.

ARGUMENTUM. — *Sic ergo, inquit Philosophia, omnis fortuna, sive hæc prospera fuerit, sive adversa, ut pote quæ a Deo providente oritur, ad ipsum Deum refertur, ut sit bona, nec nisi abutentum vitio mala: sic probos prospera remunerare, adversa exercere; improbos vero adversa punire, prospora emundare debet.*

Jamne igitur vides, quid hæc omnia, quæ diximus, consequatur? Quidnam? inquam. ^a Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam. Et ^b qui, inquam, fieri potest? Attende, inquit, cum omnis fortuna vel jucunda, vel aspera, tum remunerandi exercendive (3) bonos, tum puniendi corridentive improbos causa deferatur; omnis bona est, quam vel justam constat esse, vel utilem. Nimis quidem, inquam, vera ratio:

INTERPRETATIO.

illud delens morte ultima. Interim Deus, summus omnium creator, sedet, et disponens moderatur veluti frenis res omnes, ipse princeps, dominus, principium, origo, lex et prudens moderator æquus; ac quæcumque dat motu cœri, hæc continuens moratur firmatque comuta. Nisi enim Deus prohibens itiones rectas, rursus promoveret circuitiones, ea quæ jam coherent serie firma, a suo principio aculsa perirent. Hoc est studium commune omnibus, omnes student teneri fine boni: quoniam quæ Deus condidit, hæc non possunt aliter perseverare, nisi amore iterum converso quidam fat

A et, si quam paulo ante docuisti Providentiam fatumve considerem, firmis viribus nixa sententia. Sed eam, si placet, inter eas quas ^c inopinabiles paulo ante posuisti. (10) numeremus. ^d Qui? inquit. Quia ^e id huminum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorundam malam esse fortunam. Visne igitur, inquit, paulisper vulgi sermonibus accedamus, ne nimium velut ab humanitatis usu recessisse videamur? Ut placet, inquam. **¶¶¶** ^f Nonne igitur bonum censes esse, quod prodest? Ita est, inquam. Quæ vero aut exercet, aut corrigit, prodest. Fatoe, inquam. Bona igitur. ^g Quidni? Sed hæc eorum est, qui vel in virtute positi, contra aspera bellum gerunt, vel a vitiis declinantes, virtutis iter arripiunt. (5) Negare, inquam, nequeo. Quid vero jucunda, que in præmium tribuitur bonis, num vulgus malam esse decernit? Nequaquam: verum uti est, ita quoque esse optimam censem. Quid reliqua, quæ, cum sit aspera, justo supplicio malos coercet, num bonam populus putat? Imo omnium, inquam, quæ excogitari possunt, judicat (10) esse miserrimam. Vide igitur ne opinionem populi sequentes quiddam valde ^h inopinabile ⁱ confecerimus? Quid? inquam. Ex his enim, ait, quæ concessa sunt, ^j evenit eorum quidem, qui vel sunt in possessione, vel in proiectu, vel in ademptione virtutis, omnem, quæcumque sit, bonam; in improbitate vero maneutibus, omnem pessimam esse (15) fortunam. Hoc, inquam, verum est, tametsi nemo audeat

Circuitus causarum.

^a Utramque fortunam, nempe prosperam et adversam esse bonam.

^b Quomodo.

^c Incredibiles.

^d Quare.

^e Ita homines vulgo loquuntur, et quidem sæpius.

^f Quare non?

^g Incredibile.

^h Intulerimus.

ⁱ Consequitur.

NOTÆ.

44. *Hic est cunctis communis amor.*] Amer proprie non est nisi mentis, huc, quo Deus saltē generatim impellit, propendens; sed, propter quamdam similitudinem, amor dicitur etiam corporum, quatenus illa huc etiam, quo Deus impellit, sed mente humana rectius tendunt. Quare cum Deus non agat nisi propter semetipsum, hæc corpora Deus non impellit nisi ad se: unde eadem corpora ut pote quæ student hoc pacto *boni fine teneri*, ad Deum pariter tendunt. Sique fit circuitus causarum primæ scilicet causæ et finis ultimi; quatenus omnia, quæ oriuntur a Deo tanquam a causa prima, revertantur ad ipsum Deum tanquam ad finem ultimum; ita ut sine illo cum amoris tum causarum circuitu quæ Deus dedit esse, hæc aliter durare non possint.

¹ *Inopinabiles.*] *Incredibiles*, et, ut loquitur Cicero, *paradoxa*. Scilicet vulgus præcipitatione et prejudicio judicans, id putat incredibile, quod sapientibus clara et distincta cognitione judicantibus verissimum certissimumque videtur: cuius rei plura sunt exempla apud philosophos, ut de lumine, de coloribus, et cæteris ejusmodi. Sic ergo *il hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorundam malam esse fortunam*. Quare Philosophia, ipsius vulgi sermonibus utens, probat omnem fortunam esse bonam, nec nisi

abutentum vitio malam aliquam esse.

² *Nonne igitur bonum, etc.*] I. *Philosophia probat vulgo omuem fortunam esse bonam argumento, quod vocant ad hominem.* Cum utile, quoddam sit genus boni, etiam vulgo, cui familiare est, bonum aliud honestum, aliud jucundum, aliud utile censerit, idcirco quidquid utile est, illud, etiam vulgo, bonum habetur necesse est. Atqui fortuna ultraque utilis est, quippe quæ aut exercet aut corrigit. Mirum fortuna omnis vel proborum est vel improborum; quæ rursus vel adversa solet haberi vel prospera. ^{1º} Si hæc fortuna adversa fuerit proborum, eorum videlicet qui virtutem colunt, hæc iisdem prodest, aut ad ipsos absolvendos a peccatis præteritis, aut ad ipsos a futuris servandos, aut ad eosdem ad virtutem majorem promovendos. ^{2º} Si eadem fortuna prospera fuerit eorumdem proborum, hæc vulgi etiam opinione optima est, non solum quia merces est virtutis præterita, sed etiam quia ejusdem virtutis futura materia est. ^{3º} Si fortuna adversa fuerit improborum, hæc justum est vitiorum supplicium præteritorum et futrorum frenum. ^{4º} Si fortuna prospera fuerit ipsorum improborum, hæc non nisi illorum vitio mala est: nam

confiteri. Quare, inquit, ita vir sapiens moleste ferre A non dehet, quoties in fortunę certamen adducitur, ut virum fortem non deceat indignari, quoties incepit bellus tumultus. Utrique enim, huic quidem glorię propagandę, illi vero confirmandę sapientię difficultas ipsa, materia (20) est. Ex quo etiam ^a virtus vocatur, quod suis viribus nitens non supereretur adversis. Neque enim vos in ^b proiectu positi virtutis, ^c diffluere deliciis, et ^d emarcescere voluptate venistis, prælum cum omni fortuna nimis acre ^e conseritis, ne vos aut tristis opprimat, aut jucunda corrumpat: firmis ^f medium viribus occupate. Quidquid autem (23) infra subsistit, aut ultra progreditur, habet contemptum felicitatis, non habet præmium laboris. **306** ¹ In vestra enim situm manu, qualen vobis fortunam formare malitis. Omnis ^{enim}, quæ videtur aspera, aut nisi exercet, aut corrigit, punit.

INTERPRETATIO

^a Virtus a viribus est appellata.

^b Progressu.

^c Abundare.

^d Putrescere.

^e Commititis.

^f Medioeritatem, in qua virtus versatur, tenete.

Agamemnon Atrei filius postquam militavit in Tro-

¹ In vestra situm manu, etc.] II. Philosophia ostendit, fortunam nullam esse malam nisi abutentum vitio: quia quæ bona, sunt extra hominis voluntatem, hæc pro bona, aut mala ejusdem hominis voluntate, bona censeri possunt aut mala. Voluntas quippe in moribus præcipue spectatur. Atqui fortuna, sive prospera, sive adversa, ut patet ex dictis, bonum est extra hominis voluntatem existens. Hæc igitur fortuna ita bona, ut nisi abutentum mala voluntate, aut vitio nunquam sit mala: quare cum improbi, C quatenus in sua improbitate perseverant, sua semper abutentur prospera fortuna, idcirco Philosophia concludit omnem improborum fortunam esse pessimam: proborum vero semper bonam: quia omnis fortuna, quæ probis videtur aspera, hos, nisi exercet aut corrigit, puni: neque hi etiam probi, ad eternam felicitatem nisi fortuna, quæ iisdem videtur aspera, pervenient: siquidem

* Quod dicitur *Sapphicum*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos habet. Clauditur tamen hoc carmen versus Adonio, qui dactylo et spondeo constat, quique post tertium quemque versum Sapphicum, ponit solet.

1. *Bella bis quinis*, etc.] I. Philosophia probat exemplo Agamemnonis, hominem non frui optatis, nisi post suspectos toleratosque multos labores. Nimirum Paris, Priami, regis Trojanorum filius, instrueta classe in Græciam profectus ad Menelaum Spartæ regem pervenit, Helenamque ejus uxorem rapuit: quod inique ferens Agamemnon Atrei filius et predicti Menelai frater, convocatis Græcia principibus transfretavit in Phrygiam, Trojam obsedit, eamque post decennale bellum dolo captam, ferro et igne populatus est. Sed idem Agamemnon Trojam obsecurus, cum ad Aulidem Boötiae portum venisset, ibique suum exercitum recenseret, Diana cervum ignarus occidit: quoniam Dia irata, immissa pestilentia, ventos suppressit. Consulerunt oraculum, a quo responsum est, non ante pacificatos fore deos, quam Iphigenia Agamemnonis ipsius filia immolata fuisset. Obsequitur pater, ipsiusque sacerdotis officio functus,

307 METRUM VII.
ARGUMENTUM. — *Philosophia probat exemplis Agamemnonis, Ulyssis et Herculis, homines optatis non frui, nisi post exstantias multos labores.*

Bella bis quinis operatus annis
Ultor Atreides, Phrygiæ ruinis
Fratri amissos thlamos piavit.
Ille dum Graæ dare vela classi
Optat, et ventos redimit cruce,
Exxit patrem, miserumque tristis
Fœderat gnatæ jugulum sacerdos.
308 Flevit amissos Ithacus sodales,
Quos feras, vasto recubans in antro,
Mersit immani Polyphemus alvo.
Sed tamen, cæco furibundus ore,
Gaudium moestii lacrymis rependit.
Herculem duri celebrant labores;
Ille Centauros domuit superbos,

- 309** Abstulit sævo spolium leoni,
Fixit et certis volucres sagittis :
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo lævam gravior metallo :
Cerberum traxit triplici catena.
20 Victor immitem posuisse fertur
Pabulum sævis dominum quadrigis.
310 Hydra combusto periit veneno,

- A   *Fronte turpatus Achelous amnis,*
Ora demersit pudibunda ripis.
23 Stravit Antæum Libycis arenis,
Cacus Evandri satiavit iras,
Quosque pressurus foret altus orbis
Setiger spumis humeros notavit.
30 Ultimus cœlum labor irreflexo
Sustulit collo, pretiumque rursus

INTERPRETATIO.

Ulysses rex Ithacæ doluit socios perditos, quos Polyphemus crudelis, incolens cavernam magnam, demisit in suum ventrem ingentem : attamen hic Polyphemus, vultu excavato furiosus, restitut latitiam pro fletibus tristibus eidem Ulyssi. Labores molesti commendant Herculem ; hic vicit centauros arrogantes, abstraxit pellim a leone crudeli, transfodit aves Stymphalides telis inevitabilibus : abstulit poma serpenti vigili, gerens manu metallum oureum. Duxit Cerberum tricipitem tribus vinculis. Perhibetur victor præbuisse Diomedem crudelēm devorandum suis equis crudelibus.

quæ partim homines partim equi forent, cogitabantur : unde etiam hippocentauri dicti sunt, et propterea nunc vocantur superbi. Hos autem idcirco aggressus occidit Hercules, quod idem ad antrum Pholi, qui Herculem suscepserat hospitio, quasi injuriani illaturi accidissent.

15. *Abstulit sævo spolium leoni.*] Secundus Herculis labor. In silva Nemæleo erat magnitudinis inusitatæ, neque ferro, neque ære penetrabilis : unde hunc de cœlo lapsuni dicebant : eumdem persecutus Hercules sola manuum vi interfecit, interfectique pelle telis impervia vestitus, quod vixit, incessit.

16. *Fixit et certis volucres sagittis.*] Tertius Herculis labor. Aves Stymphalo urbe, monte, aut lacu dictæ Stymphalides tantæ magnitudinis ferebantur, ut radios solis obumbrarent, tantæque rapacitatis ut totam Arcadiam devastarent. Has Hercules, ut ait Diodorus Siculus l. iv, constructo aeneo crepitaculo et ingente per id sonitu excitato abegit; aut potius, ut Catullus suis versibus exponit, sagittis suis confixit. De his avibus Lucretius l. v :

Unciscue timendæ

Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala contentes.

17. *Poma cernenti rapuit draconi, etc.*] Quartus Herculis labor. Hesperides filia Hesperi, qui frater Atlantis fuit; videlicet Ægle, Arethusa, et Hespereithusa, ad Lixum Mauritaniam oppidum feruntur horros incoluisse aureis arboribus pretiosos, et a vigili dracōne custoditos. Sed draconem interfecit Hercules, fructusque ablatos ad vitrum Eurystheum dedit. Ex illo Hesperidum horto Venus fertur acceperisse mala aurea, quibus dispersi Hippomenes Atalantam cursu superavit. *Lævam gravior*: intellige hanc particulam, secundum : sicut Virgilio dicitur i. En., v. 593, *os humerosque deo similis*.

19. *Cerberum traxit triplici catena.*] Quintus Herculis labor. Pirithous Ixionis filius, mortua Hippodame uxore, convenit cum Theseo, nullam ut uxori nisi ex Jove natam ducerent. Hinc Theseus Helenam rapuit : Pirithous vero meditatus, Proserpinam Plutonis conjugem rapere, comitantibus Theseo et Hercule, ad inferos descendit. Verum Pirithous primo impetu a Cerbero interfactus est, cui cum Theseus opem ferre conaretur, vivus in diis potestate pervenit, et ab eo vinctus, donec Hercules Cerberum tricipitem triplici catena vinctum teneret. De Cerbero diximus metro 42 lib. iii.

20. *Victor immitem, etc.*] Sextus Herculis labor. Diomedes rex Thracie sic parcus hordei fuit, inquit Apuleius l. viii Met., ut edacium jumentorum famem

B   Victore eodem Hercule serpens multorum, capitum oculubuit, ejus veneno extincto flammis, Achelous fluvius, infamatus facie propter cornu avulsum involvit vultum pudendum suis littoribus. *Idem Hercules interfecit Antæum in agris Libyæ*, Cacus ab eodem Hercule occisus compescuit iras Evandri sui adversarii. Aper maculavit sua spuma humeros Herculis, quos cœlum sublime erat pressurum. Ultimus tandem labor Hercules, in hoc versatur, quod idem portaverit cœlum collo immoto : unde iterum meruit cœlum, veluti mercedem

NOTE.

corporum humanorum largitione sedaret : Unde Ovid.:

Non tibi succurrat crudi Diomedis imago,
Efferus humana qui dape pavit equos?

Sed tyramnum hunc Hercules iisdem equis devorandum objicit.

22. *Hydra combusto periit veneno.*] Septimus Herculis labor. Hydra serpens non solum in terra vivax, verum etiam in aquis : unde illi nonumen ab Ὑδρᾳ, aqua, in Lerna palude inter Mycenæ et Argos habitatbat : quare dicitur Lernæa pestis. Septem aut, ut alius placet, quinquaginta habebat capita, quorum si quedam abscissa fuerant, alia duplikato numero renascebantur. Hercules autem, admotus ad singula vulnera igne, bestiam tandem interfecit.

23. *Fronte turpatus Achelous amnis.*] Octavus Herculis labor. Achelous filius Oceanus et Tethys cum Hercule pugnabit pro Dejanira filia Oœue regis Calidonæ : sed Achelous viribus impar se vertit primum quidem in serpentinam, deinde in taurum, cui Hercules ampliavit, corna, quod Copiae comiti fortunæ datum est : unde Achelous uno turpis cornu sese occultavit in fluvio cognomine. Non opus est, me monere hic *turpatus* ultimam producere propter vim cæsuras : cūjus rei infinita sunt exempla apud poetas.

25. *Stravit Antæum Libycis arenis.*] Nonus Herculis labor. Anteus Neptuni ex terra filius tanto corpore preplus, ut in quadragesima cubitos excreverit. Hic cum Hercule congressus, quoties membra deficiebant, toties tacta terra, recreabatur, quod animadvertens Hercules, eumdem in aere pressum interfecit.

26. *Cacus Evandri satiavit iras.*] Decimus Herculis labor. Cacus Vulcani filius, qui Latium undique latrociniis suis infestabat, ne ipsi quidem Herculi percipit : hujus quippe boves noctu cauda versisque propterea vestigis in antrum suum traxit : sed boum mugitu admonitus Hercules, receptis bobus, Cacum exsūxit, ultius injuriam Evandri, cuius Cacus hospiis fuerat, aut, ut alii volunt, servus.

28. *Setiger spumis humeros notavit.*] Undecimus Herculis labor. Aper Erymanthus in Arcadia, quod hic immensus molis erat, regionem undique vastabat: hunc Hercules adduxit ad Eurystheum; sed quia tunc aper ille ab Hercule non fuerit interfactus, idcirco nunc dicitur duntaxat humeros Hercules spumis notasse, quos humeros pressurus erat altus orbis : quoniam Hercules fertur suis humeris cœlum portasse : unde

29. *Ultimus cœlum labor irreflexo.*] Duodecimus Herculis labor. Atlas rex Mauritanie cœlum humeris sustinuisse fertur, quem ut tanto onere liberaret

Ultimi cœlum meruit laboris.

311 Ite nunc fortæ, ubi celsa magni

Ducit exempli via, cur inertes

A Terga nudatis ? superata tellus

35 Sidera donat.

INTERPRETATIO.

ultimi præsentim sui laboris. Ergo agite, generosi homines : quandoquidem magnum exemplum vobis mon-

strat iter sublime : quare desidiosi ostenditilis dorsum fugiendo ? terra victa dat cœlum.

NOTE.

Hercules, hic suos humeros cœlo supposuit, quo ultimo præsentim labore meruit cœlum, et in deorum collegium translati, Martis, ut quidam putant, stella.

Porro omnium istorum Herculis laborum descriptiones ita frequentes sunt apud poetas, ut nullius poetae hac de re conscripta carmina referenda esse putaverimus. Sed omittere hic non dehincemus, quod doctissimus Huetius in aureo suo Demonstrationis evangelica libro de Hercule nuper edidit, nempe propos. 4 de lib. Josue, n. 13 : *Pervulgata, inquit, heu est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, et gesta omnium a Gracis fuisse in unum Thebanum collata, seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diодорus : Ægyptium, Criticum, et Thebanum. Tres Arrianus lib. ii. in *Expedit. Alexandri* : Ægyptium, Tyrium, et Græcum; quibus Indum præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptum, postremum ac recentiorum Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt, Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroem ; Cicero sex ; duodecim alii ; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, eumque Josuam fuisse statuo ; nam que tribuantur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse vides.*

32. Ubi.] Non locus hic significatur : alias dicendum fuisset quo dicit : sed potius causa cur fortibus viris sit eundum, quemadmodum Cicero dixit : *Ubi semel quis pejeravit, ei credi postea non oportet.*

33. Dicit exempli via.] Agamemnonis, Ulyssis, et Herculis, quorum laboribus docemur, virtutem quidem facile iter, sed amarum finem ; virtutis vero difficilem viam, sed dulcem exitum. Seneca in Hercule Oœtæo, v. 1983 :

Nunquam Stygias fertur ad umbras
Inculta virtus : vivite fortes,
Nec Lethæos sava per annes
Vos fati trahent : sed cum summas
Exiget horas consumpta dies
Iter ad superos gloria pandet.

34. Terga nudatis.] Similitudine desumpta a militibus, quibus turpe est propositis magnis premiis, et ducibus generosis præeuntibus, terga vertere in prælio, significatur turpe pariter menti humanae, ipsam proposita vita æterna, pluribusque sanctis viris exemplum monstrabitibus, averti a Deo et ad res ceteras converti : hinc additur : *Superata tellus sidera donat*, quasi dicatur : qua mens inconcessa corpus vicerit. Hæc Deo æternum adhærebit. Matth. xi : *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.*

LIBER QUINTUS.

312 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — Quod omnia providenti nihil possit esse inopinatum, quodque casus eventum sit inopinatum, propterea Boetius objicit fore ut posita divina Providentia nullus esset casus : sed huic respondet Philosophia, quæstionem de casu ita esse de nomine, ut, pro diverso nominis usu, casus negari possit et asserti.

Dixerat ^a, orationisque cursus ¹ ad alia quedam tractanda atque expedienda vertebat. Tum ego, Recta quidem, inquam, exhortatio, tuaque prorsus auctoritate dignissima. Sed quod tu dudum de Providentia quæstionem pluribus implicitam esse dixisti, re ^b exerior. (5) Quæro enim an esse aliquid omnino, et

quidnam esse casum arbitrare. **313** Tum illa : Festino, inquit, debitum promissionis absolvere, viam tibi, qua ^c patriam reveharis, aperire. Haec autem etsi perutilia cogniti, tamen a propositi nostri tramite paulisper aversa sunt : verendumque est, ne ^d deviis fatigatus, ad emetiendum rectum iter sufficerem (3) non possis. Ne id, inquam, prorsus vereare. Nam quietis mihi loco fuerit ea, quibus maxime delector, agnoscere. Simul cum ^e omne disputationis tue latus indubitate fide constiterit, nihil de sequentibus ^f ambigatur. Tum illa : ^h Morem, inquit, geram tibi ; simulque sic ⁱ exorsa est. ^j Si quidem, inquit, aliquis eventum temerario (10) motu, nullaque

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Reipsa.

^c In patriam reducaris.

^d Ab instituto nostro aliquatenus aliena.

^e Extraneis quæstionibus.

^f Omnis circumspectio tux quæstionis.

^g Dubitetur.

^h Obsequar.

ⁱ Incœpit.

^j Quod si.

NOTE.

¹ Ab aliena quedam tractanda.] Quæ enim jam dicens sunt de casu, hæc non pertinet ad præsens institutum, nisi instar cuiusdam appendicis accessoriæ, et, sicut loquuntur, per accidens. Quocirca statim dicit Philosophia, hæc, etsi perutilia cognitu, tamen a propositi sui tramite paulisper aversa esse.

² Patrium reveharis.] Usurpatum ab auctoribus, inquit Servius, ut in questione quo vel addant vel detrahant propositionem. Sic Virgil. i En., v. 6 :

Italianam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

³ Omne disputationis latus.] Ut antecedentia, comitantia, consequentia, vulgo dicimus facies quæstionis : *Les choses que nous considérons*, dit l'auteur du livre de la Recherche de la vérité, *ne nous paraissent jamais entièrement évidentes que lorsque l'entendant en a examiné tous les côtés et tous les rapports.*

⁴ Si quidem aliquis eventum, etc.] Deinceps Philosophia varios usus exponit hujus nominis, casus, docebat quo modo casus rejici debat et admitti. Scilicet casus dicitur a cadere, ea notione qua cadere idem est quod evenire : quamobrem casus generatim

causarum connexione productum, casum esse definit. A causas habet: quarum improvisus, inopinatusque concursus casum videtur operatus. Nam nisi cultor agri humum foderet, nisi eo loci pecunia suam deposito obruiisset, aurum non esset inventum. Hæc sunt igitur fortuiti causæ^f compendi, quod ex obviis sibi et confluentibus causis, non ex gerentis intentione (10) provenit. Neque enim, vel qui aurum obruit, vel qui agrum exercuit, ut ea pecunia reperiatur, intendit, sed, uti dixi, quo ille obruit, hunc fodisse & convenit atque concurrit. Licet igitur definire casum esse inopinatum, ex confluentibus causis, in his, quæ ob aliquid geruntur, eventum. Concurrere vero atque confluere causas facit ordo ille inevitabilis (15) connexione procedens, qui de Providentia fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusque disponit

B

315 METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Sicut, inquit Philosophia, fortuitus esse potest navium constanti duorum fluminum cursu abrepariarum ocurrus, ita casus constantibus divinæ Providentiae legibus regitur.*

Rupis Achæmenie scopolis, ubi versa sequentum
Pectoribus figit spicula pugna fugax,
316 Tigris et Euphrates uno se fonte resolvunt,
Et mox abjunctis dissociant aquis.

INTERPRETATIO.

^a Quæ nullam rem subjectam significet.

^b Contradixit.

^c Non de causa efficiente, sed de materia tantum sive de re quæ modicetur: quasi dixerint modum sive rationem non esse nihil.

^d Philosophus.

^e Lib. II, cap. 5.

^f Quæstus sive utilitatis.

^g Contingit.

Quemadmodum Tigris et Euphrates profluant, veluti ex eadem origine, ex saxis montis Persici, ubi Parthus dimicans fugiendo infigit sagittas conversas cordibus

NOTÆ.

nihil est aliud quam eventus. Verum eventus ille duobus modis dici potest: primum quidem nulla; deinde aliqua causarum connexione productus. *Siccas* dicatur *eventum temerario motu, nullaque causarum connexione productum*, certe *casus* nihil est præter inanem vocem: cum enim nihilum non possit esse ullius rei causa, eventum omne aliquam habeat causam, saltem exteriorem, necesse est. Si vero *casus* dicatur *eventum aliqua causarum connexione productum*, sed præter notionem voluntatemque agentis, distinguendum est. Vel enim causa hec, præter cuius notionem voluntatemque eventum dicitur fieri est prima, nimirum Deus; vel est secunda, nempe, homo. Si causa haec fuerit prima, nullus omnino *casus* est: quandoquidem nullum eventum producitur præter notionem voluntatemque Dei: cum concurreat ac confluere causas, ut nunc dicitur, facit ordo ille inevitabilis connexione procedens, qui de Providentia fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. At si prædicta causa fuerit secunda, *casus* potest admitti; quia sœpe eventum producitur præter notionem et voluntatem hominis: ut si quis colendi agri causa fodens humum defossi auri pondus inveniat: quanquam enim causa aliqua fuerit, qua aurum obruerit, quanquam etiam aliqua causa sit quæ exercendo terram aurum detexerit, quia tamen, aurum præter notionem voluntatemque agriculte inveniatur ab ipso agriculta, idcirco eventum illud *casus* appellatur: ex quo conficitur hec casus definitio, *Inopinatum ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur, eventum.* Quare cum bestie, plantæ et corpora inanimata non habeant proprie notionem voluntatemque, præter quas eventum producatur idea his nullus est *casus*.

* Quod vocatur elegia. Elegia autem est carmen

C constans ex duplice genere versuum alternorum, quorum prior hexameter, posterior pentameter, sicut dictum est in met. lib. I.

1. *Rupis Achæmenie scopolis.] Ex monte Persico.* Achæmenia enim Persis est, aut saltem ipsius Persidis pars sic dicta ab Achæmene, qui, apud Herodotum l. Hist. IV, primus Persarum rex, a quo omnes reges usque ad Darium descenderunt. *Hinc Horatius l. II Carm., od. 12, Num tu quæ tenuit dives Achæmenes, id est Persarum rex, et lib. III, od 1, Achæmenique costum, hoc est unguentum Persicum.* Achæmenia autem hic quibusdam est Armenia, mons vero ille est mons Taurus: quod *Sallustius, auctor certissimus, ut legitur in fragmentis Historiæ ejusdem Sallustii, asserit Tigrim et Euphratrem uno fonte manere in Armenia, qui per diversa eantes longius dividantur, spatio medio relicto, multorum millium quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur.*

2. *Ubi versa sequentum, etc.] Hic agitur de Parthis,* is scilicet populis, qui et Scythis oriundi ad eas usque Asiae regiones, quæ Tigri et Euphrate fluminibus alluentur, suum protulerunt imperium. *Hi autem populi erant formidolosi suis presertim sagittis, quas inter fugiendum in insequentes ita retorquent, ut in versa hostium pectora has vibrarent: tum versis subito equis pugnam instaurarent: unde Virgil. III, Georg., v. 31:*

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis,

3. *Tigris et Euphrates.] Tigris a celeritate sic dictus propter sagittam Persica lingua cognominem, flumen est, quod oritur in Armenia, si non ex eodem fonte, quemadmodum ait prædictus Sallustius, saltem ex eodem monte, ex quo Euphrates: tum fluctibus Mesopotamiam alluentibus influit in Euphratem, cum*

5 Si coeant, cursumque, iterum revocentur in A
[unum]
Confluat alterni quod trahit unda vadi :
Conveniant puppes, et vulsi flumine truncet,
Mistaque fortuitos implicet unda modos :
Quos tamen ipsa vagos terrae declivias casus,
10 Gurgitis et lapsi defluas ordo regit,
Sic, quæ permisso fluitare videtur habe-
[nis],

Fors patitur frenos, ipsaque lege meat.

SE PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Dubitantem Boetium, an propter prædicta, neganda sit mentis humanæ libertas, docet Philosophia suam esse cuilibet menti libertatem; variisque hujus genera exponit.*

Animadverto, inquam, idque uti tu dicis ita esse consentio. Sed ¹ in hac cohærentium sibi serie causarum, estne ulla nostri arbitrii libertas, an ipsos quoque humanorum motus animorum fatalis catena

INTERPRETATIO.

*insequuntur, statimque duo illa flumina separantur
suis aquis divisum. Si conveniant et rursus redigantur
in unum cursum, tum quod aqua utriusque fluvii desert,
illud coabit, quare naves truncique abrepli fluvio coibunt
et aquæ permistæ confundent suos fluctus fortuitos,*

*quos tamen incertos eventus ipsa terra declivis, et series
fugax fluminis labantis moderatur; similiter casus,
qui videtur contingere ullo duce et veluti laxatis ha-
benis, regitur seu passus frenos, idemque accidit im-
perio Dei providentis.*

NOTE.

quo in sinum Persicum influit. De hoc fluvio loquitur Virg. I eclog., v. 62 :

Ante pererratis amborum finibus exsul
Aut Ararim Prribus libet, aut Germania Tigrim.

Euphrates vero sic vocatus propter latitudinem quam incolis affert sua inundatione agros fecundans, est aliud flumen, quod ex prædictis Armenia montibus pariter oritur, Mesopotamiam, ut Nilus Ægyptum, exundans fecundat et, adjunctus Tigris fluctibus in Persicum sinum labitur. De hoc locutus Virgilius, ut significaret bellum Parthorum, quorum terminus erat Euphrates, i Georg., v. 509 :

Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum.

Nec possum omittere quod Q. Curtius, I. v, dicit de utroque hoc flumine : *Isti annes, inquit, ex Armeniæ montibus profluant, et magno deinde aquarum divortio iter, quod capere, percurrent, duo milia et quingenta studia emensi sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniæ montes notaverunt. Idem cum Mediae et Gordianorum terras separent, paulatim in arcuibus coeunt : et quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquent. Vicini maxime sunt, quos incolae Mesopotamiam vocant. Mediæ namque ab utroque latere concludunt. Eadem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt.*

6. *Unda vadi.*] Vadum dicunt aquam, quæ littoribus non ita dissipat, pede, aut equo, aut saltu cymba facilius quam mare transiri potest : unde a vadendo, vel a Graeco βάθος, locus per quem vaditur, vadum putant oriri. Gallice dicimus le gue, à passer quæ : inferiores Normani dicunt, le grand et le petit vœ. Alterum ergo illud vadum sive flumen, utpote quod ipsis naturæ legibus fluit, tam nota tamque certo cursu fertur, ut ab ipsis hominibus prævideri et intendit possit : cum tamen puppes, trunci, et cætera ejusmodi corpora, quæ ejusmodi aquis circumfusa vehuntur, fortuito sive inopinato eventu convenient.

9. *Terræ declivias.*] Intelligi possunt loca. Hæc est autem lex corporis moti divinitus constituta, ut corpus motu, qua minus resistitur, pergit : sed loca declivia minus resistunt.

11. *Permissis habens.*] Similitudo sumitur ab equis, qui, laxatis habenis, huc illucque temere currunt.

12. *Fors.*] Id est casus : causa pro effecto sumpta : antiquis enim fors dicuntur causa, quæ temere fert aliquid : unde Virgil. II. En., v. 94 :

Et me fors si qua tulisset.

12 *Patitur frenos.*] Continuatur similitudo equorum, qui frenis reguntur : Virg. IIII Georg., v. 482 :

Primus equi labor est animos atque arma videre Bellantum, litusque pati, tractuque gementem Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes.

B Hinc quidquid regitur, id vulgo dicitur frenos pati : quenammodum ab eodem Virgilio Æneid. xi, v. 567 :

Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere et victi parere fatentur
Eruam et æqua solo fumania cutinua ponam.

12. *Ipsaque lege meat.*] Divina scilicet Providentia quæ, ut jam dictum est, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

¹ In hac cohærentium sibi serie causarum, etc.] Boetius videtur inducere personam eorum, qui humanam, libertatem conciliare non potuerunt cum divina Providentia, arbitrari alternum ex his duobus esse necessarium, aut Deum non providere futura, aut hominis nullam esse libertatem : sic Cicero et plures alii veteres. Verum cum bono quilibet sue sit libertatis conscientia, magis quam divina Providentia, Cicero, et quidam illi veteres, posita humana libertate, negaverunt divinam Providentiam : Cicero, inquit S. Aug. I. v. de Civit. Dei, cap. 9, ut vir magnus et doctus et ritæ humanæ plurimum ac perlitissime consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium. Quod ut confirmaretur, negavit præsentiam futurorum : aitque ita dum vult facere liberos, facit sacrificios ; religiosus autem animus utrumque eligit, utrumque confitetur, et fide pietatis utrumque confirmat. Ut igitur ea quæ a Philosophia deinceps proponentur de hac materia, clarius intelligantur, proposita ipsius libertatis definitione, iam intelleximus, Philosophia due, libertatem propugnabimus variaque hujusgenera declarabimus.

4. *Libertas generatim definiri potest Mens quæ, cognitione duce, semetipsum, volendo, agere potest.*

Dicitur 1° mens : quia libertas quidam est mentis modus; modus autem mentis, ut potest qui, instar ceterorum modorum, sua seorsum idea cogitari nequit, cognosci non potest, nisi facta mentione mentis : sic figuram, quietem, et motum non cognoscimus, nisi facta mentione corporis : Modus, inquit philosophi, melius in concreto noscuntur quam in abstracto.

Dicitur 2° quæ semetipsam agere potest, sive ut nonnulli loquuntur movere ac determinare : optimè enim a Graeciis, nominibus ab intelligentia experientiaque communis derivatis, mens libera vocatur αἰστινήσας; movens seipsum, et αἴτοπαρης, sibi ipsi imperans. Hac libertatis notione usus est S. Augustinus eum alibi, tum præsentim initio tertii libri de Libero Arbitrio, ubi agit, ut hic agitur, de concordia liberi arbitrii cum divina Providentia : Motus, inquit, quo hue atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius, atque in nostris positus potestate neque laudandus cum ad superiora, neque culpauldus homo esset, cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis : neque omnino monendum esset ut istis neglectis aeterna vellet adipisci, atque ut nollet male vivere, vellet autem bene.

constringit? Est ^a, inquit. **319**¹ Neque enim fuerit illa rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbitrii. Nam quod ratione uti naturaliter potest, id habet judicium, quoquid discernat. Per se igitur fugienda, optandave dignoscit. Quod **320** vero quis optandum esse judicat, petit : refugit vero, quod existimat esse fugiendum. Quare quibus inest ratio, ipsis etiam inest volendi, nolendique libertas. ² Sed

INTERPRETATIO.

^a Nostri arbitrii libertas.

^b Contemplatione.

NOTE.

Dicitur 3° volendo : nam, ut ait S. Aug. l. 11 Re tract., c. 1, non dicitur esse in potestate nostra, nisi quod cum volumus, fit, ubi prius et maxime est ipsum velle. Propterea omnes philosophi docent, sedem libertatis esse voluntatem; unde duplex agnoscunt genus actus liberi : alterum vocant elicitum, qui est ipsum velle ; alterum dicunt imperatum, qui est obsequium corporis ad nutum mentis.

Dicitur 4° duce cognitione : quia, quemadmodum aiunt iidem philosophi voluntas non fertur in incognitu : ignoti nulla cupido.

Ut autem mens generali hac libertate praedita se ipsam agat moveatque, non est necesse ut veluti media et indifferens constituantur inter duo contraria, vel etiam contradicentia : quandoquidem theologi docent hanc generalem libertatem reperiri, etiam ubi nulla est ejusmodi indifferentia; siquidem S. Thomas, q. 10 de Potentia, art. 2 ad 3, post S. Augustinum docet, et Deum libere amare seipsum, et Spiritum sanctum a Patre Filioque, quamvis non possibiliter, libere tamen procedere : nemo autem dixerit aut Deum ad seipsum amandum, aut Patrem Filiumque ad producendum Spiritum sanctum esse indifferente. Quinetiam idem S. Thomas in 111 Sent., dist. 18, q. 1 art. 2 ad 3, videtur hanc libertatem in Christo Domino agnoscere : *Etiamsi liberum Christi arbitrium, inquit, esset determinatum ad unum numerum, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest, tamen ex hoc non amittit libertatem, aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, atque ita est actus sui dominus.* Ex quibus sequitur potestatem peccandi non pertinere ad rationem hujus libertatis, si quidem Deus et Christus, in quibus nulla fuit peccandi potestas, hac saltem libertate afficiuntur. Sequitur etiam, Deum moventem nostram mentem ad semetipsum tamquam ad summum bonum, sive dum nostra mens cum nostro corpore conjungitur, sive etiam dum eadem ab eodem corpore se juncta est, augere potius quam auferre generali hanc mentis nostrae libertatem : *Voluntas enim nostra, inquit S. Aug. l. 111 de Lib. Arb., c. 3, nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus.*

Quamvis autem mens generali hac libertate praedita, non propterea sit indifferens; id tamen non obstat, quin in nobis mortalem hanc vitam agentibus libertas sit facultas ad utrumlibet sive indifferens; unde apud nos duplex est libertas : altera contradictionis, qua possumus agere vel non agere : altera contrarietas, qua possumus agere hoc vel illud : sicut fuisse philosophi docent. *Liberum arbitrium,* inquit S. Aug. l. de Cor. et Gr., cap. 4, *et ad malum et ad bonum faciendum, confidendum est nos habere.*

¹ *Neque enim fuerit illa rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbitrii.*] II. Posita predicta libertatis definitione facile potest, Philosophia duce, eadem libertas propugnari hac ratione : cum libertas

A hanc non in omnibus aequam esse constituo. Nam supermis, divinisque substantiis et perspicax judicium, et incorrupta (³) voluntas, et efficax optatorum praesto est potestas. Humanas vero animas liberores quidem esse necesse est, cum se in mentis divina speculatione conservant : minus vero, cum dilabuntur ad corpora, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Extrema vero est servitus, cum vitiis de-

nihil sit aliud, quam mens, quæ cognitione duce semetipsam, volendo, agere potest, quæcumque mens, cognitione duce, semetipsam agit, volendo, hæc libertate afficiatur, necesse est. Atqui mens omnis ita se habet; nam mens omnis non solum cognoscit, et judicando discernit quod fugiendum est et optandum; sed quod optandum esse judicat petit, refugit vero quod existimat esse fugiendum : quod unusquisque in semetipsa experitur.

² *Sed hanc non in omnibus aequam esse constituo.]* Ill. Posito discrimine inter mentem divinam, angelicam et humanam, Philosophia docet diversam esse in his mentibus libertatem. Nam quod spectaculam et angelicam mentem, quas Philosophia nunc vocat supernas, divinasque substancialias de his sic videtur ratiocinari eadem Philosophia : quæ mens, cognitione duce, semetipsam, volendo, efficacius agere potest, hæc liberior censeri debet : siquidem libertas versatur in hac potestate; sed predictæ mentes supernæ. Deus videlicet et angelus, semetipsas cognitione duce, volendo, efficacius agere possunt; nam in unaquaque mente quatuor considerari possunt, nimirum perceptio, judicium, electio et executio, quæ ita inter se connecta sunt, ut nec executio sine electione, nec electione sine judicio, nec judicium sine perceptione esse debeat : quare pro varietate perceptionis cætera variantur; in supernis autem divinisque substancialiis, magis quam in ceteris, est perspicax judicium, incorrupta voluntas, et efficax optatorum potestas. Quod vero pertinet ad mentem humanam, hujus distinguuntur possunt quatuor status, qui prout sunt sublimiores aut humiliores, majorem habent aut minorem libertatem. Primus status est mens a corpore separata, quæ scilicet se in mentis divina speculatione conservat, et hæc mens liberrima est; quod præstantissima, cognitione duce, semetipsam, volendo amandoque Deum, maxime agere potest. Secundus status est mentis conjunctæ cum corpore, quod illi ad nutum obsequitur : qualis erat mens primi parentis, antequam peccasset; hec enim dilapsa est ad corpus; atque hæc mentis humanæ libertas, non est quidem tanta, quanta est beatarum mentium : sed reliquarum tamen maxima : siquidem Adamus majori cognitione præditus melius semetipsam, volendo, agere poterat. Tertius status est mentis perturbationibus quidem afflictæ, sed usidem non consentientis : qualis erat mens S. Pauli dicentes ad Roman. viii : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* *In felix ego homo : quis me liberabit de corpore mortis hujus?* *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Et hæc humanæ mentis terroris artibus conjunctæ libertas antecedente minor, est subsequente major : quod mens nondum vita fatiscat. Quartus denique status est mentis perturbationibus obsequentis; quæ libertas tum exigua est, ut servitius potius rationem habere videatur : *Extrema vero libertas, inquit Philosophia, est servitus, cum vitiis deditæ mentes rationis propriæ possessione ceciderunt.*

ditæ, rationis propriæ possessione ceciderunt. **321 A**
 Nam ubi oculos a summa luce veritatis, ad inferiora,
 et tenebrosa dejecerint, mox inscitæ nube caligant,
 perniciose turbantur affectibus, quibus accedendo
 consentiendoque, quam invexere sibi, adjutavit ser-
 vitum, et sunt quodam modo propria libertate cap-
 tivæ. Quæ tamen (3) ^a ille, ab æterno cuncta prospiciens,
 Providentia cernit intuitus, et suis quæque
 meritis prædestinata disponit, **b** πάντ' ἐφορῆς καὶ
 πάντ' ἐπακούει.

322 METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Quod ab Homero dicitur de sole, inquit Philosophia, id solius Dei est, omnia cernere.*

Puro clarum lumine Phœbūm

Meliſſiſlui canit oris Homerūs :

Qui tamen intima viscera terræ

Non valet, aut pelagi, radiorum

^a Deus providens.

^b Omnia cernit et omnia audit.

Homerus, poeta eloquentiæ dalcis, canit solem præstantem luce pura, qui sol nihilominus non potest per-
 vadere viscera interiora terre, aut maris, splendore im-
 beciili snorum radiorum, Non ita Deus creator magni
 mundi : terra etiam crassissimæ non resistunt ei quippe

¹ Nam ubi oculos, etc.] Admirabilis prædictorum ratio lectori potius attendenda, quam mihi expo-
 nenda.

² Πάντ' ἐφορῆς καὶ πάντ' ἐπακούει.] Hoc est, omnia
 cernit et omnia audit, ut de sole ait Homerus
Iliad. 7.

* Quod nonnulli vocant *Archilochium*. Carmen con-
 stans ex uno genere versuum, quorum quilibet te-
 trameter quatuor habet ultimos versus heroici pedes.

2. *Homerus.*] Homerus poeta celeberrimus, sic dictus, quod captus oculis dñe indigeret. Hujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum : Colophoniæ esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salamini hunc repetunt, Smyrnæi suum esse conteundunt, unde delibrum eidem in suo oppido constructum dedicaverunt. Quidquid sit de ejus patria, tam facundus fuit vates, ut Alexander magnus in hoc præsentium dicatur fortunatus, quod sua virtutis præconem Homerum nactus fuerit. Homerus autem sèpius commendat solem ejusque lumen, sed occasiōnem horum versuum Philosophia nobis videatur sumpsisse ex *Iliad. 7.* : unde ultima verba prosæ superioris desumpta sunt, et ubi Homerus solem al- locutus sic canit :

Ἡὲιος θ' ὁ μάντ' ἐφορῆς καὶ πάντ' ἐπακούει.

Sol quoque qui omnia vides et omnia audis.

Quasi Homerus putaverit solem, instar cuiusdam numinis, omnia videre et audire. Plinius I. xi. cap. 6 : *Hic* (sol) inquit, *suum lumen catenis quoque sideribus fenerat, præclarus, excimus, omnia intuens, omnia etiam exaudiens ut principi litterarum Homero plausisse in uno eo video.*

3. Qui tamen, etc.] Quamvis sol ab Homero dicatur tanto præstans lumine, ut omnia videat, sol tamen lumine adeo debili est, ut remissum cum a terra, tum etiam a mari ejusdem radiis, sol nequeat illustrare, adeoque nec videre intima aut terrarum aut maris viscera : haec videre sołis est Dei, a quo haec omnia creata conservavtur.

6. *Magni conditor orbis.*] Deus, qui revera est creator non solum hominum qui dicitur parvus mundus, sed reliquorum omnium, quorum congeries vo-

In firma perrumpere luce.

323 Haud sic magni conditor orbis :

Huic ex alto cuncta tenui

Nulla terræ mole resistunt

Non nox atris nubibus obstat,

Quæ sint, quæ fuerint, veniantque

Uno mentis cernit in ictu.

Quem, quia respicit omnia solus,

Verum possit dicere solem.

324 PROSA III.

ARGUMENTUM — Boetius, cognitis divina providentia et libertate humana ultriusque concordiam difficultem ostendit, primum quidem generatim, deinde speciatim, cum ex parte ipsius Providentiae, quæ non potest esse incerta, tum ex parte ipsius libertatis, quæ videtur necessitatis expers.

B. Tum ego ^a : En, inquam, ^b difficultiori rursus ambiguitate confundor. Quænam, inquit, ista est? Jam

INTERPRETATIO.

qui cernit omnia ex sublimi : nox obscuris suis tenebris non impedit ejusdem aspectum : videt uno intuitu mentis, praesentia, præterita et futura. Quoniam igitur Deus solus videt omnia, potes dicere Deum esse solem verum.

^a Boetius.

NOTÆ.

catur magnum mundus.

⁷ Ex alto cuncta tenui.] Si Deus eam, quam habet rerum creaturarum, notionem ipsius rebus creatis referret acceptam, cum ejusmodi res sint Deo longe inferiores, Deus diceretur res istas ex humili tueri. Quare cum Deus aliam opis nihil indiget ut ad volendum sic ad cognoscendum, barum rerum notio- nem ex semetipso habeat, optime dicitur res istas ex alto tueri.

10. Quæ sint quæ fuerint veniantque.] *Præsentia, præterita, et futura : nam cum cognitio Dei infinita sit, haec nullus præsens, præteriti, aut futuri temporis differentiis circumscribi potest. Quin etiam, quod eadem Dei cognitio sit infinita, haec multiplex esse nequit; unde Deus omnia uno mentis cernit in ictu.*

12. Quia respicit omnia solus, etc.] Videatur Philosophia responsum cum ad predictam Homerij sententiam, tum etiam ad haec Ciceronis verba i de Divin. et ii de Nat. deor., Sol, inquit, *dicitur est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus vel quia cum extortus est, obscurus extorris sideribus solus appetit : quasi sic argumentata esset Philosophia : quicunque omnia respicit quidem solus, ille, iudicio Homerij et Ciceronis, verus sol dici potest. Atqui Deus omnia respicit et quidem solus. Ergo Deus verus sol dici potest, iudicio tantorum virorum.*

¹ Difficiliori ambiguitate.] Ambiguitas versatur in hoc quod proposita multipliciter via dubitetur qua eundum sit : *ambiguum enim dicitur ab ambiguo : ambiguum ab ambe circum, et ago ;* quasi illi qui ambiguus, circum agatur. Hinc ambiguitas dicitur primo de corporibus, que paribus hinc inde virtutibus acta, neque haec potius quam illac moventur; secundo de mentibus, que paribus utrinque argumentis impulsæ, non uni potius, quam alteri questionis parti consentiunt. Quo magis autem Boetius Philosophiam disserentem intelligit, eo ejus mens libratiss argumentorum momentis incerta videtur circa divinam Providentiam libertatemque humanam, de quibus hactenus Philosophia disseruit, quæque ita videntur pugnare, ut altera alteram destruat. Hinc idem Boetius proponit argumenta quibus putat destrui posse concordiam divinæ Providentiae et libertatis humanæ.

enim, quibus perturbere, conjecto. Nimirum, inquam, ^a adversari ac repugnare videtur, prænoscere universa Deum, et esse illum libertatis arbitrium,¹ Nam si cuncta (3) prospicit Deus, neque falli ullo modo potest, evenire necesse est quod Providentia futurum esse præviderit. Quare si ab æterno non facta hominum modo, sed etiam consilia, voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrii libertas: neque enim vel factum aliud illum, vel quælibet existere poterit voluntas, nisi quam nescia falli Providentia divina præsenserit. **325** Nam si res aliorum quam provisæ sunt, detorqueri valent, non jam erit futuri firma præscientia; sed opinio potius incerta, quod de Deo credere nefas judico². Neque enim illam pro rationem, qua se quidam credunt hunc quæstionis nodum posse dissolvere. Aiant (5) enim, non esse ideo quid eventurum, quoniam id Providentia futurum esse prospexit, sed e contrario potius, quoniam quid futurum est, id divinam Providentiam latere non posse, eoque modo necessarium hoc in contraria relabi partem. Neque enim necesse esse contingere, quæ providentur: sed necesse esse, quæ futura sint, provideri. (10)³ Quasi vero, quæ cujusque rei causa sit, præscientiane futurorum necessitatis; an futurorum necessitas, Providentiae, laboreatur.⁴ At nos illud demonstrare nitamus, quoquo modo sese habeat ordo causarum, necessarium esse

A eventum præscitarum rerum, etiam si præscientia futuris rebus eveniendi necessitatem non videatur inferre. (15) Etenim si quispiam sedeat, opinionem quæ eum sedere conjectat veram esse necesse est: atque e converso rursus, si de quopiam vera sit opinio, quoniam sedet, eum sedere necesse est. In utroque igitur necessitas inest: in hoc quidem sedendi, at vero in altero veritatis. Sed nou idcirco quicunque sedet quoniam vera est opinio, sed haec potius (20) vera est quoniam quempiam sedere præcessit. Ita cum causa veritatis ex altera parte procedat, inest tamen communis in utraque necessitas. **326** Similia de Providentia, futurisque rebus ratiocinari oportet. Nam etiam si idcirco quoniam futura sunt providentur, non vero ideo quoniam providentur eveniunt; nihilominus tamen a Deo vel ventura prævideri, vel provisa evenire necesse est. quod ad perimedam (5) arbitrii libertatem solum satis est. Jam vero quam⁵ præposterior⁶ est, ut æternæ præscientiae temporalium rerum eventus causa esse dicatur? Quid est autem aliud arbitrari, ideo Deum futura, quoniam sunt eventura, prævidere, quam putare quæ olim acciderunt, causam summæ illius esse providentiae? Ad haec, sicuti, cum quid esse (1) scio, id ipsum esse necesse est; ita cum quid futurum novi, id ipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur ut eventus præscitæ rei nequeat evitari. Postremo⁷ si quid ali-

INTERPRETATIO.

^a Præsensio divina et humana libertas videntur sibi invicem contradicere.

^b Non ideo aliquid futurum quod Deus id præsensit, sed contra Deum id præsensisse quoniam futu-

rum erat.

^c Sed hoc non solvit.

^d Id ipsum tamen probare conemur.

^e Perversum.

NOTÆ.

¹ Nam si cuncta prospicit Deus, etc.] I. Generatim probatur prædicta concordia non posse stare: quia cum libertas hominis viatoris, ut jam dictum est, et experientia quotidiana, ipsi Ciceroni ceterisque paganis nota confirmatur, sit facultas ad utrumlibet, propterea quod ita necessarium est, ut aut nütalitatus, aut non alio, quam quo existit modo, existere possit, illud homini non est liberum; adeoque circa illum nulla est ipsius hominis libertas. Atqui posita divina Providentia, omnia facta, dicta, cogitata quæ hominis ita se habebunt: cum enim divina Providentia sit horum omnium non solum præteriorum, præsentiumque, verum etiam futurorum cognitio, si haec possunt aut non existere aut alio, quam quo existunt, modo existere, divina providentia non erit præsensio evidens, adeoque firma et falli nescia, sed potius obscura, incerta et errori obnoxia; quod de Deo cogitare nefas.

² Neque illam probbo rationem, etc.] Boetius sibi objicit, quod nonnulli respondere solent ad tuendam prædictam concordiam, videlicet non divinam Providentiam futurorum eventuum sed futuros eventus divinæ Providentie esse causam: ex quo sequitur, divinam providentiam potius quam futurum eventum, esse necessarium. Sed idem Boetius hanc responsionem refutat, primum ex eo quod non solvit difficultatem, deinde ex eo quod præposterior est, eventus futuros esse causam divinae Providentie.

³ Quasi vero, etc.] Primum, inquit, haec responsio non solvit difficultatem, quandoquidem non quæritur, utra sit alterius causa, an Providentia rei futura, an res futura Providentiae? nec minus, utravis

sit necessaria, sequitur alterius necessitas: quemadmodum ex eo quod vere judicem te sedere, sequitur necessario te vero sedere; aut ex eo quod molles lignæ fuerit æqualis cum decempeda, sequitur necessario, decempedam esse æqualiter cum hac molle lignæ; licet decempeda hujus æqualitatis, aut tuis situs illius judicari causa.

⁴ Jam vero quam præpostorum, etc.] Deinde præpostorum, est sive perversum, mutato scilicet rerum ordine, eventus futuros esse causam divinæ Providentiae; quia cum omnis causa sit suo effecto prior, præpostorum est illum quod a certo duxた tempore existit, esse causam ejus quod ex omni æternitate existit: id autem se haberet, si eventus futurus esset causa divinæ Providentie; quæ olim acciderunt, verbi gratia, Romana menia, cum haec antea futura essent, essent causæ divinæ Providentiae Dæca externa est.

⁵ Si quid aliquis aliorum, etc.] II. Probatur speciatim, ex parte ipsius divinæ Providentiae, predicta concordia non posse stare, quia quæ mentis qualitas a philosophis vocatur scienc'ia, haec debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa, saitem ratione judicii quod sibi habet annexum: adeo ut nec instar erroris sit falsa, nec instar opiniovis sit incerta: cum igitur Providentia divina sit scientia et quidem meliori jure, quam quælibet humana cognitio, propterea Providentia divina debet esse modo evidens, verum etiam vera et certa; atque eorum, quæ libertate humana futura essent, nulla posset esse Providentia evidens, vera et certa; quod haec non sit nisi de iis quæ necessaria sunt.

quis ^a aliorum, atque sese res habet, existimet, id A consequatur, liquet. Frustra enim bonis, malisque non modo scientia non est, sed est opinio fallax, ab scientie veritate longe diversa. Quare si quid ita futurum est, ut ejus (tō) certus ac necessarius non sit eventus, id eventorum esse praesciri qui poterit? Sicut enim scientia ipsa ^b imperfista est falsitati: ita id quod ab ea concipitur, esse alter, atque concipitor, nequit. Ea namque causa est, cur mendacio scientia caret, quod se ita rem quamque habere necesse est, uti eam sese habere scientia comprehendit. Quid (20) igitur? Quoniam modo Deus hæc incerta futura præosciit? Nam si inevitabiliter eventura censem, que etiam non evenire possibile est, fallitur: quod sentire non modo nefas est, sed etiam voce proferre. At si, uti sunt, ita ea futura esso decrevit, ut aequæ vel fieri ea, vel non fieri posse cognoscat, quæ est haec præscientia, qua nihil certum, (25) nihil stabile comprehendit? ^c Aut quid hoc ^d referit vaticinio illo ridiculo Tiresiae? ^e Quidquid dicam, aut erit, aut non. ^f Quid etiam divina providentia humana opinione præstiterit, si, uti homines, incerta judicat, quorum est incertus eventus? Quod si apud illum rerum omnium certissimum fontem nihil (3) incerti esse potest, certus eorum est eventus, quæ futura firmiter ille præsicerit. Quare nulla est humanis consilii, actionibusque libertas: quas divina mens sine falsitatis errore cuncta propiciens, ad unum alligat et constringit eventum. ^g Quo ^h semel recepto, quantus ⁱ occasus humanaarum rerum

(10) premia, penae proponuntur, quæ nullus meruit liber ac voluntarius motus animorum. Idque omnium videbitur iniquissimum, quod nunc æquissimum judicatur, vel puniri improbos, vel remunerari probos: quos ^k ad alterutrum non propria mittit voluntas, sed futuri cogit certa necessitas. Nec virtus igitur, nec virtutes quidquam foerint, sed (15) omnium meritorum potius mista atque ^l indiscreta confusio. Quoque nihil sceleratus excogitari potest, cum ex providentia rerum, omnis ordo ducatur, nihilque consilii liceat humanis, fit, ut virtus quoque ^m nostra ad bonorum omnium referantur auctorem j. Igitur nec sperandi aliquid nec ⁿ deprecandi ulla ratio est. Quid enim vel speret quisquam, vel etiam ^o deprecetur, quando optanda omnia series ^p indeflexa connectit? Aufereatur igitur unicum illud inter homines Deumque (3) commercium, sperandi scilicet ac ^q deprecandi. Si quidem ^r justæ humilitatis pretio inæstimabilem vicem divinæ gratiæ promeremur: qui solus modus est, quo cum Deo colloqui homines posse videantur, illique inacecessæ luci prius quoque quam impetrant, ipsa supplicandi ratione conjungi: quæ si, recepta futurorum necessitate, nihil virium habere (10) credantur, quid erit, quo summo illi rerum principi p connecti atque adhærere possimus? Quare necesse erit humanum genus, uti ^s paulo ante cantabas, q disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscere.

INTERPRETATIO.

^a Non perinde.

^b Est expers erroris.

^c Differt a divinatione.

^d Apud Horatium, l. ii Serm., sat. 5.

^e

Quonodo divina providentia major erit opinione humana.

^f Quod si concederis, nullam scilicet esse in ipsis hominibus libertatem.

^l Confusa perturbatio.

^j Deum.

^k Rogandi.

^l Roger.

^m Immutabilis.

ⁿ Rogandi.

^o Recta nostri affectione meremur Dei gratiam, quæ non potest satis æstimari.

^p Leo.

^q Separatum a suo principio perire.

NOTE.

¹ Vaticinio illo ridiculo Tiresiae.] Et certe si divina providentia esset de futuris istis liberis, sive de iis quæ ^æque possint non fieri ac fieri; eadem opinio foret similis vaticinationi illi ridiculo Tiresiae: quidquid dicam aut erit aut non. Tiresias fuit vates Thebanus, qui fertur a Junone læsa obsecratus, et a Jove miserante donatus facultate vaticinandi. Horat. l. in Serm., sat. 5:

Hoc quoque Tiresia, præter narrata petenti Responde quibus amissas reparare queam res Artibus atque modis...

O nulli quidquam meutite vides, ut Nudus inopsque domum redeam te vate...

Hic autem vates, instar ceterorum, ambigue locutus, solebat dicere: quidquid dicam, aut erit, aut non: intelligentis, sua dicta fore aut non fore vera; cum tamen aliis intelligendum præberet sua dicta sive aiendo sive negando semper fore vera. Horatius prædicto loco:

O Laertiade, quidquid dicam aut erit aut non: Divinam etenim magnus mihi donat Apolto.

² Quo semel recepto.] III. Probatur speciatim, ex parte ipsius libertatis humanae, prædicta concordia non posse stare: quia ubi non est potestas ad utrumlibet, ibi non est hominis viatoris libertas. Sapientissimum enim Ecclesia damnavit hanc propositionem: Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit a coactione: optimè etiam nunc dicitur hac potestate sublata fore ut, ¹ nec virtus esset nec vitium, adeoque nec premium, nec supplicium; ² Deus esset auctor omnium vitiorum; ³ nec sperandi nec deprecandi ratio esset, adeoque auferretur unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi scilicet ac deprecandi; ⁴ deinde humanum genus discepit aliquid disjunctum suo fonte fatiscet. Atqui posta divina providentia, nulla erit in homine viatoria potestas ad utrumlibet: siquidem divina providentia, ut dictum est, ut pote quæ evidens est, vera, et certa scientia, non est nisi de necessariis, atque, ut loquuntur philosophi, ad unum determinatis.

³ Paulo ante cantabas.] Libro videlicet quarto, metro 6, versu 43, ubi Philosophia loquebatur.

329 METRUM * III.

ARGUMENTUM. — Unde, canit Boetius, præsensio di-
vina, et humana libertas, quæ seorsum stant, con-
junctim pugnare videntur? Scilicet ut in ceteris, sic
in hoc, mens humana nec omnia nescit nec omnia
novit, ut a notis progrederi naturatur ad ignota.

Quænam discors foedera rerum
Causa resolvit? quis tanta Deus
330 Veris statuit bella duobus,
Ut, quæ earcipit singula constant,

Quænam causa discors dirimit concordiam rerum? quæ
genius ponit tantam pugnam inter duas istas res
veras divinam scilicet providentiam, et libertatem
humanam, ut cum unaquaque seorsum subsistat, ambæ
repugnent consistere simul? Nonne est aliqua discordia
inter ea quæ vera sunt, semper hæc certa convenient
inter se? Est discordia, nec semper hæc convenire
videntur menti humanæ, quippe quæ oppressa corpore

* Quod vocari potest Pindaricum. Carmen constans
ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrametrum
nullus videtur teneri legibus: modo enim constat ex
quatuor ultimis versus heroici pedibus; modo hos
mutat anaepistis. Hoc tamen carmen clauditur versus
Adonico, qui dactylum et spondeum habet.

1. *Quænam discors causa.*] I. Boetius, facta divinæ
præsensionis et libertatis humanæ comparatione,
miratur quod hæc et illa seorsum firmis demonstrari
videantur argumentis, conjunctum vero altera ab al-
tera destrui: hinc causam tanti mysterii inquirit.
Causa autem hæc vocatur discors, quia videtur foedus
inter divinam prænitionem libertatemque humanam
factum, aut saltē faciendum dirimere.

2. *Quis Deus.*] Cum effectum non sit sine sua
causa, prædicta divinæ providentiae et libertatis hu-
manæ discordia, cuius Boetius jam conscius est,
causam aliquam abeat, necesse est: quæ causa,
ut pote ignota, dubitatur an sit Deus alius. Sic an-
tiquis dicebatur *Deus ex machina*, sive ex improviso
apparens: quod, inquit Tullius¹ de Natura deorum,
Quia quemadmodum natura efficeret sine aliqua mente
possit, non videtis, ut tragicæ poetæ cum explicare ar-
gumenti exitum non potestis, configunt agit Deum, cuius
operam profecto non desideraretis, si immensus et in-
terminatus in omnes partes magnitudinem regionum
videretis. Quod Tullius accepisse videatur ex Platonis
Cratyle, ubi: *Nisi sane*, inquit, *quemadmodum tragicæ
diuarum scriptores, sicubi hæserint, ad machinas confu-*
giunt, deos sustolentes.

3. *Veris duobus.*] Nempe divinæ providentiae, et li-
bertati humanæ: ut enim verum est, Deum omnia
prænoscere, sic etiam verum est, hominibus inesse
arbitrii libertatem: alterum tanim ita videtur cum
altero pugnare, ut quanvis seorsum stent, conju-
ctum sese destruere videantur.

6. *An nulla.*] Quasi an non ullæ? An enim quæstio
est, quia ita interrogatur, ut tamen interrogans vi-
deatur postulare id sibi concedi quod querit. Sic
Terentius: *An non hoc dixi esse futurum? N'ai-je pas
bien dit que cela arriverait?* Sic ergo Boetius ait: *Nullane citam inter ea, quæ vera sunt occurrit discordia?* num semper vera omnia ita inter se convenient,
ut neutrum cum altero pugnet? non certe, non semper
ita convenient: quod eleganter exprimitur hac parti-
cula proxime sequenti sed. Nimirum si insitum menti
nostræ lumen esset infinitum, quæ seorsum menti no-
stræ, ut pote clare et distincte cognita, sunt vera:
hæc etiam conjunctum eidem menti viderentur vera:
quandoquidem infinitam lucem nihil latet: sic Deo
quæ seorsum vera sunt, etiam conjunctum sunt vera.
Verum quod idem mentis nostræ lumen suis, et qui-
dem brevissimis contineatur terminis, idcirco fieri

A 5 Eadem nolint mista jugari?

An nulla est discordia veris,
Semperque sibi certa cohærent?

Sed mens, cæcis obruta membris,

Nequit oppressi luminis igne

10 Rerum tenues noscere nexus.

331 Sed cur tanto flagrat amore

Veri tecta reperiire notas?

Scitne quod appetit anxia nosse?

Sed quis nota scire laborat?

INTERPRETATIO.

cæcante non potest splendore luminis sopiti percipere
minimos etiam gæzes rerum familiarium. Quare vero
eadem mens accenditur tanto studio inveniendi signa
occulta veritatis? cognoscitne illud quod sollicita desi-
derat cognoscere? non: quis enim nittitur cognoscere
ea quæ jam sibi nota sunt? Sed si ignorat, quid
ignara querit? nam quis desiderat id cujus ignarus est?
aut quis possit prosequi ignota? quo modo aliquis in-

NOTE.

potest, ut quæ a nostra mente clare et distincte co-
gnoscetur, adeoque illi sunt vera seorsum, hæc ab
eadem mente ignorantur, adeoque illi non sunt vera
conjunctionem: neque tamen ullum ex his quæ clare et
distincte cognoscuntur, propriea negandum est: nam
non sunt neganda perspicua ex eo quod obscura
animo comprehendendi nequeant. S. Aug. I. ii de Dono
persever., c. 14: *Nunquid, inquit, ideo negandum est
quod apertum est, quia comprehendendi non potest, quod
occultum est?* Nunquid, inquam, propterea dicturi su-
mus, quod ita esse perspicuum, non ita esse, quoniam
cur ita sit non possumus inventire.

8. *Sed mens eexcis obruta membris, etc.*] Præterquam
quod mens nostra finita est, hoc insitum menti hu-
manæ lumen corpore, cum quo mens humana con-
jungitur, ita obscureatur, iuxta illud sacri textus ora-
culum Sap. ix: *Corpus quod corruptitur aggravat ani-
mam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa
cogitantem*, ut eadem mens non possit vel tenues re-
rum nexus (in quo veritas judicij versatur) noscere:
quomodo igitur eadem mens sublimes divinæ provi-
dentialæ et libertatis humanæ nexus comprehendet?
Difficile aestimamus, continuat Sapiens prædicto loco,
quæ in terra sunt et quæ in prospectu sunt, invenimus
cum labore, quæ autem in colis sunt, quis inventigabit?
Ecce quæstionem Boetii, quam ut solvat, statuit pri-
mum mentem nostram non omnia scire; deinde eam-
dem non omnia etiam nescire, ut ex notis transeat ad
ignota.

14. *Sed cur tanto flagrat amore, etc.*] II. Boetius
probat, mentem humanam non omnia scire: quia
cum desiderium non sit nisi ejus quod non habetur,
sic mens humana anxia appetit aliquid nosse certe
mens humana non habet illius, quod nosse, appetit
notionem: adeoque illud certe mens humana non scit.
Atqui experientia probat, mentem humanam anxiæ ap-
petere veritetas reperiendas: has igitur notas nescit.

14. *Nota scire.*] Observari potest quantitas hujus
voceis nota, enijs ultima syllaba aliqui brevis, hic
longa est, ut aiunt, positione, propter duplum literam
consonantem quæ sequitur: quanvis enim
utraque hæc littera consonans ab antecedente vocali
dictione separatur, non desinit tamen eandem vocali
producere, ut apud Virgil. Æn. ix, vers. 37, *tela:*

Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.

Et sepiissime apud Catullum et Martiale: hinc au-
tem factum puto, ut veteres poetae diligenter vitare-
rint concursum vocalis alias brevis, et plurimum ejus-
modi consonantium, quamvis hæc omnes consonantes
in dictione sequente occurrant: præsertim si trius
que hujus litteræ sonus distincte percipiatur auribus,
quarum judicium est superbissimum: ut *omnia strin-
gunt, omnia spernunt, omnia scribunt*, etc.

- 15 At si nescit, quid cæca petit?
 Quis enim quidquam nescius optet?
 Aut quis valeat nescita sequi?
 Quovent invenial, quisve reperfant
 Quæc ignarus noscere formam?
 20 **332** An cum mentem cerneret altam,
 Pariter summam et singula norat?
 Nunc membrorum condita nube,
 Non in totum est obliterata sui,
 Summamque tenet singula perdens.
 23 Igittim quisquis vera requirit,
 Neutro est hahitu: nam neque novit,
 Nec penitus tamen omnia nescit.
333 Sed, quam retinens meminit, summam

A Consultit, alte visa retractans,
 30 Ut servatis queat oblitas
 Addere partes.

334 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia causata, prædictam diuinæ providentiae humanæque libertatis concordiam idœro videri cum antiquis, tum recentioribus difficultem, quod divina prænotio humanam infinite superans, mente humana non capiatur; explicatisque iis, quibus Boetius movebatur, argumentis probat, quidquid cognoscitur, non secundum suæ vim, sed secundum cognoscens potius comprehendendi facultatem.*

Tum illa a, *Vetus*, inquit, haec est de Providentia querela, ¹ Marcoque Tullio, ^b cum divinationem distribuit, vehementer agitata, tibique ipsi res diu pror-

veniat, aut dignoscere possit formam inventam, hujus ignarus? Nonne eum mens humana videtur mentem supremam, ipsa cognoscebat res tam singulatim quam generatim? nunc vero velata tenebris corporis, eti non est omnino immemori sui, cætera non singulatim quidem, sed generatim cognoscit. Quicunque ergo investigat veritatem, is non affectur omnino aut ignoratione aut scientia: siquidem ille neque cognoscit omnia, ne-

INTERPRETATIO.

B que tamen omnino ignorat omnia: sed consulti summam cuius memor recordatur, recognoscens ea quæ divinitus novit, ut cognoscendo possit addere rebus, quas meminit, res quarum oblitus est.

^a *Philosophia.*

^b *Lib. II de Divinat., ubi divinationem, quam Quintus frater asseruerat, nudit tollere.*

NOTÆ.

15 *At si nescit, etc.] III. Boetius probat mentem humanam non omnia nescire: quia propter quam quod mens humana optat nosse veritatem ut jam dictum est, nemo vero optat nesciū: ignoti nulla cupido; præter hoc, inquit Boetius, primum quidem nemo valit nesciū sequi; cum inquisitor illa, ut pote prima mentis cogitatione, quedam sit cognitio sive perceptio. Deinde quanvis ignarus posset inquirere, hic tamen non posset inventare: quæ modo inveniā? quandoquidem non inventur nisi notione: ut autem color cæco, sic res omnino ignota menti ignaræ nullam dabit sui notionem. Postremo licet ignarus posset ignotum ei inquirere et inventare, hic tamen non posset ignotum dignoscendo a cæteris distinguere. Quis repertam quæc ignarus noscere formam? Sic argumentatur Plato sub persona Socratis in Menone: Ponamus, inquit, servum fugitivum ab alio servo, a quo omnino prior ignoratur, domino utriusque imperante, quærē: frustra hic servus quærēt: quanvis enim idem in servum fugitivum quem quærēt, incurrat, eundem se invenisse ignorans ipsum non psterit dignoscere, sive a cæteris distinguere.*

20. *An cum mentem, etc.] Plures putant, Boetium in reliquo hoc carmine sequi sententiam Platonis qui ut ex ipsis Menone, pluribusque aliis libris constat, existimat mentes humanas, antequam haec enī corporibus conjungerentur, conditas, perfecta omnium intelligentia fuisse divinitus instructas; sed hanc intelligentiam commercio corporeo ita amississe, ut non nisi multo labore, eorum quæ ante noverant, recordatione in sibi comparent: quam quidem Boetii interpretationem admitti posse non inferior: sed quæ nunc ab eodem Boetio dicuntur, haec etiam refutata illa Platonis sententia, possunt intelligi: posito eo, in quo credimus Adamum conditum fuisse, innocenter statu: in hoc enim statu mens humana peculiari quodam modo cernebat mentem altam, nempe Deum: unde maximam partem rerum cognoscendiarum non solum generatim, sed etiam singulatim cognoscobat: Pariter summam et singula norat. At ejus posteri, in peccatum peccati hujus sui primi parentis, perturbationibus ita afficiuntur, ut eorum mens, nondum tamen omnino obliterata sui, plura non singulatim sed generatim solum cognoscat: summam enim tenet singula perdens: quatenus etenim Dei sive jesus qui est notione informatur, omnia generatim novit: sed quatenus corporeo consorte impeditur, plura non percipit singulatim.*

23 *Vera requirit.] Philosophus: Philosophia enim,*

interpretatione nominis, est studium sapientiae; sive inquisitio veritatis.

26. *Neutro est habitu.] Habitus, auctore Tullio 2 de Inv. in aliqua perfecta et constanti animi aut corporis absolutione consistit: quamobrem habitus generatim, prout hic dici potest et de cogitatione, et de opposita ejus privatione, intelligi potest modus in suo genere absolutus: qua ratione mens nunc dicitur neutro habitu: quod videlicet mens humana, neque in absoluta rerum omnium notitia, neque in absoluta rerum omnium iugoratione versetur: nam*

C *26 et 27. Neque novit nec penitus tamen omnia nesciit.] Contra Academicos et Dogmaticos. Academici enim, illi videlicet Platonis discipuli, qui ab Academia, collegio Atheniens, illa vocati sunt, nihil ab hominibus evidenter sciri, adeoque nullum ab hominibus verum, certumque judicium haberri posse arbitrabantur: quod etiam Pyrrhoneis, quos Graeci ἐπερτίκος, contemplatores, appellabant, placuit. Dogmatici vero, ut loquuntur, et contrario arbitrantur, omnia tam evidenter ab homine cognosci, nullus ut sit de quacunque materia dubitandi locus.*

28. *Quam retinens meminit, summam consultit.] In-sitam videlicet et innatam nobis Dei notiōnem. Primum enim hanc notiōnem mens humana semper retinens meminit: quandoquidem notio haec existinguī nescia, tandin durat, quādū mens humana, nempe æternam. Deinde eadem notio recte dicitur summa cæterorum, quæ ab humana mente cognosci possunt: si quidem notio mentis, notio corporis, notio rei, imo notio entis generatim, ut loquuntur logici, nihil aliud est, quan ingenita haec Dei notio, sive simpliciter, sive modificata. Denique mens humana generalem hanc notiōnem prius consultit, ut quid in hac clare et distince comprehensum, prius cognoscatur, quam iudicium ferat: quod nimis illa notio, prima sit veri, certique iudicij norma: sicut fusius alibi probatur. Quin etiam hanc notiōnem mens humana magis ac magis attendendo retractans doctior fit, et obliterata aut a primo parente, aut ab unoquoque homine momento creationis, ut putat Vallinus hic, veluti recordatur. Obliterata porro dicuntur passive etiam a Virgil., eclog. ix, v. 53 :*

Nunc oblitera mihi tot carmina

¹ *Marcoque Tullio.] I. Philosophia meminit veteres quibus haec diuinæ providentiae libertatisque humanae concordia visa est difficilis: inter hos autem excelluit*

sus multumque quæsita; sed haud quaquam ab ullo vestrum hactenus satis diligenter ac firmiter expedita.
¹ Cujus a caliginis (5) causa est, quod humana rationationis motus ad divinæ præscientiae simplicitatem non potest admoveri: quæ si ullo modo cogitari queat, nihil prorsus relinquetur, ambigui: quod ita deum patefacere, atque ^c expedire tentabo, si prins ea quibus moveris, d expendoro. **335** ² Quæro enim cur illam solventium rationem ^e minus efficiem putes: quæ quia præscientiam non esse futuris rebus causam necessitatis existimat, nihil impediri præscientia arbitrii libertatem putat. Num enim tu aliunde argumentum futurorum necessitatis trahis, nisi quod ea (5) quæ præscintuntur, non evenire non possunt? Si igitur prænotio nullam futuris rebus adjicit necessitatem, quod tu etiam paulo ante fatebare; quid est, quod voluntarii exitus rerum ad certum cogantur eventum? Etenim positionis gratia, ut quid consequatur advertas, statuamus nullam esse præscientiam. Numigitur, quantum ad hoc attinet, (10) quæ ex arbitrio eveniunt, ad necessitatem coguntur? Minime. Statuamus iterum esse, sed nihil rebus necessitatis injungere, manebit, ut opinor, eadem voluntatis integra atque absoluta libertas. Sed præscientia, inquietus, tametsi futuris eveniendi necessitas non est, signum tamen est, necessario ea esse ventura. Hoc igitur modo, etiam si præcognitio (15) non fuisset, necessarios futurorum exitus esse constaret. Omne etenim signum, tantum quid sit, ostendit, non vero efficit quod designat. Quare demonstrandum prius est, nihil non ex necessitate contingere, ut prænotionem signum esse hujus necessitatis appearat. Alioquin si hæc nulla est, nec illa quidem ejus rei signum poterit esse, quæ (20) non est. Jam vero probationem firma ratione subinxam constat, non ex signis neque petitis extrinsecus argumentis; sed ex

A convenientibus necessariisque causis esse ducendam. Sed ^f qui fieri potest, ut ea non proveniant, quæ futura esse prævidentur? Quasi vero nos ea, quæ prævidentia futura esse prænoscit, non eventura credamus: ac non illud (25) potius arbitremur, licet eveniant, nihil tamen, ut evenirent, sui naturæ necessitatis babuisse: quod hinc facile perpendas licebit. Plura etenim dum fiunt, subiecta oculis intuemur: ut ea qui in ^g quadrigis moderandis atque flectendis facere spectantur aurigæ: atque ad hunc modum cetera. Num igitur quidquam illorum ita fieri necessitas (30) ulla compellit? Minime. Frustra enim esset artis effectus, si omnia coacta moverentur. Quæ igitur cum fiunt; parent existendi necessitate, eadem priusquam fiunt, sine necessitate futura sunt. Quare sunt quædam eventura, quorum exitus ab omni necessitate sit absolutus. **336** Nam illud quidem nullum arbitror esse dicturum, quod quæ nunc fiunt, priusquam fierent, eventura non fuerint. Hæc igitur etiam præcognita liberos habent eventus. Nam sicut scientia præsentium rerum nihil his quæ fiunt, ita præscientia futurorum nihil his quæ ventura (5) sunt necessitatis ^h importat. Sed hoc, inquis, ipsum duhitatur, an earum rerum quæ necessarios exitus non habent, ulla possit esse prænotio. ⁱ Dissonare etenim videntur: putasque, si prævideantur, consequi necessitatem: si necessitas desit, minime præsciri, nihilque scientia comprehendи posse nisi certum. Quod si quæ incerti sunt (10) exitus, ea ^j quasi certa prævidentur, opinio- Cnis id esse ^k caliginem, non scientiæ veritatem. Alter enim ac sese res habeant, ^l arbitrari, ab integratè scientiæ credis esse diversum. ^m Cujus erroris causa est, quod omnia quæ quisque novit, ex ipsorum tantum vi atque natura cognosci existimat quæ sciuntur, quod totum contra est. Omne ⁿ enim (15) quod cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum

INTERPRETATIO.

- ^a Obscuritatis.
- ^b Dubii.
- ^c Explicare.
- ^d Explicuero.
- ^e Quæ habetur prosa 3 hñjus lib., not. 3.
- ^f Quomodo.
- ^g Curribus.

^h Inferit.ⁱ Pugnare.^j Obscuritatem.^k Judicare.^l Quod cognoscitur, id non ad modum cogniti, sed ad modum potius cognoscens cognoscitur.

NOTÆ.

Marcus Tullius Cicero, qui hinc negata divina prævidentia, inde vero stabilita humana libertate, *dum vult homines facere liberos*, inquit S. Aug. v de Civ. Dei, c. 9, eosdem *facit sacrilegos*. Argumentum Tollit illud est quo supra usus est Boetius, quod nimur posita humana libertate, quemadmodum experientia probatur ponenda, prævidentia divina nequeat esse (qualis est, aut nulla), evidens, vera et certa scientia.

¹ Cujus caliginis causa.] II. Philosophia ait, adeo veteres recentioresque non posse conciliare prævidentiam divinam cum humana libertate, quia eorum mens infirmior est quam ut possit divinam prænotionem percipere: unde præcipitatione et præjudicio judicans, negat divinam prævidentiam, quod eadem philosophia promittit se demonstraturam, postquam argumentis, quibus antea Boetius movebat, responderit.

² Quæro cùm, etc.] III. Philosophia respondet argumentis quibus supra usus est Boetius; hoc fere

D pacto: si, posita humana libertate, prævidentia divina possit esse non modo evidens, verum etiam vera et certa futurorum scientia, certe divina prævidentia recte conciliabitur cum humana libertate: siquidem predicta omnia argumenta contraria hac propositione continentur, sicut attendenti patebit. Atque res ita se habet: cum enim notio præsentium et prænotiorum futurorum sint idem cogitandi modus, nec differant nisi tempore, cui Deus non subest, propterea ut notio præsentium, sic prænotio futurorum liberorum potest esse evidens, vera et certa, nullamque ipsi assert necessitatem.

³ Cujus erroris causa.] IV. Philosophia ostendit prædicti erroris causam in eo versari, quod cum ad cognoscendum necessaria sit cum mens cognoscens, tum materia cognoscenda, predicti prævidentiae divinæ adversari prænotionem divinam accipiunt secundum naturam materiae cognoscendæ, cum tamen

cognoscentium potius comprehenditur facultatem. Nam ut hoc brevi liqueat exemplo, eamdem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus agnoscit^a. Ille eminus manens, totum simul jactis radiis intuetur: hic vero cohaerens orbi atque conjunctus, circa ipsum motus ambitum, (20) rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoque hominem¹ aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Sensus enim figuram in subjecta materia constitutam. Imaginatio vero solam sine materia judicat figuram. Ratio vero hanc quoque transcendit, speciemque ipsam, quæ singularibus inest, universalis 333 consideratione perpendit. ^b Intelligentie vero celsior oculus existit. Supergressa namque universitatis ambitum, ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur, In quo illud maxime considerandum est: quod superior comprehendendi vis amplectitur inferiorem; (5) inferior vero ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliiquid extra materiam valet, vel universales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam: sed intelligentia quasi desper spectans, concepta forma, quæ subsumt etiam concta dijudicat; sed eo modo quo formam ipsam, quæ nulli alii nota esse poterat, (10) comprehendit. Nam et rationis universum, et imaginatio ligaram, et materiale sensibile cogno-

A scit, nec ratione utens, nec imaginatione, nec sensibus, sed illo ictu mentis formaliter, ut ita dicam, cuncta prospiciens, Ratio quoque cum quid universale respicit, nec imaginatione, nec sensibus utens, imaginabilia vel sensibilia (15) comprehendit. Haec est enim quæ conceptionis sua universale ita definit: homo est animal bipes rationale. Quæ cum universalis notio sit, tum imaginabilem, sensibilemque esse rem nullus ignorat, quod illa non imaginatione, vel sensu, sed rationali conceptione considerat. Imaginatio quoque tametsi ex sensibus visendi, formandique figuram (20) sumpsit exordium, sensu tamen absente sensibilia quæcumque collustrat, non sensibili, sed imaginaria ratione judicandi. Videsne igitur, ut in cognoscendo cuncta, sua potius facultate, quam eorum quæ cognoscuntur, utantur? 333^c Neque id^d injuria: nam cum omne iudicium judicantis actus existat, necesse est ut suam quisque operam non ex aliena, sed ex propria potestate perficiat.

339 METRUM^e IV.

ARGUMENTUM.—Quanguam, inquit Philosophia, Stoici existimaverint, mendem humanam, nihil nisi a corporibus informata, percipere, haec tanen ab efficaciori principio informatâ et insensilia sine ministerio corporum, et sensiliu, famulantibus ipsis corporibus, percipit.

Quondam Porticus attulit

Obscuros nimium senes,

INTERPRETATIO.

^a Corpus rotundum visu absens, tactu præsens solummodo percipiatur.

^b Intelligentia sublimior est cognoscendi modus.

^c Immerito.

Porticus Atheniensis produxit olim philosophos indoctiores, qui existimabant sensus notionesque omnes,

Cortas ex corporibus exterioribus imprimi mentibus: quemadmodum veteres solebant calamo veloci imprimeri litteras in charta æquabili, nullisque antea characteribus insignita. At si mens nostra nihil evoluta propria sua cogitatione, sed obnoxia impressionibus corporum ab his solum patitur, et referit imagines inutiles

NOTÆ.

accienda sit secundum naturam mentis cognoscentis: sicut Philosophia probat primum pluribus exemplis, deinde ratione.

¹ *Aliter sensus, etc.*] Primum quidem exempla ista sunt sensus speciatim, sensus generatim, imaginatio, ratio, et intelligentia, quæ ita accipi debent ex parte ipsius cognoscentis, ut quamvis sint de eadem materia subjecta, v. g. de eodem corpore rotundo, different. Nimirum mens humana, quæ non nisi ab alio informari potest, duobus generatim modis informata cognoscit, nimirum a Deo, cuius ipsa est effectum; et a corpore, cuius eadem est forma. Mens humana a Deo informata rursus dupliciter dicitur cognoscere, nempe prima et continuata attentione: prima attentio vocatur intelligentia: continuata vero dicitur ratio, ut ratio nihil aliud sit quam innata notio paulo longius diffusa. Mens autem humana ab ipso corpore informata duobus pariter modis cognoscere potest Primo quatenus mens ipso duntaxat cerebro, cuius est forma, movente percipit: ut cum per somnum mens venatoris silvas et lustra cogitat; idque vocatur imaginatio. Secundo quatenus eadem mens ab ipsis etiam aliis corporibus cum interioribus, tum etiam exterioribus commota percipit: quod vocatur sensus hic autem vel est interior, ut fames et siti; vel est exterior, nempe visus, auditus, odoratus, gustus, et tactus. Atque hi omnes cognoscendi modi ita inter se disponuntur, utquo a paucioribus causis pendent, eo, ut pote ad divinam sapientiam propriis accidentes, sint perfectiores: sic gustus tactu, odoratus gusto, auditus odoratu, visus auditu, imaginatio sensu, ratio imaginatione, intelligentia ratione est perfectior: sic

probatur exemplis, modum cognoscendi accipi secundum naturam cognoscentis.

² *Neque id injuria.*] Deinde id ipsum probatur ratione: nam modus rei, ut pote qui non distinguuntur a re modificata, accipi debet potius secundum naturam rei modificatae, quam secundum naturam alterius etiam modificantis. Atqui notio non secus ac iudicium est modus ipsius mentis cognoscentis et judicantis. Et certe

³ Quod vocatur Glyconicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter saepius unum spondeum et duos dactylos habet. Dico saepius: modo enim idem sit numerus syllabarum, predicta illarum quantitas aliquando negligitur.

⁴ *Porticus.*] Nimirum Atheniensis. Erat enim Athenis quisdam porticus, in quam nonnulli ad disserendum de quacunque materia convenire solebant: sic suus Cadomi, Bajocarum, cæterarumque minorum urbium locus, in quem plures dicendarum audiendarumque rerum novarum causa convenire conveveront. Zeno autem inter veteres Philosophos celebrissimus nactus hanc occasionem, hic instituit docere Philosophiam, illiusque discipuli ab isto loco vocati sunt Stoici: πορτικας enim Græcis est porticus. Hos Philosophia nunc vocat *senes obscuros*: *senes* quidem, quod virtutem præsentim, in qua una vitam beatam versari arbitrabantur, colerent instar sapientissimorum senum: *obscuros* vero, quod hic erraverint; error enim ex obscuritate nascitur. Quia vero uidem Stoici dialecticæ, cuius princeps eorum Zeno fertur esse inventor, præcipue studebant, idcirco Philosophia nunc exposito illorum errore, eosdem refutat

- 310** Qui sensus et imagines
E corporibus extimis
5 Credant mentibus imprimi,
Ut quandam celeri stylo
Mos est æquore paginae,
Quæ nullas habeat notas,
Pressas figere litteras.
10 Sed mens si propriis vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantum patiens jacet,
Notis subdita corporum.

- A Cassasque in speculi vicem
15 Rerum reddit imagines ;
Unde haec sic animis viget
Cernens omnia notio ?
Quæ vis singula prospicit,
Aut quæ cognita dividit ?
20 Quæ divisa recolligit,
Alternumque legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc desidit in infima,
Tum sese refereus sibi,

INTERPRETATIO.

rerum objectarum instar speculi, cur cognitio universalis omnium, est adeo perspicax iu mentibus humanis? quomodo singula cognoscuntur? quomodo cognita dividuntur? quomodo divisa resumuntur? quomodo alterius, modo ab imis ascenditur ad summa, modo a sum-

mis descenditur ad ima? quomodo mens sese compnens secum, veritate refutat errorum? Causa istorum omnium est multo magis efficax, et magis potens quam mens humana, quæ instar materiæ patitur formas impressas. Ipsa tamen corporis viventis impressio præ-

NOTÆ.

argumentis ex dialectica desumptis; tum quid sentientium sit, declarat.

3. *Qui sensus et imagines, etc.*] I. Philosophia expavit errorem Stoicorum, qui in hoc versatur, quod putarent, non modo sensus, sed omnes notiones, quas hic Philosophia vocal *imagines*, quasque ipsi Stoici, auctore Tullio in Top. appellabant *τύποις και πολλάγεις*, a corporibus etiam externis imprimi mentibus: non secus ac littere currente calamo imprimitur charte. Hinc Stoici, inquit S. Aug. I. viii de Civ. Dei, c. 7, posuerunt *judicium veritatis in sensibus corporis, corungis infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt.*

10. *Sed mens si propriis, etc.*] II. Philosophia refutat Stoicorum hunc errorem argumentis ex dialectica, cui illi plurimum studebant, desumptis: nam in dialectica praeter notionem tam universalem quam singularem, tractatur divisio, definitio, methodus, et ipsa **311** veritatis norma: quæ omnia fieri non possunt, si mens humana omnes suas notiones corporibus acceptas referat. Primo enim nulla erit notio universalis: sive *cernens omnia notio*: siquidem notio universalis non acquiritur sensibus, quibus quidquid percipitur, illud certo tempore, certoque, loco ita circumscribitur, ut sit singulare. Secundo nulla etiam erit notio singularis, qua mens *singula prospicit*: quia preterquam quod mens humana seipsam singularem non prospicit familiante corpore, qui tactu visuque percipi creditur, triangulus circulus singularis, hic revera triangulus circulus non est: quodquidem triangulus singularis non constat nisi tribus lineis, quæ ita inter se coeant, ut ex his fiant tres anguli æquales duobus rectis: circulus vero non constat nisi una linea circa unum punctum ita circumducta, ut omnes illius partes ab hoc punto aequaliter distent: cum tamen omnis triangulus circulus seu simili, sicut exquisitus perspicillii sive, ut loquuntur, *microscopis* animadverte possumus, infinitis prope constet lineis, quarum alia egressæ, alia ingressæ prædictam anguli circulive notiōem singularem impeditunt. Tertio nulla quoque erit divisio, qua mens *cognita dividit*: cum haec non fiat nisi mente ea que sensibus videntur conjuncta separante, sive ut loquuntur logici, *abstractione*. Quarto nulla erit definitio qua mens *divisa recolligit*: nam, inquit Crassotius, l. ii, Post. Anal., cap. 1, art. 1, *si machinalis horologii partes omnes dissolvuntur, et post dissolutionem singula spectanda exhibentur, tum videtur esse quasi specimen divisionis, et partitionis logicæ*. Si partes cas omnes clare et distincte apprehendas, sed suo quaque loco et ordine in toto, tunc videtur esse definitionem specimen: ex quo sequitur vim, quæ non potest cognita

B dividere, non posse etiam *divisa recolligere*, sive definire. Quinto nulla erit methodus quæ scilicet monti valique similis nunc a speciebus subjectis ad genus supremum ascendit; nunc a genere supremo ad subjectos species descendit, suis quæque ordinibus disponendo: nam, ut jam dictum est, genus, species, illorumque ordo sensibus non percipitur. Sexto denique nulla erit veritatis norma, qua mens *falsa redarguit*: *innam regula veritatis Græcis ταρίποις illud est quod tanquam dñe fallere et falli nescio, mens humana ita persuadetur, haec ut verum omnisque dubitationis expers judicium formet: talis autem non potest esse sensus, de quo nunc agitur: siquidem hoc sæpius fallimur: quare Stoici putantes, omnem notiōem oriū a sensibus, omnem etiam veritatis normam abiecebant: ut monuit S. Aug. prædicto lib. viii de Civit., c. 7, ubi etiam ait: Cum pulchros dicant non esse nisi sapientes, quibus sensibus corporis istam pulchritudinem rident, qualibus oculis carnis, formam sapientiae decusque conspererint?*

Hanc vero veritatis normam indicat Philosophia dicens mentem *sese referentem sibi*: nam duplex est ejusmodi veritatis norma: una exterior et in genere causæ efficientis, videlicet Deus, qui quod sit infinite sapiens et bonus, idcirco falli et fallere non potest: altera interior et in genere forme, nempe evidētia, hoc est notio clara et distincta, quam sicuti nunquam errabimus, ut pote ab ipso præceptore Deo docti. Mens ergo nostra *sese referens sibi*, attendat animo ad hanc suam evidentiam sive notiōem claram et distinctam: ut quandiu ipsa evidenter, sive clare et distincte, in rebus ad mysteria fidei non pertinentibus, non noverit, tandem *ascensionem sustinet*, ne precipitat si temere processerit, ut loquitor Tullius: *turpe enim est, inquit idem orator cognitioni et perceptioni assertionem approbationemque præcurvare*. At ubi eadem mens claram distinctamque suam notiōem clare et distincte percepit, tum remota omni dubitatione judicium proferat certa non ab hominibus, sed ab ipso Deo intrinsecus doceri: *Si intellexistis*, inquit S. Aug. in Joan. xl, *dictum est et cordi vestro. Munus Dei est intelligentia*.

Notandum in libro de Spiritu et Anima, qui vulgo recensetur inter opera S. Augustini, cap. 11, reperiri hæc verba: *Mens nunc caput summis inserit; nunc decidit in infimis; nunc sese inferens sibi veris falsa redarguit; cum his etiam scripturae erroribus decidit, infimis, inferens; ex quo, ut ex pluribus aliis argumentis optime Lovanienses concludunt, librum hunc non esse S. Augustini opus, sed cuiusdam multo recentioris, forte Hugois a S. Victore, quippe qui capite 33 ejusdem libri Boetium nominat.*

- 25 Veris falsa redarguit?
312 Hæc est efficiens magis
 Longe causa potentior,
 Quam quæ materie modo
 Impressas patitur notas.
- 30 Præcedit tamen excitans,
 Ac vires animi movens,
 Vivo in corpore passio.
 Cum vel lux oculos ferit,
 Vel vox auribus instrepit:
- 56 Tum mentis vigor excitus,
 Quas intus species tenet,
 Ad motus similes vocans,
 Notis applicat exteris,
 Introrsumque reconditis
- 40 Formis miscit imagines.

313 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Sicut ergo, inquit Philosophia, neque ex imbecillitate sensus, imaginatio; neque ex imbecillitate imaginationis ratiocinatio; neque ex imbecillitate ratiocinationis, intelligentia humana: sic neque*

excitans commovensque vires mentis: ut cum lumen verberat oculos, aut vox insonat auribus: deinde vis illa mentis commota, conferens species sibi insitas cumejusmodi motibus, sive speciebus adventitiis; conjungit utrasque.

^a *Organa.*

26. *Hæc est efficiens magis, etc.]* III. Philosophia declarat quid sit sentiendum. Primum quidem nisi mens humana informaretur a Deo, qui non minus est ejus præceptor quam conditor, eadem mens non posset cognoscere, neque generant, neque singulatum; non posset dividere, definire, aut in ordinem redigere; nullam etiam haberet normam veritatis: quandoquidem hæc omnia sunt aut ingenita notio Dei qui est, aut quidam ejusmodi notionis modus: propterea hæc est efficiens magis longe causa potentior. Deinde eadem mens, ut pote quæ est corporis forma, ipso corpore commoto etiam afficitur sentiendo: sensus enim, docente S. Augustino l. de Quant. an., c. 23, est *passio corporis per seipsam non latens animam*: idcirco præcedit excitans viro in corpore passio: ubi observabili hanc vocem, passio, non esse ita Latinam, sed aptiorem nullam esse ad significandam hanc Philosophiae cogitationem. Sic lux nihil est aliud quam motus oculi a sole aut aliquo alio simili D corpore commoti: commoto oculo nervus hinc ad cerebrum usque productus movetur; unde movetur et cerebrum, quo moto ipsa mens cerebro præsentim conjuncta ita commovetur, ut non modo sentiat, sed etiam videat. Sic etiam vox commovet aures. Postremo mens conferens hanc ideam adventitium, cum priori idea innata, tanta libertate judicat, ut possit non modo jungere consentaneas, et dissentaneas separare, verum etiam omnem assensionem sustinere.

¹ *Animus non passione insignitur.]* Tali scilicet, quali corpus cum animo conjunctum insignitur, videbet figura, quiete, et motu, quibus etiamsi corpus afficiatur, non propter mens afficitur. Sed id non obstat, quin mens sentiendo dicatur pati, auctore ipso Aristotele; quatenus videlicet non latet mentem, corpus pati: sicut docet S. August.

² *Sensus.]* Altera quidem judicamus de sensu; altera noster auctor: sed hoc nihil facit ad præsens intentum. Primo enim nobis sensus videtur debere

A *ex imbecillitate intelligentiae humanæ, divina futuorum liberorum prænōti neganda est.*

Quod si in corporibus sentiendis, quamvis afficiant ^a instrumenta sensuum ^b forinsecus objectæ qualitates, animique agentis vigorem corporis antecedat, quæ in se actum mentis provocet, exigitque interim quiescentes intrinsecus forma: si in sentiendis, inquam, (³) corporibus ^c animus non passione insignitur, sed ex sua vi subjectam corpori judicat passionem, quanto magis ea quæ ^c cunctis corporum affectionibus absoluta sunt, in discernendo non objecta extrinsecus sequuntur, sed actum suæ mentis expediunt: ^d Hac itaque ratione multiplices cognitiones diversis ac differentibus cessere substantiis. (¹⁰)² Sensus enim solus cunctis aliis cognitionibus destinatus, immobilibus animantibus cessit: quales sunt conchæ maris, quæque alia axis hærenzia nutriuntur. Imaginatio vero mobilibus belluis, quibus jam inesse fugiendi, appetendiensis videtur affectus. Ratio vero humani tantum generis est, sicuti intelligentia sola divini: quo fit ut (¹⁵) ea notitia ceteris præstet, quæ ^e suapte natura non modo,

INTERPRETATIO.

^b *Extrinsecus.*

^c *A corporum commercio libera sunt.*

^d *Hoc modo diversis rebus diversa insunt cognoscendi genera.*

^e *Et suam propriam et cæteris cognitionibus subiectam materiam percipit.*

NOTÆ.

C definiri, sicut a S. Aug. definitur: *Passio corporis per seipsam non latens animam*: unde sensus accipi potest dupliciter, mirumque inadæquate, ut loquuntur philosophi, quatenus est *passio corporis*: quo modo sensus reperitur in bestiis etiam; et *adæquate*, ut aiunt idem philosophi; quatenus est *passio corporis per seipsam non latens animam*: qua ratione sensus solius hominis est: quippe qui solus constat ex corpore et mente. Secundo noster auctor ponit *sensus* etiam proprie dictum in bestiis, cum hoc tamen discribatur, ut in conchis sit *sensus sine imaginatione*: in bestiis mobilibus etiam *imaginatio sine ratione* sit in homine *sensus, imaginatio et ratio*, sed sine *intelligentia*, quam dicit *divini generis*. At, inquam, si *sensus* est in conchis, cur non in iisdem fuerit *imaginatio*? cum *sensus* et *imaginatio* non differant, nisi quod *sensus* suo quilibet organo, *imaginatio* organo communis, videlicet cerebro perficiatur: quod cerebrum etiam in conchis occurrit. Si *imaginatio* fuerit in aliis bestiis, v. g. in vulpe, cur non in his fuerit *ratio*? quandoquidem ab his plurima fiant, adquæsi necessaria fuerit quedam cognitio, etiam illa que *sensus* vocatur et *imaginatio*, certe *ratio* necessaria erit, hoc est progressus cognoscentis a notis ad ignorantia. Si denique *ratio* fuerit in homine, ut revera est, cur non eodem fuerit *intelligentia*? cum *ratio* non sit sine iudicio, nec *judicium* sine *intelligentia*. Nisi tamen nominata intelligentia Philosophia voluerit intelligi notionem a nullo acceptam et infinitam: hæc enim intelligentia solius Dei est. Tertio hæc eo libri notavimus, quod ad præsentem Philosophiæ demonstrationem nihil faciunt; sive enim bestiæ proprie sentiant sive non; modo unus homo sentiat, id satis erit ad animadvertisandum discrimen ordinemque prædictorum. Similiter quamvis homo intelligentia afficiatur, intelligentia tamendivina, ut pote inuiita, intelligentiam humanam ita superat, ut quæ intelligentia humana capi non possunt, hæc intelligentia divina recte comprehendendauntur.

proprium, sed cæterarum quoque notitiarum subjecta cognoscit. ³¹² Quid igitur, si ratiocinationi sensus imaginatioque refragentur, nihil esse illud universale dicentes, quod sese intueri ratio potest? quod enim sensibile, vel imaginabile est, id universum esse non posse: aut igitur rationis verum esse judicium, nec quidquam esse sensibile: aut (5) quoniam sibi notum sit plura sensibus, ut imaginationi esse subjecta, inanem conceptionem esse rationis, quæ quo sensibile sit, ac singulare quasi quiddam universale consideret. Ad hæc, si ratio contra respondeat, se quidem et quod sensibile et quod imaginabile sit in universitatis ratione conspicere; illa vero ad universitatis cognitionem (10) aspirare non posse: quoniam eorum notio corporales figuræ non possit excedere: de rerum vero cognitione, firmiori potius, perfectiore judicio esse credendum. In hujusmodi igitur lito, nos, quibus tam ratiocinandi, quam imaginandi etiam, sentiendique vis inest, nonne ³¹⁵ rationis potius causam probaremus? Simile est, quod humana ratio divinam intelligentiam futura, nisi ut ipsa cognoscit, non putat intueri. Nam ita disseris, si quæ certos ac necessarios habere non videantur eventus, ea certo eventura præsciri nequeunt. Harum igitur (5) rerum nulla est præscientia, quam si etiam in his ecce credamus, nihil erit, quod non ex necessitate proveniat. Si igitur, ut rationis participes sumus, ita divinæ judicium mentis habere possemus, sicut

A imaginationem sensumque rationi cedere oportere judicavimus, sic divinæ sese menti humanam summittere rationem justissimum censeremus. (10)
² Quare in illius summae intelligentiae cacumen, si possumus, erigamur; illic enim ratio videbit, quod in se non potest intueri. Id autem est, quoniam modo etiam quæ certos exitus non habent, certa tamen videat, ac definita prænotio; neque id sit opinio, sed summae potius scientiae nullis terminis inclusa simplicitas.

316 METRUM V.

ARGUMENTUM EX CICERONE, I DE LEGIBUS. — *Natura, inquit Philosophia, exteras animantes abjecit ad pastum solum hominem erexit, ad cœlique quasi cognitionis, et domicili pristini conspectum excitavit.*

B Quam variis terras animalia permeant figuris! Namque alia extento sunt corpore, pulveremque [verrunt, Continuumque trahunt vi pectoris incitata sul- [cum. Sunt quibus alarum levitas vaga verberetque [ventus, ³¹⁷ Et liquido longi spatia ætheris enate vo- [patu; Hæc pressisse solo vestigia gressibusque gaudent Vel virides campos transmittere, vel subire sil- [vas.

INTERPRETATIO.

^a Adversetur.

Quam diversis figuris prædictæ animantes percurrunt terras: aliae enim habent corpus longum, quæ serpentes virtute sive pectoris verrunt pulverem et ducunt sulum continuatum: aliae errantes pennis levibus percu-

tunt ventos, et longo volatu transeunt magna intervalla aeris liquidi: aliae gestiunt gradiri per terram: sive ha- passibus transaneat agros virides: sive ingrediantur sil- vas. Quæ animantes, licet omnes, ut earnis, diffantur inter se pluribus modis, in hoc tamen convenient,

NOTÆ.

¹ *Quid igitur si ratiocinationi, etc.] Accedit tandem Philosophia ad eam, propter quam longa fuerunt præludia, comparationem, quam proportionis vocant quasi dieat: ut se habet sensus collatus cum sua subjecta materia ad imaginationem, collatam cum sua materia: aut ut se habet imaginatio collata cum sua materia ad rationem collatam cum sua materia: ita se habet ratio collata cum sua materia ad intelligentiam collatam cum sua materia: sicut ergo ex imbecillitate sensus non est neganda imaginatio, aut ex imbecillitate imaginationis non est neganda ratiocinatio, sic ex imbecillitate ratiocinationis aut intelligentie humanae non est neganda divina futurorum liberorum intelligentiarum sive prænotio.*

² *Quare in illius summae intelligentiae cacumen, etc.] Studemus accedere ad intelligentiam divinam: cum enim hac intelligentia divina perfecte comprehendantur prædicta divinæ provideotice humanæque libertatis concordia, quanto propius ad divinum intelligendo modum accedemus, tanto magis hæc concordia nobis innotescet: sed ad Deum accedere non possumus nisi diligenter ad ipsum Deum facta attentione: ad quod ipsa etiam nostri corporis figura nos videtur hortari: sicutidem.*

Quod vocatur Archilochium. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet heptameter habet, primum quartuor primos, versus heroici pedes deinde tres trochæos.

1. Quam variis, etc.] Hominem solum erecto, cætera vero animalia prono vultu incidere dixerunt

C plurimi tam oratores quam poëtae: audivisti Tullium, audi Ovidium l. i Metam., fab. 2.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram, Os homini sublimè dedit cœlumque videre Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Hic tamen distinguendum videtur inter situm corporis, situmque vultus tam hominis, quam cæterorum animalium: nam erectus homo, cætera vero animalia prona sunt corpore: vultus autem adeoque asperitus tam hominis, quam cæterorum animalium: (saltem si excipiatur pisces ille, qui ὡραϊστός vocatur, quod oculus in superna corporis parte habens, cœlum velut invitus spectet) non sublimis, sed ad horizontem plus, minus est directus: unde diversa in omnibus animalibus est cerebri constitutio: quod discrimen videtur hic observari: non enim dicitur bestias terram, hominem vero colunt conversis deorsum sursumve oculis videre: sed tantum cætera animalia prono, hominem vero recto stare corpore: D quod sufficit, ut mens humana peculiari sui corporis figura excitetur ad cogitandum Deum. Bestiae autem quæ hic numerantur, sunt 1 serpentes, 2 volucres, 3 pedites; quæ vel Campos percurrent, vel silvas ingrediuntur: de quibus nihil occurrit adnotatione dignum.

*3. Liquido longi ætheris volatu.] Confusio verborum, quæ grammaticis vocatur hyperbatæ: siquidem æther liquidus et volatus longus dici deberet. Sic Virgil, : *Iabant obscuri sola sub nocte: Sceleratam intor- script hastam: Darc classibus austros.**

- Quæ variis videas licet omnia discrepare formis, A
Prona tamen facies hebetes valet ingratuare sen-
[sus.]
- 10 Unica gens hominum celsum levat altius cacu-
[men,
Atque levis recto stat corpore, despiciunt ter-
[ras.
Hæc, nisi terrenus male desipis, admonet si-
[gura,
Qui recto cœlum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animum quoque, ne gravata
[pessum
- 15 Inferior sidat mens corpore celsius levato.

SSS PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia tandem concludit, cognitionem divinam instar Dei cognoscentis aeternam, ita*

B

INTERPRETATIO.

quod facies illarum, inclinata ad terram, deprimat earumdem sensus obtusos. Sola gens hominum erigit altius caput suum sublime, levisque stat corpore erecto, et contemnit terras. Hæc figura te monet, nisi obrutus terra stulte deliras, ut qui tendis ad cœlum vultu recto, et erigis frontem, tu extollas etiam mentem tuam in altum, ne mens oppresa jaceat deorsum inferior ipso corpore altius erecto.

a Philosophi.

b Viventium.

c Eternitate cognita, divina cum natura, tum etiam scientia cognoscatur necesse est.

d Infinitus.

e Comparatione.

f Patet.

NOTE.

9. *Prona facies hebetes valet ingratuare sensus.]* Sensus enim non vigent nisi spiritibus a corde ad cerebrum, et a cerebro per nervos ad reliquias corporis diffusis : hi autem spiritus minus libere in pronum, quam in erectum caput a corde diffundunt.

12. *Admonet figura.]* Si corpora generatim possunt esse quedam mentium exempla, ut certe sunt, corpus humanum præcipuum quoddam esse debet mentis consortio exemplum, ut quemadmodum corpus humanum, veluti servatis corporum levium legibus, ad cœlum recta tendit, ita mens humana ad Deum cogitando aspirat : sed est alia ratio : nimirum.

14. *Ne gravata pessum, etc.]* Ne mens humana vici perturbationibus ejus, cuius domina esse debet, corporis fiat mancipium. Nam ad Philipp. iii : *gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.*

¹ *Deum aeternum esse commune judicium est.]* Nam aeternitas clara et distincte comprehensa cognoscitur in clara distinctione Dei notionis, quam omnes homines divinitus insitam habent : non secus ac tres anguli cognoscunt comprehendendi in idea trianguli : quare sicut omnem homines judicant, triangulum constare tribus angulis : sic omnes judicant, Deum esse aeternum.

² *Eternitas est interminabilis vita tota simul et perfecta possessio.]* Hæc aeternitatis definitio a S. Thoma et ceteris Theologis admittitur : quare particulariter videtur expoundenda.

Dicitur ^{1o} *possessio* : quia aeternitas est propria Dei perfectio. Nimirus *possessio* a corporibus ad mentes transfertur : *possessio* autem corporum in hoc versatur, quod illorum ita dominii sumus, ut in iis et pedem ponere et sedem figere potes simus : possidere quippe videtur dici quasi *potens*, vel *potis*, vel etiam pos sedere : cum pos pro *potis* vel *potens* remanserit in *compos* et *impos*. Quamobrem *possessio* in mentibus optime vocabitur individua mentis perfectio : aeternitas autem est individua Dei perfectio : quandoquidem res summe perfecta cogitari non potest nisi aeterna. Sanctus Thomas, 1 p. q. 10, a. 1 ad 6 : *Illud quod possidetur, inquit, firmiter et quiete habetur : ad*

designandam ergo immutabilitatem et indeficientiam aeternitatis Boetius usus est nomine possessionis.

C Dicitur ^{2o} *vita* : ut enim aeternitas quidam est modus, sic aeternitas, alieuius dici debet aeternitas : nullius autem melius aeternitas dici potest quam *vita*, quippe qua non solum animata corpora ab inanimatis, sed etiam mentes a corporibus, immo et ab aliis membris differunt. *Vita* autem cuius aeternitas veluti modulus est, nihil aliud esse videtur, quam *cogitatio*; quod aeternitas non possit esse nisi *mentis*, cuius vivere est cogitare. Hinc Aristoteles l. xi Metam., c. 7, *Mentis*, inquit, *cogitatio vita est*, unde *Philosophus ille ibid.*, ait S. Thom., 1 p. q. 18, a. 3, ostendo quod *Deus sit intelligens, concludit quod habeat vitam perfectissimam et sempiternam, quia intellectus ejus est perfectissimus et semper in actu.*

D Dicitur ^{3o} *tota simul* : quia vita illa, cuius aeternitas dicitur modus, nihil successoris habet : in quo differt a tempore, quod dicitur diuturnitas rei, qua ut incepit sic desinet esse, eni modi est forma equi : differentia enim temporis, nimirus præsens, præteritum, et futurum nunquam sunt simul, sed sibi invicem succedunt.

D Dicitur ^{4o} *interminabilis* : quia aeternitas illius est vita, qua neque principio neque fine circumscribitur, in quo etiam differt ab ævo, quod dicitur diuturnitas rei, qua habuit quidem principium, sed nunquam habitura est finem ; eni modi est mens mea : ævum quippe illud saltem uno termino circumscribitur, vi delicti principio, ex quo incepit.

D Dicitur ^{5o} *perfecta* : quia cum aeternitas sit mentis adeoque vita perfecta modus, bæc etiam perfecta sit necesse est, quamobrem hanc nullam agnoscere debet sui causam : in quo aeternitas differet adhuc a mundo, si hic ut somniavit Aristoteles, ex aeterno exsistisset.

Ex his porro omnibus, in quibus ratio aeternitatis versari dicitur a Philosophia, unum est quod eadem Philosophia præsternit explicat, nempe quod sit *tota simul*, atque ceteras diuturnitates videlicet ævum, et tempus, hanc aeternitatis proprietatem, quoad possunt, imitari ; ut, si non possunt habere, saltem habere videantur manentem illam præsentiam.

pore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti. Sed crastinum quidem nondum apprehendit : hesternum vero **349** jam perdidit. In hodierna quoque vita non amplius vivitis, quam in illo mobili & transitorio momento. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud, sicut de mundo censuit Aristoteles, ^b nec cœperit unquam esse, nec desinat, vitaque ejus cum temporis infinitate tendatur, (^c) nondum tamen tale est, ut æternum esse jure credatur. Non enim totum simul, infinita licet vitæ spatium comprehendit, atque complectitur : sed futura nondum transacta jam non habet. Quod igitur interminabilis vita plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet, cui neque futuri quidquam absit, nec præteriti fluxerit, id æternum esse jure perhibetur : idque (10) necesse est, et sui compos præsens sibi semper assistere, et infinitatem mobilis temporis habere præsentem. Unde non recte quidam, qui cum audiunt visum Platoni, mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habitum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coæternum putant. Aliud est enim per interminabilem duci vitam, quod mundo (15) Plato tribuit : aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam, quod divinæ mentis proprium esse manifestum est. Neque enim Deus condit rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potius proprietate naturæ. Hunc enim vitæ immobilis præsentarium & statum, iuinitus ille temporalium rerum motus imitatur ; cumque eum effingere (20), atque æquare non possit, ex immobilitate deficit in motu, ex simplicitate præsentia decrescit in infinitam futuri ac præteriti quantitatem ; et, cum totam pariter vitæ suæ plenitudinem nequeat possidere, hoc ipso, quod aliquo modo nunquam esse desinit, illud, quod implere atque exprimere non potest, aliquatenus videtur æmulari, alligans se ad qualemcumque **350** præsentiam hujus exigui volu-

A crisque momenti : quæ, quoniam manentis illius præsentie quamdam gestat imaginem, quibuscumque contigerit, id præstat, ut esse videantur. Quoniam vero manere non potuit, infinitum temporis iter arripuit : eoque modo factum est, ut continuaret eundo vitam, (^d) cuius plenitudinem complecti non valuit permanendo. Itaque si digna rebus nomina velimus impnere, Platonem sequentes, Deum quidem æternum, mundum vero dicamus esse perpetuum.^e Quoniam igitur omne judicium secundum ^f sui naturam, quæ sibi subjecta sunt, comprehendit : est autem Deo semper æternus, ac præsentarius status : scientia quoque ejus, omnem (10) temporis supergressa motionem, in suæ manet simplicitate præsentiae, infinitaque præteriti ac futuri spatio complectens, omnia, quasi jam gerantur, in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare velis, qua cuncta dignoscit, non esse præsentiam quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantiæ rectius aestimabis. Unde non prævidentia (¹⁵), sed Providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelsa rerum cacumine cuncta prospiciat. Quid igitur postulas, ut necessaria fiant, quæ divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse, qua videant? Num enim quæ præsentia cernis, aliquam eis necessitatim tuus addit intuitus? Minime. Atqui (20), si est divini humanoque præsentis dignæ ^g collatio, uti vos vestro hoc temporario præsenti quædam videtis, ita ille omnia suo cernit æterno ^h. Quare hæc divina prænotio naturam rerum, proprietatemque non mutat, taliaque apud se præsentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient : nec rerum judicia confundit, unoque sua mentis intuitu ⁱ iam necessarie (25), quam non necessarie, ventura dignoscit. Sicuti vos cum pariter ambulare in terra hominem et oriri in cœlo solum videtis, quanquam simul utrumque conspectum, tamen ^j discernitis, et hoc i voluntarium, j illud esse

INTERPRETATIO.

^a Fluxo.

^b Lib. 1 de Cxlo.

^c Qui sit totus simul.

^d Mensus judicantis.

^e Comparatio.

^f Deus.

^g Et ea quæ necessario, et ea quæ non necessario ventura sunt, cognoscit.

^h Ponitis discriminem.

ⁱ Hominem ambulare.

^j Solem oriri.

NOTE.

¹ Quoniam igitur, etc.] Ex predictis Philosophia de notione secundum naturam mentis cognoscens; cumque Deus cognoscens futura libera, de quibus nunc agitur, natura sua sit æternus, hoc est semper cogitans semperque vivens sine ulla differentia præsentis, præteriti, et futuri; idcirco notio Dei ita cogitari debet æterna sive tota simul, ut eodem modo se habeat circa futura libera, quomodo circa præsentia: quo fit ut illa Dei notio non præsentia quasi futuri, sed scientia nunquam deficientis instantiæ rectius astimetur : unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelsa rerum cacumine cuncta prospiciat. Atqui notio liberorum præsentium, nullam illis imponit necessitatem : nou enim quæ præsentia cernis, aliquam eis

D necessitatem tuus addit intuitus: similiter si Deus ignorans futrorum illa non cognosceret nisi dum adiutus præsentia, notio hæc Dei nullam illis afferret necessitatem : essetque idem discrimen quod nunc animadvertisimus, inter ortum solis et meanolocationem quod ille necessario, hæc libere fiat. Quamobrem sicut ex notione præsentium, sic ex prænotione divina futurorum liberorum, non potest inferri hæc esse necessaria nisi sub conditione : sicut etiam notio præsentium (licet in homine tunc libere agente, illæsa remaneat potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia, sicut etiam prænotio divina futurorum (quavis in homine olim acturo intemerata perseveret potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia. Atque id eo potius, quod quamvis mea locutio sit causa notionis, qua nunc cognoscis me loqui; nulla

necessarium judicatis. Ita igitur cuncta despiciens divisus intutus, qualitatem rerum minime perturbat apud se quidem praesentium, ad conditionem 35.1 vero temporis futurarum. Quo fit, ut hoc non sit opinio, sed a veritate potius nixa cogitatio, cum existatur quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Hic si dicas, quod eventurum Deus videt, id non evenire non posse: quod autem non potest non evenire (5), id ex necessitate contingere, meque ad hoc nomen necessitatis astringas: Fatebor rem quidem b solidissimae veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accessebit. Respondebo namque idem futurum, cum ad divinam notionem referatur, necessarium: cum vero in sua natura perpenditur, liberum prorsus atque obolutum videri. Duæ sunt etenim necessitates; (10) simplex una, veluti quod necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed haec conditio minime secum illam simplicem c trahit. Haec enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas (15) cogit incedere voluntarie d gradientem, quamvis eum tamen, cum e graditur, incedere necessarium sit. Eodem igitur modo, si quid providentia praesens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturæ habeat necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrio libertate proveniunt, praesentia contuetur. Hæc igitur, ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt (20) per conditionem divinæ notionis: per se vero considerata, ab absolute naturæ f sua libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero profiscuntur arbitrio: quæ quamvis eveniant, existendo tamen propriam naturam non amittunt; quæ priusquam fierent, etiam non evenire potuerint. Quid (25) igitur refert non esse necessaria, cum propter divinæ scientiæ conditionem modis omnibus, necessitatis instar, eveniant? Hoc scilicet, quod ea quæ paulo ante proposui, sol oriens, et g gradiens homo, quæ dum fiunt, non fieri non possunt: eorum tamen unum prius quoque quam fieret, necesse erat existere: alterum vero minime. Ita etiam quæ praesentia Deus habet, (30) dubio procul existunt: sed eorum hoc

A quidem de rerum necessitate descendit: illud vero de potestate facientium. Haud igitur injuria diximus, hæc, si ad divinam notitiam referantur, necessaria; si per se considerentur, necessitatis esse nexibus absoluta. Sicuti omne quod sensibus patet, si ad rationem referas, universale est: si ad seipsum respicias, singulare. Sed si in mea, 312 inquires, potestate situm est mutare propositum, ¹ evacuabo Providentiam, cum, quæ illa prænoscit, forte mutavero. Respondebo, Propositum te quidem tuum posse desflectere, sed, quoniam et id te posse, et an facias, quoque convertas, praesens Providentia veritas intuetur, divinam te (5) præsentiam non posse vitare; sicuti præsentis oculi effugere non possis intuitum, quamvis te in variis actiones libera voluntate converteris. Quid igitur, inquires? Ex meane dispositione scientia divina mutabitur, ut cum ego nunc hoc, nunc illud velim, illa quoque noscendi vices alternare videantur? Minime. Omne namque futurum divinus precurrit intuitus, et (10) ad præsentem propriæ cognitionis retorquet ac revocat. Nec alternat, ut existimas, nunc hoc, nunc illud prænoscendi vices; sed uno ictu mutationes tuas manens prævenit atque complectitur. Quam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futuraru; proventu rerum, sed ex propria Deus simplicitate sortitus est. Ex quo illud quoque resolvitur, quod (15) paulo ante posuisti, indignum esse, si scientiæ Dei causam futura nostra præstare dicantur. Hæc enim scientiæ vis præsentialia notione cuncta complectens, rebus omnibus inodum ipsa constituit, nihil vero posterioribus k debet. Quæcum ita sint, manet intemperata mortalibus arbitrii libertas. Nec iniquæ leges, solutis omni necessitate voluntatibus, præmia poenæque (20) proponunt. Manet etiam spectator desuper cunctorum præscius Deus, visionisque ejus praesens semper æternitas cum nostrorum actuum futura qualitate concurrit, bonis præmiis, malis supplicia dispensans. Nec frustra sunt in Deo positæ spes precesque; quæcum rectas sunt, inefficaces esse non possunt. Aversamini igitur vitia, colite virtutes, ad rectas spes (25) animalm sublevate, humiles preces in excelsa porrigit. ¹ Magna volis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis judicis cuncta certentis ¹.

INTERPRETATIO.

^a Certa scientia.^b Rem quidem esse verissimam, sed ei solum menti perviam, quæ rebus divinis contemplandis assueta est.^g Ambulans.^h Non immerito.ⁱ Destruam.^j Eventu.

D

^k Refert acceptum.^l Dei.

</

VARIAE LECTIOINES.

(Ex recensione Renati Vallini.)

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

- 4, 2, Solantur. Sic omnes veteres codices : non A travi : sed minus bene.
solutur.
- 11, 1, *indissolubilique. Indissolubili* legunt duo codices Victorini; prior est e bibliotheca S. Victoris Parisiensis.
- 11, 9, abstulerant. Abstulerat legit codex Victorinus secundus.
- 14, 1, *innutritum*. Hic variantibus libris, *innutritum* potius quam *enutritum* retinuimus; quod eodem quo hic sensu ab antiquis sepius videamus usurpatum : Velleio Paterculo, lib. II, a quo scribitur Tiburcius *innutritus celestium praeceptorum disciplinis* : Apuleio, *virgo delicias omnibus innutritus*. Et ante Plinius Junior homines mari *innutritos* dixerit.
- 14, 2, *abite potius*. Abite legit codex Thuanæus primus, e bibliotheca amplissimi viri.
- 14, 3, *Caligarat*, ne. *Caligaret* nec, non male.
- 17, 2, *aucta*. Acta legit Florentina editio.
- 18, 6, *in numeris*. Id est in numerato habebat: quæ lecio est omnium codicum.
- 24, 3, *prius*. Prior, omnes codices, excepto Florentino.
- 31, 1, *obversatus*. Solus Florentinus, *versatus*.
- 32, 2, *ne sarcinam*. Ne sarcinam, Regius codex, qui e bibliotheca Regia.
- 32, 5, *Et quasi novum*. Sic Victorinus secundus, et Florentinus: reliqui legunt *novi*.
- Ibid., perhorrescerem. Codex Reg. et Vict. secundus legunt sic *perhorrescerem*.
- 38, 6, *excitantis astum*. Codex Th. primus, Reg. et uterque Vict. legunt *exagitantis astum*; sed male, et contra rationem versus.
- 40, 1, *feros tyrannos*. Th. primus et uterque Vict. hibent *sivos tyrannos*; item male,
- 42, 3, *Oportet vulnus detegas*. Sic Th. primus, Reg., Flor. et uterque Vict. codex.
- 44, 5, *inferrent*. Th. primus, Reg. et Flor. codex habent *ferrarent*.
- 45, 2, *potentiorum*. Flor. habet *potentum*.
- Ibid., 4, *Trigguillam*. Codex Vict. secundus habet *Trigguillam*: et isti fortasse est quem apud Theodericum gratia pollentem vocat Ennodius *Trigguam*, epist. 21, lib. ix.
- Ibid., 5, *perpetrataque*. Reg. et Vict. secundus habet et *perpetrata*; sed optime Vict. primus, *imperataque jam*.
- 48, 1, *Palatini*. Th. primus et uterque Vict., *Palatinæ*.
- 49, 1, *quorum Basilius, olim*. Ita omnes libri. Solus Flor. una voce auctior. *Basilius unus*.
- 50, 1, *innumeris multiplicesque*. Codex Flor., *injuries atque multiplices*.
- Ibid., 4, *ut ni*. Uterque codex Vict., *uti ni*.
- Ibid., 6, *codem dic*. Codex Vict. primus, eo die Codex Vict. secundus, *in eo die*.
- Ibid., 9, *vilitatis*. Th. primus et uterque Vict., *vilitas*. Flor., *utilitatis*: male.
- 52, 9, *concessisse mendacium*. Th. primus. *consensisse mendacio*.
- 53, 13, *posse vero contra*. Th. primus, et uterque Vict., *posse contra*.
- 55, 4, *nulla unquam mei laude*. Flor. editio, *nullam unquam mei laudem*.
- 59, 2, *ac tu ipsa*. Deest ipsa in codice Vict. primo.
- 61, 3, *affingitur*. Th. primus, Flor. et Vict. secundus, *affigitur*.
- Ibid., 6, *supplicium tuli*. Vict. primus. *supplicium pertuli*.
- 71, 1, *deblateravi*. Alii legunt *detatravi*, sive *dila-*
- A *travi*: sed minus bene.
inquit, *mæstum*. Vict. primus, *inquit*, *alumne*, *mæstum*.
76, 6, *itaque lenioribus*. Th. primus, *itaque levioribus*.
78, 3, *elusus*. Vict. primus, *elusus*.
83, 4, *conditorem*. Vict. primus, *creatorem*.
84, 2, *a Deo*. Vict. uterque, *Deo*.
Ibid. 11, *Verum hi perturbationibus sunt*, ea. Vict. secundus optime, *verum hi perturbationum mores sunt*, ea.
87, 3, *veras*. Vict. primus, *vera*; ut lib. III. *vera de hinc animum subierint*.
92, 5, *familiaritatem*, *dum*. Codex Reg. *familiaritatem exercet*, *dum*.
93, 4, *contingit*. Reg. *contigit*.
Ibid., *vernula*. Th. primus, Vict. uterque, Reg. et Flor., *vernacula*.
94, 2, *tu fortunam*. Flor., *tu si fortunam*.
B Ibid. 3, *mores sunt*, *ista natura*, Reg., *mores*, *hæc natura est*.
Ibid., 8, *perfidam*. Vict. secundus, Th. primus, Reg. et Flor., *perfidiam*.
93, 4, *soritem exacerbes*. Th. primus et Reg., *soritem exacerbus*.
Ibid., 6, *promovereris*. Th. primus et Vict. primus. *promovere*.
97, 2, *exæstuantiis*. Sic a Pomponio Mela scribitur Garumna, *obvius Oceani exæstuantiis accessibus adaureri*: proprium quippe oceanum exæstuar. Vict. uterque, Reg. et Flor., *et astuantiis*.
98, 4, *haud curat*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *aut curat*.
99, 1, *suique magnum*. Sic, *inquit* Vallinus, *ex conjectura reponimus*: *cum id ratio Seazonis necessario postularet*: nec mihi dubium quin sic scriperit Boetius.
- C 181, 4, *matris ex utero*. Vict. uterque et Flor., *matris utero*.
Ibid., 6, *et omnium*. Vict. uterque, *omniumque*: Th. primus et Reg., *omnium*.
Ibid., 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*.
Ibid., 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*,
Ibid., 10, *est allata Flor., illata est*.
102, 6, *alligabit*. Vict. uterque, *alligavit*.
106, 8, *altos pandit*. Th. primus, Vict. uterque, et Reg., *altos pandit*.
107, 1, *dives agit*. Vict. secundus, *dives erit*.
111, 1, *medius consulum*. Reg., *medius considens*: male.
Ibid., 6, *perstrinxit*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *prastrinxit*.
118, 2, *luis*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *luas*.
120, 4, *quantum decus ornamenti*. Vict. secundus et Reg., *quantum ornamentis*.
Ibid., 8, *compositæ*. Vict. secundus, *copiosæ*.
123, 3, *quod ad beatitudinem*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *quin ad beatitudinem*.
Ibid., 8, *cæcitate*. Vict. secundus, *cæcitatæ*: quæ et forsæ vera lectio est: *judicent docti*.
126, 4, *auferre*. Vict. primus et Flor., *afferre*.
131, 3, *momentaria*. Suaserunt sic edere codices Vict. primus, Th. primus et Reg.
Ibid., 4, *perspectum*. Th. primus, *prospectum*.
Ibid., 5, *vestri*, *vel*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *vestra*, *vel*.
132, 1, *congestæ pecuniæ*. Th. primus, Reg. et Flor., *congestæ pecuniæ*.
133, 4, *atque membrorum compage*. In Thuanæo

primo et utroque Victorio deest membrorum.
 134, 6, quæ in tuis. Th. primus, Reg. uterque Vict. et Flor., quæ tu in tuis.
 135, 5, contraquæ minimum. Th. primus et uterque Vict., contraquæ minimum.
 136, 7, existimatione. Uterque Vict., existimatione.
 Ibid., 11, hominibus vero. In Th. primo, Reg. et utroque Vict. deest vero.
 137, 5, nego illud esse. Reg. et Vict. primus, nego ullum esse.

Ibid. 6, minime, inquis, Th. primus, Reg. et uterque Vict., minime inquis.

Ibid., 7, eoque alieni. Vict. secundus, atque alieni.

139, 4, manera norant. Th. primus et Flor., manera norat.

142, 2, arna Th. primus, Reg. et uterque Vict., arva.

Ibid., a, hosticus, ita omnes codices.

143, 1, primus quis. Flor., quis primus.

146, 1, Quæ flaminis Aetna eructantibus. Ea lectio fuit veterum omnium codicium, quæ et vera est: tantum pro Aetna, legendum est Aetna.

Ibid., 4, cupiverunt. Vict. secundus, cupiverunt. Th. primus et Reg., cupivere.

147, 3, Nam si. Th. primus, Reg. et uterque Vict., Nunc si.

Ibid., 9, Num quidquam unquam. Th. primus, Num quid unquam. Vict. uterque, Num quidquam libero.

149, 6, proveniunt. Vict. secundus, proveniunt.

154, 2, insanii. Th. primus, Reg. et uterque Vict., pravi: sed male.

157, 2, quæ a nobis. Uterque Th. et Reg., quæ a nobis. Vict. secundus, quæ nobis cognitis ab animalibus.

Ibid., 17, propagare ac dilatare. Uterque Th. et Vict. uterque, dilatare ac propagare.

158, 9, ejusque quantumlibet. Uterque Th. et Reg., ejusque quamlibet.

Ibid., 10, ne comparari. Uterque Th. et Flor., nec comparari.

Ibid., 11, etenim finitis. Vict. secundus, etenim si finitis.

159, 5, credi velant. Vict. secundus credi prohibent.

Ibid., 8 spernet. Uterque Th. et Reg., spernat. Vict. primus, sperneret.

163, 4, jacent. Uterque Th. Reg. et Vict. primus, manent.

166, 12, nunc amissas. Vict. secundus, et Reg., nunc et amissas.

170, 1, finierat. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, finiverat.

Ibid., 3, quantum me. Th. primus, quam tu me.

Ibid., 6, paulo acriora. Flor., paulo ante acriora.

174, 1, apium. Th. secundus et Reg., apun.

178, 5, permutant. Uterque Th., permulcent.

Ibid., 10, qui jucunditatis Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, quæ jucunditatis.

Ibid., 18, definitivus. Reg., decrevimus.

179, 4, bonum sumnum repetit. Uterque Vict., bonum sumum repetit,

Ibid., 10, dignissimum putant. Vict. secundus, dignissimum putent,

Ibid., 12, Num imbecillum. Th. primus et Vict. secundus, nunquid imbecillum.

187, 3, vel pecunia, vel honores. Th. primus, pecunia vel honores.

Ibid., 11, angeret. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, angerer.

Ibid., nequeo, Reg. et Vict. secundus, non queo.

188, 8, posset amittere. Uterque Vict., possit amittere.

Ibid., 17, opibus non expletur. Vallinus ait se edendum putasse non expletur, ut ex serie orationis stet Boetii sententia: licet libri repugnent: quanquam, ait, et sensus aliquis esse potest dispuncta negativa dictio.

A 191, 2, deserit superstitem. Reg. et Vict. primus: deserit superstitem. Vict. secundus: deserit.

Ibid., 2, adjiciant. Th. primus, adjiciunt.

Ibid., 4, adduci potuisti. Vict. secundus, abduci potuisti.

Ibid., 8, contingere; si quis. Flor., contingere, sic collige; si quis.

Ibid., 1, prætura. Ea lectio fuit codicis Thuanæ secundi: male alii omnes, præfectura, quod nomen nihil, tempore quidem Boetii, significabat.

Ibid., 14, situm est. Vict. secundus et Flor., situs est.

200, 5, Antoninus. Sic Vict. secundus, recte.

Ibid., 6, existimas gloriosum. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, existimas esse gloriosum.

Ibid., 7, pro maxima parte. Hactenus editi et uterque Th. habebant proxima: sed lectionem codicis Victorini secundi et Regii sequi maluit Vallinus, ut e quibus hauiirent sensus præstantior.

210, 2, lacunam. Sic omnes libri.

Ibid., 8, gloriam petis. Uterque Th. et Reg., gloriam petas.

Ibid., 10, corporis servum. Sic omnes veteres et recentiores libri,

219, 7, si quis. Sic locum hunc restituist Vallinus ex conjectura, quam postea libri confirmarunt.

Ibid., 16, conarabis. Th. secundus, conaris.

228, 12, ab diminutis. Th. primus, ab imminutis: uterque Vict. et Reg., diminutis.

230, 2, sed ratione. Reg. et Vict. secundus, sed est ratione.

Ibid., 13, et ab illis. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, et illis.

231, 2, quæ πόρισμα. Reg., quod πόρισμα bene.

232, 10, tamen si. Uterque Vict., tamen etsi.

Ibid., vera bona sint. Th. primus, et Vict. primus, vere bona sint.

Ibid., 21, secure igitur. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, securo igitur.

233, 3, habitans libido. Regius, hebetans libido: quod verbum quia Boetio familiare est, haec genuina Vallino loci hujus videtur esse scriptura.

236, 7, appetuntur a pluribus. Vict. secundus, appetuntur pluribus.

Ibid., 13 quo inter expetenda. Th. primus et Vict. secundus, quod inter expetenda.

237, 4, postquam unum. Reg., cum unum.

238, 9, Quid, quod, Flor., quid dicam, quod.

Ibid., 11, molissimum quodque. Uterque Th. et Vict. uterque, molissimum quidque.

Ibid., 13, tegitur, abest in Th. et Vict. utrisque, necnon in Flor. et tuto expungi potest.

239, 5, sine cogitatione. Vict. secundus, sine cognitione.

240, 1, is est enim. Th. primus, id est enim.

Ibid., 3, si superiora. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, si priora.

246, 3, a Deo regi. Vict. uterque et Flor., Deo regi.

Ibid., 17 et 24, esse concessimus. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, esse consensimus, bene.

Ibid., 19, extrinsecus, deest in Vict. primo et Reg.

247, 3, voluntarie regantur. Uterque Vict. et Reg., voluntaria regantur.

Ibid., 10, valeret. Reg. et Vict. secundus, valebit.

Ibid., 16, magna latrarent. Uterque Th. et Reg., magna lacerant.

Ibid., 18, deposit. Reg. et uterque Vict., disposit.

248, 8, quæ nunc quidem. Sic totum locum Vallinus emendavit, veterum codicum ope: tantum pro quo introieris ex conjectura repositus qua introieris.

249, 9 loquimur rebus. Omnes recte, loquuntur rebus.

253, 9, longa site. Omnes longa siti

254, 2, donamus. Reg., Flor. et Vict. secundus, donemus.

- 257, 3, *tamen ante hac*. Vict. secundus, *tamen ha-*
ctenus. A 257, 3, *ab assignata*. Reg., *a signati*, forte *ab as-*
signati: recte.
 Ibid., 9, *locum facinorum*. Reg. et Vict. secundus,
loco facinorum: longe melius. Nisi legas *in locum*.
 258, 8, *præmittere*. Uterque Th. et Vict. primus,
prætermittere: male.
 Ibid., 12, *revertaris*. Reg. et Vict. secundus, *reve-*
haris.
 259, 2, *conscendant*. Vict. secundus, *conscendunt*.
 264, 16, *quem vero effecisse*. Reg. *quem vera*, *inquit*,
effecisse.
 265, 3, *id quoque*. Th. uterque, *uterque*. Vict. et
 Reg., *illud quoque*.
 Ibid., 9, *certum*. *Adipiscuntur*. Reg., *cerlum*, *in-*
quam, *adipiscuntur*.
 Ibid., 27, *ambigit*. Th. primus et Vict. secundus,
ambigat.
 266, 7, *præcurris*. Uterque Th., *percurris*.
 Ibid., 19, *incepsu*. Vict. secundus, *incepsu*.
 Ibid., 22, *sclesti idem viribus*. Vict. secundus et
 Flor., *sclesti viribus*.
 267, 3, *deflectuntur*. Vict. secundus, *deflectunt*.
 Ibid., 15, *sui natura*. Vict. secundus, *sua natura*.
 268, 4, *minime*. Est. Th. primus, *minime inquam*.
 Est.
 272, 19, *inficit*. Vict. secundus, *inficit*.
 273, 3, *insidiator occulsi*. Uterque Th. Reg. et
uterque Vict., *insidiator occultus*.
 Ibid., 7, *ab avibus*. Uterque Th., Vict. primus et
 Reg., *avibus*.
 277, 19, *mentis ulcere*. Non *vulnere*; sic *exigente*
metro, et *ad stipulante non uno codice*.
 279, 12, *velle posse perficere*. Hac distinctione,
inquit Vallinus, *restituimus locum*.
 281, 12, *liquere esse*. Th. primus, et Reg., *liquere*
respondi.
 ~ 282, 2, *saltem non audienda*. Uterque Th. et Vict.
uterque saltem audienda.
 283, 2, *faciunt*. Vict. secundus, et Reg., *faciant*.
 Ibid., *patiuntur*. Vict. secundus, et Reg., *patientur*.
 Ibid., 11, *hac igitur*. Th. primus et Reg., *hinc*
igitur.
 Ibid., 23, *esse dicent*. Uterque Vict., *esse duce-*
rent: *bene*.
 Ibid., 27, *Nam si uti*, etc. Corruptum antea lo-
cum, *inquit Vallinus*, in omnibus impressis, juvanti-
bus partim antiquis libris, sic tandem restituumus
sue integratia.
 286, 1, *apri*. Sic, licet repugnet etiam veteres
libri, scripsisse videtur potius Boetius, quam immanni-
li licentia usus, si retinueris, *aper*, quam non ad-
mittunt hendecasyllabi.
 293, 13, *delibare*. Omnes, *deliberand*.
 294, 4, *digerit in motu*. Th. secundus, *digerit im-*
motum, Th. primus, et Reg., *in motu*: *recte*.
 296, 3, *puncti medium*. Th. uterque, Reg. uterque
 Vict. et Flor., *punctum medium*. D 337, 10, *imaginationis*. Vict. secundus, *imaginis*.
 Ibid., 15, *ita definit*. Th. secundus, et Reg., *ita de-*
finit.
 Ibid., 18, *non imaginatione*. Th. secundus, *non in*
imaginatione.
 Ibid., *sed rationali*. Th. secundus, *sed rationabili*.
 340, 21, *desidit*. Uterque Th. et Vict. primus, *de-*
cidit.
 344, 7, *quoddam universale*. Uterque Th. et Vict.
 primus, *quiddam universale*.
 Ibid., *consideret*. Uterque Th., *considerat*.
 345, 5, *nulla est præscientia*. Th. secundus, *nullam*
esse præscientiam.
 Ibid., 7, *habere possemus*. Vict. secundus, *habere*
possimus.
 348, 7, *patefecit*. Uterque Vict., *patefacit*: et
uterque Th., *patefecit*.
 349, 16, *præsentiam*. Sic emendavit Vallinus ex
consensione omnium veteranum codicum.
 350, 24, *necessaria*, *quam non necessaria*. Uterque

- Th., Leg. et Vict. secundus, necessarie quam non no- A Reg., *divinam te præsentiam*.
cessarie.
Ibid., 11, *aliquem ambulare*. Th. primus, *aliquem* Ibid., 8, *nunc illud velim*. Uterque Th. et Vict.
hominem ambulare. secundus, *nunc aliud velim*.
Ibid., 15, *voluntarie gradientem*. Uterque Th., Reg. Ibid., 16, *scientia vis*. Th. secundus, *scientia ejus*.
et Vict. secundus, *voluntate gradientem*. Ibid., *cuncta complectens*. Reg., *cuncta prospiciens*
Ibid., *eum tamen*. Vict. primus et Reg., *eum tum*. Ibid., *posterioribus debet*. Th. secundus, *dedit po-*
Ibid., 24, *qua prius*. Uterque Th., *qua prius*. Ibid., *rectæ sunt*. Th. primus, *receptæ sunt*.
Ibid., 27, *propositi*. Th. primus, *posuit*. Ibid., 26, *indicta*. Vict. secundus *indita*.
352, 5, *divinam te præscentiam*. Th. secundus et

APPENDIX AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE.

VARIA MONUMENTA LITTERARIA

QUÆ LIBRIS DE CONSOLATIONE IN GLAREANI EDITIONE PRÆFIGUNTUR.

JOANNES MURMELLUS RURÆMUNDENSIS

RODOLPHO LANGIO MONASTERIENSIS ECCLESIE CANONICO

S. P. D.

Tandem meas in Boetii Severini de Philosophia Consolatione, cum primis fructuosum opus enarrationes, Rodolphe Langi, vir omnium (quos novi) humanissime, discretissime, pientissime, studiosorum usui in lucem emitto, tuoque clarissimo nomini dico: non quod ei meis nugis aliquid splendoris accedere posse confidam, sed ut auctoritatis tuae præstantissime tutela, quasi Ajacis clypeo munitez, sub hominum vultus prodeant tuitiores, nec vituperationum linguis cote litoris (ut eleganter ait quidam) naturaliter acuminatas, et aspidum morsu nocentiores reformident. Dignus est profecto Boetius, ut ingenuo verum fatear, qui me longe meliorem aliquando commentatorem sortiatur. Verum tantum abest ut in hac commentariorum editione tanto scriptori satisfactum putem, ut vel hoc modo doctiores ad juvanda studiosorum studia maximopere cupiam excitari. Porro de hacten libris in eundem enarrationibus nihil attinet dicere: qua si placent hominibus eruditis, sane quam libens (ut qui trivialibus olim quotidie prælectionibus, et scholæ moderandæ curis supra modum distingue) hoc lucubrandi labore, et hominum iudicia subeundi periculo supersedisset. Ceterum candido lectori operam meam probatum iri confido, non ob hoc solum, quod obscuris lucem intulerim, rerum etiam quia Græcis quæ desiderabantur, loco suo repositis (quæ Joannes Cæsarius utriusque lingue doctissimus, et philosophia medicinæque professor egregius ex Italia, Joannes Edicollius bonarum artium magister, dubium litterator an humanior, Daventria superiori ad me anno dederunt) mendas compluscularis, tum e prosa oratione, tum e versibus sustulerim. Quia quidem in re tua quondam non parum me juvit industria, multijugaque eruditio: super cuius amplissimis laudibus (id quod Salustius de Carthaginæ ait) silere melius puto quam parum dicere, quoniam alio properare tempus monet. Præmisi autem quædam nostris, quæ diligens lector haud quaquam aspernabitur, spero. Vale,

B meque (ut facis) ama. Alcmariæ tertio nonas Aprilis, anno a Christi Salvatoris ortu 1514.

JOANNES CÆSARIUS JULIACENSIS

IN QUADAM AD MURMELLUM EPISTOLA.

Quod scribis te commentaria parare in quinque Boetii libro de Consolatione philosophiae, nihil sane jucundius audire potui: quod id certe diu jam optaveram, ut videlicet ab alio docto homine, et in bonis litteris rite instituto (qualem te et judico et certo scio) talia ederentur commentatoria, quæ digna esse possent tanto auctore, ac tantæ etiam rei convenire.

NICOLAUS CRESCIUS FLORENTINUS

MONACHUS CISTERCIENSIS, ANTONIO LANFREDINO

FLORENTINO CIVI ILLUSTRI.

C Multa quidem sunt, Antoni Lanfredine, et in philosophia et in theologia, cum obscure dicta, tum ad cognoscendum difficultia. Illæ tamen imprimis celebres de fato, de beata vita, de divina prænitione, atque Providentia quæstiones, ancipiiti intellectu legentium plerosque in deteriore sensum transverso agunt. Quæ quanquam sunt a nonnullis ita accurate disputata, atque copiose illustrata, ut nullus videatur relictus dubitandi locus, iis tamen de rebus accuratius, gravius, lucidius (nemo quam Severinus Boetius disseruit, vir (me quidem judice) omnium suæ ætatis doctissimus). Qui cum in multiplici disciplinarum genere non pauca scriperit, voluit etiam tum in hoc libro, quem de philosophia Consolatione, tum in iis quos de Trinitate et de Duabus Naturis Christi inscripsit, bono periculo experiri, quantum in sacris Litteris profecisset. Sed erat hic liber adeo sæculorum incuria jam depravatus, ut nullus sui auctoris nitor, nullusque prope cultus agnoscetur. Qui cum superioribus annis restitutionem sui posceret, multo pluribus vulneribus affectus est. Namque mutilus, inversus, et a se plurimum mutatus prodit ab impressoribus in manus hominum, cum commentariis qui falso divo Thomæ Aquinati ascribuntur. Rogatus itaque ut hunc ipsum Boetii librum emendarem, ac pristinam integratam quoad possem restituarem. Id eo libentius feci, quod materia de qua agebatur ea

profecto est quæ religiosum virum maxime deceat. Usus est autem in hoc opere Boetius eo dicendi genere, quod non minus ornatum quam grave et philosophiae maxime accommodatum videatur. Et præterea varium eoque jucundum, quod nunc soluta oratione gravissime disputat, nunc metro elegantius ludit. Id igitur opus nostra cura ac diligentia, qualcunqne est, emendatum, tibi Lanfredine vir ornatisime nuncupamus, non ea ratione, ut existimem ejus lectionem posse multum tuæ eruditiori adjicere, sed ut tuo patrocinio in Enchiridii typum astrictum, honestius ac tutius in vulgus exiret: ut inde facile judicari possit, quantum inter priorem illum et hunc nostrum librum intersit. Quod si tu probaveris, satis a me omnibus factum esse judicabo. Vale.

PRÆLECTIO

JACOBI BONONIENSIS IN BOETIUM SEVERINUM.

Constitueram viri clarissimi hoc anno prefatione abstinere, ne semper in eodem vestigio hærerem. Assiduitas enim, ut ait Cicero, fastidium parit et satietatem. Verum ut consilium mutarem, partim vos nimis officiosi et amantes nostri perfecistiſ (me namque quotannis vestro ornatissimo conspectu honestissimaque præsentia condecoratiſ) partim illustris et magnifici senatus nostratis magnificentia ac liberalitas, qui me proxime impensiori salario censem⁹ putavit, nec non collegam viro eruditissimo humanissimoque me adjungens, honestiori titulo exornavit. Tuntorum igitur meritorum memor (quoniam ingrato homine nihil pejus terra creat, ut ait Menander) recordatus etiam Amyclas tacendo periisse, quodque nemo siters placuit, ut inquit Ausonius, cogor impellarorū aliquid novi in præsencia vobis recitare, quod ipsa saltem varietate aures vestras permulcat et oblectet.

Quid frontem contraxistis? quod me recitaturum sum pollicitus? Non meum est exemplum, si recito. Sed hoc veteres alioquin eruditissimi factitarunt. Novum cutem id appello, quod ante me nullus sic contexuit. Habetur itaque docti, quæ facile cognoscant: indocti, quæ condiscant et admirentur. Hodie igitur verba sum facturus de erroribus pene innumeris, quibus plerique omnes fullim⁹: nec solum imperiti et profani, quod minus ægre ferendum esset; sed (quod dolorem meum exulcerat) eruditii et, ut ita dicam, Musarum sacerdotes. Cæterum cum morbos et ulcera reficiebro, 'medicinam auditor exspecta. Fave te ergo omnes, et adoste æquo animo. Nam, ut ait Hieronymus, beatus est qui loquitur in aures audientis. Omnis mortalium cura et intentio ad unum quietis statum, diverso tamen calle nititur pervenire. Hic itaque se totum fortunæ committit, eam dicens res humanas pro arbitrio flectere et versare. Eandem observat et veneratur, tanquam numen salutare, maximum omnipotensque. Illectusque primulum blanditiis et lenociniis hujus pellacis et versipellis dex, cum tandem reflamnet videt et adversam, queritur, spirat, gemitque, lubricam, inconstantem, cœcam et vagam appellans, nullige convicia parcens. Stultus, inquam, ne dicam insanus, qui vult ut nil intra sit oleam, nil extra in nuce duri. Quoniam enim mentis proposito vilam et spem illi credere est ausus, quæ ab antiquis et

A veteribus nostris ob mobilitatem sedere in fila fingebatur, et quam rotulae insistentem, quod loco stare nequeret, sapienter dixit et lepide Ausonius. Fortunæ ergo si te regendum dedisti, dominæ moribus, oportet obteneres. Alius congerendis opibus, cumulandisque divitiis inhiat, totusque incubat, ratus per has solidam felicitatem, et omnia mortaliibus commoda et compendia importari, juxta illud :

Nam si aliquis casus lecto te affixit, habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget ut te
Suscitet, ac reddit natis charisque propinquis.

Frequenter illud habet in ore,

Scilicet uxore cum dote, fidemque et amicos,
Et genus et formam regina pecunia donat,

Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.

B Hic etiam putat cœlum deosque auro venales, motus
hoc Tertulliani versiculo :

Non licet deos nosse gratis.

Hocque Petronii disticho,

Magna loquor, quidvis nummis præsentibus opta,
Et veniet, clausum possidet arca Jovem.

Sed contra reputando, nihil improbus, nihil perniciosus, nihilque quod magis humanum genus vexet et inquietet. quam opes et pecuviam, inverves. Verum hanc primum si struere cupies, eripies habenti. Unde improbas crescere divitias dixit Flaccus. Hieronymusque, Dives, ait, aut iniquus, aut iniqui hæres. Noxia igitur est et inutilis pecunia, quando in honesta: vetusque verbum est, Male parta, male dilabuntur. Perniciose sunt et opes, quarum opera homines evigorantur et emollescant, morbi gliscunt et ægritudines, pudor, leges, iura, turres, ares, propugnacula, et oppida munitionissima expugnantur. Pecunia enim (ut ait Cicero) omnes vias norunt. Diogenes ille Cynicus viam virtutis adeo angustam, difficilem et arduam esse aiebat, ut cam vix nuli superare possent ac transmittere, nedum pondere aliquo impediti et auro suffarcinati. Lucretius etiam scriptum reliquit, defunctos vita, nudos et inopes inferna subire. Ex quo Ausonius facete congressum Diogenis et Cræsi apud inferos hoc carmine lusit :

Effigiem, rex Cræse, tuam ditissime regum,
Vidi apud manes Diogenes Cynicus.

Constituit, utque procul, solito majore cachinno
Concussus, dixit : Quid tibi divitiae

Nunc prosunt, regum rex o ditissime, cum sis
Sicut ego, solus me quoque pauperior?

Nam quæcumque habui, mecum fero, cum nihil ipse
Ex tantis tecum, Cræse, feras, opibus.

Alius per gradus magistratum discurrere contendit : sive ad honores obrepit, ut postea fascibus conspi cuus, illustris ac reverendus appareat. Habet enim (ut ait Cicero) justam venerationem quidquid excellit, et hinc hiament trigeminus plausus tollit et inflat : sive populari aura erectus, cœlum se scalpere putat, quem gloria subsequitur dulcis magistratum et laborum comes, aīmentumque eujusque animi generosi. Trahimur enim omnes laudis studio, et optimus quisque maxima gloria saginatur. Pulchrum est digito monstrari, et dicier hic est. Verum quoniam hujusmodi dignitates si-

tæ sunt in arbitrio profanæ multitudinis, idcirco A momento temporis dissolvatur et intereat? Quam vero minus exceptandæ videntur. Ut enim præcipit Anneus Seneca:

Vitate quæcumque vulgo placeant.

Quam vero improbum sit, et præposteriorum populi examen et judicium, ut alia prætermittamus, nonne unico Catonis et Vatinii exemplo licebit agnoscere? Cato enim ille vivax imago virtutum, prætraxe candidatus, repulsam passus est. Vatinius vero homo levis et nequam illam est assecutus, stupente eodem popello, qui hoc fecerat, et admirante. Hunc vero splendorem livor plerunque comitatur. Nam, ut inquit *Emilius Probus*, est hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ sit comes, et libenter his homines detrahant, quos videant allius emergere. Gloriæ vero quam fallax, quam turpis et inanis sit, ostendit Euripides in *Andromache*, in hanc sententiam exclamans: O gloria, gloria, nihil aliud es quam aurum inflatio magna. Hujus vero gloria et splendoris cupidi plerique cum hoc in pulvere viriliter desudassent, pro munere tandem exsilium, carcerem, aut mortem subiere. Alius stemmate et nobilitate gloriatur, tume scitque, cum fumosas majorum suorum imagines in atrio conspicatur, quarum simile nihil habet ipse præter colorem, ut cum *Cicerone* loquar. Has ergo frequenter suspicit et admiratur, prætentitque, perinde ac proavorum tituli et elogia eum forte degenerem sordidumque tegere possint et honestare. Contro vero evenit, ut plerunque per hæc monumenta hominis improbus ac vilitas magis elucescat. Non possunt omnes esse patritii, ut inquit *Cicero*. Ille vero omni commendatione dignus est, qui sua virtute posteris præluxit. Nam si nobilitas est quædam laus veniens ex meritis parentum, me hercule! aliena est. Misera vero est, ut ait ille, aliorum incumbere famæ. Unde graviter dixit *Boetius*:

Quid genus et proavos strepit? Si primordia nostra Auctoremque Deum spectes, Nullus degener existat, Ni vitiis pejore foves Proprium deserat ortum.

Alius in summa potentia summum bonum collocat. Hieque aut regnare cupit, aut regibus adhærere: regnum ex Deo esse, hoc Homericus admonitus: Neque tu, Polide, velis contendere cum rege, cui ab ipso Jove, qualis nunquam alteri, collata est dignitas. Hie igitur ut excellat et imperet, nil intentatum, nilque inausum inquinens, per fas et nefas ad votum improbus properat, illud Euripides usurpans: Si violandum jus est, gratia imperi violandum, cæteris rebus pietatem colas. Reges enim proximi sunt diis immortalibus, ut uit Cæsar. Cicero quoque regium nomen sanctum appellat. At vos, terreni homines, nonne consideratis quibus præsidere videamini? Num si inter mures videretis aliquem jus sibi ac potestatem vindicantem,

Spectatum admissi risum tenacis amici?

Si vero corpus hominis pensisatur, quid eo imbecillus, quid fragilis, cum scep numero et hora et

PATROL. LXIII.

A momento temporis dissolvatur et intereat? Quam vero sollicitus et miserabilis sit status tyrannorum et principum, rex ille patefecit, qui diadema priusquam capiti suo apponeret, considerans, ait: O nobile magis quam felicem pannum, quem si quis intropiciat, quam multis periculis et miseriis sit refertus, ne humi quidem jacentem tollere vellet. Et Dionysius ille Siciliæ tyrannus, qui metus et pericula regum principumque expressit ense illo levi filo suspenso, plurimorumque per ora vulgato. Scatet vero exemplis innumeris vetustas, plena est nostri temporis atlas, qui reges et principes felicitatem calamitate mutaverint. Infelicissimum autem genus infortunii est fuisse felicem, ex quo dixit Horatius :

B Fuge magna, licet sub paupere tecto
Reges et regum vita præverte amicos.

Quid de regum et principum familiaribus loquar? Nonne Tiberius Sejanum illi semper proximum et intimum unco trahi et excarnificari imperavit? Nonne et Domitius Nero Senecam præceptorem ad mortem compulit? Papinianum etiam diu inter auditos potentem, Antonius militum gladiis objecit? propter quod eleganter dixit idem Flaccus :

D Dulcis inexpertis cultura potenter amici,
Expertus metuit.

Alius claritatem optimum judicans, gloriosum nomen propagare festinat, in primisque re militari clarescere gestit, *Ciceronis* memor ita scribentis: Militaris virtus præstat rebus omnibus. Hæc nomen populo Romano, C hæc huic urbi æternam gloriam peperit. Hæc orbem terrarum parere huic imperio coagit, omniaque urbana sunt in præsidio et tutela bellicæ virtutis. Hic ergo inglorios et sine nomine brutis annumerandos putat, cum præserit vel pace vel bello clarum fieri licet, ut ait ille. Sed complures etiam sui temporis clarissimi, ignotis tamen mortibus perierunt, nullos sortiti rerum suarum scriptores. Quid quod scripta et monumenta tempore tabescunt et intereunt? Unde illud est :

Miremur periisse homines, monumenta fatiscent :

Mors etiam saxis nominibusque venit.

Huc adde quod si toti moriuntur homines, quod tamen a nostris institutis et legibus longe abhorret, nulla est claritas et gloria, cum is omnino non exstet. Si vero bene mens sibi conscientia recti, terreno carcere reclusa, cælum libera petit, nonne omne negotium terrenum spernet? et caelo fruens, gaudebit sese his exemptam? Unde illud est :

Nec vixit male, qui moriens natusque feffellit.
Et ille Vergilianus ait,

...Pulcherrima primum

Dii moresque dabunt vestri.

Alius gaudio lætitiaque bonum metitur. Hic felicissimum putat voluptate diffluere, ad quam nos propensos natura impellit, imo præcipites agit. Quod autem secundum naturam est, ut ait Aristoteles, id suave contingit: sequunturque omnia animalia eam voluptatem quæ secundum naturam est. Hic ergo asserit deos propterea esse sempiternos, quod securi voluptate jugiter et conti-

nenter perfruantur. Libens ergo illud Persianum usurpat:

Carpanus dulcia: nostrum est

Quod vivis, ciniis et manes, et fabula fies.

Cæterum si homines volupates abeuntes considerarent, solamque facti pœnitentium supercresse, cas magis declinarent utque effugarent, quam nautæ blandas Sirenes et asperas symplegantes. Quis enim non libens spernat et abjicit vilissimæ fragilissimæ rei corporis servitum? Solitus erat dicere Antisthenes Socratus: Insanirem potius quam oblectarer. Dicebat etiam Diogenes: Si non ebrii essetis, Socrati pareretis: et aut per omnes ætales continentia studeretis, aut suspendio vitam finiretis. Cato quoque in oratione qualum ita homines a voluptate deterret: Si qua per voluptatem nequater feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit. Alius formam et dignitatem corporis præstantissimum putans: Ille inquit, dos est quæ conciliat homines, quæque deos allicit et invitat, imprudens utque immemor, quid Hippolyto, quid Bellerophon, quid Hyacintha, quid Hylyæ et aliis id genus acciderit, quibus species dispendiosus fuit et noxia? Huc adde quod forma nitor rapidus est et velox, vernulumque florum mutabilitate fugacior. Unde Salustius formæ gloriæ fluxam et fragilitatem dixit: et Calphurnius:

Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis. Quamobrem Spurina ille Helvæsus non mediocrem laudem est apud posteros assecutus, quod cum specie sua illustri complurium matronarum oculos sollicietaret, faciem propriam multis in honestis vulneribus ac fiedis cicatricibus deformavit, ut verum animi pulchritudinem retineret. Verum si (ut inquit Aristoteles) lynceis oculis homines terentur, sic ut corum visus obstantia transmitteret, et penetraret: nonne introspecti Aleibiadis corpus superficie pulcherrimum, turpissimum videretur? Pulchritudinem enim aliquid videri non sua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. Alius in virtute verum animi quietem, tranquillitudinemque mentis reponebat grandi passu, omniisque impetu ad eam deseritur, arbitratus ei omnia incesse, quem penes sit virtus, memmor hujus hymni: Virtus, optima venatio vita es mortalibus omnibus. Talem tu facis in pectora nobilum fructum, perpetuo tempore qui manet. Auro tu melior. Nocturnis hic igitur chartis pallescere cupit. Zenonis exemplo stimulatus, qui cum Apollinem consuluissest, quo pacto optime vivere posset, responsum accepit: Si mortuis colore concors essem, hoc est, si ad legendos antiquorum libros magno studio sese contulisset. Cæterum cum variae sint artes et disciplinae, est qui grammaticum sectetur: quæ cum in duas partes dividatur, ut inquit Fabius, in bene loquendi scientiam et poetarum enarrationes, posthabitis his et omnis, quæ ad solitam frugem pertinent, levia et ludicra morosus et deliciatus scire gestit: exempli causa. Quoties an quotiens sit discordum, conjuncta an conjugi, et an amiceti numero multitudinis per e et i sit scribendum, ut censebat Nigilius: et an vires et omnes in plurali et assumat, ut userit Terentianus, aliaque id genus, quæ in Plauto subtilis ector offendet. Quippe quæ haud equidem in magno

A ponam discrinine, ut cum Livio loquor. Altii enim in litteris et syllabis sint occupati: Tu sententias quære, ut ait Hieronymus. Est qui dialecticam petat, sophismata quædam et gryphos, captionesque labyrinthum et Menandro similes tantum percurrens, semperque in veri, et falsi quæstione occupatus. Quod dum facit, tauro fit a veri cognitione remolior, quanto Simonides ille a Dei scientia repellebatur. Qui cum ab Hierone tyranno cogeretur rimari et querere, qualis Deus esset, primum diem, deinceps bīdū, postea tempus duplaciari postulabat. Quod cum tyrannus miraretur, philosophus illud respondit: Quanto enim diutius considero, tanto res videtur obscurior. Est qui ad rhetoricam deflectat, eam reginam rerum omnium appellans, quæ rupicos homines et agrestis et dispalanteis in unum congregavit, et ad civilis obsequiū pellexit disciplinam, et quæ fora, gymnasia, porticus, theatra, tam Athenis quam Romæ pro arbitrio domuit flexitque. Hic tunen seipso usus pessimo (ut dicitur) præceptore, nulla observans rhetorices catholicae præcepta, orator vult appellari. Cumque ante omnia apertis ac lucidis nominibus sit utendum, hic majore in litteris jactantia, et ὑποτιτζις, id est elatione, quam opera, verbis jam pridem desitis, obsoletis, et penitus reconditis abutitur, cacozelarius dici cupiens et antiquarius, ostentator magis doctrinæ quam verus possessor, in quem convenit illu de oratore faceta definitio: Orator est vir malus dicendi imperitus. Orator enim perfectus adhuc desideratur. Alius (ut ad mathematica, id est, ad altiores disciplinas vela dirigam) ad astrologiam contendit, illum judicans ad unguem beatum, supraque vota felicem, qui astrorum siderumque meatus, ecclii itinera, occasus et ortus signorum, deliquia solis ac lunæ callcat. Illicque Hercule et Atlante emeritis, jamque fatigatis, supposito vertice, extum fulcire cupit. Sic enim petitur cœlum, ut ait Ovidius, Anaxagoran forte demiratus, qui lapidem casurum e sole prædixit. Verum quoniam innunaræ sunt stellæ, que nondum in cognitionem mortalium dexerunt, idcirco astrologus plurunque fallitur, et ab arte deseritur. Diogenes, ob hoc, cum quemdam de solis natura ac potestate disserentem, et omnibus persudentem vidisset, quando, inquit, de celo descendisti? Cæterum si reliquæ humanæ vitæ erroris in exerci disciplinae currare vellent, tortius forlassæ Cato, et octavus sophos, nonusque magister morum diceret, et subsunnarer, mithique satiatem, vobis autem fastidium ac nauseam conflarem. Ex quo referam pedem, et ad medicinam (quam me datum promisi) paucis me convertam. Ante omnia, eminenissimi auditores, necesse est hoc prætendere, nihil apud Deum fieri sine ratione, ut ait Hieronymus. Deus autem qui summa ratio est, hominem hac fine plasmat, ut magistra ac duce ratione, vitam in terris ageret calcistem. Hanc vero si omittaret, in præceptis collaboretur: unde sapienter dixit Persius:

Nil tibi concessit ratio, digitum exere, peccas.

Divis quoque Hieronymus dixit, corporis nostri sensus esse quasi equos currentes sine rectore, animam vero et rationem in aurigæ modum retinere frena currentum. Quisquis igitur duce ratione ambulavorit, in primis for-

tunam quæ apul prudentes nullum numen habet) cal-
cabit, et futurum subieciet pedibus, divitias et opes asper-
nabitur, contemnetque tanquam intemperantia et nequi-
tatem materiam, omniaque seculorum seminarium: dolium
ac per Diogenis concupiscent, ad naturam vivens, quæ
paueat et minimis contenta est. Idem ambitiosa nomina,
et inutiles magistratus, tunquam blandos insidiosores
reformularit, conscientiu beneficii manuus: hisque
bonis quendam, quæ in ipso sunt, externa despiciens, et
non a sis faciens, virtute sola contentus. Ut enim Ho-
ratius:

*Virtus repulsæ nescia sordidae.
Intaminatis fulget honoribus.
Nec ponit aut sumit secures
Arbitrio popularis auræ.*

Et Claudianus:

*Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque lata
Fortunæ secura nitet, nec fascibus ullis
Excitatur, plausuque petit clarescere vulgi,
Nil opus externæ cupicis, nil indiga laudis.*

*Gloriam rem inanam, et bullas repepte tumescunt com-
parandam, neconon nobilitatem tanquam rem alienam
ridebit. Genius suum celeste, neconon originem subdeream
hominis contemplatus, dieet illud Anxagoræ: illa
patria mea est, cælum intuens. Potentiam principum-
que familiatitudines refugiet, iuxta illud Luciani:*

*Excat aula,
Qui vult esse pius: virtus et summa potestas
Non coenit.*

Nona locutione.
A voluptate defeclet, tanquam ab hoste blando, que
suavibus illecebris clunculum omnem succum exsorbet.
Voluptas enim veluti hirundo est, quæ non est missura
eudem, nisi plena crux. Formam contemnet, quæ
morbis et xitæ deforescit, quæque horæ momento in-
tercidere potest et evanescere. Quoniamque vera virtus
est vitium fugare, ut hoc idem grammaticæ, dialecticæ,
rhetoricæ, astrologiaæ, et alijs mathematicis hoc animo
incumbet et invigilabit, ut per hos leviores gradus sit
ad philosophiam aditus, philosophiam, inquam, omnium
virtutum magistrum. Quippe quæ hominem impellit et
cogit remiri secreta naturæ, eunque ad mores coelestes
componens et conformans, Deum ex homine facit. Cum-
que philosophia sit quedam meditatio moris, per hanc,
inquit Diogenes, solum anima a corpore disparatur.
Cum enim videt, audit, olfacit, gustat, alest corpus.
Dicebat idem Diogenes: Cum mente non meditamus,
molestus vita finis est cœspectundus: anima namque
delicis amissis morore afficitur. Verum ubi optimam
meditati erimus meditationem, et vita suavis est, et
mors minime molesta. Sed ut semel et operre aliquo
reque ipsa verba sanctum (odi enim hominem ignava
opera, philosophica sententia) constitui, auditores cla-
rissimi, diebus festis philosophiam Boetii publice pro-
ficeri, ut aliquando opus pene divinum et cœlestis relictio
sit et squatore, nitidum et emaculatum producit in
lucem, festis, inquam, diebus. Nam (ut ait Macrobius)
si per sacra solemnia rivo deducere nulla religio pro-
hibet, si sublitrâ fluvio mersare oves et jura sinunt,
cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus

. *sacrum studium litterarum? Hoc ergo Boetii opus quis-
quis percolegit, aut (quod melius est) audierit (plenus
cuius ait via vox, ut dicitur) jucunde et feliciter cum
ratione docebitur vivere, calcato expunctoque omni-
mentis affectu, mortisque præstatens, cum postea vere
venientem non solum non formidabit, sed kætus (uti
Socrates) occurret, eamque corde intrepido et hilari
fronte suspiciet. Dixi.*

JOANNIS MURMELLII PRÆLIBATIO

IN BOETHII SEVERINI DE PHILOSOPHIE CONSOLATIONE
OPUS.

BEnarratio mihi quinque Boetii de philosophiae Consolatione libros, quædam prælibanda sunt, quibus studiosorum animi ad ea quæ tractanda sunt, non incongrue preparantur. Sunt autem hæc: Boetii vita, titulus operis, stylus qualitas, scribentis intentio, numerus librorum, quæ sit operis utilitas, et ad quam id philosophiae partem referatur.

I. Severini Boetii vita.

Vita Boelii hæc est: Severinus Boelius Romanus, ex nobilissima Torquatorum familia progenitus, generis claritutinum honestissimus a pueritia studiis, virtutumque ac doctrinarum nobilitate superavit. Cum enim non minus Graecæ quam Latine sciret, universamque philosophiam cum arte oratoria et poëtica conjunxisset, se non sibi soli, sed humanae societati natum arbitratu, rei civilis administrationem suscepit, perque honores amplissimos consul evasit, justitiae rebus in omnibus cultor maximus, assertorque singularis. Unde et pro-
Cborum benevolentium alectus est, et improborum ad-
versus se oīia conciliavit. Uxor ei fuit nobilissimi generis
fēmina, insignis tum modestiæ tum pudicitiæ, Rusti-
ciana, Symmachi senatoris et consularis viri filia, ex
qua liberos suscepit: habuitque duos filios paterni, aucti-
que ingeniū specimen præferentes, quos pater ipse ali-
quando consulatu honoratos domo proochi sub frequen-
tia patrum et plebis alacritate viuit. Constitut autem certis
auctoribus, Boetium divi Benedicti amicum fuisse, et in
monte Caſino cum Tortullio, Placidū monachi patre
Romano scolare, illius mensæ accubuisse. Cum vero
jam complures annos tum dīvitiis, tum honoribus flo-
ruisset, et incredibilem virtutum ejus splendorem im-
proborum hominum malitia ferre diutius non posset,

D u Theodorico Gothorum rege, Ticinum in exsilio pulsus est, ubi ne inerti otio manorisque tedium contubesceret, hoc divinum philosophicae consolationis opus compositum, et ad postremum incrudescente tyranni recordia, cum Symmacho socio suo interemptus est, anno ab ortu Christi quingeniesimo viicessimo quarto, vel ob suspicionem affectata libertatis, vel quod in Arianos invectus esset, quorum lube Theodosius rex erit inquinatus. Qui in crudelitatis sua ultionem apoplexi, vel (ut vult Aynclitus) ventris profusio interierit, nonagesimo octavo die postquam ejus jussu Joannes pontifex et Romani consules ac senatores aliquot Ravennam, fannis cruciatus in carcere mortem obierant, atque anno duodequadragesimo, postquam Italia domino potitus erat. Quanquam Procopius in belli Italici adversus Goths principiis

pio refert, Theodorico post occisos Boetium et Symmachum exstanti, cum esset caput piscis oblatum, horrendam in illo visam Symmachi faciem, quæ labro inferiori mordicus apprehenso, sibi torvis oculis minaretur: eoque consternatum pavore regem incidisse in ægritudinem, in qua levitatem suam confessus fuit, quod scilicet pontificem sanctum virum et cum eo alios illustres Romanos, et tunc præstantissimos viros Symmachum ac Boetium ad perditorum hominum suggestionem occidit, et paulo post eam confessionem illico exspiravit. Simile certiusque testimonium subiæ mortis infictæ regi Theodorico ad panam iniquitatis afferat sanctus ecclesiæ doctor Gregorius in Dialogo, ubi scribit: solitarium magnæ virtutis virum apud Liparem insulam in eremo habitantem, qua die defunctus est Ravennæ Theodoricus, Gotho cuidam nobili tunc dixisse, visam a se Theodorici regis animam, quæ a Joanne Romano pontifice et Symmacho, quos per id temporis occiderat, in ollam Vulcani mergenda portarentur. Ejus autem filia fuit Amalasiuntha, teste Cassiodoro gravissimo auctore, inter primarias rarissimas que feminas annumeranda, Graecis et Latinis litteris egregie imbuta, multarum linguarum perita, quam ille dicit, videre venerandum, audire loquentem, fuisse miraculum. Hæc, Theodorico patre suo mortuo, Boetii et Symmachi filii bona paterna in fiscum delata restituit. Aliquot autem annis post, cum Totilas Gothorum rex urbem Romanam cepisset, accusata fuit a Gothis Rusticiano Boetii quondam uxor, quod statuas Theodorici regis confringi delerique curasset ob vindictam Boetii mariti ac Symmachii patris, quos Theodoricus interfici fecerat. Quod objiciebatur mulieri de statu, verum fuisse putabatur: sed excusabat eam justus dolor, quod magnos illos viros injuste necatos fuisse constabat. Qua ratione Totilas eam absolvit, et ab impetu Gothorum tutam servavit.

II. Boetii opera quæ nunc existant hæc sunt.

In Porphyrii Isagogen Enarrationes duæ, prima et secunda.

In Aristotelis Prædicamenta commentariorum libri duo.

In ejusdem librum de Interpretatione prima editio, et secunda in sca libros distributa.

Liber de Divisionibus.

Liber de Diffinitionibus.

Introductio ad Categoricos Syllogismos.

In Ciceronis Topica commentariorum libri sex.

De Differentiis topicis libri quatuor.

De Syllogismo categorico libri duo.

De Syllogismo hypotheticō libri duo.

De Trinitate libri duo.

De Heliomadibus liber unus.

De Unitate et uno liber unus.

De Duabus naturis et una persona Christi, liber unus.

De Arithmetica libri duo.

De Musica libri quinque.

De Geometria libri duo ex Euclide translati.

De Consolatione philosophiæ, hoc opus divinum.

Scripsit et alia cum earminc, tum soluta oratione, quæ

A nunc desiderantur. Porro liber ille qui vulgo Boetii de Disciplina scholarium inscribitur, non est ejus, sed barbari nescio cuius, quod cum alia pleraque coargunt, tum stylus facile indicat, a Boetii cum eruditione tum elegantia sane quam alienus. Non ignoro tamen Pium Baptistam Bononiensem aliter sentire, sed cum facile alias refellemus. Transtulit item Boetius noster in Latinam linguam complures Aristotelis libros, et nonnullos Platoni dialogos, pollicitus etiam utriusque horum philosophorum concordante se scripturum: quod an præstiterit, compertum non habemus. At hac temestate nulla Boetii interpretatio exstat, ut bene testatur Leonardius Aretinus in quarto Epistolarum libro, præter quam Porphyrii et Prædicamentorum, et περὶ ἐργασίας librorum. Quos si accurate leges, videbis summum illum virum sine ulla ineptiis libros illos transstulisse. Textus est nitidus et planus, et Graeco respondens. Ab eodem Leonardo in quinto epistolarum volume. Boetius vir doctissimus merito dicitur, de cuius præstantia et aliarum honorifica quædam testimonia his apponere libitum est.

Baptista Mantuanus

Baptista Mantuanus in Apologetico Boetium appellat gravissimum sanctissimumque virum, et omnium scientiarum peritissimum ac præstantissimum veritatis inquisitorem et inventorem.

Angelus Politianus.

Angelus Politianus in Miscellaneis: Nam quis, inquit, Boetio vel in dialecticis acutior, vel subtilior in mathematicis, vel in philosophia locupletior, vel in theologia sublimior? Quem tanti juniores etiam philosophi, longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorum (Deus bone quos viros) habere meruerit enarratores, et ab ipsis sententia ne sit ulla quidem pene provocatio.

Platina.

Platina in Hormisdæ pontificis maximi Vita, litterarum monumentis hæc prodidit: Boetium et Symmachum Theodoricus ob suspicionem affectæ libertatis exsilium primo, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boetius, multa scripsit quæ adhuc leguntur, Transtulit et pleraque ex Aristotele, eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod ejus Musica et Arithmetica ostendunt. Postremo vero cum Symmacho senatore Theodorici jussu necatur. Sunt autem quæ scribunt Boetium tantam calamitatem subiisse, quod in Arianos invehetur, ad quos Theodoricus declinaverat. Superior sententia mihi verior videtur.

Raphael Volaterranus in Anthropologia.

Boetius, Zenone imperante, ob affectæ libertatis suspicionem a Theodorico rege exsilium damnatur: deinde custodiam traditus, plura conscrispit. Tandem simul cum Symmacho senatore socero suo, altisque præstantibus viris, interficitur. Ejus deinde statuas Amalasiuntha restituit, et heredibus patrimonium incolumem reddit. Vir omnium unus, qui et doctissimus, et sine genio fuerit in scribendo.

Matthæus Palmerius Florentinus in Chronicis.

Boetius senatorius vir, ob suspicionem affectatae libertatis a Theodorico exsilio damnatus, moxque in carcere tritus, plura conscribit.

Idem paulo post.

Boetius jam pridem exsilio revocatus, et praetorio praefectus, Theodorici jussu simul cum Symmacho senatore et cum aliis praestantibus viris interficitur.

Marcus Antonius Sabellicus Enneadis octavæ libro secundo.

Boetii septa longius durant, varieque versatum est illud ingenium per omnes philosophiae partes tam copiose et eleganter, ut nescias utrum ultimus fuerit eorum qui Romane loculi sunt, an primus qui in clinatum eloquentiam in integrum restituere sit adortus. Scripsit in divinis quedam, sed in mathematicis multo plura. Exstant in dialecticen commentarii, exstat et Carmen. Ceterum cum utrumque sit ab altero diversum, jure dubitari possit utrum fuerit illi natura magis proprium. In cunctis tam castus et elegans, ut cum quolibet majorum certet.

Apud Cassiodorum in libris variarum rerum aliquot eruditæ, et cum primis, honorifice Theodorici Gothorum regis ad Boetium epistole leguntur, quarum unam hoc potissimum loco ascribendam putavi:

« *Boetio viro illustri patricio, Theodoricus rex Salutem.*

Spernenda non sunt quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulantur, dum plerunque res parvæ plus prævalent præstare quam magnæ possunt obtinere. Frequentur enim quod arma explere nequeunt, oblectamenta suavitatis imponunt. Sit ergo pro repubblica, et cum ludere videmur. Num ideo voluptuosa quærimus, ut per ipsa seria compleamus. Burgundionum itaque dominus a nobis magnopere postulavit ut horologium, quod aquis sub modulo fluentis temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum ei transmittere deberemus. quatenus impetratis detectionibus perfruendo, quod nobis quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito siquidem respicere cupimus, quod legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te multa eruditio saginatum ita nosse didicimus, ut artes quas exercunt vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti, sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Grecorum dogmata doctrinam feciris esse Romanam. Didicisti enim qua profunditate cum suis partibus speculativa cogitetur, qua ratione activa cum sua divisione discatur, deducens ad Romulos senatores, Quidquid Cecropide mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ptolemæus astronomus leguntur Itali. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides auditur Asonii. Plato theologus, Aristoteles logicus, quirinali voce disceptanti. Mechanicum etiam Arehimedem Latialeum Siculis reddidisti, et quascunque vel disciplinas vel artes secunda Græcia per singulos viros edidit, te uno auctore, patrio sermone Romu suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta lingue proprietate conspicuos, ut potuis-

A sent et illi opus tuum præferre, si utramque plenius didicissent. Tu artem prædictam ex disciplinis nobilibus natum per quadrifarias mathesis januas introisti. Tu ilam in natura penetralibus considentem auctorum libris invitantibus, cordis lumine cognovisti. Cui ardua nosse usus, miracula monstrare propositum est. Molitur ostendere, quod obstupescant homines se inventisse, miropue modo naturæ conversis facti detrahunt fidem, cum ostentent et oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes præcipites eadere, ignem, ponderibus currere, organa extraneis vocibus insonare, et peregrini statibus calamos complet, ut in anima possint arte cantare. Videamus per eam defensiones jam nutantum civitatum subito tati firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus inventur.

B Madentes fabrie in aqua marina siccantur. Dura cum fuerint, ingeniosa dispositione solvuntur. Metalla mugunt. Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus anguis insibilat, aves simulate fritinnunt, et quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem probantur emittere cantilene. Parva de illa referimus, cui colum imitari fas est. Hæc fecit secundum solem in Archimedis sphera decurrere. Hæc alterum zodiacum circum humano consilio fabricavit. Hæc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit, parvamque machinam gravidum mundo, celum gestabile, compedium rerum, speculum naturæ ad speciem ætheris in deprehensibili mobilitate volutavit. Sic astru, quorum licet cursus sciamus, fallentibus tamen oculis prodire non cerimus. Stans quidam in illis transitus est, et quam velociter currere vera ratione cognoscis, se mouere non respicis. Quale est hoc homini, etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horologia nobis publicis expensis sine vestro dispendio destinare. Primum sit, ubi stylus diei index per umbram exiguum horas consuevit ostendere: radius itaque immobilis et parvus peragens, quod miranda solis magnitudo discurrit, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et meatum suum fortasse deflecterent, ne tali ludibrio subjecerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium singulare miraculum, si has et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hæc et metallu peragunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inestimabilis virtus, quæ dum se dicil ludere, naturæ prævatet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem coli ad aquarum potius fluenti convertit: quorum motibus ostendit, quod calo volvit, et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit. Universa disciplina, cunctus prudentium labor, naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirunt. Mechanema solum est, quod illa ex contraria appetit imitari, et (si fus est dicere) in quibusdam etiam nititur velle superare. Hæc enim fecisse dignoscitur Dædalu volare, hæc ferreum cupidinem in Dianæ templo sine aliqua illigatione pendere. Hæc hodie facit multa cantare, insensata

vivere, immobilia moveri. Mechanicus (si fas est dicere) A pene socius est naturæ, occulta reservans, manifesta convergens, miraculis ludens, ita pulchre similaus, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Et quia te studiosius legisse cognovimus, prædicta nobis horologiu oculis transmittere naturalis, ut te notum in illa mundi parte facias, quo aliter pervenire non poteras. Agnoscant per te exteræ gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri, quæ viderint? Quoties hanc veritatem lusoria somnia putabunt? et quando fuerint ab stupore conversi, non audiebunt se æquales nobis dicere, apud quos scient sapientes talia cogitasse. Vale.»

III. Operis titulus.

Titulus operis hic in plerisque exemplaribus habetur: Aniti Mantii Severini Boetii viri clarissimi et illustris, e consulatu ordine, de Consolatione philosophiae libri quinque. Anitius Mantius Torquatius et Severinus nomina sunt ex familia generique Boetii desumpta. Quandoguidem Anitiorum genus nobilissimum fuisse Iomax, et ducus Hieronymus in epistola ad Demetriadem testificatur his verbis: Scilicet nunc mihi Proborum et Olibrorum clara repetendi sunt nomina, et illustris Aniti sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus erit, qui non meruerit consulatum. Et Prudentius poeta in libro adversus Symmachum secundo, hunc in modum cecinit:

*Fetur enim ante alios generosus Anitius Urbis
Illustrasse caput: sic se Roma inclita jactat.*

Videtur mihi hac Anitiorum familia ex Manlia gente ducisse originem, cuius auctor fuit Manlius Capitolinus. Torquati autem cognomen ex Titi Manlii virtute accessit, qui Sulpitio dictatore tribunus milium Gallum provocatorem occidit, torquem ei detractum cervici suæ indidit. Ab eodem propagatum est in posteros Severini cognomentum. Fuit enim tam severus, ut bello Latino consul filium suum quod contra patris imperium pugnasset, licet hostis victorem, securi percusserit. Unde Virgilinus:

*sæcumque securi
Aspicit Torquatum.*

Porro peculiarem et prope genuinam hujus gentis fuisse severitatem, ostendit Cicero in 1 de Finibus libro. Proinde ridiculum est quod inducti ait autem Boetium co dictum Severinum, quod Theodorico regi se opposuerit. Multo autem magis illud quod Boetium tradunt a recessu bona curae fuisse agnominationem, cum crudeliores a nomine prisci cuiusdam philosophi quod est Boetius, censemant Boetium fuisse appellatum. Quod si ita est perh. aspiratum hoc nomen scribendum est. Interpretatur autem Boetius, sautor, adjutor, auxiliator. Cæterum quod hoc opus de Consolatione philosophiae inscribitur, sciendum est formas sepe singi ab illustribus auctoribus et personarum fieri descriptionem: quare Græcis ποτε ποτε φίληται dicitur. Quemadmodum Prodigus sophista virtutem ac volupatem apud Herculem inter se decertantes facil, ut auctor est Xenophon. Et mortem ac vilam, teste Fabio, contendentes in satyra tradit Ennius.

IV. Styli qualitas.

Jam ut stylū qualitas innatescat, Boetius in his libris, tum versibus utilitur, tum oratione soluta, ut jucunda vicissitudine lectoris tedium levetur. Fecerunt hoc ante Boetium cum aliis, tum præclare Petronius Arbiter, et Martianus Capella. Belle autem prius uitum carmine quam prosa: quod (auctore Strabone) primum ante omnia apparatio ipsa poetica processit in medium, et approlata complacuit. Deinde metrum solverunt Cudrus, Pherecydes et Hecatæsus. Huc accedit, quod Boetius animo nimiam perturbatus, Elegis fortunæ mutationem deplorans, et animi sui patefaciens ægritudinem, peropportunitum philosophiæ in soluta oratione ad consolationem inducendo locum parat. Sciendum orationis duas esse species, metricam et solutam. Metrorum quidem variis generibus in hoc opere usus est, quæ loco suo reddentur. Soluta autem oratio prosa dicitur, quod sit recta, et non certo numero reflexa. Nam prosum veteres rectum dicebant. Fabius: Facilius versus ediscimus, quam prosam orationem. Sunt quæ prosam dictum velint, eo quod sit profusa, vel quod spatiösus producit et excurrat, nullo sibi termino præfinito. Stylus est mediocris, et philosophicus magis quam oratorius, non facetus quidem aut phaleratus, sed qui veritatis inquisitori nequamnam improbat.

V. Scribentis intentio.

Siglo hujus operis indicato, nunc auctoris intentio nem et, ut Græci dicunt, σπόνσω videamus. Quemadmodum M. T. Cicero per bellicos tumultus a senatu C forensibusque negotiis semotus, totum se ad philosophia studia, librorumque (quibus juvaret posteros) scriptiōnem contulit; ita et Boetius exul ac in carcere conjectus, cum bene consulendo et agendo prodesse hominibus nequirit, ut et ipseres adversas æquiori animo ferret, et detectu fortunæ inconstantia, summoque bono patefacto posteritati consuleret, philosophia consolatrice advocata, divinum hoc opus in dialogi morem compausit.

VI. Librorum numerus.

Est autem id in quinque volumina ad Ciceronis, qui libros quinque de Finibus bonorum et malorum, totidem Tusculanarum disputationum, non admodum dissimili arguento composuit (ni fallor) imitationem distributum. Quorum primo Boetius Philosophiae lamentationis et ægritudinis sue causas exponit. In secundo, Philosophia Boetio leviora quædam fomenta prudenter applicat, eumque molliter consolatur, docens fortunæ bona non esse in bonis nostris numeranda. Tertius liber acriora continet remedia, falsæque felicitatis specie rejecta, veram beatitudinem ostendit. Quarti disputatione hæc est, omnes malos infelices et impotentes esse, bonos vero contra felices, votorumque omnium suorum compotes. Quinto denique disserit aëtissime de casu, liberoque hominis arbitrio ac providentia divina.

VII. Quæ sit operis utilitas.

Porro quæ sit horum voluminum utilitas, ex his que jam dicta sunt facile perspici posse nūmī dubium est, cum ea non possint non esse longe utilissima, ex quibus

discamus vera bona discernere a falsis, et contemplari fallacissimam fortunam donis, ad solidam perpetuamque beatitudinem bene honesteque vivendo pervenire.

VIII. Ad quam philosophiae parlem hoc opus referatur.

Reliquum est, ut ad quam philosophiaz partem hoc opus pertineat, dicamus. Philosophia trifarium a plurisque dividitur, in moralen, naturalem, rationalem. Prima componit animum, secunda verum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit et structu-

rum. Dilexitur et philosophia in contemplativam et activam, quarum haec quidem in virtutum actionibus versatur, illa vera in contemplatione veritatis. Hoc itaque (ni fallor) opus polissimum ad activam moralemque philosophiam refertur. Nam in eo maxime versatur, ut animum hominis perturbationibus repurgatum, virtutibusque excutum al summi boni contemplationem perducat. In postremo autem libro sublimius exsurgit disputatio, et metaphysicen theologiamque quodammodo attinet. Sed haec hactenus: nunc aspirante Spiritu sancto primi carminis narrationem auspicemur.

JOANNIS MURMELLII ET RODOLPHI AGRICOLÆ

IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE

* COMMENTARIA

LIBER PRIMUS.

IN METRUM PRIMUM.

Expositurus hoc primo volumine Boetius lamentabiliter ægritudinis sue causas opportune in elegiacos versus erumpit, quibus fletus potissimum luctusque exprimitur: unde et nomen eis inditum ἔλευσις namque luctus interpretatur. Unde mos inolevit, ut epitaphia et næniae fore id genus versibus componantur. Yetustissimi sanæ nihil aliud nisi lamentationes suas elegis effuderunt. Procedente dein tempore, verso eo res aliae quoque scribi coepitæ sunt. Unde Horatius:

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voli seuentia compos.

Et Terentianus:

Hos elegos dixere, solet quod clausula talis
Tribibus (ut tradunt) aptior esse modis.

De eorum autem inventione Horatius haec ait:

Quis tamen exiguo elegos emiserit auctor.
Grammatici certant, et adhuc sub judice lis est.

Terentianus quoque:

Pentameter dubitant, quis prius Buxerit auctor:
Quidam non dubitant dicere Callinoum.

Pentameter hexametro ita adnectitur, ut vix separatum invenias. Apud unum equidem (quod meminerim) Martianum Capellam libro nono carminem ex meritis pentametri legi. Boetius autem noster in hujus operis tertio pentametrum senario iambico subjecit. Illece de carminis genere: jam quid eo sibi velit parremus. Dejectus ex amplissima opini dignitatunque conditione Boetius, animo nimium perturbato fortunæ mutationem lamentabundus, et gravissimum inde conceptum dolorem exponit, ægre ferens vitam rebus prospere succedentibus pene amissam: nunc adversis, cum mors proxoptetur, in miseriarn dolorumque incrementsa prolongari.

Carmina] Lyricas odas, et laetitiae versus. Non enim simpliciter pro quibuslibet accipienda, sed pro lyricis hilarique animo compositis, quemadmodum Horatius quatuor libros carminum scripsit.

* In his commentariis, que nomine carebant noverit

B [Florence] Vigente per fortunatum otium, et mentis tranquillitatem.

Perge] Composui, perfeci.

Flebilis] Dolens, luctuosus. Ovidius in v Tristium:

Flebilis ut noster status est, ita fleibile carmen,

Materie scripto conveniente sua,

Integre et letus latet et juvenilia fusi;

Illa tamen nunc me composuisse piget.

Est et flebilis, dignus qui fleatur. Horatius in Odise:

Multis ille bonis flebilis occidit,

Nulli flebilior quam tibi, Virgili.

Mostos modos] Tristes et elegiacos versus.

Inire] Inchoare.

Ecce] Ubicunque ponitur ecce, necessario sequitur aliquid, quod vel metum alterat, vel admirationem: propriumque Ciceronis hoc est in rebus im-

B provis, quod accurate Virgilii est legit et transtulit. Auctor Asconius. Bene igitur et nunc eo adverbio utitor Boetius, repentina mirabilemque cum fortune, tum studiorum mutationem significans.

Lacer] Perturbatæ, luctuosæ, et quasi ob animi dolorem, laceratis vestibus. Nam poete Musas tanquam feminas sibi assistentes inducent.

Dicitant] Suggerant, et ut excipiam scribamque, dicunt. Ovidiana Sappho:

At mihi Pegasides blandissima carmina dicitant.

Dictare est id dicere, quod alius excipiens notet Hieron.: Non enim eodem lepore dictamus, quo scribimus. Significat et suggerere. Fabius: Nobis autem et tutissimum est auctores plures sequi, et ita videatur ratio dictare.

Canoxæ] Musæ.

Veris] Non simulatis, sed ex animi dolore provenientibus.

Rigant] Madefaciunt. Seneca in Octavia:

Rigat et mœctis fletibus ora.

Virgilii in sexto:

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

Idem in nono:

Et vulnus lacrymis atque ora rigabat.

Lector Joann Murmellio esse tribuenda.

Has] Camoenas.

Saltē] Quasi dicat, Tametsi cætera me deseruerint, Musæ tamen nullo terrore a me abstrahi potuerunt. Sic Ovid. in iv Tristium :

Me quoque Musa levat Ponti loca jussa petentem.

Sola comes nostræ perstittit ita fugæ.

Sola nec insidias inter, nec militis eusem,

Nec mare, nec ventos, Barbariamque timet.

Subditque non multo post :

Jure deas igitur veeneror mala nostra levantes,
Solicitus comites ex Helicone fugæ,

Et partium pelago, partium vestigia terra,

Vel rata dignatas, vel pede nostra sequi.

*Gloria] Repetatur nominativus pluralis Camœnæ, ut sit appositi, Camœna gloria felicis et viridis juvente olim, Solantur nunc mea fata mœsti sensis : hoc est, Musæ que mihi olim non mediocri et ornamen-
to et decori fuerunt, pariter tum juventa, tum letis fortunæ successibus florenti, nunc rebus adversis perturbato, afflito, et ante legitimum tempus dolore conseruenti, consolationem afferunt. M. Tullius in oratione pro Archia : « Nam cætera, in-
quit, res neque temporum sunt, neque ætatum om-
nium, neque locorum. Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfunquunt ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. »*

Mea fata mœsti sensis] Laurentio Vallensi, qui unus omnium de Latina lingua multo meritus est optimè, hæc Boetii locutio vix tolerabilis videtur, eo quod participium desit : quod tamen meo judicio haud difficulter subauditur, puta facti, ut sit sensus. Musæ solantur nunc mea fata, qui ob fortunæ iniquitatem factus sum mœstus senex. Et hoc est quod subicit.

*Inopina] Id est, inopinata senectus, et [que clau-
colum mihi opinione citius obrepisit.*

*Venit properata] Hoc est, propere et festinanter in-
ducta.*

Malis] Hoc est, ob mala et fortunæ adversitates. Est enim septimi casus. Apud Erasmus singulare nostri saeculi decus, proverbium est, Mala senium accelerant, desumptum ex illo Homericò :

Quippe repente homines curisque malisque senescent. Ovidius in primo de Ponto :

Me quoque debilitat series immensa laborum,
Ante meum tempus cogor et esse seux.

*Ætatem suam] Senectutem. Ut enim juventa læti-
tiae, sic doloris æstas est senectus.*

Intempestivi] Ante justum tempus nati.

Vertice] Per verticem, in capite.

*Can] Capilli cani. Valerius Maxim. lib. ii : Puber-
tas canis suum honorem reddebat.*

*Efecto] Viribus exhausto, et ob animi dolorem de-
bilitato.*

*Mors hominum felix] Ut animi perturbati homo,
totus ex fortuna pendet, citra cuius successum mor-
tem magis quam vitam optat.*

*Mors hominum felin] Subaudi est. Felices, inquit,
sunt homines quibus cum fortuna permanet et vita,
illaque recedente, pariter finitur. Antisthenes ille*

A Cynicus rogatus quidnam apud homines esset bea-
tius : Felicem, inquit, mori.

Dulcibus] Fortunatis.

Inserit] Immittit, ingerit.

*Mœstis] Ab hominibus mœstis, id est tristibus.
Maximinianus non omuino contemnendus poeta :*

O quam dura premit miseris conditio vite.

Nec mors humano subjicit imperio.

Dulce mori miseri, at mors optata recedit,

At cum tristis erit, præcipitata venit.

Obiter his in versibus notanda secunda, dictio-
nem conditio, syllaba, quæ licenter producta est. Miror
autem sciolos quosdam Gallo poete Virgilii amico
elegias, quæ Maximiniani sunt, ob leviculam suspi-
cionem tribuere. Verum de hoc alias latius.

*Heu heu quam surda] Heu dolentis est interjectio,
B sicut probatissimi grammatici docent. Ehen Latina dictio non est : quod sola partium orationis inter-
jectio nunquam componitur, sed geminatione facta
dicerundum, heu heu. Tibullus :*

Heu heu divitibus video, gaudere puella.

Idem :

Ferreus est, heu heu, quisquis in urbe manet.

Invenitur et heheu, teste Perotto. Potest si versus sic
recte legi : Heu quam surda. Servius in secundo
Æneidos commentario : Heu modo est una syllaba,
sed interdum propter metrum duæ fiunt, ut est,
Heu quam pingui macer est mihi taurus in arvo.

Avertitur] Spernit, aversatur morsa miseria in vocata.

*Et flentes oculos] Ordina sic, Et sæva mors negat,
hoc est, non permittit, miseris subaudi, claudere
flentes oculos. Ant hunc in modum, Sæva mors negat
llentes, hoc est, homines ob hujus vite calamitatem lacrymantæ, claudere oculos, id est mori.
Alludit autem ad veterum morem, quo propinquiores
mortuorum oculos claudere solebant. In libro Tobie,
capite ultimo, hæc scripta sunt : Post obitum matris
sue Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et
filis, et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos,
invenitque eos incolumes in senectute bona; et curam
eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum, et omnem
hæreditatem domus Raguelis ipse percepit. Valerius
Maximus de muliere Assana : Filiarum manus ad
supremum opprimendorum oculorum officium advo-
cavit. Silius Italicus in nono :*

*D Atque in fine laborum
Hac condas oculos dextra precor.*

Ovidius in tertio de Tristibus :

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos condet amica manus.

Levibus] Mutabilibus, fluxis, caducis.

Malefida] Infida, inconstans.

Faveret] Deest mihi.

Nam levibus bonis] Septimus casus est.

Pene caput tristis] Id est, pene mortuus eram.

Nubila] Obscura et adversa. Sic Ovidius :

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Ingratus] Injucandas : subaudiendum mihi.

*Impia vita] Crudelis in me miserum mori cupien-
tem. Publius Mimographus :*

O vita miseræ longa, felicibus brevis.

Seneca in Hercule Oetheo;

Par ille superis, cui pariter dies
Et fortuna fuit, mortis habet vices,
Læte cum trahitur vita gementibus.

Idem in eodem:

Felices sequeris mors, miseros fugis.

Quid me felicem? His versibus ostendit non esse felicem appellandum eum cuius conditionem fortuna mutare potest. Vera namque felicitas finem non habet.

Quid? Propter quid, ad quid, cur. Convertit autem cum quadam animi indignatione sermonem ad amicos.

Jactastis Insolenter et cum quadam superba ostentatione prædicasti.

Qui cecidit? Verissima hæc est sententia, et ex eo quod contrarium est, facile sic ostenditur: Qui stabili gradu est, is cadere non potest.

IN PROSAM PRIMAM.

Hac prosa tanquam proœmio totius operis argumentum aperit, sane quam pulchra descriptione philosophiam inducens sibi apparuisse, tametsi ob animi perturbationes minus notam, ejeticsque levioribus musis, ægrum ejus animum suis gravioribusque curandum ac sanandum suscepisse. Sciendum autem est hoc opus dialogo compositum inter philosophiam per quam recta ratio accipitur, et Boetium, hominem fortunæ adversitatibus afflictum, variisque perturbationibus obnoxium. Dialogus est (ut Laertio placet) ex interrogatione et responsione compositus de ea re, quæ vel philosophiam, vel reipublicæ partes attingat, cum decenti et congrua expressione personarum quæ assumuntur, accurataque compositione verborum.

Hæc Elegis jam descripta.

Tacitus Tacens.

Reputarem Meditarer.

Lacrymabilem Ad lacrymandum aptam.

Officio stylit Scriptione, litterarum exaratione.

Designarem Describere.

Supra verticem Supra caput.

Mulier Aptæ philosophia mulier inducitur, cum sit generis feminini, et formæ nomen: quemadmodum virtus et voluptas a Prodigio sophista mulieres finguntur, non viri. Mulier tam virgo quam nupta dicitur, auctore Servio in ix. Aeneidos commentario, cujus hæc sunt verba: Usus obtinuit, ut innuptas, virgines: nuptas, mulieres vocemus. Nam apud maiores indiscrete virgo dicebatur et mulier. Utrunque enim sexum tantum significabat.

Reverendus Venerabilis. Quidquid enim sapientia prædictum est, imprimis est reverentia et honore dignum.

Ardentibus Ignea vi præditis, et penetrabilibus.

Valentiam Facultatem. Valentia est potestas, robur, vires. Titinius: Sapientia gubernator navem torquet, non valentia.

Perspicacibus Acutis. Perspicax, qui visus acuminis res perspicere, perfecteque inspicere potest.

A Philosophiae ignei sunt oculi, et supra communem mortalium valentiarum perspicaces: quia sapientiae studium intellectus oculis intima quæque penetrat, et res vulgo prorsus ignotas latentium causarum investigatione perscrutatur.

Colore vivido Naturali et sanitatem roburque præferenti. Philosophia enim cum sit optime constituta, vividi nimirum coloris esse dicitur, et egregiæ pulchritudinis.

Inexhausti Infiniti, nunquam deficiens.

Ævi Ætatis.

Plena Abuudans.

B *Nosræ ætatis* Sæculi nostri; quamvis (inquit) philosophia ita esset annosa, ut multo ante nostram ætatem floruisse crederetur, erat tamen vigoris inexhausti, minimeque consumpti. Sapientia enim nunquam senescit, nunquam vim suam amittit. Et quo plura ejus studio consecutus fueris, eo plura superesse cognoscenda deprehendens. Priscis profecto sæculis apud Hebreos, Ægyptios, Græcos, Latinos, aliasque gentes philosophi extiterunt, aliusque successerunt aliij, neque vim philosophiæ potuerunt unquam exhaustire, nec ad finem discendi pervenire. Hieronymus ad Nepotianum: Amplexetur me modo sapientia, et Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu (III Reg. i). Impolluta est, virginitatisque perpetua, et quæ in similitudinem Mariæ cum quotidie generet, semperque parturial, incorrupta est.

C *Statura discretionis ambiguæ* Mulier (inquit) quæ milii apparuit, erat statura discretionis ambiguæ, hoc est, eam staturam præferebat, quam nemo facile certa discretione cognosceret. Cujus rei hanc subjicit causam: Nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat, id est aliquando non excedebat communem hominum staturam. Hoc autem dicitur ob eas philosophiæ partes in quibus de iis rebus agitur, quarum capax est humanum ingenium, et quas intellectus hominum certis rationibus assequi potest. Cujusmodi sunt tres philosophiæ rationalis partes, grammatica, dialectica, rhetorica, et mathematicæ disciplinae præter astronomiam, item physica majori ex parte, et tota moralis philosophia.

D *Nunc vero puisare cælum summi verticis cacumine videbatur* Hoc dictum videtur ob astronomiam, et eam physices partem, in qua de cælo et mundo agitur.

Quæcum caput altius extulisset His verbis significat primam philosophiam, cujus speculatio versatur circa res divinas et causas altissimas, quarum non facile capax est mortalium intellectus, dicente philosopho: Nam ut vespertilionum oculi sese habent ad lucem diei sic et nostræ animæ mens ad ea secesset habet, quæ manifestissima omnium sunt natura.

Respicientum Visum retrorum flectentium.

Vestes erant tenuissimis filis Per vestes accipe divinarum humanarumque rerum tractatus, disputationes ac præcepta philosophorum. Per tenuis-

sima fila, voces simplices et argumentationum eleminta. Per subtile artificium, solerter disserendi artem, qua dialectice nuncupatur. Per indissolubilem materiam, intellige verarum propositionum, assumptionum, conclusionumque congruitatem, quibus philosophiae disputationes coherent. Hæc enim materia indissolubilitis est. Nam si dissolveris, et disputationis, in utramque partem factæ particulam arripueris, falsum fortasse pro vero credideris affirmaverisque. Quod cum aliis permultis accidit, tum imprimis Aristippo, qui cum audivisset Socratis super corporis voluptate disputationem, relictis veris, apprehendit falsa: hoc est, ea arguenda, quæ voluptatem corporis esse summum bonum ostendere videbantur.

Uti post eadem prōdente cognovi] Parenthesis est.

Uti] Quemadmodum.

Post] Postea.

Eadem] Philosophia.

Prudente] Iudicante. Hoc videbitur in hujus libri prosa tertia.

Suis manibus] Cogitationibus et elocationibus philosophicis. Manus philosophiae sunt rerum divinarum et humanarum meditationes, ac elocationes, quibus philosophiae vestis contexitur, hoc est, disputationis, falsi reprobans, et approbans vera, componitur.

Quarum] Vestium.

Speciem] Formam.

Veluti fumosas imagines solet] Parenthesis est.

Fumosas] Fumo obductas. Seneca: Non facit nobilium, atrium plenum fumosis imaginibus.

Solet] Subaudi caligo neglectæ vetustatis obducere.

Caligo] Obscuritas.

Obduxerat] Obtuxerat. His verbis significatur philosophiae studium diu neglectum jacuisse in tenebris.

Hucrum] Vestium.

In extremo margine] In ima extremitate.

¶] Per hoc accipitur θεωρητικὴ, id est activa philosophia.

In supremo] Subaudi margine.

¶] Per hoc significatur θεωρητικὴ, id est contemplativa. Sunt enim duas philosophiae partes, contemplativa, et activa: quod homo ad duas potissimum. res natus est, puta ad agendum et contemplandum Aristoteles secundo libro primæ philosophiae: Nam finis quidem contemplativa veritas est, activa autem opus.

Inter utrasque littéas] II et ¶.

Insigniti] Notati.

Quibus] Gradibus.

Ab inferiore] Elemento II.

Ad superioris elementum] ¶ Ex Platonica disciplina hoc sumptum est, ut centum alia Boetii. Platonici enim docent tribus gradibus animum hominis pervenire ad divinum intellectum; virtutibus primo civilibus, secundo purgatoriis, tertio animi jam purgati.

A *Eamdem tamen vestem]* Disputationem philosophican integrâ veritate coherenter.

Violentorum quorundam] Epicureorum et Stoicorum, qui (ut in tertia hujus libri prosa dicetur) post Socratis mortem philosophia vim intulerunt et cum totam comprehendere non potuerint, dilacerata ejus veste, particulæ quas quisque potuit, abstulerunt. Lactantius in libro de divino præmio, capite septimo docet, quare philosophi nequierint comprehendere veritatem integre, quam tamen particulatum comprehendenter.

B *Libellos]* Per hos contemplationem significat, quos recte in dextra collocat, quod philosophia contemplativa longe prestantior est activa, ut docet Aristoteles in secundo libro primæ Philosophiae.

Sceptrum] Per hoc accipe reipublicæ administrationem et politicam gubernationem.

Ubi] Postquam.

Dictantes] Suggestores.

Paulisper[Parvo tempore. Non enim decuit philosophiam diu ira commoveri, dicente Horatio:

Ira furor brevis est, animum rege.

Paulisper] Parumper, tantisper, quantisper, et aliquantis per composite figuræ sunt, ut ait Priscianus, et temporis mensuram significant. Exponunt autem sic: Paulisper, per paululum temporis. Tantisper, per tantum temporis. Pomponius in Dotata: Possum exorare te, ut decadas a me paulisper modo, quantisper sat est?

Torvus] Terribilibus.

Luminibus] Oculis, Ovidius:

Jam morior, cara Iunina conde manu.

Has scenicas meretriculas] Musas poeticas, in scenis et theatris lucri gratia prostare solitas. Scena ex usu magis quam ratione diphthongum habet: Græce namque στονὴ tentorium, fraus, tabernaculum interpretatur. Accipitur pro ea parte theatri quæ ab uno ejus cornu ad alternum ducebatur in hemicycli formam. In qua binis pluribus contingonibus constata, fabulas poeticas histriones recitabant. Hinc fit *scenicus*, a, nm. Unde nunc musas philosophia scenicas, meretriculas, ignominiæ vocat. Dedit autem hic locus plerisque minus eruditis insectandi poetas ansam, non animadventibus duo esse eorum genera, quorum alterum quidem jure philosophia explodit et eliminat, alterum vero libens amplectitur snumque agnoscit. Est enim illud leve, græcum, meris nugis refertum, et tantum ad aurium spectans voluptatem. Quod genus vulgares sunt versificatores animi perturbationibus succumbentes, amatoria impudicamente carmina meditantes: quorum ut vita, sic et versus a philosophia sunt alieni, et (ut recte Flaccus ait) inopis rerum nugaæ canora. De hujusmodi poetica dixit Cato in carmine de Moribus: Poeticæ artis bonos non erat, si quis in ea re studebat, aut sese ad convivia applicabat, Grassator vocabatur. Et divus Hieronymus de filio prodigo ad Damasum scribens: Daemonum, inquit, cibus est carmina poetarum, saecularis sapientia, rhetoricon pompa

verborum. Hæc sua omnes suavitate delectant, et aures versibus dulci modulatione currentibus copiunt, animam quoque penetrant, et pectoris interna devincunt. Verum ubi cum summo studio fuerint ac labore perfecta, nihil aliud nisi inanem sonum et strepitum suis lectoribus tribuant. Nulla ibi saturitas veritatis, nulla refectio justitiae reperitur: studiosi earam in fame veri, et virintum penuria perseverant. Haec tenus Hieronymus. Hoc vero poetarum genus grave, philosophicum, et sanctum, ex intimis philosophiae secretariis bene vivendi præcepta deprimit, homines a vitiis acriter deterrens, et ad virtutes diligenter incitans: quod honore dignum est maximo, ut sacrum et Philosophiae penitus amicum, quæ in hoc opere Euripidem et Lucanum familiares suos appellat. Baptista Mantuanus in epistola quadam ad Joannem Franciscum Picum: Poemata, inquit, obscena et impudica sunt, iudicio meo inter vera poenata, quales inter prohas matronas fornicularie meretrices. Ego enim poema verum, ei quod omne punctum ferre possit, esse non pato, nisi sit grave, castum ac sanctum: quod Horatius innuit, dicens :

Rem tibi Socratice poterunt ostendere chartæ.¹
Infructuosis spinis] Translatio est ab re rustica.

Profanum] Sacris nostris non initiatum.

Ut vulgo solitum] Parenthesis est.

In eo] In ea re, in detrahendo profano.

Nostræ operæ] Labores nostri.

Hunc] Boetium.

Eleaticis studiis] Dialecticis. Elea, urbs Græciae in Æolica regione, ubi natus est Zeno, dialectices inventor. Hinc Eleatica studia dicuntur dialectica. Atticus Platonicus in eo libro quem adversus eos scriptis, qui Aristotelicam habentes scientiam, Platonicam profiteri non audent. Zeno autem et omnes Eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt.

Academicis] Platonicis. Academia locus fuit nemorosus, ab Athenis nille passibus distans, Platonis gymnasio nobilis. Hinc Academicici dicti, ejus sectam tenentes.

Enutritum] Educatum, saginatum, excultum. Hic autem subintellige, vestrae blanditiae nolis detrahere conantur, aut simile quidpiam: et est ἀποτίθησαι figura, vehementer irata philosophiae conveniens, quam Cicero reticentiam, Celsus obtinentiam, nonnulli interruptionem, alli præcisionem appellant. Sic apud Virgilium loquente irato deo :

Quos ego... sed motos prestat componere fluctus.

Deest punitam, vel simile verbum.

Sed abite] Graviter increpans musas ejicit animi perturbationibus servientes.

Sirenes] Graece scribitur Σειρῆνες. Falluntur igitur qui per eam scribunt. Nec a τηλει id est traho, sed vel a στήλῃ vel (quod magis probant) απὸ τῆς σειρῆς derivatur. De Sirenibus fabula notissima est, quas poetae tradunt suavitate cantus pellexisse navigantes in perniciem. Ovidius :

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora

Quaslibet admissas detinere rates.

A Martialis eleganter Sirenas vocat hilarem navigantium poenam, et crudele gaudium. Dino Clitarchi pater affirmat in India Sirenas esse volucres, mulcerique earum cantu, quos stratos somno lacerant. Poetae fabulantur tres Sirenes fuisse, quarum una voce, tibiis altera, tertia lyra concineral. Secundum veritatem autem meretrices fuisse creduntur, que transuent, quoniam aegestatem deducebant, fictæ, sunt illis inferre naufragia.

Usque in exitium dulces] Simile hoc est illis proverbii. Lethale mulsum, Melle litus gladius, et Mellitum venenum : quæ dicuntur de eo quod ita jucundum est, ut idem sit perniciosum.

Meis musis] Philosophicis, gravibus et sanctis carminibus. Vide, diligens lector, ut philosophia et suas Musas habeat. Taceant igitur scioli theologæ, qui cum sint a Musis alienissimi, earum studiosos temerario ausu vocant haereticos.

Ille chorus] Musarum impudicarum, et pravos affectus excitantium.

Dejecti vultum] Sic Maro in tertio Æneid. :

Dejecti vultum, et demissa voce tocuta est.

Illi] Terram versus.

Mæstior] Valde mœstus, aut mœstior quam antea : fuit enim et ab initio mœstus unde illud,

Laceræ dictant scribenda Camœnae.

Tam imperiosæ] Imperiosus dicitur nimis severa imperans, crudus, et quasi ostentator imperii.

Auctoritatis] Auctoritas est ex mentis bonis et corporis quedam conlata dignitas, que efficit cum sua presentia, tum etiam oratione, ut cæteri ipsi reverentiam præstent et sequantur exemplum.

In extrema lectuli mei parte] Medicorum morem expressit ægroti assidentium.

IN METRUM II.

Carmen hoc dicitur *Alcmanium*, dactylium, tetrametrum, hypercatalectic. Alcmanium, ab Alcmane inventore, Ἀλκμάν̄ poeta lyricus, Laconicus sive Messenius, inventor amatorii carminis, scripsit lingua Dorica. De hoc Papinius in Silvis :

Obsitus, et tetricis Ateman cautatus Amyclis.

Ridiculus igitur est eorum error a quibus Alcinan tribus syllabis profertur. Dactylicum, a pede principali : tetrametrum, a numero pedum : hypercataleptum dicitur, quod syllaba post duos priores pedes in medio superest. Constat cœsura semiquinaria heroica, et dactyo ac spondeo. Simile est illi quod Terentianus affert ex versa Virgilii conciso :

At regna gravi sancia cura.

Ejusmodi est et apud hymnographum :

O quam glorifica luce cornucas.

Indigne fert Philosophia mortalium animis tantam ex perturbatione, veri ignorationem accidere, ut contemplationis rerum celestium luce relicta, et honestissimarum artium meditatione posthabita, toto in res terrenas ferantur appetitu.

Heu quam præcipiti mensa profundo] Ordina hunc in modum : Heu quam, id est quantum ; mens mensa hoc est obruta, præcipiti ; profundo, profunditate perturbationum, unde non sit facile emergere. Aut sic,

Mersa, immersa; præcipiti profundo, id est præceps A profundum.

Quam, inquam hebet] Obtusa est, et verae sapientie obliterata.

Et propria luce] Id est rationis usu, et gemina sibi veritatis speculacione relicta.

Tendit] Id est contendit et nititur.

Ire] Ferri.

In externas tenebras] In res terrenas ac corporeas illecebras spiritum sua contagione obtenebrantes.

Quoties] Quotiescunque.

Cura] Cupiditas rerum externarum.

Noxia] Intelligentie nocens, eamque retardans.

Acta] Excitata.

Flatibus terrenis] Fortuitis casibus, et divitiarum illecebris.

Crescit] Augetur.

*In immensum] Ultra modum. Sciendum est hominem interiorem, hoc est, spiritum suapte natura per Dei gratiam ferri in rerum coelestium contemplationem : verum ex terreni corporis contagione, et temporalium rerum appetitu, variis perturbationibus affici, et ab officio suo retardari. Spiritus quidem promptus, est, caro autem infirma (*Matth. xvi*). Danda igitur imprimis homini est opera, ut depulsis pravarum affectionum nubibus, spirituale lumen effulgeat, et appetitus jugiter, recte rationi subjugetur. Hoc autem est quod nunc philosophia ie Boetii consolationem instituit. Præceps compositum est, ex præ et caput. Proprie enim præceps dicitur, qui ita cadit, aut deorsum mittitur, ut caput præcedat. Hinc et locus altius dicitur præceps, quod inde quis facile præcipitari potest : et rursus id quod profundum est, præceps dicitur, quod in id potest quid præcipitari. Virgilius in undecimo :*

Pars in præcipites fossas urgente ruina,
Volvitur.

Et sic dictum accipe, præcipiti profundo. Item præceps, festinus, inconsultus, temerarius. Sed de hoc nune satis.

Cura terrenis flatibus acta] Sane quam eleganti metaphora dictum hoc est. Cum enim cura quasi ignis sit, cor urens, recte terrenis flatibus agi incitarique dicitur. Nam ut ille dicit,

Nutrit vento, sed aqua restinguuntur ignis;
Lenis alit flamas, grandior aura negat.

Hic quondam celo liber aperto] Peculiariter super immutata Boetii mente graviter indignatur, et e cœjusmodi status excellentia dejectus sit, docet.

Hic] Boetius.

Liber quondam] Cum nondum passionibus animi serviret.

Suetus] Solitus.

Ire] Ferri contemplatione in æthereos meatus, hoc est, in motus corporum coelestium, idque celo aperto et intellectui patefacto, cernebat lumina rosei, id est rubicundi aut pulchri et lucidi solis. Maro in xi :

Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.

Visebat] Intuebatur.

Sidera] Lumina.

Gelida lunæ] Quæ frigidis humidisque noctibus præest. Sol dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus. vel quia cum est exortus, obscuratus omnibus, solus appareat. Luna a lucendo nominata est. Eadem est enim Lucina. Cicero auctor in secundo de Natura deorum.

Et victor] Id est voti compos, habebat omnem eam stellam numeris comprehensam, quæcumque, hoc est quæ flexa, mota per varios orbes, quos astrologi ponunt, exercent vagos recursus, id est erraticos motus. Præter eas stellas quæ octavo celo infixæ dicuntur, quarum numerus incognitus est astronomis, septem aliae sunt non in octavo celo, ut illæ, sed singula in singulis septem celis inferioribus, et in septimo sit Saturnus, in sexto Jupiter, in quinto Mars, in quarto Sol, in tertio Venus, in secundo Mercurius, in primo Luna. Et hæ stellæ planetæ dicuntur, id est, erratiles (nam πλανόμενοι Græce erro significat: unde πλάνη error et πλάνης πλανῶτας, planes, planeta, et πλανῆτης, vagus, erro), quia et cursu suo feruntur et contra cœli impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. Elinius, Historiæ mundi lib. secundo, cap. sexto, septem ea sidera tradit ab incessu vocari errantia, cum errent nulla minus illis. Unde et Ciceronis existant versus :

Quæ verbo et falsis Graiorum vocibus errant,
Revera certo lapsu spatioque feruntur.

Idem in secundo de Natura deorum : Maxime vero admirabiles sunt motus earum quinque stellarum, quæ falso vocentur errantes. Nihil enim errat, quod in omni æternitate conservat progressus et regressus, reliquaque motus constantes et raros. Porro planetarum medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsum colique rector : hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras, hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat, hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat : hic suum lumen cœteris quoque sideribus feneratur. Hujus annuos cursus spatiis mensuris luna consequitur, cuius tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quis

D que plenissimum. Neque solum ejus species ac forma mutatur, tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. Saturni stella, quæ Φάτνων a Græcis nominatur, a terra abest plurimum, et triginta fere annis cursum suum conficit. Infra autem hanc proprius a terra Jovis stella fertur, quæ Φαῖθων dicitur, eaque eundem duodecim signorum orbem annis 12 conficit. Hinc autem proximum inferiorem orbem tenet Πυρόπεις, quæ stella Martis appellatur, eaque quatuor et viginti mensibus, sex (ut opinatur Cicero) diebus minus eundem lustrat orbem quam que superiores. Infra hanc autem sole interposito stella Veneris est, quæ Φωστρόπος. Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem : cum subsequitur autem Ἐσπερος,

Latine vesper. Ea anno cursum conicit, et latitudinem lustrans signiferi orbis et longitudinem: neque unquam a sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Ilinc Mercurii stella lunoë proxima. Ma Επέλεω appellatur a Græcis, qua anno fere vertente signiferum lustrat orbem, neque a sole longius unquam unius signi intervallo discedit, tum antevertens, tum insequens. De his septem planetis eleganter Lucanus in *Pharsalia*:

Sideribus, quæ sula fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est, sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potenter astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, et zona nivalis
Cessit habet ventos incertaque fulmina Mavors:
Sub Jove templeris et nuncquam turbidus aer.
Ad feunda Venuis cunctarum semina rerum
Possidet, immensa Cyllenus arbiter undæ est.

Per varios orbes] Varios circos accipe. Saturnus enim, Jupiter, Mars et Venus ternos orbes habent cum epicyclo, per quos ex astronomorum doctrina varie moventur; Mercurius autem orbes quinque et epicyclum. Est autem epicyclus circulus parvus per cuius circumferentiam defertur corpus planetæ. Orbis vero nomen est ambiguum, teste Macrobius. Modo enim circulum significat. Cicero: Erat autem his splendidissimo candore inter flamas elucens circulus, quem vos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Modo sphæram. Idem: Novem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia. Accipitur et nonnunquam orbis pro regressu et conversione ab eodem loco, in eundem post emensem ambitum. Idem: Quæ rotundæ et globosæ divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Virgilii:

Redit agricolis labor actus in orbem.

Nonnunquam pro mensa figuræ orbicularis. Juvenalis:

Latos nisi sustinet orbes,

Grande ebur.

Quin etiam causas] Ordo est: Quin etiam solitus rimari causas, atque reddere varias causas naturæ latentis.

Unde] Hoc est, quibus de cansis.

Sonora flumina] Id est, sonori ventorum flatus.

Sollicitent] Inquietent, exagitant, commoveant.

Aequora] Aequales et planas [ante ventorum flatus superficies].

Ponti] Maris. Ventus, aer est commotus et agitatus, sicut flabello brevi potest approbari. Nec aliud ventus intelligitur quam fluctus aeris, qui (ut Clemens ait) ex quibusdam montibus excelsis velut compressus et coangustatus ordinatione Dei cogitur, et exprimitur in ventos ad exercitandos fluctus, æstusque temperandos. Pro diversis autem partibus cœli, nomina diversa sortitur.

Quis spiritus volat] Id est circumagal.

Orbem] Mundum, id est cœlum.

Stabilem] Perpetuo tenore, et certissima optimi ordinis observatione constantem. Orbæ cœlestes (ut

A opinantur nonnulli) a suis formis substantialibus moventur. Verum, ut alii rectius sentire videntur, intelligentia, qui et spiritus dicuntur, cœlis divinitus assistentes, eos circumagunt. Platonici Deum opinati sunt toti mundo permistum, omnibusque ejus partibus insitum, tantam molem circumagere, quorum opinionem secutus poeta, cecinit:

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,
Luceutemque globum lunaë, Titanique astra
Spiritus intus ait, totosque infusa per artus
Meus agitat molam, et magno se corpore miscet.

Et Manlius in primo Astronomicon :

Iloc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversa condita forma
Aeris, atque ignis, terre, pelagiique jacentis;
Vis uniuersæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, tacita ratione gubernat,
Et multa in cœuetas dispensat fœderata partes,
Altera, ut alterius vires, faciatque feratque,
Summaque per varias maneat cognata figuræ.

Vel cur sidus surgat ab ortu rutilo, casurum in undas
Hesperias] Sensus: Boetius, solitus scrutari et reddere causas naturales, quare stellæ orientantur in oriente, et in occidente occidunt, iuxtaque vulgi opinionem occiduo immergantur Oceano. Hujus autem rei causa est motus circularis primi cœli mobilis, omnes stellas tam erraticas quam fixas secum corripiens ab ortu in occasum, et rursus ab occasu in ortum.

In undas Hesperias] In Oceanum occidentalem. Ab Hespero enim hesperius occidentalis dicitur, et Hesperia ultima Hispania in fine occidentis, cum Hesperia simpliciter accipiatur pro Italia.

Quis temperet placidas horas veris] Id est verni temporis.

Ut] Subintellige id.

Ornet roseis] Purpureis floribus terram.

Deus] Profecto id efficit solis ministerio, qui dum ad superiora concenderit, aëtivos accedit calores: descendens rursus autumno, temperiem reddit. Ubi vero ad inferiorem redit circulum, ex glaciali compage cœli rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit.

Pleno] Varii frugibus abundanti.

Gravidis] Vineo liquore distentis.

Rimari] Inquirere, scrutari.

Effeto] Debilitato, viribus destituto.

Lumine] Intellectu.

Pressus colla] Habens collum depresso.

Gravibus catenis] Rerum terrenarum cupiditatibus.

Declivem] Pronum, humi inclinatum.

Pondere] Terrestri sollicitudine.

Stolidam] Stolidos facientem. Sic et satyrographus exclamat:

O curvæ in terras animæ, et cœlestium inanes.

IN PROSAM II.

Hac prosa Boetius refert quidnam Philosophia, lamentabili carmine finito, circa eum tentaverit, utque primum molli sermone languentem fuerit allocuta: deinde contracta in rugam ueste, oculos ejus lacrymis undantes desiccatit.

Luminibus] Oculis.

Atqui] Sed, dictio est Boelio usitata.

Talia contuleramus arma] Valerius Maximus lib. iii : A
Est et illa vehemens et constans animi militia, litteris pollens, venerabilium doctrinæ sacrorum antistes Philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, in honesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento confirmat, potentissimum ac dolore facit. Antisthenes Cynicus dixit virtutem arma esse quæ tolli non possunt.

Nisi prior abjicisses] Virtus enim et philosophia hominem non deserit : nisi prior ipse eam voluntario peccato abjiciat.

Pudore] Pudor est timor justæ reprehensionis. Stupor vero est quædam sensum alienatio.

Lethargum] Lethargus, Græce λαθαργός, est marcior et inexpugnabilis pene somni necessitas, cum alienatione mentis, in quo a phrenitiide, non loco, sed materia distat. Phrenitum sanguis, aut bilis flava conciliat, lethargum pituita humidior, et frigidior, qua cerebrum diluitur. Accidit in eo morbo rerum omnium obliuio.

IN METRUM III.

Carmen est *dicolon distrophon*, constans altero versu heroico, altero Alemanio, dactylico, tetrametro, acatalecto : qui componitur quatuor dactylis, interdum tamen præterquam in quarta regione, spondeum admittit. Hoc autem Boetius ostendit se mox detersis ab ea suis oculis, philosophiam nutricem snam libenter agnoscisse. Quod quidem rectissime dictum est. Nemo enim philosophiam ipsam id est sapientiam, qui intellectus veritatem contemplatur, nisi depulsa prius perturbationum caligine et purgatis animi oculis potest intueri.

Tunc] Ubi Philosophia veste sua oculos meos deterrit.

Discussa] Disjecta, dissipata.

Nocte] Veri ignoratione, et pravarum affectionum caligine.

Tenebrae] Animi cæcitas et mentis obtenebratio.

Luminibus] Oculis animi.

Redil Redilis est, ac restitutus.

Vigor] Vis et facultas veri cognoscendi.

Ut cum præcipiti] Sane quam eleganti congruaque comparatione ostendit pristinam sibi intelligendi vim restitutam esse, quemadmodum obscurato nubibus aere, si flet aquilo, et propellantur, nubes aeris serenitas, solisque lumen continuo reducitur.

Ut] Velut.

Cum] Quando.

Præcipiti] Rapido.

Glomerantur] Involuntur, obducuntur, et quasi conglobantur.

Coro] Vento occiduo aduersus aquilonem flanti.

Polus] Coelum.

Stetit] Stare videtur præteritum tempus pro praesenti positum.

Sol latet] Non appetit.

Nonnum cœlo verientibus astris] Id est, ante legatum noctis tempus.

Desuper] Superne.

A *Nox]* Noctis obscuritas.

Hanc] Noctem.

B *Thraicio ex antro]* Quia boreas Italis ex antris Thracie videtur emitti. Thracius autem, Thraicus, et Threicus in eodem significatu dicuntur. Luncanus :

Quantus pinferæ boreas cum Thracius Osse.

Boetius in hujus operis tertio :

Vates Thraicus gemens.

Horatius in primo carminum :

Quod si Threicio blandius Orpheo.

Reseret] Aperiat, patefaciat.

Diem] Lucem.

Emicat] Apparet.

Subito] Repentinio.

Vibratus] Motus, agitatus.

Forit] Percutit.

Mirantes oculos] Id est, oculos hominum mirantium repentinam serenitatem. Brevior sum circa hoc carmen enarrandum, quod visum sit non ab re fore, si Augustini Dathi epistola quædam (qua idem non minus erudit quam eleganter exponitur) hoc loco fuerit apposita, idque illius titulo, cum (qua sum ingenuitate) aliena mihi nolum arrogare:

Est igitur illius haec epistola.

Ne si forte suas repetitum venerit olim
 Grex avium plumas, moveat cornicula risum
 Furtivis undata coloribus.

Augustinus Dathus Bernardino salutem.

C *Cupis, Bernardine (ut ipse ait), eorum expositionem versus, quos Severinus Boetius libro de Philosophiae Consolatione modulatus est, non multo post operis intentionem, cum ait : Tunc me discussa liquerunt nocte tenebrae. Et reliquum deinceps poema : Laudo te atque ingenium tuum, et quod Severini legendis gaudeas, te, Bernardine, vehementer probo. Fuit enim e nostris, singulari vir doctrina, ac nullius disciplinae rudis, Latinum eloquium non solum percalluit, sed etiam plurimum illustravit. Quod indicant cum ali libri ejus complures, tum vel is maxime, qui de Philosophiae Consolatione inscribitur. Quo certe in loco summam ipsius philosophiae vim et laudem patrificat, quando illa auctore, ignorantiae tenebrae propelluntur, et veritatis splendor et claritas elucescit. Nam cum homo perturbationum excaetus caligine magnis implicantur erroribus, philosophia ipsa accende, quodammodo resipiscit, et ad humanæ naturæ revertitur dignitatem. Duplex namque est veræ sapientiae gradus, ac primus quidem impedimentu tollit : secundus veritatis cognitionem inducit, qua nulla est homini suavior alimonia. BENE igitur qui autem in maximis ignorations tenebris versaretur, philosophia (qua sapientiae studium proficit) clarescente luce, illa dicit, qua in proposito poemate continentur :*

Tunc me discussa liquerunt nocte tenebrae,

Luminibusque prior redil vigor.

D *Primus sapientiae gradus est, impedimenti remotio : hinc dicitur. Tunc discussa nocte, id est obscuritate sublata, liquerunt me tenebrae, quod est, ignorantiae*

cæcitas, ac mentis caligo. Secundus gradus infertur sa-

pientie, cum additur :

Luminibusque prior redditus vigor,

Lumina sunt hoc loco, animi ac mentis actes. *Vigor* est veritatis cognitio, per quam viget animus, nec viget solum, sed etiam aliter, crescit, ac vehementissime roboratur. Si quidem nullus animo suavior cibus est, quam veritatis cognitio. Quod autem animi est, et il latens atque invisible, visibili et pulcherrimam similitudine declaratur :

Ut cum præcipiti glomerantur sidera coro.

Nam glomerantur astra per nubium coactionem, præcipue coro occiduo spirante, vento quem eaurum appellat Gellius, solentque argestem nominare Græci, qui aduersus aquilonem perflat, atque idem (ut nonnulli tradunt) iapix dicitur. Nam venti alii agunt, alii propellunt nubes :

Nimbosique polus stetit imbris, Sol latet.

Polus pars cæli est, et pro cælo usurpari solet, præsertim pro ea parte, que juxta arcticum vel antarcticum polum veritatis. Cælum autem stare non dicitur, quod rapidissimo semper cœlatur motu : sed illum nequaquam sentiunt, nec percipiunt homines, nisi per astrorum cursum, quorum motus facile cernitur. Itaque latentibus sidibus, et interpositis nubibus, ac defluentibus in terram imbris, cælum stare videtur, sol latere, et ante etiam quam cælo astra veniant, eripi dies, quem efficit solis præsentia, et nos desuper in terram fundi. Quale et illud apud Maronem est :

Eripunt subito nubes cælumque diemque.

Sol significat rationis lucem, atque intelligentiae claritatem. Corus nimbosus ventus, adversantis fortunæ impetum ac sevissima tela. Nubes atram noctem obducens, graviorem animi perturbationem, atque ægritudinem, quæ obducta tenebris quibusdam, mentis ipsius lumen ac rationem obscurat.

Hanc si Thracia boreas emissus ab arcto Verberet.

Nam boreas (ita Græci appellant, quem Latini aquilonem dicunt) flans nubes solvit, et easdem verberando dispellit, atque ita clausum reserat diem. Alii legunt antro Thracio, quod in antris et eavis ejus regionis speluncis venti creuti, spirant exinde vehementiores, ac nubes pellunt. Alii ab arcto legunt potius. Arctus autem septentrionalis plaga est, ut illud in sexto Æneidos :

Gelidas enavit ad arctos.

Græci enim ἔνατον orientem, δύτω occidentem, meridiem μετερχόμενος, septentrionem ἄρπτω vocant. Igitur rejectis ac depulsis ab aquilone nubibus,

Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus,

Mirantes oculos radiis ferit.

Phœbus, idem quæ et Sol, quemadmodum Luna Phœbe. Sol autem fons luminis est, ut Cicero inquit, ac subito emicat, non solum cum aurora præiente cunctas complevit lumine terras, sed et cum abscessu nubium repente diffunditur, et orbem universum sua luce complet. Vibratus, crispatus dicitur, et tam vibratus quam feniens oculos dicitur, a telo translatione sumpta; et fulgenti gladiis cuius utrumque proprium est, lum vi-

A brari, tum etiam ferire. Itaque non gladii solum, sed etiam oculorum actes dicti est. Nostra vero actes ab objecti solis luce circumfunditur, ut solem intuentes dintius, lumen oculorum amittant, et ab excellentiore luce penitus obruantur. Sed (ut redeat ad rem propositam sermo) tota auctoris in poema circa duplēcē sapientia gradum versat̄ intentio, ut primum impedimenta facessunt, quæ sunt animi perturbationes, et fortune ferientis jacula: deinde perspicua succedit veritatis cognitio, quam philosophia et sapientia studiū invehit : cum sit illa quidem rerum omnium et divinarum et humanarum cognitio, lux veritatis, atque idcirco dux virtus, virtus venatrix, vitiorum expultrix. Animus noster ex eo comparatur, quod nunc nubibus tenebriſcit, nunc serena tempeste nitet. Et animus noster nunc perturbationibus confunditur, et magnis implicatur erroribus, nunc sincera et perspicua veri cognitione claret. Quibus contraria ex rebus contraria quoque miseria et felicitatis oritur ratio. Quod si queris quid sit luminibus priorem redire vigorem, il non absurdum sit interpretari secundum Platonis sententiam, quæ animum divinum et æternum asserit, et rerum omnium cognitione perfectum, carcere vero corporis et carnis ergastulo confundi, atque immemorcm fieri, sed studio et exercitatione pristinam recuperare notitiam. Aut (si id non probatur) hominem intelligit Severinus antea in philosophia versatum studiis, et idcirco luce veritatis illustrationem, sed per animi perturbationem atque mærorum oblitum prioris claritatis, rursum philosophiæ studia repetenter, pristinam quoque veri cognitionem recipere. Utrum sit probabilius, tuo relinquo judicio. At mea sententia utrumque non injuria probari possit, et præcipuum philosophantum utilitatem ostendit. Nos divinum fatemur animum, et id nobis cum Platone convenient. Sed divinum, hoc est a Deo eructum intelligentius atque infusum corpori, semper vero fuisse negamus, futurum semper non inficiamur. Postremo, ut brevius que dicta sunt omnia præstringamus, scito ergo quod dividitur hoc poema in duas partes. In prima declarat Boetius philosophiæ acceditum effectum, in secunda eundem per similitudinem patetficit. Effectus advenientis philosophiæ duplex est, ignorantiæ tenebras depellere, et lucem inducere veritatis. De primo dicitur : Tunc philosophia interveniente, tenebrae scilicet ignorantiae liquerunt me, discussa nocte, obscuritate sublata.

D De secundo dicitur : Et prior vigor, id est certa et veri notitia, rellit, recuperatus est luminibus, quod est mentis oculis. Deinde additur similitudo. Animus noster cælo comparatur. Cælum nunc tenebriſcit nubilo, nunc sereno nitet. Et animus noster anno perturbationibus et erroribus implicatur atque confunditur, nunc veri cognitione nitescit. Ut, id est velut cum sidera congregantur, præcipiti, rapido. Coro, vento ab occidente flante : et POLUS, id est cælum hac in parte stetit, stare visus est : cum astrorum cursus maxime ostendat celi motum, ut latentibus astris stare cælum videatur. NIMBOSIS IMBRIBUS, id est, impetuosisribus pluvias. SOL LATET, absconditur, nondum cælo vententibus astris, quod fieri solet post solis occasum. Nox, id est nocti,

obscuritas desuper in terram funditur, emititur, ante A probi Boetium et exosi sunt et criminati, quod philosophus esset et justitiae cultor.
Scilicet] Q. d. Minime.
Censes] Nunquid censes? hæc enim per interrogacionem sunt legenda.
Lacessitam] Provocatam, impetitam.

IN PROSAM III.

Narrat nunc Boetius quemadmodum pristino sibi vigore restituto, agnitam Philosophiam sit allocutus, eaque benevolentissime responderit, docueritque olim ita comparatum esse, ut improbis odio sint virtutum ac sapientiae studiosi; proinde magis gaudendum illi quam dolendum esse, si ob morum dissimilitudinem pessimo cuique dispiceat, et sapientiae vallo munitus incassum profanæ multitudinis armis impetantur.

Haud aliter] Non alio modo, quam serenitate reducta solis aspectus redditur.

Hausi] Inspixi.

Medicantis] Oculorum caligini remedium afferentis.

Diduxi] Aperui. Diducere enim dividere est, aut aperire. Deducere vero, deorsum ducere. Cave ne hic deduxi legas, nisi intelligas Boetium in editione lectuli parte cubantem deduxisse (hoc est deorsum duxisse) oculos in Philosophiam ejusdem lectuli extrema in parte considentem.

Ab adolescentia] Ea namque ætas inchoandis philosophie studiis est idonea.

O omnium magistra virtutum] Cicero in quinto libro Tusculanarum Quæstionum: O vite philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum. quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vita convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum litterarum et vocum communione junxisti; tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplina fuisti. Ad te confugimus, a te opem petimus. Tibi nos ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Hactenus Cicero.

Super cardine] De cœlo.

An] Subaudi ideo in has exsiliis nostri solitudines venisti.

Quoque] Etiam.

Rea agiteris] Accuseris. Reum agere, est accusare. Peragere vero reum, condemnare.

Illa] Philosophia.

Alumne] Boeti, quem alii.

Sarcinam] Onus.

Partirer] Partitam susciperem, aut ultro potius ejus partem subirem.

Quam mei nominis invidia sustulisti] Eo enim im-

B *A probi Boetium et exosi sunt et criminati, quod philosophus esset et justitiae cultor.*
Scilicet] Q. d. Minime.
Censes] Nunquid censes? hæc enim per interrogacionem sunt legenda.
Lacessitam] Provocatam, impetitam.
Nostris Platonis] Philosophorum principis, et quem tu quoque in isto opere potissimum imitaris. Plato Atheniensis philosophorum gentilium præstantissimus, Socratis discipulus, Aristotelis præceptor, cuius vitam memoria prodidit Diogenes Laertius, deinde Guarinus Veronensis, et Marsilius Fieinus. Plato et ipse in maximis periculis, eo quod philosophus esset, versatus est, super quo M. Tullius in oratione pro C. Rabirio. Virum, inquit, unum totius Graecie facile doctissimum Platонem, iniquitate Dionysii Siciliæ tyraanni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidiisque esse versatum accepimus. Calisthenem doctum hominem, ^{comitem} Magni Alexandri, ab Alexandro necatum. Demetrium et ex republica Athenis, quam optime digresserat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem loco, Ægyptio regno, aspide ad corpus admota, vita esse privatum. Hactenus Cicero.

Certamen certavimus] Elegans locutio, qualis illa Lucillii :

Pugnam pugnavimus magnam.

Eodem] Platone.

Superstite] Adhuc vivente.

C *Socrates] Hic Atheniensis philosophus clarissimus, filius Sophronisci marmorarii et Phanaretæ obstetricis, moralem philosophiam abunde tractavit. Hic cum aliquando Anytum Athenensem virum locupletem et factiosum rideret ob ejus ineptias, Aristophanes comicus doctus quidem, sed homo parum probatus, accepta grandi pecunia ab Anyto, contra Socratem comediam scripsit, cuius inscriptio est Νεψθνι, id est nubes seu nebulæ: qua quidem inter cæteras criminationes illud confinxit, ab eo nebulæ coli, et Atheniensium religiones obtreccari, et præter hoc juvenum mentes sic imbui, ut parentibus manus inferre pie et officiose possent. Quæ res accusantibus Anyto, Lycone, et Melito (ut Plato in Apologia pro Socrate scribit) cum universum populum in D Socratem concitasset, furore quodam et ira, morte damnatus est, qui pateram cicutæ publicitus datam intrepide hausit, tantumque absuit, ut ultionem quereret, ut contendenter semper illum miseriorem esse qui faciat quam qui afficitur injuria. Populus autem Atheniensis mortem ejus mox ita doluit, ut accusatores illius vel morte vel exsilio pleceret, et ipsi Socrati statuani æream dedicaret. Graece scribitur Σωκράτες : hinc prima semper est producenda. Quare obiter studiosum lectorem admonemus, ut emendet versiculum in libro nostro Epistolarum moralium, sic impressum epistola decima :*

Mortuus est Socrates, mortuus estque Plato.

Sic enim legendum scrisimus :

Mortuus Isocrates mortuus estque Plato.

Imitati enim sumus Catonem Majorem Ciceronis, ubi et Isocratis et Platonis meminimus, quorum uterque longævus fuit. In eadem epistola perperam legitur :

Valida solvit in orbe manu,
pro sævit. Item in secunda epistola. Quamvis parum, pro quamque parum. Sed nunc non erat hic locus : quare hæc missa faciamus, ad institutum revertentes.

Promeruit victoriam injustæ mortis me astante] Nam philosophicis disputationibus approbata animorum immortalitatem, intrepide venenum babit, mortemque injustam vicit, et innocentia sua iniquam sui condemnationem in accusatores retorsit juste condemnatos.

Cujus hæreditatem cum deinceps Epicureum vulgus ac Stoicum, exterique] Magna laus Socratis, qui veram philosophiae possessionem habuisse dicitur, unde plerique discipulorum ejus tantum sibi particulas disruptuerunt. Socrates enim primus omnium philosophorum de vita et moribus disputavit, sed mira quadam ironia, et singulis de rebus ita vehementer in utramque partem, ut singuli pene ejus discipuli (ut sunt diversi humanorum ingeniorum capti), non quod ille sentiret, sed quod sibi maxime consentaneum videretur, ex hujusmodi disputationibus sibi arriperent. Hinc exortæ sunt variae diversæque philosophorum sectæ. Disputavit quandoque Socrates de corporis voluptate, sed in utramque partem disputationavit. Hi igitur, quorum ingenium in eam fuit propensius, non qua illæ assereret, sed quæ sibi magis placuerent, inde sumentes, suavem in sensibus motum, id est voluptatem, summum bonum esse dixerunt. Zeno autem Cittiensis, et qui ab eo sunt exorti Stoici, in sola virtute felicitatem posuerunt. Alii vero alia sensere, ut eruditus Beroldus explicat in eo quem de Felicitate conscripsit, libello

Epicureum vulgus] Epicurus Atheniensis philosophus, dialecticæ contemptor, corporis voluptatem dixit esse summum bonum. Hinc Epicurei ejus sectatores. Bene autem dixit Epicureum vulgus, quia plurimi sunt. Unde Lactantius in libro de falsa Sapientia, cap. 47 : Epicurea disciplina multo celebrior semper fuit quam ceterorum : non quia veri aliquid afferat, sed quia multos ad populare nomen voluptatis invitat. Nemo enim non in vitia pronus est.

Stoicum] Stoici nomen sortiti sunt a Porticu Atheniensi, in qua Zeno Cittiensis, ab oppido Cyperi Cittio dictus, disputavit. Στοιχη enim Graece, Latine dicitur porticus, fornix, testudo. Hinc στοιχίος, o parvo in magnum mutato, Stoicus.

Pro sua parte] Secundum vires suas.

Quisquis] Figurate subaudiendum moliretur.

Ruptum ire] Incipere rapere.

Molirentur] Tentarent, niterentur.

Reclamantem] Recusantem, refragantem contra que eos clamantem.

Vestem] Philosophi eam disputationem solida veritate coherentem, de qua supra in prima prosa.

Disciderunt] Hoc ideo quod in multas sectas phi-

A losophia divisa est.

Pantheulus] Fructulus, particulis.

Nostræ habitus] Id est vestis nostræ.

Vestigia] Signa.

Imprudentia] Stultitia quæ philosophie semper adversatur.

Nonnullos eorum] Puta Cyrenaicos, Epicureos, et id genus aliquos.

Profana] Indoctæ et philosophie sacrис non initiatæ.

Errore] Falsa opinione, quod voluptas sit summum bonum et quod divina providentia mundus non gubernetur.

Pervitæ] Depravavit, et a veritate alienavit.

B Quod si nec Anaxagoræ fugam] Exemplis convincit semper philosophos indoctæ multititudini fuisse invisos atque exoscos.

Anaxagoræ] Hic Clazomenius genere, philosophus insignis fuit. Qui Athenis impietatis accusatus, quod solem cendente dixerit laminam, ac penitus ignitam, fuga judicio se subtraxit, ut quidam tradunt. Sunt tamen qui dicunt eum in judicium venisse, et misericordia judicium fuisse relaxatum. Lampsacum postea profectus, illic diem suum obiit, ubi rogantibus eum principibus civitatis nunquid fieri mandaret, jussisse ferunt, ut pueri quotannis quo mense defecisset ludere permetterentur, servarique hactenus eam consuetudinem. Auctor Laertius.

Zenonis] Zenones octo fuisse tradit Laertius : homo duo illustres philosophi, alter de quo dicimus Stoicæ disciplinæ auctor Zeno Cittiensis; alter vero (de quo nunc dicendum) Eleates dialectices inventor, ut et supra diximus. Is cum Nearchum tyrannum sive Diomedontem, vel (ut alii tradunt) Phalaridem dejicere ac profligare voluisse, comprehensus est. Quo tempore eum de conscientiis inquireretur, omnes illius amicos coniunctionis esse conscientios dixit. Deinde cum quidpiam se in aurem tyranni clam loqui velle significasset, eam mordicus correptam non ante dimisit, quam raptæ aure populatum caput reliquisset. Valerius Maximus : patientia exempla duobus Zenonibus assignat. Laertius et alii, uni Zenoni Eleatae. Cicero in secundo Tusculanarum Quæstiōnum : Zeno Eleates, qui perppersus est omnia potius quam conscientios delende tyrannidis indicaret. Idem in tertio de Natura deorum : Anarchum Democriteum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus, Zenonem Eleam in tormentis necatum. Tertullianus in Apologetico : Zeno Eleates consultus a Dionysio, quidnam philosophia prestaret, cum respondisset : contemptum mortis, impossibilibus flagellis tyranni objectus, sententiam suam ad mortem usque servavit. Apud Suidam sic est: Zeno Teleutagoræ filius, Eleates, assectator et æqualis Pythagoræ Democritique (nam floruit olympiade 78) Zenophanis auditor fuit. Is cum tentasset a tyrannide Nearchi, vel (ut alii) Diomedontis Eleam patriam liberare, comprehensus, et indicare conscientios jussus, lingua suam mordicus amputavit atque in tyranni

faciem expuit. Demum conjectus in mortarium, crebris ictibus contusus, expiravit.

Peregrina] Externa.

At] Sed, vel saltē. Est autem hæc particula hoc loco ter legenda, pro qua indocti legunt aut. Sic enim repetita, plus ponderis adjicil orationi.

Canios] Plurali numero propria nomina expressa, majorem in oratione vim habent. Quippe non ii tantum significantur quorum illa nomina sunt, sed etiam alii qui similes illorum fure. Canius Gaditanus poeta fuit, facundiæ lenis et jucundæ, de quo Martialis libro primo Epigrammatum :

Gaudent jocose Canio suo Gades.

Hunc tradunt quidam reprehensum a Livio Patavino, gravi et nobili historiographo, quod multarum ganderet amoribus, his verbis : *Nostram philosophiam participare non poteris, dum a tot participaris. Non enim eo jecore Latonam amat Tityus, quod multi vultures multum divellunt. Cui Canius : Si quando labor, resurgo cautius ; si paululum opprimor, alacrius resumo aerem. Vices noctium dies reddunt leniores.* Sed tenebrarum perpetuitas, instar inferni est. Sic lilia primæva, verni solis delicata temporibus varietate tum euri, tum noti, tum zephyri laetitia effusione lasciniunt, quibus uno spiritu fulminans Lybs incumbens, occasum facit. Sic Mars ruptis tendiculis in mensa cœlesti recumbit conviva superum, a qua uxorius Mulciber suo fore longe religatur. Sic levius ligant molta fila, quam sola catena. Sic mili sit, aphilosophia tibi solarium. Ilunc igitur in modum jocose ferunt Canium Livio respondisse. Verum nunc quod ad rem institutam pertinet, referamus. Canius eo quod ab improborum moribus dissentiret, a Caio Cesare Germanici filio, conscientis contra se factæ conjurationis dictus est. Cui sic respondit: Si ego scissem, tu nescisses. Nihil tamen secius ab illo crudeliter est necatus. De hoc eodem in proxima prosa.

At Sencaes] M. Anneus Seneca Cordubensis, Romanum venit declamator egregius, *quamvis opera ejus ad posteros non pervenerint. Hic statim eques factus, honores meruit, habuitque liberos, quos in Hispania suscepserat ex Elbia uxore, L. Anneum Senecam, Junium Anneum Gallionem, et Anneum Meleam :* Seneca philosophus simul et declamator, et poeta insignis evasit. Sub Nerone mortuus est, solutis venis. De hoc plura dicentur infra. An autem hic item fuerit qui tragœdias quæ extant, scripsit, neque inler doctissimos nondum convenit : tametsi quid super hoc Sidonius Apollinaris scriptum reliquerit, non ignorem.

At Soranos] Valerius Soranus poeta summopere fanfgeratus fuit. Qui primus de Deo maximo vera commentatus est, atque ob id creditur ab impiorum manibus in cruce sublatus.

Pervtusta] Nimis antiqua.

Incelebris] Infrequens, non celebris.

In cladem] In perniciem.

In hoc vitæ salo] Id est mari. Sane quam elegans

A metaphora. Quid enim aliud hoc sæculum quam mare procellosum? Divus Ambrosius in epistola ad Constantium : Suscepisti munus sacerdotii, et in puppe Ecclesie sedens, navim adversus fluctus gubernas. Tene clavum fidei, ut te graves hujus sæculi turbare non possint procello. Mare quidem magnum et spatiosum, sed noli vereri : quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina preparavit eam. Itaque non immerito inter tot mundi frela Ecclesia Domini tanquam supra apostolicam ædificatam petram immobili manet, et inconcuso adversum impetus sœvientis sali perseverat fundamine. Alluitur undis, non quatitur. Salum dicitur mare a sapore salis. Virgil. :

Perque undas superante salo.

Quorun] Pessimorum.

B *Numerosus]* Frequens.

Temere] Inconsulte, sine consilio, absque prudenteria.

Passim] Modo huc, modo illuc, nullo certe fine proposito.

Lymphante] Furore vexante.

Lympho] Furore vexo, Vale. Sta. Flaccus :

Lymphaverat urbem.

It lymphante Deo.

Unde lymphati sive lymphatici dicuntur furiosi, vesani, bacchabundi, qui vitium ex aqua contraxerunt, quod est hoc atque illuc discurrere.

Qui] Exercitus pessimorum.

Aciem] Ordinem et instrucionem militarem ad jam dimicandum.

Struens] Istruens.

Nostra dux] Recta ratio : ea enim dux est philosophorum.

Copias suas] Exercitum sumum ex virtutibus scientiisque compositeum.

In arcem] In animi intellectum, quem Platonici in cerebro tanquam in aree constituant. Pulchre autem perstat in metaphora.

Contrahit] Colligit, congregat.

Illi] Pessimi philosophorum hostes.

Inutilis sarcinulas] Bona externa et corporis.

At] Sed.

Desuper] Ex are contemplationis.

D *Vilissima quaque rerum]* Corporis et fortunæ bona, quæ præ bonis auiim sordidissima sunt.

Securi] Nullam curam habentes, contemptores. Securus, tranquillus, qui sine cura est, quasi seorsum a cura. Interdum conleptor. Maro :

[Securus amorum Germanæ.

Vallo] Manimento virtulum.

Quo] Ad quod vallum.

Grassanti] Gradiendo sœvienti.

Aspirare] Juxta accedere, adire.

Fas non sit] Id est non licet. Valerius Maximus. Bonæ mentis usuratio, nullum tristioris fortunæ recipit incursum.

IN METRUM IV.

Cum vigesimum ætatis annum agens, in frequenti eademque ornatissima Saxonum urbe (cui Monaste-

rio nomen est,) bonas artes audaci (ut inquit Hora-
tius, pauperie impulsu, non infelicitate proficeri
coepisse) beneficio Joannis Grovii, Monasteriensis,
viri sane quam litterati, et omnibus liberalibus
apprime disciplinis erudit, plurimorumque doctoris
laudatissimi, ac vel longiore vita, vel minus misera-
bili mortis genere digni, pervenerunt in manus meas
aliquot paginae Rodophi Agricola Frisiae, viri tum
doctissimi, tum eloquentissimi, in subsequentem
primi hujus libri partem (ultimo carmine excepto)
enarrationes autographas continent, quas ille quo-
dam Groninga scripserat rogatu Lamberti Gronin-
gensis, medicinæ doctoris, singulari et doctrina præ-
dicti et experientia, cum (ut ex eo fando familiariter
acepsi) in patria sua librorum de Philosophia Con-
solatione explanationem auspiciatus, ad hoc carmen
pervenisset. Quisquis composito serenus aeo. Quo
factum est, ut hinc eruditissimus Agricola sumpse-
rit initium, reliqua tractaturus opportunitiori tempore
si per alias occupationes, et immaturam mortem
licuisset. Scripsit aliquanto plura in Boetium, quan-
ad me pervererunt, quae repperat mihi Lambertus
idem, enjus modo memini, se commodaturum, ut
ea quoque mihi studiosisque exscriberem: commo-
dassetque sane quam libens, nisi repentina ejus trans-
migratio quominus id fieret, obstitisset. Cum autem
haec que transcripta sunt, talia mihi videantur, ut
studiosorum Boetii lectione sint dignissima, non pos-
sum ea non hoc loco subjicere, ne quid gloria mihi
credulus lector ex alieno tribuat labore, neve candi-
dissime margarite diutius in mea dactylotheca sine
honore dilitescant. Addam autem quibusdam locis
mea qualiacunque eaque paucis perscripta, ne for-
tasse prolixitas tedium pariat, nauseamque lectori
delicato.

Quisquis composito] Metrum est hendecasyllabum, id est undecim syllabarum. Phaleucium, dictum a Phaleuco auctore ejus, pentametrum, constans spondeo, dactylo, tribus trochæis. Sententia ejus dependet ex eo quod predixit sub persona Philosophiae sapientem eo virtutum munimento tutum et defensum esse, quod nulla stultorum aut improborum hominum vis et injuria possit perrumpere. Subdit ergo : *Quisquis animum suum recile composuit, et casus rerum humanarum contempsit, illum nihil potest deinde perturbare animo, aut mentem ejus commovere :* non pericula maris, non terrarum motus aut incendia, non aeris turbines aut perturbationes, nec etiam saevitia aut violentia humana, sed omnia negligit, et pro nihilo dicit. *Contra vero, qui non est composito et firmo animo, sed timet aliquid vel optat, ille, quia non est sui juris, sed ex metu alieni mali, vel spe alieni boni pendet, abiecit clypeum, id est munimentum virtutis suæ, et depulsus a loco suo in quo stabat, et quem defendere debebat, necit catenam, qua valeat trahi, id est, via præbel qua posuit sibi noceri : secundum sententiam enim Stoico- rum, nemo laeditur nisi a seipso. Alii enim res nostras, hoc est divitias vel honores, vel famam, vel reliqua*

A hujus generis, iædere possunt; nos vero, hoc est
mentem nostram, quem est præstantissima pars
nostri, iædere non possunt. *AGRICOLA.*

Quisquis] Id est quicunque; hujusmodi enim dictio-
nes geminatae hoc ipsum significant. qnod cum hac
particula *cunque conjunctæ*. Ut Terentius in Eu-
nuch. Tu quantus quantus es, id est quantuscun-
que es : et in eadem comœdia. Ubi ubi est, id est
ulicunque est. *AGRICOLA.*

Composito] Componere aliquando ordinare, vel
recile instituere significat, ut hoc loco : et Virgilii
in primo *Aeneidos* :

Et tandem placida compostus pace quiescit.
Aliquando significat pacare. *Virgilii in Bacol.*

Non nostrum inter vos tantas componere lites.
B Aliquando comparare. *Idem in Bacol.* :

Sie parvis componere magna solebam.

Aliquando conjungere. *Persius :*

Compositum jus fasque animi.

Sic dicimus componere librum, et componere ignem.
AGRICOLA.

Serenus] A serendo dictum est, quasi tempus ac-
commodatum sationi. Nam de tempore proprie dicitur
serenum, sicut amorem quod aptum amari, et
egenum ab egendo, et plenum a plece inusitate verbo
dicitur. *AGRICOLA.*

Euum] A Greco *εὖμ* dicitur, quod Latine sœcu-
lum significat : id alii tempus quinquaginta, alii cen-
tum annorum esse volunt. Capitur hic per synecdo-
chen pro vita, quam hic peraginus. *AGRICOLA.*

Fatum] Dictum est quia Deus id fatus est, id est
dixit, hoc est jussit ut fieret. *AGRICOLA.*

Sub pedibus dedit] Legendum est non egit, sicut
plurimi libri habent. Neque enim aliter stabit ver-
sus, cuius tortum pedem trocheum esse oportet :
qui si egit, et non dedit dicatur, iambus fiet. Fuit
autem dicendum Boetio, sub pedes dedit, et non
pedibus, ex natura prepositionis subjuncte cum
verbo quod motum ad locum significat. Legendum
ergo est figurate, ut sit una dictio sub et dedit, et
per tresim figuram quæ sectio Latine intelligitur,
interpositum sit pedibus, ut sit sub pedibus dedit, id
est subdidit pedibus. *AGRICOLA.*

Fortunam] Fortuna a fors dicitur, quem a ferendo
dicta est : quia res humanas ferat, hoc est agitat et
regat. Dicimus autem singulariter fortunam vel deam
(ut vetustas putavit) vel casum, per quem res homi-
nū volvuntur instabiles et incertæ, pluraliter vero
pro nobis fortunæ et præcipue pro divinis dicimus
fortunas. *AGRICOLA.*

Vultum] Vultus a facie differt, quia facies est ha-
bitudo naturalis insita cuique. Vultus ex gaudio sive
tristitia mutatur, sicut voluntas. Nam a volendi verbo
vultus descendit. Facies a faciendo dicta est, quia res
sic sit facta : dicimusque non solum hominis, sed
et pecudis et loci faciem, hoc est formam vel figu-
ram. Vultus solius est hominis. *AGRICOLA.*

Pontus] Apud poetas plerumque pro mari accipi-
tur per synedochen, estque pars maris quædam

ultra Constantinopolim posita, quam hodie naturae vocant mare Leonis, a qua vicinæ gentes Ponticæ vocantur. Græcum nomen est pontus, dictum quasi laboriosus, quia semper tempestatibus agitatatur : nam πόνος Græce laborem significat. AGRICOLA.

Aestum.] Aestus, a quo aestas dicta est, fervorem significat, unde et motus ille maris qui fit per fluxum et refluxum, aestus ab auctoribus Latinis dicitur, quia mare aestuare et tanquam ebullire videtur. Itaque Plinius aestuarium dixit locum in quem se aestus maris effunderet. Ego etiam crediderim (quam hodie harbare stufam vocamus, secundum sonum Germanicæ linguae) ejus nomen ab aestuario corruptum et depravatum esse, eam Plinius caldarium vocavit. Nam ubi lavamur, balneum proprie dicitur. AGRICOLA.

Caninus.] A καίρων Græce, quod est ardeo, dicitur; eum Latine Martialis fumarum vocavit: hoc loco per metaphoram accipitur pro antro vel caverna, per quam Vesuvius flammulas emitit. Vesuvius mons est in Campania, non longe a Neapoli semper ardens, qui nonnunquam tantis ardoribus agitatatur et aestuat, ut omnia vicina terræ motibus maximis concutiantur, agri teguntur cineribus. Est et alias immense altitudinis in Alpibus, qui Vesulus, non Vesevus (ut nonnulli indocti dicunt) vocatur. AGRICOLA.

Celsus.] A celo inusitato verbo dicitur, unde per celo, excello, ante celo dicuntur. AGRICOLA.

Turris.] Quasi terris, quia hostes terreat, dicta est. AGRICOLA.

Fulmen.] Sicut fulgor a fulgendo dictum est. AGRICOLA.

Tyrannos.] Græce principem significat. Inde Virgil. dixit in vn. Eneid.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni

Quia vero Græci semper cupierunt esse liberi et sine regibus, idcirco tyranni nomen apud eos, et hinc apud omnes inter detestanda est habitum. AGRICOLA.

Exarmaveris.] Pro exarmabis, ut fere vult Priscianus accipi in hujusmodi locis conjunctivum pro indicativo, quanquam tamen forte rectius interpretabimur per poteris exarmare vel, est ut exarmes. AGRICOLA.

Impotens.] Impotens dicitur plerumque in malam partem, ut non sit idem quod debilis vel imbecillus, sed qui non potens sui, ut sunt plerumque homines in magna fortuna positi. Ita dicit Plinius in epistolis: Scio quam sit amor impotens semper. Sic etiam dicimus impatientem amoris, impatientem iræ, non quia non patiatur, sed quia non commode patiatur. AGRICOLA.

Abjecit clypeum locoque' motus.] Periphrasis, id est circumlocutio est desertoris, qui locum in acie sibi a duce assignatum relinquunt. Non enim licebat instituto militie veteris moveri loco, nisi feriendi hostis causa, vel servandi civis, vel resumendi teli. Quod dicit autem, abjecit clypeum, allusus ad Græcum nomen

A desertoris, quod est πλευτης, id est projector clypei. AGRICOLA.

Metrum quod Agricola et alii nou pauci Phalæcium vocant, plerique per ει diphthongon potius Phalæcium dicunt: nonnulli Phalecinum, alii Phalentium: sed cavendum omnino, ne more indoctorum per n. falencium vocetur.

Serenus.] Nubibus perturbationum vacuus; quemadmodum contra in ultimo hujus carmine nubila mens dicitur, pravis affectionibus obducta. Ovid. :

Carminalia provenient animo deducta sereno.

Marsilius Ficinus in lib. Plotini de Beatitudine, capite 12: Serenus antem semper est prohus, statusque ejus quietus, affectioque sufficiens, quam nullum omnino eorum, qui mala dicuntur, si modo probus B ille sit, perturbat.

Factum.] Quid sit infra in iv lib. dicitur. Hic autem per fatum accipe, ex fato venientia. Videtur autem imitatus, illud Virgil. in n Georg. :

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Et illud Senecæ tragicæ in Hercule Oœheo :

Quisquis sub pedibus fata rapacia,
Et pupille posuit luminis ultimi,
Non captiva dabat brachia vinculis,
Nec pompe veniet nobile ferulum.

Item ejusdem versus elegantissimos, qui sunt in ea tragedia, cui titulus Thyestes :

Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabitis favor
Vulgi precipitis movet,
Non quidquid fodit occidens,
Aut unda Tagus aurea
Claro develvit alveo,
Nou quidquid Libycis terit
Fervens area messibus
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non eurus rapiens mare,
Aut saeo rapidus freto
Ventosi tumor Adriæ.
Quem non lauea militis,
Non strictus domuit chalybs,
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia,
Occurrisque suo libens
Fato, nec queritur mori.

Egit.] Optime placet, quod Agricola sentit, dedit D restituendum, ut versus constet.

Fortunam ultranqueæ.] Et prosperam et adversam.

Tuens.] Intuens.

Rectus.] Inflexus. Cleobulus : Dum secunda fortuna aridet, superbire noli : adversa perstrerente, noli frangi. Fortune mutationes fortiter disco. Periander : Inter secundas res esto moderatus, inter adversas prudens.

Invictum.] Constantem, fortune mutationibus non succumbentem.

Non illum rabies, etc.] Sic Horatius in lib. Carm. :

Justum et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Meute qualit solidia, neque anster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Excitantis] Sic legendum, ut rectissime sentit Rodolphus Langius, non exigitantis, ut vulgo contra metri rationem legitur in exemplaribus depravatis.

Vesuvius] Illic prope Neapolim mons est in Campania, qui mutato priori nomine Summa dicitur. Is aliquando conllagrat, ut Plinius in epistolis refert, Suetonius et Eusebius, imperante Tito tantum ex se incendii emisit, ut vicinas regiones, et cum hominibus urbes exureret. Divus Hieronymus in quadam epistola: Non etenim ignes, non Vulcania tellus, non Vesuvus et Olympus tantis ardoribus aestuant, ut juveniles medullæ vino plenæ et dapibus inflammatæ. Dicitur et Vesuvius. Illic Vesuvinus. Papi-

nus:

Non adeo Vesuvinus apex, et flammœa diri
Montis hiems trepidas exhaustis civibus arbas.

Celsas terras] Horatius:

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, et celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulgura montes.

Fros tyrannos] Sic legendum est, non sævos, ut Rodolphus Langius duodecim abhinc annos a me consultus, se in exemplari quodam legisse respondit.

Abjecit clypeum] Auctore Philostrato libro secundo, Apollonius ad Damidem comitem suum sic locutus est: Quod si tuis rationibus persuasis hujusmodi pecunias acciperem, nonne me avarum et Philoso- phie contemptorem dices ac etiam deteriorem quam milites, qui in pugna clypeum abjiciunt? Abjicienti enim clypeum dari rursum potest alius nihil priore deterior (ut inquit Archilochus) philosophia vero quo pacto recuperari potest ab eo qui semel illam contempserit aut abjecerit? Horatius in epistles:

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.

Est autem translatio a re militari. Nam militi cum primis ignominiosum erat, sit aut locum in 'acie deseruissest aut viventi sibi arma ab hoste forent erepta.

IN PROSAM IV.

Sentisne, inquit] Hoc loco Boetius, nt ordine quodam ad consolationem malorum suorum perveniat, exponit et deplorat casum suum, ostendique quam in justam hanc et gravem adversitatem fortunæ patiatur, ut qui iniurissime condemnatus sit: quod quidem sic factum esse omni ex parte colligitur: primum ex persona sua, deinde ex persona accusatorum, postea ex criminibus, quæ falso aut injuste objiciebant: tum ex persona judicium et senatus, præterea ex modo judicii: jam etiam ex falso criminis aut magis, aut deorum culturæ conficto; tum demum velut per modum epilogi, ostendit nou modo graviter hæc de eo conficta esse, sed etiam ab imperitis credi, et pro veris haberi, et omnibus deinde bonis ex suo casu simile periculum immovere, partes omnes suis loci dicentur. Primo igitur Philosophia, ut evocet que-

A relam Boeti, et eliciat ex eo causam doloris, ex more dialogorum interrogat eum an intelligat ea quæ dixit ipsa superius, hortatur quoque ut plane dicat quid doleat. Hinc Boetius, sumpto initio, dicit nihil opus esse verbis, cum ipsa facile possit ex aspecto loci, hoc est carceris in quo erat, causam doloris sui perspicere: quod eo indignius accidat sibi, cum ad rem publicam administrandam velut jussu Philosophiae accesserit, et omnia pro aequo et bono in ea co-natus sit, nec cujusquam odium timuerit: itaque Conigast et Tergulfæ, et reliquis barbaris semper obstituisse se, ne ubique pro libidine sua imbecilliores opprimerent. Campaniam itidem dicit, ut defenderit ab exitio, cum famis tempore præfectus prætorii omne frumentum coemere voluisse. Sic etiam ut defendenter Paulinum et Albinum viros consulares ab injuria accusatorum, quibus rebus propter amorem justitiae odium improborum in se concitaverit.

AGRICOLA.

Sentis] Sentire proprie dicitur aliquo quinque sensuum percipere: transfertur autem plerumque ad omnem cognitionis perceptionem. Sic Juvenalis, inquit, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum, id est intelligo tantum. Quandoque accipitur, ut sit judicare. Persius :

De Jove quid sentis?

Id est judicas. Juvenalis :

Quid sentire putas omnes Catvne recenti
De sceclre?

AGRICOLA.

Illabuntur] Ornate dixit, duplex enim translatio. Nam et verba illabi, et illabi animo utrumque per translationem dicitur: nam corporeæ rei proprium est labi. AGRICOLA.

"Ἄρα εἰ ὄνος πρός λύραν] Græcum proverbium est, quod apud eos vulgo dicitur eis quorum rudes animi parum apti sunt ad ea quæ dicuntur percipienda: significat autem, An es asinus ad lyram? AGRICOLA.

Quid fles] Sic, quid tristis es? quid rides? dicitur per eclipsim, id est prætermissionem vel defectum præpositionis propter, ut sit, propter quid fles? AGRI-COLA.

Lacrymis manus] Similiter Hieronymus noster dixit ad Titum Livium lacteo eloquentiæ lumine manantem. Aliter Horatius in epistolis de vino dicit :

Quod cum spe divite manet
In venas, animunque meum.

Sic et in eodem :

Licet illi plurima manet
Lacryma.

Aliter in eodem .

Fidis enim manare poetica metta
Te solam.

Ita videntur posse dicere: mano lacrymis, manant mihi lacrymæ, et mago lacrymas. AGRICOLA.

"Ἐξολόγησαι τε σὲ λυπήσῃ] Id est conlitere quid te contristet. AGRICOLA.

Operam] Inter opus et operam quid intersit, commodissime videtur Terentius in Heautontimoru-meo explicare:

Si quod opere consumis in opere faciendo : ut sit opera labor, opus vero fructus et finis operæ, id est laboris. Horatius in primo Epistolarum :

Odiūmque libellis

Sedulus importes opera vehementē minister.

Virgilii in primo Aeneidos :

Pendent opera interrupta.

AGRICOLA.

Exspectas] Exspectare quandoque desiderare significat. Cicero ad Curionem : Qnam exspectationem tui concitasti, eam sustinere ut possis. Quandoque attendere. Ovidius in ur Metamorph.

Ultima semper

Exspectanda dies homini.

AGRICOLA.

Vulnus] Id est, quod vi fit, et recens est. Virgilii in duodecimo :

Nec sese Aeneas jactavit vulvū quisquam.

Hulcus quod vestutate computrūt, abitque vulnus vestutate in hulcus, quod recte Seneca in consolacione ad Martiam significavit. Nam vulnerum quoque sanitas facilis est, dum a sanguine recentia sunt. Subdit : Ubi corrupta in malum hulcus vertierunt, difficilius curantur : id enim quod nos vulgo hulcus dicimus, quod Græci apostema vocant, Latine furunculus vocatur. Plinius in Epistolis videtur clavum dixisse. Erit, inquit, ei natus clavus insanabilis : siquid Gallicæ nunc etiam vocatur. AGRICOLA.

Vires] Vis in singulari et robur significat. Sallustius in Catilina : Magna vi animi et corporis : significat et violentiam. Martialis in IV :

Non de vi, neque caede, nec veneno lis est mihi.

In plurali robur tantum significat. Cornelius Tacitus autem in genitivo protulit in lib. de Causis corruptæ eloquentiæ, magna vis, qua ratione videretur per omnes casus singularis numeri posse declinari. AGRICOLA.

Eminet] Hic posuit pro appetet, quanquam eminere significat proprie supra alia extare, ab eo et meo. Virgilii in primo Aeneid. :

Gradensque deas supreminet omnes.

AGRICOLA.

Sævientis] Sævire quandoque significat crudelē esse. Juvenalis :

In chorū atque curū solitus sævire flagellis.

Quandoque non pati rectorem. Livius in XXI : Si quando bellū sævirent. AGRICOLA.

Asperitas] Asperum, quod absque spe, sicut prosperum quod pro spe, id est secundum spem evenit, dicitur utrumque a sperando. AGRICOLA.

Hæcine] Veteres, ut ait Servius in Donatu, hicce, hecce, hocce dicebant, inde mutato e in i hæcine pro bice dicuntur. AGRICOLA.

Bibliotheca] Repositiorum librorum : βιβλιον enim Graece librum significat, et βιβλια reconditorum : quare libri utriusque Testamenti non *Biblia*, *Biblia*, dici deberent, quod nomen nec Græcum nec Latinum est, sed *Biblia*, orum, ab eo quod biblion diximus. AGRICOLA.

Sedem] proprie locum dicimus in quo quis residet.

A Salustius in Catilina. Qui Aenea duce profugi sedibus incertis vagabantur. Virgilii in primo Aeneid. :

Sedes ubi fata quietas

Ostendunt.

Id vero instrumentum, cui insidemus, sella rectius dicitur. Virgil. in IV :

Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

AGRICOLA.

Laribus] Lar dicitur Deus domesticus, qui et penates dicuntur : quia penui præsunt, vel quia penitus, hoc est intra domum coluntur. Virg. in IV Aeneid. :

Et sparsos fraterna cœde penates.

Plantus in Aulularia :

Ego sum lar familiaris ex hac familia.

Juvenalis :

B Laribus cristam promittere Galli

Non audent

Accipitur et per synecdochē hic pro domo. Horatius in I Epistolarum :

Gaudentem pravisque sodalibus et lare certo.

AGRICOLA.

Habitus] Non proprie vestis, sicut vulgo dicitur, sed tota velut forma hominis, in quam se compo-suit. Plinius in Epistolis : Compositus in habitum studentis. Unde Terent. in Eunicho dixit, Si qua pauclo habitior, pugilem dicunt, id est pauclo corpulentior. Cicero in primo Tusculanar. : Quod si tanta vis est ad habitum mentis in his, que gignuntur in corpore. AGRICOLA.

Rimarer] Id est, tanquam per rimas diligenter scrutarer. AGRICOLA.

Sidus] Nonnulli per y Græcam scribi volunt ; ego Latinum a sidendo dictum credo, quia firmiter insidat cælo. Differuntque stella et sidus : stella enim quasi stilla dicta est, unum singulare lumen coeleste. Virg. in I Georg. :

Frigida quo sese Saturni stella receptet.

At sidus quandoque pro stella capitur. Lucanus in I :

Venerisque salubre

Sidus hebet.

Quandoque pro signo coelesti, quod ex multis stellis constat, ut sidus Arietis, Tauri, et cæterorum. Virg. in Bucol. :

Ethiopum versamus oves sub sidere Canceris.

Astrum autem Græcum est, quod sidus significat, sicut et ἄστρα, quod stellam. AGRICOLA.

D *Radium]* Puto pro eo quod circinum dicimus, ponit a similitudine, a qua radios etiam diximus rotarum. Virgilii in Bucol. :

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Cicero : Excitabo tibi senem a pulvere et radio. AGRICOLA.

Exemplar] Ab eximo dictum est, quia ab eo aliquid eximatur, estque exemplar res ad cuius similitudinem aliquid fit. Exemplum vero hec ipsa similitudo, quæ exprimitur. AGRICOLA.

Beatas fore, etc.] Hæc sententia Platonis ab omnibus decantala in eo libro qui Alcibiades prior inscribitur, colligitur. Fore, confare, affore, futuræ semper sunt significatio[n]is. Horatius in primo Sermonum.

Neque se fore posthac

Tam facilem dicat.

Forem autem sicut essem, ejusdem significationis. A gristratibus suis, sub magistratibus et legibus Romaniis tenebatur. Unde Suetonius in Vita Tiberii: Cujus et regnum in formam provincie rededit. Dicta est provincia quasi porro, id est prorsus victa. AGRICOLA.

Publicas] Id est, populicas, quae populi sunt dicimus. AGRICOLA.

Studere] Favere significat, quandoque jungitur dative. Horatius in primo Epistolarum :

Ne studio nostri pecces.

Id est favore : quandoque conari. Terent. in Eunuch. :

Dum studeo tibi sororem reddere.

Et jungitur accusativo, quandoque discere significat. Cicero in quinto de Finibus bouorum et malorum vel illud ipsum quod studet, facere possit ornatius, sive promiscue accusativo, et dative jungitur. AGRICOLA.

Autoritate] Autoritas proprie dicitur honestior aut dignior de homine aliquo opinio, per quam facile quid suadere aut dissuadere potest: sicut autoris dicitur, cuius imperio aliquid fit, cuius nominis multiplex origo apud diversos recensetur. Alii ab augeo scribendum per e, quod nominis proprietati parum convenit, Alii ab ἀρτόν Graeco deducunt, quod ipsum significat; sed et hoc longius quæsumus videtur. Alii aliunde. Mihi sine e scribendum videtur, et sicut a faveo fautom, si ab aeo autem, quod est extra usum : et inde autor descendere videtur, quoniam is sit qui rem factam aveat, hoc est cupiat. AGRICOLA.

Magistratum] Magistratus et magisterium differunt, magistratus potestas dicitur, magisterium, artificium. Conscius et conscientia, apud veteres plerumque in malam partem dicuntur. Juvenalis :

Quis nunc diligitur nisi conscius?

Horatius in primo Epistolarum :

Nit concire sibi, nutta pallescere culpa.

Sallustius in Jugurtha: Ne quis modestiam in conscientiam deduceret. Contra Virgilium dixit: Conscia virtus: et Qui util. in matris infamia: O honæ conscientie incauta simplicitas. AGRICOLA.

Imbecillis] Quasi sine baculo, id est sine adminiculo aut robore. AGRICOLA.

Calumniis] Dicit Priscianus a veleri verbo calvo, quod est decipio, calumniam dictam esse quod modo significat falsam accusationem, modo vexationem aliquius in litibus per fraudem et frustrationem. AGRICOLA.

Barbarorum] Omne humanum genus a Graecis in barbaros et Graecos dividi solebat: post hoc Itali quoque humanitatem et eruditioem a barbaris exempti. Christiani scriptores plerumque nunc pro gentilibus accipiunt barbaros. AGRICOLA.

Vectigalibus] Vectigal tributum dicitur, quod penditur de rebus quæ veluntur: consuetudo tenuit ut pro omni tributo, deinde pro omni censu accipiatur. Unde vectigalis ager, ex quo redditus capiuntur, vocatur. AGRICOLA.

Campaniam] A Capua urbe fit, dicitur civis Campanus. Unde et Campania, quidquid sub ditione Capuae olim fuit. Provincia dicitur pars aliqua terrarum quæ subjugata a Romanis, remotis vel principibus vel ma-

gistratibus suis, sub magistratibus et legibus Romaniis tenebatur. Unde Suetonius in Vita Tiberii: Cujus et regnum in formam provincie rededit. Dicta est provincia quasi porro, id est prorsus victa. AGRICOLA.

Prætoriis] Prætorium in castris dicitur locus ubi tendebat imperator, et inde in urbibus, ubi prætor vel summus magistratus habitabat publice. Praefectus autem prætorii, qui loco imperatoris in prætorio versabatur, et militibus præcerat. Consularem eum dicimus, qui fuit consul. Consules enim duo semper in singulos annos creabantur Romæ, qui præcerant senatum, hoc est concilio publico, cuius qui particeps erat, senator vocabatur. AGRICOLA.

Palatinos canes] Avidos ministros palatii vocat. B AGRICOLA.

Ambitione] Hic posuit in propria significatione, quam etymologia nominis reddit, non quomodo more communis Latine loquentium capit. Ambitus enim cupidio honoris est: quia qui petebant honores et magistratus, ambibant et circuibant cives, orantes ut sibi faverent: unde ambitus significat id quod hodie vulgus simoniam vocat. Hic autem dixit, quoniam ambibant judices et sententias emebant. AGRICOLA.

Aulicos] Proprie dicimus eos qui in aulis principum vivunt, quos hodie barbare curiales vocant, Virgil. in II Georg. :

Penetrant aulas et limina regum.

Nam curia a cura dicitur locus, ubi publicum concilium habetur. AGRICOLA.

Esne ὄνος πρὸς λύραν] Sic legere est in exemplari quod Joannes Caesaris homo doctissimus mihi commodavit: quod interpretatur, Asinus es ad lyram. In ejusdem imagine hæc habentur ascripta: ὅτι πρὸς λύραν ὄνος τελεῖται, id est, An ad lyram asinus es? In epistola vero ab Ædicollio ad me data, An es ὄνος λύρας? subaudi, ἀποράτης, id est, es asinus lyrae auctulator. Rodolphus Agricola exaravit Graeca Latinis litteris, forsitan eo quod is eius usui scriberet Graeca nesciret. Sunt autem hæc: Λόγκ εἶ ὄνος πρὸς λύραν; id est, An es asinus ad lyram? Dicitur hoc adagium in eos qui hebeti sunt ingenio, crassis auribus, nulliusque judicii, ita ut ea quæ dicuntur minus intelligent. Divus Marcellus: D

Asino quippe lyra superflue canit. Idem Ædversus Vigilantium: Quauquam stulte faciam, magistro cunctorum magistros querere, et ei modum impone, qui loqui nescit, et tacere non potest, Verum est illud apud Graecos proverbium. Οὐος λύρας. Lucianus in iis qui mercede serviant: Quid commercii asino cum lyra? Εἰσέλθω, μὴ κεῦθενάσθω. In Cæsari libello hæc Graeca sunt, que sic interpretantur: Eloquere, ne occultes intellectui. Quam dedit Ædicollius ad me epistolam hæc habet: Εἴπησον ἐμοὶ ἐν μέν ἀστήλῳ τιθεσθαι πτίσθι, quæ sic licet interpretari, Expone Rodolphus mihi, in incerto quidem ponit non suadeo. Rodolphus legit hæc Graeca: Εἴπησον δέ γε, τι σὲ λυπεῖ, id est, Confitere quid te contristet.

Bibliotheca, Graeca βιβλιοθήκη, repositarium libe-

rum, *Bēlōs* enim interpretatur papyrus, juncus codex, liber, bombyx. Nonnulli scribunt per *v*, maxime Theodorus Gaza. Invenitur et *Bēlōs* urbs Phoeniciae, quae per *v* semper scribitur: differentia cuius plerique *Bēlōs* pro codice per *v* scribi affirmant, per mutationem dichroni in dichronum, ut Isaccius in Lycophonis interpretatione testatur. Per diminutionem neutro genere dicitur *Bēlōs* volumen, libellus; *bēlōn* autem Latine dicitur theca, vagina, sepulcrum, loculus, repositorium. M. Tullius in *xiii* Epistolarum familiarium: Dionysius servus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractavit, cum multis libros surripisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Latine libraria dicitur, quod etiam nomine significatur locus ubi libri venales reponuntur. Aulus Gellius libro *Noctium Atticarum* quinto, capite quarto: Apud sigillaria forte in libraria ego et L. Paulus poeta, vir memoria nostra doctissimus, consederamus.

Ad celestis ordinis exemplarū] Sicut enim celestia certissimo diriguntur ordine, perpetuo constant teneore summae conservantur concordia: et in homine corpus est animi imperio subjugandum, et appetitus recte ratione moderandus, atque in omnibus convenientia, ordo, temperamentum, concordiaque diligenter observanda.

Beatas fore res publicas] Valerius Maximus libro septimo: Jam Platonis verbis astricta, sed sensum prævalens sententia: qui tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicavit, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent. Julius Capitolinus in Vita M. Antonii Philosophi Romani imperatoris: Sententia Platonis semper in ore illius fuit, Florere civitates, si aut philosophi imperarent, aut imperatores philosopharentur. Prudentius in Symmachum oratorem:

Mirum putchre quidam doctissimus esset
Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
Vel reges sapient, vel regnarent sapientes.

Tu ejusdem viri ore] Exstat Platonis epistolā ad Architā Tarentinū, quam Marsilius Ficinus hunc in modum interpretatus est: Plato Archite Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi Philonidisque familiares, ferentes epistolam quam eis dederas, ac de rebus tuis quæ oportuit nuntiantes. Publica quidem civitatis negotia absque difficultate peregerunt. Neque enim admodum laboriosa erant. Te vero narraverunt per moleste ferre, quod a publicis civitatis occupationibus te liberare non valeas. Quod igitur dulcissimum vitæ genus sit agere sua, præser-tim si quis talia elegerit facienda, qualia tu, omnibus ferme est manifestum. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare, partem parentes, partem amicos: multa insuper pro temporum diversitate nobis accidere, quibus vita nostra occupata est. Vocante igitur te patria ipsa ad rempublicam gubernandam, absurdum forsitan esset non parere, præser-tim cum simul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquatur: qui nulla ipsius quod optimum est, ratione proficiscuntur ad publica. De

A his ergo jam satis Checratis autem curam habemus in præsentia, habebimusque in posterum, et tui gratia, et patris ejus Phrynonis, et propter ipsum adolescentem.

Quibus autem deferentibus] Colligit gravitatem causas ex indignitate accusatorum, e quibus Basilius cum esset amotus e domo regis, propter inopiam coactus est eum accusare. Opilio et Gaudentius, cum essent jussi ire in exsilium propter scelerā sua, et postea se præsidio locorum sacrorum tuerentur, iterumque statuisset rex, nisi intra certum diem abiarent ab urbe Ravenna, stigmata inurerent frontibus eorum: eodem tamen die quo jusserset ista rex, cum proflerentur accusatores se Boetii, factus est reus ipse, et illi auditī sunt. Quid ergo indignus potuit fieri, quam si nec Boetius meruit accusari, et illi indigni erant qui accusarent. AGRICOLA.

B Deferentibus] Deferre proprie significat apportare. Virgil. in *iv. Aeneid*. :

Eadem impia fama furenti

Detulit armari classem.

Deinde detortum consuetudine id verbum in pejorem significationem, ut significet criminari quemquam, et occidente insimulare. Juvenalis :

Stoicus occidit Boream delator amicum.

AGRICOLA.

Percussi] Melius erit perculti ut legatur. Sic Cornelius Tacitus: Percutio Seneca, promptum fuit Se-nium Rufum imminuere. AGRICOLA.

C Ministerio] Differunt servitium et ministerium. Servitium enim sicut et servitus, conditione vita significat, qua quis libertatem amittit. Tibullus :

Hic mihi servitium video, dominique paratam,
Jam mihi libertas illa paterna vale.

Ministerium vero omnem operam quæ etiam vel mercede vel quavis conditione præbetur. AGRICOLA.

Alieni avis] Æs alienum apud veteres debitum vocatur. Inde et Horatius in *n* Epistolarum dixit:

Meo sum pauper in ære.

Quasi dicaret, Ipse parum æris, hoc est pecuniæ habeo; sed non habeo æs alienum, hoc est, nulli sum debitor. AGRICOLA.

Fraudes] Aliquando fraus dolum malum, id est de-ceptionem, significat. Virgil. in *vi* :

Et fraus innixa clienti.

D Aliquando delictum significat, ut hic. Plinius in primo *Naturalis Historie*: Nemini fraudi fuit, quo-cunque modo posset deos colere. AGRICOLA.

Censura] Proprie significat magistratum, quem gerit censor. Erant autem duo censors Romæ, qui censendo populo. hoc est numerandis civibus Romanis, et cuiusque censui, hoc est divitiis aestimandis, præerant et moribus: unde et magistri morum dicebantur. Unde Juvenalis:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Uhi tamen per synecdochē pro censoribus accipitur, hic itidem per synecdochē pro cognitione vel judicio censoris dicitur. AGRICOLA.

Edium] Edes singulari numero pro sacra æde ponitur: sic dicebant veteres: ædem Vestæ, ædem Concordiae pro templis; plurali vero numero tantum

profertur, quando domum significat : tantumque nobilium domus aedes dicuntur : credo utraque dicta ita, quia tempa et domus nobilium edite, id est altæ sunt. AGRICOLA.

Ravenna urbe] Hoc est, contra superstitionem grammaticorum nostrorum, qui docent in appositione semper communius præcedere debere : hic enim urbe quod communius est, sequitur. AGRICOLA.

Notas insigniti frontibus] Figure loq[ue]ndi Greca est, quam tamen melius et significantius expressisset, si dixisset, notis insigniti frontibus. Nota enim quod velut instrumentum hujus verbi insigniti significat, prorsus illi in ablativo jungi debuit : deinde insignitus frontem, sicut albus pedem, flavus comam, usitatis et intellectus fuisse. AGRICOLA.

Severitatem Severum interpretatur, quasi sequens verum, cuius contrarium proprie est indulgentia : unde et alibi sicut sanctos, ita severos judices in laude ponit. Horatius :

Forum putealque Libonis

Maudab[us] siccis, adimam cantare severis.

Astrui, id est adjungi, ab ad et strua. AGRICOLA.

Suscepit] Accepta commodius dictum fuisse. Nam delationes proprie suscipiunt, id est, subeunt aut sustinent accusationem, judex accipere rectius dicuntur. AGRICOLA.

Artes] Artes quandoque pro moribus accipiuntur. Juvenalis :

Quando artibus (iuquit) honestis

Nullus in urbe locus.

Quandoque pro doctrinis, nt Juvenalis :

Artem scindens Theodori.

Et Terentius :

Quod forte cecidit, id arte ut corrigas.

Quandoque astum aut dolum. Ovidius in i de Arte :

Tunc aperit mentes aeo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutieute Deo.

AGRICOLA.

Itane nihil fortunam puduit? Itane nullius rei puduit fortunam? Nihil puduit, locatio est Graeca nica. Sic, teste Prisciano, Terentius in Adelphis novo more secundum Graecos dixit :

Quem neque pudet quidquam.

Et iterum :

Hei mihi, non te hoc pudet.

Si minus] Si non, subaudi puduit fortunam. Innocentiæ, subintellige mee.

At accusantium vilitatis] Hec est vera lectio quæ habetur in emendatis exemplaribus, subaudiendum est puduisse eam.

Vilitatis Improbatis et impuritatis. Accusantium eorum qui me accusarunt.

At cuius criminis arguimus? Hoc loco ostendit indignitatem damnationis ex eis quæ illi ab accusatoribus objicabantur usque ad eum locum. Sed fas fuerit nefarios homines. Ponit itaque duo crimina : unum erat quod dicebatur impedivisse nuntium ne ad regem perferret litteras quibus continebatur senatum sentire contra regem, ut sic properet hoc senatus fieret læsæ majestatis regiae reus. Alterum crimen erat, quod dicebatur litteras scripsisse qui-

A bns continebatur conari eum ut populum Romanum iterum in libertatem restitueret. His utriusque ordine respondet. Primum fatetur, sed dicit recte se fecisse. Secundum negat. Dicit ergo sublevando et contemuendo crimen, quod objicitur sibi. Quale, inquit, est crimen quod objicitur mihi, si vis scire summam, hoc est, totum paucis verbis comprehensum : hoc est crimen nostrum, quod dicimus nos cupivisse ut senatus non damaretur. Si vis scire quomodo istud fecerimus : dicimus eum qui ibat ad regem impedivisse ne perferret documenta et probatae ad regem, quibus conabatur docere senatum læsisse majestatem regis. Interrogat igitur Philosophiam quid illa jubeat, an debeat negare istud ut maneat salvis, et in persona sua non faciat aliquid

B dedecus Philosophiæ, sed dicit voluisse se istud facere, et semper velle. Contra tamen si fateatur istud, delator jam perficit hoc quod cogitavit, et non poterit impediri ab accusatione. Subdit deinde rectum esse quod voluit senatum salvum esse : quamquam senatus decretis suis (hoc est statutis) tam male de eo meruerit, nt non deberet amplius merito salutem ejus optare, tamen imprudentia senatus, qui male de eo statuerat: non posse mutare merita rerum, hoc est, ut id quod rectum fieret propter suam sententiam iniquum ; deinde etiam ex consuetudine societatis putahat non licere sibi aliter dicere quam res haberet. Verumtamen utrum ista recte an secus facta sint cæteri docti et sapientes debent

C aestimare : quia rem scriptam reliquit, orationem videlicet qua defensionem scripsit. Deinde, *Nam de compositis*, respondet secundo criminis, dicens nihil opus esse dicere de hoc quod litteræ falsæ erant compositæ, quibus dicebatur ipse voluisse Romam in libertatem vindicare, quod facile potuisset ex verbis ipsis accusatorum, si potuissent illi contra eum audire. Deinde dicit istud se non fecisse, quia Roma jam sit tam oppressa, ut non possit ulla libertas amplius sperari : et si potuisset aliqua spes fuisse libertatis, se hoc tam occulte habiturum fuisse, ut id nequaquam debuerit ad notitiam regis pervenire, quemadmodum Canius, ejus supra fecit mentionem, qui et a Caio Caligula Cæsare occisus est, respondit Cæsari, cum diceret in quadam conjuratione contra D Cæsarem facta ipsum fuisse conscientum, dicens : Si ego scivissem, tu nescivisses, hoc est tam prudenter rem gessissem, ut tu non potuisses percipere. Post ibi, *Qua in re arguimur*. Arguere quandoque reprehendere est, ut hic, et Virgil. in xi :

Meque timoris

Argue, tu Drance.

Quandoque probare significat, ut Juvenalis :

Molles quod in aure fenestræ

Arguerint, licet ipse negem.

Unde et argumentum definitum Cicero esse probabile inventum ad faciendum fidem. Ovid. in i Metamorph. :

Argumenta damus, qua situs origine nati.

AGRICOLA.

Summam] Summa dicitur collectio rei multiplicis

aut numerosae in unum priacipium velut caput quo reliqua omnia continentur. Cornel. Tacitus : Flaccus summan rerum ei permisit ; sic et pecuniae aut rationum summas dicimus, hoc est, numerum collectum. Juvenalis :

Majorem tertius illo
Summam, quam patulæ vix cœperat angulus arcæ.

AGRICOLA.

Secundum] Dicimus concilium publicum, quem indocti nostri consilium vocant. Consulatus est enim honor consulis, sicut prætura honor, quem gerit prætor : quem vulgus consultum vocat, dietus est senatus a senio, ut ait Sallustius in Catilina. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum reipub. consulebant. Majestatis reum illum dicunt qui accusatur aliquid, quod in perniciem reipublicæ aut principis vergat, tentasse : vel etiam quod in dedecus insigne, unde dicitur læsa majestas, et reus læsa majestatis, et inde omissione verbi læsa majestatis reus dicitur, quoniam sic satis intelligitur. Reum a reor videtur esse dictum, quia remur, id est suspicamus illum quod objicitur id fecisse, dici turque proprie qui in jus vocatus est. Ovid. in II de Arte :

Non tantum trepidos ut tueare reos.

Vocamus etiam quandoque reum eum qui jam obligatus, vel debitor : unde voti reus dicitur qui assecutus est id pro quo votum fecit, solvere cogitur : et jurisconsulti duos reos promittendi vocant, qui promittendo se quisque obligaverunt. AGRICOLA.

Impedisse] Impedire et expedire a pedibus ligandi et solvendis dicta sunt : deinde consuetudine solvere et ligare. Horatius in primo Carminum :

Nunc viridi crinum decet impedire myrto.

Deinde impidire, retinere, vel resistere significat, ut hic. Cicero in primo Officiorum : De rebus ipsis utere tuo iudicio, nihil enim impedio. AGRICOLA.

Cessabit] Cessare aliquando significat otiosum esse. Persius :

At si tu cesses, et figas in cœte solem.

Sic horatius : Cessator Damus, id est otiosus, piger, cunctator Damus. Aliquando significat desinere, aut finem facere, ut hoc loco. Ovidius in I de Arte :

Sic ne perdiderit, non cessat perdere lusor.

Estque frequentativum a cedo, quia cessator labori cedit. AGRICOLA.

Ordnis] Ordo est dispositio certa rerum, qua collocatur quid primum sit, quid secundum, et quid deinceps. Horatius :

Ordinis hæc virtus erit, et Venus.

Eraut autem in populo Romano tres ordines, plebis, et patrum, id est senatus, et equester, qui medius erat inter plebem et patres. Equestris ordinis sunt, qui hodie ab indoctis milites vocantur. Nam miles omnem illum significat qui stipendum bello mereatur, ergo dicit illius ordinis, id est senatorius.

Nefas] Fas et nefas, sicut damnas et inficias indeclinabilia sunt. Dicimus autem inficias eo, id est iniector vel nego, et jurisconsulti dicunt : Titius haeres meus Teio centum damnas esto, id est obligatus. Fas

A quidem et nefas a fando dicuntur. Unde Virgilius in I Æneid. pro utroque dixit :

At sperate deos memores fandi atque nefandi,
estque fas quod Deo auctore vel naturali æquitate facimus : sicut jus, quod hominum jussu fit.

Merita] Per translationem pro pretio dixit.

Socratico decreto] Quia Socrates, cum esset mos Athenis ut reo civi permetteretur aestimare poenam quam se crederet meritum, idque accusato illi judices permetterent, dixit meritum se ut publice sibi Athenienses victimum darent. Noluit enim cum se sciret nihil poena dignum fecisse, aestimare aut censere ulla poena se dignum, quanquam ita esset iram judicium placatiorem habiturus : quo tam libero responsu illius commoti judices, quasi, contemneret eos, ad mortem eum condemnaverunt.

Decreto] Id est, quod Graece δόγμα dicitur, quod indocti pro doctrina accipiunt : cum apud Graecos etiam quidquid populus, statuit, dogma vocetur, sicut apud nos decretum populi, decretum principis.

Seriem] Series potest esse a screndo dicta, quasi ordo rerum a primo semine, id est origine. Statius in primo Thebaidos :

Louga retro series.

AGRICOLA.

Style] A Graeco στύλος, id est columna venit, cui simili est stylus, accipiturque pro scriptura. Unde Cicero in I de Oratore dixit stylum optimum dicendi artificem. Prisci ceratis tabulis scribere solebant.

C Ovidius in primo de Arte :

Cera tua primum conscientia mentis eat.

AGRICOLA.

Memorix] Id est commemorationi posteritatis.

Litteris] Litteræ in singulari numero apud oratores pro singulari figura aut charactere quo scribimus accipiunt : ut est a, b, vel c. Pro epistola solum in plurali dicitur. Quare Cicero unas semper aut binas aut ternas litteras dicit. Poetae tamen necessitate metri in singulari pro epistola accipiunt. Ovidius in Epistolis :

Quam legis, a raptâ Breyseide littera venit.

AGRICOLA.

Attinet] proprie adhibere vel applicare significat, ab ad et teneo. Plautus in captivis duobus :

Nunc cultros attinet.

Quandoque significat id quod opus est, ut hoc loco Quintil, in XII Institutionum : Quid attinet tam multis annis, etc.

Uti] Utor accusativo jungitur. Quintil. in I Institutionum : Utendum est eum sermouem, hocque vetustius est, ut ablative jungatur usitatus est. Juvenalis :

Modo sub iudice relictis

Uteris in turba.

AGRICOLA.

Licuisset] Licere proprie dicitur id quod jure non vetatur. Persius :

Car mihi non ticeat, jussit quodenuque voluntas ?
Accipitur etiam pro prosse. Virgil. in IV Æneid. :

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ?

AGRICOLA.

Sperare] Sperare proprie significat boni alicujus futuri opinionem habere, ut hic Virgil. in iv *Aeneid.*:

Spero euidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopolis.

Quandoque pro eo quod est futurum qualemque expectare. Virgilius in primo *Aeneidos*:

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Terentius in *Heautontimor.*:

Una spes est, esurituras non satis.

AGRICOLA.

Cito] Caius et Cneus, sicut curculio quod vermen significat, per c'scribuntur, sed per g'leguntur. AGRICOLA.

Casare] Hoc nou est dignitatis nomen, sed familiae que Roma fuit, ex qua ortus fuit Julius Casar, qui primus libertatem Romanam opprescit: unde omnes qui secuti sunt imperatores hoc sibi nomen tanquam titulum legitimæ successionis sumpsere: ad Neronem tamen usque aut cognatione aut adoptione imperatores huic familiæ annexi fuere: post Neronem reliqui solum usurpatione illud sumpsere. AGRICOLA.

Germanici] Germanicus iste, Drusii Neronis filius, hunc Caium genuit, et Agrippinam Neronis matrem, præterea aliosquos nihil attinet enumerare. Hic Caius cognominatus est Caligula, a caliga militari dictus, quam vulgus ocream vocat: quia in castris fuit educatus. Nam quod nos caligam vulgo vocamus, id est quod veteres bracam dicebant: unde bracate Galliae nomen fuit. Braca enim quod a nobis vocatur, id vestitas femorale, vel subligar vocabat. Inquit et inquam verba, ponuntur in oratione duntaxat, quando eos ipsos flingimus loquentes, quibus ea tribuoimus. Non recte enim dices: Ille inquit occupatum se esse, nec posse venire; sed dicendum est: Ille inquit, occupatus sum, nec possum venire. Loquendum est enim semper eisdem verbis quibus ipsa persona (quam inducimus) esset locutura. Juvenalis :

Nil actum est (inquit) nisi Pœno milite portas
Frangimus, et media vexillum pono subura.

Et alio loco :

Quando artibus (inquit) honestis
Nullus in urbe locus.

AGRICOLA.

At cuius criminis] Ordo est: At quæreris summam ejus criminis cuius arguimur.

At volui, nec unquam velle desistum] Subaudi, senatum salvum esse.

Socratico decreto] Decreto Socratis, cuius apud Platonem in *Theæteto* hæcad hunc sunt verba: Mihi plane nefas esse videtur, admittere falsum, ac verum refellere.

Quoquo modo] Quocunque modo.

Style etiam memorizaque mandavi] Hunc Boetii libellum nunc extare non reor.

Qua in re] Ostendit hic indignitatem fortunæ suæ ex judicibus suis, quibus condemnatus. Quia vero duplices sunt omnium rerum judices, Deus et homines, de divino judicio prius conqueritur, deinde de humano, id est senatus judicio. Dicit itaque: Licet

A dolor adversitatis multum occupaverit et turbaverit mentem, nondum tamen ita expers rationis, ut indigne feram improbos accusatores conatos esse nefandum contra me, quia vele pejora, est fere ex defectu et infirmitate humanæ nature; sed illud magis puto mirandum, posse malos perficere ea quæ volunt contra bonos, cum Deus sine cujus permisso nihil potest fieri, id videat; monstri enim simile est, hoc est, incredibile est id eum debere vele permettere, sicut quidam philosophus ait: Si est aliquis Deus, quomodo potest esse aliquod malum? si non est Deus, unde provenient bona? Post ibi, *Sed fas fuerit*, ostendit ex judicio senatus indigne se ab eo condemnatum, idque primum ex persona senatus, quem accusatum apud regem suo periculo servaverat: deinde ex ordine judicii, quia absens non auditur, nec cogita causa condemnatus est. Dicit ergo, placuerit licet Deo ut qui bonos omnes oderant, illi etiam me, qui bonos et senatum defendebam, cuperent perire, non tamen merebamus ita de senatu, ut is hoc ipsum vellet: quia cum Veroneæ Theodericus rex cuperet crimen quo Albinus accusatus erat in senatum transfundere: scis tu Philosophia, quam magno periculo meo defenderim senatum, pro quo beneficio tamen falsa sententia a senatu condemnatus sum. Deinde, *Et cuius unquam facinoris?* Colligit indignitatem judicii ex modo illius, dicens: Nunquam in judicando ita in apertissimis sceleribus judices consentiunt, ut non aliquis moveatur ad misericordiam ex his, vel propterea quod omnes homines proni sunt ad errandum et ad faciendum quæ non debeat fieri; vel etiam quod fortuna communis est, et nemo certus est quid ipsi sibi possit obvenire. Ego etiam si quantumvis magna sclera voluissem facere, non tamen nisi aut confessus, aut convictus, debuissem puniri. Nunc non audita defensione mea, qui fui quingentis millibus passuum remotus ab orbe, ut pote Papiae in carcere damnatus sum ad mortem. Exclamat ergo, O meritos patres! hoc est senatum, ut nemo possit de simili criminis convinci, hoc vult dicere: Senatus meritus est ut nemo debeat eum defendere, quia propter hoc crimen quod volui eum defendere, convictus sum, et ab eo damnatus. Sequitur. Cuius indignitatem reatus. AGRICOLA.

D *Ita*] Illodie omnes fere indocti pro adverbio affirmandi utuntur, quod prorsus corrupte fit: est enim similitudinis potius. Virgilius in undecimo :
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens.
Ita dixit, id est taliter. AGRICOLA.

Hebetavit] Dixit metaphorice, nam proprie de ferro aut alio quovis ad secundum apto dicitur. AGRICOLA.

Contra virtutem] Per synecdochem dixit accidentis pro subiecto, id est contra bonos. AGRICOLA.

Molitus] Moliri, id est cum magna mole, id est difficultate conari. Virg. in iv *Aeneid.* :

Nec super ipse sua molitur laude labore?

Efficisse] Facere et efficere manifestam habent differentiam. Nam facimus multa sæpe sine effectu: sed efficere, est aliquid quod facis assequi: sic me-

dicus sœpe facit omnia, ut sanet ægrotum, sed tamen non sanat : sed si efficit, utsit sanus, jam sine dubio sanat. AGRICOLA.

Deterior] Deterior, a detero verbo dicitor. Unde et Plautus in eamdem significationem detritionem pro improbitate et detrimentum, noxam vel damnum vocamus. AGRICOLA.

Monstrij Monstrum a monstrando : quia veteres putabant quoties monstra proveniebant, ex eis magnum aliquod malum, aut cladem imminentem monstrari, sicut et ostentum ab ostendendo, quod aliquid eo futurum ostendatur, et portentum, quia aliquid pretendat, id est pronuntiet, et prodigium a procul agendo dicitur, quia solebant monstrosi partus, siquidem humani essent, deportari in deserta, in silvas : si cæterorum animalium, infodiebantur vivi. AGRICOLA.

Quidem tuorum familiarium] Carneadi claro imprimis auctori novæ Academiæ tribuitur hæc sententia. AGRICOLA.

Familiarium] Familia a famulatu dicta est et familiaris servus : obtinuit deinde consuetudo ut cognationem significaret familia, unde patresfamilias et matres et filiosfamilias. AGRICOLA.

Siquidem] Hic legendum est distinctim, ut sint duas dictiones : quandoque enim junguntur et uno accentu proferuntur, tunc accipitur pro certe. Plinius in Naturalis Historiæ. [Siquidem coloris mutant. AGRICOLA.

Sanguine petant] Per antonomasiam dictum est, id est exitium cupiunt. AGRICOLA.

Petunt] Peto significat quandoque posco : ut llorat. in II Epist.:

Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

Aliquando adeo : sic Valerius in II : Rus petens redeunti in urbem narraverat. Aliquando oro, sique jugitur accusativo cum ablativo interveniente prepositione. Quintilianus in matris Infamia : Illud a te civitas novissimis precibus peto. Dicimus etiam, peto illum ferro, peto lapidibus, id est jacio in eum, vel vim infero. Virgilii in Bucol. :

Malo me Galathea petit,
id est jacit in me malum. AGRICOLA.

Patribus] Patres vocabantur senatus. Sallustius. Hosque vel etate vel curæ similitudine vocabant patres. AGRICOLA.

Præsens] Dicitur, qui coram est, dicitur et figurare præsens hoc, quod est efficax. Virg. in Bucol. :

Nec tam præsentes alibi cognoscere divos.

Quintilianus in Veneno effuso, Et virus præsentaneum paro, quod subito, quod statim corrumpat. AGRICOLA.

Verona] Verona oppidum est Italiam transpadanæ, quod medium Athesis fluvius perfluit, in radicibus Alpium Vindelicarum positum. AGRICOLA.

Dictum quid] Pro aliiquid : et legendum est, traducto in praecedentem dictionem accentu, sicut, que, ve, ne, legimus. AGRICOLA.

Exitii] Exitium abexeundo, sicut initium abineundo dictum est figurare, sicut multa pro clade vel perni-

A cie accipitur : quia exitus, hoc est peremptio, sit cuique summae clades. AGRICOLA.

Securitate] Id est neglectu vel contemptu : securus enim sine cura dicitur. AGRICOLA.

Proferre] Id est efferre hoc loco. Juvenal.
Profer Galla caput.

Aliquando significat differre. Plautus in captivis duobus :

Quando prolati rebus rus homines eunt

Id est, dilatis negotiis vel litibus : significat etiam proficere. Virgilii in primo Æneidos :

Super Garamantes et Indos
Profert imperium.

AGRICOLA.

Jactasse] Jactare hic accipit pro eo quod est arroganter vel gloriando commemorare. Quintil. in matris Infamia : Magna pars voluntatis est jactatio. Quandoque significat verbis strepere, per metaphoram dictum. Virg. in x Æneid. :

Nunc sera querelis.

Haud justa assurgis, atque irrita jurgia jactas

Proprie autem significat frequenter jacere. Ovid. in II de Arte :

Jactatas excutiatqne faces.

AGRICOLA.

Ostentare] Ostentare sicut jactare dicitur, sed jactare magis verbis est, ostentare rebus. AGRICOLA.

Facinoris] Facinus a faciendo dictum est, et in pectorum partem nunc accipitur evincente consuetudine, apud veteres in utramque accipiebatur partem et bonam et malam. Sallust. in Catilina : Qui præclarri facinoris aut artis bona famam querit.

Jugulari] Jugulare proprie significat jugulum perscindere. Estaem jugulus dictus pars illa quæ proxima collo ab ossibus, quæ pectus determinant : quoniam ea ossa similitudinem jugi, id est summitatis montium, velveri quod araturis bobus imponitur, habent. AGRICOLA.

Neem] Vulgus grammaticorum dicit hujus nominativum non inventari. Cicero tamen pro Milone dicit : Insidiatori vero et latroni quæ potest injusta esse nex? Sic et prex etiam Phocas grammaticus dixit. Differunt sane nex et mors quemadmodum necare et mori : ut nex sit mors vi illata, mors qualiscunque hominis interitus. AGRICOLA.

Quingentis passuum millibus] Latinæ itineraria sua millibus passuum numerant, sicut Græci stadiis, Galli leuis. Quinque autem millia passuum tantum spatii efficiunt quantum apud Germanos quod illimilam vocant, quodque Ægyptii paraaugam, Persæ schœnum. AGRICOLA.

Propensius] Id est diligenterius, vel inclinatus, a propendendo, sicut in libra, qua parte plus appenditur, ea plus propendet : sic et nos propendere, et propensi dicimus in id cuius majori studio tenemur. AGRICOLA.

Proscriptioni] Proscriptionis nomen a bellis civili bus venit, quoniam in civilibus dissesionibus, sicut fuerant Marii et Syllæ, Cæsaris et Pompeii et reliquorum, qui victores erant, nomina eorum qui diversorum partium fuere, in tabulis descripta ponebant,

datis præmiis, si quis eorum quemquam occidisset, et A bonis publicatis, postea obtinuit consuetudo, ut relegati in exilium, proscripti dicerentur. AGRICOLA.

Contra virtutem] Contra homines virtute præditos

Tuorum quidam familiarium] Philosophorum qui-dam.

Si quidem] Si.

Sanguinem] Sanguinis effusionem.

Propugnare bonis] Defendere bonos.

Quid] Aliquid.

Innulla unquam mei laude jactasse] Tametsi vera sint, ea tamen nuquam se jactasse ait. M. Tul. in *i. Offic.*: Deforme estiam est de seipso prædicare, falsa præser-tim, et cum irrisione audientium imitari militem glori-
osum. Divus Cyprianus ad Donatum : In proprias laudes odiosa jactatio est. Plinius ad Pompeium Sa-turnium : Etenim si alienæ quoque laudes parum aequis auribus accipi solent quam difficile est obtioere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis disser-
rentis ?

Minuit enim] Ordo est, quis, id est aliquis, minuit quodammodo secretum conscientiae probantis se, id est, sibi per virtutem et benefacta placentis, quoties ostentando factum, recipit pretium, id est præmium famæ. Cic. in *Tuscul.* : Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolim, nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tu tibi judicio est utendum : Tibi si recta probanti placetis, tunc non modo tu te viceris (quod paulo ante præcipiebam) sed omnes et omnia. Hoc igitur tibi propone, amplitudinem animi et quasi quamdam exaggerationem quam altissimam auimi (qui maxime eminet in contempnendis et despiciendis doloribus) unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captaos, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora videntur omnia, quem sine venditatione, et sine populo teste fiunt, non quo fugiendum sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt), sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est. Plinius ad Saturninum : Præterea meminimus quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet : nec si casu aliquo non sequatur, idcirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. Hi vero qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed ut predicarent, fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisse, ipso qui gesserit recentente, vanescit. Homines enim cum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silen-
da feceris, factum ipsum : si laudanda non sileas, ipse culparis. Macrobius in *Somnium Scipionis*, Conscientia ipsa factorum egregiorum, amplissimum virtutis est præmium. Idem in idem. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Divus Ambrosius in quadam epistola : Abundat enim sibi locuples testis conscientia.

Pro vere virtutis præmiis falsi sceleris] Pulchrum antitheton est.

Et cuius unquam] Et, particula interrogacioni nunc apta : sic apud Virgil. in *Bucolicis* :

Et que tanta fuit Roman tibi causa videndi ?

De simili criminis] Quod fuerit propensioris studii in senatum, eumque salvum esse voluerit.

Cujus indignitatem reatus] Ostendit nunc majorem indiginitatem casus sui, quod cum perspicuum esset, nec ista crimina talia esse, quæ vel accusatores cum specie aliqua fidei possent objicere, vel judices ullo colore justitiae sua laude contra se petitum esse : quia enim Philosophus erat, insimulaverunt magum eum esse. Quia plerumque apud veteres philosophi hac suspicione premebantur. Unde et Apuleius Ma-daurensis magie accusatus fuit, cuius defensionis B adhuc exstant libri, et Apollonius Tyaneus, et Menip-pus habiti sunt magi, et videri etiam voluerunt, cum eterne philosophus esset. Ergo dicit accusatores objecisse ei propter cupiditatem, ut consultatum et magistratus in urbe consequeretur, cum dæmoniis eum habuisse commercium : quod falsum esse ostendit ex studiis suis, cum fuerit enim deditus philosophia, quæ jussit Deo eum et non diis servire, verisimile non esse, ut se pessimis spiritibus jungeret aut eorum ministerio uteretur. Deinde indipsum coarguit ex modestia domus sue et probitate amicorum suorum, et affinitate Symmachi : eujus filiam uxorem sibi habebat, qui non potuissent, si tam facinorosæ vitæ fuisset, secum convenire. AGRICOLA.

Commistione] Commistio s littera, non *x* dicendum C est. Si enim mixeo in indicativo haberet, possemus mixtum dicere: nunc a misceo, quomodo fieri mixtum ? AGRICOLA.

Fuscarent] Fuscus color est, *qualis corporibus ex solo preventi*. Virgil. in *Bucol.*:

Quid tum si fucus Amyntas?

Ovidius in *secundo de Arte* :

Fuscentur corpora campo.

Ater, color est carbonum et vestium : unde et atramentum dicimus, et atratos eos qui luctus causa mutaverunt. Niger est obscurus ille ex rubro vel lucido ad atrum tendens : unde et nigra vina, et sanguineum nigrum dicimus. Virgilii nigrantem nimbum dixit in *Eneid.* Confunduntur tamen ista sæpe ab auctoribus. AGRICOLA.

Sacrilegio] Sacrilegium dictum est a legendis hoc est, furandis sacris : deinde et pro vi quæ sacris infertur, accipitur. Unde Seneca ad *Secenum* dixit : Nihil in rerum natura tam sacrum est quod sacrilegum non inveniat. Deinde Boetius ad omnem sacrorum profanationem traducere hoc nomen videtur. Nam omnes incantationes, et ritus invocandorum spirituum sacra vocabantur. Boetius cum ab hoc nomine abhorret, maluit sacrilegium vocare : ea est quam propriam magiam vocamus, quæ est, qua homines mira, et omnem ordinem aut vim naturæ excedentia efficiunt, hoc est, quam indocti nigromantiam vocant : nam Græci *τεραπονία*, vel communius *τεραπονία* dicitur : quæ solum divinationem faciebat ex anima-

bus defuectorum per incantationes invocantis. AGRICOLA.

Polluisse] Polluo a porro et luo, id est prorsus luo dicitur, id est maculo. AGRICOLA.

Instita] Id est indita ab insero. AGRICOLA.

Instillabas] Stilla gutta significat : unde et stillicidium locus in quem guttae pluviae de tectis decidunt. Inde instillo. AGRICOLA.

Pythagoricum] Pythagoras [ex Samo insula oriundus fuit, versatus est in ea Italiae parte quæ quondam magna Graecia dicta fuit, circa Tarentum et Crotonam : cumque interrogaretur an τούτος, id est sapiens esset, respondit non, sed φιλόσωφος, id est amator sapientiæ : et enī ante eum qui insigniori doctrina prædicti essent, sapientes vocarentur, postea philosophi cœpti sunt vocari, et a Pythagora secta ea ducta est, quam philosophiam Italica vocaverunt. AGRICOLA.

Θεός, ἀλλ οὐ θεός] Id est Deo et non diis. AGRICOLA.

Conveniebant] Convenire dicitur hic aptum esse vel accommodatum : aliquando consentire significat. Horat.:

Et vita disconvenit ordine toto,
id est discordat. Ovid. in 1 de Arte :

Conveuiat nobis, ne quam nos ante rogenus.

Unde dicimus, Convenit nobis de hac re, et, Convenimus de hac re. Etiam significat congregari, idque proprium est ejus significatum. Sallustius : Postquam Catilina eos quos convocaverat, convenisse videt. Dicitur etiam, conveni illm apud forum, id est allocutus sum. AGRICOLA.

Penetral] Interior pars domus dicitur a penetrandō. Virgil. in II Aeneid.:

Apparet Priami et veterum penetralia regum

Commodaque dixit Boetius penetrali innocens domus, quoniam solent recondi scelerata, et ab hominum conspectu removeri. AGRICOLA.

Cactus] A coenundo, id est conveniendo dictus est. AGRICOLA.

Socer] Est uxoris vel mariti pater, itidem ut soror mater, qui filiam tuam in matrimonio habet, gener, quæ filium tuum, nurus vocatur. AGRICOLA.

Affines] Hoc dixit impropria significatione, id est coniuncti. Nam consuetudine accipitur affinis pro eo, qui non est cognatus nobis, sed cognatis nostris matrimonio junctus. AGRICOLA.

Instituti] Id est compositi, vel assuefacti, vel formati. Quintil. in I Institut. : Ante palatum eorum quam mores instituimus. Aliquando docere significat instituere. Juvenal. :

Instituitique rudes melior locusta propinquas.

Accipitur etiam pro eo quod est proponere vel velle, ni Cicer. in ut de Orat. : Instituunt mili, Quinte frater, id est volenti vel paranti. AGRICOLA.

Lacereris] Figuretur per translationem dictum est, id est carparis, reprehendaris. AGRICOLA.

Cujus dignitatem] Tametsi Rodolphus Agricola jucundio vir alioquin accrimo, legere videatur indignitatem, malum tamen legere (sicut et fere exemplaria

bus defuectorum per incantationes invocantis. AGRICOLA.

Fuit enim magna dignitas honestas que ejus reatus, quo Boetius accusatus est studii in senatum propensioris, verum eam falso magiæ crimen fusare denigrare que delatores conati sunt. Hanc lectiōnem præter exemplarium fidem astrinxunt ea quæ proxima prosa subjiciuntur. De objectorum quidem tibi vel honestate vel falsitate cunctis nota memoriasti.

*προσθέτω] Sequere Deum: legitur autem hoc Græcum in exemplari quod mihi commodavit Cæsarius, et in epistola Joannis Ædicolii ad me data. Habetur idem in II Chilade Proverbiorum Erasmi, et apud Politianum in Praelectione Homerica. Refertur autem ad Pythagoram, qui Marsilio interprete, sic ait in symbolis : Linguam imprimis coerce, Deum imitan. Porro Rodolphus Agricola videtur hæc Græca ponere. Θεῷ ἄλλος οὐ θεός, id est, Deo, et non diis (subaudi) servias seu serviendum.

Consimilem Deo faceres] Seneca in epistola ad Lucilium 48 : Hoc enim est quod mihi philosophia promittit, ut parem Deo faciat.

Ultrō Insuper.

At vero hoc etiam] Ostendit nunc asperitatem calamitatis suæ ex eo quod sequitur communiter in omnes bonos. Dicit itaque non solum indignum esse hæc omnia, quæ gravissima enumeravit, se pertulisse, sed hoc etiam adhuc restare malis suis, ut ista merito pati videatur, et postquam omnia perdidit, etiam honestatem extiminationis et famæ bona amittat. Vulgus enim imperitum ea solum credit, et prudenter facta esse, quæ prospere et feliciter eveniunt; nunc ergo quia sibi res omnes adversæ infelicer cesserunt, creditur dignus his esse, et ista meruisse. Posibili, Videor autem videre dicit, quia nunc innocentia nostra ab improbis victa est et oppressa, futurum est, ut scelerati omnes quibus ergo resistebam gaudent et similes accusationes contra honos parent cum videant impune omnia se facere posse : bonos vero non ausuros illis resistere, cum se videant non solum periculis expositos, sed etiam defensiones privatos. Exclamat ergo : O stelliferi, etc. AGRICOLA.

Cumulus] Id est exemplum. Proprie enim dicitur cumulus, acervus rerum aut strues simul congestarum. AGRICOLA.

Merita] Id est vim vel pretium. AGRICOLA.

Provisa] Dixit quasi providenter et recte facta : secundum philosophos enim, quidquid recte fit, prudenter fit : contra etiam, quidquid prudenter fit et recte. AGRICOLA.

Rumores] Rumor a ruendo dictus, quasi fremitus populi similis sono, quem ruina rerum facit, idem significat quod fama ; sed fama Græcum est, fama tamen qui a φυτι Græco (quod apud nos for significat) : dicitur, certius aliiquid ei constantius loqui significat : rumor incertius quiddam habet. AGRICOLA.

Affingitur] Alii affigunt legunt quod translatum quidem est, sed tamen aptius. AGRICOLA.

Perferunt] Juvenalis :

Lateque sonantem

Pertulit Ionium :
id est perpessa est. Aliquando apporcare, ut apud
Ciceronem : Litteras ad te preferendas dedi. AGRICO-
COLA.

Officinas) Officina, ab officio dicta, est locus in quo
opifices officia, hoc est artes suas exercent. AGRICOLA.

Fluitantes] Id est sese agitantes vel trepidantes vel
gestientes. Sic enim Cicero inconsultum gaudium,
laetitiam gestientem vocat, id est cerebrose moventem
et trepidantem, sicut mos est laetus. AGRICOLA.

Perditissimum] Perdit dicuntur qui non mediocriter
aut tolerabili sunt mali, et de quibus nulla est
amplius spes boni, quos Graeci et Ciceron nonnunquam
usus eo verbo, ἀπότοτος vocant. AGRICOLA.

Insontes] Insons a sons dicitur, quod etiam nunc
usus habet, veteres tamen sepius dixerunt : testimo-
nium est Festi Pompeii, qui sonicum justum vult
significare, ponens verba Nævii, dientis :

Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas
mulierem :
cum rectius dixisset Festus, gravem aut noxiā.
Dictum sonem arbitror, de quo sonus fiat, id est qui
in fama et sono hominum versatur. AGRICOLA.

Cumulus accedit] Cumulos malorum proverbialiter
dicitur de ingentibus malis et calamitatibus : ut en-
cumulus seu acervus honorum, de opibus ingentibus.
Sunt et illa Ciceronī familiaria, cumulare officiis, cu-
mulative satisfacere, cumulus meritorum.

IN METRUM V.

O stelliferi] Boëlius hoc carmine deplorat conditionem
humanæ naturæ, cum Deus omnia que in re-
rum natura sunt ad certam legem alligaverit, et omnia
ita instituerit, ut errare aut peccare nequirent : soli
homini dedit libertatem, ut posset bene et male fa-
cere, et ei permisit, ut hac libertate plerumque ab-
uteretur, et malí premerent meliores. Genus metri
est anapæsticum et Pindaricum. Anapæsticum a pede
dictum, quoniam ille sit ei pes legitimus : recipit tam-
en et spondeum et dactylum. Pindaricum a Pindaro
auctore ejus dicitur. Dicit ergo : *O Deus, qui in cælo
habitans, convertis illud veloci cursu, et facis ut stellæ
semper ordinem suum servent, et luna plena opposita
soli, lumine suo abscondat reliquias stellæ : nunc vicina
rursus soli, perdat lumen suum. Sic facis etiam ut Hes-
sperus jam post occidentem solem luceat, jam mutato
nomine Lucifer dicatur, et orientem solem præcedat :*
præterea hieme breves dies facis, aestate breves noctes.
Nec solum vis tua cælum ordinem tenere cogit, sed ter-
ras etiam simili ratione regit, ut frondes autumno de-
cidentes, vere renascantur, et que seruntur hieme, a-
state maturescant. At cum haec tam certo cursu dirigas,
solu opera hominum permittis errare. Unde enim nisi
id ita esset, tanta vis fortunæ, ut ea nunc injustas pa-
nas innocentibus infligeret contra vero mulos extolle-
ret? Negligitur et contemnitur virtus, et accusatur
malis autem mala sceleris non nocent : quia etiam quando
placeat fortunæ, potentissimi reges subduntur, et op-
primuntur. Ergo etiam, o Deus, rege etiam res homi-
num, quæ sunt pars mundi non contemnenda, et ordi-

A nom qui in cælo est, etiam in terram milte. AGRICOLA.

Conditor] Condere quandoque facere significat, ut
hic, et Virg. in Bucol. :

Ipsa colat. Pallas quas condidit urbes,

Quandoque significat abscondere, sic infra dicitur.

Condat stellas una minores.

Proprie vero significat congerere aut colligere. Horat. in i Carm. :

Illum si proprio condidit horreo :

et idem in primo Epistolarum :

Condo et compono, que mox depromere possim.

AGRICOLA.

Orbis] Dicitur id quod undique rotundum est,
quod etiam globum dicimus. Unde et mundum pro-
pter rotunditatem orbem vocamus, id est quod sphæ-
ram vocant. AGRICOLA.

Nixus] Id est firmatus, vel insistens. Quintilian. in
Milite Mariano : Ut vitam genu nixus petat. AGRICOLA.

Solio] Solium, regia sella. Unde Seneca in lib. de
Tranquillitate, significans mutabilitatem fortunæ : Mo-
mentum, inquit, interest intersolum, id est regnum
et aliena genera, id est captivitatem. Veteres etiam
vas quoddam solium vocabant in balneo, quod im-
plebatur aqua, in quo lavantes sedebant, et se ablue-
bant. AGRICOLA.

Cælum] Alii quasi cælatum, id est scalptum pro-
pter varias stellarum imagines arbitrabantur : unde
et mundus ab ornato dictus videtur : quemodmodum
apud Graecos etiam κόσμος, id est mundus, ab ornatu
dicitur; alii cælum ab eo quod Graeci dicitur κόσμος,
id est cævum. Si primum dicatur, scribendum erit
per α diphthongum; si secundum, per ε. Nam quod
vulgus dicit cælum quasi casam οὐλαν, id est solis,
ineptum est, sicut multa indoctorum. AGRICOLA.

Turbine] Id est impetu vel raptu, a turbando di-
citur. Unde Virgil. in i Æneid. :

Et terras turbine perlant.

Vocatur etiam turbo, quod Graeci τρόχοι nos inde-
assumpto nomine trochum vocamus, a τρόχῳ, quod
est curvo, ob eamdem causam, quia turbine, id est
impetu, currit. Turbonis autem nomen erat proprium
eiusdem gladiatoris. AGRICOLA.

Legem] Lex dicta est a legendō, quia prælegeba-
tur ad populum : deinde consul interrogabat, velient
jubervative id ita fieri; quod si populus affirmaret,
lex fiebat: quod ipsum si tribunus plebis faceret, id
quoque decretum erat, plebiscitum dicebatur : hic
autem lex per translationem figurata pro certo or-
dine accipitur. AGRICOLA.

Pleno cornu] Id est impletis cornibus, quod in
plenilunio fit, cum enim opposita est soli, tunc pars
ejus quæ est ad nos versa, tota a sole illuminatur.
Non enim ex se luna a sole illustrata, lumen habet,
sed quod fieri videmus, ut vasa polita acceptum lumen
refundant: sic luna a sole illustrata, lumen reddit.
Unde cum rursus ad solem accedit, partes aversæ a
nobis accipiunt lumen, quod propter rotunditatem
ejus paulatim videbatur extenuari in cornua. AGRICOLA.

Flammis] A flagrō id est ardeo dicta est flamma. A fine luminis sui occulit illud, ne possit videri, diciturque astrum sub radiis esse, deinde postquam sol progressus est ultra quindecim aut, ut Plinio placet, undecim gradus, tunc incipit emergere e radiis astrum et apparere mane ante orientem solem, isque vocatur exortus matutinus. Quando autem sol progressus est usque ad gradus centum octoginta ab astro, tunc oppositus dicitur astro, post id vero progressus quindecim gradus post occidentem solem incipit oriri astrum, isque vocatur exortus vespertinus. Rursus appropinquans astro, cum incipit ad quindecim gradus accedere, illud vocatur occasus matutinus, quoniam occidente sole id astrum proxime occidat. Postremo, cum incipit rursus sol quindecim gradus accedere ad oppositionem proximos, quia tuuc oriente sole id astrum postremum videtur occidere, dicitur occasus matutinus. In Venere et Mercurio rectius quis ortus vespertinos et occasus matutinos vocaverit emersiones et occultationes: quia semper prosequuntur ista duo solem, et illi adhaerent; sed quando mane incipiunt emergere ex radiis et apparere, dieuuntur oriri ortu matutino: rursus quando redeunt mane ad solem, et parent occultari dicuntur occidere occasi matutino; similiter et vesperi emergentia, oriri et redeuntia sub radios occidere dicuntur: et hoc est quod hic dicit Boetius oriri Venerei vespere, id est incipere apparere post occidentem solem, quam explicationem diligentius nota, quoniam crebra hujus rei mentio apud litteratos est, et raro satis exacte explicata. AGRICOLA.

Habenas] Habenæ ab habendo, id est retinendo, dicuntur, quia equi illis cohibeantur et teneantur: hic figurare pro ordine aut cursu ponitur. AGRICOLA.

Frondiflūx] Quia frondes ab arboribus fluant. AGRICOLA.

Brumæ] Bruma a brevitate dicta est, quoniam ea totius anni brevissima sit, sicut solstitium longissima dies, auctor est Plinius. AGRICOLA.

Æstas] Ab aestu, id est calore, dicta est. AGRICOLA.

Agiles] Proprie negotiosus dicimus, qui aliquid agunt. Horat, in 1 Epist. :

Nunc agilis sio, et versor civilibus undis.

Ilic pro celeri ponitur. AGRICOLA.

Horas] Hora Græcum est. AGRICOLA.

Boreas] Ventus est inter septentrionem et ortum solis aëstivum, qui Latine Aquilo dicitur. AGRICOLA.

Zephyrus] Quem Latine Favonium dicimus, flat ab occasu æquinoctiali. AGRICOLA.

Arcturus] Græce, interpretatur ursæ cauda, sidus est quod Novembri mense exortus matutinos facit quando agricola serunt. AGRICOLA.

Semina et segetes] Differunt, quoniam semina sunt ea quæ serendo in agros spargunt, segetes ea sunt quæ ex seminibus in agro nascuntur. Persius :

Seges altera in herba est.

AGRICOLA.

Sirius.] Stella ea est quam caniculam vocamus, quæ matutinos ortus in Julio facit, cum mafurescunt segetes. AGRICOLA.

Algētes] Algēre Græcum est, sed apud eos dolere significat, apud nos vero frigere. Horat. in Arte :

Multa tulit, fecitque puer, sudavit et alsit

AGRICOLA.

Hesperus et Lucifer] Eadem stella est, Veneris appellata, dicitur Ἑσπερός Græce ab eo quod illi speram, nos conversa aspirationem in v, vesperam vocamus: quoniam post occidentem luceat occidatque: Lucifer autem mane, cum precedit orientem solem, et tanquam dux ejus ferat lucem. AGRICOLA.

Ortus] Quia varia nomina ortus et occasus astrorum apud auctores inveniuntur, locus videtur exposcere, ut paucis et quam brevissime possumus, eam rem aperius. Ante omnia ergo sciamus oportet, duplices esse ortus et occasus astrorum, quorum alii mundani vocantur, alii solares. Mundanus ortus est, quoties astrum voluto cœlo incipit efferi supra terram, ut conspici a nobis nisi sol obstet, possit: contra occasus est, quando astrum occulitur rursus ad occidentem sub terra, et aspectui nostro subtrahitur et hi ortus et occasus omnibus astris quotidie propter integrum cœli conversionem contingunt. Solaris autem ortus et occasus quales sunt, sic habeto: sol quandocunque aliquod astrum proprius quindecim partibus, vel (ut vulgo loquimur) gradibus aliquibus signi conjunctum illi est, tunc magnitu-

Stationis] Statio locus in castris dicebatur cuiusque, qui cuique tributus aut ad excubandum aut defendendum erat. Quintilianus in Miliite Mariano : Et ab assignata statione miles abducitur, dicitur autem et locus, in quo quis homo vel res consistit. Virgilius in II Aeneid. :

Nunc tautum sinus, et statio malefida carinis.

AGRICOLA.

Omnia certo fine, etc.] Indocti, quorum omnia semper sunt plena, hoc loco Boetium reprehendere solent, quasi non satis recte et digne Christiano viro senserit. Cum enim dicat Boetius, *Hominum solos respuis actus, interpretantur quasi velit dicere Deum res humanas extra curam suam posuisse, neque regere opera hominum sua providentia* : cum Boetius non id dicat, sed solum deploret, quod omnia recto ordine regantur, et non errant, neque peccent, soli homini data potestas est bene et male faciendi, idque non est difficile videre ex eo quod in fine hujus carminis dicit, et quo cœlum regis, etc., cuius non est alius sensus, quam ejus quod quotidie oramus : Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra. AGRICOLA.

Gubernas] Guberno a Græco κυβερνάω dicit, quod idem significat. AGRICOLA.

Respusi] Id est recusas, spernis, renuis, estque sordidior translatio. AGRICOLA.

Lubricum] A luendo, id est lavando dictum, unde et delubra dicuntur, id est tempa : quoniam quæ luta, id est madefacta sunt, lubrica sint. AGRICOLA.

Noxia] A nocendo dicitur. AGRICOLA.

Poena] A punio, sicut a munio moenia. AGRICOLA.

Resident] Pro sedent metri causa. AGRICOLA.

Celso] A celo veteri verbo dicitur celsus, unde et excello excelsus, sed procello perculsus facit : dictu. que celsus est, quia cellulat, id est alte concitetur, quemadmodum jaculum auttulum missum. AGRICOLA.

Justus] A jure dicitur, quia facit id quod jure precipitur. Jus autem a jubendo dicitur, quia jussu majoris potestatis jussum sit. Sanctus autem a sauciendo, quoniam quod sanctum sit, id violare non licet, eumque dupliceiter dicimus : nam sanctum vocamus inviolatum a vitiis. Juvenalis :

Egregium sanctumque virum.

Aliquando dicimus, cui non licet vim fieri, sic sanctos legatos dicimus et Virgil. :

Sanctumque senatum.

et Juvenalis :

Præterea sanctum nihil est, aut ingue tutum.

AGRICOLA.

Nil] A nihil per syncopam dictum : sicut mihi, et prendo a prehendo. AGRICOLA.

Compta colore] Hæc translatio parum circumspecta a Boetio facta videtur, licet comere pro ornare apte transferatur ; tamen ut colore compustum dicamus, non convenient, fluitque translata hæc pugnantia, aut dissidentia inter se, fuisse enim coherens si disisset tincta colore, utrumque enim adhuc translatum fuissest ; nunc comi colore non magis convenient quam colorari pectine. Couatus est autem simile illius facere quod Virgilius dixit :

PATROL. LXIII.

Ferrumque armare veneno. Verum hoc modestius est : nam serpentem veneno armatum non inepte dicimus ; sed comptum quem colore, parum prudenter dixeris. Sane Theophrastus non sine ratione præcepit translationem verecundam esse debere. AGRICOLA.

Sed cum libuit, etc.] Pierique hos tres versus legunt, ut noncentes dicantur gaudere subdere summos reges, fitque frigidus (ut videtur) et absurdius sensus : rectius erit ergo ut legatur, fortuna gaudet subdere summos reges, cum libuit ei uti viribus, scribaturque gaudet, non gaudent. Duplicem enim potentiam fortunæ ostendit : primum docet quantum possit fraudibus : deinde hic quantum viribus, demonstrat, quæ possit summos reges opprimere.

B AGRICOLA.

Vilis] Id est contemnendum, facile parabilis : sic dicimus frumentum vile, quando modico venditur. Horat. :

Vilis amicorum est apona bonis, ubi quid deest. AGRICOLA.

Salo] Salum mare dicitur, a sale dictum est. AGRICOLA.

Immensum.] A metior, quod mensum facit. AGRICOLA.

Carminis hujus genus alii Pindaricum dicunt, alii Archilochium. Est autem anapæsticum, dimetrum, acatalecticum. Simile est illi :

Adytum Veneris fuge virgo sagax.

Et illi Seneca :

Jam rara mican sidera prono
Languida mundo, nox victa vagos
Contrahit ignes : luce renata,
Cogit nitidum phosphorus agmen.

Totis fratris] Hic versus sic legendum est :
Totis fratris et obvia flammis.

Nam in eo trochæus locum non habet. AGRICOLA.

Hesperus] De lucifero et vespere aliud poëta dicunt, aliud astrologi. Poëtae asserunt quo die Lucifer ante orientem solem apparuit, eodem occidentem solem subsequi. Iloc astrologi quidem eodem die fieri posse negant. Fatentur autem Luciferum modo præcedere mane solem, modo subsequi occidentem, sed diversi diebus. Et poetas fortassis eo potuisse decipi, quod mane Luciferum vidissent, Mercurium vero post solem occidentem. Cinna in Smyrna :

D Te matutinus fletem conspexit Eous,
Et fletem paulo vidit post hesperus idem.

Horatius :

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum, nec tibi vespere
Surgete deciduit amores,
Nec rapidum fugiente solem,

Virgilius de rosa :

Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidi anum

Manlius in libro primo Astronomico :

Nec matutinis fulgeret Lucifer horis,
Hesperus immerso dederat qui lumen Olympo

Seneca in Hippolyto :

Qualis est primas referens tenebras
Nuntius noctis, modo lotus undis
Hesperus, pulsis iterum tenebris
Lucifer idem.

Hominum solos respuis actus] Loquitur ut homo perturbati nimis animi, non quod ita sentiat, cum ab Epicureorum opinione longissime absit, sed ut personae sue decorum servet, et philosophiae reprehensioni locum paret. Videtur autem mihi diligenter imitatus tragicum Senecam, enjus hi sunt versus in Hippolyto sane quam elegantes :

O magna parens natura Deum,
Tuque igniferi rector Olympi,
Qui sparsa cito sidera mundo,
Cursusque vagos rapis astrorum,
Celerique polos cardine versas :
Cur tibi tanta est cura perennes
Agitare vias aetheris alti,
Ut nunc canæ frigora brumæ
Nudent silvas.
Nunc arbustis redeant umbræ,
Nunc astivis colla leonis
Cererem magno fervore coquunt
Viresque suas temperet annus?
Sed cur idem qui tanta regis,
Sub quo vasti pondera mundi
Librata suos dicunt orbes,
Hominum nimium securus ades,
Non sollicitus prodesse bonis,
Nocuisse malis?
Res hamanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitque manu
Munera caeca pejora fovens.
Vincit sanctos dira libido,
Fraus sublimi regnat in aula.
Tradere torpi fasces populus
Gaudet, eosdem colit atque edidit.
Tristis virtus perversa tulit
Premia recti, castos sequitur
Mala paupertas, vitiisque potens
Regnat adulter,

Hactenus Seneca.

Crimen iniqui] Hic versus monometer est, similis illi Senece :

Regnat adulter.

Mendaci colore] Id est falso praetextu seu fugo. Cave ne legas mendacii.

IN PROSAM V.

Hæc ubi continuato] Hic Philosophia, postquam Boetius, querelis suis enarratis, ostendit qua parte adhibenda sibi esset consolatio, tam incipit ordiri consolationem, totumque id quod hinc ad finem usque primi libri est, est proœmium consolationis. Ergo velut lege quadam proœmii primum conciliat sibi auditorem, reprehendens errorem ejus, quod se esse putat in exilio, et per hoc animum ejus tristem et dolentem confirmat : deinde paucis verbis omnes querelas et causas doloris, quas paulo ante exposuit, repetit ibi. *Et tu quidem de tuis in commune bonum* ; haecque velut confessione et consensu acceptarum injuriarum Boetium benevolum etiam reddit. Deinde ibi, *Sed quoniam plurimis*, docilem eum facit, ostendens ordinem rerum dicendarum, cui subdit carmen id quod sequitur, in eamdem sententiam pertinens. Postremo quoque preparat eum sequentibus argumentationibus et documentis consolationis, inquirendo nonnullis de rebus mentem Boetii, ut illis concessis facilius et firmior fiat aditus Philosophiae ad consolandum eum : quod etiam ad partem docilitatis in proœmio pertinet, partim etiam attentum facit. Sed sospitatis auctor, quoniam ostendit posse sanari eum, ostendit etiam qua ratione id fieri possit. Dicit ergo Boetius philosophiam, postquam querelas suas audi-

A vit, respondisse sibi, statim cum flentem eum videsset, intellexisse in exilio esse, sed id exsilium non esse loci nec carcéris in quo esset, sed potius a vera et recta sententia mentis sue. Nam siue Stoici sentiebant, viro bono totus mundus est patria, enjus Dominus et Rex unus est Deus, et illa neminem posse expelli, nisi qui errore mentis seipsum expellat. AGRICOLA.

Latravi] Id est, cum clamore dixi, per metaphoram dictum ab irrationali ad rationale, latrare enim proprium est canum. AGRICOLA.

Placido] Placidum dicitur, et quod placet : sic Ovid. in Epistolis Heroidum :

Virtus est placidis abstinuisse bonis.

B Virgilius in primo Aeneidos :

Nunc tandem placida compositus pace quiescit.
Dicitur etiam id cui aliquid placet, ut hoc loco, et Virg. in Bucolicis :

Quam placidum venis staret mare.

Id est quietum esset, tranquillum, non turbatum. AGRICOLA.

Questibus] Questus quandoque querelam significat, ut hie, dieiturque a queror. Quandoque significat lumen, et tune dicitur a quæro, et scribitur per α diphthongon. Cicero in paradoxis . Sin autem per aviditatem pecuniae nullum quæstum turpem putas. AGRICOLA.

Ilico] Id est statim. AGRICOLA.

Exsulem] Exsul quasi extra solum dictus est, siue extorris, qui extra terram suam est. AGRICOLA.

Prodidisset] Protere aliquando significat in aperatum dare : sic dicimus memoria proditum est, id est traditum. Aliquando significat per perfidiam aliquid tradere : sic dicimus oppidum prodi. AGRICOLA.

Procul] Quasi porro ob oculis, id est longe dicitur. AGRICOLA.

Patria] Dicta est ab habitatione paterna, diciturque relative : ut hæc est mea patria, illa est tua : non bene autem dicitur, est Dominus multarum patiarum, sed multarum regionum vel provinciarum, vel (quo maxime veteres utuntur nomine) terrarum, sic terram Italiam, terram Atticam dicebant. Sane quod Virg. in i. Aeneid. dicit :

D Quæve hæc tam barbara morem
Permitit patria :

subintelligendum vestra : quemadmodum cum ali-

quem dominum vocamus vel servum, diceutes, O

domine, aut o serve, intelligimus semper mi. AGRICO-

LA.

Enim] Neque Cicerio, neque post eum quisquam in principio orationis ponit; apud Terentium autem inventur in principio in Andria : Etenimvero satis spectatum exemplum continentiae. Sententia est hæc tota Boetii sumpta a Socrate, qui eum interrogaret cuius esset, respondit esse se mundanum. AGRICOLA.

Quæ non uli Alleniensium, etc.] Dicit mundum non regi arbitrio multitudinis, siue quondam Athenæ. Sunt enim tres status rerum publicarum. Nam aliae reguntur unius dominatu, quod regnum dicitur; aliae pancorum potentia, quam optimatum statum dici-

mus; aliae populi voluntate, quæ popularis status dicitur, qui ipse plerumque turbulentissimus et seditiosissimus est. Graecum quod scriptum est, sic est : Sed his, id est *unus*, kyrios, id est *dominus*, estin, id est *est* : his, id est *unus*, basileus, id est *rex*. AGRICOLA.

Frequentia civium] Id est multitudine : dicimus autem et homines frequentes, quando multi conveniunt : sic Salust. in Catilina : Quia nondum frequentes convenerant : et loca frequentia, in quibus multi homines conveniunt; sic Livius in xxxii : Infrequentissima urbis loca occupat. AGRICOLA.

Cujus agi frenis, etc.] Sententia est accepta a Cicero pro Cluentio, qui dicit, Leguni servi sumus, ut liberi esse possimus. AGRICOLA.

An ignoras, etc.] Vulgus hunc locum non intelligit. Romæ lex, ut quisquis ibi habitaret, quanquam esset expulsus in exsilium e patria sua, tamen quoniam Roman commune domicilium volebant esse orbis terrarum, is non intelligetur fuisse exsul, cum Romæ esset : ad hanc similitudinem jam refert illud quod prædictit oriundum se esse ex mundo. AGRICOLA.

Exsulare] Nomen est exsularis, sicut insularis. AGRICOLA.

At quisquis] Est sententia, neminem posse a civitate sapientis depelli in exsilium, nisi voluerit. Itaque cum primum incipit nolle habitare in ea, tunc etiam incipit non habitare, et fit exsul. Sola enim voluntas est, qua Deo subditi sumus, et qua ab ejus suhjectione recedimus. AGRICOLA.

Itaque non tamen, etc.] Hoc dicit Philosophia : Licet hic te videam in carcere extra patriam tuam, tamen non ideo te puto exsulem esse, sed quia ab animi tui constantia et tranquillitate recessisti. AGRICOLA.

Ebore ac vitro] Ita mos erat veterum accuratissime omnibus omnium generum imaginibus insignium virorum aut docum bibliothecas suas exornare. Ebur autem dicitur dens elephanti, qui ex utraque oris parte singuli nascuntur, ad longitudinem nonnumquam decem pedum, quod alii cornu elephanti vocant. AGRICOLA.

Sententias] Sententiam aliquando vocamus breve dictum universaliter aliquid pronuntians, quod ad vitam hominum pertineat, ut : talis quisque est, quilibus amicis gaudet ; avaro tam deest quod habet quam quod non habet. Aliquando dicimus sententiam omnem cogitationem aut constitutionem animi nostri. Sic Virg. :

Nunc quæ te jurata, pater, sententia verit.

Quandoque etiam sententiam vocamus sensum aut mentem verborum que dicimus diciturque sententia a sentiendo, quoniam ita sentiamus, id est judicemus. AGRICOLA.

Et tu quidem] Repetit breviter Philosophia querelam Boetii, et per capita commemorat, capitatque (ut prædictimus) benevolentiam, cum fatetur vera esse ea quæ clare in textu patent. AGRICOLA.

In commune bonum] Id est in utilitatem publicam. AGRICOLA.

Pauca] Inter paucum et parvum hoc interest, quod paucum ad numerum magis pertinet, parvum ad quantitatem refertur. Duo enim gigantes pauci homines sunt, non parvi : contra vero mille pygmæi parvi sunt, non pauci. AGRICOLA.

Honestate] Quia pleraque abjiciebantur ei quæ fuisse Boetio turpe negare, ut quod voluerit senatum esse salvum, et reliqua ejus generis. AGRICOLA.

Strictim] Id est breviter, a stringendo, id est arctando vel colligando. AGRICOLA.

Vulgi] Vulgus masculini et neutri generis inventur. Virgil. in i Eneid. :

Hinc spargere voces
Invuln̄ ambiguae.

Horatius in odis :

Odi profanum vulgus et arceo.

AGRICOLA.

Damna] Damnum a dando, id est expendendo dictum puto, sicut scannum a scandendo, scribendumque est sine p, quemadmodum scannum, somnus, temno : et ut semel dicatur, nunquam p inter m et n litteras in Latinis dictionibus intervenit. Ipsum m, teste Quintil. in i Institut., Latine loquendi more sonandum est tanquam esset n littera. AGRICOLA.

Postremo adversus, etc.] Hoc fecit Boetius in carmine :

O stelliferi conditor orbis.

AGRICOLA.

Incanduit] Id est exarsit. Candere proprie est album esse, et propemodum fulgorem reddere. Virgil. in i Eneid. :

Candens vaccæ media inter cornua fudit.

Horatius in Odis :

Nube cudentes humeros amictus

Augur Apolto.

Inde per translationem deductum est, ut quæ ignita sunt, cadentes dicantur. Horat. :

Veutres lamina candente nepotum
Diceret urendos.

Hinc demum sicut ardere ira, sic excandescere et incandescere dictum est. AGRICOLA.

Musæ] Id est carminis, per synecdochen, causam pro effectu posuit. AGRICOLA.

Pax] A vetere verbo pago dicta est, unde et compages et pactum, quod præteritum habuit pugi : unde et impigo, impiagi dicendum esse videtur, et non impingo, quod impigi media brevi syllaba facere deheret : sicut pepigi, a quo id componitur, facit. AGRICOLA.

Vota] Aliquando votum significat quod Deo promittitur alicujus rei impetrandæ vel exorandæ gratia, aliquando desiderium aut preces : sic dicimus rem evenisse ex voto, et hinc vota dicit, id est preces posuisti. AGRICOLA.

Sed quoniam plurimus] Hoc loco docilem facit Philosophia, ostendens quo ordine velit de rebus ad consolandum Boetium pertinentibus disserere, et quod primum, hoc est in secundo libro, velit uti senioribus remedii, ut quasi preparet eum ad acriora remedia percienda. Plurimus, id est valde multus, hocque

magis ex usu loquendi hominum, quam ex virtute A urbem, et civitatem hominum et deorum, et unum-
verbi aut vera significacione dicitur. AGRICOLA.

Affectuum] Affectus dicitur id quod Græci vocant πάθος, quod nostri hodie ignari Ciceronis et aliorum auctorum Latine loquentium, passionem animi vo-
cant. Est autem affectus major quidam animi motus, desinens tandem: nam si duret, jam nomen affectus amittit, et consuetudo dicitur. Itaque ira affectus est, iracundia vero assuetudo: affectionem autem Cicero vocat omnem per motionem non animi solum, sed et corporis, id quod dialectici nostri dispositio-
nem vocant: quemadmodum quod illi habitum vo-
cant, melius consuetudinem, vel usum, vel assuetu-
dinem vocarent, ut sit affectio tremor, qui ex metu provenit, assuetudo vero tremor qui ex senio vel morbo relictus. AGRICOLA.

Incubuit] Per metaphoram dictum est, id est in-
vasit: proprie enim super aliud jacere. Virg.:

Ineubuitque toto.

AGRICOLA.

Uti nunc mentis] Dictum est ad illam figuram, sicut dicimus, sum læte mentis. Ovidius :

Et vultus melioris eris.

habetque gratiam non indecoram illa forma dicendi.
AGRICOLA,

Nondum te validiora, etc.] Longe et cœbrae trans-
lationes conjunctæ sunt, et prope in allegoriam
vertitur oratio. AGRICOLA.

Non quidem pulsus es, sed aberrasti] Loquitur ex Stoicorum sententia, qui aiunt hominem sapientem civitate depelli non posse, nisi ipse pravis cupiditatibus vinctus aberret ab ea. Cicero in Paradoxis : Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemplatione fortunæ, virtutibus denique omnibus ut mœnibus septus vincetur et expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest?

Ἄλλα εἰς βασιλεύς ἔστω, εἰς νοίρας ;] Hæc verba sunt in exemplari quod doctissimum Cæsarius mihi commisit. Interpretantur autem sic. Sed unus rex est, unus Dominus. Habentur et sic in eodem margine ascripta, Άλλα εἰς νοίρας ἔστω, εἰς βασιλεύς : Sed unus dominus est, unus rex. In epistola vero Ædicollii paulo aliter, Εἰς νοίρας ἔστω, εἰς βασιλεύς : Unus dominus sit, unus rex. Agricola vero hunc in modum legit, εἰς κύρως ἔστω, εἰς βασιλεύς. Sumpturn est ex Homerio, qui in secunda Iliados rhapsodia sic inquit :

Οὐδὲ ἄγαθὸν πλουσιαρινόν, εἰς κοιράνος ἔστω,

Εἰς βασιλεύς :

id est, non bonum multorum dominatio; unus dominus sit, unus rex, quod (ut Philippo Beroaldo placet) uno verso sic reddi potest,

Non opus ut multi, sed princeps imperet unus,
Rex unus.

Possumus et sic reddere,

Non bona multorum dominatio, sit dominus, sit
Rex unus.

Tuæ civitatis] Civitatis sapientum. Cicero in III de Finib. de Stoicis hæc tradit: Mundum autem censem regi numine deorum, eumque esse quasi communem

quenque nostrum ejus mundi esse [partem]. Idem in Paradoxis : Mors terribilis est iis quorum cum vita omnia extinguntur, non his quorum laus emori non potest. Exsilium autem terribile his quibus quasi circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam urbem esse dicunt. Idem in Tusculanis Quæstionibus : Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest: Patria est ubiquecumque est bene. Socrates quidem cum rogaretur cuiatensem esse diceret, mundanum inquit. Totius enim mundi se incolam et civem arbitrabatur. Prosper, eruditus et Christianus poeta :

Non metuo exsilium, mundus domus omnibus una est. B Divus Ambrosius in 6 epist. : Quocunque accesserit sapiens, ubique civis est, ubique sua omnia intelligit, nusquam se peregrinum, nusquam hospitem judicat. Theophrastus dicere solebat doctum hominem, ex omnibus solum, neque in alienis locis peregrinum esse, neque inopem amicorum. Vetus adagium est: Quævis terra patria, quo admonemur virum sapientem ac Lolum, ubiquecumque gentium vixerit, felicem esse. Ovid. in Fastis :

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor. Papinius in Thebaide :

Omne homini natale solum.

Ei jus exsulare non esse] Id est non licere ei exsulare esse, seu pati exsilium. Meo iudicio exsulare hic verbum est, tametsi secus sentiat Agricola. Potest et sic exponi, jus exsulare, hoc est jus exsulandi, ut apud Horatium :

Tempus abire tibi;
id est tempus abeundi.

IN METRUM VI.

Cum Phæbi radiis] Carmen hoc ex precedentibus pendet: quia enim prædicta Philosophia velle se primum mala et dolores Boetii mitioribus remedii molire, ut sic deinde ad acriora medicamina percipienda aptior fieret. In hoc carmine velut, communī quadam sententia, ostendit in omnibus rebus ita debere fieri, ut quodque suo tempore peragatur: quod si ante tempus festinamus, vel extra tempus conmemur aliquid, frustra nos et sine effectu laboraturos esse. Metrum est Glyconium, dictum ab auctore Glycone: trimetrum, hoc est tribus pedibus constans, spondeo et duobus daelytis. Dicit qui per aëstatem, cum omnia fervent caloribus, serere volet, frusta sperabit messem: sic etiam per hiemem violas non esse legendas, nec uvas colligendas vere; Deus enim omnibus rebus tempora sua dedit, quæ qui non sequentur, non habebit lætum finem rerum suarum. AGRICOLA.

Cum Phæbi radiis grave, etc.] Totum periphrasis est, id est circumlocutio aëstatis. AGRICOLA.

Canceri] Cancer est signum cœlestis, in quo sol aestate facit solstitium, quo tempore fervidissima aëtas est. AGRICOLA.

Negantibus] Negare dicitur et verbis abnuere, ut Terent. in Eunicho :

Ait, aio; negat, nego.

et opere non obsequi. Lucanus in primo :

Summisque negatum

Stare diu.

AGRICOLA.

Sulcis] Sulcus est cava illa que inter terram utrinque ab aratro disjecta in agris relinqnatur. AGRICOLA.

Credidit] Credere proprie significat {alicui fidem adhibere, unde eredere dicimus, aliquando committere aliquid alteri, vel tradere, ut pecuniam vel secreta : quia cuius fidei non credimus, illi fere non tradimus ullam rem. AGRICOLA.

Quernas] Sic proprie facimus possessivum a queru, non querinas, ut vulgus barbarae dicit. Est autem querqus arbor glandifera, ignota nostris regionibus : quod enim nos querum vocamus, proprie robur dicitur. AGRICOLA.

Purpureum nemus] Non satis considerate posuit Boetius hoc adjективum. Describitur enim hiemem, quo tempore dicit ad legendas violas purpureum nemus non esse petendum : verum eo tempore nunquam nemus est purpureum, quoniam nulli tunc sunt flores. Ergo parum circumspete, cum orationem ad illud tempus referat, videtur dixisse purpureum nemus, nisi ad Graecam hujus verbi proprietatem allusit. Illi πορφύρων, id est porro φυρόψις, hoc est prorsus mistum et agitatum dicunt: inde etiam hic purpureum nemus dixerit hiemis velut ventis turbidum et inquietum. AGRICOLA.

Nemus] A Graeco νέμω id est pasco, dicitur. Quoniam prisci per nemora, quemadmodum adhuc multis regionibus fit, armenta pascebant. AGRICOLA.

Lecturus] Lego proprie id quod colligo significat: unde et legere litteras dicimus: quoniam colligendo et conjungendo eas, verba, et ex his, sententias efficiimus. AGRICOLA.

Inhorruit] Id est concussus est vel exasperatus. Horre proprie est metu vel frigore conceuti. Juvenalis :

Simplex ne furor, secessit centum
Perdere, et horrenti tunicam non reddere servo?

AGRICOLA.

Vernos] Ver sicut pleraque Latina a Graeco ηρι ductum est, praeposta littera; sicut illi ις, nos vis dicimus. AGRICOLA.

Palmites] Dicuntur rami vitium, quoniam velut palpando adminiculis quibus sustentantur adhaerent. AGRICOLA.

Autumno] Autumnum dictum credo, quod is auctor laborum omnium qui per totum annum colendae terre suscipiuntur, quia autumnus est qui fructum laborum refert. AGRICOLA.

Bacchus] Graecum nomen est quod Deum vini significat, et Latine Liber pater dicitur. AGRICOLA.

Tempora] Tempus a tendendo dictum videtur, quoniam per omnia tendatur, et complectatur omnia. AGRICOLA.

Aptans] Id est accommodans, dictum est a vetere verbo apo, apis, apere, quod significat connecto, unde et apiscor, a que adipiscor dicitur: sicut a facio faciscor, et tamen proficiscor. Hinc et apex di-

A ctus est, qui teste Festo Pompeo, filum erat lanceum, quo flamen, caput circumligans, crines, ne sparge-rent, continebat. AGRICOLA.

Officis] Officium aliquando meritum significat vel beneficium. Cicero in t Epistol.: Ego omni officio ac potius pietate catenis erga te satisfacio omnibus. Unde et officiosus dicitur in haec significacione. Quandoque significat id quod quisque ex professione sua facit: sicut officium medici est sanare, officium fabri struere, officium boni viri recte facere. Sic Cicero librum Officiorum appellavit, quoniam illic de officiis boni viri disserit. AGRICOLA.

Præcipiti] A praœ et caput dictum est, diciturque mitti præceps, qui sic mittitur ab alto, ut caput ejus præcedat et sequantur pedes. Deinde et locus dicitur præceps, qui directe et ad perpendicularum in altum tendit, et non fastigiate et molliter. AGRICOLA.

Via] Ut ait Varro, a vehendo dicta est, quasi ve-ha, quia per eam res vehuntur, sicut iter ab eundo dicitur. AGRICOLA.

IN PROSAM VI.

Primum igitur] Hic Philosophia interrogationibus quibusdam preparat animum Boetii ad ea que in consolationem illius prolatura est, melius accipienda. Haque quemadmodum geometrae solent suppositio-nes quasdam proponere, quibus concessis possint ad-versario id quod volunt ex illis demonstrare, ita hic Philosophia facit. Quia enim duo sunt præcipua ad ostendendum quod nihil debeamus moleste ferre, quidquid nobis accidat adversi, quorum primum est quia Deus mundum providentia sua regit, certum est nihil ab eo in mundo nisi beneficiari. Ergo quidquid ab illo nobis immittitur, bonum est, nec debemus propter id, qualecumque fuerit, dolere. Secundum vero est quia homo est sortitus animam que immortalis est et ad æternam beatitudinem consequenda facta est; non debet ergo quisquam dolere propter ulla adversa, quia illa brevia sunt, et per illa ad beatitudinem aperitur nobis via. Sane Boetio horum utrumque concedendum fuit, non solum quia Christianus erat, sed etiam ex secta philosophiae quam sequebatur, que erat vetus Academia ex institutione Platonis. Epicurei quidem utrumque et providentiam et animæ immortalitatem negabant, et item omnes fere physici veteres, quorum sententiam apud nos Lucretius in poemate copiose explicuit. Stoici pro-videntiam Dei regentem mundum ponebant, immor-talitatem animorum negabant. Ergo si cum his dispu-tandum fuisset, utrumque earum aut alterum proban-dum ante erat, ne ex non confessis procederetur: nunc Boetium credentem ista satis fuit admoneri. Primum ergo horum Boetius celeriter concedit. Ad secundum vero cum Philosophia id multis interrogatio-nibus conetur elicere, ut servet decorum persona Boetii, qui tristis et perturbato animo erat, nec poterat præ more intelligere quid diceret Philosophia, nihil certum respondet, cum id etiam philosophia non aperte proponat, sed tamen elicere ex aliis interrogationibus cupiat. Et secundum quidem hoc in

duas partit suppositiones. Ex hoc enim quod anima immortalis est, conjunctio cum eo quod providentia regitur mundus, consequitur finem animæ Deum esse, hoc est beatitudinem, ad quam a Deo ordinata est. Interrogat igitur priorum Philosophia Boetium an credit divina ratione mundum regi, quod quidem expedite Boetius fatetur, quemadmodum jam in proximo carmine cecinerat. Deinde perquirit Philosophia an sciat Boetius quibus gubernaculis mundus regatur. Ad quod respondet vix se intelligere quid dicat Philosophia; itaque non facile posse se respondere ad interrogata: quare subjicit Philosophia non mirum esse si in ea ignorantia aut errore perturbationes aliquæ animum ejus invaserint. Est autem (ut verum dicatur) post priorem interrogacionem hæc posterior supervacua, neque videtur Boetius satis diligenter naturam questionum istarum distinxisse. Nam si conceditur mundum non regi fortuitis casibus, sed divina ratione, quid opus erat deinde interrogare quibus gubernaculis mundus regeretur, cum certum jam sit ex priori confessione divina ratione, id est providentiam esse, per quam regitur mundus? Sane priorum interrogandum erat an crederet esse ulla Deum, quod nonnulli omnino negabant: alii (ut Epicurus et sectatores sui) dicebant esse Deum, sed otiosum et non curaem res humanae, Utique igitur isti ponebant fortuitis casibus regi, ergo cum concessisset Boetius esse Deum, tamen inquirendum erat crederetne providentia illius regi mundum. Nemo enim omnium inventus est qui, cum crederet Deum conditorem praesidere mundo, qui putaret fortuitis casibus res agitari, sed credebat omnia providentia gubernari. AGRICOLA.

Sed duc mili, meministi, etc.] Hic conatur elicere secundam suppositionem, quæ est, hominem ad beatitudinem consequendam factum esse: interrogat ergo Philosophia an meminerit Boetius quis sit finis rerum, quod quale sit Boetius dicit oblitum se esse. Id rursus tentat Philosophia alia percontatione elicere, queritur an quod sit omnium principium sciat: qui respondit Deum esse, ut paulo ante dixit. Dicit ergo Philosophia mirum esse, cum sciat principium omnium rerum, ut finem ignoret. Hoc ideo est, quoniam enim scit Deum principium omnium esse, debet scire Deum omnia fecisse, ut essent bona, quia bonitas eujusque, beatitudo ejus est; ergo omnia voluit esse beata, quatenus natura uniuscujusque (ut ait Plato) capax beatitudinis esse poterat. Deinde illi, *Sed hoc quoque, etc., tertium de animi immortalitate perquirit.* Querit ergo an meminerit hominem se esse, deinde an sciat quis sit homo. Ad quod respondet Boetius, ex sententia Porphyrii, hominem esse animal rationale mortale, cum rectius definivisset hominem esse animal ex corpore et rationali immortali anima compositum. Cum enim oblitus sit Boetius constare se ex anima immortali, non est mirandum si brevibus istis adversitatibus perturbetur: dicit ergo hanc etiam esse vel præcipuum malum sui causam, quod sui oblitus sit, desideritque scipsum nosse. Colligit ergo has tres suppositiones more suo ab

A ultima incipiens. Quoniam enim oblitus est sui, hoc est, nescit ad immortalem se beatitudinem destinari, idcirco tanquam exsulem et bonis suis spoliatum se deflet. Quod fieri non potest, nam immortali nihil mortale bonum vel malum esse potest. Deinde, quia ignorat finem rerum, decipi eum ut felices putet eos quorum prospera sunt sceleris, cum potius infelicissimos eos putare deberet, ut quos gravissimæ pœnae maneat scelerum suorum. Postremo, quia putet providentiam non esse quæ mundum regat, putat omnia incerta sorte et fortuito evenire: qui errores ad omuem subversionem et perniciem mentis satis magni sunt. AGRICOLA.

Pateris] Patior quandoque significat permitto, ut hic, et Cicero in Catilinam: Non patiar, non feram, non sinam: quandoque significat male affici. Juvenal.: B

Lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati.

AGRICOLA.

Status] Status quandoque dicitur habitus corporis in pedes erecti, ut dicimus, status, sessio, accubatio: quandoque significat conditionem. Virgil.

Qui status antiquo Latio?

AGRICOLA.

Curationis] Curare proprie curam adhibere significat, inde quoniam præcipua est medici circa ægrotum sanandum cura; curare etiam pro sanare; quandoque non sanare, sed curam sanitatis habere: unde etiam ut non sanetur æger, medicus curare dicitur; tamen C Horat. in 11 Epistol. ait:

Fugeres, radice vel herba
Proficiente nihil curarier.

Potest ergo curari radice nihil proficiente, sed nequaquam sanari. AGRICOLA.

Arbitratiu] Id est voluntate vel judicio. Arbitrari veteres dicebant inspicere vel cognoscere, unde remotis arbitris loqui dicitur, qui solus cum aliquo loquitur, et arbiter judex vocatus. AGRICOLA.

Ullum] Ab uno nonnulli ullus dictum volunt. AGRICOLA.

Conditore] Condere quandoque significat facere, ut hic et supra:

O stelliferi conditor orbis.

Quandoque colligere. Horatius in 1 Carminum :

D Itum si proprio condidit horreo.

Quandoque abscondere. Virgil. in Bucolicis :

Ilis ego saepè lupum fieri et se condere silvis,

AGRICOLA.

Exsortes] Exsors ab ad et sors dicitur, quasi extra sorteum, id est partem, qui prorsus privatus est re. AGRICOLA.

Papæ] interjectio stupentis vel admirantis est, a Greaco Βαζα ducta. AGRICOLA.

Sententia locatus] Frigida et segnis videtur esse ista translatio, locari in sententia; rectius erat utcunque aut locatum in eum sententiam; melius utique et modestius erat, cur tam salubreum habens sententiam: aut fretus, aut prædictus, vel nixus sententia ægrotet. AGRICOLA.

Conjecto] Id est suspicor : unde conjectores dicuntur somniorum, aut similium rerum interpres, quoniam suspicionibus futura colligunt. AGRICOLA.

Ambig] Ambigere, ab am quod circum in compositione, et ago dictum per interpositionem & litteræ. AGRICOLA.

Nun inquit, etc.] Sententia est. Non dubitabam quin error esset aliquis in te, qui causa esset ut dolor iste rerum adversarum posset intrare in animum tuum. AGRICOLA.

Hiant valli robore] Similitudo a munitionibus dñcta est; quando enim aliquid deest vallo ut hiet, id est apertum sit, datur aditus hostibus in munitiones. AGRICOLA.

Morb[us] hic per translationem dictus est : credo dictum a morte, quoiam morbus ad mortem ducat. AGRICOLA.

Exstirpare] A stirpe dicitur, quod masculino genere radicem significat, quasi stirp[us] evelgere. AGRICOLA.

Vcl maximam] Vel hic non disjunctio ponitur, sed id fere quod etiam significat : sic Propertius :

Nocte uua quivis vel Deus esse potest.

AGRICOLA.

Reconciliandæ sospitatis.] Dura translatio, sicut Boetii pleraque, pro reparandæ vel recuperande est dictum. Reconciliantur enim proprie qui ex amicis inimici facti, rursus redeunt in gratiam. A concio enim concilium dictum est, id est, conuentus hominum : unde conciliare homines ad consensum perdere. Fuit sane modestior aliquanto translatio, nec isti multum dissimilis tamen quam in Tyrone suo graviter castigat Cicero, quod ille dixerat, valetudini fideliter serviendo. AGRICOLA.

Nequam] Id est non cujusquam, hoc est, qui nihil homo est et nullius preti : cuius contrarium est, qui dicitur frugi, qui frugem aliquam bonam et utilitatem sibi præbet. Itaque Plantus numnum nequam dixit, qui bonus non esset. AGRICOLA.

Viccs] Id est, vicissitudines, permutations. AGRICOLA.*

Reliqua Rodolphi Agricolæ quæ in [Boetium] scripsisse fertur in manus meas non pervenerunt, que utinam pervenissent! Nam nithæ, ita etilla sane quam libens tibi communicarem. Cæterum te, candide lector, oratum velim ut his nostris qualibuscunque tantisper contentus sis, dum fueris adeptus meliora.

Sed sospitatis auctori[grates]] Attentum simul et benevolum reddit Boetium, dicens non omnino de ejus salute desperandum esse, sed Deo gratias agendas, quod elementa recuperandæ salutis sint relicta.

Sospitatis] Incolumentatis.

Auctori] Deo.

Gratcs] Gratias subaudi agamus.

Sed quoniam firmioribus] Ostendit qua ratione Boetio sanitas restituisti possit.

Tempus uti] Pro utendi, figurata locutio est.

Hanc] Perturbationum caliginem.

Fomentis] Remediis, Duplicita autem remedia Boe-

* Deficiunt Agricolæ commentaria : solus deinceps commentabitur Murmellius. Ed. R.

A tio Philosophia promittit. Primum quidem lævia et mediocria ad removandam perturbationum caliginem, quæ impedimento est animo quo minus queat speculari veritatem. Deinde vero acriora firmioraque, ut falsæ felicitatis specie perspecta, veræ beatitudinis formam possit intueri.

IN METRUM VII.

Carmen est adonium, dactylo constans et spoudeo: quo docet Philosophus tribus pulcherrimis comparationibus ita mentem hominis perturbationum caligine confundi, et passionem vinculis obstringit, ut non nunquam in servitatem redacta, veritatem minime possit intueri. Scendum est quatuor principales esse animæ [perturbationes, quæ et affectiones dicuntur, et a junioribus passiones. Harum duæ quidem ex opinione boni nascuntur, gaudium et spes : duæ vero ex opinione mali, dolor et metus. Gaudium, quæ et voluptas gestiens (id est præter modum elata latitia) dicitur, est animi affectio proveniens ex opinione præsentis magni cujuspiam boni, rationi non obtemperans. Spes quæ et cupiditas vocatur, est animi affectio proveniens ex opinione futuri cujuspiam boni, rationi non obtemperans. Dolor seu ægritudo est animi affectio proveniens ex opinione magni mali præsentis rationi non obtemperans. Metus est animi perturbatio, accidens ex opinione magni mali impendens, præter rectam rationem. Has perturbationes magnus poeta paucis complexus est, in Æneido sexto :

Hunc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, nec auras

C Respiciunt, clause tenebris et carcere cæco. Ex his vitium omne nascitur : unde Francis. Philelp. in Satiris :

D Dedece omne audet mens perturbata nefasque.

Danda igitur cum primis opera est nobis ut eas vel exstirpemus, vel certe rationis subdamus imperio, ut compotes beatitatis evadamus. Divus Ambrosius in Æ Epistolarum : Insurgit enim sapiens quasi, victor debellatis a se ac triumphatis, libidini, timori, ignaviae, mœstitudini, coeterisque vitiis, donec ea de possessione sua mentis eliminet, et omnibus terminis fiibusque suis propulset, atque arceat. Joannes Bocacius in Bucolicis :

O Damon, Damon, quantum sibi quisque beavit,
Qui potuit mentis rabidos sedare tumores.

B Baptista Mantuanus :

Ardua res, viciisse alios : victoria major
Est auium fluctus composuisse sui.
Subjocisse metus, et debellasse tumores
Gaudia, spemque gravi supposuisse jugo.

Nos quoque annos abhinc septem in Eclogis moribus hunc in modum lusimus :

Fortibus bellis animos domate,
Vinculo pacis reprimatur ira,
Cura sit mordax procul, arceatur
Prava cupidio.
Nemo captores rutilis in armis
Urbium jacet, celebres triumphus
Nemo miretur, quibus intumescunt
Sæpe tyranai.
Gestis quicquid pupit quiete
Gaudium et durus auiuo dolores,
Spes auhantes, pavidumque vicit
Corde timorem.

Solus hic lauri meruit coronam,
Purpuram solus, placide triumphans.
Proximan sedem cui dat beato
Vera voluptas.

Et in quarto Elegiarum libro :

Splendida non faciunt fortunæ munera regem,
Blattea nec vestis, nec generosa domus.
Rex est qui sese, rectæ rationis habens
Compescens animi noxia vota, regit.
Non merito fortis censemur, qui nimis audax
Tristia terribili corpore bella gerit.
Fortis eximio virtutis predita dono
Mens pia, meus aliae conscientia justitiae,
Quæ domat affectus recto moderamine pravos,
Corporæ vincens gnavorum illecebros.
Cujus ad imperium fugit illecebrosa voluptas,
Et dolor impigra spesque metusque fuga.

Volvens] Exagitans.

Turbidus austus] Turbulentus [ventus, species pro genere posita.

Estum] Maris motum.

Vitreus] perspicua.

Par] Similis.

A] *Visibus obstat*] Visum non transmittit.
Defluens] Deorsum fluens.
Resistit] Remoratur.
Obice] Objectione.

Saxi soluti rupe] Dissoluti a rupe.

Lumine] visu.

Cernere] videre.

Verum] Veritatem.

Carpere callem] ire. Sic Ovidius :

Si rota defuerit, tu pede carpe viam.

Nubila] Obscurata, perturbata.

Ubi] In qua mente.

Hæc] Ilæ perturbationes, de quibus Philephus in Satiris :

Hic timet, ille cupit, dolor hinc furit, inde volupas,

B] Et nos in primo Elegiarum :

Languida conficiunt mordaces peclora curæ,
Hinc spes, inde metus, lætitia atque dolor.

Regnant] Dominantur.

LIBER SECUNDUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Superiori volumine Boetii querelæ dolorisque et ægritudinis cause sunt expositiæ, quibus penitus introspectis, Philosophia peritissima languenium animalium medica, nunc hoc in libro remedia confort (ut supra pollicita est) ea quæ sunt leviora, quo in subsequenti volumine commodiæ acrioria possit adhibere. Tota autem disputatione nunc spectato, ut ostendat fortunæ bonam iuime nostris in bonis esse numeranda.

Post hæc] Post decantatum proximum carmen.

Ubi] Postquam.

Modesta] Moderata.

Collegit] Refecit.

Exorsa est] Cœpit loqui.

Habitum] Affectionem, disputationem.

Tabescis] Consumeris.

Pervertit] Perturhat.

Illus prodigiū] Monstrosæ fortunæ.

Fucos] Fraudes. Terentius in Eunuch :

Per impluvium facum factum mulieri.

Quos eludere nititur] Joannes Campannus :

Dat fortuna manus quibin est noctitura secundas :

Ridet ut affliciat, porrigit ut capiat.

Seneca.

Fortuna cum blanditur, captatum venit.

Incessere] Impetere, insectari. Gellius : Cum me maledictis incesseret.

Adyto] Adytm locus est secretior templi, ad quem non nisi sacerdoti dabatur accessus. Virgilii :

Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

Hic intellige Philosophia secretarium, quæ tanquam numen sacra est, et veneranda.

Verum omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi confictu contingit animalorum] Pulchra et verissima hæc est sententia, a qua non discrepat illa Senecæ :

Gravius nocet, quodcunque inexpertum accidit

Et ejusdem illa :

Grave est malum omne quod sub aspectu latet.

Conflictu] Commotione, cruciati.

Tempus haurire] Pro hauriendi. Sic Horatius in epistolis :

Tempus abire tibi.

Propertiæ :

Nunc est discedere tempus.

Suadela] Vis et facultas suadendi.

Nostra instituta] Philosophia præcepta.

Musica] Poetica, quam et Terentius musicam appellavit.

Hæc natura] Ut sit mutabilis.

In ipsa sui mutabilitate constantiam] Ovid. in Tri- stibus :

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxque loco.

Sed modo leta manet, vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in levitate sua est.

Ambiguo vultus] Incertos, modo hilares modo tristes.

Cæci numinis] Fortunæ, quam veteres deam cæcam sunt fabulati. Plinius lib. II Naturalis Historiae, capite 7 : Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, hominum vocibus fortuna sola invocatur, et una nominalur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur et cum convitiis colitur : volubilisque, a plerisque vero et cœca etiam existimata, vagæ, inconstans, incerta, varia, indignorumque faatrix. Hinc omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, et in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. M. Tullius in Leolio : Non enim solum ipsa fortuna cœca est, sed eos etiam plerumque efficit cœcos quos complexa est. Franciscus Petrarcha in Bucolicis :

Cœca rotat fortuna fidem, rotat omnia falum.

Auctore Cebete Thebano, Fortuna super lapide quodam rotundo consistere videtur, et non solum cœca, sed insana et surda est. Obambulat quoenamque gentium, et aliis quidem facultates eripit, aliis tradit, ab eisdemque rursus auferit illico quæ trididerat, atque aliis temere instabiliterque concedit. Pacuvius :

Fortunam insanam esse et brutam perhibent philosophi, A ea conditione, ut non possent apud te perpetuo permanere.

Saxique ad iustar globosi predican esse volubilem.

Quia quo saxum impulerit fors, eo cadere fortunam au-

[tumaut.]

Cæcam ob eam rem esse vocant, quis nihil certat quin

[sese applicet.]

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta iustabilisque

[sit;]

Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoscere.

Apuleius in septimo de Asino aureo. Subibatque me

non de nihilo veteris priscæque doctrine viros fin-

xisse ac pronuntiassæ cæcam et prorsus exoculataam

esse fortunam, que semper suas opes et malis et in-

dignis conferat, nec unquam judicio quemquam mortaliū eligat; imo vero cum his potissimum diver-

setur quos, procul si videret, fugere deberet; quod-

que cunctis est extremius, varias opiniones, imo

contrarias nobis attribuat, ut et malus boni viri fama

glorietur, et innocentissimus contra noxiōrum ore

pectatur.

An vero tu pretiosam? Ostendit in fortunæ bonis veram felicitatem non consistere, quod illa minime stabilis sit, discessuque suo longe plus mœroris aferat, quam adventu fætigie secum attulerit.

Nec manendi fida? Valerius Max. lib. vi : Caduca nimium et fragilia puerilibusque consentanea crepidis sunt ista, quæ vires atque opes humane vocantur: affluit subito, repente dilabuntur, [nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa] radicibus consistunt, sed incertissimo flatu fortunæ huc atque illuc acta, quos sublime extulerunt, improviso recursu destitutos in profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque neque debent existimari, neque dici, quæ infiſtorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicant.

Allatura mœrorem? Baptista Mantuanus in prima Parthenice :

Tristem sperata, superbum

Jam præsens, amissa facit fortuna dolentem.

Rerum exitus prudentia metitur? Memorabilis bæc est sententia, cui concordat illud Terentii in Adelphis :

Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est

Videre, sed etiam illa que futura sunt

Prospiceré.

In alterutro? Vel in adversitate, vel in prosperitate.

Nec formidandas fortunæ minas? Seneca tragicus :

Nemo confidat nimium secundis,

Nemo desperat meliora lapsis.

Miscet haec illis probribet Cloto

Stare fortunam, rotat omne fatum.

Nemo tam diuſſu babuit faventes,

Crastinum ut posset sibi polliceri.

Res Deus nostras celeri citatis.

Turbine versat.

Baptista Mantuanus in prima Parthenice :

Id quoque nonnunquam mentes solatur amaras,

Quod durare nihil patitur fortuna, vicesque

Mobilis alternat, ventoque simillima proram

Nunc premat, a puppi placida modo murmurat aura.

Postremo a quo animo? Aliud afferit argumentum Philosophia, quo Boetio non esse de fortuna lamentandum ostendit hunc in modum : Quicunque semel fortunæ dominio se commisit, id a quo animo ferat necesse est. Acceptis autem ab ea opibus et dignitatibus, te fortunæ subdidisti, feras igitur patienter, si deponere coactus fueris ea quæ tibi tradita fuerunt

Intra fortunæ aream] Intra locum ubi fortuna dominatur. Videtur translatio sumpta ab area in qua a hibus jugum gestantibus quandam tritura fieri solebat. Tametsi quidam non inconcinne legant aleam, prior tamen lectio magis milii comprobatur.

Si centis vela committeres? Probat aptissimis similitudinibus ferenda esse, nou culpanda, quæ mutare non possumus.

Volventis? Circumageutis se, aut volubilis.

Conaris? Interrogative legendum hoc, et cum stomacho.

IN METRUM PRIMUM

Hoc carmine iambico quod τράχεος, id est claudicans appellatur, in superiorum confirmationem dicit fortunam sibi nunquam melius placere quam quoties una eademque hora potentissimum quempiam viderit, eumdemque miserrimum. Carmen hoc simile est illi Persiano :

Nec fonte labra prolui caballino.

Hæc? Fortuna.

Cum? Postquam.

Verterit? Mutaverit.

Vices? Rerum conditiouumque permutationes.

Exæstuantis? Ultra modum fluctuantis. Vetus adagium est, τύχη Εὐρίπος, fortuna Euripus, sive volubilis, seu æstuaria, quod vicissim nunc huic favore soleat, nunc illi, a maris Euripi prodigiosa quadam reciprocandi celeritate ducta metaphora. Est autem Euripus maris pars inter Phocidem Boætiae partem et Eubœam insulam, cujus meminit Plin. lib. n. Et quorundam tamen, inquit, privata natura est, velut Taurominiti Euripi, sæpius et in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis, tam rapida conversione, ut (quemadmodum auctor est Pomponius Mela) veutus ac etiam plena ventis navigia secum portet. Neque dom hujus tam stupende rei causa satis idonea pervestigata est a scriptoribus, etiam si Titus Livi, secundi belli Punici lib. vii, a ventis quibusdam illic flantibus ita rapi credit. Seneca in Hercule Oœtheo :

Euripus undas flecit instabilis vagas,
Septemque rursus flecit et totideū refert,
Dum lassum Titan mergit Oceano jubar.

D Cicero pro Plancio : Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutations, fluctus, quantas perturbationes, et quantos aestus habet ratio comitorum? Euripos etiam lacus temporarios manus factos, in quibus navalem pugnam committebant veteres, quos etiam Nilos appellabant, notum est ex Tranquillo, Tacito, Seneca et alii.

Dudum? Paulo ante.

Tremendos? Ob potentiam formidandos.

Proterit? Pessundat.

Sublevat? Sursum levat, et attollit.

Dura? Inexorabilis.

Probat? Ostendit.

Ostentum? Prodigium, miraculum.

Visatur? Videatur.

Stratus] dejectus, miser.

IN PROSAM II.

Hoc loco fortuna inducitur severe cum Boetio id expostulans, quod ob amissa doleat non secus ac si sua ipsius bona perdidisset : quæ si propria possedit, nunquam sane potuisse amittere. Proinde fortuna sibi vindicat opes, honores, et id genus alia, secumque pariter advenire discedereque ait. Et quo minus justæ videantur Boetii querelæ, pollicetur ejus fuisse quæcumque abstulerit, se continuo concessu-ram, si cujusquam mortalium quidquam illorum proprium esse demonstrarit. Postea inconstantiam suam vires suas esse fatetur, a qua si prohibeatur, inquisi-sime secum agi. Postremo docet exemplis quibusdam jus sibi semper fuisse volubili orbe rotam circum-agere suoque arbitrio versare.

Agitare] Tractare, disputare.

Quid tu o homo] Verba fortunæ adversus Boetium.

Ream agis] Accusas. Reum agere est accusare. Per-agere vero, condemnare.

Quid] Aliquid.

Nudum relbus omnibus] Nudi enim nascimur, nudi morimur, Plinius in proemio septimi Naturalis Historiæ : Hominem tantum nudum et in nuda humo-natali die abicit ad vagitus statim et ploratum. Lu-cretius :

Tom perro puer, ut saevis projectus ab nudis
Navita, nudus humili jacet, infans, indigens omni
Vitali auxilio, cum primu in lumen oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit.
Vagitusq; locum lugubri compleat, ut aquum est, C
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Prona] Propensa.

Mei juris] Subditio mea.

Affluentia] Abundantia.

Habe gratias] Sis gratus animo.

An ego sola] Singulatim colligit unicuique licere jure suo naturali semper uti : cum igitur sui juris volubilem rotam assiduo versare circumactu, inquisi-sime secum agere queritur, indignaturque inexplicabili cupiditate mortales, qui ab eo cui naturalis sit inconstantia mutabilitasque constantiam et perpetuum prosperitatis tenorem requirant.

Condere] Componere, claudere, finire.

Vultum] Aspectum, faciem. Metaphora est satis audax ab homine ad reu inanimam, eamque gravissimam et immobilem.

Redimire] Ornare.

Confundere] Perturbare.

Strato] Composito.

Æquore] Planicie, aequali superficie.

Alligabit] Inexplebilis, insatiabilis.

Inexpleta] Cum interrogatione et vultuose pronun-tiandum, quasi dicat, minime poterit unquam alligare,

Hæc nostra vis est] Ut nullam servemus constantiam.

Continuum] Sine intermissione.

Rotam] Fortuna simulacrum. Nonnulli veterum cum copia et gubernaculo fixerunt, tanquam hæc opes tribunal, et humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni et Virgiliius assensit, qui fortunam omniopotens vocat. Et historicus qui ait: Sed profecto

A fortuna in omni re dominatur. Alii eam super lapide quadam rotundo consistere lepide commenti sunt. Alii rotam illi volubilem versatilemque appingunt cum Quatnō hominum imaginib; primi jam sursum ascendentis, secundi summum tenentis, tertii rursum descendenter, quarti vero in rotæ imo depressi : super quibus hic est versiculus :

Reguabo, regno, regnavi, sum sine regno.

Volubili orbe] Celere conversione. Apud Baptistam Mautuanum in Epigrammati ad Falconem hi sunt versus

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis.
Non manet, et certam nescit habere dommum.
Gaudia dum simulat, subvertere cogitat orbem,
Insidias ridens exitiumque parat.

B Ubi animadvertisendum obiter perperam sciolos per orbem mundum accipere, cum hic sit sensus : Fortuna dum simulat gaudia, et dum videtur blanda, cogitat subvertre, id est clanculum et præter hominem spem vertere orbem, hoc est, rotam suam orbiularis figuræ.

Infima summis] Seneca tragicus :

Ima permutat brevis hora summis

Exstat carmen sane non illepidum, nescio cujus de fortuna, quod hoc potissimum loco subjiciendum putavi :

O fortuna potens! quam variabilis.
Quantum juris atrox, quæ tibi vindicas?
Everitis meritos, eligis improbos.
Nec servare potes munieritis fidem.
Fortuna immorertos anget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Justos illa viros pauperie gravat.
Indignes eadem divitias beat.
flæ austert juvenes, et retinet senes,
Injusto arbitrio tempora dividens.
Quod dignus adiunxit, transit ad impios.
Nec discrimen habet, rectaque judicat.
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica,
Nec quos clarificat perpetuo foveat.
Nec quos deseruit perpetuo premit.

Ausonius :

Fortuna nunquam sistit in eodem statu.
Semper mouetur, variat ac mutat vices.
Et summa in imum vertit, ac versa erigit.

Ea lege] Ea conditione.

Uti ne] Ut non.

D *Descendre] Descensum, subaudi esse injuriam.*
Crasum] Creslus rex fuit Lydiæ ditissimus, captus autem a Cyro rege Persarum; vincetus compedibus, super ingentem (quam struxerat) lignorum struem ab eo imponitur, ut vivus cremaretur. Creslus autem super pyram stanti venisse in mentem ferunt, quod sibi nutu Dei a Solene fuisse dictum : ex viventibus beatum esse neminem. Quibus auditis Cyrum tradunt pœnituisse, cum se quoque hominem esse cognosceret, qui alium hominem olim se non inferiorem vivum rogo traderet : præterea veritum ob id pœnam ac reputant nihil esse in rebus humanis stabile, jussisse ignem celerrime extingui jam incensum; qui cum ab hominibus adhibitis extingui non posset, Creslus Apollinem invocasse dicitur, et magna vi pluviae coitus effusa liberatus. Super hoc latius legatur Herodotus libro primo.

Paulun Persi] Perses ille rex Macedonum famigeratus, cui plus auri fuit quam animi, victus supe-

ratusque bello a Romanis, se Cn. Octavio dedidit, orans ut ad Paulum Aemilium imperatorem duceretur, qui illi obviam cum amicis venit, assurrexit, et (ut historicus tradunt) illacrymavit, varietatem scilicet fortunae secundum reputatis, que regem ex summo dignitatis fastigio in præcepis detraherat. Perses autem ductus in triumphum est una cum filiis, peritque in carcere animi mortore confectus, vel (ut alii tradunt, vigilis insomnio maceratus). Persi propter ἀποθέσεων detraxis litteram, quæ plerumque pro sibilo habetur, non solum necessitatibus, sed etiam euphonias causa. Ut Salustius: A principio Urbis ad bellum Persi Macedonicum, pro Persis. Detrahitur autem s^t tertie declinationis genitivo. Virgil. in Æneido:

Troas reliquias Danaum atque immritis Achilli.

Tragœdiarum] Tragœdia est heroicæ fortunæ in adversis comprehensio. Iujus tristitia et frequens clamor propria sunt. Ideoque Euripides petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuit, ac precatus est ne accideret Archelao aliiquid tragœdiae proprium, ostendens nihil aliud esse tragœdiā quam miseriarum comprehensionem. Nonne adolescentulus δύο τοὺς πιθίους, τὸν μὲν ἐνα κακῷ, τὸν δὲ ἔπειρον ἄγαθον. Hæc Graeca misit ad me Joannes Adicollius ex perpetuosto exemplari, quæ sic redundunt Latine. Duo dolia, malorum quidem unum, alterum autem honorum. In Cesarii nostri libello hæc insunt, οὐ μετάποιον ὡς ἔτι δύο πιθίους, τὸν μὲν ἐν κακῷ, τὸν δὲ ἔπειρον ἄγαθον. Quæ ad verbum sic possumus interpretari: Non adolescentulus adhuc etiam duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem honorum. Ubi animadvertisendum est, non pro nonne positum, petereque sibi reddi affirmationem. Est autem hoc sumptum ex Homeri libro Iliadis ultimo, in quo hæc insunt, interprete Laurentio Valla: Duo enim dolia in Jovis limine sidunt plena munerum, quæ nobis danda constituit, malorum alterum, alterum honorum. Ex quibus Jupiter, nunc homini mala, nunc bona exhibet. Cui mala, eum ad injuriam exponit, ut in miseria vitam agat. Vivit enim neque diis, neque hominibus honoratus. Homericos versus Nicolaus Valla sic Latinos reddidit:

Binaque præterea Jovis esse in limine dicunt
Vasa, quibus sortem Deus ipse emitit utramque
Ille miser, cui sors fati contingit amara,
Heu quantos etiam gemitus, quam dura videbit
Exitia, atque omnem mistam mortoribus atris
Vitam aget, huic homines odio superque sequeatur.

Hanc Homeri opinionem Socrates apud Platonem in secundo de Republica libro graviter improbat, aiens non admittendum esse Jovem nobis pennarium esse honorum atque malorum. Loquitur autem hoc loco Philosophia non ex sua, verum fortunæ persona, neque rem ita se habere, sed Boetium adolescentium ex Homero didicisse refert.

Quid? Subaudiendum dices.

Sperandi metiora Juxta illud Tragici,
Nemo desperat meliora lapsis.

IN METRUM II.

Hoc carmine, cuius alter versus est Asclepiadeus,

A aller Pherecratius, tandem mortalium iniquis moribus graviter offensa fortuna, in eorum insatiablem avaritiam invehitur, qui quo plura congesserint, eo longe plura concupiscant.

Quantas] Quot, vel quam magnas. Melius tamen est ut pro quot accipias. Silius Italicus in xv :

Quantas ipse Deus letos generavit in usus,

Res homini

Claudianus :

Conveniunt animæ, quantas truculentior austera
Decutit arboribus frondes.

Terentianus :

Mauris item quantos potui cognoscere Graios.

Rapidis] Impetuosis.

Pontus] Mare.

Versat] Crebro verit.

Edita] In lucem data.

Copia] Hanc fabulantur fertilitatis esse deam, cui cornu ab Hercule Acheloo in tauri speciem mutato detractum omnium fructuum primitiis referunt Naides consecrarunt, unde apud Ovid. Achelous :

Rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncaque a fronte revellit
Naiades hoc pomis et odoro flore repletum
Sacrarunt, diversque meo bona copia coru est.

Lucianus de mercede servientibus : Et habebis copiae cornu, et lac gallinaceum emulgebis. Horatius :

Beata plena copia cornu.

Idem :

Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit copia cornu.

Ideo Ob eam affluentiam opum.

Prodigus] Largus. Accipitur nunc in bonam partem. Clanculum tamen videtur alludere ad prodigi hominis mores, qui sepe ultra modum pecuniam largitur indignis. Claudianus :

Munificus laudis, sed non es prodigus auri.

Nil jam parte videntur] Id est, ea quæ, dum desiderantur, magna cupiditas videbantur, postea quam in eorum venere possessionem, pro nihilo habentur, semper ulteriora sitienter inhiantibus.

Quæ frena] Quasi dicat nulla.

Retentent] Retinere possint.

Sitis habendi] Ecclesiastes capite v: Avarus non implebitur pecunia: et qui amat divitiias, fructum D non capiet ex eis. Juvenalis :

Crescit amor nummi, quautum ipsa pecunia crescit.

Prudentius :

Auri namque famæ parte fit major ab auro.

Horatius.

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque famæ

Divus Ambrosius in tertio Epistolarum ad Simplianum : Quis autem ante Deum dives, nisi quietus et modestus spiritus, qui nunquam corruptitur? Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatibus procellis, nec vetera fastidiat, et nova querat, et semper desiderando fiat in summis divitiis inops? Idem in eodem libro ad eundem : At vero insipiens et quod putat se habere nequa-

quam possidet. An putas illum possidere, qui thesauro suo die et nocte incubans, avara et misera torquetur sollicitudine? Ille vero eget, et si alii dives videtur, sibi pauper est, qui non utitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Ubi enim nullus cupiditati modus qui fructus divitiarum? Nemo est dives, qui quod habet secum hinc auferre non potest. Quod enim hic relinquuntur, etc. Idem non multo post: Duos finitos vetus historia describit, regem Achab, et pauperem Nabuthan (*III Reg. xi*). Quem horum pauperiem, quem ditionem credimus? Alter regali fulcro divitiarum praeditus, inexplebilis, insatiabilisque opibus suis, exigua pauperis vineam desideravit. Alter aspicens animo βασιλίου τὰς πολυκρύπτους τύχας, imperialesque gazas, suo erat contentus palmitae. Nonne videtur hic magis dives, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, ut nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, cui anrum suum vile, alienus palmes pretiosissimus existimabatur. Idem in decimo Epistolarum: Quo plus unusquisque acquisierit, plus sit, et quasi quadam inardescit ebrietate cupidatum suarum. Idem in libro de Nabutha: O dives, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipsi videaris, qui te divitem dicis. Qnanto plus habueris, plus requiris: Et quidquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet, quo plures ascenderit, co ad altiora festinat, nude fit gravis ruina lapsu. Et paulo post haec subjicit: Qui igitur tibi pauper videtur, qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper est affectu. Affectus dives egere non novit, census abundantans nequit avari pectus expiere. Ideoque dives cupidus. In iuvidiam possessionis, et paupertatis querelam, Ambrosii libro, cuius modo meminiimus, nescio a quo adjuctum est epigramma, non indignum sae quod et his apponatur:

Plurima hahere cupit, qui possidet omnia dives,
Nempe inopes reddit copia magna viros,
Unde habeant cura est paucis, sed oportet habere
Per scelus atque nefas, pauper ubique jacet,
Hoc pater Ambrosius Nabathæ testatur in umbra
Qui pro rure suo rege volente cadit.

Addidimus et nos aliquot ab hinc annos, cum idem opus discipulis enarrandum suscepissemus, hoc qualunque carminis simulacrum :

Mens hominis dives, non gaza, nec arca putanda est,
Cui satis est nunquam, semper avarus eget.
Crescit ut indulgens potum sibi liruidus hydrus,
Sic augetur opum, dum cumulantur, amor.
Fas et jura facit nihil vesana cupidio,
Quaque libet, caca mente licere putat.
Inter opes inopem noris ut, lector, avarum.
Hoc lege divini nunc opus Ambrosii.

Agit Vivit.

Egentem Horatius :

Magnas inter opes inopis.

Periander : Præstat eum qui bonis non utitur mori, quam viventem egere.

IN PROSAM III.

Supra Boetio fortuna sic locuta est. Quid si uberrimus de bonorum parte sumpsisti? Nunc igitur Philosophia recenset ea omnia quibus a fortuna fuerit

A ornatus, aitque minus eum juste de illa queri, cum adhuc se felicem negare non possit, qui inita ratione plus bonorum quam malorum tulisse convincatur atque retinere.

Hisceres] Loquereris. Hisco significat submisse loquor, sive os ad loquendum aperio. Plautus : Ne hiscere quidem audet.

Accius :

Hem vereor plus quam fas est captivum hiscere.

Musicæ dulcedinis] Poeticæ delectationis.

Tum] Tunc.

Cum] Quando.

Altior] Profundior.

Menor] Tristitia.

Contumacis] Rebellis, inobedientis.

Fomenta] Mitigamenta, et quæ Græci vocant μάζαγχα.

Penetrent] Penitus immittant.

Desolatum] Orbatum.

Parente] Patre.

Quod] Prius carum esse quam proximum.

Carus] Ob præclarum indeolem amatus.

Proximus] Affinis. Sensus est: Principibus civitatis ante carus fuisti ob virtutis studium, quam per affinitatem propinquus.

Socerorum] Symmachi et uxoris ejus, aut etiam fratribus filiorumve illius. Maro in *Aeneidos* II :

In felix quæ se dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.

In libro Tobiae : Post obitum matris suæ Tobias accessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis et filiorum filiis et reversus est ad soceros suos. Socer nomeo ad aliiquid est: refertur enim ad generum. Unde Ovidius.

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero.

Cojugis] Uxorius tuæ Rusticianæ.

Fructus] Usus cum quadam delectatione.

Lucis] Diei.

Quantalibet] Quantumvis magna.

Ingruentum] Imminentium.

Malorum] Adversitatum.

Consules] Fuerunt quandam apud Romanos leges annales, quibus non licebat consulatum imire, nisi tertium et quadragesimum annum agenti. At vero (ut in quinta dicit Cicero) apud antiquos Rulli, Decii, Corvini, multique alii, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flaminius admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornaverint. Proinde nemo miretur, si post imperii ruinam, barbaris iam tenentibus Italiam, et plerisque legibus Romanorum aboliti, duo filii Boeti proponendum pueri, fortuna potissimum suffragante, pariter ob patriæ virtutis et sapientiae meritum consules evaserint, idque jussu Theodorici Gothorum regis, qui diu in bonos viros belli fuit animatus.

Curules] Ille sellæ fuerunt eboreæ, quibus majores magistratus utebantur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi soliti erant.

Insidentibus] Insideo sellæ et sellam dicimus, sed hoc rarius.

Regia laudis] Laudis Theodorici regis.

In circu[m] Circus Romæ locus fuit admodum spatiuos, et turbæ capax, spectandis ludis idonus, in quo et munera (quæ missilia dicebantur) ab ædilibus consulibus in populum, ad ejus favorem sibi magis conciliandum, spargebantur.

Duorum] Filiorum tuorum.

Medius] Medius quondam locus fuit honoratus, hodieque apud nonnullos est. Unde Ovidius de seniore, Fastorum lib. quinto :

Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,
Ibat et anterior, si comes uuu erat.

Exstat apud Spartianum locus Hadriani dignus memoratu, qui cum servum suum inter duos senatores medium ambulare vidisset, misit, qui ei colaphum daret, et diceret: Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus.

Triumphali largitione] Magnifica et consulari munera donatione.

Dedisti verba fortunæ] Fortunam blandis verbis decepisti. Dare verba (ut vulgo notissimum) significat decipere, idque verbis et promissis inanibus. Martialis :

Cui nihil ipse dabas, is tibi verba dedit.

Ut suas delicias] Delicias alicujus dicimus, qui ei in deliciis est. Maro in Bucolicis :

Formosum pastor Corydon ardebat Alexiu
Delicias Domini.

Privato] Privatus dicitur is qui publico munere aut principatu non fungitur.

Calculum ponere] Rationem inire. Nam calculis fieri solet supputatio: unde Martiali dictus calculator.

Liventi oculo] Hactenus, inquit, tibi favit fortuna, nunc primum cœpit adversari. Quod autem ait liventi oculo, videtur alludere ad mulieres visu fascinantes, quæ interiman quos diutius intueantur, iratus præcipue oculis, quod earum malum teneriori ætati magis nocet. Fortuna igitur, inquit, quæ hucusque indulgentissimæ matris more te suas delicias fovit, nunc te primum fascinavit more Africane vel Illyricæ mulierculæ.

Perstrinxit] Læsit, corrupit, vitiavit.

Liventi] Minime candido, pestifero, et lividos vapores emittenti.

In hanc vitæ scenam] Eleganti metaphora scenam vite dixit, cum hæc sit fabulae similima, quæ solet in scena ab histrionibus agi. Seneca epistola 77: Quomodo fabula, sic vita. Non quam diu, sed quam bene acta sit refert. Moria apud Erasmus in Encyclo: Porro mortalium vita omnis quid aliud est quam fabula quæpiam, in qua alii aliis obtecti personis procedunt, aguntque suas quisque partes, donec choragus educat e proscenio, qui sepe tamen eumdem diverso cultu prodire jubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia, sed hæc fabula non aliter agitur, Cicero in Catone Majori: In hoc

A sumus sapientes, quod naturam optimam ducem tanquam Deum sequimur, eique paremus, a qua non verisimile est, cum cæteræ partes etatis bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inertis poeta esse neglectum. Idem in eodem: Quæ sunt igitur voluptates corporum cum auctoritatis premiis comparanda quibus qui splendide usi sunt, ii milii viudent fabulam ætatis peregisse, nec tanquam in exercitati histriones in extremo actu corruisse. Rursus in eodem: Neque enim histrioni ut placeat peragenda est fabula solummodo. In quoconque fuerit actu, probetur. Nec sapiendi usque ad plaudite vindendum. Item sub finem ejusdem dialogi; Senectus autem peractio ætatis est tanquam fabula, cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate.

Subitus] Repentinus.

Hospes] Peregrinus.

Ullamne humanis rebus] Argumentatur ab eo quod est magis. Homo ipse corruptionem effugere non potest, eum saepe repentina morte dissolvatur. Multo igitur minus rebus humanis inest constantia. Horat. in Arte poetica :

Debemur morti nos nostraque.

Velox hora] Vetus est illud Varronis adagium. Homo bullæ. Faustus :

Subdita sint certo mortalia corpora fato.

Cuicunque precipiti tempora fluxa ruunt.

Tam nimis humanum celeri genus interitthora,

Turgida quam pluvie bullæ liquescit aquæ.

G Quid est homo? inquit Seueca. Quodlibet quassum vas, et quodlibet fragile jactatu. Quid est homo? imbecillissimum corpus, et fragile, nudum suapte natura, inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortune contumeliam projectum, frigoris est et laboris impatiens, ex infirmis fluidisque contextum. Odor ibi saporque, et lassitudine, et vigilia, humor, et cibus, sine quibus vivere non potest, mortifera sunt. Quocunque se movet, infirmitatis sue statim conscientia tenuissimis causis atque offensiouibus morbidus ac putris. Merito itaque cecinit sapientissimus poetarum :

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Fortuitis] Bonis fortunæ. Valerius Maximus libro sexto, Caduca nimium et fragilia puerilibusque D consentanea crepidis sunt ista, quæ vires atque opes humanae vocantur. Afluent subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo statu fortunæ hoc atque illuc acta, quos sublime extulerint, improviso recursu destitutos in profundo cladum miserabiliter immergunt. Itaque neque debent existimari, neque dici bona, quæ infiectorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicant.

Ultimus tamen vitæ dies mors quædan fortunæ est etiam manentis] Sic Prosper in epigrammatis :

Terrenis opibus cum dives gaudet iniquis,

Veris se miserum nescit egere bozis.

Nam quid erit quod nou momento temporis nra

Perdere mundana conditio nequeat,

Cum licet, adversis cessantibus, omnia pareant,

Lege tamen mortis sit faciens inops?

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans Sapphico et Glyconico, quo satis evidenter ostenditur non solum rebus humanis nullam iuvesse constantiam, ut jam dictum est, sed nihil fere in hoc mundo esse immutabile, cum omne id quod sit genitum necesse sit aliquid corrumpi.

Phœbus] Sol.

Rosæ] Rubicundis.

Hebætata] Majus enim lumen offuscat minus: unde et Ovidius:

Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, et plena rosarum
Atria, diffugunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

Flammis] Splendoribus solis.

Premetibus] Obscurantibus stellas.

Spiræt] Deest si.

Insanum] Insalubriter, nomen pro adverbio.

Nebulosus auster] Hic ventus est flans a meridie, nebulosus atque humectus; unde et a Græcis dicitur νότος, ab eo quod est νότος, humiditas, humor, Latine auster, quod aures sternat habet atque, vel hauster, ab hauriendis aquis. De hoc Cornelius Celsus libro Medicinæ secundo, capite primo: Auster aures hebet, sensus tardat, capitis dolores movet, alvum solvit, totum corpus efficit heches, humidum, languidum. Horatius in Sermonibus:

Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus auster.

Ovidius in septimo Metamorphoseos:

Lætiferis catidi spirarunt æstibus austri

Decus] Rosarum pulchritudo et ornamentum.

Tranquillo sereno] Tranquilla serenitate.

Immois] Non motis.

Aquito] Ventus est ab impetuoso aquilæ volatu nominatus, septentrionalis quidem et frigidissimus, quem Graeci βορέας appellant.

Ferventes] Astuentes.

Verso] Subverso, diruto, exagitato.

Equore] Aquarum planitie. Equor enim ab aquatilitate dictum esse constat.

Rara si constat sua forma mundo] Argumentum profert ab eo quod magis est. Magis enim mundo videtur inesse constantia, et perpetuus tenor, quam rebus mortalium fortuna mutationique subjectis: sed mundo, ut ex particularibus exemplis collectum est, non inest semper eadem facies, perpetuaque constantia. Multo igitur minus mirandum est, si res humanæ casuæ varietatem vicesque recipient.

Crede] Ironia est, quasi dicat: Minime tibi credendum est. Sic poeta:

I nunc, et verbis virtutem illude superbis.

Et Horatius:

I nunc et versus tecum meditare canoros.

Bonis] Iambus est, nam sicut Terentianus docet, Glyconicus versus quemadmodum et Phalæcius, pro spondeo modo iambum, modo trochæum admittit. Septimus:

Geritque intus in oppidum
Auhefes Panope greges.

Idem:

A Purpuræ leguli senes,
Iatus hic ubi consitum est.

Horatius in Odis:

Ignis Iliacas domos.

Catullus:

Dianæ sumus in fide
Pueræ et pueri integri.

Idem:

Metiens iter annum
Rustica agricola bonis
Tecta frugibus expreas.

Constat æternæ] Pulchra verissimaque conclusio, qua ostenditur omne id quod genitum est corruptioni esse obnoxium. Aristotelem in primo de Cœlo et Mundo: Genitum enim et corruptibile sese mutuo consequuntur. Seneca epistola 88: Cui nasci con-B tigit, mori restat. Idem alibi: Lex utilis est, quæ jubet nasci et mori.

Constat] Certum et firmum, hoc est, ut nihil genitum constet, id est perpetuo duret atque permaneat. Maximianus:

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt. Baptista Mantuanus:

Unda, solum, pereunt, perit humidus æther, et ignis Occidit, et quidquid quatuor ista creant.

IN PROSAM IV.

Superiori prosa Boetio Philosophia quantis a fortuna bonis prædictis auctusque fuisse ostendit: quorum relatione facile probavit plura ei fortunam contulisse quam abstulisse. Nunc autem duet tanta illi superesse bona, ut si qua sit in fortunæ rebus felici-C tis, nondum eam perdidisse videatur. Deinde familiariter virum reprehendit, nimis animo conturbatum ob partem bonorum amissam, cum mortalium nemo sit omni ex parte fortunatus. Postea docet veram felicitatem in fortunæ bonis minime consistere. Proinde beatitudinem expertem nulla ratione esse dolendum, quod amiserit ea quæ vere beatum efficere non possunt.

Recolentem] Reminiscentem, et animo repetentem.

Coquit] Angit. Eunius:

Curamve levasso,
Quæ nunc te coquit.

Infelicissimum genus est infortunii fuisse felicem.
Plautus in Rudentibus;

Miserum istuc verbum et pessimum est,
Nabuisse, et nihil habere

T Maximianus:

Dura satis miseria memoratio prisca bonorum,
Et graviora summo culmine mersa ruunt.

Igitur si] Memorare incipit bona Boetio etiamnun reliqua.

Divinitus] A Deo.

Atqui] Sed.

Incolunis] Salvus.

Symmachus socr] Hic locus dilucide ostendit Boëtium aliquanto prius in exsiliu fuisse missum quam Symmachus ejus sacer fuerit captus, et in vineula conjectus quo tempore composuit hoc divinum opus. Fuit autem hic Symmachus vir disertissimus, et summis ornatus virtutibus, qui Boetio patre orbato, ob ejus summum ingenium et optimam indolem, Rusti-

cianam suam filiam uxorem dedit. Ad hunc Symmachum compluscula etiamnum exstant Boetii nostri scripta. Tollandus est autem nullorum insignis error, opinantium hujus Symmachi esse epistolas, quae exstant breves quidem et elegantes, sed ab impio homine et Christianorum inimico conscripsit. Fuit enim alter Symmachus orator, et urbis Romae praefectus, cuius illae sunt epistole et oratio ad Valentinianum imperatorem, qua persuadere conatus fuit aram Victoriae restituendam, eni Prudentius poeta Christianus, et divus Ambrosius, hic oratione, duobus ille poeticis libris responderunt. Boetii autem sacer multis annis post, hoc est tempore Justinii majoris flouruit, vir Christianissimus, et divi Gregorii pontificis testimonio sanctos. Quisquis igitur recte sentire super hoc vult, mecum sentiat, oportet.

Quod] Decus humani generis pretiosissimum.

Non segnis] Impiger et festinabundus.

Ex sapientiae virtutibus factus] Huic contrarium est illud Ciceron in oratione pro Caelio : Et qui esset totus ex fraude et mendacio factus.

Suarum] Injuriarum.

Securus] nullam habens curam.

Uxor] Rusticana Symmachi filia.

Pudicitiae pudore præcellens] Hieronymus in Jovianum : Doctissimi viri vox est, pudicitiam imprimis esse retinendam; quia amissa, omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Haec pauperem commendat, divitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram. Bene meretne de majoribus, quorum sanguinem furiva sobole non viuat; bene de liberis, quibus nec de matre erubescendum, nec de patre dubitandum est; bene imprimis de se, quam a contumelia externi corporis vindicat.

Vel] Etiam.

Tui desiderio] Eo quod te desiderat. Desiderantur enim ea quæ absunt.

Quid?] Propter quid vel ad quid.

Liberos] Filios tuos.

Consulares] Qui consules (ut supra dictum est) fuerant.

Quorum] Filiorum tuorum.

Specimen] Proprie est id quod de re venali ostenditur emptori ut inde possit cæteras merces aestimare : ut particulæ panni, aut parum frumenti, vel vini gustus.

Ingenii paterni] Boetiani.

Aviti] Symmachiani.

Ut] Ut poterit.

In pueris id ætatis] Id est eam ætatem, agentibus, figurata locutio est. Id'ætatis enim, sicut id genus cuiilibet casui figurata apponitur, et significat per eam ætatem, seu ejus ætatis. Plautus in Asinaria :

Neque puduit eum id ætatis sycophantias struere.

Livius : Quem cum percontaretur Scipio, quis, et cujas, et cur id ætatis in castris fuisset, Numidam se esse ait, Massium populares vocare.

O te si tua bona cognoscas felicem] O, nunc interjectio est admirantis, et est imitatio illius Virgiliani

A in secundo Georgicorum :

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ.

Quæ vita nemo dubitat esse cariora] Symmachus sacer, uxor, et liberi.

Ad unum omnis] Omnes, nemiae excepto. Livius : Consul Romanus in Algido consecutus, ad unum omnes occidit.

Nimium] Ultra modum.

Valida] Impetuosa.

Quando] Quandoquidem.

Tenaces ancoræ] Pulchre permanet in metaphora, a navigantibus et tempestate laborantibus sumpta. Anchora. Graece dicunt ἄγρυπνη. Vetus adagium est : Anchora domus pro familiæ refugio. Quidquid enim B illud est cui innitendum, euquus fulcimur fiducia, anchora vocatur : sumpta a navibus translatione, quæ cum anchoris fultæ sunt, veluti defense a fluctibus quiescent. Euripides in Hecuba de Polydoro :

Qui jam solus generis superest anchora nostri.

Ulcunque] Quocunque modo.

Enatabimus] Evademus mortis periculum. Persolvit in translatione.

Promovimus] Profecimus.

Ferre] Pati.

Quis est enim? Sententia est verissima, eleganter per interrogationem prolata. Cui concordat illa quæ est apud Hermogenem rhetorem : Non potest inventari vita hominis carens molestia. Seneca : nulla est tam bona fortuna de qua nihil queri possit. Idem in lib. de Ira iii : Nulli fortuua tam dedita est, ut multa tentanti ubique respondeat. Horat. :

Nihil est ab omni

Parte beatum.

Erasmus e Græco :

Felix per omnia nullus est mortalium.

Eamdem sententiam idem et sic extulit :

Haud vivit ullus omnibus felix modis.

Euripides :

Si quidem universis rebus in mortalium,
Nil continenter et undique prosporum est.

Plinius lib. vii : Mortalium nemo est felix. Idem in eodem libro : Nemo mortalium omnibus horis sapit. Maharbal ad Annibalem apud Livium : Non omnia eidem dii dedere. Vincere scis, Annibal, victoria uti nescis. Ulysses apud Homerum, interprete Philepho.

Non uni dat cuncta Dea, formosus ut idem
Sit simus et prudens, ac multa laude disertus.

Qui specie caruit, Deus hunc venerabilis ornat
Viribus eloquit, quo fit mirantur et num

Hunc alii suavis linguae dulcedine capti.

Hic autem fidens orat, lenique pudore

In cœtus excellit agens, quem numeri iustar

Suspiciunt (urbem quisquis patiere) loquentem.

Ast alium formæ bontas, quem cominus æquat.

Cœlitibus, penitus defecit gratia lingue

Claudianns in Panegyrico Stiliconis :

Etenim mortalibus ex quo

Tellus coepit coli, nunquam sincera bonorum

Sors ulli concessa viro : quem vultus honestat

Dedecorat mores; animus quem pulchrior ornat

Corpus destituit ; bellis insignior ille.

Sed pacem fecerat vitiis; in publica felix,

Sed privata minus : partitu singula quenque

Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,

Hunc rigor, hunc pietas illum solertia juris,
Hunc soholes, castigie tori.
Ricetus] Litiget, disconveniat, diserepet.
Huic census] Ostendit in hac vila nemini totam felicitatem provenire.

Degener sanguis] Generis ignobilis.

Utroque] Et census et generis nobilitate.

Vitam calibem] Uxore carentem. Horatius in primo Epistolarum :

Locutus genialis in aula est,
Nil nit esse prins, melius nil credibile vita.

Si non est, jurat bene solis esse maritis.

Inexpertus] Non expertus.

Addit quod felicissimi] Ostendit quo magis [sint fortunæ successibus assueti, eo minus adversos casus ferre posse mortales.

Ad nutum] Ex animi sententia, et ad voluntatem.

Insolens] Insuelus.

Prosternitur] Affligitur,

Adeo] In tantum.

Per exigua] Valde exigua.

Suamam] Perfectionem.

Cvlo proximos] Supra modum fortunatos. Proximum cœlo seu in cœlo esse, seu cœlum digito attingere, significat supra modum fortunatum esse ac gloriosum. M. Tullius : Biholus in cœlo est, nec quare scio, sed ita laudatur. Idem : Nostri autem principis digito se cœlum putant attingere, si nullis barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.

Adeo nihil est miserum, nisi cum putes] Sic Menander :

Nihil admodum atrox passus es,
Nisi id in tibi fingis.

Æquanimitate] Patientia. Plautus :

In re mala animo si bono lutare, adjuvat.

Horatius :

Sed levius fit patientia,
Quidquid corrigerere est nefas.

Bederit manus] Submisit se. Translatum ab iis qui bello capti manus suas victori præbent vincendas.

Quam multis amaritudinibus humanae felicitatis dulcedo respersa est] Plautus in Amphitryone :

Ita cuique comparatum est in arte hominum;
Ita diis placem voluntati ut maior comes consequatur.
Quin incommodi plus malique illico adsit, boni si obigit quid?

Plato ex codem vertice censet dulcedinem amaritudinemque defluere voluptatem et dolorem. Apuleius in quarto Floridorum libro : Sed verum verbum est profecto quod aiunt : Nihil quidquam homini tam prosperum divinitus datum, quin etiam admistum sit aliquid difficultatis, ut etiam in amplissima quaque letitia subit quepiam vel parva querimonia, conjugatione quadam mellis et fellis. Ubi uber, ibi tuber.

Ovidius :

Usque adeo nulla est sincera voluptas,
Sollicitumque aliquid letis intervenit.

Salomon Proverbiorum capite xxi : Ritus dolore miscebatur, et extrema gaudii luctus occupat. Lucretius de libro Rerum Natura quarto :

Convivia, ludi,

Pœcula cerebra, unguenta, corona, serta parantur

A Ne quidquam quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Extra] In rebus externis, hoc est extra vos positis.

Intra vos] In animis vestris. Cicero in Paradoxis : Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aplius ex sese, quinque in se uno sua ponit omnia.

Inscidia] Ignorantia. Persius :

Ut teneat vetitos inscita debilis actus.

Cardinem summa felicitate tibi] Id in quo vertituret consistit maxima et vera beatitudo.

Cardo] Quasi cor januæ, id quo vertitur illa. Virgiliius :

Foribus cardo stridebat athenis.

Accipitur interdum pro opportunitate. Idem :

Haud tanto cessabit cardine rerum.

B Et circa id verti cardinem dicimus, in quo summa rei consistit.

Si lui compos furcis] Sui compos est, qui compositis affectibus animi, rectæ rationi subiecit appetitum.

Si beatitudo] Argumentatur sumnum bonum in fortuitis rebus non esse positum, hoc modo : Quocunque præstantius aliud bonum est, id non est summum. Est autem fortunæ successu bonum præstantius, id puta quod eripi non potest. Non est igitur fortunæ successus summum bonum. Unde fit ut nec beatitudinem conferre possit, cum ea nihil sit aliud quam summum bonum naturæ ratione degentis.

Ad hæc] Addit aliam argumentationem in hunc sensum : Non potest summum bonum esse, quod nullo modo intelligitur : Sed bona fortunæ si intelligantur, fallacia fluxaque cognoscuntur; unde continuus amittendi timor nascitur, quæ felicitatem non recipit. Sin autem non intelliguntur, rorsus excluditur beatitudo, a qua procul abest ignorantie cecitas, queque potissimum in honorum speculatione verorumque contemplatione consistit.

Et quoniam tu idem es] Superioribus aliam adjungit rationem, qua docet evidentissime felicitatem cum fortuna non coherere. Non est, inquit, summum hominis bonum, quod ab eo potest separari. Verum morte corporis ab immortali hominis animo fortuita felicitas separatur. Ant igitur hæc non est summum hominis bonum, aut confitendum est omne mortali-

D um genus in miseriam mortis fine prolabi. Sed hoc non ita esse præclara multorum facinora docuerunt, qui pro Christi nomine tyrannis alaceriter reclamantes, doloribus suppliciisque beatitudinem sibi comparavere. Proinde in fortuitis hujus vite successibus vera felicitas consistere non potest.

Permullis demonstrationibus] Non Platonicis solum, sed et Christianis.

Hæc] Mors.

Mullos] Non Stoicos, neque Cynicos, sed magis Christianos martyres accipe.

Doloribus] Baptista Mantuanus :

Panca pari satius, brevibusque æterna parare

Gaudia suppliciis, quam dum fugientia frustra

Complexi boua conamur retinere, labore;

Perdere et infernos demum descendere ad amnes.

Idem alio in loco :

Si genus humanum saperet, nec inertia tantum
illecebris captum, viteque fugacibus annis
Corpora currat, latencia regna, intumque
Casurasque habitare domos, et vite pudore
Hospitium, quod encta siu coelique marisque
Purgamenta legit. Tristes ubi sidera casus,
Assidinasque pluunt infesto lumine mortes.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon, distrophon, cuius primus
versus est Anacreontius, dimeter, acaatalecticus, iam-
bicus, constans tribus pedibus et syllaba, similis illi
Prudentiano :

Cultor Dei memento.

Secundus est Pherecratius, constans ex spondeo vel
anapesto, dactylo et spondeo. Docet autem intissimum
esse minime bonis externis inhiare. Nam si
fortuna magna conferre videatur, maximos quoque B
dolores discedens estallatura. Suadet igitur vitandam
esse nimiam claritatem, quod haec invidiae sit ob-
noxia, quemadmodum montium caenmina porpetuo
ventis infestantur. Fugiendas quoque inopiae sordes,
que pondus ardua virtutis sustinere nequit, ob idque
bibulis arenis comparatur. Medium itaque optimum
esse, quod per humile saxum significatum est, maxi-
mopereque amplectendum est. Ut enim Aristotele
auctor est Politicorum libro quarto, in omni civitate
sunt tres hominum species : divites, pauperes et me-
diocres ; quorum optimi sunt mediocres, eo quod
medium semper est optimum. Idem scribit mediocres
cives magis salvari, quoniam nec insidias patinuntur,
nec frandes faciunt, ut alii, qnapropter sine periculo
vivunt. Ait et codem in libro : Quanto magis aliud C
accedit ad medium, tanto esse melius ; quanto magis
distata medio, tanto pejus. Horatius Carminum lib. ii. :

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo, neque dum procellas
Cautus horrescis nimum premendo
Litius iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligil, tatus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invindenda
Sobrius aula.
Sapius 'ventis agitatur ingens
Piùs, et celso gravore easi
Deciduit turres, feruntque summos
Fulgura montes.

Ovidius in tertio de Tristibus :

Visibus edocto si quidquam erdis amico,
Vive tibi, et longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes praelustria vita,
Saevum praelestri fulmen ab arec venit.

Idem non ita multo post :

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Quisquis] Quicunque.

Perennem] Perpetuam, diurnam, durabilem.

Ponere] Edificare.

Sedem] Habitaculum, habitandi locum.

Euri] Venti.

Pontum] Mare.

Bibulas arenas] Siccas et humoris capaces. Apud
Mattheum evangelistam (*Math. vii*) Christus homani
generis servator haec loquitur : Omnis ergo qui audit
verba mea haec et facil ea, assimilabitur viro sa-
pienti, qui edificavit domum suam supra petram ; et
descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt

A venti, et irrerunt in domum illam, et non cecidit.
Fundata enim erat super petram. Et omnis qui audit
verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro
stolto, qui edificavit domum suam super arenam ; et
descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt
venti, et irrerunt in domum illam, et cecidit, et foit
rūna ejus magua. Rem eamdem Juvenius hisce
luculentis versibus explicavit :

Quisque meis monitis auresque et facia dicabit,
Hunc aquaño viro, solidis fundamina saxis
Ponenti, librata super quæ monia surgent :
Hinc domus pluvias ventisque illesa manebit,
Torrentumque nimis brimato robore vincet.
Herent immoto quoniam fundamine petra.
Quivero audiri tantum mea iussa tenetis,
Diversisque procul factis per lubrica perget,
Hunc stolidum faciam volueri qui fulcit arena
Fundamenta domas : eui max ut flamina venti,
Et pluvia effusis ceperit inuenit rīvis,
Omnis subverso procumbit pondere moles,
Insequiturque gravi lectorum strage ruina.

Grecum proverbium est : *sic γέρανος οικοδομεῖ*, In
arena aedificas : quo usus erit, ubi quis negotium
aggregatur imitile futurum, nuptie non recte jactis
ante fundamentis.

Illiad] Cacumen alti montis.

Protervus] Valde torvus et terribilis.

Auster] Ventus.

Urgit] Infestat, concretit. Ovidius :

Summa petit tivor, perlant altissima venti.

Seneca in Hippolyto :

Admodum æthereis culmina sedibus,
Duros excipiunt notos,
Iusani Boreæ minus,
Imbriferumque corum.

Humida vallis raro patitur fulminis ictus.

Hæc] Areæ.

Pendulum] Pendens.

Ferre] Sustinere.

Periculosam sortem] Periculorum plenam condicio-
nem.

Amenæ sedis] Voluptuosæ in montis summitate
habitationis.

Figere] Condere, edificare.

Tonit] Vehementer et terribiliter sonet.

Ruinis] Eversionibus.

Robore] Firmitate.

Duces] Ages.

Serenus] Quieta mente compositus.

D) *Azuum*] Tempus vite.

Ridens] Parvi faciens.

Iras] Tempestates aeris.

IN PROSAM V.

Haec tenus Philosophia disseruit fortunæ bona apud
unum cumdemque perpetuo non permanere. Nam
licet aliquando viventem non deserant, mortis tamen
necessitate separantur. Nunc vero argumentatur
etiam sint firma, stabiliisque, tamen hominis pro-
pria bona dici non posse, neque conferri humanae
dignitat, que longe præstantior est universis fortu-
næ dicitur.

Rationum] Argumentationum.

Fomenta] Remedia, medicamenta. Fomenta proprie-
tate contur applicationes rerum calidaruim sive humiditu-
rum ad partes corporis lœtas, idque medendi gratia.

Fomes dicitur assula ex arbore excussa dum cæditur. A in quibus nescias utrum species amplius florum, an vis odora delectet? Pascuntur oculi grato spectaculo longe lateque odor spargitur, cuius suavitate compleatur.

Ubertas] Fertilitas.

Animantium] Animalium.

Alimentis] Nutrimentis.

Quod naturæ satis est] Parenthesis est.

Quod] Replere indigentiam.

Paucis enim minimisque natura contenta est] Sententia est cum primis celebrata. Sex. Turpilius poeta comicus:

Profecto, ut quisque omnino contentus fuit,
Ita fortunatam vitam duxit maxime,
Ut philosopbi aiunt isti, quidvis sat est.

B Seneca Philosophus epistola quarta: Parabile est quod natura desiderat, et appositum parvo constat, et ad supervacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt; ad manum est, quod sat est. Qui cum paupertate bene convenit, dives est. Lucanus in quarto Pharsalia:

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum pelago terraque ciborum
Ambitios famæ, et laudæ gloria mense.
Discite, quam parvo licet producere vitam,
Et quantum natura petat, non erigit ægros
Nobilis iugoto diffusus consule Bacchus.

Idem non multo post:

Satis est populis fluviusque Ceresque.

C Id est panis et aqua. Euripides apud A. Gelium:

Nam quid mortalibus sit usui præter duo illa modo.
Cereris munus, et aquæ poculum, que adsunt,
Ac nos queant alere, quorū satiæ nuquam est?
Luxus autem sunt cæterarum epularum indagines.

Cicerio in quinto Tuscul. Quæstionum: Dies deficit, si velim paupertatis causam defendere. Aperta enim res est, et quotidie nos ipsa natura admonet quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus. Divus Ambrosius in x libro Epistolarum: Satis enim dives omnibus naturæ lex est, cui cito invenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abundantia inopia est. Hieronymus in Jovinianum: Cito expletur naturæ necessitas, frigus et famæ simplici vestitu et cibo expelli potest. Unde et Apostolus: Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti sumus. Prudentius in Psychomachia:

Summa quies nil velle super quam postulat usus
Debitus, ut simplex almonia, vestis et una
Infirmos tegat, ac recreet medicocriter artus,
Expletumque modum naturæ non trahat extra.

Jam vero pulchrum] Vestium quoque pulchritudinem hominibus alienam esse, et vel materiæ vel artificiæ propriam docet; tametsi vetus sit illud *εἰπατα ἀντί*, vestes vir, et vulgo tritum sit. Vestitus virum reddit, qui habet, induat.

An vero tē] Probat felicitatem non consistere in longo famulorum comitatu.

Sarcina] Proprie est utensilium et eorum quæ ad cultum pertinent, veluti fascis, quem quis in itinere faciendo portare possit. Hinc milites cum castra movere volunt, sarcinulas colligere dicuntur, qui in aliam domum migrant, sarcinas suas componere. Per meta-

Validioribus] Efficacioribus rationibus.

Age] Nunc est adverbium captantis attentionem.

Earum] Divitiarum.

Potius] Melius, præstantius.

Aurumne] An aurum, inquit, quod ab aura, id est fulgore, dictum est, potius est.

An vis] Id est multitudine pecuniae.

Congestæ] Id est coacervatae.

Atqui] Sed.

Hæ] Pecuniae.

Nitent melius effundendo] Cum effunduntur.

Quam coacervando] Cum coacervantur.

Siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas efficit] Praeclera sententia est et philosophiae gravitate digna.

Et vox quidem tota] Ostendit vocis naturam præstantiorem esse quam divitiarum; cum vox tota et integra pariter mulorum repleat auditum, divitiae vero nisi diminute et distractæ, in plures transire non possint. Boetius noster in primo de Musica libro, capite 14: Nunc quismodus audiendi sit, disseramus. Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale cum paludibus, vel quietis aquis jactum eminus mergitur saxum. Prius enim in parvissimum orbem undam colligit, deinde majoribus orbibus undarum globos sparginet, atque eousque dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquiescat. Semperque posterior et major undula pulsu debiliore diffunditur. Quod si quid sit, quod crescentes undas possit offendere, statim ille motus revertitur, et quasi ad centrum, unde profectus fuerat, eisdem undulis rotundatur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstantium simul ferit auditum. Atque illi est obscurior vox qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsi aeris unda pervenit.

An gemmarum fulgor] Ut supra de auro, ita nunc de gemmis agit, easque nihil habere ostendit, quod sit hominibus vel mirandum vel expetendum.

Gemmarum est lux illa, non hominum] Sic divus Ambrosius in lib. de Nabutha: Non abnuo gratiam quamdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum.

An vos agrorum pulchritudo] Docet itidem agrorum pulchritudinem minime hominum esse propriam.

Quidni?] Cur non, respondet Boetius.

Pulcherrimi operis] Mundi.

Pulchra portio] Pars speciosa.

Facie] Specie, forma, aspectu.

Vernis floribus] Divus Ambrosius in tertio lib. Operis sex dierum: Quid tibi describant purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura, nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus,

phoram tamen sarcinam pro inutili onere ponimus. Aurelius : Et hanc corporis sarcinam aliquando deponebam. Ambrosius : Quid enim aliud est peccatum, nisi sarcina?

Ex quibus omnibus] Per modum inductionis ex particularibus antecedentibus, colligit universalem conclusionem.

Quid sit tua refert? Quid ad te id pertinet? Ut in Vita Solonis a Laertio relatum est, aiunt quidam Croesum, cum se exquisitissime omnium ornamento rum genere composisset, sublimique in solio sederet, interrogasse Solonem an pulchrius unquam spectaculum viderit, illumque dixisse Gallos Gallinaceos, Phasianos atque Pavones. Naturali enim eos flore et in credibili speciositate vestiri.

Sequestra] Separata, seposita.

Quid autem tanto? Increpat mortales tantopere fortunae bonis inhiantes, ostenditque eos maximis laboribus pro sufficientia, quam dies et noctes affectant, indigentiam reportare.

Admiviculis] Adjumentis.

Permultis indigere eos] Ecclesiastes capite quinto : Ubi multæ sunt opes, multi qui comedunt eas. Aulus Gellius libro octavo : Verum est profecto, quod ob servato rerum usu sapientes viri dixerunt : multis egere, qui multa habeat, magnamque indigentiam nasci, non ex inopia magna, sed ex magna copia : multa enim desiderari ad multa, que habeas, tuenda. Apud Xenophontem in Cyri Pædia libro octavo Pheraulas : Num enim ita, inquit, Saca, existimas me nunc eo vivere jucundius, quo plura possedeo? An ignoras me et comedere, et bibere, et dormire nullo modo mihi jucundius, quam tunc cum eram pauper? Quod autem hæc sunt mihi permulta, tantum mihi est lucrari, quod plura me oportet custodiare, plura aliis tribuere et quo plura curo, eo mihi plura esse negotia. Nunc enim famuli multi cibum a me petunt, multi potum, multi amictus, alii egeni medicis. Venit etiam aliquis, qui ferat pecudes a lupis absumptas, aut boves præcipitum passos, aut morbum pecora dices invasisse. Itaque mihi videor magis tristari, quod nunc plura possideam, quam antea, quod panca haberem.

Itane autem nullum est proprium vobis? Pulcher rimæ hæc sunt ad finem usque, et semper in memoria tenenda.

Merito] Per meritum.

Haud immerito] Merito, jure.

Tum] Tunc.

Cum se cognoscit? Vetus est illud γνῶθι σεαυτόν Cognoscere te ipsum. Divus Ambrosius in ultimo libro Hexameron. Nunc quoniam et elephantos vides tibi subditos, et leones esse subiectos, nosce te ipsum, o homo. Quod (ut ferunt) Appollinis Pythii, sed Salomonis sancti est, qui ait : Nisi sciás te formosam in mulieribus; quanquam multo antea Moses in Deuteronomio scripsérat, Attende tibi, o homo. Attende tibi, ait lex. Et propheta ait : Nisi sciás te.

Ego vero nego illud] Sylogismum affert ad ostendendum divitias non esse bonas. Est autem hujus-

A modi : Quidquid habenti nocet, non est bonum. Divitiae autem plerumque nocent habenti. Non sunt igitur bona. Assumptio quotidiana probatur experientia, et Juvenalis auctoritate. Valerius etiam Maximus, libro vii, hæc sane quam eleganter nobis scripta reliquit. Socratis humanae sapientiae quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent : quia hi demum scirent quid unicuique esset utile : nos autem plerumque votis id expetere quod non impetrasse melius forti. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentem errorem cœcas precatio[n]es tuas spargis? Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt. Honores concupiscis, qui complures pessundederunt. Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus se[nsu] penumero miserabiles cernuntur. Splendidis conjugis injicis manus, at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam colestium arbitrio permitte ; quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissime possunt. Juvenalis satyra decima :

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quanto Delphinis balæna Britannica major.

Cum pessimus quisque] Ordo est : Cum pessimus quisque avidus magis æris alieni, id est alienæ pecuniae, putat se solum dignissimum, qui habeat quidquid auri gemmarumque est usquam.

Contum] Hastam. Contus, suðes, sive hasta longior duriorque, ad percutiendum apta. Virgilius :

Assueti longo muros defendere conto.

Accipitur et pro pertica ferrum in capite habenti, qua naute utuntur ad loca navibus opportuna exploranda. Idem :

Ipse ratem conto subito.

Pertimescis] Valde times. Proverbialiter δειλός πλούτος dicitur, hoc est timidæ divitiae. Nam in omni negotio formidolosior est dives quam pauper. Cautius munit ædes furum metu. Metuit tempestates propter fromenta, quæ habet in agris; propter merces, quas habet in mari. Metuit amicos, ne quid rogantibus donare cogatur. Metuit inimicos, ne quid noceant. D Timidius convitiatur metu mulctæ. Omnia circumspectius et facit et dicit metu calumnæ, quæ potissimum divitibus strui solet : quippe quibus est quod auferri possit. Si bellum immineat, dives in primis discruciat. Denique nec superstitione vacat, ne quod numen parum amicum damnum immittat. Hæc doctissimus vir Erasmus in Proverbiorum Chiliade prima.

Vacuus viator] Totus hic locus ex Juvenale sumptus est, cuius hi sunt versus :

Paucia licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motu ad funam trepidalibus arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

O præclara] Ironia est. Irridet enim opes caducas, et curarum molem secum trahentes, juxta illud :

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque famæ.

IN METRUM V.

Carmen est monocolon, anapesticum, partheniacum, dimetrum, catalecticum. In prima et secunda regione anapæstum, recipit et spondeum, in tertia solum anapæstum, postea superest syllaba. Simile est illi :

Adyutum Veneris fuge, virgo.

Laudat autem mores ætatis primæ, quam poetæ ob {morum præstantiam et virtutes auream vocaverunt, idque in avaritiae mortalium detestationem, que nunquam satiari potest.

Prior] Prima, de qua legatur in primo Metamorphoseos. Maro in Georgicis, et Tibullus.

Ætas] Subaudiendum fuit.

Fidelibus arvis] Quæ depositum semen fideliter et cum fenore reddunt.

Facili] Parabili.

Sera] Diurna et in vesperam dörantia.

Solvere] Frangere.

Glande] Nam ante frumenti inventionem mortales glandibus vescerantur; unde Ovidius :

Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus, montanaque fraga legebant,
Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patuta Jovis arbore glandes.

Bacchica munera] Vina.

Norat] Noverat, sciebat, perita erat.

Confundere] Misere.

Melle] Ex vino et melle conficitur potionis genus, quod Latine dicitur mulsum, Graece μελιζπατον,

Lucida] Candida.

Serum] Hi populi sunt Asiae Scythicæ, de quibus in Georgicis poeta :

Velleraque foliis depectant tenuia seres.

Solinus : Seres aquarum aspergine inundatis frondibus, vellera arborum adminiculo depectunt liquoris et lanuginis teneram sublimitatem humore domant ab obsequium. Hoc illud est sericum, in usum publicum damno severitatis admissum, et quo ostentari potius corpora quam vestire, primo feminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido. Seres ipsi quidem mites et inter se quietissimi, alias reliquorum mortalium cœtus refugunt adeo, ut cæterarum gentium commercia abnuant. Primum eorum fluvium mercatores ipsi transcurrunt, in cuius ripis nullo interpretis linguae commercio, sed depositarum rerum pretia oculis estimantes, sua tradunt, nostra non emunt. Ilactenus ille. Singularis hujus dictionis nominativus est, Ser. Sidonius :

Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Ausonius :

Jam pelago volitat mercator vestitus Ser.

Vermiculus et ipse (ut auctor est Pausanias) ser appellatur.

Tyrio veneno] Purpura, purpureo liuore. Tyrus, urbs est Phœnicæ, ubi optima est purpura. Venenum pro colore ponitur, eo quod vestem ita percurreat ut veuenum corpus. Nam Latini id venenum vocant, quod Græci γάργαρον. Virgilii :

A Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.

Somnos salubres] Salutem conservantes. Alludit autem ad medicinales herbas. Potest et salubris legi. Maro :

Moltesque sub arbore somni.

Lubricus] Fluens, mobilis.

Alta] Profunda. Tibullus :

Nondum cæruleas pinus contempserat undas,
Effusum ventis præbueratque sinum ;
Nec vagus ignotis repetens compendia terris,
Presserat externe navita merce ratem.

Undique] Omni ex parte.

Lectis] Collectis.

Nova littora viderat hospes] Ovid. :

Nullaqua mortales præter sua littora norant.

Tune] In aurea ætate.

B *Classica sava*] Tubæ quibus sævi milites in prælium excitantur.

Tacebant] Non resonabant. Classicum, auctore Servio, tam tubam ipsam, quam ejus sonitum significat. Maro :

Nec dum etiam audierat inflari classica, nec dum impositos tauris crepitare incudibus enses.

Horrida] Terrilibilia, horrorem incutientia. Tibullus Non acies, non ira fuit, non belfa, nec enses, Inimici sævus duxerat arte faber.

Quid enim] Cur, propter quid.

Utinam] Optat antiquos mores, et priscam illam mortalibus vita integratatem reddi.

Ætna] Montis Sicilie perpetuo ardantis incendio, de quo Virgilii ii; Claudianus multa.

C *Amor habendi*] Avaritia. Ovidius :

Et amor sceleratus habendi.

Heu primus quis fuit ille] Exsecratur auri inventum, sicut Tibullus armorum :

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses ?
Quam ferus, et vere ferreus ille fuit.

Auri tecti] In terra cavernis delitescentis, quod non nisi maximis laboribus eruitur. De cujus inventione si placet, vide Lucretium. Ovidius :

Eruidus terra solidum pro frugibus aurum.
Possidet inventas saugine miles opes.

Plautus :

Odi ego aurum : multa multis sæpe suasit perperam

Tibullus :

Sæpe solent auro multa subesse mala.

Propertius :

Aurum omnes, vieta jam pictate, colunt,
Auro pulsæ fides auro veualia jura.

Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Phocylides, interprete Aldo Mannio : Avaritia mater malitiae universæ. Aurum semper dolus est et argentum hominibus : O aurum malorum princeps, vitipera, omnia minuens. Utinam non mortalibus esesses documentum amabile. Tua enim causa pugnæque, prædæque, cædesque. Inimici vero filii parentibus, fratresque Germanis. Diodorus Siculus libro sexto de insulis Balearibus hæc memoriae prodidit : Aureo nummo aut argento non utuntur, quæ afferri ad insulam prohibent causam afferentes. Geryonem Chrysauri filium auro atque argento opulentissimum quondam ab Hercule bello expugnatum. Existimant enim eo pacto, cum auro atque argento careant, sese

facile omnes vitae iusidias evasuros, ut Solinus auctor est, a Sutis Barbitae oppidum centum triginta quinque millibus passuum distat, in quo mortales universi odio auri coemunt hoc genus metalli, et abjiciunt in terrarum profunda. Ne politti usu ejus avarita corrumpant aequitatem. Silius Italicus libro primo :

Sed scelerum causas operit Deus, Astur avarus
Visceribus lacerae telluris mergitur imis,
Et reddit infelix effuso concolor auro.

Plinius libro Naturalis Historiae xxxiii, capite primo : Utinamque posset e vita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi auctores dixerint, proscissum covicciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vitae repertum.

Latere volentes] In terra cavernis reconditas, in cuius (teste Plinio) viscera imus, et in sede manium opes querimus. Pretiosa pericula, per apposicionem : superioribus hoc addit, id est, res quidem pretiosas, sed periculorum causas, ob quas plurimi qui dem mortales sœpe periclitantur. Ovidius :

Sed itum est in viscera terræ,
Quas recondiderat, Stygusque admoverat umbris,
Effodiuntur opes irrilateralia malorum.

Plinius lib. ii, cap. 63 : Penetramus in viscera, auri argenteique venas, et aeris ac plumbi metalla fodientes : gemmas etiam, et quosdam parvulos querimus lapides, serobibus in profundum actis viscera terræ extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus !

Ut hactenus docuit divitias non esse homini expetendas, ita nunc pulcherrimæ verissimisque argumentis ostendit dignitates et potentiam nihil habere quod vet expetendum sit, vet veram beatitudinem conferre possit.

Insciī Ignari.

Celō exēquātis] Summis rebus comparatis, aequaliter judicatis.

Quā incendia] Quasi dicat nulla.

Eructantibus] Erumpentibus.

Strages] Calamitates, devastationes.

Dederit] Intulerit.

Uti] Quemadmodum.

Consulare imperium] Ostendit dignitatibus hujus sæculi nullam inesse constantiam, cum rei] Romanae status sœpe sit immutatus. Primum enim Roma sub regibus fuit, quorum septimus Tarquinius, cui cognomen Superbo, ex moribus datum, regno exactus est, ubi ad ejus superbiam liberorum libido accessisset, quorum cum alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, populus Romanus Brutus Collatinusque ducibus et auctoribus, rege repente destituto, imperium in eosdem libertatis sue vindices transtulit, consulesque appellavit pro regibus, ut consulere civibus suis debere meminissent. Postea tamen et consulare imperium cupivit abolere, et nunc dictatori, nunc decemviris, consulatu prorsus sublatu, nunc tribunis plebis permisit principatum.

Quod perrarum est] Parenthesis est. Valde rarum est probis honores deferri. Ut enim apud Sallustium in Catilinario est : Inter Bonos et malos discrimen

A nullum est, omnia virtutis præmia ambitio possidet.

Quæ vero est ista vœstra] Irridet mortalium potentiam, ut irritam et imbecilem.

Inter mures Alludere videtur ad Homericum poema, cui titulus Batrachomyomachia, quo describit ille rana rum et murium pugnam, et horum regem Troxarem facit.

Quanto] Maximo.

Imbecillius homine] Proverbialiter dicitur homo fletilis, id est mollis, imbecillus, fragilis. Ductum est a vas testaceis, quæ facile communiquerunt. Homerus :

Nihil homine enutravit tellus iufrimus alma.

Homine quos] Notanda hæc locutio ; discordant enim numero antecedens et relativum. Sic supra in prosa hujs libri quinta : An vis congestæ pecuniae, singulariter protulit. Deinde subjunxit pluraliter : Atqui hec nitent. Sic et Catullus, ut alios nunc sileam :

Tum jam nulla viro juranti femina credat,
Nulla viri speret sermones esse fideles
Qui, dum aliiquid cupiens animus prægestit apisci,
Nil metuant jürare, nihil promittere parcant.

Quo vero quisquam] Ostendit tyrannis nihil juris esse in animi libertatem, nec eos ultra quam in corpore sævire posse, idque cajusdam philosophi exemplo memorabili comprobatur.

Quo] Qua re, quo modo, quo instrumento.

Imperabis] Aliquis imperabit.

Liberum quemdam virum] Anaxarchum significare videtur, qui Abderites genere, professione philosophus, inimicum habuit Nicocreontem Cyprī tyrannum. Cum enim illum Alexander Magnus aliquando in convivio rogasset, quidnam de cena illa sentiret, dixisse fertur : Cuncta permagnifice, o rex, verum oportebat jam caput satrapæ cuiusdam apponi, Nicocreontem intuens. Hoc ille audito indignatus, post mortem regis cum navi ferretur Anaxarchus, invitatusque applicuisse Cyprum, comprehensum eum in saxum concavum conjectit, jussitque ferreis malleis cædi. Illum poenæ sue negligenter, celebre id dictum ingeminasse aiunt : Tunde, tunde Anaxarchi vasculum : nam Anaxarchum nihil teris. Jubente vero illo ipsis præcidi linguam, fame est, præcisam mordicus in ejus faciem conspuisse. Rectius tamen hoc ad Zenonem Eleatem (de quo dictum est abunde in primo commentario) referetur eo quod coniurationis hic fit mentio, quæ ad Anaxarchum non pertinet. Eusebius quoque, libro de Preparatione evangelica, hæc tradit : Zenon Eleata, quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur, linguam, dum a tyranno, ut conscos diceret, torqueretur, dentibus abscissam, in faciem ejus spuisse.

Quid autem est, etc.] Argumentatur per exiguum esse mortalium potentiam, eo quod vim quam alii inferunt, ne sibi quoque invicem ab aliis inferatur, prohibere non possunt.

Ab alio] Vetus apud Senecam sententia est : Ab altero exspectes, alteri quod feceris.

Busiridem] Busiris rex fuit Ægypti, qui cum suscepto hospites immolarebant, ab Hercule interemptus

est, com etiam eum voluisset occidere. Virgilius :

Quis aut Euristheo durum,

Aut illaudati nescit Busiris aras?

Regulus] Marcus Attilius Regulus consul fusis Salentim triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, quassatas de Amilcare naues longas tres et sexaginta accepit. Oppida ducenta, et hominum ducenta millia cepit. Absente eo, conjugi ejus et liberis ob paupertatem sumptus publice datus. Mox arte Xantippi Lacedæmonii mercenarii militis captus, in carcerem missus, legatus de permutandis captivis Romam missus, dato jurejurando, ut si non impetrasset, ita demum rediret : in senatu conditio nem dissuasit ejectis a se conjugi et liberis, Carthaginem regressus, ubi in arcum ligneam conjectus, clavis introrsum adactis, vigiliis ac dolore punitus est.

Ad hæc] Præterea. Probat alia ratione nihil naturalis ac proprii boni dignitatibus ac potestatibus inesse, eo quod plerumque pessimis proveniant.

Natura respuit] Id est, non admittit ut contraria quæque jungantur. Divus Cyprianus adversus Novatianum : Cohærere et conjungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Franciscus Philephus in Satyris :

Tenebras lux respuit omnes,
Nec patitur secum vitium coalescere virtus,
Stultitiam semper ratio aspernatur, eodem
Nunquam stare loco pariter contraria possunt.

Quod quidem de cunctis] Ostendit fortunæ munera nulla recte dici bona, cum plerumque malis adhaerant, nec possint eos bonus efficere, quibus fuerint adjuncta. Redolet autem hoc, ut alia Boetii permulta, Platonis doctrinam, apud quem Socrates in Gorgia sic ait : Est autem voluptas, qua præsente gaudemus : bonus vero, quo præsente boni sumus. Prorsus boni vero sumus et nos, et quæcumque alia bona sunt, ob virtutem quamdam quæ adsit.

IN METRUM VI.

Carmen est Sapphicum, quo Philosophia Neronis exemplo docet, dignitates et potentiam malis quibus adjunctæ fuerint, mores non solum non corrigeret sed plus truculentiae et turpitudinis afferre.

Novimus] Scimus.

Dederit] Intulerit hominibus.

Ruinæ] Strages. Designat autem his versibus Neronem omnium mortaliū longe crudelissimum Hic natus est patre Domitio Enorbarbo, matre Agrippina Germanici filia : quæ cum postea Claudio Cæsari nupsisset, ab hoc Nero adoptatus est. Nero fuit olim nomen laudis, quod ostendit in Tiberio Suetonius his verbis : Inter cognouina autem et Neronis assumptis, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. Nunc autem summae crudelitatis nomen est Nero qui rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interficerit, equestrem ordinem pene destituerit, sed ne parricidiis quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, uxorem, cæterosque cognatos et propinquos sine hæsitatione prostravit. Auxit hanc molem

A facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciani imperavit, ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit.

Urbe flammata] Incendio consumpta. Nero, ut scribit Tranquillus, quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiæ flexurisque vicorum, palam incendit urbem. Per sex dies septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt hostilibus adhuc spoliis exornatae, deorumque ædes ab regibus ac deinde Punicis et Gallicis bellis votæ dedicatae, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Mæcænatica prospectans, lætusque flamoæ (ut aiebat) pulchritudine, halosin Ilii decantavit in illo sceno habitu. Eutropius et Eusebius tradunt Neronem incendisse urbem Romam, ut spectaculi ejus imaginem cerneret, qualis olim Troja capta arserat.

Patribusque cesis] Senatoribus occisis. Multos enim ex senatoribus occidit, aperte etiam significans, ne reliquis quidem se parsurum, eumque ordinem sublatum quandoque e republica ac provincias et exercitus equiti Romano ac libertis perniüssurum.

Fratre] Britannico Claudii et Messalinæ filio. Fratre igitur per adoptionem, nam a Claudio, ut diximus, C Nero adoptatus fuit non naturali.

Interempto] Veneno sublato : de quo lege Sueton.

Matris] Nero matrem Agrippinam, eo quod trux et minax esset, et dicta factaque ejus exquireret acerbius ac corrigeret, varie interficere tentavit, primum veneno : sed cum antidotis sentiret præmunitam, lacunaria quæ noctu super dormiente laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscientis parum celato, solitilem navem, cojus vel naufragio, vel camerae ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis litteris Baias evocavit, ad solemnia quinquatrium simul celebranda, paratoque negotio trierarchis, qui liburnicam, qua adevta erat, velut fortuito concursu con-

D fringerent, protraxit convivium, repetentique Baulos, in locum corrupti navigii machinosum illud obtulit : unde cum enatasset mater, impientissimus filius eam missis militibus occidi jussit. Quo nefando facinore non contentum quidam auctores scribunt, ad visendum imperfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, laudasse alia, sitique interim oborta bibisse. Latius hæc a Tranquillo et Cornelio Tacito perscripta sunt.

Non tinxit] Non rigavit.

Censor] Arbitrus, judex.

Decoris] Decoris corporis.

Extincti] Mortui.

Condens radios] Occidens, significat autem totius orbis terrarum gentes, per quatuor ejus plagas.

Phæbus] Sol.

Triones] Prisca lingua triones boves dicebantur A aratorii. Septem autem stellæ ita in ea parte coeli sunt collocate, ut plastrum cum bobus elfingere videantur, quæ et septentriones vocantur, et illi regioni septentrioni nomen imposuerunt. Ovid. l. i Metam. :

Scythiam, septemque triones

Horrifer invasit boreas.

Notus] Auster.

Siccæ aestu] Calore. Sciendum est, teste Macrobius, quod austus ita in origine sua gelidus est, ut apud nos septentrio, sed quia per flammarum torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit, et qui incipit frigidus, calidus pervenit.

Num] Nunquid.

Celsa potestas] Egregia potentia.

Vertere] Mutare. Hoc verbum producit hic ultimam positionem ob duas consonantes in sequentis dictio[n]is initio positas, tamen negent id fieri scioli grammaticæ, qui nec Juvenalem, nec Prudentium, nec hunc auctor[um] unquam diligenter evolverunt.

Rabiem] Efferatam truculentiam.

Ileu gravem sortem] Pulchra exclamatio, nec minus vera. Heu asperam, inquit, et intolerabilem conditionem, quando iniquus gladius, id est, injusta potentia, et iniquum imperium additur sævo veneno, id est immanni et truculento ingenio, moribusque corruptissimis. Seneca: Fulmen est, ubi cum potestate iracundia habitat. Aristoteles in Politicorum: Ut enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat a lege et a iudiciis, pessimum est omnium animalium. Sævissima est enim in justitia habens arma. Lactanius lib. de Justitia, cap. 41: Quis Caucasus, quæ India, quæ Hyrcania tam immanes, tam sanguinarias bestias unquam aluit? quoniam ferarum omnium rabies usque ad ventris satietatem furit, fameque sedata, protinus conquiescit. Illa enim vera bestia, cujus una jussione

Funditur ater ubique crnor, crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago

Nemo hujus tantæ belluarum immanitatem potest pro merito describere, qui uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis sævit, et non tantum artus hominum dissipat, sed et ossa ipsa communavit, et in cineres fundit, ne quis exstet supulturae locus. Baptista Mantuanus in secunda Parthenice

Nulla sub indigno virtus est principe tuta,
Nulla sub incesto castis est gloria rege.

IN PROSAM VII.

Disputatum est hactenus, neque in divitiis, neque in dignitatibus et potentia veram felicitatem consistere: nunc quam inanis et irrita sit gloria, quam plerique omnes summopere sectantur, pulcherrimis verissimisque rationibus demonstrat. Quo autem convenientius ad id perveniat, Boetius ipse interloquitur, fateretur sese non tam mortalium rerum ambitione captum fuisse, quam famæ propagandæ, comparandæque gloriæ cupiditate inflammatum.

Tum] Ordinis adverbium est.

Minimum] Differunt minimum et minime: minimum enim quantitatis adv. est, minime vero negandi.

Ambitionem] Cupiditatem.

Gerendis] Administrandis.

Quone] Ut non. Horatius in Sermonibus :

Quone pervaeuum Romano incurreret hostis.

Tacita] Ignota. Claudianus :

Major et utilior facto conjuncta potenti.

Vile latens virtus: quid enim submersa tenebris

Proderit obscuræ, veluti sine remige puppis,

Vel lyra quæ retinet, vel qui non tenditur arcus?

Ad extremam manum] Ad absolutum finem. Extremam manum imponere, significat rem omnibus ejus partibus absolvere, metaphora ab artificiis translata: qui primum rude quoddam operis simulacrum effingunt, atque hanc primam appellant manum, deinde formant expressius, postremo summa cura expoliunt, atque hanc extremam, supremam, seu summam manum vocant.

Gloriæ scilicet cupido] M. Tullius pro Archia: Trahimur omnes laudis studio, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt in eo ipso in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Idem in eadem: Nulla enim virtus aliam mercede laborum periculorumque desiderat prater hanc laudis et gloriæ: qua quidem detracta, judicem, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo et tam brevi, tantis nos laboribus exerceamus? Loquitur autem Cicero nimis simpliciter, ut homo veræ religionis expers et sapientia, cui spes æternæ vitæ, contemptus inanis gloriæ non esset.

Omnem terræ ambitum] Ex summa totius mortalium habitacionis angustia, quam sit exilis famæ divulgatio, quamque irritus proferendi nominis conatus sane evidenter ostendit.

Sicuti astrologicus demonstrationibus accepisti] Parenthesis est, astrologi respectu firmamenti terram puncti vicem habere sic demonstrant. Ubiunque enim existentibus nobis in terræ superficie, et considerantibus stellas diversis in locis, non videntur magnitudines, neque earum inter se distantiae variari. Unde et eas æqualiter a terra remotas haberí comprobatur, sensu id estimante. Terra igitur centrum est sphæra, sicutque puncti sortietur officium. Idem accidet terræ ad solis sphæram comparatæ, quod et aliis comperitur indicii. Nam corpora in centris instrumentorum circularium posita, umbras projiciunt, easque longe motas, qua et sol ipse radians motu primo circumfertur. Ex regularitate itaque motus umbræ, quam sensu deprehendimus, elicetur solem circa centrum instrumentorum regulariter moveri: ideoque centro hujusmodi instrumentorum centri mundi, circa quid motus primus, regulariter vicem obtinere. Cum itaque terra crassitudo nihil in his rebus immittat varietatis, verum propositum videtur. Præterea horizon oculo in se existenti dimidium cœli occultat, dimidiumque videri sinet. Quod profecto nulli superficie planæ, nisi per centrum sphærae transeunti proprium est. Secus autem eveniret si qua esset terræ respectu cœli magnitudo.

M. Tullius Quæstionum Tusculanarum libro primo : A asperrimus et inhospitalis, Indiam a Scythia separans Persuadent enim mathematici terram in medio mundo sitam ad universi æcli complexum, puncti instar obtinere, quod ζερπον illi vocant. Seneca : Punctum est, et adhuc puncto minus, quod incolimus. Lege Plinius libro II Naturalis Historiæ, cap. 70, cuius titulus est : Quæ portio terra habetur.

Puncti] Macrobius in somnium Scipionis haec tradidit : Punctum dixerunt esse geometrae quod ob incomprehensibilem brevitatem sui in partes dividi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol volvitur, puncti modum obtinere docuere.

Ptolemaio] Hic astrologus fuit Ægyptius genere, studuit Alexandriam, et liberalium artium ac Graecorum litterarum studiis clarissimus evasit temporibus Antonini imperatoris, quod ipsem in opere magno demonstrat. In astrologie scientia priorum nulli cessit. Primus enim apud Gracos cœli rationem omnem diligentius explicuit, inventaque ab Hipparcho instrumenta clarius monstravit. Edidit magnam illam compositionem, quam Almagestum vocant; opus item quatuor tractatuun. Scripsit centiloquium super his quæ ad practicam pertinent astrorum prognosticam, centum videlicet canones, quos Græci χάρπους vocant, quod fructum et experimentum prognosticorum esse dicant. Sed et de musica tres compositi libros, deque geographia, quod astrologi more conscripsit. Enarratores habet præcipios ex barbaris Haly et Albumazer, ex Græcis Tappum et Theonem. Sepulchri elogium tetrastichum ipse posuit Græcum, quod quidam sic interpretatus est :

Mortalem quamvis me norim sorte creatum,
Denm tamen astrorum scrutor in orbe vias,
Sum pedibus tellure procul, juxtaque Tonautem
Assido divus, pascor et ambrosia.

Incolatur] Inhabetur.

Siti] Siccitatem.

Vasta] Deserta.

Area] Regiuncula.

Limitibus] Terminis.

Arctata] Cohibita, constricta.

Addæ] Ostendit ex gentium diversitate distantiæque famam non longe propagari posse.

Ratione] Modo.

Distantes] Differentes: Græcorum adagium est, Νόμος τοι χώρα, Mos sive lex et regio, quod significat unicuique genti suas quasdam esse leges et instituta vivendi.

Sicut ipse quodam loco significat] Apud Ciceronem in Somnio Scipionis, Africanus ad nepotem sic inquit : Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum, aut cuiusquam nostrum nomen vel Caucasum hunc (quem cernis) transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare ?

Caucasum] Caucasus, Scythie mons est, dictus quasi graucus, hoc est nive candidus, ut Plin. ait lib. vi. Caucasus mons est editissimus idemque

in finibus Assyriorum.

Parthis] Hi populi sunt Asie majoris prope Medos, Hyrcanos, Arios, et id genus vicinas gentes : fuerunt autem Scytharum exsules. Nam Scythico sermone Parthi, exsules dicuntur, primum quidem inter Orientales populos obscurissimi, postea per virtutem ad summam gloriam proiecti sunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus ; sæpe etiam fugam simulans, ut incautiores adversus vulnera insequentes habeant. Plura de his lege apud Justinum libro XLI, et apud Plutarchum in Vita Crassi.

Id locorum] Eo loco habitantibus. Eorum locorum, figurata locutio, similis illi supra positæ, ut in id ætatis pueris.

B Formidolosa] Formidabilis. Formidolosus modo significat meticulosum. Terentius :

Ego' formidolosus?

Id est, egone sum qui timeam? modo eum qui aliis timorem infert. Sallustius : Regibus boni quam mali suspiciores sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est.

Romani nominis] Romani hominis. Paranomasia est, que Latine dicitur agnominatio. Depromit autem argumentum ex loco qui dicitur ab eo quod magis est : quod et hunc in modum potest explicari. Magis videtur Romæ reipublicæ quam uniuscujuslibet hominis Romani, nomen ultra Caucasum progredi posse; sed non illud, proinde nec hoc.

Quid quod diversarum gentium? Probat ex discrepantia morum et institutorum, quibus diversæ gentes utuntur, non conducere cuiquam nomen in plurimos populos proferre, cum quod apud hos dignum laude apud illos supplicio dignum judicetur.

Mores atque instituta discordant] De his legatur Ensebius libro VI de Preparatione evangelica, capite octavo ; Valerius Maximus libro secundo ; Hieronymus in Jovinianum ; Bessarion libro quarto, in calumniatorem Platonis, capite 3 ; Philippus Beroaldus in oratione proverbiali et Erasmus noster in explicatione illius adagii : Lex et regio. Haec mihi nunc indicasse studiosis earum rerum satis sit ad alia properanti.

Praeclara illa] Irrisio est vanæ gloriæ.

Sed quam multis clarissimos! Arguit gloriam irritam esse, tum ob scriptorum defectum, tum ob eorum inconstantiam et minime durabilem infirmitatem.

Scriptorum inops] Multarum gentium et imprimis Germanorum pleræque laudes et res gestæ latent ignorantur, quod priscis illis temporibus, cum nondum mores externis deliciis essent emoltiti, paulatim atque corrupti scriptores, qui præclara facinora litterarum monumentis prodere, defuerunt. Sed et nunc libri Plini de Bellis Germaniæ et procul dubio permulta quondam scripta, quorum ne tituli quidem ad nos pervenere, desiderantur.

Vos vero, etc.] Argumentatur disertissime, quamlibet diuturni temporis famam, cum finem aliquando admittat, nulla ratione cum æternitate esse comparandam,

Quod] Tempus.

Pertractes] Intellectu perpendas, et animo re-
volvas.

Decem millibus annis] Annorum decem millibus. Sciolis litteratoribus nonnullae videntur orationes parum congruae, quae non congruae solum sunt, sed etiam cum primis elegantes et probatissimis scriptoribus usurpare. Cujusmodi est hoc: Decem millibus annis per appositionem. Sic Latine dicimus: Hic mercator decem millia debet aureos. Hieronymus cum alibi id genus abundat, tunc in Jovinianum sic scripsit: Aliud est decem millia talenta debere, aliud quadrantem. Florus: Cum statim decem amplius millia coissent homines, non modo effugisse contenti, jam viudicari etiam volebant. Idem: Ex ipso equestris ordinis llore ac senatu duo millia electi qui mori juberentur. Ubi subintelligendum est homines seu viri, ut desinant improbare illud in sacris litteris: Duodecim millia signati.

Ejusque quantumlibet multiplex] Et is numerus quantumlibet multiplicatus, ut milles mille annorum milia, vel plus minusve.

Collatio] Comparatio, proporcio. Aristoteles i libro de Cœlo et Mundo: Portio autem nulla est finita ad infinitum.

Quantumcunque] Adverbium nunc est.

Prolixa] Longi.

Inexhausta] Infinita, interminabili.

Vos autem nisi] Increpat mortalium stultitiam, qui eo fere sunt ingenio, ut magis hominum laudes et fama celebritate, quam sue conscientiae puritatem, veramque virtutum securitatem sectentur. Nam, ut rectissime dictum est, Multi famam, conscientiam pauci verentur.

Ad populares auras] Ad favores et applausus populi, quos, teste Donato, non querunt sapientes. Aura splendorem significat. Horatius:

Tua ne retardet aura maritos.

Ponitur pro aere, statu ventorum, afflatu, aspiratione seu favore. Maro in Eneido sexto:

Nunc quoque jam nimium gaudeamus popularibus auris.

Hieronymus: Plus debet Christi discipulus præstare, quam mundi philosophus gloriae animal et popularis auræ atque rumorum venale mancipium.

Sermunculus] Rumusculus. Sermunculus parvus sermo, ut rumusculus parvus rumor. Hieronymus Nepotiano: Cave ne hominum rumusculos auiperis, ne in offensam Dei populorum laudem commutes. Idem Paulino: Rumusculos et gloriolas et palpantes adulatores quasi hostes fuge.

Accipe] Audi, cognosce.

In hujusmodi levitate] Vanitate: legitur et levitatem, quod placet, ut sic contra ejusmodi vanitatem superbieæ.

Quam festive] Quam jucunde, lepide et facete.

Illuserit] Jocatus sit.

Adortus esse] Legitur etiam adorsus: quod etiam apud Ambrosium et Hieronymum invenio.

Tolerasset] Passus fuisset.

Paulisper] Ad pauxillum temporis.

Ira] Per iram.

Ille] Tentatur et falsi philosophi illusor.

Si tucuisses] Salomon in Proverbiis: Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosi spiritus vir eruditus. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: et si compresserit labia sua, intelligens. Diogenes cuidam philosopho qui contentiosus aliquid disserebat, Miser, inquit, quod optimum est in vita philosophi, ac præcipuum verbis philosophando corrumpis. Thales: Non multa verba, prudentis animi indicium sunt. Salomon Proverbiorum cap. x: In multiloquio non deerit peccatum. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Ecclesiastes: Stultus verba multiplicat. Seneca: Tene semper vocis et silentii temperamentum. Tacere qui nescit, nescit loqui. Macробius lib. vii Saturnalium: Cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. Valerius Maximus lib. vii: Quid Xenaëcratis responsum quan laudabile, cum maledico sermoni quorundam summo silentio interesset, uno ex his querenter cur solus linguam suam cohiberet: Quia dixisse me, inquit, aliquando penitus, tacuisse nunquam. Lege, si placet, pulchram super hoc Mardonis sententiam apud Donatum in ejus Vita.

Quid autem est? Ostendit gloriam mortuis nihil prodesse. Unde quidam eleganter:

Post cineres gloria sera venit.

Quod? Totos et corpore et anima mori homines.

Nostræ rationes] Philosophicæ argumentationes.

Velant] Non permittunt.

Terreno carcere] Corpore, quod est quasi carcer, vel sepulcrum, vel vinculum animi.

Exemptam] Liberatam.

IN METRUM VII.

Carmen est dicoron distrophon, cuius primus versus est archilochius, iambicus, senarius, acatalectus: secundus iambicus dimeter et ipse acatalectus. Hortatur eo Philosophia mortales ad inanis gloriae contemptum, que rerum omnium varissima facile illis videbitur, si terrarum augustias contemplati, amplissimam coeli immensitudinem suspererint.

Præcipiti] Festina, inconsulta, temeraria.

Sumnum] Bonum summum, rem summam, bonum finem.

Ethæris Cœli.

Cernat] Contempletur.

Plagas] Regiones.

Arctum] Angustum, constrictum. Africianus apud Ciceronem in Somnio Scipionis, unde fere hoc carmen cum prosa jam enarrata desumptum est: Omnis autem terra quæ colitur a vobis, angustata verticibus lateribus latior, parva quædam insula est circumfusa illo mari quod Atlanticum, quod Magnum, quod Occidanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides. Ilinc Petrarcha in ii lib. Africæ sue :

Augustis arctatus fluibus orbis
Iuslusa parva siti est, curvis quam flexibus ambit.
Oceanus, viden' ut parvus cognomine magno?

Brevem replere] Ordo est, Pudebit, subaudi eum, A rhum, idque ejus factum a senatu laudatum est. qui terrarum angustias ac cœlorum immensa spatio contemplatus sit, nominis aucti, id est prolati et amplificati, non valentis tamen replere brevem ambitum, id est angustum terrarum habitaculum. Scipio apud Ciceronem lib. de Repub. vi: Jam vero ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret. In eodem avis sic enimdem nepotem suum alloquitur: Igitur alte spectare si voles, atque hanc sedem et æternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dederis, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum decus. Quid de te alii loquantur ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis, et angustias cingitur his regionum, quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, obruietur omnium interitorum, oblivione posteritatis, extinguitur.

Quid] Ad quid.

O] Mirantis interjectio, vel miserantis et condolentis errori mortaliuni. Ordo est: O quid superhi gestiunt frustra levare colla mortaliugo! hoc est: Quid superbi et fastu inflati homines conantur in vanum nomine suo divulgando se reddere immortales?

Levare colla jugo] Alludit ad boves jugum detraictantes ac abiecere non valentes, juxta illud:

Non juga taurus amat, quæ tamen odit habet.

Mortalis jugo] Mortalitatis conditione, cui sunt obnoxii.

Licet] Quamvis, tametsi.

Means] Transiens.

Explicit] Interpretetur.

Domus] Gens, familia genus.

Mors sernit altam gloriam] Seneca epistola 91: Äquat omnes cinis, impares nascimur, pares inomimur. Idem epistola 99: In tanta volutatione rerum humanarum nil cuiquam, nisi mors, certum. Horatius in Odis:

Pallida mors æquo putsat pede pauperum taberuas, Regumque turres.

Lucretius :

Scipiadas belli fulmen, Carthaginis error
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Addre repertores doctrinarum atque leporum,
Addre Heliconiadum comites.

Idem :

Inde alii multi reges, rerumque potentes,
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.

Idem .

Quæ mala nos subigit vita tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adsit,
Nec devitari letum potè quin obeamus.

Fidelis Fabricii] Hic consul Romanus fuit, qui fideiis eo dicitur quod fidem vel hosti servandam putavit, nihilque per fraudem vel insidias agendum. Cum enim (ut M. Tullii verbis utar) rex Pyrrhus populo Romano bellum intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potenti, perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si premium ei proposuisset, se ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra redditurum et eum veneno necatum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrr-

Super hoc plura Valerius Maximus, Aulus Gellius, et in Vita Pyrrhi Plutarci dicitur.

Jacent] Legitur etiam manent.

Quid Brutus] Subaudi nunc est. Junius Brutus primus Romanorum consul, exactis regibus urbem liberavit, filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad racipientes in urbem Tarquinios conjuraverunt, virgis cæsos secure percussit. Deinde singulari certaniue cum Arunte, Tarquinii filio congressus est, quo se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Marcus Brutus, vir prætorius, tum scientia, tum virtute præditus ad recuperandam libertatem Julianum Cæsarem occidit, postea victus in prælio ab Octavio sibi mortem concivit.

B *Rigidus]* Severus, inflexibilis.

Cato] Multi Romæ Catones fuerunt, verum duo præceteris illustrati sunt, Marcus Porcius Cato Censorius, et Cato Stoicus, qui post mortem quam sibi Uticensis concivit, Uticensis dictus est. Horum uteisque justitia, severitate, morumque summa gravitate fuit clarissimus.

Quid] Ad quid.

Decora vocabula] Pulchra nomina.

Novimus] Scimus, tenemus.

Num] Nunquid.

Consumptos] Mortuos.

Jacetis] Subaudi vos homines post mortem.

Prorsus] Omnino.

C *Ignorabiles]* Ignobiles.

Trahi] Protrahi.

Aura[Splendore.

Nominis mortalis] Morti et corruptioni subjecti.

Ausonius :

Miremur periisse homines, monumenta fatiscunt;
Mors etiam axis, nominibusque venit.

Cum] Quando.

Sera dies] Tempus aliquando veuturum.

Hoc] Nomen.

Secunda mors] Qua nomen extinguitur, sicut prima morte vita extincta est. Apud Petrarcham lib. Africæ II, Scipionem Africanus hunc in modum alloquitur:

Transibunt que cito, quæ vos mansura putatis.

Una manere potest occasus nescia virtus.

Illa viam facit ad superos, hac pergitæ fortæ,

Nec defessa gravi succumbant terga labori

Quod si falsa vagam delectat gloria mentem,

Aspice quid cupias, transibunt tempora, corpus

Hoc cadet, et cedent indigno membra sepulcro.

Mox ruet et bustum, titulusque in marmore sectus

Occidet, hic mortem patieris nate secundam.

D IN PROSAM VIII.

Hactenus fortunæ inconstantiam, fraudulentiamque et perfidiam Philosophia detexit, et in eis muneribus nihil veri boni inesse demonstravit: nunc ait adversam plus hominibus quam prosperam prodesse fortunam, cum haec quidem blanditiis allectos a vero bono fallaciter abstrahat, illa vero plerumque errantes ad veram beatitudinem quaerendam reducens, velut unco retrahat.

Inexcorabile] Quod nullis precibus componi possit.

Est] Evenit.

Illa] Fortuna.

Tum] Tunc.

Cum] Quando.

Gestio] Cupio.

Eoque] Et ob id.

Illa] Prospera fortuna. Rationes afferunt quibus id quod dixit verum esse probat.

Hæc] Adversa. Seneca Tragicus :

Malam horæ præferre fortunam licet.

Ventosam] Inconstantem. Horatius :

Rome Tibur aenam, ventosus Tibure, Romam.

Fluentem] Luxuriantem, diffluentem, vagabundam.

Ovidius :

*Luxuriant animi rebus plerunque secundis,
Nec facile est aqua commoda mente pati.*

Suique semper ignaram] Homines enim fortunæ successibus elati, nimis superbiunt, seque ipsos nequaquam cognoscunt.

Sobrium] Temperantem.

Succinctam] Cohibitam, non diffluentem.

Adversitas exercitatione] Baptista Mantuanus lib.

Silvarum secundo :

*Rebus adversis agitata virtus
Crescit, et robur cruciata longo
Sumit attritu, meliusque terso
Candidat ore.*

A vero bono] Divus Ambrosius in lib. de Interpellatione : Magna enim illecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum. Supina extollit, oblivionem auctoris infundit. Mimonographus :

Fortuna quem nimium fovet, stultum facit.

Baptista Mantuanus in prima Parthenice :

*Enevare soleant securas otia mentes,
Et vitiis umbrare animas, ut pulvis aquoso
Imbre coit, levibusque rapi jam nescit ab Euris,
Sic adverse premit sensu fortuna rebellés,
Et cogit parere Deo, morbosque latentes
Petit, et ardentés iu pectoré mitigat astus.
Ut sale consperso longos servantur in usus
Viscera, nec lœdi sanie, nec tempore possunt,
Sic duris animi rebus firmaot, et omnem
Abiciunt pestis causam, sors aspera tutum
Præbet iter, via siderreas hæc ducit in arces.*

Amicorum fidelium] Ennius :

Amicus certus in re incerta cernitur.

Hinc nos hunc versiculum lusimus :

Rebus in incertis ce. tuis spectatur amicus.

Ovidius :

*Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est iospicienda fides.*

Suos] Sodales, ii enim qui fortunam sequuntur non veri sunt amici, sed sodales et fortune comites.

Integer] Nondum læsus, nondum rebus tuis spoliatus.

Desine] Pulchra conclusio est ex contrariis ornatum ducens.

Amicos invenisti] Nunc enim novercante fortuna veros tuos amicos cognoscis. Argumentum enim veræ amicitiae est, non deserere amicum tempore adversitatis.

IN METRUM VIII.

Carmen est Glyconicum, simile sexto primi libri. Eo docet, amore omnia conjungi, toliusque mundi constare concordiam: amore quoque populos fœ-

A dere conjunctos, amore conjuges, et amicos convenire. Franciscus Philephus in Satyris :

Omnis perpetuo firmat concordia nexu.

Quidquid amor jungit, sæculum perdurat in omne

Staldianus ad Honoriū :

Non sic excubia, nec circumstantia pila.

Quam tutar amor, non extorquebis amari.

Hoc alterua fides, hoc simplex gratia donat.

Nonne vides operum qui se pulcherrimus ipse

Mundus amore ligat? nec vi connexa per ævum

Conspirat elementa sibi, qui limite Phœbus

Contentus medio, contentus littore Pontus,

Et qui perpetuæ terras, ambitque vehitque.

Nec premat incubitus oueri nec cesserit aer?

Ut Plato docet in Timæo, mundus seipsum amicitia concordi complectitur, atque ita apte cohæret, ut nequeat dissolvi ullo modo, nisi ab eodem a quo est colligatur. Mundus Latine a puritia vocatur, cœlum a cælatura, Graece ab ornatu κόσμος. C. Plinius libro secundo : Quem κόσμον Graeci nomine ornamenti appellaverunt, eum et nos a perfecta absoluata elegantiâ mundum. Cœlum quidem haud dubie cœlati argumenta diximus, ut interpretatur M. Varro.

Stabilis fide] Perpetua constantia.

Vices] Permutationes.

Semina] Elementa. Plinius libro secundo capite quinto : Nec de elementis video dubitari quatuor ea esse, ignium summum, inde tot stellarum collucentium illos oculos, proximum spiritus, quem Graeci nostriqne eodem vocabulo aera appellant, vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque conservatum. Cuius vi suspensam cum quarto aquarum ele-

mento librare medio spatii tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent. Contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quæque consistere, irre-quieto mundi ipsius constricta circuitu, quo semper in se currente, immati atque medianam in toto terram, eamdemque inverso cardine stare pendentem, libram-tem per quæ pendeat. Ita solam immobilem, circa eam volubili universitate, eamdemque ex omnibus neci, eidemque omnia inniti.

Pugnantia] Contraria.

Fedus perpetuum] Perpetuam pacem. Ovid.:

Dissociata locis concordi pace ligavit.

Manlius Astronomicon libro primo :

*Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque nature diversa condita forma*

Aëris, atque iugis, terra, pelagiisque jacentis.

Vix animæ divina regit, sacroque meata

Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat,

Et multa in cunctas dispensat federa partes,

Altera ut alterius vires, faciatque feratque,

Summaque per varais maneat cognata figuræ.

Idem libro tertio :

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,

Longaque per certos signuant temporâ cursus,

Phœbus] Sol.

Roseum] Pulchrum, fulgidum, rubicundum.

Aureo] Lucido, claro, illustri.

Quas] Noctes.

Duxerit Hesperus] Hesperus dux noctis est, nam eam præcedit, cum vesperi solis occasum subse-quitur.

Phœbe] Luna.
Avidum] Cupidum et vorax.
Coereat] Cohibeat.
Vagis] Prescriptum finem transeuntibus.
Tendere] Extendere.
Seriem] Connexionem, continuatam progressio-
 nem.
Pelagus] Mare.
Imperitus] Funerans.
Hic] Amor.
Frena remiserit] Régimen et moderationem des-
 ruerit. Translatio est sumpta ab iis qui frenis equos
 cohident.
Continuo] Mox, absque dilatione.
Socia fide] Mutua concordia.
Inicitant] Movent.
Certent] Certatim contendant.
Solvore] Dissolvere, corrumpere.
Machinam] Mundi corpus.
Hie] Amor.

A Sanctos] Justos, pacis amantes, Christi sanguine
 confirmatos. Vel sanctos, factis sacris et juramentis
 præstatis consociati.
Et] Etiam.
Conjugii] Matrimonii.
Sacrum] Sacramentum.
Castis amoribus] Pudicis affectibus amatoriis.
Triplex est amor] Turpis quidem solam corporis
 voluptatem sequitur, ideoque brutorum passio est.
 Generosus vero mundum respicit animum, ad virtus
 officia promptum. Medius utramque diligit, tum
 corporis, tum animi pulchritudinem.
Dicitur] Prescribit, suggerit.
Fidis soda] Veris amicis.
O felix hominum genus] Subintellige esses. Si amor
 quo cœlum regitur, regat animos vestros, id est ho-
 minum animos. Felices (inquit) vos homines essetis,
 si per amorem tanta foret inter vos concordia, quanta
 est in rebus cœlestibus. Verum, ut ait poeta,
Lege deum minimas rerum discordia turbat,
Pacem summa tenet.

LIBER TERTIUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Secundo volumine fallaces fortunæ mores Philosophia fuculentis verbis aperuit, ejusque munera vera bona non esse demonstravit. Hoc autem tertio false felicitatis formam describit, et deinde contraria illi verae beatitudinis pulchritudinem inducit, et ubi consistat, quodque unum sit summum bonum : item quod Deus beatitudo et summum bonum non differant, luculentis rationibus ostendit. Præterea docet eum qui beatitudinem sit assecutus, simul sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiam esse consecutum. Ad hæc ostendit horum nominum, quamvis voce differant, sufficientia, reverentia, potentia, celebritas, lætitia, tamen unam eamdemque esse vim. Unde hominum error liquido deprehenditur, qui tanquam ea differant, unum illorum præter cætera ducunt expetendum. Et in diversis suam felicitatem constituant, in quibus minime inveniri potest. Alii namque in opibus, alii in dignitatibus, alii in regnis, multi in gloria, plurimi in voluptate beatitudinem se adepturos existinant, sed falluntur: quandoquidem nec opibus sufficientia, nec dignitatibus reverentia, nec regnis potentia, nec gloriæ nominis immortaltas, nec voluntati sincera lætitia contingere potest. Sic cum longe diversa sentiant, et in felicitate investiganda mortales aberrent a vero bono, nihilo tamen minus in summo bono appetendo convenient omnes, atque consentiant. Quo fit ut unus rerum sit omnium finis Deus, cum beatitudo summum bonum, et Deus, nomina quidem diversa, res vero sit una. Sic autem Boetio in mentem revocatur id quod ex tribus ante se confessus est ignorare, puta quis rerum finis sit omnium.

Avidum] Cupidum.
Stupentem] Mirautem.

Mulcedo] Suavitas, delinimentum, delectatio a mulcendo. Divus Cyprianus ad Donatum : Prolect auris religiosa mulcedo : Usus est et hac dictione Sidonius Apollinaris in Epistolis suis.
Defixerat] Attentum reddiderat.
Lassorum fatigalorum] Curis est et doloribus confectionatorum.
Solamen] Consolatrix.
Refovisti] Recreasti.
Adeo] In tantum.
Imparem] Desistere non potentem.
Non perhorreso] Non reformato.
Efflagito] Expeto.
Sensi] Cognovi te audiendi avidum acerora remedia vehementer efflagitare.
Habitum] Affectionem, dispositionem.
Quæ restant] Remedia quæ reliqua sunt.
Flugrares] Arderes.
Quonam] Quo, ad quid.
Somniat] Veluti per somnum imaginatur, et conjectat.

Ad imagines] Ad species felicitatis.
Ipsam illam] Veram felicitatem.
Sine cunatione] Absque mora.
Specimen] Exemplum, formam, probationem.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est ityphallicum, dactylicum, tetrametrum, acatalecticum, constans tribus dactylis et pyrrhico. Scanditur autem hoc modo :

Qui sere, ringenum, volet, agrum.

Terentianus hoc metri genus phaliscum nominat, cum ait :

Talia dicta phalica legimus.

Quatuor autem similitudinibus, eleganter probat prius false beatitudinis speciem verbis esse desi-

gnandam, ut postea veræ forma commodius possit A agnoscere.

Qui serere] Prius (inquit) noxiæ herbæ et frutices extirpandi sunt, quam semina telluri eredenda. Faustus Andrelinus :

Pessima sollicito vellenda est herba colono,
Ne pereat sola plurimo labore seges.

Divus Hieronymus : Ager spinosus nisi ante cultoris labore fuerit extirpatus, non nutrit in se jacta semina, sed suffocat.

Serere] Seminibus implere.

Ingenuum] Fertilem.

Fruticibus] Frutices medii sunt inter arbores et herbas. Nam et minores arboribus sunt, nec hieme ut herbae arescant.

Filieem] Filix herba est vulgo nota, segeti cum primis noxia. Horatius :

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Ceres] Seges. Et licenter hic ultimam corripuit : ut Horatius in Arte poetica, palus, est enim natura longa : Virgil.

Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo.

Fortasse Boetius scriptum reliquit seges, cum ex altera dictione in alteram facilis sit prolapsus. Est autem doro : Ut nova Ceres eat, id est proveniat gravis, id est plena fruge. Ceres dicta est frugum dea tanquam geres, prima littera mutata.

Apium labor] Mel.

Mage] Magis.

Malus sapor] Amaritudo. Sic Hieronymus : Amaritudo praeautentis doloris, commendat amplius gaudia secutura. Claudianus :

Semperque vicissim

Gaudia præmissi cumulant inopina dolores,
Commendat placidum maris inclemens portum.

Edat] Mordeat, eruciet.

Astra] Stellæ.

Ubi] Postquam.

Notus] Auster.

Imbriferos] Imbrem afferentes.

Ut] Posiquam.

Roseos] Rubieundos ob auroram.

Agit] Producit.

Tuens] Intuens.

Jugo] Servituti.

Retrahere] Subducere.

Vera] Subaudi bona.

Subierit] Subibunt.

IN PROSAM II.

Docet natura, mortales omnes summum bonum petere, et beatitudinem sectari viis quidem diversis, eoque variis erroribus ab illa turpiter abduci, | dum in divitis, dignitatibus, regnis, gloria et voluptatibus felicitatem se adepturos opinantur, quod fieri minime potest.

Tum] Deinde.

Defaco] Exprimit gestum hominis rem quampiam penitissima speculatione meditantis.

Defisco] Demisso, et in eundem locum conjecto. Virgilius.

Constitut et Libyæ defixi lumina reguis.

Mortalium] Hominum.

Multiplicium studiorum] Terentius :

Quot homines, tot sententiae :
Suum cuique mos est.

Persius :

Mille hominum species, et rerum discolor usus.

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Horatius in Serm.ibus :

Castor gaudent equis, ovo prognatus eodem
Pugnis : quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia.

Idem primam omnium odam hujus argumento sententia conserpsit, aliis studiis alios duei, aliis alia cordi esse. Euripides in Hippolyto Coronato :

Aliis alia placent.

B Homerus in Odyssea :

Namque alii aliae res arridenique placentque.

Plinius Junior : Varia sunt hominum judicia, variae voluntates. Hermannus Buschius Pasipilus noster amicus :

Nam hominum pars est studium, non una voluntas,
Et fruitur voto quilibet usque suo.

Sed ad unum tamen beatitudinis finem nititur perverne] Divus Aurelius Augustinus libro de Civitate Dei decimo, capite primo : Omnia certa sententia est, qui ratione quoquo modo uti possunt, beatos esse omnes homines velle. Qui autem sint, vel unde sunt, dum mortalium querunt infirmitas, multæ magnæque controversiae concitatae sunt, in quibus philosophi sua studia et olia contriverunt. Haec tenus Augustinus.

C Nos autem juventa quandam satis audaces, hunc locum versiculis expressimus libro moralium Elegiarum quarto, quos hic apponere libitum est :

Clare Modersoni, qui cœus etudine dulci
Docta simul mecum endere verba soles :
Cernis, ut ad finem cuncti contendimus unum
Quam variis vite consiliisque viis.

Hic inhiat gazis, congesto pauper in auro,
Divitiisque putat pulchrissus esse nihil.

Ille sibi magnos petit ambitiosus honores,

A venerabundis gaudet ubique coll.

Sunt quibus esse bonum præclaræ potentia visa est,
Quos juvat innumeris imperitare viris :

Hi se vel reges optant, vel regibus addi,
Omnibus et votis plurima posse petunt.

Sunt quos dilatae delectat gloria famæ,

Hi clarant nomen qualibet arte sum.

Implicat illecebris fallax plerosque voluplas,

Qui nimio studio deliciosa petunt.

Pars hominum florent, quibus est sapientia cordi,

Et qui se rerum cogitatione beant.

Nonnulli tanquam finem sectantur honestum,

Pro virtute quibus vix datur umbre boni.

Nam dum prudentes per se justique videri

Conantur, pereunt, præque tumore crepant.

Hic certe nemo dicetur jure beatus.

Io celi summum permanet aree bonum.

Illiud in eterna pax est (ut sentio) vita,

Ipse vel exundans fons bonitatis Deus.

Ille justitiae gradibus nitancor amice.

Qui fruitur tali, nil cupit ille, bono.

Id] Is finis beatitudinis.

Quis] Aliquis.

Adepto] Comparato.

Abforet] Deesset.

Liquet] Constat, perspicuum est.

Beatitudinem statum] Ponit beatitudinis definitio-

nem hujusmodi : Beatitudo est status honorum om-

nium aggregatione perfectus. Speusippus in libro de

Platonis Definitionibus haec tradit huic bene conuenientia : Beatitudo est bonum ex horis omnibus accumulatum, potestas ad bene vivendum se ipsa sufficiens, perfectio secundum virtutem, sufficiens vita commoditas. Beatitudo et beatitas in eodem significatu dicuntur. Ciceroni vero utrumque omnino durum visum est vocabulum, sed usu molliendum. Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite primo : Quoniam constat omnium rerum optandarum plenitudinem esse felicitatem. Quibus ex verbis sumitur haec finitio. Felicitas est omnium rerum optandarum plenitudo. Philippus Beroaldus : Magna res est viri ornatissimi, et omnibus horis omnium votis expetita felicitas; hic tendunt cunctorum vota mortalium, haec est summa rerum expetendarum; felicitate terminantur nostra desideria, Cui felicitas adest, huic nihil prorsus deest. Inveniuntur qui regna non optent, qui vero felicitatem repudiet, nullus existit : nemo enim non felix esse vult, nemo non felicitatem summum bonorum esse consentit. Cicero in v de Finibus : Beate enim vivendi cupiditate incensi omnes sumus. Divus Augustinus lib. de Civitate Dei quarto, capite 23 : Potior est felicitas regno. Nemo enim dubitat facile inveniri hominem, qui se timeat fieri regem. Nullus autem invenitur qui se nolit esse felicem.

Naturaliter inserta] Per naturam seu a natura insita. Natura (ut ait Cicero Tusculanarum Quæstiōnum libro tertio) parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic extinguimus, ut nosquam uaturæ lumen appareat. Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere licaret, ipsa nos ad beatam vitam natura perducet. Nunc autem simul atque editi in lucem suscepi sumus, in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem sussissemus.

Quorum quidem alii] Ponit diversa in summo bono querendo mortalium studia.

Afflant] Abundent.

Adeptis] Comparatis. A verbo deponenti particípio prateriti temporis passiva significatione posuit.

Regnabitibus adhærere] Seneca in Hercule Ætæo :

Cupit hic regi proximus ipsi
Clarusque altas ire per urbes.

Claritas] Nominis celebritas, famæ nobilitas. Plinius Epistolarum libro octavo : Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumptione perfruit, certusque posteritatis cum futura gloria vivit.

Propagare] Proferre, extendere.

Plurimi vero] In hanc sententiam agminatim pe-
dibus eunt, docti pariter et indocti, voluptatem stu-
diose sectantes. Legatur de his bonorum finibus Ari-
stoteles in primo Ethicorum, Cicero de Finibus bo-
norum et malorum, Augustinus libro de Civitate Dei
decimo, et Philippus Beroaldus in opusculo de Felici-
tate.

A *Sunt qui etiam]* Sensus est : Sunt qui quod ex his petunt, non ob id ipsum, sed propter alterum petunt: ut hi divitias ob potentiam aut voluptates concipiunt, illi potentiam propter pecuniam vel nominis claritudinem appetunt. Ovidius :

Craverunt et opes, et opum furiosa tibido,
Et cum possident plurima, plura petunt.
Querere ut absument, absumpia requirere certant,
Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.

Sunt] Subaudi nonnulli.

Horum] Bonorum.

Alterutro] Ex duobus altero.

B *In his]* Divitiis, dignitatibus, potentia, gloria, voluptate.

Caterisque talibus] Reliquis ejusmodi, ut in nobili-

tate favoreque populari, re uxoria et liberis, amicis item ac bonis, quæ facile possunt ad superiora re-
fieri.

Votorum] Cupiditatum, optionum, appetitionum.

Nobilitas favorque popularis] Subintellige sunt. Potuisset autem ea ponere casu septimo, sed uti nomi-
nativo maluit, ob relativum quod eodem casu sub-
junxit.

Favor popularis] Populi favor.

Liberi] Proles.

C *Amicorum vero]* Ut Aristoteles Ethicorum libro octavo docet : Tres sunt amicitiae species, honesta, utilis, atque jucunda. Amicitiae autem ob utilitatem atque voluptatem, non per se, sed per accidens sunt amicitiae, et facile dissolvi queunt. Bonorum vero amicitia, probitate virtuteque simillimum perfecta est amicitia et jugis atque permanens. Et haec eadem maxime amicitia, atque optimam amicitia est. Idem secundo libro Magnorum Moralium : Constantissima igitur ac stabilissima et honestissima quæ inest probis amicitia : quippe quod propter virtutem, ac per se bonum. Nam virtus incommutabilis, et quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est : at quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ commodo elabitur, similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, quæ per vir-
tutem excitata est : multorum autem, quæ propter commodum, et quæ propter voluptatem, in oneribus quaque obveniunt.

D *Vel potentiae]* Amicitia utilis, vel potentiae vel etiam divitiarum gratia assumitur; jucunda vero, delectationis gratia.

Jam vero corporis bona] Ostendit quemadmodum bona corporis ad superiora referantur. Academicci, id est Platonicci et Peripateticci, id est Aristotelici, tria genera bonorum esse tradiderunt, ex quibus felicitas perficeretur. Prima, animi bona, ut virtutes et doctrinas. Secunda corporis, ut sanitatem, robur, magnitudinem, pulchritudinem, velocitatem, sensuum integratatem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, ut divitias, honores, potentiam, auctoritatem, gloriam.

Præstare] Conferre.

Valentiam] Potentiam.

Pulchritudo] Corporis pulchritudo est partium con-

gruentia cum quadam coloris suavitate, ut docet Augustinus libro de Civitate Dei ultimo.

Celebritatem] Nominis præclaram frequentiam.

Salubritas] Sanitas.

Præ ceteris] Ante alia bona.

Epicurus] Philosophus Atheniensis summum bonum, non (ut Aristippus) in voluptate corporis, sed animi et doloris vacuitate ponebat, de quo lege Laertium.

Caligante] Deficiente, et quasi caligine ac tenebris obducta.

Num enim videntur errare hi?] Ostendit homines non falli in boni cupiditate, sed in ejus acquisitione, dum ibi querunt ubi minime possunt illud invenire.

Atqui] Sed.

Labuntur] Errant.

Minime] Nequaquam.

In bonis] Inter bona.

Sequestrari] Segregari. Sequester est apud quem plures eamdem rem, de qua controversia est, depo-suerunt : dictus (ut Gellius docet) quod ejus qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. Est enim medius inter duos altercantes, apud quem aliquid seponitur. Hinc sequestro, apud sequestrum depono. Unde sequestrata res dicitur. Interdum significat separo, sepono, segrego. Divus Hieronymus : Quod petitum, ut vobis diversos psalmos per ordinem sequentem.

Sufficientiam] Sufficientia, teste Speusippo, est perfecta honorum possessio, habitus quo unusquisque sui ipsius dominus fit.

IN METRUM II.

Carmen est anapæsticum, simile illi,

O stelliferi conditor orbis,

quo quanta sit naturæ vis ostenditur multis eisdem que convenientissimis similitudinibus, et quod nihil sua naturæ possit omnino oblisci. Unde probat hominis originem celestem esse, et a summo bono profectam ; nec quiescere, nisi eo fuerit reversa. Est autem ordo :

Placet] Subandi mihi.

Promere] Proferre in lucem et evidenter enunciare.

Lentis fidibus] Flexilibus chordis lyræ.

Arguto] Hoc est, sonoro cantu.

Quantus habenas] Id est moderationes rerum.

Potens natura flectat] Id est dirigat, deest, etc.

Quibus legibus] Id est conditionibus et pactis.

Provida servet immensum orbem et ligans stringat] Id est connectat.

Singula irresoluto nexu] Hoc est indissolubili colligatione. Habena proprie est retinaculum equi, quod equus ea habeatur, id est teneatur.

Natura] Dicta est ab eo quod nasci aliquid faciat. Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia sunt creata. Seneca lib. quarto de Beneficiis : Quid enim aliud est natura quam Deus, et divina ratio toti mundo et partibus ejus inserta ? Accipitur interdum pro vi naturali, et pro genitalibus tam virilibus quam

A feminis. Natura item pro forma seu essentia capit. Philosophi naturam hunc in modum definiunt : Natura est principium et causa moveundi et quiescendi, ejus in quo est primum, per se, et non secundum accidens. Definitur et sic : Natura est vis insita rebus, ex similibus similia procreans.

Quamvis Pan] Leonum exemplo, quanta sit vis naturæ demonstrat.

Pani] Libyci, Marmarici.

Trucem magistrum] Crudelem et plagosum mansuefactorem.

Ferre] Pati.

Horrida] Terribilia.

Ora] Leonum.

Residers] Latitantes, quiescentes, segnes.

Reses] Qui residet, quiescens, segnis, otiosus. Virgil. lib. vi :

Oria qui rumpet patrie residesque vocabit
Tultus in arma viros.

Olim] Jamdin.

Animi] Feritatis impetus, naturales ad sœviendum effectus.

Fremitu] Rugitu.

Gravi] Horribili, magno.

Meminere] Memores sunt.

Sui] Naturæ suæ.

Lazant] Liberant.

Nodis] Vinculis.

Lacer] Laceratus.

Domitor] Mansuefactor.

C In iactu rabidas iras] Initium sœviendi prebet effratis leonibus. Martialis lib. ii :

Verba securi solitus leo ferre magistri,
Insertaque pati blandus in ora manum,

Dedidic pacem subito feritate reversa,

Quanta nec in Libycis debuit esse jugis.

Quæ canit] Aviculæ in cavae conclusæ probat exemplo, naturæ vim esse maximam.

Ramis] Deest in.

Ales] Avis.

Caveæ] Cavea est fossa subterranea, superne tecta. Accipitur pro ferarum receptaculo. Martialis :

E xeat e cavea ne male pastus aper.

Caveæ item dicuntur septa ex ligno sive ebore aut alia materia, in quibus aviculas tenemus. Ovid, lib. i de Ponto :

D Cum bene sint clause cavea Pondique natæ,
Nititur in silvas quæque redire suas.

Assuetos tauri saltus, assueta leones

(Nec feritas illos impedit) antra petunt.

Huic] Aliti.

Largas dapes] Abundantes escas. Dapes sunt magnifici et opipari apparatus. Martialis :

Illa quidem lauta est, dapibusque instructa superbis. Dapes hominum, esca, tam brutorum animalium quam hominum. Sed Boetius jam recte dixit dapes, ut rem vehementer augeret. Plerique enim tanto studio suis aviculis escam exquisitissiman ministrant, ut non avibus, sed hominibus delicatissimis servire videantur ; nihilominus si facultas detur, malint illæ (tanta naturæ vis est) in silvas evolare.

Arcto tecto] In angusta cavae.

- Mœstia*] Tristis, quod inclusa non possit evolare.
Silvis] ad silvas, et silvarum desiderio.
Validis] Per virgæ naturalem vin ea quæ dixit confirmat.
- Quondam*] Aliquando.
Acta] Mota, incurvata.
Pronum] Inclinatum.
Flectit] Flecti patitur.
Hanc] Virgam.
Recto] Erecto ut ante incurvationem. Consimiliter dixit Horatius in Epistolis :
- Naturam expellas furca, tamen usque recurrat.
- Ducta (ut videtur) a ramis metaphora, qui furca torquentur alio quam natura posuerat. Qua sublata, rursus vergunt eodem quo prius.
- Cadit*] Occidit. Addit solis exemplum, ex ortu in occasum tendentis, et rursus clam nobis per inferius hemisphaerium in orientem recurrentis.
- In Hesperias undas*] In Occidentalem oceanum. Loquitur more poetarum ex vulgi opinione.
- Repetunt*] Concludit, universal sententia, res omnes in naturalem originem reverti, et suo quan-
que reditu delectari, ut dixit ille :
- Ortus quæque suos repetunt, matremque requirunt.
 Cum igitur hominis animus sit a summo bono crea-
 tus, beari non potest, nisi divina gratia ei reconciliatur, et in id per ipsum reducatur.
- Nisi quod fini junxerit ortum*] Nisi ei quod natu-
 ralem et originis suæ proprium finem fuerit asse-
 cutum.
- Sui*] Naturæ suæ.
Orbem] Circuitum.
- IN PROSAM III.
- Hactenus disseruit ab omnibus hominibus naturali intentione summum bonum peti, tametsi ubi possum sit, non omnes consentiant, aliis in dignitate, aliis in potentia, aliis in nomiois celebritate, aliis in gaudio et lætitia. Nunc in horum nullo summum illud bonum, veramque beatitudinem inveniri disputat : pimum luculentis rationibus docens, divitias hominum beatum non efficere.
- Vos quoque, o terrena*] Proxime de sole dedit exemplum, quem cum cœlis Platonici cœlestia dixerunt animalia. Continuans igitur sermonem, subdit :
- Vos etiam, homines terrena animalia, somniatis*] Id est, quasi per somnum videtis.
- Vestrum principium*] Id est Deum creatorem et summum bonum.
- Licet*] Quamvis.
- Tenui imagine*] Exigua cognitione.
- Prospicitis*] Procul aspicitis.
- Eo*] Ob id, quia summum bonum qualicunque cognitione prospicitis, sed non perspicaci.
- Adeptione*] Comparatione.
- Liquidoo*] Manifeste, evidenter.
- Species*] Apparentia.
- Primum*] Arguit opes non conferre beatitudinem, eo quod nec statum omnium bonorum congrega-
- A tione perfectum præstant: nec veram sufficientiam quam promittere videntur, cuiquam mortalium afferant.
- Affluetas*] Abuudabas.
- Confudit*] Perturbavit.
- Quin*] Ut non.
- Aliiquid semper angeret*] Ob aliquid semper turba-
 rer. Divus Ambrosius in sexto libro Hexaemeron : Dicitur ut epulis ventrem, ita animum curis sollicitu-
 dinibus distendunt.
- Illiis*] Quod aberas.
- Hujus*] Quod aderat.
- Usquequaque*] Omnino. Usquequaque significat omnino, passim, assidue, semper, quasi in unoquoque loco, sive unoquoque tempore. Cicero Trebia-
 tio : Usquequaque sapere oportet.
- Quidū*] Cur non.
- Atqui hoc quoque*] Probat pecuniam facile invitis dominis auferri posse.
- Valentior*] Potentior.
- Forenses querimoniae*] Querela quæ in foro judi-
 ciario fiunt; subaudi sunt.
- Nisi*] Subintellige ex eo quod pecunia erexit a nolentibus, ab invitis possessoribus vel vi, id est, violentia, vel fraude, dolo malo repetuntur.
- Egebit igitur*] Satyrographus : .
 Misera est magni custodia census.
- Strabot lib. ix : Cum invidiosæ sint divitiae, laboriosa est earum custodia, etiamsi cuipiam numini attri-
 buta consecratae fuerint.
- Quis autem modus*] Ostendit divitias non auferri indigentiam, sed tantum consolari, et relevari non-nihil.
- Consolari*] Relevari. Consolari verbum commune est. Dicimus enim consolari te. Cicero Familiarium Epistolarum libro quinto : Etsi egomet qui te consolari cupio, consolandus ipse sum.
- Taceo quod de naturæ*] Pulcherrima sententia est. Seneca : Potius excitandus ex somno, et vellicandus est animus admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur dives, quisque erit in lucem, jesus est lacte et panno esse contentus. Idem : Panem et aquam natura desiderat. Ad hæc nemo pauper est, inter que quisque desiderium suum clausit, D cum ipso Jove de felicitate contendat. Libitum est nobis hoc loco subjecere Claudiani poetae versus in avarum Rufinum, non minus utiles quam luculentos :
- Quo, Vesane, ruis? teneas utrumque libebit
 Oceanum, laxes rufitos tibi Lydia fontes,
 Jungantur solitum Cyri Croesiique tiare,
 Nunquam dives eris, nunquam satiabere quæstu.
 Semper iuops, quicunque cupit : contentus honesto
 Fabricius parvo, spernebat munera regum,
 Sudabatque gravi consul Seranus aratro :
 Et casa pugnaces Curios angusta tenebat.
 Ille mihi paupertas angustus, hec mihi tecta
 Culminibus majora tuis : tibi querit inanes
 Luxurie nocitura cibos, mihi doulat incemptas
 Terra dapes, rapiunt Tyros tibi vellere succos,
 Et picturæ saturantur murice vestes.
 Hic radiant flores, et prati viva voluptas
 Ingenio variata suo, fulgentibus itic
 Surgunt fulcra toris : hic mollis pauditur herba
 Sollicitum curis non abruptura soporem.
 Turba salutantum lætas tibi perstrepit ædes.

Hic avium cantus labentis murmura rivi,
Vivitur exiguo melius, natura beatis
Omnibus esse dedit: si quis cognoverit uti
Hic si uota forent, frueremur simplici cultu:
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret:
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Avaritiae nihil satis est] Aristoteles primo Politicorum: Omnes enim in infinitum augent, qui pecunias student. Ecclesiastes: Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis. Seneca: Avaro tam deest quod habet quam quod non habet, Salomon Proverbiorum capite xiii: Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in multis divitis sit. Divus Ambrosius in primo de Interpellatione: Modum non habet avaritia, nec rapiendo expletur, sed incitat: hoc egentior, quo plura quaesierit. Seneca: Quae sunt maxime divitiae? Non desiderare divitias. Quis plurimum habet? B. Qui minimum cupid.

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans iambico senario et elegiaco pentametro. Taxat eo mortalium cupiditatem inexplibilem, docens opes, nec avarum dum vivit satiare, nec ubi mortuus fuerit, comitari.

Fluente] Afluentes.

Auri gurgite] Aurifero fluvio, cujnsmodi dicuntur in Lydia Pactolus et Hermus, Tagus in Lusitania, Durius in Hispania. Horatius in Epodo:

Sis pecore et multa dives tuffre licebit,
tibique Pactolus fluat.

Non expleturas] Non satiaturas ejus animum.

Baecis] Gemmis, lapillis pretiosis. Bacca, fructus lauri, oleæ, corni, myrti, et id genus arborum. Per similitudinem pro lapide pretioso accipitur. Sic dicimus baccas succini vel coralii. Horatius in Epodo:

Nec sit marita, quæ rotundioribus
Quusta baccis ambulet.

Hinc bacca, parva bacca.

Rubri littoris] Littoris Erythræi maris. Rubrum mare dicitur, quod a Persico sinu in Arabiam extendit. Nearchus et Onesicritus, Alexandri Magni comites, trahiderunt stulte persuasum esse vulgo, rubras alicubi esse maris aquas, quin ab Erythro rege nomen pelago inditum credere se cujus sepulcrum ejus gentis litteris insignitum, in insula haud procul a terra intuiti essent. Alii aquam videri rubram, etsi non sit, affirmant, seu quia rubens sit area, qua leviter commota, talis existat in fluctibus color: aut quod montium qui argillosi sint, repercessu pacata pelagi facies rufescat. Constat ibi plurimos lapides pretiosos conchasperque inveniri. Tibullus:

Et quasunque niger Rubro de littore gemmas
Proximus Eois colligit Indus aquis

Idem:

Quidve in Erythræo legitur quæ littore concha,
Tinctaque Sidonio murice lana juvat?

Centeno bove] Centum bobus. Posuit autem numerum finitum pro infinito.

Scindat] Aratro proscindat.

Opima] Pinguis, fertilia.

Cura mordaz] Cor assidue urens et quasi, morsu conficiens. Unde quidam:

PATROL. LXIII.

A Languida mordaces consumunt pectora curæ.
Et alias: Vacuus viator et nudus non timet latronis insidias. Securus a nocturnis furibus dormit pauper, etiamsi claustra non muniat: diviti vero opes sue latronis semper imaginantur occurrsum, jugi sollicitudine noctium somnum adimunt. Claudianus:

Foedaque avaritiae complexæ pectora matris,
Insomnes longo veniunt examine curæ.

Defunctum] Mortuum. Propertius:

Haud ullas portabis opes Acheronis ad undas.
Nudus ab inferno stolte veherate.

Divus Ambrosius Hexaemeron lib. ultimo: Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadavera mortuorum, nisi forte quod gravius tentativitum corporadistentaluxurie. Ludovicus Bigus:

Nil secum morientur locuples, nil portat egenus.

Morte relicturi plusquam minusque sumus.

Tollit in immensum se divitis error avarum,

Nec se ubi pacifica mente reponat, habet.

Idem:

Huc nibil intolimus, nihil hinc auferre valemus.

Oppida rex moriens, frivola linquit inops.

Exiguum natura petit, qui congruus illi

Vixerat, hand unquam hic indigus esse potest.

IN PROSAM IV.

Quemadmodum jam docuit divitias veram sufficientiam non conferre, ita nunc argumentatur dignitates eos quibus provenerint honorabiles reverendosque non reddere: quæ saepè collata improbis eos despiciores faciunt. dum illorum vitia pluribus ante ignota revelant.

Dignitates] Magistratus, honores. Dignitas modo significat honorem alicui propter merita vel impensum, vel debitum. Gellius: Cujus dignitas nec augeri laudibus, nec minui detractionibus potest. Accipitur interdum pro magistratum administratione et honore. Cicero: Ut omnibus in rebus ei te commendes quoad fides dignitasque tua patietur. Interdum sumitur pro virili pulchritudine. Idem libro primo Officiorum: Pulchritudinis duo sunt genera: unum muliebre, quam venustatem appellamus: alterum virile, quam dignitatem dicimus.

Reddant] Cum interrogatione legendum.

Num] Nunquid: quasi dicat minime.

Atqui] Sed.

Illustrare] Notam reddere, nobilitare.

Nequitiam] Improbatem.

Indignemur] Aegro et iniquo animo feramus.

Catullus] Hic poeta, genere Veronensis, scripsit multa lepidissima carmina, quorum nonnulla desiderantur, exstant alia: de quo dixit Ovidius:

Mautua Virgilio gaudet, Veroua Catullo.

Et Martialis:

Verona docti syllabas amat vatis.

Licit] Quamvis.

In Curuli] In sella eborea. Curulis sella erat ex ebore, qua majores magistratus utebantur in curru. Horatius in epistolis:

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur.

Nam senatores, qui curulem magistratum, id est majorem honorem gessissent, honoris gratia in cu-

riam vehi soliti erant curru, in quo [erat eburnea A ubique ei convenit. Facere autem quempiam reverendum non convenit ubique dignitatibus: non est igitur eis naturale. Propositionem quam multi majorem vocant, ostendit exemplo seu inductione imperfecta, quæ facile perfici possit. Calor ligni naturalis ubique inest ei: proinde quidquid rei naturale est nusquam eam deficit. Assumptionem vero quæ vulgo minor dicitur, hunc in modum veram esse docet. Si quis enim saepius Rome consulatu functus, devenerit forte in barbaras nationes, ubi fuerit ignotus, minime barbaris videbitur venerandus, qui nec virum norint, nec ejus mirati fuerint dignitates.

Quid est, Catulle, quod moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet.
Per consulatum pejerat Vatinius.
Quid est, Catulle? quid moraris emori?

Loquitur autem poeta ad seipsum indignabundus, quod indignissimis hominibus tantæ a populo collatae sint dignitates. Animad vertendum autem est id quod abhinc annos tredecim Rodolphus Langius canonicus Monasteriensis, vir genere, scientiis, virtutibus multo clarissimus, me tum adolescentem admonuit, non ideo Catullum, Nonium hunc Strumam appellare, quasi ignominie quodam elogio hoc eum nomine notet, ut Boetii verba prætendunt, sed cognomem Nonii, et ejus familiae Struma fuit: quod et Plinii verba in .xxxvii Naturalis Historiae ostendunt, cum ait, de opilio gemma pretiosissima scribens: Siquidem exstat bodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumæ Nonii, quem Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servili Novianii, quem consulem vidimus. Struma vero genus morbi est, tumor scilicet, in quo subtus concretae quædam ex pure et sanguine quasi glandule oriuntur. Strumosi dicuntur qui id vitii patiuntur, et strumosa pars corporis quæ eo lœsa est.

Cum Decorato] Decoratus tempore Boetii scurra nequissimus et sycophanta fuit, cum quo Boetius magistratum gerere recusavit.

Putares] Velles. Puto, teste Acrone, pro volo accipitur. Horat. in Sermonibus:

Ut vitales putes:
id est velis.

Inest enim dignitas propria virtuti.] Horatius:
Virtus repulse nescia sordidae
Intaminatis folget honoribus.

Despectiores potius improbos dignitas facit] Seneca:
Loco ignominia est apud indignum dignitas. Claudian.:

Sævit in anctore prodigiosus honor.
Veteri proverbio dicitur, Simia simia est, etiamsi aurea gestet insignia.

Verum non impune] Sed, inquit, quod dignitates improbos despectiores reddunt, id non impune, hoc est non sine noxa sua faciunt: nam vicissim illorum contagione maculantur. Divus Hieronymus in epistola consolatoria ad Pammachum: Quamvis clarus honor vilescit in turba, et apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Unde egregie de Cæsare Tullius: Dum quosdam, ait, ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turbavit. Cicero in secunda Philippica de Marco Antonio: In homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia.

Umbratiles] Inanes, umbræ similes.

Si quis multiplici] Pulchre ratiocinatur dignitates non facere quempiam ubique venerandum, neque id esse munus eis naturale. Quidquid rei naturale est,

B A ubique ei convenit. Facere autem quempiam reverendum non convenit ubique dignitatibus: non est igitur eis naturale. Propositionem quam multi majorem vocant, ostendit exemplo seu inductione imperfecta, quæ facile perfici possit. Calor ligni naturalis ubique inest ei: proinde quidquid rei naturale est nusquam eam deficit. Assumptionem vero quæ vulgo minor dicitur, hunc in modum veram esse docet. Si quis enim saepius Rome consulatu functus, devenerit forte in barbaras nationes, ubi fuerit ignotus, minime barbaris videbitur venerandus, qui nec virum norint, nec ejus mirati fuerint dignitates.

Quoquo] Ubicunque.

Sed hoc] Subaudi evenit, vel accidit, vel simile quidpiam.

Inter eos vero] Disserit nec apud quos ortæ sunt, perpetuo dignitates permanere, idque exemplis probat evidenter.

Praefectura] Romulus unum elegit quem urbanis negotiis praefecit, ut Dionysius ait. Hunc praefectum Urbis fuisse satis constat. Longo post tempore tantum sibi juris praefectura vindicavit Cæsarum temporibus, ut crimina omnium in urbe cognosceret, et demum cum Cæsares ab Urbe abessent, praefectus velut alter Cæsar imperabat, dæribus omnibus quæ ad Urbe pertinebant, censebat. Tempore autem Boetii, Theoderico Gothorum rege Italianam tenente, praefectura non erat, nisi inane nomen, et senatorii census gravis sarcina, quod senatores sua pecunia praefectum Urbis C alere cogebantur, qui titulo tenuis erat praefectus, nec antiquam retinebat auctoritatem.

Nunc ea præfectura] Dicunt quidam annonæ præfecturam habuisse initium 15 anno post exactos reges, Appio Claudio Sabino et P. Servilio Prisco consilibus; sed verius constat anno 18, T. Secanio et P. Minutio consilibus, quo tempore annonæ maxima caritas fuit, missisque in Siciliam fuere P. Valerius et L. Geganius pro advehendo frumento. Volunt et alii L. Minutium fuisse primum annonæ præfectum, satisque constat, non nisi ex indigentia frumenti hunc magistratum fuisse creatum.

Propriæ decoris] Propriæ pulchritudinis.

Nunc] Interdum.

Si igitur reverendos] Brevi epilogo jam dicta repetit, et dignitatibus nihil expetendæ pulchritudinis inesse concludit.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon, cuius primus versus est phalæcicus hendecasyllabus, secundus alemanius, vel (ut aliis placet) archilocheus tetrameter acatalecticus, constans duobus dactylis et totidem trocheis. Docet Neronis exemplo dignitates saepè corruptissimis moribus adhærere, et honores cum a miseris tribuantur, beatitudinem conferre nemini posse.

Tyrio ostro] Tyria purpura. Ostrum est purpura. Virgilius in Georgicis :

Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.

Comerct] Ornaret.

Niveis] Candidis.

Vigebat] Vivebat.

Vim] Id est violentiam exercebat.

Luxuriae Nero savientis] Divus Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite 19: Qui autem *contumelias* gloriae dominationis est avidus, bestias superat, sive crudelitatis vitiis, sive luxuriae. Tales quidam Romani fuerunt. Non enim cura existimationis amissa, dominationis cupiditate caruerunt. Multos tales fuisse prodit historia. Sed hujus vitiis summitatem et quasi aream quamdam Nero Cæsar primus obtinuit: cuius fuit tanta luxuriae, ut nihil ab eo putaretur virile metuendum: tanta crudelitas, ut nihil molle habere cederetur, si nesciretur.

Improbis] Secleratissimus Nero.

Verendis] Reverendis.

Patribus] Senatoribus.

Indecores] In honestas, turpes ob ejus qui dabant eas, summam improbatatem. Maro:

Cur indecores in limine primo

Deficitis?

Nominativus singularis est indecor, sive indecoris.

Accius:

Cujus sit vita indecoris,

Mortem fugere turpem baud convenit.

Cursules] Dignitates.

Quis illos] Hujus versus primus pes iambus est. Utitur autem argumento dialectico, de prompto ex eo loco qui est a causa efficiente: Qui dant honores, et efficiunt dignitates, ob vitiorum colluviem plerumque miseri sunt. Dignitates igitur nec beatae sunt, nec eos quibus proveniunt beatos reddunt.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit nec pecuniis sufficientiam, nec dignitatibus veram reverentiam comparari, nunc disputat in regnis quoque et regum familiaritate veram potentiam non consistere.

Quid ni? Cur non.

Quando] Quando quidem: et est ironia, quod facile indicat subsequentia.

Felicitatem calamitate mutaverint] Ex felicibus et fortunatis facti sint calamitosi.

O præclarus] Ironia est, irridet enim hujus sæculi infirmissimam potentiam, quæ ne se ipsam quidem conservare potest.

Quod si hac regnorum potestas beatitudinis auctor est] Acute per locum a contrariis argumentatur, concluditque regibus plus impotentiae quam potentiae, et majorem misericordiam quam felicitatis inesse portionem.

Expertus sortis] Ordo est, Tyrannus expertus periculorum suæ sortis simulavit, hoc est significavit, effinxit, expressit terrore gladii pendentis supra verticem, id est caput assessoris, metus regni, id est timores et sollicitudines regnantium. Hoc autem de Dionysio Syracusiorum tyranno intelligendum est, cui (ut refert Eusebius in Præparatione Evangelica) qui Siculanum conscriperunt historiam, vel amantissimum uxorem adeo suspectam fuisse dicunt, ut tabulis cubiculum straverit, quo major sonitus, cum ad eum iret, excitaretur, nudumque ita, ut nihil occulte ferre posset, aditumque ipsum fovea intercepisse, ut vel saltibus, vel longis gradibus, vel ascensu de-

A scensuque pergendo, nullum posset telum occultare.

Quot quantisque igitur animus hominis, qui vel uxori rem ita suspectam habebat, malis refertus erat? Illis certe mihi simillimus videtur fuisse qui cum ad alta præcipitia, scandant, antequam nec altiora petunt jam fessi, nec descendere audent, cum ad hiatum et profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi divinam rem aggressus, cum pericula ejus cognovisset, et standi in proposito innumerabilis videbat in dies pericula, et ob ea mortem imminere non dubitabat, omnibus etsi non corporibus, sed animo tamen adversus eum armatis, quod et ipse Dionysius ita esse significavit. Nam cum quidam vitam tyrannorum apud eum, quasi beatam laudibus efficeret, vocasse ad coenam regio apparatus constructam, hominem dicitur, ac

B supra caput illius sedentis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaquam repente conviva ille respexit, nec surgere audiebat timore tyranni, nec bibere, aut comedere potens, pericolo percusus, cervice ac oculis ad pendente gladium directis, mortem exspectabat. Quod cum vidisset Dionysius, Num (inquit) intelligis quam beata sit vita nostra? Talis enim est nisi velimus nobismetipsi adulari. Omnium enim rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum et impendentem formidinem, nulla frui possumus, illis similes qui a deformibus saepe meretricibus decipiuntur, quæ ueste atque auro valde ornatae, et fuso faciei deformitatem occultantes quasi hamo pisces, his insidiis captos attrahunt adolescentes. Hac infelicitate nos premissur, qui multis felices videmur: et sicut tormenta multi cogunt mentis suæ arcana pandere, sic interdum hujus vite molestia victi, verissimas voces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus, quæ saginantur, quibus comedendi bibendique non aliud quam ad perniciem suam copia solet offerri Horat. Carminum lib. II:

Districtus ensis cui super impia.

Cervice pendet, non Siculæ dapes

Dulem elaborabunt saporem,

Non avium, cithare que cantus,

Somnum reducent.

Supra verticem] Supra caput Democlis seu Damocles assessoris, de quo latius Cicero Tusculanarum Questionum libro ultimo.

An tu potenter censes? Plus vehementia habet interrogatio quam si simpliciter argumentum protulisset.

Satellite] Stipatore.

Ambit] Circumdat.

Qui quos terret, ipse plus metuit? Seneca in OE dipode:

Qui sceptra duro saevus imperio regit,
Timet timentes, metus in auctorem reddit.

Laberius mimographus: Necesse est multos timeat quem multi timent. Claudianus:

Qui terret, plus iste timet, sors ista tyrannis.
Convenit, iudeant claris, forties trucident
tabulis gladii vivant, septique venenis.
Ancipes habeant artes trepidique minentur.

Divus Hieronymus: Antiqua sententia est, Quem metuit quisque, odit: quem odit, periisse cupit. M. Tullius libro Officiorum secundo: Rerum autem om-

nium nec aptius est quidquam ad opes tuendas ac te. A noxia magnitudo.
nendas quam diligi, nec alienius quam timeri. Præclarum enim Ennius :

Quem metuant, oderunt : quem quisque odit, periisse
expedit.

Et post non multo : Etenim qui se metui volent, a quibus metuantur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Quid enim censemus superiorem illum Dionysium, quo cruciatus timoris angi solitum, qui cultos metuens tonsorios, candente carbone sibi adurebat capillum? Quid Alexandrum Phereum, quo animo vivisse arbitramur, qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Thebeu admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum et eum quidem (ut scriptum est) compunctum notis Thracis, districto gladio jubebat anteire, præmittebatque de stipitoribus suis, qui perscrutarentur arculas mulieres, et ne quod in vestimentis occultarentur telum, exquirerent? O miserum, qui fideliorem barbarum et stigmaticum putabat, quam conjugem. Nec eum fellit opinio. Ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus.

Nam quid ego de regum Per locum ab eo quod magis esse videtur, argumentatur regum familiaritatem potenter neminem facere, cum reges ipsi tam sint imbecilles.

Nero Senecam] Suetonius de Nerone : Senecam præceptorem ad necem compulit, quamvis saepe commatum petenti bonisque cedenti persante jurasset, suspectum se frustra, peritumque potius quam nociturum ei.

Papinianum] Hic Serbidii Scævolæ auditor, et libros ad Pandectas allert quæstionum triginta septem, responsionem undeviginti, definitionum duos, de adulteriis unum, adilitionum unum. Hic habitus est omnium juris conditorum acutissimus, eumque vocant historiæ juris asylum, doctrine legalis thesaurum, sicut ab illo studiosi legum qui profecissent appellati Papinianistæ quandoque fuerint. Amicus et Severo principi, sed a condiscipulatu, neque non affinis per secundam uxorem, successor eidem quoque in administratione fisci. Denique moriens Severus, filios suos uon alii magis quam Papiniano commendavit. Erat autem præfector Urbi Papinianus, ac plus potens in aula quam volebat. Itaque saepe deponere nocturnam potentiam frustra conatus, tandem ab Antonio Caracalla Severi filio, militum gladii objectus, et securi percussus est, quod excusare parricidium noluisse.

Antonius] Aurelius Antonius Bassianus Caracalla, Severi filius, patri successit in imperio. Bassianus ex avi materni nomine dictus est. Caracallæ nomen accepit a vestimento quod populo dederat demissio usque ad talos, ut auctor est Spartianus. Hic fratrem suum Getam, et complures alios præclaros viros occidi jussit. Papinianus autem in ejus conspectu securi percussus, a militibus occisus est : quo facto, persecutori dixit : Gladio te exequi oportuit meum jussum.

Moles ipsa] Dignitatis et potentiae nimia, et ob id

Quæ] Quasi dicat nulla.

An præsidio sunt amici] Supra dictum est utilem amicitiam potentiae gratia nonnunquam assumi. Nunc igitur paucis ostendit fortuna amicos facillime alienari, nec ullam esse pestem ad nocendum efficaciorum quam familiarem inimicum.

Sed quem felicitas] Sententia est notissima, et ab Ovidio sepius decantata, cuius versus ex primo de Tristibus libro passim omnibus litteratis sunt in ore :

Donec eris felix, multis numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila, sotus eris.

Idem in secundo de Ponto :

Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est :
Quæ simut intonuit proxima queque fugat,
En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flavit velis aura secunda meis :
Ut fera nimboso tumuerunt æqua vento,
In mediis lacera nave relinquer aquis.

Divus Hieronymus : Amicitia quæ desinere potest vera nonquam fuit.

Quæ vero pestis] Quasi dicat nulla. Divus Hieronymus : Levius est professorum inimicum cavere, quam hostem latenter sub amici nomine sustinere : sub amici nomine, inimici insidias reprehendi. Idem : Adulator quippe blandus inimicus est. Solon, auctore Laertio, præcipiebat hunc in modum : Cautè singulos observa, ne forte odium in corde tegant, dum blanda et arridenti facie te alloquuntur, duplexque illis lingua atra ex mente souet. Diogenes, interrogatus quænam perniciosissime morderet bellaa, Ex feris (inquit) obtrectator, ex mitioribus autem adulator. M. Tullius in Lælio, dixit nullam in amicitiis pestem esse maiorem quam adulationem, blanditiis assentationem.

IN METRUM V.

Carmen ejusdem rationis est cum quinto libri secundi. Admonet autem eo nos Philosophia veram potentiam nemini contingere posse, nisi, depulsi perurbationibus, animo suo dominetur, et, amotis virtiis, sit virtutis regnum (quod unum stabile est, idemque liberrimum) invicta fortitudine feliciter consecutus. Seneca Lucilio : Si vis omnia tibi subjicere, subjice te rationi. Multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces quid et quemadmodum aggredi debeas. Apud D Livium Scipio ad Massinissam. Non est, inquit, mihi crede, tantum ab hostibus armatis etatis nostræ periculum, quantum a circumfusis undique voluntatibus, Qui eas sua temperantia victoriae sibi peperit, quam nos Syphace victo habuimus Salomon Proverbiorum capite xvi : Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Horatius Carminum lib. n :

Latius regnes avidum domando
Spiritum quam si Lybiam remotis
Gadibus jungas, et ulerque Pœnus
Serviat uni.

Valerius Maximus libro quarto : Multo enim, multo seipsum quam hostem superare operiosus est, nec adversa propera festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem. Baptista Mantuanus :

Dignior est qui se quam qui fortissima vincit
Oppida, nec virtus altius ire potest.

Seneca Tragicus in Thyeste :

Quis vos exagitat furor
Alternum dare sanguinem,
Et sceptrum sceleri aggredi ?
Ne sitis cupidi arcum,
Quo regum jaceat loco.
Regem non faciunt opes,
Non vestis Tyriae color,
Non frontis nota regie,
Non auro nitida trabes.
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris.

Et post aliquot versus subdit :

Mens regum bona possidet.

Et iterum :

Rex est, qui metuit nihil,
Hoc regnum sibi quisque dat.

Animos] Animi affectus.

Ferocius] Immoderatos, rectae rationi non obtemperantes.

Domet] Mitiget, rectae rationis imperio subjiciat.

Libidine] Immoderata cupiditate. Libido, teste Aurelio libro de Civitate Dei xiiii, est generale vocabulum omnis cupiditatis. Verbi gratia, est libido ulciscendi, quæ ita dicitur. Est libido habendi pecuniam, quæ avaritia. Est libido quomodocunque vincendi, quæ pervicacia; est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Idem libro undevigesimo ejusdem operis : Felicior servitur homini quam libidini, cum stœvissimo dominatu vastet corda mortalium, ut alias omittam, libido ipsa dominandi.

Fedis habenis] Turpissimæ servituti. Macrobius Saturnalium libro i : Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certe nulla servitus turpior quam voluntaria. Divus Ambrosius libro Epistolarum secundo : Stulto et imperare servitus est, et (quod pejus est) cum paucioribus præsit, pluribus dominis et gravioribus servit. Servit enim propriis passionibus, servit cupiditatibus suis, quarum dominatum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominus habet, intra se servitum patitur intolerabile. Genuina enim servitus est, altera corporis, animarum altera. Domini corporis quidem homines : animarum autem malitia et passiones, a quibus sola animi libertas sapientem vindicat, ut servitio ei lieeat exire. Sidonius Apollinaris Epistolarum libro secundo : Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vita miseriarum vita felicium illorum, si tamen sic sunt pronuntiandi, qui sibi hoc nomen (at Sylla) præsumunt : nimirum qui supergressi jus fasque commune, summam beatitudinem existimant summam potestatem, hoc ipso satis seriores, quod parum intelligunt, inquietissimo se subjacere famulatu. Nam sicut hominibus reges, ita regibus dominandi desideria dominantur.

Submittat] Subjiciat.

Licet] Tamesti. Claudianus Honorio :

Tu licet extremos late dominere per Iudos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Servitii patiere jugum, tolerabis iniquas
Alterius leges: iunc omnia jure tenuebis,
Cum poteris rex esse tui.

Tua jura] Potestatem tuam, imperium tuum.

Tremiscat] Timeat.

A **Serviat]** Subaudi tibi.

Ultima Thule] Hemisticchium est Virgilianum Georgicorum libro primo :

Tibi serviat ultima Thule.

Ut Servius tradit, Thule insula est Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam ultra Britanniam et Orchades, quæ insula in Oceano ultima est, in qua cum sol in Cancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. Scribendum est per u post th, testibus Georgio, Merula, Christophoro Landino et Antonio Maucinello, tametsi vulgo Thyle per *ypsilone* scribatur. Græco enim Θούλη scribitur.

Atrax] noxias. Alexander Hegius præceptor quondam meus iu frequentissima nobilis Daventrianae civitatis schola :

Est ut perpetuus hominum mens anxia curis,

Nec valet illa sui non meminisse mali.

Hanc si tranquillare velis, fomenta relinque

Curæ, nil æquo plus cupe, liber eris.

Idem :

Libertas summa est tua, Christe, facessere jussa,
Nemo est ingenuus, nisi qui tibi servit Iesu.

Nemo est qui regnat, famulus nisi fidus Iesu.

IN PROSAM VI.

Docet quam fallax et inanis sit gloria, quam plerique mortales tanto studio petunt, et nominis celebritate beatum evadere posse neminem. Gloriam definit, Aurelius libro de Civitate Dei quinto, capite 12, his verbis : Gloria est judicium hominum bene de hominibus opinantium. Idem ejusdem libri cap. 19 : Virtutes habenti, magna virtus est contemnere gloriam. Ab auctore autem Rheticorum ad Hærenniūm sic finitur : Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. M. Tullius autem in oratione pro M. Marcello hunc ei finem dedit : Gloria est illustris ac pervagata, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus huminum fama meritorum.

Turpis] Indecora, inhonesta.

Non injuria] Jure.

Tragicus] Euripides, qui Andromacham sic exclamantem inducit :

Ω δόξα, δόξα μυρίστι δὴ βροτῶν
Οὐδὲν γεγόντι βίστος ὄγκωντας μέγαν.

Id est, interprete Antonio Codro Urceo : O gloria, gloria, infinitis jam mortalibus nullius pretii vitam tumefecisti magnam ! Sunt tamen qui hæc paulo aliter legant et interpretentur sic : O gloria, gloria, decem millibus hominum, nihil aliud factanisi tumor magnus seu inflatio magna. Sed quoniam nobis prope Germanici Britannicique Oceani littora nunc vitam degentibus, Græcorum poetarum præter admodum paucos, codices non suppetunt, studiosos remittimus ad ipsum Euripidem et Græcæ linguae professores.

Quo] Qua magni nominis ablative per falsas vulgi opiniones.

Quid] Quasi dicat *nihil*.

Erubescant] Verecundentur, pudore et rubore afficiantur. Symmachus in Epistolis : Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.

Quem] Laudes.

Quid] Quasi dicat *nihil*.

Adjecerint! Addiderint.

Non populari rumore] Non populi inani predicatione,
Qui stultus honores
Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptis.

Sed conscientiæ veritate metitur] Sed definit et determinat bonum suum sua conscientiæ veritatem, qua contentus populares auras non querit. Seneca *Luccilio suo* : *Intus te ipsum considera, non qualis sis, aliis credas. Persius :*

Tecum habita, et noris quam sit tibi curta supellex. Id est, tuapte supellectile te metire, ac tuis ipsius malis bonis te ipsum expende. Horatius :

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. Eo monemur, ne nos ex assentatorum laudibus aut vulgi opinione verum propriis ac veris dotibus animique virtutibus aestimemus. Franciscus Philelphus satyra quinta :

*Atque hono lætare tuo, vulgique fugaces
Contemnens auras, ex te pendere memento.*

Ludovicus Bigus :

*Felix o nimium qui se scrutatur in imo,
Nec nisi vult proprio credere judicio.
Nec sua ab instabili probitas ut pendeat aura
Sustinet, et soli vult bonus esse Deo.*

Quod si hoc ipsum] Argumentum deponit a contraria, ci simile quod de potestate et impotentia supra protulit, vel potius ab oppositis secundum affirmationem et negationem. *Si, inquit, propagasse nomen suum videtur pulchrum et honestum, non propagasse id, turpe in honestumque judicandum est. Oppositi enim opposita convenient.* Sed multo plures sunt gentes, apud quas nomen cuiuslibet ignotum est, quam apud quas notum. *Proinde qui glorirosus creditur, magis in gloriis est judicandus.*

Uti] quemadmodum.

Paulo [ante] Prosa septima libri secundi.

Lisseru] disputavi.

Inter haec vero] Geminiis de causis ostendit popularem gloriam ne commemoratione quidem dignam, cum nec vero judicio proveniat, sed nimis corruptio, ut indocta et stulta, ac (ut ita loquar) multivola multitudinis, que sæpe laudat nocentes, vituperat innocentes, nec unquam constans permaneat, verum levissimo huc illuc que momento transferatur. Michael Fernus ad Sabinum :

*Hei mihi! quam vana est spes hæc et gloria famæ :
Pro fama morimur, docte Sabine, fauæ.
Stet sua per totum virtutis gloria mundum,
Recte vive Deo, cætera famus erunt.*

Jam vero quam sit inane] Disserit generis nobilitatem non conferre veram et propriam claritudinem, quam sola virtus affert, juxta illud Satyrographi :

Nobilitas sola est atque unica virtus.

Sunt autem tria nobilitatis genera : nobilitas ex genere, nobilitas ex virtute, et nobilitas ex utroque. Est præterea nobilitas, seu potius famositas ex viii, nam nonnulli sceleribus et fedissimis facinoribus innotuerunt. Joannes Campanus : *Præcipua est nobilitas quæ propria ornata virtute et sua, cum majorum sit splendor, dignitate, gloria, vetustate conjuncta.*

Claritudinem] Claritatem et nominis splendorem.

Aliena] Non propria, cum clari sint illi, puta pa-

A rentes aut progenitores, qui ob virtutes suas et præclaræ facinoræ prædicantur : non is qui ex genere progenitus, eorum virtutes non æmulatur.

Videtur namque] Definit generis nobilitatem hoc modo : Nobilitas est quædam laus veniens de meritis parentum.

Aliena claritudo] Joannes Campanus : Alienis laudibus niti nihil aliud est quam suas proferre non posse. Seneca : *Quid enim stultus est quam aliquem eo sibi placere, quod non fecit. Idem : Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit, neque quo ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere.*

Quod si quid est] Ostendit cui sit usui generis nobilitas. Baptista Mantuanus : *Est profecto (ut videor) magnum virtutis adjumentum, claris ortum esse parentibus. Solent enim juvenes qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur majorum suorum dignitatem æmulari et ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen 'Alexandrum, sic majoris Africani gloria minorcm Scipionem, sic Cæsaris Julii fama Octavianum excitavit, sic denique Pyrrhus Achillides erat animosus imagine patris. Faustus Andrelinus :*

Est aliquid clarus magnorum splendor avorum : Illud posteritas æmula calcar habet.

Ceu tener instantem catulus cum viderit ursum, In patrias vires æmula corda movent.

Scilicet ut nullus tantis sit degener actis, Magnanimum pectus strenua facta movent.

IN METRUM VI.

Carmen est dicolon, cuius alter versus dicitur almanius, dactylicus, trimeter, hypercatalectic, constans tribus pedibus heroici versus et syllaba : ita tamen ut non sit ex meris spondeis. Alter vero est Pherecratus, ex spondeo seu anapæsto, dactylo et spondeo. Docet unum eumdemque esse omnium patrem, a quo communis universi generis humani sit origo. Proinde neminem esse degenerem, nisi eum qui vitiis deformatus, ab illo pulcherrimo optimo maximoque parente deficiat. Divus Hieronymus : *Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis : summa apud Deum nobilitas, clarum esse virtutibus.*

Ab ortu simili] Ex consimili origine.

Unus enim rerum] Malachias propheta, capite ii : *D Nunquid non pater unus unus omnium nostrum? Nunquid non Deus unus creavit nos?* Lactantius libro de Justitia, capite iiii : *Deus enim qui homines generat et inspirat, omnes æquos, id est pares, esse voluit. Eamdem conditionem vivendi omnibus posuit, omnes ad sapientiam genuit, omnibus immortalitatem sponponit, nemo enim beneficiis ejus cœlestibus segregatur. Nam sicut omnibus unicum suum lumen æqualem dividit, emitit omnibus fontes, victim subministrat, quietem somni dulcissimam tribuit, sic omnibus æquitatem virtutemque largitur. Nemo apud eum servus est, nemo dominus. Si enim cunctis idem pater est, æquo jure omnes liberi sumus. Nemo Deo pauper est, nisi qui justitia indiget : nemo dives, nisi qui virtutibus plenus est : nemo denique egregius, nisi qui bonus et innocens fuerit : nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter*

fecerit; nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleverit. Pindarus, ut refert Eusebius libro Præparationis Evangelicæ XIII: *Unum, inquit, hominum genus est, et ab una matre cuncti, unum patrem creatorum summum atque optimum artificem habemus et qui progressus singulis diversos secundum merita præbet.*

Unus cuncta ministrat. Cave ne legas contra metri rationem, unus qui cuncta ministrat.

Clausit] Inclusit.

Membris] Corporibus.

Celsa sede] Ecelo.

Edit] Producit.

Nobile germen] Nobilis origo, præclarum genus.

Strepitus] Jactatus. Alloquitur autem homines generis nobilitate gloriabundos.

Primordia vestra] Tuam et cæterorum mortalium originem.

Species] Consideres, o Boeti. Indocti depravarunt hunc locum, legentes spectetis, in metri contaminatione pro species, idque videtur ortum ex eo quod dixit vestra. Timuerunt enim ut esset oratio congrua, non animadvententes, species ad unum Boetium esse referendum, vestru vero primordia ad Boetium et alios homines.

Ni] Nisi.

Fouens] Amplexans.

Pejora] Mala, comparativum loco positivi.

Vitiis] Hic casus septimus est, verbo deserat subdendus, ut sit ordo: Deserat vitiis proprium ortum, hoc est, per vitia ab origine propria degeneret.

IN PROSAM VII.

Voluptates ait, non solum felicitatem non afferre, sed multarum etiam ægritudinum morborumque causas esse.

Quarum] Voluptatum.

Appetentia] Appetitas.

Anxietas] Solicitudinis. Joannes Picus Mirandula: Quid enim optabile in voluptatibus mundi, quæ, dum queruntur, fatigant; cum acquiruntur, infatuant; cum amittuntur, excruciant? Bigus:

Quid præsentis habent optabile gaudia vitae?

Quæ si quis pelago querat terrave, fatigant Partaque cor hebat, amissaque duriter angunt.

Horatius:

Sperne voluptates, uocet empta dolore voluptas.

Divus Hieronymus: Libido transacta semper sui relinquunt pænitudinem, id est pænitentiam. Græcorum proverbium est, Voluptati soror est tristities.

Quantos morbos] Anneus Seneca severissimus vi- tiorum castigator, perorans in voluptatem gulonum, sic scripsit præpe diuinitus: Inde, inquit, pallor est, et nervorum vino madentium tremor, et miserabilior ex cruditalibus quam ex fame macies. Inde incerti lubentium pedes, et semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Indo intra cutem humor admisus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digitii articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu jacentium torpor, aut palpitationis corporum sine intermissione vibrantium. Quid capit

A *vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, et cerebri æstuantis verminations, et omnia per quæ exoneremur internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea februm genera, aliarum impetu subcuntium, aliarum tenui peste repellentum, aliarum cum horrore et multa membrorum quassatione venientium. Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriaz?*

B *Tristes vero esse] Voluptati mœrorem succedere cum norunt omnes, tum maxime libidinosi: nam, teste Philosopho, omne animal a coitu triste est. Seneca Lucilio: Voluptates præcipue extirpa, inter res vilissimas habe, quæ latronum more in hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Aristotelis, teste Valerio Maximo, utilissimum est præceptum, ut voluptates abeuntes consideremus, quas quidem sic ostendendo minuit: fessas enim pœnitentiaeque plenas animis nostris subjicit, quominus cupide repeatantur.*

Quæ si beatos explicare possint] Si (inquit) voluptates corporis beatitudinem afferrent, jam et pecudes beatæ forent, quibus eæ nobiscum sunt communes, sed indignissimum est summum bonum pecudibus tribuere. Proinde corporis voluptates, quæ, teste philosopholib. Moralium III, pecuinæ sunt et ferales, nulla ratione quæquam beatum possunt efficere.

Quin] Cur non?

Corporalem lacunam] Ventrem. Lacuna sit a lacu, et est aqua collectio. Servius: Lacuna sunt fossæ in quibus collecta aqua stare consuevit. Maro:

Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

C Per metaphoram sumitur pro ventre seu alvo quo cibi potusque congeruntur. Sunt exemplaria in quibus est legere lasciviam, et est sensus sat apertus.

Honestissima quidem] Supra dixit, uxor ac liberi, qui jucunditatis gratia petuntur, quibus verbis significavit conjugia gratia voluptatis expeti. Nunc dicit quod voluptas ea foret honestissima, nisi et ipsa nimium sollicitudinis et dolorum secum traheret.

E natura] Contra naturam.

Nescio quem filios invenisse tortores] Baptista Mantuanus.

Scipio in natu sæcum pater educat hostem, Cumque suo ignorans interfectori jocatur. Scie sibi lacrymas, sperant dum gaudia matres, Atque sue pascunt ventura opprobria genti.

D *Mordax] curarum et sollicitudinum plena.*

Quæcumque conditio] Etiam bona.

Alias] Alio tempore, subaudi necesse fuit admonere Te expertum] Qui illos habes, et quanta sollicitudine sint educandi, vel experientia uosti.

Anxiæ] Tristem et sollicitum. Non enim nunc anxietati tuae plus addendum est, sed potius detrahendum.

Euripidis mei] Poetæ docti et philosophiae peritissimi.

Qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem] Nam qui liberis caret, tametsi videtur infortunatus, quod alieno censum servet, augeatque hæredi, tamen eo infortunio felix est, quod ex liberis (ut alii plerique) nihil capiat molestie, nec ullum metuat opprobrium. Sophocles in Antigone, Erasmus interprete,

Inutiles quicunque liberos serit,
Quid aliud hunc, quam sibi creare dixeris
Ipsi dolores, atque risum malevolis?

Congressis olim Solone et Thalete Milesio, de re uxoria deque liberis ortus est sermo; cum utrumque ultra modum probaret Solon, mirareturque Thaletem eum esse qui nunquam procreationi operam dedisset, rem ille commentus est haud memoratu indignam. Hominem subornavit qui se Athenis illis ipsis diebus Miletum applicuisse diceret. Inde de civitatis statu appellatus, omnia ibi florere diceret, unum duntaxat sub id tempus quo inde solvisset lugubrem casum accidisse, quod clarissimi viri filius unicus, cuius pater peregrinari diceretur, adolescentis præclaræ indolis, fato consumptus esset, cuius funus tota civitas magno esset luctu prosecuta. Tum demum de patris nomine rogatus, excidisse id sibi diceret: quod si subjiceretur, posse se facile reminisci. Postridie igitur cum frequenti foro ambo de more inambularent, obtulit se ille ex composito. Hic ad primam funeris mentionem, cum Solonis animum perculisset, moxque fabulæ progressu hospes ille eo pervenisset, ut tantum patris nomen reticeret, cætera haud dubie filii interitum Soloni nuntiarent: cum jam amenti simili ipse suum nomen subjecisset, atque ipsum esse nauta affirmasset, doloris magnitudine victimus, personæ simul sua atque loci oblitus, sese humi affligit, capillumque et barbam ululatu alternis manibus convellit, mugitu ejulatuque totum complet forum. Omnis multitudo fœditate rei confestim in eum unum conversa est. Thales vanæ illius conflicitationis conscientia, aliquandiu passus est hospitem insana illa mulierique lamentatione debacchari. Postremo afflictum humo leviter attollens: *Sis inquit, bono animo, Solon, vivit filius tuus.* At volui te non ignorare ad quod insanæ liberorum amor parentes adigat, et quam non inepte faciant qui hæc animorum vincula, cum honeste possint, effugiant.

IN METRUM VII.

Carmen est Anacreontium, dimetrum, catalecticum, constans anapæsto, duobus iambris et syllaba. Nonnunquam tameu habet spondeum pro iambo, ut est videre in primo versu, qui tamen transpositis dictionibus sic recte legi potest:

Habet omnis hoc voluptas.

Nonnulli hoc metrum vocant anapæsticum, eo quod primus pes sit anapæstus; mihi tamen potius iambicum dicendum videtur, posseque etiam vel iambum vel spondeum in prima regiuncula recipere, ut apud Prudentium:

Ades, pater supreme.

Significat voluptatis comites esse dolores, fastidium et anxietatem.

Stimulus] aculeis.

Agit] Afficit, pungit.

Fruentes] Eos qui voluptate fruuntur.

Par] Similis.

Ubi] Postquam.

Fugit] Ocissime abit.

Tenaci] Diuturnum dolorem inferenti.

A *Ferit*] Percutit, laedit.

Ita] Facta. Solon: *Voluptatem fuge: ipsa namque postremo dolorem parit.* Plato juventutem ad beatam vitam hac ratione sapissime incendebat: *Contraria virtutis ac voluptatis naturam animadverte.* Hujus enim momentaneam dulcedinem subita paenitentia sequitur, dolorque perpetuus. Illius autem breves labores æterna voluptas. Claudianus ad Stilicinem:

Nec te jucunda fronte fecellit
Luxuriae prædulce malum, qua dedita semper
Corporis arbitriis hebetat caligine sensus,
Membrisque Circes effeminat acrius herbis.
Blanda quidem vultu, sed qua non tetricor ulla
Interior, fucata genas, et amicta dolosis
Illecebris torvos aura circum ligat hydros.
Illa voluptatum multos innexuit hamis.

B Baptista Mantuanus:

Non insidiosa voluptas
Decipiat quemquam, blanda sub imagine semper
Inreditur, nardi succos, nuxuenta, sapores
Melliños præfert, vultuque applaudit amico.
Sed nihil est sine fraude, latent sub melle venena.
Quæ postquam imprudens biberis, fugit illa repente

Læta dolis, manet infixum sub pectore vulnus.

Joannes Franciscus Picus in voto pro salute conjugis:

O miserum mortale genus, cui tristia rebus
Succedunt luctis, et amaro perlita felle,
Pocula de calicis melliti margine manant.
Quidquid enim præsens dulci oblectavit amore,
Amissum querimus, et amaro verba dolor
Saucia mens fundit, renovataque in pectori vulnus.

Nos quoque quondam Elegiarum moralium lib. iii
sic lusimus:

C Sane quam brevis est, quam mixta dolore libido:
Aufigit hæc raptum, sed dolor usque manet.

Et post pauca:

Quid tibi blanditur tantum? quid dulce videtur,
Cui modicum mellis, saxis amaror inest?
Succedit saties, succedunt tædia, moror,
Anxietas, culpam maxima pena manet.
Continuo fugunt, quæ sensus tempore parvo
Molliter afficiunt, nec remanere queunt,
Conscia mens miseris se moribus ipsa remordet,
Sanarique nequit, ni ferat auctor open.

Item:

Lætitiam carpit sollicitudo comes.

IN PROSAM VIII.

Hæc prosa prius summatum repetit ea quæ supra disputavit, aiens voluptates, gloriam, regna, dignitates et divitias, nec ad beatitudinem quasi quasdam vias ferre, nec beatos efficere. Deinde docet corporis D bona cum primis esse fragilia, nec magno prudentibus hominibus aestimanda.

Hæc vix] Quas vulgus stulte ad felicitatem vias opinatur.

Quædam devia] Loca avia et a recta via nimis diversa.

Quid enim] Particula est interrogatoria, id est cur non? et est comicum, teste Acrone. Faccus lib. Sermonum 1;

Militia est potior, quid enim? concurritur horæ Momento.

Sensus est: quare non monstravero brevissime, quantis malis hæc via sint implicitæ. Potest et simpliciter accipi, ut sit præparatiuncula quædam futuræ interrogationi, quod et ipsum frequens est apud comedicos et in sermone quotidiano.

Poscendi] Ambiendi et petendi magistratus.

Degas] Degere velis.

Corporis servitium] Seneca Lucilio : Major sum et ad majora genitus quam ut mancipium sim corporis mei : quod equidem non aliter aspicio quam pondus ac pœnam vinculumque libertati meæ circumdatum.

Jam vero] Concinne transi ad corporis bona, quæ ad superiora (quemadmodum supra dictum est) facile referri possunt.

Præ se ferunt] Ostentant eisque quasi feliciores aliis præferri cupiunt.

Num] Nunquid.

Elephantes] Animalium terrestrium, Plinio teste, maximum est elephas, proximumque humanis sensibus. Elephantes domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magna ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Nascentur in Africa ultra Syrticas soliditudines, et in Mauritania, item in Aethiopia et apud Troglodytas, sed maximi in India, quos Afri parent, nec contueri audent. Nam et major Iudicis magniudo est. Lege Plinium libro Naturalis Historie viii.

Tauros] Taurus bos ad procreandum reservatus. Accipitur et pro quoconque robusto bove. Maro :

Ergo

Ager terra
Pie que solum primis extemplo a meus anni,
Fortes invertant tauri.

Tigres] Tigrin Hyrcani et Indi ferunt animal velocitatis tremenda et maxime cognitæ, dum capiuntur. Totus ejus fetus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici alique in recentem subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit feta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præcepis, odore vestigans. Raptor, approximante fremitu, abiecit unum ex catulis. Tollit illa morsu, et pondere etiam ocior acta remeat, iterumque consequitur, et subinde, donec in navem regresso irrita feritas sævit in littore. Hæc ex Plinio. Plura ex aliis de eadem tradentur infra.

Respicite] Considerate.

Spatium] Amplitudinem.

Firmitudem] Firmitatem.

Celeritatem] Velocitatem.

His] Spatio, firmitudine, celeritate.

Sua ratione] Spiritu divino.

Formæ vero nitor] Ostendit corporis pulchritudinem sane quam fluxam esse, et celerrime mutabilem.

Ut] Quantum.

Rapidus] Cito præteriens. Domitianus apud Suetonius : Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius. Ovidius lib. de Arte amandi ii.

Ingenii doles corporis addo bonis.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,

Fit minor, et spatio carpitur illa suo, Nec semper violæ, nec semper lilia florent.

Et riget amissa spina relicta rosa,

Et tibi jam venient cani formose capilli,

Jau venient rugæ, quæ tibi corpus arent.

Jau molire animum, qui duret, et astrue formam.

Solus ad extremos permanet ille rogos.

Nec levius iugenuis pectus coluisse per artes

Cora sit, et linguas edidicisse duas.

A Rursus idem :

Ergo age fallaci timide confide figuræ.

Quisquis es, atque aliquid corpore majus habe.

Isaias cap. LX : Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Merito forma hominis florí comparatur, eodem pene momento virescens et arescens. M. Varo : Quem puerum vidisti formosum, hunc vides deformem in senecta. Apuleius iu Deo Socratis, significare volens nihil esse brevius decore, sic ait : Formosus est, expecta paulisper, et non erit. Calphurnius in Bucolicis :

Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis.

Seneca in Hippolyto .

Anceps forma bonum mortalibus.

Exiguī donum breve temporis.

Ut velox celeri pede laberis.

B Rursus idem :

*Ut fulgor teneris qui radiat genis,
Memento rapitur nullaque non dies
Formosi splorium corporis abstulit.
Res est forma fugax : quis sapiens bono
Confidat fragili ?*

Idem, vel ut quibusdam videtur, alius Seneca in Octavia :

*Sola perpetuo manent,
Subiecta dulci mentis atque animi bona
Florem decoris singuli carpunt dies.*

Salustius : Nam divitiarum et formæ gloria fluxa atque fragilis est : virtus clara æternaque habetur. Divus

Ambrosius in tertio Hexaemeron : Surrexerat ante floribus immista teneris sine spinis rosa, et pulcherimus flos sine ulla fraude vernabat : postea spina scpsit

gratiam floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suavitatem perfectionis suæ finitinis curarum stimulis sepe compungat. Vallata est enim eleganter vitæ nostræ, et quibusdam sollicitudinibus obsepta, ut tristitia adjuncta sit gratia. Unde cum unusquisque aut suavitatem rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eum convenit, per quam nobis in paradisi amaritatem florentibus, spinæ mentis, animique sentes jure condemnationis ascripti sunt. Irrutiles igitur, o homo, licet aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper inferiora tua respice, semper spinas germinus, nec prolixa gratia manet. Brevis unusquisque decursus ætatis flore marcescit. Aristoteles Stagerila Nicomachi medici filius, Platonis auditor, præceptor Alexandri Magni, plurima scripsit non solum nervose, sed et eleganter contra quorundam vulgo sordide philosophantium opinionem.

Lynceis oculis] Acutissimis et perspicacissimis. Sunt qui opinantur oculos lynceos appellari acutissimos a lycibus, quæ (ut Plinius testatur lib. Naturalis Historie xxxii; cap. 8) clarissime omnium quadrupedum cernunt. Aliis videntur potius dicti a Lynceo uno ex Argonautis, acutissima oculorum acie prædicto qui (ut est in fabulis et tradit Hieronymus) dicebatur videre trans parietem : qui (ut historici ferunt) conspexit novissimam lunam primamque eodem die in signo Ariete : quod paucis mortaliū contigit vidisse : et inde fabula orta est cernendi Lynceo, ut docet Plinius. De hoc ait Flaccus :

Solus transibit nubila Lynceus :

Hujus meminit Horatius in Epistolis et in Sermoni-
bus dixit : Ne corporis optima lynceis
Contemplere oculis.

Lyncei mentis fit apud eruditos frequens, et imprimis apud Ciceronem et Apuleium et Senecam. Meminit et hujus Plato in epistola quadam. Aristoteles in primo de Generatione et Corruptione libro : *Nam quæ debilem visum habenti mista essent, acute videnti (ut lynceum habenti oculum) non essent mista.* Aristophanes in Pluto :

Faxo video vel lynceo ipso acutius.

Lucianus in Hermotimo : *Tu vero nobis ipso etiam lynceo perspicaciores, qui (sicuti videtur) per pectus ipsum, quæ sunt intus cernis.* Sunt qui tradant Lynceum primum reperisse fodinas metallorum aeris, argenti, auri, et hinc vulgo natam fabulam, quod ea quoque videret, quæ sub terra forent. Apollonius in Argonauticis scribit hunc Lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pverideret. Versus ejus Erasmus vir doctissimus, idemque dissertationis sic interpretatus est :

At miro visus pollebat acumine Lynceus,
Si modo vera est fama, virum quæ praedicit illum,
Perfacile inspexisse sub altis condita terris

Eusebius libro de Evangelica Præ paratione octavo, capite quinto : *Ad hæc longe absis a veritate, si metallorum aliquem felicem arbitraris, etiamsi Craso ditor, acutior visu quam Lynceus, majoribus corporis viribus quam Crotoniata ille Milo, Ganymede formosior sit, omnibusque alii corporis exterioribus bonis abundet.* Qui enim mentem suam plurimorum dominati ac pessimorum subjecit, cupidinis, doloris, timoris, stultitiae, inscitiae, felix atque beatus esse nullo modo poterit, etiamsi vulgo beatus appelletur. Nam si animi oculos parumper volueris elevare, atque (ut possibile homini est) de vero bono considerare, omnia quæ nunc admirari videris, magno risu prosequeris. Semper enim cum meliora lateant, in locum eorum mala irruptentia laudantur. Cum vero in medium adsunt bona, tunc quæ contraria sunt, hac luce dilucidius turpidinem suam ostendunt. Si ergo divinum illud bonum mente conceperis, nihil eorum quæ dixisti facile apud vitiosos inveneris, inter bona colloabis. *Pretiosissima nempe illorum argenti atque auri metalla sunt, quæ a pessima terrarum parte solent prodire.* Per multum namque profecto interest inter metallorum sterilitatem et fecunditatem terræ non metallosa. Longe quippe abest argenti atque auri natura a bonitate frugum, sine quibus vivere nequimus : quod maxime in annona patet caritate. Omnes enim thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem judicantes liberenter omnes projicere solent. Quando autem necessaria nobis cumulate affluant, naturæ bonis abundantes, contenti esse non possumus, sed argento atque auro inhiantes, et quasi oculis capti, terreno pondere hue atque illuc proper avaritiam ferimur, continuo pecunia gratia bellovexamus. Vestes etiam magnificas cupimus, quæ nihil aliud sunt quam textoræ artis laudes "et flos ovium, ut nonnulli poetae dixerunt. Qui vero gloriæ adeo cupidus est, ut vel a

A malis laudari cupiat, hunc improbum esse necesse est : quippe unum quodque suo simili gaudet. Bonum autem valetudinem aurum quæret, si didicerit, non parvos animi morbos ab auditu oriri. Qui viribus corporis cervicem elevat, atrocissimas ante oculos bellugas ponat. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum viribus hominum gloriari. Formositatem corporis jactare, mentis compos nemo poterit, quæ brevi adeo extinguitur tempore, ut antequam florescant, defloruisse videatur : præsentem cum etiam inanima artis opera picta, facta, texta non parva video exstare pulchritudine. Quorum omnium nihil unquam apud Deum inter bona enumeratum est : quid dico apud Deum, cum neque periti homines, qui recte philosophantur, bona caducas has res, aut arbitrentur, aut appellant? Hactenus Eusebius.

B [Alcibiades] Alcibiades Atheniensis non solum dux inclitus, sed in dicendo etiam eloquentissimus fuit, ut Demosthenes et Theophrastus tradiderunt. Ut Probus ait, fuit omnium ætatis sue multo formosissimus ad omnes res aptus, consilii plenus, terra marique summus imperator, cuius tanta erat oris atque orationis commendatio, ut nemo ei dicendo posset resistere, dives, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam in victu, affabilis, blandus, temporibus callidissime serviens. Idem simul atque se remittebat, ita luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem, atque tam diversam naturam. Multa de eo refert Thucydides. Vitam ejusdem habes apud Plutarchum, et quem modo citavi Probum Æmilium. Apud Marsilius Ficinum in Commentario Socratem inter alia diotima his alloquitur : *Si oculos tibi lynceos natura dedisset, mi Socrates, ut aspectu qualibet occurrentia penetrares, formosissimum illud extrinsecus Alcibiadis tui corpus tibi turpissimum videberetur.*

C [Tridianæ febris] Febris trium dierum. Sciendum, teste Servio, febrem, licet a fervore dicta sit, esse etiam frigidam. Per diminutionem dicitur febricula.

D [Dissolvi] Corrumphi. Divus Ambrosius libro Hexameron tertio : *Hodie video adolescentem validum, pubescens ætatis virtute florentem, grata specie, suavi colore. Crastina die tibi facie et ore mutatus occurrit, et qui pridie tibi lautissimus decore formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet, ægritudinis aliquius infirmitate resolutus.* Divus Bernardus in libello de morum Institutione : *Qualis est ista pulchritudo, quam levis febricula, et rugosa senectus ita totam dissolvit, ut nec fuisse putetur?*

IN METRUM VIII.

Carmen dicolon est, constans altero versu Asclepiadeo, choriambico, altero dimetro iambico. Mortales ait cæteras res quoniam loco quæsitus sint, probe callere : beatitudinem vero, ubi nancisci possint, prorsus ignorare.

Quæ ignorantia] Quanta. Sunt exemplaria, in

quibus legitur quanti, quantum vel miseros, vel devio A tatis ostendit. Jam causas reddit cur in his quæ tramite.

Caprocas] Silvestres capras. Caprea dicitur silvestris capra. *Martialis:*

Pendentem summa caprena de rupe videbis.
Casuram spores, decipit illa canes.

Tyrrhenia vada] Marc Tuscum. Tyrrheni dicti sunt Hetrusci a Tyrrheno rege, cum quo ex Lydia quondam in Italiam transmigrarunt.

Recessus] Spatia.

Niveis] Candinis.

Feracior] Fertilior.

Tenero pisce] Molli piscium generæ.

Asperis echinis] Convenienti usus est epitheto, echinus enim est pisciculus ex cancerorum generæ, spinas habens, quibus pro pedibus utitur, de quo B *Martialis:*

Iste licet digitos testudine pungat acuta,
Cortice deposito molli echinus erit.

Juvenalis:

Et semel aspecti tittus dicebat echini.

Horatius in Sermonibus:

Sed non omne mare est generosæ fertile teste,
Murice Baiano melior Lucrina peloris,
Ostrea Circeis, Miseno oriuntur Echini,
Pectinibus patulæ jaclat se molle Tareutum.

Vetus adagium est, Echino asperior : quod dicitur in hominem intractabilem et insuavibus moribus. Sciendum autem est esse et terrestrem echinum, spinis undique obsitum.

Quonam] Quo loco, ubi.

Nescire] Subaudi se.

Sustinent] Patiuntur.

Stelliferum polum] Anastrophe est. *Ludovicus Bigus:*

Contentus nemo vivit, meliora sed optat.
Hoc magis assequitur, quo meliora magis.
Ad summum natura bozum cum nostra feratur,
Hoc explore sidum mens nequit in pelago.
Ad superas opus est, ut libera transvolet arcæ,
Gutture se pleno si satiare cupit.
Natus ad ætherea solatia spiritus aulae,
Terrena nunquam sede quietus erit.

Stulte igitur mortales rerum terrenarum cupiditate demersi, in tellure quærant, quod supra cœlum stelliferum est collocatum.

Ambiant] Ambiendo appetant. *'Ambire, teste Nonio,* significat interdum ambitionibus appetere. *Divus Hieronymus:* *Divitiae non secuturæ post hominis mortem amantur. Honor fascium, qui per successorem exolescat, ambitur.*

Cum] Postquam.

Falsa] Fallacia hujus sæculi bona.

Gravi mole] Summa difficultate et maximis laboribus.

Paraverint] Comparaverint.

Tum] Tunc, deinde. Vera bona, ut ita beatitudinem consequantur, a qua falsa bona mentes avocant et abducunt. Nam, teste Lactantio, sicut ad verum bonum per fallacia mala, sic ad verum malum per bona fallacia pervenitur.

IN PROSAM IX.

Hactenus Boetio Philosophia false formam felici-

mortales appetunt summum bonum non possit inveniri, aitque inde maximum hominibus errorem accidere, quod pravitate sua id, puta summum, distractarent, quod suæ natura simplex et individuum, nullam patitur sectionem. Nam vera beatitudine ea quæ separat stultum vulgus, omnia simul complectitur, sufficientiam, potentiam, reverentiam, celebritatem et lœtitiam : quorum unum quidlibet absque reliquis nemo unquam potest obtinere.

Hactenus] Hucusque.

Mendacis] False.

Perspicaciter] Acute.

Deinceps] Deinde, gradatim.

Veluti rimula] Pulchra translatio.

Malum] Malo, ut velim pro volo.

Atqui] Unde sit ortus error evidenter ostendit, et gradatim certis colligit argumentis unam eamdemque esse naturam sufficientiæ, potentiaæ, reverentiaæ, celebritatis atque lœtitiae.

Egere claritudine] Subaudi videatur.

Abiectius] Contempli.

Dispergit] In partes dividit.

Rei] Vera felicitatis.

Qua minime affectat] Atqui supra dictum est, omnes summum bonum veramque felicitatem appetere : quomodo igitur nunc dicit, aliquem rem ipsam minime affectare? Ut hic scrupulus examinatur, ne quem male forsitan habeat, animadvertisendum est C duplicem esse hominis appetitum, alterum quidem naturalem, confusum et inordinatum, eoque omnes mortales (quod supra dictum est) in summum bonum ferri, veramque beatitudinem appetere : alterum vero rationalem, discretum et ordinatum, eoque paucos in summum bonum divina gratia dirigi, puta eos duntaxat, qui norunt, ubi id et quomodo querendum sit, rectaque via, fide, spe et caritate freti tendunt, ut illud tandem consequantur. Exponit igitur quam minime affectat, id est appetit, et querit appetitum proximo, directo et ordinato, eoque modo et via qua summum illud bonum est investigandum.

Qui divitias] Dilucide docet quemadmodum mortales, a recta via insipiente aberrantes, conentur ejus rei quæ partes non habet, partem unam quamlibet D ceteris neglectis adipisci.

Solum posse] Solam potentiam.

Profligat] Dissipat, prudit, profundit.

Mordeatur] Contristetur.

Summam perfectionem] Absolutam integrumque rationem.

In adversum] In contrariam mentis partem.

Hæc] Vera felicitas.

Vel] Etiam.

Perspicua] Patens. Perspicuum dicitur quod visu pervium est.

Ea vera est] Definitio est beatitudinis, verbis quidem differens ab ea quæ data est supra, re vero consentiens.

Uti] Quemadmodum.

In Timæo] In nobilissimo illo dialogo. Timæus A ita universum hoc pro viribus tale facere statut. Illius Llorensis philosophus Pythagoreus, nobilitate et opibus præstantissimus, summis magistratibus et honoribus functus est, et ad summa totius philosophiae fastigia feliciter ascendit. Hujus nomine Plato pulcherrimum librum suum inscripsit, in quo Socrates Timæum sic alloquuntur : *Tua ergo interest, o Timæo, invocatis secundum legem diis, disputationem jam exordiri.* Cui Timæus hunc in modum respondet : *Probe consulis Socrates. Nam cum omnes qui mentis quoque modo competes sunt, in operis cuiuslibet vel magni, vel parvi principio invocare Deum soleant, quanto nos æquius est de universo, sive genitum sit, sive ingenitum disputatueros (nisi forte desipimus) inuocare divinam opem?* Divus Augustinus libro Academicorum secundo : *Imprimis divinum auxilium omni devotione atque pietate implorandum est.* Plato in epistola ad Dionis propinquos et amicos : *Omnibus enim in rebus et dicendis et cogitandis, principium semper a diis est faciendum.*

Rite] Recte, bene.

Modulata est] Cecinit.

IN METRUM IX.

Merito nunc et heroico carmine otitor, cum Deum invocet omnium rerum creatorem, conservatorem, patrem optimum, maximum, pulcherrimum, potentissimum, ac (ut semel dicam) inenarrabilem, et ab exclaratione sumit initium, que summam admirationis vim habet : qua quidem tum solemus uti, cum significare volemus tantas esse laudes ac merita eujuspiam, ut ea pro dignitate nullis verbis consequi valeamus. Carmen autem hoc multo pulcherrimum eruditissimumque ex Platonis fere Timæo mirabilis ingenio depromptum est.

O] Interjectio est admirantis immensam, infinitam et incomprehensibilem Dei majestatem.

Perpetua ratione Aeterna dispositione, sempiterna providentia.

Satorj Creator.

Tempus ab ævo ire jubes] Id est, post ævum tempus quasi ejus imaginem fluere imperas. Tria enim cum sint, æternitas, ævum et tempus, primum eorum solius Dei est, qui nec principium habet, nec fine, sed ipse principium et finis est omnium. Secundum angelis tributum est, qui principium habent et fine carent, quod et rebus omnibus permanentibus tribui quoque debere nonnullis placuit. Tertium, puta tempus, postremo loco statutum est, eorum que et generationi et corruptioni sunt obnoxia, tametsi ad alia quoque transferatur. Joannes Frauciscus Picus hymno primo :

Longinquo primum tempus tunc fluxit ab ævo,
Ex motu fluitans nunquam cessantis Olympi.

Timæus apud Platonem : *Cum igitur (inquit) hoc a se factum sempiternum deorum simulacrum moveri et vivere pater ille qui genuit, unimadverteret, delectatus est opere, et haec ductus latitia, opus suum multo etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitavit.* Itaque quemadmodum illud sempiternum animat est,

quidem animalis aeterna natura est, quod genito opri congruere omnino non potest. Idecirco imaginem ævi mobilem effingere decrevit, ac dum cælum exornaret, fecit aeternitatis in unitate manentes aeternam quamdam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porro et noctes et menses et annos, qui ante cælum non erant, tunc, nascentes mundo, nasci jussit quo omnia temporis partes sunt. Hæc Timæus. Jam quid sit tempus videamus. Auctore Speusippo, tempus a Platone hunc in modum definitum est. *Tempus est solis notus, progressionis mensura.* Teste Plutarcho in lib. de Placitis philosophorum, Pythagoras dixit tempus sphæram extremiti ambientis esse; Plato ævi effigiem mobilem, vel mundana motionis intercapedinem; Eratosthenes, solis; iter Plato, essentiam temporis, cœli motum; Stoicorum plerique, motionem ipsam. Macrobius lib. Saturnalium 1: *Tempus est, inquit, certa dimensio, qua ex cœli conversione colligitur.* Aristoteles lib. Physicæ auscultationis 4: *Tempus est numerus motus secundum prius et posterius,* Quæ quidem delhitio hunc in modum solet exponi: *Tempus est numerus numeratus ipsis motus localis, non cuiuscunq[ue], sed primi mobilis secundum partem priorem successoris et posterioris.* Rodolphus autem Agricola Phrisins, acutissimo vir ingenio et eruditione singulari, volumine Dialecticorum primo : *Tempus, inquit, definiri solet esse numerus motus secundum prius et posterius.* Nos apertius dicemus esse cœli solisque vertigine deductum spatum, quo rerum omnium agitationem vicissitudinemque metimur. Hæc Agricola. Divus Aurelius Augustinus, omnium mortaliū longe doctissimus, lib. Confessionum n se ignorare quid sit tempus confitetur, tametsi videat id quamdam esse distentionem. In eodem libro inter alia temporis Platonicam Aristotelicamque definitiōnem improbaus : *Nemo ergo, inquit, mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora, quia et eujusdam votu eum sol stetisset, ut vicerit Iosephus prælium peragret, sol stabat, sed tempus ibat.*

Stabilis] Marsilius Ficinus lib. Theologiae III : Deus per se movet, agitque omnia, ipse quidem stabilis per seipsum. Baptista Mantuanus in III Calamitatuum libro :

Sed solēm videat patrem, et reverenter adoret.
Qui sedet et stabilis solo movet omnia nutu.

Divus Augustinus lib. Confessionum I : *Tu autem, Domine, qui et semper vivis, et nihil moritur in te, quoniam primordia sæculorum, et ante omne quod vel ante dici potest, Tu es, et Deus es Dominusque omnium quæ creasti, et apud te rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines et omnium irrationabilium et temporalium sempiternæ vivunt rationes.* Psalmographus : *Mutabis ea, et mutabuntur : tu autem idem ipse es.* Divus Jacobus apostolus : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Et ipse apud Malachiam prophetam : *Ego Dominus, inquit, et non mutor.*

Externæ causæ] Id est, causæ extra divinam men-

tem sitæ, cum nullæ forent, nec Deus ab ullo alio moveri possit. Aristoteles quatuor posuit causas, quibus omnia fiunt: primam, quæ movendi principium est; secundam, ex qua fit aliquid, quam materiam vocat; tertiam, rationem ac speciem, qua unumquodque formatur; quartam, finem, propter quem unumquodque efficit. His quintam Plato adjicit, exemplar, quam *cūdīz* vocat, hoc est enim id ad quod respiciens opifex, id quod destinat, efficit. Deus autem intra se rerum omnium exemplaria habet. Hic autem mundum ex nihilo creavit, nullis externis causis excitatus, sed ad internum exemplar, et propter summam bonitatem. Et hoc est quod subdit.

Verum] Sed.

Forma] Idea, exemplar.

Summi boni insita] Interna, intus sita.

Livore carens] Expers invidit. Philo Judæus ex sententia Mosæ de mundi creatione scribens, ait opificem rerum omnium Deum bonum esse, nec ulli eorum quæ sunt invidere, properea mundum condidisse. Timæus vero Platonicus: *Dicamus, inquit, quam ob causam ille rerum auctor generationem et hoc universum constituit.* Bonus erat. Bonus autem nulla unquam aliqua de re invidia tangitur. Ergo cum lîvor ab eo alienissimus esset, omnia sibi (quantum fieri poterant) simillima fieri voluit. Et post pauca: *Totumque ita mundum constituit, ut pulcherrimum natura opus, optimunque foret.*

Ducis] Producis.

Ab exemplo superno] Ex æterna idea. Sunt autem ideæ principales quedam formæ, et æternæ, quæ divina intelligentia continentur, ut Augustinus ait in libro octoginta trium Quæstionum: quæ cum ipsæ nec orientur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicuntur omne quod oriri et interire potest, et omne quod oritur et interit. Sunt autem haec in mente divina et exemplaria dici possunt, auctore Thoma, qua (ut inquit) rerum factio[n]is principia sunt: rationes vero habentur, que dicuntur principia cogu-scendi. Quandoquidem ipse Deus essentiam suam omni quo cognosci potest modo, perfecte cognoscit, et non solum qua in se est, sed qua participari similitudine quadam a rebus creatis potest: Quæcumque vero crea[t]a sunt, propriam habent speciem, qua similitudinem divinæ essentie participant.

Pulchrum pulcherrimas ipse] Timæus Platonicus: *Cion vero et mundus omnium genitorum pulcherrimus sit, et ejus auctor causarum omnium optimus, dubium non est quin sempiternum sit scutus exemplum.* Sic igitur generatus, ad id effectus, quod ratione et sapientia sola comprehendendi potest, et immutabile permanet.

Perfectasq[ue] jubens] Ordo est: Et jubes perfectum mundum absolvere, id est absolutas habere partes perfectas. Idem Timæus: *Quatuor igitur eaurum rerum quamlibet integrum mundus accepit.* Ex omni quippe igni, aere, aqua, terra, ipsius faber ita ipsum compositus, ut nullam cuiusquam istorum parlem aut

A vim extra relinqueret. Idque ea ratione fecit; primum quidem, ut totum hoc animal quam maxime perfectum ex perfectis partibus esset: deinde ut esset unum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur; postremo, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret.

Tu numeris elementa ligas] Timæus idem: Quoniam vero corporeus, spectabilisque et tractabilis mundus erat futurus, ac sine igni videri nihil potest, nihilque sine solido tangi, et solidum absque terra nihil, ideo in operis hujus exordio Deus ignem [primo terramque creavit, Sed duo sola absque tertio quodam commode cohædere non possunt, mediumque aliquod vinculum utrumque desiderant. Vinculum vero id est aptissimum atque pulcherrimum ex se et iis quæ astringit,

B quam maxime unum efficit. Hoc maxime proportio ratioque alterñ comparationis assequitur. Quando enim in tribus numeris aut molibus, aut viribus medium ita se habet ad postremum, ut primum ad medium, vicissim ut postremum cum medio, ita medium cum primo congruit, tunc quod medium est, et primum fit et postremum, postremum quoque et primum media fiunt. Ita necessitas cogit, ut omnia que sic devincta fuerint, eadem inter se sint. Eadem vero cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. Quod si universi corpus latitudinem habere debisset, nullam vero profunditatem, unum sane tum ad seipsum, tum ad extrema vincienda interjectum medium sufficeret, Sed cum soliditatem mundus requireret, solida vero non

C uno, sed duobus semper mediis copulentur, inter ignem et terram Deus acrem aquamque locavit, eaque ita inter se invicem (quoad fieri poterat) comparavit, ut quemadmodum ignis ad aerem, ita aer ad aquam: ut aer ad aquam, sic aqua ad terram congrue conferatur. Quæ ex coniunctione ita constitutus est mundus, ut aspici tangique possit. Propterea ea hujusmodi rebus numero quatuor mundi corpus conflatum est, ea connexum comparatione, qua dixi. Ex quo seipsum amicitia concordia complectiatur, atque ita apte cohæret, ut nequeat dissoleti ultra modo, nisi ab eodem a quo est colligatum. Severinus noster, lib. de Musica 1, cap. 2: *Jam vero quatuor clementorum diversitates contrariasque potentias, nisi quedam harmonia conjungeret, qui fieri posset ut in unum corpus ac machinam convenienterit?* Sed

D *hac omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructum, ut tamen unum anni corpus efficiat.* Unde si quid horum quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) consonum quidquam servent. Et ut in gravibus chordis hic vocis modus est, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus, ne nervi nimium tensi vocis tenacitate rumpantur, sed totum sibi sit consentaneum atque conveniens, ita etiam in mundi musica per videmus nihil ita esse nimium posse, ut alterum propria nimietate dissolvat. Verum quidquid illud est, aut suos affer fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret æstas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferant

fructus, vel aliis, ut afferant, subministrant. De ele-
mentorum per numeros connexione, plura lege apud
Macrobius sane quam jucunda in lib. Commentaria-
riorum, quos in Scipionis Somnium compositum.

Numeris] Quaternario elementorum numero et
ternario interstitiorum. Tribus enim interstitiis con-
venientissimae quatuor connexa sunt elementa, quo-
rum primum est a terra ad aquam, secundum ab
aqua ad aerem, tertium ab aere ad ignem.

Frigora flammis] Frigida calidis.

Arida] Sicca.

Liquidis] Humidis.

Purior] Sincerior.

Evolet] Extra locum præscriptum nimia gravitate.

Deducant] Depriment.

*Tu triplicis medianam] Ordo est : Tu connectens ani-
mam medianam triplicis naturæ moventem cuncta, re-
solvis, id est expandis, subaudi eam, et repepe me-
diham per consona membra.*

*Tripliæ naturæ] Quia (ut Platoni visum est) ex
tribus rerum generibus, essentia, eodem et altero,
Deus unam animæ mundi conflavit naturam, tam
exacta commistione, ut in essentia ejus ubique idem
innesset alterum, atque vicissim in ipso ejus eodem
innesset et alterum, et essentia : rursus in ipso ejus altero et essentia lateret, et idem. Vel naturæ tri-
pliæ ideo, quod anima mundi sublimes causas cum
infimis connectens effectibus, in seipsa manet, et de-
clinat ad effectus, et ad causas ascendit.*

*Medianam] Ut Platoni placet, Deus animam in me-
dio rerum constituit, protenditque eam inde per to-
tum, et interim aliquid ejus eduxit extra mundum :
quo videlicet dum provideret mundo, converteretur
ad Deum. Ita anima est medius rerum gradus, atque
omnes gradus tam superiores quam inferiores con-
nectit in unum, dum ipsa et ad superos ascendet, et
descendit ad inferos. Timæus apud Platonem : *Ex ea
substantia quæ individua et semper eadem similisque
est, et ex ea rursus quæ circa corpora dividua sit,*
tertiam substantię speciem commissecit medium : *quæ
rursus esset naturæ ipsius ejusdem, et naturæ ipsius
alterius particeps, eamque per hæc medianam consti-
tuit inter individuam substantiam, et eam quæ circa
corpus dividitur. Ea cum tria sumpsisset, in unam
speciem omnia temperavit.**

Cuncta moventem] Virgilii Aeneidos lib. vi :

Totamque infusa per artus

Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

*Per consona membra] Per mundi partes harmonia
quadam conjunctas et congruentes. Timæus Platonici-
cus : Postquam igitur secundum creatoris illius men-
tem tota animæ constitutio absoluta fuit, mox omne
corporeum intra ipsam effinxit, mediumque mediæ ac-
commmodans, apto modulamine copulavit. At illa a me-
dio per omne usque ad cœli extrema se porrigit, eique
extrinsecus circumfusa, seque in seipsa convertens, ita
semipernæ sapientisque vitæ in universum tempus di-
vinum dedit exordium. Et corpus quidem cœli specta-*

*A bile factum est, anima vero oculorum effugit obtutum.
rationis et modularinis compos, ab auctore suo om-
nium, quæ semper sunt, et ad intelligentiam pertinent,
optimo, ipsa quoque optima omnium quæ genita sunt
effecta.*

Quæ] Mundi anima.

Secta] Divisa in duo quæ refertur ad motum.

Glomeravit] Orbiculariter egit.

*In orbes duos] In geminos circulos, puta in firmamen-
tum non errans, et in orbes pervagantium planeta-
rum. Anima mundi adeo processit perfecta, ut
suam ferme ideam impleverit. Divisio in longum
ostendit proprium animæ motum naturaliter esse
rectum, scilicet in sensum, et vegetandi sive move-
endi naturam. Item ob id secat in duo, ut ostendat
B tum in anima duplicum esse rectum motum, scilicet
ad sentiendum atque movendum, tum ab anima in
corpora similiter esse geminum, scilicet uniformem
atque multiformem. Intersecat vero lineas duas
ad animam figurandam, deinde eas reflectit in gy-
rum, indicans naturam animæ ex se ad rectum motum
proclivorem, ab ipso Deo per intelligentiæ mu-
nus circulari motui prorsus accommodari, geminis,
inquam, circulis, firmamento scilicet non erranti,
ac post firmamentum orbibus pervagantium plane-
tarum. Firmamenti quidem circuitus ipsam identitas
intelligentiæque naturam proprie refert. Anfractus autem
multiplices planetarum proprie naturam alter-
ritatis, inferiorumque animæ partium representant.*

In semet] In seipsam.

Meat] Moyetur.

*Mentem] Profundam intelligentiam. Revolutio enim
animæ orbem intelligentiæ comitatur. Motus quidem
animæ, si ab intelligentia penitus deseratur, statim
in percipiendo quam in agendo, solum transbit in rectum. Quod autem repeatat semetipsam, similesque per alia gyros glomeret, sortitur ab intellectu
quodam superiore, qui et manens in se et subito con-
versus in causam, largitur intelligentiam animæ, per
quam quasi porrectam manu sistit animam natura
propria vagabundam, motumque ejus irrequietum,
et ad rectam extra se lineam naturaliter proniorem,
retorquet in orbem medium inter motum rectum
ataque quietem. Hinc anima :*

*In semet reditura meat, mentemque profundam
Circuit, et simili convertit imaginè cœlum.*

*Tu causis animas paribus] Rationalem hominis ani-
man ait Plato a Deo ex eisdem rerum generibus eo-
dem in cratere commisit, atque mundi animam
fuisse conflatam. Crater significat ipsam vita rationalis
ideam, sed adjungit ex reliquis superioris
commisionis fuisse confectam, significans particula-
res vitas universalis vita inferiores esse. Tum vero
Deus animas, id est singulos ordines animarum singu-
lari stellis accommodat. Adhibet et vehicula, id
est ætherea corpora. Docet et fatales leges, dum
animabus infundit formulas idealium, per quas animæ
in se quandoque conversæ, rationes rerum agno-
scere possint. Timæi Platonici, Marsilio Ficino in-*

terprete, haec sunt verba : *Hæc futus, in eodem rur-sus erat, in quo mundi totius animam permiscens temperaverat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modo quodam eodem, non tamen perfectas similiter, sed et secundo et tertio gradu a primis deficiens. Denique cum universum constituisse, astris parem numerum distribuit animarum, singulis siugulis adhibens, eisque tanquam vehiculo impositis monstravit universi naturam, ac leges fatales edidit.*

Animas] Hominum subaudi.

Causis paribus] Consimili ratione et causis, rerumque generibus eisdem quibus anima mundi facta est,

Vitasque minores] Ignobiliores animas, ut brutorum animalium et plantarum.

Provehis] Producis.

Leribus] Celeriter mobilibus.

Sublimes] Præstantiores animas.

Curribus] Vehiculis. Ut enim Platoni visum est, Deus animis corpora, quasi vehicula subdidit.

Seris] Seminas, et hoc ex opinione Platonica dictum, cui placuit Deum spirituum alios in terram, alios in lunam, alios in alia temporis instrumenta spargentem quasi sevisse.

Leges benigna] Ut homines violentas passiones ex corporis coniunctione in anima excitatas [superent, justaque vivant.

Reduci] Reduces facienti, reducenti. Reduces proprie dicuntur qui magna pericula evaserunt.

Igne] Amore Marsilius Platonicus in Commentario, oratione quarta, cap. 6 : *Eternus igitur amor, quo semper in Deum afficitur animus, efficit ut Deo semper tanquam novo spectaculo gaudeat. Amorem hunc eadem Dei bonitas semper accendit in animo, quæ et beatum facil amantem. Tria igitur (ut brevi complectar) amoris beneficia collaudabimus, quod nos olim divisos in integrum restituendo, reducit in cælum : quod suis quemque collocat sedibus, facitque omnes in illa distributione quietos, quod omni expulso fastidio, suo quodam ardore oblectamentum quasi novum jugiter accedit in animo, redditque illum blanda et dulci fruitione beatum.*

Lectorem hoc loco, antequam ad alia progrediar enarranda, velim admonitum, Boetianam in hoc carmine Philosophiam, non solum diligenter, verum et caute Platonem imitari : cuius opinions de anima mundi ceterisque, hominum pula, et pecudum, et arborum, non usquequa Christianis hominibus probantur, tametsi nos Latinis fere singula ex Platonis doctrina non indiligenter exposuerimus. Porro celestes spheras habere animas, non modo Platonici, sed omnes etiam Peripatetici confitentur. Quod Aristoteles docet lib. de Cœlo ii, rursus v et viii Naturali, ii de Anima, xi Divinorum, Theophrastus etiam discipulus Aristot. lib. de Cœlo. Quod Avicenna et Algazeles summopere confirmarunt. Augustinus Aurelius in lib. cui titulus Enchiridion, et Thomas Aquinas in libro contra gentiles secundo, tradunt nihil (quantum ad Christianam doctrinam spectat) interesse, cœlestia corpora animas habere, vel non

habere. Paulus Cortesius libro Sententiarum secundo distinctione quarta : *Platone, inquit, principe multi sidera animaria esse voluerunt. Stoicis autem placet astris vim et mentem inesse divinam. At Anaxagoræ ab Atheniensibus est negotium exhibatum, quoniam solem flagrantem lapidem, nec Deum, nec animantem esse dixisset. Apud nostros vero Origenes a Platone non discedens, animantia sidera putavat, quem pedentem et dubitanter subsequi videtur Hieronymus. Divus autem, Augustinus tanquam arbitrus in re ambigua, dum medium persecui non potest, neutri sententiæ assentitur. At Apollo Christianorum, divus Thomas, scientius genus hoc totum ratione astringit, probat enim divisione operum animæ, nullam corporum cœlestium animæ consenteam esse operam, præter intelligentiam et motum. Dicitque animam corporibus, non ut formam annexi, sed virtutis appulsa, ut mobili agitatorem applicari, quamadmodum si lagena in prono vi pedum impulsare voleatur.*

B *Da pater]* Sic Martianus Capella ad solem :

Da, pater, æthereos menti descendere cætus.

Augustam sedem] Sacram, divinam et majestatis plenissimum summi boni sedem. Augustum propriè, teste Servio, est teclum augurio consecratum. Abusive augustum nobile, quasi majestatis plenum. Virgil. lib. Georgicon iv :

Si quando sedem augustam, servataque mella Thesauris relixes.

C Sic enim Servius legit : *Alii quidam per angustum, et ita legunt etiam nonnulli hoc loco, ut dicat angustum sedem, ad quam non nisi angusta et arcta via pervenitur, sed meo iudicio legendum est per uagustum.*

Terenæ molis] Corporeæ contagionis.

Nebulas et pondera] Perturbationes ex gravitate corporis animo accidentes.

Tuo splendor] Tua tibi interna et ineffabili incomprehensibili luce.

Tu] Subaudi es.

Serenum] Serenitas.

Te cernere] Contemplatio tui, subintellige est.

Finis] Summum bonum. Apud Joannem evangelistam, capite xv, Jesus Christus ad Patrem : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.* Thomas Aquinas theologorum decus libro adversus Igentes tertio : *Summa et perfecta felicitas intellectualis naturæ in Dei visione consistit.*

Principium] Joannes in Apocalypsi, cap. 1 *Ego sum et tu, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens.* Deus est principium, medium et finis omnium : principium quidem, ut producit; medium autem, ut producta retrahit ad seipsum; finis, prout redeuntia perficit.

Vector] Prosector ad felicitatem.

Dux] Ductor per iter angustum.

Semita] Sane quam angusta via, per quam pani faciunt iter.

Terminus] Finis omnium.

IN PROSAM X

Hactenus Boetio Philosophia perfectæ atque imperfætæ formam felicitatis ostendit. Nunc ubi consistat felicitas vera, seu beatitudo, sive summum bonum, acute diligenterque disserit, ostendens hoc esse in Deo, penitus ei idem, diversisque vocibus unam et eamdem significari substantiam. Postremo concludit Dei quoque in ipso bono sitam esse substantiam.

Quoniam] Ubi. Apud Boetium compluries quo pro ubi, hoc est, in quo loco positum invenies.

Atquod hujusmodi bonum] Summum et bonorum omnium congregatione perfectum.

Cassa] Inanis, irrita, vana.

Imago] Species.

Quin] Quod.

Omne enim] Firmissime verissimeque concludit summum bonum esse.

Effata] Viribus exhausta et defecta.

Quo] Ubi.

Communis conceptio] Boetius libro de Hebdomadibus, capite primo. *Communis animi conceptio* est enuntiatio, quam quisque probat auditam.

Ne hunc rerum omnium] Evidenter probat Dei summae boni unam et eamdem esse substantiam.

Præcellentissimum] Præstantissimum.

Fingat qui potest] Q. d. nemo fingere potest.

Postremo quod a qualibet] Idem quod modo, nunc nova ratione probat.

Geometrae] Professores geometrie, quæ est bene measurandi scientia.

Porismata] Corollaria. [Georgius Valla libro Exponentorum et Fugiendorum II : *Est et porisma cum ex demonstratis aliud aliquid apparet, simul et theorema nobis non proponentibus : unde et nomen habuit, quasi lucrum quoddam existens scientialis demonstrationis, id Latine corollarium nominatur, Græce scribitur πόρισμα.*]

Corollarium] Corollarium (ut auctor est M. Varro libro primo de Lingua Latina) significat id quod additum est, preterquam quod debatum, tanquam auctarium quoddam. Ita enim dicebant antiqui : et dixit Plantus id quod supra mensuram vel pondus justum adjiciebatur. Vocabulum corollarii est a corollis : quod eæ, cum placuerant actores, in scena dari solitæ sint. Unde et corollaria dicuntur ipsæ coronæ apud Plinium. Suetonio : *Itaque corollaria et præmia, alienis quoque muneribus ac ludis, et crebra et grandia de suo offerebat.* Seneca libro de Beneficiis sexto : *Sordidissimorum quoque artificiorum institutoribus supra constitutum aliiquid adjectimus si nobis opera illorum enixior visa, et gubernatori, et opifici vilissimæ mercis, et in diem se locanti corollarium aspersimus.*

Deos fieri] Divus Augustinus libro de Civitate Dei nono, capite vigesimo tertio : *Sed homines quoque in populo Dei eadem Scriptura deos appellat. Ego dixi, inquit, dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxii).* Hieronymus in sermone de Nativitate dominica : *Deus factus est homo, ut homo Deus fieret.*

Cum multa] Docet bonum beatitudinis substantiam

A completere, et ad illud quidquid beatitudo continere videtur, veluti ad verticem referri.

Substantiam] Essentiam, rationem.

Jucunditate] Voluptate. Franciscus Philelphus in oratione ad viros Papienses voluptatem, jucunditatem nominat : quippe qua et mentem et sensum juvet.

Omnium igitur expetendarum summa] Aristoteles Moralium lib. : *Omnis ars, omnisque doctrina atque actus, itidem et electio, bonum quoddam appetere videatur.* Quapropter bene veteres bonum ipsum id esse dixerunt quod omnia appetunt. Dionysius quarto cap. de Divinis Nominibus : *Omnia, inquit, bonum et optimum concupiscunt.*

IN METRUM X.

B Carmen est constans alternis phaleciis et sapphieis excepto secundo versu, qui phalecius est, qui sic posset in sapphicum mutari, verum una dictione transformata :

Quos ligat fallax gravibus catenis,
sicut ex quarto liceret mutato dictiōnum ordine facere phaleciū :

Hic vobis requies erit laborum.

Verum Boetius noster prius tres phalecios continuos cecinit, deinde sapphicum addidit, syllabarum numero et temporum proportione hendecasyllabo æqualem. Postquam autem Philosophia summi boni beatitudinisque eamdem cum Deo substantiam indicavit, nunc mortales alacriter invitat et adhortatur, ut ad hanc veram felicitatem pariter contendant, relictis terrenis fallacibusque vilium bonorum studiis, quæ mentem exœcant, non illuminant; ligant, non absolvunt; irritant cupiditatibus, non satiant.

D *Capti*] Divus Hieronymus in epistola ad amicum ægrotum consolatoria : *Liberos tu judicas, aut a moribus alienos, quos voluptates barbaræ devinxerunt. Non habent catenam, sed eos luxurii ferali mordacitate in vinculis tenet. Ita inciderunt in laqueos feralium voluplatum, sicut aves auçupali fraude captivæ : quæ quo magis conantur evadere, eo innumeris se nexibus illigant, et in profundiores sinus demergunt. Divus Ambrosius lib. Epistolarum II : Renuntiemus luxuriæ ac deliciis, quæ nos quibusdam astringunt nexibus cupiditatem. Nihil enim prosunt deliciæ stulto. Marsilius Platonicus : Moderata juventus facilem efficit senectutem, immoderata difficultem. Qui corporis obsecuitur libidinibus, procul dubio insanis servil tyrannus.*

Terrenas] Terrenarum rerum cupiditatibus obruntas.

Hebetans] Obtundens, hebetes et inertes reddens. Aristoteles in septimo Ethicorum hinc probat voluptatem non esse summum bonum, quoniam (inquit) voluptates impediunt prudentiam : et quanto majores sunt, tanto magis obnubilant, quod in aphrodisiis, id est in rebus Venereis, patet. Nemo enim dum Veneri operatur, perspicere mente quidquam potest.

Hic] In summo bono. Asylum Græce ἄσυλον, intermeratum templum est consecrationis lege coucessum, ab a privativa particula, et συλλάβη rapis, spolio aufero, violove; aut, sicut exponit Servius, dicitur

asylum quasi *ἄσυρον*, quod inde per vim extrahi nullus posset. Nam in id ingentes, tuti erant, nec inde extrahi poterant : quod prius Athenienses, post Romulus construxit. Divus Augustinus libro de Civitate Dei primo : *Romulus et Remus asylum constituisse perhibentur, quo quisquis confugeret, ab omni noxa liber esset, iugere querentes creandæ multitudinem civitatis*. Hec ille. Pulchra igitur translatione locum beatitudinis asylum vocat. Patens autem miseri haud eo dicit, quod id miseri possint ingredi; sed subintellegendum alioquin, qui miseri forent manerentque, nisi in veræ felicitatis asylum ad evitandum miseriam se reciperet.

Tagus] Fluvius aurifer Lusitaniae.

Hermus] Fluvius Lydiæ aurifer. Virgilius :

Aut auro turbidus Hermus.

Rutilante] Aureis arenis resplendente.

Indus] Maximus Indiacæ fluvius, variis gemmis abundans.

Calido orbe] Plagæ Orientali, ubi sol oritur.

Illustrant] Illuminant.

Aiem] Visum animi.

Cæcos] Prava cupiditate cæcatos.

In suas tenebras] Sibi proprias : nam metalla et lapilli plerumque in obscuris terræ cavernis delitescunt.

Viget] Vim habet.

Vitæ] Non admittit.

Obscuras ruinas] Perturbationes, errores, in scelerâ per ignoratum vel imprudentiam prolapsus.

Notare] Videre.

Hanc lucem] Summi boui claritatem.

Candidos Phœbi rudos negabit] Id est, præ ea sole nihil lucis ait habere.

IN PROSAM XI.

Hactenus Philosophia disseruit summum bonum esse, et in quo consistat : jam docebit quid sit bonum concludens nihil esse bonum nisi idem sit unum. Sublata enim unitatis ratione, quidquid est, bonum esse desinit.

Infiniti] Subaudiendum æstimabo.

Boni participatione] Socrates Platonicus in Gorgia : *Est autem voluptas, qua præsente gaudemus : bonum vero, quo præsente boni sumus. Prorysus boni vero sumus, et nos, et quæcumque alia bona sunt, ob virtutem quamdam quar adsit.*

Simili ratione] Quia, ut concessum est, tum unitatis adeptio bona fluit, quæcumque sunt bona, tum boni participatione. Quorūcumque naturaliter idem est affectus, eorum eadem est substantia. Unius autem et boni, naturaliter idem est affectus. Unius igitur et boni eadem est substantia.

Nostine igitur] Docet unumquodque subsistere, dum unum est : cum vero unum esse desinit, interire. Quod spectat eorum, ut ostendat omnia naturali intentione unum desiderare, et cum unum id ipsum sit quod bonum, bonum ab omnibus appeti. Et ita Boetio in mentem revocat, quod se paulo ante confitebatur ignorare, bonum esse rerum omnium finem.

PATROL. LXIII.

A *Omne quod est, tandem manere atque subsistere, quantum sit unum] Exstat pulcherrimus et aureolus de unitate et uno Boetii nostri libellus, quem studiose lector (si habes) ad hunc locum penitus intelligendum, letitia diligenter : ex quo et haec nobis libitum est apponere, ut etiam librorum copiosa supellectile caretibus industria nostræ labor prospicit : Unitas est qua unaquæque res dicitur esse una : sive enim sit simplex, sive composita, sive spiritualis, sive corporeæ, res unitate una est, nec potest esse una nisi unitate, sicut nec alba nisi abdinet, nec quanta nisi quantitate. Non solum autem unitate una est, sed etiam tandem est, quidquid id quod est, quandiu in se unitas est. Cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est. Unde est hoc : [Quidquid est, ideo est, quod unum est. Quod sic ostenditur : Omne enim esse ex forma est in rebus creatiis : sed nullum esse ex forma est, nisi cum forma materia unitas est. Esse enim non est, nisi ex coniunctione formæ cum materia. Unde philosophi dicunt illud describentes : Esse est existentia formæ in materia. Cum autem forma materiæ unitur, ex coniunctione utriusque necessario aliiquid unum constituitur : in qua constitutione illud unum non permanet, nisi quandiu unitas formam cum materia tenet. Sed destruccióne rei non est aliud quam separatio formæ a materia. Sed separatio et unitio contraria sunt : igitur separatione si res destruitur, profecto in suo esse non nisi unitate contraria conservatur. Divus Aurelius Augustinus libro de Ordine rerum secundo : Lapis ut esset lapis, omnes ejus partes, C omnissimæ natura in unum consolidata est. Quid arbor ? nonne arbor non esset, si una non esset? Quid membra [cujuslibet animalis, ac viscera, et quidquid est eorum quibus constat? certe si unitatis patientur divortium, non erit animal. Omnia quid aliud, quam unum esse conantur ? Divus Bernardus libro ad Eugenium secundo : Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate.*

Atqui non est quod de hoc] Boetio dubitationis scrupulum eximit, id quod de animalibus confessus est, et de plantis quoque et ininamatis luce clarius ostendens.

Nam alia quidem campis] Maro libro Georgicon secundo :

Nec vero terra ferre omnes omnia : possunt Fluminibus salices, cassisque paludibus alni Nascentur ; steriles saxosis montibus ornari. Littora myrtetis lætissima : denique apertos Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi,

Ovidius Libro de Arte amandi primo :

Nec tellus eadem parit omnia : vitibus illa Convenit, haec oleis, hic bene farra virent,

Veluti in terras ore demerso, trahunt alimenta radibus] Aristoteles libro de Anima secundo : *Quod est os et caput in animali, radix est in arbore.*

Nobilissimum quidque] Legitur et mollissimum quidque.

Tuetur] Defenditur. Passive protulit verbum deponens.

Jam vero quanta] Docet summa diligentia naturam curare, ut propagatione rerum seminibus multiplicata.

ta, cum singula subsistere nequeant, saltem species A conserventur atque incolumes perdurent. Oficiorum vegetabilis animæ (aut auctor est Aristoteles libro de Anima secundo) naturalissimum et præcipuum est, sibi simile generare omnibus viventibus (modo sint perfecta, non capta membris, non depravata, neque spontaneam generationem habentia) conveniens, ut animali animal simile generare, et plantæ similem plantam. Sic enim semper secundum suum simile (cum ea ipsa eadem in numero manere non possint) perseverant, assimilationem conditionemque assequantur divinam, quantum eis conceditur, quam appetunt omnia, cujusque gratia agunt omnia quæ sunt in natura.

Generatim] Per singula genera.

Neque nunc nos] Ait se non ne voluntariis animæ cognoscens motibus, verum de naturali intentione disseruisse.

Sed unum id ipsum] Descriptio boni ex libro Mora-
lium Aristotelis primo desumpta, ut supra relatum est.

Uno] Unitate.

Vertice] Capite.

Ipsam enim mediae veritatis notam mente fixisti] Ele-
gantissima allusio seu metaphora a sagittariis sumpta : qui tum demum voti compotes fiuit, cum scopum attigerunt.

Notam] Scopum, hoc est signum in medio pro-
positum, ut in id sagittæ conjiciantur.

Mente] Non sagitta, sed animi conjectura et cogita-
tione.

IN METRUM XI.

Carminis iambici genus est, quod seazon (id est claudicans) appellatur. Habet enim in sexto regione spondeum. Simile est illi Persiano :

Nec fonte fabra proliui caballino.

Antequam Philosophia eo perveniret ut ostenderet Boetio rerum omnium finem esse bonum, longiuscula disputatione usa (velut qui aurum in penitissimas terre venas demersum tandem vix magno labore as- sequitur) rem patefecit. Docet igitur nunc veritatem obscuris ambagibus involutam, falsisve sèpius opinionibus demersam, non nisi exacta mentis contemplatione comprehendendi. Vultetiam eam non in externis rebus esse frusta querendam, sed in intimis animi thesauris diligenter (remotis impedimentis) investigandam. Sunt enim animis nostris insita, tam virtutum quam scientiarum semina.

Profunda mente] Penitissima contemplatione.

Vestigat] Inquirit.

Verum] Veritatem.

Inde] Sic legendum, non ille, ut vulgo legitur.

Inde] A veri vestigatione.

Intimi visus] Intelectus.

Longos motus] Actus animæ in longum tendentes.

In orbem] In circulum.

Inflectens] Incurvans.

Retrusum] Ad se conversum.

Thesauris] Potentias, memoria scilicet et intellectu.

Dudum] Paulo ante.

A] *Atra*] Obscura.

Texit] Obduxit.

Lucebit] Evidenter apparebit, dilucide emicabit.

Perspicaciū] Clarius.

Phabo] Sole.

Non omne namque mente depulit lumen] Platonicum dogma est, animas e cœlo descendentes, hauriendi oblivionem rerum divinarum, quarum in celo erant conscientæ, alias vero magis, alias minus. Et ideo in terris non discere, sed reminisci, quod illic ante co-gnoerint. Hinc est quod quæ apud Latinos lectio, apud Graecos vocatur repetita cognitione; qua cum vera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nove-ramus, antequam materialis influxio in corpus ve- nientes animas ebriaret. Et ita Plato in dialogo de

B virtute, qui inscribitur Menon a Menone cum Socrate sermocinante : *Quærere, inquit, ac discere, reminiscen-
tia est* : et Hieronymus testatur philosophis dici, dissentias esse reminiscencias. Hanc Platonis opinio-
nem improbat, et confutat divus Aurelius lib. de Trinit. xi, cap. 13.

Obliviosam molam] Gravitatem perturbationum et oblivionem, non eorum quæ quis in alia vita novit (nam homini antequam nascetur, aliam vitam fuisse sentire vanissimum est), sed eorum quæ apta esset suapte natura (nisi corpori infunderetur, conjugere-
turque) anima cognoscere. Sapientiae lib. I, cap. ix, ita scriptum est : *Corpus enim quod corrumpitur, ag-
gravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum
multa cogitantem.*

Haref] Iest.

Profecto] Certe.

Semen] Principium et inchoatio quedam qua est homo veritati percipiendæ et acquirendæ scientiæ naturaliter aptus.

Introrsum] Interiora versus, intrinsecus, intus.

Quod] Semen.

Excitatur] Metaphora ab igni sumpta, qui ventila-
tione in fomentis excitatur.

Ventilante] Movente, discutiente. Ventilo, moveo ad ventum captandum. Ventilare triticum, est purga-
re. Ventilare faciem, est ventulo refrigerare, et ven-
tilare aurum digitis sudantibus, dixit Juvenalis.

Doctrinal] Doctoris actione.

Cur] Quare.

Rogati] Interrogati. M. Tullius libro Tusculanarum Quæstionum primo : *Habet primum memoriam, et eam infinitam rerum innumerabilium.* Quām quidam Plato recordationem esse vult vita superioris. Nam in libro qui inscribitur Menon, pusionem quedam Socrates interrogat quedam geometrica de dimensione quadra-
ti. Ad ea sic ille respondet ut puer, et tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eo perveniat quasi geometrica didicisset. Ex quo ef-
fici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit quam re-
cordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die quo excessit e vita. Docet enim quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem decla-

rare se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere : nec vero fieri ullo modo posse ut a pueris tot rerum atque tantaram insitas et quasi consignatas in animis notiones (quas ἴννοις vocant) haberemus, nisi animus (antequam corpus intrasset) in rerum cognitione viginisset.

Recta] Vera.

Censetis] Opinamini, respondetis.

Ni] Nisi.

Mersus] Insitus.

Alto corde] In profunda mente.

Fomes] Semen et principium scientiae.

Si Platonis musa personal verum] Recte dubitat in re ambiguitatis plena, verum ne an falsum dixerit Plato. Musa autem ideo dicitur quod Plato usus est summa et incredibili eloquentia, ob quam et Xenophon Attica Musa cognominatus est. Vel per musam Platonis accipe carmen ex Platonis doctrina compositum, et hujus opinione imbutum.

Immemor] Oblitus.

IN PROSAM XII.

Hæc ultima hujus tertii voluminis prosa continet quibus gubernaculis mundus gubernatur, quod etiam ante Boetius ignorabat. Unde opinabatur bonos suppliciis affici, malos vero præmis ad flagitia invitari. Nunc autem Philosophia docet bonitatem divina mundum regi, eumque qui summum bonum est, quia Deum, nullius mali causam esse, nec id quidem posse. Proinde malum nihil esse nisi a bono defectionem : hujus is qui potest omnia, non possit malum. Quo fit ut malo nequaquam florent, sed miseri potius sint et infelices, ut proximo volumine latius disseretur.

Vehementer] Valde.

Horum] Quod discere nostrum sit reminisci, et quod lumen animi corporis caligine sit obnubilatum.

Commemoras] Memorem facis. Et notanda est haec locutio.

Corporea contagione] Corporis cum anima coniunctione.

Mole] Gravitate.

Quin] Ut.

Dudum] Paulo ante.

Inscitiam] Ignorantiam.

Accedam] Assentiar.

Divellare] Distraheret.

Sospes] Iacolumis.

Revisas] Repetas.

Alioquin] Nisi hoc ita se habeat.

Vigilantius] Diligentius.

Diducis] Aperis.

Cum Deus inquit] Docet a Deo snaviter et convenientissime omnia disponi, cum voluntarie divinae bonitati obtemperent seque subjiciant.

Detractantium jugum] Metaphora a bobus sumpta. Unde poeta :

Νον juga taurus amat, quæ tamen odit, habet.

Deo contraire] Contra Dei voluntatem.

Jure beatitudinis] Quæ ut cætera, sic et summam potentiam complectitur.

Fortiter] Potenter.

Suaviter] Ordinare, bona contemporantia, convenientissime.

Lacessentes] In bellum provocantes,

Cætum] Deos colestes.

Gigantes] Hi, vatisimorum corporum fuisse dicuntur, terra filii, sine patre, qui cum deos celo pellere conarentur, ab Jove fulminibus missis sunt interempti. Macrobius lib. Saturnium primo : *Gigantes autem (inquit) quid aliud fuisse credendum est quam hominum quamdam impiam gentem, deos negantem, et ideo existimat deos pellere de calesti sede voluisse. Horum pedes in draconum volumina desinebant : quod significat nihileos rectum, nihil superum cogitasse, totius vita eorum ingressus atque processus in inferna mergente.*

B *Uti condignum fuit*] Parenthesis, id est siccat decuit.

Benigna] Meritisbenolica, male autem meritis infesta

Fortitudo] Potentia divina.

Rationis] Argumentationes.

Collidamus] Valde committamus, acriter conseramus. *Ez hujusmodi confictatione*] Ex ejusmodi philosophico certamine.

Scintilla] Translatio ab iis qui, chalybe et silice collisis, ignis scintillam excutiunt, quam dissilientem in somitem expiunt ad lumen excitandum. *

Arbitratu] Arbitrio.

Malum igitur] Concludit malum nihil esse hujus modi ratione : Quidquid est aliquid, Deus omnipotens id potest. Malum autem Deus omnipotens non potest.

C Malum igitur nihil est. Beatus Augustinus libro de Civitate Dei xi, cap. 9 : *Malum enim nulla natura est, sed amissio boni mali nomen accepit.*

Labyrinthum ineatracabilem] Insolubilem, indeprehensibilem, unde nemo se facile possit expedire. Labyrinthus, locus est viarum ambagibus adeo implexus, ut eum ingresso non pateat exitus. Illoc autem loco metaphoricos posuit.

Orbem] Circulum.

Munusculum] Corollarium.

Dudum] Paulo ante.

Exegimus] Absolvimus. Ovidius :

  Jamque opus exegi.

De ea] Divina substantia.

D *Parmenides*] Hic Eleates Anaxagoræ discipulus, ut Suidas ait : ut vero Diogenes, Xenophanis : cuius meminit Plato, qui ejus nomine dialogum scripsit, vocavitque Parmenidem, sive de Ideis. Hic carmine physiologiam expressit, sicut Empedocles et Hesiodus, duplècumque eam esse dixit, unam quæ veritate constaret, alteram quæ opinione. Emicuit Olympiade lxxviii. Hujus Graecus versus est,

Ἵλλουθεν ἐν κύκλοιστι φέρεις ἐνάδειγμα σχημα.

Id est, undique in circulis ducis similem acervum. Quod autem in vulgatis exemplaribus additum est, id est, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem conservat, non est Boetii, sed glossema nescio cuius, prius in margine adjectum, deinde Boetii verbis insertum. Parmenidis dictum Iamblicus Platonicus huic in modum exponit : *Omnia ex Deo ita sunt,*

ut nusquam vel minima quæque deserantur a Deo. Ubi A que enim divina viget unitas, per quam res quæque consistunt, ac perpetuo quodam, intimo circulo ad Deum ipsum, a quo et in quo sunt, mirabiliter revolvuntur. Alioquin in nihilum repente prouerent.

Cum Platone sanciente didiceris Timæus apud Platonem : Rationes utique cum iis rebus quas exprimunt cognationem quamdam habere videntur. Ergo cum de re firma et stabili, et mente comprehendenda disseritur, stabiles similiter immutabilesque et quam maxime fieri potest, inexpugnabiles rationes esse oportet. Cum vero de ipsis rei firmæ stabilisque simulacro disputatur, verisimiles rationes sufficiunt : quæ ita se ad superiores habeant rationes, ut simulacrum ad exemplum. Nempe quod est ad generationem essentia, id ad finem est veritas.

IN METRUM XII.

Metrum est Glyconium, simile sexto primi voluminis. Hortatur Boetium Philosophia ut summi boni præstantiam contemplari perseveret, ne prava cupiditate victimus, ad rerum terrenarum desideria relabatur. Nam ut quidam non ineleganter ait, Deo mente defixus, a passionibus dum titillatur, a celo in terram devolvitur. Ad hoc autem ostendendum lepidissime inducitur Orphei fabula, quæ a Diodoro Siculo copiose refertur, et elegantissime a Virgilio libro Georgicon ultimo, et a Nasone libro Metamorphos. decimo. Quam quidam sic interpretantur : Orpheus uxorem habuit Eurydicem, quæ dum Aristeum fugeret per loca herbis floribusque ornata, latenter serpentes calcavit, cuius venenato morsu extincta, ad inferos descendit. Est autem Eurydice humana anima, quæ dicitur Eurydice, id est latum judicium habens, propterea quod rationalis est. Hæc nubis Orpheo, cum corpori conjungitur, et amatur ab Aristeo, id est ab optimo. Illa autem corporeis voluptatibus irretitur. Id enim sunt flores atque herbæ quæ terræ suut pulchritudines. Optimum quod est Deus, per illa fugit, atque a serpente, id est a peccato, quod inter illas voluptates latet, intermititur, et ad inferos demergitur. Sed conceditur Orpheo, ut illam sono citharae, id est actionum optima compositione, quæ maximaharmonia est, unde virtus exoritur, ab inferis revocet, id est a vieti liberet, sed ea lege, ne respiciat, hoc est ne in vita relabatur.

Felix] Beatus, subaudi est is.

Viser] Videre, ad videndum pervenire, intueri.

Lucidum fontem boni] summum bonum, longe claramissimum.

Solecre] Abjecere, deponere.

Vincula] Nexus rerum terrenarum, quibus plerique nimis astringuntur.

Vates Thraicicus] Orpheus Thrac, Apollinis et Calliopes, vel (ut alii scribunt), Eagi fluvii et Polymniae musæ filius, vates musicusque præstantissimus. Legitur autem recte, Thraicicus per a, et more Ionico per e Threicius. Dicitur et Thracus et Thracensis in eodem significatu.

Flebilis modis] Flebili cantu.

Silvas currere mobiles] Virgilinius :

Mulcentem tigres, et agentem carmine querens.

Seneca in Hercule furente :

*Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos, et prece supplici
Orpheus, Eurydicea dum recipit suam.
Quæ silvas et aves saxaque traxerat.
Ars quæ præbuerat fluminibus moras,
Ad cuius sonum constiterant feræ,
Mulcet non solitus vocibus inferos,
Et surdis resonat clarior in locis.
Deflent et lacrymis difficiles dei
Deflent Eurydices Threicæ nurus
Et qui fronte nimis crimina tetrica
Quærunt, ac veteres executi reos,
Flebentes Eurydices juridici sedem.
Tandem mortis ait, vincimur, arbitri :
Evade ad superos, lege tamen data.
Tu post terga tui perge viri comes,
Tu non ante tuam respice conjugem,
Quam cum clara deos obtulerit dies,
Spartanique aderit janua Tænari.
Odit verus amor, nec patitur moras.
Munus dum properat cernere, perdidit.*

Idem in Hercule Oæto :

*Tunc solamina cantibus
Quærens, flabilibus modis,
Hæc Orpheus cecinit Getis.*

Perperam igitur in nonnullis exemplaribus legitur debilibus, pro flebilibus.

Amnes] Fluvios.

In repidum] Cerva ipsa intrepida. Figurate, quod totius est parti dedit. Seneca in Hercule Oæto :

*Juxtaquæ impavidum pecus
Sedit marmaricus teo :
Nec damas trepidant lupos,
Et serpens latebras fugit
Tunc oblitera veneni.*

Flagrantior] Ardentior.

Intima] Partes intimas.

Fervor] Ignis amoris.

Subegerant] Viserant.

Modi] Moduli, cantus.

Querens] Prima correpta, a deponendi queror, id est querimonia testificans superos subaudi esse immites, id est inexorabiles.

Illi] Apud inferos.

Chordis] Fidibus.

Deæ] Matris Calliopes.

Impotens] Non potens se cohære, vel nimium et supra modum potens querimoniis et lamentis effundendis.

Deflet] Dellendo effundit.

Tænara] Inferos. Tænarus Laconiae promontorium, per cuius horribilem specum fabulantur iter esse ad inferos, pro quibus interdum accipitur.

Veniam] Beneficium. Ovidius :

Quod si fata negant veniam pro conjuge.

Umbrarum dominos] Deos inferos.

Tergeminus] Triceps, id est trium capitum. Idem libro de amandi Arte tertio :

*Saxa ferasque lyra movit Rodopeius Orpheus,
Tartaroque lacus, tergeminiunque canem.*

Tergeminus modo triforis. Maro :

Tergeminiisque Hecatæ, tria virginis ora Dianaæ.

Modo tergemini dicuntur tres nati eodem partu.

Captus] Delectatus.

Janitor] Januae custos, qui vestibulum servat.

Cerberus] Typhonis filius et Echidnæ, frater Hydræ ac Orthri, canis Geryonis, ut est apud Ilesiodum qui

pro foribus Orci custos excubat. Tubilius :

Nunc niger in porta serpentum Cerberus ore
Stridet, et aeratas excubat ante fores.

Claudianus :

Latratum triplicem compescuit ingens
Janitor.

Sontes] Nocentes, qui turpia facinora perpetrarunt.

Agitant] Vexant, persequuntur.

Dce] Furiae infernales. Furias tres Hesiodus et Epimenes, easque et sanguine pudendorum Saturni (quae patri Jupiter amputavit) editas aiunt. Nocle genitas autumat Aesebylus et Maro :

Hinc mihi da proprium virgo sata nocte labore.

Statius Acherontem patrem tribuit :

Totidemque satis Acheronte nefasto
Virginibus.

Non Ixionum caput] Ixion, ut Euripides ait, Phlegya patre natus : ut Pherecydes, Ethone, cum de medio sustulisset Eioneum, cuius filiam nomine Diana uxorem duxerat : quod ista genero debita promissa que munera veteri more flagitaret, atque supposito tigno in accensum foveam exceperat, ab ea cæde cum cæteris nec aquæ aspersione, neque sufficienibus, aut dierum numero tolli posse videretur, ab Jove expiatus est. Sed is eam rem parum grata habuit, ausus ad stuprum Junonem provocare. Dea communicato cum Jove consilio, immisit nubem, quam pro Junone complexus, Centauros genuit, et dannatus apud inferos assidua rotæ vertigine rapitur. Tibullus :

Hic Junonem tentare Ixionis ausi,
Versantur celeri noxia membra rota

Velox] Celeri vertigine versatilis.

Præcipitat] Dejicit.

Site] Siti. Peroram indocti legunt hoc loco siti, contra metri rationem, cum licentia poetica Boetius siti conscripsit, ut libro Æneido vi Virgil. :

Gaudie cognomine terra.

pro cognomini, teste Servio, et Ovid. in Fastis :

Exaque de porca cruda bimestre tenet :

pro bimestri. Idem libro de Tristibus quinto :

Exiguum pleno de mare demat aquæ.

pro mari.

Longa] Diuturia.

Perditus] Exerciatus.

Spernit] Contemnit. Cantu euim musicò delinitus, siti non laborat.

Tantalus] Hic Smyrnam Phrygiæ vel (ut alii tradidunt) Syphilum tenuit. Is apud inferos (ut canit Homerus) aquis ori allabentibus perpetua siti laborat. Supplici causam non omnes eamdem tradunt. Nam quidam dicunt eum poenas luere, quod Pelopem filium diis hospitibus epulandum apposuerit. Nonnulli referunt canem templi Jovis in Creta custodem a Pandaro Milesio surreptum, ad Tantulum pervenisse, quem cum repetenti Mercurio abjurasset, hac affectum poena. Canis aureus erat et spirans. Ut Asclepiades ex Fabula refert, quoniam deorum secreta mortalibus revelari. Ovidius,

Quærit aquas in aquis, et poma fugacia captat
Tantalus, hoc illi garrula lingua dedit.

Euripides ait in aere suspensum impedimenti saxo

A torqueri. Sunt qui subjectum Sypilo monli tradant in Lydia. Petronius in Tantalo repræsentari avaros autumat, quibus opes usui non sunt, et seicis fauibus conditis pecunias incubant. Versus ejus apud Fulgentium hi sunt :

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota prenumt,
Divitis haec magni facies erit, omnia late
Qui tenet, et sicco concequit ore famem.

Modis] Cantu Orphei.

Tity] Hic (ut ait Pherecydes) Jovis et Elarae lilius fuit, ejus quam genuit Orehomenus. Telluris tamen dictus est, quod eo gravida mater Elara, Junonis metu terræ cavernam subiens, illic puerum peperit. Indicat in Beotia Strabo specum Elaram a re gesta nominatam. Alii sentiunt ideo terræ filium dei, quod ex hominum genere servos et immanes (eiusmodi Titys fuit) fabulae ex terra natos fingunt, et Callimachus atrocissimas quasque bestias terræ genus appellat. In novem jugera distentus apud inferos paucis vultures, ut auctor est Homerus, quoniam vim Latonaë inferre tentavit, vel (ut canit Euphorion) Diana vitium intulit : quapropter Apollinis et Dianaë telis extinctum refert Pindarus.

Vultur] Homerus geminos vultures admotos Tity cauit, Ovidius et Claudianus unum. Sic et Seneca in Hercule furenti :

Præbet volucri Tityus æternas dapes.

Veteres theologi (ut refert Macrobius in Somnium Scipionis) vulturem jecur immortale tundentem, nihil aliud intelligi voluerunt quam tormenta conscientia obnoxia flagitia, viscera interiora rimantis, et ipsa vitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis, semperque curas, si requiescere forte tentaverint, exitantis, tanquam fibris renascientibus inherendo, nec ulla sibi miseratione parentis, lege hæc qua se judice nemo nocens absolvitur, nec de se suam potest vitare sententiam. Illos autem epulis ante ora positis exeruciari fame et inedia tabescere, quos magis magisque acquirendi desiderium cogit præsentem copiam non videre, et in affluentia inopes egestatis mala in ubertate patiuntur, nescientes parta respicere dum egerunt habendis. Illos radii rotarum pendere districtos, qui nihil consilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, seque et actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus et fortuitis semper rotantur. Saxum ingens volvere, inefficacibus laboriosisque conatibus vitam terentes. Atram silicem lapsuram semper, et eadenti similem, illorum capitibus immixtæ qui arduas postes et infaustam ambient tyrannidem, nunquam sine timore victuri, et cogentes subjectum vulgus odisse, dum meluant, semper sibi videntur exitium (quod mereutur) excipere. Hic Macrobius.

Arbiter] Dominus, judex.

Umbrarum] Animarum.

Viro] Orpheo.

Emptum] Redemptam.

Conjugem] Eurydicem.

Dum tartara liquerit] Dum inferorum sedem exierit.

Lumina flectere] Respicerem.

Quis legem det amantibus? Quis (inquit) tam crudelis A est, ut amantibus legem imponat? Amor enim major lex est sibi quam ulla lex præscripta, ac si dicat, Tanta vis amoris est ut legem aliam non admittat.

Heu noctis prope terminos? Id est, sub ipsius lucis accessum. Sic Maro:

Eurydicenque suam jam luce sub ipsa

Immorum heu, victusque animi, respexit.

Perdidit? Amisit.

Oecidit? Media contracta legendum. Sensus est. Orpheus ipse Eurydices amissione una cum ea perii.

Virgilius:

Ille. Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu.

In superum diem? In summi boni lucem.

LIBER QUARTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Dixerat primo volumine Boetius, Videre autem vi deo nefariorum sceleratorum officinas gaudio lætitiaque fluitantes, perditissimum quemque novis delationum fraudibus imminentem, jacere bonos nostri discriminis terrore prostratos, flagitosum quemque ad audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero preemiis incitari, insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare :

O stelliferi conditor orbis.

In quo quidem carmine, ut animi nimium perturbatus, inter cætera et hæc subdit :

Premit insontes

Debita scleri noxia pœua.

At perversi resident celo

Mores solio, sauctaque catcant

Injusta vice colla nocentes.

Et reliqua in eamdem sententiam. Hoc igitur libro Philosophia (ut morbi radicem penitus extirpet) eam Boetii opinionem graviter redarguit atque confutat, docens semper quidem potentes bonos esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles, nec sine poena unquam esse vitia, nec sine premo virtutes; bonis felicia, malis semper infortunata contingere. Super quibus lege Gorgiam Platonis, divi Gregorii Moralia, caput quintum octavi libri Cæsariensis Euzebii de Præparatione evangelica, Lactantii Firmiani de Justitia caput 23, epistolam divi Hieronymi ad virginem exsulem consolatorium, et ejusdem alteram ad amicum ægrotum, et rursus aliam quæ inscribitur ad Oceanum, Baptiste Mantuani lib. v de Patientia, et id genus alia.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est dicolom distrophon, constans altero versu Alemanico dactylico tetrametro acatalecto, altero Archilochio iambico dimetro acatalecto. Pendet autem eo, quod proxima prosa dixit: *Pennas etiam tuae monti, quibus se in altum tollere possit, affigam.* Nunc igitur ait Philosophia ad veram beatitudinem pervenire neminem posse, nisi animo virtutum alis sublato, terrenisque omnibus despectis cœlos transcendat, et summo bôno contemplatione se conjungat.

Pennæ volvunt; Vires mentis per veritatis speculacionem sublevanda.

Celsa Altas partes.

Poli Cœli.

Quæ Pennas.

Qui Ignis.

Agili motu Ob velocissimam conversionem.

Ætheris Cœli.

Verticem Summitatem.

In astriferas domos In orbes planetarum.

Phœbo Soli.

Conjugat vias Appropinet et sese applicet.

B *Aut eomitetur?* Ordo est: Aut donec mens ipsa miles, id est ministra et comes. Translatio inde sumpta, quod sicut miles ducem suum comitatur, ita mens divinarum rerum contemplationi philosophiæ studiis dedita, eas indefesso labore prosequitur. Coruscus sideris, id est Jovis, cuius fulgor (M. Tullio teste) hominum generi prosperus est et salutaris; comitetur iter gelidi senis, id est Saturno se adjungat planetarum summo, qui apud priscos pingebatur homo senex, canus, prolixa barba, curvus, tristis, pallidus, tecto capite: et qui dextra falcem, et in eadem serpentis imaginem caudam suam ore mordentis, sinistra infantem filium ori devoraturus admovebat. Virgilius in Georg. :

Frigida Saturni sese quo stellæ recepta.

C *Vel quoque?* Ordo est: Vel recurrat circulum astrorum, quoque micans nox pingitur.

Recurrat? Repetat, revisat. Recurrat autem ideo, quod animæ celestis origo sit: itaque contemplatione in patriam suam recurrat, tametsi quidam legant percurrat. Per astri circulum colum significat stelliferum, quod et firmamentum dicitur.

Ubi? Postquam.

Exhausti? Exhaustionis, finitionis, exactæ speculations. Imitatio est Virgiliani illius in libro Georg. ii:

Cui nunquam exhausti satis est.

Perperam igitur indoctis legitur exhaustum.

Polum extimum? Supremum cœlum. Lucretius lib. de Rerum Natura i :

D Ergo vivida vis animi pervicit, et extra Processit longeflammantia moeui mundi, Atque omne immensus peragravit mente animoque.

Divus Hieronymus contra Jovinianum ex Theophrasto: *Sapiens autem nunquam solus esse potest, habet secum omnes qui sunt, quisque unquam fuerunt boni, et animum liberum quoque vult transfert.* Quod corpore non potest, cogitatione complectitur: et si hominum inopia fucrit, loquitur cum Deo. Nunquam minus solus erit quam cum solus fucrit. Rodolphus Agricola in Protreptico: *Quæ potest autem major esse, quæ certior philosophiæ divinitas, quam nulli claudi terminis, nullo spatio contineri?* Vadit enim sacer viri animus liber, solitus, nullisque coercitus metis: et quæcumque rerum natura potest, vagatur: nec terras et marias solum, sed sidera ipsa cognatosque cœlos percorrat. Non tenuissima resistunt: comprehendit, easuprat, penetratque cuncta.

Vcrendi luminis] Divinæ lucis.
Hic] Ultra supremum cœlum.
Regum] Omnia principum.
Sceptrum] Dominium, imperium.
Habenas] Moderamina.
Temperat] Dirigit.
Volucrem currum] Cœlum quod certissima conver-
 sione circumagit.
Rerum coruscus arbiter] Deus Dominus, inspecto-
 et judex omnium longe illustrissimus.
Huc] Illuc, puta ad sedem veræ beatitudinis.
Reducem] Iucolumem, salvum.
Referat] Reducat.
Quam] Patriam.
Inmemor] Corporea contagione oblitus.
Sistam] Stare faciam, nec ultra tendam.
Torvos] Terribiles.

Cernes tyrannos exsules] A vera patria procul ab-
 errantes. Seneca in Thebaide : *Regna cum scilicet,*
omnibus sunt exsiliis graviora.

IN PROSAM II.

Affert rationes pulcherrimas firmissimasque Philo-
 sophia, quibus arguit bonos et virtute præditos sem-
 per potentes esse : contra vero malos imbecilles et
 omnibus verae potentie viribus destituti.

Nam cum bonum malumque contraria sint] Teste
 Cicerone libro Tusculanarum Quæstioum quinto :
 Contrariorum contraria sunt consequentia.

Veramque illam [Platonis] Hæc sententia est apud
 Platonem in Gorgia, ubi Socrates ad Polum hæc ait :
Assco euidem, o Pole, tam rhetores quam tyrannos
minimum in civitatibus habere potentiam, quemadmo-
dum paulo ante dicebam. Nihil enim [ut ita dixerim]
facere ex his que volunt, facere tamen, quod sibi opini-
nantibus optimum videatur.

IN METRUM II.

Carmen est dicolon, distrophon, altero versu con-
 stans Alcmanio trochaico dimetro catalecto, altero
 Pherecratio. Docet tyrannos, tametsi vulgo videantur
 judicenturque, minime tamen potentes esse : cum
 gravissima cupiditatum suarum jugiter opprimatur
 servitute. Diogenes Cynicus recte servos quidem do-
 minis, malos autem cupiditatibus servire dixit. Teste
 Joanne evang. : *Omnis qui facit peccatum, servus est*
peccati (Joan. viii). Divus August. libro de Civitate
 Dei quarto, capite tertio : *Malorum vero regnum magis*
regnantibus nocet, qui suis animos vastant scelerum ma-
jore licentia. Et non multo post subdit : *Proinde bo-*
nus, ciuiusmi scrivat, liber est; malus autem, etiamsi
regnet, servus est. Nec unius hominis, sed (quod est
gravius) tot dominorum quot vitiorum.

Septos] Circumdatos, constipatos.

Tristibus] Tristitiam inferentibus.

Torvo] Terrifico.

Rubie] Feritate.

Intus] In eorum couscientia.

Hinc] Ex una parte.

Versat] Exagit.

Avidis vencuis] Illecebrosis affectionibus.

A Hinc] Ex alia parte.

Flagellat] Verberat, concutit. Ordo est : Ira tur-
 bida tollens fluctus, flagellat mentem.

Fluctus] Motus et animi aestus.

Turbida] Turbulenta.

Tollens] Suscitans.

Captoſ] Vi tristitiae victos.

Lubrica] Instabilis, inconstans, metui edens.

Ergo] Ordo est : Ergo ipse pressus iniquis dominis
 non facit quod optat, cum cernas unum ferre tot ty-
 rannos.

Unum caput] Unum flagitiosum hominem.

Tot tyrannos] Tot vitia ei dominantia.

Ferre] Pati.

B *Non facit quod optat]* Non efficit quod vult, eoque
 nec liber nec potens esse convincitur.

IN PROSAM III.

Acute et dilucide disserit, nunquam bonis præmia,
 nunquam sua sceleribus deesse supplicia : docetque
 virtutum splendore mortales eo præstantiæ pervenire
 ut ab improbis nihil neque detrimenti, neque offusca-
 tionis pati queant, et (quod longe plus est) deos eva-
 dere. Contra vero scelerum infectione adeo ab hu-
 manæ naturæ dignitate degenerare, ut in bestias
 transformentur.

In stadio] In curriculo. Stadium Græce στάδιον seu
 στάδιος, Latine curriculum, locus est in quo equi
 homines currunt, et certant athletæ, dictum ἄπο, τοῦ στάδιος hoc est, a statione, quod Hercules eo
C spatio uno spiritu confecto constitisset. Stadium con-
 tinet octavam mille passuum partem. Divus Hiero-
 nymus : *Stadium est hæc vita mortalibus. Hic conten-*
dimus, ut alibi coronemur. Divus Ambrosius, libro
 Officiorum primo, capite decimo sexto : *Quid alibi*
poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam
exigis, antequam vincas? Quid detergere pulvarem, quid
requiescere cupis? Quid epulari gestis antequam stu-
dium solvatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ
in stemmate sunt, et tu jam otium petis? Sed forte di-
cas, cur impīi letantur? cur luxuriantur? cur eliam
mecum non ipsi laborant? quoniam qui non subscripte-
rint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis.
Qui in stadium non descenderint, non se perfundunt
oleo, non obliniunt pulvrem. Quos manet gloria, exspectet

D *injurya: unquantia spectare solent, non decertare; non*
solent aestus, pulvrem, imbræisque perpeti. Dicunt ergo
et ipsi athlete: « Venite, nobiscum labore. » Sed
respondebunt spectatores: « Nos hic interim de vobis
judicamus, vos autem sine nobis coronæ (si viceritis)
gloriam vindicabitis. » Iste igitur qui in deliciis, qui in
luxuriis, rapinis, quaestibus, honoribus studia posuerunt
sua, spectatores magis sunt quam præliaatores. Habent
lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Fovent
*otium astutia, et inprobitate eggerant divitiarum aer-
 vos, sed exsolvent (seram licet) nequitia suæ pænam.*

Neque enim bonus ultra jure vocabitur, qui caret
bono] Sententia est Socratis Platonicæ in Gorgia, quia
 bonus (inquit) est, quo præsente boni sumus. Prorsus
 boni vero sumus et nos, et quæcumque alia bona sunt,

*ob virtutem quamdam quæ adsit. Socratis Platonis caeque sententiae M. Tullius subscrabit libro Tusculanum Quæstionum quinto his verbis : Omnes bonos semper beatos volumus esse. Quos dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim virtutibus instructos et ornatos, tum viros bonos dicimus. Videamus qui dicendi sint beati. Equidem hoc existimo, qui sunt in bonis, nullo adjuncto malo. Nec ulla alia huic verbo (cum beatum dicimus) subjecta notio est, nisi secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hactenus Cicero. At Laurentius Valla, vir aliquo doctissimus et acris tum ingenii tum judicii, libro de Vero Falsoque Bono tertio, nimia cavillandi libidine percitus, nimis quam insipiente in Boetium nostrum fertur, ubi contendit eum in boni vocabulo errasse, quod tum virtutem tum felicitatem significet, perperaque ita collegisse : *Quicunque est bonus, is habet bonum. Verum (quod bona venia dictum sit) Valla ipse pudendo errore labitur, cum Boetium insectans, scribit virtutem ac vitium actiones esse, felicitatem vero atque infelicitatem qualitates, res etiam effectu ipso inter se longissime distantes. Non enim (ut ille somnial) virtus et vitium actiones sunt, sed qualitates et (quod plus est) in eodem qualitatibus genere cum felicitate et infelicitate, in eo sciunt, quod Aristoteli habitus et dispositio vocatur. Sed ne quis erret, animadvertisendum est duplarem esse felicitatem, alteram inchoatam, quam 'Dei gratia homo in hac vita virtutum studiis consequitur, et hanc dicimus esse in prima specie qualitatis : alteram vero perfectam et omnibus numeris absolutam, cuius nemo ante mortem compos sit, quæ et cum summo bono Deoque ejusdem est substantia, ut supra probatum est : eamque ob infinitatem sub nullo prædicamento collaudam censemus. Proinde recte dixit Boetius non bonum ultra jure vocari, qui careat bono, hoc est, quicunque bonus est, cum habere bonum, sive virtutem, sive malis felicitatem accipere, non perfectam quidem illam, sed inchoatam, quæ non differt a virtute, sed ei est eadem : quod et propheta testificans : Beatus vir, inquit, cui, non imputavit Dominus peccatum nec est in spiritu ejus dolus (Psal. xxxi). Et beatus Ambrosius libro de officiis secundo : Certum est solum et summum bonum esse virtutem, eamque abundare solam ad vita fructum beate, nec externis aut corporis bonis, sed virtute sola vitam præstari beatam, per quam vita eterna acquiritur. Et subdit idem eodem in libro : In quo una virtus est, concurrunt ceteræ. Quod ideo apposui, ne quis forsan stultus et impius opinetur virtuti vitia, quæ miseros homines reddunt, cohædere. Socrates apud Platonem : Quamobrem omnino necessarium est, inquit, o Callicles, temperatum virum, cum (ut diximus) justus et fortis sit et pius, esse perfecte bonum. Bonum vero bene honesteque agere, quidquid agat. Eum autem qui bene agit, felicem esse atque beatum. Improbum vero ac male agentem, esse miserum.**

Quare probos mores sua præmia relinquunt] Divus Ambrosius Officiorum libro primo : Ergo impius ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia. Et utrique aut bonorum aut malorum operum merces ex

A seipso solvitur. Silius Italicus libro decimo tertio : Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.

Evenit igitur] Joannes Franciscus Picus in commentariis secundi hymni heroicis : Dicuntur in ea homines bruta converti, quorum affectus nimia voluntatis propensione, usque rationis posthabito, consequuntur. Sic in leonem iracundus, in vulpem astutus, in suem venereus converti dicitur. Hinc apud Pythagoreos et Platonicos hominum transformationes in bruta, quas lepide quoque Severinus adnotans subindicavit. Antonius Codrus sermoni primo : Sic anima rationalis et proba formam præstat homini, et illum divinitatis participem facit : sic irrationalis, et improba pecori formam tribuit, et hominem a recto discedentem transformat in belluam. Corpus ergo (ut vobis ostendo) non facit hominem, sed anima. Unde recte Plato (ut reor) dicere solebat, οὐτε ἐπιτρέπειος τὸ ὄρόμενον, id est non est homo id quod videtur. Quare vos Codrum non videtis, sed faciem, sed manus et membra Codri. Ergo alienarum opum violentus creptor, lupum se facit. Qui insidiator est et fraudulentus, astutum, vapidus portat sub pectore vulpem. Qui libidinosus est et spurcis voluptatibus immersus, in hircum se vel in suem transformativit. Qui lingua hunc et illum mordendo exercet, canis est. Ita et in alias bellugas hominem mutari dicimus, eum deserta ratione irrationalē sumit appetitum.

IN METRUM III.

Carmen est Glyconium, simile sexto primi voluminis, verum in hoc fere primus pes trocheus est, ultimo tantum versus excepto, ubi spondeus primam regionem tenet : quem si quis ita legerit. Mentis ulcere sevint, ubique primæ regioni trocheum dederit, at ea communis est spondeo, trochæ, et iambo, ut et supra docuimus, et facile nobis astipulabitur, quicunque diligenter Catullum, Horatium, Senecam tragicum, Terentianum, et ex recentioribus Marullum legerit. Ait autem Philosophia, multo pestilientiora esse animi vitia Circes magicis incantationibus et veneficiis, quæ corporibus tantum, non etiam mentibus nocuisse traduntur. Vitia vero teterrima animis peruciem inferunt.

Neritii ducis] Ulyssis. Neritus (ut lib. x docet Strabo) mons est frondosus in insula Ithaca, quam tenuit D Ulysses, qui dicitur inde dux Neritius. Ovidius :

Pro duce Neritio docti mata nostra poete
Scribite, Neritio nam mala plura tuli.

Pelago] Mari, per mare.

Rates] Naves.

Quæ] In qua insula.

Dea] Circe Haec (ut Homerus scribit) filia fuit Solis ex Perse Oceani filia, soror Oetae Colchorum regis, magicæ sapientiae peritissima. Habitavit autem in Aæa insula editori in loco, quem circum errabant et ursi et leones, quos illa veneficiis cibo et potui immisitis ex hominibus feras fecerat, tamen in homines non sevient, sed veluti canes adulabuntur. Ille socios Ulyssis vertit in porcos, præter Eurylochum, qui fraudem in ædificio esse suspicatus, non intravit. Legatur Homerus libro Odyssee x, Virgilius .Enei-

dos vii, Ovidius xiv Metamorph., Diodorus vero Si- A

culus lib. v.

Solis edita semine] Vel filia Solis, ut ait Homerus,
cui Maro subscriptibit :

*Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assidue resonat cantu :*

et Ovidius :

Venerat in silvas et filia Solis easdem

*Vel (ut Diiodoro placet) ex patre Solis neptis, ex
matre Hecate pronepitis ejus.*

Carmen] Incantatione. Virgilii :

Carmenibus Circe socios mulavit Ulyssae.

Quos] Hospites.

Ut] Postquam.

In varios modos] In diversas belluarum formas.

Vertit] Mutavit.

Herbipotens] Herbis potens.

*Marmaricus] Ab Africæ regione, ubi plurimi sunt
leones.*

*Dente crescit et unguibus] Majores sibi et dentes et
ungues transformatus in leoneum accepit.*

*Superadditus] Perperam legunt indocti, nuper ad-
ditus.*

*Ululat] Prima extenta positum, quam Maro con-
traxit :*

Ac formæ magnorum ululare leonum.

Tigris Indica] Sic Juvenalis satyra 15.

Indica Tigris agit rabida cum tigride pacem.

Pomponius Mela libro tertio : *Silvae alia quoque dira animalia, verum et Tigres ferunt utique Ilyricane sanguiniferarum genus, et usque eo pernix, ut illis longe C quaque progressum equitem consequi, nec tantum semel, sed aliquoties etiam cursu unde caperit, subinde repetito, solitum et facile sit. Causa ex eo est quod ubi ille intercepitos eaurum catulos citus capit avehere, et rabiem appropinquantium frustraturus, astu unum de pluribus omittit, haec projectum accipiunt, et ad cubilia sua referunt, rursusque et saepius remeant, atque idem efficiunt, donec ad frequentiora, quam adire audeant, profusus raptor evadat. Tigris (ut divus Ambrosius libro Hexaemeron sexto refert) ubi vacuum raptae sibi cubile reperit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille quamvis equo vectus fugaci, videns tamen velocitatem feræ se posse præverti, nec evadendi ullum suspectare sibi posse subsidium, technam hujusmodi fraudem motitur; ubi se contiguum viderit, sphæram de viro projectit. At illa imagine sui luditur, et sobolem putat, revocat impetum, colligere fetum desiderans. Rursus inani specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, et iracundia stimulo velocior, fugientem imminet. Ille iterum sphæra objectu sequentem retardat. Nec tamen sedilitatem matris memoria fraudis excludit. Cassan versat imaginem, et quasi luctatura fuit residenz. Sic pietatis sue studio decepta, et vindictum emittit et prolem.*

Mitis] Nemini vim inferens. Sic ex Homeri sententia Ovidius :

*Mille lupi, mistique lupis ursique leæque
Occursu fecere metum, sed nulla timenda.
Nullaque erat nostro jactura in corpore vulnus,
Quin etiam blandas movere per aera caudas.*

Nostraque adulantes comilaut vestigia.

Licit] Quamvis.

Nomen] Potentia.

*Arcalis alitis] Mercurii in Arcadiæ monte Cyllene
geniti, qui lingitur a poetis alatus.*

Ducem] Ulyssem.

Solverit] liberaverit.

Peste] Pernicie, in suem transformatione.

*Hospites] Circes. Mercurii enim tum consilio, tum beneficio (ut refert Homerus) Ulysses ne in bellum transformaretur, servatus est. Unde Ovidius Home-
rum imitatus,*

*Pacifer huic dederat florem Cyllenius album,
Moly vocant superi, nigra radice tenetur
Tatus eo, monitisque simul colestibus intrat
Ille domum Circes.*

B] Reniges] Ulyssis socii.

Mala] Noxia, venefica, perniciosa.

Traxerant] Biberant.

Cerealia pabula] Panes.

Glande] Porcorum pabulo.

Verterant] Mutaverant.

Voce] Loquela.

Corpore] Deest et.

Nihil] Subaudi præter mentem.

Super] Insuper.

Monstra] Transformationes. Virgilii :

Quæ ne monstra pii patrenerunt talia manes.

Levem] Parum efficacem.

Manum] Potentiam.

Licet] Quamvis.

Corda] Animos.

Hæc venena] Vitia.

Potentius] Efficacius quam Circes venena.

Sibi] Ei ipsi. Acyrologia est metri gratia.

Dira] Pestifera.

Penitus] Intra animum.

Mentis vulnera] Quod profecto maxime laedit hominem. Divus Ambrosius libro Epistolarum quinto : Nullus enim major est dolor quam is qui peccati mucrone vulnerat conscientiam : neque ullum gravius est onus quam peccatorum sarcina et pondus flagitorum. Deprimit animam, curvat usque ad terram, ne se erigere possit. Gravia fili, gravia nimis delictorum pondera. Idem libro de Officiis primo : Vides convivium peccatoris, interrogat conscientiam ejus. Nonne gravius omnibus fetet sepulcris ? Intueris letitiam ejus, et salubritatem miraris corporis, filiorum atque opum abundantiam. Introspicie ulcera, et vivacis animæ ejus, cordisque mortitudinem. Rursus Officiorum III : Quæ enim pœna gravior quam interioris vulnera conscientiae. Lodovicus Bigus :

Brevi daunosa voluptas

*Nequitias transit, sed vulnerat ossa, medullas,
Meutem, animomque simul.*

Ideum :

Fallimur heu miseri, non est extrinsecus ullum

Flagitium : in medio pectora regna tenet.

Vulnus hiat lethale, tamen medicina paratur

Nulla, nec a nobis curritur ad medicum.

Hæc si doleant, terris peragramus et æquor,

Curam animi nullus deficiens habet.

Nos quoque olim juvenes admodum, in elegiis mora-

libus sic lusimus super re minime ludicra :

Splendida magnifici cernis convivia regis,
Astautae pueros, aurea vasa vides.
Illiū menteū si forte videre licet,
Ulcerā perspicere sordidiora luto,
Innumerā pestes, et plurima monstra videres,
Inferno longe plus fugienda cane.

IN PROSAM IV.

Hac prosa primum quidem fatetur Severinus vitiosos, tametsi speciem humani corporis retineant, animorum tamen qualitate in bellus transformari. Verum id sibi mirabile cum primis, indignumque videri ait, in tantam vilitatem abjectos in bonorum perniciem grassari posse, et male concupita perpetrare: cui verissimis rationibus occurrens Philosophia, duo disserit a vulgari quidem opinione longe aliena, nec tamen minus vera. Quorum alterum est, multo miseriore improbos fieri, cum libidini sue fecerunt satis, quam cum perperam appetita exsequi nequerint. Alterum vero, minus miseros esse malos, facinorum suorum poenas expedentes: tametsi nulla correctionis ratio, nullus exempli respectus habeatur, quam si eo impune ad tempus elabentes nulla justitia poena coerceat.

Convenient loco In hujus libri prosa sexta.

Multo igitur infelicioribus Socrates apud Platonem in Gorgia : *Scundum vero sententiam meam, o Polo, qui injuriatur, injustusque est, omnino est ante alios miser : miserior autem, si injuriam paucas nunquam luat ; minus vero miser, si luat, suppliciumque jussum apud deos homines reportet.* Divus Augustinus libro de Civitate Dei xii, capite 3 : *Et cum in pœnis est natura vitiosa, excepto ex quod natura est, etiam hoc tibi bonum est, quod impunita non est : hoc enim est justum, et omne justum, procul dubio bonum.*

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon distrophon, altero versu hendecasyllabo constans, altero elegiaco pentametro. Exsecratur eo Philosophia mores hominum efferatos, qui cum plurimis periculis sint obnoxii, nihil secus invicem bellis gerendis mortem properant, et mutua strage desæviunt: cum boni jure sunt diligendi, mali vero magis miserandi, quam insequendi.

Fatum] Mortem.

Ense] Gladio. Legatur elegia Tibulli, cujus initium :

Quis fuit horreudos primus qui protulit enses ?

Miserescere] Miserere. Miseresco deductum est a misero, quod apud veteres fuit personale verbum. Ennius libro Annalium quinto :

Cogebant hosteis lacrymantes, ut misererent.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit malos omnes miseros esse et animorum qualitate degenerare in bellus, bonus autem beatos et deos evadere. Verum his Severinus nondum omni ex parte consolatus, pristinæ sua dignitatis memor, et exsiliū acceptamque contumeliam etiamnum 'agre' ferens (quoniam ante probatum est fortunæ bona non esse vera) neminem tamen vel sapientum vivere dicit, qui non fortunæ bona calamitatibus et suppliciis anteponat, que passim ab improbissimo quoque virtute præditis inligli lament-

tatur, ut vincula, ut carcères, squalores, ut verbera, quæ ex legum præscripto perniciosis constituta sunt. At hi impune evadunt, insontes autem plectuntur. Cujus causam confusioneis admirabundus ex Philosophia Boetius sciscitur.

IN METRUM V.

Exemplis colligit e causarum ignoratione admirationem oriri, quibus acceptis et penitus cognitis, haec e medio tollitur, succeditque scientia. Carmen dicolon est distrophon, tametsi Nicolaus Perottus vir aliqui doctissimus, parum perpensa versuum ratione, triderit hoc carmen esse dactylum, alemanum tetrametrum hypercatalecticum, cujusmodi est illud primi libri.

Heu quam præcipiti mersa profundo.

B Ab eo namque differt hoc (quantum ad primum versum pertinet) quod hic in prima regione semper trochæus, ibi non trochæus, sed spondeus vel dactylus est. Primus igitur hujus carminis versus mistus videtur ex Sapphico et Alemanio, constans primo trochæo, secundo spondeo vel dactylo, ac spondeo seu trochæo. Secundus autem versus Alcaicus est tetrameter, iambicus, constans pentemimeri iambica, dactylo et spondeo, differens ab illo Horatii tantum postremo pede :

Vides ut alta stet nive caudidum.

Nam illic dactylus est, hic spondeus temporibus ei respondens. Quid si dixerimus et secundum versum compositum ex Alcalico dimidiatu Alcmanio ? Sed haec nemini miranda videantur, si Severius noster arti C musicæ lungo doctissimus, suo jure versibus novis utatur, qui apud alios Latinos poetas minime inveniantur; cum eum constet temporum proportiones diligenter observasse, et ex arte musica modulatos hos versus sane quam dulciter cecinisse.

Cardine] Cardini. Antiptosis est: casus enim pro casu ponitur. Sic Virgilius :

Et magno se corpore miscet:

pro corpori.

Legat] Prætereat.

Bootes] Arctophylax. Bootes oritur tertio idus Februarias, ut docet Ovidius in Fastis. Arctophylax autem interpretatur Ursi custos. Idem etiam appellatur Bootes. Manlius :

A tergo nitet Arctophylax, idemque Bootes.

Et Cicero de Natura deorum Arati versum ita refert :

Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes;
Quod quasi temone adjunctam præ se quatit Arcton.

Dicitur etiam Arcturus, ut docet Lactantius grammaticus. Servius tamen scribit Arcturum proprie esse stellam in signo Boote, ejus ortus et occasus tempestates gravissimas facit. Bootes autem non oritur, aut occidit, ut alia signa. Sed cum plaustru proximus sit, quod vertitur circa cardinem, in ipsa vertigine videtur occidere et, cum se elevat, oriri. Hujus manum sinistram (auctore Higino) circulus arcticus includit, ut neque occidere, neque oriri videatur. Ipse enim positus ab arctico circulo ad aestivalum definitur, inclinatus in longitudinem dextro pede, aestivali circulo nixus. Hujus humeros et pectus a reli-

quo corpore dividit circulos, qui per utrosque polos transiens tangit Arietem et Chelas. Hic quidem cum Tauro, Geminis, et Cancro, et Leone occidit. Ideo sero occidere dicitur, quod magis erectus a pedibus pervenit ad terram. At exoriens citius, quam Chelæ videtur. Unde a poetis modo tardus, modo piger appellatur. **Hujus enim occasus** quatuor signorum zodiaci tempus absumit, ut diximus.

Paleant] Deest si vel cur.

Pallearunt] Obscurerunt deliquio.

Infelta] Obscurata.

Metis] Objectu.

Noctis opacæ] terræ obscurantis. Deliquum enim luna fit ex interpositione terræ inter solem et lunam.

Quæque] Et quæ.

Fulgenter ore] Clara facie.

Texerat] Oculuerat, condiderat, offuscaverat. Natura enim fert, ut majus lumen offuscat minora.

Confusa] Defectione laborans.

Detegat] Splendere permittat.

Lassantque crebris pulsibus æra] Nam, ut scribit Plinius libro secundo, capite duodecimo : *Viri ingentes inter quos fuit Stesichorus, et Pindarus, crediderunt lunam eclipsim et quasi mortem pati ex cantationibus : unde ne id luna pateretur, dissono crepitu succurrebant.* Hinc de clamosa muliere satyra sexta Juvenalis :

Jam nemo tubas atque æra fatiget :
Una laboranti poterit succurrere luna.

Auctore Plutarcho, Aganice Agetoris Thessali filia, quod pleniluniorum defectuum esset gnara, tempus que prenosceret, quo lunam ab umbra terræ intercipi contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisque se lunam deditcere persuadebat.

Cori] Venti.

Frementi] Graviter resonanti.

Tundere] Percutere.

Solvier] Solvi, liquefieri.

Latentes] Subaudiuntur causa.

Inseitiae] Ignorantiae. Et animadvertisendum in versus scansione per syneresim ex tetrasyllaba trisyllabam factam dictiōnem, ita ut *i* posterior sit consonans, ut apud Senecam tragicum in Sapphico :

Cuncta divitias metuitque casus.

IN PROSAM VI.

Hæc prosa Philosophia causas eorum reddit quæ supra Boetius attigit, sibique supra modum miranda videri dixit, nisi ratio deprehendatur. Ait autem hæc omnia a divina intelligentia providentia, seu fato progressus suos sortiri, et quid inter Dei providentiam, ac fatum intersit, docet.

Tu maneris] Officii tui.

Evolvere] Excutere.

Velatas] Obductas.

Caligine] Tenebris ignorantiae.

Queso] rogo. Petit sibi causas explicari eorum quorum admiratione tenetur.

Exhausti] exhaustionis.

Hydræ] Latine dicitur execera, quam Simonides

A nonaginta capita habuisse canit, Alcæus quinquaginta, ex quibus si quod amputaretur, duo renascentur. Hanc Hercules adjutus ab Iolao superavit, qui recisum continuo caput subiectis flammis inurebat Herculis jussu, ut est apud Ilesiodum. De hac meminit Ovidiana Dejanira :

Quæque redundabat fecundo vulnere serpens
Fertilis, et dannis dives ab ipsa suis.

Seneca Tragiæ :

Quid sæva Lernæ monstra numerosum malum,
Non igne demum vicit, et docuit mori ?

Quidam scribunt hydram in Lerna Argivorum palude existisse, aquas evomente, quæ vastabant vicinas civitates, in qua uno meatu clauso, multi erumpentes bant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, et sic aquæ meatus clausit. Socrates in Euthydemio Platonico : Hercules quidem multa sum imbecillior, qui pugnare simul non valuit adversus hydram sophistam, cui propter sapientiam pro uno sermonis capite amputato, multa repullopallabat: ac etiam adversus Canerum sophistam quemdam ex mari adventantem, et nuper (ut arbitor) advectione navi, a quo cum Hercules ad sinistram angeretur, verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium imploravit, qui summopere illi succurrit.

Mentis igne] Intellectus vigore.

In hac] Materia.

De providentia simplicitate] Quinque quæstiones rescenset, easque obscurissimas, et nunquam satis explicatas, ad propositionem materiam pertinentes.

Sed quoniam hæc quoque] Promittit Philosophia se explicaturam rei petitæ causas.

Septi] Circundati tu et ego.

Omnium generatio rerum] Acutissima pariter et jucundissima dissertatio de divina providentia et fato.

Stabilitate] Constantia, immutabilitate.

Sortitur] Nanciscitur.

Haec] Divina mens.

In arcu] Summitate.

Gerendis] Administrandi, efficiendis.

Statuit] Praescribit.

Puritate] Simplicitate.

Conspicitur] Consideratur.

Quæ] Providentiam et fatum.

Nam providentia] Describit prius providentiam, deinde et fatum.

Fatum vero inhærens] Ex Chrysippi Stoici sententia, fatum est sempiterna quadam et indeclinabilis series rerum, et catena volvens semetipsa sese, et implicans per æternos consequentias ordines, ex quibus apta conexasque est. De facto qui plura nosse cupit, legat M. Tullium et Marciulum Ficinum Platonicum, Landinum in sexto Æneidos Commentario, Gellium libro sexto, et Eusebium libro sexto de Preparatione evangelica.

Providentia numque] Ostendit quid intersit inter providentiam et fatum.

Quæ licet diversa sint, alterum tamcm pendet ex al-

tero] Docet quo participant ea quæ modo diversa esse A ceteras.

Quædam vero] Ait quædam tametsi divinæ providentiae subjecta sint, fatalem tamen seriem superare.

Nam ut orbium] Pulcherrima orbium similitudine docet alia majoribus fati nexibus implicari, alia minoribus, nonnulla vero fatalem supergredi necessitatem.

Extimus] Extremus orbis.

Illi] Puncto.

Cogitur] Constringi:ur.

Tanto] Subaudi Magis.

Igitur uti] Graphica comparatio. Quemadmodum (inquit) ratiocinatio est ad intellectum, et id quod gignitur, ad id quod est, et tempus ad æternitatem et circulus ad punctum medium : ita mobilis fati series est ad stabilem et immobilem providentiae simplicitatem.

Ea series] Quatenus fati vis se explicet ostendit.

Indeclinabilem] Iuevitabilem.

Fluituras] Fluctuaturas.

Quo fit] Pulcherrima conclusio, et Philosophia sane quam digna.

Quæ vero inquies] Occurrit tacite objectioni, quam Boetii verbis subjicit, et ostendit longe aliter Deum atque mortales judicare, Deique judicia esse abyssum multam, et sensibus nostris cogitationibusque inaccessam.

Num] Nunquid.

Degunt] Vivunt.

Censuerint] Existimaverint.

Uti] Quemadmodum.

Temperiem] Temperatam constitutionem.

Num enim dissimile] Pulcherrimam offert comparationem.

A scienti] Deo.

Ignorantes] Homines.

Pestringam] Colligam et breveri complectar.

Æqui] Æquitatis, imitatione Maronis

Lucanus] M. Anneus Lucanus natione Hispanus, patria Cordubensis fuit. Scripsit opus de bello Cœsariorum et Pompei cui titulus Pharsalia, Saturnalia, Silvarum libros decem, tragœdiam Medeiam, quam non absolvit, de Incendio Trojæ cum Priami calamitate, Orpheum, fabulas complures et epistolæ. Ex libris Pharsaliae tres primos emendavit cum uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atque inemendatos reliquit propter intempestivum interitum a Nerone imperatum. Versus ejus sunt in lib. Pharsaliae primo :

Nec quidquam jam ferre potest, Cesarve priorem,
Pompeius parem : quis justius induit arma,
Scire nefas, magno se judice quisque tuerit,
Vixit causa diis placuit, sed victa Catoni.

M. Tullius in oratione pro Quinto Ligario : Causa tamen dubia, quod erat aliquid in utraque parte quod probari posset. Nunc melior certe judicanda est, quam etiam dii adjuverunt.

Familiaris noster] Veri enim poetae de Philosophia familia suut. Unde ait Horatius :

Scribendi recte sapere est et principium et fons.

Citra spem] Praetor spem et expectationem tuam.

Sed sit aliquis] Ostendit varias et diversas divinæ dispensationis rationes.

Quidam me quoque excellentior] Theologus Græcus, eoque philosophia præstantior. Nam quod aiunt indocti, excellentior me, id est, per me, plane ridiculum est. Subjecit autem Græcum theologi, quem non dubito inter Christianos præstantem fuisse, versum :

Ἀνδρός ἵεροῦ σῶμα δυνάμεις οἰκοδομοῦσι.

In quo animadvertisendum ē in dictione *ἵεροῦ* produci ob liquidam sequentem, ut apud Homerum et Persium *μέλος* prima syllaba legitur extenta, tametsi quidam mutant ē in *τι*, legentes *ἱεροῦ*. Latine sic sonat ad verbum facta interpretatio : Viri sacri corpus virtutes ædificavere. Versus autem hunc in modum reddi potest :

Saci hominis corpus virtutes ædificarunt.

Mista] Partim prospera, partim adversa.

Ne longa felicitate luxurient] Nam ut ait Ovidius : Luxuriant animi rebus plerumque secundis, Nec facile est regna commoda mente pati.

Alios duris agituri sinit] Baptista Mantuanus libro Silvarum secundo :

Rebus adversis agitata virtus

Crescit, et robur cruciata longo

Sumit attritus, meliusque terro

Candicat ore.

Otium clari fugiunt honores.

Nobiles ducit labor ad triumphos,

Sudor insigues iter ad coronas

Monstrat apertum.

C *Tristibus]* Adversis.

Probris] Vitiis.

Exercitiis] Subaudi causa.

Nam ut probis atque improbis] Pulchre ait improbos non solum a probis discordare, sed inter se quoque nullam habere convenientiam : at cum semetipsis discordare, vitiis conscientiam diserpentibus,

Ἀργαλέον δὲ ἐκεὶ ταῦτα θεῶν ὁς πάντες ἀγροφοῦν.

Græcus versus heroicus est (ni fallor) Homeri, qui ad verbum interpretatus sic sonat : Difficile autem est me sermone explicare, quemadmodum Deus omnia regat, et sua providentia disponat. Versus Latino sermone sic reddi potest :

Difficile est sic hæc me dicere cuncta deorum.

D *Preditor]* Productor, conditor.

Haustu] Metaphora ab iter facientibus sumpta, qui haustu vini accepto refecti, pergunt in itinere instituto. *

IN METRUM VII

Carmen hoc ejusdem generis est cum quinto primi voluminis. Probat eo Philosophia id quod paulo ante dixit, omnia videlicet mala Deum omnium principem extra reipublicæ sue terminos eliminare, et omnia in officio continere, ac res omnes alioqui temeraris motibus fluituras, optimo temperamento coercere. Revide supra eamdem propemodum materiam in ultimo secundi voluminis carmine.

Celsi] Altissimi.

Jura] Potentiam.

Tonantis] Dei.

Pura] Perturbationibus et vitiis purgata.

Solers] Ingeniosus, perspicax, acuta contemplatione utens.

Cernere] Videre.

Culmina] Sublimes partes.

Illiæ] In cœlo.

Veterem pacem] Antiquam concordiam.

Phæbes] Lunæ.

Axem] Currum, vehiculum.

Summo vertice] Apud polum septentrionalem, de quo poeta :

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, mauesque profundi.

Rapidos meatus] Veloces motus.

Ursa] Græca Ἄρκτος. Higinus scribit effigiem Ursæ stellis figuratam, non occidere. *Negant* (inquit) *Oceani uxorem id recipere, cum reliqua sidera eo perveniant in occasum, quod Tethys Junonis sit nutrix, cui Calisto succubuerat, ut pelleat.* Idem etiam docet Ovidius libro secundo Metamorph. Ideo autem revera non occidit, quia cum supra nos sit polus arcticus, semper a nobis videtur. Sic Maro :

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Oceano tingere flamas] Occidere.

Astrigeris] Cœlestibus.

Vicibus] Per vices.

Sidant] Deorsum vergant, deprimantur.

Iisdem causis] Ex eadem mundi concordia.

Spirat] Spirando emitit.

Florifer] Flores ferens.

Annus] Hic æqualiter in quatuor dividitur partes, juxta illud poeticum :

Temporibus parem diversis quatuor annum.

Sunt autem ver, æstas, autumnus, hiems. Utque Macrobius ait libro septimo : *Vcr Deus omnium fabricator calidum fecit et humectum; sicca est æstas et calida, autumnus siccus frigidus, hiems humida pariter et frigida est.*

Pomis] Ovidius libro de Remedio amoris primo :

Poma dat autumnus, formosa est messibus æstas.

Ver præbet flores, igne levatur hiems.

Gravis] Plenus, abundans,

Defluens] Deorsum fluens.

Hæc tempories] Moderatio et concordia.

Vitam spirat] Vivit.

Eadem] Tempuries.

Condil] Abscondit.

Obitu] Occasu, morte.

Mergens] Obruens.

Conditor] Creator.

Æqui] Æquitatis.

Concitat] Imperat, cogit.

Ire] Moveri.

Sistit] Stare jubet.

Retrahens] Ad se vocans.

Vaga] Mobilia.

Firmat] Stabilit.

Itus] Motus.

Iterum] Rursum.

In orbes flexos] Motus circulares, qui rectis longe

A sunt perfectiores.

Discepta] Separata.

Suo fonte] A Deo principio suo.

Fatiscent] Dissolvantur.

Non aliter] Non alio modo.

Refluant] Revertantur.

Cause] Ad causam primam.

Esse] Esseutiam, Sic et supra libro tertio cecinit :

Repetunt proprios quoque recursus,

Redituque suo singula gaudent,

Nec manet ulli traditus ordo,

Nisi quod fini junxerit ortum,

Stabilemque sui fecerit orbem.

Marsilius Ficius in Commentario, oratione secunda, capite primo : *Trinitatem Pythagoriciphilosophi omnem mensuram esse voluerunt, ob eam arbitror rationem, quod Deus ternario numero res gubernat, atque etiam res ipsæ ternario numero terminantur.* Hinc Maronis illud :

Numero Deus impare gaudet.

Nempe summus ille auctor primo singula creat, secundo capit, tertio perficit. Singula quoque imprimis ab illo peregni fonte effluunt, dum nascentur; deinde in eundem refluent, dum suam illam originem repetunt; postremo perficiuntur, postquam in suum principium redierunt.

IN PROSAM VII.

Ex iis quæ supra eruditissime cum de divina providentia, tum de fatali serie disseruit, pulchram nec minus veram deducit illusionem, aiens : Tametsi C vulgo alter videatur, omnem quidem fortunam esse bonam, cum vel justa sit, vel utilis. Proinde viro sapienti non esse graviter ferendum, si in fortunæ certamen adducatur, quo ejus exercitata virtus magis ac magis enitescal,

Quæ] Quomodo.

Nixa] Firmata, sustentata, suffulta.

Inopinabilos] Incredibiles, a vulgi opinione se-motas.

Paulo ante] Prosa quarta et sexta hujus libri.

Quæ] Cur, quomodo.

Ut] Quomodo, sicut.

Nonne igitur bonum censcs] Syllogismus et tertii primæ figure modi. Quidquid prodest, bonum est. Fortuna autem exercens aut corrigen, prodest. Est D igitur bona.

Hæc] Fortuna, quæ vel exercet vel corrigit.

Inopinabile] Incredibile et alienum ab opinione sapientum.

Quare inquit] Ex jam dictis infert, viro sapienti minime dolendum, cum adversus asperam fortunam certare cogitur, sic enim virtus et probatur, et magis elucescit. Unde Ovidius :

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque malis.

Et Silius Italicus libro quarto de Romanis :

Juvat ire periclis

Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus fortuna secundis.

Rursus in eodem :

Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nittitur. ad laudem virtus interrita clivo.

Gloria propria] Faustus Audrelinus :

Fortia difficultes superantia pectora casus,
Inclita perpetua nomina laudis habent.

Virtus vocatur] Unde virtus appellata sit ostendit, quod suis scilicet viribus nitens, non supererit adversis. M. Cicero libro Tusculanarum Quæstioum secundo : *Appellata est enim ex viro virtus. Viri autem propria maxime est fortitudo, cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri voluntus esse, quoniam a viris virtus nomen est mutuata.* Lactantius libro de Opificio : *Vir, inquit, nominatus est, quod in eo major vis est quam in femina. Et hinc virtus nomen accepit.*

IN METRUM VII.

Trium fortissimorum exemplis ostendit, non nisi per difficultia et ardua iter esse ad virtutem et gloriam. Non igitur detrectandum est certamen, non recusandus labor, quo virtutis et sapientiae nobis materia suggeritur, juxta poeticos illos versus :

Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, illi sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositus inculta mente labores,
Turpis, inopsque simul miserabile transigit aevum.

Bis quisus] Decem.

Ultr] Vindex, raptor Helenæ.

Atrides] Agamemnon Atrei filius. Horatius in Epist.
Nestor componere lites
Inter Peleidæ festiua et inter Atridem.

Phrygiae] Trojæ.

Ruiniis] Excidio.

Fratriis] Menelai.

Amissos thalamos] Ereptam conjugem Helenam, mulierum longe pulcherrimam.

Piavit] Purgavit. Maro :

Et culpam miserorum morte piabunt.

Sensus est, Raptum Helenæ quem libidinosus Paris perpetravit, Agamemnon vindice bello et Trojæ subversione purgavit. Sceleræ enim vindicta purgantur emolunturque.

Ille] Agamemnon. Hic ad bellum Trojanum proficiens, cum apud Aulidem reliquos Gracie principes expectaret, imprudens Diana cervam occidit. Quare dea irata, in tantam tempestatem mare excitavit, ut Graecorum classis inde discedere non posset. Cum autem etiam peste laborarent, consultus Calchas, respondit : *Dianæ iram Agamemnonio sanguine esse placandam.* Tandem igitur Agamemnonis quoque consensu adducta Iphigenia, et mactata est. Virgil. *Æneidos* libro secundo :

Sanguine placasti ventos et virgine cæsa,
Cuius primum Iliacas Danaæ venisti ad oras.

Alii tradunt Iphigeniam a Diana fuisse sacerdoti subreptam, ac illius loco cervam suppositam.

Græca classi] Graecorum navibus.

Redemit] Emit.

Ventos] Subaudi prosperos.

Cruore] Sanguine filiæ suæ.

Exxit] Depositus.

Patrem] Paternam pietatem. Sic Naso.

Postquam pietatem publica causa

A Rexque patrem vicit, castumque datura cruentum Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris.

Federat] Fædere facto incidit et mactat.

Natæ] Iphigenie.

Itachus] Ulysses.

Sodales] Socios. Propertius :

Paulatim sociam jacturam levit Ulysses.

Ferus] Truculentus, ab humanitate nimis alienus.

Mersit] Absorpsit, recondidit.

Polyphemus] Hic fuit Neptuni filius ex Thoa Phorcæ filia, ad quem cum Ulysses in Siciliam profectus cum duodecim comitibus pervenisset, tres cados optimi vini secum portans, admiratus est magnitudinem, formamque hominis unicum oculum in fronte habeantis, qui solus sub antro tollebat lapidem, qualiter viginti boum juga vix movere potuissent. Ab eo igitur sci-scitatus est Ulysses quod genus hominum, qui mores essent, et per Jovem obsecravit ut liceret sibi tute abire. Ille vero superbe respondens, non timere Jovem dixit, duosque ex comitibus Ulyssis apprehendens, ritu fere immaniter devoravit, totidemque postridie absumpsit prima luce : idem etiam vesperi fecit. Quamobrem Ulysses sibi jam et reliquis timens, cædum optimi vini, quod secum tulerat Polyphemo obtulit, et ut sibi ac ceteris parceret, obsecravit. Quod Cyclops se facturum promisit, si rursus sibi viuum offerret. Oblato itaque tertio poculo mente alienatus, in medio antro immane corpus dormi-turus extendit. Hunc igitur Ulysses vino somnoque sepultum animadvertis, immisso in oculum telo excæcavit. Sed exsurgens tandem Cyclops, cum aperi-re antri ostium gregibus cogeretur, immanem exinde lapidem amovit, verumtamen exente pecudes manus palpabat. Quod cum Ulysses cum comitibus animadvertisset, induit pecudum pelles, Cyclops manus effugere. Lege Homerum libro Odyssea nono.

Herculem] Hercules Jovis et Alcmenæ filius fuit, qui robore ac fortitudine ceteris hominibus supra quam credibile est, præstith. Hujus varie res geste traduntur a Diodoro Siculo, Ovidio, Seneca Tragico, Nicolao Perotto in Cornucopiae, et ceteris.

D
Duri labores] Herculei labores proverbialiter cele-brantur, de quo noster Erasmus abunde Adagiorum chilidae tertia, proverbio primo.

Centauros] Hi fuerunt Thessali ex anteriori parte viri, ex posteriori equi. Hercules optabat eos e Peleo monte depellere, sed ipse prior injustum bellum nolebat inferre. Curavit igitur a Pholo susceptus hospitio, ut præstantissimi vini cadus promeretur. Odore tracti Centauri, vinum rapere tentaverunt. Hercules occasionem nactus, omnes aut interermit, aut inde fugavit.

Spoliū] Pellem, qua pro scuto usus est.

Leoni] Vastus hic et immanis leo fuit, et qui armis domari non poterat. Hercules observato speluncæ aditu, egrediente comprehendit, et strangulavit.

Fixit] Trajet.

Certis] Inevitabilibus.

Volucres] Stymphalides. Claudianus :

Solus Amazonio cinctus Stympalidas arcu
Appetis.

Hercules Stympalides aves ab ipsis nubibus sagittis petiit, enectasque dejecit. Erant autem aves aquaticae in Stympalo palude Arcadiæ, tanto magnitudinis, ut solis radios obumbrare dicerentur.

Poma] Hercules mala aurea ex hortis Ilesperidum tulit, dracone, qui ea die noctuque pervigil custodiebat, interempto.

Cernenti] Vigilanti.

Læva] Sinistra manu.

Cerberum] Hercules audiens Pirithoum a Cerbero infernali cane extinctum, et Thesea apud iuferos detentum, eo properavit, et capto Cerbero, triplique (quod tria capita haberet) catena devineto, Thesea liberavit.

Victor immitem] Biomedem Thraciae regem, qui equos suos advenarum carne pascebat occidit: eumque jumentis comedendum objicit.

Hydra] De hac diximus supra: et Claudianus:

Nou cadere Antæo, non crescere profuit Hydræ.

Fronte] Cum Hercules et Achelous propter Dejaniram certarent, Achelousque se in varias formas transmutaret, tandem cum in taurum frustra se transformasset, victus Achelous, alteroque cornu mutilatus, pudore se in suum fluvium conjectit. Statius libro Thebaidos quarto:

Et Hercules turpatus gymnade vultus
Annis, adhuc imis vix truncam attollere frontem
Amissus aquis, glaucoque caput submersus in antro
Mæret, anhelantes ægredunt pulvere ripæ.

Antæum] Hic Neptuni filius ex terra susceptus, sexaginta cubitis adolevit, ut auctor est Pherecydes. Id diu fabulosum visum est, antequam suprema ejus ossa Olympiam allata miraculo fidem fecissent. Plutarchus ait Romanorum ducem Sertorium apud Tigennam oppidum Libyæ, effosso sepulcro, quod incolæ Antæi dictabant, humanum cadaver inusitatæ molis invenisse. Antæus (ut fabulantur (pro-

A stratus, a terra matre vires accipiebat, et quidem majores. Ea re cognita, a terra abstinuit Hercules, et sublime domuit. Describit hoc certamen eleganter Lucanus libro Pharsalæ quarto.

Cacus] His secundum Fabulam Vulcani filius fuit, ore ignem ac fumum vomens, qui vicina omnia populabatur. Veritas tamen secundum philologos et historicos hoc habet, hunc fuisse Evandri nequissimum servum ac furem. Sicut qui dicunt eum, occupato circa Vulturum et Campaniam regno, dum tractat etiam ea que concesserant in Evandi Arca-dum regis jura, duce Hercule, qui tum forte aderat, oppressum fuisse. De hoc Virgilii libro octavo.

Setiger] Aper Erymantheum aprum vivum cepit Hercules astu, quod narrat Polyenus. Versabatur (inquit) Erymantheus aper in quadam valle nivibus oppleta: quod ubi animadverxit Hercules ex eo vallis supercilio, qua major nivium vis erat, feram jactis lapidibus incessebat: ita irritata, dum in tlerculem conatur irruere, incidens in altitudinem nivium, demersaque nullo negotio ab Hercule capta est, quam tergo impositam Mycenæ detulit, et in media concione dimisit, cum summa omnium trepidatione (ut cauit Apollonius) et in primis Eurystheï, qui se conjugice dicitur in vas æneum.

Ultimus calum] Hercules pro Atlaute colum humeris sustinuisse dicitur. Claudianus:

Te maximus Atlas
Horruit, imposito cum premerere polo.

C Ad Atlantem profectus est Hercules, cum didicisset a Nereo se malis Hesperidum potiri non posse sine illius ope. Sed interim dum Atlas Herculi operam navat, ipse cœlum subiit: cumque jam recepturus Atlas non videretur, Herculis astu elusus est. Impe-trat, ut ille tandem cœlo succedat, quo afférendo oneri pulvillum sibi aptet, atque ita corripitus malis, quæ humi jacebant, evestigio vitor abiit.

Premium] Præmium.

LIBER QUINTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Proximo volumine disseruit Philosophia solos quidem bonos potentes esse, malos autem omnes imbecilles, malum item nihil esse: cum optimi maximi regis providentia, et fatalis necessitatis serie in bonum (ut in finem suum) omnia dirigantur. Ex quo fit quod (uti Boetio perperam videbatur) bonis nunquam mala accidunt, quod adversitas eis potissimum virtutis exercendæ materia est juxta Ovidianum :

Scilicet adversi probitas exercita rebus,
Materiam tristi tempore laudis habet.

Verum cum supra dictum sit fatum ab immobiles providentiae exordiis proficiisci, et ita ipsas quoque fatales connexiones immobiles esse oportere, dubium fit, quomodo stare possit humani libertas arbitrii, cum inevitabilis divinæ providentiae fatique necessitate. Frustra quoque credi videtur, casum quidquam esse: cum nihil cadere possit, quod Dei providen-

tiam non promeruerit. Toto igitur hoc libro de casu fiberoque hominiis arbitrio disputatur. Primum autem quid sit casus exponitur, idque hunc in modum: Casus est inopinatus ex conuentibus causis in his que ab aliud geruntur eventus.

Sed quod tu àudum de Providentia dixisti, re experior] Ita est legere in codicibus antiquis. Est autem sensus. Sed experior re, id est, experientia verum cognosco id quod tu dixisti dudum de Providentia, puta talem esse materiam, ut una dubitatione suc-cisa innumerabiles aliae, velut hydrae capita suc-cre-scant. In aliis exemplaribus, additis quibusdam, hæc leguntur. Sed quod tu dudum de Providentia quæstionem pluribus aliis implicatam esse dixisti, re ex-perior.

Hæc] An casus aliquid sit, et quid sit.

Tramite] Methodo, via compendiosa.

Decerno] Statuo.

Nihil ex nihilo existere] Puta naturaliter et per causas particulares. Nam Deus universalis omnium causa ex nihilo mundum creavit.

De operante principio] De causa efficienti.

Rationum] Formarum.

In Physicis] Libro Physicorum secundo.

IN METRUM PRIMUM,

Hoc elegiaco pulchra quadam similitudine docet Philosophia, casum non esse de nihilo, tametsi non sit de agentis intentione. Quemadmodum enim, si duorum fluminum cursus jungantur, naves quoque et trunci in diversis adhuc alveis ab aqua recepi, necessitate fluviorum in unum tandem alveum defluentium conjugantur, licet hoc praeferat spem intentionemque accidat: ita et casus, et si non ex agentis animo fit, suas tamen peculiares causas habet.

Rupis Achemeniæ] Montis Armeniæ aut Parthiæ. Achemenem Parthorum regem Porphyrio voluit esse, et ex Achemenidarum progenie derivatos Persarum reges Herodotus scripsit. Hinc Achemenius Persicus, Parthicus, vel Armenius. Lucanus :

Passus Achemeniis longe decurrere campis.

Scopulis] Saxis prominentibus.

Ubi] Ordo est, Ubi pugna fugax versa figit spicula pectoribus sequentum. Sensus est, E monte majoris Armeniæ, cui juncti sunt Parthi, qui, teste Trogo, cominus in acie praeliari, aut obessas expugnare urbes nesciunt: pugnant itaque aut procurrentibus equis, aut terga dantibus, sepe etiam fugam simulant, ut incertiores adversum vulnera insequentes habeant: plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga reperfunt. Unde poeta :

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis?

Uno eodemque fonte Tigris et Euphrates oriuntur.

Pugna fugax] Gens Parthorum fugiendo pugnans.

Tigris] Hic a celeritate et cursu nuncupatus est. Nam Tigris Medorum lingua (ut Solinus aliique tradidit) sagittam significat, omniumque fluviorum velocissimum canit Dionysius. Alii tamen a tigride animali dictum volunt Tigridem. Divus Hieronymus : *Tigris, inquit, fluvius de paradiſo exiens juxta Scripturæ fidem, pergensque contra Assyrios, et post multos circuitus (ut vult Joscphus) in mare Rubrum effluens. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem, instar bestiæ nimia pernicitate currentis.* Hoc nomen, teste Francisco Pico, facit genitivum Tigrios, Tigritos, Tigridos, et Attice *Tigrēos*.

Euphrates] Nomen sumpsit ex eo quod bona ferret. De hoc Hieronymus : *Euphrates fluvius Mesopotamiae, in paradiso oriens.* Porro Sallustius auctor certissimus asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertisimus alteri de paradiſo et fluminibus ejus intelligendum. Diodorus Siculus libro tertio : *Post Nilum enim et Gangem flumina totius Asiae nobiliora, Euphrates ac Tigris ex Armeniæ montibus fontes habent. Distant autem ab invicem stadiis mille et quingentis, dicitaque per Medianam et Paretanos, descendunt in Mesopota-*

miam, quam undique circumdantes, regioni nomen in-diderunt. Deinde per Babyloniam fluentes, in mare Rubrum deferuntur. Strabo lib. Geographia 11 : *Crescit Amanus multum in latum et altum, et multifidus est. Pars australior est Taurus, qui Armeniam distin-guit a Mesopotamia. Hinc fluunt Tigris et Euphrates, qui Mesopotamiam circumdant, et apud Babylo-nios invicem coherent. Deinde in mare Persicum emit-tiunt, quorum Euphrates major est, et plus regionis flexuoso alveo percurrit. Fontes habet in parte Tauri boreali, fluat ad occidentem per Armeniam (quæ major appellatur) usque in Armenianum minorem, quam a dext-ri habet, a sinistra vero Lisanam. Deinde ad aust-rum flexus confiniis jungitur Cappadocum, quæ ad dextram relinquit, ad sinistram Comagenorum confinia, rursumque a Siccinsina, etiam Siphina majoris Armeniæ ad sinistram relieta, prograditur in Syriam, atque iterum flexum album capit in Babylonios, et Persicum sūnum. Tigris ex codem monte Seleuciam illatus, ad Euphratem accedit, ibique efficit Mesopotamiam : deinde in eundem sinum intrat. Euphratis ac Tigridis fontes inter se distant ad studia duo millia et quinquaginta.* Hactenus Strabo.

Uno fonte] Fontibus unius et ejusdem Armeniæ mons, cui teste Strabone nomen est Tauro.

Abiunctis] Separatis.

Quos tamen] Ordo est, Quos vagos casus declivia, id est declivitates terræ, subaudi tegunt, et quos ca-sus vagos defluens ordo gurgitis lapsi regit.

IN PROSAM II.

Dubitab hoc loco Boetius sciscitaturque, sitne ulla humani libertas arbitrii, an ipsos quoque animarum motus fatalis necessitas constringat. Cui Philosophia respondet, omni rationali natura libertatem adesse arbitrii, sed supernis divinisque substantiis major-em, deinde tametsi non æqualem, tamen proximam humanis animis se in divinitatis contemplatione conservantibus: minus vero liberas eas esse, cum ad corpora dilabuntur, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Animadvertisendum autem hoc totum ex Platonis opinione dictum, quasi animæ sint, antequam corporibus conjungantur. Extremam vero servitutem esse dicit earum quæ sceleribus mancipatis propriam amiserint libertatem.

Inscitiae] Ignorantiae.

Caligant] Obscurantur, tenebrescent.

Πάντες ἔχονται ταῖς πάνταις ἐπισκοπέουσι.

Homericci versus pars est posterior ex Iliados libro tertio, id est, omnia videt, et omnia inaudit :

Aspicit omnia, et omnia inaudit.

IN METRUM II.

Carmen hoc ejusdem generis est cum penultimo quarti voluminis. Præfert eo Philosophia divinæ providentiae perspicacitatem solis claritati, de quo Homerus :

Sol qui cuncta videt, quique omnia maximus audit.

Hic enim tametsi maximo splendore mirifice resplendet, terrarum tamen intima penetrare nequit. Pro-videntiae vero lumen immensum cuncta non inspicit

solum, sed etiam penitissima quæque eorum perspicit. Neque ei ulla vel noctis caligo, vel terræ moles obsistere valet.

Phæbum] Solem.

Melli/flu] Melle fluentis.

Canit] Carmine laudat, cum aliubi tum in Iliados tertio, ut et paulo ante dictum est: Et tu, sol, qui universa et vides et audis. Vide Plinium libro Naturalis Historia II, cap. 6.

Perrumpere] Penetrare.

Cuncta tueri] Omnia intuenti. Prisca Sibylla in libro Justini philosophi et martyris, interprete Francisco Pico :

Unus enim Deus est, solus non editus, ingens,
Omnia conspiciens, nou visibilis, induperator,
Quem moritura caro potis est comprehendere nunquam.

IN PROSAM III.

Hac prosa dubitabundus Boetius de libero hominis arbitrio et Dei præscientia disserit, quæ quo modo simul possint consistere, ut alteri alterum non officiat, minime videt. Nam recepta divinae præscientiae necessitate, omnia serie quadam indeflexa constrinxi tenerique videntur. Quod si ita esset, frustra sperarent homines, aut deprecarentur, quæ futuræ necessitatibus legibus implicata mutari alioque converti nequirent.

Aut quid hoc refert vaticinio illo ridiculo Tiresiae? Sensus est, aut quid, quasi dicat, nihil hoc distat ab illo ridiculo Tiresiae vaticinio, quod est apud Horatium libro Sermonum secundo :

O Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non :
Divinare etenim magnum mihi donat Apollo.

Tiresias Thebanus, cum forte duos angues coeuntes percussisset, in feminam fuit conversus, ac septem annos in eo sexu durasse fertur. Rursusque cum eosdem serpentes verberasset, in pristinum sexum reversus est. Quod quidem ne quis omnino fabulosum putet, legit et Plinium in septimo Naturalis Historia, et divum Augustinum de coniugio veteris ac novæ, legis, qui assenserunt quibusdam id accidisse. Cæterum Tiresias, ab Jove Junoneque contendentibus utrius major in coitu voluptas sit, maris an feminæ, judex electus, majorem esse feminæ voluptatem affirmavit. Qua sententia Juno irata, illum obcæcavit. Jupiter vero pro oculis ademptis ei,

Scire futura dedit, penamque levavit honore.

Callimachus et, Propertius eo dicunt obcæcum Tiresiam, quod Pallada nudato corpore se levantem in aquis aspexisset. Hinc proverbium, Τυρλάτερος Τηρεσίων, Cæcior Tiresia, de eo qui supra modum cœcutit.

Uli paulo ante cantabas] Carmine sexto quarti libri.

IN METRUM IV.

Carmen est ejusdem generis cum proximo, quo Severianus admirabundus obstupescit, causam desiderans, cur ea duo vera, alterum de divina præscientia, alterum de arbitrii nostri libertate, separatim secretimque perpensa, fidem admittant; eadem autem conjuncta minime nobis cohærere videantur.

Carpitum] Separatum.

PATROL. LXIII.

Jugari] Conjugi.

Sed mens] Ignorantiæ animi nostri imputat, quod rerum veritatem perspicere non valemus.

Obruta] Oppressa.

Cæcis membris] Corpore caliginem oblivionemque animo inferenti.

Luminis] Intellectus.

Igne] Vigore.

Tenues nexus] Subtiles conjunctiones.

Sed cur] Platonicum hoc est. In dialogo enim Platonis de virtute, qui Menon inscribitur, Socrates Menonem Aristippi et Georgie auditorem ad perdutum, quod impossibile est nos investigando aliquid cognoscere; aut si investigando assequimur cognoscimusque, illud alias cognovimus. Itaque id cognoscere non aliud esse quam reminisci et in memoriam revocare. Quo enim tramite (inquit Menon) investigabis, o Socrates, quod quidem quid sit omnino ignoras, quale tibi proponens, id quod ignoras inquires; aut etiam si in illud incidas, quoniam signo id quod ignoraveras illud esse agnoscas? Cui Socrates, Intelligo (inquit) quid velis, o Menon; at tu animadvertisne quam litigiosam argumentationem in medium adduxisti, quod scilicet homo neque quod nescit, neque quod ignorat, inquirit: nam si nescit, nulla inquisitione opus est, sed neque quod nescit, id investigat. Non enim novit quid querat. Quare tandem colligit, nihil investigando nos discere posse, nisi quæ ante scivimus, etiam eodem modo.

C *Mentem altam]* Divinam.

Cerneret] Contemplaretur.

Sumam] Universalem propositionem.

Singula] Singulæ.

Neutro est habitu] Boetius cum magis sit Platonicus quam Aristotelicus, medium tamen se præbet inter utrumque philosophum, et eorum concordiam se traditurum aliquando pollicitus est: quod an præstiterit Deus novit. Aristotelis sententia est, nihil incommodi accidere, aliquo modo scire, quod quis discit, et aliquo modo ignorare. Nam nihil absurdum est, si scit quodammodo, ut in universalis, quod peculiariter et proprie discit. Sed si hoc modo, ut quantum discit, sic et scit, inconveniens est. Scit igitur in universalis quod ignorat in particulari, et discit in particulari quod scit in universalis.

Consulit] In consilium adhibet.

Alte] In divina mente.

Visa] Perspecta.

Retractans] Reminiscens.

Oblitas] Oblivioni traditas. Passive dixit. Sic Maro : Nunc oblitera mihi tot carmina.

Addere partes] Adonius versus, cæleris in carminis fine subjectus.

IN PROSAM IV.

Diluit ea Philosophia quæ Severinus hæsitabundus objecit, et singulatim objectionum nodos enodat, ostendens Dei præscientiam et humani arbitrii libertatem simul consistere. Divus Hieronymus in Jovinianum capite trigesimo secundo: *Liberi arbitrii nos*

condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vicia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfector est Deus (non est enim volentis, neque currentis, sed misericordis et adjuvantis Dei [Rom. ix]) ut pervenire valeamus ad calcem, sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incentiva, et perfectio diaboli, cum viderit nos super fundamentum Christi ædificare fenum, ligna, stipulam (I Corinth. iii), tunc supponit incendium.

Quod ita demum] Quod Boetius liberum arbitrium per Providentiam nobis auferri suspicabatur, ejusmodi ratione colligit: Quidquid est futurum, aut necessario est futurum, aut contingenter. Si necessario, perit libertas arbitrii. Si contingenter, qui potest esse præscientia, cum de contingentibus non sit scientia, sed magis conjectura? Primum igitur incipit Philosophia ostendere præscientiam futuris rebus necessitatem non imponere, deinde probat de contingentibus et incertis certam apud Deum esse posse præscientiam.

Quero enim] Hoc loco Philosophia tuetur aliquo modo rationem eam quam supra Boetius omnino improbat, non eo futura evenire quod Deus ea prævidit, sed quia futura sunt, Deum prævidisse. Hæc ratio bona est in eo quod liberum arbitrium a necessitate vindicat; verum in hoc falsa, quod futura præscientiae causam ponit.

Quæ quia præscientiam] Sensus est, Quæro ex te, Severine, cur illam solventium rationem minus efficacem putes, an ideo quod præscientiam futuris rebus causam necessitatis esse non existimes: verum age modo si necessario res futuras sentis, unde trahis istius causam necessitatis, nisi ex præscientia? Si igitur tibi demonstravero hanc prænitionem divinam non imponere futuris necessitatem, [quod] et tute paulo ante fatebaris, nihil erit quo liberum arbitrium impediри putes.

Quantum ad hoc attinet] Id est ad hanc conclusiōnem, quæ ait, præscientiam esse necessitatis futurorum causam.

Sed præscientia, inquires] Tacitæ questioni occurrit, Si forte Severinus objecisset hunc in modum: Esto ut nulla sit futuris ex præscientia necessitas, est tamen signum ea necessario esse futura. Huic Philosophia sic respondet. Pari ratione etiam si nulla foret prænotio, necessarius futuri constaret eventus. Cujus rei ratio hæc est. Signum non efficit rem eam cuius est signum, sed tantum quid sit ostendit. Verbi gratia: Hedera ante cauponam suspensa vinum venale signifieat, non efficit ut id sibi venale habeatur.

Quasi vero] Sensus est, Non laboramus an eventura sint quæ præsciuntur, sed an snæpte natura ut eveniant necessitatis aliquid patientur.

Sed hoc, inquires] Solvit eam dubitationem Philosophia quam Severinus supra his verbis proposuit. Si quid ita futurum est, ut ejus certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præscripsi qui poterit?

Cujus erroris causa] Nunc Philosophia tollendæ alteri

A Boetiana dubitationi se accingit, quæ est, an de incertis ulla possit esse præscientia, cum scientia nihil nisi certum comprehendatur. Proinde si incerta pro certis prævideantur, id non esse præscientiam, sed opinionis caliginem putat. Diluens autem hæc objecta, Philosophia dicit hujus erroris causam esse quod opinamur omnia que cognoscuntur, snæpte natura, non vi aut facultate cognoscentium, comprehendi, quod falsum est. Si enim cognitio rei quidem quæ cognoscitur, non autem cognoscentis facultatem sequeretur, res ab omnibus uno eodemque modo cognoscerentur, neque foret divinæ humanæque intelligentiæ discrimen ullum, quod quam sit falsum quis non videt?

B *Illi] Visus.*

Eminus] E longinquο.

*Jactis] Emissio. Hoc loco Platonis opinionem sequitur, cui reclamat Aristoteles: quem impudentissima theologistarum turba contra veterum eorumdemque doctissimorum theologorum sententiam nihil verita est in celum recipere. Sed supra hoc alibi commodi-
tatis. Stoici causas esse videndi dicunt, radiorum ex oculis in ea quæ videri queunt emissionem, aerisque simul intentionem. Democritus et Epicurus opinantur per imaginum insertus visualem potentiam accidere, radiosque quosdam ab oculis exertos, simul atque subjectæ rei institerint, rursus in eosdem redire insertarique. Aristoteles acutissimo vir ingenio, sed Platone inferior, existimat visionem fieri rei visibilis speciem intra oculos receptu. Empedocles imaginibus radios immiscuit, idque conjunctim imaginis radios vocavit. Hipparchus autumat ab utroque oculo ad corporum lineamenta exorrectos, perinde atque manuum ad motu corpora summa pertrectante apprehensionem eorum ad visualem vim referre. Plato per corradiantiam visum fieri existimat, lumine ab oculis quidem exerto ad aliquantum intervallum per cognatum sibi aerem effluente, a corporibus vero illato occur-
sante illi, aeremque intermedium diffusum amolitusque facilem cum visuali igne intende. Hæc enim dicitur corradiantia Platonica.*

Hic] Tactus.

Orb] Corpori rotundo.

Intelligentia] Intellectus incorporeus et a materia sejunctus. Exemplis ostendit in cognoscendo omnia snæpte potius facultate quam eorum quæ cognoscuntur uti.

IN METRUM V.

Hoc carmine Glyconico Stoicos erroris jam dicti seminarores, puta quod res ex sua potius natura quam cognoscentium facultate comprehendantur, acriter incessit Philosophia, eorumque opinionem confutat. Aiebant ii cognitionem solum ab exteriorum corporum similitudinibus animo impressis perlici. Quod si verum foret, mens pataretur ab externis rebus, sed in confessio est apud omnes qui recte philosophantur, intellectus esse activum, mentemque, quando intelligit agere, non pati.

Portieus] Stoicos significat, de quibus in primo commentario diximus.

Oscuros] Ex quorum verbis implicatis vix potest colligi sententia.

Qui] Stoici.

Sensus] Sensiones.

E corporibus extimis] Ex rebus exterioribus. Licens autem produxit, quae corripienda est. Sed videtur veteres imitatus, qui dixerunt corpus et corpor, sicut decus et decor, algus et algor, frigus et frigor.

Ut] Quemadmodum.

Quondam] Aliquando.

AE quore] In planicie, superficie, plano spatio.

Notis] Prima contracta, id est signis qua corpora extrinsecus imprimitur.

In vicem] Ad similitudinem.

Notio] Cogitio.

Quæ vis] Potentia. Sciendum tria esse genera intellectionum, quorum primum dicitur simplicium apprehensionis: hinc est quod ait, Singula prospicit, hoc est, singulatim et secretim rem unamquamque et simpli-citer intelligit. Secundum, compositio aut divisio, unde est: Aut quæ cognita dividit? Quæ divisa recol-ligit? Tertium, ratiocinatio, qua ex notis ea quæ ignota erant: assequimur. Hinc dicit Tum sese referens sibi, Veris falsa redarguit.

Legens] Transiens, percurrens.

Alternum iter] Modo ascendendo ab infimis ad superma, modo descendendo a summis ad ima.

Desidit] Media externa, id est descendit.

Tum] Deinde.

Referens] Reducens, et quasi in orbem ratiocinando recolligens.

Præcedit] Hoc loco, ut fere solet, Platonem exprimit, qui rerum species ab initio animæ insitas existimavit, sed contagione terreni corporis eam sopitanam degravataque non agere, nisi exterorum sensuum passione excitetur; excitatam vero specie, quam sensus exterior impressit, evocari; et conjuncta specie interna cum ea quam extrinsecus accepit, tum demum intelligere.

IN PROSAM V.

Ex eo quod supra tractatum est, cognitionem non rei quæ noscitur naturam, sed cognoscens vim facultatemque sequi, ostenditur Deum incerti eventus futura ut certa præscire, tametsi hoc humana ratio minime concipiat. Nam si cognoscens naturam sequitur, tenendum est diversis substantiis diversas esse cognoscendi facultates, quarum alia præstet alii: ita ut quæ perfectio sit, inferiores quoque in se habeat, imperfectiores ad eam quæ præstantior est, aspirare non queant. Neque enim sensus et imaginatio ad rationis judicium sese attollunt, neque ratio potest comprehendere divinæ intelligentiæ modum, quilouge est absolutissimus, et future nobis incerta certissima præscientia complectitur.

IN METRUM VI.

Carmen est Archilochium dactylicum constans dactylico bucolico tetrametro, id est tribus dactylis,

A vel spondeis, vel alternis, et quarto pede tantum dactylo partem orationis finiente, deinde tribus trochais. Et Philosophia humanæ naturæ dignitatem præstantiamque commemorat, atque hominem ex fortunæ habitudine statuque ad celestium rerum amorem contemplationemque admoneri, ut qui ex omni animalium genere solus despectet humum, vultuque sublato cœlum suspectet.

Alio extente] Ut serpentes et animalia reptilia.

Enatej] Evolet; metaphora est notissima.

Transmittere] Transire. Veteres dixerunt trahito pro transmittio.

Prona] Terram versus inclinata. Ovidius:

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
O homini sublinea dedit, ecclu[m]que videre

B Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

M. Tullius Cicero libro de Legibus primo: *Artes innumerabiles repertæ sunt docente natura, quam imitata ratio res ad vitam necessarias solerter consecuta est. Ipsum autem hominem de eadem natura non solum colorite mentis ornat, sed et sensu tanquam satellites attribuit, figuramque corporis habilem atque aptam ingenio humano dedit. Nam eum cæteras animantes abiecisset ad pastum, solum hominem crexit ad cœlique quasi cognitionis domiciliique pristinū conspectum excitavit: tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditores effingeret.* Silius Italicus libro xv.

Nonne vides hominum ut celos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora,
Cum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum
Segnum atque obscuram passim stravisset in alvum?
C Ad laudes genitum capiat si munera divum,
Felix ad laudes hominum genus.

Lactantius libro secundo de Origine erroris, capite item secundo: *Juvat ergo vetut in aliqua sublimi specula constitutum, unde universi exaudire possint, Persianum illud proclamare:*

O curva in terras animæ, et cœlestium inanes.
Cœlum potius intuemini, ad cuius spectaculum vos excitatæ illi artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum dedit, vos in terram euvramini. vos altas mentes, et ad patrem suum cum corporibus suis erectas, ad inferiora deprimitis, tanquam vos paniteat non quadrupedes esse natos. Fas non est eælesti animal eum terrénis in terramque vergentibus versari. Quid vos beneficis cœlestibus orbatis, prouique in terram vestra sponte procombis? Ilumi enim miseri volutamini, cum dorsum queritis quod in sublimi querere deluistis? Divus Ambrosius, libro Hexaemeron sexto: *Cave, o homo, pecudum more curvari, cave ne in alvum te non tam corpore quam cupiditate deflectus. Respic corporis tui formam, et speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascantur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non stravit? Cur eo delectaris in quo naturæ injuria est? Cur noctes et dies cibo intentus pecorum more terrena depasceris? Cur illeccbris corporalibus deditus ipsum te inhonors, dum ventri atque ejus passionibus deservis? Cur intellectum tibi admis, quem tibi creator attribuit? Cur te jumentis comporas, a quibus te voluit Deus segregari, dicens: Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus? Aut si*

te edacitas equi, intemperantiaque delectat, et adhincire ad feminas voluptati est, delectet in freno maxillus tuus chamoque constringi. Si crudelitate pasceris, ferarumque hac rabies est, que propter sevitiam trucidantur, vide ne in te quoque crudelitatis tuae vertatur immanitas.

IN PROSAM VI.

Hac ultima hujus eruditissimi cultissimique operis prosa, docet ex Dei providentia consiliis hominum actionibusque nihil necessitatibus imponi, idque vel potissimum hac ratione. Deum aeternum esse, cunctorum ratione degentium commune est judicium. Aeternitas autem est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio: in qua quidem nihil est praeteritum, nihil futurum, verum præsentia sunt omnia. Cognitio vero (ut paulo ante disputatum est) modum sequitur et naturam cognoscens; at modus cognoscendi in Deo est tum aeternus, tum præsentarius. Omnia igitur tanquam præsentia scit Deus: unde et providentia potius quam prævidentia dicitur, quasi ab excelsa rerum culmine infima quæque prospiciat. Sed quæ præsentia videntur, nullam ab his a quibus conspicuntur necessitatem accipiunt, cum nihil rebus, dum geruntur, necessitatibus imponat intuitus. Proinde divina providentia res futuras, quas tamquam præsentes conspicit, nulla necessitate astrigit. Ut enim nos temporario hoc nostro præsenti quædam sine necessitate videmus, ita Deus omnia simul suo aeterno contuetur, nec ob id vel rerum naturam proprietatemque mutat, vel judicia confundit. Divus Gregorius libro Moralium x: *Præscire dicitur qui unamquamque rem antequam veniat videt, et id quod futurum est prius quam præsens fiat prævidet. Quomodo Deus est præscire, dum nulla, nisi quæ futura sunt, præsciantur? Et scimus quia Deo futurum nihil est, ante cujus oculos præterita non transeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit et erit in ejus prospectu præsto est, et omne quod præsens est scire potest potius quam præscire. Et quia ea, quæ nobis futura sunt videt, quæ tamen ipsi semper præsto sunt, præsciri dicitur: quanvis nequam futurum prævidet, quod præsens videt. Nam et quæcumque sunt, non in aeternitate ejus ideo videntur, quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur. In illo enim nec præterita, nec futura reperiiri queunt, sed cuncta mutabilitas immutabiliter durant: et quæ in seipsis simul existere non possunt, illi simul omnia assistunt, nihilque in illo præterit, quod transit quia in aeternitate ejus modo quodam incomprehensibili cuncta volumina saeculorum transeuntia manent, currentia stant. Hæc ex Grægorii Moralibus carptim desumpta collegimus, eo quod ad hunc locum non nihil facere videbantur.*

Deum quidem aeternum] Diferunt aeternum et perpetuum. Aeternum enim dicitur quod interminabilis vite plenitudinem simul complectitur permanendo. Perpetuum, quod vitam eundo continuat.

*Scientia quoque ejus] Divo Aurelio auctore, libro de Civitate Dei undecimo, capite vigesimo primo: *Deus non more nostro vel quod futurum est prospicit, vel buod præsens est aspicit, vel quod præteritum est respi-**

A cit, sed alio modo quodam a nostrarum cogitationum consuetudine longe lateque diverso. Ille quippe non ex hoc in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt, ita ut illa quidem quæ temporaliter sunt, et futura nondum sint, et præsentia jam sint, et præterita jam non sint: ipse vero hæc omnia stabili ac sempiterna præscientia comprehendat, nec aliter oculis, aliter mente. Non enim ex animo constat et corpore. nec aliter nunc, aliter antea, aliter postea: quoniam non sicut nostra, ita ejus quoque scientia trium temporum, præsentis videlicet et præteriti vel futuri varietate mutatur, apud quem non est immutatio, nec momenti obumbratio. Neo enim ejus intentio de cogitatione in cogitationem transit, in cuius incorporeo contuitu simul ad sunt cuncta quæ novit: quoniam tempora ita novit nullis suis temporalibus notionibus, quemadmodum temporalia movet nullis suis temporalibus motibus.

B *Hic si dicas] Repetit objectionem supra motam, eamque diluit ejusmodi ratione, quam nemo nisi divinorum speculator intelligat.*

Dux sunt etenim necessitates] Dilutionem objecti, tum latius, tum planius exponit, ostendens duo esse necessitatis genera, alteram quidem simplicem et absolutam, alteram vero necessitatem conditionis.

Quia igitur refert] Id est interest.

Hoc scilicet] Subaudi refert, et diluit motam dubitationem.

Sed si in mea, inquires] Aliam afferit objectionem, quam pro materiae qualitate sat luculento sermone diluit.

Quid igitur, inquires] Rursus aliam proponit dubitationem, quam et mox removet, et refellit.

Quæ cum ita sint] Coucludit humani libertatem arbitrii et divinam præscientiam simul consistere: super qua re latius lege et relege Dialogum Laurentii Vallæ, qui juste ne taxet Severinum nostrum, meliusque eo hanc materiam expediat, an sophisticis cavillis agat, et oratoriis fucis obducat veritatem, non est nunc meæ facultatis judicare. Verum id censuræ doctioribus relinquo.

*Spectator] Salomon Proverbiorum cap. xv: In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos, Hieronymus in quadam epistola: *Omnium speculatorum Deum crede, et cave ne quid quod divinis oculis indignum sit, aut opereris, aut cogites.**

Bonus præmia] Baptista Mantuanus:

Et scelus a superis, et habet sua præmia virtus.

Aversanini] Pulcherrima adhortatio ad pulcherrimas virtutes sub hujus operis pulcherrimi finem.

Judicis cuncta cernentis] Aurelius Prudentius in Hymnorum libro :

*Sic tota decurrat dies,
Ne lingua mendax, aut manus,
Oculive peccent lubrici:
Ne noxia corpus inquiet.
Speculator astat desuper,
Qui nos diebus omnibus
Actusque nostros prospicit
A luce prima in vesperum.
Hic testis, hic est arbiter.
Hic intuetur quidquid*

Humana quod mens concipit.
Hunc nemo fallit judicem.

Ludovicus Gibus ad Titum:

Vivere flagitio si vis, Tite, liber ab omni,
In desolato sit tua vita loco.
Atque ibi quidquid ages, fortimve palamve, memento
Inspectatorem semper adesse Deum.

PROTESTATIO

In his Commentariis et ceteris quæ vel edidimus, vel Dei gratia sumus edituri, nihil omnino approbamus nisi quod a catholica tantum Ecclesia decretum atque assertum fuerit, semper parati et verum a recte sententiis edoceri, et superbis sophistis, veritate patrocinante, refragari.

CATALOGUS
AUCTORUM TAM GRÆCORUM QUAM LATINORUM

QUORUM PULCHERRIMA DICTA IN HIS COMMENTARIIS MURMELLII IN LIB. BOETHI DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIE VEL RECITANTUR VEL EXPLICANTUR.

A	Accius.	Ennius.	Ludovicus Bigus.	Ptolemaeus.
	Acron.	Epimenides.	M	Publius mimograph.
	Æmilius Probus.	Erasmus Roterodamus.	Macrobius.	Pythagoras.
	Agnellus.	Eratosthenes.	Malachias propheta.	Q
	Alexander Hegius.	Euripides.	Manlius Antiocenus poeta.	Quintilianus.
	Algates,	Eusebius.	Mur. Antonius Sabellicus.	R
	Ambrosius.	Eutropius.	Marcus Varro.	Raphael Volaterranus.
	Anaxagoras.	F	Marsilius Ficinus.	Regum Historia sacra.
	Angelus Politianus.	Faustus Andrelinus,	Martialis.	Rudolphus Agricola.
	Antonius Codrus Urceus.	Festus Pompeius.	Martianus Capella.	Rudolphus Langius.
	Antonius Mancinellus.	Florus.	Matthæus evangelista.	S
	Apollo Pythius.	Franciscus Petrarcha.	Math. Palmerius.	Sallustius.
	Apuleius.	Franciscus Philelphus.	Maximianus poeta.	Salomon.
	Aratus.	Fulgentius.	Menander.	Sapientia liber.
	Aristippus.	G	Michael Fernus.	Seneca.
	Aristophanes.	Georgius Merula.	Moses.	Septimius.
	Aristoteles.	Georgius Valla.	N	Servius.
	Asconius.	Georgius Magnus.	Nicolaus Crescius.	Sext. Turpilius.
	August. Dathus.	Guarinus Veronensis.	Nicolaus Perotus.	Sinodius Apollinaris.
	Aulus Gellius.	H	Nicolaus Valla.	Silius Italicus.
	Aurelius Augustinus.	Hermannus Buschius.	Nigidius.	Simondes.
	Ausonius.	Herodotus.	O	Socrates.
	Avicenna.	Hesiodus.	Origenes.	Solinus.
B	Baptista Mantuanus.	Hieronymus.	Ovidius.	Solon.
	Bessarion.	Higinius.	P	Spartianus.
	Bocatius.	Hipparchus.	Pacuvius.	Speusippus.
C	Callimachus.	Homerus.	Papinius.	Status.
	Calphurnius.	Horatius.	Permenides.	Stesichorus.
	Cassioidorus.	I	Paulus Cortesius.	Strabo.
	Cato.	Isaccius.	Pausanias.	Suetonius.
	Catullus.	Isaias propheta.	Periander.	Suidas.
	Cebes Thebanus.	J	Persius.	Symmachus.
	Christoph. Laudinus.	Jacobus apostolus	Petronius Arbitr.	T
	Cicer.	Jacobus Bononiensis.	Pherecydes.	Terentianus.
	Cinna.	Jamblicus Platonicus.	Philippus Beroaldus.	Terentius.
	Claudianus.	Joannes Ædollius	Philo Judeus.	Tertullianus.
	Clemens.	Joan. Cæsarius.	Philostratus.	Theodoricus rex.
	Cleobulus.	Joan. Campanus.	Phocas grammaticus.	Theophrastus.
	Cornetius Celsius.	Joan. Evangelista.	Phocylides.	Thomas Aquinas.
	Cornelius Tacitus.	Joan. Franciscus Picus.	Pindarus.	Thucydides.
D	Cyprianus.	Joan. Picus Mirandula.	Pius Baptista Bononiensis.	Tibullus.
	David psalmographus.	Josephus.	Platina.	Titinius.
	Democritus.	Julius Cæsar.	Plato.	Titus Livius.
	Demosthenes.	Julius Capitolinus.	Plautus.	Tobiae liber.
	Diodorus Siculus.	Justinus.	Plinius.	Tranquillus.
	Diogenes Cynicus.	Juvenalis.	Plutarchus.	Trogus.
	Diogenes Laertius.	Juvencus.	Polienus.	V
	Donatus.	L	Pomponius Mela.	Valerius Maximus.
E	Ecclesiastes.	Lactantius.	Prisoa Sibylla.	Virgiliius.
	Empedocles.	Laurentius Valla.	Priscianus.	X
		Leonardus Aretinus	Procopius.	Xenophon.
		Lucanus.	Prodicus sophista	Z
		Lucianus.	Propertius.	Zeno.
		Lucilius.	Prosper.	
		Lucetius.	Prudentius.	

AN. MANL. SEV. BOETII DE UNITATE ET UNO.

Unitas est qua unaquæque res dicitur esse una: A unitas sibi ipsi, creavit aliam unitatem quæ est infra eam. Sed quia omne creatum diversum est a quo creatum, profecto creata unitas a creante omnino diversa esse debuit, et quasi opposita. Sed quia creatrix unitas non habet principium neque finem, nec permutacionem, nec diversitatem, ideo create unitati accidit multiplicitas, diversitas, et mutabilitas, ita ut in quadam materia sit habens principium, ut in generatis, et finem, in quadam vero ut in creatis principium et finem, quia in quibusdam subjacet permutationi et corruptioni. In quibusdam enim 'materia est subtilis, simplex, remota a contrarietate et separatione, perficit autem ei unitas et unitur cum ea sicut hæc et illa. Sicut non divisibile in actu, sicut in coelestibus corporibus, in quibusdam unitas a materia inseparabilis est, et ideo carent fine, quia perpetua sunt. In quibus vero materia fuerit spissa, debilis non adæquatur eis unitas, sed debilitator in unendo eorum essentiam, et ob hoc dissolvitur essentia eorum, quia non retinetur ab unitate sicut in generatis quæ habent principium et finem. Quanto enim unaquæque unitas propinquior fuerit primæ et vera unitati, tanto materia formata per illam erit magis una et simplex; et e converso, quanto remotor fuerit a prima unitate, tanto erit multiplicior et compositior, et ob hoc unitas quæ duxit ad esse materiam intelligentiæ est magis una, et simplex, et non multiplex, nec divisibilis essentialiter: sed si divisibilis est, hoc siquidem accidentaliter est, et ideo hec unitas simplicior, et magis una est omnibus unitatibus quæ ducunt ad esse ceteras substantias, eo quod immediate adhaeret primæ unitati quæ creavit eam. Sed quia unitas subsistens in materia intelligentiæ est unitas simplicitatis, ideo necessario unitas subsistens in materia animæ, quia infra eam est, crescit et multiplicatur, et accidit ei mutatio et diversitas, et sic paulatim descendendo a superiori per unum gradum materiæ inferior unitas augetur et multiplicatur quounque pervenietur ad materiam quæ sustinet quantitatem, scilicet, substantiam hujus, quæ quia a prima unitate remotissima est, et propter spissitudinem crassitudine sua opposita substantia superiori quæ est subtilis et simplex, quoniam illa est subjectum principii et initii unitatis. Finis vero multum distat a principio, quoniam finis non est dictus nisi defectus virtutis principii et terminus, unde secundum descensum unitatis a superiore ad inferius fit degeneratio, sive simplicitatis et miuationis sue virtutis, ad similitudinem aquæ quæ in ortu suo subtilis et clara nascitur, sed paulatim deorsum fluens in paludibus et stagnis inspissatur et obscuratur: sic paulatim variatur unitas propter varietatem materie, quæ sustinet eam; nam quia aliiquid est materie,

B unitas est qua unaquæque res dicitur esse una: A unitas sibi ipsi, creavit aliam unitatem quæ est infra eam. Sed quia omne creatum diversum est a quo creatum, profecto creata unitas a creante omnino diversa esse debuit, et quasi opposita. Sed quia creatrix unitas non habet principium neque finem, nec permutacionem, nec diversitatem, ideo create unitati accidit multiplicitas, diversitas, et mutabilitas, ita ut in quadam materia sit habens principium, ut in generatis, et finem, in quadam vero ut in creatis principium et finem, quia in quibusdam subjacet permutationi et corruptioni. In quibusdam enim 'materia est subtilis, simplex, remota a contrarietate et separatione, perficit autem ei unitas et unitur cum ea sicut hæc et illa. Sicut non divisibile in actu, sicut in coelestibus corporibus, in quibusdam unitas a materia inseparabilis est, et ideo carent fine, quia perpetua sunt. In quibus vero materia fuerit spissa, debilis non adæquatur eis unitas, sed debilitator in unendo eorum essentiam, et ob hoc dissolvitur essentia eorum, quia non retinetur ab unitate sicut in generatis quæ habent principium et finem. Quanto enim unaquæque unitas propinquior fuerit primæ et vera unitati, tanto materia formata per illam erit magis una et simplex; et e converso, quanto remotor fuerit a prima unitate, tanto erit multiplicior et compositior, et ob hoc unitas quæ duxit ad esse materiam intelligentiæ est magis una, et simplex, et non multiplex, nec divisibilis essentialiter: sed si divisibilis est, hoc siquidem accidentaliter est, et ideo hec unitas simplicior, et magis una est omnibus unitatibus quæ ducunt ad esse ceteras substantias, eo quod immediate adhaeret primæ unitati quæ creavit eam. Sed quia unitas subsistens in materia intelligentiæ est unitas simplicitatis, ideo necessario unitas subsistens in materia animæ, quia infra eam est, crescit et multiplicatur, et accidit ei mutatio et diversitas, et sic paulatim descendendo a superiori per unum gradum materiæ inferior unitas augetur et multiplicatur quounque pervenietur ad materiam quæ sustinet quantitatem, scilicet, substantiam hujus, quæ quia a prima unitate remotissima est, et propter spissitudinem crassitudine sua opposita substantia superiori quæ est subtilis et simplex, quoniam illa est subjectum principii et initii unitatis. Finis vero multum distat a principio, quoniam finis non est dictus nisi defectus virtutis principii et terminus, unde secundum descensum unitatis a superiore ad inferius fit degeneratio, sive simplicitatis et miuationis sue virtutis, ad similitudinem aquæ quæ in ortu suo subtilis et clara nascitur, sed paulatim deorsum fluens in paludibus et stagnis inspissatur et obscuratur: sic paulatim variatur unitas propter varietatem materie, quæ sustinet eam; nam quia aliiquid est materie,

spirituale et aliquid corporale, est aliquid ejus purum et lucidum et aliquid ejus spissum et obscurum, et hoc propter quantitatem, ejus partes in aliquibus sunt rariores, ut in aere; in aliquibus vero strictiores, ut in lapide. Ideo unaquæque res materiæ, secundum gradum sue elongationis, a prima unitatis origine recipit unitatem, quæ dignior est ex sua aptitudine: inde est quod videmus partes ignis nimis unitas, simplices et æquales adeo, quod forma ejus videtur una, non habens in se diversitatem. Partes vero aeris et aquæ invenimus magis diversificatas et separatas, adeo quod partes eorum et unitates discerni possunt. In duris autem corporibus et spisis unitatis jam major diversitas et obscuritas est. Quia igitur materia in suprenuis formata est intelligentiae forma, et forma rationalis animæ, deinde postea forma animæ sensibili, deinde forma animæ vegetabilis, deinde forma naturæ, ad ultimum autem finis est forma corporis, hic non accidit ex diversitate virtutis agentis, sed ex aptitudine materiæ suscipientis. Forma enim est quasi lumen, eo quod sicut per lumen res videtur, sic per formam cognitio et scientia rei habetur, non per materiam; sed hoc lumen in quibusdam est clarius, in quibusdam obscurius, prout materia cui infunditur forma est clarius et obscurior. Quo enim materia fuerit sublimior, fit subtilior et penetratur tota a lumine, et ideo substantia ipsa sapientior et perfectior, sicut intelligentia et rationalis anima. Et e converso quo materia fuerit inferior, fit spissior, et obscurior, et non ita penetratur a lumine, quo materia magis descendit, sicut jam supra dictum est, constringitur, et spissatur et corpulentatur, et partes ejus mediae prohibent ultimas perfecte penetrari a lumine. Non enim est possibile ut tantum luminis penetret secundam, quantum primam, nec ad tertiam tautum luminis perveniat quantum ad medium, et sic paulatim donec perveniet usque ad partem materiae infimam. Quæ quia remotissima est a fonte luminis, lumen debilitatur in illa, nec tamen hoc, sicut dictum est, propter lumen in se, sed propter multam debilitatem et obscuritatem materiæ in se. Quemadmodum lumen solis, cum admisceatur tenebroso aeri, non est illius virtus ejus est admistum claro aeri; vel quemadmodum pannus albus tenuissimus cum induitur a corpore nigro occultatur candor ejus propter abundantiam nigredinis; vel quemadmodum si tres vel plures fenestrae vitreae una post aliam recte contra radium solis disponantur in ordine, constat siquidem quod secunda minus recipit luminis quam prima, et tercia minus quam secunda; et sic usque ad ultimam tit defectus luminis non propter lumen in se, sed propter elongationem fenestrae vitreae a lumine: ita ut lumen formæ unitatis quod infusum est materiæ descendendo fiat debole et obscurum, ita primum ejus multum discrepet a medio, et medium ab ultimo, et propter hanc diversitatem formæ unitatis, non uno modo, sed pluribus, dicitur aliquid ab unitate unum. Unum enim aliud est essentiæ simplicitate

A unum, ut Deus; aliud simplicium cognitione unum, ut angelus et anima, quorum unumquodque est unum conjunctione materiæ et formæ. Aliud est continuata unum, ut arbor et petra. Aliud est compositione unum, ut ex multis tabulis una arca, vel ex multis parietibus una domus. Alia dicuntur unum aggregatione, ut populus, gressus, congeries lapidum, vel acervus tritici. Alia dicuntur propositione unum ut rector naves, et gubernator civitatis dicuntur unus, similitudine officii. Alia dicuntur unum accidente, ut diversa subjecta ejusdem qualitatibus dicuntur unum in ea qualitate, sicut nix et cygnus unum sunt albedine. Alia dicuntur unum numero, ut diversa accidentia quæ eidem subjecto insunt dienuntur unum numero, id est in numerando, ut hoc dulce, et hoc ceruleum, vel hoc longum, vel hoc latum. Alia dicuntur unum ratione, sed hoc duobus modis, quia ratione consortii, ut ens, intellectus et res, aliquid et vocabulum unum genus; vel ratione unius sacramenti, ut spiritus, aqua et sanguis dicuntur unum. Alia dicuntur natura unum, ut participatione speciei plures homines unni. Alia dicuntur unum natione vel lingua, ut multi homines dicuntur una gens vel una tribus. Alia dicuntur unum more, sed hoc duabus modis, vel quia secundum consensum virtutis et dilectionis, ut multitudinis creditum erat cor unum et anima. Vel secundum consensum ejusdem vitii plures homines dicuntur unum, ut qui adhaeret meretrici unum corpus efficitur. Sic omnia unitatem appetunt, ut etiam ea multa sunt quæ unum dici volunt. Quocunque enim sunt idem quod sunt ut vera unitate esse nituntur, ut eam simulando nituntur. Quidquid enim vel est unum, vel est plura. Pluralitas autem non est nisi ex aggregatione unitatum; quæ unitates si sunt disaggregatae, faciunt multitudinem; sin vero fuerint continuae in materia, faciunt magnitudinem. Quapropter inter unitates quantitatis discretæ et unitates quantitatis continuæ subsistentis in materia nihil interest, quia illæ disaggregatae sunt et illæ continuæ. Continuum genus non est nisi ex discreto, quia intellectus continuatatis non est in continuo, nisi continuatio disaggregatorum. At propter hoc necesse est ut continua quantitas non adveniat in substantia nisi ex unitatibus. Quando enim partem quantitatis signaveris, necesse est ut sit unum vel plura. Sed omnis pluralitas (ut dictum est) ex unitatibus est. Unde aperte datur intelligi quod discretæ et continuae quantitatis radix una est, eo quod composita sunt ex una re, et resolvuntur ad unum. Et etiam quia corporis partes quo magis fuerint sibi conjunctæ et constrictæ, ipsum corpus erit spissius et magis quantum, ut lapidis: et e converso quo magis fnerint partes corporis dissolutæ et late, ipsum erit subtilius et levius et minus quantum, ut aer. Verum est igitur quod continua quantitas non venit in substantiam, nisi ex conjunctione et constructione unitatibus in illa. Unitas igitur est qua unaquæque res una est, et est id quod est.

A N. M A N L. S E V. B O E T I I D E A R I T H M E T I C A L I B R I D U O.

P R A E F A T I O.

In dandis accipendiisque muneribus, ita recte officia, præcipue inter eos qui sese magnificant, estimantur, si liquido constabit, nec ab hoc aliud quod liberalius afferret inventum, nec ab illo unquam, quod jucundius benevolentia complectetur acceptum. Hæc ipse considerans, attuli non ignava opum pondera, quibus ad facinus nihil instructus est, cum habendi sitis incanduit. Ad meritum nihil vilius, cum ea sibi vixit animus calcata subjecit, sed ea quæ ex Græcarum opulentia litterarum, in Romanæ orationis thesaurum sumpta conveximus. Ita enim mei quoque operis mihi ratio constabit, si quæ ex sapientiae doctrinis elicui, sapientissimi judicio comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus, tuum tantum espectet examen, nec in aures prodire publicas, nisi docta sententia astipulatione nitatur. In quo nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiae inventa persciquitur, non auctoris sed alieno incumbit arbitrio. Suis quippe instrumentis res rationis expenditur, cum judicium cogitare subire prudentis. Sed huic musculo, non eadem quoæ cæteris imminent artibus munimenta constituo. Neque enim fere ulla, sic cunctis absoluta partibus, nullius indiga, suis tantum est scientia nixa præsidiis, ut non cæterarum quoque artium adjumenta desideret. Nam in effigiandis marmore statuis, aliis excudendæ molis labor est, alia formandæ imaginis ratio. Nec ejusdem artificis manus, politi operis nitor exspectat. Ac depingendæ manibus tabulae commissæ fabrorum, caræ rustica observatione deceptæ, colorum fuci mercatorum solertia perquisitti, lintera operosis elaborata textrinis, multiplicem materiam præstant. Nonne idem quoque in bellorum visitur instrumentis? Hic spicula sagittis excutit, illi validus thorax nigra gemit incide. Ast aliis crudi umbonis tegmina, proprii laboris orbi infigenda mereatur, tam multis artibus ars uia perficitur. Ast nostri laboris absolutio longe ad faciliorem currit eventum. Tu enim solus manum supremo operi impones, in quo nihil de decernentium necesse est laborare consensu. Quamlibet

A enim hoc judicium multis artibus probetur excutum, uno tamen cumulatur examine. Experiare igitur licet quantum nobis in hoc studio longis tractus otios labor adjecerit. An rerum subtilium fugas exercitatæ mentis velocitas comprehendat? Utrum jejuna macies orationis, ad ea quæ sunt caligantibus impedita sententis, expedienda sufficiat? Quia in re mihi alieni quoque judicii lucra queruntur, cum tu, utrariumque peritissimum litterarum, possis Graecæ orationis expertibus, quantum de nobis judicare audeant, sola tantum pronuntiatione prescribere. At non alterius obnoxius institutis, arctissima memetipse translationis lege constringo, sed paullum liberius evagatus, alieno itineri, non vestigis insisto. Nam et ea quæ de numeris a Nicomacho diffusis dispensata sunt, moderata brevitate collegi. Et qua cursu velocius angustiore intelligentia præstabant aditum, mediocri adjectione reseravi, ut aliquando ad evidentiam rerum, nostris etiam formulis ac descriptiōnibus uteremur. Quod nobis quantis vigiliis ac sudore constiterit, facile sobrios lector agnoscat. Cum igitur quatuor matheseos disciplinarum, de arithmeticâ, quæ est prima, præscriberem, tu tantum dignus eo munere videbare, eoque magis in errato opus esse intelligebam. Nam etsi apud te facilis venire locus esset, aliquando tamen ipsam formidabat facilitatem suspecta securitas. Arbitrabar enim nihil tanta reverentia oblatum iri portere, quod non elaboratum ingenio, perfectum studio, dignum postremo tanto otio videretur. Non igitur amigo quin pro tua in me benevolentia supervacua recesses, hiantia supplex, errato reprehendas, commode dicta, mira animi alacritate suscias. Quæ res impulit pigram consilii moram. Nimios enim mihi fructus placitura restituent. Novi quippe quanto studiosius nostra quam cætrorum bona diligamus. Recte ergo quasi aureos Cereri culmos, et maturos Baccho palmites, sic ad te rudimenti novi operis transmisi. Tu tantum paterna gratia nostrum provehas munus, ita et laboris mei primitias doctissimo judicio consecralis, et non maiore censebitur auctor merito quam probator.

L I B E R P R I M U S.

C A P U T P R I M U M.

D i v i s i o m a t h e m a t i c æ.

Inter omnes priscæ auctoritatis viros qui, Pythagora duce, puriore mentis ratione vignerunt, constare manifestum est haud quemquam in philosophiæ disciplinis ad cumulum perfectionis evadere, nisi cui talis prudentia nobilitas quodam quasi quadrivio vesticatur, quod recte solertiam intuentis non latebit. Est enim sapientia rerum quæ sunt suique immuta-

D bilem substantiam sortiuntur comprehensio veritatis. Esse autem illa dicimus, quæ nec intentione cre-scent, nec retractione minuantur, nec variationibus permantantur, sed in propria semper vi, sive se naturæ subsidisi nixa custodiunt. Hæc autem sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, parvitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, loca, tempora, et quidquid adunatum quodammodo corporibus inveniuntur. Quæ ipsa quidem natura incorporea sunt,

et immutabilis substantia ratione vigentia, participatio vero corporis permuntantur, et tactu variabilis rei, in vertibilem inconstantiam transeunt. Hæc igitur (quoniam ut dictum est, natura immutablem substantiam vimque sortita sunt) vere proprie esse dicuntur. Horum igitur, id est, quæ sunt proprie, quæque suo nomine essentia nominantur, scientiam, sapientia profitetur. Essentia autem geminae partes sunt, una continua, et suis partibus juncta, nec ulla finibus distributa, ut est arbor, lapis, et omnia mundi hujus corpora, quæ proprie magnitudines appellantur. Alia vero disjuncta a se, et determinata partibus, et quasi acervatum in unum redacta concilium, ut grex, populus, chorus, acervus, et quidquid eorum quorum partes propriis extremitatibus terminantur, et ab alterius fine discrete sunt. His, proprium nomen est multitudine. Rursus multitudinis alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel tetragonus, vel quilibet numerus, qui, ut sit, nullo indiget. Alia vero per seipsa non constant, sed ad quiddam aliud referuntur ut duplum, ut dimidium, ut sesquialterum, vel 'sesquiterium, et quidquid tale est, quod nisi relatum sit ad aliud, ipsum esse non possit. Magnitudinis vero, alia sunt manentia, motuque carentia, alia vero, quæ mobili semper rotatione vertantur, nec ulla temporibus acquiescent. Horum ergo, illam multitudinem quæ per se est, arithmeticæ speculator integritas. Illam vero, quæ ad aliquid, musici modulaminis temperamenta pernovent. Immobilis vero magnitudinis, geometrica notitiam pollicetur. Mobilis scientiam, astronomicæ disciplinæ peritia vindicavit. Quibus quatuor partibus si careat inquisitor, verum invenire non possit, ac sine hac quidem speculatione veritatis nulli recte sapientum est. Est enim sapientia earum rerum quæ vere sunt, cognitio et integra comprehensio. Quod haec qui spernit, id est, has semitas sapientie, ei denuntio non recte philosophandum. Siquidem philosophia est amor sapientie, quam in his spernendis ante contempserit. Illud quoque addendum arbitror quod cuncta vis multitudinis ab uno progressa termino, ad infinita progressionis augmenta concrescit. Magnitudo vero, a finita inchoans quantitate, modum in divisione non recipit. Infinitissimas enim sui corporis suscipit sectiones. Haec igitur naturæ infinitatem, indeterminatamque potentiam philosophia sponte repudiat. Nihil enim quod infinitum est vel scientia potest colligi, vel mente comprehendendi. Sed hinc sumpsit sibi ipsa ratio, in quibus possit indagatricem veritatis exercere solertia. Delegit enim de infinitæ multitudinis pluralitate, finite terminum quantitatis, et interminabilis magnitudinis sectione rejecta, definita sibi ad cognitionem spatia depositis. Constat igitur quisquis hæc prætermiserit, omnem philosophiæ perdidisse doctrinam. Hoc igitur illud quadrivium est, quo iis viandum sit, quibus excellentior animus a nobiscum procreat sensibus, ad intelligentię certiora perducitur. Sunt enim quidam gradus certeque progressionum dimensiones, quibus ascendi progrede posse, ut animi illum oculum, qui (et

Ait Plato multis oculis corporalibus salvari constitue que sit dignior, quod eo solo lumine vestigari vel inspici veritas queat. Hunc, inquam, oculum demersum, orbatumque corporeis sensibus, hæ disciplinæ rursum illuminent. Quæ igitur ex his prima discenda est, nisi ea quæ principium matrisque quodammodo ad ceteras obtinet portionem? Hæc autem est arithmeticæ. Hæc enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille hujus mundanus molis conditor Deus, primam suæ habuit ratione nationis exemplar, et ad hanc enuclea constituit, quæcunque fabricante ratione, per numeros assignati ordinis invenerit concordiam; sed hoc quoque prior arithmeticæ declaratur, quod quæcunque natura priora sunt, his sublati simul posteriore tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris suhstantias permuntatur, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura delecta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit. Et econtrario ea semper posteriora sunt quæ secum aliud quilibet inferunt, ea priora quæ, cum dicta sunt, nihil secum de posterioribus trahunt, ut in eodem quoque homine. Nam si hominem dixeris, simul quoque animal nominabis. Idem est enim homo quod animal. Si animal dixeris, non speciem simul hominis intulisti. Non est enim idem animal quod homo. Hoc idem in geometrica vel in arithmeticæ videntur incurvare. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum, vel quidquid in geometria versatur? quæ omnia numerorum denominativa sunt. At vero, si quadratum triangulumque sustuleris, omnisque geometrica consumpta sit, tres et quatuor, aliorumque numerorum non peribunt vocabula. Rursum cum aliquam geometricam formam dixeris, est illi simul numerorum nomen implicitum. Cū numeros dixeris, nondum utlam formam geometricam nominavi. Musica vero quam prior sit numerorum vis, hinc maxime probari potest, quod non modo illa natura priora sunt, quæ per se constant, quam illa quæ ad aliquid referuntur, sed etiam ea ipsa musica modulatio numerorum nominibus adnotatur. Et idem in hac evenire potest quod in geometrica prædictum est. Diatessaron enim et diapente et diapason ab antecedentis numeri nominibus nuncupantur. Ipsorum quoque sonorum adversus se proportionis, solis neque aliis numeris inventur. Qui enim sonus in diapason symphonia est, idem duplicitis numeri proportione colligitur. Que diatessaron est modulatio, epitritya collatione componitur. Quam diapente symphoniam vocant, hemiola medietate conjungit. Qui in numeris epogdous est, idem tonus in musica. Et ne singula persequuntur, hujus operis sequentia, quanta prior sit arithmeticæ, sine ulta dubitatione monstrabunt. Sphaericam vero atque astronomicam tanto præcedit, quanto duali reliqua disciplinas hanc tertiam natura præcedunt. In astronomicâ enim, circuli, sphæra, centrum, parallelique circuli, mediusque axis est, quæ omnia geometricæ disciplinæ curæ sunt. Quare est etiam ex hoc ostendere seniorem geometricæ vim, quod omnis motus est post quietem,

et natura semper statio prior est. Mobilium vero astronomica, immobilia geometrica doctrina est, vel quod harmonicis modulationibus motus ipse celebratur astrorum. Quare constat quoque musicæ vim, astrorum cursus antiquitate præcedere, quam superare natura arithmeticam dubium non est, cum prioribus, quam illa est, antiquior videatur. Proprietamen ipsa numerorum natura, omnis astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus, sic defectus et multiplices luna variationes agnoscimus. Quare quoniam prior, ut claruit, arithmeticæ vis est, hinc disputationis sumamus exordium.

CAPUT II.

De substantia numeri.

Omnia quæcunque a primæa rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar. Hinc enim quatuor elementorum multitudo mutuata est, hinc temporum vices, hinc motus astrorum, cœlique conversio. Quæ cum ita sint, cumque omnium status numerorum colligatione fungatur, eum quoque numerum necesse est, in propria semper sese habentem æqualiter substantia, permanere, eumque compositum non ex diversis. Quid enim numeri substantiam conjungeret, cum ipsius exemplum cuncta junxisset? sed ex seipso videtur esse compositus. Porro autem nihil ex similibus componi videatur, nec ex his quæ nulla rationis proportione junguntur, et a se omni substantia naturaque discreta sunt. Constat ergo quoniam conjunctus est numerus, neque ex similibus esse conjunctum, neque ex his quæ ad se invicem nulla ratione proportionis barent. Erunt ergo, numeros, prima quæ conjugant, ad substantiam quidem quæ constant, semperque permaneant. Neque enim ex non existentibus effici quidquam potest, et sunt ipsa dissimilia et potentia componendi. Hæc autem sunt quibus numeros constat, par atque impar. Quæ divina quadam potentia cum disparia sint contrariaque, tamen ex una genitura proflunt, et in unam compositionem modulationemque junguntur.

CAPUT III.

De diffinitione et divisione numeri, et diffinitione paris et impars.

Et primum quid sit numerus diffiniendum est. Numerus est unitatum collectio, vel quantitatis acervus ex unitatis profusus. Ilujus igitur prima divisio est in imparem atque parem. Et par quidem est, qui potest in æqualia duo dividi, uno medio non intercedente. Impar vero quem nullus in æqualia dividit quin in medio prædictus unus intercedat. Et hæc quidem hujusmodi diffinitio vulgaris est et nota.

CAPUT IV.

Diffinitio numeri paris et impars secundum Pythagoram.

Illa autem secundum Pythagoricam disciplinam talis est. Par numerus est, qui sub eadem divisione

A potest in maxima parvissima que dividi. Maxima spatio, parvissima quantitate, secundum duorum istorum generum contrarias passiones. Impar vero numerus est, cui hoc quidem accidere non potest, sed cuius in duas inæquales summas naturalis est sectio. Hoc est autem exemplar. Ut si quilibet latus par numerus dividatur, major quidem (quantum ad divisionis spatia pertinet) non invenietur quam discreta medietas; quantitate vero nulla minor sit, quam in gemina facta partitio, ut si par numerus qui est 8, dividatur in 4 atque alios 4, nulla erit alia divisio, quæ majores partes efficiat. Porro autem nulla erit alia divisio quæ totum numerum minore dividat quantitate. In duas enim partes divisione, nihil minus est. Cum enim totum quis fuerit tria divisione partitus, spatii quidem summa minuitur, sed numerus divisionis augetur. Quod autem dictum est, secundum duorum generum contrarias passiones, hujusmodi est. Prædicimus enim quantitatem in infinitas pluralitates accrescere, spatia vero, id est magnitudines, in infinitissimas minui parvitates, atque ideo hic contra evenit; hæc namque pars divisio, spatio est maxima, parvissima quantitate.

CAPUT V.

Alia secundum antiquiore modum diffinitio paris et impars.

Secundum antiquorem vero modum, alia est paris numeri definitio. Par numerus est qui in duo æqualia, et in duo inæqualia partitionem recipit, sed ut in neutra divisione, vel imparati paritas, vel parati imparitas misceatur, præter solum paritatis principem binarium numerum, qui inæqualem non recipit sectionem, propterea quod ex duabus unitatis constat, et ex prima duorum quodammodo paritate. Quod autem dico, tale est: si enim ponatur par numerus, potest in duo æqualia dividi, ut denarius dividitur in quinos. Porro autem et per inæqualia, ut idem denarius in 3 et in 7. Sed hoc modo, ut cum una pars fuerit divisionis par, alia quoque par inveniatur, et si una impar, reliqua ab ejus imparitate non discrepet, ut in eodem numero qui est denarius. Cum enim divisus est in quinos, vel cum in 3 et in 7 utræque in utræque portione partes, impares extiterunt.

D Si autem ipse vel aliis numeris par dividatur in æquales, ut octonarius in 4 et in 4, et item per inæquales, ut idem octonarius in 3 et in 3, in illa quidem divisione utræque partes pares factae sunt, et in hac utræque impares extiterunt. Neque unquam fieri potest, ut cum una pars divisionis par fuerit, alia impar inveniri queat, aut cum una impar sit, alia par possit intelligi. Impar vero numerus est qui ad quilibet illam divisionem, per inæqualia semper dividitur, ut utrasque species numeri semper ostendat, nec unquam altera sine altera sit, sed una pars paritati, imparitati alia deputatur, ut 7 si dividatur in 3 et in 4, altera portio par, altera impar est. Et hoc idem in cunctis imparibus numeris invenitur. Neque unquam in impars divisione, præter se esse possunt

hæ gemmæ species, quæ naturaliter vim numeri A cum nomine ipso vocabuloque pariter par inveniatur, tñm etiam quantitate. Sed ideo mihi videtur hic numerus pariter par vocatus, qnod ejus omnes partes et nomine et quantitate pares pariter inveniantur.

CAPUT VI.

Difinitio paris et imparis per alterutrum.

Quod si haec etiam per alterutras species diffinienda sunt, dicetur imparem numerum esse, qui unitate differt a pari, vel incremento, vel diminutione. Item par numerus est, qui unitate differt ab impari, vel incremento, vel diminutione. Si enim pari unum deumpseris vel unum adjeceris, et impar efficitur, vel si impari idem feceris, par continuo procreatur.

CAPUT VII.

De principitate unitatis.

Omnis quoque numerus circum se positionum et naturali sibimet dispositione junctorum medietas est. Et qui super duos illos sunt, qui medio junguntur, si componantur, etiam ipsorum supradictus numerus media portio est, et rursus illorum qui sunt super secundo loco junctos, cum ipsi quoque sint compositi, prior his numerus medietatis loco est, et hoc erit usque dum occurrrens'unitas terminum fecerit. Ut si ponat quis quinarium numerum, altrinsecus circa ipsum sunt, supra 4, inferius 6. Hi ergo si juncti sunt, faciunt 10, quorum 5 numerus medietas est. Qui autem circa ipsos, id est circa 6 et 4 sunt, 3 scilicet et 7; idem si juncti sunt, eorum quinarium numerus medietas est. Rursus istorum, qui altrinsecus positi sunt, si jungantur, etiam hi quinarii numeri dupli sunt. Nam super 3 sunt 2, super 7 sunt 8. Hi ergo si juncti sunt faciunt 10, quorum quinarium rursus medietas est. Hoc idem in omnibus numeris evenit usque dum ad unitatis terminum perveniri queat. Sola enim unitas circum se duos terminos non habet, atque ideo ejus, qui est prope se, solius est medietas. Nam juxta unum solus est binarius naturaliter constitutus, cuius unitas media pars est. Quare constat primam esse unitatem, cunctarum qui sunt in naturali dispositione numerorum, et etiam rite totius quamvis prolixæ, genitricem pluralitatis agnoscí.

CAPUT VIII.

Divisio paris numeri

Paris autem numeri species sunt 3. Est enim una quæ dicitur pariter par, alia vero pariter impar, tertia impariter par. Et contraria quidem, locaque obtinentia summittatum, videntur esse pariter par, et pariter impar. Medietas autem quædam quæ utrorumque participat, est numerus qui vocatur impariter par.

CAPUT IX.

De numero pariter pari ejusque proprietatibus.

Pariter par numerus est qui potest in duo paria dividi, ejusque pars in alia duo paria, partisque pars in alia duo paria, ut hoc totiens fiat, usque dum divisio partium ad indivisibilem naturaliter perveniat unitatem. Ut 64 numerus habet medietatem 32, hic autem medietatem 16, hic vero 8, hunc quoque quaternarius iuæqua partitur, qui binarii duplus est, sed binarius unitatis medietate dividitur quæ unitas naturaliter singularis, non recipit sectionem. Huic numero videtur accidere, ut quæcumque ejus fuerit pars,

B cum nomine ipso vocabuloque pariter par inveniatur, tñm etiam quantitate. Sed ideo mihi videtur hic numerus pariter par vocatus, qnod ejus omnes partes et nomine et quantitate pares pariter inveniantur. Quomodo autem et nomine et quantitate pares habeat partes hic numerus, post dicemus. Ilorum autem generatio talis est. Ab uno enim quoscumque in duplice proportione notaveris, semper pares pariter procreantur. Præter hanc autem generationem ut nascantur aliter, impossibile est. Illius autem rei tale videtur per ordinem descriptionis exemplum. Sint itaque cuncti duplices ab uno 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512, atque hinc si fiat infinita progressio, tales cunctos invenies. Factique sunt ab uno in duplice proportione, et omnes sunt pariter pares. Illud autem non minima consideratione dignum est quod ejus omnis pars, ab una parte quacumque quæ intra ipsum numerum est denominatur, tantamqne summam quantitatis includit, quota pars est alter numerus pariter paris, illius qui enī continet quantitatim. Itaque fit ut sibi partes ipsæ respondeant, ut quota pars una est, tantam habeat altera quantitatem, et quota pars ista est, tantam in priore summam necesse sit multitudinis inveniri. Et primum fit, si pares fuerint dispositiones, ut duæ medie partes sibi respondeant, post vero quæ super ipsas sunt sibi invicem convertantur, atqne hoc idem fiat donec uterque terminus extremitates incurrat. Ponatur enim pariter paris ordo, ab uno usque 128, hoc modo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, et ea sit summa maxima. In hoc igitur quoniā pares dispositiones sunt, una medietas non potest inveniri. Sunt igitur duæ, id est 8 et 16, quæ considerandæ sunt, quemadmodum ipsæ sibi respondeant. Totius enim summæ, id est 128, octava pars est 16, sexta decima 8. Rursus super has partes quæ sunt, ipsæ sibi invicem respondebunt, id est 32 et 4. Nam 32 quarta pars est totius summæ, 4 vero trigesima secunda. Rursus super has partes 64, secunda pars est, 2 vero sexagesima quarta. Donec extremitates limitem faciant, quas dubium non est eadem responsione gaudere. Est enim omnis summa, semel 128, unus vero, centesimus vigesimus octavus. Si autem impares terminos ponamus, id est summas (idem enim termios, quod summas, nomino), secundum Dum imparis naturam, potest una medietas inveniri, atque una sibi ipsa est responsura. Si enim ponatur hic ordo 1, 2, 4, 8, 16, 33, 64, una erit sola medietas, id est 8. Qui 8 summas totius pars est octava, et sibi ipsi ad denominationem quantitatēmque convertitnr. Eodemque modo, sicut superiorius, circa ipsius qui sunt termini, donant sibi mutua nomina, secundum proprias quantitates, vocabulumque permuntant. Nam 4 sexta decima pars est totius summæ, 16 vero quarta. Et rursus super hos terminos, 32 secunda pars est totius summæ, 2 vero trigesima secunda, et semel tota summa 64 sunt, sexagesima quarta vero uittas invenitur. Hoc igitur est quod dictum est, omnes ejus partes et nomine et quantitate pariter pares inveniri. Hoc quoque multa consideratione,

multaque constantia divinitatis perfectum est, ut ordinatim dispositae minores summae in hoc numero et super seipsas coacervatae sequenti minus uno semper aequentur. Si enim unum jungas his qui sequuntur duobus, sunt 3, id est, qui uno minus quaternario cadunt. Et si superioribus addas 4, sunt 7, qui ab octonario sequente sola unitate vincuntur. Sed si eosdem 8 supradictis adjunxeris, 15 fient, qui par 16 numeri existeret quantitat, nisi minor unitas impedit. Hoc autem prima etiam numeri progenies servat atque custodit. Namque unitas quæ prima est, duobus subsequentibus sola est unitate contractior. Unde nihil mirum est, totum summam cremenatum proprio consentire principio. Haec autem nobis consideratio maxime proderit, in his numeris cognoscendis quos superfluos vel imminutos imperfectos monstrabimus. Illic enim coacervata quantitas partium numeri totius termino comparatur. Illud quoque nulla possumus oblivione transmittere, quod in hoc numero respondentibus sibi invicem partibus multiplicatis, major extremitas ejusdem numeri summaque conficitur. Et primum si pares fuerint dispositiones, medii multiplicantur, atque inde qui super ipsos sunt, usque ad supradictos extremitates. Si enim fuerint pares dispositiones, secundum naturam paris duos in medio terminos continebunt, ut in ea dispositione numerorum in qua extremus terminus 128 finitur. In hoc enim numero medietates sunt 8, scilicet, et 16 quæ in se multiplicate majoris summaam crescente pluralitate conficiunt. Octies enim 16, vel sedecies 8 si multiplices, 128 summa concrescit. Atque hi numeri qui super eosdem sunt, si multiplicentur idem faciunt. Nam 4 et 32 in se si multiplices supradictam facient extremitatem, $\frac{1}{4}$ enim trigies et bis, vel quartus 32 ducti, 128 immutabili necessitate complebunt. Atque hoc usque ad extremos terminos cadit, id est 1 et 128. Semel enim extremus terminus 128 est. Centies vigies atque octies unitate multiplicata, nihil de priore quantitate mutabitur. Si autem impares fuerint dispositiones, unus medius terminus inventitur, atque ipse sibi propria multiplicatione respondet. In eo namque ordine numerorum, ubi extremus terminus 64 pluralitate concluditur, sola inventitur una medietas, id est 8. Quam si octis, id est in semetipsam multiplices 64 explicat. Atque idem redundunt illi qui super hanc medietatem sunt, ut dudum hi qui super duas positi faciebant. Nam quater 46, 64 sunt, et sedecies 4 idem complent. Rursus his 32, facti a 64 non discedunt, et trigies bis duo, eosdem cumulant, et semel 64, vel unitas sexagesies quartus multiplicata, eundem numerum sine ulla varietate restituent.

CAPUT X.

De numero pariter impari ejusque proprietatibus.

Pariter antem impar numerus est qui et ipse quidem paritatis naturam substantiamque sortitus est, sed in contraria divisione, naturæ numeri pariter paris opponitur. Docebitur namque quam longe hic dissimili ratione dividatur. Nam quoniam par est, in

A partes æquales recipit sectionem, partes vero ejus mox indivisibilis aique inseparabiles permanebunt, ut sunt 6, 10, 14, 18, 22, et his similes. Mox enim hos numeros si in gemina fueris divisione partitus, incurris in imparem, quem secare non possis. Accidit autem his quod omnes partes contrarie denominatas habent, quam sunt quantitates ipsarum partium quæ denominantur. Neque unquam fieri potest ut quellibet pars hujus numeri ejusdem generis denominationem quantitatemque suscipiat. Semper enim si denominatio fuerit par, quantitas partis erit par, et si fuerit denominatio impar, quantitas erit par, ut in 18. Secunda ejus pars est, id est medio, quod paritatis nomen est 9, quæ impar est quantitas. Tertia vero quæ impar est denominatio sex, cui par pluralitas est. Rursus si convertas, sexta pars quæ par est denominatio, tres sunt, sed ternarius impar est. Et nona pars, quod impar est vocabulum, 2 qui par numerus est. Atque idem in aliis cunctis qui sunt pariter impares invenitur. Neque unquam fieri potest, ut cuiuslibet partis, sit ejusdem generis nomen et numerus. Fit autem horum procreatio numerorum, si ab uno disponantur, quicunque duobus differunt, id est omnibus imparibus naturali sequentia atque ordine constitutis. Namque hi si per binarium numerum multiplicentur, omnes pariter impares, rite pluralitas dimensa efficiet. Ponatur enim prima unitas, id est 1, et post hanc qui ab hac duobus differt, id est 3 et post hunc qui rursus a superiore duobus, id est 5, et hoc in infinitum. Et sit hujusmodi dispositio 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19. Hi ergo naturaliter sequentes impares sunt, quos nullus in medio par numerus distinguit: hos si per binarium numerum multiplicipes, efficies hoc modo, his unum, id est qui dividitur quidem, sed ejus partes indivisibles reperiuntur propter inseparabilis unitatis naturam. Bis 3, bis 5, bis 7, bis 9, bis 11, et deinceps, ex quibus nascentur hi, 2, 6, 10, 14, 18 22. Quos si dividas, una recipiant sectionem, cæteram repudiantes, quod secunda divisio ab imparis medietate partis excluditur. His autem numeris ad se invicem quaternarii sola distantia est. Namque inter 2 et 6 numeros, 4 sunt. Rursus inter 6 et 10, et inter 10 et 14, et inter 14 et 18, idem quaternarius differentiam facit.

B Hi namque omnes quaternarii sese numerositate transcendunt. Quod idecirco contingit, quoniam primi qui positi sunt, hoc est eorum fundamenta, binario se numero præcedebant, quos quoniam per binarium multiplicavimus, in quaternarium numerum crevit illa progressio. Duo enim per his multiplicati quaternarii faciunt summam. Igitur in naturalis numeri dispositione, pariter impares numeri quinto loco a se distant, solis 4 se præcedunt, 3 in medio transcurrentes, per binarium numerum multiplicatis imparibus, procreati. Contrariae vero esse dicuntur hæ species numerorum, id est pariter par et pariter impar, quod in numero pariter impari sola divisionem recipit major extremitas, in illo vero solus minor terminus sectione solutus est, et quod in forma pariter paris nu-

meri ab extremitatibus incipienti, et usque ad media progrediendi, quod continetur sub extremis terminis, idem est illi quod continetur sub intra se positis summulis. Atque hoc idem usque dum ad duas mediates fuerit ventum, in dispositionibus scilicet paribus. Si autem fuerint impares dispositiones, quod ab una mediate concilicetur, hoc idem sub altrinsecus positis partibus procreatur. Atque hoc usquedum ad extremitates processio fiat. In ea enim dispositione que est 2, 4, 8, 16, idem reddunt 2 per 16 multiplicati, quod 4 per octonarium numerum ducti. Utroque enim modo 32 fiunt. Quod si impar sit ordo, ut est 2, 4, 8, idem facient extremi quod mediatas. Bis enim 8 sunt 16, quatuor quater sunt 16, qui numerus a quaternario in se ducto perficitur. In numero vero pariter impari, si fuerit unus in medio terminus, circum se positionum terminorum si in unum redigantur mediatas est. Et idem eorum quoque qui super hos sunt terminos mediatas est. Atque hoc usque ad extremos omnium terminorum, ut in eo ordine qui est pariter imparium numerorum 2, 6, 10 junctus binarius cum denario 12 explet, cuius senarius mediatas inventitur. Si vero fuerint duae mediates juncte, ipsae utræque æquales erunt super se terminis constitutis. Ut est in hoc ordine, 2, 6, 10, 14, Juncti enim 2 et 14, in 16 crescent, quos senarius cum denario copulatus efficiet. Atque hoc in numerosioribus terminis initio sumpto a mediis evenit, usque dum ad extrema veniantur.

CAPUT XI.

De numero impariter pari ejusque proprietatibus, et descriptionis ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis, expeditio,

Impariter par numerus est ex utrisque confectus, et medietatis loco gemina extremitate concluditur, ut qua ab utroque discrepet, eadem ad alterutrum cognitione jungatur. Hic autem talis est qui dividitur in æquas partes, cujusque pars in alias æquas dividiri potest, et etiam aliquando partes partium dividuntur, sed non ut usque ad unitatem progrederiatur æquabilis illa distinctio, ut sunt 24 et 28. Hi enim possunt in mediates dividi, et eorum rursus partes in alias mediates, sine aliqua dubitatione solvuntur. Sunt etiam quidam ali numeri, quorum partes alias recipient divisiones, sed ipsa divisio ad unitatem usque non pervenit. Igitur in eo quod plus quam unam suscipit sectionem, habet similitudinem pariter paris, sed a pariter impari segregatur. In eo vero quod usque ad unum sectio illa non ducitur, pariter imparem non refutat, sed a pariter pari disjungitur. Contingit autem huic numero et utraque habere quæ superiores non habent, et utraque quæ illi recipient obtinere. Et habet quidem quod utrique non habent, quod cum in uno solus major terminus divideretur, in alio vero solus minor terminus non divideretur, in hoc neque solus major terminus divisionem recipit, neque minor solus terminus a divisione se Jungit. Nam et partes solvuntur, et usque ad unitatem

A sectio illa non pervenit, sed ante unitatem invenitur terminus, quem secare non possis. Obtinet autem quæ illi quoque recipiunt, quod quedam partes ejus respondent, denominanturque secundum genus suum ad propriam quantitatem, ad similitudinem, scilicet pariter paris numeri. Aliæ vero partes contrariam denominationem sumunt proprie quantitatibus, ad pariter imparis scilicet formam. In 24 enim numero, pars est quantitas partis a pari numero denominata. Nam quarta 6, secunda vero 12, sexta vero 4, duodecima 2, quæ vocabulo partium a quantitatibus paritate non discrepant. Contrariae vero denominantur, cum tertia pars octo, octava vero 3, vigesima autem quarta 1, quæ denominaciones cum pares sint inveniuntur impares quantitates, et cum sint pares summae, sunt impares denominaciones. Nascuntur autem tales numeri ita, ut substantiam naturamque suam in ipsis etiam propria generatione designant, ex pariter paribus et pariter imparibus procreati. Pariter enim impares, cuicunque dudum ordinatum positis imparibus, nascenbantur, pariter vero pares ex duplice progressione. Disponantur igitur omnes in ordinem naturaliter impares, et sub his a quatuor inchoantes omnes duplices, et sint hoc modo:

	3	5	7	9	11	13	
	4	8	16	32	64	128	

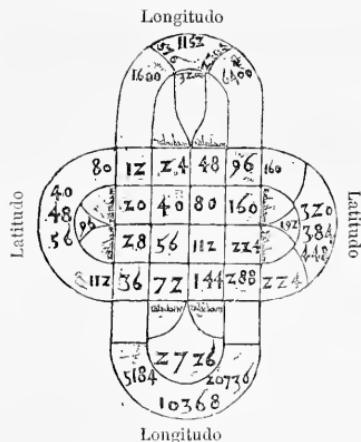
His igitur ita positis, si primus primi multiplicatione concrescat, id est si quaternarii ternarii, vel si idem primus secundi, id est octonarii ternarii, vel si

C idem primus tertii, id est 16 ternarius, et idem usque ad ultimum, vel si secundus primi et secundi, vel si secundus tertii, et eadem usque ad extrellum multiplicatio proferatur, vel si tertius a primo inchoans usque in extrellum transeat. Atque ita quartus et omnes in ordinem superiores multiplicent eos qui sub ipsis in dispositione sunt, omnes impariter pares procreabunt. Hujus autem rei tale sumamus exemplum, si tres quater multiplicies, 12 fiunt; vel si 5 quatuor multiplicent, 20 numerus excrescat; vel si item 7 multiplicent 4, 28 succrescat, atque hoc usque in finem. Rursus si 8 multiplicent 3, nascenbantur 24. Si 8 in 5, fiunt 40; si 8 in 7, colligentur 56. Atque ad hunc modum si omnes inferiores duplices, a superioribus multiplicentur, vel si superiores eosdem D inferiores multiplicent, cunctos qui nati fuerint impariter pares invenies. Atque haec est admirabilis hujus numeri forma, quod cum fuerit ipsa dispositio descriptio perspecta numerorum, ad latitudinem pariter imparium, ad longitudinem pariter parium numerorum proprietas invenitur. Sunt enim in latitudinem duabus mediates æquales duæ extremitates, vel una mediate due duplices extremitates. In longitudinem vero, pariter paris numeri rem proprietaatem designat. Quod enim sub duabus mediates continentur, æquale est ei quod sub extremis conficitur, vel quod ab una mediate nascitur, æquale est illi quod sub utrisque extremitatibus continetur. Descriptio autem quæ supposita est, hoc modo facta est. Quantosunque in ordine pariter parium nume-

rorum ternarius multiplicavit, quicunque ex eo pro- A dius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, creti sunt, primo sunt versu dispositi. Rursus qui eosdem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco constituti sunt. Post vero quos septenarius ceteros multiplicando procreavit, eosdem tertio conscripsimus loco, atque idem reliqua descriptionis parte perfecimus.

In hac formula sequenti, similitudo pariter paris et pariter imparis, ad impariter parem, ostenditur.

3	1	5	7	9	Impares.
4		8	16	32	Dupli.

CAPUT XII.

Descriptio ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis expositi.

Superius igitur digestae descriptionis hæc ratio est. Si ad latitudinem respicias, ubi est duorum terminorum una medietas, ipsose terminos jungas, duplos eos medietate propria repieres, ut 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28, qui medius est inter eos terminus constitutus. Et rursus 28 et 42, si jungas, faciunt 40, quorum 20 medietas, medius eorum terminus invenitur. At vero ubi duas medietates habent, utræque extremitates junctæ, utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 cum junxeris fiunt 48, horum si medietates sibimet applicaveris, id est 20 et 28, idem erit, atque in alia parte latitudinis, eodem ordine qui fiant numeri, notati sunt. Neque ulla in re ratio utrisque latitudinis discrepabit, idemque in eodem ordine in ceteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri fit, in quo hanc proprietatem esse supra jam scriptum est. Rursus si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod fit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus snae capiat pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 faciunt 376. Medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 376 procreabit. Et rursus si 24 in 96 multiplicentur, faciunt 2304. Quorum me-

A dius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2304 procreatur. Ubi autem termini duo duas medietates includunt, quod fit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 96 multiplicatis 1132 procreantur, due vero eorum medietates, id est 24 et 40, si in semetipsas multiplicentur, eosdem 1132 restituent. Atque hoc est, ad imitationem cognitionemque numeri pariter paris, a quo participatione tracta, haec ei recognoscitur ingenerata proprietas. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descriptioque notata est. Quare manifestum est hunc numerum ex prioribus duobus esse procreatum, quoniam eorum retinet proprietates.

B

CAPUT XIII.

De numero impari ejusque divisione

Impar quoque numerus est, qui a paris numeri natura substantiaque disjunctus est. Siquidem illi in gemina membra æqua dividi potest, hic ne secat queat, unitatis impedit interventus. Tres habet similiiter subdivisiones, quarum una ejus pars est numerus qui vocatur primus et incompositus. Secunda vero, qui est secundus et compositus. Et tertia is qui quadam horum medietate conjunctus est, et ab utriusque cognitione aliquid naturaliter trahit, qui est per se quidem secundus et compositus, sed ad alios comparatus, primus et incompositus invenitur.

C

CAPUT XIV.

De primo et incomposito.

Et primus quidem et incompositus est, qui nullam aliam partem habet, nisi eam quæ a tota numeri quantitate denominata sit, ut ipsa pars non sit nisi unitas, ut sunt 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31. In his ergo singulis nulla unquam alia pars inveniatur, nisi quæ ab ipsis denominata est, et ipsa tantum unitas, ut supra jam dictum est. In tribus enim una pars sola est, id est tertia, quæ a tribus scilicet denominata est, et ipsa tertia pars unitas. Eodemque modo quinarii sola quinta pars est, et haec unitas, atque idem in singulis consequens reperiatur. Dicitur autem primus et incompositus, quod nullus eum alter numerus metiatur, præter solam, quæ cunctis mater est, unitatem. Namque ternarium 2 non numerant, idecirco quoniam si solos duos contra tres compares, pauciores sunt. Sin vero binarium bis facias, ampliore tribus concrescit in 4. Metitur autem numerus numerorum, quoties vel semel, vel his, vel tertio, vel quotieslibet numerus ad numerum comparatus, neque diminuta summa, neque aucta, ad comparati numeri terminum usque pervenit, ut duo si ad 6 compares, binarius numerus senarium tertio metietur. Primos ergo et incompositos nullus numerus metietur, præter unitatem solam, quoniam ex nullis aliis numeris compo- siti sunt, sed tantum ex unitatibus in semetipsis au- et quinque unus 5, et septies unus 7 fecerunt. Et alii quidem, quos supra descripsimus, eodem modo

D

nascuntur. Hi autem in semetipsos multiplicati faciunt alios numeros velut primi, eosque primam rerum substantiam vimque sortitos, cunctorum a se procreatorum velut quedam elementa reperies, quia scilicet, et incompositi sunt, et simplici generatione formati, atque in eos omnes quicunque ex his prolati sunt numeri resolvuntur, ipsi vero neque ex aliis producuntur, neque in alia reducuntur.

CAPUT XV.

De secundo et composito.

Secundus vero et compositus, et ipse quidem impar est, propterea quod eadem impars proprietate formatus est, sed nullam in se retinet substantiam principalem, compositusque est ex aliis numeris, habetque partes, et a seipso et ab alieno vocabulo denominatas, sed a seipso denominatam partem, solam semper in his invenies unitatem, ab alieno vero vocabulo, vel unam, vel quolibet alias quanti fuerint scilicet numeri quibus ille compositis procreat, ut sunt hi, 9, 15, 25, 27, 33, 39. Horum ergo singuli habent quidem a se denominatas partes, proprias scilicet unitates, ut 9, nonam, id est 1; 15, quintam decimam, eamdem rursus unitatem, et in ceteris quos supra descripsimus idem convenit. *Habent.* Etiam ab alieno vocabulo partem, ut 9, tertiam, id est ternarium, et 15, tertiam, id est 5, et quintam, id est, 3; 21 vero tertiam, id est 7, septimam, 3, et in omnibus aliis eadem consequentia est. Secundus autem vocatur hic numerus, quoniam non sola unitate metitur, sed etiam alio numero a quo scilicet conjunctus est. Neque habet in se quidquam principalis intelligentiae. Nam ex aliis numeris procreat, 9 quidem ex 3, 15 vero ex 3 et 5, et 21 ex 3 et 7, et ceteri eodem modo. Compositus autem dicitur, eo quod resolutio potest in eosdem ipsis a quibus dicitur esse compositus, in eos scilicet qui compositum numerum metiuntur. Nihil autem quod dissolvi potest incompositum est, sed omni rerum necessitate compositum.

CAPUT XVI.

De eo qui per se secundus et compositus, ad alium primus et incompositus est.

His vero contra se positis, id est primo et incomposito et, secundo et composito, et naturali diversitate disjunctis, alius in medio consideratur, qui ipse quidem compositus sit, et secundus, et alterius recipiens mensiōnem, atque ideo, et partis alieni vocabuli capax, sed cum fuerit ad alium ejusdem generis numerum comparatus, nulla cum eo communī mensura conjungitur, nec habebunt partes aequivas, ut sunt 9 ad 25, nulla hos communis numerorum mensura metitur, nisi forte unitas quae omnium numerorum mensura communis est. Et hi quidem non habent aequivas partes. Nam quae in 9 tercia est, in 25 non est, et quae in 25 quinta est, in novenario non est. Ergo hi per naturam utriusque secundi et compositi sunt, comparati vero ad se invicem primi incompositique redduntur, quod utrosque nulla alia mensura metitur, nisi unitas quae ab utrisque deno-

mina est. Nam in novenario nona est, in 25 vige-sima quinta.

CAPUT XVII.

De primi et incompositi, secundi et compositi, et ad se quidem secundi et compositi, ad alterutrum vero pri-mi et incompositi procreatione.

Generatio autem ipsorum atque ortus hujusmodi investigatione colligitur, quam scilicet Eratosthenes cribrum nomiuitabat, quod cunctis imparibus in medio collocatis, per eam quam tradituri sumus artem, qui primi, quive secundi, quique tertii generis vi-deantur esse, distinguitur. Disponantur enim a ternario numero cuncti in ordinem impares, in quamlibet longissimam porrectionem, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49. His igitur ita dispositis considerandum primus numerus quem eorum qui sunt in ordine positi primum metiri possit, sed duobus praeteritis, illum qui post eos est positus, mox metitur. Et si post eundem ipsum quem mensus est, alii duo transmissi sunt, illum qui post duos est rursus metitur. Et eodem modo si duos quis reliquerit, post eos qui est, a primo numero metiendus est. Eodemque modo relicti semper duobus, a primo in indefinitum pergentes metiuntur. Sed id non vulgo neque confuse. Nam primus numerus illum qui est post duos secundum se locatos per suam quantitatēmetitur. Ternarius enim numerus tertio 9 metitur. Si autem post novenario duos reliquero, qui mihi post illos incurrit, a primo metiendus est, per secundi imparis quantitatē, id est per quinarium. Nam si post 9 duos relinquam, id est, 11 et 13, ternarius numerus 15 metietur per secundi numeri quantitatē, id est per quinarii, quoniam ternarius 15 quinques metitur. Rursus si, a quindenaryo inchoato, duos intermisero, qui posterior positus est, ejus primus numerus, mensura est per tertii impares pluralitatem. Nam si post 15 intermisero 17 et 19, incurrit 21, quem ternarius numerus secundum septenarium metitur, 21 enim numeri ternarius septima pars est. Atque hoc in infinitum faciens, reperio primum numerum, si binos intermisero, omnes sequentes post se metiri secundum quantitatē positorum ordine imparium numerorum. Si vero quinarium numerus, qui in secundo loco est constitutus, velit quis cuius prima ac deinceps sit mensura invenire, transmissis 4 imparibus, quintus ei, quem metiri possit, occurrit. Intermittantur enim 4 impares, id est 7 et 9 et 11 et 13, post hos est quintus decimus, quem quinarium metitur, secundum primi scilicet quantitatē, id est ternarii, quinque enim 15, tertio metiuntur. Ac deinceps si quatuor intermittat, eum qui post illos locatus est, secundus, id est quinarium quantitate metitur. Nam post quindecim intermissis 17 et 19 et 21 et 13, post eos 25 reperio, quos quinarium scilicet numerus sua pluralitate metitur. Quinque enim quinario multiplicato, 25 succrescant. Si vero post hunc quilibet 4 intermitat, eadem ordinis servata constanter, qui eos sequitur, secundum tertii, id est septenarii

numeri summam, a quinario metietur. Atque haec est A est cognatio communis mensuræ. Rursus 5 et 7, quos infinita processio. Si vero tertius numerus quem metiri possit exquiritur, sex in medio relinquuntur, et quem septimum ordo monstraverit, hic per primi numeri, id est, ternarii quautatitudinem metiendus est. Et post illum sex aliis interpositis, quem post eos numeri series dabit, per quinarius, id est per secundum, tertii eam mensura percurret. Si vero alias rursus sex in medio quis relinquat, ille qui sequitur, per septenarius numerum ab eodem septenario metiendus est, id est per tertii quantitatem. Atque hic usque in extremum ratus ordo progreditur. Suscipient ergo metiendi vicissitudinem, quemadmodum sunt in ordinem naturaliter impares constituti. Metientur autem, si per pares numeros a binario inchoantes, positos inter se impares rata intermissione transiliant, ut primus 2, secundus 4, tertius 6, quartus 8, quintus 10. Vel si locos suos conduplicent, et secundum duplicationem terminos intermittant, ut ternarius qui primus est numerus et unus (omnis enim primus, unus est), bis locum suum multiplicet, faciatque bis unum. Qui cum duo sint, primus duos medios transeat. Rursus secundus, id est quinarius, si locum suum duplicit, 4 explicabit: hic quoque 4 intermittat. Item si septenarius, qui tertius est, locum suum duplicit, sex creabit: bis enim 3 senarium jungunt; hic ergo in ordinem sex relinquat. Quartus quoque si locum suum duplicit, 8 succrescent: ille quoque 8 transiliat; atque hoc quidem in ceteris perspicendum. Modum autem mensionis secundum ordinem collocatorum ipsa series dabit. Nam primus, primum quem numerat, secundum primum numerat, id est secundum se, et secundum primus quem numerat, per secundum numerat, et tertium per tertium, et quartum item per quartum. Cum autem secundus mensionem suscepit, primum, quem numerat, secundum primum metitur, secundum vero quem numerat, per se, id est per secundum, et tertium per tertium, et in ceteris eadem similitudine mensura constabit. Alios ergo si respicias, vel qui alias mensi sunt, vel qui ipsi ab aliis metientur, invenies omnium simul communem mensuram esse non posse, neque ut omnes quenquam alium simul numerent, quosdam autem ex his ab alio posse metiri, ita ut ab uno tantum numerentur, alias vero ut etiam a pluribus, quosdam autem ut praeter unitatem eorum nulla mensura sit. Qui ergo nullam mensuram praeter unitatem recipiunt, hos primos et incompositos judicamus, qui vero aliquam mensuram praeter unitatem, vel alienigenæ partis vocabulum sortientur, eos pronuntiemus secundos atque compositos. Tertium vero illud genus per se secundi et compositi, primi vero et incompositi ad alterutrum comparati, hac inquisitor ratione reperiet. Si enim quoslibet illos numeros secundum suam in semetipsos multiplices quantitatem, qui procreatur ad alterutrum comparati, nulla mensura communione junguntur. Tres enim et 5 si multiplices, tres tertio 9 faciunt, et quinque 5 reddent 25. His igitur nulla

A est cognatio communis mensuræ. Rursus 5 et 7, quos procreant si compares, hi quoque incommensurabiles erunt. Quinque enim quinque (ut dictum est) 25, septies 7 faciunt 49. Quorum mensura nulla communis est, nisi forte omnium horum procreatrix et mater unitas.

CAPUT XVIII.

De inventione eorum numerorum, qui ad se secundi et compositi sunt, ad alias vero relati, primi et incompositi.

Qua vero ratione tales numeros invenire possimus, si quis nobis eosdem proponat, et imperet agnoscere utrum aliqua mensura commensurabiles sint, an certe sola unitas utrosque metiatur, reperiendi ars talis est. Datis enim duobus numeris inæqualibus, auferre de majore minorem oportebit, et qui relictus fuerit, si major est, auferre ex eo rursus minorem, si vero minor fuerit, eum ex reliquo majore detrahere. Atque hoc eo usque faciendum, quoad unitas ultima vicem retraktionis impedit, aut aliquis numerus impar necessario, si utrique numeri impares proponatur. Sed eum qui relinquuntur numerum, sibi ipsi videbis aequalem. Ergo si in unum incurrat vicissim ista subtractio, primi contra se necessario numeri dicentur, et nulla alia mensura nisi sola unitate conjuncti. Si vero ad aliquem numerum (ut superius dictum est) finis diminutionis incurrit, erit ejus numerus qui metiatur utrasque summas, atque eundem ipsum qui remanserit dicemus utrorumque communem esse mensuram. Age enim duos numeros C propositos habeamus, quos jubeamur agnoscere an eos aliqua mensura communis metiatur. Atque hi sint 9 scilicet et 29, hoc igitur faciemus modo reciprocam diminutionem. Auferamus de majore minorem, hoc est de 29 novenarium, relinquuntur 20. Ex his ergo 20 rursus minorem detrahamus, id est 9, et relinquuntur 11. Ex his rursus detraho 9, reliqui sunt 2. Quos si detraho novenario, et reliqui sunt 7. Quod si duo rursus septenarius dempserim, supersunt 5, atque ex his alias duos, tres rursus exuberant, quos alio binario diminutos, sola unitas superstes egreditur. Rursus si ex duobus unum auferam, in uno terminus subtractionis hærebit, quem duorum illorum numerorum, id est 9 et 29, solum neque alium constat esse mensuram. Hos ergo contra se primos vocabimus. Sed sint alii numeri nobis eadem conditione propositi, id est 21 et 9, ut quales hi sint investigentur cum sibimet fuerint invicem comparati. Rursus aufero de majore minoris numeri quantitatem, id est 9 de 21, relinquuntur 12. Ex his rursus demo 9, supersunt 3. Qui si ex novenario retrahantur, senarius relinquetur. Quibus item si quis ternarium demat, 3 relinquuntur, de quibus tres detrahi nequeunt, atque hic est sibi ipsi aequalis. Nam 3 qui detrahebantur, usque ad ternarium numerum pervenerunt, a quo, quoniam aequales sunt, detrahi minique non poterunt. Hos igitur commensurabiles prouinciabimus, et est eorum qui est reliquus ternarius mensura communis.

CAPUT XIX.

Alia partitio paris secundum perfectos, imperfectos et ultra quam perfectos.

Ac de imparibus numeris, quantum introductionis permittebat brevitas, expeditum est. Rursus numerorum parium sic fit secunda divisio. Alii enim eorum sunt superflui, alii diminuti, secundum utrasque habitudines inaequalitatis. Omnis quippe inaequalitas, aut in majoribus, aut in minoribus consideratur. Illi enim immoderata quadammodo plenitudine, proprii corporis modum, partium suarum numerositate praecedunt. Illos autem veluti paupertate inopos oppressosque, quadam naturae sua inopia, minor quam ipsi sunt partium summa componit, atque illi quidem quorun partes ultra quam satis est sese porrexerunt superflui nominantur, ut sunt 12 vel 24. Hi enim suis partibus comparati, majorem partium summam toto corpore sortiuntur. Est enim duodenarii medietas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta, 2, pars duodecima 1 est. Omnisque hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vicesima quarta 1, qui omnes tringita et sex rependunt. In quare manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem quoniam compositae partes totius summam numeri vincunt, superflui appellatur. Diminutus vero ille, cuius eodem modo composite partes totius termini multitudine superantur, ut 8 vel 9: habet enim octonarius partem medianam, id est 4; habet et quartam, id est duo; habet et octavam, id est unum quae cunctae in unum redactae 7 colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus 14 habent medietatem, id est septenarium; habent septimam, id est 2; habent quartam decimam, id est 1, quae in unum si collectae sint, denarii numeri summa concrescit, toto scilicet termino minor. Atque hi quidem hoc modo sunt, ut prior ille quem suae partes superant talis videatur, tanquam si quis multis super naturam manibus natus, ut centimanus Gigas, vel triplici conjunctus corpore, ut Geryon tergeminus, vel quidquid unquam monstruosum natura in partium multiplicatione surripuit. Ille vero ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta, aut minus oculo nasceretur, ut Cyclopæ frontis dedecus fuit, vel quo alio curtatus membro, naturale totius sue plenitudinis dispendium sortiretur. Inter hos autem, velut inter aequales intemperantias, medii temperamentum limitis sortitus est ille numeros qui perfectus dicitur, virtutis scilicet emulator, qui nec supervacua progressione porrigitur, nec contracta rursus diminutione remittitur, sed medietatis obtinens terminum, suis æquus partibus, nec crassatur abundantia, nec eget inopia, ut sex vel 28. Namque senarius habet partem medium, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, quae in unam summam si redactæ sint, par totum numeri corpus suis partibus invenitur. 28 vero habet medietatem 14, et

A septimam 4, nec caret quarta, id est 7, possidet quartam decimam 2, et reperies in eo vicesimam octavam 1, quæ in unum redactæ, totum partibus corpus æquabunt, 28 enim junctæ partes efficiunt.

CAPUT XX.

De generatione numeri perfecti.

Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et vitii. Perfectos enim numeros raro invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati; at vero superfluos ac diminutis longe multos infinitosque reperies, nec ullis ordinibus passim inordinateque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri, iuxta deuarium numerum 6, intra centenarium B 28, intra millenarium numerum 496, intra decem millia 8128. Et semper huius numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternatim in hos numeros, summarum fines perveniuunt. Nam et primum sex, deinde 28. Post hos 496, idem senarius qui primus, post quem 8128, idem octonarius qui secundus. Generatio autem procreatioque eorum est fixa firmaque, nec quo alio modo fieri possint, nec ut si hoc modo fiant, alius quiddam ullo modo valeat procreari. Dispositos enim ab uno omnes pariter pares numeros in ordine quoque volueris, primo secundum aggregabis, et si primus numerus et incompositus ex illa coacervatione factus sit, totam summam in illum multiplicabis, quem posterius aggregaveras. Si vero coacervatione facta, primus et incompositus non inventus fuerit, sed compositus et secundus, hunc transgredere, atque alium qui sequitur aggregabis. Si vero necdum fuerit primus et incompositus, alium rursus adjunge, et vide quid fiat. Quod si primum incompositumque reperies, tunc in ultime multitudinem summæ coacervationem multiplicabis. Disponantur enim omnes pariter pares numeri, hoc modo: 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128. Facies ergo ita: pones 1, eique aggregabis 2; tunc respicies ex hac aggregatione qui numerus factus sit: sunt 3, qui scilicet C primus et incompositus est, et post unitatem ultimum binarium numerum aggregaveras. Si igitur ternarium, id est qui ex coacervatione collectus est, per binarium multiplices, qui est ultimus aggregatus, perfectus sine ulla dubitatione nasceret. Bis enim 3 faciunt 6, qui habent unam quidem a se denominatam partem, id est sextam, tres vero medietatem secundum dualitatem, at vero duo secundum coacervationem, id est secundum ternarium, quoniam coacervati tres, multiplicati sunt. Viginti octo autem eodem modo nascentur. Si enim super unum et duo, qui sunt tres, addas sequentem pariter parem, id est 4, septenarium summam facies; sed ultimum numerum quaternarium consequenter adjunxeras; per hunc igitur si illam coacervationem multiplicaveris, perfectus numerus procreatur. Septies enim 4, 28 sunt qui est suis partibus par, habens unum a se denominatum, id est vigesimum octavum; medietatem vero secundum binarium 14, secundum quaternarium 7, septimam vero secundum septenarium 4, secundum D

omnium collectionem, quartum decimum, duo, qui A vocabulo medietatis opponitur. Ergo cum hi reperti sint, si alios invenire seceris, eadem oportet ratione vel vestiges. Ponas enim unum licet, et post hunc 2 et 4, qui in septenarium cumulantur, sed de hoc dum dudum existit 28 perfectus numerus. Huic igitur qui sequitur pariter par, id est 8, continens jungatur accessio, qui prioribus superveniens, 15 restituit. Sed hic primus et incompositus non est. Habet enim generis alterius partem super illam, quae est a semetipsa denominata, quintam decimam, scilicet unitatem. Hunc igitur, quoniam secundus est compositus praeterito, et adjunge superioribus continentem pariter parem numerum, id est 16. Qui cum 15 junctus unum ac 30 conficiet. Sed hic primus rursus et incompositus est. Hunc igitur cum extremi aggregati summa multiplicata, ut fiant sedecies 31, qui 496 explicant. Haec autem est intra milleñarium numerum perfecta, et suis partibus æqua numerositas. Igitur prima unitas virtute atque potentia, non etiam actu vel re, et ipsa perfecta est. Nam si primam ipsam sumpsero de proposito ordine numerorum, video primam atque incompositam, quam si per seipsum multiplicato, eadem mihi unitas procreatur. Semel enim unum solam efficit unitatem, quæ partibus suis æqualis est potentia solum, cæteris etiam actu atque opere perfectis. Recte igitur unitas propria virtute perfecta est, quod et prima est et incomposita, et per seipsum multiplicata sese ipsa conservat. Sed quoniam de ea quantitate quæ per se sit dictum est, operis sequentiam ad illam quæ refertur ad aliiquid transferamus.

CAPUT XXI.

De relata ad aliiquid quantitate.

Ad aliiquid vero quantitatis, duplex est prima divisio. Omne enim, aut æquale est, aut inæquale, quidquid alterius comparatione metitur. Et æquale quidem est, quod ad aliiquid comparatum, neque minore summa infra est, neque majore transgreditur, ut denarius denario, vel ternarius ternario, vel cubitus cubito, vel pes pedi, et his similia. Haec autem pars relata ad aliiquid quantitatis, id est, æqualitas, naturaliter indivisa est. Nullus enim dicere potest quod æqualitatis hoc quidem tale est, illud vero hujusmodi. Omnis enim æqualitas unam servat in propria moderatione mensuram. Illud etiam quod quæ ei quantitas comparatur, non alio vocabulo atque ipsa cui comparatur edicitur. Nam quemadmodum amicus amico amicus est, vicinusque vicino, ita dicitur æqualis æquali. Inæqualis vero quantitatis gemina divisio est. Secatur enim quod inæquale est in maius atque minus, quæ contraria sibimet denominatione funguntur. Namque majus minore majus est, et minus majore minus est, et utraque non eisdem vocabulis, quemadmodum secundum æqualitatem dictum est, sed diversis distantibus signata sunt, ad modum dissentis scilicet, vel docentis, vel cœdantis, vel vapulantis, vel quæcunque ad aliiquid relata, aliter denominatis contrariis comparantur.

CAPUT XXII.

De speciebus majoris inæqualitatis et minoris.

Majoris vero inæqualitatis quinque partes sunt. Est enim una quæ vocatur multiplex, alia superparticularis, tertia superpartiens, quarta superplex superparticularis, quinta superplex superpartiens. His igitur quinque majoris partibus, opposite sunt aliae quinque partes minoris, quemadmodum ipsum majus minori semper opponitur, quæ minoris species, ita singulatim speciebus quinque majoris his quæ supradictæ sunt opponuntur, ut eisdem nominibus nuncupentur, sola tantum sub præpositione distantes, Dicitur enim submultiplex, subsuperparticularis, subsuperpartiens, multiplex subsuperparticularis, et B multiplex subsuper partiens.

CAPUT XXIII.

De multiplici ejusque speciebus, earumque generationibus.

Rursus multiplex est prima pars majoris inæqualitatis, cunctis alias antiquior naturaque præstantior, ut paulo post demonstrabimus. Hic autem numerus hujusmodi est, ut comparatus cum altero, illum contra quem comparatus est, habeat plus quam semel. Quod primum in naturali numeri dispositione conveniet, namque ad unum cuncti qui sequuntur, omnium ordine multiplicium sequentias varietatesque custodiunt. Ad primum enim, id est unitatem, 2 duplos, 3 triplus, 4 quadruplus, atque ita in ordinem progressientes, omnes texuntur multiplices quantitates. Quod autem dictum est, plus quam semel, id a binario numero principium capit, et in infinitum per ternarium quaternariumque et cæterorum ordinem sequentiāque progreditur. Contra hunc vero discriminatus est ille qui vocatur submultiplex, et haec quoque prima minoris quantitatis species est. His autem numerus hujusmodi est, qui in alterius comparatione productus, plus quam semel majoris numerat summam, sua scilicet quantitate cum eo æquilater inchoans, æqualiterque determinans. Idem autem dico numerat quod metitur. Si igitur his solum majorem' numerum minor numerus metiat, subduplus vocabitur, si vero ter subtriplus, si quater subquaduplus, et fit per haec in infinitum progressio, addita que eos semper sub propositione nominabis, ut unus duorum subduplus, trium subtriplus, 4 subquaduplus appelletur, et consequenter. Cum autem naturaliter multiplicitas et submultiplicitas infinita sit, eorum quoque species per proprias generationes in infinita consideratione versantur. Si enim positis in naturali constitutione numeris, singulos per suas consequentias pares eligas, omnium ab uno parium atque imparium sese sequentium duplices erunt, et hujus speculationis terminus non deficit. Ponatur enim naturalis numerus hoc modo, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Horum ergo si primum sumas parem, id est 2, primi duplus erit, id est unitatis. Si vero sequentem parem, id est 4, secundi duplus est, id est duorum. Si vero tertium

parem sumas, id est 7, tertii numeri in naturali constitutione duplus est, id est lernarii. Si vero quantum parem inspicias, id est 8, quarti numeri, id est quaternarii duplus est. Idem in ceteris in infinitum sumentibus, sine aliquo impedimento procedit. Triplices autem nascuntur, si in eadem dispositione naturali duo semper intermittentur, et qui post duo sunt ad naturalem numerum comparantur, excepto ternario, qui ut unitatis triplus sit, solum binarium prætermittit. Post unum et duo, 3 sunt, qui triplus unius est. Rursus post 4 et 5, sunt 6, qui secundi numeri, id est duorum triplus est. Rursus post 6, sunt 7 et 8, et post hos 9, qui tertii numeri, id est ternarii triplus est. Atque hoc idem in infinitum si quis faciat, sine ulla offensione procedit. Quadruplicorum vero generatio incipit, si quis tres numeros intermittat. Post unum quippe et 2 et 3, sunt 4, qui primi, id est unius, quadruplus est. Rursus si intermisso quinarius, senarius, et septenarius, octonarius mihi quartus occurrit, tribus scilicet intermissis, qui binarii, id est secundi numeri, quadruplus est. At vero si post octo tres terminos intermissero, id est 9 et 10 et 11, duodenarius qui sequitur ternarii numeri quadruplus est. Atque hoc idem in infinitum progressis necesse est evenire, semperque una terminorum intermissione si crescat adjectio, ordinatas te triplicis numeri vices invenire mirabis. Si enim 4 intermissas, quincuplus invenitur, si quinque sexcuplus, si sex septuplus, semperque ipsius multiplicitatis nomine uno minus intermissionis vocabulo procreantur. Nam duplus unum intermitit, triplus 2, quadruplus 3, quincuplus 4. Et deinceps ad eundem ordinem sequentia est. Et omnes quidem dupli secundum proprias sequentias parium numerorum pares sunt. Tripli vero, unus semper par terminus, impar alias invenitur. Quadrupli vero, rursus semper parem custodiunt quantitatem. Constituanturque a quarto numero, uno ex prioribus per ordinem positis paribus intermissis, primo pari binario, post hunc 8 intermissis senario, post hunc 12 transmissio denario. Atque hoc idem in ceteris. Quincuppii vero propositio, secundum triplicis similitudinem, alternatim paribus atque imparibus positis, ordinatur.

CAPUT XXIV.

De superparticulari, ejusque speciebus, earumque generationibus,

Superparticularis vero est numerus ad alterum comparatus, quotiens habet in se totum minorem et partem ejus aliquam. Qui si minoris habeat medietatem, vocatur sesquialter, si vero tertiam partem, vocatur sesquiterius, si vero quartam, vocatur sesquiquartus, et si quintam, vocatur sesquiquintus. Atque his nominibus in infinitum ductis, in infinitum quoque superparticularium forma progreditur. Et majores quidem numeri hoc modo vocantur, minores vero qui habentur toti et eorum aliqua pars, unus subsesquialter, alter subsesquiterius, aliis subsesquiquartus, aliis vero subsesquiquintus, atque idem secundum majorum normam multitudinemque pro-

A tenditor. Voco autem majores numeros duces, minores comites. Super particularium quoque infinita est multitudo, ob eam rem quod ejusdem species interminabili progressione funguntur. Namque sesquialter habebit quidem duces omnes post ternarium numerum naturaliter triplices. Comites vero, omnes post binarium naturaliter pares, hoc modo, ut primus primo, secundus secundo, tertius tertio comparetur, et deinceps. Describantur enim longissimi versus triplum naturalis numeri atque duplicum, et sit hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	3	6	9	12	15	18	21	24	27
1	2	4	6	8	10	12	14	16	18

B Primus igitur versus continet numerum naturalem, secundus ejus triplicem, tertius vero duplum, atque in eo si ternarius binario, vel si senarius quaternario, vel novenarius senario comparetur, vel omnes triplices superiores si duplicitibus numeris consequentibus opponantur, hemiola, id est sesquialtera proportio nascetur, tres enim habent intra se duo, et eorum medianam partem, id est 1, sex quoque continent intra se 4, et eorum medietatem, id est 2, et novem intra se senarium claudunt. et ejus medianam partem, id est 3, eodemque modo in ceteris. Dicendum vero si quis secundam speciem superparticularis numeri considerare desideret, id est sesquiteriam, quali ratione reperiat. Ac definitio quidem hujus comparationis talis est. Sesquiterius est, qui C minori comparatus, habet eum semel et ejus tertiam partem; sed hi inveniuntur si, omnibus a quaternario numero continuatim quadruplis constitutis, a ternario numero triplices comparantur, eruntque duces quadrupli, comites tripli. Sit enim in ordine hoc modo numerus naturalis, ut sub eo quadrupli, et sub eo tripli sint, supponatur sub primo quadruplo primus triplus, sub secundo secundus, sub tertio tertius, et eodem modo cuncti ejusdem primi versus tripli in ordinem dirigantur.

1	2	3	4	5	6	7	8
4	8	12	16	20	24	28	32
1	3	6	9	12	15	18	21

Igitur primum primo si compares, sesquiteria ratio continebitur. Nam si 4 tribus compares, habebunt in se 4, totum ternarium et ejus tertiam partem, id est 1, et si secundum secundo, id est octonarium senario compares, idem invenies: habebit enim octonarius senarium totum, et ejus tertiam partem, id est 2, et per eamdem sequentiam usque in infinitum progressendum est. Notandum quoque est quod 3 comites sunt, duces 4. Rursus 6 comites, duces 8, et in eodem ordine ceteri simil modo vocantur duces sesquiterii, comites subsesquiterii, et in cunctis secundum hunc modum posita convenient servare vocabula.

CAPUT XXV.

De quadam utili ad cognitionem superparticularibus accidente.

Hoc autem admirabile profundissimumque in istorum ordinibus invenitur, quod primus dux primus-

que comes ad se invicem nulla numeri intermissione copulantur. Nam primi se nullo in medio positio transeunt, secundi interponunt 1, tertii duos, quarti 3, et deinceps una semper minore quam ipsi sunt intermissione succrescent. Atque hoc vel in sesquialteris vel in sesquitertiis, vel in aliis superparticulatis partibus necesse est inveniri. Namque ut quaternarius contra ternarium compareatur, nullum intermisimus, post 3 enim mox 4 sunt. At vero 6 contra 8, in secundo scilicet sesquitercio, una facta est intermissio. Inter 6 enim et 8 solus est septenarius qui transmissus est numerus. Rursus ut 9 contra 12 comparemus, qui sunt in dispositione tertii, duorum mediorum est facta transmissio. Inter 9 enim et 12 sunt 10 et 11; secundum hunc modum quarta dispositio 3, quinta 4 intermittit.

CAPUT XXVI.

Descriptio per quam docetur cæteris inæqualitatis spe-

ciebus antiquiore esse multiplicem, et digestæ formulæ ratio et expositio.

Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam, multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat, hic quoque perstringentes id quod proposuimus planissime breviterque doceamus. Sit enim talis descriptio, in qua ponatur in ordinem, usque ad denarium numerum, continui numeri ordo naturalis, et secundo versu, duplus ordo texatur, tertio triplus, quarto quadruplus, ethoc usque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum super particulari et superpartienti, et cunctis aliis princeps erit species multiplicis, et quedam alia simul inspiciemus et ad subtilitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem mentis jucundissima.

		Tetragona					Longitudo					Secunda unitas				
		Prima unitas	2	3	4	5	6	7	8	9	10					
Latitudo	1	x	2													
	2		x	4	6	8	10	12	14	16	18					
	3			x	9	12	15	18	21	24	27	30				
	4				x	16	20	24	28	32	36	40				
	5					x	23	30	35	40	45	50				
	6						x	36	42	48	54	60				
	7							x	49	56	63	70				
	8								x	64	72	80				
	9									x	81	90				
	10										x	100				
		Secunda unitas					Longitudo					Tetragona				

CAPUT XXVII.

Ratio atque expositio digestæ formulæ.

Si igitur duo prima latera propositæ formulæ qua faciunt angulum, ab uno ad 10, et 10 procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparentur, qui scilicet a 4 angulum incipientes, in vigenos terminum ponunt, duplex. id est prima species multiplicatis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, ut duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum, quaternarii numerositate transcendat, ut 8 quaternarium, et per eamdem cuncti sequentiam sese minoris pluralitate pretereant. Si vero tertius angulus aspiciatur, qui ab 8 inchoans, longitudinem latitudinem tricensim altrinsecus numeris extendit, et

C hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicitatis occurrit, ita ut ista comparatio per X litteram fiat. Illicque se numeri superabunt secundum paritatis factam naturaliter connexionem. Primus enim primum duobus superat, ut unum 3, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem cæteri modum progressionis augescunt.

Quam rem nobis, scilicet, et ipsa naturalis objicit integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis appareat. Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quantitate notatus est, et longitudinem latitudinemque in quadrigenos determinat, velit superioribus comparare, per X litteræ formam proportione collata, quadrupli mul-

titudinem pernotabit. Hisque est ordinabilis super se progressio, ut primus primum tribus superet, ut 4 unitatem. Secundus secundum senario vincat, ut octo binarium. Tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summulae trium se semper adjecta quantitate transilient. Et si quis subteriores aspiciat angulos, idem per omnes multiplicatissimae species, usque ad decuplum dispositissimae ordinatione perveniet. Si quis vero in hac descriptione, superparticularis species requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cuius est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquialtera proportio declarabitur. Nam tertius secundi versus, sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad quatuor, vel 9 ad 6, vel 12 ad 8. Itemque in ceteris qui sunt in eadem serie numeri, si talis conjugatio misceatur, nulla varietatis dissimilitudo surripit. Eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque, quæ in duplicitibus fuit. Primus enim primum, id est ternarius binarius uno superat, secundus vero secundum, duobus tertius, tertium tribus, et deinceps. Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem ceteros ordine consecteris, sesquiteria comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, et 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquiteria comparatio conservetur? Praeterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterutris comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticularis agnosces. Hoc autem in hac est dispositione divinum, quod omnes angulares numeri tetragoni sunt. Tetragonus autem dicitur, ut brevissime dicam, quod post latius explicabitur, quem duo æquales numeri multiplicant, ut in hac quoque descriptione est; unus enim semel, unus est, et est potestate tetragonus. Item bis duo 4 sunt. Ter 3 9, quos in semetipsas multiplicationes primi ordinis perfecere. Circum ipsos vero qui sunt, id est circum angulares, longilateri numeri sunt. Longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multiplicant. Circum 4 enim 2 sunt et 6, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum bis multiplicaveris, sed unitas a binario unitate preceditur. Sex vero a duobus et tribus, his enim tres senarium reddunt. Novenario vero, sex et 12 claudunt, qui 12 ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 sunt 12. Senarius vero, ex duobus et tribus, his enim 3 faciunt 6. Qui omnes, uno majoribus lateribus procreati sunt. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, tres binarium numerum uno superant. Cunctique alii ejusdem modisunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreentur, ita ut quod nascitur ex duobus longilateris altrinsecus positus, ethis medio tetragono, tetragonus sit. Et rursus quod ex duobus altrinsecus tetragonis, et uno medio longilatero his facto nascitur, ipse quoque tetragonus sit. Et ut angularorum totius descriptionis ad angulares tetragonos positionum unius anguli sit prima unitas alterius vero qui contra est tertia. Bini vero altrin-

A secus anguli, secundas habeant unitates et duo angularium tetragonorum anguli, quæcum faciunt quod sub ipsis continetur, illi quod fit ab uno illorum qui est altrinsecus angularum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possunt admirabiliaque perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitatem ignota esse permittimus. Nunc vero ad sequentia propositione convertamus.

CAPUT XXVIII.

De tertia inæqualitas specie quæ dicitur superpartiens, deque speciebus ejus earumque generationibus.

Igitur post duas primas habituidines multiplices et superparticulares, et eas quæ sub ipsis sunt submultiplices et subsuperparticulares, tertia inæqualitatis species inventur, quæ a nobis superiorius superpartiens dicta est. Haec est autem, quæ fit cum numerus ad alium comparatus, habet eum totum infra se, et ejus insuper aliquas partes, vel duas, vel 3, vel 4, vel quot ipsa tulerit comparatio. Quæ habitudo incipit a duabus partibus tertii. Nam si duas medietates habuerit, qui illum intra se totum coerct, duplis pro superpartiente componitur. Habebit autem vel duas tertias, vel duas quintas, vel duas septimas, vel duas nonas, et ita progredientibus si duas solas partes minoris numeri superhabuerit, per easdem partes imparibus numeris minorum major summa transcendit. Nam si eum habeat totum et duas ejus quartas, superparticularis necessario reperitur. Nam duæ quartæ medietas est, et fit sesquialtera comparatio. Si vero duas sextas, rursus est superparticularis. Duæ enim sextæ, pars tertia est. Quod si in comparatione ponatur, sesquiteria habituidinis efficiet formam. Post hos nascuntur comites, qui subsuperpartientes vocantur; hi autem sunt qui habentur ab alio numero, et eorum vel duæ, vel 3, vel 4, vel quotlibet aliae partes. Si ergo numerus alium intra se numerum habens, ejus duas partes habuerit, superbiapiens nominatur; si vero tres, supertripartiens; quod si 4, superquadripartiens, atque ita progredientibus in infinitum fingere nomina licet. Ordo autem eorum naturalis est, quoties disponuntur a tribus omnibus pares atque impares numeri naturaliter constituti, et sub his aptantur alii qui sunt a quinario numero incipientes omnes impares. His igitur ita dispositis, si primus primo, secundus secundo, tertius tertio, et ceteri ceteris comparentur, superpartiens habitudo procreatur. Sit enim dispositio hoc modo:

1	3	1	4	1	5	1	6	1	7	1	8	1	9	1	10	1
1	5	1	7	1	9	1	11	1	13	1	15	1	17	1	19	1

Si igitur quinarii numeri ad ternarium comparatio consideretur, erit superpartiens ille qui vocatur superbiapiens. Habet enim quinarii totos in se tres, et eorum duas partes, id est 2. Si vero ad secundum ordinem speculatio referatur, supertripartiens proportio cognoscetur, atque in sequentibus per omnes dispositos numeros omnes in infinitum species hujus numeri convenientes ordinatasque respicies. At vero quemadmodum singuli procreentur, si in infi-

nitum quis curet agnoscere, hic modus est. Habitudo enim superbipartientis, si utrisque terminis duplicitur, semper superbipartiens proportio procreatur. Si enim quis duplicit 3, faciet 10; si tres, faciet 6: qui 10 contra senarium comparati, superbipartientem faciunt habitudinem, et hos ipsos rursus si duplicaveris, idem ordo proportionis accrescit. Idemque si in infinitum facies, statum prioris habitudinis non mutabit. Si vero supertripartientes invenire contendas, primos supertripartientes, id est 7 et 4 triplicabis, et hujusmodi nascentur. Si vero qui ex his nati fuerint, ternarii multiplicatione produixeris, idem rursus efficien. Quod si superquadripartientes quemadmodum in infinitum progrediantur optes addiscere, primas eorum radices in quadruplum multiplices licet, id est 9 et 5, et eos qui illa multiplicatione preferentur, rursum in quadruplum, et eamdem fieri proportionem inoffensa nimirum ratione repieres. Et ceterae species una semper plus multiplicatione crescentibus radicibus oriuntur. Radices autem proportionum voco, numeros in superiori descriptione descriptos, quasi quibus omnis summa supradictae comparationis innititur. In hoc quoque videndum est quoniam, cum duas partes minore plus in majoribus sunt, tertii semper vocabulum subauditur. Ut superbipartiens qui dicitur, quoniam duas minoris numeri tertias partes habet, dicitur superbipartiens tertias; et cum dico supertripartiens, subaudiri necesse sit supertripartiens quartas, quoniam tribus superquartis exuberat. Et superquadripartenti, subauditur superquadripartiens quintas, et ad eundem modum in ceteris, uno semper adjecto super habitas partes, subauditio facienda est, ut eorum germana convenientiaque his nomina haec sint, ut qui dicitur superbipartiens, idem dicatur superbiterius. Qui dicitur supertripartiens, is sit supertriquartus, et qui dicitur superquadripartiens, idem dicatur superquadriquintus, eademque similitudine usque in infinitum nomina producantur.

CAPUT XXIX.

De multiplice superparticulari.

Igitur relatæ ad aliquid quantitatibus, simplices et primæ species haec sunt. Duæ vero aliæ, ex his velut ex aliquibus principiis componuntur, ut multiplices superparticularares, et multiplices superpartientes, horumque comites submultiplices superparticularares, et submultiplices superpartientes. Namque in his ut in predictis proportionibus, minores numeri, et eorum quoque species omnes, addita *sub* præpositione, dicuntur. Quorū definitio talis reddi potest: multiplex superparticularis est, quotiens numerus ad numerum comparatus, habet eum plus quam semel et ejus unam partem, hoc est, habet eum aut duplum, aut tripulum aut quadruplum, aut quotienslibet, et ejus quamlibet aliquam partem, vel medium, vel tertiam, vel quartam, vel quæcunque alia partium exuberatione contingit. Hic ergo et multiplicet superparticulari consistit. Quod enim comparatum

A numerum plus quam semel habet, multiplicis est. Hoc vero quod minorum in habenda parte transcendet, superparticularis. Ita ex utroque nomine facto vocabulo, est, speciesque illius ad illarum, scilicet, fiunt imaginem proportionum, ex quibus ipse numerus originem trahit. Nam prima pars hujus vocabuli quæ multiplicis nomine possessa est, multiplicis numeri specierum vocabulo nominanda est. Quæ vero superparticularis est, eodem vocabulo nuncupabitur, quo superparticularis numeri species vocabantur. Dicetur enim qui duplum habuerit alium numerum, et ejus medianam partem, duplex sesqualter; qui vero tertiam, duplex sesquiterius; qui quartam, duplex sesquiquartus, et deinceps. Si vero ter eum totum contineat et ejus medianam partem, vel tertiam, vel quartam, dicitur triplex sesqualter, triplex sesquiterius, triplex sesquiquartus, et eodem modo in ceteris. Diceturque quadruplus sesqualter, quadraplus sesquiterius, quadruplus sesquiquartus, et quotiens totum numerum in semetipsa continerit, per multiplicis numeri species appellatur, quam vero partem comparati numeri clauerit, secundum superparticularē comparationem habitudinemque vocabatur. Horum autem exempla hujusmodi sunt: duplex sesqualter est, ut quinque ad duo, habent enim 5, binarium numerum bis et ejus medianam, id est 1. Duplex vero sesquiterius est septenarius ad ternarium comparatus. At vero novenarius ad quadruplex sesquiquartus. Et hi semper nascentur, dispositis in ordinem a binario numero omnibus naturaliter paribus imparibusque terminis, si contra eos omnes a quinario numero impares comparantur, ut primum primo, secundum secundo, tertium tertio, caute et diligenter apponas, ut sit dispositio talis:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	3	7	9	11	13	15	17	19	21	23	1

Si vero a duobus paribus omnibus dispositis terminis, illi qui a quinario numero inchoantes, quinario numero rursus sese transiliunt comparantur, omnes duplices sesquialteros creant, ut est subjecta descriptione.

1	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22
1	3	10	15	20	25	30	35	40	45	50	1

D Si vero a tribus inchoent dispositiones, et tribus sese transiliant, et ad eos aptentur qui a septenario inchoantes, septenario sese numero transgrediuntur, omnes duplices sesquiterii, habita diligenter comparatione, nascuntur, ut subjecta descriptio monet.

1	3	6	9	12	15	18	21
1	7	14	21	28	35	42	49

Si vero omnes in ordinem quadrupli disponantur, hi qui naturalis numeri quadrupli sunt, ut unitatis quadruplus, et duorum, triumque et quatuor, atque quinarii, et ceterorum sese sequentium, ut ad eos aptentur a novenario numero inchoantes, semper sese novenario præcedentes, tunc duplices sesquiquartæ proportionis forma texetur.

4	8	12	16	20	24	
9	18	27	36	45	54	

Ea vero species hujus numeri, quæ est triplex sesquialtera, hoc modo procreatur; si disponantur a binario numero omnes in ordinem pares, et ad eos septenario numero inchoantes. septenario sese supergredientes, solito ad alterutrum modo comparationis aptentur.

2	4	6	8	
7	14	21	28	

Si autem a ternario numero ingressi, cunctos naturalis numeri triplices disponamus, et eis a denario numero denario sese supergredientes ordine compareremus, omnes triplices sesquitertii in ea terminorum continuatione provenient.

3	6	9	12	
10	20	30	40	

CAPUT XXX.

De eorum exemplis in superiore formula inveniendis.

Horum autem eorumque qui sequuntur exempla integre planeque possumus pernotare, si in priorem descriptionem, quam fecimus cum de superparticulari et multiplici loqueremur, ubi ab uno usque in denarium multiplicationum summa concrevit, diligens velum acumen intendere. Ad primum enim versum omnes qui sequuntur collati, ordinatas convenientesque multiplicis species reddent. Si vero ad secundum cunctos qui tertii sunt ordinis aptaveris, ordinatas species superparticularis agnosces. Quod si tertio ordini, quicunque sunt in quinto verso compares, superpartientis numeri species positas convenienter aspicias. Multiplex vero superparticularis ostenditur, cum ad secundum versum omnes qui sunt quinti versus serie comparentur, vel qui sunt in septimo, vel qui sunt in nono, atque ita si in infinitum sit ista descriptio, in infinitum hujus proportionis species procreabuntur. Manifestum autem etiam hoc est, quod horum comites semper cum sub præpositione dicentur, ut est subduplex sesquialter, subduplex sesquitertius, subduplex sesquiquartus, et cæteri quidem ad hunc modum.

CAPUT XXXI.

De multiplici superpartiente. ~

Multiplex vero superpartiens est, quoties numerus ad numerum comparatus habet in se 'alium numerum totum plus quam semel, et ejus vel duas, vel 3, vel quotlibet plures particulas, secundum numeri superpartientis figuram. In hoc quoque propter causam superius dictam, non erunt duas medietates, neque duas quartæ, neque duas sextæ, sed duas tertiae, vel duas quintæ, vel duas septimæ, ad priorem similem consequentiam. Non est autem difficile secundum priorum exempla positorum, hos quoque et præter nostra exempla numeros invenire. Vocabunturque bi, secundum proprias partes, duplex superpartiens, vel duplex supertripartiens, vel duplex superquadripartiens. Et rursus triplex superbipar-

A tiens, et triplex supertripartiens, et triplex superquadripartiens, et similiter. Ut 8 ad 3 comparati faciunt duplœm superbipartientem, et 16 ad 6, et omnes quicunque ab 8 incipientes, octonario sese numero transgrediuntur, comparati ad eos qui a tribus inchoantes, ternarii sese quantitate prætereunt. Nec erit difficile alias ejus partes secundum prædictum modum diligentibus reperiire. Illic quoque illud meminisse debemus quod minores et comites non sine sub præpositione nominantur, ut sit subduplex superbipartiens, subduplex supertripartiens.

CAPUT XXXII.

Demonstratio quemadmodum omnis inæqualitas ab æqualitate processerit.

Restat autem nobis profundissimam quandam tradere disciplinam, quæ ad omnem naturæ vim rerumque integratatem maxima ratione pertineat. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas definita est, et sub scientiam cadens, animoque semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et sua substantia decore perpetua. Infinitum vero malitia dedecus est, nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans a boni definitione principii, tanquam aliquo signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus, pura intelligentia roboratus, astringit, et has quodammodo inæqualitatis formas, temperata bonitate constituit. Hoc autem erit perspicuum, si intelligamus omnes inæqualitatis species, ab æqualitatibus crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo æquitas, matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque profundat. Sint enim nobis tres æquales termini, id est tres unitates, vel tres bini, vel tres terni, [vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere. Quod enim in unis tribus terminis evenit, idem contingit in cæteris. Ex his igitur, secundum præcepta nostri ordinem, video primum nasci multiplices, et in his duplices prius dehinc triplos, deinde quadroplos, et ad eundem ordinem consequentes. Rursus, multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur, et ex duplicitibus quidem, sesquialteri, ex triplicibus sesquitertii, ex

D quadruplicis sesquiquarti, et cæteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis, superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superbipartiens, supertripartientem sesquitertiū gignat, et ex sesquiquarto superquadripartiens. Rectis autem positis, neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticularares oriuntur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiuntur. Præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundum vero primo et secundo, tertium primo, duobus secundis et tertio. Hoc igitur cum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascentur duplices erunt. De quibus duplicitibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum om-

nes formas numeri multiplices explicabit. Jaceant igitur 3 termini æquales.

1	1	1	1	1
---	---	---	---	---

Ponatur itaque primo primus æqualis, id est unus. Secundus vero, primo et secundo, id est 2; tertius vero primo, duobus secundis et tertio par sit, id est uni et duobus unis et uni, qui sunt 4, ut est descriptio :

1	1	1	4	1
1	1	2	4	

Videsne ut dupli proportione sequens ordo texatur? Fac rursus idem de duplicitibus, ut sit primus primo æqualis, id est uni; secundus primo et secundo, id est uni et duobus, qui sunt 4; tertius primo, id est uni, duobus secundis, id est 4, et tertio, id est quatuor, qui simul 9 fiunt, et venit haec forma :

1	1	1	1	1
1	1	2	4	
1	1	3	9	

Rursus, si de triplicibus idem feceris, continuus quadruplus procreabitur. Sit enim primus primo æquus, id est unus; sit secundus primo et secundo æqualis, id est 4; sit tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 16.

1	1	1	4	1
1	1	2	4	
1	1	3	9	
1	1	4	16	

Et in cæteris quidem ad hanc formam, tribus his præceptis utemur. Si vero qui ex æqualibus natu sunt multiplices, eos disponamus, et secundum hæc præcepta vertamus, ita ut converso sint ordine, sesquialter ex dupli procreabitur, sesquartius ex triplici, sesquiquartus ex quadruplo. Sint enim 3 duplexes termini, qui ex æqualibus creati sunt, et qui ultimus est, prius ponatur hujusmodi :

1	1	1	1	1
---	---	---	---	---

Et constituantur primo in hoc ordine, primus par, id est 4, secundus vero primo et secundo par, id est 6, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 9.

4	1	2	1	1
4	1	6	9	

Ecce tibi illa sesquialtera quantitas ex termino duplicitatis exoritur. Videamus nunc ad eumdem modum ex triplici qui nascatur; disponantur enim triplices superiores, converso scilicet ordine sicut duplex, hic est quoque ordo dispositus :

1	9	1	3	1	4	1
---	---	---	---	---	---	---

Ponatur ergo primus primo æquus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 12; tertius primo, duobus secundis et tertio æquus, id est 16.

1	9	1	3	1	1
1	9	1	12	16	

A Rursus secunda species superparticularis numeri, id est sesquiterius procreatus est. Quod si idem de quadruplo quis facere velit, sesquiquartus continuo nascentur, ut monstrabit subiecta descriptio :

16	4	1	1
16	20	16	

Ac si quis idem ne cunctis in infinitum paribus multiplicatis faciat, convenienter ordinem superparticularitatis inveniet. Quod si conversos superparticularares aliquis secundum hæc præcepta convertat, continuo videat superpartientes accrescere, et ex sesquialtero quidem superbipartiens, ex sesquiterio supertripartientis procreatur, et cæteri secundum communes denominationis species, sine ulla ordinis interpolatione nascentur. Disponantur igitur sic :

1	9	1	6	1	4	1
---	---	---	---	---	---	---

Superioris igitur descriptionis, primo primus æquus numerus ascribatur, id est 9, secundus vero primo et secundo, id est 15, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 23.

1	9	1	6	1	4	1
1	9	15	23			

Si ergo sesquiterium eodem modo vertamus, ordo supertripartientis invenitur. Sit enim prima propositio sesquiterii.

1	16	1	42	1	9	1
---	----	---	----	---	---	---

Ponatur secundum priorem modum, primo par primus, id est 16; secundus primo et secundo, id est 28; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 49. Omnis ergo summa disposita supertripartientes efficit.

1	16	1	42	1	9	1
1	16	28	49			

Rursus si sesquiquartum eodem modo vertamus, superquadripartientis statim quantitas procreabitur, ut est ea forma quam suppositum vides.

1	25	1	20	1	16	1
1	25	45	18			

Restat quemadmodum ex superparticularibus et superpartientibus multiplices superparticularares et multiplices superpartientes nascantur, ostendere. Quorum binas tantum faciam descriptiones; namque si rectum et non conversum sesquialterum ponimus, duplex superparticularis excrescit; fit enim hoc modo :

1	4	1	6	1	9	1
---	---	---	---	---	---	---

Ponatur secundum superioremodum primo, primus æqualis, id est 4; secundus primo et secundo, id est 10; tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 25.

1	4	1	6	1	9	1
1	4	10	25			

Atque hæc quidem duplex sesquialtera summa producta est. Si vero sesquiterium non conversum ponamus, duplus sesquiterius invenitur, ut subiecta descriptio docet.

1	9	1	12	1	16	1
	9		21		49	

At vero si ad superpartientes animum convertamus, eosque ordinatim secundum superiora praecepta disponamus, multiplices superpartientes ordinatim progenitos reperiemus. Disponatur enim superpartientis haec formula :

1	9	1	15	1	25	1
	9		24		64	

Ascribatur ergo primus, primo aequus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 24; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 64.

1	9	1	15	1	25	1
	9		24		64	

A Videsne ut ex superbipartiente duplus superbipartiens exortus sit? At vero si supertripartientem ponam, duplex sine dubio tripartiens invenitur, ut in subjecta descriptione perspicuum est :

1	16	1	28	1	49	1
	16		44		121	

Sic ergo de superparticularibus vel de superpartientibus multiplices superparticulares vel multiplices superpartientes oriuntur. Quare constat omnium inaequalitatum aequalitatem esse principium, ex eadem enim inaequalia cuncta nascentur. Ac de his quidem hactenus disserendum esse credimus, ne vel infinita sectemur, vel circa res obscurissimas ingredientia animos detinentes, ab utilioribus moraremur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quemadmodum ad aequalitatem omnis inaequalitas reducatur.

Superioris libri disputatione digestum est quemadmodum tota inaequalitatis substantia a principe sui generis aequalitate processerit. Sed quae rerum elementa sunt, ex eisdem principaliter omnia componuntur, et in eadem rursus resolutione facta resolvuntur. Ut quoniam articularis vocis elementa sunt litterae, ab eis est syllabarum progressa conjunctio, et in easdem rursus terminatur extremas, eamdemque vim obtinet sonus in musicis. Jamvero mundum 4 corpora non ignoramus efficere. Namque (ut ait) ex imbris terraque omnia gignuntur etigni; sed in hac rursus ejus 4 elementa fit postrema resolutio. Ita igitur, quoniam ex aequalitatis margine cunctas inaequalitatis species proficiunt videmus, omnis a nobis inaequalitas ad aequalitatem rursus, velut ad quadam elementum proprii generis resolvatur. Hoc autem trina rursus imperatione colligunt, eaque resolvendi ars. Datis quibuslibet tribus terminis, inaequalibus quidem, sed proportionaliter constitutis, id est, ut eamdem medius ad primum via proportionis obtineat quam qui est extremus ad medium in qualibet inaequalitatis ratione, vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus, vel in iis quae ex his procreantur, hoc est multiplicibus superparticularibus, vel multiplicibus superpartientibus. eadem atque una ratione indubitate constabit. Propositis enim tribus (ut dictum est) terminis, aequis proportionibus ordinatis, ultimum semper medio detrahamus, et ipsum quidem ultimum, primum terminum collocemus, quod de medio relinquatur, secundum. De tertia vero propositorum terminorum summa auferemus unum primum, et duos secundos eos qui de medietate relicti sunt, et id quod ex tertia summa relinquatur, tertium terminum constituemus. Videbis igitur hoc facto, in minorem modum summas reverti, et ad principaliorem habitudinem comparata.

Btones proportionesque reduci, ut si sit quadrupla proportio, primo ad triplam, inde ad duplam, inde ad aequalitatem usque remeare. Et si sit superparticularis sesquiquartus, primo ad sesquiterium, inde ad sesqualterum postremo ad tres aequales terminos redire. Hoc autem nos exempli gratia in multiplicitantum proportione docebimus Solerterem vero, in aliis quoque inaequalitatis speciebus id experientem, eadem ratio praceptorum juvabit. Constituantur enim tres ad se termini quadrupli.

1	8	1	32	1	128	1
	8		24		72	

Aufer igitur ex medio minorem, id est ex triginta duobus, octonarium, relinquuntur 24, et primum octonarium terminum pones, secundum vero, quod reliqui fuerit ex medio, id est 24, ut sint hi duo termini, 8 et 24. De tertio vero, id est 128, aufer unum primum, id est 8, et duos secundos qui sunt reliqui, id est bis 24, et relinquuntur 72. His dispositis terminis, ex quadruplicis propinquior aequitatibz proprio, tripla redacta est. Sunt enim termini :

1	8	1	24	1	72	1
	8		24		72	

Ex his autem ipsis idem si feceris, ad duplum rursus comparatio remeabit. Pone enim primum minori aequum, id est 8, et ex secundo aufer primum, 16 relinquuntur. Sed ex tertio, id est ex 72, aufer primum, id est 8, et duos secundos, id est bis 16, et erit reliqua pars 32. Quibus positis, ad duplas proportiones habitudo redigitur.

1	8	1	16	1	32	1
	8		16		32	

Idem vero ex his si fiat, rem omnem ad aequalitatis summas aliquabimus. Pone enim primum minori aequum, id est 8, et aufer ex 16 octonarium, remanent 8, quibus dispositis, ex tertio, id est 32, sumptis primo, id est 8, et duobus secundis, id est duabus octonariis, supersunt 8. Quibus dispositis, prima nobis aequalitas cadit, ut subjectæ summula docent.

1	8	1	8	1	8	1
	8		8		8	

Hinc igitur si quis ad alias inæqualitatis species animum tendat, eamdem convenientiam intubanter inveniet. Quare prouintiandum est, nec ulla trepidatione dubitandum, quod quemadmodum per se constantis quantitatibus unitas principium et elementum est, ita et ad aliquid relate quantitatibus æqualitas mater est. Demonstravimus enim quod hinc et ejus procreatio prima foret, et in eam rursus postrema solutio est.

CAPUT II.

De inveniendo in unoquaque numero quot numeros ejusdem proportionis possit præcedere, eorumque descriptio, descriptionisque expositio.

Est autem quædam in hac re profunda et miranda speculatio, et (ut ait Nicomachus) ἐννοιόρατον θεώρημα perfcens, et ad Platonicam in Timæo animæ generationem, et ad intervalla harmonicae disciplinæ. Ibi enim jubemur perducere atque extendere tres vel quatuor sesquialteros, vel quotlibet sesquiterias proportiones, et sesquiquartas comparationes, eas que secundum propositum ordinem, sæpe continuas jubemur extendere. Ne autem hoc, labore quadam semper quidem maximo, frequentius inferaci fiat, hac nobis ratione, in quo numeris quanti possint esse superparticulares investigandum est. Omnes enim multiplices, tantarum similium sibimet proportionum principes erunt, quo ipsi loco ab unitate discesserunt. Quod autem dico, sibimet similium tale est, ut dupli semper multiplicitas (ut superius dictum est) sesquialteros creet, et triplex sit dux sesquiteriorum, quadruplus sesquiquartis. Primus ergo duplex unum solum habebit sesquialterum, secundus duos, tertius tres, quartus quatuor, et secundum hunc ordinem eadem fit in infinitum progressio. Neque unquam fieri potest ut vel superet proportionum numerum, vel ab eo sit diminutio æquabilis ab unitate locatio. Primus ergo duplex est binarius numerus, qui unum solum sesquialterum recipit, id est ternarium. Binarius enim contra ternarium comparatus sesquialteram efficit proportionem. Ternarius vero, quoniam medietatem non recipit, non est alter numerus ad quem in ratione sesquialtera comparetur. Quaternarius vero numerus, secundus duplex est, hic ergo duos sesquialteros præcedit. Est enim ad ipsum quidem comparatus senarius numerus, ad senarium vero, quoniam medietatem habet novenarius, et sunt duo sesquialteri, ad 4 scilicet 6, ad sex vero 9. Novenarius vero, quoniam medietate caret, ab hac comparatione seclusus est. Tertius vero duplex est 8, hic ergo 3 sesquialteros antecedit. Comparatur enim ad ipsum duodenarius numerus, ad duodenarius 18, ad 18 rursus 27. At vero 27 medicarent. Idem quoque in sequentibus evenire necesse est quod nos cum propria ordinatione subdidimus. Semper enim hoc, divina quadam nec humana constitutione, speculationibus occurrit, ut quotiensunque ultimus numerus invenitur, qui loco duplicitis ab unitate sit par, talis sit ut in medietates dividi securique non possit.

Latitudo.						
1	2	4	8	16	32	
	3	6	12	24	48	
	An	9	18	36	72	
	gu	27	54	108		
		la	81	162		
			ris	143		

Idem contingit etiam in triplicibus, ex illis enim sesquiterii procreantur. Nam quoniam primus triplex est ternarius numerus, habet unum sesquiterium, id est 4. Cujus quaternarii tertia pars non potest inventari, atque ideo hic epiproto caret. Secundus vero, qui est novem, habet ad se duodenarium numerum sesquiterium. Duodenarius autem, quoniam habet tertiam partem, in sesquiteria proportione comparatur ad eum numerus sedecim, qui tertiae partis sectione solitus est. Viginti septem autem, quoniam tertius est triplex, habet ad se sesquiterium triginta sex, et hic rursus ad quadraginta octo eadem proportione comparatur. Cui si sexaginta quatuor appositi fuerint, eamdem rursus vim proportionis explebunt. Quos sexaginta quatuor ad nullum sesquiterium rursus aptabis, quoniam parte tertia non tenentur. Atque hoc in cunctis triplicibus invenitur, ut extremus ejusdem proportionis numerus, tantos ante se præcedentes habeat, quanto primus eorum ab unitate discesserit. Et qui tot super se ejusdem proportionis haberit numeros, quotus ab unitate primus eorum jacet, ejus pars qua illi comparatus numerus, possit eamdem facere proportionem, inveniri nequeat. Et triplicis quidem hæc est descriptio :

Latitudo.

1	3	9	27	81	243	
	4	12	36	108	324	
	An	16	48	144	432	
	gu	64	192	576		
		la	256	768		
			ris	1024		

At quadrupli secundum hanc formam descriptio est, ad quam scilicet, qui a prioribus instructus accessebit, nulla ratione trepidabit, et de cæteris quidem multiplicibus, eamdem convenientiam pernotabit.

Latitudo.

1	4	16	64	256	1024	
	5	20	80	320	1080	
	An	25	100	400	1600	
	gu	125	500	2000		
		la	625	2500		
			ris	12123		

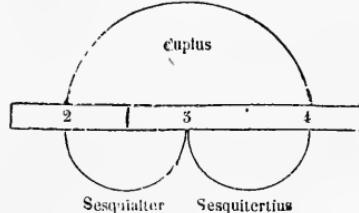
Hinc quoque perspicuum est, superparticularium (quemadmodum prius ostensum est) primos esse multiplices. Siquidem duplices sesquialteros, triplices sesquiterios, et cuncti multiplices cunctos in ordinem superparticulares creant. Est etiam in his hoc quoque mirabile. Namque ubi prima latitudo fuerit duplex, et sub eisdem qui sunt versus continui alternati positi, secundum seriem latitudinis duplices erunt. Si vero fuerint triplices et inferiores ordines,

tripla se in suis terminis multiplicatione superabunt A
At in quadrupla, quadrupli, atque hoc infinita ductum
speculatione non fallit. Angulares autem omnium
multiplices evenire necesse est. Erunt autem dupli-
cium quidem triples, triplicum quadruplices,
quadruplorum vero quincupli, et secundum eandem
ordinis incommutabiliter rationem, sibimet cuncta
consentient, quibus expositis, ad sequentem operis
seriem competens disputatio convertatur.

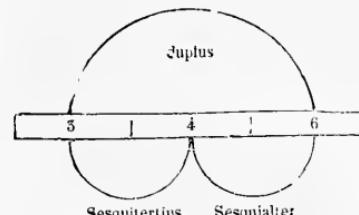
CAPUT III.

*Quod multiplex intervallum ex quibus superparticula-
ribus medietate posita, intervallis fiat, ejusque inven-
niendi regula.*

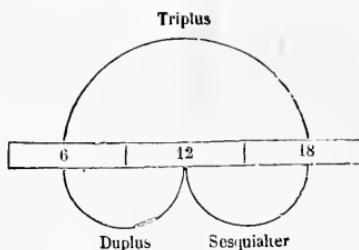
Si igitur due primae superparticulares species
conjugantur, prima species multiplicitas exoritur.
Omnis autem duplex ex sesquialtero sesquiterioque
componitur, et omnis sesquialter et sesquiterius
duplicem jungunt. Nam ternarius, sesquialter est
duorum, quatuor vero, sesquiterius ternarii, sed
et duplex duorum.

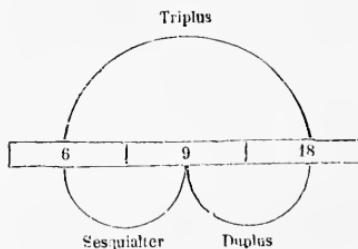
Sic igitur sesquialter et sesquiterius unum duplicem
componunt. At vero si fuerit medietas et duplus,
inter duplicem et medium potest una medietas talis
inveniri, que ad alteram extremitatem sesquialtera
sit, ad alteram sesquiteria. Alrinsecus enim positis
senario et ternario, id est dupli et medietate, si
quaternarius in medio collocetur, ad ternarium nu-
merum sesquiteriam continet rationem, ad senarium
vero sesquialteram.

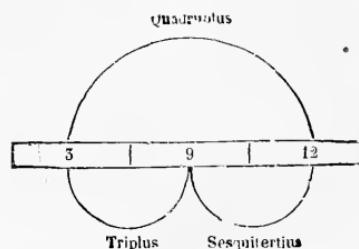
Recte igitur dictum est, et duplicem a sesquialtero
sesquiterioque conjungi, et has duas superparticu-
laris species duplicem procreare, id est primam
species multiplicis quantitatis. Rursus ex prima multi-
plicis specie, id est ex dupli, et prima superparticu-
lari, id est sesquialtera, continens multiplicis species,
id est tripla conjugantur. Namque 12 senarii numeri
duplus est, decem vero et octo, ad duodenarium
sesquialter, qui ad senarium numerum triplus est.

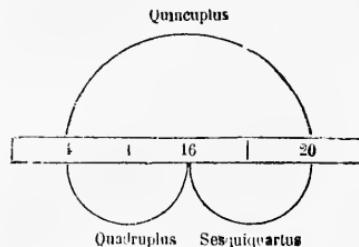
Et positis eisdem, 6 et 18, novenarius in medietate
ponatur, erit ad senarium sesquialter, qui ad 18.
Subduplicis est, et ad senarium 18 triplus est.

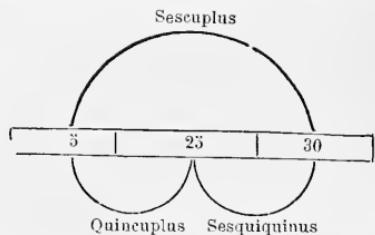
Ex dupli igitur et sesquialtero, triplex ratio pro-
portionis exoritur, et in eas rursus resolutione facta
revocatur. Si autem hic, id est triplus numerus, qui
est species secunda multiplicis secunda speciei su-
perparticularis aptetur, quadrupli continuo forma
contexitur, et in easdem rursus partes naturali par-
titione solvetur, secundum modum quem superius
demonstravimus.

D Si vero quadruplus sese ac sesquiquartus agglome-
rent, quincuplus continuo fiet :

Et si quincuplus cum sesquiquinto, mox sescupli
proprio conjugabitur.

Atque ita secundum hanc progressionem cunctæ multiplicitatis species sine ulla rati ordinis permutatione nascentur. Ita vero ut duplus cum sesquialtero triplicem creet, et triplus cum sesquialterio, quadruplum quadruplus cum sesquiquarto, quinuplum, et cæteri eodem modo, ut nullus hanc continuationem finis impedit.

CAPUT IV.

De per se constante quantitate, quæ in figuris geometricis consideratur; communis ratio omnium magnitudinum.

Hæc quidem de quantitate quam secundum ad aliiquid speculamur, ad præsens dicta sufficient. Nunc autem in hac sequentia, quædam de ea quantitate quæ per seipsam constat, neque ad aliiquid referunt, expediām, quæ nobis ad ea prodesse possunt, quæ post hæc rursus de relata ad aliiquid quantitate tractabimus. Amat enim quodammodo (matheseos speculatio alterna probationum ratione constituit. Nunc autem nobis de his numeris sermo futurus est, qui circa figuras geometricas et earum spatia dimensiones versantur, id est de linearibus numeris, et de triangularibus vel quadratis, cæterisque quos sola pandit plana dimensio, nec non de inæquali laterum compositione conjunctis. De solidis etiam, id est cubis et sphæricis vel pyramidicis, laterculis etiam vel tignulis et cuneis, quæ omnia quidem geometricæ proprie considerationis sunt. Sed sicut ipsa geometricæ scientia ab arithmeticæ velut quadam radice ac matre producta est, ita etiam ejus figuram semina in primis numeris invenimus. Platum siquidem fecimus quod omnes disciplinas hæc interempta consumeret, quas minime constituta infirmaret. Huc autem cognoscendum est quod hæc signa numerorum posita quæ nunc quoque homines in summarum designatione describunt, non naturali institutione formata sunt; ut enim quinarii subjectam notulam signant de v. vel denarii, quam descripsimus de x, et alias hujusmodi, non natura posuit, sed usus affixit. Quinque enim vel decem, vel quotlibet alios illis notulis pro compendio notare voluerunt, ne quotiens unitates quis monstrare vellet, totiens ei virgulae ducerentur. Nos autem quotienscumque aliiquid monstrare volumus, in his præsertim formulis, ordinatarum virgutaram multitudinem non gravamur apponere. Cum enim quinque volumus demonstrare, facimus quinque virgulas, ducimusque eas hoc modo, 1 1 1 1 1, et cum 7 totidem, et cum 10 nihilominus quia naturalius est quemlibet numerum quantas in

A se retinet, tot unitatibus designare quam notulis. Est igitur unitas vicem obtinens puncti, intervalli, longitudinisque principium, ipsa vero nec intervalli, nec longitudinis capax, quemodmodum punctum principium: quidem linea est atque intervalli, ipsum vero nec intervallum nec linea. Neque enim punctum puncto superpositum ullum efficit intervallum, velut si nihil nulli jungas. Nihil enim est quod ex nullorum procreatione nascatur. Eadem quippe etiam circa æqualitates proportio manet. Nam si quotlibet fuerint termini pares, tantum quidem est a primo ad secundum, quantum a secundo ad tertium. Sed inter primum et secundum, vel secundum et tertium, nulla est intervalli longitudine vel spatium.

B Si enim tres senarios ponas hoc modo 6, 6, 6, quemadmodum primus est ad secundum, sic est secundus ad tertium. Sed inter primum et secundum nihil interest, 6 enim et 6 nulla spatiis intervalla disjungunt. Ita etiam unitas in seipsa multiplicata nihil procreat. Semel enim in unum nihil aliud ex se gignit quam ipsa est. Nam quod intervallum caret, etiam vim gigendi intervalla non recipit, quod in aliis numeris non videtur evenire. Omnis enim numerus in seipsum multiplicatus alium quemdam efficit majorem quam ipse est, idcirco quoniam intervalla multiplicata majore sese spatii prolixitate distendunt. Id vero quod sine intervalllo est, plus quam ipsa est, pariendo non habet postestatum. Ex hoc igitur principio, id est unitate prima omnium longitudine cresceret, quæ

C a binarii numeri principio in cunctos sese numeros explicat, quoniam primum intervallum linea est, duo vero intervalla sunt longitudine et latitudo, id est linea et superficies. Tria ergo intervalla sunt, longitudine, latitudo, altitudo, id est linea, superficies atque soliditas. Præter hæc autem alia intervalla inveniri non possunt. Aut enim unum intervallum erit quod longitudine est, aut aliquid quod duobus intervallis expositum est, ut si qua res longitudinem habeat et latitudinem, vel trina intervalli dimensione porrigitur, si longitudine, altitudine, latitudine neque censemur, supraque adeo nihil inveniri potest, ut ipsorum sex motuum formæ ad intervalorum naturas et numerum componantur. Unum enim intervallum duos in se continet motus, ut in tribus intervallis sex sese motuum summa conficiat hoc modo. Est enim in longitudine ante et retro, in latitudine sinistra et dextra, in altitudine sursum ac deorsum. Necesse est autem ut quidquid fuerit solidum corpus, hoc habeat longitudinem, latitudinemque et altitudinem, et quidquid hæc tria in se continet, illud suo nomine solidum vocetur. Hæc enim tria circa omne corpus inseparabiliter coniunctione versantur, et in natura corporum constituta sunt. Quare quidquid uno intervalllo caret, illud corpus solidum non est. Nam quod duo sola intervalla retinet, illud superficies appellatur. Omnis enim superficies sola longitudine et latitudine continetur, et hic eadem illa conversio remanet. Omne enim quod superficies est, longitudinem et latitudinem retinet,

et quod haec retinet, illud est superficies. Haec autem continent, et omnis triangularis figura, vel tetradiagoni, vel pentagoni, vel hexagoni, vel cuiuslibet qui pluribus angulis continetur, si a medietate per singulos angulos lineas producantur, totum dividunt trianguli, quot ipsam figuram angulos habere contigerit. Quadratum enim ita ductae linea in 4, pentagonum in 5, hexagonum in 6, heptagonum in 7, et ceteros in suorum angulorum modo mensuraque per triangulos partintur, ut est subiecta descriptio.

B

At vero triangula figura cum eam quis ita divisorit, in alias figuram non resolvitur nisi in seipsum, in tria enim triangula dissipatur.

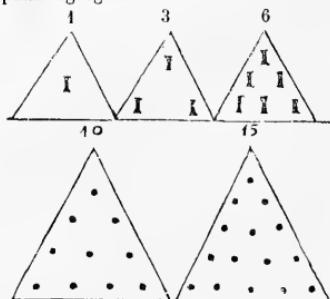

Adeo haec figura princeps est latitudinis, ut ceterae omnes superficies in hanc resolvantur, ipsa vero quoniam nullis est principis obnoxia, neque ab alia latitudine sumpsit initium, in seipsum resolvatur. Idem autem et in numeris fieri sequens operis ordo monstrabit.

CAPUT VII.

Dispositio triangulorum numerorum.

Est igitur primus triangulus numerus qui solis tribus unitatibus dissipatur, secundum superficie positionem, triangula scilicet descriptione, et post nunc quicunque aequalitatem laterum, in tria laterum spatia segregant.

CAPUT V.

De numero linearis.

Sic etiam in numero unitas quidem cum ipsa linearis numerus non sit, in longitudinem tamen distenti numeri principium est. Et linearis numerus cum ipse totius latitudinis expers sit, in aliud tamen spatium latitudinis extenti numeri sortitur initium. Superficies quoque numerorum cum ipsa solidum corpus non sit, addita tamen altitudini solidi corporis caput est. Huc autem planius his exemplis liquebit. Linearis numerus est a duobus inchoans, adjecta semper unitate in unum eundemque ductum quantitatis explicata congeries, ut est id quod subjecimus.

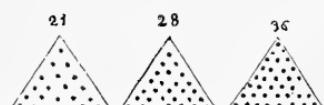
	ij		iij		iiij		iiiij	
--	----	--	-----	--	------	--	-------	--

CAPUT VI.

De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus.

Plana vero superficies in numeris inveniuntur, quotiens a tribus inchoatione facta addita descriptionis latitudine, sequentium se naturalium numerorum multitudine anguli dilatantur, ut sit primus triangulus numerus, secundus quadratus, tertius qui sub quinque angulis continetur, quem pentagonum Graeci nominant; quartus hexagonus, id est qui sex angulis includitur; quintus heptagonus, sextus octogonus, id est qui 7 vel 8 angulorum terminis dilatantur, et ceteri eodem modo singillatim per naturalem numerum angulos augeant, in plana scilicet descriptione figurarum. Hi vero idcirco a ternario numero inchoant, quod latitudinis et superficie solus ternarius principium est. In geometrica quoque idem planius inveniuntur. Duæ enim lineæ rectæ spatium non

D

CAPUT VIII.

De lateribus triangulorum numerorum.

Ad hunc modum infinita progressio est, omnesque ordine trianguli æquilateri procreabuntur, et primum omnium ponent, id quod ex unitate nascitur, ut hæc vi sua triangulus sit, non inde etiam opere atque actu. Nam si cunctorum est mater numerorum, quidquid in iis qui ab ea nascuntur numeris invenitur, necesse est ut ipsa naturali quadam potestate contineat, et hujus trianguli latus est unitas. Ternarius vero qui primus est opere et actu ipso triangulus, crescente unitate binarium numerum latus habebit. Vi enim et potestate primi anguli, id est unitatis, unitas latus est, actu vero et opere trianguli primi, id est ternarii dualitas, quam Græci dyada vocant. Secundi vero trianguli qui opere atque actu secundus est, id est senarius, crescente naturali numero in lateribus ternarius invenitur. Tertius vero, id est denarius, quaternarius latus continent, et quarti vero, id est 15, quinarius latus tenet, et quinti senarius. Idemque usque in infinitum.

CAPUT IX.

De generatione triangulorum numerorum.

Nascuntur autem trianguli disposita naturali quantitate numerorum, si prioribus semper multitudo sequentium congregetur. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	1	2	1	3	1	4	1	5	1	6	1	7	1	8	1	9	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Ex his igitur si primum numerum sumam, id est unitatem, habeo primum triangulum, qui est vi et potestate, nondum etiam actu nec opere. Huic si secundum aggregavero, qui in naturali numerorum dispositione descriptus est, id est binarium, primos mihi triangulus opere et actu nascitur, id est ternarius. Si vero huic tertium ex naturali numero adiecero, secundus mihi opere et actu triangulus procreatur. Super unum enim et duo si tertium, id est ternarium, aggregavero, senarius extenditur, secundus scilicet triangulus. Huic vero si consequentem quaternarium superposuero, denarius explicatur, qui est tertius actu triangulus, quos per latera disponens, ad superioris descriptionis exemplar, cunctos triangulos numeros sine ullius dubitationis erroribus D pernotabis, et quantas ultimus numerus in se unitates habet, quem superioribus aggregabis, tot ipse qui fit triangulus unitates habebit in latere. Nam ternarium, qui est primus actu triangulus, adjecto binario unitati feceramus; at hic duos habet in latere, et senarium his adiecta ternarii quantitate produximus, cuius latus soli tres continent, et idem in aliis cunctis quot unitates habentem numerum superioribus aggregabis, tot unitatis ejus latera continebuntur.

CAPUT X.

De quadratis numeris.

Quadratus vero numerus est qui etiam ipse quidem latitudinem pandit, sed non in tribus angulis ut

A superior forma, sed quatuor. Ipse quoque æquali latitudine porrigitur. Sunt autem hujusmodi :

CAPUT XI.

De eorum tateribus.

Sed in his quoque secundum naturalem numerum, laterum augmenta succrescent. Primus enim vi et potentia quadratus, id est unitas, unum habet in latere. Secundus vero, qui actu primus, id est 4, duobus per latera positis continetur. Tertius vero, id est novem, qui secundus est opere, tribus in latere positis aggregatur. Et ad eamdem sequentiam cuncti procedunt.

CAPUT XII.

De quadratorum generatione, rursusque eorum lateribus.

Nascuntur autem tales numeri ex naturalis numeri dispositione, non quemadmodum superiores trianguli, ut ordinatis ad se invicem numeris congregentur, sed uno semper intermissio, qui sequitur, si cum superiori vel superioribus colligatur, ordinatos ex se quadratos efficiet. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	1	2	1	3	1	4	1	5	1	6	1	7	1	8	1	9	1	10	1	11	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	---	----	---

Ex his igitur si unum respiciam, primus mihi natus est potestate quadratus. Quod si uno relicto priori tertium junxero, secundus mihi quadratus efficietur. Nam si uni relicto binario quinarium apposuero, quaternarius mihi quadratus exoritur. Quod si rursus, relicto medio quaternario, quinarium similiter aggregavero, quadratus mihi tertius, id est novenarius procreatur. Unus enim et 3 et 5 novem colligunt. At vero si his, intermissio senario, septenarium jungam, tota in 16 ejus summa concrescit, id est quarti quadrati numerositas. Et ut breviter hujus forma procreationis appareat, si cuncti impares sibi apponantur, collocato scilicet naturali numero, quadratorum ordo texetur. Est etiam in his hæc naturæ subtilitas et immobilis ordinatio, quod tot unitates unusquisque quadratorum retinebit in latere, quanti fuerint numeri ad conjunctionem propriam congregati. Nam in primo quadrato, quoniam ex uno fit, unus est in latere. In secundo, id est quaternario, quoniam ex uno et tribus procreator, qui duo sunt termini, binario latus texitur, et in novenario, quoniam tribus numeris procreatur, latus ternario continetur. Atque idem in aliis videri licet.

CAPUT XIII.

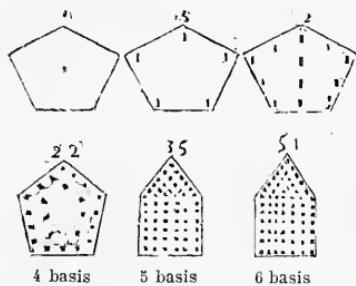
De pentagonis eorumque lateribus.

Pentagonus vero numerus est qui ipse quidem in

latitudinem secundum unitatem descriptis quinque angulis continetur, cunctis scilicet lateribus æquali dimensione dispositis. Sunt autem hi :

1	1	5	12	22	35	51	70
---	---	---	----	----	----	----	----

Eodem quoque modo eorum latera succrescent. Nam primi potestate pentagoni, id est unius, idem unus spatium lateris tenet. Secundi vero quinarii, qui est actu ipso atque opere primus pentagonus, bini per latera fixi sunt. Tertius vero, id est 12, tribus in latus auctus est. Quartus 22, 4 numerorum in latera quantitate distenditur. Atque idem in cæteris secundum unitatis progressionem, in naturali scilicet numero, secundum superiorem figurarum incrementa tenduntur.

CAPUT XIV.

De generatione pentagonorum.

Nascuntur autem hi numeri qui extensi in latitudinem, quinque angulos pandunt, ab eadem natura his numeri quantitate in sese coacervata, ita ut duobus semper interjectis numeris superiori vel superioribus, vincens ternario eum cui jungendus est aggregateatur. Namque unitate, intermissis duobus et tribus, si quatuor jungas, qui tribus ipsam superent unitatem, quinarius pentagonus procreabitur. Post 4 vero si, intermisso quinario et senario, 7 aggreges, duodenarium pentagonum procreabis. Namque 1 et 4 et 7 numeri 12 explebunt. Hoc etiam in aliis fiet. Nam si 10, vel 13, vel 16, vel 19, vel 22, vel 25 superioribus cunctis adjunxeris, eodem quo superius modo pentagoni fient, secundum superiorem descriptionem.

1	22	35	51	70	92	117
---	----	----	----	----	----	-----

CAPUT XV.

De hexagonis corumque generationibus.

Hexagoni autem, qui sex angulis, et heptagoni, qui 7 rursus lateribus continentur, secundum hunc modum eorum laterum augmenta succrescent. Namque in trianguli numeri natura procreationeque ipsos numeros jungebamus, qui sese in naturali dispositione sequerentur, et se tantum unitate transient; quadrati vero numeri, id est tetragoni procreatio, fiebat ex numeris qui uno intermissio copulabantur,

A cum se binario superarent; pentagoni vero natura fuit ex duobus interpositis relictisque qui se ternario vicerint. Secundum quoque talia augmenta hexagonorum, vel octogonorum, vel 9 laterum figura, vel 10, vel quotlibet aliorum, competenti progressione conficitur. Ut enim in pentagono, duobus intermissis eos jungebamus qui se ternario superarent, ita nunc in hexagono, tribus intermissis eos jungeremus qui se quaternario transeant, et erunt quidem eorum radices et fundamenta, ex quibus juncis omnes hexagoni nascuntur.

1	4	5	9	13	17	21
---	---	---	---	----	----	----

Et ad eumdem ordinem consequentes, atque ab his sexangularum formæ nascuntur.

B	1	6	15	28	45	66
---	---	---	----	----	----	----

Quos ad superiorem modum, scilicet descriptos, in propriis ordinibus pernotabis.

CAPUT XVI.

De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum inveniendæ generationis regula, descriptionisque.

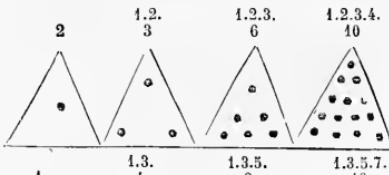
Septem vero angulorum figura est, cum ad eumdem ordinem progressionis uno plus quam in sexangularum figura numero intermisso superiori conjungeris. Nam si quatuor interpositis, qui sese quinario vincant, aggregaveris, heptagoni continuo figura nascetur, ut hi numeri sint eorum radices, et (ut superius dictum est) fundamenta.

	1	4	6	11	16	21
--	---	---	---	----	----	----

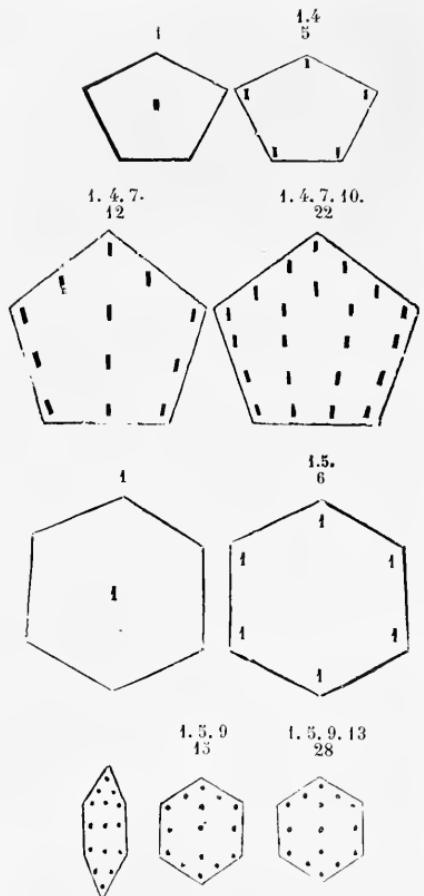
Qui vero ex his constant hi sunt.

	1	1	7	18	34	55
--	---	---	---	----	----	----

Novem vero angulorum secundum eumdem ordinem forma procreat, ita ut secundum æqualem progressionem primi quoque eorum numeri distent. Nam in triangulo qui sunt numeri, quæ prima superficie figura est, uno sese tantum numeri præcedunt, qui scilicet eorum naturam descriptionemque perficiunt. In tetragono vero qui secundus est, duabus sese iuncti numeri vincunt, et in pentagono 3, et in hexagono 4, et in heptagono 5, hujusque rei D nullus est modus. Hoc autem nos subjectarum formarum descriptiones docebunt.

1	4	13	43
1	4	13	43
1	4	13	43

CAPUT XVII.

Descriptio figuratorum numerorum in ordine.

Similiter autem licet et aliarum formarum, quæ pluribus angulis continentur, quantitates ascribere. Sed quoniam facilius oculis subjecta retinentur, supradictarum formarum numerositas in subteriore descriptione ponatur.

Trianguli	1	4	3	6	10	15	21	28
Quadrati	1	4	9	16	25	36	49	
Pentagoni	1	5	12	22	35	51	70	
Hexagoni	1	6	15	28	45	66	91	
Heptagoni	1	7	48	34	55	81	112	

CAPUT XVIII.

Qui figurati numeri ex quibus figuratis numeris fiant atque quod triangulus numerus omnium reliquorum principiū sit.

His igitur ita sese habentibus, quid in hac re sit consequens investigemus. Omnes enim tetragoni qui

A sub triangulis sunt naturali ordinatione dispositi, ex superioribus triangulis procreantur, illorumque collectione quadrati figura componitur. Quatuor enim tetragonos fit ex uno et tribus, id est ex duobus superioribus triangulis. Novem vero, ex tribus et 6, sed utriusque sunt trianguli. At 16 ex 6 et 10, et 25 ex 10 et 15. Idemque in sequenti ordine quadratorum constans atque immutabile reperitur. Pentagonorum vero summae conficiuntur ex uno super se tetragono, et alitrinsecus triangulo constituto. Namque 5 pentagonus, ex quatuor super se posito tetragono, et ex uno qui in triangulorum ordine ponitur, aggregatur. Duo-decim vero pentagonus, ex novenario super se quadrato, et tribus secundo triangulo nascitur. Viginti duo vero ex 16 et 6, quadrato scilicet atque triangulo, et 35 ex 25 et 10, et in ordinem ad eundem modum intuentem nulla cunctatio contrarietas impedit. At vero si hexagones librata examinatione perspicias, ex eisdem triangulis et super se positis pentagonis procreantur. Namque sex hexagonus ex quinario pentagono et uno qui est in triangulorum ordine dispositus nascitur. Nec alia est origo t5 hexagoni, nisi ex duodenario pentagono et ternario triangulo. Quod si 28 rursum hexagonum ex quibus superioribus nascatur addiscas, nullos invenies nisi 22 pentagonum senariumque triangulum. Atque hoc in ceteris. Nec hunc genituru ordinem heptagonorum procreatio refutabit. Namque ex super se hexagonis, et ex eminus positis triangulis procreantur. C Septem enim heptagonus nascitur ex senario hexagono, et uno potestate triangulo, 18 vero heptagonus ex t5 hexagono et ternario triangulo conjugatur, et 34 ex 28, scilicet hexagono et senario triangulo, atque hoc in cunctis inoffensum reperire licet. Videsne igitur ut primus omnium triangulus cunctorum summas efficiat, et omnium procreationibus misceatur?

CAPUT XIX.

Pertinens ad figuratorum numerorum descriptionem speculatio.

Hi vero omnes si ad latitudinem fuerint comparati, id est trianguli tetragonis, vel tetragoni pentagonis, vel pentagoni hexagonis vel hi rursus heptagonis, sine aliqua dubitatione triangulis, sese superabunt. Namque si ternarium triangulum quaternario, vel quaternarium tetragonum quinario, vel quinario pentagonum senario hexagono, vel senario septenario heptagono compares, primo se triangulo, id est sola transeunt unitate. At vero si senarius contra novenarium, vel hic contra t2, vel hic contra t5, vel t5 contra 48 pro inveniendis differentiis comparentur, secundo se triangulo, id est ternario, superahunt. Decem vero ad t6, et 19 ad 22, et 22 ad 28, et 28 ad 34 si komponas, tertio se triangulo vincent, id est senario. Atque hoc rite notahitur in aliis cunctis sequentibus esse perspectum, omnesque se triangulis antecedent. Quare perfecte, ut arbitrator, demonstratum est omnium formarum principium elementumque esse triangulum.

CAPUT XX.

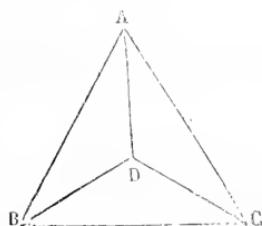
De numeris solidis.

Hinc vero ad figuras solidas facilior via est. Præcognito enim quid in planis numerorum figuris vis ipsa quantitatis naturaliter operetur, ad solidos numeros non erit ulla cunctatio. Sicut enim longitudini numerorum aliud intervallum, id est superficiem, ut latitudo ostenderetur, adjecimus, ita nunc latitudini si quis addat eam quæ alias altitudo, alias crassitudo, alias profunditas appellatur, solidum numeri corporis explebit.

CAPUT XXI.

De pyramide quod ea sit solidarum figurarum principium, sicut triangulus planarum et de speciebus

Videtur autem quemadmodum in planis figuris triangulus numerus primus est, sic in solidis qui vocatur pyramidis profunditatis esse principium. Omnia quippe ratarum in numeris figurarum necesse est invenire primordia. Est autem pyramidis alias a triangula basi in altitudinem sese erigens, alias a tetragona, alias a pentagona, et secundum sequentium multitndines angulorum ad unum cacuminis verticem sublevata. Posito enim triangulo atque disposito, si per tres angulos singulæ rectæ lineæ stantes ponantur, hæque tres inclinentur nt ad unum medium punctum vertices jungant, fit pyramidis. Quæ cum a triangula basi profecta sit, tribus triangulis per latera concluditur hoc modo : Sit a, b, c, triangulum, si huic igitur triangula per tres angulos erigantur lineæ, et ad unum punctum convertantur, quod est d, ita ut d punctum non sit in plano sed pendens, illæ scilicet lineæ ad ipsum erecta verticem, et quodammodo cacumen d facient, et erit basis a, b, c. unum triangulum, per latera vero, tria triangula, id est unum triangulum a, d, b, alind vero b, d, c, tertium vero c, d, a.

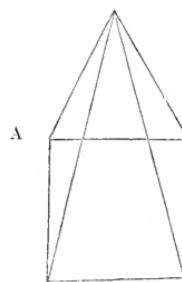
CAPUT XXII.

De his pyramidis quæ a quadratis vel a cæteris multiangulis figuris proficiuntur.

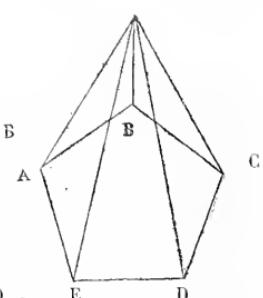
Item si a tetragona basi proficiatur, et ad unum verticem ejus lineæ dirigantur, erit pyramidis quatuor triangulorum per latera, uno tantum tetragono in basi positio, super quam figura ipsa fundata est, et si a pentagono surgant quinque lineæ, quinque rursus

A pyramis triangulis contingit, et si ab hexagono, sex triangulis nihilominus, et quantoscunque angulos habuerit figura super quam pyramidis residet, tot ipsa per latera triangulis continetur, ut in subjectis descriptionibus palam est.

Pyramis ex tetragono

Pyramis ex pentagono

Pyramis ex hexagono

Pyramis ex octogono

Pyramis ex heptagono

CAPUT XXIII.

Solidorum generatio numerorum

Dicuntur autem hujusmodi pyramidides hoc modo : Prima pyramidis de triangulo, secunda pyramidis de tetragono, tertia pyramidis de pentagono, quarta pyramidis de hexagono, quinta pyramidis de heptagono. Idem in cæteris constat numeris. Nam quoniā lineares numeros esse diximus qui ab uno profecti in infinitum currebant, nt sunt :

1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

His autem ordinatim compositis, et in se invicem cum distantia junctis, superficies nescabantur, ut si unum et duo juniores, primus triangulus nasceretur, id est 3, et cum his adjungeremus tertium, id est ternarium, senarius triangulus rursus occurret, et post hos, tetragoni, uno intermissio, pentagoni vero duobus, hexagoni tribus, heptagoni, relictis quatuor, nascebantur. Nunc vero ad solidorum corporum procreationem, ipse nobis superficies naturaliter figuræ provenient, et ad faciendas quidem pyramidas a triangulo ipsi nobis trianguli compendi sunt. Ad procreandas vero pyramidas a tetragono, tetragoni, ad eas vero quæ sunt a pentagono, pentagoni copulandi sunt, et illæ quæ sunt ab hexagono vel heptagono, non nisi hexagonalium vel heptagonalium copulatione nascentur. Primus ergo potestate triangulus, unitas est, eamdemque etiam ponemus virtute pyra-

midem; secundus vero triangulus est ternarius, quem si cum primo conjunxero, id est cum unitate, quaternaria mihi profunditas pyramidis excrescit. At vero si iis tertium senarium junxero, denaria pyramidis procreabitur altitudo. His si denarium junxero, 20 numerorum pyramidis veniet, atque ita in cunctis aliis eadem ratio copulationis est.

Trianguli.

1	1	3	6	10	15	21	28	36	45	55
Pyramides a triangulis.										
1	4	14	40	120	33	56	84	120	165	220

In hac igitur conjunctione necesse est ut semper qui ultimus sit conjugatorum numerorum, is quasi quodammodo basis sit. Cunctis enim latior inventitur; et qui ante ipsum numeri conjunguntur, minores esse necesse est, usque dum ad unitatem detractio rata perveniat, quae puncti quodammodo et verticis obtineat locum. Namque in 10 pyramidis super sex additi sunt 3 atque unus, qui senarius superat ternariam quantitatem, ipsi vero tres unus pluralitate transcendunt, qui unus extrellum terminum progressionis offendit. Similis quoque ratio in ceteris prospici potest, si eorum procreationes diligentius volueris perscrutari. Ille vero quae sunt a tetragono pyramidis, eadem tetragonorum super se compositione nascuntur. Descriptis enim cunctis tetragonis, id est :

1	1	4	9	16	25	36	49	64	81	100
---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	-----

si unitatem primam ex hac dispositione praesumam, erit mihi potestate et vi pyramidis ipsa unitas, nondum etiam opere atque actu. At si huic tetragonum superponam, id est 4, nascetur pyramidis quinque numerorum quae duobus tantum numeris per latera positis continetur. Si vero his sequentes 9 adjecero, fiet mihi 14 numerorum forma pyramidis, quae per latera tribus unitatisbus concludatur. Atque huic si sequentem tetragonum 16 superponam, tricenaria mihi pyramidis forma producitur. In his quoque omnibus pyramidibus tot erunt unitates per latera quante in se fuerint numerorum aggregatae quantitates. Nam unitas, quae prima pyramidis est, unum solum id est scipsum, gerit in latere. Quinque vero quae constant ex 1 et 4, duobus per latera designantur, et 14, quae ex tribus numeris compositis fit, ternario numero in latere posito constituitur. Hanc autem pyramidum generationem monstrat subjecta descriptio :

Tetragoni.

1	1	4	9	16	25	36	49	64	81	100
Pyramides a tetragonis.										
1	1	5	14	30	55	91	140	204	283	383

Et ad eumdem modum cunctae a ceteris multiangulis profectae formae, in altioris summae spatio producentur. Omnis enim multorum angulorum forma, ex sui generis figura unitati superposita, ab uno ingredientibus ac pyramidum constituendas figuris usque in infinita progreditur. Et ex hoc euidem apparere necesse est triangulas formas ceterarum figu-

A rarum esse principium, quod omnis pyramidis a quaque basi profecta, vel a quadrato, vel a pentagono, vel ab hexagono, vel ab heptagono, vel a quoque simili, solis triangulis usque ad verticem continetur.

CAPUT XXIV.
De curvis pyramidis.

Scire autem oportet quae sunt curvæ pyramidides, vel quae bis curvæ, vel quae ter curvæ, vel quater, et deinceps secundum numerorum adjectionem. Perfecta enim pyramidis est quæ, a qualibet basi profecta, usque ad primam vi et potestate pyramidum pervenit unitatem. Sin vero, a qualibet basi profecta, usque ad unitatem altitudine illa non venerit, curva vocabitur. Recteque hojusmodi pyramidis tali nuncupatione signatur, si usque ad extremitatem punctumque non veuerit. Haec autem est, ut si quis 16 tetragono adjiciat 9, atque huic 4, et ab ulteriori sese adjectione unitatis suspendat, pyramidis quidem figura est, sed quoniam usque ad cacumen verticis non excrevit, curva vocabitur, et habebit summitem non jam punctum quod unitas est, sed superficiem, quod est quilibet numerus secundum basis illius angulos portrectus, atque ultimus aggregatus. Nam si tetragona fuerit basis, quadrata diminutione semper ascendit, et si pentagona basis similiter, et si hexagona, illa quoque ultima superficies erit hexagona. Ergo in curva pyramide, tot erit angulorum superficies quot fuerit basis. Si vero illa pyramidis non solum ad unitatem extremitatemque non pervenit, sed nec ad primum quoque opere et actu multiangulum ejus generis cuius fuerit basis, bis curva vocabitur, ut si, a 16 tetragono proficiens, usque in 9 terminum ponat, neque ex crescet ad 4, et quocunque tetragoni defuerint, totiens eam curtam esse dicemus. Ut si unitas defuerit primus quadratus, curta, quam Graeci koluron vocant. Si vero duobus tetragonis, deficit, id est unitate et eo qui sequitur, vocatur bis curta, quam Graeci dikoluron appellant. Quod si tribus tetragonis, ter curta dicitur quam Graeci tricoluron nominant, et quotcumque tetragoni fuerint minus totiens illam pyramidem curtam esse proponimus. Hoc autem non solum a tetragono pyramidis, sed in omnibus ab omni multiangulo progredientibus speculari licet.

CAPUT XXV.
De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphæricis et parallelipipedis numeris.

Ac de solidis quidem quae pyramidis formam obtinent æquilater crescentibus, et a propria velut radice multianguli figura progredientibus, dictum est. Est alia rursus quedam corporum solidorum ordinabilis compositio, eorum qui dicuntur cubi vel asseres, vel laterculi, vel cunei, vel sphærae, vel parallelipipedii, quae sunt quotiens superficies contra se sunt, et ductæ in infinitum nunquam concurrent. Dispositio enim in ordinem tetragonis.

1	4	9	16	25
---	---	---	----	----

quoniam hi solam longitudinem latitudinemque sortiti sunt, et altitudine carent, si per latera solam unam multiplicationem recipient, aequalis provehunt profunditatem. Nam quatuor tetragonos, duos habet in latere, et natus est ex his duobus. Bis enim duo quatuor faciunt. Hos ergo duos ex ipsis lateris si multiplicet aequaliter, cubi forma nascetur. Nam si bis biuos bis facies, octonaria quantitas crescit, et est primus hic cubus. Novem vero tetragonos, quoniam 3 habet in latere, et factus est ex tribus in se multiplicatis, si enim unam lateris multiplicationem adjunxeris, rursus alius cubus aequali laterum formatione crescit. Ter eniū tres si tertio duxeris, 27 cubi figura producitur. Et 16, qui est ex 4, si quater augeascat, sexaginta quatuor cubus pari laterum dimensione crassabitur, et sequentes quidem tetragoni, secundum eundem modum, multiplicatione facta, provehentur. Tot autem necesse est unitates cubus habeat in latere, quot habuit primus ille tetragonos ex quo ipse productus est. Nam quoniam 4 tetragonos duos tantum numeros habet in latere, duos quoque habet octonarius cubus, et quoniam novem tetragonos tribus per latus unitatibus figurabatur, solo ternario 27 cubi latus urgetur. Et quoniam 16 tetragonos quatuor unitatum latus habebat, totidem 64 cubus in latere gestabat unitates. Quare etiam vi et potestate cubi, quod est unitas, unus erit in latere. Omnis enim tetragonos una quidem superficies est quatuor angulorum, totidemque laterum. Omnis autem cubus qui ex tetragonorum superficie in profunditatem corporis crevit, per tetragoni scilicet latus multiplicatus, habebit quidem superficies 6, quarum singula planitudo tetragono illi priori aequalis est. Latera vero 12, quorum unumquodque singulis his quae superioris fuere tetragoni aequum est, et, ut superius demonstravimus, tot unitatum est. Angulos vero 8, quorum singulus sub tribus hujusmodi continetur, quales priores fuere tetragoni unde cubus ipse productus est. Ergo ex naturaliter profuso numero, qui in subjecta forma descripti sunt, subjecti tetragoni nascuntur, et ex his tetragonis qui subnotati sunt cubi provehentur.

Numerus naturalis.

1	1	2	3	4	5	6	7	
Tetragoni.								
1	1	4	9	16	25	36	49	
Cubi.								
1	1	8	27	64	125	216	343	

Et quoniam omnis cubus ab aequaliteris quadratis perfectus, aequus ipse omnibus partibus est, nam et latitudini longitudo, et his duobus compar est altitudo, et secundum sex partes, id est sursum, deorsum dextera, sinistra, ante, post, sibi aequalis esse necesse est: huic oppositum contrariumque esse oportebit, qui neque longitudinem latitudini, neque haec duo profunditati gerat aequalia, sed cunctis inaequalibus, quamvis solida figura sit, ab aequalitate cubi longissime distare videatur. Hi autem sunt, ut si quis fa-

A ciat his tres quater, vel ter quater quinque, et alia hujusmodi, quae per inaequales spatiorum gradus inaequaliter provehentur. Ilæc autem forma Graeco nomine scalenos vocatur, nos vero gradatam possumus dicere, quod a minore modo velut gradibus crescat ad majus. Vocant autem eamdem figuram Graeci quidam spernicon, nos autem caneum possumus dicere. Etenim quos ad quamlibet illam rem constringendam cuneos formant, neque latitudinis, neque longitudinis, neque altitudinis habita ratione, quantum communis fuerit, tantum vel altitudini minuit, vel crassiudini profunditatis augetur. Atque ideo hos plerumque necesse est omnibus partibus inaequalibus inveniri. Quidam vero hos bomicos vocant, id est quasdam arulas que in Ionia Graeciae regione (ut ait Nicomachus) hoc modo formatæ fuerunt, ut neque altitudo latitudini, neque hec longitudinis convenienter. Vocant autem alias quibusdam nominibus, quæ nunc prosequi supervacuum judicamus. Igitur cubi aequalibus spatiis se porrigitibus et hujus formæ, quæ diximus, gradata distributione disposita, medietates sunt, quæ neque cunctis partibus aequales sunt, neque omnibus inaequales, quos Graeci parallelepipedos vocant. Latini nomen hoc ita uniformiter compositum habere non possunt. Ut tamen idem pluribus dictum sit, ea namque hoc nomine vocatur figura, quæ alternativi positis latitudinibus continetur.

CAPUT XVI.

De parte altera longioribus numeris, antelongioribus, corumque generationibus.

Hujusmodi vero formas, quales sunt quæ vocantur a Graecis heteromikeis, nos dicere possumus parte altera longiores, quarum figurarum numerus quoque hoc modo diffiniendus est. Parte altera longior est numerus, quem si in latitudinem describas, et ipse quidem 4 provenit laterum et 4 angulorum, sed non cunctis aequalibus, sed semper minus uno. Namque nec latera longioribus, cuncta cunctis aequa sunt, nec longitudini latitudo, sed (ut dictum est) cum hinc altera pars major fuerit, uno tantum minorem preceedit ac superat. Si enim numerum naturalem disponas in ordinem, et secundum per primum multiplices, talis nascetur numerus; vel si secundum per tertium, vel si tertium per quartum, vel si quartum per quintum omnesque hi unitate tantum addita multiplicentur, nascuntur parte altera longiores. Disponatur enim numerus naturalis.

1	1	2	3	4	5	6	7	
---	---	---	---	---	---	---	---	--

Et tunc quidem hactenus. Si quis igitur faciat unum bis, faciet duo. Et rursus his tres faciet 6, ter quater faciet 12, quater 5 faciet 20, et hoc modo ad eundem ordinem. Quicunque igitur ita facti sunt, procreabuntur parte altera longiores, ut subjecta descriptio docet. In qua, ex quibus numeris multiplicati nascuntur parte altera longiores, supra ascripti sunt. Qui vero nascuntur, subterius subnotati.

4	2	1	3	1	4	1	3	1	6
	2		6		12		20		30
		t		1	1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1
4	4		4		1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1
				1	1	1	1	1	1

CAPUT XXVII.

De antelongioribus numeris, et de vocabulo numeri parte altera longioris.

Ergo si ab unitate tantum discrepant qui multiplicantur, descripti superius numeri protenduntur. Si vero aliquo numero, ut ter septem, vel ter quinque, vel aliquando modo alio, et non eorum latera sola discrepant unitate, non vocabitur hic numerus parte altera longior, sed antelongior. Alterum enim apud Pythagoram' vel sapientia ejus haeredes, nulli alii nisi tantum binario ascribentur. Hunc alteritatis principium esse dicebant. Eamdem autem naturam, et semper sibi similem consentientemque, nullam aliam nisi primævam ingeneratamque unitatem. Binarius autem numerus, primus est unitate dissimilis idcirco quod primus ab unitate disjungitur, atque ideo alteritatis cuiusdam principium fuit, quod ab illa prima et semper eadem substantia, sola tantum est unitate dissimilis. Merito ergo dicentur hi numeri parte altera longiores, quod eorum latera unius tantum sese adjecta numerositate præcedunt. Argumentum est autem alteritatem in binario numero justè constitui, quod non dicitur alterum nisi e duobus ab his in quois bene loquendi ratio non negligitur. Amplius quod impar numerus, sola unitate perfici monstratus est, par vero sola dualitate, id est solo binario numero. Nam cujuscunque medietas est unus, Ille impar est, cuius vero 2, hic paritate recepta, in gemina æqua disjungitur. Quare dicendum est imparem numerum, ejusdem atque in sua se natura tenentis, immutabilisque substantiæ esse partipem, idcirco quod ab unitate formetur, parem vero, alterius plenum esse naturæ idcirco quod a dualitate completer.

CAPUT XXVIII.

Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores fiunt.

At vero positis in ordinem ab unitate imparibus, et sub his a dualitate paribus descriptis, coacervatio imparium tetragonos facit, coacervatio parium superiores efficit parte altera longiores. Quare, quoniam tetragonorum hæc natura est, ubi et ab imparibus procreentur, qui sunt unitatis participes, id est ejusdem immutabilisque substantiæ, cunctisque partibus suis æquales sint, quod et anguli angulis, et latera lateribus, et longitudini compar est latitudo, dicendum est hujusmodi numeros ejusdem naturæ atque immutabilis substantiæ participes. Illos vero numeros, quos parte altera longiores paritas creat, alterius dicimus esse substantiæ. Nam quemadmodum unus a duobus uno tantum alter est, sic borum latera a se tantum uno sunt altera, et una tantum diffe-

A runt unitate. Quare disponantur in ordinem omnes ab uno impares, et sub his omnes a binario numero pares.

1	4	1	3	1	5	1	7	1	9	1	11	1	13
	2		4		6		8		10		12		14

Est ergo princeps imparis ordinis, unitas, quæ ipsa quidem effectrix et quodammodo forma quædam est imparitatis. Quæ intantum ejusdem nec mutabilis substantia est, ut cum vel seipsam multiplicaverit, vel in planitudine, vel in profunditate, vel si alium quælibet numerum per seipsam multiplicet, a priori quantitatæ forma non discrepet. Namque si unum semel facies, vel si semel unum semel, vel si duo semel, vel si tres semel, vel si quatuor semel, vel si quælibet alium numerum multiplicet, a quantitate

B sua is quem multiplicat numerus non recedit, quod circa alium numerum non potest inveniri. Paris vero ordinis, binarius numerus princeps est, quæ dualitas cum in eodem ordine paritas sit, tum principium totius est alteritatis. Namque si sese ipsam multiplicet, vel per latitudinem, vel etiam profunditatem, vel si quem numerum in suam conglobet quantitatem, continuo alter exoritur. Nam bis duo, vel bis duo bis, si facias, vel bis 3, vel bis 4, vel bis 5, vel quælibet alium multiplices, quisquis hinc nascitur, aliis quam primo fuerat, invenitur. Nascentur autem ex superiori descriptione, et ex primo ordine omnes tetragoni hoc modo: Unum enim si respexeris primus potestate tretragonus est, Sin vero unum tribus coacervaveris, 4 tetragonus exoritur. Huic si quinariū jungam, novarius rursus occurrit. Huic si copules 7, 16 quadrati forma se suggesterit. Idemque si in cæteris facias, omnes competenter quadratos videas procreari. At vero ex secundo paritatis ordine, iidem cuncti parte altera longiores fiunt. Namque si duos primos respexero, hujusmodi mihi numerus occurrit qui fit ex his uno. Cum vero duobus sequentes 4 junxero, parte altera longior rursus erit senarius, scilicet qui fit ex his tribus. Cui si sequentem, aggregavero, nascentur mihi duodenaria forma quæ fit ex quater tribus. Quod si continuatim quis faciat, cunctos hujusmodi numeros in competenti ordine procreat videbit. Quam descriptionem scilicet inferior forma demonstrat:

D Radices.

1	1	3	1	3, 5	1	3, 5, 7	1	4, 3, 5, 7, 9
Tetragoni, id est quadrati.								

1	1	4	1	9	1	16	1	25
Radices.								

1	2	4	1	2, 4, 6	1	2, 4, 6, 8	1	2, 4, 6, 8, 10
Parte altera longioris.								

1	2	6	1	12	1	20	1	30
Caput XXIX.								

De generatione laterculorum, eorumque definitione.

Quos autem superius laterculos diximus, quæ sunt et ipsæ quidem solidæ figuræ, hoc modo fiunt. Quotiens æqualibus spatiis in longitudinem latitudinemque porrectis, minor his additur altitudo. Ut sunt

hujusmodi 3 ter bis, qui sunt 18, vel 4 quater bis, vel alio quolibet modo, ut his in longitudinem, latitudinemque aequis, minor altitudo ducatur. Huius definitio nuntur hoc modo : Laterculi sunt, qui sunt ex aequalibus aequaliter in minus. Asseres vero et ipse quidem figurae sunt solidae, sed hoc modo ut ex aequalibus aequaliter ducantur in majus. Nam si aequa fuerit latitudo longitudini, et major sit altitudo, illae figurae a nobis asseres, a Gracis clocides nominantur, ut si quis hoc modo faciat 4 quater novies, qui inde procreantur asseres nominati sunt. Sphenisci vero, quo cuneolos superius appellavimus, hi sunt qui, ex inaequalibus inaequaliter ducti, per inaequalia crevere ; cubi vero, qui ex aequalibus aequaliter per aequalia producti sunt.

CAPUT XXX.

De circularibus vel sphæricis numeris.

Ipsorum vero cuborum quantanunque fuerint ita ducti, ut a quo numero cubicæ quantitatis latus cœperit, in eundem altitudinis extremitas terminetur, numerus ille cyclicus vel sphæricus appellatur, ut sunt multiplicationes que a quinario vel senario proficiuntur. Nam quinques quinque, qui fit 25, ab 3 progressus, in eodem 5 desinit. Et si hos rursus quinques ducas, in eodem 5 eorum terminus veniet. Quinques euim 25 sunt 125, et si hos rursus quinques ducas, in quinarium numerum extremitas terminabitur. Atque hoc usque in infinitum idem semper evenit. Quod in senario quoque convenit considerari. Hi autem numeri idcirco cyclici vel sphærici vocantur, quod sicut sphæra vel circulus in proprii semper principii reversione formantur. Est enim circulus posito quodam punto et alio eminus defixo, illius puncti qui eminus fixus est aequaliter distans a primo punto circumductio, et ad eundem locum reversio unde moveri cooperat. Sphæra vero est semicirculi, manente diametro, circumductio et ad eundem locum reversio unde prius cooperat ferri. Unitas quoque, virtute et potestate, ipsa quoque circulus vel sphæra est ; quoties enim punctum in se multiplicaveris, in seipsum unde cooperat terminatur. Si enim faciat semel unum, unus redit, et si hoc rursus semel, idem est. Igitur si una fuerit multiplicatio, solam planitudinem reddit, et fit circulus. Si secunda, mox sphæra conficitur. Et enim secunda multiplicatio, effectrix semper est profunditatis. Ex 3 igitur et 6, paucas hujusmodi formas subscriptissim :

1	1	1	3	1	6	1
1	1	1	25	1	36	1
1	1	1	125	1	216	1
1	1	1	625	1	1296	1
1	1	1	3125	1	7776	1

CAPUT XXX.

De natura rerum que dicitur ejusdem naturæ, et de causa quæ dicitur alterius naturæ, et qui numeri cui naturæ conjuncti sunt.

Ac de solidis quidem figuris, haec ad presens dicta sufficiant. Qui autem de natura rerum propinquis investigantes rationibus, quinque in matheseos dispu-

A tatione versati, quid in quaue re esset proprium, subtilissime peritisimeque ediderunt, hi rerum omnium naturas in gemina dividentes, hac speculatione distribuunt. Dicunt enim omnes omnium rerum substantias constare ex ea quæ proprie sueque semper habitudinis est, nec ullo modo permutatur, et ea scilicet natura quæ variabilis motus est sortita substantiam. Et illam primo immutabilem naturam, unius ejusdemque substantiae vocant, hanc vero alterius, scilicet quo a prima illa immobili discordens prima sit altera. Quod nimirum ad unitatem pertinet, et ad dualitatem, qui numerus primus ab uno discedens, alter factus est. Et quoniam cuncti secundum unitatis speciem naturamque impares numeri formatisunt, quoque ex his coacervatis tetragonii sunt, duplificando ejusdem substantiae participes esse dicuntur, quod vel ab aequalitate formantur tetragoni, vel coacervatis in unum numeris imparibus procreantur. Illi vero qui sunt pares, quoniam binarii numeri formæ sunt, quique ex his coacervatis collectique in unam congeriem, parte altera longiores numeri nascentur hi secundum ipsius binarii numeri naturam, ab ejusdem substantiae natura discessisse dicuntur, putanturque alterius naturæ esse participes, idcirco quoniam cum latera tetragonorum ab aequalitate progressa, in aequalitatem propriæ latitudinis ambitum tendant, hi adjecto uno ab aequalitate laterum discesserunt, atque ideo dissimilibus lateribus et quadammodo alteris a se conjunguntur. Quare nobis notum C est, quod ex his ea quæ sunt in hoc mundo, conjuncta sunt. Aut enim propriæ, immutabilis, ejusdemque substantiae est, quod Deus, vel anima, vel mens est, vel quocunque propriæ naturæ incorporalitate beatatur, aut mutabilis, variabilisque naturæ, quod corporibus indubitanter videmus accidere. Unde nunc nobis monstrandum est, hac gemina numerorum natura, quadratorum scilicet et parte altera longiorum, cunctas numeri species cunctasque habitudines, vel relatæ ad aliquid quantitatis, ut multiplicium vel superparticularium et cæterorum, vel ad seipsum considerate, ut formarum quas dudum in superiori disputatione descripsimus informari, ut quemadmodum mundus ex immutabili, mutabilique substantia, sic omnis numerus ex tetragonis, qui immutabilitate perficiuntur, et ex parte altera longioribus, qui mutabilitate participant, prophetet esse conjunctus. Et primo quidem distribuendum est, qui sunt hi quos promeas vocant, id est anteriore parte longiores, vel qui quos heteromikeis, id est parte altera longiores. Est enim parte altera longior numerus quicunque unitate tantum lateri crescit adiecta, ut sunt 6 scilicet bis 3, vel 12 tres quater, et consimiles.

D Anteriore vero parte longior est qui sub duobus numeris hujusmodi continetur, quorum latera non possident unitatis differentia, sed aliorum quorumcunque numerorum, ut ter 5, vel ter 6, vel quater 7. Quodammodo enim longitudine in prolixiorum modum porrecta, merito anteriore parte longior dicitur. Cur autem parte altera longiores numeri

Dicantur, supra jam dictum est. Quadrati vero quoniam aequali latitudinem longitudini gerunt, propriæ longitudinis vel ejusdem latitudinis aptissime vocabuntur, ut bis 2, ter 3, quater 4, et cæteri. Parte altera vero longiores, quod non eadem longitudine tangentur, alterius quodammodo longitudinis, et parte altera longiores vocantur.

CAPUT XXXII.

Quod omnia ex ejusdem natura et alterius natura consistunt, idque in numeris primum videri.

Omne autem quidquid in propria natura substantiaque est immobile, terminatum definitumque est, quippe quod nulla variatione mutetur, nunquam esse desinat, nunquam possit esse quod non fuit. At haec unitas sola est, et qua unitate formantur, comprehensibilis et determinata est et ejusdem substantiae esse dicuntur. Ea vero sunt, quae vel ab aequalibus crescent velut quadrati, vel quos ipsa unitas format, id est, impares. At vero binarius et cuncti parte altera longiores, qui a finita substantia discesserunt, variabilis infinitæ substantiae nominantur. Constat ergo numerus omnis ex his quæ longe disjuncta sunt atque contraria, ex imparibus scilicet et paribus. Hic enim stabilitas, illic instabilitas variatio; hic immobilitis substantiae robur, illic mobilis permutatio; hic definita soliditas, hic infinita congeries multitudinis. Quæ scilicet, cum sint contraria, in unam tamen quodammodo amicitiam cognitionemque miscentur, et illius unitatis informatione atque regimento, unum numeri corpus efficiunt. Non ergo inutiliter neque improvide qui de hoc mundo, deque hac communi rerum natura ratiocinabantur, hanc primam totius modi substantia divisionem fecerunt. Et Plato quidem in Timæo ejusdem naturæ, et alterius nominalis, quidquid in mundo est, atque aliud in sua natura permanere putat individuum inconiunctumque et rerum omnium primum, alterum divisibile et nunquam in proprii statu ordinis permanens. Phyloa vero: Necesse est, inquit, omnia quæ sunt vel infinita vel finita esse. Demonstrare scilicet volens omnia quæcumque sunt ex his duobus consistere, aut ex infinita, scilicet esse, aut ex finita, ad numeri sine dubio similitudinem. Hic enim ex uno et duobus, et impari atque pari conjungitur. Quæ manifesta sunt aequalitatis atque inæqualitatis, ejusdem atque alterius, definitæ atque indefinitæ esse substantiae. Quod videlicet non sine causa dictum est, omnia quæ ex contrariis consisterent, harmonia quadam conjungi atque componi. Est enim harmonia, plurimorum adunatio, et dissentientium consensio.

CAPUT XXXIII.

Ex ejusdem atque alterius numeri natura, qui sunt quadratus et parte altera longior, omnes proportionum habitudines constare.

Disponantur ergo in ordinem non jam pares atque impares, ex quibus quadrati vel parte altera longiores fiunt, sed hi ipsi qui illis coacervatis in unumque redactis, et quadrati et parte altera longiores prodeunt. Ita enim videbimus istorum quemdam con-

A sensum, et ad cæteras numeri partes procreandas amicitiam, ut non sine causa hoc in omnibus rebus ab numeri specie natura rerum sumpsisse videatur. Sint igitur duo versus tetragonorum ab unitate omnium, et a binario numero parte altera longiorum.

1	4	9	16	25	36	49
2	6	12	20	30	42	56

Horum igitur si primum compares primo dupli quantitas invenitur, quæ est prima multiplicitas species. Si vero secundum secundo, hemiolice quantitatis habitudo producitur. Si tertium tertio, sesquiteria proportio procreat. Si quartum quarto, sesqui-quarta, et si quintum quinto, sesqui-quinta. Et hinc superparticularium normam in quodvis longissimum B spatiū progrediens integrum inoffensamque reperties. Ita ut in prima dupli proportione unitatis solius sit differentia. Duo namque ab uno sola semper discrepant unitate. In sesquialtera vero duorum est differentia, in sesquiteria trium, in sesqui-quarta 4, et deinceps, secundum superparticulares formas numerorum, quod ad differentias attinet, uno tantum crescit adjecto numerum explicans naturalem.

Tetragonum						
termini	1	4	9	16	25	termini
different.	1	2	3	4	5	different.
proportionum	2	6	12	20	30	proportionum
termini						
different.						
proportionum						

Altera parte longiores

Sin vero secundum tetragonum primo parte altera longiori compares, et tertium secundo, et quartum tertio, et quintum quarto, easdem rursus proportiones effici pernotabis quas in superiori forma descriptimus. Sed hic differentiae ab unitate non inchoant, sed a binario numero in infinitum per eosdem calculos progrediuntur. Eritque secundus primi duplus, tertius secundi sesquialter, quartus tertii sesquiterius, secundum eamdem convenientiam quæ superius demonstrata est.

Tetragonum						
termini	4	9	16	25	termini	
different.	2	3	4	5	different.	
proportionum	2	6	12	20	proportionum	
termini						
different.						
proportionum						

Altera parte longiores

Rursus quadrati invicem imparibus differunt, parte altera longiores, paribus.

Differentiae impares.

3	5	7	9	11	13
1	4	9	16	25	36

Quadrati.

Differentiae pares.

1	4	6	8	10	12	14	
2	6	12	20	30	42	56	

Parte altera longiores.

At vero si inter primum et secundum tetragonum, primum parte altera longiore ponimus, ad utrosque eos una proportione conjungitur. In utrisque enim proportionibus dupli multiplicitas invenitur. Si vero inter secundum tertiumque tetragonum, secundum parte altera longiore ponas, sesquialter comparatio ad utrosque forma componitur. Et si inter tertium et quartum tetragonum, tertium parte altera longiore constitutas sesquiteria species nascetur, et idem si in eunctis feceris, euntas super particulares species invenire miraberis.

tetragoni	primus	2	secundus	4	duplus
	1	secundus	6	tertius	9
	4	tertius	12	quartus	16
	9	quartus	20	quiuitus	25
	quartus				sesquiquartus

Et ad eundem modum in cæteris convenit intueri. Rursus si ponantur duo tetragoni ex superiorius descriptis, id est primus et secundus, et in unum colligantur, et medius eorum parte altera longior bis multiplicetur, tetragonus fit. Namque unus et 4, si jungantur, 5 faciunt, eorum binarius parte altera longior si bis ducatur, quatuor faciunt, qui juncti, 9 sine ulla dubitatione conficiunt, qui est numerus quadratus. Et ad eundem modum in aliis hoc modo dispositis numeris, quos supra descripsimus, idem constat intelligi. Si vero convertas, et inter duos primum et secundum parte altera longiores secundus est, sed actu et opere primus, ex duobus parte altera longioribus congregatis, et bis multiplicato medio tetragono, rursus tetragonus conficitur. Namque inter 6 et binarium numerum, qui sunt primus et secundus parte altera longiores, si ponatur quaternarius ordine secundus, primus actu tetragonus, et conjungantur duo et sex, faciunt 8. Tum si bis ducantur medii, quatuor faciunt rursus octonarium, qui cum superioribus juncti, sedecim tetragonum pandunt.

5	13	25
4	12	24
1 2 4	4 6 9	9 12 16

tetragonus a tribus   tetragonus a quinque   tetragonus a septem

A	8	18	32
2	4	6	12
16	36	42	64

tetragonus a quatuor   tetragonus a sex   tetragonus ab octo

Illi quoque non oportet minore admiratione suscipere, quod secundum proprias naturas, ubi altrinsecus duo tetragoni stant, et unus parte altera longior in medio ponitur, tetragonus qui nascitur, ille semper ab impari procreatur. Nam ex superioribus, uno et 4 et bis multiplicato binario, factus est novenarius tetragonus, qui scilicet a tribus procreatur. Ter enim tres 9 faciunt, qui ternarius impar est numerus. Et sequens qui ex quatuor et 9, et bis multiplicato senario conjunctus, est 25 tetragonus, et ipse ex impari quinario nascitur continent post ternarium. Quinque enim quinque 25 procedunt, et quinarius post ternarium impar est numerus. Et in sequenti quoque eadem ratio est. Nam qui ex 9 et 16 et bis ducto 12 quadratus 49 producitur, ille a septenario impari fit post quinarium continent. Septies enim septem 49 creant. At vero ubi duo altrinsecus parte altera longiores unum medium tetragonum claudunt, omnes ex his qui fiunt tetragoni, a paribus producuntur. Nam qui ex duobus et 6 parte altera longioribus et quaternario bis multiplicato, 16 tetragonus factus est, ille a quaternario numero, id est pari, producitur. Quater enim quatuor 16 sunt. Et in sequenti quoque ordine ubi ex senario et duodecim, et bis in suam summam ducto novenario, 36 fiunt, ex contineati pari senario copulatur. Sex enim series 36 restitunt. Nec minus in eamdem rationem cadet, ex 12 et 20 et bis 16 factus 64 tetragonus. Hic enim ex octonario continent post senarium nascitur. Octies enim octo 64 tetragonum jungunt. Et in aliis quoque secundum eundem modum si idem facias, rationis ordo non discrepat.

CAPUT XXXIV.

Quod ex quadratis ex parte altera longioribus,
omnis formarum ratio consistat.

Illi vero, quod ex his duobus tota omnium formarum videtur orta prolatio nun minore consideratione notandum est. Namque trianguli qui euntas alias formas, sicut superiorius docimus, collecti producent, his junctis velut ex quibusdam elementis oriuntur. Namque ex uno primo tetragono, et binario primo parte altera longiore, ternarius triangulus copulatur. Et ex binario vel quaternario, id est ex secundo tetragono senarius triangulus procreatur. Ex quaternario quoque et senario, denarius triangulus nascitur. Et ad eundem ordinem, euntas triangulorum ratio constabit. Disponantur enim alternatim inter se tetragoni et parte altera longiores, qui ut melius pernotarentur, prius in duabus eos versibus disposuimus, post autem eosdem permiscimus, et qui exinde trianguli nascerentur ascripsimus.

Tetragoni.

1	4	9	16	25	36	49	64	81				
Parte altera longiores.												
1	2	6	12	20	30	42	56	72	90			
Tetragon' et altera parte longiores alternati.												
1	1	2	4	6	9	12	16	20	25	30	36	42
1	3	6	10	15	21	28	36	45	55	66	78	

Trianguli.

CAPUT XXXV.

Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis sunt.

Omnis vero tetragonos si ei proprium latus addatur, vel eodem rursus dematur, parte altera longior fit. Namque 4 tetragono si quis duo jungat, vel duo detrahatur, 6 addendo perficiet et duo detrahendo, at uterque figuram continent parte altera longorem, quae, scilicet magna, est alteritatis vis. Omnis enim infinita et indeterminata potentia, ab aequalitatis natura, et a suis se finibus continent substantia discedens, aut in majus exuberat, aut in minora decrescit.

CAPUT XXXVI.

Quod principaliiter ejusdem quidem sit substantiae unitas, secundo vero loco impares numeri, tertio quadrati, et quod principaliiter dualitas alterius sit substantiae, secundo vero loco pares numeri, tertio parte altera longiores.

Constat igitur primo quidem loco, unitatem proprie immutabilis substantiae ejusdemque naturae, dualitatem vero primam, alteritatis mutationisque esse principium. Secundo vero loco, omnes impares numeros propter unitatis cognitionem, ejusdem atque immutabilis substantiae esse partecipes, pares vero ob binarii numeri consortium, alteritatis esse permixtos. Tetragonos quoque ad eundem modum considerari manifestum est. Nam quod eorum compositio et conjunctio ex imparibus fit, immutabili eos naturae prouutiabo conjunctos. Quod vero parte altera longiores ex copulatione parium, procreantur, nunquam ab alteritatis varietate separantur.

CAPUT XXXVII.

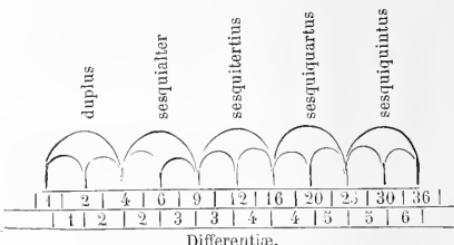
Alternatim positis quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus, in differentia et in proportione.

Illiud igitur perspicendum est, quod si idem tetragoni et parte altera longiores disponantur, ita ut alternatim sibi permixti sint, tanta in his est conjunctio, ut alias sibi in eisdem proportionibus communicaent, discrepent autem differentiis. Alias vero differentiis pares sint, proportionibus distent. Disponantur enim in ordinem iidem illi superiores tetragoni, et parte altera longiores ab uno.

1	1	2	4	6	9	12	16	20	25	30
---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----

Ergo in superiore formula hoc maxime intuendum est. Namque inter unum, qui est tetragonos, et 2, dupla proportio est, inter 2 et 4 dupla. Hic ergo tetragonos, cum parte altera longiore, atque hic cum sequente tetragono, eodem proportione junguntur, differentiis vero non iidem. Namque duorum atque unius sola unitas differentia est, sed iidem duo a

A quaternario solo binario relinquuntur. Rursus, si 2 ad 4 specularis, dupla est proportio: si quatuor ad sex, habitudinem sesquialteram recognoscet. Hic ergo in proportionibus discrepant, in differentiis pares sunt. Namque et quatuor a duobus, et 6 a quatuor, eodem binario distant. In sequentibus etiam eodem modo sicut in primis fuit, ratio constat. Nam eadem proportio est differentiis non eidem. Nam 4 ad 6 et 6 ad 9, sesquialtera proportione junguntur, 6 autem quaternarium duobus, 9 vero senarium tribus praeterunt. In sequentibus etiam eadem ratio speculabitur, et semper alternatim, nunc quidem eadem proportiones, aliae differentiae sunt, nunc autem, ordine permuto, iidem differentiis aliae proportiones. Semperque in quibus differunt, secundum naturalis numeri ordines tetragoni et parte altera longiores sese superabunt, tantum quod geminatis summulis naturalis numeri fit progressio. Quod mirum videri non debet, nos enim ipsas summas tetragonorum et parte altera longiorum geminamus ad primas secundas proportiones.

Differentiae.

Eadem quoque differentiae, mirabilem in modum a toto per sequentes partes, et per easdem unitates quibus superioris creverunt, progrediuntur. Namque inter unum et duo tantum unitas intercedit, quae unitatis enim aequalis est totum est, binarii vero, medietas. Eodem modo inter 2 et 4 tantum duo sunt, qui binarii totum sunt, quaternarii medietas. Inter quaternarium vero et senarium iidem duo sunt, ad quaternarium medietas, ad senarium pars tertia. Tres vero qui sequuntur, qui inter 6 et 9 constituti sunt mediis, sunt quidem senarii dimidii, pars vero tertia novenarii. Et rursus ternarius, qui novenarii tertia pars est, duodenarii quarta est, et ad eundem modum usque in finem descriptionis, geminatis hujusmodi partibus, sicut ipsa quoque summarum comparatio geminata est, aequas partium progressiones aspicies.

CAPUT XXXVIII.

Probatio, quadratos ejusdem esse naturae.

Illiud autem apertissimum signum est, omnes tetragonos imparibus esse cognatos, quod in omni dispositione ab uno, vel in duplicitibus, vel in triplicibus talis naturae ordo conseritur, ut nuuquam nisi secundum imparem locum tetragonos inveniatur. Disponamus enim in ordinem numeros, primo quidem duplos, deinde triplos.

1	2	4	8	16	32	64	128	236
1	3	9	27	81	243	729	2187	6561

Si igitur in utrisque versibus primos aspicias, singulos quos invenis, quoniam tetragonii sunt, in impari loco sunt constituti, quoniam primi sunt. Si vero tertium locum respexeris, $\frac{1}{4}$ et 9 notabis, quorum hic a duobus proficiscitur, illum ternarius creat, qui sunt loco impari constituti. Quintum deinde si vides locum, 46 et 81 respicies, sed unus a quaternario nascitur, alterum novenarius creat. Et si nonum locum rursus aspicias, tetragonos pernotabis 236, 6561, quorum superior fit a 16, inferior vero ab 81. Idem, si in infinitum facere libeat, indiscrepanter incurrit.

CAPUT XXXIX.

Cubos ciusdem participare substutit quod ab imparibus nascantur.

Ipsi vero cubi, qui quanquam tribus intervallis sublati sunt, tamen propter aequalem multiplicacionem participant immutabilissimam, ejusdemque naturae sunt socii, non aliorum quam imparium coacervatione produntur, nunquam vero parium. Nam si omnes ab unitate impares disponantur, juncti figurae cubicas explicabunt.

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
---	---	---	---	---	----	----	----	----	----

In his igitur qui primus est potestate et virtute primum cubum faciet. Juncti vero duo qui sequuntur, ternarius scilicet et quinarius, secundum efficiunt cubum, qui est octonarius. Juncti autem 3 qui sequuntur, septenarius novenariusque et 11 cubum faciunt, qui 27 numero continetur, qui est tertius. Et sequentes quatuor, quartum, et qui sequuntur 5, quintum, et ad eundem modum quotus quisque cubus efficitur, tot conjunctione impares apponuntur. Hoc autem diligentius subjecta descriptio docet:

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
1	8		27			64			
secundus ab uno	a bis duobus bis		tertius a ter tribus ter.			quartus a quater quatuor quater			

CAPUT XL.

De proportionalitatibus.

Et de his quidem sufficienter dictum est. Nunc res admonet, quedam de proportionibus disputantes, que nobis vel ad musicas speculationes, vel ad astronomicas subtilitates, vel ad geometricas considerationis vim, vel etiam ad veterum lectionum intelligentiam prodesse possint, arithmeticam introductionem commodissime terminare. Estigitur proportionalitas, duarum vel trium vel quolibet proportionum, assumptio ad unum atque collectio. Ut autem communiter definiamus: Proportionalitas est duarum vel plurium proportionum similis habitudo, etiamsi non eisdem quantitatibus et differentiis constituta sint. Differentia vero est, inter numeros quantitas. Proportio est duorum terminorum ad se invicem quedam habitudo, et quasi quodammodo continentia. Quorum com-

A positio quod efficit, proportionale est. Ex junctis enim proportionibus proportionalitas fit. In tribus autem terminis minima proportionalitas invenitur. Fit etiam in pluribus, sed longior, ut binarius ad unum, quoniam duo sunt termini, duplam obtinet proportionem sin vero quatuor contra 2 comparare, et hic quoque dupla proportio est, quos tres terminos si continue consideres, ex duabus proportionibus fit proportionalitas. Et est proportionalitas, unum ad duo, et duo ad quatuor. Etenim proportionalitas, ut dictum est, collectio proportionum in unum redactio. Fit etiam in longioribus. Nam si quatuor illis octo velis adjungere, et his 16, et his 32, et deinceps duplex qui sequuntur, fit in omnibus dupla proportionalitas ex proportionibus duplis. Igitur quoties unus atque idem terminus, ita duobus circum se terminis communicat, ut ad unum dux sit, ad alium comes, haec proportionalitas continua vocatur, ut unus, duo, quatuor. Est enim aequalitas in his proportionis, et quemadmodum sunt 4 ad 2, sic sunt duo ad unum. Et rursus, quemadmodum unus ad duo, sic duo ad quatuor. Et secundum quantitatem quoque numeri, eodem modo est. Quantum enim tres superant binarium, tantum binarius unitatem, et quantum unus a duobus minor est, tantum binarius a ternario superatur. Sin vero alius ad unum refertur terminus, alius vero ad alium, necesse est habitudinem disjunctam vocari. Ut ad aequalitatem quidem proportionis sunt, 1, 2, 4, 8; sic enim sunt quemadmodum duo ad unum, si octo ad quatuor, et conversim, quemadmodum unus ad duo, sic quatuor ad octo. Et permutatim, quemadmodum quatuor ad unum, sic octo ad binarium. Secundum quantitatem vero numeri, ut sunt 1, 2, 3, 4; quantum enim unus a duobus vincitur, tantum ternarius a quaternario superatur. Et quantum duo unum vincunt, tanto ternarium quaternarius transit. Permixtum etiam, quanto unus tribus minor est, tanto binarius quaternario, vel quanto ternarius unitatem superat tanto binarium transgreditur quaternarius.

CAPUT XLI.

Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit et quæ posteri addiderint.

D Confessæ quidem et apud antiquiores nota, quæque ad Pythagoræ vel Platonis vel Aristotelis scientiam pervenerunt, haec tres medietates sunt arithmeticæ, geometricæ, harmonica. Post quas proportionum habitudines, tres aliæ sunt quæ sine nomine quidem feruntur, vocantur autem quarta, quinta, vel sexta, quæ superius dictis oppositæ sunt. At vero posteri propter denarii numeri perfectionem, quod erat Pythagoræ complacitum, medietates alias quatuor addiderunt, ut in his proportionalitatibus, denariæ quantitatis corpus efficerent. Secundum quem numerum et priores quinque habitudines comparationesque descriptæ sunt, ubi quinque majoribus proportionibus, quos vocavimus duces minores aptavinus alios terminos quos comites diximus. Inde etiam in Aristotelica atque Archytæ prius 10 praedicamentorum

descriptione, Pythagoricum denarium manifestum est inveniri. Quandoquidem et Plato studiosissimus Pythagorae secundum eam disputationem dividit, et Archytas Pythagoricus ante Aristotelem (licet quibusdam sit ambiguum) decem haec praedicamenta constituit. Inde etiam 10 membrorum particulæ, inde alia permulta quæ omnia persequi non est necesse.

CAPUT XLII.

Quod primum de ea quæ vocatur arithmeticæ proportionatitudine dicendum est.

Nunc vero de proportionalitatibus, deque medietatibus dicendum est. Et primum quidem de ea medietate tractabimus, quæ secundum quantitatis æqualitatem, neglecta proportionis parilitate, constitutorum terminorum habitudines servat. In his autem quantitatibus medietas ista versatur, inque his speculanda est, in quibus a seipsis termini differunt. Quid autem esset differentia terminorum superiorius diffinitum est. Hanc autem esse arithmeticam medietatem, numerorum ipsa ratio declarabit, quoniam ejus proportio in numeri quantitate consistit. Quæ igitur causa est, hujusmodi terminorum habitudinem, id est arithmeticam, cunctis aliis proportionalitatibus anteponeat? Primum quod hanc nobis in principio ipsa numerorum natura, et vis naturalis quantitatis opponit. Hujusmodi enim proportiones quæque ad terminorum differentias pertinent, ut paulo post demonstrabitur, in naturali primum numeri dispositione cognoscimus. Deinde, quod superiore libro disputatibus nobis apparuit, arithmeticam vim geometrica atque musica esse antiquorem, et quod illata, has simul inferret, sublata vero perimeret. Quare ordine disputatio progreditur, si ab ea prius inchoatum sit medietate, quæ in numeri differentia, non in proportionis speculatione versatur.

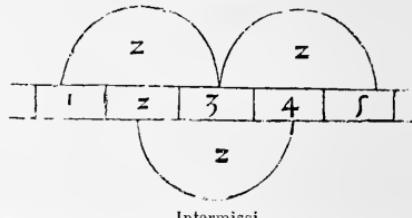
CAPUT XLIII.

De arithmeticæ medietate ejusque proprietatibus.

Arithmeticam medietatem vocamus, quoties vel tribus vel quotilibet terminis positis, æqualis atque eadem differentia inter omnes dispositos terminos invenitur. In qua, neglecta proportionis æqualitate, terminorum tantum differentiarumque speculatione custoditur, ut 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. In hac enim naturali numeri dispositione, si quis continuat differentias terminorum euret aspicere, secundum arithmeticam medietatem, æqua terminorum inter se discrepantia est. Äquales enim sunt differentiae, sed eadem proportio atque habitudo non est. Si igitur in tribus terminis consideratio sit, continua proportionalitas dicitur. Sin vero hic alias dux et alias comes, illic vero utrique sint alii, vocabitur disjuncta medietas. Si igitur in tribus tantum terminis secundum continuam medietatem conspexeris, vel in quatuor, vel in quolibet aliis secundum disjunctam, easdem semper differentias terminorum videbis, tantum solis proportionibus permutatis. Id si in uno quis moverit, reliqua enī ratio non latebit. Si continua medietas 1, 2, 3. Illic unus a duobus, et duo a tribus, solis tantum singulis distant, et sunt eadem diffe-

A rentiæ, proportiones vero alia. Namque duo ad unum duplus est, tres ad duo, sesqualter, et in cæteris idem videbis. Sin autem permiscens et aliquos præteriens eligas, et in his aliquam speculationem ponas, idem poterit evenire. Nam si æquales terminos intermittas, et sese in priore dispositione prætereant, si singulos intermittas, solius binarii notabitur differentia, sin vero duo prætereras, ternarii, si tres, quaternarii, et ad eundem modum uno plus quam intermiseric, erit illa quam querimus differentia terminorum. Namque si in tribus terminis singuli relinquuntur, binarius semper intererit.

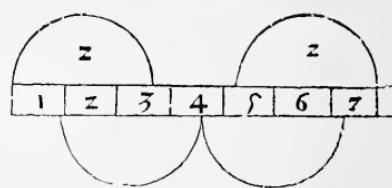
Differentiæ.

Intermissi.

Videsne ut cum superiorius in naturali numeri dispositione se termini singulis præterirent pretermisis duobus et 4, unus ad tres, et 3 ad quinarium comparati, binarium solum in differentia retinuerint. Nec non etiam in disjuncta eadem versabitur observatio.

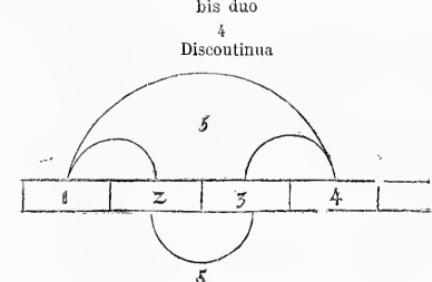
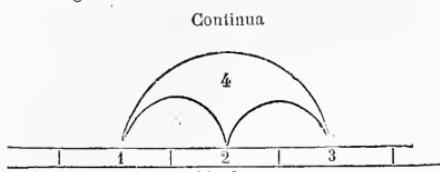
Differentiæ.

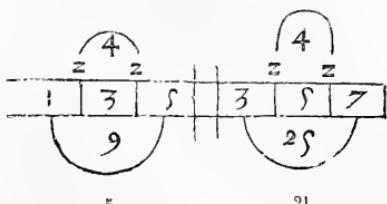
Intermissi.

Talibus igitur vestigiis insistentem, nullus ab eadem similitudine error abducet. Namque si duos intermittas, ternarius differentiam continebit, si tres, quaternarius, si quatuor, quinarius, æque in continuis proportionibus atque disjunctis. Qualitas autem proportionis eadem non erit, quoniam sint æquis termini differentiis distributi. Quod si conversim ponantur, ut non eisdem differentiis eadem qualitas proportionis eveniat, geometrica talis proportionalitas, non arithmeticæ nominatur. Est autem proprium hujus medietatis, quod si in tribus terminis speculatio sit, compositis extremitatibus, illa summa quæ inter extremitates est, non loco tantum, verum etiam fit quantitate medietas. Ut si ponantur 1, 2, 3, unus et tres quatuor reddunt. Duo, vero qui medius inter utrosque est, quaternarii medietas inventur. Quod si bis medietatem ducas, æquus erit extrematibus. Bis enim duo, quatuor creant. Sin vero disjuncta sit, quod fit ex utrisque extremitatibus compositis, hoc ex duabus medietatibus redditur. Si enim sunt 1, 2, 3, 4, unus et quatuor quinarius

creant, duo et tres medii in eundem rursus quinaria- A minores comparationes necesse est inveniri. Namque in dispositione hac 1, 2, 3, minores sunt termini 1 et 2, maiores 2 et 3, et 2 ad unum duplus est, 3 vero ad 2 sesqualter, sed major est proportio dupli quam sesquialtera. In harmonica autem medietate, econtra evenire contingit. In minoribus enim terminis minores proportiones, in majoribus major proportionis quantitas custoditur. Harum vero medietatum, id est arithmeticæ atque harmonicæ, geometrica proportionalitas media esse notata est, quæ vel in majoribus vel in minoribus terminis, æquas numerorum qualitates in proportionalitate custodit. Inter majus vero et minus æqualitas loco ponitur medietatis. Et de arithmeticæ quidem medietate satis dictum est.

Est illi hoc quoque solida proprietate conjunctum, quod quemadmodum sunt omnes termini hujusmodi dispositionis ad seipso, ita sunt differentiae ad differentias constitutæ. Namque omnis terminus sibi ipsi æqualis est, et differentiae differentiis sunt æquales. Illud quoque subtilius, quod multi hujus discipline periti, nisi Nicomachus nunquam antea perspererunt, quod in omni dispositione, vel continua, vel disjuncta, quod continetur sub duabus extremitatibus, minus est eo numero qui ex medietate conficitur, tantum quantum possunt due sub se differentiae continere, quæ inter ipsos sunt terminos constitutæ. Ponamus enim tres terminos hujusmodi 3, 5, 7. Si igitur tres septies augeantur, in 21 numerum cadunt. Quod si medium terminum, id est 5, in se met ipsum multiplicaveris, quinque facient 25. Et hic numerus ab eo quem extremitates colligunt, quaternario major est, quem scilicet differentiae conficiunt. Inter 3 enim et 5 et 7 bini intersuunt, quos si in se multiplices, 4 reddunt, bis enim duo, quatuor flunt. Recte igitur dictum est, in hac hujusmodi dispositione quod continetur sub extremitatibus, minus esse illo numero qui fit ex medietate, tantum quantum differentiae in se multiplicatae restituunt.

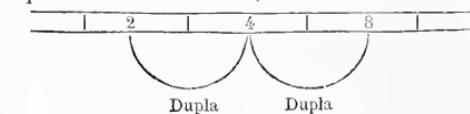
Quartum vero proprium hujusmodi dispositionis notatur, quod antiquiores quoque habuere notissimum, quod in hac proportionalitate vel medietate, in minoribus terminis majores proportiones, in majoribus

A minores comparationes necesse est inveniri. Namque in dispositione hac 1, 2, 3, minores sunt termini 1 et 2, maiores 2 et 3, et 2 ad unum duplus est, 3 vero ad 2 sesqualter, sed major est proportio dupli quam sesquialtera. In harmonica autem medietate, econtra evenire contingit. In minoribus enim terminis minores proportiones, in majoribus major proportionis quantitas custoditur. Harum vero medietatum, id est arithmeticæ atque harmonicæ, geometrica proportionalitas media esse notata est, quæ vel in majoribus vel in minoribus terminis, æquas numerorum qualitates in proportionalitate custodit. Inter majus vero et minus æqualitas loco ponitur medietatis. Et de arithmeticæ quidem medietate satis dictum est.

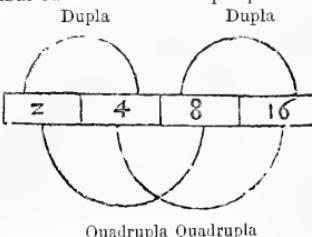
CAPUT XLIV

B De geometrica medietate ejusque proprietatibus.

Nunc vero quæ hanc sequitur geometrica medietas expediatur, quæ sola vel maxime proportionalitas appellari potest, propterea quod in ea eisdem proportionibus terminorum, vel in majoribus vel in minoribus speculatio ponitur. Hic enim æqua semper proportio custoditur, numeri quantitas multitudoque negligitur contrarie quam in arithmeticæ medietate, ut sunt 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64. Vel in tripla proportione 1, 3, 9, 27, 81. Vel si quadrupla, vel si quincupla, vel si in quamlibet multiplicitudinem numerorum sit constituta distensio. In his enim quotlibet terminos sumpseris, explebunt geometricam medietatem, quemadmodum ante prior ad sequentem, ita sequens ad alium. Et rursus, si permixte facias, idem erit. Si enim ponantur tres termini 2, 4 et 8, quemadmodum sunt 8 ad 4, ita 4 ad 2. Atque hoc si convertas, quemadmodum sunt 2 ad 4, ita erunt 4 ad 8.

Vel si in quatuor terminis, ut sunt 2 et 4, 8 et 16, quemadmodum est primus ad tertium, id est 2 ad 8, sic erit secundus ad quartum, id est 4 ad 16. Utraque enim proportio quadrupla est. Et conversim, quemadmodum quartus est ad secundum, ita tertius notatur ad primum. Hoc vero etiam disjuncte licet. Nam quemadmodum est primus ad secundum, id est 2 ad 4, sic tertius ad quartum, id est 8 ad 16; et conversim, quemadmodum secundus ad primum, id est 4 ad 2, ita quartus ad tertium, id est 16 ad 8, idque in omnibus rata consideratione perspicies.

Habet autem proprium hujusmodi medietas, quod in A crescat. Ut si sint 2, 4, 8, 16, quod fit ex his 16, id ex quater 8 reddatur. Exemplar autem nobis maximum certissimumque sit illud ubi ex æqualitate diximus omnes inaequalitatis species fundi. Illic enim, in omnibus vel multiplicibus, vel superpartientibus, vel superparticularibus, vel in ceteris conjunctis, geometrica proportionalitas custoditur, has omnes proprietates quas supradiximus continens. Quarta vero est proprietas hujusce medietatis, quod vel in majoribus vel minoribus terminis æquales semper proportiones sunt. Namque si ponantur 2, 4, 8, 16, 32, 64, inter hos omnes dupla proportio est. Apparet etiam haec proportionalitas in binis proportionibus, ab unitate alternatim parte altera longioribus quadratisque dispositis, a prima multiplicitatibus habituine, id est a dupli per enatas superparticularibus habitudines proportionesque discurrens, quod subiecta descriptione signatum est.

Differentiae duplae.

1	4	2	4	8	16	32	64	128
1	4	2	4	8	16	32	64	128

Termini dupli.

Nulli igitur dubium esse potest, quod cum omnes termini dupli sint, ita differentiae quoque eorum terminorum duplae esse videantur, ut uno minus termino in differentiis, omnes pene dispositos subter terminos quorum sunt ipsae differentiae, superior ordo rediderit. Est etiam aliud proprium, quod omnis ad minorem major terminus comparatus ipsum minorem retinet differentiam. Namque binarius ad unitatem ipsa unitate differt, et quaternarius binario ipso binario, et octonarius quaternario ipso quaternario, et deinceps majores alli ipsis minoribus ab eisdem ipsis differunt quos numerositate prætereunt. Ut hoc quidem in dupli proportione cadit. Sin vero sint triplices proportiones, major terminus a minore termino, duplicate minore termino differt. Ut si sint 1, 3, 9, tres ab uno, binario differunt, in quem unitas, id est minor terminus duplicatus exundat, et 9 a tribus senario differunt, quem ternarius duplicatus educit. Et in aliis cunctis ejusmodi ratio reperiatur. Si vero quadruplices sint, triplicato minore termino, major terminus a minore distabit. Et si quinquepli, quadruplicato, et si sexepli, quinquepli, et una minus multiplicatione quam est ipsa minorum ad majores comparatio terminorum, minorem numerus major exsuperat.

Differentiae duplae.

1	4	2	4	8	16	32	64	128
1	4	2	4	8	16	32	64	128

Termini dupli.

Differentiae tripiae.

1	2	6	18	54	162	486	1458
1	4	9	27	81	243	729	2187

Termini tripli.

Differentiae quadruplae.

1	3	12	48	192	768	3072	12288
1	4	16	64	256	1024	4096	16384

Termini quadrupli.

Haec autem proportionalitas et in aliis omnibus, vel superparticularibus, vel superpartientibus, invenitur, hujusmodi proprietate in omnibus conservata, ut in continua proportione, quod fit sub extremitatibus si tres fuerint termini, hoc a medietate multiplicata consurgat. Si enim sint 2, 4, 8, quod fit ex his 8, idem fit ex quater 4. Vel si sint in quatuor terminis disjuncta proportio, quod fit sub utrisque extremitatibus, id duarum medietatum multiplicatione con-

B

tinetur. Id est a dupli per enatas superparticularibus habitudines proportionesque discurrens, quod subiecta descriptione signatum est.

Tetragonius	1	
Parte altera longior	2	Dupla
Tetragonius	4	Dupla
Parte altera longior	6	Sesquialtera
Tetragonius	9	Sesquialtera
Parte altera longior	12	Sesquitertia
Tetragonius	16	Sesquitertia
Parte altera longior	20	Sesquiquarta
Tetragonius	25	Sesquiquarta
Parte altera longior	30	Sesquiquinta
Tetragonius	36	Sesquiquinta
Parte altera longior	42	Sesquisexta
Tetragonius	49	Sesquisexta

CAPUT XLV.

Quæ medietates, quibus rerum publicarum statibus comparentur.

Atque ideo arithmeticæ quidem ei reipublicæ comparatur quæ paucis regitur, idecirco quod in minoribus ejus terminis major proportio sit. Musican vero medietatem optimatum dicunt esse rempublicam, ideo quod in majoribus terminis major proportionalitas invenitur. Geometrica medietas, popularis quoddammodo et ex æqualitate civitatis est. Namque vel in majoribus, vel in minoribus, æquale omnium proportionalitatem componitur, et est inter omnes paritas quedam medietatis æquum jūs in proportionibus D conservantis.

CAPUT XLVI.

Quod superficies una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duabus medietatibus in medio collocantur.

Post hec igitur tempus est ut expediamus nunc quiddam nimis utile in Platonica quadam disputatione, que in Timei cosmopœia haud faciliter cuiquam vel penetrabiliter ratione versatur. Omnes enim planæ figuræ quæ nulla altitudine crescunt, una tantum medietate geometrica continuantur, alia quæ jungat non potest inveniri; unde duo tantum in his intervalla sunt constituta, a primo scilicet ad medium, et a medio ad tertium. Si vero fuerint cubi, duas tantum habebunt medietates, ubi tertia inveniri non poterit.

secundum geometricam scilicet proportionem. Unde forma solidæ tria intervalla dicuntur habere. Est enim unum intervallum a primo ad secundum, et a secundo ad tertium, et a tertio ad quartum, quæ est scilicet postrema distantia. Recta igitur et planæ figuræ duobus intervallis et solidæ tribus confineri dicuntur. Sint enim duo tetragoni, 4 scilicet et 9, horum igitur unus tantum medius in eadem proportione constitui potest. Namque senarius ad 4 sesquialter est, et 9 ad senarium eodem modo sesquialter. Illoc autem idcirco evenit, quod singula latera, singularum tetragonorum efficiunt senariam medietatem. Namque quatuorii tetragoni latus binarius est, novenarii ternarius; hi ergo multiplicati senarium perfecerunt. Bis enim tres senarius est. Et quotienscunque, datis duobus tetragonis, eorum medietatem volumus invenire, latera eorum multiplicanda sunt, et qui ex his procreabuntur, medietas est. Si autem cubi sint, ut 8 et 27, duæ tantum inter hos eadem proportionie medietates constitui queunt, 12 scilicet et 18, namque 12 ad 8, et 18 ad 27, sesquialtera tantum proportionie junguntur. In his quoque eadem laterum ratio est. Namque ex uno cubo qui propinquior est, una medietas duo latera colligit; ex alternatim vero posito, unum. In alia quoque medietate idem est. Ponantur enim duo cubi, et in medio eorum duæ medietates quas superius diximus, 8, 12, 18, 27, octonarii igitur latus est binarius, his enim bini his octonarium fecerunt. Ternarius vero 27 cubi latus est. Ter enim tres ter 27 restituunt. Medietas igitur quæ juxta octonarium est, id est 12, mutuantur duo latera ex propinquo sibi octonario. et aliud unum latus ex altrinsecus posito 27 cubo. Bis enim bini ter 12 pandunt. Et 18 eadem ratione duo latera a propinquo sibi 27 cubo colligit, et unum ab altrinsecus posito octonario. Tres enim ter his 18 concludunt. Illoc autem universaliter speculandum est, si tetragonos tetragonum multiplicet, sine dubio tetragonos provenit. Sin vero parte altera longior tetragonum multiplicet, vel tetragonos parte altera longiore, nunquam tetragonos, sed semper antelongior crescit. Rursus si cubus cubum multiplicaverit, cubi forma conficitur. Si vero parte altera longiore cubum, vel cubus parte altera longorem, nunquam cubus procreabitur, hoc scilicet secundum similitudinem paris atque impars. Par enim parem si multiplicet, semper par nascitur, et impar imparem si multiplicet, impar continuo procreatur. Si vero imparem, vel si par imparem multiplicet, par semper exoritur. Hoc autem facilius cognoscitur ex lectione Platonis in libris de Republica, eo loco qui nuptialis dicitur, quem ex persona Musarum philosophus introducit. Sed nunc ad tertiam medietatem redeundum est.

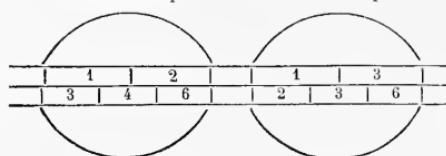
CAPUT XLVII.

De harmonica medietate ejusque proprietatibus.

Harmónica autem medietas est quæ neque eisdem differentiis, nec æquis proportionibus constituitur, sed illa in qua quemadmodum maximus terminus ad parvissimum terminum ponitur; sic differentia ma-

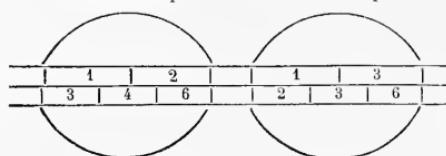
A ximi et medi contra differentiam medi atque parvissimi comparatur. Ut si sint 3, 4, 6, vel si 2, 3, 6. Senarius enim quaternionum sua tertia parte superat, id est duobus; quaternionius vero ternarium sua quarta parte supervenit, id est uno; et senarius ternarium sua medietate, id est tribus, ternarius vero binarium sua parte tertia, id est unitale transcendet. Quare in his neque eadem proportio terminorum est, neque sunt eadem differentiae. Est autem quemadmodum maximus terminus ad parvissimum terminum, sic differentia maximi et medi ad differentiam medi atque postremi. Namque in hac proportione, quæ est, 3, 4, 6, major terminus, id est senarius ad parvissimum terminum ternarium duplus est, et differentia maximi et medi, id est senarii et quaternionii, duo scilicet ad differentiam medi et ultimi, id est quaternionii atque ternarii, quæ est unitas, dupla perspicitur. Sed hoc quoque subiecta descriptione monstratur :

Differentiae duplæ.

Termini dupli

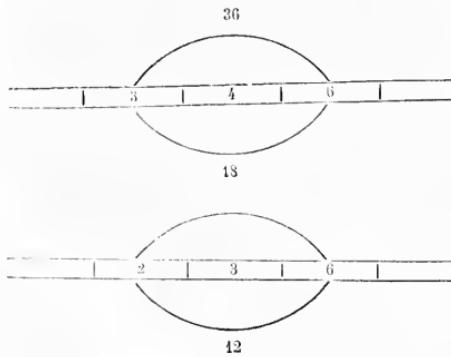
Differentiae tripłæ.

Termini triplices

Ilabet autem proprietatem, quemadmodum dictum est, contrariam arithmeticæ medietati. In illa enim, in minoribus terminis major erat proportio, in majoribus minor; in hac vero, in majoribus quidem terminis major est proportio, in minoribus vero minor. Namque in hac dispositione 3, 4, 6, tres ad quatuor comparati sesquiterium habitudinem, sex vero ad quatuor sesquialteram reddunt; sed major est proportio sesquialtera a sesquiteria, tantum quantum pars tertia medietate transcendet. Juste igitur medietas quedam geometrica proprieque esse proportionalitas judicatur, scilicet inter eam ubi in majoribus terminis minor est proportio, et minoribus major, et inter eam ubi in majoribus major est, in minoribus minor. Illa est enim vere proportionalitas quæ, medietatis quodammodo locum obtinens, et in majoribus et in minoribus, æqualibus proportionum comparisonibus continetur. Hoc quoque signum est, duarum extrematum medianam esse quodammodo geometricam proportionem. Namque in arithmeticæ proportione, medius terminus eadem sua parte, et minorem præcedit et a majore præceditur, sed alia parte minoris, alia vero parte majoris. Sit enim arithmeticæ dispositio 2, 3, 4. Ternarius igitur numerus binarium tertia sua parte præcedit, id est uno, et a quaternionio tertia sua parte præceditur, id est uno. At vero ternarius non eadem parte minoris minorem vincit, vel majoris a majore superatur. Namque minorem, id est binarium, uno superat, id est ipsius medietate binarii, a quaternario vero uno relinquunt, quæ pars quaternarii quarla est. Recte

igitur dictum est medium terminum in hujusmodi medietate eadem parte et minorem vincere et a maiore superari, sed non eisdem partibus, vel minoris minorem transgredi, vel majoris a maiore transcendit. Contrarie harmonica medietas proportiones habet. Namque non eadem parte sua, medius terminus in hac proportione vel minorem vincit, vel a maiore superatur, sed eadem parte minoris minorem superat, qua parte majoris a maiore superatur. In hac enim dispositione harmonica, quae est 2, 3, 6, ternarius binarium tertia sui parte vincit, idem ternarius a senario tota sui quantitate superatur, id est tribus. Idemque ipse ternarius, medietate minoris vincit minorem, id est uno, et medietate majoris a maiore termino vincitur, id est tribus. Senarius enim medietas ternarius est. In geometrica vero medietate, neque eisdem suis partibus medius vel vincit minorrem, vel a maiore vincitur, neque eadem parte vel minoris minorem superat, vel majoris a maiore relinquunt, sed qua parte sua medius terminus minorum superat, eadem parte sua major terminus medium vincit. Quod est ut medietas atque extremitas, aequalibus medietatem et extremitatem reliquam suis partibus supervadant. In hac enim dispositione, quae est 4, 6, 9, tertia sui parte medius senarius quaternarium superat, id est duobus, et tertia sui parte rursus novenarius senarium vincit, id est tribus. Habet autem aliam proprietatem harmonica medietas, ut cum duas extremitates in unum redactas, medietas multiplicaverit, dupla quantitas colligatur, quam si se multiplicent due extremitates. Sint enim hi termini 3, 4, 6. Si igitur ternarium et senarium jungas, novenarium facies, qui per quaternarium ductus 36 efficit. Quod si se ipsas extremitates multiplicent, et fiant tres sexies, 18 conficiunt, quod est prioris summædimidium.

CAPUT XLVIII.

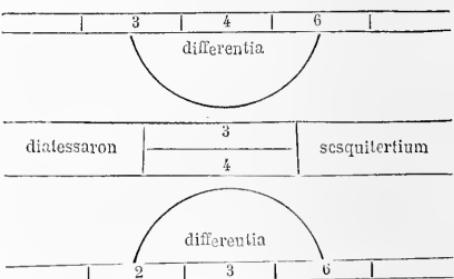
Quare dicta sit harmonica medietas ea quæ digesta est.

Considerandum forsitan videatur cur hanc harmonicam medietatem vocemus. Cujus haec ratio est, quoniam arithmeticæ dispositio aequas tantum per differentias dividit quantitates, geometrica vero terminos aqua proportione conjungit. At vero harmonica ad aliquid quodammodo relata consideratione,

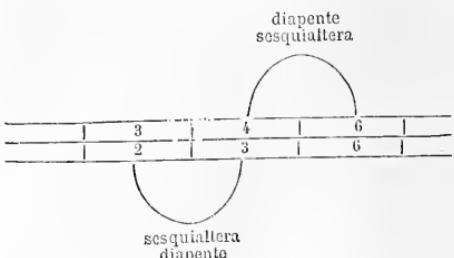
A neque solum in terminis speculationem proportionis habet, neque solum in differentiis, sed in utrisque communiter. Quærerit enim ut quemadmodum sunt ad se extremiti termini, sic majoris ad medium differentia, contra differentiam medietatis ad ultimum. Ad aliquid autem, considerationem harmoniae proprie esse, in primi libri rerum omnium divisione monstravimus. Ipsarum quoque musicarum consonantiarum quas symphonicas nominat proportiones, in hac pene sola medietate frequenter invenias. Namque symphonia diatessaron, quæ princeps est et quodammodo vim obtinens elementi, constituta scilicet in epitrita proportione, ut est quaternarius ad ternarium, in ejusmodi harmonicus medietatibus invenitur. Sint enim ejusmodi harmoniae medietatis termini quorum extimi dupli sint, et rursus alia hujusmodi dispositio quorum extimi tripli.

1	3	4	6	1	1	2	3	6	1
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

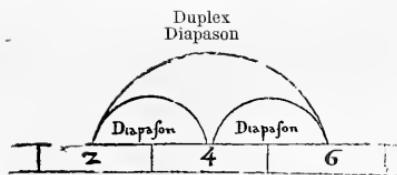
B Senarius igitur ad ternarium duplus est. Idem autem in alia dispositione, senarius ad binarium triplus. Horum igitur si differentias colligamus et ad se invicem comparemus, epitrita proportio colligitur, unde diatessaron symphonia resonabit. Inter 3 enim et 6 ternarius est, et inter binarium et senarium quaternarius, qui, sibimet comparati, sesquitertiam efficient proportionem.

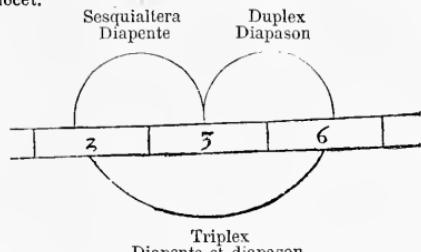
C In eadem quoque medietate et diapente symphonia componitur, quam sesquialtero habitudo restituit. Nam in utrisque dispositionibus his quæ subjecta sunt, in dupli senarius ad quaternarium sesquialter D est, in triplici ternarius ad binarium, ex quibus utrisque, diapente symphonia conjugitur.

Post hanc autem diapason consonantia, quæ fit ex dupli, ut est in subjecta formula.

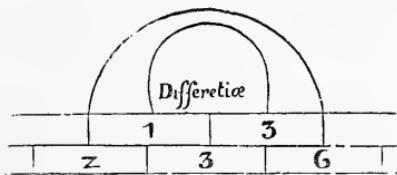
In triplici quoque dispositione, simul diapente et diapason symphonia componitur, servans sesquialteram et duplificem rationem: quod subiecta descriptio docet.

Triplex
Diapente et diapason.

Et quoniam triplus duas continet consonantias, diapente scilicet, et diapason, in hujus triplicis positione in differentiis eundem rursus triplum reperiemus, secundum subter descriptum modum.

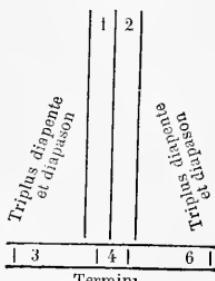
Triplus diapente et diapason.

Termeni.

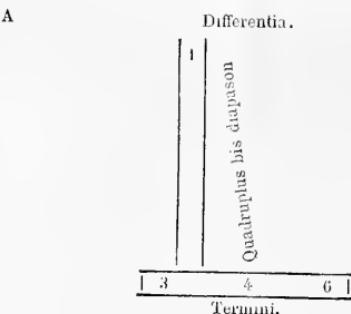
In dupla vero dispositione, major terminus ad medii termini contra se differentiam, triplus est, et rursus minor terminus ad medii contra minorem terminum comparati differentiam, triplus est.

Differentiae.

Termeni.

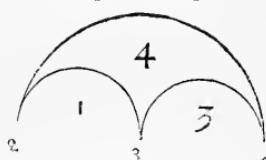
Illa autem maxima symphonia quæ vocatur bis diapason, velut bis duplum, quoniam diapason symphonia ex duplice proportione colligitur, huic se junctare harmonicae mediatis interserit. Nam in duplice proportione, medius terminus ad minoris sive differentiam quadruplus invenitur.

Termeni.

In triplicibus quoque extremitatibus, major differentia ad minorem differentiam quadrupla est, et bis diapason symphoniam emittit. Namque in dispositione 2, 3, 6, extremorum differentia est, id est senarii et binarii, 4; minor vero differentia, id est ternarii et binarii, unus; 4 autem uno quadruplica major est relatione, quæ comparatio bis diapason consonantiam tenet.

Quadruplus bis diapason.

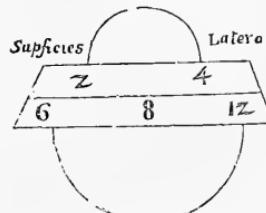

C

CAPUT XLIX. *De geometrica harmonia.*

Vocant autem quidam harmoniacam hujusmodi medietatem, idcirco quod semper haec proportionalitas geometrica harmoniae cognata est, harmonium autem geometricam, cubum dicunt. Ita enim ex longitudine in latitudinem distentus est, et in altitudinem cumulum crevit, ut ex aequalibus proficiens, ad aequalia perveniens aequaliter totus sibi conveniens creverit. Hæc autem medietas, in omnibus cubis quæ est geometrica harmonia perspicitur. Omnis enim cubus habet latera 12, angulos 8, superficies 6. Hic autem ordo et dispositio harmonica est. Disponantur enim 6, 8, 12; hic ergo quemadmodum est major terminus ad parvissimum, ita differentia majoris et mediæ ad parvissimam comparatur.

Differentiae duplæ.

Dupli termeni.

Perpensi namque 12 ad sex dupli sunt, differentia vero 12 et octonarii quaternarius est, octonarii vero et

senarii duo, dupla autem ratione distabunt duobus quatuor comparati. Rursus octonarius, qui medietas est, alia sua parte minorem precedit, et alia sua parte a maiore praeceditur, eadem autem parte minoris minorem superat qua parte majoris a maiore superatur. Rursus si extremitates in unum redigantur et medietate octonario multiplicentur, duplus erit ab eo numero quem sole extremitates multiplicatae perfecerint. Omnes autem in hac dispositione symphonias musicas invenimus. Dialessaron quidem est octo ad sex, quoniam proportio sesquiteria est. At diapente, 12 ad 8, quoniam ea quæ sesquialtera comparatio dicitur, in ea diapente consonantia reperitur. Diapasón vero, quæ ex duplo nascitur, ex 12 ad sex compositione producitur. Diapason vero et diapente, quo triplicis obtinet rationem, fit ab extremitatum differentia, ad differentiam minorem. Namque duodenarii et senarii sex differentia est; minor vero est differentia octonarii et senarii, id est 2. Qui senarius ad binarium triplus est, et diapason simul et diapente consonantia sonant. Illa vero major consonantia quæ est bis diapason, quæ ex quadruplo fit in mediis termini, id est octonarii, et ejus differentia comparatione perspicitur, quæ inter octonarium senariumque reperitur. Quare proprie atque convenienter hujusmodi proportionalitas harmonica medietas appellatur.

CAPUT L.

Quemadmodum constitutis altrinsecus duobus terminis, arithmeticā, geometricā, et harmonicā inter eas mōdītas alternetur, atque de eorum generationib⁹.

Nos autem praestare debemus, quatenus quemadmodum dato calamo, extremis foraminibus manentibus musicis mos est, ut medius foramen permutes, atque aliud aperientes, aliud digitis occludentes, diversòs emitant sonos, vel cum duabus altrinsecus protensis chordis, mediì nervi sonum musicus vel astringendo tenuat, vel remittendo gravat, ita quoque datis duobus numeris, nunc quidem arithmeticam, nunc vero geometricam, nunc autem harmoniam medietatem experiamur inserere, ut rectum propriumque medietatis momen sit, quod manentibus extremitatibus huc atque illuc ferri permutarique videatur. Poterimus autem hanc in duobus altrinsecus positis terminis, vel paribus vel imparibus permutare, ita ut cum arithmeticam ponimus medietatem differentiarum tantum ratio æquitasque servetur. Cum vero geometricam, rata se proportionum juncta custodiat. Sin autem harmonia fiat differentiarum comparatio, ab terminorum proportione non discrepet. Et sint quidem primo pares positaæ quædam extremitates, inter quas has omnes medietates oporteat internectere, 10 et 40. Priors igitur arithmeticæ medietas aptetur. Inter hos ergo si 25 posnero, erit mihi arithmeticæ proportio differentiarum quantitate immutabiliter custodita, in hujusmodi scilicet

A dispositione 10, 25, 40. Vides enim ut quindennæ sese summulae quantitate transcendent.

15	15	L	10	20	1	6	24	1
16	23	40	16	20	40	10	46	40
arith.			geom.			music		

Omnisque proprietates, quas supra diximus in medietate arithmetica convenire ab hac hujusmodi dispositione non reperties alienas. Namque quemadmodum unusquisque eorum terminus ad seipsum est, quoniam sibi aequalis est, ita sunt ad se invicem differentiae quoniam sibi sunt aequales, et quanto major terminus medium transit, tanto medius vincit minorum. Et extremitatum aggregatio duplex est medietate, et minorum terminorum proportio major est illa comparatione, quae inter maiores terminos continetur. Et tanto minor est numerus qui fit ex multiplicatis extremitibus, ab eo qui fit ex multiplicata medietate, quantum eorum differentiae multiplicatae restituantur. Illud quoque quod medietas eadem suis parte et a maiore vinctior, et minorem ipsa supervenit, non eadem autem parte minorem transit, vel majoris a maiore relinquitur, quae omnes sciunt proprietates non alterius nisi arithmeticæ medietatis sunt. Quod si superius dicta meminerit lector, ita esse indubitanter intelliget. Rursus si inter eosdem 10 et 40 viginti constituant, statim geometrica medietas cum suis proprietatibus cunctis exoritur, arithmeticæ medietate pereunte. In hac enim disposi-

C arithmetica medietate percutitur. In hac enim dispositione 10, 20, 40, quemadmodum est major ad medium sic medius ad extremum. Et quod continetur ab extremitatibus, aequum est ei quod a multiplici medietate completur. Differentiae quoque eorum in eadem sunt proportione qua termini. Crementum vero et imminutio proportionum secundum terminos nulla est, sed majorum terminorum proportio a minorum terminorum proportione non discrepat. Si vero harmonicam medietatem conjungere velim, 16 mili numerus inter extremitates utrasque ponendum est, ut sit hoc modo 10, 16, 40. Num igitur licet in hujusmodi dispositione omnes harmonicas proprietates agnosceremus; qua enim maximus ad parvissimum terminus proportione jungitur, eadem proportione differentia ad se invicem comparantur. Et quibus partibus majoris a majore medius vincitur, eisdem partibus minoris praeterit minorem. Suis vero non eisdem vel a majore vincitur, vel transit minorem, Et in majoribus terminis major est proportio, in minoribus minor. Et si in unum extremitates redigantur, et medietatis quantitate concrescant, duplus inde conficitur numerus ab eo qui ex solis multiplicatis extremitatibus procreatur. Atque hoc quidem in terminis paribus constitutum est. At vero si impares proponantur, ut sunt 5 et 45, aptatus medius 23, arithmeticam proportionem medietatemque constituit. Nam si sint 5, 23, 45, eadem sese numerorum quantitate termini transgredientur, et omnis superioris dicta proprietas arithmeticæ medietatis in his terminis custoditur. Sed si 13 numerum medium ponam, ut

sint, 5, et 45, in geometricam medietatem termini relabuntur, aequalibus terminorum ad se invicem proportionibus custoditis. Novem vero si inter utrosque terminos ponam, ut sint 5, 9, 4, 5, sit harmonica medietas, ut qua summa maximus numerus parvissimum praecedit, eadem major differentia minorum differentiam vincat. Qua vero disciplina hujusmodi medietates reperi possimus, expedendum est. Datis duobus terminis, si arithmeticam medietatem constituere oportet, utraque est extremitas conjungenda, quodque ex ea copulatione colligitur dividendum, isque numerus qui ex divisione redactus est, arithmeticam medietatem inter extremitates locatus efficiet: ut 40 et 40 si junxero efficiunt 50, quos si dividam, 25 redduntur. Hic erit medius terminus secundum arithmeticam proportionem. Vel si illum numerum quo major minorem superat dividias, eumque minori superponas, quodque inde concrescit medium ponas, arithmeticam medietas informatur. Nam 40 denarium tricenario superat; quem si dividas 15 fiant; hunc si minori, id est denario, superposueris, 20 et 3 nascentur; quem si medium constitutas, arithmeticam medietatis ordo formatur. Geometricam vero si rationem vestiges, ejus numeri qui sub utrisque extremitatibus continetur, tetragonicum latus inquire, et hunc medium pone. Nam sub 40 et denario numero 400 continentur. Si enim denarium in 40 multiplices, hic numerus crescit. Horum igitur quadringentorum require tetragonicum latus, hi sunt 20. Vicies enim 20, 400 efficiantur. Repertum ergo latus quadratum, medium coconstitues. Vel si eam proportionem quam inter se dati termini custodiunt dividas, et id quod reliquetur medium terminum ponas. Namque 40 ad denarium quadruplus est. Igitur quadruplum si dividias, duplum facies, qui est scilicet 20. Nam 20 ad denarium duplius est. Hunc simedium constitutas, medietatem geometricam perferet. Harmonicam vero medietatem, tali modo reperies: differentiam terminorum in minorem terminum multiplicata, et post jungo terminos, et juxta eum qui inde confectus est, committe illum numerum quix differentiis et termino minore productus est. Cuius cum latitudinem inveneris, addas eam minori termino, et quod inde colligitur medium terminum pones, 40 enim et 40, 30 sunt; quem si multiplicas in denarium, id est in minorem, decies 30, oportet 300 efficias. Quos 300 juxta eum committe qui ex junctis utriscumque confectus est, id est juxta 50, facient enim quinquagies senos, et inventitur latitudo senarius. Hunc igitur si minori termino addas, facient 46, et hic numerus medius constitutus inter 40 et 40, harmonicam proportionem medietatemque servabit.

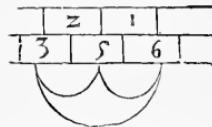
CAPUT LI.

De tribus medietatibus que harmonicas et geometricas contrarie sunt.

Hæ quidem sunt apud antiquiores inventæ probataeque medietates, quas idcirco longius enodatusque tractavimus, quod hæ maxime in antiquorum lectionibus inveniuntur, et ad omnem pene vim co-

Agnitionis eorum versatur utilitas. Cæteras autem præterundo transcurrimus, idcirco quod non multum nobis in lectionibus prosunt, sed tantum ad implendam denarii numeri quantitatem. Quæ, ne lateant neve sint aliquibus ignoratæ, depromimus. Videntur enim hæ supradictis medietatibus esse contrariae, ex quibus originem trahunt. Ex his enim etiam istæ sunt constitutaæ. Est autem quarta medietas quæ opposita videtur harmonica, in qua tribus terminis positis, quemadmodum est maximus terminus positus, quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic differentia minorum ad differentiam maximorum. Ut sint 3, 5, 6, sex ad ternarium duplex. Et sunt minores, 5, et 3, maximus vero hujus dispositionis 6 et 5. Differentia vero minorum, quinarii scilicet et ternarii 2 sunt, majorum, quinarii et senarii, 1, qui 2 ad unum comparati duplum faciunt. Ergo quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic minorum terminorum differentia est ad differentiam maximorum.

Differentiae duplae.

Termini extremi dupli.

Liquet autem oppositam et quodammodo contrariam esse hanc medietatem harmonicae medietati, idcirco quod in illa quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic majorum terminorum differentia ad differentiam minorum. Hic autem econtrario. Est autem proprium hujus medietatis, quoniam quod continetur sub maximo termino et medio duplum est eo quod continetur sub medio atque parvissimo; sexies enim quinque 30 sunt, quinquies vero tres 15. Duæ vero aliae medietates, quinta scilicet et sexta, geometricæ medietati contrariae sunt, et eidem videntur opposita. Est autem quinta medietas, quotiens in tribus termiois, quemadmodum est medius terminus ad minorem terminum, ita eorum differentia ad differentiam medii atque majoris. Nam in hac dispositione 2, 4, 3, quaternarius ad binarium duplus est: sed inter quaternarium et binarium duo sunt, inter quaternarium vero et majorem terminum, id est quinque, 4, et duo ad unum dupli sunt.

Differentiae duplae.

Numeri dupli.

Contrarium autem geometricæ medietati in hac proportione est, quod in illa quemadmodum major terminus ad minorem esset, sic majorum differentia ad differentiam minorum. Hic vero contrarie, quemadmodum minores ad se termini sunt, sic minorum

differentia terminorum ad majorum differentiam comparatur. Est autem proprium in hac quoque dispositione, quod illud quod continetur sub majore termino et medietate duplum est, eo quod sub utrisque extremitatibus continetur. Nam quinques quatuor sunt 20, quinques vero 2 sunt 10, et 20 denarii duplus est. Sexta vero medietas est quando tribus terminis constitutis, quemadmodum est major terminus ad medium, sic minorum terminorum differentia ad differentiam maximorum. In dispositione enim quae est 1, 4, 6, maximus terminus ad medium sesquialter est, differentia vero minorum, id est unius et 4, ternarius est, majorum vero, id est quaternarii et senarii, binarius.

Differentiae sesquialteræ.

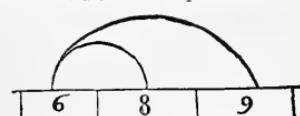
Ternarius autem binario comparatus, sesquialteram habitudinem proportionis efficiet. Eodem autem modo haec quoque medietas geometricæ contraria est, quemadmodum et quinta propter proportionem differentiarum a minoribus ad maiores terminos conversam.

CAPUT LII.

De quatuor medietatis quas posteri ad implendum denarium limitem addecerunt.

Et hæc quidem sunt sex medietates, quarum tres a C Pythagora usque ad Platonem Aristotelemque manserunt. Post vero qui insecuri sunt, has tres alias, de quibus supra disserimus, suis commentariis addidere. Sequens autem ètas, quemadmodum diximus, ad implendam denariam quantitatem, alias quatuor medietates apposuit, quas non adeo qui in veterum libris inveniat. Has igitur nos quam possumus brevissime disponamus. Prima enim quæ est earum, in ordine vero septima medietates, hoc modo conjungitur cum iu tribus terminis, quemadmodum est maximus terminus ad ultimum, sic maxi et parvissimi termini differentia, ad minorum differentiam terminorum, ut in hac dispositione 6, 8, 9. Novenarius igitur ad senarium sesquialter est, quorum est differentia ternarius. Minorum vero terminorum, id est octonarii et senarii, binarius differentia est, qui ad superiorem ternarium comparatus, facit sesquialteram proportionem.

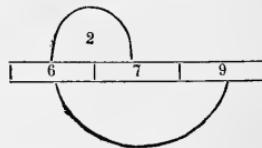
Differentia sesquialteræ.

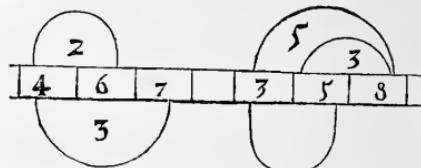
Terminus sesquialter.

Secunda vero inter quatuor, sed octava in ordine proportionalitas est, quotiens in tribus terminis, quemadmodum sunt extremitates ad se invicem comparatae sic eorum differentia ad majorum termino-

A rum differentiam, ut sunt 6, 7, 9. Novem igitur ad 6 sesquialter est, et eorum differentia ternarius est, qui comparatus contra majorum differentiam, id est septenarii et novenarii, qui binarius est, reddit sesquialteram proportionem.

B Tertia vero inter has sequentes quatuor, nona autem in ordine proporcio est, quando tribus terminis positis, quam proportionem medius terminus ad parvissimum custodit, eam retinet extremorum differentia ad minorum differentiam comparata, ut 4, 6, 7. Etenim 6 ad 4 sesquialter est, quorum est differentia binarius; septenarii vero et quaternarii, ternarius differentia est, quem si ad superiorem binarium comparemus, sesquialter proportione conjungitur.

C Quarta vero, quæ in ordine decima est, consideratur in tribus terminis, cum tali proportione medius terminus ad parvissimum comparatur, quali extremorum differentia contra majorum terminorum differentiam proportione conjungitur, ut sunt tres, quinque, octo. Quinarius enim medius terminus, ad ternarium superbiapartiens est. Extremorum vero differentia, octonarii scilicet et ternarii, quinarius, qui comparatus contra majorum terminorum differentiam, scilicet quinarii et octonarii, quiet ternarius, etipse quoque superbiapartiens invenitur.

CAPUT LIII.

Dispositio decem medietatum.

D Disponamus igitur cunctas medietates in ordinem, ut cuiusmodi omnes sint, facilissime possint intelligi.

Arithmetica	Prima	1	2	3
Geometrica	Secunda	1	2	4
Harmonica	Tertia	3	4	6
Contraria harmonicae	Quarta	3	5	6
Contraria geometricæ	Quinta	2	4	5
Contraria geometricæ	Sexta	1	4	6
Inter 4 prima	Septima	6	8	9
Inter 4 secunda	Octava	6	7	9
Inter 4 tercia	Nona	4	6	7
Inter 4 quarta	Decima	3	5	8

CAPUT LIV.

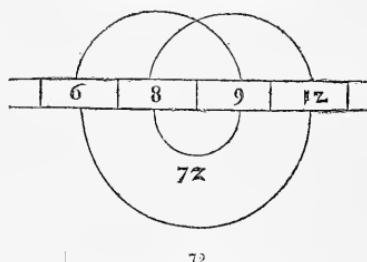
De maxima et perfecta symphonia, quæ tribus distentur intervallis.

Restat ergo de maxima perfectaque harmonia dis-

serere, quæ tribus intervallis constituta, magnam vim ad obtinet in musici modulaminiis temperamentis et in speculatione naturalium quæstionum. Etenim perfectius hujusmodi medietate nihil poterit inveniri, quæ tribus intervallis producta, perfectissimi corporis naturam substantiamque sortita est. Hoc enim modo, cubum quoque trina dimensione crassatum, plenam harmoniam esse monstravimus. Hæc autem hujusmodi inveniatur, si duobus terminis constitutis, qui ipsi tribus creverint intervallis, longitudine, latitudine et profunditate, duo hujusmodi termini mediæ fuerint constituti, et ipsi tribus intervallis notati, qui vel ab æqualibus per æquales æqualiter sint producti, vel ab inæqualibus ad inæqualia æqualiter, vel ab inæqualibus ab æqualibus æqualiter, vel quolibet alio modo, atque ita cum harmonicam proportionem custodiant, alio tamen modo comparati, faciunt arithmeticam medietatem, hisque geometrica medietas, quæ inter utrasque versatur, deesse non possit. In quatuor enim terminis si fuerit, quemadmodum primus ad secundum, sic tertius ad quartum, proportionum ratione scilicet custodia, geometrica medietas explicatur. Et quod continetur sub extremitatibus æquum erit ei quod sub utraque medietate ad se invicem multiplicata conficitur. Rursus, si maximus quatuor terminorum numerus ad eum qui sibi propinquus est talem habeat differentiam, qualem idem esse maximo propinquus ad parvissimum, hujusmodi proportio in arithmeticâ consideratione proponitur. Et extermorum conjunctio duplex erit propria medietate. Si vero inter quatuor qui est tertius terminus, a qua parte quarti, quartum terminum superet, et æqua primi a primo supereretur, harmonica hujusmodi proportio medietasque perspicitur: et quod continetur sub extermorum aggregatione et multiplicatione medietatis, duplex est eo quod sub utraque extermitate conficitur. Sit autem quoddam hujus dispositionis exemplar hoc modo, 6, 8, 9, 12. Has igitur omnes solidas quantitates esse non dubium est. Sex enim nascuntur ex uno his ter, 12 autem ex his duo ter. Horum autem medietates, octonarius fit semel duo quater. Novenarius vero semel tres ter. Omnes igitur termini cognati sibi, et tribus intervallorum dimensionibus notati sunt. In his igitur geometrica proportionalitas invenitur, si 12 ad 8 D vel 9 ad 6 comparemus. Utraque enim comparatio sesquialtera proportio est, et quod continetur sub extermitatibus idem est ei quod fit ex mediis. Namque quod fit ex duodecies 6, æquum est ei quod fit ex octies 9: geometrica ergo proportio hujusmodi est; arithmeticâ autem est, si duodenarius ad novenarium, et novenarius ad senarium comparetur. In utrisque enim ternarius differentia est, et juncitæ extermitates medietate duplæ sunt. Si enim junxeris senarium et duodecim facies 18, qui est novenario medio termino duplus. In his ergo geometricam arithmeticamque medietatem perspeximus. Hic quoque harmonica medietas invenitur, si 12 ad 8 et rursus 8 ad 6 comparemus. Qua enim parte senarii

A octonarius senarium superat, id est parte tertia, eadem duodenarii parte, octonarius superatur. Quatuor enim quibus octonarius a duodenario vincitur, duodenarii tertia pars est. Et si extermitates jungas 6 scilicet et 12, easque per octonarium medium multiplices, 144 sunt. Quod si se extermitates multiplicent, sex scilicet et 12, facient 72, quo numero 144 duplus est. Inveniems hic quoque omnes musicas consonantias. Namque 8 ad 6 et 9 ad 12 comparati sesquiteriam proportionem reddunt, et simul diatessaron consonantiam. Sex vero ad 9 vel 8 ad 12 comparati, reddunt sesquialteram proportionem, sed diapente symphoniam. Duodecim vero ad senarium considerati duplè proportionem, sed diapason symphoniam canunt. Octo vero et 9 ipsi contra se medii considerati, epogdoum jungunt, qui in musico modulamine tonus vocatur, quæ omnium musicorum sonorum mensura communis est. Omnium enim est sonus iste parvissimus. Unde notum est quod diatessaron et diapente consonantiarum, tonus differentia est, sicut inter sesquiteriam et sesquialteram proportionem sola est epogdous differentia. Ejus autem descriptionis, subter exemplar adjecimus

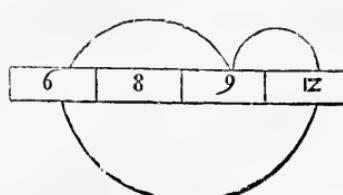
Proportionalitas geometrica.
Sesquialteræ proportiones.

Extremorum mediorumque multiplicationes.

Proportionalitas arithmeticæ.

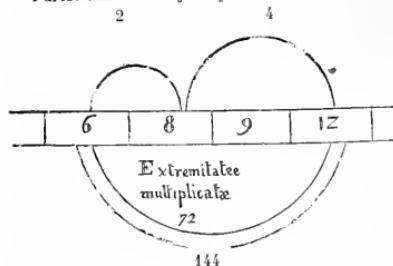
Differentiæ æquales.
3   3

18

Extremitates juncitæ ad novenarium medium duplæ sunt.

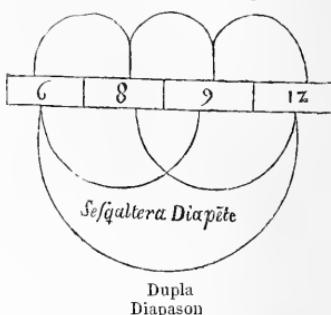
Proportionalitas harmonica.
Partes minoris majorisque terminorum

Junctæ extremitates et per medium multiplicatæ.

A

Sesquitercia	Consonantiae musicæ.
	Sesquitercia
Epogdous	
Diatessaron	Diatessaron

AN. MANL. SEV. BOETII
DE MUSICA
LIBRI QUINQUE.

Quæ in marginæ Glareanæ editionis e regione textus notata sunt, nos ad columnarum nostrarum calcem exscripsimus.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

*Musica naturaliter nobis esse conjunctam, et mores
vel honestare vel everttere.*

Omnium quidem perceptio sensuum, ita sponte ac naturaliter quibusdam viventibus adest, ut sine his animal non possit intelligi. Sed non æque eorumdem cognitio ac firma perceptio animi investigatione colligitur. Illaboratum est enim quod sensum percipendi sensibilibus rebus adhibemus. Quæ vero sit ipsorum sensuum secundum nos agimus natura, et quae rerum sensibilium proprietas, id non obvium neque cuiilibet explicabile esse potest, nisi quem conveniens investigatio veritatis contemplatione direxerit. Adest enim eunctis mortalibus visus, qui utrum venientibus ad visum figuris, an ad sensibilia radii emissis efficiatur, inter doctos quidem dubitabile est, vulgus quoque ipsa dubitatio praterit. Rursus cum quis triangulum respicit, vel quadratum, facile id quod oculis invenitor agnoscit. Sed quænam trianguli vel quadrati sit natura, a mathematica necesse est petat.

^a Idemque de cæteris ^b sensibus dici potest, maximeque de arbitrio aurium, quarum vis ita sonos capiat, ut non modo de his iudicium capiat, differentiasque cognoscat, verum etiam delectetur saepius, si dulces coaptatique modi sunt, angatur vero, si dissipati atque incohærentes feriant sensum. Unde fit, ut

Cum sint quatuor matheseos discipline, cætera quidem ad investigationem veritatis laborent; musica vero non modo speculationi, verum etiam moralitati conjuncta sit. Nihil d' est enim tam proprium ^e humani, quam remitti dulcibus modis astringique contrariis. Idque non modo sese in singulis vel studiis vel etatibus tenet, verum per cuncta diffunditur studia, et infantes ac juvenes, neconon etiam senes, ita naturaliter affectu quadam spontaneo modis musicis adjunguntur, ut nulla omnino sit etas qua a cantilena dulcis delectatione sejuncta sit. Hinc etiam internosci potest, quod non frustra a Platone dictum ^f est, mundi animam, musica convenientia fuisse conjunctam. Cum enim ex eo quod in nobis est junctum convenienterque coaptatum, illud excipimus, quod in sonis apte convenienterque conjunctum est, eoque delectamur, nos quoque ipsos eadem similitudine ^h compactos esse cognoscimus. Amica est enim similitudo. Dissimilitudo ⁱ vero odiosa atque contraria. Hinc etiam morum quoque maxime permutationes flunt. Lascivus quippe animus, vel ipse lascivioribus delectatur modis, vel saepè eosdem audiens cito emolitur, ac frangitur. Rursus asperior mens vel incitatoribus gaudet. vel incitatoribus asperatur. Hinc est etiam quod modi musici gentium vocabulo designati sunt, nt Lydius modus, et Phrygicus. Quo enim

^a Idem quoque. ^b Sensibilibus. ^c Fercent. ^d Est non legitur. ^e Humanitatis, ^f Sit. ^g Ex non legitur. Comparatos. Vero non legitur.

quasi unaquaque gens gaudet, eodem modus ipse vocabulo nuncupatur. Gaudet ^a enim gens modis morum similitudine. Neque enim fieri potest ut mollia duris, dura mollieribus adnectantur aut gaudent. Sed amorem delectationemque (ut dictum est) similitudo conciliat. Unde Plato etiam maxime cavendum existimat, ne de bene morata musica aliquid permittetur. Negat enim esse ullam tantam morum in republica labem, quam paulatim de pudenti ac modesta musica inverteat. Statim enim idem quoque audiendum animos pati, paulatimque discedere, nullumque honesti ac recti retinere vestigium, si vel per lasciviores modos invercundum aliquid, vel per asperiores ferox atque immane mentibus illabatur. Nulla enim magis ad animum disciplinis via, quam auribus patet. Cum ergo per eas rhythmī modique ad animum usque descenderint, dubitari non potest quin aequo modo mentem atque ipsa sunt ^b efficient atque conforment. Id vero etiam intelligi in gentibus potest. Nam quæ asperiores sunt Getarū, durioribus deletantur modis. Quæ vero mansuete, mediocribus, quanquam id hoc tempore pene nullum est. Quod vero lascivum ac molle est genus humanum, id totum scenicis ac theatralibus modis tenetur. Fuit vero pudens ac modesta musica, dum simplicioribus organis ageretur. Ubi vero varie permixtae tractata est, amisit gravitatis atque virtutis modum, et pene in turpitudinem prolapsa, minimum antiquam speciem servat. Unde Plato precipit minime oportere pueros ad omnes modos eruditū, sed potius ad valentes ac simplices. Atque hic maxime illud est retinendum, quod si quoquo modo per parvissimas mutationes hinc aliquid permutaretur, recens quidem minime sentiri, post vero magnam facere differentiam, et per aures ad animum usque delabi. Idcirco magnam esse custodiā reipub. Plato arbitratur musicam optime moratam pudenterque conjunctam, ita ut sit modesta ac simplex, et mascula, nec effeminata, nec fera, nec varia. Quod Lacedæmonii maxima ope seruavera, dum apud eos Taletas Cretensis ^c Gortinus magno prelio accitus, pueros disciplina musicæ artis imbuere. Fuit enim id antiquis in a morem, diuque permanit. Quoniam vero eis Timotheus Milesius super eas quas ante repererat unum addidit nervum, ac multipliciore musicam fecit, exegere de Iacunica. Consultumque de eo factum est. Quod quoniam insigne est Spartiarum lingua S litteram in R vertentium, ipsum de eo consultum eisdem verbis Graecis apposui.

^D Επειδὴ Τιμοθέος ὁ Μιλήσιος, ἐθένιον ἔττινον ἀρχέστερον πόλιν, τὰν παλαιὸν μαλπάν ἀπικάσθει, καὶ, τὰν διὰ τῶν ἐπτὰ χωρδῶν οὐκερίζειν ἀποτρεφόμενορ, πόλιν φωνίαν εἰτάγων λυμαίνεται τῷρ ἀκούει τῶν νέων, διάτε τῷρ πολὺ χωρδίαιρ καὶ τῷρ κανόπτορο τῷρ μέλορ, ἀγενῆ καὶ ποικίλαν ἀντι ἀπλόαρ καὶ τεταγμένορ ἀμφιέννυται τὰν μοῦταν, ἐπι χρόματος συνιστάμενος τὰν τῷρ μέλορ διατκενών, ἀντι τῷρ ἔναργοντος ποιῶν ἀντιτρόφορον ἀμοιβῆν παρακλαθεῖς δέ

A καὶ ἔττινον ἄγονα τῷρ Ἐλευσίναρ Δάματρορ ἀπρεπη διεπικεύστοτο τὰν τῷρ μούτον διατκενών, τῷρ γαρ τῷρ Σφελαρ ὠθήσινον οὐκένθειν τῷρ νέων δίδασκε. Δέδοκται ὑπὲρ τούτου τῷρ βατιλέωρ καὶ τῷρ ἔρδορορ μέμφασθαι Τιμόθεον. ζ. τ. λ.

Quod consultum id scilicet continet, idcirco Timotheo Milesio Spartiatas succensuisse, quod multiplicem musicam reddens puerorum animis quos accepérat erudiendos, officeret, et a virtutis modestia prepediret, et quod harmoniam, quam modestam suscepérat, in genus chromaticum, quod est mollius, invertisset. Tanta igitur fuit apud eos musicæ diligentia, ut eam animos quoque obtinere arbitrarentur. Vulgatum quippe est, quam sape iracundias cantilenā represserit, quam multa vel in corporum, vel in animorum affectionibus miranda perficerit. Cui enim est ilud ignotum, quod Pythagoras ebrium adolescentem Taurominitanum sub^d Phygii modi sono incitatum, spondeo succinente reddiderit mitiorem et sui compotem. Nam ^e cum scortum in rivalis domo esset clausum, atque ille furens domum vellet amburre, cumque Pythagoras stellarum cursus (ut ei mos nocturnus erat) inspiceret, ubi intellexit sono Phygii modi incitatum, multis amicorum ^f admonitionibus a facinore noluisse desistere, mutari modum præcepit atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissimæ temperavit. Quod scilicet Marcus Tullius commemorat in eo libro quem de consiliis suis composuit, alter quidem, sed hoc modo. Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, et cum vinolenti adolescentes tibiariū etiam cantu (ut fit) instincti, mulieris pudicæ fores frangerent, admonuisse tibicinam ut spondeum caneret Pythagoras dicitur; quod cum illa fecisset, tarditate mordorū et gravitate canentis, illorum furentem petulantiam concesdasse. Sed et similia breviter exempla conquerram. Terpander atque Arion Methymnæus Lesbios atque Iones, gravissimis morbis, cantus eripiēre præsidio. Ismenias vero Thebanus Boetiorum pluribus, quos schiatici doloris tormenta vexabat, modis fertur cuncta abstersisse molestias. Sed et Empedocles cum ejus hospitem quidam gladio furibundus invaderet, quod ejus patrem ille accusatione damnasset, inflexisse dicitur modum canendi, itaque adolescentis iracundiam temperasse. In tantum vero priscæ philosophiæ ^g studiis vis musicæ artis innotuit, ut Pythagorici, cum diurnas in somno resolventer curas, quibusdam cantilenis uterentur, ut eis lenis et quietus sopor irrepereret. Itaque exrecti, alii quibusdam modis stuporem somni confusioneque purgabant. Id nimurum scientes, quod tota nostræ animæ corporisque compago musica coaptatione conjuncta sit. Nam ut sese corporis habet affectus, ita etiam pulsus cordis motibus incitantur. Quod scilicet Democritus Hippocrati medico tradidisse fertur, cum eum quasi insanum cunctis Democriti vicibus id opinantibus, in custodia medendi

^a Vero. ^b Afficiant. ^c Gortinius. ^d More. ^e Ad non habetur. ^f Studiosis.

causa viseret. Sed quorsum ista hæc? Quia non potest dubitari quin nostræ animæ et corporis status, eisdem quodammodo proportionibus videatur esse compositus, quibus harmonicas modulationes posterior disputatio conjungi copularique monstrabit. Inde est enim quod infantes quoque cantilenæ dulcis oblectat. Aliquid vero asperum atque immite, ab audiendi voluptate suspendit. Nimiram id etiam omnis artas patitur, omnino sexus. Que licet suis actibus distributa sint, uia tamen musicæ delectatione conjuncta sunt. Quid enim fit, cum in fletibus luctus ipsos modulantur dolentes? Quid maxime muliebre est, ut cum cantico quodam dulcior a fiat causa flendi. Id vero etiam fuit ^a antiquis in morem, ut cantus tubæ luctibus præiret. Testis est Papinius Statius hoc versu:

*Cornu grave mugit adunco,
Tibia cui teneros suetum producere manes.*

Et qui snaviter canere non potest, sibi tamen aliquid canit, non quod eum aliqua voluptate id quod canit afficiat, sed quod quamdam insitam dulcedinem ex animo proferentis quoquomodo proferant, delectantur. Nonne illud etiam manifestum est, in bellum pugnantium animos tubarum carmine accendi? Quid si verisimile est, ab animi pacato statu, quemquam ad furem atque iracundiam posse proferri. Non est dubium, quod conturbatae mentis iracundiam, vel nimiam cupiditatem modestior modus possit astringere. Quid quod cum aliquis cantilenam libertius auribus atque animo capit, ad illud etiam non sponte converterit, ut motum quoque aliquem similem auditæ cantilenæ corpus effingat, et quod omnino aliquod melos auditum sibi memor animus ipse decerpatur? Ut ex his omnibus perspicue nec dubitanter appareat, ita quidem nobis musicam naturaliter esse conjunctam ut ea ne si velimus quidem carere possimus. Quocirca intendenda vis mentis est, ut id quod natura est insitum, scientia quoque possit comprehensum teneri. Sicut enim in visu quoque non sufficit eruditis colores formasque conspicere, nisi etiam quæ sit horum proprietas investigaverint: sic non sufficit cantilenis musicis delectari, nisi etiam quali inter se conjunctæ sint vobum proportione discatur.

CAPUT II.

Tres esse musicas, in quibus de vi musicæ narratur.

Principio igitur de musica disserenti, illud interim dicendum videtur, quot musicæ genera ab ejus studiosis comprehensa esse noverimus. Sunt autem tria. Et prima quidem mundana est; secunda vero humana; tertia quæ in quibusdam ^c constituta est instrumentis, ut in cithara vel in tibiis, catenisque quæ cantilenæ famulantur. Et primum ea quæ est mundana in his maxime perspicienda est quæ in ipso cœlo, vel compage elementorum, vel temporum varietate visuntur. Qui enim fieri potest, ut tam velox cœli machina tacito silentique cursu moveatur? Et si ad nostras aures sonus ille non pervenit, quod

A multis fieri de causis necesse est, non poterit tamen motus tam velocissimus ita magnorum corporum, nullos omnino sonos cire, cum præstum tanta sint stellarum cursus coaptatione conjuncti, ut nihil æque compaginatum, nihil ita commixtum possit intelligi. Namque alii excelsiores, alii inferiores feruntur, atque ita omnes æquali incitatione volvuntur, ut per dispersas inæqualites ratus cursuum ordo ducatur. Unde non potest ab hac coelesti vertigine ratus ordo modulationis absistere. Jam vero quatuor elementorum diversitates contrariasque potentias, nisi quedam harmonica conjungeret, qui fieri posset, ut in unum corpus ac machinam convenienter? Sed hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum, quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione ^d discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) quidquam consonum servent. Et ut in gravibus chordis is vocis est modus, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit consentaneum atque conveniens; ita etiam in mundi musica pavidemus, nihil ita nimium esse posse ut alterum propria nimietate dissolvat. Verum quidquid illud est, aut suos ^e affert fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret aestas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos affectant fructus, vel aliis ut afferant subministrant. De quibus posterius studiosius disputandum est. Humanam vero musicam, quisquis in sese ipsum descendit, intelligit. Quid est enim quod illam incorpoream rationis vivacitatem corpori misceat, nisi quedam coaptatio, et veluti gravium leviumque vocum, quasi unam consonantiam efficiens, temperatio? Quid est autem aliud quod ipsius inter se partes animæ conjungat, quæ (ut Aristoteli placet) ex rationabili irrationalibique conjuncta est? Quid vero quod corporis elementa permisceat, aut partes sibimet rata coaptatione contineat? Sed de hac quoque posterius dicam. Tertia est musica, quæ in quibusdam consistere dicunt instrumentis. Hæc vero administratur, aut intentione, ut nervis, aut spiritu, ut tibiis, vel his quæ ad aquam moventur, aut percussione quadam, ut in his quæ in concava quedam virga ærea feriuntur, atque inde diversi efficiuntur soni. De hac igitur instrumentorum musica primum hoc opere disputandum videtur. Sed procemii satis est. Nunc de ipsis musicæ elementis est disserendum.

CAPUT III.

De vocibus ac de musicæ elementis.

Consonantia, quæ omnem musicæ modulationem regit, præter sonum fieri non potest. Sonus vero præter quedam pulsum percussionemque non redditur. Pulsus vero atque percussio nullo modo esse potest, nisi præcesserit motus. Si enim cuncta sint immobi-

^a Fit ^b In antiquis moris. ^c Instituta. ^d Decerpas ^e Effert.

ha, non poterit alterum alteri concurrere, ut alterum impellatur ab altero. Sed cunctis stantibus motuque caretibus, nullum fieri necesse est sonum. Idcirco definitur sonus : Aeris percussio indissoluta usque ad auditum. Motuum vero alii sunt velociores, alii tardiores, eorumdemque motuum alii rariores sunt alii spissiores. Nam si quis in continuum motum respiciat, ibi aut velocitatem aut tarditatem necesse est comprehendat. Sin vero quis moveat manum, aut frequenti eam motu movebit aut raro. Et sit tardus quidem fuerit ac riarior motus graves necesse est sonos effici ipsa tarditate et raritate pellendi. Sin vero motus sint celeres ac spissi, acutos reddi necesse est sonos. Idcirco enim idem nervus si intendatur amplius, acutum sonat ; si remittatur, grave. Quando enim tensio est, velociorem pulsum reddit, celeriusque revertitur, et frequentius ac spissius aerem ferit. Qui vero laxior est, solutos ac tardos pulsus effert, rarusque ipsa imbecillitate feriendi, nec diutius tremit. Neque enim quotiens chorda pellitur, unus editantum putandus est sonus, aut unam in his esse percussionem, sed totius aer feritur quotiens eum chorda tremebunda percusserit. Sed quoniam juncta sunt velocites sonorum, nulla intercapito sentitur auribus. Et unus sonus sensum pellit vel gravis, vel acutus, quamvis uterque ex pluribus constet, gravis quidem ex tardioribus, et riarioribus, acutus vero ex ^a celeribus ac spisis, veluti si conum, quem turbonem vocant, quis diligenter ^b exornet, eique unam virgulam coloris rubri vel alterius ducat, et eum qua potest celeritate convertat, tunc totus conus rubro colore videtur infectus, non quod totus ita sit, sed quod partes puras rubrae virgine velocitas comprehendant, et apparere non sinat. Sed de his posterius. Igitur quoniam acute voces spissioribus et velocioribus motibus incitatur, graves vero tardioribus ac rari, liquet additione quadam motuum ex gravitate acumen intendi, detractione vero motuum laxarum ex acuminis gravitatem. Ex pluribus enim motibus acumen, quam gravitas constat. In quibus autem pluralitas differentiam facit, eam necesse est in quadam numerositate consistere. Omnis vero paucitas ad pluralitatem ita sese habet, ut numerus ad numerum comparatus. Eorum vero quae secundum numerum concurrunt, partim sibi sunt ^cæqualia, partim inæqualia. Quocirca soni quoque partim sunt ^cæquales, partim vero sunt inæqualitate distantes. Sed in his vocibus, quæ nulla inæqualitate discordant, nulla omnino consonantia est, etenim consonantia est dissimilium inter se vocum in uno redacta concordia.

CAPUT IV.

De speciebus inæqualitatum.

Quæ vero sunt inæqualia, quinque inter se modis inæqualitatis momenta custodiunt. Aut enim alterum ab altero multiplicite transcendentur, aut singulis partibus, aut pluribus aut multiplicitate et parte, aut multiplicitate et partibus. Et primum quidem inæqualitatis genus multiplex appellatur. Est vero mul-

A triplex ubi major numerus minorem numerum habet, in se totum, vel bis, vel ter, vel quater, ac deinceps nihilque deest, nihilque exuberat, appellaturque vel duplum, vel triplum, vel quadruplum. atque ad hunc ordinum in infinita progredit. Secundum vero inæqualitatis genus est quod appellatur superparticulare, id est cum major numerus minorem numerum habet in se totum, et unam ejus aliquam partem, eamque vel dimidiā, ut tres duorum, et vocatur sesquialtera proportio, vel tertiam, ut quatuor ad tres, et vocatur sesquitercia. Ad hunc etiam modum in posterioribus numeris pars aliqua a majoribus super minores numeros continetur. Tertium vero genus inæqualitatis est, quotiens major numerus totum intra se miuorem continent, et ejus aliquantas insuper partes, et si duas quidem supra continent, vocabitur propatio superbipartiens, ut sunt quinque ad tres. Sin vero tres super se continent, vocabitur supertripartiens, ut sunt septem ad quatuor. Et in ceteris ^e quidem eadem similitudo esse potest. Quartum vero est inæqualitatis genus, quod ex multiplici et superparticulari conjungitur, cum scilicet major numerus habet in se minorem numerum, vel bis vel ter vel quotieslibet, atque ejus unam aliquam partem. Et si eum bis habet, et ejus dimidiā partem, vocabitur duplex sesquialter, ut sunt quinque ad duo. Sin vero bis minor continebitur, et ejus tercia pars, vocabitur duplex sesquitercius, ut sunt septem ad tres. Sin vero tertio continebitur, et ejus dimidia pars, vocabitur triplex sesquialter, ut sunt septem ad duo. Atque ad eundem modum in ceteris ^f et multiplicitatibus et superparticularitatibus vocabula variantur. Quintum est genus inæqualitatis, quod appellatur multiplex superpartiens, quando major numerus minorem numerum habet in se totum plusquam semel, et ejus plusquam unam aliquam partem. Et si bis major numerus minorem numerum continebit, duasque ejus insuper partes, vocabitur duplex superbipartiens, ut sunt tres ad octo, et rursus triplex superbipartiens, ut sunt tres ad undecim. Ac de his idcirco nunc strictim ac breviter explicamus, quoniam in libris quos de Arithmetica Institutione conscripsimus. diligentius enodavimus.

CAPUT V.

Quæ inæqualitatis species consonantii aptentur.

D Ex his igitur inæqualitatis generibus postrema duo, quoniam ex superioribus mixta sunt, ^d relinquamus. De tribus vero prioribus speculatio facienda est. Obtinere igitur majorem ad consonantias potestatem videtur multiplex, consequenter autem superparticularis. Superpartiens vero ab harmonia concinentia separatur, ut quibasdam præter Ptolemaeum videtur.

CAPUT VI.

Cur multiplicitas et superparticularitas consonantii depudentur.

Ea namque probantur comparationi consentanea, quæ sunt natura simplicia. Et quoniam gravitas et acumen in quantitate consistunt, ea maxime videbuntur servare naturam concidentiæ, quæ discretæ

^a Celerioribus. ^b Extornet. ^c Non est. ^d Eæquamur.

proprietatem quantitatis poterunt custodire. Nam cum sit alia quidem discreta quantitas, alia vero continua, ea quæ discreta est in minimo quidem finita est, sed in infinitum per majora procedit. Namque in ea minima unitas eademque finita est. In infinitum vero modus pluralitatis augetur, ut numerus qui cum a finita incipiat unitate, crescendi non habet finem. Rursus quæ est continua, tota quidem finita est, sed per infinita minuitur. Linea enim quæ continua est, in infinita semper partione dividitur. Cum sit ejus summa, vel bipedalis, vel quæcumque alia definita mensura. Quocirca numerus semper in infinita concrescit, continua vero quantitas in infinita minuitur, Multiplicitas igitur quoniam crescendi finem non habet, numeri maxime servat naturam. Superparticularitas autem, quoniam in infinitum minorem minuit proprietatem servat continuæ quantitatis. Minuit autem minorem, cum semper eum continet, et ejus vel dimidiā partem, vel tertiam, vel quartam, vel quintam. Nam semper pars a majore numero denominata ipsa decrescit. Nam cum tertia a tribus denominata sit, quarta vero a quatuor, cum quatuor tres superent, quarta potius quam tertia minutior invenitur. Superpartiens vero jam quodammodo a simplicitate discedit. Duas enim, vel tres, vel quatuor habet insuper partes, et a simplicitate discedens exuberat ad quamdam partium pluralitatem. Rursus multiplicitas omnis in integritate se continet. Nam duplum bis habet totum minorem; tripulum item tertio continet totum minorem, atque ad eundem modum et cetera. Superparticularitas vero nihil integrum servat, sed vel dimidio superat, vel tertia, vel quarta, vel quinta. Sed tamen divisionem singulis ac simplicibus partibus operatur. Superpartiens autem inæqualitas nec servat integrum nec ^a singulis adimit partes. Atque ^b ideo secundum Pythagoricos, minime musicis consonantias adhibetur. Ptolemaeus tamen etiam hanc proportionem inter consonantias ponit, ut posterius ostendam.

CAPUT VIII.

Quæ proportiones quibus consonantias musicis aptentur

Illud tamen esse cognitum debet, quod omnes musicæ consonantiae, aut in dupli, aut in triplici, aut in quadruplici, aut in sesquialtera, aut in sesquitertia proportione consistunt. Et vocabitur quidem quæ in numeris sesquitertia est, diatessaron in sonis. Quæ in numeris sesquialtera, diapente appellatur in vocibus Quæ vero in proportionibus dupla est diapason in consonantias. Tripla vero diapente ac diapason. Quadruplica autem bisdiapason. Et nunc quidem universaliter atque indiscretè dictum sit. Posterior vero omnis ratio proportionum lucebit.

CAPUT VIII.

Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinentia.

Sonus igitur est vocis casus, emmeles, id est aptus melo, in unam intensionem. Sonum vero non generalem nunc volumus definire; sed eum qui græce dicitur *phthongus*, dictus a similitudine loquendi φθόγγος. Intervallum vero est soni acuti gravissimum

A distantiæ. Consonantia est acuti soni gravissisque mixtura, suaviter uniformiterque auribus' accidens. Dissonantia vero est duorum sonorum sibimet permixtorum ad aurem veniens aspera atque injuncta percussio. Nam dum sibimet miseri nolunt, et quodammodo integer uterque nititur pervenire, cumque alter alteri officit, ad sensum insuaviter uterque transmittitur.

CAPUT IX.

Non omne judicium dandum esse sensibus sed amplius rationi esse credendum in quo de sensuum fallacia.

Sed de his ita proponimus, ut non omne judicium sensibus demus, quanquam a sensu aurium heujuscæ artis sumatur omne principium. Nam si nullus esset auditus, nulla omnino disputatio de vocibus extitisset. Sed principium quodammodo, et quasi admonitionis vicem tenet auditus. Postrema ergo perfectio, agnitionisque vis in ratione consistit, quæ certis regulis sese tenens ^d nullo unquam errore prolabitur.

Nam quid diutius dicendum est de errore sensuum, quando nec omnibus eadem sentiendi vis, nec eidem homini semper æqualis? Frustra autem vario judicio quisquam committet, quod veraciter affectat inquirere. Idecirco Pythagorici medio quodam feruntur itinere. Nam nec omne judicium dedunt auribus, et quædam tamen ab eis non nisi auribus explorantur. Ipsas etenim consonantias aure metiuntur. Quibus vero inter se distantias consonantiae differant, id jam non auribus, quarum sunt obtusa judicia, sed regulis rationique permittunt, ut quasi obediens quidem famulitus sit sensus, judex vera atque imperans ratio. Nam licet omnium pene artium, atque ipsis vitæ momenta, sensum occasione producta sint, nullum tamen in his judicium certum, nulla veri est comprehensio, si arbitrium rationis abscedat. Ipse enim sensus æque maximis minimisque corrupitur. Nam neque minima sentire propter ipsorum sensibilium parvitatem potest, et majoribus saepè confunditur. Ut in vocibus, quæ si minima sint, difficilis captat auditus: si sint maximæ, ipsius sonitus intentione surdescit.

CAPUT X.

Quemadmodum Pythagoras proportiones consonantiarum investigaverit.

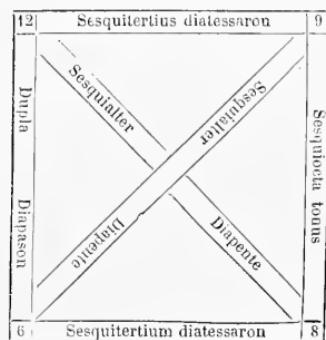
Ille igitur maxima causa fuit cur, relieto aurium judicio, Pythagoras ad regularum momenta migraverit, qui nullius humanis auribus credens, quæ partim natura, partim etiam extrinsecus accidentibus permutantur, partim ipsis variantur æstatibus, nullis etiam deditis instrumentis, penes quæ saepè multa varietas atque inconsistans nasceretur, dum nunc quidem si nervos velis aspicere, vel aer humidior pulsus obtunderet, vel siccius exsiccare, vel magnitudo chordæ graviorem redderet sonum, vel acumen subtilior tenuaret, vel alio quodam modo statum prioris constantiae permutaret. Et cum idem esset in cæteris instrumentis, omnia hæc inconsulta minimaque æstimans fidei, diuque æstuans inquirebat quanam ratione firmiter et constanter consonantiarum momenta

^a Singulas. ^b Idecirco. ^c Erga. ^d Unquam ullo.

a perdiscret. Cum interea divino quodam motu præteriens fabrorum officinas, pulsos maleos b exaudiuit, ex diversis sonis unam quodammodo concinentiam personare. Ita igitur ad id quod diu inquirebat attonitus, accessit ad opus: duique, considerans, arbitratus est diversitatem sonorum ferientium vires efficere. Atque ut id apertius colliqueret, c mutarent inter se maleos imperavit. Sed sonorum proprietas non in hominum lacertis haeret, sed mutatos maleos comitabatur. Ubi igitur id animadvertisit, maleorum pondus examinat. Et cum quinque essent forte malei, dupli reperti sunt pondere qui sibi secundum diapason consonantiam respondabant. Eundem etiam qui duplus esset alio, sesquiterium alterius comprehendit, ad quem scilicet dialessaron sonabat. Ad alium vero quemdam, qui eidem diapente consonantia jungebatur, eundem superioris duplum reperit esse sesquialterum. Duo vero hi, ad quos superior duplex sesquiterius et sesquialter esse probatus

A est, ad se invicem sesquiocavam proportionem persensi sunt custodiare. Quintus vero est rejectus, qui cunctis erat inconsonans. Cum igitur ante Pythagoram consonantiae musicæ, partim diapason, partim diapente, partim dialessaron, que est consonantia minima, vocarentur c primus Pythagoras hoc modo pererit, qua proportione sibimet haec sonorum chorda jungentur. Et ut sit clarius quod dictum est, sint, verbi gratia, malieorum quatuor pondera, que subscriptis numeris continetur, 12, 9, 8, 6. Hi igitur mallei, qui 12 et 6 ponderibus vergebant, diapason in duplo d consonantiam personabant. Malleus vero 12 ponderum ad malleum 9, et malleus 8 ponderum ad malleum 6 ponderum, secundum epitriram proportionem dialessaron consonantia jungebatur. Novem vero ponderum ad 6, et 12 ad 8 diapente consonantiam permiscebant. Novem vero ad 8, in sesquiocava proportione resonabant tonum.

Hæc ultima figura et in supra calcis Arithmeticæ.

CAPUT XI.

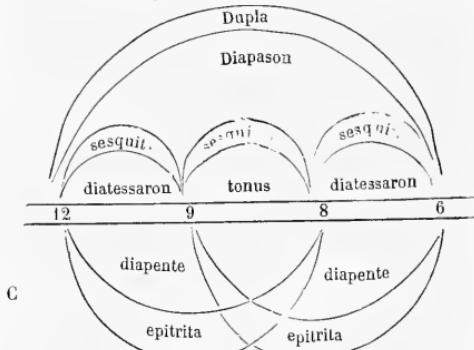
Quibusdam modis varie a Pythagora proportiones consoniarum perpense sint.

Hinc igitur domum reversus, varia examinatione perpendit an in his proportionibus ratio symphoniarum tota consideret. c Hunc quidem æqua pondera nervis aptans, eorumque consonantias aure judicans; nunc vero in longitudine calamorum duplicitatem medietatemque restituens, ceterasque proportiones aptans, integerrimam fidem diversa experientia capiebat. Sæpe f et pro mensurarum modo cyathos sequorum ponderum acetabulis immitens; sæpe ipsa quoque acetabula diversis formata ponderibus virga, vel ærea, ferreave percutiens, nihil esse diversum invenisse letatus est. Hinc etiam ductus, longitudinem crassitudinemque chordarum ut examinaret agressus est. Itaque invenit regulam, de qua posteriorius loquemur, que ex re vocabulum sumpsit, g non quod regula sit linea, per quam magnitudines chordarum sonumque metimur, sed quod regula quedam sit hujusmodi inspectio fixa firmaque, ut nullum inquirentem dubio fallat judicio.

CAPUT XII.

De divisione vocum earumque explanatione.

Sed de his hactenus; nunc vocum d'fferentias col-

ligamus. Omnis enim vox aut συνεχὴς est, que continua, aut διατεταρτηζεῖ, que dicitur cum intervallu suspensa. Et continua quidem est, quia loquentes vel ipsam orationem legentes verba percurrimus. Festinat enim tunc vox non inhærere in acutis et gravibus sonis, sed quam velocissime verba percurere, expediensque sensibus, exprimensque sermonibus continuæ vocis impetus operantur. Diastematica autem est ea quam canendo suspendimus, in qua non potius sermonibus, sed modulis inservimus. Estque vox ipsa tardior, et per modulandas varietas D tes quoddam faciens intervallum, non taciturnitatis, sed suspensæ ac tardæ potius cantilenæ. His (ut Albinus autumat) additur tertia differentia, que medias voces possit includere, sed heroum poemata legimus, neque continuo cursu, ut prosam, neque suspenso seniorique modo vocis, ut canticum.

CAPUT XIII.

Quod infinitatem vocum humana natura finierit.

Sed quæ continua vox est, et ea rursus qua decurrimus cantilenam, naturaliter quidem infinitæ sunt. Consideratione enim accepta, nullus modus vel evolvendis sermonibus fit, vel acuminibus attollendis gravitatibusque laxandis, sed utrisque natura humana fecit proprium finem. Continuae enim voci terminum

^a Permisceret. ^b Exaudit. ^c Mutari. ^d Concontinentia. ^e Hæc. ^f Etiam. ^g Non quod lignea sit regula.

humanus spiritus fecit, ultra quem nulla ratione vales A excedere. Tantum enim unusquisque loquitur continua, quantum naturalis spiritus sinat. Rursus diastematicae vocis natura hominum facit terminum, quæ acutam eorum vocem gravemque determinat. Tantum enim unusquisque vel acumen valet extollere, vel deprimere gravitatem, quantum vocis ejus naturaliter patitur modus.

CAPUT XIV.

Quis modus sit audiendi.

Nunc quis modus audiendi sit disseramus. Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale cum paludibus vel quietis aquis jactum eminus mergitur saxon. Prius enim in parvissimum orbem undam colligit, deinde majoribus orbibus undarum globos spargit, atque ea usque dum fatigatus motus ab elicendis fluctibus conquescat. Semperque posterior et major undula pulsu debiliore diffunditur. Quod si quid sit, quod crescentes undas possit offundere, statim motus B ille revertitur, et quasi ad centrum, unde profectus fuerat, eisdem undulis rotundatur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstantium simul ferit auditum, atque illi est obscurior vox, qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsu aeris unda pervenit.

CAPUT XV.

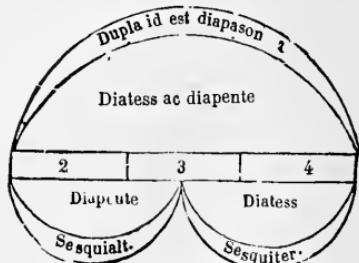
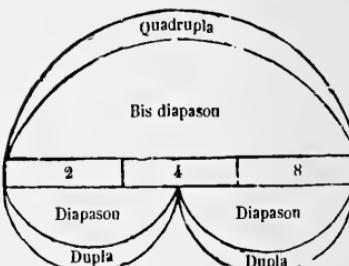
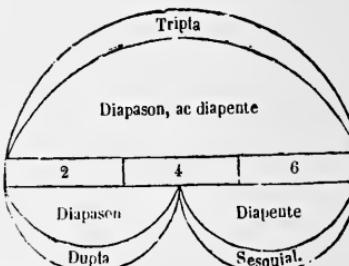
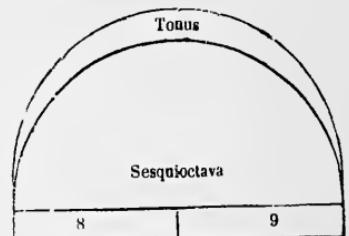
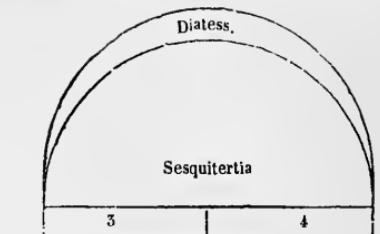
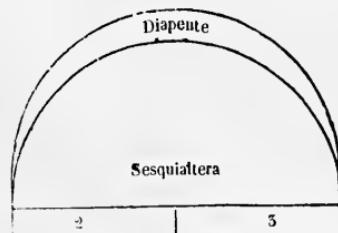
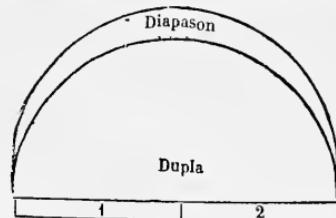
De ordine theorematum, id est speculationum.

His igitur ita propositis dicendum videtur quot generibus omnis cantilenæ texturæ, de quibus harmonicae inventionis disciplina considerat. Sunt autem hæc diatonicum, chromaticum, enharmonicum. De quibus ita demum explicandum est, si prius de trachordis disseramus, et quemadmodum auctus nervorum numerus, ad id quo nunc ^a pluralitas est, usque perveniret. Id autem fiet, si prius commemoremus quibus proportionibus symphonias musicæ misceantur.

CAPUT XVI.

De consonantiis proportionum, et tono, et semitonio.

Diapason ^b consonantia est quæ fit in duplo, ut hæc est, 1, 2; diapente vero quæ constat his numeris, 2, 3; diatessaron vero est quæ in hac proportione consistit 3, 4; tonus vero sesquiocava proportione concluditur, sed in hoc nondum est consonantia, ut 8, 9; diapason vero et diapente tripla comparatione colliguntur hoc modo, 2, 4, 6; bisdiapason quadrupla collatione perficiuntur, 2, 4, 8; diatessaron vero ac diapente unum perficiunt diapason hoc modo, 2, 3, 4.

^a Pluralitatis. ^b Symphonias.

Nam si vox voci duplo sit acuta vel gravis, dia-
pason consonantia fiet. Si vox voci sesquialtera
proportione ^a sit, vel sesquitercia, vel sesquiocava,
acutior graviorque diapente, vel diatessaron, vel to-
num consonantiam reddet. Item si diapason, ut
2 et 4, et diapente, ut 4 et 6, conjugantur, triplam,
et que est diaponas et diapente, efficiant symphoniam.
Quod si bis diaponas fiant, ut duo ad quatuor,
et quatuor ad octo, quadrupla fiet consonantia, que
est bisdiapason. Quod si sesquialtera et sesquitercia,
id est diapente et diatessaron, ut duo ad tres, et tres
ad quatuor conjugantur, dupla id est, diaponas ni-
mirum nascitur concinentia. Quatuor enim ad tres
sesquitercia obtinunt proportionem. Tres vero ad
binarium sesquialtera collatione junguntur, et idem
quaternarius ad binarium appositus dupla ei compa-
ratione copulatur. Sed sesquitercia diatessaron, ses-
quialtera proportio diapente consonantiam creant.
Dupla vero diaponas efficit symphoniam. Diatessaron
igitur ac diapente unam diaponas consonantiam jungunt.
Rursus tonus in æqua dividit non potest, cur
autem posterius liquebit. Nunc hoc tantum nosse
sufficiat, quod nunquam tonus in gemina æqua dividi-
tur. Atque ut id facilime comprobetur, sit sesqui-
octava proportio 8 et 9. Horum nullus naturaliter
medius numerus incidet. Hos igitur si binario multi-
plicemus, fluitque bis 8 16, 9 18, inter 16 autem
et 18 unus numerus ^b naturaliter ^c incidit qui est
scilicet 17. Qui disponantur in ordinem 16, 17, 18.
Igitur 16 ac 18 collati, sesquiocavam retinent pro-
portionem, atque idcirco tonum. Sed hanc propor-
tionem 16 numerus medius non in æqualia partitur.
Comparatus enim ad 16, habet in se totum 16, et ejus
sextam decimal partem, scilicet unitatem. Si vero
ad eum, id est 17, tertius, id est 18, numerus com-
paretur, habet eum totum, et ejus decimal septimam
partem. Non igitur iisdem partibus et minorem super-
at, et a majore superatur. Est enim minor pars
septima decima, major sexta decima. Sed utraque
semitonia nuncupantur. Non quod omnino semitoniam
ex æquo sint media, sed quod semum dici solet,
quod ad integratatem usque non pervenit. Sed inter
hæc unum majus semitonium nuncupatur, aliud
minus.

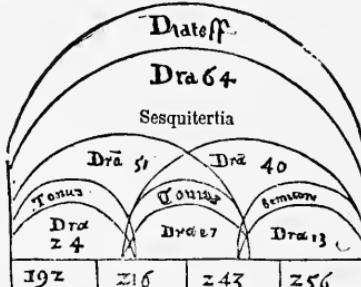
CAPUT XVII.

In quibus primis numeris semitonium constet.

Quod vero integrum sit semitonium, aut in quibus
primis numeris constet, nunc evidentius explicabo.
Id enim quod de divisione toni dictum est, non ad hoc
pertinet, ut semitoniorum modos voluerimus ostendere.
Sed ad id potius quod tonum in gemina æqua
diceremus non posse disjungi. Diatessaron, que est
consonantia, vocum quidem est quatuor, intervallo-
rum trium. Constat autem ex duobus tonis, et non
integro semitonio. Sit enim subjecta descripicio 192,
216, 243, 256. Si igitur 192 numerus, 256 comparatur,
sesquitercia proportio fiet, ac diatessaron conci-
nentiam resonabit. Sed si 216 ad 192 compararemus,

A sesquiocava proportio est; est enim eorum differen-
tia $\frac{1}{2}$, que est octava pars, 192 est igitur tonus.
Rursus si 243 ad 216 comparetur, erit altera sesqui-
ocava proportio. Nam eorum differentia 27, pars
216, probatur octava, restat comparatio 256 ad 243,
quorum differentia est 13. Qui octies facti, medietate
243 non videntur implere. Non est igitur semi-
tonium, sed minus a semitonio. Tunc enim integrum
esse semitonium jure putaretur, si eorum differen-
tia, que est 13 facta octies, medietatem 243 numer-
orum potuisse æquare. Estque verum semitonium
minus 243 ad 256 comparatio.

B

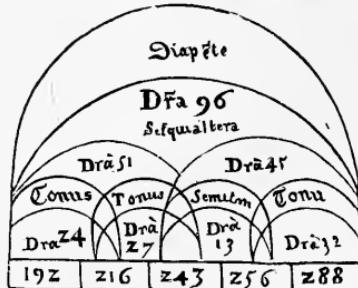

CAPUT XVIII.

Diatessaron a diapente tono distare.

Rursus diapente consonantia, vocum quidem est
quinque intervallorum quatuor, trium tonorum, et
minore semitonio. Ponatur enim idem numerus 192,
et ejus sesquialter sumatur, qui ad eum diapente
faciat consonantiam. Sit igitur numerus 288. Igitur
horum et superius deprehensorum 192, ponantur in
medio numeri hi 216, 243, 256, et sit hoc modo
formata descriptio, 192, 216, 243, 256, 288.

D

In superiore igitur descriptione, 192 et 256 duos to-
nos et semitonium contineri monstrati sunt. Restat
igitur comparatio 256 ad 288, que est sesquiocava,
id est tonus, eorumque differentia est 32, que est
octava pars 256. Itaque monstrata est diapente con-
sonantia ex tribus tonis semitonioque ^d constare. Sed
^e dubium diatessaron consonantia a centum nona-
ginta duobus numeris usque ad 256 venerat. Nunc vero
diapente ab eisdem 192 numeris usque ad 288 disten-
ditur. Superatur igitur diatessaron consonantia a

^a Fit. ^b Naturalis. ^c Intercidit. ^d Consistere, ^e Dudum.

diapente, ea proportione quæ inter 256 et 288 numeros continetur, at est hic tonus. Diatessaron igitur symphonia a diapente tono transcenditur.

CAPUT XIX.

Diapason quinque tonis et duobus semitonii jungi.

Diapason consonantia constat ex quinque tonis et duobus semitonii, qua tamen unum non impleant tonum. Quoniam enim monstratum est diapason ex diapente et diatessaron consistere, diatessaron vero prohata est ex duobus tonis et semitonio constare; diapente ex tribus tonis ac semitonio simul juncta efficiunt quinque tonos. Sed quoniam illa duo semitonii non erant integræ medietatis, corum conjunctio ad plenum usque non pervenit. Sed medietatem quidem superat, ab integratæ relinquitur. Estque diapasou secundum hanc rationem ex quinque tonis et duobus semitonii. Quæ sicut ad integrum tonum non aspirant, ita ultra integrum semitonium prodeunt. Sed quæ horum sit ratio, vel quemadmodum ipsæ musicæ consonantiae reperiantur, postea liquidios explanabitur. Interea præsenti disputationi sub mediocri intelligentia ^a credulitatis adhibenda est: tunc vero firma omnis fides sumenda est, cum ^b propria unum quodque demonstratione claruerit. His igitur ita dispositis paulisper de cythara nervis, ac de eorum nominibus, quoque modo ^c sunt additi, disseramus, quaque eorum causa sit nominum. His enim primum ad notitiam venientibus facile erit scientia, quæ sequuntur, amplexi.

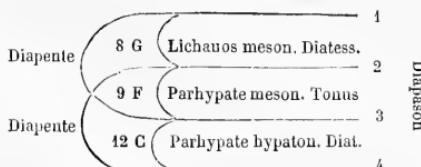
CAPUT XX.

De additione chordarum eamque nominibus.

Simplicem principio fuisse musicam refert Nicomachus, adeo ut quatuor nervis tota constaret. Idque usque ad Orpheum duravit, ut primus quidem nervus et quartus diapason consonantiam resonarent. Medii vero ad se invicem atque ad extemos diapente, ac diatessaron, ac tonum. Nihil vero in eis esset inconsuum, ad imitationem scilicet musicæ mundanae, quæ ex quatuor constat elementis. Cujus quadrichordi Mercurius dicitur inventor.

Tetrachordum Mercurii,

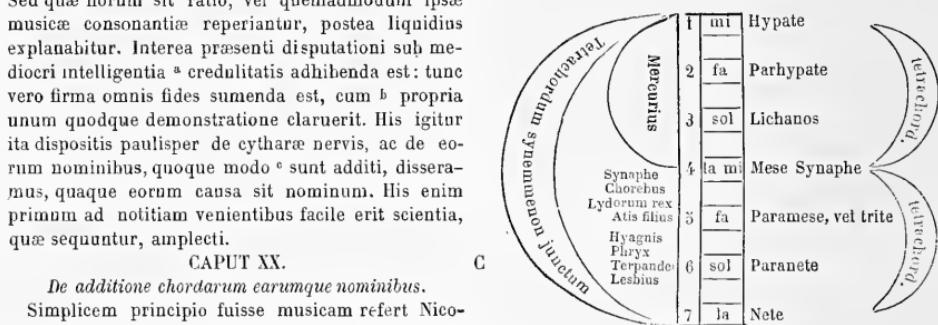
6 c Trite diezeugmenon

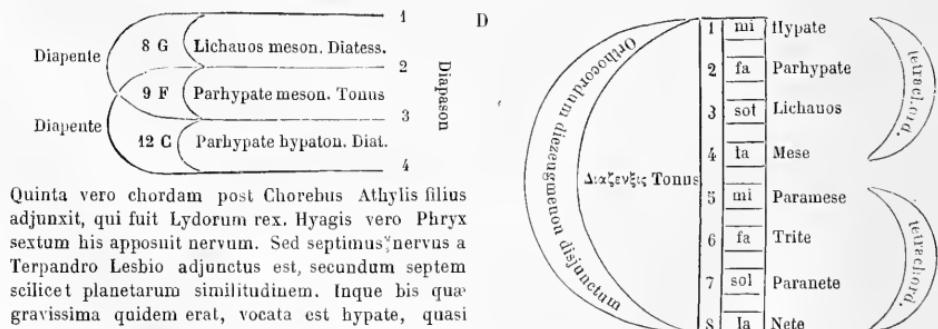
Quinta vero chordam post Chorebus Athylis filius adjunxit, qui fuit Lydorum rex. Hyagis vero Phryx sextum his apposuit nervum. Sed septimus nervus a Terpandro Lesbio adjunctus est, secundum septem scilicet planetarum similitudinem. Inque bis quæ gravissima quidem erat, vocata est hypate, quasi major atque honorabilior. Unde Jovem etiam Hypa-

^a Credulitas. ^b Proprie. ^c Sint. ^d Sola.

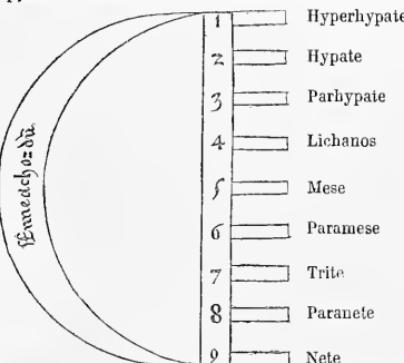
A ton vocant. Consulem eodem quoque nuncupant nomine propter excellentiam dignitatis, eaque Saturno est attributa propter tarditatem motus et gravitatem soni. Parhypate vero secunda, quasi juxta hypaten posita et collocata. Lichanos tercia idcirco, quoniam lichanos digitus dicitur, quem nos indicem vocamus. Græcus a lingendo lichanon appellat. Et quoniam in canendo ad eam chordam, quæ erat tercia ab hypate, index digitus, qui est lichanos inveniebatur, idcirco ipsa quoque lichanos appellata est. Quarta dicitur mese, quoniam inter septem semper est media. Quinta est parmesa, quasi juxta medium collata. Septima autem dicitur nete, quasi neutae, id est inferior. Inter quam neten et parmesen est sexta, quæ vocatur paranete, quasi juxta neten locata. Parmesa vero quoniam tercia est a nete, eodem quoque vocabulo trite, id est tercia nuncupatur, ut sit descriptio hæc.

His octavam Samins Lichaon adjunxit, atque inter parmesen, quæ etiam trite dicitur, et paraneten nervum medium coaptavit, ut ipse tertius esset a nete. Et parmesa quidem vocata est ^d sola, quæ post medium collocabatur. Trites vero nomen perdidit, posteaquam inter eam atque paraneten tertius a nete locatus est nervus, qui digne trites nomen ex ciperet, ut sit octochordum ^esecundum Lichaonis additionem, hoc modo :

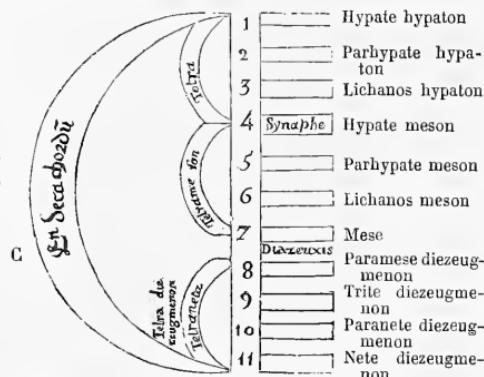
In superioribus igitur duabus dispositionibus heptachordi et octochordi. Heptachordum quidem dicitur synemmenon, quod est conjunctum. Octochordum vero diezeugmenon, quod est disjunctum. In heptachordio enim est unum tetrachordum, hypate, parhypate, lichanos, mese. Aliud vero mese, paramese, panarete, nete, dum mesen nervum secundo numeramus, atque ideo duo tetrachorda per mesen conjuguntur. In octochordo vero quoniam octo sunt chordae, superiores quatror, id est hypate, parhypate, lichanos, mese, unum tetrachordum expletum. Ab hoc vero disjunctum atque integrum inchoat a paramese, progrediturque per triten et paraneten, et a finitum ad neten, et est disjunctio, qua vocatur diezeugma. Tonusque est distantia meses et parameses. Hic igitur mese tantum quidem nomen obtinuit. Non enim est media positione, quia in octochordo duas quidem semper mediae reperiuntur, sed una media non potest inveniri. Prophrastus autem periodes ad graviorem partem unam addidit chordam, ut faceret totum enneachordum. Quae quoniam super hypaten est addita, hyperhypate est nuncupata. Quae prius quidem dum novem chordarum tantum esset cythara, hyperhypate vocabatur. Nunc autem lichanos hypaton dicitur aliis superadditis. In quo ordine atque instructione, quoniam ad indicem digitum venit, lichanos appellata est. Sed hoc posterius apparebit. Nunc vero enneachordi ordo sic se habet.

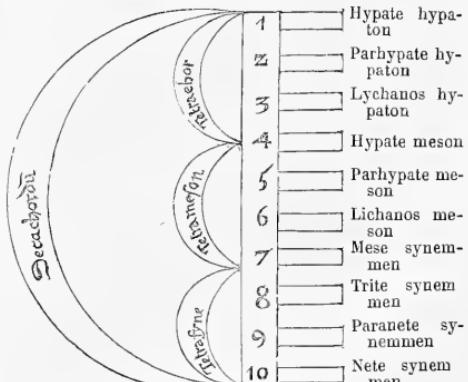
Hestieus Colophonius decimam in graviorem partem coaptavit chordam, Timotheus vero Milesius undecimam. Quae quoniam super hypaten atque parhypaten sunt additae, hypate quidem hypaton vocata sunt quasi maximae magnarum et gravissimae gravium, aut excellentes excellentium. Sed vocata est prima inter undecim hypate hypaton. Secunda vero parhypate hypaton, quoniam juxta hypaten hypaton collocata est. Tertia quae dudum in enneachordio parhypate vocabatur, lichanos hypaton est nuncupata. Quarta vero hypate antiquum tenuit nomen. Quinta parhypate. Sexta lichanos antiquum scilicet habens vocabulum. Septima mese. Octava paramese. Nona trite. Decima paranete. Undecima nete. Est igitur unum tetrachordum hypate hypaton,

^a Finitur. ^b Diazeugma.

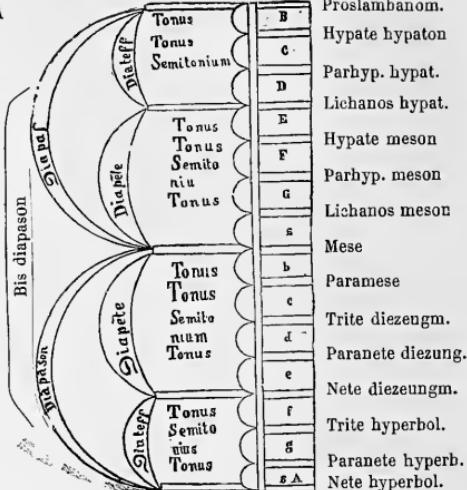
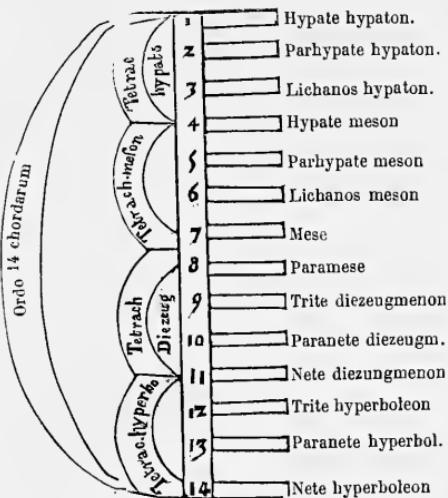
A parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate. Aliud vero hypate, parhypate, lichanos, mese, et hec quidem conjuncta sunt. Tertium vero est paramese, trite, paranete, nete. Sed quoniam inter superiorum tetrachordum, quod est hypate hypaton, parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate meson, et inter infimum, quod est paramese, trite, paranete, fit positione medium tetrachordum, quod est hypate, parhypate. Lichanos, mese, totum hoc medium tetrachordum meson vocatum est, quasi medium, vocaturque cum additamento hoc hypate meson, parhypate meson, lichanos meson, mese. Quoniam vero inter hoc meson tetrachordum, et inferius, quod est netarum, disjunctio est, meses scilicet et parameses, inferius omne tetrachordum disjunctarum, id est diezeugmenon, vocatum est, cum additamento scilicet hoc: paramese diezeugmenon, trite diezeugmenon, paranete diezeugmenon, nete diezeugmenon, ut sit descriptio hoc modo:

Est igitur hic inter parameses ac mesen disjunctio, atque ideo diezeugmenon tetrachordum hoc vocatum est. Quod si paramese auferatur, et sit mese trite, paranete, nete, tunc coniuncta, id est synemmena, erunt tria tetrachorda, vocabiturque ultimum tetrachordum synemmenon hoc modo:

Sed quoniam in hac vel in superiori hendecachordi dispositione mese, quæ propter medium collocatio- nem ita vocata est, nete proxima accedit, et longe ab hypatis ultimis distat, nec proprium distantia- retin locum, aliud unum tetrachordum adjunctum est, super neten diezeugmenon, quæ quoniam super- vadebat acumine netas superius collocatas, omne illud tetrachordum hyperboleon vocatum est hoc modo :

C

CAPUT XXI.

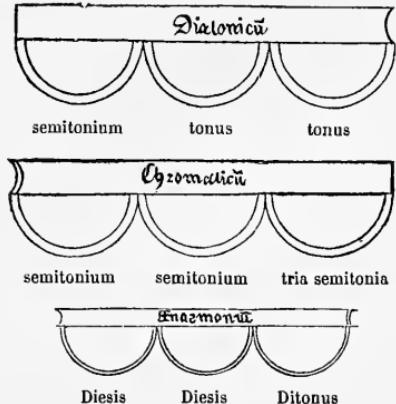
De generibus cantilenarum.

Sed quoniam rursus mese non erat loco media, sed magis hypatis accedebat, idcirco super hypatas hypaton addita est una corda, quæ dicitur proslambanomenos; ab aliquibus autem prosmelodos dicitur, tono integro distans ab ea quæ est hypate hypaton. Et ipsa quidem, id est proslambanomenos a mese octava est, resonans cum ea diapason symphoniam, eademque ad lichanon hypaton resonat diatessaron ad quartam, scilicet quæ lichanos hypaton ad meson resonat diapente symphoniam, et est ab ea quinta. Rursus mese a paramese distat tono, quæ eadem mese ad neten diezeugmenon quintam facit diapente consonantiam. Quæ nete diezeugmenon ad neten hyperboleon quartam, facit diatessaron consonantiam. Et proslambanomenos ad neten hyperboleon reddit bisdiapason consonantiam hoc modo :

D

His igitur expeditis, dicendum est de generibus melorum. Sunt autem tria diatonum, chroma, en- harmonium, et diatonicum quidem, aliquanto durius et naturalius. Chroma vero est jam quasi ab illa naturali intentione ^a descendens, et in mollius deci- dens. Enharmonium vero optime atque apte conjunc- tum. Cum sint igitur quinque tetrachorda, hypaton, meson, synemmenon, diezeugmenon, hyperboleon; in his omnibus secundum diatonum cantilenæ pro- cedit vox per semitonium, tonum ac tonum, in uno tetrachordo. Rursus in alio tetrachordo per semi- tonium tonum et tonum ac deinceps. Ideoque vocatur diatonicum quasi quod per tonum ac per tonum progrediviatur. Chroma autem quod dicitur color, quasi jam ab hujusmodi intentione prima mutatio cantatur per semitonium et semitonium et tria se- mitonia. Tota enim diatessaron consonantia est duorum tonorum ac semitonii, sed non pleni. Trac- tum est autem hoc vocabulum ut diceretur chro- ma a superficiebus, quæ cum permutantur, in alium transeunt colorem. Enharmonium vero quod est magis coaptatum, est quod cantatur in omni- bus tetrachordis per diesin et diesin et ^b diatonum. Diesis autem est semitonii dimidium, ut sit trium generum descriptio, per omnia tetrachorda discurrens hoc modo :

^a Discedens. ^b Ditonum.

CAPUT XXII.

De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus.

Nunc igitur ordo chordarum disponendus est omnium quæ per tria genera variantur, vel inconstantis ordine disponuntur. Prima est igitur proslambanomenos, quæ eadem dicitur prosmelodos; secunda, hypate hypaton; tertia parhypate hypaton; quarta vero universaliter quidem lichanos appellatur. Sed si in diatono generis aptetur, dicitur lichanos hypaton diatono. Si vero in chromate, dicitur diatono chromaticæ, vel lichanos hypaton chromaticæ. Si autem in enharmonio, dicitur lichanos hypaton enharmonios, vel diatono hypaton enharmonios. Post hanc vocatur hypate meson; dehinc parhypate meson; atque ^b hic lichanos meson simpliciter. In

A ^c diatonicu quidem genere, diatono meson. In chromatice, lichanos meson chromaticæ, vel diatono meson chromaticæ. In enharmonio diatono meson enharmonios, vel lichanos meson enharmonios. Has sequitur mese. Post hanc sunt duo tetrachorda partim synemmenon, partim diezeugmenon. Et synemmenon est quod post mesen ponitur, id est trite synemmenon. Dehinc lichanos synemmenon, eadem ^d in diatonicu diatono synemmenon. In chromate vero vel diatono synemmenon chromaticæ, vel lichanos synemmenon chromaticæ. In enharmonio vero vel diatono synemmenon enharmonios, vel lichanos synemmenon enharmonios. Post has nete synemmenon. Si vero mese nervo non sit synemmenon tetrachordum adjunctum, sed sit diezeugmenon, est post mesen parame. Dehinc trite diezeugmenon, inde lichanos diezeugmenon, que, in diateno, diatono diezeugmenon. In chromate tum diatono diezeugmenon chromaticæ, tum lichanos diezeugmenon chromaticæ. In enharmonio vero tum diatono diezeugmenon enharmonios, tum lichanos diezeugmenon enharmonios. Eadem vero dicuntur et parane, cum additione vel diatoni, vel chromatice, vel enharmonie. Super has nete diezeugmenon, trite hyperboleon, parane hyperboleon, nete hyperboleon, et quæ est parane hyperboleon, eadem in diatono diatono hyperboleon. In chromate vero chromatica hyperboleon; in enharmonio vero enharmonios hyperboleon. Harum ultima caest quæ est nete hyperboleon, etsit descriptio ejusmodi ut trium generum continet dispositionem in quibus et similitudinem nominum et differentiam pernotabis, ut si nervi similes in omnibus, cum eis qui sunt dissimiles colligantur, fiant simul omnes octo et viginti. Hoc autem monstrat subjecta descriptio.

DIATONICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton diatono.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson diatono.
Mese.
Trite synemmenon.
Parane synemmenon diatono.
Nete synemmenon.
Parame.
Trite diezeugmenon.
Parane diezeugmenon diatono.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Parane hyperboleon diatono.
Nete hyperboleon.

CHROMATICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton chromaticæ.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson chromaticæ.
Mese.
Trite synemmenon.
Parane synemmenon chromaticæ.
Nete synemmenon.
Parame.
Trite diezeugmenon.
Parane diezeugmenon chromaticæ.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Parane hyperboleon chromaticæ.
Nete hyperboleon.

ENHARMONIUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton enharmonios.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson enharmonios.
Mese.
Trite synemmenon.
Parane synemmenon enharmonios.
Nete synemmenon.
Parame.
Trite diezeugmenon.
Parane diezeugmenon enharmonios.
Trite diezeugmenon.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Parane hyperboleon enharmonios.
Nete hyperboleon.

CAPUT XXIII.

Quæ sint inter voces in singulis generibus proportiones.

Hoc igitur modo per singula tetrachordo in generum proprietates partitio facta est, ut omnia quidem diatonicu generis quinque tetrachorda, duobus tonis ac semitonio partiremur. Diciturque in hoc genere

D tonus imcompositus, idcirco quoniam integer ponitur, nec aliquod ei aliud intervallum adjungitur. Sed in singulis intervallis integri insunt toni. In chromatice vero semitonio, ac semitonio incompositoque trihemitonio posita divisio est. Idcirco autem incompositum hoc trihemitonum appellavimus, quoniam in uno collocatum est intervallo; potest' autem ap-

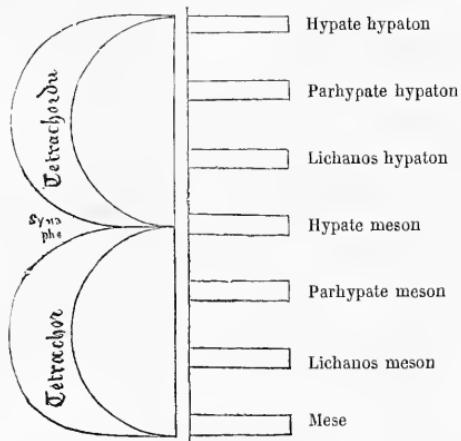
* Coaptetur. ^b Hinc. ^c Diatono. ^d In diatono. • Enim.

pellari trihemitonum in diatono genere semitonium A ac tonus; sed non est incompositum, duobus enim id perficitur intervallis, et in enharmonio genere idem est. Constat autem ex dies, et dies, et^a diatono incomposito, quod scilicet propter eamdem causam incompositum nuncupamus, quoniam in uno colloquatum est intervallo.

CAPUT XXIV.

Quid sit synaphe.

Sed in his ita dispositis constitutisque tetrachordis synaphe est. Quam conjunctionem dicere Latina significacione possumus, quotiens duo tetrachorda unius termini medietas continuat atque conjungit, ut B in hoc tetrachordo.

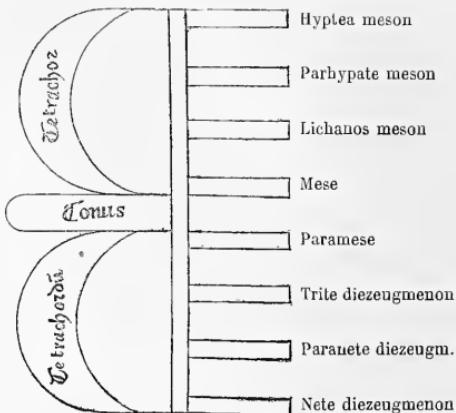
^b Hoc igitur est unum ^c tetrachordum hypate hypaton, parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate meson. Aliud vero hypate meson, parhypate meson, lichanos meson, mese. In utrisque igitur tetrachordis hypate meson annumerata est. Superiorisque tetrachordi ea est acutissima, posterioris vero gravissima. Estque ista conjunctio una eademque chorda hypate meson, duo tetrachorda conjungens, ut eadem hypaton ac meson tetrachorda in superiori descriptio adjunxit. Est igitur synaphe, que conjunctio dicitur, duorum tetrachordum vox media, superioris quidem acutissima, posterioris vero gravissima.

CAPUT XXV.

Quid sit diezeusis.

Dieseusis vero appellatur, quae disjunctio dici potest, quotiens duo tetrachorda toni medietate separantur, ut in his duobus tetrachordis.

^a Diatono. ^b Hic ergo. ^c Tetrachordorum. ^d Qui.

Duo igitur esse tetrachorda evidenter appetit, quoniam quidem octo sunt chordæ. Sed diezeugis est, id est disjunctio inter mesen et paramesen, que inter se pleno differunt tono, de quibus evidenter explicabitur, cum unumquodque studiosius explanandum posterior tractatus assumpserit. Sed diligentius intuenti quinque, non amplius tetrachorda reperiuntur, hypaton, meson, synemmenon, diezeugmenon, hyperboleon.

CAPUT XXVI.

Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus.

C Albinus autem earum nomina Latina oratione ita interpretatus est, ut hypatas principales vocaret, mesas medias, synemmenas conjunctas, diezeugmenas disjunctas, hyperboleas excellentes. Sed nobis in alieno opere non erit immorandum.

CAPUT XXVII.

Qui nervi quibus sideribus comparantur.

Illud tamen interim de superioribus tetrachordis addendum videtur, quod ab hypate meson usque ad neten quasi quoddam ordinis disjunctionisque celestis exemplar est. Namque hypate meson Saturno est attributa, parhypate vero Joviali circulo consimilis est, lichanon meson Marti tradidere, Sol meson obtinuit, trite synemmenon Venus habet, paranete synemmenon Mercurius regit, nete autem Lunaris circuli tenet exemplum. Sed Marcus Tullius contrarium ordinem facit. Nam in vi lib. de Republica sic ait : *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent.* Quam ob causam summus ille coeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator acuto, et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque insimus. Nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret; hic igitur Tullius terram quasi silentium ponit, scilicet immobilem. Post hanc ^b sui proximus a silentio est, dat Lunæ gravissimum sonum, ut sit Luna proslambanomenos. Mercurius hypate hypaton, Venus parhypate hypaton, Sol lichanos hypaton, Mars hypate me-

son, Jupiter parhypate meson, Saturnus lichanos A ejusdem corporis parte quasi pulsus iterato motu revertitur. Sed jam segnior, nec ita celeri, ut primo impetu emissus eucurrit, quocirca gravior quoque. Cum igitur jam gravior rediens, nunc primum gravis sono venientisimilis occurrit, miscetur ei, unamque, g ut ait Plato, consonantiam miscet.

CAPUT XXVII.

Quæ sit natura consonantiarum.

a Consonantiam vero licet aurum quoque sensus djudicet, tamen ratio perpendit. Quotiens enim duo nervi, uno graviore, intenduntur, simulque polsi redundit permixtum quodammodo et suavem sonum, duæque voces quasi conjunctæ in unum coalescent, tunc fit ea quæ dicitur consonantia. Cym vero simul b pulsi, sibi quisque ire cupit, nec permiscent ad aures suavem atque unum ex duobus compositum sonum, tunc est quæ dicitur dissonantia.

CAPUT XXIX.

Ubi consonantiae reperiuntur.

In his autem comparationibus gravitas atque acuminis has consonantias necesse est inveniri, quæ sibi commensurate sint, id est quæ notam possunt communem habere mensuram, ut in multiplicibus duplex, quod est, illa pars metitur, quæ inter duos est terminos differentia, ut inter duos et quatuor binarius utrosque metitur, inter duos atque sex quæ tripla est, binarius utrosque metitur, inter novem atque octo eadem unitas est, quæ utrosque metiatur. Rursus in superparticularibus si sesquialtera sit proporcio, ut quatuor ad sex, binarius est qui utrosque metitur, qui scilicet utrorumque est differentia. Quod si sesquiteria sit proporcio, ut si octo senario compararentur, idem binarius utrosque metitur; id vero non evenit in cæteris generibus inæqualitatibus, quæ supra retulimus, ut in superpartiente. Nam si quinarium ad ternarium comparemus, binarius qui eorum differentia est, neutrum metitur. Nam si semel ternario comparatus, minor est, duplicatus excedit. Item bis quinario comparatus, minor est, tertio vero supergreditur. Atque ideo hoc primum inæqualitatis genus a consonantiae nature disjungitur ^c amplius quod in his quæ consonantias formant, multa similia sunt, in ^d his vero minime, id probatur hoc modo: namque duplex nihil est aliud nisi bis simpulum. Triplum nihil aliud nisi tertio simpulum. Quadruplum D vero idem est quod quartu simpulum. Sesquialterum, bis medietas. Sesquiterium vero ter pars tertia, quod haud facile in cæteris inæqualitatibus generis invenitur.

CAPUT XXX.

Quemadmodum Plato dicat fieri consonantias.

Plato ^e vero hoc modo fieri in aure consonantiam dicit. Necesse est, inquit, velociorem quidem esse acutiem sonum. Hic igitur cum gravem præcesserit, in aurem celer ingreditur, ^f ostensaque extrema

^a Consonantias. ^b Pulsis. ^c Amplius dicam. ^d Illis. ^e Autem. ^f Offensaque. ^g Ut ait Plato non habetur.

^h Consonantias. ⁱ Concordiam. ^j Enim. ^k Ut sonus sonum comprehendat distantia. ^l Tripli. ^m Cæterasque.

ⁿ Quoad. ^o Earumdem.

A ejusdem corporis parte quasi pulsus iterato motu revertitur. Sed jam segnior, nec ita celeri, ut primo impetu emissus eucurrit, quocirca gravior quoque. Cum igitur jam gravior rediens, nunc primum gravis sono venientisimilis occurrit, miscetur ei, unamque, g ut ait Plato, consonantiam miscet.

CAPUT XXXI.

Quid contra Platonem Nicomachus sentiat.

Sed id Nicomachus non arbitratur dictum veraciter. Neque enim similius esse ^h consonantiam, sed dissimilium potius in unum eamdemque i consonantiam venientium; gravius j vero gravi si misceatur, nullam facere consonantiam, quoniam hanc canendi concordiam similitudo non efficit, sed dissimilitudo. Quæ cum distet in singulis vocibus, copulatur in mixtis. Sed hinc potius Nicomachus consonantiam fieri putat. Non, inquit, unus tantum pulsus est, qui simplicem modum vocis emittat, sed semel percussus nervus saepius aerem pellens multas efficit voces. Sed quia ea velocitas est percussionis, ^k ut sonus sonum quodammodo comprehendat, distantia non sentitur, et quasi una vox auribus venit. Si igitur percussionses gravium sonorum commensurabiles sint percussionsibus acutorum sonorum, ut in his proportionibus quas supra retulimus, non est dubium quin ipsa commensuratio sibimet misceatur, unamque vocum efficiat consonantiam.

CAPUT XXXII.

Quæ consonantia quam merito præcedat.

Sed inter omnes quas retulimus consonantias, hæc dicendum judicium est ut in aure, ita quoque in ratione quam harum meliorem oporteat arbitrari. Eodem namque modo auris affectus sonis, vel oculus aspectu, quo animi judicium numeris vel continua quantitate. Proposito enim numero vel linea, nihil est facilius quam ejus duplex oculo vel animo contueri. Item post dupli judicium sequitur dimidii, post dimidium tripli, post¹ triplum partis tertiae. Quæ ideo quoniam facilior est dupli descriptio, optimam Nicomachus putat diapason consonantiam, post hanc diapente, quæ medium tenet, hinc diapente ac diapason, que triplu. ^mCæteraque secundum eundem modum formamque judicantur. Non vero hoc Ptolemaeus eodem modo, cuius omnem sententiam posterius explicabo.

CAPUT XXXIII.

Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt.

Omnia tamen quæ deinceps diligentius expedieenda sunt, summatis nonne ac breviter attenteamus, ut interior in superficie quadam animum hæc lectoris assuefiant, qui ad interiorum scientiam posteriore tractatione descendet. Nono vero quod erat Pythagoricis in morem, ut cum quid a magistro Pythagora diceretur, hinc nullus rationes petere audebat, sed erat ei ratio docentis auctoritas, idque fiebat ⁿ quantum discentis animus firmiore doctrina raboratus, ipse ^o eamdem rerum rationem nullo etiam docente

reperiret; ita etiam nunc lectoris fidei qua proponimus, commendaamus. ut arbitretur diapason in dupla, diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquiteria, diapente ac diapason in triplici, bis diapason in quadrupla propositione consistere. ^a Post vero et hoc ratio diligentius explicabit, et quibus modis aurum quoque judicio consonantiae musicæ colligantur, ceteraque omnia que superius dicta sunt amplior tractatus edisseret, et tonum sesquiocavam facere proportionem, eumque in duo aqua dividii non posse, sicut nullam ejusdem generis ^b proportiones, id est superparticularis; diatessaron etiam consonantiam duobus tonis semitonioque consistere, semitonia vero esse duo, majus ac minus, diapente autem tribus tonis ac semitonio minore coineri. Diapason vero quinque tonis ac duobus minoribus semitonis explicari, neque ad sex tonos ullo modo pervenire. Haec omnia posterius et numerorum ratione et aurum iudicio comprobabo, atque haec haec tenus.

CAPUT XXXIV.

Quid sit musicus.

Nunc illud est intendum quod omnis ars, omnisque etiam disciplina honorabiliorum naturaliter habeat rationem, quam artificium, quod manu atque opere artificis exercetur. Multo enim est majus atque ^c altius scire quod quisque faciat, quam ipsum illud efficere quot sciat; etenim artificium corporale, quasi serviens famulatur. Ratio vero quasi domina imperat, et nisi manus secundum id quod ratio sanctitati efficiat, frustra fit. Quanto igitur præclarior est scientia musicæ in cognitione rationis, quam in opere efficiendi atque actu tantum, scilicet quantum corpus mente superatur! Quod scilicet rationis expers servitio degit, illa vero imperat, atque ad rectum deducit, quod nisi pareat ejus imperio, et expers rationis opus titubabit. Unde fit ut speculatio rationis operandi actu non egeat. Manum vero opera nulla

^a Post vero et ratio diligentius explicabitur. ^b Proportionem. ^c Auctius. ^d Auledus ^e Assumpsit. ^f Sint.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Proemium.

Superius volumen cunctas digestit, quæ nunc diligentius ^a explicanda esse proposui; itaque priusquam ad ea veniam quæ propriis rationibus perdocenda, sunt, panca præmitam, quibus elucubrator animus auditoris ad ea quæ dicenda sunt accipienda perveniat.

CAPUT II.

Quid Pythagoras esse philosophiam constituerit.

Primus omnium Pythagoras sapientie studium philosophiam nuncupavit, quam scilicet ejus rei notitiam ac disciplinam ponebat, quæ proprie vereque esse diceretur. Esse autem illa putabat quæ nec intentione crescerent, nec diminutione decrescerent,

A sint, nisi ratione ducantur. Jam vero quanta sit gloria meritumque rationis hic intelligi potest, quod ceteri (ut ita dicam) corporales artifices non ex disciplina, sed ex ipsis potius instrumentis cepere vocabula. Nam cithareðus ex cithara, vel ^d tibieñ ex tibia, ceterique suorum instrumentorum vocabulis nuncupantur. Is vero est musicus qui, ratione persensa, canendi scientiam, non servitio operis, sed imperio speculationis ^e assumit. Quod scilicet in ædificiorum bellorumque opera videmus, et in contraria scilicet nuncupatione vocabuli. Eorum namque nominibus vel ædificia inscribuntur, vel ducentur trinmphi, quorum imperio ac ratione instituta sunt. non quorum opere servitioque perfecta. Tria sunt igitur genera que circa artem musicam versantur: unum genus est quod instrumentis agitur, aliud singit carmina, tertium quod in instrumentorum opus carmenque dijudicat. Sed illud quidem quod in instrumentis positum est, ibique totam operam consumit, ut ^f sunt cithareði, quique organo ceterisque musicæ instrumentis artificium probant, a musicæ scientiæ intellectu sejuncti sunt, quoniam famulantur (ut dictum est), nec quidquam afferunt rationis, sed sunt totius speculationis expertes. Secundum vero musicam ageatum est genus poetarum, quod non potius speculatione ac ratione quam naturali quedam instinctu fertur ad carmen, atque idcirco hoc quoque genio a musica segregandum est. Tertium est quod judicandi peritiam sumit, ut rhythmos cantilenasque eorumque carmen possit perpendere. Quod scilicet quando totum in ratione ac speculatione positum est, hoc proprie musicæ deputabitur. Isque musicus est cui adest facultas secundum speculationem rationemve propositam ac musicas convenientem, de modis ac rhythmis, deque generibus cantilenarum, ac de permutationibus, ac de omnibus de quibus posterius explicandum est, ac de poetarum carminibus, judicandi,

^C D nec ullis accidentibus mutarentur. Haec autem esse formas, magnitudines, qualitates, habitudines, ceteraque quæ per se speculata immutabilia sunt, juncta vero corporibus permutterant, et multimodis variabilibus mutabilis rei cognitione vertuntur.

CAPUT III.

De differentiis quantitatis, et quæ cui disciplinæ sit deputata.

Omnis vero quantitas secundum Pythagoram vel continua, vel discreta est. Sed quæ continua est magnitudo appellatur, quæ discreta est multitudo. Quorum haec est diversa et contraria pene proprietates. Multitudo enim a finita inchoans quantitate, crescens in infinita progreditur, ut nullus crescendi finis ocurrat. Estque ad minimum terminata, interminabilis

^a Demonstranda.

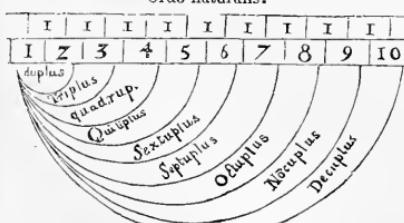
ad majus, ejusque principium unitas est, qua minus nihil est. Crescit vero per numeros atque in infinita protenditur, nec ullus numerus, quo minus crescat, terminum facit. Sed magnitudo finitam rursus suae mensuræ recipit quantitatem, sed in infinita decrescit. Nam si sit^a pedalis linea, vel cuiuslibet alterius modi, potest in duo æqua dividiri, ejusque medietas in medietatem secari, ejusque rursus medietatis in aliam medietatem, ut nunquam ullus secandi magnitudinem terminus fiat. Ita magnitudo quantum ad maiorem modum terminata est, fit vero cum decrescere cœperit infinita. At contra numerus, quantum ad minorem modum finitus est, infinitus autem incipit esse cum crescit. Cum igitur hæc ita sint infinita, tamen quasi de rebus finitis philosophia pertractat, inque rebus infinitis reperit aliiquid terminatum, de quo possit jure acumen propriæ speculationis adhibere. Namque magnitudinis alia sunt immobilia, ut terra, ut quadratum, vel triangulum, vel circulus. Alia sunt mobilia, ut sphæra mundi, et quidquid in eo rata celeritate convertitur. Discretæ vero quantitatæ alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel cæteri numeri; alia vero ad aliud, ut duplex, triplicis, aliaque quæ ex^b comparatione nascuntur. Sed immobilis magnitudinis geometria speculationem tenet. Mobilis vero scientiam astronomia persequitur. Per se vero discrete quantitatæ arithmeticæ auctor est. Ad aliiquid vero relatæ musica probatur obtinere peritiam.

CAPUT IV.

De^c relatæ quantitatæ differentiis.

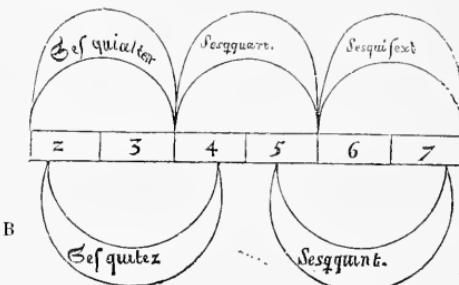
Ac de ea quidem quantitate discreta quæ per se est in arithmeticæ sufficienter diximus. Relatæ vero ad aliiquid quantitatæ simplicia quidem genera tria sunt: unum quidem multiplex, aliud vero superparticulare, tertium superpartiens. Cum vero multiplex superparticulari superpartientique miscetur, fiunt due aliae ex his, id est multiplex superparticularis, et multiplex superpartiens. Horum igitur omnium talis est regula, si unitatem cunctis in naturali numero volueris compare, ratus multiplicis ordo texetur. Duo enim ad unum duplus est, tres ad eundem tripplus, quatuor quadruplus, et in cæteris eodem modo, ut subiecta descriptio docet.

Differentiæ unius ab alio numero.
Ordo naturalis.

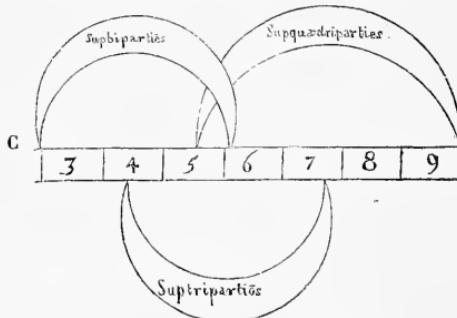

Si vero superparticularem proportionem quæras, na-

A turalem sibi compara numerum, detracta scilicet unitate, ut tres duobus sesquialter est, quatuor tribus, qui sesquiterius est, quinarius quaternario sesqui-quartus est, et in cæteris eodem modo, quod monstrat subjecta descriptio.

B Superpartientes autem tali modo reperties. Disponas naturalem numerum a ternario scilicet inchoantem. Si noum igitur intermisceris, superbipartientem effici pernotabis; quod si duo, superbtripartientem; quod si tres, superquadripartientem, idemque in cæteris.

C Ad hunc ordinem spectans et compositas ex multiplici et superparticulari, et ex multiplici et superpartienti proportiones, lector diligens speculabitur. Sed de his tamen omnibus in arithmeticis expeditius dictum est.

D

CAPUT V.

Cur multiplicitas antecellat.

Sed in his illud est considerandum quod multiplex inæqualitatis genus longe duobus reliquis videtur antiquius. Naturalis enim numeri dispositio, in multiplicibus unitati quæ prima est, comparatur. Superparticularis vero non unitatis comparatione perficitur sed ipsorum, qui post unitatem sunt dispositi numerorum, ut ternarii ad binarium, quaternarii ad ternarium, et in cæteris ad hunc modum. Superpartientium vero longe retro formatio est, quæ nec continuis numeris comparatur, sed intermissis, nec semper æquali

^a Progreditur. ^b Bipedalis. ^c Vero. ^d Ea. ^e Relatione. ^f Relativæ.

intermissione. Sed nunc quidem una, nunc vero duabus, nunc tribus, nunc quatuor, atque ita in infinita succrescit. Amplius multiplicitas ab unitate incipit, superparticularitas a binario, superpartiens proportio a ternario initium capit. Sed de his hactenus; nunc quedam quae quasi axiomata Graeci vocant, præmittere oportebit, quæ tum demum quo spectare videantur ^a intelligimus, cum de uniuscujusque rei demonstratioe tractabimus.

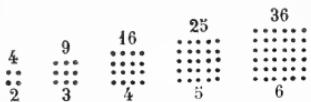
CAPUT VI.

Qui sint quadrati numeri q. deque his speculatio.

Quadratus numerus est qui gemina dimensione in æqua concreverit, ut bis duo, ter tres, quater quatuor, quinques quinque, sexies sex, quorum est ista descriptio :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4	9	16	25	36	49	64	81	100	121	144

Superius igitur dispositus numerus naturalis, latus est quadratorum inferius descriptorum. Continuum enim naturaliter sunt quadrati, qui sese in subiecto ordine consequuntur, ut 4, 9, 16, et cæteri.

Si igitur continuum quadratum minorem a continuo quadrato majore sustulero, quod relinquitur tantum erit quantum est quod ab utrorumque quadratorum lateribus jungitur; ut si quatuor auferam a novenario, quinque sunt reliqui, qui ex duobus et tribus, qui sunt utrorumque quadratorum latera, conjuguntur. Item si novenario aufero de eo qui sedecim numeris ascriptus est, 7 sunt reliqui, qui scilicet ex ternario quarternarioque conjunctus est, qui ^b predictorum quadratorum latera sunt. Idemque est in cæteris.

7	25	sena- rius	tonus 16	tonus se- decimus	tonus no- venarius
2 5	2 5	2 4	2 4	2 4	2 4
2 5	2 5	4 12	4 12	9 7	9 7
4 21				4 3	

Quod si nou sint continui quadrati, sed unus inter eos transmissus sit, fit ejus quod relinquitur medietas, id quod ex utriusque lateribus efficitur, ut si quartarium de 16 quadrato auferamus, 12 relinquuntur, quorum 12 medietas est is numerus qui ex utrorumque lateribus conveut. Sunt autem utrorumque latera, duo et quatuor, quæ senari juncta pertinunt. Atque in cæteris idem modus est. Sin vero duo intermittantur, tertia pars erit ejus quod relinquitur, id quod utrorumque latera conjugunt, ut si quatuor de 25 auferam, intermissis duobus quadratis, reliqui 21 sunt. Eorum vero latera sunt 2 et 5 qui efficiunt 7, qui sunt pars tertia numeri 21. Atque hæc regula est, ut si tres intermissi ^c sint, pars quarta sit, id quod ex utrorumque lateribus efficitur ejus

A quod subtracto minore a majore relinquitur. Sin quatuor transmittantur, quinta, atque uno plus vocabulo numeri partes venient, quam sit intermissione numerorum.

CAPUT VII.

Ommem inæqualitatem ex æqualitate procedere, ejusque demonstratio.

Est autem quemadmodum unitas pluralitatis numerique principium, ita æqualitas proportionum. Tribus enim præceptis (ut in arithmeticæ dictum est) multiplices proportiones ex æqualitate producimus, ex conversis vero multiplicibus superparticularibus habitudines procreamus. Item ex conversis superparticularibus, superpartientes comparationes efficimus. Ponantur enim tres unitates, vel tres binarii, vel tres ternarii, vel quotlibet æqui termini, et sit primus primo æquus in sequenti scilicet ordine constitutus. Secundus vero primo ac secundo, tertius primo, duobus secundis ac tertio, ita enim numero progresso, fit duplex multiplicitatibus prima proportio, ut hæc subiecta descriptio mouet.

	1	1	1	1	
	1	2	4		

Nam unitas in secundo ordine constituta, æqua est primæ unitati in superiori loco dispositæ. Item binarius æquus est unitati primæ ac secundæ. Item quaternarius æquus est unitati primæ, ac duabus unitatibus secundis atque unitati tertiae et est 1, 2, 4, dupla proportio. Quod si de his idem feceris, tripla comparatio procreabitur, ac de tripla quadruplica, de quadruplica quincupla, ac deinceps talis currit habitudinem procreatio. Rursus hisdem tribus præceptis superparticularares ^d fiunt, ut uno probamus exemplum. Convertamus nunc, et priorem majorem numerum disponamus 4, 2, 1; ponatur igitur primus primo æquus, id est 4; secundus primo scilicet et secundo, id est 6; tertius primo, duobus secundi, et tertio, id est 9; quibus dispositis sesquialtera notatur esse proportionem.

	4	2	1		
	4	6	9		
	Sesquialtera	Sesquialtera			

Atque id si de triplis fiat, sesquitercia; si de quadruplicis sesquiquarta, consimilibusque in alterutra parte vocabulis proportionalitas ex multiplicitate nascetur, ex superparticularitate vero conversa ducitur superpartientes habitudo. Disponatur enim conversim sesquialtera comparatio, 9, 6, 4. Ponatur enim primus primo æquus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 15; tertius primo duobus secundis ac tertio, id est 25; ac disponantur in ordinem hoc modo :

	9	6	4		
	6	3	2	25	
	Superbipartiens	Superbipartiens			

Superbipartiens igitur ex conversis sesquialteris ha-

^a Intelligamus. ^b Quæ de iis. ^c Vero. ^d Utrorumque. ^e Sunt. ^f Fient.

bitudo producta est; quod si quis ad hanc speculacionem diligens scrutator accedat, ex sesquiteritis conversis supertripartitem producit, ceterisque similibus vocabulis adaequatis cunctas ex superparticularitate superpartientis species procreari mirabitur. Ex non conversis autem superparticularibus, sed ita ut ex multiplice procreati sunt, manentibus, necesse est multiplices superparticularares creari. Ex manentibus vero superpartientibus, ita ut ex superparticularibus prodierunt, non alii nisi multiplices superpartientes procreabuntur. Ac de his quidem hactenus, diligentius enim in Arithmetice libris de hac comparatione est disputatum.

CAPUT VIII.

Regula quotlibet continuas proportiones superparticularares inveniendi.

Sæpe autem accedit ut tres, vel quatuor, vel quotlibet æquas superparticularares proportiones de musica disputator inquirat. Sed ne in casu atque inscritia facientes, error ullus difficultatis impedit, hac regula quotlibet æquas proportiones ex multiplicitate deducemus. Unusquisque multiplex ab unitate scilicet computatus, tot superparticularares habitudines praecedit, sua scilicet in contrariam partem denominationis, quoibus ipse ab unitate a discresserit. Hoc modo ut duplex sesquialteras antecedat, triplex sesquiterias, quadruplex sesquiquartas, ac deinceps in hunc modum. Sit igitur duplorum subjecta descriptio.

1	1	2	4	8	16	32	1
		3	6	12	24	48	
		9	18	36	72		
			27	54	108		
				81	162		
					243		

In superiori igitur descriptione binarius primus multiplex, unum ad se ternarium habet, qui possit facere sesquialteram proportionem. Ternarius vero non habet talium qui ejus possit esse sesquialter, quoniam mediate deficit. Rursus quaternarius secundus est duplex, hic duos sesquialteros antecedat senarium et novenarium, qui mediate caret. Atque idcirco nullus ei habitudine sesquialtera comparatur, et in ceteris idem est. Tripli vero eodem modo sesquiterias creant; sit enim similis in triplo descriptio.

Latitudo.

In latitudine	1	3	9	27	81	Sunt enim ad
et unoquoque						proximos in-
ordine tripli.	4	12	36	108		fertos s-qui-
						terti.
	16	48	144			
				64	192	
					236	

Quadruplares omnes et trigonii

In superiori igitur descriptione sesquiterias proportiones ita natas videmus, ut primus ^b triplex unum sesquiterium antecedat, secundus duos, tertius tres,

^a Decesserit. ^b Ternarius. ^c Denominatione multiplicies. ^d Sunt. ^e Sesquialteras. ^f Inquirendis.

A semperque pars tertia in ultimo numero naturali quadam fine claudatur. Quod si quadruplum statueris eodem modo, sesquiquartos invenies, si quincuplum sesquinquintos. Ac deinceps singuli e denominationis multiplicies tot superparticularares præcedunt, quanto loco ipsi a se unitate discresserint. Unam vero tantum quadrupli dispositionem ponemus, ut in ea sicut in ceteris lector diligens acumen mentis exerceat.

Latitudo

Quadrupli in	1	4	16	64	256	Sesquiquartii
latitudine.		3	20	80	320	superi ad in-
			125	400	1600	feros proxim-
				123	300	mos.
					625	

Quincupli omnes dia&g> 41

B

Hæc igitur speculatio ad hanc utilitatem videtur inventa, ut quotienscumque 4 vel 5, vel quotlibet sesquialteros, vel sesquiterios, vel sesquicavtos, vel quotlibet alias proportiones quis investigare voluerit, nullo errore labatur, utque non ei numero primo tales proportiones querat aptare, qui quanti d sint propositi, tot præcedere, et post se habere non possit. Sed disponut potius multiplicies, videatque quantos superparticularares requirunt, eumque multiplicem respiciat, qui eo loco ab unitate recesserit, ut est in superioribus descriptionibus, si tres ^c sesquialteros fortasse quæsierit, non a quaternario ingrediatur investigationem. Hic enim, quoniam secundus est duplus, duos tantum præcedit, tertiumque ei aptare non poterit, sed ut ab octonario medietates tentet apponere. Hic enim quoniam tertius est, tres quas querit sesquialteras proportiones efficiet, et in ceteris eodem modo. Est etiam alia angendi proportiones via hoc modo: Radices proportionum dicuntur in eisdem comparatiouibus minimæ proportionis. Disponatur enim numerus naturalis, unitate multipli- catus.

C

1 2 1 3 4 5 6 7

Minimæ igitur proportiones sunt, ut in sesquialtera 3 ad 2, in sesquiteria 4 ad 3, in sesquiquarta 3 ad 4, et deinceps in infinitum, et quæcunque se proportiones unitate præcesserint. Propositum igitur sit duas sesquialteras proportiones continua comparatione producere. Sumo radicem sesquialteram, eamque dispono, 2 et 3. Multiplico igitur binarium per binarium, fiunt 4. Item ternarius per binarium crescat, erunt 6. Rursus ternarium in semetipsum decemns, fiunt 9, qui disponuntur hoc modo:

1 2 1 3 4 6 9

Invenimus igitur duas propositas sesquialteras proportiones 6 ad 4, et 9 ad 6. Sit nunc propositum tres invenire. Dispono eosdem numeros quos supra in ^f exquirendis duabus sesquialteris habitudinibus proposueram, ipsasque sesquialteras proportiones

Multiplico binario quaternionum, flunt octo. Rursus senarium binario, flunt 12. Rursus novenarium binario, flunt 18. Rursus novenarium ternario, flunt 27. Disponantur igitur hoc modo :

2	3			
4	6	6		
8	12	18	28	

Atque hic modus erit in ceteris, ut si sesquiertas proportiones velis extendere, ponas sesquiertorum radices, quae sunt quaternionis atque ternarius ad se invicem comparati.

3	4			
9	12	16		
27		27	48	64

Atque ad hunc modum multiplices, quod si sesqui-quartas sesquiquartorum dispones radices eademque multiplicatione sesquiquartos quotlibet b extenderes. Quantum autem nobis bae considerationes prospint, sequens ordo monstrabit.

CAPUT IX.

De proportione numerorum qui ab aliis metiuntur.

Si duos numeros eorum differentia integre fuerit permensa, in eadem sunt proportione numeri, quos sua differentia mensa est, in qua erunt proportione etiam hi numeri secundum quos eos sua mensa est differentia. Sint enim numeri 50, 55; hi ergo ad se invicem sesquidecima habitudine comparantur, et est eorum differentia quinarius, qui scilicet est pars decima numeri 50. Hic igitur metietur quidem 50 numerum decies, 55 vero undecies; secundum decim igitur atque 11 numeros 55 et 50 propria differentia, id est quinarius, permetietur, et sunt 11 ad 10 sesquidecima comparatione compositi. In eadem igitur sunt proportione numeri quos propria differentia d integrum permensa est, in qua sunt hi secundum quos eos propria differentia est permensa; quod si qua differentia numerorum ita eos numeros quorum est differentia metietur, ut eandem mensuram numerorum pluralitas excedat, idemque in utrisque sit excessus, et sit diminutior differentiae mensura, quam est pluralitas numerorum, majorem obtinebunt proportionem ad se invicem numeri, si ei illud quod relinquit post mentionem, retractum sit, quam fuerunt integri, cum eos propria differentia metiebatur. Sint enim numeri duo 33, 58; hos igitur quinarius, qui est eorum differentia, e metietur. Metietur igitur 53 quinarius decies usque ad 50, relinquit vero ternarium. Rursus 58 numerum metiet idem undecies usque ad 55, atque in eo iterum ternarium derelinquit. Auferatur igitur ex utrisque ternarius, flunt 50 et 55, qui disponantur hoc modo :

53	58	50	55	
----	----	----	----	--

In hoc igitur manifestum est majoris esse proportio nis inter se 50 et 55 quam 53 et 58. In minoribus enim numeris major semper proportio reperitur,

A quod paulo posterius demonstrabimus. Sin vero illa differentiae permensio numerorum multitudinem supervadat, eademque utrosque numeri pluralitate prætereat, minores erunt proportiones numeri superius mensi cum additione ejus summae quae utrosque metiens differentia supervadit, quam fuerunt ante, cum eos propria differentia metiebatur. Sint enim numeri 48 et 53, horum quinarius differentia est. Metietur igitur 48 numerum, quinarius decies flunt 50. Supervadit igitur 50 numerus 48 numerum binario, idem quinarius 53 undecies metietur flunt 55, qui eisdem rursus duobus 53 numerum supervadit; addatur utrisque binarius et disponantur hoc modo :

48	53	50	55	
----	----	----	----	--

B Minores igitur sunt proportiones 50 ad 55 comparati, cum additione scilicet binarii quo differentia eos metiens supervadit, quam 48, et 53 numeri quos eadem, quae tamen in eis supercrevit, quinarii differentia permessa est. Majores vero et minores proportiones hoc modo intelliguntur. Dimidia pars maior est quam tertia. Tertia pars est major quam quarta. Quarta pars major est quam quinta, ac deinceps eodem modo. Unde fit ut sesquialtera proportio major sit sesquiteria, et sesquiteria sesquiquartam vincat. Atque idem in ceteris. Hinc evenit ut in numeris majoribus minor, et minoribus major semper videatur proportio superparticularium numerorum. Quod apparet in numero naturali : disponatur enim numerus naturalis 1, 2, 3, 4. Binarius igitur ad unitatem duplus est. Ternarius ad binarium sesqui-alter est. Quaternionis vero ad ternarium sesquiterius. Majores vero sunt numeri tres et 4. Minores vero binarius et unitas : in majoribus igitur minor, et in minoribus major proportio continetur: hinc apparet quod si aliquid numeris proportionem continentibus superparticulararem, æqua pluralitas addatur, maiorem esse proportionem ante æqua pluralitatibus augmentum, quam posteaquam eis æqua sit addita pluralitas.

C

CAPUT X.

*Quæ ex multiplicibus et superparticularibus
e multiplicitate sunt.*

D Illud etiam prætermittendum non videtur, quod paulo post demonstrabitur, si multiplex intervallum binario fuerit multiplicatum, id etiam quod ex illa multiplicatione nasceret multiplex esse. Quod si id quod ex tali multiplicatione procreat sit non fuerit multiplex, tunc illud non esse multiplex, quod binario fuerit multiplicatum. Item si superparticularis proportio binario multiplicetur, id quod fit b neque superparticulari esse, i neque multiplex. Quod si id quod ex tali multiplicatione nasceretur, neque multiplex, neque superparticulari est, tunc illud quod binario multiplicatum est, vel superparticulari vel alterius generis est, non vero multiplicis.

e Quæ. b Extendas. i Igitur. d Integræ. e Metiebatur.

f Vel. f Ternarius et quaternionis. g Multiplicatis. h Vel.

CAPUT XI.

Qui superparticulares quos multiplices efficiant.

His illud est addendum duos primos superparticulares primam efficere multiplicem proportionem, ut sesquialter et sesquiterius sic conjungantur duplice creant. Sint enim numeri 2, 3, 4, ^a 3 ad 2 sesquialter est, 4 ad 3 sesquiterius, quatuor ad duo duplex. Rursus primus multiplex primo additus superparticulari secundum multiplicem creat. Sint enim numeri 2, 4, 6; 4 namque ad 2 duplex est, primus scilicet multiplex. At 6 ad 4 sesquialter, qui est primus superparticularis; 6 ad duos tripli, qui secundus est multiplex: quod si triplum sesquiterio addas, quadruplus efficiunt; si quadruplum sesquiquarto, quincuplus. Atque in hunc modum junctis proportionibus multiplicem ac superparticularium, in infinitum multiplices procreantur.

CAPUT XII.

De arithmeticā, geometricā, harmonica medietate.

Quoniam vero de proportionibus quae erant intermixtae tractanda prædiximus, nunc de medietatibus est dicendum. Proportio enim est duorum ad se terminorum quædam comparatio, terminos autem voco unum summas. Proportionalitas est æquarum proportionum collectio. Proportionalitas vero in tribus terminis minimis constat. Constat autem plerumque in pluribus, ut in quatuor vel in sex terminis. Cum enim primus ad secundum terminum eamdem retinet proportionem quam secundus ad tertium, dicitur hæc proportionalitas. Estque inter tres terminos medius, qui secundus est. Has igitur proportiones mediū termini conjungentis, tria partitio est. Aut enim æqua est differentia minoris termini ad medium, et mediū ad maximum, sed non æqua proportio, ut in his numeris 1, 2, 3; inter unum quippe ac duo et inter duo et tres tantum unitas differentiam tenet. Non est autem æqua proportio. Duo quippe ad unum dupli sunt, ternarius ad duo sesquialter. Aut est æqua proportio in utrisque, non vero æquabilis differentiis constituta, ut in his numeris 1, 2, 4. Nam duo ad unum ita sunt dupli, quemadmodum quaternarius ad binarium. Sed inter quaternarium binariumque binarius, inter binarium atque unitatem uitas differentiam facit. Est vero tertium medietatis genus, quod neque eidem proportionibus neque eidem differentiis constat. Sed quemadmodum se habet maximus terminus ad minimum, ita sese habet majorum terminorum differentia ad minorum differentiam terminorum, ut in his numeris 3, 4, 6. Nam sex ad 3 duplus est, inter sex vero 4 binarius interest. Inter quaternarium vero ac ternarium unitas. Sed binarius comparatus ad unitatem rursus duplus est; ergo ut est maximus terminus in numeris ad minimum, ita majorum differentia ad minorum differentiam terminorum. Vocatur igitur illa medietas, in qua æquæ sunt differentiæ, arithmeticā. Illa vero in qua æquæ proportiones, geometricā. Illa autem quam

A tertiam descripsimus, harmonica. Quarum haec subjiciamus exempla:

Arithmetica	Geometrica	Harmonica
1 1 2 3	1 1 2 4	1 3 4 6

æquæ differentiæ æquæ proportiones diversæ differentiæ et proport.

Non vero ignoramus alias quoque esse proportionum medietates, quas quidem in arithmeticā diximus; sed ad præsentem tractatum hæc sunt interim necessarie. Sed inter has tres medietates proportionalitas quidem proprie, et maxime geometricā nuncupatur, idcirco quoniam æquis proportionib[us] tota contexitur. Sed tamen eodem uteatur promiscue vocabulo, proportionalitates etiam cæteras nuncupantes.

B

CAPUT XIII.

De continuis medietatibus et disjunctis.

Sed in his alia continua est proportionalitas, alia disjuncta. Continua quidem, ut superius disposimus ^b. Unus enim idem numerus medius, nunc quidem majori supponitur, nunc quidem minori præponitur. Quotiens vero duo sunt mediū, tunc disjuncta proportionalitas nuncupatur, ut in geometrica hoc modo, 1, 2, 3, 6. Nam ut est binarius ad unitatem, ita senarius ad ternarium, et vocatur hæc disjuncta proportionalitas; unde intelligi potest continuum quidem proportionalitatem in tribus et ^c minimis terminis inventari, disjunctam vero in 4. Potest autem in 4 et in pluribus continua esse proportionalitas, siquidem hoc modo sit, 1, 2, 4, 8, 16. Sed hic non erunt duas proportiones, sed plures, semperque una minus quam sint termini constituti.

CAPUT XIV.

Cur ita appellatæ sint digestæ superius medietates.

Idcirco autem una ^d eorum medietas arithmeticā nuncupator, quod inter terminos, secundum numerum æqua est differentia. Geometrica vero secunda dicitur, quod similis est qualitas proportionis. Harmonica autem vocatur, quoniam ita est coaptata, ut in differentiis ac terminis æqualitas proportionum consideretur. Et de his quidem diligentius in arithmeticis disputatum est, nunc vero ut commemoremus, tantum ista percurrimus.

CAPUT XV.

Quemadmodum ab æqualitate supradictæ processant medietates.

Sed paulisper quemadmodum istæ proportionalitates ab æqualitate ^e procreantur dicendum est. Prædictum est enim quod in numero valet unitas, idem in proportionibus æqualitatem valere, et sicut numeri caput est unitas, ita proportionum æqualitatem esse principium. Quocirea hoc modo arithmeticā medietas ab æqualitate nascetur: positis enim tribus æquis terminis, hi duo modi sunt quibus hæc proportionalitas producatur. Ponatur enim primus primo æquus. Secundus primo et secundo. Tertios primo secundo ac tertio, quod hoc monstratur exemplo: Sint unitates tres. Ponatur igitur primus primo æquus

^a *Ternarius ad binarium.* ^b *In tribus constat ternarius.* ^c *Minimam.* ^d *Earon.* ^e *Procreantur.*

id est unus. Secundus primo ac secundo, id est duo. Tertiis primo secundo ac tertio, id est tres, eritque dispositio ^a talis :

1	1	1	1	1	1	1
1	1	1	2	1	3	1

Rursus sint tres binarii inaequalitate constituti, 2, 2, 2 : ponatur primus primo æquus, id est 2. Secundus primo et secundo, id est 4. Tertiis primo secundo ac tertio, id est 6, et erit dispositio hæc :

1	2	1	2	1	2	1
1	2	1	4	1	6	1

^b Sed in his hoc speculum est, quod si unitas fuerit ad æqualitatis principium constituta, unitas etiam erit in differentiis numerorum, ipsis vero numeri inter se nullum intermittunt. ^c Si vero binarius teneat æqualitatem, binarius est differentia, et unus inter terminos semper numerus intermittitur. Sin vero ternarius idem differentia est, inter ^d terminos vero duo naturaliter constituti intermittuntur, ac deinceps in hunc modum .

1	3	1	3	1	3	1
1	3	1	6	1	9	1

Est etiam alia proportionalitatem arithmeticam procreandi via. Ponantur enim tres æqui termini, constitutaque primus primo ac secundo æquus, secundus primo ac duobus secundis, tertius primo et duobus secundis ac tertio, ut si sint tres unitates. Sit ^e primo primo ac secundo æquus, id est secundo, Secundus vero primo, ac duobus secundis, id est tertio. Tertiis autem primo, duobus secundis ac tertio, id est quatuor,

1	1	1	1	1	1	1
1	2	1	3	1	4	1

Hic igitur terminorum differentiam unitas tenet; inter binarium enim et unitatem, atque inter ternarium ac binarium, unitas interest. Nullus vero naturalis numerus intermittitur. Post unitatem enim mox binarius est, ac post binarium ternarius naturaliter constitutus, idem rursus in binario fiat. Sintque tres binarii, et sit primus primo ac secundo æquus, id est quaternarius; secundus vero primo et duobus secundis, id est senarius; tertius autem primo, duobus secundis ac tertio, id est octonarius.

1	2	1	2	1	2	1
1	2	1	6	1	8	1

Hic quoque binarius tenet differentiam terminorum, uno inter eos naturaliter intermissio. Nam inter 4 et 6 quinarius naturaliter intermittitur, inter 6 atque 8 septenarius collocatur. Quod si ternarius æqualitatis principium sit, fiet ternarius differentia; verbi gratia : Sint ^f termini tres ad regulas superiorum subtus.

1	3	1	3	1	3	1
1	6	1	9	1	12	1

In his ergo ternarius est differentia, et duo numeri intermissi, id est uno minus quam sit differentia semi-

A per numeris intermissis, atque idem et in quaternario, quinarioque perspicitur, et quæ nos propter brevitatem tacemus, iisdem regulis ex semetipso diligens lector inveniet. Geometrica vero proportionalitas tunc quemadmodum inveniri ab æqualitate possit ostendimus, quando quemadmodum ab æqualitate omnis inæqualitas ^g profuit monstrabamus, nisi tamen fastidium est, nunc quoque breviter repetendum est. Constitutis enim tribus æquis terminis, ponatur primus primo æquus. Secundus primo ac secundo. ^h Tertiis primo duobus secundis ac tertio. Idemque fiat continue atque ita ex æqualitate geometrica proportionalitas principium sumat. Sed de harum proportionum proprietatibus quam diligentissime in arithmeticis diximus; quod si ad hæc illis instructus lector accedit, nullo dubitationis errore turbabitur. Harmonica vero medietas, de qua nunc paulo latius tractandum est, hac ratione procreatur. Constituatur enim, siquidem duplices curamus effingere, tribus æquis terminis positis, primus primo ac duobus secundis æqualis. Secundus duobus primis et duobus secundis. Tertiis semel primo, bis secundo, et ter tertio. Atque hoc modo sint unitates.

1	1	1	1	1	1	1
---	---	---	---	---	---	---

Constituatur igitur primus primo ac duobus secundis æqualis, id est ternarius. Secundus vero duobus primis et duobus secundis, id est quaternarius. Tertiis vero primo ac duobus secundis et tribus tertii, id est sex. Et si in binariis æqualitas ⁱ construatur, vel in ternariis eadem ratio medietatis appetat, duplo a se terminis differentiisque distantibus, ut subjectæ descriptiones mouent.

1	1	1	1	1	1	1
1	3	1	4	1	6	1
1	2	1	2	1	2	1
1	6	1	8	1	12	1
1	3	1	3	1	3	1
1	8	1	12	1	18	1

Quod si facienda est in extremitatibus tripla proporcio, tribus æquis terminis constitutis, primus quidem facieundus est ex primo ac secundo, secundus vero ex primo ac duabus secundis, tertius autem ex D primo, duobus secundis ac tribus tertii, ut est subjectæ descriptio.

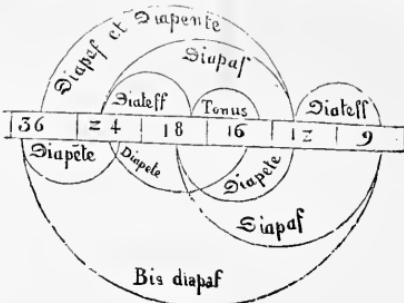
1	1	1	1	1	1	1
1	2	1	3	1	6	1
1	2	1	2	1	2	1
1	4	1	6	1	12	1
1	3	1	3	1	3	1
1	6	1	9	1	18	1

Sed ingressi harmonicam disputationem, que de eas diligenter dici possunt tacite prætereunda esse non arbitror. Collocetur igitur harmonica proportionalitas, inque ea descriptione superiore ordine terminorum inter se differentiæ disponantur.

^a Hæc ^b Rursus idem de ternario. ^c Sin. ^d Numeros. ^e Primus. ^f Tres numeri. ^g Profuat monstrabimus. ^h Tertiis. ⁱ Constituatur.

Videsne igitur ut quatuor ad tres diatessaron consonantiam prodant, sex ad quatuor diapente concordent; sex vero ad tres diapason miscent symphoniam, ipsaeque earum differentiae rursus eamdem statuant consonantiam. Binarius enim ad unitatem duplo est in diapason consonantia constitutus; quod si se extremitates multiplicent, itemque medius sui a multiplicitate succrescat, comparati numeri toni habitudinem concordiamque servabunt. Ter enim sex efficiunt 18, quater 4 fiant 16. Sed 18 numerus, 16 numerum minoris parte octava transcendit. Rursus minimus terminus si se ipse multiplicet, efficiet 9. Quod si major terminus sui multiplicatione concrescat, efficiet 36, qui sibimet comparati, quadruplicem, id est bis diapason, concidentiam servant. Quod si haec diligenter inspicimus, haec erit omnis rei differentiarum vel terminorum in se invicem multiplicatio. Minimus enim terminus, si medio multiplicetur, fiant 12. Item minimus terminus, si maximo multiplicetur, fiant 18. Medius vero terminus, si maximi numerositate augeatur, fiant 24. Rursus terminus minimus, si seipso concrescat, fiant 9. Eodem modo si medius, fiant 16. Senarius vero, qui maximus est, si seipsum multiplicet, 36 reddet: haec igitur in ordinem disponantur, 36, 24, 18, 16, 12, 9.

CAPUT XVI.

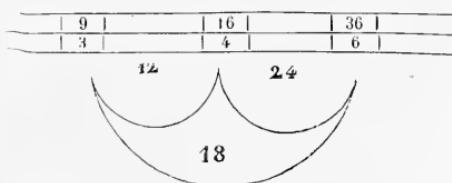
Quemadmodum inter duos terminos supradictae medietates vicissim collocentur.

Solent autem duo termini dari proponique, ut inter eos nunc quidem arithmeticam, nunc vero geometricam, nunc harmonicam medietatem ponamus; de quibus in arithmeticis quoque diximus, id tamen ipsum nunc etiam breviter explicemus. Si arithmeticas medietas queritur, datorum terminorum videnda differentia est, s eademque dividenda ac minori termino adjicienda. Sint enim decem et 40 altrinsecus termini constituti, horumque medietas secundum arithmeticam proportionalitatem queratur. Differentiam prius ulrumque respicio, quae est 30; hanc C dividio, fiant 15; hanc minori termino, id est b decem appono, fiant 25. Si igitur hic inter 10 et 40 medias collocetur, fit arithmeticas proportionalitas hoc modo, 10, 25, 40. Item inter eosdem terminos medietatem geometricam collocemus. Extremos propria numerositate multiplico, ut 10 in 40 fiant 400; horum tetragonale latus assumo, fiant viginti. Vi- cies enim viginti fiant 400. Hos igitur 20 medios inter 10 ac 40 si k collocem, fit geometrica medietas subjecta descriptione formata, 10, 20, 40. Si vero harmonicam medietatem queramus, sibimetipsos copulamus extremas, ut 10 et 40 fiant 50. Eorum differentiam quae est 30 in minorem terminum multiplicemus, scilicet in 10, ut fiant decies 30, qui sunt 300; hos si secundum 50 partimur, fiant 6. Quos cum minori termino addiderimus, fiant 16. Hunc igitur numerum si inter 10 ac 40 medium collocemus, harmonica proportionalitas expeditetur 10, 16, 40.

CAPUT XVII.

De consonantiarum modo secundum Nicomachum.

Sed m his haec tenus. Nunc illud addendum videtur quemadmodum Pythagorici probant consonantias musicas in praedictis proportionibus inveniri, in quaere scilicet eis Ptolemæus non videtur a assensu, de quo paulo posteriorius dicemus. Haec enim ponenda est maxime esse prima suavisque consonantia, cuius

Sunt igitur diatessaron consonantiam resonantes 24 ad 18, et 12 ad 9, diapente vero 18 ad 12, et 24 ad 16, et 36 ad 24. Tripla autem quae est diapason et diapente 36 ad 12. Quadrupla vero quae est bis diapason 36 ad 9. Epogdous vero qui tonus est 18 ad 16 comparatione servatur.

^a Multiplicatione. ^b Fiant. ^c Vel. ^d Fiant. ^e Enim. ^f Eodemque. ^g Eaque. ^h Denario. ⁱ 40 et 10. ^j Vigies. ^k Collocemus. ^l Multiplicamus. ^m De his. ⁿ Consentiens.

proprietatem sensus apertior comprehendit. Quale A enim est unumquodque per semetipsum, tale et comprehenditur sensu. Si igitur cunctis notior est ea consonantia quae in duplicitate consistit, non est dubium primam esse omnium diapason consonantium, meritoque excellere, quoniam cognitione praecedat. Reliquæ vero hunc necessario secundum Pythagorico, ordinem teneat, quem dederint multiplicitas augmenta et superparticularis habitudinis detrimenta. Monstratum quippe est quod multiplex inæqualitas superparticulares proportiones meriti antiquitate transcendet. Quocirca naturalis numerus ab unitate usque ad quaternarium disponatur, 1, 2, 3, 4. Igitur unibicarius comparatus proportionem duplum facit, et reddit diapason consonantiam eam, quæ est maxima, ^a ei simplicitate notissima. Si vero unitati ternarius comparetur, diapason ac diapente concordiam personabit. Quaternarius vero unitati comparatus quadruplam tenet, scilicet bis diapason efficiens symphoniam; quod si ternarius binario comparetur, diapente. Si vero quaternarius ternario diatessaron consonantiam supplet, isque est horum ordo cunctis ad se invicem comparatis. Nam comparatio que restat, si quaternarium binario comparenatur, cadet in duplum proportionem, quam tenebat ad unitatem binariam comparatus; itaque maxime distantia in bis diapason cum a se quadrupla intervalli dimensione discedunt. Minimum vera, cum acutior graviorem tertia gravioris parte transcendit, ac stat deinceps concidentiarum modulus, qui neque ultra quadruplam possit extendi, neque intra partem tertiam coarctari; et secundum Nicomachum quidem hic consonantiarum est ordo, ut sit prima diapason, secunda diapason et diapente, tertia bis diapason, quarta diapente, quinta diatessaron.

CAPUT XVIII.

De ordine consonantiarum sententia Eubulidis et Hippasi.

Sed Eubulides atque Hippasus alium consonantiarum ordinem ponunt: aīnt enim multiplicatis augmentis superparticularitatis diminutioni rato ordine respondere. ^b Itaque non posse esse duplum nisi dimidium, nec triplicem præter tertiam partem. Quoniam igitur sit duplum, ex eo diapason consonantiam reddi. Quoniam vero sit dimidium, ex eo quasi contraria divisione sesquialteram, id est diapente, effici proportionem. Quibus mixtis, scilicet diapason ac diapente, triplicem procreari, quæ utramque contineat symphoniam, sed rursus triplicis partem tertiam contraria divisione partiri. Ex que rursus diatessaron symphonia nascetur. Triplicem vero atque sesquiterium junctos quadruplam comparisonem proportionis efficeri; unde fit ut ex diapason et diapente quæ est una consonantia, et diatessaron una ^c continentia conjungatur, quæ in quadruplo consistsens bis diapason nomen accepit. Secundum hos quoque hic ordo est: Diapason, diapente, diapason ac diapente, diatessaron, bis diapason.

^a Et b Conscientiam. ^c Igitur. ^d Conscientia. ^e In. ^f Pervideatur. ^g Duplus. ^h Ejusdem. ⁱ Erit. ^j Primus. ^k Apponatur.

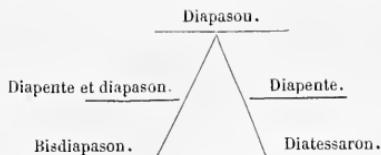
CAPUT XIX.

Sententia Nicomachi quo quibus consonantias apponantur.

Sed Nicomachus non eamdem esse eis arbitratur contrariam positionem. Sed potius ut unitas in arithmeticis clementi erat diminutionis principium, ita etiam diapason symphoniam reliquarum esse principium, illas vero sibi ^e contraria divisione posse constitui; id vero facilius erit cogniti si prius ^f p̄videatur in numeris. Constitutus igitur unitas, duæque partes ab ea fluant, una multiplicis, alia divisionis. Sitque haec formula :

Et ad hunc modum ad infinita progressio est. Binarius enim unitatis ^g duplex est. Contraria vero ejus pars ^h eisdem dimidium unitatis ostendit. Tres triplus et contraria pars tertia. Quatuor quadruplus, parsque et contraria quarta. Atque ita crescendi et decrescendi in simplici est unitate principium. Idem igitur nunc ad consonantias convertamus. ⁱ Est igitur diapason que dupla est supremi loco principii, quæ vero reliquæ sunt, in contraria divisione hoc modo. Sesquialter quidem triplo, sesquiterium vero quadruplo quod tali argumentatione probabitur. Idem enim ^j primum est sesquialter, qui primus triplus principalis, scilicet unitatis. Nam ternarius idem primum triplus est, scilicet unitati. Idem primus sesquialter, si binario comparetur. Rursus idem ternarius ejusdem differentiæ quam ad binarium facit, cuius naturaliter positus probatur esse sesquialter, triplos est. Cum igitur jure sesquialter triplici ^k opponatur, diaente consonantia, diapente ac diapason consonantiae rationabiliter putatur opponi. Rursus quadruplus sesquiterii contraria divisionem teget. Nam qui est primum quadruplus, idem rursus primum sesquiterius invenitur hoc modo. Quaternarius quippe primum est quadruplus, si unitati primum sesquiterius, si ternario comparetur. Rursus ejus differentiæ, quam inter se a ternarium tenet, ipse fit quadruplus. Unde fit ut sesquiteria propria, qua est diatessaron, quadrupla proportioni, quæ est bis diapason, in contrarium dividatur. Dupla vero quoniam nullam habet oppositum proportionem, nec ullius ipsa sesquialtera est, aut exstat numerus cui possit binarius, qui primum est duplus, superparticulari proportione conjugari, talem formam contraria proportionis exedit. Atque idcirco secundum Nicomachum diapason consonantiarum principium teneat hoc modo.

Sed quamvis ita sese habeat, inquit tamen omnes melius multiplices proportiones consonantiarum præcedere, superparticularares sequi, sicut paulo ante descripsimus. Cum igitur consonantia sit duarum vocum rata permixtio, sonus vero modulatae vocis causus, una intentione productus, sitque idem minima particula modulationis, omnis vero sonus ^a constet impulsu. Pulsus vero omnis ex motu ^b fiat, cumque motuum ^c aliqui sint æquales, alii vero inæquales, inæqualium vero alii sint multo inæquales, alii vero minus, alii vero mediocriter inæquales. Ex æqualitate quidem nascitur sonorum æqualitas. Ex inæqualitate vero ^d ea quæ secundum mediocritatem distantie inæquales sunt, manifestæ, primaque ac simpliciores eveniunt proportiones, quæ sunt scilicet multiplices ^e aut superparticularares, dupli, tripli, quadrupli, sesquialteri, atque sesquitertii consonantiae. Ex his vero ^f quæ in reliquis proportionibus, vel multimodis, vel non ita claris, vel longe omnino a se distantibus inæqualitates fiunt, dissonantiae existunt. Nulla autem sonorum concordia procreatur.

CAPUT XX.

Qui oporteat præmitti ut diapason in multiplici genere demonstretur.

Hoc igitur ita distincto, monstrabitur diapason consonantiam quæ cunctarum optima est in multiplici inæqualitatis genere, et in duplicitatis habitudine reperiri. Ac primum quidem illus demonstrandum, quemadmodum in multiplicitatis genere diapason consonantia possit agnosciri. Praecurrendum est igitur ad breve quiddam, quo prius cogito facilior demonstratio fiat: ab omni superparticulari, si continuam ei superparticularem quis auferat proportionem; quæ est scilicet minor, id quod relinquitur minus est ejus medietate, quæ detracta est proportionis, ut in sesquialtera ac sesquitertia. Quoniam sesquialtera major est, sesquitertia de sesquialtera detrahamus, relinquitur sesquiœcta proportionis quæ duplicita non efficit integrum sesquitertiæ proportionem, sed ea distantiæ minor est quæ in semitonio reperitur; quod si duplicita sesquiœcta comparatio non est integra ^g sesquitertiæ, simplex sesquiœcta non est sesquitertiæ proportionis plena medietas; quod si sesquiquartum sesquitertiæ auferas, id quod relinquitur medietatem sesquiquarti non efficit, idemque in cæteris.

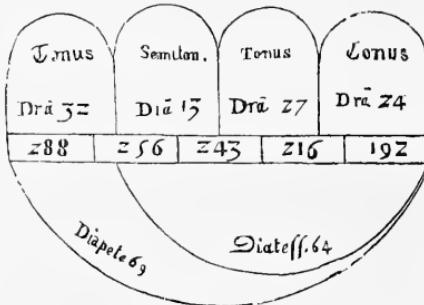
CAPUT XXI.

Demonstratio per impossibile diapason in multiplici genere esse.

Age nunc ad diapason consonantiam redeamus.

^a Constat. ^b Sit. ^c Alii. ^d Hæc. ^e Ae. ^f Reliquisque. ^g Sesquitertia. ^h Ipsam.

A Quod si ea nou est in multiplici genere inæqualitatis, cadet in superparticularare inæqualitatis genus. Sit igitur superparticularis proportio diapason consonantia. Auferatur ab ea continua consonantia, id est diapente, relinquitur diatessaron. Bis igitur diatessaron minus est uno diapente, et ^h ipsum diatessaron non implet diapente consonantie medietatem, quod est impossibile. Monstrabitur enim bisdiatessaron tono ac semitonio consonantiam diapente transcedere. Quocirca nec diapason quidem in superparticulari inæqualitatis genere ponи potest.

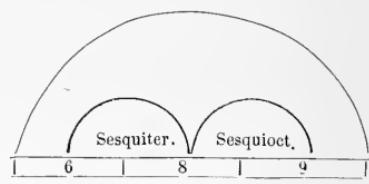
CAPUT XXXII.

C Demonstratio per impossible diapente diatessaron et tonum in [superparticulari] esse

Restat igitur ut diapente ac diatessaron, et tonum, in superparticularitate ponenda esse monstremus. Nam etsi id in prima quoque probatio ea qua diapason in superparticulari genere non esse ponenda monstravimus, id quoque quodam rationis modo perclaruit; sigillatim tamen de eo ac diligentius pertractemus. Nam si in superparticulari quis has habitudines ponendas esse non dixit, in multiplici genere fatebitur collocandas. Nam in superpartienti vel cæteris mixtis cur ponи non possint, superius (ut arbitror) explanatum est. Ponantur igitur, si fieri potest, in multiplici genere. Et quoniam diatessaron consonantia minor est, diapente major, diatessaron dupli, diapente vero triplici proportioni multiplicitatis aptetur. Verisimile est enim ut est consonantia diatessaron consonantia, diapente continua, ita si diatessaron in duplice statuitur, diapente incontinua duplicitis poni, id est triplici. Tonus autem quoniam in habitudinis musicis post diatessaron locatur, nimis in ea proportione ponatur, quæ est minor dupli. Hæc autem in multiplicitatis genere non potest inveniri. Restat igitur ut in superparticularitate habitudinem cadat. Sit igitur prima, id est sesquialtera, toni proportio. Nam si duplitem auferamus, triplici, quod relinquitur, sesquialter est. Quod si diatessaron

quidem duplex est, diapente vero triplum, ^a subtato. A quialtera vel sesquialteria diapente ac diatessaron consonantiae collocentur, non est dubium quin sicut aliae quaelibet proportiones superparticulares praeter sesquialteram et sesquiertiam junctae non efficiunt unum duplum, ita diapente ac diatessaron unum diapason nulla ratione concludunt. Quoniam enim diapason in duplice proportione esse monstratum est, duplex vero proportio ex sesquialtero sesquiertioque componitur; diapason vero ex diatessaron ac diapente copnatur, non est dubium quin, si totum diapason in duplice proportione statutatur, diapente et diatessaron in sesquialtera sesquiertaque proportiones sint locandas. Alter enim non poterunt diapason junctae perficere, que consonantiae in duplice proportione consistit, nisi in his duabus proportionibus steterint sesquialtera scilicet ac sesquiertia. Aliæ enim proportiones superparticulares ^b hanc nulla ratione conjungent.

B

CAPUT XXIV.

Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquiertia esse, tonum in sesquiocata

C Dico autem quoniam proprie diapente in sesquialtera, et diatessaron in sesquiertia proportione consistit. Quoniam enim inter utrasque proportiones, sesquialteram scilicet et sesquiertiam, sesquialtera est major et sesquiertia minor, quoniamque in consonantias diapente major diatessaron minor, appareat majorem proportionem majori, et minorem minori esse consonantiae aptandum. Erit igitur diapente quidem in sesquialtera, diatessaron vero in proportione sesquiertia collocanda. Quod si diatessaron a diapente consonantiam subtrahamus, relinquitur spatium, quod dicitur tonus. Sesquiertum vero si proportioni sesquialterae minuamus, relinquitur sesquiocata proportio. Quo fit ut tonus in sesquiocata debeat j ratione constitui.

D

CAPUT XXV.

Diapason ac diapente in tripla proportione esse, bis diapason in quadrupla.

Sed quoniam demonstratum est diapason quidem duplum, diapente vero sesquialteram, juntas vero duplam ac sesquialteram triplicem proportionem procreare, ex his ^c etiam appetit diapente ac diapason in triplici proportione constitui. Sed si quis triplici proportioni sesquiertiam habitudinem jungat, quadruplam facit. Igitur si diapente ac diapason consonantias diatessaron symphonia jungatur, fit quadruplum spatium vocum, quod bis diapason supra esse monstravimus,

CAPUT XXIII.

Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus collocari.

Illud quoque addendum ^d necessario est, quoniam si diapente ac diatessaron superparticulares proportiones tenent, in maximis superparticularibus proportionibus collocantur. Sunt autem maxime sesquialtera et sesquiertia. Hoc vero ^e approbabitur hoc modo. Nam si in minoribus proportionibus quam ses-

^a Sublatoque. ^b Praescribat. ^c In eo genere statutur. ^d Necessarium. ^e Approbatur.

^b Aptandam. ^c Consonantia. ^j Comparatione. ^k Et illud.

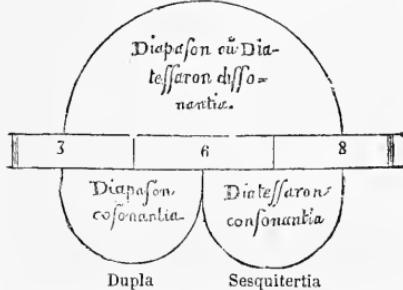
^f Statutus. ^g Duplum.

CAPUT XXVI.

Diatessaron ac diapason non esse consonantiam secundum Pythagoricos.

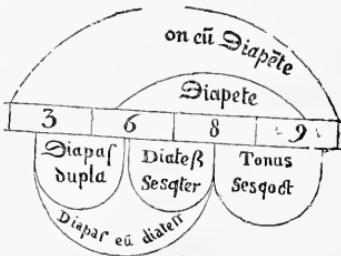
Sed in his illud diligens lector agnoscet, quod consonantiae consonantias supposite alias quasdam consonantes efficiunt. Nam diapente ac diatessaron juncte, diapason (ut dictum est) creant; huic vero, id est diapason, rursus si diapente symphonia jungatur, fit consonantia, quae ex utrisque vocabulis nuncupatur, diapason scilicet ac diapente. Cui si diatessaron addatur, fit bis diapason, quae quadruplam proportionem tenet. Quid igitur si diatessaron ac diapason consonantias jungamus, ullamne secundum Pythagoricos efficiunt consonantiam? Minime. Mox enim in superpartiens inaequitatis genus cadit, nec servat vel multiplicitatis ordinem, vel superparticularitatis simplicitatem. Age enim statuantur numeri quibus id facilius approbemus: sit enim ternarius, cuius sit senarius, duplus scilicet, in diapason proportione consistens. Huic aptetur sesquiteria quam diatessaron esse prediximus, ut octonarius. Is enim ad senarium diatessaron proportionem tenet, qui octonarius ad ternarium comparatus habet eum bis. Sed ne sit multiplex, habet etiam ejus aliquas partes, neque eas simplices. Duabus enim eum supervenient unitatibus, quae sunt quae tertiae partes ternarii, quem primum terminum minimumque locamus. Sint igitur termini hi, 3, 6, 8.

Multiplex superbipartiens tertias.

Illud quoque quod inter duas sibi continuas consonantias cadit, etenim neque duplum est integrum, ut diapason consonantiam prodat, neque triplum, ut diapason ac diapente efficiat symphoniam. Cui si tonus addatur, mox triplum modum proportionis efficit. Quocumque enim diapason ac diapente e sibi juncta efficiunt triplum, diatessaron vero et tonus diapente consonantiam jungunt, si diapason et consonantia addatur diatessaron, inconsonum fit, quoniam inter duplum ac triplicem nulla potest naturaliter proportio multiplicitatis intelligi. Quod si ei adjicito tonum, e fit diapason, diatessaron, et tonus, quod nihil distabit utrum diapason ac diapente sit. Diatessaron enim et tonus diapente constituant. Sit enim diapason quidem 3 et 6; diatessaron 6 et 8; tonus 8 et 6; diapente 6 et 6; diapason ac diapente

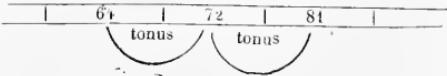
B 3 ac 9: erit igitur sic tripla proportio 3, 6, 8, 9. Sed quanquam de his multa Nicomachus, nos tamen qua potuimus brevitate partim ea ipsa que Pythagorici affirmant promentes, partim ex eisdem quedam consequentia argumentantes, probavimus, si diatessaron consonantiae diapason addatur, consonantiam ex his conjungi non posse. Quid vero sentiat de his Ptolemaeus, posterius apponam. Sed de his hac tenus nunc de semitonii considerandum est,

CAPUT XXVII.

De semitania in quibus minimis numeris constet.

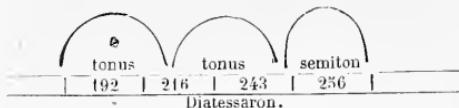
Videntur enim semitonianuncupata, non quod vere tonorum sint medietates, sed quod sint non integri toni. Hujusque spatii quod nunc quidem semitonium nuncupamus, apud antiquiores autem limma veldiesis vocabatur, hic modus est. Cum enim ex sesquiteria proportione quae diatessaron est, duae sesqui-octave habitudines, quae toni sunt, auferuntur, relinquuntur spatium quod semitonium nuncupatur. Quæramus igitur duos tonos continua dispositione descriptos. Sed, quoniam hi (ut dictum est) in sesquiocava proportione consistunt, duasques sesquiocavas proportiones continuas adhibere non possumus nisi multiplex ille, a quo eae derivari possint, reperiatur, sit unitas prima h eique octonarius octuplus primus. Ad hoc igitur unum sesquiocavum potero derivare. Sed quia duos querimus, fient octies octo, atque ex eo 64 explicitentur. Erit igitur secundus octuplus a quo possumus duas sesquiocavas proportiones educere. Namque octo quae est octava pars 64 unitatum eisdem additi totam summam 72 perficiunt; his vero si sua octava similiter opponatur, quae est novenarius, 81 reddunt. Eruntque duo toni continui principali dispositione conscripti 64, 72, 81.

Nunc igitur 64 unitatum sesquiterium conqueramus. Sed quoniam 64 probantur partem tertiam non habere, si omnes hi numeri ternario multiplicentur, mox eis pars tercia contingit, et omnes in eadem proportione durabunt, in qua fuerunt antequam his ternarius multiplicator accederet; fiant igitur ter 64, id est 192, horum tercia 64 eisdem addita 256 reddet. Erit igitur haec sesquiteria proportio diatessaron

^a Consonantias b Ergo. ^c Sibimet. ^d Consonantia. ^e Fiet. ^f Sint. ^g Haec. ^h Ejusque.

consoantiam tenens. Nunc igitur quas sesquioctavas proportiones ad 192 duobus numeris continentia rato ordine collccemus; fiant igitur ter 72, id est 216. Rursus ter 81, qui sunt 243, qui inter duos supra scriptos terminos collocentur hoc modo: 192, 216, 243, 256.

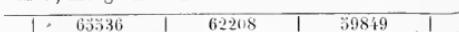

In hac dispositione proportionum, primus numerus ad postremum diatessaron constituit consonantiam. Idem vero primus ad secundum, et secundus ad tertium geminos^a constituant tonos. Constat igitur spatium quod relinquitur ex 243 ad 256, in quibus minimi semitonii forma consistit.

CAPUT XXVIII.

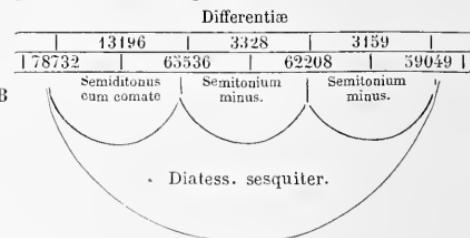
Demonstratio non esse: 243 ad 256 toni medietatem.

Approbo igitur 233 ad 236 distantiam non esse integrum toni medi dimensionem. Etenim ducentorum quadraginta trium et ducentorum 56, differentia 43 tantum unitatibus continetur. Qui tredecim minus quidem quam minoris octavam decimam, plus vero quam nonam decimam obtinent partem. Si enim octies decies tredecim ducas, efficies 234, qui 243 nullo modo æquabit; si decies novies multiplices, supervadent, cum oporteat omne semitonium, si tamen integrum toni dimidium tenet, inter sextam decimam partem ac septimam decimam collocari. Quod posterius demonstrabitur. Nunc illud liquebit talem semitonii distantiam sibimet geminata, unum toni spatium non posse compleere. Age enim ut sese 256 ad 243 habent, tales duas sibimet continnas proportiones, secundum superius descriptam regulam disponamus; 200 enim 50 et 6 in semetipsos multiplicemus, et sit maximus terminus 65536. Item 243 propria numerositate concrescant, et sit minimus terminus 59049. Rursus igitur 256 ad ducentorum 43^b multitudinem concrescant. Erit igitur numerus 62208; hic igitur medium collocetur hoc modo:

In eadem igitur sunt proportiones ducenti 56 et 243. In qua 65536 ad 62208; et item 62208 ad 59049. Sed maximus eorum terminus, qui est 65536, ad minimum qui est 59049, unum integrum non c efficit tonum. Quod si primi ad secundum proportio, quæ est æqua secundi ad tertium proportioni, integri esse semitonii probaretur, duo dimidia juncta unum necessario efficerent tonum. Nunc autem cum non sit extremonum terminorum sesquioctava proportio, manifestum est has duo spatia proprie tonorum dimidia non videri. Quidquid enim cujuscunque est dimidium, id siduplicetur illud efficit, d cuius dicitur esse dimidium. Si vero illud implere non possit geminata particula, minus est parte dimidia. Si vero

A superfluat ac supervadat, plus est parte dimidia. Præterea probabuntur 95336 non facere sesquioctavam proportionem. Si 36049 unitatibus comparentur, si octava pars 39049, eisdem secundum eas quæ in arithmeticis dictæ sunt regulas aggeratur. Quæ quoniam integris numeris non consistit, idcirco eamdem octavam partem relinquimus lectorum diligentiae computandam. Liquet igitur eam proportionem quæ in 256 et 243 est constituta, non esse integrum dimidium toni; quocirca id quod vere semitonum nuncupatur, pars toni minor est quam dimidia.

(Pinxissem totum spatium toni. At minimus terminus puta 39049 præcedentem sesquioctavam non habet, cum ipse sit quintus sesquioctavus, quinti octupli. Ut id in figurula ante picta comperies.)

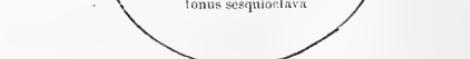
CAPUT XXIX.

De maiore parte toni in quibus minimis numeris constet.

C Reliqua igitur pars, quæ major est, apotome nuncupatur a Græcis, a nobis vero potest vocari decisio. Id enim natura fert, ut quotiens aliquid secatur, ita ut non æquis partibus dividatur, quanto minor pars dimidio minor est, tanto major pars eadem, quæ auctior est, dimidium vincat. Quantum igitur semitonium minus integrum dimidio toni minus est, tanto apotome toni integrum superat dimidium et vincit. Et quoniam docuimus semitonium in 256 et 243 principaliter stare, nunc ea quæ apotome dicuntur, in quibus possit minimis constare numeris approbemus. Si igitur 243 partem recipere octavam possent cum ad eum sesquioctavus numerus comparetur, tunc 236 habitudo ad sesquioctavam summam minimi numeri comparata, apotomen necessaria ratione monstraret. Nunc vero quoniam ei pars octava deesse monstratur, utrique numeri octies fiant. Et ex 243 quidem octies multiplicatis fit numerus 1944. Quibus si propria conferatur octava, qui sunt 243, fient 2187. Rursus 256 per octonarium crescent, fient igitur 2048. Atque hic suprascriptorum terminorum iu medio collocente-

Seitonium minus	Apotome
10*	139
1944	2187

primus secundus tertius
tonus sesquioctava

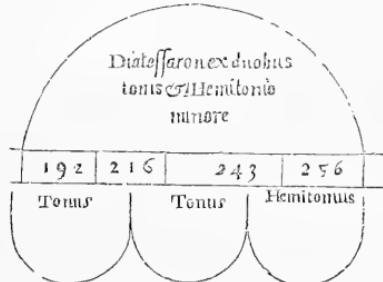
^a Constituit, ^b Multitudine. ^c Efficit. ^d Ejus. ^e Propterea. ^f Henrici Glareani additio.

Tertius igitur terminus ad primum toni retinet proportionem. Secundus ad primum semitonii minoris. Apotomes vero tertius ad secundum. Atque in hisdem primis apotomes videtur constare proportio, cum semitonii in 236 et 243, minimis numeris spatium continetur. Idecirco autem 1944 et 2048 in eadem proportione sunt qua 243 ad ducentos 56, quoniam 236 et 243 octonario multiplicati sunt. Si enim unus numerus duos quoslibet numeros multiplicet, qui ex ea multiplicatione nascuntur, in eadem erunt proportione qua fuerunt hi numeri quos prior numerus multiplicavit.

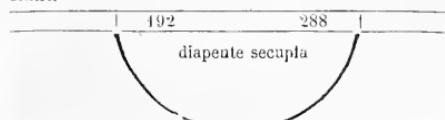
CAPUT XXX.

Quibus proportionibus diapente, diapason constant. et quoniam diapason sex tonis non constet.

Sed quoniam de diatessaron consonantia latius diximus, brevius et pene puris numeris de diapason ac diapente consonantii disseramus. Diapente enim constat ex tribus tonis ac semitonio, id est ex diatesarou et tono. Disponantur enim numeri quos superior descriptio comprehendit, 192, 216, 243, 236.

In hac igitur dispositione primus terminus ad secundum, et secundus ad tertium tonorum ^a retinet proportiones. Sed tertius ad quartum semitonii minoris, ut supra monstratum est. Si igitur 236 octava eisdem quorum octava est apponatur, fient 288. Quibus 192 comparati, sesquialterum spatium proportionis efficiunt.

Quocirca tres quidem toni sunt, si primus ad secundum, secundus ad tertium, quintus conferatur ad quartum. Semitonium vero minus tertii ad quartum terminum comparatio tenet; quod si diatessaron quidem duorum tonorum est ac semitonii minoris, diapente vero trium tonorum ac semitonii minoris, junctae vero diatessaron ac diapente unum diapason videntur efficere, erunt quinque toni et duo spatia semitoniorum minora, quae unum tonum non videantur implere. Non est igitur diapason consonantia constans sex tonis, ut Aristoxenus arbitratur, quod in numeris quoque dispositum evidenter appetat.

^a Retinet. ^b Dicitur. ^c Invenietur.

A Sex enim toni in ordinem disponantur, scilicet in sesquioctavis proportionibus constituti, sex vero sesquioctavæ proportiones a sexto octuplo procreantur. Disponantur igitur sextuplici hoc modo :

1	1	1	8	1	64	1	512	1	4096	1
			32768				262144			

Ab hoc igitur ultimo numero sex toni in sesquioctava proportione constituti locentur, hoc modo dispositis, primum octuplis terminis, ut octavæ terminorum partes ipsorum terminorum lateribus adjungantur; sit autem descriptio talis :

Sexoctaphi	1	8	64	512
4096	1	32768	1	262144
Sesquioctavi	Partes octavae			
262144		32768		
294912		36864		
341776		41472		
373248		46656		
419904		52488		
472392		59034		
531441				

Hujus igitur dispositionis hæc ratio est. Continuus enim versus, qui limes ^b dicitur, octuplos numeros tenet. A sexto vero octuplo sesquioctavæ proportiones ducuntur. Ubi vero octavas partes scripsimus, octavæ sunt eorum numerorum partes, quibus adjacent. Quæ si eisdem quibus adjacent apponantur, posteriores numeros creant, ut in primo, qui est 262144. Hujus octava 32768; hi sibimet si conjungantur posteriorem efficit numerum qui est 294912. Idemque in ceteris ^c invenitur. Si igitur ultimus numerus qui est 531441 duplus esset prioris numeri qui est 262144, recte diapason sex tonis constare videatur. Nunc autem si minimi numeri, id est prioris, duplum conquiramus, minor erit eo numero qui est maximus ac supremus. Nam 262144 numeri duplus est qui ad eum scilicet diapason consonantiam tenet 524288; hic igitur minor est eo numero qui sextum retinet tonum, eo scilicet qui est 341441. Minor est igitur diapason consonantia sex tonis. Atque id quod sex toni diapason consonantiam supervadunt, voco D comma, quod constat in minimis numeris 524288 et 341441.

Differentia.

1	7153	1
524288		341441
comma seu spatium quo maiores sunt sex toni diapason.		

Sed de his quid Aristoxenus sentiat, qui auribus dedit omne judicium, alias commemorabo. Nunc voluminis seriem fastidii vitator astringam.

1	8	64	512	4096	32768	262144
	9	72	576	4808	36864	291912
		81	648	5184	41472	331776
			729	5832	46656	373248
<i>Novemcuples omnes Diaconii</i>				6361	52488	419904
					59049	472392
						531444

Omnis se qui octavi
inferni supernorum qui
sex tonos efficiunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Adversus Aristoxenum demonstratio superparticularem proportionem dividi in æqua non posse, atque ideo nec tonum.

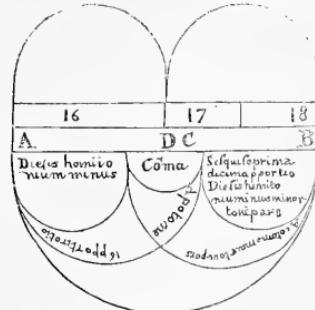
Superiore volumine demonstratum est diatessaron consonantiam ex duobus tonis ^a copulari ac semitonio, diapentes vero ex tribus tonis ac semitonio constare. Sed ea semitonia dimidium toni integrum non posse perficere, si sigillatim considerata tractentur, atque ideo diapason ad sex tonos nullo modo pervenire. Sed quoniam Aristoxenus musicus, judicio aurium cuncta permittens, hæc semitonia non arbitratur esse secundum Pythagoricos contractiora dimidio, sed sieut semitonia dicuntur, ita esse dimidieates tonorum, de ^b eisdem rursus paulisper est disputandum, demonstrandumque prius nullam superparticularem habitudinem noto numero posse dividi in integrum medietatem. Inter duos enim numeros superparticularem proportionem continentis, sive illi sint principales, quorum est unitas ^c differentia, sive posteriores, nullus ita poterit medius numerus collocari, ut quam minimus proportionem tenet ad medium, eam medius teneat ad extremum, scilicet ut in geometrica proportione, sed aut differentias æquas facere potest, ut sit ^d æqualitas secundum arithmeticam medietatem, aut harmonicam inter eosdem terminos medius numerus collocatus faciet medietatem, aut quamlibet aliam, quarum in arithmeticis fecimus mentionem. Qnod si id demonstrabitur, nec illud quidem constare poterit, sesquioctavam proportionem, quæ tonus est in dimidia posse discerni, quandoquidem sesquioctava omnis insuperparticulari inæqualitatis genere consistit. Id vero melius inductione monstrabitur. Nam si per singulas proportiones consideratione deducta, scilicet superparticulares, nulla prorsus occurrit quæ, interposito medio termino, æquis proportionibus dividatur, non est dubium quod superparticularis comparatio non possit in æqua partiari. Quod si videtur consonum auribus aliquid canere, cum cuiilibet

A voci duabus tonis ac semitonio integro distans vocula comparetur, id non esse consonum natura monstratur. Sed quoniam sensus omnis quæ minima sunt comprehendere nequeat, idcirco hanc differentiationem, quæ ultra consonum procedit, sensum aurium non posse distinguere, fore autem ut deprehendatur, si frequentissime talis particula per eosdem crescat errores. Nam quod in minimo haud sane certinatur, compositum conjunctumque cum jam magnum esse cœperit pervidetur. A qua igitur proportione est B ordiendum ^d an compendium dabimus quæstioni, si ab eo de quo quæritur ordinatur. Id vero est tonus, in duo æqua possit partiæ necne. Nunc igitur de tono est retractandum, et quemadmodum non possit in duo æqua dividi demonstrandum est. Quam demonstrationem si quis ad reliquas superparticulares comparationes transferat, similiter demonstrabitur superparticularem in æqua noto atque in integrum numero separari non posse. Primi igitur tonum continentis C numeri sunt 8 atque 9. Sed quoniam se isti ita naturaliter consequuntur, ut medius inier eos numerus non sit, eosdeum binario, quo scilicet minimo possum, mulplico. Fiunt igitur 16 ac 18, inter hos vero ^d naturaliter numerus cadit qui est 17; igitur 18 ad 16 tonus est. Sed 10 et 8 ad 10 et 7, comparatus habet eum tonum, et ejus septimam decimam partem. Septima decima vero pars minor est sexta decima naturaliter. Major est igitur proportio que sub 16 ac 17 numeris continetur, quam ea que sub 17 ac 18. Qui disponantur hoc modo, et sit A 16, C 17, B 18. Medietas igitur ^f integra toni inter C ac B nullo modo cadet. Minor est enim C B proportio C A proportione. Ad majorem igitur partem medietas rata ponenda est. Sit vero medietas D. Quoniam igitur D B quidem proportio, quod est integrum dimidium toni, major est C B proportio, quæ est minor pars toni, A C autem proportio quæ est major pars toni A D proportione major est, quod est dimidium toni, est autem A C proportio sesquicadima, C B autem sesquiseptimadecima, non est dubium quin integra medietas inter sesquicadima

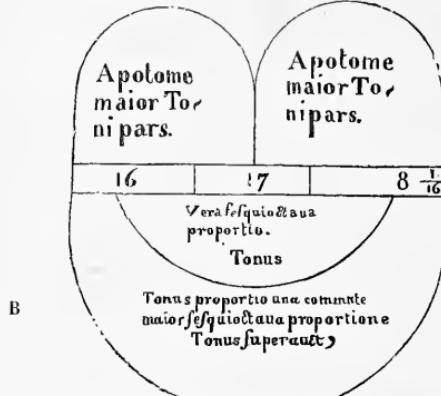
^a Non habet. ^b His. ^c Distantia. ^d Ac. ^e Naturalis. ^f Integri.

ac sesquiseptimam decimam cadat. Sed hoc in integrum numero nullo modo poterit inveniri.

Integra toni medietas. Integra toni medietas si dari queat.

A Supersesquisextadecima proportio,
B Supersesquisextadecima proportio,

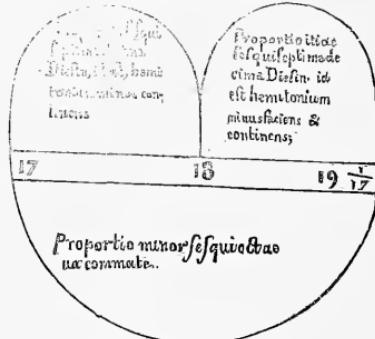

Tonus sesquioctava proportio. Totum hoc spatium.

Quoniam vero ad 16 numerum 17 numerus comparatus, supersesquisextadecimam obtinet proportionem, si ejusdem 17 numeri sextam decimam requiramus, erit unitas, atque unitatis pars 16, hanc si eidem 17 numero conjugamus, fient 18 et pars sexta decima. Si igitur 18 et pars sexta decima a 16 numero comparetur, recte toni mensuram videtur excedere, cum ad eum solus 18 numerus sesquioctavam custodiat proportionem. Unde fit ut quoniam supersesquisextadecima proportio tonum bis aucta transcendit, non sit integrum toni dimidium. Quidquid enim bis ductum transcendit aliquid, id ultra dimidium illius esse videbitur quod transcendit. Quocirca super sesquisextadecima, non erit toni dimidium. Ac per hoc, nec alia major sesquisextadecima proportione toni poterit esse dimidium, cum ipsa sesquisextadecima integro toni dimidio sit major. Sed quoniam, sesquisextadecimam proportionem continua sequitur sesquiseptimadecima, videamus an ea tonum bis multiplicata non implet, 17 igitur numeri sesquiseptimadecimam partem tenet terminus 18. In eadem igitur proportione si ad 18 numerum aliud comparemus, erit 19 et septimadecima pars. Quod si ad 17 terminum in sesquioctava proportione positum numerum comparemus, fient 19, et pars octava. Major vero est pars octava parte septima decima. Major b igitur est proportio numerorum 17 ac 19 et octava quam ea quea in 17 ac 19 et parte septima decima continetur, quea sunt scilicet bis sesquiseptimadecimae proportiones. Duæ igitur sesquiseptimadecimæ unum tonum non videntur implere. Non est igitur sesquiseptimadecima toni dimidium, quoniam quea duplicata non c implet integrum non d continet dimidium. Semper enim dimidium duplicatum e cuius dimidium est coæquatur.

^a 17. b Non habetur. c Implet. d Tenent.

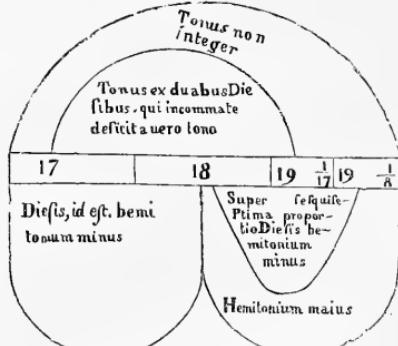
Totum hujus toni spatium ex duobus apotomis.

Tonus non integer ex duabus diesibus deficiens a tono integro commate.

Proprioletas sesquioctava tonum integrum ex dies et apotome bahens.

Tonus.

Supersesquisextadecima proportio.

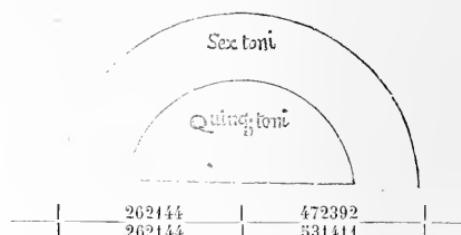
Proprioletas sesquioctava et $\frac{1}{8}$ non sesquiseptimadecima.

CAPUT II.

Ex sesquiteria proportione sublatis duobus tonis, toni dimidium non relinquuntur.

Jam vero si eos numeros disponamus qui de sesquiteria proportione duobus tonis retractis relinquuntur, in his considerare possumus utrum ea proportio que post duos tonos relinquitur, integrum loco semitonio censeatur; quod si ita repertum, sit, illud quoque est comprobatum diatessaron consonantiam duobus tonis atque integro semitonio copulari. Erat igitur superius terminus primus 192. Ad hunc sesquiteriam proportionem tenebant 256. Sed ad pri-
B mum terminum 216 faciunt tonum. Ad 216 rursus 243 toni obtinunt locum. Est igitur quod relinquitur ex diatessaron tota proportione, ea scilicet habitudo quae in 242 et 256 unitatibus constat. Haec igitur si probatur integrum toni esse dimidium, dubitari non potest diatessaron ex duobus tonis semitonioque constare. Quoniam igitur demonstratum est toni dimidium inter sesquisextamdecimam et sesquiseptimadecimam proportionem locari, ab hac comparatione etiam haec proportio metienda est. Ne enim longius progrediarum, sumo ex 243 octam decimal partem, ea fit 43 et semis. Hanc si eisdem apposuero, fiunt 256 et semis. Apparet igitur minorem proportionem esse 256 ad 243 sesquioctavadeclima habitudine. Quod si dimidius tonus major quidem est in sesquisextadecima, minor vero in sesquiseptima decimal proportione, sesquioctavadeclima vero minor est sesquiseptimadecima habitudine, ducentorum vero 56 ad ducentos 43 comparatio, quae scilicet relinquitur ex diatessaron duobus retractis tonis, minor est sesquioctavadeclima: non est dubium quin haec duorum numerorum proportio semitonio longissime diminutor sit.

A	2 6 2 1 4 4
Tonus primus	2 9 4 9 1 2
Tonus secundus	3 3 1 7 7 6
Tonus tertius	3 7 3 2 4 8
Tonus quartus	4 4 9 9 0 4
Tonus quintus	4 7 2 3 9 2
Tonus sextus	5 3 1 4 4 1

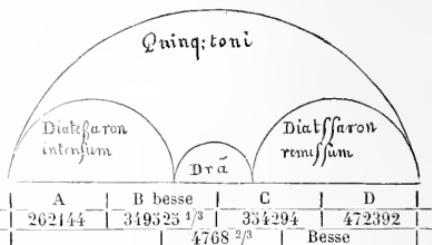

C Nune igitur de minoribus numeris, id est quinque tonis, loquamur. Si ergo diatessaron duobus tonis ac semitonio, bis vero diatessaron quinque consistere tonis, cum ex 262144 diatessaron intenderem, cumque de 472392 aliud diatessaron remitterem, idem inter utramque intentionem remissionem numerus inventiretur. Id autem fit hoc modo: a numero qui est 262144 besse diatessaron intendo, id est sesquiterium, qui fit in 349323 et triente. Rursus de 472392 numeris remitto sesquiteriam proportionem, quae sit in 331411, has igitur proportiones disponamus hoc modo, et sit primus quidem numerus A, secundus vero B, tertius C, quartus D.

CAPUT III.

Adversum Aristoxenum demonstrationes diatessaron consonantiam ex duobus tonis et semitonio non constare, nec diapason sex tonis.

Quod si (ut ait Aristoxenus) diatessaron consonantia ex duobus tonis semitonioque conjungitur, duae diatessaron consonantiae necessario quinque tonos efficient, et diapente ac diatessaron juncta, sicut unum diapason jungunt, ita sex tonis continua proportione coequaluntur. Et quoniam paulo ante sex disposuimus tonos, quorum minimus erat numerus 262144, ad hunc vero ultimus in sexto collocabatur tono numerus 331411, quintum vero retinebant tonum 472392, disponantur hoc modo:

Quoniam igitur A terminus ab D termino quinque remotus est toni, quoniamque diatessaron in duobus tonis ac semitonio jungitur, ut Aristoxenus arbitrat, unumque diatessaron, inter A atque B, aliud vero inter C atque B positum est, B et C terminos non oportet esse diversos, sed unos atque eosdem,

ut integre quinque toni ex duabus diatessaron con- sonantis constare videantur. Nunc vero quoniam est differentia 4768 et besse, arguitur diatessaron minime tonis duobus ac semitonio conjungi.

CAPUT IV.

Diapason consonantiam a 6 tonis commate excedit, et qui sit minimus numerus commatis.

Sed haec si quaerimus^a in integris numeris differentiam collocare, quoniam in ea parte quae est besse pars tertia si addatur, plena efficit unitatem, quae pars tertia ejusdem besse dimidium est, si totius differentiae dimidium eidem adjecero, quod est 2384 et riens sit omnis summa 7153. Quae dudum commatis

A proportionem tenebat. Comma enim est quo sex toni superant diapason consonantiam, quod in primis 7153 unitatibus continetur. Ut igitur differentiae dimidium proprium adjecimus, ut in 7153 excresceret, ita etiam cunctis A B C D terminis medietates propriae adiungamos, eadem erit in omnibus que supra proportio, fietque eadem inter quinque tonos ac bis diatessaron differentia que est inter sex tonos ac diapason consonantiam differentia, scilicet 7153 unitates. Unde colligitur quinque tonos bis diatessaron, et sex tonos unum diapason tamen commate superare. Quod in primis 7153 unitatibus ^b invenitur. Id autem patefacit haec subjecta descriptio :

Quinque toni					
diatessaron intensa					
numerus cum sua med.	numerus cum sua med.	diff. BC cum sua med. comma quo sex toni superant diapason consonantiam, et quod quaque toni superant diaducent ut hic.	7153 C	numerus cum sua med.	numerus cum sua med.
393216	524288		7153 C	531441	708558
A 2621444	B 349525 $\frac{1}{3}$	B 4768 $\frac{2}{3}$	C 354294	472392 D	
131072	174762 $\frac{1}{3}$	2384 $\frac{1}{3}$	177147	236196	
medietas A.	mediatas B. semis et sextans complent bessem ei- besse cum triente coconjunctus rei- tegrat unitatem.	mediatas C. B. C. hic triens et sextans redit etiam integra- num unum fa- ciunt.	mediatas D.		

Sex toni. — Excedent ergo sex toni diapason commate.

Diapente ex Dia- tessaron Tono					
Diatess. intensa					
Numerus A cu- sum sua med.	Numerus B cu- sum sua med.	Differen- ta B C cum sua mediata	Numerus C cu- sum sua med.	Numerus D cu- sum sua med.	Sextus etq occlusus cu- sum sua med.
393216	524288	7153	531441	708558	797161 $\frac{1}{2}$
2621444	349525	4768	354294	472392	531441
131072	17476	2384 $\frac{1}{3}$	177147	236196	265720 $\frac{1}{2}$
Medietas	Medietas	Medietas differentia	Medietas	Medietas	Med. sext et quoct

CAPUT V.

Quemadmodum Philolaus tonum dividat.

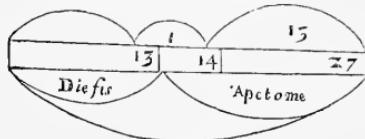
Philolaus vero Pythagoricus alio modo tonum dividere tentavit; statuens scilicet primordium toni ab

eo numero qui primus cubum a primo impari (quod maxime apud Pythagoricos honorabile fuit) efficeret. Nam cum ternarius numerus primus sit impar, tres tertio 9, atque id ter si duxeris, 27 necessario exsurgent

^a Non legitur ^b Invenietur.

qui ad 24 numerum tono distat, eamdem ternarii differuntiam servans. Ternarius enim 24 summae octava pars est. Quae eisdem addita primum a ternario cum 20 ac 7 reddit. Ex hoc igitur Philolaus duas efficit partes : unam quae dimidio sit major, eamque apotomen vocat ; reliquam quae dimidio sit minor, eamque rursus diesim dicit, quam posteri semitonium minus appellavere. Herum vero differentiam comma ac primum diesim in 13 unitatibus constare arbitratur, eo quod a hoc inter 236 et 243 pervisa sit differentia. Quodque idem numerus, id est 13, ex novenario ternario atque unitate consistat, quae unitas puncti obtineat locum. Ternarius vero primae imparis linea. Novenarius primi imparis quadrati. Ex his igitur causis cum 13 diesim ponat, quod semitonium nuncupatur, reliquam 27 numeri partem quae ex 14 unitatibus continetur, b apotome esse constituit. Sed quoniam inter 13 et 14 unitas differentiam facit, unitatem loco commatis censem esse ponendam, totum vero tonum in 27 unitatibus locat, eo quod inter 216 ac 243 qui inter se distant tono 27 sit differentia.

Toni divisio secundum Philolaum.

CAPUT VI.

Tonum ex duobus semitonii ac commate constare.

Ex quibus facile appetet tonum duobus semitonii minoribus et commate constare. Nam si totus tonus ex apotome constat ac semitonio, semitonium vero ab apotome differt commate ; nihil est aliud apotome nisi semitonium minus et comma. Si igitur duo semitonia minora de tono quis auferat, comma fit reliquum.

CAPUT VII.

Demonstratio, tonum duobus semitonii commate distare.

Idem vero hoc quoque probabitur modo. Nam si dia-

A pason quinque tonis ac duobus minoribus semitonii continetur, superantque sex toni diapason consonantiam uno commate, non est dubium quin tonis quinis ab utroque spatio sublatis fiant reliqua ex diapason quidem duo semitonia minora, de sex vero tonistibus. Atque hic tonus haec duo semitonia quae relinquuntur ^c vincit commate. Quod si duobus eisdem semitonii comma reponatur, aequalibant tonum ; constat igitur unum tonum duobus semitonii minoribus et commati, quod in 7153 primis unitatibus inventitur, aequari.

CAPUT VIII.

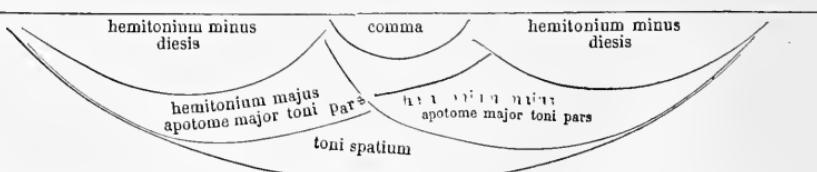
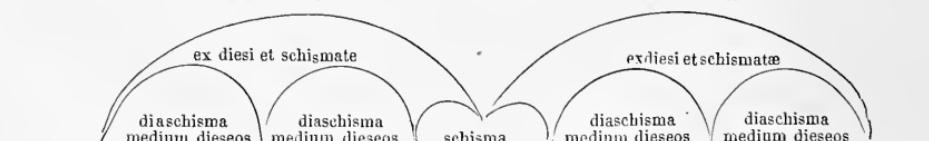
De minoribus semitonii intervallis.

B Philolaus igitur haec atque his minora spatia talibus divisionibus includit. Diesis, inquit, est spatium quo major est sesquiteria proportio duobus tonis. Comma vero est spatium quo major est sesquioctava proportio duabus diesibus, id est duobus semitonii minoribus. Schisma est dimidium commatis. Diaschisma vero dimidium dieseos, id est semitonii minoris. Ex quibus illud colligitur, quoniam tonus quidem dividitur principaliter in semitonium minus atque apotome. Dividitur etiam in duo semitonia et comma, quo fit ut dividatur in quatuor diaschismata et comma. Integrum vero dimidium toni quod est semitonium, constat ex duobus diaschismatibus, ^d quod est unum semitonium minus, et schismate, quod est dimidium commatis. Quoniam ^e cum totus tonus ex

C duobus semitonii minoribus et commate conjunctus est, si quis id integre dividere velit, faciet unum semitonium minus commatisque dimidium. Sed unum semitonium minus dividitur in duo diachismata. Dimidium vero commatis unum schisma est. Recte igitur dictum est integre dimidium toni in duo diaschismata atque unum schisma posse parti. Quo fit ut integrum semitonium a minore semitonio uno schismate differre videatur, apotome autem a minore semitonio duobus schismatibus differt, differt enim D commate ; sed duo schismata unum perficiunt commata.

Media toni pars

Media toni pars

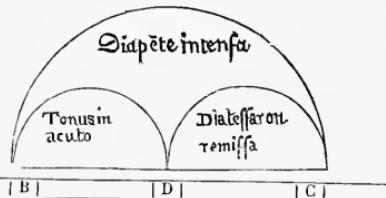

^a Hæc. ^b Apotomen. ^c Vincet. ^d Non habetur. ^e Enim.

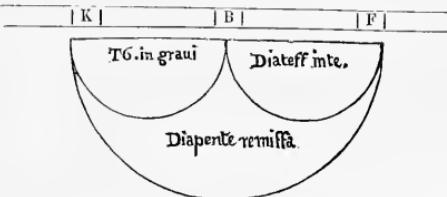
CAPUT IX.

De toni partibus per consonantias sumendis.

Sed de his quidem hactenus. Nunc vero illud videatur esse dicendum, quenadmodum per consonantias musicas imperata possimus spatia nunc extendere, nunc vero remittere. Id autem ^a lineariter fiat, lineaque quas describimus vocis ^b accipiuntur loco. Sed sese jam ratio ipsa demonstret. Sit propositum toni spatium per consonantiam sumere, in acutum scilicet atque gravem. Sit sonus B, ab hoc intendo alium sonum qui diapente spatio ab eo quod est B distet ad eum qui est C. Ad hoc remitto diatessaron consonantiam ad id quod est D, et quoniam inter diapente ac diatessaron tonus differentiam facit, D B spatium tonus repertus est.

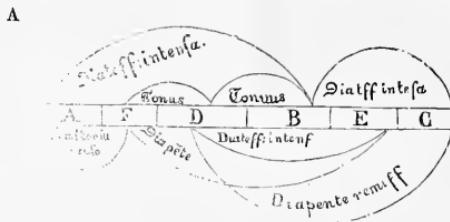

Ad graviorem vero partem ita modulabimur tonum. Ab eo quod est B diatessaron intendo ad F, et ab F diapente remitto ad K. Erit K B tonus. Animadverteret igitur diligens lector ad D B quidem ad acutam partem effectum tonum, ad K B autem ad gravem.

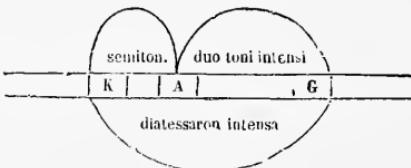
Sit propositum minorem toni partem per consonantiam sumere in acutam partem atque gravem. Minor vero toni pars est spatium quo duos tonos diatessaron consonantia transcendit. Sit enim sonus A, intendo ab A diatessaron ad B. Rursus intendo ab B diatessaron ad C, ab C remitto diapente ad D. Tonus est igitur B D. Rursus ab D intendo diatessaron ad E. Remitto iterum ad E diapente ad F. Tonus est igitur D F. Duo igitur toni B D, DF. Et erat B A integrum diatessaron. Erit igitur F A minor toni pars, quod semitonium nuncupatur.

^a Lineariter. ^b Accipientur. ^c Si igitur tribus. ^d Qui.

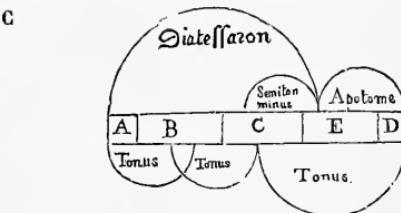

Ad graviorem vero partem hoc modo: sit sonus A, intendo duos tonos per consonantiam ad C, diatessaron vero ad G remitto ad K; erit igitur K A minor semitonii pars, quod oportebat efficere.

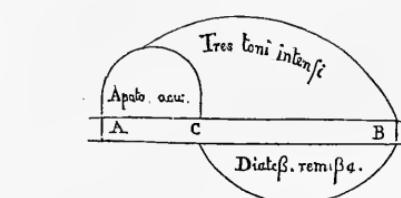
B

Si ^c ergo a tribus tonis diatessaron auferamus, apotome fit reliqua. Sint enim tres toni A B, B C, C D; ab his auferatur A E diatessaron. Erit igitur E C semitonium minus; apotome igitur est E D.

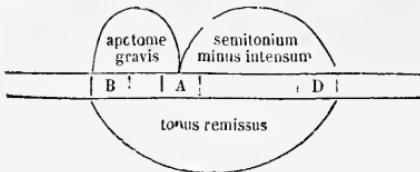

Hanc igitur apotomen si sit commodum sic sumemus. Ac primum quidem ad acutum, intendo tres tonos, ab A eos qui sunt ad B, et ab eo ^d quod est B ad C diatessaron consonantiam remitto, fit C A apotome reliqua.

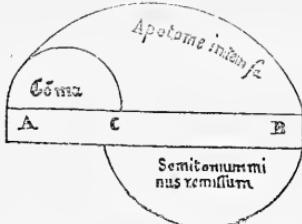

Quod si idem spatium ad gravem sonum velimus efficiere, fit hoc modo: sit sonus A, intendo semitonium

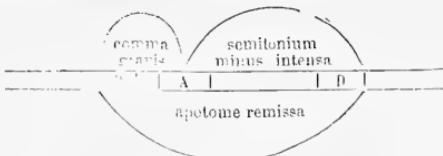
minus, id quod est A D, remitto ad D tonum qui est A spatio relinquitur. Rursus remitto diatessaron A G, intendo diapente G H. Erit igitur A H tonus. Sed erat A F semitonium. Erit igitur F H apotome. Rursus remitto diatessaron A K, intendo diapente K L : tonus igitur est H L. Erat autem tonus H A. Semitonium igitur minus est L B. Sed erat tonus B D. Erit igitur I D apotome. Rursus intendo diatessaron F M. Semitonium igitur est B M. Remitto diatessaron L N ; semitonium igitur est N A. Per consonantiam igitur sumpta sunt circa A B diatessaron, dua semitonia, B M quidem ad acutum; N A vero ad graven partem; totumque M N minus est quam diapente. Constat enim ex quinque semitoniiis, et apotome geminata ex duobus igitur tonis et tribus semitoniiis minoribus; et quoniam duo semitonia unum tonum implere ne-
B queunt, sed relinquuntur comma, totum M N spatiū minus est spatio diapente consonantiæ uno commate. Quod facilime diligens lector c intelliget.

Sit propositum ^a in acutam partem comma sumere, fit sonus A; intendo apotomen A B, remitto semitonium minus B C, et quoniam semitonium apotome minus est commate, comma erit C A.

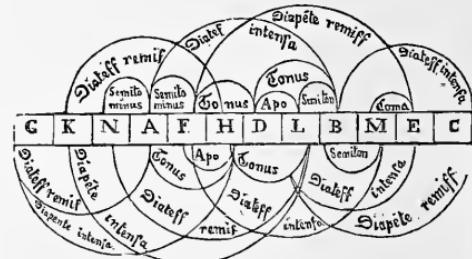
Rursus ad gravem partem hoc modo intendo : ab A sono semitonium minus, id quod est A D, ad D vero remitto apotomen, id quod est D E. Erit igitur comma C A.

CAPUT X.

Regula sumendi semitonii.

Oportet vero has omnes consonantias rite esse animo atque auribus notas; frustra enim haec ratione et scientia colliguntur; nisi fuerint usu atque exercitatione notissima. Ut vero id quod institutione musicae adorsi sumus non mox auribus, quod jam provectorum in musica est, sed ratione interim censeatur, unum dabimus exemplum inveniendi spatii, quod videtur esse paulo difficilius, scilicet semitonii minoris, ut in utramque partem, acutam scilicet atque gravem, rato possit ordine reperiri. Sit diatessaron A B : oportet igitur circa A B b consonam minus semitonium ad graviorem partem acutiorempreducere. Intendo igitur B C diatessaron. Remitto rursus diapente C D. Erit igitur tonus B D; diatessaron enim consonantia a diapente consonantia tono superatur, et C B spatium ab C D spatio B D spatio transcedit. Rursus intendo diatessaron D E, remitto autem diapente E F. Tonus est igitur D F. Sed D B tonus erat. Semitonium igitur minus est A F, quod, subtractis duobus tonis F D, B D ab A B diatessaron

Sed quoniam paululum de commatis ratione prediximus, non est diffugiendum et in quali proportione idem ipsum comma continetur ostendere. Est enim comma quod ultimum comprehendere possit auditus, dicendumque est semitonium minus ac semitonium majus, quantis silligatim commatis constare videantur. Ipse quoque tonus quantis rursus commatis ^d conjungitur. Ac primum hinc conveniens sumatur initium.

D

CAPUT XI.

Demonstratio, Archytæ superparticularē in æqua dividī non posse, ejusque reprehensio.

Superparticularis proportio scindi in æqua medio proportionaliter interposito numero non potest. Id vero posterius firmiter demonstrabitur. Quam enim demonstrationem ponit Archytas, nimium fluxa est. Hæc vero est hujusmodi : Sit, inquit, superparticularis proportio A B. Sumo in eadem proportione minimos C E. Quoniam igitur sunt minimi in eadem

^a Ad. ^b Consonantiam. ^c Intelligit. ^d Conjungatur.

proportione C E, et sunt superparticulares, E numerus C numerum parte ^a una sua ejusque transcendent. Sit autem haec D. Dico quoniam D non erit numerus, sed unitas. Si enim est numerus D et pars ejus est qui est E, ^b metietur D numerus E numerum. Quocirca et E numerum metietur. Quo fit ut C quoque metietur, utrumque igitur C et E numeros metietur D numerus, quod est impossibile. Qui enim sunt minimi in eadem proportione quibuslibet aliis numeris, hi primi ad se invicem sunt, et solam differentiam retinent ^c unitatem; unitas igitur est D: igitur E numerus C numerum unitate transcendent. Quocirca nullus incident ^d medius numerus, qui eam proportionem æqualiter scindat. Quo fit ut nec inter eos qui eamdem his proportionem tenent, medius possit numerus collocari, qui eamdem proportionem æqualiter scindat.

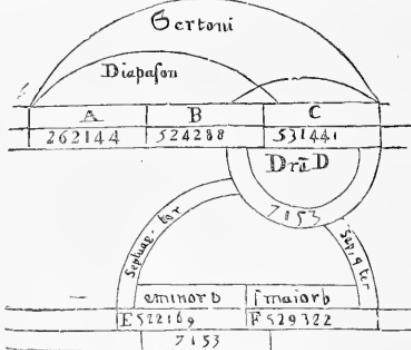
Et secundum Archytæ quidem rationem idcirco in superparticulari nullus medius terminus cadit, qui ^C æqualiter dividat proportionem, quoniam minimi in eadem proportione sola differunt unitate. Quasi vero non etiam in multiplici proportione minimi eamdem unitatis differentiam sortiantur. Cum plures videamus esse multiplices præter eos qui in radicibus collocati sunt, inter quos medius terminus scindens æqualiter eamdem proportionem possit aptari. Sed haec qui arithmeticos nostros diligenter inspicerit, facilius intelligit. Addendum vero est id ita évenire, ut Archytas putat, in sola superparticulari proportione. Non autem universaliter est dicendum. Nunc ^e autem ad sequentia convertamur.

CAPUT XII.

In qua numerorum proportione sit comma, et quoniam in ea que major sit quam 75 ad 74, minor quam 74 ad 73.

Primum igitur dico quoniam hi numeri qui comma continent majorem inter se retinent proportionem quam 75 ad 74, minorem quam 74 ad 73. Id vero ita demonstrabitur: ac primo quidem illud reminiscendum est, quod sex toni diapason commate transcedunt. Sit igitur A quidem 262144, B autem diapason ad eum continet consonantiam in duplice scilicet constituta 524288, C vero sex tonis ab A numero discedat et sit 531441. Quæ omnia ex secundi voluminis tonorum dispositione sunt colligenda. Inter B igitur

A atque C commatis proportio continetur. Aufero igitur numerum de numero C, et relinquit D in 7153 unitatibus collocatus. f Quid numerus minor D est quam sit septuagesima tertia pars B numeri, major vero ^g est quam septuagesima quarta sit. Nam siemdem D numerum, qui est in 7153, septuagesies ter multiplicem ^h fiet mihi E numerus in 522169 unitatibus constitutus. Si i eum septuagesimas quater multiplicem, fit numerus F 529322. Quorum quidem E, qui per septuaginta tres auctus est, minor est B numero; F autem qui per 74, major est B numero. Recte igitur dictum est D, ejus quod est B, minorem quidem esse quam septuagesimam tertiam partem, majorem vero quam septuagesimam quartam. Quocirca et C numerus B numerum j minore quidem parte ejus quod est B eundem B superat, quam septuagesima tertia, majore vero quam septuagesima quarta. Ejus igitur quod est C proportio ad id quod est B major quidem est quam 73 ad 74, minor vero quam 74 ad 73. Nam in priore unitas septuagesima quarta est minoris, in posteriore vero eadem unitas septuagesima tertia.

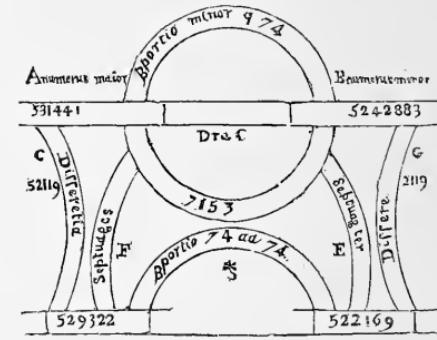
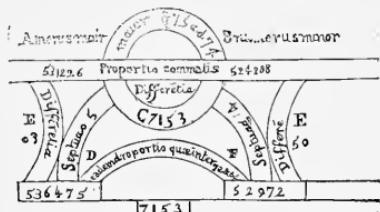

Idem aliter explicandum, illo prius præsumpto, quod si cui proportioni propria numerorum differentia æqualiter augeatur, minor inter eos qui post additionem fluit proportio continebitur quam inter priores qui ante additionem illam quadam proportione distabant. Ut sex et quatuor si utrisque binarius, quæ est differentia sua apponatur, fient 8 et 6, sed inter 6 et 4 sesquialtera, inter 8 et 6 sesquiteria proportio continetur, minor vero est proportio sesquiteria sesquialtera proportione; hoc igitur ita prædicto, disponantur superiores numeri qui proportionem commatis continebant, id est 531441, et sit A. Sit etiam B 524288; horum differentia sit C 7153; C igitur numerus majorem numerum k eo qui est A septuages quinques metietur. Si igitur C numerum A septuages quinques multiplicet, fiet mihi D qui est 536473. Igitur D numerus eum qui est A, numero eo qui est E antecedit, id est 5034. Rursus C numerus eum qui est B metietur septuagesias quater ⁱ multipliceturque, fiet igitur numerus F 529322. Qui F eo qui est B

^a Non habetur. ^b Metiūr. ^c Unitate. ^d Non habet. ^e Non habetur. ^f Qui. ^g Non habetur. ^h Fit. ⁱ Enim. ^j Minorem. ^k Non habetur. ^l Multipliceturque.

major est eodem E numero qui est 5034. Ergo D numerus eum qui est A transcendit E numero, B autem numerus ab eo qui est F vincitur eodem E numero. Si igitur A numero eudem E apponamus, fiet D. Si vero B numero eundem E apponamus, fiet F. Sed D numerus septuagies quinque auctus est, per C scilicet multiplicatum. F autem septuagies quater multiplicato Cerevit; obtinet igitur inter se proportionem D atque F quam habent 75 ad 74. Sed D atque F sunt A atque B uno eis addito E, majorem igitur ^a necessarie est proportionem contineri inter A atque B quam inter D atque F. Namque A atque B numerus, uno E addito, effectisunt D atque F. Minor igitur proportio est inter D atque F quam inter A atque B. Sed inter D atque F eadem proportio est quam inter 75 et 74. Inter A igitur atque B major proportio est quam inter 75 et 74. ^b Ac A atque B comma continent. Major igitur proportio est commatis quam 75 atque 74.

A C multiplicetur septuagies ter, efficiet numerum K, id est 522169. Qui comparatus B numero vincitur eodem G, scilicet 2119. Sublato igitur G de numeris A atque B, effecti sunt F atque K. Minorem igitur proportionem retinebit A atque B quam F atque K. Sed F atque K eam retainent proportionem quam 74 ad 73, hi enim multiplicato C effecti sunt. Minor est igitur proportio A atque B numerorum comma continentium quam 74 ad 73. Sed paulo ante monstratum est eamdem commatas proportionem majorem esse quam 75 ad 74. Monstrati sunt igitur numeri qui comma continent, majorem quidem inter se habere proportionem quam 75 ad 74, minorem vero quam 74 ad 73, quod oportebat ostendere.

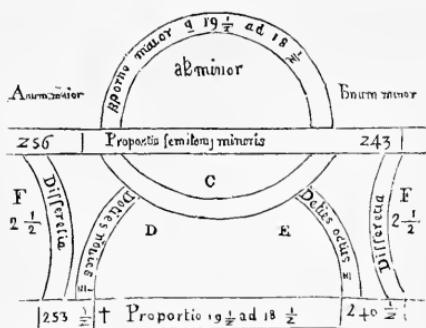
CAPUT XIII.

Quod semitonium minus majus quidem sit quam 20 ad 19, minus quam 19 1/2 ad 18 1/2.

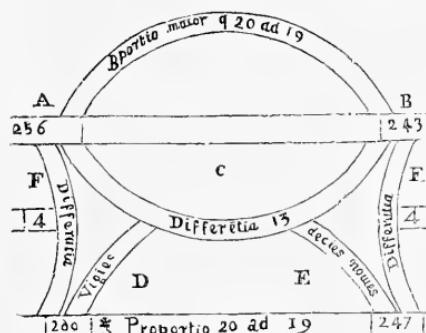
Quod si ad semitonium minus talis speculatio converatur, ejus quoque proportionem facilime reperiemus. Quæ constat inter 256 et 243. Sit igitur 256 A, 243 B, horum differentia 13 C. Dico quoniam A ad B minorem retinet proportionem quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$; metiatur enim C 19 semiis, id quod est A finit 233 $\frac{1}{2}$ quod sit D, qui scilicet comparatus ad A, eodem A duobus semisque transcenditur. Sitque hæc differentia F, scilicet et $\frac{1}{2}$, rursus eadem C differentia B numerum metiatu octies decies semiis, fient 249 quod sit E. Igitur E comparatus ad B eodem F transcenditur, id est duobus et semiis. Dicitur ab eo quod est A, et rursus E ab eo quod est B, eadem F differentia sunt minores. Subtracto igitur F ab eo quod est A atque B, facti sunt D atque E. Majorem igitur proportionem tenent inter se D atque E, quam A atque B. Sed D atque E eamdem retinent proportionem inter se quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$. A igitur ad B minorem retinet proportionem quam $19\frac{1}{2}$ ad $18\frac{1}{2}$, quod oportebat ostendere.

Quoniam igitur ostendimus commatis proportionem majorem esse quam eam quam 73 continent ad 74 comparati ; nunc ostendendum est quemadmodum minorem inter se proportionem contineant numeri spatium commatis continentis, quam 74 ad 73 comparati. Id vero e monstrabitur hoc modo : reminiscendum prius est quod secundo volumine dixerimus, cum de mensura differentiae loquebamur. Si enim ex qualibet proportione differentiam eorum numerorum, qui eam continent, auferamus, hi qui relinquentur majorem obtinebunt proportionem his numeris qui erant ante differentiae diminutionem. Sint eum 8 et 6. Ab his propriam aufero differentiam, id est 2, lunt 6 et 4. Sed in superioribus sesquiteria, in hac sesquialtera proportio continetur. Major vero est sesquialtera proportio sesquiteria proportione. Sint igitur iidem A atque B. Qui sunt superius descripti, quorum est differentia C. Multiplico differentiam C numeri septuaginta quater, sit milii numerus, F, scilicet 529322. Qui A numero comparatus vincitur numero G, scilicet 2149. Rursus idem

^a Necesse. ^b Al. † Minor proportio 74 ad 73. ^c Demonstrabitur. * Major 75 ad 74.

Videtur tamen eadem proportio 256 ad 243 major esse ab ea quam continent 20 et 19. Sint enim A B C idem qui superius descripsi sunt. Metiatitur igitur C differentia A terminum vigies, fient 260, qui a sunt D, qui comparati ad id quod est A eundem quaternario transcendunt, hic sit F. Rursus idem C metiatetur B decies novies, fient 247, hic sit E, qui comparati ad B eodem F transcendunt. D igitur numerus, A numerum, et E numerus numerum B, eodem F transcendunt. Adjecto igitur F his qui sunt A atque B, facti sunt D atque E. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, quam eorum qui sunt D atque E. Sed D atque E vigies atque decies novies multiplicatus, C numerum efficit. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, qui scilicet semitonium continent, quam ea que est 20 ad 19. Demonstratum igitur est semitonium minus majorem quidem habere proportionem quam 20 ad 16, minorem vero quam 19 1/2 ad 18 1/2. Nunc idem minus semitonium commati comparemus quod est ultimum, auditui subjacens ultimaque proportio.

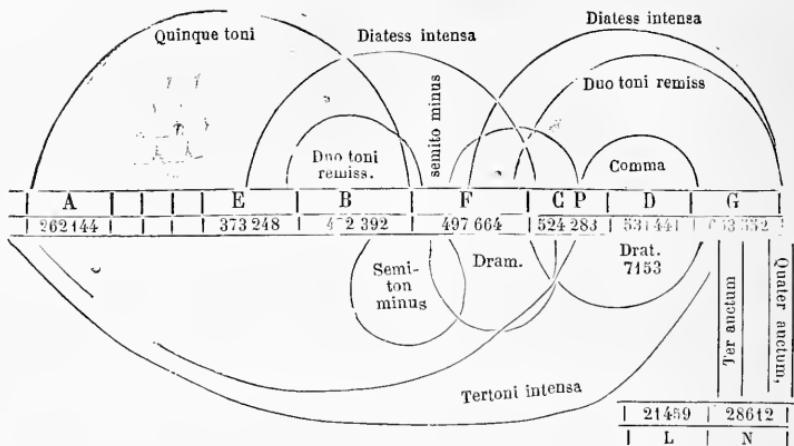
CAPUT XIV.

Semitonium minus majus quidem esse tribus commatis, minus vero quatuor.

Igitur demonstrandum proponimus semitonium

A minus, majus quidem esse commatis tribus, minus vero quatuor, quod hinc facilime pennis agnoscere. Sint tres numeri ita dispositi, ut inter se proportionem contingat diapason, et eam quae dicunt sex tonorum. Sint enim A 262144. Intendantur igitur ab B quidem quinque toni continuui, et sit B. 472392; ad C autem diapason consonantia referatur, et sit C 524288. Ad D autem sex toni intendantur, sitque D 531441. His ita dispositi et constitutis, manifestum est inter Catque D comma constitui, eorumque differentiam esse 7133; id autem sit K, renuntiantur igitur duo toni ab eo quod est B, ad id quod est E, et sit E 373248. Rursus ab eo quod est E intendo diatessaron ad id quo est F 497664. Quoniam igitur inter E atque B duo sunt toni, inter E atque F diatessaron, inter B igitur atque F minus semitonium reperitor. Sublatis enim b a diatessaron consonantia duobus tonis, fit reliquum semitonium minus, quod in primis numeris constare prædicti 256 et 243. Quos eosdem numeros si millies noningenties quadragies quaterque multiplices B atque F, numeros explicabis. Quos c necessarie est eamdem proportionem superius dictis numeris continere, qui uno atque eodem numero, id est 1944 pariter multiplicati crevere. Item ab eo quod est F. intendo diatessaron, scilicet ad G, et sit G 663532. Rursus ab eodem G remitto ad P duos tonos, et fit P 524288. Quod P d necessarie est, ut eundem sonum quem C numerus exhibeat. Ad aequalitatem namque ejus tali ratione progressus est. Etenim ea quae est A C diapason consonantia, quae constat quinque tonis ac duobus semitonitis minoribus, ab 6 tonis commate superatur. Ab eodem igitur A termino numerus P, quinque tonis ac semitonis duobus recessit hoc modo. Ab eo quod est A usque ad id quod est B quinque nimur colliguntur toni; ab eo autem quod est B usque ad id quod est F minus esse semitonium pernotatur, F vero atque P, idem rursus semitonium minus includunt. A igitur usque ad P quinque tonos ac duo semitonia minora produxit. Jure igitur P atque C eisdem numeris conscribuntur. Sed quoniam inter F atque C semitonium minus est, videamus haec quae sit eorum differentia, ut eam commati comparemus. Est autem eorum differentia 26624, et si haec M. Igitur K commatis differentia est, M. autem semitonii minoris. Si igitur K numerum tertio auxerimus, fiet numerus 21439. Et sit hic L. Si vero quater eundem numerum K multiplicare voluerimus, fient 28612, et sit hoc N. Igitur M major quidem est ab L; idem autem M minor est ab N. Sed N quater aucto commate succedit; L autem tertio, M vero semitonii minoris obtinet differentiam. Jure igitur dictum est minus semitonium minus quidem esse quam quatuor commata, majus vero quam tria.

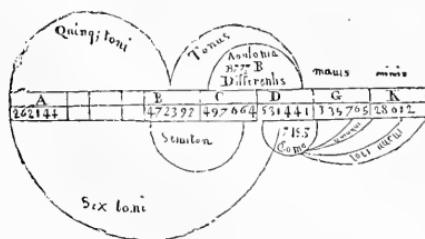
† Major alias. a Sit. † Minor alias. b De. c Necesse. d Necesse

CAPUT XV.

Apotome majorem esse quam 4 commata, minorem quam 5. Tonum majorem quam 8, minorem quam 9.

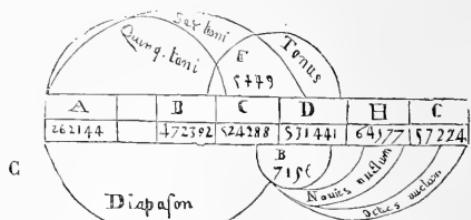
Eadem hac ratione et semitonium majus quod apotomen diei supra retulimus, quot commatum sit possumus inventire hoc modo : Sit A 262144. Quinque vero ab eo distans tonus sit B 472392. Sex vero distans tonis ab eo quod est A, sit D, scilicet 331441, inter B igitur atque D tonus est ; B vero ab eo quod est C distat per semitonium minus, et sit C 497664. Relinquitur ergo inter C atque D apotome proportio. Nam cum sit tonus B D, ex eo si auferas B C semitonium minus, CD relinquitur majus, quod apotomen esse supra retulimus, inter D igitur atque C est differentia 33777, haec autem sit E, sed erat commatis differentia 7153, haec sit F. Si igitur F, id quod est comma, quinque multiplicem, fient mili 35765, et sit hoc G. Si vero idem F quater multiplicem, fit K numerus quis est 28612. G igitur ab eo quod est E majus est, K minus. Sed G quinque auctum est comma, K vero quater, F autem apotomes differentia est. Jure igitur dictum est apotomen minorem quidem esse quam quinque commata, majorem vero quam quatuor; ex hoc igitur comprobatur tonum majorem quidem esse quam sunt octo commata, minorem vero quam novem. Nam si minus semitonium, majus quidem est quam tria commata, minus vero quam quatuor, apotome autem major quidem est quam quatuor commata, minor vero quam quinque junctum semitonium minus semitonio majori, quod est apotome, erit omne majus quidem 8 commatis, minus vero quam 9; sed apotome atque semitonium minus unum efficiunt tonum. Tonus igitur major quidem est 8 commatis, minor vero 9.

A¹ CAPUT XVI.

Superius dictorum per numeros demonstratio.

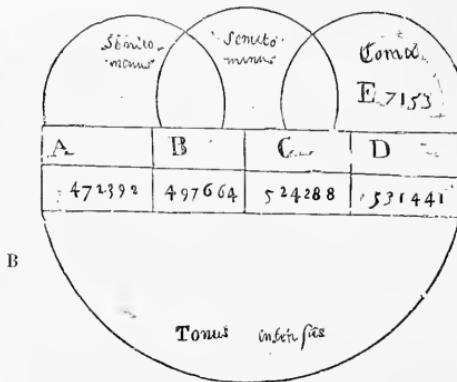
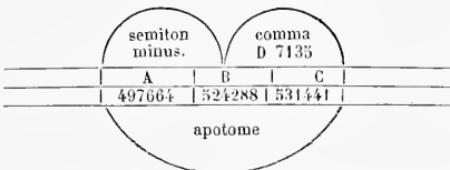
Sed quanquam per hanc rationem demonstratum est quemadmodum tonus commatibus comparetur, non est tamen quasi segnibus delassandum, quo minus per se hanc contra commata comparationem retinere tonus ipse monstretur. Sit igitur A quidem 262144, B autem quinque ab eo distans tonis 472392. C vero diapason ad id quod est A continens symphoniam, scilicet in b numeris 524288; D autem ab eo quod est A, sex totos differens tonos ° 531451. D igitur ab eo quod est C distat commata, sex toni scilicet ab diapason consonantia. Id autem sit E 7153. D autem ab eo quod est B tono integerrimo distat, 6 toni scilicet quinque tonis, id autem sit F 390049. B Si igitur E novies auxero, fiet mihi H 64377. Sin vero octies, fient 57224, id sit G. Sed H quidem F numero comparatus superat, G vero superatur, et est F toni differentia. H autem novies multiplicatum comma, G vero octies. Demonstratus est igitur tonus minor quidem 900 esse commatibus, eisdem vero octo commatibus major.

Ita his prmissis licet majus semitonium minore semitonio commate distare monstratum sit, tamen idem quoque per se et per subjectos numeros tali ratione probabitur. Sit A^1 numerus 497664, ab eo vero semitonium minus distans sit B numerus, qui jan-

^a *Ratiocinationem.* ^b *Non habetur.* ^c 441. ^d F 59049.

supra quoque descriptus est 524288. Apotome vero A quæ sit differentia inter C atque D numeros constituta. Est autem E, scilicet unitatem 7153. Demonstratum est igitur tonum duobus semitonii minoribus commate esse majorem.

Rursus demonstrandum propono tonum duobus semitonii minoribus solo commate esse majorem. Sit A numerus 472392. Ab hoc intendatur tonus 531441, et sit hoc D ab eo vero quod est A intendatur semitonum minus, quod est B, ac sit B 497664. Item ab eo quod est B semitonum aliud intendatur minus, quod est C, et sit C 524288. Quoniam igitur A D tonus est, A C vero duo continent minora semitonia: videamus

Sed quoniam omnia jam quæ probanda promisimus propria ratione monstrata sunt, nuic quod superest musicæ institutioni, regularis monochordi facienda est partitio. Quam rem quoniam longior tractatus extendit, in posterioris commentarii disputationem censimus transferendam.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Vocum differentias in quantitate consistere.

Etsi omnia quæ demonstranda erant superioris libri tractatione digessimus, non paenitet tamen rursus eadem breviter memoriae recolligenda præstare cum quadam diversitate tractatus, ut his rursus ad memoriam redeuntibus ad regulæ divisionem, quo tota tendit intentio, veniamus. Si foret rerum omnium quies, nullus auditum sonus feriret. Id autem fieret, quoniam cessantibus cunctis motibus nullæ inter se res pulsum cierent: ut igitur sit vox, pulsu est opus. Sed ut sit pulsus, motus necesse est antecedat. Ut ergo sit vox, motum esse necesse est. Sed omnis motus habet in se tum velocitatem, tum etiam tarditatem. Si igitur sit tardus in pellendo motus, gravior redditur sonus. Nam ut tarditas proxima stationis est, ita gravitas contigua taciturnitati. Velox vero motus acutam voculam præstat. Præterea, quæ gravis est, intensione decrescit ad medium. Quæ vero acuta, remissione decrescit ad medium. Unde fit ut omnis sonus quasi ex quibusdam partibus compositus esse videatur. Omnis autem partium conjunctio quadam proportione committitur. Sonorum igitur conjunctio proportionibus constituta est. Proportiones autem principaliter in numeris considerantur, proportio vero simplex numerorum vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus invenitur. Secundum vero multiplices proportiones, vel superparticulares, consonæ vel

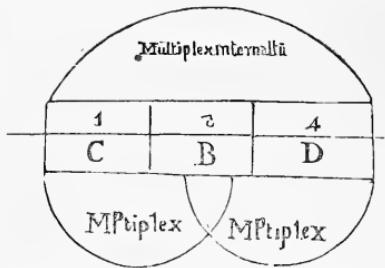
dissonæ voces exaudiuntur. Consonæ quidem sunt quæ simul pulsæ suavem permixtum inter se conjungunt sonum; dissonæ vero quæ simul pulsæ non reddunt suavem neque permixtum sonum. His igitur ita predictis, de proportionibus pauca dicamus.

CAPUT II.

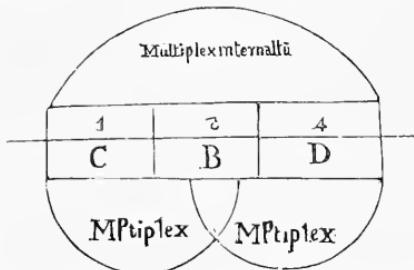
Diversæ de intervallis speculationes.

Si interyallum multiplex binario multiplicetur, id quod fit ex hac multiplicatione intervallum, multiplex est. Sit multiplex intervallum B C, et B multiplex ejus quod est C, et fiat ut est C ad B, ita D ad A. Quoniam igitur B multiplex est, ejus quod est C metitur C terminus, id quod est B, vel bis, vel tertio, vel deinceps, et est ut C ad B, ita B ad D. Metitur igitur B terminus id quod est D. Quocirca quia C terminus id quod est B metitur, metitur etiam D. Multiplex est igitur D ejus quod est C, et est C D intervallum, effectum ex compagno bis copulatoque sibimet et per binarium multiplicato B C intervallo. In numeris quoque idem probatur. Sit enim B ad C duplum, ut binarius ad unitatem, et fiat ut C ad B, ita B ad D. Erit igitur D quaternarius. Multiplex est autem B ad C, id est binarius ad unitatem. Multiplex est D ad B, id est quaternarius ab binarium. Multiplex est igitur D quaternarius ad C unitatem. Est autem quadruplus quaternarius unitatis, et binario multiplicata medietas quod est intervallum B C.

^a Hic.

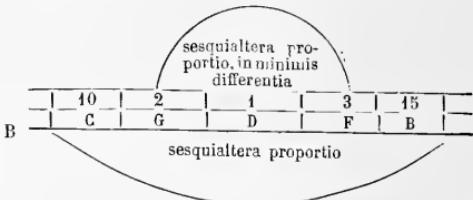

Si intervallum binario multiplicatum, multiplex efficerit, intervallum ipsum quoque multiplex erit. Sit intervallum B C, et fiat ut C ad B, ita ad D, et D sit ad C multiplex, Dico quia B ejus quod est C multiplex est. Quoniam enim D ejus quod est D multiplex est, metietur C id quod est D, metietur et B. Ostensum est vero quoniam^a si sint termini proportionaliter constituti, cum primus fuerit ultimo comparatus, si primus ultimum fuerit mensus, metietur et medium. C igitur metietur id quod est B. Multiplex est igitur B ejus quod est C. Id rursus ex numeris, sit C unitas, D vero ex duplicata proportione, B C sit quaternarius, et est multiplex ejus quod est C. Est enim quadruplicius. Quoniam igitur quadruplicius ex duplicata B C proportione generatur, B C proportio diuidium ejus erit, igitur B C proportio dupla est. Sed duplum multiplex est: erit igitur B C proportio multiplex.

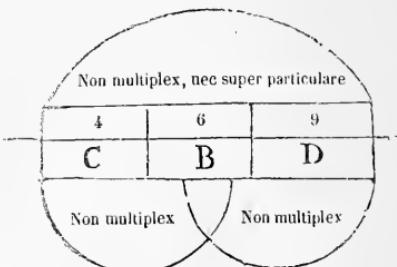

Superparticularis intervalli medius numerus, neque unus, neque plures proportionaliter intervenient. Sit enim B C proportio superparticularis, et in eadem D proportione minimi sint D F et G. Quoniam D F et G minimi sunt in eadem proportione, sunt ejusdem proportionis primi. Quo^b circa eos unitas metietur. Auferatur igitur G ab D F et reliquatur D, hic est igitur utrorumque mensura communis: hæc igitur erit unitas. Quocirca nullus inter F D atque G incidet numerus, qui sit ab F D quidem minor, major vero ab G. Sola enim interest unitas, quanti vero in superparticularibus proportionibus proportionaliter inter ejusdem proportionis minimos^c intercedunt, tot etiam inter ceteros ejusdem proportionis incident. Sed nullus inter F D atque G minimos ejusdem proportionis intervenire potest. Nullus igitur inter B atque C proportionaliter cadet, et in numeris sit quæque

A libet superparticularis proportio, ut sesqualtera; hi vero sunt 10 et 15, in eadem vero proportione minimi 2 et 3, aufero de 3 binarium; fit reliqua unitas, et eadem utrosque metitur. Nullas erit igitur inter binarium ternariumque numerus, qui sit binario major, minor vero ternario. Alioquin unitas dividetur, quod est inconveniens. Quare ne inter 10 quidem atque 15 quisquam invenietur numerus qui tales ad 10 obtineat proportionem quallem ad eum tenent 15.

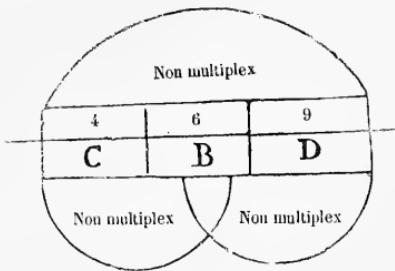
Si intervallum^e non multiplex binario multiplicetur, id quod fit ex hac multiplicatione nec multiplex est nec superparticularare. Sit enim intervallum non multiplex B C, et fiat ut C ad B, sic B ad D. Dico quoniam E ejus quod est C, neque multiplex est, neque superparticularis. Sit enim, si fieri potest, primum D ejus quod est C multiplex, et quoniam cognitum est. Si intervallum binario multiplicatum sit, et multiplex intervallum creatum, id quod multiplicatum est bis intervallum esse multiplex. Erit igitur B C multiplex, sed non est positum. Non igitur erit D ejus quod est C multiplex, nec vero superparticularare. Nam superparticularis proportionis medius proportionaliter terminus nullus intervenit. Inter D vero et B est proportionaliter terminus constitutus, id est B. Nam ut est C ad B, ita B ad D; impossibile igitur erit D ejus quod est C, vel multiplicem esse, vel superparticulararem, quod oportebat ostendere. Et in numeris sit non multiplex intervallum 6 ad 6, fiatque ut sunt 4 ad 6, ita sex ad alium quemlibet numerum. Hic erit igitur novenarius, qui quaternarius neque multiplex neque superparticularis est.

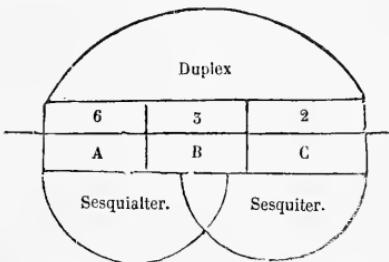
Si intervallum binario multiplicetur, atque id quod ex ea multiplicatione creabitur multiplex non fit, ipsum quoque non erit multiplex. Sit enim intervallum B C, fiatque ut C ad B, ita B ad D, et non fit D

^a Si sint proportionaliter numeri. ^b Sola. ^c Incident. ^d Eadem quæ utrosque. ^e In vetusto codice non est.

ejus quod est C multiplex. Dico quoniam nec B ejus A quod est C erit multiplex. Si enim est et D ejus quod est C, est multiplex. At non est, non erit igitur B ejus quod est C multiplex.

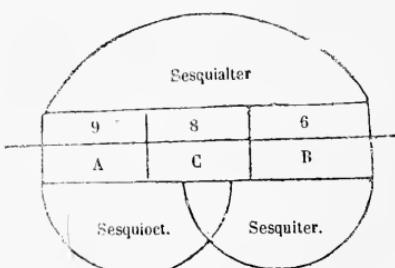
Duplex intervallum ex duobus maximis superparticularibus, conjungitur sesquialtero et sesquitercio. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, B vero ejus quod est C sesquitercius. Dico quoniam A ejus quod est C duplex est. Quoniam igitur sesquialter est A ejus quod est B, igitur A habet in se totum B ejusque dimidium. Duo igitur A æqui sunt tribus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquitercius est, a B igitur habet C, et ejus tertiam partem. Tres igitur B æqui sunt ad quatuor C. Tres autem B æqui erant duobus A. Duo igitur A æqui sunt ad quatuor C; unus igitur A æquus est duobus C. Duplex erit igitur A ejus qui est C, et in numeris. Sit enim sesquialter 12 ad 8, sesquitercius vero 8 ad 6: ergo 12 ad 6 duplices sunt.

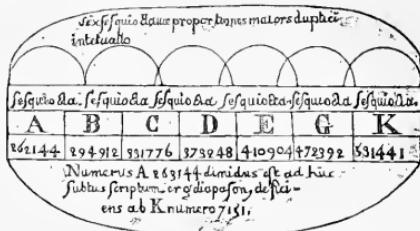
Ex dupli intervallo atque sesquialtero triplex nascitur intervallum. Sit enim A ejus quod est B duplex, B autem ejus quod est C sesquialter. Dico quoniam A ejus quod est C triplex est. Nam quoniam A ejus quod est B duplex est, A igitur æquus est duobus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquialter est, B igitur habet in se totum C et ejus dimidiā partem. Duo igitur B æqui sunt tribus C. Sed duo B æqui erant uni A, et unus igitur A æquus est tribus C; igitur A uno Triplex est. Et in numeris sit duplex quidem senarius ternario, sesquialter vero ternarius, binario. Senarius igitur triplex est binario.

^a B igitur habet in se totum. ^b Hujus autem. ^c A ducentis sexaginta duobus millibus 144. Sed hæc lectio nan placet Glareano.

Si sesquialtero intervallo sesquiterciū dēemptum fuerit intervallum, erit quod relinquitur sesquioctavum. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, at vero C ejus quod est B sesquitercius: dico quoniam A ejus quod est C sesquioctavus est. Quoniam enim A ejus quod est B sesquialter est, A igitur habet in se B et ejus dimidiā partem. Octo igitur A æqui sunt ad duodecim B. Rursus quoniam C ejus quod est B sesquitercius est, C igitur habet in se B et tertiam ejus partem. Novem igitur C æqui sunt ad duodecim B. Duodecim C æqui erant ad octo A; et octo igitur A æqui sunt ad novem C. Igitur A æquus est ei quod est C, et octavæ ejus parti. A igitur ejus quod est C sesquioctavus est. Et in numeris sesquialterum quidem intervallum sit novenarius ad senarium, sesquiterciū vero octonarius ad senarium. Novem igitur ad octo sesquioctava proportio est.

Sex proportiones sesquioctavæ majores sunt uno dupli intervallo. Sit enim quidem numerus A, hujus autem sit sesquioctavus B, b hujus sesquioctavus C, et hujus sesquioctavus D, et hujus sesquioctavus F, ejusque sesquioctavus G, atque hujus sesquioctavus K. Idautem fiat secundum descriptum in Arithmetica modum, et sint numeri A B C D F G K, et sit A 262144, hujus autem sesquioctavus qui est B 294912, hujus autem sesquioctavus qui est C 331776, hujus autem sesquioctavus qui est D 373248, hujus autem sesquioctavus qui est F 419904, hujus autem sesquioctavus qui est G 472392, hujus autem sesquioctavus qui est K 531441. Et sunt 531441 quod est K, plus quam duplices ad ducenta 60 duo millia 144 quod est A. Sex igitur sesquioctavae proportiones ampliores sunt uno dupli intervallo.

CAPUT III.

Musicarum per Græcas ac Latinas litteras notarum nuncupatio.

Restat quoniam sumus nervum secundum predictas consonantias per regulam divisuri, quoniamque necessarios sonos tribus generibus cantilenæ exhibebit ista partitio, musicas interim notas apponere, ut cum divisam lineam iisdem notulis signaverimus, quod unicuique sit nomen, facilime possit agnosciri. Veteres enim musici propter compedium scriptioris, ne integra semper nomina necesse esset apponere, excoxitavere notulas quasdam quibus nervorum vocabula notarentur, easque per genera modosque divisere, simul etiam hac brevitate captantes, ut si quando melos aliquid musicus voluisse ascribere, super versum rhythmica metri compositione distentum, has sonorum notulas ascriberit, ita miro modo reperiennes, ut non tantum carminum verba, quæ litteris explicarentur, sed melos quoque ipsum, quod his notulis signaretur, in memoriam posteritatemque duraret. Sed ex his omnibus modis unum interim Lydium ejusque notulas per tria genera disponamus, in reliquis modis idem facere in tempus aliud differentes. Sane si quando dispositionem notarum Græcarum litterarum nuncupatione descripsero, lector nulla novitate turbetur. Græcis enim litteris ^b sunt in quamlibet partem immutatis, nunc etiam inflexis, tota haec notarum descriptio constituta est. Nos vero cavemus aliquid ab antiquitatis auctoritate transvertere. Erunt igitur priores ac superiores notulæ distinctione, id est verborum, secundæ vero atque inferiores percussionis. Proslambanomenos qui acquisitus dici potest, Z non integrum et tau jacens ω . Hypate hypatou, quæ est principalis principalium, L conversum et Γ rectum Γ . Parhypate hypaton, id est subprincipalis principalium, B non integrum, et Γ supinum B . Hypaton enharmonios, quæ est ^c principalium enharmonios, V supinum, et Γ conver-

A sum, retro habens virgulam F . Hypate chromatica, quæ est principalium extenta, V supinum basens lineam et Γ conversum duas habens lineas Δ . Hypaton diatonus, quæ est principalium extenta, Φ Græcum et digammon ΦF. Hypate meson, quæ est principalis mediarij, C et C ξ . Parhypate meson, quæ est subprincipalis mediarij, P et C supinum ξ . Meson enharmonios, quæ est mediarij enharmonios, II Græcum C et C conversum η . Meson chromatice, quæ est mediarij chromatrica, II Græcum habens virgulam, et C conversum per medium habens virgulam C. Meson diatonus, quæ est mediarij extenta, M Græcum II II Græcum diductum η Nese, quæ est media. I et A jacens λ . Trite synemmenon, quæ est tertia conjunctarum, Φ et Λ supinum φ . Synemmenon enharmonios, quæ est conjunctarum enharmonios, II Græcum et Λ jacens conversum per medium habens virgulam λ . Synemmenon chromatice, quæ est conjunctarum chromatrica II Græcum habens virgulam, et A conversum habens virgulam λ . Synemmenon diatonus, quæ est conjunctarum extenta L et N λ . Nete synemmenon, quæ est ultima conjunctarum, M quadratum supinum et Z ζ . Paramese, quæ est sub media, Z et II Græcum jacens ξ . Trite diezeugmenon, quæ tertia divisarum est, E quadratum et II Græcum supinum ω . Diezeugmenon enharmonios, quæ est divisarum enharmonios, Δ et II Græcum jacens conversum ω . Diezeugmenon chromatice, quæ est divisarum chromatrica, Δ habens virgulam et II Græcum jacens conversum, habens lineam angularem. Δ Diezeugmenon diatonus, quæ est divisarum diatonus, Ω quadratum supinum et ω . Nete diezeugmenon, quæ est ultima divisarum, Φ jacens et N inversum diductum ξ . Trite hyperboleon, quæ est tertia excellentium, Γ deorsum respiciens dextrum et semi Δ sinistrum sursum respiciens λ . Hyperboleon enharmonios, quæ est excellentium enharmonios T supinum et semi A dextrum supinum λ . Hyperboleon chromatice, quæ est excellentium chromatrica, T supinum habens lineam et semi A dextrum supinum habens retro lineam λ . Hyperboleon diatonus, quæ est excellentium extenta, M Græcum habens acutam et II diductum habens acutam λ . Nete hyperboleon, I habens acutam, et A jacens habens auctam ξ .

^a Descriptio. ^b Non habetur. ^c Principalis principalium.

Z.	Proslambanomenos. [*]	M.	Lychanos meson diatonos.	A.	Paranete diezeugmenon e-harmonios.
I.	Hypate hypaten.	L.	Mesc.	B.	Paranete diezrugmenon chro-maticæ.
	Parhypate hypaton.	V.	Trite synemmenon.	Z.	Paranete diezeugmenon dia-tonos
X.	Lychanos hypaton enharmonios.	N.	Paranete synemmenon enharmonios.	N.	Nete diezeugmenon.
V.	Lychanos hypaton chroma-tice.	F.	Paranete synemmenon chroma-ticæ.	V.	Trite hyperboleon.
W.	Lychanos hypaton diatonos.	G.	Paranete synemmenon dia-tonos.	W.	Paranete hypertoleon e-harmonios.
S.	Hypate meson.	N.	Nete synemmenon extensa.	V.	Paranete hyperboleon chro-ma icæ.
P.	Parhypate meson.	Z.	Nete synemmenon ultima.	W.	Paranete hyperboleon dia-to-nos.
Y.	Lychanos meson enharmonios.	E.	Paramese	W.	Nete hyperboleon.
G.	Lychanos meson chromaticæ.	F.	Trite diezeugmenon.		

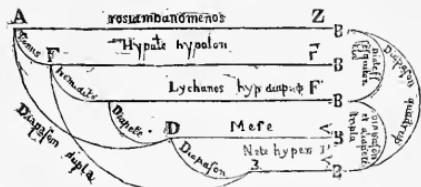
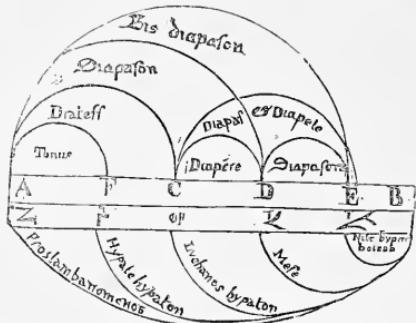
CAPUT IV.

Monochordi regularis partitio in genere diatonicus.

Sed jam tempus est ad regularis monochordi divisionem venire. De qua re illud est prædicendum, quod sive in mensura nervi, sive in numeris, atque in eorum proportione statutauit describenda divisio, majus spatium chordæ et major numeri multitudine sonos graviores efficiet. At si fuerit nervi longitudine contractior, et in numeris æque non multa pluralitas, acutiores voces edi necesse est. Atque ex hac comparatione, quantum unaquæque fuerit vel longior vel plurimum numerorum, aliaque vel contractior, vel paucioribus signata numeris, tanto vel gravior vel acutior invenitur. Nec lectorem res illa conturbet, quod intendentis sepe spatia proportionum numero majore signavimus, remittentes vero minore, cum intensio acumen faciat, remissio gravitatem. Illic enim tantum proportionum spatia signabamus, nihil de gravitatis aut acuminis proprietate laborantes, atque ideo et in acumen majoribus numeris intendimus, et minoribus in gravitatem sepe remisisimus. Hic vero ubi chordarum spatia sonosque metiemur, naturam rerum sequi necesse est, majorique longitudini chordarum ex qua gravitas existit, ampliores, minori vero ex qua vocis acumen nascitur, dare breviores. Sit chorda intensa A B, huic aqua sit regula quæ propositis partitionibus dividatur, ut ea regula chorda ap-posita, eadem divisiones in nervi longitudine signetur quas ante assignaveramus in regula. Nos vero non dividimus ita, quasi ipsam chordam et non regulam partiamur. Dividatur igitur A B in quatuor partes, per tria puncta quæ sunt C D E. Erit igitur tota quidem A B dupla ab his quæ sunt D B, A D; si-gillatim vero A D, D B duplæ sunt ab his quæ sunt A C, C D, D E, E B. Erit igitur A B quidem gravis-

A sima, id est proslambanomenos, D B autem mese. Est enim dimidia totius, et sicut A B ab ea quæ est B D dupla est spatio, ita B D ab ea quæ est A B, dupla est acumine. Nam, ut superius dictum est, spatii et acuminis semper ordo conversus est. Nam tanto est chorda major in acumine, quanto fuerit minor in spatio, quocirca erit et E B nete hyperboleon quoniam E B ejus quæ est D B, dimidia quidem in quantitate, dupla vero in acumine. Rursus quoniam eadem E B ejus quæ est A B quartapars est in spatio, quadrupla erit ab eadem in acumino. Erit igitur (ut dictum est) nete hyperboleon dupla in acumine ab ea quæ est mese. Mese autem dupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos. Nete vero hyperboleon quadrupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos; consonabit igitur proslambanomenos ad mesen diapason, mese ad neten hyperboleon diapason, proslambanomenos ad netem hyperboleon bis diapason. Rursus quoniam æquæ sunt partes A C, C D, D E, E B. Est autem A B quatuor earumdem partium, C B au-tem trium, A B sesquitertia est ab ea quæ est C B. Rursus quia trium est æqualium partium C B, sed D B durarum, erit igitur C B sesquialtera ejus quæ est D B. Rursus quoniam C B est trium partium æqualium, qualis est una E B, tripla igitur est C B ab ea quæ est E B; erit igitur C B lychanos hypaton diatonos, consonabitque proslambanomenos quidem ad lychanon hypaton diatonon diatessaron consonantiam. Eadem vero lychanos hypaton diatonos consonabit ad mesen consonantiam diapente. Eademque lychanos diatonos consonabit ad neten hyperboleon, diapason et diapente. Rursus si de tota A B nonam partem auferam, eam quæ est A F, erunt partes octo F B. Erit igitur F B hypate hypaton, ad quam ses-quoicavam contineat proportionem A B, id est proslambanomenos, in musica vero tonum.

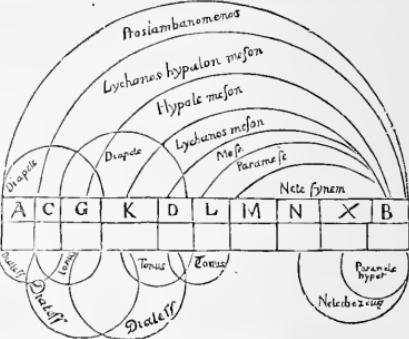
* Figura Henrici Glareani.

Quanto spatium majus erit, tanta major gravitas; ubi vero minus, ibi major acuties. Dum ergo A B in quadruplo spatio excedit E B, erit recte proslambanomenos in quadruplo gravior, et C B acutior in quadruplo, et eadem chorda A B ad F B est sesquioctava spatio, quare tono ab F B vincitur; erit ergo hypate hypaton. Eadem rursus ad C B sesquiteria est spatio, erit ergo C B lychanos hypaton diatonos. Vincetque C B in acutum ipsum A B consonantiam diatessaron. Insuperidem A B spatio duplum est ad D B; erit idcirco acutum duplum ipsum D B ad A B. Et sic C B neten hyperbol constituet, quod doctus lector facile conspiciet dum acutius contempnatur.

Superior vero descriptio inferiora signa quae continent, ejus sunt descriptionis, ubi chordis notulas apposuimus, quoniam earum nomina longum fuit ascribere. Item si A B tribus incisionibus partiamur, erit pars tertia A G. ^a Duæ igitur ejusdem erunt G B. Consonabit igitur A B proslambanomenos ad G B, quae est hypate meson, diapeste consonantiam in proportione sesquialtera constitutam; C B autem ad G B erit ^b sesquioctava, et continet tonum, idque ordine cadit. Nam lychanos hypaton diatonos, id est C B, ad eam quae est hypate meson, id est G B, continet tonum. Rursus A B quidem proslambanomenos ad C B lychanon hypaton diatonos consonantiam habet diatessaron, A B autem proslambanomenos ad G B hypate meson habet consonantiam diapeste. Item C B ad D B, id est lychanos hypaton diatonos ad mesen habet consonantiam diapeste, G B autem ad D B, id est hypate meson ad mesen, habet consonantiam diatessaron. Lychanos autem hypaton, id est C B, ad totius chordæ modum ab eo quod est A usque ad id quod est LL, hanc, id est A, proslambanomenon 9216 dividio, dimidiam ad O, ut sit tota A dupla ad

^a Quæ. ^b Sesquioctavum. ^c Obtinebit. ^d Appositis. hypon meson comparata, id est G B, distabit tono. Si autem ejus quæ est C B quartam partem sumpsero, erit C K. Igitur C B ad K B ^c obtinet sesquiteriam proportionem, K B autem ab ea quæ est D B sesqui-octava proportione distabit. Erit igitur K B quidem lychanos diatonos meson, et erit C B, id est lychanos hypaton diatonos, ad K B, id est lychanos diatonon meson diatessaron consonantiam continens. Rursus si ejus quæ est D B nonam partem sumpsero, erit mihi D L. Igitur L B erit paramese. Si autem ejus quæ est D B quartam partem sumpsero, erit D N. Igitur N B erit neta synemmenon. Si autem ejus quæ est D B tertiam partem sumpsero, erit D N. Igitur N B erit neta diezeugmenon. Si autem K B in duas partes æquas fuerit divisa, erit K X, eritque X B paranete hyperboleon.

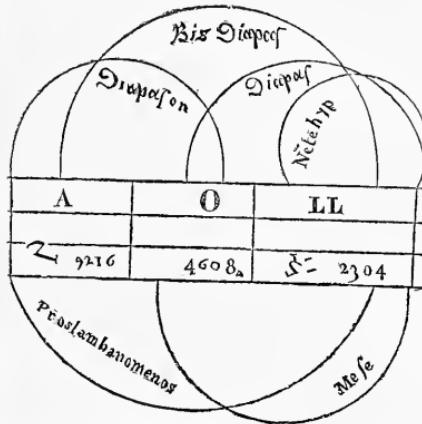
T	A		F		C		G		K		D		L		M		N		X		I		B
~	F		F		C		H		H		H		H		X		H		H'		I		I'

CAPUT V. Monochordi netarum hyperboleon per tria genera partitio.

Nunc igitur diatonicus generis descriptio facta est in eo scilicet modo qui est simplicior ac princeps, quem Lydium nuncupamus. De quibus modis nunc disserendum non est; ut vero per tria genera currat mixta descriptio, et omnibus propria numerorum pluralitas apponatur ad conservandas scilicet proportiones, vel tonorum atque dieseon, exocigilatus est numerus qui haec omnia posset explere, ut maximus quidem ad proslambanomenon describatur, qui sit 9216; minimus vero 2304. Reliquorum vero sonorum proportiones in horum medietate texentur. Sane ab inferiore procedimus omniumque nomina chordarum non solum nominibus, verum etiam d oppositis litteris demonstramus. Sed ita ut quoniam trium generum est facienda partitio, nervorumque modus litterarum excedit numerum, ubi defecerint litteræ, easdem geminemus rursus hoc modo, ut quando ad Z fuerit usque pervenimus, ita describamus reliquos nervos: bis A id est AA, et bis B, id est BB, et bis C, id est CC. Sit igitur primus quidem numerus maximusque qui proslambanomenon obtineat locum 9216. Situe

^a Quæ. ^b Sesquioctavum. ^c Obtinebit. ^d Appositis.

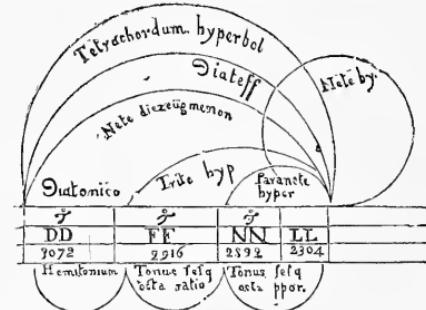
ea quæ est O. Item O sit dupla ab ea quæ est LL. Erit igitur A quidem proslambanomenos, O autem mense, et LL nete hyperboleon; habebit igitur A quidem 9216, O vero horum dimidium, id est 4608, ut inesse ad proslambanomenon diapason consonantia conveniat. Ea vero quæ est LL dimidium est meses, ut sit proslambanomenos ab ea quæ est nete hyperboleon quadruplicata, et bis diapason ad eam consonet symphoniam, sicutque LL 2304. Si igitur ex 2304 octavam ^a abstuleris partem, id est 288, eisdemque addeceris, fient mihi 2392, eritque NN 2392 quæ sit paranete hyperboleon ad neten hyperboleon obtinens distantiam tonum. Rursus ejus quæ est NN, id est 2392, aufero octavam quæ est 324, eamque eis quorum est octava subjungo, erunt 2916, siueque mihi FF trite hyperboleon diatonos in diatonicos scilicet generi 2916 totum quidem distans ab ea quæ est paranete hyperboleon, ^b et diatonum vero ab ea quæ est nete hyperboleon, eadem vero FF erit in chromatico genere trite hyperboleon chromatrica. In enharmonio vero paranete hyperboleon enharmonios, quod facilius agnosceretur cur eveniat, cum trium generum tria prima tetrachorda a nete hyperboleon inchoautia descripsérimus. Quoniam vero si A sesquiertaria proportione dnas sesquiocatas abstuleris, relinquitur mihi semitonium minus, sumo tertiam ejus quæ est LL, id est neten hyperboleon, et sunt 768. Hos eisdem adjicio, fient mihi 3072. Quorū est DD nete diezeugmenon continens ad tritem hyperboleon semitonium minus. Nam quoniam nete diezeugmenon ad neten hyperboleon diatessaron continent consonantiam, trite autem hyperboleon diatonos ^c ab ea ditonum distat, relinquitur spatium quod est inter neten diezeugmenon et tritem hyperboleon semitonii minoris.

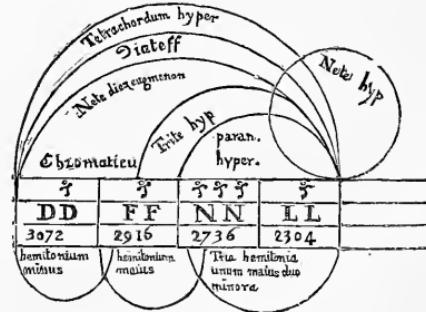
Quoniam igitur tetrachordum hyperboleon diatonicī generis explevimus, nunc chromatici et enharmonici tetrachorda supplenda sunt hoc modo: quoniam enim paranete hyperboleon ad neten hyperboleon in diatonicō quidem genere tono distat, in chromatico vero tribus semitonias, in enharmonio vero duobus

A tonis, si distantiam parantes hyperboleon et netes hyperboleon diatonicī generis sumpserimus, ejusque dimidium parante hyperboleon, ^d quæ est diatonicī generis, apponamus, habebimus numerum tribus semitonias ab hyperboleon nete distantem, et erit hæc in chromatico genere paranete hyperboleon. Aufero igitur de 2392, id est de paranete hyperboleon diatonicī generis 2304, id est nete hyperboleon, relinquuntur mihi 288, hos dividio, erunt mihi 144, eosdem adjiciam 2392, id est paranete hyperboleon diatonicī generis, et erunt mihi 2736: hæc erit paranete hyperboleon chromatrica. Rursus quoniam trite hyperboleon, vel diatonica, vel chromatrica, duos tonos distat a nete hyperboleon, et in enharmonio genere paranete hyperboleon duobus tonis distat ab ea quæ est nete hyperboleon eadem erit in enharmonico genere paranete hyperboleon, quæ est in diatonicō vel chromatico trite hyperboleon. Sed quoniam trite hyperboleon diatonicī generis et chromatice ad nete diezeugmenon minus semitonium servant, constat autem tetrachordum enharmonici generis ex duobus integris tonis, et diesi, ac dies, quæ sunt dimidia spatia semitonii minoris, distantiam eam quæ est inter neten diezeugmenon et paranetem hyperboleon enharmonium sumo; sed quoniam nete diezeugmenon est 3072, paranete autem hyperboleon enharmonios 2916, horum distantia erit 156, horum sumo dimidium partem, qui sunt 78. Hos adjicio 2916, fient 2994, hæc erit E trite hyperboleon enharmonios; descriptum est igitur secundum tria genera tetrachordum quod est hyperboleon, cuius formam subter adjecimus.

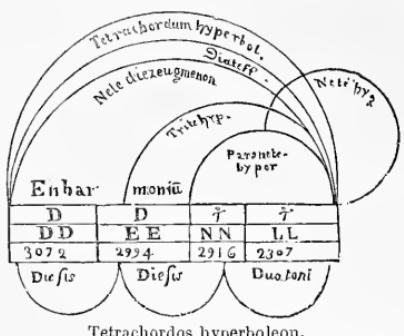
C

D

^a Extulero. ^b Non leguntur. ^c Ad neten hyperboleon. ^d Non habetur.

Tetrachordos hyperboleon.

Nete hyperboleon. Nete hyperboleon. Nete hyperboleon.

DIATESSARON		Sesquitercia omnium tetrachordorum ratio	Sesquiocavaria ratio	Tonus
Hemitonium	minus	2304	2304	2304
Paranote hyperbol.		2692	Tria hemitoniam unum majoris duo minora	
	Tonus		2736	
	Hemitonium	2916.	Paranete hyperbol.	2916
Trite hyperboleon	minus	3072	Hemitonium	
Nete diezeugmenon.			Trite hyperboleon	
Genus diatonicum.			Diesis / Diesis	
			Paranete hyperbol.	3994
			Trite hyperboleon	3072
			Nete diezeugmenon.	
			Netediezeugmenon.	
			Chromaticum.	
			Enharmonicum	

Quæ hic late tribus figuris dicuntur, hac unica perspicacia conspicis.

CAPUT VI.

Ratio superioris digestæ descriptionis.

Tria igitur tetrachorda tali nobis ratione descripta sunt. Tetrachordum enim omne diatessaron ^a retinet consonantiam. Igitur nete hyperboleon, et nete diezeugmenon in tribus generibus, id est, vel in diacono, vel in chromate, vel in enharmonio diatessaron continent symphoniam. Diatessaron autem consonantia constat duobus tonis et semitonio minore. Id hoc modo per tria genera in ^b supradictis tetrachordis divisum est. In diatonicum enim genere quod est primum paranete hyperboleon, id est 2304, ad neten hyperboleon, id est 2304, obtinet distantiam tonum, quod tali notula inscripsimus $\ddot{\tau}$. Rursus trite hyperboleon diatonici generis, quæ est 2916, ad paraneten hyperboleon diatonici generis, quæ est 2304, rursus obtinet differentiam quam simili nota insignivimus $\ddot{\tau}$. Nete autem diezeugmenon ad trite hyperboleon, id est 3072 ad 2916, semitonium refert, quod tali notula signavimus $\ddot{\tau}$; hoc est totum spatium netes diezeugmenon, et netes hyperboleon duorum tono-

^a Resonat. ^b Suprascriptis. ^c Qui. ^d Facultas.

A rūm ac semitonii. Sed idem duo toni ac semitonium in chromatico genere hac ratione divisi sunt. Secundum enim genus, quod est chromaticum, hoc modo descriptum est: paranete enim chromaticæ hyperboleon, quæ est 2736, ad neten hyperboleon, quæ est 2304 comparata, continet spatium paranetes hyperboleon diatonici generis ad neten hyperboleon ^c quod est unus tonus, id est, duo semitonii majus ac minus, et divisum rursus spatium paranetes hyperboleon diatonici, ad netes hyperboleon. Ita enim factum est, qui est dimidius tonus, sed non integre, quia (ut supra uberrime monstratum est) non potest tonus in duo æqua parti. Consignabimus igitur hoc spatium trium semitoniorum, id est toni ac semitonii, hoc modo. $\ddot{\tau}\ddot{\tau}\ddot{\tau}$ Rursus paranete hyperboleon chromatica ad tritem hyperboleon retinet partem toni, id est semitonium, quod reliquum fuit ex duobus tonis qui continuentur inter tritem hyperboleon diatonicam, et neten hyperboleon. Subtractis vero quatuor semitonii, reliquum ex toto tetrachordo spatium semitonii est, quod continetur inter neten diezeugmenon, et trite hyperboleon. Constat igitur hoc tetrachordum ex duobus tonis ac semitonio, divisum in uno quidem spatio tribus semitonii. In duobus autem spatiis, duobus semitonii. Tria vero spatia nervis quatror continentur. In enharmonio vero genere summa est id pernoscendi ^d facilitas, ab ea enim quæ est nete hyperboleon, id est 2304, paranete hyperboleon enharmonios, id est 2916, duos

B tonos integros distat, quos hoc modo notabimus. Relinquitur ^e igitur ex totius tetrachordi duobus tonis ac semitonio unum quidem semitonium quod continetur inter neten diezeugmenon et paraneten hyperboleon enharmonion. Quod scilicet divisimus in duas dieses trite hyperboleon enharmonion. Media interjecta, spatiumque dieseos hoc modo signavimus $\ddot{\tau}$ ita igitur nobis hyperboleon tetrachordum descriptum est. Quo peracto ad diezeugmenon tetrachordum veniamus. Nec immorandum est eisdem commemorationibus in ceteris. Cum ab hac descriptione etiam in aliis sumi possit exemplum.

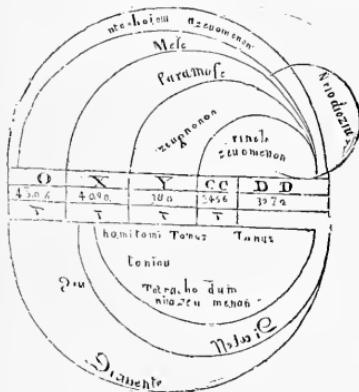
CAPUT VII.

Monochordi nectarum diezeugmenon per tria genera partitio.

Netes igitur diezeugmenon, quæ est 3072, si dividuum sumam, erunt 1536. Qui eisdem additi fiunt 4608 quæ est mense, quam O littera designavimus; quod si eisdem netes diezeugmenon, id est DD, scilicet 3072, auferam tertiam partem, erunt 1024. Qui eisdem conjuncti facient 4096 quæ vocabitur paramese, X littera subnotata. Nete igitur diezeugmenon, id est 3072, ad mesen, id est 4608, quoniam in sesquialtera comparatione consistit, diapente consonabit symphoniam. Eadem vero nete diezeugmenon, id est 3072, ad parmesen, id est 4096, quæ ad eam in sesquitercia proportione composita est, diatessaron retinet consonantiam. Si igitur ab ea quæ est nete diezeugmenon 3072 octavam auferam par-

^e Vero.

tem, id est 384, eisque adjiciam, lient 3456, eritque paraeute diezeugmenon^a diatonos, CC litteris pernotata, ad neten diezeugmenon obtinens tonum. Ab haec vero si octavam auferam partem, id est de 3456, quae est 432, eisque eidem adjungam, erunt 3888. Eritque ea Y trite diezeugmenon diatonos. Sed quoniam nete diezeugmenon ad paramesen sesquiteriam obtinebat proportionem, trite autem diezeugmenon diatonos a nete diezeugmenon duos tonos abest, continebitur inter tritem diezeugmenon et paramesen semitonium minus. Diatonicum igitur genus, in hoc quoque tetrachordo ac pentachordo ita expletum est, ut tetrachordi quidem ejus, quod est netes diezeugmenon ad paramesen, diatessaron consonantia sit. Pentachordi vero ejus quod est netes diezeugmenon ad mesen, diaipente sit consonantia.

Enharmonium vero atque chromaticum genus hac ratione texemus: Sumo distantiam netes et paranes diezeugmenon diatoni, id est 3072 et 3456, est eorum differentia 384; hanc divido, erunt 492; hanc si sumam et ei que est parane diezeugmenon diatonos adjungam, id est 3456, fient 3648, haec erit parane diezeugmenon chromatica, BB geminatis litteris adnotata^b distans nete diezeugmenon tono et semitonio, id est tribus semitonii, continens ad tritem diezeugmenon dudum quidem diatonicam. Nunc

A vero chromaticam, id est 3888, semitonium reliquum ab eo tono, quod divisum est inter paraneten diatonon diezeugmenon, et tritem diatonon diezeugmenon, et sit reliquum aliud ex tetrachordo semitonium inter tritem diezeugmenon chromaticam et paramesem, quod scilicet ex diatessaron consonantia relinquitur, ea que est inter neten diezeugmenon et paramesen subtractis duobus tonis, quod nete diezeugmenon chromatica, et trite diezeugmenon chromatica continebant. Quae autem in diatonicum genere trite diezeugmenon diatonica est. In chromatico autem diezeugmenon chromatica, ea in enharmonio genere parane diezeugmenon enharmonios dicitur, integras euim duos tonos distat ab ea que est nete diezeugmenon et notetur AA. Et inter neten diezeugmenon et paraneten enharmonion diezeugmenon nulla interest chorda, atque ideo paranetes vocabulo nuncupatur. Semitonium vero quod est inter paraneten enharmonion diezeugmenon et paramesen, id est inter AA et X hac ratione partimur, ut fiant duas dieses. Sumo differentiam paranetes enharmonii diezeugmenon et paremeses, id est 3888 et 4096, ea est 208, hanc divido, fient 104, hos appono 3888, fient 3992. Ea erit trite diezeugmenon enharmonios Z littera pernotata. Hujus igitur tetrachordi per tria genera descriptionem supter adjeici, superiusque dispositum hyperboleon tetrachordum aggregavi, ut esset utrorumque una descriptio, et paulatim juncta dispositionis totius forma consurgeret.

C

	Diatonicum			
	nete diezeug	trite by perbol	parane hyperbol	nete by perbol
D D	F F	N N	L L	
5 0 7 2	2 9 1 6	2 5 9 2	2 3 0 4	
Hemitonium minus	Hemitonum Tonus	Hemitonum Tonus		

	Chromaticum			
	nete diezeug	trite by perbol	parane hyperbol	nete by perbol
D D	F F	N N	L L	
5 0 7 2	2 9 1 6	2 7 5 6	2 5 0	
Hemitonium minus	Hemitonum Tonus	Hemitonum Tonus	Hyperboleon	

	Tetrachordum hyperboleon			
	nete diezeug	trite by perbol	parane hyperbol	nete by perbol
B D	C C	N N	L L	
5 0 7 2	2 9 1 6	2 9 1 6	2 3 0 4	
Duo	Duo	Duo	Duo	

	Enharmonium			
	nete diezeug	trite by perbol	parane hyperbol	nete by perbol
B D	C C	N N	L L	
5 0 7 2	2 9 1 6	2 9 1 6	2 3 0 4	
Duo	Duo	Duo	Duo	

Diatessaron iu tribus generibus.

^a Diatonos duabus CC litteris. ^b Distans a nete.

Tetrachordium diezeugmenon	Diatonicum																				
	<table border="1"> <tr> <td>paramēſe</td> <td>trite die- zeug</td> <td>paranete diezeug</td> <td>nete die- zeug</td> </tr> <tr> <td>X</td> <td>Y</td> <td>CC</td> <td>DD</td> </tr> <tr> <td>+</td> <td>+</td> <td>X</td> <td>+</td> </tr> <tr> <td>4096</td> <td>3888</td> <td>3456</td> <td>3072</td> </tr> <tr> <td>Hemitonium mūtus</td> <td>Hemitonium mūtus</td> <td>X Tonus</td> <td>X Tonus</td> </tr> </table>	paramēſe	trite die- zeug	paranete diezeug	nete die- zeug	X	Y	CC	DD	+	+	X	+	4096	3888	3456	3072	Hemitonium mūtus	Hemitonium mūtus	X Tonus	X Tonus
paramēſe	trite die- zeug	paranete diezeug	nete die- zeug																		
X	Y	CC	DD																		
+	+	X	+																		
4096	3888	3456	3072																		
Hemitonium mūtus	Hemitonium mūtus	X Tonus	X Tonus																		
	<table border="1"> <tr> <td>paramēſe</td> <td>trite die- zeug</td> <td>paranete diezeug</td> <td>nete die- zeug</td> </tr> <tr> <td>X</td> <td>Y</td> <td>B B</td> <td>DD</td> </tr> <tr> <td>+</td> <td>+</td> <td>+</td> <td>+</td> </tr> <tr> <td>4096</td> <td>3888</td> <td>3648</td> <td>3072</td> </tr> <tr> <td>Hemitonium mūtus</td> <td>Hemitonium mūtus</td> <td>Tria hemitonica nū mūtus duo mūtus</td> <td></td> </tr> </table>	paramēſe	trite die- zeug	paranete diezeug	nete die- zeug	X	Y	B B	DD	+	+	+	+	4096	3888	3648	3072	Hemitonium mūtus	Hemitonium mūtus	Tria hemitonica nū mūtus duo mūtus	
paramēſe	trite die- zeug	paranete diezeug	nete die- zeug																		
X	Y	B B	DD																		
+	+	+	+																		
4096	3888	3648	3072																		
Hemitonium mūtus	Hemitonium mūtus	Tria hemitonica nū mūtus duo mūtus																			
	<table border="1"> <tr> <td>paramēſe</td> <td>trite die- zeug, en- hāb</td> <td>paranete diezeug</td> <td>nete die- zeug</td> </tr> <tr> <td>D</td> <td>D</td> <td>AA</td> <td>DD</td> </tr> <tr> <td>4096</td> <td>3992</td> <td>3888</td> <td>3072</td> </tr> </table>	paramēſe	trite die- zeug, en- hāb	paranete diezeug	nete die- zeug	D	D	AA	DD	4096	3992	3888	3072								
paramēſe	trite die- zeug, en- hāb	paranete diezeug	nete die- zeug																		
D	D	AA	DD																		
4096	3992	3888	3072																		

CAPUT VIII.

Monochordi netarum synemmenon per tria genera partitio.

Duo quidem tetrachorda quae sibimet quidem conjuncta sunt, a mese vero disjuncta, trium generum superior descriptio, quemadmodum locarentur ostendit. Nunc ad ^a aliud tetrachordum veniendum est, quod synemmenon vocatur, quod junctum est ei qua est mese. Quoniam enim inter neten diezeugmenon et mesen diapente consonantiam esse prædiximus, est autem diapente consonantia trium tonorum ac semitonii. Tres vero sunt toni in hoc pentachordo, quorum unus quidem netes diezeugmenon ad paraten diezeugmenon diatonon. Alter vero parantes diezeugmenon ^b diatonon ad triten diezeugmenon diatonon. Tertius autem parameses ad mesen, reliquumque semitonium trites diezeugmenon diatoni ad paramesen, quoniamque netes diezeugmenon et parameses tetrachordum ab ea qua est mese, eo tono disjunctum est, quod est inter paramesen ac mesen. Si ex eo pentachordo, quod est a nete diezeugmenon ad mesen, unum abstulerimus tonum, eum scilicet qui continetur inter neten diezeugmenon et paraten diezeugmenon diatonon, poterimus aliud tetrachordum ad mesen jungere, ut fiat synemmenon. quod est conjunctum hoc modo. ^c Nam quoniam parantes diezeugmenon diatoni, qua est CC, numerus est 3456, horum tertia eiusdem addita faciet mesen. Hic d ergo numerus in diezeugmenon tetrachor-

A do CC litteris adnotatus, tono distabat a nete diezeugmenon in genere diatonicus, et parante diezeugmenon diatonus vocabatur, in synemmenon autem tetrachordio, id est, conjunctarum sit nete synemmenon in tribus generibus constituta Y littera pernotata, et ab ea octava pars auferatur qua est 432 eisque apponatur, fient 3888 qua est parante synemmenon et T ^e littera pernotata. Hujus pars sumatur octava ea qua est 486; haec summa si eisdem, quorum octava est, aggregateur, fient 4374, qua est trite synemmenon diatonus, id est, E. Sed quoniam nete synemmenon ad mesen, id est 3456 ad 4608, sesquiertiam obtinet proportionem qua est diatessaron, trite autem synemmenon, ad netem synemmenon, id est 4374 ad 3456, duorum tonorum obtinet proportionem, relinquitur trites synemmenon diatoni ad mesen propatio semitonii, et conjunctum est hoc tetrachordum cum mese, atque ideo synemmenon quasi continuum et conjunctum vocatur. Et diatonicus quidem generis hoc modo est facta propatio. Chromatici vero talis divisio est: sumo netes synemmenon et parantes synemmenon diatonicus, id est 3456 et 3888 differentiam, ea est 432; hanc si divido ut semitonium fiat, fient 216; hanc adjicio ad 3888 ut tria semitonia fiant, erunt 414, qua est parante synemmenon chromatica, cui littera S superposita est. Ab hac igitur, id est, parante synemmenon chromatica, ad triten synemmenon prius quidem diatonicam, nunc vero chronicam semitonium est. A qua trite synemmenon chromatica usque mesen aliud semitonium reperitur. Sed quoniam a nete synemmenon usque ad triten synemmenon diatonicum vel chromaticum duo toni sunt, qua est in diatonicus vel chromatico generibus trite synemmenon diatonus vel chromatica, eadem in genere enharmonio parante synemmenon enharmonios est, habens summam 4374, qua sit R, A, qua usque ad meson semitonium est, hoc partior in duas diesis hoc modo: Sumo differentiam parantes synemmenon enharmonii et meses, id est 4374 et 4608, ^f facit 234; hanc divido, fient 117; hanc adjicio parante synemmenon enharmonios, id est 4374, fient 4491, qua P littera pernotatur, et sit ea trite synemmenon enharmonios. Eritque semitonium quod continuetur inter parantes synemmenon enharmonion et mesen, id est inter 4374 et 4608, divisum per triten synemmenon enharmonion ^g eam, scilicet qua est 4491. Quocirca hujus quoque tetrachordi expedita ratio est. Nunc autem facienda est descriptio, juncta tamen cum ceteris ^h tetrachordis, id est hyperboleon ac diezeugmenon, ut paulatim fiat descriptionis rata progressio.

^a Illud. ^b Diatoni. ^c Non habetur. ^d Igitur. ^e Non leguntur. ^f Ea est. ^g Ea. ^h Non legitur.

Diapason totius distantiae duorum tetrachordiorum, pata diezeugmenon et hyperboleon in tribus modulandi generibus. Quantum ex deulos tetrachordis non nisi distantiatur, utique tamens tonus oppositus est. Qui est quidem a paramese vel meson ratio vere distantia dubia est, ut id determinaretur faciliter.

CAPUT IX.

Monochoardi meson per tria genera partitio.

Ex his igitur quæ predicta sunt, in cæteris non arbitror diutius laborandum esse. Ad horum enim exemplar etiam reliqua tetrachorda meson atque hypaton texenda sunt. Ac primum quidem diatonicæ generis meson tetrachordon hoc ordine describemus. Meses enim quæ est O 4608 sumo tertiam partem, ea est 4336; hanc eidem copulo, fient 6144, ea sit H hypate meson diatessaron ad mesen continens consonantiam, hæc duobus tonis ac semitonio ita dividitur: Sumo enim meses, id est 4608, octavam partem, quo est 376; hanc eidem adjungo, fient 5184, ea est lichanous meson diatonus, id est M. Cujus ^a interim pars ^b sumitur octava, ea est 648; hanc eidem adjungo, fient 5832. Ea sit I parhypate meson diatonus tonum obtinens ad lichanous meson diatonus, duobus autem tonis distans a mese. Relinquitur igitur semitonium inter hypaten meson diatonom

^a Iterum. ^b Sumatur. ^c Eamdem.

A et parhypaten meson diatonon constitutum, id es inter 6164 et 5832. Idem vero tetrachordum meses atque hypates meson in chromatico genere tali ratione partimur. Sumo meses differentiam ad lichanon meson diatonon, id est 4608 ad 5184, ea est 576; hanc dimidiam partior, fient 288; eaead adjicio numero majori, id est 5184, fient 5472, quæ fit N lichanos meson chromaticæ. Relinquuntur igitur duo semitonia, unum inter lichanon mesen chromatice et parhypaten meson chromatice, id est inter 5472 et 5832, et aliud inter parhypate meson chromatice et hypaten meson, id est inter 5832 et 6144. Enharmonium vero genus hoc modo dividimus, quoniam ea quæ erat ptahypate meson diatonos, vel ea quæ erat parhypate meson chromatice, duos tonos distabat a meso obtinens numerum 5832, ea in enharmonio genere erit lichanos meson enharmonios. L littera pernotata, duos nihilominus ad mesen obtinens tonos. Reliquum igitur semitonium

quod est inter lichanos meson enharmonion et hy-
paten meson, id est inter 5832 et 6144, in duas die-
ses hoc modo dividimus. Aufero differentiam 5832
ad 6144, ea est 312 : hanc dimidiam partior, tunc
156 ; hanc ad 5832 jungo, fient 3888 ; et haec sit K
parhypate meson enharmonios. Due vero sunt dieses

inier lychanon meson enharmonion et parhypate meson enharmonion, id est inter 5832 et 5988, et inter parhypaten meson enharmonion et hypaten meson, id est inter 5988 et 6141. Divisum est igitur meson tetrachordon. Quod ita in descriptione ponatur, ut superius descriptis tetrachordis aggregetur.

I	M	O	E	T	Y	
3456 Nete sym- menon	3456 Nete sym- menon	3456 Nete sym- menon	3456 Nete sym- menon	3456 Nete sym- menon	3456 Nete sym- menon	Diatonium Chromatium Enharmonium
3888 Paranete sy- nemnon	4104 Paranete sy- nemnon	4374 Paranete sy- nemnon	4374 Paranete sy- nemnon	4374 Paranete sy- nemnon	4374 Paranete sy- nemnon	
4608 Mese	4608 Mese	4608 Mese	4608 Mese	4608 Mese	4608 Mese	
Hemit. minus	Tonus	Tonus	Hemit. minus	Tonus	Hemit. minus	
K	L					
X	Y	CC	DD	FF	NN	LL
4608 Hypate me- son	4096 Parhypate meson	5383 Lichanos meson	5383 Lichanos meson	5383 Trite die- zognition	3072 Trite hyper- bolcon	2916 Trite hyper- bolcon
Hemit. minus	Hem. maj.	Tria hemit.	Hemit. minus	Hem. maj.	Tria hemit.	
Diesis Diesis	Ditonous	Diesis Diesis	Ditonous	Ditonous	Ditonous	
Z	A	BB	EE	NN	LL	
4608 Hypate me- son	4096 Parhypate meson	5383 Trite die- zognition	5383 Trite die- zognition	3072 Trite hyper- bolcon	2916 Trite hyper- bolcon	
Tonus	Diesis Diesis	Diesis Diesis	Ditonous	Diesis Diesis	Ditonous	
Mese						

CAPITULUM X

Monochordi hypaton per tria genera partitio, et totius dispositio descriptionis.

Nunc vero hypaton tetrachordum per tria genera dividendum est. Sumo hypates meson, id est 6144: dimidiam partem, quae sit 3072, hanc eidem si adjecero, fient 9216, quae est proslambanomenos ad hypaten meson-dipente consonantiam servans. Ejusdem autem hypaten meson a 6154. Si auferam tertiam partem quae est 2048 eidemque adjecero, fient 8192. Et haec est B hypate hypaton, Igitur hypaten meson ad proslambanomenon dipente est consonantia, ad hypaten vero hypaton diatessaron. Ab hac igitur

B hypate meson, id est 61 $\frac{1}{4}$, pars auferatur octava, erunt 768; hanc eisdem si quis adjungat, fient 691 $\frac{1}{2}$. Quae est E lychanos hypaton diatonos ad hypaten meson toni obtinens proportionem. Rursus de 691 $\frac{1}{2}$, pars auferatur octava, erunt 864; hoc si eisdem copuletur, fient 776, quae est C parhypate hypaton, diatonos ad lichanon hypaton diatonon toni, ad hypaten meson duorum tonorum distantiam servans. Relinquitur igitur semitonium inter parhypaten hypaton diatonon et hypaten hypaton, id est inter 776 et 819 $\frac{1}{2}$, et diatonici quidem generis hypaton tales tetrachordum est, chromaticum vero tali ratione dividimus. Sumo enim differentiam hypaten meson, et

a 6144

ejus quæ est lichanos hypaton diatones, id est 614 $\frac{1}{4}$ et 6912, ea est 768; hanc dimidiem partior ut duo efficiam semitoniam, fient 38 $\frac{1}{4}$: hanc adjicio 6912 ut tria semitoniam fiant, erunt 7296: haec erit F lichanos hypaton chromaticæ ab ea quæ est hypate meson tribus semitonis distans. Relinquunt ergo duo semitoniam, unum quidem inter lichanos hypaton chromaticen et parhypaten hypaton chromaticen, id est inter 7296 et 7776. Aliud vero inter parhypaten hypaton chromaticæ et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192. Restat enharmonium genus, cuius ad superiori exemplar talis divisio est. Quoniam enim parhypate hypaton diatones vel parhypate hypaton chromaticæ, qua 7776 unitatibus insignita est, duobus tonis distat ab ea quæ est hypate meson, eadem erit in genere enharmonio lichanos hypaton enharmonios, quæ ab hypate meson duobus integris afferant tonis. Restat igitur ex diatessaron consonantia semitonium quod est inter lichanos hypaton en-

A harmonion et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192, hoc in duas dieses ita dividimus. Sumo differentiam ejus quæ est lichanos hypaton enharmonios, et hypaten hypaton, id est 7776 et 8192, ea est 416; hujus dimidiem sumo, sunt 208; hanc adjicio 7776, fient c 798 $\frac{1}{4}$ quæ sit D parhypate hypaton enharmonios. Sunt igitur duas dieses: una quidem quæ est inter lichanon hypaton enharmonion et parhypaten hypaton enharmonion, id est inter 7776, et 798 $\frac{1}{4}$; altera vero quæ est inter parhypaten hypaton enharmonion, et hypaten hypaton, id est inter 798 $\frac{1}{4}$ et 8192. Tonus vero ultimus inter proslambanomenon et hypaten hypaton, id est inter 9216 et 8192, continetur. Divisam est igitur hypaten tetraehordum secundum tria genera diatonicum chromaticum enharmonion. Quod si superioribus tetrachordis hyperboleon diczeugmenon synemmenon meson adjungatur, fit integra perfectaque descriptio divisi per omnia monochordi regularis.

B

Diatonicum			
Tetrachordos hypaton Diatonicæ	Proslambanomenos	A	9216
	Hypate hypaton	B	8192
	Parhypate hypaton	C	7776
	Lichanos hypaton	E	6912
	Hypate meson	B	614 $\frac{1}{4}$
Chromaticum			
Tetrachordos hypaton Chromaticum	Hypate hypaton	G	8192
	Parhypate hypaton	C	7776
	Lichanos hypaton	E	7296
	Hypate meson	E	614 $\frac{1}{4}$
Enharmonium			
Tetrachordos hypaton Enharmonicum	Hypate hypaton	B	8192
	Parhypate hypaton	D	798 $\frac{1}{4}$
	Lichanos hypaton	F	7776
	Hypate meson	E	614 $\frac{1}{4}$
Diatonicum			
Tetrachordos meson Diatonicæ	Hypate meson	H	614 $\frac{1}{4}$
	Parhypate meson	I	632
	Lichanos meson	M	5194
	Mese	O	4608
Chromaticum			
Tetrachordos meson Chromaticum	Hypate meson	H	614 $\frac{1}{4}$
	Parhypate meson	I	5932
	Lichanos meson	N	5442
	Mese	O	4608
Enharmonium			
Tetrachordos meson Enharmonicum	Hypate meson	H	614 $\frac{1}{4}$
	Parhypate meson	K	5938
	Lichanos meson	E	5832
	Mese	O	4608
Diatonicum			
Tetrachordos synemmenon Diatonicæ	Mese	O	4608
	Trite synemmenon	E	4374
	Paranece synemmenon	T	3888
	Nete synemmenon	Y	3456
Chromaticum			
Tetrachordos synemmenon Chromaticum	Mese	O	4068
	Trite synemmenon	P	4374
	Paranece synemmenon	S	4014
	Nete synemmenon	Y	3456
Enharmonium			
Tetrachordos synemmenon Enharmonicum	Mese	O	4069
	Trite synemmenon	P	4491
	Paranece synemmenon	R	4374
	Nete synemmenon	Y	3456
Diatonicum			
Tetrachordos diezeugmenon Diatonicum	Paramese	X	4096
	Trite diezeugmenon	Y	3888
	Paranece diezeugmenon	CC	3456
	Nete diezeugmenon	DD	372

a Distat. b Non legitur. c 9084.

Tetrachordos hypaton
Tetrachordos meson

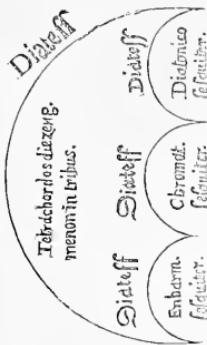
Chromaticum					
Tetrachordos diezeugmenon	Paramese	X	4096	Hemitonium minus	
Chromaticum	Trite diezeugmenon	Y	3888	Hemitonium majus	
	Paranete diezeugmenon	BB	3648	Tria hemitonnia	
	Nete diezeugmenon	DD	372		
Enharmonium					
Tetrachordos diezeugmenon	Paramese	X	4096	Diesis	
Ehahmonicum	Trite diezeugmenon	Z	399	Diesis	
	Paranete diezeugmenon	AA	388	Diesis	
	Nete diezeugmenon	DD	372		
Diatonicum					
Tetrachordos hyperboleon	Nete diezeugmenon	DD	372	Hemitonium minus	
Diatonicum	Trite hyperboleon	FF	2916	Tonus	
	Paranete hyperboleon	NN	2592	Tonus	
	Nete hyperboleon	LL	2034		
Chromaticum					
Tetrachordos hyperboleon	Nete diezeugmenon	DD	372	Hemitonium minus	
Chromaticum	Trite hyperboleon	FF	2916	Hemitonium majus	
	Paranete hyperboleon	KK	2736	Tria hemitonnia	
	Nete hyperboleon	LL	2034		
Enharmonium					
Tetrachordos hyperboleon	Nete diezeugmenon	DD	372	Diesis	
Ehahmonicum	Trite hyperboleon	EE	2994	Diesis	
	Paranete hyperboleon	NN	2916	Ditonus	
	Nete hyperboleon	LL	2034		

HENRICI GLAREANI SPECULATIO.

PLANA MONOCHORDI REGULARIS PARTITIO IN TRIBUS GENERIBUS.

Sesquita ratio	Tetrachordos hypaton cum prosternantem et tribus modulandi generibus	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Proslambanomenos	9216	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachordos synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate hypaton	8192	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate hypaton	7776	Paranete synemmenon	3888
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos hypaton	6912	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate hypaton	8192	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate hypaton	7776	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4491
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5184	Paranete synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Hypate meson	6144	Mese	4608
Sesquita ratio	Tetrachord synemmenon	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Parhypate meson	5832	Trite synemmenon	4374
Sesquita ratio	Tetrachord chromatico	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Lichanos meson	5472	Paranete synemmenon	4104
Sesquita ratio	Tetrachord Enharmonia	Diætess	Diætess	Diætess	Diætess	Mese	4608	Nete synemmenon	3456
Sesquita ratio	Tetrachord diætess	Diætess							

Sesquiteria ratio.

Paramese	4096
Trite diezeugmenon	3888
Paranete diezeugm. ^f	3456
Nete diezeugmenon	3072
Paramese	4096
Trite diezeugmenon	3888
Paranete diezeugm.	3648
Nete diezeugmenon	3072
Paramese	4096
Trite diezeugmenon	3992
Paranete diezeugm.	3888
Nete diezeugmenon	3072

CAPUT XI.

Ratio superiorius dispositar descriptionis.

In superiore igitur forma obtinet quidem consonantiam diapason proslambanomenos ad mesen, mese autem ad neten hyperboleon. Bis diapason autem proslambanomenos ad neten hyperboleon. Diatesseron autem consonantiam servat hypate hypon ad hypaten meson. Hypate meson ad mesen mese, ad neten synemmenon, paramese ad neten diezeugmenon, nete diezeugmenon ad neten hyperboleon. Atque hoc ita ^a fit, ut his consonantiis integra tetrachorda numeremus. Atque ut clarius omnis in hac forma ^b respiciatur ordo nervorum, secundum tria genera ^c tantum notantur esse tetrachorda. Primum atque gravissimum hypon, cuius est princeps hyphate hypon, ultima autem hypate meson, secundum vero meson cuius est princeps hypate meson, extrema vero mese. Tertium synemmenon, cuius est princeps mese, finalis nete synemmenon. Quartum diezeugmenon, cuius est ^d prima paramese, nete vero diezeugmenon extrema. Quintum vero est hyperboleon cuius est quidem princeps nete diezeugmenon, ad neten vero hyperboleon terminatur extrema.

CAPUT XII.

De stantibus et mobilibus vocibus.

Hac vero omnium vocum partim sunt in totum immobiles, partim in totum mobiles, partim vero nec in totum immobiles, nec in totum mobiles. In totum immobiles sunt proslambanomenos, hypate hypon, hypate meson, mese, nete synemmenon, paramese, nete diezeugmenon, nete hyperboleon. Idcirco quoniam in omnibus tribus generibus eadem sunt, nec nomina nec loca permutantes, sive pentachorda, sive tetrachorda contineant. Pentachorda quidem ut proslambanomenos ad hypaten meson, et mese ad neten diezeugmenon. Tetrachorda vero ut hypate hypon ad hypaten meson, hypate meson ad mesen. Mobiles vero sunt quae secundum sin-

A guia genera permuntantur hoc modo ut parane et lichanos diatonici et chromatice, trite et parhypate enharmonici. Alia est enim parane hyperboleon diatonos, alia parane hyperboleon chromatice, alia ^e trite enharmonios. Diversæ sunt etiam parane diezeugmenon diatonos, atque chromatice. Nec est eadem quæ in generibus cæteris trite diezeugmenon enharmonios, neque eodem sunt parane synemmenon diatonos et chromatice ^f et trite synemmenon enharmonios, his qui sunt in reliquis generibus trite. Distant etiam lichanos meson diatonos et lichanos meson chromatice, ^g et parhypate meson enharmonios nulli aliorum generum parhypate similis inveniuntur. Nec eodem locos ac numeros servant lichanos hypon diatonos et lichanos hypon chromatice. ^h Nam parhypate hypon enharmonios aliorum generum parhypatis reperitur esse dissimilis. Non in totum vero immobiles aut mobiles sunt, quæ in duobus quidem generibus manent, id est chromatice et diatonico, sed in enharmonio permuntantur. Id autem sic consideratur trite hyperboleon, diatonos, et trite hyperboleon chromatice eadem in superiori forma descripta est, ⁱ hisdem numeris 2829. At vero cum enharmonium genus aspicimus tritem aliam reperimus, id est 2916. Quæ igitur vox duobus fuit generibus communis, eadem in tertio permutata est. Idem est et in diezeugmenon tetrachordo. Nam trite diezeugmenon diatonos et trite diezeugmenon chromatice eadem sunt, sibique consentiant, trite autem diezeugmenon enharmonios a superiori distat, in synemmenis etiam idem est. Trite enim synemmenon diatonos et trite synemmenon chromatice eadem sunt. Ted trite synemmenon enharmonios est diversa. Item parhypate meson diatonos, et parhypate meson chromatice eadem notantur. Sed in enharmonio genere sicut superioris trite ita hic parhypate juxta ^j hypes meson quidem inveniuntur, vi autem ac soni acumine diversæ sunt cæteris. Rursus parhypate hypon diatonos et parhypate hypon chromatice eadem est. Sed non eadem est cum in enharmonio genere quæritur. Sed ut ^k harum non plena mutabilitas clarius colliquescat ad hyperboleon tetrachordum redeamus, in hoc igitur quæ in diatonico atque in chromatico genere trite hyperboleon est, eadem mutatur in enharmonio, et fit paranete. Item quæ trite diezeugmenon in diatonico vel chromatico genere vocabatur, parane in enharmonio dicuntur quæ trite synemmenon in chromatice vel diatonico fuit, in enharmonio in parane transit. Quæ vero parhypate meson in chromatico vel diatonico videbatur, eadem lichanos meson in enharmonio reperitur. Quæ autem parhypate hypon, vel in diatonico vel in chromatico dicebatur, lichanos hypon in enharmonio nuncupatur. Sunt igitur quidem immobiles, proslambanomenos, hypate

^a Non habetur. ^b Conspiciatur. ^c Princeps. ^d Paranete hyperboleon enharmonios, alia trite diatonos, et chromatice, alia. ^e Et enharmonios. ^f Et lichanos meson enharmonios. ^g Et lichanos hypate enharmonios. ^h Eisdem. ⁱ Superioribus. ^j Hypaten. ^k Hæc.

hypaton, hypate meson, mese, nete synemmenon, paramese, nete diezeugmenon, nete hyperboleon, mobiles vero quas lychanos, vel paranetas, vel diatonicas, vel chromaticas, vel enharmonicas a nominamus. Non in totum mobiles aut immobiles, quas parhypatas tritas in diatonicu vel chromate, lichanos autem vel paranetas in enharmonicu genere dicimus.

CAPUT XIII.

De consonantiarum speciebus.

Nunc de speciebus primarum consonantiarum tractandum est; prima autem consonantiae sunt diapason, diapente, diatessaron. Species autem est quædam positio propriam habens formam secundum unum quodque genus in uniuscujus proportionis consonantiam facientis terminis constituta, ut in diatonicu genere. Nam si diezeugmenon tetrachordum inter hyperboleon tetrachordum b mesenque ponamus, subtracto scilicet synemmenon tetrachordo, erunt 15 nervi. At si al his proslambanomenos detrahatur, erunt quatuordecim. Ili ergo disponantur hoc modo. Sit A hypate hypaton, B parhypate hypaton, C hypate lichanos, D hypate meson, E parhypate meson, F lichanos meson, G mese, H paramese, I trite diezeugmenon, K paranete diezeugmenon, L nete diezeugmenon, M trite hyperboleon, N paranete hyperboleon, O nete hyperboleon. Ab hypate igitur ad paramesen diapason consonantia est. A mese vero ad hypaten meson diatessaron, ab eadem vero mese ad lichanon hypaton diapente. Erit igitur diapason quidem octo chordarum. Diatessaron vero quatuor, diapente autem quinque. Ac per hoc habebit diatessaron quidem species tres, diapente autem species quatuor, diapason vero species septem. Semperque una minus species erit quam fuerint voces, ut enim a mese ceteras c ordinamus diatessaron consonantiae species tres sunt, hoc modo: una quidem species erit ab G ad D; secunda vero ab F ad C; tertia vero ab E ad B, et hoc usque diatessaron species progrediuntur. Idcirco quia hic usque species binos continent nervos ejusdem diatessaron, ut G D quidem eos qui sunt E F^{ad} continent, F C eos qui sunt E D, et E B eos c continent qui sunt C D; si vero his adjecero diatessaron D A, diversa non erit ab ea quæ est G D, unum enim solum G D consonantiae nervum continebit, id est D solum. Excessit igitur G D consonantiam, atque ideo diatessaron tres species habere perhibetur. Et in ceteris quidem consonantias idem est. Diapente autem erunt species quatuor hoc modo: Una quidem est H ad D; alia vero ab eo quod est G ad C; alia abeo quod est F ad B; alia autem ab eo quod est E ad A. Diapason vero consonantiae 7 erunt species, hoc modo: prima ab eo quod est O ad G secunda ab eo quod est N ad F; tercia ab eo quod est M ad E; quarta ab eo quod

A est Lad D; quinta ab eo quod est K ad C; sexta ab eo quod est I ad B; septima ab eo quod est H ad A. Liquet igitur ex his quæ dicta sunt, diatessaron consonantiam semel tantum in immobilibus ac statutis vocibus contineri. Nam si ab hypate hypaton incipian, erit A D, id est ab hypate hypaton in meson hypaten ea quæ est in ordine prima. Nam ceteræ non statutis vocibus terminantur, ut B E C F. Nam f parhypate hypaton et parhypate meson, lichanos hypaton et lichanos meson mobiles esse monstrantur sunt. Quod si rursus ab hypate meson diatessaron consonantiam inchoemns, erit species diatessaron statutis vocibus terminata G D, ea que est prima, id est ab hypate meson in mesen. Reliquæ minime, ut E H et F I. Nam parhypate meson et lichanos meson et trite diezeugmeuon non probantur immobiles. Rursus si eamdem diatessaron paramese iuscipliat ordiendam, erit s quoque quæ statutis coercentur sonis, diatessaron species II L, id est a paramese in nete diezeugmenon, quæ est prima. Nam ceteræ quæ sunt I M et K N mobilibus terminantur sonis. Nam tritem diezeugmenon, et paraneten diezeugmenon, et triten hyperboleon, et paraneten hyperboleon mobiles voces esse prædiximus. Item diapente consonantia duas tantummodo species tenet, quæ statutis vocibus includuntur. Ut si ab hypate meson ordiamur, una quidem est D H, id est ab hypate meson in paramesen, ea quæ est prima. Altera vero G L, id est a mese in neten diezeugmenon, hæc vero est quarta. Reliquæ vero, id est E I et F K, minime statutis vocibus clausæ sunt. Nam parhypate, et lichanos, et trite, et paranete instabiles approbantur. Similis autem ratio eritis a nete diezeugmenon in graviorem partem, id est ad mesen, consonantiae hujus species considerentur, eisdem enim immobilibus vocibus, quæ superiori dictæ sunt, continebuntur. Sive autem ab hypate meson, seu a mese, seu a paramese, sive etiam a nete hyperboleon consonantias b ad graviorem partem ducamus. Durum quæ statutis vocibus coercentur, non poterit esse i destructio. Diapason vero consonantiae sive ab hypate hypaton in paramesen, sive a nete hyperboleon in mesen ordo sumatur, tres tantummodo species obtinebit, quæ immobilibus vocibus coercentur. Nam ab hypaten hypaton orientibus una est A B, ea quæ est prima ab hypate hypaton in paramesen. Altera D L ea quæ quarta ab hypate meson in nete diezeugmenon. Dehinc G O hæc septima est, id est a mese in neten hyperboleon. Reliquum vero specimen voces extimæ nullo modo j immobilibus vocibus constituta sunt. Nam parhypate, et lichanos, et trite, paranete (ut supra quodque dictum est) immobiles non sunt. Similiter autem et per easdem voces si ab hyperboleon nete ordiamur, specimen ordo contextur, quorum omnium intelligentiam subiecta descriptio k docet.

^a Vocamus. ^b Mesonque. ^c Ordiamur. ^d Non habetur. ^e Non habetur. ^f Non legitur. ^g Non legitur.
^h In. ⁱ Distinctio. ^j Non legitur. ^k Facit esse notiorem.

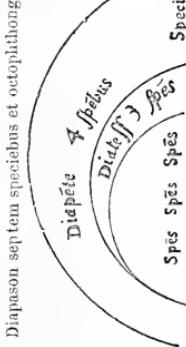
A

CAPUT XIV.

Stabiles	A	Hypate hypaton
Mobiles	B	Parhypate hypaton
Mobiles	C	Lichenos hypaton
Stabiles	D	Hypate meson
Mobiles	E	Parhypate meson
Mobiles	F	Lichanos meson
Stabiles	G	Mese
Stabiles	H	Paramese
Mobiles	I	Trite diezeugmenon
Mobiles	K	Paranete diezeugmenon
Stabiles	L	Nete diezeugmenon
Mobiles	M	Trite hyperboleon
Mobiles	N	Paranete hyperboleon
Stabiles	O	Nete hyperboleon

Ex diapason igitur consonantia speciebus existunt qui appellantur modi, quos eosdem tropos vel tonos nominant. Sunt autem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel gravitate, vel acmmine differentes, constitutio vero est plenum veluti modulationis corpus ex consonantiarum conjunctione consistens, quale est vel diapason, vel diapason et diapente ^a et diatessaron, vel his diapason. Est enim diapason constitutio, a proslambanomenos in meson cæteris quæ

B sunt mediae vocibus amnumeratis, vel a mese rursus in neten hyperboleon cum vocibus interjectis, vel ab hypate meson in neten diezeugmenon, cum his quae extremae voces medias claudunt. Diapason et b diatessaron vero constitutio ea est quae a proslambanomeno in neten synemmenon, cum his quae mediae sunt interjectae constat. Bis diapason autem a proslambanomenon in neten hyperboleon, cum his quae in medio sunt interpositae considerantur. Haec igitur constitutiones si quis totas faciat acutiores vel in gravis totas remittat, secundum supradictas diapason consonantiae species efficiet modos septem, quorum nomina sunt haec: hypodorius, hypophrygius, hypolydius, dorius, phrygius, lydius, mixolydius; horum vero sic ordo procedit. Sit in diatonicu genere vocum ordo dispositus a prolambanomene in neten hyperboleon, atque hic sit hypodorius modus. Si quis proslambanomenon in acumen intendat tono, hypatenque hyponat eodem tono attenuet, ceterasque phthongorum omnes faciat acutiores, acutior totus ordo proveniet, quam fuit prius quam toni susciperet intensionem. Erit igitur tota constitutio acutior effecta hypophrygius modus, quod si in hypophrygio toni numerum intensionem voces acceperint, hypolydii modulatio nascentur. At si hypolydium quis semitonio intendat, dorius faciet, et in aliis quidem similis est in acumen intensionemque processus. Quorun, non intelligantiam solummodo ratio comprehendatur, verum oculis quoque forma possit agnosciri, ab antiquis tradita musicis descriptio supponenda est; sed quoniam per singulos modos a veteribus musicis unaquaque vox diversi notulis insignita est, descriptio prius notularum videtur esse ponenda, ut his primum per se cognitis in modorum descriptione facilis possit esse dispechio.

	Proslambanomenos
A	Hypate hypaton Stans
B	Parhypate hypaton. Mobilis
C	Lichanos hypaton. Mobilis
D	Hypate meson Stans phthongus
E	Parhypate meson Mobilis
F	Lichanos meson Mobilis phthongus
G	Mese. Stans phthongus
H	Paramese. Stans phthongus
I	Paranete diezeugmenon Mobilis phthongus
K	Paranete diezeugmenon Mobilis phthongus
L	Nete diezeugmenon Mobilis phthongus
M	Trite hyperboleon Mobilis phthongus
N	Paranete hyperboleon Mobilis phthongus
O	Nete hyperboleon Stans phthongus

^a Non legitur. ^b Diapente. ^c Intelligentiæ.

	Hypemixo-lydius	Mixolydius	Lydius	Phrygian	Dorius	Hypolydian	Hypo-phy- gian	Hypodorian	a
Φ E	V ω	Z Δ	L T	N I	O W	I H	ω II	Q b	Proslambanomenos
γ II	Ψ ι	B ι	F τ	E Δ	V h	G H	ω w		Hypate hypaton
Π ο	T Φ	Φ F	ω A	V Δ	Z T	I E	N H		Parhypate hypaton
M Π	II 9	C C	Φ A	ω Δ	T Γ	Z F	I E		Lichanos hypaton
a A	O K	P G	γ II	Φ · γ	R L	F Δ	A III		Hypate meson
H V	K I.	M II	II 9	T II	Φ F	ω Δ	ω Δ		Parhypate meson
Γ N	II V	I γ	M II	II Δ	G G	Φ F	ω Δ		Lichanos meson
B I	Z II	Φ γ	Z γ	O K	P O	γ II	+ Z		ΜΕΣΗ
) I T	a I	Γ Z	II V	I C T	M T	II D	T II		Trite synemmenon
Δ Z	) (L	U Z	Γ N	II γ	I M	· O	II C		Paranete synemmen.
Ω Z	Γ N	Z II	I ·	II γ	7 K	M C	II F		Nete synemmenon
Α γ	B)	II II	Φ γ	7 Δ	Δ h	L 9	γ II		Paramese
Λ γ	) (L	U Z	Γ N	N V	I L	M II	II C		Trite diezeugmenon
M II'	J γ	Φ N	U Z	Z Z	Z II	I Δ Δ	M II		Paranete diezeugmen.
a A'	~ K'	Λ V	Ψ VV	R' E	II II	Φ Δ	Δ V		Nete diezeugmenon
N V	K' γ	M II	T γ	I Δ Δ	Δ Z	G N	II V		Trite hyperboleon
Γ N'	II' V'	Γ V'	M' II	Δ Y	Φ N	U Z	Γ N		Parauete hyperboleon
									Nete hyperboleon

CAPUT XV.

Descriptio continens modorum ordinem ac differentias.

Superior igitur descriptio chordarum nomina tenet ascripta, notulas vero juxta positas, et quae cujusque sit modi, sive lydii, sive phrygii, sive dorii vocabu-

lorum signat adjectio. Sed quoniam hos modo diximus in speciebus diapason consonantie reperiri, age eosdem in diatonicu tantum genere describamus, ut qui eorum ordo sit, sub aspectu cadens intelligentiam non moretur.

Aculissimus Tetrardus
Hypermixolydus

	Φ	γ	H	M	a	H	I B I I	synemmenon	T	M	a	H'	F'
N	F	H	C	H	γ	D	I Z I I	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I Z I I	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Plagis Tetrardi
Mixolydus

Δ	ω	Ψ	T	Π	O	K	H Z I A	)	L	ε	K'	H'	
N	γ		T	D	K	=	I Z I I	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I Z I I	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Tritus Lydius

Z	Τ	B	Φ	G	P	M	I Φ I Γ	υ	ε	a	M	I	
							I Ζ I N	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I Ζ I N	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Deuterus Phrygianus

-	Z	F	ω	Φ	χ	H	M H I H	Γ	Ω	a	Z	M	
							I Ζ I A	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I Ζ I A	synemmenon	T	M	a	H'	F'

N	-	Δ	Δ	ω	‡	T	K O I K	H	Γ	B	)	(	J
							I K I T	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I K I T	synemmenon	T	M	a	H'	F'

N	-	Δ	Δ	ω	‡	T	K O I K	H	Γ	B	)	(	J
							I K I T	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I K I T	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Dorius Protus Hypolydus Plagi triti

Hypolydus Plagi triti

ω	-	M	-	Z	E	ω	Φ γ I H	M	I	Ω	ε		
							I H I O	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I H I O	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Hypophrygianus Plagis deuteri

Hypophrygianus Plagis deuteri

ω	-	M	-	Z	E	ω	Φ γ I H	M	I	Ω	ε		
							I H I O	synemmenon	T	M	a	H'	F'
							I H I O	synemmenon	T	M	a	H'	F'

Hypodorus Plagi proti

Hypodorus Plagi proti

CAPUT XVI.

De superius disposita modorum descriptione.

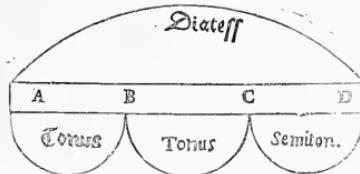
Septem quidem prædictum esse modos, sed nihil videatur incongruum quod octavus super annexus est. Hujus enim adjectio ratione paulo posterius eloquemur. Nunc illud est considerandum quod haec paginulae, quas inter se rectus linearum ordo distinguit, aliae quidem habent notulas musicas, aliae vero minime, velut in eo modo qui scribitur hypermixolydus. Prima quidem paginula ω tertia Φ litteris adnotatur. Secunda a notula vacat. In hac igitur inter

A capidine notularum tonus interesse monstratur. Quod vero Φ tertiae atque γ quartæ paginæ notam non paginula dividit, sed versus recto ordine diductus, semitonium eas differre pronuntiat, quod probatur hoc modo: nam si ω proslambanomenos est, Φ hypate hypaton, γ parhypate hypaton, necesse est inter proslambanomenos quod est ω et inter hypaten hypaton, quod est Φ toni esse distantiam, inter hypaten autem hypaton quod est Φ et parhypaten hypaton, quod est γ, semitonii differentiam contineri b jamque hoc regulariter in cunctis est considerandum, ut si vocum

^a Notulis. ^b Itaque.

notulas integra pagina disgregaverit, toni inter eas sciamus esse distantiam. Sin versus notulas, ac non pagina distinguit, semitonii non ignoremus esse distantiam. His igitur ita premissis, si duo ordines in his diapason consonantia constituti sihi invicem comparentur, ut qui ordo sit gravior possit agnosci, si proslambanomenos^a proslambanomena fuerit gravior vel quilibet alia vox ejusdem loci voce gravior pertinetur, in eodem scilicet genere constituta, totum quoque ordinem necesse est esse graviorem. Tamen id melius sumetur ad medium quae est mese. Duorum enim^b ordinum his diapason consonantium cuius mese fuerit gravior, ejusdem totus ordo quoque gravior erit. Nam ceterae singule singulis comparate nihilominus graviores invenientur, itaque si media ab alia media tono aut acutior videatur, aut gravior, omnes quoque nervi si id eodem genere sint, singuli^c sibimet comparati tono acutiores aut graviores esse videbuntur. Quatuor autem mediis si prima ad quartam diatessaron distantiam servet, prima vero a secunda tono differat, secunda quoque a tercia eodem differat tono, terciam ad quartam semitonii faciet differentiam hoc modo: sint^d mediae A B C D, et A ei quae est D comparata servet ad eam sesquiteriam proportionem, quae est diatessaron. Item A a B distet^e tono, B a C distet^f tono, relinquitur ut C ad D semitonii distantiam servet.

Sesquiteria ratio.

Et si quinque sint mediae eodem modo. Si enim prima a quinta sesquialtera^g distiterit proportionem, primaque a secunda, ac secunda a tertia, quartaque a quinta, singulis^h distiterint tonis, tertia ad quartam semitonii faciet differentiam. Item quaecunque mediae aliorum modorum proslambanomenos accedunt hae graviores modos operantur.ⁱ Quae netis, illae acutiores efficiunt. Quoniam igitur in superiore pagina descriptis modis partem sinistram legentis proslambanomeni primi tenent. Dextera vero legentis extremis clauditur netis, erit omnibus quidem acutior modis, qui inscribitur hypermixolydus, omnibus vero gravioris qui hypodorus. Nos vero a gravissimo hypodorio inchoantes, ceteros quam inter se habent differentiam designabimus. Namque in hypodorio modo mese quae est ω ab ea mese quae est in modo hypophrygio tono^j distabit. Quod in hoc facile perspicietur, si quis ad mesen hypophrygi, quae est γ ejusdem hypophrygi ω comparet, quae est hypodorus quidem mese, in hypophrygia autem lichanos meson. Nam γ atque ω tono differunt, quod pagina interjecta

^a Non legitur. ^b Ordinem. ^c Singulis. ^d Destiterint. ^e Distinguitur. ^f N. ^g N. ^h N. ⁱ Hinc.

A demonstrat. Item mese hypolydii ab ea quae est mese hypophrygii tono differentiam facit. Namque C, quae est mese hypolydii, tono distat a γ , quae est hypolydii quidem lichanos meson, in hypophrygio autem mese. Item mese hypolydii, quae est C, ab ea quae est mese dorii semitonio distat. Quod hinc poterit agnosci, quoniam ordinem sursum prodeuntem ejus meses, quae est hypolydii, atque eum ordinem in sursum prodeuntem ejus meses quae est dorii, unus versiculos, non pagina distinguit. Quo fit ut mese hypodori ab ea mese quae est dorii, integra diatessaron consonantia distet, idque probatur hoc modo: nam quae est mese ω in hypodorio, cadam est ω in dorio; hypate meson est ab ea quae est mese, quovis modo vel genere diatessaron consonantia differens. Item mese dorii quae est π ab ea mese quae est phrygii, id est M, distat tono. Nam quae est mese in dorio, π eadem in phrygio lichanos meson. Rursus mese phrygii quae est M, ab ea mese quae est lydii, id est I distat tono. Nam quae est phrygii est M mese, in lydio est lichanos mese. Rursus mese lydii modi ab ea mese quae est myxolydii; id est II, semitonio distat. Etenim^k si ordo qui rectus lydii continet mesen ei ordini qui rectus mixolydii mesen habet comparatus, non paginula, sed versu j disjungitur. Ea quoque mese quae est myxolydii II ad eam mesen quae est hypermixolydii, id est Γ , toni differentiam facit; idecirco quoniam II quae est in mixolydijo mese est eadem in hypermixolydijo lichanos meson est. Unde fit ut C mese dorii ab ea mese quae est mixolydii diatessaron consonantia distet. Id probatur hoc modo: nam meson quae est dorii id est κ π , eadem est mixolydii, id est λ π hypate meson, que ad eujuslibet modi mesen diatessaron consonantiam servat. Item mese dorii, id est μ π , ad eam mesen quae est hypermixolydii quae est r diapente consonantiam servat. Ea euim mese quae est dorii id est ν π , in ordine hypermixolydii lichanos hypaton est; lichanos autem hypaton ad mesem in diatonicogenere in quolibet modo si comparetur, diapente consonantia distat. Cur autem octavus modus, qui est hypermixolydins, adjectus est, $\circ$ hic patet. Sit bis diapason consonantia hæc.

| A | B | C | D | E | F | G | H | I | K | L | M | N | O | P |

CAPUT XVII.

Ratio superius dispositæ modorum descriptionis.

Diapason igitur consonantiam servat A ad id quod est II, octo enim vocibus continetur: primam igitur dicimus esse speciem diapason ea quae est A II, secundam vero B I, tertiam C K, quartam D L, quintam E M, sextam F N, septimam G O. Relinquitur igitur extra II P, quæntotus ordo impletatur adiecta est, atque hic est octavus modus, quem Ptolemaeus super annexuit.

^k Destiterint. ^l Quæcumque. ^m Modus. ⁿ Distat. ^o Is.

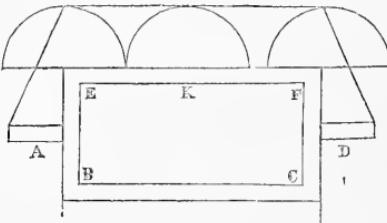
CAPUT XVIII.

Quemadmodum indubitanter musicæ consonantiaæ aure dijudicari possint.

Ut^a vero indubitanter consonantiarum ratio colligatur, tali brevissimo ac simplici effici poterit instrumento. Sit igitur regula diligenter extensa A D, cui duo hemisphæria, quas magadas Graeci vocant, insuper apponantur, ita ut ab ea quæ est E curvatura ad id quod est B deducta linea rectos circa se angulos reddat: item ab ea quæ est F curvatura ad id quod est C punctum deducta linea rectos circum se angulos efficiat. Sunt vero haec æqualiter undique perpolite ad eosdem usus, sint eidem aliae æquales paratae, super has intendatur nervus æqualis undique, is qui est A E F D. Si b igitur diatessaron consonantiam qualis sit reperire voluero, hoc modo faciam: ab E poneto, quo nervus semispheæriū tangit, usque ad F punctum, quo rursus ab alia parte altero nervus semispheærio jungitur, divido spatium quod est E F septem partibus, et ad partem quartam septimirarum appono punctum quod est K; est igitur E K ad eam que est K F sesquiertia. Si igitur ad K æquum superioribus semispheæriis apposuero, atque alterutra vicissim E K et K F plectro adhibito pellantur, diatessaron distantiam consonabit. Sin vero simul partes idem C K et K F utrasque percussero, diatessaron consonantiam

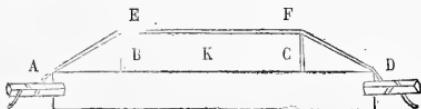
A nosco. Quod si diapente efficere volumus, quinque partibus totam chordam, id est spatium ab E ad divido ac tres uni proportioni, duas vero reliquæ dabo, atque ita posito semispheærio, secundum superius dictum modum consonantias dissonantiasque perpendo; item si diapason consonantium temptare voluero, totum tribus partibus seco, atque in unam duasque distribuens easdem simul vel alterutram pulsans c quid consonet, vel quod dissonet ultraque cognosco. Tripla vero, quæ ex permixtis consonantias nascitur, ita redditur, ut si totum in quatuor partium divisionibus d parliamus, atque in tres et unam tota nervi prolixitas dividatur, ita semispheærium tribus appositum triple proportionis dissonantiam et consonantiam reddat.

B

LIBER QUINTUS.

Post monochordi regularis divisionem adjicienda arbitror esse ea in quibus veteres musicæ doctores sententiae diversitate discordant, habeendumque de omnibus subtile judicium, atque id quod proposito deest operi, mediocris doctrinae^e dispositione splendum est. Potest enim alia quoque esse divisio, in qua non unus tantummodo nervus assumitur, qui positis proportionibus f dividat. Verum octo, atque ejusmodi cithara fiat,^g aut in pluribus, et quanti necessarii sunt nervi, tota proportionum ratio quasi oculis subjecta cernatur.

CAPUT PRIMUM.

De vi harmonicae et quæ sint ejus instrumenta judicet et quoniā usque sensibus oporteat eredi.

Sed de his paulo post loquemur; nunc dicendum est quæ sit vis harmonicae, de qua tractare instituentur, quatuor libros implevimus. Naturam vero ejus h unoque exprimendam in hujus quinti voluminis seriem distillamus. Harmonica est facultas differentiarum et gravium sonorum sensu ac ra-

Ctione perpendens. Sensus enim ac ratio, quasi quedam facultatis harmonicae instrumenta sunt. Sensus namque confusum quiddam ac proxime tale, quale est illud quod sentit, advertit. Ratioⁱ autem dijudicat integratatem atque unas persequitur differentias. Itaque sensus invenit quidem confusa ac proxima veritati, accipit vero ratione integratatem. Ratio vero ipsas quidem invenit integratatem, accipit vero sensu confusam ac proximan verisimilitudinem. Namque sensus nihil concipit integratatis, sed usque ad proximum venit. Ratio vero dijudicat, velut si quis manu circulum scribat, fortasse eum circulum vere oculus arbitretur. Ratio vero nullo modo esse id quod simulatur intelligit. Hoc vero idcirco est, quoniam sensus circa materiam vertitur, speciesque in ea comprehenditur, quæ ita sunt fluidæ atque imperfectæ. k Neque determinate, et^j usque ad unguem expolite, sicut est ipsa materia. Quare m ipsum quoque confusio sequitur, mentem vero atque rationem, quoniam materia non moratur, species quas prævidet, præter subjecti communionem intuetur, atque ideo eam integratas comitatur ac veritas, n potiusque in sensum quod peccatur, aut minus est, aut emendat, aut complet. Fortasse autem id quod sensus non integre, sed confuse, atque veritate minus quasi quidam incallidus aestimator agnoscit, in singulis minus

^a Ergo. ^b Non legitur. ^c Quod. ^d Patiamur. ^e Dispensatione. ^f Dividatur. ^g Ut. ^h Vimque. ⁱ Vero. ^j Non legitur. ^k Nec. ^l Atque. ^m Sensus. ⁿ Potiusque quod in sensu aut peccatur.

habeat errati. Collecta vero multiplicantur in sum-
mam, atque idcirco ^a magnam faciunt differentiam.
Nam si duas voculas tono sensus distare arbitretur,
neque distent, rursusque ab una earum ^b tono putet
distare tertiam, neque sit integra ac vera toni sit di-
stantia. Item tercia quartæque toni sensus differen-
tiam putet, atque in eadem quoque errant, neque sit
differentia toni, ab hac etiam quarta, quintam distare
semitonium putet, neque vere, neque inleger esti-
met, in singulis fortasse minus videatur erratum.
Quod vero in primo tono sensus reliquit atque id
quod in secundo et tertio atque in quarto semitonio
peccatum est, in unum congregatum atque collectum
efficiet, ut prima vox ad quintam vocem diapente non
contineat consonantiam, quod oportebat fieri si tres
tonos ac semitonium sensus integre judicasset. Quod
igitur in singulis tonis minus pervidebatur, id collec-
tum in consonantiam evidenter apparuit. Atque ut
pervideatnr sensum quidem confusa colligere, nullo
modo autem ad integratatem rationis ascendere, sic
consideremus: Datae enim lineaæ majorem minorem
^c ne aliam reperi, nihil est difficile sensui. Propo-
sita vero mensura in tanto majorem, tantove mino-
rem reperiatur, id non faciet sensus primas concepciones,
sed solers rationis inventio. Vel si rursus datam
lineam propositum sit vel dupliceare, vel dimidiare
secare, id fortasse licet paulo difficultius quam con-
fuse majorem minorem reperi, poterit tamen
sensus inventione constitui. Si vero imperetur, ut
propositæ lineaæ tripla ponatur, vel ab ea pars tertia
recidatur, vel quadrupla constituantur, vel pars quarta
resecetur nonne impossible sit sensui, nisi integratas
rationis accedat, hoc ideo, quia per processus quidem
rationi locus accrescit, deficit sensui. Si enim octa-
vam partem propositæ lineaæ auferre aliquis impere-
tur, vel ejusdem octuplam dare cogatur, totius qui-
dem ^d dimidiæ sumere compellitur, dimidiæque
dimidiæ, ut sit quarta, quartæ ^e quæ dimidiæ, ut
sit octava. Rursusque totius duplam, duplæque du-
plam, ut sit quadrupla, quadruplæque duplam, ut sit
octupla. Itaque in tanta rerum numerositate nihil
efficit sensus. Cujus omne judicium subitum, atque
in superficie positum integratatem persecutionemque
non explicat. Idcirco non est aurium sensui dandum
omne judicium, sed exhibenda est etiam ratio quæ
errantem sensum regat ac temperet, qua labens
sensus deficiensque veluti baculo innitatur. Nam ut
singulæ artes habent instrumenta quædam quibus
partim confuse aliquid informent ut ^f asciulum,
partim vero quod est integrum deprehendat, ut cir-
ciuum. Ita etiam harmonica vis habet duas judiciorum
partes: unum quidem hujusmodi, per quos sensus
comprehendit subjectorum differentias vocum, aliam
vero per quam ipsarum differentiarum modum men-
suramque considerat.

CAPUT II.

Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem

^a Maximam. ^b Tonum. ^c Ve. ^d Dimidictatem. ^e s abscondendo carpentorium instrumentum est. ^f Hujus diminutivum asciota. ^g Inde textum hic corruptum opinor. Pythagorei. ^h Ibid., Multa. ⁱ Tendendum. ^j Quia. ^k Arbitrabatur. ^l Aliiquid. ^m Non legitur. ⁿ Divisit.

*A harmonici & Pythagorici vel Aristoxenus, vel Ptole-
mæus esse dixer.*

Hujusmodi igitur instrumentum in quo rationis
adhibito, sonorum differentiæ perquiruntur,
vocabat harmonica regula, in qua re ^b multorum
doctorum sententiæ discordia fuit. Quidam enim qui
Pythagoricis disciplinis maxime crediderunt, hanc
intentionem harmonicæ esse dicebant, ut cuncta
rationi consentanea sequerentur. Sensus enim dare
quædam quodam modo semina cognitionis, rationem
vero perficere. Aristoxenus vero econtrario rationem
quidem comitem ac secundarium esse dicebat, cuncta
vero sensus judicio terminari, et ad ejus modulatio-
nem consensumque esse ⁱ tenendum. A Ptolemæo
autem quodam modo harmonica definitur intentio,
ea scilicet ut nihil auribus rationique possit esse
contrarium. Id enim secundum Ptolemæum harmo-
nicus videtur intendere, ut id quod sensus judicat
ratio quoque perpendat, et ita ratio proportiones
inveniat ut ne sensus reclamet, duorumque horum
concordia omnis harmonicæ intentio misceatur.
Atque in eo maxime Aristoxenus ac Pythagoricos
reprehendit, quod Aristoxenus nihil rationi, sed
tantum sensibus credit, Pythagoricos autem ^j quod
minimum sensibus, plurimum tamen proportionibus
rationis invigilant.

CAPUT III.

*In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemæus
gravitatem atque acumen constare posuerunt.*

Quoniam vero sonum esse omnes consentiunt aeris
percussionem, gravitatis atque acuminis differentiam
diversa ratione ponebant, Aristoxenum secuti et Py-
thagorici. Aristoxenus quippe sonorum differentias
secundum gravitatem, atque acumen ^k arbitratur in
qualitate consistere; Pythagorici vero in quantitate
ponebant. Ptolemæus autem Pythagoricis propior
videtur. Idcirco quoniam ipse quoque gravitatem
atque acumen non in qualitate putat, sed in quanti-
tate constitui. Etenim spissiora ac subtiliora corpora
acumen, rariora et vastiora edere gravitatem, ut nihil
nunc de intensionis relaxationisque modo dicatur.
Quanquam etiam cum relaxatur ^l aliqua quasi sit
rarius atque erassis, cum vero intenditur spissius
redditur, subtiliusque tenuatur.

D CAPUT IV.

De sonorum differentiis Ptolemaei sententia.

Ilis ^m igitur ita expeditis, differentias sonorum Pto-
lemæus a dividit hoc modo: Vocab aliae sunt uni-
sonæ, aliae minimæ. Unisonæ sunt, quarum unus
sonus est, vel in gravi, vel in acuto. Non unisonæ
vero; quando alia est gravior, alia acutior. Harum
partim ita sunt, ut earum inter se differentia com-
muni fine jungatur. Non enim discreta est, sed a
gravi in acutum ita deducitur, ut continua videatur.
Aliae vero sunt non unisonæ, quarum differentia
silentio interveniente distinguuntur, ut vero voces com-
muni fine jungantur, fit hoc modo: Sieut enim cum

^l Non legitur. ^f Asciulum Calepinus: Asciacum e post
s' abscondendo carpentorium instrumentum est. ^g Inde textum hic corruptum opinor.
Pythagorei. ^h Ibid., Multa. ⁱ Tendendum. ^j Quia. ^k Arbitrabatur. ^l Aliiquid. ^m Non legitur. ⁿ Divisit.

in nubibus arcus aspicitur, ita colores sibimet sunt proximi : ut non sit certus finis, cum alter ab altero ^a disgregetur. Sed ita verbi gratia a rubro discedit ad pallidum, ut per continuam mutationem in sequentem vertatur colore, nullo medio certoque interveniente, qui utrosque distinguat; ita etiam fieri solet in vocibus, ut si quis percutiat nervum eumque dum percutit torqueat, evenit ut in principio pulsus gravior sit, dum torqueatur vero vox illa tenuetur, contumue fiant gravis vocis sonitus et acutæ.

CAPUT V.

Quæ voces enharmoniæ sunt aptæ.

Cum igitur non unisonarum vocum aliæ sint continuæ, aliae disgregate, continuæ quidem tales sunt, **B** ut inter se earum differentia communi fine jungatur nec habeat locum designatum vox acuta gravisque quem teneant. Discretæ vero habent proprios locos, vel uti colores impermixti, quorum differentia visitur suo quodam loco constituta. Continuæ quidem non unisonæ voces ab harmonica facultate separantur. Sunt enim sibi ipsis dissimiles, nec unum aliquid personantes. Discretæ vero voces harmonicæ subjiciuntur arti. Potest enim distantium sibique dissimilium vocum differentia deprehendi, in quibus quæ junctæ efficere melos possint, *ἐμπελεῖς* dicuntur, *ἐξμελεῖς*; autem quibus junctis effici non potest.

CAPUT VI.

Quem numerum proportionum Pythagorici statuunt.

Consonæ autem vocantur quæ copulatae mixtos suavesque efficiunt sonos. Dissonæ vero quæ minime. Et hoc quidem est Ptolemaei de sonorum differentia iudicium. Nunc autem quid a cæteris musicis in consonariarum positione disteterit dicendum videtur : Pythagorici enim consonantias diapente ac diatessaron simplices arbitrantur, atque ex his unam diapason consonantiam jungunt; esse etiam diapente ac diapason, et bis diapason, illam **b** triplicis hanc quadruplici. Diapason vero ac diatessaron consonantiam esse non aestinant, idcirco quoniam non insuper particuli vel multiplici cadit comparatione, sed in multiplici superpartiente. Est enim hæc proportio vocum ut octo ad 3; si quis enim horum in medio quatuor ponat, efficit terminos hos 8 & 3. Quorum octo ad 4 diapason efficiunt consonantiam; 4 ad 3, diatessaron; octo vero ad 3, in multiplici superpartiente constituitur. Quæ autem sit multiplex superpartiens comparatio ex arithmeticis libris cognoscendum est, et ex his que secundo hujus institutionis libro digessimus. Pythagorici autem consonantias in multiplicibus ac superparticularibus ponunt, sicut in eodem libro secundo quoque prædictum est. A superpartientibus vero ac multiplicibus superpartientibus consonantiam separant. Quibus autem

A modis diapason quidem dupli, diatessaron vero sesquitercio, ac diapente sesquialtero ^c jungunt Pythagorici, ex secundo hujus institutionis Musicæ libro quarto petendum est.

CAPUT VII.

Quod reprehendat Ptolemæus Pythagoricos in numero propositionum.

Reprehendit autem Pythagoricos Ptolemæus, totamque eam quam prædictis libris exposuimus demonstrationem pluribus modis, in quo totum illud etiam quod diatessaron ac diapente sesquialtero et sesquitercio conjugunt, in reliquis vero superparticularibus, cum ejusdem sint generis, nullas omnino applicent consonantias.

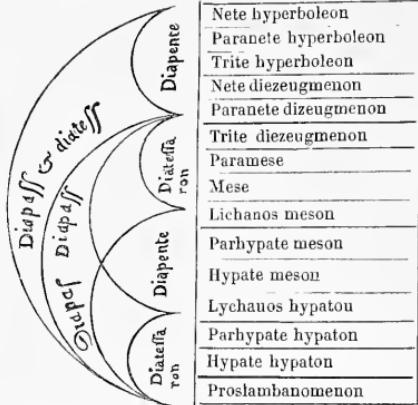
CAPUT VIII.

Demonstratio secundum Ptolemæum diapason et diatessaron consonantiarum.

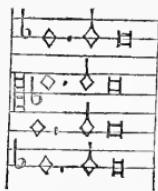
Probat autem ex diapason et diatessaron quamdam symphoniam fieri hoc modo. Quoniam ^d enim diapason consonantia talem vocis efficit conjunctionem, ut unus atque idem nervus esse videatur, idque Pythagorici quoque consentiunt, quocirca si qua ei consonantia fuerit addita, integra inviolataque servatur. Ita enim diapason consonantiae additur tanquam uni nervo. Sit igitur diapason consonantia quæ continetur inter hypaton meson et neten diezeugmenon. Utraque hæc ita sibi consentit, ^e at conjungitur sono, ut una vox quasi unius nervi, non quasi duorum mixta pellat auditum. Quamcumque igitur huic diapason consonantiae consonantiam junxerimus, servatur integra, quia ita jungitur tamquam uni vocalē ac nervo. Si igitur hypate meson et neten diezeugmenon duæ in acutum diatessaron fuerint junctæ, ^f si conjungitur nete quidem diezeugmenon ea quæ est nete hyperboleon, hypate autem meson ea quæ est mese, utraque ad utramque consonabit, et mese ad neten diezeugmenon, et eadem mese ad hypaten meson. Item nete hyperboleon ad neten diezeugmenon et ad hypaten meson. Item si ad graviorem partem ^g utrisque diatessaron consonantiae relaxentur, erit ad ^h meses quidem hypaton diatessaron retaining consonantiam hypate hypaton, ad neten autem diezeugmenon paramese. Consonabitque et hypate hypaton ad hypaten meson, et ad ⁱ neten diezeugmenon ad paramesen et nete diezeugmenon, et ad hypate meson. Sed eo modo ut gravior quæ est ad sibi quidem proximam diatessaron retineat consonantiam, ad ulteriorem vero diatessaron ac diapason, ut hypate hypaton, ad hypaten meson diatessaron, ad neten diezeugmenon diatessaron ac diapason. Item nete hyperboleon, quæ est acutior, ad sibi proximam neten diezeugmenon diatessaron consonantiam, ad hypaten meson diatessaron ac diapason.

^a Disgregatur. ^b Triplici. ^c Conjungunt. ^d Non legitur. ^e Atque. ^f Sicut jungitur. ^g Utrisque. ^h Mesen. ⁱ Anete.

Bisdiapason sistema inuibile

Nete hyperboleon
Nete diezeugmenon
Paramese
Mese
Hypate meson
Hypate hypaton

CAPUT IX.

Quae sit proprietas diapason consonantiae.

Hoc vero idcirco evenire contendit, quoniam diapason pene una vocula est, talisque consonantia est, ut unum quadammodo effingat sonum, et sicut denario numero, qui fuerit additus intra eum positus integer ^a inviolatus servatur; cum iu ceteris ad ita minime eveniat, ita etiam in hac consonantia. Nam si duo tribus adjicias, quinque continuo reddis, et numeri species immutata est. Si vero eosdem denario addas, duodecim feceris, et binarius junctus denario conservatus est. Item ternarius ceteraque eodem modo: ita igitur symphonia diapason quameunque aliam suscepit consonantiam servat, nec immutat, nec ex consona dissonam reddit. Nam sicut diapente symphonia juncta diapason consonantiae in tripla scilicet proportione diapason ac diapente consonantiam servat, ita etiam diatessaron cum sit consonantia juncta cum diapasou, aliam consonantiam reddit, et fit secundum Ptolemæum alterius consonantiae additio ^b ejusque est diapason ac diatessaron

^a Inviolatusque. ^b Ejus quæ. ^c Aliæ consonæ. ^d Minore. ^e Equeisonantiam. ^f Consonæ. ^g Emmelis.

A in multipli superpartiente constituta. Estque ea proportio dupla superbipartiens, ut octo ad tres; habent enim ternarium octo bis, duasque ejus partes, id est duas unitates.

CAPUT X.

Quibus modis Ptolemæus consonantias statuat.

Et de Pythagoricorum quidem opinione Ptolemæus ita dijudicat: quibus vero modis ipse consonantiarum proportiones numerosque vestiget, hinc ordinandum est. Voces, inquit, inter se vel unisonæ sunt, vel non unisonæ. Non unisonarum autem vocum aliæ quidem sunt æquisonæ, ^c alias emmelis, alias dissonæ, alias ecmelis. Et unisonæ quidem sunt quæ unum atque eundem signatim pulsæ reddunt sonum. Æquisonæ vero quæ simul pulsæ unum ex duobus atque simplicem quadammodo efficiunt sonum, ut est diapason, eaque duplicata quæ est bis diapason. Consonæ autem sunt quæ compositum permixtumque suavem tamen efficit sonum, ut diapente ac diatessaron. Emmelis autem sunt quæcumque quidem consonæ non sunt, possunt aptari tamen recte ad melos, ut sunt hæ quæ consonantias jungunt. Dissonæ vero sunt quæ non permiscent sonos, atque insuaviter feriunt sensum. Ecmelis vero quæ non recipiunt in consonantiarum conjunctione, de quibus paulo posterius in divisione tetrachordorum dicemus. Quoniam igitur univocis quidem comparationibus proxime sunt æquivocæ, necessarie est ut æquis numeris ea numerorum inæqualitas adjungatur, quæ C est proxima æquis. Est autem juxta æqualitatem numerorum ea quæ est dupla. Nam et prima multiplicatis species est, et major numerus cum ^d minorem numerum supervenit, æquo cum ipsi minori transcendent, ut duo unum uno transgreduntur, qui eidem unitati æqualis est; jure igitur duplex proportio æquisonis aptatur, id est diapason. Bis diapason vero bis dupli, id est quadruplo. Quæ autem proportiones dividunt duplex proportionem primæ ac maximæ, his aptandas sunt consonantias quæ dividunt diapason ^e æquisonantiam. Unde fit ut diapente quidem sesquialteræ, diatessaron vero sesquiteriaæ comparationi copulentur. Juncta vero ^f consonantiae cum æquisonis alias efficiunt consonantias, ut diapente ac diapason in triplo, diatessaron ac diapason in ea proportione quæ est octo ad tres ^g Emmelis autem sunt quæ diapente ac diatessaron dividunt, nt tonus ceteraque proportiones, de quibus paulo posterius iu divisione tetrachordorum loquemur, simplices earum scilicet partes.

CAPUT XI.

Quæ sint æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ hemmelis.

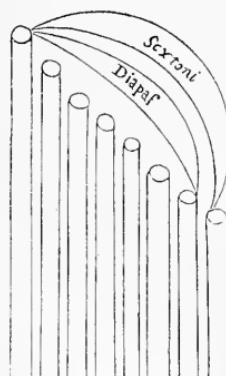
Igitur æquisonæ quidem sunt diapason ac bis diapason, quoniam earum temperamento mixturaque unus atque simplex quadammodo efficitur sonus. Consonantiae autem sunt, primæquidem insuper particularibus sesquialtera et sesquiteria, id est diapente ac diatessaron, et diapason ac diapente, et

diapason ac diatessaron, haec sunt composite atque conjunctæ ex æquisonis et consonantibus. ^a Emmelis autem reliqui inter has possunt, ut inter diatessaron ac diapente differentia tonus, jungunturque quodammodo æquisonæ quidem ex consonantibus, ut diapason ex diatessaron et diapente. Consonantiae autem ex his qui emmelis soni vocantur, ut eadem diapente et diatessaron tonis ceterisque posterius dicendis proportionibus; sed quomodo quidem horum omnium proportio colligi possit, ex eo loco sumendum est quem quarto volumine in fine descripsimus, ubi ^b numerus super semisphearia, tendebatur. Ibi enim deprehenditur æquisonantia, diapason ac bis diapason, et consonantiae simplices diapente ac diatessaron, et consonantiae compositæ, diapason ac diapente, et diapason ac diatessaron et qui sunt emmelis soni, ut in toni differentia consistentes.

CAPUT XII.

Quomodo Aristoxenus intervallum consideret.

Quid vero de his Aristoxenus sentiat breviter aperiendum est. ^c Ille enim quoniam minime tractatum rationi constituit, sed aurium judicio ^d permittit, idcirco voces ipsas nullis numeris notat, ut earum colligat proportiones, sed earum in medio differentiam sumit, ut speculationem non in ipsis vocibus, sed in eo quod inter se differunt, collocet, nimis improvide, qui differentiam se scire arbitretur earum vocum, quarum magnitudinem nullam mensuram ve constituat. Hic igitur et diatessaron consonantiam duorum tonorum ac semitonii esse proponit, et diapente trium tonorum ac semi onii, et diapason sex tonorum, quod fieri non posse superioribus voluminibus demonstratum est.

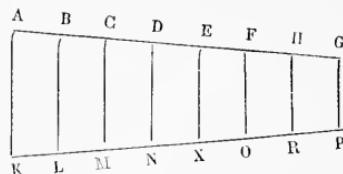
CAPUT XII.

Descriptio octochordi, qua ostenditur diapason consonantiam minorem esse sex tonis.

Docet autem Ptolemæus per cuiusdam octochordi.

^a Emmeles autem sunt reliqui. ^b Nervus. ^c Ipse. ^d Intra.

A divisionem diapason intra sex tonos cadere hoc modo: intendantur enim octo chordæ, id est A B C D E F G H, fiatque sesquioctava A K ejus quæ est BL, et BL ejus quæ est C M, et C M ejus quæ est D N, et D N ejus quæ est E X, et E X ejus quæ est F O, et FO ejus quæ est G P. Erunt igitur sex toni. Rursus inter F G et G P H ducatur medius nervus ad R. Erit igitur A K dupla ab eo quod est H R. Pulsa igitur simul A K II R diapason æquisonantiam consonabunt. Si vero aliquis G P percutiat, semper erit paulo acutior quam est H R. Ac per hoc transcendunt sex toni diapason consonantiam. Si enim A K et G P diapason pulsati resonarent, tonorum sex esset diapason consonantia. Si vero his idem A K et G P non consonantibus A K et H R diapason consonarent, et H R acutior esset quam G P, diapason consonantia sex tonos excederet. Nunc vero quia consonantibus A [K et H R eadem] II K ab ea quæ est G P gravior invenitur, non potest dubitari quin sex toni diapason consonantiam excedant. Atque ita sensu quoque potest colligi diapason consonantiam ^e inter sex tonos cadere. Sic igitur Aristoxeni error sine dubitatione convincitur.

CAPUT XIV.

Diatessaron consonantiam tetrachordo contineri.

Nunc de tetrachordorum divisione dicendum est. Etenim diatessaron consonantia quatuor efficitur nervis; idcirco etiam diatessaron nuncupatur, ut igitur duobus nervis altrinsecus positis ^f ad diatessaron symphoniam consonantibus tetrachordum fiat, duos necesse est statui in medio nervos, qui ad ^g se invicem D atque ad extremos tres proportiones efficiant.

CAPUT XV.

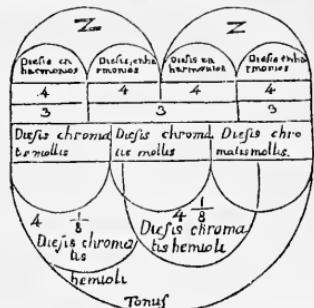
Quomodo Aristoxenus vel tonum dividat, vel genera f ejusque divisionis dispositio.

Hoc igitur diatessaron Aristoxenus per genera tali ratione partitur. Dividit enim tonum in duas partes, atque id semitonium vocat. Dividit in tres partes, cuius tertiam diesin vocat chromatis mollis, dividit in 4, cuius quartam cum propria medietate, id est cum octava totius toni, appellat diesin chromatis hemiolii. ^g Rursus solam quartam ejus vocat diesin enharmonios.

^a Emmeles autem sunt reliqui. ^b Nervus. ^c Ipse. ^d Intra. ^e Ac. ^f Ejus, quæ. ^g Haec non leguntur.

FIGURA GLAREANI.

Semitonium, Toni medietas Semitonium.

Omnium intervallorum quæ in tono sunt secundum Aristoxenum divisio.

AD LECTOREM

Minutas divisiones pingere non potuimus, care lector nam. Aristoxenus tonum in duodecim partes scindit. Diesis ergo enharmonios habebit tres; diesis autem chromatice mollis habebit quatuor, denum hemitonum sex; diesis vero chromatice hemiolii quatuor et semis obtinebit. Quod si dupletur spatium, ut paulo post Boetius, erunt quæ diximus intervalla omnia duplanda ob numeros commodiiores, quod doctus facile videt. Vale.

Cum igitur hæc ita sint, cumque generum divisio secundum eum sit duplex, unum quidem genus est mollius; aliud vero incitatius. Et mollius quidem est enharmonium, incitatius vero diatonicum. Inter hæc vero consistit chromatice incitatione molitieque participans; fluit igitur secundum hunc ordinem differentie permixtorum generum sex. Una quidem enharmonii, 3 autem chromatici, id est chromatici mollius, et chromatici hemiolii, et chromatici thonie. Duæ vero reliqua diatonicci, mollius atque incitatius. Quorum omnium talis secundum Aristoxenum divisio est. Quoniam enim quarta pars toni diesis enharmonios nuncupari predicta est, quoniamque Aristoxenus non voces ipsas inter se comparat, sed differentiam vocum intervallumque metitur, et secundum eum tonus est duodecim unitatum, hujus igitur erit pars quarta diesis enharmonios tres. Quoniam vero ex duobus tonis ac semitonio diatessaron consonantia jungitur, erit tota diatessaron ex his duodecim ac sex unitatibus constituta. Sed quoniam sepe fit ut si usque ad octavas velimus deducere partes, non integros numeros, sed in aliquas particulas incurramus, idecirco a quidem facienda est tota diatessaron consonantia 60. At vero 24 tonus, semitonium duodecim, pars quarta, quæ diesis enharmonios dicitur, sex, octava autem tres; juncta vero octava cum quarta, sex scilicet cum tribus, ut faciat diesis chromatice hemiolii, erunt novem. His igitur ita constitutis, tria genera, enharmonicum, chromaticum, diatonicum, has Aristoxeno videntur habere proprietates, ut alia eorum dicantur spissa, alia minime. Spissa sunt, b quorum due graviores proportiones: unam eam quæ ad acutum apposita est magnitudine non

Vincunt. Non spissa vero quorum duæ proportiones unam reliquam poterunt superare; est autem enharmonium et chromatricum spissum, diatonicum vero non spissum. Itaque enharmonium secundum Aristoxenum dividitur sic 6, 6, 48, ut inter gravem nervum ac prope gravem sit quarta pars toni, quæ dicitur diesis enharmonios, cum sit tonus 24 unitatibus constitutus. Item secundum intervallum a gravi nervo ad tertium, sit eadem quarta pars toni. Reliqui vero qui restant ex sexaginta qui totius proportionis sunt inter tertium a gravi nervo atque acutissimum quartum ponuntur 48, et duæ proportiones ad gravem posita, id est 6 ac 6, unam reliquam ad acutum locatam, id est 48, non vincunt. Chromatis vero mollis hanc facit divisionem 8, 8, 44, ut octo

B atque octo sint tertiae partes tonorum; est enim tonus (ut dictum est) 24 unitatum, et dicitur toni pars tertia diesis chromatice mollius. Item chromatice hemiolii diatessaron ita partitur, 9, 9, 42. Est autem diesis chromatice hemiolii pars octava toni cum quarta, id est ex 24 sex cum tribus. Item chromatice thonie talis secundum Aristoxenum partitio est, 12, 12, 36. Scilicet ut in duobus intervallis singula semitonia constitut, et quod reliquum est in ultimo. Atque in his omnibus duæ proportiones, quæ graviori nervo sunt proximæ, reliquam quæ ad acutum posita est, magnitudine minime superant, sunt enim (ut dictum est) spissorum generum. Spissa quippe genera sunt enharmonium atque chromatricum. Diatonica vero divisio ipsa quoque est duplex. Et mollius quidem diatonicci divisio est hoc modo, 12, 18, 30, ut 12 semitonium sit, decem et octo semitonium, et quarta pars toni, & 32 vero quod reliquum est. Quorum decem et octo et 12 efficiunt 30, nec superantur ab ea parte quæ reliqua est. Item diatonicci incitati talis partitio est, ut semitonium ac duos habeat integros tonos 12, 24, 24, ex quibus 24 et 12, id est 36, non superantur a reliqua parte quæ ad acutum est, sed potius vincunt. Est igitur secundum Aristoxenum tetrachordorum predicta partitio, quæ subiecta descriptione monstratur.

Divisio diatonici incitati	Divisio diatonici mollius	Divisio chromatice thonie
Diatessaron	Diatessaron	Diatessaron

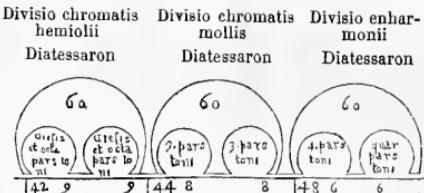
24 24 12	60 18	12 36 12

GLAREANUS AD LECTOREM.

Nos totum negotium in tetrachordi hyperboleon ita (ut spero) declaravimus, ut facile lector consideret quid me Deus voluit elaborare. Multa tamen ex superioribus presupponenda sunt, ut quomodo se divisio generum habeat, alioqui inutilis erit labor. Cætera, mi lector,

^a Non legitur. ^b Qua. ^c Qua. ^d 6. ^e Enim. ^f Magnitudinem. ^g 30.

tuæ attentioni consideranda relinquo. Vale, et me ama.
Id tamen volo te admoneri, in applicatione graviores
chordas vertisse ad majorem numerum, cum tamen hic
numerus non sit chordarum, sed potius intervallorum.
Ubi ergo nete diezeugmenon erat, ibi apte potuit ponere
nete hyperboleon. Attamen crede parum erroris esse.
Nomina enim non omnino speculationem impediunt.

Hemitonium	21	Paraneate hyperboleon
Tonus	24	Trite hyperboleon
Tonus	24	Nete diezeugmenon
Hemitonium	24	Paraneate hyperboleon Nete hyperboleon
Hemitonium cum quarta parte	18	Trite hyperboleon
Tonus cum quarta parte	30	Nete diezeugmenon
Hemitonium	12	Nete hyperboleon Paraneate hyperboleon
Hemitonium	12	Trite hyperboleon
Tonus cum hemitonio	36	Nete diezeugmenon
Octava cum quartia	9	Paraneate hyperboleon Nete hyperboleon
Paris octava cum quartia	9	Trite hyperboleon
Tonus cum $\frac{6}{7}$ vel $\frac{5}{6}$	42	Nete diezeugmenon
Pars tertia	8	Paraneate hyperboleon Nete hyperboleon
Paris tercia	8	Trite hyperboleon
Tonus cum hemitonio et insup. $\frac{3}{4}$	—	Nete diezeugmenon
Quarta pars	6	Paraneate hyperboleon Nete hyperboleon
Pars quarta	6	Trite hyperboleon
Duo toni	—	Nete diezeugmenon
Tetrachordos hyperboleon in genere enharmonio partitum.	—	Tetrachordos hyperboleon in chromate molli dissecum
Diatessaron	—	Diatessaron
Tetrachordos hyperboleon in genere chromatice hemiolii divisum	—	Diatessaron
Diatessaron	—	Diatessaron
Tetrachordos hyperboleon in genere diatonico molli disiectum	—	Diatessaron
Diatessaron	—	Diatonici generi duo

CAPUT XVI.

*Quomodo Archytas tetrachorda dividat eorumque
descriptio.*

Archytas vero cuncta^a in ratione constituens non modo^b sensum aurum in primis consonantiis observare neglexerit, verum etiam maxime in tetrachordorum divisione rationem secutus est. Sed ita, ut neque ea quam quererbat efficaciter expediret, neque sensui proposita ab eo ratio consentiret. Ille enim tria esse genera arbitratur, enharmonium, chromaticum, diatonicum. In quibus eosdem gravissimos statuit atque acutissimos sonos, in omnibus quidem generibus gravissimos sonos faciens 2016, acutissimos vero 1512; inter hos in tribus generibus nervum gravissimo proximum collocat, eum scilicet qui sit 1934, ut ad eum 2016, ^c sesquivesimam septimam obtineant proportionem. Post hæc vero infra acutum nervum, tertium vero a gravissimo eum collocat in

A enharmonio genere, qui sit 1890, ad quem 1944 sesquitricesima quinta proportione jungantur. Idemque 1890 ad acutissimum 1512 in sesquiquarta proportione sit constitutus. Item in diatonico genere tertium quidem a gravissimo nervo, secundum vero ab acutissimo eum ponit, qui sit 1701, ad quos 1944 sesquisexta proportione conjuncti sunt. Ipsi autem 1701 ad acutissimum, 1512 sesquioctava. In chromatico vero genere tertium a gravissimo, et secundum ab acutissimo eum ponit, qui ad 1701, qui est tertius a gravissimo in diatonico genere ^d eam obtineat proportionem quam obtinent 256 ad 243; hic autem est 1792, qui est secundus ab acutissimo appositus, habetque proportionem secundus ab acutissimo in diatonico genere, id est 1701 ad secundum ab acutissimo in chromatico genere, id est 1762 eam quam habent 243 ad 237, eorumque tetrachordorum, secundum Archytas sententiam, divisorum formam monstrat subjecta descriptio.

^a Non legitur. ^b Sensu. ^c Sesquingesimam. ^d Eamdem.

Luharmonicum	Diatonicum	Chromaticum
Ratio sesquiteria totum tetrachordum. r Diassaron ex quatuor nervis	1512 Proprio sesqui- quarta, divide enim 1512 per 4, et prove- nient 378, quae si ad- jeceris 1512, produ- cuntur 1890.	1512 Proprio sesqui- octava, divide enim 1512 per 8, et prove- nient tibi 189, quae adde 1512, et erunt 1701.
Ratio sesquiteria totum tetrachordum Ratios Diassaron ex quatuor chordis	1890 Proprio sesqui- trigesima - quinta, quod patet si divi- dantur 1890 per 35, et quod venit id quo- tiente addas ad 1890.	1701 Proprio sesqui- prima, divide enim 1701 per 7, et prove- nient 243, quae dum adjeceris 101, pro- creantur 1944.
Ratio sesquiteria totum tetrachordum Ratios Diassaron ex quatuor chordis	1944 Proprio sesqui- vicesima-septima patet hic dividendo 1944 per 27, et ad- dendo ei 27.	1944 Proprio quo in enharmonio sesqui- vicesima-septima.
Ratio sesquiteria totum tetrachordum Ratios Diassaron ex quatuor nervis	2016	1792 Proprio hemi- tonii minoris super- partiens 180.
Ratio sesquiteria totum tetrachordum Ratios Diassaron ex quatuor nervis	2016	1793 Proprio super- partiens 152.
Ratio sesquiteria totum tetrachordum Ratios Diassaron ex quatuor nervis	2016	1794 Proprio quo in enharmonio et dia- tonico, scilicet ses- qui-vicesima-septi- ma.

CAPUT XVII.

Quemadmodum Ptolemæus et Aristoxeni et Architæ tetrachordorum divisiones reprehendat.

Sed utrasque tetrachordorum divisiones Ptolemæus ita reprehendit. Architam quidem primo, quoniam secundus ab acutissimo nervo chromatico genere, id est 1792, ita est collocatus, ut nec ad acutissimum 1512, nec ad proximum graviori 1944, ullam superparticulararem efficiat proportionem, cum Architas tantam superparticularibus comparationibus ^a hahuit dignitatem, ut eas etiam in consonantiarum ratione suscepit. Dehinc quod primam a gravissimo nervo proportionem in chromatico quidem ^b maiorem sensus reprehendat quam fecit Architas, hic namque in chromatico genere 1944 ad 2016 distare fecit ^c sesquivesimam septimanam proportionem, cum secundum consuetam chromatici generis modulationem a sesquivesima prima esse debuerit. Item enharmonium genus ea proportio, quam primam a gravissimo secundum Archite retinet divisionem, talis est, ut longe minor esse debeat quam in cæteris generibus invenitur; hic autem æquam eam cæteris generibus statuit, dum primas a gravi proportione in tribus generibus ^d sesquivesimas septimas ponit. Aristoxenum vero culpat, quoniam in chromate molli et in chromate hemiolio tales posuerit primas secundasque a gravi nerva proportiones, quæ a se a minimo et quantum sensus non possit internoscere distarent. Est quippe proportio prima in chromatis

A mollis, ^e prima divisione secundum Aristoxenum octo, at in chromate hemiolio novem. Sed octo ad novem unitatis differentia distant. Est autem tonus totus 24 unitatibus secundum positionem vel propositionem quorum unitas 24 est. Primæ igitur a gravi inter se proportiones chromatis mollis, et chromatis hemiolii 24 parte toni distant, quod propter brevitatem differentiae nullo modo sentit auditus. Idem etiam Aristoxenum reprehendit cur diatonici generis duas tantum fecerit divisiones, ut in molle incitatumque divideret, cum possint aliae quoque diatonici generis species inveniri.

CAPUT XVIII.

Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere.

Ptolemæus ^f tetrachordo diversa ratione partitur, illud in principio statuens, ut inter duos altrinsecus sonos tales vocula aptentur, quæ se superparticularibus proportionibus excedant, inæqualibus tamen, quoniam superparticularis proportio non potest in æqua dividi. Dehinc ut omnis comparatio, quæ fit ad eum nervum qui est gravissimus, in tribus minor sit cæteris, quæ acutis vocibus conjunguntur. Sed in his ea quæ spissa nominamus talia esse debent, ut due proportiones, quæ gravitati sunt proximæ, minores sint ea proportione quæ relinquentur ad acutum, ^g in non spissis vero ut in diatonicis generibus nusquam una.

EPISTOLA PRÆFATORIA.

NICOLAUS JUDECUS Venetus DONATO CIVALELLO viro rhetorico salutem.

Recognoscens superioribus diebus, Donate Musurum cultor elegantissime, quosdam divi Boetii de Geometria libros, consulto Euclidis Græco exemplari, cuius ille

compluscula theorematæ ad verbum Latina fecit animadvertisse eminentissimum geometram Euclidem a nostris et mendose admodum legi, et (ut mea quidem fert opinio), non satis recte exponi; sed prius illud fere tractaductoris culpa accidisse videtur. Is enim quicunque

^a Habuerit. ^b Sensus esse. ^c Sesquigesimum. ^d Sesquigesima. ^e Sesquigesimas. ^f Non legitur ^g Enim. ^h Non legitur.

tandem fuerit, e barbara lingua Graeca volumina trans-ferens semilutina reddidit. Nam vocabula quædam ita ut jacent barbara dimittit, cum tamen Latini sua habeant et quidem optima ac probatissima. Quam enim quadrilaterum figuram rhombum et Graeci et nostri appellant, ille verbo quodam (ut ita dicam) exoticō hel-mutum vocal, et huic affinem, quam Graeci rhomboideum dicunt, similem helmuim. Sunt et aliae quædam quadrilateræ figure, quas Graeci trapczia, nostri mensulas nominant.

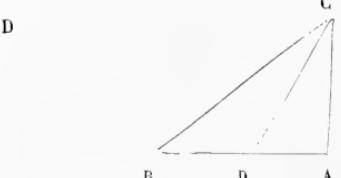
Has noster hic interpres Latini atque Graeci vocabuli peræque ignarus, helmuifas dicere non veretur. Sed sint sane hæc levia et non multa animadversione digna. Illud certe (ni fallor) defendi nulla excusatione potest, quod rerum definitiones, quibus ut principiis totius scientiæ utimur, et confundendo falsas facit, et quas Euclides minime somniavit in eaurum locum quæ illius erant, temerario quodam ausu supponit. Nam statim in initio operis lineam hujuscemodi definitionis termino claudit: Linea est longitudine sine latitudine, cuius quidem extremitates sunt duo puncta. Hæc vero finitio ei lineæ accommodari minime potest quam peripheriam Graeci nominant, cum illa extremis nullis finiatur, quanquam quidam ex recentioribus falsa translatione decepti, hanc tanquam Euclidis veram definitionem defendere conantur, dicentes peripheriam quidem extremis et finibus actu carere, aptitudine vero (ut eorum utar vocabulo) fines et terminos agnoscerre, quod perridiculum est. Siquidem eodem exemplo lineam ipse definitam longitudinem citra latitudinem, quæ quidem extremis careat, quod si reclamabis et lineam obicies rectam finitam, respondebo eam finibus habilitate potentiaque vacare, quamvis actu non vacet. Quamobrem aut utraque definitio recipienda est, quo nihil potest esse absurdius, aut utraque rejicienda. Quod rectissima ratione fieri constabit, si quis animadverterat quam incuriosè egregius iste interpres duas rerum longe aliarum definitiones in unam quasi formam conjunxerit, atque ad unam tantum rem definiendam assumpserit. Nam Euclides cum lineam definitisset longitudinem citra latitudinem, essentque ex lineis quædam finitæ et terminatae, mox declaravit qui essent lineæ fines et termini, inquiens: Lineæ vero extrema puncta sunt. At hic noster tam lepidæ traductionis auctor ex duarum definitionum permixtione confusioneque unum quasi corpus definitionis collegit, ac soli lineæ congruere aptarique posse putavit. Ad plenam igitur lineæ definitionem nihil aliud corrogandum est, prater id quod dictum est lineam longitudinem esse citra latitudinem. Si enim circumcurrentes lineus rectas, et flexuosas complectitur, item finitas pariter atque infinitas. Ex quibus quidem infinitas lineas prior nobis jam informata definitio manifestissime non recipiebat. Age ostendamus nunc etiam Euclidis definitiones ab hoc nostro interprete (ut est in

A onibus æque diligentissimus) prætermitti quandoque, et alias quædam pro illis adhiberi, in quo quidem non multum inquirendo laborabimus. Nam statim post dictas descriptiones lineam rectam his verbis definit: Linea recta est ab uno puncto ad alium brevissima extensio, in extremitates suas utrumque corum recipiens. Non ita Euclides, sed definitionem universam brevissime colligit in hunc modum: Recta linea est quæ ex æquo sua puncta interjacet. Non secus in definitione plane superficii aberrat, nam cum Euclides sic definit: Plana superficies est quæ ex æquo suas lineas interjacet, ille quædam longe aliam commentus est definitionem hoc modo: Plana superficies est ab una linea ad aliam extensio in extremitates suas recipiens.

B Sed hæc atque alia hujuscemodi plura partim inscite et indeo translata, partim etiam immutata et inversa, si utrumque diligenter legere aliquando tibi contigerit, per te ipse facilime deprehendes. Nunc qua in expositore Campano in primum elementorum librum notavi, explicare tibi aggredior. In qua quidem re ab omnibus viris doctis, quibus hæc nostra lege otium erit, peti-tum impetratumque esse velim, ne eos viri auctoritas magis moveat, quam ratio ipsa et veritas. Leguntur itaque (ut ad rem ipsam jam veniam) apud Euclidem in primo elementorum libro duo theorematum, quorum alterum reciprocum atque recurrit ad alterum. Ambo vero deductione ad incommodeum a Campano demonstrata sunt. Sed ut quid ordinar planius intelligas, accipe pri-mum theorema ipsa cum eorum deductionibus, ita ut C illa legit atque astruit Campanus. Deinde quid fortasse peccaverit ille, quidque nos scintiamus, breviter audies, theoremata igitur hæc sunt.

Omnis trianguli longius latus majori angulo oppositum est.

Sit ut triangulo A B C, angulus A sit major angulo C. Dico quod latus C B majus erit latere A B; si enim sit æquale, erit per 3 angulus A æqualis angulo C, quod est contra hypothesis. Si autem A B sit majus, rese-cetur ad æqualitatem C B per 3. Sitque D B æquale C B, erit ergo per 3 angulus D C B æqualis angulo B D C; sed B D C est major angulo B A C per 16; ergo B C D est major B A C: quare multo fortius major A C B pars toto, quod est impossible.

Omnis trianguli majori angulo longius latus oppositum est.

Sit ut in triangulo A B C latus B C sit major latere A B Dico quod angulus A erit major angulo C, et est con-versus præcedentis. Si enim sit æqualis, tunc per 6 latus A B est æquale latere B C quod est contra hypothesis. Si autem C sit major, tunc per præcedentem latus A B est major latere B C quod est contra hypothesis: quare astraruntur propositum.

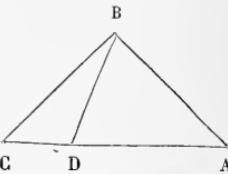

Sic Campanus. Sed ut in quo nobis minus recte sensisse videatur, facilius percipias, pauca quædam ex dialectica facultate partim prænotare, partim intermiserere oportet. Sunt igitur in omni quæstione (ut Philosopho in postremis Analyticis placet) duo, quorum alterum datum est, quæsitum alterum, ut si positum in quæstione fuerit an cœlum, datum est, sed an rotundum sit queritur. At Campanus proposita theorematum in datum atque quæsitum nequaquam recte solvisse videtur. Nam in priore theoremate majorem angulum sibi dari postulat, et subinde querit an illi majus latus sit e regione constitutum. Contraque in posteriore majus quidem latus dari vult, an vero sit majori angulo obversum querit, quod contra faciendum est. Nam quivis in dialectica, mea quidem sententia, vel mediocriter eruditus facile videre potest, in eo theoremate quo omnis trianguli longius latus majori angulo contra respondere præponitur, longius quidem latus trianguli dari subjicique oportere, an vero majori angulo sit e regione positum, quærer ac prædicari, contraque in converso theoremate majorem quidem angulum concedi, longius vero latus inquire. Ob hoc vero peccatum consecutum est, et aliud longe majus. Nutrum enim ex propositis theorematibus assertiora demonstratione Campanus astruxit, sed utrumque ad incommodum ducente ostendit, quod in geometria, ubi fieri potest, vel maxime vitandum est, in qua solent demonstrationes afferri ex prioribus notioribus naturæ, non notis modo, quales sunt que assertiora rectaque appellantur. Hujus vero errati origo atque initium hujusmodi fuit. Nam Campanus priori theoremati prædicationem præter naturam dedit, majorem enim angulum trianguli subjicit, et prædicat longius latus : siquidem in omni quæstione subiectus terminus est, quod datur ; prædicatus, quod queritur. Est autam prius per naturam triangulum tatera habere, quam angulos, nam ex laterum coitione anguli proficiunt procrearique intelliguntur ; qui igitur subjicit angulum trianguli, et latus prædicat, is illud quod alteri accidit, ejus prædicationi subjicit cui accidit, ac ob id prædicationem præpostoram et naturæ contrariam facit. Quam Aristoteles aut modo prædicationem censem appellandam, aut prædicationem quidem non simpliciter, sed per accidens ; ubi igitur prædicatio præter naturam habetur, aut difficile, aut certe impossibile est assertioram demonstrationem accommodare. In hujuscemodi namque demonstratione necesse est et majoris extremitatis quæ in conclusione prædicatur, et minoris extremitatis, quæ in eadem subjicitur, causam esse medium. At fieri nullo modo potest ut ei quod accidit ejus cui accidit quipiam causa esse statuatur. Hinc coactus est Campanus in priore theoremate, quod in datum atque quæsitum imperite secuisse, demonstratione uti ad incommodum ducente, et quia illud putabat principale posterius, quod ad ipsum

A comearet, non alia collectione quam ad incommodum ducente astruxit. Atque ita nullam demonstrationem rectam assertoriamque ad ea quæ dicimus theorematum colligenda Campanus adhibuit, quod tamen oportuit cum ipsa sit ad incommodum ducente potior. Hec sunt, mi Donat, quæ quantum ad proposita theorematum attinet, in Campano reprehendenda censimus ; sed hæc quæ strictim disputavimus, illos non exacte subtiliterque intellecturos certo scio, qui postremos Analyticos Aristotelis non diligentissime legerint. Reliquum igitur est ut illa ipsa theorematum (quemadmodum polliciti sumus) demonstramus, traducta tamen prius, ut traducenda erant. Solveamus igitur et separabimus theorema principale in datum atque quæsitum, ut oportet, et ad ipsum astruendum assertoria demonstratione utemur. Posteriorius vero theorema, quod ad principale recurrit, cum prædicationem præter naturam sortiatur, demonstratione ad 'incommodum' perducente breviter colligemus. Demonstrationes igitur ipsas aggredimur, intende.

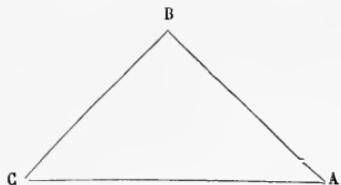
Omnis trianguli majus latus sub majore angulo protenditur.

Sit enim triangulum A B C habens latus quod est A C majus eo latere quod est A B, aio angulum quoque A B C sub quo latus A C protenditur majorem esse angulo B C A, cui contra respondet latus A B ; nam quia majus est latus A C quam A B, constitutus ipsis A B æquale ipsum A D, et protrahatur ipsum B D latus, et quoniam trianguli quod est B D C exterior angulus est is qui est A D B, major utique erit interiore ex adverso constituto angulo D C B, æqualis vero est angulus A D B ipsis A B D angulo, nam latus quoque A B tateri A D æquum erat. Major itaque est angulus A B Dipso A C B angulo, multo igitur major erit angulus A B C angulo A C B. Omnis igitur trianguli majus latus sub majore angulo protenditur : quod oportebat demonstrare.

Omnis trianguli sub majore angulo majus latus protenditur.

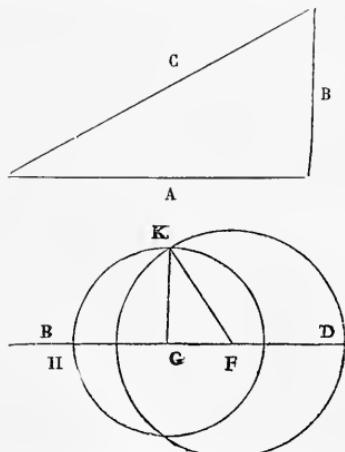
Sit triangulum A B C majorem habens A B C angulum eo qui est B C A. Aio latus quoque A C ipso A B latere majus esse ; nam si majus non sit, aut æquale erit ipsum A C ipsis A B, aut minus : æquale sane non est ipsum A C ipsis A B, æquatis enim foret etiam angulus A B C angulo A C B : atqui non erat ; non igitur æquale est ipsum A C latus ipsis A B latere. Neque vero minus est ipsum A C ipsis A B, minor enim foret angulus A B C angulo A C B : atqui non erat ; si igitur minus est ipsum A C latus ipsis A B latere, demonstratum autem est neque æquale illi esse, majus itaque erit ipsum A C latus ipsis A B latere. Omnis igitur trianguli sub majore angulo majus latus protenditur, quod oportebat demonstrare.

Hæ sunt igitur hujuscemodi theorematum demonstrationes cum faciles, tum verissimæ et quæ maxime quadrant. Sed antequam te dimittam, volo audias et aliud quoddam hujus hominis erratum leviusculum fortasse, turpe tamen et viro philosopho non negligendum. Habetur enim in eodem Elementorum primo problema istiusmodi, ad datam rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere: [hoc vero sic legit [legens], dedit Campanus.

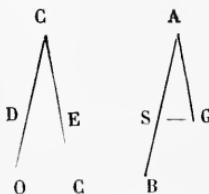
Data recta linea super terminum ejus cuilibet angulo proposito æquum angulum designare.

Sit data linea F E, et sint lineæ B A continentēs angulum datum cui subtendam basim C. Super punctum F lineæ E F juberem facere æqualem angulum angulo dato, ad lineam E F adjungo F D æqualem lineæ A, et ex F E sumo F G æqualem B, et ex G E sumo G H æqualem C et super puncta F et G describo duos circulos D K et K H secundum quantitatēm duarum linearum F D et G H, et intersecantes se in puncto K, sicut docuit præcedens, ductisque lineis K F et K G erunt æqualia duo latera K F et F G trianguli, K F G duobus lateribus A et B trianguli, A B C et basis G K æqualis busi C: ergo per octavam angulus K F G æqualis erit angulo contento ab A et B, quod est propositum.

Hæc descriptio primiore aspectu satis scite satisque sollicite facta videtur; sed si curiose attenteque lectites,

A invenies eam a seria doctrina philosopho probari non decere, nam cum artem naturæ æmulam esse oporteat, ipsaque natura supervacaneis non abundet, non artificiōe describere judicandus est, qui plura in describendo congerit quam quibus ad demonstrationem uti necessarium sit, quod Campanus nescio quomodo non devitat, sed apertissime incurrit; quid enim sibi vult illa duorum circularum designatio, quid illa tot eadem quantitate linearum tam sollicita ductio. Nonne poterat, ac maxime debebat, dato angulo, qui A et B lineis contineretur, et basi C adjecta, anxiatate illa, et quasi morositate descriptionis prætermissa, statim assumptis tribus lineis qua essent designatis æquales, triangulum constituere? Quod fieri licere ex superiori problemate abunde constabat. Quare qui istiusmodi problema diligenter pressiusque ostendere volet, is (ut opinor) sic demonstrabit:

B datum rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere.

C Sit data recta linea A B, datumque in ea punctum A, datus vero angulus rectilineus D C E: opertet igitur ad datum rectam lineam AB et ad datum in ea punctum A, dato angulo rectilineo D C E, æqualem angulum rectilineum constituir. Sumantur in lineis E D et C E puncta (si libet) D' E, et protrahatur D' E, et ex tribus rectis lineis A F et A G et F G, quæ sunt datis rectis lineis tribus C D et C E et D E æquales, triangulum constituantur A F G, ita ut æqualis sit ipsa C D linea, ipsi A F, ipsa vero C E ipsi A G, postremo ipsa D E ipsi F G. Quoniam igitur duæ lineæ rectæ D C et C E duabus rectis lineis F A et A G æquales sunt altera alteri, et basis D E basi F G æqua habetur, angulus quoque D C E angulo F A G æqualis erit. Ad datum itaque rectam lineam A B datumque in ea punctum A, dato angulo rectilineo D C E, æqualis angulus rectilineus F A G constitutus est. Quod oportebat facere. Addidissem quoque alia plura longe etiam graviora errata nisi me epistolam scribere meminisset. Sed Euclidem ipsum aliquando fortasse una perlegemus, annotabisque omnia in quibus nostri a recta ratione discedere videbuntur. Interim hæc pauca tibi, mi Dona te, scripsimus, ut essent apud te ejus benevolentia atque observantia pignus qua te prosequeris (et nunc quoque prosequor) cum nostræ Patavinæ philosophorum academizæ rector hic ageres. Vale. Ex Patavina philosophorum palestræ.

EUCLIDIS MEGARENSIS
GEOMETRIÆ LIBRI DUO
AB AN. MANL. SEVERINO BOETIO TRANSLATI.

LIBER PRIMUS.

Quia vero, mi Patrici geometrarum exercitatis-
sime, Euclidis de artis geometricæ figuris obscure
prolata, te adhortante, exponenda fæt lucidiore aditu
expolienda suscepi, imprimis quid sit mensura definiendum opinor.

De mensura.

Mensura vero est quidquid pondere, capacitate,
longitudine, altitudine, latitudine animoque finitur.
Principium autem mensuræ punctum vocatur.
Punctum est, cuius pars nulla est. Linea vero sine
latitudine longitudine est, lineæ vero fines puncta
sunt.

De generibus linearum.

Recta linea est quæ æqualiter in suis protenditur
punctis. Superficies vero est quod longitudine la-
titudineque censemur. Superficiei autem fines lineæ
sunt.

Recta linea.

Plana superficies dicitur quæ æqualiter in rectis
suis lineis continetur.

Superficies plana.

De generibus angulorum.

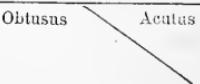
Planus angulus est duarum linearum in plano in-
vicem sese tangentium, et uno in directo jacentium C

Planus angulus.

Quando autem quæ angulum continent lineæ
rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur.

Perpendicularis
Rectus | Rectus

A Cum vero recta linea super rectam lineam stans
circum se æquos sibi invicem fecerit angulos, rectus
est uterque æqualium angulorum. Et linea super rectam
lineam stans perpendicularis dicitur. Obtusus
angulus major recto est, acutus autem angulus
recto minor est.

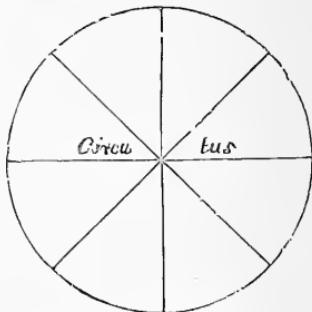

De modis figurarum.

Figura est quod sub aliquo vel a liquoribus terminis
continetur.

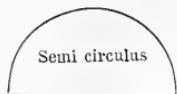
Terminus vero quod cujusque est finis.

B Circulus vero est figura quædam plana et circum-
ducta et sub una linea contenta, quæ circumferen-
tia vocatur, ad quam a puncto quod intra figuram
positum est omnes quæ incident rectæ lineæ sibi
invicem sunt æquales; hoc vero punctum centrum
circuli nominatur.

Diametrus autem circuli est recta quædam linea
per centrum ducta, et ab utraque parte in circum-
ferentia circuli terminata, que in duas æquas partes
circulum dividit.

Semicirculus vero est plana figura quæ sub dia-
metro, et ea quam diametru apprehendit, circumfe-
rentia continetur.

D Rectilineæ figure sunt quæ sub rectis lineis con-
tinetur.

Trilatera quidem figura est que sub tribus rectis A
lineis continetur.

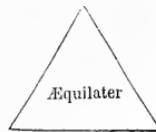
Quadrilatera autem, que sub quatuor.

Finitima vero mensuralis est linea que aut pro
aliqua observationum, aut aliquo terminorum ob-
servatur.

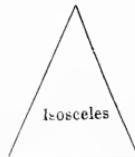
Multilatera itaque figura est, que sub pluribus
quam quatuor lateribus continetur.

De triangulis.

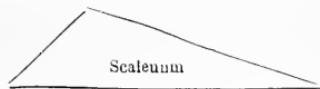
Aequilaterum igitur triangulum est quod tribus
æquis lateribus continetur ^a.

Isoseles autem est quod duo tantummodo latera
habeat æqualia.

Scalenum vero quod tria latera habet inæqualia.

Amplius trilaterarum figurarum orthogonium, id
est rectiangulum, triangulum quidem est quod habet
angulum unum rectum ^b.

Amblygonium autem, quod Latine obtusiangulum D
dicitur, est quod obtusum habet angulum.

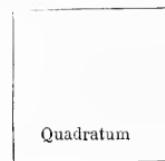
Oxygonium vero, id est acutiangulum, est in quo
tres anguli sunt acuti.

^a Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur
secundum inæqualia latera.

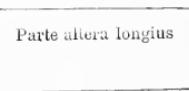

De quadratis.

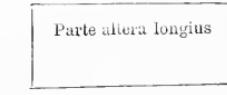
Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur
quod est æquilaterum atque rectiangulum.

B

Parte altera longius vero est quod rectiangulum
quidem est, sed æquilaterum non est.

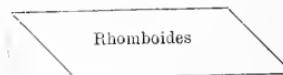

C

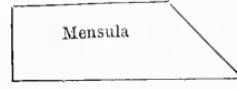

Rhombus vero est quod æquilaterum quidem est,
sed rectiangulum non est.

Rhomboides autem est quod in contrarium collocatas
lineas atque angulos habet æquales, non autem
rectis angulis nec æquis lateribus continetur.

Præter hæc autem omnes quadrilateræ figuræ tra-
pezia, id est mensulæ nominantur.

Parallelæ, id est alternæ rectæ lineæ, nuncupantur,
quaæ eadem plana superficie collocatae atque utrinque
productæ in neutra parte concurrunt.

Parallelæ.

De petitionibus quæ sunt in geometrica.

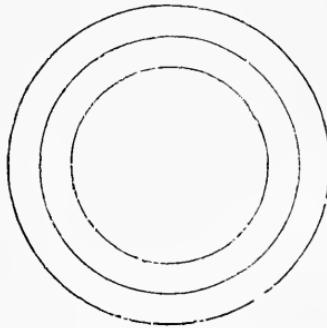
Petitiones vero quæ postulata (ut veteribus placuit)
dicuntur, quinque sunt.

Prima, ut ab omni puncto in omne punctum recta
linea ducatur postulat.

^b Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur
secundum inæquales angulos.

Secunda, ut definita recta linea in continuum rectumque producatur admonet.

Tertia, omni centro et omni spatio circulum designare præcipit.

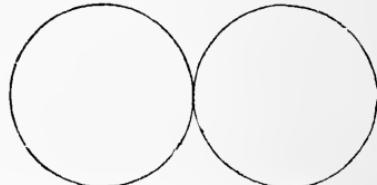
Quarta, omnes rectos angulos sibi invicem æquos esse vult.

Quinta autem, si in duas rectas lineas linea recta incidentes interiores duos angulos et in eadem parte duobus rectis fecerit minores, rectas lineas in infinitum productas ad eas partes in quibus duo interiores anguli duobus rectis minores sunt, concurrere jubet.

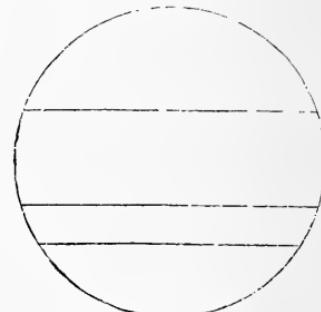
Circuli se invicem contingere dicuntur, qui tangentes sese invicem non secant.

B

Rectæ lineæ in circulo a centro distare æqualiter dicuntur, quando a centro in ipsas ductæ perpendiculares invicem sibi sunt æquales.

C

Plus vero a centro distare dicitur linea in quam perpendicularis longior cadit.

D

Portio circuli est figura quæ sub recta et circumferentia continetur.

In portione circuli angulus esse dicitur, quando in circumferentia portionis sumitur aliquid punctum, et ab eodem punto ad lineæ terminos duæ recte in eæ subjunguntur.

De communibus animi conceptionibus quæ sunt in geometrica.

Communes igitur animi conceptiones sunt quæ a Gracis *κοιναὶ ἐννοιαὶ* vocantur: Cum spatia et intervalla eidem sunt æqualia, et sibi invicem sunt æqua- lia; et si ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquentur, æqualia sunt; et si æqualibus æqualia ad- dantur, tota quoque æqualia sunt; et quæ sibimet ipsis convenientiæ æqualia sunt.

Omne parallelogrammum rectangulum subiis duabus rectis fineis quæ rectum ambiant angulum dicuntur contineri.

Omnis vero parallelogrammi spatii unumquodque eorum quæ circa eundem diametrum sunt parallelogrammorum cum duobus supplementis gnomon nuncupatur.

Circuli sunt æquales quorum diametri sunt æqua- les, inæquales vero sunt qui sic se non habent.

Recta linea circulum contingere dicitur quæ cum circulum tangat, in utraque ejecta parte non secat circulum.

Angulus circuli dicitur qui sub duobus a centro A ductis lineis continetur. Quando lineæ quæ adjunguntur aliquam circumferentia comprehendunt particulam, in ea angulus consistere perhibetur.

Sector circuli est figura quæ sub duabus a centro ductis lineis, et sub circumferentia, quæ ab eisdem comprehenduntur, continetur.

Similes circulorum portiones dicuntur quæ æquales suscipiunt angulos, vel in quibus qui inscribuntur anguli sibi invicem sunt æquales.

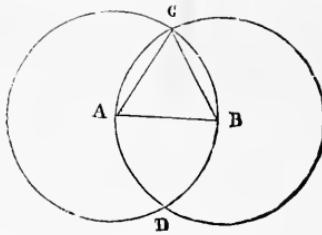
Igitur intra figuram dicitur inscribi, quando ea que inscribitur ejus in quam inscribitor latera uno- quoque suo angulo ab interiore parte contingit.

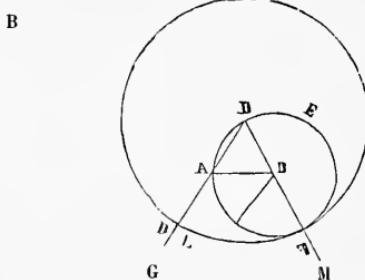
Figura vero figureæ circumscribi perhibetur, quotiens ea quæ circumserbitur suis omnibus lateribus omnes augulos ejus cui circumserbitur tangit.

EXPLICANT PROLEGOMENA. INCIPUNT SCHEMATA.

Supra datum rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere.

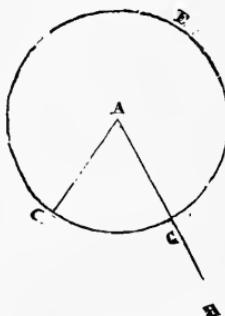

Ad datum punctum datæ rectæ lineæ æqualem rectam lineam collocare.

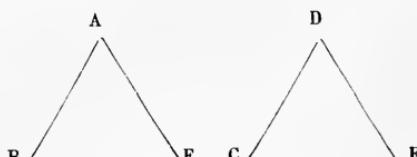

Duabus lineis rectis inæqualibus datis, a majore minori æquum rectam lineam absindere oportet.

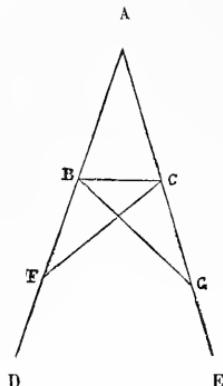
E ————— D

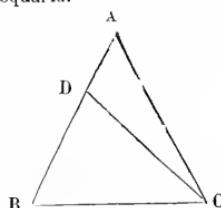
Si duo triangula duo latera duobus lateribus habent æqua, alterum alteri, et angulum angulo æquum eum qui sub æqualibus rectis lineis continetur, et basim bæ æquam habebunt, et triangulum triangulo æquam erit, et reliqui anguli reliquis angulis erunt æquales, alter alteri sub quibus æqualia latera subtenduntur.

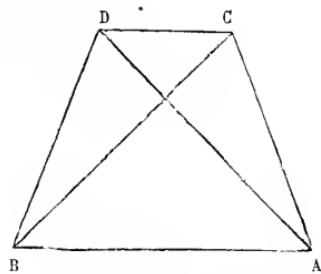
Triangulorum isoscelium anguli, qui ad basim sunt, A Datam rectam lineam terminatam in duas æquales æqui sibi invicem sunt.

Si trianguli duo anguli, æqui sibi invicem sint, et quæ æqualibus angulis subtenduntur latera sibi invicem erunt æqualia.

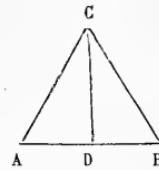
Super eamdem rectam lineam duabus eisdem rectis lineis aliae duæ rectæ lineæ æquales, altera alteri nullo modo constituentur, ad aliud atque aliud punctum ad easdem partes eosdem fines primis rectis lineis possidentes.

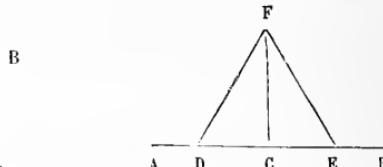
Omnium duorum triangulorum quorum duo latera unius duobus alterius fuerint æqualia, basisque unius basi alteri æqualis, duos angulos æquis lateribus contentos, æquales esse necesse est.

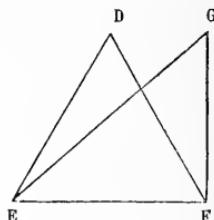
A Datam rectam lineam terminatam in duas æquales dividere partes.

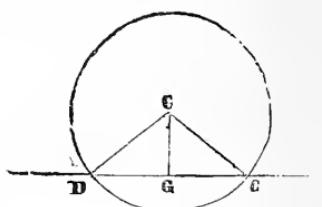
Data recta linea ab eo quod in ea est punto, rectam lineam secundum rectos angulos elevare.

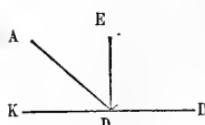
Si duo triangula duo latera duobus lateribus æqua possideant, alterum alteri, et basim basi habeant æquam, et angulum angulo habebunt æqualem, qui sub æqualibus rectis lineis continetur.

Supradatam rectam lineam infinitam ab dato punto, quod ei non inest, perpendicularē rectam lineam ducere oportet.

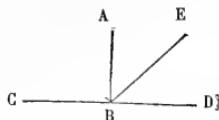

Quæcumque super rectam lineam recta consistens angulos fecerit, aut duos rectos faciet, aut duobus rectis reddet æquales.

Si ad aliquam rectam lineam atque ad ejus punctum duæ rectæ lineæ non in eamdem partem ducan-

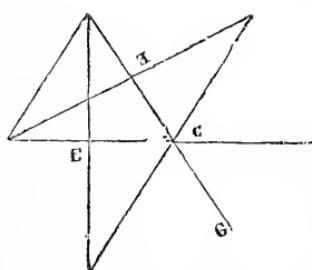
tur, et circum se angulos duobus rectis fecerint A [Omnium triangulorum major angulus sub latere æquos, in directum sibi eas lineas jacere necesse est.

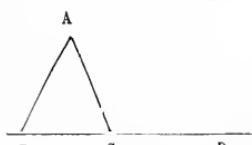
Si due rectæ lineæ sese dividant, ad verticem angulos sibi invicem facient æquos.

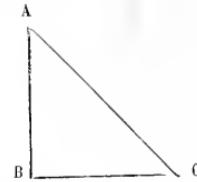
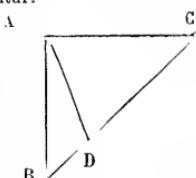
Omnium triangulorum uno latere producto, exterior angulus utrisque interioribus et ex adverso angelis constitutis major existit.

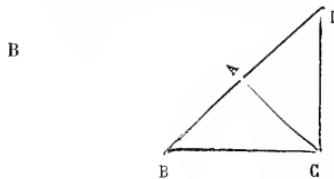
Omnium triangulorum duo anguli duobus rectis angelis sunt minores omnifariam sumpti.

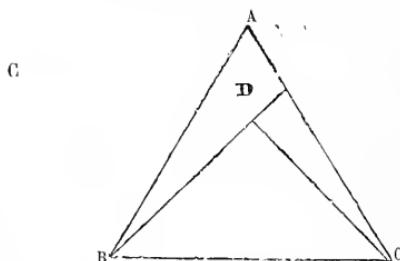
Omnium triangulorum majus latus sub angulo magiore subtenditur.

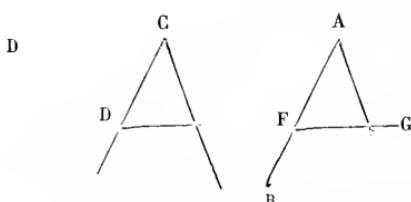
Omnium triangulorum duo latera cætero majora sunt in omnem partem suscepta.

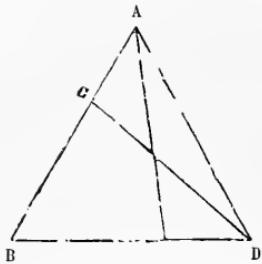
Si in uno quolibet trianguli latere a finibus lateris due rectæ lineæ interius constituantur angulum facientes, quæ constituantur reliquis quidem trianguli duobus lateribus minores erunt, majorem vero angulum continebunt.

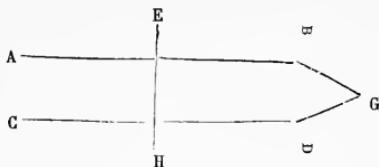
Ad datam rectam lineam, et datum in ea punctum dato rectilineo angulo æqualem rectilineum angulum collocare necesse est.

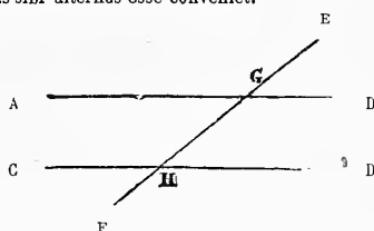
Si duo trianguli duos angulos duobus angulis habuerint æquos alterum unumque latus uni latere sit æquale, aut quod æquis adjacet angulis, aut quod sub uno æqualium subtenditur angulorum, et reliqua latera reliquis lateribus habebunt æqua alterum alteri, et reliquum angulum æqualem reliquo angulo possidebunt.

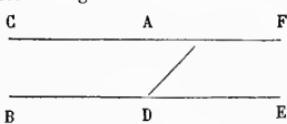
Si in duas rectas lineas linea incidunt recta alter-
natim angulos fecerit æquos, rectas lineas alternas
esse necesse est.

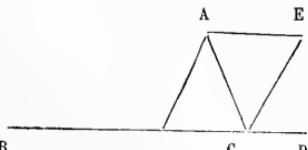
Si in duas rectas lineas linea incidunt recta exte-
riorem angulum interiori, et ex adverso angulo con-
stituto reddat æqualem, aut interiores et ad easdem
partes angulos duobus rectis æquales faciat, rectas
lineas sibi alternas esse conveniet.

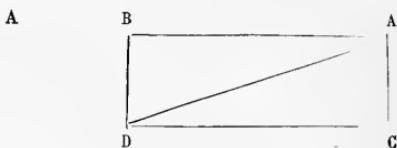
Per datum punctum datæ rectæ linæ alternam
rectam lineam designare necesse est.

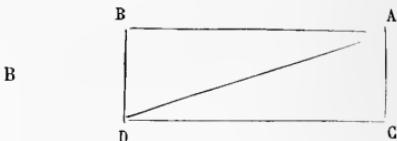
Omnium triangulorum exterior angulus duobus
interius et ex adverso constitutis angulis est æqualis,
interiores vero trianguli tres anguli duobus rectis
angulis sunt æquales.

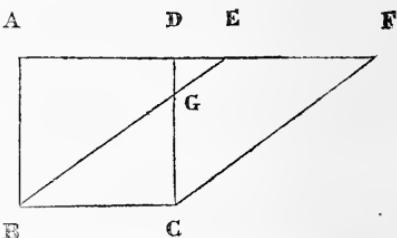
Quæ æquas et alternas rectas lineas ad easdem
partes rectæ lineæ conjungunt, ipsæ quoque alternæ
sunt et æquales.

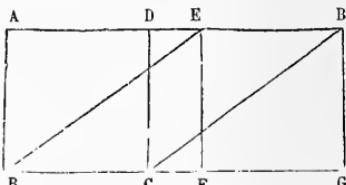
Eorum spatiorum, quæ alterius lateribus continen-
tur quæ parallelogramma nominantur, et ex adverso
latera atque anguli constituti sibi invicem æquales
sunt, ea quoque diametru in duo æqua partitur.

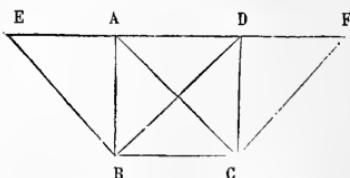
Omnia parallelogramma quæ in iisdem basibus et
in eisdem alternis lineis fuerint constituta, sibi invi-
cem probantur æqualia.

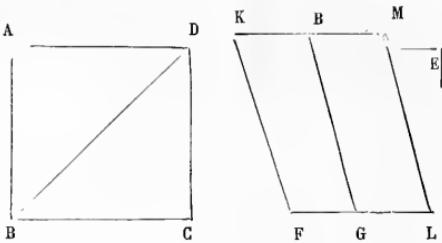
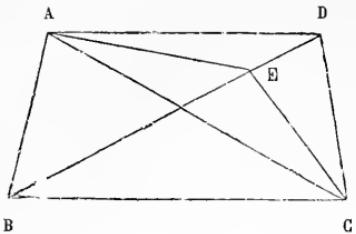
Omnia parallelogramma in basibus æqualibus et in
eisdem alternis lineis constituta æqualia ea necesse
est.

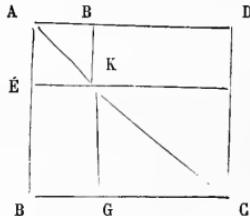
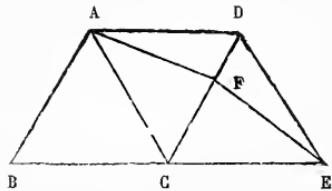
Æqua sibi sunt cuncta triangula quæ in æquis
basibus et in eisdem alternis fuerint lineis consti-
tuta.

Æqua triangula, quæ in eadem basi et in eadem
parte fuerint constituta, in eisdem quoque alternis
lineis esse pronuntianda sunt.

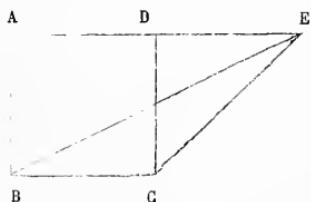

Æqua triangula in æquis atque in directum positis basibus constituta. et in eisdem partibus, et in eisdem quoque alternis esse necesse est.

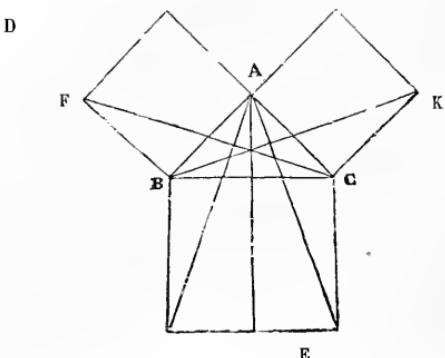
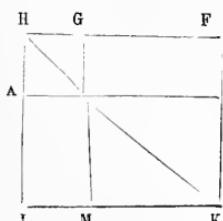

Quadratum ad datam rectam terminatam describendum est.

Si parallelogrammum, triangulumque in eadem basi atque in eisdem alternis lineis fuerint constituta, parallelogrammum triangulo duplex esse conveniet.

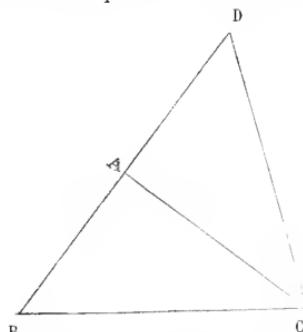
In his triangulis in quibus unus rectus est angulus, quæ rectangula nominamus, quadratum quod a latere rectum angulum subtendente describitur, æquum est his quadratis quæ a continentibus rectum angulum lateribus conscribuntur.

Dato rectilineo æquale parallelogrammum in dato rectilineo angulo collocare oportet.

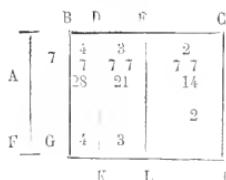
PATROL, LXIII.

Si ab uno trianguli latere quadratum quod describitur aequum fuerit his quadratis, que ab reliquis duobus lateribus describuntur, rectus est angulus, qui sub duobus reliquis lateribus continetur.

EX SECUNDO LIBRO EUCLIDIS MEGARENsis.

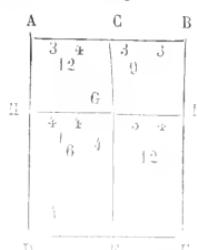
Si sunt duas rectae linea, quarum una quidem est indivisa, altera vero quolibet divisionibus secta, quod sub duabus rectis lineis rectiangulum continetur, aequum erit his, que sub ea que indivisa est. Et unaquaque divisione rectiangula continetur.

Si recta linea secetur, quod sub tota et una portione rectiangulum continetur, aequum est ei quod sub utraque portione rectiangulum clauditur, et ei quadrato quod ad predictam portionem describitur.

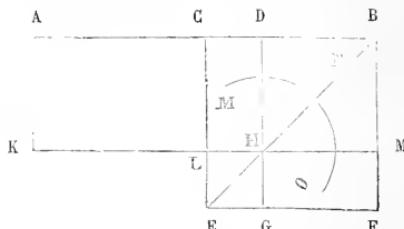

Si recta linea secetur, ut libet quod scribitor a tota, quadratum aequum est his que describuntur ab unaquaque portione quadratis, et eidem bis rectiangulo quod sub eisdem est portionibus convenit.

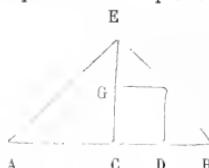

Si recta linea per aequalia ac per inaequalia secetur, quod sub inaequalibus totius sectionibus rectiangulum continetur, cum eo quadrato quod ab ea de-

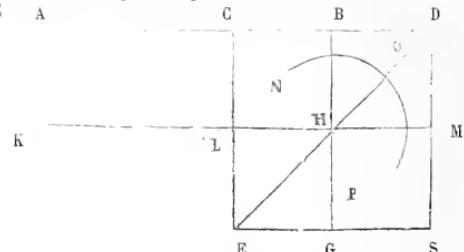
A scribitur que inter utrasque est sectiones, aequum est ei quadrato quod describitur ab dimidia.

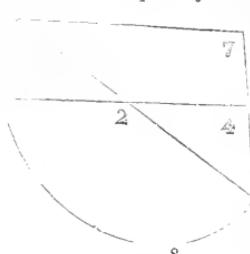
Si recta linea per aequalia ac per inaequalia secetur, quadrata que ab inaequalibus totius portionibus describuntur, dupla sunt his quadratis que fiunt ab dimidia, et ab ea que inter utrasque est sectiones

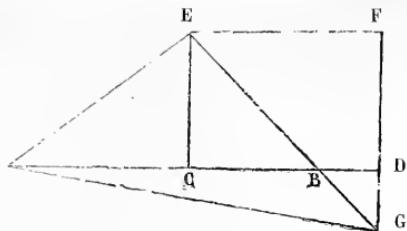
Si recta linea per aequalia dividatur, alia vero ei indirectum linea recta jungatur, quod sub tota cum adjecta, et ea que adjecta est, rectiangulum continetur, cum eo quod describitur a dimidia quadrato aequum est, ei quadrato quod describitur ab ea que constat ex adjecta atque dimidia.

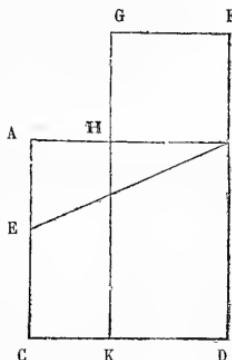
Si recta linea per aequalia secetur, eique in directum quedam linea recta jungatur, quadratum quod describitur a tota cum ea que adjecta est.

Utraque quadrata pariter accepta, quadrato quod describitur a dimidia, ac eo quadrato quod ab ea describitur, que ex dimidia adjectaque consistit, utrisque quadratis pariter acceptis dupla esse necesse est.

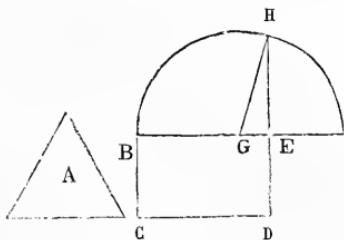
Datam rectam lineam sic secare convenit, ut quod sub tota, et una portione rectangulum continetur, quem sit ei quod fit ex reliqua sectione quadratum.

In hac trianguli figura, quae obtusum habet angulum, tanto amplius ea que obtusos obtendunt angulos latera possunt, quam ea que obtusum obtinet angulum, quantum est, quod continetur bis sub uno eorum que circa obtusum angulum sunt, in quo protractum perpendicularis cadit, atque ea que ad obtusum angulum a perpendiculari extra comprehenditur.

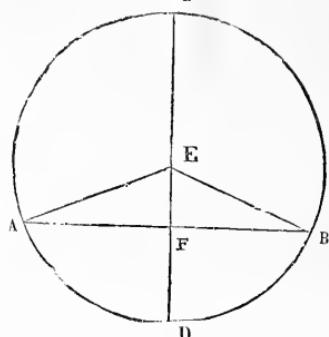

Dato rectinileo æquum necesse est [collocare quadratum.]

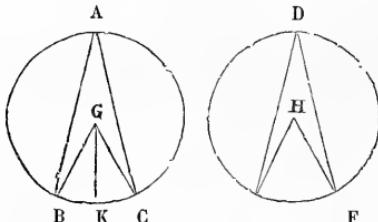

EX TERTIO LIBRO EUCLIDIS MEGARENsis.

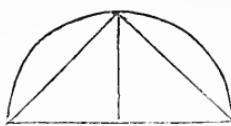
Si in circulo per centrum linea quædam dirigatur, ac quamdam lineam rectam non in centro positam in duas æquas partes secat, per rectos eam angulos secat. Et si per rectos eam angulos secat, in duos eam æquas dividet partes.

In æquis circulis, qui in circumferentias aequalibus anguli consistunt, sibi invicem sunt æquales, seu ad centra sive ad circumferentias constituantur.

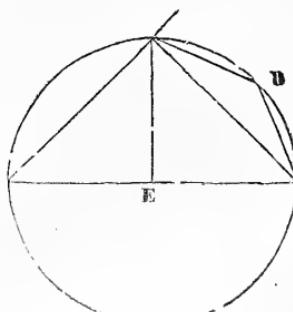

Datam circumferentiam in duo æqua dividere potis est.

In circulo quidem angulus qui in semicirculo est, rectus existit; qui vero in majore portione est angulus, minor est recto. Qui autem in minore portione est angulus, major est recto, et majoris quidem portio nis angulus, recto major existit, minoris vero angulus recto minor.

D

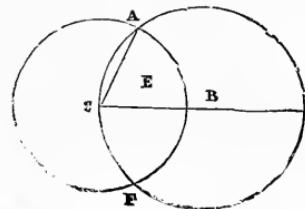

Si circulum linea recta contingat, a contactu vero A in circumferentia quædam circulum secans, linea recta ducatur, quoscunque angulos facit, duo anguli quisunt in alternis circuli portionibus, sunt æquales.

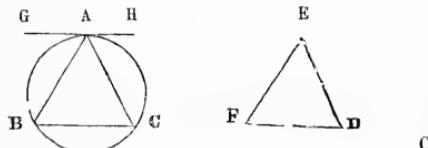
Ex hoc igitur manifestum est, quoniam si a puncto circuli duas lineas rectæ sese contingant, et sibi invicem sint æquales, super datas rectas lineas circuli describere partes convenient.

EX QUARTO LIBRO EUCLIDIS MEGARENsis.

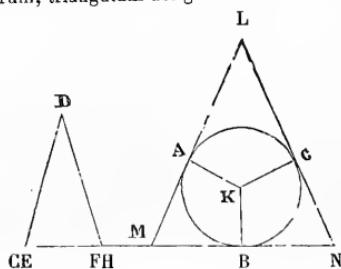
Intra datum circulum datae rectæ lineæ, quæ diametro minime major existat, æquam rectam lineam coaptare oportet.

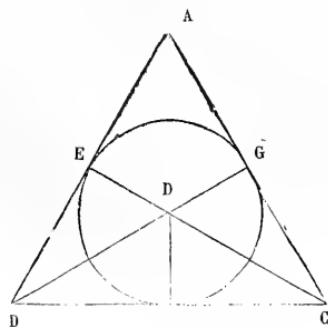
Intra datum circulum, dato triangulo æquorum angulorum, triangulum collocare conveuit.

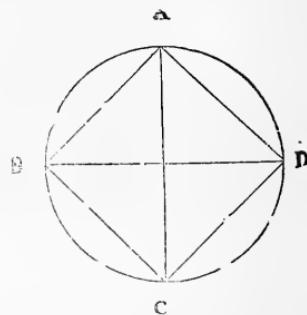
Circa datum circulum, dato triangulo æqualium angulorum, triangulum designandum est.

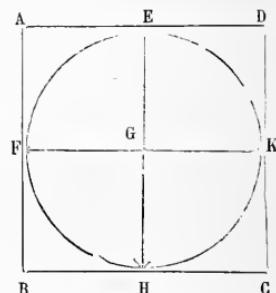
Intra datum triangulum circulum designare necesse est.

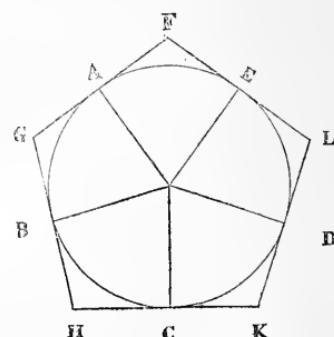
Intra datum circulum quadratum aliquod describi utile est.

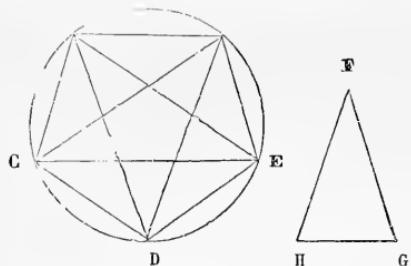
Intra propositum quadratum circulum designare.

Circa datum circulum quinquangulum æquilaterum, et æquiangulum designare geometræ præcipiunt.

Intra datum circulum quinquangulum, quod est æquilaterum atque æquiangulum, designare non convenit.

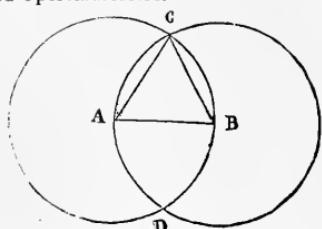

Nam omnia quæcumque sunt numerorum ratione sua constant. Et proportionabiliter alii ex aliis constituantur circumferentia æqualitate multiplicationibus suis quidem excedentes, atque alternatim proportionibus suis terminum facientes.

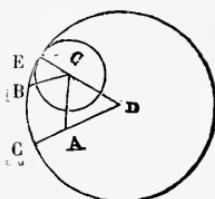
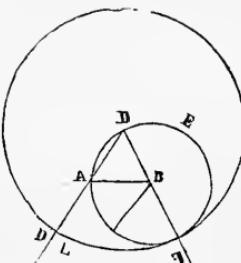
De figuris geometricis.

Supra positarum igitur speculationibus figurarum ab Euclide succincte obscureque prolatis, et a nobis verbum videlicet de verbo experimentibus strictim translati, quedam iteranda repetendaque, ut animus lectoris non obscuritate deterreatur, sed a nobis potius alicuius exempli luce infusa delectetur, videntur. Sunt enim a nobis quadam huic operi inserenda, huic arti valde necessaria, et supradictis respondentia, et subsequentibus convenientia, ad quæ intelligenda quicunque in nostrorum arithmeticorum theorematibus instructus accesserit, expeditiori intelligentia ducitur.

Supradictum igitur est, supra datam rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere oportere, sed nimis involute, qna de re hujus exempli notam subjecimus. Sit data recta linea terminata A B, oportet igitur super eam quæ est A B triangulum æquilaterum constituere, et centro quidem A, spatio vero A B, circulus scribatur B C E D. Et rursus centro B, spatio autem A B, circulus scribatur A C F D, et ab eo punto quod est G, quo se circuli dividunt, ad ea puncta quæ sunt A B, adjungantur. Rectæ lineæ C A, C B. Quoniam igitur A punctum centrum est, B C E D circuli, æqua est A B ei quæ est A C. Rursus, quoniam B punctum est centrum, A C F D circuli æqua est B A ei quæ est B C. Sed et A B ei quæ est C A æqua esse monstrata est et A C. D igitur ei quæ est B C erit æqualis. Tres igitur quæ sunt C A, A B, B C, quæ sibiinvicem sunt, æquilaterum igitur est C A B triangulum. Et constitutum est supra datam rectam lineam terminatam eam quæ est A B quod oportebat facere.

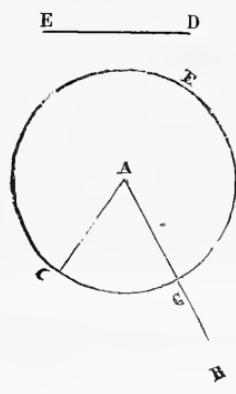

A In superioribus vero dictum est ad datum punctum datae rectæ lineæ æqualem rectam lineam collocare oportere. Sed hujus artis expertibus obscure difficulterque. Sed nos animum lectoris quasi iotroducing oblectantes hujus subsequentis figuræ explanationem positis litterarum linearumque notulis patefacimus. Sit quidem datum punctum A, data vero recta linea A B C, oportet igitur ad punctum A rectæ lineæ B C æquam rectam lineam collocare; adjungatur enim ab A puncto ad B punctum recta linea ea quæ est A B, et constitutur super A B rectam lineam, triangulum æquilaterum quod est D A B, et ejiciantur in rectum D A, D B, rectæ lineæ, ad A G et B M, et centro quidem B, spatio autem B C, circulus describatur C F E, et rursus centro quidem D, spatio autem D E, circulus describatur F K L. Quoniam igitur B punctum centrum est, C F E circuli, æqua est C B ei quæ est B F. Rursus quoniam D punctum centrum est, F L K circuli, æqua est D L ei quæ est D F. Quarum æqua est D A ei quæ est D B, æquilaterum enim triangulum est id quod est D A B. Reliqua igitur A L reliqua B F existit æqualis. Sed et B F ei quæ est B C æqua esse monstrata est. Et B C ei quæ est A L erit æqualis. Ad datum igitur punctum id quod est A datae rectæ lineæ ei quæ est B C, æqua locata est ea quæ est A L, quod oportebat facere ut subjecta descriptio monet.

Tertio igitur loco superius ab Euclide prolatum est duabus rectis lineis in æqualibus propositis a majore minori æquam rectam lineam absindere convenire, sed nimis strictim, et ob id confuse involuteque. Nos vero ut animus lectoris ad enodatioris intelligentiae accessum, quasi quibusdam gradibus ducatur, hujus descriptionem formulæ subjecimus. Sint datae duæ rectæ lineæ.

Inæquales A B C D, et sit major A B, oportet igitur a majore A B minori C D æquam lineam absindere; collocetur enim ad A punctum ei quæ est C D æqua ea quæ est A E. Et centro A, spatio vero A E, circulus describatur E G F; quoniam igitur A punctum centrum est E G F circuli, æqua est A E ei quæ est A G. Sed et C D ei quæ est A E erat æqualis, et C D ei quæ est A G erit æqualis. Duabus igitur datis rectis lineis inæqualibus eis quæ sunt A B, C D, a majore quæ est A B, minori quæ est C D, æqualis abcisa est ea quæ est A G, quod oporteba facere.

His etiam compendiosis, et tamen hujus artis rubibus pernecessariis introductionibus lector initiatus, si in aliquibus superius propositis vacillando abhorreat, per se similes figurarum descriptiones sine omnis impedimenti reclamatione adinvenire potest et componere.

Sed jam opus est ad geometricalis mensæ traditionem ab Archyta non sordido hujus disciplinæ auctore Latino accommodatam venire, si prius præmiserò, quod sint genera angulorum, et linearum, et pauca dixerò de summitatibus et extremitatibus.

Rationabilium ergo angulorum genera sunt tria, hoc est rectum, hebes, acutum, et habens species novem: tres rectarum linearum, tres autem rectarum et circumferentium, et tres hebetis et circumferentium.

Rectus angulus est orthogrammos, id est rectis lineis comprehensus, Latine normalis appellatus. Quotiens vero recta linea super rectam lineam stans, pares angulos fecerit, et linea perpendicularis juncta fuerit, efficiet rectangulum triangulum.

Hebes angulus est plus normalis, hoc est rectianguli positionem excedens, quia et si triangulus secundum hanc positionem constitutus fuerit, perpendicularis extra finitimas lineas habebitur.

Acutus autem angulus est compressior recto, qui si a recta linea quæ sedis loco fuerit rectam lineam secundum suam inclinationem emiserit, similique cohibitione rectam lineam in occursum excepiterit, efficiet triangulum qui perpendicularem intra tres lineas habebit.

Linearum vero genera sunt tria, rectum, circumferens, flexuosum.

Recta linea itaque est quæ æqualiter in suis signis posita est, quæ æqualiter in planitate posita non concurredit. Circumferens vero linea est cuius signa ex utraque parte curvata, et a se invicem distantia non concurredunt, que signa si convernentur, circulus non circumferens linea debet appellari. Flexuosa autem linea est, multiformis velut arborum aut fluminum, cæterorum signorum, in quorum similitudine et arcisiniiorum agrorum finitur extremitas, et multorum

quaæ similiter in æqua linea sunt formata naturaliter.

Summitum igitur genera sunt duo, summitas et plana summitas. Summitas est secundum geometram appellationem quæ longitudine latitudineque protenditur.

Summitatis autem fines lineæ sunt.

Plana vero summitas est quæ æqualiter rectis lineis undique versum finitur.

Omnium autem summitatum in vinciundo duæ sunt observationes, enormis et liquis.

Enormis vero est, quæ per omne latus rectis lineis continetur.

Liquis autem est quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum angulorum ratione, secundum ipsas extremitates subtenditur.

Extremitatum quippe genera sunt duo, unum quod pro rigore, et alterum quod servatur pro flexuoso. Rigor est quidquid inter duo signa veluti in modum lineæ directum propicitur.

Flexuosum vero est quidquid secundum naturam A locorum curvatur. Nam quod in agro a messore operis causa ad finem directum fuerit, rigor appellatur, quidquid ad horum imitationem in forma scribitur, linea appellatur.

Bini rigores sunt, quando singulis spatiis intervenientibus tendunt, ut itinera plerumque pergunt.

Nosse autem bujus artis despicientem, quid sint digiti, quid articuli, quid compositi, quid incompositi numeri, quid multiplicatores, quidve divisores, ad hujus formæ speculationem, quam sumus tradituri, oportet.

Digitos vero quoscunque infra primum limitem, id est omnes quod ab unitate usque ad denariam summam numeramus, veteres appellare consueverunt: 1 2 3 4 5 6 7 8 9.

Articuli autem omnes deceno in ordine positi et in infinitum progressi noncuntur compositi, quippe numeri sunt omnes a primo limite, id est a decem usque ad secundum limitem, id est 20 cæterique sese in ordine sequentes exceptis limitibus. Incompositi autem digiti omnes annumeratis et omib[us] limitibus.

Multiplicatores igitur numeri mutua in semet replicatione volvuntur, id est interdum major minoris, interdum autem minor majoris multiplicator existit. Interdum vero numerus in se excrescens multiplicatio[n]is augmenta suscipit. Divisores autem majorum semper minores constituntur numeri.

De ratione abaci

Prisca igitur prudentiae viri Pythagoricum dogma secuti, Platonicæque auctoritatis investigatores speculatoresque curiosi, totum philosophiaæ culmen innumerorum vi constituerunt. Quis enim musicarum modulamina symphoniarum numerorum expertia censendo pernoscat? Quis ipsius firmamenti sidera corpora stellis compacta naturæ numerorum ignarus deprehendat, ortusque signorum et occasus colligat?

De arithmeticæ vero geometrica quid attinet dicere, cum si vis numerorum pereat, nec in nominando appareat, de qua quia in arithmeticis et in musicis sat dictum est, ad dicenda revertamur.

Pythagorici vero ne in multiplicationibus et partitionibus et in podismis aliquando fallerentur, ut in omnibus erant ingeniosissimi et subtilissimi, descripserunt sibi quamdam formulam quam ob honorem sui præceptoris mensam Pythagoream nominabant, quia hoc quod depinxerant magistro præmonstrante cognoverant, a posterioribus appellabatur Abacus, ut quod alta mente conceperant, melius si quasi videntio ostenderent in notitiam omnis transfundere possent, eamque subterius habita sat mira descriptione formabant.

Longitude.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
1	0	20	40	60	80	100	120	140	160
2	0	40	80	120	160	200	240	280	320
3	0	120	240	360	480	600	720	840	960
4	0	240	480	720	960	1200	1440	1720	1960
5	0	360	720	1080	1440	1800	2160	2520	2880
6	0	480	960	1440	1920	2400	2880	3360	3840
7	0	600	1200	1800	2400	3000	3600	4200	4800
8	0	720	1440	2160	2880	3600	4320	5040	5760
9	0	840	1680	2520	3360	4200	5040	5880	6720
0	0	0	0	0	0	0	0	0	7200

B
socius proximam.
Comparatio ad alteram.

Superius vero digestæ descriptionis formula hoc modo utebantur. Habebant enim diversæ formatos apices vel characteres. Quidam enim hujuscemodi apicum notas sibi conscriperant, ut hæc notula respondet unitati 1. Ista ut binario 2. Tertia vero tribus 3. Quarta autem quaternario 4. Hæc autem quinque ascriberentur 5. Ista vero senario 6. Septima autem septenario conveniret 7. Hæc vero octonario 8. Ista vero novenario jungerentur 9. Quidam vero in hujus formæ depictione seu litteras alphabeti assutio[n]es mebant sibi hoc pacto, ut littera quæ esset prima unitati, secunda binario, tercia ternario, cæteræque in ordine naturali numero insignitas et inscriptas tantum modo sortiti sunt. Hos etenim apices, ita varie seu pulverem dispergere in multiplicando et in dividendo consumerunt, ut si sub unitate naturalis numeri ordinem jam dictos characteres adjungendo locarent, non alii quam digiti nascerentur. Primum autem numerum, id est binarium, unitas enim (ut in arithmeticis est dictum) numerus non est, sed fons et origo numerorum 10, inscripta ponentes 20, et ternarium 30, et quaternarium 40, cæterosque in ordine sese sequentes proprias secundum denominations assignare constituerunt. Sub linea vero centeno insignita numero eosdem apices ponentes binarium 200, ternarium 300, quaternarium 400. Cæterosque certis denominationibus respondere decreverunt. In sequentibus vero paginularum lineis idem facientes nullo erroris nubilo obtenebantur.

Scire autem oportet et diligenter examinatione discutere in multiplicando et partiendo eni paginulae digitæ et cui articuli sint adjungendi. Nam singularis multiplicator decem digitos in decenis, articulos in centenis. Idem vero singularis multiplicator centum digitos in centenis, articulos in millenis. Et multiplicator milleni, digitos in millenis, et articulos in decenis milleni, et multiplicator centeni milleni, digitos in centenis milleni, articulos autem in millenis milibus habeant. Decenus autem, suimetipsius multiplicator digitos in pagina c inscripta, articulos

in millenis, et multiplicator centum, digitos in mil- lenis, et articulos in decenis, et multiplicator millenni, digitos in decenis et articulos in centenis, et multipli- cator centeni millenni, millia habebunt. Centenus vero, æque suimetipsius multiplicator, digitos in decenis et articulos in centenis et millenis. Multipli- cans digitos in centenis et articulos in decenis centenis et centenum millennium multiplicans, digitos in decenis millenni * i et articulos in centenis millenni * i et decennum millennium multiplicans digitos in millenni * i et articulos in decenis millenni * i sub- tendent. Millenus itidem seipsum multiplicans, digitos in decenis et articulos in centenis. Et centeni millenni multiplicator digitos in centenis millenni * i et articulos in millenni * i et decennum millennium ex- crescere faciens digitos in decies mille millia, et articulos in centenis millenni * i habere dinoscetur ? Decenus autem millennus multiplicator centum mille- ni, digitos in millies mille millia, et articulos in decenis millenni itidem, seque ipsum adaugens, digitos in centenis millenni et articulos in mille millenni habere deprehendetur. Centenus autem millennus se- ipsum multiplicans, digitos in decenis millenni et articulos in centenis millenni itidem supponit.

De divisionibus rubrica.

Divisiones igitur, quantilibet jam experte lectoris animus introductos, facile valet dinoscere; breviter etenim de his et summotenus dicturi, si quae ob- scura intervenerint, diligenter lectorum exercitio ad investiganda committimus. Si decenus per se, vel

A centenus per se, vel ulteriores per semetipsos divi- dendii proponantur, minores a majoribus quoad usque dividantur sunt subtrahendi, singularem autem divisorem decem et centeni, aut millenni, aut ulteriorum, vel decennum divisorem se sequentum sumpta differentia eos dividere oportet. Compositus autem decenus cum singulari per secundas vel tercias. Et deinceps secundum denominationem par- tiuum, decennum vel simplicem, vel compositum di- visurus est. Centenum vero millennium, vel ulteriores per decennum compositum, si diligens investigator accesserit, sumpta differentia et primis articulis di- videndo, vel secundatis appositis, auctis autem divi- dendo suppositis, dividi posse pernoscat. Centenus B autem singulis compositus, centenum vel millennium hoc pacto dividere cognoscitur. Sumpto igitur uno dividendorum, quod residuum fuerit, divisori est coæquandum, et quod superabundaverit, sepositis reservandum. Singularis autem vel, ut alii volunt, munitus per coæquationem majorum est multipli- candum, et digitis quidem perfecta differentia supponenda, articularis autem imperfecta est preponenda, et prius semoto integra adjungenda. Et hæc differ- entia et si forte aliquis seclusus sit significavit, quod residuum fit ex dividendis. Hæc vero brevi in- troductione prælibantes, si qua obscure sunt dicta, ne tardio forent prætermissa, diligentis exercitio le- toris committimus, terminum hujus libri facientes, et quasi ad ulteriora sequentium nos convertentes.

LIBER SECUNDUS.

Superioris vero tractatu voluminis omnia geom- triæ artis theorematata, quamvis succincte, tamen sunt dicta. Sed podismorum notitiam hic liber quas questionarius et omnium podismalium questionum scrupulositates incunctanter absolutet enodando, veteres eteum agrimensores omnem mensuræ quadraturam dimidio longiore latioreve facere conser- verunt. Et quod in latitudine longius fuerit, scam- num, et quod in longitudine longius appellare voluerunt ut subjecta docet formula.

Scamnum

De mensuris rubrica.

Prisci igitur podismatici cautissimi dispectores duodecim mensurarum genera constituerunt, quibus cum vellent, formarum, agrorumque emetirentur areas. Quorum haec sunt nomina miliarium, stadium, actus, decempeda, que eadem et pertica passus, gra- dus, cubitus, pes, semipes, palmus, uncia, digitus. Miliarium vero 5 millia pedum protensiones habere sancitum est. Stadium autem 23 pedes habere con- stat. Actus trifariam dividitur, in minimum, in quadratum, in duplicatum. Actus minimus quatuor tan- tum pedibus in latitudine, et 120 pedibus in longitu-

dine protenditur. Actus vero quadratus ex omni latere 120 pedibus concluditur. Actus autem dupli- catus 240 pedes explicat; decempeda pedes decem colligit; passus 5; gradus 2 et dimid. Cubitus 1 et dimid. pedes habere dinoscitur. Pes autem palmos habet quatuor, semipes 2, palmus vero quatuor digitorum protensione completur. De unciali vero et digitali mensura melius, cum de uncialibus et notis et nominibus in sequentibus disputaverimus, dicemus ? endatiusque cum de elementorum minutorumque subtilitatibus promiserimus, eloquemur, nunc ad se- quentis tractatus enarrationem redire nos convenit si prius quid pes porrectus, quid contractus, quid- que sit quadratus demonstraverimus. Pes autem por- rectus dicitur ubi tantum pedalis mensura in longo pernoscitur. Contractus autem pes ille dijudicatur, in quo longitudo latitudine consideratur. Quadratus vero pes habetur, ubi trinæ dimensionis consideratio inæqualitate censemur, sed jam tempus est ad id quod instituimus accedere.

De mensura et tribus dimensionibus rubrica.

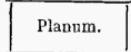
Quamvis etiam in superioris libri principio quid mensura designaremus, libet tamen specialiter hujus artis speculatoribus satisfaciendo secundum Julianum

Frontinum geometricæ artis inspectorem providissimum quid sit measura definire.

Mensura quippe est complurium, et inter se æqualem intervallorum longitudi fioita, geometricæ autem artis mensuralis speculatio, trinæ dimensionis, id est longitudinis, latitudinis, crassitudinis, consideratione colligitur. Et ut enucleatus resolvatur, recto, plano solidoque dignoscitur. Rectum est quod longitudine solum mensurando censemur, ut linea porticus, stadia miliaria, fluminum latitudines, et alia quamplura longi protensione directa, ut linea infra depictæ descriptio notat.

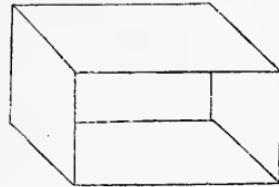
Rectum.

Planum est quod a Græcis dicitur epipedon, a nobis autem contracti pedes, quod per longitudinem latitudinemque consideratur, ut agrorum planities, et ædificiorum areæ absque tectoriis operibus et laquearibus ac tabulatis et his similibus, ut subjectæ formula docet.

Solidum etiam est quod Græci stereon vocant, nos autem quadratos pedes, quod et longitudinem et latitudinem crassitudinemque habere comprobatur. Ut ædificiorum, pilarum, pyramidumque, nec non etiam macerie lapidum, aliaque multa ut subjectæ notant formulae.

Solidum.

De podismis rubrica.

Sed jam tempus est podismalium notitiam questionum, ut promisimus, narrando attingere, et de investiganda pedaturæ speculazione protinus dicere. De trigonis vero, qui sic ut ternarius naturaliter præcedit quaternarium, ita sunt præponendi tetragonis, et pentagonis, cæterisque imprimis dicendum esse censeo.

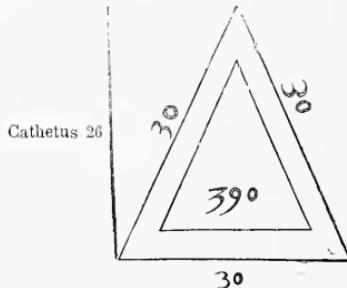
De trigonis rubrica.

Sunt autem trigonorum genera principalia sex, isopleurum, isosceles, scalenum, orthogonium, amblygonium, oxygonum, quorum omnium in sequentibus formas et pedaturæ explanabimus.

De isopleuro rubrica.

Trigonus igitur isopleurus, qui præcedentis libri pene principio æquilaterus triangulus dictus est, paria latera habere comprobatur. Ponatur ergo isopleurus in singulis habens lateribus pedes 30, hujus embadum, id est area, tali modo est investiganda. Summa etenim unius lateris per se multiplicata 900 numerum complet; ex iis si quingenta et 10 subtra-

A hantur, relinquatur 390, tot pedes hujus trigoni isopleuri embadum colligit. Nam cathetum pedibus 26 constat protendi. Qui si per unius lateris dimidium, id est per 13, multiplicati excreverint, embadum complebit; aut si unius lateris pars tertia, per ternarium, et denarium, augebitur, 300 nascentur: si vero summam lateris unius per eundem ternarium multiplicabuit, nonaginta reddent, qui superioribus 300 juncti 390 facient, id est aream supradicti trigoni: sit autem prædictorum infra facta depictio.

Ne autem lector in hujusmodi investigationibus aliquo erroris et inscituræ nubilo præpediatur. Ejusdem igitur trigoni isopleuri, id est paribus lateribus solidi manifestatio exemplar subjiciemus, esto age isopleurus cuius latera singula 28 pedes colligant. Quorum si unum per se augmentatum excreverit 784 summa consurget. Cui si unius lateris numerum aggregaveris 812 nascentur, horum soprascripta medietate aream supradicti isopleuri pernotabis, ut subjectæ descriptio formula docet.

Hujus autem jam sœpe dicti trigoni, ut lateris uniuscumque mensuram inquisitus quis investigare valeat, et dicere, apertissimum dabimus rationis experimentum. Proponatur itaque si aream 406 pedibus protendi constituerit, quot pedum planitudines latus unumquodque colligere pernoscat. Ducatur ergo soprascripta area octies, et in 3248 numerum consurgit; huic si unum addatur, fiunt 3249; hujus summæ latus si sumpsero, erit quinquaginta 7. Cui si unitas subducta fu-rint 36 relinquuntur. Quorum si medium adinvestigavero 28 fiunt. Tot itaque latus quodque isopleuri pedibus protendit.

Isosceles autem, qui ab Euclide geometricæ peritiissimo, duo tantum latera habens æqualia, est determinatus, secundus in ordine trigonorum constitutus. Cujus silatera bina imparibus numeris, scilicet 23, protendantur, pedibus quatuordecim pedalia

spatia basis habere pernotatur. Restat igitur ut quot pedes areatis cathetus colligat requiramus. Si enim medietas basis, hoc est 7, per se multiplicetur. 49 nascentur. Mensuram antem unius lateris, si per se, id est 23, multiplicaveris, 623 redde, ex quibus si 49 seposteris, 576 relinquuntur. Quorum si latus acceperis, 24 erunt, tot pedibus cathetum hujus trigoni constat protendi. Area autem quot pedes habeat, sic est faciendum ut inveniatur. Medietas rursum basis sumenda est, id est 7: quos 7 si per cathetum, id est per 24 multiplicet, 168 efficies, tot pedum est supradicti trigoni area.

Basis 14

De scaleno rubrica.

Sealenus igitur ab Euclide tria habens latera inaequalia determinatus est. Sed nos numero ejusfiguræ aperta dabimus exemplaria, proponatur ita scalenon trigonus, qui a Latinis eneus appellatur, ejus minoris lateris declive 13 pedes colligat, basis autem 25 pedalia pernotetur habere lineaemata. Quot vero pedibus hujus trigoni cathetus, et embadum protendatur, restat ut queratur. Ducatur ergo minoris lateris summa multiplicando in se, fiunt 223. Item basis si per se multiplicetur, 623 excrescent, quibus in unum compactis 830 nascentur. Hanc igitur si movendo seclusam majoris lateris summam in se multiplicare condebet, quæ multiplicatio 400 numerum adducit. Quem videlicet 400 numerum si de prius seposita summa, scilicet de 830, abstuleris, 430 relinquuntur. Horum si medium sumpseris, 223 explicabis: quibus si summa basis vel 25 pedes auferatur, novenarius erit, tot pedibus hujus trigoni continetur præcisura, vel ejectura minor. Restat ut cathetus quot habeat pedes requiratur. Multiplicetur ergo minus latus perse sicut supra, 25 prodeunt. Rursus et augmentata minoris præcisura perse summula, 84 producit; hos si aufers ex in se dueto late, 144 supersunt. Quorum duodenarius esse dino- scitur latus, tot pedes hujus trigoni cathetus colligere perhibetur. Area vero podismus tali modo reperitur. Metiatum ergo cathetus basim vel 12, 25; 300 consurgent. Quorum medietate sepe dicti trigoni scaleni embadum podismatur, ut in subiecta figura notatur.

De orthogonio rubrica.

Quarto nimicum loco trigonius orthogonus ab Euclide inseritur, et unum rectum habens angulum consignatur.

Pro hypotenusa, hic et infra ubique eriptum erat hypothemisa. Cum vero in margine vox *hypothemusa* apponere tur, nos in texto inserere maluimus.

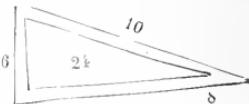
A tur, inæqua continua latera, quem nos ipso auditu difficiliorem ceteris, obscurio remque esse arbitramur. Et ideo prolixiorum in ejus explanatione moram faciemus. Esto modo trigonus orthogonus, cuius cathetus pari numero insignitus, vel 8 pedibus mensuratus protenditur. Cujus si latera ignorantur, hoe modo investigari ab Archytæ præcipiuntur. Sumatur ergo supradicti catheti medietas, id est 4, et per se multiplicetur, et 16 exercent. Qubus si unitas subtrahatur, 13 apparent. Tot pedum hujus trigoni basis esse cognoscitur. Prædictæ autem per medietatem cathetis summæ adanctæ, si unum addatur, erunt pedes hypotenuse 17. Per eamdem item summam, id est per 16, embadum est inveniendum; ducatur ergo hujus summæ medius per cathetum, et 64 consurgent, qui areæ compleat supputationem, quod patenter in subiecta forma declaratur.

15

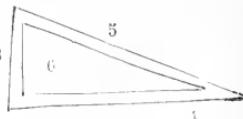
De eodem rubrica.

Conemur itaque hujus orthogoni apertam et ratam et per paris et imparis numeri quantitatatem instituere descriptionem. Ascribatnr ergo imprimis par numerus catheto, id est 6, cuius medietate in se augmentata, 9 provenient. Cui si secundum nostri præcepti normalum superius designatam unum auferatur, octonarius erit basis hujus trigoni ejus medietas, scilicet quartarius per cathetum multiplicata, secundum quod supradictum est, aream compleat, per cathetum et basis est hypotenuse pedaturam sine ullius reclamacione inquisitus, dicere facilimum et apertum nostræ auctoritatis exemplum dabimus; multiplicetur etenim per suam quantitatem medietas hujus trigoni catheti, et summæ quæ ex haec multiplicatione provenierit, unitas aggregetur, erit hypotenuse pedatura; eidem autem si auferatur unum erit basis. Sitque hujus rei hæc facta descripet.

D

Instituamus ergo hujus trigonii orthogonii per impari numerum probabilem explanationem. Adnotetur cathetus impari numero, id est 3; quem si in se duxeris, 9 explicabis, quibus unitate subdueta octo supersunt, quorum medium si sumatur, basis orthogonii hujus pedatura fore comprobatur.

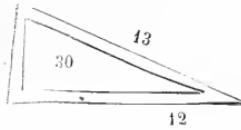

Huic vero basi vel medietati, vel 4 si unum ag- A
gregaveris, hypotenusam trigoni comprobabis, em-
badum, ut supra dictum est, reperiatur, id est
cathetus per medietatem hujus basis excrescat, ut
infra cernitur pictura.

Ne autem hujus disciplinæ curiosum indagatorem
aliqua fallat obscuritas, de hoc eodem orthogonio
iterato disputare non piget. Est enim alia inve-
niendi cathetum et basim et hypotenusam ratio.
Ponatur ergo cathetus 3 pedibus protensis, quem
si multiplices per sui quantitatem, 23 notabis, basis
autem 12 habens pedes inscribatur, que si sicut
cathetus in se concreverit, 144 nascentur.

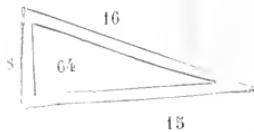
Ille summae, id est 23 et 144 copulatae 169 resti-
ntur. Horum latus 13 esse manifestum, id est hy-
potenusam supradicti trigoni. Denique si hypo-
tenusam per se angendo duxeris, par supra copula-
tate quantitatem, id est 169 reddeas. De quibus si
cathetum in se ductum subduxeris, 144 residui
sunt, quorum latus, id est 12, basim restituit. Ex
hypotenusa vero per se multiplicata, si quis basim
in se ductam, hoc est ex 169 144 subtraxerit, non
plus quam 23 remanent. Horum latus, id est 3,
cathetus constitut, aream autem basis medietas et
cathetus commultiplicati metiuntur.

Item per cathetum basis edicere pedatram in
hoc trigono concedet. Sit modo supra cathetus 3,
hic vero in se ductus 23 constituit. Huic si asseni
abstuleris, 24 progredientur, quorum medium basi-
m efficit. Rursus autem si basis quantitatæ eam-
dem adjecero unitatem, hypotenusam explicabo;
si autem per cathetum basis multiplicetur 60, pro-
greditur summa. Horum medietas embadon comple-

Item de eodem rubrica.

Aliam insuper hinc vestigia gradienti normam
hujus trigoni objiciendo proponere curamus, qua-
tenus hanc caute indagantes cautissime ad id ad
quod desiderant accedere, iteritatis (*sic*) linea abs-
que dubio perducatur. Propouatur igitur ejusdem
orthogonii descriptio iisdem quantitatibus, quibus
est circumscripta, scilicet cathetus 8, hypotenusa
17, basis autem 15 pedibus designetur. Nunc vero
qua ratione per hypotenusæ podismum, catheti et
basis summa pedalis reperiri valeat, demonstrare
studeamus: multiplicemus ergo summam hypote-
nusæ per se, et 289 numerus redundant. Cui si
quater embalidis quantitas subtrahatur, 49 relin-
quuntur; horum tetragonicum latus si inquisieris,
7 esse experieris; quod, scilicet 7, si copulanti
catheto et basi aggrees, 30 efficies, quorum di-
midium basis constitut spatium; quindecim autem
si de aggregatis, id est 50, 23 abstuleris, 8 su-
peresse cathetum sine dubio comprobabis.

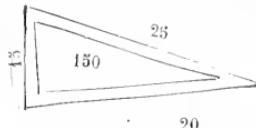

Item de eodem rubrica.

Designemus iterum iam dicti orthogonii formam
ex aliis numerorum quantitatibus, ut cum aliquis vel
per majorem vel per minorem numerorum hujus tri-
goni apertam tradere disciplinam cogatur, nullo er-
ore labatur. Esto age trigonus orthogonus, quem
circumstant parvus et duo impares numeri: parba-
si, vel 20 impar unus catheto, hoc est 13, alter vero
B hypotenuse, id est 23, ascribatur. Embadalis autem
conclusio secundum supradicti nostri præcepti regu-
lam inquirenda est, hoc est per multiplicationem
dimidiae basis et totius summae catheti, continet enim
areae septum 450 contractos pedes. Cathetus autem
et basis tali sunt indagandi ratione: ducatur ergo
hypotenusaq; summa in se, et in 623 redundant; cui
si quatuor adjiciantur embada, 1225 nascentur; quo-
rum tetragonale latus, id est 33, si exceperis, sum-
mas utrasque basis et catheti comprobabis.

Scire autem oportet et investigare quo numero a
se invicem cathetus et basis distent. Hic vero quis
sit manifestemus. Si igitur hypotenusa in se multi-
plicate quatuor, qua adjeci superius, embada sub-
traham, in 23 summam regreditur, horum quinta
pars differentiam tenet, id est 5. Quam si rursus
duabus junctis summis vel 20, et 13, 40 pernotaboh-
orum medium completem basim.

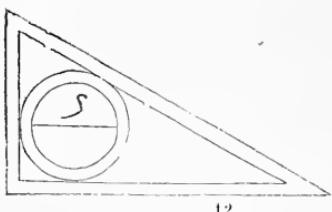
Si autem eandem differentiam, hoc est 5, basi
auferam, cathetum constituam, ut cerni potest in
subjecta figura.

20

De orthogonio circulo inscripto rubrica.

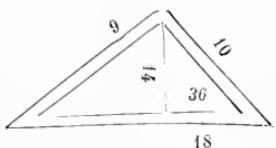
Nunc etiam quod Archytæ judicio in hoc eodem
orthogonio approbatum est, et Euclidis diligentissima
perscrutione prius est rationabiliter adven-
tum, operæ pretium duximus non esse prætermitten-
dum. Est etiam saepè ut disputator in geometrica,
circulus si hoc orthogonio inscribatur, quot pedes
diametrus colligat, requirat; quod ne virtus ignoran-
tia refutet aliquis se dicere, breviter insinuamus rem
hujusmodi: inscribatur itaque circulus orthogonio
omnes lineas ejus tangens; hoc nimis facta cathetus
et basis aggregentur in unum; ex eujus summæ
copulatione si hypotenuse exceperis quantitatem,
diametrum efficies; juncti enim 12 et 8, id est ca-
thetus et basis, 20 redditur. Ex quibus si hypo-
tenusam abstuleris, hoc est 13, diametrum 5 obtinere
constituum, quod subtus facta designat figura.

De amblygonio rubrica.

Quintus in ordine triangulorum amblygonius ab Euclide insertus obtusum angulum habens dictus est, quem nos succincte apteque explicando aggredimur. Nam si diligens lector superioris nostri documenti praeceptis et formulis istructus accesserit, minime in hoc lahabit. Constituatur modo amblygonius cuius basis 18 numero, hypotenusa autem major 10, minor vero 9, inscribam, cathetus autem 4 summa insigniatur.

Ducatur ergo basis per catheti dimidium, hoc est 18, per binarium, et 36 prodeunt, quæ summa embadalis spatii planitudinem adimpler. Sed Archytas in cunctis utens ratione, alio modo hujus amblygonii aream reperiri constituit, non hanc sumptam esse summan in hac areæ planitudine, sed minorem posse contineri existimans, astruxit enim cathetum per se et per binarium, vel per se et octonarium, duplo se superantes multiplicari oportere, et quantitatem quæ haec ex multiplicatione proveniret aream constituere, non ut 36, sed 32 in se colligere arealis illa contemplatio. Quisquis autem hujus jam dicti trigoni formas in plano designare disponat, a basis quantitate hujusmodi rem ingrediatur, tali ratione ut terminus minoris ac majoris hypotenusaæ copulatus, parvo vincat terminum basis, hoc est, si basis 28 mensuretur pedibus, major hypotenusa 14, minor autem 10 insigniatur. Sed melius hoc quod numeris duximus ostendemus, si aliquis exempli formam subiiciemus.

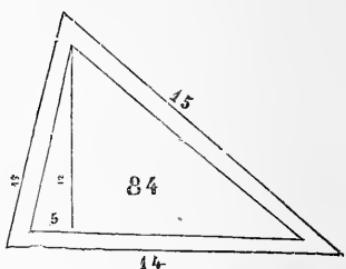

De oxygonio rubrica.

Restat ut dicamus de oxygonii speculacione, qui sextus in trigonorum descriptione ab Euclide non segni geometra ponitur acutus angulus determinatus. Esto igitur oxygonius, cuius minori lateris terminus, id est minor hypotenusa 13 pedibus terminetur, major autem 15 et basis 14 mensuretur, cuius catheti et embadi summa si ignoratur, tali ratione colligetur.

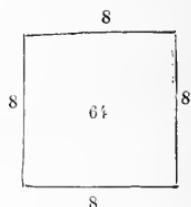
Ducatur ergo lateris miioris quantitas per se, 169 redundat; basis item terminus si per se excraverit, 196 nascentur; quas videlicet summam si junxeris, 363 efficies. Quo facto multiplicetur etiam terminus hypotenusalis per se, et exsurget 225 numerus; quem si de superioris copulata summa secrevero, flunt

A residui 140; horam medietas 70 esse pernotatur, quod per basim dispersum quinques ipsam in se retinet. Dominationis vero hujus summam minor obtinet præcisura, quæ per se adaueta 23 constituit. Hos si de minoris lateris summa per se multiplicata absutleris, 144 supersunt, quorum tetragonale latus, quod 12 est, catheti summam explebit. Arca conclusionem hoc modo investigare curato, basis medium ducito per cathetum, id est 7 per 12, et provenient 85. Hanc summam complere areales hujus trigoni pavimentum non ignora, describatur ergo hujusmodi 4 oe figura.

Sed quia de trigonorum podismali consideratione in superioribus diligentium lectorum indagini explanavimus, superest ut ad tetragonorum speculacionem transitum faciamus succinctum, de his habituri tractatum.

C Quadratorum enim cæteris facilior est collectio, et prius quidem de normali tetragono tali modo ordinatur. Omnis igitur tetragonus normaliter constitutus latitudine longitudine multiplicante arealem constituit planitudinem, et podismum sine dubio absolvit. Ponatur modo tetragonus pari numero consignatus, id est 8, quos per se latitudinem per longitudinem multiplicans, 64 efficiam, embadum videlicet subtus descripti tetragoni.

Idem vero si per imparem numerum feceris, attente obstaculo eadem ratio constabit, qui normalis tetragonus ab Euclide æquilaterus atque rectiangulus nominatur, a Nicomacho autem in arithmeticis similiter appellatur.

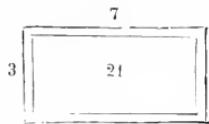
De parte altera longiori rubrica.

Tetragonus autem parte altera longior ab Euclide quidem rectiangulum. Sed non æquilaterum definitur, a Nicomacho autem heteromerus dicitur. Cujus quidem longitudi latitudinem multiplicans embadalis summae pedaturam, sive sint pares seu impares termini, demonstrat, sit modo parte altera longior tetra-

gonus, cuius longitudo pedes 8, latitudo autem 4, vel longitudo 9, latitudo autem 6, vel 5, vel 4, colligat.

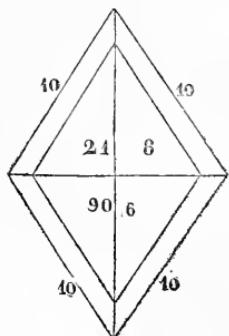

Multiplicet ergo latitudo longitudinem, id est 4 8, 32 nascentur, hoc est, area parte altera longioris tetragoni provenient, quæ hæ figurarum deformatio-nes pari numero atque impari designatae.

De rhombo rubrica.

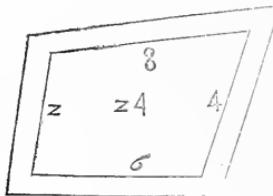
His vero jam dictis parallelogrammis adjiciendos rhombos et rhomboides tetragonos arbitramur; quamvis enim aut angulariter aut lateraliter a supradictis parallelogrammis dissident, tamen his sunt adnumerandi. Esto age rhombus quadrilaterus, singulis lateribus decenas pedatuaræ summa conscriptus, diagoni autem, hoc est angularis lineæ directio bis sena numeretur quantitate, cuius 6, si per se augmentabitur, 36 exsurgent; quos si ex basis termino per se multiplicato subtraxeris, 64 remanet. Horum tetragonorum latus, id est 8, hujus rhombi cathetum constituit. Diagonus autem per cathetum ductus embadalis summæ spatium ostendit. Hic autem ab Euclide æqua habens latera, sed non angulos æquos nec rectos definitur. Sit vero de hoc hujus formæ processio.

De rhomboide rubrica.

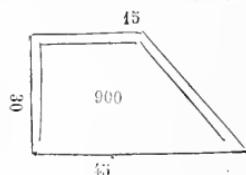
Euclides vero nec angulos æquos neque latera æqua habens rhomboides determinando propositus, quem nos quoque patentiori aditu formando numerosque ascribendo reseramus. Esto age rhomboides cuius unum latus 8 pedes, secundum autem quatuor, tertium vero 6, quartum vero 2; harum vero summa-

rum maximos terminos longitudinem obtinentes si conjungas, 14 efficies, quorum medietatem septenarius constituit. Minores autem sumimulæ in unum redactæ senarium quantitatem perficiunt, cujus medium ternarius adimpleret, quæ videlicet medietate, 7 et 3 si per se multiplicabuntur, in 21 consurgent, id est pedes areales tetragoni hujus, ut infra appetat.

B

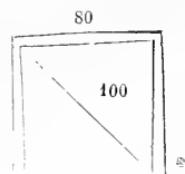
His etenim adjiciendum fore trapezium orthogonum non incongruum dicimus, dupla et sesquialtera numerorum proportione lateraliter consignatum. Ascribatur vertici summa quindenaria, catheto autem tricenaria, duplo etiam transiens, basi vero ad hanc sesquialteram servans habitudinem terminus contradatur; per has ergo summas area hujus trapezii tali ratione constituenda est. Adjungatur vero vertex basi, id est f5, f3 et 60, terminus exuberat. Cujus pars dimidia si per natum multiplicabitur, areæ pandit protensionem ut in medio scripta patet figura.

C

De diagono adveniendo rubrica.

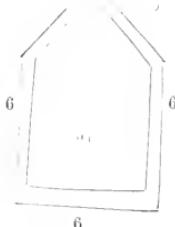
Sæpe autem evenire solet, ut in hujus artis speculatione, quod angularis lineæ protensio, horum scilicet tetragonorum pedes obtineat, requiratur. Quod ne ignoretur, facilissimum apertissimumque hujuscæ rationis dabimus exemplar. Ponatur etiam parallelogrammus 60, orthogonius in longitudine 80, et in altitudine habens pedes 60, longitudi vero per se augmentata sexies 400 explicat, latitudo autem per se multiplicata ter 600 efficit, quæ videlicet sexies 400, et ter 600, in unum summæ redactæ 10 restituant, horum scilicet 40 tetragonale latus si sumpsero, 100 pernotabo, hoc est diagonum hujus parallelogrammi orthogonii, ut infra scripta perspici potest forma.

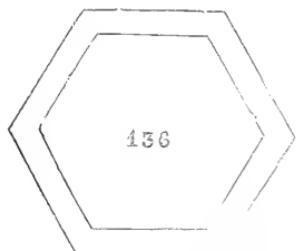
D

De multiangulis figuris rubrica.

Sed quia sufficienter breviterque de tetragonorum diximus rationibus, restat ut de pentagonis et hexagonis cæterisque disseramus. Omnis itaque pentagonus aequalis habitis lateribus unius in se summa ex crescere, ac ter ducta, rursusque eadem subducta, medietateque hujus summae sumpta embadalis spatii pandit superficiem. Esto modo pentagonus singulis habens lateribus pedes senos; quos videlicet 6 si per se duxero, 36 restituam; hoc ter ductos in 107 numerum perstringam; cui si abstulero lateris unius summam, id est senarium, 102 explicabo; quorum dimidium si accepero, aream infra descripti pentagoni adimplebo.

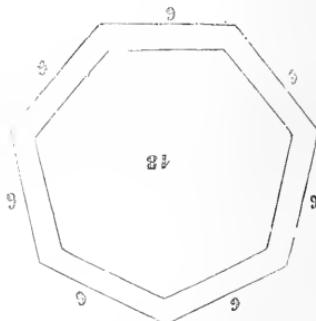
De hexagono rubrica.

Hexagonus autem ordine in subsequenti dicendus inferatur; describatur etenim hexagonus 8 lateraliter insignitus, quem videlicet octonarium per se multiplicans 64 efficiam; bœc summa, scilicet 64 quater ducta, in 236 redundat; his videlicet 236 si lateris unius quantitas, id est 8 bis ducta, adjiciatur, 272 apparent. Quorum medium si sumpseris, aream hujus hexagoni explicabis.

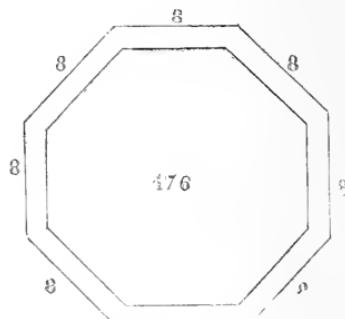
De heptagono rubrica.

Post hæc ut expediamus de heptagoni subsequentis ratione oportet, qui videlicet heptagonus tertio hic inseritur loco septuarius, quemadmodum in imparium numerorum tertio naturaliter ordine appetat collocetur, etenim heptagonus senaria quantitate circumscriptus, cui si lateris unius summam per se multiplicaveris, 36 pernotabis, quæ scilicet quantitas,

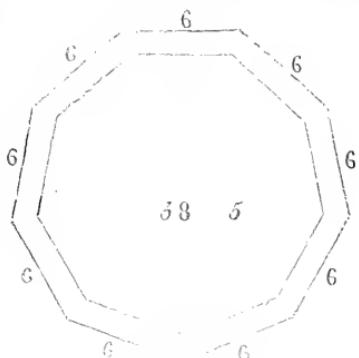
A hoc est 36, quinques ducta, 180 adesse conductit. Quibus si senariæ quantitatis summam ter ductam subduxeris, 162 relinquentur, horum medietas sumpta 81 pede embadalum hujus heptagoni habere conductit.

De octogono rubrica.

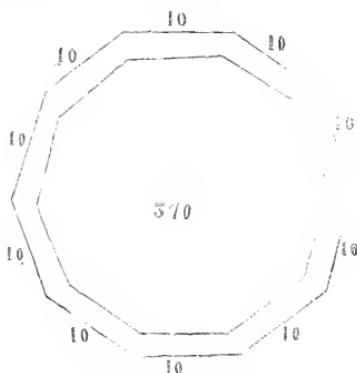
Octogonus vero in naturali parium numerorum ordine quartus constitutus, in hoc disserendus loco naturaliter quartus assumatur. Esto age octogonus 7, per singula latera pedibus mensuratus. Hanc nimirum naturalem quantitatem, id est 8, in se si duxeris, 64 efficies; quos si per 6 multiplicaris, 384 explicabis. Ex his si quater lateris unius summam deduxeris, non amplius quam 332 residui sunt. Quorum medietas si excipitur, area hujus octogonii pernotatur.

De hennagono (enneagono) rubrica.

Hennagonus autem singula per latera 6 circumscribatur, quem videlicet senarium, si secundum superius dictam nostræ institutionis regulam per se multiplicaveris, 36 efficies; qui septies ducti, 109 summam producent. His si lateris unius quantitatem quinques subtraxeris, 79 reddes; horum medietas excepta si fuerit, hujus hennagoni embadalum 38 semispedibus contineri manifestat.

D^a decagono rubrica.

Restat ut de decagoni embadali dicamus podismus. Describatur itaque decagonus denario numero laterali limitatus. Cujus si lateris unius quantitas secundum jam sepe dictam nostras preceptionibus institutionem se multiplicando excreverit, 100 efficiet. Hi vero octies ducti, 800 adducunt. Horum vero medium si sumpseris, aream hujus decagoni 770 pedibus contineri absque dubio pernotabis.

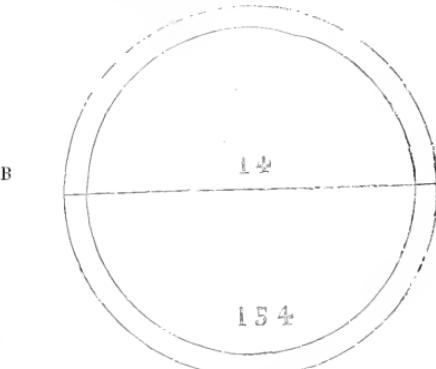

Idem vero de hendecagono cæterisque plurilateris figurarum descriptionibus si feceris, nullius erroris obstaculo lababis, hoc pacto ut in naturali ordine in multiplicando unius lateris summa, et in hac quantitate que ex hac lateralı multiplicatione nascitur, naturaliter augmentanda, eademque lateralı naturaliter subducenda procedas, embadumque tali ratione ex medietatibus scilicet adinvenias.

De circulo rubrica.

Sed quia de angularibus figuris studioso lectori sufficienter disputavimus, restat ut breviter de circumductione sphæræ vel circuli explicemus. Ponatur circulus itaque 44 pedibus in circumductione designatus, diametruſ autem 14 pedum protensionibus describatur. Cujus summa si per se excreverit, 196 na-

A scentur; hos per 11 multiplicans 2156 efficies, quorum quartadecima pars, id est 154, aream hujuscycli pandit, ut infra potest cerni. Est alia hujus cycli inveniendi embadalis spatii ratio : sumatur etenim circumductivæ quantitatis medietas, vel 22 quæ est medietas, et per medietatem diametri, id est per 7, multiplicetur, et quod ex hac multiplicatione provenierit, embadum pandit.

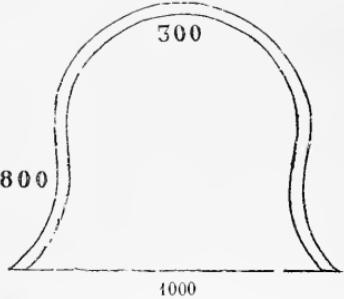

Deemicolo rubrica.

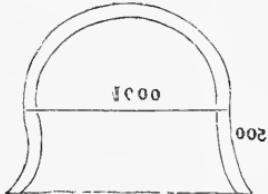
His vero brevibus initiamentis de circularibus theorematibus dicendum esse censuimus, de hemicyclo protinus dicturi. Conscribatur age hemicyclus 28 in basi, et in semidiametro 14 pedes habeus, cuius C si areæ podismus ignoretur, tali ratione adinvestigetur. Multiplicetur ergo summa basis per semidiametri summam, et in 392 perveuitur et hæc summa in decies 4216 producit, quorum sumpta quarta decimali parte, id est 312, areals completer supericies, ut propter appetat.

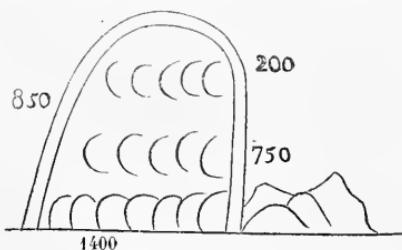
Hæc de epipedarum podismationibus figurarum ad præsens dicta sufficient, restat ut de montuosa succinctius aliquid ratione tractemus. Inscrubatur etiam mons in verticis circuitu 300 pedibus podismatus, a pede autem usque in summitem 800 pedibus protentus, pes vero montis ejusdem in circuitu pedibus millenis consignetur. Proponatur modo inquisitum quon jugera in hoc monto habeantur. Quod tali cum ratione ordinandum jungantur, etenim pedis et cacuminis duo illi circuitus, id est 1300; quorum per medium si ascensus, hoc est 800, per 630 multiplicabitur, 520 pedes habere montis hujus spatiū comprobabitur. Haec igitur sumnam si in 28,800 disperseris, 18 in hoc esse monte comprobabis, restantibus tantum millenis et sexcentis pedibus.

Si autem mous in pedis circuitu 2300 et medietatis circuitione 1600, in cacuminis autem circumductione centum, et in ascensu 300 pedes habens, fuerit. Hoc pacto jugera sunt adiuenienda: jungantur trium supradictorum circuituum summae, et 4200 nascuntur quorum tertia parte, id est 1400, montis ascensionem, hoc est 500, multiplicante, 790 prodeunt; quos per jugera dispartiens, 24 efficies, non plus quam ducentis pedibus residuis.

Mons autem strabus, id est inaequalis, si fuerit in pedis circumferentia 1400, et in verticis declivo 200, et in dexteræ partis ascensione 850, in levi lateris autem suspectu 750 pedes habens, jugeralis vero sita planitudo hoc modo est indaganda. Sumatur enim duarum medietas circumferentiarum in unum collectarum, id est 800, et ascensuum compositorum pars media, hoc est 800, et haec medietates per se multiplicatae 640 producent, podium scilicet montis supradicti. Ex peditura autem jugerali facile summam secundum quod dictum est supra invenies.

Quia igitur de omnium huic arti inserendarum speculationum rationibus breviter enodataeque sat dissernimus, reliquum est ut de unciali et digitali mensura, et de punctorum et minutorum caterisque minutis, sicut promisimus, dicamus, mirabilem et arti huic, ceterisque matheseis disciplinis necessariam figuram, quam Archytas premonstrante didicimus, edituri.

A Veteres igitur geometræ, indagatores subtilissimi, maximeque Pythagorici, cum omnia certis mensurarum dividentes rationibus, ad ea quæ natura renueret dividì et secari, usque pervenirent, ingenio praesignante ea quæ naturaliter erant indivisibilis, positis notis nominibus æque datis dispartiere. Cujus vero agros per actus, per perticas, id est per radios, per passus, per gradus, per cubitos, per pedes, per semipedes, et per palmos dispersissent, non habentes palnum per quod dividerent id quod palmo esset minus, digito autem majus, unciam vocare maluerunt, in secundo vero loco digitum subscripterunt, in tertio staterem, id est semiunciam, in quarto quadrantem, in quinto drachman, in sexto scrupulum, in septimo obolum, in octavo semiobolum, quem Graeci ceratē nuncupant, in nono siliquam, in 10 punctum, in 11 minutum, in 12 momentum nominando posuerunt. His ergo miutiis adinventis, nominibusque editis, multiformes eis notas indidere, quæ quia partim Graece, partim erant barbaræ, nobis non videbantur Latine orationi adjungendæ. Quapropter nos rem obscuram obscuris signosque notarum signis involvere nolentes, loco earumdem notarum Latinorum elementorum notas ordine ponimus, ita ut A unciæ respondeat, B digito, C quadrato, D quadranti, E drachmæ, F scrupulo, G dobulio, H semiobulo, I si liquæ, K puncto, L minuto, M momento ascribatur. Describatur itaque his litteris, quam diximus figuram unciarum, hoc modo.

C

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I
i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
I	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D
m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A
a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a

D

BOETII LIBER DE GEOMETRIA.

Geometrica est disciplina magnitudinis immobilis, formarumque descriptio contemplativa, per quam uniuscujusque termini declarari solent, documentum etiam visible philosophorum, quod Latine dicitur terræ dimensio. Quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ primum Ægyptus fertur fuisse partita, pro necessitate terminorum terræ quo Nilus fluvius inundationis tempore infundebat, cuius disciplinæ magi-

stri mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic extitisse commemorat dicens: *Prius quidem dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus ac discordantibus populis pacis utilia prestitisse. Deinde totius anni circulum mensuali numero faire partitum. Tunc et ipsi menses quod annum metiuntur, dicti sunt. Tunc et dimensionem orbis terræ probabili referatione collectan, ideo factum est ut disciplina ipsa geometriae nomen acciperet quod per saecula longa constaret.*

De utilitate geometriæ rubrica.

Utilitas geometriæ triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam. Ad facultatem, ut mechanici et architecti. Ad sanitatem, ut medici. Ad animam, ut philosophi. Quam artem si arte et diligenter curatae moderata mente perquirimus, hoc quod praeditis divisionibus manifestum est, sensus nostros magna claritate dilucidat, et illud supra, quale est cœlum animo subire, totamque illam machinam supernam indagabili ratione aliter discutere, et inspectiva mentis sublimitate, ex aliqua parte colligere et agnoscere mundi factorem qui tanta et talia arcana velavit. Nam mundus ipse sphærica fertur rotunditatem collectus, ut diversas rerum formas ambitus sui circuitione concluderet, unde librum Seneca consentanea philosophis disputatione formavit, cui titulus est de Forma mundi. Nam in geometria utique partem fatemur esse utilem teneri, et actibus agitari, in omnibus prodessem eam existimamus, nec sine causa summi viri etiam impensam huic scientiæ operam dederunt, cum sit geometria divisa in numeros atque formas numerorum. Nota non tantum oratori, sed cuique primis saltem litteris eruditio necessaria est, quod ad subtilitatem constat tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem vaide jucundissima. In causis vero frequentissime queritur, quia primum ordo est geometriæ necessarius. Nonne et eloquentiæ, ex prioribus geometria probat insequentia, et certis incerta, propter quod plures invenies, qui dialecti similiter et rhetorici ingrediantur hanc artem. Dialectico namque syllogismo, si res poscit, utitur, et qui sunt potentissimi grammatici, qui apodixis Græce dicuntur, idem probant, et certe enthymemate, qui rhetoricus est syllogismus, quod Latine interpretatur *mentis conceptio*, quem imperfectum solent artigraphi nuncupare, et ipse denique probat cuius sit formæ circuitus, quot lineis rectis continetur. Quibus modis finitur, quæ illa circumcurrentes linea si efficiat orbem, quæ forma est in planis maxima perfecta, in qua tot spatia complectitur. Et si quadratum paribus horis efficiat rursus quadrata, triangulus triangula, ipsa plus æquis lateribus quam inæqualibus, et alia forsitan obscuriora, quod etiam operis sequi oportet experimentum. Hæc in planis. Nam in montibus et collibus etiam imperio patet, quia per solum cursum et umbrarum motum comprehenditur, et per divergiam aquarum segregatur. Nunc ad epistolam Julii Cæsaris veniamus, quod ad hujus artis originem pertinet, ut nec ipsius auctoris

A gloria pereat, ut nobis plenissime rei veritas ad notitiam veniat; quisquis ille tamen hauc epistolam studiose legere volnerit quibusdem compendiis introductus, lucidius majorum dicta in brevi percipiet.

Rubrica.

Divus Julius Cæsar, vir accerrimus et multarum gentium dominator, frequentia belli militem exercuit, ampliorum bellorum operibus augendæ rei causa illustrum virorum urbem ingressus est, gentium populos rogantes recepit, tyrannos gladio intermit, et postquam hostilem terram obtinuit, deleitis hostium civitatibus, denuo novas urbes constituit, dato iterum coloniæ nomine cives ampliavit.

Milites colonos fecit, alios in Italia, alios in provinciis quibusdam. Hæc quæ divus Augustus assignatus urbes provinciarum exercitu jussit proper subitas bellorum acies, non solum eas civitates demum cingere muris, verum etiam loca aspera et confragosa satis alligari, ut ille maxime propugnaculo est, et ista loci natura, et ab agrorum nova dedicatione culture colonias appellavit, quæ coloniæ his vitoriis, quī temporis causa arma cœpere, assignatae sunt.

Ergo ne quid nos prælerisse videamur, sed magis eorum exempla sequamur, sepe erit ad formam respiciendum; et quia montium altitudines præses oratio monstrabat, per accensum præcelsi cacuminis aciem laboriose signa ex lapidibus constructa reliquimus, et est munita discreta locorum quantitas quæ permanet separatim per aquarum diversia in utraque parte valde nota partitio, alia loca riparum cursus servatur, proinde etiam si hostis nos infestare voluisse, eos ex proxima ripa poteramus expugnando rumpere. Nam circa regionem maritimam limites rectos censuimus ex lapidibus compactis, totam limitem recturam cursum demonstrabimus, quia coloniæ omnes quæ ad mare ponuntur littore maris terminantur. Agros convallium jure ordinario disposuimus, quos intercisos nominavimus. In planities vero limites recte cultellavimus.

Plerumque sunt agri quæ multi assignati, quorum mensura limitum licet diversa sit, tamen etiam distant a se aliis ab alio in pedes 100, in pedes 150, in pedes 240, in pedes 300, in pedes 360, in pedes 420, in pedes 480, in pedes 600, in pedes 700, in pedes 840, in pedes 960, in pedes 1020, in pedes 10200, in pedes 10340, in pedes 10600, in pedes 10700, in pedes 10800, in pedes 20000, in conspectu tamen longo quo signis limitem agimus.

Si fuerit terminus crassus angustalis et ab alia parte longa crassus geminatus, hi duo limites maximi decimanus et cardo nominati sunt. Per multa millia pedum concurrunt, et nisi in Alpes finiant dividunt agros dextra lœvaeque rectarum linearum inter se continentium.

Omnem mensuram hujus culturae medianam longorem sive latiorem facere debes, quod latitudine longius fuerit scannum est, quod vero in longitudinem longius fuerit striga.

Sunt fundi beue meritorum et pro aestimatione ubertatis angustiores assignati sunt.

Loca macra et arida ampliori termino conclusa sunt. Sunt loca subsicciva quae ad jus ordinarium non pertinent, sed si convenerit inter possessores, possideant; si non convenerit, remanet potestati.

Alia loca perfectiora ad jus publicum pertineant; totidem si possessoribus convenit, possident.

Sunt autem loca publica haec que scribuntur silva et pascua publica augustinorum que illo modo alienari nequeunt, et possident tutelam aut templorum publicorum, aut balnearium, quæ loco colliva appellant.

Ager extraclusus est, qui intra finitima lineam et centurias interjacet; ideo extraclusus, quia ultra finitimos limites clauditur.

De controversiis rubrica.

Controversiarum materie sunt duæ, finis et locus, harum altera continetur quidquid ex agro disconvenit. Sed quoniam his quoque partibus signatae controversiae diversas habent conditiones, ut potui ego comprehendere, propriæ sunt nominandæ.

Genera sunt controversiarum 14: De positione terminorum. De regione. De fine. De loco. De domus proprietate. De possessione. De aluvione. De jure territorii. De subsiccivis agris. De locis publicis. De locis relictis et extraclusis. De locis sacris ac religiosis. De aquæ pluviaæ accessu, et de itineribus.

Controversia est inter duos pluresque vicinos. Inter duos, an in rigore sit cæterorum ratione finis; inter plures trifinium facit, aliquibus locis et quadrifinium, secundum proximas possessiones: dum hoc nesciunt, non eis convenit, et diversas controversias ipsi possessores inter se faciunt. Alii de loco, alii vero de fine lineaæ litigant, alii de fundis attendunt. Sed avido modo querendum est prius origo causæ. Natura per hereditates opinionis hujus generis controversiae flunt, quare jure ordinario litigatur. Prius tamen in judicio super possessionem quæstio finiatur, et tunc agrimensor ad loca ire præcipiat, ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur.

Genera controversiarum ex flumine haec sunt: non quod occupatis agris agitur, sed quod vis aquæ absenterit, repetitionem non habebit; que res necessitate ripæ munienda sunt, sine alterius damno, quisquis ille faciat qui ripam suam muniet. Quod si fluminis torrens aliquando tam violentus decurrit, ut alveum mutet suum, multorum agros trans ripam occupat, sœpe etiam insulas efficit. Sed Cassius Longinus prudentissimus juris auctor et judex hoc statuit, ut quidquid aqua lambendo abstulerit possessori admittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet. Si vero major vis decurrerit, et in fines alterius alveum mutat suum, et fiat insula in quo concurrerit, unusquisque modum illuminis majoris agnoscere debet, et eam insulam ipse sibi vindicabit, cuius terram tempestative preoccupavit, quoniam non possessoris negligentia, sed tempestatis violentia apparet arreptum.

Ager subsiccivus secundum suas determinationes

A scriptus est, in finibus suis tabulario Cæsaris inferimus, et quod beneficio concessa aut assignata coloniae fuerint, sive in proximo, sive inter alias civitates, libros beneficiorum ascribimus, et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit ad solum coloniæ, sed ad tabularium Cæsaris manu conditoris subscriptum babere debebit.

B Ager est similis subsiccivus conditionis extraclusus et non assignatus, qui, si rei publicæ, populo Romano, aut ipsis coloniæ cujus fine circumdatur, aut ad populum Romanum pertinet, datus non est, in ejus qui assignare potuerit remanet potestate.

Signa limitum finalium in diversas regiones, sive vocabula, vicos, vel possessiones haec sunt inter utrosque possessores testimonia agraria dividenda.

In montibus loco arida et confragosa petras signatas invenimus.

C Summa montium terminos agusteos, id est rotundos, in effigiem columnæ aliquos littera signatos, archas finales in partibus grumos, id est congeriem petrarum, arbres antemissas intactas a ferro, congeriem maceræ, id est ubi saxa collecta ab utrisque partibus limitem faciunt, item petras sacrificiales aras, in quibus locis arbres intactæ stare videntur in quo loco veteres errantes sacrificium faciebant. Alio loco viae militares fiuem faciunt, qui termino mininuntur. Alia vero dextera montium, id est pro latere montis ripæcurrentes finem faciunt. Aliquando sepulcra finem faciunt, ideo sepulcra sequenda sunt qua extremitis finibus concurrentibus plures concursus agrorum expectant. Omnia enim monumenta dominos testantur.

D Sunt termini cursorii in effigiem tituli constituti, certa loca rivi, finales cunabulae vel novercae, quod regulis construitur, scorpiones ubi fines duos cuneatis se jungunt. Si forte in campestria loca ubi agri in planicie sunt constituti in jugeribus assignata inveniuntur. Item inter voratos rupis arboribus ante missis intactis, ut supra dixi sacrificiales, tumuli terre in effigiem limitis constitutos, petras molares foveas, vel metas, lacus et legonatus, et fabricis constructos calviones. Aliquotiens enim petras quadratas et scriptas, que indicant cuius agri quis dominus, quot spatium tueantur. Non enim omnis titulus inscriptionibus est inductus, quoniam aliquibus locis non sunt lapides scripti, sed in effigiem terminorum positi sunt, quos cursorios vocamus. Nam et ipsi montes omnino loca determinant, termini vero non unam mensuram inter se continent, jubente Augusto Cæsare Balbo mensore, qui omnium provinciarum mensuras dixinxit ac declaravit, perque testimonia superscripta fines locorum terminentur.

Sunt enim termini quibus fides non est adhibenda, isti dicuntur itinerarii. Omnes enim limites itineri publico servire debebunt, qui dextera ac sinistra fines

privatos dividunt, et in medio iter publicum: hi tales A finalem. Manspleus. — Terminus in laterculis. Arca finalis. — Terminus quadrifinius. Lippus. Terminus rotundus. Kalasones. — Terminus cui subjacet angulus. Terminus quadrifinius.

Sic enim sunt certæ legis consuetudines et observationes, semper signum in omnibus terminis positum est, aut aliquos cineres, aut carbones, aut testa, aut ossa, aut vitrum, aut massa ferri, aut æs, aut calcem, aut gypsum, aut vas fisticle invenimus, quod etiam quibusdam saxorum fragminibus concubabant atque diligent cura confirmabant, ut firmius staret. Tales ergo, signum inter dominos, inter quos fines terminabantur, faciebant. Termini vero non sunt omnibus locis, sed infinita sunt multa alia testimonia, lege feliciter et intelligere curabis; qui intelliget quod videt, agrorum intentionem et certamen tollere potest, prudentiam tamen hi mensores habere debent, qui judicaturi sunt, et quos advocant, ut præstatores. In judicando autem mensorem bonum virum, et justum agere, ut nulla ambitione aut sordibus moveatur, servare opinionem metris et moribus debet. Omni enim artifici veritas custodienda est, exclusi sunt illi qui falsa pro veris opponunt. Quidam per imprudentiam, quidam per imperitiam peccant. Mutans ergo in professione quæ generaliter pro veris adjiciuntur, per controversiam argumentaliter et conjecturaliter etiam superflue metiri artifices coguntur, sed totum hoc judicandi hominem artificem oportebit.

Nomina agrimensorum rubrica.

Hygini, Marci, Cæsaris Neronis jussu. — Julii Fron-tini, Junii, Claudi Cæsaris jussu. — Siculi. — Flacci, Nypsi, Higinii, Euclidis, Cassi. — Ageoi, Balbi, Tiberii Cæsaris jussu. — Urbici, Mensoris Longini. — Imp. Se-veri et Antonini j. — Imp. Vespasiani j. — Imp. Adriani j. — Imp. Trajani j. — Imp. Augusti Cæsaris j. — Imp. Neronis j. — Imp. Valentianij. — Imp. Theodosii j. — Imp. Arcadij. — Imp. Honorii j. — Imp. Constantini jussu.

Nomina lapidum finalium et "arcarum positiones rubrica.

Orthogonus rectus rectum angulum mittit. Isopleurus rectus subconstrictus. — Isosceles. Terminus lineatus. — Excopleenus sive hexagineus. Spatula cursoria. — Excultelatus lateribus. Terminus in inversum positus. — Sumbus sive trapideus. Item spatula cursoria. — Isosceles. Quadrifinius. — Solus trigonus alia jactat. Item quadrifinius. — Parallelogrammus pentagonus. Terpinus gamatus. Hexaginens. Terminus lineatus, id est quadrifinius. — Septagenus. Item quadrifinius. — Sinagonus. Noverca. — Terminus Græca littera scriptus. Simmatus. — Terminus in summo acutus. Cen-tustatus. — Circulatus pyramus, item acuto similis. Trivortinus. — Item pyramus vita præcisæ similis. Amicirculus — Completus rhombus amblygineus. Vaproberinus. — Amicirculus quadratus. Trudeau. — Terminus agustenus. Terminus augustus in summo acutus. — Terminus cursorius. Lapis molaris. — Terminus finitrius. Monumentum. — Sepulturam cum ossibus

Manspleus. — Terminus in laterculis. Arca finalis. — Terminus quadrifinius. Lippus. Terminus rotundus. Kalasones. — Terminus cui subjacet angulus. Terminus quadrifinius.

Tu qui vis perfectus esse geometrius, lege ista omnia que capitulata sunt subterius. Nam imprimis scire oportet arithmeticam artem, quæ continet numerorum causas ac divisiones, id est: qualis est definitio ac divisio, de paribus imparibus numeris; — qualis est compositus numerus, et qualis incompositus; — qualis est perfectus numerus, et qualis imperfectus; — qualis est divisibilis numerus, et qualis indivisibilis; — qualis est particularis numerus, et qualis superpartiens; — qualis est superflius numerus, et qualis diminutivus; — qualis est multiplex numerus, et qualis submultiplex; — qualis est solidus numerus, et qualis sphæricus; — quomodo inventa est geometria; — quid sit geometria; — quæ utilitas; — qui ordo præscriptionis; — quæ sit ratio præpositionis; — quæ dispositionis; — quæ distributionis; — quæ descriptionis; — quæ demonstrationis; — quæ conclusionis; — qualis est recta linea; — qualis est superficies lineæ; — qualis est diviricia linea; — quot sunt extremitatum genera; — quot genera summittatum; — quot genera angularum; — qualis est planus angulus; — qualis est obtusus angulus; — qualis est hebes angulus; — qualis est rectus angulus; — qualis est acutus angulus; — qualis partita mensura sit; — quantum trahit stadius; — quid sit acus; — quid sint climate; — quid centua; — quid leuca; — quid arrapenni; — quid jugerum; — quid centuria; — quid punctum; — quid est diameter; — quid parallelo grammum; — quid figura; — quid circulus; — quot in partes sit divisio.

C Si scis ista omnia ad plenitudinem, nosti locorum segregationem. Nam qui ignorant regulam hujus artis multa opponunt falsa pro veris.

D. Quomodo inventa est geometria?

M. Inventam esse geometriam Ægyptii dicunt pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tempore infundebat.

D. Unde vocata sit geometria?

M. Geometria nominata est a dimensione terræ, per quam uniuscujusque terra termini declarari solent.

D. Quid sit geometria?

M. Geometria est disciplina magnitudinis et figure quæ secundum magnitudinem contemplatur.

D. Quæ sit intentio?

M. Intentio Euclidis duplex est, ad discipulum respiciens et ad naturas rerum. Ad discipulum respiciens, quia oportet eum ab his uti isagogicis incipere pro facilitate, pro brevitate, et eo quod in questionibus ob hoc nulla sit difficultas. Pro rerum natura, ea quod physice scientie, et Timæi sive Platonis doctrina plurima geometrice demonstrare noscuntur.

D. Quæ utilitas?

M. Utilitas (ut supra præfati sumus) geometricæ triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam: ad facultatem, ut mechanici; ad sanitatem, ut medici; ad animam, ut philosophi.

D. Qui ordo est geometriæ in disciplinis?

M. Aliquatenus post arithmeticam servus (secundus?) est, aliquatenus tertius.

D. Tituli inscriptio quomodo intelligatur?

M. Est enim tituli præscriptio elementorum quæ figuræ simpliciores sunt, et ex his aliæ componuntur quæ in his etiam resolvuntur.

D. Si proprius codex?

M. Codex iste secundum dispositionem Euclidis esse dicitur, secundum demonstrationem vel inventionem, aliorum plerumque esse dicitur.

D. In quo parts dividitur?

M. Dividitur codex iste in quatuor partes: in epipedis, in arithmeticis, in rationalibus et irrationalibus lineis, et in solidis.

D. Quæ sunt in demonstratione geometrica?

M. Propositio, dispositio, distributio, descriptio, demonstratio et conclusio.

Restat autem nobis profundissimam quamdam tradere disciplinam, quæ ad omnium naturæ, tum rerum integritatem maxime ratione pertineat. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas diffinita et sub scientia cadens animoque semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et sue substantię decoro perpetua, infinitum vero malitiæ dedecus nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans ab omni definitione principi tanquam aliquo signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus pura intelligentia robatur astringit. Nos tamen que de numeris a Nicomacho diffusius disputata sunt, vel a Varrone de mensuris ostensa sunt, moderata brevitate collegimus. Et quæ transcura velocius angustiorem intelligentiæ præstabant aditum, mediocri adjectione reseravimus, ut aliquando ad evidentiam rerum nostris etiam formulæ ac descriptionibus uteremur, quod nobis quatinus vigilis ac sudore constituerit, facile sobrius lector agnoscat. Et has quodammodo inæqualitatis formæ temperata bonitate laborando collegimus; ipse lector probabit, quæ nos ex Græcarum opulentia litterarum in Romanum orationis thesaurum contrahimus. Si quæ ex sapientiæ doctrinis emicuerunt, sapientissimi judicio per nos comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus tuum tantum lector, exspectet examen, nec in aures prodire publicas nisi doctæ sententiæ astipulatione nitatur, quod nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiæ inventa persequitur, non auctoris, sed alieno incumbat arbitrio. Est enim sapientia numerorum causas et divisiones carum quæ vera est cognitio et integra comprehensionis, quod hæc qui spernit, id est semitam sapientiæ, ei denuntio non recte philosophandum. Hæc autem est arithmeticæ, hæc euim cunctis prior est, non modo quod hanc ille hujus mundanæ molis conditor Deus primam sua habuit ratiocinationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quæcumque fabricata ratione per numerum assignati ordinis in-

A venere concordiam, sed hoc quoque prior arithmeticæ declaratur, quod quæcumque natura priora sunt; his sublati, simul posteriora tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris substantiæ permuat, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura deleta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit, proprie tamen ipsa numerorum natura cuncta precessit. Omnia quæcumque a primæva rerum natura constructa sunt, videntur numerorum ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar, hinc enim quatuor elementorum multitudine mutuata est, hinc temporum vices, hinc motus astrorum cœlique conversio. Proprie tamen ipsa numerorum natura omnes astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus, sic defectus et multiplices lunæ variationes agnoscimus, quia quoniā prior, ut claruit, arithmeticæ usus est, hinc disputationis sumamus exordium, hoc idem in geometria vel in arithmeticæ videtur incurrere. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum comprehendere possumus, vel quidquid in geometria versatur, quæ omnia numerorum denominativa sunt? Hoc autem erit perspicuum si intelligamus omnes inæqualitates crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo æquitas matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque perfundavit. Sint enim nobis tres bini, vel tres terni, vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere. Quod enim in his tribus terminis evenit, idem contingit in ceteris. Ex his igitur secundum præcepti nostri ordinem videoas primum nasci multiplices si convertantur, et in his duplices prius, dehinc triplos, inde quadruplos et ad eundem ordinem consequentes. Rursus multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur. Ex duplicibus quidem sesquialteri. Ex triplicibus sesquiterii. Ex quadruplicibus sesquiquarti, et ceteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superpartiens, supertripartientem sesquiterius gignat, ut ex sesquiquarto superquadripartiens. Rectis autem positis neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticulares oriuntur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiunt; præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundo vero primum, et secundo tertium, primo duobus secundis et tertio. Cum enim eum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascentur duplices erunt. De quibus duplicibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum omnes formas numeri multiplices explicabis. Illi quidem quoniam partes ultra quam satis est sese porrexerint, superflui nominantur, ut sunt 12, vel 114. Hi enim suis partibus comparati, majorem partium summam toto corpore sortiuntur: est enim duodenarii medietas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta 2, pars duodecima 1, omnisque

hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vigesima quarta 1, qui omnes 36 rependunt, in qua re manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem cuius composite partes totius termini multitudine superantur, ut 8, vel 14, habet enim octonarius partem medium, id est 4, habet et quartam quod est 2, habet et octavam 1, que cunctæ in unum reductæ septem colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus quatuordecim habet medietatem, id est 7, habet septimam, id est 2, habet quartam decimam, id est 4, que si in unum collectæ sint denarii numeri summa succrescit, toto scilicet termino minor. At 2 qui hoc modo sunt ut prior ille quem sue partes superant, tales videantur tanquam si quis multis super naturam manibus natus aut duplice conjunctus corpore, vel quid unquam monstruosum naturæ in parium multiplicatione subripuit.

Ille vero minores, ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta aut minus oculo nasceretur, vel alio curvatus membro, naturale totius suæ plenitudinis dispendium sortiretur; inter hos autem velut inter æquales intemperantias mediæ temperamentum limitis sortitus est ille numerus qui perfectus dicitur esse, virtutis scilicet æmulator, qui nec supervacua progressione dirigitur, nec contracta rursus diminutione remittitur; sed medietatem obtinet, qui suis æquis partibus nec grassatur abundantia, nec eget inopia, ut 6 vel 28. Namque senarius habet partem medium, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, que in unam summam si redactæ sint, id est 3, 2, 1, id est per totum numeri corpus suis partibus inventitur; 28 vero habet medietatem 14 et quartam 7, et septimam 4, et quartam decimam 2, vigesimam octavam 1, que in unum redacta totum partibus corpus æqualibunt, in uno enim juncctæ partes 28 efficiunt. Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et viti; perfectos enim numeros rare invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati. At vero superfluos infinitos reperies, nec ullis ordinibus, passim inordinateque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri intra denarium numerum 6, intra centenarium 28, intra millenarium 416, intra decem millia 800 et 128. Et semper hi numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternativam in hos numeros summarum fines provenient. Nam et primum 6, inde 28, post hos 416. Idem senarius qui primus, postquam 800 et 128, idem octonarius qui secundus.

Majoris vero inæqualitatis numeri quinque sunt partes: est enim una que vocatur multiplex, alia superparticularis, tertia superpartiens, quarta multiplex superparticularis, quinta multiplex superpartiens. His igitur quinque majoris partibus oppositæ sunt aliae quinque partes, que minoris signifikatim speciebus iisdem nominibus nuncupantur, sola tantum prepon-

A sitione distantes. Dicitur enim submultiplex, subsuperparticularis, subsuperpartiens, submultiplex, superparticularis, submultiplex, superpartiens. In prima parte si multiplicatur numerus, multiplex dicitur. In secunda parte superparticularis dicitur. In tertia superpartiens, id est quarta multiplex superparticularis. In quinta multiplex superpartiens. Minoris vero numeri aliqua parte unus subsistens atque idem per partes, secundum majorum normam multitudinemque protenditur.

De paribus et imparibus numeris rubrica.

Descriptio autem quæ supposita est hoc modo facta est: quantoscunque in ordine pariter parium numerorum ternarius numerus multiplicavit, quicunque ex eo procreati sunt primo sunt versus dispositi. Rursus

B qui eodem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco sunt constituti. Post vero quos septenarius cæteros multiplicans procreavit, eosdem tertio constituimus loco, atque idem in reliqua descriptionis parte perficimus. Superius igitur digestæ descriptionis haec ratio est: si ad latitudinem respicias, ubi est

duorum terminorum una medietas, ipsosque terminos jungas, duplos eos propria medietate reperies, et 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28; et 12 si jungas, faciunt 150, quorum 20 medietati medius eorum terminus inventur. Ac vero ubi duas medietates habent, utræque extremitates junctæ utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 dum coniunxeris fiunt 48; horum si medietates sibimet applicaveris, id est 20 et 28 idem erit. Atque in alia

C parte latitudinis eodem ordine qui fiunt numeri notati sunt, neque ulla in re ratio utriusque latitudinis discrepavit. Idemque eodem ordine in cæteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri fit, in quo hanc proprietatem esse supra jam dictum est. Rursus si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod fit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus suæ capiet pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 faciunt 376; medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 376 procreabit. Et rursus si 24 in 96 multiplicetur, faciunt 2304, quorum medius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2304 procreantur. Ubi

D autem duo termini duas medietates includunt, quod fit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 546 multiplicatis in 152 procreantur, due vero eorum medietates, id est 24 et 48, si in semetipsas multiplicentur, eosdem in 152 restituent, atque hoc ad imitationem cognitionemque numeri pariter paris, a quo participatione tracta, haec ei cognoscitur ingenerata proprietas. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descripicioque notata est, qua in re manifestum est totum numerum ex superioribus duobus esse procreatum, quod eorum retinet proprietates. Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse

monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat, hic quoque perstringentes, id quod proposimus planissime breviterque doceamus. Sit enim talis descriptio in qua ponatur in ordinem usque ad denarium numerum continuo numeri ordo naturalis, et secundo versu duplus ordo texatur, tertio vero triplus, quarto autem quadruplus, et hoc usque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum superparticulari, et superpartienti, et cunctis aliis princeps erit species multiplicis, et quedam alia simul inspiciemus, et ad subtilitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem valde ucundissima.

Si igitur duo prima latera præpositæ formulæ, quæ faciunt angulum ab uno ad decem, et decem procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparentur, qui scilicet a 4 angulum incipientes in vicenos terminum ponunt, duplex, id est prima species multiplicitatis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, id est duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum quaternarii numerositate transcedat, ut octo quaternarium et per eamdem cuncti sequentiam sese minoris pluralitate prætereant.

Si vero tertius angulus inspicatur, qui ab novem inchoans, longitudinem latitudinemque tricensim altrinsecus numeris extendit, et hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicitatis occurrit, ita ut ista comparatio per decimam litteram fiat, hisque se numeri superabunt, secundum parallelitatis factam naturaliter connexionem; primus enim primum duobus superat, ut unum tres, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem ceteri modum progressionis accrescant, Quam rem nobis scilicet et ipsa naturalis objicit integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis appetat.

Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quidditat notatus est, et longitudinem quæ in quadragenos terminat, velit superioribus comparare, per 10 litera formam proportione collata, quadruplici multitudinem pernotabit, hisque est ordinabilius super se progressio, et ut primus primum tribus superet, ut quatuor unitatem, secundus secundum senario vincat, ut octo binarium, tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summulæ trium se semper adjecta quantitate transiliant. Et si quis subteriores aspiciat angulos, idem per omnes multiplicitatis species usque ad decuplum dispositissima ordinatione proveniet.

Si quis vero in hac descriptione superparticulares requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cuius est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque ad hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquiaterna proportio declaratur. Nam tertius secundi versus sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad 4, vel novem ad sex, vel 12

A ad 8, item et in cæteris qui sunt in eadem serie numeris talis conjugatio misceatur, nulla varietatis dissimilitudo subripet; eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque quæ in duplicibus fuit. Primus enim primum, id est ternarius binarium uno superat, secundus vero secundum duobus, tertius tertium tribus, et deinceps, Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem cæteros ordine consecteris, sesquiteria comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, vel 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquiteria conservetur? Præterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterius comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticulares agnosces, hoc autem in hac dispositione divinum, quod omnes angulares numeri B tetragoni sunt. Tetragonos autem dicitur, ut brevissime dicam, quod etiam latius explicabitur, quem duo æquales numeri multiplicant, ut in hac quoque descriptione est: unus enim semel unus est, et est potestate tetragonius. Item bis duo 4 sunt, ter tres 9, quos in semetipsos multiplicationes primordiis perficerunt. Circum ipsos vero qui sunt vel est circum angulares, longilateri numeri sunt; longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multiplicant; circum 4 enim duo sunt et sex, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum bis multiplicaveris. Sed unitas a binario unitate præceditur, 6 vero ex duobus et tribus, bis enim tres senarium reddunt. Novenarium vero sex et duodecim claudunt, qui duodecim ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 sunt 12, senarius vero ex duobus et tribus, bis enim terminant 6, qui omnes uno majoribus lateribus procreantur. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, 3 binarium numerum uno superant, cunctique alii ejusdem modi sunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreantur, ita ut quod nascitur ex duobus positis longilateris altrinsecus, et bis medio tetragonos tetragonos sit. Et rursus quod ex duobus altrinsecus tetragonos et uno medio longilatero bis facto nascitur, ipse quoque tetragonos sit, et ut angulorum totius descriptionis ad angulares tetragonos positorum unius anguli, sit prima uita, alterius vero qui contra est, tercia; uniuero altrinsecus anguli secundas habent unitates, et duo angularium tetragouorum anguli æquum faciunt, D quod sub ipsis continentur, illi quod fit ab uno illorum, qui est altrinsecus angulorum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possint admirabiliaque perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitatem ignota esse permittimus, nunc vero ad sequentia propositum convertamus.

*Finis lib. de Geometria Anitii Manlii Severini Boetii.
In qua opere si quid amplius requiri videbitur cuiquam boni æquique consulat, nam plurimos locos emendavimus, in quibusdam visum est cuique suum judicium relinquere, nihilque temere mutare. Certe quantum diligentia, industria et impensis potuit fieri, a nobis nihil est omissum.*

INDICES

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ.

INDEX RERUM PRÆCIPUARUM,
QUÆ IN HIS BOETHII COMMENTARIIS OCCURRUNT.

A

Achaemenia quid ? 315.
 Adminiculum cur dicatur ? 135.
 Admiratio quid, et unde ? 291.
 Adytum quid ? 93.
Aeternitas definitur. 348.
Ætus mons. 143.
Ævum quid ? aliud perpetuum, aliud certo definiunt
tempore. 37.
Difserit ab aeternitate, et tempore. 121.
Agamemnonis labores. 307.
Alcibiades non fuit mulier. 213.
Ambiguum quid ? 324.
Ambitus et *ambitus*. 165 et 216.
Annis unde dicatur ? 89.
Amor inadæquate et adæquate. 167.
Anaxarchus lingua dentibus abscissam in tyrannum ex-
spuit. 148.
Anxius quid ? 120.
Anxietas. 187.
Appetitus voluntarius et naturalis. 227.
Aquilo ventus. 79.
Arcturus unde ? 67 et 289.
Area fortunæ. 95.
Arena vel *harena* quare ? 105.
Arvum quid ? 128 et 173.
Ab assuetis non fit passio. 251.
Attentione Deum precamur. 91.
Autumnus cur ita vocetur ? 21.

B

Bacchi muuuus vinum. 80 et 139.
Beatitude alia res, alia modus. 176.
Boetus bene meretur de omnibus. 45.
Exsultat immorito. 49.
Objecta sibi criminis pluribus purgat. 58.
Ignem agnoscit purgatorium. 281.
Boreas ventus. 27.
Brutus Romanæ libertatis assertor. 163.
Busiris ab Hercule interfactus. 148.

C

Casus admitti potest et rejici. 313.
Catulus Nonium convicio consecutatur, nec in hoc erravit
Boetus. 192.
Cognitio impeditur perturbationibus. 88.
Cogosimus intelligentia, ratiocinatione, imaginatione,
et sensu. 336.
Criterium sive norma veritatis. 341.

D

Deus cognoscitur mundi ordine. 83.
Est causa omniu[m]. 206.
Invocandus homini aliquid molienti. 219.
Hominem docet. 258.
Dii poësis pagani superi et inferi. 232.

Dolla duo in Jovis limine. 103.

E

Ebro similis qui bonis adbaret caducis. 179.
Epicurus et Epicurei. *Ibid.*
"Ἐπον Θεός Pythagoreis. 58.
Exsul alias corpore, alias mente ; hic nunquam exsulat
in vitius. 72.

F

Fabula quid ? 254.
Fauna brevioribus loci temporisque angustiis semper
continetur. 156.
Fatum definitor. 294.
Fortuna omnis bona est, nec nisi abutentum vitio mala

304.

G

Gratiam habere, agere, et referre. 101.
H

Habenæ ab equis ab alia transfruntur. 281.

Hæres alius suus, alius externus. 122.
Hesperus grammaticis, historicis, poetis et philosophis.
quid ? 65.
Homeri sol omnia cernit et audit. 322.
Romo rationale animal atque mortale. 85.
Animal bipes rationale. 337.
Erigitur corpore ad eosli conspectum. 346.

I

Immortalitas mentis humanae probatur. 159.
Imperii forma triplex. 72 et 146.
Improbi misererecordiam potius quam iram nostram de-
bent excitare. 286.
Impunitas fraudes parit. 61.
Ingenius dicitur fons, homo, ager. 173.
Insensilia sensilibus vulgo proponuntur. 9.

L

Lethargus et corporis et mentis morbus. 25.
Lex alia humana, alia divina, quæ æterna, naturalis, et
positiva. 115.
Liberis carens infortunio felix. 210.
Libertas generatione definitur. 318.
Humana est facultas ad utrumlibet. 319.
Varia pro variis uentibus. 320.
Lumen mentis uon extinguitur, sed offunditur corposse. 242

Lynceis oculis videre. 212.

M

Machinae Boëtio dicuntur corpora animata. 238.
Mel post amara dulcius. 174.
Meus humana iuter Deum et corpus media ab hoc et ab
illo affectur. 22.
Modus et pars differunt. 217.
Moliri iter, in idias, arcem. 213.
Mofus quid ? 140.
Musæ Boëtio aliae poëticæ, aliae philosophicae. 12.
Musica ars cum canendi, tuni componendi carminis. 94.

N

Natura unde dicatur ? 21.
Alia in genere causæ, alia in genere formæ. *Ib.*
Cur obscura? *Ibid.*
Natura vocatur Deus. 181.
Nero luxuria scœnitatis. 197.
Ejusdem scœnitatis. 151.
Nimboſi imbreſi quare ? 27.
Nobilis unde dicitur ? 121.
Nobilitas quid ? 205.
Nox duplicit generis : altera post, altera ante solis occasum. 17.
Nutus voluntas est ; unde numen est ipsius Dei voluntas. 122.

O

Obex unde dicitur ? cur scribitur *objice* et *obice*. 89.
Oculi fixi constantem mentis cogitationem significant. 176.

*Ὀνος λόρας, asinus lyrae, auditor quare dicatur ? 42.

Orphei fabula, hujusque cantus vires. 251.

Osentum quid ? 99.

Ostrum quid ? 196.

P

Papæ ! interjectio admirantis quare ? 264.
Papiulanus iuris consultus ab Antonino Caracalla interfe-
citus. 200.
Pars et modus quomodo differunt ? 217.
Parib[us] fugiunt pugnat. 315.
Paulus misertus calamitatum regis a se capti flevit. 103.
Pau[er]ta, augustinæ rei familiariæ. 121.
Pectus significat aliquid voluntatem. 24.
Pereune unde dicitur ? 127.
Perjurium quid ? 69.
Sua est perjurio peccia, *ibid.*

- Ad, 10, 4, 41, 7, 12, 4, aliisque locis 119.
 Ad hunc modum cetera, 335, 28.
 Ad nuntium, 422, 4.
 Ad tempus, 238, 16.
 Ad unum, 119, 10.
 Adacturum, 148, 1.
 Addamus, 218, 6, 218, 7.
 Addas, 234, 47.
 Addatur, 280, 22.
 Additum quod, 122, 3, 157, 9.
 Addere, 333, 4.
 Addidisti, 282, 9.
 Addit, 350, 49.
 Additur, 154, 4.
 Adduci, 193, 4.
 Adducitur, 305, 47.
 Adeo ut, 170, 5, 297, 31.
 Adeo pro usque adeo, 122, 6, 123, 3, 239, 11.
 Adeptione, 187, 5, 231, 3, 231, 5 bis, aliisque locis 3.
 Adeptus, 177, 6.
 Adepto, 176, 5.
 Adeptos, 211, 6.
 Adeputos, 187, 2, 268, 19.
 Adeputos, 137, 41.
 Aderat, 187, 12.
 Adesse, 187, 12, 264, 3.
 Adest, 149, 10, 188, 13.
 Adhaec, 125, 6, 149, 1, 326, 9.
 Adherent, 238, 23.
 Adhaerere, 177, 8, 328, 41.
 Adhuc, 43, 1, 94, 7, 109, 2, aliisque locis 5.
 Adiit, 252, 2.
 Adipiscantur, 263, 12.
 Adipiscitur, 264, 44.
 Adipiscenda, 283, 23.
 Adipiscenda, 266, 3.
 Adipiscerentur, 265, 40.
 Adipisci, 177, 4, 179, 44, 180, 1, aliisque locis 4.
 Adipiscuntur, 263, 9, 268, 20.
 Aditum, 86, 1.
 Adjecerint, 205, 1.
 Adjeceris, 219, 22.
 Adjecisset, 158, 20.
 Adjectio, 551, 44.
 Adiectum, 193, 2.
 Adiectus, 153, 8, 291, 2.
 Adiuncta, 150, 4, 193, 10.
 Adiungit, 150, 4.
 Adjungitur, 257, 7.
 Adjuvant, 321, 3.
 Adjuvantur, 297, 16.
 Adminiculus, 135, 3, 246, 19.
 Administrare, 265, 18.
 Administrat, 294, 13.
 Administrationis, 44, 8.
 Admirari, 257, 12.
 Admiratione, 257, 7.
 Admirationem, 133, 7.
 Admirare, 35, 4, 249, 8.
 Admiror, 53, 12, 83, 8, 133, 3, 287, 12.
 Administre, 57, 5, 280, 24.
 Adminittibus, 283, 16.
 Adminodum, 9, 3.
 Adminone, 210, 6.
 Adminonet, 347, 8.
 Adminonite, 43, 4.
 Adminonuit, 297, 22.
 Admoxcho, 109, 3.
 Admoveri, 334, 6.
 Admovit, 24, 6.
 Adolescentia, 31, 4, 110, 3.
 Adolescentinus, 103, 3.
 Adortus, 158, 48.
 Adsit, 90, 3, 93, 7, 319, 4.
 Adversa, 149, 3, 149, 13, 166, 6, 296, 20.
 Adversa, 272, 12, 273, 19.
 Adversa, 61, 2.
 Adversam, 165, 6.
 Adversari, 324, 3.
 Adversi, 297, 26.
 Adversis, 297, 31, 305, 21.
 Adversitas, 297, 28.
- Aversitate, 117, 3.
 Aversatibus, 122, 5, 166, 5.
 Aversum, 47, 3, 219, 43.
 Aversum prepos., 148, 2, 238, 13.
 Aversum prepos., 76, 1, 109, 2, 247, 9.
 Averetas, 335, 8.
 Averis, 84, 3.
 Adulta, 157, 15.
 Adunata, 294, 5.
 Adunatio, 294, 6.
 Adyto, 95, 2.
 Ades, 56, 4.
 Adium, 50, 3.
 Agri, 297, 9.
 Agritudinis, 86, 4, 92, 1, 297, 11.
 Agritudo, 297, 13.
 Agros, 283, 18, 283, 28.
 Agrotis, 33, 9.
 Agrum, 12, 5.
 Ahnbari, 349, 24.
 Aiqu, 76, 2.
 Aiquan, 320, 3.
 Aiquanitatem, 123, 4.
 Aiquaninos, 124, 2.
 Aiquane, 349, 20.
 Aiquad, 162, 41.
 Aique, 179, 6, 266, 1, 280, 12, 283, 1, 326, 23.
 Aique ne, 59, 2.
 Aiqui, 302, 13.
 Aiqui servantissimum, 297, 20.
 Aquis, 301, 40, 301, 16.
 Aquissum, 327, 12.
 Aquia, 95, 1, 125, 11.
 Aquia, 19, 2, 129, 8.
 Aquiero, 162, 4, 115, 2, 284, 4, 340, 5.
 Aquieris, 215, 4.
 Aquierum, 280, 8.
 Ara, 290, 6.
 Aries, 49, 2.
 Astas, 66, 3, 302, 3.
 Astinibus, 236, 2, 350, 14.
 Astinandum, 53, 1, 160, 7, 179, 13.
 Astinunt, 194, 15.
 Astinare, 272, 16, 272, 29.
 Astinas, 94, 12, 205, 6.
 Astinate, 213, 3.
 Astinutio, 195, 7.
 Astivos, 133, 12.
 Astiu, 153, 8, 291, 2.
 Astum, 38, 5, 89, 3.
 Astas, 138, 4, 198, 3, 291, 5.
 Astate, 137, 13.
 Astatum, 5, 2, 33, 4.
 Astatis, 10, 3, 119, 6.
 Asterni, 281, 22, 282, 7.
 Asterni, 115, 7.
 Asterni, 326, 6.
 Asterni, 280, 4.
 Asternitas, 348, 6, 348, 7, 352, 21.
 Asternitate, 158, 3.
 Asternitatis, 158, 5.
 Asterno, 321, 5, 324, 6, 350, 21.
 Asternos, 301, 13.
 Asternum, 348, 5, 349, 5, 349, 9, 350, 6.
 Asternus, 350, 9.
 Astherios, 18, 1.
 Astheris, 130, 2, 161, 3, 260, 4, 261, 8, 289, 6, 347, 1.
 Astne, 142, 9, 116, 4.
 Avi, 10, 3.
 Avro, 37, 4, 220, 2.
 Ayum, 130, 4.
 Aer, 239, 1.
 Aeris, 260, 2.
 Affectat, 218, 25.
 Affectibus, 324, 2.
 Affectionibus, 343, 7.
 Affectionum, 87, 6.
 Affectu, 92, 2.
 Affectum *adjekt.*, 272, 16.
 Affectus *subst.*, 282, 15, 343, 13.
 Affectum, 12, 7, 76, 4.
 Alferas, 246, 4.
 Alferre, 179, 3, 219, 24, 236, 9.
 Alferunt, 187, 4.
- Afficiant, 343, 1.
 Afficitur, 272, 15.
 Affigam, 258, 10.
 Affines, 60, 2.
 Affingitur, 61, 3.
 Affinitatem, 169, 6.
 Affirmem, 101, 12.
 Affluui, 177, 4.
 Affluetas, 187, 8.
 Affluentia, 101, 7.
 Affluentiam, 133, 17.
 Agat, 237, 14, 265, 17.
 Age, 131, 2.
 Agentia, 343, 2.
 Aggredimur, 171, 5.
 Aggreditur, 264, 12.
 Agi, 73, 1, 83, 1.
 Agiles, 66, 4.
 Agili, 260, 4.
 Agis, 100, 3.
 Agit, 65, 2, 167, 4, 149, 11, 174, 6, 211, 2.
 Agitant, 253, 4.
 Agitantur, 246, 13.
 Agitare, 166, 1.
 Agitari, 297, 32, 298, 5.
 Agitate, 334, 2.
 Agitavimus, 249, 8.
 Agitemur, 35, 5.
 Agiteris, 32, 4.
 Agitis, 352, 27.
 Agitur, 265, 3.
 Agnosca, 125, 1, 194, 7, 219, 29, 264, 4.
 Agnoscer, 87, 7, 172, 3, 236, 4, 313, 6, 348, 4.
 Agnosceres, 171, 6.
 Agnosci, 24, 4.
 Agnosci, 297, 16, 336, 18.
 Agnoveris, 236, 3.
 Agnovisti, 249, 28, 238, 8.
 Agri, 314, 3, 314, 7.
 Agrorum, 133, 8.
 Agrum, 1, 314, 10.
 Ali, 24, 1, 212, 41, 245, 6, aliisque locis 9.
 Alini, 325, 4.
 Alacritate, 110, 8.
 Alarum, 316, 4.
 Alentes, 113, 3.
 Albinum, 48, 3, 55, 2.
 Alcibiadi, 213, 1.
 Alerent, 12, 6.
 Alest, 183, 2.
 Algentes, 65, 2.
 Alia, 346, 2.
 Alii *plur.*, 136, 4, 238, 7, 281, 13, aliisque locis 3.
 Aliar, 238, 5 bis, 238, 6, 292, 6.
 Aliam, 85, 5.
 Aliarum, 238, 6.
 Alias, 238, 6.
 Alis, 210, 6.
 Alienus, 37, 5, 133, 15, 298, 19, 299, 11.
 Aliena, 133, 15, 134, 5, 265, 41, 265, 14, 271, 13.
 Aliena, 338, 2.
 Alienau, 102, 6.
 Alienatum, 273, 1.
 Alieni, 49, 2, 137, 7, 179, 8, 218, 15.
 Alieni, 101, 8, 137, 2, 153, 16.
 Alieno, 121, 4, 188, 10, 218, 2.
 Alii *dativ.*, 237, 9.
 Alii, 177, 3, 177, 5, 287, 4 bis, aliisque locis 2.
 Alii, 94, 7, 195, 9, 283, 41, aliisque locis 2.
 Alimenta, 238, 10.
 Alimentis, 21, 2, 153, 16.
 Alio, 148, 6, 148, 10, 232, 22, aliisque locis 3.
 Alioqui, 296, 42.
 Aliquin, 231, 4, 246, 49, 280, 10, 335, 18.
 Aliorsum atque, 326, 12.
 Aliorsum, quam, 325, 4.
 Alios, 132, 5, 157, 19 bis, 298, 5, 299, 1.

- Aliqua, 120, 9, 218, 12, 283, 21.
 Aliquam, 158, 8, 228, 16, 237, 16,
 209, 24, 350, 19.
 Aliquando, 165, 2, 212, 14, 219, 2.
 Aliquantum, 120, 6.
 Aliquantus, 349, 24.
 Aliquem, 147, 3, 331, 41.
 Aliquis, 293, 4.
 Aliquid, 32, 5, 40, 3, 84, 5, aliisque
 locis 32.
 Aliquis, 158, 17, 188, 4, 268, 4, aliisque
 locis 6.
 Aliquo, 187, 15, 293, 3, 349, 23.
 Aliquod, 61, 3, 147, 7, 228, 4, 228, 10.
 Aliquos, 56, 2, 187, 5.
 Alit, 302, 6.
 Alter, 30, 1, 46, 4, 135, 9, aliisque
 locis 10.
 Alter ac, 336, 11, 351, 12.
 Alter atque, 326, 47.
 Altis, 276, 41.
 Aliud, 35, 2, 85, 5, 94, 15, aliisque
 locis 10.
 Alium, 148, 5, 299, 13.
 Aliunde, 335, 4.
 Alius, 121, 1, 265, 25, 271, 14, aliisque
 locis 3.
 Allata, 104, 10.
 Allatura, 94, 13.
 Allicere, 156, 2.
 Alligabit, 102, 6.
 Alligans, 349, 24.
 Alligat, 327, 8.
 Alluderet, 94, 6.
 Alnum, 301, 12.
 Alta substantia, 141, 1.
 Alta, 297, 15.
 Altam, 162, 9, 332, 1,
 Altas, 67, 5.
 Alte, 333, 2.
 Alter, 148, 11, 265, 17.
 Altera, 351, 11.
 Altera, 325, 21.
 Alteri, 236, 8.
 Alterna, 296, 6.
 Alternare, 352, 8.
 Alternat, 352, 10.
 Alterni, 316, 4.
 Alternis, 286, 5.
 Alternum, 340, 19.
 Alternus, 301, 14.
 Altero, 248, 19 bis. 264, 5, 294, 8.
 525, 18.
 Alterum, 132, 4, 230, 16, 230, 17,
 aliisque locis 5.
 Alterutri, 230, 18.
 Alterutro, 94, 17, 178, 4, 264, 8.
 Alterutrum, 264, 10, 327, 13.
 Altii, 128, 5, 289, 6.
 Altior, 108, 6.
 Altis, 89, 3, 183, 1, 214, 5.
 Altissima, 140, 5.
 Altius adverb, 10, 6, 85, 1, 347, 6.
 Alto, 213, 5, 323, 2.
 Altos, 106, 8.
 Altum, 258, 10, 501, 20.
 Altus, 302, 10, 310, 6.
 Aluit, 234, 11.
 Alumine, 32, 4, 219, 21, 239, 26.
 Alvo, 308, 3.
 Amanibus, 254, 8.
 Amara, 297, 9.
 Amaritudinibus, 123, 7.
 Amat, 168, 15.
 Ambiant, 216, 6.
 Ambigat, 248, 3.
 Ambigatur, 313, 8.
 Ambigere, 238, 2.
 Ambigis, 84, 2.
 Ambigit, 265, 28.
 Ambigo, 283, 9.
 Ambiguo, 10, 4.
 Ambigu, 334, 7.
 Ambiguitate, 219, 20, 324, 4.
 Ambiguos, 94, 6, 166, 9.
 Ambit, 199, 13.
 Ambitione, 48, 2.
 Ambitionem, 155, 1.
- Ambitu, 293, 15.
 Ambitum, 57, 5, 156, 5, 162, aliisque
 locis 3.
 Ambitus, 135, 6.
 Ambulandi, 265, 22, 266, 20, 26, 351,
 11 bis.
 Ambulare, 265, 26, 350.
 Ambulet, 265, 25.
 Amici, 8, 1, 201, 4.
 Amicorum, 95, 1, 166, 8, 178, 10.
 Amicos, 166, 12.
 Amicum, 201, 5.
 Amisere, 272, 23.
 Amiserit, 123, 10.
 Amisi, 245, 3.
 Amisisse, 92, 7.
 Amissa, 101, 12.
 Amissas, 166, 12.
 Amissio, 298, 24.
 Amissis, 134, 8.
 Amissis, 282, 14.
 Amissos, 307, 3, 308, 4.
 Amissum, 123, 14.
 Amitat, 123, 9, 218, 29.
 Amittere, 124, 6, 188, 8, 298, 25.
 Amitti, 125, 9.
 Amittit, 195, 5.
 Amittunt, 351, 24.
 Amnes, 231, 5.
 Annis, 89, 4, 140, 4, 310, 2.
 Amonæ, 129, 4.
 Amor, 142, 10, 168, 13, 169, 2, aliisque
 locis 5.
 Amore, 48, 6, 303, 8, 331, 1.
 Amoribus, 168, 23.
 Amovebis, 147, 10.
 Amplecti, 318, 12.
 Amplexitur, 239, 8, 337, 4.
 Amplexaris, 133, 14.
 Amplioribus, 295, 46.
 Amplius, 219, 24, 349, 1.
 Amplum, 157, 8,
 An, 24, 4, 31, 3, 32, 1, aliisque locis
 18.
 Anaxagoræ, 34, 4.
 Ancore, 120, 2.
 Angelica, 295, 3.
 Angerer, 187, 11.
 Angusta, 157, 16.
 Angustas, 132, 10.
 Angustia, 121, 2.
 Angustis, 157, 8.
 Angustissima, 157, 5.
 Angusto, 292, 12.
 Anhelos, 269, 6.
 Anima, 237, 6.
 Anima, 295, 2.
 Animadverte, 100, 2.
 Animadvertendum, 194, 2.
 Animadvertisse, 219, 18.
 Animadverto, 318, 1.
 Animæ, 133, 3, 235, 2, 239, 3, 239, 7.
 Animal, 85, 3, 135, 9, 237, 6, aliisque
 locis 3.
 Animal adjekt, 239, 11.
 Animalia, 147, 2, 186, 1, 237, 13.
 346, 4.
 Animalibus, 237, 5, 239, 6.
 Animam, 223, 2.
 Animantibus, 136, 11, 157, 2, 243, 11.
 Animantium, 133, 15.
 Animarum, 281, 14.
 Animas, 223, 1, 320, 6.
 Animatae, 133, 4.
 Animi singul, 24, 2, 58, 2, 92, 2,
 aliisque locis 5.
 Animi, plural, 182, 6.
 Animis, 274, 12, 340, 14.
 Animo, 42, 1, 43, 1, 95, 1, aliisque
 locis 5.
 Animorum, 93, 4, 108, 7, 170, 3,
 aliisque locis 8.
 Animos, 169, 2, 202, 2, 207, 5, 234, 9.
 Animun, 84, 6, 175, 3, 187, 9, aliisque
 locis 5.
 Animus, 171, 7, 179, 4, 279, 17, 343,
 5.
 Anue, 43, 1.
- Annectendum, 231, 11.
 Annectit vel adnectit, 194, 13.
 Annexum, 281, 4.
 Annis, 6, 1, 143, 7, 307, 1.
 Anno, 21, 1, 102, 3.
 Annonam, 195, 2.
 Annorum, 158, 9.
 Annos, 95, 7.
 Annun, 67, 1.
 Annumerare, 133, 12.
 Annus, 302, 2.
 Antaeum, 310, 4.
 Ante, 23, 3, 33, 1, 94, 16, 178, 19,
 352, 26.
 Ante sine regim, 83, 6, 102, 11,
 187, 8, aliisque locis 24.
 Antecedat, 343, 3.
 Antehac, 237, 4.
 Antiqua, 08, 1.
 Antiquior, 349, 17.
 Antiquissiman, 73, 2.
 Antiquins, 229, 8.
 Antoninus, 200, 5.
 Antro, 27, 4, 183, 2, 308, 2.
 Anxia, 120, 9, 331, 3.
 Anxiām, 179, 16.
 Anxietas, 187, 10.
 Anxietatibus, 219, 2.
 Anxietas, 209, 2.
 Anxiōs, 124, 2.
 Anxiūm, 210, 6.
 Anxius, 120, 8.
 Aperi, 219, 16, 313, 2.
 Aperit, 165, 3.
 Aperta, 33, 5.
 Apertius, 217, 7.
 Aperto, 17, 4.
 Apium, 174, 4, 211, 3.
 Apparet, 335, 18.
 Apparet, 232, 18, 268, 15, 283, 12.
 Appellare, 267, 12.
 Appellari, 150, 4, 313, 21.
 Appellat, 193, 1.
 Appelatum, 293, 8.
 Appetatur, 272, 3.
 Appetende, 134, 8.
 Appetendi, 343, 13.
 Appetentia, 209, 1.
 Appetentia, 237, 14.
 Appete, 239, 15.
 Appetit, 239, 10, 239, 18, 331, 3.
 Appetit, 179, 18.
 Appetunt, 265, 10, 265, 11.
 Appetuntur, 232, 10, 236, 7.
 Applicat, 341, 13.
 Apposita, 137, 3.
 Appositis, 137, 2.
 Apprehendit, 219, 6, 266, 21, 348, 12.
 Approbetur, 230, 15.
 Appulit, 275, 3.
 April, 276, 3, 286, 1.
 Aptam, 286, 7.
 Aptans, 80, 2, 225, 2.
 Apud, 32, 6, 32, 7, 48, 5, aliisque
 locis 12.
 Aquæ, 239, 1.
 Aquilo, 115, 1.
 Aquilonibus, 79, 2.
 Aquis, 316, 2.
 Arbitre, 254, 1, 262, 4, 302, 13.
 Arbitrantur, 297, 5.
 Arbitraretur, 232, 16.
 Arbitrari, 326, 7, 336, 11.
 Arbitraris, 86, 5, 217, 10,
 Arbitrato, 82, 3, 248, 4.
 Arbitremur, 335, 25.
 Arbitrentur, 123, 1.
 Arbitrer, 170, 5.
 Arbitrere, 312, 6.
 Arbitrii, 292, 10, 318, 2, 319, 1,
 aliisque locis 5.
 Arbitrio, 94, 14, 335, 25.
 Arbitrium, 200, 4, 321, 4.
 Arbitror, 52, 8, 92, 8, 146, 3, aliisque
 locis 7.
 Arbor, 214, 3.
 Arbores, 78, 1, 238, 3.
 Arboribus, 238, 1.

- Arcadis, 276, 11.
 Arce, 27, 14, 293, 4.
 Arcem, 36, 4.
 Arctas, 269, 9.
 Arctas, 157, 8.
 Arcto, 183, 6.
 Arctum, 162, 1.
 Arcturi, 289, 1.
 Arcturus, 67, 4.
 Ardentes, 153, 9.
 Ardeutibus, 10, 4.
 Ardentis, 39, 3.
 Ardescl, 106, 12.
 Ardet, 142, 10.
 Ardore, 171, 5.
 Area, 157, 5.
 Arcam, 95, 2.
 Arenæ, 238, 7.
 Arenas, 103, 2, 128, 6, 153, 9.
 Arenis, 234, 4, 310, 4.
 Arescant, 238, 7.
 Arescent, 271, 12.
 Arguinur, 51, 1.
 Argumentis, 335, 21.
 Argumentum, 298, 17, 335, 4.
 Argvor, 53, 4.
 Arguto, 181, 5.
 Arida, 222, 3.
 Aristoteles, 212, 17, 313, 22, 349, 3.
 Arma, 24, 3, 142, 2, 143, 4.
 Armis, 269, 4.
 Arrectis, 170, 2.
 Arridens, 292, 4.
 Arripiunt, 305, 4.
 Arripiuit, 350, 4.
 Arrogantia, 158, 17.
 Artes, 50, 7.
 Artibus, 178, 2.
 Artifex, 294, 9.
 Artificio, 11, 1.
 Artificis, 134, 2.
 Artis, 335, 30.
 Artibus, 320, 8.
 Arva, 173, 2.
 Arvis, 95, 6, 138, 2.
 Ascende, 102, 8.
 Ascensus, 41, 7.
 Asium, 273, 6.
 Aspera, 166, 8, 212, 8, 238, 3, aliusque locis 4.
 Asperis, 215, 7.
 Asperitas, 43, 2.
 Aspice, 300, 3.
 Aspicere, 233, 21.
 Aspirare, 36, 7, 344, 10.
 Aspirare, 125, 6.
 Assentior, 219, 27, 236, 1, 245, 1, 246, 26.
 Assequitur, 218, 25.
 Assignata, 299, 13.
 Assistentes, 12, 2.
 Assistere, 349, 10.
 Assuefaciunt, 12, 8.
 Assuetos, 282, 3.
 Assumunt, 178, 12.
 Assumpst, 158, 22.
 Astante, 33, 3.
 Astilisse, 9, 2.
 Astra, 174, 3, 290, 4.
 Astri, 261, 5.
 Astrichum, 149, 15.
 Astriferas, 260, 6.
 Astrigeris, 301, 14.
 Astringas, 351, 5.
 Astris, 27, 2.
 Astrologias, 156, 5.
 Astrui, 50, 6.
 Asylum, 234, 3.
 At, 13, 1, 14, 5, 54, 2, aliusque locis 32.
 At vero, 60, 5, 325, 18.
 Atheniensium, 72, 5.
 Atque, 10, 2, 41, 5, 14, 1, aliusque locis 100.
 Atqui, 24, 2, 32, 3, 41, 1, aliusque locis 38.
 Atra, 242, 4.
 Atras, 203, 4.
 Atreides, 307, 2.
- Atris, 88, 4, 323, 4.
 Atrocior, 283, 31.
 Atrox, 279, 3.
 Attende, 304, 3.
 Attentionem, 91, 1.
 Attentus, 171, 4.
 Attenuare, 87, 6.
 Attineat, 159, 4.
 Attinet, 53, 4, 179, 17.
 Attingendum, 75, 4.
 Attingere, 82, 2.
 Attingit, 133, 11.
 Attollere, 282, 4.
 Attulit, 339, 1.
 Aucta, 17, 2.
 Aucti, 162, 3.
 Auctor, 199, 1.
 Auctore, 235, 2.
 Auctorem, 208, 5, 328, 1.
 Auctorite, 86, 8.
 Auctoribus, 158, 3.
 Auctoritate, 4, 6, 2312, 3.
 Auctoritatem, 44, 7
 Auctoritatis, 14, 6.
 Audacter, 101, 12.
 Audeat, 305, 15.
 Audendum, 64, 10.
 Audes, 133, 11.
 Audienda, 282, 2
 Audiendi, 170, 4, 170, 7, 171, 4.
 Audieram, 84, 8.
 Audire, 231, 23, 246, 2, 265, 21.
 283, 3.
 Audit, 98, 3.
 Auditum, 132, 8.
 Audiunt, 349, 11.
 Audiuntur, 108, 5.
 Auferatur, 279, 6.
 Auferetur, 328, 4.
 Auferre, 125, 1, 126, 4, 272, 1.
 Auferri, 125, 5, 188, 2, 188, 15.
 Aufer, 67, 2, 302, 8.
 Augustam, 176, 1, 226, 1.
 Auficos, 48, 6, 200, 5.
 Aura, 164, 8.
 Auras, 158, 14.
 Aure, 7, 1.
 Aureis, 234, 4.
 Auroe, 168, 4, 309, 4.
 Auri, 106, 4, 137, 8, 143, 2, 190, 1.
 314, 3.
 Auribus, 58, 3, 108, 6, 170, 2, 341, 9.
 Aurigæ, 335, 28.
 Aurum, 132, 1, 214, 3, 314, 8, 314,
 10.
 Auster, 89, 2, 114, 3, 128, 7.
 Aut, 39, 2, 105, 3, 108, 2, aliusque locis, 29.
 Autem, 49, 4, 61, 6, 61, 11, 83, 8,
 aliusque locis, 30.
 Autumn, 79, 7.
 Autumnus, 21, 2, 302, 4.
 Auxilio, 266, 13.
 Avaritia, 46, 2, 132, 3,
 Avaritia, 273, 4.
 Avaritiæ, 188, 18.
 Avaritiæ, 149, 14.
 Avarus, 190, 2.
 Aversa, 313, 3.
 Aversamini, 352, 24.
 Avertit, 296, 18.
 Avertitur, 7, 1.
 Avibus, 273, 7, 282, 4.
 Avida, 79, 4.
 Avidis, 270,
 Avidos, 106, 5.
 Aridum, 16, 2, 170, 4.
 Avidus, 55, 8,, 137, 1, 170, 7.
 Avili, 119, 1
 Axem, 301, 6, 4.
- B
- Bacchica, 139, 4.
 Bacchus, 79, 8.
 Baccis, 190, 3.
 Barbaras, 194, 9.
 Barbaris, 194, 10.
 Barbarorum, 46, 1.
 Beata, 123, 4, 125, 8.
- Beatae, 240, 2.
 Beatas, 44, 2.
 Beati, 231, 4, 272, 8.
 Beatitudine, 246, 16, 248, 10.
 Beatitudinem, 125, 2, 125, 5, 126, 1,
 aliusque locis 25.
 Beatitudini, 120, 7.
 Beatitudinis, 110, 5, 122, 6, 126, 5,
 aliusque locis 17.
 Beatitudo, 124, 1, 125, 2, 137, 11,
 aliusque locis 8.
 Beatos, 126, 7, 197, 5, 199, 4, aliusque locis 4.
 Beatum, 178, 18, 247, 5, 248, 13.
 Beatus, 231, 7.
 Bella, 286, 4, 307, 1, 330, 1.
 Belli, 178, 1.
 Bellicons, 305, 18.
 Bello, 148, 8.
 Belluam, 273, 10.
 Belluas, 291, 13.
 Belluis, 282, 13, 343, 42.
 Bellum, 163, 1, 168, 16, 301, 45.
 305, 4.
 Bene, 159, 6, 163, 2, 297, 24.
 Beneficium, 61, 5.
 Benigna, 247, 17.
 Benigna, 223, 3.
 Bestias, 136, 10.
 Bibliotheca, 43, 3.
 Bibliotheca, 74, 4.
 Bibulas, 128, 6.
 Bipes, 337, 16.
 Bis, 307, 1.
 Blanda, 165, 7, 252, 3.
 Blandiebat, 94, 5.
 Blandientem, 93, 4.
 Blandiore, 76, 9.
 Blandiri, 102, 4.
 Blandissimam, 92, 5.
 Blanditiae, 13, 4.
 Blanditas, 94, 18.
 Blanditis, 166, 6.
 Bona substant, 54, 2, 100, 4, 119, 8,
 aliusque locis 22.
 Bonæ adject., 60, 8, 232, 9, 232, 10,
 aliusque locis 3.
 Bonam, 304, 2, 305, 8, 305, 14.
 Boni substant, 149, 2, 177, 2, 178, 3,
 aliusque locis 26.
 Boni adject., 265, 7, 265, 10, 266, 2,
 272, 7.
 Bonis substant, 7, 3, 61, 4, 86, 3,
 aliusque locis 8.
 Bonis adject., 44, 6, 54, 4, 56, 5,
 aliusque locis 12.
 Bonitas, 232, 14.
 Bonitatis, 150, 3, 247, 1, 248, 16.
 Bono substant, 166, 6, 230, 5, 232,
 21, aliusque locis 5.
 Bonorum substant, 103, 5, 120, 10,
 166, 2, aliusque locis 13.
 Bonorum adject., 44, 10, 53, 3, 266,
 17, aliusque locis 3.
 Bonos, 61, 8, 150, 4, 258, 3, aliusque locis 11.
 Bonum substant, 75, 4, 125, 3, 125,
 4, aliusque locis 86.
 Bonus, 257, 5, 271, 9, 288, 7.
 Bootes, 289, 3.
 Boreas, 27, 4.
 Boreæ, 67, 2.
 Bove, 191, 4.
 Brevem, 162, 2.
 Brevi, 313, 23, 336, 16.
 Brevibus, 297, 16.
 Breviore, 66, 2.
 Brevis, 157, 9.
 Breviter, 119, 2, 124, 4, 212, 3, 246,
 5.
- C
- Brume, 66, 1.
 Brutus, 163, 2.
 Busiridem, 148, 6.
- Cachinno, 147, 4.
 Cacumen, 123, 5, 184, 2, 268, 11.
 345, 10, 347, 6.
 Cacumine, 10, 6, 350, 16.
 Cacus, 310, 5.

- Cadaver, 267, 41.
 Cadit, 136, 8. 184, 5.
 Caduca, 125, 6. 131, 2.
 Caducus, 115, 5. 219, 23.
 Caeca, 331, 5.
 Caecat, 282, 5.
 Caeci, 94, 6. 216, 2.
 Caecis, 330, 6.
 Cacitatem, 123, 8. 267, 2.
 Caeco, 219, 15. 308, 4.
 Caecos, 234, 8. 283, 16.
 Celibem, 121, 3.
 Cesare, 53, 8.
 Casis, 152, 1.
 Catera, 101, 10. 179, 2. 187, 3, aliis-
 que locis 9.
 Cæterarum, 343, 16.
 Cæteri, 33, 4.
 Cæteris, 83, 7. 136, 9. 136, 10, aliis-
 que locis 9.
 Cæterorum, 132, 11. 293, 13.
 Cæteros, 48, 5. 132, 7. 212, 6. 298, 16.
 Calamitate, 198, 4.
 Calamitatibus, 103, 1.
 Calamitatis, 94, 15.
 Calamitosos, 94, 14.
 Calcant, 69, 2.
 Calcatur, 257, 9.
 Calculum, 111, 5.
 Calere, 194, 12.
 Calet, 260, 4.
 Calido, 234, 6.
 Caligant, 321, 2.
 Caligante, 179, 4.
 Caligantia, 25, 4.
 Caligarat, 14, 5.
 Caligine, 292, 2.
 Caliginem, 336, 10.
 Caliginis, 334, 4.
 Caligo, 41, 4. 87, 4.
 Calle, 93, 8. 176, 3. 264, 8.
 Callem, 90, 5. 137, 10.
 Calles, 213, 8.
 Calor, 87, 2.
 Calumniis, 46, 1.
 Camenæ, 2, 3.
 Caminis, 38, 6.
 Campaniam, 47, 2.
 Campis, 238, 5.
 Campos, 347, 3.
 Campus, 79, 3.
 Cancri, 77, 2.
 Candidus, 234, 7.
 Candidos, 235, 4.
 Canem, 251, 9.
 Canendi, 170, 4.
 Canes, 48, 1.
 Cani capilli, 5, 3.
 Cani bestiæ, 273, 2.
 Canii, 53, 8.
 Canios, 34, 2.
 Canit, 183, 1. 322, 2.
 Cantabas, 328, 12.
 Cantares, 137, 11.
 Cantu, 181, 6. 251, 9.
 Cantum, 170, 1.
 Capessende, 44, 4.
 Capit, 337, 7.
 Capita, 292, 7.
 Capiunt, 60, 1.
 Capreas, 215, 1.
 Captare, 58, 5.
 Captatis, 136, 2. 215, 2.
 Captent, 182, 3.
 Capti, 103, 1. 233, 1.
 Captiva, 321, 4.
 Captos, 148, 8. 270, 5.
 Caput, 253, 3.
 Caput, 7, 4, 10, 6. 162, 10, aliisque
 locis 3.
 Cara, 94, 12.
 Carcer, 287, 8.
 Carcere, 159, 7.
 Cardine, 31, 3. 289, 2. 296, 48.
 Cardinem, 124, 4. 295, 12. 295, 20.
 Cardo, 232, 11. 295, 14.
 Careant, 279, 13.
 Careat, 271, 10, 181, 1. 326, 18.
 Carebit, 272, 2.
- Carebunt, 279, 14.
 Carens, 183, 3. 221, 4. 296, 1.
 Carent, 187, 6. 281, 6. 335, 31.
 Carentem, 210, 7. 218, 32.
 Carere, 281, 20. 351, 3.
 Caret, 218, 24. 287, 9. 283, 27.
 Cariora, 119, 9.
 Caritas, 239, 11.
 Carituros, 279, 15.
 Carmina, 2, 1. 252, 4.
 Carmine, 233, 3. 234, 4. 275, 7.
 Carminis, 170, 2. 292, 13. 299, 24.
 Carpere, 90, 5.
 Carpitis, 214, 4.
 Carpum, 330, 2.
 Carus, 109, 8.
 Casibus, 83, 1. 288, 4. 288, 4. 292, 2.
 Cassa, 228, 6.
 Cassas, 340, 12.
 Castis, 168, 23.
 Casum, 312, 5. 313, 10. 313, 11,
 aliisque locis 3.
 Casurum, 20, 2.
 Casus, 313, 20. 314, 3. 316, 7.
 Casum, 86, 10.
 Catena, 318, 3.
 Catena, 309, 5.
 Catenam, 41, 4.
 Catenas, 269, 10.
 Catenis, 22, 2. 148, 9. 149, 15. 233, 2.
 Cato, 163, 2.
 Catoni, 297, 22.
 Catullus, 192, 5.
 Caucasum, 157, 14.
 Causa, 94, 9. 103, 7. 172, 1, aliisque
 locis 13.
 Causa, 171, 10. 178, 6. 178, 12,
 aliisque locis 6.
 Causæ, 86, 8. 210, 1. 221, 2, aliis-
 que locis 2.
 Causam, 44, 5. 85, 6. 239, 13. 288,
 6, aliisque locis 5.
 Causari, 118, 7.
 Causarum, 296, 8. 296, 11. 313, 10,
 aliisque locis 2.
 Causas, 19, 1. 21, 4. 92, 1, aliisque
 locis 9.
 Causetur, 280, 11.
 Causis, 225, 1. 239, 8. 233, 11, aliis-
 que locis 7.
 Cautus, 127, 2.
 Caveæ, 183, 2.
 Cavernis, 234, 11.
 Ceciderint, 146, 1.
 Ceciderunt, 320, 9.
 Cecidit, 8, 2.
 Cecinisset, 256, 2.
 Cecinisti, 83, 6.
 Cedant, 301, 18.
 Cedat, 291, 7.
 Cedere, 345, 8.
 Cedit, 135, 2.
 Cedunt, 239, 1.
 Celeberrimum, 218, 13.
 Celebrant, 308, 6.
 Celebrem, 219, 18.
 Celebrerunt, 75, 5.
 Celebrate, 218, 9.
 Celebratim, 178, 15. 180, 3. 217, 4.
 Celeres, 289, 5.
 Celeri, 340, 4.
 Celеритатем, 212, 14.
 Celsa, 154, 1. 259, 2. 311, 1.
 Celsa, 207, 6.
 Celsas, 39, 2.
 Celsi, 300, 1.
 Celsior, 337, 1.
 Celsius, 347, 11.
 Celso, 69, 1.
 Celsoſ, 269, 1.
 Celsum, 162, 10. 347, 6.
 Censemus, 231, 16.
 Censemus, 264, 18. 281, 2.
 Censerenus, 345, 9.
 Censes, 266, 20.
 Censes, 32, 6. 52, 3. 199, 11, aliisque
 locis 3.
 Censem, 305, 7. 326, 21.
 Censetis, 213, 4.
- Censor, 153, 3.
 Censu, 118, 5.
 Censuerint, 297, 5.
 Ceſuit, 349, 3.
 Census, 121, 4.
 Censura, 50, 2.
 Census, 121, 1.
 Census, 195, 2.
 Centanos, 308, 7.
 Centeno, 191, 1.
 Cepit, 228, 13.
 Cerberum, 309, 5.
 Cerialia, 277, 3.
 Cererem, 302, 3.
 Cereris, 78, 3.
 Ceres, 175, 4.
 Cernant, 298, 18.
 Cernas, 270, 8.
 Cernat, 161, 3.
 Cernebat, 18, 2.
 Cernenda, 246, 28.
 Cernendi, 282, 11.
 Cernes, 301, 8. 340, 15.
 Cernenti, 309, 3.
 Cernentis, 352, 27.
 Cernere, 22, 4. 90, 3. 226, 6, aliis-
 que locis 3.
 Cerneret, 332, 1.
 Cernes, 263, 2.
 Cernis, 350, 19.
 Cernit, 321, 5. 323, 6. 350, 21.
 Certa, 83, 3. 327, 14. 330, 5, aliis-
 que locis 2.
 Certamen, 33, 1. 47, 2. 305, 17.
 Certavimus, 33, 2.
 Certe, 146, 2. 295, 4.
 Certent, 168, 19.
 Certis, 309, 2.
 Certissimam, 43, 5.
 Certissimum, 327, 4.
 Certo *nomen*, 78, 3. 106, 10. 168, 8.
 Certo *adverb*, 345, 4.
 Certos, 166, 9. 345, 3. 345, 12.
 Certum 80, 6. 265, 9 bis, aliisque
 locis 3.
 Certus, 129, 6. 246, 10. 326, 15.
 327, 5.
 Cerva, 251, 7.
 Cervis, 273, 5.
 Cessabit, 52, 5.
 Cessantibus, 282, 11.
 Cessarent, 194, 11.
 Cessat, 295, 18.
 Cessent, 291, 8.
 Cessere, 343, 9.
 Cessel, 106, 2.
 Cessisse, 33, 8.
 Cessit, 343, 11.
 Chordis, 252, 4.
 Chorus, 14, 3.
 Cirea, 33, 5. 94, 4. 266, 15, aliisque
 locis 2.
 Circo, 111, 1.
 Circuit, 223, 5.
 Circulum, 261, 5.
 Circulus, 296, 3.
 Circum *proxpos cum accus.*, 295, 12.
 Circumdedi, 101, 7.
 Circumflantibus, 35, 5.
 Circumfluui, 121, 3.
 Circumfusæ, 414, 4.
 Circumsepti, 157, 6.
 Cito, 238, 4. 239, 1. 279, 13. 281, 20.
 Citra, 297, 23.
 Civibus, 44, 5. 177, 5. 287, 10.
 Civitate, 146, 5.
 Civitatis, 13, 2. 109, 7.
 Civium, 72, 7.
 Cladem, 35, 2. 239, 1.
 Clamor, 103, 2.
 Clara, 69, 5.
 Clareſcat, 264, 7.
 Claris, 106, 5. 162, 8.
 Clarissimos, 158, 1.
 Clarissimum, 179, 16. 218, 9.
 Claritas, 178, 1. 231, 19. 236, 11.
 Claritudine, 218, 11. 232, 6.
 Claritudinem, 178, 9. 205, 11. 205,
 12. 218, 14.

- Claritudinis, 243, 21.
 Claritudo, 179, 14, 203, 14.
 Clarius, 287, 6, 348, 9.
 Claro, 90, 2.
 Claros, 132, 3, 260, 3.
 Claruerunt, 229, 9.
 Clarum, 126, 3, 322, 1.
 Classi, 307, 4.
 Classica substantia, 141, 4.
 Claudere, 7, 2.
 Clauditur, 183, 2.
 Clausus, 207, 5.
 Clausum, 27, 5.
 Clavo, 247, 1.
 Clavus, 246, 24.
 Clementia, 281, 16.
 Clypeum, 41, 3.
 Coacervabo, 266, 9.
 Coacervando, 132, 2.
 Coacta, 335, 31.
Coacternum, 349, 13.
 Coactabitus, 157, 23.
 Coact, 316, 3.
 Coegerat, 251, 5.
 Coegit, 200, 4.
 Coelstibus, 295, 2.
 Coelstis, 43, 8, 156, 7.
 Coeli, 156, 6, 212, 13, 220, 2, 238, 13, 300, 3.
 Coelitus, 102, 12.
 Coelo, 17, 4, 27, 2, 102, 1, aliisque locis 7.
 Coelum, 10, 3, 10, 7, 30, 4, aliisque locis 47.
 Coemptio, 47, 2, 47, 4.
 Coeno, 89, 8, 271, 1, 282, 12.
 Cooperiat, 236, 45.
 Cooperit, 113, 2, 319, 3.
 Coepi, 14, 8.
 Coepisti, 109, 8.
 Copit, 176, 2.
 Coerco, 168, 8, 234, 5, 280, 14, aliisque locis 2.
 Coerceute, 313, 13.
 Coercet, 239, 10, 303, 8.
 Coercuit, 80, 3.
 Cetus, 59, 1.
 Coeunt, 237, 3.
 Cogantur, 335, 7.
 Cogat, 190, 2, 242, 4, 303, 2.
 Cogentibus, 237, 17, 239, 8.
 Cogis, 64, 2.
 Cogit, 327, 13, 351, 15.
 Cogilare, 218, 18, 230, 7.
 Cogitari, 334, 6.
 Cogitatione, 157, 4, 186, 3, 239, 5.
 Cogitationibus, 58, 3.
 Cogitationis, 226, 6.
 Cogitatis verbum, 157, 7, 158, 5.
 Cogites, 229, 49.
 Cogitetur, 158, 13.
 Cogitur, 23, 4, 295, 17.
 Cognatos, 249, 9.
 Cognita, 340, 17.
 Cogitatio, 351, 2.
 Cognitione, 166, 3, 292, 9, 344, 11, 350, 12.
 Cognitionem, 344, 9.
 Cognitiones, 343, 9.
 Cognitionibus, 343, 10.
 Cognitionis, 352, 10.
 Cognitis, 157, 2.
 Cognito, 84, 10.
 Cognitor, 283, 7.
 Cognitu, 313, 3.
 Cognoscant, 216, 8.
 Cognoscere, 119, 8, 219, 19.
 Cognoscat, 326, 24.
 Cognoscendum, 30, 2.
 Cognoscendum, 337, 22.
 Cognoscente, 47, 4.
 Cognoscensit, 239, 3.
 Cognoscendum, 336, 15.
 Cognoscere, 217, 7.
 Cognoscere, 281, 18.
 Cognoscere, 92, 7, 238, 2.
 Cognosci, 336, 14.
 Cognoscit, 136, 9, 337, 11, 343, 16, 45, 2, 351, 2.
- Cognoscitur, 336, 15, 348, 2.
 Cognoso, 219, 21, 280, 6.
 Cognoscunt, 101, 11.
 Cognoscuntur, 337, 22.
 Cognoverit, 25, 3.
 Cognovi, 11, 2, 72, 1, 92, 1.
 Cogor, 2, 2.
 Coguntur, 335, 10.
 Cohærens, 336, 19.
 Cohærent, 330, 5.
 Cohærentem, 147, 10.
 Cohærentium, 318, 1.
 Cohibebat, 10, 5.
 Cohibere, 68, 5.
 Colendi, 314, 3.
 Colere, 297, 26.
 Colerentur, 237, 14.
 Colite, 352, 24.
 Colla, 2, 2, 69, 3, 95, 2, aliisque locis 5.
 Collata, 149, 16.
 Collatae, 298, 22.
 Collatio, 158, 21, 350, 20.
 Collatione, 348, 9.
 Collationem, 280, 8.
 Collecto, 43, 1.
 Collectum, 265, 2.
 Collegimus, 230, 21, 240, 2, 267, 20.
 Collegit, 91, 2.
 Collidamus, 247, 18.
 Colligantur, 320, 8.
 Collige, 125, 2, 272, 6.
 Colligantur, 236, 10.
 Collo, 310, 9.
 Collocatae, 133, 7.
 Collocatas, 249, 8.
 Collocavi, 74, 6.
 Colloqui, 328, 7.
 Colinstrat, 337, 20.
 Colore, 10, 2, 69, 8.
 Combusto, 310, 1.
 Comerel, 196, 2.
 Comitandur, 191, 3.
 Comitem, 254, 3.
 Comites, 3, 3.
 Comitetur, 261, 2, 272, 20.
 Commaculaut, 194, 7.
 Commemoratus, 117, 4, 213, 2.
 Commemoratione, 205, 8, 231, 15.
 Commendaverit, 60, 7.
 Commerciali, 157, 11.
 Commercialium, 328, 5.
 Commiantes, 269, 5.
 Comminate, 132, 8.
 Committee, 95, 3.
 Committit, 111, 4.
 Committit, 266, 14, 335, 30.
 Commodi, 47, 3.
 Commota singul, 12, 3.
 Commovens, 252, 9.
 Commovet, 290, 5.
 Commune, 44, 10, 75, 4, 103, 8, aliisque locis 2.
 Communem, 10, 1, 10, 4, 23, 1, 267, 6.
 Communia, 110, 3.
 Communicato, 32, 3.
 Communis, 47, 3, 33, 1, 229, 2, aliisque locis 3.
 Commutatione, 296, 6.
 Compage, 133, 4.
 Comparans, 273, 2.
 Comparans, 298, 23.
 Comparare, 178, 9.
 Comparari, 158, 10.
 Compellare, 149, 18.
 Compelit, 266, 14, 335, 30.
 Compendii, 314, 8.
 Compensum, 283, 23.
 Competitum, 50, 3.
 Competenter, 299, 11.
 Compleat, 231, 14.
 Complectens, 350, 11, 332, 17.
 Complecti, 350, 5.
 Complectitur, 294, 3, 299, 12, 349, 6, 352, 12.
 Complexam, 349, 15.
 Complicas, 248, 9.
 Componant, 231, 26.
 Componebas, 58, 5.
- Compos, 124, 6, 246, 15, 261, 9, 349, 10.
 Composita, 293, 4.
 Compositae, 120, 8.
 Compositis, 53, 3.
 Composito, 37, 1.
 Comptem, 149, 14, 272, 4.
 Comprehendendi, 352, 12.
 Comprehendentium, 348, 2.
 Comprehendere, 299, 16.
 Comprehendi, 336, 9.
 Comprehendit, 326, 19, 326, 25, aliisque locis 6.
 Comprehenditur, 336, 16.
 Comprehensam, 18, 6.
 Compressa, 157, 16.
 Comprime, 70, 8.
 Compta, 69, 8.
 Comptos, 74, 4.
 Compulsus, 49, 3.
 Computas, 134, 7.
 Conaharis, 219, 16.
 Conaheris, 212, 4.
 Conabinur, 292, 13.
 Conavor, 173, 2.
 Conatur, 177, 1, 177, 8, 206, 4, 283, 15.
 Conaris, 96, 1.
 Conatur, 218, 24.
 Conatus, 200, 7.
 Concedam, 104, 3.
 Concedamus, 297, 5.
 Concedas, 336, 19.
 Concedat, 288, 3.
 Concedis, 236, 18.
 Conceperit, 53, 14.
 Concepta, 187, 9.
 Concepta, 337, 8.
 Conceptio, 229, 2.
 Conceptione, 337, 18.
 Conceptionem, 344, 6.
 Conceptionis, 337, 15.
 Concessa, 245, 4, 280, 6, 305, 12.
 Concesseram, 662, 6.
 Concesserim, 119, 4, 267, 12.
 Concessimus, 232, 17, 246, 17, 246, 24, aliisque locis 2.
 Concessio, 280, 40.
 Concessisse, 52, 8.
 Concessu, 280, 5.
 Concessum, 218, 11, 230, 11.
 Conchae, 343, 11.
 Conciliat, 201, 4.
 Concipiatur, 326, 17 bis.
 Concitat, 115, 2, 302, 14.
 Concitus, 301, 5.
 Concludere, 150, 2, 232, 21.
 Conclaudi, 230, 23.
 Conclusa, 236, 5, 258, 1, 281, 13.
 Concluserim, 230, 10.
 Conclusi, 157, 6.
 Conclusimus, 280, 3.
 Conclusioni, 280, 7.
 Conclusionis, 280, 9.
 Conclusionum, 228, 17.
 Concordat, 122, 2.
 Concordes, 56, 2, 167, 2.
 Concordia, 301, 16.
 Concurrere, 314, 14.
 Concurrit, 314, 12.
 Concursus, 314, 6.
 Condal, 64, 5.
 Condens, 153, 5.
 Condere, 102, 2.
 Condignum, 247, 17.
 Condit, 302, 8.
 Condita, 69, 4, 88, 2, 246, 13, 332, 3.
 Conditi, 56, 3, 120, 10, 125, 8, aliisque locis 3.
 Conditione, 122, 2, 272, 27.
 Conditionem, 273, 9, 349, 2, 350, 29, aliisque locis 2.
 Conditionis, 351, 11, 351, 14.
 Conditionis, 349, 17.
 Conditor, 63, 1, 302, 10, 323, 1.
 Conditorem, 83, 4.
 Conditori, 136, 3, 349, 13.
 Conditoris, 133, 5.
 Conditum, 349, 13.

- Conditus, 429, 9. 277, 14.
 Conducat, 457, 21.
 Condunt, 324, 9.
 Conetur, 233, 7. 247, 7. 247, 8. 265,
 26.
 Conferemus, 305, 11.
 Conferatur, 156, 7. 158, 7.
 Conferre, 200, 7. 219, 9. 219, 27.
 Confert, 272, 1.
 Confessio, 56, 1.
 Confessione, 53, 5.
 Confessus, 44, 4. 245, 5. 201, 7.
 Confessum, 56, 6. 246, 1.
 Confrimanda, 305, 19.
 Confrimant, 264, 9.
 Confrimant, 298, 6.
 Confrimo, 313, 11.
 Confitare, 218, 13.
 Confitemur, 230, 1.
 Confitendum, 229, 9.
 Confitor, 85, 4. 187, 14. 239, 16.
 Confititeri, 218, 8. 218, 19. 230, 12,
 aliisque locis 2.
 Conflactatione, 247, 19.
 Confluat, 316, 4.
 Confluentibus, 314, 9. 314, 13.
 Confluere, 314, 14.
 Conformativis, 282, 7.
 Confudit, 187, 10.
 Confundat, 92, 5.
 Confundere, 102, 4. 439, 5.
 Confunderis, 86, 2.
 Confundit, 87, 5. 124, 4. 350, 24.
 Confundor, 324, 1.
 Confusa, 290, 4. 296, 14.
 Confusio, 296, 20. 297, 24. 327, 15.
 Confusionis, 287, 13.
 Confusum, 288, 6.
 Congeratur, 132, 1.
 Congesta, 132, 6.
 Congregare, 212, 4.
 Congregatione, 176, 9. 213, 7.
 Conigastum, 45, 3.
 Conjecerat, 148, 8.
 Conjectare, 232, 6.
 Conjectas verbum, 123, 1.
 Conjectat, 325, 15.
 Conjecto verbum, 84, 1. 265, 12.
 524, 3.
 Conjung, 234, 4.
 Conjugii, 168, 22.
 Conjugis, 110, 4. 210, 3. 251, 1.
 Conjuncta, 232, 2. 246, 7.
 Conjunctione, 237, 8.
 Conjunctus, 336, 19.
 Conjungant, 231, 13.
 Conjungat, 261, 4.
 Conjungere, 246, 7.
 Conjungi, 328, 8.
 Conjunxit, 230, 4.
 Conjurationis, 53, 9. 148, 2.
 Connectat, 295, 17.
 Connectens, 223, 2.
 Connecti, 328, 10.
 Connecti, 328, 4.
 Connectione, 296, 8. 313, 10. 314, 15.
 Conqueraris, 120, 8.
 Conquereris, 10, 12.
 Conqueri, 257, 12.
 Conquesta, 14, 11.
 Conquestus, 76, 2.
 Conquisita, 205, 1.
 Conseudant, 259, 2.
 Consendere, 226, 1.
 Conscia, 159, 7.
 Conscientia, 45, 2. 55, 5. 158, 15.
 203, 2 bis.
 Conscientiam, 57, 6. 298, 22. 299, 5.
 Conseiii, 44, 9.
 Conscios, 148, 2.
 Conscius, 53, 9.
 Consedit, 14, 9.
 Consenesceret, 155, 3.
 Consensi, 239, 20.
 Consentaneum, 238, 21.
 Consentiam, 238, 1.
 Consentiat, 297, 25.
 Consentiendo, 324, 3.
 Consentio, 318, 4.
- Consentient, 480, 7.
 Consequatur, 304, 4. 327, 9. 335, 8.
 Consequens, 205, 4. 218, 14. 230, 14,
 aliisque locis 4.
 Consequenter, 179, 1.
 Consequentia, 281, 13.
 Consequential, 265, 15.
 Consequi, 266, 15. 336, 143.
 Consequitur, 218, 15. 282, 10.
 Conseritis, 305, 23.
 Conservant, 320, 7.
 Conservat, 238, 22. 249, .
 Conservationem, 198, 5.
 Considera, 156, 4. 187, 1. 218, 9.
 229, 1. 266, 13.
 Considerandum, 149, 8. 188, 4. 337, 3.
 Considerans, 179, 1.
 Considerant, 237, 12.
 Considerare, 265, 15. 296, 14.
 Consideras, 237, 7.
 Considerat, 337, 18. 350, 12.
 Consideraria, 351, 20.
 Consideratione, 337, 1.
 Consideratio verbum, 147, 2.
 Consideratum, 131, 4.
 Considerem, 237, 16. 304, 8.
 Consideremus, 348, 6.
 Considerentur, 351, 32.
 Consideres, 111, 7.
 Consideret, 344, 7.
 Considero, 284, 25.
 Consilia, 324, 7.
 Consiliis, 327, 6. 327, 17.
 Consilium, 231, 17.
 Consimilis, 53, 6.
 Consimiles, 136, 4.
 Consistat, 248, 2.
 Consolari, 188, 15.
 Consona, 223, 2.
 Conspectum *adject.*, 350, 27.
 Consperxerit, 149, 9. 293, 9.
 Conspicere, 344, 9.
 Conspicio, 266, 9.
 Conspicitur, 293, 6.
 Conspicuas, 226, 3.
 Constant, 236, 2. 330, 2.
 Constantian, 94, 4. 102, 5. 112, 2.
 239, 15.
 Consolare, 115, 2.
 Constatet, 335, 15.
 Constat, 87, 3. 115, 115, 7, aliisque
 locis, 9.
 Constet, 115, 8.
 Constiterit, 264, 6. 313, 7.
 Constituant, 177, 7.
 Constitutas, 231, 23.
 Constitutum, 229, 14.
 Constituit, 179, 2. 352, 17.
 Constituo, 320, 3.
 Constituta, 228, 3. 287, 2. 287, 10,
 aliisque locis 2.
 Constitutam, 336, 22.
 Constitutum, 348, 11.
 Constrigit, 296, 9. 318, 4. 327, 8.
 Consulare, 146, 3.
 Consularem, 48, 1. 48, 3.
 Consulares, 119, 5.
 Consulatu, 194, 9.
 Consules, 110, 7.
 Consulti, 333, 2.
 Consulim, 111, 4. 146, 4.
 Consumptos, 164, 4.
 Consurgit, 337, 5.
 Contabescas, 103, 7.
 Contagione, 194, 7. 195, 6. 245, 3.
 Contemendum, 179, 10.
 Contemnunt, 194, 4.
 Contemperata, 247, 4.
 Contemptum, 305, 25.
 Contendas, 299, 23.
 Contende, 101, 1.
 Contendi, 47, 4.
 Contenta, 133, 18. 136, 1. 138, 2.
 Contentus, 157, 22.
 Contexte, 265, 27.
 Contexto, 292, 15.
 Contigerit, 350, 2.
 Contigisse, 192, 5.
 Contigisset, 44, 3.
- Continens, 176, 7.
 Contiuere, 231, 12.
 Contineret, 246, 9.
 Continet, 168, 21. 303, 3.
 Continetur, 74, 1.
 Contingant, 297, 1.
 Contingat, 123, 2.
 Contingenles, 287, 7.
 Contingere, 194, 8. 217, 5. 258, 5,
 aliisque locis 3.
 Continget, 236, 4.
 Contingit, 297, 30.
 Contingit, 93, 4. 218, 29. 236, 16.
 266, 16.
 Contingunt, 76, 6.
 Continuato, 71, 1.
 Continuo, 168, 16.
 Continuum, 102, 7. 346, 3.
 Contra, 36, 3. 53, 9. 53, 11, aliisque
 ovis 3.
 Contra sine regimini, 108, 2. 123, 4.
 133, 5, aliisque locis, 7.
 Quod totum contra est, e contrario,
 336, 14.
 Contracta, 25, 5.
 Contradicci, 229, 13.
 Contrahit, 36, 4.
 Contraire, 247, 7.
 Contraria, 149, 3. 264, 5.
 Contraria, 272, 13.
 Contrarium, 172, 2. 325, 8.
 Contrariarum, 149, 12.
 Contrariis, 246, 6.
 Contrarium, 135, 2. 188, 9.
 Contuendum, 246, 29.
 Contuetur, 336, 21. 337, 3. 337, 7.
 351, 19.
 Contuleramus, 24, 2.
 Contulisset, 271, 14.
 Contulit, 79, 8.
 Contun, 137, 9.
 Contumacis, 109, 2.
 Contumelias, 158, 22.
 Contumelias, 158, 18.
 Convellere, 84, 12.
 Convenient, 222, 3. 297, 9. 313, 22.
 316, 5.
 Convenient, 297, 16.
 Convenientebat, 58, 4.
 Convenient, 219, 5.
 Convenientia, 247, 4.
 Convenientibus, 238, 3. 335, 24.
 Convenient, 280, 6. 297, 16. 299, 4.
 Convenientset, 246, 7.
 Convenient, 238, 8. 265, 19. 272, 8,
 aliisque locis 3.
 Convenient, 238, 21.
 Conversas, 225, 4.
 Converso, 303, 8.
 Convertant, 247, 5.
 Convertas, 352, 4.
 Converteris, 352, 6.
 Convertit, 223, 5.
 Convictum, 56, 6.
 Convincat, 229, 5.
 Convinci, 57, 3.
 Copia, 105, 6.
 Copia, 135, 2.
 Copias, 36, 4.
 Copiosus, 179, 6.
 Coquit, 117, 3.
 Coram, 137, 10.
 Corda, 211, 6. 272, 2. 277, 12.
 Corde, 243, 5.
 Cordis, 269, 6.
 Cori, 290, 7.
 Cornu, 64, 3. 64, 6. 103, 6.
 Cornua, 207, 2. 290, 1.
 Coro, 26, 3.
 Corollarii, 979, 5.
 Corollarium, 231, 3. 231, 9.
 Corona, 271, 6. 271, 21.
 Corpora, 320, 7.
 Corporates, 344, 10.
 Corporalem, 210, 2.
 Corpore, 5, 4. 277, 6. 283, 28, aliis-
 que locis 4.
 Corporea, 245, 3.
 Corporeis, 97, 231.

- Corpori, 277, 18. 343, 6.
 Corporibus, 209, 4. 297, 7. 297, 8,
 aliusque locis 3.
 Corporis, 126, 3. 178, 13. 209, 1,
 aliusque locis 8.
 Corporum, 283, 27. 340, 11. 313, 6.
 Corpus, 147, 5. 147, 8 *bis*, aliusque
 locis 9.
 Correctionis, 280, 18.
 Corrigendi, 304, 5.
 Corrigi, 280, 15.
 Corrigit, 305, 2. 306, 2.
 Corripere, 48, 3.
 Corroborent, 258, 6.
 Corrumpat, 305, 24.
 Corrumput, 238, 23.
 Corruptionem, 237, 15.
 Cortex, 238, 13.
 Corticem, 238, 10.
 Corusci, 261, 3.
 Coruscus, 262, 4.
 Cotidie, *vide* Quotidie.
 Crastinum, 348, 12.
 Creatis, 239, 12.
 Crebras, 266, 9.
 Crebris, 290, 6.
 Crebro, 304, 11.
 Credamus, 335, 24. 345, 5.
 Credant, 340, 3.
 Credantur, 328, 10.
 Credatis, 189, 2.
 Credatur, 232, 12. 247, 1. 273, 4,
 aliusque locis 2.
 Credet, 115, 5. 115, 6.
 Credenda, 282, 1.
 Credendum, 344, 12.
 Credente, 33, 8. 177, 4.
 Credere, 325, 3.
 Crederes, 288, 1.
 Credetur, 10, 3.
 Credi, 150, 5.
 Credidit, 78, 2.
 Credis, 83, 2. 86, 11. 336, 12.
 Credit, 107, 2. 161, 2.
 Creditur, 232, 5. 272, 3. 279, 6. 314,
 4.
 Credo, 94, 2. 135, 1. 246, 27. 298,
 19.
 Credunt, 180, 4. 325, 4.
 Creduntur, 61, 4. 111, 10. 219, 11,
 aliusque locis 3.
 Crescit, 17, 3. 276, 5.
 Crimen, 52, 3. 53, 4. 61, 3. 69, 6.
 Criminamus, 52, 2.
 Criminatione, 75, 7.
 Criminationem, 32, 4.
 Criminationibus, 32, 1.
 Crimine, 57, 3.
 Criminis, 51, 1. 59, 3. 60, 1.
 Croesum, 102, 11.
 Crucifixus, 283, 22.
 Cruciatius, 148, 4. 283, 23.
 Crudeleitatis, 148, 4.
 Cruento, 182, 9.
 Cruor, 142, 2. 182, 5.
 Crnre, 152, 3. 307, 5.
 Cui, 119, 8. 126, 1. 149, 9, aliusque
 locis 17.
 Cuicunque, 149, 9.
 Cuilibet, 283, 12.
 Cuiquam, 267, 8.
 Cuiquam, 72, 4. 239, 19. 279, 7.
 Cuique, 238, 8. 238, 21. 272, 1.
 Cuius, 280, 14.
 Cuius, 14, 5. 31, 1. 33, 3, aliusque
 locis 20.
 Cujuspiam, 280, 21. 314, 1.
 Cujusquam, 101, 2. 280, 12.
 Cujusquam, 45, 3. 122, 4. 136, 5. 149,
 11. 325, 10.
 Culmina, 300, 3.
 Culmine, 269, 2.
 Culpe, 283, 18.
 Culpanda, 280, 16.
 Cultor, 314, 6.
 Cultu, 179, 10.
 Cultus, 269, 8.
 Cum, *prepōs.*, 33, 1. 451. 92, 4,
- aliusque locis 10.
 Cum *conjunct.*, 10, 6. 24, 5. 26, 3,
 aliusque locis 163.
 Cum *ante tum*, 257, 2.
 Cumulum, 110, 4.
 Cumulus, 60, 5.
 Cuncta, 84, 9. 122, 4. 176, 6. 206, 4,
 aliusque locis 39.
 Cunctas, 299, 16.
 Cunctatione, 171, 9.
 Cunctis, 56, 3. 73, 3. 149, 6, aliusque
 locis 8.
 Cunctorum, 348, 5. 352, 20.
 Cunctos, 298, 1.
 Cunctum, 55, 2.
 Cunculus, 293, 2.
 Cupias, 201, 3.
 Cupial, 219, 7.
 Cupidinem, 58, 1. 106, 9.
 Cupidis, 177, 2.
 Cupiditatem, 266, 3.
 Cupido *subst.*, 156, 3.
 Cupidum, 171, 4.
 Cupierunt, 146, 4.
 Cupis, 212, 6.
 Cupit, 241, 2. 301, 9.
 Cupita, 279, 8.
 Cupiunt, 216, 1. 279, 9.
 Cur, 20, 1. 68, 6. 83, 8, aliusque
 locis 14.
 Cura, 17, 3. 109, 6. 119, 7, aliusque
 locis 3.
 Curæ, 83, 7.
 Curandum, 14, 3.
 Curas, 203, 4.
 Curasset, 195, 2.
 Curat, 98, 3. 128, 4.
 Curationem, 109, 2.
 Curia, 110, 9.
 Currenti, 271, 5.
 Currere, 251, 4.
 Curribus, 225, 2.
 Currit, 271, 6.
 Curru, 168, 4.
 Currum, 184, 7. 262, 3.
 Cursus, 301, 13.
 Cursum, 117, 2. 312, 1. 316, 3.
 Curvans, 184, 3.
 Curviles, 110, 9. 197, 4.
 Curuli, 193, 1.
 Cutis, 5, 4.
 Cypriani, 48, 4.
 Cyro, 102, 14.
- D
- Da, 226, 1. 226, 2 *bis*.
 Dabas, 248, 14.
 Dabat, 140, 3. 197, 3. 252, 7.
 Dabimus, 108, 3.
 Dabo, 231, 3.
 Daemonum, 293, 3.
 Damna, 76, 1.
 Damnamur, 57, 3.
 Dampatio, 50, 8.
 Danti, 212, 5.
 Dapes, 183, 4. 214, 6.
 Dare, 174, 4. 219, 26. 397, 4.
 Das, 231, 4.
 Dat, 238, 8.
 Datas, 182, 2.
 Datur, 164, 4.
 De, 14, 40, 43, 5. 52, 6, aliusque lo-
- cis 82.
- Dea, 275, 4.
 Dece, 252, 5. 253, 5.
 Debeat, 298, 18.
 Debeantur, 287, 10.
 Debeat, 219, 32.
 Debeatur, 83, 16.
 Debentur, 133, 16.
 Debet, 305, 16. 349, 17. 352, 18.
 Debita *adject.* 68, 8.
 Debitum, 313, 4.
 Deblateravi, 71, 1.
 Debul, 48, 5.
 Debusset, 94, 10.
 Decederent, 50, 4.
 Decem, 158, 7.
 Decernant, 299, 6.
- Decernas, 292, 3.
 Decernis, 265, 20.
 Decernit, 305, 6. 326, 23.
 Decerno, 313, 12.
 Decerpit, 271, 13.
 Decesserit, 120, 5.
 Decet, 305, 17.
 Decidet, 271, 12.
 Decipiat, 228, 6.
 Declinantes, 305, 4.
 Declivem, 22, 3.
 Declivia, 316, 7.
 Decor *adject.*, 164, 3.
 Decorato, 193, 4.
 Decoris *substant.*, 153, 3. 195, 4.
 Decrescit, 349, 21.
 Decretis, 52, 6.
 Decreto, 52, 8.
 Decrevisset, 50, 2.
 Decursis, 258, 8.
 Decus, 114, 4. 118, 8. 120, 4. 271,
 13.
 Dedecus, 193, 2.
 Dederint, 146, 2.
 Dederit, 123, 5. 151, 1.
 Dedi, 272, 6.
 Dedisti, 95, 8. 111, 2.
 Dedit, 21, 1. 38, 1. 207, 1, aliusque
 locis 4.
 Deditz, 329, 8.
 Deducant, 222, 4.
 Deducit, 280, 16.
 Deducis, 246, 28.
 Deduxi, 30, 3.
 Deesse, 271, 3. 22, 15.
 Deest, 230, 18.
 Defectum, 349, 13.
 Defectus, 53, 13.
 Defenderim, 55, 4.
 Defendant, 59, 3.
 Defensione, 50, 3. 61, 11.
 Defensor, 238, 14.
 Defensorum, 283, 19. 283, 24.
 Defensum, 102, 42.
 Deferantur, 146, 6.
 Deferatur, 298, 3. 304, 5.
 Deferente, 282, 8.
 Deferentibus, 49, 1. 50, 6.
 Deferret, 52, 1.
 Deficiant, 219, 1.
 Deficiente, 264, 11.
 Deficientis, 350, 24.
 Deficit, 267, 14. 272, 23. 349, 20.
 Deficiunt, 266, 3.
 Defigere, 226, 3.
 Definiat, 313, 11.
 Define, 314, 12.
 Defineisti, 228, 4.
 Definevit, 337, 15.
 Defineita, 345, 13.
 Definevitum, 158, 8.
 Definevimus, 268, 3. 313, 20.
 Definevit, 313, 23.
 Definerat, 170, 2.
 Defixi, 30, 3.
 Defixo, 14, 7. 176, 1.
 Deflectat, 296, 19.
 Deflecte, 219, 13.
 Deflectere, 352, 3.
 Deflectuntur, 267, 5.
 Deflet, 103, 2. 121, 3. 252, 9.
 Deflexeris, 282, 9.
 Defluus, 89, 4. 302, 5. 316, 8.
 Defossi, 314, 3.
 Defuerit, 199, 2.
 Defuisse, 264, 14.
 Defunctum, 191, 3. 231, 14.
 Degas, 212, 9.
 Degener, 121, 1. 208, 6.
 Degenerent, 205, 16.
 Degentis, 125, 3.
 Degentium, 348, 5.
 Degunt, 297, 2.
 Degustare, 93, 6.
 Degustata, 171, 3.
 Dehinc, 175, 3. 199, 11. 245, 3.
 Dei, 229, 18. 232, 21. 248, 14, alius-
 que locis 3.
 Dejecriint, 321, 2.

- Dejeci, 45, 6.
 Dejecti, 44, 4, 94, 1, 272, 27.
 Dejectum, 44, 10.
 Deinceps, 44, 7, 33, 4, 217, 2.
 Deinde, 102, 12.
 Delapsa, 31, 3.
 Delatio, 50, 7.
 Delationem, 49, 2.
 Delationum, 64, 8.
 Delatorem, 52, 1.
 Delatoris, 48, 4, 25, 4, 193, 5.
 Delatorum, 53, 6, 75, 4.
 Delatum, 55, 2.
 Delectant, 247, 45, 292, 14.
 Delectantur, 268, 18.
 Delectat, 110, 5, 124, 2, 133, 8, 157,
 20.
 Delectationis, 178, 12.
 Delectet, 179, 18.
 Delector, 313, 6.
 Delectus, 109, 6.
 Delegeras, 43, 4.
 Deleri, 110, 7.
 Delevit, 458, 2.
 Delibera, 292, 13.
 Delicatissimus, 122, 4.
 Delicias, 111, 3, 120, 6.
 Delicias, 305, 22.
 Delictis, 122, 1.
 Deligendo, 480, 7.
 Demersi, 216, 4.
 Demersit, 316, 3.
 Demerso, 238, 10.
 Demoustra, 171, 9.
 Demoustrandum, 228, 2, 335, 17.
 Demonstrare, 325, 12.
 Demonstrat, 166, 4, 229, 5, 267, 19.
 Demonstrationibus, 126, 1, 156, 5.
 Demonstratis, 231, 4.
 Demonstratum, 236, 15, 265, 4, 296,
 17.
 Demonstratur, 264, 4.
 Demonstravimus, 219, 9.
 Demonstrem, 200, 2.
 Demonstret, 280, 8.
 Demulcet, 411, 3.
 Demum, 281, 24, 334, 7.
 Denique, 157, 13.
 Dente, 182, 9, 276, 5, 286, 2.
 Deo, 53, 14, 58, 6, 83, 2, aliisque
 locis, 16.
 Deos, 231, 6, 272, 8, 272, 9.
 Depellant, 488, 14, 192, 3.
 Depellat, 83, 5.
 Depellere, 219, 3.
 Depellit, 149, 13.
 Deporasti, 83, 7.
 Deponere, 201, 3.
 Depositor, 314, 7.
 Deposituros, 283, 22.
 Depositum, 247, 18.
 Deprecabamur, 249, 2.
 Deprecandi, 328, 2, 328, 5.
 Deprecetur, 328, 3.
 Deprehendatur, 388, 4.
 Deprehendisti, 94, 6, 217, 6.
 Deprehenditur, 187, 7.
 Deprinuit, 238, 20.
 Depugnanti, 297, 4.
 Depulit, 242, 6.
 Depulsa, 258, 11.
 Depulsione, 72, 7.
 Depulsor, 297, 14.
 Depulsus, 49, 2.
 Derelinquit, 267, 15, 298, 25.
 Descendens, 314, 15.
 Descendere, 102, 9.
 Descendit, 267, 17, 351, 30.
 Descendunt, 134, 1.
 Describas, 239, 22.
 Describeres, 43, 7.
 Deseras, 112, 5.
 Deserat, 60, 8, 208, 8.
 Deserent, 32, 2.
 Deserentrum, 266, 13.
 Deserit, 80, 6, 93, 9, 191, 2, 2.
 Deserti, 273, 9.
 Deserti, 266, 23, 279, 14.
 Desertos, 264, 4.
- Deserunt, 267, 5.
 Desiderabas, 187, 14.
 Desiderant, 178, 5, 180, 2, 238, 10,
 aliisque locis 2.
 Desiderare, 176, 5.
 Desiderari, 178, 16, 265, 5.
 Desideras, 52, 1, 212, 7.
 Desiderat, 178, 19, 197, 15, 218, 34,
 aliisque locis 3.
 Desideras *verbum*, 135, 1.
 Desideratur, 232, 15, 240, 2.
 Desiderat, 239, 13, 268, 16, 268,
 17.
 Desideres, 103, 8.
 Desideret, 237, 15.
 Desideretur, 219, 25, 239, 22.
 Desiderio, 92, 2, 119, 4.
 Desidero, 231, 23, 246, 2, 265, 21,
 287, 13.
 Desidit, 340, 21.
 Desierint, 108, 7.
 Desirerit, 74, 2, 136, 10, 272, 2, 273,
 9.
 Designare, 472, 1.
 Designarem, 9, 2.
 Designat, 335, 76.
 Designat, 272, 23.
 Desinat, 349, 4.
 Desine, 166, 11.
 Desinet, 297, 26.
 Desinit, 74, 3, 132, 5, 174, 4, aliisque
 locis 4.
 Desinete, 212, 14.
 Desinunt, 195, 7, 267, 6, 351, 21.
 Desipis, 347, 8.
 Desistam, 52, 4.
 Desistit, 85, 6.
 Desistis, 137, 12, 222, 9.
 Desistit, 96, 2, 194, 12, 210, 3, 272,
 23.
 Desistunt, 267, 7.
 Desit, 264, 11, 265, 25, 336, 8.
 Desolatum, 109, 5.
 Despectiores, 194, 5.
 Despiciens, 350, 28.
 Despicit, 218, 32, 260, 1, 347, 7.
 Despicunt, 298, 7.
 Desinatum, 187, 2.
 Desiterit, 237, 4.
 Desituit, 86, 9.
 Destituta, 239, 24.
 Destitutus, 343, 10.
 Destruitur, 279, 18.
 Desuper, 27, 3, 36, 6, 337, 8, 352,
 20.
 Det, 234, 8.
 Detegas, 42, 3.
 Detegat, 290, 4.
 Detegit, 165, 3.
 Deterat, 173, 9.
 Deteriora, 282, 10.
 Deteriore, 297, 28.
 Deterrent, 298, 16.
 Detexit, 166, 9.
 Detinetur, 273, 8.
 Detorqueri, 323, 4.
 Detrahat, 269, 7.
 Detraherent, 13, 2.
 Detrabit, 132, 7, 277, 16.
 Detraximus, 100, 4.
 Detravit, 35, 2, 46, 3.
 Detractantium, 247, 6.
 Detrudat, 272, 28.
 Detruditis, 136, 5.
 Detrusisti, 282, 10.
 Detulero, 57, 4.
 Detulisse, 44, 10.
 Deum, 83, 4, 84, 9, 208, 5, aliisque
 locis 18.
 Deus, 44, 9, 54, 2, 80, 2, aliisque
 locis 20.
 Devenerit, 194, 9.
 Devie, 212, 1.
 Devii, 241, 2, 313, 4.
 Devios, 166, 6, 214, 1.
 Devitare, 259, 15.
 Devitat, 237, 19.
 Devius, 177, 3.
 Devorassent, 48, 2.
- Dextera, 12, 4.
 Dextra, 184, 3.
 Dextra, 97, 1.
 Dic, 84, 1, 84, 6.
 Dicam, 119, 5, 246, 28, 280, 11.
 Dicanus, 267, 9, 350, 7.
 Dicantur, 210, 2, 352, 16.
 Dicas, 351, 3.
 Dicatur, 326, 7.
 Dicebas, 170, 6, 239, 28, 248, 11,
 248, 15.
 Dicidet, 108, 3.
 Dicentes, 344, 2.
 Dicere, 53, 5, 165, 4, 179, 17, aliisque
 locis 2.
 Diceremur, 56, 5.
 Dicerent, 283, 23.
 Diceretur, 53, 9.
 Dices, 262, 7.
 Dici, 219, 12, 279, 1, 281, 26, 297,
 7.
 Dicimur, 51, 1.
 Dicis, 171, 5, 318, 4.
 Dicitur, 159, 1, 228, 8, 350, 15.
 Dicunt, 2, 3.
 Dictantes, 12, 3.
 Dictat, 168, 25.
 Dictum, 210, 4.
 Dicturnam, 246, 26.
 Dicturum, 54, 6, 336, 1.
 Didicerau, 44, 7.
 Didiceris, 249, 9.
 Didicisti, 103, 5, 157, 2, 272, 21.
 Die, 50, 6.
 Diebus, 89, 6.
 Diem, 27, 5, 50, 4, 168, 3, aliisque
 locis 2.
 Dies, 83, 5, 10, 22, 112, 4, aliisque
 locis 5.
 Differas, 292, 14.
 Differentibus, 343, 9.
 Differre, 218, 14, 288, 4.
 Differt, 273, 7.
 Difficiliori, 324, 1.
 Difficilis, 280, 5.
 Difficultas, 305, 19.
 Difficultate, 157, 11.
 Diffluere, 178, 4, 295, 18, 305, 21.
 Diffundi, 295, 17.
 Diffundunt, 238, 11.
 Diffusa, 162, 7.
 Digerit, 294, 4.
 Digesta, 294, 6.
 Digna, 350, 5, 350, 20.
 Dignam, 205, 8.
 Dignissima, 312, 3.
 Dignissime, 230, 1.
 Dignissimum, 137, 8, 177, 5, 179, 10,
 aliisque locis 2.
 Dignitas, 149, 16, 150, 1, 193, 10,
 194, 5.
 Dignitate, 146, 8, 256, 4.
 Dignitatem, 57, 4, 136, 4.
 Dignitates, 110, 4, 180, 2, 192, 1,
 aliisque locis 4.
 Dignitatibus, 61, 5, 145, 1, 116, 8,
 aliisque locis 6.
 Dignitatis, 57, 5, 145, 2, 194, 2.
 Dignitatum, 101, 4.
 Dignius, 230, 23.
 Dignius, 149, 6.
 Dignos, 149, 16, 193, 6, 283, 29,
 297, 5.
 Dignoscere, 14, 6.
 Dignoscit, 297, 11, 319, 3, 350, 13,
 350, 25.
 Dignum, 137, 19, 193, 9, 216, 5,
 aliisque locis 2.
 Diis, 297, 21.
 Dijudicat, 337, 8.
 Dilabatur, 249, 3.
 Dilabitur, 228, 14.
 Dilabuntur, 320, 7.
 Dilatare, 157, 17.
 Dilige, 286, 8.
 Diligenter, 334, 4.
 Diligentia, 238, 14.
 Diluvium, 146, 2.
 Diminutis, 228, 12.

- Dimissos, 281, 23.
 Dimotis, 87, 6.
 Dira, 277, 17.
 Dirigebas, 54, 7.
 Dirigenſ, 296, 16, 299, 18.
 Dipripiendas, 36, 5.
 Discedens, 166, 10.
 Discedit, 295, 16, 295, 18.
 Discedunt, 104, 12.
 Disceres, 281, 21.
 Discernat, 319, 3.
 Discernendo, 343, 7.
 Discernere, 297, 6.
 Discernitis, 350, 27.
 Discerpentibus, 299, 5.
 Discresseris, 93, 5.
 Discresserit, 94, 13, 299, 13.
 Discressi, 103, 6.
 Discriderunt, 33, 7.
 Disciplinis, 60, 2.
 Discit, 244, 2.
 Discordant, 157, 18.
 Discordia, 330, 4.
 Discordia, 45, 1.
 Discordias, 48, 5.
 Discors, 246, 8, 301, 15, 329, 1.
 Discrepant, 230, 16, 236, 14.
 Discrepare, 218, 22, 347, 4.
 Discrepant, 231, 25, 236, 8.
 Discretionem, 231, 23.
 Discretionis, 10, 4.
 Discriminis, 61, 9.
 Discussa, 26, 1.
 Disjuncta, 226, 4.
 Disjunctum, 328, 12.
 Dispensans, 352, 22.
 Dispensari, 298, 19.
 Dispensatio, 297, 28.
 Dispertit, 218, 23.
 Displicere, 35, 6.
 Disponat, 296, 16.
 Disponentem, 299, 21.
 Disponentis, 247, 3.
 Disponeret, 246, 12.
 Disponit, 246, 21, 246, 23, 247, 13,
     aliiſque locis, 6.
 Dispoſite, 298, 11.
 Dispoſitio, 294, 1.
 Dispoſitione, 352, 7.
 Dispoſitionis, 288, 7.
 Dispoſitioniſſima, 237, 14.
 Dispoſitos, 246, 10.
 Dispoſitum, 294, 13, 295, 7.
 Disputabas, 248, 17.
 Disputationis, 313, 7.
 Dissentiant, 299, 5.
 Dissentire, 232, 19.
 Disſep̄ta, 303, 4.
 Disſeptum, 328, 12.
 Disseram, 145, 1, 200, 1.
 Disſerebas, 43, 6, 248, 12.
 Disſerere, 281, 17.
 Disſeris, 313, 3.
 Disſerui, 205, 5.
 Disſeruit, 293, 1.
 Disſideant, 272, 12.
 Disſident, 286, 3.
 Disſidentes, 186, 6.
 Disſiliet, 243, 1.
 Disſimile, 297, 8.
 Disſimiles, 299, 10.
 Disſimiliſi, 35, 3.
 Disſimilare, 352, 26.
 Disſociant, 316, 2.
 Disſociaret, 24, 8.
 Disſolvent, 238, 24.
 Disſolvat, 112, 3.
 Disſolvere, 325, 4.
 Disſolvi, 213, 5, 237, 4.
 Disſolvit, 287, 7.
 Disſolutis, 30, 1.
 Disſonæ, 61, 1.
 Disſonare, 336, 7.
 Distant, 286, 3.
 Distante, 157, 10.
 Distenditur, 157, 4.
 Distinctione, 133, 6.
 Distinguieris, 133, 12.
 Distractus, 212, 8.
- Distrahunt, 76, 5.
 Distraxerint, 237, 10.
 Distribuit, 298, 4, 334, 2.
 Distributa, 294, 4.
 Distribute, 237, 9.
 Dietis, 214, 6.
 Diu, 200, 5, 334, 3.
 Divelleret, 246, 8.
 Diversa, 218, 21, 230, 3, 230, 15,
     aliiſque locis 7.
 Diversam, 229, 19.
 Diversarum, 157, 17.
 Diversis, 180, 4, 246, 6, 265, 2, 343,
     9.
 Diversitas, 246, 8.
 Diversitate, 157, 11.
 Diverso, 176, 3, 177, 4.
     aliiſque locis 4.
 Diversus, 237, 2.
 Dives, 107, 1, 190, 1.
 Dividentibus, 239, 1.
 Dividis, 66, 4.
 Dividit, 340, 17.
 Divina, 257, 2, 293, 9, 295, 6, aliiſque locis 5.
 Divina, 292, 10, 296, 11, 297, 19,
     352, 7.
 Divinæ, 83, 6, 86, 11, 248, 9, aliiſque locis 13.
 Divinam, 273, 9, 325, 7, 345, 2,
     aliiſque locis 4.
 Divinarum, 43, 5.
 Divinationem, 334, 2.
 Divini, 299, 16, 343, 14, 350, 20,
     351, 7.
 Divinus, 295, 1, 320, 4.
 Divinitas, 230, 22, 231, 4.
 Divinitatem, 291, 6.
 Divinitati, 295, 11.
 Divinitatis, 231, 4.
 Divinitus, 118, 5.
 Divino, 350, 17.
 Divinum, 135, 9, 219, 32, 297, 25,
     351, 19.
 Divinus, 350, 28, 352, 9.
 Divisa, 204, 18.
 Divites, 188, 12.
 Divitiae, 131, 5, 132, 8, 137, 6, 150,
     1.
 Divitiarum, 163, 12.
 Divitias, 132, 10, 134, 11, 178, 5,
     aliiſque locis 2.
 Divitiae, 134, 12, 177, 4, 187, 8,
     aliiſque locis 2.
 Diuturnior, 280, 1, 281, 21.
 Diuturnitas, 239, 9.
 Diuturnitate, 158, 6.
 Diuturnitatem, 158, 10.
 Dixerat, 312, 1.
 Dixerim, 61, 2.
 Dixeris, 267, 11, 273, 1.
 Dixi, 314, 11.
 Diximus, 177, 1, 193, 4, 229, 15,
     aliiſque locis 2.
 Dixisti, 75, 2, 257, 4, 312, 4.
 Dixit, 25, 4, 219, 8.
 Doceat, 242, 2.
 Doctrina, 243, 3.
 Docui, 247, 2.
 Docuisti, 304, 7.
 Documenta, 52, 1.
 Doles, 134, 8.
 Dolor, 5, 2, 76, 2, 76, 5, 90, 3.
 Dolore, 71, 1, 92, 5, 119, 4, 283, 9.
 Dolorem, 257, 3.
 Dolores, 12, 5, 209, 3.
 Doloribus, 126, 6, 179, 17.
 Doloris, 109, 2.
 Doluſisti, 75, 7, 86, 3.
 Domesticis, 248, 19.
 Domet, 202, 2.
 Domine, 95, 8.
 Dominam, 95, 3, 104, 11.
 Dominatum, 155, 2.
 Dominis, 270, 10.
 Domino, 134, 4.
 Dominos, 253, 1, 269, 10.
 Dominum, 251, 13, 309, 7.
- Dominus, 262, 1, 302, 12.
 Domitor, 182, 10.
 Domo, 410, 8, 257, 14.
 Domos, 252, 2, 260, 6.
 Domuit, 308, 7.
 Domum, 129, 5, 179, 5, 258, 9.
 Domus, 59, 1, 162, 8.
 Domus, 45, 5, 134, 1.
 Dona nomen, 131, 3, 254, 5.
 Donamus, 254, 3.
 Donat, 234, 5, 314, 4.
 Donati, 281, 8.
 Donec, 260, 6.
 Dorsa, 261, 8.
 Dotes, 119, 2.
 Draconi, 309, 3.
 Due, 351, 9.
 Dubio procul, 351, 30.
 Dubitabilis, 268, 15.
 Dubitabis, 264, 17.
 Dubitandum, 246, 3, 246, 4.
 Dubitare, 239, 14, 264, 15, 272, 11.
 Dubitari, 126, 3, 188, 8, 248, 5,
     aliiſque locis 3.
 Dubitas, 265, 24, 283, 6.
 Dubitat, 119, 9, 125, 9, 149, 8,
     aliiſque locis 2.
 Dubitatio, 298, 12.
 Dubitatione, 292, 6.
 Dubitatur, 336, 5.
 Dubitaverit, 248, 2,
 Dubites, 288, 8.
 Dubitet, 229, 4.
 Dubito, 238, 2, 264, 1.
 Dubium, 149, 4, 212, 1, 232, 2, 263,
     13.
 Ducatur, 327, 17.
 Duce, 36, 2.
 Ducem, 276, 12.
 Duceſdam, 335, 22.
 Ducere, 171, 5, 254, 15.
 Duces verbum, 130, 1.
 Duci verbum, 288, 18, 349, 14.
 Ducimus, 239, 5.
 Duciſ nomen, 275, 1.
 Duciſ verbum, 221, 5.
 Dicit, 186, 4, 266, 11, 294, 11,
     aliiſque locis 2.
 Dicitur, 298, 4.
 Ducti, 258, 11.
 Dudum, 89, 4, 98, 1, 239, 16, aliiſque locis 5.
 Dulcedinem, 299, 24.
 Dulcedinis, 93, 8, 108, 5.
 Dulcedo, 123, 7.
 Dulces, 14, 2.
 Dulcescam, 171, 4.
 Dulci, 183, 4, 183, 10, 252, 10.
 Dulcia, 297, 9.
 Dulcibus, 6, 1, 12, 6.
 Dulcior, 174, 1.
 Dum, 7, 3, 9, 1, 61, 3, 92, 5, aliiſque locis 23.
 Duo, 230, 15, 204, 9, 265, 16.
 Duobus, 330, 1.
 Duorum, 411, 1.
 Duos, 410, 7, 233, 3.
 Dura, 98, 4, 238, 23, 288, 3.
 Duram, 291, 1.
 Durare, 303, 7.
 Dural, 239, 9.
 Duri, 308, 6.
 Duris, 298, 5.
 Durum, 280, 7.
 Dux, 36, 4, 227, 1.
 Duxerit, 168, 5.
 E
 E, 210, 4, 340, 2.
 E contrario, 325, 6.
 E converso, 325, 16.
 E nomin., sing., 84, 12, 92, 2, 159,
     6, aliiſque locis 9.
 Ea nomin. plur., 213, 7, 230, 19, 238,
     17, aliiſque locis 7.
 Ea accus. plur., 60, 6, 75, 5, 134,
     12, aliiſque locis 19.
 Ea, 33, 7, 92, 7, 102, 9, aliiſque locis 8.

- Eadem, 94, 10, 94, 17, 132, 6, aliis-
que locis 16.
Eadem *ablat.*, 11, 2.
Eam, 30, 3, 74, 2, 86, 10, aliisque
locis 12.
Eamdem, 11, 8, 146, 5, 232, 18,
336, 17.
Earum, 44, 3, 432, 1, 238, 4, 336, 6.
Eas, 44, 2, 189, 2, 192, 4, aliisque
locis 3.
Eat, 173, 4.
Ebore, 74, 4.
Ebrius, 179, 5.
Ecce, 2, 3.
Echinis, 215, 8.
Edat, 174, 2.
Edisseras, 292, 3.
Edit, 208, 2.
Edita, 105, 3, 275, 5.
Edixit, 50, 4.
Educatus, 24, 2.
Educaui, 101, 6.
Effecari, 52, 6.
Effecisse, 53, 12, 264, 16.
Effect, 201, 1.
Effectibus, 149, 13.
Effectu, 149, 19.
Effectum, 232, 14, 294, 10, 299, 12.
Effectus, 237, 2, 264, 10, 266, 17,
aliisque locis 2.
Effeta, 228, 14.
Effeto, 5, 4, 22, 1.
Efficacior, 280, 9, 335, 1.
Efficacior, 201, 6.
Efficax, 198, 5, 320, 5.
Efficere, 148, 11, 187, 6, 198, 1,
264, 2.
Efficendum, 61, 10.
Efficiens, 341, 2.
Efficientis, 246, 11, 267, 18.
Efficientiam, 236, 10.
Efficit, 126, 8, 149, 16, 150, 4, aliis-
que locis 3.
Effingere, 349, 19.
Efflagito, 170, 7.
Effugere, 352, 5.
Effundendo, 432, 2.
Effuso, 152, 3.
Egeat, 218, 2, 218, 15, 219, 2, 246,
19.
Egebit, 188, 6.
Egens, 179, 8.
Egentem, 107, 2.
Egere, 217, 10, 218, 11.
Egeret, 188, 7.
Eget, 43, 1, 187, 14, 187, 15 *bis*.
Eginus, 281, 17.
Ego, 14, 5, 43, 1, 45, 5, aliisque lo-
cis 24.
Egrediare, 248, 9.
Egrediaris, 248, 8.
Eheu, 7, 1, 214, 4.
Ei, 73, 3, 83, 2, 95, 3, aliisque locis
4.
Eidem, 280, 23, 319, 1.
Eis, 123, 2, 131, 3, 146, 7, aliisque
locis 10.
Eisdem, 50, 6, 110, 9, 136, 7, 298,
14.
Ejus, 12, 4, 12, 5, 25, 4, aliisque
locis 12.
Ejusdem, 44, 4, 271, 4.
Elabi, 281, 9.
Elaborant, 177, 5.
Elaborant, 238, 9.
Eleaticis, 14, 1.
Elegi *nomen*, 3, 1.
Elegisti, 95, 4.
Elementa, 222, 2, 296, 5, 301, 17.
Elementum, 11, 7.
Elephantos, 212, 12.
Elicit, 299, 12.
Elegindæ, 200, 4.
Eliminat, 299, 21.
Elioguem, 24, 6.
Elucet, 119, 6.
Eludere, 92, 4.
Elusus, 78, 3.
Emarcescere, 305, 22.
- Emendant, 298, 16.
Emeres, 118, 9.
Emerunt, 298, 9.
Emetiendum, 313, 4.
Emicat, 28, 1.
Eminent, 266, 18.
Eminet, 43, 2.
Eminus, 336, 18.
Emisses, 166, 11.
Emissus, 21, 4.
Entam, 254, 4.
En, 324, 1.
Enatabimus, 120, 4.
Enatet, 347, 1.
Enervatus, 267, 2.
Enim, 5, 1, 12, 6, 33, 6, aliisque lo-
cis 117.
Ense, 286, 2.
Eo *nomen*, 13, 2, 36, 7, 136, 5, aliis-
que locis 18.
Eo *adversam loci*, 186, 3, 242, 2.
Eo loci, 314, 7.
Eo quo magis, 194, 3.
Eo ipso quod, 272, 7.
Eo usque, 92, 4.
Eo, *pro ideo*, 137, 7, 165, 5.
Eodem, 33, 2, 50, 6, 187, 1, 351, 16.
Eorum, 33, 10, 193, 3, 198, 2, aliis-
que locis 16.
Eos, 135, 4, 193, 10, 194, 1, aliisque
locis 10.
Eosdem, 102, 2, 267, 9, 267, 10,
268, 8.
Epicureum, 33, 4.
Epicurus, 179, 1.
Equitandi, 232, 14.
Equitare, 232, 13.
Equos, 174, 6, 285, 4.
Erant, 11, 1.
Erat, 8, 2, 32, 3, 43, 6, aliisque locis
5.
Erecte, 266, 8.
Erepta, 188, 5.
Ereptor, 273, 4.
Erga, 94, 3.
Ergo, 164, 5, 270, 7.
Erigamur, 345, 10.
Eripi, 125, 4.
Eripia, 188, 4.
Eripies, 212, 5.
Erit, 157, 21, 229, 6, 254, 1, aliis-
que locis 7.
Errare, 179, 6.
Erras, 94, 3.
Error, 56, 3, 124, 3, 137, 1, aliisque
locis 6.
Errore, 33, 10, 36, 2, 327, 7.
Erroris, 242, 4, 336, 12.
Erubescant, 204, 5.
Eructantibus, 146, 2.
Es, 24, 1, 42, 1, 72, 3, aliisque locis
7.
Escas, 182, 3, 183, 8, 239, 5.
Esse, 33, 9, 44, 5, 48, 5, aliisque
locis 324.
Essem, 43, 6.
Essent, 131, 3.
Esset, 44, 7, 14, 6, 14, 7, aliisque lo-
cis 15.
Est, 9, 3, 14, 11, 23, 1, aliisque lo-
cis 402.
Esurire, 188, 12.
Et, 3, 4, 5, 2, 5, 4, aliisque locis 193.
Et *initio periodi*, 132, 7, 136, 1, 231,
8, aliisque locis 9.
Etenim, 158, 6, 153, 10, 165, 5,
aliisque locis 17.
Etiam, 10, 7, 53, 3, 54, 4, aliisque
locis 67.
Etiamsi, 325, 13, 326, 2, 335, 14.
Etsi, 412, 3, 179, 4, 257, 3, aliisque
locis 2.
Eum, 44, 2, 171, 2, 193, 8, aliisque
locis 8.
Eundem, 295, 12.
Eundo, 350, 4.
Euphrates, 316, 1.
Euri, 128, 2.
Eridicent, 254, 114.
- Euripli, 97, 2.
Euripidis, 210, 7.
Eurus, 275, 3.
Evacuabo, 332, 4.
Evandri, 310, 5.
Evaseras, 24, 2.
Eveniant, 335, 25, 354, 23, 354, 26.
Eveniat, 297, 26.
Eveniendi, 325, 14, 335, 15.
Evenire, 324, 5, 326, 4, 326, 2, aliis-
que locis 4.
Evenirent, 335, 25.
Evenit, 272, 28, 306, 12.
Eveniunt, 326, 3, 335, 10.
Eventum, 60, 6, 313, 9, 314, 14,
aliisque locis 3.
Eventura, 326, 8, 326, 21, 335, 24.
aliisque locis 3.
Eventurum, 325, 5, 326, 15, 351,
3.
Eventus, 55, 7, 326, 6, 326, 41
aliisque locis 5.
Evici, 74, 4.
Evidentius, 267, 19.
Evitari, 226, 12.
Evolet, 222, 4.
Evolvere, 292, 2.
Ex, 87, 1, 87, 4, 94, 14, aliisque lo-
cis 66.
Exacerbare, 298, 24.
Exacerbase, 48, 5.
Exacerbes, 95, 1.
Exaequatis, 145, 2.
Exaequetur, 273, 3.
Exestuantis, 97, 2.
Exaggerat, 288, 2.
Exarescere, 238, 4.
Exarmaviris, 40, 4.
Excedere, 344, 11.
Excedunt, 295, 11.
Excellat, 136, 9.
Excellentiam, 58, 5, 133, 7.
Excellentier, 298, 1.
Excellentioribus, 282, 8.
Excellentis, 136, 2.
Excellentissimum, 179, 15.
Excelsa, 279, 18, 352, 25.
Excelso, 350, 16.
Excepit, 55, 7.
Excepti, 45, 4.
Excepta, 289, 4.
Excessit, 14, 5.
Excipiat, 106, 3.
Excitans, 341, 5.
Excitantis, 38, 5.
Excitare, 283, 15, 285, 1.
Excitat, 234, 10.
Excitatur, 243, 3.
Excitaveris, 264, 2.
Excitet, 343, 4.
Excitus, 341, 10.
Exclamare, 61, 12.
Exclamat, 204, 2.
Excoxitari, 204, 4, 229, 3, 239, 23,
aliisque locis 2.
Exegimus, 249, 2.
Exemplar, 43, 8.
Exempli, 280, 19, 311, 2.
Exemplo, 221, 5, 336, 17.
Exemplorum, 198, 3.
Exemtum, 159, 9.
Exercendi, 304, 4.
Exercere, 102, 1, 147, 8, 268, 17.
Exerceri, 281, 16.
Exerct, 18, 5, 176, 3, 273, 2, 305,
2, 306, 2.
Exercret, 295, 2.
Exercitatione, 166, 5, 298, 6.
Exercitii, 299, 2.
Exercitus, 36, 1.
Exercuit, 314, 10.
Exeris, 347, 9.
Exhausti, 261, 6, 292, 5.
Exhorreat, 422, 3.
Exhortatio, 312, 2.
Exigeretur, 47, 4.
Exigua, 212, 41.
Exiguæ, 157, 4.

Exigu, 350, 1.
Exiguus, 157, 8.
Exilis, 156, 4.
Existat, 228, 6. 257, 5. 338, 4.
Existendi, 335, 31. 331, 3.
Existendo, 351, 23.
Existere, 228, 5. 230, 8. 313, 14,
aliisque locis 2.
Existimant, 297, 3. 298, 15.
Existimare, 229, 20.
Existimari, 72, 3. 109, 4. 149, 7.
265, 27.
Existimas, 86, 6. 111, 8. 257, 13,
aliisque locis 3.
Existimat, 320, 1. 335, 3. 336, 11.
Existimatio, 60, 5. 60, 8.
Existimatione, 61, 5. 136, 7.
Existimatis, 157, 2.
Existimaverim, 83, 3.
Existiment, 279, 15.
Existimet, 326, 13.
Existit, 295, 14. 337, 1.
Existunt, 351, 30.
Exitii, 55, 1.
Exitus, 80, 7. 94, 16. 209, 5, aliisque
locis 4.
Exoptandas, 94, 18.
Exopto, 279, 14.
Exordis, 296, 9.
Exordio, 269, 19.
Exordium, 219, 35. 228, 13. 337, 20.
Exorsa, 91, 2. 313, 9.
Exosa, 119, 3. 119, 10.
Expedientia, 312, 2.
Expedire, 334, 8.
Expedita, 334, 4.
Expediunt, 343, 8.
Expellere, 199, 9.
Expendero, 334, 8.
Experimentum, 298, 8.
Experior, 312, 4.
Experitem, 272, 4.
Expertes, 272, 17.
Expertum, 210, 6.
Expertus, 122, 3. 199, 7.
Expertuta, 236, 13. 268, 9. 268, 10.
268, 12, 268, 13.
Expectanda, 193, 8.
Expectendorum, 219, 10. 232, 7. 232,
11. 266, 20.
Expectendum, 150, 2.
Expecti, 232, 9.
Expectibilis, 147, 4.
Expectitur, 232, 12.
Explendam, 210, 2.
Explere, 268, 17.
Expleri, 188, 17.
Explutrix, 188, 17.
Expluturas, 190, 2.
Explicabas, 249, 1.
Explicare, 163, 5. 210, 1. 292, 2,
299, 17.
Explicaret, 246, 11.
Explicari, 264, 11.
Explicat, 340, 9.
Explicata, 294, 6.
Explicatio, 294, 3.
Explicatur, 295, 16.
Explicet, 162, 7. 239, 5.
Exponam, 246, 5.
Exprimere, 349, 23.
Exsili, 31, 2.
Exsilit, 55, 1. 72, 1. 123, 3.
Exsortes, 83, 6.
Expectare, 14, 8. 279, 16. 299, 24.
Expectatas, 42, 3.
Expectationem, 111, 2.
Expectavi, 171, 2.
Expecto, 219, 30. 232, 3.
Expoliatum, 86, 3.
Exstat, 208, 6.
Exstet, 159, 6.
Extincti, 153, 3.
Exstirpare, 84, 13.
Exstirpit, 228, 12.
Exstirsum, 351, 2.
Exsul, 74, 2. 287, 4.
Exsulare, 73, 3.
Exsulat, 301, 15.

Exsulem, 72, 4. 86, 3.
Exsules, 263, 2.
Extendisse, 263, 4.
Extento, 346, 2.
Exteros, 194, 15.
Exteris, 341, 13.
Externa, 133, 13. 219, 3.
Externe, 221, 2.
Externas, 17, 1.
Externis, 135, 7.
Externum, 249, 4.
Extimescas, 40, 3.
Extinus, 340, 2.
Extimum, 264, 7.
Extinus, 295, 15.
Extra cum regimine, 337, 6.
Extra sine regim., 124, 3. 237, 17.
238, 12, aliisque locis 5.
Extrema, 228, 14. 272, 18. 280, 3.
320, 8.
Extrema *ablat.*, 14, 8.
Extremam, 156, 2.
Extremo, 11, 4. 76, 3. 153, 6.
Extrinsecus, 176, 8. 188, 6. 229, 17,
aliisque locis 6.
Extrulisset, 10, 6.
Exuberans, 298, 3.
Exuberat, 121, 1.
Exut, 307, 6.
Exutus, 61, 5.

F

Fabricii, 163, 1.
Fabula, 254, 13.
Fabulis, 247, 16.
Fac, 171, 8.
Faceret, 126, 7. 148, 5. 128, 15, aliisque
locis 11.
Facerent, 299, 8.
Faceres, 58, 6.
Faceret, 52, 2.
Faciam, 171, 9.
Faciant, 132, 9. 299, 5. 350, 18.
Facias, 352, 4.
Faciat, 283, 12.
Faciatis, 136, 3.
Facie, 133, 9.
Faciem, 30, 2.
Facienda, 294, 12.
Facienda, 294, 9.
Faciendum, 219, 32.
Faciens, 199, 5.
Facientem, 45, 4.
Facientis, 283, 9.
Facientum, 351, 31.
Facies *nomen*, 43, 3. 74, 4. 276, 3.
347, 5.
Faciet, 133, 14. 194, 10. 201, 5.
Facile, 25, 2. 122, 2. 149, 18, aliisque
locis 5.
Facili, 139, 2.
Facinoris, 56, 1.
Facinorum, 257, 10. 279, 18.
Facinus, 61, 10.
Facis, 225, 4.
Fact, 74, 6. 94, 14. 94, 18, aliisque
locis 12.
Factiunt, 188, 10. 189, 1. 268, 18,
aliisque locis 2.
Facta, 324, 6.
Facta, 53, 9. 148, 2.
Factum, 55, 6. 75, 6. 93, 4, aliisque
locis 3.
Facturum, 54, 7.
Factus, 118, 9.
Facultate, 337, 22.
Facultatem, 336, 16.
Facoudies, 116, 10.
Falce, 173, 3.
Fallacem, 7, 5.
Fallacium, 87, 6.
Fallax, 98, 2. 165, 2. 194, 13, aliisque
locis 2.
Falli, 24, 2. 324, 5. 324, 9.
Fallit, 166, 2.
Fallitur, 326, 22.
Fallor, 219, 16.
Falsa, 175, 1. 177, 3. 187, 7, aliisque
locis 2.

Falsae, 94, 5. 118, 4. 219, 13. 219, 16.
Falsi, 55, 8.
Falsis, 32, 1. 87, 4. 149, 18. 204, 3.
Falsitate, 73, 3.
Falsitati, 326, 16.
Falsitatis, 327, 7.
Falso *adverb.*, 53, 4. 204, 5.
Falsum, 158, 19. 217, 9. 280, 8.
Fama, 156, 3. 157, 12. 157, 14, aliisque
locis 4.
Fama, 157, 7. 159, 3.
Fame, 55, 6. 157, 20. 157, 22.
Famam, 158, 4.
Famem, 188, 14.
Familiarem, 200, 3.
Familiares, 33, 9.
Familiaribus, 200, 1.
Familiaris, 121, 2. 201, 6. 297, 22.
298, 21.
Familiaritas, 198, 1.
Familiaritatem, 92, 5.
Familiarium, 54, 1.
Famis, 47, 1.
Famule, 101, 11.
Famulatibus, 295, 1.
Famulari, 298, 18.
Famulorum, 134, 3.
Fas, 32, 3. 36, 8. 52, 8, aliisque
locis 7.
Fata, 4, 2.
Fatalis, 294, 8. 295, 4. 295, 11, aliisque
locis 3.
Fateamur, 187, 5. 218, 15. 240, 3.
Fateare, 188, 3.
Fatebare, 335, 6.
Fatebimur, 52, 4.
Fatebor, 351, 6.
Fator, 188, 3. 219, 11. 265, 1, aliisque
locis 2.
Fati, 292, 9. 295, 10. 295, 19, aliisque
locis 2.
Fatigat, 270, 5.
Fatigatum, 299, 24.
Fatigatus, 313, 4.
Fatiscant, 303, 4.
Fatiscere, 328, 12.
Fato, 294, 12. 295, 8. 295, 19.
Fatuum, 38, 1. 285, 2. 293, 7, aliisque
locis 7.
Faucibus, 48, 2.
Faveret, 7, 3.
Favor, 178, 8.
Favore, 101, 6.
Febris, 213, 4.
Fecerit, 93, 7. 132, 7. 149, 15. 185,
201, 5.
Fecundæ, 238, 6.
Fefelit, 84, 5.
Felicem, 8, 1, 411, 7. 418, 1, aliisque
locis 6.
Felices, 86, 5. 187, 5. 280, 20.
Felicia, 103, 3. 258, 5.
Fefictor, 280, 22.
Feliciiores, 280, 13.
Felicitas, 4, 1.
Felicissimi, 122, 3.
Felicissimum, 110, 1. 178, 3.
Felicitas, 60, 7. 125, 7. 198, 2, aliisque
locis 5.
Felicitate, 298, 5. 298, 18.
Felicitatem, 94, 12. 119, 3. 124, 3,
aliisque locis 4.
Felicitatis, 94, 5. 109, 5. 110, 4,
aliisque locis 12.
Felix, 6, 4. 99, 2. 121, 3, aliisque
locis 7.
Fera, 286, 4.
Feraces, 95, 7.
Feraciore, 213, 5.
Feras *verbum*, 347, 10.
Feratur, 125, 11.
Fere, 57, 1. 157, 4. 178, 49. 179, 11.
Ferendum, 43, 22.
Ferire, 39, 2.
Ferit, 29, 1. 211, 6. 341, 8.

- Feroces, 202, 2.
 Feros, 40, 1.
 Ferox, 273, 2.
 Ferre, 120, 7, 129, 2, 182, 4, aliiusque locis 5.
 Fertilis, 21, 4.
 Fertur, 97, 2, 309, 6.
 Ferunt, 212, 11, 213, 8, 238, 6.
 Ferus, 152, 2, 308, 2.
 Fervens, 142, 10.
 Fervente, 291, 2.
 Ferventes, 115, 1.
 Fervet, 273, 1.
 Fervida, 66, 3, 302, 3.
 Fervor, 251, 11.
 Festinat, 178, 2.
 Festinare, 265, 3.
 Festinent, 210, 3, 299, 19.
 Festinent, 239, 25, 217, 2.
 Festinel, 237, 18.
 Festino, 313, 1.
 Festive, 158, 17.
 Fetum, 296, 7.
 Fiant, 298, 12, 333, 32, 350, 17.
 Fiat, 296, 17.
 Fida manendi, 94, 13.
 Fide, 78, 3, 167, 1, 168, 17, 313, 7.
 Fidelibus, 138, 2.
 Fidelis, 163, 1.
 Fidelium, 166, 28.
 Fidem, 60, 1, 248, 19, 301, 19.
 Fides, 112, 4, 264, 8.
 Fidibus, 181, 6.
 Fidis, 168, 24.
 Fient, 351, 21.
 Fierent, 336, 2, 351, 24.
 Pieret, 351, 28.
 Pieri, 84, 10, 131, 4, 137, 2, aliiusque locis 18.
 Fiet, 133, 19.
 Figere, 129, 6, 340, 7.
 Figit, 315, 2.
 Figura, 347, 8.
 Figuram, 336, 22, 336, 23, 337, 10.
 Figuras, 337, 19, 344, 10.
 Figuris, 346, 1.
 Filiae, 122, 1.
 Filicem, 173, 3.
 Filii, 122, 4.
 Filio, 53, 9.
 Filios, 210, 4.
 Filis, 11, 1.
 Fine, 68, 3, 106, 10, 126, 5, aliiusque locis 4.
 Finem, 176, 4, 186, 2, 187, 3, aliiusque locis 3.
 Fines, 178, 4.
 Fingat, 230, 3.
 Fingere, 221, 2.
 Fingi, 228, 12.
 Fingis, 92, 3.
 Fiui, 185, 4.
 Finierat, 170, 1.
 Finiret, 280, 3.
 Fiuiiri, 1226, 3, 281, 10.
 Finis, 84, 7, 84, 11, 86, 4, 226, 6, 240, 1.
 Finiti, 158, 11.
 Finitis, 158, 11.
 Firma nomen, 205, 9, 325, 2.
 Firma, 147, 10, 258, 6, 335, 20.
 Firma verbum, 70, 10.
 Firmamentis, 283, 2.
 Firmat, 302, 15.
 Firmior, 299, 25.
 Firmiori, 344, 41.
 Firmioribus, 87, 2.
 Firmis, 304, 8, 305, 24.
 Firmissime, 228, 16.
 Firmissimis, 236, 1.
 Firmitas, 264, 7.
 Firmitate, 24, 3, 238, 12.
 Firmat, 296, 4.
 Firmiter, 327, 5, 334, 4.
 Firmitudinem, 212, 13.
 Firmius, 230, 23.
 Firmius, 230, 15.
 Fit, 60, 7, 146, 7, 158, 4, aliiusque locis 3.
 Fiunt, 231, 4, 231, 6, 236, 15, aliiusque locis 6.
 Fixa, 295, 11.
 Fixisti, 239, 27.
 Fixit, 309, 2.
 Fixum, 265, 6.
 Flagellat, 270, 3.
 Flagitios, 44, 5.
 Flagitiosum, 61, 9.
 Flagrante, 299, 9.
 Flagrantior, 251, 10.
 Flagrare, 171, 3.
 Flagrat, 331, 1.
 Flauina, 19, 2, 290, 7.
 Flauinas, 238, 19, 289, 4, 301, 9.
 Flammata, 152, 4.
 Flammis, 64, 4, 102, 12, 113, 4, aliiusque locis 3.
 Flatibus, 17, 2, 105, 4, 128, 2.
 Flatu, 114, 1.
 Flatus, 95, 6.
 Flebilibus, 251, 3.
 Flebilis, 2, 2.
 Flectat, 181, 1.
 Flectendis, 335, 28.
 Flectere, 254, 7.
 Flectit, 184, 2, 301, 6, 302, 11.
 Flentes, 7, 2.
 Flere, 106, 2, 276, 7.
 Fle, 42, 2.
 Flebitibus, 3, 1, 12, 2, 25, 5.
 Fleetus, 98, 3.
 Flevisti, 76, 1.
 Flevitis, 308, 1.
 Flexa, 18, 5.
 Flexeris, 172, 2.
 Flexerit, 254, 17.
 Flexos, 303, 2.
 Florente, 2, 1, 257, 8.
 Florete, 287, 6.
 Floribus, 20, 4, 102, 3, 133, 12.
 Florifer, 302, 2.
 Florum, 212, 17.
 Fluctibus, 182, 5, 114, 6, 128, 3, 215, 3.
 Fluctu, 93, 4, 290, 8.
 Fluctus, 70, 8, 270, 4.
 Flueus, 106, 41.
 Fluente, 190, 1.
 Fluentis, 166, 4.
 Flutabunt, 239, 25.
 Fluantes, 61, 7.
 Fluantibus, 221, 3.
 Fluare, 86, 7, 317, 1.
 Fluitoras, 296, 13.
 Flumina, 253, 10.
 Flumine, 316, 5.
 Fluxerit, 349, 9.
 Foderet, 314, 7.
 Fodiens, 314, 3.
 Fodisse, 314, 12.
 Fodit, 144, 4.
 Fodatam, 298, 22.
 Fodatus, 61, 5.
 Fodera, 70, 5, 329, 1.
 Foderat, 307, 7.
 Federe, 70, 10, 168, 21, 301, 1.
 Fedis, 202, 4, 273, 7.
 Feditate, 137, 4.
 Fedum, 205, 4.
 Fedus, 168, 2, 299, 3.
 Fomenta, 109, 2, 131, 1.
 Fomentis, 87, 6.
 Fomes, 243, 5.
 Fomitem, 86, 9.
 Fons, 228, 7, 302, 12.
 Foute, 303, 4, 314, 15, 316, 1, 328, 12.
 Fontem, 226, 2, 250, 2, 327, 4.
 Fontibus, 252, 6.
 Fore, 44, 2, 248, 13, 281, 21.
 Forese, 188, 4.
 Foreut, 101, 12, 231, 24.
 Foret, 10, 3, 50, 4, 194, 11, aliiusque locis 3.
 Forinsecus, 343, 2.
 Forma, 115, 3, 221, 4, 228, 2, 232, 7, 249, 3.
 Forma, 237, 8, 337, 8.
 Formae, 212, 16.
- Formaliter, 337, 12.
 Formam, 178, 20, 217, 1, 219, 12, aliiusque locis 10.
 Formandi, 337, 19.
 Formans, 211, 6.
 Formare, 306, 1.
 Formares, 43, 9.
 Formas, 293, 3, 343, 4.
 Formidabillem, 102, 11.
 Formidandas, 94, 17.
 Formidat, 273, 5.
 Formiduum, 199, 9.
 Formidolosa, 157, 16.
 Formis, 294, 4, 341, 15, 347, 4.
 Fors, 96, 2, 317, 2.
 Forsitan, 247, 18, 279, 15, 297, 27, 298, 19, 298, 23.
 Fortasse, 53, 13.
 Forte, 165, 4, 194, 9, 267, 8, 279, 7, 352, 2.
 Fortem, 149, 9, 305, 17.
 Fortes, 311, 1.
 Fortier, 247, 12.
 Fortitudinem, 149, 9.
 Fortitudo, 247, 18.
 Fortuita, 83, 3.
 Fortuitæ, 118, 3.
 Fortuitam, 126, 3.
 Fortuiti, 314, 8.
 Fortuitis, 83, 1, 112, 3, 125, 1, 288, 1, 288, 4.
 Fortuito, 314, 4.
 Fortuitos, 316, 6.
 Fortuitum, 313, 21.
 Fortuua, 7, 3, 68, 7, 94, 12, aliiusque locis 7.
 Fortuna, 111, 5, 150, 2, 178, 11, aliiusque locis 3.
 Fortunæ, 43, 2, 56, 3, 60, 6, aliiusque locis 20.
 Fortunam, 38, 2, 50, 8, 76, 1, aliiusque locis 11.
 Fortunarum, *adversæ et prosperæ*, 86, 6.
 Fortunas, 43, 3, 46, 3, 296, 8.
 Fortunatissimus, 122, 6.
 Fortunatum, 111, 8.
 Fortunuus, 166, 11.
 Fortuniis, 105, 5.
 Fovens, 268, 7.
 Foverent, 12, 6.
 Fovet, 111, 3.
 Fovi, 101, 5.
 Fragiles, 267, 3.
 Fragili, 212, 11.
 Fragilis, 166, 3, 228, 45.
 Fragillissime, 212, 10.
 Fragilitas, 264, 6.
 Fratre, 152, 2.
 Fratris, 64, 4, 307, 3.
 Fraude, 188, 5.
 Fraudes, 50, 1.
 Fraudibus, 61, 8, 75, 4, 273, 8.
 Fraus, 53, 5, 69, 8.
 Frementi, 290, 8.
 Fremet, 273, 4.
 Fremitu, 182, 7.
 Frena, 106, 9, 168, 14.
 Frenis, 73, 1, 90, 5.
 Frenos, 347, 2.
 Frequentia, 72, 7, 110, 8.
 Frigeret, 283, 19.
 Frigora, 222, 2, 301, 19.
 Frigore, 66, 1, 294, 4.
 Frigoribus, 152, 4.
 Frigus, 188, 12, 188, 14.
 Froudes, 67, 3.
 Frondiflux, 66, 4.
 Fronte, 272, 12, 310, 2.
 Frontem, 165, 3, 347, 9.
 Frontibus, 50, 5.
 Fructum, 126, 6, 178, 3, 209, 4.
 Fructus, 110, 5, 133, 12, 133, 15.
 Fruens, 159, 8.
 Fruentes, 211, 2.
 Fruenti, 123, 8.
 Fruentium, 166, 3, 209, 4.
 Fruge, 173, 4.
 Frugem, 299, 9.

- Frugibus, 102, 3.
 Frui, 79, 6, 179, 18.
 Frustra, 162, 5, 264, 13, 327, 9, 335,
 30, 332, 23.
 Frustrabatur, 10, 7.
 Fruticibus, 173, 2.
 Fucus, 92, 4.
 Fudit, 211, 4, 237, 1.
 Fueram, 31, 4.
 Fuerant, 272, 23.
 Fuerat, 146, 4, 237, 10.
 Fuerint, 323, 5, 327, 14, 336, 2.
 Fueris, 95, 4, 124, 6, 137, 12.
 Fuerit, 53, 13, 34, 3, 33, 4, aliisque
 locis 9.
 Fuga, 218, 26.
 Fugacibus, 115, 6.
 Fugacior, 212, 17.
 Fugam, 34, 1.
 Fugare, 135, 4, 192, 3, 203, 5.
 Fugato *verbū*, 90, 2.
 Fugax, 94, 15, 273, 5, 315, 2.
 Fugienda, 319, 3.
 Fugiendi, 288, 16, 343, 13.
 Fugiendo, 112, 6.
 Fungiendum, 320, 2.
 Fugiens, 94, 14, 129, 3.
 Fugit, 211, 5.
 Fuisse, 53, 9, 60, 2, 101, 3, aliisque
 locis, 7.
 Fuissest, 72, 4, 335, 15.
 Fuit, 143, 4, 247, 17.
 Fulgeat, 162, 8.
 Fulgeat, 105, 4.
 Fulgenti, 290, 3.
 Fulgere, 134, 1, 212, 5.
 Fulgor, 133, 1.
 Fulminis, 39, 3.
 Fumificos, 39, 1.
 Fumosas, 11, 3.
 Functus, 194, 9.
 Fundamentum, 313, 17.
 Fundare, 73, 3.
 Fundat, 105, 5.
 Fundatur, 219, 34.
 Fundere, 88, 3.
 Funditur, 27, 3.
 Funditus, 38, 5.
 Funduntur, 5, 3.
 Funera, 251, 1.
 Fungi, 149, 4.
 Furentes, 40, 2.
 Furibundus, 308, 4.
 Furiosi, 36, 7.
 Furor, 112, 3.
 Fuscarent, 57, 5.
 Fuscat, 272, 9.
 Fusus, 142, 1.
 Futil, 205, 10.
 Futura, 323, 9, 326, 2, 326, 7, aliisque
 locis 12.
 Futuræ, 94, 15, 352, 22.
 Futurarum, 351, 1, 352, 13.
 Future, 120, 2, 158, 4, 325, 2, aliisque
 locis 5.
 Future, 323, 14, 326, 1, 335, 2, aliisque
 locis 2.
 Futureorum, 323, 10, 325, 11, 328, 9,
 aliisque locis 3.
 Futureum, 324, 6, 325, 5, 325, 6,
 aliisque locis 5.
- G
- Garrula, 183, 1.
 Gaudeamus, 102, 8, 133, 10.
 Gaudent, 70, 3, 185, 2, 347, 2.
 Gaudent, 50, 1.
 Gaudet, 159, 8, 273, 3.
 Gaudetis, 140, 17.
 Gaudia, 90, 6.
 Gaudiis, 133, 13.
 Gaudio, 61, 7, 178, 3.
 Gaudium, 308, 5.
 Gelidæ, 18, 3.
 Gelidæ, 133, 7, 261, 2.
 Gelidum, 133, 1, 301, 4.
 Gemens, 107, 4, 231 2.
 Geminans, 252 8.
 Gemit, 277, 8.
 Gemitus, 93, 4.
- Gemmarum, 133, 4, 133, 2, 137, 8.
 Gemmas, 143, 3, 214, 4.
 Gemmis, 215, 5.
 Generatim, 238, 16.
 Generatio, 293, 4.
 Genere, 228, 9.
 Generis, 118, 8, 343, 14.
 Genitum, 115, 8.
 Gens, 347, 6.
 Gentes, 199, 3, 205, 5, 290, 5.
 Gentius, 157, 16.
 Gentis, 157, 22.
 Gentilum, 157, 18, 195, 7.
 Genus, 106, 1, 109, 7, 118, 1 aliisque
 locis 8.
 Geometræ, 231, 1.
 Geram, 313, 8.
 Gerantur, 350, 11.
 Gerenda, 295, 8, 298, 2, 299, 6.
 Gerendarum, 295, 5.
 Gerendis, 155, 2, 293, 5.
 Gerens, 22, 1, 221, 6.
 Gerentis, 314, 9.
 Gerere, 165, 1, 193, 4.
 Geret, 168, 16.
 Geri, 297, 23.
 Geritur, 95, 2, 271, 4, 297, 18, 314, 1.
 Germanici, 53, 8.
 Germen, 208, 2.
 Gerunt, 305, 4.
 Geruntur, 271, 4, 271, 7, 314, 13.
 Gesserint, 299, 6.
 Gestabat, 12, 1.
 Gestare, 273, 4.
 Gestat, 350, 2.
 Gestant, 182, 2.
 Gestorum, 75, 2.
 Gestio, 165, 4.
 Gestunt, 162, 5.
 Gigantes, 247, 17.
 Gignendi, 239, 10.
 Gignitur, 296, 3.
 Gladii, 199, 8.
 Gladio, 200, 5.
 Gladis, 56, 5.
 Gladum, 137, 9.
 Gladus, 154, 4.
 Glande, 139, 3, 277, 4.
 Globi, 156, 7.
 Globum, 260, 2.
 Glomerantur, 26, 3.
 Glomeravit, 223, 3.
 Gloria, 4, 1, 157, 3, 157, 17, 159, 3,
 204, 1.
 Gloria, 157, 21, 217, 4, 219, 4.
 Gloriae, 156, 3, 305, 18.
 Gloriam, 110, 10, 158, 19, 150, 3,
 aliisque locis 6.
 Gloriantur, 199, 11.
 Gloriaris, 133, 11.
 Gloriosæ, 298, 9.
 Gloriosum, 178, 2, 205, 7.
 Gnata, 307, 7.
 Gradiens, 351, 27.
 Gradientem, 351, 15.
 Graditur, 351, 15.
 Gradu, 8, 2.
 Gradum, 262, 8.
 Gradus, 11, 6.
 Graje, 307, 4.
 Gramina, 277, 10.
 Grassanti, 36, 7.
 Grata, 134, 1, 211, 4.
 Gratas, 133, 7.
 Grates, 86, 8.
 Gratia, 178, 10, 232, 15, 314, 1.
 Gratiae, 328, 6.
 Gratian, 101, 8, 205, 8.
 Gratius, 174, 3.
 Gravata, 347, 10.
 Grave, 77, 1, 283, 14.
 Gravem, 14, 9, 134, 3.
 Graves, 45, 1, 301, 21.
 Gravi, 182, 7, 216, 7.
 Gravibus, 22, 2.
 Gravidis, 21, 2.
 Gravior, 309, 4.
 Graviores, 93, 10.
 Gravioribus, 281, 24.
- Gravis, 47, 1, 173, 4, 195, 2, 250, 3,
 302, 1.
 Gravitate, 236, 1.
 Gressibus, 347, 2.
 Gubernacula, 44, 6.
 Gubernaculus, 84, 2, 86, 5, 245, 6,
 248, 17.
 Gubernaculum, 246, 24.
 Gubernans, 68, 3.
 Gubernare, 247, 1.
 Gubernas, 220, 1.
 Gubernatione, 86, 10.
 Gurgite, 190, 1.
 Gurgitis, 316, 8.
- H
- Habe, 101, 8.
 Habeant, 120, 4, 195, 8, 336, 11.
 Habeant, 137, 8, 188, 1, 209, 5, aliisque
 locis 4.
 Habeatur, 273, 5, 280, 18.
 Habebat, 18, 6.
 Habebatur, 195, 3.
 Habebit, 216, 20.
 Habemus, 86, 9.
 Habenias, 65, 3, 181, 1, 262, 2, 302,
 311.
 Habendi, 106, 12, 142, 10.
 Habeuis, 202, 4, 317, 1.
 Habent, 237, 16, 281, 3, 336, 3, 336,
 6, 345, 12.
 Habentes, 149, 18, 201, 2.
 Habent, 137, 5, 212, 5.
 Habentis, 239, 18.
 Habere, 132, 10, 156, 8, 179, 18,
 aliisque locis 9.
 Haberes, 105, 2.
 Habes, 101, 8, 158, 6, 178, 19, aliisque
 locis 3.
 Habet, 45, 2, 53, 6, 80, 7, aliisque,
 locis 12.
 Habitaculi, 157, 9.
 Habitæ, 229, 18.
 Habitans, 233, 3.
 Habitæ, 229, 1.
 Habitæ, 331, 7.
 Habitum, 92, 1, 171, 2, 283, 20.
 Habitus, 43, 6.
 Habitus, 33, 9.
 Habitum, 349, 12.
 Habuisse, 92, 7, 282, 14, 335, 26,
 329, 12.
 Habuit, 56, 1.
 Hæc, 83, 5, 87, 1, 93, 9, aliisque locis
 10.
 Hæctenus, 217, 1, 281, 17, 334, 4.
 Hæ, 12, 6, 129, 1, 212, 1, 314, 8.
 Hæ singulæ, 14, 6, 94, 10, 97,
 aliisque locis 38.
 Hæ nomin. neutr., 90, 6, 108, 6, 109,
 1, aliisque locis 18.
 Hæc accus. neutr., 9, 1, 25, 4, 42, 1,
 aliisque locis 19.
 Hæc cinc singulæ, 43, 3.
 Hæc cinc plur. nomin., 131, 20.
 Hæc cinc plur. accus., 44, 1.
 Hærent, 410, 3.
 Hærent, 12, 1, 238, 6.
 Hærentia, 343, 42.
 Hærente, 149, 5.
 Hæret, 213, 2.
 Hæserit, 296, 1.
 Hanc, 27, 4, 44, 1, 44, 4, aliisque
 locis 15.
 Harum, 11, 4, 345, 4.
 Has, 3, 2, 12, 4, 31, 2, aliisque locis
 4.
 Haud, 30, 1, 54, 1, 92, 8, aliisque
 locis 5.
 Haudquaquam, 334, 3.
 Haurire, 93, 5.
 Hauseral, 252, 6.
 Hausi, 30, 1.
 Haustibus, 93, 7.
 Haustum, 299, 25.
 Hebet, 16, 2.
 Hebetata, 113, 3.
 Hebetavit, 33, 11, 84, 8.
 Hebetes, 347, 5.
 Herba, t40.

- Herbas, 238, 3.
Herbipotens, 276, 2.
Herbis, 238, 1.
Hercule, 148, 7.
Herculem, 303, 6.
Heredi, 121, 4.
Hereditatem, 33, 3.
Hermus, 204, 5.
Hesperias, 20, 1, 184, 5.
Hesperus, 65, 2, 168, 5.
Hesternum, 348, 12.
Heu, 2, 2, 16, 1, 22, 4, aliisque locis 3.
Hi, 84, 11, 94, 3, 177, 7, aliisque locis 5.
Hians, 188, 16.
Hiante, 84, 5.
Hiantium, 48, 2.
Hiatus, 106, 8.
Hic, 17, 4, 60, 5, 123, 2, aliisque locis 15.
Hic adverb. loci, 234, 1, 234, 2, 262, 4, aliisque locis 5.
Hinc, 230, 14, 202, 8, 264, 8, aliisque locis 5.
His, 14, 3, 14, 10, 108, 1, aliisque locis 22.
Hisceres, 108, 2.
Hoc, 35, 5, 52, 6, 61, 2, aliisque locis 53.
Hoc ipsum, 336, 5.
Hoc est, 313, 16.
Hoc ablat. 35, 4, 133, 157, 5, aliisque locis 19.
Hoc ipso, quod, 60, 2, 319, 22.
Hocciue, 85, 3.
Hodierna, 349, 1.
Homerus, 322, 2.
Homiae, 147, 5.
Hominem, 84, 12, 85, 4, 112, 3, aliisque locis 7.
Homines, 54, 3, 70, 7, 83, 6, aliisque locis 20.
Homini, 299, 16.
Hominibus, 136, 11, 157, 5, 165, 2, aliisque locis 4.
Hominis, 148, 10, 205, 6, 272, 27.
Hominum, 6, 1, 10, 1, 10, 5, aliisque locis 24.
Homo, 85, 2, 94, 4, 100, aliisque locis 3.
Honestale, 73, 3.
Honestissima, 210, 3.
Honestissimum, 33, 1.
Honor, 146, 8, 194, 10.
Honorabilem, 192, 1.
Honore, 212, 6, 218, 10, 287, 5.
Honorem, 218, 32.
Honores, 101, 10, 116, 6, 178, 20, aliisque locis 5.
Honoribus, 106, 5, 177, 6, 193, 3, aliisque locis 2.
Hora, 7, 4, 112, 3.
Hora, 99, 2.
Horas, 20, 3, 66, 4.
Horribilis, 166, 9.
Horribilis, 257, 43.
Horrida, 142, 2, 182, 5.
Horum, 101, 2, 133, 11, 134, 6, aliisque locis 9.
Hos, 159, 3, 280, 19, 298, 8.
Hospes, 142, 1, 111, 3.
Hospite, 148, 7.
Hospites, 148, 7.
Hospitibus, 275, 6.
Hospiti, 276, 13.
Hosticus, 142, 3.
Huc, 233, 4, 262, 5, 268, 9.
Huic, 50, 5, 121, 1, 157, 3, aliisque locis 10.
Hujus, 59, 3, 74, 3, 119, 3, aliisque locis 8.
Hujusmodi, 158, 16, 218, 4, 219, 23, aliisque locis 5.
Humana, 199, 3, 218, 23, 237, 9, aliisque locis 2.
Humana, 272, 27, 327, 2.
Humane, 123, 7, 136, 8, 178, 29, aliisque locis 2.
- Humanam*, 272, 25, 282, 45, 345, 9.
Humanarum, 13, 5, 327, 9.
Humanas, 320, 5.
Humani, 56, 2, 118, 8, 272, 24, aliisque locis 3.
Humanis, 112, 2, 271, 8, 327, 6, 827, 17.
Humanitatis, 304, 13.
Humanorum, 120, 10, 178, 7, 229, 2, aliisque locis 2.
Humanum, 106, 1, 136, 4, 297, 23, 328, 11.
Humanus, 217, 8.
Humeros, 310, 7.
Humi, 4, 4.
Humida, 301, 18.
Humile, 162, 10.
Humilem, 98, 2.
Humiles, 352, 23.
Humili, 129, 5.
Humilitate, 212, 6.
Humilitatis, 328, 6.
Humum, 14, 10, 282, 10, 314, 3, 314, 7.
Hunc, 12, 4, 14, 1, 102, 7, aliisque locis 12.
Huccine, 83, 1.
Hypernum, 188, 13.
Hydra, 310, 1.
Hydra, 292, 7.
Hyemem, 302, 5.
- I
- Ibi*, 219, 14.
Icta, 211, 6.
Ictibus, 170, 5.
Ictu, 103, 3, 323, 6, 337, 42, 352, 11.
Id, 50, 3, 53, 1, 72, 4, aliisque locis 18.
Id etatis pro, ejus etatis, 119, 6.
Id genus, pro, ejusmodi, 253, 5.
Id locorum, 157, 15.
Idcirco, 111, 8, 122, 1, 134, 11, aliisque locis 6.
Idem, 126, 1, 219, 5, 219, 19, aliisque locis 12.
Idem eandem rem, 54, 5, 150, 2, 232, 6.
Idem ipsum, 266, 4, 271, 6.
Ideo, 106, 1, 323, 5, 326, 3, 326, 7.
Idipsum, 239, 20, 248, 15, 365, 17, aliisque locis 4.
Igitur, 44, 7, 82, 1, 83, 2, aliisque locis 143.
Ignarum, 166, 4.
Ignarus, 331, 9.
Igne, 225, 4, 292, 8, 301, 3, 330, 7.
Ignes, 39, 1.
Ignibus, 142, 9.
Igniculo, 213, 4.
Ignis, 194, 12, 292, 3, 239, 2, 260, 5, 301, 20.
Ignobile, 218, 9.
Ignominiosus, 287, 4.
Ignorab, 102, 10.
Ignorabiles, 164, 5.
Ignorantes, 297, 18.
Ignorantia, 214, 2.
Ignorantie, 123, 8, 267, 2.
Ignorare, 136, 11, 239, 28.
Ignoras, 73, 2, 86, 4.
Ignorat, 179, 5, 337, 17.
Ignorata, 257, 4.
Ignorata, 288, 3.
Ignores, 84, 11, 288, 7.
Ignoret, 122, 3.
Ignoro, 209, 5.
Ignorus, 121, 2.
Idem, 266, 22 bis, 268, 5, 231, 5, 286, 2.
Iis, 92, 4.
Iisdem, 302, 1.
Illa singular. 14, 8, 32, 1, 71, 1, aliisque locis 39.
Illa plural. 232, 15.
Illa ipsa, 293, 9.
Illabuntur, 42, 1.
Ilacrynat, 122, 4.
Ille, 150, 1, 209, 3.
Illesum, 118, 5.
- Illam*, 73, 2, 112, 5, 166, 4, aliisque locis 7.
Illass, 187, 9.
Ilalam, 233, 12.
Ilatas, 158, 20.
Ilatio, 280, 5.
Illatione, 280, 10.
Ilator, 233, 10.
Ilatum, 230, 13.
Ille, 8, 2, 4, 3, 24, 1, aliisque locis 29.
Illecebris, 94, 5.
Ill singul., 295, 16, 305, 19, 328, 7, 528, 10.
Ill plura, 36, 5, 50, 2, 60, 1, aliisque locis 4.
Illic, 232, 3, 291, 4, 301, 1, 345, 11.
Illico, 71, 3, 194, 14.
Illos, 120, 3, 230, 13, 279, 19, 297, 9.
Ilia, 183, 3.
Illius, 52, 5, 92, 3, 410, 6, aliisque locis 6.
Illo, 327, 1, 337, 12, 349, 2.
Ilorum, 335, 29.
Illos, 50, 8, 197, 5.
Ilud, 58, 4, 118, 7, 125, 3, aliisque locis 38.
Ilum, 38, 4, 87, 5, 186, 2, aliisque locis 2.
Iluminat, 282, 4.
Ilusarum, 25, 1.
Iluserit, 158, 17.
Illustrant, 234, 8.
Illustrare, 192, 3.
Illexerit, 87, 2.
Imaginabile, 344, 3, 344, 8.
Imaginabilem, 337, 17.
Imaginabilis, 337, 14.
Imaginaudi, 344, 13.
Imaginaria, 337, 21.
Imaginatio, 336, 21, 336, 22, 337, 6, aliisque locis 3.
Imaginatione, 337, 11, 337, 14, 337, 18.
Imaginationem, 345, 7.
Imaginatione, 344, 5.
Imaginationis, 337, 10.
Imagine, 186, 1, 224, 6, 223, 5.
Imaginem, 330, 2.
Imagines, 11, 3, 171, 7, 219, 25, aliisque locis 3.
Imago, 223, 6.
Imbecilles, 258, 3, 263, 14, 266, 6.
Imbecillioris, 218, 1.
Imbecillis, 45, 3, 261, 18.
Imbecillitas, 264, 6.
Imbecillitate, 267, 17.
Imbecillitatis, 200, 2.
Imbecillus, 147, 5.
Imbecillum, 147, 5.
Imber, 302, 5.
Imbre, 102, 12.
Imbribus, 27, 4.
Imbriferos, 174, 4.
Imbu, 182, 10.
Imbuti, 60, 2.
Imbitur, 349, 19.
Imbitetur, 265, 20.
Imbuni, 308, 3.
Immemor, 244, 2, 262, 6.
Immensi, 266, 2.
Immensum, 47, 3, 70, 9, 181, 2.
Immergitur, 273, 8.
Immerito, 136, 8.
Imminentem, 61, 8.
Immiutione, 228, 8.
Immititem, 309, 6.
Immites, 252, 1.
Immo, 305, 9.
Immobilem, 249, 6, 295, 5.
Immobilibus, 343, 10.
Immobilis, 296, 9, 349, 18.
Immobilitate, 349, 20.
Immortalis, 279, 17.
Immortalitas, 157, 23.
Immortalitatem, 158, 4.
Immotis, 114, 6.
Immundis, 273, 7.
Immutables, 296, 10.
Immutare, 52, 7.

- Imparem, 170, 5.
 Impatiens, 101, 5.
 Impatientia, 95, 4.
 Impatiente, 123, 5.
 Impediendi, 52, 4.
 Impediri, 335, 3.
 Impedisse, 52, 2.
 Impedit, 301, 4.
 Impelleret, 95, 6.
 Impendisse, 103, 2.
 Imperabis, 147, 9.
 Imperante, 257, 8.
 Imperat, 168, 6, 199, 4.
 Imperfecta, 219, 23, 228, 16, 228, 15,
 Imperfeti, 228, 1.
 Imperfectum, 217, 9, 228, 8 bis, 228,
 9, 228, 41.
 Imperia, 199, 3.
 Imperio, 72, 6.
 Imperiosa, 14, 6.
 Imperitanus, 168, 13.
 Imperium, 146, 3.
Impermista, 326, 16.
 Impetrent, 328, 8.
Impetu, 45, 4, 96, 4.
Impia singul, 7, 6.
Impio, 56, 4.
Impios, 53, 11.
 Impletat, 265, 49.
 Impletent, 265, 20.
 Impleret, 279, 9, 349, 23.
 Implacatur, 295, 19.
 Implicit, 316, 6.
 Implicite, 212, 3.
 Implicitam, 312, 4.
 Implicitari, 219, 32.
 Imponere, 350, 6.
 Importat, 336, 5.
 Importel, 199, 2.
 Importuna, 298, 20.
 Imposita, 203, 15.
 Importens, 252, 7.
 Impotentia, 199, 5, 266, 14.
 Impotentis, 40, 4.
 Imprecer, 216, 5.
 Impressa, 341, 4.
 Imprimi, 340, 3.
 Improbri, 194, 6, 281, 4, 181, 8, aliis-
 que locis 3.
 Improbis, 44, 5, 45, 1, 149, 16, aliis-
 que locis 6.
 Improbissimum, 146, 1, 149, 7.
 Improbitas, 271, 13, 272, 10, 272,
 18, aliisque locis 2.
 Improbitate, 305, 14.
 Improbatis, 281, 19.
 Improborum, 35, 3, 195, 6, 287, 2.
 Improbos, 32, 6, 194, 5, 268, 4, aliis-
 que locis 9.
 Improbos, 283, 4.
 Improbos, 197, 3.
 Improvisus, 314, 5.
 Imprudentia, 33, 9, 52, 7.
 Impune, 194, 5.
 Impunita, 46, 4, 257, 6.
 Impunitas, 281, 6.
 Impunitate, 61, 10, 281, 8, 281, 29.
 Impunitatem, 282, 6.
 Impuniti, 281, 24.
 Impunitos, 280, 17, 281, 9, 281, 19,
 Inputare, 118, 2.
 In cum accusat, 41, 6, 14, 2, 14, 7,
 aliisque locis 414.
 In locum, 257, 9.
 In orbem, 242, 1.
 In perpetuum, 238, 46.
 In praemium, 305, 5.
 In quantum, 237, 14.
 In totum omnino, 332, 4.
 In vicem instar, 340, 12.
 In cum ablat, 11, 4, 11, 5, 13, 2,
 aliisque locis 150.
 In cognoscendo, 337, 21.
 In discernendo, 343, 7.
 Inaccessa, 328, 8.
 Inestimabilem, 328, 6.
 Inestuet, 77, 2.
 Inane, 118, 3, 164, 2, 195, 1, 203, 10.
 Inanem, 313, 12, 344, 6.
 Inanes, 158, 14.
 Inanibus, 133, 13.
 Inauinata, 258, 18.
 Inauinata, 135, 10.
 Inauinatis, 238, 1.
 Incanduit, 76, 2.
 Incendens, 266, 18.
 Incedere, 265, 25, 351, 15, 351, 16.
 Incelebris, 35, 1.
 Incepta, 45, 5.
 Incerta, 56, 3, 239, 17, 323, 2, 326,
 20, 327, 3.
 Incerti, 327, 5, 336, 9.
 Incertus, 327, 3.
 Incessere, 93, 4.
 Incessui, 266, 19.
 Incipie, 175, 2.
 Incipiens, 248, 10.
 Incipit, 96, 2.
 Incitant, 168, 18.
 Incitata, 346, 3.
 Incitus, 105, 1.
 Inclarescant, 193, 3.
 Includam, 119, 2.
 Inclusa, 345, 14.
 Inclusus, 121, 2.
 Incolatur, 157, 3.
 Incolentibus, 123, 3.
 Incolunis, 118, 7, 200, 3.
 Incolunt, 157, 9.
 Incomitatum, 32, 4.
Incomutabilitate, 296, 13.
 Inconstans, 273, 6.
Inconsummatis, 228, 12.
Inconvulsa, 258, 4.
 Incorrumpa, 246, 25, 320, 4,
 Incredibile, 279, 7.
 Increpitus, 14, 2.
 Increpuisti, 75, 6.
 Increputis, 305, 18.
 Incubuerit, 36, 4.
 Incubuit, 76, 5, 120, 44.
 Inde, 45, 1, 264, 8.
 Indeclinabilem, 296, 41.
 Indecores, 197, 4.
 Indefensi, 57, 1.
 Indeflexa, 328, 3.
 Indica, 203, 1, 276, 8.
 Indicium, 94, 15, 266, 8.
 Indicta, 47, 1, 352, 26.
 Indiget, 217, 10.
 Indigebit, 246, 19.
 Indigentem, 187, 18.
 Indigentis, 188, 11.
 Indigentis, 188, 11, 188, 15.
 Indigentiam, 133, 47, 135, 2, 189, 1.
 Indigere, 135, 3, 177, 4, 179, 6,
 218, 10.
 Indignari, 305, 17.
 Indigne, 299, 1.
 Indigenum, 192, 4.
 Indignissima, 281, 17.
 Indignitas, 193, 3.
 Indignos, 149, 17, 193, 7.
 Indignum, 352, 15.
 Indiscreta, 327, 15.
 Indiscreta, 263, 7.
 Indiscreto, 103, 3.
 Indissolubili, 11, 1, 296, 8.
Individuite, 295, 15.
 Indivisum, 217, 8.
 Indolui, 46, 5.
 Induantur, 87, 4.
 Indubitate, 313, 7.
 Indubitate, 239, 16.
 Induerat, 158, 19.
 Induit, 259, 3.
 Indulgenterius, 101, 6.
 Induruenter, 76, 8.
 Indus, 234, 6.
 Inefficaces, 352, 23.
 Inertes, 311, 2.
 Inerti, 139, 4.
 Inesse, 5, 2, 112, 2, 149, 9, aliisque
 locis 4.
 Inessel, 149, 1.
 Inest, 122, 2, 134, 8, 193, 9, aliisque
 locis 8.
 Inevitabili, 314, 11.
 Inevitabiliter, 326, 21.
 Inexhausta, 150, 13.
 Inexhausti, 10, 2.
 Inexorabilis, 165, 1.
 Inexorabiles, 45, 1.
 Inexpertus, 122, 3.
 Inexpleta, 102, 6.
 Inexplicabilis, 47, 1.
 Inexpugnabiles, 298, 10.
 Inextricabilem, 248, 7.
 Infecta, 290, 2.
 Infelices, 60, 8, 283, 4.
 Infelicit, 284, 2.
 Infeliciorem, 284, 21.
 Infeliciores, 279, 7, 280, 17, 281, 8,
 283, 2.
 Infelicitissimam, 284, 21.
 Infelicitissimos, 280, 2.
 Infelicitissimum, 117, 4.
 Inferendum, 283, 8.
 Inferentis, 283, 13.
 Inferior, 337, 5, 347, 41.
 Inferiora, 321, 1.
 Inferiore, 41, 7.
 Inferiore, 337, 4.
 Infernas, 252, 2.
 Inferos, 254, 19.
 Inferre, 234, 2, 235, 14.
 Inferrent, 44, 6.
 Inficiabimur, 52, 3.
 Inficiari, 117, 2.
 Inficit, 272, 19.
 Infima, 102, 8, 136, 5, 162, 41, 340, 21.
 Infinis, 102, 8, 136, 2, 234, 11, 350,
 155.
 Infinita, 158, 5, 294, 3, 350, 11.
 Infinita, 349, 6.
 Infinitam, 280, 4, 349, 21.
 Infinitate, 349, 4.
 Infinitatem, 349, 40.
 Infiniti, 158, 11, 236, 3, 237, 12.
 Infinitis, 46, 1.
 Infinitum, 229, 9, 350, 3.
 Infinitus, 349, 19.
 Infirma, 322, 5.
 Infirmitas, 213, 3, 266, 10, 268, 15.
 Infirmitas, 297, 26.
 Inflammare, 56, 4.
 Inflammata singul, 42, 3.
 Inflectens, 242, 1.
 Infliuat, 21, 2.
 Influentibus, 76, 7.
 Informare, 172, 1.
 Infortunata, 258, 4.
 Infortunii, 118, 1.
 Infortunio, 118, 7, 210, 7, 279, 11,
 aliisque locis 2.
 Infortunio, 201, 5, 281, 3.
 Infra, 133, 6, 136, 5, 136, 10, aliis-
 que locis 3.
 Infructuosis, 42, 7.
 Infuderis, 133, 19.
 Ingemiscis, 101, 9.
 Ingemiscit, 118, 10.
 Ingenii, 36, 3, 110, 9, 119, 6.
 Ingenio, 119, 1, 299, 16.
 Ingenium, 134, 2.
 Ingenuum, 473, 4.
 Inglorius, 203, 7.
 Ingratas, 7, 6.
 Ingravare, 347, 5.
 Ingruentum, 110, 6.
 Inhabitanti, 157, 5.
 Inhabitate, 74, 2.
 Inhabrens, 294, 1.
 Inhorrescere, 102, 5.
 Inhorruit, 79, 2.
 Inimica, 134, 5, 238, 22.
 Inimicum, 201, 3.
 Inimicus, 201, 6.
 Iniqua, 299, 8,
 Inique, 352, 19.
 Iniqui, 69, 6.
 Iniquior, 296, 20.
 Inquis, 270, 10.
 Iniquissimum, 327, 11.
 Iniquitatis, 281, 7.
 Iniquum, 281, 10.

Iniquus, 154, 3.
Inire, 2, 2.
Initium, 349, 12.
Injucendum, 133, 19.
Injungere, 335, 11.
Injuria, 45, 5, 54, 1, 187, 10, aliisque locis 5.
Injuria, 267, 3, 283, 10.
Injuriā, 46, 3, 100, 3, 102, 10, aliisque locis 4.
Injurias, 158, 21.
Injurias, 118, 40.
Injurias, 95, 4.
Injusta, 69, 3, 281, 8, 281, 22.
Injustæ, 33, 3, 287, 12.
Injustas, 286, 4.
Injusti, 75, 6.
Inustum, 287, 12.
Innasci, 238, 3.
Innocens, 59, 1.
Innocentia, 50, 9.
innocentiam, 53, 13, 55, 3, 55, 7, 297, 27.
Innocentis, 32, 4.
Innotuit, 94, 7.
Innumerabiles, 292, 6.
Innumeratas, 50, 1.
Innumeri, 70, 2.
Innutriū, 14, 1.
Inopem, 101, 4.
Inopes, 132, 7, 132, 10.
Inopia, 298, 21.
Inopia, 47, 2.
Inopina, 3, 1.
Inopinabile, 305, 11.
Inopinatas, 304, 9.
Inopinatum, 314, 13.
Inopinatus, 314, 6.
Inops, 158, 4, 287, 4.
Inquam, 31, 2, 34, 8, 82, 3, aliisque locis 136.
Inquies nonca, 273, 2.
Inquies verbum, 124, 5, 137, 6, 188, 13, aliisque locis 5.
Inquirendum, 228, 3.
Inquis, 336, 5.
Inquisita, 84, 4.
Inquit, 12, 4, 23, 1, 23, 4, aliisque locis 87.
Inrubit vel irrubit, 114, 2.
Insai, 151, 2.
Insauia, 268, 5.
Insanum, 114, 3.
Inscii, 145, 2.
Insciuī, 291, 7.
Inscitia, 124, 4.
Inscitia, 267, 1.
Inscitiae, 321, 2.
Inscitiae, 246, 4.
Insectabare, 93, 2.
Inseparabilis, 272, 1.
Insequendi, 233, 30.
Inserat, 192, 3.
Inserit, 6, 2, 340, 20.
Inserita, 177, 2.
Inseribentes, 295, 2.
Inseruit, 44, 9.
Insidentibus, 410, 9.
Insidiat, 273, 3.
Insidiis, 212, 7.
Insigne, 297, 17, 299, 7.
Insigniti, 11, 6, 50, 5.
Insignitar, 343, 5.
Inista, 53, 1, 221, 3.
Inisti, 256, 2.
Inisti, 248, 19.
Inistum, 135, 7.
Inistus, 108, 7.
Insolentia, 157, 11.
Insolubilibus, 149, 13.
Insonare, 108, 6.
Iusontes, 61, 11, 68, 7.
Inspectantes, 53, 14.
Inspirata, 92, 6.
Inspirato, 279, 18.
Instabilis, 166, 1.
Instabilitas, 125, 6.
Instantiae, 350, 14.
Instar, 331, 26.

Instillabas, 58, 3.
Instituta substant, 93, 9, 157, 18,
Instituti, 35, 3, 60, 3.
Instrepit, 341, 9.
Instruit, 166, 2.
Instrumentum, 343, 1.
Insufficientiam, 187, 16.
Insulae, 275, 3.
Insultas, 158, 22.
Insuper, 12, 6.
Integer, 166, 11.
Integra, 335, 12.
Integras, 228, 13, 229, 8.
Integritate, 297, 2, 336, 12.
Integrum, 277, 5.
Intellexeram, 159, 1.
Intelligam, 82, 3.
Intelligas, 268, 1.
Intelligendum, 266, 9.
Intelligentia, 336, 21, 337, 7, 343,
Intelligentie, 293, 6, 337, 1, 345, 10.
Intelligentiam, 345, 2.
Intelligis, 158, 23, 165, 4.
Intelligit, 209, 6.
Intelligitis, 136, 2.
Intelligitur, 230, 5.
Intelligo, 92, 3, 231, 22.
Intemerata, 352, 18.
Intemperans, 273, 44.
Intemperantia 267, 3.
Intemperi, 238, 13.
Intempestivi, 5, 3.
Intendebatur, 314, 2.
Intendit, 314, 11.
Intenta, 23, 2.
Intentio, 84, 7, 178, 8, 179, 11, aliisque locis 3.
Intentionem, 237, 18, 256, 3, 265, 2.
Intentione, 239, 4, 239, 11, 247, 2,
aliisque locis 2.
Inter, 11, 5, 44, 7, 95, 7, aliisque locis 13.
Interdum, 239, 10.
Interca, 302, 10.
Interceant, 238, 9.
Interempto, 152, 2.
Interesse, 282, 12.
Interim, 343, 4.
Interiora, 93, 6.
Interiori, 238, 12.
Interire, 237, 4, 237, 7, 237, 12, 238, 5.
Interitum, 86, 7, 237, 15, 237, 18.
Interius, 171, 4, 219, 18.
Internabilis, 158, 10, 319, 14.
Internabilis, 348, 8, 349, 7, 349, 15.
Interrogas, 83, 3.
Interrogo, 187, 8.
Intextum, 41, 5.
Intima, 254, 10, 332, 3.
Intimain, 297, 6.
Intimi, 244, 3.
Intimus, 293, 13.
Intolerabiles, 209, 3.
Intolerabili, 92, 5.
Intra, 50, 4, 95, 1, 103, 8, aliisque locis 4.
Intrasses, 137, 10.
Intrepidum, 251, 6.
Intrinsecas, 343, 3.
Introreas, 248, 8.
Introrieris, 248, 8.
Introitus, 147, 7.
Intorsum, 243, 2, 341, 14.
Introspectis, 212, 49.
Intueāmur, 246, 16, 348, 3.
Intuearis, 238, 3.
Intuemur, 365, 27.
Intuens, 14, 9.
Intuentur, 282, 5.
Intueri, 94, 16, 171, 8, 217, 7, aliisque locis 4.
Intueris, 217, 2.
Intuetur, 336, 18, 352, 4.
Intuitu, 134, 1, 350, 24.
Intuitum, 10, 8, 30, 3, 37, 5, aliisque locis 5.
Ilatuitus, 321, 5, 350, 19, 350, 28, 352, 9.
Intumescit, 133, 12.
Iltus, 269, 9, 277, 13, 341, 11.
Invehens, 243, 1.
Invehantur, 298, 16.
Inveni, 86, 2.
Inveniat, 314, 4, 331, 8.
Invenio, 237, 17.
Invenisse, 210, 5.
Juvenisti, 166, 13.
Invenit, 198, 5.
Inventum, 344, 8.
Investiganda, 219, 41.
Investigandum, 231, 22.
Invexere, 321, 3.
Invicem, 158, 11, 168, 15, 231, 24, aliisque locis 4.
Invicta, 257, 2.
Invicta, 24, 3.
Invictam, 298, 10.
Invicto, 266, 12.
Invictum, 38, 3.
Invidia, 32, 2.
Inviolabilit, 229, 14.
Inviolatum, 118, 6.
Invisus, 197, 1.
Invitari, 61, 11.
Invito, 188, 4.
Invitis, 188, 2.
Invocandum, 219, 33.
Insolvit, 162, 10.
Institutum, 94, 2.
Inutiles, 36, 5.
Ipsa singul, 11, 3, 45, 3, 45, 4, aliisque locis 22.
Ipsa abl, 61, 11, 94, 4, 282, 11, aliisque locis 3.
Ipsa neutr. nomin., 185, 3, 200, 1, 213, 8, aliisque locis 3.
Ipsæ, 189, 1.
Ipsam, 171, 8, 218, 25, 230, 12, aliisque locis 8.
Ipsam ilam, 337, 2.
Ipsarum, 149, 19, 231, 15.
Ipsas, 247, 18, 238, 3, 296, 10.
Ipsæ, 9, 1, 56, 2, 73, 4, aliisque locis 18.
Ipsi data, 134, 4, 334, 3.
Ipsi plural, 57, 4, 177, 8, 199, 12, aliisque locis 5.
Ipsi, 48, 2, 69, 7, 149, 1 aliisque locis 4.
Ipsi datum, 100, 1, 166, 5, 232, 18, 297, 10.
Ipsos, 232, 21, 242, 5, 258, 3.
Ipsorum, 52, 5, 336, 13.
Ipsos, 215, 3, 298, 16, 318, 3.
Ipsum, 10, 6, 112, 2, 157, 9, aliisque locis 17.
Ira, 70, 5, 270, 3.
Irae, 273, 4.
Iram, 40, 4.
Iras, 130, 2, 182, 10, 310, 5.
Iratiss, 233, 16.
Ire, 17, 1, 18, 1, 33, 5, aliisque locis 4.
Irreflexo, 310, 8.
Irrepsert, 84, 6.
Irresoluto, 181, 4.
Iridemus, 36, 6.
Irrigat, 302, 5.
Irrubuit, 114, 2.
Is, 159, 6.
Ista, 94, 3, 108, 4, 125, 7, aliisque locis 8.
Ita, 10, 2, 50, 7, 53, 10, aliisque locis 70.
Itane, 50, 8, 135, 6.
Itaque, 30, 2, 35, 4, 61, 42, aliisque locis 13.
It, 311, 1.
Item, 272, 12.
Iter, 3, 3, 32, 4, 261, 2, aliisque locis 4.
Iterum, 65, 3, 303, 2, 316, 2, 335, 11.
Ithacus, 308, 1.
Itinerum, 457, 11.

- Itus, 303, 4.
 Ixionium, 233, 7.
 J
 Jacent, 163, 1.
 Jaceret, 61, 8. 103, 5.
 Jaceret, 266, 19.
 Jacet, 22, 1. 271, 6. 340, 10.
 Jactis, 164, 5.
 Jactasse, 53, 5.
 Jactastis, 8, 1.
 Jactis, 336, 18.
 Jam, 45, 5, 48, 1, 70, 4, aliisque locis 40.
 Jam dudum, 219, 30, 299, 23.
 Jam vero, 272, 15. 326, 5. 335, 20.
 Janitor, 253, 3.
 Jecerint, 313, 17.
 Jecur, 253, 42.
 Jejunia, 139, 3.
 Jovis, 103, 4.
 Jubens, 222, 1.
 Jubes, 221, 1.
 Jucunda, 12, 8. 288, 2. 304, 4, aliisque locis 2.
 Jucundus, 210, 4. 236, 12.
 Jucunditatem, 170, 4. 232, 6.
 Jucunditatem, 179, 2.
 Jucunditatis, 178, 10. 209, 5. 218, 24.
 Jucundum, 93, 6.
 Jucundus, 298, 24.
 Judicamus, 193, 7.
 Judicandi, 337, 21.
 Judicautes, 177, 6.
 Judicantis, 338, 4.
 Judicari, 193, 7. 298, 18.
 Judicarem, 280, 2.
 Judicat, 60, 7. 178, 17. 178, 48, aliisque locis 6.
 Judicatis, 136, 7. 350, 28.
 Judicatur, 231, 19. 232, 5. 327, 12.
 Judicavimus, 345, 8.
 Judge, 101, 1. 282, 8.
 Judicemus, 218, 7. 283, 20.
 Judices *nomen*, 56, 1.
 Judices *verbum*, 266, 22.
 Judicet, 272, 4.
 Judicet, 272, 4.
 Judicetur, 156, 8. 157, 19. 205, 4.
 Judicia, 282, 4. 297, 4. 350, 24.
 Judicibus, 283, 25.
 Judicio, 33, 1. 205, 9. 344, 12.
 Judicis, 352, 27.
 Judicium, 203, 17. 297, 25. 319, 2, hisque locis 6.
 Judico, 325, 3.
 Judicium, 283, 15.
 Jugari, 330, 3.
 Jugo, 95, 2. 162, 4. 173, 2.
 Jugulare, 56, 4.
 Jugulum, 307, 7.
 Jugum, 247, 6.
 Junctos, 168, 21.
 Jungant, 301, 19.
 Jungantur, 149, 3.
 Junxit, 185, 4.
 Junxit, 251, 6.
 Jura, 268, 23. 203, 2. 300, 1.
 Jure, 45, 2. 46, 3. 103, 8, aliisque locis 14.
 Juris, 41, 2. 101, 7. 101, 41.
 Jus, 73, 3. 100, 2. 101, 8, aliisque locis 5.
 Jussit, 5, 2.
 Justa, 103, 6. 286, 6.
 Justa, 281, 9. 281, 23.
 Justae, 328, 5.
 Justam, 304, 6.
 Justi, 231, 6.
 Justior, 233, 16.
 Justissimum, 297, 19. 345, 9.
 Justitia, 48, 6. 73, 1. 234, 5, aliisque locis 2.
 Justo, 301, 1. 305, 8.
 Justos, 50, 8.
 Justum, 281, 9. 281, 41.
 Justus, 69, 5.
 Juvat, 285, 1.
 Juventæ, 4, 4.
- L
 Labatur, 126, 5.
 Labi, 289, 2.
 Labor, 174, 1. 176, 3. 310, 8.
 Laborare, 297, 29.
 Laborat, 179, 11. 210, 27. 237, 19. 334, 4.
 Laboratis *verbum*, 157, 17.
 Laboraverim, 92, 9.
 Labore, 32, 3.
 Labores, 308, 6.
 Laboretur, 323, 11.
 Laboris, 305, 26. 310, 10.
 Laborum, 234, 1.
 Labuntur, 179, 9.
 LABYRINTHUM, 248, 9.
 Lacet, 182, 9.
 Laceræ, 2, 3.
 Laceris, 60, 4.
 Lacesentes, 247, 16.
 Lacesitam, 32, 6.
 Lacrymabilem, 9, 4.
 Lacrymantem, 71, 2.
 Lacrymas, 103, 2. 119, 9.
 Lacrymis, 14, 5. 42, 2. 119, 4, aliisque locis 3.
 Lazte, 24, 4.
 Lacunam, 210, 2.
 Læderentur, 43, 3.
 Læsæ, 76, 4.
 Læta, 114, 8. 298, 47.
 Lætaretur, 271, 4.
 Lætatur, 72, 7.
 Lætatas, 122, 1.
 Læteris, 134, 9. 158, 6.
 Lætissimum, 218, 47.
 Lætitia, 61, 7. 178, 3.
 Lætitia, 218, 19.
 Lætiatiam, 180, 3. 217, 5.
 Lætor, 239, 27.
 Lætorium, 111, 6.
 Lætos, 80, 7.
 Lætum, 219, 18.
 Lævam, 309, 4.
 Langueret, 279, 10.
 Languor, 283, 27.
 Languore, 283, 30.
 Lapides, 238, 23.
 Lapillis, 196, 2.
 Lapillos, 234, 7.
 Lapsa, 200, 3.
 Lapsi, 316, 8.
 Laqueos, 214, 5.
 Larga, 78, 4.
 Largas, 183, 4.
 Largiendo, 132, 5.
 Largini, 106, 11.
 Larginas, 132, 3.
 La:gitio:ne, 114, 2.
 Laribus, 31, 1. 43, 4.
 Laris, 93, 9.
 Lassant, 290, 6.
 Lassorum, 170, 3.
 Late, 137, 1. 161, 199, 3.
 Lateat, 216, 1. 313, 21.
 Laientes, 291, 4.
 Latentis, 21, 3.
 Latentum, 292, 1.
 Latere *verbum*, 53, 2. 143, 3. 325, 7.
 Latet, 27, 2. 69, 4.
 Latos, 168, 10.
 Latrante, 247, 46.
 Latrone, 137, 10.
 Latus *nomen substant*, 199, 12. 251, 6. 313, 7.
 Laudantur, 137, 3.
 Lande, 55, 5. 157, 19.
 Laudibus, 204, 5.
 Laudis, 110, 9.
 Laus, 205, 12.
 Laxa *nomen*, 5, 4.
 Laxant, 182, 8.
 Lectis, 141, 2.
 Lectili, 14, 9.
 Lecturus, 79, 1.
 Legalium, 287, 9.
 Lege *nomen*, 68, 1. 102, 9. 115, 7, aliisque locis 2.
 Legebatur, 11, 15.
- Legem, 64, 2. 73, 2. 95, 3, aliisque locis 2.
 Legens, 340, 19.
 Leges, 332, 19.
 Legibus, 184, 3.
 Lenibus, 87, 5. 297, 9.
 Lenioribus, 76, 6.
 Leniter, 24, 7. 158, 21. 236, 2.
 Lentis, 181, 6.
 Leo, 276, 4. 286, 1.
 Leones, 182, 1.
 Leonii, 309, 4.
 Leonibus, 251, 7.
 Leonis, 273, 4.
 Lepus, 231, 8.
 Lethargum, 23, 1.
 Lacer, 182, 9.
 Levare, 162, 3.
 Levat, 347, 6.
 Levato, 341, 11.
 Levem, 277, 9.
 Leves, 191, 3.
 Levia, 266, 15.
 Levibus, 7, 3. 223, 2.
 Leviores, 93, 10.
 Lewis, 273, 6. 347, 7.
 Levitas, 238, 49. 346, 4.
 Levitate, 158, 17.
 Lex, 234, 5. 254, 9. 282, 7. 302, 13.
 Libeat, 79, 6. 215, 4. 268, 47.
 Libellos, 12, 1.
 Libens, 406, 3.
 Libenter, 171, 40.
 Liber *adject*, 17, 4. 367, 10.
 Libera, 352, 6.
 Libera, 159, 7.
 Liberant, 12, 8.
 Liberat, 173, 2.
 Liberi *subst*, 178, 9.
 Liberiores, 320, 6.
 Liberis *subst*, 121, 4. 210, 7.
 Libero *nomen adject*, 147, 9. 187, 10, 334, 22.
 Liberorum *subst*, 210, 3.
 Liberos *substant*, 110, 7. 119, 5.
 Liberos *adject*, 336, 3.
 Libertas, 43, 2. 53, 7. 73, 1, aliisque locis 7.
 Libertate, 292, 10. 321, 4. 351, 18. 351, 21.
 Libertatem, 53, 4. 326, 5. 335, 3.
 Libertatis, 146, 3. 324, 4.
 Liberum, 148, 1. 295, 19. 351, 9.
 Libet, 61, 12. 101, 8. 110, 3. 292, 15.
 Libidine, 202, 3.
 Libidines, 149, 13.
 Libidiibus, 273, 8.
 Libidinum, 209, 6.
 Libido, 233, 3. 267, 3. 270, 1.
 Libris, 74, 6.
 Librorum, 74, 6.
 Libros, 74, 5.
 Libuit, 70, 1.
 Libycis, 310, 4.
 Liceat, 160, 9. 299, 14. 327, 17.
 Licebit, 264, 4. 333, 26.
 Licentiam, 281, 20. 282, 6.
 Licere, 279, 4. 279, 25.
 Licet *verbum*, 192, 1. 102, 2. 118, 4, aliisque locis 10.
 Licet *conjugatio*, 158, 8. 162, 6. 180, 6, aliisque locis 15.
 Licuisset, 53, 6.
 Ligans, 181, 4.
 Ligas, 222, 2.
 Ligat, 166, 3. 168, 11. 233, 2.
 Ligni, 238, 12.
 Limen, 14, 4.
 Limpe, 103, 5.
 Limite, 292, 12.
 Limitibus, 157, 8.
 Lingua, 157, 10.
 Linguan, 148, 2. 273, 2.
 Linguis, 162, 7.
 Linquit, 68, 2.
 Liqueat, 336, 16.
 Liquebit, 293, 8.
 Liquentia, 238, 24.
 Liquere, 281, 12.

- Liquerit, 254, 6.
 Liquerunt, 26, 1.
 Liquet, 124, 1. 149, 5. 176, 8, aliisque locis 13.
 Liquidis, 222, 3.
 Liquido, 139, 5. 347, 1.
 Liquido, 134, 7. 157, 7. 232, 17.
 Lite, 344, 12.
 Litigii, 273, 2.
 Litteras, 41, 6. 340, 7.
 Litteris, 53, 4. 164, 2.
 Littora, 141, 3. 215, 8.
 Littoris, 190, 8.
 Littus, 290, 8.
 Liventi, 111, 6.
 Livore, 221, 4.
 Loca, 238, 7. 238, 21.
 Locata, 295, 10.
 Locatorum, 295, 14.
 Locatus, 83, 9. 103, 8.
 Loci, 43, 3. 74, 3.
 Locis, 238, 5. 246, 10. 294, 4, 314,
 16.
 Loco, 41, 3. 84, 12. 157, 13, aliisque locis 2,
 Locum, 58, 2. 108, 3. 266, 19.
 Locus, 123, 3. 283, 26. 313, 13.
 Longa, 253, 9. 298, 4.
 Longam, 281, 20.
 Longe, 203, 4. 326, 14. 344, 2.
 Longi, 347, 1.
 Longinquum, 72, 1.
 Longior, 158, 3.
 Longius, 164, 7. 245, 4. 295, 18.
 Longos, 242, 1.
 Longum, 279, 17.
 Longus, 134, 3.
 Loquamus, 230, 3.
 Loquar, 165, 4. 209, 1.
 Loquebare, 248, 11.
 Loquebaris, 248, 15.
 Loquendi, 157, 11.
 Loqueretur, 108, 1.
 Loquior, 249, 9. 258, 2.
 Loquor, 147, 8.
 Loquuntur, 298, 17.
 Lota, 301, 7.
 Lubrica, 68, 6. 270, 6.
 Lubricus, 140, 4.
 Lucanus, 297, 22.
 Luce, 16, 2. 226, 2. 271, 2, aliisque locis 2,
 Luceat, 137, 3.
 Lucebit, 242, 5.
 Luce diem, 66, 2. 113, 2.
 Luceu splendorem, 235, 3. 241, 3.
 282, 3.
 Luce, 328, 8.
 Lucida, 64, 3. 144, 1.
 Lucidos, 102, 2.
 Lucidum, 250, 2.
 Lucifer, 65, 4. 174, 5. 304, 12.
 Lucas, 87, 7. 110, 6.
 Luctu, 14, 9.
 Luctum, 94, 4. 232, 8.
 Luctuosus, 120, 7.
 Luctus, 252, 7.
 Lundens, 183, 5.
 Ludenter, 91, 9.
 Ludicra, 266, 14.
 Ludieri, 102, 9.
 Ludimus, 102, 7. 249, 1.
 Ludis verbum, 248, 6.
 Ludit, 98, 5.
 Ludum, 102, 7.
 Lueutes, 280, 13.
 Luis, 118, 2.
 Luit, 257, 10.
 Lumen, 88, 4. 242, 6.
 Lumina, 18, 2. 64, 7.
 Lumina oculos, 25, 3. 254, 7. 254,
 17.
 Lumine, 22, 1. 38, 1. 90, 2. aliisque locis 2.
 Luminibus oculis, 12, 4. 23, 2. 26, 2.
 Luminiibus, 257, 1. 261, 9. 330, 7.
 Luna, 64, 5.
 Lunæ, 18, 3. 207, 2. 290, 1.
 Lunam, 133, 10.
- Lupi, 273, 1.
 Lupis, 276, 6.
 Lustrare, 226, 2.
 Lustrentur, 350, 17.
 Lux, 133, 2. 341, 8.
 Luxu, 139, 1.
 Luxuriæ, 197, 2.
 Luxurient, 298, 5.
 Lydorum, 102, 11.
 Lymphante, 36, 3.
 Lynceis, 212, 17.
 Machina, 246, 25. 279, 18.
 Machinam, 168, 19.
 Macbinas, 238, 17. 299, 16.
 Mactatum, 148, 7.
 Madent, 253, 6.
 Maduit, 152, 3.
 Mage, 174, 1.
 Magis, 48, 6. 132, 2. 137, 7, aliisque locis 5.
 Magis, 34, 2. 52, 2.
 Magistribus, 192, 2.
 Magistratum, 44, 10. 193, 5.
 Magistrum, 182, 4.
 Magna, 162, 8. 195, 1. 247, 16, aliisque locis 4.
 Magna ex parte, 279, 6.
 Magna, 86, 7.
 Magnas, 48, 4.
 Magni, 314, 1. 323, 1.
 Magnificum, 157, 8.
 Magnitudinem, 156, 7.
 Magnitudo, 178, 14.
 Magno, 226, 12.
 Magnum, 33, 1. 99, 1. 204, 3. 298, 17.
 Magnus, 195, 3.
 Majestatis, 52, 2. 55, 4.
 Major, 254, 9.
 Majore, 295, 15.
 Majorem, 199, 6.
 Majoribus, 205, 19.
 Majorum, 205, 16.
 Majus, 257, 7.
 Mala substantia, 54, 2. 257, 6. 267, 17, aliisque locis 4.
 Mala adject., 277, 1.
 Mala, 304, 1. 305, 6.
 Male, 298, 15. 347, 8.
 Maleficio, 60, 2.
 Malefida, 7, 3.
 Malis substantia, 238, 14. 248, 18. 264, 6, aliisque locis 5.
 Malis adject., 265, 7. 265, 10. 265, 11, aliisque locis 7.
 Malim, 217, 7.
 Malis nomen substantia, 5, 1. 60, 5.
 212, 3, aliisque locis 3.
 Malis adjectivum, 193, 2. 258, 5. 266, aliisque locis 6.
 Malit, 287, 5.
 Malitiam, 272, 25. 280, 2.
 Malitis, 306, 1.
 Malleum, 24, 5.
 Mallet, 121, 2. 283, 20.
 Mallo nomen substantia, 272, 16.
 Malorum substantia, 108, 6. 110, 7. 268, 8, aliisque locis 4.
 Malorum adject., 281, 18. 297, 14.
 Malos, 258, 3. 254, 3. 266, 6, aliisque locis 8.
 Maluerit, 73, 3.
 Maluisti, 134, 12.
 Malum substantia, 248, 5 bis. 264, 5. 267, 20, aliisque locis 5.
 Malus, 174, 2.
 Manas, 42, 2.
 Mandavi, 53, 3.
 Maneant, 236, 5.
 Maneat, 188, 17.
 Manebit, 335, 11.
 Manetunt, 218, 19. 236, 6.
 Manendi fida, 94, 13.
 Manendi, 95, 2. 112, 3. 237, 17, aliisque locis 3.
 Manens, 221, 1. 234, 2. 246, 12, aliisque locis 3.
 Manent, 246, 13.
 Manentibus, 120, 3. 305, 14.
- Manentis, 112, 5. 350, 1.
 Manere, 96, 2. 132, 3. 237, 3, aliisque locis 4.
 Manet, 164, 10. 185, 3. 277, 5, aliisque locis 3.
 Manibus, 11, 2. 33, 7. 182, 2. 263, 26.
 Manifesta, 56, 1.
 Manifestum, 125, 5. 149, 10. 150, 5, aliisque locis 6.
 Manu, 79, 4. 199, 14. 285, 2. 306, 1.
 Manum, 24, 7. 101, 8. 104, 5, aliisque locis 2.
 Manus singul., 276, 2.
 Manus plural., 11, 8. 123, 6. 148, 9.
 Marci Tullii, 157, 13.
 Marco Tullio, 324, 1.
 Mare, 89, 1. 144, 6. 168, 7.
 Margine, 44, 5.
 Mar, 102, 4.
 Maria, 157, 3.
 Maris, 133, 9. 141, 1. 343, 11.
 Marmaricus, 276, 4.
 Masculæ, 110, 2.
 Materia, 292, 6. 305, 19.
 Materia ablat., 11, 2. 336, 22. 336, 23.
 Materiæ, 134, 2. 221, 3. 341, 3.
 Materiali, 337, 11.
 Materiali, 313, 16.
 Materialiam, 148, 4. 153, 2. 337, 6.
 Matris, 101, 4. 152, 3. 252, 6.
 Mavis, 72, 3. 231, 10.
 Mavult, 218, 27.
 Maxima, 257, 4.
 Maxima, 205.
 Maximam, 85, 6. 239, 13. 249, 2, 292, 5.
 Maximas, 53, 6.
 Maxime, 35, 5. 188, 1. 219, 3, aliisque locis 4.
 Maximi, 272, 5.
 Maximis, 118, 3.
 Maximum, 86, 9.
 Me, 8, 1. 23, 2. 24, 4, aliisque locis 39.
 Mea, 4, 2.
 Mea ablat., 60, 4. 258, 11. 352, 1, 352, 7.
 Mea, 117, 2.
 Meam, 30, 3. 32, 4. 91, 246, 1.
 Means, 162, 6.
 Meant, 277, 17.
 Mearum, 131, 1.
 Meat, 223, 4. 317, 2.
 Meatus, 18, 1. 301, 5.
 Mecum, 9, 1. 32, 1. 43, 3, aliisque locis 3.
 Medetur, 298, 22.
 Media, 295, 13.
 Mediae, 230, 27.
 Median, 223, 1.
 Medicaminis, 76, 8.
 Medicantis, 40, 2. 42, 3.
 Medicator, 297, 14.
 Medicici, 266, 7.
 Medicina, 149, 11.
 Medicinæ, 23, 1. 292, 12.
 Medicos, 149, 11.
 Medicum, 283, 18.
 Medicus, 972, 10.
 Medicitatis, 295, 15.
 Medio, 295, 17.
 Mediocribus, 87, 5.
 Medium, 296, 3. 305, 24.
 Medius, 411, 1.
 Medulla, 238, 11.
 Medullas, 238, 10.
 Mei, 14, 9. 32, 2. 55, 3, aliisque locis 6.
 Meis, 12, 3. 13, 2. 33, 6, aliisque locis 4.
 Melior, 230, 8.
 Meliora, 103, 7. 118, 6.
 Melioribus, 282, 7.
 Melius, 229, 3 bis.
 Melius, 75, 5. 132, 2.
 Mella, 211, 4.
 Melle, 108, 5. 139, 5, 143.

- Melli/tui*, 322, 2.
Membra, 188, 13, 223, 2, 231, 21,
 aliisque locis 3.
Membbris, 207, 5, 330, 6.
Membro, 232, 4.
Membrorum, 133, 4, 237, 8, 332, 3.
Memento, 129, 5, 272, 5.
Meminere, 182, 7.
Meminimerim, 85, 2.
Memini, 245, 6, 246, 22, 262, 7,
 263, 3.
Meminisse, 146, 3.
Meministi, 54, 6, 54, 7, 84, 7, aliis-
 que locis 2.
Meminist, 333, 1.
Memorasti, 75, 3.
Memoria, 33, 2, 110, 6.
Memoria, 179, 4.
Memorie, 53, 3, 265, 6.
Memoriam, 84, 8, 92, 8, 245, 2.
Mendaci, 69, 8.
Mendacio, 326, 48.
Mendacis, 217, 1.
Mendacium substant., 52, 9.
Mendacium adjekt., 166, 2.
Mens, 16, 2, 90, 4, 139, 6, aliisque
 locis 7.
Mensuram, 10, 5.
Mente, 136, 1, 161, 1, 221, 6, aliis-
 que locis 9.
Mentem, 30, 2, 147, 10, 193, 4, aliis-
 que locis 5.
Mentes, 12, 8, 126, 2, 156, 1, aliis-
 que locis 5.
Menti, 226, 1, 258, 10, 345, 9.
Mentiantur, 219, 29.
Mentibus, 44, 9, 177, 2, 192, 2, aliis-
 que locis 2.
Mentiens, 52, 7.
Mentior, 137, 6.
Mentis, 14, 11, 22, 1, 74, 5, aliisque
 locis 21.
Mentiti, 57, 6.
Mentitur, 165, 7.
Mentium, 25, 2, 87, 3, 297, 14.
Meo, 24, 7, 258, 11.
Meorum, 74, 6.
Meos, 25, 5, 33, 9, 102, 10.
Mercibus, 141, 2.
Mereamur, 219, 33.
Mereatur, 74, 2, 165, 2.
Merebamur, 54, 6.
Merebantur, 133, 7.
Mereri, 74, 3.
Mereticulas, 12, 4.
Mergat, 289, 4.
Mergens, 302, 9.
Mergi verbum, 301, 8.
Merita substant., 52, 7, 60, 6.
Meritam, 299, 4.
Meritis substant., 75, 4, 76, 2, 205,
 1, aliisque locis 4.
Merito substant., 135, 9, 281, 7.
Merito adjekt., 68, 5.
Meritorum substant., 156, 3, 327,
 15.
Meritos, 57, 3, 298, 15.
Meritum substant., 92, 6, 272, 27.
Mersa, 14, 5, 16, 1.
Mersas, 223, 4.
Mersat, 7, 4.
Mersit, 308, 3.
Mersus, 243, 5.
Meruerunt, 50, 7.
Merusse, 61, 4.
Meruisti, 110, 10.
Meroit, 310, 10, 327, 10.
Metallo, 309, 4.
Mentiantur, 135, 6.
Metis nomen, 279, 16, 290, 2.
Metitur, 94, 17, 205, 3.
Metiuntur, 178, 3.
Metu, 253, 4.
Metuant, 182, 3.
Metuat, 125, 8.
Metuenda, 273, 5.
Metuit, 199, 13, 298, 25.
Metus, 74, 1, 199, 7.
Metuunt, 70, 2, 298, 6.
- Meum*, 7, 4, 14, 9, 102, 1, 288, 2.
Meus, 313, 22.
Mica, 226, 5.
Micanis, 291, 4.
Mibi, 2, 3, 9, 2, 43, 7, aliisque locis,
 14.
Miles, 251, 3.
Militum, 200, 5.
Milibus, 57, 1, 158, 7.
Minæ, 38, 4.
Minantem, 128, 3.
Minas, 94, 18.
Minima, 123, 2, 166, 7.
Minima, 87, 1.
Minimam, 158, 8.
Minime, 137, 6, 179, 10, 186, 3, aliis-
 que locis 37.
Minimus, 122, 5, 133, 10, 179, 18,
 219, 31.
Minimo, 135, 5, 157, 6.
Minimum, 188, 48.
Minimum, 155, 1.
Ministerio, 49, 2.
Ministrat, 206, 4.
Ministret, 183, 5.
Minores, 64, 5, 225, 1.
Minuia, 199, 2, 272, 9.
Minui, 119, 4.
Minuit, 55, 5.
Minus adverb., 13, 2, 50, 9, 123, 8,
 aliisque locis 9.
Mira, 280, 5, 291, 8.
Mirabilem, 248, 9.
Mirabor, 134, 2.
Miraculum, 292, 3, 297, 8, 287, 17,
 299, 7.
Miramini, 213, 4.
Miramur, 133, 10.
Miraudum, 212, 16.
Mirantes, 29, 1.
Mirantur, 40, 2.
Mirarbor, 288, 1.
Mirari, 133, 3, 212, 14.
Miratur, 290, 7, 297, 12, 298, 14.
Mirum, 165, 4, 267, 8, 280, 11,
 288, 5.
Misceat, 89, 3.
Miscens, 129, 8, 234, 7.
Miscere, 140, 2.
Misceri, 80, 4, 288, 1.
Miscet, 275, 6, 341, 13.
Miscetur, 149, 12.
Miser, 281, 1.
Misera, 124, 1.
Miseriae, 279, 10.
Miserandi, 283, 30.
Miserandum, 102, 12.
Miserans, 251, 2, 276, 12.
Miserantibus, 283, 17.
Miseras, 70, 4, 106, 1, 203, 5.
Miseratio, 283, 16.
Miseratione, 283, 29.
Miserationem, 283, 15.
Miseresce, 286, 8.
Miseri, 40, 4, 197, 6, 263, 1.
Miseria, 279, 14, 280, 23, 287, 1.
Miserite, 199, 6, 279, 19, 280, 24.
Miseriam, 126, 5, 199, 2, 280, 4,
 283, 13.
Miserior, 280, 1, 283, 10.
Miseriores, 281, 22.
Miseris, 61, 3, 108, 6, 234, 3, 266,
 16.
Miserius, 279, 10.
Misero nomen, 281, 1.
Miseros, 7, 4, 46, 1, 98, 3, aliisque
 locis 7.
Miserrimam, 305, 10.
Miserrum, 71, 3, 109, 4, 111, 9, aliis-
 que locis 3.
Misso, 102, 12.
Mista, 298, 3, 316, 6, 327, 15, 330,
 3.
Mitis, 67, 3, 276, 9.
Mitti, 327, 13.
Mobile, 291, 6.
Mobilem, 240, 6, 295, 8.
Mobiles, 231, 4.
Mobili, 349, 2.
- Mobilibus*, 294, 1, 343, 12.
Mobilis, 296, 4, 349, 11.
Mobilitalis, 295, 11.
Moderandis, 335, 28.
Modesta, 119, 1.
Modesta, 91, 1.
Modi, 251, 13.
Modis, 281, 3, 253, 11, 301, 17, 351,
 26.
Modo nomen, 10, 3, 68, 5, 83, 3, aliis-
 que locis 46.
Modo adverb., 12, 5, 24, 6, 61, 11,
 aliisque locis 12.
Modos, 2, 2, 93, 10, 276, 1, 316,
 6.
Modulata, 219, 35.
Modum, 11, 8, 52, 1, 109, 5, aliis-
 que locis 3.
Modus, 82, 2, 188, 11, 280, 19, aliis-
 que locis 4.
Meror, 53, 10, 76, 5, 84, 8, aliisque
 locis 3.
Merore, 14, 10.
Merorem, 94, 13.
Meroris, 94, 9, 245, 3, 256, 3,
 257, 5.
Mesta, 111, 10, 183, 9.
Mesta, 253, 6.
Mestii genit., 4, 2.
Mestior, 14, 4.
Mestis, 6, 2, 308, 5.
Mestitiam, 94, 4.
Mestios, 2, 2.
Mestum, 71, 2.
Mestus, 122, 1.
Mole, 110, 7, 212, 12, 216, 7, aliis-
 que locis 2.
Molem, 24, 4, 291, 1.
Moles, 201, 1.
Moleste, 13, 2, 305, 16.
Molestia, 218, 30.
Molestiis, 179, 17.
Molior, 280, 14.
Molirentur, 33, 5.
Moliretur, 55, 2.
Molis, 226, 4.
Molitos, 53, 11.
Molitur, 242, 2.
Moliuntur, 266, 17.
Molle, 93, 6.
Molliescant, 76, 9.
Mollissimum, 238, 11.
Momentaria, 131, 3.
Momenti, 153, 7, 350, 1.
Momento, 349, 2.
Momordit, 148, 3.
Moustra, 271, 8.
Monstrabitur, 279, 5.
Monstrabo, 212, 4.
Monstrante, 258, 7.
Monstrare, 217, 3.
Monstrasti, 219, 15.
Monstrat, 99, 4.
Monstrata, 231, 26.
Monstratum, 348, 1.
Monstratur, 134, 7, 180, 6.
Monstratus, 246, 22.
Monstraveris, 101, 2.
Monstravimus, 228, 15, 232, 20, 236,
 6, aliisque locis 2.
Monstri, 53, 14.
Monstris, 257, 13.
Montem, 257, 14.
Montibus, 89, 3, 314, 5, 238, 5.
Montis, 128, 5.
Monuisti, 44, 5.
Mora, 158, 6.
Mora abl., 66, 2.
Moras, 7, 6.
Moratus, 297, 24.
Morbis, 85, 5, 109, 1.
Morbis, 297, 32.
Morbo, 12, 8, 298, 21.
Morbos, 283, 18.
Morbun, 25, 2, 86, 7.
Morbus, 84, 6, 283, 28.
Mordaciter, 159, 1.
Mordax, 191, 2, 210, 5.
Mordeant, 171, 3.

- Mordeleur, 219, 2.
More, 97, 2.
Morem geram obsequar., 313, 8.
Moreris, 264, 2.
Mores, 32, 6. 43, 8. 69, 2, aliisque locis, 11.
Moribus, 33, 3. 60, 3. 93, 8, aliisque locis 4.
Moreiendo, 412, 5.
Morinunt, 159, 5.
Mors, 6, 1. 412, 4. 462, 9, aliisque locis 2.
Morsu, 211, 6.
Morsus, 447, 6. 499, 9.
Mortale, 83, 4.
Mortales homines, 124, 3. 177, 1. 208, 1.
Mortales *adject.*, 126, 2. 351, 10.
Mortalis, 462, 4.
Mortalibus *substant.*, 56, 3. 119, 7. 219, 26. 325, 48.
Mortalibus *adject.*, 219, 23.
Mortalis, 164, 8.
Mortalium *substant.*, 126, 4. 176, 2. 179, 11.
Mortalium *adject.*, 23, 4. 58, 1. 96, 1, aliisque locis, 6.
Mortice, 126, 3. 126, 6. 159, 4. 281, 14.
Mortem, 237, 19. 239, 8. 285, 3.
Mori, 57, 2.
Moris, 33, 3. 126, 5. 200, 4. 298, 9.
Mortuorum, 267, 41.
Mos, 340, 5.
Mota, 71, 2. 302, 44.
Moti, 57, 1.
Motibus, 168, 18. 230, 4, aliisque locis 2.
Motione, 237, 41.
Motinem, 350, 40.
Motiones, 238, 21.
Motu, 133, 4. 260, 4. 296, 1. 313, 10.
Motum, 223, 3. 232, 14. 265, 22, aliisque locis, 2.
Motus, 41, 3. 209, 4. 242, 1, aliisque locis 8.
Moveantur, 83, 3.
Movebare, 83, 8.
Movebit, 39, 3.
Movens, 344, 6.
Moveut, 286, 4.
Movevent, 223, 1.
Movevre, 84, 12. 142, 4.
Moverentur, 335, 31.
Movereris, 147, 4.
Moveri, 221, 1.
Moveris, 334, 8.
Movel, 43, 3. 74, 4. 118, 3, aliisque locis 3.
Movevitur, 293, 3.
Mox, 89, 7. 102, 11. 148, 9, aliisque locis 2.
Mucledo, 170, 2.
Muclerent, 251, 13.
Mulier, 9, 3. 44, 6.
Multo, 231, 11. 258, 5.
Multas, 218, 27.
Multi, 106, 4.
Multipiformes, 92, 3.
Multiplex, 158, 9. 187, 1.
Multiplicato, 238, 15.
Multiplicem, 293, 4.
Multiplices, 50, 1. 61, 1. 343, 9.
Multiplici, 194, 9.
Multipliciter, 283, 5. 294, 13.
Multiplicium, 176, 3.
Multipitude, 75, 2.
Multitudinis, 53, 10. 72, 6. 111, 1.
Multo, 231, 2. 251, 7.
Multo magis, 247, 14, 283, 20.
Multorum, 132, 7.
Multos, 126, 5.
Mullum, 92, 8. 331, 3.
Mundata, 246, 25.
Mundi, 86, 10. 301, 5.
Mundo, 115, 3. 347, 4. 349, 3. 349, 14.
Mundum, 83, 1. 84, 2. 220, 1, aliisque locis 7.
- Mundus, 86, 6. 167, 1. 215, 6. 240, 5.
Monera, 79, 8. 139, 4.
Monere, 249, 2.
Moneribus, 106, 11. 149, 6.
Moneris, 292, 1.
Monimine, 74, 1.
Munit, 36, 7.
Monus, 111, 4. 194, 10.
Monuscum, 248, 13.
Mures, 147, 3.
Musa, 244, 1.
Musar, 76, 3.
Musas, 12, 2.
Muscularum, 147, 5.
Musica, 93, 9. 149, 10.
Musicae, 108, 5.
Musici, 292, 13.
Musicos, 149, 10.
Musis, 14, 2.
Mutabilem, 123, 7.
Mutabiles, 296, 12.
Mutabilitas, 94, 17. 103, 6.
Mutabilitate, 94, 4. 212, 17.
Mutabilium, 293, 2.
Mutabit, 298, 24.
Mutabitur, 332, 7.
Mutare, 103, 8. 123, 6. 352, 4.
Mutari, 279, 3.
Mutat, 350, 22.
Mutati, 92, 3.
Mutatam, 94, 3.
Mutatio, 93, 3.
Mutatione, 166, 1. 195, 7.
Mutationes, 352, 11.
Mutationum, 246, 42.
Mutaverint, 198, 4.
Mutavero, 332, 2.
Mutavit, 7, 5.
Mutentur, 287, 11.
Mutet, 65, 3.
Mutum, 24, 6.
- N
- Nam, 10, 4. 63, 3. 53, 7, aliisque locis, 82.
Namque, 120, 3. 187, 1. 194, 6, aliisque locis, 15.
Nascetta, 296, 6.
Nationes, 157, 10. 191, 9. 194, 15.
Nativa, 150, 3.
Natura, 86, 9. 94, 3. 101, 4, aliisque locis, 19.
Natura, 131, 5. 134, 9. 149, 5, aliisque locis, 19.
Nature, 21, 4. 43, 6. 81, 7, aliisque locis 19.
Naturalia, 194, 10. 265, 18, 265, 23, aliisque locis 2.
Naturales, 218, 28.
Naturali, 239, 4. 239, 11. 247, 2, aliisque locis 2.
Naturalis, 149, 1. 186, 4. 263, 27, 266, 11.
Naturaliter, 177, 2. 229, 18, aliisque locis 5.
Naturam, 87, 3. 92, 6. 134, 2, aliisque locis 12.
Naturarum, 246, 8. 293, 2. 299, 17.
Ne ut non, 3. 3. 14, 5. 44, 5, aliisque locis 30.
Ne interrog., 21, 4. 24, 4. 42, 1 bis, aliisque locis 46.
Ne pro, non, 94, 8. 103, 7. 109, 4, aliisque locis 5.
Ne dum pro tantum abest, ut, 84, 4, 195, 9. 296, 48.
Ne quidem, 157, 12. 158, 10. 198, 4, aliisque locis 17.
Nebulas, 226, 4,
Nebulis, 30, 1.
Nebulosus, 114, 3.
Nec, 6, 1. 32, 2. 24, 1 ter, aliisque locis 128.
Necnon pro, et, 215, 7.
Necat, 12, 8.
Necare, 148, 7.
Necat, 147, 6.
Necem, 56, 5.
Necessaria, 350, 47. 350, 18. 351, 9, aliisque locis 2.
- Necessariæ, 280, 9.
Necessariam, 44, 4.
Necessarie, 350, 24, 350, 23.
Necessaris, 219, 2. 335, 22.
Necessario, 335, 14.
Necessarios, 335, 15. 335, 6. 345, 3.
Necessario, 218, 20. 216, 20, 258, 8, aliisque locis 63.
Necessarii, 326, 45.
Necesse, 125, 9. 132, 9. 188, 17, aliisque locis 40.
Necessitas, 325, 11. 325, 17. 325, 21, aliisque locis 6.
Necessitate, 49, 3. 133, 6. 328, 9, aliisque locis 9.
Necessitatim, 296, 1. 325, 14, 335, 6, aliisque locis 5.
Necessitatis, 351, 9.
Necessitatis, 299, 20. 325, 11. 335, 2, aliisque locis 8.
Necessitudo, 203, 16.
Nectis, 70, 5.
Necit, 41, 4. 168, 23. 294, 2.
Nefarias, 61, 6.
Nefarios, 51, 3. 86, 4.
Nefas, 52, 52, 52, 6. 60, 1, aliisque locis 4.
Negabis, 265, 23.
Negabit, 235, 4. 281, 11.
Negautibus, 78, 1.
Negare, 111, 7. 237, 2. 284, 7. 305, 5.
Negari, 228, 7. 246, 21. 264, 16.
Negas, 233, 4.
Negat, 7, 2.
Negatas, 110, 4.
Negaverim, 267, 16.
Negel, 188, 7. 281, 10.
Neglecte, 11, 4.
Negligendum, 125, 10.
Nego, 137, 5. 267, 11.
Negotis, 53, 6.
Negotio, 159, 8.
Neminen, 57, 3. 243, 13.
Nemo, 94, 41. 119, 9. 122, 2, aliisque locis 8.
Nemorium, 183, 7.
Neurus, 78, 5. 114, 1.
Nequam, 86, 4. 250, 1.
Nequagom, 305, 6.
Neque, 94, 15. 134, 11. 142, 1, aliisque locis 31.
Nequeam, 267, 13.
Nequeat, 125, 5. 188, 2. 194, 4, aliisque locis 6.
Nequeo, 187, 11. 237, 2. 305, 5.
Nequeunt, 187, 18. 188, 12. 194, 1, aliisque locis 6.
Nequisim, 193, 5.
Nequisimis, 192, 4.
Nequit, 126, 4. 137, 2. 170, 15, aliisque locis 10.
Nequita, 272, 15. 272, 18. 230, 1.
Nequita, 257, 8.
Nequita, 209, 4.
Nequitiam, 192, 4. 298, 25,
Nerilii, 275, 1.
Nero, 197, 2. 200, 3.
Neroui, 200, 7.
Neronis, 154, 2.
Nescia, 324, 9.
Nesciat, 238, 17. 351, 3.
Nesciebam, 72, 2.
Nesciebas, 102, 10.
Nescientes, 239, 6.
Nesciente, 297, 8.
Nescio quem, 210, 4.
Nescio quid, 84, 1.
Nescire, 215, 2. 215, 5.
Nescisses, 53, 10.
Nescit, 125, 7 bis. 239, 1. 331, 5, 332, 8.
Nescita, 331, 7.
Nescitis, 428, 15.
Nescius, 331, 6.
Nenter, 201, 1.
Neutro, 332, 7.
Neutrunt, 230, 17.
Nexa, 236, 1.
Nexas, 292, 15.

- Nexibus, 295, 19, 351, 33.
 Nexus, 181, 5.
 Nexit, 240, 9.
 Nexus, 295, 8.
 Nexus, 287, 9, 330, 8.
 Ni, 50, 4, 208, 7, 219, 16, aliisque locis 2.
 Nihil, 13, 2, 23, 4, 35, 2, aliisque locis 86.
 Nibil ex nibili, 313, 14.
 Nibili, 179, 14.
 Nihil non omne, 248, 6, 335, 47.
 Nihilo, 177, 4, 179, 6, 187, 18, aliisque locis 1.
 Nilolumitius, 137, 4, 296, 15, 326, 3.
 Nihilum, 239, 24.
 Nil, 69, 7 *bis*, 106, 6.
 Nimbis, 102, 3.
 Nimbosis, 27, 1.
 Nimiris, 210, 4, 211, 5, 280, 5, aliisque locis 2.
 Nimum, 120, 1, 138, 1, 159, 1, aliisque locis 6.
 Nisi, 24, 3, 35, 3, 44, 10, aliisque locis 32.
 Nitamur, 323, 12.
 Nitens, 265, 26, 305, 20.
 Nitent, 132, 2, 174, 3.
 Nitente, 269, 3.
 Nitentibus, 283, 11.
 Nititur, 92, 4, 176, 4, 283, 1.
 Nitor, 212, 16.
 Nituntur, 177, 6, 179, 6, 212, 12, 65, 8.
 Niveis, 196, 2, 215, 5.
 Nivis, 291, 1.
 Nixa, 304, 8, 351, 2.
 Nixus, 63, 2.
 Nobile, 205, 2.
 Nobilibus, 205, 16.
 Nobilitas, 121, 4, 178, 8, 205, 11.
 Nobilitate, 205, 15.
 Nobilitatis, 205, 10.
 Nobis, 53, 5, 58, 4, 101, 10, aliisque locis 3.
 Noceat, 457, 5.
 Nocendum, 201, 6.
 Nocentia, 277, 18.
 Nocentes, 69, 3.
 Nocet, 69, 7.
 Nocte, 26, 4.
 Noctem, 262, 10.
 Noctes, 266, 17.
 Noctibus, 102, 2, 103, 3, 168, 6.
 Noctis, 65, 1, 66, 4, 253, 10, 290, 2.
 Nocerunt, 137, 6.
 Nodis, 182, 8.
 Nodus, 325, 4.
 Nolend, 237, 16, 320, 3.
 Nolentes, 50, 2.
 Nolentibus, 188, 5.
 Nolint, 330, 3.
 Noluissem, 279, 4.
 Noluisse, 187, 12.
 Nomeu, 118, 3, 146, 5, 157, 20, aliisque locis 9.
 Nomina, 218, 21, 350, 6.
 Nominatur, 293, 6.
 Nomine, 151, 7.
 Nominatus, 149, 18.
 Nominis, 32, 2, 49, 2, 50, 6, aliisque locis 4.
 Nominio, 246, 14.
 Non, 8, 2, 12, 5, 12, 8, aliisque locis 303.
 Nondum, 27, 2, 76, 6, 86, 8, aliisque locis 12.
 Nonium, 193, 4.
 Nonne, 32, 7, 95, 4, 103, 3, aliisque locis 17.
 Nonnihil, 165, 2, 287, 2, 287, 3.
 Nonnulli, 293, 8.
 Nonnullos, 33, 10.
 Norant, 139, 4.
 Norat, 332, 2.
 Norunt, 215, 4.
 Nos, 23, 3, 36, 3, 36, 6, aliisque locis 10.
 Noscendi, 352, 8.
- Noscere, 330, 8, 331, 9.
 Noso, 84, 4.
 Nosse, 85, 6, 136, 10, 292, 11, 331, 3.
 Noster, 297, 23.
 Nostri, 237, 2.
 Nostra, 36, 4, 95, 8, 102, 7, aliisque locis 4.
 Nostra, 75, 7.
 Nostræ, 10, 3, 13, 3, 14, 10, aliisque locis 3.
 Nostrum, 55, 7.
 Nosiri, 31, 2, 33, 1, 33, 8, aliisque locis 10.
 Nostris, 21, 1, 35, 3, 43, 4, aliisque locis 3.
 Nostro, 12, 2, 24, 1, 93, 2, 219, 31.
 Nostrorum, 332, 21.
 Nostros, 43, 8, 53, 10.
 Nostrum, 3, 3.
 Nota *adject.*, 15, 3, 264, 7, 331, 4, 337, 9.
 Notam *substant.*, 239, 27.
 Notare, 235, 3.
 Notas *subst.*, 50, 5, 331, 2, 340, 6, 341, 4.
 Notavit, 310, 7.
 Notio, 337, 16, 340, 15, 344, 10.
 Notione, 332, 16.
 Notionem, 351, 8.
 Notions, 351, 20.
 Notior, 172, 1.
 Notis, 340, 11, 341, 13.
 Notitia, 343, 15.
 Notitiām, 351, 32.
 Notitiarum, 343, 16.
 Notos, 164, 6.
 Notum, 121, 2, 344, 5, 351, 12.
 Notus *substant.*, 153, 8, 174, 3.
 Nova, 341, 3, 173, 4.
 Noverunt, 267, 2.
 Novi *verbūm*, 84, 9, 326, 10.
 Novimus, 151, 1, 164, 3.
 Novis, 61, 8, 275, 6.
 Novisti, 34, 2, 85, 5.
 Novit, 297, 16, 332, 7, 336, 13, 351, 12.
 Novo, 253, 2.
 Novum, 32, 5, 94, 2.
 Nox, 27, 3, 261, 4, 282, 4, 323, 4.
 Noxia, 17, 3, 68, 8.
 Noxiormi, 290, 9.
 Noxiom, 133, 19.
 Nube, 25, 4, 321, 2, 332, 3.
 Nubes, 242, 4, 260, 3.
 Nubibus, 58, 1, 323, 4.
 Nubila, 7, 5, 90, 4.
 Nubilus, 291, 7.
 Nudatus *verbūm*, 311, 3.
 Nudum, 101, 4.
 Nulla, 101, 9, 158, 11, 158, 14, aliisque locis 12.
 Nulla, 55, 4, 313, 10, 323, 3.
 Nullam, 281, 18, 335, 6, 335, 9, 351, 17.
 Nullas, 340, 6.
 Nulli, 111, 4, 337, 9.
 Nullis, 12, 5, 193, 3, 237, 17, aliisque locis 5.
 Nullius, 218, 15, 230, 8, 272, 9 *bis*.
 Nullo, 10, 3, 36, 2, 83, 2, aliisque locis 10.
 Nullum, 44, 9, 88, 2, 133, 7, aliisque locis 3.
 Nullus, 3, 2, 74, 1, 208, 6, aliisque locis 7.
 Num, 54, 5, 84, 4, 103, 1, aliisque locis 38.
 Numen, 276, 11.
 Numerabitur, 134, 6.
 Numeranda, 179, 12.
 Numerandam, 268, 9.
 Numeratur, 178, 11.
 Numeravimus, 246, 17.
 Numeremus, 304, 10.
 Numerentur, 236, 13.
 Numeris, 18, 6, 222, 2.
 Numeros, 36, 1.
 Numerum, 109, 4, 111, 6.
- Numerus, 158, 9.
 Numinis, 94, 6.
 Numquam, 46, 2, 72, 4, 78, 5, aliisque locis 13.
 Nunc, 4, 2, 7, 5, 10, 4, aliisque locis 64.
 Nuntiat, 301, 11.
 Nuper, 237, 3.
 Nuptiis, 121, 3.
 Nutricem, 30, 3.
 Nutrit, 121, 4.
 Nutritus, 24, 1.
 Nutriuatur, 343, 12.
 Nutrix, 117, 1.
 Nutum, 122, 4, 247, 4, 0, 31, 2, 52, 2, 57, 3, aliisque locis 21.
 Ob, 50, 1, 57, 2, 57, 3, aliisque locis 8.
 Obambulat, 276, 9.
 Obduxerat, 11, 4.
 Obitu, 302, 9.
 Objecit, 266, 22.
 Objicit, 200, 5.
 Objecta, 343, 7.
 Objecta, 46, 2.
 Objectæ, 343, 2.
 Objectorum, 75, 2.
 Objice, 89, 7.
 Objectamenta, 292, 13.
 Objectant, 108, 5.
 Oblite *penult. corr.*, 108, 4.
 Oblite *penult. prod. et passive*, 237, 3.
 Oblita *act.*, 332, 4.
 Oblitas *passive*, 333, 3.
 Oblitus, 23, 2, 86, 6, 109, 5, 256, 3.
 Oblivio, 158, 2.
 Oblivione, 86, 2.
 Ohliviosan, 243, 1.
 Ohlivioseretur, 282, 15.
 Ohliuctari, 267, 4.
 Ohnoxius, 212, 7.
 Ohrepat, 218, 18.
 Ohruisset, 314, 7.
 Ohruit, 314, 10, 314, 11.
 Obruta, 330, 6.
 Obscura, 153, 3.
 Obscuras, 233, 2.
 Obscuris, 69, 4.
 Obscuritas, 218, 31.
 Obscuro, 64, 6.
 Obscuros, 339, 2.
 Obscuram, 218, 8.
 Obscurus, 218, 27.
 Obscro, 171, 8.
 Obsequentes, 44, 1.
 Obsistere, 247, 11.
 Obsitum, 276, 12.
 Obstautia, 212, 18.
 Obstat, 89, 1, 323, 4.
 Obstupi, 14, 7.
 Ohtemperantium, 247, 6.
 Ohtemperare, 73, 1.
 Ohtemperes, 95, 8.
 Oblicuit, 91, 1.
 Obtinendi, 264, 14.
 Obtiuere, 156, 6, 266, 15.
 Ohtingit, 314, 2.
 Obversatus, 31, 1.
 Obvia, 64, 4.
 Obviis, 314, 9.
 Obvius, 45, 4.
 Occasus, 327, 8.
 Occidentia, 296, 6.
 Occidit, 234, 12.
 Occiduo, 301, 7.
 Occulis, 273, 3.
 Occuluisse, 52, 8.
 Occupantur, 36, 5.
 Occupate, 303, 24.
 Occupato, 471, 7.
 Oceano, 301, 9.
 Ocius, 279, 14.
 Oculi *singul.*, 352, 5.
 Oculis, 10, 1, 58, 2, 212, 18, 335, 27.
 Oculo, 411, 6.
 Oculorum, 213, 2.
 Oculos, 7, 2, 23, 5, 29, 1, aliisque

- locis 10.
Oculus, 337, 1.
Oderant, 299, 10.
Oderit, 283, 26.
Odiis, 48, 4, 142, 1.
Odio, 283, 26, 283, 29, 299, 9.
Odiosa, 297, 1.
Odiosos, 132, 3.
Odisse, 283, 27.
Odores, 302, 2.
Offensio, 43, 3.
Offensione, 60, 4.
Officii, 265, 28.
Officiis, 80, 2.
Oficinas, 61, 7.
Oficio, 9, 2, 194, 41, 265, 17, 266, 2.
Officium, 263, 18, 265, 23, 265, 26,
aliiusque locis 2.
Olim, 4, 1, 49, 2, 182, 6, aliiusque
locis 3.
Omne, 126, 4, 136, 5, 159, 7, aliiusque
locis 20.
Omnem, 58, 1, 156, 5, 239, 2, aliiusque
locis 7.
Omnes, 119, 2, 419, 10, 177, 1, aliiusque
locis 6.
Omni, 59, 3, 117, 3, 118, 4, aliiusque
locis 5.
Omnia, 179, 2, 229, 8, 231, 12, aliiusque
locis 30.
Omnia accus., 68, 3, 75, 5, 275, 10,
aliiusque locis 2.
Omnibus, 53, 6, 56, 5, 61, 4, aliiusque
locis 21.
Omnino, 159, 5, 159, 6, 230, 7, aliiusque
locis 5.
Omnis, 93, 3, 422, 5, 123, 4, aliiusque
locis 10.
Omnium, 31, 2, 44, 10, 54, 3, aliiusque
locis 36.
Omnium potens, 248, 3.
Omnium potentem, 248, 1.
Oneratum, 299, 23.
Oneret, 190, 3.
Oneris, 292, 10.
Opaca, 290, 2.
Opera femin., 52, 4, 283, 19.
Opera, 133, 5.
Operae, 13, 3.
Operam, 42, 3, 246, 15, 283, 24,
338, 2.
Operante, 313, 15.
Operatus, 387, 1, 314, 6.
Operi, 83, 4.
Operis nomen singul., 70, 6, 133, 9.
294, 10, 299, 16.
Opes, 48, 1, 104, 10, 105, 5, aliiusque
locis 12.
Opibus, 101, 5, 134, 5, 134, 10, aliiusque
locis 4.
Opilionem, 49, 3.
Opima, 171, 1.
Opinio, 194, 13, 325, 2, 325, 17,
aliiusque locis 4.
Opinione, 195, 4, 219, 21, 327, 2.
Opinionem, 305, 10, 325, 15.
Opioni, 297, 24.
Opinionibus, 87, 4, 204, 4.
Opinionis, 76, 1, 118, 2, 336, 10.
Opinor, 54, 6, 111, 2, 335, 12.
Oportebat, 283, 18.
Oportere, 249, 9, 345, 8.
Oportet, 42, 3, 95, 1, 95, 8 aliiusque
locis 4.
Opponitur, 238, 14.
Opportunitate, 110, 2.
Opposui, 48, 4.
Oppressi, 330, 7.
Oppressit, 24, 5.
Opprimit, 305, 23.
Optanda, 319, 3, 328, 3.
Optandum, 320, 1.
Optantur, 232, 16.
Optari, 176, 8, 232, 13.
Optasse, 52, 5.
Optat, 41, 1, 270, 9, 307, 5.
Optata, 288, 3, 297, 1, 298, 13.
Optatorum, 320, 5.
Optavi, 44, 8.
- Optavimus*, 155, 2.
Optet, 123, 6, 331, 6.
Optimam, 305, 7.
Optime, 296, 10.
Optimum, 156, 3.
Optimum, 178, 1, 179, 9.
Opulentis, 188, 14.
Opum, 101, 1, 137, 11, 273, 1.
Opus, 68, 2, 221, 9, 239, 10.
Opus est, 135, 3, 282, 8.
Ora accus. plur., 3, 153, 3, 174, 2,
aliiusque locis duobus.
Oratio, 72, 2, 257, 2.
Orationis, 312, 1.
Orator, 110, 9.
Oratores, 283, 14.
Orbe, 102, 7, 302, 7.
Orben, 19, 3, 181, 3, 185, 5, aliiusque
locis duobus.
Orbes, 18, 5, 223, 3, 303, 2.
Orbi, 234, 6, 336, 19.
Orbis, 63, 1, 292, 2, 310, 6, 323, 1.
Orbium, 295, 12.
Orbus, 121, 3.
Ordine, 292, 15.
Ordinem, 55, 2, 80, 6, 267, 13 aliiusque
locis 8.
Ordines, 294, 11.
Ordinibus, 294, 2.
Ordinis, 43, 8, 52, 5, 288, 5, aliiusque
locis 3.
Ordo, 134, 3, 185, 3, 217, 2, aliiusque
locis 11.
Ore, 44, 2, 44, 4, 75, 5, aliiusque locis 5.
Oriatur, 313, 18.
Oriens, 351, 27.
Origo, 302, 12.
Oriri, 350, 26.
Oris ab, os, 256, 1, 322, 2.
Oris plur., 301, 15.
Oriundus, 72, 5.
Oriuntur, 238, 5.
Ornamenta, 136, 2.
Ornamentis, 120, 5, 177, 1.
Ornari, 137, 1.
Ornet, 20, 4, 106, 5.
Orpheus, 254, 11.
Orsa, 293, 1.
Orta, 87, 4, 302, 9.
Orte, 194, 16.
Ortu, 20, 2, 63, 4, 153, 6, 206, 2.
Ortum, 185, 4, 208, 8, 313, 18.
Ortus, 262, 8, 289, 5.
Ortus accus., 65, 2, 184, 7.
Os vulnum, 148, 3.
Ossa, 163, 1.
Ostendam, 124, 4, 258, 9.
Ostendat, 280, 9.
Ostendimus, 268, 11, 271, 7.
Ostendisse, 217, 1.
Ostendit, 335, 16.
Ostensum, 219, 25.
Ostentando, 55, 6.
Ostentat, 149, 17, 149, 4, 272, 25.
Ostentum, 99, 4.
Ostro, 196, 1.
Otia, 44, 7.
Otium, 200, 7.
- P
- Pabula*, 277, 4.
Pabulum, 309, 2.
Pacem, 301, 2.
Pacis, 178, 1.
Pacto, 283, 19.
Pagine, 340, 5.
Palam est patet, 232, 4.
Palatini, 48, 1.
Palfeant, 290, 1.
Paltens, 65, 4.
Pallet, 113, 3.
Pallida, 64, 6.
Palmites, 79, 5.
Paludes, 157, 3, 238, 6.
Pandit, 106, 8.
Panniculus, 33, 7.
Papae, 83, 8, 264, 1.
Papinianum, 200, 4.
Par, 89, 5, 211, 3.
- Parantis, 256, 3.
Parat, 276, 7.
Paraverint, 216, 7.
paravit, 218, 28.
Parcit, 297, 27.
Parcum, 194, 6.
Parente, 109, 5.
Parentum, 205, 12.
Parere, 260, 12.
Paribus, 225, 1.
Parietes, 74, 5.
Pariter, 74, 2, 110, 7, 132, 7, aliiusque
locis 16.
Parmenides, 249, 4.
Part, 70, 6, 123, 2.
Parata, 106, 6.
Parte, 14, 9, 33, 5, 103, 5, aliiusque
locis 8.
Partem, 33, 6, 172, 2, 210, 24,
325, 8.
Partes, 222, 1, 237, 10, 333, 4.
Parthis, 157, 15.
Partibus, 218, 24, 238, 24, 246, 6,
336, 20.
Participatione, 231, 8, 236, 17,
281, 3.
Participes, 345, 6.
Particulis, 11, 9.
Partirer, 32, 3.
Partium, 231, 13, 231, 25.
Parva, 158, 13.
Parvam, 246, 14.
Passim, 36, 2.
Passio, 341, 7, 343, 3.
Passione, 343, 5.
Passionem, 343, 6.
Passuum, 57, 1.
Patet, 266, 10.
Patetibit, 193, 3, 237, 11.
Patefacere, 334, 7.
Patefaceres, 231, 16.
Patefaciam, 236, 5.
Patefecorit, 348, 7.
Patene, 234, 3.
Patentes, 161, 3.
Pater, 206, 3, 226, 1.
Pateris, 82, 1.
Paterni, 119, 6.
Patet, 137, 1, 246, 29, 266, 5, 351,
333.
Pati, 64, 2.
Patiuntur, 120, 3, 149, 6.
Patiatur, 297, 29.
Patiebantur, 46, 5.
Patiens, 238, 14, 340, 10.
Patienter, 158, 21.
Patientiam, 158, 21.
Patientiae, 298, 5.
Patitur, 25, 1, 80, 4, 277, 8, aliiusque
locis tribus.
Patiuntur, 233, 2.
Patrandi, 268, 34, 279, 43.
Patrem, 219, 34, 229, 16, 307, 6.
Patri, 119, 2.
Patria, 123, 3, 262, 7.
Patria, 72, 2.
Patrie, 72, 5.
Patriam, 246, 15, 238, 11, 313, 2.
Patribus, 54, 5, 152, 1, 197, 4.
Patrisfamilias, 257, 14.
Patrum, 110, 8.
Patuerunt, 257, 2.
Patuisset, 53, 5.
Patuit, 239, 28.
Panca, 75, 2, 100, 1, 297, 18.
Paucis, 133, 17.
Pauculis, 82, 1, 164, 1.
Pavet, 41, 1.
Pavidus, 273, 5.
Paulinum, 48, 1.
Paulisper, 12, 3, 25, 2, 25, 3, aliiusque
locis 9.
Paulo, 83, 6, 102, 11, 131, 2, aliiusque
locis 27.
Paululum, 176, 1.
Paulum, 103, 1.
Pauperes, 132, 9.
Pauperlate, 132, 11.
Pax, 76, 4.

- Pectora, 291, 4.
 Pectori, 24, 7.
 Pectoribus, 315, 2.
 Pectoris, 251, 11, 346, 3.
 Pecudes, 201, 1.
 Pecunia, 132, 5, 187, 3, 188, 2, 314,
 11.
 Pecuniæ, 132, 1, 178, 6, 188, 5, 298,
 22.
 Pecuniam, 188, 7, 188, 8, 212, 4,
 aliisque locis 2.
 Pecuniosorum, 188, 15.
 Pedibus, 38, 4, 183, 8, 237, 9, aliis-
 que locis 2.
 Pedum, 265, 23, 265, 25.
 Pejora, 268, 7, 282, 9.
 Pelagi, 322, 4.
 Pelago, 275, 2.
 Pelagus, 168, 12.
 Pellatur, 188, 11.
 Pelle verbū, 90, 1, 90, 6.
 Pellehas, 58, 2.
 Pellereas, 203, 4.
 Pellerentur, 50, 5.
 Pendens, 179, 14.
 Pendentis, 199, 8.
 Pendit, 294, 8.
 Pendit, 219, 1.
 Pendulum, 129, 1.
 Pendulus, 304, 20.
 Pene, 7, 4, 266, 12 bis.
 Penetrabat, 10, 7.
 Penetral, 59, 1.
 Penetraret, 212, 18.
 Penetret, 109, 3.
 Penitus, 92, 1, 188, 15, 256, 2, aliis-
 que locis 3.
 Pennæ, 259, 1.
 Pennas, 258, 9.
 Peusare, 350, 12.
 Pensares, 95, 7.
 Pensari, 76, 3.
 Penurias, 218, 26.
 Pepulerit, 174, 5.
 Pepulerunt, 221, 2.
 Pepulisti, 72, 4.
 Per, 48, 5, 43, 2, 84, 5, aliisque lo-
 cis 24.
 Percipiendam, 125, 5.
 Percipiens, 294, 9.
 Percorsi, 49, 1.
 Percurrenti, 237, 41.
 Perdat, 64, 7.
 Perdens, 332, 5.
 Perdideris, 101, 9.
 Perdides, 101, 13.
 Perdit, 234, 12, 349, 1.
 Perdit, 234, 19.
 Perdita, 139, 1.
 Perditis, 277, 6.
 Perditissimum, 61, 7.
 Perditum, 54, 5.
 Perditus, 233, 9.
 Perducere, 212, 2.
 Perductas, 156, 2.
 Perducturas, 212, 3.
 Perdurant, 194, 16.
 Perdurat, 124, 2, 137, 4, 198, 2,
 205, 9.
 Peregri, 2, 1.
 Peregrina, 34, 2.
 Perennem, 127, 1.
 Pererrans, 153, 1.
 Perexigua, 122, 6.
 Perexile, 125, 11.
 Perfecint, 279, 8.
 Perfecti, 171, 3.
 Perfecta, 213, 7, 219, 17, 229, 8,
 aliisque locis 2.
 Perfectæ, 11, 2.
 Perfectam, 228, 16.
 Perfectas, 222, 1.
 Perfecti, 228, 1, 228, 8, 229, 10.
 Perfectio, 228, 3.
 Perfectione, 156, 2, 228, 11.
 Perfectionem, 282, 15.
 Perfectiori, 344, 11.
 Perfecto, 217, 9.
 Perfectum, 176, 9, 219, 27, 222, 1,
- aliisque locis 6.
 Perferunt, 61, 4.
 Perficeri, 179, 6, 279, 12.
 Perficiat, 216, 18, 265, 17, 338, 3.
 Perficiunt, 213, 8.
 Perfidam, 94, 8.
 Pergat, 78, 4.
 Perhibetur, 228, 9, 228, 11, 229, 17,
 349, 9.
 Perhorrescere, 32, 5.
 Perhorrescisi, 94, 8.
 Perhorresco, 170, 6.
 Pericula, 144, 1.
 Periculi, 25, 1, 55, 3.
 Periculis, 32, 6, 46, 2, 193, 3, 218,
 7.
 Periculorum, 199, 7.
 Periculosam, 129, 3.
 Periit, 310, 1.
 Perimendam, 326, 4.
 Perire, 286, 5.
 Perjuria, 69, 7.
 Permanebit, 239, 19.
 Permanendi, 238, 17, 239, 15.
 Permanendo, 350, 5.
 Permanens, 287, 6.
 Permanent, 237, 6.
 Permanere, 239, 17.
 Permanet, 237, 9.
 Permanet, 346, 1.
 Permisit, 12, 5.
 Permissis, 317, 1.
 Permissum, 299, 2.
 Permitterent, 283, 23.
 Permuta, 135, 5.
 Pernullis, 126, 1, 135, 4.
 Permutant, 178, 5.
 Permutare, 95, 5.
 Permutat, 273, 7.
 Pernicie, 279, 4.
 Perniciem, 44, 6, 237, 49, 239, 15.
 Pernicias, 94, 9, 134, 4.
 Perniciosis, 287, 9, 324, 2.
 Perosa, 260, 1.
 Perpendas, 299, 22, 335, 26.
 Perpendis, 292, 41.
 Perpendit, 337, 4.
 Perpenditur, 331, 8.
 Perpendo, 287, 3.
 Perpessi, 283, 15.
 Perpresso, 283, 9.
 Perpeti, 299, 8.
 Perpetrata, 45, 5.
 Perpetua, 120, 11, 124, 2.
 Perpetua, 220, 1.
 Perpetuo, 63, 2.
 Perpetuo, 194, 16, 198, 2.
 Perpetuum, 168, 2, 350, 7.
 Perramus, 146, 6.
 Perrumpere, 322, 5.
 Persæpe, 137, 6.
 Perscrutemur, 84, 1.
 Perses, 103, 4.
 Personat, 244, 1.
 Perspecta, 172, 2.
 Perspectum, 131, 4.
 Perspexisse, 299, 17.
 Perspicaci, 186, 3.
 Perspicacius, 10, 1.
 Perspicaciter, 217, 2.
 Perspicacius, 242, 5.
 Perspicax, 320, 4.
 Perspicio, 230, 14.
 Perspicua, 219, 15.
 Perspicuæ, 282, 3.
 Perspicuum, 264, 15, 268, 1, 271, 2.
 Perstringam, 297, 19.
 Perstrinxit, 111, 6.
 Persuadet, 231, 11.
 Persuasum, 126, 1.
 Pertimescas, 87, 1.
 Pertimescis, 137, 9.
 Pertimescit, 298, 23.
 Pertimescut, 201, 2.
 Pertractes, 158, 5.
 Pertulisset, 283, 8.
 Perturbat, 292, 3, 350, 29.
 Perturbata, 296, 14.
 Perturbatione, 14, 11, 258, 11.
- Perturbationibus, 76, 7.
 Perturbationem, 84, 6, 84, 11, 87, 4.
 Perturbere, 324, 2.
 Perutilia, 313, 2.
 Pervagata, 157, 21.
 Perverire, 157, 13, 176, 4, 187, 3,
 aliisque locis 4.
 Perversa, 297, 24.
 Perversi, 69, 1.
 Pervertit, 33, 10, 92, 3.
 Pervetusta, 35, 1.
 Pervincere, 3, 2.
 Pervincere, 3, 2.
 Pervium, 266, 19.
 Pervulganda, 157, 6.
 Pessimam, 303, 14.
 Pessimis, 35, 6, 149, 2, 149, 5,
 299, 8.
 Pessimos, 149, 4.
 Pessimus, 137, 7.
 Pessum, 347, 10.
 Pessumdarli, 46, 4.
 Peste, 276, 13.
 Pestem, 44, 6.
 Pestis, 201, 6.
 Petant, 263, 12.
 Petantur, 232, 15.
 Petas, 79, 1.
 Petebat, 219, 3.
 Petera, 219, 29.
 Peteret, 95, 6.
 Peteretur, 248, 16.
 Petis, 133, 17, 212, 8, 347, 9.
 Petit, 159, 7, 161, 1, 178, 17, aliis-
 que locis 5.
 Petitis, 249, 7.
 Petitis verbū, 124, 3, 285, 3.
 Petitis adject., 335, 21.
 Petito, 188, 6.
 Petitos, 207, 6.
 Petitur, 232, 4, 265, 5.
 Petnit, 54, 4, 159, 3, 178, 7, aliis-
 que locis 7.
 Petuntur, 178, 10.
 Philosophi, 158, 19.
 Philosophia, 256, 1.
 Philosophiae, 32, 3.
 Philosophiam, 31, 1.
 Philosophum, 158, 23.
 Philosophus, 158, 20.
 Phœbe, 163, 6, 290, 4.
 Phœbes, 301, 4.
 Phobi, 65, 4, 77, 1, 233, 4, 291, 2.
 Phœbo, 64, 7, 207, 1, 242, 5, 261, 1.
 Phœbum, 322, 1.
 Phœbus, 28, 1, 113, 1, 153, 6, aliis-
 que locis 2.
 Phrygiae, 307, 2.
 Physicis, 313, 23.
 Piæ, 103, 1.
 Piavit, 307, 3.
 Piget, 61, 2, 120, 6.
 Piis, 226, 6.
 Pingit, 261, 4.
 Pinus, 140, 5.
 Pisces, 214, 6, 215, 7.
 Placez, 102, 7, 146, 7, 181, 5, aliis-
 que locis 5.
 Placida, 234, 2.
 Placidas, 20, 3.
 Placido, 71, 1.
 Placidum, 251, 9.
 Placuisse, 297, 22.
 Placuissent, 134, 10.
 Plagas, 161, 3.
 Plane, 158, 13.
 Planius, 216, 2, 265, 21.
 Plato, 349, 15.
 Platone, 249, 8.
 Platonom, 350, 6.
 Platoni, 219, 31, 245, 1, 349, 12.
 Platonis, 33, 1, 44, 2, 244, 1, 268, 15.
 Plastra, 289, 3.
 Plebis, 110, 8.
 Plena, 10, 3, 198, 3, 200, 2 bis,
 209, 2.
 Plenæ, 290, 1.
 Plenam, 219, 20, 246, 19, 248, 12.
 Plenissime, 86, 1.

- Plenissimum, 229, 10. 229, 15.
 Plenitudinem, 349, 8. 349, 22, 350,
 5.
 Pleno, 21, 4. 64, 3. 103, 6.
 Plenum, 218, 18. 526, 9.
 Plenus, 187, 17. 229, 47.
 Plerumque, 149, 4. 166, 6.
 Plura, 237, 13. 335, 26. 344, 5.
 Plures, 132, 8. 148, 8., 157, 6, aliis-
 que locis 4.
 Pluribus, 132, 11. 135, 3. 187, 6,
 aliisque locis 4.
 Plurimi, 478, 2.
 Plurimis, 118, 3.
 Plorimorum, 60, 6.
 Plorimus, 157, 20.
 Plorimus, 76, 4.
 Plus, 165, 5. 199, 13.
 Plus aequo, 298, 6. 298, 7.
 Poecula, 183, 3. 275, 7. 277, 2.
 Poena, 48, 3. 68, 8. 272, 20, aliis-
 que locis 2.
 Poena, 258, 4. 272, 11. 272, 13. 272,
 16.
 Poenæ, 272, 12. 327, 10.
 Poenali, 281, 13.
 Poenam, 281, 5.
 Poenarum, 283, 22. 287, 9.
 Poenas, 55, 8. 332, 19.
 Poeni, 182, 1.
 Poenitentiae, 209, 2.
 Poenorum, 148, 8.
 Poeticas, 12, 2.
 Poli, 239, 2.
 Pollens, 287, 5.
 Pollentetur, 213, 6. 219, 9.
 Poluisse, 57, 6.
 Polo, 113, 4.
 Polus, 216, 3. 261, 7.
 Polus, 27, 1.
 Polyphemus, 308, 3.
 Poma, 309, 3.
 Pomis, 302, 4.
 Pondera, 143, 2. 222, 4. 226, 4.
 Pondere, 22, 3. 170, 4. 299, 23. 301,
 21.
 Pontis, 156, 4.
 Pondus, 110, 6. 129, 2. 238, 20
 34, 4.
 Ponere, 111, 5. 427, 2.
 Ponti, 19, 2. 38, 4.
 Pontum, 128, 4.
 Pontus, 105, 2.
 Popularem, 203, 8.
 Populares, 158, 44. 191, 4.
 Populari, 205, 2. 287, 3.
 Popularis, 178, 8.
 Populi genit., 61, 1. 195, 2. 305, 10.
 Populi plur., 70, 2. 293, 1.
 Populos, 153, 4. 157, 20. 162, 6
 aliisque locis 2.
 Populus, 305, 8.
 Πόλευτος, 231, 9.
 Πορρίγια, 231, 9.
 Porrigite, 252, 25.
 Porro, 238, 21. 350, 15.
 Porticus, 339, 1.
 Portio, 133, 9. 157, 1. 292, 12.
 Portionem, 158, 8. 199, 6. 218, 24.
 Portus, 234, 2.
 Poscendi, 212, 6.
 Poscendi, 188, 16.
 Poset, 102, 9.
 Posita, 352, 23.
 Positam, 124, 3.
 Positi, 305, 3. 305, 21.
 Positionis gratia, 335, 8.
 Positum, 115, 7.
 Posse, 58, 6. 52, 13. 55, 3, aliisque
 locis 23.
 Possem, 14, 6. 217, 5. 218, 31.
 236, 9.
 Possemus, 345, 7.
 Possent, 265, 14. 268, 6.
 Posses, 193, 8.
 Possessio, 348, 8.
 Possessione, 481, 1. 135, 10. 212,
 41, aliisque locis 2.
 Posset, 53, 7. 176, 7. 176, 8. 188, 8.
- Possibile, 313, 19. 326, 21.
 Possibilitas, 267, 18. 268, 11.
 Possibilitate, 279, 43.
 Possibilitatem, 268, 13.
 Possideant, 135, 5.
 Possidebas, 118, 3.
 Possidebis, 124, 6.
 Possidens, 229, 7.
 Possidentibus, 137, 6.
 Possidere, 242, 3. 349, 22.
 Possideret, 188, 8.
 Possideri, 132, 5.
 Possidet, 349, 8.
 Possidetur, 188, 2.
 Possimus, 328, 14. 348, 4.
 Possint, 84, 12. 84, 13. 238, 5,
 aliisque locis 3.
 Possis, 87, 7. 95, 5. 111, 7, aliisque
 locis 13.
 Possit, 25, 3. 123, 9. 123, 1, aliis-
 que locis 26.
 Possum, 117, 2. 120, 7. 218, 12,
 aliisque locis 2.
 Possumus, 193, 6. 345, 10.
 Possunt, 88, 3. 132, 9. 188, 12,
 aliisque locis 18.
 Post, 159, 3. 260, 3. 281, 44.
 Post, deinde, 41, 2. 170, 3.
 Posterioribus, 352, 17.
 Posteros, 53, 2.
 Posthac, 170, 5.
 Posthæc, 91, 1. 281, 22.
 Postquam, 251, 3.
 Postremus, 133, 6.
 Postremo, 95, 1. 160, 2. 166, 6,
 aliisque locis 3.
 Postremus, 76, 1.
 Postulas, 350, 17.
 Postulatus, 158, 16.º
 Postulet, 100, 2.
 Posuisse, 309, 6.
 Posuit, 76, 4. 304, 9. 352, 15.
 Potens, 181, 2. 219, 3. 264, 6, aliis-
 que locis 2.
 Potentem, 198, 1. 199, 41. 199, 12,
 aliisque locis 4.
 Potentes, 86, 3. 238, 3. 265, 13,
 aliisque locis 3.
 Potentia substant., 147, 1. 150, 1.
 179, 12, aliisque locis 10.
 Potentia, 145, 1. 177, 7. 217, 10,
 aliisque locis 3.
 Potentia adjet., 277, 10.
 Potentie, 178, 12. 200, 6. 218, 3,
 aliisque locis 3.
 Potentiam, 148, 10. 178, 5. 178, 6,
 aliisque locis 7.
 Potentior, 341, 2.
 Potentiorum, 43, 2.
 Potentis, 257, 11.
 Potentissimum, 218, 10. 247, 9. 266,
 20, 266, 21.
 Potentius nomen, 268, 9.
 Potentius adverb., 277, 15.
 Poterat, 271, 14. 337, 9.
 Poteris, 85, 2. 118, 6. 199, 43.
 Poterit, 94, 41. 110, 6. 158, 12,
 aliisque locis 8.
 Poteritis, 212, 13.
 Potest, 52, 7. 53, 7. 84, 10, aliis-
 que locis 49.
 Potestas, 149, 14. 154, 1, aliisque
 locis 10.
 Potestale, 199, 11, 338, 2. 351, 31.
 352, 4.
 Potestatem, 147, 3.
 Potestatis, 149, 1.
 Potestatis, 145, 2.
 Potius adjet., 132, 1.
 Potius adverb., 14, 2. 60, 4. 72, 3,
 aliisque locis 28.
 Potuisse, 264, 17. 279, 10.
 Potuissest, 267, 18. 351, 24.
 Potuisset, 266, 19.
 Potuisti, 35, 2. 193, 4.
 Potuit, 3, 2. 11, 9. 38, 3, aliisque
 locis 5.
 Potum, 440, 4.
 Præ, 147, 3. 178, 16. 178, 18. 212, 11.
- Præbuit, 148, 9.
 Præcedentibus, 280, 10.
 Præcedit, 341, 5.
 Præcellens, 119, 1.
 Præcellentissimum, 230, 1.
 Præclit, 125, 4.
 Præcepis, 298, 20.
 Præceptor, 33, 2.
 Præceptorem, 200, 4.
 Præcessisse, 280, 8.
 Præcessit, 325, 20.
 Præcipit, 233, 8. 267, 3.
 Præcipitavit, 299, 1.
 Præcipitem, 106, 9.
 Præcipiti, 16, 1. 26, 3. 80, 5. 161, 1.
 Præcipua, 119, 7.
 Præcipul, 133, 2.
 Præcipuis, 252, 5.
 Præcipuus, 159, 2.
 Præcipuum, 254, 18. 272, 6.
 Præclaræ, 137, 14. 147, 1. 157, 22.
 198, 4.
 Præcognita, 336, 3.
 Præcognitio, 335, 14.
 Præcurris, 266, 7.
 Præcurrit, 352, 9.
 Præda, 33, 6.
 Prædestinata, 321, 6.
 Prædestinatione, 292, 9.
 Prædicantur, 204, 5. 205, 13.
 Prædicatio, 157, 20. 205, 13.
 Prædicavit, 110, 2.
 Præditum, 193, 8.
 Præditus, 193, 9.
 Præeunitis, 266, 13.
 Præfectum, 47, 3.
 Præfectura, 195, 3.
 Prægravata, 108, 7.
 Praibilis, 212, 13.
 Praire, 212, 6.
 Prajudicata, 48, 3.
 Praedium, 305, 22.
 Praemia, 44, 1. 76, 2. 142, 6, aliis-
 que locis 8.
 Praemii, 272, 4 bis.
 Praemii, 55, 8. 61, 10. 237, 8.
 Premio, 258, 4. 212, 2. 272, 13.
 297, 4.
 Praemissa, 50, 8.
 Praemittere, 258, 8.
 Premium, 271, 5. 271, 6. 271, 8,
 aliisque locis 6.
 Praenoscedi, 352, 11.
 Praenoscoare, 324, 7. 326, 20. 335, 21,
 aliisque locis 2.
 Praenotio, 335, 5. 336, 7. 345, 13.
 350, 22.
 Praenotionem, 333, 18.
 Praepositum, 45, 5.
 Praeposterum, 326, 5.
 Præscientia, 325, 2. 325, 10. 325,
 14, aliisque locis 4.
 Præscientia, 333, 3.
 Præscientia, 326, 6. 334, 5.
 Præscientiam, 335, 2. 335, 9. 350,
 13, 352, 5.
 Præscire, 327, 6.
 Præscri, 326, 15. 336, 8. 343, 4.
 Præscrite, 326, 11.
 Præsciturum, 325, 13.
 Præsciuntur, 335, 5.
 Præscius, 352, 20.
 Præscriptum, 30; 4.
 Præsens, 54, 7. 94, 12. 126, 7, aliis-
 que locis 6.
 Præsenserit, 324, 9.
 Præseutaria, 352, 16.
 Præseutarie, 294, 10.
 Præsentarium, 349, 18.
 Præseutarius, 350, 9.
 Præsentem, 56, 5. 93, 4. 349, 11.
 Præsenti, 350, 21.
 Præsentia adjet., 350, 18. 350, 23.
 351, 18. 351, 29.
 Præsente, 349, 21. 350, 2. 350,
 10.
 Præsentiam, 187, 13. 349, 16. 350,
 1, aliisque locis 3.
 Præsensit, 120, 2. 350, 20. 352, 5.

- Praesentium, 336, 3. 350, 29.
 Praesertim, 279, 17. 287, 8.
 Prasidere, 83, 4. 147, 2.
 Prasidia, 58, 5.
 Prasidio, 188, 6. 188, 10. 201, 4.
 217, 2.
 Prasidium, 219, 32.
 Prastantes, 156, 4.
 Prastantis, 158, 15.
 Prastantius, 179, 14. 229, 7. 229,
 20. 230, 7.
 Praestare, 136, 4. 178, 14. 189, 2,
 aliisque locis 5.
 Praestat, 350, 3.
 Praestent, 195, 9. 215, 8.
 Praestet, 343, 15.
 Praesterit, 327, 3.
 Praesto, 320, 5.
 Praesumas, 229, 18.
 Praeter, 228, 5. 280, 19. 281, 4. 313,
 11.
 Praeterea, 59, 1.
 Praetereant, 257, 6.
 Praetereo, 110, 3.
 Praetereunt, 111, 10.
 Praeterire, 110, 3.
 Praeterit, 103, 1.
 Praeteriti, 349, 9. 349, 21. 350, 11.
 Praeteritis, 348, 10.
 Praetermisso, 219, 34.
 Praetorn, 47, 3.
 Praetulerunt, 298, 10.
 Praetura, 195, 1.
 Praevenit, 352, 12.
 Praevia, 257, 1.
 Praevidetur, 336, 7.
 Praevidentia, 350, 14.
 Praeviderit, 324, 6.
 Prava, 279, 9.
 Pravitas, 218, 23.
 Pravitatis, 280, 3.
 Pravos, 280, 15.
 Pravus, 296, 18.
 Precabaris, 281, 20.
 Prece, 252, 10.
 Preces, 352, 23. 352, 25.
 Precor, 120, 3.
 Premant, 287, 11.
 Premat, 261, 8.
 Prementibus, 113, 4.
 Premit, 68, 7. 158, 3.
 Prenumt, 135, 7. 157, 3.
 Pressas, 340, 7.
 Pressisse, 317, 2.
 Pressurus, 310, 6.
 Pressus, 22, 2. 245, 3. 270, 10.
 Pretio, 118, 8. 298, 9. 328, 6.
 Pretiosa, 132, 4. 134, 11. 134, 12,
 aliisque locis 2.
 Pretiosas, 131, 5. 135, 3.
 Pretiosam, 94, 11.
 Pretiosissimum, 109, 7. 118, 5. 118,
 7. 166, 12.
 Pretiosus, 124, 5. 136, 6.
 Pretiosum, 231, 9.
 Pretium, 55, 6. 74, 6. 310, 9.
 Prima, 60, 8.
 Prima, 295, 18.
 Primæ, 65, 1. 295, 11.
 Primordia, 208, 4.
 Primum, 245, 2.
 Premium, 32, 6. 82, 1. 111, 6, aliis-
 que locis 5.
 Primus, 143, 1. 182, 9.
 Princeps, 229, 6.
 Principe, 230, 3. 293, 10.
 Principem, 229, 2.
 Principi, 228, 40.
 Principis, 239, 7.
 Principio, 84, 10. 230, 8, 293, 1.
 313, 16.
 Principium, 146, 3. 186, 2. 227, 1.
 230, 9.
 Principum, 109, 7.
 Prior, 26, 2. 138, 1. 142, 4.
 Priora, 229, 9.
 Prioribus, 230, 13.
 Prioris, 92, 2.
 Priscos, 142, 8.
- Privatis, 46, 4.
 Privato, 111, 4.
 Privatos, 61, 12.
 Prius, 229, 7.
 Prius, 24, 3. 109, 8. 146, 5. aliisque
 locis 8.
 Priusquam, 335, 32. 336, 2. 351, 24,
 351, 28.
 Pro, 33, 4. 45, 2. 53, 7, aliisque lo-
 cis 6.
 Proavos, 208, 3.
 Probante, 157, 2.
 Probantis, 55, 5.
 Probarem, 345, 1.
 Probas, 94, 7.
 Probat, 98, 5. 229, 2.
 Probationem, 335, 20.
 Probationibus, 248, 19.
 Probes, 229, 14.
 Probi, 134, 5.
 Probis, 146, 6. 271, 12. 272, 14.
 299, 3.
 Probitas, 134, 6. 146, 7. 271, 1,
 aliisque locis 4.
 Probitate, 273, 9.
 Probitalis, 233, 23. 352, 26.
 Probo *verbū*, 210, 7. 325, 3.
 Proborum, 287, 2.
 Probos, 271, 10. 297, 2. 327, 12.
 Proba, 268, 20. 271, 1.
 Probris, 298, 22.
 Probus, 272, 2.
 Procedam, 264, 8.
 Procedat, 323, 21.
 Procedens, 228, 14. 314, 15.
 Procederet, 246, 10.
 Procedit, 93, 8. 176, 3. 239, 12,
 aliisque locis 2.
 Procellas, 115, 1.
 Procillis, 35, 5. 102, 5.
 Processriū, 84, 9.
 Procul, 57, 1. 72, 2.
 Proculdubio, 133, 16. 237, 11. 351,
 21.
 Prodeat, 229, 9.
 Prodente, 11, 2.
 Prodaret, 148, 3.
 Prodese, 163, 6. 283, 19.
 Prodest, 305, 1. 305, 2.
 Prodidiasset, 72, 2.
 Prodigi, 92, 4.
 Prodigiis, 106, 4.
 Prodil, 149, 17.
 Proditori, 299, 18.
 Productum, 313, 10.
 Produkta, 101, 4.
 Profanæ, 33, 10.
 Profanum, 13, 1.
 Profecto, 108, 1. 240, 1. 243, 2,
 aliisque locis 2.
 Proferas, 108, 3.
 Profenderi, 178, 6.
 Profenderit, 157, 7.
 Proferre, 85, 3. 102, 1. 157, 21.
 326, 22.
 Profet, 302, 6.
 Proficiant, 158, 2.
 Proficet, 247, 8.
 Proficiscantur, 396, 9.
 Proficiscens, 296, 19.
 Proficiscuntur, 351, 22.
 Profitetur, 165, 3.
 Profilit, 218, 31.
 Profilitatura, 47, 2.
 Profuisse, 60, 3.
 Profunda, 241, 1.
 Profundam, 223, 4.
 Profunditate, 297, 19.
 Profundum *substant.*, 16, 1.
 Profundum, 109, 3.
 Progreditur, 305, 25.
 Progressus, 293, 1. 296, 7.
 Prohibitor, 102, 1.
 Prohibit, 231, 8.
 Prolatis, 93, 2.
 Prole, 122, 1.
 Prolis, 110, 2.
 Prolixi, 138, 12.
 Prolitxitate, 299, 23.
- Promat, 296, 12.
 Promere, 181, 6.
 Promeremur, 328, 6.
 Promeruit, 33, 3.
 Promisimus, 219, 14.
 Promissionis, 313, 1.
 Promittore, 187, 19.
 Promittis, 264, 1.
 Promittunt, 187, 6. 212, 3.
 Promovereris, 95, 6.
 Promovitus, 120, 5.
 Promptissima, 217, 7.
 Promptissimum, 66, 9.
 Promptum, 178, 13. 291, 3.
 Prona, 101, 6. 317, 5.
 Pronum, 184, 2.
 Propagande, 305, 19.
 Propagare, 157, 17. 158, 4. 178, 2.
 Propagasse, 205, 3.
 Propagentur, 238, 15.
 Prope, 254, 10.
 Propensius, 37, 2.
 Properala, 5, 1.
 Propinqua, 289, 2. 295, 11.
 Propinqua, 313, 23.
 Propinquat, 285, 3.
 Propinquitat, 109, 7.
 Propinquus, 234, 6.
 Propior, 64, 7.
 Propitiis, 283, 17.
 Propius, 14, 8.
 Proponas, 231, 22.
 Proponunt, 352, 20.
 Proponuntur, 327, 10.
 Proposita, 264, 9.
 Proposita, 178, 19.
 Propositi, 313, 3.
 Propositionum, 280, 9.
 Propositis, 230, 13. 231, 1.
 Propositionum *substant.*, 265, 19. 352,
 1. 352, 2.
 Proposition *adject.*, 35, 6. 265, 16.
 266, 1. 271, 8.
 Proposui, 351, 27.
 Proposimus, 246, 16.
 Propria, 193, 10. 194, 13. 327, 13.
 351, 14.
 Propria *ablat.*, 16, 2. 285, 2. 296,
 13, aliisque locis 3.
 Propriae, 68, 2. 147, 10. 320, 9. 352,
 10.
 Propriam, 94, 4. 194, 4. 351, 23.
 Proprias, 314, 5.
 Proprietate, 349, 18.
 Proprietatem, 350, 22.
 Proprii, 149, 2. 195, 4.
 Propriis, 80, 1. 86, 3. 340, 8.
 Proprio, 103, 8.
 Proprios, 185, 4.
 Proprium, 101, 2. 135, 7. 149, 12,
 aliisque locis 4.
 Propter, 232, 16. 271, 4.
 271, 5, aliisque locis 3.
 Propugnare, 54, 4.
 Prorsus, 24, 6. 45, 5. 94, 7, aliisque
 locis 16.
 Proscriptioni, 57, 2.
 Proseguenterul, 3, 3.
 Prospectu, 294, 5.
 Prospera, 297, 1.
 Prosperat, 165, 6.
 Prosperatatis, 117, 2.
 Prosplexerat, 294, 10.
 Prosplexerit, 325, 6.
 Prospxi, 246, 27.
 Prospticam, 246, 2.
 Prospticat, 350, 16.
 Prospiciens, 321, 5. 327, 7. 337, 13.
 Prospticit, 324, 5. 340, 16.
 Prospticis, 186, 3.
 Prostratos, 61, 9.
 Prosternit, 200, 3.
 Prosternitur, 122, 5.
 Proterit, 98, 1. 183, 8.
 Protervius, 128, 7.
 Protexi, 46, 2.
 Protrahit, 7, 6.
 Protinus, 193, 10.
 Proutlit, 299, 7. 299, 19.

- Provectu*, 305, 13. 305, 21.
Provehere, 272, 26.
Provebi, 110, 8.
Provebis, 225, 2.
Provehit, 168, 4. 294, 5.
Provenient, 192, 1.
Proveniant, 335, 23.
Proveniat, 120, 11. 345, 6.
Provenient, 350, 23.
Provenirent, 149, 2.
Provenit, 149, 17. 205, 9. 314, 10.
Proveniunt, 149, 7. 288, 13. 351, 18.
Proventu, 352, 43.
Provida, 181, 3.
Providentia, 239, 12. 293, 6. 293, 9, aliisque locis 13.
Providentia, 294, 11. 295, 9. 312, 4, aliisque locis 3.
Providentiae, 292, 8. 294, 8. 295, 1, aliisque locis 14.
Providentian, 295, 6. 299, 22. 304, 7, aliisque locis 2.
Providentur, 325, 9. 326, 2. 326, 3, aliisque locis 2.
Providere, 326, 8.
Provideri, 325, 9. 326, 4.
Provincialium, 46, 3.
Provinciam, 47, 2.
Provisa, 60, 7. 326, 4.
Provise, 323, 1.
Provocet, 343, 3.
Proximos, 123, 1.
Proximus, 109, 8. 297, 30.
Prudentem, 166, 5.
Prudentia, 91, 17.
Ptolomæo, 157, 1.
Publica, 44, 8.
Publicis, 46, 4.
Publicus, 290, 5.
Pudeat, 247, 16.
Pudebit, 162, 3.
Pudibunda, 310, 3.
Pudicitia, 119, 4.
Pudore, 24, 4. 24, 5. 410, 2. 119, 4.
Pudori, 52, 3. 421, 4.
Pudituit, 50, 9.
Pueris, 119, 6.
Pugna, 345, 2.
Pugnantia, 168, 4. 301, 47.
Puicherriini, 133, 9. 272, 5.
Pulcherrimum, 213, 1.
Pulcherriunus, 221, 7.
Pulchra, 133, 9. 134, 9. 174, 6, aliisque locis 3.
Pulchris, 168, 18.
Pulchritudinem, 194, 2.
Pulchritudinis, 133, 6. 134, 8. 195, 8.
Pulchritudo, 133, 8. 178, 14.
Pulchrius, 231, 10.
Pulchrum, 92, 7. 133, 5. 134, 4, aliisque locis 4.
Pulsare, 10, 5.
Pulsibus, 290, 6.
Pulsum adject., 72, 3.
Pulsus, 61, 5. 72, 3.
Pulverem, 346, 2.
Puncti, 156, 6. 157, 6. 295, 15, 296, 3.
Puncto, 157, 6.
Pungit, 218, 30.
Puniendi, 299, 2. 304, 5.
Puniri, 281, 9. 327, 12.
Punisset, 56, 6.
Punit, 306, 2.
Punit, 281, 9.
Punitos, 281, 23.
Puninunt, 281, 4.
Puppes, 316, 5.
Pura, 280, 22.
Pura, 300, 2. 337, 3.
Pure, 267, 10.
Purgatoria, 281, 16.
Parior, 222, 3.
Puritate, 293, 6.
Puro, 322, 4.
Purpura, 269, 3.
Purpuræ, 215, 6.
Purpureum, 78, 5.
- Putabantur*, 188, 10.
Putabas, 246, 3.
Putabat, 148, 4.
Putabo, 248, 4.
Putant, 178, 3. 179, 40. 187, 2, aliisque locis 3.
Putarem, 13, 2.
Putaremus, 282, 16.
Putare, 193, 9. 326, 8.
Putares, 193, 5. 283, 8.
Putaret, 148, 2.
Putas, 83, 1. 94, 3. 134, 1, aliisque locis 5.
Putasti, 75, 4.
Putat, 125, 11. 137, 9. 280, 7, aliisque locis 3.
Putatis verbum, 164, 7.
Putes, 102, 10. 111, 9. 123, 4, aliisque locis 3.
Putet, 197, 5. 268, 5. 279, 17, 344, 2.
Puto, 131, 2. 149, 8. 188, 4, aliisque locis 6.
Pythagoricum, 58, 3.
- Qua*, 41, 4. 43, 4. 53, 10, aliisque locis 13.
Qua adverb. loci, 218, 8 bis.
Quadam, 231, 13. 238, 42.
Quadriges, 113, 4. 309, 7. 335, 27.
Quæ singulari, 6, 4. 10, 6. 12, 2, aliisque locis 77.
Quæ plur. femin., 12, 5. 42, 7. 120, 2, aliisque locis 14.
Quæ plur. neut. nomin., 76, 7. 101, 6. 106, 9, aliisque locis 76.
Quæ plur. neut. accus., 24, 3. 53, 12, 53, 44, aliisque locis 52.
Quæcumque singul., 18, 4. 210, 5. 305, 13.
Quædam singul., 11, 4. 112, 4. 158, 11, aliisque locis 4.
Quædam plur. femin., 212, 2. 325, 33.
Quædam plural. nomin. neutr., 33, 8. 109, 2. 230, 16, aliisque locis 4.
Quædam plural. accus., 219, 26, 298, 3. 312, 1. 350, 24.
Quælibet, 268, 18. 324, 8.
Quænam, 14, 6. 125, 8. 268, 1, aliisque locis 3.
Quæque nomin. plur. neutr., 149, 3. 185, 1. 238, 18.
Quæque accus. plur., 36, 6. 118, 6. 136, 5, aliisque locis 6.
Quærat, 79, 4.
Quæratis, 135, 8.
Quærere, 166, 12.
Quæreri, 292, 10.
Quæreri, 51, 1.
Quæreritis, 135, 2. 214, 3. 254, 5.
Quærerit, 232, 17.
Quero, 312, 5. 335, 1.
Quæseris, 282, 9.
Quæsisse, 126, 7.
Quæsita, 106, 7. 334, 3.
Quæsitu, 292, 4.
Quæsivit, 54, 1.
Quæso, 229, 14. 281, 13. 292, 2.
Quæstionem, 312, 4.
Quæstionis, 290, 23. 325, 4.
Quale, 228, 4.
Qualem, 306, 1. 313, 19.
Qualemenequa, 349, 24.
Quales, 343, 14.
Qualia, 350, 23.
Qualifet, 187, 9. 230, 4.
Qualicunque, 186, 3.
Qualitate, 120, 9. 279, 3. 298, 4. 352, 22.
Qualitatem, 350, 29.
Qualitates, 343, 2.
Qualitatibus, 246, 11.
Quan, 32, 2, 33, 5. 43, 3, aliisque locis 37.
Quan diu, 237, 3.
Quan multa, 219, 1.
Quan multis, 123, 6.
Quan multos, 123, 1. 158, 1.
- Quam plurimos*, 131, 8.
Quam vultis nimio, 213, 3.
Quam quantum, 7, 4. 16, 1. 51, 1, aliisque locis 21.
Quam post aliud, 94, 15. 146, 7, 179, 6, aliisque locis 4.
Quam post aliis, 297, 14.
Quam post alio modo, 265, 19.
Quam post alter, 46, 5.
Quam post magis plus et comparat, 132, 2. 163, 6. 201, 6, aliisque locis 10.
Quam post potius, 74, 5. 212, 15, 232, 15. 287, 5. 337, 22.
Quam post tam, 74, 3. 232, 14. 350, 25.
Quam post prius, 109, 8. 328, 8, aliisque locis, de quibus supra.
Quamdam, 178, 9. 350, 2.
Quamlibet pro quantumlibet, 158, 12.
Quamque, 326, 18.
Quamvis, 10, 2. 106, 3. 129, 7, aliisque locis 11.
Quando, 120, 1. 179, 17. 198, 2.
Quanquam, 158, 2. 292, 12. 313, 15. 350, 26.
Quanta, 132, 6. 180, 5. 238, 45, aliisque locis 2.
Quanta, 55, 3. 257, 6.
Quantilibet, 140, 6.
Quantas, 105, 1. 151, 1. 181, 1.
Quantu, 166, 10. 236, 2. 292, 10.
Quantis, 212, 3.
Quantitate, 349, 21.
Quantitatem, 349, 47.
Quanto, 147, 4. 171, 5. 271, 1.
Quanto ante tanto, 295, 15.
Quanto magis, 343, 6.
Quantos, 209, 3.
Quantum, 120, 4. 193, 2.
Quantum ad hoc attinet, 335, 9.
Quantum, 136, 3. 157, 3. 157, 4, aliisque locis 3.
Quantumlibet, 158, 9. 271, 11.
Quantus, 327, 8.
Quare, 86, 1. 119, 9. 125, 9, aliisque locis 23.
Quarta, 157, 1.
Quartæ, 157, 3.
Quarum, 11, 3. 53, 5. 134, 1, aliisque locis 5.
Quas, 11, 2. 11, 9. 67, 2, aliisque locis 43.
Quasdam, 238, 17.
Quasi, 32, 5. 93, 3. 209, 3, aliisque locis 14.
Quasi vero, 325, 10. 335, 23.
Quatimur, 70, 7.
Que, 4, 1. 9, 1. 10, 7, aliisque locis 392.
Queam, 84, 4.
Queant, 268, 7.
Queas, 147, 5. 239, 14.
Queat, 53, 3. 131, 4. 157, 13, aliisque locis 9.
Quem, 13, 1. 57, 5. 123, 3, aliisque locis 24.
Quemdam, 148, 1. 209, 3. 248, 9.
Quemlibet, 132, 11.
Quemnam, 265, 20.
Quempiam, 147, 7. 325, 20.
Quemquam, 132, 4. 212, 2. 296, 19.
Quemque, 61, 8. 61, 9. 146, 1, aliisque locis 2.
Queo, 165, 5. 230, 13.
Querar, 53, 11.
Queraris, 94, 8.
Querebare, 281, 19.
Querala, 334, 1.
Querela, 23, 1. 101, 8.
Querelam, 108, 2.
Querelas, 106, 2. 203, 5.
Querelis, 100, 3. 258, 6.
Qucrens, 252, 1.
Querentes, 296, 18.
Querimonie, 188, 4.
Querimoniam, 9, 4.
Quernas, 78, 4.

- Questibus, 74, 2.
 Quent, 149, 14, 266, 11, 303, 7.
 Qui singul., 2, 1, 8, 2, 24, 1, aliis-
 que locis 69.
 Qui plural., 46, 5, 54, 3, 57, 4, aliis-
 que locis 39.
 Qui quomodo, 84, 9, 84, 10, 204, 5,
 aliisque locis 3.
 Qui quare, 304, 10.
 Quia, 7, 5, 187, 12, 194, 1, aliisque
 locis 6.
 Quibus, 11, 7, 33, 8, 35, 5 aliisque
 locis 39.
 Quibusque, 350, 2.
 Quibusdam, 295, 1, 299, 2, 314, 2.
 Quibuslibet, 297, 30.
 Quibusque, 122, 5.
 Quicunque, 161, 1, 234, 14.
 Quid aliquid, 101, 2, 108, 1, 108, 2,
 aliisque locis 23.
 Quid aliud? interrog., 103, 2, 146, 6.
 Quid? que res? 20, 3, 21, 1, 50, 5,
 aliisque locis 23.
 Quid quamlibet rem, 34, 7.
 Quid quam rem, 133, 1, 157, 7, 158,
 5, aliisque locis 14.
 Quid quare, 8, 1, 24, 4, 31, 2, aliis-
 que locis 13.
 Quid? interrog., 266, 12, 285, 1.
 297, 12, aliisque locis 10.
 Quid si, 103, 5, 103, 6 bis, 247, 8,
 aliisque locis 2.
 Quid dicam quod, 238, 9.
 Quid est, quod, 134, 8, 189, 2, 288,
 4, 335, 7.
 Quid proficiant? 158, 2.
 Quid referre putas, 112, 5.
 Quid id haec refert, 134, 9.
 Quid hoc refert? 327, 1, 351, 24.
 Quid quod, 157, 17, 238, 11.
 Quid igitur? 50, 7, 52, 2, 179, 12,
 aliisque locis 10.
 Quid enim? 212, 4.
 Quid attinet, 53, 4.
 Quidam singul., 54, 1, 158, 17, 228,
 7, aliisque locis 5.
 Quidam plural., 11, 6, 213, 8, 297,
 9, aliisque locis 5.
 Quidam, 178, 1, 179, 10, 305, 10,
 344, 7.
 Quidem, 10, 4, 12, 1, 23, 3, aliisque
 locis 90.
 Quidnam, 14, 7, 219, 22, 280, 12,
 aliisque locis 2.
 Quid pi? 85, 2, 133, 8, 187, 17, aliis-
 que locis 5.
 Quidquam, 147, 8, 247, 8, 292, 5,
 aliisque locis 5.
 Quidquid, 95, 1, 137, 7, 168, 15,
 aliisque locis 12.
 Quiescentes, 343, 4.
 Quiet, 234, 2.
 Quiet adject., 129, 9.
 Quietis substant., 147, 10, 313, 5.
 Quin, 83, 7, 126, 4, 179, 45, aliis-
 que locis 11.
 Quinetiam, 19, 1, 215, 3.
 Quingentis, 57, 1.
 Quinis, 307, 1.
 Quippe, 13, 2, 133, 3, 136, 8, 171, 3.
 Quique plural., 299, 5.
 Quis, 12, 4, 19, 3, 55, 6, aliisque
 locis 46.
 Quispian, 232, 13, 232, 19, 238, 7,
 aliisque locis 2.
 Quisquam, 46, 3, 147, 7, 148, 6,
 aliisque locis 3.
 Quisque, 11, 9, 33, 5, 53, 14, aliis-
 que locis 45.
 Quisquis, 37, 1, 41, 1, 70, 5, aliis-
 que locis 10.
 Quo, 36, 7, 48, 6, 60, 7, aliisque
 locis 46.
 Quo fit ut, 157, 19, 192, 4, 228, 9,
 aliisque locis 10.
 Quo quomodo, 147, 7, 331, 8.
 Quo adverb. interrog. ad locum, 81,
 7.
 Quo suppl. loco, 314, 11.
- Quo, quem in scopum, 93, 5, 95, 6,
 352, 4.
 Quo pro ut, 123, 8, 153, 3, 248, 7.
 Quo magis, 194, 3.
 Quoad possunt, 239, 13.
 Quocunque ablat., 261, 4.
 Quod quo res, 53, 6, 80, 5, 94, 16,
 aliisque locis 30.
 Quod quam rem, 23, 3, 44, 7, 45, 1,
 aliisque locis 32.
 Quod quoniam, 146, 2.
 Quod cum antecedente, 35, 4, 74, 6,
 84, 5, aliisque locis 166.
 Quod conjunctio, 34, 1, 35, 3, 41, 2,
 aliisque locis 43.
 Quod si, 94, 13, 95, 2, 111, 7, aliis-
 que locis 23.
 Quodam, 93, 3, 157, 6, 157, 13, 280,
 17.
 Quodammodo, 55, 5, 287, 8, 321, 4,
 Quodcumque, 213, 4.
 Quoddam, 94, 15, 268, 10, 313, 17.
 Quodque, 238, 11, 319, 3.
 Quolibet, 228, 9.
 Quoniam, 126, 7, 134, 5, 216, 1,
 aliisque locis 7.
 Quoniam adverb. loci, 171, 5, 171, 6.
 Quondam, 2, 1, 17, 4, 24, 1, aliis-
 que locis 10.
 Quoniām, 33, 8, 34, 2, 36, 2, aliis-
 que locis 47.
 Quopiam, 325, 16.
 Quoque, 31, 3, 32, 7, 34, 6, aliisque
 locis, 73.
 Quoquo gentium pro ubique, 194,
 11.
 Quoquo modo, 53, 1, 325, 12.
 Quorum, 35, 1, 36, 1, 49, 1, aliisque
 locis 15.
 Quorundam, 11, 8, 304, 11.
 Quos, 35, 2, 46, 1, 54, 4, aliisque
 locis 38.
 Quosdam, 298, 4.
 Quot, 103, 3.
 Quotidianis, 100, 3.
 Quotidie, 58, 3, 188, 3.
 Quoties, 17, 2, 38, 6, 45, 3, aliisque
 locis 8.
 Quovis, 101, 1. R
- Rabidas, 182, 10.
 Rabie, 269, 6.
 Rabiem, 154, 2.
 Rabies, 38, 4.
 Radiat, 114, 5.
 Radice, 283, 11.
 Radicibus, 238, 10.
 Radis, 29, 1, 77, 1, 336, 18.
 Radio, 43, 7.
 Radiorum, 322, 4.
 Radios, 133, 5, 207, 1, 235, 4.
 Ramis, 183, 1.
 Rapacitas, 106, 7.
 Raperis, 133, 13.
 Rapiant, 287, 12.
 Rapidis, 103, 1.
 Rapido, 64, 1.
 Rapidos, 70, 8, 301, 6.
 Rapidus, 212, 16.
 Rapiebas, 171, 1.
 Rapiens, 302, 8.
 Rapientes, 36, 6.
 Rapiet, 164, 9.
 Rapinis, 46, 4.
 Raptatur, 36, 3.
 Raplum, 33, 5.
 Rapuit, 309, 3.
 Rafa, 112, 3, 115, 3, 291, 5.
 Rata, 33, 9.
 Rates, 275, 2.
 Ratio, 182, 9, 217, 7, 229, aliisque
 locis 18.
 Ratiocinandi, 344, 13.
 Ratiocinari, 219, 4, 326, 1.
 Ratiocinatio, 296, 2.
 Ratiocinacionem, 230, 22.
 Ratiocizationi, 344, 1.
 Ratiocinationis, 344, 5.
 Rationabili, 133, 4.
- Rationale, 85, 3, 337, 16.
 Rationali, 337, 18.
 Rationalis, 319, 1.
 Ratione, 47, 3, 83, 7, 125, 3, aliis-
 que locis 24.
 Rationem, 43, 8, 86, 1, 156, 6, aliis-
 que locis 4.
 Rationes, 159, 4, 247, 18, 249, 6,
 aliisque locis 5.
 Rationi, 86, 11, 345, 8.
 Rationibus, 236, 1, 246, 5, 248, 7,
 aliisque locis 2.
 Rationis, 12, 8, 83, 2, 133, 9, aliis-
 que locis 7.
 Rationis, 131, 1, 247, 14, 265, 15,
 aliisque locis 2.
 Ravenna, 50, 4.
 Re, 53, 10, 218, 1, 230, 4, aliisque
 locis 5.
 Rea, 32, 1.
 Ream, 100, 2.
 Reatus, 57, 4.
 Rebus, 101, 4, 112, 2, 118, 2, aliis-
 que locis 23.
 Recipi, 30, 2.
 Recepta, 171, 4, 176, 2.
 Recepta, 328, 9.
 Recepto, 327, 8.
 Recessisse, 304, 13.
 Reecessus, 215, 4.
 Recipientam, 76, 8.
 Recipit, 55, 6.
 Reclamantem, 33, 5.
 Recognoscensit, 75, 5.
 Recolentem, 117, 3.
 Recolligit, 340, 18.
 Reconciliaude, 86, 1.
 Recondit, 218, 31.
 Reconditis, 341, 14.
 Reconditur, 238, 12.
 Recognitens, 153, 9.
 Recordabitur, 25, 2.
 Recordaris, 265, 4.
 Recordatur, 244, 2.
 Recorderis, 243, 5.
 Recordor, 263, 6.
 Recta, 243, 4, 312, 2.
 Recta, 352, 23.
 Rectas, 352, 24.
 Recte, 75, 4, 128, 15, 218, 1, aliis-
 que locis 6.
 Reclassine, 230, 10.
 Rectius, 350, 14.
 Recto, 90, 4, 93, 8, 184, 4, aliisque
 locis 2.
 Rector, 68, 5, 70, 8, 257, 5, aliisque
 locis 3.
 Rectorie, 86, 1, 239, 25.
 Rectores, 44, 3.
 Rectori, 247, 4.
 Rectos, 303, 1.
 Rectum, 280, 15, 313, 4.
 Rectus, 38, 2, 297, 23.
 Recubans, 308, 2.
 Recurrat, 261, 5.
 Recursant, 18, 4, 185, 1.
 Recursant, 129, 2.
 Redarguit, 340, 23.
 Redarguunt, 149, 19.
 Reddere, 21, 4.
 Reddit, 213, 3, 340, 13.
 Reddunt, 192, 2, 194, 6.
 Redeunt, 182, 6.
 Rediere, 299, 9.
 Redigatur, 136, 10.
 Redigere, 213, 5.
 Redini, 26, 2.
 Redimere, 102, 3.
 Redimit, 307, 5.
 Redirent, 142, 7.
 Reditu, 185, 2.
 Reditura, 223, 4.
 Reducem, 262, 5.
 Reduces nomen, 166, 7.
 Reduci nomen, 225, 4.
 Refectus, 299, 25.
 Referantur, 178, 13, 231, 15, 328,
 1, 351, 32.
 Referas, 351, 34.

- Referat, 262, 5.
 Referens, 340, 22.
 Referinus, 44, 1.
 Refere, 209, 4, 286, 7.
 Referriri, 232, 3, 268, 10, 268, 11.
 Refertur, 205, 11, 293, 7, 351, 8.
 Referunt, 231, 22, 239, 24.
 Reficit, 301, 13.
 Refluant, 303, 9.
 Reformidat, 239, 8.
 Refovisti, 170, 4.
 Refragari, 236, 13.
 Refragalus, 313, 15.
 Refragentur, 344, 1.
 Refugit, 239, 2, 320, 1.
 Regantur, 247, 3.
 Regat, 169, 3, 289, 3.
 Regatur, 84, 3, 86, 6, 243, 6.
 Roge, 47, 4.
 Regbat, 153, 4.
 Regem, 102, 11.
 Regendum, 95, 8, 246, 18.
 Regens, 168, 12, 302, 11.
 Regentium, 287, 7.
 Regere, 248, 17.
 Regerent, 44, 3.
 Regerentur, 83, 7.
 Regret, 76, 4.
 Reges, 70, 3, 98, 1, 198, 4, 269, 2.
 Regi nomen, 50, 3.
 Regi verbum, 84, 2, 216, 3.
 Regis adjekt., 50, 2, 200, 2.
 Regis adjekt., 45, 4, 110, 9.
 Regibus, 199, 6.
 Regimen, 83, 2, 247, 5.
 Regio substant., 157, 4.
 Regio adjekt., 49, 2.
 Regionis, 157, 1.
 Regis nomen, 103, 1.
 Regis verbum, 70, 9.
 Regit, 246, 23, 247, 12, 262, 3.
 316, 8.
 Regitur, 36, 2, 72, 6, 169, 3, aliisque locis 2.
 Regium, 146, 5.
 Regna nomen, 103, 2, 108, 2, 198, 1, 200, 1.
 Regnant, 90, 6.
 Regnabitibus, 177, 8.
 Regni, 199, 7.
 Regnare, 177, 8.
 Regnis, 217, 3.
 Regno nomen, 257, 10, 258, 2, 299, 14.
 Regnorum, 199, 1.
 Regnum, 103, 8.
 Regulus, 148, 8.
 Regum, 198, 1, 199, 4, 200, 1, 262, 1.
 Reguntur, 296, 11.
 Rei nomen substant., 53, 2, 121, 2, 149, 12, aliisque locis 13.
 Reipublicæ, 44, 4, 157, 14, 299, 20.
 Relabatur, 299, 14.
 Relabi, 325, 8.
 Relabuntur, 239, 2.
 Relapsa, 188, 9.
 Relata, 351, 19.
 Relevantur, 279, 7, 281, 3.
 Relicta ablat., 46, 2, 158, 15, 237, 15, 267, 1.
 Relicta plur., 44, 6.
 Relictam, 262, 10, 283, 21.
 Relicturam, 94, 11.
 Relinquat, 261, 7.
 Relinquatur, 283, 26.
 Relinquere, 32, 4.
 Relinquerebet, 176, 8.
 Relinquetur, 157, 5, 334, 7.
 Relinqui, 199, 4.
 Relinquisi, 281, 15.
 Relinquit, 14, 3.
 Relinquo, 53, 2.
 Relinquent, 132, 10, 267, 7, 271, 11.
 Reliqua, 53, 7, 272, 24, 305, 7.
 Reliquerit, 92, 6.
 Reliquis, 123, 2.
 Reliqui, 94, 10, 166, 10.
- Reliquum, 178, 11.
 Reliquus, 313, 13.
 Rem, 239, 1, 292, 4, 326, 18, alisque locis 2.
 Remeat, 302, 4.
 Remedii, 76, 6, 109, 1, 170, 6.
 Remediis, 12, 5, 87, 2.
 Remedio, 298, 22.
 Remiges, 277, 1.
 Reminiscare, 92, 7.
 Reminiscaris, 72, 5.
 Reminisci, 61, 2, 187, 11, 209, 6.
 Remiserit, 168, 14.
 Remisit, 184, 3.
 Remorulur, 285, 4.
 Remordet, 298, 4.
 Remotos, 162, 6.
 Rempublicam, 156, 3.
 Remunerandi, 304, 4.
 Remunerari, 327, 12.
 Renitenem, 33, 5.
 Renoval, 296, 7.
 Renuntiare, 200, 6.
 Reor, 165, 6, 228, 2.
 Rependit, 308, 5.
 Repentitis, 292, 9.
 Repentino, 279, 18.
 Reperit, 219, 8.
 Reperire, 147, 5, 219, 33, 331, 2.
 Reperiretur, 314, 11.
 Reperta, 226, 2.
 Repartam, 331, 8.
 Repeitis, 101, 3.
 Repetit, 179, 5.
 Repetunt, 185, 1, 303, 6.
 Repetuntur, 188, 5.
 Replere, 133, 16, 162, 2.
 Replet, 132, 7.
 Replantum, 147, 6.
 Repudiant, 283, 24.
 Repugnare, 324, 3.
 Reputarem, 9, 4.
 Reputes, 118, 4.
 Requies, 226, 6, 234, 4.
 Requiris, 262, 6.
 Requirit, 183, 9, 332, 6.
 Requiro, 74, 5.
 Rebris, 112, 2.
 Rerum, 25, 4, 36, 6, 43, 5, aliisque locis 68.
 Res singul., 120, 10, 188, 9, 267, 9, aliisque locis 3.
 Res plural., 120, 4, 149, 18, 296, 10, aliisque locis 3.
 Rescarent, 283, 18.
 Rescat, 173, 3.
 Reseret, 27, 5.
 Reservari, 48, 7.
 Residens, 43, 5, 275, 4.
 Resident, 69, 1.
 Residenses, 283, 7.
 Resides, 182, 6.
 Resistutis, 266, 8.
 Resistit, 89, 5.
 Resistunt, 238, 4, 323, 3.
 Resolvit, 223, 2.
 Resolvit, 329, 2.
 Resolvit, 352, 14.
 Resoluta, 159, 7.
 Resoluto, 89, 7.
 Resolutum, 159, 3.
 Resolvunt, 316, 1.
 Respectus, 280, 18.
 Respersa, 123, 7.
 Respice, 70, 4, 230, 14.
 Respiceres, 193, 6.
 Respicias, 245, 4, 282, 11, 351, 31.
 Respicientium, 10, 7.
 Respicio, 30, 3.
 Respicit, 254, 13, 282, 12, 297, 15, aliisque locis 2.
 Respicite, 212, 13.
 Resplendent, 271, 2.
 Respondeant, 272, 14.
 Respondeas, 85, 1.
 Respondeat, 344, 8.
 Respondob, 351, 7, 352, 2.
 Respondere, 84, 4.
 Respondi, 84, 10.
- Respondisse, 53, 8.
 Responsum, 82, 3.
 Respublicas, 44, 2.
 Respus, 68, 4.
 Resput, 149, 3.
 Restant, 171, 3.
 Restare, 246, 15.
 Restat, 232, 3.
 Resinguerre, 149, 14.
 Retentent, 106, 10.
 Retentis, 134, 9.
 Retinenda, 119, 7.
 Retinens, 118, 6, 333, 1.
 Retinent, 149, 15.
 Retinere, 96, 1, 297, 27, 299, 19.
 Retineri, 94, 14, 123, 9.
 Retinet, 232, 8, 267, 14.
 Retorquet, 352, 10.
 Retractans, 333, 2.
 Retrahat, 105, 5.
 Retrahrens, 302, 15.
 Retrahere, 101, 7, 175, 2.
 Retrabit, 166, 7.
 Retrusum, 212, 3.
 Retundatur, 298, 3.
 Revecharis, 313, 2.
 Revehat, 67, 3, 258, 9.
 Revehit, 301, 12.
 Reverendi, 9, 3, 177, 6.
 Reverendos, 194, 4, 193, 5.
 Reverendum, 192, 1, 218, 16, 219, 17.
 Reverendus, 59, 2, 287, 5.
 Reverentia, 231, 18, 236, 11.
 Reverentia, 193, 6, 193, 8, 232, 6.
 Reverentia, 179, 9, 218, 21.
 Reverentiam, 60, 4, 180, 3, 194, 7, aliisque locis 2.
 Revertar, 282, 1.
 Revertaris, 258, 12.
 Revertatur, 179, 5.
 Reverti, 225, 4.
 Revertor, 179, 3.
 Revisas, 246, 16.
 Reum, 52, 2.
 Revocans, 303, 1.
 Revocare, 92, 8.
 Revocat, 352, 10.
 Revocentur, 316, 3.
 Resolvat, 244, 3.
 Rex, 55, 1, 302, 12.
 Rhetores, 149, 11.
 Rhetorica, 149, 11.
 Rhetorice, 93, 7, 148, 4.
 Ridens, 130, 2.
 Ridet, 98, 4.
 Ridiculo, 327, 1.
 Rigant, 3, 1.
 Rigidus, 163, 2.
 Rimarer, 43, 7.
 Rimari, 21, 3.
 Rimula, 217, 6, 283, 21.
 Ripa, 234, 5.
 Ripis, 310, 3.
 Rite, 219, 34.
 Rixetur, 120, 9.
 Robore, 84, 5, 129, 10, 212, 12.
 Robur, 24, 2, 178, 13, 238, 10.
 Rogat, 233, 1.
 Rogati, 243, 1.
 Rogationibus, 82, 1.
 Rogationis, 84, 3.
 Rogato, 82, 4.
 Rogi, 102, 12.
 Romane, 157, 14.
 Romanam, 53, 4.
 Rosei, 18, 2.
 Roseis, 20, 4, 113, 1.
 Roseos, 174, 6.
 Roseum, 168, 3.
 Rosis, 114, 2.
 Rota, 253, 8.
 Rote, 96, 1.
 Rotam, 102, 7.
 Rotat, 249, 6.
 Rotatus, 295, 15.
 Rotunditatem, 336, 17, 336, 29.
 Rubentis, 215, 6.
 Rubore, 14, 4.

- Rubos, 173, 3.
 Rubri, 190, 3.
 Rugam, 23, 5.
 Ruinas, 131, 1. 235, 2.
 Ruinis, 129, 7. 307, 2.
 Ruituros, 201, 1.
 Rumore, 205, 2.
 Rumores, 61, 1. 158, 15.
 Rupe, 89, 6.
 Rupis, 315, 1.
 Ruphis, 38, 6.
 Rura, 191, 1.
 Rursus, 184, 6. 248, 14. 265, 15, 13.
 aliisque locis 4.
 Rutilante, 234, 5.
 Rutilo, 20, 2. 301, 3.
 S
 Sacerdos, 307, 7.
 Sacerdotes, 56, 4.
 Sacrarum, 50, 2.
 Sacras, 56, 4.
 Sacrilegio, 57, 5. 58, 2.
 Sacrum substant., 168, 22.
 Sæculi, 298, 9.
 Sæpe, 6, 2. 33, 1. 43, 5, aliisque locis 17.
 Sæva, 7, 2. 98, 1. 106, 7, aliisque locis 2.
 Sæviant, 271, 44.
 Sævientis, 43, 2. 70, 3. 148, 3. 197, 2.
 Sævior nomen, 142, 9.
 Sævis nomen, 79, 2. 251, 7. 309, 7.
 Sævit, 279, 4.
 Sævitiae, 286, 6.
 Sæviunt, 277, 19.
 Sævo, 154, 4. 309, 1.
 Sagittis, 309, 2.
 Saliens, 183, 6.
 Salo, 35, 5. 70, 7.
 Saltem, 3, 2. 280, 2. 282, 2.
 Salubres, 140, 3.
 Salubrîtas, 178, 15.
 Salus, 247, 6. 297, 12.
 Salutem, 52, 5. 237, 19.
 Salutis, 86, 10. 232, 13. 232, 14.
 Salvum, 51, 2.
 Sanandum, 14, 3.
 Sanciat, 282, 7.
 Sanciente, 249, 9.
 Sanctum, 73, 2.
 Sancta, 69, 2.
 Sancte, 229, 14.
 Sauctissimum, 178, 10.
 Sancto, 168, 20.
 Sanctus, 59, 2. 297, 30.
 Sanguinem, 54, 4.
 Sanguinis, 142, 6.
 Sanguis, 121, 1.
 Sanis, 297, 8.
 Sanitatis, 297, 10.
 Sanxisti, 44, 2.
 Sapiens, 148, 5. 272, 11. 297, 28,
 aliisque locis 1.
 Sapientes, 231, 6. 268, 16. 283, 25.
 Sapienti, 271, 11.
 Sapientia, 118, 9. 193, 8. 193, 9.
 Sapientie, 44, 3 bis. 231, 6. 287, 7.
 305, 19.
 Sapientiam, 32, 7.
 Sapientibus, 44, 4.
 Sapientis, 205, 1.
 Sapientum, 44, 9. 53, 1.
 Sapientum, 287, 4.
 Sapor, 174, 2.
 Sarcina, 195, 2.
 Sarcinam, 32, 2. 64, 3.
 Sarcinulas, 36, 5.
 Satellite, 199, 12.
 Satiasif, 141, 2.
 Sativit, 310, 5.
 Satient, 148, 14.
 Satietas, 209, 2.
 Satietatem, 133, 18.
 Satis, 43, 2. 48, 4. 60, 3, aliisque locis 8.
 Satisfacrem, 283, 9.
 Sator, 220, 2.
 Satur, 233, 11.
 Saxy, 89, 7.
 Saxis, 238, 6. 313, 11.
 Saxo, 129, 6.
 Scalarum, 41, 6.
 Scelerata, 208, 20.
 Sclerata, 53, 11. 279, 3.
 Scleratus, 327, 16.
 Sclerorum, 61, 6. 237, 9. 279, 6.
 Scleratos, 266, 13.
 Sclerata, 68, 8.
 Scleribus, 75, 3. 271, 3. 298, 16.
 Scleris, 55, 8. 57, 5. 268, 14. 179,
 13.
 Sclerum, 253, 5. 282, 6. 287, 11.
 Scelesti, 266, 22.
 Sclerus, 79, 12.
 Scenam, 113, 1.
 Scenicas, 12, 4.
 Sceptro, 153, 4.
 Sceptrum, 12, 1. 262, 1.
 Sciam, 85, 3.
 Scias, 351, 11.
 Sciatis, 213, 4.
 Sciderant, 11, 8.
 Sciente, 297, 17.
 Scientes, 267, 4.
 Scienti, 297, 20.
 Scientia, 326, 13. 326, 16. 326, 18,
 aliisque locis 3.
 Scientia, 43, 5. 336, 9.
 Scientia, 326, 14. 336, 11. 336, 12,
 aliisque locis 4.
 Scientiam, 348, 7. 350, 13.
 Scientis, 257, 10.
 Scilicet, 32, 4. 156, 3. 165, 3, aliisque locis 4.
 Scimus, 126, 5.
 Scindat, 191, 1.
 Scintilla, 247, 19.
 Scintillula, 87, 1.
 Scio, 83, 4. 85, 4. 85, 5, aliisque locis 2.
 Scire, 25, 2. 164, 4. 287, 13. 311, 4,
 Scis, 55, 4. 84, 9. 155, 1.
 Scissem, 53, 10.
 Scit, 125, 7. 125, 8. 331, 3.
 Scitur, 348, 2.
 Sciturum, 158, 20.
 Scinunt, 336, 14.
 Scopulis, 315, 1.
 Scribenda, 2, 3.
 Scribere, 95, 3.
 Scripta substant., 158, 2.
 Scriptorum substant., 158, 1.
 Scurræ, 193, 5.
 Se, 6, 1. 43, 2. 53, 9. 55, 5, aliisque locis 63.
 Seacabat, 144, 1.
 Secreta, 43, 7. 44, 7. 147, 6.
 Secreto, 184, 6.
 Secretum, 55, 6.
 Secrevit, 166, 10.
 Secta, 223, 3.
 Sectanda, 267, 2.
 Sectionem, 239, 2.
 Secum, 351, 13.
 Secunda, 144, 10.
 Secundo, 245, 2.
 Secundum prepos. cum regimine, 265, 16. 265, 22. 336, 15 bis. 350, 8.
 Secure, 232, 21.
 Securi, 36, 6. 199, 10.
 Securitate, 55, 3. 61, 11.
 Securus, 94, 11. 118, 10. 137, 12. 212, 8.
 Secutus, 44, 7.
 Sed, 14, 1. 23, 1. 24, 5, aliisque locis 235.
 Sede, 58, 2. 207, 6. 238, 12.
 Sedeat, 325, 15.
 Sedem, 43, 4. 73, 3. 74, 5, aliisque locis 4.
 Sedendi, 325, 18.
 Sedentem, 193, 1.
 Sedere, 260, 1. 323, 15. 325, 17, 325, 20.
 Sedet, 302, 10. 325, 17. 325, 19.
 Sedis, 129, 4.
 Segetem, 12, 7.
- Segeetes, 67, 5.
 Segnisi, 118, 9. 273, 6.
 Segregata, 237, 9.
 Seipsum, 351, 34.
 Seirenes, 44, 2.
 Seirius, 67, 5.
 Semel, 95, 2. 327, 8.
 Semen, 243, 2.
 Semet, 223, 4.
 Semetipsis, 299, 4.
 Semiuia, 67, 4. 78, 2. 95, 6. 168, 1.
 Semine, 238, 15. 275, 5.
 Seminum, 296, 7.
 Semita, 227, 1.
 Semita, 258, 12.
 Semper, 45, 2. 46, 4. 52, 6, aliisque locis 20.
 Senatorii, 195, 1.
 Senatui, 54, 5.
 Senatum, 54, 1. 52, 1. 57, 2.
 Senatus, 54, 4. 55, 2. 55, 3. 73, 6.
 Seneca, 200, 6.
 Senecam, 200, 3.
 Senecas, 35, 1.
 Senectus, 5, 1.
 Senes, 339, 2.
 Senibus, 110, 4.
 Senis substant., 4, 2. 261, 2.
 Sensi, 171, 1.
 Sensibile, 337, 11. 344, 3. 344, 4,
 aliisque locis 2.
 Sensibilem, 337, 17.
 Sensibili, 337, 21.
 Sensibilita, 337, 14. 337, 20.
 Sensibus, 337, 12. 337, 14. 337, 19,
 aliisque locis 2.
 Sensu, 337, 18. 337, 20.
 Sensum, 345, 8.
 Sensus, 53, 10. 108, 6. 122, 4, aliisque locis 6.
 Sensuum, 313, 2.
 Sententia, 56, 6. 304, 8. 313, 14.
 Sententia, 83, 8.
 Sententia singul., 83, 5. 264, 7. 281,
 23.
 Sententiae plur., 61, 1. 180, 6.
 Sententiam, 44, 1. 84, 3. 86, 10,
 aliisque locis 3.
 Sententiarum, 170, 4.
 Sententias, 74, 6.
 Sententia, 93, 2.
 Sentias, 246, 14.
 Sentiendi, 344, 13.
 Sentiendis, 343, 1. 343, 4.
 Sentre, 326, 22.
 Sentis, 42, 1.
 Sentiunt, 188, 13.
 Separari, 171, 9.
 Separal, 217, 9.
 Separatione, 237, 7.
 Sepositus, 135, 8.
 Septem triones, 153, 7.
 Septi, 292, 12.
 Septos, 269, 4.
 Septum, 157, 9.
 Sequentes, 305, 10. 350, 6.
 Sequentibus, 313, 8.
 Sequentum, 313, 1.
 Sequestrari, 179, 14.
 Sequestrata, 134, 10.
 Sequi, 213, 1. 331, 7.
 Sequuntur, 343, 8.
 Sera, 139, 2. 164, 9.
 Seras, 289, 4. 301, 11.
 Sereni, 133, 9.
 Serenis, 89, 5.
 Sereno substant., 114, 5.
 Serenum substant., 226, 5.
 Serenus, 37, 1. 130, 1.
 Serere, 173, 1.
 Serie, 292, 9. 318, 2.
 Seriem, 53, 2. 168, 11. 295, 10. 299,
 20.
 Series, 295, 4. 296, 4. 296, 5. 328,
 329.
 Seris verbum, 225, 3.
 Sermo, 159, 2. 304, 10.
 Sermone, 299, 17.
 Sermones, 249, 10.

- Sermonibus, 304, 12.
 Sermunculis, 153, 16.
 Serpens, 286, 1.
 Serum *substanti*, 140, 1.
 Serum *adject.*, 279, 16.
 Servans, 247, 7.
 Servant, 279, 2, 301, 2.
 Servantissimum, 297, 20.
 Servantur, 258, 1.
 Servat, 119, 3, 237, 14.
 Servata, 256, 1.
 Servatis, 333, 3.
 Servator, 297, 13.
 Servatur, 118, 6, 246, 25.
 Servavil, 94, 4.
 Servet, 181, 3.
 Serviat, 203, 3.
 Servientium, 199, 14.
 Servilius, 320, 8.
 Servitulem, 321, 3.
 Servum, 212, 10.
 Sese, 10, 4, 50, 3, 94, 7, aliisque locis 16.
 Setiger, 310, 7.
 Seu, 178, 6 *bis*, 295, 2 *ter*, 295, 3 *bis*, 295, 4 *bis*.
 Severitate, 56, 2.
 Severitati, 50, 5.
 Si, 13, 1, 25, 2, 27, 4, aliisque locis 203.
 Sibi, 33, 8, 52, 6, 84, 13, aliisque locis 28.
 Sic, 80, 5, 91, 2, 93, 4, aliisque locis 26.
Sicca verbum, 119, 9.
 Siccat, 302, 3.
 Siccavit, 25, 5.
 Siccis, 301, 18.
 Sicco, 153, 8.
 Sicut, 157, 1, 157, 13, 194, 12, aliisque locis 8.
 Sicuti, 92, 3, 156, 5, 238, 11, aliisque locis 8.
 Sidant, 301, 21.
 Sidak, 347, 11.
 Sidera, 18, 3, 26, 3, 64, 2, aliisque locis 9.
 Sideribus, 282, 12.
 Sideris, 261, 3.
 Siderum, 43, 7, 295, 3.
 Sidus, 20, 1, 77, 2.
 Signat, 80, 1, 164, 4.
 Significat, 157, 14.
 Significationem, 313, 12.
 Signis, 335, 21.
 Signum, 335, 13, 335, 16, 335, 18, 335, 19.
 Siluisti, 24, 4.
 Simile, 53, 15, 345, 1.
 Similem, 273, 1.
 Similes, 282, 3, 282, 13, 296, 7, 341, 12.
 Simili, 57, 3, 206, 2, 221, 6, aliisque locis 5.
 Similia, 326, 1.
 Similis, 119, 2, 273, 5.
 Similiter, 219, 4.
 Similitudine, 232, 8.
 Similitudinem, 299, 19,
 Simplex, 217, 8, 218, 23, 351, 10.
 Simplicem, 295, 5, 337, 2, 337, 6, 351, 13.
 Simplici, 350, 12.
 Simplicis, 349, 17.
 Simplicitas, 295, 6, 296, 11, 345, 14.
 Simplicilate, 293, 8, 294, 8, 349, 20, aliisque locis 2.
 Simplicitatem, 295, 13, 295, 17, 296, 4, 334, 6.
 Simplicitatis, 248, 9, 293, 4.
 Simpliciter, 267, 10, 267, 11, 294, 10.
 Simul, 219, 7, 219, 35, 313, 8, aliisque locis 4.
Simul cum statim atque, 313, 6.
 Simulavit, 199, 8.
 Simus, 52, 3.
 Sin, 134, 5, 159, 6.
 Sinat, 297, 32.
 Sine, 40, 2, 86, 7, 93, 3, aliisque locis 13.
 Singula, 181, 5, 185, 2, 219, 10, aliisque locis 5.
 Singulare, 344, 6, 351, 34.
 Singularem, 110, 4.
 Singularibus, 336, 24.
 Singulariter, 294, 12.
 Singulis, 122, 2, 238, 20, 279, 11.
 Singulorum, 157, 12.
 Sinistra manus, 12, 1.
 Sinit, 125, 10, 298, 5.
 Sint, 205, 1, 205, 13, 212, 2, aliisque locis 16.
 Siquando, 36, 3, 146, 6.
 Siquidem, 61, 4, 132, 2, 158, 20, aliisque locis 8.
 Sis, 72, 5, 85, 6, 201, 3.
 Sistam, 262, 8.
 Sislit, 302, 15.
 Sif, 36, 8, 41, 2, 53, 1, aliisque locis 76.
 Sita, 258, 8.
 Sitam, 229, 12, 232, 22, 248, 11.
 Site, *ablat.*, 253, 9.
 Siti, 157, 4.
 Sitim, 188, 14.
 Sitiare, 188, 12.
 Sitis, 106, 12.
 Situdum, 94, 16, 162, 1, 199, 14, aliisque locis 3.
 Sive, 231, 9 *bis*, 295, 1.
 Sobriam, 166, 4.
 Socer, 59, 2, 118, 8.
 Socerorum, 110, 1.
 Socia, 168, 17.
 Sociari, 149, 3.
 Societ, 295, 17.
 Socrates, 33, 2.
 Socratice, 52, 8.
 Socratis, 34, 1.
 Sodales, 308, 1.
 Sodaibus, 165, 25.
 Sodalium, 166, 9.
 Sol, 27, 2, 301, 3, 351, 27.
 Sol, 102, 4, 179, 1, 232, 17, aliisque locis 4.
 Solam, 16, 1, 178, 16, 336, 23.
 Solamen, 120, 2, 170, 3.
 Solanum, 4, 2.
 Solebas, 93, 1.
 Solebal, 139, 2.
 Soleum, 133, 10, 323, 8, 350, 26.
 Solent, 149, 3, 192, 4, 209, 4, aliisque locis 2.
 Solers, 300, 2.
 Solertia, 205, 3.
 Solet, 11, 4, 292, 10, 297, 7.
 Solidam, 228, 16.
 Solidissime, 351, 6.
 Soliditate, 258, 6.
 Solii, 260, 2.
 Solio, 63, 2, 69, 2.
 Solis *subst.*, 18, 2, 275, 5.
 Solitaria, 280, 22.
 Solitas, 65, 3.
 Soliti, 39, 2, 482, 4.
 Solitos, 181, 7.
 Solitudines, 31, 2.
 Solitum, 13, 1, 148, 7.
 Solitus, 21, 3.
 Sollicitare, 285, 2.
 Sollicitent, 49, 2.
 Sollicititudinem, 199, 9.
 Sollicitus, 137, 9.
 Solo, *subst.*, 347, 2.
 Solo *adject.*, 239, 9.
 Solos, 68, 4, 268, 16.
 Solventum, 335, 1.
 Solvere, 139, 3, 168, 19, 250, 4.
 Solverit, 276, 13.
 Solvier, 291, 2.
 Solum *adject.*, 137, 8, 147, 8, 218, 31, aliisque locis 4.
 Solum, 126, 6, 205, 15, 257, 8, 267, 5.
 Solus, 323, 7, 328, 7, 343, 10.
 Solutæ, 129, 1.
 Soluti, 89, 6.
 Solutis, 182, 8, 352, 19.
 Solum, 68, 1.
 Somniat, 171, 7.
 Somniatis, 86, 2.
 Sonno, 239, 5.
 Sonnos, 140, 3.
 Sonantibus, 252, 3.
 Sonora, 14, 1.
 Sonori, 128, 1.
 Sonos, 174, 4.
 Sontes, 233, 4.
 Sopitis, 248, 6.
 Soranos, 35, 1.
 Sordes, 283, 22.
 Sordescerent, 237, 15.
 Sordescunt, 195, 6.
 Sordida, 89, 8.
 Sordidae, 273, 8.
 Sordidam, 282, 10.
 Sors, 123, 4, 125, 8.
 Sortem, 93, 4, 129, 4, 154, 3.
 Sortis, 128, 6, 199, 7.
 Sortitur, 293, 4.
 Sortitus, 352, 14.
 Sospes, 246, 45, 238, 41.
 Sospitatis, 86, 2, 86, 8.
 Spargere, 113, 2.
 Sparsas, 183, 8.
 Spatia, 158, 5, 347, 1, 350, 11.
 Spatii, 156, 7.
 Spatus, 246, 11, 295, 16.
 Spatum, 156, 6, 158, 8, 212, 13, aliisque locis 2.
 Spe, 48, 1.
 Specie, 165, 7, 166, 2.
 Speciem, 11, 3, 279, 2, 336, 24.
 Species, 134, 2, 187, 7, 237, 9, aliisque locis 3.
 Specimen, 119, 6, 172, 3.
 Speciosa, 108, 4.
 Spectans, 298, 23, 337, 8.
 Spectantium, 213, 2.
 Spectantur, 335, 28.
 Spectat, 60, 6, 184, 4, 350, 23.
 Spectator, 352, 20.
 Species, 147, 5, 208, 5, 299, 22.
 Specula, 297, 15.
 Speculatione, 237, 2, 320, 6.
 Speculator, 351, 7.
 Speculi, 340, 12.
 Specus, 234, 16.
 Spem, 90, 2, 120, 2, 297, 23.
 Sperandi, 163, 7, 328, 1, 328, 5.
 Sperare, 266, 7.
 Sperari, 53, 7.
 Sperasse, 53, 4.
 Speraverint, 53, 12.
 Speres, 40, 3.
 Speret, 328, 2.
 Spernat, 212, 9.
 Sperne, 94, 8.
 Spernendum, 218, 4.
 Spernendus, 36, 1.
 Spernere, 128, 4.
 Spernet, 159, 8.
 Spernit, 162, 9, 253, 10.
 Spes singul, 270, 6, 279, 17, 352, 23.
 Spes plural, 352, 24.
 Spicula, 315, 2.
 Spinis, 12, 7, 114, 4.
 Spirat, 302, 2, 302, 7.
 Spirat, 112, 3.
 Spiribus, 295, 1.
 Spiritum, 119, 3, 239, 5.
 Spiritus, 49, 3, 67, 2.
 Spiritum, 58, 4.
 Splendere, 135, 9, 195, 7.
 Splendidum, 205, 14.
 Splendor, 235, 1.
 Splendore, 101, 7, 110, 1, 133, 1, aliisque locis 2.
 Splendore, 87, 7, 193, 5.
 Spoliun, 309, 1.
 Sponte, 95, 3, 104, 3, 237, 18, aliisque locis 3.
 Spreta, 45, 2.
 Spumis, 310, 7.

- Stabile, 326, 25.
 Stabilem, 19, 3. 185, 5. 296, 4.
 Stabiles, 70, 10.
 Stabili, 8, 2. 167, 1.
 Stabilis, 41, 2. 128, 1. 221, 1, aliisque locis 4.
 Stabilitate, 293, 4.
 Stabiliter, 294, 12. 295, 11.
 Studio, 271, 3.
 Stare, 251, 5.
 Stat, 347, 7.
 Statim, 219, 14.
 Stationis, 68, 2.
 Statu, 147, 10.
 Statuamus, 335, 8. 335, 11.
 Statuit, 279, 19. 293, 5. 330, 1.
 Statum, 82, 1. 92, 2. 123, 6, aliisque locis 4.
 Statuta, 10, 3.
 Status, 179, 8. 348, 3. 350, 9.
 Status, 120, 9.
 Stella, 18, 4. 113, 4.
 Stellas, 64, 5.
 Stelliferi, 63, 1.
 Stelliferis, 103, 3.
 Stelliferum, 216, 3.
 Steriles, 95, 7. 238, 6.
 Sterni, 128, 2.
 Stetit, 27, 1.
 Stimulus, 211, 2.
 Stoicum, 33, 4.
 Stolidam, 22, 4.
 Stolidis, 246, 5.
 Stolidissime, 96, 2.
 Strages, 146, 2.
 Strato, 102, 4.
 Stratus, 99, 2.
 Strativ, 340, 4.
 Streptitis, 208, 3.
 Streptiu, 135, 1.
 Strictum, 75, 4.
 Stridens, 79, 3.
 Stringat, 181, 4.
 Stringere, 79, 5.
 Stringit, 66, 2.
 Strueus, 36, 3.
 Strumam, 193, 1.
 Struxisse, 36, 5.
 Student, 299, 10.
 Studere, 44, 3.
 Studia, 179, 3. 273, 7.
 Studis, 14, 1. 35, 3. 180, 5. 265, 3.
 Studio, 2, 1. 183, 4.
 Studiorum, 176, 3.
 Studiosi, 44, 2.
 Studium, 44, 10. 57, 2. 282, 9.
 Stultissimus, 283, 26.
 Stultitiae, 33, 1. 36, 7.
 Stultitiam, 247, 15.
 Stupeant, 297, 18.
 Stupebit, 289, 6.
 Stupement, 170, 1.
 Stupet, 253, 2. 291, 6.
 Stupidus, 273, 6.
 Stupor, 24, 5.
 Stupore, 24, 4.
 Stuporem, 288, 2.
 Stuporis, 257, 13.
 Styli, 9, 2.
 Stylo, 53, 3. 340, 4.
 Sua, 79, 7. 115, 3. 168, 21, aliisque locis 4.
 Sua, 33, 5. 137, 4. 194, 6, aliisque locis 10.
 Suadela, 93, 7.
 Sue, 122, 2. 176, 1. 199, 7, aliisque locis 12.
 Suam, 5, 2. 135, 5. 488, 6, aliisque locis 4.
 Suapte, 188, 2. 283, 12. 343, 15.
 Suarum, 118, 10. 209, 6.
 Suas, 36, 4. 98, 5. 111, 3, aliisque locis 2.
 Suaviter, 247, 13. 256, 2.
 Sub *cum accusativo*, 153, 5.
 Sub *cum ablativo*, 38, 1. 58, 2. 110, 8 bis. 295, 9.
 Subdere, 70, 3.
 Subdita, 340, 11.
- Subditam, 86, 41.
 Subegerant, 251, 12.
 Subierint, 175, 3.
 Subimis, 55, 8.
 Subintrat, 199, 5.
 Subire, 347, 3.
 Subita, 93, 3.
 Subitis, 291, 6.
 Subito, 28, 1.
 Subitus, 112, 4.
 Subjacebit, 212, 7.
 Subjacet, 295, 9.
 Subjecta *substant.*, 343, 16.
 Subjecta *adject.*, 257, 9. 295, 8. 335, 27, aliisque locis 2.
 Subjecta, 336, 22.
 Subjectae, 228, 5. 313, 11.
 Subjectam, 179, 17. 343, 5.
 Subjectorum *adject.*, 212, 7.
 Sublata, 228, 11.
 Sublato, 239, 18.
 Sublevat, 98, 2.
 Sublevate, 352, 25.
 Sublime, 347, 10.
 Sublimes, 225, 2.
 Submiseris, 95, 2.
 Submittat, 202, 4.
 Submittere, 345, 9.
 Submitteret, 56, 3.
 Submittitis, 136, 7.
 Submovere, 189, 4.
 Subnixam, 335, 20.
 Subripuisse, 273, 3.
 Subsistat, 120, 11.
 Subsistendi, 237, 14.
 Subsistere, 237, 3. 237, 11. 239, 17.
 Subsistit, 305, 25.
 Substantia, 237, 1.
 Substantia, 250, 9.
 Substantiae, 249, 3. 348, 3.
 Substantiam, 218, 22. 229, 18. 231, 14, aliisque locis 2.
 Substantias, 320, 4. 343, 9.
 Subsunt, 293, 8. 337, 8.
 Subtili, 11, 1.
 Subtrabit, 218, 28.
 Subtraxeris, 157, 4.
 Succinat, 93, 10.
 Succinctam, 166, 5.
 Succisa, 292, 6.
 Succersant, 292, 7.
 Sues, 217, 3.
 Suetus, 18, 4.
 Sufficerit, 94, 19. 217, 1.
 Sufficere, 313, 3.
 Sufficiat, 299, 17.
 Sufficiens, 179, 8. 187, 16.
 Sufficiensem, 187, 18. 219, 17.
 Sufficiens, 188, 9.
 Sufficiencia, 218, 29. 231, 16. 231, 20, aliisque locis 2.
 Sufficiens, 218, 3. 218, 6. 218, 20.
 Sufficientiam, 180, 3. 189, 2. 217, 3, aliisque locis 2.
 Sul, 25, 2. 41, 2. 94, 4, aliisque locis 23.
 Suis *nomen*, 273, 8.
 Suis *pronomen*, 11, 2. 52, 6. 136, 4, aliisque locis 11.
 Sulecum, 346, 3.
 Sulcis, 78, 2.
 Summa, 73, 1. 102, 8. 230, 15, aliisque locis 8.
 Summae, 177, 7.
 Summae, 124, 4. 321, 1. 325, 9, aliisque locis 2.
 Summam, 51, 1. 122, 6. 213, 5, aliisque locis 6.
 Summi, 10, 5. 219, 33. 221, 3, aliisque locis 4.
 Summis, 102, 8. 162, 11. 340, 20.
 Summo, 229, 12. 230, 5. 230, 22, aliisque locis 7.
 Summoram, 109, 6.
 Summos, 70, 3.
 Summum, 125, 3 bis. 161, 2. 170, 3, aliisque locis 22.
 Sumpsi, 103, 5.
 Sumpsit, 337, 20.
- Sumpta, 280, 3.
 Sumptas, 110, 3.
 Sumptis, 248, 18.
 Sumus, 49, 1. 60, 3. 345, 7.
 Sunt, 12, 6. 34, 2. 57, 6, aliisque locis 76.
 Suo, 83, 4. 185, 2. 194, 11, aliisque locis 6.
 Suos, 157, 21. 166, 10. 282, 5.
 Supellectilis, 133, 3. 135, 40.
 Super, 251, 1. 277, 7.
 Superadditum, 276, 6.
 Superare, 212, 12.
 Superat, 260, 2.
 Superata, 311, 3.
 Superha, 97, 1.
 Superbam, 158, 19.
 Superbi, 162, 4.
 Superbiam, 146, 4. 146, 5.
 Superbis, 269, 7.
 Superbos, 308, 7.
 Superbum, 33, 1.
 Superbus, 196, 4.
 Superent, 295, 10.
 Superest, 219, 29.
 Superetur, 305, 21.
 Superficie, 213, 1.
 Superflui, 133, 18.
 Superfluite, 135, 6.
 Superreditur, 296, 4.
 Supergressa, 337, 2. 350, 10.
 Superior, 337, 4.
 Superiora, 178, 13. 218, 19. 215, 4.
 Superiori, 337, 5.
 Superioribus, 218, 14. 265, 1.
 Superior *nomen*, 11, 7.
 Supernæ, 295, 20.
 Supernis, 320, 4.
 Superno, 221, 4.
 Supero, 31, 3.
 Superos *substant.*, 232, 1.
 Superstes, 164, 4.
 Superstite, 33, 2.
 Superstitem, 191, 2.
 Superum *adject.*, 254, 14.
 Suppetant, 122, 5.
 Suppetunt, 119, 8.
 Supplicabit, 212, 5.
 Supplicandi, 328, 8.
 Supplicia, 237, 10. 271, 3. 280, 13, aliisque locis 4.
 Supplici, 272, 17. 280, 16. 299, 9.
 Suppliciis, 126, 6. 148, 4. 281, 20, aliisque locis 2.
 Supplicio, 157, 19. 281, 6. 283, 4, aliisque locis 4.
 Supplicium, 61, 6. 118, 2. 272, 15, 283, 7.
 Supra *cum regina*, 9, 2. 199, 8.
 Suprema, 139, 4.
 Supremo, 41, 5. 302, 9.
 Surda *ablat.*, 7, 1.
 Surgat, 20, 2. 260, 6. 301, 20.
 Surgit, 206, 2.
 Sursum, 238, 19.
 Suscepit, 47, 3. 101, 5.
 Suscepit, 109, 6.
 Suscepta, 50, 7.
 Suscipiat, 249, 4.
 Suspicione, 59, 3. 246, 27.
 Sustinebas, 187, 17.
 Sustinet, 216, 2.
 Sustinere, 148, 6.
 Sustulisti, 32, 2.
 Sustulit, 310, 9.
 Susurrat, 183, 10.
 Suum, 123, 6. 200, 4. 205, 2, aliisque locis 2.
 Suus, 296, 15.
 Sylvas, 183, 9. 183, 10. 251, 4. 347, 3.
 Symmachus, 59, 2. 118, 8.

- Taciturnitate, 91, 2.
 Tacitus, 9, 1. 14, 8. 171, 1.
 Tacta, 275, 7.
 Tactu, 76, 8.
 Tactus substant., 336, 17.
 Tacuisseis, 159, 1.
 Tænara, 252, 6.
 Tagus, 234, 4.
 Tale, 187, 4. 229, 6.
 Tale, ut, 349, 5.
 Talib, 218, 18.
 Talia, 24, 2. 101, 10. 171, 3. 350,
 23.
 Talibus, 178, 7.
 Talis, 43, 6 bis. 94, 5. 262, 5.
 Taliun, 133, 11.
 Tam, 14, 6. 74, 3. 83, 3, aliisque locis 17.
 Tam, quam, 344, 13. 350, 24.
 Tamén, 11, 8. 36, 1. 56, 6, aliisque locis 31.
 Tametsi, 36, 1. 133, 5. 279, 2, aliisque locis 7.
 Tandem, 154, 1. 158, 22. 193, 4, aliisque locis 2.
 Tandem aliquando, 247, 15.
 Tandiu, 237, 3.
 Tanquam, 101, 9.
 Tanta, 329, 2.
 Tantæ, 200, 1. 288, 6.
 Tantalus, 253, 10.
 Tantas, 68, 6. 105, 5. 115, 4. 146, 2.
 Tanti, 60, 1. 70, 6. 94, 9. 257, 14.
 Tanto, 110, 1. 135, 1. 334, 1.
 Tanto cum, quanto, 295, 16. 295, 19.
 Tantos, 285, 4.
 Tantum, 36, 2. 40, 1. 60, 7, aliisque locis 13.
 Tantummodo, 237, 11. 267, 20.
 268, 6.
 Tardus, 289, 3.
 Tartaria, 254, 6.
 Tartareum, 254, 16.
 Tauros, 212, 12.
 Te, 24, 3. 24, 5. 32, 1, aliisque locis 74.
 Te ipso, 124, 5.
 Tecta substant., 276, 5.
 Tectas, 331, 2.
 Teci adject., 143, 2.
 Tecio substant., 183, 6.
 Tectum adject., 137, 4.
 Tecum, 32, 3. 43, 6. 100, 1. 108, 1.
 Tegit, 276, 3.
 Tegitur, 238, 13.
 Tegmina, 269, 8.
 Tehs, 286, 5.
 Tellure, 216, 4.
 Tellus, 203, 2. 231, 11. 311, 3.
 Temeraris, 83, 1.
 Temerario, 313, 9.
 Temerarium, 288, 6.
 Temere, 36, 2. 296, 12.
 Temeritale, 33, 2. 83, 3.
 Temeritale, 86, 11. 299, 14. 313, 13.
 Temperamentum, 297, 11.
 Temperans, 252, 4.
 Temporal, 67, 1. 262, 2. 283, 7, aliisque locis 2.
 Temporal, 20, 3.
 Temperiem, 297, 7.
 Tempes, 302, 6.
 Tempestas, 120, 1.
 Tempestivum, 109, 3.
 Tempora, 80, 1. 142, 8.
 Temporalem, 95, 7.
 Temporales, 294, 11.
 Temporales, 294, 5.
 Temporaliter, 294, 13.
 Temporalium, 326, 6. 348, 9. 349, 19.
 Temporario, 360, 24.
 Tempore, 47, 1. 65, 1. 348, 10, aliisque locis 2.
 Temporibus, 158, 1. 246, 10. 294, 4, aliisque locis 2.
 Temporis, 120, 2. 158, 4. 158, 12, aliisque locis 10.
 Temporum, 195, 7.
- Tempus, 23, 1. 87, 2. 93, 5, aliisque locis 2.
 Tenaces, 120, 1.
 Tenaci, 211, 1.
 Tenacissime, 238, 23.
 Tendantur, 199, 3.
 Tendat, 84, 7.
 Tendatur, 349, 4.
 Tendere, 168, 10.
 Tendit, 17, 1.
 Tenebrae, 26, 1.
 Tenebras, 17, 1. 174, 5. 234, 9.
 Tenebris, 69, 5. 87, 7. 282, 3.
 Tenebrosa, 321, 1.
 Tenebrosis, 102, 2.
 Tenent, 168, 2.
 Teneo, 265, 7.
 Teuere, 38, 3.
 Teueri, 303, 6.
 Tenero, 215, 7.
 Tenet, 262, 1. 332, 5. 341, 11.
 Tentati, 87, 6. 334, 8.
 Tentare, 82, 2.
 Tenues, 330, 8.
 Tenui, 186, 1. 217, 6. 246, 26.
 Tenuis, 164, 1.
 Tenuissimis, 11, 1.
 Tepenti, 301, 1.
 Tepentis, 114, 1.
 Terga, 314, 3.
 Tergamus, 25, 4.
 Tergeminus, 233, 2.
 Tergum, 266, 3.
 Terminis, 299, 20. 345, 14.
 Terminos, 157, 22. 168, 10. 234, 10.
 Terminus, 227, 1.
 Terra, 182, 3. 156, 5. 250, 4, aliisque locis 4.
 Terram, 14, 7. 20, 4. 22, 4, aliisque locis 2.
 Terrarum, 133, 15. 162, 1. 205, 7, aliisque locis 2.
 Terras, 70, 4. 70, 10. 76, 3, aliisque locis 7.
 Terrena, 146, 2. 186, 1.
 Terrenæ, 226, 4.
 Terrenas, 235, 3.
 Terrenis, 17, 2. 136, 4. 159, 8. 320, 8.
 Terreno, 159, 8.
 Terrenum, 159, 8.
 Terreus, 347, 8.
 Terret, 199, 13.
 Terras, 168, 9. 206, 1. 207, 3. 299, 21.
 Terror, 3, 2.
 Terrore, 61, 9. 199, 8. 280, 16.
 Testatus, 237, 6.
 Texens, 248, 7.
 Texeral, 290, 3.
 Texit, 224, 4.
 Textilur, 295, 4.
 Texueran, 33, 6.
 Texuera, 11, 3.
 Thalamos, 307, 3.
 Thesauris, 242, 3.
 Threicis, 27, 4.
 Threicius, 251, 2.
 Thule, 203, 3.
 Tibi, 43, 4, 44, 1. 52, 3, aliisque locis 33.
 Tigres, 212, 13.
 Tigris bestia, 276, 8. 286, 1.
 Tigris fluvius, 316, 1.
 Timæo, 219, 31.
 Timent, 261, 4.
 Timor, 125, 10.
 Timorem, 90, 1.
 Timuit, 231, 8.
 Tingere, 301, 9.
 Tinixerat, 142, 3.
 Tinixerit, 182, 5.
 Tinixis, 153, 2.
 Tiresias, 327, 1.
 Titulus, 162, 8.
 Titij, 253, 12.
 Tolerauntis, 123, 5.
 Tolerasset, 158, 21.
 Toleres, 95, 1.
 Tollens, 270, 4.
- Tollere, 258, 10.
 Tonantis, 300, 1.
 Tonet, 129, 7.
 Tormenita, 34, 2. 287, 9.
 Toro, 12, 2.
 Torpet, 273, 6.
 Torquel, 39, 1. 270, 6.
 Torret, 153, 9.
 Tortores, 210, 5.
 Torris, 12, 3.
 Torvo, 269, 5.
 Torvos, 263, 1.
 Tot, 193, 4. 270, 7.
 Tota, 94, 7. 103, 6. 120, 10, aliisque locis 4.
 Tota, 150, 2. 295, 2.
 Totam, 33, 7. 349, 8. 349, 15. 349,
 22.
 Totas, 132, 11.
 Totii, 159, 5.
 Toties, 8, 1.
 Totis, 23, 2. 64, 4. 128, 8.
 Totius, 36, 6. 43, 8. 54, 3, aliisque locis 4.
 Totos, 233, 24.
 Totum, 84, 13. 86, 9. 336, 18, aliisque locis 2.
 Totus, 118, 9.
 Tractabamus, 249, 7.
 Tractamus, 239, 4.
 Tractanda, 321, 4.
 Tractata, 287, 7.
 Tradere, 200, 7.
 Traditum, 102, 12.
 Traditus, 185, 3.
 Traducit, 217, 10.
 Tragicus, 204, 2.
 Tragediarium, 103, 2.
 Trahente, 248, 19.
 Traherent, 33, 6.
 Trahi, 41, 4. 164, 7.
 Trahis, 335, 4.
 Trahit, 133, 1. 166, 6. 201, 1, aliisque locis 3.
 Trahunt, 133, 6. 238, 10. 346, 3.
 Tramite, 90, 4. 177, 1. 179, 5, aliisque locis 3.
 Trauquila, 226, 6.
 Tranquillitate, 93, 5.
 Tranquillitas, 94, 10.
 Tranquillo, 114, 5.
 Transabiti, 216, 3.
 Transacta, 126, 8. 349, 7.
 Transcedental, 157, 15.
 Transcedent, 260, 5. 336, 24.
 Transferre, 44, 8. 55, 2. 238, 7.
 Transfertur, 132, 4.
 Transformat, 296, 6.
 Transformatum, 272, 28.
 Transfundit, 193, 11.
 Transfunditur, 237, 8.
 Transigimus, 239, 5.
 Transire, 132, 8. 273, 10.
 Transitor, 349, 2.
 Translata, 132, 5.
 Transmissum, 93, 6.
 Transmittere, 347, 3.
 Transversos, 267, 3.
 Traxerant, 277, 2.
 Traxi, 48, 2.
 Traxi, 253, 12. 309, 5.
 Tremendos, 98, 1.
 Tremiscat, 203, 2.
 Tremit, 5, 4.
 Trepidus, 41, 1. 107, 1.
 Tria, 218, 7.
 Tribuat, 288, 3.
 Tribuit, 349, 15.
 Tribuitur, 305, 6.
 Tribus, 218, 14.
 Tribuunt, 197, 6.
 Triduana, 213, 4.
 Triguillam, 43, 4.
 Triones, 153, 7.
 Triphici, 279, 11. 309, 5.
 Triplicias, 223, 1.
 Tristem, 179, 16.
 Tristes, 209, 5.
 Tristia, 298, 13.

INDEX VOCABULORUM.

- Tristibus, 279, 4. 298, 8. 298, 14.
 Tristis, 7, 4. 14, 5. 298, 24, aliisque locis 2.
 Tristitia, 30, 1.
 Tristium, 111, 7.
 Triumphal, 111, 2.
 Trucem, 182, 3.
 Truncii, 316, 5.
 Tu, 24, 1. 31, 2. 31, 3, aliisque locis 60.
 Tua *singul.* 67, 1. 72, 2. 74, 4, aliisque locis 3.
 Tua *nomin.* *flur.* 101, 12.
 Tua *accus.* *plur.* 100, 3. 101, 3. 101, 9, aliisque locis 3.
 Tua, 93, 5. 312, 3.
 Tuae, 73, 2. 74, 5. 82, 1, aliisque locis 16.
 Tuam, 60, 4. 108, 3. 119, 4. 205, 14.
 Tuas, 120, 7. 134, 11. 281, 25. 352, 12.
 Tuearis, 108, 3.
 Tueatur, 188, 7.
 Tuendam, 135, 3.
 Tuendo, 13, 2.
 Tuens, 38, 2. 175, 1.
 Tuenti, 323, 2.
 Tuerentur, 24, 3. 50, 3.
 Tueri, 237, 19.
 Tui, 53, 5. 86, 2. 92, 2, aliisque locis 6.
 Tuis, 58, 2. 60, 2. 60, 3, aliisque locis 8.
 Tuli, 61, 6.
 Tilit, 69, 5.
 Tum, 14, 8. 23, 1. 43, 1, aliisque locis 50.
 Tum *post, cum*, 257, 2.
 Tum, tum, 298, 15. 304, 4.
 Tumorem, 76, 7.
 Tumultus, 76, 4. 303, 18.
 Tumultus, 30, 7.
 Tunc, 26, 1. 111, 8. 132, 4, aliisque locis 2.
 Tundere, 290, 8.
 Tuo, 42, 1. 53, 1. 82, 3, aliisque locis 2.
 Tوروم, 54, 1.
 Tuos, 110, 7. 166, 10.
 Turbaut, 291, 4.
 Turbantur, 321, 2.
 Turbida, 270, 4.
 Turbidas, 89, 2.
 Turbine, 64, 1.
 Turpatus, 310, 2.
 Turpis, 204, 1.
 Turpissimum 213, 1.
 Turpitudo, 283, 12.
 Turpis, 204, 4.
 Torres, 39, 2.
 Tuti, 48, 5. 48, 6.
 Tutus, 201, 3.
 Tuum, 84, 6. 134, 7. 187, 9. 352, 3,
 Taus, 171, 7, 350, 19.
 Tyranni, 148, 3.
 Tyrannos, 40, 1. 263, 2. 270, 8.
 Tyrannus, 143, 1. 143, 4. 199, 7.
 Tyrio, 140, 2. 196, 1.
 Tyrrenha, 215, 2.
 U
 Uberem, 12, 7.
 Uberiora, 149, 7.
 Uberius, 75, 5. 103, 5.
 Ubeirrime, 296, 17.
 Ubertas, 133, 13.
 Ubi *interrogative*, 163, 1.
 Ubi *statim atque*, 12, 2. 30, 2. 71, 1. 91, 1.
 Ubi *ad verbum loci*, 238, 4. 313, 1.
 Ubi *quando*, 90, 6. 174, 3. 214, 4, aliisque locis 3.
 Ubique gentium, 132, 6.
 Ubique ierarum, 194, 12.
 Ulceri, 277, 19.
 Ulla, 53, 8. 142, 3. 142, 6, aliisque locis 3.
 Ulla, 218, 1.
 Ullam, 148, 9. 248, 18.
- Ulli, 185, 3.
 Ullus, 125, 4. 229, 13. 236, 14, aliisque locis 5.
 Ultum, 83, 2. 110, 5. 112, 2, aliisque locis 3.
 Ultus, 218, 18. 292, 7. 313, 13.
 Ultiora, 299, 25.
 Ultorius, 178, 5. 266, 19. 281, 6.
 Ultima, 203, 3.
 Ultimam, 61, 2.
 Ultimi, 310, 10.
 Ultimus, 112, 4. 238, 13. 310, 8.
 Ultione, 280, 15. 281, 9. 281, 23.
 Ultor, 307, 2.
 Ultorem, 282, 9.
 Ultra, 10, 1. 272, 26. 305, 25.
 Ultra *sine regimine*, 266, 21. 271, 10.
 Ultrices, 253, 5.
 Ultro, 60, 4. 98, 4. 149, 13. 195, 6.
 Ululat, 276, 7.
 Umbrarum, 253, 1. 254, 2.
 Umbras, 140, 5. 183, 7. 301, 11.
 Umbratiles, 194, 8.
 Una, 218, 3. 351, 10.
 Una, 99, 2. 237, 8. 292, 6.
 Unam, 232, 18. 236, 10, 246, 6.
 Unaquaque, 271, 4.
 Unco, 166, 7.
 Unda, 89, 6. 215, 5. 316, 4. 316, 6.
 Undantes, 25, 3.
 Undas, 20, 1. 153, 5. 184, 5.
 Unde, 19, 1. 54, 1. 54, 2 bis, aliisque locis 10.
 Undique, 141, 2.
 Ungubus, 276, 5.
 Unica, 347, 6.
 Unicuitate, 297, 15.
 Unicum, 328, 4.
 Unitas *substant.*, 237, 6.
 Unitatem, 237, 10.
 Unitatis, 236, 16.
 Universa, 239, 25. 321, 4.
 Universale, 123, 13. 337, 15. 344, 2, aliisque locis 2.
 Universales, 337, 6.
 Universali, 326, 24.
 Universali, 337, 16.
 Universi, 33, 3.
 Universitatem, 248, 17.
 Universitatis, 337, 2. 344, 9 bis.
 Universum, 337, 10. 344, 3.
 Unius, 157, 22. 158, 6. 205, 6.
 Uno, 119, 3. 232, 1. 239, 21, aliisque locis 5.
 Unquam, 52, 4. 53, 4. 56, 1, aliisque locis 12.
 Unum, 132, 6. 147, 3. 156, 1, aliisque locis 27.
 Unumquaque, 219, 5. 237, 11. 238, 22.
 Unus, 206, 3. 206, 4. 231, 8, aliisque locis 4.
 Urat, 67, 5.
 Urbe, 50, 4. 152, 4. 287, 6.
 Urbium, 44, 5. 157, 12.
 Ureret, 251, 11.
 Urgeantur, 279, 13. 281, 24.
 Urgere, 133, 19.
 Urgit, 128, 8. 233, 31.
 Urs, 301, 6.
 Ursus, 286, 1.
 Usitato, 246, 13.
 Usquam, 137, 8. 232, 22. 299, 22.
 Usque, 14, 2.
 Usque ad, 266, 19.
 Usque adiuc, 257, 1.
 Usqueaque, 187, 15.
 Usu, 132, 5. 298, 6. 304, 13.
 Usum, 158, 19.
 Usurpat, 304, 11.
 Usus *substant.*, 298, 24.
 Usus *adject.*, 101, 8.
 Ut, 10, 3. 20, 4. 21, 1, aliisque locis 110.
 Ut ita dicam, 337, 12.
 Ut sicut, 21, 5. 26, 3. 34, 6, aliisque locis 28.
 Ut postquam, 174, 5.
- Ut *quantum*, 212, 16 bis, 264, 1.
 Utantur, 337, 23.
 Uteneque, 120, 4.
 Utetur, 76, 7.
 Utendo, 299, 11.
 Utendum, 131, 2.
 Utens, 337, 11. 337, 14.
 Utentium, 146, 7. 192, 2. 193, 5.
 Utre, 94, 7.
 Utteretur, 212, 18.
 Uteris, 247, 15.
 Utero, 101, 4.
 Uterque, 200, 6.
 Uti *verbum*, 53, 6. 70, 1. 319, 2.
 Uti *conunct.*, 11, 2. 13, 1. 52, 6, aliisque locis 36.
 Utilem, 304, 6.
 Utinam, 53, 7. 142, 7. 263, 5.
 Utramque, 38, 2.
 Utraque, 323, 21.
 Utrasque, 11, 6.
 Utrique *plur.*, 265, 12. 305, 18.
 Utriusque, 237, 7. 293, 8.
 Uroque, 121, 3. 325, 17.
 Utrum, 231, 12.
 Utrumque, 158, 7. 350, 27.
 Uvis, 21, 2. 79, 6.
 Uxor, 119, 1. 178, 9. 9
 V
 Vacua, 156, 4.
 Vacuas, 137, 10.
 Vada, 215, 2.
 Vadi, 316, 4.
 Vaga, 302, 15. 346, 4.
 Vagas, 275, 2.
 Vagatur, 89, 2.
 Vagis, 163, 9.
 Vagos, 18, 4. 316, 7.
 Vagus, 38, 6.
 Valde, 305, 11.
 Valeant, 187, 3. 212, 2. 277, 11.
 Valeat, 11, 4. 148, 11. 331, 7.
 Valens, 265, 25.
 Valent, 187, 6. 198, 1. 277, 12. 325, 1.
 Valentia *substant.*, 84, 12. 218, 30.
 Valentiz, 218, 1.
 Valentian, 10, 1. 178, 14. 264, 14.
 Valentibus, 296, 14.
 Valentior, 36, 4. 188, 3. 265, 26. 265, 23.
 Valentorem, 265, 20.
 Valentis, 162, 2.
 Valerent, 267, 18.
 Valeret, 247, 10.
 Valet, 297, 18. 322, 4. 337, 6. 347, 5.
 Valida, 120, 1.
 Validiora, 76, 6.
 Validioribus, 93, 7, 131, 2.
 Validis, 181, 1. 283, 1.
 Validus, 264, 18. 287, 6.
 Valli, 84, 5. 129, 10.
 Vallo, 36, 7. 74, 1.
 Valuit, 154, 4. 350, 5.
 Vanescunt, 194, 14.
 Vani, 269, 8.
 Varia, 293, 3.
 Variæ, 180, 6.
 Variam, 266, 2.
 Varias, 21, 4. 352, 6.
 Variat, 115, 4. 167, 2.
 Varietate, 231, 13.
 Varietatem, 135, 4.
 Varietates, 216, 12.
 Varis, 131, 1. 276, 10. 346, 1. 327, 4.
 Varios, 18, 3. 276, 1.
 Varium, 67, 1.
 Vasa, 257, 14.
 Vasta, 157, 14.
 Vasto, 308, 2.
 Yates, 251, 2.
 Vaticinio Tiresiae aut est aut non, 327, 1.
 Ve, 54, 7. 56, 6. 84, 7, aliisque locis 44.
 Vectigalibus, 46, 4.
 Vector, 227, 1.

- Vehementer, 53, 42, 75, 6, 83, 8, aliisque locis 10.
 Vehementius, 117, 3.
 Vehiculus, 258, 12.
 Vehit, 123, 7, 238, 20.
 Vel, 20, 1, 41, 1, 44, 2, aliisque locis 99.
 Vel pro etiam, 183, 5, 119, 4, 125, 10, aliisque locis 3.
 Vela *nomen*, 93, 5, 275, 1, 307, 4.
 Velat, 94, 7.
 Velatas, 292, 2.
 Velatum, 137, 4.
 Velum, 85, 4, 352, 8.
 Velimus, 350, 6.
 Velint, 272, 17.
 Velis *verbū*, 193, 3, 109, 4, 124, 7, aliisque locis 7.
 Velit, 123, 8, 219, 8, 232, 13, 247, 11.
 Velle, 52, 4, 53, 13, 74, 2, aliisque locis 2.
 Velleo, 100, 1, 231, 15, 283, 3.
 Veilleut, 199, 10.
 Vellera, 140, 1.
 Velles, 187, 12.
 Vellet, 142, 4.
 Velocem, 149, 10.
 Velocis, 261, 8.
 Velocissimum, 117, 2.
 Velocitas, 149, 10, 178, 15.
 Velocitate, 212, 13.
 Velox, 112, 3, 212, 16, 233, 8, 259, 3.
 Velut, 33, 6, 84, 5, 101, 8, aliisque locis 8.
 Velut, 11, 3, 178, 8, 217, 6, aliisque locis 19.
 Venena, 277, 15.
 Venenis, 12, 6, 270, 2.
 Veneno, 140, 2, 154, 4, 310, 1.
 Venenum, 34, 1.
 Venerandum, 194, 9, 298, 8.
 Veneratione, 177, 5, 218, 5.
 Venere, 134, 11.
 Venerint, 194, 14.
 Venerit, 66, 3.
 Veniam *nomen*, 252, 10.
 Veniant, 323, 5.
 Veniat, 280, 15.
 Veniens, 153, 6, 205, 12.
 Venientias, 27, 2.
 Venire, 110, 4, 237, 15.
 Venisti, 31, 3, 112, 1.
 Venistis, 305, 22.
 Veui presens, 6, 2, 136, 11, 239, 7.
 Venit præteritum, 5, 1.
 Venite, 233, 1.
 Venium, 101, 11, 132, 12, 268, 20.
 Ventilante, 243, 3.
 Ventis, 95, 5.
 Ventos, 307, 5, 346, 4.
 Ventosam, 166, 4.
 Ventura, 326, 4, 335, 14, 336, 4, 350, 25.
 Venturam, 180, 4.
 Ventus, 129, 8.
 Vera, 55, 4, 75, 4, 117, 1, aliisque locis 19.
 Veraciter, 219, 20.
 Veret, 55, 7, 87, 7, 145, 1, aliisque locis 3.
 Veram, 86, 10, 171, 6, 191, 7, aliisque locis 7.
 Veras, 87, 3.
 Verba, 12, 3, 111, 3, 171, 1, 217, 15.
 Verbera, 182, 4.
 Verheret, 27, 5, 316, 4.
 Verbis, 93, 2, 100, 1, 163, 5, 172, 4.
 Verbo, 53, 8.
 Vere nonum substanti, 302, 1.
 Vereare, 313, 5.
 Verecundiam, 14, 4.
 Verendi, 261, 9.
 Verendis, 197, 3.
 Verendum, 313, 3.
 Vererit, 32, 5.
 Veri, 177, 2, 219, 25, 243, 2, aliisque locis 3.
- Veris substant., 20, 3.
 Veris *adject.*, 3, 1, 230, 1, 330, 4, 340, 13.
 Verissima, 230, 10, 236, 4.
 Verissime, 228, 17.
 Veritas, 352, 4.
 Veritate, 83, 5, 205, 3, 326, 14, 331, 1.
 Veritatem, 52, 8, 53, 2, 228, 5, 336, 11.
 Veritatis, 239, 27, 247, 19, 282, 3, aliisque locis 4.
 Verius, 171, 2, 219, 12, 330, 22, aliisque locis 2.
 Vernum, 212, 16.
 Vernalis, 114, 2, 133, 12.
 Vernos, 79, 5.
 Vernula, 93, 9.
 Vero, *adject.*, 166, 6, 217, 9.
 Vero 10, 5, 11, 5, 12, 1, aliisque locis 142.
 Veronæ, 55, 1.
 Verrunt, 346, 2.
 Versa, 287, 11.
 Versa, 135, 8, 315, 1.
 Versamus, 102, 8.
 Versas *verbū*, 64, 1.
 Versat, 68, 6, 105, 2, 270, 1.
 Versatur, 178, 8.
 Verseutore, 295, 14.
 Versi, 272, 25.
 Versibus, 44, 10.
 Verso, 115, 2.
 Versum *adject.*, 33, 5.
 Vertatur, 273, 10.
 Vertebat, 312, 2.
 Vertentem, 103, 3.
 Vertentium, 295, 12.
 Verterant, 277, 4.
 Vertere, 154, 2, 277, 12.
 Verteretur, 283, 20.
 Verterit, 97, 1.
 Vertice, 5, 3, 184, 4, 230, 24, 301, 5.
 Verticem, 9, 2, 199, 8, 231, 21, 260, 5, 266, 16.
 Verticias, 10, 6.
 Verit, 184, 7, 276, 2.
 Verum substant., 90, 3, 241, 4, 244, 11.
 Verum *adject.*, 87, 5, 135, 4, 186, 2, aliisque locis 7.
 Verum *conjectio*, 12, 7, 53, 1, 61, 11, aliisque locis 11.
 Verum etiam post, non solum, modo, etc., 126, 6, 238, 16, 257, 9, 272, 18.
 Verumtamen, 109, 4.
 Vesevus, 39, 1.
 Vesper, 301, 11.
 Veste, 25, 5.
 Vestem, 11, 8, 33, 6.
 Vester, 137, 1.
 Vestes, 11, 1.
 Vestibus, 131, 1.
 Vestigat, 241, 1.
 Vestigia, 33, 9, 347, 2.
 Vestra singul., 147, 1.
 Vesta, 136, 7, 306, 1.
 Vesta plur., 135, 8, 130, 6, 208, 4.
 Vestræ, 13, 1, 132, 8.
 Vestram, 133, 6, 133, 7, 136, 4.
 Vestri, 131, 5, 146, 4.
 Vestro, 136, 3, 350, 20.
 Vestros, 169, 2.
 Vestrum, 131, 1, 186, 1.
 Vestrum genit., 334, 4.
 Vetant, 159, 5.
 Veterem, 301, 2.
 Veteres, 32, 7, 146, 4.
 Veteribus, 293, 7.
 Veterum, 313, 15.
 Vetus, 334, 1.
 Vetustas, 158, 3, 198, 3.
 Vetustatis, 11, 4.
 Vexabat, 46, 2.
 Vie, 188, 5, 336, 13, 343, 5, 346, 3.
 Via, 39, 3, 262, 5, 311, 2.
 Via, 80, 5.
- Viae, 212, 1.
 Viam, 93, 7, 258, 9, 313, 1.
 Vias, 43, 7, 261, 1.
 Viator, 137, 10.
 Vibratus, 28, 1.
 Vice, 69, 3, 287, 11.
 Vicem, 194, 6, 286, 7, 328, 6.
 Vices, 68, 7, 80, 4, 86, 6, aliisque locis 5.
 Vicinus, 282, 10, 301, 10, 301, 16.
 Vicinius, 295, 20.
 Victa, 202, 3.
 Victam, 297, 21.
 Vieti, 98, 2.
 Victor, 18, 6, 309, 6.
 Victorian, 33, 3.
 Victorum *adject.*, 148, 9.
 Victricem, 297, 21.
 Victus, 234, 17.
 Vide, 229, 14, 266, 10, 272, 19, aliisque locis 2.
 Videamini, 147, 2.
 Videamus, 304, 13.
 Videant, 350, 48.
 Videantur, 179, 3, 232, 10, 266, 23, aliisque locis 5.
 Videaris, 282, 12.
 Videas, 166, 4, 199, 41, 264, 13, aliisque locis 5.
 Videatur, 205, 10, 315, 13.
 Videatur, 123, 8, 133, 5, 135, 10, aliisque locis 18.
 Videbantr, 11, 7, 33, 9, 33, 4, aliisque locis 4.
 Videbaris, 166, 11.
 Videbatur, 10, 6, 281, 18.
 Videbimur, 60, 2.
 Videbis, 219, 14.
 Videbit, 269, 9, 345, 11.
 Videbitur, 232, 1, 313, 18, 327, 11.
 Videmini, 155, 4.
 Videmus, 272, 13.
 Videntes, 282, 16.
 Videntur, 106, 6, 178, 9, 178, 14, aliisque locis 5.
 Video, 24, 5, 217, 3, 232, 19, aliisque locis 3.
 Videor, 49, 4, 61, 6, 217, 6.
 Viderant, 54, 3.
 Viderat, 141, 3.
 Videri, 61, 6.
 Viderent, 112, 5, 283, 22.
 Videres, 147, 3, 193, 8, 281, 19.
 Videretur, 47, 2, 123, 1, 217, 5, 283, 10.
 Videri, 213, 2, 271, 5, 272, 17, aliisque locis 3.
 Viderit, 183, 7.
 Viderunt, 57, 4.
 Vides, 55, 7, 120, 5, 157, 16, aliisque locis 6.
 Videt, 153, 5, 234, 19, 260, 3, aliisque locis 2.
 Videtis, 350, 21, 350, 26.
 Videtur, 50, 6, 163, 7, 173, 1, aliisque locis 16.
 Vidisset, 71, 3.
 Vidisset, 24, 6.
 Vidisti, 94, 2, 110, 8, 228, 2, 258, 7.
 Vidit, 12, 2, 67, 4, 254, 42.
 Vigebat, 197, 1.
 Vigens, 340, 8.
 Viget, 118, 7, 235, 1, 340, 14.
 Vigilantius, 246, 27.
 Vigor, 26, 2, 277, 13, 341, 10.
 Vigorem, 343, 3.
 Vigoris, 10, 2.
 Vile, 179, 10.
 Vilescat, 131, 5.
 Vilesces, 212, 6.
 Vilesctu, 195, 8.
 Villa, 212, 44, 257, 11.
 Vilis, 70, 6, 218, 27.
 Vilissima, 36, 6, 136, 6.
 Vilissimæ, 212, 10.
 Vilissimorum, 58, 4.
 Vilitas, 218, 30.
 Vilitatis, 50, 9.
 Vim, 76, 8, 293, 9, 336, 15.

Vincimur, 234, 1.
Vincta, 90, 5.
Vincula, 148, 8, 182, 2, 250, 4.
Vindicantem, 147, 4.
Violas, *nomen*, 79, 1.
Violenta, 101, 10.
Violentorum, 11, 8.
Violentus, 153, 8, 273, 1.
Vir, 118, 9, 148, 5, 305, 16.
Vires, 43, 1, 53, 6, 98, 5, 266, 18, 141, 6.
Virga, 184, 2.
Viri, 44, 4.
Viribus, 40, 2, 70, 1, 128, 8, aliisque locis 10.
Virides, 234, 7, 347, 3.
Viridi, 214, 3.
Viridis, 4, 1.
Virilibus, 93, 1.
Virilis, 21, 2.
Viriun, 328, 9.
Viro, 234, 3.
Vironum, 109, 6.
Viros, 158, 1, 159, 2.
Virtus, 69, 4, 155, 3, 201, 4, aliisque locis 2.
Virtule, 146, 8, 159, 3, 178, 11, aliisque locis 4.
Virtutem, 53, 11, 283, 21, 298, 11.
Virtutes, 192, 3, 258, 4, 298, 5, aliisque locis 2.
Virtuti, 143, 10.
Virtutibus, 118, 9, 146, 7, 297, 29.
Virtutis, 55, 8, 148, 5, 158, 15, aliisque locis 5.
Virtutum, 31, 3, 117, 1, 156, 2 aliisque locis 2.
Virum, 48, 1, 48, 3, 148, 1, 305, 17.
Vis *nomen*, 67, 1, 102, 7, 132, 1, aliisque locis 9.
Vis *verbum*, 90, 1, 111, 5, 237, 18, aliisque locis 3.
Visa, 9, 3, 333, 2.
Visatur, 99, 2.
Viscera, 322, 3.
Visceribus, 212, 19.
Visebat, 18, 3.
Visendi, 337, 19, 352, 13.
Visere, 250, 2, 262, 10.
Visibus, 89, 1.
Visionis, 352, 21.
Visitur, 237, 9.
Visu, 14, 7, 153, 1, 171, 8, 176, 1, 282, 14.
Visum *adject.*, 251, 8, 349, 12.
Visus *substant.*, 212, 18, 226, 3, 336, 17.
Visus, 241, 3.
Vita, 7, 6, 126, 7, 349, 4.
Vita, 419, 8, 349, 1.

Vitæ, 35, 4, 43, 8, 112, 1, aliisque locis 44.
Vitalis, 87, 1.
Vitam, 121, 3, 164, 7, 212, 9, aliisque locis 3.
Vitare, 199, 10, 201, 3, 352, 5.
Vitas, 225, 1.
Vitat, 235, 2.
Vite, 214, 4.
Vitet, 128, 6.
Vitia, 192, 3, 258, 4, 267, 1, aliisque locis 5.
Vitiis, 208, 7, 272, 29, 299, 5, aliisque locis 2.
Vitio, 136, 11, 267, 4.
Vitorum, 283, 22.
Vitiosae, 149, 15.
Vitiosi, 134, 4.
Vitiositas, 283, 27.
Vitiosorum, 266, 10.
Vitiosos, 267, 12, 279, 1.
Vitre, 89, 4.
Vitro, 74, 4.
Vivacissimo, 292, 8.
Vivere, 103, 8.
Viveret, 243, 5.
Vivido, 10, 2.
Vivit, 119, 1, 119, 2, 273, 6, 318, 9.
Vivitis, 349, 1.
Vivo, 341, 7.
Vix, 84, 3, 157, 4, 165, 5, aliisque locis 2.
Vixisse, 199, 10.
Vobis, 13, 1, 133, 2, 133, 7, aliisque locis 7.
Vocabitur, 271, 10.
Vocabo, 52, 5.
Vocabula, 164, 3, 313, 22.
Vocabulo, 246, 13.
Vocans, 344, 12.
Vocant, 231, 2.
Vocari, 231, 10.
Vocas, 123, 3, 292, 5.
Vocala, 6, 2.
Vocatur, 237, 6, 305, 20, 314, 3.
Voce, 183, 10, 277, 6, 326, 22.
Vocem, 313, 12.
Vocetur, 291, 7.
Volantum, 211, 3.
Volatu, 347, 1.
Volenti, 237, 16, 320, 2.
Volentes, 143, 3, 267, 4.
Volentia, 248, 17.
Volentis, 237, 11.
Voles, 82, 3.
Voleit, 127, 1, 173, 1, 202, 1, 209, 6, 166, 9.
Volvatur, 271, 1.
Volvat, 19, 3.
Voluhili, 102, 7.
Volucrem, 260, 3.

Volucres *substant.*, 309, 2.
Volucres *adject.*, 259, 1, 285, 4.
Volucris *adject.*, 350, 1.
Volvens, 89, 1.
Volventis, 96, 1.
Voluerit, 264, 14, 264, 16.
Voluerut, 290, 6.
Volui, 52, 3.
Voluisse, 51, 2, 54, 5, 56, 4, 279, 9.
Voluit, 136, 4, 201, 1.
Volumus, 218, 8.
Volunt, 177, 8, 180, 1, 286, 5.
Voluntarie, 247, 3, 351, 15.
Voluntarii, 335, 7.
Voluntariis, 239, 3.
Voluntarium, 350, 27.
Voluntarius, 317, 10.
Voluntas, 93, 5, 239, 8, 239, 10, aliisque locis 5.
Voluntate, 264, 11, 352, 6.
Voluntates, 324, 7.
Voluntatibus, 209, 1, 239, 7, 352, 19.
Voluntatis, 265, 2, 279, 10.
Voluptarium, 212, 9.
Voluptas, 211, 1, 231, 19.
Voluptate, 178, 3, 273, 8, 305, 22.
Voluptatem, 178, 15, 179, 2, 292, 14.
Voluptates, 178, 5, 178, 20, 180, 2,
aliisque locis 2.
Voluptatibus, 217, 5, 219, 4.
Voluptatum, 209, 3.
Vorans, 106, 7.
Vos, 124, 3 bis, 133, 8, 136, 1, aliisque locis 12.
Vosnetipos, 137, 7.
Vota, 76, 4, 106, 7.
Votorum, 178, 8.
Vox, 132, 7, 341, 9.
Vulgi, 75, 5, 204, 4, 304, 12.
Vulgo, 13, 1.
Vulgus, 33, 4, 282, 12, 291, 6, aliisque locis 2.
Vulnera, 142, 5.
Vulnus, 42, 3.
Vulpeculis, 273, 3.
Vulsi, 316, 5.
Vult, 264, 42.
Vulnis, 352, 26.
Vultu, 71, 1, 347, 9.
Vultum, 7, 3, 14, 9, 22, 3, aliisque locis 3.
Vultur, 233, 11.
Vultus *nomin. sing.*, 43, 6.
Vultus *genit.*, 9, 3, 256, 1.
Vultus *accus. plur.*, 94, 6, 113, 3.
Z

Zeoonis, 34, 1.
Zephyri, 114, 1.
Zephyrus, 67, 3.

ORDO RERUM QUE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ENNODIUS.

Prolegomenon.
— EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.
EPISTOLA PRIMA. Ennodius Joanni.
— II. Ennodius Floro.
— III. Ennodius Fausto.
— IV. Ennodius eidem.
— V. Idem eidem.
— VI. Idem eidem.
— VII. Idem eidem.
— VIII. Ennodius Firmino.
— IX. Ennodius Olybrio.
— X. Ennodius Joanni.
— XI. Ennodius Castorio et Floro.
— XII. Ennodius Avieno.
— XIII. Ennodius Agapito.
— XIV. Ennodius Fausto.
— XV. Ennodius Floriano.
— XVI. Idem eidem.

— XVII. Ennodius Fausto. 29
— XVIII. Ennodius Avieno. 30
— XIX. Ennodius Deuterio. Ibid.
— XX. Ennodius Fausto. 31
— XXI. Idem eidem. 32
— XXX. Ennodius Opilioni. Ibid.
— XXII. Ennodius Seuario. 33
— XXIV. Ennodius Asturio. Ibid.
— XXV. Ennodius Olybrio et Eugeneti. 34
— XXVI. Ennodius Fausto. Ibid.
LIBER SECUNDUS.
— EPISTOLA PRIMA. Ennodius Armenio consolatoriam. 35
— II. Ennodius Speciosae. 37
— III. Ennodius et eidem. 38
— IV. Ennodius Olybrio. Ibid.
— V. Ennodius Laconio. 39
— VI. Ennodius Pomerio. Ibid.
— VII. Ennodius Firmino. 40
— VIII. Ennodius Apollinari. 41

— IX. Ennodius Olybrio.	41	— XXXI. Ennodius Avito.	Ibid.
— X. Ennodius Fausto.	42	— XXXII. Ennodius Eugeneti.	84
— XI. Idem eidem.	Ibid.	— XXXIII. Ennodius Senario.	Ibid.
— XII. Ennodius Astyrio.	43	— XXXIV. Ennodius Hormisdæ.	85
— XIII. Ennodius Olybrio.	44	— XXXV. Ennodius Apronio.	86
— XIV. Afris.	45	LIBER QUINTUS.	
— XV. Ennodius Euprepia.	46	EPISTOLA PRIMA. Ennodius Liborio patricio.	85
— XVI. Ennodius Fausto.	47	— II. Ennodius Marciano.	87
— XVII. Ennodius Constantio.	48	— III. Ennodius Opilioni V. I.	88
— XVIII. Ennodius Ioanni.	49	— IV. Ennodius Heliæ.	Ibid.
— XIX. Ennodius Constantio.	Ibid.	— V. Ennodius Avito.	89
— XX. Idem eidem.	51	— VI. Leontio abati Ennodius.	Ibid.
— XXI. Ennodius Albino.	Ibid.	— VII. Euprepia Ennodius.	90
— XXII. Ennodius Fausto.	Ibid.	— VIII. Ennodius Petro.	Ibid.
— XXIII. Domno suo Fausto Ennodius diaconus.	52	— IX. Ennodius Fausto.	92
— XXIV. Eadem idem.	Ibid.	— X. Symmacho papa Ennodius.	Ibid.
— XXV. Fausto questori Ennodius diaconus.	53	— XI. Ennodius Luminoso.	93
— XXVI. Ennodius Liborio.	Ibid.	— XII. Ennodius Fausto juniori.	Ibid.
— XXVII. Honorato Ennodius.	54	— XIII. Ennodius Hormisdæ.	94
— XXVIII. Avieno Ennodius.	Ibid.	— XIV. Ennodius Servilioni.	Ibid.
LIBER TERTIUS.		— XV. Ennodius Senario.	95
EPISTOLA PRIMA. Senator episcopo Ennodius.	55	— XVI. Ennodius Panfronio.	Ibid.
— II. Eugeneti Ennodius.	56	— XVII. Ennodius Avieno.	96
— III. Domno suo Fausto Ennodius.	57	— XVIII. Ennodius Fausto.	Ibid.
— IV. Ennodius abati Stephano.	Ibid.	— XIX. Ennodius Parthenio.	Ibid.
— V. Ennodius Maximo.	58	— XX. Ennodius Avito.	97
— VI. Ennodius Laurentio.	Ibid.	— XXI. Idem eidem.	Ibid.
— VII. Ennodius Adeodato presbytero.	Ibid.	— XXII. Ennodius Venantio.	98
— VIII. Ennodius Avieno.	59	— XXIII. Ennodius Constantio.	Ibid.
— IX. Ennodius Marcelliano.	Ibid.	— XXIV. Ennodius Laconio.	Ibid.
— X. Ennodius Luminoso.	Ibid.	— XXV. Ennodius Avito.	99
— XI. Ennodius Senario.	60	— XXVI. Ennodius Agapito.	Ibid.
— XII. Ennodius abati Stephano.	61	— XXVII. Ennodius Eugeneti.	100
— XIII. Ennodius Apollinari.	Ibid.	LIBER SEXTUS.	
— XIV. Ennodius Promoto.	62	EPISTOLA PRIMA. Enuodus Parthenio.	101
— XV. Ennodius Euprepia.	Ibid.	— II. Ennodius Fausto.	Ibid.
— XVI. Ennodius Laconio.	63	— III. Ennodius Euprepia.	102
— XVII. Ennodius Stephano episcopo.	Ibid.	— IV. Ennodius Fausto.	103
— XVIII. Ennodius Eulalio episcopo.	64	— V. Ennodius Aureliano.	Ibid.
— XIX. Ennodius Fausto.	Ibid.	— VI. Ennodius Boetio.	Ibid.
— XX. Idem eidem.	65	— VII. Ennodius Avieno.	104
— XXI. Idem eidem.	Ibid.	— VIII. Ennodius Senario.	Ibid.
— XXII. Idem eidem.	Ibid.	— IX. Ennodius Fausto.	Ibid.
— XXIII. Ennodius Marcelliano.	Ibid.	— X. Idem eidem.	105
— XXIV. Ennodius Mascatori.	66	— XI. Enuodus Avieno.	Ibid.
— XXV. Ennodius Eugeneti.	67	— XII. Enuodus Liberio, Agapito, Senario, Al-	Ibid.
— XXVI. Ennodius Avieno.	Ibid.	— bino.	Ibid.
— XXVII. Idem eidem.	Ibid.	— XIII. Ennodius Avito.	136
— XXVIII. Ennodius Euprepia.	Ibid.	— XIV. Idem eidem.	Ibid.
— XXIX. Ennodius Eugeneti.	68	— XV. Enuodus Fausto.	Ibid.
— XXX. Ennodius Avieno.	Ibid.	— XVI. Ennodius Luminoso.	107
— XXXI. Idem eidem.	Ibid.	— XVII. Ennodius Marcellino episcopo.	Ibid.
— XXXII. Ennodius Passivo.	69	— XVIII. Enuodus Dominice.	Ibid.
— XXXIII. Ennodius Fausto.	Ibid.	— XIX. Enuodus Fausto.	108
— XXXIV. Ennodius Senario.	70	— XX. Idem eidem.	Ibid.
LIBER QUARTUS.		— XXI. Idem eidem.	Ibid.
EPISTOLA PRIMA. Ennodius Symmacho papæ.	69	— XXII. Enuodus Eugeneti.	109
— II. Ennodius Alionci.	70	— XXIII. Enuodus Parthenio.	Ibid.
— III. Ennodius Eulalio episcopo.	71	— XXIV. Enuodus Archotaniæ.	Ibid.
— IV. Exemplar epistolæ quam ipse dictavit. Fratri	Ibid.	— XXV. Ennodius Fausto.	Ibid.
soror.	72	— XXVI. Enuodus Euprepia.	110
— V. Ennodius Fausto.	Ibid.	— XXVII. Enuodus Seenario.	Ibid.
— VI. Ennodius Agapito.	73	— XXVIII. Enuodus Gudilevo.	Ibid.
— VII. Ennodius Juliano V. I. C. P.	Ibid.	— XXIX. Ennodius Fausto.	111
— VIII. Ennodius Symmacho papæ.	74	— XXX. Idem eidem.	Ibid.
— IX. Ennodius Fausto.	Ibid.	— XXXI. Enuodus domno papæ.	Ibid.
— X. Ennodius Trasimundo V. I.	75	— XXXII. Enuodus Avieno.	Ibid.
— XI. Enuodus Luminoso.	Ibid.	— XXXIII. Enuodus Hormisdæ et Dio-coro.	112
— XII. Enuodus Joanni.	Ibid.	— XXXIV. Enuodus Fausto Alho.	Ibid.
— XIII. Ennodius Constantio V. L.	76	— XXXV. Enuodus Dominiæ.	113
— XIV. Ennodius Fausto.	Ibid.	— XXXVI. Enuodus Adeodato presbytero.	Ibid.
— XV. Idem eidem.	77	— XXXVII. Enuodus Joanni.	114
— XVI. Ennodius Agapito.	Ibid.	— XXXVIII. Enuodus Firminæ.	Ibid.
— XVII. Ennodius Decorato.	78	LIBER SEPTIMUS.	
— XVIII. Ennodius Fausto.	Ibid.	EPISTOLA PRIMA. Enuodus Juliano.	115
— XIX. Ennodius Apollinari.	79	— II. Ennodius Fausto.	Ibid.
— XX. Ennodius Juliano V. I.	Ibid.	— III. Ennodius Avieno.	Ibid.
— XXI. Ennodius Constantio episcopo.	Ibid.	— IV. Ennodius Aguello.	116
— XXII. Ennodius Symmacho papæ.	80	— V. Ennodius Senario.	Ibid.
— XXIII. Ennodius Dominatieri.	Ibid.	— VI. Ennodius Floro et Decorato.	Ibid.
— XXIV. Ennodius Fausto.	Ibid.	— VII. Ennodius Elpidio diacono.	117
— XXV. Ennodius Basso.	81	— VIII. Ennodius Euprepia.	Ibid.
— XXVI. Ennodius Eugeneti V. I.	Ibid.	— IX. Ennodius Avieno.	118
— XXVII. Ennodius Senario.	82	— X. Ennodius Floro et Decorato.	Ibid.
— XXVIII. Ennodius Agapito.	Ibid.	— XI. Ennodius Aguello.	119
— XXIX. Ennodius papæ.	83	— XII. Ennodius Hormisdæ diacono.	Ibid.
— XXX. Ennodius Eugeneti V. I.	Ibid.		

- XIII. Eunodius Boetio.
- XIV. Eunodius Archotamiae.
- XV. Eunodius Aquello.
- XVI. Idem eidem.
- XVII. Eunodius Avieno.
- XVIII. Eunodius eidem.
- XIX. Eunodius Simpliciano.
- XX. Eunodius Maximus.
- XXI. Idem eidem.
- XXII. Idem eidem.
- XXIII. Idem eidem.
- XXIV. Eunodius Stephano.
- XXV. Eunodius Symmacho.
- XXVI. Eunodius Agnello.
- XXVII. Eunodius Probo.
- XXVIII. Eunodius Adeodato presbytero.
- XXIX. Eunodius Beato.
- XXX. Eunodius Fausto.
- XXXI. Eunodius Partheuio.

LIBER OCTAVUS.

- EPISTOLA PRIMA. Eunodius Boetio.
- II. Eunodius Avieno.
- III. Eunodius Messalæ.
- IV. Eunodius Aratori.
- V. Eunodius Fausto.
- VI. Eunodius Avieno.
- VII. Eunodius Senario.
- VIII. Eunodius Elpidio diacono.
- IX. Eunodius Messalæ.
- X. Eunodius Maximo V. S.
- XI. Eunodius Aratori.
- XII. Eunodius Floro.
- XIII. Eunodius Aureliano presbytero.
- XIV. Eunodius Fausto.
- XV. Eunodius Edasio.
- XVI. Eunodius Barbaræ.
- XVII. Eunodius Stephanie.
- XVIII. Eunodius Fausto.
- XIX. Eunodius eidem.
- XX. Eunodius Agnello
- XXI. Eunodius Beato.
- XXII. Eunodius Floro.
- XXIII. Idem eidem.
- XXIV. Eunodius Fausto.
- XXV. Idem eidem.
- XXVI. Eunodius Aviceno.
- XXVII. Eunodius Barbaræ.
- XXVIII. Eunodius Beato.
- XXIX. Idem eidem.
- XXX. Eunodius Adeodato presbytero.
- XXXI. Eunodius Boetio.
- XXXII. Eunodius Symmacho papæ.
- XXXIII. Eunodius Hornisidæ diacono.
- XXXIV. Eunodius Portianus abbatii.
- XXXV. Eunodius Aureliano presbytero.
- XXXVI. Eunodius Boetio.
- XXXVII. Idem eidem.
- XXXVIII. Eunodius Symmacho papæ.
- XXXIX. Eunodius Hornisidæ diacono.
- XL. Eunodius Boetio.
- XLI. Eunodius Agapito.
- XLII. Eunodius Avieno.
- XLIII. Eunodius Messalæ.

LIBER NONUS.

- EPISTOLA PRIMA. Eunodius Aratori.
- II. Eunodius Fausto.
- III. Eunodius Meribando.
- IV. Eunodius Prohino.
- V. Eunodius Hornisidæ diacono.
- VI. Eunodius Beato.
- VII. Eunodius Avieno.
- VIII. Eunodius Victori.
- IX. Eunodius Camillæ.
- X. Eunodius Celso.
- XI. Eunodius Fausto.
- XII. Eunodius Messalæ.
- XIII. Eunodius Paufrouio.
- XIV. Eunodius Elpidio diacono.
- XV. Eunodius Stephanie.
- XVI. Eunodius Adeodato.
- XVII. Eunodius Apodemie.
- XVIII. Eunodius Stephanie.
- XIX. Eunodius Agnello.
- XX. Eunodius Mascatori.
- XXI. Eunodius Elpidio.
- XXII. Eunodius Fausto.
- XXIII. Eunodius Liberio.

- Ibid. — XXIV. Eunodius Avieno. 460
- 420 — XXV. Eunodius Agnella. Ibid.
- 421 — XXVI. Eunodius Messalæ. Ibid.
- Ibid. — XXVII. Eunodius Aureliano episcopo. 461
- 422 — XXVIII. Eunodius Agapio. Ibid.
- Ibid. — XXIX. Eunodius Libero. 462
- 423 — XXX. Symmacho papæ. 463
- 424 — XXXI. Eunodius Avieno. 464
- Ibid. — XXXII. Eunodius Adeodato presbytero. 465
- 425 — XXXIII. Eunodius Cesario episcopo. 466
- 426 — XXXIV. Eunodius Avieno. 467
- Ibid. — XXXV. Eunodius Messalæ. 468

OPUSCULA MISCELLA DECEM.

- OPUSCULUM PRIMUM. — Panegyricus dictus Clementissimo regi Theoderico. 467
- OPUSCUL. II.—Bellulus adversus eos qui contra synodum scriberent præsumperunt. 483
- OPUSCUL. III.—Vita deatissimi viri Epiphanii episcopi Ticinensis Ecclesiae. 207

- OPUSCUL. IV.—De vita beatii Antonii mouachi Lerinensis. 239

- OPUSCUL. V.—Eucharisticum, de vita sua. 245

- OPUSCUL. VI.—Paranesis didascalica ad Ambrosium et Beatum. 249

- OPUSCUL. VII.—Præceptum, quando jussi sunt omnes episcopi cellulanos hahere. 255

- OPUSCUL. VIII.—Petitorium quo absolutus est Geroutius puer Agapiti. 257

- OPUSCUL. IX.—Benedicto cerei. Ibid.

- OPUSCUL. X.—Benedicto cerei. 261

- DICTIOMES. 263

CARMINA. LIBER PRIMUS.

- CARMEN PRIMUM.—Itinerarium Brigantionis castelli. 309

- CARM. II.—Dictio data Deutererio V.S. grammatico, nomine ipsius Eugeneti V. I. mittenda. 310

- CARM. III.—Præfatio nepotibus Preculi. 311

- CARM. IV.—Epithalamium dictum Maximo V. S. 312

- CARM. V.—Itinerarium Padi. 315

- CARM. VI.—Dictio Eunodii diaconi quando Roma reddit. 316

- CARM. VII.—Ad Faustum, de carminibus ejus. 318

- CARM. VIII.—Ad Olybrium, de ejus eloquentia. 320

- CARM. IX.—Dictio habita in natali sancti papæ Epiphani. 322

- Ibid. CARM. X.—Hymnus Vespertinus. 326

- Ibid. CARM. XI.—Hymnus II. In tempore tristitiae. 327

- Ibid. CARM. XII.—Hymnus III. De S. Cypriano. Ibid.

- Ibid. CARM. XIII.—Hymnus IV. De Pentecoste. 328

- Ibid. CARM. XIV.—Hymnus V. De S. Stephano. 329

- Ibid. CARM. XV.—Hymnus VI. De S. Ambrosio. Ibid.

- Ibid. CARM. XVI.—Hymnus VII. De Ascensione Domini. 330

- Ibid. CARM. XVII.—Hymnus VIII. De S. Euphemia. 331

- Ibid. CARM. XVIII.—Hymnus IX. De S. Nazario. Ibid.

- Ibid. CARM. XIX.—Hymnus XI. De S. Maria. 332

- Ibid. CARM. XX.—Hymnus XII. De S. Martino. 333

- Ibid. CARM. XXI.—Hymnus XIII. De S. Dionysio. 334

- LIBER SECUNDUS — EPIGRAMMATA. 334

- APPENDIX. 361

- Dictio Eunodii in natali Laurentii. 361

HORMISDA PAPA

- Notitia. 363

EPISTOLE ET DECRETA.

- EPISTOLA PRIMA (ad S. Remigium). — Post acceptas ab eo gratulatorias litteras eidem, ob præclarum meritorum excellentiam et nobilitatem sedis prærogativam, vicarium sedis apostolicæ prefecturam in Gallia delegavit. 367

- Epistola Anastasi ad Hormisdam.* 369

- Epist. II (ad Anastasium imp.). — Laudat eum quod Ecclesiæ paci studeat, et cum causam cur concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum datum. 370

- Epistola Dorothei ad Hormisdam.* 371

- Epist. III (ad Dorotheum). — Laudat ejus piætatem et studium in Romanam sedem. 372

- Epistola Anastasi Augusti ad Hormisdam.* 373

- Epist. IV (ad Anastasium imp.). — Imperatoris zelum commendat; quoad concilium, per legatos se responsurum pollicetur. 374

- INDICLUS qui datus est Eunodio et Fortunato episcopis, Veuantio presbytero, Vitali diacono, et Hilario notario, legatis apostolicæ sedis Constantinopolim, ab Hormisda papa. 374

- Epist. V (ad Anastasium imp.). — Novum esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari; se tamen iturum, si Chalcedonensis concilii decretâ non revocentur in dubium. 379

- Epistola Anastasi ad Hormisdam.* 381
Epistola ejusdem eidem. 333
Epist. VI (ad Anastasium Aug.). — Fraude Anastasii noudum detecta, landat ejus studium de pace concilianda, monetque ut tandem damnatis heresis Ecclesie unitas sortiatur effectum. *Ibid.*
- Epistola Anastasi ad senatum urbis Romae.* 385
Rescriptum Senatus urbis Romae ad Anastasium August. 386
- Epistola Joannis episc. Nicopolitanum ad Hormisdam.* 387
Epist. VII (ad Joannem episc.). — Commead illius regiom: Nestorium et Eutychem damnandum, et quod modo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per iudicium se significaturum scribit. 388
- Epistola synodica Synodi Epiri veteris ad Hormisdam.* 389
- Epist. VIII (ad Synodum Epiri veteris).* — Eutychelis errorum sectatores damnati; episopos Epiri veteris ut nominatum hereticos anathematizent hortatur. 391
- Epist. IX (ad Joannem episc.).* — Cum per litteras Epiri veteris episopis nominatio hereticos non damnasset, mittitur libellus cui debeant subscriptare. 392
- Regula fidei. 393
- INDICULUS.* — Quid in Nicopolitanā Ecclesia sit agendum. 394
- Epistola Aviti episc. Viennensis ad Hormisdam.* 394
- Epist. X (ad Avitum Viennensem episc.).* — Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesiae Orientalis; a legalis autem ob perfidiam Græcorum nihil perfectum fuisse scribit, in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare. 394
- Epist. XI (ad Anastasium August.).* — Pacem Ecclesie non nisi damnato Acacio posse restitu. 397
- Epist. XII (ad Timotheum Constantiu, episc.).* — Pro unitate Ecclesie laborandum. 399
- Epist. XIII (communitaria ad univers, haeret, episopos Orientis).* — Unitas catholice fidei custodienda. 400
- Epist. XIV (ad episopos Orient. orthodoxos).* — Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denno Constantiopolim missos esse scribit. 401
- Epist. XV (ad Possessorem episc.).* — In fide catholica perseverandum. 403
- Epist. XVI (ad populum el manachos Constantinopol.).* — Abstinentia a consortio hereticorum. in catholica fide perseverandum. *Ibid.*
- Epist. XVII (ad Eunium et Peregrinum episc.).* — A Joanne Nicopolitanō, qua contra eum Thessalouicensis, episopos tentaverit, se cognovisse scribit, novanquam causa sedi apostolica ingestam, iisdem cognoscendam per litteras hasce commisit. 404
- Epist. XVIII (ad eosdem).* — Quid in causa Nicopolitanū cum Thessalouicensi agendum sit prescribit. 405
- Epist. XIX (ad Anastasium August.).* — Joannem Nicopolitanū ei commandat. 406
- Epist. XX (ad Joannem episc.).* — Aequo animo ærumnas pro fide sustinendas, et ioco provinciales episopos ad fidei unitatem ab eo confirmandas. 406
- Epist. XXI (ad eundem Joannem).* 407
- Epist. XXII (ad Dorotheum episc. Thessalonicensem).* 408
- Epistola Anastasi ad Hormisdam.* 409
Exemplum relationis minorum archimandritarum et ceterorum monachorum secundæ Syrie. 410
- Epist. XXIII (ad archimandritas Syrie).* — Illos solatur, hortaturque in fide catholica perseverent. 413
- Epist. XXIV (ad Joannem Tarracouensem episc.).* — Littere de ejus in Italianū adventu audivisse, litteras ad Hispanienses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, eique vias suas committit. 421
- Epist. XXV (ad universis episopos Hispanias).* — I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinauitis. II. Ut pro episopatu præmium non accipiat. III. De concilio per annos singulos celebrando. 423
- Epist. XXVI (ad Sallustium).* — Sallustius apostolicas sedis vicarius constituitur per Baeticam et Lusitaniam (*provincias*). 425
- Epistola Justini imperatoris ad Hormisdam.* 426
- Epist. XXVII (ad Justinium).* — Illo imperante sperata fore Et Ecclesia pax restituatur. 427
- Epistola Justini ad Hormisdam.* *Ibid.*
- Epist. XXVIII (ad Justinum August.).* — Commendat ejus de concilianda pax sollicitudinem, et cœptis monit insitum, nomenque Acacii abolidendum esse. 428
- Exemplum relationis Joannis episopii Constantinop.* 429
- Epist. XXIX (ad Joannem Constantinop. episc.).* — Commendat Joannem episopon, et gaudet concilium Chalcedoneuse et divi Leonis epistolab ab eo complexas. Ad Ecclesie communionem adiutendum pollicetur, si nomen Acacii et diptychis sacris expunxerit. 430
- Epistola Justiniani ad Hormisdam.* *Ibid.*
Epist. XXX (ad Casarium Arelatensem). — Docet Darðania et Illyrici episopos ad sedis apostolicæ communioneum, Eutychiana heresi damnata, redisse, et de legatione in Orientem missa. 431
- Epist. XXXI (ad Justinianum August.).* Ad pacem assequendam, Acacium damnandum, legatos miti signifcat. 433
- INDICULUS quem acceperant legati sedis apostolicae.* — Legatos instruit. *Ibid.*
- Epist. XXXII (ad Justinum Augustum).* — Ab iis qui, admisis Chalcedonense concilii decretis, Acacium damnare recusabunt, cavenendum; legatosque ob pacem et unionem Orientalis Ecclesie missos commendat. 433
- Epist. XXXIII (ad Euphemium Augustam).* — Augustum ad pacem Ecclesie restituendam cohortandum. 437
- Epist. XXXIV (ad Joannem Constantinopol. episc.).* — Acacium damnandum, et in legalorum manibus fidei professionem emitteandam. 438
- Epist. XXXV (ad eundem).* — Cum jam fidem catholicae profiteatur, illi potissimum de stabilienda pace cogitandum, pro qua ipse legatos destinavit. 439
- Epist. XXXVI (ad archidiaconom et clericum Constantinopolitanum).* — Catholicis hereticorum molestia liberatis, legati ad pacem confirmandam milituntur. *Ibid.*
- Epist. XXXVII (ad Justinianum domesticorum comitem, postea Justinum successorem).* — Sperat fore ut ejus opera pacem Ecclesie adipiscatur, et missa ab eo munera se accepisse nuntiat. 440
- Epist. XXXVIII (ad Celerem et Patricium).* — Legatos in causa pacis coadiuvandos. *Ibid.*
- Epist. XXXIX (ad præfuctum prætorio Thessalonicensem).* — Eadem que in superiori. 441
- Epist. XL (ad Anastasiam et Palmatiam clariss. feminas senator.).* — Eadem que in superiori. *Ibid.*
- Exemplum suggestionis secundæ Germani et Joannis, etc.* *Ibid.*
- Item tertia suggestio legatorum supranominatorum.* 442
- Exemplum relationis Andreæ episc.* 443
- Exemplum libelli Joannis episopii Constantinop.* *Ibid.*
- Item suggestio Germani et Joannis episc., etc.* 445
- Suggestio Diocorsi diaconi.* 446
- Epistola Justini ad Hormisdam,* 448
- Exemplum relationis episc. Constantin. ad Hormisdam.* 449
- Exemplum epistole Justiniani ad Hormisdam.* 450
- Exemplum epistole Pompeii ad Hormisdam.* 451
- Exemplum epistole Julianæ Anicæ ad Hormisdam.* *Ibid.*
- Exemplum epistole Anastasii ad Hormisdam.* *Ibid.*
- Exemplum epistole Theodosii episc. Lignidensis ad Hormisdam.* 452
- Epist. XLI (ad Germanum cæterosque legatos).* — De eorum incoluntate et rebus gestis certior fieri cupit. 452
- Epist. XLII (ad eosdem legatos).* — De his quæ agant volt se moneri Stephanum commendat. 453
- Epist. XLIV (ad Justinum August.).* — Gratulatur cum ejus opera Constantiopolis pax vigeat, hoc ipsum Antiochite et Alexandria faciendum euret. 454
- Epist. XLV (ad Joannem episc. Constantin.).* — Laudat Joannem, ad unitatem Ecclesie rediisse; hortatur ut Alexandria et Antiochenæ Ecclesie unionem procurent, legatosque ei commendat. 455
- Epist. XLVI (ad Justinianum).* — Commendat eum quod Justino adjumento fuerit in pace Ecclesie reddenda, ad quoniam perfecte inveniendum hortatur. 457
- Epist. XLVII (ad Pompeium).* — Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit; hortatur ad operam navandum ut perfecta Ecclesie tranquillitas reddatur. *Ibid.*
- Epist. XLVIII (ad Julianam Aniciam).* — Eadem que in superiori. 458
- Epist. XLIX (ad Anastasiam).* — Eadem que in superiori. *Ibid.*
- Epist. L (ad Gratium) — Gratium salutat, ab eoque certior fieri de ejus salute postulat.* 459
- Epist. LI (ad omnes episopos Hispaniæ).* — Joannis Constantiopolitani episopī professionem dirigit, propter Orientales episopos (clericos) qui eorum communioneum populerint. *Ibid.*
- Epist. LII (ad Germanum cæterosque legatos).* — Monet ut cum imperatore ejus coniuge conjuge agant, ut omnes Ecclesie, precipine vero Alexandrina et Antiochenæ, ad apostolice sedis communionem revocentur. 461
- Epist. LIII (ad Diocorum diaconum).* — Ut cogitel quomodo ii qui Chalcedonense concilium scripto damnaverint, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thomani, Nicostratum et Joannem episopos ei commendat. *Ibid.*
- Epist. LIV (ad eundem).* — Laudat ejus de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturum, ut

enun Alexandriua Ecclesie preficiendum curat. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro redditus festinatione quidquam indispositum relinquant. 462

EPIST. LV (ad Thoman et Nicostratum). — Se de eorum salute esse sollicitum, Joanni et Dioscoro perlitteras eos commendasse. 463

EPIST. LVI (ad Joannem et Dioscorum legatos). — Thomam et Nicostratum Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos. 463

EPIST. LVII (ad Justinum August.). — Ut suis sedibus Heliam, Thomatem et Nicostratum restituendos enet. 463

Ibid.

EPIST. LVIII (ad Euphemiam Augustam). — Perpetuas pro Euphemiae et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat. 464

EPIST. LIX (ad Justinianum). — Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomatem et Nicostratum episcopos commendat. 465

EPIST. LX (ad Germanum virum illustrem). — Eadem que in superiori. 465

EPIST. LXI (ad Heliam, Thomam et Nicostratum). — Ad imperatorem et alios se pro illorum causa scripsisse significat. 466

EPIST. LXII (ad legatos). — De iis que Thessalonice gesta per famam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romanum venire compellendos. 467

Suggestio Germani episc., Felicis, etc. 468

EPIST. LXIII (ad legatos). — Dolet Joannem occisum; et Dorotheo ab episcopatu remoto, alium, Aristide excepto, in eius locum substitui precipit. Thomam et Nicostratum suis Ecclesie restituendos. Monachos Scythias Romæ usque ad legatorum adventum detinueri. 469

EPIST. LXIV (ad Joannem Melicitanum episc.). — Constantiopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolicæ communione reddisse. 470

EPIST. LXV (ad episcopos Hispanie). — Gratulatur de pace Orientalis et Ecclesie. 471

Suggestio Diocori diaconi. Ibid.

Suggestio Germani et Joannis episc., etc. 473

Suggestio legatorum ad Hornisdam. 474

Exemplum epistole Justiniani ad Hornisdam. 475

Exemplum epistole ejusdem. 476

Exemplum epistole ejusdem eidem. Ibid.

EPIST. LXVI (ad Justinianum). — Monachos Scythias ante legatorum adventum Roma non discussuros. Apostolorum sanctuaria transmittit. 477

EPIST. LXVII (ad eundem). — Scythes monachos ante legatorum adventum Roma non discussuros. Ibid.

Suggestio Diocori diaconi ad Hornisdam. 478

EPISTOLA Justinii ad Hornisdam. 479

Relatio Joannis episcopi Constantinop. 480

Suggestio Germani episcopi, Felicis, etc. 481

Indiculus directus a Joanne episc., etc. Ibid.

Suggestio Diocori diac. ad Hornisdam. 482

Relatio synodi Constantin. de ordinatione Epiphani episc. 483

EPISTOLA Justiniani ad Hornisdam. 485

EPISTOLA Justinii ad Hornisdam. 486

EPISTOLA Euphemiae Auguste ad Hornisdam. 487

EPISTOLA Celeris ad Hornisdam. Ibid.

EPISTOLA Julianae ad Hornisdam. 488

EPIST. LVIII (ad legatos suos). De eorum salute et rebus gestis certiori fieri cupit. Ibid.

EPIST. LXIX (ad eodem). — Cum eorum litteras non acciperit, monet ut scribant. Ibid.

Relatio Possessoris episcopi Afri, etc. 489

EPIST. LXX (ad Possessorum episc.). — Scythes monachos, suos errores damnare volentes, ut hereticos ab Urbe expulso. Fausti librum a Romana Ecclesia non recipi. 490

EPIST. LXXI (ad Epiphanium Constantiu, episc.). — Epiphanium episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat. 493

EPIST. LXXII (ad eundem). — Quærilur Eliam, Thomam et Nicostratum suis sedibus non restitutos; ad Epiphanium

spectare ut hæc executioni mandentur. 493

Relatio episcopi Constantinop. 494

Ereptum epistole Justiniani V. I. ad Hornisdam. 495

Relatio Epiphani episcopi Constantinop. 497

Sacra Justin. Augusti. 499

Relatio Dorothei episc. Thessalon. Ibid.

EPIST. LXXIII (ad Dorotheum Thessalonicensem episcop.). — Roman ei venientium ut catholicam doctrinam percipiat, et objectum crimen purget. 500

EPIST. LXXIV (ad Justinum August.). — Accepisse ejus litteras, et de ejus fide et pietate nunquam dubitatum. Ibid.

Epistola Justini ad Hornisdam. 501

Exemptum precum. 503

EPIST. LXXV (ad synodum Constantinop.). — Gratulatur Epiphanius pontificem electum. 505

EPIST. LXXVI (ad Epiphanium episcop. Constantinop.). — Quod qua decuit via ad sacerdotium perverterit. In unione Ecclesie perseverandum. Et de acceptis munib. 506

Epistola Epiphani ad Hornisdam. 506

Relatio Epiphani episc. Constantinop. 507

Exemplum epistole Justiniani V. I. ad Hornisdam. Ibid

Exemptum epistole Justiniani con. ad Hornisdam. 508

EPIST. LXXVII (ad Justinianum). — Commenda Justinianum de reverentia sibi exhibita. Promissam legationem se exceptare. Sanctissimæ Trinitatis mysteria explicat. 509

Epistola Justiniani V. I. ad Hornisdam. 510

EPIST. LXXVIII (ad Justinum August.). — Ad evitandum discordiam in hilum novandum; et de his qui ad communione admitti possunt Epiphanius scriptum. Ibid.

EPIST. LXXIX (ad Justinum August.). — Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur. 512

EPIST. LXXX (ad Epiphanius). — Ipsi vicariam sedis apostolica prefectorum in recipiendis lapsis delegat. 515

Epistola Justiniani imperial. ad Hornisdam. 521

Relatio Epiphani episc. Constantinop. 523

EPIST. LXXXI (ad Remigium Rhem, episc.). — Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum regis, nuper ad fidem conversi. 524

DECRETA.

DECRETUM PRIMUM. — Qui ad paenitentiam agendum in monasterio recluditur, presbyter non ordinetur. 525

DECRET. II. Nuptias occulas celebrare non licet. Ibid.

DECRET. III. — Palea. Idem Eusebii episc. Ibid

DECRET. IV. — Absque episcopi permisso in ecclesia consecrata non erigatur altare. 526

APPENDIX AD EPISTOLAS HORMISDAE.

Admonitio collectoris. 527

Incipit epistola Hornisdae papæ per universas provincias. Ibid.

Epistola prima Joannis papæ I ad Zachariam archip. episc. 529.

Epist. II. Ad episcopos Italie. 531

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Notitia. 533

EPISTOLA Trifolii presbyt. ad B. Faustum senatorem contra Joannem Scythiam monachum. Ibid.

ELIPS UNOR BOETII.

HYMNI duo in honorem SS. apostolorum Petri et Pauli. 537

A. M. SEV. BOETIUS.

PROLEGOMENA.

Præfatio. 537

Epistola nuncupatoria. 541

OPERUM PARS PRIMA. OPERA PHILOSOPHICA.

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ LIBRI V. — PROLEGOMENA.

Epistola dedicatoria. 547

Præfatio. 549

Boetii vita. 555

Testimonia variorum de Boetio et ejus scriptis. 561

Idea librorum Boetii de Consolatione Philosophiae. 573

Censura librorum Boetii de Consolatione Philosophiae. 577

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ.

LIBER PRIMUS.	Prosa v.	640	Prosa III.	670	
Metrum primum.	579	Metrum vi.	646	Metrum III.	674
Prosa prima.	587	Prosa vi.	649	Prosa iv.	677
Metrum ii.	592	Metrum vii.	655	Metrum iv.	686
Prosa ii.	598			Prosa v.	689
Metrum iii.	601			Metrum v.	696
Prosa iii.	603	Prosa prima.	657	Prosa vi.	701
Metrum iv.	610	Metrum primum.	662	Metrum vi.	706
Prosa iv.	613	Prosa ii.	664	Prosa vii.	708
Metrum v.	633	Metrum ii.	668	Metrum vii.	713

Prosa viii.	716	Metrum viii.	732	Prosa v.	809
Metrum viii.	717	Prosa ix.	733	Metrum vii.	813
LIBER TERTIUS.		Metrum ix.	738	Prosa vi.	820
Prosa prima.	719	Metrum x.	763	Metrum vi.	823
Metrum primum.	721	Prosa xi.	771	Metrum vii.	826
Prosa ii.	723	Metrum xi.	775	LIBER QUINTUS.	
Metrum ii.	723	Prosa xii.	777	Prosa prima.	829
Prosa iii.	731	Metrum xii.	782	Metrum primum.	832
Metrum iii.	734	LIBER QUARTUS.		Prosa ii.	834
Prosa iv.	735	Prosa prima.	783	Metrum ii.	837
Metrum iv.	738	Metrum primum.	788	Prosa iii.	838
Prosa v.	739	Prosa ii.	791	Metrum iii.	843
Metrum v.	743	Metrum ii.	796	Prosa iv.	846
Prosa vi.	745	Metrum iii.	797	Metrum iv.	850
Metrum vi.	746	Prosa iii.	800	Prosa v.	853
Prosa vii.	749	Metrum iii.	803	Metrum v.	856
Metrum vii.	750	Prosa iv.	808	Prosa vi.	857
Prosa viii.	751	Metrum iv.			
Variae lectiones.				CAP. XXIV. — De superparticulari ejusque speciebus earumque generationibus.	4011
APPENDIX AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHI- LOSOPHÆ.				CAP. XXV. — De quodam utili ad cognitionem super- particularibus accidente.	4102
VARIA MONUMENTA LITTERARIA quae libris de Consolatione in Glareani editione prefiguntur.	869			CAP. XXVI. — Descriptio per quam docetur cæteris in- æqualitatibus speciebus antiquiore esse multiplicem, et digestæ formulae ratio et expositi.	4103
Joannes Murrellius Rodolpho Laugio.	Ibid			CAP. XXVII. — Ratio atque expositi digestæ formulæ.	Ibid.
Joannes Cesarius Juliacensis in quadam ad Murrellum epistola.	870			CAP. XXVIII. — De tertia inæqualitatibus specie quæ di- citur superpartiens, deque speciebus ejus earum gene- rationibus.	4106
Nicolaus Crescens Antonio Landredino C. I.	Ibid			CAP. XXIX. — De multiplici superparticulari.	4107
Praelectio Jacobi Bononiensis in Boetium.	871			CAP. XXX. — De eorum exemplis in superiori formula inveniendis.	4109
Joannis Murrelli prelibatio in Boetii de Philosophia Consolatoria opus.	873			CAP. XXXI. — De multiplici superpartiente.	Ibid.
JOANNIS MURRELLII ET RODOLPHI AGRICOLE IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ COMMENTARIA.				CAP. XXXII. — Demonstratio quemadmodum omnis in- æqualitas ab æqualitate processerit	4110
LIBER PRIMUS.	885			LIBER SECUNDUS.	
LIBER SECUNDUS.	931			CAPUT PRIMUM. — Quemadmodum ad æqualitatem omnis inæqualitas reducatur.	4113
LIBER TERTIUS.	991			CAP. II. — De inveniendo in unoquoque numero quot numeros ejusdem proportionis possit procedere, eorum descriptio, descriptionisque expositi.	4115
LIBER QUARTUS.	1043			CAP. III. — Quod multiplex intervallum ex quibus super- particularibus medietate posita intervallis fiat, ejusque inveniendi regula.	4117
LIBER QUINTUS.	1061			CAP. IV. — De per se constante quantitate, quæ in figura- ris geometricis consideratur; communis ratio omnium ma- gitudinum.	4119
CATALOGUS auctorum, tam Grecorum quam Latinorum, quorum pulcherrima dicta in Commentariis Murrelli in lib. de Consolatione Philosophiae vel recitantur vel nomi- nantur.	1073			CAP. V. — De numero liepari.	4121
SEV. BOETII DE UNITATE ET UNO.	1075			CAP. VI. — De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus.	Ibid.
SEV. BOETII DE ARITHMETICA LIBRI DUO.				CAP. VII. — Dispositio triangulorum numerorum.	4122
Prefatio.	1079			CAP. VIII. — De lateribus triangulorum numerorum.	4123
LIBER PRIMUS				CAP. IX. — De generatione triangulorum numerorum.	Ibid.
CAPUT PRIMUM. — Divisio mathematicæ.	1079			CAP. X. — De quadratis numeris.	Ibid.
CAP. II. — De substantia numeri.	1083			CAP. XI. — De eorum lateribus.	4124
CAP. III. — De diffinitione et divisione numeri, et diffi- nitione pari et impari.	Ibid.			CAP. XII. — De quadratorum generatione, rursusque corum lateribus.	Ibid.
CAP. IV. — Diffinitio numeri pari et impari secundum Pythagoram.	Ibid.			CAP. XIII. — De pentagonis eorumque lateribus.	Ibid.
CAP. V. — Alia secundum antiquiorem modum diffinitio paris et imparis.	1084			CAP. XIV. — De generatione pentagonorum.	4125
CAP. VI. — Diffinitio paris et imparis per alterutrum.	1085			CAP. XV. — De hexagonis eorumque generationibus.	Ibid.
CAP. VII. — De principalitate noitatis.	Ibid			CAP. XVI. — De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum inveniendæ generationis regula descriptionisque.	4126
CAP. VIII. — Divisio paris numeri.	Ibid			CAP. XVII. — Descriptio figuratorum numerorum in or- dine.	4127
CAP. IX. — De numero pariter pari ejusque proprietati- bus.	Ibid			CAP. XVIII. — Qui figurati numeri ex quibus figuratis numeris fiant, atque quod triangulos numerus omnium re- liquorum principium sit.	Ibid.
CAP. X. — De numero pariter impari ejusque proprieti- tibus.	1087			CAP. XIX. — Pertinentias ad figuratorum numerorum de- ptionem speculatori.	4128
CAP. XI. — De numero impariter pari ejusque proprieti- tibus.	1089			CAP. XX. — De numeris solidis.	4129
CAP. XII. — Descriptionis ad impariter paris, in latitu- dine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinetis expositio.	1091			CAP. XXI. — De pyramide, quod ea sit solidarum figu- rarum principium, sicut triangulus planarum, et de specie- bus.	Ibid.
CAP. XIII. — De numero impari ejusque divisione.	1092			CAP. XXII. — De his pyramidis quae a quadratis vel a ceteris multiangulis figuris proficiuntur.	4129
CAP. XIV. — De primo et incomposito.	Ibid			CAP. XXIII. — Solidorum generatio numerorum.	4130
CAP. XV. — De secundo et composto.	1093			CAP. XXIV. — De curtis pyramidis.	4132
CAP. XVI. — De eo qui per se secundus et compostus, ad alium primus et incompositus est.	Ibid			CAP. XXV. — De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphæris, et parallelopipedis numeris.	Ibid.
CAP. XVII. — De primi et incompositi, secundi et com- positi, et ad se quidem secundi et composti, ad alterutrum vero primi et incompositi procreatione.	1094			CAP. XXVI. — De parte altera longioribus numeris, ante- longioribus, eorumque generationibus.	4134
CAP. XVIII. — De inventione eorum numerorum qui ad se secundi et composti sunt, ad alios vero primi et incompositi.	1096			CAP. XXVII. — De autelongioribus numeris, et de voca- bulo numeri parte altera longioris.	4135
CAP. XIX. — Alia partitio paris secundum perfectos, im- perfectos et ultra quam perfectos.	1097				
CAP. XX. — De generatione numeri perfecti.	1098				
CAP. XXI. — De relata ad aliquid quantitate.	1099				
CAP. XXII. — De speciebus majoris inæqualitatibus et mi- noribus.	1100				
CAP. XXIII. — De multiplici ejusque speciebus, earumque generationibus.	Ibid				

CAP. XXVIII. — Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores fiant. 1133

CAP. XXIX. — De generatione laterculorum, eorumque diffinitione. 1136

CAP. XXX. — De circularibus vel sphæricis numeris. 1137

CAP. XXXI. — De natura rerum quæ dicitur ejusdem naturæ, et de ea quæ dicitur alterius naturæ, et qui numeri cui nature conjuncti sunt. *Ibid.*

CAP. XXXII. — Quod omnia ex ejusdem natura et alterius natura consistunt, idque in numeris primum videri. 1139

CAP. XXXIII. — Ex ejusdem alio alterius numeri natura, qui sunt quadratus et parte altera longior, onices proportionum habitudines constare. *Ibid.*

CAP. XXXIV. — Quod ex quadratis ex parte altera longioribus, omnis formarum ratio consistat. 1142

CAP. XXXV. — Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis fiant. 1143

CAP. XXXVI. — Quod principaliter ejusdem quidem sit substantia unitas, etc. *Ibid.*

CAP. XXXVII. — Alternatim positis quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus in differentia et in proportione. *Ibid.*

CAP. XXXVIII. — Probatio quadratos ejusdem esse natura. 1144

CAP. XXXIX. — Cubos ejusdem participare substantia quod ab imparibus nascantur. 1145

CAP. XL. — De proportionalitatibus. *Ibid.*

CAP. XLI. — Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit, et quas posteri addiderint. 1146

CAP. XLII. — Quod primum de ea quæ vocatur arithmeticæ proportionalitate dicendum est. 1147

CAP. XLIII. — De arithmeticæ medietate ejusque proprietatibus. *Ibid.*

CAP. XLIV. — De geometricæ medietate ejusque proprietatibus. 1150

CAP. XLV. — Quæ medietates, quibus rerum publicarum statibus comparentur. 1152

CAP. XLVI. — Quod superficies una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duabus medietatibus in medio collocantur. *Ibid.*

CAP. XLVII. — De harmonica medietate ejusque proprietatibus. 1153

CAP. XLVIII. — Quare dicta sit harmonica medietas ea quae digesta est. 1155

CAP. XLIX. — De geometrica harmonia. 1158

CAP. L. — Quemadmodum constitutis altrinsecus duobus terminis, arithmeticæ, geometricæ et harmonica inter eos medietas alternetur, atque de eorum generationibus. 1159

CAP. LI. — De tribus medietatibus quæ harmonicæ et geometricæ contrariae sunt. 1161

CAP. LII. — De quatuor medietatibus quas posteri ad implendum denarium limitem adiecergut. 1163

CAP. LIII. — Dispositio decem medietatum. 1164

DE MUSICA LIBRI QUINQUE. — LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM. — Musicam naturaliter nobis esse coniunctam, et mores vel honestare vel evertere. 1167

CAP. II. — Tres esse musicas, iu quibus de vi musica narratur. 1171

CAP. III. — De vocibus ac de musicæ elementis. 1172

CAP. IV. — De speciebus inæqualitatium. 1173

CAP. V. — Quæ inæqualitas species consonantii aptentur. 1174

CAP. VI. — Cur multiplicitas et superparticularitas consonantiarum deputentur. *Ibid.*

CAP. VII. — Quæ proportiones quibus consonantii musici aptentur. 1175

CAP. VIII. — Quid sit sonus, quid intervallum, quid conciencia. *Ibid.*

CAP. IX. — Non omne judicium dandum esse sensibus, sed amplius rationi esse credendum, in quo de sensuum fallacia. 1176

CAP. X. — Quemadmodum Pythagoras proportiones consonantiarum investigaverit. *Ibid.*

CAP. XI. — Quibus modis varie a Pythagora proportiones consonantiarum perpenses sint. 1177

CAP. XII. — De divisione vocum earumque explanatione. *Ibid.*

CAP. XIII. — Quod infinitatem vocum humana natura finierit. 1178

CAP. XIV. — Quis modus sit audiendi. 1179

CAP. XV. — De ordine theorematum, id est speculacionum. *Ibid.*

CAP. XVI. — De consonantii proportionum, et tono, et semitonio. *Ibid.*

CAP. XVII. — In quibus primis numeris semitonium constet. 1181

CAP. XVIII. — Diatessaron a diapente tono distare. 1182

CAP. XIX. — Diapason quinque tonis et duobus semitonii jungi. 1183

CAP. XX. — De additione chordarum earumque nominibus. *Ibid.*

CAP. XXI. — De generibus cantilenarum. 1188

CAP. XXII. — De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus. 1189

CAP. XXIII. — Quæ sint inter voces in singulis generibus proportiones. *Ibid.*

CAP. XXIV. — Quid sit synapse. 1191

CAP. XXV. — Quid sit diezeugis. *Ibid.*

CAP. XXVI. — Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus. 1192

CAP. XXVII. — Qui nervi quibus sideribus comparentur. *Ibid.*

CAP. XXVIII. — Quæ sit natura consonantiarum. 1193

CAP. XXIX. — Ubi consonantiae reperiuntur. *Ibid.*

CAP. XXX. — Quemadmodum Plato dicat fieri consonantias. *Ibid.*

CAP. XXXI. — Quid contra Platonem Nicomachus sentiat. 1194

CAP. XXXII. — Quæ consonantia quam merito precedat. *Ibid.*

CAP. XXXIII. — Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt. *Ibid.*

CAP. XXXIV. — Quid sit musicus. 1195

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM. — Proemium. 1195

CAP. II. — Quid Pythagoras esse philosophiam constituerit. *Ibid.*

CAP. III. — De differentiis quantitatis, et quæ cui discipi- plina sit deputata. 1196

CAP. IV. — De relate quantitatis differentiis. 1197

CAP. V. — Cur multiplicibus antecellat. 1198

CAP. VI. — Quid sint quadrati numeri, deque his specu- latio. 1199

CAP. VII. — Omnem inæqualitatem ex æqualitate pro- cedere, ejusque demonstratio. 1200

CAP. VIII. — Quid quoilibet continuas proportiones superparticularares inveniendi. 1201

CAP. IX. — De proportione numerorum qui ab aliis me- tiuntur. 1203

CAP. X. — Quæ ex multiplicibus et superparticularibus multiplicibus fiant. 1204

CAP. XI. — Qui superparticulares quos multiplices efficiant. 1205

CAP. XII. — De arithmeticæ, geometricæ, harmonica medietate. *Ibid.*

CAP. XIII. — De continuis medietatibus et disjunctis. 1206

CAP. XIV. — Cur ita appellatae sint digestæ superius medietates. *Ibid.*

CAP. XV. — Quemadmodum ab æqualitate supradictæ processerant medietates. *Ibid.*

CAP. XVI. — Quemadmodum inter duos terminos supra- dictæ medietates vicissim collocantur. 1210

CAP. XVII. — De consonantiarum modo secundum Ni- comachum. *Ibid.*

CAP. XVIII. — De ordine consonantiarum sententia Eu- clidi et Hippasi. 1211

CAP. XIX. — Sententia Nicomachi quæ quibus conso- nantias apponantur. 1212

CAP. XX. — Quid oporteat præmitti ut diapason in multipli generi demonstretur. 1215

CAP. XXI. — Demonstratio per impossibile diapason in multiplo generi esse. *Ibid.*

CAP. XXII. — Demonstratio per impossibile, diapente, diatessaron, et tonum, in superparticulari esse. 1214

CAP. XXIII. — Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus colloccari 1215

CAP. XXIV. — Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquitercia esse, tonum in sesquiocava. 1216

CAP. XXV. — Diapason ac diapente in tripla proportione esse, bis diapason in quadrupla. *Ibid.*

CAP. XXVI. — Diatessaron ac diapason non esse conso- nantium secundum Pythagoricos. 1217

CAP. XXVII. — De semitonio in quibus minimis numeris constet. 1218

CAP. XXVIII. — Demonstrations non esse 243 ad 256 toni medietatem. 1219

CAP. XXIX. — De majore parte toni in quibus minimis numeris constet. 1220

CAP. XXX. — Quibus proportionibus diapente, diapason, constant, et quoniam diapason sex tonis non constet. 1221

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM. — Adversus Aristoxenum demonstratio superparticularem proportionem dimidii in æqua non posse, atque ideo nec tonum. 1223

CAP. II. — Ex sesquiteria proportione, sublati duobus tonis, toni dimidium non relinqui. 1227

CAP. III. — Adversus Aristoxenum demonstrationes diatessaron consonantiarum ex duobus tonis et semitonio non constare, nec diapason sex tonis. 1225

CAP. IV. — Diapason consonantiam, a 6 tonis commata excedi, et qui sit minimus numerus commatis. 1229

CAP. V. — Quemadmodum Philolaus tonum dividat. *Ibid.*

CAP. VI. — Tonum ex duobus semitonio ac commata constare. 1231

CAP. VII. — Demonstratio tonum duobus semitonio commata constare. 1233

CAP. VIII. — De minoribus semitonii intervallis. 1232

CAP. IX. — De toni partibus per consonantias sumeudis. 1233

CAP. X. — Regula sumendi semitonii. 1235

CAP. XI. — Demonstratio Architas superparticularem in æqua dividi non posse, ejusque reprehensio. 1236

CAP. XII. — In qua numerorum proportione sit comma, et quoniam in ea quæ major sit quam 7 ad 14, minor quam 74 ad 75. 1237

CAP. XIII. — Quod semitonium minus majus quidem sit quam 20 ad 19, minus quam 19 1/2 ad 18 1/2. 1240

CAP. XIV. Semitonum minus majus quidem esse tribus commatis, minus vero quatuor. 1241

CAP. XV. Apotome maiorem esse quam 4 commata, minorem quam 5. Tonum maiorem quam 8, minorem quam 9. 1243

CAP. XVI. — Superioris dictorum per numeros demonstratio. 1244

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM. — Vocum differentias in quantitate consister. 1245

CAP. II. — Diversæ de intervallis speculationes. 1246

CAP. III. — Musicarum per græcas ac latinas litteras notarum nuncupatio. 1251

CAP. IV. — Monochordi regularis partitio in genere diatonico. 1253

CAP. V. — Monochordi notarum hyperboleon per tria genera partitio. 1256

CAP. VI. — Ratio superioris digestæ descriptionis. 1259

CAP. VII. — Monochordi notarum diezeugmenon per tria genera partitio. 1260

CAP. VIII. — Monochordi uotarum synemmenon per tria genera partitio. 1263

CAP. IX. — Monochordi meson per tria genera partitio. 1265

CAP. X. — Monochordi hypaton per tria genera partitio, et totius dispositio descriptionis. 1267

HENRICI GLAREANI SPECULATIO.—Plana monochordi regulares partitio in tribus generibus. 1271

- CAP. XI. — Ratio superioris dispositæ descriptionis. 1273
 CAP. XII. — De stantibus et mobilibus vocibus. *Ibid.*
 CAP. XIII. — De consonantiarum speciebus. 1275
 CAP. XIV. — De modorum exordiis, in quo dispositio notarum per singulos modos ac voces. 1276
 CAP. XV. — Descriptio continens modorum ordinem ac differentias. 1279
 CAP. XVI. — De superioris disposita modorum descriptione. 1281
 CAP. XVII. — Ratio superioris dispositæ modorum descriptionis. 1284
 CAP. XVIII. — Quemadmodum indubitanter musicæ consonantiae aure dijudicari possint. 1285

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM. — De vi harmonica, et quæ sint ejus instrumenta judicii, et quoniam usque sensibus oporteat credi. 1285

CAP. II. — Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem harmonici Pythagorici vel Aristoxenus vel Ptolemaeus esse dixerit. 1288

CAP. III. — In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemaeus gravitatem atque acumen constare posuerunt. 1291

CAP. IV. — De sonorum differentiis Ptolemei sententia. 1291

CAP. V. — Quæ voces enharmoniae sunt aptæ. 1289

CAP. VI. — Quem numerum proportionum Pythagorici statuant. 1291

CAP. VII. — Quod reprehendat Ptolemaeus Pythagoricos in numero propositionum. 1290

CAP. VIII. — Demonstratio secundum Ptolemeum diapason et diatessaron consonantiae. 1291

CAP. IX. — Quæ sit proprietas diapason consonantiae. 1291

CAP. X. — Quibus modis Ptolemaeus consonantias statuat. 1292

CAP. XI. — Quæ sint æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ enneales. 1292

CAP. XII. — Quemadmodum Aristoxenus intervallum consideret. 1293

CAP. XIII. — Descriptio octochordi, qua ostenditur diapason consonantiam miuorem esse sex tonis. 1294

CAP. XIV. — Diatessarum consonantiam tetrachordo contineri. 1294

CAP. XV. — Quomodo Aristoxenus veltoum dividat, vel genera, ejusque divisionis dispositio. 1294

CAP. XVI. — Quomodo Architas tetrachorda dividat eorumque descriptio. 1297

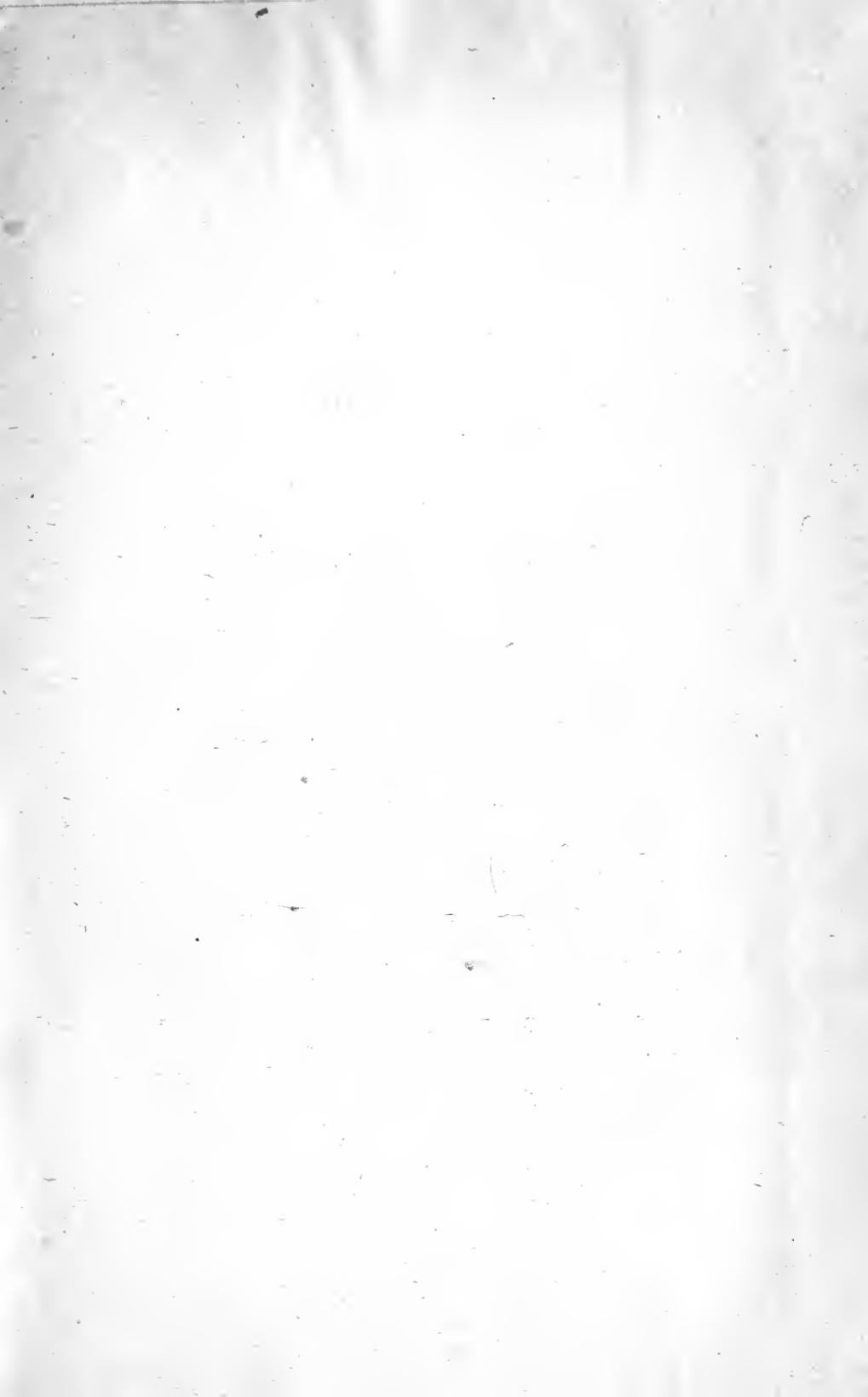
CAP. XVII. — Quemadmodum Ptolemaeus et Aristoxeni et Archite tetrachordorum divisiones reprehendat. 1299

CAP. XVIII. — Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere. 1300

Epistola prefatoria. *Ibid.*

TRANSLATIO LIBRORUM II GEOMETRIÆ EUCLIDES, AUCTORE BOETIO.

FINIS TOMI SEXAGESIMI TERTII.

Date Due

3 9031 01364410 9

77766

THIS BOOK MAY NOT BE
TAKEN FROM THIS ROOM

77766

Author MIGNE - Patrologia
Title LATINA - t. 63
Boetius - t. 1

MIGNE

BR60

144

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.

